

ספר שדה צופים

על מסכתות ביצה ר"ה

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו
לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה,
אמרו לו מה מקום לתפלה זו, אמר להם
בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר
תקלה על ידי, וביציאתי אני נותן הודאה
על חלקי.

(ברכות כ"ח ע"ב)

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

בעזהש"ת

ספר

שדה צופים

על מסכתות ביצה ר"ה

— מהדורא ששית —

מהדורת גענוד

כולל הערות והארות, פירושים וביאורים,
צינונים ומראה מקומות לחידושי דינים
המפוזרים בספרי ראשונים ואחרונים
וספרי שו"ת וגדולי מחברי זמנינו

אשר אמרתי לקהל מקשיבי תמידין כסדרן
בביהמ"ד שומרי אמונה מדי יום ביומו

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

י"א מנחם אב תשפ"א

יומא דהילולא של הגה"ק רבי יצחק ב"ר שלמה
בלאזער מפעמערבורג זי"ע

גלב"ע י"א מנחם אב תרס"ז

כתובת המחבר:

S. D. Friedman

1442 - 51 Street
Brooklyn, N.Y. 11219
U.S.A.

Tel. 718-438-3377

Fax. 718-633-2900

5761000@gmail.com

אפשר להשיג הספר:

וויליאמסבורג

הרב חיים זלמן פריעדמאן
347-409-4081

בארא פארק

הרב מנחם מענדל פריעדמאן
917-699-1124

לעיקוואד

הרב שמעון יואל פריעדמאן
732-363-4054

טוראנטא

הרב יו"ט ליפא פריעדמאן
647-269-9044

ירושלים

הרב רפאל אהרן פריעדמאן
058-325-3377

בני ברק

הרב יהושע מנחם לעווי
052-765-2482

לכל עניני הספר והשיעורים אפשר לצלצל

הרב אברהם נטע פריעדמאן

347-633-1012

דפוס המעתיק

170 Ross St. Brooklyn NY 11211
718.782.1391

מהדורה נהדרת זו של

שדה צופים

על מסכתות ביצה ראש השנה

מוקטר מוגש לעילוי נשמת הרה"ח

מוה"ר זאב ב"ר דוד ארי' ע"ה גענוד

נלב"ע ביום שב"ק לסדר "ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים
ט"ז כסלו תשע"ו לפ"ק

ולעילוי נשמת זוגתו הצוה"ח

מרת גאלדא ב"ר משה הלוי ע"ה

נלב"ע בליל שב"ק י"ד סיון תשס"ט לפ"ק

ולעילוי נשמת

מוה"ר בצלאל יחיאל ע"ה ב"ר חיים צבי הלוי הי"ו

שטיינבערג

נלב"ע י"א טבת תשע"ז לפ"ק

מוה"ר נחמן ב"ר יצחק יעקב ע"ה ראזענבערג

נלב"ע כ"ו סיון תשס"ח לפ"ק

מרת ריזל ב"ר יחיאל הכהן ע"ה גראס

נלב"ע ב' דר"ח תמוז תשס"ב לפ"ק

מרת עלקא גליקל מאטיל ב"ר נחמן ע"ה ראזענבערג

נלב"ע י"ז כסלו תשע"ז לפ"ק

ולעילוי נשמת

הרה"ח מוה"ר מיכאל צבי ע"ה בן הרה"ח מוה"ר מנחם הי"ו

פעטמאן

נלב"ע ה' ניסן תש"פ לפ"ק

מרת דבורה ב"ר זאב ע"ה

פעטמאן

נלב"ע כ"ד כסלו תשס"ה לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

הסכמות

שמואל הלוי ואזנר

רב אב"ד ור"מ

זכרון מאיר, בני ברק

ב"ה, יום ער"ח סיון תשע"א לפ"ק

כבוד ידידינו הרב הגאון שלם מאוד, תורה וחסד על לשונו, מהור"ר שמואל דוד הכהן פרידמאן שליט"א ב"פ נ"י. בעמ"ח ספרי שדה צופים על ש"ס.

אחדשה"ט וש"ת באהבה, כב' מעלתו הראה לפנינו חיבורו הג' שדה צופים למס' חולין אחרי שכבר זכה להו"ל על רוב הש"ס, ונשתוממתי על המראה שזכה להלביש המסכתא בלבוש פאר והדר מכל הטוב שבא לידו, דברי רבותינו קדמונים ואחרונים, וטוב טעם ודעת מדיליה, וכמעשהו כאן כן זכה בשדה צופים שלו בכל הש"ס, והלום ראיתי גם חיבורו הג' על מס' מנחות והטיב אשר דיבר.

הדברים חשובים מצד עצמם, עוד כי על אף עסקיו במסחרו וכו' זכה לעשות תורתו עיקר ומלאכתו עראי ולהרביצה זה עשרות בשנים.

יהי ה' אלקי אבותיו אתו, ויזכה להמשיך בדרך נשגב זה עוד רבות בשנים בס"ד.

הריני דוש"ת באהבה - מצפה לרחמי ה'

שמואל הלוי ואזנר

שר התורה בדורנו הגאון האדיר

רבי חיים קניבסקי שליט"א

בעזה"י י"ז אדר תשע"ג

הנה ידידי הגאון ר' שמואל דוד הכהן פרידמן שליט"א הו"ל ספר שדה צופים על כל מסכתות הש"ס ועוד ספרים חשובים, והנני מכירו ואת ספריו שהם ספרים נפלאים ומביא הרבה מאד מכל האחרונים והראשונים ז"ל. ויה"ר שיזכה לשבת ולהגות בתורה הקדושה מתוך מנוחת הנפש ונחת והרווחה.

חיים קניבסקי

רשימת הרבנים הגאונים והצדיקים שרי התורה שקבלתי מהם הסכמות על ספריי

(לפי סדר א"ב)

רבי אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל
בעמח"ס כללי ירושלמי ועוד
אב"ד האליין ודומ"ץ ק"ק קלויזנבורג
ברוקלין נ.י.

רבי בנימין ראבינאוויטץ זצ"ל
בעמח"ס עבודת בנימין
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי חיים מאיר הלוי וואזנער זצ"ל
בעמח"ס מחשבת הלוי ועוד
אב"ד זכרון מאיר
ור"מ חכמי לובלין, בני ברק

רבי חיים פינחס שיינבערג זצ"ל
בעמח"ס טבעת החושן
ראש ישיבת תורה אור
ומו"ץ דקרית מטרסדורף
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי חיים קרייזווייטש זצ"ל
בעמח"ס מים חיים ועוד
אב"ד דק"ק אנטווערפן

רבי יוחנן סופר זצ"ל
בעמח"ס אמרי סופר ועוד
אב"ד ור"מ ערלוי
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי יחזקאל ראטה זצ"ל
בעמח"ס עמק התשובה ועוד
אב"ד קארלסבורג
ברוקלין נ.י.

רבי יעקב פרלוב זצ"ל
בעמח"ס עדת יעקב
אדמו"ר מנאוואמינסק, ברוקלין נ.י.

רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל
בעמח"ס מנחת יצחק
גאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי ישראל יעקב פישער זצ"ל
בעמח"ס אבן ישראל
ראב"ד בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי ישראל משה דושינסקי זצ"ל
בעמח"ס תורת מהר"ם
גאב"ד העדה החרדית ירושלים תובב"א
ור"מ ישיבת בית יוסף צבי דושינסקי

רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל
בעמח"ס קנה בושם
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי מנשה קליין זצ"ל
בעמח"ס משנה הלכות ועוד
אב"ד אונגוואר ור"מ דישיבת בית שערים
ברוקלין נ.י.

רבי משה פיינשטיין זצ"ל
בעמח"ס אגרות משה ועוד
ור"מ תפארת ירושלים, ניו יארק

רבי משה שטערן זצ"ל
בעמח"ס באר משה
אב"ד דעברעצין
ברוקלין נ.י.

יבדלו החיים:

רבי ניסים קרליץ זצ"ל
בעמח"ס חוט השני
ראב"ד וראש כולל בבני ברק

רבי נתן געשטעטנער זצ"ל
בעמח"ס להורות נתן ועוד
ר"מ פנים מאירות
בני ברק

רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל
בעמח"ס אש פנחס
אב"ד מאנטרעאל

רבי רפאל בלום זצ"ל
בעמח"ס ברכת שמים ועוד
אב"ד ור"מ קאשוי
בדעפארד היללס נ.י.

רבי רפאל זילבער זצ"ל
בעמח"ס מרפא לנפש
אב"ד פריימאן
ברוקלין נ.י.

רבי שמואל הלוי וואזנער זצ"ל
בעמח"ס שבט הלוי
אב"ד זכרון מאיר ור"מ חכמי לובלין
בני ברק

רבי שמחה בונם
עהרנפעלד זצ"ל

בעמח"ס בנין שמחה
אב"ד דק"ק מאטערסדארף
ור"מ ישיבת חתן סופר
ברוקלין נ.י.

רבי צבי אלימלך הלברשטאם שליט"א
אדמו"ר מצאנז, נתני

רבי שמואל אליעזר שטערן שליט"א
בעמח"ס שביבי אש
רב מערב בני ברק

רבי שמואל קמנצקי שליט"א
ראש ישיבת פילאדעלפא
בעמח"ס קובץ הלכות

רבי שרגא פייוויש האגער שליט"א
אדמו"ר מקאסוב
ודומ"ץ קהל תורת חיים וויזניץ
בעמח"ס מלכא קדישא

רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
בעמח"ס חשוףי חמד ועוד
רב שכונת רמת אלחנן, בני ברק

רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א
בעמח"ס רבינו הגדול אמרו ועוד
גאב"ד לכל מקהלות האשכנזים
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי משה שטערנבוך שליט"א
בעמח"ס מועדים וזמנים ועוד
ראב"ד העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי אלי' פישער שליט"א
בעמח"ס ברכת השבת ועוד
ראש כולל גור, ברוקלין נ.י.

רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א
בעמח"ס שמן ראש
אב"ד ור"מ עדת יראים וויזען, ברוקלין נ.י.

רבי חיים קניבסקי שליט"א
בעמח"ס דרך אמונה ועוד
בני ברק

רבי יוסף ליברמאן שליט"א
בעמח"ס משנת יוסף
ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"
ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו

שלש עשרה מידות

להגאון רבי ישראל סאלאנטער זי"ע

אמת

שלא להוציא מן הפה דבר שאין הלב מעיד על אמתותו.

זריזות

שלא לבטל רגע לבטלה, וכן לעשות כל מה שדרוש לעשות.

חריצות

לעשות מה שהוחלט לעשות בשקידה ובחריצות.

כבוד

להזהר בכבוד כל אדם ואפילו של זה שאינו מסכים עם דעותיו.

מנוחה

מנוחת הנפש, לבלי היות מבוהל ולעשות כל דבר במנוחה.

נחת

דברי חכמים בנחת נשמעים, ולכן להשתדל לדבר בנחת.

נקיון

שיהיו בגדיו וגופו תמיד בנקיון וטהרה.

סבלנות

לסבול במנוחה כל מקרה וכל פגע בחיים.

סדר

לעשות כל מעשה וענין בסדר ובמשטר.

ענוה

להכיר חסרונות עצמו ולהסיח דעת מחסרונות חברו.

צדק

לעשות צדק עם חברך, וגם לוותר לו משלך.

קמוץ

שלא לבזבז אפילו פרוטה שלא לצורך.

שתיקה

לחשוב את התועלת שבדבריו קודם שידבר.

הקדמה המחבר למהדורא שישית

איתא בתנחומא פ' ויגש (סי' י') מה שאירע ליוסף טובות אירע לציון טובות וכו', ביוסף כתיב וילבש אותו בגדי שש ובציון עורי עורי לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך (ישעי' נ"ב).

אמר המחבר, הנה נא הואלתי לדבר, להציג בפתח ספרי זה שדה צופים **מהדורה שתיארה על מסכתות ביצה - ראש השנה** את מה שדרשו ז"ל בפסוקי נחמתא של ישעיהו הנביא, אשר בעת ביאת הגואל ילבשו ציון וירושלים בגדי שש ורקמה לכבוד ולתפארת כשם שנאמר ביוסף הצדיק כשעלה לגדולה וילבש אותו בגדי שש, והיא תהלתו. היות כי נשלם לדפוס הספר הנוכחי המהדורה השישית של ספרי שדה צופים על מסכתות ביצה ותענית ביום אחד עשר לחודש מנחם אב, מיד אחר ימי האבל על חורבן בית מקדשנו ותפארתנו ותחילת ימי הנחמה, שב דנחמתא, על כן אמרתי לרמוז בספרי זה שהוא המהדורה השישית לעטר את עיר הקודש והמקדש בבגדי שש ורקמה, לעטר את התורה"ק בציצים ופרחים, להלבישה בגדי שש, ועל דרך שאמרו (ביצה דף ד') שגזרו רבותינו ז"ל אחר החורבן להעלות נטע רבעי מהלך יום סביב לירושלים, כדי "לעטר את שווקי ירושלים בפירות" ואף אנן נאמר לעטר את ירושלים בחורבנה בבגדי שש היא המהדורה השישית "שש וארגמן לבושה". שהרי בלימוד התורה"ק תלוי קירוב הגאולה וביאת משיח צדקנו, כדאייתא בזוהר חדש וכמ"ש האוה"ח הקדוש בר"פ תצוה, כי משרע"ה יהי' הגואל גם לעתיד, כנודע שהגואל יהי' כלול מנשמת משה ומשיח בן דוד ביחד, ולכן על ישראל לעסוק בתורה, כדי להחיש קץ הגאולה, "שאין משרע"ה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה".

וכבר רמזו קדמונינו בדברי החכם מכל אדם "עשות ספרים הרבה אין קץ" שעל כן צריך לחבר ולהוציא לאור ספרים הרבה שבזה מקרבים קץ הגאולה [כנודע מה דאייתא מהאר"י הקדוש זי"ע דמה שאנו מתפללים ותן חלקנו בתורתך, הכוונה שכל תלמיד וותיק יש לו חלק בתורה שקיבלה מהר סיני השייך לשורש נשמתו, ורק הוא לבדו יכול להוציא לאור תעלומה, לחדש ולגלות אותו החידוש השייך אליו. ולכן אנו מבקשים ותן חלקנו בתורתך, שיתגלה לנו החלק השייך לנו בתורה"ק לגלותו ולהוציאו לאורה]. וע"י שעושים ספרים הרבה ומוציא כל אחד לאורה חלקו השייך לו יתקרב הקץ. וזהו "אין קץ" משום הכי יש צורך עשות ספרים הרבה. ומאת ד' היתה זאת שזכיתי לסיים ספרי זה בהגיע ימי הנחמה שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. חסדי ד' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו.

ובבואי עם הספר אמרתי להציג בפניכם בני תורה חביבים ויקרים, מה שאמרתי בלימוד פרקי אבות, על המשנה באבות פרק א' הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה.

לכאורה למה פתח מסדר המשנה בדברים אלו והרי מוסרי חז"ל שבפרקי אבות נאמרו לכל בר ישראל ואילו דברים אלו שייכים לדיינים בלבד הוו מתונים

הקדמה

בדין וכו'. והיה ראוי לפתוח המסכת בדבר השייך בכל הצבור, לעורר ולהדריך את העם במדות ישרות והנהגות טובות. ואיך התחיל פרק א' בדבר השייך לדיינים בלבד, אתמהה.

אמנם אפ"ל דמאמר התנא הוה מתונים בדין לכל א' מישראל נאמר, כאשר הוא עומד לדין את חבריו, ולהחליט בדעתו על מעשהו אם טוב ואם רע, אל יהי מחליט בפזיזות ולא יהי פחז כמים להחליט משפט רעהו ומעשיו. אלא הוה מתונים בדין לשקול כל דבר במתון ובהתבוננות שמא אין הדבר כך, ואין כל הפרטים ידועים לו, וחשד שוא הוא חושדו.

ועובדא ידענא מעשה שהיה אצל הרה"ג ר' יצחק יודקאווסקי שליט"א שנקלע פעם אחת לבהמ"ד קטן ונידח בפאתי העיר תל אביב לתפלת מנחה ומעריב. ובין מנחה למעריב הי' שם שיעור קבוע במשניות כנהוג בתפוצות ישראל מקדמת דנא. אך באותו היום לא הגיע המגיד שיעור הקבוע להרצאת השיעור, ובאין מי שילמד את השיעור, הציע הרב ר' יצחק את עצמו להגיד את השיעור במקום המגיד שיעור שלא בא. והרצה את השיעור במקום שעמדו בו, משניות עמוקות וקשות בסדר טהרות. ואחד מהשומעים החל להקשות קושיות ולפלפל עמו במשך השיעור. ומכותלי דבריו החריפים והנבונים הבין ר' יצחק שמקומו של אותו אדם אינו בביהמ"ד כזה במנין של פשוטי עם שאינם בני תורה.

ואחרי התפלה נכנס עמו בדברים ושאל אותו מהיכן הוא ומה מעשהו. וסיפר לו האיש כי בילדותו נתגדל בפולין ועברו עליו הרפתקאות שונות, ולא קרא ולא שנה. ובעודו בחור צעיר עלה לא"י בגפו, ללא הורים ולא גואל ומכר. ונפשו חשקה ללמוד תורה, אך בכל מקום שביקש להתקבל דחו אותו, וסירבו לקבלו וכך הלך משיבה לשיבה, וכשראו בו שהוא כלי ריק דחו אותו ולא קבלוהו.

ונתיישב בדעתו ללכת לכפר חסידים אל הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל שהיה ידוע בטוב לבו הרך והרחום אולי יקבלו. וכשעמד לפני רבי אליהו לאפיאן, שאל אותו איזה מסכת יבחן אותו אמר במסכת ביצה, אך לא יכול לפתוח ולומר את דברי הגמ'. וכשראה ר"א זצ"ל את אשר לפני שאל אותו ביצה שנולדה ביום טוב מה הדין, וא"ל מבשלים ואוכלים אותה. עד כדי כך הגיע בורותו וחוסר ידיעתו. ואז פנה אליו הגה"צ ר"א והביט בו בעיניו הטהורות השופעות אהבה וא"ל אני רואה עליך שאתה רוצה ללמוד, ובכן הנני מקבל אותך בישיבה. "אבער שפיל מיך נישט אויס" [אל תאכזב אותי] והבחור הזה נתחמם כ"כ ממה שהביט בו הראש ישיבה במבט אהבה וחיבה וקירבו ועודדו במאור פנים, שהתחיל ללמוד בהתמדה עצומה, עד שגדל והיה לתלמיד חכם גדול. וכהיום יש לו בנים ונכדים ראשי ישיבות ומרביצי תורה. ואמר הנ"ל לר' יצחק, שמדי פעם כשהיה צריך חיזוק בלימודו נזכר בדברי הגה"צ רבי אליהו שנאמרו מתוך אהבה עצומה, והיא שעמדה לו לעבור את כל הקשיים ולהתעלות בלימוד התורה.

הקדמה

וכדבר הזה אפ"ל שנתכוונו אנשי כנה"ג במאמרם כלפי ראשי הישיבות שבידם הסמכות והכח להחליט אם לקבל בחור בישיבה, או לדחותו, "הוו מתונים בדין" שלא תמהרו לפסול תלמיד מלקבלו, כי אז עלול הוא להתדרדר וליפול ח"ו. כאשר ראינו כמה וכמה בחורים הגונים שדחו אותם מלהתקבל, נפלו לייאוש ר"ל ונאבדו מאתנו. וכולי האי ואולי שיוכלו להביאם חזרה לחיי תורה ומצוות. והדברים ידועים. לכן ראשי הישיבות הוו מתונים בדין כאשר יעמדו תלמידים לפניכם לדין אותם לשבט או לחסד. ויתכן שאם תקבלוהו לאילנא רברבא יתעביד, ויצאו ממנו דורות תלמידי חכמים וצדיקים. וזהו הוו מתונים בדין שלא לדחות את התלמידים בקל, ואז והעמידו תלמידים הרבה שיצאו מהם בנים ובני ת"ח ומרביצי תורה. וע"י זה ועשו סייג לתורה, שלא ימצאו תלמידים שיצאו ח"ו לתרבות רעה, שכל זמן שהם במסגרת הישיבה יש להם גדר וסייג, ולא יאבדו מאתנו נפשות יקרות.

ופ"א היה בישיבתו של הגאון רבי יעקב קאמינעצקי זצ"ל בחור א' שלא רצה ללמוד וסבלו ממנו הרבה בישיבה, ובאו הרמ"ם לרבי יעקב שמוכרחים להרחיקו מהישיבה. וענה ואמר להם כל זמן שאינו מקלקל אחרים עלינו להחזיקו.

וכך היה דרכם ומנהגם של גדולי הדור נבג"מ שהשתדלו בטוב לבם הזך לקרב ולהעניק אהבה לצעירי הצאן כדי לקרבם לתורה ולנטוע בלבם אהבת התורה. וכך מספר הרב יחיאל יעקובזון בספרו "אל תחטאו בילד" שבילדותו למד בת"ת בירושלים עה"ק, וכאשר למד עמהם המלמד את מאמר התנא רבי חנניה בן עקשיא שאנו אומרים בסיום כל פרק מפרקי אבות: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שאל הילד את רבו, הרי ע"י שיש לנו הרבה מצוות קשה יותר לקיים כולם, ואם רצה הקב"ה לזכות את ישראל היה ראוי למעט במצוות והיה יותר ניקל לקיים כולם. וכששמע הרבי את שאלות כעס עלי וסטר לי על לחיי, והיטב חרה לי על כך ולא הבנתי מדוע נתחייבתי ללקות על שאלתי, והייתי שבור ונדכה מה פשעי ומה חטאתי.

והנה בשכונת שערי חסד שבה גדלתי היה דר הגאון רבי שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל. וכשיצא מביתו ועמד להכנס למכונת שתוביל אותו לבהמ"ד הבחין בו הגאון ושאל אותי ילד מה תבקש, והצעתי לפניו את שאלתי, על מאמר ר' חנניה בן עקשיא הנ"ל ואמר לי הגאון בחיבה ובמאור פנים, יפה שאלת בני! ואני אתרץ לך את קושייתך. הבט וראה הנה אנחנו עם בני ישראל נועלים נעלים על הרגלים, וכן הגויים ג"כ נועלים מנעלים. ומה ההבדל בינינו לבנים, אנו יש לנו דינים כיצד לנעול את הנעלים תחילה נועלים נעל ימין ואח"כ נעל שמאל, ואילו בקשירה להיפך תחלה קושרים נעל שמאל ואח"כ נעל ימין, נמצא כי אנו מקיימים בנעילת הנעליים כמה מצוות. ואילו הגויים אינם מקיימים מצוה בנעילת נעליהם. וזו הכוונה רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם מצוות, היינו שהפעולות שהם דרכו של עולם וכל בן אדם עושה,

הקדמה

הן יהודי הן גוי, זיכה אותנו הקב"ה שגם אלו הפעולות שבלא"ה היינו עושים יתרנו לנו כמה מצוות על ידיהם. וכותב שם הרב יעקובזון שדיבורים אלו של הגרשז"א זי"ע העמידוהו על רגליו, ונתנו לו חיות חדש להתעלות בתוה"ק.

והגר"י קמינצקי היה אומר שעל דבר אחד אינו מוחל למלמד שלו. והכי הוה עובדא בתלמוד תורה שלמד הגאון זצ"ל הכריז המלמד יום אחד, כי למחר יום א' יופיעו כל התלמידים לחדר בשעה 9 במדויק, איש בל יאחר. והסיבה שהכריז כן משום שבאותו היום ערכו הנוצרים "פאראד" דהיינו תהלוכה של הוללות כמנהגם. וחששו מנהלי ומלמדי הת"ת שכשיעברו הילדים את הרחובות יראו את תהלוכת ההוללות וימשכו אחריהם. על כן על התלמידים להקדים ולבא לחדר שלא יפגעו בעכו"ם ובהליכותיהם ויגררו אבתריהו. אמנם הגר"י יצא מביתו כדי שיגיע לת"ת בזמן, אך בהיותו באם הדרך ראה יהודי זקן סוחר משאות כבדים, והיה מסתפק בדעתו אם ללכת ולסייע לזקן ומחמת כן יאחר מלהגיע לחדר אחרי השעה 9 שהזהיר עליה המלמד. והחליט שיעבור עליו מה והוא מחוייב לקיים המצווה של עזוב תעזוב ולסייע במשא הזקן. ואחרי שגמר לעזור לזקן לשאת את המשא לביתו איחר להגיע לחדר אחרי הזמן שקבע המלמד. ושאל אותו המלמד היכן היית ולמה איחרת היום, והשיב הנער משום שראיתי איש זקן נושא משא כבד, והוכרתי לסייע לו ומחמת כן איחרתי. אך המלמד לא האמין לו ונתן לו סטירת לחי באמרו לא אלא איחרת לחדר משום שהלכת לראות בתהלוכת הנוצרים, ועד ערוב ימיו היה הגר"י אומר שאינו מוחל למלמד על שחשד בו והכהו בחנם, משום שכל ימי חייו לא הוציא דבר שקר מפיו.

ועובדא נפלאה נתגלתה ונודעה אחרי פטירת הרה"ג נחמן גלינסקי ע"ה בנו של הגה"צ משרידי זקני הדור הישן פה מפיק מרגליות אשר רבים השיב מעון רבי יעקב גאלינסקי זצ"ל. בעת שישבו בני משפחתו שבעה על פטירתו, בא אחד לנחמם, וסיפר להם שבהיותו בחור למד בישיבת פוניב'ז, והוא היה בחור שובב, והיה עושה מעשה קונדס מבלי שידעו מי עשהו וגורם רעש ובלבול בישיבה. פ"א באמצע הרצאת השיעור עשה לו טיארא מעופפת מנייר, ובאין רואה זרק את הנייר המעופף לתוך הקהל היושב ומאזין לשיעור של הראש ישיבה. למזלו הרע פגע הנייר המעופף בראשו של הראש ישיבה. שהכריז ואמר מי שזרק את הנייר הזה יקום ויצא החוצה. בעל המעשה עשה עצמו כאינו יודע, וכמובן שאיש לא זע ממקומו ולא יצא. וכשראה ר' נחמן גאלינסקי שהיה בין הבחורים שומעי השיעור כי איש לא קם ולא זע, קם ממקומו ויצא החוצה. והמשיך האיש שהיה הבחור השובב בעל המעשה שזרק אז את הנייר על הר"י, כראותי את עדינות נפשו ואצילות רוחו של ר' נחמן, שהיה מוכן לקבל על עצמו את הבושה תחתיו, התפעלתי כל כך מהמעשה הנפלא של ר' נחמן, עד שנתעוררתי לחזור מדרכי, והתחלתי ללמוד בהתמדה עצומה בכח ההתעוררות הזו. ועתה הנני ראש ישיבה למאה בחורים. והכל בזכות אביכם ומדותיו הנעלות.

הקדמה

ומדי דברי אודות עצת המשנה לראשי ישיבות ומנהלי המוסדות הוו מתונים בדין להיות מתון מתון להחליט דינו של כל בחור הבא להתקבל בישיבה, לעומת זאת אשא עיני אל ההורים שעליהם לדעת כי בידם למנוע הרבה עגמ"נ ושברון לב מהם ומבניהם אם יהיו זהירים וזריזים מראשית דרכם, כי הרבה תלוי עתיד הבנים ומבניהם אם יהיו זהירים וזריזים מראשית דרכם, כי הרבה תלוי עתיד הבנים בהתנהגות ההורים עמהם בקטנותם, ומה שראו ושמעו בבית ההורים נחקק במוחות הרבים ומשפיע על דרכם בחיים. והרבה פעמים כאשר יגדלו הנערים והוריהם רואים אותם נוטים מדרך הטוב ועיניהם רואות וכלות וביותר גדולה השפעת האם הן השפעת דבוריה והחינוך שנותנת להם, והן התנהגותה בדרכי הצניעות כדאיתא במסכת יומא דף מ"ז "א על אמו של רבי ישמעאל בן קמחית שהיו לה שבע בנים כהנים גדולים, ושאלו אותה חכמים במה זכית לכך, והשיבה מעולם לא ראו קורות ביתי את שערות ראשי, שבזכות גודל צניעותה זכתה לכך. והמהרש"א שם בחידושי אגדות נתקשה בזה מהיכן ידעו חכמים שזכתה לשבע בנים כהנים גדולים בזכותה, שמא בכות בעלה. ונדחק לתרץ דאפשר שהיו החכמים מכירים את בעלה שלא היה לו זכות כל כך, עיי"ש. והגה"ק ר"ר יהונתן בדרשתו בס' יערות דבש תירץ קו' המהרש"א דקים להו לרבנן דאשה שיש לה בנים כהנים גדולים לא יתכן אלא אם כן הזכות שלה גדול מאד. עיי"ש שהאר"י בתוכחת מוסר לבנות ישראל להזהירן מאד על הצניעות, שאם תזכה ותהי צנועה וכשרה יולדו לה בנים צדיקים, וח"ו אם לאו תפעיל בכך כח הרע בבניה הנולדים לה, עיי"ש.

והיות ובעזה"י זכיתי לסיים חיבורי זה שדה צופים על מס' ביצה - ראש השנה מהדורא שישית ביום י"א אב תשפ"א יומא דהילולא של גאון הגאונים ציס"ע מגדולי וענקי תנועת המוסר רבי יצחק בלאזר זצ"ל המכונה ר' יצחק פעטערבורגער מחבר שו"ת פרי יצחק וס' אור ישראל שנסתלק בעה"ק ירושלים בי"א מנחם אב תרס"ז על כן אמרתי להקדיש חיבור זה לעילוי נשמתו הטהורה.

ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. הכ"ד המחבר המצפה לישועת ד' במהרה

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

הקדמת המחבר למהדורא רביעאה

בס"ד

אמר המחבר: בבואי עם הספר, שדה צופים על מסכתות ביצה – ראש השנה, אשר הנני מדפיס ועולה שוב במהדורא בתרא עם הוספות חשובות, לבבי מלא רגשי שמחה ותודה להשי"ת על כל אשר גמלני, ועד הלום הביאני, לחבר ספרים מועילים שנתקבלו בחיבה יתירה בהיכלי התורה יעצני, מעודי ועד היום הזה רב טוב וחסד גמלני, ועל כל צעד ושעל שמרני, חסדו ורב טובו הגדילני. מה אשיב לד' כל תגמולוהי עלי, אשר הגדיל חסדו עמדי, לברך מלאכתי וכל מעבדי, ולהצליחני במעשה ידי, להעלות עלי גליון אשר עלה במצודתי, אחרי אשר יגעתי ומצאתי כדי מדתי, ולהפיץ על פני תבל פרי עשתונותי זכיתי, בעזר צור ישועתי, אשר ממנו תקוותי, ולישועתו כל היום קיוויתי.

ואשנה ואשלש דברתי, הלא הוא כתובה על ספרתי, במהדורות הקודמות כבר גיליתי דעתי, כי לא הגעתי עד הלום בזכותי, כי אם בזכות אבותי הישרים והתמימים עד הלום הגעתי, וידבר דוד את דברי השירה, ולד' בחי אזמרה, "זה קלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו", וכפירש"י ז"ל בפרשת בשלח על האי קרא, אלקי אבי, לא ממני תחילת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלקותו עלי מימי אבותי. וכדברים האלה אומר אני בשפה ברורה, מוחזקת ועומדת לי הקדושה מימי אבותי, זכרה לי יושר הורי היקרים יראי אלקים משרידי דור הקודם אשר זה כל מעינם משחר טל ילדותי עד אשר גדלתי ולאיש הייתי, לאהבת תורה וליראת ד' חינוכני, בעקבות אבותינו ורבותינו ללכת הדריכוני, לבלתי אטה מדרכם ימין ושמאל הזהירוני, ובין ברכי תלמידי חכמים הושיבני, להתאבק בעפר רגליהם השיאני, ולשתות בצמא את דבריהם יעצוני, ממעיינות החכמה השקוני, ולהתמיד בתורה זרזוני, נועם דרכיהם ותרומת מדותיהם העירוני, וטוב לבבם ומדת חסדם וצדקתם הרהיבוני, אמרי פיהם והנהגתם הישרה המלאים אמונה טהורה ובטחון הנחוני, ועל במותי העמידוני.

זכרה להם אלקי לטובה אשר גמלוני. וזכות הרבים ההוגים בספרי שדה צופים אשר הכינותי, בהם תלוי שלי ושלכם שלהם הוא הלא המה אבי מורי ואמי מורתי. בגן עדן תהא מנוחתם, והלך לפנייהם צדקתם, ומהיכל להיכל תתעלה נשמתם, וזכות התוה"ק ולומדיה מסייעתם. ויושר יליצו בעדינו בשמי מעלה, וישאו רנה ותפלה, למלא לטובה משאלותינו, לראות נחת דקדושה מכל צאצאינו, לטוב לנו כל הימים לחיותנו, וכאשר בקרוב נזכה לביאת משיח צדקנו, בנערנו ובזקינינו, ויקיצו לתחיית עולמים יהי רצון שלא נבוש ולא נכלם מאבותינו, יהי ד' אלקינו עמנו אל יעזבנו ואל יטשנו, בצפיתינו ציפינו יראו עינינו וישמח לבנו.

והנה זה דרכי מאז, לשלב בתוך הקדמות ספרי דברים העומדים על הפרק המנסרים בחללו של עולם היהדות, ולטובה כוונתי, בידעי כי שם חיבורי שדה צופים מגיע למרחוק, ומתפשט מעיר לעיר וממדינה למדינה, ורבים יבקשוהו. וכמעשהו בראשון החיבורים הקודמים אמרתי אשיחה את אשר עם לבבי לעורר לבב אחי ורעי והאנשים

הקדמה

אשר כערכי, על ענין כאוב ביותר שאינו נותן לי מנוח, והוא צרת בחורי חמד תלמידי ישיבות קטנות וישיבות גדולות, שמשום איזה סיבה שהיא לא הצליחו בלימודיהם או בהתנהגותם, וראשי הישיבה רמ"ה ומנהליה שמגמתם לשמור על שמה הטוב של הישיבה, שלא ידבק בה כתם, ושלא תהי' לשיחה בפי הבריות, פן יאמרו שנמצאים בין כותליה תלמידים שאינם הגונים, יושבים ודנים דיני נפשות להחליט אם הבחור הלזה לא יצליח בכאן, והוא לעול ולמשא על הישיבה, וראוי להרחיקו אחת ולתמיד מבין שורותיה, ולהחזירו לבית הוריו, שיחפשו עבורו מסגרת אחרת. ולמותר להכביר מילין בדבר הידוע אשר רבים מאתנו היו עדים לו במשך השנים, יש אשר עיניהם ראו, ויש אשר רק שמעו, מה התרחש בבית ההורים כאשר הגיע מהישיבה המכתב הנורא מכל שהתוכן היא בערך כדלהלן: בדיון מקיף שקיימה הנהלת הישיבה הוחלט שאין הישיבה הזו המסגרת המתאימה לבנך היקר, ומעת קבלת המכתב בנך אינו עוד תלמיד בישיבתנו, ועצתנו נאמנה למען טובת בנכם שעליכם למצוא עבורו מסגרת המתאימה לו לפי מצבו. ולפעמים נוספת בשולי המכתב השורה דלהלן: נ. ב. החלטה זו סופית ואינה ניתנת לערעור, ע"כ תוכן המכתב. לא אבוא לתאר בעט ברזל את רגשות ההורים כשהם פותחים את מכתב הישיבה בידיים רועדות וחשכו עיניהם בראותם את הגז"ד הנורא שנחרץ על בנם יקירם. "גזר דין" כי בן רגע עלול להפוך חייו של בחור צעיר לגיהנום עלי אדמות, בהשליכו אותו בכף הקלע אל עתיד לוטה בערפל, כשלפתע פתאום הוא נעשה מנותק בהכרח מחבריו מסביבתו, מהמסגרת הרוחנית שלו, מהאטמוספירה הנעלה של מקומות התורה.

ואין צורך להאריך מדוע החלטה כזו יש בה משום דיני נפשות ממש, כי בחור שזורקים אותו ממסגרת הישיבה שבה גדל ונתחנך, הוא בצרה גדולה ואיומה, שהרי אם הישיבה שבה גדל ונתחנך, ושם ביתו ועתידו הרוחני, הוציאה אותו מבין כותלי בית המדרש, והפקירה אותו לגורלו מבלי לדאוג לעתידו, ומבלי לחשוב מה יהא בסופו, עאכ"כ שיהי' קשה שבעתיים למצוא עבורו מקום תורה חדש שיסכים לקבלו. הבחור הזה הוריו ומשפחתו כשומעם את הגזירה שנגזרה עליהם, תפול עליהם אימתה ופחד, וחייהם אינם חיים מרוב צער ודאגה. מה תהא בסופו של בנם מחמד עינם תקוות נפשם, והיא צרה צרורה גזירה קשה ומרה מהגזירות החמורות ביותר שנחתו על בני דורנו. והנני לעורר את הקורא דברי אלה, לבל יעלה על לבו שלום עלי נפשי, ואין הדברים נוגעים אלי, כי כל בני ונכדי מוצלחים בתורה ושוקדים על תלמודם, והם מהמצויינים בישיבתם. ראשית אשרי אדם מפחד תמיד, כי לא תדע מה יולד יום. וצר הצורר היצר הרע אורב לכל אדם בכל עת, ופורש רגל לרגליו, ובפרט להעילויים וממצויינים, וכאמרם ז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו.

ונפקא מינא לאפושי ברחמי ולשים עינא פקיאח בכל עת על הילדים והבחורים, שירבו האב והאם בתפלה ובתחנונים ובבקשת רחמים לפני אבינו שבשמים

הקדמה

שיגדלו בניהם בדרך התורה הטובה והישרה, במסילה אשר בית קל עולה. ולבל ימעדו קרסוליהם חלילה. ולהיות עיני ההורים פקוחות בכל עת על התנהגותם צאצאיהם, בתורה ובתפילה ובמדות טובות, ואם ח"ו יבחינו באיזה שינוי קל יתחקו על שורש הדבר, ויראו מה גרמא בנזיקין, ובל יקל בעיניהם שום השתנות לגריעותא לאמר אין זה אלא דברים של מה בכך, ותחתיה תעמוד הבהרת, והוא לא ידע ואשם. וכאשר יפשה הנגע ויראה לעין כל, פן יאחר עת המועד ויהיה צועק על לשעבר.

לדאבונינו גזירה קשה זו היא צרת רבים הנוגעת כמעט בכל משפחה ומשפחה, כולל המשפחות המיוחסות בישראל, ואינה פוסחת אפי' על בתי הורים רבנים ת"ח וצדיקים שכל מגמתם לחנך בניהם בחינוך הטוב והכשר ביותר. ואין נפקא מינה גדולה אם זה באמצע הזמן, שהנהלת הישיבה קוראת לבחור שאינו שומר כראוי סדרי הישיבה, אם שלא הצליח בלימודו, ואם שהולך שובב בדרך לבו ומפריע לשאר התלמידים בהתנהגותו הנלוזה. או אף בסוף השנה הם מקבלים צו הרחקה לאמר שלא יחזרו בתחילת הזמן החדש לישיבה. ומתגלגלים בחוצות וברחובות, ואין מאסף אותם להכנסם למקום תורה המתאים להם לפי ערכם ומעמדם.

וזאת למודעי כי לא באתי לידי מדה זו להאשים את הנהלת הישיבה בעשיית עוול בהוצאת בחור מחוץ למסגרת הישיבה חלילה מחשוב זאת, ידעתי גם ידעתי כי ראשי הישיבה מנהליה וצוות הרמ"ם והמשגיחים דנים בכובד ראש ומתוך אחריות לכל בחור ובחור, ואעפ"כ לפעמים אין להם ברירה אחרת רק להרחיקו. ולא נתכוונתי בהאמור לעיל להטיל שמץ דופי על מרביצי תורה ח"ו, ומי אני לדון בענינים כאלו, המסורים לגדולי הדור. אלא כוונתי להוציא החוצה את הכאב העצום המקנן בלבבות מאות הורים על עתיד בניהם שנגזרה עליהם גזירה זו, והם עומדים בחוסר אונים ומבכים את מור גורלם, ולבם נמס מרוב דאגה ויגון בראותם בנם שנפל ממסגרת הישיבה מוטל לפניו חסר אונים, ומבלה ימיו באפס מעשה, והוא נעזב בודד וגלמוד, ודורש אין לו. ובוודאי שאחריות גדולה מוטלת על כלל ישראל, על זקני גדולי ישראל ד' יאריך ימיהם ושנותם בטוב ובנעימים, ועל כל מי שבידו לעשות, לשבת על מדוכה זו, לטכס עצה להשפיע על הישיבות הקדושות לקבל את הבחורים שלא הצליחו להתקבל בכוחות עצמם בישיבה, ולבדוק כל ענין לגופו בצדק וביושר. ולכונן מוסדות תורה לכל הבחורים שלא הצליחו במסגרת ישיבה רגילה. ולהקים וועד רבנים ועסקנים להיות שלוחי כלל ישראל לעמוד בקשר עם המוסדות שלא ישאר אף תלמיד אחד מחוץ למסגרת ישיבה.

וידוע הסיפור על מלמד מופלג אחד שהיה מדוכא ביסורין וסבל הרבה צרות וחלאים, ולעת זקנתו בא לפני החפץ חיים זי"ע והתאונן לפניו על מכאוביו ויסוריו, ובא בקובלנא לאמר: אני שלימדתי והרבצתי תורה במסנ"פ לתלמידים על מה ולמה מגיע לי עונש זה, לסבול יסורים קשים ורבים. ושאל אותו הח"ח האם במשך שנות

הקדמה

מלומדותך האם זרקת אי פעם ילד אחד מהחדר והביט בו ה"חפץ חיים" מספר דקות ואח"כ שאלו האם אי פעם זרק מהתלמוד תורה שלו ילד רק משום שלא היה לאמו של הילד במה לשלם את שכר הלימוד? המלמד הרהר קמעה ואח"כ השיב בשלילה. ה"חפץ חיים" ביקשו שוב להיזכר, ואמנם בפעם השניה נזכר המלמד הזקן והודה שהיה פעם כזאת, שזרק ילד מהחדר, אך מיד הוסיף כי זה היה "רק אחרי שעברו שלשה פעמים שלא שילמה אמו שכר מלומדות, ואז הייתי במצב קשה ודחוק מאד, ומאין ברירה שלחתי מהתלמוד תורה לביתו. ה"חפץ חיים" הסתכל במלמד במבטו הנוקב ושאלו: "האם ידוע לכבודו מיהו כיום אותו ילד יתום"? המלמד נענע בכתפיו לשלילה ואז ה"חפץ חיים" פלט את שמו באנחת כאב: "שמו היה אז לייב דווידוביץ בראונשטיין והיום שמו ליאון טרוצקי".

עובדא זו הוא מוסר השכל נורא, ילד יתום שמו לייב דווידוביץ- בראונשטיין, הוכנס על ידי אמו האלמנה ללמוד תורה אצל מלמד מופלג ויר"ש, ועושה חיל בלימודיו. אך האלמנה ענייה מרודה אין בכוחה לשלם שכר לימוד. המלמד שאף הוא עני מרוד תובע חודש אחר חודש שתשלח שכר לימוד שהם מקור חיותו. אך אין בידה לפורטה. וככה עברו זמנים והמלמד מתרה וחוזר ומתרה, והאלמנה לבה מתכווץ מכאב, ואין לאל ידה. עד שנאלץ המלמד לשולחו מחדר. והילד "לייב" נשאר בודד בבית אמו האלמנה ונתדרדר מדחי אל דחי, לדרכי הגויים, ובמוחו הגאוני שהיה עתיד ללמוד תורה לצמוח ולעלות ולהיות אחד מגדולי ישראל, המציא אותו יתום --שבמקום לייב דווידוביץ גדל להיות ליאון טרוצקי --להבדיל- את השיטה הקומוניסטית שהלהיבה מאות מיליוני פועלים הציפה את העולם במבול של מינות ורציחה, והחריבה מדינות שלימות.

תארו בעצמכם הרגשתו של אותו מלמד זקן כאשר הח"ח הטיח בפניו את האשמה הנוראה שבעטיו נעשה ליאון טרוצקי ראש הקומוניזם במקום לייב דווידוביץ שעדיו לגאון.

ומדי עסקי במסכת ראש השנה אמרתי להציע לפניכם לענין הנ"ל מה דאיתא בפלוגתא דר"א ור"י אם בתשרי נברא העולם או בניסן, ושקיל וטרי הש"ס בדף י"א ע"ב בברייתא דפליגי גם בחשבון המבול, ואיתא בברייתא שם שנטל הקב"ה שני כוכבים מכימה והוריד המבול. עיי"ש. והנה בברכות פרק הרואה מבואר ענין זה יותר, והכי איתא שם (דף נ"ט ע"א) שבשעה שביקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם, וכשביקש לסותמה נטל ב' כוכבים מן עיש וסתמה. וקאמר התם דהכוכב עיש הולכת אחרי כימה ואומרת לו הב לי בני, הב לי בני. ואמר ר"נ בר יצחק עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר (איוב ל"ח ל"ב) ועיש על בניה תנחם.

והנה אעפ"י שהדברים נשגבו מבינתנו, ואין אנו מבינים עומקן של דברים אשר הטמינו חז"ל בדבריהם הקדושים בעניני צבא השמים כוכבי מעלה, שיש בהם

הקדמה

מדע ושכל כמבואר ברמב"ם והם מודים ומשבחים להשי"ת כמאה"כ וצבא השמים לך משתחוים, ובוודאי שגם מאמר זה מענין נטילת הבנים מכימה והחזרתן לה לעת"ל, גנוזים בה ענינים רמים טמירין ונעלמים מהשגתנו. מ"מ הרשות נתונה לנו ללמוד ולהוציא מוסר השכל ממימרות כיוצא באלו גם עפ"י פשוטו.

וכאשר נתבונן נראה עד היכן הדברים מגיעים אשר גם כוכבי השמים וכסיליהם אשר לא מחומר ארבע היסודות קורצו, ואין בהם המדות והרצונות והתאוות אשר בהם נבראו יצורי מטה, בני אדם שוכני בתי חומר, וגם אהבה גם קנאה אין בינותם. אעפ"כ גדול מאד כאבו של הכוכב עיש על שנטלו ממנה שתי כוכבים כדי לסתום בהם ארובות שפתח הקב"ה בכוכב כימה כדי להוריד מבול לעולם. ואעפ"י שע"י שני כוכביה שימשו להציל את העולם שלא ירדו מי המבול עוד. מיאנה הנחם, והיא רודפת אחרי כימה וזועקת הב לי בני, וכך סובב הגלגל מאחרי המבול עד סוף ימות עולם. כימה ברישא ועיש זנב הטלה שלה רודף אחריה ותובע החזירו לי את הכוכבים שניטלו ממני.

וק"ו בן בנו של ק"ו, אדם קרוץ מחומר, אשר בטבע הבריאה האב והאם מלאי רחמים על בניהם הנולדים, ואהבת נפש אהבום וכל תקות חייהם לראות מהם פירות קודש הילולים, וזה נוסח הברכה מיום הוולדם עד שיגדלו והיו לאנשים שתזכו לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים. וכמה טרחות ויגיעות טורחים ההורים בהם בשני הינקות לטפחם ולרבותם, עד שרואים אותם גדלים לשם ולתפארת. וכמה נדודי שינה עוברים על ההורים המסורים בדאגה על בריאותם וסיפוק כל צרכיהם. וככל שיראו אותם גדלים ופורחים תגדל השמחה מחד גיסא ולעומת זאת הדאגה מאידך גיסא. השמחה שזוכים לראותו גדל והולך בריא בגופו ושלם ברוחו כלי מחזיק ברכה, והדאגה ע"ד שבירך תנא אחד את בתו יהא רעווא דלא יפסוק ווי מפומך, ופירש דבריו שבירכה שיהיו לה בנים, ובכל עת תדאג ווי דלא אכיל בני, ווי דלא שתה וכו'. וזו ראש דאגתם של כל אב ואם כשרים שיגדל ויתפתח בדרך הסלולה ויעלה מעלה מעלה בתורה ויראה, ולא ילכד ח"ו במצודת היצר אשר אורב לנפשו משחר ילדותו, ושלא יפול בפח יוקשים להתרועע עם חברים רעים ח"ו ולעזוב אורחות יושר. וככל שהנער הולך הלך וגדל, התענוג והנחת בהצלחתו גדלים יותר, ולעומת זאת הדאגה והפחד מפני הבאות גדלים לעומתם. וכן הוא בימי הבחורות שמחה ותענוג מצד זה, יראה וחרדה מצד שני. וביותר בהגיעו לפרק האיש מקדש וההורים דואגים עבורו לבנות בית נאמן בישראל וכאשר שגור בפי העולם "קליינע קינדער קליינע דאגות, גרויסע קינדער גרויסע דאגות". [עם בנים קטנים הדאגות קטנים, ועם בנים גדולים הדאגות גדולים]

ועתה הגע בעצמך היש מכאוב כמכאובם של אב ואם שטרחו בכל כוחם לגדל בנם בדרך הטובה והישרה, והשקיעו בו כל אהבתם ומסירות נפשם. ואחרי שכבר

הקדמה

עבר את שנות הינקות והילדות והגיע להיות בחור בישיבה וההורים תולים בו כל תקוותיהם. כמה גדול הכאב וכמה גדול הצער כשמרחיקים את בנם ואומרים כי אין הוא מתאים להמנות בין תלמידי הישיבה. האומנם ראו המנהלים והרמ"ם החשובים למרחוק והם בטוחים כי ימצא מקום תורה שיוכל להמשיך בלימודיו. והאם הם מוכנים גם לאפשרות כזו, שבעטיים של הרמ"ם שהרחיקוהו ישאר כשה אובד בלי מסגרת, ומי יודע לאן יתדרדר ויגיע.

וההורים הכואבים שתקוותם היתה למפח נפש ובנם יקירם משאת נפשם וששון לבם נתרחק והלך לו, אין ערוך לצערם וכאבם. ואם אמנם שמרוב שיחם וצערם ובושתם הם כאלמים לא יפתחו פה, אך בעומק לבם מזדעקת לה זעקה גדולה ומרה, הב לי בניי הב לי בניי, כזעקת עיש על כימה. וגם הזמן החולף לא ירפא שברם עדי יראו את בנם חוזר אל חיקם, ואז כעיש על בניה תנחם.

ומה מאד נפלאו הדברים שכתב בס' תוכחת חיים על הפסוק בפ' וישלח ויירא יעקב מאד וייצר לו, ופירש"י ויירא שמא יהרג ויצר לו שמא יהרוג הוא את אחרים. וכתב וזה לשונו: הנזהר שלא יסובב צער מחמתו לזולת יסייעוהו מן השמים שרצונו יקויים, וזוכה לבנים כשרים ומטתו שלימה, מדה כנגד מדה כשם שאינו רוצה בצער אחרים ונזקם ומצטער בכאבם כך גם מן השמים יתנו לו בנים כשרים כדי שלא יבא לידי צער ותקלה בגללם. ושניהם מצינו ביעקב אע"ה וייצר לו שהצטער שלא יזיק לאחרים, זכה שלא באה תקלה על ידו, וגם זכה שמטתו שלימה, שכולם צדיקים, עכ"ד. ודבריו הברורים מרפסן איגרא, עד היכן הדברים מגיעים, ומה גדולה זכותו וכוחו של מי שנזהר בכל כוחו שלא לצער את אחרים, ולא עוד אלא שבצרת חבירו לו צר, והוא כואב את כאבו, ומצפה לטובתו. שהרי אין לך דבר בעולם שמכאיב להורים יותר מהצער שיש להם בנים שאינם נוהגים כשורה, וממש חייהם אינם חיים בראותם בניהם סרים מני הדרך, ועיניהם תלויות לשמים אולי יחוס ויערה עליהם רוח טהרה ממרום. וממנו נקח להעריך מה גדול שכרו של הנזהר מלהזיק ולהרע ח"ו לאחרים ומצטער בצרתם, שיהיו בניו כולם צדיקים כמאה"כ (תהלים קמ"ד י"ב) אשר בנינו כנטיעים וגו' בנותינו כזויות וגו' אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו.

אמנם בל יאמר אדם בראותו איש צדיק וישר שאחד מבניו אינו נוהג כשורה לומר כי זה בא לו משום שאינו מצטער בצער אחרים, כי אני בעצמי מכיר אנשים גדולים בני עליה מיחידי סגולה השלימים במעלות ומדות ששנו חכמים ומצטערים מאד בצער הזולת ואעפ"כ יש להם בנים שאינם הולכים בדרך שהאב חפץ שילכו, וכמובן שיש להאב מזה צער רב.

ושמעתי כי הגה"צ רבי נתן יוסף מייזעלס זצ"ל ר"מ ומנהל רוחני דישיבת תורה ויראה דסאטמאר איש סודו של רבינו הקדוש מהר"י ט"ב זי"ע שאל פעם את רבינו על מה שרואים כמה פעמים כי להורים כשרים וצדיקים נולד בן שאינו הגון

הקדמה

פרוץ ומושחת, האם זה ראייה כי ההורים אשמים בכך, וחטאיהם גרמו שיוולד להם בן סורר כזה. והשיב רבינו ח"ו לומר כן, כי אין זה באשמת ההורים כלל, אלא כמו דאיתא בכתבי האר"י דזהו מסודות גלגולי נשמות, שלפעמים שולחים לאדם כשר נשמה הצריכה להתגלגל, והנשמה ההוא עדיין מלוכלכת בחטא מהגלגול הקודם, ומחמת כן נמשכת לרע. ולסיבות הידועות ליוצר בראשית נגזר שתולד נשמה זו אצלו, ובהדי כבשי דרחמנא למה לי (ברכות י' ע"א וע"ש). וחלילה להרהר כלל אחרי ההורים דאין זה בגרמתם. עכת"ד הקדושים ז"ל, ומדבה"ק תקיש גם לענין שלפנינו.

וכדי שלא יאמר האומר כי לפי מצב דורנו אין מקום למדות נעלות ונשגבות אלה, ואין הדברים נאמרים לפי שפלות דורנו דור עיקבתא דמשיחא, שעליו נתנבאו חז"ל בסוף מסכת סוטה דחוצפה יסגי, בן מנבל אב, וכו'. אני אומר ישתקעו הדברים ולא יאמרו, ואציגה לך איזה עובדות ומהם תראו כי גם בימינו לא אלמן ישראל ונמצאים בישראל בעלי מדות טובות ומוזהבות, שמצטערים בצער הזולת ומוכנים להקריב עצמם למנוע צער ועגמו"נ מחבירו.

ומעשה שהיה זה זמן לא כביר בנערה אחת שנשתדכה לבחור חשוב א', ובעודה ארוסה חלה החתן מחלה קשה ומרה ר"ל, וכשנתברר שהמחלה היא כרונית ועלולה להפריע בחיי הזוג אחרי נישואיהם, הודיעו הורי החתן למחותנים הורי הכלה כי הם מסכימים שהכלה תנתק את קשר האירוסין עמו, ואין להם שום טענה כנגדה. אך כשניסו ההורים לדבר על לבה לבטל את האירוסין, מיאנה הכלה וטענה וכי במצב כזה אעזבנו ואכאיב לו. והרי מכיון שהחולי אירע אחרי אירוסין א"כ זהו הזיווג שלי, וכך נגזר משמים, ועלי לסבול ולחיות עמו. ולא רצתה בשו"א לנתק את הקשר. לפני הנשואין באה הכלה להתברך אצל מו"ר הגאון פוסק הדור רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א, שידע מכל הנעשה, וביקשה מהגאון שיתפלל בעד חתנה ויצווה את ברכתו ברכת צדיק שישלח לו השי"ת רפו"ש מן השמים. וכפי זכרוני ברכתו עשתה רושם ובסופו של דבר נרפא החתן ממחלתו. כשעמדה הכלה לפניו נתפעל ונתרגש מאד הגאון בעל שבט הלוי שליט"א מגבורת נפשה ומידת חסדה ורחמנותה נענה ואמר להכלה כשדמעות עומדות בעיניו אני מבקשך שאת תברכי אותי, והדברים נפלאים.

ועובדא ידענא באחד שחיפש לרכוש לבתו הכלה דירה לקראת נישואיה, ואחרי גיעה מרובה למצוא דירה בזול כפי הישג ידו, מצא דירה המתאימה לו, אך כשרצה לגמור את המקח התנגדה הכלה ואמרה לאביה שאין רצונה לדור בבנין זה. ופירשה דבריה באמרה בבית זה דרה חברתי עם הוריה ומשפחתם. וחברתי עדיין אינה מאזינה להצעות שידוכים, כי לפניו אחות קשישה ממנה שעדיין לא מצאה זיווגה, וזה מעכב את הצעירה מלבא בקשרי שידוכים. ואיככה אוכל להכאיב לה ולדור אחרי נישואי באותו בית, וחברתי רואה שאני נשואה והיא עדיין לא עולה על דעתה להאזין להצעת שידוכין.

הקדמה

האב שמצא מציאה ושמח להשיג דירה זו, לא ידע לשות עצות בנפשו לנוכח סירוב בתו. ובצר לו החליט לפנות אל מו"ר הגאון שר התורה בדורינו רבי חיים קנייבסקי שליט"א אשר כל חדרי תורה פתוחים לפניו והוא נוטל עצה מן התורה, וכל רז לא אניס ליה ולהמלך בעצתו. כשהציע את שאלתו לפני רבי חיים השיב מיד וודאי בתך צודקת שאינה רוצה לצער ולהכאיב לחבירתה. ואחר שהרהר מעט נענה ואמר, עצתי שתרכוש את הדירה, ותשכיר אותה לאחרים, ובדמי השכירות שתקבל תשכור לזוג הצעיר דירה אחרת שבה ידורו עד שיעזור השם ושתי הבנות יתארו, ואז תחזור לדירתה.

האב שמע לעצת הגאון, וראה זה פלא עוד בטרם הגיע זמן נישואיה נתארסו שתי האחיות בזה אחר זה, ומיד עם נישואיה היה באפשרותה לשוב לדירה שרכש אביה, מבלי שתצער ותפגע בחבירתה, שכבר מצאה אושרה וזיווגה. ומסתברא שנושעו מחמת תפילת הגאון שנתמלא רחמים עליהם ופעל שימצאו זיווגם בקרוב.

הבאתי עובדות אלו לדוגמא עד כמה חייבים להזהר איש בכבוד חבירו, ולהזהר בכל מיני זהירות מלפגוע בחבירו ולצער ח"ו. ודבר זה בפרק הישג יד כל אדם, לתקן מדותיו ולהתנהג בדרך ארץ ולהראות אותות אהבה לכל יהודי.

ובאמת כי כל יהודי יש בו מעלה ויתרון מה שאין בחבירו, וא"כ ראוי לכל אחד לכבד את חבירו כשישים על לבו שיש לכל אחד ואחד מעלה שהוא מיוחד בה, והוא אין בו אותה מעלה. ומצאתי בעין יעקב על הגמרא מסכת ברכות (דף נ"ה ע"א) ת"ר הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים, שאין דיעותיהם דומות זו לזו ואין פרצופיהם דומות זו לזו. וביאר המהרש"א דבס' רבוא דעות ישנם כלל כל הדיעות שבעולם. ולכן כשם שהם מחולקים בדיעותיהם שהא הצורה הפנימית כך הם מחולקים בפרצוף שהוא הצורה החיצונית עיי"ש. וא"כ לכל א' וא' מישראל שהוא ענף מס' רבוא דיעות יש לו דיעה מחולקת, שאינו דומה לחבירו. וא"כ בוודאי ראוי שכל א' יוקיר ויעריך ויכבד את חבירו שיש בחבירו מהדיעות שאינם בו.

ומדי עוסקי בהקדמה זו ביום השנה להסתלקות חכימא דיהודאי הגאון הצדיק רבי חיים מיכאל דוב וויסמאנדעל זצ"ל ראש ישיבת נייטרא עלי להקדיש חלק מההקדמה לכבודו של הצדיק כדרכי מאז. ובאמת הגליון צר מהכיל גודל מפעלות האדם הגדול בענקים הזה, שעוד לפני המלחמה הי' פקיע שמייה בתור א' מהגדולים בתורה בחכמה ביראת חטא ובצדקות. קשה לכתוב הערכה על הארז אשר בלבנון אשר נגדע בעצם עבודת הקודש שלו בשיא פריחת מפעל חייו, בעודו עומד בראש הישיבה וכל כולו עסוק לבנות ולכוון את ממלכת התורה האדירה במאונט קיסקא כדי למלאות את החלל שנוצר בעולם התורה בחורבן הישיבות הקדושות באכול האש שש מאות רבוא מישראל וביניהם סלתה ושמנה על כל לבונתה של עולם התורה והחסידות של יהדות איירופה ד' ינקום דמם. רבי חיים מיכאל דוב זי"ע ידע והרגיש

הקדמה

בכל רגע מרגעי חייו כי הקב"ה הותירו לפליטה להעמיד תלמידים הגונים במקום רבבות לומדי תורה שנכחדו בשואה, שיהיו לאות ולדוגמא לדור הבא כיצד נראה ת"ח אמיתי יר"ש מה"חדר" של תלמידי תלמידיו של החת"ס זי"ע. הקרובים אליו וגם הרחוקים ראו לפנייהם גאון אדיר חכם הרזים צדיק נשגב, בתוך תוכו שבור ורצון לרסיסים, בראותו איך עמלו עלה בתוהו, ובאשמת הציונים וגורריהם נסתמו כל דרכי ההצלה שתכנן והמציא ופעל בעמל אדיר כשהוא מפקיר עצמו להריגה עבור כלל ישראל, ובכל זאת התגבר בגבורה נוראה לכבוש את כאבו בפנימיות לבו ולהבליג על יגונו המר. והתגבר כארי בגבורה עילאית וחגר שארית כוחו להקים מחדש את החרבות ולכונן את הישיבה הק' והישוב שמהם פנה למקומות תורה ע"ד הישן במתכונת זו בכל קצווי תבל.

לנגד עיני הגאון רחמ"ד זי"ע עמד הפסוק שהיה מרגלא בפומיה של הגה"ק מהר"י ט"ב זי"ע מסאטמאר (ישעי' כ"ט כ"ב) כה אמר ד' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, ואיתא במד"ר (פ' תולדות ס"ב ב') יעקב פדה את אברהם מכבשן האש. והקשה הנזר הקודש תימה למה לא היה אברהם כדאי להנצל בזכות עצמו שמסר עצמו על קידוש השם, ומדוע הוצרך לזכותו של יעקב דווקא. ותירץ כי משורת הדין מי שמוסר נפשו על קידוש השם אין ראוי שיצילו ד', כי טוב לו השלימות הגדול הזה, ולזה אברהם מצד עצמו ראוי לו שישרף על קדה"ש כי זה הטוב הראוי לו. אמנם אברהם ניצול מפני משך הזרע הטהור שעתיד לצאת ממנו, ולכן אמר המדרש "יעקב" שהוא שלשת היחס שממנו נשתלשלו שבטי קה, פדה את אברהם בעבור כן נשאר אברהם אע"ה בחיים, להעמיד את האומה הישראלית.

וכדברים האלה היה הגה"ק מסאטמאר דורש מדי שנה בסעודת ההודאה שהיה עורך ביום ההצלה שלו כ"א כסליו שבעצם היתה שמחה של כל קהל ישראל שיחד עם רבם ומאורם קדוש ישראל היו מודים ומהללים גם על הצלת עצמם מגיא ההריגה. וכה דבריו (ראה דברי יואל פ' ויחי ע' תקכ"ה) אנו שרידי חרב שנצלנו מחורבן הנורא... כל אחד ואחד ניצול בניסי ניסים... ולשלימות נפשנו הלא היה טוב ויפה יותר אילו לא ניצלנו, ואותן שנהרגו ונשרפו עקדה"ש כבר נתעלו נשמותיהם בג"ע העליון מקום שאין בריה יכולה ליכנס במחיצתו... אלא וודאי מה שהצילנו הבוית"ש היה רק בשביל להעמיד דורות ישראל כשרים ונאמנים לד' ולתורתו הקדושה. וכזאת ראו כולם אצל הגאון רחמ"ד זי"ע שמאז צאתו מהגיהנום הנורא, ששם אבדו כל מחמדיו אשר היו לו.

ובמו עיניו ראה באבדן מולדתו אוהביו ורעיו קהלת הקודש נייטרא ושם נעקדו אשתו ובניו קרבן עולה וכליל עקדה"ש הנורא, ומיד בצאתו הקדיש את גופו רוחו ונפשו, וייחד כל נשימה ונשימה כל עוד אשר נשמת חיים באפו לעשות למען כבוד שמו יתברך, באבדן מולדתו בעודו מקים את ביתו מחדש, ומלקט אחד לאחד את

הקדמה

השרידים המוצלים מהגיהנום ומהם חוזר ומקים מחדש ביגיעה עצומה ובהתאמצות עד אפיסת הכוחות את הישיבה מנייטרא על אדמת הטרשין של ארה"ב, ובהיותו בעיצומה של עבונה"ק למרות שהיה מטופל בבנים קטנים, וטפלי תליין ביה, הקדיש את כל כולו להישיבה, אב רחום לכל בחור, ועל כתפיו מוטל לכלכל הקמת ורכישת בניני הישיבה כלכול הוצאות הישיבה ותשלומי שכירות הרמז"ם וכו'. והיה מכתת רגליו ודופק על פתחי נדיבים, על אף חולשת כוחו ומחלת הלב הקשה המקננת בקרבו. בד בבד עם הרבצת התורה שלו שיעוריו העמוקים מני ים, ודרשותיו הנלהבות בלהבות אש. ומלבד זאת נשא בקרבו שליחות קודש להעביר לידיעת הדורות הבאים את אשר עולל האשמדאי הנאצי לעמנו יחד עם שותפיהם לפשע התנועה הציונית, שעשתה כל מה שבידה להכשיל את כל דרכי ההצלה שעליהם עמלו במסנ"פ ווועד ההצלה של יהדות הונגרי' יחד עם רבי מיכאל דוב וחבורתו, ועד נשימתו האחרונה זעק והזעיק על הפשע הנורא של הציונים שהביאו למאסר שליח ההצלה יואל בראנד באיסטאנבול, וסתמו את הגולל על המו"מ שניהל עם ראשי הנאצים, וכתוצאה מכך חודשו המשלוחים לאוישוויץ ונלקחו מיליון יהודים למחנות המוות.

רבי חיים מיכאל דוב ידע שימיו ספורים ואעפ"כ לא עצר כח להבליג והמשיך בעבודת הקודש עד שלבו הזך קרס תחת עומס הלחץ האדיר ובעוה"ר נדם הלב שלכלל ישראל, ורחמ"ד נלב"ע ועלה בסערה השמימה ב"דמז" (בג"י נ"ד) ימיו בן נ"ד שנה. קברניט ההצלה, אשר הקריב גופו ונפשו על מזבח הצלת ישראל בארצות הדמים, והקים עולה של תורה במסירות נפש, נשא על כתפיו עול משא הישיבה והישוב אחרי המלחמה עד מיצוי הנפש אשר נפשו הטהורה לא יכלה לסבול את כוס היגונים על חורבן יהדות איירופה ועל אובדן מיליון יהודי אונגארן. יסופר לדורות יבואו גדולת תורתו וצדקתו וגבורת נפשו של גאון ישראל וקדושו, אשר בשנות המלחמה השליך נפשו מנגד למען הצלת ישראל, ובלבו הטהור הלוהט באהבת ישראל אהבה בלי מיצרים לכל יהודי, בער יקד יקוד אש קודש, להתמסר כל כולו למען אחיו המעונים והמדוכאים שמרחפת עליהם סכנת כליה. הגאון המופלג כליל המדעים ולא נח ולא שקט לילה ויום, לעסוק בתכניות להושיע את ישראל, ומוחו הגאוני הכביר קדח בהמצאת דרכי הצלה וקשרים עם כל מי שבידו לעשות. ולמען עבודת ההצלה שתה את כוס היגונים עד תומה, ולנגד עיניו עשקו עמלו והובילו לכבשני אוישוויץ את משפחתו ובניו, ואת תלמידיו היקרים. ובסערת נפשו בקפצו מחלון מרכבת הברזל שבה הובל לאוישוויץ, בהסתתרו במרתף בודד ונעזב בעיר פרעסבורג לא ידעה נפשו השסועה השותתת דם מנוח, ומנהמת לבו הטהור זעק מרה לכל באי עולם הצילו! ושלח אגרות נוראות לעסקנים בארצות החופש, והתחנן לפעול אצל צבאות הברית להפציץ את מסילת הברזל המוליכה לאוישוויץ. שבזה יש תקוה להצלת מאות אלפי יהודים המובלים במסילה זו לתאי הגזים. ובשכלו הבהיר ובידיעתו הרחבה בשבע חכמות שירטט והעלה על הכתב ושלח לעסקנים בארצות החופש מפה מציירת של

הקדמה

מחנה המוות אוישוויץ ומקום צריפי המגורים של השבויים האומללים (הבאראקן) ופסי מסילת הברזל המובילים אליה שאם יפציצו אותם ויוציאום מכלל שימוש תעצר לזמן מרובה מכונת ההשמדה מאין להם דרך להוביל את היהודים מהונגריה לאוישוויץ. קברניט ההצלה התחנן לאומות העולם ארה"ב בריטניה וכו' שאין צורך אלא בשנים או שלשה ספינות אויר (עראפלאנען) להחריב את המסילה, והרי זה דבר קטן אצלם וכטיפה מן הים מתוך אלפי הספינות המפציצים את שטחי דייטשלאנד. וידוע כי המפות והמכתבים של רחמ"ד הגיעו לראשי צבאות הברית, אך לדאבון הלב לא רצו להקצות שנים או שלשה מספינות האויר לצורך הצלת מאות אלפי היהודים. ועד היום אשמה נוראה זו היא כתם מחפיר על ארה"ב ובריטניה שמיאנו לנקוף אצבע לצורך הצלת ישראל.

והנה לספר בשבח מעלת הגאון המופלא הזה לא יכיל הגליון והלא היא כתובה על הספרים שחיבר הספר המזעזע "מן המיצר" שבו מסופר על פעולות ההצלה ועל החדלון ואזלת יד שגילו המדינות הנאורות לנוכח השמדת שליש עמנו. אך אספרה נא לאחי מה ששמעתי מפי הגה"צ ר' יונה פירסט ז"ל מנהל רוחני דשיבת נייטרא, שהגאון רבי חיים מיכאל דוב זצ"ל היו לו קודם המלחמה חמשה בנים מזיווג ראשון, ואחרי שעלו על מוקד"ה והגיע לארה"ב אחרי המלחמה עברו שנים אחדות שלא יכול להרגע על משפחתו ועל כלל ישראל שנהרגו עקד"ה, ולא קמה בו רוח לשאת זיווג שני, מגודל צערו ושברון לבו ועגמת נפשו. עד שבעזרת הבורא התחזק בשארית כוחותיו ונשא אשה ונולדו לו חמשה בנים זרע בירך ד'. וברוך השם שגם אחרי עלותו בסערה השמימה, והשאייר אחריו אלמנה בוכיה ויתומים קטנים ורכים הגדיל ד' חסדו וגדלו והצליחו ועשו פרי קודש הילולים, ולא ינתק חבל הזהב, כי הם וצאצאיהם ממשיכים מסורת אביהם הדגול בהרבצת תורה ומארי דעובדין לשם ולתפארת.

וסיפר ר' יונה ע"ה כי כשנולד לרבינו רחמ"ד בנו החמישי צעיר הבנים לאווישט"א. בסעודת הברית מילה דרש אבי הרך הנימול רחמ"ד זי"ע דברי תורה כדרכו, ותוה"ד אמר: אנו אומרים בנוסח הקדושה "נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותך בשמי מרום" וכך אני אומר לענינינו הנה לפני המלחמה היו לי חמשה בנים שעלו על מוקד"ה וקידשו את השם הנכבד והנורא והם במעלות קדושים וטהורים מקום שהרוגי מלכות עומדים, ואין כל ברי' יכולה לעמוד במחיצתו. ועתה חנן אותי השי"ת בחמשה בנים חיים וקיימים, והנני מתחנן ומבקש מלפניו ית"ש נקדש את שמך בעולם" ע"י חמשת בני שיהיו חיים וקיימים ויקדשו ש"ש בחיים חיותם בעוה"ז לאורך ימים ושנים, "כשם שמקדישים אותך" היינו כשם שנשמות חמשת בני הקדושים "מקדישים את שמך בשמי מרום". ויש לציין כאן לדבריו הקדושים של הבני יששכר בליקוטי מהרצ"א פ' בשלח על הפסוק וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים.

הקדמה

ונודע ומפורסם גודל הערצתו של כ"ק מרן אדמו"ר מהר"י ט"ב מסאטמאר זי"ע וההחיבה יתירה שהראה לרבינו רחמ"ד זי"ע והיה מזכירו תדיר בספריו הק' בפרט בעניני ההצלה הכבירות החובקות זרועות עולם שעסק בהם בכל נפשו ומאודו. וכך היה אומר הגה"ק מסאטמאר על כלל ישראל להיות אסיר תודה לרבי מיכאל בער זצ"ל ובלשונו הטהור "יעדער צווייטער איד האט צו פארדאנקען זיין לעבן צו רבי מיכאל בער" [אחד מכל שני יהודים שניצולו חב את חייו לרבי מיכאל בער]

ידוע ומפורסם עד כמה מסר רחמ"ד את נפשו להקמת הישיבה הק' והישוב במאונט קיסקא, שנכנס בעול כביר של חובות, ועל אף גודל חולשתו וטרדותיו היה מתרוצץ יומם ולילה ודופק על פתחי הנגיזים אנשי אמעריקע באותם הימים שרוב רובם היו מגושמים מאד ואור חביבות תורה ולומדיה לא נגה עליהם והסתפקו בנתינת סכומים פעוטים, ונפלאות יסופר לדור איך שברגע האחרון כאשר כלו כל הקיצין ונדמה שאין עוד מבוא לישועה הזמין לו ה' תמיד באופן פלא את הסכומים שנצרך להצלת הישיבה והישוב מהתמוטטות.

ואעתיק מה שראיתי בענין הנ"ל בספר "כבה נר ישראל" להרה"צ ממעליץ זצ"ל עובדא שממנה נראה אופן הנהגתו המופלאת בהשגת כספים לטובת הישיבה. עם הקמת הישוב והישיבה העתיק רבינו דירתו להישוב הנמצא הרחק מחוץ לעיר ניו יורק, במחוז וועסטשעטער, שם קבע דירתו כדי להיות תמיד עם הישיבה הק' שהיתה קשורה בתוונא דליבא. אמנם כדי להשיג מעות לכסות גרעון חובות הישיבה הוצרך מדי פעם לנדוד ולהיטלטל בדרכים לדפוק על פתחי נגיזים שרובם דרו בעיר ניו יורק. ודרכו היה כשהוצרך לשהות בניו יורק לטובת הישיבה היתה האכסניא שלו בויליאמסבורג בית שארו הגה"צ רבי יצחק בנימין מענדעלאוויטש ז"ל אב"ד פ. לאדאני. פעם אחת הזמין ראיון (אפוינטמענט) אצל גביר גדול א' במשרד שלו במאנהעטן, וקבעו לו את זמן הכניסה ליום מחר בשעה 4:00 אחה"צ. רבינו התכונן לנסיעה למשרד הנ"ל והזמין לו טעקסי שיבא לקחתו במוקדם שיוכל להגיע בעוד מועד לשעה המיועדת. אמנם כשנכנס רבינו למכונית והמנהיג (שאפער בלע"ז) החל לנסוע נתברר שהוא נהג חדש דלא נהירין ליה שבילי מאנהעטן ותעה בדרכו ברחובות העיר הגדולה, ואחרי נסיעה ארוכה ומתישה הגיעו בשעה 5 למשרד הנ"ל, כלומר באיחור של שעה שלימה. כשדפק על הדלת קיבל פניו המזכיר ואמר אני מצטער מאד איחרת את מועד הפגישה, ובעה"ב עסוק כעת בפגישה אחרת, ואין באפשרותו לראות אותך היום אם תרצה בקשו שוב פגישה, ותנתן לך ליום אחר.

רבנו נסע בחזרה לויליאמסבורג ושב לאכסנייתו שבור ורצוץ, על איבוד דמי הטעקסי לחינם, על איבוד הזמן היקר, ועל הסכומים שחשב לקבל ולא הצליח להכנס להגביר, תוך שהוא קובל על הנהגת הגביר הלז שמיאן לקבלו, ואעפ"י שמחמת אונס איחרתי בשעה לא היה לו להקשות לבו עד כדי כך לשלחני ריקם מלפניו. והיה לו

הקדמה

להתפנות עבורי לרגעים אחדים בתוך סדר יומי. ומשנרגע מעט נענה ואמר לקרובי הרב מלאדאני ז"ל, בכל זאת למדתי היום דבר חדש, שאין לשכור מנהיג חדש שאינו מנוסה ואינו בקי בדרכים, והא ראייה מה שהפסדתי מחמת הנהג שאינו בקי ולא מכיר את הדרכים. בתוך דבריו דיבר בהתמרמרות על הגביר שלא רצה לקבלו, סוכ"ס כיון שכבר טרח והשתדל כ"כ הי' עליו לעשות לפנים משוה"ד ולקבלו. כשנכנס רבינו לבית הרב מלאדאני ניגש לארון הספרים והוציא משם ספר חובת הלבבות ועיין בו ואמר זה הנהג שלי ויש בו כל המעלות הנצרכות להרוויח הרבה ולא להפסיד. מפני שרבינו בחי"ע"ה מחבר חובת הלבבות הוא נהג ישן מנוסה, זה שש מאות שנה שהוא מנהיג ומורה דרך לעם ישראל, והוא בקי בדרכים מאין כמוהו, כי החובת הלבבות מפרט והולך הרבה מתחבולות היצר ודרכי הסתתו אחת לאחת ומלמד לאנוש בינה שלא יתעה בדרכי שקר, ולעומת זאת הוא מונה והולך את הדרכים לעבודת הבורא ומורה דרך ישרה בעבודת ד'. ומי שהולך בדרכו בדרך שהוא מורה ומזהיר מובטח לו שיגיע בעוד מועד למחוז חפצו.

ובעודי מתעסק בקדשים בעריכת הספר וההקדמה לדפוס, דבר נפל בישראל, וכל בית ישראל יבכו את השריפה, הסתלקות הגביר הצדיק תפארת הנדיבים רבי משה רייכמאן ע"ה שבמשך כארבעים שנה פירנס את ישראל, ולכל מוסדות התורה והחסד תרם סכומים אדירים. גאון החסד בדורנו, ענק הרוח אשר העניק חמה בקומתו וכשמש הפושטת כנפיה ומפיצה קרני אורה לכל עבר, השפיע מעושרו במדה גדושה והיה לנס בהשגותיו הנעלות בסכומים העצומים שחילק והעניק. והיאך האזין בהתעניינות ובהשתתפות בצרכיו של העני המנהל או המוסד, כאילו היה זה ענין פרטי שלו. בטוב לבו ובאצילות רוחו השרה על כל סביביו הרגשה נפלאה שהוא אורח חשוב ורצוי, ולא עני המחזר על פתחי נדיבים. ודאג לכך שהיוצא מביתו יהי' שבע רצון ומרוצה. (ויש לצרף לכאן מה שמצאתי בספר המברך יתברך מהה"צ רבי יעקב מאיר שעכטער שליט"א (עמוד ק"ח) וז"ל: ודוגמא לזה מצינו בתיקו"ז (כ"ג ע"ב) שכשאדם מכניס אורח ומקבלו בסבר פנים יפות וגורם לו הרגשה טובה ונעימה, הרי הוא זוכה גם כן שכשתעלה נשמתו למעלה אל מקום שאינה מכרת, יקבלוהו שם בסבר פנים יפות כפי אשר פעלה ועשתה חסד בגופה כאן בעולם הזה עכ"ל, והדברים מבהילים). רבי משה ע"ה בהתנהגותו המופלאה במדותיו התרומיות המוזהבות, בצניעותו וענוותנותו המופלגת הרים את המושג של "עשיר" בדורנו למעלה. ובניגוד גמור לחותם הגאון והגאות אשר דבק בגבירים, עשה מהפכה במושג זה, בהוכיחו בעצם הנהגתו בעדינות נפשו ביושרו ונקיות כפיו עד להפליא, באהבת התורה ולומדיה שבערה בלבבו הטהור כאש, כי יש גם עושר שמור לבעליו לטובתו ולטובת כל הברואים. ובהיותו בן תורה מובהק הרים והעלה על נס את החשיבות העצומה של כל בחור וכל צורב המקדישים עתותיהם לתורה, ועמלים בהוויות דאביי ורבא.

הקדמה

רבי משה ע"ה היה דוגמא חיה לדברי רבינו בחיי בחובת הלבבות שהעשיר צריך לדעת כי הממון שבידו אינו אלא פקדון בידו, שמן השמים מינוהו גזבר לחלקו לנצרכים עניים ואומללים, ואגב הרשות בידו ליטול ממנו כדי צרכו והשאר לעשות בו אך טוב וחסד. ובהתנהגותו ראו דוגמא חיה של יהודי החי ונושם אמונה ובטחון. ובכל עת היה בכיס הטלית ותפילין שלו הספר מעט הכמות ורב האיכות "אמונה ובטחון" ממרן החזון איש זי"ע.

מופלאות ביותר היתה זהירותו לקדש שם שמים במסחרו ובמשאו ובמתנו. וכדרך שכתבו הקדמונים הוה בורח מצ"ט שערי היתר כדי שלא תכשל בשער א' של איסור. למרות שרובא דרובא דעלמא מפרשים זאת לגבי איסור והיתר, כשרות המאכלים. ואין עולה על הדעת שהדברים אמורים גם לגבי דיני ממונות. וכאשר עומדים בפני נסיון של הפסד ממון או מניעת הריוח נכנסים בפריצה דחוקה, והדברים פשוטים וא"צ להאריך. לא כן ר' משה ע"ה שאפשר להמליץ עליו "בכל ביתי נאמן הוא", בכל זמניו ומצביו הן בהיותו ברום המעלה והצלח מאד בעסקיו והן בזמנים הקשים כאשר ירד מצבו הכספי פלאים. אחרי שלמרות שלפי כל ההערות של המומחים שהעסק עומד להצליח מאד והוא קרוב לשכר ורחוק מהפסד, בסופו של דבר קרסה עיסקת האי הלונדוני והחברה שהקים פשטה את הרגל, בכל זאת לא נשמע עליו בעתונים ובחדשות שום תרעומות, ולא האשימו שום אדם כי עשה עוול. כי כולם ידעו שהישר באדם ר' משה לא עשה עוולה, אלא שלפתע שינתה ממשלת בריטניא את תכניתה בנוגע לפיתוח המקום ומחמת כן נהפך הגלגל וכל התכניות עלו בתווה. וכך היה ר' משה למופת ותפארת לו מן האדם, משום בין בזמני עליו בין בזמני ירידה קידש ש"ש וברח מצ"ט שערי היתר במסחריו כדי שלא יגיע לשום נדנדוד של חילול השם ח"ו.

ומספרים כי באותם הימים כאשר התמוטטה העיסקה בלונדון היה באפשרותו בעצה ותחבולה להציל לעצמו סכום עצום של ביליון (אלף פעמים מיליון) דולרים, ושאל את מרן הגאון בעל מנחת יצחק זצ"ל"ה אם שפיר דמי לעשות כן, והשיב לו המנחת יצחק שעפ"י ההלכה מותר לו לעשות כן, ולמרות ההיתר החליט ר' משה שלא לעשות את התחבולה, מפני חשש חילול השם. וזה מבהיל עד היכן שלט ר' משה בעצמו, אף שהיה היתר בידו והיה יכול להציל לעצמו הון רב, מאס בכסף וזהב אם ח"ו ייגרם באמצעותו נדנדוד חילול שם שמים.

רבי משה היה פטרון ואב להשיבות הק', וכידוע שהיה דורש ממנהלי המוסדות שיציעו לפניו את חשבונותיהם והבודזשעט החודשי של ישיבתם, והגרעון (דעפיציט) השנתי שלהם, והיה נוהג לכסות את כל הגרעון של הישיבות, שיוכלו להמשיך בלי העול הכבד של תשלום החובות הישנים.

הקדמה

רבי משה היה הכתובת למרי נפש חולים עניים, ואומללים. ומקצווי תבל נהרו לטורונטו לשפוך מר לבבם לפני האיש הטוב והרחום הזה, בידעם כי לא יצאו ריקם. וכדאי להם לכתת רגליהם ולהטלטל למרחקים, ואצלו יושעו. וזכורני כאשר היו מופיעים לפני יהודים בבקשה להשתתף בהוצאת רכישת מכונה יקרה העולה אלפים רבים הנחוצה להצלת חולה ממשפחתם. כשהייתי שואל אותם האם כבר הייתם בטורונטו ? ענו ואמר בוודאי, היינו אצל רבי משה ונתן לנו סכום גדול ביותר לרכישת המכונה.

מתוך שלל מעלות האדם השלם הזה בולטת ללא ספק מדת העניויות והצניעות שלו, פשטותו שהיתה חלק בלתי נפרד ממהותו, עד שלמרות היותו עתיר נכסין גביר אדיר שפיזר מכספו לכל דבר שבקדושה, לא עלתה על דעתו שמגיע לו איזה הכרת הטוב וכי יש לו זכות קדימה כלפי אחרים. לדוגמא, החזקת הכולל המפורסם בעירו טורונטו שהוא מקום תורה מובהק ועמלים בו בתורה הרבה לומדים יומם ולילה היתה כולה עליו, ושילם את התמיכה הקבועה לבני הכולל במועדו. ודוקא משום כך מפליאה העובדא שבהגיע יום היארצייט של אחד מהוריו, בא רבי משה אל הכולל ורצה להתפלל לפני התיבה בתור חיוב. כשנאמר לו שיש כאן חיוב המתפלל בקביעות אמר א"כ אעשה מנין שני בחדר צדדי. אך מיד כשנודע לו כי ראש הכולל אינו מרוצה כ"כ שיעשו שני מנינים, הלך לו לביהמ"ד אחר להתפלל. הגע בעצמך – קורא נעים – האיש היקר והנעלה הזה עמוד התווך של הכולל ובעצם הבעה"ב של הכולל, לא עלתה על דעתו כי מגיע לו להתפלל לפני התיבה ביום היארצייט של הוריו, ולשלח את החיוב השני להתפלל בביהמ"ד אחר, כפי שהיו עושים חשובים כיוצא בו. ואם דעתו של ראה"כ אינה נוחה ממנין שני אין הוא שונה מכל אדם, ופנה והלך לו לחפש ביהמ"ד להתפלל בו. אף שברור שכל בני הכולל וראש הכולל היו מסכימים בשמחה לעשות יקר לפטרון הכולל ולהורידו לפני התיבה, או לעשות לו מנין שני. זו היא דוגמא מוחשית לאצילות ותפארת מדותיו, לא ניכר שוע בפני דל אין הוא שונה מאחרים, ואין מגיע לו יקר יותר מאחרים, ואם יש למאן דהוא חזקה להתפלל נדחה הגביר האדיר עמוד החסד הבעה"ב של הכולל, ואם הנהגת הכולל אינה רואה בעין יפה מנין שני זה מחייב גם אותו, ואין לו יתרון על שאר האנשים.

כשהנני בא לתאר בעט סופרים את אופיים המיוחד ותרומות מדותיהם הנאים של משפחת רייכמאן האצילה, ואת רבי משה תפארת המשפחה עלית על כולנה וזכה לקדש שם שמים ולהראות קבל עם ועולם דוגמא חיה של יהודי עשיר אדיר המאמין בחי העולם וזורע, מאמין בחי העולמים ומשקיע, ומאמין בחיי העולמים גם כשהוא מפסיד. התורה נר לרגלו על פי התורה ועפ"י גדולי ישראל ישק כל דבר. גם אם בידו להרוויח עפרות זהב אינו סוגד לאילילי כספו וזהבו, ובטוהר מדותיו ועדינות נפשו מתרחק מכל צעד מסחרי שאינו הגון, אם יש בו חשש חילול השם.

הקדמה

והנה מקום אתי להעתיק לכאן את תוכן דבריו הנפלאים של הגאון הכלי יקר בר"פ בראשית (פרשה א' פסוק ו') עה"פ ויאמר א' יהי רקיע וגו' ואיתא בחגיגה דף י"ב ע"א אר"י אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנאמר (איוב כ"ו י"א) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. והיינו דאמר ר"ל מאי דכתיב אני א-ל ש-די אני שאמרתי לעולמי די. וכו' ואיכא דאמרי בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה וכו'. ולכאורה מה כוונת בעל המאמר הזה להודיע לנו שהיה העולם מרחיב והולך מתפשט והולך עד שגער בו הקב"ה ועמד, ומאי נפק"מ לנו בזה מה דהוה הוה.

וביאר הכלי יקר שמאמר זה בא להמליץ וללמד זכות על האדם שאנו רואים כי האדם מצד טבעו הוא נכסף שיתפשטו מעשיו בלי גבול ובלי גדר, ושיהיה הכל היתר בעיניו כל אשר יחפוץ יעשה. ואם יונח האדם על טבעו אין גבול למרכבות חמדת תאוותיו. עד אשר גער ד' בנו ע"י התורה הנותנת גבול ומדה לכל המעשים עד היכן יתפשטו על פי רצון השם, ועד היכן מותר לו לשלח רסן תאוותו.

ויש לתמוה על האדם איך לא השכיל מצד שכלו להגביל עצמו בכל המצוות שהשכל מחייבן. שהרי גם מבלעדי ציווי התורה היה לו להמנע מעבור עליהן מחמת הערת השכל. לזה בא המאמר ליישב באומרו אל תתמה על האדם שהוא מתאוה להתפשט בלי גבול ומדה, כי האדם קיבל טבע מולידיו, שהרי האדם נוצר משמים ארץ וים, הנשמה משמים, והגוף מן הארץ שנעשה כטיט ע"י המים, ומשלשתן נעשה איש שלם כי א"ש' ר"ת א'רץ י'ם ש'מים. ולכן האדם קיבל טבע מולידיו שמים ארץ וים כי כולם היו מרחיבים והולכים לאין תכלית עד שגער בהם ד'. ולעומת זה כלל בעל מאמר הנ"ל גם תוכחת מוסר להאדם, באמרו לו אם קבלת טבעם להיות לך חשק להתפשט בלי גבול, לכל הפחות קבל מהם גם את הטוב לעמוד בגערת השי"ת, כשם שהמה עומדים בגערת השי"ת, ולא זזו משם כמלא נימא כך יעמוד האדם בגערת ד' במדה ובשיעור אשר הגביל ד' לנו ע"י זאת התורה. עכ"ד הכלי יקר הנחמדים מפז.

ולא אמנע טוב מבעליו כי בהיותי בירושלים לחוג את חג הסוכות (בהאי שתא תשע"ד) שמעתי לראשונה את הביאור הנפלא של הכלי יקר מפי הגאון ר' ישראל בערגער שליט"א רב דשכונת גני גאולה שדרש במסיבת נעילת החג לבני חו"ל. ונהניתי מאד בהזכרי כי מלפנים בעודי צעיר לימים והצלחתי בס"ד בעסקי הביטוח שלי, ואז החל מוחי קודח ומתכנן תכניות להתרחב בלי מדה, לפתוח סניפים של חברת הביטוח בכל עיר מערי ארה"ב, וכהנה וכהנה תכניות וחלומות נאים, שעלו ברעיוני מחמת רתיחת ימי הבחרות. אמנם אח"כ ניחמתי והתחזקתי לומר לעצמי "די" לי באפיס אחד, יש לי עשרה אנשים העובדים באפיס שלי, די לי בזה, ואיני רוצה להעמיס יותר מזה. כי כל אפיס לעצמו מביא טרדות ובלבול הדעת. וב"ה שהיה לי סיוע ועידוד מאאמו"ר שפקד עלי באמרו: ס'זאלט דיר מאכען ווי ווייניגער קאפ ווייטאג

הקדמה

אין די ביזנעס. [ראה והזהר למנוע כל מה דאפשר מלהרבות כאב ראש בעסקיך]. ואכן זכיתי להתנתק מחלק גדול מעסקים מסועפים המביאים הרבה כאבי ראש ודאגות ולעזוב את התוכניות שפרחו בדמיוני ולהשקיע עצמי בלימוד התורה בעתותי הפנויים. הודו לד' כי טוב.

כתבתי כל זאת לקיים אל תמנע טוב מבעליו, ולהעיר לבבות הצעירים חמי המזג הרואים ששעתם מצלחת ומיד יוצאים מכליהם וקופצים בראש כרוצים להתרחב ולהתפשט בלי מצרים לבלוע את כל העולם. וצא ולמד ממה שאמרו ז"ל בנדה (ל' ע"ב) שבשעת לידתו של אדם הוא יוצא וידיו קמוצות כרוצה לתפוס את כל העולם ובשעת פטירתו הוא יוצא וידיו פשוטות כאומר לא נטלתי מאומה. על כן הנני מייצעם עצה נכונה ללמוד את דברי הכלי יקר דלעיל ולהתבונן בהם ולהבין מה שרמז לנו הקב"ה בגערותו בשמים וארץ, האומר לים עד פה תבא, גם הוא יעצור משטף מרוצתו ויעשה לעצמו גבולים וסייגים שיהיה כל משאו ומתנו עפ"י התורה, באמונה ובצדק, ואז יזכה לקדש שם שמים, ולהצליח דרכו.

והיות ודרכי בהקדמותי לספר בשבחן של ישראל, שאחד מסימניה של אומה זו היא "גומלי חסדים" ולפרסם שבח עסקנים בדורנו השפל דור עיקבא דמשיחא אשר מדת החסד בקרב בני עמנו גדולה עד מאד, כנודע מה דאיתא בספה"ק על מה שפירש"י ז"ל בר"פ לך לך והיה ברכה, יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין, ע"כ. שהכוונה שבטרם ביאת המשיח קודם סוף ימי עולם תהיה החתימה, כלומר עיקר העבודה במדתו של אברהם אע"ה, מידת החסד, ובה יחתמו את הגלות ויצאו הימנו. ובפרט עסקנים יחידים שמדת טובם וגמילות חסדם עם כל מר נפש גדלה עד שחקים, וממש לא ידוע לנו שהיה כן כמותם מלפנים בדורות הקודמים.

על כן אספרה לאחי אשר ראיתי ונוכחתי פעולת הארגון הנקרא "רינועל" שהוקם ע"י איש החסד המופלג הר"ר מענדל ריינער שליט"א עבור חולי צוקער - "דייעבעטיס" שהיא מחלה נוראה, שאם אין נזהרים בה בעוד מועד לעשות פעולות שלא יעלה הצוקער שבדם, עלולה המחלה להשחית חלילה איברים הפנימיים. וא' מן האיברים שנפגעים ראשונה ממחלה זו הם הכליות. שכידוע הם מהאיברים שהנשמה תלויה בהם, ותפקידם של הכליות לזקק את הדם מכל פסולת, ולהעביר את כל הפסולת שבדם עם המי רגלים החוצה. וחולי דייעאביטיס שהכליות שלהם נתנונו א"א להם לחיות שהדם שלהם מזוהם ר"ל. אלא א"כ עושים להם "דיאליזה" דיאלעסיס בלע"ז, ע"י מכונה גדולה העושה את פעולת הכליות, ומזקקת את דמו. המכונה הזו מצויה בבתי החולים. וחולי כליות נאלצים לנסוע לביה"ח אחת לשני ימים להתחבר למכונה הזו שיוצאים ממנה צנורות שמחברים אותם לעורקי החולה. והטיפול נמשך כמה שעות מדי פעם. כאמור החולה מוכרח להגיע לביה"ח כל שני ימים, וזה פיקוח נפש, ועליו לנסוע לביה"ח גם אם יוצא בשבת או יו"ט. הדיאליזה הנ"ל היא טיפול קשה

הקדמה

ומר, מקושר ביסורים גדולים, וחולשה גדולה ורבה מאד, והחולים עוברים ז' מדורי גיהנום מדי פעם.

חסד עשה הקב"ה עם עולמו, שבימינו נתחדשה המצאה להציל מי שכליותיו נתנונו ופסקו מלפעול, להשתיל בגופו כליה בריאה מאיש אחר. והנה ההמצאה של השתלת איברים (טרענספלענט) נוהגת בכמה איברים ולא בחולי כליות בלבד, ובימינו משתילים בחולים כמה מאיברים הפנימיים, ומצילים חיים. אך הבדל גדול יש בין השתלת כליות להשתלת שאר איברים שהנשמה תלויה בהם, כי בזמן שבשאר איברים אין עושים השתלה רק מגופו של אדם מת, שהרי הוצאת לב או ריאה או כבד מאדם חי אפילו גוסס להשתילו בחולה היא רציחה גמורה. והדבר אפשרי רק ממי שהוא בגדר מת עפ"י הלכה ורק בשעות הראשונות אחרי מיתתו, כשעדיין האבר יש בו קורטוב חמימות וניתן להחזירו לפעולה בגוף של אדם חי.

ואין כן הדבר בהשתלת כליה, כי מאחר שהקב"ה ברא באדם שתי כליות, אמנם אדם בריא שכליותיו בריאים ועושים תפקידם די לו בכוליא אחת. לכן נתחדשה בדורנו אפשרות שאדם בריא יתרום כוליא אחת משתי כוליותיו לחולה שנתנונו הכליות שלו, והאדם הבריא ישאר עם כוליא אחת שתמשיך למלא תפקידה בגופו, ויחזור לבריאותו כבראשונה. המצאה נפלאה זו היא פתח של ישועה להרבה חולי כליות מסוכנים, שהיו רתוקים לכבלי הדיאליזה וחייהם אינם חיים.

אמנם לא דבר פשוט היא להשיג כליה מאדם חי, כי מי הגבר שיסכים לחתוך ולהוציא נתח מגופו בשר מבשרו. ובפרט שניתוח כזה מקושר ביסורים ועלול להביא לסיבוכים. ולכן השתלת כליות אצל הגויים היא דבר בלתי מצוי, ראשית שמעטים מאד מוכנים לתרום כליה לאחרים וצריך שיזדמן הרוג א' שכוליותיו מתאימים לחולה. ועוד שיש רשימה ארוכה של חולים הממתינים, והכל הולך עפ"י זכות קדימה. ויש צורך להמתין זמן רב, חדשים ושנים, עד שיגיע תורו. ועד שמגיע הזמן החולה מתייסר ונחלש והולך.

אשריכם ישראל, ומי כעמך ישראל, אשר במדותיהם התרומיות הם ניכרים מכל האומות, ושנים מסימניהם המובהקים הם רחמנים וגומלי חסדים. ולא בממונם, או בגופם - דהיינו עשיית חסד לאחרים בעמל ובטורח הגוף, אלא בגופם ממש, שהם מוכנים בגודל רחמנותם לתרום מגופם לאחרים כוליה אחת מכוליותיהם. ותיתי ליה לידידי הר"ר מנחם ריינער הנ"ל שחפץ ה' בידו הצליח לייסד ארגון נפלא זה שבשם "רינועל" יקרא, להתרים כליות מאנב"י לצורך חולים הזקוקים להם. ומה נפלא הדבר שכבר רשומים ברינועל שלש מאות תורמים שהתנדבו לתרום כליה אחת לכשיקראו להם שהם מתאימים לחולה הזקוק לכך. כאמור המנדבים נותנים את הכוליא ללא קבלת שכר, מלבד הימים שהם מפסידים מעבודתם במשך זמן הניתוח עד שיבראו.

הקדמה

ולדוגמא אביא מה שנוכחתי בעצמי שפנתה אלי אשה בעלת חסד מפורסמת, המאכילה ומשקה ממייטב המאכלים לחולים בבית חולים מיימונידס בב"פ, האשה הנ"ל ביקשה ממני היות ואני נוסע לא"י ומסתופף אצל הגדולים והצדיקים על כן אשתדל להזכיר שמה אצלם שיעתירו בעדה, כי היא נכנסת לבית החולים לנתחה ולתרום כליה ליהודי חולה. כששאלתי אותה מדוע את מנדבת כוליא דייקא עכשיו, ענתה ואמרה, היות והנני עומדת בעוד חדשים מספר להגיע לגיל ששים שנה, וידוע כי לפי חוקי בית החולים מקבלים כוליא מהנדבן רק עד גיל ששים, על כן אני מזדרזת לתרום בטרם שאגיע לגיל ששים. ונשתוממתי מאד מנדיבות לבה וצדקתה של האשה הנ"ל, שמזדרזת לעשות ניתוח כדי שלא תפסיד זכות זו.

עוד עובדא שראיתי בעיני, בא אלי איש חשוב מאה"ק שכליותיו הפסיקו לפעול, והיה על דיאליזה כמה שנים, וביקש שאעשה עמו חסד למצוא מי שיתרום לו כוליא. והביא חתנו מכתב מהגאון רבי חיים שליט"א שמבקש בעד החולה הנ"ל שהוא קרובו ממשפחת דודו החזון איש זי"ע ומבקש לסייעו ולמצוא כוליא עבורו, ומאציל ברכותיו למי יסייע בידו. והכניס את מכתבו של רבי חיים לעתונים. והנה הופיעה אשה אחת מזויליאמסבורג אם לשלשה ילדים ותרמה לו כוליא, ובחסדי ד' הצליחה ההשתלה ונעשה בריא כאחד האדם.

וסיפרה האשה הנ"ל שנדבה את הכוליא כי לפני כשנה רצתה לתרום את הכוליא לחולה, אך נמצאה מעוברת ולא היה שייך ליתן. ואמר הרופא שימתינו חדשים אחדים אחרי הלידה. ועכשיו עבר זמן ההמתנה ולכן באה עכשיו לתרום לקרובו של רבי חיים את הכוליא. וראו כולם שכך נסתבב מן השמים שיזכה הנ"ל בכוליא זו. וכשסיפרו לרבי חיים שליט"א מה שעבר, נענה ואמר קרוב הדבר שאשה זו נולדה על מנת לסייע לו ולהצילו משחת.

ומדי דברי במדת החסד של אחינו בני ישראל, ובפרט בדורינו זה מצויין עם קדוש ביתר שאת במדה נעלה זו - מדת החסד הרחמים החמלה והחנינה-, שבאמצעותה ניתן להכיר מי אשר זרע קודש מחצבתו, ואשריהם ישראל שהמדה המשובחת הזו מוטבעת בהם מאבותינו הק' אברהם יצחק ויעקב, אמרתי להציג כאן אשר שמעתי מהמשפיע המפורסם רבי אלימלך בידערמאן שליט"א מעשה שהיה זה מקרוב, והכי הוה עובדא: באחת הערים החרדיות בא"י נכנס יהודי בגיל העמידה לחנות גדולה של צרכי מזון ("סופערמארקט" בלע"ז) בשעה שהחנות מליאה באנשים העורכים קניותיהם לשבת, היהודי הנ"ל מתנהג כדרך הקונים נוטל לו עגלת משא ריקה על מנת למלאותה בצרכי מזון שמשפחתו זקוקה להם לשבת הקריבה ולמשך השבוע שלאחריו. האיש דוחף את עגלתו ממדף למדף ובוחר לו את מצרכי המזון חבילות, קופסאות ובקבוקים, מלאים מכל טוב וטוב, והולך וממסבב משורה לשורה עד שמתמלא ארגז העגלה מעל גדותיו. כשהוא מסיים ניגש לדלפק וניצב בתור

הקדמה

לעריכת החשבון. אחריו מזדנב תור ארוך של קונים עם עגלותיהם המצפים בקוצר רוח לתורם. והנה כשהגיע היהודי הנ"ל עם עגלתו העמוסה עד הדלפק, התנצל בפני העומדים סביבו "אנא המתינו לי רגע כי שכחתי עוד דבר אחד שרציתי לקנותו". והוא משאיר את העגלה המליאה המעכבת את הבאים אחריו, יוצא מהשורה ושב אל עקביו אל המדפים ומתמהמה איזה רגעים – כשהעומדים אחריו ממתינים באי רצון שיחזור. עברו רגעים אחדים והוא חוזר ומביא עוד חבילת מצרכים ומעמיסה ממעל לצרכי המזון. והאנשים מאחריו מצפים שיזוז הלאה ויגמור את החשבון עם הפקיד על הקופה. אך לפתע נזכר האיש הנ"ל ונאנח אוי לי כי שכחתי לקנות דבר אחד הנחוץ לי, ויצא שוב מהשורה לקחת את המצרך ששכח. כאן פקעה סבלנותו של האיש העומד מאחריו ופנה ואמר לו בקפידא לנוכח כל הממתינים " ר' יוד הלא תראה כי כולם ממתינים לתורם, ומדוע אתה מעכב את העומדים מאחוריך בהלך ושוב". אך היהודי הנ"ל סבב על עקביו וחזר לחפש בין השורות והמדפים, בהשאירו את העגלה המליאה שלו כשהיא חוסמת את המעבר והנצבים בתור עומדים וממתינים. בתוך כך נגש א' מהעומדים בתור להקפדן הנ"ל ואמר לו מדוע ביישת את האיש הלזה, הלא דע לך כי הוא עני ואביון ולרש אין כל, ומי יודע אם יש לו כסף לשלם בעד המצרכים שקנה.

האיש הקפדן נתחלחל מדבריו הכנים של המוכיחו, ומיד כשחזר היהודי המעכב את כל השורה שמאחריו נגש אליו הקפדן הנ"ל, שלף פנקס טשעקים מכיסו וחתם לו טשעק על סך הכל מה חשבון הקניה שלו שהסתכם בסך אלפיים וחמש מאות שקל. העני שעבר תחלה עם עגלתו הטעונה, המתין בחוץ עד שיצא הקפדן הנ"ל ששילם בעדו את כל הסחורה שקנה. העני הנ"ל ניגש אליו ואמר לו אין מלים בפי להודות לך על נדיבות לבך, וכשהלה שאל אותו מה היה החשבון לך כשמלאת לך עגלה טעונה סחורה ונגשת לדלפק באין בידך לפורטה אפי' שוה פרוטה, ולא עוד אלא כשראית שאין לך במה לשלם חזרת והוספת עוד דברים למשלוח. השיב העני הנ"ל, דע לך כי זה קרוב לשנה שאיבדתי את פרנסתי, ואין בביתי לחם ושמלה, ואיני יודע לשות עצות בנפשי. כאשר גבר המחסור בביתי ותשעת ילדי הקטנים רועבים ללחם. אמרה לי אשתי, עצתי שתלך לחנות הסופערמארקט ותמלא לך עגלה מכל טוב, ואני אשב בבית ואומר תהלים, וחזק בטחוני בד' כי יעזור לנו וישלח עזרו מקודש לחם לפי הטף. וכן עשיתי – המשיך העני- נכנסתי לחנות ומלאתי עגלה מכל טוב ונגשתי לדלפק בבטחון חזק ואמיץ בהשי"ת שישלח לי עזרתו ולא נהדר ריקם מן קדמיה. וכשראיתי שעדיין לא באה הישועה הבנתי שצריך להמשיך ולהתפלל ולבטוח בה' עד שתבא ישועתו, לכן פניתי ויצאתי מהשורה, פעם ועוד פעם עד שקבל השי"ת תפלותינו ושלח לי עזרתו באמצעותך, סיים העני הנ"ל את סיפורו.

הקדמה

האיש הקפדן הלזה כשומעו את דבריו הנכוחים של העני שנאמרו בבטחון חזק ואמיץ, נתלהב מאד, ומיד רשם לו טשעקים על סך אלפיים וחמש מאות שקל לכל חודש במשך שנים עשרה חדשים הקרובים, שיהיה בידו לקנות די מחסורו מדי שבוע בשבוע.

עובדא מופלאה הנ"ל מלמדת אותנו עד כמה מגיעים רחמיו של יהודי, כי מיד על אחר נתהפכה קפדנותו של הלה למדת טובו וחסדו. ומיד כשהבחין ונודע לו מצב העני ומשפחתו, נתמלא רחמים והעניק לו ביד רחבה עד מאד.

ויתירה מזו למדנו כי במדת הבטחון בד' אפשר לקרוע כל המחיצות והחומות המעכבים ועל אף שהיה עני ואביון ולרש אין כל, המשיך השפעת הפרנסה בכח הבטחון, כשהאמין באמונה ובבטחון כי כל ישועתו תלויה בהש"ת ואין עוד מלבדו. וזה בדוק ומנוסה, כנודע מהגה"ק רבי חיים מוואלאזשין זי"ע. וכך היה מרגלא בפומא דאשת חבר להבחל"ח של מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שיהודי המאמין בכל לבו כי "אין עוד מלבדו" ואין שום תנועה קטנה בעולם הנעשית מבלעדי הש"ת, אזי הוא שובר את כל המסכים המבדילים, ותפלתו מגעת ועולה עד כסא הכבוד, ומתקבלת לרחמים ולרצון לפני אדון כל.

וכד עסקינן במסכת ביצה כאן קנה מקומו הא דאיתא בפרק בתרא דביצה בשבח ישראל המצויינים במידת הרחמים, דהכי גרסינן בפרק המביא דף ל"ב ע"ב שבתאי בר מרינוס איקלע לבבל בעא מנייהו עסקא ולא יהבו ליה, מזוני וכו' נמי לא זינהו, אמר הני מערב רב קא אתו דכתיב (דברים י"ג) ונתן לך רחמים ורחמך, כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו וכו'. ובמסכת שבת פרק שואל (דף קנ"א ע"ב) תניא ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים. והמהרש"א ז"ל בחא"ג בשבת שם וכן בביצה כאן פירש דחכמינו ז"ל דרשו דונתן לך רחמים לענין צדקה, דכל המרחם על הבריות ליתן צדקה מרחמין עליו מן השמים וכו'.

והמהרש"א ז"ל בא להמליץ טוב על ישראל ותורת חסד על לשונו, כי לפי סדר הכתוב תחלה יש צורך שיעורר האדם את מדת הרחמים בשיקדים לרחם על העניים וליתן להם צדקה, ובתור כן יתעוררו רחמי הש"ת עליו לרחמו, דכתיב ונתן לך רחמים דהיינו שתהיה בעל רחמנות ותרחם על הבריות, ואח"כ "ורחמך" ירחמו עליך מן השמים. וכן מוכח מדרשתם כל המרחם על הבריות, והדר מרחמין עליו וכו'. אמנם דוד המע"ה בתהלותיו ביקש מהש"ת (תהלים ע"ט ח') מהר יקדמונו רחמך כי דלוננו מאד, נתכוון דהגם שהמדה היא דאחר שהוא מרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, כדקאמר כל המרחם וכו' וכן בקרא ונתן לך רחמים שתרחם על הבריות ואח"כ ורחמך, באנו לבקש מהר יקדמונו רחמך שיתעוררו רחמך עלינו מהר, בתחילה,

הקדמה

קודם שאנו מרחמים, נתן טעם כי דלוננו מאד, ואין בידינו ליתן צדקה ולרחם על הבריות מקודם.

ובזה אשים קנצי למילין ואען ואומר רבונא דעלמא כולא ראה עמך ישראל בדור השפל הזה עושים צדקה וגומלים חסד זה עם זה בגופם ובממונם, וכמה מאות מהם התנדבו לנדב אבר מאיבריהם לעשות צדקה ולהציל את מי שאינם מכירים ואינם יודעים מי הוא, וגם הוא אינו יודע ממני קבלוהו, שהיא המזריגה הגדולה משמנה מעלות הצדקה כמבואר ברמב"ם ובשו"ע הלכות צדקה. על כן בקשתנו מהר יקדמונו רחמין, יתגוללו רחמין על שארית עמך כמה שהבטחתנו כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, כי דלוננו מאד. כלומר שאין בכוחנו לעשות צדקה רק כפי דלות כוחנו, וזקוקים אנחנו בכל עת ורגע לרחמין הגדולים והעצומים, עשה עמנו צדקה לגאלנו מן הגלות המר והארוך הזה, היא הצדקה שאליה תקות עליונים ותחתונים, ותקות כל העולמות, כמאה"כ (ישעיה ס"ג א') אני מדבר בצדקה ורב להושיע. וגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה (סנהדרין צ"ט ע"ב).

ויה"ר שכשם שזכיתי להתחיל ולסיים מסכתות אלו כן יזכנו השי"ת שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו, ויזכנו להוסיף אומץ ולהגביר חיילים בלימוד התורה"ק, לזכות את הרבים כאשר עם לבבי. וללמוד וללמד לשמור ולעשות, והתורה"ק תגן בעדינו כמאה"כ בהתהלך תנחה אותך וגו', ובמהרה נזכה לראות בביאת גואל צדק עם כל גדולי ישראל החיים אתנו לאויושט"א ונזכה אנחנו אלה פה היום כולנו חיים, לראות באור פני מלך חיים, עם כל הכתוב לחיים בירושלים, אכי"ר.

והנני נותן תודה וברכה לידידי חביבי האברך ברוך הכשרון הרה"ג מוה"ר יוסף מאיער שליט"א, שהיה לי לעזר רב בסידור ועיבוד החומר, ודלה לי מרגניתא טבא מספרי המחברים ז"ל, ושכרו כפול מן השמים.

ואני תפילה שיעמוד לי ולביתי זכות כל התנאים והאמוראים והראשונים והאחרונים, שזכינו לברר מקחם של צדיקים ולהפיץ תורתם ע"פ תבל, ונזכה לבנים אהובים למעלה ונחמדים למטה, כולם אהובים וברורים זרע בירך ד' הממשיכים בדרכי אבותינו. ובמהרה ישמע קול שופרו של משיח ויתגלה כבוד מלכותו אכי"ר.

ט' אדר ב' תשע"ד יארצייט של אמי מורתי ע"ה

ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. הכ"ד המחבר המצפה לישועת ד' במהרה

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

לעילוי נשמת ולזכרון נצח

נשמת אבי מורי, אהוב למעלה ונחמד למטה, זית רענן ענף עץ אבות,
עטרת תפארת משפחתינו, כהן שדעתו יפה, כש"ת הרה"ח

מוהר"ר יום טוב ליפא הכהן זצ"ל

מחוסט ובודאפעסט

תלמיד הגה"ק מהרי"ץ דושינסקיא זי"ע

שהי' סופר סת"ם מומחה מפורסם יותר מיובל שנים

נלב"ע ג' שבט תש"ם

בן הגאון הצדיק המפורסם בקי נפלא בש"ס ופוסקים כש"ת

מוהר"ר שמואל דוד הכהן זצ"ל

ראב"ד דק"ק חוסט יצ"ו

מח"ס שו"ת שרגא בטהרה וש"ס

שנפטר לב"ע ו' אב תרצ"ג

ולזכר נשמת אמי מורתי

הצדקת המושלמת הצנועה והחסודה

מרת בילא ע"ה

מעיר סאטמאר

בת הרה"ח כש"ת

מוה"ר חיים משה ז"ל

נפטר ט' אדר תשנ"ג

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

לעילוי נשמת ולזכרון נצח

נשמת חותני היקר באנשים איש תם וישר שייף עייל ושייף נפיק
וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, ה"ה הרבני
החסיד המרומם כש"ת

מוהר"ר משה צבי בן מוה"ר שמעון ז"ל מארקאוויטש

תלמיד הגה"ק רבי יוסף אלימלך כהנא
אבדק"ק אונגוואר הי"ד זי"ע
נלב"ע כ"ח שבט תשס"ו

ולזכר נשמת חמותי

האשה החשובה הצנועה והחסידה

מרת נעסא באבא מארקאוויטש ע"ה

בת הרה"ח כש"ת
מוה"ר אליהו ע"ה
מעיר יאסין
נכדת בעל קונטרס הספיקות
נלב"ע ח' כסליו תשע"א

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

שדה צופים

על מסכת ביצה

פתיחה

יש מדקדקין לקרוא את המסכתא "ביעא" בלשון ארמי

המגן אברהם (סוף סימן קנו) כתב בשם המהרש"ל ביש"ש ב"ק (פ"ד סימן יא) דמטעם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, יש לומר "ביעא" בלשון ארמי, ולא ביצה בלשון הקודש. ועיין בתפארת ישראל שפלפל בזה, ומסיק דהמטעם בזה עפ"י עובדא דסנהדרין (ה ע"ב), עיי"ש, ויש אומרים שהגר"א לא הקפיד בזה. והשערי תשובה (או"ח סימן קנו) כתב, דהאידנא שהורגלו לומר ביעים על ביצים, ויש במלת ביעים הרגשה יותר לדבר מגונה, שפיר דמי לומר ביצים. ועיין בחכמת שלמה להגר"ש קלוגער (או"ח סימן קנו) מ"ש בזה. ועיין שדי חמד (כללים מע' הל' כלל צ"ד) ובספר בית אהרן על כללי הש"ס (חלק י"א עמוד רנ"ה) שהאריך בזה.

טעם לקריאת שם המסכת "ביצה"

כתב בשושנים לדוד, והמסכת נקראת "ביצה" לידע להודיע ולהיודע, כי וגילו ברעדה כתיב, ויש לזכור בזמן השמחה את יום המות, כדאמרינן (ברכות ל"א א'), וי לן דמיתנן, וביצה מאכל אבילות היא, שהוא גלגל שחוזר בעולם.

תוספות על מסכת ביצה

המגיני שלמה לקמן (לג ע"ב) כתב: קבלתי דדברי התוס' במס' זו באים מעורכים מפירושים אחרים, והרבה דברים לא יצאו מפיהם. וכ"כ המהר"ם לובלין לקמן (ז ע"ב) שכל לשון תוס' במס' זו מגומגם, ואינו מדוקדק.

והחת"ם בחידושו לקמן (דף יב ע"ב) כתב בזה"ל: וידוע דתוס' דביצה שלפנינו אינם אותן תוס' הקדמונים שהוציאו ממנו פסקי תוס'.

לימוד מס' ביצה ערב סוכות

בספר מועד לכל חי (סימן כ אות א) הביא בשם ספר מעשה הצדקה, דראוי ונכון בערב חג הסוכות שיתקבצו עשרה ת"ח בביהכנ"ס וילמדו בעד כוללות העיר סדר קרבנות דהיינו פ' ויקרא צו, ומס' חגיגה ומס' יו"ט.

לימוד מסכת ביצה בין פסח לעצרת

בס' מוכרת פאקש (ח"ב עמ' 83) כתב: דמנהגו של ר' אפרים פישל סופר ז"ל חי' ללמוד מסכת ביצה בין פסח לעצרת.

לימוד מס' ביצה וחגיגה בערב שבת ויום טוב וראש חודש

בסוף ספר צבי וחמיד (מנהגי קודש סדר היום והלילה אות יב) כתוב על הרה"ק מליסקא זצ"ל, דבשחרית אחר התפילה כשהיה מעוטר בטלית ותפילין, למד בכל יום דף גמרא אחד עם פירש"י על הסדר, ובערב שב"ק ובראש חודש ובערב יו"ט למד מסכת ביצה או חגיגה וכדומה על הסדר, ובסוף ימיו למד בכל ימות השבוע מסכת בבא מציעא.

לימוד בכל יום-טוב מסכתות ביצה וחגיגה

בס' זכרון יהודה (אות קמב) כ' דמנהגו של מהר"ם א"ש הי' ללמוד בכל יום טוב מסכתות ביצה וחגיגה.

לימוד ביצה וחגיגה בשעת הסעודה ומסכת כל' בדרך

בס' אגרת ר' זכרי' מנרל (אות כ') כתב, דטוב ללמוד מסכת אחת בעל פה ולשנותה תמיד, ומה טוב לו לחזור אותה בכל יום, וגם טוב לו לאכילה, שעל ידי זה תהי' סעודת מצוה, וכן הי' מנהגו של אבד"ק פראנקפורט דמיין (ר' פנחס הלוי הורוויץ בעל הפלאה) שנהג ללמוד מסכתות ביצה וחגיגה בעל פה, ובעת שהי' נחוי' לדרך היה חוזר מסכת כל' כולה בעל פה.

החת"ם בילדותו דרש בחריפות בסיימו מסכת ביצה

בס' תולדות משה (שבסוף ספר פרדס משה, עמ' ה) כתב על החת"ם סופר, שבהיותו כבן שבע שנים כבר היו שגורים על פיו כמה מסכתות גם ידע כבר לחדש חידושים לאמיתיה של תורה, וכשסיים מסכת ביצה בימים ההם נתכבד באמירת "הדרן" כנהוג, בשכלו החד והשנון חיבר ועשה לילאות לקשר סוף המסכת לתחילתה, בחריפות רב העלה ציצים ופרחים, וחידש חידושים עמוקים, תופשי התורה השתוממו למשמע אונם, והדי ה"הדרן" התפשטו חיש מהר בכל העיר עד כי היו לשיחה בפי כל, עיי"ש עוד.

ועיי' שם עוד בדרך ס' שפעם רצה ללמוד עם תלמידיו פרק איזהו נשך במס' בבא מציעא אבל תלמידיו בקשו ממנו ללמוד מסכת ביצה, ואמר להם נצחוני בני נצחוני, אבל זאת אומר לכם כי לא בחרתם לתועלתכם, כי יותר הי' לכם לתועלת בפרק איזהו נשך.

ר' שמעון סופר בהיותו בן י"א שנה כבר חזר ששים פעמים על מסכת ביצה

בס' שיה זקנים (ח"ד עמ' קמו) הובא, שכשהגאון ר' שמעון סופר מערלוי הי' בן י"א שנה כבר חזר על מסכת ביצה ששים פעמים, והלך רגלי עם עוד כמה בחורים לסעודה העל ונבחן על המסכת אצל הגאון ר' יהודה אסאד ז"ל.

ר"פ מאוסטילא סיים בכל יום מס' ביצה

הרה"ק ר' פנחס מאוסטילא זצוקל"ה היה נוהג לסיים בכל יום מס' ביצה. ומעשה שהיה כך היה, שכשהיה הר"ר פיניעלע הנ"ל בבאטור לרגל חתונת בנו ר' דוד הי"ד, כיבדו איש אחד בסנדקאות וסירב לקבלו ואמר שאי אפשר לו לקבלו לי שבכל יום מסיים מסכת ביצה, והיום עדיין לא סיימו ובכלל שצריך לסיימו בכל יום עדיין לא היה בשום אחד מסעודות השבע ברכות של בנו והיום הוא היום האחרון של השבע ברכות ואם יקבל סנדקאות היום לא ישתתף גם היום בשבע ברכות, ורצה עכ"פ להיות בהשבע ברכות האחרון של בנו. (בחצה"ק חקת תשס"א).

לימוד מסכת ביצה בליל שבועות

בס' זכרון יהודה (אות קס) כ' דמנהגו של מהר"ם א"ש הי' ללמוד משניות מסכת ביצה בליל התקדש חג השבועות, ולא הי' מאריך על השלחן, כדי לילך לבית המדרש ללמוד התיקון כנהוג, והמשניות אמר אותם הוא לבדו עם פירוש המשנה ושאר האגשים שומעין, ולא הי' מקפיד אם לא גמר כל הלימוד בלילה, רק שיהיה הלימוד במתן ולא בחפזון.

ובס' אגרות משה בהקדמה (מאן מלכי רבנן או"ח ח"ה) כ' שם על הגאון ר' משה פיינשטיין ז"ל, שהי' מפורסם בין ילדי אוזדא בשקידתו בלימוד התורה, וכשהי' בן שמונה או תשע שנים למד אתו אביו בליל שבועות את מסכת ביצה כולה, לזכר ודמיון למה שעשה הגר"א בילדותו (שלמד בהיותו ילד קטן כל מסכת זבחים ומנחות בליל שמחת תורה), והדבר הי' לפלא בעיני תושבי העיירה, לא רק מצד יכולתו של הילד אלא גם מצד הזמן ותשומת הלב שאביו השקיע בו, ליל שבועות זה המביע בו רושם עז והי' אחד מיסודות שאיפתו לגדולה בתורה. (ועיי"ש עוד שבהיותו בן תשע סיים את כל הגמרא מסדר נזיקין, ובהיותו בן אחת עשרה סיים גם סדר נשים).

למד מסכת ביצה אף פעמים

מסופר על הגר"ר אברהם משה האמבורגער זצ"ל, שמונה עשרה שנה היה ר"מ ובוהן בארגון תורה בעל פה בזכרון משה, וסיפר רבי דוד גאפנער מנהל הארגון שבחן במשך השנים אלפי בחורים תלמידים וגם היה זמנים שבחן שם שמונה עשרה שעות ליממה, שכמה חדשים לפני שנתבקש לשיבה של מעלה באמצע בחינה במס' ביצה דייק דיוק

חדש ברש"י, ועל זה חידש בביאור הענין, ואמר אז שכבר למד מסכת ביצה אלף פעמים וזהו הפעם הראשונה שדייק הדיוק הזה. (חדושי ר' אברהם משה).

דגש מיוחד על לימוד מסכת ביצה

דגש מיוחד שם המגיד רבי אליעזר יצחק בערמאן זצ"ל ממינסק על לימודים אותם לא ילמדו הנערים בעברם לישיבות גדולות, כמו המסכתות ה"הלכתיות" ברכות שבת וביצה, כפי שגם הקפיד ללמד ולחזור וללמד חומש ויקרא הלכות שבת על בוריין, הרבה חיי אדם, וכמובן את הספר "חפץ חיים" שעל לימודו הקפיד ביותר.

ארבעת אלפים פעמים מסכת ראש השנה וביצה

בהר המנוחות נמצא מציבה החרוטה עליה המילים הבאים: פ"נ הרה"ח אליעזר יוסף בהר"ר יצחק הלוי זצ"ל לדרברג, הרבין תורה ברבים, למד וחזר בע"פ יותר מארבעת אלפים פעם מסכתות ביצה ור"ה, ובצוואתו כתב: "אולי כדאי לחרות זאת על המצבה כדי שאולי גם הקורא יקבל עליו לעשות ככה". נלב"ע ביום ה' כ"ג סיון תשי"ד תנצב"ה

מציבה זו, קצת ממושטשת מרוב ימים, מצויה בחלקת הרבנים בהר המנוחות, מבקרים הבאים לאזכרות מגלים אותה מדי פעם, מתפעלים ותמהים מה מסתתר מאחריה. אחד מהם חקר ודרש והעלה את הסיפור המופלא: הרב אליעזר יוסף לדרברג חי בירושלים בשכונת בתי ווארשא, לפני כחמשים-ששים שנה, (נפטר תשי"ד), לפרנסתו עסק במסחר, אבל היה בר אוריין גדול שישב ולמד בכל שעת פנאי, בשבתות היה נושא דרשות בביהכ"ס של הפרושים. באחד הימים חלה, אולי בעינוי ואולי בראשו. "חייבים לנתח" קבעו הרופאים, "לפני שהמחלה תפגע במוח תגרום אולי למוות". ואולם הזהירו הרופאים, ייתכן שהניתוח יגרום לעיוורון. שאל ר' אליעזר יוסף: "לכמה זמן אפשר לדחות את הניתוח?". אמרו לו, שעד חצי שנה. ביקש דחיה כדי שיספיק לשנן היטב כמה מסכתות, כדי שאם חלילה יתעורר יוכל לשנן אותן בע"פ, שהרי ידוע העובדא על אחד שהתמיד במסכת "חגיגה", והיא שהעידה עליו בעוה"ב. וכך קיבל על עצמו ללמוד מסכתות ביצה וראש השנה, עד שידע אותן ישר והפוך. בחסדי שמים עבר הניתוח בהצלחה, וראייתו לא נפגמה, אבל תלמודו נשאר בידו, והוא המשיך לשנן את המסכתות שוב ושוב, למעלה מארבעת אלפים פעם.

כשנפטר גילו בצוואתו את הבקשה לרשום את הדברים על המצבה "אולי יתעורר הקורא", וכדי שלא ייראו הדברים כהתפארות בעלמא הוסיפו את הכיתוב על המצבה: "ובצוואתו כתב אולי כדאי וכו'". וזאת דרשה, שהוא ממשיך ונושא למעלה מארבעים שנה, ובוודאי שכל מי שמתעורר מן הדברים הוא מליץ יושר בעדו, יהי זכרו ברוך, ותהי נשמתו צרורה בצרור החיים.

ארבעים פעמים מסכת ביצה, שמונים פעמים מסכת תמורה

כשנכנס הגה"ח רבי נתן לובארט זצ"ל לישיבת חכמי לובלין, בא לבקש את עצת אחיו הגדול, שכבר למד בישיבה, והיו נהירים לו דרכי הלימוד. הציע לו אחיו: "למד מסכת ביצה". ימים אחדים הספיק לו לרבי נתן, ללמוד ולגרום לחזור ולשנן מסכת זאת. אחר שסיים בא לפני אחיו לשאול מה הלאה. "כך לא לומדים" אמר לו אחיו, ארבעים פעם יש לחזור על מסכת, עד שהיא ברורה ונהירה כמונחת בקופסא. שב הבחור למקומו, ושוב החל לומד וחוזר גורם ומשנן, דם זב מידיו, חורים כואבים התחוו במרפקיו, אך לא הרפה.

עדיין לא ראיתי אדם שבקי ובהיר כל כך בתלמודו כמוהו, העיד הרה"ק השפת אמת מגור על הגה"ק רבי שמעולי מזעליחוב, משגיח ישיבת חכמי לובלין. ואילו ניגש פעם ר"נ והתלונן "לומד אני מסכת תמורה אך איני מרגיש טעם בלימודה". "וכמה פעמים למדת", שאלו ר' שמעולי, "פעם אחת" היתה התשובה. אני חזרתי על מסכת זו שמונים פעמים, ורק אז הבנתיה כראוי, נענה המשגיח הקדוש. ומה חושב אתה, מה עשיתי אחרי תשובה זו, שאל לימים ר' נתן את בן שיחו, "אף אני עשיתי כמוהו". (קובץ "חיוזק" ח"ח).

גומר כל מסכת ביצה מידי שבת בשבתו

הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שהיה מפורסם בשקדנותו, היו לו כרגיל סדרים קבועים עם חברות שונות במשך כל שעות היום. בליל שבת היה לו קבועות שהיה גומר כל מסכת ביצה. וסדר הלימוד היה באופן זה, שמיד אחרי תפלת ערבית היה מתחיל מתחילת המסכת, ובתוך הסעודה ביני וביני היה ממשיך, עד שהיה מסיים כל המסכת. (לשכנו תדרשו, ח"ב עמ' כ"ז).

פרק ראשון - ביצה

דף ב ע"א

מתני'. ביצה שנוצרה ביום טוב בית שמאי אומרים תאכל ובית הלל אומרים לא תאכל. פירש רש"י "צו ציום". ומבאר החת"ס, דהוה סד"א צי"ט אחר שבת הואיל והוכן בשבת לצורך י"ט תיאסר לעולם כמבשל בשבת, קמ"ל לשון אכילה, דמשמע דוקא ציומיה.

*

מתני'. שם. נפסה"ק נועם אלימלך (פרשת יתרו) כתב לפרש בדרך רמז, וז"ל: והו רמז התנא ביצה שנוצרה ציום טוב דצי"ט הוא יומא דדינא דפסח נידון על התבואה בעצרת על פירות האילן וכו' והלדיק בתפילתו עושה הולדה ציום הזה דהיינו שמשבר כח הדינים דכל דבר שאינו בתפילתו נקרא הולדה. ולזה רמז ביצה צר יוכני. ששצרת ששים כרכים דדרשינן בגמרא ששים גבורים סביב לה אלו ששים מסכתא. ואת זה לעומת זה עשה חלקים ועל ידי ס' מסכתות נשברים כחות הדינים והו ביצה צר יוכני שצרה ששים כרכים. ונחזור לעניינינו ביצה שנוצרה צי"ט פירוש אותה הולדה שנעשה ציום טוב שמשבר כח הדינים עם הגבורות כאשר כתבנו מזה במ"א. בית שמאי אומרים תאכל פירוש רמז שדי צוה שנשבר כח הדינים לצל ישלטו. והו רמז לשון אכילה שהיא הנאה להשביע כמו כן הפעולה הזאת היא גם כן הנאה ודי צוה. ובית הלל אומרים לא תאכל פירוש שזה עדיין אינו מספיק ואין זו אכילה והנאה ממש עד שיהפכו הדינים לרחמים שגם הם יהיו רחמים גמורים. והו ואכלתם אכול ושצוע דהיינו שאנו נריכים לכלות אויבינו הם הדינים והו פירוש ואכלתם רוצה לומר שתכלו אתם את האכול פירוש את הדינים הרוצים לכלות אתכם ולא עוד אלא ושצוע שיצא שביעה מהם שיעשו הם ענמם רחמים והו ואכלתם את אויביכם. בית שמאי אומרים שאור בכזית שאור הוא מחמץ דבר אחר והיינו איש רשע החוטא ומחטיא אחרים זה מר מאוד כזית שמעורר דינים גדולים. וחמץ שאין כח לחמץ לאחרים בככותבות דכותבת מיתבא דעתא דהיינו אדם רשע שעושה לתיאבון ח"ו כדי ליתבא דעתיה זה אינו חמור כל כך כמו המחטיא. והו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל שאומרים זהו זה בכזית מחמת שמעביר את הרחמים. השוחט חיה ועוף צי"ט רוצה לומר גם זה רמז לדינים והרואה לשוחטם לצל ישלטו בית שמאי אומרים יחפור בדקר ויכסה רוצה לומר כנ"ל שדי רק לכסות הדינים לצל ישלטו ודי שעושה חיה חפירה צדינים חיה פעולה טובה. ובית הלל אומרים לא ישחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום פירוש שצריך לעשות ענמו כעפר מוכן מקודם ככדי שיעשה רחמים גמורים ע"ד שמצינו באברהם אבינו עליו השלום שהתחיל להתפלל ולומר אנכי עפר ואפר דהיינו שימסור ענמו כל וכל עבור ישראל.

*

מתני'. שם. פעם אחת אמר הרה"ק מאלכסנדר בדרך נחות שקרא להרב החסיד ר' הלל מבארנוב ז"ל להשלחן שיטמה כוס יין ולא הי' אז ושתה חסיד אחר את הכוס יין וסיפר הרה"ק הנ"ל שהי' פעם אחת בכפר וצא אליו הכפרי בצקשה שיטאל לבנו את למודו ושאל לו מה למד ואמר המשנה ביצה שנוצרה צי"ט צ"ש אומרים תאכל וצ"ה אומרים לא תאכל ושאל אותו ומה עושה הלל עם ביצה זו והשיב צן הכפרי צעת שהלל כאן אין אוכלים אותה אך צעת שהלל איננו אז אוכלים אותה (ווען הלל פארט אב שליווערט מען עס אריין), זה אמר בדרך נחות והי' לו כונה צוה כמובן. (שיח שרפי קודש).

*

מתני'. שנוצרה ביום טוב. הקשה המוספות יום טוב, אמאי נקיט יום טוב ולא נקיט שבת, ויהיה פירוש שבת שאחר יו"ט, ובשלמא לרב נחמן דמוקפה בשבת שרי שפיר אלא לרבא קשיא.

ותירין הבן יהודע, דאי הוה תני שבת לא היינו אומרים האיסור משום הכנה אלא לעולם ליכא איסור הכנה לא בשבת ולא צי"ט והא דביצה אסורה משום דאסור לשחוט התרנגולת בשבת ובהא פליגי דבית שמאי סברי אולא דאפרת הוא כי התרנגולת עומדת לאכילה ואיסור שחיטה צו ציום הוא איסור חינוכי דרביע עילוי ואין נאסרת הביצה מחמת כן וכמו שסובר הר"ן ז"ל כן באמת, ובית הלל סברי כיון דהתרנגולת אסור לשחטה ציום זה לא חשיבה עומדת לאכילה ולכן גם הביצה אסורה דליכא למימר אי צעי שחיט לה ואכיל כל מה דבגוה מאחר דאסור לשחטה, אמנם השתא דנקט יו"ט מוכרח לומר שהאיסור הוא משום הכנה, יען דקשיא לן ממה נפשך אי בעומדת לגדל צאים מאי טעמא דצ"ש אלא צריך לומר דאיירי בעומדת לאכילה והאיסור משום הכנה.

עוד כתב, דאיתא לקמן דף ט' ע"ב בתוספות ד"ה אלמא דיש להחיר המוקפה משום שמחת יו"ט, עיין שם. ולפי זה התרנגולת מותרת משום שמחת יו"ט והביצה אף על גב דלית בה שמחת יו"ט מכל מקום כיון דהתרנגולת מותרת אין הביצה חשיבה נולד דאי צעי שחיט לה ואכיל כל מה דבגוה וכמו שכתבו התוספות, ולפי זה אי הוה תני בשבת הוה אמינא צי"ט מודו בית הלל דתאכל משום דמותר לשחוט התרנגולת משום שמחת יו"ט, ואף על פי שהיא מוקפית.

*

מתני'. שם. עיין חת"ס דלר"נ נקיט י"ט לאפוקי שבת דחמירא ולא אחי לזלו. ולביצה דמשום הכנה כבר כ' ח"ט דקמ"ל אפי' סעודת י"ט חשודי וצעי הכנה ומכ"ש סעודת שבת דחשודי טפי. ולר' יוסף ור' יצחק איכא רבואה צי"ט כמ"ש תוס' לקמן ג' ע"א סוף ד"ה וגזרה וכו'.

*

לפרש דאייירי צייער אזל צאכילה כולי עלמא מודו דשיעורם
צוה, הן שאור הן חמץ משום הא דר' זירא, וידוע הוא
דאכילה חמירה מן ציעור ולכן שיעור שניהם הוא בכזית.

*

מתני'. ובית הלל אומרים לא ישחוט וכו'. צשו"ת
משפטים ישרים (ח"א סימן פד) כתב להסמך צמי
שצקי לשחוט בלי להוציא דם, אם מותר או לא כיון שמצטל
מצות כיסוי אם הכיסוי חוצה גזר או חוצה מגא. וצ"ע.
וכותב: ויש לפשוט קצת מהא דיש מי שאין לו עפר לכסות לא
ישחוט ויש לדחות דהתם צשאינו צקי. ע"כ.

*

מתני'. שם. הגר"ש וואזנער שליט"א צשו"ת שצט הלוי
(ח"א סימן ב) כתב להקשות מכאן לדעת ר"י שהוצא
צמרדכי [הוצא צ"י סימן יג] דציצית נאמר ועשו להם ציצית,
ולא הוציאוהו שלא ללבוש בגד בלי ציצית, להכי צצת שא"א
להטיל ציצית מותר ללבוש בגד בלתי מצויץ, דלפי"ז הכא אמאי
לא ישחוט, והרי לא כתוב אלא "וכסהו", וכשהוא אנוס שא"א
לכסותו מכת שהעפר לא מוכן לא צותה תורה, שלא אמרה לא
תשחט בלי כסוי, עיי"ש. וראיתי לציין שכבר הקשה כן צשו"ת
עמק יהושע (או"ח סימן ב), עיי"ש מ"ש צזה.

*

מתני'. שם. צשו"ת עונג יוס טוב (או"ח סי' א') הקשה, מדוע
אסור לשחוט ציוס טוב בלי לקיים מצות כיסוי הדם.
הרי מצינו צמרדכי שאם נפסקה לו ציצית צצת מותר ללכת
צד' כנפות בלי ציצית, כיון שאין אפשרות להטיל ציצית צצת,
לא נאמרה מצות ציצית, אם כן קשה גם צסוגיין יהיה מותר
לשחוט בלי כיסוי, כי לא יכול לדאוג לעפר לכיסוי ציוס טוב.
עיין שם.

*

מתני'. ומודים שאם שחט שיחפור וכו' שאפר
כירה מוכן הוא. צגמרא לקמן (ח"א ע"א) פריך אפר
כירה מאן דכר שמייה, ומסיק דה"ק ואפר כירה מוכן הוא,
דהוא מלתא צאנפי נפשה. וצספר גן המלך (סימן נ) הקשה,
הא צפ"ד דעדיות גצי קולי צ"ש וחומרי צ"ה מייתי להך
מתניתא צשלמות, ומה ענין להזכיר שם דין אפר כירה, דלא
שייך בקולי צ"ש וצחומרי צ"ה.

ובתב. לתרץ, צהקדס לדקדק כיצד התלמוד מגיה המשנה,
אלא דהוי כעין הגהה ואינה הגהה רק נתינת טעם
לדין הקודם, צדקדק נעוץ מצע"י דש"ד, וכן מייתי לה תלמודא
צדקדק נעוץ הוא דמודים צ"ה ואעפ"כ קשיא הרי לא היה
דעתו עילוייה ויהיה אסור לטלטלו משום מוקצה ולכן סמך
ואמר שאפר כיר' מוכן הוא אע"פ שנמלך היום ושחט חשציין
לאפר כירה מוכן כיון דחוי לכסות צו צואה לא אקני ליה
מדעמיה וא"כ ה"ה צדקדק נעוץ אע"ג דהיום נמלך ושחט לא
חשיבא העפר היוצא מן הדקר כמוקצה כיון דחוי מיהא למידי

מתני'. בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ
בככותבת. עיין צשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא
או"ח סימן צא) צדרוש לכן המחבר. וע"ע צשו"ת כנף רננה
(או"ח סימן מד).

*

מתני'. שם. עיין חת"ס סכת צי"ל פלוגתהם לענין אסור
מלאכה וטלטול צי"ט לצ"ש אם מוצא חמץ פחות
מכותב צצציעי של פסח פטור מלצער כיון שהוא פחות
מכשיעור לא התירו לו לטלטלו. ואינו עובר אפי' אי' כעין חצי
שיעור צעלמא כיון שהוא אנוס. משא"כ לצ"ה חייב לצער
צי"ט כיון שהוא כשיעור והוא צו' של פסח שא"א לצער עוד.
עי' מג"א סי' תמ"ו סק"ב ג' ופר"ח שם.

*

מתני'. שם. עיין צשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קצו) צמכתו
להגיה"ק צעל ישמח משה זי"ע שהעלה הערה עיומה
על סידור האר"י, וז"ל שם: ויש לי צער צסידור האר"י צציעור
חמץ צגירסת סדורים צכתב אשר לפני, שם נאמר "שאור
שחמו"ו קשה, מנוקבא, שיעורו צכותבת, תמר, נוקבא, משא"כ
חמץ שיעורו צכזית", (ואותן שבדפוס לא ראיתי). הנה שנה משנתו
כזית שמאי, וצצבוש, דשאור צכזית וחמץ צכותבת.

ובותב: והנלע"ד ליישב, דחזיין לצית שמאי ס"ל דקשיותו של
שאור יש צכזית ממנו חימוץ קשה השקול נגד
כותבת חמץ, וא"כ למאי דקיי"ל צכזית הלל זה זה צכזית, נמצא
ממילא שאור כתמר נוקבא וחמץ כזית דכורא כנלע"ד. ע"כ.
ועיין צשו"ת השיצ משה (סימן טו) מה שהשיצ להחת"ס צזה.
וע"ע צליקוטי הערות שם צשם שער הכולל (פ' מח אות ב)
צצחנס נלע"ד אותו דציק, עיי"ש.

ובע"ז כותב החת"ס צצידושיו כאן, וז"ל: צסדר צדיקת חמץ
להאר"י וז"ל כתי' חמץ צדכורא שיעורו צכזית שאור
צניקבא שיעורו כתמר. והוא תמוה דאפי' לצ"ש נהפוך הוא
דחמץ קיל. וז"ל מדצ"ש נשמע לצ"ה צכזת זית שאור יש צו
חימוץ וטומאה כמו תמרי חמץ. וכיון דקיי"ל זה זה צכזית
נמצא שאור יש צו חימוץ צכותבת שהרי כזית צצו יש צו כמו
תמר חמץ. וחמץ שיעורו צכזית וא"ש.

*

מתני'. שם. לכאורה קשה, מאחר דצשאור לא פליגי אמאי
נקיט שאור, ואין לומר כדי שלא נטעה צצצרת צית
שמאי, דאין הלכה כמותם. ותירץ הצי יהודע, דלקמן דף ו'
פריך ולצית שמאי לית להו דר' זירא וכו' ומסיק לענין אכילה
כולי עלמא לא פליגי כי פליגי לענין ציעור, יע"ש. ולפי זה אי
לא נקיט שאור הוה אמינא מחלוקתם צאכילה וצ"ש צצירא ליה
דשאור נמי צאכילה ככותבת וליכא קושא לצ"ש מן ר' זירא
אזל צציעור דקיל מאכילה הוה אמינא צית הלל צצירא להו צין
שאור צין חמץ שיעור צככותבת והיינו טועין צצצרת צ"ה, אזל
השתא דנקיט שאור דצצירא להו לצ"ש צכזית אי אפשר לפרש
דאייירי צאכילה דאם כן תיקשי לצ"ש מהא דר' זירא ומוכרח

אחרינו' וא"כ שייך שפיר הך דינא דאפר כירה צעניייהו דצ"ש וצ"ה. עיי"ש.

*

גמ'. במאי עסקינן איילימא בתרנגולת העומדת לאכילה וכו'. פירש"י, שאינה מוקצית. וצ"אור דברי רש"י, למה הו"ך לפרש זאת שאינה מוקצית, מבאר ה"ן יהודיע דבא לאפוקי מצעל המאור ז"ל שפירש עומדת לגדל ציאים היינו לגדל אפרוחים אבל אם היא רק לגדל ציאים בלבד אף על פי שהיא מוקצית הציאה מותרת. ולפי זה צריך לומר מה שאמרו תרנגולת העומדת לאכילה אין הכונה שהיא עצמה עומדת לאכילה אלא הכונה שעומדת לגדל ציאים שהם עומדים לאכילה ולא לגדל אפרוחים שאז התרנגולת עצמה מוקצית ורק הציאים אינם מוקצים ולכן לאפוקי מפירוש זה דאיתומצ מכמה גדולים נחת רש"י ז"ל לפרש העומדת לאכילה שאינה מוקצית רצה לומר בהכי איירי שהתרנגולת עצמה אינה מוקצית דאינה עומדת לגדל ציאים כלל אלא היא גופה עומדת לאכילה.

שוב מביא בשם בנו לפרש, דקשיא ליה לרש"י ז"ל דהוה ליה להש"ס למנקט הכי איילימא בתרנגולת שהזמינה לאכילה מאי טעמא דצ"ה דאף על גב דאינה עומדת לגדל ציאים אין ראייה לאכילה אלא רק על ידי הזמנה כמו יוני שובך לכן פירש שאינה מוקצית דתרנגולת כל היכא דאין עומדין לגדל ציאים אין אדם מקצה דעתו מהם אלא הם עומדים לאכילה בכל עת ואין צריכין הזמנה לכן לא פירש ואמר שהזמינם לאכילה דאין צריכין הזמנה.

*

גמ'. אוכלא דאפרת הוא. פירוש דלא הוא לא מוקצה ולא נולד כיון דמאתמול נמי אוכל גמור הוא ועומד לאכילה אגב אמו, וכמ"ש התוספות. וכתב הפני יהושע, דצ"ל דעכשיו נמי נחית הש"ס לטברא דרבה דכל ציאה דמתילדא האידנא מאתמול נגמרה וא"כ אחי שפיר הא דקאמר דאוכלא דאפרת הוא דמאתמול לאכילה הוא קאי צמעי אמו משא"כ אם נאמר דלא נגמרה אלא ביום שנולדה א"כ אחי פשיטא לה להחיר משום אוכלא דאפרת דמ"מ נולד הוא דהא מאתמול לא הוא ראוי לאכילה ועכשיו נעשה אוכל ואין לך נולד גדול יותר מזה. או שנאמר קס"ד דציאה קודם שנגמרה כך ראוי לאכילה כמו לאחר שנגמרה וא"כ לא הוא נולד אלא אוכלא דאפרת.

*

גמ'. שם. המעיין בהר"ה יראה דעתו, דבתרנגולת העומדת לגדל ציאים לא שייך ציאה מוקצה כלל שהרי עומדת התרנגולת לכן ויושב ומצפה עליהם, וכ"כ להדי' חי' רשצ"א שבת קכ"א ע"א. אך כשהתרנגולת עומדת לאכילה ואין דעתו כלל שחטיל ציאה אז הי' שייך קצת הקצאה ציאה לעומת זה ה"ל אוכלא דאפרת דהאם עם מה שבתוכה הכל הוכן ומוקי ל' בעומדת לגדל ציאים לגדל מהם אפרוחים. דהשתא הוקצה הציאה לגדל מהם אפרוחי' ולא הוכנה אגב אמה שהרי האם עומדת לגדל ציאים. (חת"ס).

*

גמ'. שם. כבר הארכתי בהגהותי שבת (דף פ) אי ציאה חיה דינה כאוכל או כמשקה. ושם הבאתי דברי הגאון ר"ש קלוגער בספר החיים (הל' יוה"כ סימן תריב) דס"ל שהגומע ציאה חיה דינה כמשקה. שנשאל שם לענין יוה"כ אם הגומע ציאה חיה צוה"כ דינה כאכילה ושיעורה ככותבת, או דינה כשתיה ושיעורה במלא מלוגמא. והשיב, דודאי דהוי בכלל שתיה ולא בכלל אכילה, וראיה לזה מחולין (קב ע"א) המחה את החלב וגממו חייב שנאמר והנפש לרבות את השותה. ומוכח להדיא ברמב"ם (פי"ד מהמ"א ה"ט) דהמחה את החלב וגממו הוי בכלל משקה. והשתא ומה אוכל ממש שהמחהו נידון כמשקה מכ"ש ציאה שהיא מתחילתה רכה דהוי כמשקה ממש. ומ"ש בגמ' כאן אוכלא דאפרת הוא, לא נחית הש"ס לדקדק כ"כ, דעיקר הכוונה הוא דלא הוי מוקצה, א"נ משום דמכח דאי צעי שחט לה ואכיל כל מה דגוה אחי עלה כמ"ש התוס', א"כ ה"נ כיון דאחר צישול נעשה אוכל צידו לשחטם ולבשלם ויהיה אוכל והוי אוכלא דאפרת, אבל לעולם כ"ז שהיא חיה נחשבת כמשקה, עיי"ש.

וראיתי להעיר עוד ממה שאמרו לקמן (דף ג) דרז יוסף לא אמר כרזי יחוק, משום דציאה אוכלא ופרי אוכלא לאפוקי משקין דלא אוכלא וכו', הרי מפורש בהדיא שציאה אוכלא הוא וכנ"ל.

אמנם בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן יט) ס"ל בפשיטות שציאה חיה שגומעים אותה דינה כאוכל ולא כמשקה. עיי"ש.

וראה בדברי החת"ס בשו"ת נודע בשערים ח"ב (חיו"ד סי' כב) ובשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' שנח).

וע"ע בשאלה זו בשו"ת פני מצינ (חאו"ח סי' רמא) וכתב להציא ראייה דהויא אכילה ושיעורה ככזית, ממ"ש בשבועות (דף כג) דליף דשתיה בכלל אכילה, מדכתב ואכלת לפני ה"א וכו' ותיירושך ויזהרך, ותיירוש חמרא וקר"ל ואכלת, ולמה לא הציא מדכתב זאת בת היענה לא תאכלו, ואמרי' בחולין (דף סד ע"ב) וכי בת יש ליענה אלא זו ציאת היענה, הרי שנא' לשון אכילה על ציאה שהיא משקה, אלא על כרחך דציאה אוכלא היא. ואין לומר דמייירי שצלה, דהא בתירוש ודס דחה אפשר בקרוש ואפ"ה מיייתי ראיה. עכ"ד.

ועייין בספר שיעורי תורה להגרא"ח נאה (דף קמג) שהאריך בזה, ולבסוף העלה שאין לצרך ברכה אחרונה בגומע ציאה חיה.

*

גמ'. לעולם בתרנגולת העומדת לגדל ביצים וכו'. בשיטה מקובצת הקשה בשם תוס', לר"נ דתרנגולת העומדת לאכילה ציאה מותרת איך יפרנס הזרייתא דמנא זה ציאים גמורו' משמע הא נולדו אסורה, אפי' שחט התרנגולת אח"כ ועומדת לאכילה מ"מ כיון שנולדה הציאה אסורה ודלא כר"נ.

הואיל ומתרת ענמה לאכלה בחלב הותרה גם מאיסור מוקצה יען בעת שמתרת ענמה לאכלה זה היה בלידה שנעשית בריה חדשה דהשתא מגדלת אפרוחים שלא היתה בכך בעת היותה בצטן ולא קרצ זה אל זה דפנים חדשות באו לכאן בעת לידה כי הלידה הולידה חידוש זה בציה שיהא מטבע הבשר ונכנסה בטבע ציה לגדל אפרוחים מה שאין כן האפרוח בלידה לא נולד בו טבע חדש ולא נעשה בו שינוי בטבע ברייתו ממה שהיה בצטן אמו ולהכי אמרינן הואיל ומתיר ענמו בלידתו להיות נשחט מה שלא היה לפני לידתו אף מן המוקצה התיר ענמו בלידתו דמגו דאחזקן להאי אחזקן להאי יען כי בלידתו וקודם לידתו חד גופא הוא ולא הולידה הלידה שינוי בטבע ענמותו.

*

גמ'. ומאי קושיא דלמא ב"ש לית להו מוקצה. הא ללא פשיטא ליה מדסברי ב"ש לקמן (י"א ע"א) אין נוטלין עלי לקצב בשר וכיון דאית להו מוקצה לטלטול וכ"ש במוקצה לאכילה דחמיר טפי כדאמרינן פרק מפנין (שבח קכ"ח ע"א). ובתב הפני יהושע, משום דאיכא למימר דעלי מוקצה מחמת חסרון כים הוא וחמיר טובא כיון דקפיד עליה ומייחד ליה מקום כדאמרינן להדיא פרק כל הכלים (קכ"ג ע"א) אהיהא דעלי.

אבל מ"מ עדיין קשה אמאי לא פשיטא ליה מההיא דמגביהין מן השלחן ענמות וקליפין דמוקמינן סברת ב"ש כרבי יהודה. וליכא למימר דההיא מקשה דקאמר ומאי קושיא לא סליק אדעתיה הא דקאמר ר"ג אנו אין לנו אלא ב"ש כר"י והוי גריס כפשטיה דבית שמאי סובר מגביהין דא"כ אמאי קאמר בלשון ודלמא ב"ש לית ליה מוקצה וליקשי בהדיא הא ב"ש לית ליה מוקצה.

ותירין הפני דודאי הוי ידע המקשה להא דר"ג ואפ"ה מקשה שפיר ודלמא ב"ש לית ליה מוקצה דאע"ג דלענין שבת מוקצה לאכילה חמיר טפי אבל ביו"ט י"ל להיפך דמוקצה לאכילה קיל טפי כיון דאפילו מלאכות גמורות הותרו לזורק אוכל נפש כ"ש מוקצה גרידא בדבר שהוא אוכל נפש ממש דעליה קיימינן לענין ציה.

*

גמ'. קס"ד אפילו מאן דשרי במוקצה בנולד אפר וכו'. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א"ב סימן קמח) ואחר אריכות דברים הוא כותב: ואחר שכתבתי כל זאת האיר ד' עיני ומנאחי בשיטה מקובצת על ציה דף ב' בהא דאמרו קס"ד מאן דשרי מוקצה בנולד אסור והקשה בשטה מקובצת א"כ הא דק"ל חולצ אדם עו למוך הקדירה או למוך המבשיל משום דמשקה הבא לאוכל כאוכל וכן פירות נמי ואמאי לא אסורי משום נולד וכתב דהוה הוכחה טפי כיון דעבד איהו בידים אבל ציה דממילא לא ע"ש, וא"כ לא קשה משם. והא דלא חילקו בשיטה כמ"ש למעלה דז"א דהוא מקשה מחולצ אדם עו למוך הקדירה והרי מה שבתוך העו הוא

ותי' דמוקי לה ביו"ט אחר שבת ומשום הכנה. אך לא ס"ל לר"ג לגזור י"ט דעלמא אטו י"ט אחר שבת ע"כ מוקי למתניתין בעומדת לגדל. ועיין בחת"ס שם שם דבר זה, וסיים: ונכון הוא.

*

גמ'. וא"ל בתרנגולת העומדת לגדל ביצים מ"ט דב"ש מוקצה היא. כתב המוס' רי"ד, אי קשיא מ"ש תרנגולת העומדת לגדל ביצים מעו לחלצה והלא זה וזה מוקצה נינהו והכי אמרינן ב' חצית שנשברה חולצ אדם עו למוך הקדירה אבל לא למוך הקערה ולא חילק בין עו העומדת לחלצה בין עו העומדת לאכילה.

תשובה, ציה לא עבדא דאחי' בכל יומא ואין דעתו עלי' אבל חלב דבכל יומא עבד דאחי' דעתיה עליה והילכך אע"פ שהוא יולא מעו שהיא מוקצה החלב מותר משום דעבד דאחי' וכיוצ' בזה אמרי' ב' מקום שנהגו בפירות הנושרין בשבת שאין מוקצין ואע"פ שהן מוקצין מחמת איסור שהיו מחוברין לאילן משום טעמא דדעתיה עליו' להאכילם לעורצים בעודן מחוברין ומוכן לעורצין הוה מוכן לאדם והועילה לו אותה הדעת שאם ישרו מן האילן בשבת הן מוכנין לאדם.

*

ועיין בעל המאור בסוגיין, שכתב דתרנגולת העומדת לגדל ביצים, פי' להוליד אפרוחים, אבל לגדל צים אין הצצים מוקצים, וכן נמי עו לחלצה אין על החלב איסור מוקצה אלא בעומדת לגבן.

והים של שלמה (ס' א') מביא דברי הכלבו שכתב כן, וכ' עליו שהם דברי נביאות, כי משמע בגמ' דסתם עו לחלצה הוי מוקצה, עיי"ש.

ועיין שפ"א שכתב לתמוה עליו, דוודאי עו לחלצה בגמ' כפשטא, אבל רק לענין העו נאמר דאסור לשחטו ביו"ט כפי' רש"י בשבת (י"ט ב) דומיא דרחל לגימיה שם, ולא על החלב, דהחלב אינה מוקצה בעומדת לחלב וכן ציה בעומדת לגדל רק אם עומדת לעשות גבינות הוי כמו לגדל אפרוחים דאז הוי מוקצה לבעה"מ, ותימה למה השיג על הכלבו.

*

גמ'. שם. הקשה הל"ח ז"ל מהא דלקמן (דף ו' ע"א) אפרוח שנולד ביו"ט שמואל ואיתימא ר' יוחנן אמר מותר הואיל ומתיר ענמו בשחיטה וכו', עיי"ש.

ובתב הן יהודע, ד"ל דלכולי עלמא צצים הנמצאים במעי אימין אינם מגדלים אפרוחים ורק הנולדים מגדלים אפרוחים וכמ"ש לקמן דף ו' ע"ב. ולפי זה הצצים בעודם במעי אימין הם נקראים בשר דנחשבים בשר ממש דאין להם עדיין טבע של הציה שיש לה פעולה זו של גידול אפרוחים כי טבע זה נהווה ונתחדש בה בלידה כשנולדה מן התרנגולת והרי נמצא בלידה נעשית בריה חדשה, ולכן ליכא למימר כיון

חד דינא אית להו צמוקא צין צשצת צין ציו"ט, אלא דרצי סתם צשצת כר"ש וציו"ט כר"י ומה"ט נמי הביא ציו"ט צשם צ"ה לאיסור כדי לפסוק כן.

ועיין שפ"א שהעיר דלפ"ו חידוש הוא מה דמני לה הכי גם צעדיה צהנך דצ"ש לקולא וצ"ה לחומרא, כיון דצאמת גם ציו"ט צ"ש לחומרא וצ"ה לקולא.

וע"ע פני יהושע שמציא כן צשם המלחמות, והקשה עליו דאטו רבי שקורי משקר חלילה להפך דרבי צ"ש לצ"ה.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהר"י מזרונא (סימן כז) שמתיר לטלטל תפילין צשצת, וראיתו מש"ס כאן.

*

תוס' ד"ה שאור בכזית. כתב צשו"ת רדב"ז (חלק ו סימן ב אלפים קפט) וז"ל: שאלת דבור תוספות צריש צינה המתחיל שאור בכזית וכו' מה חדשו על רש"י.

תשובה: מדברי רש"י משמע דיהיב תרי טעמי משום דהווי מקולי צ"ש וחומרי צ"ה. ותו דהתם תני להו גבי הדדי הכא נמי תני להו גבי הדדי. אמרו החוס' לא תחלי הטעם משום דמתנו להו גבי הדדי דהתם הא איפסיקא להו תרי צבי צהמה שנוצרה ציו"ט ואפרות שינא מן הביצה וחדא מינייהו הוא ענין ליי"ט והוה ליה למתנייה הכא אלא עיקר הטעם הוא משום דהני תלת הוו צ"ש לקולא וצ"ה לחומרא לענין י"ט ואלו הנך תרי צבי לא הוו פלוגתא דוק ותשכח. ע"כ.

דף ב ע"ב

גמ'. מבדי מאן פתמיה ל'מתני' רבי וכו'. הא דנקט צהאי לישנא ולא קאמר צפשיטות, אי הכי קשיא סתמא אסתמא. עיין פני יהושע משום דמלשון התרנן דקאמר גבי שבת סתם לן וכו' גבי יו"ט סתם לן היה משמע לכאורה דהאי תנא דסתמא מסכת שבת סבר כר"ש והאי תנא דסתמא מסכת יו"ט סבר כר' יהודה, מש"ה מקשה דאי אפשר לומר כן דהא כוליה סתמי רבי סתם לן.

*

גמ'. שם. כתב צשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן עב), אחרי שנקטמה המשנה ע"פ צ"ד הגדול, ונקראת ע"ש רבי להיותו נשיא, כמו שאמרתי, ואמרי' מאן סתמיה למתני' רבי, ר"ל, הוא וצ"ד, או צ"ד בלא הוא. ועכ"ו בהיותם קיימין הוסיפו צרייתות ותוספתות והיה שונה אותם ר' חייל ור' הושעיא וכל אלו הדברים קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם שלא להוסיף ושלא לגרוע ע"מ שנעשה צאותו צ"ד אלא לפרש דצריהם כל אי כפי אשר קבל מרצו ולפיכך עד אותו זמן נקראו תנאים. ר"ל שונים ומלמדים. משם ואילך נקראו אמוראים הכוונה כדאמרין בעלמא (גיטין מ"ג) אוקי אמורא עליה. פי' מתרגם ומפרש כך משעת חתימת המשניות

משקה גמור שאינו צחוק האוכל רק מבלע צו אצל הוא נפרד מהאוכל לגמרי ואם כן כשמכניסו לחוך האוכל הרי נעשה ממשקה אוכל והוה ליה כנוול גמור ועל זה הוצרך לחלק משום דעציד מעשה המוכיח ל"ש נולד אצל צפירות העומדים למשקים כל זמן שלא סתם הרי הוא אוכל גמור ורק שעומד למשקה ואם כן לא נולד כלל לא צשעה שהיה אוכל ולא צעת שנעשה משקה וצ"כ. ע"כ.

*

גמ'. ובי אמר רב נחמן הכי. פירש"י, דצ"ה כר' יהודה. והקשה הצ"ח ז"ל והלא גם בית שמאי אצית שמאי מרמי אהדדי ואמאי נקיט רש"י אצית הלל וצביק צ"ש, ולא עוד אלא דצ"ש נזכרו תחלה הן צמשה הן צדברי רב נחמן, עיין שם.

ותירין הן יהודע, דלקמן צדף ל"ו ע"א אמר אטו טלטול לאו צורך הוצאה, ופירש רש"י תחלת הוצאה על ידי טלטול הוא וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה והאי דלא גזרו על טלטול כלים ואוכלים משום שלא יכולים לעמוד צה ולצטל ענג שבת ושמחת יו"ט, עד כאן לשונו. נמצא לצ"ש כל טלטול אסור משום הוצאה ומשום דאין גוזרין על הציבור אלא אם כן יכולין לעמוד צה לא גזרו צלטול כלים ואוכלים. ולפי זה צ"ש אצ"ש לא קשיא דצינה שהיא דבר אכילה דאדם התירו משום דלא גזרו טלטול צדבר אכילה משום הוצאה אצל עצמות וקליפין כיון דאינם דבר אכילה דאדם אלא דצהמה דוקא גזרו צהו טלטול משום הוצאה, אי נמי סבירא להו לצ"ש איסור הוצאה ציו"ט אינו מן התורה אלא מדרבנן, לכן צשלמא שבת דאסור צו ההוצאה מן התורה גזרינן טלטול משום הוצאה וצב ציו"ט דאיסור הוצאה מדרבנן לא גזרינן, ולכן סבירא להו צינה שנוצרה ציו"ט תאכל דלית צה משום מוקצה וגם צשציל הוצאה ליכא למגזר ציו"ט ולהכי לא נקיט רש"י הקושיא על צ"ש אלא על צ"ה.

*

גמ'. ואמר רב נחמן אנו אין לנו אלא ב"ש כר"י ובית הלל כר' שמעון. הקשה הרא"ה ז"ל ואימא אין הכי נמי דמפסינן להא דמתניתין ואימא בית שמאי אומרים לא תאכל וצית הלל אומרים תאכל.

ותירין הן יהודע, דאם כן קשה אמאי נקיט דין השאור הכא הוה ליה למתנייה צפסחים דשייך התם ונתני שם גם הא דהשוחט משום דתרווייהו קולי צ"ש וחומרי צ"ה. גם דין השוחט שייך נמי ציום טוב של פסח אצל אי לא תיפוך ניחא דדין צינה ודין השוחט תרווייהו קולי צ"ש וחומרי צ"ה ולהכי נקיט כאן דין השאור גם כן דנקיט חדא אגב תרתי.

*

גמ'. גבי שבת דסתם אין תנא כר"ש וכו'. לכאורה צ"ל דפליגי צ"ש וצ"ה צצצרות הפוכות לצ"ש שבת חמירא ולצ"ה יו"ט חמור. אכן צחי' הרשב"א פי' דלעולם לצ"ש אסור מוקצה צין צשצת צין ציו"ט כר"י וצ"ה כר"ש, דכוליה תנאי

ואל תחמה על מ"ש די"ל דהך סתמא דמטלטלין נ"ח אבל לא ישן דמיירי בשבת שחל בו יו"ט דכה"ג מנינו בפ"ב דשבת דף כ"ד גבי ולא בשמן שרפה דתנא סתם ומוקי לה ר"ח שם ביו"ט שחל בע"ש עיי"ש אף דתנא סתמא כן י"ל בזה דעכ"פ סתמא לא נחשב כיון דאפשר לפרשו כן. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תנינא ח"ג סימן יד), ושם (מהדורא רביעאה ח"ב סימן פ) חזר ושנה את דבריו.

וע"ע בשו"ת רב פעלים (חלק א אור"ח סימן ל) שהאריך ג"כ בדין המוקצה ביו"ט, שאע"פ שמותר בשבת החמירו בו ביו"ט ואסרוהו, אם חל יו"ט בשבת, איך הוא הדין לענין מוקצה, מי אמרינן כיון דהיום הזה שבת דחמיר ולא אתו לזלוזי ביה מותר המוקצה כשאר שבתות, או"ד כיון דגזרו רבנן דאסור המוקצה ביו"ט לא פלוג, ואסור בכל יו"ט שיהיה.

ואחר אריכות כותב ללמוד דין זה מדברי הל"ח בפסחים, ולענינו אין לנו לאסור המוקצה ביו"ט שחל בשבת, דהוי כחובא, שכל שבתות מותר המוקצה, ורק בשבת זה אסור, דאם הותר בכל שבתות משום דשבת חמיר, אמאי שבת זה שחל בו יו"ט נעשה קיל אדרבא כיון דיש בו שתי קדושות הוא חמיר טפי, ומה טעם נמא' לגזור בו משום דאחי לזלוזי, והדבר להפך, ואין חובא ודבר תמוה טפי. וכו'. ומה שרואין שכל יו"ט אסור המוקצה וביו"ט זה מותר לא תמיהי בזה, ידידי הטעם יו"ט לצדו קיל וגזרו בו רבנן, אך יו"ט זה הוא בשבת דחמיר ואדרבא יש בו שתי קדושות, לכך לא חשו שמא יזלוזי בו ולא גזרו על המוקצה, ואם תאמר אלו התמיהין אינם יודעים טעם זה של קיל וחמיר, דזה אינו דאם אינם יודעים זה השתא מחכו ותמיהי על כל יו"ט למה אסרו בו המוקצה והחירו בשבת, דכ"ע ידידי יו"ט קיל משבת, על כן בע"כ אתה צריך לומר דעמא שואלין טעם לאיסור המוקצה ומשיבין להם הטעם משום כיון דקיל חשו לזלוזי והחמירו בו, אם כן השתא אם נאמר להם דאסור ג"כ ביו"ט שחל בשבת ודאי מחכו ותמיהי, והלא יום זה חמיר טפי משאר שבתות דיש בו ב' קדושות, ואין בו חשש זה של זלוזי, על כן נמא' טעם זה הוא נכון ויציב, להחיר המוקצה ביו"ט שחל בשבת.

ושוב הביא דברי השואל ומשיב (מהדורא תנינא ח"ג סימן יד) הנ"ל, והעיר על דברי השואל שכתב נדדי הספק, אי אמרינן מוקצה מותר כיון דשבת הוא ולא אתו לזלוזי, או"ד כיון דיו"ט נמי אתו לזלוזי ביה.

וע"ז העיר דמ"ש כיון דאית ביה יו"ט אתו לזלוזי ביה טפי, זה לא ניתן להאמר ולא להכתב, אך נדדי הספק בזה הוא כמ"ש, אי אמרינן לא פלוג רבנן, או לא אמרינן. עיי"ש עוד.

ושוב כותב שם: ואח"ז ראיתי בקונטרס מפרשי הים, בתשובות שבסוף ספר ים התלמוד להגאונים מהר"ם ואב ומרי"ש, שכתבו להגאון בעל ח"ס ז"ל על חקירה שחקר ישועות יעקב אה"ע ס' ס"ו, היכא שיש צענין אחד דאורייתא ודרבנן יחד, אם עשו חז"ל גם בזה חיזוק לדבריהם, ובסוף

והזריזות לא קם צ"ד עוד שיצטל דבריהם אלא שיפרש אותם לכך נקראו אמוראים כלומר מחורגמים. וזלתי צ"ב מקומות שנכדו של רבי נקרא ג"כ ר' יהודה הנשיא וצ"ד שהחירו בשמן (ע"ז ל"ה:) שאין הציבור יכולין לעמוד ולא פשטה. ובהיה דר' יוסי דגטין (ע"ו) אם לא באתי וכו' (ע"י תוס' ע"ז דף ל"ו ע"א ד"ה אשר בשם הירושלמי). ע"כ. וע"ע בלימודי ה' (סימן קנא).

*

גמ'. שבת דחמירא ולא אתי לזלוזי בה סתם ל' בר"ש דמיקל וכו'. בשו"ת האלף לך שלמה (אור"ח סימן שלב) נסתפק השואל לפי"מ דקיי"ל ביו"ט כר"י ובשבת כר"ש, אם חל יו"ט בשבת מה דינו.

והשיב: לדעתי נראה דאסור, לא מצעיא לשיטת הבעה"מ פ"ק דביצה דאף המקילין בשבת היינו רק במה דלא שייך איסורו ביו"ט רק בשבת אבל במה דאסור ביו"ט מכה מוקצה אסור גם בשבת ודאי אין מקום לספקו רק גם להסוברים להיפוך דכל ענין בשבת שרי מ"מ היינו רק אם הוא שבת בפ"ע ויו"ט בפ"ע אז כיון דלא נזדמנו יחד ליכא חשש אחי לזלוזי בשבת אלא אם נזדמנו שבת ויו"ט יחד כיון דביו"ט אסרו מוקצה וא"כ שאלו יראו למה היום נמי יו"ט ומותר ונשיב להם דהיום שבת א"כ יראו ששבת קיל מיו"ט ואחי לזלוזי בשבת לכך צודאי אסור גם בשבת וכעין שכתב המג"א ס' קפ"ד היכא דהוי ספק דאורייתא ודרבנן ביחד דהוי חשש אחי לזלוזי דרבנן וה"ה נמי בזה.

והנה כדמות ראי' לא מנאחי אך מ"מ קצת הוכחה נראה ממה דאמרינן בפ"ק דביצה דף ב' גבי שבת דסתם לן תנא כר"ש וכו' וקשה למה קמ"ל התנא בשבת לצד הו"ל לאשמעינן רבותא יתיירא דאפי' בשבת שחל בו יו"ט מחמירין את הדלועים וכו' ולסתום גם בזה כר"ש מוכח דדוקא בשבת דעלמא מותר כר"ש ולא בשבת שחל בו יו"ט ולהיפוך לא תקשה לן למה סתם לן התנא ביו"ט כר"י ולא קמ"ל ביו"ט שחל בשבת זה לא קשה די"ל דזה הוי ק"ו דמה יו"ט דעלמא אסור מכ"ש בשבת שחל בו יו"ט דאסור דלא ליחי לזלוזי בשבת וגם הוי בו ב' קדושות דאסור אבל אם הוי מותר ביו"ט שחל בשבת הו"ל לאשמעינן דגם בשבת שחל בו יו"ט מותר ומוכח דבזה נמי אסור רק בשבת דעלמא מותר.

ויובן יותר דהרי עיקר טעמא מה דאמרינן בש"ס דשבת לא גזרו מוקצה הוא כדמפורש בש"ס דשבת דחמיר לא אחי לזלוזי ב' וא"כ אם ביו"ט שחל בשבת נמי יהי' מותר אחי לזלוזי ב' יותר לכך ודאי דאסור.

ובזה י"ל מה שהקשו תוס' שם בביצה דף ב' ע"ב ד"ה גבי שבת דסתם לן תנא כר"ש שהקשו דהא סתם נמי כר"י דתנא שם מטלטלין נר חדש אבל לא ישן וכו' ולפי הנ"ל א"ש דמזה אין רא' ולא נחשב סתמא דעלמא מיירי ביו"ט שחל בשבת וקמ"ל דזה אסור ור"ש עצמו מחיר ודאי גם בזה דהרי ביו"ט דעלמא נמי מחיר ולכן מסתמא זה אין רא' אבל מה דסתם להיתר בשבת דעלמא זה ודאי הוי סתמא מעליא וא"ש.

ובמילא מיושב נמי קושיא השניה, דאי ס"ד בית הלל אית להו מוקפה ולא שרי בתרנגולת אלא משום שמחת י"ט, אם כן עכ"פ ה"ל למתני בתרנגולת ז"ל לז"ה זה אני נוטל למחר כדלקמן גבי יוני שובך משום דלמא מטלטל ומנאח כחושה וימלך ולא ישחוט ונמא טלטל מוקפה שלא לזוך שמחת י"ט, אע"כ לית להו לז"ה מוקפה או דלא מיירי בעומדת לגדל ושפיר פריך הש"ס. ע"כ.

*

גמ'. בח דהתירא עדיף. ידועים דברי הל"מ כאן, דאף דאמרין כחא דהיתרא עדיף זה דלאו, אבל דרצנן נהפוך הוא דספק דרצנן הוא לקולא, וא"כ כחא דאיסורא עדיף שאם לא הודיענו שהוא אסור היינו מקילים בספק. וז"ל: הנה אני רגיל לפרש כחא דהיתרא עדיף משום דזה נחון להשמיענו שאם לא נדע היתר צריך לנו להחמיר מספק דספק איסור לחומרא, אבל האוסר לא עשה לנו תועלת בדבריו שאף אם היינו מספקים ג"כ היינו מחמירין מספק וכו'. אבל אם הפלוגמא היא בשל סופרים בהפוך הוא דספק דרצנן הוא לקולא, וא"כ כחא דאיסורא עדיף שאם לא הודיענו היינו מקילין מספק, ע"כ.

והאחרונים עמדו על חידושו זה של הל"מ, עי' בשד"ח בכללים (מער' כ כלל פא), ובשו"ת מהרש"ס ח"ב (סי' ריד אות ב), ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן נה) ובשו"ת כתב סופר (חאר"ח סי' סג) ובשו"ת מנחת יצחק ח"א (סימן א אות ג, וסימן סג אות ה) ועוד. וראה גם בס' שערי שמואל (בית הספק סוף שער חמשה עשר) מש"כ בזה ג"כ.

ובאבות כיו"צ מתבאר ג"כ באור זרוע (ח"א סי' תשמח) שכתב שם כדברים אלו דאע"ג דכח דהיתרא עדיף, דרצנן כח דאיסורא ניחא ליה לאשמועינן. והוא תנא דמסייע לדברי הל"מ שחידש דבר זה מדנפשיה.

*

גמ'. שם. בס' אדרת אליהו לצעל משנת חסידים כותב וז"ל: כחא דהיתרא עדיף, שאף אם אטעה צד פלוגמיה ולמימר דהיכא דקנה וחזר וקנה לדידיה א"ל לצרך, אני טועה לאסור לצרך את המותר לצרך, אבל אי מיפלגי בקנה וחזר וקנה לאשמועינן כמו דר"י שאפי' בזה צריך לצרך, אני טועה דר"מ ביש לו כיוצא בהם שלא היה מוכר בדבריו וכו', והו"א דדוקא כי קנה וחזר וקנה ס"ל דא"ל לצרך שאין הקנין השני קנין חדש וכו', והוה הנקרא כחא דהיתרא עדיף, כי הנמנע מלצרך על מה שצריך לצרך, לגבי המצרך על מה שא"ל לצרך, הוא כהיתר לגבי איסור. עכ"ד.

*

גמ'. שם. במרכבת המשנה לר"י אלאשקר על אבות (פרק א משנה יא) מביא לפרש מאמרם ז"ל (ברכות ח ע"א) גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו צירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה' (תהלים קיב, א), ובהנהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (שם קכב, ב). שזה מדבר בענין איסור

דצריהם צדק ע"ו ע"א צד"ה נחזור לעניינינו וכו' הציאו ראייה מיצמות דף ל"ו, דכל דאיכא דאורייתא ודרצנן יחד מאחר דודאי לא יפרטו לעצור על איסור דאורייתא דאית ביה, לא עשו חז"ל חיזוק בזה"ג לאסור משום מילתא דידהו, וכחצו שזו ראייה ברורה ונכחת יע"ש. והשתא לפי דצריהם ולפי הראיות שכתבו אז ודאי גם צד"ד אין לאסור המוקפה בהיכא דחל יו"ט בשבת, כיון דאיכא איסור שבת לא חיישינן לזולתי. ותמהני על הגאון מהר"ש ששאל ומשיב, איך לא זכר מ"ש הוא עצמו בתשובה הנו' שהסביר והוכיח להפך. ועיין להגאון כתב סופר צא"ח סי' מ"א דף מ' שנתעורר בענין כזה, יע"ש, ואין פנאי להאריך יותר. ולענין הלכה יש להורות דאם חל יו"ט בשבת דאין לחוש לאסור המוקפה, אלא דינו כשאר שבתות השנה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן קנב אות ב).

*

גמ'. שם. הראש יוסף במגילה (ד ע"ב) נסתפק דין מוקפה ציוס הכפורים, אי דמי לשבת או כיון שאין צו סקילה דמי ליו"ט, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק ב או"ח סימן עח אות ב) דאיכא סבא לכאן ולכאן, אי בדבר קל מחמירין יותר או בדבר חמור.

*

גמ'. לפלגו בתרנגולת וכו'. בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קנב) הקשה השואל, דלמא בתרנגולת מודו ב"ש משום דלמא משכח ל' כחושה, כדלקמן (י"א ע"א) גבי אין מוליכין בהמה אלא טבח וכדאמרין כן גבי יוני שובך לקמן (י' ע"א). ועוד קשה בהפוך דלמא ב"ה לא החמיר אלא בצניא דלית בה שמחת י"ט כמ"ש תוס' לקמן (ט' ע"ב) ד"ה אלמא, משא"כ בתרנגולת מקיל ב"ה משום שמחת י"ט וכמ"ש תוס' בעצמם ג"כ לקמן (י"א ע"א) ד"ה אין נוטלין.

והשיב החת"ס שם: הנה קושיא זו האחרונה כתובה על ספר ז"ל"ח ע"ש מה שחירך. והלע"ד דתרווייהו מתורצים בחדא מחתא, דמ"ש לב"ש דיודה לאסור בתרנגולת משום דמטלטל מידי דלא חזי זה ליתא, דדוקא לקמן גבי יוני שובך דמוקאים נינהו ולא משתריא אלא ע"י הכנה מצעוד יוס וצא להתירם ע"י צריה שאותו שנוטל היום הוצרך למפרע דעליה היה דעתו אחמול ואיך נשארו בהקפאתו, א"כ שפיר חיישינן דלמא מטלטל כחושים ושציק להו ונוטל שמיים והוצרך למפרע שהכחושים שטלטל היה מוקפה וזה אסור, משא"כ הכא אי לית ל' לב"ש מוקפה מה צרך, אם יטלטל תרנגולת בחנם הא לא הוה מוקפה, וע"כ לא קאסר ב"ש לקמן י"א ע"א אלא טרחה יתירה להוליך בהמה אלא הטבח או להיפוך, אבל כשהם מוכנים זה אלא זה לא יאסור לשחוט, וא"כ אכתי לפלגי בתרנגולת כשהשוחט והתרנגולת במקום אחד ומיושב קושיא ראשונה.

דאע"ג דרשאי להחמיר בשלנו ולעצמו, אבל לאחרים מי שרי להחמיר, מכ"ש דדרבנן, כמו הא דכתובות, דל"ה רק דרבנן כמבואר שם (דף ה' ע"ב בתור"ה לדם הוא צריך) דהוי מלכה שא"צ לגופה עיין שם. וכמבואר בתוספתא הנ"ל, וכתב זכת"ס ליישב כוונת רש"י, דלהחמיר האיסור, גם אם סברתו נוטה להחמיר, אם קמי שמיא גליא דאסור, הוא מכשיל באיסור דאורייתא או דרבנן, אבל להחמיר ולאסור המותר, גם אם טעה, לא נכשל והכשיל באיסור, דאפילו אוסר המותר אינו מכשיל על ידו, רק שאין רשאי לאסור המותר, וידוע שהוא מותר בדואי, עכ"ד.

וצ"ע דהרי נודע דברי הירושלמי (ע"ז פ"ב ה"ט), דשמואל אמר קומי דר"ג, חכים אנא בין עובדי דגיס טהורים לעובדי דגיס טמאים, א"ל כזה מהו, א"ל טמא, א"ל לא ביש לי דאמרת על הטהור טמא, אלא שסופך לומר על הטמא טהור. ע"כ.

*

גמ'. ונפלא בתרומתהו תרנגולת העומדת לגדל ביצים היא וביצתה וכו'. הקשה הל"ח, למה האריך למנקט העומדת לגדל ביצים והכי היה ליה למימר ליפלו בתרומתהו תרנגולת היא וביצתה בית שמאי אומרים תאכל וכו'.

ותירץ הבן יהודה, דאי תני הכי מוקמינן לה בעומדת לאכילה וכולי עלמא לית להו מוקפה וכו"ה אסור משום מוקפה דבעלי חיים דחמיר טפי וכמו שכתבו התוספות בד"ה דילמא, יע"ש. וגם כן מיידי דלא הזמינה מאתמול, ואף על גב דצ"ש לקמן דף י' ע"א אית להו מוקפה דבע"ח מכל מקום הכא מתירין דמחלקין בין תרנגולים ובין שאר בע"ח וכמו שכתב מהרש"א ז"ל התם וכו"ה סברי לא שגא, ולפי זה צ"ש וכו"ה מחלוקתם בזה וכו"ה אוסרים בתרנגולת העומדת לאכילה משום מוקפה דבע"ח, ובאמת זה אינו דבעומדת לאכילה מותרת לכולי עלמא דדוקא ציוני שובך אסור אבל תרנגולים דגדלי צביתו של אדם לא מקצי דעתיה מנייהו וכמו שכתב מהרש"א ז"ל לפי האמת, ולכך אמר המקשן דהוה להו למנקט תרנגולת העומדת לגדל ביצים היא וביצתה דהשתא ליכא למטעי בזה דאי משום מוקפה דבע"ח מאי אריא דנקט לגדל ביצים אלא ודאי דאם עומדת לאכילה ליכא בזה איסור משום מוקפה דבע"ח ורק הכא טעמא הוא משום שהיא עומדת לגדל ביצים דהיא עצמה מוקפת שאינה עומדת לאכילה.

*

גמ'. אמר רבה לעולם בתרנגולת העומדת לאכילה וכו' ומשום הכנה וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן עט) וז"ל השאלה: קנו ביצים מן הנכרי, ציו"ט שחל להיות אחר השבת. והנכרי היה מסיח לפי תומו שנוולדו קודם צ' או ג' ימים. יש לסמוך על דבריו ולהחמיר הביצים לאוכלן באלו היום או לאו.

והתם, והוא ששני בני אדם אחד מחמיר ואחד מקל. אחד מחמיר, וכל דבר שיש בו קצת ספק אוסרו עליו. ואחד היה מפולפל, ומתוך פלפולו אפילו דבר שבתחלת העיון יראה שהוא אסור, מתיר אותו. שמה תאמר יותר מעלה יש למי שלא עיין ולא נתיגע לזקש ההתם יותר מן המעיין עד שיתיר אותו דבר מתוך פלפולו, על כן אמר גדול הנהגה מגיעו יותר מירא שמים, דכחא דהתירא עדיף. והיינו דאמרו (חולין מד ע"ב) אי זהו ת"ח הרוואה טרפה לעצמו. ר"ל דבר שיראה לאנשים שהוא אסור, יתיר אותו לעצמו מתוך חדודו.

*

גמ'. שם. בהקדמת שו"ת מנחת יצחק (ח"א) כתב בזה"ל: האחרונים נקטו כ"פ, כחא דהתירא עדיף, והוא בנוי על

דברי הש"ס (ברכות ס' ע"א ביצה ב' ע"ב נדה נ"ט ע"ב ועוד בכמ"ק), ועי' מזה בס' באר משה (בקונטרס כלל גדול בתורה מאמר זכרון טוב אות ט"ב), אמנם כוונתם רק לשם המושאל, ולא שיהי באמת ראוי מדברי הש"ס הנ"ל, שצריכים להדר אחרי כחא דהיתרא, ואדרבה מלשון רש"י (ביצה שם) דכתב וז"ל שהכל יכולין להחמיר ואפילו בדבר המותר, עכ"ל, ועיי"ש בתוס', וכעין זה ברש"י כתובות (דף ד' ע"א), דכתב וז"ל משום דכל אדם רשאי להחמיר וכו' עכ"ל, ועי' דברי התוספתא (סנהדרין פ"ז מ"ד), היו שנים אחד אוסר ואחד מתיר אחד מטמא ואחד מטהר, האוסר והמטמא עליו להציא ראוי, וכל המחמיר עליו להציא ראוי, ויש אומרים אף המיקל, עכ"ד, והוא להיפוך מדברי רש"י והתוס', דכתבו דהמחמיר יכול להחמיר לפעמים בלא ראוי, ובתוספתא מבואר דלד"ה המחמיר יש להציא ראוי.

והעיר בזה בס' חסדי דוד שם, ומיישב דהתוספתא מיידי באיסור דרבנן דספיקא לקולא, וי"א דסוברים דגם להקל צריך ראוי, י"ל באופן דיש חזקת טומאה או איסור, וס"ל כר"י בעירובין (דל"ו), דסובר העמד טמא על חזקתו, ות"ק ס"ל כר"מ, דגם אי איכא חזקה להחמיר אמרינן ספק דרבנן לקולא עכ"ד, ובס' מנחת ביכורים הביא לזה (ממס' ע"ז ד"ז ע"ב) פלוגתא דת"ק וריב"ק עיין שם. ועי' בס' שערי תורה (ח"ג כלל ד' פרט ד'), דכתב להסביר דפלוגתת ת"ק וריב"ק (בע"ז) תלי בפלוגתת ר"י ור"מ (בעירובין שם), וממילא הכל עולה בקנה אחד, ועכ"פ מה דאיתא בש"ס כחא דהיתרא עדיף, נושא לגמרי תצנית אחר.

ועי' בל"ח (ביצה שם), מש"כ לפרש הא דכחא דהיתרא עדיף הוא דוקא אם הפלוגתא בשל תורה, אבל אם הפלוגתא בשם סופרים, אדרבא כחא דאיסורא עדיף, שאם לא הודיענו שהוא אסור היינו מקילים בספק עיין שם. ואם הי' הכוונה דלריבין להתאמץ להחמיר, אז מכ"ש באיסור דרבנן, דבדואי הי' י"ל כחא דהיתרא עדיף.

והנה בתשו' כתב סופר (אור"ח סי' ס"ג) הקשה על דברי רש"י הנ"ל בגמ' כאן ובכתובות הכותב שהכל יכולין להחמיר ואפילו בדבר המותר.

וצשני ללדין אינו אלא מדרבנן שרי. ונראה נמי דכ"ש צ' ימים דר"ה, דקי"ל נמי נולדה צוה אסור צוה, אם הנכרי מסל"ת סמכין עלויה, דהכא ליכא הכנה מן התורה כל עיקר. ע"כ.

*

גמ'. שם. הרמב"ם צפי' המשנה כ' דהכנה צידי אדם לכ"ע דאורייתא וצ"ש וצ"ה פליגי אי גזרי' הכנה צידי שמים אטו הכנה צידי אדם.

והחת"ם מציא משיטה כתיבת יד מראשון א' לא נודע ממי, דצי"ט ושבת סמוכי' לכ"ע אית להו הכנה ולא פליגי צ"ש וצ"ה אלא בגזירת י"ט ושבת דעלמא. וא"נ בסבבת מאתמול גמרה לה. ולדבריהם הא דאמרינן כולו כרצה לא אמרו הכנה לית להו פי' גזירת הכנה לית להו. אבל הכנה גופי' אית להו נמי. ודאמרינן נמי לקמן לרצה הכנה דאורייתא וספיקא דאורי' לחומרא הכי קאמר כיון דעיקר הכנה צידי אדם צי"ט ושבת הסמוכי' אסור מן התורה וספיקא שלה אסורה כי גזרו רבנן הכנה צידי שמים וי"ט ושבת דעלמא גזרו מיד לאסור ספיקו כמו הכנה ממש אלא לר' יוסף ור' יצחק דלית צי' שום איסור אכילה מן התורה. מהיכו תיתו דגזרו רבנן מחלת גזירתם לאסור ספיקא.

*

גמ'. כל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה דה. בספיה"ק תפארת שלמה (ח"ב על מועדים, שבת קודש) כתב לפרש הפיוט צני היכלא דכסיפין כו' יהון הכא צהאי תכא כו' חדו השתא צהאי שעתא כו'. דצני היכלא דכסיפין, הם הצדיקים שמנפים על כבוד הצורא צ"ה ונכספה נפשם לראות ישועת ישראל. יהון הכא צהאי תכא כו'. חדו השתא צהאי שעתא דצי רעווא דרעוון שהם משמחים א"ע גם צימי הגלות צרעווא דרעוון כו' כי הדבר זה מוכן גם עתה כמ"ש חזו"ל (מדרש רבה בראשית א, ה) שמו של משיח קדמה לעולם.

ואח"כ כותב צוה"ל: וזה הרמז בגמ', דאמר רבה כל ציעא דמתילדא האידנא מאתמול גמרא לה. רבה. הוא מלשון יהא שמי' רבא. מאתמול גמרא לה. "והאידנא" רמז לשם אדני", גמרה לה', שגם עתה הוא נגמר.

*

גמ'. ואין יום טוב וכו'. פי' רש"י, הלכך באחד בשבת דעלמא לית לן למיסר ציזה שולדה צה וכו'. והנה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מציא בספר שלחן שלמה, שהקשה לו הגרי"מ הורבין לפי הגרעק"א דקוצר דנשים פטורות מסעודת יום טוב, מדוע אסור לנשים ציזה שולדה ציוס טוב, דהא עיקר הטעם שאסרו משום יום טוב אחר השבת והוי הכנה, והא תינח לנשים הוי הכנה, משום דמחייבים לאכול סעודת יום טוב, אבל לנשים דפטורות לא תהא מוקצה, דלא צעו הכנה, אע"כ דגם נשים מחויבות.

ובתב הגרש"ז דאפלו אם נשים פטורות מסעודת יום טוב, מ"מ שייך הכנה, דהכנה לא תליא בעשה דעונג יום טוב, ור"חיה לזה דאף אם כבר אכל שתיים או שלש סעודות

תשובה: יראה דלא שרינן להו, ולא סמכין אדצריו של נכרי כה"ג, אפילו במסית לפי תומו. דחיישין דלמא נולדו ציו"ט, והוי אסורים דאורייתא, הואיל ואחר השבת הוא מטעם הכנה. והכי פסק רב אלפס צריש ציזה, דקי"ל כרצה דסבר ציזה אסורה מדאורייתא ציו"ט אחר השבת משום הכנה. ובאיסור דאורייתא לא סמכין אנכרי מסית לפי תומו, כדקאמר רב אשי צהדיא פי' הגזול [צ"ק קיד ע"ב], דאין מסל"ת כשר אלא בעדות האשה ובשבייה דאקילו צה רבנן, ובשאר מיילי דרבנן, ולא באיסורי דאורייתא. ובסמ"ק בהלכות גירושין אייתי דצרי רב אשי לפסק הלכה.

והא דכתב במרדכי צריש ציזה, דנכרי מסל"ת נאמן על הצנים שנולדו קודם יו"ט, שהרי אינו משבח מקחו, דיותר טובים אותם שנולדו היום משנולדו אמש. י"ל דהיה ציירי ציו"ט דעלמא שאינו לאחר השבת, דצדידיה ציזה שולדה אינה אסורה אלא גזירה דרבנן, כדאייתא צהדיא בגמרא, ולכך סומכים אדצרי נכרי מסל"ת. אבל לעולם ציו"ט שאחר השבת דאיכא חששא דאורייתא, לא סמכין עליה.

וא"ת הא דאמרינן פי' גיד הנשה [חולין נז ע"א] דמין בשאינו מינו אמרו רבנן לטעום קפילא. ופרש"י, דסמכין עליה קפילא דנכרי מסל"ת, דאין מודיעים לו שצריכים לטעום אותו בשביל איסור והיתר, ואי קאמר דאינו טועם צו האיסור שרינן התבטל. וכ"כ א"י צמס' ע"ז צהדיא. ואע"ג דלפר"ת טעם כעיקר דאורייתא צמין שבאינו מינו י"ל דקפילא שאני, דאומנתו צכך ולא מרע חזקתו, ולא חיישין דלמא משקר או לא דייק והכי אייתא צהדיא צטור יו"ד, דמסקנת הרש"ש דצעינן תרתי, קפילא אומן ושהוא מסל"ת. ודלא כרשב"א דסבר דכל חד מהני, מסל"ת אפי' אינו קפילא, וקפילא אפי' מודיעין לו שצריכים לטעימתו בשביל איסור והיתר, משום דאומן לא מרע חזקתיה, סמכין עליו.

וא"ת תקשה לדידי אמאי מהני מסל"ת אפי' אינו אומן. י"ל דסבר כרש"י דטעם כעיקר דרבנן, ולכך סמכין עליו מסל"ת אפי' אינו אומן. אבל היכא דאיכא ספיקא דאורייתא לא.

אמנם נראה דאם חל יו"ט ראשון בשבת וציוס א', דהשתא הוי יו"ט שני יו"ט שלאחר השבת אפי"ה סמכין אנכרי מסל"ת. משום ללדין דצקאינן צקציעותא דירחא, אינו אלא מדרבנן. אע"פ שלענין נכרי שהציא דורון לישראל, דבר שיש צו חשש צידה או מחובר, דאסרי לה עד מוצאי יו"ט צכדי שיעשו, הואיל ונעשה צו איסור דאורייתא, משא"כ צדבר הבא מחוץ לחוס, ולהאי אסור אע"ג דצגד דאורייתא תליא מלתא, מ"מ אסרינן לה ציו"ט שני כמו צראשון, אפילו לדין דצקאינן צקציעא דירחא. י"ל שאני התם, דאותה גזירה לא שייכא אלא לענין איסור יו"ט, ומש"ה לא מפלגינן צין ראשון לשני, כמו שלא חלקו חכמים צשום איסור, אלא אסרו צשני כמו צראשון, צר מלגצי מת. אבל איסור דלא נסמך אנכרי מסל"ת, לא לגצי יו"ט איתמר, אלא כללל הוא צכל התורה, היכא דהאיסור מן התורה לא סמכין עליה. ולפיכך צראשון דהוי דאורייתא אסור,

שיל"מ כיון דלא אחזק איסורא. והכי מוכח לקמן (דף ז') דקאמר כי לא צדק אימר מאתמול הוא ופרש"י משום דרובא ציממא ילדן עיי"ש אלמא דגם צדכר שיל"מ אזלינן בחר רובא וה"ה בחר חזקה.

ובתב לתרץ, צדכר שיש לו זמן ידוע ואינו נמשך יותר לא שייך חזקה, וא"כ י"ל לידת תרנגולת נמי אין זמנו נמשך ויש לו זמן קצוב מטענתו עד גמרו להכי לא שייך לאוקמי אחזקה מפני שאין זמן עיבור נמשך יותר מזמן קצוב שיש לו ואין הספק אלא מתי התחיל ומתי נשלם זמנו וצוה לא שייך חזקה ול"ד ללידת בהמה שפעמים נמשך זמנו יותר כדאיחא בצבורות (דף כ"א) דילדת למקוטעין ואמרינן זה ג"כ מקצת היום ככולו משא"כ בתרנגולת אמרינן בצבורות (דף ח') שילדת לכ"א יום ואין עיבורה נמשך יומה ומסתמא אינה נגמרת קודם זמן הקצוב.

ובזה מיושב נמי מה שקשה בהא דפרין לקמן (דף ג') למ"ד משום גזירה מצרייתא דקמני וספיקא אסורה הא הוי ספק דרבנן ודחיק לשנויי דאתאן לספק טריפה. וקשה אמאי לא מוקי דמיידי בספק על הביצה אימתי נולדה צעיו"ט או ציו"ט דאסור מטעם חזקה והשתא הוא דנולדה לדעת הפוסקים דספק דרבנן אסור בחזקת איסור. א"ו דגבי תרנגולת דזמנה קצוב כ"א יום לא שייך בה חזקה לאחר את זמן לידתה.

*

גמ'. **שם.** הקשה הגל"ח, מה יענה רב נחמן להך צרייתא דדייקין מינה דוקא מאכא זה הא נולדה אסורה במאי עסקינן וכו', ע"ש.

ותירין הן יהודע, על פי מה שכתב רבינו בעל המאור דפירוש מגדלת צינים היינו לגדל אפרוחים אבל לגדל צינים לאכילה אף על פי שהתרנגולת אסורה הביצה מותרת, עיין שם. ולפי זה רב נחמן מקים לצרייתא דאיירי בעומדת לגדל צינים להוציא מהם אפרוחים והוא שחט לצורך חולה מסוכן או ששחט בשוגג דלא ידע דאסור או שנתחלפה לו בתרנגולת העומדת לאכילה, וקמשמע לן הצרייתא אף על גב דהיא עומדת לגדל צינים ולהוציא מהם אפרוחים הביצים שנמצא בחוכה אחר שחיטה מותרים מפני שאין ראויים צינים אלו לגדל אפרוחים וכדלקמן דף ו' ע"ב דצינים אלו לא יועילו לאפרוחים, וגם לצדכר הר"ן ז"ל דלא סבר כדברי בעל המאור יש לומר לדברי רב נחמן דהצרייתא איירי בשוחט בחול ומנא זה צינים דמותרים ציו"ט משום דאין ראויים לגדל אפרוחים ולכן לא הוי מוקצה כיון דנולדו בחול ולפי זה צין לבעל המאור צין להר"ן הצרייתא בזה ללמדינו דין זה דכל דהצינים שנמצאו צמעי אימנן אינם ראויים לגדל אפרוחים ולהכי מותרים בכל אופן שיהיה.

שוב הביא בשם בנו כה"ר יעקב, דאין צורך לומר ששחט לחולה או בשוגג וכו' כאמור לעיל אלא איירי בתרנגולת שהזמינה לאכלה שחשב עליה מערב ציו"ט לשחטה ציו"ט ורק הוא חשב והסכים בדעתו דכל הצינים אשר תלד עד שעת

דמבואר צשו"ע שאם טעה ולא הזכיר של יום טוב צדכר המזון אינו חוזר מפני שאינו מחויב לאכול עוד, ואפי"ה לא שרי באכילת דבר שאינו מוכן, א"כ מוכח דלא תליא בעשה דעונג יום טוב, אלא כל מה שאוכלין צריך הכנה מיום חול משום והכינו את אשר יצאו, דהמורה אחשבה כל מה שאוכלין ציוס טוב אפילו אם אינו מחויב בעשה דעונג יום טוב, וגרסה להביא עוד ראייה, דעיקר החיוב של עונג יום טוב הוא צפת ולא צביצה וצ"כ דאינו תלוי בעשה דעונג יום טוב.

*

גמ'. **שבת דעלמא תשתרי.** הקשה החת"ס, מה עלה על דעתו להקשות על שבת דעלמא כיון שכבר ח"י לו איו"ט דעלמא ה"ה שבת דעלמא. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין חזון איש אורח חיים (קונטרס המוקצה סימן מט אות א) שמבאר הד' שיטות בגמרינן.

*

גמ'. **שם.** הקשה הגל"ח, והלא כבר שני ליה גזרה משום יו"ט אחר שבת ומאי מקשי משבת דעלמא גם הכא שייכא הך גזרה אטו שבת אחר יו"ט, עיין שם.

ותירין הן יהודע, דסבר אצ"י דוקא משום שבת דחמיר גזרינן ציו"ט אחר שבת כי צוה נמצא שבת מכין ציו"ט אבל ציו"ט דקיל לא גזרינן בשבת אחר יו"ט שצוה ציו"ט מכין לשבת, ותרץ התרץ גם צוה איכא למגור דיש סבא אחרת לאידך גיסא שיש לחוש ציו"ט טפי משום כיון דקיל אמו לזולתי ביה.

*

גמ'. **השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים** **גמורות מותרות וכו'.** כתב הרא"ש (סי' א), משמע דבכל יום טוב איירי אף ציוס טוב שאחר השבת. ואם תאמר כיון דאשכח גמורות דילמא אם לא נשחטה הייתה יולדת היום ותאסר מספק. ויש לומר דלא מיקרי הכנה אם לא שנגמרה הביצה היום על ידי הכנה שמאחמול וצמעי אמה לא נגמרה עד שתאכא לאויר העולם ודלא כרבינו אפרים דמוקי הך צרייתא ציוס טוב דעלמא אבל ציוס טוב שלאחר השבת אסורה מספק דילמא הוי מתיילדא היום, ע"כ. והר"ן (ד"ה ומדפרכינן) הסכים לדעת הרא"ש וכתב שכן נראה מדברי הר"י, וכתב הרב המגיד בפרק א' (ה"ב) שכן הכריחו המפרשים ז"ל. וכן איפסק בשולחן ערוך (סימן תקיג סעיף ז) השוחט תרנגולת ומנא זה צינים גמורות, מותרות, ואפילו ציוס טוב של אחר השבת.

*

ובשו"ת עונג יו"ט (סימן פא) הקשה, דלכאורה מאי קשיא להו להנך רבנותא, נהי דהכנה דאורייתא מ"מ נוקי אחזקה והיום הוא דנגמרה ושריא וכמ"ש התוס' צ"ק (דף מ"ו) ד"ה מידע לענין לידת בהמה ואף דביצה הוי דבר שיל"מ מ"מ הא מבואר צדכר הר"ן ז"ל דאזלינן בחר רובא צדכר

שחיטה אינו אוכל אותם אלא יניחם לגדל אפרוחים וציו"ט לא ילדה הביצה אלא שחטה ונמנעת בה הביצה דזו מותרת אף על גב שהיא הקצה הביצים של זו מדעתו לבטלי יאכלם אלא יניחם לגדל אפרוחים הנה ביצה זו כיון שלא נולדה אלא נמנעת במעו התרנגולת אינה מגדלת אפרוחים ואין עליה שם מוקצה.

*

גמ'. ואם איתא לייגזור משום הנך דמתילדין ביומיהם. רש"י ותוס' נדחקו הא הוה גזירה לגזירה, מיהו לפי המשנוי לרמב"ם דהכנה צדי שמים גם לז"ה אליבא דרבה לאו דאורייתא, ולא חסור אלא מדרבנן משום הכנה צדי אדם ושזו גזרו גם י"ט ושבת דעלמא ש"מ גזרו כאן גזירה לגזירה פריך שפיר ה"נ ליגזור משום הני דמתילדין ציומיהון אע"ג דהוה גזירה לגזירה. (חח"ס).

*

גמ'. ביצים גמורות במעי אמן מילתא דלא שכיחא היא וכו'. עיין בעקרי הד"ט (חיו"ד סי' ז אות כג) צדין ביצה הנמנעת במעי התרנגולת לאחר שחיטה, ונמנעת בה דם, שכותב: וזה ימים רבים שכתבתי בגליון הפר"ח, שנראה לע"ד דביצים גמורות במעי אדם שנמנעת בהם דם יש להקל. דהא איתא בפ"ק דביצה צינים גמורות במעי אדם מילתא דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן. וכן הסכים עמי הרה"ג המפ"ה הרש"א מהזקנים ר"מ ור"מ דעיר קסאל, ע"פ מ"ש דביצה (ז) דביצים גמורות במעי אדם אינם ראיות לגדל אפרוחים. ע"כ. וע"ע צשו"ת פרי השדה ח"ב (סימן עז). ולקמן (דף ו) נאריך בזה אי"ה.

*

גמ'. רב יוסף אמר גזירה משום פירות הנושרין. עיין פני יהושע דהא דגזרו צינים משום פירות הנושרין משום דשייך ביה קצת ענין תלישה כדאמרין פרק שמונה שרצים [שבת ק"ז ע"ב] האי מאן דאשיט ידיה למעי בהמה ולדלל עובר שצמחיה חייב משום חולש דהו"ל עוקר דבר מגדולו, ואע"ג דאמרין לעיל דמאחמול נגמרה וא"כ צפירות הנושרין גופא כה"ג שרי אם נשרו מערב יו"ט אפשר דרב יוסף לא ס"ל דמאחמול נגמרה או אפשר דלאו כו"ע ידעי להא מלתא דמאחמול נגמרה ואם כן אחי לאחלופי צפירות הנושרין, ומה שלא גזרו בעגל שנולד ציו"ט תירצו התוס' לקמן (דף ו' ע"ב ד"ה עגל).

*

גמ'. שם. פרש"י, דאסרי משום פירות הנושרין מן האילן בשבת, עכ"ל. מה שדקדק לכתוב "בשבת", אע"ג דציו"ט קיימין, כתב הגאון בעל מגיני שלמה (בפרק אין צדין) דרש"י ז"ל לטעמיה דחולש גופא מותר ציו"ט מן התורה אלא דחכמים אסרו משום דאפשר מאחמול ועיקר גזירה משום שבת דהו"ל מדאורייתא ומה שאסרו ציו"ט לא חשיב גזירה לגזירה ציו"ט ושבת חדא מלתא היא. והוצאו דבריו צפני יהושע.

והחת"ם כתב, דעת רש"י כל מלאכה שעיקרה דרכו לעשותה ציומא כגון שחיטה ואפי' וציו"ט משום מכמר בשרא וכדומה אותה מלאכה הותרה ציו"ט ומדהותרה הותרה לגמרי אפי' אפשר לעשותן שזה נקרא מלאכה אוכל נפש דקרא ולא תלי' בזה האדם אם אפשר לו לעשותו או לא אלא בהמלאכה תלי' מילתא כל מלאכה שסתמא שעושי' ציומא אותה הותרה לגמרי והוה י"ט כחול לגבה ומותר אפי' אפשר מעי"ט. וכל מלאכות שדרכן לעשותן לימ' הרבה כגון קצירה ונידה אותה מלאכה לא הותרה ואסורה ציו"ט ולוק' עלי' מן התורה אפי' אירע לו שלא יכול לעשותה מעי"ט כי אותה המלאכה לא מיקרי מלאכה אוכל נפש דקרא ולעולם הכל דאורייתא עיי' לשון רש"י ר"פ אין דלין. וכו'.

*

רש"י ד"ה והתניא וכו'. והא דאמרין ככל הש"ס וכו'. הקשה הל"ח, מאי צעי רש"י כאן בזה דלא נזכר כאן מענין זה דאין גזרין וכו', ע"ס. וכתב הבן יהוידע, דהנה כתב מהר"ם סיף ז"ל לפי המסקנא הכנה דרבנן וקרא אסמכתא, עיין שם, ולפי זה קשה איך גזרו בשבת דעלמא ויו"ט דעלמא והא קיימא לן דאין גזרין גזרה לגזרה. ונראה ליישב קושיא זו על פי מה שכתבו המפרשים ז"ל הא דאין גזרין גזרה לגזרה דוקא בדבר שעשו אותו חכמינו ז"ל משום גדר וסייג לדברי תורה, דיש לומר בזה דרשה זו דעשו משמרת למשמרתי ולא משמרת למשמרת אצל אס חכמינו ז"ל הוסיפו איסור חדש ודבר חדש יש לגזור גזרה אחרת בעבור לעשות סייג לדבר זה שחדשו חכמינו ז"ל כנזכר בדברי קדשם, ולפי זה אין להקשות אמאי גזרו ציו"ט דעלמא ושבת דעלמא דאיסור הכנה שחדשו חכמינו ז"ל לאו משום גדר וסייג עצדו לה אלא דבר מחודש הוא שחדשו בקדושת שבת ויו"ט שלא יהיה יו"ט מכין לשבת ולא שבת מכין ליו"ט ולכן בעבור דבר זה שחדשו בקדושת שבת ויו"ט יכולים לגזור גזרה אחרת לעשות חיזוק וגדר לדבריהם והיינו שאסרו הביצה אפילו בשבת דעלמא ויו"ט דעלמא דליכא שם הכנה. ובה מוזנים דברי רש"י כאן אחר שהציא תירוצו רבינו בזה דאין גזרין גזרה לגזרה הוקשה לו הקושיא שהקשינו איך גזרו שבת דעלמא ויו"ט דעלמא והא הוי גזירה לגזרה ולכן הציא האי טעמא דאין גזרין גזרה לגזרה מקרא של ושמרתם את משמרתי דלא נאמר זה אלא רק בעושי' משמרת למשמרת דהיינו לדבר שחכמינו ז"ל עשו אותו משום גדר וסייג.

*

תוס' ד"ה גבי שבת. עיין צשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן כ) מה שסתמה מדברי התוס' כאן אגמ' כתובות (ס' ע"ב).

*

תוס' ד"ה והיה ביום. הקשו התוס', דכאן משמע שהמן לא היה יורד ציו"ט וכו'. וכתב הפני יהושע, ולא ידענא מהיכן פשיטא להו שלא היה יורד כלל דלמא לעולם היה יורד

תו"ם' שם. הפרי חדש (סימן תצה סק"ג) והטורי אבן צחגיגה (י"ז ע"ב) עמדו על החקירה מנ"ל לאסור תחומין ב"ט, עיי"ש. ועיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קמט) שכתב, דלמאן דנפקא ליה מאל יא לאיש ממקומו ביום השביעי, בעירובין (ב"א ע"א) הן מדאורייתא הן מאסמכתא עכ"פ כיון דקרא זמן כתיב שלא יא לאיש ממקומו י"ב מיל כיון דלא ירד מן ב"ט, א"כ יום השביעי לאו דוקא, כמ"ש התוס' כאן דמוהכינו את אשר יביאו אסור הכנה ב"ט מן התורה, כמו בשבת, משום שלא ירד מן ב"ט, אע"ג דביום השביעי כתיב, מ"מ מפרשים יום חול הראוי להורדת מן, וכן קיי"ל דע"י לחם משנה ב"ט משום שלא ירד מן ב"ט, אם כן מאותו טעם עצמו אסור תחומין ב"ט כמו בשבת ממש או מדאורייתא או מאסמכתא, מכ"ש למ"ד אלפים אמה דאורייתא מקרא דומדות מחוץ לעיר אלפים באמה דגבי לוי (סוטה ל' ע"ב) והתם לא שבת ולא ב"ט כתיבא. עיי"ש.

*

תו"ם' שם. בפסחים (דף מו) בסוגיא דהואיל פסק הרי"ף ז"ל כרבה, דאמרין הואיל, והצעה"מ פסק כר"ת, עיי"ש, והרמב"ם ז"ל הכריע כרבה, שהרי הקשה רבה לר"ת הא"ך אופין מיו"ט לשבת, וא"ל מדאורייתא זכרי שבת נעשין ב"ט, ופרש"י דקדושה אחת היא, וא"כ א"כ דאית לן דשני קדושות הן וכהנה דרבה, ע"כ אית לן הואיל.

ועיין בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לו) שמיא דברי התוס' כאן, שהקשו דלרבה הואיל והכנה דאורייתא הא"ך אופין ומצלין מיו"ט לשבת, וא"כ ע"י ע"ת וכי אחת תקנתא דרבנן וליעקר הכנה דאורייתא, ותי' התוס', משום דרבה א"ל לטעמיה דאית ליה הואיל, הרי מזה ראייה פשוטה להרמב"ם דהלכתא כרבה, והא"ך נעלם זה ממאור הגדול ז"ל.

וע"ז כתב הנ"ל: ולישז שיטת צעה"מ נקדים דברי התוס' בצ"ה שם ד"ה והיה צו"ל ואפילו לדידן נחא דכל דבר אפיו ומצו"ל לא שייך צו הכנה שאינו מחוסר רק תיקון בעלמא כו', ודברים אלו לכאורה תמוהים וסותר סוגיא דפסחים הנ"ל דמצו"ל צהדיא דאי לא אמרינן הואיל אסור לאפות, וכבר תמה ע"ז המג"א בריש סי' תקכ"ז ד"ה כתב, וגם הגר"א ז"ל (בסי' תק"א סק"י"ד) מציא דברי התוס' דצ"ה, וכתב ע"ז א"ל אינו מוכרח דרבה ור"ת אולי לטעמייהו דר"ת ל"ל הואיל ול"ל הכנה ורבה דאית ליה הכנה אית ליה הואיל ע"ש, ולכאורה אינו אלא תימא כמ"כ המג"א ז"ל.

אבל האמת הצרור דתוס' והצעה"מ מפרשי הא דר"ת דאמר מדאורייתא זכרי שבת נעשים ב"ט כמ"ש"כ התוס' פסחים (דף מז א) ד"ה ואי, דלאו משום קדושה אחת היא אלא משום שהוא מצו"ל שבת כו' וחשיב כמו אוכל נפש כו', ור"ל מטעם מתוך וצורך מצוה, ונפקותא גדולה יש בין פרש"י לפי' התוס', דלרש"י ז"ל נחא מה שרש"אין לאכול בשבת מה שנחשבל והוכן ב"ט, ולא אסור משום הכנה כצ"ה, וכע"ז שנשירו מן הדקל בשבת דאסור ב"ט, דלרבה נחא משום

א"כ ב"ט שחל בערב שבת אלא שלא היה יורד צו לחם משנה לצורך שבת כדי שלא יהא יו"ט מכין לשבת אבל מה שירד באותו יום לצורך יו"ט לא שייך הכנה לשיטתם כמ"ש לעיל, וכן מצו"ל צלשון הרא"ש ז"ל [סימן צ'] גבי ע"ז שנשירו דמה שנשיר באותו יום לא מיתסר אלא משום מוקצה ולא משום הכנה משמע דלא שייך הכנה לצורך היום עצמו וא"כ מה שלא ירד המן בשבת לאו משום דהוי אסור משום שהכין לעצמו אלא משום אסור הוצאה וזה לא שייך ב"ט דהותרה הוצאה א"כ אה"כ שהיה יורד המן ב"ט אלא שאם חל בערב שבת לא ירד צו לחם משנה אלא בערב יו"ט היה יורד לצורך שבת משום אסור הכנה מיו"ט לשבת וצ"ע.

אמנם יש לומר דאסור הכנה שייך נמי באותו יום עצמו, ואפשר דזהאי קצרה פליגי המדרשים אם היה יורד ב"ט או לא.

*

והחת"ם כתב דקשיא הילכתא אהילכתא, דקיי"ל הכנה א"כ לא ירד מן ב"ט וא"ך אמרי' בתפלתנו בתפלת שבת וזכרתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים וכ"כ תוס' פרק ערבי פסחים. וגם לתי' צ' של תוס' עדיין קשה הא קיי"ל דבעי' צ' לחמים ב"ט ש"מ קיי"ל לא ירד מן ב"ט וירד לחם משנה בעי"ט.

ובביא מה שכתב בדרוש, דבדאי בכל ע"ש וכל עיי"ט נתכוונו ישראל ללקוט שני העומר לכל גלגולת שלא יטערו לנאת בשבת כצ"ה להם ללקוט המן. וכן בכל יו"ט. טוב להכין מעיי"ט כל שאפשר לעשות מעיי"ט והרי בכל יום חול נמי ה' יורד מן בשפע רב הרבה יותר ממה שהי' צריכין וחס השמש וגמל. אלא צחול אי' היו לוקטין יותר ממה שהי' צריכין נעשה נס לא העדיף וגם אם הותירו וירוס תולעים וצ"ה. משא"כ בע"ש ועיי"ט שעשו כן לכבוד היום הקדוש ולקטו צ' עומרים לגלגולת לא החסירו. וגם רמה לא היחה צו. וממילא לא ירד מן למחרתו ביום הקדוש כי לא הי' צריכין שכבר לקטו היום די זכרם. נמצא א"ן כאן צרכה ולא קדושה. א"ך בשבת הראשון שעדיין לא אמר להם מרע"ה מצו"ל שבת כפירש"י בחומש. והם לקטו ע"ש רק עומר לגלגולת כי חשבו שצ"ה שבת ירד המן כמנהג בכל הימים. והקצ"ה צרכו שנעשה מכל עומר צ' עומרים. וזאת הצרכה היחה לקדש יום מחר שלא ירד צו מן. א"כ יפה אומרים וזכרתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים. ואפשר גם משרע"ה נתכוון לזה שלא הודיעם את דברי הקצ"ה ביום השביעי לא יהי' צו כדי שלא ידעו מזה וילקטו ביום השביעי רק עומר אחד ויתברך להיות משנה. שעי"ז יהי' להם היכר וראי' צרורה על קדושת יום השביעי. שהרי באמת שוב כשחללו יום השביעי א"ל הקצ"ה ראו כי נתן לכם יום השבת ע"כ נתן לכם ביום השביעי לחם יומים. נמצא לפ"ז שפיר חייבים צלחם משנה ב"ט וגם אית לן הכנה דרבה ב"ט. ומ"מ אמרי' בשבת וזכרתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים.

*

אמרינן מתוך והא דאופין מיו"ט לשבת ע"כ מטעם הואיל.
ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תום' שם. בשו"ת משיב דבר (חלק א סוף סימן לז) כותב:
דרבה ור"ח לשיטתייהו אזלי, דידעו בעירובין (דף לח ב')
דרבה אית ליה איסור הכנה מיו"ט לשבת ור"ח לית ליה ורבה
יליף ליה מדרשא דוהיה ציוס הששי והכינו וע"כ האי והכינו
היינו הזמנה צפה, דאי הכנה צידים צהדיא כתיב את אשר
תאפו כו' ואת אשר תבשלו כו' אלא הזמנה צפה וסתם יום ששי
חול הוא וכמבואר ברש"י, ומדכתב רש"י וסתם ששי חול הוא
ע"כ ז"ל דלא ירד מן ציו"ט, כמש"כ התוס', וכתבו התוס'
דיש מדרשות חלוקים.

ונראה דהיינו פלוגתא דרבה ור"ח לענין הואיל דלרבה
דהיתר אפיה ובישול מיו"ט לשבת משום הואיל א"כ
גבי העומר מן שלא יכלו לתמו לאורחים ציוס ההוא שהרי צפי'
זוה משה הניחו למשמרת עד הבוקר וגם איזה אורח הזדמן
לפניהם ציו"ט שלא היה לו עומר מן וא"כ האריך אפו ובשלו
לשבת הא עיקר הטעם הוא משום הואיל וגבי מן ליכא טעם
דהואיל וע"כ ז"ל דלרבה לא ירד כלל ציו"ט וממילא פי' ציוס
הששי של חול ולא מיו"ט לשבת ושפיר יליף איסור הכנה אצל
לר"ח דטעם היתר אפיה ובישול משום דלכרי שבת נעשין
ציו"ט, אוקים פשטא דקרא, דכל יום ששי ירד מן לחם משנה
אפילו חל ציו"ט וליכא ילפותא לדידיה דלכרי הכנה וממילא
שרי הכנה מיו"ט לשבת. ע"כ.

*

תום' ד"ה מילתא דלא שביחא. בשו"ת באר יצחק (י"ד)
סימן א ענף ב) כתב להביא ראיה מדברי התוס' כאן,
לדעת הגל"ח בפסחים (יז ע"ב) דדבר שיש לו מתירין לא מהני
חזקה, דהא לכאורה קשה לפמ"ש התוס' צ"מ (דף ק') גבי
מחליף פרה בחמור וילדה, שהקשו (שם) נימא אוקי אחזקת
מעוברת והשתא הוא דילדה, ומירצו דחזקת מ"ק חשיבא טפי,
עיי"ש, משום דס"ל דחזקה דמעיקרא עדיף מחזקה דהשתא,
אף בחזקה העשויה להשתנות, א"כ כמו כן הכא גבי ספק אם
נגמרה הביצה מאתמול או לא, נימא אוקי אחזקה דמעיקרא
דהשתא היא דנגמרה הביצה. אע"כ מוכח כמש"כ הגל"ח דגבי
דשיל"מ לא סמכין אחזקה, ועיין צ"י (א"ח סי' תקט"ו).

דף ג ע"א

גמ'. ר' יצחק אמר גזרה משום משקין שזבו וכו'.
בשו"ת הר צבי (אור"ח א סימן קא) מביא מהרה"ג ר' משה
ראזין ז"ל בהחקירה אי ביצה חיה דינה כאוכל או כמשקה,
שהביא ראיה מכאן דדינה כאוכל, דהא פריך אצ"י משקין שזבו
טעמא מאי גזירה שמא יסחוט, ואם נאמר דביצה תורת משקה
עליה, מהו הלשון גזירה משום משקין שזבו ותפ"ל דהיא גופא
משקין שזבו, דהא אסור לפרקה ולסוחטת מהתרגלות, וא"כ

שהוכן ליו"ט עזמו דחזי לאורחים ולר"ח קדושה אחת היא
וכמו יו"ט מנין לעזמו, אצל לפי' התוס' לא תירך ר"ח אלא
במה שהותר לבשל ולאפות ציו"ט ואין כאן משום איסור יו"ט
ע"ז שפיר תירך משום מתוך, אצל עדיין קשה האריך רש"אין
לאכול בשבת הא הוכן מיו"ט לשבת, ובשלמא על רב חסדא
עזמו ל"ק דלית ליה איסור הכנה צביצה ג"כ, אצל לדידן
דבהכנה הלכה כרבה וצטעם היתר אפיה ובישול, אם נפסוק
כר"ח דלא אמרינן הואיל קשה האריך מותר לאכול בשבת ממנה
שהוכן ציו"ט וע"ז יישבו התוס' שפיר דבכה"ג לא מקרי הכנה
נמצא דלפי' התוס' ליתא להך קושיא כלל מה שהקשה רבה
לר"ח דאפילו אם לא אמרינן הואיל, ניחא מה שאופין מיו"ט
לשבת משום מתוך ומשום מלוא נקרא נורף קנת ואיסור הכנה
ליכא דבאפיה ובישול לא שייך הכנה, ושפיר כתב הגר"א ז"ל
דדבריהם אינם מוכרחים ולא כלשון קושיא דבאמת אין
בדבריהם שום חימא כמו שזכרנו שיתם, רק דאינו מוכרח
לומר כן, דבפשיטות י"ל כרש"י ז"ל דטעמיה דר"ח משום
קדושה א', וממילא אין כאן איסור הכנה, ורבה לטעמיה דאית
ליה הואיל ושרי אף לדידיה דא"ל הכנה [אח"כ ראיתי בס'
תפארת ישראל על הל' יו"ט כתב ג"כ כן, וראיתי עוד
בקונטרס קהלת יעקב להגאון ר"י מליסא ז"ל הסביר ג"כ כ"ז
בכוונת המג"א ע"ש] וגם הר"ן ז"ל הביא דברי התוס' בקיטור
בפרק אלו עוברין, ולא תמה עליהם רק שלא נראה לו, והשתא
דברי צעה"מ ז"ל מאירין ג"כ, דודאי י"ל דהלכה כר"ח דלא
אמרינן הואיל והא דאופין מיו"ט לשבת משום מתוך ונורף
מלוא.

ונשאר לפנינו רק לבאר לפי' התוס' במאי פליגי רבה ור"ח
הרי כבר כתבנו דלפי דבריהם ז"ל צביצה (דף יב)
במוס' ד"ה ה"ג ע"כ ז"ל דרבה ג"כ סובר דטעם הדלקת
הנרות מיו"ט לשבת משום מתוך ונורף מלוא ורק באפיה
ובישול, שיכול לבשל לפני סעודת יו"ט הו"ל להואיל וא"כ
במאי פליגי, וז"ל דפליגי בסברא בעלמא דרבה סובר, שאין
מלוא באפיה ובישול, כיון שיכול להכין ביחד עם סעודת יו"ט.
ור"ח סובר דמכ"מ יש צבישול זה מלוא, כיון שהוא לא הכין
קודם הסעודה, ולהכי נכרי שבת נעשין ציו"ט וכדמשמע לשון
התוס' בפסחים שם צד"ה ואי וז"ל אלא כלומר הואיל שהוא
מלוא שבת, אם לא יעשנה ציו"ט שוב לא יעשנה, חשיב כמו
אוכל נפש דיו"ט עכ"ל, מוכח מלשון התוס' דלר"ח אף שהוא
יכול לעשות מקודם מכ"מ אם לא עשה, אי נימא דשוב לא
יעשנה חשיב כמו אוכל נפש דיו"ט, ועיין.

ב"ז ביארתי לשיטת התוס', אצל להרמב"ם ז"ל יש לנו לפרש
בפשיטות דפליגי רבה ור"ח במחלוקת התוס' והרמב"ם
וכפלוגתייהו דאמוראי דביצה הנ"ל, דרבה סובר דבאפיה
ובישול ליכא כלל מתוך וע"כ אופין מטעם הואיל, ור"ח השיב
נכרי שבת נעשין ציו"ט מטעם מתוך בכל מלאכות ודוקא נכרי
שבת דאיכא מלוא וממילא מבואר ג"כ דהלכה כרבה שהרי כבר
איפסק דלעשן שרי כרבה וכשיטת הרמב"ם וע"כ הא דמוגמר
אסור מטעם כבוי, וליכא ביה מתוך, ומוכח דבכל המלאכות לא

ותתמה השפ"א איך יחלוק מסבירה על הני אמוראי. ועיין שם מה שחמה עוד על הרא"ש. לכן כתב ד"ל טעם הרי"ף ע"פ הסוגיא דפסחים (נו ב) דאמר' שם דהיכא דלא שייך גזירה דשמא יעלה ויתלוש כגון של צין הכיפין לא גזרו, א"כ כ"ש דציצה דלא שייך כלל הגזירה.

ובאמת התוס' שם הקשו כן ופי' דלא כרש"י אבל פשט הסוגיא שם נראה כפירש"י וא"כ לא ס"ל גזירה דמשקין שזבו ג"כ רק במקום דשייך סחיטה ולפ"ז איכא שפיר כ"מ להלכה דפיה"נ מבין הכיפין יהי' מותר למאן דלית לי' מוקצה אך הרא"ש לא ס"ל כן דהוא כתב הטעם דל"ד לפיה"נ ומשקין שזבו משום דציצה אוכלא וצלועה [א"כ דפיה"נ מבין הכיפין מודה דאסור] וז"ע לדינא.

*

ועיין ביש"ש שהציא דברי הרא"ש ומסיק דמ"מ בחלצ דדומה למשקה אסור, ובסי' הקודם העתיק תשובתו דמותר, ועיין במג"א (סי' תק"ה ס"ק ג') שכתב דמ"ש היש"ש בסימנים בריש סי' ז' דאסור ציו"ט, ט"ס הוא וז"ל דאסור בשבת, עיי"ש. אכן השפ"א כתב דיותר נראה דתשובה חור זו היש"ש לחלק צין שבת ציו"ט, ואח"כ העתיק תשובתו לחוק חיבורו אבל משנה ראשונה עיקר, ושכן פסק המג"א דלא כתובת מהרש"ל, עיי"ש.

*

גמ'. אלא רב יוסף מאי טעמא לא אמר ברב יצחק. הקשה הלל"ת, דהוה ליה לפרש תחלה למה הוצרך ר' יצחק לפרש טעם אחר מטעמא דידהו ואחר כך ישאל למה רב יוסף לא אמר כרז יצחק וכאשר עשה קודם זה שהתחיל לפרש כולו כרז נחמן לא אמרי וכו', ע"ש.

ובתב. הן יהודע, דהשואל היה נראה לו טעם רב יצחק עדיף מטעם רב יוסף לומר חדא גזרה משום דמשקין נסחטין מדבר אוכל וכן הציצה נסחטת מאוכל מה שאין כן הפירות נושרין מן האילן שהוא עץ ולכך לא הוצרך לפרש תחלה לרב יצחק מה טעמא לא אמר כרז יוסף כי היה נראה לו טעם הנזכר פשוט אך אחר שחידש לו התרנן סבירא זו שיש לטעון בטעמו של רב יצחק דלא דמי ציצה למשקין שזבו משום דזו אוכל וזה משקין נתעורר להקשות על רב יצחק מאי טעמא לא אמר כרז יוסף מאחר דגם בטעמו איכא זד הרחקה זה מזה דהכא אוכל והכא משקין ותיירך לו דאיכא דמיון לציצה עס משקין שזבו בדבר אחר דלימיה בטעמא דרב יוסף והוא דציצה צלועה ומשקין צלועים מה שאין כן פירות דמגלו וקיימי והשתא לפי זה צחר רב יצחק בטעם שלו לומר גזרה משום משקין שזבו דאיכא דמיון זה עס זה צחרתי חדא זו צלועה ואלו צלועים מה שאין כן פירות דמגלו ועוד דמיון שני זו נסחטה מן האוכל ואלו נסחטו מן האוכל מה שאין כן פירות נשרו מן העץ ולא מן האוכל.

ובאופן אחר כתב, על פי מה שכתב הלל"ת ז"ל לקמן דלמאן דלית ליה מוקצה אז אס הציצה אסורה משום

דדידה גופה יש לגזור שמא יסחטנה צידים ולמ"ל לגזור בה משום משקין אחרים. ולכן מסיק, דע"כ ציצה תורת אוכל עלה.

וע"ז השיב הגאון המחבר, אי משום הא לא איריא, דיט מקום לדון דציצה גופא אין לגזור אטו יסחוט צידים, דאין דרך לעשות כזאת, גם לא נשמע מי שיעשה כן, ועדיפא ממנה מצינו בתוס' חולין (דף יד ע"ב), דאפילו משקין שזבו מפירות העומדין לאכילה, לא גזרינן בהו שמא יסחטם צידים, משום דאין עומדין לסחיטה, ומה דגזרו בהו היינו נמי משום משקין שזבו מפירות אחרים העומדין למשקין, וא"כ קו"ח צחרנוגולת חיה דלאו אורח לסחיטה וגם אס יסחוט את התרנגולת. וגם אס היה הדין דציצה תורת משקין עלה, מסופקני הרבה אס יש כאן חיוב מפרק, כיון דאין דרך לסחיטה כלל. עיי"ש.

*

גמ'. אמר ליה אביי לרב יצחק משקין שזבו טעמא מאי וכו'. אף על גב דכבר הקשה אביי לרב יוסף ותיירך לו חדא גזרה היא סבר אביי דהאי טעמא דרז יצחק לא שייך למימר הכי משום דהציצה אוכל והגזרה דמשקין ולא קרצ זה אל זה ותיירך לו רב יצחק דמייא הא להא מלד הסחיטה דהא המשקין הוא דבר שנסחט וכן הציצה נסחטה מן התרנגולת. בן יהודע.

*

גמ'. היא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה. בשבת (ר"א ע"ב) מובאת מחלוקת אביי ורבא, ורבא ס"ל דלא גזרינן גזירה לגזירה. ואביי ס"ל דגזרינן. (ובפרש"י שם ד"ה מאי לאו וכו' דבכל אסורי שבת גזרינן לאביי גזירה לגזירה). וכתבו בתוס' שם ד"ה אמר אביי וכו' וז"ל: דוקא דהואילא גזר אביי וכו' אבל בעלמא לא גזר דהא בריש ציצה פריך אביי למאן דגזר וכו' עכ"ל התוס'. והקשה במהר"ם שם מאי שנא הוואה, ומ"ט דוקא דזה גזר אביי גזירה לגזירה טפי משאר אסורי שבת. ומלאמי בעז"ה צדושי החתם סופר עמ"ס שבת (כ"ג ע"א) ד"ה רוב וכו' וקיימתי בעז"ה מסבירא ג"כ, דכיון דהואילא מלאכה גרועה היא, לכך גזרינן צי' גזירה לגזירה לאביי ע"כ.

ובספר נחלת יעקב יהושע (פר' בשלה) כתב פירוש דברי התוס' דשבת, דאביי ס"ל דשבת הוא כרת לכך גזרינן לגזירה כמש"כ צ"ד סי' קפ"ג מהרש"א ור"ן דבאסור כרת גזרינן לכו"ע גזירה לגזירה. אך רבא לטעמי' דס"ל ציצמות (ק"ט א) מה לי אסור לאו מה לי אסור כרת וכו' ע"כ.

*

גמ'. ברבא נמי לא אמרי הכנה לית ליה. עיין ברא"ש מ"ש דהרי"ף לא הציא אלא טעמא דהכנה, אע"ג דר"י נמי ס"ל טעמא דמשקין שזבו, משום דנראה לו גזירה רחוקה לדמות ציצה לפירות הנושרין ולמשקין שזבו כו', עיי"ש.

שכן הוא בש"ס דביצה ג' ע"א ביצה אוכלא ופירות אוכלא לאפוקי משקין דלאו אוכלא. אבל כבר כתב במש"ז רס" ק"ה דלענין כבוש לא חלי' אם דינו כאוכל או כמשקה וכל שמתענעו בו יש בו דין כבוש. וכיון דקיי"ל דכבוש אוסר בכלי גם באיסור דרבנן כמ"ש במש"ז ס' פ"ו סוסק"א. ואף דדס ביצים הוא ספק אם בחלמון או בחלבון הרי אנו קיי"ל דגם בספק כבוש אוסר בשאר איסורים ולא מפרפין לספק באיזו מין שיין כבוש. וכמה כרובים כרכר בזה הנוצ"י ס' כ"ו ועכ"פ לדינא מחמירים א"כ ה"נ בזה.

ועי' שו"ת אבני קדש ס' ד' שצידד דכל כבוש רק מספק ולכן יש להקל דרבנן וליתא כמ"ש וגם הוא הניח ד"ו צ"ע. אך לפימ"ש האו"ה וא"ר שער ס"א דדס מעורב במים אין לאסור הכלי משום כבוש והוצא בס' יד"י ס' ס"ט סקס"ד. א"כ בגמרא שלא במקום הקשר דלשי' כמ"פ אין כל הביצה אסורה מדינא רק הדס יש מקום לדדד בזה אבל אנו לא קיי"ל כן. אך בכלי מתכות שדעת כמה אחרונים דל"ש בהם דין כבוש מעל"ע יש להקל.

ובבב' גוויי יש להחיר הכלים ע"י שיהיו מעל"ע היכא דהביצה אסורה רק מספק כמ"ש היד"י ס' ס"ו שרמו רומ"מ כיון דדס צ"ס גם בנתגלגל לרבנן שרי ומאז כחצתי כן בגליון השו"ע. אך דיש לפקפק דאם יבשלו זה ד"ח הרי מדאורייתא נאסר לשי' האחרונים דד"ח אוסר מה"ת. אך דיש לדון לפימ"ש בשו"ת שצדע"ת ס' ט"ו דגבי איסור דס לא אמרי' חוזר וניעור מדאורייתא הואיל ואידחי אידחי. א"כ לשי' הסוברים דהטעם נפגם בתוך הקדירה כדעת הרא"ה א"כ כבר אידחי ולא יהי' חוזר ונראה ע"י שישיבתו דה"ת. ואף דלשי' הר"ן סוף ע"ז אינו כן מ"מ באיסור דס ביצים שהוא מספק יש לזקק שי' זו ולהקל בשיהיו מעל"ע. ע"כ.

*

גמ'. ואף רבי יוחנן פבר גזירה משום משקין שזבו. עיין בתוס' ריש פרק חצית (שבת קמ"ג ע"ב ד"ה ור"י) שהקשו שם. הא ר"י גופא מסיק התם דמודים חכמים לר' יהודה בשאר פירות ולא גזרו אטו זיתים וענבים וכיון דאף בשאר פירות לא גזרו מה ראו לגזור בביצה, ותירצו דשאיני ביצה שעומדת ליסחט מן התרנגולת וכו', עיי"ש.

ועיין פני יהושע דעדיין קשה, דהא אמרינן דאפילו בזיתים וענבים מותר לסחוט לתוך הקדירה ולא לתוך הקערה דמשקה הבא לאוכל אוכל הוא, וכתב שם הרא"ש ז"ל [סימן ג'] דרבי יוחנן גופא נמי מודה בזה, ע"ש שכבר כתבו כן כמה פוסקים, וא"כ האיך שיין לגזור בביצה דאוכל גמור הוא ואיהו נמי לא בעי ליה למשקה אלא לאוכל כדאמרינן ביצה אוכלא וצ"ה נמי לא תאכל קאמרי משמע דאפילו לאכילה אוסר.

ועוד דאי ס"ד דביצה לא מיתסר נמי אלא לתוך הקערה דלמשקה קא בעי ליה, וא"כ לפי"ז מיהא שרי בטלטול כיון דחזיא לאוכל ולקמן (ד' ע"א) משמע דר"י אוסר אף בטלטול.

משקים שזבו לא נאסרה אלא רק באכילה אבל בטלטול מותרת ואם הביצה אסורה משום פירות הנושרים אז הביצה אסורה גם בטלטול, והאריך הרב ז"ל בזה יע"ש, גם ידוע מה שכתבו התוספות ז"ל בדף צ' ע"א בד"ה ביצה דלשון לא תאכל דנקיט במתניתין משמע דטלטול שרי ונדחקו מאד ליישב דבר זה לומר דאסורה גם בטלטול יע"ש, ולפי זה יש לומר דהמקשן תחילה היה נראה לו בפשיטות דטעמו של רבי יצחק הוא יותר נכון משום דלהאי טעמא דמשקים שזבו הביצה מותרת בטלטול, ובה יבא נכון פשטות המשנה דנקיט לא תאכל דמשמע דבטלטול מותרת ואכלו היה דבר זה פשוט שאין צורך לפרש כיון דמתניתין דייקא הכי מה שאין כן לרב יוסף דאמר משום פירות הנושרין דבזה נריך לאסור גם בטלטול נריך להדחק דוחק גדול דרבני המשנה דנקיט לא תאכל כמו שנדחקו התוספות, ולכן הקשה על רב יוסף למה לא אמר רב יצחק, ואחר שחדש לו התרצן טענה גדולה שיש לטעון על טעמו של רב יצחק דביצה אוכלא ופירות אוכלא ולהכי הוי חדא גורה מה שאין כן משקין דלאו אוכלא ולא דמו לביצה כדי שתאמר חדא גורה היא לכך חזר והקשה על רב יצחק מה טעמא לא אמר רב יוסף ומירץ לו דרב יצחק מנא הרחקה מנא אחר בפירות הנושרין כי ביצה בלועה ופירות מגלו וקיימי ולהכי אין להם דמיון זה לזה כדי שתאמר חדא גורה היא ואדרבה מנא זה יש דמיון לביצה עם משקים שזבו טפי.

*

גמ'. ביצה אוכלא ופירות אוכלא לאפוקי משקין דלא אוכלא. לעיל הבאתי חקירת הפוסקים אי ביצה חיה דינה כאוכל ואם שותין אותה כמו שהיא בלי צשול מברכין עליה בורה נפשות, כיון שיש בה שיעור כזית, או דין משקה יש לה ואין מברכין עליה בורה נפשות, אלא אם כן שמה שיעור רביעית כדין משקה. והנה כמה אחרונים מביאים ראיה מכאן דביצה אוכל, דלהדיא אמרינן ביצה אוכלא ופירות אוכלא, לאפוקי משקין דלאו אוכלא.

אך יש לדחות שאע"פ שהביצה בעודה חיה יש עליה תורת משקין, מ"מ כיון שאחר צישולה דינה כאוכלין והיא עומדת לציסול, שכן הוא דרך רוב העולם לצשלה ולא לגומעה חיה, וכמ"ש הראב"ן (במס' ע"ז, ס"ס שג), שביצה שגללה גוי אע"פ שיש בני אדם שגומעין ביצה חיה, מיהו כיון דרובא דעלמא לא אכלי הכי אסורה. עיי"ש. וע"ע לעיל (דף ב) ובהגהותי לשבת (דף ב) שהארכתי בזה. וע"ע בקובץ שעורים להרה"ג ר' אלחנן וואסערמאן כאן, שהוכיח דביצה בין קשה בין רכה דין אוכל יש לה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן שנה) ע"ד השאלה בביצה שנמנא בה טפת דם ושהה בכלי מעל"ע אם אוסר הכלי.

והשיב: הנה לכאורה אף דמבואר בתשו' ח"ס יו"ד ס' י"ט דהגומע ביצה חי' מיקרי אוכל ולא משקה. ובחמת

גמ'. אין סוחטין. עיין רש"י (חולין יד ע"ב) דסחיטה אז מלככה היא. והגאון רי"פ צההותיו שם כתב להעיר מרש"י שבת (קמג ע"ב) שפירש דסחיטה הו"ל תולדה, ונ"ע. ועיין שו"ת שבת הלוי (חלק ט סימן פז) בזה.

*

גמ'. אלמא כל אובליין לר"י אובלא דאפרת הוא ורמינהו ועוד אמר רבי יהודה וכו'. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קסד) נשאל מחמתו הגאון ז"ל, אם נהגו היתר או איסור בשחיטה צו"ט של ר"ה. והשיב לו, דיש להקציר טעם המונעים עצמם מלשחוט צו"ט של ר"ה, דבאמת כל שחיטה אית ביה זכר בעלי חיים, והתורה התירתו וזבחם ואכלת, וזאת זה אית ביה אכזריות לשחוט בע"ח, וציומא דדינא שכולנו מצקשים רחמים כל היום, ורחמינו על כל מעשיו כתיב, ראוי גם לנו שלא לעשות שום אכזריות בפועל לשחוט בעלי חיים. ומציא זכר לדבר מעודא דרבי צפ' הפועלים צ"מ (פ"ה ע"א).

אמנם פשיטא ודאי דלאו מדינא אסור כ"א מנהגא לזד, ומציא ראייה לזה מרומי דר' יוחנן כאן, אלמא כל אובליין לר"י אובלא דאפרת הוא ורמינהו וכו' ביצה שולדה וכו' בראשון לא וכו', ומאי קושי' הא פרש"י ומוס' אובלא דאפרת הוא דאי צעי שחיט לה ואוכל כל מה שבגווה, והרי מתני' דעירובין צו"ט של ר"ה מיירי, והא אסור לשחוט בר"ה, אלא ע"כ דמדינא מותר לשחוט צו"ט של ר"ה, ואין חילוק.

שוב כותב שם: אחר שכתבתי זאת קראתי לשוחטי דמחא מומחים דפה התורני מה"ו שמואל ווייס נ"י ושאלתי אותו על זה המנהג, והשיב לי, כי בכל תפוצות ישראל המנהג שלא לשחוט צו"ט של ר"ה כדי שלא להזיק שום בריה, ושכ"כ בספר גבול בנימין, אחד מן היכי תמצא "שוחטין ברגל ואין שוחטין בראש", [היינו שוחטין בכל "רגל", אבל לא ברגל של "ראש" השנה], ודפח"ח. ומעולם לא שמע לשחוט בר"ה, והם מלחזקו, עכ"ד השו"צ מוהר"ש הג"ל. ונהניתי שקיימתי מסבא. ע"כ.

וראוי לציין מה שכותב הגאון ר' יהודה אסאד לחתנו צקיום המשובה שם, וז"ל: הנני מעוררך שלא תסגף א"ע בתעניתים, כי תלמוד תורה הוא חביב יותר לפני ה', ימלא ד' כל משאלותיכם לטובה ולזרחה, כנפשיכם ונפש אביכם. ע"כ.

*

גמ'. מתנה אדם על בלבלה של פירות וכו'. בחדושי הגר"ח סנקצין זצ"ל (ח"ב סי' י" ס"ק ב') הקשה, דהרי קיי"ל בכתובות (עד א) כל מילתא דלימא בשליחות לא מהני תנאי, והרי כאן לא מהני שליח דאין שליח לדבר עזירה, ודילמא היום קודש והוי עזירה ואין שליח לדבר עזירה, וא"כ לא יועיל תנאי ונ"ע. עיי"ש.

*

ובתב הפנ"י דאיכא למימר דהא דמתיר בסוחט לתוך הקדירה היינו כיון שסוחט צידים לתוך הקדירה מוכחא מלמא טובא ולא שייך לגזור דהו משא"כ במשקין שזבו מאליהם וכן ביצה שנושרת מאליה לא פלוג רבנן ואסרו בכל ענין.

*

גמ'. שם. הקשה הגל"ח, והלא ההוכחה היא מן הקושיא דרמי דר' יהודה אר' יהודה דמשמע חד טעמא אית להו ולמה הוצרך הגמרא להציא הא דמשני. וכתב הג' יהודע, דרבי יהודה כיון דאית ליה מוקפה מוכרח לומר דלית ליה גזרת פירות הנושרין דלמה יגזרו על פירות הנושרין כיון דאסורים בלאו הכי משום מוקפה אבל לר' שמעון דלית ליה מוקפה הוצרכו לגזור בפירות הנושרין וכאשר כתב כן הגל"ח ז"ל.

עוד מצינו להמפרשים ז"ל שכתבו כיון דשמעינן ליה לרבי יהודה דלית ליה מוכן לעורבים הוי מוכן לאדם מוכרח לומר דלית ליה לרבי יהודה גזרת פירות הנושרים, וכנוכח דדברי קדשם.

גם עוד מצינו דהקשו המפרשים על קושית רבי יוחנן מר' יהודה אר' יהודה אמאי לא משני שיש חילוק בין שבת ליו"ט כדאמר הגמרא לעיל [ב' ע"ב] שבת דחמיר לא החמירו צו יו"ט דקיל החמירו צו ותיירו דאפשר דרבי יוחנן לית ליה האי סבא לחלק בין שבת ליו"ט וכמו שפסקו כן באמת רש"י ור"ת והרא"ש ז"ל דפליגי על הרי"ף והרמב"ם ז"ל בזה עד כאן דבריהם.

ולפי זה להכי הוצרך הש"ס להציא הא דמשני רבי יוחנן דמן הקושיא בלחוד ליכא הוכחה דסבירא ליה לרבי יוחנן משום משקין שזבו דיש לומר לעולם סבר משום פירות הנושרים והא דמקשי מר' יהודה אר' יהודה היינו משום דלרבי יהודה אית ליה מוקפה וממילא מוכרח לומר דלית האי גזרה דפירות הנושרים וכאמור לעיל בשם הגל"ח וכן מ"ש בשם המפרשים.

אבל מהא דמשני רבי יוחנן מוחלפת השיטה שהוא דוחק גדול ועלום להפך הלשונות יש הוכחה דסבר רבי יוחנן משום משקין שזבו דקשה למה נדחק להחליף השיטה היה לו לחלק בין שבת ליו"ט ולא תקשי מר' יהודה אר' יהודה. וליכא למימר כחירוק המפרשים דרבי יוחנן לא סבירא ליה בזהאי חילוקא בין שבת ליו"ט דמינא איהו לא סבירא ליה כן להלכתא מכל מקום מצינן לשנויי בזהי אליכא דרבי יהודה כדי שלא נקשה מדידיה אדידיה ומנא לן האי הכרח לחלק השיטה, אלא ודאי דרבי יוחנן קים ליה מרבותיו דהלכה כרבי יהודה בתרי משניות אלו דאין סוחטין והכלכלה וקבל מרבותיו נמי האי חילוקא לחלק בין שבת ליו"ט, ולכן לא תירץ הקושיא מר' יהודה אר' יהודה הפך חילוק זה, ואם כן ממילא שמעינן דלית ליה האי טעמא דפירות הנושרין כי מאן דאית ליה מוקפה מוכרח לומר דלית ליה גזרת פירות הנושרין וכאמור לעיל בשם הגאון הגל"ח.

*

תום' ד"ה גזרה. עיין בספר הישר (חלק התשובות סימן ז) וש"ת מהר"ח אור זרוע (סימן עב).

*

תום' שם. עיין בשו"ת החדשות לרע"א (אר"ח סימן ג) הבאתיו באורך בהגהותי לשבת (עג ע"ב).

*

תום' שם. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן גט אות ד) שכתב להעיר לענין מילה ביו"ט, עפ"מ ש"כ השיטה מקובצת בכתובות (דף ר) דמילה איכא משום גזוז וקולר, וא"כ לפי המבואר בירושלמי המוצא בתוס' כאן, דאך אשר יאכל לכל נפש הוא מלישה ואילך, א"כ בתולש ותולדה דקולר לא הותרה ול"ש בזה מתוך כלל, עי"ש.

*

תום' שם. עיין מהר"ם ש"ף כאן. ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קסא) שהשאל שם הגאון ר' אליעזר מנחם מן שך שליט"א, וכה לכיין לקושייתו, וזאת אשר השיב לו: בדבר קושית ידידי צביה דף ג' בתוס' ד"ה גזירה, היא קושיא אלימחא, ועיין במהר"ם ש"ף שהקשה זה ותיירך דביצה היא עכ"פ בכלל פירות הנושרין דנושר הוא, ומידי דבעי מרא ותייגא אינו בכלל פירות הנושרין דאינו נושר וכן איתא בגליון מהרש"א וכן הוא מוכרח לתרץ, אבל עדיין קשה עכ"פ מ"ט גזרו על הנושרין אף באלו שאין שייך הטעם דשמא יתלוש יותר מעל דבר שנחלש ע"י עכו"ם בשבת דיש להיות בכללם אף אלו דבעי מרא ותייגא אף שאין שייך גזירה דשמא יתלוש בעצמו ומ"ט בנשרו מעצמן אין מחלקין וגזרו אף בדבר שאין שייך הגזירה כמו ביצה, ובנחלש ע"י עכו"ם מחלקין וזריך לטעם אחר לאסור במידי דלא שייך הגזירה דתלישה נימא איפכא וכדמסתבר יותר או שבתרווייהו לא נחלק.

והגבון לע"ד דהנה בדדושי בארתי שאף שיש צורך לתקן לאסור איזה דבר לסייג ולגדר לא אסרו רבנן אלא באופן ששייך בזה גדר מדינא ודין קבוע, והוכחתי זה מהתלת מילי שנקראו הלכתא בלא טעמא אף שטעם יש כדאיתא בתוס' גיטין דף י"ד משום דאף שיש שם טעם לצורך התקנה אבל אינם טעמים למה שמועיל ולא תקנו מחמת הצורך דבר שאין לו שום גדר מדינא ורק בזהני תלת מילי עשו אף בלא טעמא, וא"כ אף הכא שהיה צורך לתקן לסייג שלא יתלוש לגזור שלא לאכול לא היה שייך לתקן לאסור היכא דאיכא החשש ולהחיר היכא שליכא החשש אלא דהצורך לתקן בשביל הסייג שלא לתלוש גרם שיתקנו דבר קבוע שיש לזה גדר מדינא.

והנה היה שייך לגזור שלא יהנו ממלאכת שבת בשבת, והטעם לדינא שהרי אסור מעשה שבת בעשה במזיד, ואסרו אף מה שנעשה בשבת ממילא או ע"י עכו"ם. אך א"כ היה אסור בכל המלאכות שזה לא רצו חכמים לגזור מאחר שאין צורך לזה לכן לא גזרו בגדר זה. והיה מקום לומר שגזרו בגדר זה שכל דבר שנעשה ממילא נחשב כנעשה בשביל האוכלו ולוקחו אחר כך ולכן אסור כמו בעשה עכו"ם מלאכה בשביל

ישראל, ואסור זה לא שייך בעשה עכו"ם אדעתא דנפשיה דאין שייך להחשיב שעשה עזר ישראל ולשנות דעתו, וא"כ אין שייך האיסור אלא בנשרו ממילא ואף צביה שולדה דג"כ היא מלאכה אם היה עושה הישראל בעצמו דהוא עוקר דבר מגידולו כדאיתא בשבת דף ק"ו לענין דלדל עובר שצמעי בהמה, והרי נחשב מנז הגזירה כנעשה בשביל ישראל האוכלו ואסור, אבל בעכו"ם שחלש לעצמו אין שייך זה, ולכן הוצרך שם לטעם מוקצה. אבל טעם זה אין לומר לתוס' דא"כ אף בדבר דלא בעי מרא ותייגא נמי צריך לטעם מוקצה בעכו"ם שחלש לצורך עצמו.

וצריך לומר דטעם הגזירה דשמא יתלוש שייך גם בעכו"ם שחלש וא"כ הי"ל לגזור גם על מה שעכו"ם חלש דהוא לאסור שלא ליהנות מכל מה שנעשה בשבת, אבל כדי שלא יכלול דברים שלא שייך בהם הגזירה גזרו רק כדבארתי, דדבר שנעשה ממילא הוא כנעשה בשביל האוכלו אח"כ, אך נוסף שלא דוקא נחלש ממילא אלא אף אם חלש עכו"ם אם אף הוא דבר שאפשר שיתלוש מעצמו כגון פירות הנושרין דנחשב כנחלש מעצמו ולא נחשב עשיית העכו"ם כלום. וסמך לזה יש להציא מרשב"א ס"פ כל כתבי שבת דבפירות הנושרין דממילא קא איתו אי שריית ליה אחי למעבד איהו צידים דמחלף ליה וכן אסירי בתלשן עכו"ם דאי שריית ליה אחי למיכל אפילו כשנשרו מעצמן, וכולה חדא גזירה היא, והציאו דרוש וחדוש רעק"א צביה דבמידי דאיתא ממילא אפילו נעשה ע"י נכרי אסור והוא מטעם דבארתי דהוא ג"כ גדר אחד קבוע בתקנה דפירות הנושרין דדבר שנשר ממילא נחשב כנעשה בשביל האוכלו ואף אם לא נשרו מעצמן אלא תלשן עכו"ם אם אף הם פירות שאפשר לינשר מעצמן נחשבים כנשרו לענין שלא יועיל תלישת העכו"ם להתירן, אבל פירות שאין שייך שינשרו מעצמן אינם בכלל הגזירה דרק עשיית העכו"ם שייך בהם ולא גזרו על עשיית העכו"ם דאדעתא דנפשיה עבדי.

והנה כל זה הוא מחמת שאין שייך גזירה דשמא יתלוש בדבר שבעי מרא ותייגא מחמת טרחא או כטעם השני שבתוס' משום דאינו מתאווה ולכן גזרו בגדר שצארת משום דסגי בזה, אבל אם היה שייך הגזירה אף באלו היו מוכרחין לגזור בגדר אחר כדי לכלול גם אלו והיו צריכין לגזור על כל דבר שנעשה בשבת שנחשבת מעשה שבת והיה נאסר ממילא כל דבר הנעשה בשבת ע"י עכו"ם אף שאין שייך שם הגזירה, ולכן הוצרכו התוס' לומר שלא שייך גזירה דשמא יתלוש בדבר שבעי מרא ותייגא או דאינו מתאווה, והוכיחו זה ממה שמותר מעשה העכו"ם בנז, וזה מה שנראה בדעת התוס' מנז חומר הקושיא אף שעדיין הוא דחוק וצ"ע עדיין. ע"כ. וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן קב) ד"ה וטעם כ"ג.

*

תום' שם. התוס' הקשו, מדוע אסור לגזר ביום טוב, הלא מלאכת אוכל נפש הותרה. והקהילות יעקב (ביצה סי' י"ז) ראה ליישב עפ"י יסוד מחודש בזה"ל יום טוב (יסוד זה הובא כבר בט"ז סי' תקב ס"ק א') דהתורה התירה ביום טוב רק לעשות

משום עקירת הלכות גדולות מהלכות שבת שהמה כהררים התלוים בשערה. עיי"ש שהאריך צוה.

*

גמ'. ופיקא אסורה. ואם נתערבה באחרות יש דעות בין הפוסקים אם גם צוה אמרין דאינה בטלה, משום דהוי דבר שיש לו מחירין, ומגדל המ"א צוה להחמיר, ויש מאחרונים שחולקין עליו וסוברין דכיון דהוא מלתא דרצון כדאם המקילין לסמוך עליהו להקל ואפילו נתערב זה הספק חד צתרי בטל. ובמקום הפסד יש לסמוך עליהו. (מ"ב תקיג, ה).

*

גמ'. ופיקא אסורה ואם נתערבה באף כולן אסורות וכו'. עיין להצ"י צדק הצית (יו"ד ס"ס קב) בשם תשובת הרא"ש (כלל ב ס"י א) וז"ל: מלמתי כתוב בשם מהר"ם מה שאנו שותים שבר שיעורים, י"א משום דהוי ספק ספיקא, ספק חדש ספק ישן, ואת"ל חדש שמא השריש קודם לעומר. ואני אומר דבר שיש לו מחירין אפילו ס"ס אסור, אלא להכי שרי דבטל בס' וכו', ואני אומר דמ"ש דשיל"מ אפילו ס"ס אסור, היינו דוקא ע"י תערובת, כההיא דביצה ביצה שנולדה בשבת ופיקא אסורה ואם נתערבה באף כולן אסורות, משא"כ בס"ס כה"ג. ע"כ.

ועיין בשו"ת שלמה (בתיקונים והוספות ס"ס ה), שהקשה ע"ז, וז"ל: ואני שמעתי ולא אצין דברי רבינו הרא"ש צוה, דהא הראיה מבינה היא ראיה מוכרחת לד' מהר"ם, דהא ספק אחד דדרצון הוי כס"ס דלאורייתא ואוליגן לקולא, ובהדיא פריך בגמ' שם, ואי ספק יו"ט ספק חול אמאי ספיקא אסורה, ואעפ"כ מתוך דכיון דהוי דשיל"מ אוליגן לחומרא, וממילא שמעינן דה"ה בס"ס דלאורייתא. ודברי רבינו הרא"ש תמוהים צוה, וה' יאיר עיני להבין דברי קדשו. ע"כ.

*

גמ'. ופיקא אסורה. היינו, ספק נולדה בחול או ציו"ט, ופריך, דלישתרי משום דהוי ספיקא דרצון. והקשה בקובץ שיעורים, דבכה"ג איכא חזקת הגוף שנולדה ציו"ט ולא בחול, ובמקום חזקה יש אוסרין בספיקא דרצון, ואפילו להחמירין יקשה דהא פליגי צוה תנאי, עירובין ל"ו, וא"כ דילמא ברייתא אחיא כמאן דאסר.

*

גמ'. אלא דר"י ודר"י דאמרי מישום גזרה ספיקא דרבנן היא וכו'. עיין בחוס' ישנים כאן, דלר"י לא פריך, דבספק מוקצה נמי החמירו כדאורייתא. ועיין פני יהושע שהאריך צוה. וע"ע במידושי חת"ס.

[והוסיף מהרש"א, ונראה הא דקאמר בשלמא לרבה דהוי ספיקא דאורייתא דמיירי ציו"ט אחר השבת ושבת אחר י"ט אבל שבת וי"ט דעלמא לרבה נמי אינו אלא משום גזירה].

יש מ"ש. אבל להמציא יש מאין לא התירה התורה. לכן להוליד אור לדעת הרמב"ם (פ"ד מהל' יום טוב הלכה א') נאסר מן התורה ע"ש.

ובן מצינו יסוד זה באגלי טל מלאכת דש (סעיף כד' ס"ק ט'). ולכן סמיטה לא הותרה ציוס טוב לדעת הרמב"ן כי אסור לעשות נזל ממוצק ציוס טוב.

לפי"ו, מחדש בקהלות יעקב, שחיה שניאודה ונכנסה לרשותו ציוס טוב, חשיב כליירת דבר יש מאין (כי לפני כן לא היתה ברשותו כלל) עכ"ל.

דף ג ע"ב

גמ'. אין מטלטלין אותה וכו'. בשו"ע או"ח (סימן תקיג סעיף א) כתב, ביצה שנולדה ציו"ט אסור ליגע בה, וכתב הרמ"א "דהיינו לטלטלה".

ועיין בט"ז (סק"א) שכתב, דזהו ממ"ש הצ"י בשם המרדכי בס' ש"ח דאין אסור בדבר המוקצה דנגיעה לחוד בלא טלטול. אלא שמסיק כאן צ"י דביצה שאני כיון שהוא דבר שמתגלגל חיישי' שמא יגענו ע"י הנגיעה.

והקשה הט"ז, דהרמ"א פסק ג"כ סברא זאת בס' רס"ה ס"ג דאסור ליגע בנר דולק כשהוא חלוי, ואם כן למה לא כתב כאן ג"כ לאיסור אפי' בלא טלטול, ולמה נדחק להקל ולחלק בין ביצה למנורה התלויה.

והבג"א (סק"ב) הקשה, דבס' רס"ה ס"ג כ' דאסור ליגע בנר דולק כשהוא חלוי פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה עכ"ל, משמע דכשאנו דולק שרי ליגע אע"פ שמתנדנד דנגיעתו.

ועיין משנה ברורה (סק"א) שכתב, דמלשון הרמ"א משמע שהוא חולק על המחבר וס"ל דגם דביצה דוקא טלטול אסור אבל נגיעה בעלמא שרי, אבל מכמה אחרונים משמע דס"ל דאפילו דנגיעה אסור דמפני שהיא מתגלגלת מצי להשתגע על ידי הנגיעה.

*

גמ'. שם. בשו"ת צ"ח אליעזר (חלק ה סימן ח) נשאל אם יש היתר לטלטל ביצים הנולדים בשבת מחמת הפסד מרובה, כמו שמצינו היתר טלטול של מוקצה ממש משום הפסד (רס"ו, ט) המחיר לפרוק כלי וזכויות בנחת שלא יישצרו ומעדיף את הטלטול מציטול כלי מהיכנו. וכן מותר לטלטל מעות ושאר דברים מוקצים להציל מן הדליקה (או"ח של"ד) הרי צפירוש שבהפסד מרובה, הטלטול מותר.

וע"ז השיב הג' המחבר, שאין מקום להורות להחמיר לסלק בשבת מן המקום הביצים הנולדות באותו יום אפילו אם באי סילוקן מן המקום נגרום לקיצוץ הפסד של כמה לירות צוה שהתנגדות שוברות ומקלקלות את הביצים, כי הוראה כזאת היא נגד הגמ' הרמב"ם והשו"ע ונושאי כליו, ויש בה

והקשה הגזרת ארי, אי מוקצה חמיר ומספיקא לחומרא מאי פריך אדרב יוסף ור"י הא לא נריך לטעמא ידיהו דפירות הנושרין ומשקין שזבו אלא בתרנגולת העומדת לאכילה אבל בעומדת להטיל ביצים אסורא ביצתה משום מוקצה ואי מוקצה חמיר ומספיקא לחומרא לוקי להא בריתא בעומדת להטיל ביצים ומשום מוקצה וכדמוקי לה רבה בר עולא לעיל למתניתין בעומדת להטיל ביצים לחוד. ועוד קשה, הא אפילו חימא דמיירי בעומדת לאכילה אם איסור דספק מוקצה לחומרא אפילו בעומדת לאכילה למאי דגזרי משום פירות הנושרין ומשקין שזבו ממילא יש כאן איסור מוקצה אף על גב דהאם עומדת לאכילה כיון דהביצה אסורה משום הני גזירה איסור מוקצה איכא עלה דמשום הכי אסור לטלטלה והכי נמי לענין אכילה נמי איסור מוקצה רכיב עלה וכיון דספק מוקצה להחמיר מהאי טעמא אחי שפיר הא דספיקא אסורה ומאי פריך.

*

ועיי' בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קיא) ד"ה ומ"ש רומ, שכותב בזה: וע' בחו"מ ש"ס ביצה ג' ע"ב ומהרש"א שם ש"כ בפשי' דמוקצה חמור דהוי כעין דאורייתא והוא היפוך דברי התוס' פסחים הנ"ל, אבל כבר כ' בפמ"ג או"ח סי' שכ"ד סק"ה ד"ל דלדין לית צ"י אסמכתא ולא חמיר כשל תורה. ע"כ.

*

ועיי' בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קעה) שתמה השואל, א"כ מאי פריך הגמרא לקמן (דף י') על צ"ה גבי ז' וז' אינו נוטל אדרב"ה גבי טומאה דס"ל יש ברירה והא טעמא דבדרבנן יש ברירה משום סד"ר להקל הוא א"כ גבי מוקצה מה"ט אין ברירה.

ובורתב לתרץ, דהא בלא"ה תמוה הרי תוס' דף ד' ע"ב גבי אין מבטלין איסור כו' כחצו דמוקצה אין לו עיקר כלל מדאורייתא, א"כ משמע אדרבה גזירת מוקצה קיל טפי משארי דרבנן וכן הקשה הפ"י על התו"י, וז"ע.

לבן נ"ל דה"ט דתוס' ישנים כיון דרבה הו"י ס"ל בסד"ד בפסחים מ"ז מ"ח מוקצה דאורייתא מהאי קרא דוהכיניו כו' א"כ למסקנא נמי דהדר ביה ומוקי לקרא לאיסור הכנה מיו"ט לשבת אבל מוקצה דרבנן הוא, מיהא יש לו אסמכתא מקרא זה דילפי' מיניה דין הכנה. ומבואר ברש"י שבת ל"ד ע"א ד"ה בע"ת דכל כה"ג לא אמרינן ביה סד"ר להקל כנ"ל.

ולפ"י ז' נ"ל אף דבסד"ד מוקצה דאורייתא יליף רבה מהאי קרא גם ביו"ט ס"ל הכי כדמשני הש"ס התם עי"ל ע"י מוקצה ללקות עליו ע"כ ה"ט משום דיו"ט נמי אקרי שבת כפרש"י ריש ביצה דף ב' ובשבעות דף ט"ו ע"ב והרמב"ם פ"ג הי"א מהל' תמידין ומוספים וצ"י המשנה חגיגה י"ח היינו להסד"ד דמוקצה דאורייתא הוא וה"נ למסקנא לענין הכנה דאורייתא יו"ט ושבת שווים. אבל מוקצה דרבנן למסקנא אלא דיש לו אסמכתא מקרא זה דוהכיניו כו' וקרא והיה ציוס

הששי והכיניו כו' כתיב דוקא מוקצה דשבת החמירו צו בסד"ר מה"ט דנ"ל סמך מקרא. משא"כ מוקצה דיו"ט דאין לו סמך מקרא דינו כשאר דרבנן וספיקו להקל. א"כ תי' התו"י ומהרש"א ניחא כיון דברייתא קתני א' ביצה שנולדה בשבת וא' כו' ביו"ט לכן לא פריך ש"ס על ר"נ הא סד"ר צ להקל משום דיו"ל וספיקא אסורא קאי רק אנוולדה בשבת אבל ביו"ט באמת סד"ר צ דמוקצה להקל.

ולפ"י פריך הגמרא דף יו"ד שפיר על צ"ה גבי מוקצה דיו"ט הל"ל יש ברירה וה"ט נמי דתוס' דף ד' ע"ב הנ"ל גבי אין מבטלין ע"ס שגשגו ביו"ט מוקצה דיו"ט קיל שאין לו עיקר מדאורייתא כלל ואין כאן סתירה.

וז"ל כוונת רש"י לקמן (ד' ע"ב) ד"ה אבל מדרבנן, וז"ל כגון מוקצה דהכא ותיבת דהכא מיותר. אבל ר"ל כלפי מ"ש רש"י לעיל רבה לטעמיה דמוקצה דאורייתא ס"ל דף ב' ע"ב א"כ למסקנא נמי עכ"פ יש לו סמך מדאורייתא ודינו כמו דאורייתא: לכן פ"י מוקצה דהכא דייקא ר"ל מוקצה דיו"ט ודאי דרבנן הוא בלא עיקרו דאורייתא וכמ"ש התוס' התם כנ"ל.

ובבב"י מתורץ קושיית התו"י ריש ביצה אמאי לא נקט במשנה נמי ביצה שנולדה בשבת. ולפמ"ש ניחא דכיון דבמתני' בודאי מיירי דלא תני ביה וספיקא אסורא. לכן שצ"ק למתני שנולד בשבת משום דגם ספק אסור במוקצה דשבת כנ"ל.

והיינו טעמא נמי דהשמטת הרמב"ם להא דספיקא אסורא ונדחתו בטעמו ה"ה והלח"מ צ"א מיו"ט הלכה י"ג י"ח ע"ש. ולפמ"ש הנה נכון כיון דפסק כר"נ בשבת מוקצה מותר א"כ ביו"ט לצד ספק מוקצה מותר ס"ל וברית' רק על שבת קאי כנ"ל ודוק. ע"כ.

*

וע"ע מ"ש עוד בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קח) דבברייתא התו"י, וז"ל להשואל שם: וע"ד חקירתו דפרו"מ נ"י לחלק בין איסור דרבנן משום ספק שקול שמה יעבור על דאורייתא כמו שמה יתלוש או יסחוט וצ"ע ספק יו"ט ס' חול ספק ספיקא הו"י ס"ל להמקשה במס' ביצה דף ג' ע"ב גם בדבר שיש לו מחירין, משא"כ איסור מוקצה לא משום ספק שקול גזרו אלא שהוא קרוב לודאי שיעבור איסור דאורייתא אסור שפיר תי' דר' אשי דשיל"מ לא אמרי' סד"ר להקל, ומתורץ קושיית התו"י, עכ"ד ודפח"ת. וסיועא לדבריו יש בתוס' עירובין דף ל"ד ע"א ד"ה ואמאי וכו' ועוד נראה לר"י וכו' אליבא דר' דל"ג אשבות ביה"ש וכו' ובתוס' שבת ס"פ כירה דף מ"ו ע"ב ד"ה מפני וכו'. וגם לכולהו טעמי דאיסור מוקצה צ"ב א"ח רס"י ש"ת הוא קרוב לאיסור דאורייתא יעו"ש.

ובמה שהקשה פרו"מ נ"י לפ"י אין מקום לקושיית הרמב"ם צ"ב המנות על הרמב"ם הוצא בלא"ה הל' ממרים אמאי סד"ר להקל הא כלאים דרבנן הוא דאורייתא מלאו דלא אסור וכו' דהא כל איסורים דרבנן מטעם גזירה ספק שמה יצאו

להחמיר יותר מציו"ט גרידא, ומ"מ דוחק לומר כן, ולכך פריך שפיר לר"י כיון דלא ס"ל הך גזירה הקושיא במקומה עומדת, ועל כרחך דמוקי לה כטעמיה משום פירות הנושרין ומשקין שזבו דלדידהו אחי שפיר ליגנא דצרייתא דהוי לא זו אף זו כנ"ל, ולפ"ז מיושב שפיר קושית הפני" דוודאי לא ס"ל הכנה דרבה, אך כל זה לרב יוסף ור' יצחק אצל לרב נחמן דמטעם מוקצה קאמי עליה הדרא קושיא לדוכתא דהוי זו ואין צריך לומר זו דהא לענין מוקצה חמיר יו"ט משבת, ולפ"ז מיושב שפיר קושית המהר"ם ש"ך והפני" הנ"ל דמשום הכי לא ניחא ליה למימר דרב יוסף ור' יצחק ס"ל כר"נ ומשום מוקצה דאס כן הדרא קושיא לדוכתא דהוי זו ואז"ל זו.

ובר מן דין נ"ל ליישב קושיא הנ"ל בדרך פשוט דלא צעי למימר לרב יוסף ור' יצחק משום מוקצה, דכיון דהצרייתא קאי לפרושי מילי דתנא כמתניתין אחי שפיר וודאי דמיירי בחדא גוונא דהיינו בעומדת לאכילה וכו' כדמוקי למתני' לשיטתיה, ובהכי אחי שפיר נמי דלא צעי למימר דרב נחמן ס"ל כרבה או דרבה מוקי לה כר"נ.

*

גמ'. שם. הקשה הפלמי (סי' ק"ב) אהא דפריך אלא לר' יוסף ור' יצחק וכו' סד"ר הוא וכל סד"ר לקולא, איך לא ידע המקשן המשנה דלקמן (כ"ד) דספק מוכן אסור אף דהוי רק דרבנן. ועוד אמאי לא פריך אסיפא ואס נתערבה באלף כולן אסורות אמאי אינו בטל כיון דהוי דשיל"מ דהא אכתי לא ידע מזה. ועיין בשו"ת בית שערים (חלק א"ח סימן רסא) שהאריך בזה.

*

גמ'. אי הכי אימא סיפא כו' אלא בשלמא ספק יו"ט כו' הוי דבר שיש לו מתירין. עיין פני יהושע דלכאורה יש לתמוה כיון דהמקשה אסיק אדעתיה האי סברא דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל א"כ מאי קשיא ליה מעיקרא ספיקא דרבנן הוא, ואמאי לא אסיק אדעתיה דלענין ספיקא נמי יש להחמיר מהאי טעמא גופא שיש לו מתירין כדמסיק רב אשי לקמן דמסבא ודאי יש להחמיר יותר בספק טריפה מצתערובת אחד באלף שאינו אלא חומרא דרבנן בעלמא.

ביהו לפי שיטת מהרש"א דהא דקאמר בשלמא לרבה היינו משום דמוקמינן לה בשבת אחר יו"ט א"כ מצינו למימר דיותר יש להחמיר בדבר שיש לו מתירין באיסור דאורייתא אפילו בחדא מאלף ממה שנחמיר בספיקא דרבנן משום דבר שיש לו מתירין.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת נחמד נדק הקדמון (סימן טט) דדין ביצת טריפה או ספק טריפה שנוגדה צ"ט ונתערבה אי בטלה או לא, אי מיקרי דבר שיל"מ כיון דלאחר יו"ט תהיה מותרת מאיסור נולד או לא מיקרי דשיל"מ כיון דאפילו לאחר

לעבור אדא' ואס יש עוד ספק ה"ל ס"ס לכן לקולא לזה נ"ל הרי ר' יהודה אסור ס"ס בצנחם דף ע"ד ולדעת המרדכי בפ"ג דמס' ע"ז והסמ"ג עשין קמ"א דבכל מילי אסור ס"ס אפילו בדבר שאינו חשוב וכן ר"מ אליבא דר"ל צמס' נדה ר"פ האשה אסור ס"ס אצל זהא דסד"ר להקל מודו כ"ע דהא פריך ש"ס צניצה דף ג' אמאי ספיקא אסורה הא כל סד"ר להקל ולא אשכח תנא דפליג ועדיין קשיא להני תנאי קושית הרמב"ן אמאי והא דא' הוא מלאו דלא תסור וכו'.

והתו"י תירנו ממוקצה כעין דא', נ"ל כונתם צין דיט לו עיקר מה"ת לך ספיקו להחמיר כמ"ס בשו"ט מהרש"ם יו"ד סי' קל"א ועי' קהלת יעקב אות ס' תוספת דרבנן, והארכנו בזה בשו"ט א'. ע"כ.

*

ובשו"ת מראה יחזקאל (סימן יח) הקשה השואל ע"ד תוס' ישנים, דא"כ מאי פריך לרב יוסף ולר' יצחק דלמא טעמייהו נמי כרב נחמן והא דלא מוקי למתניתין כרב נחמן היינו משום קושיא (בדף ב: לרב נחמן) דליפלגי בתרומיהו.

והשיב, כבר הרגישו בזה המהר"ם ש"ך והפני יהושע, אך מה שעלה על דעתו לתרץ קושית תוס' ישנים דלרב נחמן בלאו הכי לא קשה מידי די"ל דמוקי לה בתרי שבי דסמיכי להדדי כמו אליבא דרבה, אצל מתני' לא צעי לאוקמא דמיירי בכהאי גוונא דוקא, עכ"ד, תירוצו זה אינו מספיק, דאי הכי הדרא קושיא לדוכתא דמאי פריך לרב יוסף ולר' יצחק, דלמא ס"ל נמי הכנה דרבה רק דלא סבירי להו דגזרינן שבת ויו"ט דעלמא אטו תרי שבי דסמיכי, ומש"ה מוקי מתני' בגוויי אחרינא, וכמו כן הקשה הפני" שם, אך מה שתירץ הפני" שם על זה דרבה מוקי לצרייתא ציו"ט ושבת דעלמא ואפילו הכי אחי שפיר דספיקא כיון דעכ"פ איכא סרך דאורייתא דגזרינן אטו שבת ויו"ט הסמוכין, משא"כ לרב יוסף ור' יצחק דלית להו הך גזירה מדלא מוקי מתני' הכי רק משום פירות הנושרין ומשקין שזבו דהני גופייהו דרבנן כו' יעו"ש, ודצרי תמוהין בעיני דהא וודאי לא גזרינן ביצת משום פירות הנושרין ומשקין שזבו דהוי גזירה לגזירה, רק ביצת גזרינן משום שמה יעלה ויתלוש ושמה יסחוט דכולה חדא גזירה כדאיתא בגמ' ובפירש"י שם יע"ש.

אבל הנ"ל ליישב בזה דבלא"ה צריך לדייק בלישנא דצרייתא דקתני אחד ביצת שנוגדה בשבת ואחד ביצת שנוגדה ציו"ט כו', דבשלמא לרב יוסף ולר' יצחק ניחא דהוי דרך לא זו אף זו, דבשבת מסתבר טפי להחמיר שמה יעלה ויתלוש ושמה יסחוט דהוא חיוב סקילה מציו"ט שהוא איסור לאו, אצל לרבה דהוא מטעם הכנת יום אתמול הוא להיפוך דמסתבר טפי להחמיר ציו"ט שאחר שבת מבשבת אחר יו"ט, וכיון דקתני דנוגדה בשבת אסורה דאין יו"ט מכין לשבת כ"ש ציו"ט אחר שבת דפשיטא דאין שבת מכין ליו"ט, ואס כן הוי זו ואין צריך לומר זו, אך מ"מ יש לדחוק לרבה דיש לומר דמיירי גס בשבת ויו"ט דעלמא, והוי שפיר לא זו אף זו, דבשבת גרידא ס"ד

גמ'. שם. כתב בשו"ע יו"ד (סימן קב סעיף ב) יש מי שאומר שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא כשהמתיר עתיד לבא על כל פנים, או אם המתיר צידו לעשותו בלא הפסד, אבל דבר שאינו צידו, ואינו ודאי שיבא המתיר, אינו צדין דבר שיש לו מתירין. לפיכך, ביצה של ספק טריפה שנתערבה באחרות, אינו צדין דבר שיש לו מתירין, לפי שאין המתיר בודאי ואינו צידו.

והקשה הש"ך (שם ס"ק ז), למה כתב המחבר דין זה בשם יש מי שאומר שהרי הרשב"א והטור סוברים כן ואין חולק עליהם. וכותב: והכי מוכח נמי לפע"ד בש"ס רפ"ק דביצה דפריך התם אמ"ד דביצה שנולדה ביי"ט אסורה מדרבנן ממאי דתניא בצרייתא וספיקא אסורה ואם נתערבה באלף כולן אסורות אמאי ספקא אסור הא ספקא דרבנן היא ומשני דמיירי בספק טרפה ופריך אי הכי אימא ספא נתערבה באלף כולן אסורות אל"כ ספק יו"ט ספק חול הוא דשיל"מ דאפילו באלף לא בטיל אל"כ ספק טרפה הוא דבר שאל"מ ותצטל ברובה כו' והשתא מאי פריך דלמא הך (דספקא אסורה) [דנתערבה באלף] מיירי דביצה של ספק טריפה אלא ודאי כל כה"ג לא הוא דשיל"מ, וז"ע. ועיין פרי חדש (סק"ו) שכתב דהוכחתו נכונה.

אמנם בשו"ת זכרון יוסף (יו"ד סימן כו) כתב להקשות על הוכחה זו, שהרי בלא"ה קשיא אמאי דפליג על היש אומרים, הלא קי"ל בספק ברי' וחתיכה הראוי' להתכבד וכה"ג דשפיר בטל כמ"ש הפוסקי' סימן ק' וק"א [סעי' א'] ודוכתי טובא וא"כ מ"ש ספק שיש לו מתירין מספק חתיכה ראוי' להתכבד. ואי משום דחתיכה ר"ל ואיך אינה אלא מדרבנן דמן התורה חד בתרי בטל דשיל"מ נמי מן התורה בטל כמ"ש כל הפוסקים ורש"י זמ' ביצה. וע"כ לומר דלפי מסקנת רב אשי דשיל"מ ספיקו לחומרא מן הסבא דל"ל למיכלה בספק נדנוד איסור כיון שיכול לאוכלה בהיתר א"כ ה"ג אפשר לומר בספק דשיל"מ אע"ג דהוי ספיקא דרבנן ובעלמא לקולא אפ"ה מחמירין הכא כיון דאפשר שיהי' לו מתירין והיינו לפי מסקנת דרב אשי. משא"כ המקשה דלעיל דהוי סבר ספיקא דרבנן לקולא אפילו דשיל"מ ודאי א"כ כ"ש בספק דבר של"מ דאמרינן לקולא כיון דהא דשיל"מ לא בטיל אינו אלא מדרבנן וחימה הוא על הש"ך ופר"ח דמ"ש ספיקא דרבנן דנולד ביי"ט מספיקא דרבנן דשיל"מ לדעת המקשה.

ובזה כתב ג"כ לישב הא שכתב י"א משום דמשמע דתלי' באשלי רבנן, דבסימן ק"י [סעי' ח'] הביאו הפוסקים שני דיעות אי שרינן ספק ספיקא דשיל"מ והרשב"א דהיינו בעל דיעה זו דיי"א בסימן ק"ב הנ"ל ס"ל נמי דשרי והיינו לשיטתו אילי דס"ל דהא דמשני רב אשי דגבי דשיל"מ אמרינן ספק דרבנן לחומרא היינו בחד ספיק' כמו ספק נולדה ביי"ט (ומשום התערבות לא מיקרי ספק ספיקא משום דאינו בענין אחד ובגוף אחד כמ"ש הפוסקים) משא"כ בספק ספיקא דלא אמרינן הך סבא עד שאוכלה באיסור ליכלה בהיתר אלא בחדא ספיקא א"כ ה"ג איכא למימר דכוותי' דלא אמרינן הך סבא אלא בודאי דשיל"מ משא"כ בספק דבר של"מ כמו ביצה מספק טריפה שנתערבה באחרות אבל למ"ד דאפילו בס"ס מחמירין

י"ט תהיה אסור' מחמת שהיא טריפה ולא תהיה מותרת לגמרי.

וז"ל: נראה דמיקרי דבר שיל"מ ואינה בטילה והיינו משום דהשתא ביום טוב חייל עלה תרי איסורא איסור טריפה ואיסור נולד אע"ג דאין איסור חל על איסור מכל מקום באיסור כולל קיימא לן דחל איסור על איסור וכאן חל איסור נולד על איסור טריפה ככולל דמתחלה כשביצה היא צמעי תרנגולת היא אסורה מחמת טריפה וכשנולדה ביום טוב מגו דחל איסור נולד על ביצים שנולדו ביי"ט מן הכשרות חל נמי על ביצה שנולדה מן הטריפה. ולכך מסתברא למימר דלענין נולד מיקרי דבר שיש לו מתירין שהרי לאחר י"ט תהיה מותרת מאיסור נולד ולא תהיה אסורה רק משום טריפה אם כן למה יאכלנה ביי"ט על ידי תערובת שעדיין חל עלה גם איסור נולד דכל מה דאפשר למיעבד בהיתר עדיין דטעם של דבר שיש לו מתירין שאינה בטל הוא מטעם זה כדפירש רש"י ריש ביצה דף ג' ע"ב והאי טעמא איכא נמי הכא.

ובזה שרצית לדקדק מלשון רש"י שכתב וז"ל דבר שיל"מ היינו דבר שיש לו אחר י"ט היתר גמור וכו' עכ"ל ומשמע לך מזה שביצת טריפה שאין לה היתר גמור אחר יום טוב שהרי תשאר באיסור מחמת טריפה לא מיקרי דבר שיל"מ. הא לאו מילתא הוא דהא דכתב רש"י לשון זה שיש לו אחר יום טוב היתר גמור לאו למעוטי ביצת טריפה שנולדה ביי"ט קאמי שהרי לאיסור נולד יש לה היתר גמור לאחר י"ט אלא לפי שביצה שנולדה ביי"ט ונתערבה מותרת מדין תורה כדכתיב אחרי רבים להטות ואם כן למה לא תהיה בטילה מטעם שיש לה מתירין אחר י"ט והלא גם ביי"ט היא מותרת לכך כתב שלאחר י"ט יש לה היתר גמור אפי' בלא תערובת אבל ביי"ט לא מיקרי היתר גמור שהרי אינה מותרת אלא על ידי תערובת והוא הדין ביצת טריפה או ספק טריפה ונולדה ביי"ט מיקרי נמי דבר שיל"מ כיון דלאחר י"ט תהיה מותרת לגמרי היתר גמור מאיסור נולד למה יאכל אותה ביי"ט שעדיין חל עלה גם איסור נולד והא דקשיא לך אם איחא דביצה ספק טריפה שנולדה ביי"ט מיקרי דבר שיל"מ ואינה בטילה אם כן מאי פריך ריש ביצה דף ג' אהא דמוקי בספק טריפה הא דבר שאין לו מתירין הוא ותצטל ברוב וכו' דילמא מיירי דביצת ספק טריפה שנולדה ביי"ט והוי דבר שיל"מ וכו' הא לאו קושיא היא לא על המקשן ולא על התרנן. על המקשן לא קשה משום דלא ס"ד למימר כך שהרי גם בתחלה לא ס"ד למימר דמיירי בספק טריפה אלא בספק י"ט הוא הדין נמי השתא לא ס"ד למימר דמיירי דביצת ספק טריפה שנולדה ביי"ט ועל התרנן נמי לא קשה משום דניחא ליה לאוקמא בגונא דס"ד דמקשה ואפילו הכי לא קשה מידי ומוקי כהנא דליטרא קניעות וכו' ולא ניחא ליה לאוקמיה בגונא אחרינא מאי דלא ס"ד דמקשה.

וע"ע בחידושי חת"ס בסוגיין מ"ש בדברי ה"ג.

לפי זה היה לו למסגרת זהו לפרש הטעם דלא חשיב דשיל"מ משום דחוזר ונאסר, ולא היה לו לפרש משום דהיכא דהמאכל מתקלקל לא חשיב דבר שיש לו מתירין וכו'.

ובספר דעת תורה (או"ח סי' תקי"ג בד"ה ובדבר מ"ש וכו') חולק על המסגרת זהו וטעמו ע"פ מש"כ בהגהות מרדכי (בשבת פ"ח) דבזה"ל לא שכיח רוח רעה השורה על הביצה הקלופה, ואף דקשה לסמוך ע"ז, מ"מ א"א להמיר ציוס טוב ולומר דלא הוא דשיל"מ כיון דאפשר דגם בלינה לא נאסר עכ"ל.

*

גמ'. וב"ד דבר שיש לו מתירין אפילו בא"א לא בטיל. עיין בשו"ת הראב"ד (סימן רלב) קונטרס השיעורין, ובסוף הסימן שם כותב: השעור הי"ד הוא א"א. והוא שעור של הקדש כדאמרינן בגמרא ככל שעה [פסחים כו ע"ב] אמר רבא ערלה בטלה במאחיס. אבל הקדש [נדרים נח ע"א] אפילו צאלף לא בטיל, וג"כ לביצה שנולדה ביו"ט שאסורה באכילה עד מוצאי יו"ט ואפילו נתעברה צאלף כולן אסורות, והו' שאמרו כל דבר שיש לו מתירין אפילו צאלף לא בטיל, פירוש כל דבר מצוה התלויה בדבר אחר שא"א לעשות את השני עד שיעשה את הראשון, הרי הראשון נקרא מתיר והשני נקרא דבר שיש לו מתירין, כגון קרבנות הנאכלין שא"א לאוכלן עד שיזרוק דמן כאשר שנינו [זבחים מד ע"א] כל שיש לו מתירין צין לאדם צין למזבח אין חייצין עליו משום פגול, העולה דמה מחיר את בשרה למזבח ועורה לכהנים, עולת העוף דמה מחיר את בשרה למזבח, חטאת העוף דמה מחיר את בשרה לכהנים, פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים דמם מחיר את אמוריהן לקרבן למזבח, אלו וכיוצא בהן, מתירין שהם מעשים. ויש מתירין שהם זמנים, כגון החדש שהוא אסור עד שיעבור הפסח [עי' נדרים שס], וביצה שנולדה בשבת אסורה עד מוצאי השבת וכן ביו"ט. וכן פירות שנלקטו ודגים שנלכדו עד מוצאי שבת או מוצאי יו"ט מותרין [לקמן כד ע"א] והזמן מחיר את אלו, ואין מחיר אותן התערובות, והתערובות מתרת דבר שאין הזמן מחירו, כגון ערלה וכלאי הכרם שלא יהי' בהן מוקש. פירש, שלא יהיה פחות ממאחיס במצטלו. אבל החדש והביצה וכיוצא בהם יעוכצו עד חלוף זמן איסורן, ויותר גופיהן, ואין צריך לומר תערובתן. ע"כ.

וע"ע בהגהות לקמן (לט ע"א) מ"ש עוד בזה.

*

הרמב"ם (פ"ו מהל' מאכלות אסורות ה"י) כתב, וכן כל דבר שיש לו מתירין ואפילו היה איסורו מדצריהם, כגון איסור מוקצה ונולד ציוס טוב לא נתנו צו חכמים שיעור אלא אפילו אחד בכמה אלפים אינו בטל, שהרי יש דרך שיותר זה כגון הקדש ומעשר שני וכיוצא בהן. ע"כ. ומפרש הרדב"ז (שם), דמשום דאיכא מאן דמפרש דביותר מאלף בטיל, כתב רבינו אפי' אחד בכמה אלפים.

*

דשיל"מ והיינו משום דס"ל דלרצ אשי אמרינן בכל הספיקות הך סברא דל"ל למיכלה בנדנוד איסור ימתין ואכלנה בהיתר גמור א"כ בנדון דידן נמי נימא הכי דל"ל למיכלה האידנא בספק איסור ימתין י"צ חודש דאפשר למיכלה בהיתר גמור.

וע"ע פתחי תשובה (יו"ד סימן קב סעיף ב) שכתב לדברי דודו הרב הגדול מהר"א ז"ל בספר חמדת ימים דרוש ו' ובתשובת כתר כהונה סימן מ"ה ובשו"ת תולדות יצחק סימן כ"ג ועיין בחידושי הגאון מהר"ר יונתן ז"ל על הלכות י"ט להרמב"ם פ"ב הלכה א' ובספר בני חייא מ"ש בזה. ועיין עוד בספר שער המלך (פ"ח מהלכות מא"ס דין י"א) מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. הפרי מגדים (סי' תקכ"ז במשב"ז ס"ק י"ב) מסתפק במי שהניח לעירוב תצטילין ביצה מבושלת וציוס טוב נולד לו ביצה ובשלה ונתערבו הביצה שנולדה ציוס טוב וגם הביצה של עירוב תצטילין בשאר צינים, דיש לומר דכאן לא הוה דבר שיש לו מתירין, דאי אמרינן דהוי דשיל"מ והתערובת אסורה ואינו יכול לאכול הביצה שהכין עבור העירוב יהא אסור לבשל לשבת, והוי כנאצד העירוב, והוא עדיף מהא דאמרינן בנתקלקל המאכל עד מחר דלא הוי דשיל"מ (שו"ע יו"ד סי' ק"ב סעיף ד'), או דלמא הואיל ובתצטיל זה לית הפסד אם ימתין אסור, ולא הוי עירוב, דהוי כנאצד הואיל ואסור לאכול ציוס טוב ע"כ ע"ש עוד מה שכתב להסתפק.

ובספר עירוב תצטילין הערוך (סי' כ' סעיף ט"ז) מעיר על הפרמ"ג מכת דברי האל"ח (פסחים דף ט' ע"ב וביצה כ"ד) דהא דדבר שיש לו מתירין לא בטל היינו דוקא לענין אכילה, דממ"נ מה שיאכל היום לא יאכל למחר, א"כ אכילה זו שרואה לאכול היום באיסור יאכל למחר בהיתר, אבל לענין טלטול כלי לאיזה צורך, לא שייך דשיל"מ, שהרי יכול לטלטלו היום, וגם למחר, והטלטול של היום אין לו מתירין, ולפ"ז ק"ו כאן שעיקר תחלת ושימוש התצטיל לצורך העירוב הוא רק היום ולמחר אינו שוה כלל, א"כ לא שייך בזה הדין של דשיל"מ. עיי"ש.

*

גמ'. שם. בספר קף החיים (באו"ח סי' תקי"ג ס"ק י"ג) מיייתי מספר מסגרת זהו [שעל הקיזור שו"ע] שאם הביצה נקלפה ונתעברה [בעוד צינים קלופות], תו לא הוי דבר שיש לו מתירין כיון שהביצה הקלופה שעבר עליה הלילה סכנה לאוכלה, כדאיכא בנדה י"ז, וה"ל כהיכא שהמאכל מתקלקל דלא הוי דבר שיש לו מתירין עכ"ל.

ובספר דדי השלמן הקשה דאכתי יכול לאוכלה בליל מוצאי יום טוב, דנראה דעבר עליה הלילה היינו בצקר שלמחרתו, דאטוה הקולף ביצה סמוך לחשיכה צריך לאוכלה תיכף. וי"ל דאף שמוותרת בלילה מכיון שחוזרת להיות נאסרת ציוס המחרת לא חשיב דשיל"מ וכדמיייתי הרמ"א (יו"ד סי' ק"ב סוף סעיף ד') פלוגתא בזה שיש סוברין דדבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר לא חשיב דשיל"מ, וק"ל לדינא כדיעה זו ע"כ. ולכאורה

להיתר הואיל וסופו להיות כן, א"כ זהאי גוונא דצינת טריפה יש עליו שם אסור מאד הטריפה לעולם ולכן לא הוי כדשיל"מ כלל.

*

גמ'. אלא אי אמרת ספק טריפה דבר שאין לו מתירין היא וכו'. עיין בתשובת בעל עבודת הגרשוני בשו"ת נחמ דק (סימן סט) שהעלה דצינת ספק טריפה שוללה ציוס טוב, שפיר מקרי דבר שיש לו מתירין, משום דאסור נולד חל על אסור טריפה ע"י כולל. עיי"ש. והקשה ה"ז שם, א"כ מה מקשה הגמ' דאי אמרת ספק טריפה תבטל ברוב, הא י"ל דמיירי דצינת ספק טריפה שוללה ציו"ט, וספיקא אסורה ואינה בטילה משום דהא אסור יו"ט יש לה מתירין, עיי"ש. ועיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן סה). ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קעב) שהאריך בזה. ונדפס שנית בטעות שם (יו"ד סימן קסא). וע"ע בשו"ת באר יצחק (יו"ד סימן י) שאציא אי"ה לקמן.

*

גמ'. הניחא לכו"ד בל שדרכו לימנות שנינו וכו'. עיין שו"ת תשובה מאהבה (חלק א סימן קלג) וז"ל: מה שרצה מעלתו נ"י להקל בצינה שנתערבה שבתלה ושם בטוחו על ספר מנחת יעקב כלל מ"צ ס"ק כ'.

אהובי ידידי הרצני נר"ו וערכך ערצא כריך הנה בעל מ"י שם כתב וז"ל מהרש"ל וצ"ח פסקו להחמיר דצינה אינה בטלה בפרט בזה"ז דאין מוכרין צינים בלי מנין וכן דעת הש"ך ס' ק"י סק"ט והל"ח מכריע להקל כדעת הרב בחורח חטאת והט"ז בסי' ק"י כ' דיש להקל בהפסד מרובה וכן ראוי לנהוג עכ"ל ולענ"ד לא דק כלל המעיין בל"ח עיניו תחזינה מישרים ללא הקיל אלא אם לפעמים מוכרין באומד ולפעמים בזמנין וכן נראה מת"ח שם שאינו מקיל אלא על דרך זה וכן דעתו בהגהות ש"ע י"ד ס' ק"י סעיף א' בהג"ה וז"ל וי"א דכל דבר שבזמנין דהיינו שדרכו למנותו תמיד אינו בטל עכ"ל דקדק לומר למנותו תמיד אבל אם לפעמים מונה ולפעמים אינו מונה יש להקל וכ"כ הש"ך לדעת הרמ"א ומ"ש הט"ז ולענין הלכה כיון דמלחא דרבנן היא כדאי הם המתירין לסמוך עליהם במקום הפסד עכ"ל היינו לסמוך על הפוסקי המקילין אם לפעמים מוכרין באומד ולפעמים בזמנין וכמו שסיים הט"ז וז"ל וכמ"ש הרמ"א דלא מקרי דבר שבזמנין רק אם לעולם אין מוכרין אלא בזמנין עכ"ל כלומר אם לפעמים מוכרין שלא בזמנין יש להקל ולא כדעת הסה"ת וש"ד ואו"ה מהרש"ל וצ"ח ועיין צ"י ס' פ"ו ובש"ך ס' ק"י שם.

אבל צינים בזמנינו שחמיד מוכרין בזמנין לית מאן דאמר דבטלה וכמ"ש הט"ז בעצמו שם והאידנא הוה צינה דבר שמוכרין תמיד בזמנין כו' ולא פליגי הט"ז והש"ך אלא לענין הדברים שפעמים מוכרין באומד ופעמים בזמנין אבל צינים בארצות האל שמוכרין תמיד בזמנין הט"ז והש"ך המה שפה אחת ודברים אחדים שאינן בטלין ודברי מ"י בטלים בזה

דעת הנו"צ (עיין צל"ח פסחים ט ע"ב ולקמן כד ע"ב, ועי' שו"ת נר"ב תנינא אהע"ז סי' לה) שלא אמרו דשיל"מ אינו בטל אפילו באלף אלא באיסורי אכילה, שמה שנאכל היום לא יאכל למחר, ויש לומר זו עד שתאכלנו היום באיסור תאכלנו למחר בהיתר, אבל דבר האסור בטלטול, כגון מוקצה ציוס טוב שנתערב בהיתר, אין לו דין דשיל"מ, שהרי יכול לטלטלו גם היום וגם למחר, ונמצא שאם נאסור היום את הטלטול, יהיה איסור זה של היום מוטלט ואין לו מתירין לעולם, אלא שלהטעם שדשיל"מ אינו בטל הוא מפני שדומה למין במינו, אף איסור טלטול הוא דשיל"מ שכיון שיש לו היתר למחר הרי הוא כמין במינו, שזה היתר זה היתר. וע"ע פמ"ג יו"ד (סי' צט משבצות זהב ס"ק ה).

*

ברש"י כאן ציאר הטעם בזה, ואף על גב דמדאורייתא חד בתרי בטל, אחרת רבנן הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן, לא יאכלנו באיסור ע"י ציטול ע"כ.

והר"ן נדרים (נב ע"א) כתב טעם נוסף בזה, דהנה תנן בצומחים (עז, ב) נתערב דם (קדשים) צדס חיה רואין אותו כאלו הוא מים ורבי יהודה אומר אין דם מבטל דם. ואמרין מנחות (כב, ב) טעמא דר"י הוא משום דמין במינו לא בטל, וילפינן לה מקרא דולקח הכהן מדם הפר ומדם השעיר (ויקרא ט"ז י"ח). והדבר ידוע שדמו של פר מרובה מדמו של שעיר ואפ"ה חשבינן שעדיין יש כאן דם פר ודם שעיר, וע"כ טעמא הוא דמין במינו לא בטל. ורבנן דרשי הקרא של דם ודם השעיר למילף שעולין (דבר הקרב על המזבח) אינן מבטלין זה את זה, אבל מין במינו בטל ברוב.

ועל מחלוקת זו כותב הר"ן שם דטעמו דר"י הוא משום דכל דבר שהוא דומה לחזירו אינו מחלישו ומבטלו, אלא אדרבא מעמידו ומחזקו, ומשו"ה ס"ל לר"י בכולהו אסורי מין במינו לא בטל. ורבנן באמת נמי אזלי בהך סברה, רק דס"ל דמין במינו לא דמיא אהדדי, משום "שאלה אסור ואחד היתר", וז"ל שאין ראוי לילך אחר דמיונס בעצם אלא אחר חלוקה דאיסור והיתר עכ"ל. וזהו דס"ל שאין עולין מבטלין זה את זה, משום ששניהם מין אחד בעצם וגם שניהם היתר ואין לאחד לבטל חבירו.

א"ב לפי זה י"ל דזה רק בדבר שאין לו מתירין, חשיב מאד אסורו אינו מינו, אבל דבר שיש לו מתירין שיחזור לאחר זמן להיות היתר, שייך לקרות אותו מינו של ההיתר, הואיל ועמיד להיות כמוהו. ובהך מין במינו מודו גם רבנן דלא בטל.

והפרמ"ג (שער התערובות ח"ג פ"ב) הביא נפ"מ בין טעמו של רש"י להר"ן, אם נולדה צינה של טריפה ציוס טוב ונתערבה באחרות, לרש"י אינו בטל ציוס טוב ואפי' שנתבטל ממנה אסור טריפה כגון שיש ששים ואחד כנגדה, מ"מ יש עדין אסור מוקצה שוללה ציוס טוב שיהא נותר לאחר יום טוב, וכל היכא דאפשר לעשות בהיתר גזרו שלא יהני הציטול, ולטעמו של הר"ן דהוי כמין במינו משום דמיא קצת

הא לריך לעשות הוצאות, ול"ה דשיל"מ כמ"ש הט"ז (סי' ס"ט סקל"ה) וצסי' ק"ב.

וע"ז השיב המהרש"ס: הנה מ"ש מדברי הל"ת, אם כי יפה העיר אבל כפי הנראה למעין בל"ח שם דעת התפל"מ אינו כן. וגם מסביר דברי בל"ח ז"ע דא"כ לדין דקיי"ל כהרשב"א דטריפה אינה חיה גם א' מאלף ורק יתרת חי אחד ח' הרשב"א א"כ גם בטריפה מחיים ליכא חשיבות דבע"ח ואיך יפרנס הש"ס דזבחים דף ע"ג דמשני למתני' דכל הזבחים שנחשבו וכו' בטריפה וכו' ושם ע"ד א' מצויר דהך טריפה אינה יתרת א"כ איך משני התם דמשום דבע"ח לא בטיל ובפרט לשי' רש"י זבחים ס"ט דטריפה מטמא מחיים לר"מ וסתם מתני' ר"מ ובחולין קל"ד פריך מה"ט אמתני' שם וא"כ איך משני בטעמא דבע"ח לא בטיל ובע"כ דליתא.

וגם מ"ש רומ"ל דשיל"מ משום הוצאות יש לפקפק דהאי הוצאה הכנסה הוא שעי"ז יתגדל ויושב העגל ויהי' שוה יותר.

אך דגם בל"ה ל"ש בזה דין דשיל"מ כמ"ש בדעת תורה סי' ט"ו ס"ק כ"ז ואף דהעיטור סובר דהוי דשיל"מ אבל אכן לא קיי"ל כן וגם בל"ה הרי קיי"ל דלריך להשליך א' מהם כמ"ש צסי' ק"ט וא"כ יפסיד יותר מדמי מזונות ועכ"פ הי"ל להורות כן למכור א' לעכו"ם אך בזה שנטרף עגל א' מהם ויוכל לתלות בו יש להקל. ע"כ. וע"ע בהגהות ומפתחות שם. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן נה).

*

גמ'. אמר רב פפא האי תנא תנא דליטרא קציעות הוא וכו'. הגאון רע"א תמה מכאן על מ"ש הרמב"ן במלחמות (בפרק השואל) דנכרי שהציא דורון דאם יש במחזור אסור משום דהוי דבר שיל"מ, ואסור אף ספק, דהא רב פפא דמוקי כאן בספק טריפות, ס"ל דספק דרבנן שרי בדשיל"מ, א"כ ר"פ דהוא מרי' דשמעתא דנכרי שהציא דורון תקשה דלשתרי מטעם ספק דרבנן וגשאר ב"ע.

ובשו"ת באר יצחק (י"ד סימן י) כתב לתרץ, דבאמת י"ל דר"פ ס"ל דספק דרבנן בדשיל"מ אסור, והא דהותרך ר"פ לתרץ דהאי תנא תנא דליטרא קציעות כו', משום דהא הגמרא מקשי אליבא דר' יצחק דאמר גזירה משום משקין שזבו, דהא ספיקא דרבנן לקולא, והא לר' יצחק מוכח דס"ל בעירובין (דף מ"ה) דספק דרבנן מותר אף בדשיל"מ, דהא הוא מתיר בעירובין (שם) דהכא בעצים שנתקשרו מערב יו"ט כו', ומקשה הש"ס דלמא הנך אזלי והנך אחריני ומתיר אבע"א משום דהוי ספק דבריהם ולהקל, א"כ י"ל דר"פ ס"ל כמו אבע"א הנ"ל דלפ"ז מוכח דס"ל לר' יצחק דספק דרבנן מותר אף בדשיל"מ, לכן הוכרח ר"פ אליבא דר"ז לתרץ דהאי תנא תנא דליטרא קציעות הוא כו' ור"א דמתירך בריש ביה משום דספק דרבנן בדשיל"מ אסור, סבירא ל' אליבא דר"ז כתיורן א' בעירובין שם דמתירך דאית ל' סימנא בגוי'.

לענ"ד (שנים רבות אחרי שכתבתי את זה נדפסים פרי מגד' על י"ד והשיג ג"כ על מנחת יעקב כמ"ש אבל אחרי העיון י"ל שגם הוא כיון לזה אלא פשט לשונו אינו מדוקדק).

אמנם ידידי מעלתו נ"י כבר הורה להקל אמינא קצת היתר על העבר עפ"י מה שפירש רש"י (זבחים ע"ב ע"א) ד"ה כל שדרכו למנות ואעפ"י שיש בני אדם שאין מקפידין כ"כ ומוסיפין יתירה כו' וצד"ה אלא למ"ד כו' שאין לך אדם שמוסיף עליהן יתירה כו' עכ"ל ועתה צמדינות האלו שמוסיפין יתירה ללוקח והוא נמי אין דרכו למנות. גם יש לזרף דעת המחבר צסי' ק"י סעיף א' והיא דעת הרמב"ם. ע"כ. ועיין פתחי תשובה (יורה דעה סימן קי ס"ק א).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהר"י מברונא (סימן נא) צדין נר חנוכה שנחשבו צנורות של חול אי בטלי או לא, דשמא חשבו כדבר שיש בו מניין ואפי' צאלף לא בטיל.

ובתב שם, דהיה נראה דלא הוי דבר שבמנין אלא כגון צינים וכה"ג, דלא רגילין למכור א' א' רק שנים או ג' או כה"ג, דלריך מנין. אבל כל מילי דרגילין למכור א' א' לא חשיב מנין. וראיה מצעלי חיים דדרכו למכור א' א', ומ"מ אי לא טעמ' משום דצעלי חיים אינם בטלים הוה אמינא דבטלי.

*

גמ'. ותבטל ברובא. כתב בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן רפה) וז"ל: גם מה שאמרת דהא דאמרין בריש פרק קמא דביצה נחשבה צאלף כולן אסורות ואח"כ לאוקומה צביצת טרפה. ואקשינן ולבטיל ברובא. איכא למימר דמדאורייתא קאמר. זו קשה מכל מה שאמרת ולא השגחת בסוגיית ההלכה. דהא כי פרכינן וליבטל ברובא אסיק פירכא הכי. וכי תימא צינה חשובה ולא בטלה. הא ניחא למאן דאמר כל שדרכו לימנות שנינו. ואלא למאן דאמר את שדרכו לימנות שנינו מאי איכא למימר. ולדברך מדאורייתא מי איכא הפרש צין שדרכו לשאין דרכו והלא מדאורייתא חד בתרי בטיל אלא ליבטיל לגמרי קאמר. וכל הסוגיא מוכחת. וכן במסקנא דאוקימנא משום דבר שיש לו מתירין ואפילו דרבנן לא בטיל כתנא דליטרא קציעות. ועוד דהא צרייתא נחשבה צאלף כולן אסורות קתני. מי איכא למימר דבכי הא מדאורייתא לא בטיל, אלא ודאי כל מה שכתבת שם שגגה היא. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קסט) ע"ד השאלה בקצב שקנה ה' עגלים צני ח' ימים, ונדע לו שבתוכן יש אחד שאינו צן ח' ימים, והקצב איש עני ואין לו צמה לזונם להמתין עד שיגיע גם העגל הזה למליאות ח' הימים, והחיר השואל, וטעמו דהעגל בטל ברוב, ואף דבע"ח לא בטיל הרי הל"ח כאן בסוגיין העלה דבנצילה מחיים בטיל חשיבות דבע"ח, וה"נ הרי כל החשש הוא משום נפל, והוי נצילה מחיים, ואי משום דהוי דשיל"מ להמתין עוד איזו ימים,

ולפ"ו י"ל דשפיר הקשה הגמ' דאי אמרת ספק טריפה תצטל
 צרובא, דהא לע"ע לא ידעו מהטעם דעד שתאכלנו באיסור,
 ורב אשי חידשו, משא"כ לסקל דעתך הי' ס"ל כשיטת הר"ג,
 וזפרט דעיקר הקושא שם הוא לריו"ח כדמסיים שם אלא
 לריו"ח מאי איכא למימר כו', וריו"ח הא ס"ל שם גזירה משום
 משקין שזבו, ולדידי' הא מוכח בפסחים דס"ל דחמץ בפסח לא
 הוא דשיל"מ, דמוכח מזה דס"ל כשיטת הר"ן דלכן דשיל"מ
 אינו בטל משום דהיתר בהיתר כו', ולטעם זה צרור דבינת
 טריפה שולדה ציו"ט לא הוא דשיל"מ, לכן פריך הגמ' שפיר
 דאי אמרת ספק טריפה תצטל צרוב, וע' בתשובות הגאון
 רע"א זצ"ל (סי' ס"ה), וצרור לענ"ד [לולא סתימת הפוסקים
 צוה] דזה תלוי בשני טעמים הנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. דאמרא קציעות שדרסה על פי עגול וכו'. עיין
 בשו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל א סימן כח).

*

גמ'. ר' מאיר אומר ר"א וכו'. השתא משמע דצטל ולעיל
 גבי תלת דקאמר ר"מ לר"ל כל שדרכו לימנות, וז"ל הא
 ידידיה הא דרביה. (מהרש"א בשם תוס' ישנים).

*

רש"י ד"ה יעל באחת ומאתים. עיין מהרש"ל שחמה
 על רש"י, וז"ל: כבודו הגדול במקומו מונח אצל לא
 דק כי משנה שלמה צ"צ דערלה שאין צריך להרים המדומע
 אלא בתרומה משום גזל השבט ולא דערלה וכלאי הכרס. ע"כ.

ובשו"ת שאלת יעבץ (חלק ב סימן קכז) תמה השואל הרה"ג
 ר' אייזיק אצ"ד דק"ק דריוא על דברי מהרש"ל,
 וז"ל: ולפוס ריהטא הוא דבר זה, שרצינו קדוש רש"י יטעה
 טעות גדול כזה. שיהי' נעלם ממנו משנה שלמה אצל לפי דעתי
 הקלוש' שח"ו לומר שרש"י כו' יהי נעלם ממנו משנה שלמה
 כזה דמשנ' זו של חבילי תלחין של כלאי כרס היא צפ"ג דערל'
 וז"ל ר"ש בפרק הנ"ל בריש פרק ביצה פירש בקונטרס אם
 נתערב אחד מהם במאתים יעלה אחד מהם והשאר מותר ועל
 סמך פירוש נהגו במין צמין כשמתצטל צרוב נהגו להסיר
 ממנו כשיעור האיסור והשאר מותר. ואי אפשר לומר כן
 דבהדיא תנן לעיל בריש פ"ב ערלה וכלאי כרס עולים באחד
 ומאתים ואין צריך להרים ותרומ' דוקא משום גזל השבט עכ"ל
 לשון ר"ש ולפוס ריהטא גם ר"ש מקש' על רש"י כמו שמקש'
 רש"ל. אצל אחר העיון דעתי דר"ש לא מקשה על רש"י מידי
 ואין דעתו להקשות על רש"י משום דיש לדקדק היתור לשון
 ועל סמך פירוש וגו'. ואי אפשר לומר כן (וב"ל) הוה ליה לר"ש
 להקשות בפשיטות על רש"י דבמסכת ביצה פירש רש"י יעלה
 אחד וידלק וזריש פ"ב משנה שלמה שאין צריך להרים וזה יתור
 לשון שמציא ר"ש ועל סמך זה נהגו ואי אפשר לומר כן.

אבל לפי עניות דעתי דרש"י פוסק ג"כ כמשנ' שח"ו שיהי'
 נעלם מרש"י משנה שלמה. א"כ לא יכול הר"ש
 להקשות על רש"י כאשר אבאר בס"ד רק על סמך פירוש נהגו

וגם י"ל לפי מש"כ האחרונים דאי סמנים דרבנן אז לא
 סמכין בסמנים באיסורין אלא בדרבנן, כיון דקיי"ל
 כר"א דמספקא לי' אי סמנים דאורייתא או דרבנן כמבואר
 בגיטין (דף כ"ז) וצ"מ (דף י"ח), ודדרבנן הא ספיקא דרבנן
 לקולא, א"כ לפ"ו י"ל דרב אשי לשיטתו דמספקא לי' אי
 סמנים דאורייתא, ולכן מצי' ס"ל כתי' א' דעירובין הנ"ל, ואף
 בדשיל"מ ספיקא דדינא להקל כמש"כ הש"א (בס"י צ), אצל
 להסובין דסימנין דרבנן אפשר ולא מהני סימן בעצים, ודוחק
 לומר דהוי ס"מ.

עוד כותב שם: ועפ"ו כתב ליטב קושית הנ"ל (סי' ס"ט) במה
 שהעלה שם צבינת טריפה שולדה ציו"ט ונתערבה צרוב
 דאינה בטילה, דאף דאיסור טריפה אין לה מחירין, עכ"ל הא
 איסור שולדה ציו"ט יש לה מחירין, והקשה שם דא"כ מה
 מקשה הגמ' דאי אמרת ספק טריפה תצטל צרוב, הא י"ל
 דמייירי צבינת ספק טריפה שולדה ציו"ט, וספיקא אסורה
 ואינה בטילה משום דהא איסור ציו"ט יש לה מחירין, עכ"ל.

ונראה לתרץ בהקדם מה דס"ל הרבה פוסקים דחמץ בפסח
 מקרי יש לה מחירין, והקשו ע"ז בפסחים (דף כ"ט)
 דס"ל לריו"ח דחמץ בפסח אף במינו צנו"ט, ונראה ליישב
 שיטת הפוסקים הנ"ל, ד"ל דאם חמץ בפסח הוא דשיל"מ תלוי
 בשני הטעמים דפליגי רש"י והר"ג בנדרים הנ"ל, והר"ג (בפ'
 כל שעה) כתב דחמץ בפסח לא הוא דשיל"מ, דהא גם לאחר
 הפסח אסור מדרבנן, וכיון דאחר הפסח אין אתה מחירו אלא
 מחמת ציטור, אין זה בכלל דשיל"מ, ולכן לשיטתו דס"ל דלכן
 דשיל"מ אינו בטל משום דהיתר בהיתר לא בטל, וכיון דאחר
 הפסח לא הוא שם היתר על החמץ וצתר שמא אזלינן וצטל,
 משא"כ לשיטת רש"י דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר י"ל
 דחמץ בפסח ג"כ דינו ככל דשיל"מ, דעד שתאכלנו באיסור
 חמור [דהא חמץ בפסח אסור מה"ת] יותר טוב לאכול אחה"פ
 דאז אינו אלא איסור דרבנן וכמש"כ הנ"ל גבי טריפה שולדה
 ציו"ט דאמרינן עד שתאכלנו באיסור חמור דשני איסורים
 תאכלנו אחר ציו"ט דאז לא יהי' אלא איסור טריפה, וי"ל
 דריו"ח ס"ל ג"כ להא דשיל"מ אינו בטל, אלא דס"ל טעם של
 הר"ג דהיתר בהיתר לא בטל ולכן חמץ בפסח דאין שם היתר
 עליו דהא גם לאחא"פ אסור מדרבנן כנ"ל וצטל, משא"כ
 לדין דהא מוכח צבינת (דף ד) כטעמו של רש"י דהא רב אשי
 משני התם לעולם ספק ציו"ט הוא דשיל"מ וכל דשיל"מ אינו
 בטל, וע"כ טעמו משום עד שתאכלנו באיסור כנ"ל, וכיון דרב
 אשי בתראה ס"ל הטעם דעד שתאכלנו באיסור שפיר סברי
 הפוסקים דחמץ בפסח הוא דשיל"מ, ואינו קשה מריו"ח.

ולפ"ו מיושבת קושית הנ"ל, והוא ד"ל דהך דינא
 שחקר הנ"ל צבינת טריפה שולדה ציו"ט תלוי
 בטעמים הנ"ל, דלשיטת הר"ג דחלוי בהיתר בהיתר אין
 דאיסור נולד ציו"ט יש לו מחירין, עכ"ל הא איסור טריפה אין
 לו היתר כלל, ולכן בטל דהא צתר שמא אזלינן, משא"כ לטעם
 רש"י דעד שתאכלנו באיסור כו', אז גם צבינת טריפה שולדה
 ציו"ט שייך לומר דבמה דמצי להקל איסורה צריך להקל כנ"ל,

יו"ד (סי' קו ס"ק לז) שהקשה ע"ז מדברי התוס' כאן במחלוקת ר"י ור"ת, ומיפוק ליה שנודע הספק הראשון לפני שנתערבה, ונמצא שלא באו הספקות בצ"ח, ולמה הוצרכו לומר שספק אחד בגופו וספק בתערובת. והניח בצ"ע.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן סט) תמיהת השואל על התוס' בשבת (דף צ"ה) רודה אוכל נפש הוא ואמאי חייב וכו' וגם נימא הואיל וכו', ותמה השואל, אמאי קמי להו לתרץ ע"ז כמו שתי' בעצמם כאן על מולש פירות האילן, דאסור ביו"ט מקרא "אך" שלא לקצור. וכתב השואל, די"ל דתוס' ס"ל דדרש זה אסמכתא הוא, ורק מדרבנן אסור.

והשיב הגאון ר' יהודה אסאד: הנה אין לספק בזה כלל דבהדיא כן הוא דעת תוס' שבת ז"ה שם סוף ד"ה הרודה כו' שכתבו וז"ל ונ"ל שאסור מדרבנן דהו עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביו"ט עכ"ל. אמנם מעלתו חזר והקשה ע"ז כיון דעבר מיהת על איסור דרבנן בלתי ספק שאסור לאכלה ביו"ט וא"כ הו' מלאכה שלא לצורך. וגם לאורחים לא חזי מה"ט ודומה לאופה מיו"ט לחול דלוקה כו' כעין דאמר' המקדש בחיטי קורדנייתא עכ"ל בקיצור. ודברים תמוהים תמה דא"נ יהיבנא ליה דאס עבר ורדה אסור לאכלו ביום טוב לפי שעבר איסור דרבנן מ"מ לא מקרי מלאכה שלא לצורך ללקות עליה. כיון שמניעת האכילה הוא רק ע"י שאסורו לו רבנן וכמ"ש תוס' כה"ג בהדיא בשבת דף ד' ע"א בד"ה קודם כו' יעו"ש. ואין זה ענין כלל לחיטי קורדנייתא דהתם סוף סוף לא יהיב לה מידי וצמה מתקדש לו וזה פשוט ע"י בצ"ש סי' כ"ח ס"ק.

אבל ביותר אני תמה על מעלתו נ"י איך הוציא מפיו דבר זה לומר בלתי ס' כיון שעבר איסור דרבנן ורדה חלת דבש שאסור לאכלה ביו"ט. אתמהה. הרי ע"כ לא פליגי אי דרשה דאך שלא לקצור הוא דאורייתא אי דרבנן אלא אם הוא לצורך יו"ט. אבל שלא לצורך לכ"ע דאורייתא הוא. וא"כ אם אכלו אחר שרדה עבר רק אדרבנן ואם לא אכלו עבר אדאורייתא. והרי אפילו באיסור שבות דרדיית הפת בשבת שגזרו עליו רבנן בפירוש מ"מ מותר לו לרדות קודם שיצוא לידי איסור סקילה או איסור חטאת וה"ה איסור לאו דאין חילוק בדאורייתא בין לאו לכתת כדאיתא בכ"מ וכדקיי"ל בש"ע א"ח סי' רנ"ד ס"ו. מכ"ש איסור זה שהמציא מעלתו שלא לאכלו שלא מנינו שגזרו עליו כלל ודאי וכ"ש אמרי' שלא אסרו לו לאכול ואדרבא נהפוך הוא דמנזה וכופין אותו לאכול כדי שלא יעבור אדאורייתא אם לא יאכל לדברי מעלתו ועכ"פ לא אסרוה באכילה.

ועוד אפילו לזד האצעי' בגמרא ריש שבת דף ד' הנ"ל שלא החירו לו לרדותה כו' היינו שעכ"פ ירוית בזה שלא יעבור על איסור דרבנן ברדיית הפת אף שעי"ז יעבור איסור דאורייתא העמידו דבריהם במקום כרת ע"י מג"א סי' רנ"ד סקב"צ משא"כ בנ"ד אף אם לא נאסור לו לאכלו מ"מ כבר

ומקש' על המנהג שאי אפשר לומר כן שהוא נגד המנהג. במסכת ביצה מקשה תוספת ואחרות באחרות תימא דא"כ אוסר ספק ספיקא וכו'. ובקוצר התופס של תוספת כל דבר שיש לו חשיבות אינו בטל אלא בתרי רובי אף שכל האיסורין בטלין ברוב אחד ודבר חשיבות החמירו שלא יבטל רק בתרי רובי מחמת חשיבות החמירו. א"כ על רש"י לא יכול להקשות הר"ש הא משנה שלמה דכלאי כרס אין צריך להרים. דרש"י סובר נמי כן דערל' וכלאי כרס אין צריך להרים רק חבלי תלתין שהם דברים חשובים יש להחמיר ולהרים כמו שכל האיסורין בטלין ברוב אחד ודבר חשוב החמירו שיהי' תרי רובי כן דבר חשוב של כלאי כרס החמירו שצריך להרים. א"כ לא יכול ר"ש להקשות על רש"י בפשיטות רק שהוא מקשה שעל סמך פירושו טעו וסברו שרש"י סובר שכלאי כרס סתם אף שאינו דבר חשוב צריך להרים ועל סמך זה נהגו במין במינו בשאר איסורים ליקח אחד וזה אינו דמשנ' שלמה דאין צריך להרים.

נמצא על רש"י לא מקשה ר"ש מידי דאמת אינו קשה דרש"י פירש במסכת ביצה מחמת שהוא דבר חשוב יש להחמיר כמו בתערובת רק על מנהג הוא מקשה א"כ אין קשה על רש"י שום קושיא שח"ו יהי' נעלם ממנו משנה שלמה כך הוא לפי עניות דעתי אבל על קט שכלי אין אני רוצה לעמוד בכן מבזקשתי מעכ"ת הרמה כחלמיד לפני רב להודיע דרכו אם ישר הוא בעיניו. ע"כ.

והגאון היעצ"ן כותב בספרו שם: הנה מה שהשגתי על ש"ח הנ"ל לא נשאר ממנו העתיק בידי. כמו שארע לי בהרבה מכתובות. מחסרון סופר מעתיק. אכן גם עתה כשנודמנ' שאלה זו לידי. הריני מתפלל עליו כאז. כי ללל במים אדירים כו'. ולא ראה ולא ידע מ"ש כל שלהי ע"ז בפירוש. שאפי' פרוסת חמץ שנתערב' חד בתרי. הואיל ואינו דבר חשוב בטל ומותר בהנא' ע"י השלכת אחד מהם (והושג גם שם מהרא"ש על ככה) והוצא גם בנ"ד (סק"ט) ובהל' פסח (סתמ"ז) הא בהדיא דרש"י מנריך להשליך אחד אף במאי דבטיל ברוב. אצ"ל במידי דלא בטיל אלא במאחיס. מדה אחת היא לרש"י דדין בטול יבש ביבש בכל איסורי הנאה. אע"ג דלא חשיבי. גם לשונו אינו מכיוון. במ"ש דרש"י נמי סובר דערל' וכלאי הכרס א"כ להרים. רק חבלי תלתן ד"ח. לפוס ריהטיה אחיה ליה. דאי לר"מ חבלי תלתן דליקה בעי. ולא בהרמה איתנהו לגמרי ואי לרבנן, אין צריך להרים ס"ל מ"מ כוונתי רצויה אינך דברים חשובים. ואליבא דחכמים קאמר. איברא לאו מילתא היא ודאי. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ואחרות. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תא) ושו"ת הרא"ש (כלל ב סימן א) ושו"ת עין יצחק (אה"ע

סימן ז אות יא).

*

תוס' שם. ידוע דעת הרמ"א דלא מהני ספק ספיקא אלא כשצאו שני הספקות בבת אחת, ועיין בביאורי הגר"א

בתוס' ז"מ (ג"ג ע"א ד"ה ועולה) ויצמות פרק הערל (ע"ג ע"א ד"ה מה שאין) וכ"מ] נבטל מצד דאין דבר שבמנין כלל, דכולם נדרסו תוך הפוס גופיה, ורק הליטרא צריך השני ליטריין, וכ"ש חולין העיגול הזה בכללו הוא דבר שבמנין ע"י הפוס שבו נדרס, והוא מעורב בין מאה ואחד פומין, דבזה הוא דבר שבמנין, שדרך הפוס להמנות, וכיון שכן הלא את חפס החומר דדבר שבמנין גבי מידי דלא הוא רק דרבנן, דאודות הדין חורה לא הוא הליטרא נגד השני ליטריין חולין שנדרסו בפוס אחד דבר שבמנין כלל, וזה פירוש דהאי תנא סבר דדבר שבמנין אפילו דרבנן לא בטיל, וזה פירוש נפלא. ועיי"ש מ"ש לפי דרכו.

*

גמ'. הפומין אסורין וכו'. עיין שפ"א דקמ"ל בזה, דדוקא היכא דאין אסורין אלא הפומין אין מה שלמנון מטריף אכל היכא דנאסרו כולן כמו דדרסה צעיגול וא"י באיזה מקום דרסה כדמסיק שוב כולן מטריפין לבטל.

*

גמ'. רב אשי אמר לעולם ספק יו"ט ספק חול' הוא דבר שיש לו מתירין וכו'. הפני יהושע כתב להקשות מכאן על שיטת הר"ן וז"ל בנדרים [ג"צ ע"א] והוצא בפוסקים דטעמא דדבר שיש לו מתירין לא בטיל משום דהו"ל מין במינו כיון שכולן סופן להיות מותר וצ"ה"ג אפילו רבנן דר"י מודו דלא בטיל דדמי לגמרי לדם הפר ודם השעיר ע"ש באריכות, א"כ לא שייך האי טעמא אלא לענין חערובות במשהו משא"כ לענין ספיקא דלא שייך ה"ט אם כן למה נחמיר בדבר שיש לו מתירין דרבנן, וז"ע ליישב.

*

גמ'. הוי דבר שיש לו מתירין וכו'. עיין גל"ח כאן בדברי הגאון ר' שמואל בן המחר, ובדבריו בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן צא).

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קעב) נשאל מצנו הגאון ר' אהרן שמואל, לדעת הי"ש"ש ציצמות (פ"ב) דדין דשיל"מ לא בטל היינו אם הוא עתה אסור לכל אדם דוקא, א"כ להפוסקים דאסור דרבנן שרי לספות לקטן צידים הכי מוקפה דרבנן שרי להאכילו לקטן צידים, ואיך מתרץ רב אשי משום דשיל"מ, הרי אינו אסור עתה לכל אדם.

ותירין, דר"א לטעמיה ציצמות פ"צ לא ס"ל כמהרש"ל וכמ"ש בתשובת נוצ"י תניינא חיו"ד סי' נ"ג. ועוד דרב אשי קאי לתרץ הכי אליביה דר"י ואיהו לטעמיה ס"ל קטן אוכל נבילות ז"ד מצוין להפרישו ולדידי אסור להאכילו צידים אסור דרבנן. ועוד מוקפה כעין דאורייתא כיון דיש לו עיקר דאורייתא לכ"ע אסור לספות לקטן צידים.

וע"ז השיב הגאון המחר: הן אמת כל הג' תירושים שלך נכונים. אבל א"צ לכל זה דהא דרבנן למי' ר' אשי דדשיל"מ גם סדר"צ להחמיר דעד שתאכלנו באיסור כו' ה"נ

עבר אדרבנן שרדה חלות דבש ואם לא יאכלנו יתוסף לו עוד איסור דאורייתא כנ"ל. א"כ מהי חיתי כלל לאסרו באכילה וכי מי שאכל שום וריחו נודף וכו'.

ותדע עוד דהא קי"ל כמ"ד מעשה שבת דרבנן א"כ מ"ש דנקט מחנ' וצרייתא פלוגתא דר"מ ור"י וריה"ס במצב של שבת ולא נקט כן במצב של צו"ט לחול בכה"ג דלא שייך הואיל כו' סמוך לביה"ש ולא מתוך כו' כגון שאינו נזקק קצת וע"כ דליכא פלוגתא כלל צו"ט ובכל אופן ולכ"ע שרי ואפילו מזה איכא לאכלו כנ"ל ועי' רי"ף ור"א"ש ביצה ל"ו ע"ב בשם ירושלמי וכולן האסורים משום שבות ורשות כו' אם עליהן בין שוגגין בין מזידין כו' מה שעשה עשוי ועי' בשלטי גבורים וביש"ש שם ועי' ש"ך ח"מ סי' כ"ח אי אמרינן אי עבד ל"מ ועי' שעה"מ הל' גירושין ותיקון יד אליהו מזה אכל צרדיית דבש לא שייך כ"ז דא"נ לא אהני מעשיו אינו אסור באכילה כנ"ל.

שוב מנאמי בתשובת ריב"ש סס"י רנ"ד צמי ששחט מיו"ט א' דר"ה ליום ב' בשוגג אומר מותר הוא והעלה אפילו עבר ושחט ובישל במזיד הנשחט והתבשל מותר כמו באופה מיו"ט לשבת בלא עירוב תבשילין דקי"ל לא קנס' לי' לאסרו דיעבד כיון דמדאורייתא קי"ל הואיל כו' ומכ"ש עבר בשוגג ואע"ג דמצב של קניס ר"י שוגג אטו מזיד שאני התם דאיכא איסורא דאורייתא משא"כ ביום טוב מדאורייתא אמרינן הואיל עשה"ה. ועי' ביצה י"ז ע"ב. ע"כ.

דף ד ע"א

גמ'. רואין את העליונות כאילו הן פרודות וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן צט) ד"ה וע"ד השני, שכותב בתו"ד: והנה דברי מורו של שיטה מקובצת ביצה ד' ע"א גבי ליטרא קציעו' דרואה להחמיר מה"ת כל שאינו דבר מקוים לא נ"ל וכמדומה שיש שם ט"ס. וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין אור שמח (פ"ב מהל' תרומות) שכתב ללמוד מדברי רבינו חננאל כאן דבר נפלא מאוד, דצירושלמי דתרומות (פ"ד ה"ז) אמר אימת רואין את העליונות כאילו הן פרודות כו', דוקא כי יש בכל אחת שני ליטריין וכל שהוא, ויעויין כי הך ספא דדרסה צעיגול ג"כ דוקא ביש שני ליטריין, וכיון דהוה רוב חולין לכן מטריפין כולם לבטל, וכיון שכן אין בזה רק איסור דרבנן, דמה"ת בטל ברוב, אף כי תפסת החומר דדבר שבמנין לא בטיל דאורייתא, דמה הוא כאן דבר שבמנין, הלא הפוס דאיהו חשיב, ותשיבותו ע"י הפוס, דליטרא קציעות אינו חשוב, דהא כי דרסה תוך העיגול בטלה, וא"כ בתוך הפוס הלא כבר נבטל הליטרא קציעות תוך שני ליטריין וכל שהוא שדרס לתוך הפוס חולין, וא"כ הלא מה"ת נבטל תוך הפוס גופיה, אשר בזה לא הוא דבר שבמנין כלל, וא"כ אף אם נחשוב דדבר שבמנין דאורייתא לא בטיל, הכא לגבי דין תורה דבעי ציטול ברוב [דדמוע לא הוא רק דרבנן במאה ואחד, כמוש"פ

השמשות ושמיני ספק תשיעי שלו חל ציוס טוב שני של גליות, דאינו דוחה יום טוב שני, דלמא יהא אסור למולו, והלא יש כאן ס"ס, ספק שמא היום זמנה, ואם תימצי לומר היום אחר זמנה, שמא היום חול, שהרי יום טוב שני ספק הוא. ומתוך דזה הוא דבר שיש לו מתירין, שיכול למול אחר יום טוב, וסבירא ליה להמחבר דבר שיש לו מתירין אפילו ספק ספיקא אסור.

ושבוב כתב הנו"צ דזה לא מקרי יש לו מתירין, דהרי קיימא לן ברא"ח (סי' תמ"ז סעיף ב') דחמץ בערב פסח בטל בששים ולא מקרי יש לו מתירין משום דחומר לאיסורו לשנה הבאה, וא"כ ג"כ בתינוק הזה למא נחמיר בספק ספיקא מטעם דבר שיש לו מתירין, הרי חומר לאיסורו, שאם לא ימהלנו בחול ויגיע שבת או יום טוב יחזור לאיסורו עכ"ל.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ר"ו) חולק על הנו"צ, דע"כ לא אמרי' דלא מיקרי דשיל"מ מה שחזר לאיסורו אלא בתערוב' דלא בטל מטעם הר"ן (במס' נדר' דף נ"ב) דהוה מין במינו היתר זהיתר, וכל שיחזור פעם לאיסורו לא הוה היתר זהיתר, אבל הא דאפי' ס"ס אסור, ע"כ אין הטעם כמ"ש בר"ן הנ"ל, דע"כ גם הר"ן מודה דהא דאמרי' בס"ס, הוא משום עד שתאכלהו בספק המתן ואכלהו בודאי היתר, אלא בתערובת לא ניחא ליה להר"ן בהאי טעמא עד שתאכלהו בתערובת איסור אכלהו כשהוא היתר, דא"כ בשאינו מינו נמי ניחא דשיל"מ לא בטיל, וע"כ כשנתערב הוה היתר, א"כ מצ"מ נמי, אע"כ חומרא דתערוב' אינן משום עד שתאכלהו וכו', אלא משום דהוה מין במינו היתר זהיתר, וזה דוקא בדבר שאין חזר לאיסורו, אבל בדבר שחזר לאיסורו לא הוה כהיתר זהיתר, וכו' בתערובות, אבל לענין ספיקא מודה הר"ן בטעם עד שתאכלהו באיסור תאכלהו זהיתר, א"כ ס"ס דמילה נמי אסור למולו דיכול למולו אחר יום טוב.

ובתשובה אחרת [ס' רנ"ז] כתב שם השואל דכאן לא שייך הטעם של עד שתאכלהו באיסור וכו', דמבטל מצות מילה בזמנה שהיא מצוה בפני עצמה, ודלמא באמת זמנה היא, ואף אם לא זמנה, מ"מ הוא קודם, וזרזין מקדימין ולא מאחרין.

*

גמ'. אידימא בתרנגולת העומדת לאכילה פשיטא דהיא ואמה ישרי. עיין פרש"י דכ"ז ס"ל, מיהו הקשה הפנ"י, הא ר"א אית ליה הכנה צפרק בכל מערבין [עירובין ל"ח ע"א]. ומירץ דנאי דאית ליה הכנה ואסור בינה שגולה דיו"ט אחר השבת מ"מ אפשר דצו"ט בעלמא לא גזרו אטו יו"ט אחר השבת.

ביהוה בלא"ה י"ל שאחרים סברי דטעמא דר"א בעירובין משום דאסור למיקני שציתה ולא משום הכנה, וכמ"ש התוספות שם.

*

גמ'. גוזמא קתני. כתב הריטב"א ז"ל דלגבי בינה ואפרוח אשמועינן רבותא אבל אמה וקליפתו נקט לגזמא, אבל

מה"ט גופא כיון דאית ליה תקנתא להחירא אם ימתין כה"ג דשיל"מ לכ"ע לא ספינן לקטן צידים איסור וכה"ג העלה גם בס' שעה"מ הל' שציתות עשר עש"ה. ע"כ. ומדפס שנית בטעות בשו"ת יהודה יעלה (יו"ד סימן קסא).

*

גמ'. שם. עיין בקובץ שעורים שמציא מה שמקשין מזה, לפירוש הר"ן נדרים נ"ז דטעמא דשיל"מ משום מין במינו, וא"כ זה לא שייך כלל לספיקא דרבנן.

ותירין דהא ע"כ גם לפירוש הר"ן דשיל"מ מדאורייתא לא הוה מין במינו, דהא מדאורייתא גם דשיל"מ בטל ברוב, צ"מ נ"ג, וא"כ אכתי תיקשי, איזה טעם היה לחכמים להחמיר ולומר, דלא בטל מדרבנן, ע"כ ז"ל, משום דעד שתאכלהו באיסור תאכלהו זהיתר, והא דנריך הר"ן לטעמא דמין במינו, היינו משום דבכל תקנות וגזירות חכמים נריך שני דברים, א' איזה טעם היה להם לתקן ולגזור ב' אפילו אם יש טעם שנריך לגזור, אבל כלל גדול, מילתא דליכא דכותא דאורייתא לא מתקני רבנן, ולעולם הן מסמיכין גזרותיהן לאיזה דין דאורייתא, וה"נ דשיל"מ סמכו גזירתן להא דמין במינו לא בטל, ומה"ט מפלגין דשיל"מ בין מינו לשאינו מינו.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א יו"ד סימן קסד) וז"ל השואל: ביצה ד' ע"א רב אשי אמר לעולם ספק י"ט ספק חול הוה דבר שיש לו מתירין וכו' ופרש"י דכי היכי דבבטלה מחמירין מהאי טעמא בספיקא נמי מחמירין. והנה לפי דעת הרא"ש בשמחה הוצא בש"ך סי' ק"י סקנ"ו יע"ש בחדש דלא הוה דשיל"מ כיון דעפ"י הס"ס לית כאן איסור כלל וידוע דס"ס דדא"ו וספק א' דרבנן שווין א"כ מאי ראי' מציטול על ספק דילמא בציטול דאיכא וודאי איסור הוא דאמרינן דבר שיש לו מתירין לא בטיל דעד שתאכלהו באיסור תאכלהו זהיתר משא"כ בספק דעפ"י הדין לית כאן איסור כלל א"כ לא הוה דשיל"מ כמ"ש הרא"ש בס"ס ומאד קשה לי קושיא זו.

וע"ז השיב הגאון המחבר: אפשר רב אשי לשיטתו דס"ל תרומה הוה דשיל"מ אע"פ דאינו איסור וודאי דממ"נ לזה הוה איסור גמור ולזה הוה היתר גמור והוה במדרגת איסור שאינו נתחזק וז"ע. ע"כ.

*

גמ'. שם. הר"ן כאן מסתפק, בספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין אי אוליין ביה לקולא או לא, ובדף כ"ד (י"ג ע"א מדפי הרי"ף) כתב לחלק בין איסור דאורייתא ובין איסור דרבנן, דבאיסור דאורייתא לא מהני ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין ובאיסור דרבנן מהני.

*

גמ'. שם. בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן ל') הקשה על המחבר דפסק (יו"ד סי' ר"ס ס"ח) דתינוק שגולד בין

חול ומ"מ חכמים גזרו מדרך הודאי ועשאוהו קדש, א"כ צניי ימים טובים של גליות עתה בזמן הזה דהם שמי קדושות דהרי אין לומר כאן דהוא ספק דחכמים עשאוהו קדש למה לא יהא אסור ביצה שנוצרה בראשון ביום צ' כמו שצת ויו"ט שאע"פ שהם שמי קדושות מ"מ אסור משום הכנה דרבה הכא נמי נימא הכי, וזה לא משמע מדברי הרמב"ם ז"ל, דהוא לא חלק מומן הקדוש לזמן הזה אלא לענין הדברים שהזכיר אצל לא לענין ביצה.

ובתב הלח"מ, דלכאורה נראה דלענין ביצה נמי יש לחלק דאין להחירו ציו"ט שני ממה נפשך אם הראשון קדש וכו' כמ"ש רש"י ז"ל צפ' אין דין דהא ידעין ודאי דהשני הוא חול ומ"מ עשאוהו קדש. וי"ל דבשלמא התם צענין הביצה אינו מתנה כלל אלא ממילא כיון דהשני הוא חול הוא מותר אצל הכא שעל כל פנים צריך להתנות כמו שהיו עושים מקודם כשהיה להם ספק שהיו מתנים וע"כ צריך לעשות עתה כל מה שהיו עושים בראשונה כשהיה להם ספק משום הזהירו צמנהג אבותיהם א"כ כשהיה מתנה ואמר אם היום קדש ואתמול חול או אם היום חול ולמחר קדש התנאי שמוציא מפיו הוא דבר שקר דהרי ודאי היום חול וכי תימא יעשה הדבר בלא תנאי זה אי אפשר דלרין לעשות כמו שהיו עושים בראשונה.

*

גמ'. גימא קפבר רב קדושה אחת היא וכו'. הקשו התוס', לימא דקסבר שמי קדושות הן, אלא הטעם הוי מגו דאתקנאי לבין השמשות דשמא יום שבת הוא אתקנאי לכולי יומא דיום שני. ותירצו דלא אמרינן מגו משום יום שהוא לשעבר, דדוקא להבא אמרינן הכי כגון בין השמשות דתחילת יו"ט או ביהשמש"ש דשבת שמא שבת הוא, עכ"ל. וכו"כ התוס' צסוקה (י' ע"ב) צד"ה עד, עיי"ש.

והגה מקושיית התוס' היה נראה לכאורה דלא ס"ל כהרמב"ן במלחמות (לקמן פ"ב, דף י"א ע"א מדפי הרי"ף, והובא בר"ן בשבת פ' חבית) שחידש שבמוקצה אמרינן כל שנחלק האיסור בהיתר נסתלק המוקצה, דהקשה למ"ד שבת ויו"ט קדושה אחת היא, היאך שוחטין ציו"ט שלאחר השבת, הרי שבת היא זה מוקצה מחמת איסור שחיטה, ויהא נמשך איסור מוקצה ליו"ט שלאחריו כיון שקדושה אחת היא, ותירץ דכיון שציו"ט מותר לשחוט הרי נחטל האיסור בהיתר גמור ונסתלק המוקצה עיי"ש, ולפי"ז ה"ה הכא לאחר ביהשמש"ש של יו"ט נסתלק איסורא דשבת שהיה על הביצה, וגם לא חשיב כדחינהו בידים, דהא אפי' אם התרנגולת עומדת לביצים מ"מ הביצה אינה אסורה אלא מטעם מוקצה, והרי נסתלק איסור מוקצה דשבת לאחר בין השמשות, וצ"ה"ג שרי להרמב"ן.

אולם נראה פשוט דאף דממש"כ התוס' לקמן ו' ע"ב צעגל שנוצרה מן הטורפה דבשבת לא חשיב מוכה, וכן לקמן ל"א ע"ב גבי בית שנפחת, ודאי מוכה דלא ס"ל כהרמב"ן, אלא כל שהוא מוקצה מחמת איסור דאורייתא לא אמרינן נסתלק האיסור נסתלק המוקצה, מ"מ מהבא לא מוכה מידי,

לא קאמר אפרוח בקליפתו משום גומא דלא הוה נקיט איסורא צלשון התירא חס ושלום.

*

גמ'. אתמר שבת ויו"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה וכו'. עיין צסו"ת צעלי המוספות (סימן ב) תשו' רבי' שמשון צ"ר אברהם משאנ"ך, וז"ל: שאלת כשהל שמיני עזרת בשבת ושבת תורה בלחוד בשבת אם מותר לאכול אחריו של מנחה הואיל ונאסר בשבת, דיש לאסורו משום הכנה כמו ביצה שנוצרה בשבת אסורה צ"ע.

מה ענין הכנה לכאן. ביצה שנוצרה בשבת או פירות שנשרו מן האילן ודגים שנידודו שיך לאסורו משום הכנה דנעשה צם תיקון בשבת ואין שבת מכין ל"ט. אצל כאן מה תיקון שיך ונעשה צו בשבת. וכי תימא דליחסק משום דשבת ויום טוב קדושה אחת הן. האמרינן הלכה כארבע זקנים ואליבא דר' אליעזר דאמר דשמי קדושות הן [עירובין ל"ח ע"ב]. ועוד אפילו למ"ד קדושה אחת הן כיון דלא נאסר בשבת אלא משום מגו דאתקנאי בין השמשות משום יום שעבר דאתקנאי צערב שבת ולא משום שבת, אין שיך לאסור כאן משום קדושה אחת. תדע דלא ליסתמי שום תנא ואמורא שיאסרו אחריו צחשיעי ספק שמיני. ואע"ג דאיכא למ"ד בריש ביצה שני ימים טובים של גליות קדושה אחת. ע"כ.

*

גמ'. שם. הרמ"א (תק"ג, ה) הביא צסם מהרי"ל, דאם יו"ט ביום א' צ' ונולדה בשבת שלפניהם, מותר ביום צ' של גליות.

*

גמ'. הקשה הר"ן, כשנוצרה בשבת הרי נגמרה ביום ו' שהוא חול ולישתרי. ותירץ דכיון דמסתרא בשבת מדרבנן אם אחת מתירה צ"ט שאחריו נמצא ששבת הכין ל"ט ולא לעצמו, ואיסור זה אינו אלא מדרבנן דמדאורייתא אפי' בראשון שרי וא"כ לעצמו הכין, עכ"ל.

וביש"ש כתב, דלפי מ"ש המו' צחי' קמא דהליד' חשוב' הכנה א"כ מיתסרא מדאורייתא ביום שלאחריו, עכ"ל.

והעיר המג"א (תק"ג, ח) שכמדומה לא ראה דברי הרמב"ן במלחמות שם דהליד' חשיב' הכנה ואפ"ה מותרת מדאורייתא צניי דהראשון לעצמו הכין, עכ"ל. וכ"כ צס' החינוך דלא משכחת הכנה מדאורייתא, אלא צביצה שנוצרה בשבת אחר י"ט או צ"ט אחר שבת.

*

הקשה הלח"מ משה (פ"ו מהל' יום טוב הי"ד) לפי המצואר כאן דקסבר רב שמי קדושות הן ומ"מ מתסר משום הכנה דרבה, ופסק הרמב"ם ז"ל הלכה כרב (בסוף פרק ב' שם) וכהכנה דרבה פוסק ג"כ בראש הפרק שם, א"כ כפי סברתו של הרמב"ם, דל"ל צניי שהוא ספק חול דידעין ודאי שהוא

אך נ"ע טוצא אס אפשר לומר כן צדעת הרמב"ן, שהרי הקשה על עצמו ממוקפה דנר שדלק ציהשמ"ש אף דהחם ג"כ נסתלק שם צקים צהיתר לאחר שכזה הנר, ותיירן דשאני נר משום דדחייה צידים, ולדידן הרי שאני החם דהאיסור הוא צגוף הדצר (ואולי כוונת הרמב"ן לפרש גם לפי הס"ד בשבת דף מ"ד ע"א דטעמא דנר הדולק אסור בטלטול הוא משום שמא יכבה שהוא איסור צדדי). ומיהו יתכן דנר כיון דהקצאתו הוא משום דהוי צקים לשלחצת חשיצ נמי מחמת דצר אחר, ואף דהשלחצת עצמה צארנו צמק"א דטעמא דהוי מוקפה הוא מחמת עצמה שאין צה ממש ולא צת טלטול היא כשאר דברים הניטלים צשצת, ולכן יש עליה שם מוקפה, מ"מ הנר שפיר חשיצ מוקפה רק מחמת דצר אחר. ולפ"ז נראה שאם היה צדעתו לכבות הנר מערב צת ושכת, נהי דהוי צקים מפני שסו"ס היה אסור ציהשמ"ש לכבות וכמ"ש הרשב"א ריש צינא לענין אין דעתו לכל השצת, אצל מ"מ לאחר שכזה דנסתלק האיסור מאליו שפיר נסתלק המוקפה ולא חשיצ דחינה צידים, ולא תיקשי דא"כ משכחת לה פירות הנושרין דלא הוו מוקפה לר"ש, כגון שחצב שכבר תלשן או שהיה צדעתו לתלוש ושכת, דצמחוצר כתב גם הרמב"ן שם להדיא דאע"ג דנשר מאליו מוקפה הוא עי"ש.

*

והנה מ"ש החוס' "דלא אמרינן מגו משום יום שהוא לשעבר דדוקא להצא אמרינן הכי כגון צין השמשות דתחילת יום טוצ או ציהשמ"ש צשצת שמה צת הוא", לכאורה תמוה, כיון דסו"ס מוקפה הוא מחמת הספק וא"כ הרי אפשר דצאמת הוא צצר תחלת היום ואעפ"כ מחוסר ידיעה מקצהו האדם מדעתו.

ובפ"שצמות נראה דכיון שהקצאה צתחלת היום הויא צטעות ממילא הו"ל כמוקפה שיצב ואין הצעלים מכירים צו דמצואר צצינא כ"ו ע"ב דלא נעשה מוקפה משום כך, וכ"כ הישועות יעקב סי' תקי"ג, אולם צאמת לא דמי, דהחם הו"ל חסרון ידיעה דצעלים צעלמא משא"כ הכא הרי כולי עלמא לא ידיע.

והיה נראה לומר, דהא כללא הוא דאין דין מוקפה אלא צאחד מן השמות שקצבו חז"ל, אצל מה שהאדם מקצה דצר מדעתו מפני שיחדו לזמנים מסוימים אין זה נעשה מוקפה משום כך, ומהאי טעמא מותר ללבוש צשצת צגדים המיוחדים ליו"ט, ואפי' כלים המיוחדים לפסח נמי מותרים צשצתות של כל ימות השנה ולא מיקרו מוקפה מחמת חסרון כיס, כיון שאינם עומדים למלאכת איסור, וכמו"ש צס' חוס' צת סי' ש"י ס"ק י"ג דצעין דוקא דצר שמלאכתו לאיסור, או שיחדו שלא לטלטלו כלל, כגון שעון קיר וכדומה, וכן אף שמכיים צכל צת אוכלין צשציל יום ואוכלין צשציל לילה מ"מ אין מאכלי היום מוקצים צלילה, ואפי' מין לחם שאין רגילין לאוכלו צשצת כלל אלא צימות החול ג"כ לא חשיצ מוקפה, וכן צשצת ויו"ט הסמוכים זה לזה ג"כ קפדי אינשי שלא לאכול צזה מה שמיחד לזה ומ"מ לא הוי מוקפה צקר, ואפי' התצטיל שערצו צו

ומשום דלכאורה הרי שיטת החוס' לקמן ל"א ע"ב גצי טצל שהופרש שהטעם שאין הפירות מוקצים הוא משום שלא אמרינן מגו דאתקצאי מחמת איסור דרבנן היכי שהאיסור נסתלק מן העולם, וא"כ מה הקשו הכא דנימא מוקפה מחמת יום שעצר, וכלומר צצציהשמ"ש של יו"ט נאסר מחמת מוקפה צשצת שעצרה ועי"ז תיאסר הצינא לכולי יומא דיו"ט, הא כל איסורא דמוקפה אינו אלא איסור דרבנן, וממילא לאחר שעצר ציהשמ"ש של יו"ט ואזל ליה איסור מוקפה צשצת מן העולם נעשה היתר גמור ואין לעשותו מוקפה ציו"ט משום מגו דאתקצאי (ועי' שער המלך פ"א מיו"ט הל' כ"ד בד"ה תו קשה).

ועל כרחק דלא דמי והציאור צזה פשוט, שהרי כל הענין של מגו דאתקצאי הוא דכיון שלא היה מוכן צציהשמ"ש הוי מוקפה לכל היום, ואם היה צציהשמ"ש כלי שמלאכתו לאיסור או מוקפה מחמת חסרון כיס ה"ו אסור לכל היום (ובמוקצה מחמת חסרון כיס אפשר דחשיב כצמוקים דלא חזו כלל בביהשמ"ש, אבל בכלי שמלאכתו לאיסור צ"ע אם אפשר לומר כן), וע"כ אם היה צאמת מוקפה צציהשמ"ש מחמת עצמו נקרא אינו מוכן, ושפיר אסור לכל היום אע"פ שהמוקפה נסתלק, ולא אמרינן שאינו נאסר אלא דוקא צכה"ג שמצד עצמו היה ראוי לאוכלו, ורק יש סיבה צדדיית שמונעתו כגון איסור שחיטה ומעשר וכדומה, צזה הואיל ומצד עצמו הוא מוכן לאכילה אין איסור דרבנן משוי ליה מוקפה משום מגו דאתקצאי היכי שהאיסור נסתלק מן העולם, משא"כ הכא שהצינא מוקפה צציהשמ"ש של יו"ט מחמת עצמה, שהרי צכל השצת שעצרה לא היתה מוכנת לאכילה כלל ונמשך מוקפה זה לציהשמ"ש של יו"ט צכה"ג ודאי י"ל מגו דאתקצאי, א"כ הו"ל אינו מוכן לכולי יומא דיו"ט, ושפיר הקשו החוס' (וכעיי"ז כתב בשו"ת רעק"א תנינא סו"ס ק"נ), וכמו"כ י"ל גם להרמב"ן דנהי דס"ל שאם נסתלק האיסור נסתלק המוקפה, מ"מ היינו דוקא צכה"ג שהאיסור היה מחמת דצר אחר כגון איסור שחיטה או אפיה וציטול צשצת, שמצד עצמו היה מוכן לאכילה, ורק איסור צדדי עשאו מוקפה, אצל היכא שהיה אסור מחמת מוקפה שהוא צגוף הדצר, כיון שהוא מוקפה צשצת שפיר אסור גם ציו"ט שלאחר השצת למ"ד קדושה אחת, והכי נמי הכא שהצינא מצד עצמה לא היתה מוכנה כלל לאכילה, מודה הרמב"ן דכל שאיתקצאי צציהשמ"ש איתקצאי לכולי יומא, ולא אמרינן שכשנסתלק האיסור נסתלק המוקפה, וא"כ קושיית החוס' קיימת גם לשיטת הרמב"ן.

ולפ"ז אולי י"ל דלצר נחמן דטעמא דמתני' דצינא אסורה הוא משום מוקפה, יתכן דדוקא צתרנגולת העומדת לאכילה דשפיר מוכנת היא מלפני השצת אלא דחל עליה איסור צשצת מחמת דצר אחר דהיינו שחיטה, צכה"ג ס"ל להרמב"ן דאם נסתלק האיסור צמוצ"ש נסתלק המוקפה, אצל צעומדת צצינא דליכא תורת אוכל לא על האם ולא על הצינא, צכה"ג גם כשנולדה צאמצע השצת לא חל עליה תורת אוכל, ונמצא שמעולם לא היתה מוכנת כלל, וממילא גם ציו"ט אסורה כיון שהיתה אסורה צציהשמ"ש, ולא אמרינן צכה"ג נסתלק האיסור נסתלק המוקפה.

עליהם שם מוקצה מפני שמחשק הוא מחללה בהכנתו, וכן נדרים ונדבות מעיקרא הוקדשו לזורך שחיטת יום ולפיכך גם כליל יו"ט לא הוו מוקצה, וכמו דכסות יום לא מיקרי מוקצה מחמת זה שאינה ראויה לנצירה כלילה, הגע עמך אילו הייתה סכנה לשמות מים שעה אחת אחר אכילת פירות אטו הוו חשיבי המים משום כך מוקצה למי שאכל פירות סמוך לסוף היום, וה"נ בנד"ד. ועדיף מינה מניין דדקר נעוך חשיב הכנה לגבי העפר אע"ג דלביה הלל אסור לשחוט, ונמצא דהעפר אסור בטלטול משום מלאכה שאכל"ג, ומ"מ כיון שהכינו לשימוש שפיר חשיב לכו"ע מוכן, ואם נסתלק האיסור אפי' באיסור, כגון ששחט למחלה נסתלק המוקצה. אבל היכי דאינו מחשק בהכנתו בין אם דחאו בידים כגון נר הדולק, ובין לא דחאו כמו בסתם בהמות הנשחטות ביו"ט שלאחר השבת שאינן עומדות לכך מתחלתן, אלא דבשבת הוו מוקצה ועתה כליל יו"ט הוכנו, שפיר שייך בזה מיגו דאיתקנא, ולפיכך הקשה הרמב"ן למ"ד קדושה אחת הן איך נסתלק המוקצה.

והיינו נמי שחמיהו התוס' גבי ביצה כיון דהוא מוקצה צביהשמ"ש משום יום שעבר ואינו מוכן ליתסר נמי לכולי יומא משום מגו דאיתקנא, ותיירו דכל זה דוקא כשהמוקצה הוא מחמת היום, אבל במוקצה מחמת יום שעבר אמרינן דאם דחאו בידים כמו בסוכה דעומד לאכילה גם צביהשמ"ש שפיר נשאר אסור לכל היום דחמיר טפי, אבל בלא דחאו בידים אמרינן שאם נסתלק הסיבה נסתלק המוקצה ושפיר חשבו מוכן לאחר שחשבו סבת ההקצאה שהוא מחמת יום שעבר הואיל וההיתר עמיד ודאי לבוא לאחר צביהשמ"ש דעדיף טפי מגמרו בידי אדם, ואף החולקים על הרמב"ן מודו בכה"ג. (מתוך שו"ת מנחת שלמה תניא סימן יז).

*

גמ'. שם. השעה"מ (פ"א מהל' יו"ט הכ"ד) הקשה על דברי התוס' (לקמן ר' ע"א) דעגל שנוצז ביו"ט בכה"ג שכלו לו חדשיו רק היום, מוקצה הוא משום צביהשמ"ש לא הוי חזי, הא הו"ל מוקצה מחמת יום שעבר, והעלה משום כך חדש גדול, דרק אם ההקצאה היא מחמת איסור דרבנן הוא דלא אמרינן מוקצה מחמת יום שעבר, אבל הכא דמוקצה מחמת איסור תורה שפיר אמרינן מוקצה אפי' מחמת יום שעבר, ואף דבסוכה (י' ע"ב, ד"ה עד), הוכיחו כן התוס' מלגין של טבול יום דתנן בעירובין שאם הפריש ממנו תרו"מ לכשתחשך דבריו קיימין אף צביהשמ"ש היה אסור, והרי התם היה אסור משום ספיקא דאורייתא דהו"ל תרומה טמאה או טבל, ודוחק לומר דמיידי דוקא בתרומה בזה"ל, מ"מ נראה פשוט דהיינו משום דהרי יכול להפריש צביהשמ"ש על לגין זה ממקום אחר ואז יהיה מותר דציעבד אפי' מדרבנן, דאם עבר ותקנו מתוקן, וגם עכ"פ עיקר איסור הפרשת תרו"מ הוי רק מדרבנן.

אך הקשו האחרונים דלפ"ז איך שוחטין ביו"ט שחל לאחר השבת גם לדין דקיי"ל שבת ויו"ט ב' קדושות הן, הרי צביהשמ"ש היה אסור לשחוט מה"מ, וכן איך אופין פת ומצלין דג תפל, הרי צביהשמ"ש היה עליהן איסור תורה.

מיו"ט לשבת מותר לאכלו לאחר שכבר עשה כל צרכי שבת כמו"ש בגמ' ביצה דף י"ז ע"ב, ואין זה מוקצה אע"פ שמקפידין עליו שלא לאכלו צביהשמ"ש, וגם מותר בשבת אפי' למ"ד שבת ויו"ט קדושה אחת הן, וטעמא דכולהו הוא כדאמרן דמה שמייחד דבר לזמנים מסוימים לא חשיב עי"ז מוקצה.

ובצ"נ נמי צביה ל"א ע"ב גבי בית שנפתח שנטול פירות ממקום הפחת, שכחז רש"י דהא דלא חשיב מוקצה מחמת איסור דהא אינו יכול לפותחו ביו"ט הוא משום דלא הוה פחיתתו איסורא דאורייתא, אע"ג דלגבי ההקצאה מדעתו היינו הך, דמ"מ אינו יכול לפחות, ועל כרחך צריך לפרש דלענין שם מוקצה שפיר אמרינן דדוקא מחמת איסור תורה הוא דחייל, אבל מחמת איסורא דרבנן לא, וא"כ י"ל דה"נ במוקצה מחמת יום שעבר, כיון דאינו אלא מחמת הספק, אבל לאמתו של דבר הוי תרתי דסתרי שאם הוא לילה אין זה מוקצה, לכן אמרינן נהי דהאדם מקצהו מדעתו מ"מ הו"ל ככל הנך הקצאות שאין עליהם שם מוקצה, וכ"כ רבנו יהונתן על הרי"ף בעירובין (י' ע"א מדפי הרי"ף) עיי"ש.

אבל צ"ע טובא, חדא דשפיר נאסר הכא גם בתחלת יו"ט לא מחמת הספק בלבד, אלא משום דין חוספת שבת שנוהג גם לענין שבות, כמבואר בשו"ע סי' רס"א ס"ד דלאחר עניית צרכו אסור אפי' לערב ערובי חצרות אע"פ שעדיין יום גמור הוא. ואף לפי החידוש הגדול שהעלה הט"ז בסי' תרס"ט דע"י התוספת נפקעו לגמרי חיובי היום הקודם, ולפיכך בשמחת תורה אם קיבל עליו קדושת היום מותר גם לאכול חוץ לסוכה עיי"ש, מ"מ בנד"ד לא מסתבר לומר דיו"ט מפיקע חוספת דשבת, וגם פשוט דאפי' להט"ז יש לחלק דדוקא בשמיני עזרת שהוא סותר לסוכות כי יו"ט דעזרת הוא רק לאחר חג הסוכות, בזה אמרינן דחוספת נמי מפקעת שם יו"ט דסוכות, משא"כ יו"ט ושבת שפיר י"ל דלאו סתרי נינהו שהרי יו"ט יכול לחול בשבת. וכו'.

לבן נלענ"ד דכיון דיסוד הגזירה שגזרו חכמים איסור על כל השבת משום מגו דאיתקנא הוא משום דכיון דלא הוי חזי צביהשמ"ש אין כאן הכנה מצדו, לכן אמרו שפיר דקדירות רותחות אף דלא חזי לאכילה מ"מ אין כאן חסרון הכנה כיון דרתיחתן לאו מחמת ההקצאה הוא אלא אדרבה מפני שהוא עסוק בתיקון לאכילה, וכיון דלא מקצה נמי דעתיה מייניהו הואיל ובידו לקררן ולתקן לכן לא חל כלל גם מעיקרא שם מוקצה ומותרים הם בטלטול גם בשעה שהן רותחות, וממילא לא שייכא כלל מגו דאיתקנא כיון דטעמא דגמרו בידי אדם מהני להפקיע שם מוקצה גם בשעת רתיחתן, ונמצא דאף צביהשמ"ש לא היו כלל מוקצה ונהי דבמציאות לא הוי חזי לאכילה מ"מ לאו מתורת מוקצה נגעו בה, דאז אע"ג צביהשמ"ש לא חזי לטלטול מ"מ כל שגמרו בידי אדם או אפי' בידי שמים, אם רק ברור הדבר שההיתר עמיד ודאי לבוא אין זה חשיב מוקצה [לאפוקי אם ספק הוא כמו גבי צמחים וגרורות], ולפיכך דג תפל או עיסה בשעת אפיתה לא חל

גמ'. אושפיוכניה דרב אדא בר אהבה הו' ליה וכו'. עיין פני יהושע שהקשה על מש"כ התוס' בשבת (מ"ה ע"ב) בד"ה דאית צי' צינה, דלר' יוחנן דאסר צינה שולדה צי"ט משום משקין שזבו, דאינו אסור לר"ש לטלטלה אלא לאכילה, והקשה הפנ"י מהא דכאן דגם לריו"ח אסורה בטלטול, א"כ קשה על מש"כ התוס' דלריו"ח דפסק כר"ש מותר צינה בטלטול, ונשאר צ"ע. וכן הקשה בקרבן נתנאל.

ועיין בפני יהושע (סוף ח"ד במהדורא בתרא לביצה) שמי' לקושא זו, משום ד"ל דלס"ד כתבו התוס' כן משא"כ למסקנת הגמ' בשבת בדמוקא מחמת איסור מודה ר"י דאסור, לכן כיון דאסורה באכילה משום משקין שזבו הו' מוקא מחמת איסור ואסור בטלטול אחר שאסרו חז"ל באכילה, ע"כ.

ובשו"ת צאר יתחק (חלק א"ח סימן יח ענף ג) הביא דבריו, וכותב: ואף שהיא סבא נכונה עכ"ז יש לפקפק בה, דהא התוס' בשבת שם בד"ה אין לנו אלא צנר כר"ש כ' דריו"ח פסק כר"ש צנצילה לכלצים אע"ג דנצילה מוקא מחמת איסור משום דלא דחי' צידים אצל היכא דחיי' צידים ס"ל כר' יהודה עכ"ל התוס', אלמא דדוקא דחיי' צידים ס"ל לאסור, א"כ מצינה דלא דחי' צידים תקשה קושיתם, והרא"ש (סוף ביצה) הוכיח ג"כ מהאי אושפיו' דרב אדא הנ"ל דריו"ח אסר צינה אף בטלטול ודלא כהתוס' הנ"ל.

ולבן נלע"ד לשיטת התוס' בשבת דס"ל דלריו"ח מותר בטלטול, דיפרשו להא דצינה דאמרו אף ריו"ח לא שרי אלא למחר אצל ציומא לא [דלא כפי' רש"י והרא"ש דפי' דציומי' אסור בטלטול] היינו דאסור ללכותה ציומי' לפי מה דקיי"ל בפסחים (דף מ"ו) דלרבי שבת נעשין צי"ט דאינו אלא מדין הואיל אי מקלעי כו' וכמש"כ המג"א (ריש סי' תקכ"ז), וכן מוכח לריו"ח דס"ל צינה (דף ד') בשבת ור"ט נולדה בזה מותרת בזה משום שבת ור"ט הו' צ' קדושות, ומבואר בפסחים (דף מ"ז) דמאן דס"ל צ' קדושות הן אינו מותר נרבי שבת צי"ט אלא מדין הואיל כפי' רש"י שם, וכיון דלריו"ח אינו מותר אלא משום הואיל כו' לכן ממילא מה שאסור לאכול צי"ט אסור ללכות צי"ט כיון דאינו ראוי לאכילה לבו צי"ט לא שייך בזה לדון דין הואיל, וזה שאמר אצל ציומי' לא היינו דאסור לחלל יו"ט כיון דאינו ראוי לאכילה לבו צי"ט, אף לכאורה יש לדון דמותר ללכותה ב' צי"ט דשרי בטלטול דאף שאינה ראוי לאכילה עכ"ז הא מותרת באכילה ע"י ציטול ברוב, ואף דאין מבטלין איסור לכתחלה עכ"ז הא שיטת כמה ראשונים צי"ד (סי' צ"ט) דאיסור דרבנן שאין לו עיקר בתורה מותר לבטלו לכתחלה דדומה לחלת ח"ל, ואף למ"ד דס"ל משום מוקא ג"כ מצינו בפסחים (ל' ע"א) בתוס' ד"ה לשהינהו עד אחר הפסח כו' שכתבו דהא דצינה (דף ד') בעצם שגשגו לתנור דמרבה עליהן כו' משום דמוקא אין לו שורש מן התורה ע"ש, וכ"כ התוס' צינה (שם) וכבר הבאתי דעתם מפסחים (דף מ"ו) דמותר לאפות חלת ח"ל משום דחזי ע"י ציטול ברוב, א"כ ה"ה י"ל דמותר ללכות צינה שולדה צי"ט

ותירין הגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן יז) דלק"מ, דכיון שאיסור השחיטה והאפיה הו' רק דין נדדי, אצל אס' יעבור וישחוט שפיר יהיה מותר מן התורה, שפיר מודו כו"ע אף החולקים על הרמב"ן דאס' נסתלק האיסור לא נסתלק המוקא, דעכ"פ אס' האיסור הוא רק מחמת יוס שעבר לא נאסר משום מגו דאיתקאלי, וכן לענין אותו ואת בנו דאף אס' שחט את האם בערב יו"ט, אע"ג דציהשמ"ש אסור מה"ת לשחוט את הבן, מ"מ אין זה מוקא כיון דאי עבר ושחט אין הנשאר אסור באכילה, משא"כ בנפל שהוא איסור עצמי וציהשמ"ש הו' ספק נצילה, סובר השעה"מ דבאיסור תורה נאסר משום מוקא גס מחמת יוס שעבר, וגם להרמב"ן י"ל דבע"ג מודה דאף אס' נסתלק האיסור לא נסתלק המוקא כיון דאיסורו מחמת עצמו, ורק חמץ בשמיני של פסח שחל בשבת וכן אוכלין ומשקין בשבת שלמחרת יוה"כ"פ שפיר מסתבר דלשה"מ הו"ל מוקא, (ובאמת מצד הסברא נראה יותר דגם בזה לא הו' מוקא משום דבשבת נסתלקה סיבת האיסור דחמץ רק בפסח הוא דאסור, וכ"ש אכילה ושתייה דרק ביוה"כ"פ הוא דאסירי, ולא אמרו התוס' אלא בנפל שאם שחטו איסורו איסור עולם, אבל בדעת השעה"מ א"א לומר כן, דא"כ לא היה צריך לחלק כלל בין איסור דאורייתא לדרבנן, רק הול"ל דשאני נפל שהוא איסור מחמת עצמו, שהרי התוס' לא הזכירו אלא ספק נפל).

והרעק"א בדושויו תירץ קושית השעה"מ על דברי התוס' דשאני הכא דכיון שמחמת ספק נפל יהיה אסור, נמצא דהו' נמי מלאכה צי"ט שלא לצורך ומיתסר נמי משום יו"ט, עיי"ה בדבריו העמוקים.

ובס' דברי אהרן הקשה א"כ כל יו"ט שחל במוצ"ש דג"כ אסור ציהשמ"ש מחמת ספק מעשה שבת ליתסר לכל היום שלאחריו.

אך אין זה נכון, דהא מצד מעשה שבת לא מיתסר אלא לו ולא לאחרים, ונמצא דמחמת יו"ט אין זה חשיב כמלאכה שלא לצורך או"נ שהרי מותר לאחרים, וא"כ אין האיסור אלא בשעת ציהשמ"ש, אצל אח"כ שפיר יהיה מותר, גם נראה דאפי' אס' היה נאסר משום מעשה שבת לכל העולם מה"ת או מדרבנן, מ"מ אין לאסור מהאי טעמא, משום דהו"ל ממש ותרתי דסתרי, דא"א לומר דאסור משום מעשה שבת ולומר נמי דקעבר אמלאכת יו"ט שלא לצורך, דהא שבת לאו יו"ט ויו"ט לאו שבת, משא"כ ספק נפל אע"ג דאי חשבינן ליה מלאכת יו"ט נמצא דלא הו' נפל שהרי צי"ט כבר כלו לו חדשיו, מ"מ עכ"פ איסור נפל אינו תלוי דוקא צי"ט אחרת, משא"כ מעשה שבת עם מעשה יו"ט הו"ל ממש מחמת יוס שעבר ותרתי דסתרי אהדדי. אולם צ"ע על הרע"א מדין "תוספת" שבת, דחזינן שנקרא "מחמת" יוס שעבר, ומ"מ אינו אסור משום מלאכה שלא לצורך ואע"פ שאינו סותר ליו"ט, וא"כ כ"ש בנפל דהו"ל קצת תרתי דסתרי דאס' נפל לא הו' יו"ט.

משום דחזי' ע"י ציטול ברוב, ורשאי לצטלה לכתחלה משום דאין לו עיקר בתורה.

אבן באמת ז"ל סברא כלל דהא מצינו בצרייתא דביצה (שם) דביצה שנוגדה אין מטלטלין כ"ל, ואף דאחי כר' יהודה כ"ל, מ"מ אי נימא דמותרת לצטלה לכתחלה ברוב א"כ אמאי אסורה בטלטול, דהא עיקר הטעם דנאסר לר"י בטלטול היינו משום דלא חזי לאכילה כלל והוי כמו אבן, אבל אי שרי לצטלה ברוב לכתחלה א"כ תהא מותרת בטלטול לר"י כמ"ש התוס' בפסחים הג"ל לדלידן דשרי חלת ח"ל לצטל ברוב מותר לאפותה, ואף דמבואר דביצה (דף כ"ז) דחלה שנטמאת לא יזינה ממקומה ואסורה בטלטול, מ"מ כיון דחלת ח"ל מותר לצטלה לא מקרי' מוקצה ומותרת בטלטול ולאפותה, וכיון דחזינן דלר' יהודה ביצה אסור' בטלטול בע"כ מוכח מזה דאסור לצטלה ברוב, והא דעצים שנשרו מהדקל דמרבזה עליו עצים מוכנים, שא"ה דמקל קלי אסורא כמבואר דביצה (דף ד'), ולכן ממילא אסור לזלזלה דיי"ט משום דלא חזי כלל להיות אוכל נפש בשום אופן, ואף ששיטת המחבר דיו"ד (ס' צ"ט) דאסור דרבנן אם נתרבז מרבזה עליו ומבטלו, היינו דוקא דדיעבד אבל לכתחלה אינו יכול לצטלו ודוקא בחלת ח"ל הקילו כמ"ש הפוסקים שם, ולכן ברור דאסור לזלזלה דיו"ט.

וזהו כוונת הגמ' מאי דקאמרי שם אף ריו"ח לא קא שרי אלא לגומעה למחר אבל דיומ' לא, היינו דאסור לחלל יו"ט כיון דלא חזי כלל לאכילה, וע"ז מציא ראי' דתניא ביצה אין מטלטלין כו' דמוכח מזה דאסור לצטלה ברוב ולא חזי לאכילה כלל והוי כאצנים ומקרי מוקצה ולכן אסר ר' יהודה בטלטול, א"כ ה"ה לדידן דאף דס"ל לריו"ח דשרי בטלטול מ"מ אסור לזלזלה כיון דלא חזי לאכילה כלל בשום אופן, דהא מוכח מצרייתא הג"ל דאסור לצטלה לכתחלה ברוב, ומתורבת שפיר קושייתם על תוס' שבת הג"ל, כנלע"ד בכ"ז. ע"כ.

*

גמ'. מאי לאמרינהו האידינא וכו' אב"ל ביומיה לא. הקשה הגבורת ארי, למאי דפירש הרמב"ן הא דסבירא ליה לרב חסדא מן התורה נכרי שבת נעשים ציום טוב הוא משום דחדא קדושה היא אם כן למה ליה לרב אדא בר אבא לאסור הני ציעי מיום טוב לשבת לאטווינהו ציום טוב משום איסור טלטול משמע דמקומם שרי לזלות דאין כאן איסור טלטול ואמאי הא כיון דסבירא ליה כר' יוחנן דשבת ויום טוב שני קדושות הן אי אפשר להחיר נכרי שבת ציום טוב מהאי טעמא דרב חסדא וכי תימא מהאי טעמא דרבא משום הואיל הא כיון דאסירי ציום טוב גופיה אין כאן הואיל דהא אסירי ציום טוב לאורחים. וכי תימא אין הכי נמי דהא דאמר רב אדא בר אבהו אפילו ר' יוחנן לא שרי אלא לגומעה למחר אבל ציומו לא מהאי טעמא הוא משום דלא שייך כאן לומר הואיל כיון דציומו אסור ואין ראוי לאורחים דאם כן מאי והתני' דקאמר הגמרא הא טעמא דצרייתא משום איסור טלטול נגע צה. וע"ע דדברי הגל"ח שאציא א"ה לקמן.

*

גמ'. שם. יש לתמוה איך יכול למטויהו מיו"ט לשבת ע"י עירוב תבשילין, דההיתר לבשל הוא כיון דמדאורייתא בלא"ה שרי משום הואיל דאי מקלעי אורחים, והכא לא שייך הואיל, דהרי אסור לאורחים ישראלים משום נולד, ואי משום נכרי שבת נעשים ציום טוב הא פירש רש"י בפסחים (דף מ"ז ע"א) הטעם דאמרינן נכרי שבת נעשה ציום טוב משום דשבת ויו"ט קדושה אחת הן, והכא הא ס"ל שני קדושות הן.

ובתב בשו"ת ערוגת הבושם (ס' קע"ז) דמכאן ראי' למש"כ השאגת אריה דהשוטט בהמה שהיא טרפה מדרבנן ציום טוב לא עבר דאורייתא, כיון דמדאורייתא שרי' לאורחים, אף דאיכא איסור דרבנן מ"מ מציל מיהת על איסור דאורייתא. ובשו"ת רע"א (ס' ה') הביא ראי' מתוס' שהקשו גבי הרודה חלות דבש אמאי לוקה לימא הואיל אי מקלעי אורחים, אף על גב דעכ"פ מדרבנן אסור אפי' דדיעבד משום פירות הנושרין, וא"כ לק"מ כאן כיון דעכ"פ ראוי לאורחים מן התורה, שוב אין כאן איסור דאורייתא, ולענין איסור דרבנן שפיר מהני עירוב תבשילין.

*

גמ'. אפי' ר"י לא קא שרי אלא לגומעה למחר אב"ל ביומיה לא ודהתניא וכו'. הקשה הגל"ח, למה נאסר בטלטול, הרי צודאי סובר כרב חסדא שנכרי שבת נעשין דיו"ט דאל"כ איך חשב לבשלה היום, דמשום "הואיל" א"א להחיר צבישול דהרי אסור היום באכילה, וכיון שמה"ת נכרי שבת נעשין דיו"ט א"כ כל מה שמותר לצורך צו ציום מותר לצורך מחר וכפרש"י פסחים מ"ו ע"ב דד"ה מדאורייתא וכו' "ושבת ויו"ט חדא קדושה דתרויהו שבת מקרי ובי היכי דמותר לבשל לצו ציום מותר לבשל למחר", וא"כ אה"נ דאסור בטלטול לצורך היום משום שאסור באכילה דיו"ט, אבל לטלטלה היום בשביל צורך אכילה של מחר הרי הו"ל טלטול לצורך אור"ג, וכשם שמותר טלטול מוקצה לצורך אור"ג של היום כך מותר לצורך אור"ג של מחר. ע"כ. וכע"ז הק' בקובץ שיעורים.

ובתב הגל"ח לתרץ ע"פ מ"ש המג"א (ס' תק"ט סקט"ו) שאף שמותר לטלטל המוקצה לצורך אור"ג, מ"מ אסור להשתמש בו ואסור להסיק צעצים שנשרו מן הדקל אפי' אין לו עצים אחרים לבשל, וא"כ הך טלטול דביצה היא להשתמש בו לטווחו, וזה אסור בכל מוקצה אפי' לצורך אור"ג של יו"ט עצמו, ולכן אינו מותר לצורך שבת שלאחריו, ע"כ.

אמנם זה קצת חידוש, דהרי אינו משתמש בו בשביל דבר אחר אלא למיקון בגוף הדבר כדי לתקנו לאכילה.

ובשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן מב) כתב לצאר, דטלטול מוקצה שרי לצורך אור"ג רק בשביל אוכל המותר, אבל אסור לטלטל מוקצה כדי להחיר המוקצה ולאכלו אע"ג שהאכילה תהיה אח"כ באופן המותר, וה"נ כל שמטלטל המוקצה בשביל המוקצה עצמו לתקנו שיהא ראוי לאכילה, ולכן אע"פ שהוא לצורך מחר ואז יהא מותר, מ"מ כיון דסור"ס עכשיו הוא מוקצה נמצא שמטלטל מוקצה בשביל דבר המוקצה

גמ'. רב ורב יוחנן הלכה כר' יוחנן. כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן צד): רב ור' יוחנן הלכה כר"י לצד מחלת. ביצה ד' ע"א וע"ב. וזה חידוש דבגמ' חולין ז"ה ע"ב דר"י כתב לרב לקדם רבינו שצבצב. ועוד דרב תנא ופליג כבש"ס עירובין נ' ע"ב וכתובות ח' ע"א וגיעין ל"ח ע"ב וב"ב מ"ב ע"ב וע"ע חולין קכ"ב ע"ב ואין אומרים כך על ר"י כמ"ש חוס' יצמות ז' ע"ב ונדה כ"ב ע"ב וכ"כ המפרש למס' תמיד.

שמואל ור' יוחנן הלכה כר"י. שם ביצה. גם זה פלא שהיה גם הוא גדול מר"י כבגמ' חולין ז"ה ע"ב קל"ז ע"ב. ע"ב.

*

גמ'. אושפיוכניה דרב פפא ואמרי לה ההוא גברא דאתא לקמיה רב פפא. י"ל מאי נפקא מינה אם השואל היה בעל הבית דרב פפא או אם היה אדם אחר מבחוץ כדי שהנרדף מסדר הש"ס להזכיר שמי השמועות ודי למנקט ההוא גברא דאתא וכו'.

וי"ל דאיכא נפקותא ממחלוקת השמועות הנזכרות למילף מינה מילתא דאם היה השואל בעה"ב שמעיין דאין להורות אחר שכרות אלא עד למחר ביום ואין להורות כלילה אף על גב דהתפלל מנחה וערבית דודאי הפיג יינו מעליו עם כל זה צריך למעצד בהוראה הרחקה יותר להמתין עד למחר, דאם לא נימא הכי למה אמר ליה תא למחר הוה ליה למימר תא כלילה כיון דהוא יושב עמו בבית, אלא ודאי דצריך להחמיר בהוראה ולהכי רב לא מוקים אמורא עליה עד למחר, אבל לפי השמועה השנית דאמרי השואל לא היה בעה"ב דרב פפא אלא הוא זר בא מבחוץ אין כאן הכרח למימר הכי דלעולם יש להורות כלילה ואין צריך להמתין עד למחר, ומה שאמר גבי רב היינו על הוראות שמורה בתוך הדרשה צריכר שדרכו לדרוש ביום ולא כלילה ואורחא דמילתא נקיט. והא דאמר רב פפא לההוא גברא תא למחר ולא אמר ליה תא כלילה אורחא דמילתא קא אמר ליה דמסתמא לא יבא כלילה אלא ביום אבל לעולם אם היה בא כלילה אחר שיעור שיפיג יינו היה מורה לו.

ועוד י"ל, דאם היה השואל בעה"ב מסתמא ידע בו אם שמה הרבה שהוא שיעור שכרות ממנו או לאו ואם ראהו ששמה הרבה איך סלקא דעתיה לשאול ממנו בעת שכרות אלא ודאי ידע שלא שמה הרבה ומאחר דמנינו דרב פפא לא ראה להורות לו דין שמע מינה אפילו בעמט שמה נמנע מלהורות בו ביום ואמר לו תא למחר משום דלא פלוג, אך אם נאמר שזה לא היה בעה"ב אלא אדם זר בא מבחוץ לשאול לא שמעיין האי דינא כי זה אינו יודע אם שמה ומה שלא ראה רב פפא להשיב לו בו ביום מפני ששמה הרבה אבל אם לא היה שותה אלא מעט היה משיב לו ולא אמרינן דצריך למנוע מלהורות אפילו בשתיה מועטת משום דלא פלוג. בן יהוידע.

*

גמ'. דרב לא מוקי אמורא ע"זיה מיומא טבא דחבריה. עיין לקט יושר (או"ח עמוד נב ענין ב) וז"ל:

ולא בשביל דבר המותר. וכמו"כ מנינו ברמ"א סי' תקט"ו ס"ד בהוצא חוץ לתחום ביום א' דיו"ט דנוהגים להחמיר עבור אורחים ביו"ט שני, ואם חל שבת לאחר יו"ט שני יש להקל גם בשביל עצמו, ודוקא בפירות שא"ס הכנה, אבל אם צריך לשלם לצורך שבת אסור, וכתב במשנ"ב שם ס"ק מ"א שהרי מוקצין הם ואסורים אפי' לישראל אחר אם לא שגדמנו לו אורחים, ויש לתמוה למה אסור לטלטל ולשלם עבור שבת, הרי טלטול מוקצה מותר גם לצורך אור"י של שבת, וגם המוקצה לא כ"כ חמור כי יכול להיות מותר בו ביום לאורחים ואפי' אסור, ומוכח דכיון שמתלטל לצורך דבר שעכשיו הוא מוקצה הר"י אסור אף לצורך אור"י שיהא מותר למחר.

ועוד נראה דאפי' לרב חסדא מאחר ואסור חכמים להכין מיו"ט לשבת, א"כ אף כשהחירו ע"י עירוב תבשילין לא החירו אלא בכה"ג דשרי לצורך יו"ט ואז גם מותר לצורך שבת משא"כ הכא דהבינה אסורה לצורך יו"ט ה"ה נמי דלא החירו לצורך שבת אף ע"י עירוב תבשילין, וגם דהרי העירוב הוא שעושה ערוביציא בין תבשילי שבת ויו"ט ואין תבשיל האסור ביו"ט בכלל העירוב ואסור גם בשבת וז"ע.

וי"ש לדון לפ"י לאסור בשול קטניות בז' של פסח לצורך שבת אפי' במקום דשכיחי כאלה שנוהגים בו היתר משום דמ"מ לא שרי ע"י עירוב תבשילין רק מה דאפשר לעשותו עבור היום. ולא דמי למי שאכל בשר דמ"מ מותר לו בו ביום לפני אכילת הבשר וגם מותר לבני ביתו, משא"כ קטניות שגם ביו"ט עצמו אינו מותר רק לאורחים שנוהגים בו היתר.

*

גמ'. שם. בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ע"ט) כתב וז"ל: זה לי איזה שנים נשאלתי ממנו"ח הגאון מהו עקיבא איגר נ"י בפונא נוהגים לאכול פירות יבשים רוחאנגי"ס [צימוקים] ביום טוב אחרון של פסח, והנה אז חל בשבת ור"ה שאחיה דעמי אם מותרים להכין ביום טוב ז' של פסח תבשילין עם הנ"ל לצורך מחר, דהרי ע"י עירוב תבשילין לא הותר אלא ע"י הואיל ואי מקלעי אורחים, והכא לא שייך זה, דהא אסורין ביומיה, דז' של פסח נוהגים אסור בפירות יבשים. והיה נ"ל למנו"ח הגנ"י להתיר, דמתירים פירות יבשים בפסח לכל חולה שאין בו סכנה, ונימא הואיל וחזיא לחולה אפילו שאין בו סכנה, וזה שכית. ולא הודיתי לו, נהי חולה שאין בו סכנה שכית, אבל לא שכית שאותו חולה יהיה צריך לרוינג"ס עכ"ל.

ובשו"ת דובצ משרים (ח"א סי' מ"ט) כתב וז"ל: אך מטעם אחר נראה לי להחמיר, כיון דלהמבשל בעצמו אסור לאכול פירות יבשים, נהי דחזי לחולה שאין בו סכנה, מ"מ הוא אסור לטלטל אותם מטעם מוקצה, וא"כ שפיר אסור לשלם, דהא קי"ל דנהי דטלטול מוקצה מותר משום אוכל נפש, מ"מ להשתמש במוקצה אסור אפילו לצורך אוכל נפש, כמבואר במג"א (סי' תק"ב ס"ק י"א וסי' תק"ט ס"ק ט"ו), וא"כ הכא הוי כמשתמש במוקצה, ושפיר אסור עכ"ל.

*

גם בשבת, ואם כן אין היתר רק משום הו"ל, וצ"ה דאסורה לא שייך הו"ל דלא חזי לאורחין ואם כן אסור לטווי צי"ט לנורך שבת אף אי שרי בטלטול.

והשבת לנאורה לשיטת רש"י קשה לימא בקיטור דאופין מיו"ט לחול משום מתוך דלא צ"י אפילו נורך קצת, רק דזה אינו, דרבה שהקשה כן לרב חסדא האין אופין כו' לית ליה מתוך צפרק קמא דביצה [י"ב ע"א], דס"ל בעירוב והוא"ה פליגי, ורב חסדא שהשיב משום קדושה אחת צ"י נורך קצת כפי הנחתו הנ"ל, משא"כ אגן דסבירא לן בהו"ל כרבה וצמתוך כו' יוסף פרק קמא דביצה כנ"ל, ולא צ"י אפילו נורך קצת (כיון דשרי הו"ל) אם כן מותר לאפות מיו"ט לשבת אף ביצה שהיא אסורה, לכן הותרך רש"י לפרש בטלטול. ע"כ.

וע"ע בחידושו כאן, שבת, שמעתי מקשים בשם מורי הגאון מו"ה טעבלי שייאר ז"ל איך אפשר למיטוניהו האידנא מיו"ט לשבת ע"י עירוב הא הו"ל לא שייך הכא דהרי אסור לאורחים ישראלים ציומי משום נולד ואי משום דדבר מורה זרכי שבת נעשים צי"ט. ופירש"י בפסחים משום דס"ל קדושה א' היא. והכא הא ס"ל צ' קדושות הן. ע"י היטב פסחים מ"ו ע"א תוס' ד"ה ואי אמרת וכו' תצין קו' זו. ואני בעיני כבר כתבתי במקום אחר באריכות ויצוה עוד לקמן אי"ה בסוגי' דמתוך דלפע"ד לשיטת רש"י דס"ל לא צ"י נורך קצת א"כ אפי' בלא הו"ל ומיקלע אורחים אופים מיו"ט לשבת מטעם מתוך. וכמו שהקשו תוס' לקמן י"ב ד"ה ה"ג רש"י וכו' ע"ש אלא דביארתי דלמאן דלית ליה הו"ל מודה רש"י דצ"י נורך קצת. אבל מאן דאית ליה הו"ל לדידיה אפי' לא שייך אורחים כגון צידון שלפנינו דאסורא ציומא מ"מ מתוך שהותרה למיטוי ציעא הראוי לאורחים הותרה נמי אפי' שלא לנורך כלל ולק"מ.

וע"ע בספר שמחת יו"ט (לביצה ד' ע"ב) שהביא קושיא הנ"ל בשם הגאון מוהר"ר יהונתן ז"ל. ובשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן מב) כתב לתרץ, דשפיר יכול לסבור כו' חסדא ותרי עיניי הם, דמ"ש בגמרא צ"ה דלרב הו" קדושה אחת הפירוש דהוי ציומא אריכתא, ור"י סובר שתי קדושות שאינם כיומא אריכתא ולפיכך נולדה צוה מותרת צוה, וברש"י בפסחים דכתב משום קדושה אחת פירשו דמותר לצל מיו"ט לשבת כיון ששניהם איקרי קודש, וכמו שמותר ליו"ט עצמו כך מותר גם בצביל שבת דתרווייהו שבת איקרי ואינו מצטל לנורך חול.

ורא"ה לדבר דגמ' פסחים שם הקשו לרב חסדא הסובר זרכי שבת נעשין צי"ט דיהא מותר לאפות לחם הפנים צי"ט שחל בערב שבת, והרי האכילה היא רק לשבת הבאה וימי החול מפסיקין ביניהם, דאין לומר דהוא משום המצוה של סידור לחם הפנים שאין זה לנורך לכם אלא לגבוה, ואם בצביל הלחם הישן שיהא אפשר לאכול למחר איך יהא מותר לאפות הלחם החדש בצביל זה, ומוכח דכיון דאופה בשבתון ליום שאיקרי שבת וקדושה אחת להם מותר לעשות מלאכה מיום אחד ליום אחר ואינו תלוי כלל ציומא אריכתא,

מנאמי צמס' סופרים צפ' י"ח (הלכה ד') וז"ל: וכן היא שאלת' בשבת מקדימים לבוא, כדי לקרות ק"ש כוונתו ע"ס הנך החמה, ומאחרים לנאח כדי שישמעו פי' של הסדר. אבל צי"ט מאחרים לבוא, שהן זריכין לתקן מאכלו של יום, וממהרים לנאח שאין מן הדין לפרוס [נ"ל: לפרש] להם, דאמרי' רב לא אוקי אמורא מיומא טבא לחצריה עכ"ל. מ"מ נ"ל אין משיבין על הארי, וגם לעיל בהלכות יוצר כחצ' שאינו מקפיד על הוותיקין. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב המגן אברהם (ריש סימן תקכט), ברמב"ם משמע שדורשין אחר סעודת שחרית, ול"נ שידרשו קודם הסעודה כמו שמצינו בעודא דר"א, וגם רבא לא מוקים אמורא עליה מיו"ט לחצירו משום שכרות, לכן מוטב לדרוש בשחרית ועכ"פ לא ימשוך יותר מחצות. עכ"ד.

ובשו"ת מהר"י מברגה (סימן רלא) כתב: צ"ק דביצה משמע דדורשים ציוס טוב בשחרית דרב לא אוקי אמורא עליה צי"ט פרש"י לאחר אכילה משום שכרות ומפרש בכריתות דרב אורי דינים דדרש' שלו וכתיב להור' את בני ישראל ושכור אל יורה, משמע דווקא רב מורה דינים ומשמע דרשות בחמנה על השולחן להורות דינים לאו מעליותא היא, אמנם צמנחה מותר לאשכחן בצרכות (נג א) וצ"כ (שבת קטז א) דנהיגי לדרוש צמנחה ולא פסקי פסוקים מומורים מפני צטול בית המדרש. אמנם יין בתוך הסעודה אינו משתכר. ע"כ. ועיין חת"ס בחידושו שמציין לדברי המג"א הנ"ל, וכתב דמזה נשתרצב מנהג ישראל, שח"ח דאיקלע למקום אחד דורש אחר סעודת שחרית משום דאין לו להורות באתרי דחצרי' ואין למד' דינא והוראות מתוך דרשמו.

ובי"הו עיי' מג"א סי' ר"א אין להניח הדרשה וכו' ולא כמו שנהוגי' עכשיו עכ"ל ע"ש. א"כ יש סבירא בהיפוך שמכבדין האורח לומר כדאי דרשה שלך לצטל סעודה ג'. משא"כ מרא דאתרא אינו נוטל גדולה לעצמו דמחזי כיהורא ע"כ דורש בשחרית, והנהג' לישראל אה אינם נביאים בני נביאים הם ומנהגיהם תורה ויראת שמים.

*

רש"י ד"ה מאי דעתך. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן טז) ובתו"ד כותב: וזוהי ישבתי מה שהקשני בחור אחד בשם אמ"ו מהו' טעבלי שייאר ז"ל אב"ד דק"ק מענץ והמדינה, צ"ה ד' ע"א רש"י ד"ה מאי דעתך וכו' אבל ציומי' לא אפילו בטלטול עכ"ל, הקשה דרש"י לשיטתו לא הותרך לפרש אפילו בטלטול, דאף אי שרי בטלטול מכל מקום אסור ללחו, דהרי פירש בפסחים מ"ו ע"ב ד"ה מדאורייתא, שזרכי שבת נעשין ציוס טוב מדכתיב אך אשר יאכל לכל נפש ושבת ויו"ט חדא קדושה דתרווייהו שבת איקרו וכו' יע"ש, מוכח דאין היתר לאפות ולצטל מיום טוב לשבת רק על ידי הו"ל או משום דקדושה אחת היא וסוגי' דביצה על כרחך למאן דאית לי' צ' קדושות אולא, דאי לאו הכי הביעה מוקפה

תום' שם. עיין צשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן רעה), שאם נשחטה האם בערב יום טוב מותר לשחוט הבת ביום טוב, ואין לאסור משום הואיל ואתקנאי בצין השמשות אתקנאי לכולי יומא, כיון שהוא מוקנא מחמת יום שעבר.

וע"ע באור שמש (בפרק ד' מהלכות יום טוב), שמוותר ליקח חמץ מן הגוי בארץ ישראל בשבת שלאחר שביעי של של פסח, שאפילו אם נאמר מיגו דאתקנאי בצין השמשות אתקנאי לכולי יומא גם במוקנא מחמת יום שעבר, מכל מקום הואיל ובחמץ של גוי לא שייך מוקנא, כמבואר בירושלמי שאין הכנה בשל גוי, לפיכך מותר ליקח ממנו חמץ בשבת שאחר יום טוב האחרון של פסח. ע"כ.

דף ד ע"ב

גמ'. עציים שנשרו מן הדקל בשבת אסור ביום טוב ובז' (לעיל בתוס' (ד' ע"א) ד"ה אלא בהכנה דרבה כו', כתב מהרש"א דלפי מ"ש הר"ן דהך הכנה היא רק דרבנן אחיא שפיר מ"ש הרי"ף דבעינן שנשרו ביום טוב אסור משום שמה יתלוש ולא גורין משום יום טוב אחר שבת עיי"ש. ועיין צשו"ת מראה יחזקאל (סימן לב) שהאריך בזה.

*

גמ'. עציים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביו"ט מרובה ע"ייהם עציים מוכנים ומסיקין. נשיטה מקובצת כתב דנקט תנור משום דמלתא דלא שכיחא ומשום הכי מצטלין לכתחלה, עיי"ש.

ובמג"א (סימן תקט"ז סק"א) כתב, דודאי לכתחלה אסור לצטל איסור בעין בידים להרבות עליו אפילו איסור דרבנן, רק הכא בתנור דמסתמא יש שם עינים מכבד ורשאי להוסיף עליהן.

ובשו"ת מראה יחזקאל (סימן לג) כתב די"ל דנקט תנור משום הא דפריך לקמן והא קמהפך באיסורא ומשני מקלי קלי, וקשה דמכל מקום קודם דמקלי קלי היאך מהפך בהן, ועל כרחך צריך לומר דמהפך קאי אגחלים אחר שהוצערו צריך להוליכין בתנור להחם את כולו ולא אעצים, ואם כן על כרחך צריך לומר תנור דוקא דמצערין שם העצים דאל"כ אסור ליטול ולהניח בתנור.

וע"ע בפמ"ג ליו"ד (סימן צ"ט משב"ז סק"ב) שהקשה גם כן אהך דוהא קמהפך כו' כנ"ל, ומירך דלטול לא הוי דבר שיש לו מחירין רק הנאת הפה והחום של הגוף. ועיין מראה יחזקאל (שם) מ"ש להביא ראיה נכונה לדבריו.

*

גמ'. שם. כתב הרשב"א (פ' במה מדליקין) דאפילו האיסור ניכר שרי, וא"כ אין ההיתר מטעם ציטול ברוב, וקשה, דא"כ מאי פריך מהא דאין מצטלין איסור לכתחלה, ומדבר שיל"מ דלא בטל, כיון דהכא אין שייך לדין ציטול כלל, ונ"ע.

וכמו שנראה שמוותר לצטל מפסח לעצרת או לסוכות בגוונא שלא יהיה לו אפשרות לאפות או לצטל בין פסח לעצרת. אך באמת נראה דגם בסוגיא דביצה אין נכון לפרש קדושה אחת משום יומא אריכתא שמהיכ"ת לומר שנעשים כיום אחד, אלא הכוונה היא דכיון שאיסור מוקנא נהג בשני הימים לכן אמרינן דמוקנא ביו"ט אינו נעשה היתר ע"י זה שנתקדש השבת כיון דאיסור מוקנא נהג בשניהם ורואין אותן כקדושה אחת, וכן בעירובי תחומין אינו משתנה מיו"ט לשבת כיון שכבר נאסר, וא"כ הא גופא הוי נמי טעמא דרב חסדא דלרבי שבת נעשין ביו"ט כיון שהם קדושה אחת, אבל אעפ"כ יכולים לומר דהאשפויכיה היה סובר כך ונמלא דאזיל כשיטת רב חסדא.

*

תום' ד"ה גימא. הנה בתוס' כאן מבואר, שאף על פי שהלכה רווחת שכל דבר שהיה בגדר מוקנא בצין השמשות של כניסת השבת, אסור לכל יום השבת, זהו רק כשהדבר נאסר להצא מכח קדושת השבת, אבל מוקנא מחמת יום שעבר לא אמרינן. וכן כתב הרא"ש בפסקיו (סוכה, פרק ד' סימן ה').

אמנם השער המלך (בפרק א' מהלכות יום טוב הלכה כד) כתב לחדש שדברי התוספות אמורים רק לגבי דבר שאיסור אכילה שבו אינו אלא מדרבנן, אבל דבר שאיסור אכילתו בצין השמשות מן התורה, כל שהוקנא בצין השמשות, אפילו מחמת יום שעבר, נאסר לכל היום שאחריו. וכן כתב הפרי מגדים (סימן תצח במשכבות זהב סק"ב, ובפתיחה להלכות יום טוב אות יז), ולכן פסק שאם שחט את האם של הבהמה בערב יום טוב, אסור לשחוט הבהמה ביום טוב, משום איסור אותה ואת בנו לא תשחוט ביום אחד, והואיל ונאסר בשחיטה בצין השמשות של יום טוב, משום שאולי עדיין יום הוא, נאסר לכל היום, כיון שהוא איסור תורה. ע"כ.

וע"ע צשו"ת מהר"ם ענגיל (חלק ד' ריש סימן צב) שהביא מה שכתב הפרי מגדים שצאיסור תורה כגון באותו ואת בנו, אמרינן מוקנא מחמת יום שעבר, והוסיף, שכן כתב צשו"ת הגאון רבי עקיבא איגר לענין שבת שלמחרת שביעי של פסח, שאסור לאכול חמץ, משום מגו דאתקנאי בצין השמשות אתקנאי לכולי יומא, ואף על פי שאינו אלא מוקנא מחמת יום שעבר, מכל מקום צאיסור תורה יש לאסור גם בזה. עיי"ש.

*

תום' שם. צשו"ת כח שור (סימן ב) תפס בדעת הר"ן (סוכה מו ע"ב) שחולק על התוספות, ואף במוקנא מחמת יום שעבר יש לאסור, אולם כבר תמה עליו צשו"ת מחזה אברהם (סימן קיא), שהרי הר"ן כאן עצמו כתב כדברי התוספות, שאין לאסור במוקנא מחמת יום שעבר, והעלה שאין שום ראיה מדברי הר"ן בסוכה (מו ע"ב) להיפך, ושהדבר מוסכם לדעת כל הפוסקים שאין לאסור במוקנא מחמת יום שעבר. וכן העלה בספר אמרי נבי על ספר הפרנס (סוף סימן קעח).

*

כשאר גזירות דרבנן שגזרו אטו לאורייתא משא"כ בלח בלח דאף תחלת הדיטול אינו אסור מה"ת. ויותר קשה בירושלמי שם שמקשה על ר"י דאמר כל איסורים שבתורה שריצה עליהם שוגג מותר מויד אסור ולא מתניתין היא שוגג מותר מויד אסור. ומאי קושיא דאי מתניתין המ"ל דוקא יבש ביבש חמירא לאסור אם ביטלו במויד ע"י רבוי אטו תחלת הדיטול שאסור מדאורייתא משא"כ לח בלח אף שאסרו חכמים גם בלח בלח שלא לביטלו ושלא להרבות מ"מ כיון דלא משכחת בדיטולו שום איסור לאורייתא י"ל דלא קנסו אף בעבר וביטול במויד. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור ז"ל אמר בשם החדושי הרי"מ ז"ל [והוא בחידושי למס' חולין בסוגיא דזרוע בשילה] שהטעם שאין מבטלין איסור לכתחילה, הוא מפני שמרויח ע"י האיסור, ואסור לעשות סחורה עם איסורים (כדאייתא בשבועות פ"ו מ"ג), וכשנפל מעצמו ונתבטל הוי כנודמן שמוחר (שם מ"ד ובגמ' פסחים כ"ג ע"א).

ובשם חותנו הגאון ר' נח שחור מציאלע ז"ל אמר שהטעם שאין מבטלין איסור לכתחילה, הוא מפני שהיתר יש לו מתירין ואפי' באלף לא בטיל, שהטעם שדבר שיש לו מתירין לא בטיל הוא משום דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר (עיין רש"י לעיל ד' ג' ב), וא"כ גם כאן אסור לבטל לכתחילה כיון שיכול לאכול בהיתר בלי ביטול. ואף שלאיסור אין היתר אלא ע"י ביטול, מ"מ לגבי ההיתר הוא כדבר שיש לו מתירין, שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, רק איסורין מבטלין זה את זה ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הפרי תואר (ס"י צ"ט סוף ס"ק ח') מסתפק במקרה שרואה לשלוח לנכרי ג' חתיכות בשר וא' מהן נבלה או שרואה לתת לפניו על השלחן, האם צריך להזהר שלא יתערבו החתיכות דמנא שמבטל איסור לכתחילה, או שמא מותר לו לערס, כיון שלנכרי האוכלים אין הבדל בין נבלה לשחוטת וממילא ליישראל ג"כ אין נפ"מ בדיטולו. ומסיק דמסתבר לו לאיסורא, כיון שסוף סוף מבטל הוא את האיסור, והא מילתא עצמו אסר ליה רחמנא עכ"ל.

ובתב הצדי השלחן, דהמעין יראה דפשיטתו לאיסורא הוא לטעמיה שם שהכריע בדיטול איסור לכתחילה הוא איסור לאורייתא, אבל אילו היה מדרבנן משמע שם דהוא מסתבר ליה להחיר בזה ע"ש, וטעמו בזה נראה דטעמא דאסוריהו רבנן הוא משום שמא לא ידקדק כל כך בשיעור דיטולו ויבא לבטל בפחות מכדי שיעור הדיטול, ובינודין דידן שאין לו שום ענין בדיטול האיסור ליכא חשש זה. ע"כ.

*

גמ'. **בז"ה בזה אסורה בזה.** לכאורה הול"ל "לא תאכל בזה", כלשון משנה וברייתא. ותירץ החת"ס, משום דרב ס"ל ס"פ מפנין במוקצה לאכילה כר' יהודה ובמוקצה לטלטול כר"ש וה"א לא תאכל, אבל מותר לטלטל קמ"ל דמשום הכנה

ובמזור כתב, דדוקא בנשרו צי"ט אין איסורין אלא מדרבנן, אבל בנשרו בשבת כיון דהסקה אסורה בשבת, ממילא אין שבת מכין ליו"ט מדאורייתא, וקשה, דהא מדאורייתא שבת הכינה לעצמה, דאפשר להסיק בשבת ע"י נכרי. ועיין בקובץ שיעורים מ"ש בזה.

*

גמ'. **אין מבטלין איסור לכתחילה.** עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן מה) שכותב בתו"ד: שלישית אני אומר דבר חדש דדין לבטל איסור לכתחילה הרי הרשב"א והר"ן שכתבו בשם המוספות שכן התורה מותר לבטל איסור לכתחילה לייבא סוגיא דזרוע בשילה כתבו כן ועיין בדבריהם. וא"כ דוקא דומיא דזרוע בשילה שהזרוע עצמה לא נתבטלה כלל ונשארה באסורה לזר והיה ונתנה לכהן אחר ביטולה רק הטעם דמפיק מהזרוע ונבלע בשאר האיל הוא שנתבטל וטעם שנתבטל לא נשאר בו איסור כלל אבל יבש ביבש לבטל האיסור והוא נשאר בעין והוא בעולם ואיסורו עומד שאם יבוא אליהו ויאמר שזו היא החתיכה האסורה הרי הוא עומד באיסורו הקדוש אלא כל זמן שאין מכירין אותו גזירת הכתוב אחרי רבים להטות ועכ"פ האיסור הוא בעין ויכול לחזור לאיסורו בזה לכ"ע לדעתי לא התירה התורה לבטל לכתחילה ואין אפשר שדבר שאפילו אחר ביטול אם יוכר יהיה אסור לבטלו עתה והרי עתה הוא מכירו.

אבל טעם הנבלע בזה כשנתבטל אין כאן טעם איסור כלל וכיון שנתבטל אין כאן טעם כלל ובפרט בזרוע בשלה שהיה בו ששים או מאה לכל מר כדאית ליה דבזה אין אנו צריכין להחירו מטעם אחר רבים להטות רק כיון שיש כאן ששים אין כאן טעם כלל ולא נשאר שום איסור בזה ס"ל להתוס' שמוחר לבטלו לכתחילה מן התורה. זה הנלע"ד. ע"כ.

והגאון הברוך טעם בהגהותיו לנו"צ שם, כותב: נ"צ לדבריו קשה מנ"ל דבלח בלח אסור לבטל מדרבנן דהא לא מצינו מפורש בשום מקום דין זה דאין מבטלין רק בציצה ד' ע"צ גבי דיטול ע"ש דמקשה שם הגמרא והא קמבטל איסור לכתחילה ותנן אין מבטלין ומפרש רש"י והתוספות דתנן במס' תרומות סאה של תרומה וכ"כ הר"ש בפ"ה דתרומות מ"ט בזה"ל הא דאמרין צריש ציזה ותנן אין מבטלין איסור לכתחילה, אין לשון זה שנוי בכל מקום אלא ממתניתין דהכא דייק לה ירושלמי בשם ר' יוחנן כל איסורים שריצה עליהם בשוגג מותר במויד אסור כו' ע"כ. ואין דייקי ממשנה זו לאסור מדרבנן דיטול איסור לח בהיתר לח דהא סתם סאה של תרומה היינו חטים שהם תערובות יבש ביבש ואף בקמח בקמח דעת רבים מהקדמונים שדינו ביבש ביבש ומדקאמר ר"י כל איסורים שבתורה משמע גם איסור לח אסור לבטל והיאך דייק זה ממתניתין דסאה של תרומה שנפלה דלפ"ד המהמר דיטול איסור יבש ביבש הוא מדאורייתא ודלמא לא אסרו חכמים דיטול לח בלח רק יבש ביבש שיש בו איסור מה"ת שלא לבטלו ברוב גזרו חכמים לאסור אף היכא שכבר נתבטל מדאורייתא ברוב וצריך מדרבנן דיטול מאה שלא להוסיף עד מאה והוי

מדינא נריך להבדיל ואפ"ה לא מבדלין משום סתירה אע"כ כתי' הראשון כיון דשניהם על כוס א' הם הוה סתירה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הקשה בשו"ת מראה יחזקאל (סימן לג) למאי דאיתא בעירובין (דף ל"ט ע"ב) וזריכה כו' ואי תנא כלכלה כו' אבל צ"ה דאיתא למיגור זה משום משקין שזבו ופירות הנושרין כו', ואם כן דלמא רב אסי ס"ל דגורין משום משקים שזבו ופירות הנושרין, וכלל"ה קשה שם הסוגיא דהא לא גזרינן הכא משום משקין שזבו ופירות הנושרין אלא בזמא אכל מיום אחד לחצירו מהיכי תימי למגור, ועוד קשה הא ר' יהודה אית ליה מוקצה הוי ליה למימר משום מוקצה דס"ד דאמרין מוקצה משום יום שעבר, דהא לפירש"י בסוכה דף מ"ו [ע"ז ד"ה אחרונ] ס"ל ללוי אחרונ בשמיני אסור משום יום שעבר, על כן הגם שיש לתרץ דעבי לאוקמי מחני' דהתם אפילו בעומדת לאכילה מכל מקום נריך ישוב דר' יהודה בעומדת לגדל נמי מיירי ומתיר בנולה בזה כו', וא"כ הוי ליה למימר דמשום הכי אינריך לאשמעין.

ובתב. לתרץ, לפימ"ש הרב המגיד בפ"ז מה' יו"ט ה"ו בשם הרשב"א בספק מוכן אסור היינו רק כשקרוז ליגע בשל תורה, ולפ"ז דהתם לר' יהודה ס"ל דב' ימים טובים של גלויות הוי כל חד ספק יו"ט ספק חול דאיירי בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה, ולפ"ז קאמר שפיר דגור ביום ז' דשמא הוא יו"ט דאורייתא ואסור מה שנוול אחרת משום הנך דמתילדין היום, ולהכי נקט גזירת משקין שזבו דוקא דהחשש הוא שמא יסחוט ויתלוש וקרוז ליגע בשל תורה, אבל משום מוקצה ליכא למיגור דהוא רק דרבנן והוי רק ספיקא דרבנן דשמא היום חול ואינו קרוז ליגע בשל תורה, אבל רב אסי דהכא י"ל דאיירי לדין דבקיאיין בקציע דירחא וכדמסיק הכא סייעתא לרב אסי מהא דבקיאיין כו' וא"כ יו"ט ז' ודאי דרבנן אבל מן התורה חול גמור הוא ולכן אי אפשר לאסור בשני מה שנוול בראשון משום גזירת משקין שזבו.

*

גמ'. **שם.** בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' קס"ח, ד"ה רצ"ע במאי כו'), מביא מהגרמ"ח ז"ל צמעה שהי' צפלארענא, שנשאל צבן א"י הנמצא בחו"ל עם צבן חו"ל צליל מוש"ק שביעי של פסח, שצבן א"י נריך להבדיל וצבן חו"ל לקדש, ואין להם אלא כוס אחד, והורה שזכה צבן א"י בכוס זה להבדיל עליו, והצבן חו"ל יקדש על הפת.

והיעב"ץ ז"ל תמה עליו דמנין לו שצבן א"י הנמצא בחו"ל ודעתו לחזור נריך להבדיל מוצי"ט א', כי אדרבה נראה פשוט שא"ל להבדיל אז, דכלום הוא מבדיל אלא משום מלאכה, וכיון שצבן א"י בחו"ל אפי' דעתו לחזור אסור במלאכה ציו"ט ז' ש"ג בכל אופן (ר"ל אפי' בצנעא), א"כ עזירה הוא צידו להבדיל אפי' בתפילה, ומכש"כ להבדיל על הכוס הו"ל צרכה לצטלה, גם חשוב פרהסיא וצר נידוי הוא המבדיל בצרהסיא ואף כי לגזול את שאינו שלו (ר"ל לזכות בכוסו של בן

חמירא ואסורה אפי' לטלטול ועמ"ש תוס' ספ"ק דשבת גבי כרכי דוזוי. ור' יוחנן נמי אמר מותרת בזה ולא אמר תאכל בזה כי היכי דנידוק מיניה מותרת בזה אבל בראשון אסורה אפי' בטלטול דה"א למיטוינהו האידנא ולמיכלינהו למחר כאשפזיכני דרב אדא ב"א.

*

גמ'. **והא רב אסי מבדיל' מיומא טבא לחבריה.** עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רב) וצוקף דבריו כותב: מ"ש מכ"ת הרב נ"י בטעם דלא מבדלין מיי"ט לחצרו דרב אסי צ"ה ד' ע"ז לגרמי' עבד דאיהו ס"ל פרק ערבי פסחים ק"ו ע"ז טעם אינו מבדיל וא"כ ע"כ להבדיל טרם יטעום אבל אכן דקיי"ל טעם מבדיל א"כ סמכי' אהבדלה דעבד מוצאי י"ט וקאי גם אי"ט ראשון כמו במוצאי שבת דמבדיל והולך עד יום ד' בשבת, אלו דברי פאר רוס מעלתו נ"י.

וא"א להבינם דהא פשיט' לכ"ע שאסור לטעום לכתחלה עד שיבדיל ולא פליגי רב אסי ור"ה פרק ערבי פסחים אלא אי עבר וטעם אי יבדיל או לא וע"כ לא פליגי אלא אי יבדיל צלילה אחר טעימתו אבל למחר יבדיל גם לרב אסי כמבואר ורב אסי ורב זירא מרא דשמתתא דמבדיל מיומא טבא לחצרי' אינהו בעצמם ס"ל דאי לא אבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך עד ד' בשבת כדאי' פע"פ ק"ו ע"א ע"כ אין מקום צמות להצין דבריו וצמי חורפי אמרתי המשך דברי רבא ק"ו ע"א הלכתא טעם מקדש וטעם מבדיל ואם לא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כו' דמאי שייכות לשתי הלכתא' אהדדי היינו משום דהוה סד"א דרב אסי דמחמיר טעם אינו מבדיל היינו משום דלטעמיה אזיל דס"ל מבדיל עד ד' בשבת א"כ נחמיר עליו טעם לא יבדיל היום ועוד חזון למועד למחר וליומא אחרת אבל מאן דס"ל טעם מבדיל על כרחק ס"ל אינו מבדיל אלא במ"ש ולא כל היום ואם לא עכשיו אימתי ע"כ הקילו עליו דטעם מבדיל הכי הוה ס"ד קא משמע לן רבא תרי קולא בחדא דוכתא דטעם מבדיל וגם יש לו פנאי להבדיל כל השבת כלו והיינו חידושה.

ובחזור לדברי מעלתו אפי' יהיבנא ליה דבריו ויפרשם ויתקנם עכ"פ להתוס' והרא"ש אך להרי"ף ורמב"ם דפסקו דאינו מבדיל והולך אלא יום א' השייך לליל מוצאי שבת קודש ולא יותר א"כ ה"נ אין הבדלה דמיי"ט ז' מועיל ליי"ט א' ובש"ע א"ח סי' רצ"ט מיייתי ז' הדעות ואם יאמר נא כיון דלא אפשר שאני וכמ"ש הרא"ש ומיייתי ליה מג"א סי' תקנ"ו סק"ז א"כ גם לרב אסי נאמר כך היכי דלא אפשר שאני אבל באמת מה לנו להמלא' חדשות ודברי הרי"ט צבא סוכה מ"ז מצוה א"י לפנינו דלמאי דקיי"ל שמיני ספק ז' יתוצי יחצין צרכי לא מצריכין משום דמחזי כסתרי אהדדי אידחי ל' דרב אסי דהבדלה וקדוש סתרי אהדדי וכמ"ש ג"כ כל"ח צ"ה ד' ע"ז שם.

ובזה נדחה תי' ז' דכ"מ דמיייתי מג"א סי' תפ"ט סק"א שכתב דמדינא נריך לספור ע"ש וק' הא הכא נמי

והבג"א (סי' רצט סק"ב) כ' דמשמע צתוס' שצת (ט: ד"ה לימא, דגזי הדלה אס התחיל באיסור מפסיק. וכן משמע בהגה (סי' רעא ס"ה). וז"ל דס"ל הדלה מדאורייתא, דלמ"ד מדרבנן אס התחיל לאכול אינו פוסק. ע"ש. וע"ע בקובץ שיעורים מ"ש צוה.

*

גמ'. שם. הקשה בקובץ שיעורים, צהולך צמדצר, ואינו יודע מתי שצת, דאסור צמלאכה צכל יוס, למה לא יתחייב צכל יוס לקדש ולהצדיל מספיקא דאורייתא, ולהסוברין דהצדלה צרבנן, יתחייב לקדש.

ביהו צירושלמי פ' צכל גדול משמע, דהא דאסור צמלאכה צכל יוס הוא מדרבנן, דמדאורייתא אזלינן צתר רוצא, אלא דקשה, דהאזך אפשר להמיר משוס רוצא, הא הוי תרתי דסתרי צמ"ש תוס', גצי נסקלין צנשרפין, דלא אזלינן צתר רוצא דממ"נ נעשה שלא כדין, וה"נ אס נתיר צכל יוס משוס רוצא, יעשה מלאכה גס צצצת.

*

גמ'. שם. חקר הצל"ת, לדידן דקיימא לן נולדה צוה מותרת צוה וצקיאיין צקציעא דירחא למה לא נצדיל מיומא טצא לחצריה כדעצד רצ אסי וצגמרא לא מצינו חולק על רצ אסי צהצדלה ומהי תיתי לדחות דצריו של אמורא מהלכה וכו', עיי"ש.

ועיין צן יהודע שכתצ עליו: ואחר המחילה רצה אין מקום לחקירה זו דודאי צגמרא דידן מוכח דלא קיימא לן להלכתא כרצ אסי דהא הצמרא (דחא) קאמר והא רצ אסי מצדיל וכו' שמע מינה דרצ אסי דוקא הוא דעציד הכי וכולהו רצנן וכולי עלמא לא הוו מצדילין כותי דאי כולי עלמא עצדי הכי הוה ליה להקשות מן סוגיין דעלמא ועוד הוה ליה למימר כוותיה דרצ מסתצרא דהא מצדילנן מיומא טצא לחצריה על כן שמע מינה דרצ אסי לגרמיה עצד ולא סצרי מרנן כוותיה ולא איכא מאן דעציד הכי והוא הדצר אשר כתצ צשיטה מקוצצת דרצ אסי דעצד לגרמיה עצד ולית הלכתא כוותיה.

*

גמ'. דש"ח צותם הזהירו במנהג אבותיכם בדיכם וכו'. עיין צשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תקצד) ע"ד השאלה, אס מותר לשחוט ולצשל מיוס טוצ ראשון לצורך השצת אפילו ע"י עירוב.

והשיב: על דצ זה נשאל הרא"ש וכתצ ז"ל אין לשחוט ציוס הראשון לצורך השצת אע"פ שערצ דודאי יוס ראשון עיקר ויוס טוצ שני אינו אלא משוס גורת שמדא וכיון דאפשר לו לשחוט ציוס צ' שהוא חול למה ישחוט צראשון שהוא ודאי קדש עכ"ל ותמהתי שכתצ ש"ט צ' הוא גורת שמדא והלא אינו אלא מנהגא כדאמרינן שלחו מתם דאע"ג דידעינן צקציעא דירחא הזהירו צמנהג אצותיכם. ולענין הדין אומר אני שאס השחיטה של יוס ראשון היא טובה משחיטת יוס צ' לפי שיש מיני עופות ומיני צשר שאס יצשלו אותם ציוס שחיטתן

חור"ל, אלא ימתין עד זמן הצדלה האמיתי צחור"ל וכל ג' ימים וזמנה הוא, עכת"ד.

ורב"ר היעצ"ן ז"ל צ"ע מש"ס דכאן, דר' אסי מצדיל מיומא טצא לחצרי, והרי ר"א צודאי שהי אסור צעשית מלאכה ציו"ט צ' מדינא, אי משוס דקדושה א' היא, אי משוס מנהג אצותיהם כדקאמר צגמ' ר"א ספוקי מספק"ל, ומה"ט הי' ר"א צאמת מקדש ומצדיל, מצואר עכ"פ דשייכא שפיר הצדלה גס היכא שיהא אסור צעשית מלאכה גס אחר ההצדלה. ואס כי לא קיי"ל כר"א צהא, שהרי אין צני חור"ל מצדילים צין יומא טצא לחצרי צכר כ' צחי הצל"ת (בסוגיין) הטעם, דאנן קיי"ל צסוכה (מ"ז ב) דחיישינן לסתרי אהדדי ולזולוי דיו"ט, ועל כן אס יצדיל צין יומא טצא לחצרי וצע"כ יצטרך גס לקדש, ונמצא חור"ל תרתי דסתרי וזולא ליו"ט צ', ע"כ אין מצדילין ע"ש. וכ"כ צשו"ת ח"ס (חור"ד ססי' ר"צ) ע"ש. וצאמת שצכר מצואר כן צחי המאירי (ד"ה בראשונה כו'), שצ' חור"ל ואי קשיא לן, לדידן אמאי לא מצדילין מיו"ט לחצרו, אפשר משוס דלא לימי לזולוי צו כו' עכ"ל.

עב"פ מצואר דהצדלה לא צצציל היתר מלאכה, אלא משוס סילוק והפסק קדושה נתקנה. ומשו"ה שפיר מצדילין מיו"ט לחצרו, למאן דלא חייש לזולא דיו"ט אף שיהיו אסורין צעשית מלאכה גס אחר ההצדלה. עיין צכ"ז צשו"ת צכל החכמה (חלק א סימן כב) צנידון צן א"י צחור"ל, לענין הצדלה צמוציא יו"ט ראשון.

*

גמ'. רב אסי ספוקי מספקא ליה וכו'. עיין צשטה מקוצצת כאן, חור"ל: הקשה הריטצ"א דמשוס ספיקא היכי מחית נפשיה לומר הצדלה מספק, והרי צרכה שאינה צריכה יש צה משוס לא תשא. וחירך צצאמצע התפלה היה מצדיל וחותר צצרכה יו"ט. ואי נמי כיון דמדאורייתא חול גמור הוא לכ"ע, וחזי להצדלה, ליכא משוס צרכה לצטלה, שאיסור צרכה לצטלה מדרבנן, וחיוצ הצדלה מדאורייתא, וכיון שכן איכא לצרובי על הספק, שכל צרכות של תורה אס הוא ספק יכול לצרך על ספקן. ע"כ.

ובעיקר הדצר מ"ש דהצדלה מן התורה. כ"כ הרמצ"ס (פכ"ט מה' שבת ה"א) מצות עשה מן התורה לקדש את יוס השצת צצצרים, שנא' זכור את יוס השצת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שצת וקידוש. וצריך לזכרהו צצניסתו וציציאתו. צצניסתו צקידוש היום, וציציאתו צהצדלה. ע"כ. (וכ' ה"ה, ומדברי רבינו נראה בבואור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה, והכל בכלל זכור). וכך הם דצרי הרמצ"ס ציתר ציאור צס' המצות (מ"ע קנה). ע"ש.

והבג"ג (עשין כט) כתצ כלשון הרמצ"ס, ומוכת דס"ל דהצדלה מדאורייתא. גס צס' החינוך (מצוה לא) כ' כדצרי הרמצ"ס. וצמנת חינוך שס כ' דס"ל שמצות הצדלה מן התורה (כד' הרמב"ם).

מיני עופות וכו' הרד"ז וכו' וע"ש מה שהקשה צמ"ש הרא"ש בתשו' די"ט ב' משום גזרת שמדא ולק"מ עכ"ל הבט ימין וראה דדצי"ו אחד קצר שכתבתי ולק"מ נכלל כל האמור' ולא הורכתי לפרש דהיה הדבר פשוט צעיני דכ"ע ידעי דמנהג' לחוד לא סגי והנה לור"פ גזרת שמד וככל הדברים האמורים.

[בין כתיבה להדפסה בגמר הדפוס בא לידי ס' שציתת י"ט וראיתי לו ז"ל דף קכ"ב שכ' על תשו' הרד"ז והק' כמו שהקשתי לפני משם הבן יקיר לי נר"ו וכבר כתבתי לישב דבריו. ומה שהקשה עוד גם אנכי העירוניהו ותימ' עליו ז"ל שלא הביא דברי הראשונים. שהבאתי לפני]. ע"כ. ועיי"ש עוד שהאריך בגוף דברי הרד"ז.

*

גמ'. שם. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן ק) ד"ה והנה הראב"ד, כותב בתו"ד: וזוהי נחל מה שהקשה הכ"מ מהא דאמרו צביה דף ד' והאידנא דבקיאי בקציעא דירחא מ"ט עצדין תרי יומי משום דשלחו מתם ולמה לי טעם הלו ת"ל דהא צריכין למעבד כמו שחקנו הם. ולפמ"ש א"ש דשם כל מה שחקנו שני ימים הוא משום ספק דלא בקיאיין וכל שנחלה לנו הדבר א"כ גם הם הם אי' בקיאיין לא נגזר וגם הוה כאותן מקומות שהיו בקיאיין דלא עשו רק חד יומא וז"ב. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת חכם נבי (סימן קס"ז) העלה, שלפי הגמ' כאן, העולים מחו"ל לארץ ישראל, אע"פ שדעתם לחזור, די להם לעשות יום טוב אחד כל ימי שהותם בא"י, ואפילו לענין עשיית מלאכה, ואין זה בכלל מה ששנינו (בפסחים דף ג ע"ב), שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, ומכל שכן לענין תפלות וקידוש וזכרת המזון שעליהם לנהוג כבני א"י, ולא גזרו חכמים על בני חו"ל לעשות שני ימים טובים של גלויות אלא כשהם עדיין דרים במקומם, אבל כשעלו לא"י, אסור להם להוסיף על יום טוב אחד, משום אסור כל חוסיק, על פי המבואר במסכת ראש השנה (דף כ"ח ע"ב). ע"כ.

אולם בשו"ת גאוני מורח ומערב (סי' ל"ט), מבואר, שגם בני חו"ל שעלו לא"י ודעתם לחזור תוך י"ב חודש, חייבים לשמור שני ימים טובים של גלויות. (וכן הוא בשו"ת מעשה הגאונים סי' מ"ז). וכן הבי"ו בשו"ת אצקת רוכל (סי' כ"ו), העיד שפשוט המנהג מימי קדם, ובפני גאוני עולם, שבני חו"ל העולים לא"י ודעתם לחזור, עושים שני ימים טובים של גלויות כמנהג בני חו"ל, ככל חקיו ומשפטיו שבחו"ל, ולא עוד אלא שחאספים מנינים רבים של העולים צפרהסיה ומתפללים ביום השני תפילת יום טוב וקוראים בספר תורה כמנהגם שבחו"ל, ואין פוגה פה. ושכן עיקר להלכה. ע"כ. וכן בשו"ת נבחר מכסף (סי' ח), העיד על המנהג כדברי הבי"ו הנ"ל. וכן מבואר בשו"ת הלכות קטנות (סי' ד'), בשם גאוני ירושלים. וכן כתב החיד"א

אינו יפה לאכילה כמו הנשחטין מאתמול שהוא מותר לשחוט מיום ראשון שהרי מן הדין מותר לשחוט מיי"ט ראשון לשבת אלא כיון דאפשר למחר למה יבשל היום ואם הבשר או העוף היא יותר טוב אם נשחט מאתמול למה לא ישחוט מאתמול והא קי"ל מכשירי אוכל נפש אינם נעשים ביום טוב ואפ"ה אם מפיגים טעמם עושין אותם ביום טוב הכא נמי לא שנה וגם הרב ז"ל לא אמרה אלא כיון שאפשר למחר מהיות טוב אל תקרי רע ומה שכתב שיום טוב ב' הוי משום גזרת שמדא לא ידעתי מהו. ע"כ.

ועיי' בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן ח) שמציא בשם בנו שתמה על הרד"ז מגמ' כאן, ח"ל: זה ימים מועטים שבני צבורי החכם השלם עצום ורב גם בן ואח הוא לי נר"ו הקשה לי על הרד"ז בתשו' זו דנעלם ממנו תלמוד ערוך, וזה שהרד"ז כתב בתשו' הנו' ח"ל על דבר זה נשאל הרא"ש וכו' ח"ל אין לשחוט ביום הראשון לצורך השבת אעפ"י שערב דודאי יום ראשון עיקר ויום טוב שני אינו אלא משום גזרת שמדא וכיון דאפשר לשחוט לו ביום ב' שהוא חול למה ישחוט בא' שודאי הוא קדש. ותמהתי שכ' ש"ט שני הוא גזרת שמדא והלא אינו אלא מנהג' כדאמרינן שלחו מתם דאע"ג דידעינן בקיצוע' דירח' הזהרו במנהג אבותיכם עכ"ל הרד"ז. ותמה בני ידידי הי"ו דהרי פ"ק צביה דף ד' אתמר הם והשת' דידעינן בקיצוע' דירח' מ"ט עצדין תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם צדיכם זמנין דגזרו המלכות גזרה ואחי לאקלקולי ופרש"י דגזרו המלכות גזרה שלא יתעסקו בתורה וישתכח סוד העיצו' מכס ותעבדו נמי חד יומא ואחי לאקלקולי וכו' עכ"ל הרי בהדי' דטעמ' משום שמדא כמ"ש הרא"ש ומה לו להרד"ז עם הרא"ש עד שתמה עליו והוסיף שנית בסוף התשו' זוה, אלו דברי הבן יקיר לי יה יושיעהו מכל צרה כ"ר.

ובומית' לו דנראה דעת הרד"ז דעיקר הטעם אינו משום גזרת שמד אלא משום שנהגו כן ואי לא דנהגו הכי לא אצריכו להו למעבד תרי יומי משום גזרת שמד והראיה דבא"י עצדין חד יומא ולא חשו לגזרת שמד. ואיצר' דאי לא משום גזרת שמד אף דנהגו תרי יומי האידנ' דידעינן בקיצוע' דירח' הוה עבדי חד יומא כא"י גם בח"ל. אמנם עיקר' דמילת' דקדמה ואחיא מנהג' ועל כן הפוסקים נקטי דעבדי תרי יומי משום מנהג' ומכללם הרמב"ם צה' קדוש החדש פ"ה ופ"ו דיום טוב והרא"ש צפסקי פ' לולב וערבה ועל כן הקשה על הרא"ש הרד"ז דקאמר דאינו אלא משום גזרת שמדא דהול"ל משום מנהג. והוה לתת פנים לדברי הרד"ז.

אבל באמת לק"מ על הרא"ש דכיון דמנהג לחוד לא אהני לאנוחיהו במנהגייהו לולי גזרת השמד נקט הרא"ש גזרת שמדא ואין כאן תימא. באופן דיראה לי דעל הרד"ז אין לו דאשתמיטתיה סוגית צביה דודאי כמאן דמנה צביסיתיה דמיא ואפ"ה הקשה על הרא"ש. ועל הרא"ש ל"ק קושית הרד"ז כאמור'. איכו השת' גשה נא ושקה לי בני על מילת' מעליה' דאמר אדון צב' צרכי יוסף סי' תקכ"ז ושם נא' ח"ל

הרמב"ן במלחמות שכן מצואר צירושלמי, והדבר נ"צ דמה חילוק יש בין מסתכנין, וממנ"פ אם הסכנה על קיום המצוה גם ב"ד וט"ו לא. וי"ל דלא היה הסכנה רק על הזמן, וא"כ אותו זמן הנקבע במגלה בהדיא מחויב למסור עצמו, משא"כ הזמנים שקבעו, הרשות בידם להעביר המועד על י"ד וט"ו ולא להסתכן.

ולחג"ל כיון דעקר החשש משום זימנין דאיכא שמדא, ולפ"ז אז שוב בודאי מסתכנים על דתן, ושוב אין המצוה לקרות אלא בזמנם, והרי בקיאיין בקביעא דירחא, והיום הוא בודאי י"ד, ואם יארכה שמד חלילה אף שישמח סוד העיבור, הא אז אמרו דאין הזמן רק י"ד וט"ו, ובעינין י"ד וט"ו ברור. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין י"ט פנים על מועדים (דף ט' ע"ב), שמבאר בדרך רמז, דר"ל שאנו אוזנין מעשה אבותינו בידינו והולכים בדרכי אבות, בזכות זה יתקומם עלינו בזכות אבות כמו שהיה נוהג עם אבותינו שהי' בידם לבטל רוע גזירה שלמעלה כמ"ש לדיק גזר והקצ"ה מקיים, הקצ"ה גזר לדיק מבטל, וז"ש זימנין דגזרו מלכא של מעלה גזירה, ועי"ז אחי' לקלקולי היינו לבטלה, עיי"ש.

*

גמ'. גולדה בזה אסורה בזה. הטעם משום דכיומא אריכתא דמי, ועיין יע"ר"ד (ח"א דרוש י"א) שכתב לבאר, משום דאדם הראשון נברא בערב שבת באחד בתשרי, ומצואר ברצה פרשת בראשית (ב"ר יב, ו) דלא שקעה אורה כל יום שבת עד מוצאי שבת, ואז חשב אדם עולם חשך, ולכן יום א' ויום ב' תשרי כיום אחד דמי.

דף ה ע"א

גמ'. ונתקלל דאורי' בשיר וכו'. עיין פני יהושע דאין לתמוה דמשום קלקול השיר היו דוחין כל המועדות מקביעתן האמיתית, שהרי נראה חודש בזמנו. דהא גדולה מזו מצינו שאפילו משום חיבוט הערצה שאינו אלא מנהג הנביאים דחיין כל המועדים דלא ליקלע ערצה בשבת. והטעם בזה, משום דמועדים מסורים לב"ד דכתיב אתם אפילו מוידין.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהר"ם אלשיך (סימן קלח) שכתב ליישב מ"ש בטור (א"ח סימן קל"ג) שהשיר לא היה מצוה אלא בצק, וכ"כ שם ב"י ש"כ באורחות חיים וי"ל בא"ח במנהג לא ראיתי מי שאומר השירים והטעם שלא הית' מצוה אלא בצק. וקשה שהרי משנה שלמה שנינו, פעם א' נתקלקלו הלוי' בשיר כו' והוא על שיר שבערב וכן בגמ' נראה שהיו אומרים אותו בערב.

ובותב: פרק בתרא דר"ה עלה דתנן קלקלו הלוי' בשיר צעי בגמ' מאי קלקלו הלוי' בשיר הכא תרגימו שלא

בצרכי יוסף (סי' תצ"ו אות ד). וראה עוד בשו"ת שאלת יע"ץ (סימן קס"ח).

ואמנם בספר עיר הקודש והמקדש (חלק ג' סי' רס"א) כתב, שהגאון רבי שמואל סלאנט היה חושש לבצרת החכם צבי הנ"ל, והיה מורה להחמיר כחומרות בני חו"ל, וכחומרות בני א"י, וכן כתב כיוצא בזה בשו"ת נדר מטעי (סי' י'). וראה עוד בשואל ומשיב תליתאה (חלק ב' סי' כ"ח), שגם כן מנדר כדעת החכם צבי.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ב' סימן צט) בענין בן חו"ל שיש לו בית חרושת בא"י אם רשאים שכיריו בני א"י לעשות מלאכה ב"ט שני.

ובסוף דבריו כותב: והנה האיסור מלאכה ב"ט שני לדין אף שידעיין בקביעא דירחא מפורש בצ"ה דף ד' משום דשלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם צדיכם ולכן אף לנו לא נאסר אלא כמו שהיו אצל אבותינו שהיה צדין ספק כך הוא אצלנו רק צדין ספק ומטעם זה הלכה כרצ בצ"ה שגולדה בראשון מותר בשני דלא כר"ז דאמר כותיה דר' אסי מסתברא כיון דעבדין תרי יומי אף שידעיין בקביעא דירחא אלמא דחק קצוע הוא מתק"ח אפילו בלא ספק אלא כרצ שאף עתה אינו חק אלא מדאגת הספק מנדר הזהירו במנהג אבותיכם כדפרש"י עיי"ש.

ובמילא גם לדין זה לומר לבן א"י שיעשה מלאכתו דבן חו"ל ציוס השני שהוא חול שם נמי הוא כדין הספק שהיה אצל אבותינו שהיה מותר מאחר שרק כבטעות היה אסור במלאכה הבן חו"ל כ"כ יש להיות עתה שג"כ נוהגין אנו רק כמו שהיה ספק אצלנו כבימינו. ותלוי דין זה במחלוקת רב ור' אסי בצ"ה וכיון שפסק רבא הלכתא כרצ בצ"ה וכן בכל הפוסקים יש להתיר לכו"ע לבן חו"ל שיש לו קרקע ובית מסחר בא"י שיעשו עבורו שכיריו מבני א"י מלאכתו שם ורשאי אף לזות להם שיעשו. ואף בעלי נפש אין להם להחמיר כלל. והאוסר שבצרכי יוסף כנראה לא נחית לסברא פשוטה זו ואין לחוש לדבריו כלל. ע"כ. וע"ע מ"ש בזה שם (חלק אר"ח ד' סימן קה-קקז).

*

גמ'. זמנין דגזרו המלכות גזרה ואתי לאקלל דאורי'. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"ג סימן קעט) כותב דבר נחמד בשוב קו' המהרש"ל המוצא בצ"ח וט"ו ומג"א (סימן תרפ"ח) למה אין אנו עושין פורים ב"ד וט"ו משום ספיקא דיומא.

ובתב ליישב לפמ"ש בגמ' כאן, דהשתא דבקיאי בקביעא דירחא לא היו צריך לעשות שני ימים רק משום דזמנין דגזרו גזרה, ובשאלות פ' אמור הגירסא זימנין דאיכא שמדא ואמו לקלקולי.

והנה צ"ח מגילה אמרו בזמן שמסתכנים זה אינו רק ב"ד וט"ו בלבד, ופירש הרי"ף שמסתכנין דתנן, וכ"כ

למ"ד שיר מעבד הקרבן אי אפשר לומר דכל היכא שלא אמר שיר של יום ממש מעבד הקרבן כיון דמקראי דאורייתא ילפינן ליה והיכא רמיזא באורייתא איזו מומורים יאמרו בכל יום מאותן מומורים שאמר דוד בספר תהילים וכו' עי"ש, אך צוה י"ל דאף דבאמת מה"ט יולא בכל שיר מ"מ אחר שתקנו לומר שירים מיוחדים אס שינה י"ל דאף מה"ט לא ילא כמו שכתבו החוס' סוכה דף ג' ע"א ד"ה דאמר לך מני, עי"ש.

אולם בשו"ת אבני נזר (אור"ח ח"ב סי' כ"ז אות ד') כתב שמנא סמוכין לש"י האלשיך מוהר הקדוש דשיר של בין הערבים לא הוה מן התורה וע"כ אינו מעבד הקרבן. עי"ש.

ובעיקר קושית האלשיך עי' בח"ס על מס' תמיד ובספר מעיין החכמה ובשער אפרים סי' ל' מש"כ צוה.

וע"ע צערוך לנר (ר"ה ל"א) שמציא קושית האלשיך, ומתוך דאפשר לומר דודאי כל ימות השנה לא אמרו שירה בתמיד של בין הערבים דלא נזכר בשום מקום ורק בר"ה אמרו וכו', עי"ש באריכות לחלק בין ר"ה לשאר ימות החול וא"ש דברי הטור.

אולם דבריו תמוהים דהרי מפורש בסוכה דף נ"ג צמשה דאין פותחין וכו' מתשע תקיעות לתמיד של בין הערבים שכל יום היה שיר בתמיד של בין הערבים עי"ש. וביותר תמוה שהגאון בעל ערוך לנר כתב צמנו בחידושי על מסכת סוכה שם שממשה זו היה יכול האלשיך להקשות קושיתו על הטור עי"ש, ואין לא הרגיש שמכאן נסתר תירוץ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הר"י מיגאש (סימן קמו) וז"ל: פעם אחת נשתחו העדים מלצא ונתקלקלו הלויים בשיר ונחלקו רבותינו כמו שלמדנו רבינו צענין הקלקול וכמו שאמר התלמוד מאי קלקול קלקלו הלויים בשיר הכא תרגימו שאמרו כו'. וכבר ידענו ששיר של בין הערבים הוא קול ה' יחיל מדבר כמו שאמרה המשנה בתמיד ולאחיה סיבה לא אירע להם הקלקול במוסף כמו שאירע בקרבן של בין הערבים אס שנאמר שלא הקריבו קרבן מוסף. ולאחיה סיבה בטלה היום עדות החדש וכבר מלאנו במקומות רבים מהמשנה והתלמוד שעדות החדש היתה אחר החורבן מהס ה' מה שאמרו משרצ בהמ"ק התקין ריב"ז שיהיו מקצלין עדות החדש כל היום ואמרו בתלמוד רב אדא ורב שלמאן תרווייהו מצי כלוחית קאמרי מתקנת ריב"ז צינה אסורה כו' כל אלו ראיות שאחר בית שני היתה קבלת עדות החדש לפי שריב"ז היה צומן בית שני ומה הוא הדבר שצטלה אחר זה. ואס הסיבה משום ידיעין בקציעא דירחא מאחיה טעם לא נקדש על הראיה. ואס נאמר שהקדוש על הראי' הוא דוקא בפני הבית נאמר שהמאמרים הנו' שהם מורים על עדות החדש היו בלא קידוש. יורינו רבינו.

תשובה: מה ששאלת על אמרם פעם אחת נשתחו העדים מלצא ונתקלקלו הלויים בשיר שציאר התלמוד שזה הקלקול אירע בתמיד של בין הערבים ואמרת איך עשו בקרבן מוסף לא קרב באותו יום שאין חיוב להקריב קרבן מוסף בחול

אמרו שירה כל עיקר ר' זירא אמר שאמרו של חול עם תמיד של בין הערבים מתב רב אחא בר הונא תמיד של ר"ה כו' עד א"כ כל היכא דמסתפקא אמרי' שירה דחול היינו דקאמר אומרו וכופלו אלא אי אמרת לא אמור כלל מאי אומרו וכופלו שאני התם דשירה דיומ' היא ופרש"י וז"ל דשירה דיומ' היא דלעולם כל היכא דמסתפקא מילתא כגון צמנה דאי היום קדש לא שייך למימר דחול ואי הוא חול לא שייך למימר קדש לא אמרו כלל והכא היינו טעמא דאמרו שירה דחול צממישי צמנה דשירה דיומ' היא שיר הראוי ליאמר היום הוא ואפי' צר"ה נאמרת שירת החול ע"כ. הרי דאסיקו צמ' לדעת האומרים צצול דהיכא דאיכא ספיקא צמנה לא אמרי' שירה כלל וקשה דהא סתם מנתיחין ר' מאיר ואיהו סבר כצרייתא צעריין דשיר מעבד את הקרבן וא"כ היכי אפשר לומר שיקריבו הקרבן בלא שיר כלל אלא ודאי דשאני לן בין צקר לערב דצקר מעבד וצערב לא מעבד ומש"ה אפשר דכתב הטור וא"כ דמלות השיר צצקר משום דצערב אינו מעבד את הקרבן, זהו הנלע"ד. ע"כ.

וע"ע צמג"א (סי' קל"ב סק"ד) שמציא קושית האלשיך, ומתוך שאס הביאו הנסכים צלילה לא היו אומרים השיר כמש"כ החוס', ואע"ג דלכתחילה אין לאחיה עד הלילה מ"מ דיעבד כשר משא"כ בשיר של שחרית א"א לדחותה כלל. ועוד תירץ, דאחר מנחה הוי כהקריב התמיד ושוב לא אמרו שירה אפי' עוד היום גדול, עי"ש צמחית השקל, ועי' בספר שפת אמת כעין זה.

ובספר צאר שצב (בחידושי סוף מסכת תמיד) כתב צפשיטות שלא דעת האלשיך שדבר פשוט הוא שלר' מאיר אף שיר של בין הערבים מעבד הקרבן, ומתוך דעת הטור שצריך לגרום שהשיר לא היה צערב היינו צלילה אלא ציום. עי"ש. ועי' צפרישה שכתב ג"כ כן. אמנם ציום תרועה השיג עליו עי"ש. וכן השיג על שיטת האלשיך, תדא דנראה דלית הלכתא כר' מאיר דשיר מעבד הקרבן אלא כרבנן דפליגי עלי', ועוד דלשון הטור משמע שלא היה מצותו אלא צבוקר ולא שהיה מצוה גס צערב אלא שאינו מעבד וכן משמע ממה שכתב הטור צס ר"ע צס' רל"ז עי"ש, לכן תירץ דבאמת השיר אינו לעיכוצא לא צבוקר ולא צערב ולפיכך כשהיו מסופקים בתמיד של בין הערבים איזה שיר יאמרו אס הוא ר"ח או לא לא היו אומרים כלל אכל צבוקר היו אומרים תמיד משום דצרוצ השנים לא היו צאים עדים אלא אחר תמיד של שחר, ונמא דשיר של שחר לא נחבטל לעולם משא"כ של בין הערבים לכן אנו שעושים זכר למקדש צאמירת השיר די לאמרו צבוקר שלעולם לא היה פוסק עי"ש.

גם הפני יהושע (ר"ה דף ל"א) השיג על דברי האלשיך, דמאן פליג לן ומה טעם יש צדבר לחלק בין של שחרית לשל ערבית דהא מאן דאמר שיר מעבד הקרבן ילפינן להו מקראי טוצא וא"כ לא שייך כלל לחלק ציניהם דהא צהדיא כתיב בתמיד של בין הערבים כמחנת הצוקר וכנסכו משמע דשום צכל ענין לגמרי וכו' ובר מן דין קשיא טוצא על דבריו אפי'

שצ בתשובה שלמה, היו מרמזו להלויים שיסוררו ביתרון התלוצצות, עד שעוררו את החוטא לשוץ בתשובה שלמה, ואם זה הי' בחול, מובן שצימים מוקדשים הי' השיר ביתר שאת וביתרון הכשר, וכמ"ש המהר"ל ז"ל דעיקר גדר השיר ללאת הגבולים הטבעיים, מחמת רגשי קודש ואהבה ודביקות, ע"כ ודאי עיקר רגש קדושת היו"ט הי' בשעת השיר, ועיקר בשיר של היו"ט מנד אטו יום טוב לשיר ידידי אהני לשיר דחול לא מהני כנ"ל, וכ"ז כשאמרו בין הערבים שיר של יום טוב, אז לא הי' קפידא מה שבשאר אמרו שיר של חול, כיון דסו"ס הרגישו קדושת יום טוב גם כזה, אמנם פ"א נשתהו מלצא, ואמרו גם בין הערבים שיר של חול, והפסידו כל עיקר הרגש של יום טוב, אשר עיקרו בשעת השיר, ע"כ הקפידו ע"ז ביותר מביטול המוסף שהוא רק מלוא פרטיות של יום טוב, משא"כ השיר שבו כל רגש קדושת יום טוב.

*

גמ'. מושחרב בית המקדש התקין ריב"ז וכו'. עיין שו"ת רש"י (סימן כו) תשובת רבי יצחק בן יהודה לתלמידו רש"י, ו"ל: ששאל, ולרצ ושמאל קשיא מתניתא דקמי משחרב בית המקדש שאין לחוש לקלקול השיר. התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו מקבלין עדות החודש כל היום כולו דביום שלשים של אלול היו מצפין לעדים. אלא האי דעבדין תרי יומי משום דשתי קדושות הן דכשני ימים טובים של גליות דמי.

לא קשיא, הא לן והא להו, שארץ ישראל דבעדות תליא מלתא, כיוון דהוי מקבלי עדות כל היום כולו דלאחר חול הוי וודאי, מותרת כזה דלא עבדי אלא חד יומא ראש השנה. הא לן בכל דעבדין תרי יומי ראש השנה, משום דקדושה אחת הוי, דסמכין אתקנה קמייתא שהיו נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש. ולא דמי לשני ימים טובים של גליות, דהתם דחד יומא וודאי חול הוא, והאי דעבדין תרי יומי משום ספיא דראש חודש הוא. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שער אפרים (סימן ל).

*

גמ'. וזרב ושמאל קשיא מתניתין וכו'. עיין שו"ת רש"י (סימן יג) תשובת רבינו יצחק בן ר' יהודה לרש"י. ו"ל: ששאל ולרצ ושמאל קשה מתניתין דקמי משחרב בית המקדש שאין לחוש לקלקול השיר התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום כולו דביום שלשים של אלול היו מצפין לעדים אלא האי דעבדין תרי יומי משום דשתי קדושות הן דכשני ימים טובים של גליות דמי לא קשיא הא לן הא להו שארץ ישראל דבעדות תליא מלתא כיון דהוי מקבלי עדות כל היום כולו דלאחר חול הוי ודאי מותרת כזה דלא עבדי אלא חד יומא ראש השנה הא לן בכל דעבדין תרי יומא ראש השנה משום דקדושה אחת הוי דסמכין אתקנה קמייתא שהיו נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש ולא דמי לשני ימים

והיה מתחייב באתו יום אם היו העדים מעידים בראיה שהיה מתברר שהי' אותו יום ר"ה וכל זמן שלא באו הוא נשאר בחזקת חול ואין מתחייב להביא בו קרבן. ולא יקרא זה קלקול הואיל ואין אנו מחוייבין בהקדשת מוסף מצלתי שיתברר לנו שאנו מחוייבין בו. אבל יקרא קלקול ענין שיר של בין הערבים להיות הקדשת תמיד של בין הערבים מחוייבת באתו יום בין שיהיה חול או ר"ה והואיל ודינו להתקרב היה בו קלקול בשיר אם למ"ד שאמרו שירה של חול כמה שכבר נתברר שהיה מתחייב לומר בו שיר של ר"ה שהוא קול ה' יחיל מדבר שהי' שינוי צורת הדבר והסרתו מאמתתו ולמ"ד שלא אמרו שירה כלל הנה נתקלקל השיר מכל וכל ונתבטל מלאמרו על תמיד שקרב ונראה לומר עליו שיר ואין לך קלקול יתר מזה ומה שחייב בזמן הזה שאין מנטרפים לעשות קדוש על הראיה הוא משום ידיעין בקציעא דירחא לא הו"רכו לקדשו בצ"ד הגדול שכבר קדשוהו שמים. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן רלז) ו"ל: שאלה, אם יש לומר שיר של חול צר"ת. תשובה, מההיא דנתקלקלו הלויים בשיר, אין ראיה, דאפשר שהקלקול הוא שלא אמרו שירה של י"ט. ע"כ. וע"ע מגן אברהם (סי' קל"ב ס"ק ד')

*

גמ'. שם. פירש"י ותוס' דהיינו בתמיד של בין הערבים, דאילו בתמיד של שחר היו אומרים תמיד שיר של חול אפי' כשצאו העדים מקודש, והקשו בתוס' הא נתקלקלו גם במוסף.

ובספר ארץ נצי כתב דיש להוסיף להקשות, דכיון דלעולם היו אומרים שיר של חול בשחרית, א"כ חזין שאין זה קלקול כ"כ, וא"כ מה צרך שאירע פעם א' מאלף שאמרו גם בין הערבים שיר של חול, ולא יהי דיעבד של בין הערבים חמור ממה שעושין תמיד בתמיד של שחר אפי' כשאפשר, דהיינו כשצאו העדים קודם התמיד, דמ"מ אומרים לכתחילה שיר של חול, ומה הרעש שנתקלקלו פעם אחת גם בשיר של בין הערבים.

ובתב לתרץ, לפמ"ש בטה"ק דרך אמת (להח"ק ר"פ מזבאריז ז"ל) דעיקר השבת בשעת התפילה, היינו שאז מרגיש האדם בקדושת ש"ק ע"י התלוצצות ורשפי אש שלהבת קה בהשתפכות הנפש בשעת תפלה, וי"ל עוד דעיקר שבעיקר הוא בשעת תפלה השייכת לש"ק כגון בנשמת וכו', ומה שאדם מרגיש יתרון גם בשאר תפלה, הוא כעין דברי הגמ' (ובחים ז"א) אטו שבת לצרכי קידוש אהני לצרכי היום לא אהני, וכן כזה מתפשט קדושת ש"ק ורגש הנפש גם על שאר התפלה אגב התפלה המיוחדת לש"ק. ולפ"ז יש לומר דהא דחשו יותר לשיר מלמוסף, משום דעיקר י"ט ורגש קדשתו הוא בשעת השיר, ק"ו מבשעת תפילה, כדאי' בטה"ק שהשיר של לויים הי' בהתלוצצות יתירה, ובטה"ק צריח מנוחה כתב, דהשיר היה מעורר בהמקריז הרהורי תשובה, ואם הכהן ראה שהחוטא לא

גמ'. וכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. הרמב"ם (בפ"א מהל' ממונים) כתב דהתורה נחלקת לג' חלקים, כל היוצא מקראי ע"י המדות והפולפול אפי' מוסכם הדין מצ"ד דדור אחד יכול צ"ד אחר אפי' קטן ממנו לחלוק עליו ולדרוש צענין אחר. ובכ"מ שם מצואר דמ"מ אחר סתימת המשנה שוב אין לחלוק על המשנה כי כך הסכימו אז, וכן אחר סתימת הש"ס גזרו שלא לחלוק על הש"ס שוב. אבל צימי המשנה וצימי האמוראים היה צ"ד אחרון יכול לחלוק על הראשון דדרשות הקרא ומסתימת הש"ס ואילך עכ"פ יכול כל חכמי דור ודור לחלוק על שלפניו בפירושי המשנה וש"ס כמו שנחלקו הם על פירושי הקרא. ועיי' בהר"ז ורמב"ן ורא"ש (פ"ד דסנהדרין) אי נוכל לחלוק על הגאונים וז"ל.

החלק השני מה שצא בקבלה איש מפי איש הלכה למשה מסיני, ובה לא ימצא מחלוקות. וכבר עמדו על הרמב"ם צוה דהרבה מחלוקות מצינו בהל"מ. (והחת"ס כתב, ולולי דמסתפינא הייתי מקיים מקצת דבריו ז"ל ולומר בודאי מצינו שנחלקה בקבלה איך היתה או אם הי' הל"מ בזה או לא כי זה קיבל מרבו כן וזה כן ע"י השכחה והצרות נתבלבלה הקבלה בעו"ה ובא בה פלוגתא. אך אחר שעמדו למנין בדור א' מחכמי ישראל והסכימו רבים לדעת א' מהם שכך הי' הקבלה ונתבטלו דברי היחיד. שוב לא שייך מחלוקות בדור שאחריו שיחלוק עם הדור שלפניו ולסמוך על דעת היחיד לומר כך הי' הל"מ כי זה אינינו דבר דחלי' בסברא כ"א בקבלה וכיון שהראשונים סמכו על הרוב שקבלו נגד קבלת היחיד אין כח בב"ד שלאחריו לחלוק על הרוב בזה. והוא נכון מאוד אם לא ימצא דבר מתנגד לזה).

החלק השלישי הם הגדרים והסייג' ומנהגי' דמיירו מייניהו הרמב"ם שם בפ"צ דכל הנעשה לסייג אין שום צ"ד יכול לצטלו כ"א לצורך שעה דלא עדיפי מאל"י צהר הכרמל. אבל תקנו' ומנהגי' צ"ד גדול צחכמה ומנין יכול לצטל ולא קטן אפילו צטל הטעם שצבצורו נעשה התקנה והנהיגו המנהג.

והב"ב הקשה אהא דנעשה לסייג אין לצטל אפי' ע"י צ"ד גדול מהא דגיטין ל"ו ע"ב הלל לדרי' תיקן וכו' נפקא מיני' לצטולי' וכו' והא פרוצל סייג הוא שנמנעו מלהלות ואפ"ה רצו לצטולי'.

ותירין החת"ס, דהרמב"ם נמי לא אמרו אלא כל זמן שלא צטל הטעם ועדיין צריכי' לסייג אז אין צ"ד אפי' גדול יכול לצטל, אבל החס פירש"י וז"ל לצטולי' להוסיב צ"ד אי אפשר דרי. ולא יהי' נמנעו מלהלות וכו' עכ"ל וא"כ לק"מ החס עבר הטעם ומשו"ה מצי' לצטולי'.

שוב כתב החת"ס, דשמע מינה מדברי רש"י אלו תלת. חדא הא דאמרן דעבר הטעם אפי' אם נעשה לסייג מצי' לצטולי'. ב' דאפי' צטל הטעם צעי' צ"ד גדול וכדעת רמב"ם הג"ל. דהרי מיירו מאכשור דרי דאל"ה הוי לי דבר הנאסר משום סייג וא"א לצטולי' וע"כ צטל הטעם ואפ"ה קאמר הש"ס עלה אין צ"ד יכול לצטל וכו'. ג' אי צטל הטעם וגם

טובים של גליות דהתם דחד יומא וודאי חול הוא והאי דעצדיקן תרי יומי משום ספיאק דראש חודש הוא. ע"כ.

ועיי' בשו"ת צנין ליון החדשות (סימן ס) שהעביר שצטל ציקורת על ספר שו"ת רש"י הנ"ל, והעיר על מקצת תשובות, ועל התשובה הנ"ל הוא כותב: תשובה זאת מצוה ארת מעצמה שהקשה רש"י לרבו לצאר לו מה דקאמר צבינה ולרבו ושמואל קשיא מתניתין לא קשיא הא לן והא להו וצאר לו כאשר הציא רש"י עצמו הפירוש שם אחר שקיבלו ממנו אלא מה שכתב בתשובה: דלאחר חול, נראה שחסרו כאן איזה תיבות, וכנ"ל: דלאחר חורבן אחד חול הוי ודאי ולכן נולדה צוה מותרת צוה. וכונתו שאף שכתב דלא עצדי אלא חד יומא ראש השנה מכ"מ פעמים היו נוהגין קדש צ' הימים גם לאחר שצטלה תקנת ריב"ז כגון שלא צאו עדים ציום שלשים כלל וכמו שכתבו התוספות שם אלא דאז לא נהגו קדש צשתייהן צודאי רק מספק והוי כצ' ימים טובים של גליות דאחד חול הוי ודאי ולכן נולדה צוה מותרת צוה. משא"כ לצני צבל שהיו נוהגין קדש צב' הימים משום דקדושה אחת הוי דסמכין אתקנה קמייתא. ע"כ.

*

גמ'. ורב יוסף אמר אף מתקנת ריב"ז וכו'. הקשה החת"ס, מ"ט לא אמנה עליו ר' יוסף והתירו. ועוד הא רבה אמר צינה מותרת, הרי צ"ד של רבה התירו, והרי הוא מותר.

ובתב דע"כ מזה ראיה צרורה לשיטת הרמב"ם דאפי' צטל הטעם צריך צ"ד גדול להתיר' והם לא היו גדולים מהראשונים. וז"ל ריב"ז שצטל תקנת עדות היה גדול מהמתקנים כמ"ש כ"מ.

אמנם שוב כתב שזה נראה דוחק, כמ"ש ראב"ד כי מתקני עדות הי' קדמונים מאוד ואפשר מנציאים ראשונים צצית ראשון וצודאי ריב"ז לא היה גדול מהם.

ע"ב כתב למחך לשיטת רש"י דקוצר דבר הנאסר לזמן אפי"ה צריך צ"ד אחר להתירו מ"מ קילא טפי וסגי צמנין קטן מהראשונים כיון שהראשונים פירשו הזמן להדיא וכן משמע מפירש"י פ' השולח ל"ו ע"ב ד"ה לצטולי' וכו' ע"ש היטב מצואר אי פירש הלל להדיא דרך לדרי' תיקון מ"מ צריך צ"ד אחר לצטל אלא דלא צעי' גדולים ע"ש.

עוד כתב החת"ס, דכל שהטעם ידוע ומצורר לכל ה"ל כמו שפירשו הזמן להדיא ואז כשצטל הטעם הידוע צטל התקנה ולמאן דס"ל כשעבר הזמן לא צעי' מנין כלל הה"ג הכא כשצטל הך טעם לא צעי' מנין. וכו'.

ובערתה י"ל דודאי תקנת עדות היה טעם ידוע וגולה וצפרט לצ"ד שהתקנה נוגע להם. ע"כ כשעבר הטעם הוה כעבר הזמן וסגי צמנין קטן והיה ריב"ז יכול לצטל אע"ג שלא היה גדול מהמתקני'. אך צינה לפי דעת ר' יוסף דצבר הנאסר מכלל צריך היתר צפרט. א"כ צריך מנין גדול שאין טעם איסורו ידוע. וע"כ לא הו"מ רבה ור' יוסף להתירו.

*

כלהוטים אחר התאווה ח"ו. מה שאין כן החיות והבהמות שאין בהם דרכי מוסר, הלכו בערצותיהם הזכרים והנקבות. ח"ש כל החיה כל הרמ"ש, רק למשפחותיהם, כל מין ומין לצד כי על זה נענשו, אבל במין אחד הלכו הזכרים והנקבות יחד.

*

גמ'. שם. יש לציין מ"ש בספר התקנות של ירושלים (דף מא ע"א) וז"ל: בשבטי ישראל הודענו נאמנה, כי יש הסכמה קדומה עשויה בכל תוקף ההסכמות מומן קדמון לקדושים אשר בארץ המה, שרווק מבין עשרים שנה ומעלה לא יוכל לדור בעה"ק ירושלם ח"ו כשהוא שרוי בלא אשה, והנה בעתה ראינו כמה רווקים מבין עשרים שנה ומעלה שרויים בלא אשה בעה"ק ירושלים ח"ו, וטוענים שאין ידם משגת לנרכי החופה ולזון ולפרנס את נשותיהם וכו', ולכן נתוועדנו עם אסיפת חכמי ומנהיגי וטובי עה"ק, רוב בנין ורוב מנין, וחדשנו ההסכמה הקדומה, וכולנו פה אחד עלינו בהסכמה שלא יורשה שום בחור רווק מבין עשרים שנה ומעלה לדור פעה"ק ירושלים ח"ו בלא אשה, וזמן קצוב ניתן לרווקים היושבים בעה"ק מהיום ה' אייר עד ר"ח אלול לישא אשה, ואז יוכל להמשיך לדור פעה"ק כרצונו, ואם לא מצא מנוח לישא אשה, מחוייב הוא ללכת מעה"ק. ורשות נתונה לפקידי ירושלים לכל העובר על דברינו לגרשו מן העיר ולרדוף אותו עד חרמה בכל מאמצי כחם עד מקום שידם מגעת. וכל זה הסכמנו בכל תוקף ההסכמות וכו'.

והחתומים על זה הגאונים: רבי נסים חיים משה מזרחי (מח"ס אדמת קודש), ורבי מיוחס בכ"ר שמואל (מח"ס פרי האדמה), ורבי ישראל יעקב אלגאזי (מח"ס קהלת יעקב, שמע יעקב, ארעא דרבנן, ועוד), ורבי גדליה חאיון (ראש ישיבת בית אל), ורבי רפאל יצחק זרחיה אזולאי (אביו של החיד"א), ורבי רפאל משה בולה (מח"ס גט מקושר). ועוד.

וראיתי לגאון אחרון שתמה, הלא עינינו הרואות כמה בחורי חמד הלומדים בישיבות, ועוד בחורים אחרים יראי ה', מבין עשרים שנה ומעלה, אשר לא השיגה ידם לישא אשה, ודרים בעה"ק ירושלים, ואין פוזה פה ומלפנף. ואפי' לא פשטה עתה התקנה הנ"ל, ברוב ישראל אשר בעה"ק ירושלים, מ"מ צריך צ"ד קטן לצטלה. והסכימו פה אחד במוצא תלמא כחא צביטול ההסכמה הנ"ל.

ובדמות ראיה הציא מ"ש הגאון מהר"י קליין בספר מחנה יהודה (דף יט ע"א), ונהירנא כד הוינא טליא שהרב המובהק גאון ישראל וצבי עדיו כמהר"ר שמואל דוויק הכהן זללה"ה, וכל הרבנים קדושים אשר בארץ המה, החירו פרושים במעמד כל הק"ק את כל ההסכמות אשר נעשו מאז, כי צעת ההיא היתה עת צרה מדבר באופל יהלוך, ובעידן ריתחא ענשי, לפיכך החירו את כל ההסכמות לסלק חרון אף ה' מירשאל, כי רבים היו עוברים על ההסכמות, ולכן אמרו מוטב שיהיו שוגגים וכו'. ואנן נמי צתריהו גררינן, ומיום שעמדנו על דעתנו נהגנו להתיר מטעם זה ומשאר טעמים כפי צורך השעה. ושמעתי שגם צעיר ויניאיה, וכן צעיר בצל רבתי, וכן

הזמן שגזרו לזמן מ"מ צבי צ"ד לצטולי' אלא דסגי בקטן ולא צבי גדול דוקא דהרי קיימינ' אי לדרי' תיקון. א"כ אי אתא דרי אחרנא הרי עבר זמן התקנה. וגם אכשור דרי ובטל הטעם. ואפ"ה פירש"י דצבי להוסיף צ"ד על ככה אלא דלא הוה צבי גדול כיון דמעיקרא לא תיקן רק לדרי'. וכבר עבר הזמן והטעם. אבל צ"ד מיהת צבי.

*

גמ'. שם. הרמב"ם (פ"ב מהל' ממרים ה"ה) כתב: בית דין שנראה להם לגזור גזרה, או לתקן תקנה, או להנהיג מנהג, צריכים להתיישב בדבר ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולים לעמוד בהם, או לא, ולעולם אין גוזרים גזרה על הצבור אלא"כ רוב צבור יכולים לעמוד בה. הרי שגזרו צ"ד גזרה, ודימו שרוב הקהל יכולים לעמוד בה, ואחר שגזרוה פקפקו בה העם, ולא פשטה ברוב העם, הרי זו בטלה, ואינם רשאים לבקש את העם ללכת בה. הרי שגזרו ודימו שפשטה בכל ישראל, ועמד הדבר כן שנים רבות, ולאחר זמן מרובה עמד צ"ד אחר וצדק בכל ישראל וראה שאין אותה גזרה פושטת בכל ישראל, יש לו רשות לצטלה, ואפי' אם היה פחות בהסכמה ובמנין מבית דין הראשון. ע"כ.

וברב הלחם משנה שם צ"ש שו"ת רבינו אליהו מזרחי (סי' נד), דס"ל לרבינו דטעמא דאין רוב צבור יכול לעמוד, וטעמא דלא פשט איסורו ברוב ישראל, חדא מילתא היא. ע"ש. אבל מדברי החס"ד ע"ז (לו ע"א) ד"ה והתנן, וכן מדברי המאירי שם, מוכח דתרי מילי נינהו. ע"ש. וכן מוכח דהר"ן (ע"ז לו ע"א) ד"ה רבי יהודה הנשיא וצית דינו. ע"ש. והנה מדברי רבינו מוכח שיש חילוק בדבר, שאם מיד שגזרו צ"ד פקפקו בה העם ולא פשטה, הרי זו בטלה מאליה, ואין צורך לצטלה ע"י צ"ד קטן, אבל אם עמדה הגזרה שנים רבות, ורק לאחר זמן התברר שלא פשטה יש רשות לצ"ד קטן לצטלה. וכ"כ הכסף משנה, שאפי' נתפשטה הגזרה מתחלה, כל שעכשיו אין רוב ישראל נוהגים בה מתירין אותה, אלא שמפ"י רש"י ל"מ כן. ע"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת צריית אברהם (אה"ע סימן מא) כתב כלל מחודש, דדוקא בדבר הרשות צריך מנין אחר להתירו, אבל בדבר מצוה מותר אף בלא מנין אחר היכא דבטל הטעם. עיי"ש מ"ש בזה. וע"ע בשו"ת באר יצחק (אה"ע סימן ח ענף ו) ושם (סימן ט אות לו).

וע"ע מ"ש הכהן הגדול מלוצלין בספר אור זרוע לנדיק צחידושיו לרמב"ם (סוף פ"ב מהלכות ממרים).

*

גמ'. שם. עיין אגרא דכלה (פ' נח, דף עד) שכתב דלכך אמר לו השי"ת צענה שיא מן הציצה "אתה ואשתך", היינו להתיר לו הזיווג, כי היה דבר שנאסר במנין וצריך מנין להתירו. וב"ש א"כ (בראשית ח, יט) וילא נח וצניו ואשתו וגו', היינו שיאצו בדבר מוסר האנשים לצד והנשים לצד, לא

גמ'. שם. כתב הטורי זה צאה"ע (סימן קמ"ה ס"ק ד') וז"ל: ואי לא דמסתפינא מחזרי' הוי אמינא מלתא חדתא, דהיינו דהאידנא דאין נוהגין ציצום כלל וכדאיתא בסי' קכ"ה סעיף א' דהג"ה, והצ"ד כופין ומוחין בזה אם צא ליצם, דוודאי זכות הוא לה שלא להצריכה חליצה. ואין לפקפק בזה דכיון שנאסר בזמן התלמוד אין לנו להתיר אפילו הטעם בטל, וכמו כל דבר שבמנין, דהא איתא ב"ד סימן קט"ו סעיף א' דמים מגולין מותרים בזמן הזה משום דאין נחשים מצוים ואף בזמן התלמוד אסורים, עכ"ל הט"ו.

והקישו על הט"ו, דדבריו צריכין ביאור, דלכאורה תלי תניא דללא תניא, דגם על היתר מים מגולין בזמן הזה ג"כ קשה דאף דאין נחשים מצוים בזמן הזה מ"מ הוי דבר שבמנין ואף דבטל הטעם לא בטל הדבר, וכמו שכתב הרמב"ן במשפט החרם שלו, וכן כתבו התוספות בפ"ק דביצה (בד"ה כל דבר), וראיתם מהא דאמר רחמנא למשה לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, ואף דכל איסור תשמיש של ימי מתן תורה היה משום גילוי שכינה, וכל זאת אף לאחר שנסתלק שכינה מן ההר היו צריכים היתר, ומוכח מזה דכל דבר שבמנין אף דבטל הטעם לא בטל הדבר.

והיד' המלך (פ"ט מהלכות גירושין הכ"א) כתב להסביר סברת הט"ו, דוודאי כל דבר שבמנין היכי דבשעת האיסור היה אותו הדבר אסור מכת ודאי, ולא היה אז שום אופן וזמן שיהיה הדבר מותר אז בשעת האיסור, בזה אמרינן דאף דכל אותו האיסור היה מכת איזו טעם מ"מ כיון דעכ"פ היה פעם אחת על אותו דבר שם איסור אף דבטל הטעם אח"כ בכל זאת צריך מנין אחר להתירו. משא"כ באותן דברים אשר גם בעת האיסור לא היו אסורים רק מכת ספק, וכמו מים מגולים בזמן התלמוד שהיו הנחשים מצוים היה אסור אז משום חשש סכנה שמה שמה נחש ממנו, ואילו היינו יודעים בצירור שהיה עומד אדם שם וראה שלא שמה נחש ממנו גם בזמן התלמוד היה מותר, ודבר כזה לא הוי דבר שבמנין דכיון דבזמן הזה אין נחשים מצוים, והדבר ברור לנו שלא שמה נחש ממנו, ועל אופן זה לא נאסר מעולם, ואין חילוק בין זמן התלמוד לזמן הזה רק בזמן התלמוד היה ספק ובזמן הזה נתברר לנו הספק הלז. וכמו כן במזכה גט במקום יבם דבעיא הוא בגמרא ומשום ספק שאנו מסופקין אי רחם לה יבם או סני לה היא חולצת ולא מחיבת, דאם היה אופן שיתברר לנו שצוודאי סני לה יבם גם בימי התלמוד לא היתה צריכה חליצה, וכיון דבזמן הזה דאין יבום נוהג הוי כנתברר לנו שצוודאי סני לה וממילא לא נאמר בכה"ג מעולם דצריכה חליצה הילכך אינה צריכה חליצה כלל.

*

גמ'. אמר רב יוסף מנא אמינא לה דבתיב לך אמור להם שובו וכו'. עיין בשו"ת שיבת ציון (סימן לה) ובתו"ד כותב: וכן מה דלפינן במסכת ביצה דף ה' דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ממה דנאמר בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ומקרא דבמשוך היוצל המה יעלו בזה, הכי יעלה על לב האדם לומר דלשמואל דלא יליף דורות משעה

בערי טורקיא, התירו כל ההסכמות שהיו להם מקדמת דנא, וגם צירושלים ת"ו התירו כמה מן ההסכמות שלהם מטעם הג"ל וכו'. עכ"ל. ואף נידון ההסכמה על בחורים רווקים בכלל זה, ואילו היו חיים עמנו הגאונים המסכימים, והיו רואים שצדורינו אין אפשרות לעמוד בזה, לא היו גוזרים כן. ועכ"פ כיון שלא פשטה תקנתם אפי' ב"ד קטן יכול לבטלה.

*

גמ'. שם. עיין להמרהימ"ט בתשובה (סי' נח) שכ' שגם בענין תקנות הקהל והסכמותיהם אמרינן דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ואפי' בטל הטעם. ולריך הסכמה אחרת לבטל הראשונה. וכל זמן שלא נבטלה ע"י מנין אחר, ההסכמה הראשונה קיימת. עיי"ש. וכ"ה בגליוני הש"ס כאן.

וב"ב בשו"ת מהריצ"ל (ח"ד סימן ד') והוצא בשו"ת מהרש"ס (ח"ג ס"ס רפד).

וע"ע בחקרי לב (ח"ב מיו"ד סימן מט דף פז ע"ב), שחקר חקירת חכם, בזה דק"ל אין צ"ד יכול לבטל דברי ב"ד חזירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, אם בתקנות שבזמנינו באופן שפשטה התקנה צריך ג"כ צ"ד גדול ממנו כדי לבטל, שאפשר שזהו דוקא בתקנות וגזרות שבזמן חכמי הש"ס, שהן לכל ישראל, וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מהל' ממרים, ובהקדמתו לס' היד, ועוד שהם היו סמוכים, והיה להם צ"ד הגדול של שבעים ואחד סנהדרין, לכן צריך צ"ד גדול, משא"כ בזמנינו שאין לנו כח לתקן אלא ליושבי העיר ההיא בלבד, ועוד דהאידנא ליכא סמוכים, ואין הדיוטות אנו, כדאיתא בגמין (פח ע"ב) ובחשן משפט (סי' א'), וליכא צ"ד גדול, מנין לנו שצריך צ"ד גדול כדי להתיר. ואף למ"ש הרשב"א בתשובה (סי' תשכט) שכל צבור במקומו כמו הגאונים לכל ישראל לתקן תקנות וכו', מ"מ זהו שיכולים לתקן, אבל להצריך צ"ד גדול לבטל תקנתם אין להם דין צ"ד הגדול לכן. ומדברי מהרשד"ם (חיו"ד סי' נג) שהתיר לבטל הסכמה קדומה בהיתר חכם, ושכן כתב רבו מהר"י טאייטנא, מוכח שא"צ שיהיה צ"ד גדול מהראשונים בחכמה ובמנין, וכן מוכח מתשו' מרן הב"י באצקת רוכל (סי' קצ). וכן משמע בשו"ת פני משה ח"צ (סי' נד) וכו'.

ובי"ם, שהואיל ודין זה אינו אלא מדרבנן, הא קי"ל ספק דרבנן לקולא, ועוד שאפי' אילו היה דין זה מה"ת יש כאן ס"ס להקל, שמה בזה"ז א"צ צ"ד גדול לבטל, ואח"ל צריך, שמה עכשיו שנהגו להתיר בלי היתר חכם א"צ צ"ד גדול. והוסף (בדף פח ע"ב), וכל זה לא נצרכה אלא להלכה, כי למעשה המנהג פשוט בעירנו לבטל ההסכמות הקודמות אף בצ"ד קטן. וכמוצא כן בספר ההסכמות מומן הגאון מהר"י איסקאפה וכו', ובזמן מהר"ש הלוי ציטלו כל החרמות שבהסכמות ההן וכו'. ע"ש.

וע"ע בשו"ת זית רענן (ח"ב יו"ד סי' כג אות ו') ושו"ת פרי תצואה (ח"ב סימן לג).

*

יחלוק על כך דין דדבר שצמנין שלא צריך מניין אחר להחירו, א"ו כיון דדבר שצמנין הוא דבר הנוהג לדורות. וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בספר בנין אריאל (פ' משפטים) באורך.

*

גמ'. שם. פירשו צמנין (ד"ה כל), דכלא קרא הוא ידענא דהא לא נאסר רק משום שכינה וכנסתחלקה שכינה מותר. והענין צריך ביאור, דהא סד"א לאסור משום תשמישי קדושה והוא כקדושת עולמית קדושה קבועה כמו דחזינא לענין מחנה דאמר בעירובין כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו כמאן דקציעי דמי (נ"ה ע"ב).

ותירין צמנין חכמה (פ' יתרו) משום דמחוצר לא מיתסר וכמו בעו"ג דמחוצר לא מיתסר, והא דנתקדש ההיכל והעזרות אף בחורבנן ובמגילה צדוק אף כשהן שוממים הרי הן בקדושתן משום דנחפר בה שיתין ומעירות מיתסר גם בעו"ג כמו דאמר בע"ז דף נ"ד ע"ב ובמעילה דף כ' משום לענין מחוצר עו"ג להקדש.

עוד כתב לתרץ, דעל ידי מעשה גבוה לא נתקדש שום דבר רק בהקדשו האדם, ולזה מוכרחין אנו לפרש המקרא הלא אחת העדותה בנו כו' הגבל את ההר וקדשתו, לא שהשם נזוה למשה שיקדש ההר, רק שהוא שז אל השי"ת שהוא יקדש אותו בזה שירד לעיני כל העם על ההר, ואינו נזוי רק הוא עמיד [עבר מהופך ע"י הוי"ו לעמיד].

עוד כתב, שלכן אמרו ז"ל (סוכה ה) מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה, והלא היה מקום הכבוד למעלה מ"ו ולא נתקדש קרקע ההר.

*

גמ'. שם. ידוע מה שדנו הפוסקים בדין אשה שמתה וחזרה וחיייתה ע"פ נס אם צריכה לעשות קידושין חדשים, ובשו"ת משנה הלכות (ח"ט סי' תב) מביא רמ"א מכתב דהקידושין אינם נפקעים, דהא איתא בגמ' שבת (פח ע"ב) דאמר ר' יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתו של ישראל שנאמר (שיר השירים א) "נפשי יצאה בדברו", ושאלה הגמ' דמאחר שמדיבור ראשון יצאה נשמתו דיבור שני היאך קבלו, אלא הוריד הקב"ה טל שעמיד להחיות בו את המתים והחיה אותם וכו', והנה צ"ס כאן ילפינן מהפסוק "שובו לכם לאהליכם" וגו' שהמיר להם לחזור לנשותיהם מפני שאסר אותן קודם מתן תורה בג' ימי ההגבלה, והרי כאמור דבשעת מתן תורה יצאה נשמתו של הנשים והאנשים י' פעמים וחזרה אליהם ג"כ י' פעמים בכל דיבור ודיבור, ואפ"ה חזרו לנשותיהם ולא היו צריכים לעשות שום קידושין חדשים, דאם היו צריכים קידושין מחדש, א"כ לאו "אהליכם" הוא, אלא הול"ל "שובו וקחו נשים", וגם מאי דאמרו בגמ' שם ודילמא למנות עונה הוא דאחא וכו', ואי לאו

אשתו היא מאי עונה יש, אלא ע"כ דכל כה"ג לא פקעי הקידושין כלל. עכ"ד. ועיי"ש עוד בזה.

*

גמ'. שם. הרמז"ס (בהל' ממרים פ"ב ה"ב) פסק דאין צית דין יכול לצטל דברי צי"ד חזירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ומניין אפילו צטל הטעם שגללו גזרו צי"ד הראשון. ובהשגות שם קשיא ליה, דהא כרס רצעי שהראשונים תיקנו שמהלך יום אחד לכל ז' לא יפדו הפירות אלא יעלו ויאכלם בירושלים כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, ולאחר החורבן התקין ריב"ז שיהא נפדה בכל מקום, אף שריב"ז לא היה גדול כראשונים, אלא ע"כ דכיון דצטל טעם התקנה הראשונה, משום דבחר חרבן מה לנו לעטר שוקי ירושלים בפירות, א"כ צי"ד גדול, אלא כל צי"ד יכול לצטל דברי חזירו.

ובתוספות יום טוב הקשה על הראב"ד מסיפא דמשנה דכרס רצעי, דר' יוסי אמר דמשחרב צית המקדש התקין שצ"ל להעלות הפירות לירושלים, ותנאי היה דשיצנה הצית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה ויהא צריך להעלות הפירות לירושלים, ולהראב"ד למה הוצרך לתנאי, הא כל הטעם דתיקנו דא"ל להעלות היא משום שחרב הצית ושוקי ירושלים נחונה ביד אויבים, ולא שייך הא דכדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, אצל לכשיצנה צית המקדש יהא צטל הטעם, דשייך לומר כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, וכל צי"ד יהא אפשר לתקן דיהא צריך להעלות. בשלמא להרמז"ס אפשר לומר דלא יהו צית דין שצאמו הדור ראשון לצטל, כי אולי לא יהיו גדולים מזה הצית דין, כי בנין צית המקדש קודם למלכות צית דוד כדאיתא בירושלמי, אצל להראב"ד קשה.

ובתב. צמנין יו"ט לתרץ לפי הירושלמי שצית המקדש עמיד להצנות קודם מלכות צית דוד, וגמלא שעד מלכות צית דוד יהיה לאויבים קצת ממשלה עלינו וכמו שהיה בתחלת צית שני, ובשלוט האויבים בנו ויהיו בירושלים, עדיין לא נתצטל הטעם לגמרי, לפיכך הוצרך לתנאי שהצית דין שצאמו הדור יהא בכח לתקן דיחזור הדבר לכמות שהיה קודם החורבן.

*

גמ'. שם. צמנין הרא"ש מתיר ללבוש בגד פשתן ולהטיל בו צינתי של פשתן, ואף על גב דגזרו חז"ל שלא ילבוש בגד פשתן, ה"מ צימיו חז"ל שהיה להם תכלת, ויש לחוש שמה יעשה בו ג"כ תכלת, והוי איסור כלאים כשיתכסה בו בלילה, שאז אין זמן קיום המצוה, אצל צומנו דליכא תכלת, לא שייך כלל הך גזרה, ולא חיישין שיטילי בו צינתי של צמר שהכל יודעים שצומן הזה שאין לנו תכלת ואין היתר כלאים ולא שייך למיגור כלל. ולא שייך לדמות לדבר שנאסר צמנין דאסור, דכיון שטעם האיסור ידוע אם נתצטל הטעם ממילא צטל האיסור, ולא דמי לצינתי מתקנת ר' יוחנן בן זכאי ואילך או לר' אליעזר שציקש להפקיר כרס רצעי שלו, שהיתר צינתי אין הטעם ידוע כל כך לעולם שיהיה היתר תלוי בזה שחייב לקבל עדות החודש כל היום, וכן הא דר' אליעזר שציקש להפקיר כרמו משום שצימיו

גמ'. שם. כתב הל"ת, הנה הביא צרייתא שכן אמר ותניא ועל המשנה לא שיך תניא כי אם תנן. ובאמת דבר זה שנינו גם במשנה פ"ה ממעשר שני [מ"ב], ואמנם במשנה ליון הרוחות של כפון ודרוס הוא צהיפך אילת מן הדרוס ועקרבה מן הצפון. ואמת שעל אמרו כאן בצרייתא עלת מן הצפון ובמשנה אמרו אילת מן הדרוס לא היה תמיה לי כל כך כי אולי עלת הוא מקום אחר ואילת הוא מקום אחר והוא צפון והוא צדרוס, אבל השינוי של עקרבה הדבר תמוה. ועוד שגם במס' ר"ה דף ל"א ע"ב הביא צרייתא זו ושם הגירסא אילת מן הצפון. והפני"י [ד"ה שם ותניא] כתב שהוא מחלוקת דתנאי. ואני תמה איך שיך צוה מחלוקת ואיך אחד מהתנאים יאמר על דרוס כפון ועל כפון דרוס.

ולבן אמרינא דמה ששינוי במשנה אילת מן הדרוס היינו שאילת עומד לדרומה של ירושלים וכן עקרבה מן הצפון היינו שעומד לצפונה של ירושלים, ומה ששינוי בצרייתא אילת מן הצפון אין פירושו שעומד לצפון ירושלים רק פירושו שאילת עומד לדרומה של ירושלים ואמנם צין אילת לירושלים הוא מהלך יום אבל אילת עצמה כולה הוא חוץ למהלך יום, ונתן התנא דצרייתא סימן הגבול אילת מן הצפון מלד צפונה של אילת שהוא הקצה שללד ירושלים הוא הגבול אבל כל המקום אילת כבר הוא חוץ לגבול. וכן מה שאמר עקרבה מן הדרוס ג"כ פירושו שעקרבה עומד לצפון ירושלים וצין עקרבה לירושלים הוא רחוק יום אבל עקרבה כולה הוא חוץ לגבול, ולכן אמר עקרבה מן הדרוס היינו קצה דרומה של עקרבה הוא הגבול. ואף שאין זה דומה לספיא לוד מן המערב וירדן מן המזרח ששם ודאי הכונה על מערב ומזרח של ירושלים, כדמוכח מכרם שהיה לר"א במזרח לוד שהיה הכרם צין לוד לירושלים מכלל שלוד הוא במערב לירושלים. אומר אני כי לוד היה כלה חוץ מהלך יום ולכן לא הוצרך להגביל לוד מן העיר כלל ונתן סימנה שהוא למערב ירושלים, וצירדן עצמו ליכא כרמים להגביל איזה לוד ממנו הוא הגבול ולכן הגביל אותו כולו למזרח ירושלים. אבל אילת ועקרבה שהם עצמם חוץ למרחק יום הוצרך להגביל קצה שלהם שהוא ללד ירושלים, וידעתי שהוא דוחק קצת ומוטב לסבול דוחק זה מלומר שיחלקו צדרבן שהוא נראה בחוש ושיאמר אחד מהם על ימין שהוא שמאל. ע"כ.

והבן יהודע כתב, ונראה לי דגם מקרבת הם שנים ואומה שצדרוס שמה מקרבת צחי"ו ואומה שצפון שמה מקרבה צה"א ועל כן יש לומר מלת ומקרבה צה"א שניהם תחומין ללד כפון ומילת ומקרבת צחי"ו תחומין ללד דרוס ובצרייתא דראש השנה [דף ל"א ע"ב] שכתב אילת צריך לומר עלת. ע"כ.

*

גמ'. מזה טעם כדי לעמוד שוקי ירושלים בפירות וכו'. כתב בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן ק): והנה הראב"ד הקשה ע"ו, ח"ל, עיטור שוקי ירושלים בפירות קי"ל שהראשונים תקנוה, וריב"ז בטלה אחר החורבן מפני

נחמטו הפירות צירושלים והיה ראוי שיוליכו פירות מכל סביבות ירושלים אל תוכה לעטר שוקיה בפירות, אי לאו להחירו את התקנה, ועוד שאיסור ציטת צפשתן לא היתה תקנה אלא שאסרו משום גזרה, וכיון דהשתא לא שיך הך גזירה שרי ממילא, ע"כ.

ולפי היסוד של הרא"ש דיש נ"מ צין תקנה לגזירה, כתב בשערים מצוינים להלכה (ח"ב ס' צ"א) דמי שצריך מלד ההכרח לצלוע תרופות בשבת מותר, דצומנינו שגם הרוקחים אין שוחקים וטוחנים הסממנים, והכל צא מוכן ומוזמן מצית היוצרים, והרבה אינם יודעים ממה נעשה וכיצד נעשה לא שיך גזירת שחיקת סממנים. ומציא בשם הרדב"ז דגזירת שחיקת סממנים קיל יותר מאיסור אמירה לעכו"ם בשבת דרבנן, וא"כ כש"כ צומנינו. וכתב דאפ"ה מי שאינו מוכרח ימנע עצמו ולא ישתמש בהם ע"כ.

*

גמ'. ותניא ברם רבעי היה עולה לירושלים וכו'. הגרי"פ צ"ן דל"ל "ותנן", אמנם הפני"י כתב ליישב גרסתו, דכיון דעיקרא דמלתא דלריך מנין אחר להחירו לא מוכח מההיא מתניתין אלא מצרייתא דכרם רבעי היה לו לר"א לכך קאמר לשון ותניא. ועיי"ש עוד שהאריך.

*

גמ'. ברם רבעי היה עולה לירושלים מזהלך יום אחד וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן סב) שהאריך בדיון הערמה, ומציא מכמה מקומות בש"ס שאסרו הערמה, ולעומת זה מה שהחירו הערמה, ובתו"ד כתב: ובמשנה דמס' מעשר שני [פ"ד מ"ד] כיצד מערימים על מעשר שני, דאמר צירושלמי משום צרכה, משמע דזולת זה היה ראוי לאסור להערים ולהפקיע חומש, י"ל לא שהיה ראוי לאסור דהוי ל"י למיתני המערים במעשר שני ואומר לבנו וכו' דינו כך וכך ולא שיאמר כיצד מערימים כאילו תקנתא דרבנן הוא להערים, ומסיק משום צרכה, פ"י גבי לא תוכל שאתו כתיב [דברים י"ד, כ"ד] כי יצרך ה' אלהיך והצ"צ מפני שהיו צריכים להוסיף חומש נמנעו מלפדותם והעלו הפירות והפסידו הצרכה, ע"כ המציאו חז"ל ערמה של היתר לפדות בלי חומש ולהעלות המעות.

ונראה שעי"ז אירע לצוקף שחקרו פירות צירושלים ואסרו פדיון כרם רבעי מהלך יום מירושלים כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, ומ"מ על מעשר שני לא גזרו במהלך יום משום דכתיב ציה צרכה, משא"כ רבעי אע"ג דפדיונים ילפינן קודש קודש ממעשר [עי' קידושין נ"ד ע"ב] מ"מ לענין צרכה לא ילפינן, א"י [א"כ] מעשר שני עיקור במשקה חירוש יאהר ולא צפירי ענבים משא"כ רבעי. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תשצ"ך (חלק א סימן קצח).

*

ועב"פ יהיה איך שיהיה קשה להראצ"ד למה כל החרדה הזאת הא ממילא נחצטל התקנה הראשונה שיעלו לירושלים כיון שנחצטל התקנה ולמה הוצרך ריב"ז להמנות עליו וע"כ כמ"ש הרמב"ם ודו"ק.

אברא דנ"צ להרמב"ם תקנת ריב"ז שהתקין שיהי' מקבלין עדות החדש כל היום והיאך עקר מה שתקנו מקודם דאין מקבלין אלא עד המנחה אף שנחצטל הטעם וז"ל דבכה"ג שלא גזרו רק משום חשש קלקול שאירע א"כ כל שעבר החשש הקלקול הג"ל א"כ הוה כמו שתקנו רק לזמן ידוע וכל שעבר הזמן בטלה התקנה וכמ"ש התוס' בצ"ה דף ה' ד"ה כל.

ובזה ניחא מה שהקשה הכ"מ מהא דאמרו בצ"ה דף ד' והאידנא דקיאלי בקציעא דירחא מ"ט עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם ולמה לי טעם הלו ת"ל דהא צריכין למעבד כמו שתקנו הם ולפמ"ש א"ש דשם כל מה שתקנו שני ימים הוא משום ספק דלא בקיאיין וכל שנמנהג לנו הדבר א"כ גם הם אס' הי' בקיאיין לא נגזר וגם הוה כאותן מקומות שהיו בקיאיין דלא עשו רק חד יומא וז"ל ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. ותניא ברם רבעי היה לו לר' אליעזר וכו'. כתב מורי הרב צ"י שהוקשה לו דאמאי לא הוכיח מן המשנה עצמה דקיימינן בה דקתני משהרב צית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום, טעמא דהתקין הא לא התקין לא היו מקבלין אלא עד המנחה כקודם החרבן ואמאי הוצרך לתקן והרי נחצטל הטעם שצטלנו תיקנו שלא לקבל עדים מן המנחה ולמעלה שהרי חרב צית המקדש וליכא קרבן ושיר אלא ודאי שמע מינה כל דבר שצמנין צריך מנין אחר להחירו ואמאי הוצרך להציא צרייתא זו דכרס רבעי.

ובתב ששאל על קושיא זו מהרה"ג עטרת ראשי מור זקניו רבינו משה חיים זצ"ל ומירץ לו דממתניתין ליכא ראיא דיש לומר הא דהוצרך רבן יוחנן בן זכאי לתקן שיהיו מקבלין עדות כל היום היינו משום דקודם החרבן היתה תקנה זו שלא לקבל העדים מן המנחה ולמעלה חובה שאי אפשר לקבלם מן המנחה ולמעלה בשום אופן ואחר שחרב צית המקדש שצטל הטעם יש לומר דמעלה הרשות ציד צית דין אס' ירצו יקבלו אותם גם מן המנחה ולמעלה ואס' ירצו יעבדו אותם עד מחר דמאחר שצטל הטעם נשארה הצחירה צידה ולכן הוצרך רבן יוחנן בן זכאי לתקן שיהיו מקבלין אותם כל היום לעשות הדבר הזה חובה שיהיו מוכרחים לקבל אותם באותו היום שצאו אפילו שהוא אחר המנחה ואין יכולים לעכבם עד למחר ונמצא דליכא ראיא מהא דלר"י מנין אחר להחירו אף על פי שצטל הטעם ולכן מציא ראיא מצרייתא דכרס רבעי דקאמר נמנו חצריך והחירו, עד כאן דברי עטרת ראשי הרב מור זקניו זלה"ה ויציבין דבריו ונכוניס כי מנאמי כיוצא בזה הסבירא שהסביר עטרת ראשי הרב מור זקניו זלה"ה בגמרא דראש השנה דף י"א ע"ב על הפסוק לום הרביעי ולום החמישי וכו' יהיה לשון ולשמחה אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיה

שנחצטל הטעם אף שלא הי' גדול כראשונים, והכ"מ נדחק מאד בישוב הדבר ע"ש, ואני תמה דלהרמב"ם ל"ק כלל ע"פ מה דאמרו צמשה צ' פ"ה דמעשר שני כרס רבעי הי' עולה לירושלים ומשרצו הפירות התקינו שיהיה נפדה סמוך לירושלים ותנאי הי' אימתי שירצה יחזור הדבר לכמות שהי' ר"י אומר משחרב צהמ"ק הי' התנאי הזה ותנאי הי' אימתי שיצנה צהמ"ק יחזור הדבר לכמות שהי' ולפ"ז כיון דעיקר התקנה הי' כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות כדי שמהי' נאה ולא הי' רק מהלך יום אחד סביבות ירושלים מה שצודאי יבא לירושלים, ולפ"ז כיון שלא היה רק צמחהלך יום אחד לירושלים א"כ כל שאין ירושלים צבנינו הוה כמו יותר ממחלך יום אחד דלא הי' התקנה למי שאינו סביב ירושלים ולא ניכר שמפני נוי ירושלים היא וכל שאין ירושלים צבנינו הוה כאותן מקומות הרחוקות שמועיל פדיה וז"ל מאד.

ובזה ניחא מ"ש רבינו צפ"ט ממעשר שני כר"י הג"ל תמה בתוס' יו"ט שם דלמה פסק כר"י נגד הת"ק ולפמ"ש הדבר מצואר כאן בצ"ה דלאחר החורבן היה כמו שאמר ר"י דהרי ריב"ז לאחר החורבן הי' דנמנה עליו וצטלוהו וע"כ דלאחר החורבן הי' התנאי הלו ואני תמה על התוס' יו"ט שם שהקשה שלמה צריך תנאי דאימתי שירצה יחזור לכמות שהי' הא כל שנחצטל הטעם צטל התקנה וכתב דמכאן ראיא להרמב"ם דאף שצטל הטעם לא נחצטלה התקנה ולהראצ"ד צ"ל דהי' התנאי אף אס' לא יצטל הטעם ע"ש והדבר תמוה דמה יענה לר"י דס"ל דמשחרב צהמ"ק הי' התנאי הלו וא"כ הא צעת החורבן צודאי נחצטל הטעם ולמה צריך תקנה ותנאי כלל.

ואולי יפרש דלהראצ"ד הי' צאמת אח"כ התקנה שלא יעלו לירושלים וצתנאי הי' שכשיצנה צהמ"ק ישיב התקנה למקומה שיצטרכו לעלות לירושלים אבל אחתי יקשה למה הוצרך ר"א להפקירו לעניים הא ממילא צטל התקנה הראשונה דל"ש לעטר וגם למה הוצרך ריב"ז שצטלה כלל וע"כ דציטול צריך כיון שכבר חלה הגזירה רק שהיו יכולין לצטל כיון דגם צעת התקנה לא הי' תקנה כוללת ולא הי' רק מהלך יום אחד.

ובחידושי אמרתי דהראצ"ד יפרש דהא דאמרו משחרב צהמ"ק היה התנאי הזה היינו דפליג על הת"ק דאמר דהתקנה דיפדה סמוך לחומה והתנאי שאימתי שירצו הי' בזמן אחד וכמ"ש התוס' יו"ט וע"ז פליג ר"י דהתקנה הי' קודם החורבן צעת שרצו הפירות והתנאי הי' לאחר החורבן דלא צטל לכל עיקר הדבר והוצרכו לחדש תנאי דכשיצנה צהמ"ק יחזרו ויעלו לירושלים ולא היה התנאי כמו שאמר ת"ק אימתי שירצו רק לכשיצנה צהמ"ק.

ובזה מדוקדק מה שאמר לשון התנאי הזה ולא אמר התקנה ועיין תוס' יו"ט ולפמ"ש א"ש דהתקנה ס"ל לר"י ג"כ כת"ק דהי' בזמן שרצו הפירות והתנאי שיחזרו לעלות לירושלים היה לאחר החורבן ומטעם דמהרה יצנה המקדש ע"ש שהארכתי בזה על הגליון המשניות.

עשה דהשלמה, וקשה במנחות מ"ט ע"א ס"ל לרז חסדא דעשה דהשלמה היא לעבד ולא רק למצוא כמו שס"ל לאביי החס ומצואר שם בתוס' באריכות דאי הוא לעבד א"כ הקרבן הקריב אחריו הוא פסול לא שייך דחיי' כיון שהוא פסול ע"ש א"כ לא שייך לר"ח דעשה דרבים דחי וא"כ מה יענה על ק' תוס' הנ"ל.

והשיב: יש לומר דלעולם ר"ח ס"ל נמי מעלה ומלינה ואית לי' כתי' א' של תוס' בצינה שם והא דלא משני הכי בפסחי' היינו משום דלטעמי' דס"ל עשה דהשלמה לעבד ולא שיש דחיי' א"כ הי' קשה לי' גם לת"ק דר"י בן זרקה במחוסר כפורים בערב פסח מ"ט דוחה עשה דהשלמה וא"ל משום אחי עשה שיש בו כרת ודחי עשה דאין בו כרת הא לדידי' לא שייך דחיי' וס"ל דבהא לא שייך מעלה ומלינה כיון שהוא ע"פ ולילה שלו י"ט הוא ה"ל איברי חול זי"ט לא ס"ל דמהני צוה מעלה ומלינה ומשום ההואך לשנויי שינויי' אחריניא כל לעולם בעלמא ס"ל מעלה ומלינה ומיושז ק' תוס' בצינה הנ"ל ודברי אלו נריכי' עיון ציומא מ"ו ע"א ע"ש היטב ודעת לנכון וק"ל. ע"כ.

*

תוס' ד"ה הא ל"ן. עיין בשו"ת חתם סופר (חור"מ סימן ט) ובתו"ד כותב: וז"ע לכאורה, בתוס' בצה (ה' ע"א) הא לן והא להו. שהקשו על ר' יוסי דעירובי', שהי' בא"י, ומאי קושי', דלמא ר' יוסי קאמר כן לתלמידיו, שהי' לפניו מבני צבל. ועפ"י דברי התוס' קידושי' הנ"ל י"ל קצת.

אבל היותר נ"ל עפ"י דאית' במס' גיטין, ו' ע"א, עשינו עצמינו צבל כא"י לגטין, מצי אחא רב צבל. פירש"י: וקציע ישיבה בסורא, ושמואל צנהרעדא. אבל מעיקרא לא. אע"ג דמשגלה שנית, והחרש והמסגר עמו, לא פסקה תורה מהם, עכ"ל. א"כ י"ל, כיון דלא הי' ישיבה צבל בזמן המשנה, לא נדדו הלכו בני א"י צבל ללמוד. אע"ג, דעכ"פ בני צבל הלכו לא"י. מ"מ כיון שעמדו לפני ר' יוסי בני א"י ג"כ, לא הי' לו לומר דינו לפני בני צבל הבאים ממרחק, ולמישזק בני אחריי', כמ"ש לעיל. ויפה הקשו תוס' בצינה. אבל במס' שבת וברכות, ובשאר דוכתא, הוה צתר דנקציעו ישיבות צבל ע"י רב ושמואל, אזי החליפו מקומותם כמו שהוכחנו לעיל. ע"כ. ועפ"י בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רנב).

דף ה ע"ב

נב'. רבי כבר נמנו ע"יך חבריך והתירוהו וכו'. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן רסג) דדין זלוול בת"ת, וז"ל השאלה: אחד נכנס לבית המדרש מצא תלמיד אחד א"ל היכן הוא רבך, אמר לו הלכו הוא וחביריו לקעודת ברית מילה א"ל מי הם אלו שהלכו עמו א"ל ר"פ ור"פ, א"ל איך תקראם לר"פ ור"פ חביריו והלא הם רבותיו ועשית להם זלוול צוה שהם רבותיו גמורים וקראתם חביריו, והשיב לו התלמיד מאחר

לששון ולשמחה ואם יש גזרה הוא כוס ואם אין גזרה ואין שלום ראו מתעניין ראו אין מתעניין, עיין שם.

מיהו אנא עבדא אמינא לתרץ קושיא הנזכרות בס"ד דאיתא בגמרא דר"ה דף למ"ד ע"ב דתנן משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנץ כולו אסור, וקאמר בגמרא דדבר זה אסור מן התורה, והקשה והא התקין קמני ומשני מאי התקין דרש והתקין ופירש רש"י ז"ל דרש להם המקרא והתקין שיהגו אסור לפי שעד עתה היה היתר בדבר, עיין שם. נמצא לשון התקין נאמר אפילו על הוראה שמורה היחיד בלי צירוף מניין בית דין דהא הכא לא היה זה הדין של יום הנץ בצירוף ומנין בית דין אלא רק ריב"ז לצדו דרש להם שיום הנץ כולו אסור דאין צורך לזה מינוי בית דין כיון דבאמת הוא אסור תורה ועם כל זה קאמר התקין ריב"ז ולכן גם כאן אין הוכחה מלשון התקין דבעינן מנין אחר להחירו אלא ריב"ז דרש להם כיון שצטל הטעם רשאין עתה לקבל עדות החודש כל היום ולעולם לא הוצרך לעשות תקנה זו במנין בית דין לכך הציא מן צרייתא דכרס רבועי דאמרי נמנו עליך חביריך והחירו וכיון דאמר נמנו שמע מינה דלריך מנין להחירו. (בן יהודע).

*

תוס' ד"ה ונתקלקלו. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן פו) ובתו"ד כותב: עוד שדר לנו לדוגמא לשון תוס' יצמות ל"ח סוף ע"א במ"ש והא דלא משני הכי בשבועות אלא דוחק להעמידה כז"ש, ובאמת כז"ש שלפנינו לא מוקי סתם מתני' כז"ש אלא מוקי לה כנשבעת ומתה אך צרייתא דוחק התם לאוקמי כז"ש וצרייתא לא מיירי לא מכחוצה ולא מנכסי זאן צרול, אלו דברי קדשו, לשון התוס' קצר ומגומגם, אבל כוונתם כיון דעכ"פ חזינו התם דשטר העומד לגבות למ"ד כגבוי דמי לית זי' משום אין אדם מוריש שבועה לבניו דהרי בהכי מיתרצי לי' צרייתא, א"כ משנתינו נמי אמאי דחיק לאוקמי כנשבעת ומתה, לוקמה כמ"ש תוס' לפי שהנכסים בחזקת הצעל דכ"ע מודים דהוה כגבוי, ומירצו דהתם ככתובה מיירי ולא בנכסי זאן צרול, והו כוונתם אעפ"י שהוא דחוק בלשונו, כן ממש ימצאו בלשון תוס' בצה הי' ע"א ונתקלקלו הלוי' בשיר יע"ש שכתב כן מהרש"א ושאר מפורשים. ע"כ.

*

תוס' שם. צמה שכתבו התוס' דעשה דרבים דוחה עשה דיחיד כמו דעשה דכרת דוחה עשה שא"כ כרת, עיין מראה הפנים על הירושלמי (פ"ד דר"ה ה"ד).

*

תוס' שם. בשו"ת חתם סופר (חלק ו' ליקוטים סימן סג) נתקשה השואל, לפי"מ דאיתא ר"פ תמיד נשחט (ב"ט ע"א) דמשמע דלר"ח לית לי' שנויי' דמעלה ומלינה צראשו של מוצת, אם כן תקשי לי' קו' תוס' כאן, דמ"ש היכי דלא אפשר שאני פ"י המהרש"א דהכוונה מעלה ומלינה וזה הא לית לי' לרז חסדא, וע"כ כתי' צ' של תוס' דאחי עשה דרבים ודחי

להחיר מלות עונה מיד בלא שיטרכו ג' חדשי הצחנה כמו שצריכים גר ואשתו להמתין וכדאיתא ביצמות (מב ע"א).

ובתב עוד די"ל בלא כריך פסוק לזה, כיון דהא לזריך ג' חדשי הצחנה ילפינן מאברהם, וכבר קודם מתן תורה היו זרע אברהם, וא"כ אין צריכים הצחנה בין זרע שקודם מתן תורה לאחר מתן תורה. אך במדרש (ילקוט פרשת יתרו רמז רע"א) איתא דעל כן נתנה התורה בחודש השלישי לנאחם ממזרים ולא בחודש השני, כי בני ישראל נקראים גרים ועבדים משוחררים וע"כ המתין להם הקדוש ברוך הוא ג' חדשים כמו שצויה ומשחררת צריכה להמתין ג' חדשים עד שיתארכו וינשאו, עיין שם.

*

גמ'. וכי תיבא לביצות עונה הוא דאתא וכו'. עיין מהרש"א שהקשה, דכיון דממילא איתא לתקנתא ממילא נטעו בפריה ורביה כמו שננטעו כבר. ותיכף דה"ק וכו' למלות עונה הוא דאתא דה"ל מלות פ"ו דבר שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה והכי אמרינן בפ"ד מיתות והרי פ"ו שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לך אמור להם שוב וגו' לישראל נאמרה ולא לבני נח ומשני ההוא לכל דבר שבמנין כו' והיינו כמסקנא דהכא. עיי"ש.

ובמהר"ם שיק תירץ, דאיתא בגמ' ע"ז (דף ה' ע"א) אמר ר"ל בלא ונחזיק טובה לצבותינו שאלמלא הן לא חטאו אנו לא באנו לעולם, והא כתיב פרו ורבו, עד סיני, והא בסיני נמי נאמר שם שובו לאהלכם, למלות עונה. ולפ"ו פשיטא דמאמת מלות פריה ורביה לא היו מזוין עכשיו משום שלא היו מולידין משום שהיו כמלאכים, ופרו ורבו לא נאמר רק עד סיני, ולכן איצטריך שובו לכם למלות עונה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שפג) בשם הגאון ר' דוד דייטש מה שכח לתרץ קו' המפרשים על המהרש"א, עפ"מ"ש בגיטין (מ"א ע"א) ד"ה לישא שפחה וכו', לתי' ראשון בתוס' שם, בעבד של קטן בלא אפשר לכונו העשה דוחה לז"ת באמת, והיינו דוקא משום דנשנית, דבלא זה אין עשה דלפני הדיבור דוחה ללא תעשה דלאחר הדיבור. עיי"ש.

וע"ז השיב הגאון ר' יהודה אסאד: אחרי המחילה מכבדו הרמה דבריו תמוהין דא"כ תקשי אש"ס דסנהדרין דף כ"ט למה ליה לשנויי למלתיה נשנית לדבר שבמנין ותיפוק ליה דא"כ למלות פו"ר נשנית ליכא למשמע מינה דלכן נח ג"כ נאמרה די"ל למלתיה נשנית דלהוי עשה דלאחר הדיבור לדחות ל"ת דקדש ול"ע. ע"כ.

והוא ז"ל כותב לתרץ תמיהת מהרש"א, וז"ל: דקשיא לי עוד על שם "מלות עונה" דנקט הש"ס, הול"ל למלות פו"ר. ועוד קשה לי מ"ש דמייתי ש"ס מכדי כתיב היו נכונים לשלשה ימים כו', שהוא מאמר משה והוא מאוחר, הול"ל להציא טפי קרא והיו נכונים ליום השלישי וקדשתם היום ומחר שהוא מאמר הקב"ה והוא מוקדם בתורה.

שהוא הרב שלי ואני תלמידו וחיבב אני בכבודו והוא ג"כ חכם, אין בזה זלזול אם את רבותיו אקראם חבריו ואין בזה חשש.

תשובה: איתא בגמרא דביצה דף ה' ודראש השנה דף ל"א ע"כ כרם רבעי היה לו לרבי אליעזר במזרח לוד וציקש להפקירו לעניים א"ל תלמידיו רבי כבר נמנו חברין עליו והחירוהו וקאמר בגמרא מאן חבריו ריב"ז ומקשי ריב"ז חבריו דר"א מי הוה רבו הוה ומתוך כיון דתלמידים הוו לאו אורח ארעא למימר לרביה רבך ע"ש. נמנא דשפיר יוכל התלמיד לקרוא לרביה דרבו חבריה דרבו ואע"ג דהתם הוה בפני ר"א עכ"ז אם ענין זה הוא זלזול לריב"ז לא היו רשאים לזלזל בכבוד ריב"ז בשביל ר"א והיה אפשר להם לומר בפירוש נמנה ריב"ז והחירו או יאמר נמנו עליו רבותינו והחירוהו אלא ודאי דכל כהא לית בה זלזול להרב כלל והיינו משום דגם ר"א הוא ג"כ רב מוסמך וכן בנדון השאלה מאחר ורבו של התלמיד הוא ג"כ ת"ח לית לן בה. ע"כ.

*

גמ'. מוכדי כתיב היו נכונים לשלשת ימים וכו'. מבואר מכאן, שלומדים כל דבר שנאסר במנין כריך מנין אחר להתירו מסיני שהוצרכו אחר מ"ת להיתר, וצלי ההיתר היו אסורין לעולם, ולכאורה בלתי מוזן למה הוצרכו שיהי' אסור עולם.

ותירץ בספר שם משמואל (פרשת במדבר שנת תרע"א) דא"א להיות שני מיני השתוקקות יחדיו, אלא או זו או זו. ואינו דומה למוח שיכול לצבול שני מיני השכל יחד, חכמת התורה ושאר חכמות, והראשונים ז"ל למדו כל שאר החכמות לצורך חכמת התורה כמ"ש בספרים הקדושים. אבל שתוקקת הלז אינה כן.

וע"כ למען יהי' זיכולתם לעשות פרישה לגמרי מאהבת חילוניות והשתוקקות חילוניות, הי' צריך שיהו מוצדלים לגמרי למען יא' דבר זה מלצם לגמרי, ושלא תהי' להם שום דציקות לאהבת חילוניות.

*

ובספר שית שרפי קודש (פרשת יתרו) מציא בשם בעל האבני נזר, דכוונתו באמור להם שובו לכם לאהליכם. לא הי' הכוונה שיצדלו מקדושת האיסור ג' ימים לתשמיש. רק החיר להם התשמיש ולא להיות נצדל מהקדושה דג' ימים. כענין הצדלה דמוצאי שבת אין הכוונה שיצדלו מקדושת שבת. דא"כ למה צריך הצדלה מיד שיא' שבת הי' צריך להיות מותר. אלא הכוונה לרמוז שקדושת שבת לא נפסק. והצדלה הוא רק להחיר במלאכה, וכן היא הקדושה מהג' ימים לא הי' נפסק. והמאמר שובו לכם לאהליכם הוא רק להחיר. ולא להפסיק מהקדושה.

*

גמ'. שם. כתב כ"ק האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זי"ל במכתבי תורה (מכתב צו) שקושת הגמרא אינה מובנת. ויש לומר דכוונת הגמרא דהפסוק שובו לכם לאהליכם בא

דוחה ל"ת ולמה הוצרך לומר להם שזכו כו' אע"כ לדבר שצמנין כו' ומקרא דמשה דוקא וכנ"ל.

וא"כ נ"ל דהכי פריך הש"ס וכו"ת למצות עונה ר"ל כי קושין הנ"ל לא משום דלריך להחיר אלא בהיפוך לסברת טעומם שהיו פורשים א"ע מספק הוצרך לומר שזכו לכס שא"כ היתר דנהי ממנוה פו"ר יקיימו ודאי גם מספק אפי' בלא היתר משום דחיי' עשה דפו"ר לל"ת וא"כ בעידנא כנ"ל אצל מצות עונה שאינה עשה דרבים וצעי' בעידנא כו' ודאי בלא מקיים מצות עונה רק בהעראה בלעד ולא ירצו לקיים מצות עונה מחששא שמה לריך מנין אחר לכן אמר להם שזכו לכס כו' דא"כ להחיר ומנ"ל דלריך באמת מנין אחר כנ"ל ולק"מ קושיא מהרש"א ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. רב אדא ורב שלמן וכו' אף מתקנת ריב"ז ואי"ל ביצה אסורה מ"ט מזהרה וכו'. עיין בשו"ת באר יצחק (אה"ע סימן ט) ושם (אות לט) כותב: ומרגלא בפומי מכבר לומר בעיקר מה שאמרו דדבר שצמנין לריך מנין אחר דיש לומר דלרצ אלא ורצ שלמן דביצה (דף ה') דאמרו צביה דאסורה הוא משום מהרה יבנה בהמ"ק דאין הכרח אליביהו לעיקר כלל שהוכיחו שם בש"ס מחלה דאף דדרבנן לריך מנין מעיטור שוקי ירושלים כו', משום ד"ל דלכן בדרם רצעי אס לא נמנו להחיר הי' אסור, משום דגם בזה שייך לומר מהרה יבנה בהמ"ק ויהא שייך לעטר שוקי ירושלים כמקדס, והמוס' במנחות (ה' ע"ב) צד"ה האיר המזרח כו' הקשו איך קאמר הגמ' (שם דף ס"ח) דמשום מצוה ליקו וליגזור משום מהרה יבנה בהמ"ק, הא אמרו (ריש ביצה) דאף באיסור דרבנן גזרו משום מהרה יבנה בהמ"ק עכ"ל התוס', ויש ליישב קושייתם דהרא"ש בסוגיא דשמה יחפה על צת אחותו כתב דאף בזמן הזה בלא שייך לומר דחפה על צת אחותו דאין אנו דנין דיני מיתה, מ"מ גם לדידן שייך הך טעמא בלא יחפה שלא יהיו בני' ממוזרים, ואף דמטעם זה לא חסד לא חסדו זמן, עכ"ז כיון דעיקר התקנה תקנו בשביל טעם גמור ועכשיו ג"כ לא בטל לגמרי הטעם, דקצתו שייך גם האידנא, א"כ לא מקרי בטל הטעם דתהא התקנה בטלה משום זה, וכמש"כ הפ"י בסוגיא דגיטין (שם).

ולפ"ז י"ל דגם הנך אמוראי דס"ל צביה לגזור משום מהרה יבנה בהמ"ק, הוא משום דס"ל דהא דדבר שצמנין לריך מנין אחר להחיר, היינו היכא בלא בטל לגמרי הטעם, דיש חשש שמה יחזור הדבר לקולו, כמו ברש גיטין, לכן צביה דיש לחוש משום מהרה יבנה בהמ"ק ויחזור החשש, א"כ הא לא בטל לגמרי הטעם דמחמתו נגזרה הגזירה, ועיקר האיסור הוא מחמת דבר שצמנין ולא מחמת משום מהרה יבנה בהמ"ק לחוד, רק כוונתם דמשום מהרה יבנה בהמ"ק י"ל דהוי דבר שצמנין ויחזור הדבר לקולו, א"כ מחמת קושיא התוס' הנ"ל דבאמת י"ל דהיכא בלא שייך לומר דהוי דבר שצמנין לא גזרו מחמת שמה יבנה בהמ"ק לחוד.

ונראה לתרץ דלכאורה לריך להצין מנ"ל למידק משונו לכס כו' דלריך מנין אחר כו' ודלמא אדרבה לפי שהם היו מסופקין בדין והיו יראים לעבור בלי היתר שסברו לריך להחיר לכן לפי סברתם אמר להם שזכו לכס וכו' דאין לריך היתר כלל. ונ"ל כיון שנתנה תורה ונאמר להם עשה דוחה ל"ת א"כ מספק בלא"ה היו מתירים לעצמם אחר מ"ת אפי' אי לריך מנין אחר כו' משום דעשה דפו"ר דוחה לל"ת דאל תגשו אל אשה וע"כ דקרא שזכו לכס עיקר דינא קמ"ל דלריך מנין להחירו ככ"מ.¹

והיינו מקרא דמשה שאמר אל תגשו אל אשה ואיכא ל"ת שפיר מוכח דאי לא לאשמעינן דינא דבעלמא נמי לריך מנין אחר לא היה לריך לומר להם שזכו דא"כ יהיו מסופקים ידחה עשה לל"ת כנ"ל. אצל קרא דקוצ"ה וקדשתם היום כו' עשה הוא וק"ל אין עשה דוחה עשה דמאי אולמי' כו' א"כ אילו היו מסופקין בדין אי לריך מנין אחר ודאי שז וכו' עדיף והיו פורשים י"ל שהוצרך לומר להם שזכו לכס לפי טעומם. ואדרבה הורה להם בזה דא"כ להחיר וליכא למילף דלריך ולכן מיייתי ש"ס קרא דמשה דוקא.

אמנם לכאורה עדיין הקושי צמ"ע דהא קי"ל עשה שדוחה לל"ת דוקא אי בעידנא דמיעקר לאו מקיים לעשה והרי תוס' בגיטין דף מ"א ע"א ד"ה לישא כו' דעשה דפו"ר לא מקיים אלא בגמר ביאה דחוי' להתעבר ע"ש ול"ת אל תגשו אל אשה משמע אפי' יחוד ומכ"ש העראה וא"כ עדיין מנ"ל דלריך מנין אחר דלמא לפי טעומם שהיו פורשים מספק א"ל שזכו כו' דאי משום דחיי' עשה לל"ת הא צעי' בעידנא וליכא.

ונ"ל לפמ"ש הר"ן ומג"א סי' תמ"ז בשם ר"ת דעשה דרבים לא צעי' בעידנא כו' ותוס' גיטין מ"א ע"ב ושבת דף ע"א הכי כתבו דפו"ר מקרי עשה דרבים ול"כ בעידנא וא"כ שפיר י"ל כחירווי הנ"ל דאי משום טעומם הא מספק עשה

¹ בהג"ה לבן המחבר כותב: לכאורה ק"ל כי משני ש"ס לדבר שבמנין והא שמע' ליה במבטח היובל וצ"ל למצות עונה אחי והל"ל מיד נשנית למצות עונה. ונ"ל דע"כ עונה לחוד ופ"ר לחוד ות"ל עונתה לא יגרע וק' על ש"ס דביצה ה'. עוד ק"ל מאי ס"ד א"ג צריך מנין אחר למה נשנית הו"ל איסור ל"ת אל תגשו אל אשה ועשה דפו"ר דוחה לל"ת ול"ל פו"ר לפה"ד הוא ואינו דוחה להחירו בקדושין בתוש' ל"ח הא אל תגשו נמי לפה"ד הוא ועוד לגמרי נהפוך הוא עשה דלפה"ד עדיף וטפי דחי. ונ"ל אל תגשו אין לוקין אלא שבאל ודאי דחי ליה עשה. ונ"ל קודם מ"ת אוהרה מיתתן ואין עשה דוחה לל"ת דכרת וכ"ש מיתה אבל ז"א דא"כ פו"ר ודאי עשה דמיתה הוא לרמב"ם נהרג עליו להמ"ל כמו מילה לבני קטורה בזה"ו והדק"ל עשה דוחה לל"ת. ונ"ל לתוס' גיטין מ"א ליכא בעידנא פו"ר לא מקיים בהעראה ואל תגשו כתיב אפי' העראה וצריך להחיר העראה. וא"כ פו"ר לא נשנית כלל אלא העראה נשנית שובו לאהליכם למצות עונה שמתקיימת בהעראה דליכא פו"ר כמ"ש תוס' שלהי נדרים ושעה"מ פ"ז מהל' א"ב ור"ן בנדרים דף ט"ו וא"כ היינו מצות עונה היינו מנין אחר להחירו וגם י"ל נ"מ מי שקיים פו"ר כבר צריך להחיר דוקא ולא דחוי אבל לרי"ז היה לו בנים בגיורתו לא קיים צ"ל תי' א' הנ"ל וכמ"ש מרן הגאון זצ"ל ודו"ק. ע"כ.

והקישו המוס', דמנין ליה הך סבא דתקינ לענין מועדות לחוד, הא לענין יום טוב הוי יום שני נמי קדוש וא"כ תהא הביצה אסורה, ואימא כיון שהתקין שיהו מקבלין כל היום א"כ כשהיו עושין שני ימים הם מספק ושתי קדושות נינהו וביצה מותרת.

ועיין פני יהושע שכתב, דכוונת רש"י פשוט בטעמו דודאי מה שתקנו בזמן הצית לנהוג היום ולמחר קודש אינו ענין כלל לטעם קלקול השיר אלא תקנה אחרת היא בפני עצמה דכל שבאו מן המנחה ולמעלה יעשו שני ימים וא"כ אף שבטלו התקנה הראשונה וחזרו לקבל מן המנחה ולמעלה אפ"ה התקנה השניה במקומה עומדת משום דבר שבמנין, דהא מעיקרא נמי הוי צעי למימר דביצה לא אישתרי אלא דדחי לה כיון דלא איתסר מעיקרא בפירות אלא בעדות תליא אצל כמה שנהגו שני ימים קודש לא תלוי כלל בקבלת העדות, ועוד דשפיר נמי איכא למיחש שמה יבנה דה"מ ויזלו לעשות מלאכה ביום השני, דאע"ג דאמרין לעיל דלענין קבלת עדות ליכא למיחש למהרה יבנה בית המקדש משום דעדות לב"ד מסור אצל מלאכה לכל מסור ואיכא למיחש שמה יבואו עדים מן המנחה ולמעלה ויסבירו שבדאי יקבלו ויזלו במלאכה ביום שני או שלא יקבלו ויזלו במלאכה ביום ראשון לכך הניחו התקנה הראשונה דכשבאו מן המנחה ומעלה יעשו שני ימים דתו ליכא למיחש למידה. וע"ע מהרש"א.

*

והחתם סופר כתב, דרש"י ס"ל כשיטת הרמב"ם (פ"ב מהל' ממרים) דגזירה שפשטה בכל ישראל אפי' בטיל הטעם צע"י ב"ד גדול לבטל והיינו דקאמר רבא מי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שאז מקדמת דנא ה"י שניהם קדושה א' בכל ישראל אפי' במקום שהב"ד יושבי' ואינו דומה לב' י"ט של גליות דאי לאו דמנהג אבותינו בידינו דלמא גזרה מלכות גזירה לא היינו עושי' כ"א יום א' וכבר נתקשה בזה הכ"מ שם. ולק"מ דלא נתפשטה התקנה בכל ישראל ואפי' בגולה לא נתפשטה היכי דמטו שלוחי' כדלעיל ולכן כיון שבטל הטעם סגי במנין קטן ולק"מ.

אבל צ"ה וכשבאו עדי' מן המנחה ולמעלה שאז אפי' בא"י ואפי' במקום שהב"ד יושבי' ה"י עושי' ב' ימים וה"י קדושה א' וה"ל פשטה בכל ישראל. א"כ אע"פ שבטיל הטעם לא בטיל התקנה ע"י ריב"ז שה"י קטן מן הראשונים מתקני התקנה הלז כמ"ס לעיל בסמוך. ונהי דלענין למנות י"ט מיום ראשון הו"מ לשנות תקנה ראשונה משום דתקון המועדות צ"ד שבזמן ההוא תלוי לשנות אפי' מדין תורה כדכתיב אחס ואפי' מוידין ומכ"ס לשנות תקנה ראשונה. אצל להחיר עשיית מלאכה ביום שני או לאכול זו ביצה זה לא יתכן כיון שפשט איסורו בכל ישראל, וא"ש פירש"י.

והחתום' שהקשו על רש"י לשיטתו' אזלי דממ"ש פ' השולח ל"ו ע"ז משמע דלית להו כרמב"ם אלא אפי' פשט איסורו בכל ישראל נמי סגי בגדול וה"ה אם בטל הטעם סגי

ולפ"ז י"ל דהנך אמוראי דלא ס"ל כלל להך דבר שבמנין איכא דבטל לגמרי הטעם [ופליגי ממילא על הוכחת רב יוסף שהוכיח (לעיל שם) דאף בדרכנן נר"ך מנין אחר היכא שבטל הטעם ג"כ] משום דשא"ה צעטור שוקי ירושלים דלא בטל לגמרי הטעם, משום דיש למגזר משום מהרה יבנה בהמ"ק, אצל היכא דבטל לגמרי אינו מוכח אליבייהו לומר דבר שבמנין כו', דכיון דנסת' אליבייהו הוכחת הש"ס (שם) מהא דעיטור כו', וכיון דקיי"ל בשל סופרים הלך אחר המיקל, א"כ יש להקל בזה דבר שבמנין היכא דבטל לגמרי הטעם דמחמתו נאסר, כן נלע"ד לולא דברי הראשונים שכתבו כולם להלכה דדבר שבמנין נר"ך מנין אחר להחירו אף היכא שהטעם בטל לגמרי. ע"כ.

*

גמ'. שם. לכאורה קשה, דהא איתא בכתבי האר"י ז"ל דלעתיד יהי' הלכה כצ"ש, וא"כ כשיבנה ביהמ"ק יהי' ביצה מותרת.

ובספר עיני חכמים (ח"א סי' כב) כתב הגה"ק מאוסטרזאנא זצ"ל לחדש ד"ל דלא יהי' הלכה כצ"ש לעתיד רק כמה דצ"ש מחמירי, דעת א"א לפסוק כמותם דאין כוחנו להחמיר כ"כ. אצל לעתיד יתנהג העולם במידת הדין שהוא כמדת צ"ש, וע"כ נפסוק לחומרא, משא"כ גבי ביצה דהוי מקולי צ"ש יהי' לעתיד ג"כ הדין כצ"ה.

ועוד כתב לתרץ, דהנה טעמא דצ"ש דמתירין ביצה שנולדה ביום טוב, משום דל"ל מוקצה ונולד, והנה איתא במג"א דאף דל"ל נולד, מ"מ בדבר שלא ה"י כלל קודם שבת ונתהוה תחילת עיקר דבר בשבת ויו"ט הוי נולד גמור ואסור לכו"ע, וא"כ הא דמתירין צ"ש ביצה הוא משום דכל ביצה דמתילדה האידנא מאתמול גמרה לה, א"כ ה"י צעולם צמעי התרנגולת וציו"ט לא נתחדש רק לידה לחודא. והנה איתא בשבת (דף ל') עמידה אשה שתלד בכל יום שנאמר הרה ויולדת יחדו. והפ"י פשוט שצ"ס שתעצר תלד. וכדאיתא בצ"צ (דף ט') שנאמר צאיב והנה הצקר חורשות ואחנות רועים על ידיהם מלמד שהטעימו הקדוש ברוך הוא לאיוז מעין עוה"ב, ופירש"י מעין עוה"ב כדכתיב הרה ויולדת יחדו הריון ולידה ביום אחד ע"ש, א"כ א"ש דלעתיד גם לצ"ש תהיה ביצה אסורה, כיון דהעיצור והלידה יהי' ביום אחד ביום טוב, א"כ הוי נולד גמור, ואסור גם לצ"ש, עכ"ד.

*

גמ'. מהרה יבנה בית המקדש וכו'. עיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן פד).

*

גמ'. מי לא מודה רבן יוחנן בן זכאי וכו' אותו היום קדש ולמחר קדש. אף על גב דהוא ענמו תיקן לקבל עדות החדש כל היום, פירש רש"י, דהני מילי לענין שמונין המועדות מיום הראשון ואפילו באו לאחר המנחה, אצל מלעשות יום שני קדש לא נעקרה תקנה ראשונה ממקומה.

גמ'. עדות מסורה לב"ד ביצה לב"ד מסורה. כע"ז מצינו בסוכה (מג ע"ב) ערבה שלוחי בית דין מיימי לה לולב לכל מסור, וכן בפסחים (י"ב ע"ב) עדות מסורה לזריזין חמץ לכל מסור.

וע"ע בשו"ת הרי צשמים (ח"א סימן ג) שגשאל לענין מקוה של יחיד, וכח, שהכשר מקוה מסור לזריזין ולחכמים, ומה"ט במקוה של יחיד, אין למקוה חזקת כשרות, ורק במקוה של צבור שהמתעסקין בה מומחין הם, אמרינן רוב מזויין אלל מקוה בקיפין הם. עיי"ש. וע"ע בשו"ת בית שער (חלק י"ד סימן רצה) שכ' כע"ז.

וע"ע בשו"ת בית יצחק (אור"ח סימן כ"ח) ובשו"ת צר ליואי (י"ד סימן ל"ג) שכתבו לאסור ליחיד לעשות מקוה, בלחי רשות הרב והשגחתו, כי ע"ז יכול לבוא לידי כמה מכשולות ח"ו, אף שבדאי מיידי במקוה שנעשה כדת וכדין. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן צג) צענין אשר פרסם אחד, שאפשר לקנות מקוואות שלמות כשרות, ונשלחים על פני העולם, והציא שם דעת מרן הגה"ק מסאטמאר זי"ע, שחלילה לעשות כן, והסכים איתו הגאון המנחת יצחק, וגם הוא הציא שם מהנ"ל דמקוה מסורה לצי"ד ולא ליחיד.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חכם כצי (סימן מו).

*

גמ'. ואמר רבא הלכתא כותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא. השו"ע (סימן תקג) פסק דאסור לבשל מיום א' דר"ה ליום ב', דלהחמיר אמרינן קדושה אחת הן ולא להקל. וכחז המג"א (שם ס"ק א') דאפילו לשיטת הרמב"ם דסבירא ליה דהמערב לשני ימים טובים של ר"ה ונאכל עירובו ציום הראשון יכול לילך גם בשני דקדושה א' הן אפילו לקולא, מ"מ מודה דאסור לבשל מיום א' ליום ב', ולגבי דין זה לא אמרינן דקדושה אחת הן אפי' לקולא, ע"ש הטעם. ודעת הגר"א בביאורו דלהרמב"ם יהא מותר לבשל מיום א' ליום ב'.

והקשה צה"ל דלכאורה הלא יום ראשון של ר"ה ודאי קודש מן התורה, ואיך יהיה מותר לבשל בו לצורך יום טוב שני. ומתוך דאפשר דס"ל דאף מיו"ט לחול גמי כיון דלית ביה איסור דאורייתא מטעם הואיל, ולהכי ברה"ה דקדושה אחת היא לשניהם, מותר מיו"ט לחזירו, דהם אמרו והם אמרו. ולפ"ז אף לדעה זו לא יהיה מותר רק אם יהיה ראוי להנות עוד באותו יום, [דע"ז ש"ך הואיל ואי מקלעי אורחים חוי ליה], ולאפוקי אם לא יגמר עד שקיעת החמה, דיש בזה איסור דאורייתא גם לדעה זו אסור, עכ"ד.

ובשו"ת אבן ישראל להגאון ר' ישראל יעקב פישר ז"ל (חלק ד' סימן כ"ב) כותב דמותר לבשל מיום א' ליום ב' אפילו סמוך לחשיכה, משום דהוי כמו מי שמקבל עליו חוספת יום טוב דיכול לבשל אפילו סמוך לחשיכה עבור זמן התוס', וגם איכא הואיל דחוי לאורחים שהם קבלו על עצמם תוספות,

בקטן ושפיר הקשו מנ"ל לרבא הא דמודה ריב"ז, ורש"י מצי סבר כרמב"ם.

*

ובשו"ת מראה יחזקאל (סימן לג) כתב ליישב שיטת רש"י, דהנה הרמב"ם פסק בפ"ב מה' ממרים הל"ב דאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חזירו אל"כ גדול ממנו אפילו בטל הטעם עיי"ש, והראב"ד השיג עליו מהך מחני' בעיטור שוקי ירושלים בפירות כו' [דר' יוחנן בן זכאי ביטלה אחר החורבן משום דבטל הטעם] עיי"ש, והכ"מ תירץ שם דאפשר דר' יוחנן בן זכאי היה גדול מב"ד הראשון, והוא דחוק מאוד, והלחם משנה לשם תירץ דהתם היתה התקנה רופפת כו' דבלא"ה בטולה מתחלה משום ריבוי פירות כדאיתא במשנה דמעשר שני שם [פ"ה מ"ב] ובפירוש רבינו שמשון עיי"ש, לכך היה ריב"ז יכול לסמוך לבטלה עיי"ש, ולפי דבריו אכתי תיקשי מה יענה בהך תקנה דקבלת עדות וציצה דלא היתה רופפת והאיך היה רשות לר' יוחנן בן זכאי לבטלה.

וי"ל לקיים דברי הלחם משנה הנ"ל, דלריך לומר דוודאי הא דאין צ"ד יכול לבטל כו' היינו לשנות לקולא וכמו העלאת פירות, אלל כשיש חומרא בדבר וודאי דלא עדיף התקנה דקדמונים מגוף דין תורה דיכולין לתקן ולהחמיר, וא"כ אחי שפיר בהך דקבלת עדות, דוודאי מדין תורה היה לנו לקבל עדותן תיכף דהא נראה בזמנו לקדשו ומהיכי תיתי להקל ולסמוך אדרשא דאחם אפילו מוידין לדחות כל המועדות ממקומן, והרי פסק רמב"ם בפ"ג מהל' קידוש החודש דין ט"ו ט"ז דאפילו בסוף החודש כשצאו העדים ואמרו שגראה בזמנו ועדותן מתכוונת חוזרין ומונין מיום ראשון אם לא כשיש צורך גדול בדבר כמו שמסיק שם וע"ש בלח"מ, וע"כ בשעה שצית המקדש קיים הוכרחו לזה מפני תקנת השיר והקרבנות כנ"ל סמכו להחיר ולדחות, משא"כ עכשיו דבטל טעם זה מנלן להחיר, והנה כל זה רק לענין קביעת המועדות דיש חומרא בדבר, אלל לענין היום קודש ומחר קודש דיש קולא בדבר דלפי התקנה לריך לעשות שני ימים יו"ט, בזה אין כח ציד צ"ד לבטל כו'.

ולפ"ז אחי שפיר דברי רש"י דרק לענין קביעות המועדות התקין ר' יוחנן בן זכאי, אלל לענין היום קודש ומחר קודש לא היה כח צידו לבטל, ולפ"ז יש מכאן סמך וסעד לדברי הרמב"ם דשפיר פסק דאפילו בטל הטעם אין כח ציד בית דין לבטל כו' כמו לענין היום ומחר קודש כנ"ל.

ובזה אחי שפיר לישנא דמי לא מודה ר' יוחנן בן זכאי כו' דלכאורה אינו מדוקדק דמה לנו ולהודאתו אם הוא מודה או לא, העיקר תלוי בדין שהסכימו חכמי הדור, גם מנ"ל דמודה כו', ולהנ"ל אחי שפיר דהכי קאמר דהא וודאי ר' יוחנן בן זכאי בעצמו לא החזיק את עצמו לגדול מראשונים, ואם כן על כרחך לא היה מבטל מכל וכל רק לענין קביעות המועדות כנ"ל ולא לענין ב' ימים טובים.

*

זו בשבת, ועממין מתעסקים צו אפילו לא נשתהא וכו'. וכן העלה הרמב"ן ז"ל. ע"כ.

נראה מדבריהם שגם רחיצת וטהרת המת נעשית ע"י עממין.

אולם הרא"ש (סי' ה) כתב, ונהגו באשכנז שהנכרי חופר הקבר ועושה ארון ותכריכים וכל דבר שהוא איסור דאורייתא, אבל טלטול והוצאת המת עושה ישראל, שמתוך שהותרה הוצאתו לאורך הותרה נמי שלא לאורך. עיי"ש.

ובארהות חיים (הל' יו"ט סי' כה) כתב, רבינו אשר המיר לישא את המת ולהוליכו עד הקבר, שמתוך שהותרה הוצאתו לאורך וכו', וכן עשה מעשה. ורבים מגדולי הדור חלקו עליו והורו שלא לעשות ע"י ישראל כלל. ומיהו נהגו צנצנות שישראל נושאים את המת עד הקבר, ואפילו ציו"ט ראשון, וכן רוחצים אותו בלי ככר או תינוק, משום שטלטול בעלמא הוא, וכן המיר רבינו שמואל בר מרדכי להציאו במטה עד הקבר, לפי שאיסור טלטול אינו אלא מדבריהם, ומשום כבוד הצריות לא גזרו. ע"כ.

וב"ב המאירי, שלא אסרו לעשות ע"י ישראל אלא כגון חפירת הקבר שהוא איסור תורה, ואין כבוד הצריות דוחה לא מעשה של תורה, אלא נעשה ע"י עממין, אבל הוצאת המת במטה וטלטולו לרחיצה ולנתינתו במטה ולגניזה בקבר הכל נעשה ע"י ישראל, הואיל ואין איסורם אלא מדבריהם. וכן נעשה מעשה צנצנות וצדריש ע"י חכמי הדורות הקדומים. ואף רבתי עשו מעשה כזה וכו'. עיי"ש. וע"ע בספרו מגן אבות (עמוד לו-ז).

ועיין בשו"ת תרומת הדשן (סי' פב) שכתב, ולענין הטהרה ציו"ט ראשון, שהמרדכי כתב שעושים ע"י עממין, מנאמי תשובה שכתב בה שישראל מטהרין אותו, וכן מנאמי כתוב על שם אחד מהגדולים, וכן הדעת נוטה, ומ"ש המרדכי דה"ט משום שצריך סדין בשעת רחיצתו מפני הכבוד, וחיישינן שמא יבאו לידי סחיטה וכיזום, אדרבה יש לחוש יותר לכבודו לטהרו ע"י ישראל בידים או ע"ג קש או עור, דליכא למיחש לסחיטה וכיזום, ועדיף ממה שנעשה ע"י עממין, והמרדכי עצמו פרק תולין (שבת קל"א א) כ' שאפי' להוציא המת לכרמלית ע"י ישראל מותר, וכ"ש לטהרו שלא יגעו צו הנכרים הטמאים בזים לכל דבריהם. עיי"ש.

והרדב"ז (ח"א סימן קז) כתב ע"ד התה"ד, ואין הוראה זו נכונה, שאין זה כבוד המת שיחללו עליו יו"ט אפי' באיסור של דבריהם, כיון שקופו להתעסק בו ע"י עממין. וכן דעת הרמב"ם והרמב"ן והר"ן וה"ה. ולישנא דיתעסקו צו עממין הכי משמע. וכבר בא מעשה לפני, וזוהי שישראל ישפוך המים והגוי ירחץ, ואחר שהגוי יסלק ידו, ישפוך הישראל המים על כל גופו, ונמצא שקוף טהרתו ע"י ישראל, ומנהג זה נכון וצדק. ע"כ.

ובש"ע (סי' תקכו ס"א) פסק, מת ציו"ט ראשון יתעסקו צו עממין, וכל זה בעשיית קבר וארון ותכריכים, אבל

וה"נ כשחז"ל קצו שני ימים לר"ה ושיהיו קדושה אחת, בודאי איכא ע"י דין תוספות, ואפילו אי נימא דאי אפשר לעשות תוספות יותר משעה וחומש, מ"מ עד שעה וחומש בודאי דין תוספות עלה, ולהכי שפיר מותר לצשל מיו"ט א' דר"ה אפילו סמוך לחשיכה דמצשל מיו"ט דאורייתא לזמן התוס' דהוא נמי יום טוב דאורייתא, עכ"ד.

*

תוס' ד"ה ובקש. עיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן ס).

*

תוס' ד"ה בוי. עיין מהרש"א הארוך צריש הספר במקום הסכמת מורו הגאון ר' יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל ה"ה, שהציא בשם הגאון הנ"ל תירץ על קו' התוס' שהקשו על מה שפירש"י דדוקא לענין מנין המועדות בטל התקנה, דמנ"ל הא, וכתב לתרץ, דכבר העיר הגל"ח למה לא אמר ג"כ ר"י ורצא דטעמא דצינה הוי משום מהרה יבנה בית המקדש, הלא הא דתיקן ריב"ז דיוס הנף כולו אסור, ע"כ הוי מטעם זה כמו שמוכח בגמרא ר"ה, וא"כ גם טעם צינה נפרש הכי.

ובתב לחלק בין דאורייתא לדרבנן, דבאיסור תורה חיישין על מהרה יבנה ביה"מ, אבל צינה דהוי תקנה דרבנן מטעם מוקצה ע"כ לא חיישין.

ומעתה י"ל זו היא דחידוש רבא, דעל איסור צינה שפיר י"ל משום דהוי דרבנן ל"ת, אבל הא דגם מחר קודש זה בודאי נוהג מטעם מהרה יבנה, דהא אם יבנה ויקבלו עדים רק עד המנחה ויהיה מחר קדש גמור מן התורה אם ישמחו עדים, וא"כ גם עתה יש לאסור מטעם מהרה יבנה ביה"מ דהא אין להכחיש עכ"פ דדאורייתא חייש ריב"ז על מהרה יבנה ביה"מ, כדמוכח מיוס הנף. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין שו"ת מראה יחזקאל (סימן לג) ושו"ת כנף רננה (או"ח סימן נח).

דף ו ע"א

גמ'. מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין. עיין צר"ן שכתב, איכא מ"ד דהיינו דוקא בקבורתו, אבל טלטולו ע"י ככר או תינוק והוצאתו לרשות הרבים מותר ע"י ישראל, דהא קי"ל כבית הלל לקמן (יב ע"א) שמתוך שהותרה הוצאתו לאורך הותרה נמי שלא לאורך. ואיכא מאן דאסר ע"י ישראל. ולישנא דיתעסקו צו עממין הכי משמע, דמדלא קאמר יקברוהו עממין משמע שכל עסקיו יהיו ע"י עממין דוקא, ואין להמיר בהם משום כבוד המת כיון שקופו להתעסק בו עממין. ע"כ.

גם הרב המגיד (בפ"א מהל' יו"ט הכ"ג) כתב, ורצו הספרות צדינים אלו, והמתווה הוא כדעת רבינו, שציו"ט ראשון אין ישראל מתעסקים בו כלל, ואפי' לטלטלו, אלא מה שמתיר

עממים. פירש לכל מלי, אפילו לטלטול בעלמא אל יתעסקו צו ישראל כלל, ולא יזיו עפר ממקומו לכסותו בקבר. כך היא הסכמת רוב הפוסקים, ובקושי התירו מקצתן, אחרי שהנכרי יחס לו חמין, שיהו ישראל קדושים מטהרים גופו וכלל על ידי קש או בדיהם ועל גבי עור או טבלא, ולא בסדין וכל מדי דהוי צו כבוס וסחיטה, ואין מליון אותו אלא עד התחוס. וכו'.

ואיתא התם ב"ט שני יתעסקו צו ישראל ואפילו צו י"ט של ר"ה. פירש אין הפרש בזה בין מת צ"ט עממו או מערב י"ט ולא היה שהם לקברו, אבל אם אפשר צ"ט א' והמחניו עד מחר אל יתעסקו צו אלא עממין. והיכא שלא כיונו מלכתם ל"ט כלל אלא דאחרמי להו הכי, מורין להו כרצא וכרצא אשי דאמר בזה וצוה אע"ג דלא אשתהי, ואיהו פסקה למלתיה י"ט צ' לגבי מת כחול שויהו רבין אפילו למיגד גלימא ולמיגד אסא, אלמא התיר לעקור נטוע לכבוד בעלמא וכ"ש חפירת הקבר ועשיית ארון וכל דרכי קבורה מלפניה שרגילים לעשותם בחול על ידי ישראל, אבל כיפה שזונין על גביו וכל דלאחר קבורה לא התירו. וכל היוצאים ללוותו אפילו כמה פרסאות אע"פ שאין למטה לורך בהם הרי אלו יוצאים ברשות וחוזרים למקומם, ונראה שאם מת אצל קברי ישראל בכל מקום שהן אין מרחיצין לו הדרך אפילו להוליכו למערת אבותיו. ובנפל, אפילו מת ביום ל' ולא קי"ל שכלו לו חדשיו, בקושי גדול התירו משום עגמת נפש למסור אותו לגמרי לעממין צ"ט בין צא' בין צב'.

בד"א במקום צני תורה קובעי עמים ויש שם חצר עיר שסומכים עליו צדיני אסור והתר כך ראוי לו להורות הלכה למעשה, הא לאו הכי משדרינן להו כדר' מנשיא לבני צבכר צפרק חולין קל"ט ע"א מת צ"ט לא יתעסקו צו לא יהודאין ולא ארמאין לא צ"ט א' ולא צ"ט צ', ומסתברא לן דה"מ היכא דלא אשתהי אבל אי אשתהי יתעסקו צו עממין לכל מילי כדלעיל אפי' צ"ט צ', שאין מוסרין דקדוקי ההוראה לע"ה, ואף במקום שיש חצר עיר אם באמת ובתמים הוא יודע באנשי מקומו שתורה יבקשו מפיהו על כל המאורע דצר יום ציומו ינהוג עמהם בתורת חסד וכלל כהלכה, כצט אציו של ר"ג במשנה דמסכת י"ט פ"ב, אבל אי חשידי צעיניה דמסכרי ככותאי ומדמו מלתא למלתא יחמיר עליהם בכל משפטי ההוראה, כרצ מנשיא שהורה לאסור צמת ובכילה ובכלאים, וזאת התעודה בישראל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת ופסקי מהרי"ט החדשים (סימן ו) צמי שמת ביום א' של ר"ה ונקבר צו ביום ע"י עממין, אם י"ט שני של ר"ה יעלה לו למינן שבעה. עיי"ש באורך.

והפסוק (י"ד סימן שצ"ט) כתב [והם דברי הרמב"ן] צמועד קטן כ' ע"א, וי"א דצ"ט שני של ר"ה אין מתאבלין כלל דקדושה אחת להו, אע"פ שעולה אינו נוהג צו אצילות. וזו היא דעת הרמב"ם. ולפי דעתו ודעת הגאונים כיון שהוא דרבנן אחי אצילות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי ליה,

להלצינו ולחמם לו מים לטהרו ולהוציאו לשומו בקבר מותר ע"י ישראל. ע"כ.

והנה בארחת חיים (הלכות יו"ט סי' כו) כתב, ושמענו על הראב"ד שצויה להלין מת צ"ט ראשון עד יו"ט שני כדי שיתעסקו בטלטולו ובהוצאתו ישראל, וחלקו עליו חזריו, דלאו שפיר עבד, משום שאין לנו לכון מלאכתנו צמועד, וכ"ש שאין לנו להשהות המת ליו"ט שני, שמוטב לקוברו צ"ט ראשון ע"י עממין, ולעשות שבות דאמירה לעכו"ם, יותר מלקוברו צ"ט שני ע"י ישראל, ולכן באמת אסור להלינו מיו"ט א' כדי לקברו ע"י ישראל צ"ט צ'. ע"כ.

ולבאורה נראה שדעת הראב"ד שהתיר להלינו, משום דס"ל דהוי כהלינו לכבודו, וההתעסקות ע"י עממין הויא כהעדר כבוד למת, והחולקים ס"ל שאין בכך גנאי למת, והש"ע (סי' תקכו"ב) פסק שאסור להלינו ליו"ט שני.

אולם בשו"ת עבודת הגרשוני (סימן עז) כתב, שאין סבירא לומר דבהכי פליגי, דהא ודאי דליכא למאן דאמר שאין בזה העדר כבוד למת, שבודאי יש קפידא גדולה בין אם המתעסקים צו צני ברית או עכו"ם, וכמ"ש התה"ד (סי' פב) בשם המרדכי שגם הוצאת המת לכרמלית תהיה ע"י ישראל ולא ע"י גוים, וכ"ש לטהרתו אם יגעו צו נכרים. עיי"ש. וכן מצינו ליעקב אבינו שצויה לבניו שלא יגעו במטתו צני בניו מן הנכריות, אלא דס"ל לחולקים על הראב"ד שכשמת צ"ט הכל יודעים שמה שמתעסקים צו נכרים, משום שאסור לישראל להתעסק צו צ"ט, ומשום הכי לא זילא ביה מילתא, הילכך אין להלינו ליו"ט שני. עיי"ש.

ועיין בשו"ת רבי אליהו גוטמאכר (חיו"ד סימן קב) שצ' ללמוד מדברי הר"ן הנ"ל, שאפשר לרחוץ ולטהר את הנשים הנפטורות ע"י נכריות, אם אי אפשר לעשות כן ע"י ישראליות. עיי"ש. וע"ע בשו"ת שרגא המאיר (חלק ה' סימן כט) ובשו"ת מלמד להועיל (י"ד סימן קיב).

וע"ע בשו"ת בית אבי (ח"ד סימן קלד) שהעלה שאין להניח לנכריות לרחוץ ולטהר הנפטורות של ישראל, ובשעת הדחק יכולים גברים לעשות הטהרה באופן שמקודם יכסו אותה בסדין, וירחצו אחר תחת הסדין, וגם בשפיכת תשעה קצין עליה יעשו כן כשהיא מכוסה בסדין, וזה יותר נכון מלהניח נכריות לטהר יהודיות. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשטה מקובצת, שאם הוא אדם כשר ונכבד שיש לו ציון להקבר ע"י עכו"ם מותר להשהותו ליו"ט שני, דהו"ל כהלינו לכבודו. ובכף החיים (סי' תקכ"ו ס"ק כו) פקפק קצת בזה מדברי הפוסקים וכו'. עיי"ש. ובשו"ת נמת דק - ליצאוויטש (חיו"ד סוף סימן רלח) הביא להלכה דברי השטה מקובצת. עיי"ש.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן טז): צפרק ציאה שגולדה צ"ט, אמר רבא מת צ"ט ראשון יתעסקו צו

איסור בשבילו הוכרחו לומר דכחול שזוהו רבנן לגבי מת ששז
ליכא בזיון להמת מאחר שלא תיקנו כלל להחשיב היום ליו"ט.

עב"פ מה שהתירו הוא בשביל הבזיון דסרחון המת שהוא
בזיון היותר גדול, שבשביל זה ראו לדחות המועדות
כשהיה איקלע לפי החשבון שיהיה יו"כ בע"ש או צמו"ש
משום ממילא כדאיתא בר"ה דף כ' כדפרש"י להפריד שבת
ויוה"כ זמ"ז שלא יקריח מת שימות באחד מהן שיהא ראשון
ולא יקצר לא היום ולא למחר, שלכן התירו צו"ט ראשון ע"י
נכרים וצו"ט שני אף ע"י ישראל.

וא"כ במדינתנו בזמן הזה שליכא כלל חשש סרחון מזד הקרח
המלאכותי שיש כאן אף צימים היותר חמים הא אין
שום צורך להקלות, ואם היה מצוי זה צימי חז"ל ברור שלא היו
מתירין לקצור צו"ט שני אף לא ע"י נכרים, אף שמ"מ יש
לומר דכיון שעב"פ תיקנו ההיתר נשאר זה אף שנסתלק
הטעם, ולמה שכתבתי גם בזמננו יש לתקן דמאחר דלא בכל
המדינות איכא זה דהרבה מדינות שאין להם קרח כזה ואיכא
חשש סרחון וצריך לתקן שהיתר זה הוא הכרח לתקן גם
במדינתנו שאיכא קרח וליכא חשש סרחון כדי שלא יהיה בזיון
להמת שנתחלל יו"ט בשבילו במקומות ההם כטעם ר' אשי
שבשביל זה עשהוהו ליו"ט שני כחול לענין מת לקצרו אף בלא
אשתהי ואף למיגז ליה גלימא ואסא כדלעיל. וזה נראה בטעם
שהקלו הרבנים הגאונים שלא מיחו באלו שקוצרין מת צו"ט
שני גם במדינתנו. ואף שעדיין היה לנו לחוש לשיטת ר"ת
שאוסר אף כשאיכא חשש סרחון מטעם דאין להחשיב מדינותינו
יותר בני תורה מצני בשכר, דאף שהר"י פליג בתוס' בציצה על
ר"ת הוא משום דאה"נ דנחשבו בני תורה ועדיפי אגן מצני
בשכר כדווכיחו מהא שאין אנו מחמירין בשאר חומרות
דהחמירו בגמ' לאינן בני תורה עיי"ש, מ"מ במדינה זו הרי
ודאי רק מועטין נמצאים בני תורה ורובא דרובא אף בנוא
יארק אינם בני תורה כלל ואין יודעין אף דברים מפורסמים
שאולי גם הר"י ואף הר"ף והרמב"ם יודו שיש לאסור מלקצור
צו"ט שני, מ"מ לא חשו הרבנים דמדינתנו למחות, אולי סמכו
דענין הקצורה אף בכאן הוא רק ביד החצורה שנקראו
סאסייטים שהעומדים בראש לעשות מעשה הקצורה ממש הם
בני תורה בכמה חצורות וממילא לא יכלו למחות גם באלו
החצורות שהעומדים בראש אינם בני תורה.

אבל הוא רק למרץ את הרבנים הגאונים שלא מיחו, אבל הרי
חזינו שינא מזה תקלות שעוצרים על כמה איסורים
בהודעת הלויה בקריאה בטעלעפאן שהקרוצים והמכירים יצאו
ללוות את המת והרבה מהמלוים נוסעים במאשינעם מציחס
עד מקום הלויה ואחר כך לבית הקברות, וזה הא אסור
כמפורש בסעיף ו' המלוים את המת אסורים לרכוב על בהמה
אפילו צו"ט שני ואפילו האכלים והמג"א כתב דאפילו בספינה
אסור וכ"ש במאשינעם שאסור אף להבנים והאחים, והוא
להרבה מחסרון ידיעה שזה מוכיח שאינם מצני תורה שהוא
טעם לאסור לגמרי כמו בצני בשכר לצד האיסור לפני עור,
ולהרבה הוא מזד שאינם שומרי תורה בעוה"ר שנמצא שאלו

הלכך נוהג צו כשאר יו"ט שני של גלויות. ע"כ. וא"א הרא"ש
ז"ל כתב אלו דברי הראשונים וכו'. ע"כ. וע"ע שם בנו"כ.

ובפתחי תשובה (שם סק"ה) הביא לרדב"ז ומשאת בנימין
וב"ח שכתבו דיום שני של ר"ה עולה. ומדברי פ"ת
שם לכאורה נראה דאיידי שם גם אי הוי יום ראשון יום קצורה
ומיתה, אבל בתשובות פרח מטה אהרן ח"א ס' ז"ח הביא
לראשונים רבינו ירוחם זה"ג וסמ"ק דמשמע שאינו עולה,
עיי"ש. וכן הביאו בשם מהרי"ל.

*

גמ'. שם. עיין במאירי בסוגיין שהעלה דצו"ט לכ"ע
משאל"ג פטור. [וכן דעת הלחם משנה (בפ"ג מה' יו"ט
ה"ג) אליבא דהרמב"ם].

ובשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קיא) כתב לתמוה מזה על
הפני יהושע שבת (מ"ו ע"ב) שרצה להוכיח
דמשאל"ג פטור רק מכתת אבל מ"מ עובר בלאו דהא צו"ט
כת' סתם ל"ת כל מלאכה ולא שייכא במשכן ומה"ת נחלק בין
יו"ט לשבת, עיי"ש, ומוכח דפשיטא ליה דצו"ט גם משאל"ג
בלאו, ובמחכת"ה נעלם ממנו דברי המאירי כאן.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ג' סימן עז)
דדבר קצורת מת צו"ט שני בזמננו. ח"ל: הנה בדבר
מת צו"ט שני שהקלו רבנן שיתעסקו ישראל כדאיתא בציצה
דף ו' הוא פשוט שלא בשביל איסור לא תלין הקלו דמאחר
דשבביל כבוד יותר להמת התירו כ"ש דליכא איסור לא תלין
כשמלינין בשביל כבוד שמים וגם יותר כבוד לאדם שלא יתחלל
אף יו"ט שני על ידו, ומטעם זה אסור לקצור מת בשבת ע"י
נכרים אף שהוא רק איסור שבות דרבנן כדאיתא בתוס' צ"ק
דף פ"א ד"ה אומר לנכרי עיי"ש וכן הוא במג"א סימן ש"א
ס"ק י"ג ובסימן תקכ"ו סק"ו, וא"כ גם צו"ט הרי איכא בזיון
זה שנתחלל יו"ט על ידו ועיין בערוך השלחן סימן תקכ"ו
סעיף ד' שהקשה זה ודחק לתרץ דכיון דצו"ט איכא מלאכות
שהתירה תורה אין זה בזיון גם בשאר המלאכות דאין החלול
ניכר כל כך, והוא דוחק גדול. אבל בעצם הוא פשוט דכיון
דנגד זה איכא בזיון דיסרת המת אמרו חכמים דיותר ניחא
שיקצרוהו ע"י נכרים שהתירו בעצם בכה"ג לחי כגון בהפסד
גדול כדאיתא במג"א סימן ש"ז סק"ח בסופו ובמקנת חולי
וצנער הגוף כשהוא שבות ע"י נכרים, וכשיש בזה גם ענין
מזוה כמו לסעודת שבת יש הסוברים דיותר אפילו במלאכה
דאורייתא, וקצורת המת הא הוא צורך היותר גדול ומצוה
היותר גדולה שלכו"ע היו מתירין, שנמצא שבעצם ליכא איסור
לכן התירו צו"ט שאין הבזיון כל כך כמו שאיכא בשבת ויו"כ
כסדרת עה"ש לקצור ע"י נכרים, וצו"ט שני הקלו מזד דיסרת
המת גם לקצרו ע"י ישראל ואף שר' אשי אמר אע"ג דלא
אשתהי נמי לא משהינן לו מ"ט יו"ט שני לגבי מת כחול שזוהו
רבנן הוא מטעם דכיון דהותרו להחיר אף ע"י ישראל בעצמו
בשביל שלא יקרה, היה נמצא שהוא בזיון להמת שעושין מעשה

שני, היכא דליכא עממין לאתעסקוי ציה, יתעסקו צו ישראל, וכן נוהגין באשכנז, כותי עושה הקצר והארון, אצל תכריכין, שאין כותי בקי בעשייתו, עושה אותן ישראל, ציו"ט שני. וגם ציו"ט ראשון ישראל מכתפין אותו עד הקצר ומשימין אותו בקצר, דמתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך, ובלבד שיהא לצורך מזה, כגון קטן למולו. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב צשו"ת הריצ"ש (סימן תפז): עוד שאלת, כמה שאמרו ז"ל, יום טוב שני, לגבי מת, כחול שויה רבנן. ואמרו המפרשים ז"ל, שמותר להוליכו לקבורו, אפי' כמה מילין רחוק. ויש מהן שמתיר, אפי' לחזור לביתם, שלא תהא מכשילן לעמיד לבא. ונסתפק לך, אם מת לראובן מת, בתוך ביתו, וצריך לקצרו חוץ לחוס, אם מותר לשמעון ללוותו. אם נאמר, כיון שאין זה צורך קבורת המת, רק לכבוד ראובן, שלא ילך לבדו, עס הכותים שמוליכין את המת, לא יחלל י"ט שני.

ובן נסתפק לך, ציו"ט ראשון, שחל להיות בערב שבת, ולא אפשר בעממין, כגון, שאין במקומו בית הקברות. ולהמתין עד יום ראשון, לא ירצו גויי מקומו להוליכו, יען הוא יום אידס. ולהמתין עד יום שני, הרי המת מסריח בנתיים, והוא מתבזה בין החיים, והם מתבזין ממנו. אם יש תקנה בדבר, וכדת מה לעשות.

תשובה, לכבוד ראובן לבד, הדבר צריך שאין מותר לשמעון לחלל י"ט שני. דלגבי מת, שויה רבנן כחול, ולא לגבי חי. אצל כהן, לא כבוד ראובן לבד הוא, אלא כבוד המת, המלוה אותו. וכל דבר שהוא כבוד המת, עושין לו ציו"ט שני, כדרך שעושים בחול, ואע"פ שאינו הכרחי בקבורתו. שהרי אמרו ז"ל, י"ט שני לגבי מת, כחול שויה רבנן, אפי' למיגד ליה גלימא, ולמיגד ליה אסא. והדבר ידוע, שאין מלאכות אלו, מעכבות בקבורה, שהיה אפשר לכורכו בתכריכיו, בלא תפירה. ואפשר לו ג"כ, בלא הדס ובלא חופה של חתנים. ואפילו הכי, מותר, שכל דבר שהוא כבודו, ומנהג בעלמא, הותר צו כחול. וכחוב בהלכות גדולות, ומותר ללוות את המת ציו"ט ראשון, בתוך החוס. נראה מדבריו, הא ציו"ט שני, אפילו חוץ לחוס. וכן כתב הרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל, וכן הסכימו כל האחרונים ז"ל.

ובזה שנסתפק לך, ציו"ט ראשון, הסמוך לשבת, ואינו מוצא עממין צו ציום, או שהוא רחוק מצית הקברות, מה יעשה. תשובה, הדבר צריך, שלעולם א"א לעשות ציו"ט ראשון ע"י ישראל, אפילו ציו"ט הסמוך לשבת. כדלמרינן במס' שבת, פ' ר' אליעזר דתולין (קל"ט), עובדא הוה צבי כנישתא דמעון, ציו"ט הסמוך לשבת. ולא ידענא, מלפניה, אי מלאכריה. ואתו לקמיה דר' יוחנן, ואמר להו, יתעסקו צו עממין. הנה כאן מבואר, שאפי' ציו"ט הסמוך לשבת מלפניו, שאם לא יקברוהו צו ציום, יהא עד מחרת השבת, לא התיר רבי יוחנן ציו"ט ראשון, אלא ע"י עממין, שהוא שבת, דאמירה לכותי. ולא מלאכה ע"י ישראל. וכן צפ"ק דר"ה (כ), אמרינן, איכא

שקדו הלויה גרמו לעבור ואיכא אסור לפני עור דאף למזידין איכא אסור לפני עור, וגם הוא בזיון היותר גדול להמת שחללו ממש יו"ט שני באסור בשבילו.

לבן לענ"ד פשוט וצרור שעל הנהלת עדת ישראל להודיע שאין מסדרין שום קבורה ציו"ט שני אף כשע"י יהיו שלשה ימים לפעמים שלא יוכלו לקבור. ע"כ. וע"ע בדבריו שם (חלק יו"ד ג' סימן קסא).

*

גמ'. דלמא מעברי דיה לאילוף. פרש"י "כתקנה ראשונה" כו' כגון שלא באו עדים עד יום ל"א, עכ"ל. והעיר מהרש"א, דאין זה מדקדק דהתקנה ראשונה היה בבא עדים אצל בלא באו עדים עד יום ל"א מספק היו עושין צ' ימים. אלא דר"ל שלא באו עדים היינו שלא קבלו אותן עד יום ל"א וכגון שבאו אחר המנחה והיינו תקנה ראשונה.

אמנם הפני יהושע כתב, שלשון רש"י הוא צדקדוק גדול, ע"י ששהירץ בזה. וע"ע בכת"ס מ"ש בזה.

*

גמ'. מימות עזרא ואילך לא מצינו אילוף מעובר. ע"י צשו"ת בעלי התוספות (בספח א סימן יג) וז"ל: במס' ביצה מימות עזרא ואילך לא מצינו אלו מעובר. והקשה רש"י והא אמ' בראש השנה [פ"ד מ"ד] פעם אחת נשתחו העדים לבא, ולא באו (על) [עד] לאחר המנחה, ונתקלקלו הלויים בשר, ואמרו שיר של חול, והתקינו אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו יום קודש ולמחר קודש. ואם היו עושים כך, א"כ מצינו אלו מעובר. וצריך לאחר מכאן לא הוקרה שהיו באין מן המנחה ולמעלה. ואע"ג דאמר תלמודא התקינו שיהיו נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש, לא תעשו כאותה שעה כך אלא אם יבוא כך, ומעולם לא אירע כך. ע"כ.

*

גמ'. יו"ט שני לגבי מת בחול שויה רבנן. כתב צשו"ת הרא"ש (כלל כג סימן ב) וז"ל: שאלה, ילמדנו רבינו, אם מותר לעשות ארון למת ציום טוב שני. כיון שאמרו חז"ל, יום טוב שני לגבי מת כחול שויה רבנן, ואפילו למיגד ליה גלימא ולמיגד ליה אסא. או דילמא, כיון שיכולין לקצרו בלא ארון, יהא אסור. וגם תפרש לנו משנה שאומרת, וארון עם המת בחצר (מרו"ק ח ע"ב), אם נוכל ללמוד ממנה שום דבר לגבי יו"ט.

תשובה, יראה, כיון דשרו רבנן למיגד ליה גלימא ואסא, כל שכן לעשות לו ארון, דקבורת חמור הוא להטיל מת על קרקע בלא ארון, ודוקא בנעא, אם אינו מת מפורסם. ואפילו בחולו של מועד אמרינן דוקא, וארון עם המת בחצר.

ובידיהו, רבינו חס ז"ל אסר לעשות נרכי המת על ידי ישראל ציום טוב שני, ולא נהגו העולם כמותו, וגם רבינו יצחק הזקן ז"ל פסק להחיר. ובשאלות דרב אחאי כתב, היכא דשכיב שיכבא ציום טוב ראשון וליכא עממין למקבריה, אסור לישראל למקבריה ציום טוב ראשון, ואע"ג דסריח ציום טוב

סחם וקאמר נפלים ושלל לטעות דדוקא הערלה אין מסירין קמ"ל דמי שהוא בחזקת נפל גם לקוצרו אסור.

ועוד י"ל דגם בספק נפל כההיא דסעיף ט' דעת רמ"א שמוטב להניח קצורתו עד אחר יו"ט כדי שיקיר ערלתו לפני הקצורה ולא קוצרין ספק נפל אלא צמת לאחר שמלו אותו או צנפל נקבה וכן כתבו אחרונים.

ביהו צחינוק שלא מלו אותו מחמת חולי וכה"ג ומת לאחר שלשים בודאי קוצרין אותו ציו"ט ומסירין אז גם ערלתו.

ודע דיש מן אחרונים שחולקין אעיקר דיני דנפלים ולדידהו קצורת נפלים נמי מזהו ואם כן אפשר שיש עכ"פ להחיר ציו"ט שני על ידי עכו"ם. ועיין בחכמת אדם (כלל ק"ע ס"ז).

ועיין במאירי בסוגיא שהביא גם כן דעת הפוסקים דאין מקצרין נפל ודאי וספק שמת בחור ל' מפני שהוא כאבן ואין ואין כאן כבוד הצריות לא של חיים ולא של מתים ואסור אף ביום טוב שני ואפילו על ידי עממין שהרי הוא כנבילה ולא עדיף מן בן ח' חי ומסיים ומיהו כי אישתהי א"נ שמא ישתהא מטלטלין ליה מדין גרף של רעי ואיני יודע אם הותרה קצורתו והדבר רופף בידי אלא שצחצורנו העתקנוהו להיתר, עכ"ל. ועיין ביאה"ל דלכאורה כונתו דכיון דכלא"ה מטלטל מותר ג"כ לקצרו.

*

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמה) כתב, דלכאורה ז"ע, דהא אפילו למיגו ל' גלימא ואסא שאינו שלא יסריח אלא לכבוד בעלמא התירו, וא"כ מאי טעמא לא נחיר טלטול בעלמא לתקנת מתים, היינו הפושעים שכבר מתו להציל מדין גהינם היום מיד ציו"ט שני שנידונים ואם ימנע בעל דין הערלה ישימהו על גווית הפושעים ויכנסהו לגיהנם ואין צורך מת גדול מזה, וכשם שמת שנקצר זה זמן רב ונחטט ביום ז' של יו"ט מותר לקוצרו אעפ"י שלא מת היום, ה"ה נמי אותם פושעים שכבר מתו מזמן רב והיום יארע להם תקלה ע"י ערלת הנפל למה לא נחיר טלטול עזרם.

ודרוחק לומר דאין פושעים צריכים תיקון זה אלא אותן שפרשו מדרכי צבור ואלו היו מתים לפנינו לא היינו מטפלים בקצורתם, זה אינו, דא"כ בחול מ"ט בהסרת הערלה לתקנם, ועוד מני חזו נערא דקצרי פורתא איקרי להו נבלת עבדיך כדאיתא בסנהדרין מ"ז ע"א וא"כ ז"ע כנ"ל.

ובותב שם: ולכאורה י"ל בזה ג' טעמים, א' דמה שכתב דלאו מנהג של תורה אין לומר כוונתו שרפוהא זו דהסרת ערלה אינה דדוקא להועיל לפושעי ישראל דאעפ"י שחוטאים וחורקים ימנעם בעל הדין וישים אותם על גווית פושעי ישראל, א"כ אפילו ערלת כל הנימולים אפילו בני קיימא יטול וישימם למכשול לפושעים, אלא על כרחך מכיון שהוסרה מהגוף אינו שולט בזה, וא"כ זה שכתב שאינו מנהג תורה רואה לומר כיון שלא נזכר בש"ס כי אם במדרש רבה, אעפ"י שהיא

צינייהו, יום טוב הסמוך לשבת, בין מלפניה, בין מלאחריה. למ"ד, משום מתא, אפשר בעממים. הנה כאן מבואר, דאף ציו"ט שלפני השבת, דוקא בעממין. ובשבת עצמו וציו"כ, אפי' בעממין לא, משום הכי, מעצרינן לאלול.

ובזה שאמרת, מה יעשה אם יסריח. תמה על עצמך, דוד מלך ישראל, מוטל בחמה בשבת, לא החירו לטלטלו, רק ע"י ככר או חינוק. כדאיתא בפ' במה מדליקין (ל' ע"ב). וכן נמי בפ' כירה (מ"ג ע"ב), מסיק תלמודא, דמת המוטל בחמה, וליכא ככר או חינוק, אסור לטלטלו, [אפי'] מן הנד. ובדוחק התירו לטלטלו, כדי להצילו מפני הדליקה, מטעם מתוך שאדם צהול על מתו, אי לא שרית ליה, אחי לכבוי. ואף בזה, דעת הרב אלפסי ז"ל שלא הותר, אלא ע"י טלטול מן הנד, לא צלטול גמור. ולכן, ציו"ט שלפני השבת, אין תקנה אחרת, רק שיקצרו צו ביום ע"י עממין צביתו, ויפנהו משם לאחר השבת, ויקצרו עם אצותיו. או שיעשה לו ציו"ט, על ידי [עממין] ארון, וישימהו צו, ויחמרהו בחמר ובזפת, כדי שלא יהא ריחו נודף, ולמוציא שבת יקצרו. ע"כ.

וע"ע בשו"ת תשנ"ץ (חלק א סימן כב) אי מותר ללכת ציו"ט שני חוץ לתחום לקצור המת שהיה מוטל שם בין העכו"ם שמת ערב יו"ט, והיו קרוביו חוששין שלא ישליכוהו העכו"ם לכלצ"י או ישרפוהו.

*

גמ'. שם. כתב בהגהות מיימוניות (פ"א דה' מילה אות יו"ד) והביאו צ"י בקיצור זה"ל יו"ט (סס"י תקכ"ד) וז"ל: אבל נפלים שנהגו להסיר ערלתן אפילו יו"ט ז' של גלויות אינו דוחה, דהא דאמרין דיו"ט ז' לגבי מת כחול שווינהו רבנן היינו דוקא מת שהוא בר קיימא וכו', ועוד דמה שנהגו להסיר ערלתו אינו מנהג תורה, ואפילו את"ל דאינו אלא כמחתך שצר בעלמא מ"מ אסור לטלטלו, ומה שנהגו להסיר בחול, מפני תקנת הפושעים דאמרין צבראשית רבה הקצ"ה מעביר את הערלה מאותן שמתו ולא מהלו ונותן על פושעי ישראל וכו' וז"ע. ע"כ.

ובשולחן ערוך או"ח (סימן תקכו סעיף י) כתב, נפלים שנהגו להסיר ערלתן צבור אבן או בקנה, אסור אפילו ציו"ט שני של גלויות. הגה, ואסור לקצרו ציו"ט, אלא מניחו עד למחר.

ובתב המ"צ (סקמ"ח), נראה דלאו צנפלים ודאים קאמר דהא אינהו אסור לקוצרם ציו"ט וא"כ בלאו הכי לא שייך למוהלן דהא מלין אותן על קצרן וכמו שכתב המחבר ציו"ד בסימן רס"ג סעיף ה' אלא אנפלים דסעיף ט' קאי שמחוקקין להו לענין קצורה בחזקת בני קיימא ומטפלין בקצורתם ביום טוב ואפילו הכי לקיים המנהג למולן אין להחיר שאין זה מנרכי קצורה.

ועל מ"ש הרמ"א "ואסור לקוצרו" כתב המ"ב, דלפי מה שביאר דברי המחבר אין דברי הרמ"א מדוקדקין כ"כ שהרי אהא דסעיף ט' לא פליג רמ"א אם לא משום דהמחבר

ועיין בנדה (לז) בעוצדה דר' שילא ורצ אסי חזו דפרחא אסא מהאי פוריא להאי פוריא.

ובזמנינו החמירו האחרונים בנתינת פרחים על ארונו או קצרו של מת. עיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן סא) שהביא מ"ש זקנו בשו"ת שם שלמה כת"י, אודות השאלה אם מותר לנטוע פרחים על קבר איש נכדד לנוי, והשיב לאסור מכמה טעמים. ומהם שההולך סמוך אליהם מריח ריח טוב מהשושנים, ואנן קי"ל שהקבר וכל אשר עליו אסור בהנאה. ועוד והוא העיקר שיש לאסור משום ובחוקיהם לא תלכו, שכן דרך הגוים לעשות. עיי"ש.

גם בשו"ת בית שערים (חיו"ד סי' תכח) נשאל בזה, אם מותר לנטוע חילנות ופרחים על הקברות, והשיב, הנה הוא מעשה הבל ותעתועים, ומעשה בורות והתדמות לעכו"ם, והעושה כן ראוי לגעור בו בזמננו. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (סימן קט) שנשאל ג"כ בדין נתינת פרחים על הקברות, והביא מאיזה מכתבי עמים שהובאו שם פסקים מאת הגאונים ר' עזריאל הילדסהיימר ור' ש"ר הירש ומהר"ם למהמאן ז"ל שאוסרים פה אחד מכמה טעמים. וכתב, ומ"מ מ"ש שם טעם לאסור משום חוקות העכו"ם, לע"ד אינו נכון, לפמ"ש הריצ"ש (סי' קנח), שכל שאינו חקקו בלי טעם אינו אסור משום ובחוקיהם ל"ת, ומטע"ז החיר לבקר בביה"ק כל שצבעו אע"פ שכן נהגו הישמעאלים. דמה"ט נמי שורפין על המלכים. ע"ש. אלא דמ"מ יש לאסור מטעמים אחרים שר' הגאונים הנ"ל. עיי"ש.

גם בשו"ת לפנת פענח (סימן עד) אסר נתינת גן ואילני סרק על בית הקברות, ואפי' במקום שאין שם קברים. וכמ"ש הראב"ד בהשגות (פ"ח מה' טומאת מת ה"ג).

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן לא) שנשאל ג"כ בזה והעלה לאסור, עיי"ש.

אבל בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (בליקוטים שבסוף הספר סי' ג), כתב, שמה שנוהגים אנשי אירופא להניח שושנים ופרחים על מטת המת יש לזה סמך ממ"ש בנדה (לז) חזו דפרחא אסא מהאי פוריא להאי פוריא. ופרש"י שהיו רגילים להניח הדקים על מטת המת. וכן ממ"ש כאן למיגו ליה אסא, ופרש"י שהיו נותנים הדקים על המת לכבודו. עיי"ש.

*

גמ'. והאידנא דאיבא חברי חיישינן. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן סא) ע"ד השאלה: אודות בנין חומות בית הקברות שהקבלנים ח"י אינם רוצים לשנות ממלאכתם ב' ימים זא"ז יום ש"ק ויום אידם שלהם, וגם בלא"ה איבא למיחש שיתבטל חלילה לגמרי כי הבנין הוא כקוץ בעיני השרים ונריך השתדלות רב ואיבא כמה חששות הידועים, גם גוף הקרקע אינה של ישראל רק מוכרת על זמן משרים כמשפט מדינה זו וא"כ אין המלאכה נקראת על שם ישראל כלל.

אגדת ירושלמי יש לחוש לו להסיר הערלה בחול, אבל למיעבד עוצדה לזלזל ב"ט ב' אפילו בטלטול בעלמא [אסור] במה שלא הוזכר בש"ס, והשתא אם כך אמרו במה שהוזכר במדרש רבה ואין בו אלא איסור טלטול לא רצו להקל ביום טוב ב', איך ייקל באיסור דאורייתא בדבר שלא נזכר בשום מדרש הגלויה לנו כי אם הנסמכות שאין לנו עסק בהם שאין למדין הלכה על פיהם.

א"נ י"ל עד כאן לא שרו חז"ל אלא כבוד המת בעולם הזה אפילו אינו שלא יסריח אלא כבוד בעלמא כגון למיגו ליה גלימא, אבל לזרכי עוה"ב לא, ומשו"ה לא אמרינן נדוק הדין וקדיש דמטות ביו"ט ב', אע"ג דודאי אית ב' תיקון נשמה דמשום הכי ס"ל קצת פוסקים דאמרינן קדיש ביו"ט ב' ומ"מ לא קיי"ל כוותי' כדפסקינן ב"ד סי' ת"א [סעיף ו']. ונ"ל מסבירא דכעין דאורייתא תקנו, כשם שהחירה תורה ביום טוב אוכל נפש הדייט לזרכי עוה"ב ולא אפילו לזרכי הדייט לכפרת נפשו, ואי היה מקריב רק נדרים ונדבות היה מתכפר מקופיא ומכ"ש חטאת מ"מ לא החירה תורה, הוא הדין חז"ל ב"ט ב' לענין מת לא החירו אלא זרכי גופו ולא זרכי נשמתו, ועיין דברי ספר יראים [עמוד זמנים סי' קי"ג] אמתוך שהותרה לזרכי אוכל נפש, ואין כעת הספר אחי, והשתא הדברים ק"ו השתא הסרת ערלה הוא תיקון בודאי לשעתו לא החירו טלטול, מכל שכן לכחז גט שאינו בודאי שאפשר שלא ימות היום אין הקלקול ברור מכ"ש שאין להחיר מלאכה דאורייתא.

עוד י"ל טעם אחר שלא החירו הסרת ערלת נפלים, דבאמת עיקר ההיתר הוא משום שלא יסריח, ואך מכיון שכבר ניתן יום טוב לדחות עבור זה המת ניתן לדחות גם למיגו ליה גלימא, וכעין דאמרינן במנחות ס"פ ר' ישמעאל כיון שכבר ניתן שבת לדחות בשחיטה דחווה גם באיברים ופדרים, ועוד דאסא וגלימא הוה כעין יפוי מנזה וזה אלי ואנוהו כעין הפשט פסח צפרק ר' אליעזר דמילה קל"ג ע"ב, ולפ"ז לא הותר אלא למי שמת ביומו וניתן לדחות לקוברו, שוב ניתן ג"כ לדחות למיגו ליה גלימא ואסא, אבל הני פושעים שלא מתו היום ולא ניתן י"ט לדחות עבורם אין דוחין אפילו בטלטול בעלמא. ע"כ. ועיי"ש עוד בזה.

*

גמ'. ורמיהו ליה אסא. הנה מצינו בדברי רז"ל שהיו נוהגים לתת בשמים על מטת המת, או לפניו. עיין ברכות (נא ע"ב) אין מצרכין על בשמים של מתים, וכ' הלח"מ (פי"ג מה' אבל ה"ו), דדייקינן מהכא הא אחויי מייחנין, וכדדייק בגמ' (מ"ק כז). והיינו שמשמים בשמים צבית המת או על המת עצמו להעביר הריח. ע"כ.

ובירושלמי (פ"ח דברכות ה"ו), ולא על הבשמים של מתים, הדא דאח אמר בנחונים למעלה ממטתו של מת, אבל אם היו נחונים לפני מטתו של מת מצרכים, שאני אומר לכבוד החיים הם עשויים. ע"כ. וכן פסקו הטור ושו"ע (או"ח סימן רצד).

לדורך המת לא הותר באיסור דאורייתא מ"מ אין גנאי לו כ"כ
אם יקצר ב"ט א' ע"י עממין, וא"כ בנידון דידן דשבת קאי
אין להתיר לכאורה. אך בכל זאת נ"ל כיון דהך דח"ה צנין
זהכ"נ לא הוזכר בפוסקים אלא מג"א כ' כך מדעת' דנפשי',
והגם שעשיתי לו סמוכים מהא דאיכא חזרי הג"ל מ"מ נ"ל
הוא לא אמרו אלא אם לא יתבטל צנין זהכ"נ לגמרי ע"י
שהיו, אבל אם איכא למיחש ח"ו לציטול הצנין לגמרי ומכ"ש
הכא בחומות זה"ק שהמחמם הקצורים שם מוטלים מכבד
בציון גדול, וטעמא נ"ל דבכה"ג ליכא ח"ה דידוע הוא שגם
הם ציוס אידם צונים ועושים כל מלאכת פרהסיא בעת הצורך
שא"ל לדחות צימי המלחמות וכדומה, ושז מלאכתו בצדק היטב
סי' רמ"ד [סק"ה] כ"כ מדעת' דנפשי' בלי שום טעם וראי'.

היות כן נ"ל אם האמת הוא כן דאיכא למיחש לציטול צנין
לגמרי יש להתיר בקבלנות, אבל עכ"פ בתחלה יראו
להשתדל הרבה עם הקבלנים ע"י ריזיו כסף כפי היכולת אולי
ישמעו לשבות ציוס השבת באופן שעי"י יתפרסם הדבר שהצנין
אינו בראון הקהל והרב וכל למעוטי בחילול השם עדיף. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ו ליקוטים סימן לו)
ע"ד השאלה מק"ק ניקלסבורג, אחר פטירת רבם הגאון
האמתי רשכבה"ג מו"ה מרדכי צנעט זצ"ל, שמת בק"ק
ליכטענשטאדט, ונקבר שמה, ואח"כ נתוודע לוואתו שנוחה
לנפשו ביותר להיות נקבר בק"ק ניקלסבורג מקום מנוחה
אבותיו זצ"ל, או להוליכו לפחות לק"ק פראג, ושאלת השאלה
האם מותר לפנותו ממקום קבורתו אם לא. עיי"ש במכתב
שאלתם.

והחת"ם השיב להם באורך, וזריש דבריו כותב: הנה היתר
דבר זה צנוי על ג' יסודות. א' שצויה קודם מותו
בחלו וכן גילה דעתו בחייו שרצונו להקבר בק"ק נ"ש והראה
מקום קבורתו ליום מועד אצל הגאון החסיד מו"ה שמעלקי
זצ"ל ומנחה לקיים דבריו ואין צוה משום נוול או בלבול עצמות.
ב' שנקבר מצו הרב המופלג מו"ה נפתלי על מנת לפנותו
משם וכן התנה בשעת קבורתו שם. ג' גדולי משפחתו ואבות
אבותיו קבורתם בק"ק נ"ש ונוח לאדם להקבר אצל אבותיו
ונצאדם אחד לאחד בעזה"י. ע"כ.

ואחר אריכות דברים כותב: איברא שצתי וראיתי במכתב
הפער ההוקס צין הקהלות דשם נאמר בטענת ק"ק
ל"ש, וז"ל: אונד מעהרערע מכשולים ח"ו לבני עמינו
ענטשטעהען קענטען, עכ"ל. והתבוננתי כמדומה לי דאיכא
למיחש לחטוטי שיכצי דרצתי בני עמינו כידוע שבצד קהלות
שבכמה מלכויות הוכרחו לחדש להם מקום קברו' חוץ לעיר
הרחק מאוד מאדם וכל ישראל משתדלים בכל עוז להחזיק
עכ"פ אדמת קודש הישנה לכל ישראליים צם ידי וזרים ויעשה מהם
מרעה או שדות בטענה שהוא נגד דת שלנו להוציא עצמות
המתים מקבריהם ועין כי מלכי חסד מגיני' עלינו וחסיים עלינו
לכל יתבטל דת תה"ק ואמנם עתה יאמרו התירו פרושים את

והשיב: אומר אני כי פשוט הוא דבקבלנות אין כאן איסור
רק מפני חשדא ומג"א סי' רמ"ד [סק"ה] כתב
סמוכים ענמם בחיקון הרחוב בשבת אחד דעה ב"ד סי'
קמ"א סעיף ד' דברצים ליכא חשדא, אלא שהעלה משום חלול
השם אסרינן צנין זהכ"נ למה יאמרו הגוים ישראל לא מנטרי
שבתא שהרי הם אינם מניחים לעשות מלאכתם בפרהסיא ציוס
אידם, ובדאי אין חילוק צוה אם זהכ"נ הוא נבנה על קרקע
ישראל או על הקרקע גוי המשכיר לישראל כיון שהצנין הוא של
ישראל, ולא דמי לרחוב כלל דאין שייכות לישראל כלל דשייך
להשר, וגם ידוע הוא מה שמפנים האשפה ברחובות בשבת הוא
מפני יום אידם שביום א' ואי הי' ידינו תקיפה היו מפנים
הרחוב בעש"ק לכבוד השבת, נמא פינוי הרחוב אינו נקרא על
שם ישראל, משא"כ זהכ"נ ומכ"ש בית הקברות שמתי ישראל
קצורים שם ומנצות עומדים שם וכל רואם יכירו כי הוא
מלאכת ישראל פשיטא דאיכא חילול השם טפי.

ולומר דאולי משום כבוד המתים לא יחוש לח"ה וצפרט
מילתי' כבר אמורה דשכחי טובא שמה חטוטי שכצי
ואיצרים מתגוררים צפי חזירים ועל ידי צנין החומה יהיה להם
למשמרת לצלתי יהיה למרמס, מ"מ נראה ראייה לאסור מפ"ק
דצינה, מת ב"ט שני יתעסקו צו ישראל דכחול שוי' רצון,
ומסיק דהאידנא דאיכא חזרי לא יתעסקו צו ופירש"י שמה
יראו שקוצרים מתיהם יכופו אותם למלאכתם ג"כ, א"כ איכא
ק"ו השתא הם אי נמי יכופו אותם ליכא אלא אונס ורחמנא
פטרי' ואפ"ה משהין המת ולא חשו לכבודו אפילו אשתהי
ואיכא חשש קרחון, מכ"ש חילול השם הגדול דליכא למיחש
לכבוד הצריות דהיכא דאיכא חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

ואע"ג דכ' הרא"ש פ"ק דצינה שם וז"ל, וגם לא מסתבר
כלל שלא יהי' כבוד הצריות דוחה שבות דרצון אמירה
לנכרי ואע"ג דלא קריח ע"ש, ואפילו החולקים, דוקא בלא
קריח אבל היכא דקריח מודים אפילו ב"ט ראשון דאורייתא,
א"כ ה"נ דאיכא חטוטי שכצי וציון רב פשיטא שהיה להתיר,
ו"א ושתי תשובות בדבר, חדא אטו מטעם אמירה לנכרי שבות
אתאנין עלה הלא הכא אפילו שבות ליכא בקבלנות וברצים
דליכא חשדא רק משום חילול השם, והרא"ש מיירי במקום
שאין ח"ה שאין הנכרים מקפידים ציוס אידם על מלאכת
פרהסיא, ועוד בקצורת מתיהם אין מקפידין והם עצמם
קוצרים וליכא ח"ה רק אמירה לנכרי, אבל צנין החומה חילול
השם הוא ומי יוותר חלק גבוה וכבודו ית"ש.

וואת שנית, הא קמן דמ"מ בשבת אסור לקצור אפילו ע"י
אמירה לנכרי אפילו מוטל בציון וקריח, אע"ג דהתירו
כמה שבותים מפני כבוד הצריות טלטול אצנים מקורחות בשבת
צבה"כ [שבת פ"א ע"א] וטלית שאינה מנוצלת כהלכתה
בכרמלית ס"פ הקומץ [מנחות ל"ו ע"ב], מכ"ש שהי' להתיר
שבות דאמירה דקיל טפי, וע"כ היינו מטעם שכתבו הראשונים
שגנאי הוא למת שנתחלל שבת בעצורו ואם כן מה שמשציח
בכבודו במהירות קבורתו פוגם בציון חלול שבת, משא"כ ב"ט
ראשון כיון שזכרי הדיוט נעשים ב"ט משום אוכל נפש ואע"ג

גמ'. אפרוח שנוצד ביו"ט וכו'. עיין בספר הישר (חלק
התשובות סימן ז).

*

גמ'. שם. דעת רבינו יחיאל צטור (סי' תקי"ג) דצנולד בשבת
שלפני י"ט אסור צי"ט שלאחריו מן התורה דיניא
אפרוח מהקליפה הוה יותר הכנה מגמירת צינה. וכיון דהך
מאחמול גמרה לה הוה הכנה דאורייתא כ"ש יניאח אפרוח.
וכיון דאפרוח גופיה לא חזיא לשבת מידי דהא ח"א
למישחטינהו. ח"כ שבת ליי"ט הכין ואסור מן התורה. וח"כ
היה ראוי למיגור י"ט דעלמא אטו י"ט אחר שבת.

אלא דכתבו ט"ו ומג"א שם סקט"ו דנולד צי"ט לא מיהלף
צנולד בשבת. אמנם מיימי שם מג"א דעת הר"ן דשבת
לעצמו הכין אי משכחת חולה שיש בו סכנה ששחטי' עצורו.
נמצא ראוי ליומו והוה הלידה לצורך יום השבת ולא דמי לצינה
דמאחמול גמרה לה. ולא הי' אותו הגמר ראוי ליומו כלל. ולא
הכין אלא ליי"ט שלאחריו. אבל אפרוח שהוא צפינו וראוי
ליומו. ונהי דא"א למישחטי' מ"מ אם יתרמי חולה שבת לעצמו
הכין דאי לא ינא לאויר העולם לא הי' ראוי לחולה. (חת"ס).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ע יו"ד (סימן טו סעיף א) אפרוח כל זמן
שלא ינא לאויר העולם אסור, ולאחר שינא לאויר העולם,
מותר מיד.

ובשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן קט) כתב ע"ז, וז"ל: פסק
השו"ע דלא כרבינו יואל בהג"א והוא דעת הט"ו
שר"י פוסק כראצ"י. אבל מש"כ בנקה"כ שגם לרבנן אסור
עכ"פ משום כל תשקצו את נפשותיכם. קשה לי ח"כ למאי צעי
אסמכתא משום שרץ השורץ על על הארץ לראצ"י. כיון דהוא
מדאורייתא אסור מטעם אחר וראצ"י לא קאמר אלא מדרבנן
בחולין (ס"ד) וכי חיזוק לקרא צעי. וכן פירשו התוס' במסכת
יומא (נ"ט ב) ד"ה הוא הא דתמורה וכי יש מעילה מדרבנן.
דכיון שיש מעילה מדאורייתא לא הוורכו לחזק הדבר וזה
פשוט. ועוד הא דהרי"ף פ' כרבנן דראצ"י הוא משום הא
דצינה (ר' א) דאפרוח שנוולד מותר באכילה, ואי אינא אף לרבנן
אסור משום שקץ. ולק"מ דפליגי אחר שגדלו הכנפים וכמב'ו
בנקה"כ ועיקר דין רבינו יואל מצוה צירושלמי ריש צינה.
ע"כ.

*

גמ'. ר' יוחנן אמר מותר הואיל ומתיר עצמו
בשחיטה וכו'. עיין בשו"ת רצ פעלים (חלק א א"ח
סימן כג) שכתב בתו"ד: והנה ראיתי צינה דף וא"ו, פלוגתא
בענין הואיל, ויש מקום לפלפל קצת בזה בס"ד, דאינא החס
אתמר אפרוח שנוולד צי"ט, רב אמר אסור, ושמואל ואיתמא
ר"י אמר מותר, הואיל ומתיר עצמו בשחיטה, ופירש רש"י ז"ל
הואיל ומתיר עצמו בלידתו להיות נשחט, מה שלא היה לפני
לידתו, אף מוקצה המיר את עצמו בלידתו, דמגו דאחזקן להאי
אחזקן להאי, ע"ש, ועיין מ"ש מרן צבית יוסף, דיש פוסקין

הדבר ואם עצמות הגאון פינו מקצר לקצר מכ"ש עצמות
משאר קצרים.

ואם אמת כן הוא צודאי אין זה כבודו של נדיק שיכשלו צו
רבים ואפש' גאונים ונדיקים קצורים וצאים ויוניאס
מקצרים ח"ו ואם כן הוא אזי כבודו להיות במקומו מונח, ואמר
רבינא פ"ק דצינה ו' ע"א האידנא דאיכא חצרי חיישי' פי'
אומה מרשעת שאם יראו ישראל קוצרי' מתיהם צי"ט יכפו
אותם לעשות מלאכתם ג"כ ולא יקבלו תירוצ' לחלק צין מת
למלאכה אחרת ע"כ יותר טוב שלא לקצור צי"ט ויהא מוטל
צציון מאשר יכשלו אחרים על ידם ור"ת שבתוס' ד"ה
והאידנא רצה לאסור גם עכשיו משום דאיכא איזה ישראלים
הנשכרי' לגויס והריצ"ש סס"י קי"ו כ' דלא חיישי' לדרי"ת
משו' מעט יהודים אשר לרונם נכנסו לעבודת השמים לא נניח
מלקצור מתים אבל זולת זה הו' חיישי' למכשול דרבים וכבר
כתבתי לעיל דיש"ש כ' אע"ג דזוה להוליכו מעיר לעיר ומן
הדין מותר זה צי"ט לכבודו אך כיון שעפ"י נוואתו יהי' זה
חלול י"ט אין זה כבודו.

וקצת ראוי לזה מצרייתא דיצמות ה' ע"צ וכו', וה"ה צנידון
שלפנינו אם ח"ו יהי' זה למכשולות את הרבים ח"כ
היא כבוד הנדיקים למסור נפשם וגופם בחייהם גם כי גדולים
במיתתן שלא יוכשלו ח"ו רבים על ידם ואם כן הוא לא צעירה
למטינא שינא מכשורי ולא דרינא בזהדי.

אך אם אנשי חיל יראי ה' המציני' בדבר ויכשילו על דבר טוב
ואחר התבוננת האמת יאמרו שלא יארע מכשול ותקלה
ע"ז או אולי אפשר לעשות שום פעולה לזה בחצר המלך שיהי'
הפרצה גדורה אזי הדרך לקמייתא לפע"ד מזה רצה עזדי כן
דעתי הפעוטה נוטה ומ"מ אין לסמוך עלי צלי צירוף דעת
אחרת ואז דרינא צהדיהו וחייס ושלום לכל ישראל ולרבנן עם
הרמת קרני נדיקים וחתומה טובה לחייס ארוכים כנפשים
היקרות ונפש ח"כ. ע"כ.

*

גמ'. אימר דאמר רבא בשני ימים טובים של גלויות
וכו'. כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן שיז):
אשר שאלוני על אחד שלא הניח עירובי תצטילין צב' ימים של
ר"ה ואין לו על מה לסמוך אם יוכל להתנות או לא הא אמרי'
פ"ק דצינה אימור דאמר' צב' ימים טובים של גלויות צב' יו"ט
של ר"ה מי שמעת ליה, אע"ג דנהרדעי אמר' אף [צינה
מותרת] ואמימר אית לי' דנהרדעי פ"צ דצינה (כ"ב ע"א וע"ב)
כרבא דאית לי' הלכתא כרב צין לקולא צין לחומרא [ורבינא]
ורב אשי דל"ל דנהרדעי (שם ו' ע"א) קי"ל הלכך אין לו תקנה
צו אלא מה [שהחרינו] משום כדי חייו כדמני' פ"צ (כ"א ע"ב)
מי שלא הניח עירובי תצטילי' אופי' לו פת אחת וטומני' לו
קדרה אחת ומדליקין לו את הגר. ע"כ. עיי"ש עוד. ועיין
בשו"ע ונו"כ.

*

אמנם הרו"ה ס"ל הפי' כפשוטו הואיל ומתיר ע"זמו בשחיטה להוציא מידי איסור אינו זכות מתיר נמי איסור י"ט וקא קשי' לי' ממדבריות נימא נמי הואיל ושוחטין אותם יותרו ומי' התם אין היתר השחיטה צא להם היום. ועיין חת"ס כחידושי מ"ש בזה.

*

גמ'. לעגל שנוצד בי"ב. עיין חולין (י"ד ע"א) דבעי למימר אליבא דרב נשחטה הוצררה וכו' ע"ש. והעיר החת"ס, א"כ אם שוחט העגל צי"ט איסור שוב לשחוט האם ציומי' משום אותו ואת בנו. ונימא הוצררה האם דלגדל עומדת וה"ל עגל הנולד מעומדת לגדל דלכ"ע איסור.

*

גמ'. שם. רבים ראו כן תמחו על הרא"ש (אות ד') שכתב דעגל שנולד צי"ט שמוחר לאכלו דוקא דכלו לו חדשיו וכו' וצריך ג"כ שהפריס על גבי קרקע כדאיתא בפרק אלו טרפות דף נ"א עיי"ש, ותמחו עליו דהא בפרק אלו טרפות שם לא קאמר דצריך להפריס ע"ג קרקע רק להסלקא דעתך דצית הרחם יש בו משום ריסוק אברים, אבל להמסקנא דקיי"ל כרב נחמן אין צריך.

והנה הב"י והרמ"א (בסימן תצ"ח ס"ה) תירצו דהרא"ש סבירא ליה לחלק בין יו"ט לחול דאע"ג דבחול מותר בלא בדיקה, מכל מקום לענין יו"ט חיישינן כיון דאיכא ריעותא שמא ימלא בו טרפות באברים הפנימים ושחט שלא לצורך, והקשה עליו הט"ז ושאר אחרונים דהא בפרק אלו טרפות שם לא נזכר מזה. ועיין שו"ת מראה יחזקאל (סימן כה) מ"ש בזה.

*

גמ'. הואיל ומוכן אגב אמו בשחיטה. החת"ס סופר כאן (במהדורא תנינא) הקשה, לפימ"ש"כ ברמב"ם (פי"ב מה' שחיטה) וז"ל: מותר לשחוט בהמה מעוברת ולא הוה אותו ואת בנו משום דעובר ירך אמו ע"כ. ומוכח דלמ"ד עובר לאו ירך אמו א"כ איסור לשחוט מעוברת, ואיך נאמר כאן בפשיטות דמוכן אגב אמו ע"כ. אך באמת בחת"ס כתב למסקנא דכוונת הרמב"ם דכאן כו"ע מודו. וכ"כ עוד אחרונים בזה ע' בצית יתחק (אבהע"ז ח"א סי' נ"ד). וע' באהרון דאורייתא (כלל י"ד) ומהרי"א אקאד (יו"ד סי' צ"ז) ע"ש.

אך ציד שאול להגאון ר' יוסף שאול (בהגהות ליו"ד סי' רס"ו ס"ק ל"ה) לא כ"כ בדעת הרמב"ם ע"ש. וע' בחשו' מקדשי השם (סי' ל"ט) מש"כ הגר"מ זעמבא זצ"ל בזה. ולדברי הגאון ר' יוסף שאול יצא דלמ"ד עובר לאו ירך אמו איסור לשחוט בהמה מעוברת, וז"ע.

*

גמ'. שם. בשו"ת חדות יעקב (מהדו"ת סי' ס"ב ס"ק א') הקשה בגמ' כאן, מהא דמבואר בגמ' (ערכין ד' ע"א) דאשה מעוברת היוצאת להרג, אין ממתיקין עד שתלד, ואם יושבת על המשבר ממתיקין, דכיון שעקר לצאת הוי גופא אחריני ולא הוי

כרב, ויש פוסקין כשמואל, והוא פסק בשה"ט כרב דאסור, ועיין להרב חיים בן עטר ז"ל בשיטתו לצינה מה שהאריך בזה.

ולבאורה קשא לכל הנך רבנותא דפסקו כרב, דלית ליה האי הואיל דקאמר שמואל, איך יפרנסו הך דיבמות דאמרינן ממוך שהותר לזרעמו הותר לקריו, גם איך יפרנסו הך דסוכה דף ו' שהצאתי לעיל, דאמר רבא מגו שהותר לסוכה הותר לשבת.

ונ"ל צ"ד לתרץ ע"פ החילוק שכתבתי צ"ד לעיל, דהך דיבמות שאני, דשני העניינים תלויים זה בזה, וחלין ובאין ביחד, דשניהם המה בגוף אחד, דאם לא תתיר בקריו בטל ההיתר שהותר לזרעמו, וכן בסוכה אם לא תתיר לענין שבת בטל ההיתר שהותר לענין סוכה, ולכן כל כה"ג אמרינן הואיל והותר לכך הותר לכך, משא"כ גבי אפרוח אם לא תתיר המוקצה בו ביום, הנה היתר השחיטה הוא עומד וקיים, דאם עבר ושחטו בו ביום ה"ז שחיטה מעליא מן התורה וכשרה היא, ורק משום איסור מוקצה דרצנן אומרים לו אל תטלטלנו עתה, אלא המתן עד מוצאי יו"ט, וכשיהיה מוצאי יו"ט הוא נותר בשחיטה ששחטו ביום, ונמצא אין עניינים אלו תלויים זב"ז כהנך דיבמות וסוכה, גם זאת ועוד אפילו בו ביום אם יודמן אדם שיאכל בשר זה אחר שחיטה, הן צמוד שאלו חושש לאיסור מוקצה, הן בהיתר כגון שהתירו לו לאכול מוקצה אע"פ שאין בו סכנה ה"ז אוכל בשר שחטה, ונמצא אין השחיטה קשורה במוקצה.

ועוד נ"ל לתרץ צ"ד, הא דלא אמרינן הכא הואיל לרב, משום דאפרוח קודם שנפתחו עיניו הוא איסור משום שרץ השורץ על הארץ, ולא הותר בשחיטה כי אם עד אחר שנפתחו עיניו, אבל איסור מוקצה חייב תכף ומיד קודם שנפתחו עיניו דנאסר בטלטול, וא"כ השתא לא שייך לומר הואיל ומתיר ע"זמו בשחיטה, מאחר דחל עליו איסור המוקצה קודם שיחול היתר השחיטה, וכמו שאמר אחד מן התלמידים שהציא דבריו הגאון הל"ה ז"ל בצינה שם, ומה שחשב הגאון מתחילה לומר שגם המוקצה לא חל אלא עד שיפתחו עיניו, הא דער ציה התם מדבר זה, ובסו"ד כתב לפ"ד התוספות, דהך מוקצה הוה כמו גרוגרות וזימוקים, דודאי לרב נאסר בטלטול, דמוקצה דבע"ח חמיר, ע"ש. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. הואיל ומתיר עצמו בשחיטה. פירש"י בלידתו, פי' קודם לידה לא ה"י ראוי לשחיטה. וכתב החת"ס דלפ"ז המירא דמוכן אגב אמו בשחיטה. סותר הואיל ומתיר ע"זמו בשחיטה. דהואיל וה"י מוכן אגב אמו בשחיטה אין הלידה מתיר יותר בשחיטה ממה שה"י. ולפ"ז נולד מן הטרפיפה עדיף מהכשירה למסקנא דאיכא תרתי חדא מוכן אגב אמו לכלבי'. ועוד שמתיר ע"זמו ע"י הלידה בשחיטה מה שלא ה"י ראוי קודם זה והמירא דמתיר ע"זמו בשחיטה גריעא מהמירא דמוכן אגב אמו דבהא אפי' רב מודה ובאידך פליגי רב עם שמואל ור' יוחנן.

ודחה דא"ה"נ דלא פסקין הלכות ע"פ סודות רק ע"פ הנגלות. ובלי ספק גם הרמ"ע ידע דלא פסקין הלכה ע"פ הסוד. ומצינו שאחז"ל הללו אסורים והללו מתירים אלו ואלו דברי א' חיים. ע"כ.

וע"ע בס' בן יוחאי (דקל"ג סע"ב) שהסכים לד' הרמ"ע מפאנו הנ"ל. וע"ע בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' קח) שכ' בזה"ל: ואל תאשימי ותחשדני שאני פוסק הלכות ומורה הוראה על דרך הקבלה וכו'. ע"ש. וע"ע להחיד"א בס' מראית העין סנהדרין (ק), שאין להוציא דין ע"פ סודות וגימט'. עיי"ש.

ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח ס"ס נא) שכ' ע"ד הרב השואל, ויפה כ' פאר רומ"מ על מ"ש שכנגדו שאין לצרף ברכת הגומל בלילה, והציא מכתבי האר"י. וכ' עליו פאר רומ"מ, עם נעלמים לא אצוא. ויפה דיבר. וכן אני אומר כל המערב דברי קבלה עם ההלכות הפסוקות, חייב משום זורע בלאים, פן תקדש המלאה וכו'. עיי"ש. וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סי' עח אות ד).

[ויתר על כן כ' החת"ס (חאו"ח סי' קצז), ומעיד אני עלי, שמימי לא שמעתי מפי רבותי הגאונים, הגאון הפלא"ה והגאון מהר"י אדלר ז"ל, ספר הזוהר יונא מפי קדשם בשום דרוש. ותל"ת לא זזה ידי מתוך ידם, ולא חסרתי מהם וכו'].

*

גמ'. הוא"י ומוכן אגב אמו ל'ב'רים. בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמז) נתקשה השואל, מה נזכר בעגל שנולד מן הטורפה לומר מוכן לכלבים הוה מוכן לאדם, תיפוק ליה כיון דמותר לשחוט האם לכלבים שוב מוכן העגל לאדם אי מיירי בכלו לו חדשיו.

והשיב החת"ס: לק"מ, דלא צריכא לש"ס ד' סימנים אכשר ציה רחמנא כמ"ש תוס' שם ד"ה וכו' מה וכו' בתי' קמא, משה"ה לא פסיקא ליה להקשות מ"ט שתיק רב, והיינו כוונת רש"י עובר ירך אמו לא לכל דיניו אלא לענין שחיטה שאם נשחט האם הוה כנשחט הולד עמה בטרפו ולא אכשר ציה רחמנא ד' סימנים כמ"ש תוס' בתי' קמא דהך סוגיא בזה ריהטא ופשוט. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (חלק א"ח סימן שלה).

*

גמ'. שם. הקשה בשו"ת חדות יעקב (מהדור"ת סי' ס"ב ס"ק ג') וז"ל: תמוהים לי דברי הרא"ש ב"ה ד"ו שכתב דעגל שנולד ביום טוב מותר כיון שמוכן אגב אמו בבהמה עומדה לאכילה, אבל בעומדה לגדל ולדות אסור משום מוקצה, ולא שיך הכא טעמא דהכנה, דדוקא לידת ב"ה חשיב הכנה משום דע"י לידת הוכנה לגדל אפרוח דאילו נמנעת במעי אמה אינה מגדלת אפרוח גם טובה יותר לאכול. אבל ולד הוא טוב לאכילה

אז ירך אמו. ועיין תוס' ע"ז דף כ"ו שכתבו דבעקר לנאת לא אמרינן עובר ירך אמו. וע' חת"ס סי' שני"ד. וא"כ כל עגל שנולד ביום טוב, בשעה שעקר לנאת לא הוה ירך אמו, ואסור בשעה שעקר לנאת לשחוט אמו משום או"צ ל"ת ביום אחד, וא"כ הא"ך מקרי כשנולד מוכן אגב אמו, כיון דשעה קודם שנולד, כשעקר לנאת, לא הוה מוכן, דאז אסור לשחוט האם משום או"צ.

וי"ל כיון דציה"ש דאז לא עקר עוד לנאת, וה"י אז מוכן לשחוט אגב אמו, וה"י שציו"ט בשעה שעקר לנאת לא מוכן לשחוט אגב אמו, משום זה לא נאסר, דאין מוקצה לחצי שבת, כמבואר להלן (כ"ו ע"א), עיי"ש עוד באריכות.

*

גמ'. וכי מזה בין זה לעגל שנולד מן הטורפה. הקשו התוס', הא יכול לשחוטו במעי אמו. ומירצו בחירון האחרון דמיירי בלא כלו לו חדשיו עד היום. וא"כ אינו מוכן היום הואיל וצין השמשות לא הוה חזי. ובספר דרו"ח לרעק"א הקשה, וז"ל: והא מ"מ איתקאלתו בזה"ש הוא משום דלילמא עדיין יום ולא כלו חדשיו עדיין. והוה רק מוקצה ממחמת יום שעבר ומוקצה כהאי לא אמרינן וכמ"ש התוס' לעיל (דף ד'). ועיין בשו"ת אבני נזר (חלק י"ד סימן ח) מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. הגרעק"א בתי' ליו"ד (סי' י"ג) חידש דבן פקועה הנולד מן הטורפה ששחטה אעפ"י שטעון שחיטה מכ"מ אין עליו לא איסור אינו זכות ולא איסור נבלה ולא אמ"ה רק איסור טרפה, וטרפות זה ניתר בשחיטת ע"מ. ועיין בשו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן ה) שהאריך בדבריו וצביאור סוגיין.

*

גמ'. שתיק רב וכו' מ"מ שתיק רב לימא דהו וכו'. הרמ"ע בסוף ספר יונת אלס כתב שכל מקום שנאמר "שתיק רב", היה לו להשיב ע"פ הסוד ולא רצה לגלות. עיין בזה בספר יעיר און להחיד"א (מע' הא' אות מ"ד).

ועיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קנב) שכתב להעיר ע"ז מגמ' כאן, מדשקיל וטרי למה שחק, הלא היה לו להשיב ולא רצה לגלות.

אמנם שוב כתב שם, דחלילה לדחות דברי הרמ"ע, וי"ל דהש"ס שקיל וטרי למה שחק, דגם בנגלה הי"ל להשיב.

ובמטעם זה ג"כ אין להקשות ממ"ש בב"ק (י"א ע"א) מדשתיק רב לאו דינא הוא, די"ל אה"נ דלא פסקין הלכות ע"פ הסודות רק ע"פ הנגלות, וכבר האריך בזה בספר מנרף לחכמה, וע"כ בכמה דוכתי לא קיי"ל כרשב"י. עיי"ש.

וע"ע בהקדמת שו"ת אמרי בינה בהערה, שהציא דברי הרמ"ע מפאנו הנ"ל, שכל מקום שאמרו בגמרא שחק רב היה לו להשיב ע"פ הסוד אלא לא רצה לגלות. ומה שהקשה ע"ז בשו"ת חות יאיר, ממ"ש דמדשחק רב לא קיי"ל כוותיה.

גזרו על כיחול עין אף ציו"ט שני של ר"ה וזוה נחלק עליו רב אשי אבל ל"ד לביצה דכיחול דכיון שהוא הנחת הגוף לא גזרו ועי"ש כל הסוגיא דמנאד יו"ט שני ל"ח לכיחול העין ורק בשביל שהוא יום ארוך דקדושה אחת הוא ועי"ז לא חש אמימר דס"ל דשתי קדושות הן ודוק היטב. ע"כ.

*

תוס' ד"ה והאידינא. עיין בתוס' שבת (קל"ט ע"ב) ד"ה יו"ט, ומרדכי שבת (רמז תכ"ו) ומועד קטן הלכות אכלות (רמז תתס"א). ועיין אף"ו (ח"א סי' תשנ"ה אות ב') ושם (ח"ב סי' של"א) ושו"ת הרי"ד (סימן עה).

ובשו"ת מהר"ם מרומנוברג (חלק ד סימן תרלו) כתב: מעשה היה צימי ר"ת שהולידו מת מחוץ לתחום ציו"ט ורכבו בני מלון להתעסק בבת וכעס ר"ת עליהם אף על ההולדים ברגל בלא סוס ושלח להם בני צימי צימי מורה בני מלון בני תורה בתמיה. הלכך היכא דמת בו צימי ציני ציני ראשון ציני ציו"ט שני לא יתעסקו בו לא יהודי ולא ארמאי כדשלח להו לוי לבני צימי (שבת קל"ט ע"א) לא יתעסקו בו לא יהודי ולא ארמאי ציני ציו"ט ראשון ציני ציו"ט שני.

ביהו היכא דאשתהי שמת [בעי"ט] יקצר ציו"ט ראשון ע"י עממין או אם מת [ג"ל: או אם מת ציו"ט ראשון יקצר ציו"ט שני ע"י עממין] ציו"ט שני [יקצר] ע"י עממין אבל ע"י ישראל כלל וכלל לא היכא דאשתהי עממין וגם אסור לישראל לעשות לו ארון ותכריכין אלא יעשה הכל בעממין אבל אם ישראל ילבישהו ויוציאהו לבית הקברות אפי' ציו"ט ראשון מותר כפ' רבי' אצ"ן דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כיון דהוא צורך מצוה מדברי מהר"ם ז"ל וכן פסק רבינו שב"ט והשאלות וכ"כ רמז"ס משם רבי' יוסף. ע"כ.

*

תוס' שם. לעיל (ה' ע"א) הבאתי מ"ש בשו"ת צרית אברהם (אה"ע סימן מא) דדוקא בדבר הרשות צריך מניין אחר להחירו, אבל בדבר מצוה מותר אף בלא מניין אחר היכא דבטל הטעם.

ובשו"ת באר יצחק (חלק אה"ע סימן ט אות לו) כתב להוכיח מתוס' כאן דלא כדבריו, דהא כתבו התוס' דצוה"ז שאין חצרי מותר, ואין לומר צריך מניין אחר להחירו, כיון דזה הטעם משום חששא ועבר החששא וכמו במים מגולין כו'. אלמא דוקא משום דדומה לגילוי, אבל לולא זה הי' אסור משום דבר שבמנין, ולדברי הב"א הנ"ל א"כ הכא הא הוי מצוה משום כבוד המת, דמה"ט שו"י רבנן ליו"ט ב' כחול, ואפ"ה אמרו דאף דבטל הטעם מ"מ שייך ב' דבר שבמנין.

אמנם יש לחלק דשא"ה דהא שייך התם מצוה יו"ט אי לא מחללינן לקבור את המת. עיי"ש.

*

וראוי לכל דבר אם נשחטה אמו ונמנא צמעי אמו כמו אחר הלידה, עיין שם.

וקשה לי מה משני בביצה ד"ו על עגל שנולד מן הטריפה שמוכן אגב אמו לכלבים, הא מ"מ יהי' אסור משום הכנה, דהלידה הכינו לאכילה, דבטריפה אינו מוכן אגב אמו. ונראה דהנה עיקר הכנה הוי צנוול בשבת שאסור ציום טוב אחר שבת משום הכנה, ותוס' הקשו מאי פריך בגמ' וכי מה צין זה לעגל שנולד מן הטריפה, הא גם בעגל הנולד מטריפה מוכן, מפני שמוותר להושיט ידו צמעי אמו ולשחוט. ומי' שכלו לו חדשיו ציום טוב ולא הי' מוכן ביה"ש. ולפי"ז צנוול בשבת, ע"כ כלו לו חדשיו בשבת, דאי לא כלו לו חדשיו צריך להמתין ח' ימים, וא"כ לא הוי הלידה הכנה, דאף אם הי' השתאה צלדחו עד יום טוב הי' ראוי להושיט ידו למעי בהמה ולשחטו כיון שכלו לו חדשיו מאתמול, והיינו אי נימא דד' סימנים אכשרי' צי רחמנא כמו שר"א מספ"ל בחולין דע"ד.

ולפי"ז י"ל מה שהפוסקים השמיטו הא דעגל שנולד מטריפה, כיון דלהלכה קיי"ל דאסור לשחוט עובר צמעי אמו, וא"כ אסור משום הכנה ציום טוב אחר שבת, ואסור בכל יום טוב אטו יום טוב אחר שבת. ועגל שנולד מכשרה מוכן אגב אמו, ועדיף למינקט להרא"ש טעם זה מטעמא דלהושיט ידו כיון דזהו מותר לכתחלה.

גם הי' אפ"ל דלהכי נקט הר"ש משום מוכן אגב אמו, דבכשרה לא הוי מוכן ע"י שמושיט ידו למעי אמו, שחיישינן שמא יטרף האם, שהוי כמו סכין בחלל הגוף, ולא יעשה כן, אבל בטריפה מקרי צידו.

*

רש"י ד"ה מבימות עזרא. עיין מהרש"א ופני יהושע כאן. ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קנח) כותב צוה: ומדי שוטטו עיני צענין זה כה הראני הרב החריק מו"ה מאיר בראם נ"י דברי רש"י בביצה דף ו ד"ה מימות עזרא שהם תמוהים, והמהרש"א נדחק צוה והפני יהושע הפליג בכוונתו, ות"ד לענין קדושת יום ארוך אין לחוש אבל ביצה שנולדה בשני גופא ודאי אסור דאף שלא מצינו אלול מעובר אפ"ה יש לחוש שמא השתא ימנא מעובר ע"ש. ועי"ז הקשה הנ"ל דנעלם מהפנ"י גמרא ערוכה אמימר שרי למכחל עינא ציו"ט שני של ר"ה והקשה רב אשי מהא דאמר משא"כ בביצה אמר ליה אנא כנהרדעי ס"ל דאמרי אף בביצה ומאי דעתך דלמא מעברי ליה לאלול האמר רב חיננא בר כהנא מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר הרי מבואר דמותר לכחול לעינא ציו"ט שני של ר"ה אף דציו"ט שני חיישינן שמא ימנא מעובר והוא תימא גדולה.

אבל באמת הדבר נכון דכבר מבואר בטו"ש"ע אור"ח ס' תצ"ו דלענין כיחול עין יש חילוק צין יום שני לראשון דבשני מותר כיון שהוא הנחת הגוף רק ציו"ט שני של ר"ה כיון שקדושה אחת הוא אסור ולקי"ל כאמימר דקצר ב' קדושות הן עי"ש צ"י ולפי"ז לאמימר דס"ל ב' קדושות הן ממילא לא

דאין האיסור רק במקום דאיכא חזרי ואע"פי שהוא דוחק נראה שכן מוכרח לפרש כוונתו ממה שלא כתב גבי טיפוח וריקוד כמ"ש התוס' דהאידנא דאין אנו בקיאים בכלי שירים מותר מוכח דדעתו לאסור הן עוד היום כמו שכן סתמו כל הפוסקים משא"כ בדברי התוס' אי אפשר לפרש כן דמ"ש גבי מת דיו"ט ב' משום דהכי גזרו דוקא היכא דאיכא חזרי ויגיד עליו ריעו ממ"ש בכלי שיר דהאידנא שרי ה"נ י"ל כוונתם במת דיו"ט ב' בשגם גזרו סתם וכמו שכן הבין הרב חיד"א בטוב עין דנ"א.

ולפ"ז לא קשה מה שהרגיש על הפר"ח שם הרב לשון לימודים והרב מועדי ה' דאמאי לא הביא ממ"ש התוס' גבי כלי שיר דכיון דהביא ממ"ש גבי מת דיו"ט ב' מספיק דהכל הולך אל מקום אחד ומ"ש שם הרב חיד"א שכדברי הפר"ח הנו"ל כ"כ הרא"ם בפירושו להסמ"ג כן ראיתי להרב מג"א סי' תס"ח שהביא דבריו וקשה לי על המג"א סי' תר"ץ דהביא מהש"ס דצי"ה דדבר שנאסר בזמנין נריך ענין אחר להחירו אפי' מאיזה טעם ואין צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד חזירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין ודבר שהוא משום חששא ועברה החששא ואין נריך מנין אחר כמ"ש צי"ד סי' קי"ו והתוס' דצי"ה ע"כ ורמז דבריו בס' יד מלאכי די"ד ע"א וסתם הדבר הרבה ולא הודיענו מהו שנריך מנין אחר ומהו החששא דכל גזרות רז"ל הם מכת חששא ותו דלא זכר דברי התוס' צע"ז שהוא הפך ממ"ש שם דצי"ה וכן חילוק הרא"ם שהזכיר בס' תס"ח הו"ל להזכירו בכאן.

ודע דלפי חילוק הרא"ם והפר"ח דדבר שגזרוהו על מקום מיוחד בבטל הסיבה בטל המסובב צ"ל גם מ"ש בשבת צ"ח אמימר שרא זילחא במחואו אמר טעמא מאי אמור רבנן זילחא אסור משום אשויי גומות הכא ליכא אשויי גומות צ"ל דהכי אמרו צ"ח כשגזרו דוקא במקום דחיישינן לאשויי גומות וכן מ"ש בסוף עירובין אמימר שרא לממלי מיא בגלגלא אמר טעמא מאי אמור רבנן אסור שמה ימלא לגינתו ולחורבנתו הכא לא גינה איכא ולא חורבה איכא ע"כ ה"נ י"ל כן כשגזרו אמרו בפירוש היינו דוקא כשיש גינה וחורבה ואמימר הא אחא לאשמועינן ודמיא למ"ש הפר"ח שם להיתר מוריים של נכרים כשהיין ציורק משום דכשגזרו לא גזרו אלא אם היין צול וכן ראיתי שכן כתב הרשב"א בתורת הבית בית צ' שער ו' ובתשובה ח"א סי' רמ"ח ויש להרגיש על הפר"ח שם איך לא הזכיר מהני תרי דאמימר הנו"ל והרב חיד"א שם במראית העין הקשה לו ממ"ש התוס' במציעא ד"ע דהאידנא מותר ללוות לנכרי ברבית דלא שכיח שילמוד ממעשיו ופסקו הטור והש"ע סי' קנ"ט י"ל דהתם אינה גזירה כללית מעיקרא דהרי לא אסרו רק ציורת מכדי חיי וכן כתב הרדב"ז ח"א סי' מ"ו ד"ז ע"ד וכן לת"ח התירוה לגמרי והוי דומיא להיכא שיחדו לגזירה מקום דבהבטל הסיבה בטל המסובב.

ותבנא עיני בשורי להרמב"ם בפ"צ מה' ממרים שכתב וז"ל בית דין שגזרו גזירה והתקינו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל ועמד אח"ך צ"ד אחר וציקש לבטל

תוס' שם. עיין בשו"ת ויקרא אברהם (חלק י"ד סימן ד) ובשו"ד כותב: אלא דעוד אני אומר דאע"ג שעל פי צ"ד היתה ובהכרח שהטעם כמ"ש כדי שלא לחשוך לדורות שקדמונו שאין יעלימו עיניהם מזה בדבר פשוט שפסקו מרן צ"י ומור"ם בהגה"ה וכן ציטוט התמיד שכתב מור"ם סי' נ"ה וספר הש"ע מנ"י ציד כל אדם לכן כתבתי טעם הנו' עם כל זה בבטל הסיבה בטל המסובב כמ"ש התוס' דצי"ה ו' גבי מת דיו"ט ב' דהאידנא דאיכא חזרי שרי ואין נריך מנין אחר להחירו כיון דזה הטעם משום חששא ועברה החששא וה"נ במים מגולים שאסורים שמה נחש שמה מהם ועכשיו שאין נחשים מנזרים ציינו אנו שותין מהם לכתחילה אע"פ שהוא דבר שצמנין ע"כ ובמת דיו"ט ב' כן פסקו כל הפוסקים מלבד ר"ת שהביא שם התוס' וכדברי התוס' הנו' כתב הרא"ם בתשובה כלל ב' סי' ח' והביאו מרן צ"י בא"ח סי' ט' וכתב כנ"ה י"ד סימן קי"ו הג"ה אות כ"ח שרבינו ירוחם כת' גבי גילוי דעכשיו שרי בכל המקומות מפני שאין נחשים מנזרים ציינו כצומן הש"ס ושכ"כ גם בס' נדה לדרך וכן מוכח גם מלשון הטור והש"ע שם וכ"כ הרדב"ז בשנות סי' ע"ה ועיין עוד בתוס' שם ד"ל דהא דשנינו דאין מטפחין ואין מספקין וכו' עכשיו שאין אנו בקיאים לעשות כלי שירים שרי וליכא למגור והביא דבריהם הצ"ח סי' של"ט.

והנה על מצובה זו ישב הפר"ח צ"ד שם ואסף איש טהור כל מקומות שבש"ס הם המדברים בהא דדבר שצמנין גם אם הטעם בטל לא בטלה התקנה ואילו בשאר מקומות נמא לאסור ורמז מדברי התוס' דע"ז ל"ה ודף נ"ו ומתוך ומסיק בין גזירה כללית שלא יחדו לה מקום דאז אין לה ציטוט גם אם בטל הסיבה משא"כ לגזירה שייחדו לה מקום מכת איזה חששא אז אם עברה החששא בטל המסובב ומהו גמגם על דברי התוס' דצי"ה ו' הנו"ל שהוא דלא כמ"ש שם צע"ז אך לא הביא מדברי הרא"ם בפסקיו שם צע"ז שגם הוא כתב בדברי התוס' ששם וכמו שכן הרגיש עליו מהר"ן בספר מועדי ה' ולא עוד אלא שלא זכר שר שגם הרא"ם סותר מ"ש שם למ"ש בתשובה הנו"ל ששם דבריו בדברי התוס' דצי"ה הנו"ל ומדברי הרא"ם שם צע"ז הקשה הר' חיד"א במראית העין דף ע"ט למ"ש בס' עבודת הגרשוני סי' ק"ו דמייתי מהרא"ם דצי"ה דכל דבר שצמנין נריך מנין אחר גם אם בטל הטעם והקשה לו ממ"ש התוס' צע"ז ל"ה.

ותירין שראה בס' תירוצי אחר והתוס' שהביא כתבו כן ותו אמאי לא הביא מדברי הרא"ם שכ"כ צע"ז שם וזה כוונתו מ"ש בפ"ק דצי"ה גבי מת דיו"ט ב' ע"כ ותו כתב שם מגדול אחד שנתקשה בדברי הרא"ם מ"ש שם דצי"ה בתקנת ריב"ז דציטור שוקי ירושלים בפירות משום דהטעם לא היה נודע שהוא הפך ממ"ש שם בתשובתו הרמ"ה אבל ממ"ש שם הרא"ם בפסקיו גבי מת דיו"ט ב' שדבריו דברי התוס' ממש דהשתא דאין כאן חזרי שרי לא הקשה לו לגדול שהוא משום דסבר דכוונתו כמ"ש שם הרב חיד"א דכוונתו כמ"ש בפסקיו שם צע"ז דה"נ נימא בקצורת מת דיו"ט ב' שצפירוש אמרו

וכעת מלאחי צדק הציט בשער ד' לציט השני שהשיג על הרשצ"א במ"ש דשלשה מחוסר זמן יש ומנה אפרוח שלא נתפתחו עיניו ואפרוח שלא צא לעולם בכלל מחוסר זמן והוא דעתו דכל שלא צא לעולם ואין שחיטה מתיראו ל"ש מחוסר זמן והרשצ"א תמה במשמרת ע"ז וכתב דכל שאינו ראוי לאכילה אף של"ש צ"י שחיטה הוא בכלל מחוסר זמן.

ובאמת מדברי התוס' מבואר ג"כ כהרשצ"א דהרי הקשו למה מותר להקדיש ולדות קדשים צמעי אמן והא הוה מחוסר זמן ומשמע דאף דאינו שייך שחיטה מ"מ שייך מחוסר זמן אצל יש לדחות דלפי מה דמשני דקרא גלי דמאי להקדיש ולדות צמעי אמן אפשר דהוא מה"ט דל"ש מחוסר זמן כל שהוא לאו בר שחיטה וגם פשטת לשון הש"ס משמע דל"ש מחוסר זמן כזה וכדברי הרא"ה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תוס' שם. בשו"ת דוצב מישרים (ח"א ס"ס כ"ד) כתב ליישצ קו' התוס', ע"פ מה דא"י בשבת (ק"ו ע"ב) דהושיט ידו למעי בהמה ולדל עובר שצמעי חייב משום עוקר דבר מגדולו ע"כ. וא"כ א"ש דעוקר דבר מגדולו הוא תולדה דקורא, וקורא ציוס טוב חייב אפי' לזורך אוכל נפש, כמש"כ בתוס' ביצה ג' ע"א ד"ה גזירה וכו' בשם הירושלמי, וא"ש קו' התוס', עכ"ל.

ובשו"ת חדות יעקב להגרנא"י מייזליש ז"ל תנינא (סי' ס"ג ס"ק ה') כתב, ד"ל דהתוס' ס"ל כהרשצ"א שבת ק"ז ע"ב שם שחלק ע"ד הרמב"ן וס"ל דלא חייב משום עוקר דבר מגדולו, כיון דזה הוא רק בגדולי קרקע ורק החיוב שם הוא בגלל נטילת נשמה, וא"כ א"ש, ושפיר הקשו התוס' דזה לא חייב ציוס טוב. ע"כ.

דף ו ע"ב

גמ'. דדעתיה דאיניש אב"ל מידי דחזי ליה. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק י"ד ב' סימן לו) דדבר הקופסאות שבתוכם מאכלי כלבים הנעשה מנצלות וטריפות ובהמות טמאות, וכתוב על הקופסאות שהוא מאכל כלבים, אם מותר לעשות בהם סחורה.

ובתו"ד כותב: וכן מה שהציא מהרא"ל ווילנער מצינה דף ו' דמוכן לכלבים הו' מוכן לאדם דדעתיה דאיניש אכל מידי דחזי ליה, לא שייך לכאן דהתם הא כשיוולד יהיה עומד לאדם ממש דהרי ישחטנו לאכילת אדם, והמוכן לכלבים היה רק כפי המצב שהיה צין השמשות שהיה עובר צמעי טרפה היה עומד לכלבים והיתה דעתיה עילויה גם לאדם אם יהיה ראוי כגון שיוולד יאכלנו דהרי יעמוד אז לאדם דוקא ככל אוכלי אדם. וכן צמוכן לעורבים שהו' מוכן לאדם צפסחים דף נ"ו היה זה שמוכן לעורבים רק משום שציה"ש היה מחובר לאילן ואסור לחלוש, ודעתיה עילויה צאם ינשרו ולא יהיה אסור תלישה יהיה לאדם ככל אוכלי אדם שעומדים לאדם.

הראשונים וכו' אינו יכול לזטל עד שיהיו גדולים מהראשונים צחכמה וצמנין ד"א דצדריס שלא נעשו סייג לתורה וכו' ודעת הראצ"ד בכ"הג שאינו סייג וגדר אפי' צ"ד קטן יכול לזטל וראייתו מריצ"ז שציטל תקנת עיטור שוקי ירושלים צפירות והכ"מ שם יישב צעד רצינו יעו"ש ופשיטות דצרי הרמב"ם נמי נראה היינו דצבר שנתפשט בכל ישראל ונראה לכאורה היינו טעמא דהטור. ומרן לא הוכירו דין זה דהוא משנה ערוכה דאין צ"ד יכול לזטל דצרי צ"ד חצירו אלא א"כ גדול ממנו צחכמה וצמנין וכן בתקנות והסכמות ומנהגים כמ"ש רצינו הרמב"ם ופריך ממנה הש"ס צריש מגילה וצריש מ"ק וצ"ז ובגיטין ל"ו משום דעכשו אנו מפוזרים ומפורדים ולא שייך זה אלא דמתשובת הרשצ"א בכ"י שהציא מהר"ם אלשיך סי' נ"ט אינו כן וכ"כ התוס' שם בגיטין וז"ל ומיהו בכל דבר שלא יתפשט בכל ישראל אלא במ"א כההיא דצפ' כל הבשר וכו' צקע' מלא וגדר צה גדר ואסור להו כחל וכן כל הנך דפרק חולין ואסור להו משום שאינם בני תורה גדול יכול להתיר ולא קטן ע"כ והכי נקיט מהרמ"א שם והרב משפטי שמואל סי' כ"ה וסימן ס"ה והשואל למהר"א סי' נ"ט וצ"ב תורת חסד סי' נ"כ וצ"ב פרח מ"א ח"א סי' מ"ד והכי צרי ליה למהרא"פ סימן נ"ז דדעת הרמב"ם וכ"כ משם הרמב"ן. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

וע"ע בשו"ת נושא האפוד (סימן יא) באורך.

*

תוס' שם. הנה מ"ש התוס' דצמדי לאכילה דהוי צניעה, אין לאסור מטעם שאין בני תורה. כעיי"ז מבואר בשו"ת הריצ"ש (סי' קכו), שאין לנו לאסור מדעתנו מטעם שאין בני תורה, שא"כ בואו ונאסור להם ביעתא צכותחא, ובדאי שלא ישמעו לנו, והלואי שישמעו לנו דצבר שאסור מן הדין. עיי"ש.

וביו"ב כתב הרמב"ם צמשובה (ירושלים תרצ"ד עמוד שס"ט), שיש להורות דין ציטול אסור צששים גם לע"ה, ואסור לכל מורה הוראה לאצד ממון ישראל לאסור דבר המותר לגמרי, אחר גזירות חכמים, שא"כ אין לדבר סוף. עיי"ש.

*

תוס' שם. דצין גילוי עיין בהגהותינו לטוכה (מח ע"ב).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן ב) ד"ה ונתורה עוד.

*

תוס' ד"ה וכו'. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רפה) שכותב צתו"ד: והנה צהך דצעי ר"א הושיט ידו למעי בהמה ושחטה דהצחתי לעיל דנקטו הפוסקים לחומרא וצחמת שגם מדברי התוס' צציהה דף וא"ו ד"ה וכו' דהש"ס אילן שם דאסור לשחוט וכתצתי דקודם שנוולד לא מקרי מחוסר זמן והצחתי דצרי התוס' צתמורה דף י' ד"ה ואזלא ע"ש.

והקשה בעונג יום טוב (י"ד סי' פ"א) ללכאורה מאי קשיא להו להנך רבנותא, נהי דהכנה דאורייתא, מ"מ נוקי אחזקה, והיום הוא דנגמרה ושריא, וכמ"ש התוס' צ"ק (דף מ"ו) ד"ה מידע לענין לידת צהמה. ואף דבינה הוי דבר שיל"מ, מ"מ הא מצואר בדברי הר"ן ז"ל דאזלינן בחר רובא בדבר שיל"מ כיון דלא אחזק איסורא. והכי מוכח התם (דף ז') דקאמר כי לא בדק אימר מאתמול הוא, ופירש"י משום דרובא ביממא ילדן עיין שם, אלמא דגם בדבר שיל"מ אזלינן בחר רובא, וה"ה בחר חזקה.

ובתב שם ליישב בזה בהקדם מש"כ לחדש, דלא אמרינן חוקי אחזקה אלא בדבר שאנו ממשיכין זמן החזקה הראשונה בזה שמעמיד דבר על חזקתו, כמו נדה שאנו אומרינן שעד עכשיו טהורה היתה ועכשיו ראתה, מפני שאנו צריכין להעמיד אחזקה כמקדם כל מה שאנו יכולין לומר שתכונתו הראשונה נמשך כל מה שאנו יכולין להמשיך כמו בנגעים ובמקוה ובחציות, וכן בסימני גדלות שהקטנות יכול להמשך זמן רב וכן כל כיוצא בזה, אבל בדבר שזמנו ידוע, כמו ט' שנים ויום אחד דקטן, שאף ע"י החזקה שנעמיד אין אנו יכולין להמשיך הזמן יותר, שהרי בכלות ט' שנים ויום אחד ע"כ נעשה גדול לענין שמהא ביאתו פוסלת בלי איחור, רק שאם נרצה להחיר האשה הזאת שאנו דנין על ביאתו עליה ולומר שבשעת ביאה עדיין לא היה בן ט', אנו מוכרחין לאחר זמן לידתו ולומר שלא כלל הזמן קטנותו עד אחר ביאתו, ומאי חזית לאחר לידתו מלהקדימו, להכי אין זה בכלל חזקה דגופא, כיון שזמן קטנותו קצובה, וא"א להמשיכו יותר מקצבתו.

ולפ"ז י"ל ללידת תרנגולת נמי אין זמנו נמשך ויש לו זמן קבוע מטעמיתו עד גמרו, להכי לא שייך לאחוקמי אחזקה, מפני שאין זמן עיבור נמשך יותר מזמן קבוע שיש לו, ואין הספק אלא מחי התחיל ומתי נשלם זמנו, ובה לא שייך חזקה. ולא דמי ללידת צהמה שפעמים נמשך זמנו יותר כדאייתא בצבורות (דף כ"א) דיולדת למקוטעין ואמרינן בזה ג"כ מקצת היום ככולו, משא"כ בתרנגולת אמרינן בצבורות (דף ח') שיוולדת לכ"א יום, ואין עיבורה נמשך יומה, ומסתמא אינה נגמרת קודם זמן הקבוע.

*

גמ'. למאי נפקא מינא וכו'. הגאון ר' דניאל פרויסטיץ ז"ל ראב"ד דק"ק פרעסבורג, הקשה דנימא דנפקא מינא להא דאמר רבא בחולין (קסא ע"ב) דבינה עס יציאת רובה חייב בשילוח.

ועיין בשו"ת יד אלעזר (סימן מה) שתירץ, דקו' הגמרא היא למאי נפ"מ דבינה ענמה, עיי"ש.

*

גמ'. למאי נפקא מינא למקח וממכר וכו'. הנה האחרונים דנו בדין בינה הנמנעת במעי התרנגולת לאחר שחיטה, ונמנע בזה דם, התפארת למשה (סי' סו ס"ז) כ' ללמוד דין זה מדין בינת ספנה מארעא, להחיר ע"י שזרוק

והכא הרי איירי באוכלין שנתייחדו לכלבים משום עס המאכל שזורק לאכילת כלבים זו הוא יותר מהזורק לאכילת אדם זו, דהאדם יש לו מאכלים היותר ראויים לו מהאוכלים שבקופסאות אלו, והוא לא רק לאיזה אנשים שרק מחמת האיסור רוצים לסחור בו לאכילת כלבים, אלא דאף העכו"ם האוכלים נו"ט וכל איסורין לא יאכל זה ולא יסחרו בו אלא לאכילת כלבים אין לאסור אף להרשע"א כדכתבתי. ע"כ.

ולחלבה סיים: ולכן למכור אוכלי אדם ממש שהן נו"ט ושאיר איסורים על מנת לימנע לכלבים כמו שהם בלא שינוי יהיה אסור אף לתוס', אבל אותן הקופסאות שנעשו ביחוד לכלבים ואף העכו"ם מחזיקין אותן לכלבים הרי ודאי יש בהם שינוי שלכן אין אוכלים אותן בנ"א העכו"ם אף שראויים גם לאדם משום שלאדם יש מאכלים יותר טובים אין לאסור אף להרשע"א וכ"ש לתוס'. אף אם נימא שלחלה ומנא אם אף ראוי גם לאדם הוא בדין לחם ועריסותיכם ויתחייב בחלה וינא ידי מנאות מנא, דהכא כיון שעכ"פ אינו עומד לאדם אלא לכלבים אין לאסור. ע"כ.

*

גמ'. ביצה עם יציאתה נגמרה וכו'. לקמן (ד ע"א) נאריך אי"ה בדין בינה הנמנעת במעי התרנגולת לאחר שחיטה, ונמנע בזה דם.

*

גמ'. אלא עם יציאתה נגמרה ומותרת לאכלא ביו"ט וכו'. הקשה השפ"א דיש לפרש שפיר לענין יו"ט ונימא דרב פליג אדרבה בזה דס"ל דבינה דמתילתא האידנא מאתמול גמרה לה ואע"ג דהכנה דרבה אית לי לעיל (ד') דבנולדה בשבת אסורה ביו"ט מ"מ י"ל דבהא פליג כדמשמע לישנא עם יציאתה נגמרה ולא מאתמול ואדרבה מה"ט גופא ס"ל לרב ללידה הכנה היא דהיא הגמרא ונ"מ דנהי דמודה דנולדה ביו"ט אסורה מ"מ היא רק מדרבנן משום משקין שזבו אבל לטעמא דהכנה דרבה משום דמאתמול גמרה אסורה מה"ט נולדה ביו"ט שאחר השבת ולרב אסור רק מדרבנן. וי"ל דפשיטא להגמ' דזה כו"ע מודים דמאתמול גמרה לה.

אך לשון הגמ' לעיל וקסבר רבה כו' משמע דלא כו"ע מודים בזה, וי"ע.

*

גמ'. השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות וכו'. הקשה הר"ן, דבגמ' משמע דהביצים מותרות אפי' ביום טוב שחל אחר השבת. וקשה נימא אי לא הוה שחיט לה היה מתיליד האידנא ומאתמול גמרה לה ואסור מה"ט משום שבת מכין וספיקא אסורה כדאמר התם בש"ס דלרבה ספיקא אסורה, ודחקו הר"ן והרא"ש בשם הרמב"ן ז"ל, דכל כמה דלא מתילידא לא מיקרי גמרא הכנה ע"כ.

גמ'. שם. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן שכב) ע"ד השאלה: ראובן אמר לשמעון יש לך למכור בשר לאן מאיל מסורס ואמר לו הן, ומכר לו הבשר ונמנא מאיל שאינו מסורס דריחו נודף ואינו טוב לאכול כמסורס, ורצה ראובן לגמרי לחזור במקח כי אמר דמקח טעות הוא, ושמעון אומר לא תחזור לגמרי במקח אם אינו שוה הבשר כמסורס תן זו כשוויו, הדין עם מי.

תשובה: יראה דהדין עם שמעון, ויש להציא ראייה צמרדכי מן התלמוד לזה, דפ"ק דביצה גרסינן הוהו דאמר ציעי דפחיא פ"י של תרנגולים חיה, ולא ציעי שנמנאים לאחר שחיטה בתרנגולים דפחיא למאן ציעי דפחיא למאן יהבו ליה ציעי דשחיטה, אחי לקמיה דר' אחי אמר ליה מקח טעות הוא, הדר פריך פשיטא, מהו דמימא האי לאכילה קצעי, והאי דקאמר להו דפחיא משום דלריצו פ"י מנזשלים כל זרכן, ונפקא מינה למתצי ליה דציני וציני קמ"ל ע"כ לשון הגמרא. ופירש רש"י פשיטא דמקח טעות הוא דהא קאמר בהדיא דפחיא, ונ"מ בין מאן דציעי ליה לאכילה וצין מאן דציעי ליה לאפרוחים למיתבו ליה דציני וציני, אי ציעי לאכילה אין מקח טעות דהא צני אכילה נינהו, אלא שאלו יפין מהן ויחזור לו כפי מעלתו, קמ"ל ר' אחי דסתם מאן דאמר לפחיא לאפרוחים קצעי, ואין אלו שוין לו כלום ע"כ, ומייתי נמי עובדא התם כה"ג ממנא.

הא קמן דכל היכא דלאכילה קצעי לוקח, אע"ג דקאמר בפירוש למוכר להאי מילתא קצעינא, אי יהיב ליה מוכר מלתא אחריתי מאותו המין דלא שוה לאכילה, כי האיך דקצעי אין המקח טעות לגמרי בשביל כך, אלא יהיב לה דציני וציני וכפי מעלתו יחזיר לו.

אמנם אם ידוע הוא דראובן כ"כ איסתניס דלא קאכיל כלל בשר חיל שאינו מסורס, מצינו למימר דמקח טעות לגמרי הוא, דהא לא שווי ליה כלום לאכילה, ואע"ג דלרוב העולם שוה לאכילה בשר ידידה אזלינן. וכה"ג אמרינן פ' לא יחפור [ב"ב דף כג ע"א] דאמר רב יוסף כיון דאנינא דעמי כקטורא וצית הכסא הוא דמי. ע"כ.

ורד"ן זה הוצא בשו"ע חו"מ (סימן רלג). והנתיבות (שם ביאורים סק"ג) כתב, ולכאורה נראה דהעיקר כדברי הב"ח [סעיף א'] דהר"ן פרק האיש מקדש [קדושין י"ז ע"ב מדפי הרי"ף] גבי אחין שחלקו סתם זה, ע"ש, ובודאי נשמט מהתרומת הדשן דברי הר"ן ונראה דהו"ו ספיקא דדינא, ולשיטת הרמ"א הוא הדין כל דבר שנראה לז"ד שאין קפידא כל כך.

ועיין חתם סופר בסוגיין שהאריך בזה.

*

גמ'. למאי נפק"מ למיתבדה ל"י ביני ביני קמ"ל. פרש"י, להחזיר לו דמי מעלה שצין וכו' ואי ציעי ליה לאכילה אין המקח בטל וכו' ויחזיר לו דמי מעליותו, ע"כ. וז"ל של שלמה כאן (ס"ב) כתב על דברי רש"י, בזה"ל: ותימא ציעי, הא משנה שלמה היא צפ' הספינה יפות ונמנאו רעות וכו' שחזר, ע"כ.

הדס, מכיון שאף צינים כאלה אינם מגדלים אפרוחים, וכמ"ש בגמ' כאן, צינה עם יציאתה נגמרת, ומגדלת אפרוחים, אבל צמעי אמה אין מגדלת אפרוחים. ומסיק דל"ע לדינא. עיי"ש. וכן כתב בעקרי הד"ט (חיד"ד ס"ז אות כג), וזה ימים רבים שכתבתי בגליון הפר"ח, שנראה לע"ד דצינים גמורים צמעי אמהם שנמנא בהם דם יש להקל. דהא איתא בפ"ק דביצה (ב ע"ב) צינים גמורות צמעי אמהם מילתא דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן. וכן הסכים עמי הרה"ג המפו' הרש"א מהזקנים ר"מ ור"מ דעיר קסאל, ע"פ מ"ש צינה, דצינים גמורות צמעי אמהם אינם ראויים לגדל אפרוחים. עיי"ש. וע"ע בשו"ת נחלת שבעה (ח"ב סימן א). ושו"ת מהרש"ם (ח"ג ס"ס רא).

ובשו"ת עורת ישראל (סימן צט) הציא ראייה לאסור בזה, ממנה דאוקי בגמ' כאן דנ"מ למקח וממכר, ואם איתא לדברי התפלה דנמנא צמעי אמן אין טיפת דם אוקרת, מפני שאינה ראויה לגדל אפרוח, אמאי לא קאמר דנ"מ לענין שמיאסר משום דם ריקוס אפרוח. הניחא לד' רש"ל צי"ש (חולין סד ע"ב) שמתיר גם צינה בת יומא מש"ה לא שייך לו' שנגמרת לענין זה, דהא אינה אוקרת כל אותו יום. אלא לד' הכל זו והצ"ו והת"ח והש"ך שאף בת יומא אוקרת אמאי לא קאמר דנ"מ דצמעי אמה אינה אוקרת א"ו שאוקרת גם צמעי אמה. עיי"ש.

ובאמת כבר העיר בזה בס' פאת ים, שכ' להקשות כן בגמ', דאמאי לא קאמר דנ"מ לדם הנמנא צינה שחוטה, והוכיח מזה לאסור. ושם כ' לדקדק מדברי הכלבו וצ"י שאסרו צינה בת יומא, ולא כתבו רבותא טפי דאפי' צמעי אמה אסורה א"ו דמוותרת. והציא ד' המהצ"ר (ס"ו סו סק"י) שהציא מחלוקת התפלה והפמ"ג בזה. וכ' שהסברא נותנת להתיר כדאמר' לעיל (ב ע"ב) דמילתא דלא שכיחא היא ולא גזרו בה רבנן. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יד יוסף (ח"ב בליקוטם לחיד"ד ס"ו ו) שהרגיש ג"כ בראיה זו, וכ' לדחות דהא דנקט נ"מ למו"מ משום דהו"ו רבותא טפי, דהו"א אע"ג דקאמר ציעי דפחיא ויהיב ליה ציעי דשחיטה לא ליהוי מקח טעות, דהאי לאכילה ציעי ליה והא דאמר דפחיא משום דלריצו ויהיב ליה ציעי ציעי דוקא. קמ"ל דהו"ו מקח טעות והדר. עיי"ש. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן קו) ובשו"ת עמק הלכה (ח"א יו"ד סימן כג). וע"ע בשו"ת תפארת אדם (יו"ד סימן ח אות ג).

*

תוס' ד"ה השתא. עיין בשו"ת שאילת יעצן (חלק א סימן מא).

דף ז ע"א

גמ'. יהבו ליה ביעי דשחופה אתא לקמיה דרבי אמי אמר להו מקח טעות הוא והדר. עיין בשו"ת הריצ"ש (סימן ריד). ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן צג).

*

במקום הרוחב, כיון דביצה אין זה סרך שמנונית והוי כחוש לגמרי, ובדרבנן אפי' בלא הפסד מרובה מותר בצלי כדאי נטילה, ובאיסור תורה דוקא בהפסד מרובה, ומהאי טעמא מחלק שם בין נולדה ציו"ט אחר השבת דהוי איסור תורה בעינן ס' ונטילה בלא הפסד מרובה, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן צ) דאין לדחות דברי הפרמ"ג מגמ' כאן דאמרינן משום דשמיין טפי, הרי דביצה הוי שמן, דאין זה ראוי כלל, דהכא אשגרא דלישנא הוא, דיפסידהס יתיר מביעי דספגנא. ועיין ברש"י.

וגם לעיל נקט גבי ההוא דאמר ביצי דפחיא למאן כו' והאי דקאמר דפחיא משום דלריצין ופירש"י מבושלת כל זרעה והרי הם חייין וזריצין ביסול, ואפ"ה קרי ל' זריצין משום דנגמרו בצטן התרנגולת כל זרען, וה"ל הם יפסיד בטעמם יותר. וגם מצינו גבי שדה אי כחושה אכל אי שמינה אכל והוא אשגרא דלישנא וע' כתובות ק"ב זבת חלב ודבש שמינים מחלב ולש' כמ"פ חלב אינו שמן וכבר הוכחתי מדברי הפוסקים דביצה הוי כחוש ובפרט צ"ד דהוי רק משום דס אין ראוי מש"ס וכמ"ש. אבל מש"ס זכחים כ"ו מוכח דדס יש בו ג"כ שמנונית וע"ש בתוס' וז"ע ואולי רק בדם בשר ולא של ביצה. ע"כ.

וראה עוד בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סוף סי' סא), דמה שכתב השואל להציא ראייה להפוסקים דקל"ב נחשז דבר שמן, מהא דאיחא בכתובות (ק"ב ע"א) זבת חלב ודבש שמינים מחלב ומתוקים מדבש, הרי דחלב מיקרי שמן.

אם כי יפה העיר, אבל זה רק הערה בעלמא ואין מזה שום הוכחה לדינא, כי דברי הגמרא הוא רק אשיגרא דלישנא הוי שמינים קלת, ומ"מ היכי דבעינן שיהיה הדבר שמן זריץ שיהיה שמן גמור ולא שיש בהן קלת שמנונית.

ובה"א גונא מצינו גם בגמרא כאן, דאמרינן דביצי דדכרא הוי שמיין טפי מביעי דספגנא מארעא, ואעפ"כ כתבו האחרונים דביצה אין זה שמנונית כלל, ובעל כרחך לומר כנ"ל. וכן מצינו בצבא קמא (ו ע"ב) אכל כחושה משלם שמונה, הרי דנקטו לשון זה גבי תבואה, עיין שם.

*

גמ'. מאי עם יציאתה נגמרה עם יציאת כול'ה וכו'. עיין בל"מ שהקשה, דהא מילתא דלא שכיחא היא, ומאי שנא מביצים גמורות צמעי אמן. ותירץ, דה"ל כשגורו דבבר השכיח אף מילתא דלא שכיחא נכללת בכלל הגזירה, ולהכי שאמרו ביצה שנולדה ציו"ט לא תאכל אף זו בכלל נולדה, שהרי היום נולדה. ולא דמי לביצים גמורות צמעי אמן דלא הוי בכלל נולדה, להכי כיון דלא שכיחא לא גזרו. ע"כ.

ובדבריו מתבאר גם כס' בית מאיר אה"ע בקונט' נלעות הציט (סימן ה). וע"ע בשו"ת בית שלמה (חיד"ד סי' כט) בהגה.

*

ובקרבן נתנאל על הרא"ש (סי' ט' אות א') כותב: חלילה לעשות רש"י כטועה בדברי משנה, והילך לשון המשנה, יפות וגמלא רעות הלוקח יכול לחזור בו כי הוא נתנאל, ואם הוקרו אין המוכר יכול לחזור בו כדין מי שנתנאל ידו על העליונה, וקמ"ל דגבי ביצא דפחיא דהוי מקח טעות ושניהם יכולין לחזור בו, עיי"ש.

וראה בספר אמירה נעימה (מהדו"ת אות ד' מאמר ס"ו פרק ג') דעדיין צ"ב מאד, מה החילוק בין יפות וגמלא רעות, למוכר ביצי דפחיא וגמלא ביצי דשחיטה, הא גם ביצי דשחיטה לגבי ביצי דפחיא הו"ל כמו יפות וגמלא רעות, ומה חילוק יש ביניהם דגבי חטין הלוקח חוזר ולא המוכר, וגבי ביצי הו"ל מקח טעות ושניהם חוזרים, הא בשניהם מין אחד הם.

ובתב דבר נכון צביאור החילוק, בהקדם דיש להבין מאי טעמא אמרו דבשחיטין יפות וגמלא רעות כיון דהטעהו יש לו הזכות לחזור ואין המוכר יכול לחזור, ממ"ל אם ביטול מקח שניהם יכולין לחזור, ואם המקח קיים שניהם לא יכולים לחזור. לכן נראה דמה שאמרו דהטעהו הלוקח יכול לחזור ולא המוכר, לא מדינא הוא, אלא בתור קנס, כיון שהטעהו, ונתנו חכמים רשות להלוקח לחזור מהמקח לגמרי אם הוא רוצה ולא להמוכר כמו שאין חוטא נשכר.

ולפ"ז איכא למימר דלא נתנו רשות להלוקח אלא כשניכר דהמוכר הטעה להלוקח בכוונה, כגון חטין יפות וגמלא רעות, דהמוכר ודאי ידע שהחטין רעות, דהא דבר הנראה לעינים הוא, הילכך אמרו כיון שהטעהו, נתנו חכמים רשות לחזור ולא לבטל המקח, ואם נתייקר לא יכול המוכר לחזור, משא"כ דבר שאינו ניכר ואינו נראה לעינים ההבדל בין זה מה הן יפות ומה הן רעות, כגון ביצי שאינו ניכר ממראית עין מי הן ביצי דפחיא ומי הן ביצי משחיטה, ואינו מוכח דהמוכר הטעה אותו בכוונה, דאפשר דהמוכר בעצמו לא ידע דביצי דשחיטה הן, הילכך היכא דביצי למיכלה שאין הבדל בטעם אלא צדמים, כיון שאפשר דלא הטעהו בכוונה, אין להלוקח רשות לחזור אלא לקבל דביצי דמי מעלה ולא לחזור.

משא"כ היכא דביצי לאפרוח וביצי דשחיטה אינם ראויים לאפרוח כלל, הילכך הו"ל כשי מינים וצטל מקח ושניהם יכולים לחזור, א"כ צנידן דידן שהפרה בכל אופן עומדת להתעבר, אם לא עכשיו תתעבר לאחר זמן, אין הטעות צמין אלא צדמים, וכיון דעל הבהמה לא ניכר כ"כ אם היא מעוברת או אינו מעוברת, ולא מוכח שהמוכר ידע שהיא לא מעוברת והטעהו, דיכול להיות דהמוכר לא ידע, הילכך אין דין חזרה אלא דין אונאה, ותליא לפי שיעור אונאה ככל דיני אונאה במקח וממוכר.

*

גמ'. משום דשמיין טפי. דעת הפרמ"ג (סימן קב בשפ"ד סק"א) דביצה אין זה סרך שמנונית והוי כחוש לגמרי, ומה"ט כתב בשעה"ת (ח"ב סוף ג') דדין משחו ביצה שנולד ציו"ט, דזריץ לקלוק הפת כדי נטילת מקום כרוחב אגודל

ועדיין מעורות בגידין יפה, דמדאסר ר' יעקב מעורות מכלל דת"ק שרי אפי' הן מעורות אלא שנגמר החלמון, והיינו שלל של צינים כשמחוצרות באשכול, ובלבד שיגמר החלמון, הא לאו הכי אסורות. ע"כ.

ובתו' הר"ד כ', מדקאמר ר' יעקב אס הו' מעורות בגידין אסורות, מכלל דת"ק שרי, אע"פ שהן מעורות, א"כ מאי גמורות, כגון שנגמר החלמון שלהם אע"פ שלא קרס עליהם לזון כלל. ופסק זה"ג כר' יעקב שאס מעורות בגידין אסור לאכלן בחלב. וכ"כ רבינו יצחק (הרי"ף). ואינו נ"ל דהא קי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים. והלכתא שאע"פ שמעורות בגידין אס נתעבה החלמון כל זכרו מותר לאוכלו בחלב, דלאו כבשר דמי. ע"כ.

והרשב"א בתורת הבית הארוך (ריש שער ד) פי', גמורות, היינו בחלמון וחלזון. וכ"כ בת"ה הקצר (שם דפ"ד ע"ב): איזוהי צינה גמורה, כל שיש לה חלזון וחלמון אע"פ שמעורה בגידין. אין לה אלא חלמון עדיין בשר היא וכגוף העוף דמיא ואסור לאוכלה בחלב. ע"כ.

והמאירי (עמוד מו) כ', צינים גמורות, פי' אפילו בלא קליפה, אלא שהחלמון לבדו גמור באותו קרום שעליו אפילו היו מחוצרות בגידין שבבשר מותר לאוכלן בחלב, שהואיל ובשר עוף עצמו אינו אלא מד"ס הקילו בצינים שבמעיהם. והוסיף עוד (בעמוד מז), ויש מקשים שאיך אפשר להיות מעורות בגידין אחר שנגמר החלזון עם הקרום, עד שמתוך כך אינם גורסים גמורות. ומיהו אף כשתבא לגרום גמורות פירושו גמורות מלד החלמון אע"פ שלא נגמר החלזון. ולפי' זה יש פוסקים כראש"י (בר' יעקב), שאס היו מעורות בגידים אסורות, הואיל ולא נגמר החלזון עם הקרום. וכן נראה דעת גדולי המחברים והפוסקים שלא הזכירו בהיתר זה מעורות בגידים אלא צינים גמורות. ע"כ.

וז"ל הרמב"ם (פ"ט ממאכלות אסורות ה"ה): השוחט עוף ומנא צו צינים גמורות מותר לאוכלן בחלב. וכ' ה"ה ברייתא (ביצה ז) וקי"ל כת"ק דאפילו מעורות בגידין שרי כיון שנגמרה. וכ' הרשב"א, איזוהי צינה גמורה כל שיש לה חלמון וחלזון וכו' (כנ"ל), וכ' עוד הרשב"א, שכל שאין לה חלזון הרי היא טעונה מליחה לקדרה כדין בשר. ע"כ.

ובמבואר דס"ל דלא כהמאירי דד' הרמב"ם, אלא אפילו מעורות בגידין שרי, ומשום דנקיט כפי' הרשב"א דגמורות היינו בחלזון וחלמון, והמאירי שהחמיר במעורות היינו בחלמון דוקא, וכמ"ש: ולפי פירוש זה וכו'.

*

גמ'. שם. הר"ן כתב, בגמ' מוכח דצינים גמורות שיש להם חלמון וחלזון אע"פ שעדיין מעורות בגידין מותר לאוכלן בחלב, וה"ה דצינים גמורות כה"ג לא צעו מליחה, אצל שאין גמורות עדיין בשר היא וטעונה מליחה. ע"כ.

גמ'. דאר"י ביצה שיצאה רובה מערב יו"ט וחזרה וכו'. הרמב"ם השמיט זה הדין, וכתב השפ"א דס"ל דר"י לשיטתו איזל דלית ל' הכנה דרבה לעיל (ד) ואין הצינה אסורה אלא משום גזירת משקין שזכו וס"ל דכיון שנגמרה ע"י יציאת רוב הו' כנתלש ול"ד תו למשקין שזכו משא"כ לטעמא דרבה משום הכנה הואיל דמאחמול גמרה לה אפשר דהכלל הוא דמשעה שנגמרה אינה שוהית בחוך התרנגולת מע"ל עד שתאכל לאויר העולם ממש ולא תליא צינא דרוב לענין זה ואע"ג דבלישנא בתרא בגמ' רב נמי ס"ל דר"י [ואע"ג דאית ל' הכנה לעיל שם] אפשר דרב ג"כ לא ס"ל האי סברא דרבה דמאחמול גמרה לה ואסור רק משום משקין שזכו [והא דאסור צינה שנוגדה בשבת שלפני יו"ט לאו משום הך סברא דרבה היא כמ"ש התוס' שם] אצל לדין דקי"ל כרבה י"ל דאסור.

אך כל הפוסקים הציאו לדינא מימרא דר"י כדמשמע בכל הסוגיא דהרבה אמוראים ס"ל כר"י צוה, וגם כן הוא בתוספתא, מיהו הא לא הו' הכרע דהא בלא"ה בהכנה גופא פליגי ג"כ תנאי.

[ובהג' שם כתב, ד"ל דהתוספתא אחיא כמ"ד דלית ל' הכנה והא דתניא כל שתמישו ציוס כו' י"ל ג"כ דלית ל' הכנה כנ"ל. או י"ל דנ"מ בזה היכא ד"ל שמה לא בדק יפה אצל אס דק יפה אין ה"נ דאסור].

*

גמ'. השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות לאכלן בחלב וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן פו) שכתב בתו"ד: ולולי דמסתפינא הייתי אומר ברש"ש דמיימי מרדכי פ"ק דצינה [סי' תרנ"ג] השוחט תרנגולת ומנא צו צינים גמורות מותר לאוכלן בחלב, פירש"ש שנגמרה לגמרי עם קליפתה החזונה, אצל אס לא נתקשה כדרך שנמכר בשוק דין בשר עליה. והרבה דיות נשתפכו והש"ך בסי' פ"ז סק"י ובספרו הארוך יע"ש מה שנדחקו בדעת רש"ש.

ולפ"ע ד' דהתוס' פ"ק דצינה ז' ע"א קשיא עליהם גירסת גמורות ומחקו אותה גירסא (ורש"י ס"ל מדלא קאמר שכמוה נמכרת בשוק כבמשנת עדיות [פ"ה מ"א] לא הוה גמורה אלא צורת החלמון), מ"מ קשיא עליהם לשון גמורות עם מעורות בגידין דהו"ל תרתי דסתרי, ורש"ש נראה דגריס גמורות אצל לא גרס בגידין אלא מעורות סתם, היינו שכמותו נמכרת בשוק רק שמעורה בתרנגולת שלא הגיעה זמנה לאחא, וכן הוא לשון רש"י מנחות ע' ע"א ד"ה מ"ש וכו' כגון צינים המעורות בתרנגולת וכו' יע"ש, אלא התם מייירי מקצתה בחוך והכא כולה בפנים ועומדת לאחא והוה בכלל אשכול דצרייתא וצינא פלגא היינו שלל ע"ד שפי' רש"א בזה"א [בית שלישי שער רביעי] שלל שנשלל ונפרד ממקומו ופסק רש"ש כת"ק. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין רש"י ותוס' כאן. וכ' הרא"ש (סימן ח), ופרש"י, גמורות, שנגמר החלמון בעורן בלי קליפה

אמנם עיין בשער המלך בפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות (ה"ו) שהציא דברי המאירי (כאן) שחלק על פרש"י וכתב דגם למ"ד דקצר יש בגידין בנו"ט מ"מ אין זו טומאה משום נבלה ולדידיה נחא אצל לרש"י קשה לכאורה.

וב' הצית הלוי שם, דגם לרש"י נחא דהרי בחולין שם אמרינן מאן חכמים ריה"ג היא ולריה"ג לשיטתו ודאי דאין בגיד טומאת נבלה ואע"ג דס"ל יש בגידין בנו"ט דפסחים דף כ"ג. איתא יעשה לכל מלאכה מה ת"ל לכל מלאכה שיכול למלאכה גבוה יהיה מותר למלאכה הדיוט יהיה אסור ת"ל לכל מלאכה דברי ריה"ג רע"א שיכול למלאכה הדיוט יהיה טהור למלאכה גבוה יהיה טמא ת"ל לכל מלאכה וריה"ג לטומאה וטהרה לא צריך קרא ור"ע לאיסור והיתר לא צריך קרא ומפרשין שם דריה"ג ס"ל כרבי אבהו דלא תאכל משמעו גם הנאה וס"ל כשהותרה נבלה חלצה וגידה לא הותרה ומש"ה צריך קרא להחיר חלב בהנאה ופריך אשכחן חלב גיד מנ"ל דמותר בהנאה ומשני. וכתב שם רש"י (כ"ג ע"ב ד"ה חלבה) וז"ל חלצה וגידה לא הותרה דלא הוי בכלל בשר הלכך לא הוי במשמע חתונה ואכלה וגבי נוגע בנבלתה נמי לאו חלב במשמע הלכך יעשה לכל מלאכה לא הוצרך לטהרו אלא להחירו מכלל איסור הנאה. הרי דס"ל לריה"ג דאין בחלב שום טומאה מנבלה גם בלא שום קרא ואע"ג דיש בחלב בנו"ט והא לדידיה גם גיד אינו בכלל נבלה וכדאמר שם להדיא חלצה וגידה לא הותרה וגם הוא אין זו טומאה ואפילו אי ס"ל יש בגידין בנו"ט וכמו בחלב וגם רש"י מודה לדידיה אין בגיד טומאה.

ורש"י לא כתב כן רק לדידן דקיי"ל כר"ע דהכל הוי בכלל נבלה ומצריך קרא לטהר חלב מטומאת נבלות ומש"ה אי הוי ס"ל יש בגידין בנו"ט הוי גם גיד בכלל נבלה כמו חלב ובגיד הא ליכא קרא לטהרו וספיר מטמא ומש"ה כתב רש"י דס"ל אין בגידין בנו"ט וא"כ ודאי לא הוי בכלל נבלה אע"ג דחלב הוי בכלל, אצל לריה"ג לא הוי בכלל נבלה אפילו אם יש זו בנו"ט.

*

גמ'. ובי תימא אשכול גופי' מאי לבימרא וכו'. ביון דאיכא איניש דלא אבלי וכו'. באתון דאורייתא (כלל א') הביא מגמ' זו רא"י למה שכתב להסמך שם אי נבלת עוף טהור דטמא בצית הצליעה הוא דין באכילה או טומאת מגע, ומכאן מוכח דהוא דין בטומאת אכילה, ולכן הוה ס"ד לפטור דלא יטמא דאינו דרך אכילה לכו"ע. אך אי הוא הדין במגע א"כ מאי ס"ד דלא יטמא הרי אינו דין באכילה, עכ"ל.

*

גמ'. מידה דהוה אקורקבן ובני מעיין וכו'. עיין בש"ך יורה דעה (סימן עה סק"א).

*

גמ'. אמר מר ב"ש שתשמישו ביום נולד ביום לבימא נפקא מינה וכו'. עיין בפרי מגדים (או"ח סימן תקי"ג

והר"ן צ"ל כל הבשר (קד) כתב, השוחט את התרנגולת ומלא בה ביצים גמורות שאין מעורות בגידין, מותרות לאכלן בחלב, דלא חשיבי בשר. ע"כ.

והמור (ר"ס פז) הביא ד' הרשב"א דציצים גמורות היינו בחלבון וחלמון, וסיים, ורש"י פי' כשנגמר החלמון ועדיין היא אדומה ומעורה וכו' שרי, ויראה מדבריו שמתיר אפילו אין לה עדיין חלבון. ע"כ.

ובשלמי הגזרים פכ"ה הקשה ע"ד הר"ן שסותר עצמו בזה. ותירץ המנחת יעקב (כלל ע סק"ד) דצ"ל כל הבשר מיירי בנגמר החלמון לבד, לכן התנה שאין מעורות בגידין, אצל כאן מיירי בנגמר החלבון ג"כ, אפילו אין מעורות בגידין מותר. ע"כ. וכן הסביר בס' קהלת יעקב (דף ס"ב), ושכן הוא ד' הרי"ף. עיי"ש.

*

גמ'. שם. צש"ע (סימן פז ס"ה) איפסק: ציצים הנמצאים בעופות, אם הן גמורות, דהיינו שיש להן חלבון וחלמון, אע"פ שהיא מעורה בגידין, הרי זו גמורה, ומותר לאכלה בחלב. אצל אם אין לה אלא חלמון אסור לבשן בחלב, אצל אם אכלן בפני עצמן מותר לאכול אחריהן גבינה או חלב. ע"כ.

ועיין הרמ"א (ס"י עה ס"א) שכתב: ציצים הנמצאים בעופות לאחר שחיטה, אם לא נגמר החלבון שלהם, רק החלמון לבד, צריכים מליחה כשאר בשר, ומותר למולחן עם בשר. ואם נגמר אף החלבון אפילו עם הקליפה הקשה שעליו כמו שהיא נמכרת בשוק, נוהגים למלחה, אך יזהר שלא למולחה עם בשר. ומיהו דיעבד אין לחוש. ע"כ.

והמהרש"ל ציש"ש (פ' כל הבשר ס"ב) העלה לאסור אף דיעבד כשנמלחו הציצים עם העוף, ולא מציעא בנגמר אף החלבון דמדינא א"צ מליחה, אלא אפילו בנגמר החלמון לבד דחשבינן לה כבשר מדינא, ודלא כרש"י והרא"ש, מ"מ הרי סוף סוף עיינו הרואות שאין זה דם וגם אין לה ציר שנפלט ממנה, ומכיון שטרודה לפלוט בזולת דם מן העוף ונאסרת, כדן דגים ועופות שמלחם זע"ו שנאסרים הדגים כיון דרפי קרמיהו (חולין קיב ע"ב) ולא דמי לבני מעיים שאף שאין מחזיקין בהן דם מותר למולחן עם בשר, דהתם כיון דטרידי לפלוט ציר לא בלעי דם, משא"כ הכא. ע"כ. והסכימו עמו הב"ח והש"ך והט"ו ועוד.

*

גמ'. האובל מנבלת עוף טהור מן השלל של ביצים מן העצמות ומן הגידין וכו' טהור. פרש"י (ד"ה מן הגידין) דס"ל אין בגידין צנות טעם. הרי דס"ל דלמ"ד יש בגידין בנו"ט יש בגיד טומאת נבלות, והקשה בשו"ת בית הלוי (ח"א סימן מו) דהרי בחולין ס"ל לחכמים דיש בגידין בנו"ט והיה חייב עליו משום נבלה אי לאו דס"ל אין איסור חל על איסור ולפרש"י לדידהו יש בגיד טומאת נבלה וא"כ אמאי לא חל נבלה על גיד דהא הוי כולל ואיכא גם חומרא דנתוסף בה טומאה וכמו דעולה חל.

גמ'. והלא בדק וכו'. מהר"ם לוצלין הגי' ואפי' דק יפה אימר יתה רוצא וחזרה, וכחז החת"ס דכן נראה דלנישנא דלית לי' לרצ כר' יוחנן הך דינאה רוצא, ע"כ מוקי צרייתא דכל שתשישו ציוס צאומר לא דק יפה.

*

גמ'. התם בדספנא מארעא וכו'. האחרונים דנו בהציגים שצומנינו שרובם הם מתרגולים שמגדלים אותן בלולים מסוגרים, הנקראים צעטערי עגס, ואי אפשר לזכר להגיע אליהם ציוס אופן, אם נאקרים ע"י טפת דס הנמצא בהם.

הנה בחולין (סד ע"ב) תנינן, ציגים מוזרות נפש היפה תאכלם. נמצא עליה קורט דס זורק את הדס ואוכל את השאר. ופרש"י, ציגים מוזרות, שאינן של זכר ואין אפרות נקלט בהם לעולם. נפש היפה תאכלם. שאינו אסונים ואין דעמו קנה בהם תאכלם, ואע"פ שיש בהם עליהם התרגולות ימים רבים. ע"כ.

הרי שציגים שאינם של זכר אין לאסרם משום דס ריקוס של אפרות, הואיל ואין אפרות נקלט בהם לעולם.

ובן מצואר צספר האשכול ח"ג (עמוד 10), שכ', ציגים מוזרות, פי' שאינן של זכר והתרגולות יש בהם עליהן ונפסדו נפש היפה תאכלם וזורק הדס שבה. ואין צוה משום כל משקלו כיון שהוא והדומה לו אינו משקל. ע"כ.

וב"ב הרשב"א בתה"א (דפ"ה ע"ב), וות"ד, צד"א (שדס ביציגס אסור) בציגה הראויה לגדל אפרות, ויש לחוש לדס שבה משום ריקוס אפרות, אבל בציגה דספנא מארעא לעולם מותרת, וזורק את הדס ואוכל את השאר, שכל שלא נזרה מוכר אינה מגדלת אפרות ואין כאן חשש דס ריקוס של אפרות, אלא דס של ציגים הוא ומותר. והיינו דחיי צצרייתא ציגים מוזרות נפש היפה תאכלם. וכן פרש"י. ועיקר. ע"כ.

וז"ל המאירי חולין (עמוד רמו) ציגת ספנא מארעא אינה מתקמת לעולם, הילכך אפי' נמצא עליה קורט דס מותרת באיזה מקום שימצא בה, שאין בה ספק ריקוס, וזורק את הדס ואוכל את השאר וכו'. ע"כ.

וב"ב רבינו יונה באיסור והיתר (כלל מב דין ד) שאם הציגה ספנא מארעא צכ"מ שיהיה נמצא הדס וזרקו ואוכל השאר. וזהו שאמרו ציגים מוזרות נפש היפה תאכלם. ומ"מ לא שרינן מה"ט אא"כ התרגולות סגורה כלול מעט עיצורה, אבל בחצר חיישינן שמא בכל פעם צא התרגול אכלה עד ס' בחים. ע"כ.

ובמקור דצריהם מגמרא כאן, דביעי דספנא מארעא אין מגדלות אפרותים. ומצואר לקמן, דלא חשיבא ספנא מארעא אלא כשאין תרגול זכר עד שמיין צמי. והכי פסקינן באו"ס (סי' תקיג ס"ו).

ועיין להטור (סי' 10) שכ', ציגים המוזרות, פי' שאינם מוכר אלא מספנא מארעא ואינם נקלטות לעולם, אפי' יש בהם התרגולות עליהם עד שנעשו מוזרות מותרות לאכלם וזרקו

במ"ז סק"ז, שהציג קושיא צסם אציו ז"ל, דאמאי לא קאמר דנ"מ למקח וממכר שאם המוכר קיבל הדמים ואמר מוכר הייתה, והלוקח מביא עדים שגולדה כלילה, דהוי מקח טעות.

ותירין, די"ל יתה רוצא וחזרה, ואף דהוי מיעוטא דמיעוטא, מכל מקום אין הולכין צממון אחר הרוב, ואף די"ל צמיעוטא דמיעוטא הולכין, דל"ש סמוך מיעוטא לחזקה (עיין תוס' ר"פ המניח), י"ל ספנא נמי רוצא ציוס ומיעוט המצוי כלילה, וצפסל מיעוט המצוי נגד מיעוטא דמיעוטא הוי רוצ לזכר, ואין הולכין אחר הרוב, עיי"ש. ועיין צשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קו).

*

גמ'. שם. כתב צשו"ת מהר"י מצרונא (סימן קמט), שאל מהר"י מרפורק י"ו, היכי משכחת איסור הולד אצל איסור, משוי היתר. ותי' פירות הנושרים צצין השמשות, אסורים מספק שמא חשיכה הוא, וכי נולד אצלם ציגה מותרים, דע"כ יוס הוא, וערב צבת הוא, דאי לילה אין תרגולות מטיילה צי' כלילה, דכל המשמש ציו' נולד ציוס.

*

גמ'. בדק בקנה ש"ל תרגולות מערב יו"ט ו"א מצא בה ביצה וכו'. כתב צשו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן קפד): אי לאו דמסתפינא הוי אמינא שמותר ליקח ציגים מן הגוי צי"ע. ואין לחוש למיעוט ציגים שגולדו היום דניול צתר רוצא ורוצ הציגים לא היום נולדו. ובאיסור ציגים אזלינן צתר רוצא. שכתב צס' המצות אהיה צדק צקינא של תרגולות ולא מצא בה ציגים ולמחר השכים ומצא בה ציגה מותרת. ומוקי לה תלמודא צדאיכא זכר דודאי יתה מאתמול רוצא וחזרה. דכל שתשישו ציוס יולד ציוס. אבל אי ספנא מארעא אסורה דשמא כליל יו"ט נולדה. ודוקא דק אצל לא דק מותרת דאזלינן צתר רוצא ורוצ התרגולות יולדות ציוס. ע"כ.

ובע"ז כתב צלקט יושר (חלק א עמוד קד ענין א) וז"ל: משום דכל דבר שתשישו ציוס נולד ציוס, והתרגול אינו משמש כלילה. אע"ג דאיכא לספוקי צספנא מארעא [והיא יולדת אף כלילה כדפירש"י], מ"מ הואיל ומיעוט הוא לא חיישינן, וראיה דכל הפוסקים מתירים ציגים מן הגוים כליל שני של גליות. ע"כ.

*

גמ'. בדק בקנה ש"ל תרגולות וכו' ולמחר השכים וכו'. קצת קשה למה לא קמ"ל רצותא טפי דאפי' היכא שראין הלידה כלילה מתירין ג"כ מהאי טעמא דודאי יתה רוצה ציוס דמסקינן.

ואפשר דצשעת לידה יכולין להכיר ולידע דאותה שיצאתה צצר וחזרה הלידה שאח"כ היא צנקל יותר וז"ע.

(שפ"א).

*

אבל למעשה כיון דצביצה לא נחשב לרובא דרובא האנשים הפסד כלל וכדחזינן שהחמירו צביצה כל השיטות אף שהוא רק דרבנן שהיה לנו לילך להקל, מה שלא מצינו זה בשאר דברים אף באיסורים דאורייתא לכן כיון שעכ"פ איכא מעוט דבאים מוכרים שהדם אוסר כל הצביצה מן הראוי להחמיר אף שאין זה מדינא.

ועיין בפ"מ סק"ז צ"ב חפ"מ שגם במקומותינו ציוראפ היה ספק על כל הצביצים אם הם ספנא מארעא (אף שתמוה לע"ד דהא צריך שלא יהיה תרנגול עד ס' בתים כדאיתא בביצה דף ד' או שסגורה בלול ולא היה אפשר לבא שם תרנגול כדאיתא בחדושי רעק"א וזה לא היה מצוי במקומותינו ואולי כוונתו במקומו דוקא) ומסתפק מחמת זה להחמיר בתערובות או דלא שכיח כולי האי שיהיה דם בספנא מארעא כמו צביצים שבאו מוכר והיו איסורא שכיח טפי. וא"כ לדידיה אולי אף צמדינתנו עכשיו שהרוב גדול הוא מספנא דארעא נמי אלו שנמצאו בהן דם הוו יותר מהמעוט הקטן שבאים מוכרים שיש לאסור גם מדינא. אבל לא מסתבר כלל לומר נגד רוב גדול כזה שאלו שיש בהן דם יהיה הוכחה שהם מוכרים כיון שגם באלו שמספנא דארעא מיקרי שיש בהן דם ולכן רק לענין מחצה על מחצה מסתפק התפ"מ ולא כשרוב גדול טובא הוא מספנא דארעא. וגם לפי מה שאמר לי הפארמער מצוי בספנא מארעא שיהיה בהן דם כמו באלו שבאים מוכרים ואין ספקתו של התפ"מ כלום דלא נסתפק מאיזה מקור אלא בספק בעלמא משום שלא דקס. ולכן כיון שהפארמער בחן זה שיש לו אלו ואלו וצודקים היום את הצביצים דרך דבר שרואים אם יש שם דם ואמר שאין חלוק לענין זה נחזיר שאין ספקו כלום. ולכן מדינא אין צידנו לאסור אבל מ"מ יש להחמיר כדלעיל.

אך לענין התערובות אף חד צמד וכן צנתבשלו אף רק שני צביצים ואפילו ידוע שהנמצא בה דם היא הגדולה וכן הכלי אף שנתבשלה לצדה אין להחמיר לאסור אף לצעלי נפש צבתם צביצים צמדינתנו כל זמן שלא ידוע ודאי שהיא צבה מוכר. ואם אירע שהיה דם בקשר החלבון וחזק לקשר וגם על החלבון שאם היא צביצה שצבה מוכר היתה אסורה לכו"ע אולי יש להחמיר אף צבתם צביצים צמדינתנו גם מדינא דאולי דם כזה לא מצוי שיהיה אלא מריקוס אפרוח שזהו הוכחה שהיא מוכר, דמאחר דאופן כזה לא מצוי כלל קשה לצחון הדבר ולא ידוע שנמצא זה לפעמים גם בשל ספנא מארעא ושייך להסתפק בזה כספקת התפ"מ אף צפה שהרוב גדול הם מספנא דארעא ויש נ"מ לענין התערובות ולמה שנתבשל עמה שאולי נצטרך להחמיר באופן כזה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה מן הגידיון. עיין צמארי שחולק על פרש"י. ובשער המלך (פ"ח מהל' מאכ"א) תמה מדר"י אדר' יוסי דס"ל בר"פ העור והרוטב דגידיון אינם מטמאים טומאת נבילות, וס"ל דגיד הנשה של צה"ט חייב, משום דיש צגידיון צנו"ט, אלמא דגם למ"ד יש צגידיון צנו"ט אין כאן טומאת נבילה.

הדם. וכ' הצ"י שדברי רבינו הם כד' הרשב"א צתה"א. (וע"ש בב"י ביאור הגמ' לשטה ז'). וכ"פ צש"ע (ס"ז) להחמיר צביצים המזוהרות. ופי' כוונתו הצבה"ג והש"ך והפר"ח, דהיינו צביצים שאינם מוכר אלא של ספנא מארעא, שזרק את הדם ואוכל את השאר.

ובתב עוד הפר"ח דהיינו כשהתרנגולים סגורים בלול ואין תרנגול זכר עממה, או אפי' צחצר וכגון שאין שם תרנגול זכר עד ס' צתים, הלא"ה לא מקרי ספנא מארעא. והוסיף עוד, דהיינו ששהמה בלול כ"א יום, דהוי זמן עיבורה, בלא הטלת צביצים, צביצים שמטלת אח"כ ע"כ לא נוטרו אלא מחמימות הארץ ומותרים, הלא"ה י"ל שנתעברה מתרנגול זכר מקודם. עיי"ש.

ובן פסק צשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קר) דאומן הצביצים שנודעו צודאי שהטילים אחרי ההפסקה של כ"א יום משעה שפסקה מלהטיל, וכל אותו הזמן היתה סגורה בלול, לית דין צריך צושש דאינם נאסרים על ידי דם הנמצא בהם. וע"ע צדצרי (ח"ד סימן נו אות ג).

וע"ע צשו"ת שצט הלוי (ח"ב סימן כב) ושו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן צו).

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן לו) שכותב: והנה צדצר הצביצים נודעתי שהם כספנא מארעא שאין נקלטות להוליד אפרוחים וממילא אין להם האיסור צנמצא צהם דם על כל הצביצה אלא לצורק את הדם בלצד. אבל ראיתי אחמול פארמער שעוסק צביצים ואמר לי שיש פארמערס שעוסקים צתרוייהו, להרצות צביצים שלאילו אין רוצים שיצואו מוכרים משום שמתקלקלים מהר, ועוסקים לגדל אפרוחים שלאילו מגדלים זכרים ומחזיקים אלו צמקום אחר ואלו צמקום אחר. ופארמער כזה כשיש להם הרבה צביצים יותר מכפי שצריכים לגדל אפרוחים מוכרים גם את הצביצים שנולדו מוכרים צחוך הצביצים שצלא זכרים אבל הם פחות הרבה מאלו שצלא זכרים כי מרובם מגדלים אפרוחים וצכלל אלו שצלא זכרים מרובים יותר וא"כ הוא רוב גדול צביצים הנמכרים אלו שצלא זכרים אף מפארמערס אלו. והרבה פארמערס אין עוסקים כלל לגדל אפרוחים ואלו אין להם כלל זכרים וכל הצביצים שלהם הם שלא מוכרים ונמצא שמהמכרים צשוק עוד הוגדל הרוב למאד שהם מאלו שצלא זכרים שאין נקלטות שהדם אין אוסר כל הצביצה. ולכן ודאי יש מקום להחמיר סתם צביצים צמדינה הזאת מדין רוב. וא"ל לדין נאמנות של מסית לפי תומו שלא לאסור כל הצביצה ויסקי צזריקת הדם, שמצד נאמנות דמסל"ת לא היה מועיל להסוברים דם ריקוס דאורייתא, ורק משום שלרוב הפוסקים הוא דרבנן ואף להסוברים דאורייתא הוא רק ספק דשמא אינו מריקוס עיין צש"ך ס' ס"ו סק"י וגם הא דאסורה כל הצביצה יש שצברי דהוא רק מדרבנן עיין צמטה יהונתן לכן כצחתי שהיו יכולין לצמוך על מסל"ת. אבל עתה א"ל לזה דהוא רוב גדול טובא ויש מדינא לילך צתר רובא.

המהרש"א בסנהדרין דלמלא מדחמיר לא סגי בעונש זה או כדכתב הכנסת הגדולה בשם הקדמונים הטעם דלמלא הק"ו יש לו פירכא אבל לענין חמץ ושאר דאזי חס לא הי' כתוב בפסוק רק חמץ גם שאור בכלל דאטו משום דחמוצו קשה לא יקרא חמץ ולכן שפיר אמרינן דלא לכתוב שאור דלא שייך אין מזהירין מן הדין דלא מן הדין ילף אלא דהוא בכלל ולא שייך כאן טעם המהרש"א ולא טעם הכנסת הגדולה. ע"כ. וע"ע בספרו שם (סימן קסו).

*

וע"ע בגזרות ארי על מסכת יומא (דף עט ע"ב) מ"ש בענין הקושיא הנ"ל, דהא אין עונשין מן הדין.

וע"ע בשער המלך (פ"ב מהלכות מאכלות אסורות ה"א) ופרי מגדים (אשל אברהם אר"ח סימן תקט).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ה) ד"ה ונראה.

*

גמ'. ומה חמין שאין חמוצו קשה בכזית וכו'. מגמ' כאן חזינן דשאור גרע מחמץ שחמוצו קשה, ולולי דגלי קרא דפתח בשאור וסיים בחמץ גם לז"ה הי' חילוק ביניהם. ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ריח) ד"ה ועל מ"ש, שהקשה דמקרא מלא הוא להיפך, דהרי כתיב דיוקרא (ב') כל המנחה אשר תקריבו לד' לא תעשה חמץ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו, וקשה האי "כי" אינו משמש כאן בשום לשון מהד' לשונות, דל"ש נחינת טעם, דהא שאני שאור דחמוצו קשה אבל חמץ אפשר דמומר, ויותר הי' שייך להיפך לא תעשה שאור כי כל חמץ וכל דבש לא תקטירו.

ובותב שם: ולכאורה רציתי לומר דכיון דהקטרת שאור בכ"ש א"כ לכך בחמץ עכ"פ אסור בכזית, אבל זה דרך דרש. וע"כ נראה לפע"ד דשאני מנחות מחמץ דבחמץ ההקפדה הוא בשביל חמץ דרק כלילה הראשונה מזה לאכל מזה ובשאר הימים אין האיסור רק שלא יהי' חמץ א"כ שייך לומר דשאור חמוצו קשה אבל לענין מנחות דעיקר ההקפדה הוא שיהיה מנה דממסקי במנחות נ"ג וא"כ כל שאינו מנה אסור וחמץ ושאר שוים וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שיעורו של זה לא בשיעורו של זה. בשו"ת מראה יחזקאל (סימן כז) תמה השואל על מ"ש רש"י דמ"ה חמץ בככותבת דהוי הלכה למשה מסיני וכו', וקשה ממ"ש הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים דדבצר שהוא הלכה למשה מסיני לא נפלה זו פלוגמא והאיך פליגי הכא בית שמאי ובית הלל בהלכה למשה מסיני, וכעין זה הקשה בכרתי ופלתי ציו"ד ס' כ"ט סק"ב.

וע"ז השיב: הנה קושיא זו כבר נדפסת בספר שז שמעתתא שחיבר הגאון אב"ד מיקאלאש יעו"ש שער ט' אות ל"א, והוכיח שם בהרבה ראיות ברורות דרש"י לא סבירא ליה הא

ובשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן ז אות ד) כתב ליישב, דיל' דגם לש"י רש"י גידין של נבילת בהמה טומאה אינו מטמא דלאו דאורייתא הוא אף שיש בו טעם דהיה דלגבי איסור סגי טעם דאכל לענין טומאה ל"ש טעם כעיקר כמש"כ החוס' בצכורות כ"ב ד"ה הנך דלא איתמר טעם כעיקר לענין טומאה וכ"ז נבילת בהמה אכל נבילת עוף טהור דעיקר טומאה שבו מחמת איסור אכילה ס"ל לרש"י דלמ"ד יש בגידין בנו"ט דאף שאין זה דבר ממש מ"מ כיון דלענין איסור אכילה הוי דבר מטמא טומאת זיה"ב ולהכי גם במליקה הו"א כיון דיש בו איסור נבילה איתנהו ז' ג"כ טומאת זיה"ב אבל בעג"ע ושה"מ י"ל דמסכרז אינו מטמא טומאת נבילות כיון דהוי דרך הכשר. עיי"ש.

דף ז ע"ב

גמ'. כי לא בדק אימא מאתמול הואי וכו'. בשו"ת צאר יצחק (חלק יו"ד סימן א) כתב להעיר, להסבירים דגבי דשיל"מ לא סמכינן ארוז אף היכא דלא אקבע איסורא כמש"כ הר"ן (ס"פ אין צדין) והוצא במל"מ (ה' מעילה פ"ז ה"ו) מהא דכאן כי לא דק אימא מאתמול, אלמא דאף דהוי דשיל"מ אפ"ה סמכינן על רוב.

ובתב שם, דע"כ מוכח לחלק דשא"ה דהוי מיעוט שאינו מאזי דבכה"ג לא חיישינן אף דשיל"מ, כדמצינו לר"מ דחייש למיעוטא אפ"ה במיעוט דמיעוטא גם ר"מ לא חייש. [ועיין ברש"י ובחוס' ד"ה כי לא דק כו' דלכן תלינן להקל אף דשיל"מ משום דרובא ביממא ילדן].

ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן עג) ד"ה ומה שתמה, שהעיר כעיי"ז.

*

גמ'. א"כ לכתוב רחמנא חמין ולא בעי שאור ואנא אמינא ומה חמין וכו'. עיין פני יהושע שהקשה הרי אין מזהירין מן הדין. ותיקן ח"ל: והנראה צוה דהכא לאו מטעמא דק"ו איירי אלא משום דשאור גופא בכלל חמץ הוא דאטו משום דחמוצו קשה לאו בכלל חמץ הוא ומש"ה הוצרך לומר דס"ד דשאור שאינו ראוי לאכילה לא הוי בכלל סתם חמץ ולפ"ז יהי' מהכרח לומר דהא דקאמר ואי כתב שאור אגב גררא נקטי' אלא דמלשון הגמרא ורש"י לא משמע כן ול"ע. ע"כ.

ועיין בשו"ת צנין ציון החדשות (סימן קנז) תמה עליו השואל, ממה דאמרינן במכות (דף ה') לענין בת אביו ובת אמו דאין מזהירין מן הדין.

וע"ז השיב: לא ידעתי מאי קושיא דדברי הפ"י פשוטים ונכונים דאין מזהירין מן הדין לא שייך רק אם הדבר שנילף לא כתוב במשמעות כלל כגון באחותו דכתיב בפירוש בת אביו או בת אמו ומדכתיב או מוציא בת אביו ובת אמו רק דק"ו הוא וצוה אמרינן דאין מזהירין מ"ה מטעם דכתב

בחמץ לחוד א"כ לא מצינו כלל איסור אכילת שאור במקרא, ואם כן קשה מאי קאמר לעיל לכתוב רחמנא חמץ ולא צעי שאור, הא לפי הס"ד דמייירי לענין אכילה הא באמת ליכא קרא בשאור לענין אכילה, ולענין ציעור על כרחק צריך, דטעמא דחמוצו קשה לא שייך לענין ציעור.

ועל כן נראה לפענ"ד דכלא"ה צריך להצין דלכאורה דברי רש"י קותרין זה את זה, דבחומש פירש"י בפרשת בא [יב יט] דכי כל אוכל מחמץ קאי לענין שאור שיהיה ברכת, והכא מפרש ליה לענין חמץ, ועל כן צריך לומר דרש"י ס"ל מדשינה לכתוב לשון מחמץ ולא כתב דהדיא חמץ על כרחק תרתי שמעית מינה וקאי גם אשאור שיהיה ברכת ולענין חמץ לכדר' זירא, ולענ"ד זהו ביאור הסוגיא דפריך וצית שמאי לית ליה לר' זירא וכו' והיינו משום דמוכח כן להדיא מלישנא דכתב מחמץ ולא כתב חמץ או שאור, ובאמת ר' זירא גופיה היה יכול לדייק כן מסיפא דקראי גופיה דאין חלוקין בשיעורין מדנקט לישנא דמחמץ, רק דטפי ניחא למנקט מרישא דכתב דהדיא שאור, ולפ"ז אין לפרש כלל כמ"ש מעלתו דכי כל אוכל מייירי לענין חמץ בכותבת דהא בשאור נמי מייירי כנ"ל.

ובהבי יס ליישז ג"כ מה שקשה על רש"י אמאי לא נקט קרא דהך ציוס הראשון תשציתו שאור וכו' כי כל אוכל חמץ וכו' [שמות יב טו] דכתיב בפרשה קודם קרא דשצעת ימים וכו', ולהנ"ל אחי שפיר כיון דהתם כתב חמץ דהדיא איכא למטעי כמ"ש מעלתו לחלק בין רישא לסיפא, להכי נקט קרא דשצעת ימים דכתיב בסיפא מחמץ דקאי אחרויייהו.

*

גמ'. לענין אביצה בו"ע לא פליגי בי פליגי לענין ביעור וכו'. בשו"ת שאגת אריה (סימן פא) כתב להוכיח מכאן שאין איסור כל יראה נוהג בפחות מכשיעור, דלכאורה קשה לסברת ר"י בתוספות (פסחים כט ע"ב) דאיסור כל יראה הוא היתק לעשה, אם כן מאי נפקא מינה דהאי פלוגמא, כיון שלעולם אפילו כשיש צרשותו שיעור גדול של חמץ אינו לוקה עליו, ולענין איסור הרי חצי שיעור אסור מן התורה. אלא ודאי שצפחות מכשיעור אפילו איסור בלבד אין בו.

והשעם לזה משום שצאיסור אכילה שייך לומר דחזי לאצטרופי, שאם אכל חצי כזית ושזב אכל חצי כזית בכדי אכילת פרס מנטרף וחייב עליו, נמצא שמה שאכל מתחילה צאיסור אכל למפרע, שהרי הוא מנטרף ומשלים לשיעור אכילה. אבל לענין כל יראה אפילו אם ישלים אחר כך לכזית חמץ, אין איסור למפרע, אלא עובר עליו מכאן ולהבא לאחר שהשלים לכשיעור. וכיון שאי אפשר לעולם שיצא לדי איסור על שהייה זו של חצי שיעור למפרע, לא שייך לומר חזי לאצטרופי ומותר. עיי"ש. ועיין פני יהושע כאן שעמד בקושיא הנ"ל, ויידד דצאיסור כל יראה לא שייך חצי שיעור אסור מן התורה. ועיין בהגהות הגר"ך חיות כאן.

כלל דכלל הרמז"ס בהלכה למשה מסיני, וסיים שם שגם הרמז"ס בחיבורו חזר בו, ועי"ש, ולפ"ז ע"כ ז"ל דהרמז"ס סבירא ליה הכא כפירוש א' של רש"י אשר הסכימו עליו התוס' משום דאשכחן כהאי גוונא ציוס הכפורים דצהכי מייחבא דעתיה.

אמנם הכרתי ופלתי מכל מקום מקשה שפיר על הרמז"ס גופיה כיון דאשכחן פלוגמא דהני טריפות שמו חכמים ושם וודאי הוי הלכה למשה מסיני ועי"ש מה שתייר ע"י, ומה שכתב מעלתו עוד ודוחק לומר דלמא באמת בהלכה למשה מסיני גופיה פליגו וכו', לא ידעתי למה כתב זה לדוחק דהא מבואר כן בתוס' יומא ע"ט [ע"ב] סוף ד"ה לומר וכו' שרצו לפרש כן רק שדחו זה משום דמסיק דצקראי פליגי עי"ש.

אמנם להרמז"ס כלל"ה אי אפשר לומר כן בשום אופן, דהמעין דצבריו הנ"ל בהקדמה הנ"ל מבואר להדיא דכשאמר האחד כך קצתי אין שום חולק עליו, ולפ"ז שמעינן דגם התוס' ציומא הנ"ל לא סבירא ליה כשיטת הרמז"ס הנ"ל.

ובזה שכתב מעלתו עוד לדחות זה דעל כרחק לאו בהלכה למשה מסיני פליגי, דצלהי הסוגיא משמע דצקראי פליגי דתניא לא יראה וכו' עכ"ד, אומר אני אי משום הא לא תצבר דודאי י"ל דמ"ש רש"י דהוי הלכה למשה מסיני היינו לפי הסלקא דעתא דפלוגמיהו לענין אכילה ולא צקראי פליגי, אבל למאי דמסיק דפליגי לענין ציעור וצקראי לא יראה וכו', באמת לאו הלכה למשה מסיני היא, אלא טעמיה דצ"ש דכיון דעל כרחק אין שיעורין שוה מדחלקן הכתוב, ולכן אוקמיה אכותבת דגדול מכזית והוא שיעור הסמוך לו, והא דלא אמרו כגורגרת כבר כתבו התוס' ציומא שם דלא ילפינן רק חדא מלתא ואין לדמות אכילה להוצאה, הכי נמי נימא דאין לדמות ציעור להוצאה, והא דלא אמרו בשיעור יותר גדול היינו משום דלא צא הכתוב לסתום אלא לפרש, ומדע לך דהא גם לפירוש קמא דרש"י שהסכימו עליו התוס' דטעמא דצית שמאי משום דצהכי מייחבא דעתיה, גם כן קשה, דהאי טעמא לא שייך רק לענין אכילה אבל לענין ציעור מה זה ענין ליחבא דעתיה והא לא ילפינן ציעור מאכילה, אלא ע"כ דגם להתוס' לפי האמת לימא להני טעמי. ע"כ.

*

גמ'. פתח הכתוב בשאור וכו'. פירש רש"י, דהוי ליה למיכתב כי כל אוכל שאור וכו', והקשה השואל בשו"ת מראה יחזקאל (שם), דלמא הכי פירשו דרישא דקרא שאור לא ימנא היינו לענין ציעור בכזית וכל שכן לענין אכילה, אבל סיפא כי כל אוכל מחמץ הוא בכותבת משום דכך הוא הלכה למשה מסיני.

וע"ז השיב: הנה מלבד שאין לשון הפסוק משמעות זה דלפי פשוטו הך כי כל אוכל וכו' הוא נתינת טעם אדלעיל, ועל כיוצא בזה אמרו סכינא חריפא מפסקא קראי, אלא דכלא"ה קשה לפי הבנתו בפירש"י דהך מחמץ לא איירי רק

נמי כמ"ש חוס' ריש פסחים וכיון דגזירת הכתוב הוא ומאז
צפני עצמו לא ילפי' ציעור מאכילה. והא"ש נמי דצ"ה ס"ל
הצריכותא דה"א חמץ ראוי לאכילה דלנעמי' אזיל דס"ל
דציעור מטעם אכילה משא"כ צ"ש לית ל"י האי צריכותא.
(חת"ס).

*

גמ'. **שב"ש אומרים שאור בבית וחמץ בככותבת.**
צשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קכא) נשאל מהרה"ג
ר' לזר קוניץ, וז"ל: לר' אליעזר (פסחים מ"ז ע"א) דס"ל לא
תקרא שם עד שתאפה כו', וכפי מסקנת תלמודא דפליגי
זהאיל, ואמר לר"י לדברין ה"ה עובר צבל יראה כו', יש
להקשות, כפי דמצינו פעמים רבות בחוס' דר"א שמוציא לא נדו
דבריו מדברי צ"ש, א"כ לפי שיטת רצא דס"ל כותבת הגסה
יתירה מכדיצה, ולשטת צ"ש דס"ל חמץ ככותבת דלא ילפינן
ציעור מאכילה איך שייך בל יראה הא שיעורא דחלה בנחתום
אחד ממ"ח וצטמאה לכ"ע אחד ממ"ח כדמסקינן צ"ש ע והוא
משנה ערוכה א"כ ליכא שיעורא לשיטתי' וסתמא דמלתא נהגי
למאפי קפידא לחלה, ואם כי יש לדחות דדוחק, אבל לא עלתה
צידי דבר ברור. ע"כ. עיי"ש מ"ש צוה, ובהגהותיו ליומא (דף
עט) הבאתיו באורך.

וע"ע מ"ש צשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קכז) ד"ה ומתוך
דברינו, וצשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קסב)
צוה.

*

גמ'. **השוחט דיעבד אין לכתחילה לא וכו'.** עיין צ"י
(סוף סימן יג) וז"ל: כתוב במרדכי אומר ה"ר שלמה
מדורוש שאם נפסק לאיש חוט של טלית בשבת שאסור ללבוש
עד שיתקן אותו שאם ללבוש עובר בעשה. והשיב ר"י דליחא
וכו' דמאות עשה דציית אינו אלא להטיל צו ציית כשילבשו
ולא אמר הכתוב בלשון לא תלבש בגד שיש לו ארבע כנפות בלא
ציית דאז ודאי היה הדין עמו אלא מצות עשה גרידא להטיל
צו ציית ומ"מ אין הטלית אסור ללבוש וגם אינו עובר כיון
שאין עתה יכול להטיל צו שהוא שבת וצחול ודאי עובר כל שעה
שלוש עשה להטיל צו ציית.

ובספר עמק יהושע להגר"א מסלונים זצ"ל (סימן ב) הקשה
על המרדכי וז"ל: ולכאורה היה נראה להביא ראיה
דלא כהמרדכי מהא דאמרינן בפ"ק דציצה דלא ישחוט ציו"ט
משום שאינו יכול לכסות, ולפי דעת הר"י שצמרדכי היה מותר
לשחוט ציו"ט. ואי משום דאינו יכול לכסות הא התורה לא
אסרה לשחוט בלא כסוי אלא דלוחות התורה אם ישחוט שיקיים
מצות כסוי. וא"כ כיון דציו"ט א"א לכסות, א"כ מותר לשחוט
ולא יכסה כמוש"כ הר"י גבי ציית בשבת דמותר ללבוש בגד.
אך מזה אין ראיה דהא דכתב ר"י גבי ציית דא"א לעשותן
בשבת מותר ללבוש הבגד, היינו משום דא"א בשום אופן
שיעשה הציית בשבת דקשר עליון דאורייתא, אבל גבי כסוי
הדם דאפשר לכסות ציו"ט אלא דמחמת שאין לו עפר מוכן

ובן ידוע דעת החכם צבי (סימן פו) שדוקא צאיסורי אכילה
אמרינן חצי שיעור אסור מן התורה, משום דגלי לן קרא
כל חלב לא תאכלו, אבל בכל שאר צאיסורי תורה כגון תולש שער
אחד בשבת, ומוציא פחות מכשיעור מרשות היחיד לרשות
הרבים, אין צו צאיסור תורה כלל.

וע"ע צשו"ת צרית יעקב (חלק אור"ח סימן ב) שהוכיח
מהתוספות (שבועות טז ע"ב) שחצי שיעור מותר בשאר
צאיסורים, ושכן דעת הרמב"ם בהלכות שבת. עיי"ש.

וע"ע צשו"ת שערי דעה (חלק א' סוף סימן ו) שכתב לדחות
טעמו של החכם צבי צוה. וצשו"ת דברי מרדכי (סימן יח
אות ב) כתב ג"כ לדחות טעמו, ושם (אות ה) העלה שהעיקר
צוה כטעמו של השאגת אריה הנ"ל, ושדבריו נכונים וברורים.

ועיין בית מאיר (סימן תמב סעיף ד) שכתב לדחות דברי השאגת
אריה הנ"ל, וע"ע צשו"ת שם אריה (חיו"ד סימן סה)
צד"ה אמנם.

אמנם רבו מהאחרונים שהציאוהו להלכה והסכימו עמו,
ומהם, השערי תשובה (בסוף סימן תמב), והמגן האלף
(בסימן תסו סק"א), וצשו"ת פני יהושע (סימן טו). וצפרי מגדים
(סימן תמב משבצות זהב סק"ה). ובערך השלחן (סימן תסו סק"א).
ועיין עוד צשו"ת צנין ליון חלק א' (סימן יח). וצשו"ת חסד
לאברהם תאומים (חלק אור"ח סימן כח). וצשו"ת מהרי"א הלוי
חלק ב' (סימן טו).

*

גמ'. **ב"ש סברי לא ילפינן ביעור מאכילה וב"ה**
סברי ילפינן ביעור מאכילה. נספר ברכה אברהם
כתב לצאר דהמחלוקת צין צ"ש וב"ה היא בספרת הר"ן (ריש
מס' פסחים) דצאיסור שאסרה תורה בל יראה הוא מחשש שמא
יבוא לאוכלו. ולפי"ז יש לומר שזוהי ספרת בית הלל שלומדים
ציעור מאכילה.

אולם דעת רש"י צריך לומר, שבל יראה צאיסור נפרד ולא
קשור לאכילה, ולכן לא לומדים ציעור מאכילה. וזוהי
מחלוקת צ"ש וב"ה כאן.

*

גמ'. **ובית הלל סברי ילפינן ביעור מאכילה.** בתורה
תמימה (פ' בא, הערה קל) מבאר טעמייהו דצ"ה, משום
לכאורה קשה כמו דדייק ר' זירא פתח הכתוב צשחור וקיים
בחמץ כך יש לדייק פתח הכתוב צצער וקיים צאכילה, דהו"ל
לקיים העונש צמה שפתח באזהרה ולומר כי כל אשר לא יצית
וגו', אלא ע"כ צא הכתוב להורות צשחים, כשיעורו של שאור
כך שיעורו של חמץ, וכשיעורו של אכילה כך שיעורו של צער.

*

גמ'. **שב"ש** נ"ל דצ"ה ס"ל כמ"ש ר"ן ריש מס' פסחים
דאפשר דמשו"ה הקפידה תורה לצער חמץ משום דילמא
אחי למיכל מיני'. וא"כ חד טעמא הוא וילפי' ציעור מאכילה
וב"ש ס"ל דגזירת הכתוב צעלמא הוא דא"כ צשחרי צאיסורים

אבל עפר שלמעלה לכ"ע צריך שיתן הוא כדאיחא בחוס' ר"פ כ"ה וכן משמע צרבינו ירוחם ונ"ל דלא פליגי אלא למאנה מן המוצחא אבל דדיעבד פשיטא דלכו"ע א"ל שיתן הוא אפילו עפר שלמעלה דהא כסאו הרוח צסי"א פטור מלכסות והוא משנה שלימה. ע"כ.

*

גמ'. שם. צענין צרכת כיסוי הדם, הנה מנהגינו לצרך על כיסוי הדם בעפר, אמנם בתוספתא (פ"ו דברכות ה"טז) וצירושלמי (פרק הרוואה ה"ג) איחא: על כיסוי הדם. וכן הנוסחא בהלכות גדולות (סי' סט דקל"ו ע"א). וצרימ"ס (פי"ד מה' שחיטה ה"א). אבל הטוש"ע יו"ד (סי' כח ס"ב) כתבו הנוסח: על כיסוי דם בעפר. וכתב הט"ז בסק"ג, שאף שלא מצאו שום מקום שמוכריים פרט המאנה אלא דרך כלל, מכל מקום הכא שאני שעושה שמי מאנה דהיינו בכיסוי שלמטה מן הדם, ושלמעלה מן הדם, וזה נלמד ממ"ש וכסוהו בעפר, וכסוהו עפר לא נאמר, אלא בעפר מכאן שהשוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה. ע"כ. (וע"ע בט"ז יו"ד סי' ק"ב סק"ה).

אך הפר"ח (סק"ד) כתב שהעיקר לומר על כיסוי הדם, שאף שכתבו וכסוהו בעפר, מ"מ מדלא כתיב ובעפר יכסו מרבינן כל מידי דמגדל צמחים אע"פ שאינו עפר, א"כ איך יאמר אקצ"ו על כיסוי דם בעפר, והרי יכול לכסות בדבר שאינו עפר. ומיהו דדיעבד אם אמר בעפר יאל. ע"כ.

אמנם הפרי תאר והשמלה חדשה כתבו לדחות דברי הפרי חדש מהא דמצואר בגמרא (חולין פח ע"ב), מה ראית לרבות את אלו (ובל וחול הדק ושחיקת אבנים וחרסית וסיד וכו'), ולהוציא את אלו (ובל וחול הגס ושחיקת כלי מתכות וכו'), מרבה אני את אלו שהן מין עפר, ומוציא אני את אלו שאינן מין עפר. וכן הכיסוי באפר משום שנקרא עפר שגא' מעפר שרפת החטאת, וכן מ"ש היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות שוחק דינר זהב ומכסה, משום דכתיב ועפרות זהב לו. נמצא שהכל בכלל עפר. וכ"כ בקיצור הכנה"ג (סי' כח הגה"ט אות ח). ובספרו דינא דחיי (עשין, דף עו סע"ד).

וע"ע צ"ח (סי' כח ס"ק כט). וכן הסכים הכרתי ופלתי סק"ב, שאף שמכסים צשאר צדריים צ"ל על כיסוי דם בעפר שהכל תולדת עפר ושצ לעפר.

[ובם] תורה תמימה (ויקרא יז ג), הביא מ"ש (בסוטה טז) א"ר יוחנן משום ר' ישמעאל, הלכה עוקצת מקרא, החורה אמרה וכסוהו בעפר והלכה בכל דבר. וכתב ע"ז (באות סג), שהמנהג שנהגו לצרך על כיסוי דם בעפר אינו מעיקר הדין, אלא רק מפני שאנו נוהגים לכסות בעפר מצרכים לפי ערך הפעולה. וכן החורה דיברה בזה שדרך לכסות בעפר, ולכן אם הוא באופן שמכסה בדבר אחר נראה שצ"ל על כיסוי דם בלבד. ע"כ. ועיין בילקוט הגרשוני (יו"ד סי' כח סק"ג) שהעיר עליו, דאשתמטייה דברי הכו"פ הנ"ל. וכן דברי הפוסקים שהכל בכלל עפר].

ע"כ א"י לכסות, ולכן כיון שאי אפשר לו לקיים רק מחמת שאין לו עפר מוכן, ע"כ אין שוחטין ציו"ט. משא"כ גבי ציטת דא"ל צשום אופן לעשות הציטת צשבת, ע"כ שרי ללבוש הבגד צשבת. ע"כ.

ולפי שדבריו קצרים ואינם מוצגים למעיין, דהרי גם צכסוי אי אפשר לקיים המאנה היום מפני שאין לו עפר כמו צצציטת שאין לו טליה מצויצת כשרה, לכן כתב צשו"ת הר צבי (אר"ח א סימן טז) להסביר דבריו באופן המתקבל על המעיין. והקדים לומר דיסוד הקושיא היא ממנ"פ, אם מאנה עשה גורמת אחריה איסור שכלל קיום העשה נאסר לעשות הדבר שיציאהו לציטול העשה, א"כ גם גבי ציטת נאמר דכל שלא יקיים העשה יהא אסור ללבוש הבגד. ואם צציטת אמרינן דאין העשה גורמת איסור לציטה צלי שיתקיים העשה, א"כ גם גבי צכסוי ינמא דמה שלא יכול לקיים העשה אינה גורמת איסור על שחיטת העוף. ולזה יתכן לומר דבאמת ציטול העשה גריר איסור על גוף המעשה דלעולם אסור לו לעשות מעשה הגורם לציטול העשה. אבל תנאי יש בדבר שיהא צומן שיש העשה שאז הוא בכל רגע מאנה צקום ועשה ציטת, ממילא פג האיסור ללבושו צלי ציטת, שעכשיו אינו מאנה צקום ועשה ציטת אלא אדרבה יש עליו אזהרה שלא יעשה היום ציטת דגוף קשירת הציטת זהו חילול שבת וכל שאינו צקום ועשה אינו באיסור דלציטה, דמכיון דעשה אין כאן ממילא גם איסור אין כאן. דאין מקום לומר שהעשה אסור עליו את הציטה אם אין העשה היום צמציאות, ולהיפך, הוא עומד באזהרה שלא לעשות ציטת היום. משא"כ גבי צכסוי, עכ"ס הכסוי מותר ציו"ט והוא עומד צמאנה עשה צעמוד וכסה, ולכן גם האיסור קיים מכא העשה שלא לשחוט ולא יכול לעשות מעשה שיגרום לו עצירת העשה.

אלא דלפי"ז יקשה מה שהמג"א מדמה דאם הוא צעיר שלא נמצא שם ציטת מותר להתלבש צלא ציטת כמו צשבת. ולסברה הזאת יש לחלק טובא, דצשבת אינו צקום ועשה ציטת היום וממילא דאין איסור ללבוש צלא ציטת, דמכיון דעשה אין כאן דהאיסור הוא תולדה מכא העשה אבל צחול אם הוא צמקום שאין צנמצא שם ציטת, העשה דקום ועשה ציטת איכא, אלא דהוא אנוס שאינו יכול לקיימה, אמרינן דמכא העשה יש איסור ללבוש בגד צלא ציטת וכמו לענין צכסוי הדם.

*

גמ'. שהשוחט צריך שיתן עפר למטה וכו'. כתב צשולתן ערוך יורה דעה (סימן כח סעיף ה) צריך שיהיה למטה עפר תיחות, וצריך להזמינו צפה, ויש אומרים שאינו צריך.

ובתב הש"ך (שם ס"ק יב) וצריך להזמינו צפה, פי' העפר דלמטה צריך להזמין צפה לשם כיסוי היכא דמצא עפר תיחות דא"כ לא עבד מידי וכן כשנותן הוא לשם עפר תיחות חשיב כהזמנה כן משמע מפרש"י פרק השוחט (דף לא) וכן הוא באגודה והי"א ס"ל דאם מצא עפר תיחות ושחט עליה די צכ

ובתב החת"ס, ללכאורה יש לעיין אי נמי לית לי' עפר למטה ישחוט. ושוב יקבץ הדם ויחפור ויתן עפר למטה ולמעלה כבש"ע י"ד ס' כ"ח סעי' ז' וי"ל דא"א שלא יכלע בעפר קצת דם ואסור לגוררו זי"ט כמ"ש מג"א ס' תז"ח סקכ"ה. אכן מינה למ"ד כל דמו בעי כיסוי אך למאי דקיי"ל אפי' מקצת דמו סגי לכתחלה והוא פלוגתא דתנאי ס"פ כיסוי הדם ופלוגתא רמב"ם וראב"ד פ"ד מהו' שחיטה ע"ש ואנן קיי"ל בש"ע י"ד כרמב"ם לכתחלה אפי' מקצת דמו וא"כ ע"כ א"א לומר כר' יוסף אלא כרבה. וכו'.

*

גמ'. שם. כתב מהרי"ט אלגזי על זכורות (אות מא ס"ק א), וז"ל: בעיקר דינו של רבינו שממיר לתלוש מן העוף קודם שחיטה מטעם זה, יל"ע דנהי דסופו של יו"ט לדחות אחר שחיטה אלא מלאכה זאת, מ"מ נימא דאסור לתלוש קודם שחיטה, דחיישין דלמא ימלך ואחר שיתלוש יחזור בו מאיזה סבה ולא ישחוט אותה, ונמא שחלל יו"ט במלאכה דאורייתא למפרע בלא זורח אוכל נפש, דאע"ג דק"ל כב"ה דלא גורין דלמא אחי לאמלוכי כדאמרינן בפ"ק דביצה (דף י' ע"א), גבי מחני' ז"ש אומרים לא יטול אלא"כ נענע מצעוד יוס וכו', וכן אמרי' עוד שם (דף י"א ע"א) יעו"ש, וכן מתבאר שם מכמה דוכתין דלכ"ה לא גורין דלמא אחי לאמלוכי, ושם בפ"ק דביצה גבי מאי דאיפליגו רבה ורב יוסף אליבא דז"ש דלרבה אומרים לו שחוט חפור וכסה ולרב יוסף אומרים לו חפור שחוט וכסה, ואמרי' דבהא פליגי דכ"ע אית להו לרבי זירא, רבה סבר אי איכא עפר למטה אין אי לא לא חיישין דלמא ממלך ולא שחיט ולרב יוסף לא חיישין, וכתב רבינו שם במלחמת ה' דהיינו טעמא דרב יוסף דלא חיישין לאמלוכי אף דז"ש בכולה מכילתין ס"ל דחיישין לאמלוכי, משום דשאי הכא שמוך לפיירה שחיטה ולא אחי לאמלוכי יעו"ש, וא"כ כל שכן הכא דהוי טפי שמוך לשחיטה דתיכף לתלישה שחיטה ופשיטא דלא חיישין דאחי לאמלוכי.

ב"ב י"ל דכ"ז הוא באיסור מלאכה דרבנן כמו מוקצה וטורח יו"ט, וההיא דיחפור ויכסה הא מוקמין לה התם בעפר תחום וזיש לו דקר נעוץ מצעוד יוס דאינו אלא איסור מדרבנן, דהא מתבאר שם (דף ט' ע"ב) דהאי אוקמתא הוא אפילו לז"ש דדוקא זיש לו דקר נעוץ מצעוד יוס, אלא דהחילוק הוא דלצית שמאי אפילו לכתחלה ולצית הלל דוקא צדיעבד, ומש"ה לא חיישין לאמלוכי, דלו יהיה שימלך אינו אלא דעבד איסורא דרבנן, אבל צנדון דידן דאס' ימלך ולא ישחוט נמא דעבד אדאורייתא, דהתולש שלא לזורח אוכל נפש חייב משום גזוז, ואפשר דככה"ג אפילו דסמוך לתלישה היא השחיטה חיישין לאמלוכי. ע"כ.

*

גמ'. שם. הקשה השפ"א, מהא דכתבו הפוסקים בשם הגאונים והוצא צ"י ושו"ע יו"ד (ס' כ"ה) דמי שהולך צמדבר ואין לו צמה לכסות מצליע הדם צמקתו וכשמואל עפר

וע' בשמלה חדשה שם שהוסף טעם ע"ד הט"ז הג"ל, דמשום דאשכחן בקרא לשון כיסוי הדם צמוצן אחר, דכתיב וכסינו את דמו, שהכוונה לשון העלמה, לכן צריך לפרש בצרכה שאין זו לשון העלמת המיתה, אלא כיסוי בעפר. ע"ש. ודפח"ס.

ועיין בלבוש ובפמ"ג ש"י שז"ל בעפר הציט צמגול, כמ"ש במקרא, ולא בשוא. וכ"כ המטה אפרים (ס' תרה ס"ה). וכ"כ בשו"ת מתת ידו (מה"ת חיו"ד ס' לג).

ובם' תורת זבח ב', שצ"ל ע"ל כיסוי "הדם" בעפר, כמ"ש בתוספתא וזירוש', בה"א הידיעה, והכי מסתבר, שצא להורות שלא כל דם צריך כיסוי אלא רק דם שחיטה היה ועוף. ואף שצפוסקים האחרונים נשמטה אות ה"א ראוי להחזירה ליושנה.

ובם' דרכי תשובה (ס' כח ס"ק טז) כתב ע"ז, וכאשר דקדקתי בדבר ראיתי באחרונים שצמקוס שהנוסחא על כיסוי הדם, בלי חיצת בעפר, כתוב הדם בה"א הידיעה. וצמקוס שכתוב באחרונים על כיסוי דם בעפר, כתוב בלא ה"א. וכן הוא בטוש"ע. וכבר כ' הצ"ח שמן הסתם מלא הטור נוסחא זו בספרים. ולפ"ז לפמ"ש"כ שהעיקר לדינא להוסיף חיצת בעפר, ושכן נוהגים, חלילה לנו לשנות הנוסחא המקובלת ע"פ הטוש"ע, אלא יאמר על כיסוי דם בעפר בלא ה"א, עככ"ד.

וב"ב צ"כ מור ואהלות (אהל ברכות והודאות ס' ג) שאם מצרכים צנוק הטוש"ע צמקוס חיצת בעפר, א"כ לומר הדם בה"א הידיעה, אלא על כיסוי דם בעפר, שכן דרך הלשון וכו', ולא נוזח זיז כל שהו מלשון הטוש"ע. (והובא ג"כ בדרכי תשובה שם).

אמנם בשו"ת יגל יעקב (יו"ד ס' ה) האריך להשיב על דברי הדרכי תשובה שאין כל טעם וריח לחלק בזה, ואדרבה נ"ל לפי משפט הלשון, ע"פ הדקדוק לשון הקדש, שיותר מתאים לומר על כיסוי הדם בעפר בה"א. והרי הפרק שעוסק בזה צמק' חולין נקרא "כיסוי הדם" בה"א, ומה שלא מלא הדרכי תשובה באחרונים נוסחא כזה, איברא כן מלאנו בט"ז (ס' ק"ב סק"ה) צמקוס לשונו: כיסוי הדם בעפר. וגם על שאר דברי הדרכי תשובה בזה יש להשיב וכו'. עיי"ש.

ובם' מטה אפרים (ס' תרה ס"ה) העתיק הנוסחא על כיסוי הדם בעפר. והקצה המטה שם, הציט שכן הוא צמ"ג דפוס לצוב ס' כח סק"ד. והציט דברי הדרכי תשובה הג"ל, וכתב דלא נהירא כלל לדחות דברי התורה וצח מחמת דיוק קל וקלוש כזה, וצפרט ש"כ עמוד ההוראה המטה אפרים וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. דלמא בויב"ד וז"א שחיט. דעת רמב"ן במלחמות, דלרב יוסף טעמי' דכ"ה כמו צ"ש אליבא דרבה דלמא מימלך ולא שחיט אבל אי אית לי' עפר מוכן ליתן עפר למטה ישחוט ויחפור ויכסה אחר שחיטה.

תקרא לה שם עד שתאפה. דהא ר"א מתלמידי צ"ש וס"ל דחמץ בכוחות והוא יתר מכביצה וצפסח אין אופן שיעור חלה. וכשכל העיסה מ"ג בינים שיעור החלה פחות מכביצה ואינו עובר צ"י והרי מצואר שם דכותצת קטן מכביצה.

וע"ז השיב: הדבר פשוט דהקושי הוא אליצא דהנך מ"ד דסצרי ציומא דכותצת הגסה יתירה מכביצה וסחמא כביצה כדאי ציומא שם ובהכי מיתצ"י דעתא. וכו'. וכן קושי' התוס' צביצה להנך מ"ד, ומדע שהרי רש"י ותוס' רמזו להא דיומא ואיך יתכן שלא ראו הסוגי' שם. ע"כ.

דף ח ע"א

גמ'. ודא קא עביד גומא. פרש"י דחייב משום צונה. ועיין חת"ס שהעיר מתוס' שבת (צ"ה ע"א, ד"ה והרודה וכו') דצנין צ"ט שרי מטעם מתוך וליכא אלא איסור דרצון א"כ הוה הכא ג' דרצון צנין דרצון ומלאכה שאז"ל ומקלקל דכי האי גוני שרי במקום מצוה לכ"ע ולר' יהודה נמי דמלאכה שאז"ל חייב מ"מ הוה שבות דשבות במקום מצוה. מיהו לצ"ש דלית להו מתוך. מ"מ לצ"ש בלא"ה מתיר אפי' לכתחלה משום שמחת י"ט. אבל לצ"ה דאוסר עכ"פ אס עבר ושחט שרי במקום מצוה משום כל הני שבותים דרצון ומוכח דלא מהפכי' השוחט דא"כ לצ"ש אסור לכתחלה ולצ"ש לית לי' מתוך ואיכא צנין דאורייתא לא הי' מתיר צ"ש משום מצוה.

ואמנם לרצה דס"ל לקמן י"צ ע"א דבעירוב והואה פליגי. וגם צ"ה לית להו מתוך ע"כ ליכא הכרח הנ"ל שפיר יש להפוך השוחט.

ובזה כתב החת"ס לפרש לשון רש"י לקמן ח' ע"ב אמר רבה שחט ציפור מעי"ט וכו' ופירש"י משום אימנועי שמחת י"ט ליכא. וקשה שמחת י"ט מאן דכר שמי' הא צ"ה לא שרי אלא בעבר ושחט ומשום מצוה כסוי. והא"ש דלרצה מודה רש"י דמהפכי' השוחט אלא שכתבתי לעיל לרצה לא ק' כלל מתריסי' ולא צריכי' להחליף שום שטה.

*

גמ'. החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור ע"י. המג"א (סי' שי"ד ס"ק ה') הקשה, דמה בין חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה דפטור כמצואר צרמז"ס (פ"א מהל' שבת ה' י"ז), ובין חובל וצריך לדמו דחייב (רמב"ם פ"ח ה"ז שם).

ובמרבבבת המשנה (פ"א מהלכות שבת) עמד צוה וכתב לחלק בין שני הדברים, דחופר גומא, המלאכה היא בחפירת גומא וזה אינו צריך לו, א"כ בהמלאכה מקלקל הוא, משא"כ בחובל ומצער כיון דהמלאכה היא צמה שנוטל הדם או מה שעושה אפר וזה צריך לו לכן אינו פטור מנז מקלקל, וכבר קדמו צוה המאירי (שבת ק"ה ע"ב ד"ה לפי דרכך למדת) שכתב שחכמי הדורות שואלים, והלא בחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור אף לר"י אחר שהוא מקלקל וכו', מעתה אף

מכצם הצגד ומוציא הדם ומכסהו, וע"כ דמה דאין לו עפר למטה אינו מעכב השחיטה, וא"כ גם הכא יכול לשחוט ואח"כ יקח הדם ויתנו בתוך העפר. עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. אתי לאמנועי משמחת יו"ט. הקשה הנל"ת, תמיה לי והרי אליצא דבית הלל קיימינן ואס כן הרי מצינו לקמן דף י"א ע"א דבית שמאי אמרו אין מוליכין אלא טבח וסכין דבית שמאי חיישי לאמלוכי ולא חיישי לאמנועי משמחת יום טוב, ואין לומר בשלמא שם חיישינן לאמלוכי מלשחוט האי צהמה כי ישחוט אחרייתא דשמניה מינה אבל הכא איזה חיה ואיזה עוף שישחוט צעי כיסוי, דהרי גם כאן יש לחוש שימלך מלשחוט חיה דצעי' כסוי וישחוט צהמה ללא צעי כיסוי, כדאמרינן התם גבי קדירה, דנשבוק קדירה דצעי' תכלין וייתי קדירה אחרינא ללא צעי' תכלין. ושוב ראיתי שהשיטה מקוצצת הרגיש בזה ונדחק, וקושיא זו היא לפירוש רש"י וכו' ולשיטת התוס' שם קשה איפכא וכו'. יע"ש.

ועיין בן יהודה שכתב לתוך קושיאמו הנזכרת לשיטת רש"י ז"ל דבשלמא התם רחוק מקום הבהמה ממקום הטבח וכן התכלין רחוק ממקום המדוך וכמו שכתב רש"י ז"ל שם וכיון דרחוקים חיישי צית שמאי לאמלוכי שישתנה דעתו בזה השיעור של זמן הילוכו ממקום זה למקום זה מה שאין כן הכא מסתמא צעה שצא לשחוט חופר צדק וכו' דסמוכין זה לזה לא חיישינן שישתנה דעתו בזהו הרגע.

ולשיטת המוספות י"ל, דהתם כיון דרחוקים זה מזה אחר שכבר טרח והציא לא שציק טרחתו צכדי מה שאין כן הכא בחפירתו צדק אין צוה טרחא כל כך כדי שנאמר לא שציק טרחתו צכדי ולכן יש לחוש שימלך.

*

גמ'. ודוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום. וטלטול הדקר צ"ל שהוא דה"ל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו. (חת"ס).

*

רש"י ד"ה שיעורו ש"ל. עיין בל"ת שכתב דמ"ש רש"י אי נמי שיעורין הלכה למשה מסיני תמוהין מאד, דא"כ דהללמ"מ דחמץ בכוחות א"כ מאי פריך צש"ס ציומא (עט ע"א) אי ס"ד דכותצת הגסה יתירה מכביצה ליתני כביצה, הא שיעורין הלל"מ. עיי"ש. וע"ע צשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן סד אות ד) מ"ש בזה.

*

תוס' ד"ה לאומר לך. צשו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן שלז) נתקשה השואל ע"ד התוס' שהקשו מנ"ל דשיעור חמץ בכוחות אימא כביצה, מהא דיומא (ע"ט ע"ב) דמסקינן דאפי' כוחות גסה קטנה מכביצה, והתם פריך צאמת הגמ' קושיא התוס' ומשני לה שפיר. ומהו תמה עמ"ש הח"ס חא"ח (סי' קכ"ז) צש"ס ר' ליזר קונין קושיא מסוגי' דהואיל דא"ר"א לא

נעוץ, והלא לא הי' דעתו עליה מצדו יום ויהי' אסור מטעם מוקצה, ולכן הביאה המשנה שאפר כירה מוכן הוא, וא"כ כמו שאפר כירה הוא מוכן וכיון דחזי לכסות בו נראה לא הוא מוקצה, ה"ה בעפר של הדקר נעוץ אף דהיום נמלך ושחט מ"מ העפר לא הוא מוקצה, כיון דחזי למידי אחריני, וא"כ שפיר שייך דין זה דאפר כירה לדין הקודם, ושפיר נשנה גם דין זה כהדי דדין הקודם דהוי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה במסכת עדיות עיין שם.

*

גמ'. אמר ר"י אמר רב לא שנו אלא שהוסק מערב יו"ט וכו'. כתבו המוס', וא"ת ואנו האין אנו מסלקין אפר הכירה ביו"ט לפחות פשטידה אע"ג שאין ראוי לזלות בו ביצה, ואומר הר"ר יצחק דמוקצה אינו אסור לטלטל ביו"ט כשזיל אור"י ושמחת יו"ט, וראה מדלקמן פ' אין דין.

וב"פ הרמ"א בל"ח (סי' תק"ט ס"ז) שמוטר לטלטל מוקצה לנורח אור"י ושמחת יו"ט. והיינו גם היכא שהיה יכול לטלטל המוקצה מאתמול.

ובבב"ע הדבר שהתירו לטלטל מוקצה לנורח אור"י, כתבו הצ"ח יעקב כחצות ז' ע"א בתוס' ד"ה מתוך (וב"כ כמה פעמים בספרו להל' יו"ט) ובמרחשת ח"א סי' ט', משום דיקוד איסורא דטלטול מוקצה הוא גזירה משום הוצאה וכמ"ש רש"י לקמן (י"ב ע"א), ומאחר והוצאה גופא מותרת בלורח היום קנת מטעם מתוך, כ"ש מוקצה שמוטר בטלטול לנורח אור"י.

ועיין גם בשער המלך (פ"ב מיד"ט הי"ח) בד"ה ויש לי וכו', דלפיכך שרי לטלטל מת ביו"ט ולא אסרינן זאת משום מוקצה [אע"פ שרק אמירה לעכו"ם מנינו להדיא דהתירו חכמים, ולא נזכר בפירוש ענין היתר במוקצה] משום דכמו שהוצאתו שרי מדין מתוך כך מותר גם לטלטלו היכא דאיכא לורח היום קנת, עיי"ש. ועיין להגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן מב-מג) שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. הנה הרא"ש מביא ירושלמי באפר כירה שהוסק ביו"ט אסור לכסות וכו' אבל אם שחט מוטב שיטול מן האפר שהוסק ביו"ט ממה שיניח הדם בלא כיסוי, ואע"ג דבשחט בעו ב"ה דקר נעוץ אבל בלא דקר נעוץ לא משום דאיכא תרתי איסורי חדא דאינו מוכן ועוד דקא עבדי גומא, אע"ג דאינו נריך אלא לעפרה איסורא מיהא איכא, ע"כ. וע"ז הקשה בקרבן נתנאל (אות ג) וקשה הא הוי משאלנ"ג ומקלקל מותר לכתחלה וכו' וי"ל דמסיק שם דדוקא משום מלוא והכא יכול לקיים המלוא באפר שהוסק היום, עיי"ש.

ועיין בשו"ת הר נבי (אור"ח ב סימן עט) שכתב לעיין בסיום דבריו שמסיים והכא יכול לקיים המלוא באפר שהוסק היום, הא בלא"ה כבר מתורץ דמכיון דאמרינן דהא דמשאלנ"ג עס זה דחשיב מקלקל אינו מותר אלא משום מלוא, א"כ מעתה נאמר דמשום מלוא לא התירו אלא חד איסור אבל לא תרי

בחובל מקלקל הוא וא"כ לדמו לכלבו אף זה נריך לעפרה לכסות בה נראה, ומ"מ נראה לי שאין דמיון ביניהם, שהחבלה לנורח הוצאת הדם, החבלה עצמה היא נורח הוצאת הדם וא"כ צולתה, משא"כ בחפירה שאין בו נורח להוצאת העפר כ"כ שהרי העפר מלוי לו בכמה מקומות ועוד שאין תיקון באלו אלא לאחר זמן עכ"ד.

*

גמ'. שם. השפעת אמת בחדושו לשבת (צ"ד ע"א) הקשה עפ"י המצואר בש"י (סו"פ יתרו) דהיו ממלאים את מזבח הנחושת בעפר, א"כ מדוע החופר גומא ואין נריך אלא לעפרה נחשב מלאכה שאינה נריכה לגופא. הרי היו נריכים במסכן לחפור גומא כדי להוציא ממנה עפר למלא את המזבח הנחושת בעפר. והוא מלאכה הנריכה לגופא, ע"ש.

*

גמ'. אפר כירה מאן דכר שמייה אמר רבה הכי קאמר ואפר כירה מוכן הוא. עיין בתולדות הגר"א שהגר"א ידע כל חסורי מחסרה שבש"ס לאוקמי על נכון לגירסת מתני', ושגם כוונת רבי היתה לזה דאוקמי בגמרא, ומביא לדוגמא ש"ס דכאן, דבמתני' איתא "שאפר" כירה, ואוקמי הגמרא דנ"ל "ואפר" כירה, ואמר הגר"א דמה שכתב במתני' "שאפר" קאי על ומודים, והיינו שזא להודיענו ב' דברים שמודים ב"ש וכו', חדא, שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה, ועוד, שאפר כירה מוכן הוא, והבן היטב חיצת "שאפר", רק המקשה הבין ד"שאפר" קאי על שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה, ולכן הקשה אפר כירה מאן דכר שמייה, ולזה תירץ, דקאי על ומודים, והוא מילתא בפני עצמה, והכוונה שמודים דאפר כירה מוכן הוא. וכ"כ בשב שמתחא (שער יא אות לו) בשם הגר"א. ועיין בהגהות בעל שואל ומשיב על המשניות.

שו"ר שבעיני' כ' בתוספות רי"ד וז"ל: כירה מאן דכר שמייה, פירש לא הי' כתוב וי"ו במשנה, ומש"ה קא מתמה כירה מאן דכר שמייה. וזא רבא ותירץ ה"ק ואפר כירה מוכן הוא עס וי"ו, וכיון שיש בו וי"ו אע"פ שיש ש' יפה הוא וה"ק ומודים נמי ב"ה שאפר כירה מוכן הוא.

*

גמ'. שם. בספר גן המלך (אות ג) הקשה דבפרק ד' ממס' עדיות (מ"א) גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה נשנית כל משנתינו, ולפי תירוצ הגמרא שאפר כירה מוכן הוא דבר בפני עצמו ואינו קשור למקודם, א"כ לא שייך כלל גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, ומדוע נשנו דברים אלו שם במסכת עדיות.

ותירץ דהנה יש לדקדק כיצד התלמוד מגיה המשנה. אך באמת הוי כעין הגהה ואינה הגהה, רק דין אפר כירה הוא גם דין בפני עצמו יום הוי נתינת טעם לדין הקודם, דבדין הקודם איתא שגם ב"ה מודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ואיתא בגמרא (לעיל ז ע"ב) דמייירי בדקר נעוץ מצדו יום, אך יש להקשות דאין מותר להשתמש בעפר של הדקר

קהלת יעקב שמסכים דגחלים קטנים שאין ראוי להצטער אותן
לצורך ציטול וצלי אסורין לטלטל אצל גדולים מותרים כמו ענים
להסקה.

*

גמ'. שם. הקשה הגאון רע"ק איגר ז"ל בשו"ע (סי' תצ"ח)
דהא גם צבקעת קי"ל דאין סומכין זו את הקדירה
ציו"ט לפי שלא ניתנו ענים אלא להסקה, א"כ ה"נ לענין
שימוש האפר לכסות זו נולד הוא, עיי"ש.

והעיר השפ"א מדברי הרשב"א בחי' לקמן (ל"ג) גבי אין
סומכין את הקדירה צבקעת, שהקשה כן מ"ש מאפר
דראוי לללות זו בינה דמכסין זו, ובאמת מה"ט ס"ל להרשב"א
דלא היתירו כאן לכסות זו אלא באופן שבמקום שמכסין זו
עדיין הוא ראוי לללות זו את הבינה, ע"ש מ"ש שדווקא הוא.

והשפ"א כתב, דהא ודאי אפר צענמו אפי' כשהוא חם
עומד נמי לכיסוי ולכל דבר דוקא ענים אינם
עומדים אלא להסקה בלבד, אך הג' הג"ל מסביר דציו"ט
דממילא הו' נולד לענין זה, אצל ז"א מוכרח ד"ל דכיון דעומד
להסקה וממילא יהי' נעשה אח"כ אפר שעומד לכל תשמישין
שוב ממילא אמרינן דלשימוש זה של האפר הי' עומד גם
מעיקרא דעומד להסקה ולהשתמש בהאפר ומ"מ כשאין ראוי
לללות זו אסור דנולד ממש הוא [כיון דהשתא אינו עומד
לאותו דבר שהי' ראוי מעיקרא] אצל כשהוא חם דעדיין
בתשמישו הראשון הוא ג"כ ספיר לא הו' נולד.

*

גמ'. מכנים אדם מלא קופתו עפר ועושה בה כל
צרכיו וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן שטז)
דין השוחט לחולה בשבת, והיה לו עפר מוכן מצדו יום, אם
חייב לכסות, אם לאו, כיון שאין צוה שום דיחוי, ואפילו
מדרכנן, מידי דהוה אמכנים אדם מלא קופתו עפר, ועושה כל
צרכיו.

והשיב: מסתברא שאינו מכסה. לא דקדק נעוץ, ולא באפר
כירה, ולא בקופת עפר של ר"י ז"ל, לדברי רב
יהודה]. מדאמרינן צפרק כיסוי הדם (דף פ"ד ע"ב) דרש רב
עינא, אפתחא דריש גלותא. השוחט לחולה בשבת, חייב לכסות.
ואמר ליה (רבא) [רבה] לית דחש ליה, לישמטוה לאמוריה.
דמנן ר' יוסי אומר כוי אין שוחטין אותו ציו"ט. ואם שחטו,
אין מכסין דמו, מק"ו. ומה מילה שודאה דוחה שבת, ספקה
אינה דוחה יו"ט. כיסוי, שודאו אינו דוחה שבת, אינו דין
שספיקו אינו דוחה יו"ט. והו' אפי' דקדק נעוץ, ואפר כירה,
ועפר מוכן, קאמר, שאין מכסין את דמו. דבלאו הכי, אפי' חיה
ועוף, אין מכסין. ועוד, דהכי איתא צפ"ק של מס' בינה. ומינה
דשבת, אפי' ודאי, דהיינו שוחט לחולה בשבת, אין מכסין זו
את דמו.

ולא תימא דקופת עפר דרב יהודה, עדיפא מדקדק נעוץ,
ואפר כירה. דהתם חדא מילתא פסיקתא, ודאי אינו
דוחה שבת. ועוד, דא"כ אמאי קאמר רבא (רבא) סתם, לית

איסורי וכמו שמחלק הרא"ש ולמה אינטריך לחדש דהא דלא
שרו צ"ה בלא דקר נעוץ היינו משום דאפשר לו לקיים המצוה
באפר שהוסק היום, ועוד דמשמע מתוך דבריו אלה דהיכא
דלית ליה גם אפר שהוסק היום שרי בלא דקר נעוץ אע"ג
דאיכא תרתי איסורי ומנ"ל הא.

ואולי משום דס"ל דמכיון דמנאות כיסוי דוחה איסורא מה לי
חד איסור ומה לי תרי איסורי, ולכן מפרש דסתמא
דמילתא אפר שהוסק היום שכיחא ומה"ט לא דחי תרי איסורי
מכיון דאפשר לקיים מנאות כיסוי צעזירת חד איסור לחוד, ולכן
הא דס"ל דבלא דקר נעוץ לא שרו הוא מה"ט דיש לו אפר
שהוסק היום דאין זו אלא חד איסור. עיי"ש שהאריך עוד
בדברי הקרבן נתנאל הנ"ל.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת רבי עזריאל (ח"א אור"ח סימן קיג) וז"ל:
ומה שהקשה במכתבו מח"י חשון העבר על הסוגי' בינה
דף ח' ע"א ר"י אמר רב ל"ש וכו' מדברי המחבר א"ח שכ"ה
סעיף ד'. יש לחלק בטוב דהכא אינו דיעבד גמור דלא שחט
עדיין דאם שחט באמת מותר כמבואר בירושלמי הוצא בתוס'
וא"כ ס"ל דאף היס מתיירין אינו מתיירין אלא בדיעבד גמור.
ע"כ.

*

גמ'. ואם ראוי לצ"ל בביצה מותר. כתב הט"ז (אור"ח
תצח, טו), מכאן שמותר לכסות באפר חם ולא כש טועין
ואוסרים כיסוי באפר חם.

*

גמ'. שם. עיין מג"א (תצח, כט) שכתב דגחלים עוממות
אסורין לטלטול ציו"ט. ועיין במא"מ שבתא מאד דמאי
מוקצה יש צוה הלא גחלים עוממות חמין הם עדיין אלא
שנקטמו קצת, ואפשר לבשל בהן וא"כ אמאי גרע מאפר חם
עיי"ש. ובאמת מבואר להדיא בפסחים כ"ו דבגחלים עוממות
אפשר לבשל בהן וכן בספר קרבן נתנאל תמה ע"ז דהא עדיין
עומדין למלאכתן הראשונה [וע"כ כתב דנ"ל דט"ס הוא צמ"א
וז"ל מותר לטלטלן].

אמנם צביאור הלכה (סימן תצח) כתב, דעוממות לאו דוקא
אלא כונתו גחלים שנכבו וכן מוכח בפמ"ג שכתב
גחלים כזוים שאין חמים הו' מעשה חדש כמו אפר ור"ל דגם
גחלים מקרי נולד כמו אפר דמעיקרא ענים והשתא גחלים
ועיין במה"ש שכתב דאם הוצערו שוב מותרין וכמו אפר
שנצטנן וחזר ונתחמם כמבואר לקמן תק"ז צמ"א ומשום דאין
מוקצה לחי' שבת וה"ה דמותר לנפות בהן אם מונחים אצל
גחלים לוחשות כדי להצטנן ואע"ג דע"י הנפיחה זוים
ממקומם לית לן צוה.

שוב כתב: ובעיקר הדין יש לעיין דלענ"ד אף בנצטנו לגמרי
אין זה מעשה חדש דעדיין עומדין לתשמישן הראשון
דכשם שמוסקין צענים ה"ה בגחלים לללי ובפרט ציינו
שמצטנן המיחם רק בגחלים אח"כ מלאחי שמציאים בשם ספר

קאמער. ואפי' חלה צו ציוס, או שחלה מצעוד יום, ולא היה דעתו לשחוט לו למחר.

ואם תשאלני עוד, א"כ לדין דקי"ל כרמי צרי' דרב יצא, דאמר, כוי היינו טעמא, דלא מכסי לי, גזירה משום התרת חלבו. א"כ, מן הדין היה לכסות את דמו, ומשום גזירה בלבד, הוא דאין מכסין, ולא משום איסור דיוח. א"כ, ודאו בשבת, למה אין מכסין, י"ל דרמי מוסיף על דברי רבא, ותרתי אית ליה. דאילו דקדק נעוץ, ואפר כירה, ועפר סתם, אין מכסין את דמו, משום דדעתיה בהן על הודאי, ואין דעתו על הספק, וכדרבא. ועוד, דאפי' בשהכניס עפר לכסות צו נואה, או לכסות צו את הכוי, אפ"ה אין מכסין, גזירה משום התרת חלבו. ומכלל דבריני, לשחוט בשבת לחולה שחלה מצע"י, ודעתו לשחוט לו בשבת, חייב לכסות באפר כירה שהוסק מערב שבת. ומ"מ, לא ראינו לאחד מרבותינו נ"ג, שאמרו כן. ולא ראינו מי שנהג כן. ולא וראה, מה הנצור נוהג, ונהוג כן.

ועוד, שיש לנו לומר, כלך לדרך שאמרת. דצמתינן קא פסיק ותני, שאין ודאו דוחה שבת, ואין ספקו דוחה יו"ט. ואפי' אם תמ"ל, דלרמי לולי גזירת התרת חלבו, היינו מכסין את דמו. מ"מ, צמתינן קא כייל ותני, שאין ודאו דוחה שבת, ואין ספיקו דוחה יו"ט. ואע"פ שאין כאן דחייה כלל, כיון שיש לו עפר מוכן, מ"מ לגזירת הרואין דחייה היא. ותדע לך, שאל"כ, בא ונקשה להגרצילאי, דאמר"י התם צפ"ק דמס' ביצה, אפילו הכניס עפר לכסות צו דם יציפור, מותר לכסות צו נואה. ולומר, דדעתו אף לספק. א"כ, תיקשי ליה מתני' דר' יוסי קא דריש ק"ו, ואין מכסין. ולפי דבריו, מכסין, אלא שעל כרחינו נהרצילאי אית להו גזירת התרת חלבו, ולא איסור טלטול אפר, וגומא וכתישה. ואפ"ה קמני צמתינן, ק"ו, דממה נפשך אין מכסין. ונסיב ליה צמתינן טעמא מודאי דשבת. אלמא, לדין, דאית לן גזירת התרת חלבו, אין לך לעולם שמכסין את הכוי צו"ט. וא"כ, ממקום שצאתי לחזור ולבנות, אינו ומיהו י"ל, דטעמייהו דנהרצילאי, משום דס"ל דנאחא צודאי משנינן לה, דמלתא דשכיחא היא. כך דעתי מסכמת להורות הלכה למעשה. ומפני שאמרת ששאלת את פי החכם, והורה לך להחיר משם גדולי ארצו, הרחצתי לך הדברים כאן, כדי לעמוד על דעתי, ועל מי שהציאתי לומר כן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"מ נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קסב) ע"ד השאלה, צמחל בשבת שאחר שחתך הערלה זרקא מידו לגמור מעשה המילה, ואח"כ צוה לאחר ליקח הערלה ולהניחה לעפר המוכן לזה, ונחלקו בני הקהלה, מקצתן אמרו שהערלה מוקצה היא ואסור לטלטלה אחר שהניחה מידו. וקצתן התירו מטעם שהוא מזהה להניחה לעפר.

והגו"ב האריך שם בזה, ומסיק: מכל הלין טעמי נראה לעניות דעתי שעל כל פנים לכתחלה יזהר המוהל שחקף שחתך הערלה בעודה צידו יזרקנה לעפר אבל אם אירע

דחש ליה, ואמאי שמטיה לאמוריה, דילמא כשיש לו עפר מוכן, מקופתו של ר' יהודה קאמר. ואפי' אם תמצא לומר, משום דרב עינא, סתמא קאמר. ומשמע אפי' דקדק נעוץ, ועפר כירה, כדרך שמכסין צו"ט. מ"מ רבא (רבה) דאמר לי שמטוה לאמוריה לא לשמטיט, ולימא והני מילי, כשאין לו עפר מוכן אבל הי' לו עפר מוכן, חייב לכסות, כרב יהודה. אלא ש"מ, דמילתא פסיקתא תנינן, ודאי אינו דוחה את השבת. דמאי דאזכרינן, עצדינן, דהיינו שחיטה משום סכנת נפש. הא מידי אחרינא, לא, משום גזירת הרואין, שמא יצא לכסות אפי' דקדק נעוץ, ובאפר כירה.

ועוד תדע, שאפר כירה וקופת עפר, חד דינא אית להו. וכוי שאין מכסין את דמו, אפי' בעפר קופה אין מכסין. וכדמוכח צפ"ק דביצה, דאמאי לאקשווי עלה דרב יהודה, מדתנן, כוי אין מכסין את דמו. ואם איתא, ליכסיה כדרב יהודה, ופרקי' גדלית ליה. ואקשי' תו, וליכסי דקדק נעוץ ובאפר כירה. ופרקינן גדלית ליה. ודחי' להאי פירוקא, מסיפא דמתני', דקמני ואם שחטו, אין מכסין את דמו. אלמא דאית ליה. ואסקא רבא, אפי' גדלית ליה. אלא שדקדק נעוץ מוכן לודאי, ואין מוכן לספק. וה"ה לאפר כירה, ולקופת רב יהודה. דאי לא, אכתי תקשי לן ליכסי באפר כירה, ובקופת עפר. וכן פירש שם רש"י.

וב"ב, אפי' סתרתיו, אני אומר, שאפשר לחזור ולבנותו, מפני שיש לי מקום דקדוק, צמתינן דכוי, דקמני, כיסוי, שאין ודאו דוחה שבת, אינו דין שספיקו אינו דוחה יו"ט. קא תני, שכל שודאו אינו דוחה שבת, ספיקו אינו דוחה יו"ט. ומינה, כל שספיקו מכסין צו"ט, ודאו מכסין בשבת. דאל"כ, מאי קל וחומר, הרי מצינו, שאפי' צמקוס שאין מכסין ודאו בשבת, מכסין ספיקו צו"ט. וכיון שכן, הרי אפילו לרבא דשמטיה לאמוריה דרב עינא, מכסין את דמו בעפר שהכינו לו. או אפי' הכניסו לכסות צו נואה. חדא, דאיהו קא מפרש טעמא, דכוי אין מכסין את דמו דקדק נעוץ, מפני שדקדק נעוץ מוכן לודאי, ואין מוכן לספק. אלמא, טעמא, דמסתמא אין מוכן לספק. הא בעפר אשר הכין לו, מכסין.

ועוד, דזהדיא אמר רבא, הכניס עפר לכסות צו נואה, מותר לכסות צו דם יציפור. דם יציפור, אסור לכסות צו נואה. ודייקינן מינה התם, דאית ליה לרבא, דכוי הרי הוא כנאחא. אלמא, אפי' לרבא, כוי מכסין את דמו, צין בעפר שהכניס לכסות צו דם כוי, ואפילו בשהכניסו לכסות צו נואה. דזה וזה ספק, וזה וזה הכינו אפי' לספיקות.

וב"ב שכן, אף אנו נאמר, דודאי מכסין בשבת צמתינן זה, בשהכניס עפר לכסות צו נואה. וא"נ באפר כירה, ובשיש לו חולה שחלה מערב שבת, ודעתו לשחוט לו בשבת. שהרי הכל מוכן לו מע"ש, וכדאמרין, השוחט לחולה בשבת, מותר לזריא באומנא. ואוקימנא צפ"ק דחולין (דף ט"ו ע"ב), בחולה שחלה מצעוד יום. ואם נפשך לומר, א"כ מפני מה שמטיה רבא לאמורא [צ"ל: לאמוריה] דרב עינא, יש לנו לומר, משום דרב עינא אמר סתם, השוחט לחולה. ובדאי לכל חולה

שזרקה מידו קודם לכן מאן דמתיר להגציה הערלה כדי לתמה
בעפר לא משתבש. ע"כ.

*

גמ'. בוי. העולם נוהגין לומר פ'י, אבל בדרך שיחה (עמוד
חקטו) מציא בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שאצ"ו ז"ל
הקהלת יעקב היה אומר פ'י. (ובמשניות שלפני שמונה מאות שנה
נקוד ג"כ פ'י).

*

גמ'. ואם שחטו אין מכסין את דמו. בחולין (פ"ד ע"ב)
ליף ליה ר' יוסי מק"ו ושם פ"ד ע"א מסיק ש"ס
תשובות ר"א הקפר לדחות הא"י ק"ו וא"כ ז"ע אמאי פסקי'
כר' יוסי. והי' נ"ל לרמב"ם דכל ספיקא דאורייתא לקולא חוץ
היכי דאיכצע איסורא דמייחא אשם תלוי. א"כ מן התורה כו'
אין נריך כיסוי כלל. א"כ דינא הוא דלא לידחי י"ט ולא צריכי'
ק"ו דר' יוסי ור' יוסי ס"ל כר"א דכריתות דמחייב אשם תלוי
על חלצו של כו' דספק לחומרא מן התורה אפי' היכי דלא
איכצע איסורא וא"כ נריך כיסוי מן התורה והיה לנו להחמיר
חפירה צי"ט צאיסורי שבותים דרבנן מיהא ומש"ה הולך
לק"ו דר' יוסי. ודחאו ר"א הקפר אבל לדידן לא בעי' ק"ו
וא"ש. אך להפוסקים החולקים על הרמב"ם הנ"ל ז"ע מיהו
כבר כתבתי בחי' רפ"ה דלא אמרו רמב"ם אלא בספק ל"ת
אבל ספק עשה לא א"כ לק"מ. (חת"ס).

*

גמ'. ואי איתא לבסייה בדר' יהודה. פירש"י והתוס'
בהס"ד דקאי אסיפא. ועיין חת"ס דז"ל ארישא לא בעי
להקשות ידיע משום המרת דבחול אמרי' לנקר חצרו משא"כ
צי"ט אסור לשחוט לכתחלה לעשות גרף של רעי ולנקר חצרו.
אבל אסיפא שכבר שחט וחצרו נריך ניקר והעפר מוכן לכל דבר
מותר לנקר חצרו כמ"ש בשלטי גבורים קשה שפיר לכסי'.
ולקמן מחדש לן ש"ס צא לימלך מאי איכא למימר אבל האי
דלנקר חצרו אסיק גם בהס"ד כן י"ל.

*

תוס' ד"ה ואינו. עיין מהרש"א, וז"ל: דלצ"ה לא שייך
לומר משום שמחת יו"ט, כיון דלא שרו צ"ה אלא
בשכבר שחט, וליכא ציה משום שמחת יו"ט, דמשום דלא מכסי'
דס לא מתקרי צאכילה. אלא שכל דצריהם אלו הם לצ"ש וכו'.
והשתא לצ"ש שפיר כ' התוס' דמשום שמחת יו"ט מותר
לשחוט לכתחלה. ולצ"ה ודאי ניחא להו, דמשום מצות כסוי
מותר אפילו לכתחלה, כיון שכבר שחט, וכדאי' בירושלמי גבי
אפר שהוסק ציו"ט. וכמ"ש התוס' לקמן. ע"כ. וכ"כ מהר"ם
בקינור. עי"ש.

אמנם גדולי האחרונים לא ס"ל כמהרש"א ומהר"ם, עיין
מג"א (סי' תצח ס"ק כה) שכ' דצרי התוס' לדידן,
דאע"ג דקעביד גומא, הו' חופר גומא וא"צ אלא לעפרה,
דפטור אבל אסור, ומשום שמחת יו"ט שרי. עי"ש. וכ"כ הט"ו
שם (ס"ק יב). וכ"כ הלבוש שם (סי"ד), שאם הזמין העפר

מאתמול, אפי' צלא דקר נעוץ מותר לכסות בו, אע"ג דמחזי
כחופר גומא, מ"מ כיון שא"צ אלא לעפרה הו' מלאכה
שאזל"ג, ולא גזרו צה כיון שהזמן לכך משום שמחת יו"ט.
ע"כ. ומשמע דס"ל דהכסוי מעכב אכילת הבשר.

אולם המחצית השקל שם כתב, דלאו דוקא הוא אלא לישנא
דהתוס' והרא"ש (דמיידי אליבא דב"ש) נקט, אבל לצ"ה
ה"ט משום מצות כסוי. עי"ש.

גם הפמ"ג (שם) כ' שאע"פ שכבר שחט, מ"מ מצות כסוי
הו' נמי שמחת יו"ט. ע"כ. ומשמע דס"ל דהכסוי מעכב
האכילה.

וע"ע בקרבן נתנאל שתמה בזה על המג"א והט"ו הנ"ל,
שדברי תימא הם כיון שאין הכסוי מעכב האכילה, מה
שמחת יו"ט שייך הכא. וכמ"ש התוס'. וכ"כ בנתיב חיים.
עי"ש. וע"ע בשו"ת קול גדול (סימן לב).

*

תוס' שם. בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן רכג) כותב:
צריש צינה, גבי חופר גומא וא"צ אלא לעפרה פריך
בתוס', נהי דפטור איסורא מיהא איכא והיכי שרי צי"ט, ותיירך
דמשום שמחת יו"ט מותר שיחפור בדרך ויכסה ע"כ. משמע
דאם לא יחירו לכסות יהא אסור לכול וימנע משמחת יו"ט
(ע"ש בע"ב ושו"ע או"ח ס"ס תצ"ח ופרמ"ג שפ"ד יו"ד ס"ק ב), וזה
יש לדחות דלאו משום איסורא אלא שאם אין לו צמה יכסה לא
ישחוט לבטל מצוה א' דכיסוי ואפשר דקנס הוא דקנסוהו
הגאונים למי שהזיד ויכסה ולא ברך שהוא לא יאכל משחיטתו
וקנס מועט הוא זה שהרי הוא עצרין וחייב נידוי שעובר על
דברי חז"ל. ע"כ.

*

תוס' שם. ידוע דעת הפני יהושע בשבת (מו ע"ב) בחד"ה
דכל היכא דמכוין וכו', דהא דשמעינן לר"ש דס"ל
מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה, היינו דוקא מחיוב חטאת,
כיון דליכא איסור סקילה במזיד, דקרא דכל העושה צו מלאכה
יומת נסמך למלאכת המשכן דכתיב ציה מלאכת מחשבת.
וכדאיתא בחגיגה (י) דמה"ט קרי לה כהררים התלוים בשערה.
אבל מ"מ מודה ר"ש דאסור מדאורייתא משום לאו דלא תעשה
כל מלאכה שנאמר צייני קודם מלאכת המשכן. ובסנהדרין (נו):
אמרי' שננטוו על השבת במרה. וא"כ אין סבירא לפוטרו משום
מלאכת מחשבת שלא נאמר עד הקמת המשכן. ועוד דאפי'
במלאכת יו"ט שננטוו בפרש' החודש הזה לכם, סתמא כתיב כל
מלאכה לא יעשה בהם. ומהיכא תיתי לחלק במשאל"ג צין שבת
ליו"ט. עי"ש.

וי"ש סותרים דבריו מתוס' כאן, שכ', דמשום שמחת יו"ט
מותר אפי' לכתחלה. ואם איתא לד' הפני' דמשאל"ג
אסורה עכ"פ מה"ת, היכי שרו ליה רבנן משום שמחת יו"ט.
ועיין בהגהותי לשבת שם באורך.

*

תום' ד"ה הכי קאמר. עיין בשו"ת יוסף אומן להחיד"א (סימן קב) **דדצרי הרמז"ס** (פרק י"ב מהלכות שחיטה הי"ב) אין מכסין בשחיקת כלי מתכות לפי שאין אלו מין עפר חוץ משחיקת זהב שמכסין בו שנקרא עפר שנאמר ועפרות זהב לו ואומר עד אשר דק לעפר. ונתקשה השואל, אמאי בש"ס (דף פ"ה) לא מיייתי קרא דכתיב בתורה דמייתי הרמז"ס ואם ליכא לילפותא מקרא דתורה, אמאי הרמז"ס הציאו.

והשיב החיד"א: הלא מראש מקדמי ארש תמה יקרא ידיד נפשי מדוע לא חפשת כלל אפילו בספר פשוט ומצוי ציד כל אדם הוא ספר לחם משנה אשר עמד על זה וזה אל היסוד. ואם כבר ראית דברי הרב ז"ל ולא הרוה למאונך. היית צריך לפרש שיחתך ולומר כי כזו וכזה הקשה הרב לחם ומשנה ודבריו דחוקים והיה צעזעור אהבתך אמרתי ויהי מה אעלה על ארש לצטא בשפתים דברות שמים בסיימתא דשמיא.

הגה הרב לחם משנה כתב חז"ל בגמרא לא הציאו אלא פסוק ועפרות זהב לו וא"ת אמאי לא הציאו פסוק של תורה עד אשר דק לעפר שהציא רבינו ז"ל וי"ל דמצינן לפרושי דק עד שנעשה כעפר אצל לא מפני זה נקרא עפר אצל פסוק ועפרות זהב לו משמע מיינה שפיר דזהב איקרי עפר ורבינו שהציאו הוא אחר שהציא פסוק ועפרות זהב לו עם אותו גילוי רצה להציא פסוק של תורה אצל בשל תורה לחוד לא סגי עכ"ל. והאמת דלא הונח לנו דדצרי הרב ז"ל דמאחר דבש"ס לא הוזכר פסוק עד אשר דק לעפר ואין ממנו ראיה דיש לדחות דפירושו עד שנעשה כעפר והלימוד האמיתי הוא מקרא ועפרות זהב והרמז"ס כבר הציא קרא דעפרות זהב למה אצטרך להציא עד אשר דק לעפר והא חו למה לי ומאי אהני לן הרמז"ס לומר דהשתא דכתיב ועפרות זהב גלי לן דהא דכתיב וידק לעפר היינו דנקרא עפר. אטו לפרש פסוקים אחר הרמז"ס. [וכן ראיתי שכתב הרב דינא דחיי צעשין דף פ"א ע"א כמ"ש הרב לחם משנה ולא הזכירו. ויש לדקדק עליו כמ"ש לפנינו על הלחם משנה ודוק].

וחוזה הוית להרב שבות יעקב בח"ג שצא לדינו מקרוב שנשאל על לשון זה דהרמז"ס והשיב עליו בסימן נ"ז ועין אין ספרו מצוי י"א עתק רוב לשונו הנה הרב ז"ל הציא דצרי הרב לחם משנה וכתב חז"ל ועיקר תירוטו הוא דחוק קצת דלפי תירוטו הו"ל למכתב בקרא עד אשר דק כעפר דהוא כ' הדמיון ומדכתב לעפר משמע דהוא עפר ממש ולענ"ד נראה לתרץ בתירוק אחר ונכון הוא דיש לדקדק שם בגמרא דגרסינן היה מהלך צמדבר ואין לו אפר לכסות שוחק דינר זהב ומכסה היה מהלך בצפינה שורף טליתו ומכסה וקאמר בגמרא בשלמא שורף טליתו אשכחן אפר דאקרי עפר מעפר שריפת החטאת אלא דינר זהב מנא לן א"ר יורא ועפרות זהב לו. ויש לדקדק מה צורך הש"ס להאריך ולומר בשלמא וכו' הו"ל להקשות בפשיטות שוחק דינר זהב מנ"ל אלא ז"ל דעל דינר זהב לחוד לא קשיא לן דהיייתי אומר דנלמד מקרא דתורה דכתיב ואשרוף אותו באש ואכות אותו עד אשר דק לעפר וליכא למידחי דשאני התם כיון ששורף אותו תחילה עד שנעשה אפר זה אינו דהא

אפר לא נקרא עפר לכך הוצרך הש"ס לומר תחילה בשלמא שורף טליתו וכו' ממילא מוכח דאפר איקרי עפר א"כ מקשה שחיקת דינר זהב היכא דלא נשרף תחילה מנ"ל ולכך הוכרח להציא קרא ועפרות זהב לו וזהו טעם הרמז"ס שהציא תחילה קרא דעפרות זהב לו שהוא עיקר הראיה והוא נכון ומוזה למדו הפוסקים לדינא דכל שחיקת שאר מתכות אעפ"י שאין מכסין בו מ"מ אם נשרף עד לעפר שאז מגדל נמחים אז מכסין בו וכן משמע ממשמעות התוס' דע"ז דף מ"ד וכ"כ הרשב"א הוצא דצ"ד וכן משמעות לשון הש"ע סימן כ"ח דפר"ח וכן נ"ל ע"כ לשון הרב ז"ל כהוי"ח.

ובזה שהקשה על הרב לחם משנה דהול"ל עד אשר דק כעפר לא קשה דהדוחה דוחה בקש ואין ראיה גמורה דמצי למדחי דעד אשר דק לעפר פירושו דק כמו עפר נעלם מהרב ז"ל דהכי תרגום יונתן בן עוזיאל ושפיית יתיה צשופינ' יאות עד דהוה דקיק כעפרא. ושפיר קאמר הרב לחם משנה דיש לומר עד אשר דק לעפר שהיה דק כעפר כמו שתרגם בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל לפי האמת.

ובזו האמור יש לדקדק עמ"ש הריטב"א בחידושי חולין דף פ"ח משם ר"ת דלא פליג צ"ש על צ"ה באפר אלא באפר אובלים דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא איקרי אצל באפר עזים מודים צ"ש דכתיב גבי יאשיהו הע"ה וישרוף אותה בנחל קדרון וידק לעפר אלמא עפר סתמא איקרי ע"ש. וק"ק דאימא דוידק כעפר קאמר. הן אמת דהתם מסיים קרא וישלך את עפרה על קבר בני העם אלמא כתיב וישלך את עפרה ומשמע דעפר סתמא איקרי ואפשר דעל זה סמך הריטב"א בשם ר"ת. ומוזה יש לדקדק על הרב לחם משנה דהא מסיים קרא בעגל עד אשר דק לעפר ואשלך את עפרו וא"כ מסיפיה דקרא מוכח דעפר סתמא איקרי ועל הרב שבות יעקב קשה שלא הקשה עליו.

ובן קשה על התוס' צביה דף ח' שכתבו דאפר עזים לא נקרא עפר דהרי כתיב באשרה וישלך את עפרה.

ויש ליישב דצין בקרא דעגל דכתיב ואשלך את עפרו צין באשרה דכתיב וישלך את עפרה יש לדחות דסמך קרא אמאי דקאמר השתא עד אשר דק לעפר וכן וידק לעפר ופירושו הדק כעפר וכמ"ש בתרגום יונתן בן עוזיאל וסירכא דלישנא נקיט לכחוד ואשלך את עפרו וישלך את עפרה כלומר השליך הא דנדוק כעפר. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

תום' ד"ה ואמר רב יהודה. כתב בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן מא) חז"ל: שאלת ממני ידיד נפשי אודיעך דעתי, על הא דאמר רב יהודה מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה כל זרכו, ונהי דמוקמינן לה בעפר תיחוח שאינו מחוסר לא כתישה ולא חפירה [עיין רש"י ד"ה והוא שיחד לה], מכל מקום בשעה שנוטל עושה גומא וקיל"ן החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה, והוא פטור אצל אסור, וליכא לפרושי כגון שנוטל באופן שאין עושה גומא, דהא פריך

גמ'. אלא ספק מ"ט דלמא עביד כתישה וכו'. בשו"ת שאל ונשיב (מהדורה א ח"א סימן רלג) נתקשה השואל במ"ט ספק מאי טעמא דלמא עביד כתישה ודאי נמי עביד כתישה, דהא זה פשיטא שלא קעביד כתישה במזיד דלאו ברשיעי עסקינן, רק שע"י טרדתו במזוה יש לחוש דילמא ישכח ויעבד כתישה, א"כ שאני ודאי דהוה טרוד במזוה ועשה מזוה דקי"ל דפטור אבל בספק דיש לחוש דלא קיים המזוה בודאי אסור דילמא עביד כתישה.

והשיב: יפה הקשה, ולפענ"ג דכל דמיקנו חז"ל דלריך לכסות מספק שוב הוה ליה כעשה מזוה כיון דרצנן חייבוהו לכסות מספק הרי קיים המזוה וכעין מ"ט החוס' בשבת דף ד' דאם אנוס ע"י דרצנן גזרו עליו פטור דהרי אנוס ע"י גזירה דרצנן א"כ ה"ה כאן בספק דרצנן ומחויב לכסות אף שיש לחוש דילמא אינו חייב בכסוי מ"מ הרי קיים כתיקון חז"ל וקיים המזוה ואף בטרוד במזוה דרצנן ג"כ מיקרי טרוד מזוה ואף דהטעם המלך בהלכות לולב לא כתב כן אינו נראה לי וגם לדבריו כאן בצד הספק דילמא חיה הוא ומקיים מזוה התורה ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק אר"ח סימן יג ענף ה) שכתב לדון אי אמרינן מתוך שהותרה התולדה הותרה האז, ושם כתב דלפ"ז יש לדון בזה דמקשה הש"ס והא קעביד כתישה, והוי תולדה דטוחן, דיי"ל כיון דאמרינן מתוך א"כ הוי כתישה מותרת מה"ת, משום מתוך דהותרה שחיקת תבלין דהוי תולדה דטוחן לזורך, הותרה ג"כ כתישה שלא לזורך, ומזוה מקרי לורך קצת כמ"ס החוס' בכתובות (דף ז') והא דמקשה הש"ס והא קעביד כתישה היינו דנאסר כתישה עכ"פ מדרצנן כמו על זנין שכתבו החוס' דלא נאסר אלא מדרצנן משום דמחזי כעובדא דחול, וכן מוכרע זה מן שיטת הרמב"ם דס"ל דטחינה מותר מה"ת צו"ט א"כ תקשה נימא מתוך שהותרה טחינה דהוי אז מלאכה הותרה התולדה שלו אף שלא לזורך.

אע"ב מוכח דאסור כתישה לא הוי אלא מדרצנן, ואפ"ה לא אחי עשה דכסוי לדחות ל"ת ועשה דאינו אלא מדרצנן, כדאיתא בר"ה (דף ל"ב) שופר של ר"ה אין מעצירין עליו את החמס כו' משום דאין עשה דוחה ל"ת ועשה כו', אלמא דגם שבות דרצנן ג"כ מקרי עשה ול"ת, ולכן גבי כסוי אין עשה דוחה לשבות דרצנן [רק היכא דא"ז אלא לעפרה או הקילו משום תרמי דרצנן], וכן כתב הפני יהושע דהכתישה שאסרו אינו אלא מדרצנן משום דלא שייך כתישה דאורייתא אלא באצנים מקורזלות ע"ש, אכן לפמ"ש בלא זה מוכח דהך כתישה דאסרו שם לא הוי אלא מדרצנן משום מתוך כו"ל.

שוב כותב שם: אכן יש להקשות בזה סוגיא דביצה, דאמר רבה אפר כירה מוכן לוודאי ואין מוכן לספק, ומקשי דספק מ"ט לא דלמא עביד כתישה א"כ ודאי נמי נגזר דלמא עביד כתישה כו', ולפמ"ש כ"כ דכתישה אינו אלא אסור דרצנן

תלמודא בפרק קמא דביצה עליה לספק מאי טעמא לא דקא עביד גומא, ודאי נמי קא עביד גומא, ואם איתא לישי ליה דנקיל בגומא דלא עביד גומא.

תשובה: המוספות הקשו שם כיה"ג, ותרצו דמשום שמחת י"ט התירו אפילו לכתחילה, הילכך לנדון דידן נמי כשאמר רב יהודה ועושה זה כל זרכו, לאו דדבר שאין בו לורך יום טוב כלל קאמר, דאם כן הוה ליה כהוצאת אצנים לצנין שאסור, אע"ג דאין ערוז והוצאה ליום טוב, והכא נמי אם אין בו לורך יום טוב כלל ודאי אסור, אלא ודאי כשיש בו לורך יום טוב עסקינן כגון לכסות בו דם שחיטה או לכסות בו לואה או רוק או כיוצא בדברים אלו, וכיון שיש בו לורך הוי משום שמחת יום טוב והתירו אפילו לכתחילה, ואע"ג דלא התירו שלא מן המוכן משום שמחת יום טוב, שאני עשיית גומא דהוי מקלקל, ומשום הכי התירו משום לורך יום טוב. וליכא לפלוגי בין לורך יום טוב לשמחת יום טוב, דחד טעמא הוא, והלא אם יהיה לפנינו לואה ואין לו בית אחר והוא אין יכול להוציאה מפני שהוא אסנטיס, נמצא עצב כל היום כולו, ואין לך שמחה גדולה מזה שיוכל ליטול עפר לכסותה.

א"נ איכא לפרושי דהא דרב יהודה איירי כשנוטל מן העפר בלא עשיית גומא כגון עם הקופה בעצמה, או אם יחד לה קרן זוית כגון שהיא נצורה יכול לקחת מן הסמוך לקרקע באופן שלא יעשה גומא, והא דפריך תלמודא לספק טעמא מאי [לא] משום דעביד גומא ודאי נמי קעביד גומא, ומשמע דפשיט ליה דאיכא עשיית גומא, ה"מ באפר כירה או בדקר נעוך דאי אפשר ליטול אם לא יעשה גומא, שהרי על ידי עקירת הדקר ישאר במקומה גומא, ובאפר כירה נמי אי אפשר שהרי היא קבועה ואין יכול לטלטלה, וצריך לחפון מתוך הכירה, ונמצא עושה גומא, והיינו דלא אדכרו גבי מימרא דרב יהודה עשיית גומא כלל, ואעפ"י שזה הלשון האחרון הוא להחמיר, הראשון נח לי יותר. ע"כ.

וע"ע בשו"ע אור"ח (סימן ש"ח סעיף ל"ה) ובמשנה ברורה (ס"ק קמ"ג) ובשו"ע שם (סימן תצ"ח סעיף י"ז) ובמשנה ברורה (שם ס"ק צ"א).

דף ח ע"ב

גמ'. אפר כירה מוכן לוודאי ואין מוכן לספק וכו'. בשו"ת דובב משרים (ח"ג סוף סי' קמ) כתב לבאר הסברה בזה, חז"ל: חשבת קצת עפ"י מה דביאר צ"י (יו"ד סי' כ"ח) דעיקר כדעת הרמב"ם דעל כיואי כו' אין מברכין וכן פסקינן בש"ע - ומבואר בש"ס שבת דף כ"ג, דמשו"ה יום טוב שני צעי צרכה, כי היכי דלא לזולזי זה - ומוכח דמניעת הצרכה גורם לזולזל במזוה גופא, ע"כ אמרינן שדעתן לודאי אין דעתן לספק.

ומבייב: וכתבתי זאת רק להסביר ע"ד הדומק, ע"כ.

*

הוא טעה בד"מ, רק צודאי לא חששו, ומצואר מדבריו דבספק לא הוא טעה בד"מ.

ובותב שם: והי' נ"ל ליישב דכיון דמאות כסוי הדם הוא רק אחר שחיטה והשחיטה לא היא מלוא חיוצית ואנו דנין צוה אם לשחוט מספק, וצכה"ג אפשר דלא הוא טעה בד"מ, כיון דאין המלוא חיוצית ואפשר שלא לשחוט, וצוה יש ליישב קושית הס' עמק יהושע שהק' צינא בשבת בטלית שאינה מלוינת דחייב חטאת הא הוא טעה בדבר מלוא, ולפמש"כ אחי שפיר דהא צ"ל חטאת חטאת מלוא מחויבת, דאם אין מלוישו אינו מחויב בציצית ולא הוא טעה בד"מ, אלא דאין זה מספיק לתרץ הא דציצה ח' דהתם גם אם שחטו בספק אין מכסין את דמו, וצודאי מכסין, והא אחר שחיטה היא מלוא חיוצית, וא"כ יש לחלק בין ודאי לספק אם שחטו, ולפ"ז ראייתך נכונה דמוכרח דגם מדרבנן הוא טעה בד"מ.

אולם עיקר ד' טעם המלך דל"ש גזירה שמה יעזירנו משום דהוא טעה בד"מ ואין איסור כלל כמש"כ שם מפורש, תמיהני דהא דטעה בד"מ פטור מקרבן הוא משום דלפנין מע"ז כמצואר בשבת קל"ז ואין לנו למדין אלא למיפטר מקרבן בכל הקרבנות, אבל מנ"ל דאין איסור כלל, דהא גזיה"כ הוא רק לענין קרבן ואפי' אם נימא דהטעם משום דלא הוא שגגה ממש דטריד וקרוז לאונס, מ"מ איסורא מיהו איכא דלא הוא אונס ממש, וצודאי שייך שפיר גזירה שמה יעזירנו, וד' האשכול ז"ע. ע"כ.

*

גמ'. ודאי כי קא עביד כתישה אתי עשה ודחי את לא תעשה. הקשה הפני יהושע, א"כ דקר נעוץ למה לי אפילו כשאין לו דקר נעוץ נמי יחפור ויכסה להדיא דרחמנא אמר. עיי"ש שהאריך בזה.

*

עוד הקשה הפנ"י, הא קי"ל כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה ואפשר לקיים שניהם לא דחי וא"כ הי"נ יכול לקיים העשה לכסותו אחר יו"ט.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת בית שער (חלק א"ח סימן רנב) וז"ל: ומה שעמדת על פירוש ר"ח שצ"ס ווילנא צינה ח' ע"ב שכתב ודחי ודאי אפי' עבד כתישה שרי מ"ט אחי עשה דושמחת בחגיג ודחי את ל"ת כל מלאכה ודלא כרש"י שכתב עשה דכיסוי הדם ופלא בעיניך מדוע נאיד מפירש"י. ועוד כי בשביל שאינו מכסה הוא מונע משמחת יום טוב ועוד דעכ"פ איכא גם כן עשה דכיסוי ולשיטת הקוצרים דב' עשה דוחה עול"ת אם כן מה פריך הגמ' יו"ט עול"ת.

ולפ"ע ד' דגם הוא ק"ל דעשה דכיסוי דוחה ל"ת דכתישה וזה מצואר בלשוננו שפירש א"כ אבל הכא בעידנא דעקר לאו דל"ת כל מלאכה וכתישה היא מלאכה בעצמה לא מייקיים עשה דכיסוי אבל עשה דשמחת יו"ט אינו דוחה ל"ת דכתישה שגם אם אינו מכסה אינו מניעה משמחת יו"ט אלא

אבל מה"ת אמרינן מתוך כו' והוא נורף קצת משום מלוא כיסוי, א"כ שפיר יש לחלק דלכן צודאי לא גזרינן דלמא עבד כתישה, משום דהא אף אם עבד כתישה אכתי ליכא איסור חורה משום מתוך כו', אבל דבספק שפיר הוא חשש מה"ת דשמה הוא הכי מן צהמה ואינו חייב בכיסוי כלל והוא שלא לצורך כלל דלא אמרינן מתוך צוה כמש"כ התוס' ציציה (דף י"ב), ואין לומר כיון דחייב עכ"פ מספק בכיסוי מקרי זה ג"כ נורף קצת דאמרינן מתוך כו', דהא מצואר בחולין (דף פ"ד ע"ב) בתוס' ד"ה תקיעת שופר כו' דספק אשה אסור להוציא השופר לצורכה שמה לא מחייבה ולא הוא נורף כלל ע"ש, ויש לתרץ זה דהא שם מייירי לרבה דאמר אפר כירה מוכן לוודאי כו', ורבה הא ק"ל ציציה (דף י"ב) דפליגי צ"ש וצ"ה בעירוב והולאה ומתוך ק"ל לכ"ע דלא אמרינן, א"כ לשיטת רבה נאסרה כתישה מה"ת אף ציו"ט, ושפיר הקשה הש"ס בפשיטות אליבא דרבה דודאי נמי נגזור דלמא עבד כתישה, ולדברי הפ"י הנ"ל דקאמר דהכתישה שאסרו שם אינו אלא מדרבנן משום דמה"ת אינו אלא במקוריות, בלא"ה אחי שפיר.

ובן בפסחים (דף מ"ז) דמקשה הש"ס שם וכתישה ציו"ט מי שרי, ג"כ הוא מהאי טעמא דהא שם מייירי אליבא דרבה דס"ל דאמרינן הואיל ורבה הא ק"ל דלא אמרינן מתוך לכן נאסרה כתישה מה"ת, ועיין בתוס' פסחים (דף מ"ז) צד"ה אהצעה לא ליחייב כו' ואכמ"ל.

ובביצה (דף ח' ע"א) ברש"י ד"ה והא קא עבד גומא דכתב דחייב משום צונה [וכמצואר בשבת (דף ע"ג) דגומא צנית חייב משום צונה], ולשיטת התוס' דס"ל דנין ציו"ט מותר לצורך קצת, א"כ קשה מאי מקשה הא קעבד גומא הא לא הוא צוה רק איסור דרבנן, אכן לפמש"כ דאף דכתישה לא הוא רק איסור דרבנן ע"כ מקשה הש"ס שפיר בפשיטות והא קעבד כתישה, וצפרט לשיטת הפ"י דכתישה שאינו באצנים מקוריות לא נאסר אלא מדרבנן, א"כ ה"ה צמה דמקשי והא קעבד גומא ג"כ יש לומר דכיון דעכ"פ אסור מדרבנן א"כ איך הקילו משום מלוא כסוי, וכמו בשופר של ר"ה דאין מעזירין עליו את התחום כו', ורק בחופר גומא וא"ל אלא לעפרה דלא הוא תרתי דרבנן צוה הקילו משום שמחת יו"ט. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן פג אות ג) נתקשה אחי השואל, צהא דפריך אלא ספק מאי טעמא דלמא עבד כתישה ודאי נמי נגזור משום כתישה, וע"ז הקשה דצודאי כסוי אין לגזור שמה יכתוש דאף אם יכתוש הוא טעה בד"מ, משא"כ דבספק כסוי דספק דאורייתא מה"ת לחומרא אינו אלא מדרבנן, ומדרבנן לא הוא טעה בד"מ כמ"ש הטענה"מ, ולכאורה יש לומר דספק דאורייתא חמירא מסתם איסור דרבנן כמש"כ התוס' ציציות ד' קי"ד צד"ה אריז"ת כיון שיש לחוש לספק טבל דהוי דאורייתא החמירו יעו"ש, אולם מד' האשכול שהוצא צאות א' דבספק יו"ט חששו משום גזירה שמה יעזירנו ולא

דהוי ק"ל אמאי דחי עשה דכיסוי ל"ת דכתישה הא כחז תוס' בעירובין ק' ע"א דהיכי דעשה זא על ידי פשיעה לא אמרינן עדל"ת וה"נ זא על ידי פשיעה ששחט כיון שידע שאין לו עפר תיחוח וע"ז תירץ דהכא ליכא פשיעה דאחי עשה דושמחת צחגיך ודחי את ל"ת כל מלאכה על ידי עשה דכיסוי ומיושב הכל.

*

גמ'. שם. עיין בשיטה מקובצת בשם הרשב"א שהקשה אמאי דחי הא אפשר להמתין עד לערב ויכסה, ותירץ כיון שאי אפשר לקיים לאלתר ודאי דחי שכן מוכח ג"כ ממה דאטרין קרא שאין שריפת קדשים דוחה יו"ט, ואיך ס"ד דדחי הא אפשר להמתין עד למחר ולשרפו, אלא ע"כ כל שאי אפשר לקיים העשה לאלתר נקרא אי אפשר לקיים שניהם. עיין בחידושי הרשב"א בשבת (דף כד) שכתב כן בשם הרמב"ן. ועיין בשו"ת בנין ליון (סימן לט) צוה. וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן עד אות ה) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קמט) ד"ה וצוה אמרתי, ושם (חלק ב סימן ריד אות יג).

*

גמ'. שם. עיין פני יהושע כאן, דז"ש לית להו דין עשה דוחה ל"ת, וכ"ה דעת רש"י מנחות (דף מ'). ועיין בקונטרס אחרון שדעת תורה להגאון מצרעואן (לסימן ב) שצ"ח דלשי' אולי דרשי קרא דזכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שבתת כלים. עיי"ש. וע"ע בדבריו בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קלג).

*

גמ'. שם. הנה בפשטות ר"ל עשה דכיסוי הדם, אך ברבינו חננאל בגליון הגמ' פירש דר"ל עשה דשמחת יום טוב ע"ש. והמגיה - הגר"ש הכהן מוילנא זל"ל כבר תמה עליו דא"כ בספק ג"כ יש העשה דשמחת יום טוב.

ובתב. צוה בשו"ת דברי יציב או"ח (ס' רכ"ד ס"ק ב'): ולענ"ד יש לומר, דעיין שם בשמחת יום טוב על מה דקאמר הש"ס הא לא קשיא דזהדי דכתיב מכסי, דאכתי צעפר שלמטה איכא למיגזר דלמא עבד כתישה עיין שם, וכן שם מקודם בד"ה ודאי כי קעבד כתישה אחי עשה ודחי ל"ת, דאמאי שרי ליתן עפר קודם שחיטה, דלמא עבד כתישה ולא שייך עדל"ת דלא לשחוט ולא לכסי עיין שם.

וי"ל דרבינו חננאל מזהר מזה וכתב, ודאי אפי' עבד כתישה, צין צעפר דלמעלה צין צעפר דלמטה, דמ"מ גם צעפר דלמטה שייך עדל"ת, והוא עשה דשמחת יום טוב, דאם לא תניחמו משום עפר יצטל משמחת יום טוב, ומשום עפר דלאחר שחיטה דליכא כבר העשה דשמחת יום טוב, אז איכא עשה דכיסוי, משא"כ בספק לא, משום כתישה דעפר דלמעלה.

ושוב. כתב הר"ם ואקשינן אימור דאמר' וכו' הכא בעידנא דעקר ליה לאו וכו' לא מקיים עשה דכיסוי, ולפי"ד י"ל דהקשה רק מעשה דכיסוי דלא הוי בעידנא, משא"כ צעשה דושמחת צחגיך לא פריך כלל דיתכן דזה הוי בגדר עשה דרבים.

ועיין מג"א (סי' תמ"ו ס"ק ב') דחמץ לא מקרי עשה דרבים, שרק מה שיחיד מוילא רבים י"ח מקרי עשה דרבים, אך עיין בטו"ז (בסי' תרנ"ה ס"ק ב') דלולב הוי עשה דרבים עיין שם, וגם שמחת יום טוב הוי עשה דרבים כצמו"ק י"ד ע"ב, ולא צעי בעידנא להשכלי הלקט סי' רנ"ד שהציא המג"א שם, והש"ס הקשה רק על עשה דכיסוי. ומשני דהוי בעידנא דזהדי דכתיב מכסי. ומקשינן מכדי עשה ול"ת וכו' ושמחת יום טוב עשה בלבד הוא, דאף דהוי עשה דרבים, מ"מ כיון דלא הוי בעידנא אינו דוחה עול"ת ודו"ק היטב.

ולחלן (ס"ק ג') כותב עוד: ומדברי הר"ם דעשה דושמחת צחגיך דוחה ל"ת, יש ראייה ברורה למ"ש שצ"ח א"א (סימן ס"ה עד סימן ס"ח) דמזות שמחה נוהג צומה"ז מה"ת אף על פי שאין לנו שלמי שמחה, עיין שם צסי' ס"ה צמ"כ מהרמב"ם (פ"ר מיו"ט הי"ז וי"ח): אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים וכו' יש בכלל אותה שמחה לשמח הוא וצניו וצני צימו, כל אחד כראוי לו, כיצד הקטנים וכו' והאנשים אכולין צמר ושותין יין וכו'.

ועוד להלן (ס"ק י'): נחזור לענינו שמדברי רבינו חננאל הנ"ל נראה להדיא דאיכא מ"ע דושמחת צחגיך ושמקיימין זאת גם בצמר חיה. ואז"ל בשו"ת דברי חיים (ח"א אור"ח סי' ל"א) עורר צהא דקאמר הש"ס שם הא ל"ק דבעידנא דכתיב מכסה אלא יום טוב הוי עשה ול"ת וכו' משמע דלולי סברת בעידנא לא הוי קשה יום טוב עדל"ת, והציא לפמ"ש הריב"א בתוס' חולין (קמ"א ע"א) דעשה דוחה ל"ת גם דאיכא עשה אחרינא דזהדי הל"ת ולא נשאר רק העשה, וא"כ קשה מאי פריך הגמ' יום טוב עשה ול"ת, הא לענין ודאי כיסוי כיון שהל"ת נדחה עכ"פ דודאי איך יחסר עשה צרור שישלפנינו מזות כיסוי מספק דלמא יכתוש ויעצור על העשה דיו"ט עיין שם, וכן צסי' ל' הנ"ל.

ולדרבנן הנ"ל י"ל דהנה הטעם דצעשה דרבים לא צעי בעידנא, דהא דצעינן בעידנא משום דומיא דכלאים צליית, משא"כ כשהעשה חמיר ואלימחא שפיר דוחה בלא זה, ועיין לאז"ל צברוך טעם שם פ"א ופ"ג, ועשה דרבים הוי עשה אלימחא וחמיר טובא, ודחי הקל בלא ילפותא דכלאים צליית. ולזה כשהקשה הא לא הוי בעידנא ומשני דזהדי דכתיב מכסי, וע"כ דמעשה דשמחת יום טוב אין קושיא, משום דהוי עשה דרבים ולא צעי בעידנא וכנ"ל, ומה דתליא בצלימת העשה, וא"כ ה"נ כשהל"ת אליס כשיש עמה עשה לא נדחה מעשה דלא כריצ"א אלא כהר"י מאר"י בקידושין ל"ד ע"א (בתוד"ה מצקה). ולזה דייקא אחר תירוצא דזהדי דמכסי, הקשה דיו"ט עשה ול"ת, שלא תוכל לתרץ דאיך יחסר עשה צרור דכיסוי מספק שיכתוש כיון דהל"ת ליתא להריצ"א, דהרי חזינן דהדחיה תליא בצלימות העשה, וה"נ בצלימות הל"ת ודו"ק.

*

גמ'. אימור דאמרינן אתי עשה ודחי את ל"ת כגון מיל"ה בצרעת וכו'. עיין תוס' צמ"ס יצמות (צ"ע ב')

גמ'. **שם.** כתב בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן קב): מה שרצה ליישב פי' התוס' בקידושין (ל"ד) ממנה שהקשה הר"י משריפת קדשים לנשים. דרצא באמת קאמר טעם על ש"ק משום הוא לזדו אינו יסוב. דכמו כן יקשה בכסוי הדם דפשוט בציצה (ה) גם לרצא דאסור משום דאין עשה דוחה ל"ת ועשה וי נשים מותרין והא דרצא קאמר דרשה דהוא באמת אינו משום ש"ק. אלא משום מילה שצ"ו דאחיה מק"ו ומש"ה פרש"י וממילא ש"ק דאפשר למחר כו' ר"ל משא"כ כה"ד רק משום ל"ת ועשה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הריצ"א בתוס' פסחים מ"ד כ' דמ"מ דוחה לל"ת וליכא מלקות. ותמה צו"צ הא כיון דלא דחה העשה דשציצה צו"ט הו' מלות כסוי הבא צעצירה דעשה שלא נדחה וכאילו לא קיים המלוה וילקה ג"כ. ותי' צצ"ט (דין עדל"ת פ"ד) דמהצ"ע לא הו' אלא היכי שהעצירה גורמת המלוה וזה לא שייך בחרישה דאיסורו משום שצריך לגומה ואם לא הו' צריך אלא לעפרה ג"כ הו' מקיים מלות כסוי ולא הו' חייב משום חרישה א"כ אף צריך לגומה מ"מ מקיים מלות כסוי ולא הו' מהצ"ע, ע"ש.

*

גמ'. **שם.** איתא במדרש רבה (דב"ר פ"ד ו') על הפסוק (דברים יב, כ) כי ירחיב ה' את גבולך וגו', הלכה אדם מישאל מהו שיהיה מותר לו לכסות דם שחיטה ציוס טוב. כך שנו חכמים השוחט חיה ועוף ציוס טוב, צית שמאי אומרים יחפור צדק ויכסה, וצית הלל אומרים לא יחפור אלא אם כן היה לו עפר מוכן, עד כאן דברי המדרש.

ובספח"ק ישמח משה (פרשת ראה דף קיב ע"א) כתב לפרש דרך חידוד, על פי המצואר צ"ס כאן ותוספת ד"ה סוף סוף, דרצא ור' אשי פליגי אי הו' יום טוב עשה ולא תעשה בלצד. ונמצא יתכן לומר דזה הוא הספק של המדרש, ולפי זה יתבאר שפיר דחולה צהא דכי ירחיב, דהא הכרתי ופליתי צויר"ד סימן כ"ח שם ס"ק א' בפליתי, הקשה על הגמרא, הא אפשר לקיים שניהם, דהיינו שיקבל בכלי וכ' ואהא לא עבדי רבנן לעקור דבר מן התורה, עד כאן דבריו עיין שם. וכונתו דודאי אם העמידו חכמים דבריהם לנגד מלות כסוי אף במקום שאי אפשר לעשות צענון אחר, אם כן הו' שפיר אי אפשר לקיים שניהם, דהו' כאין לו כלים, אך מנא לן זאת דהעמידו דבריהם לנגד מלות כסוי.

והנה לכאורה יש להציא ראיה דהעמידו דבריהם אף לנגד מלות כסוי, ואם כן ממילא דלא קשה מידי קושיה הפליתי, דהא בחולין דף פ"ה ע"ב מצואר בגמרא דרבי שמעון סובר דחולין שנשחטו בעזרה דאורייתא, מדגור חיה אטו בהמה, ועיין שם בתוספת (ד"ה היינו) דמזה מוכח דאף מאן דסובר חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא, מודה דצחיה הו' דרבנן, ואף דאיכא צרייתא בקידושין (ג"ח ע"א) דמפיק חיה ועוף מקרא, רבי שמעון פליג, עיין שם. והנה הטעם דחיה

צד"ה כולוהו נמי שז ואל תעשה הוא, שכתבו דסדין ציצית הו' שז ואל תעשה דאינו מחויב ציצית אלא לאחר שנתעטף, ומקשים התוס', הא כלאים כשהוא לבוש ואינו פושטן לא חשיב שז ואל תעשה אלא עמוד ועשה, ואומר ר"י דשאני כלאים דעיקר האיסור בשעת לבישה בשעה שלבש אצל כאן לא מייחייב עד אחר שנתעטף. ע"כ.

והמפרשים תמהו על דברי התוס' האלה, דא"כ איך קאמר כאן ובתוס' שבת (קל"ב ע"ב) אימר דאמרין אחי עשה ודחי ל"ת כגון מילה צרעת וסדין ציצית דצעידנא דקא מיעקר הלאו קא מקיים העשה, ולפי דברי התוס' איך הו' סדין ציצית צעידנא הא הלאו דכלאים עובר תיכף בשעת לבישה ומלות ציצית אינו מקיים אלא אחר שנתעטף.

ועיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אה"ע סימן קמא) שכתב דאם נימא כסדרת הרנצ"ר דכל התחלת המלוה דוחה ל"ת והו' צעידנא דמיעקר לאו קא מקיים העשה מפני שאי אפשר לגמור המלוה בלתי התחלתה והו' מתעסק במלות עשה, א"כ גם צבי כלאים ציצית הוא ניחא דאף שאינו מקיים העשה עד אחר שנתעטף והלאו דכלאים עובר תיכף בשעת לבישה אפ"ה מקרי זה צעידנא דמיעקר לאו מקיים העשה דהא א"א לקיים מלות ציצית אם לא שיתעטף מקודם והו' מתעסק במלות דשעת לבישה מתחיל המלוה. עיי"ש. וכבר האריכו המפרשים בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת דברי חיים (אורח חיים חלק א סימן לא).

*

גמ'. **יו"ט עשה ול"ת הוא ואין עשה דוחה את ל"ת ועשה.** ידוע דעת הריצ"א בתוס' חולין (קמא ע"א) דאף דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, מ"מ עכ"פ הל"ת נדחה ולא לקי. ובשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן נג) בהגה"ה שם, כתב דמסוגיא דכאן ושבת (כ"ה ע"א) דאמרין יו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, וכן כתב הרמב"ם (בפ"ג מהל' יו"ט ה"ח) יש להוכיח דלא כריצ"א, דמדנקט יו"ט עשה ול"ת הא אפילו הוא עשה גרידא ג"כ אין עשה דוחה עשה כדאיתא בשלהי מס' חולין דמאי אולמא האי עשה מהאי עשה אלא ודאי דנקט אין עשה דוחה עשה ול"ת לאשמועינן דגם הלאו אינו נדחה דלא כריצ"א. ועיין בשאגת אריה (סימן ל"ג).

ועיין כעיי"ו בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ג) ד"ה ועוד יש, וז"ל: ובש"ס דציצה (דף ח' ע"ב) פריך ודאי נמי נגזור משום כחישה דאין עשה דלתו"ע, ולשי' ריצ"א שבתוס' חולין (דף קמ"א) דהל"ת נדחית ונשאר רק עשה תיקשי דמשום עשה אין לגזור אך אי נימא דהיכי דיעבור צקו"ע גזרי' ניחא גם י"ל דכיון דאיכא גם ל"ת אלא שגדחית מפני העשה שז גזרי' גם בעשה וע' כה"ג בתשו' שאג"א סי' פ"צ ובט"א חגיגה (ד' י"ח). ע"כ.

*

דהעמידו דבריהם במקום מצות כיסוי, ולא קשה מידי קושית הפליתי, ושפיר יש להסתפק אי קיימא לן כרצא או כר' אשי.

*

גמ'. אפר בירה דעתו לודאי ואין דעתו לספק וכו'.
עיי' בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ג' סימן צד) ובתו"ד כותב: לכאורה תמוה טעם רצא באיסור כסוי דם כוי מחמת שדעתו לודאי ואין דעתו לספק, הא עכ"פ מדין ספק לחומרא ידוע שיכסו בודאי ויש להחשיב לענין הכנה שהוא ודאי ולא שהוא ספק, ואיזה דמיון הוא למה שאוסר בהכנים לכסות בו דם נפור שיכסה גם צואה שהיה לו בעצם ספק צעת ההכנה אם יטרוך לכסות צואה דאפשר לא יארע שיהיה הצואה במקום המאוס לו.

וצריך לומר דיש להסתפק במי שצריך לעשות המצוה מספק מדין ספק לחומרא, אם החיוב עליו עתה למדת חיוב הספק הוא דין ודאי דאף אם האמת שגליא כלפי שמיא הוא שפטור, מאחר דעכ"פ לחסרון ידיעתו צריך לעשות המצוה, והספק היה סבה לחיוב זה. או דלא נעשה עליו מזד הספק שום חיוב ואם כלפי שמיא גליא שהוא פטור אין עליו בעצם שום חיוב, ורק אם האמת שהוא חייב יש עליו חיוב, וממילא כיון שאינו יודע וספק לו שמא הוא חייב מחוייב לעשות מזד ספק החיוב.

והנה בהכנים עפר סתם שאמר רצא שדעתו לודאי ואין דעתו לספק, אין לומר שהוא מחמת שעל הודאי חשב ועל הספק לא חשב, דא"כ היה צריך להיות באם לא ידע צעת שהכנים העפר סתם שיטרוך לשחוט עוף שיהא אסור לכסות, ואין פסיקא לו לגמ' שדם נפור הוא ודאי שדעתו על זה, הא הרבה פעמים הוא ספק כגון שהיה לו הרבה בשר מוכן וחשב שלא יטרוך לשחוט יותר וגזמנו לו אורחים אף שאינם מצוים וצריך לשחוט עוף בשבילם, וגם לא הוזכר חלוק זה לדינא.

אלא צריך לומר שכוונת האדם בהכנים עפר סתם ולא חשב כלום הוא כאמר ופירש שמכנים העפר לכסות בו כל מה שיטרוך, וסובר רצא שאין בהכנה זו אלא מה שהוא בשם שצריך, ומה שהוא ספק אם צריך יהיה ספק מוקצה שאסור כיון דלא פירש הדברים שהוא מכין בשבילם העפר אלא למה שצריך והרי דבר זה הוא ספק שמא אינו צריך ולא הוכן לזה. ולכן דם נפור אף אם בשעה שהכין העפר לא ידע שיטרוך לשחוט, הרי עכ"פ הוא דבר הנצרך כסוי בודאי, דהא אין אופן שלא יטרוך לכסותו אם אף ישחטנו בכ"מ שיהיה ונחשב מוכן לזה, דהרי הוכן לדבר הנצרך והרי הוא צריך אף שלא ידע מתחלה, דאין צורך שידע כל הדברים שיטרוך בשעה שהכין, אבל צואת קטן שלא בכל מקום שיהיה הצואה יטרוך לכסותו אלא כשזמזמן שהיה במקום המאוס לו, אין להחשיב צואת קטן שהוא דבר הנצרך כסוי בודאי דהא תלוי באיזה מקום יהיה לכן לא היו זה בכלל סתם הכנה שהוא כפי' לדבר הנצרך כסוי. וגם יש לומר עוד טעם דדבר שעושה ידיים שיטרוך לכסותו נחשב דבר הנצרך, דהא כל מעשיו נחשב לו דבר הנצרך, שלכן אף שלא

היו דרבנן, משום דחולין שנשחטו בעזרה מוכח מקרא דכי ירחק, ושם מבקרך ומנאנך כתיב (דברים יב כא), ואם כן לפי זה אף עוף דרבנן, ואם כן למאן דאמר דליף בקידושין דף נ"ז (ע"ב) שלך בשלי משלו בשלך, אם כן אף חיה ועוף דאורייתא, דהא שלך בשלו הוא. והנה ראיה לדבר דנגמרא שם בקידושין לא משמע כלל דהוי איזה חילוק דין בין ר' יוחנן לאבוי, עיי' שם.

ואם כן לפי זה הא מצוה שם במשנה חולין דף פ"ה ע"א דחולין שנשחטו בעזרה פטור מכיסוי, וידוע דכיסוי אינו רק בחיה ועוף, ואם כן אם נימא דחולין שנשחטו בעזרה נפיק מבי ירחק, אם כן חיה ועוף לאו דאורייתא, אם כן שפיר מוכח דהעמידו דבריהם לנגד מצות כיסוי, מה שאין כן אם נימא הטעם דהוי שלך בשלו, אם כן חיה ועוף דאורייתא ואינו מוכח כלל.

והנה בחולין דף י"ז (ע"ב) רבי ישמעאל דרש מבי ירחק להחיר בשר תאווה, ור' עקיבא דרש מבי ירחק לאסור בשר נחירה. ומפרש שם בגמרא במאי קמפליגו, מר סבר בשר תאווה לא איתסר כלל, ומר סבר בשר נחירה לא איתסר כלל. והקשה התוספת (ד"ה רבי עקיבא) דנימא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כלל. ותירצו דעל כרחק מאן דסובר איסור בשר תאווה, לא יכול למיסב היתר בשר נחירה, דהא בקדשים מודה דבעי שחיטה וחולין היו אסורין לגמרי, ואי תימא בחיה ועוף, הא בקרא דכי ירחק וצחת מבקרך ומנאנך כתיב, עד כאן דבריו הנצרך לעניננו.

נמצא לפי זה אף דקרא דכי ירחק משמעותו לכדר' ישמעאל, וקרא דכי ירחק לכדר' עקיבא, מכל מקום שניהן כאחד אי אפשר למדרש, רק או כרבי ישמעאל קרא קמא, וממילא דגם קרא דכי ירחק דבתריה צהבי איירי, או לכדר' עקיבא בלבד. והנה רש"י כתב שם בחולין דף י"ז (ע"א, ד"ה בשר) דמאן דאמר דבשר נחירה לא איתסר כלל, אם כן וצחת למה, ראו לומר כי ירחק ואכלת. וכתב דההוא למדרש מינייה חולין שנשחטו בעזרה, עד כאן.

ועל פי זה יתבאר המדרש, דבלא קרא דכי ירחק אין כאן ספק דודאי אסור לכסות, אף אם נימא כרצא דהוי לא תעשה לחוד, מכל מקום הא אפשר לקיים שניהם כקושית הפליתי, דמנא לן לומר דהעמידו דבריהם לנגד מצות כיסוי, והא דפטרין בחולין שנשחטו בעזרה מכיסוי, יש לומר דגם בחיה ועוף דאורייתא, דטעם דחולין שנשחטו בעזרה הוא דהוי שלך בשלו, אבל מקרא דכי ירחק מוכח איסור בשר תאווה כר' ישמעאל, אם כן על כרחק אי אפשר למדרש קרא דכי ירחק לאסור בשר נחירה כמ"ש התוספת, אם כן קשה קושיות רש"י וצחת למה, וצריך לומר לחולין שנשחטו בעזרה, אם על כרחק מוכח דלית לן הטעם דהוי שלך בשלו, דאם כן כי ירחק למה, רק מהאי דכתיב וצחת ואחר כך בשעריך נפיק, דאמרה תורה בשלך כמ"ש רש"י בקידושין נ"ז ע"ב, עיי' שם. אם כן לפי זה חולין שנשחטו בעזרה דחיה ועוף לאו דאורייתא, ושפיר מוכח

נשבת דף קכ"ד ונצילה דף ל"ז, ודרכנן שיעקרו מה"ת איתא בתוס' ערוצין שם שחשוב כדאורייתא לענין שאין ברירה. ע"כ.

*

גמ'. שם. נש"ת בית שער (חלק א"ח סימן רנג) הקשה השואל, הא ודאי אם הזמין אפר כירה מעיו"ט לכסות בו דם כוי לא מציעא דמותר לכסות אלא אפי' מחויב לכסות דהא רבא לא חייש משום התרת חלבו וגם היה דעתו על הספק ואם כן תקשי למה לא אמרו חכמים שגם כוי מחויב לכסות ציו"ט כמו שאר חיה וממילא לא יהיה כוי ספק לענין כסוי ויהיה דעתו עליו כמו אשאר חיה.

והשיב: לפענ"ד לק"מ דלכתחלה ודאי אין שוחטים כוי ציו"ט כדי לכסות משום דהוא ספק אם חייב ציטוי ואם פטור הוי הכיסוי טירחא דלא נריך וכדמסקינן התם למ"ד גזירה משום התרת חלבו ציו"ט אי מיספקא מי א"ל רבנן זיל טרח וכסי אלא דדיעבד אם שחט שפיר היה מותר לכסות משום טירחא כיון דהוי קדא"ו שמחויב לכסות רק דלרצ"י אסור לכסות משום גזירה של התרת חלבו שיטעו העולם כיון דשרי ליה טירחא ציו"ט ודאי חיה הוא ורבא ל"ל האי גזירה שיחירו חלבו אצל מ"מ אסור לשחוט כוי לכתחילה על דעת שיכסה משום שמה הוא טירחא דל"ל וגם ע"ד שלא יכסה אינו רשאי לשחוט דשמא חייב ציטוי ומצטל מצות כיסוי אלא דאם שחט דדיעבד היה מותר ומחויב לכסות והוי שריא אסור טרחא ציו"ט משום שמה הוא חיה ומחויב ציטוי רק משו"ה אין מכסין את דמו משום דאפר כירה מוכן לוודאי ואינו מוכן לספק כיון דספק אסור לשחוט לכתחילה משום טרחא דלא נריבא ציו"ט ואפשר אפי' איזמניה בפירוש מעיו"ט נמי לא מהני דבטלה הכנתו והוי מוקצה מחמת אסור דרבנן שאסור לשחוט לכתחילה אצל עכ"פ בתמא ודאי אינו מוכן לספק כיון דלכתחילה אסור לשחוט ספק והא ודאי לא תיקשי דהיה להם לחכמים להתיר לשחוט כוי לכתחילה ציו"ט דמהי תיתי יתירו אסור טרחא ציו"ט.

*

גמ'. אי הכי אפי"ו בחול נמי וכו'. עיין תרומת הדשן (חלק א סימן קפז).

*

גמ'. שחט באשפה מאי איבא למימר וכו'. עיין נש"ע יו"ד (סימן יז) וכן חרש שוטה וקטן ששחט כוי ופטורים מכסוי, וכתב הש"ך שם, צ"ס משמע דאינו רשאי לכסות כיון דרוב מעשיהם מקולקלי והוי כנצילה גמורה וכשיכסה אחי למימר שחיטה מעליוותא היא ואתו למיכל משחיטתן כן משמע בתוספות שם ד"ה סיפא וכ"כ הב"ח, ע"כ.

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן טו) הביא דברי הש"ך, וכתב: ואני תמה על הגדולים דסוגי' הש"ס לא משמע כוותיהו והתוספות לא כתבו שם אלא לפי קצת המקשה דפריך ורבנן מ"ש דלא פליגי ברישא וע"כ משום דרוב

ידע מעיו"ט שיעשה זה לאחר, מ"מ הא ידע דכל מה שיעשה הוא דבר הנריך, ועיקר הכנתו בלשון לדבר הנריך וכן בתוס' שהוא כאמר לשון זה הוא על מה שינטרך לכסות מלך מעשיו.

וניחא לטעם זה מה שמותר לכסות גם דם בהמה לנקר חצרו כדאיתא ברמ"א סימן תנ"ח סעיף י"ח באם שחטו באמצעות החצר, ולא הוזכר חלוק שדוקא באם לא היה אפשר לו לשחוט במקום אחר, וגם שהיה ידוע לו זה מעיו"ט, וגם שהיה ידוע לו שינטרך לשחוט, וא"כ משמע שכל אופן מותר אף שזאת קטן הא אסור משום שהיה ספק שמה לא יהיה במקום המאוס לו. ואף שגם הדין לזאת קטן אסור לכסות לא הוזכר בש"ע, הרי הקשה זה במג"א ס"ק ל"ג משום דקוצר המג"א דהלכה כרבא דלא פליג עליה רמי בר יבבא כדכתב במחאה"ש, ובדם בהמה כששחט באמצעות החצר לא הקשה המג"א, ומשמע דניחא לו משום דאף לרבא מותר לכסות לנקר חצרו, אף שבאם היה לו גם מקום אחר אף שציו"ט נודמן לו שלא היה מקום אחר הוא ממש כזאת קטן. והוא מטעם שכיון שהשחיטה עושה בידים הרי הוא מעשיו, וכל מה שעושה בידים הוא בכלל הכנתו סתם שהוא כמפרש שמכין לדבר הנריך דכל מעשיו נחשבו לו דבר הנריך, שלכן אף שלא ידע מתחלה שיעשה מותר, ורק בזאת קטן שאינו מעשיו והוא רק הזדמנות בעלמא במקום המאוס לו אינו בכלל הכנתו לדבר הנריך כיון שלא היה ידוע לו אם יודמן, והיה ספק צעת שהכין.

ואף שעתה שנודמן שהזאה הוא במקום המאוס לו שהוא דבר הנריך ודאי לכסות, נראה שהוא משום דאין ברירה ונשאר דדין ספק. ויש לפרש לפ"ז הא דפליגי נהרבלאי וסברי דאפילו הכנים עפר לכסות בו דם צפור מותר לכסות בו זאה, שפרש"י דקוצר דקרוצ הוא לודאי, שלכאורה הוא דוחק שיפלוגו במציאות, ונטרך לפרש דאף שגם לרבא הוא קרוצ לודאי אצל כיון שאינו ודאי ממש קוצר שאינו בכלל הכנה דם צפור דהוא ודאי ממש, וא"כ יקשה דלפ"ז ספק השקול אין לו להיות בכלל הכנה לכסוי זאה דהוא קרוצ לודאי, ואיך אמר בגמ' תסתיים דרבא אמר כוי הרי הוא כזאה מזה שאמר בהכנים עפר לרם צפור אסור לכסות זאה משום שזאה נחשב לספק, הא אפשר שאסור בתרתייהו לזאה שהוא רק קרוצ לודאי אינו בכלל הכנה לרם צפור שהוא ודאי ממש, וכוי שהוא ספק השקול אינו בכלל זאה שהוא קרוצ לודאי, ונ"ע בדעת רש"י. אצל למה שבארתי ניחא דנהרבלאי נמי סברי לזאה הוא ספק, וטעמם הוא משום דסברי יש ברירה או לגמרי או רק באיסור מוקצה דרבנן, שלכן כיון שעתה נודמן שהזאה הוא במקום מאוס הרי יש ברירה שהוא בכלל הכנתו לדבר הנריך ודאי. ורבא אף שבעירובין דף ל"ז משמע שמחלק ג"כ ברירה בין לדינא דאורייתא דאין ברירה לדינא דרבנן שיש ברירה, מ"מ במוקצה יסבור אין ברירה משום דבמוקצה ספק לחומרא, והחלוק בין דאורייתא לרבנן יסבור כהר"ן בגיטין דף כ"ה שהוא מדין ספק שדאורייתא לחומרא ורבנן לקולא. ואולי נחשב מוקצה עיקרו מן התורה כיון שהוא גם בשביל גזירת הולאה כדאיתא

והרמב"ם ריש פ"ג מפרש דגם צעפר מוכן אסור אמנם מדבריו למדתי כוונה אחרת בזה ו"ל שחט בהמה חיה ועוף ונתערב דמם לא יכסה אותו עד לערב ואם היה לו עפר מוכן או אפר ויכול לכסות הכל בדקירה אחת יכסיהו עכ"ל וכוונתו דוודאי אין לבטל מנזות כיסוי מפני טירחא אלא מפני שיכול להניחם עד הערב ואז יכסה דמסתמא כיון שנתערבו ויש ריבוי דם לא יכלה עד לערב ולדבריו ניחא מה שאמר לא כוי בלבד וכו' כלומר לא כוי בלבד יניח עד לערב אלא אפילו וכו' ואמרו בגמ' שם דאם שחט כפור מעיו"ט ולא כיסה אסור לכסותו ציו"ט משום טרחא דלא צריך כיון דפשע במה שלא כיסה מעיו"ט ולכן אפילו דם מועט כפפור שוודאי יכלה עד מוצאי יו"ט אסור לכסות ציו"ט כיון דפשע בעצמו ואין כאן מניעה משמחת יו"ט שהרי אין הכיסוי מעכב האכילה.

*

גמ'. שם. פירש רש"י [ד"ה לא כוי] דדין הוא שלא יכסוהו, שמה בהמה היא, וטרח טירחא דלאו מנזרה וכו'. ומדברי רש"י ז"ל הללו נראה דס"ל דהא דר"ז פליגא אחירוהא דרמי צריה דרב ייצא ודברא, וס"ל דטעמא דכוי שאין שוחטין אותו ציו"ט, משום דספק בהמה הוא, וטרח טירחא שלא לצורך.

ובתב צעפר המלך (פ"ג מהלכות יום טוב ה"ב) דקשה לדעת הרמב"ם ז"ל, דצדין א' כתב טעמא דרמי צריה דרב ייצא, ואילו צדין זה פסק הא דר"ז, וכתב דאפילו אם יש לו עפר או אפר מוכן, אם אינו יכול לכסותו בדקירה אחת לא יכסנו, ובשלמא לדעת הטור שכתב בסוף סימן תצ"ח דצעפר מוכן יכול לכסותו בהרבה דקירות, ניחא, דמשום הכי צריכין לטעמא דהתרת חלבו, כי היכי דליתסר אפילו ציש לו עפר מוכן, אכן לדעת רבינו קשה. ועיין בהרב לח"מ ז"ל [ה"א ד"ה וכן] מה שמירך, וכנראה דאשתמיט מנייה מ"ש הרשב"א בספר עבודת הקודש, והביאו הרב פר"ח ז"ל סימן הנזכר ס"ק י"ט.

ובמצאתי בשיטה מקובצת כת"י למוהר"א לאפאפה ז"ל שכתב משם הרב בעל ההשלמה ז"ל, לכאורה הא דר"ז פליגא אדרמי צריה דרב ייצא וכו', מיהו הרי"ף [דף ד' עמוד א' וצ'] ורבינו הביאו הא דרמי צריה דרב ייצא והא דר"ז, נראה דלא פליגי אהדדי, ואע"ג דכוי הוה שריין אי לאו טעמא דהתרת חלבו, משום דהוי ספק, ואפשר שכל הדם מחוייב לכסות, אבל בהמה חיה ועוף דאיכא ודאי טירחא שלא לצורך אסור, וכן כתב הרב ט"ז סימן הנזכר ס"ק כ"א.

אך ק"ל לדעת הרשב"א, שצמקין מ"ה כתב טעמא דרמי צריה דרב ייצא, דמשום התרת חלבו, ואילו סמוך ונראה הביא הא דרבי זירא, ו"ל, נתערב דם כוי או דם בהמה בדם חיה ועוף, אם יכול לכסותו בדקירה אחת יכסה, ואם לאו לא יכסה, שהרי נמצא טורח ומטלטל מחמת דם הכוי ודם בהמה, ע"כ, משמע מדבריו דס"ל דעת רבינו, דאפילו צעפר מוכן לא יכסה משום טירחא שלא לצורך, וכן כתב הפר"ח [ס"ק י"ט

מעשיהם מקולקלי' לך לא נחמיר לכסות משום שלא יצא מיכשול להחיר באכילה א"כ גבי אותו ואת בנו נמי לודו לר"מ מהאי טעמא דבא לימלוך מאי איכא למימר אלא ע"כ מדפליגי ש"מ דמספקי לרבנן אי רוב מעשיה' מקולקלי' או מחוקקים כדכתבו התוספות בפר הכי ד"ה מ"מ ש"מ לפום קושטא דמילתא לא קאי הך סברה קמיינתא תדע מדפריך בשלומא רבנן לחומרא אלא ר"מ מ"ט וקשה מאי פריך מר"מ דהא הסברה שסבר המקש' אליבא דרבנן ניחא לר"מ דסבירי לי' דפטור מכסוי ומאז' משום דלא אחי למיכל אלא ע"כ לפום קושטא דמילתא לא קאי הך סברה גזרינן דילמא אחי למיכל.

דובמה לזה מצינו גבי כוי דאין מכסין דמו ציו"ט אמרינן בצ"ה דף ח' ע"ב הטעם משום התרת חלבו ופריך אי הכי אפילו בחול נמי ומשני אמרי לנקר חזירו הוא צריך ופריך שחט באשפ' מאי איכא למימר בא לימלוך מאי איכא למימר אלא בחול מספיקא אמרי לי' רבנן זיל טרח וכסי ולא אחי להחיר חלבו וכיון דק"ל דבחול צריך לכסות ולא חיישין להתרות חלבו אלא דאמרי מספיקא אמרי לי' רבנן זיל טרח א"כ ה"נ לא גזרינן דילמא אחי למיכל דיאמרו מספיקא אמרי רבנן זיל טרח וכסי ואין כאן איסור לכסוי לפי מסקנ' בש"ס כן נראה ברור. ע"כ.

*

גמ'. אלא אפילו שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמן זה בזה וכו'. עיין תוס', ובערוך השולחן (אורח חיים סימן תצח סעיף לו) כתב, אבל הדבר תמוה דצעפר מוכן לגמרי למה נבטל מנזות כיסוי בשביל טירחא קלה ואמת שרבותינו בעלי התוס' הקשו זה ותרצו דשז ואל תעשה יש כח בידם ע"ש ואינו מוכן דאמת הוא שיש כח בידם אבל מה ראו לתקן כך ועוד מהו לשון דקירה אחת שתי דקירות דלשון זה אינו אלא על דקר נעוץ אבל על כיסוי אפר ועפר ה"ל לומר כיסוי אחד שתי כיסוים ועוד מה שאומר לא כוי בלבד אמרו אלא אפילו וכו' מה עניין כוי לשחט בהמה וחיה ככוי גזרו משום התרת חלבו כמו שנתבאר אבל צהמה וחיה הוא משום טירחא ו"ל דהצרייתא סוברת דגם ככוי הוי מטעם טירחא.

וב"ל ברור דמכל זה כתב הטור ו"ל ונראה אם יכול לכסותו בדקירה אחת כיון ששחט כבר מותר אפילו אין לו עפר מוכן רק שיהיה לו דקר נעוץ ועפר חיחות ואם יש לו עפר מוכן יכול לכסותו ואפילו בהרבה דקירות עכ"ל וס"ל להטור דדין זה אינו אלא לענין דקר נעוץ שיש שם איסור גומא וכמ"ש בסעיף כ"ד שיש איסור דרבנן בזה שייך לומר סברה התוס' שהעמידו דצריהם לבטל מנזות כיסוי בשז ואל תעשה כשצריך שתי דקירות דכלא"ה מותר אפילו בהרבה דקירות כמ"ש בסעיף כ"ו אבל כשיש לו עפר מוכן לגמרי פשיטא שמוותר בכל גווני והמפרשים נתקשו בדבריו ולדברינו דבריו מוכרחים [ע' בהגהות הטור שכתב כעין זה ואולי גם י"ל דהטור סובר דגם כאן חששו מפני התרת חלבו דכשיראו שני דקירות יסבירו שניהם חיות היו ועצ"ח וט"ז סקכ"א שהאריכו בזה ולמ"ש א"ש הכל ודו"ק].

גמ'. שם. עיין צו"ת משיב דבר (חלק ב סימן יא) ע"ד מנהג השו"צ שוחט עופות, שמטיפים טפה ראשונה ושניה על אפר, וכל הקלות דם ממנה בעצמו של שופכין, ומסתפק השואל אם שפיר עצדו.

והשיב. הנצי"צ צוה: גם אנכי בראותי מנהג השוחט בעיניה"כ בשחיטת כפרות צבית, אינו מטיפף אלא אחיז טפות ומשליך את העוף, היה קשה בעיני, אמנם כבר כתב בד"מ בשם שחיטת הראשונים דדי בטיפה אחת, אלא גאונות בתראי מחו לה אמוחא מתרי טעמי, היינו הגאון צעל משכנות יעקב וצעל ברכת ראש על מס' נזיר בסוף הספר, האריכו לומר דאף ע"ג דקיי"ל כר"י דמו אפילו מקצת דמו, מכ"מ מזה לכתחלה לכסות כל הדם, ור"ה מדאיתא במס' ציזה (ח' ב') גבי נתערבו דם בהמה חיה ועוף ל"ש אלא שאינו יכול לכסות בדקירה אחת כו' מבואר הא דם חיה ועוף לחוד שרי אפילו כמה דקירות, והכי איתא ברא"ת (סי' תצ"ח סי"ד) בהגהת רמ"א, ואמאי הא במקצת דם י"א ידי כסוי אלא מזה לכסות כל הדם.

ואני אומר דאף על גב שאין מזה לכסות אלא מקצת דם, מ"מ אם רוצה לכסות כל הדם הכל בכלל מזה, וכמו בחגיגה שקרב צי"ט ונו"נ אסור, מכ"מ יכול להקריב עשר חגיגות צי"ט כמבואר בחגיגה (ח' ב') אמר רבין אר"י הפרש עשר בהמות לחגיגתו כו' והתוס' שם הביא לשון הירושלמי אר"ש בן אבא אר"י לעולם הוא מוסף והולך ודוחה יו"ט עד שיאמר אין עוד בדעתו, ומה הטעם נהגו הגאונים לתקוע ברה"מ מזה קולות אע"ג דשבות הוא לתקוע יותר מן הזורח כמש"כ הרא"ש ברה"מ פ"ד (ס"א), אלא כ"ז שצדעתו לתקוע הו' מזה ומיקרי הכל דאורייתא, וכלל זה עיקר גדול והארכנו צו בהע"ש (סי' כ"ג אות ג') צס"ד, ודוקא במקום איסור מה"מ דעשה דוחה ל"ת, אינו מותר אלא כפי ההכרח לנאת י"ח ולא יותר, אבל במקום איסור דרבנן, כל שצכלל מזה ה"ו דוחה איסור דרבנן, וה"נ אף ע"ג שיוצאין י"ח כסוי בטיפה א' מכ"מ כ"ז שמכסין יותר ה"ו בכלל מזה כסוי. ע"כ. עיי"ש עוד.

ובי"ב: איך שהוא, מש"כ בד"מ בשם שחיטת הראשונים דסגי בכיסוי טיפה אחת לכתחלה הוא נכון וקיים. המקום ית"ש יעמידנו על קרן האמת והוא התכלית והחותמות. ע"כ.

*

גמ'. מהו דתימא נגזור דקירה אחת אטו ב' דקירות וכו'. קשה הכא פשיטא ליה דלא גזרינן דקירה אחת אטו שתי דקירות ואילו לקמן דף ל"ה ע"ב קאמר הגמרא סברא גבי שלשול פירות משום הפסד גשמים אף על גב דשבת שרי ארבע וחמש קופות מכל מקום יו"ט דקיל ואתי לזולתי ציה כלל וכלל לא. ונראה לי צס"ד דהתם עבד להנאתו שלא יתקלקלו הפירות לכן יש סברא לחוש ולגזור אבל הכא שעושה בשביל לקיים מצותו יתבדק לא חיישין שחלול ציום טוב כדי לקיים המצוה דהא מצוה והא מצוה. בן יהודה.

*

שם] שזה דעת הרשב"א, וכיון שכן קשה דאמאי הוצרך לטעמא דרמי צריה דרב יצא, וליכא למימר דס"ל כמ"ש הרב ההשלמה, דכיון דספק הוא ואפשר שכל הדם חייב לכסות לא אסרו משום טירחא שלא לזורח, דאם כן קשה דאין כתב דצנתערב דם כוי צדס חיה אם אינו יכול לכסותו בדקירה אחת לא יכסה שהרי נמצא טורח מחמת דם כוי, הא כיון דהו' ספק, ואפשר שכל הדם חייב בכסוי, לא אסרו משום טירחא שלא לזורח.

ואפשר לומר שמ"ש הרשב"א שהרי נמצא טורח ומטלטל מחמת דם כוי, לאו מדינא קאמר, אלא כונתו לומר דדוקא בדקירה אחת דליכא טירחא מחמת דם כוי, אז יכול לכסותו, וליכא למיחש להתרת חלצו, שיאמר אי לאו דדם חיה הוא לא הו' מטרחי ליה רבנן, שהרי אין כאן טירחא מחמת דם כוי, אבל צב' דקירות, כיון שנמצא טורח מחמת דם כוי, איכא למיחש שיאמר אי לאו דדם חיה הוא לא הו' מטרחי ליה רבנן לכסות, אלא היו אומרים שלא יכסה, כדין נתערב דם בהמה צדס חיה, ואיכא למיחש שיצא להחיר חלצו. ועיי"ל דס"ל להרשב"א דכיו נמי יש לאסור, שמה בהמה היא ונמצא טורח טירחא שלא לזורח, ואע"ג דספק הוא, אלא דאפילו הכי הוצרכו כיו לטעמא דהתרת חלצו, לעיקר דינא דמתניתין דקתני כוי אין שוחטין, משום דאין סברא לומר דמשום ספק טירחא שלא לזורח לא ישחוט וימנע משמחת י"ט, וכיון שכן הרי נמצא דהך טירחא הו' לזורח י"ט, דצלא"ה אינו יכול לשחוט, אמנם בשחט חיה ועוף ונתערבו דמן, כיון שהכסוי אינו מעכב את האכילה, שפיר יש לאסור משום טירחא שלא לזורח, כיון דצלא"ה יכול לאוכלו, ומשום הכי בשחט את הכוי ונתערב דמו צדס חיה כתב הרשב"א דלא יכסה, כיון דכבר עבר ושחט, ואיכא למיחש שמה בהמה היא ונמצא טורח שלא לזורח, ועיין בספר קיקיון דיונה.

ובן האמור צוה, נראה שאף רש"י ז"ל חיל ומודה דהא דר"ז לא פליג אדרמי צב' יצא, דהא דר"ז צרייתא היא דתני ליה, אלא דרש"י ק"ל ליטנא דצרייתא, דקתני לא כוי צלצד אמרו, אלא אפילו שחט וכו', דהך ליטנא משמע דטעמא דכוי וטעמא דשחט חיה ועוף צי"ט ונתערבו דמן חדא מילתא, דצתרוייהו איכא איסורא דטירחא שלא לזורח, דאל"כ מה הלשון אומרת לא כוי צלצד, הא התם טעמא לחוד, משום התרת חלצו, והכא טעמא לחוד, מש"ה הוצרך לומר דה"ק, לא כוי צלצד אמרו דאין מכסין, דדין הוא שלא יכסהו וכו', כלומר דהא דצריכין לטעמא דהתרת חלצו, היינו לעיקר דינא דכוי אין שוחטין אותו, דהתם ליכא למיסר משום טירחא שלא לזורח, שהרי זורח שחיטה הוא כמ"ש, אמנם לצת דאסרו חכמים לשחוט משום גזירת התרת חלצו, אם עבר זה ושחט את הכוי, צלאו טעמא דגזירה משום דהתרת חלצו, מדינא הוא דאסור, משום טירחא שלא לזורח, והו' שדקדק רש"י ז"ל וכתב דדין הוא וכו', כלומר דצלאו גזירה משום התרת חלצו מדינא אסור. עכ"ד הרב שער המלך.

*

באכילה. ע"ש. ושכ"כ הראצ"ן. ודחה העה"ש, דמשום איסור כסוי ציו"ט המירו לאכול בלא כסוי. ע"כ.

ובגוף הדבר עיין צ"י יו"ד (סי' כח) שכתב, שהאחרות חיים הביא ראיה להחיר העוף לאכילה קודם כסוי דמו. ע"כ.

והגאון משחא דרבותא (שם), כתב, שנראה שהראיה היא מחולין (פד ע"ב) השוחט לחולה בשבת אין מכסין את דמו, ואם היה הכסוי מעכב אכילת הבשר, למה אינו מחוייב בכסוי, והיה הכסוי דוחה שבת כמו השחיטה, וכדקי"ל שאין מאכילין אותו בשר נבלה, ה"נ יכסה כדי שלא יאכל איסור. א"ו שאין הכסוי מעכב אכילת הבשר. ע"כ.

ובאמת כן הוא באחרות חיים יו"ד (עמוד שצג). וז"ל: השוחט לחולה בשבת אינו מכסה עד אחר השבת, לפי שלא נתנה שבת לדחות אלא למה שצריך לחולה דיינו השחיטה, אבל הכסוי אינו מעכב הבשר מלאכול. ואם רשומו ניכר במו"ש חייב לכסות. ע"כ.

וב"ב בזהל מועד (הל' שחיטה דרך ז נתיב א) בזה"ל: הכסוי אינו מעכב לאכול הבשר, הילכך השוחט לחולה בשבת פטור מלכסות. ע"כ.

וע"ע בגליון מהרש"א (יו"ד ר"ס כח) שהביא ראיה הנ"ל מסוגיאין, שאין הכסוי מעכב האכילה. וכן העיר בזה גם צביאורי הגר"א ציו"ד (סי' כח סק"ב).

דף ט ע"א

גמ'. גא' עיפה מערב יו"ט וכו'. כתב המחבר בשו"ע (או"ח תקו, ג) הלש עיסה ציום טוב, יכול להפריש ממנה חלה, ולהולכה לכהן, (שרי אפילו הפרישה מאתמול). אבל עיסה שנלושה בעי"ט, אסור להפריש ממנה חלה צ"ט.

ובתב הרמ"א, אלא אוכל ומשייר קצת, ולמחר מפריש מן המשויר חלה.

ועיין מג"א (סק"ח) דבע"פ שחל בשבת ושבת להפריש חלה בע"ש מלחם חמץ שאפה לשבת אסור לאכול ממנו דהא ינטרף לבשר החמץ וא"כ נמצא אכיל טבליים למפרע וכדאמר' בגמ' שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבליים למפרע וא"ל יתן המשויר לעכו"ם במתנה והעכו"ם יחזור ויתנו לו אחר הפסח ויפריש חלה דהא אסור ליתן על תנאי וא"כ שמא יאכלנה העכו"ם ונמצא אכל טבליים, וא"ל כיון שא"א לאכול ממנו בלא הפרשה מותר להפריש בשבת דהרי חלת א"י ג"כ אסור לאכול ממנה בלא הפרשה ואפ"ה אסור להפרישה צ"ט, ומסיים המג"א: לכן נ"ל דאין להם תקנה.

והבשנה ברורה (סק"ג) כתב, ובע"פ שחל להיות בשבת שאפה לחם חמץ על שבת שאי אפשר לאכול ולשייר ולהניח עד למחר אם לא הפריש חלה מע"ש הסכימו כמה אחרונים דסמכין דדיעבד אהני פוסקים בדחת חו"ל שרי להפריש אפילו בשבת ויו"ט ויפריש ויתנה לכהן קטן פחות

גמ'. שם. הקשו המוס' (ד"ה תני) וכי יש כח ציד חכמים לעקור דבר שהוא מן התורה, דהא כסוי דאורייתא דכתיב וכסוהו בעפר. ומתירא המוס' דשז ואל תעשה יש כח צידם, יעו"ש. והקשה הקוצן שעורים (סימן ל) הרי האיסור של שמי דקירות בעפר מוכן הוא רק משום טירחא יתירה דהיינו שלא יטרח לכסות גם את דם הבהמה, וקשה כיון שהחיוז לכסות את דם החיה הוא מהתורה, ואין דרך לכסותה אלא בשמי דקירות, למה יפטר מחיוז זה, והדבר תימה לעקור מזה מהתורה שזז ואל תעשה מפני טורח מועט כזה.

וראיתי בספר חשוקי חמד עמ"ס כתובות (מד ע"א) שכתב ליישב את קושיית הקו"ש על פי דברי הרמב"ן (פרשת ויקרא כג כד) שכתב וז"ל: נטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ציום טוב אפילו מדברים שאינן מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החציות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מצית לבית וממקום למקום, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה, יהיו עומקים על החמורים, ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יציאו ציום טוב, והיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף, והשלחנים על שלחנם והזובים לפניהם, והיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בזה, והותרו הימים הטובים האלו, ואפילו השבת עצמה שכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שבתה ומנוחה לא יום טורח. וזהו פירוש טוב ויפה. ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי ששנו זה לשון אחר, אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת, מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מניין, אין לי אלא ברשות, במצוה מניין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות, תלמוד לומר שבתון, שבות... מכל מקום צין שיהיה פירוש הברייתא הראשונה כמו שאמרנו, או שהן כולן אסמכתות, אבל פירוש "שבתון" כך הוא, שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו, והוא ענין הגון וטוב מאד, יעו"ש, ויעיין צריטצ"א בראש השנה (דף לב ע"ב) שכתב על דברים אלו ש"ו מרגליות שבידינו מרבינו הרמב"ן. ואם כן אולי יש לומר שכל מה שזו"ל קבעו שהוא טרחא יתרה ציום טוב, אינו איסור דרבנן רגיל, אלא הוא קרוב לאיסור תורה של 'שבתון', ואף במקום קיום מצוה, ולכן עקרו דבר מהתורה אפילו שהוא רק טרחא מועט, כי כל דבר מיותר אפילו אם הוא דבר מועט, הוא בגדר עבודה ציום טוב וקרוב לאיסור תורה.

*

גמ'. שחט צפור מערב יו"ט אין מכסין אותו ביו"ט. עיין בערך השלחן יו"ד (סימן כח סק"ג), שכתב להביא ראיה שאין הכסוי מעכב דדיעבד, ממה דאמרינן כאן שחט צפור מערב יו"ט אין מכסין אותו ציו"ט. ופרש"י אין מכסין אותו ציו"ט, שהיה לו לכסות מצעו", ומשום אמונעי משום שמחת יו"ט ליכא, דמשום דלא מכסה דם לא מתסר צפור

אמנם הט"ז (שם סק"ז) כתב לתוך, דהא לא מצי לאכול קאמר דהיינו שצריך לשיר חלק הכהן בשלמא בשאר עיסה אופה חלק הכהן בשביל הכהן משא"כ בזה שהיום לא יאכל הכהן חלקו שהרי אסור להפריש א"כ אופה חלק א' שלא לצורך י"ט. וכו'.

וע"ע במג"א (סק"י) שמציא דהצ"ח פסק כמרדכי דאסור לאפות כמו עיסה חציה של עכו"ם (כמ"ש ס"ו) משום דאפשר לחלק העיסה אלא דאיסורא דרביע עליה דאין מגזיין חלה צ"ט, עכ"ל, וכתב המג"א, ונ"ל ראייה ברורה דשרי ממתני' פ"ג דפסחים כמ"ש ס' תנ"ז ס"ב דהתם ג"כ מותר להפרישה רק שעושה משום איסור חמץ, ומ"כ במרדכי על קלף טעם אחר שאם אחת מחיר לאפות ולשיר א"כ לא הועילו חכמים כלום בתקנתן שקנסוהו הו"ל ולא הפריש מעי"ט ומ"מ נ"ל להקל עס' תקי"ב סא"ב ולפ"ז שהטעם משום קנס אפשר דבשכח להפריש מעי"ט מותר להפריש צ"ט אצל מסתמא הפוסקים משמע דאין חילוק.

*

בתב הרמ"א (תקו, ג) ואם רוצה יוכל ללוש עוד עיסה אחת ציוס טוב ויצרפם יחד, ויפריש מאותה עיסה גם על מה שלש מעי"ט. (הגהות מיימוני פ"ג ומרדכי פרק אלו עוברין ובי"ב בשם תוספות פרק קמא דביצה).

ודוקא צ"ש בהעיסה אחרת שיעור חלה אצל צאין זה כשיעור חלה דמזרפה עם הראשונה שיש זה אסור דדמי כמאן דמפריש חלה מעיסה שנילושה מעי"ט [מחש"ש ופמ"ג ויד אפרים] ויש מקילין דאפילו אין זה כשיעור וע"י צירוף קל ובמקום הדחק יש להקל. (מ"ב).

ולפי מה שפסק המחבר צ"ד ס"ס שכ"ה צ' עיסות שיש בהם בכל אחת שיעור חלה א"כ לא צירוף כלי ולא נגיעה אלא מניח שחיה לפניו ומפריש מזה ע"ז והכא נמי כן אם היה בכל אחת כשיעור. (מ"ב).

*

גמ'. שם. דהא דגזרו על הגזנת תרו"מ בשבת ויו"ט, יש בזה ארבע טעמים בראשונים, א' משום תקון הטבל, ב' משום תקון התרומה לעשותה איסור לזרים ומותר לכהנים גם בלי איסור תקון הטבל, ג' משום איסור צורה, ד' משום סרך איסור דאין מקדישין. ועיין בשו"ת שצט הלוי (חלק ד סימן לח) שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. פרש"י, ואע"ג דתנן וכו' שהרי מותר לגלגלה צ"ט ולאפותה, עכ"ל. כתב מהר"מ לובלין, שמקשין העולם א"כ גזי כפור נמי הרי החירו לו לשחוט לכתחלה ולכסות בעפר מוכן וא"כ מהאי טעמא גופא לישתרי אפילו נשחט מערב יו"ט כמו בעיסה, ותיירך בפשיטות דבאמת הא דרבה אמתני' קאי ואיירי כשאין לו עפר מוכן דה"ג לצ"ה אסור לכתחלה אלא צדיעצד שרי ע"י דקר נעוץ והיינו דוקא בשחט צ"ט משא"כ בשחט מערב יו"ט, עיי"ש.

מט' או אפילו לגדול שטבל ואף דיש אחרונים שקוצרין דאין לו תקנה לפת זה לאכלה מ"מ במקום הדחק שאין לו פת אחר לשבת יש לסמוך להקל. וע"ע בצירור הלכה מ"ש בזה.

ועיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן צז) שהציא דברי המג"א, ותמה עליו דאין דמיונו עולה יפה, בשלמא חלת א"י כיון דמדאורייתא חייבת בחלה הוי תיקון מעלי' ולכך אסור להפרישה אצל חלת חוץ לארץ דאין חייבת מן התורה כמו שפירש"י דכל המנות התלויות בארץ אינו נוהגת אלא בארץ א"כ לא הוי תיקון כלל.

וישוב כותב: ובאמת לא על המג"א יש לי תלונה אלא גם אפי' רש"י והרא"ש, דהא צפ"ק דצינה דף ט' ע"א אמר רבה גלגל עיסה מעי"ט מפריש ממנו חלתה צ"ט ופי' רש"י אע"ג דתנן לקמן אלו משום שבות כו' אפילו הכי מפריש שלא גזרו על תרומת עיסה שהרי מותר לגלגלה צ"ט ולאפותה כדי לאכול פת חמה והרא"ש מפרש טעמא דרבה כיון דק"ל דחלת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש לא מיחזי כמתקנו כיון דיוכל לאכול בלא הפרשה עכ"ל, ולא ידעתי כיון דמוכח מסוגי' הש"ס דבחלת ח"ל מיירי א"כ דילמא טעמא דרבה כפשטא דברייתא דחלת ח"ל כיון דאין חיובה מן התורה לא חשיב תיקון כלל כמו אם נטמאה בולד הטומאה. ורש"י אפשר מילתא פסיקתא נקט דאפילו בחלת א"י הדין כן לרבה דלא גזרו על חלת עיסה שהרי מותר לגלגלה צ"ט, אצל הרא"ש קשה דמאי דוחקה לפרש משום כיון דיוכל לאכול בלא הפרשה לא הוי חשיב תיקון תיפוק ליה כיון דמן התורה אין צריך תיקון לא חשיב תיקון.

וא"ל דסבירא ליה דגזרינן חלת ח"ל אטו חלת ארץ ישראל בשלמא גזי טומאה מוקמינן בכהנים דזריז' אצל גזי חלה גזרינן הא אטו הא, זה אינו, דהא להרא"ש דמפרש דרבה לא איירי בחלת ח"ל למה לא גזרינן אטו חלת א"י אלא ע"כ בשני מקומות לא גזרינן. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

ובגוף דברי המגן אברהם הנ"ל, עיין בספר חלת לחם על הלכות חלה (סימן י ס"ק ז) מ"ש בזה, ושם כתב דיש תקנה להפריש חלה בשבת ע"י קטן שהגיע לעונת נדרים, ואי משום דאין שליחות לקטן לזה כתב שיקנו לו במתנה העיסה או הלחם, והיכא דדעת אחרת מקנה אותו קונה מדאורייתא ותהא העיסה שלו ויוכל להפריש, עיי"ש. וע"ע בשו"ת הר נצי (או"ח ב סימן א).

*

המרדכי כתב שאין לאפותה צ"ט שאין יכול לאוכלה, מיהו אם גלגלה ואפאה מעי"ט ולא הפריש חלה מצי לאכלה ובלבד שניחא כדי חלה כו', עכ"ל. וכו' צ"י (סימן תקו) ע"ז, ויש לתמוה אמאי אינו יכול לאוכלה הרי בח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש וכו"נ דעת הפוסקים שיכול לאפותה צ"ט, עכ"ל.

ובשו"מ הכי פסק רמ"א (שם) שמותר לאפות הפת על ידי שיאכל ממנו ויפריש אחר כך חלה.

מהני אם היה מפרש אח"כ חלה מכל חתיכה וחתיכה צפני עזמה והיתה הפרשה זו מועלת שפיר גם על מה שכבר נאכל כיון דיש כאן הפרשת חלה מכל עיסה ועיסה, אבל מאי מהני מה שהוא מניח אח"כ את כל החתיכות יחד בסל אחד ומפרש מן כולם רק אחת, דבשלמא גוף החתיכות עצמם מישתרו שפיר בהפרשה זו כדין כל שתי עיסות דע"י צירוף מהני שפיר הפרשה מעיסה אחת על חצרתה, אבל מ"מ על חלקי העיסה שנאכלו כבר ואינם מונחים עכשיו בתוך הסל וגם לא היו מעולם מחוברים לחתיכה זו שהוא קורא לה שם חלה איך מהני לן הפרשה אחת, דמה סברא הוא שמועיל צירוף סל גם על מה שכבר נאכל ואינו עכשיו בעולם. ועיין בהגהות יד אפרים בשו"ע או"ח (סי' תק"ו) שהקשה קושיא זו על דברי התוס', ונשאר בתימה. ועיין להגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה (תניא סימן קג) שהאריך לצרר דברי התוס'.

*

גמ'. שם. פי' בתוס', דוקא גלגל דהיינו ערס אבל לש אסור. והקשה השפ"א, דא"כ בעיסה גופא היו מצי לאפלוגי צין ערס ללש ולמה הוצרך לחלק צין שחט לגלגל. ותרין דבשחיטה רבותא קמ"ל אע"ג דאפשר שיתבטל המנחה אם לא יכסה ציו"ט דהדס יהי' נבלע בקרקע עד הערב משא"כ בחלה דלא יתבטל המנחה גם אחר יו"ט.

*

גמ'. שם. כתב בלקט יושר תלמיד התרומות הדשן (חלק א עמוד קא ענין א) וז"ל: פ"א שכחה אשתו ליקח חלה בעיו"ט, ציו"ט ראשון לא רצה לאכול מן הלחם שקורין "רישקא" עד למחר. אע"ג דאמרין בגמרא פ"ק דביצה חלת חוזה לארץ הולך ואוכל, מ"מ כיון שכתב האשירי פ"ק דביצה ר' חיים משמיה דרש"י דהוה תיקון לא רצה לאכול ציוס ראשון של גלויות. אבל ציוס שני אכל ומשייר מן הלחם כדי ליקח חלה בחול, ובחול לקחה אשתו חלה מן הלחם הנשאר בלא ברכה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן צח) שהשואל שם הגה"צ ר' יהושע מדזיקוב ז"ל הביא מיומא (דף פג ע"ב) לא נריכא בשבת, בשבת נמי פשיטא, טלטול מדרבנן הוא. ובכפות תמרים שם הקשה, דהא הטעם הוא משום מתקן. והביא בשם האחרונים דאיסור טלטול הוא בשביל התיקון, וע"ז הקשה דהא רבה ס"ל כאן דכל שיוכל לאכול ואח"כ להפריש ל"ש תיקון, כמ"ש התוס' בשם התוספתא. וע"ז השיב השואל ומשיב: הנה באמת אותן האחרונים איני מכיר, ואדרבא מזה רא"י למ"ש הכפות תמרים דכאן האיסור משום טלטול, ופריך הש"ס שפיר.

ובמה שהכריע מעלתו מדאסור משום טלטול מוקצה והרי יוכל ליתן עינו בצד זה וליכא משום טלטול מוקצה. לפענ"ד אין רא"י, דכאן דנריך לטול התרומה והמעשר ממנו דהא למד"ד דטבל חמור א"כ לא סגי בלא הפרשה א"כ נריך להפריש

משמע מדבריו להדיא דבעפר מוכן שרי לרצה אף בשחט מערב יו"ט אלא דמסמימת לשון כל הפוסקים נראה ברור דבכל ענין אסור בשחט מערב יו"ט אפילו ביש לו עפר מוכן, וכ"כ להדיא המגן אברהם (סימן תצ"ח ס"ק ל"ט).

ועיין פני יהושע שכתב דלענין ישוב לשון רש"י אין אנו צריכין לפירוש מהר"ם, שדברי רש"י בלא"ה עולין יפה דבשלמא גלגל עיסה כיון דהגזירות תרומות ומעשרות לאו מכללא אחיין אלא גזירה מיוחדת גורו רבנן שאין מגביהין תרומות ומעשרות ולא ראו לכלול בגזירה זו ענין החלה לפי שכל עיקר חלה בשעת לישה היא והלישה הותרה ציו"ט לכך הוציאו ענין חלה מגזירה זו ולא ראו ג"כ לאסור צנילושה מערב יו"ט דמלתא דלא שכיחא הוא ללוש מערב יו"ט וליטול חלה ציו"ט וכדאמרין בעלמא מלתא דלא שכיחא לא גורו רבנן וכיון שלא נכללה בגזירת האיסור ממילא נשארה בהיתירא, משא"כ ענין הכיסוי אינה גזירה מיוחדת לאיסור אלא מכלל האיסור שאסרו לטלטל עפר שלא לצורך אחת אלא אדרבא הוציאו מן הכלל והתירו לטלטל עפר או אפר לצורך כיסוי משום שמחת יו"ט או מצות כיסוי והיינו דוקא היכא דשחט ציו"ט אבל אם שחט מערב יו"ט לא התירו וממילא נשארה באיסורה כמו שאר טלטול עפר שלא לצורך.

אמנם בלא"ה כתב הפנ"י דדברי מהר"ם ז"ל נראה עיקר לדינא, ולא מטעמיה רק מזה ע"כ ע"כ, דמהיכא תיתי נעקור מצות עשה דכיסוי ידיים בשחט מערב יו"ט ולא נתיר לו ע"י עפר מוכן כיון שאין צו צד איסור לגמרי שהרי אפילו בעפר דר"י אמר בפירוש שעושה צו כל נריכו וכ"ש בעפר מוכן דמתני', ואף דלענין כוי אמרו לעיל דמוכן לודאי ואין מוכן לספק היינו משום דאין דעתו על הספק אבל הכא דשחט מערב יו"ט ודאי דעתו עליו טפי מרוק או נואה.

ובי"ם הפנ"י: סוף דבר לענ"ד הדבר נריך תלמוד אם לא שנאמר שאם נתיר לו אף בשחט מערב יו"ט דלמא אחי למטעי דטעם ההיתר משום דאחי עשה ודחי לא תעשה ויכסה דבר האיסור משא"כ כשאנו אסורין בשחט מערב יו"ט איכא היכרא דבדר וליכא למיטעי, כן נראה לי ועדיין ז"ע.

*

גמ'. שם. כתבו התוס', דאם יש לו כמה עיסות שגלגלם מערב יו"ט והיה בכל אחת שיעור חלה ושכח ולא הפריש עד למחר נריך הוא לשני חתיכה אחת מכל עיסה ועיסה ובחזרה"מ יינה כל החתיכות בסל אחד ומנרפן לחלה ויפריש מן כולם אחת כדין חלת חו"ל שהוא אוכל והולך ואח"כ מפריש, עכמו"ד התוס', והוצא דין זה בשו"ע או"ח (סי' תנ"ז).

ולבאורה יש לתמוה הרבה על דין זה, דהנה אף דקיי"ל דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, והיינו משום דלא חייבו חכמים בחו"ל כי אם חוצת הפרשה אבל לא גורו על העיסה איסור טבל היכא דמקיים אח"כ מצות הפרשה, אבל מ"מ היינו דוקא היכא שהפרשה שלאח"כ היא מאותה עיסה עצמה שכבר נאכלה, וה"נ כאן בנדון זה של התוס' הוה

כדאמ' גבי תרומה צפ' ראשית הגז (קל"ו ע"ב) וצפ' צבל מערב' (ל"ז ע"ב) וגבי חלה נמי ראשית כתיב ומיהו מוקף ודאי לא בעי' מדשרי' אוכל והולך ואח"כ מפריש. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב צש"ת מהרש"ם (חלק א סימן קסד): ובעיקר הסברה שהציא רש"י מהא דשבת (קמ"ב) ותוס' גיטין (ל"א) דהיכא דאפשר לאכול צלל תיקון מותר לתקן וליכא משום מתקן והציא מהשאגת אריה סימן נ"ו שהוכיח דלדינא גס היכא דאפשר בתקנה ליתן לעכו"ם ולשאלו ממנו אסור כיון דמתחלה לא היה מתוקן וכמ"ס התוס' בחולין (ד').

הנה לענ"ד יש להוכיח כן מש"ס דביצה (ט' רע"א) דמסיק רבא דגם בחלת ח"ל דאוכל ואחר כך מפריש אפילו הכי אסור להפריש כיון דאם קרא שם אסורה לזרים. וע"ש ברש"י ותוס' ד"ה גלגל וכו' דגם בח"ל מיחזי כמתקן אף דבלא"ה יוכל לאכול יעו"ש ותצין ובע"כ משום דמתחלתו אינו מתוקן מיחזי כמתקן.

ולא דמי למ"ס הר"ן פ"ג דסוכה צביאור דברי הר"ף צמ"ש דכיון דלולב א"צ אגד אף דמנא לאגדו מכל מקום שרי לאגוד ציו"ט וליכא משום מתקן כיון דבלא"ה כשר דשאני בהפרשת תרומה דמתהווה דבר חדש על ידי ההפרשה דנאסר לזרים משא"כ בשאר מקומות אין צוה משום מתקן. וע' רש"י סוכה ל"ג ב' ותוס' יומא ל"ד צהא דאית ליה הושענא אחריתא לכן ממעטין וליכא משום מתקן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צש"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן נט) ע"ד השאלה, צנחתיים (שאינם נאמנים בעצמם), אשר יומם וליילה לא יצדו, מאפיית פת וכל מיני פת הבאה בצקנין, ויש להם משגיח על הכשרות, וגם על הפרשת חלה, אבל אף שהמשגיח יוצא ונכנס שם בתדירות, אבל אי אפשר שיהי' שם בכל לילה ואפי', שצכל עיסה ועיסה, ויש לחוש, שמא צינתיים, הי' כבר עיסה א' נילוש ונאפה ונמכר קצת, או אפשר לפעמים גם כלו, קודם הפרשת חלה.

והשיב: המשגיח יקח חלה, צעת שהוא שם, מכל עיסה ועיסה, וכן מכל הפת האפוי, שלשו ואפו צעת שלא הי' שם, ורק משום החשש, שצבר לשו ואפו איזה עיסה, וכבר נמכר צינתיים, (ואולי כבר נאכל קצת), ילוא שהפועלים ישאירו קצת, מכל עיסה ועיסה, צעת שהמשגיח אינו שם, ואח"כ יפריש המשגיח מהם לשם חלה. ואף שכמוצן, יש לחוש שהפועלים יפשו, ולא ישאירו מכל עיסה ועיסה, מ"מ אין חשש בדיעבד, דדאי אפשר צענין אחר וכדלהלן.

דהנה נודע הלכה, בחלת חו"ל, דאוכל והולך ואח"כ מפריש, וכן נפסק להלכה צש"ע (י"ד סי' שכ"ג), דהקילו זה שמי קולות, א' דאינה טובלת, ומותר לאכול קודם הפרשה, ב' דל"צ מן המוקף, דהרי מה שנאכל אינו סמוך לנפרש, עי' עה"ש שם, - אבל כ"ז צעיקה אחת שנילוש ביחד, אבל צשתי עיסות צריך הקפה, וכמזואר צצ"י שם צשם סמ"ג וכלבו,

דאם יתן עיניו צצד זה ויאלל המחשבה מצטלת דהמעשה מצטל המחשבה.

וב"ש מרש"י יצמות ד' צ"ג ל"ק דאלולי שאסור להגצי' תרומות ומעשרות הי' הטלטול מותר דלא אקצי' מדעת'י' אבל כל שאסור להגצי' שוב אקצי' מדעת'י' ואסור משום מוקצה. אמנם אף א"צ דאסור משום מתקן לפענ"ד סוף סוף כל שמפריש הי' מתקן.

אמנם נראה דצאמת קשה על אצו' דשמואל דלמה יאסר דהא הוא מיירי בחלת ח"ל דהרי פריך הש"ס עליו משמואל וא"כ הרי קיי"ל דצוולד הטומאה דרצנן שרי לתקן ועיין צינה י"ח וה"ה כאן.

אמנם מזה ראי' למ"ס הה"מ פ"ד מוני"ט דדווקא צוולד הטומאה דחזי לחולין הוא דל"ת תיקון אבל צטבילת כלי עכו"ם דאסור אף לחולין אף צוולד הטומאה חשוב תיקון ע"ש א"כ כאן דאסור צכל שוב חשוב תיקון.

ולפ"ז שפיר פריך דכיון דיוכל לאכול ואח"כ להפריש שוב עדיף מצטבילת וולד הטומאה דשם חזי לחולין אבל לתרומה אסור ומכ"ש הכא דיוכל לאכול ואח"כ להפריש שוב צוודאי לא חשוב תיקון ושפיר פריך הש"ס. ולפ"ז זהו ציו"ט אבל צשבת דגם וולד הטומאה אסור להטביל שוב שפיר פריך טלטול צעלמא הוא וצאמת חשוב מתקן ודו"ק.

ולפ"ז הרלב"ח ס' ט"ז דציו"ט ל"ש משום מתקן ומה שאסור להגצי' תרומות ומעשרות הוא משום דהוי כמקח וממכר צמה שנותן לכהן ג"כ א"ש דכל שיוכל לאכול ואח"כ להפריש צוודאי לא צריך לתת לכהן דהרי גס הפרשה אין צריך ולכן ציו"ט שרי אבל צשבת אסור ודו"ק.

אברא דק"ל טובא צהא דפריך צצינה ל"ו על אין מגדיהן תרומות ומעשרות פשיטא ומשני ל"צ לתת לכהן צו ציוס וקשה להסיד מה פשיטא לי' דאסור דהא משום מתקן ליכא ציו"ט כמ"ס הרלב"ח ולא משום מקח וממכר דהא להס"ד אינו נותן לכהן צו ציוס והוא קוש' גדולה.

אמנם נראה דכל הטעם של מהרלב"ח משום דאוכל נפש מותר ציו"ט ולפ"ז זהו כשמגצי' לאכול השאר אבל להגצי' ולא לאכול שוב אסור משום מתקן וע"ז משני לתת לכהן צו ציוס ושוב הי' אוכל נפש לגצי' כהן ודו"ק וצוה מיושב מ"ש שם דצטבלי האידנא כגון עיסה מותר והיינו משום דכיון דלש ציו"ט דהרי אסור ציו"ט ללוש רק משום אוכל נפש מותר והרי כל ששייך אוכל נפש שוב ל"ש מתקן וגם משום מו"מ לא גזרו כל שלש ציו"ט ודו"ק היטב. ע"כ.

*

גמ'. חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש.

כתב צש"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד דפוס פראג סימן רעח): חלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, פי' הקו' אוכל והולך כל אחת ומשייר כדי חלה ומפרישה בצחרונה ולשון מפריש משמע דמשייר מעט יותר מכדי חלה בצחרונה כדי להפריש עליה' החלה משום דבעי' ראשית ששיריה נכרין

שהוא שלא מן המוקף, נחא לי' לחצר וכו'. עיי"ש. ועיין בשו"ת מנחת יצחק הנ"ל שהאריך בדבריו.

*

גמ'. שם. עיין בחזון איש (חיד"ד סי' קצ"ו אות י"ד) מ"ש בשיטת מהרי"ו (סימן מח) דהא דחלת חו"ל, אוכל והולך, ואח"כ מפריש, היינו דתנאי ב"ד הוא, דתיקף לחיוב העיסה בחלה, תוקדש החלה אותם שעמיד להפריש, וכיון שקבעו חכמים בן תקנה קבועה לכל ישראל, וכל ישראל עושה ע"ד חכמים, הוי כהתנה כל אחד על עיסתו, בשעה שמגלגלה, אבל לשון הגמ' כאן משמע, דהא דאוכל והולך, ואח"כ מפריש, אינו מטעם דחיל למפרע, אלא שלא גזרו צוה איסור טבל, ובלבד שיפריש אח"כ. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין תפארת ישראל (רפ"ג דתרומות), אהא דתנן התורם קישות ונמנאת מרה וכו', שהביא קו' התוס' יצמות (ט), שאיך אפשר לטעום לפני הפרשת תרומות ומעשרות. ועי' כ' לתרץ, דכיון דתרומת ירק מדרבנן, אי"כ אוכל והולך ואח"כ מפריש. כתרומת חו"ל. ואח"ל דזהו דוקא בתרומת חו"ל, ולא בתרומה דרבנן בא"י. עכ"פ כל ספק איסור שרי לטעום, וכיון שיש כאן ספק אם ראוי לאכילת אדם הו"ל ספק טבל וכו'. עיי"ש.

ובעי"ז כתב בשלחן גבוה (סי' שלא ס"ק קפא) בדין תרומת חו"ל שאוכל והולך ואח"כ מפריש, שמכאן התיר בתשובה למי ששכח להפריש תרו"מ מן היין מערב שבת, שיוכל לשחות ממנו בשבת, ויניח בשולי הכלי, ויפריש ממנו צמואי שבת אף בא"י. כיון דתרו"מ צוה"ז מדרבנן, ודמי לתרומת חו"ל. עיי"ש. ועי' בשו"ת ליץ הקדש (סי' יט).

*

מתני'. אין מו"ליבין את הפולאם וכו'. פירש רש"י, קס"ד סולס המיוחד לכך, ויכר שהוא של שובך, עכ"ל. ויש לדקדק מאי קס"ד דקאמר, דהא במסקנא נמי הכי הוא, כדאמרין לקמן (ע"ב) דסולס של עליה לכ"ע אסור, דצמה דברים אמורים דר' יהודה לפרש הוא דאתא, ואפילו לאיכא דאמרי קמא דאמרין דבני ר' חייא סברי מדקא אמר ר' יהודה בקולס של עלייה לא פליגי מכלל דת"ק סבר פליגי, מ"מ פשיטא דלית הלכתא כוותיהו, אלא כר' חייא דאמר להם לאו ואסרו מה שהתרתם, משום דצמה דברים אמורים דר' יהודה לפרש הוא. ועיין במהרש"א.

והשער המלך (פ"ה מהל' יום טוב ה"ד) כתב בדעת רש"י, דקי"ל הלכה כאיכא דאמרי בתרא, דקאמר אמר רב חנן בר אמי, מחלוקת ברה"י, דצ"ש אית להו דרב יהודה אמר רב וב"ה לית להו דרב יהודה אמר רב, אבל ברה"ר דברי הכל אסור, וכמו שכן הוא דעת הרמב"ם, וכן דעת הר"ה ורבינו נסים גאון, כמו שכתב הר"ן ז"ל [ד' ע"ב], יע"ש, וס"ל לרש"י דלהך איכא דאמרי בתרא מתני' איירי אפילו בקולס של עליה, דכיון דטעמייהו דב"ה משום דס"ל דצחדרי חדרים דליכא

וצרמ"א שם, וכ"כ הב"ח (אור"ח סי' תנ"ז), בישוב דברי הרא"ש, ומה שהקשה ע"ז המג"א שם (ס"ק ג'), כתב שם החק יעקב ליישב בטוב טעם, והביא גם מדברי הרא"ש (פ"ק דביצה), הוצא בצ"י (אור"ח סי' תק"ו), וכן מדברי התוס' (שם ופ"ק דנדה ד' ע"א סוד"ה ומקפת), והגהת מיימוני, וש"ל בשם סה"ת, שס"ל כן, ומהאי טעמא אי"א לאכול על סמך שיפריש מעיסה השני, דהרי צריך הקפה. אמנם כתב שם החק יעקב, דכ"ו לכתחילה, אבל דדיעבד, אם שכח ואכל, מפריש אח"כ, אף בשתי עיסות, והיו בשנים כשיעור עיי"ש.

וא"כ בנד"ד, דעושין כל מה שאפשר, לנאח ידי לכתחילה, ומה דאי אפשר צענין אחר, הוי כדיעבד, ושפיר מהני דדיעבד, ההפרשה על מה שנאפו, ואולי גם נאכל קנת, בלא הפרשת חלה, אף בשתי עיסות כנ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד בארוך.

ואחר אריכות דברים כתב: ואיך שיהי' העצות הנ"ל המה דחוקות, אבל צענינו, אין לנו צריכים לכ"ו, דהרי המשגיח, יכול להפריש ברוב פעמים כדינו לכתחילה, רק על החשש, דשמא לא השאירו הפועלים מכל עיסה ועיסה לפעמים, כמבואר בפתח דברינו, אבל צודאי עוד לא נאכל לגמרי, כל מה שנאפה מאותו עיסה, שלא השאירו ממנו מקצת לחלה, שכל עיסות שעושים הנחתומים, המה במדה מרובה, ולא אפשר שבעוד איזה שעות שצינתיים, נאכל כל הפת מן אותו עיסה, וצודאי יש קצת ממנו אלל הנחתום, או אלל איזה קונה, וצוה צודאי יש לסמוך על המקילים, בדאי אפשר צענין אחר כנ"ל.

ומהנבון שהמשגיח יאמר בכל הפרשת חלה צוה הלשון: הריני מפריש חלה זו על כל מה שיש פה, ועל כל מה שכבר נילוש, ונאפה אלל זה הנחתום, ולא נפרש עוד חלה, צין על מה שעדיין צעין, בכל מקום שהיא, צין על כל מה שכבר נאכל. ע"כ.

ועי' בשו"ת ארץ צבי (סימן מז) דהרב השואל שם, חידש ענה, לתקן את הפת של הנחתומים, שאין מפרישים חלה, שרב העיר יקח עיסה טבולה לחלה, ויפריש ע"י זכוי, כמבואר ביו"ד (סי' שכ"ח), על כל מה שיאפו הנחתומים החשודים שכל העיר, במשך כל השבוע, עד עש"ק הבא, וכן יעשה בכל עש"ק, דהרי קי"ל, דהתורם משלו על של חצירו, אי"צ דעת, וגם קיימ"ל ביו"ד (סי' שכ"ו סעי' ב'), דיכול להפריש על הקמת, שיהי' נילוש אח"כ, אך שהחלה תהי' קיימת, עד אחר אפיית כל הקמת, וה"נ ישאר החלה עד עש"ק השני, ומשום שצריך הקפה, י"ל כנ"ל.

והגאון המחבר שם, לא נראה לו ענה זו, אך כתב ענה, שיפריש הרב בכל יום באשמורת הצוקר, צעת שעדיין לא קנה שום אדם לחם מן הנחתום, על הלחמים שכבר נלושו, או נאפו, שנחתמו בחלה, ויכול להכין עיסה או לחם בתחילת השבוע, ויפריש ממנו בכל יום בהשכמה, בטרם יכשלו צנ"א באכילת טבל, ובאופן שאופים צ"פ ציום, יפריש באותה שעה, שיסער שכבר נילוש הלחם או נאפה, ואם שלא יוכל לתקן הכל, מחמת שלא יוכל לנמס, מ"מ מה שאפשר לתקן יתקן, ואף

אלא בקולם של שובך שניכרים הם צורתם וכו"ע ידעי דלשובך ממטי להו אצל לא בקתם קולם דאפילו כשהם קטנים זימנין דמסמין להו לזוים היוצאים מן הכתלים ועולה לגג. ולענין הלכה ברה"י יש לסמוך להקל לטלטל קולם שצבית וצרה"ה נכון לכתחלה להחמיר. (מ"ב).

עוד כתב המ"ב, דקולם של עליה בלי טלטול שרי לעלות עליו לעליהו או לשוכו.

ודע דמלשון המחבר משמע לכאורה דקולם של עליה דין מוקצה יש לו אצל הגר"א בציאורו מדד דאינו מוקצה ולא אסור בקתם טלטול והוזה ממקומו אלא טלטול של הולכה לאיזה תשמיש או אפילו הטיה לתכלית זה.

*

מתני'. שם. מקשים מדיוקא אדיוקא, דברישא קמני אין מוליכין את הקולם משובך לשובך משמע דוקא משובך אסור להוליך אצל מחלון לחלון מותר להוליך והדר תני אצל מטהו מחלון לחלון משמע דוקא הטיה מותר אצל הולכה אסור דלעולם הולכה גס מחלון לחלון אסור, ואם תאמר אם כן למה נקיט שובך הוה ליה למימר חלון וידענא איסור הולכה בשובך מכל שכן, זה אינו דחש פן נטעה להחיר הולכה בשובך דאמרין הא דאסרו הולכה בחלון משום דאפשר בהטיה ואין כאן ביטול שמחת יו"ט אצל בשובך דלא אפשר בהטיה מוכרח להחיר הולכה משום שמחת יו"ט ולכך נקיט איסור הולכה בשובך, ואין לחוש פן יחירו הולכה בחלון כי איסור הולכה בחלון שמעינן מדיוקא דקמני אצל מטהו מחלון לחלון שמע מינה דוקא הטיה מותר אצל הולכה אסור. בן יהודה.

*

גמ'. והא אמר רב יהודה אמר רב וכו'. פירש רש"י, ואף על גב דרז אמורא הוא, מקשי מיניה, מפני שרצן של כל בני הגולה היה בדורו, חוץ משמואל. וכ"כ בחוס'.

והשל"ה הקדוש (תורה שבעל פה כלל אמוראים, ג) כתב, דלפעמים מקשינן מאמורא לאמורא היכא דקיס לן הלכה כמותו, כי הא דקאמר והאמר רבי יוחנן גזל ולא נתיאשו הצעלים וכו' ורצים כמוהו.

ובבבא עוד בשם הרמב"ן בחדושי מסכת צבא בתרא שכתב, דאקשינן נמי משמואל דרז גזריה, וכן מרז כהנא מקשינן משום דגזר רבה הוא, כמו שמצינו במעשה דרבי יוחנן דהיה חריף טפי.

ועיי'ן עוד בשו"ת מהרי"ק (סימן נד) ושו"ת בנימין זאב (סימן קנד).

*

גמ'. שם. הרמב"ם (פ"ה מהל' יום טוב ה"ד) פסק, אין מוליכין את הקולם של שובך משובך לשובך ברשות הרבים שם יאמרו לתקן גגו הוא מוליכו, אצל ברשות היחיד מוליכו, אע"פ

רואים מותר, אם כן מהאי טעמא נמי יש להחיר אפילו בקולם של עליה, דאיכא למימר דדוקא בקולם של שובך, דאפילו ברה"ר ליכא חשדא כ"כ, דשוכו מוכיח עליו, משום הכי החירו ברה"י, ולא גזרו שמה יבא להחיר אף ברה"ר, משא"כ בקולם של עליה, דברה"ר כיון דאיכא חשדא ודאית, דיאמרו להטיה גגו הוא נריך, אפילו ברה"י אסור גזירה אטו ר"ה, דהא לימא, דהא כיון דהא דרז חנן בר אמי דאוקי לפלוגתיהו דצ"ש וצ"ה ברה"י הוא משום דס"ל כת"ק דר"א ור"ש דאמר שוטחן בחמה אצל לא כנגד העם, וכמ"ש רש"י ז"ל דצ"ה תנאי היא, אם כן פשיטא ודאי דצ"ה אפילו בקולם של עליה דאיכא חשדא שרי משום דלא גזרו בחדרי חדרים, דהא במי שנשרו כליו בדרך איכא חשדא דיאמרו שכבסן בשבת, ואפילו הכי החירו, וכן מצאנו מדברי החוס' בעירובין בפרק חלון דף ע"ז ע"ב ד"ה אי הכי, דלמאן דלא ס"ל כרז, יש להחיר ברה"י אפילו בקולם של עליה, יע"ש, ועיי' בהרא"ש [פרק חלון אות ב'].

וביון שכן ע"כ ז"ל דהא דאמרין בצרייתא דלקמן דצ"ה בקולם של שובך, אצל בקולם של עליה ד"ה אסור, ואמרין דלפירושי דברי ת"ק, היינו משום דס"ל לר"י כר"א ור"ש, דבמקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, ומוקמי שריותא דצ"ה אפילו ברה"ר, ומשום הכי קאמר דצ"ה עליה ד"ה אסור, ובני ר"ח דקאמרי קולם צא לידינו והתירונו, ס"ל ה"כ כהנא תנאי דמוקמי לשריותא דצ"ה ברה"ר, וכרז דס"ל הכי, אמנס לפום מאי דקיימא לן כלישנא בתרא דר"ח בר אמי, דמוקמי לשריותא דצ"ה ברה"י דוקא, א"כ צ"ה מחירין אפילו בקולם של עליה, וזהו שכתב רש"י קס"ד בקולם המיוחד לכך וכו', כלומר דהיינו ללישנא קמא דר"ח בר אמי דמוקמי לפלוגתא ברה"ר, ומשום דשוכו מוכיח עליו, אצל ללישנא בתרא דהלכתא כותיה, צ"ה שרו אפילו ברה"י.

*

מתני'. שם. כתב בשו"ע או"ח (סימן תקיח סעיף ד) מותר לטלטל קולם של שובך משובך לשובך, אפילו ברשות הרבים, אצל קולם של עליה, אסור בטלטול.

והטעם דקולם של עליה אסור, משום דהרואה יאמר דלהטיה גגו הוא מטלטל קולם זה וכדרכו תמיד בחול ואפילו לטלטלו רק ברה"י נמי אסור דכל מקום שאסור משום מראית עין אפי' בחדרי חדרים אסור.

ובתבו הפוסקים דאפילו בלא טלטול לשובך אחר רק להטותו מקן זה לקן אחר באתו שובך גופא ג"כ אסור.

ובולמות שמוחדות לתשמיש שצפנים הצית ומטלטלים אותם תמיד מזוית זו לזוית שכנגדו אם מוליכים אותם יש דעות בין הפוסקים י"א דשרי דדוקא קולם של עליה שהוא גדול וחזי לעלות עליו לגג לתקנו חיישינן שיאמרו להטיה גגו הוא נריך משא"כ קולם שצבית שאינם רואים לעלות עליהם לגג דינו כקולם של שובך ויש מחמירים בזה ודעתם דלא הקילו

ומשום שמחת יו"ט משום דיש עוד ז' קולא דאפילו מה שאסרו חכמים ברה"ר היא חומרא יתירא משום דשוכו עליו כן יש לתרץ אליבא דרב לדעתו של הרמב"ם. עכ"ד הלח"מ.

*

וע"ע בשעה"מ שז"י לדברי ה"ה, וכתב דאכתי קשה מנ"ל להרמב"ם לפרש הכי ולהוציא פשט הסוגיא מפשטה, ואמאי לא פירש כפירוש רש"י, ותו דאכתי תקשי, דכי פריך בגמרא ללישנא קמא דקאמר ר"ח דברה"י ד"ה מותר איני והאמר רב וכו', אמאי לא משני דהכא אפילו רב מודה משום שמחת יום טוב, ועיין בספר גופי הלכות (סימן שנ"א).

ובתב' לתרץ לקושיא הא', דהרמב"ם הוכרח לפרש כן, משום דאי כפירוש רש"י, דע"כ ז"ל אף לרב חנן דר"א ור"ש דסברי דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, סבירא ליה דטעמייהו דב"ה משום דסברי שוכו מוכיח עליו, ואפילו ברה"ה מתירין, אם כן מנא ליה לר"ח דלח"ק (דליה) [לית] ליה הא דרב, ושריותא דב"ה היינו ברה"י דוקא, ולאפוש פלוגתא, נימא דכ"ע מודו בשריותא דב"ה דהיינו אפילו ברה"ה, משום דשוכו מוכיח עליו, ופליגי בעלמא אי אסרו בחדרי חדרים או לא, דהא עדיפא, דאפוש פלוגתא לא מפשינן, משום הכי הו"ך לומר רבינו דלכולהו תנאי מיתוקמא שריותא דב"ה ברה"י דוקא, דברה"ה להאי איכא דאמרי אין סבירא שיהו מתירין ב"ה משום חששא דלהטות גגו הוא נריך, דטעמא דשוכו מוכיח עליו לא ס"ל השתא.

ובהב"י ניחא קושיא הב', דלעיל לא מצי לתרזי הכי, משום דבשלמא לאיכא דאמרי בתרא תריך שפיר, דרב ס"ל דשאני הכא משום שמחת יום טוב, משום דרב ס"ל דברה"ה אין סבירא שיהיו מתירין, דאיכא מראית העין דחמיר, אלא ע"כ שריותא דב"ה ברה"י, והשתא ע"כ לומר האי חילוקא, דאל"כ תקשי דוכי ר"א ור"ש שצקי ב"ה ועבדי כב"ש, משא"כ לאיכא דאמרי קמא, דס"ל דשריותא דב"ה היינו אף ברה"ה מטעמא דשוכו מוכיח עליו, וקאמר דברה"י מודו ב"ש דשרי, ואהא פריך איני וכו', דאי ס"ל כרב מנ"ל לחלק בזה, נימא דתרוייהו שוין, ומשני כתנאי.

*

גמ'. ב"ל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין וכו'. ה"ה (אר"ח סימן שא) הביא בשם הרשב"א ששאל בצגדי פשתן שצאו מן הכביסה ערב שבת ושטתן בחמה צגג ויבשו מצעוד יום אם יכול להשאירן שם עד למחר אם לא היו נגובים או לא וכדאמרי' (שבת קמ"ו ע"ב) צמי שנשכו כליו צמים וכו' ואמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים משום מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור.

והשיב לא אמרו אלא כשטתן בחמה בשבת אבל שטתן מערב שבת אפי' מאן דפסק הו"ה דר' יהודה צה"כ"ע מודו דאינו נריך לסלקן. ותעד לך דהא פלוגתייהו דב"ש וב"ה גבי הולכת סולם משוכך לשוכך וכו' ואמאי לאוקומי

שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור כאן התירו מפני שמחת יום טוב.

וע"ז משיג הראב"ד, וז"ל: א"א הוא אמר דבר זה אבל הגמרא לא אמרה כן ולא חלקה בדבר זה אלא העמידה כתנאי ורב חנן בר אמי כתנא קמא דמפליג בין רה"ר לרה"י ורב דאמר כרבי אליעזר ור"ש דלא מפליג וב"ה שרו בתרוייהו והרב ז"ל (שבת ס"י תקנב) פסק כרב יהודה אמר רב הלכך בתרוייהו שרי.

והבגיד משנה כתב לפרש פירוש הסוגיא לדעת הרמב"ם, דר"ח בר אמי סבר דפלוגתייהו דב"ש וב"ה תליא בזה דרב דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור ואקשי א"כ לרב תיקשי ליה מצ"ה והיכי שציק ב"ה ועבד כב"ש ותייראו תנאי היא כלומר מה שהעמיד ר"ח בר אמי מחלוקתן בכך הוא כח"ק דשטתן דס"ל שמה שאסרו חכמים מפני מראית העין לא אסרו בסתר אלא במקום רואים. ורב לא מוקים פלוגתייהו דב"ש וב"ה בזה כי אלא דברי הכל בעלמא סבירא להו דאסור אפילו בסתר והכי סבירי ר' אליעזר ור"ש דאי לא הו' מיפלגי אדב"ה. ומיהו אוקמתיא דר"ח דכי פליגי ברה"י פליגי דקאפי קאי ולא תקשי לרב דמשום שמחת יו"ט התירו כאן. זה דעת הרמב"ם.

וי"ב תנאי היא ורב דאמר כר"א ור"ש ואינהו מוקמי פלוגתייהו דב"ש וב"ה בין ברה"י בין ברה"ר דב"ה לא גזרי וסברי שוכו מוכיח עליו וב"ש גזרי ארה"ר שמה יאמרו להטות גגו הוא נריך. ומתוך כך הם אוסרים אפילו ברה"י משום דכל האסור מפני מראית העין אסור וכו'. ולזה הפירוש כיון דקי"ל כרב ואיהו דאמר כר"א ור"ש וגמלא דב"ה אפילו ברה"ר שרו וקי"ל כב"ה וזה דעת הר"א ז"ל בהשגות ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. עכ"ד המ"מ.

*

והנה לפי דעת הרמב"ם ז"ל דאמר דאע"פ דבכל מקום אסרו חכמים כאן התירו משום שמחת יו"ט, צ"ע למה לא תיראו כן בגמרא בלישנא קמא כשהקשו איני והא אמר ר"י וכו' דהוה מצי לתרזי שאני הכא דמשום שמחת יו"ט הקילו הוא.

ותירץ הלח"מ, משום דלישנא קמא לא סבירא ליה דיש להקל משום שמחת יו"ט צענין זה. ובהאי נמי פליגי לישנא קמא ולישנא בתרא.

ובגמרא (ע"ב) הקשו שם אמתי' זאת אלמא גבי שמחת יו"ט ב"ש וכו' כלומר קשיא דב"ש אב"ש קשיא דב"ה אב"ה ותייראו לא קשיא דב"ה משום דע"כ לא אמרי ב"ה הכא אלא משום דשוכו מוכיח עליו והשתא קשה לדברי הרמב"ם ז"ל לרב דאמר דברה"ר הכל מודים דאסור אלא לב"ה הקילו כאן ברה"י אע"ג דבכל מקום אסור בחדרי חדרים משום שמחת יו"ט א"כ מה שייך לומר דלא התירו כאן אלא משום דשוכו מוכיח עליו וא"כ תקשה האי קושיא. וי"ל דהכי קאמר אע"ג דבכל מקום אסרו בחדרי חדרים הכא התירו

צפטיש ונשמע ברחובות ועכ"פ לקרובים הדריס שם ולעזורים ושבים שם ואיכא מראית העין טובא ואסור.

אבל באמת גם בלא מראית העין אסור כה"ג מדינא וגם לר"ת וחלילה לי להקל בזה ומ"ש פרו"מ לתרץ קושית המג"א הנ"ל הדברים נכונים וראוים לאומרם. וכיון מעלתו בקצת להגאון בס' לל"ח בביצה דף ט' ע"א בד"ה עוד נראה לענ"ד וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין באר שבע בתשובה (סימן ט"ז) שהקשה מהא דגרסינן בכריתות בפרק דם שחיטה (כ"א ע"ב) ובכבודות פרק אע"פ (ס' ע"א), דם שע"ג הככר גוררו ואוכלו, ושל בין השינים מולאו ואינו חושש, ופרש"י בד"ה מולאו, דליכא דחוי ליה, דהא אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, וליכא למימר דהך ברייתא ס"ל כת"ק דר"א, דשטתם בחמה אצל לא כנגד העם, מדלג פריך עליה בגמ' ומשני תנאי היא, כדפריך התם בשמעתין ובפרק במה אשה [ס"ד ע"ב], יע"ש שנחשטם הרבה בקושיא זו.

והשעיה"ב (פ"ה מהל' יום טוב ה"ד) כתב ליישב עם מ"ש התוס' בפרק במה אשה דף ס"ב ע"א ד"ה והתניא וז"ל, תימה לר"י דילמא משום מראית העין דוקא הוא דאסור מדרבנן, כמו קושר בשייר וכו', ואומר ר"י דשלא יאחזו בידו משמע אפילו בקומצו, דליכא מראית העין, אלא איסור דאורייתא איכא, ואפילו למ"ד כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, הכא לא שייך למיגור, דאפילו עומד בשוק ונושאן בקומצו אין כאן מראית העין, עכ"ל, וכונתם לומר דדוקא במידי דע"כ איכא משום מראית העין בעומד בשוק, וכגון ההוא דשטתן בחמה, והולכת סולם דמתני', גזרו אפילו בחדרי חדרים, פן יבא לעשותו בשוק, אמנם במידי דאפילו עומד בשוק אין כאן מראית העין, לא גזרו, דכוותה נמי הכא בדם השינים, כיון דאפילו עומד בשוק אין כאן מראית העין לא גזרו.

*

גמ'. שם. לכאורה נ"ע לפמ"ש"כ התוס' בשבת (דף צ"ה) דאי אמרינן מתוך א"כ בנין ציו"ט מותר מה"ת מתוך שמותר לגבן כו', א"כ לפמ"ש"כ התוס' בכתובות (דף ס') ד"ה ממעבן כו' דהא דאמר רב דאף בחדרי חדרים אסור זהו באיסור מה"ת ולא בדרבנן. א"כ י"ל דאף ב"ה אית להו דרב רק ב"ה לטעמייהו דס"ל לקמן (דף י"ב) דאמרי מתוך כו' ובנין ציו"ט אינו אסור רק מדרבנן ע"כ לא שייך בזה הך דכל מקום שאסרו כו'. והא דלהטית גגו הוא נריך אינו נאסר רק מחמת בנין ציו"ט. אצל ב"ש דלא ס"ל מתוך ע"כ סביר הך דאר"י דכ"מ שאסור כו' דכיון דאסור מה"ת ע"כ שייך בזה הך גזירה.

פלוגתייהו ברה"ר דצ"ש וכו' ואקשינן עלה מדרב יהודה אמר רב ואמרי לאוקומי כתנאי וכו' והגע ענמך מי איכא למאן דאמר שאם הולך הסולם מעיו"ט משוכך לשוכך שצריך לסלקו כדי שלא יאמרו עכשיו הניחו שם להטית גגו. ע"כ. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ז סימן צא).

*

גמ'. שם. עיין בתוס' כתובות (ס) דה"מ באיסור דאורייתא משא"כ באיסור דרבנן. ע"ש. והמג"א (ס' שא ס"ק נו) הקשה על זה, דהא בשבת (סד ע"ב) פריך לרב, מדתנן ולא בזוג אע"פ שפקוק (דמחזי כאזיל לחינגא), ותניא פוקק לה זוג בנאורה ומטייל עמה בחצר, ומשני תנאי היא, שטתן בחמה אצל לא כנגד העם וכו'. ולא משני דהא דרב באיסור דאורייתא והתם איסור דרבנן.

ועיין לל"ח כאן שכתב ליישב, דהא"ג דרב גופיה לא מפליג, אלא דאין לא נקטינן כוותיה. ובספר ויוסף שאל (דף ס"ג ע"ב) השיג עליו מד' התוס' חולין (מא), שכו' להדיא דרב גופיה מפליג בהכי. עיי"ש. וכ"ה בספרו דברי אהרן (ס' ה). וכבר כתב להעיר כן על המג"א, הגאון הנצי"ב ז"ל בספר העמק שאלה (לפני סדר במדבר, בהשמטה ד"ז ע"ג) עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן נו) ע"ד השאלה באחד שרואה לתקן ולבנות על מכונו יורה חדש בבית היי"ש שלו ע"י אומן עכו"ם שאינו רואה לבנות זולת ביום ש"ק, כי מיד במש"ק מוכרח הוא ליסע בחזרה לביתו.

ודעתו שם דפשיטא מלתא דלכל הדעות (באור"ח בס' רמ"ג ורמ"ד) דבר זה אסור. ובתו"ד כותב: וגם לפי דעתו דמעלתו דחשד לנדון זה ג"כ קבלות ואיסורו רק משום מראית העין ולשיטת הרמב"ם והרא"ש דקיי"ל כן דלא כר"ת. ויאל מעלתו לדון להמציא היתר עפ"מ"ש התוס' בכתובות דף ס' דבאיסור דרבנן מה שאסור משום מראית עין לצד מותר הוא בלנעה וה"נ אמירה לנכרי מע"ש לכ"ע הוי רק שבות דרבנן וקבלות דאסור רק משום מראית עין יש להחיר בלנעה אה"ד.

הנה גם לחילוק התו' הנ"ל ע"כ הסוגיות חלוקות בזה כמ"ש המג"א ס' ש"א סקנ"ו וגם הרי זיין המג"א שם בסוף דבריו על הר"ן בפ"ק דביצה בסוגי' דאין מוליכין סולם לשוכך שכתבתי אחר לקושי' התוס' בכתובות ולדידיה גם בחשד איסור דרבנן איתא להא דאפי' בחדרי חדרים אסור. וגם הרי הרו"ה ס"פ במה אשה והש"ג בפ' חציות הניחו בקושי' סתירות הסוגיות ולא ניחא להו לחלק בין חשד איסור דאורייתא ובין חשד איסור דרבנן אלא גם בדרבנן אסור אפילו בחדרי חדרים. וכן הש"ך ציו"ד סימן ק"נ דעתו כן ע"ש וגם הירושלמי דמקשה על רב ממשנה דחולין מ"א ובשוק לא יעשה כן וכו' אף בדמקום מדרון סמוך לגומא רק מדרבנן אסור ע"כ ס"ל דמ"מ אסור אף בחדרי חדרים וכן כתב הכנפי יונה ציו"ד סימן י"ב ומכ"ש בנדון שלפנינו לאו ננעה ממש הוא דהא אף שסגור יהיה האומן תוך הבית י"ש. קולו יואל מכה

דקאמרי בגמ' שם גזי מוגמר כו'. ובספר נשמת אדם ה' יו"ט כלל ז"ה ס"ק ז'. ע"כ.

*

גמ'. שם. הנה הירושלמי מתיר לב' חורגין להנשא באתרא דלא חכמין להון, וז"ע הא כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור.

ובשור"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן כ) ר"ה הרב השואל למחן דחכמים דייקו ואמרו כל "מקום" שאסרו חכמים מפני מראית עין, ולא כל "דבר", דרך במקום דשייך לגזור איסור בחדרי חדרים ולא ממקום למקום.

והגאון המחבר השיב לו בזה: לענ"ד לא הבנתי התחלת הקושיא דאטו דבר מוסכם הוא זה מכל הפוסקים והאמוראים והא ר' חנן בר אמי פליג והתיר בחדרי חדרים (ביצה ט' ע"א) ולרש"י אפי' ללישנא בתרא וגם ב"ה ס"ל ליש מפרשים ברש"י דמותר ועכ"פ לר' חנן ס"ל לב"ה כן ורב נסים גאון פסק להתיר ואף דכל הפוסקים חלקו עליו אכן כמה ברייתות בירושלמי פ' בתרא דכלאים הביאם הרא"ש פ' חצית ס' ט' חלוקים ג"כ על רב, מכל זה אינו רחוק כלל דר' ירמיה בשם ר' לעזר כ"כ ס"ל הכי דמותר. מזכיר לזה דהרמב"ם פ"ב ה"א די"ט התיר מ"ע משום מנות שמחת י"ט, ועי' בהה"מ איך מפרש הסוגיא והלח"מ ג"כ כתב דבאתרא הוי לו להש"ס למחן כן ועיין באריכות על הרמב"ם הנ"ל בפ"י בסוגיא דביצה. ולפ"י נראה פשוט דלכל דבר מותר דמאי שגא שמחת יו"ט משאר מנות, וא"כ אולי עובדא בירושלמי הוא ג"כ לזורך מזה דהיו שם ג"כ בניי קטנים או פשוט לקיים מנות פריה ורביה ולא יהא לו אחרת ופשיטא דלהרמ"ם יש להתיר בזה בחדרי חדרים.

אבן בלא זה נלענ"ד לחלק בזה כמה חלוקים. דהנה לא מצינו שיהא אסור אף בחדרי חדרים רק בדבר שאינו חלוי רק באדם אחד כמו צדיני שבת (שבת ס"ב וקמ"ו כתובות ס') או י"ט (ביצה ט') או עבודה זרה (ע"ז י"ב) וא"כ צ"ב גופים הבו דלא לוסיק עליה. וזה דהנה על כל עיקר איסור מראית עין יש להעיר איך שייך השגד מעיקרא הא החוב מוטל על כל א' מישראל לדון את חברו לכף זכות ומוקמינן כל א' אחזקת כשרות ובודאי לא עבד איסורא ובדרך היתר עבד, וכמדומה לי שעמד בזה הגאון בעל סדר משנה וזריכים לחלק בזה ודרכי תשובה לא נעלו. אכן יקשה עוד יותר בדבר הנוגע לשני גופים שא"ל לזה בלא זה כמו בנישואי עריות היאך נאמר כי שניהם יאלו מחזקתם חזקת כשרות באיסור חמור כזה ואף דבע"כ זריכין לדחוק דחיישינן ואין לנו אלא דברי חז"ל, אכן בודאי צמ"ע רחוק כזה שפיר י"ל בחדרי חדרים מותר דלא מצינו האיסור רק צמ"ע שחוק יותר וכנ"ל.

וגם יש לחלק ולומר דלא מצינו איסור של חדרי חדרים אלא בדבר שאם יתודע הדבר יש בו בודאי חשש איסור חורה (או דרבנן כפולוגתא דרבוותא) אכן גם כשיתודע אותו דבר עכ"ז ליכא חשש רק אם יתודע עוד דבר אחר עמו בזה לא מצינו

ועיין בנ"ל כאן שהקשה כן. ותירץ, דבאתרא אף דדרבנן שייך לאסור מפני מראית העין. אמנם תירושו נסתר ע"פ התוס' כתובות הנ"ל. [וע"ע בזה בשור"ת קרן לדוד סימן סג].

ועיין בשור"ת עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן י אות ט) שכתב השואל למחן הקושיא הנ"ל, ע"פ המבואר לקמן (דף כ"ב) דב"ה ס"ל אין בניי בכלים, וכתב בשור"ת באר יצחק (אור"ח סימן יג) דלמחן דס"ל אין בניי בכלים לא שייך הך מחנה שהותר לגבן כו'. א"כ לב"ה דס"ל אין בניי בכלים לא שייך להתיר בניי צו"ט מה"מ מטעם מחנה כו'. והא שכתבו התוס' שצבת הך מחנה שמוותר לגבן היינו למחן דס"ל יש בניי בכלים. עיי"ש.

וע"ז השיב לו הגאון ר' יצחק אלחנן: אף דלכאורה יפה העיר אבל באתרא אין דעתי מסכמת לו בזה דהא כבר כתבתי בספרי הנ"ל שם בשם התוס' שצבת (דף ק"ב) דבניי גמור יש בכלים ובודאי התוס' דצבת שכתבו כן הוא לדינא לפי מה דקיי"ל בב"ה דביצה (דף כ"ב) עכ"ז שאני מגבן דהוי בניי גמור וכמש"כ שם בארוכה.

אבל לענ"ד נראה ליישב קושיא הנ"ל ע"פ הא דביצה (דף כ"ב ע"ב) איבעיא להו מהו לעשן רב ירמיה בר אבא אמר רב אסור ושמואל אמר מותר רב הונא אמר אסור מפני שמכבה א"ל רב נחמן ונימא מר מפני שמבעיר א"ל תחילתו מכבה וסופו מבעיר. ופי' רש"י שם דרב הונא טעמיה דרב מפרש כו' תחילתו מכבה וסופו מבעיר ותרווייהו הוו ביה ואנא קמא קמא נקטי' עכ"ל רש"י. ולכאורה קשה על רב הונא דס"ל לאסור מפני שמבעיר ג"כ. והא י"ל בזה מחנה שהותרה הצערה לזורך הותרה אף שלא לזורך אוכל נפש. וע"כ מוכח מזה דס"ל לרב הונא דלא אמרינן מחנה. וכיון דרב הונא קמפרש טעמיה דרב כדפי' רש"י שם. אלמא דרב ס"ל ג"כ דלא אמרינן מחנה וע"כ שפיר מקשה ר"ג לרב הונא לימא מר מפני שמבעיר ותי' לי' דאנא נמי ס"ל כן. וגם הא מבואר בצבת (דף קכ"ח) וביצה (דף מ') דמקשה הש"ס מן רב על רב הונא דרב הונא תלמיד דרב הוא וס"ל כרב. ועיין בצ"צ (דף קכ"ג) בתוס' ד"ה שלחו ליה מצי רב כו'. ולפ"י מוכח בודאי דרב ס"ל ג"כ דלא אמרינן מחנה. וכן מנאמי בלח"מ ה' יו"ט פ"ד ה"ג שכתב בפירוש דאלו האמוראים דאמרו גזי אין מעשינן בקטורת מפני שמבעיר דמוכח דס"ל דלא אמרינן מחנה ע"ש.

ולפ"ז שפיר פריך הש"ס צביצה על רב חנן בר אמי דאמר אבל צרה"ר ד"ה אסור דלפ"י מוכח דב"ה לית להו דרב דכל מקום שאסרו אף בחדרי חדרים אסור דאין לומר דשאני הך דרב דמייירי באיסור דאורייתא אבל הך דלהטות גו לא הוי אלא איסור דרבנן. ע"כ לא גזרו צי' ב"ה צרה"י. דז"א לרב גופא דס"ל דלא אמרינן מחנה ואף ב"ה ס"ל כן וכמש"כ הלח"מ שם בודאי לא פליגי על צ"ה. א"כ הוי בניי אסור מה"מ ואפ"ה מתיר צרה"י. א"כ מוכח דאף בדאורייתא לא גזרו בחדרי חדרים ושפיר תקשה מרב על רב חנן בר' אמי וכמש"כ התוס' שם ד"ה והאמר רב יהודה אמר רב כו'. ומתורץ שפיר על נכון. ויש לעיין בכ"ז בכתובות (דף ד') במה

גמ'. שם. כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, לא אמרינן אלא בע"א משום חומרא דע"ז, כן כתב הכנסת הגדולה בסקוף כללים נפרדים ולא אמר דבר בשם אומרו, ואני אפרש דכלל זה הוא מהשלטי הגבירים פ"ק דע"ז בשם ריא"ז ובספר באר שבע דף ז"ב ג' הקשה עליו מכמה דוכתי ע"ש שהאריך ועיין מ"ש עליו הר"ב לשון לימודים על הטורים א"ח דף ע"ג ד' עש"ב. (יד מלאכי כללי הכף אות שמג).

*

גמ'. שם. כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, לא אמרינן הכי רק היכא שאם היו רואים אותו שעושה כן צנעה היה שם חשד כמו בשוק אבל היכא שהרואה אותו שעושה כן צדיתו לא יחשדנו משום שיתלו היתרו בדבר מה אז לא שייך למימר הכי, (תוספות בחולין דף מ"א סע"ב, והובא ביד מלאכי כללי הכף אות שיז).

*

גמ'. שם. כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, היינו דווקא בדבר שהוא התר גמור וחכמים אסרוהו מפני מראית העין בלבד מפני שאם אהה מתיר לו ברה"י יעשה כן גם ברה"ה כיון שהדבר מותר מזד עזמו ויאמר אין כאן רואים אבל בדברים שמזד עזמם הם אסורים ומפני הנורח והדוחק התיירו אותם לא ראו חכמים להחיר אלא צנעה וכו', הר"ן בפ"ק דע"ז עש"ב ועיין בני חיי אורח חיים סי' י"ז. (שם כללי הכף אות שכה).

*

גמ'. שם. עיין יד המלך (הלכות שבת פרק כב) שכתב, דהא דאמר ר' יהודה אמר רב דכל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין דאפילו בחדרי חדרים אסור, הכוונה הוא על אותו דבר עצמו, דהיינו דכל דבר אשר נאסר פעם אחת מפני מראית העין אזי נאסר דבר זה באיסורו, ואף במקום דלא שייך גזרה זו וכגון בחדרי חדרים נעולים וסגורים לא נסתלק האיסור אשר עליו צברה קאי לעיני כל רואים. משא"כ בשני דברים חלוקים ונפרדים אשר אחד מהם אחדים רואים אותו ויש בו גזרה דמראית העין, והשני עיקרו הוא צמח ולא הותחל בו מעולם כל עיקר ענין גזרה דמראית העין, צנעין זה אף ר' יהודה אמר רב מודה דדבר זה אשר אין בו מעיקרו כלל ענין גזרה זו הוא מותר, ואין צנעין זה מקום כלל להא דאסרו חכמים משום מראית עין כלל. וכן דם שעל השיניים אין שום מקום כלל לדין זה של ר' יהודה אמר רב לאסרו, משום דם שעל הככר והדם שצין השיניים⁽¹⁾ והגופים מחולקים, ודם שצין השיניים מראשית מציאותו לא הותחל בו מעולם גזרה זו, ולא נאסר מעולם כלל מפני מראית עין, רק דאותו דם אשר פירש כבר מהשיניים והוא על הככר אותו דם נאסר מפני מראית העין, וצאמת אותו דם אשר היה פעם על הכיכר אף דיעצד אם עבר ולקחו לתוך פיו בין שינוי מחויב להקיא, דבאיסורו הראשון קאי וכדר' יהודה אמר רב.

איסור של חדרי חדרים. והנה כבר דברנו לעיל מזה דלהטור וש"ע מיירי הירושלמי בחשש איסור אשת אח ולא בחשש איסור אח ואחות וא"כ אם הם יתודעו הנישואין ויאמרו שנשא אשת אחיו עוד ליכא איסור וצפרט להפוסקים שפסקו כמ"ד אכשר דרא ועכשיו חזרו לומר מצות יבום קודם, וא"כ אם היא בלא צנים מנא קעביד ונריך להיות שיתודע עוד שצעלה הניח צנים ושנחש למא שהכרח שיתודעו צ' דברים גם בחדרי חדרים זה לא מצינו. ואשת אח חורג שמת בצאמת בלא צנים בודאי מותרת אף שלא בחדרי חדרים אף להירושלמי דממ"נ אם יאמרו שהם צ' אחים הא מנא קעביד.

גמ'. יש לחלק ולומר ע"פ דברי תוס' שבת ס"ב ותוכן כונתם דלא אמרינן דאסור אף בחדרי חדרים אלא במקום דצרה גופיה אם עושה שם ליכא שום תחבולה להנצל מהאיסור אבל אם גם שם יש תחבולה אף דצאמת צריכים צברה קאי אסור עכ"ז כיון דאפשר בתקנה לא גזרו צנעה יעשה"ה. והנה הכא היה אפשר למנא תחבולה להנצל אף ממ"ע של חשש איסור דאורייתא והיינו ע"י שיוכרוזו ארבעה שבתות צדתי כנסיות וצתי מדרשות כי פלוגי ופלוגי אינם אח ואחות רק חורגים (וייעוין בנוב"י מה"ק סי' פ"ח דהתיר להחזיק לענין גט עי"ז ל' יום בעיר ועין ג"כ בכרם שלמה למהו' שלמה האס בריש אה"ע). וידוע מה שפלגו כבר האחרונים לענין צנעין בשבת בקבלנות ע"י הודעה בקלפי אלא מקום הצנעין שניתן בקבלנות, ולמה לא נסמך באיסור קל של מ"ע. אכן אין לנו רשות להרהר אחר חששות הירושלמי שלא ראו לסמוך על תקנה זו. אבל זה שפיר נוכל לומר כיון דאפשר עכ"פ בתקנה זו לא שייך איסור בחדרי חדרים, כנלע"ד נכון.

וע"ד מה שרצה לתרץ ולדייק לישנא בש"ס דכל מקום דייקי ולא גזרו מקום דלא שייך אטו מקום דשייך, הנה אף דיש לחלק בזה והצד דלא לוסף עליה מה שלא מצינו בפירוש החזקת החשש ממקום למקום, עכ"ז ע"ד הדקדוק שלו יעוין בפירש"י ע"י י"ב דפירש צאמת כל דבר וכו' וגם בשבת ס"ב לפנינו ובפירש"י ליתא כלל מלת מקום. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הרמ"א (סימן ב) שנשאל על דבר אשה אחת שילדה ג' פעמים בחדש השמיני וחששה שעין הרע גרם לה זאת, ורצתה להסתיר עבודה מצני בית אשר אהה ושכינותיה. והסכים בעלה עמה שתאמר טמאה היא בפני בני ביתה בתחלת עבודה כדי להסתיר הענין. ועכשיו שאלתה אם בעלה מותר לצא עליה תוך אותן הימים בחדרו אשר עמו, מאחר שלפי האמת היא טהורה. עי"ש שהאריך.

ובר"ד כותב: ואפשר לומר מאחר דשריא לצעלה כשנותנת אמתלא לדצריה ויכולה לחזור בה, א"כ אף קודם שתחזור בה יכולה לשמש עמו בסתור. ואין בזה משום הא דאמרינן כל מקום שאסרו חכמים משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, דמאחר שאף למראית העין היו יכולין למנא להם היתר ולהגיד אמתלא שלהם. ע"כ. עי"ש עוד.

*

היא על עת ששטות, ואפילו שנראה הצד מרחוק שהוא יבש בעת ששטותו, עם כל זאת יחשוד שנתלכלך קצת ממנו וכנס הלכלוך, ולכן גם צד יבש כולו לגמרי, אסור לשטותו בשבת כדרך ששטותין כלים המכובסים, אבל לתלותו על החצל בלתי שטיחה לית לן בה.

ועוד העלה, דאם עבר ושטח בגדיו בשבת, אף על פי שעשה איסור אין מחייבין אותו לסלקם ולהסירן, כי הגזירה היתה על השטיחה וכבר עשה האיסור ששטח ועבר על דברי חכמינו זכרונם לברכה, ולמאי נפקא מינא יסירם, כי בזה לא יתקן החשד דחשו לו חכמינו זכרונם לברכה, על עת ששטח, דהרואה אותם שטותין בשבת, אם לא ראה אותו ששטחם היום לא יבא לחשדו שכנסם היום, דהא השטותין מערב שבת אינו חייב להסירם מפני חשד זה, ואם תאמר אכתי נחוש שמא האדם ראה בכניסת שבת את מקום זה ריקס, שלא היו בו כלים שטוחים, וחוזר ורואה אחר כך בשבת כלים שטוחים, יבא לחשדו שכנסם בשבת, ולכן מחמת כן צריך לגזור גם אם עבר ושטח בשבת חייב לסלקם ולהסירם, זה אינו, דאין לנו לגזור גזרות חדשות מדעתינו, מאחר דגזרת חכמינו זכרונם לברכה לא היתה אלא בעבור חשד הרואה אותו שטח הצד, ולכן העלה דאם עבר ושטח אין מחייבין אותו להסירו.

*

עוד כתב שם, בגדים שמלפפים בהם הקטנים, נהגו העולם לשטותן בשבת כדי שיתנגזו, ולא מציעא אותם שיש בהם לכלוך ואם, דלכלוכן מוכיח עליהם שלא נתכבסו, אלא גם שאין עליהם לכלוך כלל, אלא לחים הם מהשתנה שהשטין התינוק בהם, מותר לשטותן בשבת כדי שיתנגזו, יען כי בגדים אלו נכרים בצורתם לכל אדם שהם של תינוקות יונקי שדים, והכל יודעים דבגדים אלו דרכם לשטות אותם בלי כבוס, דאין מכבסים אותם אלא עד שירצה לכלוכם ביותר, ועל כן אין בהן חשד, ואין למחות ביד הנוהגים היתר, ועיין מאמר מרדכי ז"ל, והגם דהרב חיי אדם כתב צריך עיון בהיכא דאין בהם לכלוך ואם, הנה כתבנו טעם מספיק למנהג, ואין למחות ביד המקילין, והמחמיר תבוא עליו הצרכה.

*

עוד כתב, מטפחות הידים שנתלחלו הרבה מרוצ הניגוז שניגזו הידים בהם, מותר לשטותן אם ניכר בהם קצת וזהמא, וכן הוא הדין במטפחת שמקנחין בה החוטם, דאם ניכר בה לכלוך של אואת החוטם מותר לשטחה, ודמי לדין בגדים שמלפפין בהם הקטנים שיש בהם לכלוך דמותר לשטותן, ועיין להרב חיי אדם בנשמת אדם דמוכיח לה מן השלחן ערוך ביורה דעה סימן פ"ו, גבי מבשל בשר בזהמה בחלב שקדים, דאם מניח שם שקדים מותר, יעוין שם, וכן יש להוכיח זה גם כן מסימן ס"ו סעיף ט' גבי דם דגים, יעוין שם, גם הרב שם חדש דף ס"א עמוד ב' כתב להדיא דין המטפחת דשרי, דדמי למה שאמרו במועד קטן דף י"ד איזורו מוכיח עליו, וכן בבבא דף ט' שובכו מוכיח עליו, יעוין שם.

*

ובאמת אנו רואין דכלל המקומות אשר הוצא בגמרא מימרא זו דר' יהודה אמר רב כולם מעין סוג זה המה, דאוחה עשיה עזמה אשר נאסרה מפני מראית העין יהיה אותה עשיה עזמה אפילו בחדרי חדרים אסור, וכמו בשטותן בחמה, וישב לו קוץ כשהיה מהלך לפני ע"ו, ובפרק במה אשה (שבת דף ס"ד ע"ב) גבי פוקק זוג צלואר בהמתו ומטייל עמה בחדר.

*

גמ'. שם. עיין ש"ך עה"ת (פ' תזריע) על הפסוק ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרות לבנות, וז"ל: זה סימן שהיה עושה דברים המותרים אבל לרבים נראה שהם כיעור, ואמרו חז"ל (חולין מ"ד ע"ב) הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, כמו אותה שאמרו ז"ל (שבת קמ"ו ע"ב) מי שנשירו כליו במים לא ישטחם בשבת בחמה ואפילו בחדרי חדרים אסור כדי שלא יחשדוהו שכנס בשבת והתורה אמרה והייתם נקיים מה' ומישראל, והיה עושה כיוצא בזה, והו' בהרת בהתר, שלא היה בו שום איסור אלא חשד לצד, והו' לצנת חסר, שזינו לבין קונו היה לבן שהיה לבו נקי, אבל לא לבין עיני הצריות, ולזה אמר בהק הו', הוא דבר שקהים ממנו בני אדם. פרח בעור, כמו הפרח שיש לו מראה לבן. טהור מכלל שאמר טהור ודאי שהיה טמא, שמי שלא היה טמא ודאי היה בו שום טומאה, אלא יש לו למנוע עצמו כדי שלא יבוא לידי חשד, ואמרו ז"ל הרחק מן הכיעור וכו', והו' לצנה רמז אם יהיו חטאיהם כשנים כשלב ילבינו (ישעיה א', י"ח), שמכל מקום חוטא נקרא.

*

גמ'. שם. בספר בן איש חי (פרשת ויחי) כתב לפרש על דרך רמז, וז"ל: הנה נודע דמראה עינים נאסר בעצירה של ניאוף יותר, עד דחשבו חכמינו זכרונם לברכה מראה עינים באשה וזה כגופה של עצירה, ולכן גם המחשבה בניאוף מוקת הרבה יותר משאר עצירות והחמירו בה ביותר, ובה פירשתי בסיעתא דשמיא, רמז מאמר רבותינו זכרונם לברכה שאמרו בגמרא, כל מקום שאסרו חכמים משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, רואה לומר כל מקום שאסרו לך להסתכל בו צענין בדבר ערוה, או אפילו בחדרי חדרים אסור, רואה לומר גם במחשבה שהיא בחדרי חדרים, שהיא במוח שהוא בחדרי חדרים שבראש האדם, אסור לחשב שם בדבר ערוה.

*

ובעל' בן איש חי כתב שם, דמה שאמרו שלא ישטח אדם כליו בשבת אפילו מן הידיעה, הוא אורחא דמלחא דאין דרך לשטות אלא אם כן יש בהם לחלוות מים, או לחלוות זיעה, דאם הם יבשים למה ישטחם, אבל אין הכי נמי לענין דינא, אפילו אם יבשים אסור לשטותן כדרך ששטותין כלים המכובסים, מפני החשד, דהרואה אינו יודע שהם יבשים, דעיקר גזרת חכמינו זכרונם לברכה הוא על השטיחה, דבעת שרואין אותו שוטח בשבת חושדין אותו שכנסם בשבת, ולכן אם היו שטוחים מערב שבת אינו חייב לסלקן, וישארו שטוחים בשבת, כי הגזירה

תום' ד"ה גלגל. עיין בספר מגן האלף (סימן תנ"ד ס"ק ג').

דף ט ע"ב

גמ'. מתניתין דלא בי האי תנא. לכאורה יש לדקדק אמאי מיייתי כל האי ברייתא, אלא מלתא דרשב"א לחודה הו"ל לאתויי. ועיין פני יהושע מ"ש בזה.

*

גמ'. מתניתין דלא בי האי תנא וכו' ובה"א אף מחזירין. ז"ע למתא דין אי אפי' חזרה מותר לז"ה, והפוסקים סתמו ג"כ דין זה. ועיין בשפ"א בהג"ה שכתב לבאר נדדי הספק, ד"ל דכיון דשוכו מוכיח עליו מותר אף להחזיר, אכן המאירי פי' טעמא דמ"ד דמתיר להחזיר כעין הא דלקמן (י"א ב) דהתירו סופה משום תחלתה ואנן לא קי"ל הכא הכי, עיי"ש.

*

גמ'. בני רבי חייא נפוק לקרייתא וכו'. עיין אור פני משה (פ' יתרו) שפירש ע"ד חסידות, דבני ר"ח שהיו נדיקי עולם דומים לאבות קדושים, ילאו פעם אחת לפקח על עיני שדותיהם ומתוך זה נתבטלו מלתמוד תורה, וכשחזרו שאל אותם אביהם, האם לכל הפחות בא לידכם איזה מעשה של מנהג, שיצדיק את בטולכם מתלמוד תורה באותו זמן. אמרו לו "סולם בא לדינו", היינו העולם הזה דומה לסולם, שעולים ויודים בו, על ידי מעשיו של אדם, והתכוונו בזה שהם צריכים לעסוק בענייני עולם הזה ולבטל מטעם מעסק התורה בכדי שיוכלו לפרנס את עצמם. אמר להם, "לא ואסרו מה שהתרתם", היינו דבר זה עושים רק מתוך הכרח ואונס ולא מתוך היסור. עיי"ש.

*

גמ'. מאי דקא שרי תנא קמא קא אסר רבי דוסא. כתבו התוס', והר"א מבזרג"ל חירך דהתם מייירי בשבת, דמאי טעמא אסרי לטלטל הסולם, משום דמיחוי דלהטיח גגו הוא צריך, ובשבת ליכא חששא, שאסור להוציאו לחוץ וכו', עיי"ש.

והב"י סימן תקי"ח (ד"ה ומ"ש רבינו) תמה על הטור ז"ל, שדבריו סתרי אהדדי, דממה שכתב בסימן הנזכר, מותר לטלטל הסולם וכו', והנ"מ סולם קטן, אבל גדול כגון של עליה אסור, נראה שהוא פוסק כחירון ר"ת, וממ"ש בסימן ש"ח וז"ל, סולם אפילו של עליה והוא גדול מותר לטלטלו בשבת בחצר, משמע שהוא פוסק כחירון הר"א מבזרג"ל, דאילו לר"ת אין בשבת אין ציוס טוב אסור.

ותירץ דהר"א הוא פוסק, ובהא פליגי ר"ת והר"א ז"ל, דלר"ת סולם של עליה שהוא גדול אסור אין בשבת אין ציו"ט, ולהר"א אפילו סולם של עליה ציוס טוב אסור ובשבת שרי, אבל סולם של בית בכלל של שוכן הוא, ומותר אפילו ציוס טוב, ומ"ש הר"א ז"ל (אות י"ד) ולהאי שינויא

אסור לטלטל סולם שלנו ציו"ט, יש לדחוק דסולם גדול כמו של עליה קאמר, ואע"פ שמדברי התוס' נראה דאפילו סולם של בית אסור, היינו משום דמספק"ל שמא הלכה כר' דוסא, אבל הר"א ז"ל מאחר שלא הזכיר הא דר' דוסא, א"כ בשל שוכן פשיטא ליה דשרי כז"ה, ואם כן סולם של בית נמי יש להתיר כמו של שוכן, אלו תורף דבריו.

ועיין שער המלך (פכ"ו מה' שבת ה"ז) שכתב דדבריו תמוהים, דאי מ"ש הר"א ז"ל ולהאי שינויא אסור לטלטל וכו' מייירי דסולם גדול כמו של עליה, אם כן מאי ולהאי שינויא דקאמר, דמשמע דדוקא לחירון הר"א יוצא דין זה, הא אפילו לחירון ר"ת ז"ל נמי דינא הכי, דסולם גדול אסור לטלטל אין בשבת אין ציוס טוב.

ולבן כתב השעה"מ, דמ"ש הר"א ז"ל ולהאי שינויא וכו' מייירי דסולם של בית, אלא דס"ל להטור, דכיון דהר"א ז"ל לא הביא הך דר' דוסא, משמע דפשיטא ליה דאין הלכה כר' דוסא, אלא כז"ה דשרי, ואם כן כיון דאפילו סולם של שוכן קי"ל דשרי, מכ"ש שיש להתיר סולם קטן של בית, דליכא למיחש דלהטיח גגו הוא צריך, שהרי מדברי התוס' משמע דסולם קטן עדיפא מסולם של שוכן, ממה שכתבו וז"ל, משמע דקי"ל כר' דוסא, ותימה דבפרק חלון ובכולא שמעתין משמע דאסור לטלטל אפילו סולם של עליה, ור' דוסא אסר אפילו סולם של שוכן, ואהא חירך ר"ת לחלק בין סולם קטן לסולם גדול, משמע דאפילו ר' דוסא דאסר דסולם של שוכן מודה דסולם קטן, שהרי מדר' דוסא גם כן ק"ל מעיקרא, וכן משמע ממה שכתבו ולפי זה אסור לטלטל וכו' דשמא הלכה כר' דוסא, משמע דאם הלכה כר' דוסא הוא דאיכא למימר דסולם שלנו נמי אסור, אמנם אי לא קי"ל כר' דוסא יש להתיר סולמות שלנו אפילו לחירון הר"א, מכ"ש דסולם של שוכן.

וב"ש הרב ים של שלמה (סימן כ"ו) דטעות סופר הוא, דמנ"ל להר"א לחלק בזה, אלא צריך להגיה ועוד דשמא הלכה כר' דוסא, כלומר ואסור אפילו לר"ת, אין נראה כן, שהרי בקושיהם ז"ל הקשו מדר' דוסא גם כן, ואהא חירך לחלק בין קטנים לגדולים וכמ"ש, ועוד דאם אימא דלר' דוסא אסור לטלטל סולם קטן לחירון ר"ת ז"ל אין בשבת אין ציו"ט, א"כ היכי מספקא להו מילתא דשמא הלכה כר' דוסא, הא פשיטא ודאי דאין הלכה כר' דוסא, מדחזין בפרק חלון [עירובין ע"ז ע"ב] לרב ולרב אשי דהוא בחרתא דס"ל דסולם קטן מותר לטלטל בשבת, וכן נמי ר' חייא, דמניה הוא דבעו לאזכורי התוס' ז"ל דהלכה כר' דוסא, מדקאמר אינהו סבור וכו', וכמ"ש צים של שלמה, דקאמר התם דסולמות שצביל צריכין קבע, משמע דס"ל גם כן דמותר לטלטל, וא"כ פשיטא ודאי דכוותיהו קי"ל, אלא ודאי כמ"ש, דאפילו ר' דוסא דאסר דסולם של שוכן מודה דסולם קטן דשרי לחירון ר"ת ז"ל.

ובן מבואר מדברי התוספות בפרק חלון [ע"ז ע"ב] ד"ה אי הכי, שכתבו וז"ל, ואומר רבינו תם דהכא דסולמות של בית וכו', ולא דמו לסולמות של עליה, שהן גדולים וחזו להטיח בן גגו, וכן סולמות של שוכן, ע"כ, דאין סברא לומר דבהא

יום טוב ליכא וכו' ע"ש, משמע היכי דליכא אמונעי משום שמחת יום טוב הי' רבה מתיר לכסות.

ושוב כתב ליישב עפ"י המצואר לעיל מהגמ' כאן דב"ש ס"ל דשמחת יום טוב רשות, וכיון שרבה בהשחט שבת לימלך מפרש טעמא דבית שמאי, והמה ס"ל שמחת יום טוב רשות, ולכן לא אמר רבה טעמיה משום אמונעי משמחת יום טוב, כי הרי ב"ש ענמם ס"ל רשות ודו"ק היטב.

דף י ע"א

גמ'. אין מסלקין את התריסין וכו' מוחלפת השיטה. קשה דא"כ תיקשי מצ"ש דתריסין, אכל הנך משניות שקדמו, דהא תריסין לא הוה כדקר נעון ואפ"ה מתיר.

ובתב החת"ס לתרץ, די"ל הא דמחמיר ב"ש בשמחת י"ט בכל משניות, לטעמיה דס"ל כר"א שמותי רפ"ב די"ט או כלו לה' או כלו לכס ע"ש ט"ו ע"ז וא"כ זה הצא לשאל לא נחיר לו שום איסור משום שמחת י"ט נימא לי' אס לא הכינות לך עשהו כלו לה'. אע"ג דאמרי' בפסחי' דכ"ע מודו בעצרת צע"י נמי לכס משום מתן תורה היינו מדרבנן ולא עדיף משבת דכתיב דצרי קבלה וקראת לשבת עונג ואפ"ה לא מחירי' שום איסור משום עונג שבת. אך כל זה ליחיד השואל. אך תריסי' שהוא למכור לרבים לשמחת י"ט. והתורה נתנה רשות מי שירצה לעשותו כלו לכס יעשו. ואם נאסר תריסי' אנו מונעי' את הרבי' לעולם בכל י"ט וי"ט משמחת י"ט, (וסברא כזו ב' רא"ש בפרקי' סס"י יו"ד ע"ש) ומעתה לא תיקשי ב"ש אדב"ש. וב"ה אב"ה בלא"ה לק"מ כשנויי' דש"ס אדכל חדא וחדא.

*

גמ'. אלא משום דאין בנין בכ"ים וכו'. עיין רמב"ן במלחמות ה', ועיין חת"ס מ"ש צוה.

*

גמ'. מוחלוקת בבריכה ראשונה וכו'. פרש"י, דרך מגדלי יונים להניח צריכה ראשונה של כל שנה להיות נוות לאמה ע"כ. ועיין בספר מאזנים למשפט להגר"ז סורוצקין ז"ל (ס"ו ט"ו אות ד') שמציא שהגאון ר' יוסף מענדלקורן ז"ל כתב לו לצאר דצרי הירושלמי (פ"ד דתענית ה"ה) דליכא שם: שני ארזים היו צהר המשחה תחת אחד וכו' והאחד היו מוילאין ממנו ארבעים סאה גזולות בכל חודש וחודש ומהן היו מספיקים קינים לכל ישראל ע"כ. ור"ה הגר"י מענדלקורן ז"ל לצאר דכוונת הירושלמי היא לגזולות שהיו גדילות באילן, כעין המפורש בשו"ע (יו"ד ס"י פ"ד ס"ט) לגבי עופות הגדלים באילנות והוכיח מזה דעופות אלו כשרים לקרבן ולאכילה ע"ש.

ובעין הגר"ז סורוצקין ז"ל כמה טענות והערות על פירוש זה, וצין השאר הוא כותב: קשה לומר שהגזולות האלו היו גדילות על האילן בכל חודש וחודש דוגמת תורים וצני יונה

פליגי ר"ת והר"א, דלר"ת סולם קטן עדיף מקולם של שובך ולהר"א סולם קטן גרוע מקולם של שובך, דהשתא מיחלפא סברתם מן הקצה אל הקצה, ומשום הכי הוכרח הטור ז"ל לומר דמ"ש הרא"ש ולפי זה אסור לטלטל סולמות שלנו, היינו דוקא לטלטלו לצורך גופו או מקומו, דליכא משום שמחת י"ט, דס"ל דב"ה דשרו הולכת סולם משובך לשובך היינו דוקא ליטול גזולות לצורך שמחת י"ט, וכמ"ש מרן הב"י בסימן ש"ח [ד"ה אכל של שובך] יע"ש, הא לא"ה אפילו ב"ה מודו דאסור, וזהו שכתב הרא"ש ז"ל ולהאי שינויא וכו', כלומר דלמירון ר"ת דשרי לטלטל סולם קטן בשבת אע"ג דליכא משום שמחת י"ט, אס כן ה"י ציום טוב שרי, אמנם למירון הר"א דציום טוב אסור משום דמותר להוציא לר"ה, ובשבת דאסור להוציא שרי, מצינן למימר דסולמות שלנו אסור לטלטל בדליכא שמחת יום טוב כדרך שאסור בסולם של שובך, דסולם קטן דינו כסולם של שובך, מה שאין כן למירון ר"ת, דסולם קטן עדיפא מקולם של שובך וכמ"ש.

וב"ש התוס' דשמא הלכה כר' דוקא, אפשר דהוצרכו לזה כדי לאסור אפילו לצורך שמחת י"ט, דאסור אליבא דר' דוקא כמו סולם של שובך, ומעתה מדוקדקים דצרי הטור ז"ל שכתב מותר לטלטל את הסולם משובך לשובך, דהיינו לצורך שמחת י"ט, והנ"מ וכו', אכל סולם גדול כגון של עליה אסור לטלטלו אפילו לצורך שמחת י"ט, אכל סולמות קטנים מותר דוקא לצורך שמחת י"ט, אכל שלא לצורך שמחת י"ט ה"נ דאסור, ולא הוצרך רבינו לצאר זה, דממילא משתמע מדכתב מותר לטלטל משובך לשובך, ופסק כמירון הר"א ז"ל. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. אלא גבי שמחת יום טוב ב"ש לחומרא וב"ה לקולא וכו'. הנה לקמן (ט"ו ע"ב) פליגי ר' אליעזר ור"י, ור"א ס"ל דשמחת יום טוב רשות, ור"י ס"ל דהיא חובה, ור"א שמותי הוא וקאי בשיטת ב"ש כמ"ש בתוס' שבת (ק"ל ע"ב), ושפיר ס"ל כב"ש כאן דהוא רשות.

ובשו"ת אמרי דוד להגאון ר' דוד האראוויץ ז"ל (ס"י קצ) העיר השואל סתירה בענין שמחת יום טוב, דבגמ' לעיל (ד' ע"ב) אמר אביי לר' יוסף וכו' רבה סבר אי איכא עפר למטה אין אי לא לא, חיישינן דלמה ממליך ולא שחיט, וענה לו ר' יוסף (אדרבה) הא עדיפא דאי לא שרית ליה אחי לאמונעי משמחת יום טוב ע"כ. והקשה על כך השואל משבת (קמח ע"ב) גבי הלואת יום טוב, רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע דאי אמרת ניתנה ליתבע אחי למכתב, ורבה אמר ניתנה ליתבע דאי אמרת לא ניתנה לא יהיב ליה ואחי לאימונעי משמחת יום טוב ע"כ, הרי המה פליגי להיפך.

והשיב לו באמרי דוד הנ"ל: ולכאורה קשי' רבה אדרבה, דכאן לא חייש לשמחת יום טוב, ולקמן (ח ע"ב) אמר רבה אין מכסין, וכתב שם רש"י ומשום אמונעי משום שמחת

ובזה נתיישב אטו ר' חנן בר אמי טעמא דבית שמאי אחי
לאשמעינן דהיא גופא קמ"ל דאף בצריכה שניה צריך
שיאמר זה זה אני נטל. (פנ"י).

*

גמ'. די'מא אתי לאמרוכי. פירש רש"י, כי שקיל למחר
אחי לאמרוכי. אבל הרמב"ם צפיה"מ פירש, דשמא ימלך
צעוד יוס שלא ליקח, וציו"ט יחזור וימלך ליקח, עיי"ש.

והשפ"א כתב דקצת קשה ע"ז, כיון דיודע דצריך הכנה
מצעו"י ממילא יודע ג"כ דצנמלך אסור.

ועיינן ברמב"ם ובשו"ע שכתבו סתם דא"ל לנענע והשמיטו
עיקר הרבותא דאפי' בצריכה הראשונה א"ל נענע,
וה"ע.

*

גמ'. ובי תימא ב"ה לית ליה ברירה. עיין פני יהושע
דדוקא אדרב חנן פריך, דכיון דאפילו בצריכה שניה צריך
לצ"ה לומר זה זה אני נטל אע"ג דלא שייך למימר חייס
עליהו אלא על כרחך דאירי משום איסור הכנה שכל הגזלים
מוקצים כמ"ש, וא"כ מקשה שפיר דמכאן אני נטל סגי
להפקיע איסור מוקצה דאע"ג שלא הזמין כולם כמ"ש
הפוסקים שאינו ראוי להזמין אלא מה שצריך לו מ"מ כיון
דאית להו לצ"ה צריכה איזה שיטול למחר נאמר דאותן הזמין
במה שאמר מכאן אני נטל.

משא"כ בלא רב חנן לא קשיא מידי דאיכא למימר דהא
דאכטריך צ"ה לומר זה זה אני נטל היינו משום
צריכה ראשונה שצריך שיאמר מערב יו"ט צפירוש אותן
הצריכה ראשונה דאל"כ הו"ל מוקצה גמור משום דחייס
עליהו מסת דעתיה אס כן אין זה ענין לדין צריכה, וליכא
למימר דצכה"ג נמי שייך דין צריכה לומר דמאן דאית ליה
צריכה אין צריך הזמנה כלל אלא לאחר שיטול למחר אמרינן
הוצר הדבר שהיה דעתו עלה מאתמול הא ליתא דאס כן
בטלת כל דיני מוקצה ובשמעתין נמי אמאי מצריך מיהו לומר
מכאן אני נטל אלא על כרחך דכתיבנא.

*

גמ'. ובי תימא ב"ה לית ליה ברירה וכו'. בשו"מ
יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קעה אות א) תמה השואל
לפמ"ש החוס' ישינים לעיל (ג' ע"ב) דבספק מוקצה נמי
החמירו כדאורייתא, א"כ מאי פריך הגמרא כאן על צ"ה מזה
זה אני נטל אדכ"ה גבי טומאה דס"ל יש צריכה, והא טעמא
דצדכנן יש צריכה משום ספיקא דרבנן להקל הוא, א"כ גבי
מוקצה דהחמירו רבנן כדאורייתא שפיר אין צריכה.

ובורתב למרן, דהא בלא"ה תמוה הרי חוס' דף ד' ע"ב גבי
אין מצטלין איסור כו' כתבו דמוקצה אין לו עיקר
כלל מדאורייתא, א"כ משמע אדרבה גזירת מוקצה קיל טפי
משארי דרבנן וכן הקשה הפ"י על החו"מ, וז"ע.

ממש. ובצ"ב (כ"ח ע"ב) לא מצינו ג' פירות בג' ירחי אלא
באספקתא ע"כ.

והגר"י מנדלקורן ז"ל בספרו ויען יוסף בקו' לקוטי שושנים
(ע' קט - קי) כתב להשיב בזה: אפ"ל בזה לכאורה
דאח"כ דלמה לא נימא בזה דמאחר שנתנן השי"ת כח וטבע
הזאת באילן הזה להצמיח ולגדל עופות ממין התורים וצני יונה,
א"כ הכי נמי היו גדילים בכל חודש וחודש דוגמת תורים וצני
המולידיים בכל חודש, ואדרבה דלכאורה אס נפרש דהיו גדלים
שם על האילן אז שפיר לק"מ עמ"ש צירושלמי דתענית דהיו
מוציאים ממנו וכו' בכל חודש וחודש וכו"ל. והלא מצואר דדרך
היונים להפסיק את ההולדה בטבת שבט אדר, וכמ"ש ברש"י
ז"ל (ביצה י) ד"ה צריכה. ולדברי הרשב"ם ז"ל (ב"ב פ') ד"ה
הלוקח דרך היונים להפסיק את ההולדה עכ"פ לחודש אדר
עיין שם, דאפ"ל דזה שייך רק בהולדת היונים. מאחר
דבחדשים אלו של קור נפסק מהם חימום להוליד, ועי' ברש"י
ז"ל (יומא ס"ט) ד"ה ציעתא צת יומא. משא"כ באילן המגדל
עופות.

ואולם גם לדברי הקרבן העדה דהכוונה צירושלמי לגזלות
ממש ג"כ לק"מ מזה, דאפ"ל בזה דקננו בהאילן
עופות רבים מאד ומאלד עד שהי' באמת הרבה יותר מן מ'
סאה גזלות לחודש, אלא שלא הי' מוציאים ממנו כי אס מ'
סאה גזלות שהי' זה מספיק לקניי ישראל לחודש. וכלשון
הירושלמי ומהן היו מספיקים קינים לכל ישראל. ולכן הגזלות
שנשאר שמה עוד מלידת ט' חדשים בשנה היו מספיקים גם
לחדשי טבת שבט אדר אף שאין מולידיים אז כלל, וכן מוכח
מפי' רש"י ז"ל (ברכות מ"ד) הנ"ל דשלש פעמים בחודש היו
מורידים ממנו מ' סאה ע"ש, דמצואר דהי' שם הרבה יותר מן
מ' סאה לחודש וכו"ל. והגמרא (בב"ב כ"ח) נקט באספקתא,
משום דהוא מצי בכל מקום. עכ"ד.

*

גמ'. אמר רב חנן בר אמי וכו' אבל בבריכה שניה
דברי הב"ב בעומד וכו'. וז"ל דאע"ג דצריכה שניה
לא שייך לומר דחייס עליהו אפ"ה לא דמי לשאר בעלי חיים
דלא צעו הזמנה אבל הכא צעו הזמנה משום איסור מוקצה,
ולא מיציעא למאן דמוקי לצ"ה ציו"ט כר' יהודה וא"כ אפילו
תרנגולת העומדת לגדל אסורה כ"ש ציוני שובך דלגדל עומדת
אלא אפילו למאן דסוצר דאפילו ציו"ט קי"ל כר"ש דלית ליה
מוקצה אפ"ה האי מוקצה דיוני שובך חמיר טפי ואפילו ר"ש
מודה, ואע"ג דהכא ע"כ איירי ציונים קטנים דבגדולים
אסורים משום צידה כמ"ש התוספות ז"ל (לעיל ט' ע"א ד"ה אין)
אפ"ה י"ל דאין דעתו עליהם וחשיבי כגרוגרות ואמורים
כדאמרינן בסוף מכלתין [מ' ע"ב] לענין בהמות מדבריות.

מיהו למאי דמסקינן טעמא דזימנין דמשתכחן כולם כחושים
מצינן למימר דלמאן דשרי מוקצה ציו"ט אסור ציוני
שובך משום הך טעמא למוד דזימנין משתכחי כולהו כחושים
ואחו לאימנועי משמחת יו"ט.

החצירות והעיר ושער צית הקצרות, עד שעבר המת חוזה לאותן שערים ופתחים, משום דסוף טומאה ללאת כדחנן צפ' קמא [ז"ל: פ"ז, משנה ז'] המת צצית כו', וצפ' קמא וצפרק צתרא דצינה וצפרק דדר [עירובין סח ע"א] מייתי לה, אהא דיש צריה לז"ה, ולז"ש אין צריה, וכחצת דמקרוצ צא מנהג הזה.

דע כי לא מקרוצ צא כי זה הוא קרוצ לארבעים שנה, שהיה יום הנועד בארפור"ט, והיו שם ה' זקנים מה"ר איכל, מה"ר ליפמ"ן, מה"ר נת"ן, מה"ר יחזקיה, מה"ר אברהם כ"ץ ז"ל, ושם נתחדשו אלו הדברים כך הוגד לי באגר"א. וגם נמצא פה אצלנו בנימוקי שנתחדשו לפני שאירי מה"ר שלום, שכתב שמה"ר מאיר ס"ל אסר לכהנים צווי"נא, שיצאו דרך שער העיר סוף המת ללאת שם עד לאחר שעבר המת חוזה. אבל כתב ג"כ שמה"ר שלום ז"ל לא חשש לאסור זה, וכן נראה נמי דלא נהגו לומר בגבוליו צוה.

וגר"א הטעם כיון דרש"י פירש צפ' דהר, דמה שטמא הפתח סוף הטומאה ללאת שם אף ע"פ שאינו תחת האהל של מת הלכה למשה מסיני הוא, ואין טעם בדבר. וכל לומר כיון דמילתא בלא טעמא הוא הבו דלא לסיק עלה, ונימא דכך היא הלכה דוקא באותו פתח שמוציאין אותו תחילה מתוך האהל אל תוך האויר, הואיל ובאותו יציאה נטרה האהל יאמרו האהל, הלכה, שאותו פתח טמא ולא מכאן ואילך, ואין לתמוה על חילוק זה.

ובע"ז זה תניא בתוספתא על אותו משנה פתח גדול ופתח קטן, חשב להוציאו צפתח קטן טהור [טיהר] את הגדול, ויש לי פרישות על המשניות דסדר טהרות. ופירוש צצא זו כגון שיש שער גדול וזה פתח קטן, והשאר אין פותחין רק לסוסים ולגמלים, אבל בני אדם הנכנסים והיוצאים אין פותחים להם אלא פתח קטן, ואם חשב להוציא אותו צפתח קטן, טהור השער. הא קמן דאע"ג דהמת עובר דרך תקרת השער הגדול אעפ"כ טהור, היינו כעין שחלקתי, ומה"ר שלום ז"ל חלק צענין אין לי פנאי להאריך.

ור"ו דמאן לימא לך דהך טומאה דסופו ללאת הוי טומאה שזיר מגלח עליה, ובסמ"ק מסיק דהיהא תוספתא מתרצת היא, דעל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין הכהן מוזהר עליה, ודלא כמו שכתבו התוספות פ"ק דכתובות [דף ד ע"א דד"ה עד] צסם ר"ת דשצשתא היא. אמנם עיין באשירי בהלכות טומאה משמע דכהן מוזהר כה"ג, ע"ש דאפשר יש לחלק, מ"מ הואיל ורבנן קשישי חששו לאיסורי זה חלילה להפליג דצריהם, והמחרימין כמותם לשנות מנהג המקיל נמי לאו שפיר דמי.

אמנם להחמיר צצית של דודק הדין נראה דיפה כתבת דאין להחמיר צו כלל, דאדרבה אותו פתח צא לטמאות את האהל ואמרינן אין דנין ק"ו מהלכה. ואע"ג דרש"י פרק קמא דצינה פי' דגזירה דרבנן היא, וכן צפי' המשניות פרק שלישי דאהלות נמי פי' דגזירה דרבנן על הפתחים, פרק צתרא פי'

לבן נ"ל דה"ט דתוס' ישנים כיון דרצה הוי ס"ל צס"ד צפסחים מ"ז מ"ח מוקצה דא' מהאי קרא דוהכינו כו' א"כ למסקנא נמי דהדר ביה ומוקי לקרא לאיסור הכנה מיו"ט לשבת אבל מוקצה דרבנן הוא, מיהא יש לו אסמכתא מקרא זה דילפי' מיניה דין הכנה. ומצואר צרש"י שבת ל"ד ע"א ד"ה צע"ת דכל כה"ג לא אמרינן ביה סד"ר להקל כנ"ל.

ולפי"ז נ"ל אף דבס"ד מוקצה דאורייתא יליף רבה מהאי קרא גם ציו"ט ס"ל הכי כדמשני הש"ס התם עייל עני מוקצה ללקות עליו ע"כ ה"ט משום דיו"ט נמי אקרי שבת כפרש"י ריש צינה דף צ' ובצבעות דף ט"ו ע"ב והרמב"ם פ"ג הי"א מהל' תמידין ומוספים וצפי' המשנה חגיגה י"ח היינו להס"ד דמוקצה דאורייתא הוא וה"ג למסקנא לענין הכנה דאורייתא יו"ט ושבת שווים. אבל מוקצה דרבנן למסקנא אלא דיש לו אסמכתא מקרא זה דוהכינו כו' וקרא והיה ציוס הששי והכינו כו' כתיב דוקא מוקצה דשבת החמירו צו צסד"ר מה"ט דנ"ל סמך מקרא. משא"כ מוקצה דיו"ט דאין לו סמך מקרא דינו כשאר דרבנן וספיקו להקל. א"כ תי' התו"י ומהרש"א ניחא כיון דצרייתא קמני א' צינה שנוולדה צצבת וא' כו' ציו"ט לכן לא פריך ש"ס על ר"נ הא סדר"צ להקל משום די"ל וספיק' אסור' קאי רק אנוולדה צצבת אבל ציו"ט צאמת סדר"צ דמוקצה להקל.

ולפי"ז פריך הגמרא דף יו"ד שפיר על צ"ה גבי מוקצה דיו"ט הל"ל יש צריה וה"ט נמי דתוס' דף ד' ע"ב הנ"ל גבי אין מצטלין עזים שנשרו ציו"ט מוקצה דיו"ט קיל שאין לו עיקר מדא' כלל ואין כאן סתירה.

וזה נ"ל כוונת רש"י לקמן (ד' ע"ב) ד"ה אבל מדרבנן, ונ"ל כגון מוקצה דהכא ומצבת דהכא מותר. אבל ר"ל כלפי מ"ש רש"י לעיל רבה לטעמיה דמוקצה דא' ס"ל דף צ' ע"ב א"כ למסקנא נמי עכ"פ יש לו סמך מדא' ודינו כמו דאורייתא: לכן פי' מוקצה דהכא די"קא ר"ל מוקצה דיו"ט ודאי דרבנן הוא בלא עיקרו דאורייתא וכמ"ש התוס' התם כנ"ל.

ובהבי מתורץ קושיית התו"ט ריש צינה אמאי לא נקט צמשה נמי צינה שנוולדה צצבת. ולפמ"ש ניחא דכיון דצמתי' צודאי מיירי דלא תני צה וספיקא אסור'. לכן שציק למתני שנוולד צצבת משום דגם ספק אסור צמוקצה דשבת כנ"ל.

והיינו טעמא נמי דהשמטת הרמב"ם להא דספיקא אסור' ונדחקו צטעמו ה"ה והלח"מ צפ"א מיו"ט הלכה י"ג י"ח ע"ש. ולפמ"ש הנה נכון כיון דפסק כר"ג צצבת מוקצה מותר א"כ ציו"ט לצד ספק מוקצה מותר ס"ל וצריית' רק על שבת קאי כנ"ל דוק. ע"כ.

*

גמ'. המת בבית וצו פתחים הרבה כולץ טמאים וכו'. כתב צתרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן כד) ונ"ל: אשר דרשתי על אשר מחמירין הכהנים שלא ללאת צשערי

כאות' שאמרו שם צירושלמי נהגי נשיה ללא למעצד עוצדא
צריש ירחא מנהג ללא למעצד עוצדא באפוקי שבתא עד
דתחפני קדרא.

ובזו מנהג הורה אבא מארי ז"ל לכהן זה שיכנס בשבת ולא
יחוש לחומרא של מנהג שמאחר שלא נהגו אלא מפני
החשש שמא יבא עליהם המת בטוחים הם בשבת שלא יבא וזו
לא מלאכה בספריו ולא בתשובותיו הנמצאות אחי.

אלא שזה כמה שנים סח לי החכם השל' כמה' אלעזר אזכרי
[בעל ספר חרדים] ז"ל המאורע לפי תומו וכך היה
מעשה כמו שכתבתי וזה ששם' השומע שאמר אין טומאה
בשבת ח"ו לא כך אמר אלא כך אמר אין דרך טומאה ללכת
בשבת וכשנאמרו הדברים לפני מהר"י קארו ז"ל לא נאמרו
בטעמן שאילו סיימו קמיה לא היה תולה הדבר בשמועה אלא
בטעם של קצרה ואף על פי שדבר חכמה היה ומסתבר טעמיה
אני מביא סעד לדבריו ז"ל מהיהא דאמרינן בפרק כיצד
משתחפין דתנן המניח את ציתו והלך לשבות בעיר אחרת
דקי"ל כרבי יוסי דאמר נכרי אוסר ישראל אינו אוסר שאין דרך
ישראל לבא בשבת דלר' יוסי דירה בלא בעלי' לא שמה דירה
ואסר משום שמא יבא ויאסור עליהם ומכל מקום ישראל אינו
אוסר שאין דרך ישראל לבא בשבת אף זו כיוצא בה. ומיהו
באותה דהמת צבית ובו פתחים הרבה דמטמאין כל הפתחים
משום דעמידה טומאה ללכת בין בחול בין בשבת מיירי אף על
פי שאין עמידה טומאה ללכת בשבת דטעמא הוא דאותה
סתימה חשבינן ליה כפתוח כיון שקופה ללכת לאחר זמן וכיון
דאינה חוצצת הרי המת מאהיל עליו אבל כאן שלא חששו אלא
שמא יבא המת עליהם אין דרך המת לבא בשבת. ע"כ.

וע"ע בשו"ת חכם צבי (סימן קג) דדין הכהנים הנמנעים
ללכת בפתח שער העיר כשיש מת בעיר. וז"ל: כתוב
בפסקי מהר"ר איסורין ז"ל סי' כ"ד דאף הכהנים המחמירין
שלא ללכת דרך פתח שער העיר אין להם להחמיר צבית של
צידוק הדין דאדרבא אותו פתח בא לטמאות את האהל.

ובתב עליו צם' לחם חמודות דף קי"ח ע"א טעמו זה
יפסיק צבית שאין זו אלא פתח א' אבל אם יש בו שני
פתחים שבתחא א' מכניסין ובפתח א' מוציאים נראה שלפי
קצרה זו אין היתר לכהנים לכנוס באותו הפתח שמוציאין ממנו
המת עכ"ד.

ואינם נכונים כלל דמשמע מדבריו דצבית של צידוק הדין
שיש בו שני פתחים מותר ליכנס דרך הפתח שמציאין
לתוכו המת ואסור ליכנס דרך הפתח הצ' שמוציאין ממנו המת
והא ודאי צורכא דאם אתה אומר הפתח הא' טמא האין
אפשר לחלק אוהל א' שצחציו יהא מותר וצחציו יהא אסור.

ואין להביא ראיה מאותה דפתח גדול ופתח קטן שהביא
מהר"י ז"ל שם ופירשו באופן שאוהל א' חציו טמא
וחציו טהור דהיה לקולא איתמר אבל צי"ד שטרת הפתח
הראשון שהמת נכנס בו תחלה האין טמא הפתח השני וא"ת
אין דינן ק"ו מהלכה כמ"ש מהר"י שם כל זה הוא להחמיר

להדיא דהלכה למשה מסיני הוא, וכן מוכח שם בגמ' להדיא.
ומ"מ אפי' אי גזירה דרבנן נראה דמכל שכן יש לחלק, ללא
גזרו חכמים אלא בפתח הראשון שבו מוציא המת לאויר העולם,
ועיין באשירי בהלכות טומאה ותמא מפורש קצת דין זה. ע"כ.
וע"ע בלקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד פח ענין ב) ושם (עמוד פט ענין
א).

ועיין בזה בשו"ת מוהרי"ט (חלק א סימן צו) וז"ל: ומאי
דשמיע ליה למר על הרב אבא מארי ז"ל שהורה לכהן
א' שהיה דר בתוך הכא"ן בפתח תוצ"צ ונמצא ציוס השבת
מחוץ לחצר הכא"ן ולא היה נכנס מפני טומאת מת לפי שכל
החצר מוקפת אכסדרה ומאהיל על הפת' והורה לו שיכנס
ואמר אין טומא' בשבת וכי אמרוהו לשמעיה קמי מהר"י קארו
ז"ל אמר אני לא שמעתי שמא הוא שמע ויש לו על מה שיסמו'
וצעי מר מינאי אם ידעתי ראייה לדבריו ז"ל.

תשובה: הלכה זו מקופחת ששמע השומע וטעה שח"ו
שהתיר טומאת אוהל דאורייתא ולא טומאה דרבנן
אלא כך היה מעשה שמת אחד היה צבית שצאמנע השכונה
באויר החצר ומופלגין מפתח החצר ומן הצבית שסביבות החצר
ולפי שאין לאותה שכונה אלא פתח אחד נהגו הכהנים חומר
בעצמן שלא לעבור בפתח שעתיד המת ללכת ומנהג זה של כת
קודמין הוא ואומר העולם סוף טומאה ללכת וכבר נתרעמו על
הדבר חכמי הדורות כי אין למנהג הזה על מה שיסמוך, כי לא
אמרו סוף טומאה ללכת אלא צביש שם אוהל אלא שסתימת
הפתח חוצצת כגון היהא דפ"ו דאהלות דתנן המת צבית ובו
פתחים הרבה כלם טמאים פי' מטמא באהל אם האהיל השקוף
על האדם ועל הכלים טמאים ואף על פי שהם מוקפין בדלתות
גזרו חכמים שלא יהא הדלת חוצצת בפני הטומאה כיון
שעומדת ליפתח כדי להוציא את המת כפתוחה דמיא והוא ליה
אהל הטומאה ותנן חשב להוציא באחד מהם או בחלון שהוא ד'
על ד' הציל על כל הפתחים אבל במקום שאין שם אהל מה
מקום יש לטמא פתח שער העיר' או שער השכונה מפני
שעתידה טומאה ללכת משם.

ובמדומה לי שהרב מהר"ר אסרלן [כתב] בכתביו דבר בזה
אין ספריו כעת בידי ואלו ידענו שהמנהג יא' להם
מהלכה זו היינו מצטלים המנהג שמנהג בטעות הוא
כאותה שאמרו צירושלמי צריש פרק מקום שנהגו כל דבר
שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסור נשאל ומתירין לו
וכל דבר שידע שמוותר ונוהג בו באיסור נשאל ואין מתירין לו
אלא אמרו שמא ראו הכהנים לנהוג סלסול בעצמן שלא לעמוד
בחלל פתח השער השכונה שעתיד המת ללכת משם שמא
יציאוהו בפתח בלא ראות ויאהיל עליהם ואם מטעם זה נהגו
אין לבטל מנהגם אף על פי שלא מצינו שחשו חכמים בדבר
מכל מקום נכון הוא ליזהר במצות כדאמרינן בסוף פרק קמא
דע"ו ונשמרתם מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ציוס וכו' מכאן
א"ר פנחס בן יאיר וזהירו' מציא' לידי זריו' זריו' מציא' לידי
נקיות וגם אמרו בפ"ק דשבת הלכתא רבתי לשבת שיהא אדם
ממשמש בצגדיו ע"ש עם חשיכו' וכל כיוצא בזה דין מנהג יש לו

וע"ע בזה בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן צד) וז"ל השואל: שמעתי שאדמו"ר הורה שהקל בפשיטות לכהנים ללכת בשער העיר ולא חשש כלל לדין כיון שסוף טומאה ללכת, ובאמת בש"ע י"ד סימן שע"א מביא שני דיעות ומשמע שם שדעה ראשונה עיקר להחמיר, ע"כ יחיה לי ויצרר אדמו"ר טעמו ונימוקו כי ודאי יש לו ע"מ שיסמכו, כיון שמקור הדין הוא מרש"י דביצה דף י' ועירובין דף ס"ח תורה היא וללמוד אני נריך.

וע"ז השיב: ועל שהורתי להקל ללכת הכהנים בשער העיר ולא חששתי כלל לדין סוף טומאה ללכת, הנה באמת מעולם תמהתי על דין זה שאין לו שורש בש"ס מה בכך שאף טומאה ללכת אין דין ע"ש סופו עד שמנאחי שההנה נפשי בתשובת מהר"י מטרנאני חלק א' ל' ובתשובת חכם נבי סימן ק"ג שכתבו על המנהג הזה שהחמירו הכהנים הוי כטעם דדבר משנה ריש פ"א דאהלות ואין אומרים סוף טומאה ללכת אלא כשיש שני אהלים יחד אחד פתוחה לחצירו ומת באחד מהם והדלת סגור ביניהם וא"א להוציא המת אלא דרך אהל השני וכיון שסופו לפתוח הפתח להוציא המת הוי כפתוח מהשתא דהוי כאהל אחד כיון שאין הפסק וסדק בין אהלים אלו אבל שערי חצרות והעיר כיון שיש הפסק אור וסדק ביניהם אין כאן חשש איסור.

וצ"ל שנהגו כך לזרזות בעלמא שלא יצא עליהם מוליכי מת עודם תחת פתח האהל כמ"ש בתשובתיהם ומש"ה פסק שם מהרי"ט דבשבת כלל אין להחמיר דודאי לא יוליכו המת בשבת ע"ש וז"ל דצריהם נכונים להמעין היטב.

וא"כ אף אנו נאמר כיון שעכשיו נתפשט המנהג במדינותינו שעושין הכנה גדולה להלווית המת ומכריזין ברחובות ושוקים להודיע שיצא ללויה א"כ אין לכהנים חשש שיליכו המת עודם תחת האהל רק משעה שמתחילין להכניס להוציא ולהכריז שאז יש לחוש שיצאו עליהם מוליכי מת זו הוי טעם הוראתי. ע"כ.

*

נב'. שם. כתב בשו"ת הר"י מיגאש (סימן קצד): ושאלת על מאי דשמיע לך דרבינו הרב רבי יצחק ז"ל היה מחיר בצית שיש בו מת והפתח נעול ויש על הפתח אכסדרה שיכנס בהן תחת אותה אכסדרה. לא שמענו ממנו זה וחס ל' לרבינו ז"ל דלימא הכי ומשנה ברורה היא דתנן המת בצית ולו פתחים הרבה כלן טמאין נפתח אחד מהן הוי טמא וכולן טהורין חשב להוציא באחד מהן או בחלון שיש בו ד' על ד' מנלת על הפתחים כולם כו' אדקתני נפתח א' מהן מכלל דכאן נעולין נינהו ואפ"ה כיון שאין אנו יודעים באיזה פתח יוצא הרי כולם טמאין ותיא נבוספת המת בצית ולו פתחים הרבה כולן נעולין טמאין נפתח אחד מהן הוי טמא וכולן טהורים וש"מ הפתח שנחיר להוציא בו המת ואע"פ שנעול טמא הוא הטומאה בזקת ויוצאה ממנו וכיון שכן אסור לכהן ליכנס תחת

אבל להקל שזה אינו הללמ"ס שהרי אדרבא מסבירא דנפשין אנו מטהרין הפתח הראשון שנכנס בו המת לא כ"ש שנטוהר הפתח הב' שהמת יוצא ממנו ועוד הדבר תמוה דאי איתא הו"ל למהר"י לפרושי דדוקא בפתח אחד וצויתר כיון דרוב צתי צידוק הדין משני פתחים הם עשוין.

ועוד כיון דבשאלה של מהר"י כתוב שער בית הקברות נראה דעליה השיב מהר"י דמותר אף שהמת עובר תוך השער לבית הקברות ונראה שהלחם חמודות לא עמד על דעת מהר"י דעיקר כונת מהר"י היא לומר דלעולם לא מחמירין אלא באותן הפתחים שהם סוגרין על המת ומונעין אותו מללכת מן המקום אשר הוא שם כגון אם יש מת בעיר א' תוך בית א' אשר בעיר אסור להכהנים ללכת להמחמירין לא בשער הצית ולא בשער החצר ולא בשער העיר דהני כולו מיקרו סוף טומאה ללכת אבל אם רוצים להוליך המת לעיר אחרת אף שאנו יודעין שכינסוהו ויוציאוהו מן העיר ההיא עכ"ל הכהנים מותרים ללכת ולכא דרך פתחי העיר ההיא כיון שאין פתחי העיר ההיא סוגרין ונעולין על המת ולא מיירי לגבי ידיהו סוף טומאה ללכת.

נמצא דלפ"ז הדבר ברור דבצית של צידוק הדין אין לחוש כלל אם יכנסו בו כהנים אף שיש מת בעיר יכולים הכהנים להקדים ולכנסו בו בין שיש לו פתח אחד ובין שיש לו שני פתחים וכל זה לא הורכנו אלא בשכבר יש מת בעיר אבל כשאין מת בעיר לית דין ולית דיין שמותרים הכהנים ללכת ולכא בצית צידוק הדין וצו לא ערער אדם מעולם ולפי ששמעתי שא' מהקופצים להורות טעה בזה כתבתי אף שהדבר ברור למינוקות.

ובעיקרא דדינא נפלאתי על הגאון מהר"ר איסרלן ז"ל ושאר הגאונים אשר הביא שם בפסקיו שנעלמה מהם משנתנו פ"א דאהלות ריש פרק הצית שנסדק וכו' טומאה צפנים כלים שצחוק בש"א עד שיהא צדק ארבעה טפחים צה"א כל שהוא הרי דאף בית שמאי דמחמירי אינם מנריכים אלא שיהא צדק ארבעה טפחים שהוא שיעור הוצאת המת אף דמסתמא דרך פתחי הצית יוציאוהו מ"מ כיון שיש ריח בין אהל לאהל כדי שיעור הוצאת המת שוב אין אהל השני טמא ולבית הלל דהלכתא כוותיהו אין נריך שיעור הוצאת המת בין אהל לאהל אלא בכחוט המשקולת סגי כדי להפריד צינם שלא יקרא אהל אחד אף שצודאי יוציאו המת דרך פתחי הצית הצית טהור ש"מ דאין אומרים כלל סוף טומאה ללכת אלא בשכל תחת אהל אחד אלא שהוא נעול צדלת או בחלון שסופו להפתח מחמת הטומאה שסופו ללכת דרך שם אבל בשערי חצרות והעיר אין צהם צית מיחוש נמא דהכהנים הנוהגים להזהר בזה טועים דבדבר משנה ומחין צהו אם לא נהגו כך לזרזות כדי שלא יצאו עליהם מוליכי המת עודם תוך חלל הפתח וכמה שכתב הרב מהרי"ט בתשו' בח"א בשם הרב אציו ז"ל ואנחנו היודעים שמחמת הגמא כתוב בפסקים הנ"ל נהגו וכן נמא דלכתחילה מחין צהו כיון דהוא היפך משנתנו. ע"כ.

מציא טומאה מאהל לכמה אהלי ע"י פותח טפח מן התורה. ועיין מג"א סי' שי"א ססקי"ד וסי' שמ"ג סק"ב.

ובזה שתי נשיטה מקובצת דמיירי שיש אויר בין אהל הצית לאלה הפתח, העיר החת"ס דל"ע דל"כ סוף טומאה ללאת נמי ליכא כמ"ס חכס נצי סי' ק"ב ד"ה ובעיקרא דדינא.

ובתב החת"ס דמדכ' רש"י פתוחי' או סגורי', ולא כ' פתוחים או מגופפי', ש"מ האי פתוחי' היינו לאפוקי סגורי' במסגרת ולא שיהי' פתוחי' כדי שיעור הולאת טומאה אלא או כולם אינם סגורי' או כולם סגורי'. ונפתח א' מהם. ללדדי' הוא. או כולם סגורי' במסגרת. אם נפתח א' כל שהוא אפי' נשארה מגופף מ"מ מטהרו' האחרות. דאיגלאי מילתא שסופו שיפתח פתח זה ממשי ויולא המת מחוכה כיון שכל האחריו' סגורי'. ואם הי' כולם פתוחי' בלי מסגרת רק שהי' מגופפי' אזי נפתח א' מהם היינו נפתח ממש אז מלאת על כולן לטהרן.

*

גמ'. שם. כ' נשיטה מקובצת, נקצת פירש"י כתיב דלא אמרינן פותח טפח מוציא את הטומאה אלא היכי דפתחים גדולים סתומים אצל אי' הוי כולם פתוחים טמאים אצל פתחים קטנים שאינו ראוי ללאת בהן טהורים לגמרי אע"ג דפתוח, ע"כ, וזה אינו שהרי כלל גדול שנינו להוציא את הטומאה בפתח טפח לא שגא פתחים גדולים סתומים ל"ש פתוחים, עיי"ש.

והגאון החסיד שצכהונה מה"ו אלעזר הכהן זצ"ל הביא בדבר הלכה (הנדרס בדצי"ע) דכשיש פתח פתוח לטומאה אז הפותח טפח רק מדרבנן, והאריך דתמים הסמוכים מגורי' הצולטים רק דרבנן. גם חידש היכי שסוף טומאה ללאת ובאמת יולא דרך אותו פתח הוי מה"ט וכשאינו יולא דרך אותו פתח רק דרבנן. והאריך דדברי הש"ך ומג"א סי' שמ"ג, והעלה להקל צמת עכו"ם להחיר כהנים בגגין הצולטין. והביא בשם חמיו הגאון מליסא שפסק הלכה למעשה לענין קצרי עכו"ם דהחומר הוא רק לילך על קצר שמאחיל עליו אצל צאהל המשוך לא מחמירין כמ"ס חס' גיטין ד"ח ד"ה דגורו על גושה ועל אורא דגורו להאחיל ולא צאהל המשוך.

*

גמ'. שם. הרמב"ם צפי' המשנה דאהלות (פ"ד מ"ג) וצחיצורו (פ"ד מ"ה טו"מ ה"ב) כתב, דדוקא היכא דכל הפתחים נעולין כולם טמאים מחורת קצר סתום טמא ומדאורייתא, עיי"ש. ולענין פלוגתא דר"א ורבא סתם שם, ומשמע דפוסק כר"א דאינו מטהר אלא מכאן ולהבא, וכן מסתבר לשיטתו דטמא מה"ט וצדאורייתא קי"ל דאין צריכה. אבל רש"י פי' הכא דמדרבנן טמא, וכבר תפסו על פירש"י, דלקמן (ל"ח) משמע צהדיא בגמ' דמה"ט טמא. ועי' צחיצורו שם צאהלות שנדחק דגם רש"י ק"ל כן.

ובדוחק אפ"ל דס"ל לרש"י דצאמת ר"א ורבא פליגי צה דגם רבא מודה דצדאורייתא אין צריכה אלא דס"ל

אותה אכסדרה שעל פתח הצית שהרי הטומאה יולאה על הפתח והאכסדרה מאהלת עליה. ע"כ בלשונו ז"ל. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מכתם לדוד (חלק יו"ד סימן נא) שהאריך מאוד בענין סוף טומאה ללאת אם היא מדאורייתא או דרבנן, והמסתעף מזה לענין טהרת כהנים. והאריך שם צחיצור סוגיין.

ועיין בשו"ת הרמ"ז (סימן טו) ושו"ת אדמת קודש (ח"א חלק יו"ד סימן כב-כג) ושו"ת ישועות מלכו (חלק יו"ד סימן סח)

ובגוף דין סוף טומאה ללאת, עיין צמ' שדי חמד בכללים (מער' ט' כלל מד) שהאריך הרחיב הדיבור צה. וע"ע צהגהותי לעירובין (דף סח).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רלג) ע"ד השאלה, צכהן א' שמת עכו"ם צצית הסמוך לציתו, והכהן נטפל לו כאצ ראש חזק וזיק לו אם ישב נדודים כל הלילה צצית איש זר, אם יש נד היתר שישאר צציתו. עיי"ש שהאריך צה, ודעתו להקל.

ובותב עוד להעיר, דגם צמת ישראל אם הדלת סגור יהי' אסור לו לפתוח הדלת ללאת, כיון דלש"י דרישה ונה"כ ושאר מחברים דכל זמן שהוא סגור מותר להיות צציתו, א"כ צמה שפותח הדלת ויולא מטמא הכהן א"ע צידים ועובר בלאו, והוא חומרא דאחי לידי קולא, ומוטב לסגור דלתו ולישב בלאו צציתו.

ובביא שם שאל"כ נשאל, צמת עכו"ם צערב פסת, ויש צצכהונה כמה כהנים, והסכים להחיר שלא יפנו הכהנים צצ' לילי יו"ט, וגם צימי יו"ט מציתם, דגם זה צער וציטול שמתח יו"ט. עיי"ש צאורך.

*

גמ'. שם. עיין צאליה רבה (או"ח סימן קכ"ו סק"ג) ופרמ"ג (שם מ"ז ס"ק א') צדין ש"צ כהן צצאמצע התפלה מת א' צצכהונה, דל"צ להגיד לו כיון שהוא רק טומאה דרבנן.

אמנם צדבר זה צבר האריך החתם סופר (סימן שמ) להוכיח דהוי איסור תורה, והביא צצם חמד משה סי' שי"א שגם הש"ך מיירי רק דצאיכא משום סוף טומאה ללאת, עיי"ש צאורך. וצהגהותי לטובה (יח ע"א) ומ"ס לקמן צרש"י ד"ה כולם טמאים.

*

גמ'. שם. צדין כהנים צומן הזה שסתמן טמאי מתים אם מוזהרין צטומאה מן התורה, צבר האריך הדגול מרצבה (סימן שעב). ועיין שו"ת חתם סופר (או"ח סימן שלח-שלט) שהביא מתמים דעים להראצ"ד דמפורש דאיכא איסור תורה. ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רלג) צזה.

*

גמ'. וצו פתחים הרבה. פירש"י כולם פתוחי' או סגורי'. והרמב"ם צנשיטה מקובצת תמה על רש"י, אי פתחי'

דאס כשידוע דרך איזה פתח הוא דאורייתא הוי בהרצה פתחים ולא ידוע מאיזה פתח יוציא ספק דאורייתא, ותלוי זה במחלוקת הראשונים אם ספק דאורייתא הוא מה"ט לחומרא או רק דרבנן. אך אולי כוונת כתר"ה שאם יש שני פתחים אף כשידוע הפתח שיוציאו דרך שם נמי אינו טמא מדאורייתא מהלכה כיון שאין הכרח שיוציאו דוקא מזה, ומדרבנן גזרו אף בהרצה פתחים וכשידוע מאיזה פתח גזרו רק על אותו הפתח וכשלא ידוע טימאו כל הפתחים מספק ואף שא"כ הוא ספק דרבנן מ"מ גזרו.

אבל יקשה דא"כ הוא ברירה דרבנן מאחר דבשני פתחים ליכא טומאה דאורייתא כלל אלא רק מדרבנן, ובגמ' אמר שמה שבכאן סובר ר' אושעיא אין ברירה הוא משום שהוא דאורייתא וע"ז פרש"י משום שהוא מהלכה מסיני. ואף לדרך הראשון שבידוע מאיזה פתח יוצאו הטומאה הוא מדאורייתא אף בשני פתחים ורק בספק הוא מדרבנן, נמי לענין ברירה הוא דין דרבנן שיש לסבור לר' אושעיא יש ברירה, דהא אם נימא אין ברירה והוא כלל נחצר שהוא ספק ליכא טומאה מדאורייתא עד שנתברר אף על הכלים שהיו בפתח זה ורק מדרבנן הוא דין הטומאה ודרבנן הא סובר יש ברירה ולכן לא מתורץ צ"ה הדרכים.

ובצד חומר הקושיא אולי יש לומר דמדאורייתא מהלכה הוא רק כשיש פתחים שנעשו לנעול ולפתוח כדרך פתחים אך שסגורים, דנחשצו כפתוחים כשסוף טומאה לנאת, אבל כשהם סתומים ואין עומדין עתה להשתמש לפתחים אף שעכ"פ ודאי יוצאו הטומאה מאיזה פתח ליכא טומאה מדאורייתא אלא רק מגזירת חכמים. ולכן צדק י' שאיירי צברירה דדין דרבנן, פרש"י צהא דפתחים באופן שסוף הטומאה לנאת שמטמא הוא רק מדרבנן, והיה סבור הגמ' שר' אושעיא אף בטומאה דרבנן אוקים שאיירי לטהר את הפתחים מכאן ולהבא ולא למפרע משום דאין ברירה גם דרבנן, ולכן מתוך צוה מה שצ"ה לית להו ברירה גם במוקצה דיוני שובך ולא התירו במכאן אני נוטל למחר אף שהוא דרבנן. וצדק ל"ח שמסיק דר' אושעיא אית ליה ברירה צדינא דרבנן, שא"כ בהכרח מה שאמר צהא דפתחים שהוא רק לטהר את הפתחים מכאן ולהבא, הוא משום דאוקים שאיירי בפתחים שלא נסתמו שמשתמשין בהם לכניסה ויציאה רק שהם סגורים שצוה סוף טומאה לנאת שמטמא הוא מדאורייתא וכיון שאין ידוע מאיזה פתח תצא הטומאה טמאין כולם ואף שנתברר אח"כ אין ברירה דאורייתא.

אך בעירובין שג"כ פרש"י שהוא מהלכה אף שאיירי שם ג"כ צברירה צדינא דרבנן קשה דהיה יותר ניחא שם לפרש באופן שהוא מדרבנן וצ"ע. אבל צהא צדינא יש לתרץ כן. ע"כ.

*

גמ'. בולין טמאים. פירש"י שגזרו חכמי' טומאה וכו'. מבואר מדבריו שהוא דרבנן, ודלא כמ"ש לקמן פ' משילין. וכתב החת"ס, שמעתי מקשי' דלמא צ"ה ס"ל כהלכתא

טומאה מדרבנן היא ולכן פי' רש"י הכא צס"ד דגמ' דס"ל כרצא דמטהר אפי' למפרע ע"כ צ"ל דס"ל דהיא רק מדרבנן.

וקצת יש להקשות דאי מדרבנן הוא א"כ אין ראוי לכאן כיון דבספק מוכן אסור אע"ג דאינו אלא איסור דרבנן משום דהוי דבר ש"ל מתירין שוב י"ל דהוי כדאורייתא גם לענין ברירה א"כ מדמקשה הגמ' מהתם להכא מוכח טומאה דאורייתא הוי אך לקמן מוכח דגם לענין מוכן דרבנן יש ברירה [דהתם צשנים שלקחו צהמה צשותפות איכא נמי איסור מוקפה ע"ש] ול"ד לס' מוכן וצ"ע הטעם.

מיהו אפי' אי ס"ל לרש"י ג"כ דמה"ט טמא מ"מ אינו כשיטת הרמב"ם דלרש"י אפי' כל הפתחים פתוחין טמאים ולהרמב"ם אינו כן. (שפ"א).

*

גמ'. שם. עיין צסו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (ח"א סימן עב) מה שהאריך צענין סוף טומאה לנאת, צבתי חולים שמטוקנים כראוי מאיסור טומאת מת שהכהנים מזהרים עליו, ורק נשאר האיסור של סוף טומאה לנאת, אשר גם מזה חייבים הכהנים להזהר. והציא שם מקונטרסו של הרב הגאון ר' לוי יצחק הלפרין שליט"א אשר צו הוא מניע תקנה להליל גם מטומאה זו, ע"י זה שיעשו ארון גדול "הצא צמדה" מחומר שאינו מקבל טומאה, ויהי מורכב על גלגלים שגם הם אינם מקבלים טומאה, ויהי סגור לגמרי מכל צד, רק יהי לו צ' דלתות אחת מלמעלה להכנסת המת או האיברים, והשנייה מלמטה צתחתית הארון כדי להוציא אותם מהארון אך רק צחדר המתים, החלל שצין צתחתית הארון והרצפה יהי דוקא פחות מטפת, ולעומת זה יהי ודאי צחור הארון גובה של טפה צין המת והמחסה של הארון, העצרת המת או האברים מצית החולים תהי' רק ע"י ארון זה צלצד ולא ע"י דבר אחר, והוצאת הארון מצית החולים תהי' דוקא דרך ברירה על הרצפה ע"י התנעת הגלגלים, ולא להרים אותו כלל מהרצפה כל הזמן שהארון הוא עדיין צבית החולים. ועיין שם מה שכתב לפקפק על הצעתו צאריכות. ובהגותי לצבת (כז ע"ב).

*

גמ'. שם. עיין צסו"ת אגרות משה (יו"ד א' סימן רכט) צענין הדצקת אבר וצשר ועצם דמת צחי, אם אסור מדין איסור הנאה דמת צמת ישראל צמת עכו"ם. ושם צסימן שלאחריו (סימן רל) דן צאם כהן צריך שידציקו צו אבר וצשר ועצם ממת אם יש מקום להחיר מצד איסור טומאה. עיי"ש באורך.

ושם (בענף ה) כותב: ומה שמתרץ כתר"ה הסתירה צדברי רש"י צינה שצדק י' כתב דסוף טומאה לנאת הוא מדרבנן וצדק ל"ח כתב דלכן אמר ע"ז שלית ליה לר' אושעיא ברירה דאורייתא משום דהוא הלכה למשה מסיני וכן כתב בעירובין דף ס"ת, שצפתח אחד שודאי סוף הטומאה לנאת דרך אותה הפתח הוא מהלכה מסיני, אבל היכא דאיכא הרצה פתחים ואין ידוע איזה פתח הוא מדרבנן. לע"ד הוא דחוק

יומא (דף ל' ע"ב) ד"ה אי ללא טביל כו' אלל הנך דריש הפרק
לכ"ע דאורייתא הם ובישוע"ק פקפק בראי' זו ולפע"ד דקדקו
דברי מג"א. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת אור המאיר למהר"ם שפירא מלובלין ז"ל
(סי' א') נשאל בא' שהי' צביהמד"ר וידו נפצעה
והתקשה והתפזרו חלקי היד בכל זד ויש לחוש פן נשאר אבר
שלם הנטמא באהל. מה הדין של ציהכנ"ס לגבי כניסת כהנים,
ודן מהר"ם שפירא ז"ל לטמא את המקום מדין סוף טומאה
לזאת, דהא אם ימלאו טומאה, יוצאו אותה לקוצרה דרך
ציהכנ"ס ובגמ' כתובות (כ' ע"א) מבואר דיש קצורה באבר מן
החי ע"כ.

ובתב שם לדון לגבי סוף טומאה לזאת איזה דין טומאה
הוא, והציא מסתירת דברי רש"י הנ"ל וכתב: אכן
ברמב"ם ז"ל לא נזכר הדין מפורש, ונראה להוכיח דס"ל דסוף
טומאה לזאת אינו אלא דרבנן, דכתב (בפ"ג מה' ביאת מקדש)
אחד טמא שנכנס למקדש טהור ואחד טהור שנכנס למקדש
שיש בו טומאה כגון שהי' מת תחת אהל במקדש ונכנס הוא
תחת האהל הי' חייב כרת שהרי טומאתו וציאתו באין כאחת
ע"כ.

ובמעתה ע"כ מוכרח דס"ל דסוף טומאה לזאת אינו אלא
דרבנן, דאל"כ איך משכח"ל דין זה שהי' באים
כאחת, דהא קי"ל בש"ס מנחות (כ"ז) דנכנס דרך משופש
פטור, וערש"י שם שהנכנס דרך שער נקור דוקא חייב ע"ש,
ובש"ס פסחים (פ"ה ע"ב) מבואר דשער נקור לא נתקדש,
וא"כ כיון שהשער פתוח צערה שנכנס שם, א"כ מיד נטמא
משום דסוף טומאה לזאת. ודוחק לומר דמיירי שחישב להוציא
הטומאה דרך שער אחר דהיינו משופש, דא"כ הו"ל להרמב"ם
ז"ל לפרש, וע"כ דמיירי בסתמא, וא"כ כל הפסחים מטמאים
מטעם דסוף טומאה לזאת וכש"ס צ"ה (י' ו"ז) וכיון דהוא
נכנס דרך שער נקור היכי משכח"ל שהי' טומאה וציאה
כאחת, הא הטומאה באה תיכף כשנכנס שנטמא משום סוף
טומאה לזאת וכנ"ל, ומשום ציאת מקדש אין חייבין עליו דהא
לא נתקדש, וא"כ לעולם באה הטומאה קודם לחיובא דציאת, מ,
אלא ע"כ דשיטת הרמב"ם היא דסוף טומאה לזאת אינו אלא
דרבנן, ומדאורייתא חיוצ ציאת טומאה וטומאה באים
כאחת דהיינו כשנכנס לתוך האהל.

ובמבילא דבמקום מזה יש להסתיר סוף טומאה לשיטת
הרמב"ם ז"ל דאינו אלא דרבנן, וע' בהרע"ב (פ"ד)
דאהלות שכתב ג"כ דהוא רק גזירה דרבנן, ולפי"ז נראה להקל
באין.

*

גמ'. שם. פירש רש"י, כולם טמאים, כל כלים המונחים בחלל
הפתחים תחת עובי התקרה של פתח טמאים ואף על פי
שאין תחת הגג המאחיל על המט שגזרו חכמים טומאה על
מקום שהוא דרך יציאת הטומאה שסופו לזאת דרך שם וכאן

דאורייתא אין צריכה וצדכנן יש צריכה וכ' הפוסקי' הטעם
משום דמסקא לי' ע"כ דרבנן אמרי' להקל יש צריכה. וא"כ
מאי מקשה במכאן אני נוטל סגי הא דדבר שיל"מ לא אולי
להקל בספיקו.

ולק"מ דוקא בספק הנולד בגוף הדבר אולי להחמיר כגון
ס' י"ט ס' חול אלל בספיקא דדינא אולי להקל ככל
ספיקא דרבנן.

*

גמ'. שם. עיין בהגה' מהר"ב רנשבורג, ברש"י ד"ה כולם
טמאים. ובשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רלג) כותב
בתו"ד: ובאמת שדעת תו"ט פ"ו דאהלות מ"ג להוכיח מרש"י
צ"ה (ד' ל"ח ע"א) ד"ה דאורייתא דהוי הלמ"מ, והא דכ'
רש"י צ"ה (דף י' ע"א) ד"ה כל כלים כו' גזרו חכמים היינו
משום דמה שלא נאמר בפירוש בתורה נקרא גזירת חכמים
מד"ס ע"ש.

ואני מנאחי ברש"י חולין (דף קכ"ה ע"ב) ד"ה טומאה כו'
מפני שדרך טומאה לזאת ע"כ סופה לזאת דרך פתח
זה לפיכך מטמאה מיד דרך יציאתה ומדרבנן עכ"ל.

ואח"ז מנאחי בתשו' מהרי"ל סי' ק"ג באמצע התשו', ח"ל:
ואני מנאחי טעם א' להחיר צפ' העור והרוטב
דפירש"י דכל טומאה לזאת הוי דרבנן ושם דה"ה ההוא דצ"ה
דמת שלם וא"כ אין הנזיר מגלח עליו ואין כהן מזהר עליו
אפי' לר"ת דחשב לתוספתא משצשתא (עתו"ס ברכות ד' י"ט)
נראה בטומאה דרבנן מודה. מיהו שוב מנאחי דרב אלפס לא
ס"ל הכי ע"ש ובאשר"י עכ"ל. הרי דפשיטא ליה דהוי רק
מדרבנן.

ואני מנאחי צירושלמי פ"ז דנזיר ה"ג אר"י המת צצית
והנזיר צטרקלין הנזיר מגלח כ"ש המת צטרקלין והנזיר
צצית שהנזיר מגלח ובפ"מ פ"י דטרקלין לפניס מן הצית ואם
המת צצית החיזון והנזיר צטרקלין הטומאה נמשכת לפניס
והנזיר מגלח ומכ"ש להיפוך דסוף טומאה לזאת דודאי הנזיר
מגלח ור"מ פריך דשניהם שוים ומאי כ"ש הוא ע"ש, וזהו דלא
כהק"ע שהגיה שם בחנם. ומפורש דטומאה נמשכת מאהל
לאהל הנזיר מגלח עלי' והוי מה"ת, וגם טומאה דסופו לזאת
הוא מה"ת שהרי מה"ט הוי כ"ש. אלא דלמאי דר"מ פריך
עלה י"ל דטומאה סופו לזאת לא הוי מה"ת.

ובבב"א סי' שמ"ג רמז לדברי התוס' יצמות (דף ק"ג ע"ב)
ד"ה כיון וכו' דמ"מ מת חמור ממזורע שנטמא
אפי' מת שצצית אחר אם יש בו חלון פתח טפח משא"כ
במזורע שאינו מטמא אלא צצית שנכנס בו דכתי' והבא אל
הצית עכ"ל. ור"ל דמשם מוכח דצמת הוי מה"ת דאל"כ מה
ראי' מדכתי' והבא אל הצית במזורע דהא גם צמת אין בו
מה"ת טומאה ועוד שהרי המעלות השנויות שם הם כולם
מדאורייתא וגם צהא דעשר קדושות הם מוכח בש"ס דיומא
(ד' מ"ד ע"ב) דהו דאורייתא אך לפמ"ש הריטב"א שם יש מהן
דרבנן וע"ש בתו"ט מ"ט ובכ"מ פ"א מצים"ק ה"ט ועתו"ס

שאינן יולאים ידי חובת שמחה בעופות וצמנחות שאינן צער המשמח, מכל מקום מי שקשה עליו לאכול צער בהמה הן מטעמי בריאות והן מטעמי כשרות, יש לו לקיים מצות שמחה בעוף. וכע"ז כתבו החוס' לעיל (דף ח) ד"ה ואין נריר, שגם בצער עוף יש שמחת יום טוב.

אולם בספר מועדי ה' (דף קלב) כתב, שאין יולאים ידי שמחת פורים בעופות משום שנאמר צו שמחה, ואין שמחה אלא בצער בהמה ולא בעופות דלאו בני שמחה נינהו, כדילף בחגיגה (ח ע"ב). וכן פסק הרמב"ם. ומה שכתב בספרי דבי רב, לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי, וכל שכן שאינו יולא בדגים. עיי"ש. ועיין בהגהותיו לפסחים (דף קט).

ובעת מנאחתי בשו"ת שצט הלוי (חלק ג סימן יח אות ב) שנשאל בגדר סעודת ברית מילה, צמנהג שנהגים היום לעשות בדגים, ומהפוסקים סימן רמ"ט וסימן תקנ"א משמע דוקא צער. והשיב: אמת דלכתחלה כדאי לעשות בצער, ואם אפשר בצער בהמה דבי' כתיב שמחה ועליו אמרו אין שמחה אלא בצער, איברא כבר העיר בזה בתשובת חוות יאיר סו"ס קע"ח וכ' דקצת שמחה איכא גם בעופות וכן מוכח ביצה י' ע"ב דקאמר ואחי לאימנועי משמחת יו"ט, ועיין בגליוני הש"ס שם העיר בזה, ובמרדכי סוף תענית כ' דאין יולאין לידי שמחה אפילו בעופות, ע"כ ז"ל דר"ל לידי שמחה גמורה ומ"מ קצת שמחה איכא, וזהו ז"ל לשון הב"ח צמג"א סימן תקנ"א ס"ק כ"ח, ומוכח בירושלמי פרק ד' דפסחים ה"א דגם בדגים איכא שמחת יו"ט, וכן בשו"ע או"ח סי' תקל"ג ומג"א שם ס"ק ח', וכיון דאיכא קצת שמחה יולאין מן הדין בעבודת ברית מילה גם בדגים ומנהג שלנו דגם ביום טוב אין מהדירין דוקא אצער בהמה, וראיתי למי שהוא שהציא ממג"א סימן קנ"א ס"ק ה' דאפילו בפת וקטניות יולאין יע"ש לענין עבוד השנה, ואין זה אמת דהתם הוי סעודת מצוה אבל לא סעודת שמחה של מצוה, משא"כ יו"ט פורים וברית מילה דאיכא גדר שמחה. ע"כ.

*

גמ'. שם. לכאורה קשה, דא"כ בתרגומים שצציתו נריר, לומר מצעד יום זה וזה אני נוטל משום חשש שמא ימנא אותן כחוסים ואחי לאימנועי משמחת יום טוב, ולטעמא קמא ניחא.

ותירין הריצ"א ז"ל דלגבי יונים שהוצאה יתירה על השבח איכא למיחש להמלכה משום חורבן שובכו אבל בתרגומים שהן עומדים לאכילה מאי דאשכח אכיל.

*

מתני'. זימן שחורים ומצא לבנים וכו'. כתב בשיטה מקובצת מדלא אמר זימן משחורים, ש"מ כל השחורי' הקרובי' זימן. והיינו דפי' רש"י ואין שם אלא הם פי' אין שם הקרובי' כמו הלצני' אלא הם אבל צרחוק מהם יש ויש.

והחת"ם כתב דיש לדקדק, דבקיטור הו"מ למינקט זימן שני' ושלשה ומנא שני' במקום שלשה ושלשה במקום

אין אנו יודעים באיזה יולאנו הלכך כולם טמאים, עכ"ל. וכתב בשו"ת דברי חיים (אבן העזר חלק א סימן צד) דלכאורה קשה, כיון דכלים הוו דבר שאין בו דעת לישאל שספיקו טהור [סוטה כ"ח ע"ב] ולמה כתב רש"י ז"ל דמספקא נטמא לכולם.

אלא ודאי לכאורה מוכח דכשארמין אין ברירה הוי על [כלן הפתחים ספק ולא אמרינן דלמא היה ראוי לנאת בזה ולא בזה. עיי"ש מ"ש לפי דרכו.

*

גמ'. וב"ה ב"ה לית להו ברירה והתנן המת בבית וכו' וב"ה אומרים אף משימות המת. בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (סי' קעד) נשאל עפ"י דברי החוס' ישנים (לעיל ג' ע"ב) שכתב דמוקצה חמירא והוי כעין דאורייתא ויש לאסור בספק מוקצה, דא"כ מה פריך הגמ' על ז"ה דס"ל אף משימות המת, דהיינו דס"ל דיש ברירה על הדין דכאן, והרי הטעם דצדדנן יש ברירה הוא בגלל דספיקא דרבנן לקולא, וא"כ לפי"ז שפיר במוקצה אין ברירה גם לז"ה, ומה פריך הגמ' סתירה צדדי ז"ה. וע"ש מש"כ בזה בפלפול נפלא, ותו"ד, דיש חילוק בין מוקצה דשבת למוקצה דיו"ט, דמוקצה דשבת חשיב כדאורייתא ומוקצה דיו"ט הוה רק דרבנן. (ובזה א"ש מש"כ החוס' ד' ע"ב ד"ה ותנן וכו' דמוקצה הנה עיקרו דרבנן וסותר לדברי החוס' הג"ל ע"ש). ולפי"ז שפיר כאן הקשו ממוקצה דיו"ט דהוה דרבנן והוה דומי' של ז"ה צמנהג דהמת צבית. עיי"ש.

וראה בשו"ת חזון נחום (ח"א סי' ל"ה ס"ק ו') שהציא מדברי החי' אדם (כלל ב"ט) שכתב לגבי צמנהג שנפלה לגומא שצחצר וירא שמא תמות שם אפשר יש לסמוך על השלטי הגבורים להחיר טלטול מוקצה, דאין לה שורש מה"ת משום צער בעלי חיים.

ובתב שם, דלפי"ד המהר"י אסאד הנ"ל המחלק בין שבת ליו"ט, א"כ מש"כ החי' אדם דיש לסמוך על השלטי הגבורים לגבי מוקצה שאין לה שורש מה"ת, הרי אנו עסקינן לגבי מוקצה דשבת והיא יש לה עיקר צדאורייתא, אך הנה הפוסקים לא חילקו בין שבת ליו"ט, ואדרבה אמרינן בריש ביצה גבי שבת דחמירא סתם לן תנא כר"ש דלית לי' מוקצה, יום טוב דקיל ואחי לזולתי צה סתם לן כר"י, א"כ נראה דמכש"כ שאין לומר דמוקצה דשבת יהי' חמור עוד ממוקצה דיו"ט לגבי ספק, ומדלא מצינו להפוסקים לחלק בזה, ש"מ דגם מוקצה בשבת מקרי אין לו עיקר צדאורייתא, ושפיר כתב החי' אדם דאפשר יש לסמוך על השלטי הגבורים להחיר טלטול מוקצה במקום צער בעלי חיים.

דף י ע"ב

גמ'. זימנין דמשתכחי בוליהו בחושים ושיביק להו ואיתי לאימנועי משחמת יו"ט. האחרונים מציאין ראייה מכאן, שאף שכבר פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' חגיגה ה"י)

הנה גם אותו ואת בנו הוא דבר שיל"מ. וכבר הקשה זה אאמ"ו הגאון ז"ל בספרו צל"ח למס' ביצה דף י' ע"ב איך פסקין באותו ואת בנו דנכבשינהו דניידה הא בדבר שיל"מ לא אמרין כל דפריש מר"פ כמו שכתב המג"א בס"י תקי"ג ס"ק י"ג גבי ביצים שמביא הנכרי ב"ט ע"ש. ולי נראה ליישב ע"פ מה דפסקין בא"ח ס"י ש"כ ס"ב בין שבגיגית שענבים בתוכו דבטיל ולא אמרין דהוי דשיל"מ הואיל ולא היה האיסור ניכר קודם שנתערב ע"ש במג"א ובט"ז. ולפ"ז יש לומר דגם באותו ואת בנו מיירי שנתערב האם קודם ששחט הבת וא"כ ג"כ לא ניכר האיסור קודם התערובת כמו בענבים שבגיגית. ומה שכתב בש"ע בהמה שנשחטה אמה או בתה היום ונתערב וכו' אין הכונה שנתערב אחר שחיטת האם אלא הפירוש שנתערב כבר קודם השחיטה². וע"ש במג"א ולמלא הר"ן גם באותו ואת בנו קוצר לגורין שמה יקח מן הקצוב ואינו קוצר סברת רמ"א צ"ד סימן ק"י ס"ו לחלק בין נייד כולו לנייד מקצתן.

ועוד גם צל"ח לא קשיא ולא מידי וכמה תשובות בדבר דכאן בגזלות שזה דאמי מעלמא הוא אסור אם כן אם נכבשינהו ויהיה ההיתר מלד כל דפריש מרובא פריש אמרין ודלמא כל דפריש הוא מרובא דעלמא והוא האסור ועוד דאסור למכבשינהו צ"ט כיון שעל ידי זה הם נמרים מחשש מתקן. והנה יצא שנתערב חד צתרי אלמלא שהשלכת אחד מהם הוא רק חומרא דעלמא היה אסור להשליך אחד מהם בשבת וי"ט כדי להמיר האחרון עיין במג"א ס"י ש"כ ג"ס ס"ק י"ד ואם כן כאן שעיקר ההיתר הוא דנכבשינהו אסור לעשות זה צ"ט. וכו'. עיי"ש עוד. וע"ע צשו"ת בית שערים (חלק אר"ח סימן קצט).

*

גמ'. ודמחר השכים. עיין חת"ס שדקדק לומר "השכים", ולעיל (ד' ע"א) דק בקינה של חרנגולת וכו' ולומר השכים וכו', התם גם כן השכים דוקא. וה"ג נימא לרבותא קאמר דאע"ג דצ"פ אין צדי אמרי' דהני יוני שובך צאין לכליזן לערב. ומסתמא אינם יוצאי' כ"א כאור הבקר כדכתיב ויקום לקול הציפור וכ"כ רמב"ן ר"פ מלוע דעל כן נקראי' ציפור על שם לפרא. וא"כ כיון שהשכים ה"ל למימר עדיין לא אולא לעלמא ואיתהפוכי היא דאיתהפכי, קמ"ל אפ"ה חיישי'.

*

גמ'. ואיתהפוכי איתהפוך קמ"ל. רש"י פי' כל קניין מוצלחין במחילות, ומצא חת"ס דכוונתו כמ"ש בהג"א בשם א"ז דאלו בתוך הקן עזמו אי הזמין צימין ומלאן בשמאל

² ובהג' בעל ליקוטי חבר בן חיים כתוב: לכאורה ד' הרב צ"ע דבשלמא התם אמרי' אי אין כאן שהרי מיד נתבטל ממילא אין כאן דשיל"מ, משא"כ באו"ב מדאמרי' נכבשינהו דנייד, א"כ יש כאן אי' ממילא גם דשיל"מ יש כאן, ואין לומר דלא אמרי' דשיל"מ כ"א במידי דאסור באכילה כד' רש"י ריש ביצה עד שתאכלנה באיסור תאכלנה בהיתר. אמנם הרי גם בעצם שנשרו מן הדקל אמרי' דהוה דשיל"מ, ש"מ דל"ש. ע"כ.

וע"ע פתחי תשובה יורה דעה (סימן טז ס"ק ו) מ"ש בזה.

שני' לא נימא איתהפוכי איתהפכי. אלא השלשה אסורי' והשני' מותר' וכל צבא דשחורי' ולצני' מיותר לכאורה.

*

מתני'. שם. בספר מגן אברהם להרה"ק ר"א מטריסק ז"ל (על סוכות) כותב: סוכות הוא "זמן שמחתינו". וכ"ק אלאמור' ר' הרה"ק רבי מרדכי מטשערנובל זוקללה"ה] אמר ד"ומן" הוא לשון "הכנה", והוא מלשון המשנה "זמן שחורים ומלא לצניס". היינו שמלות סוכה שאנחנו מקיימים בשבת ימי החג, הוא הכנה להמשיך שמחה על כל השנה כולה. ע"כ.

*

מתני'. שנים ומצא ש"ש וכו'. עיין צשו"ת כנסת יחזקאל (ס" ב') צעזדא שא' מצני כפרים מגדל יוני שובך זימן שני' כמנהגו לבחור הגדולים ואינו שוחט מעי"ט משום מיכמר בשרא, ושוב מלא שלשה והכיר א' מהנה שאינה שלו ועל השני נסתפק גם כן אף שנדמה לו שהמה אלה אף לא צבירור ושוב פרחא א' מהם והמלמד שה' אז צביתו הורה לו שאסור לשחוט מחמת מתני' דזימן שני'.

והשיב כי מנהגו מאז לא הוטב צעיניו שאף שיש גדולי הפוסקים להחיר זימן אף ציונים פורחים מ"מ דעת הרא"ש והטור וש"ע כו' לכן צריך לבחור המדדין ואין פורחים או לקשור אותם מעי"ט ואז מועיל הזימן.

ובענין שפרח א' מהם הציא דברי הר"ן, והקשה ע"ז, אף כזה שהכיר האחת האסורה אמרי' דהשני' אינה בכל ספק כלל ולכן לדעתי הפוסקים המתירים זימן צפורים גם לפי דבריהם יש מקום להקל גם כזה, עיי"ש. (והובא בשע"ת תצו, יב).

*

מתני'. שם. מדברי הט"ז (תצו, סק"ט) משמע דאם זימן שנים מקושרים ומלא אח"כ שלשה מקושרים מותר, דאף דשלישי אחי מעלמא אכל הלא מסתמא אדם קשר השלישי להם ומן הסתם לא קשרן צו"ט רק צעיו"ט וא"כ הרי הם מזומנים כולם ע"י קשירה זו, עיין צבאור הלכה שמצא כן כונתו. ושכן העתיק צשו"ע הרב לדינא.

אבן צפר"ח מצא דבר זה לאיסור, וכן צחמד משה כתב ג"כ שאין לסמוך ע"ז לדינא.

*

בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן ח) תמה השואל, למה צו"ד (סימן ט"ז) באותו ואת בנו שנתערב היתר המחבר דנכבשינהו דנייד, ולמה צל"ח (סימן תצ"ז סעיף י"ב) פסק צימין שנים ומלא שלשה שאסורין, ולמה לא פסק דנכבשינהו דנייד.

וע"ז השיב: הנה מלמד שעיקר הקושיא אין לה מקום דאולי הש"ע חושש דהני כולו אחרני ועיין במג"א ס"ק י"ד. ואי משום דהר"ן פסק שהטעם משום דאיכא חד שאינו מוכן ואינו בטל משום שהוא דבר שיש לו מתירין, (הג"ה מבין המחבר:

כדמקשה פרק לא יחפור אמילתא דרבינא, משא"כ לקמן דמשנה מפורשת היא בתוך הקן ומלא לפני הקן אסורה מקשה שפיר והתם ע"כ ליכא לאוקמי להיפך מדקתני סיפא ואם אין שם אלא הן מותרות משמע דאיסורא משום הנך דאסירי אס כן מקשה שפיר.

*

והחת"ם כתב, דלרומא דמילתא מיימו מדאבוי, דפשוט הוא דרוב שובכי יש להם דף, אך אבוי חדית לן דלפני הקן דסיפא מיימו שמנאן עומד על הדף אבל מנאן בתוך הקן מהופכו דרישא רק שהשובך יש לו דף זה פשוט דרוב שובכי עשויים כן. ומיושז קו' ת"י שצמח"רש"א.

*

גמ'. שם. פירש"י אותן שצקן מגרשי' כל הבא אליהם. ומבאר החת"ס דהוצרך לזה, דאל"ה גם מלא בתוך הקן צלי שינוי ואין לו זהם סי' מובהק ליחסוי מחששא דהני דעלמא לכן פ"י שאין מכניסין ליכנס לתוך הקן. אך הכא דע"כ השחורי' והלכני' כל א' ילא ממקומו ואיתאפוכי איתאפכי ניוחש נמי להני דעלמא דיתבי צדף.

ולפ"ז הומ"ל צלי דף. אלא בפשיטות כיון דע"כ חד מהני אולא לעלמא דכל זמן שהם פה אינם מניחים חצריהם ליכנס לתוך קן שלהם. וע"כ אולא לעלמא השחורי' ואז נכנסו הלכני' לתוך קן השחורי'. ושוב חזורי' אותן השחורי' עצמן ואחזו מעלמא ונכנסו לקן הלכניס. זה לא נימא וליכא סייע לדרי"ח אלא לרומא דמילתא אמר צדף. ומיושז ג"כ קו' ת"י שצמח"רש"א.

*

גמ'. הא איכא חד דמיערב בהו. הקשו בתוס', וא"ת לצטלי ברובא. ומירצו דבעלי חיים חשיבי, אי נמי הוה ליה דבר שיש לו מחירין ולא צטיל.

ובתב. המגן אברהם (תצו, יב), דלפ"ז אם נאכל אחד מהן או נפל לים כולן מותרים, כמ"ש צי"ד סי' ק"י ס"ז ח' ע"ש. אבל בגמ' איכא עוד חששא דשמא אולי כלן לעלמא ואלו אחרים הם, וצ"ל דס"ל דלמסקנא דאמרינן שאני גוזלות הואיל ועשויים לדדות ע"כ לא חיישינן שהלכו כלם אלא אמרינן אחד צא לכאן ודוקא צמעות חיישינן להכי שאם הניח מנה ומלא מאחיס אמרינן אחרים הם דאין דרך להניח מעות אלא מעות חצירו אבל ציונים אמרינן מעלמא צא א' לכאן.

והמשנה ברורה (ס"ק לו) כתב, וכתבו האחרונים דכל זה צמעות קשורים או מותרין ומלא גם השלישי קשור או מותר הא אם הניחון קשורין ומלאן כמו שהניחון רק מלא אצלן שלישי אינו מקושר אין לאסור השנים ואמרינן צודאי הן הם שהכנין וזה שאינו מקושר הוא דאחי מעלמא.

עוד כתבו דאין האחד אסור כולם רק צאם היו כולם לפנינו הא אם נאכל אחד מהם או נפל לים שכבר אינו בעולם מותרים השאר דאמרינן איסורא נפל או נאכל.

*

צודאי אמרי' איתאפוכי איתאפוכי דכל שאין הצדל צמחיות ה"ל מקומו ואמרי' כאן נמלא כאן ה' כמ"ש רמב"ן פ' לא יחפור שם דבנמלא צמחיות ממש לא מטעם קרוב איתאין עלה אלא מטעם כאן נמלא כאן ה' אך ההצדל צמחיות עשהו מקום אחר. ומטעם קרוב הא דאחי ואז רוצא עדיף.

*

גמ'. לימא מסייע ליה לר' חנינא וכו'. הקשה הפני יהושע, מאי סייעתא איכא מהכא לר"ח דלמא לעולם אימא לך רוב וקרוב כי הדדי נינהו והיכא שמכחישים זו את זו הו"ל ספיקא, ומש"ה אסורים צמחית דהא קי"ל ספק מוכן להחמיר.

ותירין דלא שייך כלל לומר דרובא וקרובה כי הדדי נינהו דהא מסבירא רוצא עדיף דבכל התורה אזלינן בתר רוצא ולענין קורבה לא מניין אלא צעגלה ערופה אלא על כרחך דעיקר מימרא דר"ח דלא תימא ע"כ קורבה עדיף מדאורייתא מדכתיב צעגלה ערופה והיה העיר הקרובה אע"ג דאיכא אחרינא דנפישא מיניה כדמקשה הש"ס פרק לא יחפור ואינטרין ר"ח לאשמעינן דלא וקרא איירי דליכא וא"כ מקשה הכא שפיר דאכתי מאי קמ"ל ר"ח מחני' היא. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע צשפ"א מ"ש צה.

*

גמ'. רוב וקרוב וכו'. עיין שו"ת צית יתחק (י"ד ח"א סי' קל"ג) צדן רוב וקרוב.

וע"ע שם (אות ו') דדוקא ברובא דאיתא קמן אמרינן רוב וקרוב הולכין אחר הרוב.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תועפות ראש (סי' ב') דאע"ג דרוב וקרוב אזלינן בתר רוצא מ"מ היכא דהוי מקומו ממש עדיף מרובא.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת פני מצין (י"ד סי' רע"ד) ע"ד מ"ש הפלתי צסי' ס"ג דרוב עדיף אפילו מקרוב וחזקה.

*

גמ'. כדאמר אביו בדף הבא גמ' בדף. כתב מהרש"א ו"ל צסם תוס' ישנים, דמקשו, אבוי גופא אמאי לא אמר למילתיה ארישא דמתני'.

ובתב. הפני' דלא קשיא מידי כיון דעיקר הקושיא מאי קמ"ל ר' חנינא וא"כ מצבא דהכא לא שייך להקשות כן דאיכא למימר דמאן דאית ליה קורבה עדיף מוקי למתני' להיפך כגון דרובא דהחירא כגון שהזמין כמה שובכים שחורים ולכניס רק אותן השובכות הקרובות לאותן שהחלפו לא הזמין וקמ"ל דאזלינן בתר קורבה ואסורות א"ג דרובא דעובדי כוכבים נינהו ואין צריכין הכנה וא"כ מניין למימר דר"ח דיוקא דמתני' קמ"ל וא"כ הא דקאמר הכא לימא מסייעא ליה אמילתא דרבה קאי לימא משום דס"ל כר"ח אוקמא הכי

כשל תורה, והולכין בספיקא להחמיר, ותדע, מדחזינן דפריך [ג' ע"ב] מצרייתא דאחד ביצה שנוגדה לרב יוסף ולרבי ינחק, ולא פריך לר"נ דאמר [ב' ע"א] דהיינו טעמא דביצה משום מוקצה, משמע דלר"נ ל"ק ליה, משום דמוקצה חמיר כשל תורה, והולכין בספיקו להחמיר, וא"כ מינה נמי דאין לו ביטול משום דהו"ל דשיל"מ, דהא בזה תליא וכמ"ש. וע"ע בשעה"מ שם שהאריך בסוגיין, וע"ע בחד"ס מ"ש עליו.

*

ובש"ו"ת הרי צשמים (מהדו"ת סי' לג) הקשה, לפימ"ש"כ התוס' בתמורה (ל' ע"א) דבתערובת איסור, היכא דלא הי' ניכר קודם התערובת, אמרינן ברירה, א"כ ליכרר חד מיניהו ואינן השנים לישתרו מטעם ברירה, דהא סתם מתניתין ר"מ, ור"מ איתא לי' ברירה בגיטין (כ"ד ע"א) ע"כ, וע"ש מש"כ ליישב בזה בפלפולים נפלאים.

*

גמ'. חולין ומועשר שני מעורבין וכו'. פירש"י בורר מנה יפה שבשניהם. וכחז שיטה מקובצת דמיירי במטבצ של שני מלכים דשפיר מחללי' זע"ז, עיי"ש. ועיין חת"ס דהיה הכרח לרש"י דמיירי בך, משום דאל"ה מהיכי תיכי יסבור רבי שדרכן של ב"א לערב מעשר בחולין אע"כ הי' של ב' מלכי' וידעו מתחלה איזה של מעשר ואיזה של חולין ושז שכת כז"ל ולפ"ו למסקנא דמיירו בשני כיס' אין כאן הכרח ורמז דמיירו בשני מלכים דאפי' של מלך א' הניח ב' כיס' זה אלל זה והי' לו סי' בזה ושכת סימנו. והא"ש דבפסחים יו"ד ע"א פירש"י דמתחללין על מנה שבציתו דהתם קאי למסקנא דהכא ולא מיירו בשני מלכים ונריך להביא מביתו מנה של מלך אחר ולחלל עליו.

*

גמ'. אמר רב אשי הבא בגוזלות מקושרין וכו'. בשו"ע (תצו, יג) כ', זימן שלשה ומלא שנים מותרים. והרמ"א מביא בשם הב"י, ואפילו היו מקושרים ביחד, מנתחי מהדדי.

והנהגה בטור לא כתוב האי אפי' מקושרין, והט"ו (שם סק"ט) מביא סוגיא דהכא, וכותב בזה"ל: ויש לי לדקדק למה הוצרך רב אשי לפ' הדין דכיסין דמיירי ג"כ במקושרין לישי דדוקא בכיס א' פליגי וצ"ב כיסין שאינם מקושרים מודים רבנן לר' דמנה מונח כו' והיינו באין מקושרים אצל במקושרים מודה רבי לרבנן דהכל חולין והכא במקושרים גבי זמון הכל מודים דאסורים דכולהו נטלו אלא משום עשיון לדדות מותר לר"ה.

וב"ל דרב אשי רוצה לפ' משנה דזימון ומשנה דמעשר שני בסגנון א' כיון ששנוי בלשון א' ויש בזה לתרץ עוד אלא שאין כאן מקומו. והקשה ב"י למה לא כ' הטור מותר אפי' במקושרים כיון דרב אשי מוקי לה כך בשלמא להרמב"ם לק"מ שהוא פוסק בשני כיסין מחלוקת נמלא שאין לנו הכרח למוקמי מתני' דזימון במקושרים וא"כ אפשר לנו לומר דבמקושרים אסורים ולא מהני עשויים לדדות דרב אשי לא הוצרך לאוקמי

והנהגה בגוף דברי התוס' עמד השער המלך (פ"ב מהל' י"ט ה"ה) דמאי קשיא להו, ודקארי להו מאי קארי להו, הא בזהדיא אמרינן לעיל (ד' ע"א) דכל דבר שיש לו מתירין אפילו דדרבנן לא בטיל.

ובתב דאפשר ליישב דכונתם ז"ל להקשות למאי דפרכין בגמ' לעיל (ג' ע"ב) מצרייתא דקתני אחד ביצה שנוגדה בשבת ואחד ביצה שנוגדה ב"ט וכו', וספיקא אסורה, ואם נתערבה צאלף כולן אסורות, בשלמא לרבה דאמר משום הכנה, הו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא, אלא למ"ד משום גזירה, ספיקא דרבנן הוא, וכל ספיקא דרבנן לקולא וכו', ומשמע להו דהמקשה דפריך מהך ברייתא ס"ל דשיל"מ דדרבנן בטיל, וכן משמע מדאמר רב אשי [ד' ע"א] לעולם ספק י"ט ספק חול, הו"ל דשיל"מ, וכל דבר שיש לו מתירין אפילו דדרבנן לא בטיל, משמע דהא בזה תליא, דאי הוה ס"ל להמקשה דשיל"מ אפילו דדרבנן לא בטיל, ה"ה נמי לספק דרבנן, והיינו דחדית ליה רב אשי, דאל"כ, אלא דהמקשה נמי הוה ס"ל דודאי איסור אפילו צאלף לא בטיל, אלא דהוה ס"ל דבספק קיל טפי ואליין לקולא, אם כן מאי חדית ליה רב אשי וקאמר וכל דשיל"מ אפילו דדרבנן לא בטיל, הא איזה נמי הכי ס"ל, וכן כתב הרב פר"ח ז"ל שם בחלק יו"ד סימן ק"י ס"ק מ"ו, ע"ש, וכן נראה בזהדיא ממ"ש ה"ה בפ"א מהלכות אלו דין כ' וז"ל, ולא כתב דרבנן ספק י"ט ספק חול, דכיון שאין לה ביטול פשיטא דספיקא אסור.

ולפ"ו צריך לומר, דכי פריך בגמ' אלא למ"ד משום גזירה ספיקא דרבנן הוא וכו', ה"ה דהוה מאי לאקשווי מסיפא דקתני ואם נתערבה צאלף כולן אסורות, אלא דניחא ליה לאקשווי מרישא, והא דאמרינן בזה הכי א"ה איתא ספיקא ואם נתערבה צאלף כולן אסורות, אי אמרת בשלמא ספק י"ט ספק חול הו"ל דשיל"מ וכו', ה"ק, אי אמרת בשלמא ספק י"ט ספק חול, וטעמא משום הכנה, דהוי דאורייתא, הו"ל דשיל"מ וכו', ועיין בזהב לר"מ ז"ל שם [לעיל פ"א הלכה כ'].
ומועצה היינו דק"ל להתוס' בשמעתין דליצטל ברובא, כלומר דלהך מקשה דס"ל דדבר שיל"מ דדרבנן בטיל, וכן ר"פ משמע התם דהכי ס"ל, דאקשיא להו מהך ברייתא דאחד ביצה שנוגדה, תקשי להו מהך מתניתין, וליכא למימר דמתניתין לא ק"ל, משום דאיכא למימר דהיינו טעמא דקתני מתניתין אסורין, משום דאיכא למימר דהנך אחריני נינהו וכו', וכמ"ש מה נפשך וכו', דהא ליתא, דהא כיון דס"ל השתא דספיקא דרבנן אפילו דשיל"מ לקולא, אם כן ה"נ אמאי אסורין, ואי משום חששא דשמא אחריני נינהו, הא מידי ספק לא נפקא, ותו דהא דאמרינן בגמרא מה נפשך אחריני נינהו וכו' אינו אלא לרווחא בעלמא, דלפי האמת ודאי לית לן למיחש להכי, מדקתני ספיקא ג' ומלא ב' מותרין, ולא חיישינן דילמא אחריני נינהו, ועיין צ"ח סימן תצ"ז [ד"ה זימן ג'].

והנהגה היינו דק"ל להתוס' בשמעתין דליצטל ברובא, כלומר דלהך מקשה דס"ל דדבר שיל"מ דדרבנן בטיל, וכן ר"פ משמע התם דהכי ס"ל, דאקשיא להו מהך ברייתא דאחד ביצה שנוגדה, תקשי להו מהך מתניתין, וליכא למימר דמתניתין לא ק"ל, משום דאיכא למימר דהיינו טעמא דקתני מתניתין אסורין, משום דאיכא למימר דהנך אחריני נינהו וכו', וכמ"ש מה נפשך וכו', דהא ליתא, דהא כיון דס"ל השתא דספיקא דרבנן אפילו דשיל"מ לקולא, אם כן ה"נ אמאי אסורין, ואי משום חששא דשמא אחריני נינהו, הא מידי ספק לא נפקא, ותו דהא דאמרינן בגמרא מה נפשך אחריני נינהו וכו' אינו אלא לרווחא בעלמא, דלפי האמת ודאי לית לן למיחש להכי, מדקתני ספיקא ג' ומלא ב' מותרין, ולא חיישינן דילמא אחריני נינהו, ועיין צ"ח סימן תצ"ז [ד"ה זימן ג'].

ואהא תירצו דמתניתין לא ק"ל, משום דבעלי חיים לא בטיל, וכתבו עוד א"נ הו"ל דשיל"מ וכו', כלומר דבמוקצה כולי עלמא מודו דשיל"מ לא בטיל, משום דמוקצה חמיר טפי

לעלמא והנהו אחריני נינהו [מיהו צהומין שנים ומלא שנים גם הט"ז מודה דאפילו הניחם מקושרין ומלאן מותרין לא מחזקין ריעותא ואמרין דניתקו קשירתם], ומציא המ"צ מכמה אחרונים שמסכימים לדברי הג"ה בכל גווני.

*

גמ'. שם. עיין צ"ח (סי' תצ"ו) שהקשה ממ"נ אי השנים שנמצאו מותרים הם א"כ אפי' הניח שנים דמקושרים ומלא שנים מותרים ג"כ אסור, עיי"ש. וכן השפ"א, ולא עמדתי על דעתו בזה דכיון דמינתחי פשיטא דמותר דאמרין דמינתחי כדי לפרוח ולצסוף נשאר דהא אי תימא אחריני נינהו והני אולי בודאי מינתח קשריהו א"כ שפיר יוכל להיות שלצסוף נשאר בכהן והדבר פשוט דמלא כמו שהניח מותר אפי' מלאן מותרין, וכ"כ הט"ז שם רק שלא ציאר טעמו יפה.

*

והנה הפוסקים השמיטו זה הדין דאפי' מקושרין מותר, וכ' שם הב"י דס"ל להרמב"ם דזוקא למ"ד זכים א' מחלוקת הוצרך ר"א לשנוי במקושרין אצל הרמב"ם דפוסק (בה' מע"ש) כמ"ד דבשני כסין מחלוקת א"ל לפרש במקושרין, ע"ש. והשפ"א הקשה עליו, דאדרבה למ"ד זכים א' מחלוקת פשיטא דאי מיירי הכא באינם מקושרין א"ש טפי כיון דבשני כסין לכו"ע מותר וכדפריך הגמ' הכא ל"ל לטעמא דעשוין לדדות אלא דר"א הוצרך לתרץ כן כדי להעמיד דברי ר"י ור"א דע"כ צריכי לתרץ משום דעשוין לדדות כיון דמשמע להו דמתניתין איירי במקושרין וא"כ מוכח מר"י ור"א דאפי' מקושרין מותר הכא כיון דעשוין לדדות ומנין לנו לחלוק ע"ז, [כיון דמוכח מהאי מ"ד דבכס א' מחלוקת דס"ל הכי אע"ג שלא ה' מוכרח לומר כן כנ"ל מנ"ל דאידיך מ"ד לא ס"ל הכי. וגם הל"ח הרגיש בזה ע"ש].

*

גמ'. ורבי אומר לך ביסין נבוי וכו'. כחז מהרש"א, משום דמשמע ליה השתא דלא פליגי אלא זכים מקושרים, אצל זכים אחד ממש מודה רבי, מש"ה הוצרך למימר השתא דטעמא דרבי כיסין נמי כו'.

*

והפני יהושע מדקדק, מאי קשיא ליה במלתא דרבי עכשיו טפי ממאי דהוי ס"ד מעיקרא דאפילו זכים אחד פליג רבי וא"כ תקשי ליה מ"ט דרבי.

ותירץ דמעיקרא הוי ס"ד דטעמא דרבי דבשום ענין לא תליין אף דאיכא הוכחה ואפ"ה חיישינן להחמיר ותליין שם שכת ונטל קצת מהם כדמשמע מפרש"י אצל למאי דקאמר עכשיו בשני כסין כעין כים אחד וע"כ הא דמוקי ליה הכי היינו משום דמשמע ליה דבכס אחד אפילו רבי מודי דהכל חולין דהוכחה גדולה היא ולשמא שכה לא חיישינן אלא עיקר החששא בשני כסין כמין כים אחד היינו שמא אדם אחד בא ונטל אחד מהם וא"כ מקשה שפיר מ"ט דרבי דכיון דמקושרין היו פשיטא שאם אדם אחד בא ונטלן לגזלות דלא

דמקושרים אלא למ"ד זכים א' מחלוקת אצל הטור דפסק בסי' תל"ט כמ"ד זכים א' מחלוקת וחילק בין מקושרים או לא הל"ל כאן אפי' במקושרים ותירץ דאפשר כיון דכתב כאן סתם מותרים אפי' מקושרים במשמע ע"כ.

וזה תימה דלמה לא השמיטו הטור רבותא צהדיא אפי' מקושרים כיון דיש חילוק בסי' תל"ט בזה. ונ"ל דלק"מ דאין להטור שום הכרעה כדברי מי בפלוגתא דכים א' או ז' כיסין ומש"ה כאן בספק מוכן דקי"ל דאוליין לחומרא כמש"ל ס"ג ע"כ יש לנו לומר דלמא הלכה כמ"ד זכ' כיסין מחלוקת וכאן צוימון מותר אפי' לרבנן משום עשו' לדדות אצל במקושרים מודים דלא תועיל סברא דעשו' לדדות ואסורים דודאי נטלו כולם והני אחרינא הם ע"כ לא כתב כאן להחיר במקושרים ולאסור נמי לא רצה לכתוב דלמא מהני סברא דלדדות אפי' במקושרים וכ"ש למ"ד זכים אחד מחלוקת דמוכח ציירור דאפי' במקושרים מותרים מכת סברא דלדדות.

אבל לעיל סי' תל"ט גבי חמץ יש ספק אם צריך לצדוק אחר כל העשר הוי ספק דרבנן דמדאורייתא צביטול בעלמא סגי סמכי' בספיקא לקולא כמ"ד זכים א' מחלוקת והיינו ז' מקושרים מ"ה אסור במקושרים כרבנן דר' ובאין מקושרים אוליין לקולא אפי' לרבנן דמודים בשני כסין שאין קשורים כנ"ל דעת הטור על נכון ואין להחיר כאן במקושרים מטעמא דכתיבנא וכן ראוי להלכה.

עוד כתב הפ"ז: ואיכא תו למידק לאוקימתא דרב אשי דמיירי במקושרין ואם הם עדיין קשורים לפנינו אותן הנשאים פשיטא דמותרין דכאן ליכא חשש אלא שמה הני אולי לעלמא והני אחרינא נינהו דמי קשר אותם אחר ביאתם לכאן ואפי' תרצה לומר שאדם אחר קשרן בודאי צ"ט לא קשרן אלא בערב יו"ט ונמצא מוכנים הם עכ"פ בשלמא דמעשר שני יש ספק שמא הוא עצמו הניח מעות מעשר שני למקום אחר והניח אחרים חולין לכאן משא"כ בהך זימון.

ותו דאפי' צוימן ז' ומלא ג' והשנים קשורים והא' הנוסף אינו קשור דאי קשור ודאי אחריני נינהו אלא ודאי אינו קשור הג' אלא אלו השנים א"כ לישתרי אלו השנים הקשורים מטעם שאמרנו.

ובראיה דמיירי כאן דעכשיו אינם קשורים הם אלא בשעת הזימון היו קשורים ומ"ה צוימן ז' קשורים ומלא ג' שאין קשורים אסורים מחמת תערובת הנוסף דאלו לא מלא רק ז' אינם קשורים היו מותרים דאמר' הן אלא שנפסק הקשר שלהן אצל צוימן ג' קשורים ומלא ז' שאינם קשורים אמר' חד מנייהו נפסק ואזל לעלמא והני הם דנשאר אלא שנפסק קשר שלהם ומו"ח ז"ל כ' בהניח ז' קשורים ומלאן שאינם קשורים אסורים, והנראה לעניות דעתי על נכון כדכתיב ע"כ.

*

והנה המ"צ מציא דברי הט"ז שחולק אדין הג"ל, ושלדבריו כל שלא מלא כפי שהניחן אמרין הני שהזמין אולי

הוי טרם להמיר קשירתן אלא היה לוקח הכל ועל זה משני
זימנין דמתעכל קטרייהו וכפרש"י.

*

תוס' ד"ה חד. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן י) ד"ה
והנה אם.

דף יא ע"א

גמ'. לימא מסייע ליה לר' חנינא דאמר רוב וקרוב
הלך אחר הרוב. כתב הרב המחבר שמן הטוב על
בינה ששמע מעטרת ראשי הרה"ג מורי זקני רבינו משה חיים
זלה"ה שהיה מקשה דמאי סיעתא לר' חנינא דשאני הכא
דאיכא קרוב דאיסורא מדקתני בסיפא ואם אין שם אלא הם
הרי אלו מותרים שמע מינה דבריפא מייירי דאיכא קנים
סמוכים שאינם מזומנים עד כאן דבריו זקוק"ל.

וגר"א לי בס"ד לתרץ דסלקא דעתיה דסתמא דהש"ס
דאורחא דמלתא בקן שיש בו עופות שיש עופות נח
להם לישב בתוך הקן בפנים ויש עופות דנח להם לישב לפני
הקן דהיינו אכל הפתח להיות קרובים לאויר ולכן ודאי זה הבא
להזמין בערב יו"ט עופות כדי לטעם דיו"ט לא יזמין אותם
שהם בתוך הקן בפנים וישארו אותם שלפני הקן מוקצים דאיך
יבא דיו"ט ויעביר ידיו על המוקצין שפוגע בהם תחלה כדי
ליטול המזומנים שבפנים כי אי אפשר שלא יכשל בזה שיזום
לאותם המוקצים כשמושט ידיו לטול המזומנים מבפנים, על
כן ודאי אם ירצה להזמין אותם שבתוך הקן בפנים מוכרח
שיזמין גם לאותם השוכנים וישבין לפני הקן שהם חיצונים כדי
שלא יהיו מוקצים אלא יהיו הכל מוכנים ומזומנים ואז פושט
ידיו לפנים לטול כרצונו וגם אין חשש שמה יתערבו זה בזה
כיון דכולם מזומנים.

ולבן סתמא דהש"ס מעיקרא סלקא דעתיה דמ"ש במשנה
זמן בתוך הקן ומלא לפני הקן איירי שיש עופות לפני
הקן ויש תוך הקן כי כן הדרך ברובא דקנים ומוכרח לומר
שהוא זמן לאותם דלפני הקן גם כן מטעם האמור כדי שלא
יכשל למחר בהזאת המוקצין שפוגע בהם תחלה וגם כדי שלא
יתערבו זה בזה ואף על גב דבמשנה לא פירש ואמר שזמן גם
לפני הקן מכל מקום הדבר מפורש מעצמו כי כיון דקאמר זמן
בתוך הקן מוכרח לומר שגם אותם דלפני הקן זימן אותם ועל
כן יש לומר דתנא דידן הכי קאמר כגון שהיה שלשה עופות
לפני הקן סמוך לפתח והיה עוד שלשה בתוך הקן בפנים ובה
הוא בערב יו"ט זמן את השלשה שלפני הקן והשלשה שבתוך
הקן מטעם האמור ולמחר דיו"ט מלא את השלשה שזמן בתוך
הנה הנם לפני הקן שמלא לפני הקן ששה עופות הרי אלו
אסורים דלא אמרינן אלו השלשה הנוספים לפני הקן באו
ממקום קרוב שהם אלו שהיו בפנים בתוך הקן אלא אמרינן אלו
השלשה הנוספים לפני הקן אתו מרובא דעלמא ואלו הם
מוקצים וכיון דנתערבו בשלשה המזומנים מאתמול לפני הקן
נאסרו כולם ואותם השלשה שזמן אתמול בתוך הקן אלו

לעלמא ולהכי קאמר אם אין שם אלא הם פירוש כשצא דיו"ט
ליטול לא מלא [לפני] הקן אלא הם כלומר הם שהיו מזומנים
שם מאתמול שלא מלא אלא רק שלשה לפני הקן ולא יוסיף
עליהם כלום הרי אלו מותרים כי בזה לא נעשה שינוי בלפני
הקן כי כמו מספרם אתמול צעת ההזמנה כן נמלאו עתה
דיו"ט ולכן לא חיישינן לומר דכמו אותם השלשה שזמן בתוך
הגן פרחו ואזלו לעלמא כן אותם השלשה שזמן לפני הקן פרחו
עמיהם ואזלו ואלו השלשה שמלא היום לפני הקן אתו מעלמא
אלא אמרינן כיון דלפני הקן לא מצינו היום שינוי מעת ההזמנה
דאתמול אמרינן אלו הנמצאים עתה הן הן שהזמנו מערב יום
טוב.

ולבן על הנחה זו קאמר הש"ס לימא מסייע ליה לר' חנינא
והשיב בדף, רצה לומר אין הכרח לפרש דברי התנא
דאיירי במציאות זו והנחה זו כדי למדק מינה רוב וקרוב הלך
הרוב דאיכא למימר דאיירי שיש דף יואל וזולט חוץ לקן תחת
האויר והדרך הוא דאתו תמיד עופות דעלמא וחונים על זה
הדף ולכן אם בערב יו"ט לא היה עופות לפני הקן כלל כי אם
היה שלש או ארבע עופות בתוך הקן בפנים ולמחר מספר
עופות אלו שהזמין בפנים מלא לפני הקן שהוא סמוך לפתח
ולא מלא בתוך הקן כלום להכי הם אסורים משום דאיכא דף
הזולט חוץ שעליו מצוים תמיד עופות מוקצים והוא קרוב
למקום זה דלפני הקן שהוא סמוך לפתח שימצאו בו העופות
היום והרי כאן קרוב דאיסורא ועוד איכא למתלי ברוב
דאיסורא שהם עופות דעלמא מלבד אותם שעל הדף להכי
אסרינן עופות אלו הנמצאים היום לפני הקן דאמרינן אתו
מעלמא שהוא רובא אתו מן הדף שהוא קרוב דאיסורא ולא
תלינן דאתו מתוך הקן שהוא מקום קרוב דהיתרא ולכן כיון
דאפשר לומר דמתניתין איירי במציאות זו דאיכא דף שהוא
קרוב דאיסורא ליכא סיעתא לר' חנינא מהכא.

והוא הדין דהוה מצי לעשות המציאות של קרוב דאיסורא
כגון דאיכא קן אחר שאינו מזומן סמוך לאותו קן
המזומן אלא כיון דבאמת מתניתין סתמא נקיט ולא קאמר
דאיכא קן אחר שאינו מזומן נחא ליה לעשות המציאות דאיירי
בדף אף על גב דגם זה לא נתפרש במשנה משום דרוב הקנים
אית להו דף ולכן כיון דאמר התנא זימן בתוך הקן מפרשינן לה
דאיכא דף זולט דסתמייהו דקנים הכי הוי. וכן רבא עשה
מציאות אחרת לקרוב דאיסורא כגון דאיכא שתי קניין זו
למעלה מזו ואף על גב דזה הגוונא לא נתפרש במשנה כי
התנא נקיט קן אחד עם כל זה עשה רבא מציאות כי דרך
דחויא הוא זה לומר לית לך למימר דאיכא סיעתא לר' חנינא
מהאי מתניתין כיון דאפשר לפרשה דאיירי בכהאי גוונא כי גם
סתמא דהש"ס עשה מציאות והנחה בדבר התנא שלא נתפרש
במשנה אך אמר בלשון ספק לימא מסייע ליה לר' חנינא אם
אפשר שר' חנינא יפרש דברי התנא באופן שיהיה לו סיעתא
מדבריו והשיב לו אב"י הא איכא לפרושי דברי התנא באופן זה
דליכא סיעתא מיניה לר' חנינא וכן השיב רבא. (בן יהוידע).

גמ'. ה"ך אחר הרוב. פירש"י, כי הכא וכו' אלא אמרין מעלמא אמו, עכ"ל. והעיר הפני יהושע דהאי "מעלמא", לאו מעלמא ממש, דהא בסמוך מוקמינן להאי צבא במדין מדקתני עלה ואם אין שם אלא הן וכו' והיינו משום דכל המדדה אינה מדדה יותר מחמשים אמה. אלא על כרחך דהאי מעלמא היינו משוצבים אחרים שיש לו בתוך חמשים אמה ולא הזמינס והם מוקאים.

*

גמ'. רבא אמר בשני קניין זו למעלה מזו וכו'. עיין מ"ש צ"י (סי' תצ"ו) לתוך מה שהשיטו הפוסקים דינא דרבנא, משום דלדין דק"ל כר"מ א"ל לאוקימתא זו ולכך י"ל להקל לתלות דהם מקן זו התחתונה, עיי"ש.

וברישא ופרישה וצ"ח תמיהו עליו, דכלא"ה לדין דק"ל כר"מ אסור משום רוצא דעלמא, ולכך השיטתו הפוסקים, עיי"ש.

אבן השפ"א כתב דדברי הב"י ברורים ופשוטים דנ"מ במדין ואין בתוך נ' קן רק צ' קניין הללו, [וכ"כ גם הפר"ח ע"ש], ולכן הרשב"א בעצה"ק והרי"ו העתיקו לדינא דרבנא ככה"ג, והב"י כתב דלדעת הפוס' שהשיטתו י"ל דלית לן דרבנא. ועיי"ע בשפ"א שהאריך בזה, וע"ע קרבן נתנאל.

*

גמ'. ולא מיבעיא זימן בתחתונה וכו'. יש גורסי' "ולא מיבעי קאמר", ואמתי' קאי, ורש"י מחק הגי', ועיין ר"ה. והחת"ס כתב, דלכאורה י"ל דרבנא לא מוקי רישא דדף וס"ל דמרישא לא חסייע דלמא משום ספק מוכן וכ"ש לעיל. ואלא א"כ ע"כ חסייע מסיפא דאין לומר זימן בתחתונה וכו' דפשיטא דכבר אשמועי' ברישא ספק מוכן אסור וע"כ צ"ל דמתי' לא מיבעי קאמר וקמ"ל סברת אישתרצובי אישתרצוב. אך לפ"ז למאי דק"ל כר"מ צאמת אין הכרח לסברת אישתרצובי. וא"ש דלא מייתי ל' הטור.

*

גמ'. היכי דמי איילימא במפורחין. פירש"י מפורחין גדולים והולכים למרחוק. ועיין פני יהושע דאין להקשות דכלא"ה אי אפשר לאוקמי צמפורחים גדולים דא"כ הא אסורים משום זידה כדאיתא בצרייתא צפרק אין לדין [לקמן כ"ד ע"א] ה"ז יוני שובך חייב. דרש"י לשיטתו שמפרש שם יוני שובך דהתם ציוני הצר דוקא, משא"כ בהנך דהכא ציוני שובך שלו הם דהוי כנולדין ועומדין.

מיהו רוב הפוסקים הסכימו דכלל ענין בגדולים שייך בזה זידה וא"כ על כרחך מפריחין דהכא היינו בקטנים שפורחין מעט מעט, וכ"כ הר"ן ז"ל.

*

מתני'. ב"ש אומרים אין נוטלים את העלי לקצב עליו בשר וכו'. צו"ת תשנ"ן (חלק ב סימן י)

נשאל, מהו להתיר לשחוט בהמה צ"ט לנורך היום, לפי שיש מחמירין משום גזרת מקח וממכר.

והשיב: לא שמענו איסור בזה לעולם ואנו נהגנו לשחוט ולא חששנו לזה והמחמירים בזה שציקה לחסידו', שהרי התירו הערמה במליח' כדי שלא ימנע משמחת י"ט, כדאי' בפ"ק דביצה, ועור לפני הדורסן ותרסי חנויות התירו סופן משום תחלתן החס מה"ט, ובענין כסוי הדם אמר' בפ"ק די"ט (ד' ע"ב) אי לא שרית ל' אחי לאמונעי משמחת יו"ט וכן התירו לתבוע הלוא' י"ט מה"ט כדאיתא בפ' שואל (קמ"ח ע"ב) והרבה דברי' כיוצא בזה התירו משום שמחת י"ט, ואם הם הקילו באיסורין הרבה משום שמחת י"ט היאך נאסור אנחנו דברי' המותר'. וצירושלמי דתרומו' (פ"ה ה"ג) וכן בקטנה (פ"ח ה"א) וחגיגה (פ"א ה"ח) אמרו כשם שאסור לטורח הטמא כך אסור לטמא הטורח.

ובזה שראוי ללמוד את העם בזה הוא שלא יהיו נמנין על הבהמ' צ"ט אלא מעי"ט ויהיו שוחטין ומחלקין צנייהם ושלא ישגיחו בצק מאזנים כל עיקר ושלא יעשו בית יד בצער לתלותו בנקב שעושין בערקו' לתלותו בסכין אלא ציד או יתלה אותה בחבל שעוצין בעקבה והשואל קרבים לא יאמר לטבח תן לי דדינר אלא לוקחין סתם ופורעין כמנהג והלוקח צער יאמר לו תן לי רוצע או חצי רוצע ואם שוחטין אותה בשדה יציאה אצרי' איברים צנעה כדאי' בפ' אין לדין (כ"ז ע"ב) ולא יפילו גורלו' על המנות כדאמר' בפ' שואל (קמ"ח ע"ב) מטילין חלשי' על הקדשים צ"ט אצל לא על המנות ופירשו בגמ' (קמ"ט ב') מנות של חול שאין קדשים ואם לא פרע מעי"ט ואין הטבח מאמינו יתנו לו משכון כדאמר' התם (קמ"ח ע"ב) רב אחי' שקיל משכונא והיינו משום דחייש דילמא הלואת י"ט לא ניתנה ליתבע ובה אנחנו נוהגין במקומנו כזה.

עוד אנחנו מקילין עליהם שלא לדקוק הריאה עד אחר הפשט העור כדי שלא יתקלקל העור אם שמה תמלא טרפה שכיון שנשחטה בחזקת היתר עומדת ורצון אצריך צדיק' ומשום שמחת י"ט יש להקל להפשיט העור קודם צדיק' כמו שהתירו לתת עור לפני הדורסן דילמא אחי לאמונעי משמחת י"ט וכן בפ' מי שהחשיך (קנ"ד ע"ב) מוכח דטרפה אסור' לטלטל צ"ט משום מוקצה וקודם צדיקה התירו טלטולה כדאיתא התם וכן בהמה מסוכנת התירו לשחטה אם יכול לאכול מזית מצית טביחתה מצעוד יוס בלא הפשט ונתוח וצדיקה צריאה (ביצה כ"ה ע"א). וכן בהמה שצריכה צדיק' מפני ריסוק איברים אמר' צפרק המציא (ל"ד ע"א) שמותר לשחטה צ"ט משום דאחזוקי ריעותא לא מחזיקין וכן צירושלמי בפ' אין לדין (ה"ה) אמרו שאין רואין את הטרפה צבית אפל ונתנו טעם בזה שמה תמלא טרפה ויהא אסור לטלטלה וכן אנו מקילין עוד שיקח מהנכרי מעי"ט דמי הבהמה אם תמלא טרפה. ע"כ.

*

מתני'. שם. כתב צשו"ע אור"ח (תצט, ה) עלי שהוא דף עב וכבר וכלי הוא, אלא שמלאכתו לאיסור לכתוש בו

הריפות, מותר לטלטלו לקצב עליו צמר, ולאחר שקצב עליו אסור לטלטלו מחמה ללל, (אבל לצורך גופו ומקומו שרי).

ודעת מג"א (סקי"א) דאפילו היה העלי מוקצה מחמת חסרון כים כגון שמקפיד על העלי מלהשתמש בו בדבר אחר שלא יתקלקל דבכגון זה אסור בכל מקום הכא שרי משום שמחת יו"ט.

ועיין ביאור הלכה שכתב דמ"מ אינו מוכרח דלפי הכרעת השו"ע דאף לאחר שקצב מותר לעשות בו מלאכה וכאוקימתא דרצא בשבת קכ"ג ע"ב ודף קכ"ד א"כ אפשר דלסבירא זו לא מקילין ביו"ט יותר מכל מקום וכן מורה סתימת הרמב"ם שהשמיט להאי דינא לגמרי בה' יו"ט וסמך עצמו אכללי דינים שכתב דדין כלים שמלאכתם לאיסור בה' שבת ומשום דלא מקילין הכא טפי מכל מקום. וכן מלא צספר חמד משה שמפקפק בזה. וכן משמע לכאורה מלשון הרשב"א בעצוה"ק סוף שער ב' וז"ל נוטלין את העלי לקצב עליו צמר ואע"פ שמלאכתו לאיסור שכל הכלים אע"פ שמלאכתן לאיסור נוטלין לצורך גופן ולצורך מקומן חוץ מאותן שמנו חכמים שמיחדן ומקנן למלאכתן מפני חסרון כים עכ"ל ומשמע שגם דדין עלי אסור במקום שיש חסרון כים, ומסיים הבאה"ל דז"ע לדינא.

ובדן העב שקוצצין עליו צמר מותר לטלטלו לאחר שקצב אפילו מחמה ללל וכה"ג דהא הוא כלי שמלאכתו להיתר. (מ"ב).

*

מתני'. שם. מבואר בשו"ע (תצט, ה) דאסור לטלטלו מחמה ללל, אבל לצורך גופו ומקומו מותר. וכתבו האחרונים, דה"ה שלא יגנב נמי אסור, עיין א"ר ומ"ב, וזיינו לש"ע א"ח סי' ש"ח ס"ג. והנה לכאורה ז"ע, דהמאירי כתב ומחמה ללל מיהא אסור, שאין להחיר סופו משום תחלתו, דשם ליכא פסידא אם יניחנו בחמה, ולכאורה לפ"ז היכא דחושש שיגנב דאיכא פסידא הי"ל להחיר טלטול כדי שלא יגנב שמחירין סופו משום תחלתו. ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק טו סימן קעג) מ"ש בזה.

*

מתני'. אין נותנין את העור לפני הדורסין וכו' ובית הלל מתירין. כתב הרמ"א (תצט, ג) דנוטות של עוף דינן כמו בעור דמותר לטלטלן כדי להניען, כמו בעור.

ובתב המ"ב (סקי"א) דהיינו שנשחטה ביו"ט דאי נשחטה מעיו"ט אע"ג דהוסרו הנוטות ביו"ט אסור לטלטלן.

ומביא המ"ב (סקי"א) צ"ס הפר"ח דמחמיר בזה, והאחרונים מסכימים לפסק השו"ע. ומיהו פלעדערו"ש מאוזן שנשחטה לכו"ע שרי לטלטולי דראוי להשתמש בה.

*

מתני'. שם. כתב הסמ"ג, תולדה דרצנן לעיצוד עור תנן בפ"ק דביצה אין נותנין עור לפני הדורסין. ובית הלל מתירין. ומפרש שם שאפילו ב"ה אין מתירין אלא כדי שלא ירא וימנע משמחת יום טוב ואם לא כן היה אסור מפני שדומה דריסת העור לעיצוד. וכתב רבי משה שהעושה כן בשבת היא תולדה דאורייתא וחייב. עכ"ל.

והמהרש"ל ובספר טל אורות הבינו שיש כאן פלוגתא דהרמב"ם עם הסמ"ג, ולדעת הרמב"ם התירו מלאכה דאורייתא דמעבד משום שמחת יום טוב. והקשו האין יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום עשה, עי' מש"כ מהרש"ל.

והנה ז"ל הרמב"ם: הדורס על העור צרגלו עד שיתקשה ה"ז תולדת מעבד וחייב. ולכאורה נראה דכונת הסמ"ג כמש"כ בעבודת הקודש (שער א' פי"א) וז"ל: מותר להגזיה העור וליטנו לפני הדורסין. אף על פי שדריסת העור ומליחתו מלאכות גמורות אי"ז אלא כלאחר - יד והתירו סופן משום תחילתן. עכ"ל.

מבואר בלשונו שהדורס בכונה ע"מ לעצדו זהו מלאכה בדרך הרצענין וחייב. אבל אם מניחו לפני בית הדריסה והעם מהלכים ע"ג בלא כונת דריסה לשם עיצוד, אי"ז אלא מלאכה כלאחר יד.

ובן ראיתי בנשמת אדם (ה' יום טוב) שפירש כן דברי הסמ"ג. דלא פליגי, דהרמב"ם איירי בכונת דריסה לשם עיצוד. והסמ"ג איירי דריסה דרך הילוך בעלמא, ולעולם לא התירו משום שמחת יום טוב אלא עיצוד דרצנן. (מנחת משה, אור"ח ח"ג ע' קב).

*

מתני'. שם. בשו"ת שאלת שלמה (ח"ב סי' כב) כתב בתשובה להגאון ר' שמעון סופר זצ"ל מערלוי: נראה שמוותר להלן בשבת על גבי הדרכים שנתקנו ע"י שנתנו עליהם אבנים קטנים מעורצים בעפר ונחלקן במעגילה היטב, אף שע"י דריסת רגלי בני אדם שם נכבשה האדמה יותר עד שיתקשה כאבן, ואין בו לא משום בונה ולא משום מכה בפטיש.

ויש להביא רא' מדתנן ביצה י"א נותנין את העור לפני הדורסין ביום טוב ואין איסור בזה שדורסין על העור ומעבדין אותו, דסתמא תנן לפני הדורסין, וכן מוכח מדפריך בגמ' על הא דקאמר אין הלכה כר' יהושע ומאי שנא מעור לפני הדורסין, ואי נימא לפני הדורסין הגוי קאמר, א"כ מה קושיא הא ר' יהושע מחיר לישראל לשוטתן לפני הרוח ושפיר יש לגזור דלמא אחי למלחינהו, אבל לפני הדורסין הגוי אדרבה, כשרואה שנותנין לדורסין גוי יצין דלישראל אסור לעבדן, אלא ודאי דלפי הדורסין סתמא לישראל קאמר.

ובן מוכח דאף לישראל שרי לדורסין, מדקאמר שם בגמ' דחוי למוגא עלייהו, ופי' רש"י לעיל בביצה י' ונמא שטיחתו לצורך יום טוב, הרי דמותר לישראל לישב על העור ביום טוב

כיון דלקצב עליו צשר תנן וכדפרכינן בסמוך פשיטא עלי תנן
א"כ ברייתא דושון מיותר.

ובתב השפ"א, ולכך הי' נראה דלפי' המוס' דהוי מוקפה
מחמת חסרון כס דקפיד עלייהו א"כ כיון דכבר קצב
עליו צשר הו"א דתו נפיק מכלל סיכי וזירי כיון שקצב עליו ולא
קפיד קמ"ל דמ"מ אסור אח"כ לטלטלו גם לנורך גופו. וכ"כ
הלל"ח.

שוב כתב השפ"א דלפ"ז אפ"ל עוד, דגם הרי"ף מפרש
כתוס' וזה"ל דאפי' לנורך גופו אסור בעלמא רק אחר
שכבר קצב עליו צשר ס"ל להרי"ף דנעשה ככל כלי שמלאכתו
לאסור ולכך אין אסור לטלטלו אלא מחמתו לזל דאחר שקצב
עליו אינו בכלל סיכי וזירי.

*

גמ'. אמר אבבי מוחלוקת בעלי אב"ל בתברא גרמי
דברי הב"ל מותר פשיטא ע"י תנן. כתב הפני
יהושע, יש להקשות דהא ע"כ הא דקאמר אצל תברא גרמי
דברי הכל מותר אפילו לאחר שקצב עליו צשר דאי לא תימא
הכי תקשי אטו אצ"י טעמא דצ"ש אחי לאשמעינן דהא צ"ש
במקום צ"ה אינה משנה כדמקשה הש"ס צכמה דוכתי טובא
אלא על כרחך דנפ"מ לצ"ה דשרי אף לאחר שקצב, והכי הוא
קושטא דמלתא דהא תברא גרמי מלאכתו להיתר הוא וא"כ
מאי מקשה הש"ס פשיטא עלי תנן דלמא היא גופא קמ"ל
דאף לאחר שקצב דברי הכל מותר והא מילתא לא שמעינן
ממתני' כלל.

ובתב לחרץ, דזה לא משמע ליה לתלמודא חידוש דמלתא
דפשיטא היא דדבר שמלאכתו להיתר מותר אלא על
כרחך דעיקר מלתא דאצ"י לאשמעינן דמותר לטלטל לקצב צשר
אף אליבא דצ"ש ולא חיישינן דלמא מימלך והוי טרחא שלא
לנורך כפרש"י אלא דמ"מ לא שייך להקשות וכי טעמא דצ"ש
אחי לאשמעינן כיון דאגב אורחא מיהו קמ"ל אצ"י דאף לאחר
שקצב מותר לדברי הכל. ועיי"ש עוד מ"ש צוה.

*

גמ'. שם. הקשה השפ"א, דלימא אצ"י דינא קמ"ל דאפי'
לצ"ה אסור מליחת קדירה דלא תימא דהא דקתני ושון
כו' לצלי היינו דצוה גם צ"ש מודין אצל לצ"ה אפשר דאפי'
לקדירה שרי קמ"ל אצ"י דגם לצ"ה אסור.

ותירין דפשיטא להגמ' דבמליחה לא שייך לומר הטעם
דהתירו סופן משום תחילתן והא דשון שמולחין היא
רק משום דמליחה מועטת אינו עיבוד וממילא ידעינן דלקדירה
לכו"ע אסור.

*

גמ'. להודיעך כהן דב"ה דאפי' דבר שמלאכתו
לאיסור גמי שרו. הקשה החת"ס, איך אפשר לומר
דמתני' אחי' להודיעך כמו דצ"ה, דא"כ תיקשי קו' תוס'

ולא אסרינן משום דבישיבתו על העור כובשו ומתקשה ונעשה
כעיצוד, וע"כ הטעם משום דהוי כלאחר יד.

ועוד דמדריסת איש א' על העור לא נעשה העיצוד, רק ע"י
אנשים רבים, והוי כשנים שעשאוהו דפטורין, ומה
שהשיב ע"ז הה"ג ר' דוד קצורג נ"י דשנים שעשאוהו
פטורים רק בדבר שזריך שיעור, אצל הצונה דחייב בכל שהו
הרי כל א' עשה לבדו כל שהו. הנה כונתי כן הוא, הדריסה
ע"ג קרקע אינה צנין, רק אם כבש הקרקע עד שנעשה
המקום קשה כמו אבן ועל זה חייב אף בכל שהוא, אצל אם לא
נכבש ומתקשה הקרקע רק ע"י דריסת אנשים רבים הוי בכל א'
רק חצי שיעור. ואף דפטור אצל אסור, אצל צכה"ג דהוי עיבוד
כלאחר יד שרי, משום דהוי כגזירה לגזירה, דצ' שעשאוהו אינו
אסור אלא מדרבנן שמה יגמור א' כל המלאכה, וכלאחר יד ג"כ
אינו אלא מדרבנן, כצמחנה שבת צ"ב, לכן אף מי שאסור
דשא"מ צכה"ג שרי.

ובבב כן בדריסת הכזיש הנ"ל שאין צו איסור מדהוא כלאחר
יד וע"י אנשים רבים, וגם היא מלאכה שאינה צריכה
לגופה דעניד צארעא דלאו דיליה ע"י תוס' שבת ק"ג סוף
ע"ב, וכן בשו"ע ס' ש"כ סעיף י"ג דורס שלג דרגליו ואינו
חושש, ועובדא ידענא כי היה פה מנהג הגוים שנים רבות
לשטות עורות שאינם מעובדין ברשות הרבים בכל רחצו, וכל
העם דרסו עליהן אף בשבת ויו"ט ואין מוחה, וכן בהכבישים
החדשים שעושין עתה פה כל העם דורס עליהם אף בשבת
ויו"ט ואין מוחה.

והוא ממשיך וכותב: ומה שכתב נגד ראייתי מדתנן צינה
י"א נותנין העור לפני הדורסן דשם מיירי רק משום
איסור טלטול, ולא משום איסור עיבוד, דהעובדין עליהן אינן
מתכוונים לעיבודן ואף שהוא פסיק רישא אצל הרי לא ניחא לו,
דמה לו אם עורות אחרים מתעבדין על ידו כגמ' שבת ק"ג
צארעא דחצרי'. הנה זה לא ניחא לפי' תוס' שם דפסיק רישא
דלא ניחא פטור רק מחטאת אצל אסור הוא יעו"ש.

ועוד דרש"י צינה י' ד"ה לפני הדורסן פי' לא ישטחנו
במקום דריסת הרגלים שזה נורץ עיבוד שמחעבד ע"י
דריסה, וכן פירש"י שם י"א ריש ע"ב ע"ש, ומזה מבואר דגם
רש"י ס"ל כהר"י הנ"ל דפסיק רישא דלא ניחא צו רק פטור
מחטאת אצל אסור הוא.

ובזה נדחה גם מה שרצה לדחות ראייתי ממה שנהגו פה
לדרוס בשבת על גבי עורות שטוחין בשוק מהגוים.

ע"כ.

*

גמ'. תנא ושון שאם קצב ע"יו בשר שאסור
לפ"ל. הרי"ף פי' דדוקא מחמתו לזל אסור, אצל
התוס' הרא"ש ס"ל דהוי כמו סיכי וזירי דאסור אפי' לנורך
גופו, אלא לקצב עליו צשר לשמחת יו"ט התירו, עיי"ש. ואין
שיהי' קשה לשון הגמ' שאם קצב שאסור למה לא אמר כפשוטו
ושון דשלא לקצב עליו צשר שאסור. וגם קשה דלכאורה פשיטא

דשבת קכ"ג ע"ז ד"ה ה"ג, ותירוטם לא שייך כיון דאמי להודיעך כחו דז"ה ולא דז"ש. עיי"ש מ"ש לתרץ.

*

גמ'. אין מו"ליבין מבח וסבין אצל בהמה וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמז) ובתו"ד כותב: ולזה נחמין הר"ן פ"ק דביצה גבי סבין אצל טבח ומדוכה אצל תבלין, אשר ז"ל: משום דהולאה באוכל נפש כתיקון אוכל נפש עצמו הוא, עכ"ל. כוונתו למ"ש דאפילו מכשירין שבהולאה מותר באוכל נפש עצמו אפילו אפשר לעשותן אפי' לא אמרי' בעלמא במכשירין מתוך, הולאה שאני, ולשון מג"א סי' תצ"ח סק"ג מגומגם ומכשול למעיין, דמשמע דוקא משא הגדי הוה אוכל נפש עצמו ולא סבין, וליתא, דאין שום חילוק בין גדי לסבין ובר"ן שם אין זכר לגדי ועיין בתו"ז ומג"א סי' תקי"ח סק"א, ואם התירו (מלהוציא) [להוציא] מפתח של כיפה הואיל ויש בו גם לצורך י"ט ולית מאן דחש בזה כלל, חוץ משיטת ר"ח שכתב' ביצה י"ז ע"א סוף ד"ה ה"ג וכו' דבעי דוקא קטן למולו ולא לגיול ולא קי"ל כוותיה מכ"ש להשאיל כלים לצורך סעודת מנוה. ע"כ.

*

גמ'. שם. הטעם דאין מוליכין סבין אצל בהמה, משום דילמא מימליך ולא שחיט. והקשה בקובץ שעורים, מה בכך דמימליך, מ"מ בשעה שהולאה היה בדעתו לשחוט, ואטו, המבשל כדי לאכול צו"ט ואח"כ לא יאכל, יעבור למפרע על בישולו, ואפילו מבשל מיו"ט לחול פטור לרבה, משום הואיל ומיקלעו ליה אורחין, ואפילו לא באו אורחין אח"כ, וכ"ש אם ציטל לצורך אורחין ואח"כ לא באו, דודאי פטור, אפילו לרב חסדא דלית ליה טעמא דהואיל, והניח בנ"ע.

*

גמ'. שם. כתבו החוס' פרק קמא דכתובות והרא"ש והרשב"א פרק ז' דביצה והרמב"ן שבת (דף קכ"ד ע"ב), דלרבנן לא אמרינן מתוך מאוכל נפש למכשירין. והוא הדין לר' יהודה באפשר לעשותם מערב יום טוב. ובשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תו אות יא) העיר על זה מש"ס דכאן דמוליכין טבח וסבין אצל בהמה. הא הוי מכשירין שאפשר מערב יום טוב. ואף דהולאה איתא באוכל נפש. הא לא אמרינן מתוך כהאי גוונא.

אך שוב כתב, דנראה דאינו דומה מכשירין דהולאה לשאר מכשירין. דמתקן סבין שנפגמה לשחיטה. הרי המלאכה נעשה בגוף הסבין. ובאוכל לא נעשה עתה שום דבר. אלא שאחר כך ישחוט בזה. וכן שפוד ותנור. אצל המוציא סבין לשחוט. הרי בגוף הסבין לא נעשה שום תיקון רק שצריך לסבין כאן אצל הבהמה שיהי' מוכן לשחיטה [דמלאכת מחשבת אסרה תורה. והמלאכה הצורך שיש לו לעושה בהמלאכה]. וכשם שנתקרב הסבין אל הבהמה. כן נתקרבה הבהמה אל הסבין. והרי נעשה התיקון באוכל נפש ממש. כמו שנעשה בחפץ שעשה בו המלאכה. ועל כן חשיב גוף אוכל נפש. ועיין בר"ן

פרק קמא דביצה שם וריש פרק אין גדין משמע להדיא מדבריו דהולכת סבין חשיב גוף אוכל נפש. והטעם כמו שכתבנו. ע"כ.

*

גמ'. כיון דשחטה לתבירה קיימא. הקשה הריטב"א, דאכתי איכא למיחש דלמא מימליך דחיים עלה כי היכי דלא ליפקע, ומתברר בתבירה גרמא עתיקא.

ותירין דהא לא שכיח, ועוד כיון דלהאי דלית ליה עתיקא שרי ונעשה כלי שמלאכתו להיתר, הו' לא חיישין להא אפילו צמי שיש לו תבירה גרמי עתיקא, דאפילו מימליך מכל מקום מידי דחוי למלאכה טלטל, ועוד דכתיב הא לא חלקו חכמים שיהא לזה מותר ולזה אסור.

*

גמ'. שם. הקשה הגל"ח ז"ל מצוה כהן דז"ש חיישי לאמלוכי, וקשה דלעיל דף ט' בצוגיא דקולס למה לא אמר טעמא דז"ש דילמא ממליך ולא ישחוט היונים ונמצא טרח בקולס שלא לצורך, עיין שם.

ותירין הבן יהודע, דהכא לא חיישין שלא ישחוט כלל אלא חוששין דילמא שציק בהמה זו ושחיט בהמה אחרת וכן בתבלין שציק קדרה זו דבעיא תבלין ומציא קדרה דלא בעיא תבלין אצל החם גבי קולס צריך אמה לחוש ולומר שלא ישחוט יונים כלל יען דהיונים צריכין הזמנה מערב יו"ט ואם אלו היונים שהזמינם מערב יו"ט נמליך ואינו שחט אותם נמצא אינו שחט כלל דאין לו אחרים מזומנים כדי לשחטן ושעשה כזו שלא ישחוט כלל לא חיישין, ואם תאמר נחוש שמא ימליך וישחוט בהמה במקום העופות זה אינו, דאם הוא הזמין עופות מערב יו"ט כדי לאכול בשר עוף לא ימליך היום כדי לאכול בשר בהמה, ורק במין אחד יש לחוש שימליך לשחוט בהמה אחרת שהיא שמנה יותר, וכן בתבשיל דבעי תבלין אפשר שימליך לבשל בתבשיל אחר דלא בעי תבלין.

*

גמ'. אין מו"ליכין את החלבים וכו'. עיין בשער המליך (פ"ג מה' יו"ט ה"ד) ד"ה ואין שיהיה, שנסתפק דין אין עיבוד באוכלין, אם ה"ה צמולת בשר נבלה, כיון שמצד עצמו ראוי לאכילה. או"ד כיון שאסור באכילה אינו נקרא אוכל.

ובתב לפשוט דבר זה ממ"ש המאירי והר"ן כאן גבי אין מולחין את החלבים, שאע"פ שאין עיבוד באוכלין, שאני חלבים דלאו אוכלין גמורין הן. עיי"ש. ומשמע דאילו הוו אוכל גמור אע"פ שהן אסורים באכילה, כיון שמצד עצמן ראויים הם לאכילה, ואריא דאיסורא הוא דרביע עלייהו, אמרינן בזה אין עיבוד באוכלין.

ואף לפמ"ש המל"מ בשם שיטה לראשונים [וכ"ה בחי' הרשב"א מנחות כא.], דהא דאנטרי קרא תקריב מלח אפילו בשבת, אע"ג דבלא"ה אין עבוד באוכלין, כיון שקרבן תמיד היה כליל ואינו נאכל, לאו כעבוד באוכלין דמי, מאחר שאינו נאכל. עיי"ש. ומ"מ שאני החם דקרבן תמיד לא חזי

והוסיף שם: וכן מוכח, דאי לא תימא הכי, היה מזכיר שםם כדאמרינן סוף הוריות מימיהם אנו שותים ושמותיהם אין אנו מזכירים, על כן לא חשו להו חז"ל. ע"כ.

*

גמ'. קמ"ל הלכה ביחיד. צעור המלך (פ"ג מהלכו" י"ט הלכה ה') הקשה, לפמ"ש הרא"ש פ' לולב וערבה גבי ערבה צריכה שיעור דראצ"י פסק כר"ח אר"י משום דר"ח אמר משמ"י דר"י ה"ל תרי לגבי חד, וא"כ ה"ג דתני משום ר' יהושע אמרו הרי אמרו רבים צמנו וה"ל רבים. עיי"ש.

אמנם החת"ס כתב דלק"מ, דע"כ לא אמרו הרא"ש אלא התם דהזכר שמו דר"ח וידעי' דבר סמכא הוא. אבל הכא אמרו משמו של ר"י מי אמרו אולי תלמיד שלא הגיע להוראה ומסתמא כן הוא דאל"ה הי' מזכיר שםם כדאמרי' סוף הוריות מימיהם אנו שותים ושמותיהם אין אנו מזכירים.

*

גמ'. ומאי שנא מעור לפני הדורסן. משמע דקס"ד צעור לפני הדורסן נמי שייך איסור עיבוד. והקשה הפנ"י דצפרק המוציא יין (שבת ע"ט ע"א) גבי המוציא עור כדי לעבדו דמקשה הש"ס מהא דשלשה עורות הן וכו' ומשני התם צבישולא ופרש"י צבישולא היינו עור למה כמו שהופשטה דלא חוי לעיבוד וא"כ ה"ג איירי בלחה שהרי היום נשחטה ואמאי קאמר דשייך צה עיבוד.

ותירין דהתם לא קאמר צפרק המוציא אלא דמסתמא לא קיימא לעיבוד דבהכי איירי התם אבל אם עיבדה אה"ג דשייך עיבוד אפילו בלחה.

ועוד יש לומר דנהי דלא חזיא לעיבוד אפילו הכי מקשה דליחסר מדרבנן דהו"ל כמעצד לאחר יד.

דף יא ע"ב

גמ'. התם לא מוכחא מילתא וכו'. עיין צשו"ע (תצט, ג) בהמה שנשחטה צ"ט, מותר להגביה עורה וליתנה במקום דריסת הרגלים, אע"פ שאין עליו צמר כלל.

והנה להגביה עורה, פ"י הצ"ח דהיינו לשטוח' ע"ג יתידות. והקשה המג"א (שם סק"ג) דהא אמרי' בגמ' דהטעם דשרי ליתני' במקום דריס' הרגלי' משום דלא מוכח' מילת' דאמרי' דחוי למיזגא עליהו כמ"ס רש"י, אבל ע"ג כלונסאות מוכחא מילתא דלנרדך העור עבד ואסור, וכ"מ בגמ' דאמרי' דאסור לשטוח חלצים ע"ג יתידו' ופריך מ"ש מעור לפני הדורסן ומשני התם לא מוכחא מילתא ולא פריך מ"ש מהא דמותר לשטוח העור ע"ג יתידות אלא ע"כ אסור להגביה העור ע"ג יתידות.

ובתב המג"א דל"ל דהאי יגבהנו ר"ל לטלטלו, ושכ"מ בתוס' בשבת דף מ"ט דהקשו התו' מהא דאי' בשבת דמותר לטלטל עור והכא אמרי' דהיתירו סופן משום תחילת'

לאחילה כלל, משא"כ חלצים וצמר נבלה שראויים לנכרים. עיי"ש.

*

גמ'. שם. פסק צה"ג דמותר לטלטל החלצים דלאו מוקצה הוא דחוי להדלקה. ועוד דדעת' עלייהו להנניע' שלא יאצדו. וכתב הט"ז (תצט, ה), וגרסה דאם הקצה אותם לסחורה אסורים בטלטול.

והמג"א (שם, ט) הביא דברי הג"א, וכתב דדצרי' צ"ע, מ"ש מגרעין (בסס"י תק"א) דאסור לטלטלן אע"ג דחוי להדלקה. ועל טעם השני קשה, הא כחצו התו' בשבת דף כ"ט וא"ת הא אמרי' כששוחט צר אוזא מותר להשליך הבני מעיים שהסריחו לכלבים אע"ג דנולד הוא כמו נבילה שנתנבל' בשבת ואפ"ה שרי כיון שדעתו היה מאתמול ליתנו לכלבים כשיסריח ה"נ מאתמול היה דעתו להסיר הגרעין כשיאכל התמרה. וי"ל דהתם הבר אוזא נשחטה מעי"ט ואין המעיים צריכים לאוזו וכיון דמצע"י דעתיה למיתצ"י לשונא' אם יסריחו חשיבא הכנה מעלייתא אבל הכא הגרעין צריכי לאוכל וחסדי כאוכל עצמו עד שיאכל התמרי' לכך חשיב להו נולד ול"מ מה שדעתו עליו מאתמול עכ"ל. א"כ משמע דכשנשחטה צי"ט אסור לטלטל המעיים שהסריחו דנולד היא דאתמול היה עומד לאדם ועכשיו עומד לכלבים א"כ חלצים נמי אסור לטלטלן כמו גרעיני תמרה.

ובתב המג"א, לכן נ"ל דהג"א לשיטתיה אזיל דפסק פ"ד דביצה דמותר להשליך לכלבים בני מעים כר"ש דנולד שרי, אבל לפמ"ש ס' תצ"ה דנולד אסור גם החלצים אסור לטלטלן כשנשחטה צי"ט אלא להנניע' מותר דשרי' סופן משום תחילתן אבל כשנשחטה מעי"ט מותר לטלטל חלצים דחוי להדלקה וה"ה תחית שעה דיכול להניח פתילה ע"ג דחוי להדלקה. ועור שהופשט מעי"ט אם הוא לח אסור לטלטלו ואם הוא יבש מותר לטלטלו כמ"ס ס' ש"ח סכ"ה אבל כשנשחט צי"ט ה"ל נולד ואם הוא לח מותר לטלטלו שלא יסריח אבל אם הוא יבש אסור לטלטלו דה"ל נולד כנ"ל עיקר הדברים. ע"כ.

*

גמ'. בשלמא למ"ד הלכה בר' יהושע אצטריך סד"א יחיד ורבים הלכה ברבים וכו'. עיין צעור המלך (פ"ג מהל' יו"ט ה"ה) שהקשה לפמ"ש הרא"ש פ' לולב וערבה (סימן א) גבי ערבה צריכה שיעור, דראצ"ה פסק כר' חסדא א"ר יצחק משום דרב חסדא אמר משמיה דר' יצחק חשיב תרי לגבי חד, והא כהן ג"כ תניא משום ר' יהושע אמרו, ואפ"ה חשיב ל' יחיד. עיי"ש.

ועיין צשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קסד) שכתב דלק"מ, דעד כאן לא אמרו הרא"ש אלא התם דהזכר שם האומרו ר' חסדא, וחזי מאן גברא רבא אמר משמ"י, אבל הכא משום ר' יהושע אמרו, ולא הזכר מאן אמרו אולי התלמידים שלא הגיעו להוראה המה.

עסי' ש"ח סכ"ה ומאי מקשו דלמא הכא שרינן להגזיה ע"ג יתדות אלא ע"כ אסור להגזיה וכ"מ ברא"ש ור"ן ויש"ש.

*

גמ'. מול"ח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת וכו'. כתב החת"ס, דאלעיל קאי אע"ג דלא התירו אלא לזלי מ"מ מערים ומולח כמה חתיכות לזלי וממילא נופל מלח הרבה על העור, ורצ אדא בר אבהו מלח אותן חתיכות הרבה מלח אותן גרמי גרמי א' צלד זו וא' צלד זו כדי שתהיה כל העור ממוחל. ודין זה איתא להדיא בירושלמי ופסקו רמב"ם ומש"ה לא הוירך מו לאתויי הא דרצ אדא.

*

גמ'. שם. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן פ) ח"ל השאלה: בני אדם הקונים בשר ושוחטים מערב יו"ט, ואין מולחים אותה אלא ציו"ט, שפיר דמי או לא.

תשובה: יראה דלכאורה אסור הוא. דהכי כתוב בזה"ל במדרכי פ"ק דביצה לאסור בשם רבינו אפרים. אמנם אחד מהגדולים קבל מרביתו, דלא נהגין בהדיא כמדרכי, דהדבר ידוע שהבשר השהה במלח מפיו טעמו.

מיהו נראה שיש להשיב על קבלה זו, מהא דאיתא באשירי בהגה"ה פ"ק דביצה, מהא דרצ אדא מלח גרמא גרמא משום פסידא, שלא יסריח הבשר התירו הערמה זו. משמע אדרבה כשהבשר שוהה בלא מלח איכא פסידא טפי.

ויש לתרץ קצת דהיה איירי ציום ראשון או ציום שני והוא ע"ש, דאי לא מלח ליה האידנא מסריח עד יום ג'. אבל מ"מ מעיו"ט ליו"ט לא מסריח, ואדרבא משבח טפי משאם הי' מולחו ושוהה במליחה. ובכל דהו מחלקין לענין מליחת בשר ציו"ט, משום דאין עבוד צאכלין. כדכתב באשירי אהא דמולח אדם כמה חתיכות אע"פ שא"צ אלא לאחד. א"כ יש לסמוך אקבלה דלעיל.

אמנם מסתפקינא צדגים שקרעו אותם מעיו"ט, אי שרי למולחם ציו"ט, דלמלא משום דהמליחה מעלה טפי לרגים מלבשר אסור. דאמרין פ' מפנין [שבת קכח ע"א] בשר תפל מותר לטלטל דחוי למיכל, ודג תפל אסור לטלטל דלא חוי למיכל, אבל דג מלוח מותר לטלטל דחוי נמי למיכל חי. וכיון דמועלת בהן המליחה, א"כ שייך בהו עיבוד טפי, כדאמרין פ' ח' שרצים [שבת קח ע"ב], אמר רב נחמן מריש הוה מלחנא פוגלגא אמניא אפסדה ליה כו', וא"כ יש להחמיר צדגים טפי. אך אדרבה נראה לעינים שיש מיני דגים שצערם רך שמתקלקלים בשהייה מועטת במלח, ובדאי מפיגים טעמן טפי מבשר, ואינהו ודאי שרי. ויש ג"כ מיני דגים שאדרבה אם שוהין במלח משביחים, ואינהו ודאי צריך למולחן מעיו"ט. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ע או"ח (תק, ה) מותר למלוח כמה חתיכות צבת אחת אע"פ שאינו צריך אלא אחת. הגה: וי"א דלא שרי להערים רק קודם אכילת שחרית (ר"י וב"י בשם

סמ"ג). ומ"ש הרמ"א וי"א דלא שרי להערים וכו', הלשון מגומגם, דלא מזכר הערמה כלל בצדרי המחבר, וכחצו הרבה מפרשים שחקר כאן בצדרי המחבר וכנ"ל ומותר להערים ולמלוח חתיכה ואח"כ לטול אחרת ולומר בזה אני רוצה ור"ל דאפילו כשאינו מולח צבת אחת יש תקנה דהיינו ע"י הערמה שיאמר בזה האחרת אני רוצה עכשיו והתירו לו דבר זה כדי שלא ימנע מלשחוט אם ידע שלא יתירו לו למלוח כל הבשר ואחי למסרה [ויש שכתבו דאפילו נשחט מעיו"ט נמי מותר למלוח כולן ציו"ט ע"י הערמה] וע"ז הגיה רמ"א וי"א דלא שרי להערים וכו'. (מ"ב).

והם בבימו האחרונים דכ"ז בשאינו ידוע לו בודאי שסריח אם לא ימלחנו אבל בידוע לו בודאי מותר למולחו אפילו אחר אכילה ואפילו בזה אחר זה ע"י שיערים על כל חתיכה לומר מזו אוכל היום וצריך שיאכל כזית מאחת מהן ואפילו זה לא התירו אלא כששחט ציו"ט כדי שלא ימנע על להבא מלשחוט אבל כששחטה מעיו"ט כיון שהיה יכול למלחה מעיו"ט אסור למלוח בשר שא"צ לו ציו"ט אלא"כ מולחו קודם אכילה. (מ"ב).

*

גמ'. שם. כתב בשו"ע (תק, ה) בשם מהרי"ל ותרוה"ד, שמותר למלוח הבשר ציו"ט, אף על פי שהיה אפשר למולחו מעיו"ט.

והטעם משום דטפי מעלי בשר' כשאין שוהה במלח. והט"ז (ס"ג) מציא דברי הת"ה (ס"ה) דצדגים יש חילוק דיש מינים דמתקלקלים אם שוהין במלח או מותר למולחן ציו"ט אף אם נתקרקעו צע"ט ומינים דטפי מעלי כששוהין במלחם לא ימלחם ציו"ט אם נתקרקעו צע"ט.

וע"ז כתב הט"ז, דמ"מ נ"ל דיכול לצטלם ולתת מלח לתוך המחצת שמצטל אותם כיון שעיקר טעם האיסור משום צד עיבוד וזה אין שייך בתצטל שנותן המלח לתוך המים. ע"כ. וע"ע ביאור הלכה.

*

ואם כבר נמלח והודח משום דם אסור למולחו פעם שנית ציו"ט כדי שלא יפסיד ואפילו בשחרית קודם אכילה שהרי אין דרך למלוח בשר בשעת צישולו ואדרבה מדיחין אותו ממלחו בשעת צישולו ואם כן מוכחא מלחא שמולח רק לתקן הבשר ולכן אסור. אמנם צליל יו"ט צ' מותר לחזור ולמלחו ע"י שיערים על כל חתיכה לומר מזו אוכל למחר וכן יעשה שיאכל מהן מעט למחר. (מ"ב).

*

גמ'. רב אדא בר אבהו מערים ומל"ח גרמא גרמא. פירש"י לאחר שמלח זו לאוכלה היום אומר חזרת' עריצה עלי לאוכל' היום וחוזר ומולחה. והטור (סימן תק) לא זכר הא דרצ אדא, וכן הרמב"ם (פ"א דיו"ט). וכו' ה' המגיד, דהרמב"ם מפרש דהם חולקין, ששמואל לא התיר אלא צבת א',

ורב אדא התייר אפי' צוא"ז בהערמה. וכ"כ צ"י לדעת הטור שפסק כשמואל.

והב"ז (תק, ב) כתב ע"ז, ואני משתומם כשעה חדא, דהא כבר כ' הטור צקי' תל"ט דמותר למלוה בשר ע"ג העור כאן מעט וכאן מעט עד שימלח את כולו והא פשיטא דלא מיירי שם מחתיכה א' שימלח אות' במקומות הרבה על העור דודאי בחתיכה א' לא ימלח כ"כ הרבה מלח עד שסיפיק לכל העור וא"ל שירצה מאוד למולח' הא ודאי אסור צ"ט כיון שמן הדין א"ל למולחו הרב' יותר מהראוי כמ"ש צ"ד סי' ס"ט וכל שזה מולח הרבה יותר מהראוי מוכח' מלתא דעושה בשביל העור ואסור וכן הרמב"ם בפ"ג כ' דין זה וז"ל מולח מעט בשר מכאן ומעט מכאן עד שימלח העור כולו הרי דלאו אחד בשר קאי דא"כ ה"ל מולח בשר מעט מכאן דלאו הוה אפשר לפ' על חד חתיכה ולשון מעט היינו מקצת ממנה אבל כשאומר מולח מעט בשר משמע קצת בשר בכל' וקצת בשר בכל' ומו דאפי' אם תפרש על חתיכה א' מ"מ הוה דין בהרבה חתיכות ג"כ הכי דהא טעם האיסור לה' המגיד משום דאינו מולח צבת א' א"כ מה לי חתיכה א' מה לי הרבה.

ולבן כתב הט"ז, אלא פשוט לפע"ד דגם בהרבה מותר א"כ מפורש דאפי' צב' הערמות שרי דהיינו בהערמת מליחת הבשר והערמת מליחת העור א"כ לא הוצרכו הרמב"ם והטור להזכיר הא דרב אדא לענין מליחת הבשר שכבר זכרוהו ברבותא טפי וא"כ הך תנאי שזכיר כאן דלא שרי אלא קודם אכילת שחרית הוא שייך כ"ש בהך דהעור שזכרנו וכ"כ צ"י.

אלא שמו"ח ז"ל חולק ואומר דגבי עור שאני שהתירו סופן משום תחילתן והוא תמוה דרש"י פי' בפ"ג דף י"ז וכן תשו' הרשב"א שמציא צ"י סי' תק"ג שבהך דרב אדא הוה הטעם ג"כ משום התירו סופן משום תחילתן וא"כ אין חילוק כלל צנייהם וברור לפע"ד דהך דין דמליחה דבשר דכאן הוא ממש דין דמליחת בשר ע"ג העור ולרבותא זכרוהו שם וכאן אין צורך צו וא"ל דהא דע"ג העור לא מיירי אלא מליחת מועטת דהיינו לזלי אבל כעין קדירה אסור אפי' בבשר ז"א דהא דלא בעי' שם מליחה מעט היינו משום העור דאי תימא משום הבשר עצמו ה"ל לאצ"י צגמ' להשמיענו דין זה דדוקא צלי בבשר עצמו בלא עור אלא פשוט דלא נקטי' לזלי אלא בשביל עור אבל בבשר עצמו מותר בכל ענין והיינו כרב אדא וע"ז סמכו הטור ורמב"ם דלא כתבו הא דרב אדא כיון דמוכח מהך דע"ג עור דבשביל הבשר עצמו מותר בכל גווי' ולא בעי' לזלי אלא משום העור.

*

גמ'. שם. בשו"ת צלל החכמה (ח"ד סי' קל) נשאל צדין המבואר בשו"ע או"ח (סי' שכ"ג סעי' ו') מדיחין כלים לצורך היום כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול וכו' ע"כ, אם גם כשיש לו כלים אחרים נקיים כדי לצורך הסעודה שרוצה לאכול אח"כ מותר לו להדיח הכלים המלוכלכים שהשתמש בהם

לצורך סעודתו הקודמת, או דוקא כשאין לו כלים אחרים נקיים מספיקים לצורך הסעודה שרוצה לסעוד צו ציום.

והב"א דמהגמ' שבת (קכ"ד ב) מרי צר רחל הו"ל כרים וכסתות בשמשא אחא לקמי' דרבא א"ל מאי לטלטולינהו, א"ל שרי, אית לי אחרינא, חזו לאורחין, אית לי נמי לאורחין, א"ל גלית אדעתך דכרבה ס"ל לכו"ע שרי לדידך אסור ע"כ. מבואר כי דבר האסור לטלטלו ורק לצורך התירוהו, אין להתירו כשיש לו חפץ אחר כזה שמותר להשתמש צו לאותו צורך זהיתר גמור בלי דחיית איסור.

ושוב מציא מהמג"א (סי' שכ"ג ס"ק ח') הכותב בשם הרוקח דמדיחין אפי' י' כוסות, שאם יטטרך באחד שותה וכו' ומקורו בתוספתא (סופי"ג דשבח) ע"ש. ולכאורה הרי מיד כשהדיח הראשון כבר יש לו כלי נקי, וכיון שאינו צריך רק לאחד למה יהא ראוי להדיח עוד. צרם לפימ"ש בפמ"ג (סי' ש"ח ס"ק ח') דדרך הערמה שרי א"כ א"ש, דאחר שהדיח את הראשון יכול לומר כי לשחות בשני עדיף לי'.

ובי"ש צוה מה שמבואר כאן דרב אדא צר אהבה מערים ומלח וכפרש"י, והיינו כהנ"ל עפ"י הפרמ"ג וא"ש.

*

גמ'. תריפי חנויות. פירש רש"י, כמו תיבות וכו' ואין מחוברים לקרקע עכ"ל. ומבאר הפנ"י דהוצרך לפרש כן, משום דבמחיצת לקרקע כו"ע מודו דאסור משום דיש צנין וסמירה בקרקע כדאמרין בר"פ כל הכלים [שבת קכ"ז ע"ב], וכן משמע להדיח מדאמרין לקמן בשמעתין סד"א משום דאין צנין בכלים ע"כ דבחנות שהן כלים איירי.

*

גמ'. התירו סופן משום תחילתן. עיין בשבולי הלקט (סימן רג) שכ', שאל רבינו אפרים את רבינו יואל הלוי, למה אנו מפשיטין הבהמה ציו"ט, לישקלי צבדיו, כלומר לא יפשיטנה כדרכה. דאמר' צפרק כל כתבי דאיסורא דא' הוא. וליכא למימר התירו סופן משום תחלתן דלא אמרי' הכי אלא באיסור דרבנן כדמוכח צבינה. והפשט איסור מלאכה דא' הוא. והשיב לו דהא דלא שרי אלא צבדיו ה"ט משום דפסח אינו נאכל אלא צלילה וכו'. עיי"ש. (וע"ע בשער המלך פ"ג מה' יו"ט סוף ה"ד).

וב"ב המג"א (סימן תצו ס"ק יח) דלא התירו סופם משום תחילתם אלא במלאכה דרבנן אבל לא באיסור דאורייתא.

והראב"י (סי' קע) הציא שאלת ר' אפרים הנ"ל בתוספת נופך, וז"ל, וכי תימא התירו סופו משום תחלתו, הא ליחא, דעולא שלשה דברים קאמר ולא ארבעה, ועוד שאותם דברים אינה מלאכה דא' ע"כ.

במשמע מדבריו שאין לנו לומר מדעתנו התירו סופן משום תחלתן. והצו דלא להוסיף עלה. וכן משמע בשטה

מקוצנת כאן בשם הרשצ"א והרדצ"ז, דאמאי לא חשיב וכו'. עיי"ש.

איברא בזמנה דוכתי אשכחן דנקיט מניגא ואמרינן תנא ושייר, וכמ"ש התוס' כתובות (נא ע"ב) ד"ה חמשה, ובצ"ק (צה ע"ב) ד"ה שלשה. ובמה שניין הגרי"צ בגליון התוס' (יבמות ג ע"ב). עיי"ש. וכ"כ להדיא האור זרוע (ח"ב סימן שלח), דהא דאמר עולא שלשה דברים התירו סופן משום תחלתן, לא חימא הני תלתא ותו לא, אלא הני ג' אינטריכא ליה דלא חימא להו טעמא אחרינא וכדפריש בש"ס. ע"כ. וכן התוס' ר"ה (כג ע"ב), שיהו מהלכין אלפים חמה לכל רות, הא דלא חשיב לה צפ"ק דביצה גבי דברים שהתירו סופן משום תחלתן. משום דבהך ל"ק לן מיד, דמתני' היא, דכל הני דהתם פריך תנינא ומשני דאנטריכא ליה. ע"כ.

ועפ"י י"ש צספר תוספת שבת (סי' שא סק"י), קושית הט"ז (שם סק"ג) שהניח צ"ע, אמאי לא חשב הך דיומא (ע"ז ע"ב) רב יוסף שרא וכו'. עיי"ש. וכ"ה במחזיק ברכה (שם סק"ג).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חות יאיר (סימן קטו), דכל הנהו דחשיב שהתירו סופן משום תחלתן, נכרי רבים נינהו, ואפשר דליחיד לא שרי. עיי"ש. וכן משמע בהרא"ש (ס"ס ט), ובחי' חת"ס כאן.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סימן נה) ע"ד השאלה, באחד שא"א לו למצוא עזים לבשל ביו"ט, אי מותר לבשל על גאז, ואך שיש חשש סכנה להניחו דולק בלילה, אם מותר להגיד לעכו"ם צעיו"ט שיכבדו אחר הציסול. והעלה להתיר, וסמך לזה ממ"ש כאן ג' דברים התירו סופן משום תחלתן, משום דאל"כ אחי לאמונעי משמחת יו"ט, ובפרט אם יאמר לעכו"ם מעיו"ט. עיי"ש.

אמנם הגאון מצרודי בשו"ת מחזה אברהם (או"ח סימן מא) פסק להחמיר. עיי"ש. וע"ע בשו"ת קרן לדוד (סי' קי"ב) ובשו"ת זכר יהוסף (סי' צ"ה) ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"צ (סימן צ).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק או"ח ד' סימן פ) בדבר אנשי אגודת "ההלכה", אם מותרין לחזור לביתם ממקום החולה כשהוא במקום רחוק וא"א לילך רגלי, או אם אינו רחוק כל כך אבל הוא צלילה שיש לחוש לילך רגלי מצד הרפואה שמצוין שם. ובהגהותי לעירובין (דף מד) הבאתי דבריו באורך.

וביים שם: עכ"פ לתוס' עירובין והרשצ"א ביצה צרור שבענין הלכה שא"ל לשהות התירו לחזור אף באיסור דאורייתא דתחומין י"צ מיל ואף שיטריך להוציא ולהכניס ולהעביר ד' אמות דכלי הויין, שא"כ גם בהלכה זו שצב

הפעמים הנזכר לשהות יש להתיר לחזור עם הרכב כשאין יכול להשיג נכרי שיוליכנו ברכב אף רק בשביל זה שיש לחפש לסופן משום תחלתן, וכ"ש כשא"א לו להשאר שם מפני חשש ליסטים ורופאים שמצוי בשנים אלו במדינתנו וגם כ"ש כשצריך שמילל החממן יהיה בחזרה כדלעיל. ע"כ. ועיי"ש עוד באורך.

וע"ע צדין זה בשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (סימן ז) שהאריך בזה, ושם (סימן ח) האריך לחלוק על הגאון ר' משה באגרות משה הנ"ל, עיי"ש באורך.

וע"ע בזה בשו"ת הר נבי (או"ח ב סימן י) ובשו"ת נץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו-קונטרס משיבת נפש פרק ז) ושם (חלק ג' סימן ט פ"א אות יב) ושם (חלק ד' סימן ד) שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן מב-מה) שו"ת שצט הלוי (ח"ו סימן כו).

*

גמ'. שם. כתבו הראשונים (אור זרוע ח"ב הל' יו"ט סי' שלח, שלטי הגבורים אות ה, וכע"ז במדרכי סי' תרנח) דהוצאה מרשות לרשות ביום טוב שהותרה אפילו שלא לזורך אוכל נפש, אלא שהוא לזורך יו"ט, כגון קטן ולולב וספר תורה ומפתח, כשם שמותר להוציאם כך מותר להחזירם, שהתירו סופן משום תחלתן.

וע"ע במג"א (סי' תקיח ס"ק ב) שמותר לישא המחזורים לביהכ"נ ולהחזירם מטעם התירו סופן כו'.

*

גמ'. שם. כתב הערוך השולחן (או"ח סימן רנט סעיף יג), יש להסתפק דאם יש הכרח לפתוח את התנור בשביל חולה או שיש בו סכנה ומותר ע"י ישראל או שאין בו סכנה ופתחו ע"י אינו יהודי אם מותר לזו"ת אח"כ לאינו יהודי לקותמו כדברים שהתירו סופן מפני תחלתן או לא התירו.

וגר"א דמותר ע"י א"י. ועוד כיון שאם לא יסתמו התנור לא יהיה לו מה לאכול בשבת צדוקר יש להתיר אמירה לעכו"ם ככה"ג ועדיף טו"ב ממה שהתיר רבינו הרמ"א לקמן סי' רע"ו לזו"ת להדליק את הנר לזורך סעודת שבת ע"ש שהרי הוכרח בכאן לפתוח בשביל החולה משא"כ בשם היה יכול להכין מצעוד יום ולכן יש להתיר ע"י אינו יהודי.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ע או"ח (שא, ו) דהולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים בהליכה, אבל לא בחזרה. משא"כ כשהולך לדבר מצוה מותר אף לחזור. ותמה הט"ז שם (סק"ג) אמאי לא חשבי' עולא הכא בהדי ג' דברים שהתירו סופן משום תחלתן, והניח צ"ע.

*

גמ'. מהו דתימא טעמייהו דב"ה משום דאין בגין בבליים וכו'. עיין בשו"ע או"ח (סימן תקי"ט ס"ב) ובמג"א (שם סק"ד) בשם התוס' דציו"ט לא גזרו לתקוע אף באינו רפוי, ובשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן לג) כתב לתמוה מהא דכאן דצ"ה מתירין אף להחזיר התריסין ציו"ט, ומפרש טעמא

משום דהתירו סופן משום תחילתן, ולא משום דאין בנין וסתירה בכלים, ובתוס' ד"ה מהו דתימא וכו', כ', דאף דאין בנין וסתירה בכלים, מ"מ אסור שמא יתקע, הרי דגם ציו"ט גזרו שמא יתקע, וצ"ע.

וע"ע צשו"ת תפארת צבי (אר"ח סימן ח).

*

גמ'. מהו דתימא טעמייהו דב"ה משום דאין בנין בבבליים וכו' קמ"ל דחגיות אין דבתים לא. פירש"י דטעמא דמלתא דאע"ג דאין בנין בכלים קאסרי ליה צ"ה מדרבנן, עכ"ל. ועיין פנ"י דלכאורה נראה דהאי "מדרבנן", היינו כמ"ש התוספות גזירה שמא יתקע, וכן הוא להדיא בפרק כל הכלים [שבת קכ"ז ע"ב] דמהאי טעמא אסור להחזיר דלת של שדה ביתדות וחייב משום מכה בפטיש, אמנם קשה דא"כ מאי קאמר הכא דחיות דוקא אבל לא דבתים והיינו ע"כ דומיא דחיות דהא בסמוך מסקינן דפלוגתא דחיות היינו שיש להם זיר באמצע וקשרי צ"ה משום דלא גזרינן וא"כ על כרחך נפרש דצבתים גזרינן אפילו בציר באמצע ואמאי הא הו"ל גזירה לגזירה דצציר מן הצד גופא שרי מדאורייתא ומדרבנן הוא דאסור שמא יתקע ואנן ניקום וניגזור דאפילו מן האמצע גזרינן אטו מן הצד דהא בכלי סוגיין מוכח דצציר באמצע לא שייך שמא יתקע. עיי"ש עוד.

*

גמ'. מהו דתימא טעמא מאי משום דאין שבות במקדש. כתב הרשב"א, ואיכא למידק דהה"נ דאיכא טובא דשרי משום דאין שבות במקדש וכדמנן התם בפרק בתרא דעירובין כהן שלקה באצבעו כורך עליו גמי במקדש (ובמדינה) וכן חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה וטובא נמי כדמנן התם דכלהו שרינן להו משום דאין שבות במקדש. וי"ל דאין השבותין שוין דאיכא דהתירו ואיכא דגזרו ולפי מה שיש לחוש ולגזור או שלא לחוש ולהתיר.

*

גמ'. מהו דתימא טעמא מאי משום דאין שבות במקדש ואפי' בהן דלאו בר עבודה וכו'. הקשה מהרש"א, דא"כ לכתחלה נמי ובמתני' קמני מחזירין רמיה במקדש כו' ומסיים בסיפא אבל לכתחלה כאן וכאן אסור. ומסיים דיש ליישב בדוחק. ועיין מהרש"א הארוך מ"ש צוה.

*

גמ'. ודכ"א לא יגזור. קשה אמאי לא התירו רבנן הכא סופן משום תחילתן, דהא דאידך תלתא מילי מודו רבנן דהותרו סופן משום תחילתן ומ"ש בפותח את חציתו פליגי ולית להו ה"ט.

ותירין הטורי אבן (חגיגה כו ע"א) דצשלמא התם התירו סופן משום תחילתן דאי לא שרית ל' לשטות העור לא אחי למשחט ואי לא שרית להחזיר התריסין לא אחי לסלק ואחי

למנוע משמחת י"ט, וכן גזי רמ"י דאי לא שרית ליה להחזיר לא אחי ליתלו וממנע ולא עבד עבודה, אבל הכא אי לא שרית ליה לגמור אפ"ה לא מימנע מלפתוח דהא אפשר ליזהר שלא להניח ע"ה למשמש בהן צרגל, א"נ לא ימכר צרגל אלא לחצירים וע"ה יקח מע"ה חצירו וכדרך שאמר גזי תרומה דלא מקצלין מע"ה ולא חיישינן לאיצה דאזל ויהיב לע"ה חצירו (חגיגה דף כ"ב), א"נ הכא גזי פותח את חציתו הא כיון דאפשר דיגמור וימכור צרגל את הכל מספיקא שמא ישאר לו קצת אחר הרגל לא מימנע ומ"מ ר"י חייש לה לפיכך התירו סופן משום תחילתן.

*

גמ'. מהו דתימא טעמא עם הארץ ברגל כטהרה שויוה רבנן ואע"ג דלא התחיל נמי קמ"ל התירו סופן משום תחילתן התחיל אין לא התחיל לא. הקשה הטורי אבן (חגיגה כו ע"א) האין סד"א דלר"י טומאת ע"ה כטהרה שויוה רבנן הא תנן (התם) משעבר הרגל מעצירין על טהרת העזרה עבר הרגל ציוס ו' לא היו מעצירין מפני כבוד השבת ר"א אף לא ציוס ה' שאין הכהנים פנויין משמע דאם עבר הרגל בשאר כל הימים מודה ר"י דמעצירין על טהרת העזרה ומטצילין כל הכלים שהיו במקדש מפני מגע ע"ה צרגל אי טומאת ע"ה כטהרה הוא צרגל העזרה לטהרת העזרה למה לי הא אין כאן טומאה למפרע כלל.

ושמא י"ל דסד"א ר"י לדצריהם דרבנן קאמ' לדידי א"ל להעביר על טהרת עזרה כלל משום דטומאת ע"ה צרגל טהרה היא לדידכו דס"ל דמטמאים למפרע אודו לי מיהת דאף לא ציוס ה' וכה"ג משני הגמ' בכמה מקומות.

*

גמ'. בפלוגתא לא קא מייירי. הקשה הרשב"א, אמאי לא קא חשיב הא דמנן בעירובין בפרק מי שהוציאוהו (מ"ד ב') כל היוצאין להליל חוזרין למקומן (ובד"ה כ"ג ב') חכמה הבאה לילד והוי טעמא דהנך נמי משום דהתירו סופן משום תחילתן.

ותירין דהתם פשיטא דהא תנינן להו וליכא למיתלינהו אלא דהתירו סופן משום תחילתן ומאי קמ"ל וכדפרכינן עליה הכא צהני תלת. וכ"כ התוס' בעירובין וראש השנה (שם).

*

גמ'. הנך נמי פלוגתא נינהו ב"ש במקום ב"ה וכו'. כתב מהרש"א, יש מקשים אמאי לא דחו התוס' לעיל מהך דהתירו מאן דמפרש מוחלפת השיטה ההיא דתריסין והוי צ"ש לקולא דהתירו סופן משום תחילתן וע"כ עולא בפלוגתא לא קמייירי.

ולאו קושיא היא דודאי עולא דאמורא הוא לפי דגשנית קמיה בטעות קחשיב ג' דהתירו סופן כו' דלא הוו בפלוגתא אבל לפי מוחלפת השיטה קושטא דלא הוו אלא צ' דלא הוו בפלוגתא.

*

נמנעו מלעשות כדבריהם, והיו מודעי לזית הלל ופרשו מנייהו, ללמדך שהיה צניהם אהבה ושלום, לקיים מה שנאמר, 'והאמת והשלום אהבו' [זכריה ח יז] כמו שנזכר שם. ע"כ.

ובמדרבב המשנה לר"י אלא שקר שם, כותב: והנה צענין בעלי המחלקת, יש ג"כ חלוק דעותיהם. יש כמות שאין כונתם כי אם להחגזר על חזירו, ולנחשו בטענות, ואעפ"י שידע בהם שהם כוזבות. ולכן כל אחד יבקש לסתור דברי חזירו בצי זה אופן שיהיה. ויש מחלקת שאין כונתם כי אם להעמיד האמת, ולהעמיד הדבר על שרשו. אמנם עיקר המחלקת שלהם הם צענפים זה אומר זה הענף נמשך מזה השרש, וזה אומר אינו נמשך כי אם מזה השרש, והכל הולך אל מקום אחד. וז"ל הללו מטהרים והללו מטמאים, הללו אוסרין והללו מתירין, אלו ואלו דברי אלהים חיים (עירובין יג ע"ב). ולפעמים הכת החולקת שתרצה שהאמת עם הכת האחרת חוזרת מהסבא שלה, וז"ל חזרו ב"ש והודו לז"ה, ועל כן אמר סופה להתקיים. וא"ת הרי אנו רואים משנת ב"ש במקום ב"ה אינה משנה, כי אם במקום מועט, י"ל שהכל הולך אחרי הכונה, וכמו שנכתבו דברי ב"ש, ג"כ נכתבו דברי ב"ה, והכל נוטלים שכן.

או יש לדקדק שלא אמר התנא זו מחלקת ב"ש וז"ה, כי אם מחלקת הלל ושמאי. והנה אם תחקור בכל המחלקות אשר בין הלל ושמאי בכל התלמוד לא תמצא שנשאר צניהם כי אם שלושה ענינים, כמו שנו' בפ"ק דנדה שמאי אומר מקב לחלה והלל אומר שני קצין. ואידך הלל אומר מלא הינ מים שאובין פוסלין את המקוה, ושמאי אומר תשעה קצין. ואידך שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן והלל אומר מפקידה לפקידה. והנה ממה שלא יעלם [ש]בהרבה ענינים הם חולקים, אמנם חזרו והודו זה לזה, ולא נשאר צניהם שום מחלקת כי אם בשלושה מקומות, והם בטלים במיעוטם. וז"ל סופה להתקיים, שחזרו והודו זה לזה בכל מחלקתם.

אמנם המחלקת שאינה לשם שמים, היא מחלקת קרח ועדתו עם משה, שלא היתה כוונתם כי אם לנחון ולעקור שרש. וז"ל רב לכם כי כל העדה כלם קדושים (במדבר טז, ג), כלומר די שנודה לכם שההגהה היא כללית על האומה וזהו כי כל העדה כלם קדושים, ויחול עליהם השפע, ומדוע אחס שאתם פרטיים תתנשאו ותאמרו שהשפע יצא עליכם יותר מואת האומה. ותמצא כי בסוף לא נתקיימה מחלקתם, ומדד להם הש"י מדה כנגד מדה, וחל עליהם עונש פרטי, ויאצדו מתוך הקהל (שם שם, לג). ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת באר יתחק (חלק א"ח סימן טו ענף א) ובספרו שו"ת עין יתחק (חלק א יו"ד סימן לו אות ט).

*

גמ'. אין להם ציר כל עיקר דברי הב"ל מותר וכו'. עיין יס של שלמה ופני יהושע ושפת אמת מ"ש בזה.

*

גמ'. בית שמאי במקום בית הלל אינה מושגה. עיין שו"ת חוות יאיר (סימן צד) שכותב: י"מ שר"ל אם ב"ש מקילין וב"ה מחמירין - ואינם מסתם משניות הנוכרין בעדיות - אינה משנה, ר"ל כריך לשבש המשנה ולגרוס בהיפך. ע' תי"ט צפרק כל הצער מ"א ובנדה פ"ד מ"ג גס ריש נדה ורפ"ג דיבמות.

וב"ב ברובא דרובא מקומות שנזכר זה בש"ס א"ל לפרש כן ואין להאריך רק ארשום קצת מראה מקום ע' ברבות ל"ו ע"ב ופ"ק דביצה י"א ופ"ק דיבמות ט' ע"א ובפ"י רש"י שבת קל"ה ע"א ובתוס' עירובין ע"ב ע"ב וחגיגה ו' ע"א. ובר"ף ר"פ הזהב ופרק מי שמת דמרוצם מוכח דר"ל אינה משנה דדברי ב"ש בטלים לגמרי כאלו לא נזכרו וגרע משאר פלוגתא' דתנאי והטעם נ"ל מפני דב"ה רובא צירוף הסכמת הצת קול כמ"ש תוס' גבי תנורו של עכנאי ע"ש ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין מגן אבות להתשב"ץ על אבות (פרק ה משנה יט) וז"ל: כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, הפירוש: לפי שבמשניות הראשונות פירש מה שיש בין החסיד והרשע, סמך להם באלו המשניות מה שיש בין מה שהוא לשם שמים ושאינו לשם שמים, ומה שהוא מתקיים ושאינו מתקיים, ומה בין המוכח את הרבים לאשר הוא מחטיא אותם. ואין ספק, כי המחלוקת המתקיימת היא רעה, שהרי אמרו נוטריקון: מכה, חרון, לקוי, כלייה. כמו שנזכר צילמדנו.

וב"ה שאמר שאם היא לשם שמים שסופה להתקיים, פירש רבינו משה ז"ל, שהדברים יתקיימו לפי שכיון שהמחלוקת היא לשם שמים, אינו מתכוין לסתור דברי חזרו אלא לדעת האמת והקב"ה מסכים על ידם שיתקיימו הדברים. ואינו יודע, לפי פירוש, מה בין מחלוקת הלל ושמאי למחלוקת קרח ועדתו, כי כאן וכאן דברי האמת הם מתקיימין, שהרי התורה נתקיימה שהיה חולק עליה קרח, ודברי שמאי נתבטלו, שאין בית שמאי במקום בית הלל משנה, כמו שנזכר בראש יבמות [ט א] ובמקומות אחרים. ואם נפרש הקיום לאנשי המחלוקת, יבא הדבר כפשוטו, שהרי הלל ושמאי נתקיימו, וקרח ועדתו אצדו.

ואפשר לפרש, סופה להתקיים, שידור זה לזה שאין מתכווין לנצח זה את זה אלא להעמיד הדבר על צוריו, וכשיתקיימו ראיות האחד יתבטלו דברי האחר, וכמו ששינוי, חזרו בית הלל להורות בבית שמאי, צפרק השולח [גיטין מא ב], וחזר רבי עקיבא להיות שונה כצן עזאי, בנענית [כו א] פרק אחרון. ואפשר לפרש שדברי שניהם יתקיימו, האוסר והמתיר, לפי שאלו ואלו דברי אלהים חיים הם [ערבין יג ב], אחד מביא ראיה לדבריו מהתורה, ועל זה נאמר, כולם נתנו מרועה אחד, כמו שמוזכר בראשון מחגיגה [ג ב]. ולפי זה אמרו בראשון מיבמות [יד ב], במחלוקת בית שמאי ובית הלל בנרת הצת אם היא מותרת, שצית שמאי עשו כדבריהם, ואעפ"י שהיו צניהם ממזרים לפי שהוא מחייבי כריתות לדברי בית הלל, לא

בקופינא דמרא דחייב משום זונה והיאך כחצו הכא דחייב משום מכה בפטיש.

ונראה התירוף פשוט דהכא לס"ד הוא דקאמרי הכי דס"ד חמינא דצ"ה לית להו זנין וסתירה כלל בכלים ולא מחייבי בעושה כלי אלא משום מכה בפטיש קמ"ל עולא דליתא אלא בעושה כלי גמור מחייב משום זונה וצטילוק תריסין וחזרתם של כלי הצמים אסרינן מדרבנן שמה יתקע וכמו שחירא אח"כ ולא חמירו אלא סילוק תריסי חנויות משום זכרי רבים והחירו סופם משום תחלתם. ע"כ.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן יג) שפלפל בארובה צענין זנין ציו"ט אם אסור מהתורה או אינו אסור אלא מדרבנן.

ובתחילה הביא מ"ש תוס' בשבת (דף צ"ה) ד"ה והרודה כו', שהקשו דכיון דמותר לגזן ציו"ט מה"ת אף בדאפשר א"כ נפל ביתו ציו"ט והא מותר לבנותו ציו"ט דמתוך שהותר זנין לזורך [דמגזן] הוי משום זונה כדאמר בסמוך] הותר נמי שלא לזורך ובלבד שיהא זורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרצ ושמש, וחירא, דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכא דאסור טחינה והרקדה ציו"ט עכ"ל תוס', הרי מצואר שיעט תוס' להדיא דזנין ציו"ט צמקום זורך קלמ מותר מה"ת מחמת מתוך כו'.

ויש לומר דזוהי דעת תוס' גם לקמן (דף כ"ב ע"א) צד"ה וצית הלל כו' דכחצו לחלק צחי' קמא דהכא מיירי ציו"ט ולא החמירו חכמים הואיל ואין זנין בכלים ושם מיירי בשבת דהחמירו, וכוונתם משום דאולי לשיטתם דעיקר אסור זנין ציו"ט לא הוי רק מדרבנן ולכן הקילו ציו"ט לזקוף את המנורה כיון דאין זנין בכלים, משא"כ בשבת דזנין אסור מה"ת לכן החמירו אף בזה.

ושוב כותב: וצ"ה (דף י"א ע"ב) צרש"י ד"ה דאין זנין בכלים כו' כתב דזנין צמקום חייב אף בכל שהוא רק צכלי אינו חייב רק משום ממחך כו' דמשמע ממנו דזנין ציו"ט חייב מה"ת, וציתור מוכח כן מן רש"י (שם ל"א ע"ב) צד"ה ונפחת מאל"י דנוטל ממקום הפחת, שכתב ולא אמרינן דהא הוי מוקצה מחמת אסור דכיון דלא הוי פחיתתו אסור דאורייתא כדמוקמינן לה באורא דלצני לאו מוקצה נינהו כו' עכ"ל, אלמא דלולא זה היה אסור מה"ת, ועיין בתוס' שם צד"ה ונפחת כו' שהציאו לשון רש"י ה"ל, וי"ל דבאמת תוס' לא ס"ל כשיטת רש"י ה"ל בזה רק ס"ל דזנין מותר מה"ת ציו"ט רק דלא נחתו שם לזה, והא דקשה גבי צית שנפחת הא לא הוי סותר ע"מ לבנות ובלא"ה לא הוי אסור דאורייתא, כבר הקשה זה הר"ן בשם הרמב"ן ע"ש.

ואפשר דמהאי טעמא כתב רש"י צ"ה (דף י"א ע"ב) על תריסין דחמיר צ"ה להחזיר ומוקי שם בתריסי חנויות ומשום החירו סופן משום תחלתן, ופי' רש"י שם דחנויות היינו תיצות ואין מחזירות לקרקע עכ"ל, די"ל

רש"י ד"ה התם לא מוכחא מילתא. הנה ידוע קו' המשנה למלך (פי"א משבת ובפ"א מהל' תמור"מ) אסוגיא דמנחות (דף כ"א) תקריב מלח אפילו בשבת, קרא למה לי, ומיפוק ליה לפי שאין עיבוד צאוכלין.

ובשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן סה) כתב ליישב עפ"י דברי רש"י כאן, דמולח חלצים ציו"ט אסור מה"ת, וכ"כ הפמ"ג צמג"א סימן תנ"ט סק"ז וצמסצנות זהב סק"ד. וכ"כ מורו הגאון ר' מרדכי צנעט צס' מגן אצות דף ה' ודף י"ג, והטעם משום שהחלצים אינן אוכלים גמורים, וכדאיתא בפסחים כ"ד ע"ב ע"ש צרש"י ד"ה חלב כו', יש בו משום עיבוד, ומליחתו זהו עיבודו, ואם ציו"ט אסור מה"ט למלוח חלצים בשבת חייב נמי עליו משום אב מלאכה, כמ"ש תוס' בפסחים ה' ריש ע"ב צסס ריב"א. עיי"ש.

ובורתב שסב מצא שכוון בתירוף זה להגאון צשעה"מ (פ"ג מהל' יר"ט) וגם הגאון צפמ"ג צמסצנות זהב (סי' שכ"א סק"ו) כיוון לתירוף זה.

והוסיף לאמר: וזה נ"ל כוונת רש"י צ"ה י"א ע"ב שכתב וי"ל ואחי למימלחינהו ומליחה מאצות מלאכות הוא בדבר שיש בו עיבוד דתנן כו' עכ"ל. ותמיה שלא הקדים רש"י לפרש כן אתחילת הצרייתא סוף ע"א שם ת"ר אין מולחין את החלצים כו'.

ונ"ל משום די"ל כיון דאין עיבוד צאוכלין ע"כ רק מדרבנן אסור המליחה אצל כי מסיק הש"ס דגם שטיחה אסור אטו מליחה ע"כ מוכח דמה"ת אסור המליחה דאל"כ הו"ל גולג"ז ואם ציו"ט אסור מה"ת עכ"ל שהוא אב מלאכה עפ"י צ' טעמים שכתב תוס' פסחים ה' ה"ל כיון שאינו אוכל גמור שוה הוא למליחת העור. לכן צמסקנא כ"כ רש"י ודייק אב מלאכה הוא כנ"ל. ע"כ. וע"ע מ"ש שם (סימן סו).

*

רש"י ד"ה דאין בנין בב"ים. עיין בשו"ת נדקה ומשפט (חלק א"ח סימן ב) אם יש זנין וסתירה בכלים מדרבנן. וי"ל: והנה מדברי רש"י צפ"ק צ"ה דף י"א ע"ב מוכח בהדיא דס"ל דאע"ג דאין זנין בכלים מ"מ אסור מדרבנן, דכתב: אין אסור זנין אלא צמקום והעושה כלי חייב משום מכה בפטיש אצל זנין וסתירה לא שייך זהו לאחיוציה צטילוק וחזרה הלכך צ"ה אפי' צמיוצות הצית שרי לסלק דלתותיהם ולהחזיר ואע"ג דלאו לשמחת יו"ט קמ"ל עולא דאע"ג דאין זנין וסתירה בכלים קאסרי צ"ה מדרבנן אי לאו משום תחלתה דחנויות משום שהם זכרי רבים אצל תריסי כלי הצית לא ע"כ. הרי דאע"ג דאין זנין בכלים לא שרי לסלק דלתי כלי הצית ולהחזירם מדרבנן.

והתו' כתבו שם, מ"ד טעמייהו דצ"ה דאין זנין וסתירה בכלים דקי"ל אין זנין וסתירה כשהוא מהדק ומפרק כי אם בעושה כלי שהוא חייב משום מכה בפטיש וכו'. וקשה דהא התו' כתבו צפ' כל מערבין וצפ' כלל גדול דבעושה כלי גמור דחייב משום זונה מהא דרצ דמאן דמעיל שופתא

כו', שהוכרח לפרש כן להמשנה כדי שלא תקשה מן המשנה הנ"ל על מאן דס"ל דלא אמרינן מתוך, דהא כמה אמוראי ס"ל דלא אמרינן מתוך ורק בעירוב והואה פליגי ב"ש וצ"ה, משא"כ לדינא אפשר דמודה רש"י להחוס' דכיון דאמרינן מתוך דממילא לא נאסר בנין ציו"ט מה"ט רק מדרבנן. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

תוס' ד"ה **מוערים**. לכאורה קשה על דברי החוס' דילפי מההיא דמערים ומלח גרמא גרמא, והרי הם עצמם לקמן (יז ע"ב) כ', דשא"ה דהוי עיבוד אוכלים בעלמא, ומשום שמחת יו"ט התירו, דאי לא"ה ממנע ולא שחיט, אבל צבישול דחמיר אין להערים, וגם הרי היה יכול לבשל ע"י עירובי תבשילין מצעוד יוס. ע"כ. ולפ"ז בודאי שאין ראיה מהא דמערים ומלח גרמא גרמא, וכמ"ש ג"כ הרשב"א.

וראיתי מתרצים דנ"ל דמ"מ ס"ל להחוס' להתיר אף צבישול, כל שא"א לעשות מצעו", ודוקא לבשל מיו"ט לשבת אסור להערים ולבשל בשחי קדרות, כיון שהיה יכול לעשות תקנה ע"י עירובי תבשילין.

ויש להוסיף, דהערמה דאסרי (בדף יז ע"ב), היינו שאינו אוכל כלל, אלא שאומר צריך אני להזמין אורחים וכפרש"י. אבל אם אוכל מעט י"ל דשרי אף מיו"ט לשבת. וכ"כ הצ"י (סי' תקג) ע"ד החוס' לקמן (יז ע"ב) וז"ל: דמשמע מדבריהם דאפי' קודם אכילה נמי כל שמבשל קדירות יותר מלורך היום הוי מערים ואסור, מיהו אם אוכל מעט מכל אחד כיון דקודם אכילה הוא מבשלם אפשר דשרי. וכ"כ רבינו ירוחם גזי מי שלא הניח עירובי תבשילין, שיוכל לבשל ולאפות ללורך יו"ט, ואוכל מכל מין ומין ואם יותיר יותיר. עכ"ל. וכ"פ הרמ"א שם.

עיי' צל"ח שכתב לחדש דאמרינן כל דפריש מרובא פריש אף צדשיל"מ, ובשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן עג) ד"ה ומה שחמה, כתב דיש להציא ראיה לזה מפ"צ דמכשירין משנה י' אם רוב המכניסים לצחיהם פטור ולמכור בשוק חייב, מחצה ע"מ דמאי, והרי טבל דשיל"מ ואפי"ה אם רוב מכניסים לצחיהם פטור, וגם מגזירת דמאי גופא דהחמירו משום דרוב ע"ה מעשרין הן, והא מן הדין לא סמכין על רובא דשיל"מ, וצו"ד סי' רצ"ג מבואר לגבי חדש דאם רוב החדש ממקום שזרעין לפני הפסח סמכין על רובא אע"ג דהחדש הוי דשיל"מ.

ובן יש להציא ראיה מלעיל (דף י') לימא מסייע לי' לר"ח דאמר רוב וקרוב הולך אחר הרוב, והא גם למאן דחולק על ר"ח מ"מ כמו דרוב לא מהני צדשיל"מ כמ"כ קרוב לא יועיל צדשיל"מ. עיי"ש.

דף יב ע"א

מתני'. ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא דה"ל וב'. כתב הרא"ש (סי' יח) פירש רבינו

בכוונתו משום דאם ה' מחזירות לקרקע אסור מה"ט להחזיר כמבואר בשבת (דף קכ"ב) וכמ"ש"כ המג"א (סי' ש"ח ס"ק כ"ב), וכיון דיש צו אסור מה"ט לכן לא שייך להקל צו משום שמחת יו"ט, וכמ"ש"כ המג"א (סי' תצ"ד ס"ק י"ט) דלא התירו סופן משום תחלתן אלא באיסור דרבנן ולא באיסור דאורייתא, ואך באינן מחזירות לקרקע דלא נאסר רק מדרבנן בזה הקילו סופן כו'.

ועב"ז אין להוכיח מסוגיא הנ"ל דאמרו שם במסקנא דזיש להם ציר מן הגז דאסור אף לב"ה, ולא הקילו צ"י סופן משום כו', דמוכח דבנין גמור אסור מה"ט, דאל"כ ה"ל להתיר גם בזה סופן משום כו', ד"ל דבמחזור החמירו רבנן יותר אף ציו"ט משום דמחזי כעובדא דחול וכמ"ש"כ החוס' בשבת הנ"ל דבשביל זה אסרו לבנות בנין ציו"ט, ולפ"ז אינו מוכח כלל מן רש"י דתריסי חניות, ד"ל דכוונת רש"י דאלו היו מחזירות לקרקע היו נאסרי' עכ"פ מדרבנן משום דבזה לא הקילו וכדמוכח לומר לשיטת החוס' בסוגיא זו דמיירי התם באינן מחזירות לקרקע משום דקאמרי התם דמהו דמימא טעמייהו דצ"ה משום דאין בנין בכלים אלמא דמיירי באינן מחזירות לקרקע, וזהו שהכריח לרש"י לומר דמיירי באינן מחזירות לקרקע.

אבן מן רש"י דביצה (דף ל"א) הנ"ל מוכח להדיא דס"ל דבנין ציו"ט אסור מה"ט ואין לחלק בין בנין לסתירה, דהא לשיטת החוס' הנ"ל ודאי דכמו דבנין אינו אסור מה"ט משום מתוך כו' ה"ה סתירה בנין, דהא שייך גם צ"י לומר מתוך הנ"ל דהא הותרה סתירה בגבילות, אם צריך לסתור משום אוכל נפש וה"ה בסתירה בנין מחמת מתוך הנ"ל.

ולפ"ז תקשה לרש"י דס"ל דבנין אסור ציו"ט מה"ט לקושיית החוס' דשבת הנ"ל דנימא מתוך שהותרה בנין בגיבון דחייב משום בונה דהותרה גם צבנין גמור, ולכאורה יש לומר ולתרוץ דברי רש"י משום דהחוס' דהקשו כן והוכיחו לדינא דבנין ציו"ט אינו נאסר אלא מדרבנן ס"ל כמ"ש"כ הרב המגיד (בה' שבת פ"ז ה"ז) בשם הר"ח והר"ף והרמב"ם דפי' דחכמים דפליגי על ר"א ואמרו שם דא' זה ואחד זה אינו אלא משום שבות דקאי רק מהמכבד ואילך, אבל במגבן דמחייב משום בונה מודי חכמים לר"א, וכמו שפסק הרמב"ם (פ"י ה' שבת ה"ג) משא"כ רש"י יסבור כשיטת ראשונים שהציא שם הרב המגיד דס"ל דחכמים פליגי על ר"א אף במגבן דאינו אלא משום שבות, ולכן לא שייך אליב"י לומר מתוך הנ"ל.

אמנם בפסחים (דף ס"ה ע"א) ברש"י צד"ה אחד זה ואחד זה כו' מבואר דס"ל בפירוש דחכמים לא פליגי על ר"א רק ממכבד ואילך אבל במגבן מודי לר"א דלוקה משום מגבן א"כ תקשה על רש"י קושיית החוס' הנ"ל.

ואפשר לומר דרש"י צביצה שכתב גבי בית שנפחת דלכן נוטל ממקום הפחת דלא נאסר מחמת מוקפה משום דלא נאסר הסתירה רק מדרבנן דהא מוקי לי' באורא דלצני

ובש"ע (שם) איפסק, מתוך שהותרה הוצאה לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך, כגון קטן ולולב וספר תורה וכלים. הגה: הנריכים לו קצת, או שממירא שלא יגנובו או שאר פסידא (הגהות סמ"ק ורבינו ירוחם), אצל אבנים וכיוצא בהן, אסור. הגה: ומותר לשחוק בכדור, אפילו בנשות הרצים, אע"פ שאינו אלא טיול בעלמא (תוס' ורבי ירוחם). ואם הניח עירוב, מותר לטלטל ולהוציא כל שיש לו תורת כלי, אע"פ שאינו לצורך היום כלל (ר"ן פ"ב דביצה).

שאין בו צורך כלל וכן מוכח גם שיטת רש"י לפי מה שהביא התוס' בסוגין בד"ה ה"ג רש"י עיי"ש וכן משמע גם ברש"י ע"ב בד"ה הבערה (ודוחק לחלק בין הוצאה להבערה) וכן מבואר בריא"ז בעל שיטה זו שעכ"פ מדרבנן אסור א"כ לצורך היום ואפילו לזקנו שם שמיקל מ"מ גם הוא מצריך עכ"פ איזה צורך כגון צורך הכלי שלא תגנב וכדומה עיי"ש ועיין בפנ"י בסוגיא שהאר"י להוכיח דלכו"ע שלא לצורך כלל אסור. והנה המחבר סתם כשיטת רש"י משום דהרי"ף והרמב"ם עומדים בשיטתיה. ומסתיימת לשונו שכתב וכלים ולא חילק בין לצורך לשלא לצורך ולא הוציא מכלל רק אבנים משמע דסתם להיתרא אפילו לכתחלה בשלא לצורך וכמו שמצדד הר"ן לבעלי שיטה זו ולפ"ז צ"ל דהרמ"א שמגיה לצורך הוא דעת עצמו וכן מצינו כמה פעמים שהרמ"א מכניס דבריו בדברי המחבר ואינו מביא בשם י"א וכן נוטה דעת הגר"א בפ"י דברי המחבר אלא דקשה לפ"ז מה שמביא המחבר בס"ב דאסור להוציא לצורך נכרי וזהו דוקא להנהו דס"ל דעכ"פ מדרבנן אסור דלמאן דשרי אפילו לכתחלה בשלא לצורך ה"ה לצורך נכרי שרי וכמו שכתב בב"י בעצמו לעיל סימן תקי"ב בשם הרה"מ אם לא דנימא דהמחבר בעצמו סובר דלנכרי גרע טפי וכמו שהבאנו לעיל בסימן תקי"ב בבה"ל [דבאמת דעת הרה"מ מוקשה דמה לי מוציא לצורך עכו"ם או מבשל ושאר מלאכות דהא הוא בעצמו כתב דל"ד בהוצאה אמרינן מתוך אלא ה"ה בשארי מלאכות וא"כ אם דין זה ליתא לדעת הרמב"ם א"כ ה"ה ביטול ג"כ והרי הרמב"ם העתיק לדינא דאין מבשלים וכו' ואי לאו שמא מיקלעי אורחים הוי מחייב מלקות וע"כ דלנכרי גרע טפי וגזא"כ הוא וכמו שכתב בק"נ ובפ"י עיי"ש] ודוחק הוא שהרי לא הביא בב"י שום חולק אסברת הרה"מ וע"כ נראה יותר דגם להמחבר אסור עכ"פ מדרבנן אפילו בכלים היכא שהוא שלא לצורך כלל וכן משמע מד"מ הארוך דמסקנת הבי"ה להחמיר ובהו אחי שפיר טפי שהגיה בשו"ע ולא כתב בלשון י"א ומה שלא הוציא המחבר מכלל רק אבנים משום דאבנים מסתמא הם שלא לצורך כלל וסתם כלים יש בהם איזה צורך וכמו שכתב העו"ש. וכ"ז הוא לפי שיטת המחבר שהכריע כדעת רש"י והרי"ף והרמב"ם אכן באמת פסק זה צ"ע שכמעט כל הפוסקים חולקים ע"ז ולדידהו הוצאת אבנים וכדומה דבר שאין בו צורך כלל מה"ת אסור וחייב מלקות ע"ז וכדעת תוס' ורא"ש הלא המה הר"ח ור"ת וריב"א [הובא באו"ז ומשמע שגם דעתו כן וגם הרשב"א הביא כן בשם ר"ח וכן הוא בר"ח שלפנינו] וכן דעת העיטור והסמ"ג והר"ה ור"ש [הובא באס"ז] והרמב"ן בספר תורת האדם ורא"ה בחדושי ורשב"א וריטב"א ומאירי ומהר"ם חלאווא [עיי"ש בחי' ריטב"א ומהר"ם בפסחים פ"ק] וביותר שהרא"ש מפרש גם דברי הרי"ף כשיטתיה עיי"ש ושלא כפי' הר"ן וגם הפרי"ח מגמגם בדעת הרמב"ם ומפרש בו כדעת שארי פוסקים עיין בסימן תצ"ה [ועיין בנהר שלום ובחמד משה שם ובפנ"י ובק"נ שדחקו מאד לתרץ הסוגיות לשיטה זו] ואפשר שכן גם דעת רמ"א וכן נראה קצת שפי' הגר"א כן בדבריו וא"כ לא נשאר לנו מי שדעתו להקל רק רש"י ור"י ישעיה וריא"ז נגד כל הני פוסקים ובודאי יש להחמיר ולנקוט כדעת החמירים וכן פסק ביש"ש.

חננאל, קטן למולו ולולב לזאת צו ספר תורה לקרות צו דטעמא דצית הלל דשרי מפרש בגמרא דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ולא שרי במתוך אלא דבר שהוא לצורך קצת כגון הנך שהם לצורך מנוה. ורבינו תם פירש דלאו דוקא למולו אלא הוא הדין נמי אם צריך לילך לצית הכנסת או לטייל לשמחת יום טוב ואי אפשר להניח את הקטן יחיד בצית יכול הוא להוציאו עמו וכן להוליך עמהם ספרים לצית הכנסת ואף להחזירן דהחירו סופן משום תחלתן, גרסינן בירושלמי (פ"א ה"ז) צית שמאי אומרים ולא את המפתח וצית הלל מתירין אמר רב אשעיא בר רב יצחק דהא דתימא במפתח של אוכלין אצל במפתח של כלים לא והא רבי אבהו יתיב ומתני ומפתחא דפלטרינן צידה פלפלין הו' ליה צהדיה. צמחצות הגאונים כל הוצאה גצי צורך יום טוב שמונתת משום אכילה דכוותיה מותר משום תכשיט משום כבוד יום טוב אצל הוצאה שלא לצורך אכילה ושלא לצורך תכשיט כגון אותן שיוצאין עם המפתחות קשורות באזורים שלא כדין הם עושים ואסור לעשות כן וכן פסקו הלכה צמח ישיבות, עכ"ל הרא"ש.

וגם הר"ן (ו. ד"ה ירושלמי) כתב על הירושלמי דקאמר דהא דתימא במפתח של אוכלין אצל של כלים לא, משמע דלאו דוקא אוכלין אלא ה"ה לכלים שיש בהם צורך ליום דמפתח של כלים דקאמר דלא היינו כלים שאין ליום צורך בהם, עכ"ל. וכן הם דברי הטור (סימן תקיח).

ובתב' המוספות (ד"ה ה"ג) צמח רבינו תם דלאו דוקא קטן למולו דהוא הדין שלא למולו דשרי גם טיול דהא אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין פלוט"א ציום טוב בנשות הרצים אע"פ דליכא אלא טיול.

ובתב' רבינו ירוחם (ג"ד ח"א כט.) וז"ל ור"ת כתב כי אפילו לטייל מותר להוציא כגון כדור שמשחקין בו וכיוצא בו וכן אם אדם צריך לילך לצית הכנסת או לטייל ואינו יכול להניח הקטן יחידי שיכול להוציאו עמו. וגם המרדכי כתב (סי' תרנח) צמח רבינו תם ורבינו חננאל שמותר להוציא הקטן לטייל שיש שם שמחת יום טוב. והוצאו דבריהם צ"י (סימן תקיח).³

³ כדאי להעתיק דברי הביאה"ל שכתב לבאר דברי הפוסקים בסוגיין, וז"ל: לדעת התוס' והרא"ש הוצאה שלא לצורך כלל כהוצאת אבנים וכדומה מה"ת אסור ולא התירו אלא בדאיכא צורך קצת. אכן לדעת רש"י הותרה הוצאה במתוך וכו' אפילו שלא לצורך כלל והוצאת אבנים רק מדרבנן אסור וכן הוא דעת הרי"ף לפי מה שמצדד הר"ן בסוף דבריו וכן כתב הרה"מ בדעת הרי"ף וכן נראה דעת הרמב"ם וכן הוא דעת ר' ישעיה הראשון מובא בשב"ל ובדברי ריא"ז וכן דעת ריא"ז בעצמו ומצדד עוד הר"ן דלרש"י וכן להרי"ף אפילו איסור דרבנן ליכא בהוצאה שלא לצורך שאינו מוציא לצורך מחר ולא אסור חכמים אלא אבנים וכדומה שבלא"ה מוקצה הם וכן הוא דעת הרה"מ בשיטת הרמב"ם [עיי"ש שכתב דהרמב"ם שסתם ולא פירש דאבנים אסור משום דסמך אהא שכבר כתב דכל שאסור בשבת וכו' עיי"ש] ומוכח מזה דדוקא אבנים ועפר וכו' אסור דבכלים וכו' אפילו בשבת מותר לאיזה צורך שהוא עיין סימן ש"ח ס"ד] וכ"כ במאמר מרדכי בדעת הרה"מ עיי"ש ועיין בב"י שמדברי שארי פוסקים לא משמע כן אלא דלכל הסברות מדרבנן עכ"פ אסור כל

ממש או לורך מזה ושאר דברים השייכים לאותו יום וכו' לא כלל בפסד ממון וכו' להחמיר לנהוג כמותם [ובפרט במקום שיוכל למסור הכלים או המפתח למי שהוא נאמן לו בציתו דאז אסור לד"ה] ומ"מ המחזורים שהציא צו"ט לבהכ"נ ומתירא מגנבה אע"פ שא"צ להם עוד צו"ט מותר להציאן לציתו לד"ה דהתירו סופן משום תחלתן דאל"כ לא יציאם בתחלה לבהכ"נ אך המחזורים שמונחים מכבר בבהכ"נ כשאין צריך להם עוד צו"ט נכון להחמיר שלא להחזירם לציתו צו"ט אפילו אם יש שם חשש גנבה.

ועיין ברדב"ז (ח"ג סי' תקצ"ב) אם יש להקל צמי שורד צו"ט מהספינה מחוץ לתחום והספינה חשבה להשגר והוא מוכרח לישא כליו על כתיפיו, ע"ש. הוצא בשע"ת.

*

בענין הוצאה ללורך שאר דבר מזה שאינו ללורך אותו היום, משמע מכמה פוסקים שיש להחמיר בזה. עיין במרדכי לענין שריפת קדשים אף שהוא מזה, ומהר"ם חלאווה צ"ק דפסחים וכן הריטב"א שם בחידושו דלא הותר משום מתוך אלא מזה השייכא ליום זה אצל דבר שהיה יכול לעשות מקודם אף שהוא מזה הוי כמילה שלא בזמנה דאינה דוחה צו"ט עיי"ש וכן מוכח מרשב"א שבת כ"ד לענין שריפת קדשים עיי"ש. וכ"פ הצ"ח וא"ר. ובמאירי מנדה דבאופן זה ליכא לאו רק איסורא, וכן משמע במאור. (ביאה"ל).

*

בענין מ"ש הרמ"א "ומותר לשחוק בכדור" וכו', כתב הט"ז (סק"ג) בשם הרש"ל, ודבר חימה הוא להחמיר שא"צ ביום טוב כלל אלא שחוק של ילדים אצל לגדולים נראה בעיני מנהג רע הוא, ואף שכ"כ בשם ר"ת לא ניחא לי כי אפשר שלא צא אלא ליישב מה שנהגו כן ואם איישר חיילי אצטליני, שהרא"ש לא העתיק זה. ועיין מג"א (סק"ד) ומ"ב (סק"ט).

*

בשו"ת בית דוד (או"ח סימן רצ"ז) כתב, שיש להציא ראייה להחמיר לשחוק הטוטון צו"ט, ממ"ש החוס' כאן שמוותר לשחוק בכדור צו"ט, אע"פ שאינו אלא טיול בעלמא, שמתוך שהותרה הוצאה ללורך הותרה שלא ללורך, והו"ל לורך קצת, וכן פסק הרמ"א (בסי' תק"ח ס"א), וה"ל כאן לגבי הצערה, מתוך שהותרה הצערה ללורך הותרה שלא ללורך, ושחיית הטוטון לא גרעא מטיול שחיקה בכדור דחשיב לורך קצת. ע"כ. ולקמן נאריך אי"ה דין זה.

*

מתני'. שם. כתב הרא"ש (סי' י"ט), וקיי"ל דיו"ט צריך עירובי תחומין כו' אצל יום הכפורים צריך אף עירובי חצרות מהא דתני' במס' עירובין (דף ל' ריש ע"ב) א"ל צ"ה לצ"ש אי אחס מודים שמעריבין לגדול ציה"כ כו' שמעינן מיני' דצין צ"ש וצין צ"ה ס"ל דמעריבין לגדול ציה"כ צין עירובי תחומין וצין עירובי חצרות כשבת וכן הילכתא, עכ"ל. וכ"ד

ועיין מ"ב (סק"ג) דהא דהותר להוציא קטן, לא מיבעיא דאם לא יוציאו יבכה ויטער האב עי"ז בודאי מותר אלא אפילו אם יכול להניחו אצל אמו ולא יבכה מ"מ אם יש לאב געגועים על בנו וישמח האב לטייל עמו ג"כ מותר דהוא שמחת יו"ט ומקרי לורך היום.

להוציא קטן בן ח' ימים כדי למולו בודאי מותר לכתחלה, דהוא לורך מזה השייך לאותו יום כמבואר במוס'. ולאחר ח' ימים דהוא מילה שלא בזמנה אסור להוציאו דהא אסור למולו צו"ט. והרא"ה בחידושו כתב דבזה חייב מלקות על הוצאתו כאבנים לריבא לורך אוכל נפש ולא לורך מזה.

ועיין ביאור הלכה שמיא דבר פלא מהאור זרוע שכתב, דאף אחר ח' ימים מותר להוציאו צו"ט למולו דהוא לורך מזה, ותמה עליו דהלא משנה מפורשת בשבת קל"ז דמילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט ומה שהציא ראייה מירושלמי דקאמר דאף גדול מותר להוציאו אין הכונה לאחר ח' כדי למולו אלא כדי להציאו לאיזה מקום וכדכתבין לקמן בשם המאירי.

ובתב דאולי י"ל בכונת האו"ז להוציאו כדי למולו למחר בצוקר ובאופן דלמחר לא יהיה באפשרי לעשות זאת.

אבל ג"ז קשה דמי עדיפא מכשירי מזה ממזות מילה גופא דילפינן שם מקרא דאינה דוחה יו"ט וכדאיתא בשבת קל"ג, ונע"ג.

*

ועיין בט"ז (סק"א) שמיא דברי הרא"ש והטור, וכתב דמדבריהם משמע דמפתח של כלים שאין בהם לורך אוכל נפש אלא דמתירא שלא יגנובו אסור להוליך עמו, וכ"ה במהרי"ל שהוציא עמו מפתח מן הכיפה שלו צו"ט כי אמר שהדגים שלו שהכניסן ליו"ט הם כפיפה שם וכ"פ רש"ל. אצל הרמ"א פסק כהגה' סמ"ק (סי' רפ"ב) דמפתח תיבה שאין בה אלא מעות כיון שלצו דואג משום פסיד' חסוד לורך קצת. ותמה הט"ז על פסקו, דהא רוב ראשונים ואחרונים לא פסקו אלא דוק' מפתח לורך אוכל נפש או תכשיט, ובמרדכי כתוב ג"כ דמחזורים מותר להוליך עמו ולהחזירם דהתירו סופן משום תחלתן דאל"כ לא יוליקם עמו משמע דאם היו כבר שם קודם י"ט אסור להוציאן מזה"כ, וע"כ כתב הט"ז, דאף על גב דכבר הורה זקן רמ"א להקל בזה כל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאין שם עירוב שלא להוליך עמו רק מה דצריך קצת לאוכל נפש צו ביום אצל משום חשש גניבה לא, בפרט במקום שיוכל לתת המפתח למי שהוא נאמן לו בציתו דאז אסור לד"ה.

והבג"א (סק"ב) מציא ג"כ דעת היש"ש דאוסר, אא"כ הוא ללורך אכילה או ללורך קישוט.

ובתב עוד, דמחזורים אסור להחזירם לציתו אא"כ חושש שמא יגנובו דאז התירו סופן משום תחלתן, אצל אם היו מונחים שם מימים רבים אסור להחזירם לציתו צו"ט.

והב"ב (סק"ו) כתב, ודע דיש כמה פוסקים שחולקין עי"ז וסוברין דלא הותר הוצאה אלא ללורך אוכל נפש

הרי"ף. והקשה צצית יוסף (בסי' שט"ז) דמאי ראי' מייתי מהתם לע"ת, אימא דהתם רק בע"ת מיירי, עיי"ש.

והנה צספר אור יקרות (פ' פנחס) תירץ בשם מהרש"ל ציש"ש סי' ל"ה, דאי אע"ת קאי מאי ראי' משם לצ"ה אימא דשאני התם שיכול לערב צרגליו אע"כ אע"ת קאי, עיי"ש.

ובספר קרבן נחנאל תירץ דע"כ אע"ת קאי דאי אע"ת מאי ראי' משום אע"ת אימא שאני התם דלא צעין דירה משא"כ ע"ת, עיי"ש.

ועיין צשו"ת זכרון יוסף (אור"ח סימן ז) שתמה על הגאונים הנ"ל, והוא ז"ל כתב לפרש דברי הרי"ף והרא"ש בדרך נכון, ע"פ מ"ש הצ"י צא"ח סי' ת"ד [קס] בשם תשובת הרמב"ם דאין איסור תחומין מן התורה לא בצרמלית ולא צימים ונהרות וז"ל שם הטעם שאין צימים ונהרות איסור תחומין דאורייתא לפי שהם צרמלית והטלטול בהם אינו אסור אלא מדרבנן ולא יתכן שיהי' המעציר על פני המים אסור מדרבנן והמהלך לוקה מן התורה כו' עכ"ל והנה מזה ראי' דלדעתו אין צי"ט איסור תחומין מן התורה כיון דאין איסור הוצאה נוהג ורק מדרבנן נוהג צי"ט איסור תחומין גזירה אטו שבת דאיסור תחומין חוץ לצי"ט מיל דאורייתא לשיטתו. וי"ל דאפילו לדעת בעל המאור והרמב"ן והרא"ש שם שכתבו דלפי ש"ס צבלי אין שום איסור תחומין דאורייתא כלל מ"מ מודים הם דמחמירין מיהו בתחומין בשבת טפי מע"ת וש"מ כיון די"ש לנו לע"ת עכ"פ סמך מן התורה מקרא דאל יא' איש ממקומו כדמשמע בעירובין דף מ"ו ע"ב וכמ"ש התו' צמסכת שבת דף ל"ד ע"א צד"ה לא קשי' כו' ע"ש והיינו נמי דוקא בשבת מה שאין כן ציום טוב דודאי קיל טפי הואיל ואין איסור הוצאה צו מה"ת מטעם הרמב"ם.

ובערתה נדון ונאמר דהוקשה להרי"ף והרא"ש מהא דמייתי צ"ה ראי' לצדיהם דמערבין לנזיר ציין צשבת מהא דמערבין לגדול ציה"כ אימא דשאני יה"כ דלא אסור צו הוצאה מה"ת ומש"ה נמי אין איסור תחומין נוהג צו מדאורייתא מטעם הרמב"ם הנ"ל דלא יתכן שיהי' הטלטול מותר צו מה"ת וההליכה צו חוץ לתחום אסורה וע"כ דאין איסור תחומין לפ"ז נוהג ציה"כ רק מדרבנן משום גזירה אטו שבת כמו לענין י"ט וכיון שכן יש לומר הם אמרו והם אמרו הם אמרו מערבין ע"ת ציה"כ כשבת והם אמרו דמערבין לגדול ציה"כ דכיון דאינו אלא משום גזירה אטו שבת לא נחמיר צי טפי משבת ורק כי היכי דמערבין לגדול צשבת דהא חזי' לי' ה"נ מערבין לו ציה"כ משא"כ לענין ע"ת צשבת ודאי ראי' לומר דאין מערבין לנזיר ציין וכה"ג דמידי דחזי' לי' צעין ואינו ראי' כלל לצ"ה לזה מהא דמערבין ע"ת לגדול ציה"כ דאינו אלא משום ליחאי דשבת. אע"כ דס"ל דצאמת גס ההוצאה אסורה ציה"כ כשבת דלפ"ז גס ע"ת נוהג צו מה"ת כדלעיל ואפ"ה מערבין צו לגדול צפת אע"ג דלא חזי' לי' א"כ ה"ה והיא הסברה דמערבין לנזיר ציין צשבת ומייתי צ"ה שפיר ראי' מיה"כ לשבת כיון דאידי ואידי מה"ת והואיל שמוכח

מהתם מיהו דאיסור הוצאה מן התורה א"כ ודאי דנוהג ע"ת נמי ציה"כ כמו צשבת.

עוד כתב לתרץ, כיון דההוצאה ואיסור תחומין צשבת נפקא לן מחד קרא דאל יא' איש ממקומו כו' כדאימא ספ"ק דמ' עירובין וכמ"ש התו' שם ע"ש א"כ ראי' לומר דאם אין נוהג ציה"כ הוצאה משום דאל יא' כו' לא מיירי ציה"כ ה"נ ודאי דאין איסור תחומין נוהג צו וכן להיפך וכיון דמוכח מהא דמייתי הרי"ף והרא"ש ממס' עירובין הנ"ל דעכ"פ איסור תחומין נוהג ציה"כ א"כ ה"ה דאיסור הוצאה נמי נוהג צו כדכתיבנא ולהכי ודאי צעי יה"כ ע"ת. ומיושבין דברי הרי"ף והרא"ש עפ"ז על נכון.

*

בתנ"י. לא את הקטן וכו'. התם סופר צחידושיו תמה ע"ד הרציו חננאל, דדוקא קטן למולו קאמר, דהרי ר' אליעזר שמותי מתלמידי שמאי ס"ל צריש פרק ר' אליעזר דמילה (ק"ל ע"א) אפילו צשבת מוציאים לצורך מילה וכל מכשירין דוחה שבת, וא"כ איך אפשר דצ"ש אומר אין מוציאין ציור"ט קטן למולו, וע"כ לטייל קאמר ואפ"ה מתיר צית הלל, וצ"ע.

ובתב דיי"ל קצת דה"נ קאמר אין מוציאין הקטן למולו אלא יציאו האיזמל אללו משום דלאחר המילה יטרכו להציאו אלל אמו וה"ל שני חלול י"ט קודם המילה ואחר כן.

שוב כתב החת"ס, ומיהו מלולב לק"מ אע"ג דר"א ס"ל התם נמי לולב וכל מכשירי דוחה שבת דהכא מיירו שיש אללו לולב וכל מיניו ואינו צריך להוציא אלא לילך לבה"כ או אלל חכם ללמוד סדר הנינועים וכיון דמדאגבה נפק ציה מן התורה חו לא דחי שבת. אלל מקטן למולו קשיא לי שפיר.

ועיין מ"ש צוה צשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קמז). וצסימן שלאחריו (סימן קמח) כותב חת"ס: ויען צמכצבי העבר כתצתי דרך אגב צקיטור קוש"י מה שצ"ע צתוס' ציהה י"ב, ומעלתו העלה צוה דבר שכלי ונאה, אמרתי אשנה פרק זה ואפרש שיחתי ואחר כך אצוא אל דבריו ומתוך דברי ממילא תשובה על קצת דבריו, והלכתא גבורתא ורצבתא איכא למשמע מהני מילי ע"כ אאריך קצת, הנה צציהה י"ב ע"א כתבו תוס' בשם רציו חננאל דצית שמאי וצית הלל לא פליגי אלא צקטן למולו ולולב לצאת צו, ולע"ג איך אפשר דבהא פליגי ואוקר צ"ש הא ר' אליעזר שמותי מתלמידי צית שמאי סצירא לי' ריש פרק ר' אליעזר דמילה, מילה וכל מכשירי דוחה את השבת והתם קאמר הש"ס צדהיא דר"א שמותי יע"ש ע"ב, וכתבו הראשונים הטעם דר' אליעזר שמותי משום שהתפאר שלא אמר דבר שלא שמע מרצו מעולם [סוכה כ"ח ע"א], א"כ כל דבריו דברי שמאי הם לכן נקרא שמותי ועיין תוס' נדה ז' ע"ב, ור"א דהכנה [עירובין ל"ח ע"א] צ"ל דס"ל לא נחלקו צ"ש וצ"ה צדבר זה, ומ"מ צלע"ג תוס' יצמות י' ע"א ד"ה לעולם, שהקשו לר"א, וכן ר"פ המגרש פ"ב ע"ב

ואז אמרין מתוך להוציא גם הולד, ואם נניח דאפשר לקיים שניהם ממילא תו אין מנא ואין הוצאה דוחה י"ט אפילו במתוך דאין כאן נורף קצת, וכי היכא דלא אמרין מתוך שהותר ללקוט ענבים בלית ליה הושענא אחריתי לר"א דמכשירין דוחה, הותר באית ליה, זה לא יאמר אדם, ומעלתו עירב אפשר לעשותו מערב יום טוב עם אפשר לקיים שניהם וזהו כלאים.

והנה במכשירין שאפשר לעשות מערב שבת איכא ג' מחלוקות, לר' עקיבא ולהלכה כל שם מכשירין שאפשר לעשותו מערב שבת ואפילו אירע לו מקרה שלא היה אפשר מערב שבת בנשבר לו האזמל, תדחה המילה כי שם מכשירין אינו דוחה שבת, ולר' אליעזר אפילו היה אפשר לעשותו מערב שבת והשהה אותם ואפילו לכתחלה יכול להשהותם עד שבת, ואיכא רבנן דמכריעים אם אירע מקרה בשבת מותר לעשותו בשבת ואי לא לא, וזה מתבאר בעירובין ק"ג ע"א פירש"י ד"ה אלא הא ר"ש וכו' יע"ש, ואוכל נפש עצמו לרוב שיטות אין חילוק בין אפשר ללא אפשר, והטעם משום שהותרה ז"יט ולא דחויא, ויעיין לשון מהר"מ מר"ב ברא"ש פרק יום הכיפורים סי' י"ד וכן משמע לשון ר"ן פ"ב דביצה [י"ז ע"א] גבי ממלא אשה תנור מלא ככרות וכו' וז"ל, אבל י"ט אוכל נפש מותר בה דאפילו אפשר מערב יום טוב שרי עכ"ל, מבואר מזה דמכשירים דחויים הם ולא הותרו ולכן לא הותרו באפשר לעשותו מעי"ט, ולפ"ז ר' אליעזר דר"פ תולין [קל"ז ע"ב] דס"ל אפילו מכשירים שאפשר לעשותו מעי"ט נמי מותר לעשותו ז"יט ע"כ גם מכשירים הותרו ולא דחויים, אמנם ר"ח בתוס' פסחים פ"ד ע"א משמע אוכל נפש דחויים מטעם עשה דוחה ל"ת אחינן עליו, וא"כ גם באוכל נפש עצמו יש לחלק בין אפשר ללא אפשר עיין רש"י ר"פ אין דנין ור"ן שם ותוס' מגלה ז' ע"ב ד"ה כאן וכו', ומהאימא דלר' אליעזר אין מ"ע מוכרחת דתהיה לכם דאי צעי עבד כלו לה' [כפסחים ס"ח ע"ב] ואפ"ה אפילו מכשירים שאפשר לעשותו דוחה י"ט וע"כ לא מטעם דחיה אלא הותרה ודלא כר"ח וז"ע. ע"כ.

וע"ע מ"ש הגאון ר' יהודה גרינוואלד זי"ע אב"ד סאטמאר, בקפרו על סוגיית הש"ס (בסוגיא דמתוך).

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן נב) ע"ד השאלה, אם מותר להוציא חינוק לכרמלית בשבת, והביא השואל מתוס' שבת (צ"ד ע"א) ד"ה אבל, שהביאו מרש"י (שם קכ"ח) דבחינוק חי נושא א"ע ובהמה דבחינוק בן יומו אסור, ושם (ק"ל ע"א) ד"ה ר"א, דמוכח דבן ח' ימים שרי אלא דאחר המילה הוי חולה וככפות דמי. והביא מהתבואות שור א"ח סי' ש"ח שחירך בזה סתירת ד' תוס' הנ"ל. והשואל תמה מהא דפליגי ב"ש וז"ה כאן אם מוציאין קטן לר"ה, וביארו בתוס' דנורף קצת משום למולו ומוכח דל"ש בזה חי נושא את עצמו. והשיב: כבר קדמו בתשו' ח"ס חא"ח סי' קמ"ח וביאר דהתם נמי הכונה משום דבחזרתו יהי חולה כמ"ש התוס' ק"ל הנ"ל והעיר דא"כ כבר אתעבד מנא וז"ל דמ"מ הוצאתו אדעתא להחזירו הוי נורף מנא למולו וכהא דהתירו סופן משום

ד"ה אפילו, וקשה הא ב"ש מתירין לר"ה הבת ור"א שמותי וז"ע ג.

בחזור להנ"ל, הא לר' אליעזר ולבית שמאי מכשירי מילה דוחין שבת ומכ"ש יום טוב ומ"ט לא יוציאוהו למולו. וקצת יש לעיין מ"ט נקט קטן למולו ולא איזמל למול את הקטן וכמ"ש תוס' ר"פ ראד"מ דקטן אין מוציאין אפילו לר"א משום שאח"כ יהי חולה ואינו נושא את עצמו וינטרך לאמו, וא"כ י"ל דמשו"ה לא נקט הכא איזמל משום דלכ"ש מותר אצל קטן אסור ב"ש ומ"מ מתיר ב"ה מטעם מתוך. ודוחק, כיון דלר"ח לא אמרין מתוך אלא במנא שהיא נורף היום קצת וכיון דהמנא היא שיצא האזמל ולא התינוק מ"ט שרי בית הלל להוציא התינוק, בהליכתו פשיטא חי נושא את עצמו ובחזירתו עברה מנא. תו הוה קשי' לי אלוכל ללכת בו, הנה פשטא דמתניתין י"ל דכבר נפיק בלולב מדאגבי' אלא שהולך לבהכ"נ לנענע עם הציבור בהלל וכדומה ויעיין סוכה מ"ב ע"א, אך ר"ח נשמר מזה וכתב ללכת בו דוקא ומיירי לכאורה שמוילך הלולב אצל האחריו וכדומה, א"כ ז"ע הא ר"א שמותי ס"ל לולב וכל מכשיריו דוחה את השבת. ויש לדחוק דללכת בו לאו דוקא אלא ה"ה למיעבד נענועים נמי הוה נורף מנא היום לר"ח אף על גב דאינו דאורייתא, דומיא דס"ת לקרות בו חובות היום דאינו אלא תיקון משה ע"ה שלהי מגלה ואסמכתא בעלמא מקרא, ודקאמר ללכת לאפוקי מיקרי ירושלים בסוכה מ"א ע"ב ודוחק, אלו דברי בענין זה.

והנה על קושייתי הראשונה ממילה חירף מעלתו דבר שכלי, דמשמע בשבת קל"ז [ע"א] דלר"א אין מכשירין דוחין אלא בידיעו שכלו לו חדשיו ומ"מ מהליגן ממה נפשך, וא"כ י"ל בסתם קטן פליגי ב"ש וז"ה דהמילה היא ממ"מ ומכשירין אין דוחין, ומ"מ מוציאין לרשות הרבים לב"ה מטעם מתוך דעכ"פ מקרי מנא שזרף היום כיון דמנא למולו ממ"מ, דבר נאה ומתקבל הוא.

אך יעייין במס' תולין י"ב ע"א בתוס' [ד"ה לרבי מאיר] הא דאמרין הא לא שיה ספק הוה היינו מדרבנן, ולפ"ז ז"ל הא דפריך מימיהל היכי מהליגן פי' היה להם לחכמים להעמיד דבריהם והניחו על דין תורה, ממילא מחללין על המכשירין ככל הילדים כדאמרין בעלמא [שבת ק"ל ע"א] במקומו של ר"א היו כורחים עמים לעשות פחמין לעשות כלי ברזל בשבת ומשמע ככל הנולדים, ונריך מעלתו לדחוק דהאי קטן היינו ספק בן ז' ספק בן ח' שהספק לפנינו דמלין אותו ממ"מ ומכשיריו אין דוחין, מ"מ גם בזה לא קיי"ל הני שינויי דהש"ס והר"ף לא מייתי ליה דס"ל אפילו בן ח' חי ה"ל חובל גמור, ולפ"ז חמור חבורה דבן ח' חי אלא שאינו מתקן גברא ויש בו זד קולא. ועיין חידושי רשב"א שם, והוא פלוגתא הרב"י וד"מ סי' רס"ו ובשו"ע שם סי' א' ובתשובה הארכתי בזה.

מ"ש תו מעלתו לתרץ את קושייתי מלולב דמיירי דאפשר לקיים מנא לולב בלי הוצאה והאריך בזה, ודבריו אין מוציאים, הנה לר"ח לא שייך מתוך אלא באוכל נפש או במנא דיומא קא גרים לה לעשות היום עיין מג"א סי' תמ"ו סק"ג,

תחלתו. אבל ר"מ מ' דהתם דף ק"ל הקשו לר"א לשי' דס"ל כר"ג דגם צהמה חי נא"ע כדמוכח בפסחים ס"ו ועירובין ק"ג דהרכנתו שבות ויפה כתב. ע"כ.

*

מתני'. שם. צענין איסור הוצאה צו"ט, עיין שו"ת גורן דוד (או"ח סי' נ"ב) דדין איסור ארבע אמות ברשות הרבים אם נוהג ציוס טוב.

וע"ע שו"ת דבר משה תלומים (מהדו"ק או"ח סי' ע"ח) ושו"ת כתב סופר (סי' ס"ח) עמוד אש (ח"א סי' ל"ז)

ועיין מועדים וזמנים (ח"ז סי' קל"ג) ושם (קל"ז) דדין הוצאת דבר האסור אגב דבר המותר ציוס טוב.

ועיין תשובות והנהגות (ח"ג סי' קנ"א) דדין הוצאת תרופה מרשות לרשות ציוס טוב אם מותרת לחולה שאין צו סכנה כיון שאין התרופה שוה לכל נפש.

*

מתני'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ' אות א) צענין קיפול הטלית ציוס טוב והצאתה מצית הכנסת לביתו אחר התפילה במקום שאין עירוב, באופן שאין חשש שמא יגנבו אותה צית הכנסת.

ועיין שו"ת באר משה (ח"ג סי' צ"ד) אם מותר ללכת ציוס טוב עם קופסא מלאה סיגריות או שיא רק עם הכמות שזקוק לה.

*

מתני'. שם. עיין שו"ת יוסף אומן (סי' פ"ב) אם מותר להוציא שופר דרך רשות הרבים לתקוע לנשים.

ועיין מועדים וזמנים (ח"א סי' ל"ד) ושם (ח"ז סימן קמ) צענין הוצאת מחזור לתפילה ציוס טוב. ואי שרי להוציא ציוס טוב לצורך מלוא דרבנן. וע"ע שם (סי' מ"ז) צענין הוצאת מפתח ציוס טוב. ושם (סי' ס"ג) אם מותר להוציא לולב ציוס טוב לצורך נענועים וכן בראש השנה להוציא ספר לומר תשליך.

*

מתני'. שם. עיין שו"ת משנה שכיר (ח"ב סי' קל"ח) אם יש הכרח ציוס טוב שציאה מצית הכנסת ילצש עליו הטלית ולא ישאנו, כי כבר אין צורך בהוצאה.

*

מתני'. שם. עיין שו"ת פועלת נדיק (ח"א סי' קכ"ד) אי מותרין לילך ציוס טוב ממקום למקום לטייל או לדבר מלוא עם מקלות היבא דאיכא פחד משום ליסטים.

*

מתני'. שם. עיין תשובות והנהגות (סי' שמ"א) אם הותר בראש השנה להוציא מפתח כדי להכנס לטבילה בצוקר במקוה, מכיון שהטבילה בראש השנה הנהגה טובה ולא חיוב.

*

מתני'. ולא את הדי"ב. עיין תשובות והנהגות (ח"ב סי' שי"ד) במקום שאין עירוב, האם מותר להוציא הד' מינים לבית הכנסת, מאחר שכבר ניענע ציתו כשצריך.

וע"ע שם, דדין אצרכים שמומנים להוריהם או לחותניהם ואוכלים שם סעודת היום בסוכות, האם יכולים להוציא משם הד' מינים להחזירם לבתיהם.

ועיין שו"ת דברי ישראל (או"ח סי' קצ"ב) ציטוט דברי השאג"א שאוסר להוציא הלולב לרשות הרבים אחר הנטילה אפי' לצורך הנענועים שבהלל.

*

מתני'. שם. בתוספתא סוכה (פ"ב הל' י"ג) גבי לולב איתא: ר' יוסי אומר, יום טוב הראשון של חג כיון שיא צו ידי חובתו אסור לטלטלו. וצירושלמי סוכה (פ"ג הל' י"א): הניחו בארץ אסור לטלטלו ע"כ. והנה הגר"א בהנהגותיו ליו"ד (סי' רס"ו סק"ג) כתב על רבינו ירוחם שהוצא צית יוסף שם, דמותר לטלטל האצומל לאחר המילה להצניעו כו' ע"ש, כתב דאישתמיט ליה דברי התוספתא והירושלמי הנ"ל ע"כ.

ובתב בספר עליות אליהו, צסס הגאון ר' יהושע השיל לעווין ז"ל דאפשר ללמד זכות על רבינו ירוחם הנ"ל דלא אישתמיט ל' דברי התוספתא והירושלמי. וי"ל דר' יוסי בתוספתא הנ"ל ס"ל כצ"ש במשנתנו דאין מוציאין וכו'. והא דלא גזרו לצ"ש בכל יום טוב של ר"ה (גם כשלא חל בשבת) שלא לתקוע כיון שיש איסור הוצאה, כבר מירך הטורי אבן צר"ה (כ"ט ע"ב), וכעין יסוד הט"ז (סי' תקפ"ח) דא"א לצטל לגמרי תקיעת שופר צר"ה ע"ש, וא"כ א"ש דברי התוספתא וקאי כר"ש ולא קשה על רבינו ירוחם שפסק כצ"ה במשנתנו עכ"ד שם.

ולחלן הוסיף הגאון ר' צללאל מוילנא ז"ל להוכיח מהתוס' חולין (פ"ד ע"ב) ד"ה תקיעת וכו' דר' יוסי ס"ל כצ"ש דמשנתנו ע"ש וא"כ א"ש ככל המהלך הנ"ל (וכתב: אבוא בעז"ה ככהנא דמסייע ללואי כי הי' כהן והגר"י העשיל לעווין צ"ל הי' לוי).

ובעצם קושי' זו מדוע לא גזריס לצ"ש בכל יום טוב של ר"ה "שמא יעצירו", כתב בספר מרפסין איגרא (ע' צו) צסס הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א די"ל דחז"ל גזרו רק צשנת שהוא איסור סקילה ולא ציוס טוב, ע"כ.

*

מתני'. ולא את ספר תורה. עיין שו"ת חלק לוי (סי' קל"ו) אם מותר ליתן ס"ת חדש לבית הכנסת צחג השבועות אם צריך להוציא מציתו דרך רשות הרבים לבית הכנסת צהא דמתיר צסימן תקיח דוקא שאין לו ס"ת אחר דהוי צורך יו"ט אבל במקום שיש ס"ת אחר תו לא.

וע"ע צוה צשו"ת לצושי מרדכי (או"ח תליתאי סי' מ"ו) ושו"ת דברי ישראל (או"ח סי' קל"ד) ושו"ת דברי יצי' (או"ח ח"ב סי' רכ"ה) ומועדים וזמנים (ח"ז סי' ק"מ) ושו"ת פרי השדה (ח"ב סי' ק"ב).

*

אמנם כתב הלח"מ דיש לתמוה בדבריו, חדא דנראה מדבריו דטפי יש לנו להחזיר בשחיטה ואפ"ה מהנראה והעברה שהרי הולך לבקש שם טעם, ואם כן איך אמרו דאמר לך מני צ"ש דאמר לא אמרינן מתוך וכו' הא אפילו צ"ש לא אחי דאפ"ה מחלוקת בין צ"ש לצ"ה לא מפשינן ועד כאן לא פליגי צ"ש עליהו דצ"ה אלא בהנראה דאפילו לנורח אכילה יש לנו להחזיר בדוחק ומשום הכי לא אמרינן מתוך אצל בשחיטה ואפ"ה לא.

ועוד קשה דאיך כתב בהעברה דנפקא לן מיתורא דציוס השבת דא"כ איך דרשינן צ"ק דיבמות (דף ר' ב) מהאי קרא דלא תבערו וכו' לר"י ללא ולר"נ לחלק משום יתורא דקרא דכן אמרו שם מה ת"ל וכו' הא אצטריך קרא להחזיר ציו"ט העברה ולומר דוקא ציוס השבת לא תבערו אצל ציו"ט מותר ואמאי כוליה קרא להכי הוא דאחא.

ועוד קשה דכיון דדרשינן היתר בהעברה ציו"ט מציוס השבת א"כ ודאי דכלא מתוך הותרה העברה דהא לקמן אמרינן ממאי דצ"ש וצ"ה פליגי וכו' כלומר דילמא לעולם לצ"ה לא אמרינן מתוך וטעם ההיתר הוא משום דאמר קרא לא תולאו משא מצתיכם ציוס השבת משמע דאי דרשינן הכי לא אמרינן מתוך א"כ לדברי ה"ה ז"ל דדריש היתר העברה מציוס השבת לא אמרינן בהעברה מתוך וצגמר לא משמע הכי דהרי ר"י החזיר שם העברה מטעם דמתוך דאמרינן התם ואף ר"י וכו' עד אומרו דאי בית הלל וכו' ה"נ מתוך שהותרה העברה וכו'.

ועוד קשה מאי טעמא דרשינן השתא בהעברה הך ציוס השבת בהנראה לא דרשינן ציוס השבת דמשמע צגמרא דלפי המסקנא לא דרשינן ליה ממאי דאקשיה רב יוסף אלא מעתה לפלוג בצאנים וכו'.

ועוד קשה במאי דקאמר ושאר המלאכות שהם באכילה כגון שחיטה ואפ"ה וכו' אפילו עשאן שלא אכילה אינו לוקה וכו' דמשמע דהותרו הדברים שלא לנורח אכילה כשחיטה ואפ"ה מתוך שהותרה לנורח אכילה. וזה תימה שהרי רבינו ז"ל כתב לקמן המבשל ציו"ט לכותי אינו לוקה וכו' שאילו באו לו אורחים וכו' ולדברי ה"ה ז"ל תיפוק ליה מטעם דמתוך וזו היא קושיית המוס' שהקשו על רש"י ז"ל.

ועוד קשה צמה שכתב צדין ההנראה שהיא מותרת לגמרי לדברי רבינו ז"ל אפילו שלא לנורח כמו לנורח דאמאי דהרי שחיטה ואפ"ה דיש לנו טעם בהיתר יותר מהנראה כמו שגראה מדברי ה"ה נאסר לכותי ולכלבים כמ"ש רבינו ז"ל לקמן מקרא דלכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים וכ"ש הנראה שלא לנורח דהא היתר הנראה גופא לנורח אכילה לא נפקא לן אלא מקרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם והרי שם מיעט הכתוב לכם דמשמע לכותי ולכלבים אסור ואיך יש לנו להחזיר הנראה שלא לנורח.

ובתב הלח"מ, וי"ל לקושיא ראשונה דה"ק גמרא ודאי דכפי האמת אפילו צ"ש לא אחיא משום דע"כ לא קאמר

מתני'. וב"ה מתירין. הנה צטור (אר"ח סי' תמו) מוצא דעת ראשונים כי לנורח מנחה מדרבנן לא הותר לעשות מלאכה ציוס טוב, לפי שמנחה מדרבנן אינה נחשבת "לנורח" שמחמת כן נאמר "מתוך שהותרה מלאכה זו לנורח אוכל נפש הותרה נמי לנורח אחר", ורק מנחה דאורייתא נחשבת "לנורח" שהותרה מטעם "מתוך".

והביא בספר מרפסין איגרא (ע' עח) דקשה, דהרי קריאת התורה נחשבת למנחה מדרבנן, ולמרות זאת הותר להוציא ספר תורה ציוס טוב לנורח קריאת התורה, כמוצא במשנה כאן, הרי מפורש כי גם מנחה מדרבנן נחשבת "לנורח".

ובביא שם חירון צסם הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א: דמנחה דרבים שאני, ולכן הותר להוציא ספר תורה ציוס טוב לנורח קריאת התורה לרבים, ולכן גם הותר להוציא מחזורים ציוס טוב לנורח תפילה דרבים.

עוד תירץ הגרש"ז ברוידא ז"ל: למרות שחיוצ קריאת התורה אינו אלא מדרבנן, מכל מקום בקריאת התורה מקיימים מנחה דאורייתא של לימוד תורה. ולפיכך הותרה הנראה עבור קריאת התורה.

*

גמ'. תני תנא קמיה דרבי יצחק בר אבדימי השוחט עולת נדבה וכו' דאמר לך מני ב"ש היא וכו'. כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות יום טוב ה"ד), כל מלאכה שחייבין עליה צצבת אם עשה אותה ציוס טוב שלא לנורח אכילה לוקה חוץ מן ההנראה מרשות לרשות וההעברה שמתוך שהותרה הנראה ציוס טוב לנורח אכילה הותרה שלא לנורח אכילה, לפיכך מותר ציוס טוב להוציא קטן או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות. וכן מותר להבעיר אע"פ שאינו לנורח אכילה, ושאר מלאכות כל שיש בו נורח אכילה מותר כגון שחיטה ואפ"ה ולישה וכיוצא בהן, וכל שאין בהן נורח אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה וצינו וכיוצא בהן.

ועיין הרב המגיד מה שכתב, והלחם משנה כתב בכוונתו, שהוקשה לו בדברי רבינו דמשמע מדבריו דאפילו צצנייה ואריגה אם עשה לנורח אכילה מותר שכן כתב כל מלאכה וכו' אם עשה שלא לנורח משמע דאם עשה לנורח מותר אפילו צצנייה ואריגה וזה א"א שהרי הוא כתב למטה שכל שאין בה נורח אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה משמע אפ"ה עשה לנורח וכ"כ למעלה וכל העושה באחד מהן מלאכה שאינה לנורח אכילה כגון צצנה וכו'.

לבך תירץ דלשון רבינו ז"ל כמו הפוך וכונתו לומר כל מלאכה שאינה לנורח אכילה שעשה אותה ציו"ט לוקה כיון שעיקרה אינה לנורח אע"פ שעשה לנורח אכילה חוץ מההנראה וההעברה שאפילו שעשה שלא לנורח מותר ולזה הוקשה לו מאי שנא הנראה והעברה מכתיבה ואריגה וכי היכי דכתיבה ואריגה אפילו לנורח אכילה אסור כן היה לנו לאסור בהנראה והעברה ותירץ בהנראה לפי שהיא כאוכל ומסקה וכו'. כך הוא פשטן של דברי ה"ה ז"ל.

שאין רוב מלאכי ההוא' לזורך אוכל נפש הילכך ליכא למימר
זה שדי מעוטא בחר רובא ולכך לא אמרי מתוך אכל בשחיטה
דרובה ועיקרה לזורך א"נ דילמא צ"ש נמי מודה לצ"ה
דאמרי מתוך וא"כ הו"ל לר"י בר אבדימי לשבשי מתניתא
לגמרי ולימא ליה כי היכי דקאמר ר"י"ח לק' בסמוך ואידך
דחני תנא פוק תני לברא.

וע"כ אמאי לא מצי ר"י בר אבדימי לאוקמי מתניתא אפילו
כצ"ה אי משום דאית להו מתוך הא אמרן לעיל דאע"ג
דאמרי מתוך מ"מ לזורך גוים גרע משלל לזורך דממעטי'
להו מלכס ולא לנכריס וה"נ נימא לכס ולא לגבוה והילכך
השוחט עולת נדבה לוקה ולעולם כצ"ה נמי אחיא.

תו קשה במאי דקאמר בחר הכי מתקיף לה ר"י ופירש"י ז"ל
אהך אתקפתא דרבה תיקן רבינו הלשון אכל לא הענין
דסוף סוף כיון דרבה אתקפת' ידיה היינו עלי' דרי"צא דעבי
למימר דמתני' לא אחייא אלא כצ"ש דוקא ומתקיף לה רבה
ממאי דילמ' צ"ה היא ופלוגתיהו צעירו' הוואה. נמא השתא
דכי אחא ר"י להכריח דלאו צעירו' הוואה פליגי הרי הוא בא
לתרץ קו' רבא ולהעמיד דברי ר"י בר אבדימי ואם כן הכי
הו"ל א"ל ר"י אם כן ליפליגו באצנים ומדלא מפלגי באצנים
ש"מ כו' כלומר ומתניתא צ"ש היא כריצ"א דהשתא דקאמר
צ"ה מתקיף לה ר"י משמע דלא אחא אלא להק' על אתקפתא
דרבא אכל לא להעמי' דברי ריב"א ולפי הנראה מהמשך העת
הסוגיא הא צהא תליא דכיון דמכריח דהוואה שלא לזורך
פליגי ממילא לא מתקומי' כצ"ה דהא אית להו מתוך.

תו קשה דמאי עביד ר"י לקרא דרבא דלא תוואו כו' ציוס
השבת ומאי דפירש"י דירמ' היה מוהיר' על השבת
החמו' והלואי ישמעו דוח' גדול דמ"מ לא הו"ל להנציח לתת
מקום לטעות באזהרתו דמשמע בשבת אין צי"ט לא כ"ש דל'
ציוס השבת שם יתור נפיש הוא דבשבת קאי כוליה עניינא
ומשמע ודאי דלדיוק' אחא להחיר י"ט ומאי דריש ר"י ביה אי
להחיר לזורך א"נ הא שרי מאשר יאכל לכ"נ כדאמרן ואי לשלל
לזורך הא ממילא שרי כמו שאר מלאכות של אוכל נפש.

ובלע"ד דריצ"א דייק דיוקא דקרא אליצא דצ"ה כדלעיל
דמדלא כתיב לאכול לכ"נ אלא אשר יאכל ש"מ
דכונת הכתוב דכלל המלאכות מחלקות לב' חלקות וכדאמרן
והחלוקה האחת היא שהחירה התורה צין לזורך צין שלא לזורך
והחלוקה האחרת אסרה תורה אפי' עושה לזורך אכילה. א"כ
ע"כ הך מלאכה דהוואה דשקולה היא ולא הוואה הכתוב
מהכלל למימר מחיתתה שרייא דהיינו כשמוציא לזורך א"נ
ומחיתתה אסירא א"כ ממילא אית לך למשדייה בחר חד מהנהו
תרי סוגי הנזכרי' בתורה וע"כ או תשרייא לגמרי או תסרי
לגמרי וכיון שכן לצ"ש ממ"נ אי שדו להוואה בחר שחיטה
וכיוצא אפי' שלא לזורך הו"ל למשרי וכצ"ה ואי אינהו שדו לה
להחמיר בחר כתיבה וכדומה אפי' לזורך א"נ הו"ל למימר
ומאי אירייא קטן ולולב דנקטי אפי' אוכלין הו"ל אין מוציאין.
אלא מוכרח דצ"ש בפירושא דקרא פליגי ולא דייקי הו"ל דיוקא
כצ"ה אלא אינהו סברי דכל המלאכות כולן בחדא מחתא

צ"ש אלא דהוואה אכל שחטה הוואה לשחיטה עכ"פ אחיא
דלא כהלכתא דהיינו דלא כצ"ה.

ולקושיא השנייה נראה לי דודאי יש לנו לדרוש קרא ללאו או
לחלק דכל היכא דאנו יכולים לאוקמי לדרשא
דקרא לגופיה מוקמינן ולא לדיוקא וא"כ ראוי לומר דאחי קרא
לאשמועינן דין בשבת שהזכר בפירוש ולא שידיענו הכתוב
ציו"ט שלא הזכר בו אלא מדיוקא וא"כ ע"כ ללאו אחא או
לחלק דהאי לחודיה אי אפשר לומר דאחא דא"כ ישחוק מציוס
השבת.

ולקושיא השלישית י"ל דודאי דהוואה כד נפקא לן מקרא
דלא תוואו משא מצחיקס ציוס השבת לא אמרינן
טעם מתוך שהרי החיר שם הכתוב הוואה ציו"ט אפילו שלא
לזורך שהרי משא שלא לזורך הוא וקאמר קרא דציו"ט שרי
ודייקין משא דאסור בשבת דהכי משמע דיוקא א"כ אין לומר
מתוך אכל דהצעה דנפקא לן מלא תצערו אמרינן תפסת
מועט תפסת ואמרינן הא ציו"ט שרי אוכל נפש לצד אכל שלא
לזורך אסור לכך אינטיך טעמא דמתוך.

ולקושיא רביעית י"ל דהוואה לא דרשינן ציוס השבת
למעוטי יו"ט משום דעיקר הוואה היא מועצירו
קול במחנה כמ"ש שם רש"י ז"ל, ולשאר הקושיות ז"ע.

ועיין עוד פני יהושע מ"ש ליישב דברי הרמב"ם.

*

ובשיטת הרמב"ם דלא אמרינן מתוך רק על מלאכת הוואה
והצעה, כתב הערוה"ש (תצה, טו) ד"ל צטעמו,
מדלא מצינו בגמ' סברא זו דמתוך אלא בשני מלאכות אלו
וסברא גדולה יש לחלקם מכל המלאכות לענין יו"ט משום דגם
בשבת אף שנגללו בכלל לא תעשה מלאכה מ"מ יש עליהם
מקראות צפ"ע דהוואה ילפינן בשבת ריש הזורק מויזו משה
ועצירו קול במחנה וכמ"ש התוס' ריש שבת (ב. ד"ה יציאות)
דמשום דהוואה מלאכה גרועה היא לפיכך אם לא היה על זה
מקרא מיוחד לא הוה כיינן ליה בכלל דמלאכות ע"ש
ובהצעה יש קרא דלא תצערו ואע"ג דמהך קרא ילפי תנאי
אם הצעה ללאו יאח או לחלק יאח מ"מ סוף סוף יש עליו
מקרא צפ"ע דמשמע דיוקא ציוס השבת ועוד דכי היכי דלמאן
דס"ל דהצעה ללאו יאח ודאי אין ציו"ט אסור הצעה כיון
שאינה בכלליות כל העושה מלאכה ציוס השבת מות יומת ועוד
דהא מלאכה שצבת בסקילה הוי ציו"ט בלאו וא"כ הצעה
שהיא בשבת בלאו הוי ציו"ט בלא כלום ולכן גם מאן דס"ל
לחלק אינה בכלל מלאכות דהא בזה לא נחלקו. ע"כ. עיי"ש
עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מכתם לדוד (חלק א"ח סימן יט)
שהאריך בסוגיין, והביא דברי הגמרא, וכתב: ואיכא
למידק זה טוב' חדא מנ"ל לר"י בר אבדימי בפשיטות דצ"ש
היא דכי היכי דלית להו מתוך דהוואה ה"נ לית להו מתוך
בשחיטה דילמא לא היא וטעמא רבה איכא דדוקא דהוואה

ובזה נתבארה כוונת ה"ה בדברי הרמב"ם וחיליה דמר דדייק
 בל' רבינו צמ"ש ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה
 מותר כגון שחיטה כו' וכל שאין צורך אכילה אסור כגון
 כתיבה כו' ואם כוננו ז"ל דלא שרי אלא כשעושה לצורך אכילה
 לא הול"ל כל שיש בהם או שאין בהן אלא הוה ליה למימר כל
 שעושה לצורך אכילה מותר וכל שאינו עושה לצורך אכילה
 אסור. ועוד אמאי הסביר ניהלן במלאכות האסורות כגון כתיבה
 כו' עדיפא מינה ורבותא הול"ל דאפי' שחיטה אסורה אם אינו
 לצורך אכילה כגון ששוחט נבלה וכיוצא א"ו קושטא הכי דבהא
 לא אסיר מן התורה דאמרין מתוך ועיקר ההיתר או האיסור
 תלוי באיכות המלאכה מן התורה ומ"ש רבינו כל מלאכה
 שחייבין כו' מלתא פסיקת' נקט ותנא והדר מפ' דכוננו בריש'
 כך היא אם עשה אותה צי"ט ואותה מלאכה היא שלא לצורך
 אכילה לוקה אפי' עשאה אדעתא דלאכילה ואסיפא דמילתיה
 סמיך. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. כתבו התוס', וה"ה דהוה מצי למימר ר"ע היא
 וכו' דסבירא להו הכי בהדיא טפי, עכ"ל. לכאורה
 כוונתם להא דאמרין בריש פסחים (ה' ע"א) אהא דקאמר ר"ע
 תשביחו מערב יו"ט או אינו אלא צי"ט וכו' מצינו להבערה
 שהיא אב מלאכה ודייקין התם ש"מ מדר"ע תלת וחדא
 מינייהו דלא אמרינן מתוך שהותרה הבערה וכו', ועל זה כתבו
 כאן דמ"מ ניחא ליה למימר דצ"ש הוא דאית להו בהדיא טפי.
 והקש"ה הפני יהושע, דאדרבא לר"ע מוכח בהדיא ממקרא
 מלא דלא אמרינן מתוך דהא שמעינן ליה בפרק אלו
 קשרים (שבת קי"ד ע"א) דאמר עולת שבת בשבתו לימד על עולת
 שבת שקריבין צי"ט ואי ס"ד דאמרין מתוך אמאי איצטרך
 קרא לחלצי שבת אטו מי גרע משלא לצורך.
 ביחוד מצינן למימר דמהא ליכא למשמע מיניה דלעולם ר"ע
 כצ"ה ס"ל דאמרין מתוך וקרא דעולת שבת לאו
 אגופיה איצטרך דחלצי שבת קריבין צי"ט אלא למידק מיניה
 דנדרים ונדבות אין קריבין צי"ט כדמסקין פרק אלו קשרים.
 וכו'.

שוב כתב הפני, אלא שיש לדקדק להיפך מאי פסיקא להו
 לתוס' דכו"ע ס"ל דלא אמרינן מתוך מההיא דפסחים
 דלמה שכתבו התוספות לקמן בסמוך דאף למאן דאית ליה
 מתוך היינו דוקא להחיר דבר שאינו לצורך אוכל נפש אבל מ"מ
 הוא לצורך היום כמו עולת ראייה או שאר דברים כיוצא בו אבל
 דבר שאינו לצורך היום כלל לכו"ע אסור כמו שהביא הרא"ש
 [סי' י"ח] ראייה לדבריהם משריפת קדשים דאסור וא"כ מצינן
 למימר דהא דדייקין בפסחים דלר"ע לא אמרינן מתוך היינו
 בדבר שאינו לצורך כלל כמו חמץ שיכול לעשותו מערב יו"ט
 ואם כן אינו צורך היום כלל אלא לצורך המזוה והו"ל כמו
 שריפת קדשים ומילה שלא בזמנו דאע"ג דאית ציה כרת אפי"ה
 לא דחי יו"ט מהאי טעמא גופא ואם כן חמץ בפסח נמי
 דכוותיה. וכו'.

*

מחמינהו קרא וכלל בהן דלצורך א"י שרו כלהו ושלא לצורך
 כלהו אסירי. וה"ט דאין מוסיאין קטן משא"כ אוכלין דשרו
 ופליגי בחדא מלאכה וה"ה לכלהו.

וה"א דפליגי בהוצאה טפי ממלאכה אחרינא י"ל לרבותא
 דתרווייהו לצ"ש דאפי' הוצאה דמלאכה גרועה היא
 כדחזי' בשבת לא שריא שלא לצורך ולצ"ה דאפי' הוצאה שאין
 רובה ועיקרה לאכילה אפי"ה אמרי' בה מתוך והילכך מוקי
 למתניתא כצ"ש. ולא ניחא ליה לאוקמה כצ"ה דסביר דכיון
 דאית להו מתוך אפי' תימא דדרשי לכס ולא לגבוה מ"מ אין
 כאן מלקות דהו"ל לאו הוצא מכלל עשה ואין לוקין עליו
 ומתניתא קמיי לוקה הילכך לא מתוקמא ליה אלא כצ"ש. ורבה
 אתקין עליה דכיון דההוא דיוקא דקרא לאו מוכרח הוא דהא
 לדידיה נמי צ"ש לא דרשי ליה הכי א"כ דילמא דכ"ע נמי לא
 דרשי ליה וליכא מתוך כלל אפי' לצ"ה ומתנית' ד"ה היא
 ופלוגתיה' בעיקר הוצאה דלצ"ה ליכא איסור במלאכה הוצאה
 צי"ט כלל וכמשמעותיה דקרא דירמיה. ור"י לא אחא אלא
 לעקור הס"ד דרבה ולמימר ליה לא מצית למימר דטעמא
 דצ"ה משום דליכא הוצאה צי"ט כלל דא"כ ליפלגו בצבנים
 ומדלא פליגי בצבנים ש"מ במתוך פליגי וממילא אתקפתא
 דידך עליה דריצ"א לאו אתקפתא היא.

אל"א דמ"מ לא קיימא מלתיה דריצ"א דלעולם מתניתא
 שפיר מתוקמ' אפי' כצ"ה דאע"ג דאית להו מתוך
 עכ"ו לקי השוחט עול' נדבה מכא לכס דאע"ג דהו"ל לאו הוצא
 מכלל עשה אית לן למי' הואיל וההדריה אהדריה לאי' קמא
 וכמ"ש התו' שם ורמזה לנו ג"כ מאור עינינו רש"י ז"ל צמ"ש
 לעיל לוקה משום לא תעשה כל מלאכה ולא קאמר משום לכס
 ולא לגבוה וכמ"ש בגמ' פ"ב אליבא דמ"ד נדרים ונדבות אין
 קריבין צי"ט משו' דקשיא ליה דס"ס לא לקי והילכך מיייתי
 עיקר הלאו דל"ת כל מלאכה כלומר דהואיל וההדריה אהדריה
 לקציע' קמא והשתא לפי המסקנא אליבא דר"י מתוקם קרא
 דלא תוסיאו כו' ציוס השבת לשרוי צי"ט אפי' הוצאה לצורך
 נכרים וכיוצא דאי לאו קרא הויה כמו שחיטה וכיוצא דאף ע"ג
 דאמרין בהו מתוך מ"מ לכותים כו' אסיר מקרא דלכס אהני
 קרא יחירא דגבי הוצאה דלא צריך להחיר אף לגוים ורבותא
 שמעתתא כמ"ש ה"ה לדעת רבינו דהוצאה שריא מן התורה
 לגמרי כלומר טפי משחיטה ובישול דהנהו לנכרי מיהא אסירי
 והוצאה שריא.

או"ח מלאכת הבערה אי לאו דאחא קרא דלא תבערו כו'
 ציוס השבת הויה אסירא אפילו לצורך אוכל נפש
 דהואיל ואינה במאכל עצמו טפי אי' למשדייה מכא הסבירא
 בתר כתיבה וחברותיה אחא קרא ושרייה ולמימר שאף היא
 חשיבא כשחיטה ובישול וממיל' שגם היא כמוהם דאמר' בה
 מתוך ומ"מ לצורך גוי' וכיוצ' איהי נמי אימעטי' מלכ' וה"ט
 דאיסור' שריפ' קדשי' צי"ט אבל שלא לצור' שריי' וה"ט דבסור'
 הנו' גבי מבשל ג"ה צי"ט א"ל רי"ח לתנא הבערה ובישול
 אינה מש' ואח"ל ש' צ"ש היא כו' דאף ע"ג דאסור באכילה
 לא יהא אלא שלא לצורך הא ודאי לא לקי לצ"ה דאמר' מתוך.

נזבע לזכא ד' מתוך שהותרה לזורך אכילה דהא לזורך אין נביעה באוכלין כלל ולפמ"ש נחא דאי כז"ה דאמרי מתוך א"כ לא נשאר רק מלאכת נזבע לצד דלגבי איסור נטילת נשמה שפיר איכא מתוך א"כ שז הדק"ל דנימא עדל"ת

וי"ל עוד בסגנון הנ"ל גם ע"פ דברי הפ"י שהקשה דלמא מייחב משום מפרק דבקדשים צריך לדם וחייב משא"כ בחולין וליכא למימר מתוך ולפמ"ש י"ל דבאמת מה"ט חייב משום דאיכא ד' איסורים ואין העשה דוחה אבל אי נימא מתוך שז תיקשי דנימא עדל"ת.

ובזה מיושב קו' הישוע"ק סי' תצ"ה דהא דאמרי דש"ס דלמ"ד נדרים ונדבות קרבים צו"ט קרא דלא עולת חול קאי צו"כ דהא י"ל דקאי צו"ט בהקטרה דל"ש מתוך דאיכא משום מעבד במליחה ולפמ"ש נחא דכבר כ' הכ"מ פ"ג משחיטה הי"ט דהיכא דהל"ת ועשה אין באים ביחד העשה דוחה כל א' לצדה א"כ בהקטרה שפיר העשה דוחה את האיסור דמעבד וצפרט דהא גבי איסור הצברה אמרי' מתוך.

והנהגה התוס' מירצו על קושיהם הנ"ל דלימא ר"ע הוא דניחא ל' למינקט צ"ש דס"ל הכי בהדיא ותמה הנל"ת דגם בדברי ר"ע הוא כמפורש להדיא. ונראה ליישב דהנה כבר הקשה הרא"ש מלוניל דהא דדייק הש"ס מדר"ע דדייק דתשביחו מעיו"ט שהרי אמרה תורה לא תצטרו אש ובע"כ דלא ס"ל מתוך דלמא אית ל' מתוך אלא דיליף דין ציעור חמץ מנותר וכמו שאין שורפין קדשים צו"ט כן ה"נ בחמץ וגם רו"מ הביאו.

אולם נראה עפמ"ש תוס' יצמות (דף ה' ע"ב) ד"ה כולה וכו' וא"ת אדילפינן מכלאים צניצית דדמי גיליף משרפת קדשים דלא דמי וכו' וי"ל דשא"ה דלא בטלה מצותו בך דיכול לשרפו אחר יו"ט וכו' ומיהו קשה לקמן גבי שרפת בת כהן קאמר או אינו אלא בשבת דהוי גמרי' מכלאים צניצית דלידמי אי לאו לא תצטרו וכו' וי"ל דהתם נימא א"א להמתין שיש לדון מיד ולשרוף שלא יענו הדין וכו' ע"ש ומבואר דהיכא דאיכא מצוה שלא לשהות לא דמי לש"ק א"כ א"ש דודאי חמץ לא דמי לנותר דשאני נותר שאפשר לשרוף אחר יו"ט אבל בחמץ א"א להשהות לאחר יו"ט שהרי עובר צו"כ בכל רגע אך דלפמ"ש התוס' בפסחים (דף כ"ט) דהמשהה חמץ ע"מ לצטרו אינו עובר דלאו דצ"י הוי גל"ע א"כ ה"נ יוכל לשהות.

אבל ז"א דכל טעמא דהתוס' משום דלאו הנל"ע אין לוקין עליו וצמכות (דף ד' ע"ב) אחד גירסא סובר ר"ע דלאו הנל"ע לוקין עליו א"כ לר"ע לשיטתו שפיר דייק דבע"כ ל"ל מתוך דליכא למימר דטעמא משום דילפי' מנותר דשאני נותר דאפשר לשרפו אחר יו"ט משא"כ בחמץ עובר בכל רגע א"כ כיון דאיכא ד' גירסאות בזה שז אין הדבר מפורש עכ"פ לכן אמר צ"ש הוא וא"ש דברי התוס'.

ובעיקר קו' התוס' י"ל עוד דכבר הקשו אמאי לוקה נימא הואיל ואי בעי מיתשיל ותי' דא"כ יהי' חולין שנשחטו בעורה. וע' בזמ"ח מנחה רנ"ח. א"כ הרי ר"ע סובר

גמ'. שם. ידוע קו' התוס', הרי ר"ע ג"כ ל"ל מתוך, ואמאי לא לוקי בהרייתא דהשוחט עולת נדבה צו"ט לוקה כר"ע. וכבר נאמרו ונשנו ע"ז חירויים רבים במפרשים ובספרי האחרונים.

ואני אמרתי בפשוט, עפימ"ש הנועם מגדים (פ' אמור) דר"ע ס"ל כשיטת הריצ"א בתוס' חולין (קמא ע"א) דאע"ג דאין עשה דוחה לתו"ע, מ"מ הל"ת עכ"פ נדחה ולא לקי, ור"י חולק עליו בזה, עיי"ש באורך. וא"כ לפימ"ש בר"ה (ו' ע"א) דעבר על הקרבן רגל אחד עובר בעשה, א"כ הרי לשיטת ר"ע עשה דובחתם שמה, דוחה ל"ת דיו"ט, ואף דיו"ט עשה ולא תעשה מ"מ הלא לשיטת ר"ע דס"ל כדעת הריצ"א לא לקי בזה, וא"כ א"ש דלא הי"ל למימר דאחיא כר"ע, דלר"ע לשיטתו לא לקי בזה, וצריחא דתניא לוקה ע"כ אחיא כז"ש, ו"פ.

והנני להעתיק דברי הגאון מצרעזאן בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן קו) וז"ל: ומה שהציא קו' התוס' אמאי לא אמר דכר"ע הוא דס"ל דלא אמרי' מתוך וגם קו' התוס' אמאי לא נקט שלמי נדבה. נראה ליישב דכבר הקשה בשו"ת בשמים ראש סי' ס"ח לשי' ריצ"א דגם דאיכא עשה ולא תעשה מ"מ הל"ת נדחה מפני העשה ונשאר רק עשה א"כ אמאי לוקה בשוחט עולת נדבה נימא עשה דוחה לא תעשה.

ונראה דנודע מהש"ס דנזיר (דף מ"ח) ותוס' דלדידן דקיי"ל כר"ע אין עשה דוחה ד' ל"ת והנה בשבת (דף ע"ה) השוחט משום מאי מחייב משום נטילת נשמה רב אמר אף משום נזבע ובתשו' ח"צ סי' צ"צ ביאר טעם הרמב"ם שלא פסק כן משום דאין נביעה באוכלין ונודע מ"ש הרשב"א מנחות (דף כ"א) ומל"מ פ"א משבת ופ"א מתו"מ דאמורין שהם כליל לגבוה אינם בכלל אוכלין ויש בהם במליחה משום עיבוד ע"ש א"כ הכא בעולה שהיא כליל שז איכא נמי משום נזבע א"כ איכא ד' מלאכות בשחיטה ואין העשה דוחה לכן לוקה.

אך לכאורה יש לדון דהא בש"ס דשבת שם קאמר אימא מלחא דלא ליחסי עלואי דניחא ל' צניצית דשז בית השחיטה דליתי אינשי וליצטו ומבואר בתו"ש סי' ש"כ בשם אור יקרות משום דאל"כ הו"ל משאל"ג ע"ש, א"כ הכא בקדשים דלגבוה הרי ל"ש ד"ז וליכא משום נזבע וא"כ הדק"ל אבל י"ל דהכא אזיל למ"ד דמשאל"ג חייב וא"כ א"ש דהתינת בעולת נדבה אבל בשלמים שאינם כליל לגבוה שז ליכא משום נזבע דאין נביעה באוכלין א"כ הדק"ל דנימא עדל"ת לכן נקט רק עולת נדבה והנה במהרש"א צ"ב (דף קי"ט) כתב דר"ע דאמר דמקושש ה' משום דל"ש נמכין שידעו שגם במדבר המחלל חייב מיתה והוי משאל"ג ופטור אלא שהעדים לא ידעו מזה וחייבוהו צו"כ ע"ש א"כ מיושב קו' התוס' דנימא ר"ע הוא ולפמ"ש נחא דלר"ע לשיטתו הדק"ל דנימא עדל"ת.

ובזה מיושב קו' הישוע"ק סי' שט"ז סק"ו לשי' הח"צ הנ"ל דלמא אחיא כז"ה דאמרי' מתוך אלא דחייב משום

דאי טעם כעיקר ל"ד בשאר אי י"ל דהוי מתקן דגיד לצדו מותר לצ"ג אע"ג דהוי צישול דאזר מן החי הא טעם כעיקר ל"ד וא"כ מיושב שפיר דלא אפשר לומר ה"מ ר"ע דס"ל טכ"ע דאורייתא עיי"ש בפסחים והוה מקלקל דגם לצ"ג אסור. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת חזון נחום (ח"ב סי' מז) הביא קושי' שהקשה לו חכ"א, לשיטת רש"י ז"ל יצמות ל"ג (ע"א ד"ה מיגר) דבשבת אסור לזר לשחוט קרבן צבור, דלא הותרה כי אם לכהנים, ועיין שער המלך (ה' עבודת יוה"כ) וצ"ב מאיר יצמות שם, א"כ תיקשי במש"כ כאן רש"י וכו': דאילו חובת היום רחמנא שריא, והרי לרש"י לשיטתו י"ל בעולת חובה ושחט זר דלוקה, כיון דלא אמרינן מתוך לא אשתרי אלא לכהנים.

ובחזון נחום הנ"ל הביא בשם השואל ליישב, לפי מ"ש צ"ב מאיר להטעים פירש"י דיצמות הנ"ל משום דלא הותרה שבת אלא לכהנים שיכולים לגמור כל העבודה, ולא לזר, ואם כן ממילא צ"ב טוב שפיר הותרה גם לזר, שיכול לגמור כל העבודה למ"ד העברה ללא יאחז, לשיטת הריב"א פסחים ה' (ע"ב תוד"ה לחלק) ליכא איסור העברה כלל צ"ב טוב.

ובת"ב על זה בחזון נחום: והוא נכון לכאורה. אבל הרי אנו קיי"ל דהעברה לחלק יאחז, מה גם דהכא אזיל לצ"ש דס"ל לחלק יאחז כמו שהבאת בעמך מסוגיא דביצה שם בסמוך דקאמר העברה וצישול אינה משנה ואח"ל משנה צ"ב שמיא היא כו'. ועיי"ש עוד.

ובבבלי חמדה (פ' ויקרא) הקשה ג"כ כקושי' הנ"ל בדברי רש"י כאן עפ"י יסודו של רש"י יצמות הנ"ל ע"ש, וכתב בכל"ח ליישב, די"ל דרש"י ז"ל לשיטתו דס"ל דכלל הוא דכל שחיטת קדשים צריך צעלים דוקא, והא דכשירה צהן הוא מטעם דשלוחו של אדם כמותו, וא"כ א"ש דברי רש"י ז"ל בעולת חובת היום רחמנא שרי, היינו כיון דאמרה תורה דחייב להביא קרבן ראוי צ"ב טוב, ע"כ דמותר לו לשחוט ג"כ, דאל"כ איך יכול להביא, ואי דיעשה הכהן לשלית, הא כל מילתא דאיהו לא מצי עבד, שלית לא מצי שוי, וא"כ ע"כ התיירה התורה"ק שחיטה צוריס ג"כ, ואינו דוחה לשבת כיון דליכא בשבת אלא קרבן ציבור שפיר י"ל דלא אשתרי אלא לכהנים, משא"כ צ"ב טוב שפיר מוכרח דגם לזרים הותרה שחיטה, וע"ש עוד מש"כ בזה.

ובשו"ת חדות יעקב (מהדו"ת סי' נ"ו) בתשובה אל הגאון הכלי חמדה מחיחס ג"כ לקושי' זו וכתב: פשוט י"ל צ"ב טוב אמרינן עדל"ת, ונשאר רק עשה ואינו לוקה להריב"א (בתוס' סוף חולין). גם י"ל דמה שאסרו לזר, כיון שכהן מוכרח לחלל בעבודה מוטב שיחלל הוא גם בשחיטה ולא זר שא"ל לו לגמור כלו. ולפי"ז י"ל צ"ב טוב למ"ד העברה לאו יאחז, ושרי להריב"א פסחים דף ה' צ"ב טוב, וא"כ לא יחלל הכהן אח"כ כלל, ורק החילול בשחיטה, ואין חילוק בין זר לכהן, וי"ל דברייתא כר"י דהעברה לאו יאחז. וכו' ע"כ.

*

חולין בעורה לאו דאורייתא כמ"ש האו"ח פסחים (דף כ"א) לכן לא מצי לאוקמי כר"ע והנה כבר הבאתי בשם הפ"י שהקשה דגם לצ"ה דא"ל מתוך יתחייב משום מפרק כיון דבקדשים צריך לדם וזהו ל"ש לומר מתוך דבחולין הא א"ס לדם וליכא משום מפרק ונראה דהא מצואר צוצחים (דף ל"ב) ויצמות (דף יד) רובן ט"מ ונעשו צ"ב הו"ל והותרו לטומאתן הותרו לזיבתן ופליגי אצ"י ורבא אם דוקא היכא שהותרה אמרי' הו"ל ואשתרי ולרבא דוקא היכא שהוא דחוי' אמרי' הו"ל ואידחי אידחי משא"כ היכי דאשתרי לגמרי להא אשתרי ולהא לא אשתרי וא"כ הרי התוס' כתבו דגם לצ"ה איכא בעולת נדבה משום לכם ולא לגבוה אלא דאינו לוקה א"כ כיון דעכ"פ איכא עשה דלכם ולא לגבוה הו"ל רק דחוי'.

וביושב קושי' הפ"י דהכא דאידחי איסור דנטילת נשמה משום מתוך אידחי נמי איסור דמפרק אע"ג דליכא צ"ב מתוך דהו"ל ואידחי.

ובזה מיושב קו' התוס' ביצה (דף י"ט ע"א) למ"ל לצ"ה גצי עולת רא"י קרא דלד' תיפוק ל' דשרי משום מתוך והיינו משום דגצי עולת רא"י שזמנה צ"ט ליכא משום לכם ולא לגבוה וע"ש במהרש"א וישוע"ק סי' תצ"ה בכוונתם וע"ש צ"י ומיס עמוקים בזה ולפמ"ש ניחא דאדרבא כיון דליכא בזה משום לכם ולא לגבוה א"כ אי אמרי' מתוך הו"ל היתר גמור ולא דחוי' ול"ש לומר הו"ל ואשתרי וש"ב הו"ל סד"א דאסור משום מפרק דליכא צ"ב משום מתוך כקו' הפ"י לכן אכטריך קרא דלד' להחיר וא"ש ודו"ק. ע"כ.

ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן צו) כתב ליישב קו' התוס', וז"ל: ובתחילה אקדים קושי' הנל"ח אמאי לא אמר המקטיר לוקה, והנה הק' הישועות יעקב אמאי לא נימא עשה דוחה ל"ת, אלא דיש לומר עפ"י הידוע בסוגי' דרוב דשחיטה ל"ה אלא מטעם רוב ומצואר צ"ב עיר דוד דמנ"ה דהוא מטעם רוב אינו דוחה ל"ת, וא"כ הא תינה שחיטה אבל הקטרה כיון שהחוקנו מתחילה דכשרה הו"ל מנ"ה כעין סברא שכ' הש"ס שם (חולין דף פ"ה) צודאי דוחה הל"ת ואינו לוקה, הא תינה לצ"ש דס"ל צ"ב כתובים הבאים כא' מלמדיו ואז עדל"ת, עיי' במלה"ר אות עדל"ת סי' י"ט אבל לר"ע דס"ל דאין מלמדיו (עיי' פסחים מ"ה) ממ"י אפשר למיתני המקטיר ואין עדל"ת דיו"ט אלא ע"כ דלא כר"ע.

והא ניחא בתחילי' הסוגי' אבל גצי מצשל צ"ט דאמר ר"י ה"מ צ"ש קשה אמאי לא אמר ה"מ ר"ע וי"ל עפ"י"מ דכ' המנ"ח (מ' רצ"ח) דלכאורה קשה אמאי חייב אצישול הא הו"ל מקלקל דבשר בחלב נאסר בהנאה ותי' דנ"מ לכן נח, אלא לפ"מ שכ' הפמ"ג בציבת גומא אי חלב טרפה מותר לצ"ג דלישראל גלי קרא ולא לצ"ג אלא מטעם מי איכא מידי וכו' שרי אבל דטרפה דל"ש מי איכא מהו, הן אמת שהח"ס החליט בפשטות דחלב מותר מאח"ע"ה דהאכיל חלב אבל לפי מש"כ המפורשים דקודם מ"מ דין ישראל להם אין רא"י כמ"ש באו"ח בפתחה לקידושין, וא"כ י"ל דגם גצי צ"ב הו"ל כן דל"ש מי איכא מידי וא"כ אכתי ק' דהוי מקלקל דגם לצ"ג אסור, אלא

גמ'. השוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה. פרש"י דאילו חובת היום רחמנא שרי. והקשו בתוס', הא אליבא דבית שמאי קיימין דאמרי שוחטין שלמים ביום טוב אבל לא עולות. ועיין פני יהושע ביאור קו' התוס' ותירוטם.

ובש"ת אבני נזר (א"ח סימן תד) כתב לתרץ, דעולת ראוי לא פסיקא לי לתנא. דבשמיני עזרת מותר להקריב עולת ראוי דחובת היום שהוא קרבן הקדוש לו זמן דוחה יום טוב. כיון דרגל בפני עצמו הוא. כמו פסח שני. כמו שכתבו הרמב"ן והריטב"א פרק לולב וערבה עיין שם. ועל כן כמו פסח שני שדוחה שבת. אף דאי מיקלע שני בשבת על כורחך חל ראשון בחול. ונמנא שהי' אפשר להקריב בראשון בחול ואף על פי כן דוחה. ואם תאמר דהתם הטעם משום שהי' טמא בראשון ולא הי' אפשר לעשות. אם כן גם בשמיני. כשלא הי' יכול להקריב בסוכות דמציא בשמיני. כיון דרגל בפני עצמו הוא. כמו שכתב הריטב"א. ידחה. אך באמת נראה בפסח שני שדוחה שבת אפי' היד בראשון. דסוף סוף פסח שני שהוא דבר בפני עצמו. וזה לא הי' יכול לעשות בחול. וכמו כן בעולת ראוי בשמיני.

אך קשה דאם כן לדין דקיימא לן כבית הלל ידחה שמיני את השבת כמו פסח שני. שהרי מה שאין חגיגה וראוי דוחין שבת הוא משום שיש לו תשלומין. כמו שכתבו רש"י ורמב"ם. ושמיני אין תשלומין. [גם לא חשיב אפשר לעשות מאתמול כמו פסח שני ולא חשיב אפשר כיון דרגל בפני עצמו הוא כנ"ל].

וגר"א ליישב דהנה לכאורה יש להבין כיון דשמיני טפל דחג הסוכות [כדאיתא ריש יומא מי איכא מידי דעיקר רגל לא בעי פרישה וטפל ידי' בעי פרישה. וקאי על שמיני עזרת עיין שם] ואי אפשר דשמיני ידחה שבת ויום טוב. כיון דיום טוב ראשון לא דחי שלא יהא טפל חמור מן העיקר כדאיתא בזבחים (דף מ"ח ע"ב מט ע"א) עיין שם. אך זה אינו. דמה שאינו דוחה ביום טוב ראשון לאו משום קולא דיום טוב ראשון רק משום דיש לו תשלומין ויכול להקריב בחול. אך יש לומר על פי מה דאיתא בזבחים (דף מ"ח ע"ב) דלמד חשיב טפל ומלמד עיקר עיין שם. וכיון דהקרבנות ראוי וחגיגה בשמיני משביעי של פסח ילפינן לה. וכיון דשביעי של פסח דעיקר. אינו דוחה. כל שכן שמיני של פסח אינו דוחה הוא משום דתשלומין דראשון ואינו קרבן שומנו קדוש בשבת. ולא משום קולא דקרבן הוא.

אך נראה דאפילו הי' לו זמן קדוש בשבת כיון דלאו חובת שעת'. רק תשלומין דראשון. לא דחי דחובת שעת' חמור טפי. אבל חובת אתמול אינו דוחה שבת. אבל יום טוב דוחה. ועל כן לבית שמאי דוחה ראוי בשמיני את יו"ט.

ובנא אמינא לה. דאיתא בשבת (דף קי"ד ע"א) דחלבי שבת קרבין ביום טוב אבל לא ביום הכיפורים ולא של יום הכיפורים בשבת. ואי אמרת דטעם דאין חלבי שבת קרבין ביום הכיפורים. וגם לא להיפוך. משום דהי' אפשר להקריבו בלא איסור יום הכיפורים או שבת של עכשיו. דהא שבת ויום

הכיפורים קדושה אחת הוא. ומטעם זה יותר הי' ראוי שלא להקריב של שבת ביום טוב. והי' ראוי לאוקמי קרא דשבת בשבתו לשבת ביום הכיפורים ולא לשבת ביום טוב. אלא ודאי היינו טעמא משום דכשחקריב האימורים כלילה. חובת היום שזרקו בו הדם הוא. ועיקר זמנו ביום. דמהאי טעמא מותר להקריב אברים ופדרים בשבת ביום משום חביבה מלוא בשעתא [ועיין ברש"י שבת (דף קל"ג ע"א) ד"ה שאין תלמוד לומר] וכיון דלאו חובת שעת' אינו דוחה שבת [דקיל כדאיתא ריש פרק תפלת השחר דחובת שעת' קודם ובסוכה דף נ"ו ע"א] ומכל מקום גלי קרא חלבי שבת קרבין ביום טוב. דאם יום טוב הוא דוחה אף שאינו חובת שעת'.

ועל כן שביעי של פסח הי' קרבן ראוי דוחה יום טוב אף דתשלומין דראשון ולאו חובת שעת'. רק משום שאין זמנו קדוש ביום טוב, ולא משום קולא. ושפיר שמיני של חג דוחה יום טוב. אבל שבת אינו דוחה שלא יהא טפל חמור מן העיקר. שביעי של פסח דאפילו הי' זמנו קדוש לא הי' דוחה כיון דלאו חובת שעת' וקיל. ותראה לומר דשמיני שהוא חובת היום. דרגל בפני עצמו הוא. חמור וידחה. על זה אמרינן שלא יהי' טפל חמור מן העיקר. כיון דמשביעי של פסח ילפינן לה. אי אפשר שיהי' חמור ממנה והוא קל כמו שביעי של פסח. ועל כן אינו דוחה שבת כמו חלבי יום הכיפורים שאין קרבין בשבת מחמת קלות הקרבן שאינו חובת שעת' כנ"ל. אבל יום טוב הוא דוחה. ואפי' לשיטת התוספות פסחים (דף ע"ו ע"ב) דהא דחגיגה וראוי אינו דוחה שבת. לאו משום שיש לו תשלומין. מכל מקום הא דאינו דוחה ראוי את יום טוב לבית שמאי משום דיש לו תשלומין הוא כדאיתא להדיא ביצה (דף כ' ע"א) ושמיני הא קדוש לו זמן מדדוחה.

*

גמ'. דאי בית הלל הא אמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך וכו'. עיין פני יהושע שהקשה מסוגיא דשמעתין לפי שיטת הרמב"ם ז"ל שכתב בהלכות שבת (פ"ה ה"ז) דחובל שיין משום מפרק, א"כ לפי"ז שיין בשחיטה שני מיני איסורין אחד משום נטילת נשמה ואחד משום מפרק, והא דלא מחייבין שוחט משום מפרק כדמוכח בחולין (מ' ע"א) דאמרינן השוחט חטאת בחון בשבת לעכו"ם חייב שלש חטאות ולא קתני ארבע היינו משום דחובל גופא לא מחייב משום מפרק אלא כשצריך לדם ליתן לכלבו דאל"כ הוה מקלקל, וא"כ בשוחט נהי דלענין נטילת נשמה מקרי מתקן שמוציאו מידי אבר מן החי אבל לענין איסור מפרק דהיינו הוצאת הדם ודאי לא שיין בשוחט דהו"ל מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופא שאינו צריך לדם, משא"כ בשחיטת קדשים ודאי צריך הוא דם זריקה וא"כ דלמא צ"ה מודו דלוקה (ואע"ג דהרמב"ם פוסק [פ"א מהל' שבת ה"ז] דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב מ"מ מצינו לאוקמי הך ברייתא דעולת נדבה כב"ה אליבא דר"ש) דלענין איסור מפרק לא שיין מחוץ שלא הותרה כלל לצורך דהא מפרק תולדה דדש היא והדישה גופא לא הותרה לצורך כדאיתא בירושלמי (ביצה פ"א ה"י).

משום מפרק לפי שיטת הרמב"ם דחולב חייב משום מפרק והא דלא מחייבין בשותף חטאת בחוך ד' התם היינו טעמא דאינו צריך לאותו דם והוי מלאכה שא"ל לגופיה אבל הכא צריך הדם לזרוק עיי"ש.

וגרמא לתוך דהנה הרשד"ם מקשה אמאי אמרינן השותף חטאת בשבת שחיתמו כשירה לימא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעבד אי עבד לא מהני ותי' הר"י מטרני דהיינו דוקא כגון באלמנה לבי"ג דאי אמרינן לא מהני לא עבד שום איסור משום דהקידושין לא חלו משא"כ הכא דאף אי אמרינן לא מהני מ"מ עבד איסור משום דכבר שחט. והא חתנה גבי שחיטת חולין בחוך דלא אף אי אמרינן לא מהני ג"כ עבד איסור שפיר נוכל לומר ס' הר"י מטרני, אבל הכא בשוגג' דידן דנימא דהאיסור הוא משום מפרק קשה קו' הנ"ל לימא אי עבד לא מהני וא"כ לא הוי הקרבן כשר ולפ"ו אינו צריך לדם והוי מלאכה שא"ל לגופיה ופטור. אבל זה אינו דאף אי אמרינן דלא הוי חייב משום מפרק הוי חייב משום נטילת נשמה.

אבל לכאורה קשה נימא מתוך אלא ע"כ צ"ל דמתוך צריך להיות צורך קצת (ואף אי אמרינן כסברת התוס' דבעולה גמי הוי צורך קצת ולא נוכל לומר ס' מתוך ושפיר [צ"ל: הוי צורך קצת משום שלא יאמרו שלחן שלך מלא] ושלחן רבך ריקם) אבל על זה אמרינן כל מילתא דאמר רחמנא לא תעבד וכו' א"כ לא הוי צורך קצת ולא נוכל לומר ס' מתוך ושפיר חייב משום נטילת נשמה והא חתנה לצ"ש דצריך להיות צורך קצת אבל לצ"ה אפי' שלא לצורך כלל ג"כ אמרינן מתוך ושפיר אינו חייב. ע"כ.

וזאת אשר השיב לו: ומה שכתב ביישוב קושית הפ"י בריש סוגיא דמתוך בינה י"ב ע"א שהקשה דילמא הברייתא אחי' אפי' כז"ה ומטעם מפרק דצריך לדם לזרוק, ועל זה רוצה לתרץ דנימא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעבד ונימא דהקרבן פסול ויהא א"ל לגופיה ופטור, וזה נכון לענ"ד אף שיקשה קצת דהאריך יתרון אביי הך דר' יוחנן בר אבדימי והא משמע בעירובין פ"ט ע"א דס"ל כמימרא דריב"א, ד"ל דזהו רבו דרב וג' ריב"א הוו כמו שכתבו התוס' יצמות ג' ע"א ד"ה דאמר ודדוכתי אחריני ומימרא של ריב"א האחרונה לא ס"ל אביי בכל מקום כדמוכח בסנהדרין ע"ו ע"א א"כ הי' יכול להיות דלא כאביי. אבל באמת לא מתורץ בסברה זו לצד דהא ע"כ חייב משום שחיטה ונטילת נשמה. ומה שרצה לומר דזוה אמרינן מתוך ואמרינן אי עבד לא מהני א"כ לא הוי צורך קצת, זה לא ניתן להאמר לענ"ד דאי עבד לא מהני שייך לומר לענין אי מהני המעשה או לא אבל זה אין להכחיש בשום פנים שיש לו לאדם צורך ורוצה שלא יהי' שולחן רבו ריקם ואין נאמר לא מהני הא בשעת השחיטה יש לו רצון וצורך ואף אי לא מהני לא הוה שלא לצורך דהא יש לו צורך לזה אף אי לא מהני. וגם מה שסיים דאפי' שלא לצורך כלל אמרינן מתוך הוא נגד דבור התוס' שם בד"ה ה"ג רש"י. וגם להחילוק שחלקו האחרונים עיין בח"מ סי' ר"ח ב"ט דהא דאי עבד לא מהני הוא דווקא אם המעשה בכל זמן איסור משא"כ אי הזמן גרם לא שייך כלל אי עבד לא מהני דהכא הזמן גרם.

ובתב לתוך די"ל דהא דממעטין בירושלמי מלאכות אוכל נפש קודם לישה היינו מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא היא כשיטת רוב הפוסקים, ולהפוסקים נמי דהוי מדאורייתא יש לומר דאינה סברי דהא דחולב חייב משום מפרק היינו משום תולדה דדש ואם כן מצינו דישה שהותרה ציו"ט דהא לכו"ע מותר לחלוב ציו"ט דלא שייך כה"ג מיעוטא דקודם טחינה.

אבל מ"מ קשיא, דלפי הסברה דלא שייך מתוך אלא במין אוכל נפש עצמו באותו דבר שהותר לצורך וא"כ לעולם אימא לך דשחיטת קדשים אסורה ציו"ט משום מפרק כיון שאין זו המלאכה במין אוכל נפש דהא לא מצינו שהותר בשום ענין דישה הדם.

לבך כתב הפנ"י, דנראה דלעולם אמרינן מתוך אפילו היכא שלא הותרה באותו ענין עצמו ואפ"ה לא תקשי ממה שכתב הרמב"ם דבונה ציו"ט חייב ולא אמרינן דפטור משום מתוך שהותר במגבן. דנראה לענ"ד דהא דאמרינן מגבן חייב משום בונה היינו דוקא במגבן לאוצר לייבש להניע לימים רבים דבכה"ג מכיון לעשותן כמו בנין למען יעמדו ימים רבים, משא"כ עשיית גבינות שהותר ציו"ט ע"כ היינו לאכול לאלתר וא"כ בכה"ג לא שייך ביה בנין כלל ולא גרע מבונה על מנת לסתור דפטור וא"כ לפי"ז לא מצינו שהותר בנין לצורך ולדעתי ברור הוא לחלק בכך אלא שלא מנאנתי לשום פוסק או איזה מפרש שמחלק בכך. ע"כ.

*

ובעיקר קו' הפנ"י, הא השותף מחייב נמי משום מפרק, כתב החת"ס בחידושי, שלא זכה להבין דבריו, דהלא דם דגים וחגבים שרי באכילה, ונהי במפרק דם דג' ליכא דישה דאין דישה אלא בגידולי קרקע מ"מ חגבים מיקרי גידולי קרקע כמבואר כל זה בחוס' מס' שבת ע"ג ע"ב ד"ה מפרק וכו' והפועל חגב צ"ט להוציא דמו ולאכול ה"ל מפרק, והשחא נימא מתוך שהותר מפרק לצורך י"ט, ולק"מ קושיתו. וע"ע מ"ש להעיר בשאר דבריו.

*

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"ב סימן קמח) כתב ליישב קו' הפנ"י הנ"ל, דכל הטעם דלא הותר דישה הוא משום דהו"ל מוליד אוכל נפש וזה אסור, אבל כאן הא קי"ל דם מפקד פקיד דאמרו בכמהות (דף ה') וכבר כתבו התוס' בעירובין (דף מז) דכל דמזבל בליעי ל"ש נולד, ואם כן ה"ה לענין מפרק דל"ה נולד, ואם כן שוב מותר ציו"ט, דבשלמא דישה מוליד האוכל נפש עי"ז ואסור, ודוק. מיהו ברש"י שבת ז"ה ד"ה מפרק משמע דגם תצאנה בקשיה הוה ליה כמו פקיד ועיקר וי"ע בזה.

*

ועיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א אר"ח סימן עט אות ב) בדברי השואל שם, וז"ל: בשוגג' דמתוך הקשה הפ"י, דמנ"ל דאחי' ברייתא דהשותף כז"ש דילמא כז"ה נמי אחי' וחייב

גמ'. שם. לשיטת רש"י, דשרייתא דמתוך הוא אפילו שלא לצורך כלל, לכאורה יש להקשות, דא"כ איסור מלאכה ציו"ט מדאורייתא היכי משכחת.

אמנם בקובץ שיעורים (אות מג) כתב דזה אינו, דלא הותרו כי אם מלאכות המיוחדות לאוכל נפש, אבל לר' יהודה, דגם מכשירי אוכל נפש מותרין, קשה דזה שייך בכל המלאכות, אפשר שהיה בהן איזה צורך למכשירי אוכל נפש, ואי נימא דזה מתוך, כשיטת רש"י, יהיו כל המלאכות מותרות מדאורייתא, וז"ל, דמכשירין לא אמרינן מתוך, אלא דוקא באוכל נפש עצמו, אפילו לר' יהודה, וטעם חילוק זה, אפשר, משום דגלי קרא גבי מכשירין, דאפשר מערב יו"ט אסור, ואי נימא מתוך, הרי הותרו לגמרי כל המלאכות, וזה א"א, וע"כ, דלא הותרו אלא בעושה אותן לצורך מכשירי א"נ.

*

גמ'. מתקיף לה רבה וכו' דלמא בעירוב והוצאה וכו' בדבתיב ולא תוציאו וכו'. עיין פני יהושע דבלא קרא דירמיה נמי הו' מצי לאקשווי דלמא דוקא לענין הוצאה פליגי דשבת נמי לאו בכלל לא תעשה כל מלאכה הוא דהא מקרא דויעצרו קול במחנה ילפינן וע"כ משום דלאו מלאכה הוא ומש"ה ציו"ט שרי דלאו בכלל לא תעשה כל מלאכה, אלא לאלומי הקושיא מיימי מקרא דירמיה.

ועוד דמהתם משמע דאפי' איסור דרבנן לית ציה דירמיה היה מזהיר כן לאנשי ירושלים ואמר להם אל תשארו משא מצתיכם ומשמע דאפי' מצתיכם לחוץ אסור להם אע"ג דירושלים אין חייבין עליה משום רה"ר, אלא על כרחך דמשום איסור דרבנן דחצר שאינו מעורבת הזהירם דימני שלמה נתקן ערובי חצירות.

*

גמ'. בשבת אין ביו"ט לא. צנזון יו"ט או הו' בכלל שבת הכתוב בקרא, עיין להרב המגיד (פ"א מה"י יו"ט ה"ד) שז', כתיב לא תבטלו את שבת מושבותיכם ביום השבת שבת הוא דאסור הא ציו"ט שרי. ועיי' בלח"מ שם מה שחמה עליו.

ועיין חתם סופר עה"ת (חלק דברים, בראש הספר בקונטרס בית אם ויבוח ד' ס"י ב') תשו' הגאון אב"ד דק"ק סעמניץ זצ"ל, שז' והאמת יורה דרכו דגמרא דידן ס"ל דכל היכי דכתיב שבת בקרא אין יו"ט בכלל כדאיתא בצ"ה דף י"ב לא תוציאו משא מצתיכם ביום השבת שבת אין ציו"ט לא וכ"כ חוס' בפשיטות שבת כ"ד: ד"ה ולא עולת חול וכו'. והא דדרשו חז"ל (מנחות ס"ה ב') ממתרת השבת דהיינו מתרת יו"ט דפסקה, היינו לפי שיש שם כמה הוכחות דהפי' שם ממתרת יו"ט וכן בקרא דעולת שבת יש הכרח דגם יו"ט בכלל כמש"כ התוס' שבת שם, אבל באינן קראי היכי דכתיב שבת אין יו"ט בכלל. ודחי שם מתוך כך דברי החי"ט ריש צ"ה שמציא דברי הרע"ב שם דיו"ט בכלל שבת ע"ש, וכן דוחה את דברי המג"א (ס"י תפ"ז סק"ב) שז' ג"כ דיו"ט נמי איקרי שבת, עיי"ש. ועיין בשו"ת צלל החכמה (חלק ה סימן קכה) שהאריך בזה.

ועל עיקר קושית הפ"י נלע"ד דלא קרינן צריך לגופ' כיון דבאמת אינו צריך דווקא עכשיו דיכול להקריב ג"כ למחר ודווקא צריך לכלבו עכשיו לצורך להשתיק אותו ממש עכשיו צו או צמילה לצורך לו עכשיו משום מילה צומנה או אפי' שלא צומנה לקיים מצוה מילה להקדים כל מה דאפשר אבל הכא דיכול להקריב למחר ואף דג"כ מצוה להקדים מ"מ אינו כ"כ חיובא וגם כל החיוב לא צא אלא ע"י נדבית לבו ומה שצדה מלבו לא קרינן ציה צריך לגופו עכשיו ויש להחישב עוד בסברה זו ואין לי פנאי כלל לעיין בה יותר. ע"כ.

*

גמ'. מתוך שהותרה הוצאה לצורך וכו'. האחרונים כתבו לדון, אם מותר להדליק נר יא"צ ציו"ט, בשו"ת אמרי אש (אור"ח ס"י מ) כ' שאין להדליק נר יא"צ ציו"ט, מפני שאינו עשוי אלא לכבוד המנוח ולעילוי נשמה. ודמי להא דקי"ל (ס"י תקיד ס"ה) נר של בטלה שאינו צריך לו אסור להדליק ציו"ט, ואף למאי דקי"ל (שם) כדעת הרא"ש שמוותר להדליק נר של זהב"ג, שאני התם דה"ט כמ"ש הרא"ש משום דלשם מצוה ולשמחת יו"ט מדליקין אותו, ושרי ע"י מתוך. וא"כ צנזר יא"צ דליכא משום שמחת יו"ט אולי מודה לאסור. ע"כ. ותנא דמסייע ליה הוא הפמ"ג במש"ז (ס"י קלב סק"ב) ד"ה עוד. עיי"ש.

אולם בשו"ת כתב סופר (אור"ח ס"י סה) העלה להתיר הדלקת נר יא"צ ציו"ט, ע"י שיעמידנו בחדר שאוכלים בו, והגם שאין נוהגים להשתמש לאורו, מ"מ הוא מוסיף אור בחדר ונהנה ממילא. עיי"ש. וכן העלה להתיר בשו"ת מעט מים (ס"י צב).

*

גמ'. שם. עיין בתוס' כתובות (ד') צמולא חמץ ציו"ט דאסור לשורפו משום טיטול מוקצה, אבל משום מלאכה ליכא איסורא, דאמרינן מתוך גם לצורך מצוה דרבנן.

ועיין בקובץ שיעורים (אות מב) שנסתפק, אם צריך לקיים מצוה מספיקא דאורייתא, אי אמרינן דמיקרי צורך היום. וכתב דמסבירא היה נראה דמיקרי צורך היום דלא גרע ממצוה דרבנן.

אבל לא כן כתבו בתוס' חולין (פ"ה) לענין טומטום, וכן מוכח מדצריהם ר"ה (ל"ג) שהציאו ראה דאיסור ברכה לבטלה הוא מדרבנן, דספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר, ולא חיישינן לספק ברכה לבטלה, ולמה לא הוכיחו מכל ברכות דרבנן דמדאורייתא הן לבטלה, אלא ודאי כיון דמצוה חכמים לצורך לא מיקרי לבטלה, וא"כ ה"ה היכא דצריך לצורך מספיקא דאורייתא, לא מיקרי לבטלה דמצדך לצורך, אלא ע"כ דעתם, דספיקא דאורייתא אינו אלא ספק צורך, ומצוה דרבנן הו' ודאי צורך.

*

ועיין בס' דעת תורה (סי' תפ"ח סעי' א') שמציא מקומות רבים שמבואר בהם כי יו"ט איקרי שבת, ומקומות רבים אחרים שמבואר בהם כי יו"ט אינו בכלל שבת, עיי"ש.

*

גמ'. ל'פ'לגו באבנים. פירש"י שלא נאסור טלטול אלא משום הולאה. עיין חת"ס שכתב לזכר, דמוקצה לאכילה אסור כעין תורה, ואסמכוה אקרא והכינו את אשר יצאו. וממילא יש לאסור טלטול אותן האוכלין משום דלמא אחי למיכל מיני, ועמ"ש בזה פני יהושע במס' שבת (מ"ד ע"א) במשנה מטלטלי נר חדש אצל לא ישן, עיי"ש.

ובתב. החת"ס דאיתן המוקצאות אסורין בנגיעה בלא טלטול, דכל דגורי' דלמא אחי למיכל מיני' אסור גם בנגיעה כמו חמץ בפסח בש"ע א"ח סי' תמ"ו ומג"א סק"ה ועיי' סי' תרי"ג סק"ו. אמנם אבנים וכדומה עיקר הקצאתן מגזרת נחמי' בן חכלי' משום הולאה מרשות לרשות ולזה מותר ליגע בהם רק שלא לטלטל ולנגוע עיי' סי' ש"ח בהג"ה סעי' ג' ובמג"א סי' תקי"ג סק"ב.

*

גמ'. ר' יוחנן סבר במתוך וכו' פ'ליגי. פירש"י וירמי' ה' מזהירן על השבתות והלואי שישמעו. יש לדקדק, אמאי לא פי' כן לעיל מיד דר' יוסף. וחירץ החת"ס עפ"י שיטת רש"י ביצמות (ר' ע"ב, ד"ה לחלק וכו') דאי אין חלוק מלאכו' אינו חייב עד שיעשה כל ה"ט מלאכו' ועיין במורחי ר"פ ויקהל בזה. וא"כ למאי דקיי"ל אין חלוק מלאכות ל"ט ה"ל הולאה חצי שיעור, נהי דמ"מ אסור מן התורה מ"מ ירמי' לא ה' מזהירם על חצי שיעור. רק על שבת דחייב על כל מלאכה בפ"ע לכן לא הוצרך לפירש רש"י. אך ר' יוחנן דקאי אהבירייתא דמחייב אהצטרה ובישול שחיס ש"מ יש חלוק מלאכות ל"ט כפירש"י בסמוך. ואפ"ה לא הקשה לתנא הא כתי' לא תוציאו משא מצותיכם ביום השבת דמשמע ב"ט ליכא חילוק מלאכות. אע"כ דהתם י"ל שה' מזהירם על השבתות והלואי וישמעו אצל ה"ה ב"ט לוקין על הולאה לחוד לצורך חול היכי דלא שייך מתוך.

*

גמ'. שם. פרש"י, וירמיה היה מזהירן על השבתות שהן חמורין וכו'. כתב מהרש"א, ולא ניחא ליה למימר לפי שיטתו דהשתא נמי נקט ירמיה בשבת אין ביום טוב לא משום דהותר מן התורה לגמרי הולאה במתוך כו', דא"כ למה נקט ירמיה הולאה דהא שחיטה ובישול וכל מלאכה שהיא לצורך י"ט נמי הותרו לגמרי ב"ט מן התורה במתוך וכו'.

ובספר עוד יוסף חי כתב פירוש לפירוש, דאי אמרי' הא דנקט בשבת לדיוקא אחא דביו"ט מותר תיקשי לן מ"ש הולאה אפי' שחיטה ובישול נמי מותר אלא ע"כ הא דנקט הולאה משום דאין אסור הולאה חל לגמרי ביו"ט אצל אי אמרי' הא דנקט שבת לגופיה אחא להזהירם על השבתות שהם חמורים לא טעין למימר הא דנקט הולאה דוקא הוא דאסור

ולא שאר מלאכות דהא ודאי שאר מלאכות נמי אסורות בשבת ועכ"ל ללא דוקא נקט הולאה.

אבל ליכא לתרוצי לקו' מהרש"א דרש"י ז"ל פי' כן ולא פי' אמאי נקט בשבת ולא ביו"ט משום דביו"ט הותרה לגמרי משום דזהו לדעת ב"ה אצל לדעת ב"ש עכ"ל שהיה מזהירם על השבתות החמורים דהא ליתא דא"כ לעיל נמי כדקאמר בעירוב והולאה לשבת ואין עירוב והולאה ליו"ט קמיפלגי תיקשי לך נמי לב"ש הא כתיב ולא תוציאו משא ביום השבת הא ביו"ט מותר והו"ל לרש"י ז"ל לפרשי התם אליבא דב"ש שירמיה היה מזהירם על השבתות החמורים ומדלא פי' התם ונטר עד הכא אלמא דהאי תירוצא אליבא דב"ה נמי סליק ואמאי לא מתרץ אליבא דב"ה משום דהותר מן התורה לגמרי אלא עכ"ל כמ"ש מהרש"א.

*

גמ'. דתני תנא קמיה דר' יוחנן וכו' פוק תני לברא וכו'. מצינו פעמים רבות בש"ס שנקראים האמוראים - שהיו שוני הלכות בציהמ"ד מצרייתות שהיו צידם - בתואר השם תנאים, עיין חולין (ט"ו ע"ב) אטו כ"ע לתנא זייתי, ובפירש"י שם, ובפסחים (ח' ע"ב) ר"ח תני כוותי' דרז וכולהו תנאי תנו כוותי' דשמואל, ועיין מגילה (כ"ח ע"ב) אי צורבא מרבנן הוא וכו' ואי תנא הוא וכו', ובקדושין (מ"ט ע"ב) על מנת שאני תנא.

*

גמ'. המביש' גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמשי וכו'. בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן ס) הוכיח מכאן דאינו לוקין על צד"ח רק על אכילתו ועל בישולו ולא על ההנאה, מדלא קחשיב כלל דלוקה משום נהנה מצדצר בחלב. וע"ע צפרי חדש (אור"ח סימן תמג) שמסיק דלדעת הרמב"ם אהנאה דצד"ח לא מחייב מלקות.

*

גמ'. שם. בשו"ת צאר יצחק (חלק אור"ח סימן יח) כתב להקשות, הא יכול מה"מ לבטלו ברוב ואין צו איסור תורה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. הו"מ צחידושיו (לפסחים מז ע"ב) נסתפק למאן דסובר מוקצה מה"מ אם נוהג ציוהכ"פ מה"מ, דכל איסור מוקצה נלמד מדכתיב והכינו את אשר יצאו לסעודת שבת ויו"ט וזה ל"ש ציוהכ"פ.

ובדע"ת למהרש"ם (אור"ח סי' תרי"א) כתב, דלמ"ש צאס"ו רפ"ק דביצה בשם הגהת רש"י דגם למ"ד מוקצה מה"מ דוקא באכילה אצל בטלטול לבו"ע מדרבנן, א"כ אין נ"מ ציוהכ"פ בזה עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת צית שערים (חלק אור"ח סימן רמ) תמה בנו הרב השואל, אמאי לוקה משום בישול ביו"ט, הא הו' מקלקל

גמ'. ולוקה משום אוכל גיד. עיין ערוך לנר (מכות כ"א ע"ב) דהתנא נקט האיסורין כסדר הכתובים. עיי"ש. אמנם דבריו שם ידקדקו לפי הגירסא דהתם, אבל לפי הגירסא דכאן ובפסחים (מז ע"ב) שמקדים מצשל צי"ט לאוכל גיד, נע"ק.

דף יב ע"ב

גמ'. משום הבערה. הא דחשיב הבערה לבסוף, כתב החת"ס, משום דמיירו שמעמיד קדרתו על גחלו' לוחשו' ומחמה דהם ומצערין דהבישול וההבערה תכופי' וסמוכי'.

*

גמ'. פוק תני לברא הבערה ובשול אינה משנה וכו'. יש לדקדק, דמתחיל בתרמי "בשול והבערה", ומסיים ב"הבערה" לחוד. ועיין חת"ס מ"ש דזה.

ועיין בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לז) שכתב דהכי פירושו: הבערה ובישול אינה משנה, ר"ל תרומתו ודאי א"א לשנות משום אין חילוק מלאכות ליו"ט, כדאיתא במכות (דף כא ע"ב) ואח"ל משנה, ויש חילוק ושפיר תני תרומתו, מכ"מ ע"כ צ"ש היא מטעם אחר דלצ"ה דס"ל מתוך לית כאן הבערה ואדרבה מדלא סיים כמו כן מתוך שהותרה הבערה ובישול לנזרך כו' משמע דבישול לית ליה מתוך, ויש הוכחה לדברינו דבשאר מלאכות לא אמרינן מתוך.

איברא קשה משחיטה בריש הסוגיא, דמייתי הגמ' הא דתני תנא קמיה דריב"א השוחט עולת נדבה צי"ט לוקה, א"ל דא"ל מני צ"ש היא כו' דאי צ"ה הא אמרי מתוך כו' הכא נמי מתוך שהותרה שחיטה וכו' אלמא דגם גבי שחיטה אמרינן מתוך לצ"ה, ומכחוצות (דף ז א') רב פפא משמיה דרבא צי"ט שרי ובשבת אסור, א"ל רב פפי מאי דעמיך מתוך שהותרה חבורה לנזרך, כגון שחיטה, הותרה נמי שלא לנזרך. אלמא דגם לענין חבור אמרינן מתוך.

וליישב דעת הרמב"ם נקדים מתחלה דיש לנו לומר בפשיטות דהרמב"ם ז"ל לשיטתו (בפ"ו הל"ח) דגייז בנוסח עירוב מצשילין ולאדלוקי שרגא, וכן הרי"ף ז"ל, ומה הוכיח הצ"י (בס"י תקכ"ז) להדלקת נרות לא צעינן עירוב מצשילין ופסק הכי בדעה ראשונה בשו"ע (בסימן הנ"ל בסעיף י"ט) דמי שלא עירב עירוב מצשילין מותר להדליק נר של שבת והמ"א שם (בס"ק י"ח) דחה זה בקש בלא שום סברא, ונראה בעליל דרבותינו ז"ל לשיטתייהו אזלי דס"ל מתוך דהדלקה ואפילו בלא נזרך כלל כדעת רש"י ז"ל בצ"ה (דף יב) וכמש"כ הגר"א (בס"י תקי"ח סק"ב) דכן דעת הרמב"ם והרי"ף ז"ל דאף בלא נזרך כלל אמרינן מתוך ומותר ע"ש ולהכי שפיר פסק הרמב"ם דאף בלא עירוב מצשילין מותר להדליק מיו"ט לשבת, אבל א"כ יותר קשה מהא דרב הונא בצ"ה (דף כא ב') דמי שלא הניח עירוב מצשילין כו', ומדליקין לו נר אחד דוקא דמבואר דצעינן עירוב מצשילין גם להדלקה וע"ש במוס' ד"ה ומדליקין.

וכמו דלא תני שלוקה משום בישול החלב צי"ט, וע"כ משום דבישול החלב הוא מקלקל שאסרה באכילה ובהנאה וה"נ גבי בישול הגיד דהא אחיא כמ"ד יש בגידין צי"ט וכמ"ש רש"י ד"ה לוקה ולדידיה אמרינן פסחים כ"צ דגה"נ מותר בהנאה וכשצלו בחלב אסרו בהנאה והוי מקלקל ואפי' נימא דצ"ח אינו חל על איסור גיד משום איה"נ דאיה"נ לא הוי איסור מוסף כמ"ש תוס' חולין ק"א ופיה"מ פ"ג דכריתות מ"מ הא חל בכולל ואסרה"נ וא"כ הוי מקלקל.

*

גמ'. שם. בשו"ת בית שער (חלק יו"ד סימן קנב) העיר השואל, איך חל איסור צ"ח על איסור גיד. וכתב לתרץ עפ"מ דאמרינן בחולין ז"ו אכלו ואין צו כוית חייב משום דבריה צ"ע הוא וכן פסק הרמב"ם פ"ח ממ"א ה"צ ובחולין ק"ח אמרינן דחזי זית בשר וחזי זית חלב שצישלן זה עם זה ללוי לוקה על אכילתו ולוקה על בישולו וכן פסק הרמב"ם פ"ט ממ"א ה"א ועיין במוס' שבעות כ"ח ע"כ ד"ה שבעה דבאומר שבעה שלא אוכל תאנים וענבים צ"ח מגו דחיילא שבעה שניה בשביל ענבים חיילא נמי אתאנים ע"ש היטב ולפ"ז א"ש דמשכחת לה שצישל גיד שלם שאין צו רק חזי זית בחזי זית חלב דחייב על גיד משום ברירה ומ"מ חל עליו איסור צ"ח מגו דחיילא אכלו חל נמי אבשר כמו בתאנים וענבים שבעות הנ"ל.

*

גמ'. שם. בשו"ת חמדת שלמה חאה"ע (סי' י"ז אות ט') הקשה, אמאי חייב על בישול גיד הנשה בחלב משום בישול ביום טוב, הא מקלקל באותו בישול, דתנא דברייתא ע"כ סובר דיש בגידים צנות טעם כמבואר ברש"י פסחים (דף מ"ז ע"ב) ומכות (דף כ"א ע"ב) ד"ה לוקה וכו', וא"כ גיד הנשה מותר בהנאה ע"י פסחים (דף כ"ב ע"א), ומחמת בישולו בחלב נאסר הגיד הנשה אף בהנאה משום צ"ח, וא"כ הוי מקלקל גמור.

ובישיבועות יעקב (או"ח סי' תצ"ה ס"ק א') ובחמדת שלמה שם כתבו לתרץ, דכיון דהוא אוכל זה חשיב מתקן לדעתו, דבשבת ויו"ט מלאכת מחשבת אסרה תורה, והיכא דצדעתו לעבור על זה ולהיות נהנה מזה חשיב תיקון. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת אוריין תליתי לבעל דבר משה תאומים (סי' י"ג) הקשה, במצשל גיד הנשה בחלב אמאי לוקה משום אוכל גיד, כיון דהוי צ"ח דאסור בהנאה ונריך ביעור מהעולם אמאי לא אמרי' כמותי מיכתת שיעורי', דלמלקות צעינן שיאכל שיעור כוית ואמאי לוקה משום אוכל גיד.

ותירץ לפי"ד שו"ת שער אפרים (סי' ל"ח) הוצא בשעה"מ (פ"ד מגירושין ה"ב) דלא אמרי' כמותי מיכתת שיעורי' אלא במידי דבעי שריפה ולא בנקצרין, וכיון דצ"ח הוי מן הנקצרין ל"ש כמותי מיכתת שיעורי', ע"ש.

*

דהואיל ולהדלקה איחא טעמא דמתוך ולא צעינ ע"ת כלל דאפילו לחול שרי צלא נורך מזה ווא"כ להטמין סמוך לערב אסור].

ועתה מבואר הדבר דרצ הונא קוצר כשיטת המוס' מדאינטריך ע"ת להדלקה דכל מלאכות שוות לסבא דמתוך וצעינ נורך קצת והיכא דא"א שרי משום מתוך כמו שבארנו, אבל הדרא קושיא לדוכתה על הרמב"ם ז"ל בשני דברים חדא על הפסק דל"א מתוך בכל המלאכות, ושנית במה שלא הנריך נורך קצת בהדלקה והולאה, ועוד נוסף ק' אחת על רבינו ז"ל מהא דכתובות שם (דף ז א') דלא אמרינן מתוך אלא בדבר השוה לכל נפש, ולכאורה בהדיא מבואר כשיטת המוס' דצעינ נורך קצת מיהא וזו הראיה הביא הגר"א ז"ל (בס"י תקי"ח סק"ב) ע"ש. ע"כ. עיי"ש שהנריך הרבה צסוגיין, וע"ע צסימן שלאחריו (סימן לח).

*

ובשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תי אות ה) כתב ליישב הא דפתח בתרתי הצערה וצישול וסיים בהצערה לבד, והי' לו לסיים נימא מתוך שהותרה הצערה וצישול לנורך הותרו נמי שלא לנורך.

דהנה דעת הרשב"א שבת (דף ל"ט ע"ב) דלא אמרינן הואיל רק למאן דאית לי' מתוך דמשום הואיל חשיב נורך קצת. ותמוה מהא דפסחים (דף מ"ז ע"ב) דמקשה מצרייתא דמבשל גיד. ואי אמרת הואיל אהצערה לא לחייב הואיל וחזי לי' לנורכו. והא צרייתא היא על כרחך כבית שמאי דלית להו מתוך. כדמוקי לה בשמעתין. ונריך לומר דרשב"א סבירא לי' דפסחים מאן דלית לי' הואיל סבירא לי' דצרייתא דמבשל גיד כבית הלל דאית להו מתוך. אלא דמבשל גיד כיון שאין בו נורך כלל. כקושיית המוס' בינה שם ותיורן המוס' לא סבירא לי'. לא אמרינן צי' מתוך. ועל כן מקשה לרבה אהצערה לא ליחייב. דמשום הואיל חשבו נורך קצת וסוגיא דבינה כרבה דאית לי' הואיל על כן קאמר הצערה אינה משנה.

אך לכאורה זה אינו דאס כן מה קאמר הצערה וצישול אינה משנה. דמצינן אין קושיא כלל דצישול ליכא נורך קצת. ולפי מה שכתבתי יש לומר דהנה קשה בכל הסוגיא דאמר הא מני בית שמאי הוא. טפי הוה לי' לומר הא מני ר' עקיבא הוא דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה. מה שאין כן ר' עקיבא [ועיין גל"ח ברכות (דף ל"ו ע"ב) סוף ד"ה וט"ל] וכבר נתעוררו המוס' בזה דהוא הדין דהוה מצי למימר ר' עקיבא הוא. דכריש פסחים מוכח דלא אמר מתוך שהותרה הצערה. אלא דנקט בית שמאי דמפורש דצרייתא דוחק כמו כשתבתי. ועוד קשה לדעת רשב"א דמאן דלית לי' מתוך לית לי' הואיל. אס כן ר' עקיבא דאמר בהא דמסוכנת אפילו כוית חי מצית טביחתה. ולרבה דמתניתין על כרחין משום הואיל דמקשה מינה על ר' חסדא. אס כן מוכח דר' עקיבא אית לי' מתוך. דאי לית לי' מתוך אי אפשר לומר הואיל לרשב"א. הרי דר'

איברא תמה אנכי לכאורה האך מדליקין נרות מיו"ט לשבת ע"י ע"ת הרי הכריח המג"א (בריש סי' הנ"ל) דלאפיוי ולצשולי מיו"ט לשבת אסור מדאורייתא ולא הותר אלא מטעם הואיל אי מקלעי אורחים וצדחזי לאורחים מצע"י וצנרות אאל"כ, וא"כ אמאי שרי וכ"ת משום שיהיה ראוי ליו"ט עצמו כשינטה היום וכמש"כ המוס' (כ"ב א') ד"ה אין מכבין דמש"ה מותר להדליק מיו"ט לחצירו ע"ש וכן פסק המ"א (בס"י תקי"ד סק"ד) וז"ל ואס הוא סמוך לחשיכה אפילו צביתו שרי להדליק דנריך הוא לו בזה שעה עכ"ל, הא ליתא דא"כ אפילו אס לא עירב נמי, וקשה מדבר הונא וז"ל דלא הותרו המוס' אלא נר אחד או שתיים כפי נורך תשמיש, אבל לא הרבה נרות לפי כבוד שבת, וע"ז נריך ע"ת, ומזה לכאורה ראייה גדולה לדעת הרמב"ם להדלקה אינו נריך עירוב תצטילין דלגבי הדלקה אמרינן מתוך, ולא הוצרכנו לסבא דהואיל אלא לאפיוי ולצשולי, אבל א"כ הדרא קושייתנו לדוכתה ליישב הא דרצ הונא, וגם ליישב שיטת המוס' דכל מלאכות שוות לסבא דמתוך.

וליישב זה נבאר תחלה מש"כ המוס' ד"ה ה"ג דלשיטת רש"י דמתוך אמרינן צלא נורך כלל, מאי אינטריך רבה בפסחים לטעמא דהואיל, באופה מיו"ט לחול ע"ש, ולכאורה לטעמייהו דס"ל דמנריךין נורך יו"ט קצת, מי ניחא, הא מבואר שם דהא דאופין מיו"ט לשבת הוי נמי מטעם הואיל דמקשה שם רבה לרב חסדא לדיך דאמרת לא אמרינן הואיל האך אופין מיו"ט לשבת כו' ומאי אינטריך לטעמיה דהואיל הא נורך מזה מקרי נורך כמש"כ שם המוס' בטה"ד צבינה, וז"ל דאין זה מזה שיכולין לאפות ולצשל לפני אכילת יו"ט ולהותיר לשבת, וא"כ ממילא ניחא דהדלקת נרות דא"א בטה"ג שרי משום מתוך, ונורך מזה, ומ"מ צעינ עירוב כיון לחול אסור משום דליכא מזה וכמו דלרב חסדא דלית ליה הואיל דהטעם דאופין מיו"ט לשבת משום דנרכי שבת נעשין ציו"ט מטעם קדושה א' כפירש"י צד"ה מדאורייתא, ומכ"מ הוצרכו ע"ת כדי שלא יאמרו דמותר כמ"כ מיו"ט לחול ה"נ לרבה לענין הדלקת נרות, דאף דלא שייך הואיל מ"מ מותר מטעם מתוך והוצרכו ע"ת משום דלא יאמרו דמותר גם מיו"ט לחול.

ובזה הטעם נ"ל שנהגו המון ישראל להטמין מיו"ט לשבת סמוך לערב באופן שא"א שיהיה ראוי לאכול צעוד יום לאורחים. וזה פלא הא טעמא דהואיל לא שייך אז אבל הטעם פשוט דכיון דמנהגנו לענג שבת צממין ציום וא"א צענין אחר מותר לצשל מטעם מתוך ע"י עירוב ולא הוצרכנו לסבא דהואיל אלא לסעודה ליל ש"ק, או צימי הגמ' שלא היו מטמינים והיו אוכלין נזון למחר וזאת באפשר להכין מצעוד יום כמו שבארנו דליכא בזה מזה.

וב"ז לשיטת המוס' דלא אמרינן מתוך אלא צנורך קצת אבל לשיטת הרמב"ם ז"ל דלא צעינ נורך קצת, ע"כ אי נימא מתוך באפיוי וצישול קשה קושיית המוס' מאי אינטריך הואיל, ואי אינטריך סבא דהואיל האך מדליקין נרות אלא כמש"כ לעיל דבאפיה וצישול ל"א מתוך כלל, ואינטריך לטעמא

גמ'. שם. עיין ערוך לנר על מסכת יצמות (יג ע"ב).

*

גמ'. שם. בספר אבני שהם כתב: לכאורה קשה, הא דאמרינן בפסחים (מ"ז ע"ב) דלרצה דאית ליה הואיל, אלא אפי' הצערה ועייל עני הקדש, א"כ למה אמר הצערה אינה משנה, הא י"ל דהצערה היינו עני הקדש, ושפיר הוי משנה. אך זה לא קשה כ"כ, ד"ל דר"י לא ס"ל הואיל, ועכ"פ קשה בזה דחירך התם בפסחים לרצה עייל עני הקדש וה"ל לאקשווי א"כ למה אמר ר"י לתנא הצערה אינה משנה, הא כיון דמיירי בעניי הקדש משנה היא.

*

גמ'. שם. עיין להגאון רעק"א ז"ל דדרוש וחדוש (מערכה ד) שהקשה נהי דצ"ש במקום צ"ה אינה משנה, הא י"ל דאית כר"ע דס"ל ג"כ דלא אמרינן מתוך כמבואר בפסחים (דף ה'). עיי"ש.

ובתב צו"מ עין יצחק (חלק א אר"ח סימן כח) לתרץ, דהא לכאורה קשה על מה דמני המצב גיד בחלב צו"ט ואכלו דלוקה חמש. דהא ה"מ למיתני ולמנות עוד צמנין הלאוין דאכלו צו"ה"כ דחייב עוד לאו משום יוה"כ. וי"ל דס"ל להאי תנא דצו"כ אינו חייב משום אוכל צשר בחלב שהרי היום הוא שנעשה צשר בחלב. א"כ הא יוה"כ קידמו ואף דצשר בחלב ניתוסף צ"י איסור הנאה עכ"ז י"ל כמש"כ התוס' חולין (דף ק"א) דאיסור הנאה לאו איסור מוסף או כשיטת הרמב"ם צפי' המשניות כריתות פ"ג דכיון דאינו חל איסור צשר בחלב א"כ אינו חסור בהנאה וע"כ לא מנה התנא זה שם. וכן מנאמי צל"ח לפסחים (דף מ"ז ע"ב) שכתב כן. ועוד י"ל דצרייתא הנ"ל ס"ל דחייבי כריתות אינם בכלל חייבי מלקות דס"ל לר' יצחק במכות (דף י"ג) א"כ לא הוי צ"י חיוז מלקות צציל יו"כ וע"כ לא מנה זה הלאו שם. אצל לר"ע דס"ל במכות (דף י"ג) דחייבי כריתות ישנו בכלל מלקות וגם מצינו דס"ל לר"ע בחולין (דף קט"ז) דצ"ח חל על חלב ומתה מן סבירא וכפי' רש"י שם דס"ל לר"ע איסור חל על איסור ועיין בחולין (דף ק"א) ובתוס' שם ע"כ לא מצי לאוקמי להצרייתא דהצערה הנ"ל דאית כר"ע. דא"כ תקשה דה"ל למיתני ולמנות לאכילתו צו"כ דהא שפיר חייב מלקות משום צצ"ח אף צו"כ דהא ס"ל דחל איסור צצ"ח על איסור הקדוש וע"כ אמר ל"י פוק ותני כו'. ומיושב קושיות הגאון הנ"ל. ע"כ. וע"ע בספרו שו"ת צאר יצחק (חלק אר"ח סימן יג ענף ד).

*

גמ'. ואם תמצא לומר מושנה ב"ש היא דאמרי וכו'. צו"מ מהרש"ם (חלק ז סימן ק) תמה השואל, הא לרצה ביצמות (י"ג) לצ"ש ס"ל אין איסור חל על איסור, ולא חיל איסור אשת אח על איסור אשת איש אף דמוסיף, א"כ איך חל צצ"ח על איסור גיד.

והשיב: והנה צפשי י"ל דלק"מ ד"ל דסבר לתנא דצרייתא כצ"ש בזה דל"ל מתוך ולא ס"ל כוונתי בזה דדין

אחע"א.

עקיבא אית ל"י מתוך ואיך אמרינן ריש פסחים דר' עקיבא לית ל"י מתוך שהותרה הצערה כו'.

אשר על כן נראה דר' עקיבא ודאי לא פליג אדבית הלל דאית להו מתוך. לפי מה שהוכחנו לעיל סימן ת"ח אות ו' מירושלמי פרק קמא דמגילה דהצערה חשיב מכשירין וכדברי הרב המגיד. ומותר לדין דקיימא לן כר' יהודה רק משום דאי אפשר מערב יום טוב והוא רק דיחוי ולא הותר ולא אמרינן צ"י מתוך, ולפי מה שכתבתי אות ד' דין מתוך ממכשירין תלוי אס אמרינן מתוך צאין נורך כלל. ואי אמרינן מתוך צאין נורך כלל לא אמרינן מתוך ממכשירין. ואי לא אמרינן מתוך רק צ"ש נורך קצת גם ממכשירין אמרינן מתוך. אס כן מוכח דר' עקיבא אית ל"י מתוך אפילו צאין נורך כלל.

והשתא מיושב הסוגיא כמין חומר הצערה ובישול אינה משנה כו' דאי סלקא דעתך צית הלל היא נימא מתוך שהותרה הצערה. ותמוה דפתח בתרתי וסיים בחדא. אך לפי מה שכתבתי באמת מבישול אין הוכחה דאין נורך כלל צמצול גיד. רק מהצערה מקשה דיש נורך קצת משום הואיל. אך מהצערה לחוד ה"י יכול לתרץ ר' עקיבא הוא דלא אמרינן מתוך דהצערה. ולעולם כצית הלל. דר' עקיבא לא פליג אדבית הלל כנ"ל ולא ה"י נריך לומר דצית שמאי הוא. אך הצערה ובישול אינה משנה. דאס תמנא לומר ר' עקיבא הוא דלא אמרינן מתוך דהצערה. אס כן מוכח דאמרינן בעלמא מתוך אפילו צאין נורך כלל אס כן נימא מתוך צצ"ח. ואף דאין נורך צמצול גיד. וסיים דאי צית הלל נימא מתוך שהותרה הצערה כו' דאליבא דאמת סבירא להו להש"ס דלא אמרינן מתוך רק צנורך קצת כמו שהוכיחו התוס' מכמה סוגיות. ולא אמרינן מתוך צצ"ח גיד דאין נורך כלל. והצערה אמרינן מתוך אף דמכשירין דהא בזה תליא כנ"ל. רק הש"ס כלל בישול צראשית דצ"ו. דאס לא כן לא ה"י ראי' מהצערה דצית שמאי ולא צית הלל דהוה מצי למימר צית הלל ואליבא דר' עקיבא ודו"ק היטב.

ולפי מה שכתבתי נראה ליישב שיטת רש"י שפירש באלא מעתה ליפולגו צצנים. דאף אי צמתוך פליגו הוצאת צצנים מותר מן התורה אלא דרצנן אסרו. ולא פירש דאי צמתוך פליגו הוצאת צצנים דליכא נורך כלל לא הותרה מן התורה. דאס כן קשה לר' עקיבא דאמר דהצערה לא אמרינן מתוך. על כרחין דסבירא ל"י מתוך אפילו שלא לנורך כלל. אס כן ליפולגו צצנים על כן הוצרך לפרש דרצנן אסרו הוצאת צצנים. ועל כן לא קשה לרש"י ממוגמר דמקשה לימא מתוך שהותרה הצערה לנורך כו' ועל זה שפיר משני עליך אמר קרא דצר השוה לכל נפש "עליך" דייקא. דכיון דסברת דאמרינן מתוך דהצערה על כרחך סבירא לך דצעינן נורך קצת. ואס כן צעינן שה"י הוצרך ההוא שוה לכל נפש. ומיושב. נמי קושיית התוספות מהאופה מיום טוב לחול. דהאופה הרי מסיק התנור קודם. ובהצערה ממה נפשך בלא נורך קצת מחייב. ע"כ.

*

לציתו ויאכל קמ"ל מתני' דהתם דוקא צכהן הרגיל אללו שלא יסבדו העולם שתרם היום.

*

מתני'. שם. עיין ערוך השולחן אר"ח (סימן שלט סעיף כב) שמציא ספיקת הרעק"א, דאחרי שקנין נאסר בשבת אם יכול לזכות בהפקר בשבת דדבר שאין בו מוקצה הא גם צוה קונה מן ההפקר, או אפשר כיון דאין כאן קונה ומקנה אין זה בכלל קנין.

ובתב. ע"ז דנראה דמותר, דאל"כ אין מותר להוליך חלה ומתנות לכהן, נהי שהוא רשאי ליתן שאינם שלו מ"מ הא הכהן זוכה זה בשבת ויו"ט וזה אינה כשלו שהרי יכול ליתנה לכהן אחד ובעל כרחו הכהן הזה הוא כקונה קנין, אלא כיון דליכא מקנה דאין הישראל מקנינו אלא המורה זיכתה לו מותר וה"ה בהפקר.

*

מתני'. שם. פרש"י, וכולן משום גזירה דאין מגביהין תרומה, עכ"ל. לכאורה משמע דאסרו הולכת מתנות לכהן גזירה משום הפרשה, וכמד הפנ"י דיש לתמוה, דכיון שגוף ההפרשה מותר בחלה ומתנות מאי שייך לגזור בהולכתן, וליכא למימר דהולכת חלה ומתנות אסורה משום דגזרינן אטו הולכת תרומה, הא ליתא דהא הולכת תרומה גופא לא אסורה אלא משום גזרה דהפרשה והפרשה גופה שבות היא א"כ הו"ל כמה גזירות לגזירות.

ובתב. לתרץ, דבכלל אין מגביהין תרומות ומעשרות נכללו שני מיני איסורים האחד הוא גזירת הפרשת משום דמיחוי כמתקן והשני היא נתינתה לכהן והיינו משום דמיחוי כמתקן וממכר כמו שאמרו [לקמן ל"ז ע"ב] אין מחרימין והיינו אפילו חרמי כהנים משום שמוציא מרשות לרשות הכהן ומיחוי כמתקן וממכר וה"ה בכל מתנות כהונה, וא"כ אחי שפיר דנהי דלא ראו לאסור הפרשת חלה ומתנות דלא סגי בלא"ה אפ"ה סברי צ"ש דלענין הולכתן לכהן נשארו באיסורן בכלל התקנה דאין מגביהין לענין נתינתן לכהן.

*

מתני'. אם אמרתם בתרומה שאינו זכאי בהרמתה תאמרו במתנות שזכאי בהרמתן. בגמ' אסקינן מכה קושיא דאיסוריתא דתרדלל דרוב תרומה קאמר שאינו זכאי בהרמתן. והנה לא נסתפק אדם מעולם דמה דתנין דפירות שנגמרו בהיתר ציו"ט זכאי נמי בהרמתן, דזה דוקא ציו"ט דמלאכת אוכל נפש מותר אלא דבאפשר מעיו"ט עמדו על גזירתן דמתקן, ובאם צא להם החיוב ציו"ט הו"ל כאוכל נפש דא"א צעיו"ט והתירו הפרשתן ציו"ט, וכ"ז לענין יו"ט אכל לענין הפרשת תרומה בשבת פשוט דגם צנגמרו בהיתר בשבת אין מקום להחיר.

ובמקום. זה כתב צשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן נב) לתמוה על הגאון יעב"ץ צס' לחם שמים כאן, שסופר ומונה כמה אופנים שמותר להפריש אפי' בשבת כמו פירות שנגמרו

ואולם. י"ל עוד למאי דאיתא במנחות נ"ד דהיכי דמעיקרא הוי צי כזית ונמק לפחות מכזית וחזר ותפח אין דיחוי באיסוריו לדין דקיי"ל כר"י. א"כ י"ל דמייירי שהגיד לא הי' שלם אלא שהי' צו כזית ונמק וחזר ותפח בשעת צישול ובאו איסור צצ"ח וגיה"נ כחמת דעל ח"ש חל איסור אחר כמ"ש התוס' שבושות כ"ג. ובצב א' מודים צ"ש דחלים האיסורים יחד. ובזה מיושב הא דלא מוקי לה כר"ע, דלר"ע דל"ל גם צצ"א כדאי' בחולין ק"א הדק"ל אין חל איסור צצ"ח.

וע"ד. פלפול קצת י"ל צוה קו' התוס' בפסחים אמאי לא תני גיה"נ של נבילה, ולפמ"ש ניהא דהא היכי דמעיקרא לא הוה האיסור אף שחזר ותפח לא חל האיסור כדאי' במנחות שם א"כ כיון דהך מתני' אחיא' כצ"ש ולש' אאחע"א א"כ בשעה שנתנבלה לא חל האיסור נבילה כלל שהרי הגה"נ הי' שלם אז וגם אם א"צ כזית הוי צרי' וחייב א"כ כשנמקה אף שחזר ותפח לא חל עוד איסור נבילה כיון דגם קודם שנמק לא חל האיסור נבילה כלל א"כ ל"ה לוקה משום נבילה כלל. ואי צגוונא שיש בכל א' כזית הרי שוב לא יתחייב גם משום צצ"ח, כיון דצע"כ אחיא' כצ"ש דאל"כ אינו חייב משום צישול יו"ט.

ואולם. באמת התוס' יפה הקשו דלמסקנא דאפיק הצערה א"כ אחיא' כצ"ה דכבר כ' המפרשים דעיקר הקו' משום הצערה ולא משום מצבל, וכיון דאחיא' כצ"ה הרי ס"ל איסור מע"א צכולל ומוסיף לכן הקשו שפיר דהא משכח"ל כשהי' בכל א' כזית ולא נמק הגיד מעולם ואפ"ה חל צצ"ח על גה"נ משום מוסף.

ובזה. א"ש מה שיל"ד מדוע לא הקשו התוס' על גוף המשנה דליתני גם גיה"נ של נבילה ולפמ"ש א"ש. ודו"ק כי חריף הוא. ע"כ.

*

גמ'. הבא נמי מתוך שהותרה וכו'. צומס' (ד"ה הכא וכו') כתבו: וי"ל כיון שהיה צדעתו של זה לאוכלו, היינו צורך יום טוב ע"כ. וכמד בספר כלי גולה (ע' נב): יש ללמוד מדבריהם שמה שחמרו (מנחות ע"א) שצטלה דעתו של זה אכל כל אדם הוא, רק באם החסרון הוא מחמת הדבר עצמו, והיינו שנפקד הדבר ונתקלקל וכדו', אך כשהדבר הוא דבר איסור וליכא שום חסרון מחמת גופו, אפילו שכל צני האדם נמנעים מלאוכלו, חשוב לאדם זה שרואה צו כאוכל חשוב, ולא אמרינן שמתצטל דעתו אכל כל אדם.

*

מתני'. אין מו"ליבין ח"ה ומתנות לכהן וכו'. עיין חת"ס דכל מה שאמר צ"ש בחלה ומתנות, הכי ס"ל צ"ה בתרומ' ומעשר' וכאלו אמר אין מו"ליב' תרומה, וזה כוונת הירושלמי דמיתתו תוספת דמתני' דדמאי ילפא ממשנתנו דה"א לא יעול היינו לא יפרוש אכל אם עבר והפריש או שמופרשי' מעיו"ט מותר ליתנם לכהן ע"כ ילפא מהכא דתנן אין מו"ליב' תרומה לצ"ה וה"ה הכא לא יעלם היינו לא יתנם ותו מתני' דהכא ילפא מדהתם דה"א לא יוליקם אכל יצא

ואף לר' יהודה ולאחרים דאוסרין להוליך תרומה, הלא פי' רש"י דטעם האיסור הוא משום דאין מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב, וא"כ בפדיון הבן דע"ש הפדיון, בלא הנתינה לא אסור ביום טוב, אין אסור גם הנתינה אפי' לר' יהודה, אך מ"מ אין צריך לזה, דהא לר' יוסי מותר להוליך תרומה ומתנות וההלכה היא כר' יוסי.

ולבן צריך לומר דכוונתו דמי למו"מ בשמא, ששם פדיון דומה כמחליף איזה דבר כמו פדיון מע"ש והקדש וזה דמי למו"מ, עיין שם.

*

גמ'. מולידין מליאות ומפרכין קטניות וכו'. כתב בשו"ע (תק"א) מוללין מלילות ומפרכין קטניות כדרך, ב"ט, ומנפח מעט מעט ואוכל, ואפילו בקטן ותמחוי, אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בצברה. ור' ה"ט (ס"א) מוללין מלילות, פי' שצידו ימלול החטים כשהם רכים דהוה דש כלאחר יד ומפרכין קטניות היינו השריטין ומוציא הזרע, ובשבת צריך שינוי במלילה כמ"ש סי' ש"ט, וצ"ט לא גזרו. אבל לא בטבלה דמיחוי כמאן דעבד לצורך מחר שאין דרך לעשות בכלים הללו אלא הרבה.

והבג"א (ס"א) מביא דיש מחמירין למלול בשנינו בראשי אלצעותיו.

*

גמ'. א"ב מצינו תרומה שזכאי בהרמתה. דקדק הפני", דתקשי ליה בפשיטות מדשרינן למלול מלילות אע"ג דמ"מ שבות מיהא איכא דהו"ל דישה כלאחר יד ואפ"ה שרינן אע"ג דאפשר מערב יו"ט ומאי שנא משבות דהפרשת תרומה דאסור משום דאפשר מערב יו"ט אלא על כרחך דשבות דהפרשת תרומה חמיר טפי וא"כ השתא נמי מאי מקשה א"כ מצינו תרומה שזכאי בהרמתה דמאן יימר דזכאי דלמא שבות דמלילה התירו והיינו היכא שהופרש ממנו תרומה מערב יו"ט אבל להפריש ממנו תרומה אסור דהאי שבות חמור טפי.

ובתב ליישב, דודאי הא דשרינן שבות דמלילה אע"ג דאפשר מערב יו"ט היינו משום דאוכל נפש גמור הוא ולכמה דיעות אפילו דישה גמורה שרי מדאורייתא, ואפילו למאן דס"ל דאסור מדאורייתא אפילו באוכל נפש אלא מלישה ואילך וכשיטת התוספות לעיל [ג' ע"א ד"ה גזירה] גבי פירות הנושרין היינו דוקא במלאכות גמורות שדרך לעשותן לימים רבים כמ"ש הראש"ד וכ"כ ביש"ש ר"פ אין גדין [סימן א'] אבל במלילה לצורך קדירתו לא שייך כלל איסור דאורייתא וכ"ש דהו"ל כלאחר יד ומש"ה אף מדרבנן שרי באוכל נפש גמור אף בדאפשר לעשות מערב יו"ט, משא"כ בהפרשת תרומה דלא הוי אוכל נפש גמור אלא מכשירי אוכל נפש ובמכשירין ודאי אסור מדאורייתא היכא דאפשר מערב יו"ט מש"ה גזרו נמי בשבות לענין מכשירין היכא דאפשר מערב יו"ט דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ולפי"ז מקשה הש"ס שפיר דהשתא

מלאכתן ועדיין לא ראו פני הצית ורצה לאכלן בשבת דשבת קובעת למעשר כמבואר (לקמן ל"ד ע"ב) דהשתא טביל צימיו שיכול לתרום בשבת. וכן כלכלת שבת לב"ש צמערות פ"ד מ"ז דפוטרינן בחול וכשיגיע שבת מתקן ואוכל דהשתא טבילא האידנא דיכול להפריש בשבת ממנו, והאי עובדא דר' ינאי דיצמות נ"ג ע"א דאיתי לי' אריסא כנתא דפירא ועישר עליהן ממק"א שלא מן המוקף ולא עישרן מיני' וצ"י בשבת היינו משום דמיחדי לשבת והי' יכול להפריש מקודם לב"ה, אי נמי שכבר ראו פני הצית, אבל אי לא מיחדי לשבת לא הוקצעו אמש, ולכ"ע מפריש מעשרותיהן בשבת, ונתקשה הגיעצ"ן צמעותו דמאי פ"ד מ"ד דמתן דמי שקרא שם והי' כהן ועני למודים לאכל אכלו דיבואו לאכול עמו אבל להוליך להם אסור בשבת אע"ג דאירי דקרא שם דהותר ההפרשה בשבת וכ' דשאני התם כיון דהוי כהורמו מאמש ובהא צ"ה מודין דאין מוליכין, אבל בתרומה שזכאי בהרמתה ע"י שנטבלה צימיו (וה"ה בשבת דבי' עסיק הגאון) זכאי גם בהליכתה.

ובתב השב"ל שכל דברי הגיעצ"ן בזה להחיר הרמת תרומה והליכתה לכהן אפי' בשבת מרפסין איגרא ואינם להלכה, עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. אמר ר' יוסי לא נחלקו ב"ש וב"ה על המתנות שמוציאין וכו'. אמר רב יהודה אמר שמואל ה"לכה בר' יוסי וכו'. בשו"ע יו"ד (ס"ה ש"ה ס"א) איתא שאין פודין הזכור בשבת. וכתב ע"ז הש"ך (ס"ק יד) משום דהוי כמקח וממכר, ומטעם זה גם ביום טוב אין פודין אותו.

ובתב ע"ז בשו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ג ס"י מד) שכוונת הש"ך הוא שהוא דומה למקח וממכר, שהרי נקרא פדיון, אף שאינו פדיון ממנו. אבל אין לומר שכוונתו משום הקנין שהכהן עושה לקנות הכלי ששם חמש סלעים, אף שאסור ליתן מתנה בשבת ויו"ט כדאי' במג"א (ס"י שו"ס ט"ו) אף שהוא לצורך מנוה, דהא הלכה כר' יוסי כאן בגמרא דמוליכין אף תרומות ומעשרות לכהן ולוי ביום טוב וכדפריך רב יהודה אמר שמואל וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהל' יוס טוב (הכ"ו) אף שגם בתרומות ומתנות צריך הכהן לקנותם כמו שצריך לקנות מה שנותנין לו פדיון הבן, ולא הוזכר לא בגמרא ולא ברמב"ם שהוא דוקא כשנותן לעני שהשעה דחוקה לו ליתן דוקא היום, וכ"ש בפדיון הבן שמזד המנוה צריך לכתחילה שיעשה היום ונחשב שעה דחוקה וודאי אין לאסור מזד הקנין.

ואף שבגמרא נאמר הדין שמוליכין התרומה והמתנות לגבי יום טוב, פשוט הוא שהוא הדין בשבת אס התבואה ראויה למאכל בלא מלאכה.

ולפי"ז קשה על הגליון מהרש"א שם שהקשה על הש"ך שיתן לו משכון על החמשה סלעים ותיקן דגם משכון הוי כמקח עיין שם. ומבואר מדבריו דלמד דבדברי הש"ך שכוונתו מזד קנין, והוא הלא תמוה דמאי שנא מקינן כהן בתרומה ומתנות שמוחר וכו"ל.

דאמרת דשרי למלוך א"כ הו"ל מכשירין שאי אפשר לעשות מערב יו"ט ואמאי החמירו חכמים בשבות כה"ג.

שוב כתב הפנ"י: ולכאורה היה נראה לי לפרש דהא דמקשה א"כ מצינו תרומה שזכאי בהרמתן ארצה בר חנן פריך כיון שהתיר לאושפזיכנא למלוך ביו"ט מסתמא היה צריך לתרום ג"כ ביו"ט שאין דרך לתרום קודם כמ"ש רש"י ומש"ה מקשה שפיר אלא שנמנעתי לאומרה לפי לשון סוגית הש"ס. אמנם עיינתי בלשון תוספות פ"ק דחולין (דף ר' ע"ב) בד"ה והתיר רבי ונראה מלשונם שמוכרח לפרש סוגית הש"ס בענין זה.

*

תוס' ד"ה הבא נמי. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן כ) ד"ה ובעיקר דין, ושם (חלק ה סימן לד) ד"ה ואמנם מ"ש, ושם (חלק ו סימן כו) ד"ה עוד יש, ובהג"ה שם.

דף יג ע"א

גמ'. הא רבי הא ר' יוסי בר' יהודה. לשון הגמ' "הא רבי הא ר' יוסי" תמוה, דאינו מיישב צ' ברייתות, ולא הו"ל למימר אלא מתני' ר"י בר"י הוא, לרש"י. ולפי' התוס' הו"ל למימר רבי הוא.

ותירין השפ"א, דלפי מה דמשינן הכא י"ל דצ"ש וצ"ה פליגי בהכי באמת דהא דמדמי צ"ה חלה לתרומה במשנה וכן צ"ש בצרייתא הוא משום דס"ל דזכאי בתרומתן משום דס"ל כרבי ומ"ד דבתרומה אינו זכאי ס"ל כרבי"י והיינו דקאמר הא כו' דהא"נ דפליגי בהכי.

*

גמ' הכנים שבלין לעשות מזה עיסה וכו'. עיין במתני' (פ"ג דתרומות) הרשה את בן ביתו וכו' תרומתו תרומה ציטל אם עד שלא תרם ציטל אין תרומתו תרומה אם משתתם ציטל תרומתו תרומה. ופריך עלה בירושלמי, ולית הדא פליג על ר"ל דאמר אין אדם מצטל שליחותו בדברים תיפתר כגון שאמר לו לך וקצע בצפון והלך וקצע בדרום. והעתיקו הרמב"ם ז"ל (פ"ד מתרומות ה"ט).

והחזיר ציו"ד (ס' של"א) תמה ע"ז דהא בלאו הצטול כיון דשינה נחצטלה השליחות. ובכ"מ שם כתב בשם המהר"י קורקוס ז"ל לישב זה, וז"ל: והטעם, דשינוי זה אין דרך להקפיד, ולא היו קפידא לצטל התרומה, כיון שלתרום עומד וכו'. ע"כ.

מבואר מדבריו, דאף דבכל עניני שליחות היו קפידא בכה"ג, אבל בתרומה כיון דע"כ לתרום עומד אין דרכו להקפיד בכיוצא בזה, כיון דהמשלח מוכרח להמנעה.

ובן כתב המקנה צחי' (רפ"ב דקידושין) בתוס' ד"ה נפקא לי' מדריב"ק, דתרומה הו' בע"כ, דהא אם רוצה לאכול טבל כופין אותו שלא יאכל, עיי"ש.

ועיין בשו"ת קול מצער (חלק א' סימן לד) שתמה ע"ז, מהא דהעלה הפנ"י בסוגיין דאף דאין הטבל נקצע במעשר עד שיראה פני הבית, היינו דאין חייבים עליו משום טבל, אבל עיקר הפרשת תרומה ומעשרות ה' בשדה קודם שיראה פני הבית, עיי"ש. וכדבריו מבואר להדיא בירושלמי מעשרות (פ"ג ה"ג) מעשרות מהיכן ניטלות מן הבית או מן השדה וכו' ר' אבא מרי שמע לה מן הכא מן הבית זו חלה הדא אמרה מן השדה יעו"ש, והיינו בכל המעשרות מן השדה אף דעדיין לא נתחייבו כלל, וע"ש במרה"פ דבתרומה פוסק הרמב"ם כן דעיקר הפרשתו מן השדה אף שאינו נקצע מה"ת עד שיראה פני הבית. עיי"ש.

ועפ"ז הך משנה דציטל עד שלא תרם מיירי נמי כסתם תרומה הניטלת מן השדה, ומוקי לה בירושלמי בקצע לו מן הצפון וקצע בדרום, ותקשה קושית הטור דכשנייה בלאו הכי ציטל השליחות, ומה שחירך המהרי"ק ע"ז כיון דעומד לתרום לא הו' קפידא, הא באמת אינו עומד לתרום כלל דהא צידו לאכול אכילת ארעי כ"ז שלא ראה פני הבית.

וביותר תקשה על המקנה הנ"ל שכתב דשליחות תרומה דגלי רחמנא מאתם גם אחת היינו אפילו כשהמעשה אינו צידו והוא מוכרח לעשותו כמו בתרומה, דהא כופין אותו שלא לאכול טבל, עיי"ש, והא סתם תרומה היא בגורן ואז ליכא כלל איסור אכילתו טבל א"כ אינה בע"כ דהא אם רוצה יאכל בלי הפרשה, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין מקדש דוד (תרומות סימן יט) בענין התורם מדבר שלא נגמרה מלאכתו, וז"ל: אמרינן ציו"ד ס' של"א סעיף ס"ב אין תורמין שצלים על חטים, ויחיס על שמן, וענבים על יין כו', משום דהו' מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה, וכתב הגר"א ז"ל שם אבל משמע דאף על עזמו אסור לתרום כמו שאיתא במתני' ספ"ק דחלה ע"ש, ונראה דאף דאין תורמין מדבר שלא נגמרה מלאכתו אף על עזמו כדאמרינן ספ"ק דחלה ובפ"א דתרומות (מ"ה) מ"מ יש חילוק בין חורם על עזמו לחורם על דבר שנגמרה מלאכתו, דזה דאין תורמין דבר שלא נגמרה מלאכתו הוא רק שלא לצורך וכמו שכתבנו לעיל (בסימן י"ח) דהא אמרינן במעשרות (פ"ד מ"ה) המקלף שעורים מקלף אחת אחת ואוכל משום דהו' אכילת עראי קודם גמר מלאכה, ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב דהו' קבע, וכן המולל מלילות של חטים מנפח מיד ליד ואוכל ואם נפח ונתן לתוך חיקו חייב, היינו שחייב לעשר כמו שכתב הרמב"ם ז"ל, הא לעשר שרי אף דהו' קודם גמר מלאכה, אבל מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו כיון דאינם שוין נראה דאסור בכל ענין, ונראה ראייה לזה ממה שכתב הריטב"א ז"ל (יומא י"א) כההיא דסוכת החג צמח דמחייב במעשר מדרבנן, ומקשינן דילמא אחי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב, והקשה הריטב"א ז"ל הא אמרינן דאין תורמין מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו ואם תרם תרומתו תרומה, ואפשר דקודם

דכל שגידולו מן הארץ חייב צמעשרות מדרכנו, ולאכילה נגמרה מלאכתו, א"כ ה"נ מלילות נהי דעל דגן קפיד רחמנא מ"מ מדרכנו דהכל חייב צמעשרות, א"כ אמאי פטור מלילות הרי למלילות כבר נגמרה מלאכתו ומאי שנא מלילות מזיתים וענבים.

וגרמא דהחילוק הוא בזה דזיתים ושמן וכן ענבים ויין חשיבי כשני מינים, שהרי כתב הרמב"ם ז"ל פ"ה מתרומות ה"ח בתורם שמן על זיתים ויין על ענבים הא למה זה דומה לתורם משני מינים שאינם כללים זה בזה ע"ש, וכן בע"ז (ס"ו א) חשיבין ענבים ויין לשני מינים, וכיון שהם שני מינים א"כ ענבים וזיתים שאינן חייבין מן התורה חייבין מדבריהם כשאר מינים שחייבין מדבריהם, אבל מלילות וחטים לא אשכחן דחשיבי ב' מינים, ואם מלילות פטורין מן התורה הם חשיב של פטור ול"ש שיתחייבו מדרכנו.

והנה להרמב"ן ז"ל אחי שפיר הא דאמרין (ב"ב פ"ד ב) לרבי דאין תורמין יין על החומץ, משום דין וחומץ ב' מינים, וקשה הא הו' ב' מינים שאינן כללים זה בזה ואמאי אין תורמין, ולהרמב"ן ז"ל כיון דס"ל דין וחומץ ב' מינים הם א"כ חומץ אינו תירוש, ואין תורמין מן היין על החומץ משום דהו' מן החיוב על הפטור, דמאי שנא חומץ מענבים כיון דאין תירוש אין חייבין מן התורה, ולפי מה דאמרין בירושלמי (סוף פ"ב דתרומות) דמלאורייתא מודה רבי דתורמין מן היין על החומץ ורק מדרכנו אין תורמין שמא יתרום מן החומץ על היין, ס"ל דאף לרבי יין וחומץ מין אחד הוא וכלל תירוש הוא. ע"כ.

*

גמ'. וז"ל יוסי ברבי יהודה גמי משכחת ליה וכו' ונבואך עזיהם למואלץ וכו'. פירש"י דכה"ג מודה רבי יוסי דטבול ביומיה דכיון שהכניסן לשם גורן גמור ירדה להם תורת תרומה ומעשרות וצנמנלך למוללן נעשה הכנסתו גורן וכו'. ועיין פני יהושע שכתב דלכאורה דבריו תמוהין מאד, דמה מועיל מה שהכניסן בתחלה לשם גורן, סוף סוף לא נגמרה מלאכתו ולא ירדה להם תורת מעשר ומה שנמלך למוללן נמי לא מהני דהא פירש"י דמלילה לא מיקרי גורן.

ועוד קשה דאף אם עשה מהן עיסה גמורה תוך הבית על ידי דישה ומירות נמי שרי לאכול עראי כיון שלא נגמרה מלאכתו קודם שראו פני הבית כדמוכח בדוכתי טובא, והיינו דאמר ר' אבא שאילא מערים אדם על התבואה ומכניסה במזון שלה וכו' רש"י לקמן בפרק המציא [ל"ד ע"ב] בסוגיא דעומד אדם על מוקפה ע"ש, וא"כ כ"ש דמה שנמלך למוללן לא מהני כיון דצשעת הכנסתו לבית עדיין לא נגמרה מלאכתו. עי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. מואלוקת בשבילין וכו'. עיין מקדש דוד (מעשרות סימן ה) וז"ל: הנה עמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממעשר ה"ו דמערים אדם על תבואתו ומכניסה במזון שלה כדי שתהיה

ראיית פני הבית אף לכתחילה יכול לתרום ע"ש, היינו שנסתפק בזה אם יכול לתרום לכתחילה קודם ראיית פני הבית. וקשה טובא הא אדרבה מזה לתרום קודם ראיית פני הבית דהא אמרין דא"ל לגורן שתיקור אא"כ ניטלה הימנו תרומה גדולה, ונראה מזה דאף דמותר וגם מזה לתרום קודם ראיית פני הבית זה רק מיניה וביה, דאיסור לתרום קודם גמר מלאכה ליכא קודם ראיית פני הבית, אבל בזה דאין תורמין מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו יש בזה עוד איסור אחר מפני שאינן שוין, וזה אפשר דאיכא נמי קודם ראיית פני הבית ומשום הכי נסתפק בזה.

והנה זה דאיסור לתרום קודם גמר מלאכה אין זה גמר מלאכה המחייב צמעשר, וראיה לזה מדאמרין בביצה (י"ג א) המכניס שכלין למוללן במלילות דרבי מחייב צמעשר כיון דהו' גמר מלאכתו דאין לו גורן אחר, ור"ז פטור משום דדגן כתיב והיינו מירות, ואמרין שם אמר אביי מחלוקת בשבילין אבל בקטניות דברי הכל אסורייתא טבולא כו' איכא דאמרי אמר אביי מחלוקת בשבילין אבל בקטניות דברי הכל אסורייתא לא טבולא, מיתבי מי שהיה לו חבילי תלתן של טבל ה"ז כותש ומחשב כמה זרע יש בזה ומפריש על הזרע ואינו מפריש על העץ, מאי לאו טבל טבול לתרומה, היינו מדקחמי חבילין של טבל אלמא אסורייתא טבולא, ומשניין בטבל טבול של תרומת מעשר וכדר' אבהו דמעשר ראשון שהקדימו בשבילין שמו טבולו לתרומת מעשר, היינו זה דנעשה טבל הוא משום דעשאו מעשר ולא משום דאסורייתא טבולא, ומקשינן כותש למה לי לימא ליה כי היכא דיהבו לי כו', וכתב רש"י ז"ל אי צנן לוי מוקמינן לה למה מוטל עליו לעשותו דגן אי אמרת בשלמא בישראל קאי ואסורייתא טבולא שפיר חני כותש דכתיב דגן ודרכנו דומיא דאורייתא תיקון ע"ש, ואף על גב אי ס"ל אסורייתא טבולא והיינו כל"ק דאביי דאע"ג דשבילין ס"ל לר"ז דבעינן דגן בקטניות מודה, א"כ אכתי קשה למה לי לכתוש דהא הו"ל גמר מלאכה לענין טבל דהא אסורייתא טבולא.

וגרמא מזה דמה שאין תורמין קודם גמר מלאכה הוא גמר מלאכה אחר מלענין טבל, ואף על גב דאסורייתא טבולא מ"מ לענין שיהא מותר להפריש בעינן דוקא דגן וזריך לכתוש. ע"כ. ועי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין מקדש דוד (תרומות סימן כב) וז"ל: הנה לפי מה שכתב הרמב"ן ז"ל דזיתים וענבים חייבין רק מדבריהם דרק דגן תירוש ויאהר חייב מן התורה דרק שמן ויין חייבין מהתורה משום דהו' תירוש ויאהר אבל זיתים וענבים הו' כשאר פירות, יש לעיין דאמרין בביצה (י"ג א) במכניס שכלין למלילות וס"ל לר' יוסי צרבי יהודה דפטורין מן המעשרות ואף דנגמרו מלאכתו משום דעל דגן קפיד רחמנא כמו שכתב רש"י ז"ל, וקשה מ"מ אמאי אין חייבין מדרכנו מאי שנא מזיתים וענבים דג"כ פטורין מן התורה משום דעל תירוש ויאהר קפיד רחמנא, מ"מ מדרכנו חייבין משום דלא שאני משאר דברים

כותש כו', ומדקרי ליה טבל מכלל דאסוריתא טבלא לה, ומוקמינן בטבל טבל לתרומת מעשר כדר' אצו דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין שמו טובלו לתרומת מעשר, היינו דלעולם אסוריתא לא טבלא לה זה דקרי ליה טבל הוא משום דשם מעשר טובלו, ומקשינן כותש למה לי, לימא כי היכא דיהבו לי הכי יהיבנא לך, ומשנינן קנסא כו', וכתב רש"י ז"ל (ד"ה קנסא) קנסא על שהקדים וגרס להערים לעבור על דבר תורה שהמסנה קדר המעשרות עובר בלאו מלאכתך ודמעך לא תאחר ע"ש, ואף על גב דהכא הוא קודם גמר מלאכה דאסוריתא לא טבלא לה, ומוכח דכאן ס"ל לרש"י ז"ל דאף קודם גמר מלאכה איכא לאו.

והגה בירושלמי תרומות (פ"ג ה"ג) הוא אציעא ולא אפשיטא במעשר ראשון שהקדימו בשבלין אי עובר או אינו עובר ע"ש, ופי' הפ"מ שם דהאציעא הוא כיון דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה אין זה מקדים ע"ש, וקשה על פירושו דזה דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה היינו דגוף המעשר פטור מתרומה גדולה אבל שאר הכרי חייב, א"כ הפריש על הכרי מעשר ראשון קודם תרומה גדולה, וצריך לומר דטעם האציעא הוא כיון דעדיין לא הגיע זמן חיוב הפרשה שהוא קודם גמר מלאכה אי איכא או איסור מקדים.

והגה אי אמרינן דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין אינו עובר, יש לחקור במקדים תרומה לזכורים בשבלין אי עובר, אי הטעם במקדים מעשר ראשון לתרומה בשבלין הוא משום דעדיין לא הגיע זמן חיובה של תרומה ליכא איסור אי מקדים לה המאוחר, אבל זכורים דדינה להפריש ממחזור וכבר הגיע זמן חיוב זכורים כי מקדים לה תרומה עובר, או אפשר דאיסור מקדים הוא רק היכא שכבר חל חיוב שניהם דאיסור מלאכתך ודמעך לא תאחר חל רק היכא דחל חיוב שניהם אז חל האיסור שלא לאחר זה לזה, והיכא שלא חל עדיין חיוב תרומה לא חל האיסור להקדימו לזכורים. ע"כ.

*

גמ'. תל'תן. פרש"י, מין קטניות הוא ומעט נותנין בקדירה ליתן טעם, עכ"ל. עיין פני יהושע מ"ש בכוונת רש"י בזה.

*

גמ'. שמו טובלו. לרש"י הוא דאסוריתא, וכתב החת"ס דלפ"ו ליתא להא דאיתא בירושלמי דמיימי משנה למלך (פ"ג מתרומות הלכה י"ג) דאם הפריש לוי תרומות מעשרותיו בשבלין, שוב כשימרת יחול עליו חיוב תרומה גדולה דלא מיעטה תורה אלא שלא יחולו ב' חיוכים בפ"א תרומה גדולה ותרומות מעשר. מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומות מעשר. והשתא דבשעת מרוח יחול החיוב ליכא אלא חיוב תרומה גדולה יחול עליו אלו דבריו. ולריש לקיש דשמעתין דשמו טבלו ומיד כשהפריש בעל הבית מעשר בשבליים נעשה טבל מן התורה כמו מירוח בשארי תבואות

בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר, וזורה מעט מעט אחר שהכנים לביתו ופטור לעולם מן המעשרות שהרי אינו מתחיל לגמור הכל ע"ש, יש לעיין דמה מועיל שאינו מתחיל לגמור הכל מכל מקום כיון דבכל פעם זורה כל זכורו הוא גם כן גמר מלאכה, וכמו במפקס כל זכורו אף אם אינו מתחיל לגמור הכל הוא גמר מלאכה.

וגר"א הטעם דהנה אמרינן בביצה (י"ג א) במכנים שבלין למלילות כו', אמר אביי מחלוקת בשבלין אבל בקטניות ד"ה אסוריתא טבלא, וכתב רש"י ז"ל אבל בקטניות יש צ"ל הרבה שאין חובטין אותן יחד אלא כדי קדרתן לפיכך הכנסתו בשבלין זה גרנן ע"ש, ושמעינן מזה דכל שאין חובטין אותן יחד אלא כדי קדרתן אין זו מלאכה למעשר, ולא עוד כל שדרין כן אין זה מעכב בגמר מלאכה והוא גמר מלאכה אף קודם שחבטן, ואף דהכא חובט כל פעם כל זכורו לקדירה אין זו מלאכה למעשר, דכל שעושה המלאכה מעט מעט אין זו מלאכה למעשר, וכעין זה מצינו בפאה דכל שקוצר מעט מעט אין זו קצירה להחייב בפאה, ולא דמי לפיקס כל זכורו אף אם לא פיקס רק מעט, התם אין דעתו לעשות כל הפיקוס מעט מעט רק עתה מפיקס כל זכורו והשאר יפקס כולו, אבל כל שדעתו לעשות הכל מעט מעט אין זו מלאכה למעשר כלל, וזהו נמי טעמו של הרמב"ם ז"ל דזורה מעט מעט, אף דבכל פעם זורה כל זכורו אין זה מלאכה כלל, והכא הזריה מעכבת דבתבואה אין דרך בכך לעשות מעט מעט.

ובזה לא קשיא על הרמב"ם ז"ל מהא דס"ל כאן ולעיל ה"ד דאף אם הכניסם לבית קודם גמר מלאכה אם עשה אח"כ גמר מלאכה חייב, והנה התוס' צ"מ (שם פ"ח: ד"ה לא משיפסו בבית) כתבו דל"א לומר כן, והוכיחו מההיא דחצר שמת והניח מגורה מלאה פירות כו' ואמרינן דילמא עבד להו כר' אושעיא כו', והא התם התבואה ממורחת ומכל מקום פטורה ע"ש, ולפי זה כל שזרה מעט מעט בכל פעם לא התחיל ע"מ לגמור כולו אפילו עשה כן עד שגמר כל התבואה גם כן אין זו מלאכה למעשר, אם כן אפילו אם עתה כל התבואה ממורחת נמי אמרינן דילמא עבד לה כר' אושעיא. ע"כ.

*

גמ'. דברי הכל אסוריתא לא טבלא. כתב המאירי (הובא בשער המלך וביד דוד) משום דתרומות קטניות דרבנן לא גזרו בהו מאי דלא שכיחי בשבליים ממש להכניס למלול מלילות וכ"ש לר"י בר"י דשביבלין לא טבלי כלל, איך נגזור בתרומה מאי דלא שייך כלל דאסוריתא. ועיין בחת"ס שכתב שאפשר להמתיק כן גם ברש"י.

*

גמ'. שם. עיין מקדש דוד (תרומות סימן לג) וז"ל: הנה במקדים מעשר ראשון לתרומה בשבלין אי עובר כתב רש"י ז"ל שבת (קכ"ז: ד"ה שהקדימו בשבלין) בפשיטות דאינו עובר, אך בביצה (י"ג א) גבי קטניות דאמרינן דאסוריתא לא טבלא לה, ומקשינן מההיא דמי שהיו לו חבלי תלתן של טבל

זו בסתירת דברי רש"י וכנ"ל, וכותב הגאון המהרש"ס: ולענ"ד פשוט דכותב רש"י צדיקה אינו משום דעובר, דא"כ אמאי כתב על שהקדים וגרס להערים להעביר על ד"ת וכו', הרי הו' עובר ממשי, אלא ר"ל דנהי דאינו עובר, מ"מ עכ"פ לא טוב עשה שגרס לעשות ערמה להעביר על ד"ת, שהרי המקדים מעשר לתרומה אחר מירוח עובר בלאו, והוא עשה ערמה להפריש מעשר שלא יטרוך להפריש כלל ח"ג וגרס להפקיע ד"ת, וכעין הא דאיתא בפסחים מ"ח ב' גבי נשי דעבדי קפיא דהוי חומרא דאחי לידי קולא דמפקע מחיוב חלה, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה הא רבי יוסי. עיין בספר הישר (חלק החשובות סימן צד) בענין הכנים שצלין וכו' למוללן במלילות. וז"ל: צינה פרק קמא, בגמרא דצ"ש אומר אין מוליכין חלה וכו' (א"ל) א"כ מצינו תרומה שזכאי בהרממה, סוגיא זו נכונה למציין פר"ח דגריס ולר' נמי משכחת לה כגון שהכנים שצלין וכו', ולא גרסינן ולר' יוסי צ"ר יהודה. אך פירש רש"י והתוס' כחומץ על נתר ומעדה בגד ביום קרה, שהם אומרים ר' יוסי צ"ר יהודה פוטר שאין תורת תרומה במלילות ולא במחילתן כשהן שצלין ולא בסופן כשהן מלילות. וחלילה לכל יודעי דת ודין לומר כן מפני כמה דברים. האחד שכן פטורו של ר' יוסי כעין פטורו של המכנים שצלין לעשות מהן עיסה אוכל מהן עראי ופטור, אף ר' יוסי צ"ר יהודה פוטר אהכנים שצלין למללן ואוכל מהן עראי, אבל לאחר מלילה לד"ה תורת טבל גמור עליהן ואינו יכול לאכול אף לר' יוסי צ"ר יהודה אף אכילת עראי וזהו גרנו לתרומה, דהא ר' יוסי צ"ר יהודה פוטר אהכנים שצלין למללן במלילות קאי, אבל כי מללן וודאי חייב.

ועוד אי ר' יוסי צ"ר יהודה לית ליה תרומה אמלילות כלל ולא שצלין במחילתן ולא במלילות בסופן, מאי האי דקאמר לתמודא הא רבי הא ר' יוסי צ"ר יהודה, לתרוייהו מצינו לאוקמי שפיר בין מוללן מלילות בין במשנה דלא מצינו תרומה שזכאי בהרממה. דלר' יוסי צ"ר יהודה ניחא דלית ליה תרומה במלילות ולר' נמי כיוון דשצלין חייב הוה ליה לאפרושי וכל מילתא דאיפשר למיעבדא מעיו"ט לא מצינן למיעבדא ציו"ט, והאי דקאמר מוללן אמופרשין ואמתוקנין קאי ואמעושרין מעיו"ט, ושצקה למתניתין דהיא דוחקה ואוקמה אנפשיה, ואין זה דוחק כלל למתני במתוקנין [כלומר האי דמוללן מלילות].

והתוס' שהעמיקו לומר הא ר' הך צרייתא דתני זה מערב יו"ט⁵. ודייקין בעיו"ט אין ציו"ט לא, שחתו הסוגיא ולא היו הדברים מעולם. דהא כבר תרצו לה וה"ה דאפי' ציו"ט וכו' ודחייה, והדר אקשי ליה [כלומר לרצה] ממתינתין ועלה קאי לא קשיא הא רבי וכו', ואמה מתוך תרצו

ובשעת זה החיוב לא יחול עליו אלא שם תרומות מעשר ולא תרומה גדולה ושוב לא תחול לעולם. וא"כ נדחה הירושלמי.

אך הרמב"ם (פ"ג ממעשר הלכה י"ט) ס"ל שמו טבלו מדרבנן א"כ לא הי' לדחות הירושלמי מההלכה.

*

ובמשמע מדברי המשנה למלך (שם), דלהכי קנסי' ללוי לכתוש משום שהפסיד הכהן תרומה גדולה שלו. והעיר החת"ס דלא נראה כן מפירש"י אלא שגרס להכשיל בעל הבית להקדים מעשר לתרומה אבל לא משום הפסד כהן. וטעמא כ' החת"ס, משום דבלא"ה נמי חטה א' פוטרת הכרי.

וע"ע בשו"ת דברי יציב (חלק יו"ד סימן רה אות כג) ושו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן קצא).

*

גמ'. **אמר רבא קנסא.** עיין בל"ח כאן, שיש חילוק בין קטניות לירק. וכ"כ בס' ישועות מלכו (רפ"ב מה' תרומות דכ"ה ע"ב).

*

גמ'. **שם.** פרש"י: על שהקדים וגרס להערים לעבור על דברי תורה, שהמשנה קדר המעשרות עובר בלאו מלאחך ודמעך לא תאחר וכו' ע"כ. והמפרשים התקשו, דרש"י בשבת (קכ"ז ע"ב) ד"ה שהקדימו וכו' כתב להדיא, דכשהקדים שצלים אין צוה לאו דבל תאחר.

וב"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זל כותב במכתבי תורה שלו (ס' צט) אחרי ציקורו בטצריה: צפה רוב העיר יהודים ורובם ספרדים. היו כאן איזה חכמים ושאלתי אותם הפי' צסי' של"א ציו"ד לוי שלקח שצלים וכו', הביא הצ"ח פי' רש"י צדיקה י"ג על מה שקאמר רבא קנסא, ופירש"י על שהקדים וגרס לעבור על ד"ת שהמשנה וכו' בלאו מלאחך וכו' לא תאחר. והקשיתי דרש"י עזמו בפרק מפנין כתב כשהקדים שצלים אין צוה לאו דלא תאחר. ותיירו - כי גם איסור דרבנן נקרא לא תעשה כו', כמוזן שעל תירון זה לא הי' כדאי הטלטול מביתו לכאן.

ולולא דברי רש"י הי' נראה לי לפרש "קנסא" מה שלוקח הלוי שצלים והצינו מטורח המרוח וה"ל מסייע צבית הגרנות. ואם נטל אחר המרות, קונסין אותו ומוציאין מהם תו"מ שלא יקפאו, אבל לפני מרות אין מוציאין תו"מ, ועכ"פ קונסין צוה שצריך למרח קודם שיתן תרומת מעשר. ובתוספתא דמאי פ"ה, יתר על כן תרומתן אין תרומה, ולא עוד אלא שצקשו לקנוס אותן להיות פירותיהן זריכים להפריש. ועל [כרחק] שהי' קנס זה שצריכים למרח מקודם, דלפי' רש"י קשה ליקנוס לבעה"ב שהוא [עבר] הלאו, ולסברת רש"י כיון שטבלו ונעשה צוה טבל גם לפני המרות לכן חייב בלאו של ההקדמה כיון שנקרא טבל ה"ל כנתמרח וכו' ע"כ.

ובשו"ת מהרש"ס (חלק ד' ס' מד) מביא שהגאון ר' אליעזר משה הלוי הורצין מקראקא זל"ל הקשה לו קושיא

⁴ בתוס' שלנו גריס כר"ח וחולק על רש"י.

⁵ הך ברייתא דהמולל מלילות מערב שבת וכו' שממנה אותיב אביי.

משכחת לה כגון שהכנים וכו'. כיון דאמרת דלר' נמי אותן מלילות מוללין המתקנין מעיו"ט, [וא"כ אס הכנים שצלין לעשות עיסה ונמלך] שאי אפשר להפריש תרומתן מצעוד יום, מצי לאפרושי ציו"ט. וא"כ מצינו תרומה אפי' לרבי שזכאי בהרמיה. אלא מאי תרומה וכו'. על זאת אין להשיב, וכל המשנה ממתבע זו אין רוחי נוחה הימנו.

וגם לדברי התוספו', לדברי ר' יוסי צ"ר יהודה לא מצינו תרומה שזכאי בהרמיה שהרי אין תורת תרומה במלילות כל עיקר, א"כ מאי ולר' (מאיר) נמי דמשמע כל שכן לר' יוסי צ"ר יהודה מצינו תרומה שזכאי בהרמיה, הא אמרת אליבא דלא מצינו תרומה [כלומר במלילות] וכל הסוגיא שלמטה מוכחת כן דלר' יוסי צ"ר יהודה שייך תרומה לאחר מלילה ולא בשצלין [גבי] מרי לישי דאצי.

והא דקתני לקמן בפירקין המולל מלילות של חטים מנפח יד על יד ואוכל ואס נפח ונתן לתוך חיקו חייב, אליבא דר' יוסי צ"ר יהודה היא. ע"כ.

דף יג ע"ב

גמ'. אלא מן הגורן ומן היקב וכו'. עיין אור שמח (פ"ה מהלכות תרומות ה"ד).

*

גמ'. הא מני אבא אלעזר בן גימלי היא וכו'. בספר משיב נפש העיר, דהכא קרי ל' בן גימל, ובזכורות (ג"ח ע"א) קרי ל' בן גומל. ובגיטין (ל ע"ב) קרי ל' בן גמלא, [וראה בספרי (פר' קרח) איתא ג"כ מימרא זו ושם איתא: אבא אלעזר בן גמליאל] והביא מהמדרש שמואל (פ"ג דאבות מ"א) דניקוד הסגול שהוא ג', נקודות מרמז על ג' שותפים שיש באדם, דירא ה', בכל היוזוגים שלו יש שותפות של הקדוש ברוך הוא ע"ש דבריו הנפלאים. וביאר במשיב נפש דלכן נקרא בן גימל לרמוז על הג' הנ"ל, וביאר עוד שם דלכן כתיב בפסוק (במדבר כג, ט) הן עם לבדד ישכון וגו', כיצת הן נקודה בסגול, לרמוז ג"כ על כך, שצנ"י יש להם שותפות עם הקדוש ברוך הוא בקדושה, ודפח"ת.

*

גמ'. בשתי תרומות הכתוב מדבר וכו'. האי קרא כתיב בתרומת מעשר הניתן ללוים, ומפרש שיעור הכחוש ונחשכ לבס תרומתם, תרומת מעשר, כדגן מן הגורן, כלומר כתרומה גדולה, ראשית תרומה שישראל מפריש מגורנו וכמש"כ למעלה, ולפי"ז מרומז בפסוק זה תרומה גדולה ותרומת מעשר, ואחרי שאמר ונחשכ לבס דין תרומתם, תרומת מעשר, כדן דגן מן הגורן, כדן תרומה גדולה, ממילא מוכרח שדין שניהם שוה, וכדמפרש. ועיין בתוס' מנחות (ג"ד

על מה שלא הקשהו טעמו חטין והודה לו בשעורין הוא, ואינו משיב הלהכה שהרי כבר אמרנו שאותן שתי הבריות. מתירות למולל ציו"ט. ומפני שטעמו בפירושו של ר' יוסי צ"ר יהודה פוטר הביאן לכלל זה.

וישיבת התלמוד צאה כמים לקרב וכשמן לעצם, וכן הוא הדבר על אופניו כתפוחי זהב במשכיות כסף, מוללין מלילות ציו"ט להיות רכות ומתקיימות סמוך לקלייתן באור וכשמטנטות מתקשות ומותר למולל ציו"ט, דאין הנמללות מערב יו"ט [טובות] כאותן הנמללות ציו"ט ומאחר שיותר למולל מותר להפריש תרומתן דומיא דמפרישין חלה מן העיסה ציו"ט, שהרי אי אפשר להיות שילוש [את העיסה] מעיו"ט שדעתו לאכול פת חמה, אף כאן דעתו לאכול מלילות רכות. והשתא ס"ד דאין גרנו לתרומה עד שימולל כמו שאר חטין שאין גרנו בשצלין עד שימרח בכרי, וא"כ דמוללין מלילות מצינו תרומה שזכאי בהרמיה וכו'. ל"ק הא רבי הא ר' יוסי צ"ר יהודה וכו' ומתניתין דקתני לא מצינו וכו' ואפי' במלילות ר' היא. דכיון דלר' בשצלין מצי להפריש תרומה דזהו גרנו, מאתמול מעיו"ט צעוד שהוא בשצלין הוה ליה לאפרושי, אבל ציו"ט לא מצי מפרש לה ולא מצינו תרומה וכו', ומיהו ר' [שאינו ליה צין] מתוקנין מעיו"ט לשאינן מתוקנין.

וברייתא ר' יוסי צ"ר יהודה היא דאמר אין גרנו למעשר כשהוא שצלין עד לאחר מלילות הנמללות ציו"ט שהן רכות ומתוקנות, נמצא שלא היה יכול להפריש תרומתן מעיו"ט שהרי לא נמללו דומיא דעיסה וחלה שמפרישין אותה ציו"ט, ואליבא דר' יוסי צ"ר יהודה מצינו תרומה שזכאי בהרמיה. אבל אוכל מהן עראי מדרבנן, דאילו מדאורייתא אפי' אכילת קבע שהרי לא הוקצו למעשר עד שימרחו בכרי. ולמוללין במלילות אהכנים שצלין דרישא קאי, הכנים שצלין למוללין במלילות ר' מחייב דהכנסתן בשצלין זהו גורן וחייב אף על אכילת עראי, ור' יוסי צ"ר יהודה פוטר.

ולקמן בסוף פרק המביא [ל"ה ע"ב] אשכחין כי האי גוונא דקתני חזר לאפוקי מדתן המעציר תאנים בחזרו לקצות בניו ובני ביתו אוכלין מהן עראי ופטורין ומני עלה ר' יעקב מחייב ור' יוסי צ"ר יהודה פוטר ואכילת עראי קאי, [והכי נמי קאי] על אכילת עראי, (בעוד) [דצעוד] שהן בשצלין עד לאחר מלילות ליתן בחיקו או על גבי נפה כדתן במעשרות המולל מלילות של חטין מנפח יד על יד ואוכל, ואס נפח ונתן לתוך חיקו חייב במעשר. בשלמא לידי מתקמא כר' יוסי צ"ר יהודה דלר' לא צעין אלא הכנסת שצלין כיון דלמוללין צע, אלא לדידהו הא מני לא ר' דצמלילות אין פוטר עראי דהכנסתן זהו גמר גורן וכו' יוסי צ"ר יהודה נמי לא דלדידהו אין תורת תרומה במלילות, [אלא ודאי דלר' יוסי צ"ר יהודה כשמללין חייב] דזה גורן כמו שאר חטים בכרי. והשתא פריך דלרבי נמי דמוקמית למתניתין דלא מצינו תרומה שזכאי בהרמיה אליבא

⁷ וצ"ע דהא לפירוש רש"י ותוס' ד"ה אילו לא גרסינן ולר' נמי אלא ה"ג ולר' יוסי ב"ר יהודה נמי.

⁶ כלומר גם ברייתא דאביי מסכמת עם מימרא דרבה וקרי ליה ברייתא גם למימרא דרבה.

נשבע, והיינו משום דהודאת בעל דין כק' עדים דמי, משמע מדבריו דעכ"פ כתיבה גופא לא מהני, ולא הוי שבועה, ועי' עוד שם שהביא רמב"ם דמגילה (דף י"ח) דמשמע להדיא לענין מקרא מגילה, דאם כתיבה לא ילא ידי הקריאה ע"ש שהאריך, א"כ ה"ה בג"ד הוי כמו לענין שבועה דלא מהני כתיבה.

ואחר אריכות כותב: והדבר ברור כמ"ס בג"ד שצריך לחזור ולספור בצרכה, והרצתי דברים כהווייתן לפני המסובים ובתוכם הקרואים בראש כבוד מר חמי הגאון מ' יתחק יוסף תאומים ומח' הגאון מ' ישעי' פיק והסכימו.

אך מח' הגאון מהור"ר ישעיה פיק נ"י, אם שגם הוא הסכים לדעתי בעיקר הדין, העיר הוא היכי דאיהו אחשביה לכתיבה, כגון שכיון ללכת ע"י הכתיבה י"ל דמהני, ול"ד לציטוט שהרי ע"י הכתיבה עשה מעשה, ונ"מ למי שא"י לדבר עכ"ד.

ואין נראה בעיני, דלפי דבריו תיקשי מחני' דמס' תרומות חמשה לא יתורמו אלם כו', ואיתא בתוס' מ"מ אמרו אלם לא יתרום מפני שאינו יכול לזכר עיי"ש, והוצא בתוס' מנחות (דף ב"ה ע"א) ולפי הנ"ל שפיר יכול לזכר ע"י הכתיבה ולכוון ללכת בזה, א"י דלא מהני, והך מתניתין סייעתא לשורש דבריו, דכתיבה לא כדבור דמי.

אולם מ"ס מח' הגאון נ"י לפקפק בעיקר הדין שכ' הצ"י דלא נתקן צרכה על דברים שבלב מההיא דתרומה דכתיב ונחשב, וקיי"ל דנותן עיניו ומחשבה מהני, ואפ"ה מצרכים על הפרשתו עכ"ד.

השבת לו לפמ"ס תוס' חולין (דף ו' ע"ב ד"ה והתיר ר') דנותן עיניו צד זה ואוכל צד זה לא שרי אלא בדמאי, וזוהי באמת לא מצרכים כדאיתא להדיא בשבת (דף כ"ג ע"א) הדמאי מפרישים אותו כשהוא ערום עיי"ש, וגבי טבל דניטל במחשבה כדאיתא במנחות ובצבורות (דף ג"ט) ואפ"ה מצרכים נמי לא קשיא מיד, לא מציעא לפירש"י צבורות דמחשבה דהתם היינו צדבור דניחא, אלא אפילו לפירוש התוס' דפירש דמחשבה היינו בלא דיבור, מ"מ ניחא דהפרשה מיהא בעי, ולא מהני מה דנותן עיניו צד זה וכנ"ל, א"כ מעשיו מוכיחים ומש"ה מצרך, ובאמת בשעת הפרשה הוא מצרך.

ואפשר עוד לומר, כל מה דמצינו בש"ס דתרומה במחשבה היינו מדאורייתא, אבל תקנת חז"ל היה באמת שלא להפריש רק כדיבור ולא במחשבה, ושפיר תקנו צרכה עליה.

אבל אי קשיא הא קשיא לפי"ז אהא דמשני אביי בסוגיא דשבת הנ"ל דה"ט דמפרישין ערום משום דספק דדבריהם לא בעי צרכי, ולפי"מ שכתבתי הא בלא"ה דממאי דיכול ליתן עיניו צד זה ואוכל צד זה ל"ש לצרך עליו כיון דאפשר במחשבה כסדרת הצ"י הנ"ל ויש לדחות דקושטא דמלתא אמר אביי דיש נ"מ ג"כ בדוכתא אחרינא דמשני אביי צפ"ף על פי ספק דדבריהם לא בעי חיזוק.

ב' שנחקו צבאור דרשה זו, אחרי דעיקר קרא בתרומת מעשר כתיב, יעו"ש, ולפי מש"כ הענין מצבאור ברחבה. (תו"ת במדבר יח, הערה צט).

*

גמ'. כשם שתרומה גדולה נמשלת באומדן וכו'. עיין מרכבת המשנה לר"י אלא שקר על אבות (פרק א משנה יז) וז"ל: ואמר ואל תרצה לעשר אומדות, אפשר לפי זה שצא לפרש דברי שמאי במה שאמר והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. והוא שאם בזה הוראה לידך צענין דיני ממונות, וכל שכן צענין דיני נפשות שצריך חקירה ודרישה מרובה, ואל תסמוך על הוראתך. אמנם הוי סומך על חצירך. והנה זוהי טעול מעליך איבה וגזל, והכל יהיו אוהבים אותך. או כפי הפירוש השני שאם הוצאת אתה צענמן הדין אחר החקירה והדרישה לא ישנאו אותך צעלי דינין, ואפילו שינא האחד חייב והוא שיאמר לך הורוני במה דנמוני, הראה להם הדין מפורש וברור כשמש, אז תנו דעתם וינאו שניהם צין החייב וצין הזכאי בסבר פנים יפות. והנה כפי זה יפורש ואל תרצה לעשר אומדות, כלומר אל תבקש גדולה לעצמך ותראה לאנשים שאתה צקי בהוראה, דע שאיך צריך לעיין בדין, כי אם לפי אומדן דעת אתה מדמה הענינים.

ומה שהוציא החכם הסברא וההוראה בלשון מעשר, מילתא אגב אורחיה קמ"ל, והוא שאעפ"י שתרומת מעשר נטלת צאומד ובמחשבה, לא יהיה האדם רגיל להפריש רק צמדה כדי שיתחלק מן הספק. ועל כן אמר כנגד תרומת מעשר ואל תרצה להתנהג בזה המדה, אמנם אם יבא זה הענין לפעמים אין לחוש. או י"ל ג"כ שהוא מדבר על המעשר צענמן. שהרי אמרו חז"ל המעשר פירותיו מאומדן פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים. והטעם שפירותיו מתוקנים, שהרי הפריש צענין יפה והוציא יותר מן הראוי. וטעם מעשרותיו מקולקלים, לפי שכל מה שהוציא יותר מן המעשר הוא טבל, וממלא מעשר וטבל מעורבים, וכהן האוכל טבל הוא חייב מיתה בידי שמים. ועל כן אמר ואל תרצה, כלומר אעפ"י שאתה יודע שאתה מוציא במעשר יותר מן השיעור. ע"כ.

*

גמ'. ובמחשבה וכו'. עיין תוס' צבורות (נח ע"ב) אם צריך עכ"פ דיבור או סגי במחשבה גרידא. ועיין שו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורה קמא סימן כט) שתשובה מהגאון רבי וואלף איגר ז"ל, דדין מי שכתב בימי הספירה "היום כך וכך לעומר" אם ילא בזה ידי ספירת עומר. וכותב: בשו"ת שז יעקב בחלק א"ח (סי' מ"ח) צידדון כתב התקשרות שכתוב הרני מקבל בחומר שבועה, כתב הרב דכל זמן שלא הוציא השבועה מפיו אין לחייבו דלא מקרי שבועה, והביא חצילות ראיות מתשובת הרשד"ם (סימן פ"א) ומתשובת הרא"ם (סימן ע"ב) ומתשובת מצ"ט (ס"ס ט') וכך הוא בשו"ת תה"ד, והוצא בסמ"ע (סי' ע"ג) שכ' וז"ל אם כ' שנשבע בפועל לא מצי להתנול ולומר דלא

יותר מדיבור והרי ההוגה השם צאומיותו דאמרין ר"פ חלק דאין לו חלק לעה"צ היינו שם בן ד' אומיות, וא"כ הרי מ"מ האלם יכול לכתוב הצרכה כקריאתו בשם ה', וציתור לפימ"ש רש"י בסנהדרין (ד"ה בלשון עגה) משמע מדבריו דהוגה צאומיותו היינו שם של מ"צ, גם איכא לאשכוחי שיכתוב הצרכה בלשון עגה דהוא לשון לעז ומ"מ ילא ידי הצרכה דנאמרים בכל לשון, כדאיכא בא"ס (סימן ר"ו) וצכה"ג אין כאן איסור הוגה השם, כדאיכא בחלק.

ועב"פ אף אלו היה כן כמו שכתבנו בתחילה, עדיין לא פלגי מינן ליישב דברי תוס' מנחות שהוכיחו דתרומה במחשבה בלא דיבור מהני, מדהורך טעם באלם משום הצרכה ותיפוק ליה משום הפרשה גופא דלריך להיות דבור עיי"ש, ואם נא' דכתיבה כד"ד, רק בצרכה לא אפשר כתיבה כדצריך, א"כ לא הוכיחו כלום דהא משום ההפרשה היה אפשר כתיבה אע"כ דכתיבה לאו כד"ד.

אך זהא מודינא לדחות ראיתי הנ"ל מאלם, דשפיר י"ל דאף דכתיבה כד"ד מ"מ לכתחילה לא מהני הכתיבה כיון דלריך להשמיע לאזניו, וגם בזה עכ"פ ראיתי מדברי תוס' נחא, דהא עכ"פ ההפרשה אפשר כתיבה אע"כ דלאו כד"ד. ע"כ עיי"ש עוד באורך.

וע"ז השיב שוב הרעק"א, וז"ל: מה שכתב א"ד נ"י להסכים במה שכתבתי לדחות ראיתי הש"י מהס"ד ומהמסקנא, וגם ראיתי דמר מאלם, שמחתי מאד שראיתי שהסכימה דעתו הגדולה לדעתי הקלושה בזה. עיי"ש עוד באורך. וצדין שצוה בכתב הארכתו במקו"א.

*

גמ'. שם. עיין להחיד"א בספרו פני דוד (פרשת בשלח) בשם הרב הגדול מהר"ש פרימוז"ל שכתב בענין המן שהיה משתנה טעמו לכמה טעמים ע"י מחשבתו של אדם, דדוקא בע"ש היה מותר לחשוב מה שהוא רוצה ולא בשבת. והציא ראיה לדבריו מתוס' (מנחות נה ע"א), דשאיני מדומע שכבר היה מתוקן אבל תחלת תיקונו של טבל לא שרי אף במחשבה, הרי דלתקן דבר בשבת אף במחשבה אסור. עיי"ש.

ועיין בספרו שו"ת יוסף אומן (סימן צב אות ב) שהשואל שם נתקשה בהנ"ל, וז"ל: הקשה כמהר"ר דניאל איש חמודות דמדברי התוס' מוכח דשרי לתקן בשבת במחשבה דנותן עיניו בצד זה וכו'. ומר נ"ר שפר קדמיה לפרש בדברי התוס' דאסרי לתקן גם במחשבה ועשה סמוכות לזה בקונטרסו. ואפיריין נמטייה.

ועתה אמת אגיד שראיתי מי שכתב משם הרש"ף כלשון שכתבתי בפני דוד ויעתק משם ואהימנוטייהו דהרב והכותב סמכתי ועתה ראיתי דברי התוס' והגם שהאדון אהובינו רחם רחמים לראש אעגדנו האמת אהובה יותר אללנו ולדעתי הקצרה דברי התוס' צרור מללו דאפשר במחשבה ושרי בשבת והגם שיהיה לנו קושיא בתוס' לא נזוז מיושר אמיתות דצריהם.

וע"ז השיב הגאון רבי עקיבא איגר שם (סימן ל) ובתו"ד כותב: הראיה הג' שהציא א"ד הגאון נ"י מממנו דפ"ק דתרומות חמשה לא יתרומנו אלם כו' וקמני בתוספתא הטעם דאלם א"י לצרך, ואם איכא דכתיבה כד"ד הא יכול לצרך בכתב שיכתוב הצרכה.

הנה למה שכתבתי דכתיבה דמי למוציא בשפתי וחינו משמיע לאזניו נדחית רציה זו, דמש"ה אלם לא יתרום כיון דלכתחילה צריך להשמיע לאזניו הצרכה.

עוד היה נ"ל לכאורה לדחות רציה זו, דהא בלא"ה קשה אם ידון דכתיבה כד"ד, איך מצינו ידינו ורגלינו, סופרי סת"מ שכותבים שם הוי"ה הא אסור לקרותו ככתיבתו בזה"ל, וע"כ צריך לחלק דהיכי דמכוון דהיפוך, דכתיבתו לא יחשב לקריאה לא מקרי קורא השם, וא"כ ממילא לא משכחת דיצרך בכתב, כיון דהכתיבה יחשב לו לקריאה הוי כקורא את השם. ברם זהו טעות דהא מ"מ יכול לכתוב השם כקריאתו בשם ה'. וכו'.

שוב כותב: ומ"ש עוד א"ד מ"ו בשם מחו' הגאון מה' ישעיה פיק נ"י להקשו' על הב"י הנ"ל מדמזכרין על הפרשת תרומה אף דניטלה באומדן ובמחשבה, וא"ר תירץ לו כיון דלא הקילו ליתן עיניו בצד זה וכו', אלם בדמאי שפיר הוי מעשה, ובדמאי בלא"ה לא מזכרין עכ"ד, לא הועיל כלום למ"ש תוס' פ"ג דצ"מ (דף ל"ח) דבע"ש התירו לתרום אף שלא מן המוקף ובמחשבה בעלמא שמחשב שהתרומה שצמקוס פלוני יהיה תרומה ע"ז, ואפ"ה מזכרין.

ולענ"ד בלא"ה לק"מ כיון דשורש ענין הפרשה הוי מעשה ליתנו לכהן, אף שעמה אינו עושה מעשה מ"מ מחשבתו לקראו בשם תרומה שסופו לצא לידי מעשה מקרי מעשה, משא"כ צביטול בלב דנגמר ונעשה הכל במחשבה.⁸

וע"ז שוב השיב הגאון ר' וואלף הנ"ל, וז"ל: במ"ש מעלתך להוכיח דכתיבה לאו כדבור דמי, מדהותר לכתוב בזה"ל שם הוי"ה אף דאסור לקרותו מתוך כך רצית לחלק, דבאמת הכותב צריך לכוון שלא למחשב לו לקריאה, ובזה רצית לדחות ראיתי שכתבתי מההיא דאלם לא יתרום, דאף דצידו לכתוב הצרכה מ"מ אסור לכתוב השם ולמחשבו לקריאה עכ"ד.

האומנם פ"ך דבר חכמה, יפה עשית בני כי נחמת מיד, וכתבת דאין זה כדי שיעור דיחוי, דודאי גם אי הוי כתיבה כדבור ואסור לכתוב השם מ"מ ודאי דאין להחמיר

⁸ בהשטות הספר כתב: ומזה יש להביא ראיה, לשיטת הסוברים בדמאי תקנו חז"ל דצריך ליתן התרומה מעשר בחנם לכהן דלא כדעת הטור יו"ד (ס"ו של"א) דמוכרה לכהן ממאי דאמרין בדמאי לא מברכין משום דרוב ע"ה מעשרין, ואם נימא כהטור הא בלא"ה ליכא ברכה כיון דהוי דברים שבלב דהא בדמאי נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר וגם סופו לא יבוא לידי מעשה נתינה לכהן, ויש לדחות ובגליון הרמב"ם כתבתי שני ראיות נכוחות דצריך ליתן לכהן בחנם.

תהני לו מחשבה זו, דזהו גילויא דקרא דכשם שלא ילקטו את המן בשבת כן אסור לבשלו בשבת ולא יהא חוטא נשכר ומחשבתו בטלה ולא עבר כלום. וגם זה גופא מודיע הפסוק דאחא אשר תאפו אפו מע"ש דהיינו שתחשבו מע"ש ויאפו אכל בשבת אי אפשר שצידים ממא אסור ובמחשבה אי עבד לא מהני ציום השבת דלא עבד הקצ"ה ניסא לרשיעא, וכיון שכן שוב אין ראי' דבמחשבה למלאכה יש אסור אלא הודעה דבשבת לא יהא אפשר מלאכת ביטול ואפיה לא צידים, וגם במחשבה משום דלא מהניא מחשבה בשבת שהוא משום כבוד השבת, ולכן יחשבו דוקא בע"ש, אלא דלפי"ז עדיין יקשה לשון מהר"ש פרימו שהוא אומר דדוקא בע"ש מותר לחשוב מה שהוא רואה ולא בשבת מה שייך לשון אסור מחשבה בשבת כיון דמחשבתו בטלה וכמאן דלא עבד כלום.

ובעיקר שאלתנו היה נראה לי דיש לדון דמה שעושה ע"י הצע"ח זהו בכלל מחמר או שציתא בהמתו אם הכלב הוא שלו. עיין אבן העזר (סימן שכה) לענין העמדת עלוקה בשבת שכתב דאם העלוקה שלו אסור משום שציתא בהמתו, והגאון מסוכוטשוב ז"ל הקשה על האבן העזר דאפילו אם העלוקה אינה שלו יאסור משום מחמר, הואיל והוא מעמידה. ומתוך דהיא מונעת להנאתה אין זה מחמר. וכן מתוך דזה המג"א (סימן שטז) שכתב דהמשקה את הכלב אחר החיה שיזדונה אין אסור רק מדרבנן, והקשה דלמה לא יהא אסור מדאורייתא משום מחמר, יעו"ש מה שמתוך. וא"כ צנ"ד נמי נימא דצרכיו ע"י הכלב אסור משום מחמר ואם הכלב שלו אסור משום שציתא בהמתו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. מעשר ראשון שהקדימו בשבילין פטור בותרובה גדולה וכו'. הנה קדר ההפרשות כך הוא, אחר שמפריש ישראל ציורים תורם תרומה לכהן, והיא תרומה גדולה, ומן המותר מפריש חלק עשירי ללוי, והוא מעשר ראשון, ומן זה המעשר ראשון מפריש הלוי חלק עשירי לכהן, והוא נקרא בתורה מעשר מן המעשר, ובלשון חז"ל תרומת מעשר. והנה מלות הפרשת תרומה היא אחר שנתמחה התבואה בכרי, היינו לאחר שנדושה ונטהרה מקש ומחצן וצורה בכרי וממילא כל ההפרשות שאחריה הם ג"כ מתבואה ממורחת. ואמר בזה שאם קדם הלוי ולקח חלקו מעש"ר בעוד שהתבואה בצבלים אינו חייב שוב להפריש ממנו תרומה גדולה לכהן, אחר שידושו, ואע"פ שהכהן מפסיד בזה, שהרי ישראל לא יפריש עתה תרומה גדולה רק ממה שנשתייר, וכדמפרש מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא גם תרומה גדולה מן המעשר.

ואמר ליה רב פפא לאביי, אי הכי אפי' הקדימו בכרי נמי, ר"ל אפי' אם קדם הלוי ונטל חלקו מתבואה נדושה ג"כ יפטר מגז"כ מפסק זה, אמר ליה, עליך אמר קרא מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה', ר"ל לקמן בפסוק כ"ט כתיב כן בלוי, לומר שמכל ד' תרומה המוטלת זו יתן. ופריך עוד, מה ראית, כלומר מה ראית לרבות האי כל ההקדימו בכרי

אמנם יש לתרץ קושיית החוס' שהקשו על רש"י דאמאי אין מגביהין ולומר דדעת רש"י דבטבל אף במחשבה אסיר בשבת דמקרי תקון ומשו"ה אין מגביהין תרומות דלא שרי אפילו במחשבה משא"כ דימוע דשרי במחשבה ומשו"ה מעלין. ומלינו בכריתות דף י"ט דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה והגם דהתם לפיטורא נקוט מיהא דבשבת המחשבה עיקר וה"נ אסור לתקן במחשבה ובמנחות דף ס"ד רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו וגם רבה דפליג עליה שאני התם דאמר זיל בתר מעשיו אכל הכא דליכא אלא מחשבה מודה. ואינו אלא זכר לדבר דיש לדחות. ובספר האגודה שם בגיטין כתב וז"ל פירוש בקונטרס וכו' ומ"מ אין מגביהין תרומה ומעשרות בשבת משום דחשוב תקון אכל מדומע מעלין בשבת עכ"ל.

ובלשון זה יכולנו לפרש כדאמרן לדעת רש"י דגם במחשבה אסיר דחשוב תקון ומשו"ה אין מגביהין. והאגודה פ"ק דחולין כתב דע"י מחשבה אסור צודאי וז"ל דהכא לרש"י קאמר. א"נ התם לדעת החוס' דחולין קאמר. ואולי דהרב מהרש"ף כך היה מפרש דעת רש"י כדאמרן ועל פי זה תירץ צמן ושמע השומע וטעה. שוב ראיתי בספר שער המלך פ"ד דתרומות שרמו כת"ר דשם מיישב דעת רש"י כמדובר ושם הקשה קושיית כת"ר דאמאי אין מטלטלין טבל וכו' ועלה דדעתו ליישב בחילוק אחד אפס כי עז דלית בחילי האידנא לעמוד בכל הסוגיות שהיה משלשל בשערו כי איני בקו השוה ואחתום צדים שלום. ע"כ.

וע"ע בשו"ת הר נבי (או"ח א סימן קעד) שנשאל ע"ד מי שיש לו כלב מאומן ומלומד גם לכיזי נר החשמל שבעל הכלב רומז לו והוא לוחץ ברגלו על כפתור הננמד להשלטר להורידו או להעלותו כדי להדליק או לכבות. והשאלה בזה אי שריא לעשות כן בשבת, דלפוס ריהטא אין כאן עשיית מלאכה צידים אלא גרמא בעלמא, וכדאמרין בשבת (דף קב ע"ב) לא תעשה מלאכה עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי, ואפשר דזה קיל מגרמא דאין כאן מעשה כלל.

והביא שם דברי מהר"ש פרימו הג"ל, וכותב: ואני כאשר ראיתי דברי מהר"ש פרימו כן תמהתי דלמה הונרך להציא ממרחק מתוס' גיטין הא מזה שהוא בעצמו אומר: דדוקא בערב שבת היה מותר לחשוב מה שהוא רואה ולא בשבת, הרי מקרא מלא הוא (בשלח טז פסוק כג) את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. ושם צמחילתא ר' יהושע אומר מי שהיה רואה אפיו היה מתאפה לו והיה רואה מבושל היה מתבשל לו, וא"כ עכ"ל דמה שאומר את אשר תאפו אפו, דלא יחשוב בשבת עצמו אלא בע"ש, וא"כ מבואר צמחילתא המן גופא דאסור לעשות מלאכה בשבת ע"י מחשבה, דאז גבי מן כל אפיה וביטול לא היה אלא במחשבה לצד וזהו שנאסר בשבת.

אך כך נעיי' דקדו דברי מהר"ש פרימו דממקרא זה דאשר תאפו אפו אין לנו שום ראי' לאסור מלאכה ע"י מחשבה דודאי מסתבר דלבתר שהיהירה תורה: את אשר תאפו אפו, דהיינו שלא יחשבו מחשבה זאת של אפיה ובטול אלא בערב שבת דוקא, הרי אם ימנא מי שיעבור על דבר זה צודאי לא

גדולה מן המעשר, הרי דמעשר מיהא הוי, מש"ה הקשו שפיר א"כ לימא דבמחזור ג"כ הוי תרומה, אבל מנא דהקצרה ודאי לפני זמנו אינו מזה כלל, והמל לפני זמנו, לבד שמצרך לבטלה, עוד ציטל מ"ע לעולם, שהרי לא ימול עוד לאחר זמנו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. דדין מקדים מעשר ראשון לתרומה בשבילים קודם שנתמרת הכרי אם עובר בלאו או לא, כתב בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן מד) דדבר זה מפורש בירושלמי (פ"ג דתרומות ה"ג) ר"ש בר אבא צעי מעשר ראשון שהקדימו בשבילין עובר או אינו עובר אלא על סדר, ועיין שם בפני משה ומרה"פ, הרי דהוי צעיא דלא איפשא.

ובמפורש שם טעם הספק, דכיון דאינו מפרש אה"כ תרומה גדולה, לכן י"ל דאינו עובר דאינו בכלל מקדים זה לזה, כיון דפטור לגמרי מהתרומה.

ועי' בירושלמי פ"א דחלה ה"ג דמפורש דהך דינא דהקדימו דוקא במירת ואה"כ הפריש וכו' וע' מל"מ פ"ג דתרומות ה"ג ורי"ט אלגזי ריש ה' חלה אות א' ואות ב' צוה.

והנה בירושלמי שם מייח, תניין קומי דר"א תרומה אינה מעכבת הציבורים וכו' ומסיק דהיינו במפריש תרומה וציבורים כאחד ללרצון עובר ולאבא פנימין יחדא אינו עובר ובתוס' תמורה ד' ע"א ד"ה ואיתמר וכו' העלו בפשיטות דבתורם צ"א ליכא לאו אלא עשה והוא היפוך ד' הירושלמי הנ"ל.

והשואל שם, הציא בשם סמ"ח (מצוה ע"ב) שהעיר ג"כ בספק הנ"ל, והציא מהרש"י שבת (קכ"ז ע"ב) ד"ה שהקדימו וכו' דמפורש דאינו לוקה, והציא סתירה דרש"י לעיל (ע"א) ד"ה קנסא, דמוכח להיפוך, והאריך ליישבו ע"ד פלפול, דכאן צביה קאי רק לאצ"י דס"ל אי עבד מהני, משא"כ לדין דקיי"ל כרצא, והרגיש צעזמו דכאן צביה רצא קא"ל דקנסא ונדחק דאליבא דאצ"י קאי, וזהו דוחק גדול.

ועי' כותב המהרש"ם: ולענ"ד פשוט דכונת רש"י צביה אינו משום דעובר דא"כ אמאי כתב על שהקדים וגרס להעביר על ד"ת וכו' הרי הוי עובר ממש אלא ר"ל דנהי דאינו עובר מ"מ עכ"פ לא טוב עשה שגרס לעשות ערמה להעביר על ד"ת שהרי המקדים מעשר לתרומה אחר מירות עובר בלאו והוא עשה ערמה להפריש מעשר שלא ינטרך להפריש כלל מ"ג וגרס להפקיע ד"ת וכעין הא דאיתא בפסחים מ"ח ב' גבי נשי דעבדי קפיזא דהוי חומרא דאחי לידי קולא דמפקע מחיוב חלה ע"ש. ע"כ.

*

גמ'. המב"ק שיעורין וכו'. עיין ערוך השולחן אורח חיים (סימן שיט סעיף כב) מה שהעיר מכאן על אודות קילוף שומים וצליים בשבת.

*

ולמעט הקדימו בשבילים מן מעשר מן המעשר, ולא איפכא, כך פירש"י, ותוס' הקשו על זה איזו סברה היא לחייב הקדימו בשבילים ולפטור הקדימו בכרי, ופירשו באופן אחר, יעוי"ש, אבל י"ל דאינו קשה, יען דשם תבואה בכלל יונח דוקא על תבואה בשבילים, וסבר רב פפא דבתרומה גמי תלי החיוב בתבואה משום דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך, ולכן הקשה לו כן. ושני ליה אצ"י, האי אידגן והאי לא אידגן, ר"ל הקדימו בכרי כבר נעשה דגן, ומכיון שצא לכלל דגן חלה עליו חובת ההפרשה לכהן דכתיב ראשית דגןך תתן לו, משא"כ עודו בשבילים לא חל עליו חוב זה, הלכך מסתברא דהאי קרא דזכותא דכהן מכל מתנותיהם תתנו לשדיי' אהקדימו בכרי. (עפ"י תו"ת במדבר יח, הערה צו).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן נד) דדבר מינוק שנוול אחר השקיעה צי שמשי, באופן שיש ספק אם הגיע לזה"ש כידוע מחלוקת גאוני קדמאי ובתראי בשיעור ציה"ש, והורה הרב השואל למול את המינוק בעש"ק, משום שקשה לו על הא דתניא בתוספתא דמגילה נולד צה"ש מאחרין ולא מקדימין דאחר שמונה מזה ובתוך שמונה אין צו מזה, מה מועיל הא דאחר ח' מזה עכ"פ עבר במה שאינו מל בח' על עשה שיש צו נד כרת, ובמל תוך ח' נהי דלא עשה מזה, עכ"פ יצא כמש"כ הרמ"א (בסי' רס"ב), ואף שהש"ך חולק אבל מתוספתא משמע כרמ"א דתוך ח' ליכא מזה, משמע דיצא רק דליכא מזה, וא"כ קשה, והאריך בישוב הענין עד שהגיע להוראה זו.

ועי' השיב: דבמח"כ לא טוב הורה, דברור הדין דבתוך שמונה אין זה מילה כלל, וכמ"ס הרשב"א בתשובה שהציא הצי" (בסי' רס"ד) דמי שצריך למול הילד לפני זמנו משום סכנה, אין נ"מ אם ימול ישראל או עו"ג, שאין זו מילה אלא אחיבת בשר בעלמא, והכי פסק הרמ"א שם, ומגוף התוספתא משמע הכי דפי' אין זה מזה משמעו שאין צו מזה כלל כמש"כ הצי" יו"ד (סי' רפ"ט) דלשון אין צו מזה כמשמעו דמתן העושה תפלתו עגולה אין צו מזה, וע' מש"כ דבע"ש (סי' קמ"ה אות ג'), וגם הדעת נותן שכך הוא, שהרי קיי"ל כהירושלמי יצמות פ' הערל, דלפני שמונה לא נקרא ערל כלל ומותר לטובו בשמן של תרומה, והכי פסק הרמב"ם (פ"א מה' תרומות), וא"כ היאך אפשר לומר דאם מל בתוך שמונה יצא ידי המזה.

והרי זה כנוטל חלה לפני עריסה שאינו חלה כלל, והכי פירש"י קידושין (ס"ב א') דלהכי תרם במחזור אינו תרומה כלל משום דכתיב ראשית דגןך דוקא מידי דמידגן, הרי דעושה המזה קודם שנתחייב באותה מזה אינו יוצא זה כלל, ואפילו תוס' הקשו על פרש"י והציאו מהא דמעשר לפני מירות הוי מעשר, ומש"ה הוצרכו להציא ראיה אחרת שאינו תרומה, היינו משום דלפני מירות איכא דרשה דקרא צביה (י"ג) דמעשר ראשון שהקדימו בשבילין פטור מתר"ג שנאמר והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר, ולא תרומה

גמ'. המו"ל מליצות של חטים מנפח על יד על יד וכו'. במתניתין דמעשרות גרסינן מנפח "מיד ליד" וכו', וכחז מהרש"א דכן נראה, דהא אמרינן עלה וכן לשבת, ולעיל גרסינן גבי שבת מיד ליד וגבי י"ט על יד כפרש"י.

*

גמ'. שם. נחלקו רש"י ותוס', אי החיוב משום קביעות או משום גמר מלאכה ע"ש, וכחז הפ"י דאחיה כרבי יוסי ברבי יהודה לעיל (י"ג א) במכנים שבליים למלילות דפטור ונעשה עתה גמר מלאכה ע"י שמלל ונתן לחיקו, אבל לרבי דס"ל במכנים שבלין למלילות דהוי גמר מלאכה כשהכניסן אס כן אפילו אי לא מלל ונתן לתוך חיקו גם כן חייב ע"ש.

אך אי אפשר לומר כן, דהרמב"ם ז"ל פסק (פ"ג ממעשר ה"ה) כרבי, ופסק גם כן (פ"ג ממעשר הי"ט) במולל מלילות של חטים מנפח מיד ליד ואוכל ע"ש, ועל כרחך הכא מיירי בהכניס השבליים לעשות מהן עיסה דלא הוטבלו בהכנסתן, אף על גב דהשתא הוא עושה מלילות ואמרינן שם דהכניס שבליים לעשות מהם עיסה ונמלך עליהם למלילות לכו"ע נטבלו תיכף כשנמלך, התם נמלך אח"כ על כולם למלילות, והכא מיירי שנטל מהם מעט למלילות דגמר מלאכה אזלינן בתר העיקר, דהא קודם גמר מלאכה מותר לאכול עראי ואף דמה שאוכל הוי גמר מלאכה דהא אינו עומד עוד למלאכה, מכל מקום מותר דאזלינן בתר העיקר ולא נגמרה מלאכתו.

והנה הרמב"ם ז"ל שם כתב כרש"י ז"ל דזה דמנפח מיד ליד הוא משום עראי, ואם נתן לתוך חיקו הוא משום קביעות ע"ש, ולא כהתוס' שהוא משום גמר מלאכה דל"ש הכא גמר מלאכה דאזלינן בתר העיקר, דממ"נ אי הכא לא אזלינן בתר העיקר דמה שהוא מולל חשיב כדבר בפ"ע אינו תלוי בהשאר אס כן הוי גמר מלאכה במחשבתו דהא המכניס שבליים לעשות מהם עיסה ונמלך עליהם למלילות הוטבל במחשבתו, ולמה לי לנפח ולתת לתוך חיקו דהוי כמו דיגון כמ"ש התוס' כיון שחשב עליהן למלילות הוטבלו תיכף, וע"כ דאזלינן בתר העיקר אס כן אף נתן לתוך חיקו לא הוי גמר מלאכה. ע"כ. (מקדש דוד מעשרות סימן ט).

*

גמ'. שם. הנה אמרינן צירושלמי מעשרות (פ"ד ה"ג) על ההיא דהמקלף שעורים דאס נתן לתוך ידו חייב דד"א שאינו סמוך לגורן אבל סמוך לגורן אפילו יתר מכאן מותר מפני שהוא מחזיר את המותר ע"ש, והנה זה דמחזיר את המותר מהני הוא דלא חשיב קביעות כדאמרינן בבב"א (ל"ד א) על ההיא דעומד אדם על המוקצה כו' דכיון דאמר מכאן אני אוכל קצת ליה, ומקשינן והלא מותרו חוזר כו', אס כן ראייה לרש"י ז"ל דהטעם במקלף שעורים שאס נתן לתוך ידו הוא משום קביעות ולא משום גמר מלאכה, ולהתוס' צריך לומר דכמו דמהני מותרו חוזר שלא יחשב קביעות ה"נ מהני שלא יחשב גמר מלאכה, והטעם כיון דבעינן במקלף שעורים צירוף צידו שיחשב גורן וכדאמרינן בפ' הפועלים (פ"ט ב) דהטעם

דשתים לא יאכל משום דכתיב כי קצצם כעמיר גורנה, וכיון דמותרו חוזר אס כן על כל אחד ואחד שצידו אפשר שיחזיר אותו ואי אפשר לו להטטרף להיות גורן, והנה כן נראה נמי מהירושלמי מעשרות (פ"א ה"ד) היה אוכל וחשכה לילי שבת או שנחנס לאדם אחר לא נטבלו, אמר ר' יוסי אף צנתן צלוחית לא נטבל, א"ל ר"י ואין שבת טובלת, א"ל ואין מקח טובל, א"ל כההיא דאמר ר"י כו' אף מה שצנלגין לא נטבל מפני שהוא עתיד להחזירו בדבר שלא נגמרה מלאכתו ע"ש, היינו דאין שבת ואין מקח קובעין בדבר שלא נגמרה מלאכתו ע"ש, ומוכח דזה דמחזיר את המותר מהני שיחשב לא נגמרה מלאכתו. (שם).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ע או"ח (סימן שיט סעיף ו), אין מוללין מלילות, אלא מולל בשינוי מעט בראשי אלצעותיו. הגה, ואע"פ שמפרק האוכל מתוך השבליים, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול, שרי. ויש מחמירין (מרדכי ור"ן פ"ק דיר"ט), ולכן אסור לפרק האגוזים לחים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה (מהרי"ל), וטוב להחמיר מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק. ע"כ.

וה"ה בשרביטין של קטניות שאין להוציא מהן הקטניות רק מעט, וע"י שינוי. וז"ע דכל העולם נוהגין היתר. וכחז המ"ב (סקב"א) דל"ל כיון שעודן לחין ואף השרביט אוכלין אותו לא הוי מפרק רק כמפריד אוכל מאוכל אבל יבשין או שאר מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה כגון פולין שלנו וכן השומשמן מקליפתן אסור לכו"ע בלי שנוי אף שדעתו לאכול מיד. ועיין בבה"ל.

וה"ש מחמירין ס"ל דדוקא לרוב השבליים מותר ע"י שינוי אבל לפרק הדגן מתוך השבליים אף ע"י שינוי אסור אף שדעתו לאכול לאלתר מפני שנראה כדש. (מ"ב).

אבל כשנפרק הדגן מן השבליים מע"ש מותר לקלפו לכו"ע דאין זה בכלל מפרק כלל ואפי' לקלף הרבה מותר כדאיתא בגמרא וכו' כשדעתו לאכול לאלתר כדאיתא לקמן בסוף סימן שכ"א ע"ש. ולרוב תפוח קשה אפשר דמותר אפי' בלי שינוי (פמ"ג).

לזוים וצטנים שנשתצרו ועדיין הם בקליפתן משמע מדברי הפמ"ג (בסימן שיט) שיש לזהר לצרור האוכל מתוך הקליפות ולא להיפוך ואפי' כשדעתו לאכול מיד ומשום צורר אבל לקמן בסימן תק"י הביא המ"א בשם הים של שלמה דדבר זה שקולף הקליפה מהן בכלל תיקונה אוכלא הוא ולא שייך צריירה בזה, ואף שהקשה עליו המ"א כבר יישבו בספר אליה רבה והציאו הפמ"ג שם דכיון שדעתו לאכול מיד שרי. (מ"ב).

*

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן לב) ע"ד השאלה, אם מותר ליקח הקליפה הדקה בפנים, מע"ל אגוזי אדמה (פינוט) בשבת, לנלאורה נראה, דזה הקליפה אינו מעטם הפרי, דהא כשזלינן אותם, הם נופלים במלילת היד, וזה

בענין פתיחת הבטנים (פיסטעטשורס) צשצת, עיין צשו"ת צצט הלוי (חלק א סימן פא) שהוא רגיל להחמיר בזה, והטעם דע"כ לא פליגי הפוסקים (סימן שיט) אלא אם מותר לפרק שבלי וקטניות כלאחר יד, דהיינו צראשי אצבעותיו, אבל כדרכו לכו"ע אסור, וגם כלאחר יד מחמיר רמ"א לכתחלה ומסיים ולכן אסור לפרק האגוזים לחים או אגוזים גדולים מתוך קליפתו הירוקה (מהר"ל) יע"ש, והנה משמע מזה דגם מהר"ל לא החמיר רק בקליפה הירוקה, אבל בקליפה הקשה לכ"ע שרי, וכן העמיקו הפוסקים האחרונים, ובאמת ל"ע מ"ש הקשה דמותרת כיון דגם זה דומה למפרק דדש שמכסה כל הגרעין כמו החלונה דחטיין, וכבר נתקשה בזה הפמ"ג צא"א (סימן ש"ב ס"ק א') והיטב צ"ע, והעמיקו ג"כ צחי"ה הגרעק"א כאן.

ועיין פנ"י דלפירושם ז"ל דהא דקתני לעיל המולל מערב שבת ולא קתני בשבת היינו משום דא"כ הו"א דאפילו כדרכן מותר למלוך בלא שינוי וכיון דהתנא לא נחית לפרש דין המלילה אלא דין הניפוח בשבת מש"ה נקט מלתא דפסיקא המולל בערב שבת.

ועוד יש לומר דהא דקתני המולל בערב שבת דמשמע בשבת לא לאו משום איסור המלילה דהא משכחת ע"י שינוי אלא משום דלא מצי למיתני מנפח על יד ואוכל דהא מסתמא כיון שלא נמללו מאתמול ודאי לא תרס עליהו והשתא נקצו לתרומות ומעשרות ואסור לאכול אפילו ערבי דשבת קוצעת למעשר ולתרום ולעשר בשבת ודאי אי אפשר מש"ה קתני המולל מערב שבת וא"כ תרס מאתמול ואפ"ה מדייק הש"ס שפיר לעיל מערב יו"ט אין ציו"ט לא, והוצרך למימר אידי דנקט מערב שבת וכו' משום דלענין יו"ט לא מצינו לפרש כן דכיון דרשאי למלוך ציו"ט רשאי נמי לתרום ולעשר כדאמרין לעיל אם כן מצינו תרומה שזכאי בהרמיה.

*

תום' ד"ה ומה ראית וכו'. אימא דתלוי צראית פני הבית, ומשני, האי אידגן. והיינו דדעת המקשן, דתלוי אם כבר נתחייב, וצמירות עדיין לא נתחייב עד שיראה פני הבית, והתנאן השיב, דתלוי צמירות, אף שעדיין לא נתחייב, וצריך ביאור, איזה טעם יש לחלק בין גמר מלאכה, כיון דאכתי לא נתחייב צוה, וגרסה, דדין מירוח חלוק מראית פני הבית, דמירוח הוא הגורם החיוב, וראית פני הבית הוא זמן חלות החיוב בפועל, אבל סיצת החיוב היא ע"י המירוח, דהמירוח גורם שיתחייב צעעת ראית פני הבית, אלא דהר"ש ספ"ק דפאה כתב, אהא דתנן, דהפקר לאחר מירוח אינו פטור, דמיירי שמירח צצית, דכבר נתחייב צמעשר. (קובץ שעורים).

*

תום' ד"ה ואם קלף. עיין צשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן כו אות טו).

*

תום' שם. כתב צמג"א (סימן שי"ט ס"ק ח') אבל כשנתפרק הדגן מן השבלים מותר לקלפו לכו"ע כדאיתא בגמרא, וצ"י צסם התוס' עסק"י שכ"א. ודבר זה מקורו מדברי התוס' כאן, שכתבו, וי"ל דהתם מיירי לחלוש מן השבלים שהיא מפרק וזה תולדה דדש שהוא אב מלאכה, והכא מיירי שכבר נתלש מע"ש מן השבלים אבל עוד הם בקליפתם החיטונה ולכן שרי, ע"כ. והיינו דהסרת הקליפה לא נקרא דשה.

ובבר עמדו הגרעק"א ושאר גאונים להקשות ע"ז מש"ס שבת (ע"ד ע"א), וליחשב נמי כותש ומי' הגמרא שכן עני אוכל פתו בלא כתישה, אבל עכ"פ חייב על הסרת הקליפה משום דש כפרש"י, וזה היפך דצריהם לכאורה.

והביאור הלכה (סוף סימן שכ"א ד"ה לאלתר שרי) הביא קושית הגרע"א הנ"ל ומיין ח"ל: ולענ"ד י"ל בפשיטות דהגמרא איירי דקולף ציד, והתם דכותש במכתשת דהוא בכלי,

מסחר שלם בכמה מדינות, וכן לענין צטנים, והיו לי מכירים שהיו עוסקים צוה בכמויות גדולות מאד, וכן יש בכל העולם, והו"ל דשה גמורה כמו בתבואה וכיו"ב, ומאן מפיה לחלק ציניהם.

ואמנם כל היסוד הזה דלא יהא שייך מפרק רק כעין תבואה מה שדרך לדוש ולפרק בהמונים לכאורה נסתר מש"ס מפורש שבת (ע"ג ע"ב) אר"פ האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שמים אחת משום תולש ואחת משום מפרק, ר' אשי אמר אין דרך תלישה צכך ואין דרך פריקה צכך, וכתבו תוס' צסם רצינו שמואל שיש על התמרים קליפה עליונה וכשהוא מכה בתמרים מפרק את הקליפה מן התמרים והיו כמו דש שמפרק את התבואה מן השבולת, הרי מפורש דאיכא מפרק ודש דאורייתא בתמרים וכיו"צ בהסרת הקליפה דרך פרוק, אף שהתמרים אין דרכם דדישה כמו תבואה, ואף דאסיק הש"ס אין דרך פריקה צכך, היינו משום שעשה דרך זריקה כמש"כ רש"י, אבל ציד צודאי צכולם שייך מפרק, ועיין צרצינו חננאל שבת (ע"ד ע"ב) צמימרא דהאי דעצד חלתא חייב י"א, כתב צאמנע דצרי, קילפס חייב משום דש, הרי דאפילו בהסרת קליפה מן הקנים חייב משום דש, אף דודאי אין קליפת קנים דומה כלל לדישת תבואה, ואם כי דצרי הר"ח ז"ע מצד אחר כמש"כ צעני צמלכת ממחק, מ"מ היוצא צרור מש"ס וראשונים צצצנים וכיו"צ איכא משום חשש מפרק דאורייתא אם עציד כן כדרכו ואיסור דצנן צכלאחר יד, ושומר שבת יזהר מלפתחם בשבת.

ובי"ם השצט הלוי: וכה ראיתי צאגלי טל סוף אות ט"ו שם כי כזה צסם הגה"ק צעל התניא צסדור שלו להחמיר צוה, איצרא היות כי ראיתי צשו"ת מהרש"ג ח"צ שצמלמד זכות על המון צית ישראל שאינם מזהרים צוה וגם כתבו לי כמה גדולי ת"ח סצרות וציאורים להחמיר, אם כי רוצם אפשר לצחות, מכ"מ אין אני אומר קצלו דעת, ולא כתצתי רק טעם מנהגי ומנהג תלמידיו הנוהגים צו איסור, וצטעם הדבר שפתיחת צטנים אינו דומה להיתר המצואר צצ"י ושו"ע סוקי' שכ"א לענין קלוף פירות לצורך אכילה ועי' לשון המ"צ סי' שי"ט ס"ק כ"ד. ע"כ. וע"ע מ"ש צוה צחלק ג (סימן מב).

אמנם עיין צשו"ת חלקת יעקב (אר"ח סימן קלג) שכתב לצמד זכות על פתיחת הצטנים בשבת. וע"ע צשו"ת צאר משה (ח"א סימן לח) ושו"ת ניץ אליעזר (ח"י סימן כד).

*

גמ'. ביצד מו"ל. פרש"י ותוספות, דציו"ט איירי דצצבת אסור למלוך כדאמרין לעיל מערב שבת אין בשבת לא, אבל הרי"ף והרא"ש צפרק מפנין (סימן ב') גצי חצילי פיהא איצוצ וקורנית כתבו, אהא דקתני התם המולל צראשי אצצעותיו דמשמע מזה דהא דאמרין הכא כיצד מולל בשבת איירי אבל ציו"ט מותר בלא שינוי, וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מהל' יו"ט הט"ו) והטור אור"ח (סימן תק"י).

לפרש כהחוס' כאן, מ"מ גם הסבירא מ"ד ע"מא ז"ע דסו"ס התכלית והמטרה א' לגלות האוכל ע"י הסרת הקליפה.

וגם ראיתי בשיטה המיוחסת להר"ן שבת ע"ג כ' וז"ל: והא דקא משבז דש חורה ובורר אעפ"י שדומין זל"ז דכולם להסיר הפסולת מן האוכל, לפי שאין מעשיהן שווין ואין בזמן א' צבת אחת אלא זא"ז, כן פ"י רבינו יהונתן, אבל בגמרא פ"י טעמא אחרינא, ואם כי דבריו חידוש דבגמרא לא עמדו על דש חורה ובורר אלא על זורה ובורר ומרקד ע"ז הקשו דהיינו חד, אבל מ"מ הא פשיטא לי' להר"ן בשם הר"י דדש נמי להסיר פסולת כמו בורר חורה, וזה דלא כמגן אבות.

*

ובביאור הלכה (סו"ס"י שכ"א) כתב, דחילוק יש בין כותש במכתשת לבין קולף ביד. ובשדה"ל (שם) כ' טעם לזה, דאף דודאי בגוף מלאכת דש אין חילוק בין יד לכלי אף שסתם דישה בכלי וכמו סמיטה ביד דהוא תולדה דדריכה בכלי, וזה הי' טעם הגאונים הנ"ל שנכנסו בחלוקים אחרים ולא ראו בפשיטות לחלק בין הפרקים הא' ביד הא' בכלי, מ"מ לענין קולף חטים נראה כיון דאין דרך כלל לקולף גרעינים קטנים אחת אחת כחטה ושעורה, וכל מי שרצה להסיר קליפתן כותש במכתשת הרבה ביחד, א"כ הו"ל קולף ביד מפרק שלא כדרכה דמותר לצורך אכילה.

*

ובדברי האגלי טל הנ"ל, עיין בשו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן צו) וז"ל: על מה שהקשיתי בסק"ו על תוס' ביצה שכתבו התם מיירי לתלוש מן השצלים שהוא תולדה דדש והכא מיירי שכבר נתלוש מן השצלים אבל עוד הם בקליפתם החייונה ולכן שרי ומשמע מדבריהם כי הסרת הקליפה מהגרעין לא הוה תולדה דדש. וקשה משבת (דף ע"ד ע"א) דכותש חטין להסיר קליפתן הוי תולדה דדש. ומירץ כבודו דחילוק יש בין מפרק הגרעין מהקליפה זה דומה לדש זה כותש עושה מעשה בקליפה ובגרעין. מה שאין כן קולף עושה מעשה בקליפה לבד. והביא כן בשם ספר מגן אבות. ואינו פה אטוואק תחת ידי לעיין זו. ומסבירא אין הדברים נראין. דלכאורה בורר אוכל מפסולת לאכול לאחר זמן תיוצתי. אף שדרך לצרור פסולת. מכל מקום בורר האוכל גם כן חייב. הכא נמי אף שדרך לפרק האוכל מהקליפה. מפרק הקליפה מהאוכל גם כן יתחייב.

אך יש לחלק בזה. שהרי בצורר התיקון הוא בזהאובל. ואם הצורר פסולת שאינו מעשה דדבר המתקן חייב. כל שכן הצורר אוכל שעושה מעשה צמה שמתקן דחייב. רק אם כוונתו לאכול לאחר פטור. משום דהוי אכילה. אבל בורר לאכול לאחר זמן קל וחומר הוא אבל דש שהמעשה בהמתקן אין ללמוד מזה שהעושה מעשה בקליפה לבד יתחייב.

אך מהא (דף ק"ד ע"ב) שמחקו לתגו של דלי"ת ועשאו רי"ש חייב משום כותש אף שאינו עושה מעשה בהרי"ש רק בתג הסמוך לו. ועיין שם ברש"א ובר"ן. וקצת יש לדחות

חשיבא כמו דש, דעד כאן לא פטרינן בקולף כי אם משום דבעינן מלאכת מחשבת לענין שבת כמו לענין משכן וכמו שמסקין שם בגמרא, והלא מלאכת כותש הי' במשכן וכמו שפירש"י. "ולא אלאמין שינא זה מפי הגאון רע"א רק מאיזה תלמיד טועה. עכ"ל.

והנה הגאון בעל אגלי טל (במלאכת דש אות ו') חידש לן, דלענין דש דהאיסור שמוציא האוכל מן הפסולת שע"ג דהוא הקליפה אם הי' עליו שתי קליפות ופירק א' כיון דעדיין קליפה שני' עליו פטור דאם לא פירק כל המלבושים אינו מתחייב, ואינו דומה לגוף מלאכת דש שחייב אף שהחטה עדיין בקליפתה כשפירקה מן השצולת דשאני התם שהרי היא מוכשרת בקליפתה להטמינה לאחר, אבל בשעורה אם נושר הקליפה החייונה ועדיין פנימית עלי' עדיין אינו חייב משום דש, וזה מדוייק בלשון התוס', שכן ועדיין הם בקליפותם החייונה ולכן שרי, והיינו דההיתר משום דהקליפה רק בחייונה ונשאר פנימית, עכ"ל ד.

ועיין בשו"ת שצט הלוי (חלק א סימן עט) שכתב להעיר, דהגאון בעל אגלי טל ינא לחלוק על המג"א שהתיר קליפת חטה, ולדרך האגלי טל חייב עלי' חטאת, ולא התירו תוס' אלא קליפת שעורה משום שנשאר עדיין קליפה פנימית, ואין זה דרך כל הפוסקים, ופשיטא דברי התוס' אינם מורים כדבריו, דפשט דבריהם מורה משום דאין דש אלא פרוק מן השצולת, לא פעולת הקליפה, ועד נאמן ע"ז דבשיטה מקובצת העתיק ת"י התוס' בלשון הזה, המקלף שהי' נדש ונמלל וינא מאתמול מן השצולת אלא שהי' חסר לקלפו קליפה אחרת דקה הנשארת עליו ע"כ, וזה דברי המג"א דלשון חייונה שבתוס' אין הפי' כהא"ט אלא ר"ל חייונה לאוכל, והיא קליפה אחרונה, וההיתר משום דאין דישה בקליפה כהמג"א, והאגלי טל נכנס בצרפה דחוקה מאד לחלק בין איסור קליפה שצחטה, להיתר קליפה שצסוק"י שכ"א, כאשר יראה המעיין בדבריו בזה"ל. וזהו במחכ"ת של הגאון בעל אגלי טל, הרי המהרי"ל הי' שבת העתיק וז"ל, וכן איתא פ"ק דביצה מלילות של חטין וכו', וע"ז העתיק דברי תוס' הנ"ל, הרי דגם בחטין פשוט האי התירא.

*

והגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל צמגן אבות במלאכת דש (דף ח'), כתב, דדש נקרא במפרק אוכל מן הקליפה, וכן בכותש ושוחק מפרק הגרעינים מהקליפה, אבל מקלף הקליפה מהגרעינים לא נקרא דש דענין דישה הוא בהיפך הגרעינים מהקליפה לא הקליפה מהגרעינים כמו בחולב דחייב משום דש וכו', עיי"ש.

וגם ע"ז העיר בשדה"ל (שם), דאם אולי בדברי התוס' הנ"ל דברי הגאון דברי טעם המה, אמנם לשון רש"י שבת שם ד"ה ולחשב וכו' חטין במכתשת להסיר קליפתן וכו' יראה דהמלאכה להסיר הקליפה לא להוציא הגרעין ע"ש, ואם כי י"ל דזה ע"מנו מחלוקת רש"י ותוס', והיינו טעמא דממאן רש"י

סי' מד להתיר, וכן משמע שהיא מסקנתו. ויראה לי שיש להחמיר לדון הקאוווע במדוכה, ולא בריחיים שלהם, משום דמחזי כעובדין דחול, וכמ"ש הפוסקים בחדל. וכמ"ש הרב הנו' עזמו בראש דבריו. ודו"ק, ע"כ.

ודבריו ז"ע, דהרי באמת גם במסקנת הפנים מאירות מבואר דס"ל להחמיר שלא לטחון הקאוווע בריחיים שלהם, ולא התיר בקוף דבריו אלא לדוכה במדוכה (ע"י שינוי) וא"כ מאי קאמר החיד"א, דהפמ"א צידד להתיר, וכן משמע שהיא מסקנתו. ואיה איפוא מלא דבר זה בפמ"א, והלא דעת שפתיו ברור מללו לאסור משום עובדין דחול. וכדעת החיד"א גופיה. וזע"ג.

וע"ע דבברי החיד"א במחזיק ברכה בקונט' אחרון (ס' תקבד) ש"כ, לטחון הקאוווע צו"ט בריחיים שלהם הקטנים, הפמ"א ח"צ סי' מד התיר, ואנכי איש לעיר פקפקתי עליו בזה בצרכי יוסף. ועתה ראיתי להרב מור וקציעה שהתיר בריחיים של יד כל איש בציתו, לאפוקי של חנוני שאין להתיר אפילו צו"ט שני. וגם הלום ראיתי להרב המופלא כמוהר"ר דוד פארווה בספרו הנחמד חסדי דוד (דפ"ז ע"ב) שהאריך בזה, והוכיח במישור שהוא מותר. והמחמיר יתברך, כמ"ש החוס' (ביצה יד). ע"כ.

מובח מלשונם שכתב, והוכיח במישור שהוא מותר, שכן הסכמת החיד"א, ומהדר קא דהר ציה ממ"ש להחמיר בצרכי יוסף שלא לטחון הקאוווע בריחיים של יד.

ובן כתב הגר"ח פלאג'י בשו"ת לצ חיים ח"צ (סי' קנז) ש"כ, אף שהבאר היטב כתב שג"ל לאסור לטחון הקאוווע צו"ט ושכן נוהגים. מ"מ המהר"ק בחסדי דוד התיר בפשיטות. וכ"כ במור וקציעה. וכן נראה מדברי הפנים מאירות ח"צ סי' מד להתיר לטחון הקאוווע בריחיים של יד הקטנים. והגם שצרכי יוסף מפקפק ע"ז, מ"מ במחז"ר הביא (להלכה) דברי המור וקציעה וחסדי דוד. וכן ראיתי למורינו הרה"ג מהר"י מאיו צ"ס פאת ים (ביצה יד) שהתיר להדיא לדון הקאוווע בלי שינוי שמפיג טעם. וק"ק שלא זכר דברי הרבנים הנ"ל. ע"כ.

[גם עליו יש לתמוה, שכותב צ"ס הפמ"א להתיר לטחון הקאוווע בריחיים של יד הקטנים, וזה אינו, כי לא התיר אלא לדון הקאוווע במדוכה. אבל בריחיים של יד אסור צין בקטנים צין בגדולים. ורק הגאון יעב"ץ הוא שחילק בזה צין קטנים לגדולים].

וע"ע במחצית השקל (סי' תקד סק"ד), שאחר שהביא ד' הפנים מאירות להחמיר שלא לטחון הקאוווע בריחיים שלהם וכו', כ' ח"ל, ולענ"ד בזה"ל הקאוווע הו' כמו ידע מאי קדירה בעי לשול, דדרך בני אדם לשמותו כל יום ויום. ואפילו מפיג טעם הרבה צריך שינוי קצת. ע"כ.

וע"ע בחיי אדם (כלל פג סי' ב) שג"כ אסור טחינת הקאוווע בריחיים שלהם דמני לפלפלין. ורק ע"י גוי מותר

דהתם משום שמצינו מוחק על מנת לכחז חייז אף דהוי גרמא לענין כחיצה יעין שם צר"ן. ועיין צר"ש צבא קמא [ס' ע"א] גבי זורה ורוח מסייעתו שעיקר זורה כך הוא על ידי רוח ובהכי חייזי רחמנא. הכא נמי כיון דעיקר מוחק על מנת לכחז היא על ידי גרמא. כן נראה משמעות הר"ן. מכל מקום הדבר קשה ללמוד כותב ממוחק ושיי אבות מלאכות הם. ומצער לר"י יוכיח דאינו אלא לאו. ומכנה שמלאכתו הוא עשיית גחלים להצטיר יש צו חיוצ סקילה. וצירושלמי פרק כלל גדול הלכה צ' מפורש דאף כהאי גוונא הוה דש. ע"כ. עיי"ש עוד.

דף יד ע"א

גמ'. מחכו ע"ה במערבא. עיין בסנהדרין (יד ע"ב) דמחכו עלה במערבא, רבי יוסי בר חנינא.

*

מתני'. ב"ש אומרים תבלין נדוכין במדוך ש"ע עין וכו'. האחרונים דנו אם מותר לטחון קאוווע צו"ט. הנה היעב"ץ צ"ס' מור וקציעה (סי' תצה) כתב, נ"ל שמותר לטחון קאוווע צו"ט בריחיים קטנים של יד. חדא דקאוווע ישן מפיג טעם הרבה, ועוד דדמי לגרידת המנה במורג דשריא [כמ"ש הרמ"א סי' תקד ס"ג צ"ס מהרי"ל], אע"פ שמנה אינה מפיגה טעם בעשותה מעיו"ט, כ"ש קאוווע המתישן שלא עמד טעמו צו וריחו נמר, ואע"ג דבקאוווע לא שייך הטעם דאין טחינה אחר טחינה כמו במנה, מ"מ כיון שנקלה תחלה כבר ראוי לכוסק, שכמה בני אדם כוסקין אותו חי קלוי באש, ונהנים ממנו בכך, ואין טחינה באוכלין, אחר שכבר ראוי לאכלו כמות שהוא. ולא דמי לשחיכת פלפלין שאין נאכלים חיים. (ואפשר דאפי' בשבת אינו אסור לטחון קאוווע קלוי אלא דלא חזי כ"א לחולה בו ביום, ומיהו חיובי פשיטא לי דלא מחייב עלה, דלא הוה טחינה במשכן בסממנים קלויים) וכו', ודוקא בריחיים של יד כל איש בציתו, אבל לא בריחיים גדולים הקצועים שטוחנים בהם הרבה צנת אחת, דצכה"ג לא שרינא. ואז"ל לחנוני המוכר לרבים שלא הותר לו לטחון בריחיים גדולים התקועים במסמרות שטוחנים בהם הרבה צפעס אחת, ואפי' צו"ט שני. ע"כ.

אולם בשו"ת פנים מאירות ח"צ (סי' מד) כתב, נראה פשוט דמני לחדל, שאף ש"כ הטור (סי' תקד) שמותר לדוכו צו"ט מפני שמפיג טעם ציורת, אפ"ה כתב הב"י צ"ס הרשב"א שאסור לטחון החדל בריחיים שלו, שהר"ז דומה לשחיכת פלפלין בריחיים שלהם שאסרו משום עובדין דחול. אבל נידון הוא דכרכו. וכן פסק המחבר צ"ס"ע (שם ס"א). וק"ו בקאוווע שאינו מפיג טעמו כל כך, שאסור לטחון אותו בריחיים שלהם. ומ"מ כיון שמפיג טעמו קצת מותר לדוכו במדוכה. וכמ"ש הט"ז צ"ס"ל שאפי' מפיג טעמו קצת מותר לדוכו, אלא שיש לשנות קצת כדיכת תבלין. ע"כ.

והחיד"א בצרכי יוסף (סי' תקד סק"ד) כתב, לטחון הקאוווע צו"ט בריחיים שלהם, צידד הפנים מאירות ח"צ

בשינוי קצת, ואם הוא נוטל התיבה העשויה לקבל הקאנוע לאחר שחיקה ומניח שם נייר הוי שינוי. ע"כ.

*

מתני'. **שם.** האליה רצה (סי' תקד סק"ט) הציא מ"ש המג"א שאסור לגרור התמכא שקורין חריין ציו"ט מפני שדרך לגרור הרצה לז' או ג' ימים. וכ' עליו, ולא נהירא, דלא הוי עובדא דחול אלא כמו בריחיים שטוחן הרצה מאד דומיא דטעם אסור טחינה (בסימן תצה ס"ב). והרי גם בגבינה דרך לגרור לאיזה ימים שהרי אינה מפיגה טעם, ואפ"ה התיר הרי"ש וכו'. ועוד שהמג"א עצמו כ' לעיל שגם החרדל בריחיים מדינא שרי וכו'. עיי"ש.

*

מתני'. **וב"ה** אומרים **תבלין** נדוכין בדרבן וכו'. כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן לג): מדשרו צ"ה פ"ק דבינה לדרך מלח ציו"ט כדרכו צמודן של אבן, נראה דאוכל נפש דאפשר לעשות מערב יו"ט שרי מדאורייתא לעשותו ציו"ט. ובספר המזות כתב בשם ר"י זצ"ל דמדאורייתא אסור, וכן כתב רבינו אבא מארי זצוק"ל. ע"כ.

*

מתני'. **שם.** הקשה הפני יהושע, למה התירו תבלין לדרך כדרכו, והא שחיקה תולדה דטוחן הוא והטחינה אסורה ציו"ט לקצת פוסקים מדאורייתא דאסורים כל המלאכות אוכל נפש שקודם לשה כמ"ש התוספות בריש מכלתין (ג' ע"א ד"ה גזירה) ובר"פ אין לדין, ואף הסוברים דמותר מדאורייתא וקרא אסמכתא בעלמא הוא מודה דאסור מדרבנן ומ"ש בגמרא דתבלין מפיגין טעמן אינו מספיק לפי"ו. וכו'.

ובתב הפני, ובתחלה עלה בלבי לחלק ולומר דשחיקת תבלין לאו מלאכה גמורה היא אפילו בשבת דלא דמי לטחינה ולשחיקת סממנין במקדש דמיעקרא לא חזיא כלל למלתייהו מה שעומדים אחר הטחינה דאי אפשר לעשות עיסה משבלים כי אם ע"י טחינה וכן שחיקת סמנין לזבע נריכין גבול ולא חזיין כי אם ע"י שחיקה, משא"כ תבלין דעבידי לטעמא ומיעקרא נמי חזיא להכי וכמה בני אדם נותנין לקדירה מחוסרין שחיקה וא"כ אין זה אלא כמי שמחתך האוכל דק דק דלא מיקרי טחינה מזה הטעם.

ובן נראה ממה שהציא הרא"ש והב"י בשם ר' חננאל גבי הא דפרים סילקא, ובהכי הוי מיושב ג"כ הא דמקשינן לעיל בסוגיא דדקר נעוך והא קעביד כתישה ולא אמרינן מתוך דהותרה לזורך בשחיקת תבלין הותרה שלא לזורך אלא על כרחך דשחיקת תבלין לאו מלאכה גמורה היא, וכן מנאמי צירושלמי לא הותרה שחיקה כדרכה, אלא שרוב הפוסקים לא ס"ל הא דר"ח כמ"ש הרמב"ם [פכ"א מהל' שבת ה"ח] להדיא דאפילו מחמת הירק דק דק חייב משום טוחן וכ"כ הב"י בשם כמה פוסקים (בס"י שכ"א). ועוד מנאמי צירושלמי

פרק כלל גדול [הלכה צ'] הדין דחסף פלפלין חייב משום טוחן, לכך לא מלאני לבי לפרש כן.

ואין לנו בזה אלא כמ"ש הר"ן בפרק אין לדין [י"ג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה אין לדין] דכל המלאכות שנאסרו באוכל נפש בין למ"ד מדאורייתא בין למ"ד מדרבנן היינו במלאכות שרגילין לעשות לימים הרבה וכ"כ הראב"ד ז"ל דתליא במלאכות שדרך העבדים לעשות לאדוניהם כגון קצירה וטחינה שנעשית לימים הרבה, משא"כ שחיקת תבלין אין דרכו לעשות לימים הרבה אלא מה שצריך לקדירה וג"כ אין דרך עבדות בכך מש"ה לא החמירו ע"ש, ומכ"ש דאמי שפיר טפי לפי הטעם שאמרו בשמעתין דתבלין מפיגין טעמן ואם כן מהאי טעמא גופא אין דרך העבדים לעשות מלאכה זו לימים הרבה, ועיין בלשון הר"ן ז"ל באריכות.

והחתם סופר בתב, עיין פני יהושע שהאריך מאוד בטעם היתר הכתישה שהיא תולדה דטחינה אדרבא במשכן לא ה' טחינה תבואה אלא שחיקת סממנים וא"כ איך התירו כתישה כלל ומה יועיל שינוי לאיסור דאורייתא. ואת אשר הבנתי מלשון ה"ה פ"א מהולכו' י"ט הוא זה. כל המלאכות שאינם נעשים לימים רבים שאינם מלאכת עבודה והיא לזורך אוכל נפש הותרו לגמרי ואשר נעשים לימים הרבה כגון קצירה אסור אפי' באותו אופן שנעשו ליום א' כגון תלישת פרי מן המחובר דבת יומא מעלו ואיני נעשית לימים ואינינו עובדת עבד כלל. מ"מ נאסרה בכלל קצירת תבואה שעיקרה לימים הרבה ועיין חגיגה י"ז ע"ב קצירה ציו"ט מי שרי ועיין טורי אבן שם. אך מלאכה הנעשית באוכל נפש עצמה ואותה אוכל נפש הוא מכשירין לאוכל נפש אחר כגון תבלין ומלח שהמה בעצמם אוכל נפש. אלא שהי' נאסרי' בכלל טחינה כמו שכתבתי גבי קצירה. אך הואיל והמה מכשירין לאוכל נפש אחר לתקן קדרתו. א"כ לא גרע משארי מכשירי' שהותר אפי' במלאכה שנעשית לימים הרבה כמ"ש פני יהושע לקמן כ"ח ע"א גבי אין משחיזין ודלא כהר"ן שם ע"ש א"כ מכ"ש הכא אלא התם צע"א לעשותן מעיי"ט והכא הואיל והוא אוכל נפש עצמו קיל ליה ומותר מן התורה אפי' אפשר לעשותו מעיי"ט אעפ"י שהוא תולדה מאב הנעשה לימים הרבה כיון שהוא עצמו אינו נעשה לימים הרבה לא נאמר ציה לא פלוג כמו דאמרינן גבי קצירה משום דהכא הוה מכשירין לאוכל נפש אחר. וגם נתיר ציה אפשר לעשותו מעיי"ט משום שהוא ג"כ אוכל נפש בעצמו כן יש להסביר דברי ה"ה שם ודלא כלח"מ פ"ג מ"ט הלכה י"ג ע"ש. ורק מדרבנן החמירו לעשות ע"י שינוי.

*

גמ'. **ב"ה** התבלין מפיגין טעמן. עיין רש"י פ' ויגש (מה), (כו) על ויפג לבו, שפירש: נחלף לבו והלך מלהאמין, לא היה לבו פונה אל הדברים, לשון מפיגין טעמן, לשון משנה, וכמו מאין הפוגות (איכה ג, מט), וריחו לא נמר (ירמיה מח, יא) מתורגם וריחיה לא פג.

אין שום שינוי היה חייב. ועתה ניחא מההיא דשניין את הקמח אגבא דפתורא ולא מרקדין. דאין שום שינוי נעשה בהרקדה שדרכו הוא מרקד רק שנופל על השולחן ולא תוך כלי. אבל אם היה עושה גוף ההרקדה על ידי שינוי הכי נמי דשרי, מדתניא בתוספתא פלפלין כתבלין שצית הלל מחירין לדון כדרכן אף במדוך של אבן ציום טוב.

הוב"ח ר"י ז"ל דהא דאמר רב יהודה פרק תולין (ד' קמ"א) הני פלפלי מידק חדא חדא בכתא דסכינא שרי תרתי תרתי אסור. רבא אמר כיון דמשני אפילו טובא שרי דמיירי בשבת דזי"ט שרי אפילו כדרכן. ולפי מגמגם שלא מנינו שהתירו רבותינו שום מלאכה על ידי שינוי בשבת. ואפילו צורר דשריין לאלתר לאכול (שבת ע"ד א') פ' בספר המצות דוקא אוכל מתוך פסולת אבל פסולת מתוך אוכל אפילו צידו לאלתר חייב. ואם היינו יכולין לומר דההיא דתולין מיירי דזי"ט כדפרש"י ז"ל ור"ח ופר"ח ז"ל ושאלמות דרב אחאי גאון ז"ל.

ובבבבב שרץ שינוי כגון ידיע מאי קדירה צעי לבשולי וידע מצעוד יום שרץ פלפלין והיה לו לדוכס מצערב אז אין מפיגין טעמם. שזיה נסתפקו התוס' סוף פ"ק דביצה אי פלפלין מפיגין טעמן או לאו. ולא מצאו לזה ראיה ברורה. והיא פ' התוספתא פלפלין הרי הם כתבלין לפי שרוב המאכלים טעונין פלפלין ודרך בני אדם לפלפל רוב מאכלם היה להחשיבו כמלח. קמ"ל דלא אלא הם כתבלין.

ולב"ד כתבלין מפיגין טעמן מלח אין מפיג טעמו ופלפלין מפיגין טעמן. מ"מ צריך שינוי לפלפלין כגון שמיד שקדש היום רוצה לדוכס וצורר שאם היה דכס קודם שקדש היום בשעה קטנה לא יפיגו טעמן וזוהי מיירי ההיא דתולין. אעפ"י שלשחיטה מיד כשקדש היום לא הייתי אסור מההיא טעמא. דמתוך שהותרה שחיטה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. ומטעם זה נחיר אפילו דבר דאפשר לעשות מצעוד יום, מ"מ במקום דאפשר לשנות ישנה. ע"כ.

*

גמ'. שם. דהא דהנדוכין נדוכין כדרכן ומלח עמהן, פירש"י עמהן מלח וכתבלין כאחד. וכתב מהרש"ל בכתבת שלמה וביש"ש, ולא צבת אחת אלא בפעם א' זה אחר זה, עכ"ל. ועיין ברכי יוסף או"ח (סימן תקד ס"ק ב) דאין לשון הש"ס ורש"י רהיט לפירוש. והרמב"ן במלחמות בתוך דבריו כתב, והיינו טעמא שדוכת עם שאר הנדוכין, והאיל ואינו טורה צה בפני עצמה. גם הרשב"א בעבודת הקדש דף ל"ח (שער א פ"ז אות ב) כתב המלח וכו' צומן שדכה בפני עצמה וכו' ואם דכה בתוך הכבלין וכו'. ע"ש. משמע דהפירוש צבת אחת. ועיין בהגהות אשרי (פ"א ס"י כא) ובספר אליה רבה (אות ב - ה).

*

גמ'. בבב"ד דבר סלקא דעתך וכו'. עיין פירש"י ותוס'. ועיין חת"ס ד"ל ר' יהודה לשיטתו דס"ל ר"פ כל הכלים כלי שמלאכתו לאיסור אסור לצורך גופו מקשה שפיר

והרמב"ן הביא דבריו, וכתב: ואינו נכון, כי לשון פוגה שציתה וציטול, כמו אל תמני פוגה לך (איכה ב יח), וכן עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות (שם ג מט), שנגרה תמיד מאין שציתה והפסק, וכן מפיגין טעמן, שמפזרין אותו ומתצטל. וכן על כן תפוג תורה (חבקות א ד), תצטל ותפסק.

וגם זה, ויפג לצו, שנתצטל לצו ופסקה נשימתו, כי פסקה תנועת הלצ והיה כמת. וזה הענין ידוע בצוא השמחה פתאום, והוזכר בספרי הרפואות כי לא יסבלו זה הזקנים וחלושי הכת, שיתעלפו רבים מהם בצוא להם שמחה צפתה פתאום, כי יהיה הלצ נרחב ונפתח פתאום, והחוס התולדי יוצא ומתפורר בחייוני הגוף ויאפס הלצ בהתקררו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מן השמים (סימן מד).

*

גמ'. אי נמי במוריקא. כתב ה"ה (פ"ג מהל' יד"ט הי"ב) וכן כל הנדוכין נדוכין כגון כרכוס וכו'. ועיין לח"מ דדבר תימא הוא זה, שהרי בגמרא להאי טעמא דמפיגין טעמן אמריין דמוריקא הו' כמו מלח דאינו מפיג טעמו.

וברבב לתוך צוה, דכיון דקיימא לן כשמואל דכל הנדוכין נדוכין כדרכן דמשמע אפילו מוריקא דהכי כייל לישנא דכל ומלח לא צעיא שינוי גמור אלא שינוי קצת א"כ כיון דהוא דבר קל כל כך ראוי לנו לומר דבשל סופרים הלך אחר המקל כמו שכתבו שם התוס' ונקטינן כקולא דכל חד ואפילו בקדיירה קדירה דמי לבישול א"נ מוריקא נדוכין כדרכן לצד מלח לכל הטעמים אסור.

שוב כתב, וא"ת כיון דלא נפקא לן מידי צין טעם דכל הקדירות צריכות מלח וטעם דמפיגין טעמן למה כתב רבינו ז"ל טעמא דמפיגין טעמן. ויש לומר דנראה לו טעם צורר יותר דהוא דבר נראה לחוש כמו שכתב הרב צ"י ז"ל.

*

גמ'. כל הנדוכין נדוכין כדרכן ואפילו מלח וכו'. כתב בשו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן לא) וז"ל: כתב בספר המצות מדשרי רב ושמאלל לכתוש מלח דזי"ט על ידי שינוי דאכלי אכלויי שמעיין דכל דבר אפילו אינו מפיג טעמו ואפשר לעשותו מעי"ט מותר לעשותו דזי"ט ע"י שנוי. ואריך ליישב למה אין מרקדין את הקמח על ידי שינוי דדוקא שינוי אגבא דפתורא (דף כ"ט) אבל לרקד לכתחילה אפילו ע"י שנוי לא. ושמא יש לירא שיכיון מלאכתו דזי"ט ובכתישת מלח אין כל כך לירא שכל זה צריך למלח בכל יום ולכתוש דזי"ט. ולפי דבריו נראה דלגבן ע"י שינוי שרי כגון שלא ישים החלב בצגד פשתן כדרך שעושין טברוג אלא בצגד צמר או שינוי אחר.

וגם נ"ל שאין שינוי מועיל אלא כשגוף המלאכה נעשית ע"י שינוי כמו יונק דהוי כלאחר יד וכיוצא בזה. אבל אם היה בשבת ומעמיד קדירה אלא האש כלאחר יד וכשהיא מתצטלת

וע"ז השיב הגאון ר' משה: הנה לא אמרתי דחלוי צדעת אדם הקולף, דלחלוק כזה לא שייך לומר בלא ראייה מפורש, אף שצדברים כאלו אין לך צו אלא חדושו שנאמר מפורש דהרי אפשר שגם זה הוא מהמפורש ואין זה רק ענין דמיון למה שמפורש, אבל אמרתי דהמפורש היא צדבר שדרך העולם שקולפין צינים ושומין וצנלים בשעת סעודתן וסמוך לסעודתן וכשנודמן שקלפו בזמן קודם ונמלכו שלא לאכול או שכתו מלאכול משמיענו רש"י שאיכא סכנה כשעבר עליהן הלילה, וכן הוא אף כשהכין מאיזה טעם הצינים והשומין וצנלים בכוונה לאוכלן למחר נמי הוא בכלל הסכנה, אבל צדבר שהדרך שצריך לקליפתם הוא בזמן מוקדם דימים כהא דקלופ לקצות חציות של חלבוניים ושל חלמוניים להקפידם ולמוכרם לצחי אפיה הוא ענין קלופ אחר שאין זה בכלל עובדא דסתם מה שאמר רש"י אין לנו למילף מזה שצדברים כאלו שאין להם טעם אלא שכן הוא המציאות דשריית הרוח רעה אין לנו אלא זה שנאמר מפורש ולא אף בשינוי קצת.

ובעצם לחלוק זה שאני אומר איכא אדרבה ראייה מתוס' זה צדינה שהקשה כתר"ה, דהא לכאורה תמוה דהא טעם זה דרוח ראה שורה עליהן כשנענשין צלילה הוא טעם מפורש שהוא ברור אף דמנחא בסילתא ומניירי וחתמי, וטעם הראשון שמתקלקלן ביותר אם יעשה אותן מעיו"ט אינו ברור כשהם בכלי זר מכוסה ואיך כתבו טעם זה לטעם הראשון שמשמע קצת שהוא יותר עדיף כשלכאורה ליכא שום צורך לטעם זה כלל.

לבן נראה לומר דצברי כדצארתי דכשהוא לענין אחר מקתם עובדא דשומין קלופין דהדרך לקולפן הוא רק בשעת האכילה וסמוך אלא דהוא עובדא דהדרך הוא אדרבה לקולפן בזמן מוקדם ליכא הסכנה, ולכן מסתפקי להו לענין אכילת יו"ט דלמחר דמזד דרך האכילה הוא סמוך להאכילה כמו צימי חול אבל בשביל איסורא דיו"ט צמימי תצלין שאפשר לעשות מעיו"ט כשאין מפיגין טעמן אסור ציו"ט לעשות בלא שינוי שהרבה נשי קשי להו לעשות צימי עושין מעיו"ט, אם זה נחשב כענין אחר שאין למילף שג"כ הוא סכנה שלכן יש לה לתקנם מעיו"ט כיון דליכא סכנה, או שהאיסור מלתקן ציו"ט לא מחשיב זה כענין אחר ויש למילף שגם לסעודות באכילות יו"ט הוא סכנה כשתתקנם מעיו"ט מאחר דלענין ענש דרך התקון עושין רק סמוך להסעודה שא"כ אינה יכולה לתקן מעיו"ט מזד הסכנה שלכן מותר לתקן ציו"ט גם בלא שינוי.

ובזה פליגי תירוץ שבתוס' שלתירוצ קמא ליכא סכנה שא"כ אין להחיר לתקן ציו"ט בלא שינוי והוצרכו להחיר מטעם דמתקלקלן ביותר שלכן לא הנריכו שינוי ציו"ט ואף אין לאסור מזד שאולי בכלי זר לא יתקלקלו כל כך דלא חייבו לאטרותי למזא כלי זור, וגם אולי סברי תוס' דיש לה לחוש דשמא יתקלקלו מקצת גם בכלי זר מאחר שדרך להתקלקל ביותר, ותירוצ השני סובר דלא נחשב זה לענין אחר שלכן איכא סכנה כשיתקנו צעיו"ט דלכן פשוט שמותר ציו"ט בלא שינוי. וא"כ ראייה מתוס' דבענין אחר ממש כהא דקולפין

בכל דבר ס"ד, אך למאי דקיי"ל דמותר ועלי סוכי זיירו ומזורי לשמחת י"ט מותר וכמ"ש תוס' לעיל י"א ע"א ד"ה אין נוטלי וכו' א"כ י"ל בכל דבר כפשוטו. וממילא אין לנו שום ראיה צברייתא דצ"ה מתיר לכל דבר אפי' לקדירה דיו"ל לצלי מתיר בכל דבר ולקדירה כלל לא. נמצא מתני' מקיל טפי מצרייתא. משו"ה פסק ר"י שבתוס' ורו"ה כמתני' ודלא כרז יהודה אמר שמואל דלא כהרי"ף דמייית תוספתא.

והשפת אמת כתב דלולי פי' הראשונים ז"ל הי' נראה לפרש דה"ל דהא דאמר שמואל כל הנדוכין נדוכין כדרךן ואפי' מלח פי' עמיהן דכתנא ר"מ דצהא לכו"ע שרי ולפ"ז א"ש כפשוטו מאי דאמרו אמוראי בתר הכי דצריך לשנות צדיכת מלח בפ"ע ועי' צרי"ף ור"ן מ"ש בזה. ולהנ"ל א"ש בפשיטות וגם פי' הגמ' בכל דבר ס"ד תמוה לפי' רש"י ותוס' דמוקצה מאן דכר שמ"י והא יש לפרש בכל דבר בכל מיני מדוכות כפשטא ומה מקשה הגמ', ולפמ"ש א"ש דצרייתא זו נמי מודה דעיקר פלוגתא דצ"ש וצ"ה אי צריך שינוי אינו אלא בתצלין אבל מלח לכו"ע צעי שינוי וכטעמא דאמוראי דלעיל ולהכי פרכינן צכ"ד ס"ד ומשני דפליגי צמליחת קדירה אבל לעולם שינוי צעי כן הי' נלע"ד. ואח"כ מנאיתי צחי' המאירי שהביא גירסא צרש"י דשמואל עמיהן קאמר ע"ש וצרש"י שלפנינו ליחא וגם לא משמע כן דאם הי' כן כוונת רש"י לא הי' צריך לפרש שקלא וטריא דגמ' דהא דקאמר צכ"ד צדוכק דפשיטות א"כ כדכתבינא.

*

גמ'. אמר אביי כי תניא נמי בתנתיא וכו'. לפי הסוגיא לכאורה הל"ל "אלא אמר אביי" וכו'. וכתב מהרש"א, דלאציי אפשר דהמתרץ לעיל נכתוב לזה וה"ק אי תנא אין כותשין ה"א צמכתשת גדולה אבל צקטנה אימא ש"ד אף צטיסני קמ"ל צהדיא אין עושין טיסני כלל אפי' צקטנה אבל אין כותשין צמכתשת כדקאי קאי צמכתשת גדולה דוקא דסתם צמכתשת צגדולה קמייירי וצדייקא קמייירי והיינו כדצרי אציי ולפי שאפשר לפרש דצרי המתרץ אי תנא כו' כרצא וכמו שהצין המקשה והתניא כו' להכי לא קאמר לעיל אלא אי תנא כו'.

*

תוס' ד"ה איכא. מתאמרא צסם הרה"ג ר' משה פיינשטיין, דהטעם שמשתמשים צצחי אפיה צצנים קלופות קפואות, אף שעבר עליהן כמה לילות, הא אמר רש"י צנדה (דף י"ז ע"א) שהאוכל צינה קלופה שעבר הלילה מתחייב צנפשו ודמו צראשו, ואמר הגאון ר' משה דיש להקל צזה, משום דמתחלה נקלפו לזה.

ועיי'ן צשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ג' סימן ב) שתמה השואל ע"ז, מהא דכתבו תוס' כאן צטעם שני דשומין מותר לתקנם ציו"ט בלא שינוי משום דרוח רעה שורה עליהן כשנענשין צלילה, ולצברי הגאון הנ"ל מה חשש איכא צזה, הא נקלפו אדעת זה לאוכלן בתצביל למחר.

החטים במכתשת של תבלין בודאי הוי שינוי, עיי"ש. וכן היש"ש בחיבורו לא העתיק להא דהטור.

ובתב הביאה"ל, דלפי דבריהם במדינתנו שיש לזה כלי מיוחד שקורין שטופ"ע שכותשין בה שעורים וזשום פעם אין דוכין בכלי אחר וא"כ כשידוך ציו"ט שלא במכתשת אלא בכלי אחר בודאי אין לך שינוי גדול מזה ואפשר היה לומר דבשעת הדחק כשלא היה לו פנאי מעיו"ט לזה יש להקל לכתוש שלא במכתשת וכנ"ל.

אבן יש להחמיר בזה מנזר אחר לפי שמוכרח אח"כ לצוא למלאכה אחרת שאסורה מנזר הדין כי ידוע שאחר כמישת השעורים מנהג מדינתנו כשכותשין שעורים שיש עליהן פסולת הרבה שנותנין אותן בעריצה וזורין ממנה הפסולת כדרך זרייה ממש וזה אסור כדמוכח לקמן בסימן תק"י ס"א עיי"ש.

*

ובתב הרמ"א: ומותר לגרור גבינה ציו"ט על הכלי שהוא מורג חרוך, מיהו נריך שינוי מעט, כמו דיכת מלח (ריב"ש סימן קפ"ד).

ובתב המג"א (סק"ז) דגבינה לא דמי לחרדל שאסור לשוחקו ברחיים, דהתם רגילין לשחוק הרבה צידד ודמי לעובדא דחול אצל כאן אין דרך לגרוד אלא מה שצריך לשעתו (ריב"ש). ולפ"ז התמכא שקורין קרי"ן אסור לגרדו ציו"ט (בלי שינוי כמו גבי מלח) שדרך לגרד הרבה לשני או לג' ימים.

אמנם המשנה ברורה (סקי"ט) מציא דאעפ"כ בתמכא יש לצדד ולומר דלא גזרו חכמים בזה לאסור אפילו בטוח ליומו, דלא גזרו אלא ברחיים שהוא מעשה חול גמור וכדרך כל טחינה. ומיהו עכ"פ יש לשנות קצת. וכשטוחן התמכא שלא ע"ג קערה אלא על המפה או על השולחן מקרי שינוי.

בותר לחתוך ציו"ט ירקות דק דק בלי שינוי אכן כל אלה אינו מותר רק בכדי שיעור שצריך לאותו היום. (מ"ב).

ועיין במים רבים (סי' מ"ז) בענין טחינה הקאקאז וללוש גיקולאקי ציו"ט. ועיין בפנים מאירות (ח"ב סי' מ"ד) שמותר לטחון קאו"י ברחיים שלהם הקטנים ציד, ובצרי"י מפקפק בזה, אך במח"צ חזר, וכ' שראה צמור וקציעה שצרחיים של כל איש צביתו מותר וצרחיים של חנוני אסור אפילו ציו"ט צ' ובספר חסדי דוד כתב ג"כ שמותר אך המחמיר יתצרך כמ"ש התו' בכל תבלין. (שע"ת, ועיין בדברינו לעיל עמוד א').

*

עוד כתב הרמ"א בשם מהרי"ל, דה"ה דמותר לכתוש מזות, בלא שינוי, משום דאין טחינה באוכלין שהיו טחונין תחלה.

ור"ל דה"ה מזות דמותר לכתוש בכלי המיוחד כמו שנהגו ולטחון אותם על מורג, אכן בזה קיל יותר דמותר אפילו בלא שינוי כלל משום דאין טחינה אחר טחינה. ולאחר

למלא חבית לאקפויי שליכא בפשיטות שום סכנה בזה כדכתבתי דאל"כ לא היה שייך כלל לאיסתפקוי בערב יו"ט. ע"כ. עיי"ש עוד.

דף יד ע"ב

גמ'. הא ל"ן הא דהו. פירש רש"י ז"ל, לדידן בני בצל שרי במכתשת קטנה דלית לן עבדי דלחלוזו במילתא למעבד בגדולה, אצל לדידהו בני ארץ ישראל דאית להו עבדי דמולולי אסור אפילו בקטנה דמולולי ועבדי בגדולה ואמרו בקטנה עשינו. והרמב"ם ז"ל פירש לבני ארץ ישראל אין כותשין במכתשת קטנה מפני שהתבואה שלהם טובה היא ואם כותשין אותה מערב יו"ט אין בך כלום הפסד. וכתב הריטב"א, דלפירוש זה אנו דינינו כבני ארץ ישראל בזה.

והמשנה ברורה (תקד, טז) כתב בזה"ל, כמה פירושים יש בזה יש מפרשים דאסור צא"י משום דהיו רגילים להחזיק עבדים ומולולי בזה שעושין כדרךן בחול ואומרים בקטנה עשינו לפיכך אסור חכמים לגמרי וא"כ לדינא בזמנינו תלוי בזה היכי שמחזיקים עבדים כנענים אסור בכל גווני ויש שכתבו דצא"י היו החטים משובחים שאין מתקלקלים ולא נשתנה מראיתם אם יכתשם מעיו"ט ולפיכך לא התירו להם חכמים לכתוש ציו"ט וא"כ ה"ה בכל מקום ומקום שהחטים טובים ואינם נפגמים אם יהיו נידוכים מלפני יו"ט אסור ויש שכתבו דבצבל היו רגילים לאכול תדיר דייסא ומתוך שהיה נרכיחין מרובה לזה לא כתשו במכתשות קטנות וכשכותש ציו"ט בקטנה הוי שינוי משא"כ צא"י שלא היו רגילין הרבה בזה גם צימות החול מנאי שכותשים במכתשת קטנה וליכא שום שינוי ציו"ט ולהכי אסור וה"ה בזמנינו תלוי ג"כ בזה אם אין דרך לכתוש בקטנה בחול שרי, ויש להחמיר בכל הפירושים.

*

גמ'. שם. עיין שפ"א דלכאורה ה' אפ"ל דלרצא נמי טיטני בכל גווני אסור אפי' לן ואפי' בקטנה ודוקא בסיפא במכתשת מחלק בהכי, אצל בתוס' לא משמע כן וכן משמעות כל הפוסקים דגם בטיטני בקטנה ס"ל לרצא דמותר לן דמה טעם קתי בצרייתא, ומשמע דטיטני ומכתשת שוין.

*

גמ'. שם. כתב בשולחן ערוך או"ח (סימן תקד סעיף ג), אין כותשין הריפות במכתשת גדולה, אצל כותשין במכתשת קטנה שזה הוא השינוי שלה, וצא"י אפילו בקטנה אסור, וכיון שאין אנו יודעים עכשיו מה נקראת גדולה או קטנה, יש לאסור הכל.

אמנם עיין פר"ח שחולק על הטור, וכתב דמדברי כל הפוסקים מוכח דגם לדידן שייך האי דינא ושפיר בקיאינן בזה דכל שאין רגילים לכתוש בזה בשאר ימות השנה מפני קטנותה מקרי קטנה, ומסיים וכן נראה להקל במילתא דרבנן, עכ"ל. וכן הקשה הב"ח על האי דינא דאם דוכה

אי צפני שמואל הוי, היכי ס"ד למימר הכי, דאין שתיק שמואל
ע"ז, א"ו דשמואל לא הי' באותו מעמד. וטעם החילוק י"ל
בפשיטות דצפני שמואל מירמתי למיעבד הכי, וגם מלשון
"איייתי לי" משמע דלאו צפעדות מר שמואל הוי.

*

מתנ"י. הבורר קטניות ביו"ט וכו'. איתא בהגהות
מרדכי וצמחירי, דלהניח לאחר שעה הוי כבורר
לאזר. וכן הוא בשו"ע הגר"ו ואגלי טל. ויש להסתפק, האם
פחות משעה של ס' מינוט חשיב כבורר לאכול לאלתר.

ובשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ד' סימן עד אות יג) כתב כזה,
דאין שעה זו של שיעור שעה, אלא הזמן שהדרך
הוא לאשה זו שמסדרת האוכלין להסעודה וקודם לזה אפילו
שעה קטנה אסור. עיי"ש.

*

מתנ"י. אף מדיח ושו"ע. עיין בשו"ע אר"ח (שיט, ח) אין
שורין את הכרשנין, דהיינו שמניף מים עליהם בכלי
כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת
דהוה ליה כבורר, אבל נותן ככברה אע"פ שנופל הפסולת דרך
נקצי הכברה.

ועיין בפמ"ג (שם) שמסתפק אם יש צו חיוב חטאת.
וצצאה"ל (שם) כתב להציא ראייה ממנה דאיתא כאן
וצ"ה אומרים צורר כדרכו וכו' ר"ג אומר אף מדיח ושו"ע.
ומדקאמרי צ"ה צורר כדרכו וכו' מוכח דהתירו צ"ט מלאכת
צריה גמורה ולא אסרו בנפה וכברה אלא משום דמחוי כמאן
דעביד הרבה לזורך חול, וכמו שכתבו הראשונים ומדר"ג
הוסיף ואמר אף מדיח ע"כ דגם זה מלאכה גמורה הוא
מדאורייתא, וכן צירושלמי כאן משמע כן.

*

מתנ"י. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קכה)
בדין פירות מלוכלכין באצק אם יש איסור לרוחצן
מדין צורר, כמו שאסור לשרות הכרשנין במים להסיר הפסולת,
וכתב במ"צ שה"ה תפוחי אדמה וכו' ג.

וז"ל: הנה האיסור צורר אף שהוא צרירת הפסולת שאסור
אפילו לאלתר פשוט שכיון שא"א ליקח האוכל ודרך
אכילה הוא לרחוץ הפסולת מותר כדי לאכול לאלתר כמו דמותר
לקלוף שומים וצללים לאכול לאלתר דכתב בצאור הלכה בס"ס
שכ"א עיי"ש. ומה שרוחצין העולם פירות הוא רק בכה"ג
כשמציאין הפירות לאוכלם תיכף. וגם צרוב הפעמים רחינת
הפירות הוא רק ליתרון בעלמא דהרבה צנ"א אוכלין אותם גם
בלא רחינה ואז ליכא איסור כמו יין ומים לזולין שיש בהן קצת
קיסמין דקין שראויין לשמות בל"ה שמותר אף במשמרת אף
שהוא דרך צורר לשיטה הא' בסעי' י' שהלכה כן. ועיין במ"צ
שהוא מחמת שראוי לרוב צנ"א וכוונתו אף שלמפוקקין אין
ראויין. ואף הרמז"ס שאוסר במשמרת יודה בכאן דטעמו הוא
שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול כדאיתא במ"צ ס"ק מ"א
וצרחינה לא שייך זה. ותפוחי אדמה הם מלאים אצק ועפר

הטחינה נכון לזהר שלא יצורר פרורי מנות שלא נכתשו עדיין
היטב מתוך הקמח אף ביד דהוי כמו פסולת מתוך אוכל
דאסור גם צ"ט לחד מאן דאמר וכמו שיתבאר לקמן סימן
תק"ו ס"צ בהג"ה [מ"א צסס מהרי"ל] ואם ירצה ליקחם
יקחם עם מעט קמח דליכא חששא דצריה וכמו שנתבאר
בהלכות שבת סימן שי"ט. (מ"ב).

ובענין צרירת פירורי מנה שכ' מג"א צסס מהרי"ל, עיין
ד"מ שדחה לזה, דהא קי"ל לקמן בסימן תק"י
דצ"ט צורר כדרכו. ועיין ביאור הלכה שהאריך בזה.

*

גמ'. רב פפי איקלע לבי מר שמואל אייתי ליה
דייסא וצ"א אב"ל. פי' לפי שהיה חושש שכתשוהו היום
שלא כדקין, ונראה כי מחמיר על עצמו היה דאילו מדינא אפילו
המבשל צמוד בין צצת בין ציום הכפורים קיימא לן כרבי
מאיר דאמר שיאכל צו ציום לאחרים. (ריטב"א).

*

גמ'. שאני בי מר שמואל דאיכא פריצותא דעבדי.
פי' הא לאו הכי מספיקא ליה לן לאחזוקי איסורא וכל
ישראל בחזקת כשרים. והקשה הריטב"א, מר שמואל גופיה
דגברא רבה הוא היכי משמש בעצדי פריצי ואיהו נמי היכי לא
חייש להא.

ותירץ דלמר שמואל בדוקין היו לו דאע"ג דפריצי נינהו
במילי דעלמא דלא מזוללי באיסורי, ורצ פפא דלא הו
בדוקין אכלו חשש והחמיר על עצמו לפנים משורת הדין ולא
היה רוצה לסמוך על מר שמואל כיון דמר שמואל גופיה לא
קיס ליה במילתא שפיר.

ועיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קטו) במכתב להגאון ר'
מרדכי צנעט, שכתב: מ"ש מהכשר הגם פשוט הוא
ומהיכי תימי לחשוד המורה שנתן כ' הכשר שלא ידע בכל אלו
ולא ישגיח בכך, ובמס' צ"ה עמוד צ' רב פפי אקלעי לצי
מר שמואל וכו' מזה הוכיחו הראשונים ובשיטה מקובצת שם
דעד אחד הנאמן באי' נריך לחקור איך נעשה בהיתר דמסתמא
בהתירא עבד דהרי פריך אר"פ דלמא במכתשת קטנה ודלמא
מאתמול וכו' דהוי ליה למתלי בהיתרא טפי מלאיסור ולא
לחשוד ותו מוכח מהתם דצפריצי דעבדא אף על גב דלשמואל
מהימני ואכיל למאן דלא מהימני אינו יכול לסמוך על שמואל
אף על גב דידע שמואל דצבית' לא עבדי פריצותא מאימחו
דשמואל מכל מקום לרב פפא לא הוה מהימנא והוא דבר
חידוש ויעוי' צס' צאר היטב ויורה דעה סוף סימן ס"ה. ע"כ.
ועיין תפוחי תשובה יורה דעה (סימן סה ס"ק ה) ובחידושי חת"ס
לחולין (צ ע"ב).

ובעת ראיתי בשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק א סימן קיד)
שכתב די"ל דממה שאכל שמואל גופא הי' גם ר"פ
אוכל, והא דאיתי לי' דייסא י"ל דל"ה צפני שמואל, ועכ"ל
כן, דהרי ר"פ חזי דהוה דייק טפי והו' קליף נהרי', וזה הי'
גם שמואל יכול להכיר, ואע"ג דזהו לשינויא קמא קאמר, מ"מ

סימן רלג) אם מותר להסיר יתושין וחולעים שזפין על פי הכוס בשבת. עיי"ש מ"ש מסוגיין.

*

מתני'. ב"ש אומרים אין משלחין ביו"ט אלא מנות וכו'. עיין צפי' המשניות להרמב"ם, דהטעם דהוי כעובדין דחול. והשפ"א כתב, דקצת משמע דמשום טורח שלא לזרוך יו"ט אסרו. וכן פי' המאירי וצ"ש אסרים לשלוח בהמה חו"ע חיינ שמה לא ישחטם ביו"ט וגמלא שטורח שלא לזרוך, עיי"ש.

שוב כ' השפ"א, דאין שיהי' עכ"פ נראה ודאי דהיכא דאסור לדין כגון תבואה לת"ק פשיטא דאפי' בחצר אסור, אבל הט"ו (סי' תקט"ז) כ' בפשיטות דדוקא דרך ר"ה אסור, וצ"ע.

*

מתני'. שם. ידוע מ"ש המגן אברהם (סימן ש"ו ס"ק ט"ו) שאסור לתת דבר לחזירו במתנה בשבת ויו"ט, ועל פי זה כתב לתמוה על מה שנוהגים לתת כלים במתנה לחתן הדורש בשבת, והניח בצריך עיון.

ובשלחן ערוך הרב (שם סעיף ט"ו) כתב, והנוהגים לתת כלים במתנה לחתן הדורש בשבת, לא יפה הם עושים, שהרי אסור לתת שום דבר במתנה לחזירו בשבת או ביום טוב, אלא רק מיני מאכל ומשקה שהם לזרוך היום. ע"כ.

ועיין בספר בית מאיר אצל העזר (סוף סימן מ"ה) שכתב להשיג על דברי המגן אברהם הנ"ל, והוכיח מהמשנה דכאן, והטור והשלחן ערוך (סימן תקט"ז), שמותר לתת מתנה ביום טוב, ושכן דעת הרי"ף והרמב"ם, ומה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מכירה, שהמוכר או הנותן בשבת או ביום טוב, אף על פי שמכר אותו מכת מרדות, מעשיו קיימים, וכן כתב הרי"ף לקמן (לו ע"ב), וזהו צנתינת קרקע, שאי אפשר בלא קנין סודר, והוא הדין במטלטלין שהקנה לו אותו במתנה על ידי קנין סודר, אבל במשיכה מיד הנותן ליד המקבל, אין צוה איסור כלל, וכמבואר בהר"ן ריש פרק ב' (י"ז ע"א) להחמיר. ולכן יפה נהגו לתת כלים במתנה לחתן הדורש בשבת, ושכן מוכח מדברי הגאון מהר"י קולון, בתשובה שהוצאה בבית יוסף שם. ע"כ. עיי"ש. ולקמן (י"ז ע"א) נאריך אי"ה בדין זה.

*

מתני'. שם. מבואר במגן אברהם (סי' תרצ"ה ס"ק י"א) בשם מהר"ל דיוצא משלות מנות צפורים רק במאכל מבושל, ובפרי מגדים שם כתב, דמטו"ו משמע דיוצא אף באינו מבושל. ועיין בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן צד, בשולי המכתב) שכתב להביא ראיה לדברי הטו"ו מרש"י כאן, שפי' כגון חתיכות בשר חתוכות לפני האורחים, וכן דגים. משמע דמקרי מנות אף כשאין מבושלים, דהא לצ"ה דפליגי מתירין בין חיים ובין שחטים, ומשמע דלצ"ש על כל פנים בשחטין ומכ"ש חתוכין דמקרי מנות, ואף כשאין מבושלים.

*

שלרוב צנ"א ואולי לכולם אין ראויין בלא רחיצה לכן אסור כיון שאינו לאכול לאלתר. וה"ה כה"ג אם הוא באופן שאין ראויין לרוב צנ"א יהיו אסורין אם לא יהיה לאכול לאלתר.

וקצת היה נראה לע"ד דרך ליתן לתוך כלי שיש בו מים כדאיחא בכרשנין שזה הוא מעשה צורר כהא דמדיח וסולא צביה דף י"ד וכדכתב איסור זה במג"א סק"ט ובח"א כלל ט"ו סעי' ו' שאסור ליתן לתוך המים אבל ליתן עליהם מים ואינו נותנם בהמים הוא דרך רחיצה ולא דרך צורר, ורחיצה לא נאסר בפירות כמו שלא נאסר בכלים. וקצת ראיה לזה למה שסבירי האחרונים דגם בכל דבר שייך צורר והציאו ראיה מצרירת קנים לעשות חלתא ברש"י שבת דף ע"ד עיין בח"א סעי' ה', ומ"מ הא מפורש בשבת דף קי"ח דמותר להדיח קערות כשאפשר שיטרכך להם אף מערבית לשחרית אלמא דרחיצת כלים מהלכלוכים שעליהם אין זה שייך לצורר וא"כ ה"ה רחיצת פירות אין להיות שייך לצורר. ופשוט שבקערות אף שאין ראויין לכל אדם מותרין להדיחן. לכן אפשר הוא מטעם דבארחי דרך ליתן במים הוא מעשה צורר ולא ליתן עליהם מים. וצ"ע לדינא אבל מה שראוי לרוב צנ"א אף שהוא משחרית לאחר המנחה, ומה שאינו ראוי אבל הוא לאכול לאלתר מותר לרוחשם בכל אופן בצורר ורק בזה נוהגין לרחוך. ע"כ.

*

מתני'. שם. איחא בהגהות מרדכי ובמאירי, דלהניח לאחר שעה הוי כצורר לאוור, וכן הוא בשו"ע הגר"ז ואג"ט, ונשאל בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ד סימן עד) האם פחות משעה של ס' מינוט חשיב כצורר לאכול לאלתר.

והשיב, אין שעה זו של שיעור שעה אלא הזמן שהדרך הוא לאשה זו שמסדרת האוכלין להסעודה וקודם לזה אפילו שעה קטנה אסור.

*

גמ'. פסולת מרובה כו' מי איכא מאן דשרי. פי' רש"י דאפי' בטלטול אסור, וכן דעת הרא"ש והטור, וצ"ע הטעם כיון דאינו מטלטל אלא גוף המאכל. אכן הרי"ף והרמב"ם חולקים וגרסו בגמ' פסולת מרובה כו' פשיטא כו' והכי פרכינן דכיון דהפסולת מרובה פשיטא דאסור ליקח הפסולת, כמ"ש הב"י (סי' שי"ט) ובכ"מ (פ"ג מה' יד"ט) ע"ש.

והגאון רעק"א בגליון המשניות הקשה, למה באוכל מרובה מותרין ליקח הפסולת הא מוקפה הוא, עיי"ש. ונראה דה"ט דמותר משום דבטל הוא לגבי האוכל וכיון דלא אתקציא מטלטלו כמו שהוא מעורב בתוך המאכל ממילא אין שם מוקפה עליו כנ"ל, והרי לרש"י אפי' האוכל נתבטל להיות שם מוקפה עליו ע"י הרוז כשהפסולת מרובה כ"ש די"ל להיפוך דאין שם מוקפה על המיעוט היכא דהאוכל מרובה. (שפ"א).

*

גמ'. כך היה מנהגן של בית ר"ג שהיו מביאין דלי מלא עדשים וכו'. עיין בשו"ת פעולת דליק (חלק ב

מגמגם שם. אצל צשיטה מקובצת צשם הריצ"א וצאור זרוע
הסכימו שמותר לשלוח תכשיטין כיון שראוין להחלצש בהן.
(מ"ב תקטז, טו)

*

מתני'. ואע"פ שיש בהן בלאים. ז"ל ה"י (או"ח סימן
שח), כתב רבינו ירוחם בחלק י"ג (ני"ב פד): צשם
רבינו מאיר (חשב"ץ קטן סי' מו) דמלבוש של כלאים אסור
לטלטל בשבת ויום טוב, ור"ה מסוק פרק קמא דבינה, וכן
כתב שם המרדכי (סי' תרסו) צשם אור זרוע (ח"א שו"ת סי'
תשעו). אצל כתב שרבותיו חלקו עליו, והשיב רבינו שמחה
דשעטנא אינו אסור לטלטל דתורת כלי עליו מידי דהוה אסנדל
המסומר, דאסור לנועלו ומותר לטלטלו. ע"כ. וצ"ע (שם
סמ"ד) כתב, יש אסורים לטלטל בגד שעטנא, ויש מתירים.

והי"ש פסק דאסור לטלטל שעטנא כ"א לצורך גופו או
מקומו, עיי"ש. אמנם הא"ר פסק, דאפילו לצורך
גופו ומקומו אסור.

והעיקר כסדרה הראשונה, וע"כ משכונות של א"י אסור
לטלטל בשבת (מ"ב בשם פמ"ג).

*

מתני'. ר"י אומר אף לא מנע"ל לבן וכו'. צפי'
המשניות להרמב"ם והרע"ז משמע דלא פליגי,
דבאחר דר"י לא היו נועלין בלבוש וזה גס ת"ק מודה ובעין
דאמרינן בגמ' לקמן דר"י ור' יוסי לא פליגי דמר כי אחרי'
וכו'.

ועיין שפ"א דבהכי א"ש מה שהקשו החוס' צ"ק (ג"ט ב)
דמשמע התם דלא היו רגילים לילך במנעל שחור,
ולנהג"ל א"ש דאח"כ כמנהג דת"ק הכא.

*

גמ'. בלאים לזמאי חזו וכי תימא חזו לזימך תותיה
וכו'. עיין צש"ט עונג יום טוב (סימן קכא) צענין כלאים
צ"ע, דקי"ל עשה דוחה לא תעשה, אם מותר להטיל חוט של
זמר בצגד של פשתן עם חוטי צ"ע של זמר, דאי נימא דע"י
הצ"ע של זמר נעשה הצגד כלאים ורק שהחורה התיירה
מטעם עשה דוחה ל"ת, אין צוה שום תוספת איסור, דמה לי
חוט אחד של זמר או שני חוטים של זמר, הכל הוא איסור אחד
וחוט אחד שווה להרבה חוטים, או נימא, שהצ"ע אינן עושות
הצגד לכלאים והצגד כמו שאין צו כלאים כלל וא"כ ממילא
אסור להטיל בצגד של פשתן חוט של זמר דע"י עושה את
הצגד כלאים.

והביא ר"ה ממתני' דכאן, משלחין כלים צין תפורין צין
שאינם תפורים ואע"פ שיש בהן כלאים. ופריך בגמ'
כלאים למאי חזי, וכי תימא למימך תותיה וצקשין וכו', ואי
נימא דרשאי להטיל כלאים בצגד של פשתים עם חוטי זמר של
צ"ע, א"כ מאי פריך למאי חזי, הא חזי לעשות ממנו צגד של
צ"ע וכיון שנעשה כלאים ע"י הצ"ע מותר גס הצגד שיש צו

מתני'. אבל לא תבואה. צין חטים או שאר מיני תבואה
ואע"ג דחטים ראוין לעשות מהן קליות או איזה מיני
תבשיל מ"מ כיון דסתמן עומדות לטחינה וטחינה אסורה
צ"י"ט נראה בהולכתו שהוא לצורך חול ומחזי כמתעסק צ"י"ט
לצורך חול ואסור. ומטעם זה הסכימו כמה אחרונים דאסור
לשלוח אפילו במקום שיש עירוב. (מ"ב).

*

מתני'. ור"ש מתיר בתבואה. יש לדקדק מלת "תבואה"
דקאמר גבי ר' שמעון לכאורה מיותר, דהו סגי
למתני ור"ש מתיר, ואנא ידענא בצירור דקאי על ענין תבואה.
ותירין הגר"א, דדייק לומר בתבואה כלומר לאו כל דמיקרי
תבואה והיינו כל החמשת מינים כדאיתא במס' נדרים
(דף כ"ה) אלא רק החלק מהן דוקא, והם אותם השנוים
בתוספתא דמתניא בגמרא כאן חנא ר"ש מתיר בתבואה כגון
חיטין לעשות מהן לודאות שעורים ליתן לפני בהממו ועדשין
לעשות מהן רסיקין, וזהו שאמר ר"ש מתיר בתבואה ר"ל בתוך
תבואה ולא כל תבואה אלא אלו. (הובא בהקדמה לס' פאת השלחן).

*

גמ'. ובבבד יצא יעשנו בשורה. כתב צש"ע או"ח
(תקטז, ב) כל דבר שמותר לשלוח צ"י"ט, לא ישלחנו בשורה
דהיינו שלשה בני אדם או יותר זה אחר זה נושאים כולם מין
אחד, אצל אם כל אחד נושא מין אחר, מותר.

ובתב. המג"א (סק"ב) דאפי' בחצר אסור. ושם (סק"ג) מציא
צשם יש"ש דפסק דאפי' בערצוציא אסור. וצ"ג מינים
שרי בערצוציא ואסור צוה אח"ז.

*

גמ'. בעי ר"א תלתא גברי בו' תיקו. נחלקו הפוסקים
צוה, והרבה מתירין משום דצדצבן יש להקל מספק,
והר"ן הניח צ"ע דצרי המחמירים. והיש"ש כ' לתרץ דצריהם
הואיל ורצ אשי ודורו הניחו בתיקו, אלמא שהניחו הדבר
באיסור, עיי"ש.

אמנם השפ"א כתב, שאין זה הכרע די"ל דסתמו הדבר
בספק כדי להקל דצדצבן שלא יצא אחר למצא ראי'
לפשוט האיבעיא מאיזה צרייתא לכן סתמו בתיקו. [כמ"ש
היש"ש גופי' צ"ק (פ"ב סי' ה') דצאותן האיבעיות שלא נפשוטו
אפי' חסם א' צומנינו מציא ראי' לפושטה אזלינן צתרי' משא"כ
במקום שנאמר תיקו אין רשות לשום גאון לפושטה ע"ש].

לבן כתב השפ"א, די"ל דזה הו' כלכתחילה דלמה לו לשלוח
צ"ג צ"א ולפיכך אפי' דצדצבן כיון דיכולין לעשות בהיתר
אין להקל מספיקא. [כמ"ש הפוס' דאין עושין ספיקא דצבן
לכתחילה וכו' מ"מ צה"מ (פ"ו מה' עירובין ה' י"ג) וצמל"מ (פ"ד
מה' בכורות) ע"ש].

*

מתני'. מושלחין בליום וכו'. המאירי הציא צשם ירושלמי
דאין לשלוח תכשיטין של זה צ"י"ט, ואפילו בשל כסף

כלאים. עיי"ש. וע"ע צש"ת שרידי אש (חלק ב סימן ב) מ"ש
זוה.

*

גמ'. שם. הגאון האדר"ת בספר עובר אורח (סי' י"ט) כתב:
שאלני הרב [השד"ר מורנו הרב צנימין שימאגאוויץ
מקישאק] אם בגד כלאים מותר להטיל בו צינית, והביא ראיה
ממשנה דסוף פרק קמא דביצה [יד, ב] דתנן משלחין כלים
וכו', ואף על פי שיש בהם כלאים, ופריך הגמרא כלאים למאי
חזי. ו[לכאורה מאי קשאל] הרי חזי להטיל בו צינית, אלא ודאי
דאם עתה הבגד הוא כלאים אסור.

והשבתינו חזק כדי דיבור, דיש לומר (דבקושי) [דצרישא]
פליגי בית שמאי ובית הלל, וא"כ ודאי דסיפא
לכו"ע היא, וא"כ אי אפשר לומר כן, דהא לבית שמאי אסור
סדין צנינית כבמנחות [מ, א], ולרש"י [ד"ה צ"ש] מן התורה
[הוא] אסור, ולמסופות [ד"ה סדין] רק מדרבנן, וא"כ אי
אפשר לומר דמשנתינו מיירי [שהוא ראוי] לנעוץ צינית.

ועוד יש לומר דלא שייך להחיר רק מה שהוא ראוי תיכף,
אבל לשלוח בגד כלאים להטיל בו צינית בחול יש לומר
דאסור, דהא לא חזי ציום טוב, דאי אפשר לעשות בו צינית
[ציום טוב גופי]. ואף דתנן [ביצה טו, א] כל שנאותין בו בחול
משלחין אותו ציום טוב, היינו כשנאותין בו בלא שום הכנה,
משא"כ כשצריך לעשות מלאכה שאסורה ציום טוב, יש לומר
שאסור לשלוח ציום טוב לחול. ע"כ.

*

גמ'. אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שמא
תכרך לו נימא ע"ל בשרו וכו'. עיין צש"ת אדמת
קודש (ח"א חלק יו"ד סימן יט) ע"ד השאלה, צמנעלים שחופרים
בגד צמר עליהם מלמעלה, ובאמצע תוחצים עץ קל, ובקרקעית
המנעל סולי' עור מעובד, ומחצרי' אותו עם הבגד העליון ע"י
תפירה בחוטי פשתן, ושאל השואל אם אסור ללבושן משום
כלאים או לאו.

והביא שם סוגיין דהבא, וכי, והר"ן כתב ח"ל: אסור לישן
עליהן מדרבנן, ותמהני מאי אריא שמא תכרך,
דמשמע דלא מפסיק מידי אפי' עשר מצעות נמי וכלאים
ציניהם אסור לישן עליהן גזירה שמא יעלה אותן עליו
וכדאמרי' כו' ומלשון רש"י שהוא מפ' אסור לעשות כן שמא
תכרך ואיכא אסור' דאורייתא ודר"ש בן פזי מדרבנן. ואין
צורך לזה אלא כן נ"ל דברייתא נקיט לה הכי משום דאפי'
בכלאים שאין דרכם בהעלאת אלא בהצעה כל היכא דלא מפסיק
מידי אסור שמא תכרך נימא על בשרו אצל כל היכא דמפסיק
כל שאין דרכם בהעלאת שרי והיינו דתנן צפ' בתרא דכלאים
הכרים והכסות כו' ור"ש בן פזי אתא לאשמועי' דאפי' עשר
מצעות זו ע"ג זו שאין דרכם בהעלאת כל שכלאים תחתיהם
שדרכם להעלותן אסור לישן עליהן משו' שנא' לא יעלה עליך
כלו' משום לתא דהעלאת כיון שדרכן צכך עכ"ל ז"ל.

והרב צאר שצע דף כ"א ע"א העתיק כל דברי הר"ן הנז'.
וכתב ח"ל משמע מפשט דבריו דגזירה שמא תכרך
נימא לא שייך אלא דוקא אי לא מפסיק מידי ונר' שזה ילא לו
כו' עד וכן כתבו צהדיא הרמז"ס והטור י"ד ושאר הפוסקי'
ח"ל מותר מן התורה לישב על מצעות של כלאים שנא' לא
יעלה עליו אבל אתה מניעו תחתך ומד"ס אפי' עשר מצעות זו
ע"ג זו והתחתון שבהם כלאים אסור לישב עליהן שמא תכרך
נימא על בשרו עכ"ל יע"ש.

ואחר המחילה רצה או' אני שאין כונת הר"ן ז"ל בשיטה זו
שכתב לפסק הלכה. אלא שכונתו ליישב מה שהוק'
לרש"י וציישצו שרש"י מפני דוחקו יישב דברייתא קמייחא
איירי באיסורא דאורייתא ודר"ש בן פזי באיסורא דרבנן וכונת
המק' לדעת רש"י הכי הוי דמכל הנדדן ק' כלאים אלו למאי
חזי דאי למימך תותיה בלי הפסק אי איפש' דקא פגע באיסור'
דאורייתא דאיפשר דתכרך לו נימא על בשרו. וכ"ת דמפסיק
מידי ציני ציני אכתי לא פלטינן מאיסורא דרבנן מדא' ר"ש בן
פזי כו' זה פי' כונת המק' לדעת רש"י. כך הר"ן לא הוגח לו
פי' זה דרש"י ופי' דהמק' ס"ל דמשלחי' כלים דמתני' ואפילו
של כלאים מידי בכלים דהעלאת, ופריך כלאי' למאי חזו וכי
תימא דחזו להציען תחתיו, והא אי איפשר דחזי ליה דאי מציען
תחתיו וישן עליהן בלי הפסק פשיטא דאסור משום דאפילו
בכלאים שאין דרכם בהעלאת אלא בהצעה אסור ליע' תחתיו כל
היכא דלא מפסיק ציניה' דבר וא"כ כ"ש כלים הללו שדרכם
בהעלאת דיש איסור מוסיק דאיפשר ג"כ שיבא להעלותם עליו
מלבד איסור כריכת נימא ואי מוקמינן למתני' כגון שמייתן
למטה מעשר מצעות דחו ליכא למיחש לא לכריכת נימא ולא
להעלאת והא' ר"ש בן פזי אפי' עשר מצעות כו' אסור לישן
עליהן. וטעמא הוי משום לתא דהעלאת זהו פי' הר"ן ז"ל וכל
מאי דשקלי וטרו רש"י והר"ן ליישב דעת המק' צהדיאו
הצרייתא מקודם ואח"כ דברי ר"ש בן פזי והיה מספיק לו
צהדיא דברי ר"ש בן פזי ולהקשו' ממואל דבר שאין כונת הר"ן
לפסק הלכה. דלפסק הלכה ס"ל דטעמא דאיסור מצעות
וכלאים תחתיהם הוי משום שמא תכרך לו נימא על בשרו. וזהו
הדוחו מעליו קו' שהק' הרב צאר שצע.

גם מרן צצ"י סי' ש"א אחר שהצי' דברי הר"ן כתב שאין כן
דעת הרמז"ס יע"ש וצמה שכתבתי אין צורך לעשות
אותם חולקי'. (א"ה עיין בהר"ן ריש פ' במה אשה שמשם נר' כמ"ש
הרב באר שבע).

תו הק' הרב הנז' על הר"ן ח"ל ולדעת הר"ן ק"ל הא דתנן
סוף פ"ק דביצה משלחי' צי"ט כלאים ופריך הש"ס כלאים
למאי חזי ומשני בקשין ולמה לא משני בשאין עשויין להעלאת
ולהצעה וצ"ע עכ"ד.

אין ספק שלא שלטה עינו עין הדבולת צסוף לשון הר"ן
שכתב ח"ל ומיהו כי שני ליה בקשין הוא הדין דהוה מצי
לשנויי בשאין עשויין להעלאת ככרים וכסתות. ולהצעה אלא
דהא לא איצטריכא ליה דמתני' היא צפ' בתרא דכלאים הכרים
והכסתות כו'.

שוב כותב: איצרא דהריטצ"א צעירוצין דהא זאט דא"כ היאך אמרו בית הלל צעירוצין ל' כשם שמערצין לגדול ציוה"כ כן מערבין לזר ציין ולישראל בתרומה והא שאני יוה"כ דאין אסורו מזד עצמו משא"כ נזיר ציין או ישראל בתרומה הוה אסורו מז"ע. וראיתי לריטצ"א ציצמות שכתב ג"כ לחלק דציוה"כ חזי לגדול למחר אבל מאי דלא חזי לעולם לגדול אין מערבין בו אף דחזי לקטן ולדצרו ג"כ קשה מאי מדמי נזיר ציין ליוה"כ דיין דנזיר או תרומה לישראל לא חזי ואף דנזיר ציין יש לדחוק דמייירי דנזיר לזמן ויהיה רחוי לו לאחר זמן אבל ישראל בתרומה מאי איכא למימר.

ולבאורה ראייתי לומר דהרי סומכוס אמר בחולין אבל לא בתרומה ופריך ואלו לנזיר ציין לא פליג מאי טעמא דאפשר דמיתשל ליה תרומה נמי אפשר דמיתשל עילוי חזי מיתשלי ליה הדרא לטבלא ומסיק דסומכוס סבר לה כרבנן דאמרו כל דבר שהוא משום שבות גזרו עליו צין השמשות ולפ"ז כיון דחזי היום לכהן ולמחר חזי ליה גם כן דאפשר דמיתשלי ליה כה"ג שפיר מערבין.

ולפ"ז יש ליישב ג"כ דברי הרשב"א דכל דלכהן או למי שאינו נזיר חזי אפילו היום ולמחר יהיה חזי לו שוב מותר לערב ציין ותרומה. ומעמדה בכלאים דלא חזי ליה בשום אופן לא היום ולא למחר ככה"ג לא מועיל מה שחזי לקטנים דהרי הוה מוקצה לדידה.

ובחדושי אמרתי ביותר ביאור דהנה ראיתי בשעה"מ הלכות שצימת עשור פ"א שהקשה לשיטת הריטצ"א דבאיסור דרבנן מותר לספות צידים למה אמרו בשבת דף קכ"ג דבטבל דרבנן אין מטלטלים הא חזי לקטנים וכמו דהיה מותר בטבל מדרבנן להאכיל אותו צידים כמ"ש הרשב"א ע"ש ולא זכיתי להצין דכל דאסור לגדול ומקצה אותו צידים והיאך יאכיל אותו צידים לקטן הא אסור בשביל מוקצה והא דהקשה הרשב"א יהיה מותר לערב בטבל דרבנן היינו כיון דמיערב בערב שבת דכל דלא חזי ליה אינו יכול לערב בשביל דאינה סעודה ראויה לזה אמרינן כיון דעכ"פ חזי לקטנים מיקרי סעודה ראויה לגדול וכמו יוה"כ דאסור באכילה וחייב כרת ורק בשביל דחזי לקטנים מיקרי סעודה ראויה דעצם סעודה ראויה ולגדול אריה דאיסורא רביע עליה אבל למה מותר לטלטל בשבת גופא הא אסור במקוזה מאי בכך דהקטן מותר לאכול אבל הוא אסור להאכילו בשביל שאסור בטלטול דאסח דעתו מינה ולא הכינו בשביל הקטן וז"צ ופשוט. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע בספרו שם (תניא ח"ב סימן י) ובשו"ת עונג יו"ט (סימן צו).

ובן ראיתי הקושיא הנ"ל בשו"ת רבי עזריאל (ח"א אור"ח סימן נב) וז"ל השואל שם: לשיטת הרשב"א ציצמות פרק חרש דלמ"ד קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו לדידה איסור דרבנן ספינן ליה צידים, ק' לי מאי פריך בציוה"כ ע"כ כלאים למאי חזו וכ"ת חזר למימך מותיה וכו' אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שמא תכרך לו נימא, ולהרשב"א כיון דאיסור העשה אסור מדרבנן מותר להציע תחת קטן וא"כ חזי

ואנב ראיתי דברים מתמיהים בדברי מרן ציו"ד סי' ש"א שכתב וילון אם הוא רך אסור כו' ודלא כהתוס' שכתבו דלא אמרו וילון אלא שהוא טמא אבל אין בו משו' כלאים כו' יע"ש ואחר החצטה בקרקע אלף פעמים לפני עצמותיו הקדושים אין כן פי' התוס' אלא דהתוס' הכי ס"ל דילון אסור משו' כלאים אלא שכונתם לו' דאין לגרום בש"ס מפני מה אמרו וילון אסור משום כלאים. משום דלא מצינו בשום דוכתא שאמרו וילון אסור משום כלאים עד שיאמרו בש"ס מפני מה אמרו. לכן הסכימו שהגירסא הנכונה לגרום בש"ס הכי מפני מה אמרו וילון טמא דאשכחן במתני' דילון טמא במגע. ובפסקי תוס' דציוה"כ כתבו דילון אסור לעשות מכלאים יע"ש. וכיון שכן דברי מרן תמוהים טובא.

אחרי כותבי ראיתי להרב הכהן הגדול הש"ך סי' ש"א ס"ק י' ד"ה ואם היה ק' מותר כו' על דברי מרן הצ"י והרב מעדני מלך וז"ל וטעות נזדקק לפניהם כמו כן בתוס' שם עכ"ל. והדין עמו וכמס"ל. וכן היא גירסת הרא"ש מפני מה אמרו וילון טמא כגירסת התוס' וז"ל יע"ש בסוף פ"ק דציוה"כ. אכן ראיתי בדברי הרא"ש בנדה פ' האשה זה' כלאים דף ע"ג ע"ב שכתב וז"ל תנן בפ"ק ד"ט משלחי כלים כו' וקא' עלה בגמ' כלאים למאי חזו ומשני צולין והא' עולא מפני מה וילון אסור מפני שהשמש מתחמם כנגדו. פי' אסור לעשותו כלאים כו' דזה מורה באצבע שרונה לגרום וילון אסור. וא"כ קשיא ליה קו' התוס' דלא מצינו בשום משנה שאמרו שילון אסור משום כלאים וכנו"ל. ותו דאיהו גופיה בסוף פ"ק דציוה"כ גרים כמו שהכריחו התוס' וא"כ נמצאו דבריו סתמן אהדדי ובעת דברי הרא"ש ז"ע לדעתם ועיין בלח"ח שגר' שהרגיש מזה כלל העולה מדברי הש"ס ומדברי הפוס' דאסור חכמים שלא להציע כלים של כלאים אפי' תחת עשר מנעו דחיישי' לשמא תכרך נימא על בשור ופירשי' שמא תכרך לו נימא ויש נימין גדולים כו' ועובר משום לא תלכש שעטנז. א"כ כו' יע"ש דמשמע דאפי' דהוי לבישה במקנת עובר משום לא תלכש שעטנז. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"א סימן רה) נשאל לשיטת הרשב"א דאיסור דרבנן מותר לספות לקטן צידים, אם כן חזי לקטן.

והשיב, דלפמ"ש הרשב"א ציצמות דף קי"ד בזה דאמרו צעירוצין ל"א מערבין בטבל ואוקמא בטבל טבול מדרבנן ואם איחא דטבל דרבנן מותר לספות צידים אמאי לא מערבין אע"ג דלא חזי לגדולים חזי לקטנים וכמ"ד דמערבין לגדול ציוה"כ משום דחזי לקטנים, וכתב דלא דמי למערבין לגדול ציוס הכפורים דהתם הוא גופא חזי אפילו לגדולים אלא דסבירא דיומא גרם ליה כיון שאין איסורא מזד עצמו של ערוב וחזי נמי השתא לקטנים לכך מותר לערוב אפילו לגדול משא"כ בטבל דאיסורו מזד עצמו הלכך אע"ג דחזי לקטנים אין מערבין בו בגדול ע"ש. וא"כ ה"ה בזה אסור לגדול לטלטל הכלאים אף דחזי לקטנים כיון דאיסור מזד עצמו.

כלאים לקטן ומש"ה מותר לשלחן ביום טוב ומאי פריך כלאים למאי חזי וי"ע. ע"כ.

והשיב: לכאורה הקושיא גם אי אמרינן דלא ספינן בידים דהא ראוי לקטן ואין אנו מצווין להפרישו. ואי משום קושיא י"ל דמוקנה חמור והו' ענין דאורייתא כמבואר בתוס'. אלא דבאמת י"ל דהו' ס"ל להש"ס דנריך להיות ראוי לגדול וגם הרשב"א נדד שם צ"ח חרש לומר כך אלא דדחי לענין ערוצין מדתנן מערבין לגדול ביה"כ וגם זה דחי שם אלא הכא שפיר י"ל כך. ע"כ.

*

ובעת ראיתי בשו"ת עונג יו"ט (סימן צו) שכתב לדון אם מותר להניע צגד שיש בו כלאים תחת הקטן. ובתו"ד כותב: הנה הנ"ע הוא רק מדרבנן כדדרישין ביומא (דף ס"ט) לא יעלה עליך אבל אתה מניעו תחתיו. מיהו מה שמניעין תחתיו ודאי הו' כמאכליו בידים ולדעת הרשב"א שרי דקוצר דאיסור דרבנן מאכלין אותו בידים ולדעת הרמב"ם ז"ל אסור להאכילו בידים גם איסור דרבנן. ונראה עוד דהכא יש לחוש גם לדעת הרשב"א ז"ל דהרמב"ם ז"ל כ' (בפ"י מהל' כלאים) המלביש את חבירו כלאים והי' הלוש שוגג לוקה המלביש עיי"ש. וא"כ כיון דהמלביש עובר אפשר לומר דהמלביש לקטן נמי עובר כיון דשני האי לאו דכלאים משארי לאווין דבשאר לאווין שבתורה המכשיל את חבירו אינו עובר אלא משום לפני עור לא תתן מכשול ואינו לוקה דהו' לאו שצבילות. וכלאו דכלאים לוקה המלביש א"ח א"כ איכא למימר דמלביש את הקטן נמי לוקה. ודמי ללאו דהקפה דאמרינן צמיר (דף ג"ז) המקיף את הקטן חייב דאע"ג דניקף לאו בר חיובא הוא מ"מ מקיף חייב. וה"נ גבי כלאים כיון דמלבישו חייב אע"ג דהמתלבש לאו בר חיובא הוא. וכמ"ש הכ"מ ז"ל צטעמו של הרמב"ם משום דכתיב לא תלבש ודרשינן לא תלבש המלביש את הקטן נמי חייב. ולא משום לתא דקטן כמו בשאר איסורין אלא דהמלביש גופא עביד איסורא.

וה"נ משמע צביה (דף י"ד) דתנן משלחין כלים בין תפורין בין שאינם תפורים ואע"פ שיש בהם כלאים ופריך כלאים למאי חזו חזו למימך תותי' והתניא לא יעלה עליך אבל אתה יכול להניעו תחתיו אבל אסור חכמים שמה תכרך נימא על בשרו ע"כ. וקשה לדעת הרשב"א ז"ל דמותר להאכיל לקטן איסורי דרבנן בידים א"כ מאי מקשה מהא דאסור להניע תחתיו מדרבנן הא יכול להניעו לקטן ופשיטא דיכול לשלחו צו"ט. א"י דאף דשאר איסורין מותר להאכיל לקטן בידים לדעת הרשב"א ז"ל מ"מ כלאים אסור להלבישם בידים דבכלאים האיסור על המלביש כמו על הלוש וקא עביד גדול איסורא ולא חזי למידי. ואפשר עוד דהמשלח הבגד בשביל שיהא ראוי לקטן דמי למלבישו כמו שכתבתי בשם הרשב"א ז"ל דהמפר נדרה דמי למאכילה בידים. ע"כ.

*

גמ'. אפילו עשה מצעות זו על גבי זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהם. עיין בשו"ת מנחת יעקב (חלק ב' סימן כד) אודות מזוונים (מעטראצון) לחדר המטות, אם יש לדקדק שלא יהי' בהם שעטנז, והעולם אינם מזהרין בזה.

ובתב ללמד זכות על שאינן מזהרין, אבל בודאי צביתו יש לדקדק שלא יהי' שום חשש כלל. עיי"ש.

וע"ע בזה בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סימן קכ) ושם (ח"ב סימן קלג) בזה.

וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן קצח) צדין שעטנז במאטראצון, וכסאות, נעליים, הענטשין, האנטין, והפיסקא שעל הבגדים הכתוב שם פרטי הבגד.

*

גמ'. מפני מה אמרו וילון תמא וכו'. עיין צט"ז יו"ד (סימן שצא) שכתב, מעשה שהיה בטומאה שהיתה צבית סמוך לבה"כ באופן שהיתה נכנסת דרך חלון בית הכנסת, וזוה מורה אחד לסתום החלון באותו פרוכת קטן שחלו שם בקרסי הצרול תמיד שהוא לזניעות, והשיג הט"ז על המורה משום דאמרינן צ"ח דאהלות דסדין ומחללת העשוין כאהלים חוצאי צפני הטומאה אבל אם אין עשויים כאהלים אינו חוצץ וכו', ממילא כאן שהטבעות עם אותו פרוכת הו' ודאי שם כלי עליהם והו' כמפתח וכו', עיי"ש.

ועיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן צד) שחולק עליו בזה, ובתו"ד כותב: ונוכל נמי לומר דאותו מורה שהורה לסתום ע"י פרוכת לא טעה דאף דתנן דסדין ומפץ שאין עשויים כאהלים דאין חוצאי התם מייירי שהי' מונחים ע"פ ארובה ואינם מחוברים אבל במחוצר צכתלים חוצץ שפיר דמן הצד נמי שייך עשיות אהל כדכתבו התוס' בעירוצין גבי פקק החלון ופ' ט"ז דאהלות שנינו בית שחצו צנכרי' או ציריעות מן הצדדים טומאה צבית כלים שצחצחן טהורים א"כ ה"נ.

ואף שהולין מקבל טומאה דאמרינן צביה דף י"ד ע"ז אמר עולא מפני מה אמרו וילון תמא מפני שהשמש מתחמ' כנגדו ופירש"י למה לא עשאוהו כאשר מחיצת הצית שאין מקבלת טומאה שהשמש מתעטף בשוליו לפיכך יש חורת כלי עליו. מ"מ נראה דחוצץ דמידי דהו' אאוהל גופה דמטמאה טומאת אוהלים צפשתן אפ"ה חוצץ מפני הטומאה והאי וילון כיון שמחוצר לצית הו' כאוהל שהצית בכלל אהל הוא וי"ל דחוצץ כנ"ל ללמוד זכות על המורה והתוס' דמייירי באהלי צבדין של משי דכיון דקבועין אינם מטמאין. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת הר"י מייגאש (סימן קפג) נשאל אם מותר להכנס באהל שהוא שעטנז לשמור עצמו מן החום או מן הקור או אין השעטנז אסור אלא דרך מלבוש.

והשיב: השעטנז לא אסור הכתוב אלא לענין לבישה והעלאה שיהיו נוגעים בגופו אבל לשבת תחתיו בלתי שיהיה

נוגע בגופו אינו אסור שאין השעטנו אסור בהנאה. ע"כ. וע"ע
צברכי יוסף (י"ד סי' ש"א ס"ק ג').

*

גמ'. שם. עיין צש"ת רבי עזריאל (ח"א י"ד סימן רמד) צענין
כלאים צמעילי ס"ת וצפירות.

*

גמ'. שם. כתב צש"ע י"ד (שא, יא) וילון, אם הוא רך, אסור
לעשותו מכלאים, מפני שהשמש מתחמם בו לפעמים.

ואם היה קשה, מותר. (וכתב הרמ"א, אבל פרוכת שלפני ארון
הקודש, או המפות שפורסין בארון או סביב התורה, מותר להיות
מכלאים).

ובשם דאין אסור צמה שהוא נהנה שפורסו מפני החמה
והגשמים והרות וכן כתב הב"ח וכן כתב מהרש"ל
פ"ק דביצה סי' מ"ה דדוקא גבי מלבוש הוא דאסרינן אפי'
להגן מפני החמה והגשמים אבל לא בזילון. (ש"ך).

ועיין בספר חומות ירושלים (סימן ל') שכתב די"ל דאין לא
צקיאין מהו רך או קשה וכן צדינא דצגדים קשים לעיל
ס"צ בהג"ה וכמו שכתב התצ"ש דלא צקיאין מאי ניהו מטלית
עבה לענין לאחוז בצמח ה"נ בזה ע"ש. (פ"ח). וע"ע צש"ת
שבט הלוי (חלק י סימן קצ).

*

תוס' ד"ה מופני מזה אמרו. הראב"ד צמס' תמיד (דף כט)
כתב לתרץ קושית התוס', דאמאי נטמאה הפרוכת והרי
וילון אינו אסור אלא משום שהשמש מתחמם נגדו ופרוכת הרי
אסורה בהנאה, ותירץ הראב"ד, שאפילו אסורי הנאה חשיב כלי
לפי שראוי לתשמיש אדם מבחוץ, וכל דבר שראוי לתשמיש אם
לא היה אסור בהנאה יש עליו תורת כלי, עיי"ש.

*

תוס' שם. עיין טל תורה שהקשה צמס"כ התוס' צמס'
מהר"ש, דכשהי' נושאים את הפרוכת ממקום למקום
נותנים הכלים בתוכה, מתי נושאים את הפרוכת, ומתי הי' זה
נותנים הכלים בתוכה.

וב' דאולי כוונת התוס' על פרוכת שצמקדש שלפעמים היו
מטלטלין זה כלים לתקנם ומוציאין זה דרך כבוד, ולא
צפרוכת שצדציר דזה הי' קדוש יותר מהכלים, רק פרוכת דצדי
שנעשה לזניעות, אמנם מסיק הטל תורה צ"ע דלשון טלטול
הפרוכת ממקום למקום משמע דע"י שנשאו הפרוכת נתנו
כלים בתוכה ולא שכשנשאו כלים נתנו בתוך הפרוכת, עכ"ל.
ונתעוררתי לזה מדברי הגאון בעל שבט הלוי (חלק י סימן קב אות
ד).

*

תוס' שם. בספר חדושי הגרי"ז יוסקוביץ ז"ל (חלק ג' סי'
צ"ד) נדפס מכתב מהגרי"ז אל הגאון בעל הפננת פענח
ז"ל וכתב שם: נא מ"ג שליט"א להאיר עיני דצברי התוס'
ביצה (י"ד ב) צמס"כ כשהיו נושאים הפרוכת ממקום למקום

נותן הכלים לתוכה, א"כ יש תורת כלי עליהם יע"ש, והיכן
מצינו זה, דצקרא דפר' צמדצב מצינו רק שכיבו זה את ארון
העדות, ובצביל זה פשוט דאין עליו תורת כלי, דכיוי הכלים
טהור, ודוחק לחלק צין כלי חול לקודש, וגם לשון התוס' שהיו
נותנים לתוך הפרוכת תמוה, דלא נזכר זה צשום מקום.

וגם קושייתם שם אינו מובן, דהתחילו צפרוכת המשכן, והציאו
מחולין (צ ב), דשם איירי צפרוכת המקדש. גם מה
שחירצו שאני פרוכת, הואיל ומיכף כיף וכו', אינו מובן, מנ"ל
דגם צפרוכת המקדש שהיה צמקום אמה טרקסין דהיה כיף,
דצבוכה (ו א) מצינו זה רק צפרוכת המשכן, משום דכתב זה
וסכות וגו', ודוחק לומר דכוונתם בזה דצ"ב (ג' ע"א) גמירי או
כולו צפרוכת כמשכן וכו' עיין שם, ודברי התוס' צ"ע לענ"ד.
ע"כ דבריו שם.

דף מו ע"א

גמ'. אלא בקשיין. עיין מ"ש לקמן על הגמ' אמר ליה אביי
והא אנן תנן כל שנאותין בו ציו"ט וכו', צמס' שו"ת צנין
ציון.

*

גמ'. שם. צמסכת יומא (ס"ט ע"א) וצמסכת תמיד (כ"ז ע"ב)
איכא שינוי אחרינא אקושיא דאצנט, ורב אשי מתרץ שאני
צגדי כהונה דקשין הן. ועיין חת"ס ש"ך דנראה דשינוי קמא
נמי לא פליג דקשין קילי, דהא צשמעתין ליכא שינוי אחרינא
אלא צגדי כהונה אינם קשין כל כך וראוי קצת להעלה טפי,
וכ"כ ראב"ד צס' תמים דעים, וס"ל ללישנא קמא התם דצגדי
כהונה אינם צגדר קשי, ורב אשי מקיל גם צכיונא צאלו.

*

והנהגה התם פירש"י דקשים מותרין מן התורה בהעלאת נמי,
ותוס' פליגי, וכן משמע מפירש"י דשמעתין דבהעלאת
אסורי, רק דליכא למיגזר משום שמה יעלה עליו כיון דמייירו
צשמעתין מאותם קשים דלא חזי להעלאת לגמרי נהי אם העלם
עליו עבד איסורא דאורייתא מ"מ לא נגזר הצעה אטו העלאת.

אך התם דאפי' אצנט מיחשוב קשים ואותו חזי להעלאת
דהרי להכי עצידי ואפ"ה לא גזרי' הצעה אטו העלאת,
ע"כ צ"ל דס"ל לרב אשי העלאת דקשין גופי' לא אסר מן
התורה ולא נגזר הצעה אטו העלאת דה"ל גזירה לגזירה,
ומיושב סתירת רש"י ז"ל. (חת"ס).

*

ולענין קו' תוס' מערכין, תי' הרז"ה, דנהי דאצנט קשי' הם
משום שעשוין לחגור מתנים נארג צקושי, מ"מ חשן
ואפוד רכים הם, ומשום צגדי כהן הגדול מיתני' הך דערכין.
אך הראב"ד צתמים דעים ס"ל דאצנטיס קשי' הם מטעם
שנארגים מחוט כפול ששה. מ"ש חשן ואפוד שחוטן כפול
שמונה.

ועיין חת"ס שכתב ד"ל דאה"נ לא הי' כלאי לא באצנט ולא בחשן ואפוד כי הי' קשים ורק כתנת של שש עם מעיל של תכלת עמרה שהי' מחוברי' ומהודקי' ע"י חשב האפוד זה הי' כלאים, כמ"ש בש"ע י"ד סי' ש' סוף סעי' ד' בהג"ה.

ובתב. שלמד דבר זה מדברי החכם מו"ה וואלף היידנהיים, בפירושו בסליחה דמוסף יה"כ המתחלת אבל אנחנו חטאי' ואשמי' עיי"ש.

*

גמ'. שם. פירשו התוס', דבאיסור דרבנן, כגון לישב עליהן, מותר. אמנם הרמב"ם בפיה"מ נראה דמפרש דקאי בזילון דאסור מדרבנן ובקשין מותר. וכ"נ מדבריו (פ"י מה' כלאים ה' י"ד) דבפרוכת מותר כשהיא קשה מפני שאינה נכרכת, עיי"ש.

אך לשון הגמ' "אלא בקשין" קשה קצת לפי זה. ועיין שפ"א ד"ל דשייך "אלא", כיון דבקשין גם לשיצה מותר, כמ"ש ג"כ הרמב"ם שם, וכדאי' ציומא (ס"ט) דמה"ט מותר לישן עליהן, עיי"ש.

*

גמ'. שם. כתבו התוס', והני כהני הואיל ואישתרי כלאים לגבייהו לא ליחייבו צניעות. ועיין קובץ שיעורים (אות מז) דמכאן קשה, להסבירין, דשריותא דכלאים צבגדי כהונה הוא מטעם עדל"ת, א"כ אין שום הצדל בין כהנים לישראלים, דעדל"ת הוא דין שוה בכל ישראל.

*

גמ'. שם. הפרמ"ג בספרו ראש יוסף כאן הקשה, דהנה ידוע שלגבי צניעות, התורה התירה לבוש של כלאים, דמ"ע של צניעות דוחה ל"ת של כלאים. ותמה הפרמ"ג: מדוע לא העמידה הגמ' את דברי המשנה שכלים שיש בהם כלאים איירי צניעות, כשם שהגמ' נדחקה להעמיד את המשנה דווקא צבגדים שגם אותם אין ללבוש אלא רק לשבת עליהם, יכלה הגמ' להעמיד צניעות העשויה מכלאים, וכיון שכלאים הותר צניעות מותר גם לשלח אותם ציוס טוב.

ובתב. הפרמ"ג, ד"האירו עיניו מן השמים" דבשבת וציו"ט אסור ללבוש בגד כלאים עם צניעות, דהנה המרדכי מציא סברא (הובא במג"א ובט"ז סי' יג) דבמנות צניעות לא אמרה חורה לא תלבוש בגד של ד' כנפות בלא צניעות, אלא אמרה שיש מנות עשה להטיל צניעות על בגד שלובשו ויש צו ד' כנפות, וכעת בשבת הרי אסור לקשור ולהטיל צו צניעות, ממילא אין איסור בלבישתו, ולכן אם נפקה הצניעות בכרמלית או בביהכ"נ מותר ללבושו, כי אף אם יש צוה איסור דרבנן יש כנגדו כבוד הצריות, ולפי"ז מסיק הפרמ"ג דממילא בחול מותר להטיל כלאים צניעות דעשה דוחה ל"ת, משא"כ בשבת דאסור לקשור ושרי מהתורה ללבוש בלא צניעות כסדרת המרדכי, ממילא אסור ללבושו דליכא עשה. ע"כ.

ועיין בכלי חמדה (ס"פ שלח) שמציא את דברי הפרמ"ג הנ"ל, ומקשה עליהם מהא דאי' במדרש (תנא דבי אליהו, וכ"ה בילקוט) צעניין סמיכות פר' מקושש לפר' צניעות, דכשראה משה רבינו ע"ה מעשה דמקושש אמר לפני ה' צימי החול לוצשין ישראלים תפילין וזכרים המצוות, ציוס השבת שאינם מניחים תפילין במה יזכרו, והשיב הקדוש ברוך הוא הריני נותן להם מצוות צניעות שבה יזכרו. הרי לנו דעיקר מצוות צניעות לא נתנה אלא עבור שבת, ואיך אפשר דבשבת ליכא למצוה דכלאים צניעות כלל. עיי"ש.

*

גמ'. האי נמוצא גמרא דגרש שריא וכו'. כתב צו"מ הריצ"ש (סימן כט) וז"ל: עוד כתבת, שהוסיף לאסור הכסות הנקראים מטלפ"ש שהמכסה שלהם הוא מצגד פשתן, והם ממולאים למר כנהוג. כי אמר להם, שהם שעטנו אחר שהם תפורין יחד. ונפלאות עליו, כי בין לפי רש"י ז"ל בשעטנו, בין לפי ר"ת ז"ל, אין צאלו כלאים דאורייתא. וכל שאין בהם כלאים דאורייתא, אלא דרבנן, לא גזרו עליו אלא צרכין, אבל בקשין מותרין אפי' בהעלאת. והיינו נמטא גמרא דגרש, דאמרינן בפרקא קמא דצינה דשריא, ולגמרי משמע. היינו, משום דאין הלצדין אסורין, אלא מדרבנן, וצנרש היו עושין אותן קשים. ומה ששנינו (כלאים פ"ט מ"ב), הכרים והכסות אין בהם משום כלאים, וצנרש שלא יהא צשרו נוגע בהן, ר"ל, שהם צענמם יהיו כלאים, לא שיחשבו כלאים על הגמר שצתוכם.

תשובה: כל מה שאמרת, יפה אמרת. דההיא דכרים וכסותות אין בהם כלאים, וצנרש שלא יהא צשרו נוגע בהם, הם עצמם שעטנו ולא מפני האמר שצתוכם, דההיא צריקנין מיירי. וכן מצואר צירושלמי, דגרסינן התם עלה דההיא, דה"ת מותר צריקן, אבל לא צמלא צנחון ע"ג משטת, אבל צנחון ע"ג מטה אפי' ריקן אסור, ע"כ [כלאים, ט, צ]. והטעם הוא, לפי שכשהוא ריקן, ומוצע ע"ג קרקע, אין כאן העלאת. ואם מתני' צרכין, צ"ל שהוא כלאים דרבנן. ואם מתני' צקשין, אפי' יהיו שעטנו דאורייתא, שלא גזרו בהצעה דקשין, שמא תכרך נימא על צשרו. כדאמרינן ציומא (פ' בא לו, ס"ט), גבי צבגי כהונה, ופרחי כהונה מקפלין אותן ומניחים אותן תחת ראשיהן, ופריך, ותפוק ליה משום כלאים, ואוקמא רב אשי משום דקשין הן. ואע"ג דצבגי כהונה כלאים דאורייתא הם, כדאייתא (בפ"ק דערכין ג ע"ב), וצמנחות (פ' התכלת מג ע"ב), אפ"ה, כיון דהצעה אינה אסורה אלא מדרבנן, צקשין לא גזרו שמא תכרך נימא על צשרו, וצנרש שלא יהא צשרו נוגע בהן. אבל צמלאים, אסור לישב או לשכב עליהן, לפי שהן שוקעין כשאדם יושב עליהן, והצדדין עולין מכאן ומכאן, ויש כאן העלאת. וכן נמי צריקן אם הוצע על המטה.

ול"ז הוא מצואר, דמתני' דהכרים והכסות, מחמת עצמן שהן כלאים דאורייתא, אסורם בהעלאת או בהצעה צשרו נוגע בהן, לא מפני האמר הניחן צתוכם, דהא ריקנין נינהו. ולכן המטלפ"ש, כל שאין צענמם כלאים, אינן אסורין

ובאה"ג כתב לפרש, שהוא מנעל שאין לו אלא עור מתחת לרגל וממשך למעלה מעט נגד האצבעות ודדיו ואחורי העקב מעט מזהיר ועושים צו נקבים וקושרים אותם במשיחה למעלה ופי' אין לו עקב שאין לו עור סביב העקב. (וכעין זה כתב הכנה"ג).

והיש"ש בקוגיין (סימן מד) כתב, דאין לו עקב כוונתו דאין העור קשה כמנעלים שלנו.

*

גמ'. מישום מעשה יהיה. המעשה הוצאה בש"ס שבת (ס ע"א) בזה"ל: סנדל המסומר מאי טעמא, אמר שמואל, שלפי הגזירה השמד היו (בני אדם הנשמטים מן הגזירה היו, רש"י), והיו נחבצין במערה, ואמרו הנכנס יכנס, והיוצא אל יאל (הרצח ליתכנס יכנס, שהנכנס יראה תחלה שאין אדם רואה. והיוצא אל יצא, שמא יש אויבים מבחוץ, והוא לא ידע, ויראוהו ויבינו שאנו כאן, רש"י). נהפך סנדלו של אחד מהן (שיש לו שתי פיות, ויכול לנועלו מב' צדדין, אבל ניכר מי הוא לפניו ומי הוא לאחור, וכשנועלו זה הפוך נראה הנכנס כאילו הוא יוצא, וניכר מקומו בקרקע, רש"י), כסבורין הם, אחד מהן יאל, וראוהו אויבים, ועכשיו באין עליהן, דחקו זה בזה והרגו זה את זה (בדחיקתן, שהיו סנדליהן מסומרין כעין אותם שעושין לרגלי הסוסים ראשיהן עבים, רש"י), יותר ממה שהרגו בהן אויבים. רבי חילעאי בן אלעזר אומר: במערה היו יושבין, ושמעו קול מעל גבי המערה. כסבורין היו שצאו עליהם אויבים, דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהן אויבים. רמי בר יחזקאל אומר: צבית הכנסת היו יושבין, ושמעו קול מאחורי צית הכנסת, כסבורין היו שצאו עליהם אויבים, דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהן אויבים. באותה שעה אמרו, אל יאל אדם בסנדל המסומר. אי הכי, בחול נמי ליחסר, מעשה כי הוה בשבת הוה.

*

בגמרא (שבת ס ע"ב) מפרש לורת סנדל המסומר שגזרו עליו וקאמר דכל שאינו מסומר בזהו גוונא ממש מותר. וכתב הרא"ש (סי' ה) וטעמא לפי שלא חסרו אלא כיוצא באלו סנדל המסומר שאירע בו מעשה וזרחתו נעלמה ממנו.

ובתב' הגהות צפרק י"ט (אות ב קמא) בשם התוספות סנדלים הנזכרים כאן לא נראו צינינו מעולם הילכך סנדלים שנועלים צמדינת רומי מותר ללכת בהם אלא שהחמירו על עצמם.

ורבינו ירוחם בחלק ה' (נתיב י"ב, עג ע"ד) כתב דכיון דמשמע בגמרא שאם שנה צורתו בשום ענין שלא יהיה ממש כמוהו מותר אם כן למה נאסור הגאליגא"ש אשר עם מסמרים למטה ונראה לי שהיה מנהג בטעות שהיו סבורים שהיה זה סנדל המסומר ועם כל זה לא הייתי מתירו במקום שנהגו בו אסור ואף על פי שיש לי להשיב אפילו לפי מנהגם להחמירו זולתי אם עשו מנהג להחמירו על עצמם ואין להם טעם משום שחופר בקרקע דקיימא לן כרבי שמעון בדבר שאין מתכוין

מחמת הנמר שצחוק, ומותרין אפי' צבשרו נוגע בהן, או בהעלאה, ואפי' היה הנמר שוע או טווי וכו'. לפי שאין התפירה מחצרת הנמר עם הבגד פשתן, כל שאפשר להוציא הנמר בזולת קריעת התפירה, ואע"פ שחפור סביביו. לפי שאין זה אלא כוונת צמר בשק של פשתן ותופר את פיו. וכ"כ בספר יו"ד ח"ל, מכסה של פשתן ובו צמר, מותר, שאין התפירה מחצרת יחד הפשטים והנמר, שהרי יכול להוציא כל הנמר, והתפירה נשארת קיימת. אע"פ שחופר כל סביביו, ואינו יכול להוציא הנמר, הוי כשק של פשטים שממלאו צמר ותופר את פיו, שאין בו משום כלאים, ע"כ. וכיוצא בזה כתוב בס' עמודי גולה. וזה מה שג"ל בזה. ע"כ.

*

גמ'. ערדליין אין בהן מישום בלאים. פרש"י, ראיתי בתשו' הגאונים שרגילין ללבוש תחת מנעליהן וטולים עליהם עור של חישים מעובדין תחת קרקעיתן וכנגד העקב של רגל יש עושין אותן של צמר וקורין אותן נמטי אין בהן משום כלאים דקשין הן, עכ"ל. כלומר דהנמר קשה. והטור (יו"ד סימן שא) כתב לפי שהעקב קשה ואינו מתחמם, עיי"ש. ואינו מובן דמה מועיל זה הא כיון דשאר הרגל מתחמם ממילא דאסור אף כשצד זה אין כלאים כיון דצד האחר יש כלאים (כמ"ש שם סט"ו).

ותירין הדרישה (שם אות ה) דל"ל כיון דלפי עשייתו אין בו אף מקום אחד שיהנה מהכלאים לא דמי לשם. ועוד, דשם ילפינן מלא יעלה עליך כמ"ש שם, וזה שייך בצבד ולא במנעל. ועוד, דשם יש חשש שמה יעלה עליו אותו דש שיש בו הכלאים אבל בכאן א"א זה כמוצן.

ועיי' בערוה"ש (שם, כד) שכתב דכל אלו דברים דחוקים, ואולי י"ל דנמר זה שכנגד העקב אינו מחובר כלל להפשתן והוא חתיכה בפ"ע אלא שנושאם ביחד בהמנעל וזה מחובר להמנעל וזה מחובר להמנעל אבל ביחד אין להם חיבור ומ"מ אם במקום העקב היה שייך חימום הרי צמר ופשטים מחוברים כאחד ע"י המנעל אבל כשהעקב לא שייך חימום אין להם חיבור ול"ז אע"פ שסומכים זל"ז.

*

והרמב"ם (פ"י מהל' כלאים הל' ט"ו) כתב ממש להיפך, ח"ל: מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב מותר ללבושו שעור הרגל קשה הוא ואינו נהנה כשאר עור הגוף, עכ"ל. ומשמע דעקב גרע טפי, והוא תמוה דחזינן דעור העקב יותר קשה.

ובתב' הכ"מ, דזה שכתב ואין לו עקב לאו משום דינא הוא דה"ה ביש לו עקב אלא דכך הוא מלאכת המנעל.

והב"י כתב דאפשר לומר דכשיש לו עקב כיון דמיחזי כמלבוש אסור אפילו אין הגוף נהנה ממנו.

והתוס' יו"ט (פ"ט מכלאים מ"ז) כתב שצריך לגרום צרמ"ס ואין לו אלא עקב.

תמוהים דלמה הוֹרֵךְ לְמִילָף שַׁבַּת מִקִּי דְחוּה"מ דהלא הש"ע לעיל סי' ל"א פסק בהדיא שאסור להניח תפילין בשבת משום שהוא זלוול לאות שבת כו' עכ"ל, ולא כן הוא אלא כך הוא לשון המדרש נעלם שיר השירים אשר עליו צנה הבית יוסף יסודו בסמין ל"א האי צמועד וצחוה"מ וכ"ש בשבת דכלא שרא עלן עייש"ה. ויעיין בארוכה מ"ש רמ"ע מפאנו סי' ק"ח. גם מ"ש המג"א אח"כ דל"כ לדידי' למה אין מניחי תפילין בשבת נכונים צוה והאריכות צוה ללא לורך דוק ומשכח. ע"כ.

*

גמ'. אמר ליה אבבי והא אנן תנן ב"ש שזאותין בו ביו"ט וכו'. הקשה האור זרוע (הל' תפילין, תקפט) אמאי הקשה הגמ' מסיפא, הי' להקשות מרישא, דאמר והן ללורך המועד, ותפילין לאו לורך המועד. ומתוך דללורך המועד לאו דוקא, אלא חה"מ קאמר, עיי"ש.

וע"ע צשו"ת בנין ציון החדשות (סימן קיט) שנתקשה השואל לפי"ד האו"ז אלו, צמ"ש הגמרא לעיל (ריש העמוד) אלא בקשין, הא המחבר צו"ד (סי' ש"א) הביא דמותר מה"ט לישיב על מצעות, וכתב הרמ"א שם ומותר להעלותם עליו שלא בדרך חימום כגון לפרוש עליו אוהל של כלאים או על הגיגית להעמיד החום, ומפרש הש"ך (סי' א') דמותר אפי' מדרבנן, וא"כ אמאי צריך לדחוקי דאיידי בקשין, דלמא לעולם ברכין, ואין לומר דצו"ט אסור לעשות אוהל, הא ללורך המועד היינו חה"מ וכמ"ש האור זרוע, ובפרט שיותר קשה דראוי לפרוש על הגיגית להעמיד החום.

וע"ז השיב הגאון המחבר: הקושיא למה לא מתוך צביצה (דף י"ד) דמשלחין כלים ואפילו הן כלאים איירי ברכין כיון דראויין צה"מ לפרוש על אוהל או על גיגית של מרחץ להעמיד החום, לענ"ד ל"ק שהרי בלא"ה צריך להצין כיון דמשלחין תפילין צו"ט אף שלא ראויין רק לצה"מ למה לא משלחין ג"כ סנדל המסומר דראוי לצה"מ. אכן כבר תירץ רש"י זה דבשלמא תפילין אפילו מנח להו צו"ט ליכא איסורא ומיהו סנדל המסומר לא דלא לימא מדשרו רבנן לשלוח ש"מ מותר לנעלו עכ"ל. הרי דגזרו שלא לשלוח צו"ט מידי דאיכא למיחש שיקצור שללורך צו"ט שלא לו וא"כ כל שכן שאסור לשלוח כלאים רכים דאיכא למיחש או שילצשם או שיעשה מהן אוהל צו"ט שיקצור מדשרו רבנן לשלוח שראויים לו צו"ט. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב הבית יוסף (או"ח סימן שח) צוה"ל: ודע שבספר הנקרא מקדש כתוב שאסור לטלטל תפילין בשבת, והביא ראיה מדאמרינן בפרק הניזקין (גיטין ס.) דסיפרא דאפטרסא אי לאו דשרי למיקרי ציה הוה אסור לטלטולי והאריך צוה, ואחר כך כתב ומיהו קשה לי מדאמרינן בסוף פרק קמא דיוס טוב, דשרי לשדורי תפילין ציוס טוב. וי"ל שלא התירו אלא מטעם שהוא נהנה בשלוחן ומעתה בשבת דלית ציה דין משלחין אסור לטלטלן, והאריך עוד צוה, ובסוף דבריו

(שבת כב., צה.) אצל נראה לי שאין להם על מה שסמוכו לאסורם, עכ"ל.

והר"ן כתב שם (כז: ד"ה נקטינן) דכל שהוא משונה מסנדל שגזרו עליו מותר לנאח צו ולפי זה הסנדל המסומר שלנו שיוצאין צו צימות הגשמים אינו בכלל גזרה זו ואף על פי כן נהגו איסור בדבר לפי שדרכו לנאח מן הרגל ואיכא למיחש דילמא אחי לאיתויי כך ראיתי בשם הרשב"א, עכ"ל.

ובתוב צמחצות הרשב"א (ח"ג סי' רס"ו) להשיב צסנדל חתיכה של ברזל צמקום המסמרים שורת הדין מותר הוא אלא שאסור עכשיו לעשות כן שלא יצא לטעות [ולהתיר] סנדל המסומר האסור לפי שלא נהג שום אדם לעשות כן, עכ"ל. והצ"י הביא כל זה בצו"ח (סימן שא) וסיים: ואם כן לדידן שנהגנו לעשות כן שרי.

וישוב הביא הצ"י מה שכתב הכלבו (סי' לא, בט ע"ב), וצאלה הסנדלים המסומרים שלנו הדבר פשוט שאסור לנאח צהם אף על פי שאינם עשויים כאותם שלהם שגזרו עליהם ומכל מקום מסומרים הם לחזק ואמרינן שהם אסורים ועוד שקרובים הם להשמט מן הרגל אך צאותם שאינם מסומרים יש קצת ראיה להחיר אף על פי שאינם נקשרים, עכ"ל. ותמה עליו דמאחר שצורת סנדל שלנו משונה מצורת סנדל שגזרו עליו כי מסומר לחזק מאי הו, ושכן נראה מדברי הפוסקים דכל שמשונה מצורת סנדל שגזרו עליו אפילו אם הוא מסומר לחזק שרי.

*

גמ'. אמר אבבי סנדל המסומר אסור לנעלו ומותר לנעלו וכו'. הנה הרבותא אסור לנעלו כתב השפ"א הכוונה דאפי' צצית, משום דעיקר הדין דסנדל המסומר איתא שלא יצא צו לרה"ר, ודייק אצ"י דאפי' נעילה צציתו אסור. ומותר לטלטלו דלא חיישינן שיצא לנעלו.

*

גמ'. רב שישת שרא ליהו לרבנן לשדורי תפילין ביומא טבא וכו'. עיין תרומת הדשן (חלק א סימן ע), וז"ל: שאלה, מה שנמנעים ליגע ולטלטל התפילין בשבת וצו"ט, יש חשש איסור בדבר או לאו.

תשובה: יראה דהיתר גמור הוא לטלטל תפילין בשבת וצו"ט, אם יש שום לורך בדבר. ומשנה שלימה היא צפ"ק דצביצה, משלחין תפילין צו"ט. וקאמרינן התם דאע"ג דאין נאותין מהן צו"ט, משלחין אותן. אלמא דמותר לטלטלן, דל"כ היאך משלחין אותן. ע"כ.

ועיין מגן אברהם (סימן שח) ודגול מרצבה שם מה שתמה על המגן אברהם. ועיין לתלמידו צשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן רד) שכותב צוה: צמחילת כבוד עצמות הקדושות מרצינו נ"ע עליון, צמהירות תמה על המג"א, כי איהו הי' סבר מ"ש המג"א תימא דצס"י ל"א פסק כוהר דהמניח תפילין צחוה"מ חייב מיתה וכ"ש בשבת עכ"ל הך וכ"ש בשבת המג"א דן הק"ו מעצמו ולכך תמה עליו וכתב, וז"ל ודבריו

והבגיה צפ"א שם כחב, דלעת הרמז"ס שהצא הצ"י (סי'
ל') דלשמרן מותר ש"צ לחלץ אצל להניח אסור,
א"ש טפי.

*

גמ'. שם. צפנת פענח (השמטות להל' ערכין דף ג"ה טור יב)
ביאר במה שמודגש כאן "ותפילין בראשו", לפי מה
שכתב הג"פ לחדש דתפילין של ראש המצוה היא שיהא מונח,
ובשל יד המצוה היא הקשירה, דלפי"ז לשיטת רבינו הרמז"ס
דבלילה האיסור הוא רק להניח, אצל אם הי' מונח מצעד יום
מותר ללכת, דזה רק בתש"י דמה שזה מצוה ציוס זה אסור
בלילה, ובתש"י המצוה הוא רק הקשירה, משא"כ בתש"ר גם
אם מונחין אסור כיון דהמצוה הוא כן, ולכן נקטה הגמ'
תפילין בראשו דוקא דרק בשל ראש אסור ע"כ.

*

גמ'. מאי איריא בראשו אפי' מוחתן בארעא נמי
וכו'. השאגת ארי' (סי' מ"ג) הקשה, לדעת הרמז"ס
צפ"ד מה' תפילין (הי"א), דהמניח תפילין לאחר שקיעת החמה
עובר בלאו אפי' כשהוא רק לשמרן, ואם הניח כבר ציוס אינו
חייב לחלץ בכדי לשמרן, ע"ש, א"כ מאי פריך כאן א"ה אפי'
מחתן בארעא נמי, דלמא ס"ל לאביי כריה"ג בעירובין (צו, א)
דמפיק שבת ולילה מחדא קרא דושמרת, ודין אחד יש להם,
וא"כ צין צפנת וצין בלילה אם לא הניח כבר ציוס בודאי אסור
להניח עכשיו, דאיסורא דאורייתא הוא אפי' לשמרן, משא"כ
בהנחתו כבר דשרי בכדי לשמרן, עיין שם.

*

גמ'. רוב צפנים ישראל נינהו. יש שפירשו דדרך נחות,
"רוב לסטים" (עכו"ם) אומרים "ישראל נינהו", ישראל
הם שגנבו ולא אנחנו.

ועיין שם משמואל (פרשת משפטים - ושלמים שנת תרע"א) מ"ש
לרמו בלשון הגמרא ע"ד סוד.

*

גמ'. שם. עיין צ"ח (קונטרס אחרון יו"ד סימן ב) שמשמע
מדבריו דרוב ישראל הם גנבים, וזה דבר תמוה מאוד,
דהא בגמרא כאן איתא דרק רוב הגנבים הם ישראל, ועיין
צפ"ך יורה דעה (סימן ב ס"ק יח) שהצ"ח עצמו צוה למחוק מה
שכתב שם.

*

גמ'. שם. עיין צפ"ז (ע"ע"א) צענין יין נסך צחק עובדא דהוה
בפומבדיתא ובנהרדעא, דסלוק גנבי ופתחו חציות טובא,
דחליין בישראל, דאמריין רוב גנבי ישראל הן. אמנס צשו"ת
הרא"ש (כלל יט סימן א) נשאל אם בזמן הזה ג"כ תולין להקל
בצענין זה. והשואל הביא דברי רבינו מאיר ז"ל שלא רצה להתיר,
ואמר דדוקא בימיהם, שהיו רוב ישראל יחדו, ואליין בחר רוב
גנבי ישראל, ואמריין בהעור והרטוב (קכז): פומבדיתא אלוין
וכו', אצל בזמן הזה, לא.

כתב ומיהו יראה לי דלצורך גופו ולצורך מקומו מותר בדודאי
לא דיינין להו טפי מבלי שמלאכתו לאיסור.

והר"ר לוי ח' חציב ז"ל העתיק לשון הספר הנזכר וכתב עליו
דמרגלא בפומייהו דאינשי שתפילין אסור לטלטלם
וקנתם אומרים שהם מוקצה מחמת מצוה וצעיני נראה שהוא
שיבוש גמור שהמחבר עצמו לא הזכיר כן אדרבה הזכיר המצוה
לסידת היתר הטלטול גם הרא"ש בתשובה (כלל כב ס"ח) הזכיר
כל דיני המוקצה והאריך בהם ולא הזכיר דבר מזה ובודאי
נראה מלשונו שאין תפילין דין מוקצה כלל דאם כן לא הוה
שתיק מיניה והתוספות כתבו בסוף פרק קמא דיוס טוב, שאם
יראה אדם להניח תפילין בשבת אין איסור בדבר כלל כי מה
שאמרו (מנחות לו): "לא שבתות וימים טובים שהם עצמם אות
היינו שאין צורך להניח בהם תפילין אצל אם הניחם אין איסור
בדבר, וכך הם דברי רש"י (ד"ה זוג) והר"ן (ח. ד"ה רב) ז"ל,
ומשם יתבאר כי הראיה שהצא מפרק הניזקין היא צנויה על
הקדמה שהתפילין אסור להניחם בשבת ואינו כן, וכן כתב
בתרומת הדשן (סי' ע) דהיתר גמור הוא לטלטל תפילין אם יש
שום צורך בדבר. עכ"ל הצ"י.

ובשו"ע (שם) הסכימו הצ"י והרמ"א להתיר טלטול התפילין
בשבת לצורך. ועיין ט"ז (סק"ג) שמביא דברי
מהרי"ל חציב שהוצא צ"י, וכתב: ותימא לי, דכיון דהיתר
הטלטול תלוי במה שאין איסור בהנחתו, הא כבר פסק הצ"י
וש"ע צסי' ל"א שיש איסור בהנחתו בשבת ויו"ט כדברי הזהר,
וא"כ שפיר אסור הטלטול מטעם מוקצה ולמה הסכימו צ"י
ורמ"א כאן להתיר הטלטול, וצ"ע. וכן תמה המג"א.

אמנם עיין בצצילי דוד על או"ח (בסי' ש"ח למג"א סקי"א),
שכתב לצאר, דמניחין שלא לשם תפילין ואין רוצה
ללכת צו ידי חובה, אין איסור, ולכן מיקרי כלי שמלאכתו
להיתר, עיי"ש.

וע"ע צשו"ת מוהר"י מברונא (סי' מ') שהשיב להתיר
בפשטות טלטול התפילין בשבת, וז"ל: ונ"ל הטעם,
דאיכא למילף מיניה כמה דינין בקשר וברצועות ובצחים ובשינין
וכה"ג ולכן שרי לטלטל תפילין אפי' בלא הלכת דליקה ובלא
ציון, עכ"ל.

*

גמ'. היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עציזו
חמה וכו'. פירשו בתוס' דמיירי בחול, וס"ל דלילה לאו
זמן תפילין והא דאין מביא אותן בידיו משום דלמא משתלפי
לי'. וקשה דא"כ למה דוקא כשהן מונחין בראשו הא אמרי'
במנחות (ל"ב ב) דלשמרן מניחין בלילה אפי' לכתחילה, כמבואר
שם ברש"י ורא"ש, ומשמע שם אפי' למ"ד לילה לאו זמן תפילין
כן הוא.

ותירץ השפ"א, דהתם מיירי היכא דא"י לשמרן כלל צלי
הנחתן על הראש חזרע אצל הכא גם בידו יכול
לשמור ומה"ט דלילמא משתלפי אין מחירין לכתחילה אלא אם
הם בראשו.

וא"ל דא"כ אמאי היה הסמיא מטער בגמ' שם צמה שלא הניח ע"ת הא יש היחר להערי' ולהרבות בקדירה א' בשביל שבת י"ל דה"ל לשל תבשיל לשבת מה שאינו יכול לשל תבשיל שמבשל בקדירה זו של י"ט.

*

מתני'. ועושה תבשיל מערב יו"ט וכו'. פי' וזהו עירובי תבשילין האמור בגמרא וכל מקום.

ובתב. הרמב"ם ז"ל (פ"ד מ"ד ט"ה ב), ולמה נקרא שמו עירוב, שכשם שהעירוב שעושין בחירות ובמבואות ערב שבת משום הכר כדי שלא יעלה על דעתם שמוחר להוציא מרשות לרשות בשבת, כך זה התבשיל משום היכר וזכרון כדי שלא ידמו ויחשבו שמוחר לאפות ביום טוב מה שאינו נאכל בו ביום, ולפיכך נקרא תבשיל זה עירובי תבשילין.

אמנם הראב"ד משיג שם, וכתב, הטעם הזה לנערים, כי הוא אומר כי הוא שאל מערובי חצירות, כלומר זה משום היכר הוא וזה משום היכר הוא, מה זה שמו עירוב אף זה שמו עירוב, ואינו כן אלא שהוא מערב זרעי שבת על זרעי יו"ט לעשותם יחד.

והרי"ב א' כתב לפרש, שקראו עירוב מפני שהוא כמערב יום טוב ושבת לעשותם כיום אחד וקדושה אחת לענין ביטול כאילו מה שמכין לשבת הוא ליו"ט.

וראיתי במגדל עוז (שם) שכתב, ובלשון שם העירוב דעת ר"מ ז"ל לפרש עירוב מלשון בין הערבים לפי שקונה בשעת הערב השמש וכן מובן מלשונם שכתב ערב שבת וכמו שמפרש בסמוך עיני קנייתו. והראב"ד מפרש אותו מלשון תערובות ואף כי לשון הראב"ד ז"ל מובן במושל ראשון מ"מ לשון ר"מ ז"ל ערב עלי.

והרי"ב א' (תקכז, א) כתב וז"ל: פי' ענין העירוב הוא שיבשל ויאפה מיו"ט לשבת עם מה ששול ואפה כבר מעיו"ט לשם שבת ונמנא שלא התחיל מלאכה ביו"ט אלא גמר אותה, עכ"ל. כלומר דלכן נקרא עירוב שמערב תבשילי שבת אותן שקודם יו"ט עם אותן שביו"ט להורות שביו"ט היא רק גמר ולא התחלה להתחלה אסורה ביו"ט וזוהי תחזוק האיסור אצל כולם לשל מיו"ט לחול דאם לשבת אסור כ"ש לחול. (ערוה"ש).

ועיין לח"מ (שם) שהקשה לפירוש הרמב"ם, דהא מ"מ לא דמי לעירוב, דעירוב אינו נעשה אלא צפת ולא בדבר אחר, וזה ממ"ש בהפך שנעשה בדבר אחר ולא צפת. וא"כ טפי היה ראוי לקרותו שיתוף דמי לו קצת דנעשה גם בשאר דברים מלבד הפת כמו שנעשה זה בשאר דברים.

ותירץ דמשום דמה שתקנו תחלה היה עירובי חצרות וקראו שמו עירוב ראו לקרות לכל השאר עירוב כמוהו כיון דיש שום נד דמיון שהוא באוכל ולא ראו לדמותו לשיתוף שנעשה אחר כך.

*

וע"ז השיב הרא"ש: אעפ"י שאנו מקילין הרבה ביין נסך, ובסדרא מועטת תולין להקל, בכמה מקומות בגמרא וכן במשנת הגדולים, מ"מ רגלים וסעד לדבריהם מנאו. אבל הוראה זו דומה לחוכא וטלולא בפני המון עם, לומר רוב גנבי ישראל נינהו, ודבר ידוע ומפורסם לכל שאינו כן, ואתו לזולתי טפי ביין נסך. ודאי צימי חכמי הגמ' היו עיירות גדולות של ישראל, ושכיח גנבי ציניהם הרבה, אבל האידנא לא. ע"כ.

*

ובתורת חיים במסכת עבודה זרה (שם) כתב דה"ל: דוקא בפומבדיתא קאמר דהיו רוב גנבי ישראל דרשעים היו כדאמר בפרק חזקת הבתים תא אחוי לך רמאי דפומבדיתא ואמרינן פומבדיתא לוויך אשני אושפיך, אבל בנהרדעא לא היו רוב גנבי ישראל וכי פריך ש"ס כמאן כר"א אעבדא דשמואל פריך אבל אדרבא לא מצי פריך דכיון דרוב גנבי ישראל הוו התם לרבנן נמי שרי כדאמר בסמוך אי משום דסבר רובא דאולי צהדי פולמיתא ישראל נינהו וכן כתבו התוספות בפרק חזקת הבתים.

דף מז ע"ב

יום טוב

מתני'. יום טוב שחל להיות ערב שבת לא יבשיל בתחלה מיום טוב ל'שבת. פי' הרשב"א, בקדירה בפני עצמה לזורך השבת אבל בקדירה אחת מותר וכדמניא לקמן בצרייתא ממלאה אשה קדירה בשר ואע"פ שאינה צריכה אלא לחמיכה אחת.

והרי"ב א' כתב, והיה נראה דמסתמא קמני בין בקדירה אחת בין בשתי קדרות שאפילו בקדירה אחת לא יבשל בתחלה שיהא כונתו שיתיר לשבת, ואם ביטל ליו"ט אפילו בשתי קדרות אם הותר הותר לשבת, והא דקמני לקמן (י"ז א') ממלאה אשה קדירה בשר ואע"פ שאינה צריכה אלא לחמיכה אחת בקדירה אחת היינו נמי בשכונתה ליו"ט, אבל רש"י ז"ל מפרש דבקדירה אחת יכול להוסיף אפי' להותר למחר כיון שהכל ביטול אחד ולא אסור מערים אלא בשתי קדרות, ולדבריו ז"ל רישא דהכא בשתי קדרות, וכן פירש לקמן (י"ז ב') גזי ואם הערים אסור בשביל תבשילין אחרים להותר לשבת אבל בקדירה אחת אם ירצה בשביל שבת הא אמרן דאפילו לחול שרי כדלעיל ממלאה אשה קדירה בשר וכו' עכ"ל, וכן דעת מורי הרשב"א ז"ל.

וב"ב הט"ו (תקכז, א) דבקדירה א' יכול לשל כמה שירצה. ושכ"כ רש"י דק' י"ז וז"ל שלא יערים לאחר שביטל לזורך לומר עוד אני צריך להזמין אחרים ויבשל תבשילין אחרים ויותרם לשבת אבל בקדירה א' אם ירצה הא אמרן דאפי' לחול שרי כדלעיל ממלאה אשה קדירה בשר כו' עכ"ל פי' דבקדירה אחת אפי' אם מערים ומרבה מותר. וכן העתיקו החו"ש שם,

והנה צסימן רס"ג מצואר דהדלקת נר בשבת חשיב קבלה לנשים, ומסתפק בציאה"ל מה הדין בזה. וכתב דלכאורה אם הנשים הדליקו נר יו"ט שוב א"א לעשות עירוב בשבילן אף שהוא עדיין יום שכבר קיבלו עליהם יו"ט ומשמע לכאורה שם דהדלקת הנרות יש לו דין קבלה של יציור מאחר שכן המנהג עי"ש די"א דלא מהני תנאי. אלא שוב כתב דיש לדון דאולי דוקא בשבת שמדליקין הכל בשעה אחת ונהגו לקבל בזה שבת אצל ציו"ט שאין הכל מדליקין בשעה אחת אפשר דלא נהגו לקבל בזה ויש לו דין איש המדליק שאינו מקבל שבת בהדלקתו, ואף אם נאמר דאשה דרכה לקבל אף ציו"ט בהדלקתה מ"מ ציו"ט אפשר דאין בזה רק דין קבלת יחיד כיון שאין מדליקין בשעה אחת ומותר עדיין הדברים שמותר לעשות בספק חשיכה. וסיים דלכתחלה צודאי יש לזהר לעשות העירוב קודם שמדליק הנרות.

*

מתני'. שם. צדין מי ששכח לערב עירובי תצטילין בערב יום טוב, וזכר לאחר שקיעת החמה, הנה צמנה שבת (דף לד) איתא, ספק חשכה ספק אינה חשכה מעשרים את הדמאי, ומערבין, וטומנין את החמין. וצמנה שם מחלקים צין עירובי חרות לעירובי תחומין, ופירשו רש"י ותוספות, שעירובי תחומין יש להם סמך מן המקרא (כמו שאמרו בעירובין דף יז ע"ב), הילכך חמירי טפי, ואין לעשות עירובי תחומין ציית השמשות, אצל עירובי חרות שפיר דמי, שספק דרבנן לקולא. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (סימן רס"א סעיף א', וסימן שצ"ג סעיף ב').

והנה צרמז"ס (פרק ו' מהלכות עירובין הלכה יג) מצואר, שאף בעירובי תחומין יש להקל דיעבד אם נעשה צין השמשות. ועיין בשלחן ערוך (סימן תטו סעיף ב'). ובצואר הלכה (שם סעיף ג').

ועל כל פנים עירוב תצטילין צודאי שאינו חמור כעירובי תחומין, אף על פי שיש לו סמך מן המקרא, וכן מצואר להדיא צמרדכי פרק צמה מדליקין (סימן רצ), שכשם שמערבין עירובי חרות צצין השמשות, כך מערבין עירובי תצטילין. וכן פסק הרמ"א (סימן תקצ"ד סעיף א'). וכן כתבו האחרונים.

אלא שהאחרונים כתבו לדון צענין צרכה העירוב, אם נאמר שכיון צצית השמשות ספק יום ספק לילה, לא יצרך, שספק צרכה להקל, או שמא יש לומר שמכיון שעל כל פנים התירו חכמים לעשות עירוב תצטילין צצין השמשות, ורשאי למקור עליו לצשל מיום טוב לשבת, צריך לצרך עליו.

ועיין צשו"ת נודע צשערים (ח"ב אור"ח סוף סימן ו) שכתב, צהיות שהדין הוא שיכול להניח עירובי חרות צספק חשכה, משום שספק דרבנן לקולא, יש להסתפק אם יכול לצרך על זה, כי לענין צרכה יש לומר ספק צרכה להקל. ודעמי נוטה שכיון שיוצא בזה ידי חובת עירוב יכול לצרך עליו גם כן. אף ראיתי להחכם צבי (סימן קל), שדן צצבר עירוב תצטילין צכצוש או צדגים מלוחים הנקראים הערינג, כי צציה (טז ע"ב)

מתני'. שם. כתבו הפוסקים, דהיתר העירוב הוא אף למ"ד דמלאכות שבת אין נעשין ציו"ט מדאורייתא, מ"מ מהני העירוב, דמ"מ אין כאן אלא איסור מד"ס דמדאורייתא אמרינן הו"א ואלו מקלעי אורחים וחזי ליה ליו"ט גופא א"כ אין עושה איסור בזה ורק מדרבנן אסרו וצצציל שבת שהוא שעת הדחק התירו ע"י עירוב שנמשצ בזה כאלו צבר התחיל להכין מעיו"ט לשבת ורק שגומר ציו"ט.

ובתבו האחרונים צציו"ט שחל להיות צע"ש יזהר להקדים הכנת מאכליו לשבת צכדי שיגמר מלאכתו צעוד יום גדול דקמון לחשיכה צומן דלא שייך שיצטרך לו ציו"ט גופא הלא יש כאן לתא דמלאכה דאורייתא. [וכן יש ליזהר בהמאכלים שמטמין לשבת שיטמין צומן שאפשר שיתצטלו שליש צישול מצעו"י].

ובתבו דמטעם זה נהגו להקדים תפלת ערבית צליל שבת כשחל קמון ליו"ט כדי שלא יתאחר מלאכת צישולו ציום טוב עד קמון לחשיכה. (מ"ב תקצ"ד).

ועיין ציאור הלכה (שם) דצשעת הדחק יש להקל ציו"ט שני שחל צע"ש אם נתאחר צישולו לשבת עד קמון לשבת, ואף ציו"ט ראשון אפשר דיש להקל צשעת הדחק, ולכתחלה צודאי צריך ליזהר בזה וצפרט ציו"ט ראשון שהוא דאורייתא.

*

מתני'. שם. כתב הרמ"א (תקצ"ד, א) צשם המרדכי (ס"פ במה מדליקין), דמותר להניח עירוב זה אפילו ספק חשיכה.

והצ"ז (שם סק"ג) מציא צשם הראצ"ן, דאפי' לא עירב עד אחר צרכו יכול לערב כל זמן שהציבור לא התפללו תפלת יו"ט כי קבלת יו"ט לא הוה עד תפלת יו"ט, עי"ש.

אמנם המגן אברהם (שם סק"א) כתב, שאם קיבל עליו שבת כגון שאמר צרכו אסור.

עוד כתב המג"א, ונ"ל דמי שהוא צצה"כ ולא הניח ע"ת ואם ילך לציתו להניח ע"ת יעצור זמן מנחה, יתפלל מנחה ולא יניח ע"ת דיוכל להקנות קמחו לאחרים.

והצ"ב כתב, שהאחרונים הסכימו דאם קיבל עליו יו"ט צאמירת צרכו שוב אין יכול לערב דצקבלת יו"ט נמשצ הזמן ציו"ט ודאי ודוקא צקבלת צרכו שהוא קבלת יציור ואף אם הוא לא אמר צרכו נגרר אחר הציבור כמצואר צסימן רס"ג ס"ד אצל קבלת עצמו אף שקיבל צפירוש אפשר דלא מהני לענין זה ויכול עדיין לערב אם עוד לא חשכה. וצשעת הדחק אף אחר צרכו כ"ו שלא התפללו הציבור מעריב יוכל לערב אם לא חשכה עדיין אם צא להתפלל מנחה וזכר שלא עשה עירוב תצטילין ואם יתצור לציתו לערב יאחר זמן מנחה יתפלל מנחה ולענין עירוב יקנה קמחו לאחרים ומיהו אם יכול לעשות עירובו ע"י שליח ישלח שליח לעשות עירוב קודם שיחלל מנחה.

*

לזה מהגמרא (שבת לד) וכו'. ודברי החכם נבי צדין דגיס מלוחים שמותר לערב זהם בלא זרקה, תמוהים, שמאחר שמותר לערב זהם בשעת הדחק, היה צריך לומר שיצרך גם כן. וי"ע. עיי"ש.

ובן פסק המשנה ברורה (סימן רסא ס"ק יא) שמותר לערב עירוצי חצרות צדין השמשות, ויכול לצרך גם כן. והסביר צביאור הלכה שם, שאין זה כשאר דברים דקיימא לן ספק זרקות להקל, שכאן לענין עירוצי חצרות שהקילו להניחם צדין השמשות, עשו הדבר כאילו הוא עדיין יום ודאי שצריך לצרך. עיי"ש.

וע"ע להגאון מקאזיגלוב ז"ל ר"מ בישיבת חכמי לובלין, בשו"ת ארץ נבי (סימן נד) שהציא ספק הנודע בשערים הנ"ל במניח עירוצ צדין השמשות אם מצרך עליו, וכתב להוכיח מהמסקנות מנחות (סו) שהתירו לספור ספירת העומר צדין השמשות, וגם לצרך עליו, משום ספק דרבנן לקולא. ומוכח שמכיון שצאומה שעה מקיים מלות ספירת העומר, נחשב הספק כודאי, ולכן רשאי לצרך. וכן הוכיח מהפרי מגדים (סימן קס סק"ט), שהנוטל ידיו במים שמסופק אם כשרים הם לנטילה, מצרך על נטילת ידים. והוסיף עוד לזיין לדברי הגאון רבי עקיבא איגר (בדרוש וחיידוש מערכה ד'), שמלד ספיקא דרבנן לקולא קנה שציתה כודאי, דקם דינא, ונחשבת שציתתו שם כודאי גמור, ואי אפשר ללכת להיפך להקל. עיי"ש עוד בזה.

*

מתני'. אב"ל מבש"ל הוא ל"ו ואם הותר הותר ד'שבבת. קשה דמאי קמ"ל בזה דהא להערים אסור כדאי לקמן (י"ב) א"כ אינו מבשל אלא כפי הצורך ליו"ט, ופשיטא דמותר.

ותירין השפ"א דאפשר דמיירי היכא דמוסיף לשבת ומבשל הכל בקדירה אחת דמותר.

אך הא כה"ג אפי' לצורך חול מותר, כמבואר ברש"י שם דד"ה שלא יערים ע"ש, ואכתי פשיטא. וגם הלשון משמע דמיירי במבשל ליו"ט בלבד.

שוב כתב השפ"א, דאפשר דהו"ס ד' לומר דיהי' אסור אף בהותר מעצמו משום גזירה דהערמה או משום מראית עין שיסבירו שצשל לצורך שבת.

אבן בשטמ"ק לקמן (כ"ד) מבואר דה"ה אם הניח כל סעודתו לשבת דשרי הואיל וע"ד יו"ט עשאה.

ויש לעיין אם צריך להותר לשבת דלשון "אם הותר" משמע דאינו מחויב להותר ולמעט בכבוד יו"ט אף שלא יהי' לו על שבת.

*

מתני'. וישוין ברג וביצה שע"ליו וכו'. בגמרא נדה (דף יז) איתא אמר רש"י ה' דברים הן שהעושה אותם מתחייב בנפשו ודמו בראשו, האוכל שום קלוק, וצ"ל קלוק, וביצה קלופה, וכו', שעבר עליהם הלילה, וכו', עיי"ש. וא"כ

אמרו, תבשיל זה אפילו כבש שלוק ומבושל, וכן קוליים האיספנין שנתן עליו חמין מערב יום טוב. והטור השמיט כבש. ונראה שפרש דהיינו כבש שנלאו או בישלו וכו'. ומכל מקום העלה החכם נבי שם, שצדיעבד יש להקל בכבש או בדגים מלוחים, ואף בשעת הדחק יש להחמיר, כי שעת הדחק כדיעבד דמי, אלא שיש להסתפק אם יכול לצרך על זה, שיש לומר כיון שאין זרקות מעכבות עדיף יותר שלא לצרך אף על פי שיוצא ידי חובת עירוצ בזה. וכן מסיק שם החכם נבי, שלא לצרך. ואם כן נראה שהוא הדין במניח העירוצ בספק חשכה שלא יצרך. ובאמת שמדברי השלחן ערוך משמע שמניח עירוצ צבית השמשות בזרקה, כדין כל מניח עירוצ בעלמא. וכך נראה לי מעיקר הדין, שכיון שהתירו חכמים להניח עירוצ צדין השמשות, יש לצרך גם כן, ואפשר שגם החכם נבי מודה בזה, אך קשה הדבר לחלק צנייהם. ולמעשה לא מלאני לבי לחלוק על החכם נבי, והורתי להניח בלי זרקה. ע"כ. [ובגוף דברי החכם נבי עיין מ"ש לקמן (טז ע"ב)].

ועיין בשו"ת אבני נזר (י"ד סימן שסח אות ד) שאחר שהציא דברי החכם נבי הנ"ל, ושמכאן דייק הנודע בשערים שאם מניח עירוצ צבית השמשות לא יצרך, העיר על זה מדברי הפרי מגדים (סימן קס הנ"ל), במים שיש ספק אם הם כשרים לנטילת ידים, שיש לצרך על נטילת ידים, כיון שמכשירים אותם מספק לנטילת ידים. ולמד מדברי הפרי מגדים לנידונו, שיש לצרך כיון שספק דרבנן לקולא. עיי"ש.

ובשו"ת חלקת יואב מהדורא תנינא (סוף סימן א') כתב גם כן בפשיטות שצכל ספק דרבנן הקילו חכמים מדין ודאי, ולכן מים שיש ספק אם נעשה בהם מלאכה מותר לו לצרך על הנטילה, כיון שהמים כשרים מטעם ספק דרבנן. וסיים, ואף על פי שהחכם נבי (סימן קל) צדין עירוצ תבשילין דגים מלוחים כתב להיפך, נראה לי שיש לחלק בין ספקא דדינא לספק במעשה, שצספק במעשה חזר הדבר להיות כודאי להקל, וצריך לצרך, וכמו שאמרו בראש השנה (ל) אמר להם נתקע ואחר כך נדון, וכודאי שהיו מצרכים גם כן. עיי"ש.

ובשו"ת דברי מלכאל (חלק א' סימן א') הציא דברי הנודע בשערים הנ"ל, וכתב להוכיח שצכל תקנות חז"ל שהותרו מלד ספק יש לצרך, והוא הדין בעירוצי תבשילין, שהתירו להניח צדין השמשות, ובלעדיו אסור גמור לבשל מיום טוב לשבת, וחז"ל המציאו תקנה להחמיר על ידי עירוצי תבשילין, והקילו שיהיה מותר להניחו צבית השמשות, ממילא צריך לצרך. וכן מוכח ממה שכתב הטור זהב (סימן רסא סק"ב), שמותר לכתחלה שלא לערב ציום, ולסמוך על מה שיערב צדין השמשות. וכן הדין בדעתו הפרי מגדים שם, ואם איתא שאין לצרך צבית השמשות, היה אסור לעשות כן לכתחלה, כדקיימא לן בפרק קמא דתרומות, שהערוס לא יתרוס לכתחלה, מפני שאינו רשאי לצרך. וכן הדין ביורה דעה (סימן א' סעיף י') לגבי שוחט ערוס. גם מפשטות כל הפוסקים שסתמו שמותר לכתחלה לערב עירוצי חצרות צדין השמשות, ולא כתבו שום חילוק בזה, מבואר שסוברים שיש לצרך על זה כמו ציום. וראיה

ז"צ מ"ש ושון דג וביצה שעליו שהם ז' תצטלין, דהרי הביצה שטחו על הדג ועבר עליה הלילה ואסורה.

וברב צשו"ת יד מאיר (סימן יט), די"ל דאף דברים הללו שאסור לאכלם משום סכנה, מותרים לאכלם ע"י ציטול דרוז, ואין צוה משום אין מצטלין איסור לכתחלה, שהאיסור הוא רק הסכנה בלבד. וא"כ א"ש, שהרי הביצה ראויה לאכילה עם הדג, כי בעת האכילה נחערצו יחד. עיי"ש. וכבר הארכנו צוה במקו"א, ואכ"מ.

*

מתני'. שם. עיין צשו"ת משנה הלכות (חלק ג סימן ס) לענין אחד ששלח משלוח מנות עוגה אחת וצראשו מונה טשאקאלאדע או שאר נוי העשוי מביצים וכדומה וראוין לאכילה, אם מקיים צוה מנות שלוח מנות, שאמרו צמ' מגילה ז' ונפקס צאו"ח ס' תרנ"ה דמנות תרי משמע ובעי דוקא שני מיני אוכלין, אי זה מקרי שני מיני אוכלין או כיון דנדבק להעוגה לא הוה אלא אחד.

וברב דלכאורה היה נראה להביא ראיה ממתני' כאן, צ"ש אומרים שני תצטלין וצ"ה אומרים תצטיל אחד ושון דג וביצה שעליו שהן שני תצטלין ופרש"י וביצה שעליו שהיו טחין ביצה על הדג כשצולין אותו. וצמ' לקמן דף י"ז ע"ב צש"א וכו' מתניתין דלא כי האי תנא דתניא אמר רבי שמעון בן אלעזר מודים צ"ש וצ"ה על שני תצטלין שצריך על מה נחלקו על דג וביצה שעליו צ"ש אומרים שני תצטלין וצ"ה אומרים תצטיל אחד ושון שאם פרפר ביצה ונתן לתוך הדג או שרסק קפלטות ונתן לתוך הדג שהן שני תצטלין אמר רבא הלכתא כתנא דידן ואליבא דצ"ה ע"כ ועיין רש"י ותוס' שם דגרסי איפכא צ"ש אומרים תצטיל אחד פירוש דג וביצה שעליו אינו חשוב אלא תצטיל אחד וצריך עוד תצטיל אחר וצ"ה אומרים שני תצטלין פירוש דג וביצה שעליו חשוב שני תצטלין, ע"כ.

והנה לא מצעיא לתנא דידן ודאי דהוי שני תצטלין דהרי דג וביצה שעליו מיירי שנטגנו יחד והביצה נדבקה על הדג כידוע ואפ"ה שוין הם דג וביצה הם שני תצטלין וא"כ הכ"כ הטשאקאלאדע עם העוגה הוי שני מנות אלא אפי' לתנא דצרא רשב"א הרי רש"י ותוס' גרסי דצ"ה ס"ל דג וביצה שעליו חשוב שני תצטלין וא"כ נראה דלד"ה יצא בעוגה שיש עליו טיח של שאר מינים בגודל שיעור כוית שיצא משום צ' מנות.

ועיין צאה"ט (א"ח ס' תרצ"ח סק"ז) נסתפקתי צשם עדות בעיקר ס' ז"צ וכנה"ג. ועיין צשו"ת צרית אברהם (בס' קמ"ח) שכבר עמד בדברי הבה"ט הנ"ל והביא ג"כ מדברי גמ' הנ"ל, ואח"כ דחה לעצמו דאפ"ל שאני עירוב דבשבות דרבנן הקילו צו לא צמ"מ דברי קבלה, והביא רא' מציאור הגר"א ס' תקנ"ב וצ"י ס' תקנ"ב הביא צשם הרמב"ן דיש מחמירין לאסור צ' מינים בקדירה א' ואפי' דג וביצה שעליו מפני שהם קרויים צ' תצטלין לענין עירוב ואינו כן קל הוא

לענין עירוב ואינו לענין ט"ז. עכ"ל. הרי שכתב שאין למדין צוה מדין עירובי תצטלין.

*

מתני'. אב"ד או שאבד וכו'. היינו שנאכל תצטיל, אבל נאכל הפת אין צדק כלום, ואפילו אם חל יו"ט ציום ה' ויום וי"ו וזכר צראשון שאבד הפת א"ל לערב על תנאי אלא סומך על התצטיל לחוד שהוא עיקר העירוב. (מג"א).

והשערי תשובה (סקי"ג) מביא צשם שו"ת פ"י (כת"י) חלק א"ח סי ט"ו, שכתב, נאבד תצטיל והפת נשאר שהמחמיר תבא עליו ברכה והמיקל לא הפסיד, אף שמהרא"ק צשם מהרי"ל מחמיר, מ"מ הא הרמ"א השמיט וגם כי צמ"ק איתא להדיא שאם נאבד כמבשל סומכין על האפיו, ע"ש.

*

מתני'. ואם שייר מומנו ב"ל שהוא סומך ע"דו ל"שבת. צמ' לקמן (ט"ז ב) מסקינן, דהאי "כל שהוא" כוית היא, כמו מתחלתו דשיעורו כוית. ותמה השפ"א, דא"כ מאי קמ"ל, מה הוי ס"ד דיהי' שיעורו חומר מתחלתו. וכתב לתרץ, דאפשר דהו"א כיון דעשה עירוב תצטלין צטפי מכיית א"כ סמך על הכל וכיון דרוז תצטיל נאכל הוי כאין כאן עירוב קמ"ל דמהני אם נשתייר כשיעור.

*

גמ'. מנא הני מילי אמר שמואל דאמר קרא זכור וכו' וזכרהו מאחר שבא ל"השכיחו. פירש"י מחמת שמרבה בסעודת היום ואינו מניח לשבת לפי כבודו והזהיר הכתוב לזכרו וכו'. ועיין פני יהושע שכתב דלפ"ז משמע דשמואל אית ליה טעמא דרבא ולא כרב אשי אלא רב אשי טעמא דנפשיה מפרש.

אבל קשה, דלפי טעמא דרבא כדי שיצטרך מנה יפה לשבת א"כ מאי מהני הא דתקנו רבנן שכל גדול הדור מערב על כל בני עירו כדאמרין לקמן (ט"ז ע"ב) דאצוה דשמואל מערב אכולהו נהרדעי ור' אחי ור' אשי אכולהו טבירא ושמואל גופא אמר להווא סמיא שלא הניח עירוב תצטלין סמוך אדידי ואי ס"ד דעיקר תקנתא לשמואל לא הוי אלא כדי שיצטרך א"כ אכתי מאי הועילו צוה שיערב גדול הדור על בני עירו שאין זה ענין כלל לטעמא כדי שיצטרך מנה יפה דמאי דהוה הוה.

וברב הפנ"י די"ל דלשמואל נמי עיקר התקנה שתקנו חכמים עירוב תצטלין היינו כטעמא דרב אשי כדי שיאמרו אין אופין וכו' דאי לא תימא הכי אלא משום כדי שיצטרך לחוד א"כ מה טעם יש לאסור צדיעבד לצל מיו"ט לשבת כשלא הניח עירוב תצטלין אלא על כרחך דמשום חשש איסור נגעו צה שלא יבשל מיו"ט לחול ומהאי טעמא שייך שפיר לאסור צדיעבד, אלא הא דאיצטרך שמואל ורבא לטעמא כדי שיצטרך היינו ליתן טעם לאסמכתא דאורייתא דטעמא דרב אשי לא שייך כלל מדאורייתא וכיון דאיכא אסמכתא דאורייתא לענין לכתחילה משום דטעמא כדי שיצטרך תקנו חכמים ג"כ

ראה צרורה ואין לנו אלא לשון משנתינו עושה אדם עירוצי תבשילין מערב יו"ט וסומך עליו לשבת וגם הצריחות והחלמוד כך הוא, ועוד כיון דאין אופין אלא על האפוי ואין מבשילין אלא על המבושל אין כבוד יו"ט בתבשיל שכבר עברה צורתו ואין בתבשיל שייך זכרו מאחר שבה להשכיחו וכן טעמי דכולהו אמוראי לא שייכי אלא ערב יו"ט ועוד האריך בטעמו של דבר. וסיים הצ"ח: ולענין הלכה לכתחלה נקטינן להחמיר וצדיעבד להקל כיון דמידי דרבנן הוא. וכן פסק בשו"ע (שם סי"ד).

*

ובמשמע מהצ"ח לדעת המחמירין טוב לכתחלה לעשות התבשיל בעיו"ט גופא ולא מקודם אף שיניחו עיו"ט לשם עירוב דכן דייק מלשון המשנה ועושה תבשיל מעיו"ט וכו' אכן אם אין לו צודאי כשר אף לכתחלה אם רק הניחו לשם עירוב. (ביאה"ל).

*

והנה הפוסקים לא ביארו אם די בכזית אחד או צריך כזית לכל יו"ט, ועיין ביאה"ל שכתב דלכאורה מסבירא נראה ללא מהני אף דיעבד, אלא"כ יש בו שיעור כזית לכל יו"ט שיערב עליו דל"ד לעירוצי חצרות דכ"ז שהוא קיים הרי כולם משותפין בו אבל כאן שתקנו שיכין תבשיל מעיו"ט כדי שיאפה ויבשל על סמך זה, וא"כ כאן שרונה לערב עתה גם על יו"ט אחר צריך כזית יתירה בשביל אותו יו"ט דהלא נחשב כאלו הכין ליו"ט ההוא ג"כ מהיום ואיפה הכנתו אם לא יניח כזית יתירה בשביל יו"ט ההוא. אכן מלשון המחבר על דעת לסמוך עליו משמע דעל כזית גופא סומך. וכן נראה קצת מלשון הרא"ש שכתב עירוב אחד לשבת זו ולשבת הבאה וציתור נראה מירושלמי שכתב מערב אדם פת כביצה ותבשיל כזית וסומך עליו עד מוצאי יו"ט האחרון והעתיקו המרדכי להלכה וכן הגה"מ הרי משמע להדיא דעל כזית אחד סומך אף על יו"ט האחרון אם לא שנחלק דכל היו"ט עד יו"ט אחרון חשיב ליה כאחד וא"כ להכנה יתירה משא"כ מיו"ט לחצירו צריך על כל יו"ט כזית כפ"ע [ובאמת כן הוא דעת הגה"מ בעיקר הדין דדוקא עד יו"ט האחרון מהני עירובו ולא ליום טוב אחר כמבואר בצ"ח].

ובמסיים הביאה"ל, היוצא לן מדברינו דצדיעבד יכול לסמוך על הירושלמי אף בזה דדי בכזית אחד אלא דמ"מ יש לדון דאולי רק לאותו יום טוב וכיון דמקור דין זה הוא מירושלמי הבו דלא להוסיף עלה וכדעת הגה"מ המוצא בצ"ח אבל ליו"ט אחרון דלדעת הכלבו א"א לערב כלל מקודם דלר"ך לבשל ולהניח בכל עיו"ט גופא וע"כ אף אם נקיל דצדיעבד בעירוב שיערב עכשיו ליו"ט אחר אפשר דלר"ך דוקא שיהיה עכ"פ כזית יתירה בשבילו וצ"ע. אכן כ"ז אם מניח ואומר עכשיו צדיעבד עירובא בשעה שמניח לכל היו"ט הבאים לפניו אבל אם נשאר קיים הכזית וחוזר ואומר צדיעבד עירובא באתו עיו"ט פשוט דמהני אף בכזית אחד דהשתא הוא עירוב חדש.

*

לאסור אפילו צדיעבד משום טעמא דכדי שיאמרו אין אופין וכו'.

ועיין בשו"ת ויען יוסף להגה"ש מפאפא זצ"ל (אור"ח סימן ש"ז) שכתב ליישב קושיית הפנ"י, דלפי טעמא דשמואל אינו מועיל סמיכה על גדול העיר אלא כשודע מערב יום טוב מזה וסמך עצמו על זה, אלא דבשביל פעם אחת שכתב לא קנסוהו, והחיר לו שמואל לסמוך על עירובו אע"פ שלא ידע מאתמול, דעכ"פ מועיל דאינו עובר על תקנת חכמים, אבל כשודע מאתמול וסמך על גדול העיר מותר אפילו לכתחילה, והיינו לפי פירוש הר"ן (ט' ע"א ד"ה ההוא) שפירש דהא דבשנה אחרת לא הותר לו לסמוך, הכוונה כיון דהוי עניב גילה דעתו שלא סמך על עירובו של שמואל, אבל אי הוי סמך עליו מאתמול הוי מועיל אפילו כמה פעמים.

*

גמ'. מאי טעמא אמר רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת וכו' רב אשי אמר כדי שיאמרו וכו'.

כתב הרא"ש (סי' א') יראה דנפקא מינה בין אלו שני הטעמים דלרצא צריך לערב דוקא בערב יו"ט כדי שיברור מנה יפה לשבת, ולרצא אשי יכול לערב אפילו קודם ערב יו"ט, ויו"ט של סוכות שחל להיות בה' בשבת יכול לערב ערב יו"ט עירוב אחד לשבת זו ולשבת הבאה. וכ"כ המרדכי (סי' תרעב) בשם הירושלמי דעירוצי תבשילין של יו"ט ראשון מועיל גם לאחרון ובלבד שיאמר בפירוש עד מוצאי יו"ט האחרון. וכן כתבו הגהות מימון (פ"ו אות ב). וכתבו עוד אבל להניח ציו"ט אחד שיועיל בכל ימים טובים שצאיתה שנה לא ולא דמי לעירוצי חצירות שמניח בפעם אחת לכל שבתות השנה משום דהכא הוי טעמא דמפרש רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב ואי מקדים לערב כולי האי אין לך שכתב גדולה מזו, עכ"ל.

ובתב הצ"ח (אור"ח סימן תקכז), ויש להסתפק בדברי הרא"ש אם הוא סובר בדברי ההגהות ולפיקך כתב דציו"ט של סוכות יכול לערב עירוב אחד לשבת זו ולשבת הבאה ולא כתב לערב ציו"ט אחד שיועיל בכל יו"ט שצאיתה שנה, או אם סובר דנקטינן כרב אשי ומפני כך כתב דציו"ט של סוכות יכול לערב עירוב אחד לשבת זו ולשבת הבאה דאילו לטעמא דרבא אינו יכול לערב מיו"ט ראשון ליו"ט אחרון דכיון דמרחק כמה יומי אין לך שכתב גדולה מזו וכיון דהלכה כרב אשי לית לן למיחש דשמא יברור כלל וא"כ אפילו מיו"ט אחד לכל ימים טובים שצאנה יכול לערב ומה שלא כתב הרא"ש כן היינו מפני שאין דרך תבשיל להתקיים כ"כ ומיהו אי מערב צמעות שהוא עשוי להתקיים זמן הרבה אין הכי נמי שיוכל לערב מיו"ט אחד לכל ימים טובים שצאנה לדעת הרא"ש וזה נראה יותר. וכן נראה מדברי הטור שקטם וכתב שיכול להניח העירוב על דעת להיות סומך עליו כל זמן שהוא קיים אפילו ליו"ט אחר.

והב"ל (סי' נט) כתב יש לעיין אם יניח עירוצי תבשילין קודם יו"ט שני ימים או יותר אם יועיל לו, ועל זה כתב ה"ר נתנאל לחומר דאין לשנות מנהג ערב יום טוב בלא

ובעיקר הדין כבר כתב היעצ"ץ (בסידורו שערי שמים, שער המולד, חלון ב' אות ב') וז"ל: וכתחילה אין לערב ע"ת אלא בעיו"ט, וצדיעבד אפילו הקדים יום או יומיים והניחן מועיל, עכ"ד.

וע"ע צל"ח (לקמן י"ז ע"א, ד"ה מניח אדם עירובי תבשילין ומתנה), שכ' ראיה להפוסקים שמותר להניח אף כמה ימים מקודם, עיי"ש. והנה צאמת לפעמים נריכים לעשות כן, כגון יוצא לדרך ואפשר יחזור סמוך לחשיכה.

*

גמ'. שם. עיין רא"ש הנפ"מ בין טעמא דרצא לדרצ אשי, (הובא לעיל), והפנ"י כתב די"ל הנפ"מ לענין פלוגתא דר"ת ור"י לקמן (י"ז ע"ב תד"ה אמר) אי צעין פת ותבשיל אפילו לנ"ה או דסגי בתבשיל אחד, ונראה דלפעמא דכדי שיצור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט מש"ה צעין פת ותבשיל כדי שיצור ג"כ מנה יפה לאפיו ולמבושל, משא"כ לטעמיה דרצ אשי כדי שיאמרו אין אופין דהיינו להיכר בעלמא כגי בחד מינייהו.

*

גמ'. שם. ראיתי מוצא בשם כ"ק אדמו"ר בעל אמרי אמת וז"ל, צעין מדוע צפורים שחל צעש"ק אין מניחים עירובי תבשילין, שלא יאכל הכל צפורים ולא ישרא לו על ש"ק. וחתנו רצה לתרץ כי עיקר סעודת פורים צלילה, ממילא אין חשש [ואמר א"ש שהוא תירוצו על חצי קושית]. והאמרי אמת תירץ, לפי דברי השפת אמת כי עיקר זמן מחיית עמלק הוא בשבת וממילא אי אפשר שצפורים ישכח שהוא שבת.

והר"ב מסוקלוב תירץ שצפורים יש לכל אחד משלוש מנות וממילא נשאר לו על ש"ק ג"כ.

וראה בספר התעוררות תשובה להגאון ר' שמעון סופר מערלוי (סימן תצד) שכתב: כד הוינא טליא הלכתי לטייל עם מרן אבי אדמו"ר וז"ל [בעל הכתב סופר]. ואמר לי, שנשאל למה אין עושין עירובי תבשילין צפורים שחל צערב שבת כמו ציום טוב שחל צע"ש. ותשובתו היתה כך, לפי הטעם דנתן רב אשי צביצה (ט"ו ע"ב) דלכן תיקנו עירובי תבשילין, דיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת ק"ו מיו"ט לחול, ומשום איסור מלאכה נגעו בה, זה לא שייך צפורים, דהא לא קיבלו עליהו לאסור במלאכה צפורים כדאיתא בגמרא מגילה (ה' ע"ב), אבל לרצא (שם) שאמר הטעם כדי שיצור מנה יפה ליו"ט, ומנה יפה לשבת, זה שייך צפורים יותר, כי סעודת פורים גדולה יותר מסעודת יום טוב, שהנהיגו החכמים והנביאים על כל ישראל להיותם ימי משתה ושמחה יותר משבתות וימים טובים כדאיתא בנפ"י (סי' תרצ"ג סע"ק ב'), אם כן לרצא קשה למה לא תיקנו לעשות ע"ת צפורים שחל להיות צע"ש.

וע"ז יש להשיב, דבשלמא ציום טוב דעיקר שמחתו ציום, וצריך לשמח צלילה וציום מה"ת, שייך לומר כדי שיצור, אבל פורים שיכול לאכול הסעודה צליל י"ד, כיון דלא חייב בסעודה רק פעם אחת כדאיתא במג"א (סי' תרצ"ו סק"ט)

שוב מנאחי צשו"ת שיה יתחק (סימן רמב) שנשאל אם מותרים לעשות עירובי תבשילין אף צלילה שלפני ערב יו"ט, דבלשון המשנה שנו חכמים, "ועושה תבשיל מערב יו"ט", אם דוקא מערב יו"ט קפדו.

ומביא שם מהא דר"ה (ט"ו ע"ב) חייב אדם לטהר את עצמו ברגל, וכותב מהרש"ל דהיינו סמוך לרגל צערב הרגל, ואם כי נקטו ברגל. ממילא עפ"ז יכולים לומר שגם מה נהאמר במשנה ועושה תבשיל מעיו"ט, לאו דוקא יום שלפני הרגל, אלא גם יומיים קודם.

אמנם שוב מביא מגמרא (ב"ק פ"ב ע"א) שיהיו אוכלין שום צערב שבת, דדוקא ערב שבת. וי"ל טעמא שר"ל הקפידו אעשיית עירוב דוקא צערב יום טוב, דלמא אם יקדימו זמנו, ישכחו מלעשותו, שיאמרו עוד לנו זמן רב, וכעין דברי הרע"צ גבי שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה (שבת פ"ב מ"ז).

ואח"כ מביא מדברי הצ"י (סי' תקכ"ז) הנ"ל, דהרא"ש כותב נפק"מ בין רצא שאומר טעם עירובי תבשילין כדי שיצור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט, דלרצא צריך צערב יו"ט דוקא, ולפעמא דרצ אשי, כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת ק"ו מיו"ט לחול, אין קפידא אעיו"ט דוקא, ויכול לערב אפי' קודם עיו"ט, יע"ש. ובמחבר סי' זה סעיף י"ד, דצדיעבד, אם הניחו מיו"ט זה ליו"ט אחר מועיל ג"כ, ועיין היטב צביאור הגר"א זלה"ה בזה בנוגע אחריותו הטהורות, דמועיל ציו"ט זה ליו"ט האחרון הסמוך לו. אמנם כתב שאין ראיה מזה, די"ל דעכ"פ קיים מצות עירובי תבשילין כתקנת חכמים שתקנו צערב יו"ט, דהרי מניחו צערב יו"ט, ורק סומך עליו גם על יו"ט הבא, ודו"ק. ועדיין אינני יודע אם מותר גם ציום שלפני ערב יו"ט.

ומביא דבר נחמד שמלא צביצד הזהב (סי' זה סק"ט), שהוא לחלק יצא, דאם העירוב נעשה ע"י תבשיל, אז קפידא אערב יו"ט דוקא, דתבשיל מתקלקל מהר. אמנם צללי וכבש מעושן ומבושל מותר אף מיו"ט זה ליו"ט אחר, והיינו דנקטה המשנה ועושה תבשיל, אז דוקא צעיו"ט. ומיישב שם ג"כ קושית החכם נבי סי' ק"ל, והיא קושית הצל"ח ג"כ, האין תני צברייתא (לקמן ט"ז ע"ב), תבשיל זה צלי ואפילו כבש שלוק ומבושל, ואין שייך לומר על מבושל צלי, הלא עיקר שני במשנה ועושה אדם תבשיל, וכן תנא מיייתי מקרא את אשר תבשלו בשלו, אין מבשילין אלא על המבושל, ואיפכא הוה ליה למימר, תבשיל זה מבושל ואפילו צלי כבש ושלוק. אמנם כל חד רבותא הוא, אם עושה העירוב ערב יו"ט סמוך ליו"ט, דליכא משום עיצור צורה, איכא רבותא צללי וכבש, דאע"ג דלאו תבשיל ממש הוא שרי, ובמניח צעיו"ט דסוכות ליו"ט האחרון, בזה אדרבה מבושל כהילכתו רבותא, דתבשיל יש בו משום עצור צורה, ואולי דאה"נ בזה מערב צללי וכבש דוקא, והיינו רישא, וסיפא בתבשיל איתא באינו מערב מעיו"ט, והא כדאיתא והא כדאיתא.

דמדאורייתא אין נורכי שבת נעשין ציו"ט ולא שרינן אפילו ע"י עירוב תבשילין אלא משום הואיל אלא על כרחך דלא מסתבר לרב אשי לומר שתקנו עירוב תבשילין משום חששא דסמוך לשקיעת החמה דלא שכיחא. (פנ"י, וע"ע בחת"ס).

*

גמ'. שם. צסו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן שצט) כתב דדברי ר"א לפרש"י אינו מובן, דאדרבא אם יראו שהתחיל בחול הוא היתר משום שאינו אלא גומר יאמרו שגם מיום טוב לחול יש היתר זה. ומהיכי תיתי יאמרו קל וחומר מהתחלה על גמר דיו לבא מן הדין כו'. גם נריך להבין קושיות הש"ס שם בשלמא לרב אשי היינו דקתני מערב יום טוב אין ציוס טוב לא. ולמה. הא משהניח עירוב תבשילין הביטול שאחר כך חשיב גמר. ובהנחת עירוב תבשילין אין איסור לרב אשי כמו לרבא.

על כן כתב האבני"ז, דנראה דכי אמרינן דאחר שביטול מקצת או שהניח עירוב תבשילין חשיב תבשיל אחר כך גמר. הני מיילי בביטול לשבת ושבת צר הכנה הוא. על כן הכנה לשבת מילתא הוא. אבל לחול שכבר ביטל מקצת מערב יום טוב צמה יחשב שהוא ליום חול זה. דמחשבתו שחישב לכך לאו מידי הוא. ובהכי ניחא לרב אשי מערב יום טוב אין ציוס טוב לא דכיון שההיתר משום הכנה והא אין יום טוב מכין לשבת. ועיין רש"י ורשב"א ריש ביצה.

*

והנה הרמ"א ז"ל, כתב טעמא דרב אשי לצד. וכן הרמב"ם ז"ל כתב רק טעמא דרב אשי לצד. וכתב הרב המגיד משום דר"א בתרא. ובשלחן ערוך (סעיף י"ד) מוצא דלכתחילה חיישינן לטעמא דרבא כדי שיצטרך מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב וצדיעבד פסקינן כרב אשי. ותימא על מגן אברהם סקכ"ג שכתב בפשיטות טעמא דרבא כדי שיצטרך. ובעיקר טעמא דרבא נריך להבין למה אם לא הניח עירוב תבשילין לא יבטל מיום טוב לשבת והא עיקר עירוב תבשילין שבת תקנוהו שיצטרך מנה יפה לשבת. וכי בביטול שלא צירר מנה יפה לא יבטל כלל. ואי משום קנס [כעין שכתבו תלמידי ר' יונה בקריאת שמע של ערבית אחר חלות] אם כן הי' ראוי להיות נשנה מצוות עירוב תבשילין. ואחר כך לשנות הדין שאם לא הניח אסור לבטל. ובמשנה נשנה להיפוך דיום טוב שחל ערב שבת לא יבטל לשבת, ואם הניח מותר. איסורא והדר תקנתא. ולר' אשי ניחא דאסור משום גזירה דמיום טוב לחול. ואם הניח מותר. ולרבא לכאורה הוא היפוך הסדר.

וב' האבני"ז (שם) דאפשר לומר כיון דמצוה להכין לשבת זמנו בערב שבת דכתיב והי' ציוס הששי והכינו [ובגמרא שבת (דף ק"ב)] אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוציא שבת דכתיב והי' ציוס הששי והכינו לא הי' שייך לתקן להניח מערב יום טוב עירוב תבשילין כדי שיצטרך לשבת כיון דמערב יום טוב עוד לא חל החיוב להכין לשבת. על כן התקינו על ערב שבת שלא יבטל בלא עירוב תבשילין מערב יום טוב. וכיון שאי אפשר בערב שבת אלא אם כן התחיל מערב יום טוב. על כן מערב

א"כ ציוס פורים הוא פנוי להכין על שבת. אבל זה אינו דהא אמר רבא מגילה (ד' ע"ב) סעודת פורים שאכלה בלילה לא יא' ידי חובתו, וקשה מרבא דרבא, דהוא בעצמו קוצר הטעם כדי שיצטרך, א"כ למה אין עושין עירוב תבשילין בפורים שחל להיות בע"ש.

ובזה יש להסביר תמיהת רב אשי, דאיתא במגילה (ד' ע"ב), רב אשי יתיב צבי מדרשא נגה ולא אחי רבנן, אמר מה טעמא לא אחי רבנן, אמר דלמא טרידי בסעודת פורים, אמר להו ולא הוה אפשר למיכלי באורחא, א"ל הא אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יא' ידי חובתו, אמר רב אשי אמר רב הכי, א"ל אין, ותמוה מאוד למה תמה רב אשי אם באמת אמר רבא הכי, מה תמיהתו צוה, אבל השתא כיון שאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יא' והוא קצר בעצמו הטעם כדי שיצטרך, אם כן הוקשה לו למה אין עושין עירוב תבשילין.

אבל עיקר הקושי' יש ליישב באידך דרבא דאמר רבא (שם) חייב אדם לצסומי בפורים, ופירש"י להשתכר ביו, א"כ מה יועיל עירובו כדי שיצטרך, כיון שהוא משתולל בשיכרותו עד דלא ידע וכו'. ואח"כ האיר השם עיני שמעיקרא הקושי' ליתא, דבשלמא ציוס טוב אם יאכל הכל בסעודת יום טוב, לא יהי' לו עוד לשבת, אבל בפורים שאין צו משום מוקפה, ולא משום תחומין, ולא משום מלאכה, ולא משום מקח וממכר, יוכל עוד הפעם להכין הכל לשבת.

*

גמ'. רב אשי אמר כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לישבת ק"ו מיו"ט לחול. אע"ג דלכאורה קי"ל כרבא דאמר לקמן (כ"א ע"א) דהאופה מיו"ט לחול אינו לוקה דאמרינן הואיל ומשמע נמי דאיסורא ליכא מדאורייתא, וכ"כ הרמב"ם [פ"א מהל' יו"ט ה"ו] להדיא דהלכה כרבא וכ"כ רוב הפוסקים.

אפ"ה אחי שפיר מלתא דרב אשי דכיון דמדברנן מיהא אסור אפילו לרבא מש"ה הוצרכו לתקן עירוב תבשילין דדברנן נמי אשכתן בדוכתי טובא שעשו חיזוק לדבריהם.

והא דאינרין רב אשי למימר משום גזירה דמיו"ט לחול ולא קאמר משום האי גזירה גופא דמיו"ט לשבת דאסור מיהא מדברנן כיון דמדברנן לא אמרינן הואיל ומה לי שבת ומה לי חול כיון דקי"ל נורכי שבת אין נעשין ציו"ט, הא ליתא דכיון דמדאורייתא שרי לגמרי משום הואיל א"כ נהי דגזרו מדברנן מיו"ט לחול אבל מיו"ט לשבת לא היה להם לגזור כלל דמפני כבוד שבת הו"ל לאוקמי אדאורייתא ואין כאן מקום לתקן עירוב תבשילין אלא על כרחך משום גזירה דמיו"ט לחול הוצרכו לתקן עירוב תבשילין.

אבל אין לפרש דשייך האי תקנה דעירוב תבשילין לרב אשי משום חשש איסור דאורייתא כגון בענין דלא שייך הואיל דרבא כגון שהוא ציו"ט סמוך לשקיעת החמה דהו' לא חזיא להאי יומא, דא"כ הדרא קושיא לדוכתא מאי איריא משום יו"ט לחול הא אפילו מיו"ט לשבת אסור בכה"ג כיון

תפילין כי לא הביא עמו מציתו, וזה קרוב למזיד, והמג"א סימן תקכ"ז סק"ו כתב דשכחה מחמת שנתעלל תחלה הוי פשיעה ולא אונס, וכתב השואל דיש ראייה מפרש"י ריש ב"ב (ד"ג ע"ב) אהא דקאמר הש"ס לא לסתור אינש די כנישתא עד דבני אחריית, חד אמר משום פשיעותא ופרש"י דלמא מתרמי אונס ופשע ולא בנו לה, משמע היכא דמעיקרא לא עשה כהוגן אף דאח"כ איתרמי אונס הוי פושע ויכתוב סדר תשובתו וגם אם יניחו אותו להתפלל לפני העמוד כי אבל הוא תוך יב"ח את"ד.

וע"ש מש"כ הגאון בעל תשורת שי לפלפל בראי' הנ"ל מרש"י דב"ב ע"ש היטב ובהמשך דבריו כותב: אך מפרש"י רפ"ב דביצה אהא דקאמר החס שמא יפשע, פירש"י ישכח, והוצא צחידושי הרש"ש בשבת דף כ"א ע"ב מוכח דשכחה פשיעותא הוא. ונ"ע דא"כ צעזעדה דסמיא ושמואל שם דלא אמר לו שמואל פושע את רק כששכח גם בשנה שניה, משמע דצפס ראשון לא חשיב פושע, ונ"ל כיון דהוא סמיא מסדר מתניתא קמיה דשמואל, והוי ת"ח לא חשדו לפושע, וכסבור ודאי קרה לו אונס ועיין יש"ש שם, והא תנן באבות הוי דן את כל אדם לכף זכות מכ"ש ת"ח.

אך המג"א בסימן תקכ"ז סק"ו הקשה מסימן ק"ח דלענין שכח מלהתפלל חשוד אונס, ונ"ל דשאני תפלה דרגיל להתפלל כל יום ולא שכח שישכח, לכן מה דסמך תחלה שיתפלל אח"כ אינו פשיעה, וכה"ג כתב הב"ח הוצא במג"א סימן תל"א, משא"כ לענין ערובי תבשילין דאינו רגיל כל יום שכיח שישכח ולא היה לו לסמוך שלא ישכח, לכן חשוד פושע, וע"ש עוד באריכות בזה.

*

גמ'. ותנא מייתי ליה מדיבא את אשר תאפו אפו. נראה דעייני דמרישא דקרא נפקא שבתון שבת קדש לה' מחר את אשר תאפו אפו. יום טוב ששבתון היום ושבת קדש לה' מחר את אשר תאפו אפו (שבחון) מערב יום טוב. (ספר הישר לר"ת, חלק החידושים, סימן שפג).

*

גמ'. מכאן סמכו חכמים לערובי תבשילין מן התורה. מצינו בכמה דוכמי דחז"ל אמרו לשון "מן התורה" על דבר שהוא מדרבנן. עיין בתוס' סוטה (דף כז) ד"ה איש, ותוס' ר"ה (דף ה) ד"ה אמרה תורה, ותוס' חגיגה (יז ע"ב).

*

גמ'. שם. בהקדמת ספר שדה יצחק להגר"י חיות ז"ל כותב בנו, וז"ל: וכדי שלא להשאיר הנייר חלק אכתוב דבר אחד מה ששמעתי מאלמו"ר הגאון ז"ל קודם פטירתו על מה שדרשו חז"ל בבב"ב (ט"ו ע"ב) על הקרא שבתון שבת קודש לד' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וגו', מכאן סמכו חכמים לעירובי תבשילין מה"מ. הכוונה בזה דהנה יום טוב נקרא שבתון כמ"ש ביום הראשון שבתון וגו' ויה"כ נקרא שבת שבתון, מפני שהאותיות "ון" המה באים להקטין את

יום טוב זמנו. כעין שכתבו התוספות מנחות (דף נ"א) צדיבור המתחיל אפי לה דכיון דלא דחי שבת מערב שבת זמנו. הכא נמי כיון שאי אפשר להתחיל מערב שבת מערב יום טוב זמנו.

ובה"ב ינחא לפרש קושיות הש"ס אלא לרבא ביום טוב נמי. ולכאורה מה קושיא. הא כיון שאסור לבשל בלא עירוב תבשילין הוה לי מתקן במה שהניח עירוב תבשילין. ואפילו לערב בשני יו"ט של גלויות על תנאי איכא מאן דאסר מהאי טעמא. אך לפי מה שכתבתי הוא גופי' מקשה הש"ס למה תקנו חכמים לאסור אם לא הניח. שכל הטעם דאם לא כן לא הי' שייך לתקן על ערב יום טוב יניח באמת ביום טוב. והשתא ניחא גם כן מה דקאמר הש"ס בשלמא לרב אשי וכו' הא לר' אשי נמי קשה יניח ביום טוב. דשום הדישול שאחר כך גמר וההנחה אין איסור, ולפי מה שכתבתי ינחא דלרב אשי אסור משום מתקן. רק לרבא מקשה שלא יאסר כלל לבשל בלא עירוב תבשילין. ומשני שמא יפשע.

*

גמ'. אלא לרבא מאי איריא מערב יום טוב וכו'. עיין גל"ח שהאריך בזה. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה חגיגה אר"ח סימן צח) כתב בנו הגר"ש, וז"ל: אהמול אחר תפלת ערבית שמתחיל עיוני על דברי גל"ח מס' ביצה ט"ו ע"ב ד"ה והנה ראיתי בהרא"ש וכו' שהראה לי כבוד מעלתו אהמול. וראיתי כי דברי אלמו"ר הגאון ז"ל כראי מוצקים והמה מוצקים. דאחר שכתב דטעמא דר' אשי לא שייך אלא אי לא אמרינן הואיל דאי אמרינן הואיל ליכא איסור תורה לא שייך למיתקן ע"ת ועפ"ז נדחים דברי המג"א ריש סימן תקכ"ז. והמג"א שם שכתב להשיג על הב"י דאנן קיי"ל דלרבי שבת אין נעשין ציו"ט דלא כר"ח רק כרבה דע"י הואיל מותר מדאורייתא וסמוך לחשיכה דלא שייך הואיל ואסור מדאורייתא לא מהני ע"ת ע"ש במג"א. וע"ז כתב אלמו"ר ז"ל להוכיח דלהרמב"ם ע"כ ליכא למימר כן דהא הרמב"ם פסק בפ"א מהל' יו"ט הלכה ט"ו כרבה דאמרינן הואיל וגם כתב טעם העירוב כר"א כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לחול. ולפי דברי המג"א הוא תרתי דסתרי אהדי דממה נפשך כל זמן דשייך הואיל לא צריך עירוב כיון דליכא איסור דאורייתא וסמוך לחשיכה לא מהני עירוב וא"כ למה תיקנו כלל ע"ת אלא ודאי ע"כ ז"ל דהרמב"ם ס"ל בזה כר"ח דלרבי שבת נעשין ציו"ט וא"כ גם סמוך לחשיכה מהני עירוב והיינו כר"ח דלרבי שבת נעשין ציו"ט כדעת הב"י שהביא המג"א שם. ע"כ.

*

גמ'. אלא גזירה שמוא יפשיע וכו'. פרש"י: ישכח ולא יערב משום דטריד. ע"כ. ובשו"ת תשורת שי (ח"ב סי' יז) נשאל: בעל עגלה בא לפני הרב לסדר לו תשובה על שציוס אהמול נסע ליער עם שיירא של גוים לפני אור הזוקר, ובעת עצרו דרך שכונת יהודים ואפרא נהר ורצה להתעכב שם להתפלל, ולא רצו חבריו להמתין עליו, ולא נחשכו לבדו כי הדרך רע אף שאינו מסוכן, והתבוסש ציער כל היום ולא הניח

מיהרו ללכת כי צריך להם זמן הרבה צמח שמייתם. בן יהודע.

*

גמ'. הלא בעלי פטסין. פירש הריטב"א ז"ל שהלשון הזה כולל שני ענינים, דאפשר לומר שהיה משבחן על שהולכין לקיים עונג שבת או אפשר לומר שהיה מגנה להם שהם גרגרנים שמניחין דברי תורה מפני שזבצו צטנס, וכן כשאמר בעלי מארה כולל שני ענינים דאפשר לומר שהוא אמר להם בעלי מארה על שאיחרו כל כך ללכת ולא קיימו עונג שבת, ואמר אפשר דאין להם סעודה ועל זה נתעכבו, או אפשר לומר שהוא גנאי לפי שצית המדרש היה מתרוקן, והתלמידים סוברין דלא אמר להם אלא לשבח שהולכין לקיים עונג שבת, וכשאמר הללו בעלי מארה כסבורים שעליהם אמר שאיחרו כל כך ולא קיימו עונג שבת, עד שאמר להם כי צדך גנאי אמר להם.

*

גמ'. התחילו בת ששית לצאת וכו'. עיין מהרש"א שכתב לפרש אלו ו' כחות ע"פ מ"ש פ"ק דשבת ד"ש ו' כחות לענין אכילה, שעה ראשונה מאכל לודים כו' ששית ת"ח כו', וה"נ הכא כת ששית ת"ח היא ויאלו לאכילה צומנס ולא הוה ס"ל כר"א דאמר או כולו לה' כו' אלא דהוה ס"ל כר' יהושע חזיו לכס וחזיו לה' ואע"ג שהקדימו לאכול קודם חלות שעה א'. וי"ל שהשלימו אח"כ חזיו לה' בתפלת מנחה. ועוד דע"כ חזיו לה' וחזיו לכס לאו דוקא קאמר דא"כ הוה כזרק אבן לחמת כדאמרינן פ"ק דשבת.

*

גמ'. שם. נראה לי הקדים לדבר ממה שהתחילו ולא דבר צם אחר שיאלו כולם כדעבד בשאר כחות מפני שראה שנשארים מעט וחש פן יאלו הכל לכך הקדים לדבר דבריו כדי דהשומע יחדל ללכת, והא דלא יאלו אלו עם החמישית מפני כי ראו שגינה החמישית בכוסות ואמרו אם נשהה עוד שעה אחת ונאל לא נשאר כלי ששומים צו יין קטן מן הכוס כדי שיגנה אותם צו ולכן ודאי לא יגנה ולא ידבר כלום צעדס. בן יהודע.

*

גמ'. בעלי מארה וכו'. פרש"י שחרה לו על אלו צימור לפי שזהמ"ד מתרוקן כו' עיי"ש. ובערוך פירש בעלי מארה אין להם כלום לא קיימו שמחת י"ט ולא מצות צהמ"ד שכבר יאלו, עכ"ל. ומבאר מהרש"א דר"ל לפי דעת ר"א דאו אוכל ושותה או יושב ושונה כל היום וזה לא קיים שניהם.

עוד כתב לפרש, דה"ק הללו בעלי מארה כיון דאכילתן היום מיד אחר ו' שעות ה"ל כאלו זורק אבן לחמת וקשה לגוף כדאמרינן פ"ק דשבת.

ותלמידיו שאכלו אח"כ כמ"ש אכלו משמנים גו' כבר כתבו צוה החוס' שצאמר ימים נמי אכלו אחר הדרשה.

הענין, כמו איש אישון, וי"ט קדושתו קטנה מקדושת שבת, ולכן נקרא שבתון, אבל יו"כ ד"ש צו גם קדושת שבת נקרא שבת שבתון.

והנה צקרא כתיב שבתון שבת קודש, משמע דאיירי ציום טוב קודם שבת מתחלה שבתון ואח"כ שבת, וע"ז כתבה התורה את אשר תאפו אפו וגו' להורות דאין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל, ושפיר יש סמך מכאן לעירוב תבשילין מה"ת, וזה רמז נפלא.

*

גמ'. מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש ב"ה היום בולו. כתב הבן יהודע, נ"ל הא דהוצרך לומר שהיה יושב היינו לומר שצביל שהיה דורש כל היום כולו לכן היה יושב ודורש דקשה לעמוד כל היום.

או יוצן לומר שצביל שהיה דורש בהלכות שהם קשות וצריכין ישוב הדעת טפי לכן היה יושב כמו שאמרו רבותינו ז"ל גבי משה רבינו ע"ה צלימודו צהר סיני קשות מיושב קלות מעומד אבל אם היה דורש צדברי אגדה צלצד שהם קלות היה עומד ודורש.

אי נמי נראה לי אמר יושב שצביל שהיה דורש ציו"ט עצמו ואף על גב דהוא עושה כולו לה' עם כל זה לא רצה לעשות טרחא כולי האי ציו"ט לעמוד כל היום.

ונראה לי אף על גב דאחר כך נתן רשות לתלמידים לילך לאכול עם כל זה אפשר שהוא נשאר יושב ודורש כל היום לאותם שאכלו וצאו לשמוע.

ומהרש"א ז"ל כתב שזוה אותם על סעודת הלילה. והרב צפתח עינים הקשה על הטורי זהב ז"ל לאו"ח סי' תקפ"צ ס"ק ג' על מה שכתב צנוסח מלך על כל העולם כולו מלשון הצרייתא כאן, יע"ש. ואין כאן קושיא כלל כי לשון תפלה ושבח לחוד ולשון חכמים צסיפור מעשים ועניינים לחוד דנקטי צהאי ליטנא לספור המאמר.

ועוד י"ל דאף על גב דנתן רשות לתלמידים הוא עצמו יושב כל היום כולו ממש לדורש.

*

גמ'. הלא בעלי בוסות. י"ל מה גנות יש צוה דהשומה צכוס אינו נרגן דהכוס הוא שחיה של דרך ארץ ושחיה ציו"ט לא תגונה כי עונג יו"ט היא.

ונראה לי צס"ד על פי מה שנאמר צמשלי [כ"ג ל"א] כי יתן צכוס עינו יתהלך למשרים, ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל המרצה צכוסות יגיע לשכרות שהיין יתהלך צעקיפין שהשומה שופכו צצטנו והוא חוזר לאחור לעלות עד הראש של השומה ומשכרהו אך אם יתן צכוס עינו שלא ישתה כוסות הרצה הנה ציין זה אין שיעור לשכר שילך צעקיפין אלא יתהלך היין למשרים שירד צצטן וישאר כוחו שם ולא יחזור דרך עקלתון לעלות לראש השומה לשכרו עד כאן דבריו, יע"ש. ולכן כאן צא לגנותם שהם בעלי כוסות רוצה לומר כוסות רבים ולכן

עוד כתב מהרש"א, דודאי היה שונה כל היום כשיטתו אלא שאמר להם אכלו משמנים בצעודת לילה ש"ט ר"ה היה וי"ט שני של ר"ה נוהגין גם בא"י וקדושה אחת הן.

*

והחת"ם כתב לפרש, דאלו הצורחים מצית המדרש כ"ש מזה"כ, דקדושת צה"כ פחותה מזהמ"ד. וכל שיש לו צה"כ צעירו ואינו נכנס שם להחפול נקרא שכן רע כמבואר בצרכות, ושכן רע תבוא מארה עליו כמ"ש במ"ק, תבוא מארה על שכניו.

עוד כתב לפרש, דאולי ברחו מזהמ"ד למען לא ירצה לעשות סייג' וגזירות צדקה שלו, ואם יאלו לא יתפשט איסורו בכל ישראל, ולא יתקיימו גזירותיו, א"כ מכ"ש שהם צעלי מארה כדכתי' במארה אחס נארים ואותי אחס קוצעו' הגוי כלו. ועפירש"י מס' ע"ז ל"ז ע"כ ד"ה במארה וכו'.

*

והבן יהוידע כתב, שקראם כן כי צית המדרש נקרא כרם מפני שיושצין בו תלמידי חכמים שורות שורות ככרם הנטוע, וידוע מ"ש במשנה דכלאים פ"ה כרם שחרב אם יש בו ללקט עשר גפנים לצית סאה ונטיעות כהלכתן הרי זה נקרא כרם דל כלומר גפניו מועטין עיין שם. והנה צכת ששית היה צית המדרש הנקרא כרם מתרוקן מאד וכמו שכתב רש"י ז"ל ואמרו רבותינו ז"ל [מגילה דף ט"ז ע"ב] ליהודים היתה אורה אורה זו תורה ולכן אמר עזבו את אורה זו תורה שעל ידם נעשה כרם דל על כן מאטרף מספר דל עם מספר אורה ויהיה מספר מארה.

ועוד י"ל דנקיט לשון מארה כי התורה נקראת אמירה כמ"ש רבותינו ז"ל בגמרא [שבת דף ק"ה ע"א] אנכי ראשי תיבות אמירה נעימה כתיבה יהיבה ולכן הם אשר קצו בדברי תורה שהיא אמירה ותתהפך להם למארה.

או יוצן התורה נתנה לנו מן הבריאה ששם מספר המאות והפורש מדברי תורה נקרא ריש כי אין עני אלא מי שהוא עני מן התורה לכן כיון שפרשו מן התורה שהיא סוד מאה אז יבא אות רי"ש שהוא לשון רישות ועניות ויתחבר באותיות מאה ויהיה צירוף מארה.

או יוצן, אל"ף לשון לימוד כמו אלופי ומיודעי [תהלים נ"ה י"ד] והוא הוה [ואליף לו] [אלוף להו] תורה וכיון שהניחו אילופם ויאלו נמלא קצו בו ונעשה להם מרה על כן מדה כנגד מדה יתחבר אל"ף שהוא לשון אלוף עם מרה ותהיה מארה.

ובמה שנתן ענינו בתלמידים נראה שרצה לראות אם נשתנו פניהם מחמת רעבון כדי שיפטרם לשלום ברשות.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת מהר"י מברונא (סימן רלב), פעם א' דרשתי ויאלו א' מן הרקנים ויאלו אחריו רבים, וזולתו אותו ראשון, ואח"כ האחרים, וקבלו לקרוביהם הרבנים. והשצתי די להם שלא נדיתי אותם, כדאמרין בפ"ק דקדושין

(תוס' קדושין פ"א) ופ"ב דצ"ה, צעלי מארה אחס, וכתבו התוספות בלשון גנאי אמר להם לפי שהיה צית המדרש מתרוקן. ע"כ.

*

גמ'. התחילו פניהם משתנין. פרש"י כסבורין שכועס על כת ו' כו' וכ"ש עלינו, עכ"ל. וכתב מהרש"א דהוא דחוק דמי היה מוחה בידו מלסיים הדרשה ואז לא היו מאחרין. ולבן כתב לפרש, כסבורין שנתן ענינו צם ומשדן שגם דעתן לצאת אצל הוא נתן ענינו צהם דרך חיבה שאין בכלל ו' כמות שיאלו.

*

גמ'. אמר להם לא לכם אני אומר וכו'. יש לדקדק, מה היה ס"ד לתלמידיו שהוצרך לומר לא לכם אני אומר. ומיך החת"ם, כי הדרשה בשבת וי"ט הוא עיקר לעמא דארעא לא לת"ח, עיין פירש"י שבת למ"ד ע"כ ד"ה מוטב תכנה נרו וכו', ובחולין ט"ו ע"א ד"ה וכו' תנא וכו' וד"ה לתנא צייתי וכו' ע"ש, והתלמידים נכנסו מפני הכבוד, ואפשר אלו לא ה' התלמידים צהמ"ד וה' מתרוקן לגמרי לא מלאו לצם של אלו צעלי פטסין לצאת ולהניח הרב לצד, וע"י שראו צהמ"ד מלא מתלמידיו מלאו לצם לצאת, וכיון שעיקר הדרשה צי"ט לפני עמי הארץ, נמלא גרמו התלמידים שיאלו אלו, ונח ה' יותר שלא יכנסו תלמידים כלל להדרשה, כך ה' ס"ד, על כן אמר לתלמידיו לא לכם אני אומר.

*

גמ'. שם. י"ל הוא לא אמר כנגדם כלום אלא רק נתן ענינו צהם בשתיקה ואין אמר להם עתה לא לכם אני אומר. ונראה לי הכונה לאמר אפילו אם הייתם יוצאים עם אותם שיאלו לא לכם אני אומר אותם הדברים שאמרתי להם יען כי אחס עוסקין בתורה בקצב בכל ימות החול צימים וצלילות ולכן אם יצאתם יום זה צרור הוא שלא מחמת שאתם קצים בדברי תורה אחס יוצאין ורשצין אחס צכך ורק לאלו צעלי מלאכה ומשא ומתן שאין עוסקים בתורה בחול צצית המדרש ורק נתנו להם שבתות וימים טובים לעסוק צהם בתורה אמרתי להם אותם הדברים. בן יהוידע.

*

גמ'. ועוסקים בחיי שעה. ראה לומר שאינם עושי' שמחת י"ט כל היום אלא שעה מועטת וכמ"ש הערוך הללו צעלי מארה שאינם לא מכלו לה' ולא מכלו לכס. (חת"ס).

*

גמ'. לבו אכלו משמנים וכו'. נדחקו תוס' דהא ר"א ס"ל אז יושב ושונה או אוכל ושונה. ולכאורה י"ל ת"ח גם למודו הוא בכלל לכס שהוא מתענג עונג נפשא ע"י זה, ואכילתו נמי כלו לה' כנהנה מזיו השכינה. והיינו דקאמר להו אכלו משמנים כי חדות ה' הוא מעוכס.

לחוד וחמן מנזה לחוד, משא"כ בשמחת יו"ט שגילה הכחוז דהיכי דבעי עמיד כולו לה' מתחברא דאם התחילו אין מפסיקין.

ובהבי אחי שפיר הא דאמרינן צרייתא התחילו פניהם משתנין ופרש"י שהיו סבורין שכועס עליהם שאחרו לנאת ולכאורה אין מקום לטעות בזה דמאי שנא אינהו מיניה דר"א גופא שנתאחר לנאת ואם היה שום איסור בזה היה לו להפסיק הדרשא, ולהנ"ל אחי שפיר דאינהו היו סברי דסעודת יו"ט מנזה כמו תלמוד תורה דחזיו לה' וחזיו לכם ולכך היו סבורין דמש"ה כעס עליהם שאפילו אם התחילו פוסקין כמו צק"ש, משא"כ ר"א גופא שלמד עם אחרים לא הו"ל להפסיק כדאשכחן האי חילוקא גופא לענין ק"ש כר"י הנשיא (ברכות י"ג ע"ב) שהיה מעביר ידו על פניו ולא קרא אלא פסוק אחד וכחצו הפוסקים דמשום דלמד עם אחרים אין לו להפסיק ולהתבטל.

*

גמ'. ר"א למעמיה דאמר שמחת יו"ט רשות וכו'. כתב מהרש"א, יראה דלא קאמרינן לר"א דשמחת יו"ט רשות אלא ביושב ושונה כל היום שיכול להתענות כל היום וללמוד, אבל ביושב בטל ודאי דשמחת יו"ט מנזה דאל"כ עזרת תהיה לכם ל"ל. ועוד דהאי קרא דהציא ר"א חדות ה' היא מעוזכם ביו"ט כתיב דמינייה דרש לוו עלי ואני פורע, אבל לפי זה התוספות שכתבו ומ"מ א"ל אכלו משמנים כו' אינו מדוקדק דהא אחר הדרשה איכא מנזה בשמחת יום טוב.

*

והבן יהודע כתב, י"ל אפילו לר' אליעזר ודאי יש מנזה בסעודת יו"ט אלא דסבירא ליה שאינה מנזה של חובה שחייב לקיימה בלי תפונה אלא רשות שאם ירצה שלא לקיימה רשאי, וכיון דעל כל פנים אם מקיימה עמיד מנזה איך קרי לה חיי שעה.

וי"ל דגם מנזה גמורה יש לקרותה חיי שעה מפני דמיקון שלה הוא לשעתו דוקא כי כיון דעבר הזמן עברה המנזה גם כן אך לימוד התורה נקרא חיי עולם כי הלכה זו שלמד אותה עכשיו חוזר ולומד אותה בשעות אחרות וגם מלמדה לתלמידים וגם צריכה לו לענין מעשה שתזדמן לידו מכאן ולהבא לכן נקראת חיי עולם, גם עוד המנזה היא תיקון המלכות הנקראת שעה אך לימוד התורה הוא תיקון התפארת, ודוק היטב.

*

גמ'. שם. הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עוצר אורח (ס"ו רט) כתב: בזה דפריך על דברי רבי אליעזר שאמר לתלמידיו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, והא שמחת יום טוב מנזה היא. ומשני רבי אליעזר לטעמיה דאמר שמחת יום טוב רשות. ומאי קשיא הא יש לומר דאין הכי נמי [הו"ו] מנזה, מ"מ לגבי תלמוד תורה חיי שעה מיקריא, וכדאיתא להדיא בסוטה [כא, א] למה נמשלה תורה לאור, ומנזה נר, לומר לך

א"נ י"ל עפ"י מ"ש בש"ע א"ח סי' תקכ"ז סעי' כ' ומג"א סקכ"ב דמי שמתענה ביו"ט אסור לבשל על שבת ואותו יום ע"ש ה' דאמר לאין נכון למי שלא הניח ע"ת, ע"כ אמר אכלו משמני' היום דאם תעשוהו כולו לה' אסור לבשל על שבת ובשבת בודאי בעי' לכם כמבואר בפסח' פ' אלו דברי' ע"כ אמר שלחו מנו' למי שלא הניח ע"ת פי' מי מתלמיד' שה' סובר לעשות כולו לה' וממילא לא הניח ע"ת ללא הועיל דהרי אסור לו לבשל מיו"ט לשבת ע"כ שלחו לו מנות אותם האוכלים היום משמנים. (חת"ס).

*

גמ'. שם. פירש רש"י ז"ל מקרא הוא בספר עזרא עד כי חדות ה' היא מעוזכם, י"ל למה הוצרך לומר עד כי חדות וכו' ודי לציין שהוא פסוק בספר עזרא שלא נמשך דאלה הדברים הם לשון מליצה מר' אליעזר עצמו וכיון שציין על ספר עזרא נדע סיומו של פסוק מה הוא.

וי"ל כי רש"י ז"ל נרגש על מה שאמר ואל תעצבו אין לזה שייכות כאן כי בשלמא עזרא ע"ה אמר להם כן בשביל שראה אותם בוכין ונעצבין אך כאן לא היו עצבין כדי שיאמר להם כן לכך פירש רש"י כי המקרא הזה הוא עד כי חדות ה' היא מעוזכם ולכן אף על פי דקיום דאל תעצבו לא שייך בזה הוכרח לאומרו כדי שלא יאמר חצי פסוק כי התוספות צרכה דף ל"ח ע"ב [ד"ה הוא אומר] סבירא ליה אפילו בפסוקים של כתובים אין לומר חצי פסוק ואף על גב דהגאון מגן אברהם ז"ל סי' תכ"ב ס"ק ח' הציא מן הכלבו דאין קפידה בזה בכתובים י"ל דרש"י ז"ל אילן בשיטת התוספות ועוד אפילו להכלבו ודאי ר"א הוה מחמיר על עצמו להזהר בכן גם בפסוקי כתובים. ואחרי זה בא לידי שיטה מן מהריק"ש ז"ל על צינה וראיתי שכתב קרוב לזה. יע"ש. (בן יהודע).

*

גמ'. אמר מר' שמניחין חיי עולם וכו' והא שמחת יו"ט גמ' מצודה היא וכו'. הקשה הפני יהושע, הא מנזה גופא לגבי תלמוד תורה קרינן להו חיי שעה, ותלמוד תורה חיי עולם כדאיתא בשבת (דף י"ז ע"א) גבי רב המנונא הוי מאריך בצלותא וקאמר ליה רבה מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה.

ובתב הפני' דמ"מ מקשה הכא שפיר למאי דס"ד דשמחת יו"ט גלי קרא בהדיא חזיו לה' וחזיו לכם כר' יהושע, ולפי"ז ע"כ גלי רחמנא דסקולין הם לגמרי ומהאי טעמא אפילו אם התחיל ללמוד צריך להפסיק דבעינן קרא כדכתיב חזיו לה' וחזיו לכם, משא"כ למאי דמשני ר"א לטעמא דדרש או כולו לה' או כולו לכם אחי שפיר דאע"ג דגלי קרא בהדיא שהרשות לכל אדם לעשות איזה מהם שירצה היינו לכתחילה אבל אם כבר התחילו אין להם להפסיק ולהסיר אונם משמוע תורה דאע"ג דבשאר מנזות קי"ל אם התחילו מפסיקין מתלמוד תורה לק"ש ואפילו לתפילה אם לא כגון רש"י וחזיריו כדאיתא התם פ"ק דשבת [י"א ע"א] היינו משום דזמן תורה

לכם וכל אחד מהנך יואל, ואה"נ דמודה דחז"י לה' וחז"י לכם נמי מהני כיון דמתקיים היו"ט צ"י הדברים רק ר"י ס"ל דע"כ צריך לקיים גם לכם ולכן לר"י שמחת יו"ט מלוא כיון דכלומד כל היום חסר לו הלכס, ולכן צריך להפסיק מן הלימוד אבל לר"א א"צ להפסיק כיון דצלימוד גרידא נמי מקיים היו"ט, ולהכי א"ש הא דאמר להם ר"א אכלו משמנים דבדלאי מודה דבחז"י לה' וחז"י לכם נמי מקיים המלוא, ואפשר שכן הי' גם דעת התוס'.

אבל בספרי האחרונים משמע דלר"א צריך דוקא או כולו לה' או כולו לכם. עוד משמע בקצת אחרונים דלר"י חז"י ממש קאמר.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן צד) ושו"ת רבי עקיבא איגר (סימן א) ושו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קמח)

*

גמ'. **שם.** במהרי"ו (נט ע"א) כתב דהמתענה בר"ה צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות כיון דהאי גברא אינו מקיים חז"י לה' וחז"י לכם צריך לקיים כולו לה', דבהא מודה ר' יהושע לר"א, עיי"ש. ועיין גלינוי הש"ס (פסחים ס"ח ע"ב) שתמה עליו, וזיין לשו"ת מהר"י ברונא (סימן פב).

*

גמ'. **שם.** קשה בשלמא ר' יהושע מסתבר טעמיה שהשוה הדבר אך ר"א נקיט מזד לזד דאס ראוי שיהיה כולו לה' איך יפטור עצמו בכולו לכם. ונראה לי בצ"ד כונת ר"א לומר אם האדם יכול לשלוט בטבעו החמרי לכיון צעוג הגוף לשם שמס דוקא שהוא מתענג ביום זה בשביל כבוד קדושת היום דוקא הרי זה ראוי לעשותו כולו לכם דהיינו באכילה ושתייה כי עתה על ידי כונתו הטובה נעשה כל אכילה ושתייה שלו קודש ואם אינו יכול לזמנאם כונתו צעוג גופו לשם שמס דוקא הרי זה יעשהו כולו לה' בלימוד התורה. בן יהודה.

*

גמ'. חלקהו חציו לה' וחציו לכם וכו'. כתב בשו"ע אור"ח (תקכט, א) מנאת יו"ט לחלקו חז"י לבית המדרש וחז"י לאכילה ושתייה.

ויש לגעור בחזנים המאריכים יותר מחז"י של יום. וכתבו הפוסקים דכך הוא הדרך הנכון בצוקר מקדימין לילך לזה"כ ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה צענינו של יום ומתפללין מוסף וחזרין לבתיהם ואוכלין והולכין לבתי מדרשות ושונים עד חצי היום ואח"כ כשצא זמן מנחה מתפללין תפלה המנחה להתענג בשמחת יו"ט שאר היום עד הלילה כדי לקיים חז"י לכם. (מ"ב).

*

גמ'. **שם.** עיין בליקוטי מוהר"ן (אות קמד) שפירש מאמרם (קה"ר א) אין אדם מת וחז"י תאוותו בידו, כי אלל הנדיק

מה נר אינו מגן אלא לפי שעה, אף מלוא אינה מגינה אלא לפי שעה, ומה אור הוא לעולם אף תורה היא לעולם, וא"כ לא קשה כלל על רבי אליעזר שאמר שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, דאפילו לשיטת ר' יהושע אחי שפיר, דנהי נמי דמלוא הוה, מ"מ אינה רק לפי שעה, משא"כ תלמוד תורה הוא לעולם.

ואדרבה אחי שפיר טפי לדעת ר' יהושע, דלדידיה דצאדם תליא, א"כ למה כעס עליהם, הא התורה נתנה רשות לעשות ביום טוב כרצונו.

ולבאורה קשה בלא זה דמאי פריך על רבי אליעזר הא שמחת יום טוב מלוא היא, והרי עסקו במצות תלמוד תורה, וא"כ העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, ואיך ילאו משם צאמנע הדרשה.

אלא שלזה יש לומר דאין תלמוד תורה כשאר מצוה, דעיקר התורה היא על מנת לעשות, ואם לא יקיים המלוא אח"כ בפועל אין לימודו כלל, וא"כ לא שייך לומר בתלמוד תורה שאם עוסק בה פטור ממצוה אחרת. והוא תלמוד ערוך בירושלמי פרק (ב') [א'] דברכות [הלכה א'] ופרק א' דשבת [הלכה א'] דפריך על מה שאמרו שם דרשב"י לא היה מפסיק לקריאת שמע, ולית ליה לרשב"י הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ומשני זה שינון וזה שינון, וא"כ בשמחת יום טוב דליכא למימר הכי, הו"ל כמו סוכה ולולב שאמר שם דגם לרשב"י היו מפסיקין, וא"כ הכי נמי במצות שמחת יום טוב, דמאי נפק"מ מלוא היא, ככל המצוות.

ולפי זה אדרבה תקשה טפי בלא פריך מידי. ואולי דאין הכי נמי הוא דהיינו הא דמשני דרבי אליעזר לטעמיה דאמר שמחת יום טוב רשות היא.

ועיין שבת [לג, ב] שראה רשב"י דכרבי וחרשי ואמר שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. וקשה דהא גם החרשה והזריעה בארץ ישראל מקום שהיה שם רשב"י היא מלוא משום ישוב א"י, וכמו שכתב החתם סופר בחידושו לסוכה [לו, א], וא"כ מה זה הקפיד עליהם. ונ"ל דלשיטתיה דברכות [לה, ב] אויל דקאמר התם א[פשר] אדם חורש בשעת חרישה וכו', תורה מה תהא עליה, ונריך עיון קצת להתאים עם הך דירושלמי שזכרנו. ע"כ.

*

גמ'. ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אובל ושותה וכו'. ידוע מ"ש החת"ס פעם צעת צואו ביו"ט מזהב"נ לציטו לאכול סעודת יו"ט, הנה כבר קיימנו ה"לכס", וכעת הנה נקיים ה"לה". (וזה מתאים במה שכתב בחידושו דת"ח גם למודו הוא בכלל לכם שהוא מתענג עונג נפשא ע"י זה, ואכילתו נמי כלו לה' כנהנה מזיו השכינה, עיין בלשונו הקדוש, הובא לעיל).

*

גמ'. **שם.** השפ"א כתב בפשט הסוגיא, דר"א ס"ל דמקיים היו"ט במה שלומד דהוי לה' ובמה שאוכל ושותה דהוי

אין חלוק בין החיים וצין לאחר מיתה, כי גם לאחר מיתה הוא עוזב את השם יתברך. ואין זה החלוק. אלא אצל זה האדם שנמשך אחר תאוות אכילה ושחיה כל ימיו, ולאחר מיתה אין אוכל ושוחה, זה נקרא מת, והמיתה נכרת אצלו.

והנה יש ימים שהתורה אכילה ושחיה, כמו שאמרו חכמינו ו"ל 'חציו לה' וחציו לכם'. והנדיק, אפלו בזה חצי הוא כובש את יצרו, ואוחז את תאוותו בידו.

וזהו 'וחצי תאוותו בידו', אפלו זאת חצי שהותר לו, אפילו בזה הוא אווחז תאוותו בידו. בודאי זה אין מת, אלא תמיד חי, אפלו לאחר מיתה. ואין חלוק אצלו בין מיתה לחיים, כי תמיד הוא עוזב השם. עיי"ש.

*

גמ'. שם. באגרא דכלה (פרשת ואתחנן) מציא מה שראה בכתבי קודש להחסידי האלקי מהר"ח פירוש הפסוק השמרו לכם פן יפתה לזככם (דברים יא, טז). דר"ל שהנחת העולם - הנקרא "לכם" - אפילו בהיתר, צריכים לשמירה רבה, כי פן יפתה לזככם.

*

גמ'. שם. בספר ייטב פנים (ח"א דף רט ע"א) כתב לפרש על דרך נחות הפסוק וציום השמיני עזרת תהיה לכם, עפ"י דאיתא בגמרא כאן, וכן איפסק בשו"ע או"ח (סימן תקכ"ט ס"א) מנאות יום טוב לחלקו חציו לה' לצית המדרש, וחציו לכם לאכילה ושחיה. ובהג"ה, מאחרין לזא לצית הכנסת וממהרין לזאת משום שמחת יום טוב, ועיין שם במגן אברהם.

אמנם בשמיני עזרת ושמחת תורה מנהג הנדיקים וחסידיים להאריך בתפלה ובתפלות, ויש שעושין הקפות כחנות הלילה, ומאריכים בזה ואוכלים הסעודה קודם אור הזקוק, וממילא מאחרין ציום לזא להתפלל ומתפללין עד סמוך לערב, ואז אוכלים סעודת היום, אם כן מאחרין זמן של אכילה ושחיה הנקרא לכם.

וזה שאמרה התורה, ציום השמיני עזרת תהיה לכם, כלומר שהתירה התורה ציום השמיני שיהיה עזר צחינת לכם, היינו לעזור זמן של אכילה יותר מצשאר ימים טובים. כל מלאכת עבודה לא תעשו, כי אם והקרבנתם עולה וגו' כמשמעו, וכן בתפלה שהוא במקום קרבן, כדכתיב ונשלמה פרים שפתינו, עיי"ש.

*

גמ'. שם. כתב בספר פתחי תורה להגאון ר' פתחי הורנצלב ז"ל (ע' קח): שמעתי בשם אדמו"ר מקאצק זלה"ה ששאל דיש להסתפק, אי כוונתו באורך או ברוחב עי"ל. והיינו אי באורך היינו תרווייהו בהדידי דיכול לאכול וכוונתו לשמים, או ברוחב היינו חצי יום לתפלה ולתורה וחצי יום לאכילה.

*

גמ'. שם. ראיתי בשם כ"ק אדמו"ר הצית ישראל מגור ז"ל שאמר, חלקהו - גלגלט מנאקען (מלשון ואנכי איש חלק), ליישר ולעשות גם הלכס - לה'.

*

גמ'. כתוב אחד אומר עצרת לה' וגו' וכתוב אחד ובו'. הנהו תרי קראי חד גצי ו' של פסח כתיב וחד גצי ח' של סוכות כתיב, מ"מ אינו דומה לו לחלק צין ב' יו"ט הללו. (מהרש"א פסחים סח ע"ב).

*

גמ'. מאי לאין נכון לו אמר רב חסדא למי שלא הניח עירובי תבשילין. לפי פשוטו ה"ל למכתב "לאין לו", לאין נכון משמע שלא הכין לו כמו והכינו את אשר יצאו וכיון דהכא צי"ט איירי מאי לאין נכון לו קודם י"ט, כיון שמותר להכין אוכל נפש צי"ט גופיה, לה"ק למי שלא הניח ע"ת כו'. (מהרש"א).

*

גמ'. שם. משמע לכאורה דקרא גופא דכתיב בעורא דייקנין, ומסקינן דאיירי לענין עירוב תבשילין, ומש"ה מקשין העולם בשם גדול אחד על מה שכתבו התוס' בפ"ק דר"ה (דף י"ט ע"ב) דהא דאמרינן מימות עורא ואילך לא מצינו אלו מעובר משמע דצימי עורא היה עיבור מדכתיב ציום עשרים וארבעה לחדש נאספו ציום ובשקים ומדלל נאספו צ"ג בחודש אחר הרגל ע"כ שהיה מעובר וקרי ליה כ"ד לחודש אע"ג דבאמת מיום שני מניין והו"ל כ"ג לחדש ואפ"ה קרי ליה כ"ד למילתיה מיום ראשון, כן נראה שם מלשון התוספות, וא"כ קשה דלמאי דמוכח הכא שהניחו עירוב תבשילין אלמא דראש השנה היה ציום הששי וא"כ לעולם שלא היה מעובר ומה שלא נאספו ציום כ"ג לחדש היינו משום שהיה בשבת.

אמנם כתב הפני יהושע דאין כאן מקום לקושיא כלל דעיקר דברי התוספות שם מדכתיב ציום אחד לחודש השביעי וכתיב נמי ציום השני נאספו משמע שעשו שני ימים טובים של ראש השנה וממילא אחי להו שפיר ההיא קרא דכ"ד לחודש.

שוב כתב הפני, אלא דבלא"ה אין צורך בזה משום דבשמעתין לאו אקרא דעורא דייקנין דהתם בלא"ה אחי שפיר הא דקאמר שלחו מנות לאין נכון לו כיון דראש השנה היה והיו רוצין להתענות עד שאמר להם עורא אכלו מעדנים ושמו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו וכ"כ הרא"ש ז"ל בסוף מסכת ראש השנה [סוף סי"ד] אלא הא דייקנין בשמעתין מאי לאין נכון לו אמאי דקאמר רבי אליעזר לתלמידיו קאי וכן תירץ ג"כ הרב הקדוש חותן אחי מוהר"ר נפתלי הירץ זיוק"ל מק"ק צוזמר וכן נראה מלשון מהרש"ל צי"ט (סימן ד'). ע"כ. וע"ע בדברי הפני מ"ש עוד בזה.

*

גמ'. שם. יש לדקדק בלשון הקרא דה"ל למימר "למי שאין מוכן לו". ותירץ החת"ס, ד"ל דצימי עורא הי' ישראל

אולם במעשה רצ (סימן ד) נאמר בשם רבינו הגר"א, שאין לזכות ביום ראש השנה, וכמבואר בנחמיה (פרק ח' פסוק ט') אל תתאבלו ואל תצבו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה, ויאמרו להם עזרא הסופר ונחמיה התרשחא לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. ולכן הקפיד הגר"א שהשליח צבור יאמר הקדיש בניגון לכבוד יום טוב. ע"כ.

ועיין בספר קהלת יחזק בדרוש לראש השנה (דף צב ע"ב) בשם הגאון רבי ישראל מסאלנט, שכתב דאין כאן סתירה בין דברי הגר"א והגר"א, דיש לחלק בין אנשים שדמעתם מזויה, ומכל דבר שיחפעלו יתעוררו בצביה, לא יצבו בראש השנה, כמו שאמרו בראש השנה (כו ע"ב), בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי, ולאנשים כאלה כפיית עצמם היא שלא לזכות, מאחר שטבעם לזכות מהר. אך אנשים שקשה להם לזכות הם צריכים לכופ עצמם ולזכות. עיי"ש.

והגאון רבי יוסף זונדל מסאלנט בכתביו (עמוד ק"ג) כתב שאין כאן סתירה, שאף שאין לאדם להביא עצמו לידי צביה ועצבות, מפני קדושת החג, אבל המתעורר מעצמו לזכות בתפלותיו מחמת התלהבות דקדושה, לרוב דביקותו וכוונתו בתפלות הימים הנוראים, אין צוה שום איסור כלל. וכמו שכתב כיוצא בזה ה"ט"ז באו"ח (סימן רפח סק"ב), שמצינו באגדה, שתלמידיו של רבי עקיבא מצאוהו שהיה קורא שיר השירים וזוכה בשבת, ואמר להם שאף על פי שאסור לזכות בשבת, שנאמר וקראת לשבת עונג, מכל מקום כיון שעונג הוא לו בצרכיו, מותר, והסביר ה"ט"ז, שנראה שמרוב דביקותו של רבי עקיבא בהש"ת, וכשהיה אומר שיר השירים היה מצין בעומק דעתו הגדולה והקדושה עד היכן הדברים מגיעים, לכן היו עיניו זולגות דמעות, וכן מצוי הדבר בתלמידי חכמים צדיקים שמתפללים בכוונה. ע"כ. והוא הדין למתפללים בכוונה בראש השנה, ועיניהם זולגות דמעות מרוב התרגשותם והתלהבותם, דשפיר עבדי. וברור הדבר שרבינו האר"י, מרוב דביקותו בהש"ת וכוונות הקדושות בתפלותיו צימים הנוראים, היה מתעורר בצביה רבה, והרי זה דומה למעשה של רבי עקיבא הנ"ל. והוא הדין לכל אדם שצביה נופלת עליו מאיליו צימים הנוראים, על ידי התפלות הקדושות שמעוררות רשפי אש שלהבת יח, וכן מדויק הלשון בשער הכוונות שצביה נופלת עליו, אבל להביא עצמו לידי צביה על ידי קול צדי וכדומה אין להתיר, וכפי שכתב בנחמיה. נמצא שהאר"י והגר"א מוילנא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

וע"ע בשו"ת זכר יהוסף (סימן קצב).

*

גמ'. שם. ידוע מה שדנו הפוסקים אם יוצאים ידי חובת מנות משלוח מנות בפורים, בכסף מזומן, או צריך להיות דוקא דברי מאכל ומשתה. ועיין להטורי אצן באצני שוהם מגילה (ו ע"ב) שכתב, דשאני לן בין משלוח מנות למתנות לאצוניים, שמשלוח מנות הוא רק בדברי מאכל ומשתה, ואין

מפקפקי על דברי חז"ל עד שציוס ההוא החזירם עזרא בתשובה וצבו בזה רצ וקיצלו עליהם דברי תורה, עיי' בפנים בקרא, ע"כ למי שאתמול לא ה' נכון בעיניו תקנת חכמי' של ע"ת וקבל עליו היום ישלחו לו מנות ולא יהי' נדון כפושע כיון דהשתא חזר בתשובה.

*

גמ'. שם. הרא"ש במסכת ראש השנה (פרק ד' סימן יד) הביא תשובת רב שר שלום גאון, שאסור להתענות בראש השנה, שהרי שמחה נוהגת בראש השנה, שנאמר וציוס שמחתכם וצמועדיכם וצראשי חדשיכם, ודרשו חז"ל (סוכה נה ע"א) וצראשי חדשיכם זה ראש השנה, וכן מצינו בספר עזרא שכאשר היו העם בוכים בשום מן הגולה, ובשמעם את דברי התורה, ואמר להם עזרא, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. ובמסכת ביצה פירשו חז"ל, ושלחו מנות לאין נכון לו, למי שלא הניח עירובי תבשילין. אבל פשוטו של מקרא, למי שהיה בדעתו מאתמול להתענות בראש השנה, ולא הכין מאכל לחג, ומכאן למדנו שאין להתענות בראש השנה. ע"כ.

וב"ב האור זרוע (חלק ב' סימן רנז) בשם רבינו חננאל שאסור להתענות בראש השנה, שהרי נאמר בנחמיה בענין ראש השנה, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו. ושכן כתב רבינו האי גאון. וכן פסק רב יהודאי גאון בתשובה, שאסור להתענות בראש השנה מפני שנקרא חג, שנאמר תקעו בחודש שופר בכנס ליום חגיגו. ושלא כדברי רב נסים גאון שמתיר להתענות בראש השנה. ע"כ. וכן כתב המרדכי (פרק קמא דראש השנה סימן תשח) בשם רב נחשון גאון. וכן דעת הרמב"ם (בפרק י' מהלכות יום טוב הלכה יז). וע"ע בשו"ת מן השמים (סימן פו) ובשו"ת הרי"ש (סימן תקיג) ובשו"ת תרומת הדשן (סי' רעח).

ובן פסק הטור (סימן תקצז) שאוכלים ושותים ושמחים בראש השנה, ואין מתענים בראש השנה כלל, וכדברי רבינו האי גאון שכתב, שיפה הוא שלא להתענות אפילו ביום טוב שני של ראש השנה, שכן אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו'. וכן פסק בשלחן ערוך שם.

וע"ע בזה בשו"ת שאגת אריה (סימן קב) ובשו"ת מחזה אברהם (סימן קכח) ובשו"ת חסד לאברהם - תאומים (מהדורא תניא סימן סב) ובספר תרועת מלך (סימן לה) ובשו"ת שאלת יעקב (סימן קכח).

ובענין בביה בראש השנה, הנה רבינו חיים ויטאל בשער הכוונות (דף צ ע"א) העיד על רבינו האר"י שהיה נוהג לזכות הרבה בתפלות ראש השנה, אף על פי שהוא יום טוב, ומכל שכן בתפלות יום הכפורים, והיה אומר כי מי שאין צביה נופלת עליו צימים אלה, היא הוראה שאין נשמתו שלימה והגונה. ע"כ. וכן הוצא צדק החיים (סימן תקפב ס"ק ס).

גמ'. שם. עיין בחוס' שהקשו מהא דעשה שבתך חול ואל תטרוך לצריות. ותי' דמיידי צאין לו לפרוע. והגר"א מגיה בדברי החוס' דאין לו ממנו ללוות. והקשה השפ"א, דהא מאותן אנשים שרואה ליקח מהם דקה יכול ליקח בהלוואה ולמה יעשה שבתו חול.

ובמהרש"ל פירש, שאין לו נכסים לפרוע ומי שאין לו אסור ללוות, והגם דלמאות קדושת היום מצטיחין לו מן השמים לפרוע מ"מ מלך ממון חזירו אסור ללוות על סמך זה ודוקא כשיש לו לפרוע ע"י מכירת חפץ וכדומה כדברי המהרש"ל אז מותר ללוות. (שפ"א).

עוד כתב השפ"א דלולי דברי החוס' הי' אפ"ל דהכא מיידי דוקא צו"ט, דכבוד יו"ט חמור מכבוד שבת, אך החוס' פי' דעשה שבתך חול כולל גם ימים טובים.

*

גמ'. שם. ידוע המשנה באבות (פרק ב' משנה ב') רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון.

וצ"ב מדברי רבי נהוראי במשנה קידושין (פב ע"א) שאמר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה.

אמנם עיין פני יהושע בקידושין שם, שכתב, שרבי נהוראי אינו חולק על רבן גמליאל שאמר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, כי צודאי מדת כל אדם שאלמד תורה עם המלאכה שיתפרנס ממנה, שאין כל אדם זוכה שמלאכתו תהיה נעשית על ידי אחרים, וחלילה יכול לצוא לידי ליסטות או לציון התורה, אבל רבי נהוראי דיבר כלפי עצמו, לפי שראה שבנו זריו וממולת וחשקה נפשו בתורה, וצודאי שיזכה שתהיה מלאכתו נעשית על ידי אחרים, לכן אמר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. ע"כ.

ועיין להפלא"ה בספר המקנה בקידושין שם, שהסביר כעין דברי הפני יהושע, שאין כל הכוחות שוים בענין זה, שהדבר תלוי אם לבו צטות בה' באמונה שלמה שיזמין לו פרנסתו כדי שיוכל ללמוד תורה, לדיק באמונתו יחיה, ודורשו ה' לא יחסרו כל טוב. ועל זה אמרו במדרש תנחומא, לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, אלו תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, ואדיר כל חפצם בתורת ה', ולא יליו מנגד עיניהם יומם ולילה בקוד ה' עלי אהליהם, והם הזוכים לכתרה של תורה, ועל כגון זה אמרו חז"ל בצ"ה, אמר הקדוש ברוך הוא, בני, לוו עלי והאמינו בי ואני פורע, שכפי חזק האמונה כן יהיה ה' מצטחו. ולכן אמר רבי נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. אך מי שאין מצטחו חזק, ולבו דואג ונוטה אנה ואנה, אין לו לסמוך על הנס, ויעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, ותהיה ברכת ה' עליו בכל אשר יעשה. ולכן אמרו הרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה צידם,

יוצאים ידי חובה בכסף, וכעין מה שכתוב ושלחו מנות לאין נכון לו, שדרשוהו למי שלא הכין עירובי תבשילין, שצריכים לשלוח לו דבר מאכל ביום טוב לצורך השבת. וכן שנינו לעיל (יד ע"ב), בית שמאי אומרים אין משלחים ביום טוב אלא מנות, אבל מתנות לאציונים מועיל בהם כסף ושוה כסף, וכדמוכח במגילה (ד ע"ב), שמטעם זה אין מקרא מגילה בשבת מפני שעניינם של עניים נשואות למקרא מגילה. וזה אי אפשר בשבת, שמע מינה שטיקור מלות מתנות לאציונים בכסף שהוא מוקצה בשבת, ולא בדבר מאכל שראוי גם בשבת. ע"כ. ובהגהותינו למגילה נאריך אי"ה בזה, ואכ"מ.

*

גמ'. חדות ה' היא מעוזכם. החת"ס הביא מ"ש בחי' אגדה שלו, דהמשפחה חומה שרשו ח"ס חמימיו א"ש מדה"ד ושם י"ה ממחק חמימיו הדין כמשחז"ל במס' סוטה גבי איש אשה דשם י"ה ממחק ומקרה אש שבאיש ואשה וה"נ גבי ח"ס דחימה ע"כ הוא משולב ח"י מה הוא ר"ת חס"ד יהו"ד מלא"ה האר"ץ אמנם כשח' הדין גובר אז מתקרב' אותיו ח"ס ומתרחק' אותיו י"ה כזה יחמ"ה והוא ר"ת יתמ"ו חטא"ס מ"ן האר"ץ ובהיפוך מזה כשעושי' רגזו של מקום שגם מה"ד מסכ' לטוב אזי מתקרב' אותיו י"ה ומתרחק' אותיו ח"ס כזה חיה"ס והוא ר"ת חדו"ת יהו"ד הי"א מעוזכם.

*

גמ'. בני לוו ע"י וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע. הוא מחובר למעלה ואל תעצבו וגו' כלומר אל תדאגו שאחסר פרנסתי בחול בזה כי נאמן הוא ב"ה לפרוע, וכן הוא לשון הטור א"ח סי' רמ"ב. ודאמר בענין זה וקדשו קדושת היום לכבודו אין לו מקום כאן וי"ל דרמזו כאן דיין דקידוש היום הוא קודם לכבוד היום כדאמר פ' ע"פ. (מהרש"א).

*

גמ'. שם. הגר"ם קניבסקי שליט"א נשאל, האם נאמר גם על מעות לשלם לת"ת. והשיב: זה כתוב רק בשבת. (דרך שיחה).

*

גמ'. שם. הגר"ם שליט"א, אמר, שמה שאמרו "לוו עלי ואני פורע" הני מילי כשכוונתו לשם כבוד שבת דוקא ולא כשכוונתו לשם עצמו, והביא המשל של המגיד מדובנא בעשיר ששלח לבנו שיבוא לתמונה של א' מצניו והבטיח לו שכל מה שיעשה לכבודו ישלם לו, והיה שם עוד בן עני שהגיע עם בגדיו המטולאים וכשעמד הבן הראשון לנסוע לביטו דיקש מאציו לקיים הבטחתו שישלם כל הוצאותיו אמר לו אציו במכתב כתבתי כל מה שחששה לכבדתי ואם זה כבדתי היית דואג גם לאחיק העני וכי זה כבדתי שאחיק בא באופן כזה. (שם).

*

כי לא היה בטחונם חזק ולכן לא הועילו. ועל זה אמרו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. ע"כ.

ויש לציין בזה מה שכתב הרמב"ם (בפרק יג מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב), ששבת לוי הוצל מכל שבת ישראל לעבוד את ה' ולשרתו ולהורות לרבים דרכי הישרים ומשפטיו הנדיקים, שנאמר יורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הוצלו מדרכי העולם, לא עורכים מלחמה כשאר ישראל, ואין נוטלין חלק ונחלה בארץ, ולא זוכים לעצמם בכח גופן, אלא הם חיל ה' יתברך, ולא שבת לוי בלבד, אלא כל איש ואיש אשר נדבה אותו רוחו והצינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' ולשרתו, לדעת את ה', ולהצין ולהורות בתורת ה', והלך ישר כמו שעשהו הש"ת, ופרק מעל זאורו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, וזכהו בעולם הזה בדבר שיספיק לו פרנסתו, כמו שזכה את הכהנים הלויים, וכן אמר דוד, ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין מג"א (סי' רמ"ב) בשם ירושלמי, לוין צריצית לצורך שבת. ועיין חת"ס דרשונו צריצית דרבנן כגון בעסקא בלי שבת עמלו ומוזנו וכדומה. ועפ"י מיושב קו' תוס' דאל תנטרך לצריצית דהיינו אל תנטרך לצריצית כי הלוא הלאות חן אעפ"י שיש לו לפרוע מ"מ נכרך להנאת הצריצית שיעשה עמו נדקה וילוו לו בחנם, אך אם נותן לו ריוח מההלאה באופן דליכא איסור מן התורה אין זה עושה עמו חסד חנם ויצטח בהקצ"ה שיזדמן לו ריוח שיכול לקיים הצטחתו לשלם לו ריבית דרבנן שלו.

וע"ד הלצה י"ל היינו ריבית דרבנן כיון שאמר לו עלי ואני פורע נמנא אין הריבית בא מיד הלוא ליד המלוה ואינינו ריבית דאורייתא, ועוד שהוא רק כשליח שאומר לו עלי כביכול.

*

גמ'. שם. כתב הרב בן יהודה, וז"ל: נראה לי בס"ד שני תנאים התנה בזה האחד קדשו קדושת היום רמז בזה על קיום הלכות יו"ט בעשה ולא תעשה כי בהם ניכרת קדושת היום ובהם נעשית והשני והאמינו שלא תאמר יש לי קרן מאה והוצים מחר אלך ואקנה סחורה פלונית וארונית בזה הוצאת יו"ט ויותר או לסמוך על חכמתם אשר תעשו דבר פלוני ותרווחו בו בחכמת לבכם כל הוצאות יו"ט אלא האמינו כי דוקא ואז אני פורע ואם לאו אין אני ערב בזה.

וגר"א לי בס"ד לפרש הא דאמר רחמנא האי לי שנהא לוו עלי הוא להשפיע להם בזה מן שם קדוש משמות ע"כ של ויסע ויבא ויט הנקרא לוי והוא שם יו"ט מן ע"כ שמות הנזכרים והוא מבחינת תפארת שצחקד כנודע. ובה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי [ג' ז'] כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יסופו לך תיבת ושלו"ם הוא אותיות [שם] לוי, והכונה מן השפעת שם לוי ילו לך שנות חיים נוספים על חיים

הקצוצים לך ולכן אמר רחמנא לוו עלי וכו' רמז בדבריו על שם לוי הנזכר.

ועוד נראה לי בס"ד אותיות הסמוכים לשם הוי"ה מימין ומשמאל הם עולים מספר אנ"י כנודע. וזה שאומר לוו עלי לשון לוי כמו לויית חן [משלי א' ט']. עלי רוצה לומר אותיות הסמוכים לשמי כמו ועליו מטה מנשה [במדבר ז' כ']. שתייחדו אותיות אלו בשמי, ואז ואנ"י שמות הנזכרים שהם גימטריא אנ"י, פורע, וכמ"ס אני וה"ו הושיעה נא, והכונה לא מציעא שמי העקרי שהוא שם הרחמים, אלא גם אנ"י הם שמות שמספרם אנ"י, פורע לכם שכר טוב.

והגאון חיד"א ז"ל כתב דורשי רשומות אמרו רמז בפסוק [איוב ל"ד י"א] כי פועל אדם ישלם לו, פועל ראשי תיבות למפרע לוו עלי ואני פורע, עד כאן דבריו. ואנא עצדא אמרתי הרמז בפסוק זה [תהלים ע"ד י"ג] ואלקים מלכי מקדש פועל ישועות בקרב הארץ, כי שם אלקים עולה פ"ו, ועם מלכי שהוא מספר על, הרי צירוף פועל, שהוא ראשי תיבות לוו עלי ואני פורע, ולכן סיים פועל ישועות בקרב הארץ הלוי אף על פי שלא מגיע זמן קבלת שכר כי היום לעשות ולמחר לקבל שכר [ערוצין דף כ"ז ע"א]. ע"כ.

עוד כתב: ברם אית לן למידק במאמר הנזכר דקאמר לן רחמנא לוו עלי משמע לוו מאחרים והנה הלויין מנזים הרבה אך המלוים אינם מנזים שאל ילך ראובן אלל שמעון ויאמר לו הלוי והשם יתברך ערב לא ירצה להלוות לו כי יאמר לו הבא ראיה ורק אחד היה בעולם ורבי עקיבא שמו שליו מן מטרוניתא באופן זה והאמינה בדבריו וסוף פרע לה הערב ברוך הוא וצריך שמו באמצעות הים ומי יעשה כזאת ואם כן איך הקצ"ה אומר לוו עלי ואני פורע והוא יודע שלא יש מלוים בכך. ונראה לי בס"ד הכונה שליו כל אדם מיניה וביה דהיינו אם רואה אדם הרוח אשר מרווח בחול מעסק המשא ומתן שלו הוא מנזמס שיספיק לו רק למזונות מזומנמין לכל יום ואין צו סיפוק למותרות של יו"ט אז האדם ילוח מיניה וביה מן ריוח המנזמס להוצאות מותרות יו"ט ולא יאמר אם אעשה הוצאה מרובה ליו"ט מה אוכל צימי החול הבאים אחר יו"ט הנה על זה אומר לו הקצ"ה תאמין ותצטח כי באמת ואז אני פורע אחר יו"ט מה שליות מעצמן מחלק פרנסת ימי החול ורק בתנאי שתאמינו כי באמת מלצ ונפש.

וגר"א על דרך המוסר שרמז השם יתברך בדבר זה של לוו עלי, הוא כי הקדמונים חילקו שעות היום והלילה ח' שעות לעסק התורה וח' שעות למשא ומתן ומלאכה וח' שעות לשינה וראוי שהאדם ילוח מן חלק שעות המלאכה ומחלק שעות השינה ויוסיף על השעות של עסק התורה ואל יחוש פן יחסר לחמו מכח חסרון שעות המלאכה או תחסר צריאותו מכח חסרון שעות השינה לכן אומר להם לוו עלי ואני פורע.

*

גמ'. שם. עיין בספר חסוקי חמד על מס' צבא צתרא (מה"ע"א) שדן האם מותר ללוות עצור עזרה לאחיו, כשלא יודע איך יפרע. וז"ל השאלה: מעשה באדם שאחיו בא לבכות לפניו, שהוא הסתבך בחובות גדולים, והוא אינו יודע איך לנאת מזה, וטוב מותו מחייו, האם שנכמרו רחמיו על אחיו, החליט לעזור לו במקנת, ולקחת הלוואות כדי לתת לאחיו, אך נסתפק כיון שהוא עצמו צקושי מנליה להאכיל את בני ביתו במה שמרויח, האם מותר לו לקחת הלוואה לצורך הצלת אחיו, כשאינו יודע איך יחזירו.

ובתב שם: שאלה זו מתחלקת לשנים, א. האם במקום שאמרו חז"ל אמר הקדוש ברוך הוא לו עלי ואני פורע, האם זה גם כאשר אינו יודע מהיכן יחזיר, או רק במקום שידע איך יחזיר. ב. האם לו עלי ואני פורע נאמר גם בשאר מצוות או שמא רק בהוצאות שבת ויו"ט.

והנה לגבי השאלה האם לו עלי ואני פורע זה גם בשאר מצוות, לכאורה היא מחלוקת הראשונים. דהנה במסכת צ"ה (דף טו ע"ב) נאמר מאי 'כי חדות ה' מעוזכם' (נחמיה ח) אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר ב"ר שמעון אמר להם השי"ת לישראל, בני לו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי, ואני פורע.

עוד אמרינן בגמרא (שם דף טז ע"א) כל מונוותיו של אדם קצוצים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. וכתב הריטב"א שלא דוקא הוצאת שבתות וימים טובים, דהוא הדין לכל הוצאה של מנה אלא נקט הני דרגילי ושכיחי.

אולם הר"ן בסוכה (דף טז ע"א) כתב, דהא דאמרינן צבא קמא (דף ט ע"ב) הידור מנה עד שלש, במערכת אמרי משמיה דרבי זירא עד שלש משלו, מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא. כלומר מכאן ואילך לו עלי ואני פורע.

למאור זאת מפשטות דברי הריטב"א משמע שכל המצוות אמרינן לו עלי ואני פורע, ובכל שווי הסכום, אולם מהר"ן משמע שרק כשמוסיף משלש ואילך, אז אמרינן לו עלי ואני פורע. אך יתכן שגם דברי הריטב"א לא נאמרו אלא במצוות הקצוצין שאם יש לו מעות שלא יטמאם, כיון שהוצאות שבת ויו"ט אינם יורדים מהחשבון, אך לא ללוות מעות כשאין לו.

והנה בזה (ח"ב פרשת פקודי דף רנה ע"א) נאמר בתרין אלין אחיף בר נש לקודשא בריך הוא, כד חייס ליה למסכנא, וכד אפיך בשבתי חומני, דהא כלא אחיף לקודשא בריך הוא, כמא דאת אמר (משלי יט) 'מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו'. [בשני דברים אלו מלוה האדם להקצ"ה, האחד כאשר מרחם ונותן צדקה לעני, השני כשמוציא הוצאות על שבתות וימים, ונחשב כאילו את כל מה שנתן לעני והוציא לשמחת שבת ויום טוב הלוה להקצ"ה] הרי מה שאדם נותן לעני הרי הוא חוזר אליו, ונאמר על זה 'לו עלי ואני פורע'. אך לפי זה קשה הא

*

גמ'. שם. מסופר על הגאון ר' אליהו חיים בייזל זצ"ל אב"ד לודו שהגיע לביקור אלל השפת אמת. וכשיצא היו פניו נפולות. היה שם חסיד גור, שגם הוא היה מלודו, וחזר עם הרב ר' אליהו חיים מיזל יחד ללודו. בדרך שוחחו יחד רבות ואז העיז לשאלו למה בא לגור ומדוע היו פניו נפולות. השיב ר' אלי' חיים: באה לפני מצות פדיון שבויים ולא היה בידי משלי כלום, אי לכך נטלתי שלושים אלף רובל מכספי הפקדונות שהיו בידי ולויחתי אותם לצורך הפדיון שבויים. כעת לאחר שקיימתי את המצוה מחפש אני מקורות להשיב את ההלוואה ואין לי, על כן באתי לבקש מהשפת אמת שיבקש ממנה מחסידיו הנמנים על עדת עשירי לודו שירימו מתנת ה' לפרוע חובותי.

והנה נדהמתי לשמוע מהרבי שאמר לי שלא כדין עשיתי צוה שלוחתי, בשעה שאין בידי לפרוע, והבטחון על השי"ת לא מחיר נטילת הלוואה מהזולת. ולכן פני נפולות, כי ריקס באתי וריקס אני חוזר.

בשהגיעו ללודו ראה הרב זצ"ל שלושה עשירי לודו הממתינים לו בתחנת הרכבת, וכל אחד מחזיק בידו עשרת אלפים רובל. העשירים אמרו לו שקבלו טלגרמה מגור מהשפת אמת שכל אחד יתן עשרת אלפים רובל לאב"ד לודו המגיע עתה ברכבת. ור' אלי' חיים אמר כעת אני מבין כיצד מקיים השפת אמת אמור מעט ועשה הרבה.

ולבאורה נחלקו השפת אמת והגאון ר' אליהו חיים מיזל זצ"ל האם מותר ללוות מצוה כשאין בידו מהיכן להשיב.

ובמבאר בספר חסוקי חמד (שם) דנחלקו בהך דכאן, דהנה הקשו התוס' (ד"ה לוח) והא דאמר בפסחים (דף קיג ע"א) עשה שבתך חול ואל תצטרך לצריית, הני מילי כשאין לו לפרוע.

ופירש מהרש"ל שיש לו נכסים ומשכונות, אך אין לו מעות לקנות, לכך ילוה, אבל אם אינו יודע מהיכן יפרע, יכול מן הצדקה ולא ילוה. והגר"א כתב שיש לגרום צדקה, דבפסחים מיייר כשאין לו ממני ללוות. ולכאורה צ' הגרסאות חלוקות צדין, אם מותר ללוות לצורך שבת, כשלא יודע מהיכן יפרע, דלשיטת המהרש"ל אסור לו ללוות ורק כשיש לו משכונות מותר, ולשיטת הגר"א נראה דגם אם אין לו מקור ידוע להשיב הלוואתו מותר ללוות.

והנה השפת אמת כאן הביא את גרסת הגר"א ודחה גרסא זו וז"ל: ואינו נכון, דהא מאותם האנשים הנמנאים שרואה ליקח מהם צדקה, יכול ליקח בהלוואה, ולמה יעשה שבתו

לעד. וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בפסוק זה. ע"כ. ועיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** בספה"ק בני יששכר (במאמרי אדר מאמר א' סי' ט"י) פירש, עפ"מ"ש האר"י ז"ל דאדר הוא החוטם שבו חוש הריח. והנה כל החושים נזכרים בחטא עץ הדעת שנשתמשו בו ונפגמו, וחוש הריח לא נזכר, כיון שלא נפגם רק בדרך צהדי הו"א לקי כרובא, כי לא נשתמשו בו אז ע"כ הנשמה נהנית. וזהו הרמז, הרואה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר, שהוא צחי' חוש הריח, שהוא פעולת הנשמה דבר המתקיים ולא פעולת הגוף. עיי"ש דברות קדשו.

*

גמ'. **שם.** בספה"ק מאור עינים (על אגדות הש"ס) כתב: הרואה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר שנאמר אדיר צמרום ה'. כתיב (שמות כט, לה) זה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (תמיד ל' ב) כנגד היום של שחרית נשחט צמערב של טבעת ושל ערבית צמורח של טבעת. כתיב (תהלים פד, יב) כי שמש ומגן ה' אלהים כמו השמש אי אפשר להסתכל בה כי אם על ידי הגנה מרוב זהירותה כן כביכול הקדוש צריך הוא נעלם מהכל ואין שום נברא בעולם מכל הצרואים והעולמות שיוכלו להשיג זהירותו ונתעלם כביכול בעולמות שהם התכסות והסתעלות ככדי שיוכלו להשיג קצת ולכן נקראים עולמות מלשון העלם וכיסוי וגמלא כל העולמות הם לבושים ולכן נק' מלא כל הארץ כבודו שהכל לבושים אליו דר' יוחנן קרי למאני מכבודא וכשאלם מצין זה איך יכול למרות עיני כבודו ולעבור עבירה ח"ו הרי בכל דבר חיותו וחולתו אפס ותוהו ואלו יאוייר הסתלקותו רגע הרי הדבר הנ"ל אפס ותוהו כנאמר אפס בלתיך ואף שאנו רואים אומות העולם כבר נאמר עליהם באמת וכל הגוים כאין נגדך ואפס ותוהו נמשכו לו כי אין הקדוש צריך הוא שורה בהם וממילא הם ממש אפס ותוהו רק בני ישראל נקראו אדם שנאמר (בראשית ה, א) ביום ברא ה' אלהים אדם ואדם קרויים אדם ולא אומות העולם (ב"מ קיד ב) וכן ויאר אלהים את האדם ויעש אלהים את האדם הרי נאמר בריאה ויירה ועשה על אדם דקדושה הם בני ישראל אבל אומות העולם אין בהם בריאה רק אפס ותוהו ולכן נקרא עבירה עבר י"ה שצדאי עבר ונסתלק י"ה הקדוש צריך הוא משם כי אין אדם עובר וכו' ושכח בה' שמלא כל הארץ כבודו ועבר י"ה מדעתו ולכן נסתלק קדושתו משם וכשעז אדם אל ה' חוזר ומתפשט קדושתו במקום ההוא.

ולבן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין מט ב) המקדש את האשה על מנת שאני לדיק וגמלא רשע הרי זו מקודשת שמה הרהר תשובה והיינו בדבר אשר עיוות בו תיקון שע"י ששכח בה' וסילק קדושתו משם עתה שז וזכר וממליך הקדוש צריך הוא אפילו צמדריגות תחתונות כאמור למעלה ונקרא לדיק תיכף רק הסיגופים ותשובת המשקל הוא לזכך הדבר

חול? רק כדפירש מהרש"ל בתוס' שאין לו נכסים לפרוע, ומי שאין לו אסור לו ללוות, והגם דלמנאות קדושת היום מצטייחים לו מן השמים לפרוע, מ"מ מלך ממון חצירו אסור ללוות על סמך זה. ודוקא כשיש לו לפרוע ע"י מכירת חפץ וכדומה כדברי המהרש"ל אז מותר ללוות.

ולבאורה יש לומר שזה נחלקו השפת אמת והגאון ר' אליהו חיים מייזל ז"ל, דהשפת אמת לשיטתו שאם אין לו נכסים לפרוע לא ילוה, ורבי אליהו חיים מייזל סבר בגירסת הגר"א דגם אם אין לו מהיכן לפרוע מותר ללוות לצורך מלוה.

והנה המשנ"צ (סימן רמב סק"ג) כתב שדברי השו"ע עשה שבתך חול ואל תטעך לצריות, נאמרו דוקא כשאין לו משכונות, ובלא משכונות לא ימלא מי שילוה לו, דאל"ה צריך ללוות, ובשער היזון (ס"ק יב) כתב כן משמע מהגר"א וכן כתב הצ"ח דאם יכול להשיג ממנו ללוות, צריך ללוות ויבטח בה' שהוא יעזרונו לשלם לו. ובטענת זקנים משמע דלא ילוה אלא"כ הוא משער שיה' לו צמח לפרוע, ונראה דהכל לפי הענין, עכ"ד.

*

גמ'. **יטע בהן אדר.** עיין פרש"י, והמאירי צבית הבחירה פירש, שירגיל עצמו להיות משאו ומתנו באמונה, ומתוך זכירת שם "אדר" יעלה בלבו היושר וההדר, וזה אמנם הצטח קיום הנכסים, והוא אמרם כל שדה שיש בה אדר אינה נגזלת ואינה נחמסת ופירותיה מישתמרים, ובמקום אחר אמרו הרואה להתעשר יתעסק באמונה. ובספרי המוסר נאמר **היושר הבנת העושר.**

והערך פירש (הובא במהרש"א), יטע בהן אדר שנא' אדיר צמרום ה', שיעשה מהן נדקה שהיא חשובה לפני ה' צמרום כדכתיב אמת מארץ תלמח ונדק משמים נשקף ופירוש אדרא כשמיה הוא מאילני סרק וכו', עיי"ש.

וראה בספר בן יהודה, שכתב: הנה מהרש"א ז"ל כתב בשם הערוך אדר ראה לומר נדקה שהיא חשובה לפני ה' צמרום, עיין שם. ויפה כתב כי הנדקה הוא למעלה צמרום כמו שאמר מונצו המלך אני גנותי למעלה [בבא בתרא י"א ע"א], ולפי זה דמפרש אדר על הנדקה, נראה לי בס"ד ליישב דקדוק לשון המאמר היטב כי ידוע אדם כ"ף רומז לנדקה שנותן האדם מלא כפו, והנה אם תסיר אות נ' מן נכסים ישאר נסים לשון ניקה רמז שאם תחסר מהם מלות הנדקה הרמוזה בכ"ף ינוסו נכסיו מידו ואם יתן נדקה הרמוזה בכ"ף לא יהיו הנכסים נסים, ולזה אמר הרואה שיתקיימו נכסיו דייקא שלא אמר שיתקיים ממנו אלא נכסיו דהיינו שלא יהיו נכסיו נסים ממנו יטע בהם אדר זו מלות הנדקה הנקראת אדר שהיא רמוזה באות כ' שזה יהיה אות כ' קבוע בנכסים ולא יתפרד מהם שיהיו נסים ודריש על אדר שהוא הנדקה דקיימא לדרי דרי כמו שאמר הכתוב [תהלים קי"א ג'] ונדקתו עומדת

למעלה ואז יהיה תמיד דבוק בה' ולא יסור ממנו. וזהו אין צין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאציונים (מגילה ר ב) דאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת קד א) אמת האידנה דרדקי לצי מדרשא ואמרו מילתא דאפילו צימי יהושע צן נון לא אתמר כותייהו א"צ אלק צינה ג"ד גומל דלים.

והענין הוא שהיא הדרכה לאדם שיצין וישכיל כי אלופו של עולם בכל דבר וזהו אלק צינה שיצין שהאל"ף שורה בכל דבר ועל ידי זה שצ מרעמו ולכן נקרא צינה ששם סוד התשובה ואז גומל דלים גומל חסד עם מדריגות תחתונים הנק' דלים שמקרבם למעלה וממליך הקדוש צרוך הוא שם והנה הצדיק שלא חטא מעולם ודבק באלופו של עולם צמעשו הטובים זה נקרא אדר ראשון ר"ל א' ד"ר ראשון מה שא"כ הצעל תשובה שצחטאו סילק אלופו של עולם ועכשיו חוזר ומשרה אותו נקרא א' ד"ר שני שזהו פעם שני ומדריגת שניות שדר בהם אל"ף של עולם והחילוק ציניהם כאמור למעלה שהצעל תשובה ממליך הקדוש צרוך הוא בכל אחר כענין המשל הנאמר למעלה שאנשי חיל כובשים שאר מדינות תחת יד המלך ומגלין שם מלכותו כן כציכול הצעלי תשובה מגלין מלכותו של מלך מלכי המלכים הקדוש צרוך הוא צמדריגות תחתונות ונגדיות וזהו קריאת המגילה. שמגלין מלכותו שם ומתנות לאציונים שגומל עם הדלים מה שמשרה הקדוש צרוך הוא שם ומקרבם לשרשם וזהו ענין הגר שצא להטגיר ואמר למדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחד (שבת לא א) ר"ל שציקש שלא יפול ממדריגתו רק שיעמוד תמיד על מדריגה אחת ודחפו שמאי באמת הצנין שצידו הכוונה שדחפו מזה הענין ואמר שאי אפשר בלא זה כי צנין העולמות היו כן והחיות ראו ושוב כנודע צא לפני הלל גייריה ואמר מה דעלך סני לחצרך לא תעביד פירוש שגם לפני הלל אחי ולימד אותו דעת הוציאו מדעתו שהיה סבור לעמוד על עמוד תמיד שלא ימוט ואמר לו מה דעלך סני ר"ל על דרך משל אם קנית עבד לעבודתך הייתכן שיאמר העבד לא אשרת אותך כי אם צציתך צשירות קל אמנם לא אכתת רגלי למרחקים ולסבול עול כבד צודאי עבד כזה למאריה לא מתצעי. והנה כתיב (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים הייתן שנאמר כזאת וכזאת אעבוד עמך ואיני חפץ צשלוח אותי למקום סכנות ודאי לכל מקום שיחפון האדון לשלוחו אין ראוי העבד לסרב וזהו מה דעלך סני שיעשה עבד שלך גם לחצרך הוא הקדוש צרוך הוא שנקרא רעך לא תעבוד ונחזור לענין שלכן הקריצו התמידים כנגד היום כי כבר ציארנו שמפני הסתלקות י"ה מדעתו סילק שכינתו יתצרך הנק' שמש כאמור כי צא השמש. ולכן התמידים שצאים לתקן כי תמיד של שחר מכפר על עצירות של לילה ותמיד של ערבית על עצירות היום (שהש"ר א) כמאמר רבותינו זכרונם לברכה צדק ילין צה ולכן נשחט כנגד היום ר"ל צמקום שפנה השמש משם צשחרית נשחט צמערב שאין שם השמש אז וצערצ נשחט צמזרח שפנה השמש אז משם צכדי לתקן צמקום אשר קלקל והצן. ע"כ.

שהיה צחוספות וצוכך צלי תערובות ולכן צריך וידוי צצרים שיתודה צינו לצין קונו כי צחטאו קלקל הדבר וכרתו משרשו שהכל נצרא על ידי אוחיות כאמור למעלה וצאותו דבר שקלקל קלקל האות שצו נצרא ועתה על ידי וידוי צצרים מתקן הדבור והאוחיות שקלקל והכל שצ מתוקן כי מה שירד לעולמות תחתונים תענוגים רעים שם המשיך עליו הדינים כי המקום גורם ואין דבר רע יורד מן השמים רק אולת אדם תסלק וגו' (משלי יט, ג) וממשיך עליו דינים. וצודוי צצרים מעלה האוחיות ומדבק לשרשם ומתצטלים כל הדינים.

ולכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות לד ב) צמקום שצעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד והטעם כי הצדיק דבוק תמיד צשרשו למעלה נמצא ממליך הקדוש צרוך הוא צעולמות העליונים אצל הצעלי תשובה שצביא המדריגות וחוזר ומחזיר אותם אל ה' הרי ממליך הקדוש צרוך הוא למטה וכופה הסטרא אחרת תחת ממשלתו וזהו כבודו ושעשועים גדולים לפניו וזהו ויאל יעקב מצאר שצב גו' ר"ל יעקב נקרא מדריגה פחותה מלשון עקב והכחצו מכריז (ירמיה ב, יג) אחי עזבו מקור מים חיים לחצו להם צורות נצצרים אשר לא יכילו המים ר"ל כי הקדוש צרוך הוא חי החיים ומקור החיות תענוג כל התענוגים והוא עוז ומדבק צצרים שנפלו צצצירה שנקראים צורות נצצרים זהו ויאל יעקב מצאר שצב שיואל מדציקותו הנקרא צאר נוצע מים חיים ושצב מכל תענוגי תענוגים וילך חרנה למקום צורות נצצרים מקום הדינים ויפגע צמקום ר"ל כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צה ב) כד יהיב דעתיה למיהדר תיקף כשנותן דעתו למיהדר ולחזור מדרכיו המקולקלים ומיד ויפגע צמקום אז הקדוש צרוך הוא שצ אלו כי שצו אלו ואשורה אליכם כמבואר למעלה שצצצרו עצירה עבר י"ה ועתה שצ והמליכו צהתפשות כבודו בכל אחר זהו ואשורה אליכם ומפרש הכחצו וילן שם צתחלה היה צשכות כי הכסיל צחושן הולך (קהלת ב, יד) הנמשל ללילה ישן ודורמיטון. כי צא השמש ששקע שמשו של הקדוש צ"ה הנקרא שמש ומגן כמבואר למעלה עבר י"ה ממנו אצל עתה כשצצ והתודה צודוי צצרים אז מתקן אשר קלקל כאמור למעלה וזהו ויקח מאצני המקום הם האוחיות שנקראו אצנים צספר יצירה. ויש מראשותיו והצדיק אותם לשרשם וראשיתם אשר ניטלו משם צצצר ה' וגו' אז וישכצ צמקום ההוא ופי' צחיקונים ויש כ"צ צמקום ההוא שנתקנו הכ"צ אוחיות שצמקום ההוא ויחלוס מל' והדר חלים ונתחזק צעבודתו ואז והנה סולם שהיה מוצב ארצה צמדריגת תחתונים וראשו עכשיו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים הם הדינים האמורים שירד למקומם והמשיכם עליו עתה יש להם עלייה ונמתק הכל מה שהיו יורדים צו תחלה עתה עולים. והנה ה' נצצ עליו הוי"ה המהווה כל הווין ונמתק הכל.

ובחזור לעניינינו מפני שהאדם שוכח צה' ועבר י"ה מדעתו יכול לצא לידי עצירה ח"ו אצל הרועה שיתקיימו נכסיו שלא יפול רק יהיה תמיד צקיום יטע צהן אדר ר"ל א' ד"ר שיצין שאלופו של עולם דר בכל דבר ואפס בלמו כאמור

מזונותיו הקצוצים לו, וכתב ה"י שם, דהא דגמרא כאן לא קתני הולאות ראש חדש, משום דאיכא למימר דבכלל יום טוב הוא.

ויש להעיר דבריטב"א ז"ל כתב, דלאו דוקא הולאות שבתות וימים טובים דהוא הדין לכל הולאות של מנחה אלא נקט הני דרגלי ושכחי.

*

גמ'. שם. עיין אשל אברהם להגה"ק מצוטטשט (מהדורא תנינא סי' רמ"ב), שכתב, אולי לכבוד שבת קודש ל"ש בחינת שונא מתנות, ויכול לאהוב מתנות, כדי שירצה עונג וכבוד ש"ק, ולל"ע היטב, עכ"ל.

וראיתי בשו"ת שיה יצחק (סימן קכה) שכתב די"ל מאחר דת"ח יש לו דין שבת, עיין בארובה ביד יוסף בסי' רמ"ב, ובקה"ש סוף לכה דודי בענין גר"ג יתירה, מביא תיקונין (תיקון כ"א) נשמחא יתירתא דאחוסף לגביה בגין שכינתא, ואלין אינון דמתוספאן לעמא קדישא בע"ש יתין לו ת"ח ביומין דחול כו' ע"ש, הרי מפורש ויולא מוזה"ק ותי', שלתלמיד חכם יש לו תמיד דין שבת, ובחז"ל פא"ט רבי זירא לא שקיל, וכי מומני ליה, לא אול אמר לא קא בעי מר דאיהי הלא כתיב ושונא מתנות יתיה, הרי אף דת"ח אקרי שבת לא מקבל מתנות וה"ה עבור הש"ק ג"כ לא יאהוב מתנות.

*

גמ'. שם. בענין אכילת דגים בשבת, הנה מהרש"א חולין (כ"ז ע"א), גבי דגים באסיפה בעלמא מותרים, כתב דדגים מעלים את האוכל אותם, ובישמה ישראל להגה"ק מטשארטקוב ז"ל, כתב לפי שלא השחיתו דרכם במצול, ולואת אוכלים את עין הדג.

ובספר חסדה לטובה מביא בשם הגה"ק מקאלק ז"ל, טעם שאוכלים דגים בשבת, כי שאר בעלי חיים מקיימים בהם מצוות, כגון שחיטה נקור, מליחה, ואילו אצל דגים המנחה היחידה היא שאוכלים אותם בשבת.

ועיין בקדושת לוי (פ' וירא) שכתב דע"כ נתן אברהם למלאכים צמר ולא דגים, משום שרצה לזרז אותם צמנות, ובצמר יש הרבה מצוות שחיטה ומליחה וניקור, אבל צדגים אין שום מנחה, עיי"ש.

ובבמאור ושמש (מאמרים מלוקטים) עמ"ס חולין (ס"ו ע"ב) ד"ה תנן התם, צפ' שמיני או תזריע משמיע שלדגים "לאקסען" יש להם סימן טהרה יתר מלשאר דגים טהורים, והדברי חיים זי"ע הקפיד להיות לו בכל שבת קודש לאקסען, ופ"א נחארה אכלו בחול הרה"ק ר"מ מראזודוב ז"ל ונצאנו אצל הק' ה' המנהג שרק בש"ק ויו"ט ויומי דפגרי וכל חודש ניסן אכלו דגים גם בחול, או כבוא אליו אדם גדול רבין, ובאשר לא הביאו דגים להד"ת, אמר הנה כבוא רבי אצלי מביאים לי דגים בכל פעם, וכעת לא הביאו ושחק הר"מ הג"ל, כי זה הוכחה אצל הד"ח שאדם גדול האורח, באשר מן השמים

גמ'. שם. בספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר א' אות ט) כתב בזה"ל: כל הולאות משתומם על המראה ויבין שדברי חז"ל המה רמיזא דחכמתא, ונדבר בקי"ור, דהנה בניסן נחגלו נסים וגלים לצאי עולם, ונחגלה לכל כי הש"י משדר המערכה כוכבי השמים וכסיליהם, אבל הנהגת הטבע איך הש"י מנהיגם בחפצו ורצונו בהשגחתו על כל פרט ופרט הכל בהשגחה נפלאה לא נחאמת עדיין לכל צאי עולם לאותן שאין מזני בניה של תורה, והיו סוברים שהש"י מסר עולמו לטבעיים המה הכוכבים ומזלות ועל ידם מתנהגת ההנהגה הטבעית כפי שפיטת המזלות לכל זמן, וזאת כשעולה ברצונו ית"ש לשדרם בנס, והנה בהגיע תור וזמן הנס שנעשה לישראל בחודש אדר שהיה הנס טבעי בלא שידוד המערכה, ואעפ"כ נתודע לכל צאי עולם כי יד יי' עשתה זאת ולא נסתפק שום בן אדם לומר שהיה הענין הזה במקרה בזולת השגחת משגיח (כאשר הארכנו בהסברת הענין הזה בדרושי חנוכה ועוד יתבאר להלן בעזה"י), אזי אז נתודע לכל שגם הנהגת הטבע הוא הכל בהשגחה נפלאה מאת המשגיח ב"ה וצ"ש, ממילא כל עסקי העולם וכל עניניו שקונה האדם עושר ונכסים הכל היא בהשגחת המשגיח ולא יוסיף ולא יגרע האדם ברוב השתדלות ומריאות, ולא יאמר האדם כחי ועוץ ידי עשה לי את החיל הזה, רק ידע עם לבדו כי הש"י המשגיח וכל יכול הוא הנותן לו כח לעשות חיל, הגם שמשדל האדם בטבע במסחר ובמשא ומתן, השגחתו ית"ש היה בעיני הטבע ההוא ליתן לו כח ואומץ להשתכר ההון ועושר, כענין שנראה בעליל בנס דחודש אדר שהיה בטבע, עכ"ל הכירו וידעו כל צאי עולם שהוא בהשגחה נפלאה, ובאם יאמר האדם כחי ועוץ ידי עשה לי את החיל הזה הנה לא יתקיימו נכסיו, וזהו שרמזו חז"ל הולאות שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר, היינו יתקע בהן הענין הנראה באדר, שהיה נס מופלג בטבע להתמודע ולהגלות שהכל בהשגחה נפלאה גם כל הענינים הנעשה בטבע, הן כי קרתי. ע"כ.

דף מז ע"א

גמ'. כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד יום הכפורים. הן יהודע כתב רמז נאה בהכתוב [דברים י"ד כ"ב] עשר תעשר כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה. פירוש עשר ימים שהם מן ראש השנה עד יום הכפורים תעשר לשון עושר את תבואת זרעך זו הפרנסה היוצא השדה שנה שנה רצונו לומר משך כל השנה כולה.

והראשי תיבות שבת לימוד מועד של"ס רמז בשלשה אלה לא יחסר האדם בהולאותיו אלא ישאר שלם כי המוסיק מוסיפין לו ואם כן קצבתו נשאר שלימה ורמז בתיבות [כל] לרבות גם כמות ודירה.

*

גמ'. כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה וכו' חוץ מהוצאת שבתות וכו'. בטור (סימן תיש) הביא בשם הפסיקתא, דגם הולאות סעודת ראש חדש אינו בכלל

והאדם הולך אחר עצמו, מרגיל את עצמו בזה, עד שזהמשך הזמן הוא נעשה מוכרח לזה להתנהג כדרך הגבוהים, ואח"כ אם תזדמן לו שנה או שנתיים שאינו משתכר לפי ערך ההוצאה אשר הרגיל את עצמו בזה, מאל לו היצר מקום להטעות אותו ולפתותו לגזול ולחמוס, ולהיות לזה רשע ולא ישלם, כדי להתנהג באופן הראשון שלא יתבזה לעיני חביריו שבעיר. וברבות הזמן נעשה גולן וחמסן שאינו חושש כלל לחיי נפש חבירו.

גם פעמים רבות הוא מביא את עצמו לידי סכנה עי"ז, שנחלה מרוב הדאגה ע"י הקלון והכלימה שיש לו מכל עבדיו מסביב. כי תחת מעט הכבוד אשר הנחילו היזה"ר מתחלה ע"י הנהגתו, ינחילו עתה משנה כפלים קלון, אשר הכל מצוים אותו עבור דמיהם. וזהו עונשו בעוה"ז, מלכד עונשו השמור לו לעוה"ב עבור עון הגול.

אבל כבר אחז"ל איזהו חכם הרואה את הנולד, דהיינו, שצריך האדם אפילו צעת שהוא תקיף במצבו, להתבונן תמיד בתהפוכות הזמן המצוי מאוד בעו"ה, ושלל להתנהג בעיני הולאות ביתו רק בדרך אמצעי, לפי מה שהוא אדם ולפי המקום. ואף אם חננו ה' שהוא עשיר גדול, לא ילכש בגדי רקמה חשובים מאוד, כי נפש הוא חובל, שמביא לאדם לידי גאווה, גם מגרי ביה יזה"ר בנפשו, גם גורם שאחרים שאין ידם משגת, יראו ממנו ויראו לעשות כמעשהו, וסוף שלווים ואינם משלמים, או גוזלים וחומסים.

ובתוך אלו המותרות, רבו בזמנינו הולאות הנשואין במלבושיהן, עד שרבות צנות באת לידי ציון בהגיען לפרק נישואיהן. אז ואם צרכים ומצבים, ואין להם מושע. וכהנה רעות רבות וזרות שעוברים על ראש העניים. ומי גורם לכל זה אם לא ריבוי הולאות ומותרות המלבושים שנעשו קצב בעו"ה, שגורמים בזה רעה לעצמם בזה ובצא, וגם לכל העולם כולו. וכו'.

ובאמת צריך האדם ללמד את עצמו מידות מאבותינו ע"ה, וכמו שכתוב בשיר השירים אם לא מדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקצי האלן וגו', וכמו שפירש"י שם. והנה מצונו ביעקב אבינו ע"ה, אף שהיה בן יחשק שהיה עשיר גדול יותר מאבימלך כמו שכתוב בתורה, אף על פי כן לא שאל מאת הקב"ה כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש, כמו שכתוב בתורה אם יהיה אלקים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ולכאורה תיבות לאכול וללבוש יתר הוא, אבל באמת ניחא, דידוע דמדריך העשירים להתנהג בעיני סעודתן בדרך גבוהה, כי יותר מתפור ממה שהוא אכול. וכהאי גוונא בעיני מלבוש, להיות לו בגדים שהוא לובש על צפרו, וגם בגדים להתראות בו בין הסוחרים, מינים ממינים שונים, וכיוצא בזה הרבה. אבל יעקב אבינו אף שגדל בבית יחשק אבינו שהיה עשיר גדול עד מאוד, לא בקש מאת ה' יתברך כי אם ההכרחיות, לחם לאכול ובגד ללבוש ולא יותר.

מומינים לו איש שמביא דגים, ואחר איזה רגעים בא גוי והביא לאקסן גדול, ואיה הד"ח ז"ל לגבאי שלו שיקנה את הלאקסן.

והגה"ק מהר"י מדזיקוב בעל עטרת ישועה אמר, שמרומז בתורה אכילת דגים בשבת, ויאמר משה אכלוהו היום [שמות ט"ז כ"ה], דנודע כוונת האר"י זי"ע בספה"ע, שגימטריא א - ל הוי"ה תיבת הוי"ס, הוי"ס גימטריא דגי"ס, ויאמר משה אכלוהו הוי"ס, אכלו דגים כי שבת היום.

והר"ר בונם זי"ע מפרשיסחא אמר טעם המנהג לאכול המאכל הראשון בש"ק דגים. מפני שהדגים היו הצריאה הראשונה מצעלי חיים וקדושת השבת הוא שורש החיים. ע"כ נהגו ישראל להתחיל העונג שבת צמין דגים. (שיח שרפי קודש לערב שבת קדש).

ובשו"ת שית יחשק (סימן קכד) כתב טעם לאכילת דגים בליל ש"ק, דהרי הוא זמן עונת ת"ת, כמבואר בשו"ע או"ח (סי' ר"פ סעי' א'), וכמו שאוכלים מעהר"ן כן אוכלים דגים לפרות ולרבות כדגים, ע' מג"א (ריש סי' תקפ"ג).

*

גמ'. שם. פירש"י דיש ליזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יסיפו לו אלא מה שפסקו לו, עכ"ל. ועיין ביאור הלכה (תקכט, א) שכתב בזה"ל: וזהו תוכחת מרובה על זמנינו **שבעו"ה הרבה אנשים עוברים ע"ז ולא ישימו לב איך להתנהג בהוצאות ביתם להרחיק דברים המותרים ורבים חללים הפילה הנהגה הרעה הזו שמביאה את האדם לצוק עי"ז לידי גול וחמס וגם לחרפה וכלמה.** והרבה סיבות יש שגורמים להנהגה רעה הזו. והסיבה הגדולה שצוקין הוא ע"י הנשים שדעתן קלות ואין ראות הנולד ואשרי למי שיאמץ לבצו ולא ישיגח לפיתויים וינהל הולאות ביתו בחשבון כפי ערך הרווחתו ולא יותר. ועיין בקונטרס שפת תמים פרק ה' מה שכתבנו בזה. עכ"ד.

ולתועלת הענין אציג פה דבריו הקדושים והנלהבים שנספר שפת תמים (פרק ה) כי הוא נוגע הרבה לזמנינו אלה. הנה כתב שם לבאר שתי סיבות גלויות, המביאות את האדם לידי גול וחמס. ואחד מהם ריבוי ההוצאות ומותרות המלבושים שנעשו קצב בעו"ה. ודין גרמא לנו בזמנינו כל הצרות וכל התלאות, מצפנים ומצחוק. ובתחלה כשמרגיל אדם את עצמו בזה, אינו מתבונן על אחריותו. והיזה"ר מתנהג עם האדם בזה כליד המשליך מזון במזודה לעיני כל בעל כנף, אשר מרוב ראויה אחר האכילה, וממיעוט דעתה, אינה מצטת כלל במזודה הפרוסה. וכשנכנסת שם, שוב ניזודה ועומדת, ומוכנת לשחיטה.

בן הוא בענין זה, שבתחלה כשהקב"ה מוזין לאדם מעות בחסדו, כדי שיוכל להחיות את נפשו בזה, וגם לפרוע מזה חובות הצורא כצדקה וגמ"ח והחזקת התורה, וכדומה לזה. היזה"ר מסיחו, שעתה נאות לו להתנהג בעיני הולאות הבית והמלבושים במעלה הגבוה מערכו והפחות כהמכובד, והמכובד כאחד מעשירי העם. כדי שיתראה לחשוב ומכובד לעיני חביריו.

ובמביא שם חירון בשם הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א, וז"ל: אמנם מי שיש לו יכול להרצות בהוצאות שבת והקצ"ה פורע לו. אבל העניים, אם לא יתקנו תקנה שיחילו המחירים, לא יוכלו לקנות דגים כלל לשבת, שהרי אמרו חז"ל: "עשה שבתך חול ואל תטרוך לצדיות". ולכן תיקנו שלא יקנו דגים זמן מה, כדי שיחילו המחירים.

עוד הביאו בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: "אם הוסיף - מוסיפין לו" נאמר דוקא במחירים הוגנים, כי יש פה הצטחה משמים לספק את המשאבים המרוצים הנזכרים למי שמרצה להוציא לכבוד שבת. מה שאין כן כאשר מוכרי הדגים מפקיעים מחירים, הרי הם בגזלנים, א"כ אין כל ענין לספק להם את מאויהם, שהרי אין צדק יותר כבוד שבת, אלא סיוע ותמיכה בגזלנים.

עוד תירצו: גם אם נאמר שיוסיפו לו מן השמים עצור המחיר היקר של הדגים לכבוד שבת, מכל מקום יש לתקן שלא לקנות דגים ממפקיעי המחיר, שהרי יש לחשוש שהגויים יפקיעו מחיריהם גם בעוד מאות החציות לישראל, כגון ארבעת המינים, סכך לסוכה ועוד כהנה, שבהן לא הוצטח שאם הוסיף מוסיפין לו.

ועוד תירצו: ברש"י (ד"ה חוץ) מבואר, כי הוצאות השבת ניתנים לאדם "לפי מה שהוא רגיל", ונמצא כי אם הוא יקנה דגים במחיר מופקע - ההפרש לא ינתן לו. ע"כ.

*

גמ'. שם. בלב שמחה (פרשת דברים - חשל"ח) כותב: שכרו הרבה מאד על פי פעלו, יש לזקק שהוא כעין על מנת לקבל פרס, ועוד מהו הרבה מאד הרי השכר הוא על פי פעלו. ואפשר הפי' עפ"י אמרם ז"ל כל מונוותיו של אדם קצוצין לו מראש השנה וכו' חוץ מהוצאות שבת ויו"ט וכו' שאם מוסיף מוסיפין לו. זהו שכרו הרבה מאד על פי פעלו, לבל יחשוב האדם שיש לו הרבה הוצאות לשבת, כי אדרבה צמה שמוסיף, מוסיפין לו הרבה מאד.

*

גמ'. שם. חז"ל אמרו (שבת קי"ח ע"ב) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מזרים, דכתיב (ישעי' נ"ח) אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אציק, כיעקב דכתיב צי' ופרצת ימה וקדמה ופפונה וגגבה. ובתו"מ (בראשית כח, הערה יז) כתב לפרש ע"ד הפשט עפ"י ש"ס כאן, דמונוותיו של אדם קצוצין לו מר"ה עד יו"ט לבל מהוצאות שבת, דהוצאות שבת כמה שמוסיף להוציא מוסיפין לו מן השמים, והוא כמו בלתי גבול, וז"ש המענג את השבת, ר"ל שאינו מקמץ בהוצאות לענגו, נותנין לו [כלומר מחזירין לו מן השמים] כנחלה בלי מזרים, כלומר בלתי גבול וערך.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת נחמך נדק (סימן כח) פעם אחת היו הערלים מוכרי דגים מייקרים השער לפי שראו שהיהודים קונים לכבוד השבת ואין מניחין בשביל היוקר ועשו

ובפרט צומנינו, בודאי אין לו לאדם להיות אך להתעשר, כי העשירות דומה לאיש עשיר מחורי הארץ שהיה מורגל במיני תענוגים שונים בכל יום, וגם היו מזמרין לפניו במיני כלי זמר בוקר וערב, ומחמת רוב גאותו מרד במלכות וגזר דינו שיצוהו על מגדל גבוה מאתים קומתו, בראש גבו, ושם יגישו לפניו בוקר וערב כל התענוגים שהיו לו מלפנים וגם כל מיני כלי זמר כמו מלפנים, ככה יתנהגו אחר שנה שלמה. האם יערצו לו כל המעדנים שבעולם ומתיקת כלי השיר, אחרי שכל רגע הוא מסוכן ליפול מראש הגג ולהתפרק איברים איברים. ונוח לו שיורידוהו לארץ, ושיתן לו לחם ומים. כן ממש עניי העשירות צומנו, שמאזי בעו"ה תהפוכות הזמן בכל עידן, והוא נופל אח"כ מאיגרא רמה לצירא עמיקתא, ויותר ממה שהוא שמח עתה על הווייתו, יתאבל אח"כ על העדרו. כי על כן הלא טוב לו לאדם שיתצוין כל זה בתחלתו, ולא יהיה אך להתעשר אף בדרך היתר, וכל שכן שלא לילך בדרך חריפות ורמאות כדי להרצות הונו, כי בודאי יהיה הסוף כן, וכנ"ל. וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. עכ"ל.

*

גמ'. שם. בספה"ק תפארת שלמה (לראש השנה) כתב לפרש עפ"י הוזה"ק כיון דלא אשתכח צי' מזוני מה צרכתא אשתכח צי' וכו'. נמצא כל ההשפעות באים מש"ק, וכמ"ש (יחזקאל מו, א) ששת ימים יהי סגור וציוס השביעי יפתח. אך נאמר (שמות לא, טז) לעשות את השבת (שם טז, ה) והכינו את אשר יצאו להוציא השבת צריך הכנה לכבד את השבת וצוה ממשיכין השפעה לשעה ימים. וז"פ (שם כ, ד ט) זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך עשי' היינו גמר מלאכה צוכות השבת שלפניו ולאחריו. ויום השביעי שבת לדי' אלהיך (שם כ, י), וזה מונוותיו של אדם קצוצים לו מר"ה היינו מהקצ"ה שהוא ראש וראשון. כמ"ש (ישעיהו מד, ו) אני ראשון כו' מר"ה היינו שהשפעה הולכת מראשית המחשבה ממול העליון חוץ עד שבה לחוץ דהיינו בגשמיות לעוה"ז מהוצאות שבת ויו"ט.

ובספרו שם (לחג הסוכות) כתב לפרש הכוונה, דאעפ"י שכל מונוותיו של אדם קצוצים לו מר"ה. הנה זהו עפ"י המשפט היא בדרך קצבה. אבל חוץ מזה עוד יש כח ביד הצדיקים להמשיך השפעות טובות לעולם. וזהו חוץ מהוצאות שבתות ויו"ט היינו הצדיקים שהם מוציאים יותר מלמעלה. והצדיק נקרא שבת ויו"ט. כמבואר בזה"ק ובספרים. ויש נדיק שנקרא צחי' שבת שאינו מצטל כלום לצרכי עוה"ז. ויש שהוא צחי' י"ט שמצטל מעט לצורך אוכל נפש כנ"ל. וכו'.

*

גמ'. שם. הקשה בספר מרפסין איגרא (ע' ס - סא) וז"ל: כל מונוותיו של אדם קצוצים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים חוץ מהוצאות שבתות וכו' שאם פחת פותחין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו. ואם כן, מה צדק שאדם משלם מחיר יקר לכבוד שבת, והלא "אם מוסיף מוסיפין לו".

דכריות והוא מעין מה שאמרו מוטצ שחלל שבת אחד כדי שיקיים שבת הרבה. ע"כ. והוצאו דברי ה"ס במגן אברהם (אורח חיים סימן רמב סק"א).

[ובתב] המשנה ברורה שם (ס"ק ב) וז"ל: אם מוכרי הדגים מייקרין השער נכון לתקן שלא יקנו דגים איזה שבתות עד שיעמוד השער על מקומו והנה צב"ט הביא דלא יעשו תקנה רק אם הוסיפו המקח יתר על שליש מכמו שהיה מקדם. אבל צב"ר וצפמ"ג כתבו דאף פחות משליש יוקר יש לעשות תקנה משום עניים. עוד כתב שם דאין צוה משום בטול מצות עונג דיש לענג השבת במאכלים אחרים. ע"כ.

אמנם החת"ס בהגהותיו שם כתב לחלוק עליו, וז"ל: כ"ז ואין הנדון דומה לראיה, דהתם לא דרש לאסור אלא שאין השאר עליה חובה ומכל מקום אם תרצה תביא גם השאר ומסתמא כן עשו אחר שהחלו הקינין, משא"כ אם עבר השבת בלא דגים אינו יכול לתקן, ועוד התם הוא להציל העני מאיסור כרת, אבל הכא העני שאין ידו משגת פטור הוא, מ"מ נכון לתקן ולשבר מלחמות מייקרי השער, אבל ללמוד מזה למק"א ז"ע. ע"כ.

וע"ע בחידושי חת"ס (ספ"ד דגיטין) שם: כיון דחזו דמקרי חזני, הרמז"ס גרס דמתייקרי חזני, שהגויס מייקרים השער, ועתי"ט, ומהו ראוי ברורה למ"ש מג"א סימן רמ"ז בשם ז"ל. ע"כ. ועיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן נז) שדפס שם מכתב מהגאון ר' ליזר קוניץ ז"ל, ע"ד החת"ס בהגהות לאו"ח הנ"ל, ועיי"ש מה שהשיב לו החת"ס, הוצאו בדבריו לכריתות (ח ע"א).

ובשו"ת גור אריה יהודה (אור"ח סימן ז) מביא שבעת שנתיקרו הדגים צעירו יותר על כפליים, ראו חכמי קהילתו לאסור לקנות דגים על כמה שבתות, והביאו ראיה משו"ת נחמ צדק (סימן כח) הנ"ל שם כעין זה.

וע"ז כותב, כי לצו כל עמהם, ולדעתו אין כח בידם לאסור, ואין הנידון דומה להך דהנחמ צדק, כי התם השאלה שהמוכרים מייקרים השער מחמת שרואים שיהודים קונים, ולהכי מחמת האי תקנה שלא יקנו כמה שבתות יזלו הדגים, אבל צנ"ד שאומרים הדייגים שמוכרים הדגים שמחמת הקרירות אין הדגים צנמלא, ומחמת זה הדגים ציוקר במקום המוצאים, וגם צוה ההוצאה שלהם יתר על השבת לחזור אחר דגים, וא"כ אף אם נתקן במקום הזה שלא יקנו היהודים דגים, לא ברור שזילו הדגים, כיון שאינם צנמלא, והרבה קופצים עליהם, וכיון דלא ידענו אם יועילו חכמים בתקנתו, א"כ צוה כוחינו יפה לאסור הדגים למי שירצה לענג את השבת אף בדגים יקרים, עיי"ש עוד.

וע"ע שו"ת בית יהודה (חלק יו"ד סימן לב) ע"ד מעשה בקהל א' שראו שהעכו"ם מוכרי דגים מייקרין השער צו"ת וצב"ל זה עשו רובם הסכמה בחרם שלא יקנה מהם כלל שום יהודי, אם יכול אחד לקנות ע"י עכו"ם אמנעי דהיינו שישלח עכו"ם לקנות לו והעכו"ם מראה כאלו קוני' לעצמו.

הקהל הסכמה ששום אדם לא יקנה דגים שני חדשים. ושאלו התלמידים אותי אם רשאים לעשות כן כיון דכבוד שבת הוא. ועוד דאיתא פרק ז' דביצה כל פרנסתו של אדם קצובין לו מראש השנה. חוץ מהוצאת שבת וי"ט אם מוסיף יוסיפו לו וכו'. וא"כ אין פסידא צוה אם קונים ציוקר לכבוד השבת דהקצ"ה פורע לו.

תשובה: יראה דשפיר דמי למיעבד כך מהא דאיתא במתני' סוף פרק א' דכריתות מעשה שעמדו קינין צירושלים צדינר וזה אמר רבי שמעון בן גמליאל המעון הזה לא אלין הלילה עד שיהו צדינרין נכנס לבית דין ולימד האשה שיש עליה חמש לידות וחמש חמש זיבות וחמש מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה ועמדו קינים זו ציום צרבעתים. ופירש רש"י אף על פי שהיקל על דברי תורה עת לעשות לה' הוא שאלמלא לא ימנאו יחדלו מלהביא אפי' אחד ויאלכו קדשים בטומאת הגוף, עכ"ל. הרי אפילו בדבר דאורייתא היקל משום היותו כל שכן קניית דגים דאינו אלא לכבוד שבת.

אף על גב דכבוד שבת נמי דאורייתא הוא דכתיב וקראת לשבת עונג ואמרינן בפסחים פרק אלו דברים דף ס"ח אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן לכם וכו'. ובפרק כל כחצי דף קי"ח קאמר צוה מענגה רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומים. משמע מזה לכאורה דכבוד שבת בדגים דאורייתא הוא הא התם צמון קאמר רב חי"א בר אשי אמר רב אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג הרי מוצא דמדאורייתא בכל מילי דעשאו לכבוד שבת סגי ולא דוקא דגים. והא דאמר רב יהודה אמר רב דלריך לענגו בדגים גדולים היינו מאן דאית ליה צרוחה ויכול למצוא בנקל. אבל למאן דלית ליה סגי בכל מילי. וכן כתב הטור א"ח צסימן רמ"ב. לכך אם על ידי זה שקונים לכבוד שבת דגים מתייקר השער שפיר דמי לעשות תיקון שלא יקנו דגים כלל לכמה שבתות כדי שיזלו.

ולייבא למימר דשאני גבי קינים דיחדלו אחר כך לקנות אפי' אחד ויאלכו קדשים בטומאת הגוף כמו שפירש רש"י התם הוא דהוי משום עת לעשות לה' וגו' אבל גבי כבוד שבת כיון דפרנסת שבת אינן קצובין והקצ"ה פורע הכל לא ימנעו מלקנות בשביל היוקר. וא"כ אין כאן עת לעשות לה' וגו'. הא לאו מילתא הוא דכשם דחיישינן בקינים שלא יקנו אפילו אחד מחמת היוקר הכי נמי איכא למיחש גבי שבת שעניים לא יקנו לעולם דגים מחמת היוקר דודאי מי שיש לו ממון מצוי להוציא יכול להרבות להוצאת שבת לכבדו והקצ"ה פורע לו. אבל עניים שאין להם ממון מצוי כדי להוציא הרבה לכבוד השבת היאך יהיו יכולים לקנות כיון שאין להם. ותדע שהרי אמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תטטרך לצריות. ואם כן אם הדגים יתייקרו כל כך לא יוכלו העניים לעולם לכבד את השבת בדגים. לכך שפיר דמי לעשות תיקון שלא יקנו דגים כלל לכמה שבתות כדי שיזלו ויוכלו אחר כך אפילו עניים לכבד את השבת בדגים והיינו עת לעשות לה' וגו'. כמו בקינים דרבן שמעון בן גמליאל

מר"ה עד ר"ה חוץ וכו' והואלף בניו לת"ת, א"כ הרי זה נהנה וזה לא חסר וכופים אותו. ע"כ.

*

גמ'. **שאם פחת פוחתין לו**. פירש"י, כלומר ממציאין לו שכן מועט. והשפ"א כתב ליישב הלשון כפשטא פוחתין ממש, דאם מיעט בכבוד שבת ויו"ט הרי היא לו בכלל הקצבה של כל השנה ופוחתין לו הוצאות אלו מכלל הסכום שנקצב לו בר"ה אבל אי מוסיף מוסיפין לו על אלו הדברים לצד מן הקצבה.

*

גמ'. **מאי קראה וכו'**. ז"ע למה נריך רא"י לזה, הא בר"ה כל באי עולם עוזרין כו' כדאי' במשנה בר"ה (ט"ז). ומירין השפ"א דהו"א דמוזנות אין בכלל זה אלא כדתנן התם בפסח על התבואה בעצרת על פירות כו'. אבל עתה דנלמד מקרא דמוזנותיו של אדם נמי קצוצים מר"ה ע"כ נריכין לחלק דהדין של התבואה בפסח וכו' הוא על כלל העולם אבל מוזנות של כל אדם קצוצין לו מר"ה. וכמ"ש הר"ן שם דבר"ה גזרין לכ"א ואחד חלקו מדברים הללו עיי"ש. וכבר קדמו מהרש"א בחדא"ג.

*

גמ'. **איזהו חג שהחדש מתכסה בו** הוי אומר זה ראש השנה וכו'. בספר משחא דרבותא ח"א (סימן תרא) כתב, נשאלתי במי ששכח ולא הבדיל במוצאי ראש השנה, אם דינו כדין מי ששכח להבדיל במוצ"ש שיכול להבדיל עד שלשה ימים, ומסתברא שאינו יכול להבדיל כלל, לפי שאף שאילו שכח להבדיל בשלש רגלים היה יכול להבדיל ביום, לפי שהוא אסור חג, שיש לו שייכות לרגל, אבל בראש השנה אינו יכול להבדיל, לפי שר"ה אינו נקרא חג, והפסוק אמר אסרו חג דוקא מי שנקרא חג, אבל ר"ה ויוהכ"פ אינם נקראים חג. ועוד לפי שהוא יום תענית דאוס גדליה ואם יבדיל אינו יכול לשמות וכו'. עיי"ש.

ובשו"ת מעשה אברהם (אר"ח סימן מז) כתב לתמוה על מ"ש שר"ה אינו נקרא חג, דהרי מקרא מלא הוא תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, ודרשו חז"ל כאן, איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה. וע' בתוס' ד"ה איזהו.

ועיי' בספר פרדס הגדול (סימן קצ) וז"ל: ומצאתי בתשובת רב יהודאי גאון שכתב, שאסור להתענות בראש השנה מפני שקרוי חג כשאר ימים טובים, שנא' תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, וכשם שאסור להתענות בשאר ימים טובים כך אסור בראש השנה משום עונג יום טוב. ע"כ.

והרא"ש סוף ר"ה (פרק ד' סימן יד) כותב: כתב ראבי"ה שאלתי את רבותי ר"ה שחל בשבת וראשון, אם אומרים במוצ"ש ותודיענו, שיש בה "חגיגת הרגל", ור"ה לא חג ולא רגל, והשיבוי שאעפ"כ מתפללים ותודיענו, וכדאמרין בחולין (כו ע"ב) שבהצלת מוצאי יו"ט אומרים צין יום השביעי לשבת ימי המעשה, שסדר הבדלות הוא מונה, והכא נמי סידור

והשיב: דבר פשוט דאסור דהא שלוחו הוא וקי"ל דשלוחו של אדם כמותו ואע"ג דקי"ל דאין שליחו לעכו"ם לחומרם יש שליחות כמו שפסק מרן זי"ד ב"ד ר"ס קס"ט גבי רבית כסדרת רש"י דס"ל דיש שליחות לעכו"ם לחומרם. ועוד דהכא שאני דזיל בתר טעם ההסכמה הוא כדי שיתבטל שער היוקר ואם נחיר לקנות ע"י עכו"ם יעשו כל הקהל כן והמוכרי' לא יחזרו בהם כשימצאו קונים וצפרט אם ירגישו בהם שקונים לזורך הישראלים ועוד דמחזי כחוכא ואיטולא אותו החרם בעיניהם דלפי סברתם הוי כאיסור נבילות וטריפות וכשיראום אוכלים דגים יזלזלו באיסורם ויש בדבר חילול השם ומיהו אם מכרו או נתנו לעכו"ם וחזר הישראל וקונה מהם פשיטא דמותר ואין לאסור מטעם זה כיון דאפסקיה אחר וכדמוכח מדין קונם ביתך שאני נכנס ב"ד ס' רי"ו ס"ד יע"ש ובכלל החרם ודאי אפי' בתורת מתנה אסור לקבל דמתנה דינה כמכר והו"ל כקנין ואם עבר א' וקבל פשיטא דישליכו לכלבים ואע"פ שאותו יחיד היה מוחה בתחילת הסכמת החרם אין לחוש לו דבטלה דעתו אלא הרוצ כדאי' ב"ד ס' רכ"ח סל"ד. ע"כ.

וע"ע **מוחצית השקל** (סימן תרנו) דאין להוסיף שלש לאתרוג משום הידור מלוא, אם יש לחוש דעיי"ז מייקרים השער.

וע"ע בשו"ת חיים ציד להגר"ח פלגי' (סימן נא) בדבר צבור שהסכימו שלא לעשות צבגדי נשים מוזהבים משום גדר וסייג בראות דוחקא דליצורא כי אין יכולת העניים מספקת ונתנו לו צבג מוזהב במתנה אם מותר ללבושו או לא.

וע"ע בשו"ת שית יצחק (סימן קכב) שמציא ראייה לדברי הנ"ל מהא דירושלמי מגילה (פ"ג סוה"א), דלנצראי (אנשי עיר ששמה צנבר, קרבן העדה) אמתן שאלתון לר' יונה ולר' יוסה מהו לקרות בספר חסר ברבים, אמר לון אסור, לא דאסור אלא מן גו דנפשהון עגומה אינון וזננין להון אחורי, וז"ל הקרבן עדה מה לקרות בספר חסר ברבים, לא דאסור מן הדין אלא בשביל שהיה נפשם עגומה על ציטול קריאת התורה ברבים, ויקנו להן ס"ת אחרת שלימה, עכ"ל.

*

גמ'. **והוצאת בניו לתלמוד תורה**. הגר"ח קניצסקי שליט"א נשאל, מהו לשלוח בת לגננת יותר טובה, שעיי"ז החינוך יהיה מעולה יותר האם מוצטח שיוסיפו לו מה שמוסיף.

והשיב: כתוב תלמוד תורה לא חינוך. (דרך שיחה).

*

גמ'. **שם**. באמרי אמת (ליקוטים ע' קיט) כותב: האמרי אמת מגור זל"ל שלח פעם בר"ח ע"י צנו כסף למלמד והמלמד לא רצה לקבל. שלח את צנו שנית ואמרו לו שיאמר למלמד שאפשר עפ"י דין לכוף אותו לקבל. כי איתא כופין אותו על מדת קדום, ואי' כל מוזנותיו של אדם קצוצים לו

עצמם הוא חק ולא צמשפט, ומשפט לאלקי יעקב מה שהוא זורק לאלקי יעקב היינו זורכי מזות הוא צמשפט שאם מוסיף מוסיפין לו.

*

גמ'. ואכלו את חקם וגו'. הא דלא מייתי לעיל מיניה דהאי קרא דכתיב כי חק לכהנים וגו'. משום דאיכא לפרשו כי חק קצוב הוא לכהנים בכסף הניתן להם מאת פרעה ומאותו כסף קנו להם כל מה שיצטרכו אבל בסיפא דקרא ואכלו את חקם יתיר מפורש דמשמע דחק הקצוב להם גופיה אכלו אותו דהיינו לחם כפרש"י צחומש. (מהרש"א).

*

גמ'. הטריפני ל'חם חוקי. ז"ל למה שבק קרא דמייתי מן התורה ואכלו את חקם והציא מדברי קבלה. ומירץ מהרש"א, משום דואכלו את חקם נמי איכא לפרש שאכלו את חקם בכסף שניתן להם וקנו להם מה שיצטרכו לאכול אבל הכא מפרש לחם חקי וגו'. א"ל דהאי קרא איירי דהאי ענינא גופיה שבקש מהקצ"ה קצב שיעור מזונותיו לקיום נפשו ולא ריש ועושה.

*

גמ'. אמרו עלינו ע"ל שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל ל'בבד שבת וכו'. לכאורה נמצא דפליגי הכא ז"ל וז"ה כיצד יש לנהוג בענין ההכנה לשבת, דלז"ל צריך להניח תמיד היפה לשבת, כבר מיום ראשון. אולם לז"ה ישים את צמחונו זה ששם שהזמין לו עתה צהמה נאה, כך יזמינו לו מהשמים צהמה נאה צער"ש לזורך השבת, ולכן אינו צריך להכין לשבת כבר מיום ראשון. וממילא לפי האי כללא דנקטינן צידן דהלכה כז"ה צמקום דז"ל פליגי עליהו, ה"ל הוי הכא דהלכה כז"ה ואמרין ברוך ה' יום יום.

אמנם צפרש"י עה"ת פ"ר יתרו (כ, ח), פירש שם על הפסוק זכור את יום השבת לקדשו, תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נודמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת, ע"כ. ולכאורה יוצא לפי המבואר דרש"י הציא כצורת ז"ל, ומדקתם כוונתו הכי נקט.

והרמב"ן עה"ת (שם) כתב, וכתב רש"י צפירוש זכור תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נודמן לו חלק יפה יהא מזמינו לשבת, זו ברייתא היא ששנויה במכילתא קד, ר"ל בן חנניה בן חזקיה בן גוריון אומר, זכור את יום השבת לקדשו תהא זוכרו מאחד בשבת שאם נודמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת. אבל בלשון יחיד היא שנויה ואינה הלכה, שהרי בגמ' אמרו תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, כיצד מצא צהמה נאה אומר תהא זו לכבוד שבת, למחר מצא אחרת נאה הימנה מניח השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת הייתה זו כל מעשיו היו לשם שמים שנאמר ברוך ה' יום יום יעמם לנו. תניא נמי הכי ז"ל אומרים מחד בשבין לשבתין, וז"ה אומרים ברוך ה' יום יום יעמם לנו. ובמכילתא אחרת שמאי הזקן אומר זכירה עד

התיקון הוא מונה. אבל בשבועות רב שר שלום כתוב, זר"ה אומרים בתפלה ובקידוש, מועדים לשמחה חגים וחמנים לשון את יום הזכרון הזה, שהרי כתוב אלה מועדי ה' בראש הענין, וכן בסוף הענין וידבר משה את מועדי ה', וקאי על כל המועדים פסח ועצרת ור"ה ויוהכ"פ וסוכות ושמיני עצרת, וכולהו מתקשו להדדי לקראם מועדי ה' מקראי קודש וכו' ומקיש ר"ה לסוכות, ומנין שר"ה נקרא חג שנא' צכסה ליום חגנו, ומנין שנקרא שמחה שנא' וציום שמחתכם וצמועדיכם וצראשי חדשיכם, ואמרין בסוכה (נה א) חדשיכם זה ר"ה וכו'. ע"כ.

וזה"ל ראצ"ה (ברכות סימן צד): ואומרים ותודיענו אפילו זר"ה לע"ג דלאו חג מקרי, ואמרין חגיגת הרגל, ומשום דלא משנינן כדאמרין בעלמא סדר הבדלות הוא מונה. ע"כ.

ואולי כוונת ראצ"ה דלאו חג מקרי, היינו דלא שייך ציה קרבן חגיגה. וכדאמר בחגיגה (ט ע"א) וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה, לתשלומין של קרבן חגיגה. ובסוכה (ט ע"א) חג הסוכות שבעת ימים לה', כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל ש"ש על הסוכה. עיי"ש.

ובזה י"ל שגם המשחא דרבותא לא נתכוון לומר שאינו חג כלל, אלא דלא חשיב חג לענין קרבן חגיגה, ולכן לא יכון על יום שאחר ר"ה שם אסרו חג, דכתיב ציה עד קרנות המזבח. אלא שקי"ר בלשונו. וכן כתב בשו"ת ויקרא אברהם (אור"ח סימן יט) ליישב דברי המשחא דרבותא הנ"ל. עיי"ש.

*

גמ'. מאי משמע דהאי חק ל'ישנא דמזוני הוא וכו'. כספה"ק אור המאיר (פרשת חקת) כתב לפרש בדרך הלכה, הפסוק זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר, עפימ"ש כאן, מאי משמע דחוק לישנא דמזונא, שנאמר הטריפני לחם חקי (משלי ל, ח), כי הנה רבים הם שניזונים מן התורה, חלק עבודתם ותורתם רבו, המפורים תורה צריכים, יש נאה אומר פשטים ונאה דורש רמזים, ודורש דמים לשאל אוכל לנפשו, וזהו זאת חקת התורה, מזונות התורה, כי צודאי לית לך שום דבר בעולם שלא נרמז בתורה, ואיה איפוא המקום שמרומז מזון בתורה, לזה גמר אומר, אשר צוה ה' לאמר, תורה ומוסר להזהיר ולזנות צטוב, ומהאמירה המה מזונים, וזאת היא חקת התורה, מזונות של התורה.

*

גמ'. שם. עיין חתם סופר שכתב לבאר הטעם שחזית "חק" לישני דמזוני הוא, משום שהמזונות הם כחק צלי טעם דלא צוחתא תלי מילתא ויש רשע וטוב לו ע"כ הוה כחק ואין אדם יכול לעמוד על טעמו של דבר. אך הוצאתיו למזות ה' שבת ות"ת הוא צמשפט ישר אם פוחת פוחתין לו ואם מוסיף מוסיפין לו.

ועפ"ז מפרש הפסוק כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, כי חק לישראל הוא מה שהוא לזרכי ישראל

או מכל סיבה אחרת. ולכן צאמת שפיר נקטין צהרי כ"ש, משום דגם ב"ה מודים להם.

בדברים אלו שציאר המהרש"ל מפורש גם כן צאור זרוע (הל' ערב שבת, סי' יח), שהציא האו"ז שם את דברי הגמ' דציצה הנ"ל צשמאי והלל, וכתב ע"ז, הלכך הרוצה לעשות כב"ש עושה שב"ה מודים לב"ש דהכי עדיף טפי, והא דמסיק דהלל שכל מעשיו לש"ש לא היה נוהג כן, אפ"ה אחרת דב"ש עדיפא, כדאיתא בפרק כל כתיבי הקודש (שבת ק"ט, ע"א) ובשאר ארצות צמה הן זוכין, א"ל בשביל שמכדין את השבת דאר"ת בר אבא פעם אחת נתארחתי אלל צעה"ב אחד וכו', אמרתי לו בני צמה זכית לכך אמר לי קצב הייתי וכל צהמה וצהמה שנאה אמרתי זו לשבת, אמרתי לו צרוך המקום שזכך לכך. הרי אתה רואה שנהג כב"ש, לא וראה מה עלתה צו. מיהו העושה כב"ה לא הפסיד. ע"כ.

ובמחזור דצרי אלו של האו"ז מתבאר בפשטות נמי דס"ל כנ"ל, דלעולם צעיקר דינא צ"ה מודו לב"ש שדצריהם יש לנהוג, אלא דהלל עצמו מידה אחרת היתה לו, ושפיר פסקין הכא כב"ש, והיינו דהציא נמי מדברי הגמ' צשבת (שם) צמעשה דקצב שנהג כב"ש וזכה למה שזכה, דמזה משמע דב"ה נמי מודו לב"ש דמאן דעביד כוותיהו שפיר קעביד. וממילא לפ"ז י"ל דרש"י ס"ל צציאור דברי הגמ' דצרי האו"ז, והיינו צציאור שכתב המהרש"ל מדידיה.

וע"ז דצרי החיד"א צמחזיק צרכה אור"ח (סי' רמב, סק"ה), ובס' פתח עינים כאן, שכתב שם, וראיתי צצבולי הלקט כ"י ריש ערוגה צבת צבלת נה שהציא שם את דברי צ"ש לצד, וז"ל: אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל שבת, וכן היה שמאי אומר מחד צצצין לצצחין, עכ"ל. הרי שהרצ צבולי הלקט לא הזכיר דברי צ"ה כלל רק דברי צ"ש. וכנראה ששיטת הרצ צבולי הלקט, וכן שיטת רש"י היא כשיטת האו"ז שהציא הב"ת, ולהכי מיימי את דברי צ"ש צלצד. והרצ אליה רצה שם [סי' רמב, סק"ט] הציא את דברי ספר התניא שכתב רק את דברי צ"ש לחוד, והיינו כמ"ש הרצ צבולי הלקט, עכ"ל.

*

והרה"ג מוהרא"א ב"ן שליט"א אב"ד וויען צס' אורח השבת (בפתיחה רס"י כא), הציא את דברי המטה משה ח"ד (דיני שבת, אות תג) שהקשה דלכאורה מדוע הגמ' הציאה את מחלוקת הלל ושמאי ואח"כ הציאה בצרייתא דפליגי צה נמי צ"ה וצ"ש, דמאי אולמא דהאי צרייתא מההיא דלעיל מיניה, והרי הראיה אינה מחזקת יותר. דכמו שבצרייתא דלעיל אמרו על שמאי והלל, כמו כן הכא צ"ש וצ"ה אומרים.

ובתב ליישב, ונראה שמצרייתא קמיימא לא היו שמעין דהלל היה עושה כן מדינא רק ממידת חסידות, והכי דיין לישנא אצל הלל מדה אחרת היתה צו, ולא אמרו דפליגי צהדיה, משמע מדידת חסידות היתה צו, אצל אס ישאל השואל כדת מה לעשות היה מורה לו כשמאי, ולכן הציא עוד צרייתא

שלא תצוא, שמירה משתצוא. ומעשה צשמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זו מפיו, לקח חפץ טוב אומר זה לשבת, כלי חדש אומר זה לשבת. אצל הלל הזקן מדה אחרת היתה צו, שהיה אומר כל מעשיך לשם שמים, והלכה היא כדברי צ"ה. ע"כ.

ומדבריו אלו של הרמב"ן מצואר דס"ל, דדברים כפשוטם דאיכא הכא צענין זה פלוגמא דצ"ש וצ"ה, ופסקין כב"ה כדפסקין צעלמא.

אמנם צשפתי חכמים על רש"י (שם, אות ג), הציא את דברי הרא"ם שכתב ליישב את דברי רש"י מהערתו של הרמב"ן, דעד כאן לא פליגי צ"ש וצ"ה אלא לענין מאכלות, וצוה אמרינן דהלכה כב"ה. אצל צחפץ מודה גם הלל צשמאי, וכאן הרי רש"י קאי על חפץ כדקאמר נודמן לו חפץ יפה וכו'. והמשיך השפתי חכמים וכתב, ול"נ שאין צריך לכל זה, דלעולם צכ"מ הלכה כב"ה חוץ מזה שהלל הזקן שהיה אומר זה הדין, לא פליג עם שמאי הזקן על זה. וכן מוכח שלא היה חולק שאמר אצל הלל הזקן מדה אחרת היתה צו, משמע דלא ס"ל שהדין כן, אלא שהיה לו מדה אחרת, מהרש"ל, ע"כ.

ובדברי הרא"ם שחירץ את דברי רש"י כי לעולם עד כאן לא פליגי צ"ש וצ"ה אלא צענין של מאכל, אס צריך להניח הטוב לשבת, אצל צחפצים כו"ע מודים שצריך להניחו לשבת. לכאורה קשה הרי הרמב"ן הציא נמי צשם "המכילתא אחרת", ומהדברים שם מצואר דלעולם פליגי צ"ש וצ"ה גם צחפצים, שהרי כאמור צצרי הרמב"ם כתוב שם, ומעשה צשמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זו מפיו, לקח "חפץ טוב" אומר זה לשבת "כלי חדש" אומר זה לשבת, אצל הלל הזקן מדה אחרת היתה צו שהיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים. ע"כ. הרי דפליגי צ"ש וצ"ה נמי צענין חפץ. וכן העיר צספר גור אריה (שם) והחיד"א צס' פתח עינים צסוגיין.

ובתב הגור אריה, אצל החירון האמיתי הוא, כי לעולם עד כאן גם הלל לא פליג אלא דוקא כצצריך לחפץ הזה עתה ציום חול, דא"צ לשומרו לשבת. אצל לעולם היכי שלא צריך לכלי זה כלל צחול, למה ישחמש צו צחול שלא לצורך ציון שאינו צריך. והיינו דדקדק רש"י צלשונו אס נודמן, פי' שלא לקחו לצורכו, אלא שסתם נודמן לו ולכן קאמר שיתקנו לצבד שבת. אצל אה"נ היכא דקנה לצורכו צצריך לו עתה, ישחמש צו. וצצרייתא קאמר התם לקח כלי, דמשמע לצורכו ולהכי איכא פלוגמא צצרי צין צ"ש וצ"ה. עכ"ל.

ובע"ז כתב השפת אמת צחידושיו, דעד כאן לא פליגי צ"ש וצ"ה אלא דוקא שיש לו צהמה אחת ואין לו צהמה אחרת, אצל ציש לו צ' צהמות צודאי שישמור הנאה לשבת לכו"ע, עיי"ש.

*

ובזה שהוסף השפתי חכמים, והציא את דברי המהרש"ל שחירץ על דברי רש"י כי לעולם ליכא הכא פלוגמא דהלל ושמאי, והלל אודויי אודיי לשמאי, אלא רק שהלל מדה אחרת היתה לו, והיינו שנהג כן לעצמו לחזוק צמידת הצטחון

שהיה מדתו צמדת הצטחון, וכדי לחזק צטחונו לא היה נוהג כן אלא שהיה צטוח שיזדמן לו נאה לכבוד שבת, ועכ"פ מודה בשאר כל אדם. ופשיטא דדבר שאינו שכיח לקנות, כשיזדמן לו דבר שלא יהיה נפסד אזי יניח אותו לשבת, ע"ש.

*

אמנם הקרבן נתנאל על הרא"ש כאן (סי' ד ברא"ש, אות ח) כתב, ומ"ש באו"ז מנחה להכין מיום א' בשבת לשבת, דבריו אינם להלכה וכמ"ש הרמב"ן פר' יתרו. ומה שהביא ראיה שם ממעשה דההוא קצב אינו ראיה, כיון דטבת היה מנחה להרים מנה יפה לשבת לזכות אחרים, כדי שהעניים והאציונים ימלאו מרגוע לנפשם מאכל טוב. כי בחול רוב הקונים אוכלי בשר ומטעמים, המה עשירים. אבל כל איש צביתו יש לעשות ככ"ה, עיי"ש.

אולם השפת אמת כתב על דברי הקרבן נתנאל הללו, וא"י כוונתו דא"כ כמו דכל יחיד יכול להיות צטוח שיזדמן לו צהמה נאה, כמו כן ויותר יש לו להיות צטוח שיזדמן לו עבור העיר צהמה נאה לשבת. ולכן עמד השפ"א שם לבאר, כי לעולם ציאר דברי צ"ש וצ"ה הוא, דכל היכא שיש לו צ' צהמות או צ' חפצים צודאי צריך להניח הטובה לשבת לכו"ע, וכמבואר ברש"י הג"ל בפר' יתרו. אולם פליגי באופן אס' יש לו מנה יפה כזו, רק אחד. דלצ"ש אסור לאכול כיון דלא ישרא לו לשבת, וצ"ה ס"ל כשצריך לאוכל הזה דמותר. וממילא משו"ה בקצב היה מניח הצהמה הטובה לשבת, מפני שהיו לו כמה צהמות, וצ"ה גס לצ"ה צריך לבחור הטוב לשבת, ולא פליגי אלא כשאין לו רק זו לאכילה דא"ל לעכבה לשבת, ויכול לאוכלה עתה, עיי"ש.

*

וע"ע דברי החת"ס, צמה שעמד לבאר עוד פלוגתא דצ"ש וצ"ה, דהא דצ"ה היו אוכלים אותה מיד, משום שכל מעשיהם היו לשם שמים, דהיינו שלא נתכוונו להנות, וכל אכילתם היה קודש וקרבן לה', וא"כ נמצא דהוי כענין מנחה שצאה לידם, והא קיי"ל מנחה שצאה לידך אל תחמינה לשמור הצהמה עד לשבת, כי גס היום יש מנחה צהמה שמינה לחזק גופו לעבודת ה'. אבל מודה הלל שמי שאינו יכול לכוון כן לכל מעשיו, טוב יותר לעשות כשמא. ולפ"ז מיושב קושית הרמב"ן על רש"י פר' יתרו, וק"ל. עכ"ד.

ובפשטות כוונת החת"ס לומר, דהא רש"י מיירי לכו"ע וספיר פסיק צהי כצ"ש, דצ"ה מיירי לקדושים אשר בארץ, וממילא מיושבת קושית הרמב"ן שהקשה עליו מדוע פסק כצ"ש.

וע"ע צמה שעמד החת"ס לבאר שם בפלוגתא דצ"ש וצ"ה וליישב עפ"ז את דברי רש"י.

וראה גס דברי הנצי"ב צמרומי שדה, צמה שעמד לבאר את פלוגתא דשמאי והלל צה.

*

דפליגי צה צהדיא. ועוד דמצייתא קמייחא לא משתמע רק דפליגי הלל ושמאי, ואין הכרע הלכה כמי. לכך מציא ברייתא זו נחלקו צה צ"ש וצ"ה ומסתמא הלכה כצ"ה, עכ"ד.

ומדברים אלו עולה ומתבאר, דס"ל כי לעולם אדרבא היינו דמיתנין לברייתא בתראה דפליגי צה צ"ה וצ"ש, למימר כי על אף דבעיקר פלוגתא זו נחלקו הלל ושמאי, וצ"ה ג' אין הכרע הלכה כמי, מ"מ הא פליגי צה נמי צ"ה וצ"ש וחשיב הכא ככל פלוגתא דעלמא דפליגי צה צ"ש וצ"ה, והלכה כצ"ה.

וביוצ"ב מתפרש ג"כ דצברי החיד"א, צס' פתח עינים ד"ה ויש, שכתב שם צענין פלוגתא זו דשמאי והלל, ויש מי שכתב דדבר זה אינו דין ואינו שייך צה הלכה, והראיה דלא מנו זה בג' דברים שנחלקו שמאי והלל והול"ל ד', עכ"ד. ואי מהא לא איריא דדבר זה לא נחלקו רק כל אחד היה נוהג צביתו כדעתו, ולא מני אלא דבר שנחלקו בדרך ויכות פה אל פה. וצ"ה ניחא דהש"ס לקמן מייחי פלוגתא דצ"ש וצ"ה צהא, והא נחלקו הלל ושמאי עצמם, ואמאי אצטריכו תו לאפלוגי צ"ש וצ"ה. אלא משום דשמאי והלל לא נחלקו, רק כל אחד היה נוהג כדעתו צביתו ולא דברו צה בדרך מחלוקת, להכי צמר הכי צ"ש וצ"ה עמדו על מנהגיהם ונתווכחו ונחלקו בדרך כל המחלוקת, עכ"ל.

*

וע"ע דברי הצ"ח (סו"י רמב) ד"ה אמרו עליו על שמאי הזקן וכו', שכתב שם, משמע דצ"ש וצ"ה לא פליגי אלא שזה כך היה מדתו וזה כך, וציד כל אדם לאחזו צמנהג שמאי הזקן או צמנהג הלל הזקן. והאידנא נהגו עלמא כשמאי הזקן, וכן פרש"י בפר' יתרו בפסוק וזכור את יום השבת לקדשו תנו לב וכו', אלא דמדברי הרמב"ן מבואר שם דהלכה כצ"ה וכו', אבל צס' באו"ז מנחת וכו', והכי עיקר. עיי"ש.

וע"ע דברי הדרכי משה (סי' רנ, אות א) שהביא שם את דברי האו"ז הנ"ל שציאר דגס הלל מורה דמדת שמאי עדיפא טפי, ושכן משמע צמנשה דהקצב דיש לעשות כשמאי. אלא דהרמב"ן כתב בפרוש החומש דפר' יתרו וצ"ה חולקים על צ"ש ולית הלכתא כצ"ש. ולעיל סי' רמז משמע כדברי האו"ז, ע"כ.

וראה גס צמג"א (סי' רנ, סק"א) שהביא שם צסתמא את דברי הדרכ"מ שהסכים עם האו"ז, דצ"ה מודים לצ"ש. ומסתמא הדברים משמע דס"ל נמי הכי. ע"ש. וכן העלה כיוצ"ב נמי צשו"ע הרב (סי' רמב, סי') שכתב שם, וזכור את יום השבת לקדשו וגו' דרשו צ"ה וכו' ואמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת כיצד מצא צהמה נאה וכו', אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה צו וכו', ואף הלל מודה שכדברי צ"ש יותר נכון לעשות, אלא שהיה צטח צה' שצודאי יזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים. ע"כ.

ובן מבואר כיוצ"ב נמי דצברי החי אדם (כלל א, סי' א) שאחר שהביא שם פלוגתא דהלל ושמאי כתב שם, אף הלל הזקן

שכתב הרמז"ס בכל דרכיך דעהו, והלל היה מעזר צרוחו שהיה מכוון בכל מעשיו לש"ס והיתה גם אכילת חול מנזה, והיה בטוח שימין לו ה' לשבת דבר אחר כיון שגם באכילה זו מכוון למנזה. וצ"ס לא היתה לו מדה זו כ"כ שיהיה כל כוונתו לש"ס, ועכ"פ לא היה בטוח לבו תמיד שיהיה כוונתו רצויה לש"ס, לכן היה משמר מחד בשבט לשבתא. ולפ"ז אף מה נענה בתריה דצ"ס שלא היה יכול לעמוד בנפשו שיהיה כוונתו בכל אכילה לש"ס, ואמר מחד בשבט לשבתא, ק"ו אף, ויפה כתב רש"י זכור מחד בשבת לשבת. אלו דברי קודשו ז"ל. ואני הוספתי וכו'.

וב"י שם הכתב סופר, שוב מנאחי צ"ס שם אפרים עה"ת מהגאון מהר"ז מרגליות ז"ל כי מניחה מנא פסקיקתא דמיימי רבי שמלאי ור"א עצדו כצ"ס, וכתב הוא, דהלל שהיו כל מעשיו לש"ס היה עושה הכל כעושה בקדושת שבת, והאמוראים החזיקו במידת צ"ס שהיה מירת כל אדם, שלא היה במידת כוחם במידת הלל, שהיה כל מעשיו לש"ס. ושפיר כתב רש"י עפ"י דברי הפסיקתא הללו את דבריו, והם כדברי ראמו"ר מאה"ג ז"ל, ועולים בקנה אחד. והגאון מוהר"ז מרגליות ז"ל מנא לדבריו עור מן הפסיקתא ואמת נכון הדבר. עכת"ד.

*

והגאון הנצי"צ בשאלות (שאילתא א, אות כא), הביא את דברי הרמז"ן הנ"ל דמבואר בדבריו דאיכא הכא פלוגתא דשמאי והלל צענין זה דהכנה לשבת, ועמד להעיר ע"ז מדברי הגמ' דשבת (טו ע"א) דאמרין התם דבג' מקומות נחלקו שמאי והלל, ומשמע דתו לא פליגי. וגם עמד להעיר שם עוד מדברי הפסיקתא הנ"ל דמבואר מהתם דכל הני אמוראי עצדו כשמאי הזקן אלמא דינא הכי הוא, וכן נמי מה שהעיר הט"ז בקוס"י רמז מהמעשה דקצב משמע דדינא הכי הוא כצ"ס. וגם לא מובן הא דאמרין על מדתו של הלל צענין זה דכל מעשיו היו לש"ס, מה יש בזה שייכות לענין המחלוקת.

ולבן עמד שם הנצי"צ לבאר דלעולם נראה דכו"ע ס"ל לדרשה זו דזכור את וגו' דחל מנזה עונג שבת מתחילת השבוע, אלא דעכ"פ אם עוסק במנזה אחרת פטור ממנזה זו, כמ"ס הרי"ף בפ"ק דשבת לענין הא דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים לפני השבת דהוא משום ציטול עונג שבת, והא דמותר לפני ג"י משום דלא בטל, הא אי בטל הוי אסור, הרי דהכי קי"ל מחד בשבט לשבתך. ומ"מ היוצא לדבר מנזה שרי, משום דפטורי ממנזה עונג דאמר מר העוסק במנזה פטור מן המנזה. וממילא משו"ה שמאי הזקן היה צדיק אוכל לשובע נפשו, ואין בזה מנזה אלא להשביע נפשו משו"ה חל עליו מנזה עונג שבת. אבל הלל מדה אחרת וגדולה היתה לו שהיה גומל נפשו איש חסד פי' שגמל נפשו מכל הנאה, וכל מה שהיה אוכל היה לקיים נשמתו כמכניס אורת, והוא איש חסד שמתחסד עם קונו לכיון הכל לשם שמים, ומשו"ה נפטר מעונג שבת, והיינו ברוך ה' יום יום שצכל יום יש מנזה בצרכתו. עכת"ד.

איתא בפסיקתא דרז כהנא (פרשה כג, סי' א) [ומובאת פסיקתא זו ג"כ בס' אורח"ש, פתיחה סי' כא], אמר רבי שמלאי וזכרנו עד שלא יצא שומרהו משיצוא, הא כיצד אם נודמן לו חפץ טוב התקינו לשבת כלי חדש התקינו לשבת, שמאי הזקן היה לוקח עזים באחד בשבת לשבת. דהלל הזקן היתה זו מדה אחרת יתירה, והיה אומר כל מעשיך יהיו לש"ס. אמר רבי אבהו, אם נודמן לך חפץ טוב אפילו מאחד בשבת התקינוהו לשבת. אמר רבי תנחומא אכלין הוינן בארבעתה (ר"ל אוכלין היינו ברביעי בשבת), ועל לקומן כותבין ואמרנו יתפרשון לשבתא (ר"ל הביאו לנו תמרים לאכול ואמרנו שיפרישו אותם מן השולחן שיהיה לאכול בשבת). ע"כ.

ובתב ע"ז הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות בפירוש זרע אפרים בפסיקתא (שם), דלכאורה הלשון שאמר כאן דהלל הזקן היתה זו מדה אחרת "יתירה" צריך עיון, וצ"ס דילן ליתא לתיבת יתירה, ולפי הנוסחא בפסיקתא נראה שגם הלל מודה בזה לשמאי, אלא שיתרה עשה שהיה אוכל לשם שמים, וכן כל שאר מעשיו היו הכל לש"ס, כדי שיוכל לעבוד את ה' ונמנא שכל האכילות שלו חשובין הן כאוכל בקדושת שבת שיש מנזה באכילתו, כי הלל היה אוכל גם בחול לש"ס. וכאן בפסיקתא מבואר דרבי שמלאי ורבי אבהו ורבי תנחומא כולם החזיקו בדברי שמאי, ואפשר שהוא מהטעם הנזכר דס"ל דגם הלל מודה בזה. אף מדת הלל קשה לכל אדם לקיים, ולכן אחזו כדברי שמאי. ונראה דרש"י בחומש שכתב אם נודמן לך חפץ יפה, הם דברי רבי שמלאי ורבי אבהו דהכא, ונסתלק מעליו השגת הרמז"ן שזה דברי שמאי, דלפי המבואר אייתי שפיר, דכיון דהני אמוראי בשיטת שמאי קיימי על כרחך דסבירא להו שגם הלל מודה בזה, שזה מידת כל אדם, שאין צרכם להתנהג כמדת הלל להיות כל מעשיהם לש"ס, יתנהגו כמידת שמאי. וכן הוא ג"כ לקמן במעשה דר"ח בר אבא שאמר לו טבח הייתי וכו', ומובא נמי המעשה בפרק כל כתבי. ע"כ.

ומדבריו אלו של הזרע אפרים עולה קרוב לציאורו הנ"ל של החת"ס בחידושו על הש"ס, כי לעולם הא דרש"י פסק הכא כצ"ס, משום דצ"ה נהגו צמנהגם זה לעולם קדושתם דכל כוונתם היתה לש"ס, וגם בחול חשיב אכילתם מנזה, ולאו כל בר איניש סביל דא, ואודויי אודיי צ"ה דשאר עלמא שאינם יכולים לעמוד צענין זה לכיון את מעשיהם לש"ס צדיק, דיש להם לנהוג כצ"ס.

*

ובשו"ת כתב סופר חאור"ח (סי' לח), כתב, ולמלאות מבוקשך להשמיעך שנית מה ששמעת ממני בלמדניו הלכות שבת, משמיה דאבא מאה"ג ז"ל על רש"י פרי יתרו וז"ל זכור שאם נודמן לך חפץ יפה תהיה מוזמנת לשבת, והוא כצ"ס. והקשה הרמז"ן שם למה נקיט רש"י כצ"ס נגד צ"ה דהלכתא כוותיה, והן הן הדברים ששמעתי מפי קודשו ז"ל שמפרש פלוגתא דצ"ס וצ"ה, דאמר ז"ל הלל מדה אחרת היתה זו שכל מעשיו לש"ס, היינו שאכל כל ימיו לש"ס ע"ד

פלוגתא דרבותא ואית לן למעבד כסדרת צ"ש, ע"ש מה שעמד לפלפל אם שפיר אפשר לנקוט הכא כסדרא זו.

וראה עוד לגאון ר"ח פלאג"י צס' כל החיים (דף ה, אות טוב) והציאו ג"כ צסד"ח שם דמדצריו ג"כ עולה דמאן דעבד הכא כסדרת צ"ש שפיר עבד, שכתב שם, דהא דאמרינן הלכה כצ"ה ולא כצ"ש אין זה אלא כשפליגי בענין איסור והיתר, אבל כי לא פליגי אלא בסדרא כי הא דהכא בענין הכנה לשבת היכי הוי טפי לש"ש, דעבד כמר עבד ועבד כמר עבד. ולכן יראה שמשו"ה רבים מהפוסקים הציאו דברי צ"ש וצ"ה צתסם [ע"י דדברי הרי"ף והרא"ש צפרק כל כתיב שם] ולא חששו להזכיר זה הכלל, משום שהניחו הדבר לעשות כל אחד כרצונו, עכ"ל ד.

*

וראה עוד דדצריו של החיד"א צפתח עינים, שכתב לצאר את פלוגתא דשמאי והלל ע"פ פלוגתא דהפוסקים, דהנה הרד"ז בתשובותיו (ח"א, סי' יג) נשאל צמי שניתן לו רשות מאת שר בית הסוהר אשר הוא אסור שם, ללאת יום אחד בשנה, איזה יום יבחר יום כיפור או פורים וכיוצא, והשיב, דיום ראשון הבא לפניו יצא להתפלל ציבור דאין מעבירין על המצוות. אולם החכם צבי בתשובותיו (סי' קר) פקפק עליו מההיא דפרק התכלת דף מט דמוכח דלא אמרו אין מעבירין על המצוות אלא בששיתיהן שוות, לא בחד מנייהו עדיף. וממילא הכ"ז צידון דהכא, דאמרו על צ"ה דבכל יום היה אוכל לגמול חסד עם האכסנאי היא הנפש ולש"ש נחכוון, וגמלא דבכל יום עושה מצוה באכילתו. ולכן היה אומר צרוך ה' יום יום, והמזדמן לפניו היה אוכל דבר יום ציומו, כיון דבכל יום איכא מצוה ואין מעבירין על המצוות, וכדעת הרד"ז, ואף דמצוה שבת שלפניו יותר חמורה מ"מ כיון שעמה איכא לפניו מצוה דקיום הגוף אין מעבירין על המצוות. ושמאי סבר כאשר פקפק החכם צבי, דאין מעבירין היינו דוקא בששיתיהן שווין ולא בחד מנייהו עדיף, ולכן היה מניח לשבת שהיא מצוה יותר גדולה מאכילת כל יום. והלכה כצ"ה וכמאי דמסיק החכם צבי שם מההיא דמועד קטן, ע"ש צ. עכ"ל החיד"א. (מתוך שו"ת עטרת פז אור"ח סימן ו, ועיין שם בפנים שהאריך הרבה בזה).

*

גמ'. שם. עיין צפי' הושענות לשבת חוה"מ צד"ה טורחת כל מששה לשבת צפי' מחזורים גדולים, וצ"ש (פרק המניח פ"ג דב"ק סי' כ"ג) כותב וז"ל, מש"כ האו"ז דווקא מחזי היום ומעלה (דרך בע"ש דפטור מפני שרץ ברשות) היינו לענין זה, דדיינין ליה צסתמא דרהיט לזורכי שבת, דזיל צתר רוצא דעלמא, משא"כ קודם חזי היום, דרוצא דעלמא עסיקין צמלאכתא, אבל אי צרי לן דרהיט לזורכי שבת, פ"י כל השבוע פטור, דמצינו גבי שמאי הזקן צמס' י"ט, שכל השבוע הי' טורח לכבוד שבת, ולאו דווקא לשבת אלא אפילו לשום מצוה אמרינן כן. ודבר זה הי' בהעלם מהגאון חוות יאיר סי' ר"ז, ע"ש.ה. ועיין צשו"ת שיח יצחק (סימן קכא).

*

ונמצא לפ"י דציאור זה של הנצי"צ קרוב לדברי הגאונים הנ"ל, כי לעולם אין קיי"ל בהא כדעת צ"ש משום דכך היה מנהגם ע"פ מנהגו של עולם לאכול לשבוע נפסם וממילא נחייבו כבר מחד צשבת לעסוק צורכי שבת כאשר הוא שורת הדין, ורק צ"ה לפי חוקף שיטתם הוו כעוסק צמלוה הפטור מן המצוה, הא לאו הכי אה"נ דחייב לעסוק כבר מיד צאחד צשבת לזורכי שבת.

*

ובן כתב צמרכבת המשנה על מכלתא דרבי ישמעאל (פר' יתרו, פרשה ז, אות ג) ד"ה תהא זוכרו וכו', שעמד לצאר שם את הפלוגתא דצ"ה וצ"ש, דהא דצ"ה נהגו צדרך זו שלא להכין מחד צשבתא היינו לפי דרגתם, דהרי אמרינן צגמ', דמונותיו של אדם קצוצים מר"ה חוץ מהולאות שבת, כלומר שפרנסת שאר ימי השבוע הוא תלוי צמוזל כענין דאמרינן מווי לאו צזכותא תליא מילתא אלא צמוזל תליא מילתא, אולם פרנסת שבת היא מאיתו יתצרך. וא"כ שמאי החזיק עצמו צינוני והיה מתחכם לומר על המאכל שהוא לכבוד שבת, ואם מצא אחרת נאה הימנה אומר זה לשבת וכו', וגמלא שפרנסתו לא היתה צאה מכת המזל אלא מכת השבת שהיא פרנסת מאיתו יתצרך. אולם לעומת זה הלל מידה אחרת היתה צו שכל מעשיו לשם שמים, וגמלא דהיה עובד לשמה שהוא למעלה מן המזלות צלא"ה כדאמרינן צפסחים דף נא, כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך, ומפרקינן כאן בעושין לשמה כאן עושין שלא לשמה, הרי שצעושה לשמה הוא גבוה מעל שמים למעלה מגדר המזלות, ולכן לא היה צריך לחכמה זו דשמאי. - וכל אחד נהג צזה לפי מידתו, דהרי רבינו צחיי פירש דעושין לשמה היינו מאהבה, ושלא לשמה היינו מיראה, ומדתו של שמאי היתה עבודה מיראה ולהכי חשיב שלא לשמה ותלי צמוזל, משא"כ הלל דהיה עובד מאהבה וחשיב עובד לשמה ולא תלי צמוזל, ולהכי לא הוצרך לעשות כמידת שמאי להכין לזורך שבת וכו'. - וממילא לפ"י מתצאר דמידת הלל היתה לפי דרגתו שהיה עובד מאהבה, אבל שאר כל אדם צריך לנהוג כמידת שמאי הזקן להכין מחד צשבתא לשבתא. עכ"ל ד.

*

והשרי חמד צכללים (מצ"ר, ה, אות קיג), עמד שם לצאר צכל פלוגתא דחזינן דמר פשיטא ליה ומר מספקא ליה, דנקטינן צפשיטות כמאן דפשיטא ליה דאין ספק מוציא מדי ודאי. ועפ"ז ר"ה לצאר גם הכא צנידון זה פלוגתא דצ"ש וצ"ה בענין ההכנה דשבת, דצחיות וחזינן דלדעת האור זרוע הנ"ל לא אחא הלל לאפלוגי על שמאי, ולעולם מודה דעדיף טפי למעבד כשמאי, אלא דהוא גופיה מדה אחרת היתה לו, והרמב"ן ס"ל דחולקים. ממילא היות וסדרת צ"ש מצוררת וצדעת צ"ה יש ספק אם מודים לצ"ש או לא יש לנו לעשות כצ"ש, דסדרתו היא ודאי, ואין ספק מוציא מדי ודאי. ואמנם דמשמעות לשון הצרייתא צש"א וכו' וצ"ה וכו' מורה כדברי הרמב"ן דפליגי, מ"מ מאן ספיין להכריע נגד דעת האו"ז שכתב דצ"ה מודים דהכי עדיף, ולדידן הוי ספק מחמת

גמ'. שם. עיין באר היטב (סימן רמ"ב) שמציא מס"ס (סי' תתס"ו), אם שלחו לו דבר מועט לאכלו בשבת יאכלנו בשבת ולא ישאירו לחול, עיי"ש. ועיין בשו"ת חו"י (סי' רל"ב), ובא"א מצעל דע"ק (בסי' רמ"ב) באריכות.

ובשו"ת שיה יחזק (סימן קכו) מציא מדברי הראב"ד (עדיות פ"ד משנה יו"ד), במשנה שם כלכלת שבת, צ"ש פוטריין וצ"ה מחייבין, וז"ל, פירוש, שהשבת טובלת שכל המוכן לשבת אין אדם נמלך עליו למוכרו ולא לעשותו לדבר אחר אלא לאכלו בשבת, הילכך נקבע למעשה, והכי איתא במעשרות פ"ד, בגמ' דבני מערבא, ר' חייא ור' אסי הוו יתבין עבר חד טעון כלכלה דתנין אמרין ל' לזבון אמר להון כלכלת שבת אינה מוצנה. עכ"ל. וכחצ שמה יסוד נאמן למנהג ישראל תורה שמה שייחדו לשבת אין מניחים לאכול. וכחצ דשמיא כאן אול לשיטתו בעדות שס.

אמנם צ"ע משבת (ק"ט ע"א) גבי רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר ר' נחמן, קריצו ל' תלת סאוי טחיי, א"ל מי הוה ידיעיתון דאחינא, א"ל מי עדיפת לן מינה דכתיב וקראת לשבת עונג, פרש"י לכבוד שבת הכנוס ולא היינו יודעים שחצוא. ע"ש. והרי זה הי' צע"ש מדהוצא בגמ' פה להורות שיכינו צע"ש, והאין נתנו לרבה מה שהכינו לשבת.

ואפ"ל עפ"י מה שהציא ביד יוסף סי' רמ"צ אות א' מזהיר הק' פ' נו, שם"ס יש לו דין שבת, חז"ק וזריך לענגא להון במאכל ובמשחה ובלבושין שפירין כמו שבת, כל מה דעביד בר נש לשבת ויו"ט יעביד לון, וע"ש ביד יוסף דר"ח ושבת קדושה אחת היא, עיי"ש.

ובספר הקדוש והנורא חסד לאברהם (מעין ה' נהר ו' דפוס אמשטרדם דף נ' ע"ב), כתב בזה"ל, ואם לקח בשר ויין לשם שבת או שהם מותר של שבת מותרים לאכלם בימים המותרים צנפילת אפים, ואם לא לקחם לשם שבת או שלא היה מותר של שבת, ואכלם בימים המותרים צנפילת אפים, נענש עליהם בחצות הקבר, עיי"ש.

*

בספח"ק עבודת ישראל (פרשת משפטים) כתב לפרש הפסוק ששת ימים תעשה מעשיך וציום השביעי תשבות למען ינוח וגו', וז"ל: דהנה נחלקן בית שמאי ובית הלל, בית שמאי אומרים מחד בשבת לשבתא ובית הלל מדה אחרת היתה צם וכו'. כי הענין ידוע כי אי אפשר לקבל הקדושה ציום שבת קודש אם לא על ידי ההכנה שאדם עושה כל ששת ימי החול, דהיינו ציום א', לעבוד לה' במדת אהבה וחסד. וציום ב', במדת יראה. וציום ג', בהתפארות. וכן כולם עד יום השבת שבו שלימות הקדושה. וכן היו נוהגין בית שמאי למטה שהיו מכינים כל דבר מחד בשבת לשבתא דוגמת הכנה העבודה והקדושה. ובית הלל מודו להם בענין זה, רק שמדה אחרת היתה צם לכבוד שמים והיו מתקנים ששה מדות לעילא לעילא בשרשם וממילא נעשית הכנה על קדושת שבת.

והנה אחרי שאמרנו שההכנה הקדושה לעילא תלוי באתערותא דלחתא בזהכנה גשמיות שאנו מכינים על ש"ק, כן הענין שאנו רואים שאיש העשיר אשר יש לו כל מכין על שבת בהרחבה ומזמין עמו לאין נכון לו, כיוצא בזה הנדיק הגדול המכין את עצמו בקדושתו כל ימות השבוע על כבוד ש"ק מזמין עמו הנלוים אליו והפחותים ממנו אשר אין לאל ידם להכין הכנה כראוי, עכ"ל הם נכללים עם קדושת הנדיק להחפץ עמו לכבוד שבת ולשמות ולהתענג בבענוג חי עולמים.

וזה נרמז בפסוק ששת ימים תעשה מעשיך, דהיינו הכנה לקדושה כדי שיצא יום השביעי תשבות ותוכל לקבל הקדושה ותעשה הכנה גדולה. למען ינוח שורך וחמורך, היינו הקטנים ממך. כי שור הוא לשון הבטה והסתכלות, דהיינו שאין צו רק שמסתכל אל הקדושה. ובחינת חמור הוא מי שמשים עצמו כחמור למשאו לקדושה הגם שאין לו השגה גדולה. וינפש צן אמתך, היינו מי שרוצה לדבק עצמו אל האמת. וזה הצוי הוא על כל אדם שיתחזק את עצמו. וכמו שאמרנו פירוש הגמרא (שבת קיח). עשה שבתך חול, כלומר הכן את עצמך בחול לכבוד שבת קודש, ואז אל תטערך לצריות, כלומר שלא תטערך לישועת מי שגדול ממך שהוא יזמין אותך אבל תהיה מוכן בעצמך אל קבלת הקדושה.

*

בספח"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת בהר) כתב לבאר במה פליגי צ"ה וצ"ש, וגם להבין לשון אבל הלל מד"ה אחרת היתה לו וכו'. וכ' דכל א' אויל לשיטתו, דאיתא בפ"צ דשבת (דף לא). מעשה שבת עכו"ם א' לפני שמאי א"ל גיירי על מנת שחשימני כהן גדול, דחפו באמת הבנין שצידו, בא לפני הלל גייריה וכו'. ויש להבין למה שמאי דחפו והלל קרבו. ועוד יש להבין לשון אמת הבנין. וי"ל דאיתא בפ"ק דאבות (יב), הלל ושמאי קבלו מהם, הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אהב שלום ורודף שלום אהב את הצריות ומקרבן לתורה וכו'. הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי. ופירש המפרש אימתי, כי מי שלא טרם צע"ש מה יאכל בשבת. שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה וכו'. דיש להבין מאחר ששניהם קבלו מהם בשוה למה זה היה אומר מה שאין חצירו אומר.

וי"ל דכל אחד הלך לשיטתו, ושיטתו אויל לפי מדתו ומדריגתו. כי נודע שבנין העולם נבנה בג' עמודים, וכמאמר התנא בפ"א דאבות (ב) על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ופירש רבינו יונה שאין אלו ג' דברים שעולם קיים עליהם שהם דין ואמת ושלוש (שם, יח), אלא אחר שנבדל בג' הני"ל נתקיימו באלו ג'. והקשה דאם אלו ג' היו סבה להתהוות, כ"ש שיקיימו. ומירך דאחר חורבן בטל העבודה וכיוצא, וקיים באלו ג' וכו'. ופירש מהר"י יעבץ ועוד, כי אלו ג' נדמה לאלו ג', הדין הוא סבת קיום התורה, האמת הוא תיקון עבודה, השלוש הוא סבת גמילות חסדים וכו'. ומה שהזכיר שלום בקוף, לפי ששלשום נכללים בו, אמת בלי קטטה ולא יטרכו לדין, כמ"ש החכם ראב"ע אלו

היו כל ישראל נדיקים לא היו צריכין לסדר מוסיקין, ע"כ לשון הרב החסיד מוהר"י יעבץ יעו"ש.

והנה שמאי שהיה מדתו גבורה, היפך מדת חסד שהיא מדרגתו של הלל, כדאיתא בכתבי האר"י זלה"ה יעו"ש. לכך אחז נדיק דרכו כל אחד לפי מדתו, גם שקבלו מרבנות צושה, מכל מקום יאחו כל נדיק דרכו לפי שרשו ומדתו. והלל שהיה מדת חסד, מדרגת אהרן הכהן איש החסד, לכך אמר (אבות א, יב) הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום שהיא נגד גמילות חסדים וכנ"ל. ומה שהוצרך להזהיר שיהיה השלום, הוא גם כשיצטרך לדבר שקר ולשנות מפני השלום, כמ"ש חז"ל (אבות דרבי נתן יב, ג) על אהרן, כשהיה מרגיש צ' בני אדם שנתקוטטו, הלך אלל אחד וא"ל הרי חצריך מתחרט וכן אמר לחצירו וכו'. והקשה מוהר"י יעבץ (אבות א, יב) הרי אמת חותמו של הקדוש ברוך הוא, ואיך היה מוסיף שקר מפיו, והשיב כי השלום חשוב מן האמת כדמוכח במשנה הנ"ל וכו'.

ויו"ש אוהב שלום גם כשהוא ע"י שקר רודף שלום. דכתב מוהר"י יעבץ שיש ד' חלוקות בשלום, רשעים גמורים שונאי שלום. שאינו גמור חפנים צו כשיצוקש מחצירו. נדיקים שאינם גמורים מתקשים אותו, אלל צצרות חצריהם יצרחו גם הם. נדיק גמור רודפים אחריהם. ויו"ש בקש שלום ורדפהו (תהלים לד, טו), שיעשה כמו כח אחרונה עכ"ל.

וי"ל שכיון צוה שילך ממדרגה למדרגה ממטה למעלה, בתחלה אוהב שלום אם חצירו יבקש ממנו לא ידחנו, ואחר כך ילך ממדרגה אחר מדרגה עד אחרונה רודף שלום, וזה שפתח בראשון וסיים באחרון. ואם צרודף אחר שלום והם צורחין ממנו מכל מקום אוהב הצריות אולי יוכל להשלים עמם בהמשך זמן. והתועלת הנמשך מזה הוא בראש כולם שמוכל לקרצן לתורה, מה שאין כן כשיש שנאה כצושה. וכמו שאמר בעוללות אפרים (מאמר ריב) צהתאסף ראשי עם יחד וגו' (דברים לג, ה) יעו"ש.

ועוד יש תועלת אחר והוא צמ"ש אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני וגו'. והוא עפ"י מה שבארתי (עיי' פרשת ויגש, פרשת פנחס) צפרשת נצבים והתצרך צלצצו לאמר שלום יהיה לי אך צשרירות לצי אלך וכו' (דברים כט, יח), והוא עפ"י מה שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה הל' א) צדין הכללי שהמדינה נידונית בכלל אם רוצה נדיקים יוצאין כולם זכאין צדין וכו'. א"כ יאמר הרשע ממ"ג, אם יהי הרוצ רשעים צלאו הכי חייבים כולם אף אם יסוף נפש, ואם הרוצ נדיקים כולם זכאין, גם שלא יסוף נפשו. אך דלפי זה יאמר כל אחד כך, וכמו המשל ששלח לאורח צעיר גדולה מים שיתערב צדצש של הרוצ, וכן עשו כולם, ונשאר מים צמים וכו' יעו"ש. ויו"ש אם אין אני לי מי לי, כי אין לסמוך על הרבים שאלא עמם זכאי, כי מי יודע וכו' וכנ"ל.

ועוד דכתב הרמב"ם דיש צדין פרטי אחר צדין הכללי, וא"כ נסתר טענות הרשע, לכך ורצנה צו כל האלה וגו', לכך אם אין אני לי מי לי כאמור. ואחר שאני לי מכל מקום כשאני

לעצמי מה אני, ור"ל דכבר רבים ושלמים הקשו מאחר שכל א' צריך לקיים תרי"ג מצוות, שהם כנגד רמ"ח איבריו של אדם ושס"ה גידיו, וכמשמעות הש"ס דמכות (דף כג ע"ב), איך זה אפשר שיש כמה מצוות השייך לכהנים והוא אינו כהן וכיוצא בזה. ותירוץ כשיש שלום ואחדות צין איש ישראל לחצירו נחשבו הכל נפש א', וזה מקיים מצוה א' לתרי"ג מצוה.

ואם לא עכשיו אימתי, כי אם לא יעשה עכשיו סמוך לשבת אימתי יעשה מה יאכל צצבת. וזה יצוהר עפ"י משנה הסמוך שמאי אומר עשה תורתך קצב, והוא הפרש גדול צין שמאי להלל, והוא צציוור ש"ס צציה הנ"ל. כי נודע העה"ו היא סלם מוצא ארצה וראשו מגיע השמימה, שנצרה האדם צחומר וצורה כדי שיעשה הכנה צעה"ו שנדמה לו ימי החול, שימצא מה יאכל צצבת לעה"ו.

והנה שמאי שהיה מדת גבורה, ואמרו חז"ל שאלו לחכמה נפש החוטאת מה דינה וכו', שאלו לגבורה ואמרה נפש החוטאת תמות, והתשובה השיצה יעשה תשובה ויתכפר לו (ירושלמי מכות ב, ו). הרי לפי מדת הגבורה אין תקנה לנפש החוטאת, לכך אמר שמאי עשה תורתך קצב שלא תצא מהשיטה שאז אין תקנה, לכך יעשה תורתו ומנהגו הטוב ליתד קצוב שלא ימוט.

ובזה צצין מליצת הש"ס, אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד צצת, ר"ל כל ימיו מתחלת ימיו עשה הכנה שיהיה לו לאכול לעה"ו שכולו צצת, וכמ"ש אחר כך מחד צצין לשצחין, והיה מזהר כל ימיו שלא יצא מהשורה, כי לסצרתו שהוא מדת הגבורה אין תקנה אם יחטא גם צנערותו. אלל הלל הזקן מדה אחרת הי' לו, ר"ל שהי' מדתו מדת החסד, שהוא ימין הפשוטה לקבל צצים גם אחר שיחטא, ויו"ש שכל מעשיו הי' לשם שמים, שאחו מדת אהרן לרדוף שלום והוא נגד גמילות חסדים גם שהיה ע"י שקר נגד מדת אמת, מכל מקום צצציל מעלת השלום היה משנה צצורו שיהיה יוצא מזה שלום, לכך גם שיוצא אדם מדרך הטוב והאמת אל דרך השקר והרע מ"מ כשיצוב אחר כך יקוצל לציון. ויו"ש צרוך הי' יום יום, ופירש רש"י שהיה צוטח שיוזמן לו נאה לשבת סמוך לשבת וכו'. ור"ל גם סמוך לסילוקו מעה"ו כשיזדמן לו מעשים נאים שיעשה הכנה לשבת לעה"ו, ג"כ ינות וישבות שם צצבת.

ובזה צצין צמות לשון הש"ס דחפו צאמת הצצין, כי אמת הוא א' מג' עמודי צצין העולם, והוא היה זר וציקש להעשות כהן גדול והוא שקר היפך האמת, לכך דחפו צאמת הצצין צציו"ד ורשותו שהיא מדרגתו ומדתו שלא יצא מהשורה, ומדין תורה שנקרא אמת קנה ואל תמכור והתורה נתנה מפי הגבורה. מה שאין כן הלל שהיה מתלמידיו של אהרן אוהב שלום גם לשנות מפני דרכי שלום, לכך קרצו וגיירו, שהיה צוטח צה', וכך היה, כדאיתא צצ"ס שחור צו ולא ציקש להיות כהן גדול, כך צאדם מתוך שלא לשמה יצא לשמה.

העולה מזה, לשמאי שצריך להצין מחד צצבת לשבת ויש זמן לעשות הכנה לשבת, מה שאין כן להלל דס"ל מצד

ויותר להזהר מבחינת הקליפות והרע העומדים לנגדם שלא יתמשכו ח"ו אחרי מעט מן המעט מתאות הלז חלילה.

ועל כן שמאי הזקן נודע שורשו שורש הגבורה והפחד וכמו שמבואר בליקוטי תורה והו"ר לשמירה יתירה בכל הדברים וצפרט צעת אוכלו כאמור, ועל כן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת להיות כל אכילתו נטפל למצות ה' והנטפל למצוה כמצוה כדאי שישירה אור קדושה ה' על אכילתו וזר לא יקרב אליה כי קודש הוא, אבל הלל מדה אחרת היה לו פירוש מדה אחרת ממש ממדת שמאי כי היה מדתו מדת החסד והטוב ולא ירא את פני הקליפות כיון שהוא רחוק מבחינתם למאוד ולא היה מפחד כלל שלא יתמשך אחרי תאות הלז שהיה שורש הטוב למאוד והיה גם גופו זך ונקי מלהיות ח"ו מהמתאווין צעס.

*

בספ"ק ישמח משה (פרשת ויקהל) כתב לפרש הפסוק (שמות לה א) ששת ימים וגו', על פי שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת וכו', ונמצא ציטוט ואפה בכל ימות השבוע לכבוד השבת, אף מה שציטט ואפה לצורך מאכלו בחול, היה לכבוד שבת כדי שיהיה היפה והמוצח לשבת. והנה כתבו הפוסקים דאף הילל מודה לשמאי דזה עדיף טפי, והנה העושה כן, ודאי ממשיך קדושת שבת על כל ימי השבוע, ואכלו נקרא השבת שבת שבתון, שאינו שבת של חול רק שבת שבתון, שאף ימי החול הם אכלו שבתון, וכעין שכתב מהרש"א ז"ל בשבת שבתון דיום הכיפורים (בריש מסכת יומא). וכו'.

ועל פי זה יבואר הפסוק הנ"ל ששת ימים תעשה מלאכה, ר"ל ששת ימים תעשה מלאכה באופן שיום השביעי יהיה קדש, דהיינו שיהיה הכל לכבוד השבת לקדשו ולענגו, כדאיחא במדרש שהבאתי שהרי אתה מקדש אותך במאכל ובמשמחה וכו'. שבת שבתון לה', דהיינו שיהיה שבת שבתון כנ"ל, שימשיך קדושת שבת על כל ימי השבוע ויהיה השבת שבת שבתון.

*

בספ"ק תפארת שלמה על התורה (לקוטים, שיר השירים א) כתב לפרש מ"ש צ"ש, מחד שצ"ק לשבת, "מחד" עולה בגימטריא נ"ב רומז לשם צ"ן צ' פעמים הוי'. ר"ל שיהיה צ"ק היחוד מאתערוחא דלתתא ואז יתעורר גם כן למעלה להמשיך גם כן הקדושה לשבת הבא.

*

בספר מעגלי צדק להגאון מדעעש זלה"ה (בפ' נשא) כותב שפלוגתתם היא זאת, דצ"ש ס"ל שאין הצרכה שורה אלא ציש מיש, ולזאת מחד שצ"ק צריך להכין לשבתא, וצ"ה ס"ל אף יש מאין צאה הצרכה, ולזאת רגילים לומר צרוך ה' יום יום.

ובזה כתב בשו"ת שיח יצחק (סימן שכח) לפרש פלוגתתם לענין מנין הנרות כלילה הראשונה דחנוכה, דצ"ש ס"ל כהט"ו דהנס התנוסס ע"י שנשאר כלילה הראשונה, ולזאת כלילה הראשונה מדליק שמונה, דע"י נס ליל זה נמשך הנס

מדת החסד גם שחטא כל ימיו אם שב ומתחרט להיות סור מרע ועשה ט"וב הכנה סמוך לשבת ג"כ יקובל לרצון לשבת לעה"כ, ו"ש ואם לא עכשיו סמוך לשבת אימתי וכו'.

*

ובספרו שם (פרשת בא) כתב לבאר פלוגתת בית שמאי ובית הלל, כי שמאי אצל לשיטתיה עשה חורתך קציע (אבות א, טו), ר"ל שיעמוד על מדריגה א' שיהיה יתד תקוע במקום נאמן, שלא ימוט לעולם ממדריגה א', מה שאין כן כשתופס פעם א' ממדריגה זו, ופעם א' ממדריגה א', וקרוי להפסק שניהם. וז"ש שהיה אוכל כל ימיו לכבוד שבת, שיהיה הכנה לשבת שהיא לעולם הבא הנקרא שבת, הרי שהכל על כוונה ומדריגה אחד, בכל וי"ו ימי השבוע שהם כל ימי חיי האדם וכנזכר שם. מה שאין כן הלל סבירא ליה דאי אפשר שיהיה מדריגת יום זה כיום שלאחריו, וזה שאמר צרוך ה' יום יום, כמו שזכר יום יש מוחין חדשים לזו"ן, ותפלה חדשה, כמבואר בכתבי האר"י וכו', וז"ש חז"ל בכל יום תן מעין צרכותיו, (ברכות מ). והנן שזהו מה שאמר הלל אם לא עכשיו אימתי (אבות פ"א מ"ד), כי מדריגה זו שיש עכשיו לא יהיה אחר כך ודי בזה. וכן במשנה העושה תפלתו קציע אין תפלתו תחנונים (ברכות כח ע"ב) יעו"ש. כך כל ימי יראה לעלות ממדריגה למדריגה, כמו אברהם אבינו ע"ה איש החסד, שנאמר וילך הלך ונסוע הנגבה, וכמו שכתב צוהר (פ' לך פ ע"א) יעו"ש. כך היה מדת הלל שהיא מדת החסד, שיש לחדש החסד בכל יום, ולהוסיף שלימות בכל יום, וז"ס צרוך ה' יום יום.

*

בספ"ק באר מים חיים (פרשת תולדות) מבאר שורש שיטת שמאי והלל, כי ידוע מכתבי האר"י ז"ל אשר שני בחינות נשמות נמצאים בעולם אחד מבחינת הגבורות ודיני אלהינו יתצרך הנמשכים משורש קין והשני מבחינת הבל שורש הטוב והחסדים, והנה אלו הנשמות הנמשכים משורש הבל להם צנקל יותר לעבוד את ה' מאשר שהם משורש החסדים רחוקים הם מהקליפות והרע ואינם עומדים לנגדו צוון להחטיוא דוקא כי רחוק הוא מהם, מה שאין כן בנשמות שהם משורש הגבורות הנמשכין משורש קין להם קשה יותר העבודה והמלאה כי קרובים הם לבחינת הקליפות והרע המקצלים השפעתם משורש הגבורה דקדושה והם עומדין לנגדו ומכוונים מאד להחטיוא כדאי לצוד הנשמה אלס, וזה פירשם מה שמקצלין מאור וחיות השפע הנשפע ממלך הקצ"ה להנשמה הקדושה. ולכן אלו הנשמות צריכין שמירה וחירות גדול בכל עבודתם ובכל ענינם וצפרט צשעה שהם עוסקים בצדריהם הגופניים כמו אכילה ושחיה ושאר דברים צרכי תאוות הגוף. וכל התאות נמשכין משורש הקליפות וצפרט האכילה נודע המבואר צוה"ק (חלק א', ק"ב). אשר אין יצר הרע מתרבה בגו מעוהי דבר נש אלא מגו אכילה ושחיה ונאמר (דברים ל"א, כ') ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים וגו'. אז צריכין שמירה יתירה ביותר

וצא כל שמונה. וז"ה ס"ל כדעת הצ"ח, דהנס חל גם צ"ש מאין, א"כ כל לילה ולילה היה נס לצדנה, וכלשון הגמ' נס כל יומא איתא, לזאת צלילה הראשונה מדליק רק א' כנגד ימים היוצאים, כי הנס של לילה הראשונה היה רק ללילה ההיא.

*

גמ'. שם. ראיתי בשם כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זי"ל, שאמר לבאר, דהנה איתא בגמ' בצרכות (ח). גדול הנהנה מייגיע כפיו יותר מירא שמים, והנה שמאי היה ירא שמים, לכן כשהיה אוכל בכל יום לכבוד שבת לא היה נהנה כלל כי היה משומר לכבוד שבת, אבל הלל היה נהנה מייגיע כפו לכך היה נהנה ג"כ בכל יום. וסיים האדמו"ר זי"ל כי לדעתו לכך היה שמאי עשיר כי בגמ' (לעיל בסמוך) כל מזונותיו של אדם קצוצים לו מר"ה חוץ מהנאכלת שבתות וי"ט וכו', לכך כשהיה קונה תמיד רק על ש"ק לא היה כל זה בכלל מזונותיו רק בכלל הנאכלת שבת. והלל היה עני. ואמר שמכבד היה מתמיה על החובות הלצבות שכתב שמאי היה עני דמלנינו (שבת לא) באמת הצנין, וזה פלא, כי י"ל שהיה צדיק אמת הצנין באותה שעה ולא שהיה עני.

*

גמ'. שם. צהא דשמאי כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת וכו', כתב מהרש"א, דעיקר טעם הענין צהא כמ"ש לעיל וזכרוהו מאחר שצאת להשיחו שכל יום משעת ימי השבוע יזכור אותו להכין לו על זד היותר טוב כמ"ש מחד משצ"ק כו'.

ואמר שהלל מדה אחרת היתה בו וכו', כלומר דודאי מדה שמאי מעולה וטובה היא אלא שזה מדה אחרת שיותר טובה ומעולה ממנה קושרת אותה דהיינו מדה הצטחון שבטות בהקצ"ה שימין לו הקצ"ה נאה ממנה וקאמר שכל מעשיו כו', שאל תאמר שזו מדה רעבתנות כמ"ש הרוג בקר שחוט זאן וגו' כי מחר נמות וע"כ אמר שהרי כל מעשיו של הלל לש"ש הוא יש לנו לחלות גם זה המעשה היה לשם שמים ממדות הצטחון ומייתי ברוך ה' יום יום יעמם וגו' כלומר שיש לצרך להקצ"ה על כל מה שממציא לנו בכל יום ויום לצטות בו שהוא יעמוס לנו עוד לימים הבאים.

*

גמ'. שם. עיין בן יהודע צביאור הלשון אמרו "עליו" על שמאי הזקן. דחיבת עליו לשון יתר הוא.

ובתב לבאר, כי אמרו בזוהר הקדוש שמאי אחוז צמידת הגבורה והלל צמידת החסד, וידוע כי השפעה שבאה ממדת הגבורה יש לה קצבה ושיעור ואין בה רציו שהוא בגדר מאד, ולכן שפע הצא מן הגבורה פעמים צא בארוכה פעמים צא בקצרה מה שאין כן שפע הצא ממדת החסד אין לו קצבה וצא בארוכה תמיד ואין לו שיעור וגבול אלא הוא ברציו בגדר מאד, ולכן הלל ע"ה שהיה אחוז צמידת החסד היה לו צטחון גדול שבערב שבת ימצא לו צהמה שמינה הראויה לכבוד שבת ולכן כשרואה צחול צהמה למינה אינו חושש פן לא ימצא לו כמוה בערב שבת כי מדת החסד השפעתה ברציו של מאד

ובדאי ימצא כמוה צע"ש, אבל שמאי מכח שהוא אחוז בגבורה הולך על פי המדה הזאת וחושש אולי לא ימצא לו צהמה שמינה כמו זאת צע"ש כי אין כל העמים שוות ולפעמים תקטן ההשפעה על פי המדה הזאת ולכן היה מנהגו אם מצא צהמה נאה יאמר זו לשבת וכו' כי חושש פן יעמוד השמן של השפעתו צע"ש דשפע הגבורה פעמים צא בארוכה צא בקצרה, וזה שאמר אמרו עליו על שמאי הזקן כי זו המדה הנמצאת בו צאה לו מכח המדה העליונה שהיא עליו רצונו לומר מדת הגבורה שהוא אחוז בה אחר השפעתה פעמים בארוכה פעמים בקצרה, ולכן כשרואה צהמה נאה צחול אומר זו לשבת דחושש אולי לא ימצא כמוה צע"ש.

*

גמ'. אב"ל הל"ל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים דודאי מה שהיה אוכל כל ימיו לכבוד שבת שמינת השמנה לשבת, כל כונתו היתה לשם שמים ואין לו פניה אחרת חס ושלום צהא. גם אומרו הלל מדה אחרת היתה לו משמע שיש מדה טובה אצל שמאי שאינה אצל הלל ויש מדה אחרת טובה אצל הלל שאינה אצל שמאי וצריך להצין מה הם המידות האלה ומה שמותם.

וי"ל דשמאי צמנהגו זה נמצא בו מידה טובה של כבוד שבת שצמעותו אלו ניכר שהוא מכבד את השבת הרבה מה שאין בן צמנהגו של הלל לא ניכר כבוד השבת כי הוא שוחט לשבת צהמה הנמצאת לו בערב שבת וכל יום ויום הוא עושה כן ששוחט דבר יום ציומו צהמה המזדמנת לו בו ציום ונמצא כמו שעושה בכל יום לצורך היום כן עושה בערב שבת לצורך שבת וצמנה ניכר צהא כבוד שבת, אך צמנהגו של הלל יש מדה טובה אחרת והיא מדת הצטחון צדרך פלא והוא כי יש אדם שיש לו צטחון צהשם יתצרך על חיזה דבר טוב שינתן לו אך לא יאמר צפני צני אדם צטוח אני שצבר זה יהיה לי מפני כי הוא חושש שמא לא יהיה לו דבר זה ואחר כך יבוש מאותם צני אדם שאמר להם שהוא צטוח צך, כי יאמרו לו היכן נצואתך אך יש אדם שיש לו צטחון צהשם יתצרך צדרך פלא שהדבר הזה הוא צרור אצלו כמאן דמנחן צכסתיא לכן לא יחוש אם יגלה ויפרש הענין לפני צני אדם מקודם שיגיע לידו. וצוה פירשתי צס"ד הכתוב [תהלים כ"ז ה'] צך צטוח אצותינו צטוח ולא צוש, פירוש שהיו אומרים מקודם ומגלים הדבר שצוטחים בו עליך שיגיע להם צודאי ולא יחושו פן אחר כך לא יגיע להם ויבשו מאחרים, וזה הצטחון הגדול היה מצוי אצל הלל ע"ה מקדם קדמתא, דהא מצינו בגמרא דצרכות דף ס' ע"א חנו צבן מעשה צהלל הזקן שהיה צא צדרך ושמע קול צוה צעיר ואמר מוצטח אני שאין זה צחוק ציתי עליו הכחוד אומר משמועה רעה לא ירא נכון לצו צטוח צה', ופרשנו דהלל ע"ה הראה לעיני הכל גדול ועוצם צטוחו צהשם יתצרך שאין לו בו שום ספק לכך דבר צפיו לפני העולם דצרור אצלו שאין צווחה זו צחוק ציתו ולא חש פן אחר עשרה רגעים כשיגיעו אצל ציתו ויראו שהצווחה היתה שם ואז יבוש מדצרו אלו שאמר לפנייהם

מהיכן בא לו זה ההוד אס משלו זכות מעשיו או אס משל ישראל בהך עדיים שנטלו מישראל וניתנו לו. שס.

*

גמ'. מתנה מתנה טובה יש לי בבית גנזי וכו'. עיין מהרש"א (שבת י" ע"ב) שכתב דלמסקנא דמוקי לה צמתן שברה דלא עבדא לאגלויי ניחא דמתנה טובה היא שבת דעוה"צ שכולו טוב ושבת והיינו "צבית גנזי", ע"ש שהוא רב טוב הפסון לנדיקים לעוה"צ שנאמר בו עין לא ראתה אלהים וגו'.

אבל השתא דס"ד דאשבת דעוה"צ גופיה קאמר הכי דהיינו דעבדא לאגלויי, נראה לפרש דהיינו מתנה טובה שניתן למנוחה דמלאכת ו' ימים הוא מכלל קללות אדה"ר דכתיב בעצבון תאכלנה וגו' בזעת אפין תאכל וגו' וע"כ בן נח אסור בו דאמריין בפרק ד' מיתות בן נח ששבת חייב בו' והיינו צבית גנזי כמו קודם שחטא אדם שהיה לו מנוחה בכל הימים.

*

גמ'. חוץ מושבת שנתן להם בצנעא. עיין מהרש"א דדרשו בן מדכתיב "לעלם" חסר ו'.

*

גמ'. שם. עיין כד הקמח (ערך שבת) וז"ל: עוד יש צנסתרות ענין פנימי ונעלם והוא שאמרו במסכת יום טוב, א"ר שמעון בן יוחאי כל המצות שנתן הקב"ה לישראל נתן להם צפרהסיה חוץ מן השבת שניתנה להם צניעה שגא' (שמות לא) צניי וצין בני ישראל אות היא לעולם, ואין ניתנה מצות השבת צניעה והלא צפרהסיה ניתנה שהרי היא מכלל עשרת הדברות ששמעו אותן כל האומות, וכן הכתוב אומר (ישעיה מח) לא מראש בסתר דברתי, וכן אמר דוד (תהלים קלח) 'יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך.

אמנם כוונת החכמים היתה על הפנימי שבה כי הוא הניתן צניעה והוא לשון צניי וצניעם. ובאלה שמות רבה (שמות יו) ראו כי ה' נתן לכם השבת, לכם ולא לאומות העולם מכאן אמרו אס יצאו בני נח וישמרו את השבת שאין מקצלין שבר. וכן הוא אומר (שמות לא) צניי וצין בני ישראל אות היא לעולם. משל למלך יושב ומטרונא יושבת כנגדו העובר צנייהם חייב.

ולפי דעתי על זה אמר הכתוב (שם) ושמרו בני ישראל את השבת והיה ראוי לומר ושמרו בני ישראל את יום השבת, אלא שכיוון הכתוב להמשילה לשבת שלמעלה שהזכיר בה לעשות השבת כלומר שבת שלמעלה כנגד שלמטה, וזוהי אמרו במדרש לעשות את השבת כל המשמר את השבת למטה כאלו עשה למעלה שגא' לעשות את השבת. וציאור זה כי המקיים את השבת למטה זה עדות שהוא מודה ומאמין צפרשה ועיקרה למעלה והמצטל אותה למטה כאלו מצטל שלמעלה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

בצטחון ההוא, יען כי צאמת היה לו צטחון אמיתי בזה, ולכן דבר זה הוא ברור אצלו כאלו הוא עומד בציתו ורואה שאין שם צוחה, ולכן גילה צטחונו זה לפני העולם להראות להם תוקף צטחון שלו שהוא מגיד מראשית אחרית ולכן קראו עליו המקרא הזה משמועה רעה לא ירא נכון לצו צטוח בזה' נכון דייקא בלי תערובת שום (ספור) [ספק] כלל ועיקר.

והנה צאמת מה שהיה מתכוין להראות לעיני העולם תוקף הצטחון שיש לו לאו בשביל להתייחר חס ושלוס כי הוא עניו אמיתי אך כונתו לשם שמים כדי שהשומעין דבריו אלו שהוא מגיד מראשית אחרית מכח הצטחון האמיתי שיש לו ואינו חושש פן יתבזה אחר כך ויצוש חס ושלוס כדי שגם שאר בני אדם ילמדו להחזיק במדת הצטחון האמיתי הזה.

ובן היה נוהג צענין רכרי שבת, אף על פי שראה מנהגו של שמאי שהוא מכבד השבת באופן האמור, שכל צהמה שמינה שבתא לידו בחול יאמר נניח זה לשבת, וכשימצא אחרת נאה ממנה ישחט הראשונה ויניח השנייה, וכן על זה הדרך, אמר הן אמת שבה ניכר כבוד השבת אני לא אעשה כן אלא כשיצאו לו יום ראשון צהמה שמינה לא יאמר נניע אותה לשבת כי שמא לא נמצא שמינה כמוה לשבת אלא אומר שחטו אותה היום כי צטוח אני שיומין לי הקב"ה בע"ש צהמה שמינה יותר טובה מזו, והיה מפרש דבריו אלו לפני הכל וכן בשני וכן בכל יום ולא היה חושש פן יבא ערב שבת ולא יזמן לו צהמה שמינה כלל ויתבזה צטחונו יען כי הוא צטחונו אמיתי וברור אצלו דבר זה לכן היה מגיד מראשית אחרית ואינו חושש.

והנה צוה היה מראה לעיני העולם תוקף מדת הצטחון האמיתי וזו המדה של הצטחון הזה לא נמצאת צמנהגו של שמאי כי אדרבה נראה משם חלישות הצטחון שאינו צטוח שיזדמן לו בע"ש צהמה נאה לכן רוצה להניח מיום ראשון לצורך השבת, ולפי זה נמצא מידה טובה הנמצאת צמנהגו של שמאי של הכרת כבוד שבת אינה נמצאת צמנהגי של הלל ומידה טובה הנמצאת צמנהגו של הלל שהיא מידת הצטחון הגדול אינה נמצאת צמנהגו של שמאי. אך אף על פי שנראה לכאורה מידה זו הנמצאת צמנהגו של הלל נראה בה נד יוהרא שהוא אומר צטוח אני שאמצא צהמה שמינה יותר טובה מזו בערב שבת ומפרש דבריו אלו לפני העולם אין כונתו חס ושלוס צוה להתייחר אלא כונתו לשם שמים כדי שהשומעין ילמדו ממנו להחזיק במדת צטחון עזוס ואמיתי בזה ולכן אמר אצל הלל הזקן מידה אחרת היתה לו שלא נמצאת צמנהג שמאי שהיה מראה לעולם גודל צטחונו בהקב"ה אך לא להתגדל בה אלא כל מעשיו היו לשם שמים כדי שילמדו בני אדם להחזיק במידת הצטחון כמוהו. בן יהודה.

*

גמ'. הנותן מתנה לחבירו אין צריך להודיעו. פירש רש"י, לומר שלא יהא זה יושב ותוהה מהיכן בא לו דבר זה. וז"כ כיון דיליף דבר זה ממשה רבינו ע"ה מה שייך לדעת הכי גבי משה רבינו ע"ה. ונראה לי דגם כאן יהא יושב ותוהה

להם מלוות ועבודות קשות מן תורמיו, כנודע בכל ספרים, מדותיהם השונות וקשות שיש להם, וציחוד לבניהם עבודות הקשות, ומהיותר שהיו מקריבים בניהם על אש ושוחטין אותם, ואיש כי ימות, אשתו ומשרתיו כולם ימותו ג"כ, וכהנה יותר מעבודות הקשות אשר היו לעמים אז, ולמה זה מאסו בתורה ה' החמודה, והכתוב נווח [דברים ל' י"ד] כי קרוב הדבר מאוד צפין ובלצבך לעשותו, אבל ידוע להם כי מתנאי התורה ארץ ישראל, כמ"ש הרמב"ן לתורה [ויקרא י"ח כה], כי עיקר קיום תורה תלוי בארץ ישראל, ואף אבות הקדושים לא שמרו התורה רק בארץ ישראל, ואומות העולם הם רבים הם מאסו בארץ חמדה שהיא קטנה מהביל, קטנת הכמות, ולכך מאנו לקבל תורה, כי חשבו כי לא ישא ארץ לשבת אותם.

אמנם אמרו חז"ל (שבת ק"ח ע"א) כל המשמר שבת נותנים לו נחלה בלי מנרים, ופירשו דהיינו כי אמרו (כתובות ק"ב ע"א) ארץ ישראל ארץ צבי, שהיא בעצם קטנה, אמנם על פי נס מחזיקה מרובה, כי מקום דאין בעצם ראוי להחזיק ק' קני מחזיק כ' כרכים, וזהו נחלה בלי מנרים, ואמרו לכך נקראת נחלת יעקב, כי ציעקב קיפל הקצ"ה כל ארץ ישראל תחת ראשו, והיינו כי תוכן ארץ ישראל מעט כמות, ומתפשט מאוד מאוד לאין תכלית, ולכך היה נזרר תחת ראש יעקב, ולכן נחלה בלי מנרים קרויה נחלת יעקב, כי היא קפולה ומקופלת ובעת הזרז מתפשטת מקיפולה אילך ואילך והבן.

וא"כ אילו ידעו העמים סגולה זו, לא היו ממאסים בארץ ישראל לרוב קטנות, כי כואת וכואת תוכל לסבול, ולפי רוב אנשים מתבצרת ומתפשטת, והיו מקבלים התורה, ולכן ה' אשר בחר בנו ולתת לנו תורתו, והחזיר על אומה ולשון לסתום פי מקטרגים, בכונה לא הודיעם משכר שבת שהיא נחלה בלי מנרים, כי אילו ידעו קיבלו התורה, ולכן שקולה שבת כנגד התורה, ובשבת ניתנה התורה, כי על ידי שבת זכו לתורה ולאחר ישראל וארץ צבי כתיב.

ובימים שם בלשוננו הזהב: ולכן צניי ראוי להיות מלות שבת אללכם לחוק לשמור, ותהיה מחשבתכם זכה כי הכל הולך אחר מחשבה. אשרי אדם שלבצו מהרהר לשמוח בשמחת תורה ולהיות שוקד על המלוות, כי זהו גורם שלימות אדם בשמחתו לדבר מלוא, וזהו תכלית אדם, וכל אדם שאין משמח במלוא רבה בשמחה גדולה, מגיע לידי עצבות רבה, כדכתיב [דברים כ"ה מ"ז] תחת אשר לא עבדת ה' אלהיך בשמחה וכו', ובעו"ה רוב מלוות עלינו לעול ולמשא, שמחים כאשר יפטרנו מהן, ולא נותנים ללב כמה יש לשמוח שעומד ומשמש לפני ה' רם ונשא ועושה מלואו, כאשר צוה לנו בתורתו הקדושה, וכל מלאכי מעלה שומעים ורואים וששים בזה, ואין לא ישמח איש למאוד, שמחה כזו מציאה יראה בלב, כדכתיב [תהלים צ' י"א] וגילו ברגע, כי על ידי כך נותן בלבנו לפני מי הוא עומד וזוכה, כי לבוש בגדי צואים מלוכלך בעוונות, אוי לנו על שצרינו, וזוהי יתחרט ויגדור לכבס בנתר כראוי. עכלה"ק.

*

גמ'. אי הכי לא לענשו נכרים על"ה וכו'. פרש"י ואין אשכחן שחזר הקצ"ה להענישן על התורה ומלות כו', עיי"ש. לכאורה קשה, דהיאך יענשו העכו"ם על השבת אם לא יקיימוה הא אמר' פ"ד מיתות עובד כוכבים ששבת חייב מיתה.

ועיי' מהרש"א בחדא"ג (וכן כתב בחידושי הלכות ג"כ) דמכת הך קושיא כתב לפרש בהיפך, דה"ק כיון דמלות שבת לא אודעינהו לא ליענשא עובדי כוכבים עליה אם יקיימוהו דהא ודאי מסבירא אם הנכרי שבת שלא לשם מלוא דאינו חייב מיתה. ומשני דודאי מלות שבת אודעינהו ע"כ העובדי כוכבים חייב מיתה אלא מתן שכרה דהיינו שבת של עוה"צ לא אודעינהו כי הוא דבר סודי בצית גנוז ורצ טוב הפון לנדיקים לעוה"צ ח"ש כי אני ה' מקדשכם כשבת של עוה"צ שע"י השבת שהוא קודש שומריה קדושים לעולם הצא כמ"ש כל הנותן בירושלים קדוש גו' מה קדוש קיים.

ולדברי מהרש"א ז"ל דהא דאמרינן נכרי ששבת חייב מיתה, היינו לשם מלות שבת. והיינו עפ"י שיטת הרמב"ם (פ"י מהל' מלכים) דאפילו בשני בשבת איירי דוקא שנתכוון לשם שבתה, וא"כ מקשה הכא כיון דלא ידעו העכו"ם כלל ממלות שבת לא שייך בהם לשם שבתה.

ועיי' פני יהושע שכתב שהוא דוחק, ואין זה שיטת לשון הגמרא. ופשטא דמלתא דנהי דעכו"ם ששבת חייב, היינו לאחר שלא קיבל כל התורה בכלל, אבל מ"מ סופן להענש על שלא קיבלו התורה והי מלות שבת בכלל ולכן נענשו על שלא קיבלו התורה והמלות ובכלל המלות הוא ג"כ קבלת מלות שבת שסופן להענש שלא קיבלו. וא"כ מקשה שפיר כיון שנתן מלות שבת בלענש לא לענשו על שלא קיבלו.

והבן יהודע כתב הכונה לא לענשו כשגזרין על ישראל לבטל שבת כי יאמרו כיון דנתן להם השבת בלענש שמע מינה דרזונו הוא שישמרו שבת בלענש ולא צפרהסיא ולכן הם גוזרים לבטל מהם מלות שבת שמקיימים צפרהסיא.

שוב כתב: ודע שגם להסלקא דעתיה שאומר שנתנה שבת בלענש היינו תחילת נתינתה שהיה צמרה קודם עשרת הדברות שהיו צפרהסיא. ונראה לי שבת עולה בגימטריא צמסתר כמו [חזקוני ג' י"ד] לאכול עני צמסתר שנתנה בלענש. ומה שאמר מתן שכרה לא אודעינהו אף על גב דכל המלות לא נתגלה שכרם חוץ משמים כבוד אב ואם ושלוח הקן, הכא איירי בשכר עולם הזה אשר ששת ימי החול נשפעים בשכר השבת וכמוכר בזה הקדוש ויצרך אלהים את יום השביעי [בראשית ב' ג'] כיון דלא משתכחי ביה מזוני מה צרכתא אשתכח ותירך דיתצרכון מיניה כל שיתא יומין יע"ש.

*

גמ'. בותן שכרה לא אודעינהו. עיי' יערות דבש (ח"ב דרוש י) הטעם שהלניע מהם שכר שבת הוא לטובת ישראל, כי יש להבין למה החזיר הקצ"ה התורה לכל עם ומאנו לקבל, למה הלא דרכיה דרכי נועם, והרוב אומות דתיהם יש

דקדושא ברוך הוא. נותנין לו נחלה בלי מזרים דהנדיק הזה הוא תמיד מקושר ודבוק בעולמות העליונים אשר אין להם סוף ומינר וגבול דעולם הזה יש לו גבול וציד הנדיק הזה לקשר כל העולמות עד אין סוף ברוך הוא.

וזהו שאמרו חז"ל "כיון ששבת", פירוש האדם שאין לו נשמה יתירה בחול רק בשבת נותנין לו נשמה יתירה "ווי אצדה נפש" פירוש ווי שהנפש נאצד בחול שאין לו בחול הנפש הזה ולא זכה להקדושה הנוספת בשבת להנדיק שיש לו נשמה יתירה בחול.

*

ובספח"ק קדושת לוי (פרשת בא) כתב לזכר על פי מאמר רבותינו זכרונם לברכה (שבת קיח ע"ב) שאלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין, ובמקום אחר מבואר בגמרא אלמלא שמרו שבת ראשונה כו'. והענין הוא, ששבת מרמז על התשובה, כי שבת אומיות תשב, נמצא בשבת קודש עושים ישראל תשובה ויודעים שהתענוג שהיה להם בחול היה מדבר מאוס ומאער את עצמו כשיצא חול שלא יהיה להם חס ושלוש עוד התענוג כמו שהיה להם בחול מקודש. וזו הוא כיון שבת שבת, נותן השם יתברך נשמה יתירה לישראל, היינו שיהיה להם התענוג מתורה ומצוות של השם יתברך כשעושים תשובה ופועלים כיון ששבת ויש להם הנשמה יתירה ווי אצדה נפש בחול כשיצאו כמו שהיה להם מקודש.

*

והישיבה משה (פרשת כי תשא דף קצא) כתב, דכל שבת ושבת מאיר אות אחד מה שלא האיר עדיין מימות עולם ולא יאיר עוד עד עולם. וז"ש כיון ששבת ווי אצדה נפש, דהא הנפש של שבת זו שוב לא יהיה.

*

אמר רבי חנוך העניך הכהן מאלכסנדר ז"ל בשם אדמו"ר מפרשיסחא זי"ע, כיון ששבת, אצדה נפש את ה'וי'. ודפח"ת. (שיח שרפי קודש, ח"ד אות פ"ז).

*

ע"י שפת אמת (פרשת תשא - שנת תרל"ז) שכתב, כי ע"י השבת יכולין להתחזק להשאיר הארת השבת גם בימי המעשה כמ"ש בשם הרב הצעש"ט ז"ל עמ"ש חז"ל וינפש כיון ששבת וי אצדה נפש. וקשה דזה אין מקומו לכתוב ששבת. ופי' שע"י שאדם זוכר זאת שאחר השבת יסתלק ממנו הארה זו לכן מתדבק בה ביותר.

*

ובספח"ק שם משמואל (פרשת תולדות - שנת תרע"ד) מציא בשם זקינו הרה"ק מקאצק זללה"ה, שכיון ששבת ומרגיש מהות השבת אז הוא צעניו כאצידה לעומת גודל צהירות השבת, ואינו צריך להתמרמר עוד יותר, וממילא נסתלקו כל הערובין למעלה מן הסדר ומן דרגא דילי'.

*

גמ'. נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם וכו'. האצן עזרא (בראשית ב, ג. ושמות כ, ח) כתב, כי ה' קידש זה היום וזמנו, לקבל הנפשות תוספת חכמה יותר מכל הימים.

והרשב"א (שו"ת חלק ג' סימן ר"צ) מבאר, "נשמה יתירה" היא המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה.

וע"י צאור החיים (בראשית ב, ב) שמבאר ששבת היתה בריאה, שה' ברא את "נפש העולם", וזה קוד אמרו "וציוס השביעי שבת וינפש", דכיון ששבת, כלומר שבת שבת, אז "וינפש" נשפע שפע חיוני בכל הנבראים, כי קודם השבת לא היה נפש לכל הנבראים, והיה העולם רופף ורועד עד שצאה שבת ונתקיים העולם ונתיסד, ומציא מהזוהר (תוריע מד, א) שזה טעם מילה בשמיני ושלא להקריב קרבן עד יום השמיני, כדי שיעבור עליו שבת והיה צעל נפש.

וראה צוהר הק' פרשת ויקהל (דף רה, א) שמבאר הפסוק "ושמרו בני ישראל את השבת", שלא כתוב "שבת" אלא "השבת", והכוונה לנשמה היתירה שצריך היהודי לשמור אותה, ועל זה כתוב "כל שומר שבת מחללו" (ישעיה נה, ו), ומבאר שהנשמה היתירה נהנת מעונג האכילה והשתיה של ישראל, ולכן צריך לסעוד בשבת ג' סעודות, ועל זה כתוב "ושמרו בני ישראל את השבת".

*

גמ'. נשמה יתירה לא אודעינהו. י"ל הטעם דאיתא בספר הכונות לרבינו האר"י ז"ל כי אותם העדיים שהם כתרים של אור שלקחו ישראל צמתן תורה וניטלו מהם צעגל לקחם משה רבינו ע"ה ועם כל זה הוא עושה טובת עין ומחזיר אותם לישראל בשבת וזהו נשמה יתירה שיש לישראל בשבת וכזכור בכונת ישמח משה וכו' ע"י שם. ונמצא נשמה יתירה של שבת היא בתורת חסד וצדקה לישראל כי צדין אחר שהפסידו העדי צעגל אין להם זכות עוד בזה ולכן לא אודעינהו כדי שלא יהיו שרי אומות העולם והשטן מקטרגים בזה על ישראל. בן יהודע.

*

גמ'. כיון ששבת ווי אבדה נפש. כתב הצעל הטורים פ' תשא (שמות לא, יז) דמיצות "השביעי שבת וינפש", בגימטריא "דכיון שהוא שבת אצדה נפש".

*

גמ'. שם. ידוע הקושיא, הרי איבוד הנפש היתירה הוא אחר השבת כאמרם ולמוצאי שבת ניטלה הימנו, וא"כ צ"ב הלשון כיון "ששבת". ותיירץ בספח"ק נועם אלימלך (פרשת שמות) דאיתא צוהר הקדוש דהנדיק נקרא שבת מחמת שיש לו בחול נשמה כשאר בני אדם בשבת. אך מה יש בו תוספות מעלה בשבת יש לומר דהנשמה נתוספת בקדושה יתירה עד שהוא מענג להצורא יתברך. וזהו כל המענג את השבת דקדושא ברוך הוא נקרא שבת ע"ד דאיתא שם מהו שבת שמה

בענין מהות נשמה יתירה, עיין בספר העיקרים (מאמר שני פרק יא) מ"ש צה.

*

בפסחים (ק"ב ע"ב) פי' הרשב"ם דגם ציו"ט יש לנו נשמה יתירה, והמוס' שם (בד"ה רב) הקשו ע"ז דא"כ אמאי לא תקנו בשמים צמואי יו"ט, וס"ל דציו"ט ליכא נשמה יתירה, עיי"ש. ועיין בשמחת יו"ט להגאון מפלאק (לקמן ל"ג ע"ב, בתור"ה כי הוי"ן) מ"ש צה.

*

בתב השלה"ק (בהג' למס' שבת, יג) צה"ל, מנאמי כתוב במגילת סתרים, אם תחשוב כל השבחות של השמטה עולים ס' רבוא שבחות כמספר בני ישראל, שכל אחד מ'ישראל שהוא אורחי נשמתו אלוהי משבת אחד. וכן המדות, כל אחת כלולה מ', והי' כל אחת כלולה מ' עד שיעלו ס' רבוא. וכן יש ס' רבוא נטורות. ועל כן כליל שבת יורדות נשמות חדשות, ונראה שכל נשמה יורדת צנור אחד שלה, עד כאן מנאמי.

ותמהני כי בשש אלפים שנה אם תחשוב לכל השנה נ' שבחות לא תמלא רק ג' פעמים ק' אלפים, ואף אם תרצה לחשוב העיזורים לא יעלה החשבון צרחק, אם לא נאמר שחושב לכל שבת לשמים, דהיינו הלילה והיום, אבל זה דוחק בעיני, דזכור ושמור צדבור אחד נאמרו. על כן נראה בעיני דיעלה החשבון עם אלף ה' ה' שהוא כולו קודש, וכל שבת ימים נחשבים לשבת ימי השבת, ואז יעלו אלו הימים גם כן לג' פעמים אלף, הרי הכל צידה ס' רבוא. ואין להקשות עתה יהיה החשבון ציור נ' אלפים, דהיינו השבחות של שנת האלף, דע כי שנת אלף כולו שבת קודש, ואלו ה' אלף קודש קדשים, ואפשר שהם צבחינת צני עלייה שהם למעלה מס' רבוא ושרש ס' רבוא. נשמע מזה כל נשמות ישראל היא שבת אחת, על כן צריך לשמור השבת שמירה יתירה, וזהו **בעצמו נשמה יתירה**.

*

בספ"ה"ק יושר דברי אמת (אות נב) כתב, והנה באמת ענין הרגשת שבחות וימים טובים אינו שזה לכל אחד, כי לנדיק באמת הוא תענוג אור שכלי דציקות הצורא צנועס ויוו ית"ש, וזה שמחה גדולה לאין קץ, ומי שאינו נדיק הוא מרגיש שמחה גשמיות, הרחבת הלץ להתענג במאכל ובמשתה, כמו שכתב רש"י בענין מה שאמרו רז"ל נשמה יתירה ניתנה באדם כו', וזהו חומריות של השמחה והאהבה וקצוה התחתון, וגם כן הוא קודש כיון שאינו יכול להתדבק ציור, וס"ו לחללו בכעס או בצעזוע שזה ההיפך הקדושה, שהיא הקליפה כידוע.

וענין זה מרומז בסידור, תקנת שבת וכו' מענגיה לעולם כבוד ינחלו, טועמיה חיים זכו, וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו, כי יש ג' מדריגות, ושתים הראשונות נעלמות ונסתרות, וידועים המה למחזיקים בה, ונעלמים המה מאותן שאין להם ידיעה דציקות הנשמות בהש"ת, רק המדריגה השלישית מהם שהם האוהבים דבריה, ר"ל דברים הנגלים

שנוכל לדבר בהם ולפרש, דהיינו ענג המאכל והמשתה כו', גם כן אם עושים לשם שמים לפי שכלם, גדולה בחרו.

*

בשם הר"ר הענין מאלכסנדר זי"ע, הנה ענין נשמה יתירה פירש"י שיש לו רוחב לב לאכול ולשתות ואין נפשו קלה, ואמר הוא ז"ל הפי' שכל השבוע יש מלחמה הנשמה והגוף הגוף רוצה לאכול והנשמה איננה רוצה, ולזאת לא יכול לאכול הרבה כ"כ, כי לפעמים מנחם הנשמה, אמנם כיון שבת קודש דהאכילה ג"כ צו מנחה גם הנשמה עושה שלום ומסכים לגוף שיאכל, ומפני זה יכול לאכול הרבה כיון שאין לו שום מעכב, וזה פי' ואין נפשו קלה היינו גם הנפש שהיא הנשמה דקלה בכל ימי השבוע במאכל, היום אינו קלה. (שיח שרפי קודש לערב שבת קודש).

*

שמעתי שדקדק הרב האיש האלהים קדוש ר' ישראל הצעש"ט למה לנו אומרים זה בתחלת השבת שבת וינפש, כדרוש וי אצדה נפש, די לזה בשעתה צמואי שבת, וידוע מה שמירץ הוא ז"ל להוסיף לנו אהבה ושמחה משבת קודש, בזכרנו כי אחרי כן תפסוק הנשמה היתירה הגדולה של שבת כאשר האריך במשל ומליצה. (זכרון זאת בהשמטות לפ' תשא. דברי אמת פ' מוטות).

וב"ב שפ"א (תשא תרל"א) בשם הצעש"ט, כי נכתב זה בשבת, שעל ידי שידועין זה בשבת כי בחול ניטל זה, משמירין יותר יום שבת, שלא לילך בטל צעת מנחם הנשמה יתירה המסייעת לעבודתו ית"ש.

*

בזמירות לשצ"ק אומרים, רבו יתיר יסגי וכו'. ופי' הה"ק מקאלק זי"ע, עפ"י מאמרים וינפש כיון ששבת וי אצדה נפש, דר"ל שכיון ששבת ומרגיש מהות השבת אז הוא צעניו כאצדה לעומת גדול צהירת שבת ואין צריך להתמרמר עוד יותר וממילא נסתלק כל העירוצין למעלה מן הסדר ומן דרגא דילי' אף זה הוא לעומת פרישתו מחומריות כל ימי השבוע אז כשהגיע שבת מרגיש כנ"ל, כי בלא"ה הוא שוטה שאינו מרגיש וזה שאנו אומרים בזמירות רבו יתיר יסגי לעילא מן דרגי' ויסב צת זוגי' דהות פרישא. (שיח שרפי קודש).

*

גמ'. שם. הא דדריש וינפש ווי אצדה נפש נראה לי בס"ד אצדה עם האותיות מספר ו"י וזהו וי נפש כלומר אצדה נפש ואפיק לה בלשון אצדה שעתידה לחזור לבעליה בשבת אחרת דקסת אצדה חזרת לבעלים נמצא לפי זה שמים הודיע להם שבת ושכרה ורק נשמה יתירה לא הודיע וזהו נראה לי בס"ד לכן אומרים שני פעמים צואי כלה בקול רם ופעם אחת בלחש. בן יהודע.

*

ובמהרש"ל כתב מדלא אמרי' בגמרא מערבין על עדשים כו' אלא סומכין על העדשים משמע דוקא דיעבד. וכ' הב"ח ע"ז שאין זה ראי' דהא במשנה אמרי' ג"כ זה הל' אלא עושין תבשיל מעי"ט וסומך עליו לשבת, והיינו אפי' לכתחלה ועכ"פ משום הידור מצוה ראוי ליקח תבשיל גמור לד"ה. וכ' רש"ל ומ"מ נראה דלא בעי להתנות מעי"ט אלא תבשיל שנשאר בלא מתכוין כגון שולי קדירה וכדומה לו אבל מי שעשה תבשיל מיוחד לשם ע"ת או שהפרישו לשם כך אפי' היה דעתו להתנות עליו ולבדוק עליו ושכח מלהתנות ולבדוק עליו סומך עליו דיעבד כלישנא דמתני' ועושה תבשיל מעי"ט וסומך עליו והצרכה שצריך לבדוק עליו לכתחלה ולהתנות עליו להדיא אינה מעכבת כי הצרכות אינן מעכבות, עכ"ל.

ועיין ט"ז (שם) שהעיר עליו, דמ"ש לשון המשנה וסומך עליו דיעבד כיון דלא התנה ולא צריך אינו מסתבר דהתנא לא מיירי כאן מצרכה כלל אלא וסומך עליו לכתחלה קאמר אבל הדין מ"מ אמת הוא כיון שהיה בדעתו להתנות ע"ז שרי דיעבד דודאי ברכות אינן מעכבות ככ"מ.

*

גמ'. תני ר"ח ערשיים וכו' דאית בהו בזית. קשה דהא בכל עירובי תבשילין צריכין כוית כדלקמן אף שביטלו כזוונה לע"ת, ומאי קמ"ל הכא בעדשים וכן בשמנונית שעל הסכין.

ותירין השפ"א די"ל דבשאר תבשילין מרפין כמה מניס לכזית דמ"ש התוס' לקמן ד"ה אמר דצריך כוית לכל מין ומין ע"כ לא קאי אלא לר"ת דביטול ואפי' ב' מניסין הן [וצריך כוית תבשיל וכזית פת] אבל בתבשילין ענמס נראה דמרפין כמה מניסין וכ"ש באתו מין שביטול ב"פ מעט מעט ובצירוף יש כוית דמהני וע"ז אמר בעדשים שביטול קדירה דלא חשיבי בעינן עכ"פ כוית זהו דוקא אבל אם נשאר פחות מכזית אפי' אם מבטל עכשיו להוסיף לכזית לא מהני דכיון דנשאר משהו נחבטל לעיקר התבשיל שלא הי' לשם ע"ת.

*

גמ'. דגים קטנים מלוחים וכו'. עיין דרכי תשובה (סי' קיב ס"ק עג) שז' לאסור הסרדיניים של דגים קטנים משום בשולי עכו"ס, וכתב, ושמעתי אומרים שאין בהן משום ביטול עכו"ס כיון שנאכלים גם בלא הביטול, וחקרתי ודרשתי ע"ז, ונודע לי שאין הדגים נמלחים כלל, אלא תיקף ומיד סמוך לזידת הדגים מבטלים אותם בלי מליחה, וא"כ אין למקילים על מה לסמוך. עכ"ד.

אמנם בשו"ת לבושי מרדכי מהדור' בתרא (סימן קמח), כ', על דבר הדגים שנקראים סרדיניים, ידעתי כי צעת היותי אלל מו"ח הרב הצדיק ז"ל היו אוכלים אותו בלי שום פקפוק, וכן שמעתי שנהגו כמה גאוני ארץ דייקים ז"ל, ולא חששו לשום דבר. עכ"כ.

וע"ע בשו"ת שושנים לדוד (חיו"ד סי' כח), שנשאל אודות קופסאות הסרדיניים, והעלה להחיר, שאע"פ שאומרים

גמ'. אמר אביי לא שנו אלא תבשיל אב"ל פת לא וכו'. עיין פנ"י שכתב להקשות מכאן על מה שפירש ר"ת לקמן (דף י"ז ע"ב) בד"ה אמר רבא דהא דקאמר אביי הכא אבל פת לא היינו לענין דלא מהני לבטל עליו ואיירי שאינו רוצה לאפות מיו"ט לשבת אבל לענין אפייה ודאי צריך פת ולא מהני תבשיל וא"כ קשה מאי מקשה הכא מאי שנא פת דלא דמהיכא תיתי ליהני כיון דאמרין דתבשיל לא מהני לענין אפייה מהאי טעמא גופא לא מהני פת לענין תבשיל. עיי"ש מ"ש בזה. וע"ע שפ"א.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סימן מו) ושו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן תרנה).

*

גמ'. בבבלי טפשיא וכו'. עיין שו"ת חוות יאיר (סימן קנב) דמלך גדול חציבותי' לא"י קרי להו לבני צבל צבלאי טפשיא, ומעיר שם שכותב כך, בשביל שלא יהיה ח"ו נגד חסידותו ופרישותו.

*

גמ'. שם. לכאורה נ"צ מה ענינו לטפשות, הא אדרבה, מי שאינו מבין באוכל שבת הוא לו. ותירץ דהגר"ח קניבסקי שליט"א, כי צריך לאכול באופן שהיה תועלת, וכאן שאין תועלת, טפשות היא זו. תלמיד חכם צריך לדעת הכל. (דרך שיחה, תקבט).

ור"א סטרוול ז"ל אמר לבאר, כי מה שעשו כן היה משום שהיתה להם שאלה לגבי ברכת הדייקא, ולכן אכלוהו עם פת, וזה טפשות. (שם).

*

גמ'. ופת לא מלפתא וכו'. פרש"י, שהרי בכל יום יש לחם, עכ"ל. ועיין מהרש"א דאין פירושו שהרי הוא בכל יום ושכית הוא, דהא קאמר דייקא נמי דלא מלפתא ולא שכיחא, אלא דר"ל שהרי הוא עשוי בכל יום מימי השבוע דהיינו בחול ואינו עשוי לשבת כמו דבר המלפת שעשוי לשבת ומוכחא מילתא והשתא דייקא נמי דלא מלפתא עשוי בכל יום מימי החול ואינו עשוי לשבת ומיהו לא שכיחא היא.

*

גמ'. ערשיים שבשולאי קדרה וכו'. כתוב במרדכי דוקא דיעבד, והצ"י (סימן תקכז) חולק ע"ז, וכתב אפי' לכתחלה אם אין לו צע"ט שום תבשיל אלא עדשים שנשארין בשולי קדירה או אותו שמנוני' שנדבק בסכין יכול לערב עליהם והיינו אם גרדו.

ועיין ט"ז (שם, י) שכתב דאף המרדכי ס"ל כן, דכה"ג היא כמו דיעבד כיון שאין לו תבשיל אחר, והמרדכי לא איירי אלא ביש לו תבשיל אחר.

*

עד שבת, ומוסיף שצימות הקיץ יש להקפיד להניח העירוב בקירור.

*

גמ'. תנן אכלו וכו'. ז"ע מאי מקשה, דילמא צנשאר מן העירוב עדיף ממצול מיד פורתא. ועיין שפ"א שכתב דז"ל דס"ל דכיון דאכלו קמצטל צפי' הסמיכה שסמך מקודם ע"ז לשם עירוב והוי השויר כעירוב חדש לגמרי. ועיקר הקושיא מאכלו, ולא מאכד, דלא שייך האי טעמא.

ובה"ג ז"ל צמי' הגמ' דמשני צמית ותמוה א"כ מה קמ"ל מחני' כיון דנשאר כשיעור תחילת עירוב, וז"ל כנ"ל דקמ"ל דהו"א כיון דצטלו מתורת עירוב לא מהני קמ"ל דמהני כמו בשירי קדירה.

*

גמ'. תבשיל' זה צלי. ודוקא צלי ממש אבל מליח אף שהוא חשי' כרותח דל"י אפ"ה אין מערבין וגרע מכבוס דלקמיה ולכן אין מערבין דגים מלוחים שקורין הערינג' אף שהוא ראוי לאכילה כמו שהוא חי אכן אלו המונחים בשולי החציות שכבושין הן ציר יש להם דין כבוס ומערבין בהן. (מ"ב).

*

גמ'. ואפילו בבוש. דכבוס כמבוסל חשיבי ושיעור כבישה צמים ושאר משקין הוא מעל"ע וצחומן וציר אס רק נשרה כדי שיתנו על האור ויתחיל להרתים חסוב כמבוסל וכו' אס ראוי לאכילה ע"י הכבישה. (מ"ב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חכם צבי (סימן קל) וז"ל: ילמדנו רבנו אס יכולין להניח עירובי תבשילין דגים מלוחים שקורין הערינג' הנאכלים כמות שהם ומלפתין בהם את הפת או צריך מבוסל ממש.

תשובה: גרסינן צפ' י"ט תבשיל זה צלי ואפי' כבוס שלוק ומבוסל, ונראה דלמאי דאמר' לעיל דגים מלוחים קטנים אין בהם משום ציולי גויים א"ר יוסף ואס כללן גוי סמך עליהם משום ע"ת דמשמע דוקא כללן גוי אבל אי לא כללן אף שבדאי נאכלין כך ומליח הרי הוא כרותח דל"י עכ"ז אינו סומך עליהם משום ע"ת דבעינן צלי ומבוסל ע"י אס כדכ' קרא תבשיל צטלו דסתמא צאש משמע ע"כ ז"ל דהאי כבוס שלוק ומבוסל רצונו כבוס ששלוק וצטלו (ובכחי נחא דלבתר דקתני כבוש חגי שלוק ומבוסל) וקמ"ל דלא תימא כיון דכבר הוא כבוס ונאכל כמות שהוא שוב אין הבישול מועיל צו לתת לו תורת תבשיל דקדק"ל לענין ציולי גויים קמ"ל דתורת תבשיל עליו לענין ע"ת. וא"כ כבוס לחוד אין מערבין אלא שלא ראיתי כן לא מהפוסקים ז"ל.

וראיתי בהרי"ף דלא גרים דגים קטנים מלוחים אלא דגים קטנים סתם (אף שמפ"י הר"ן נראה דגרים מלוחים) וכן הרמב"ם דה"י י"ט כ' אפי' דגים קטנים שהדין צמי' והדחתו

שמעצירים אותם בחוס האש של ליקטריק, מ"מ אין זה ציול ממש אלא עישון, וקי"ל בסימן קיג שהמעושן אינו כמבוסל דין בשו"ג ומוחר. ומלד שכבושים אותם בשמן ג"כ אין לחוש דקי"ל דכבוס אינו כמבוסל דין בשו"ג. והשמן של עכו"ס מותר וכדקי"ל בסימן קיד ס"ז. ע"כ.

אבן בתפארת ישראל (פ"ב דע"ז מ"ו אות נה) כ' להזהיר מלאכול סרדינים שמא נתערב בהן דגים טמאים, שע"י כבישתן צמים ומלח זמן רב נימוחו קשקשיהם ואינם ניכרים. וסיים: וכן שמעתי מפה קדוש של אלאמור"ר ז"ל שהיה נזהר מלאכול מהסרדינים הנ"ל מה"ט. ע"כ. והוצא בשד"ח אס"ד (מ"ד אות ד) ובדרכי תשובה (ס"י פג ס"ק נח).

דף מז ע"ב

גמ'. אמר ר' אבא ערובי תבשילין צריכין בזית. הגאון ר' משה שטערנבוך שליט"א צמועדים וזמנים (ח"ו סי' קכ"ג) כתב וז"ל: דבר חדש ופלא העלה בספר פאר עץ חיים בעירוב תבשילין לאחר דיוקים בסוגיות הגמרא, ושורש דבריו שצריך לעירוב תבשילין כזית בתחילה אחת דוקא, אבל שמי חתיכות שכל אחת אין כזית, ורק צנירוף שתיהן יש כזית, לא מועיל כלל לעירוב תבשילין, מלכד צמין אחד ומונחין בכלי שיש לו תוך דוקא אז מנטרפי, אבל כשאין לו תוך לא מנטרפי אף שיש ביחד כזית ולא ילאו ידי חובת עירוב תבשילין. ויש צוה אזהרה רבה, שנהגו להניח בתוך כלחת (שאין לה תוך) שמי חתיכות דג ממולא שאין בכל אחד מהן כזית, ולחת אין צוה תוך ולא מנרף, וא"כ לא ילאו חובת עירוב תבשילין, שאין שם חתיכה אחת דכזית ונמצא שעברו באיסור ציול מיום טוב לשבת.

ותבאנני שמחדש מדעתו חידוש להלכה דלא מצינו לזה יסוד כלל בדברי הפוסקים, שלא מצינו כלי מנרף אלא לטומאה ולקודש בלבד ולא לענין עירוב תבשילין וכו' אבל לא תלוי בכלי שיש לו תוך או לא וכ"ש שני דגים ממולאים דמנטרפי כיון דחשיבי ולא צטלי מעולם, ואפילו כשהן חתיכות פשיטא שלא מצטל להו כשהן בקדרה או בצלחת, וצמשה דאיתא ושין דדג וצינה שעליו שהן שני תבשילין, היינו דמיירי צולה דג וטח צצינה וכמבואר בגמרא, והו"א דלא מנטרף הצינה לשיעור כזית דלא חשיב דטפל לדג קמ"ל דחשוב ומנטרף, אבל שני מינים בעלמא כשהשיבי ודאי מנטרפי. ע"כ.

אלא שמסתפק שם באופן שמיני לעירוב תבשילין דג שלם, אבל יש שם הרבה עצמות עד שאין שם שיעור כזית אוכל לצד, וכן צשר שיש צו כזית רק צנירוף העצמות, דהנה לענין טומאת אוכלין גס העצמות מנטרפי דין שומר וכמבואר בחולין ר"פ צעור והרעוב, ולטומאת נבילות החמורה לא מנטרף כמבואר צמשה שם, ומוסיף שלא מצא ע"ז מפורש בפוסקים, ומסיק שלדינא ראוי להחמיר וליקח דג או צשר שיש צו כזית מהאוכל עצמו. ובסוף הסימן הוא מציין לשבת את הנוהגין ליקח דג לעירוב תבשילין כיון שאינו מתקלקל מעיו"ט

נצי חולק דאין חילוק בין מלוח לכבוס. ולרמז"ס דסצירה ל' כבוס מערבין הוא הדין במליח. ורמז"ס לא גרים דגים קטנים מלוחים אין זה משום שישול נכרים רק דגים קטנים לחוד. ולא גרים מלוחים. ובמחילת כבודו אשתמיטתי דברי רמז"ס פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ז דמבואר להדיא דגרים מלוחים. מכל מקום צעיקר הסביר דברי החכם נצי נכונים דמליח לא גרע על כל פנים מכבוס. וראי' דמליח קובע למעשרות ולא כבוס כמבואר ברמז"ס פרק ד' מהלכות מעשר הלכה ג' ובכסף משנה שם ואם כן קל וחומר מה כבוס בחומץ שאינו קובע למעשרות יוצאין משום עירוב תבשילין. מלוח שקובע למעשרות אינו דין שיוצאין צו משום עירוב תבשילין.

*

גמ'. וקול"יים האיספנין. פרש"י, דג מליח הוא ורך ונאכל כמו שהוא חי אלא שנותנין עליו חמין וזהו שישולו. ועיין באגלי טל (מלאכת האופה אות לז) שכתב בכוונת רש"י, דאין הדחתו לבדו מכשירתו לאכילה רק בצירוף כח המלח והמלח והחמין פועלים בו ומבשלים אותו ביחד. כהא דפרק כל שעה (מ ע"ב) דהחומץ וציר עם חמיות התבשיל ביחד מבשלים את הקמח. עיי"ש מ"ש לפי דרכו.

*

גמ'. לא אין לו שיעור למעלה אב"י יש לו שיעור למעלה. נראה דהא דאיתריך לאשמעינן דאין לו שיעור למעלה היינו לענין דקדיש בכוית בין לאחד ובין למאה אע"ג דבתחומין צריך שני סעודות לכל אחד ובתחומין כגורגרת לכל אחד וקמ"ל דהכא בעירוב תבשילין סגי בכוית אפילו למאה, דאי לא תימא הכי אין כאן שום חידוש לומר דאין שיעור למעלה דמלחא דפשיטא היא. (פנ"י).

*

גמ'. שם. הקשה הגל"ת, הדבר יפלא איזה סברה יש שלא יוסף כמה שירצה כדי שהוכרח ללמד זה, עיי"ש. ותיירך ה"ן יהודיע על פי מה שכתב הרב צעל המאור ז"ל במה שאמר אב"י לעיל (ע"א) לא שנו אלא תבשיל אצל פת וכו', דלפירוש רבינו תם דאין אופין אלא על האפוי ולא אופין על המבוסל, עיקר הטעם משום דהלחם הוא חיי נפש של האדם כי על הלחם יתיה האדם ואינו צדין שיהיה טפל לתבשיל ולכן אין אופין על המבוסל, יע"ש, ולכן הייתי חושב דאם העירוב היה שיעור רב שהוא ארבע וחמש קבין והתבשיל שמבשל צו"ט לשבת הוא שתיים ושלש קבין לא מהני דאין ראוי שיהיה חלק הרוב טפל לחלק המועט ולכן אשמעינן דאין לו שיעור למעלה ומהני יען דהאי סברה ליתא אלא בדבר שהוא חשוב מלד איכותו שלא יהיה טפל לדבר שאינו חשוב כמוהו מלד האיכות כי הלחם הוא חשוב מלד איכותו יותר מן התבשיל אצל רבוי הכמות אין זו חשיבות לענין זה ויכול להיות חלק רב הכמות טפל לחלק מעט הכמות. ע"כ.

*

היא שישולן לאכילה ה"ז סומך עליהן, וזהו אין מקום לקו' התוס' מההיא דפ' אין מעמידין דגים קטנים אין זה משום ב"ג אפי' באינם מלוחים משום דאינם עולים על שלחן מלכים וגם צברייתא דכבוס ומבוסל יש לו להרי"ף ז"ל גירסא אחרת.

ולפד"נ דדגים מלוחים הנאכלים כמות שהן סומכין עליהן משום ע"ת אף בלא ללאן ואחא שפיר דכבוס נמי כמות שהוא אם הוא ראוי לאכילה סומכין עליו משום ע"ת נמצא דלמאן דס"ל דסומכין על כבוס כמות שהוא הוא הדין מלוח אם נאכל כמות שהוא סומכין עליו ולמאן דלא נפיק במלוח אף בכבוס אינו יוצא צו משום ע"ת.

וראיתי בטאו"ח שלא הביא כבוס נראה שסבור היה דאין סומכין על הכבוס ופירש הצרייתא כמו שכתבנו ומ"ש הצ"ח דטעמו של הטור הוא משום דלא שכיחי אצל כל אדם אינו נראה כלל גם מה שרצה לחלק בעל ס' מג"א בין מליח שהוא כרותח דלי לכבוס שהוא כמבוסל לא מיסתבר כלל והעיקר דמאן דמכשיר מכשיר בתרומתו ומאן דפוסל פוסל בתרומתו.

ולענין דינא לכתחילה יש להחמיר להניח ע"ת במבוסל באש ממש וצדיעצד סומכין בין על הכבוס בין על המליח שלא בשלו כיון דע"ת דרובן והרבה הקלו בו באופן שאם הניח עירובי תבשילין בהערינג"ס צדיעצד סומך עליהם ואף לכתחילה בשאין לו דבר אחר דכל שהוא שעת הדחק כדיעצד דמי אלא שאני מסופק אם יש לצדך עליהם מי יניח כיון דע"כ יוצא זה משום עירובי תבשילין שפיר דמי לצדך עליהם או דילמא כיון דזכרות אינן מעכבות אף דנפיק זהו יד"ח ע"ת עדיף טפי שלא לצדך עליהם וכן נראה להניחם בשעת הדחק למנות ע"ת בלא ברכה כי אם בתנאי הנהוג צדין עירובא יהי שרי לנא וכו' וכן יש לעשות צדין הכבוס שלא להניחו כי אם בשעה"ד שא"א באחר ולהתנות עליו בלא ברכה הנלע"ד כתבתי. ע"כ. וע"ע בספר עמודי אש קו' מעון הצרכות (סימן ב' אות ר').

אמנם עיין בחיי אדם בנשמת אדם (כלל קב סק"ג) שהשיג על דבריו, וכתב, שאין שום דעה בפוסקים להחמיר לערב דגים מלוחים, והחכם נצי לא עיין בפוסקים וכו', ויש לתמוה גם על הפשרה שעשה החכם נצי, שיערב זה בלא ברכה, שאם כן איך יוכל לבשל לכתחילה מיום טוב לשבת על סמך עירוב כזה וכו'. עיי"ש. וכן כתב הקרבן נתנאל פרק ב' דביצה (טז אות י'), שאף צדיעצד לא מהני. עיי"ש. וכן דעת הבית דוד (חלק אורח חיים סימן ד"ש), והוצא צברכי יוסף (סימן תקכ"ז ס"ק יא).

ועיין עוד בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה חלק ב' סימן צו), שהעלה שאין יוצאים ידי חובת עירוב תבשילין בדגים מלוחים הנקראים הערינג, לכל הדעות. עיי"ש. וע"ע מ"ש בזה לעיל (טו ע"ב).

*

ובשו"ת אבני נזר (חלק אור"ח סימן ת אות יא) כתב בזה"ל: במגן אברהם (סק"ג) מחלק בין מליח לכבוס. ובחכם

גמ'. עירובי תבשילין צריכין דעת וכו'. כתב בשו"ע או"ח (סימן תקכז סעיף ט) דעת מניח צעין שיכון להוסיף לאחר, אבל דעת מי שהניחו בשבילו לא צעין בשעת הנחה, רק שידיעוהו צי"ט קודם שיתחיל לבשל לנזק השבת. הגה: ואם דרך הגדול להניח עליהם, סומכין עליו מסתמא (ר"ן פ"ב).

ועל הא שכי המחבר שצריך שידיעוהו צי"ט וכו', הקשה הט"ז, דהיא פשיטא, דאל"כ היאך יבשל צי"ט לשבת. ומירץ דקמ"ל דלא סגי באומדן דעתו דבדאי נמכין הגדול לזכות לאחרים אלא צריך להודיע צי"ט דבר זה.

עוד כתב הט"ז, דעכשיו שיש בנזק הצרכה לנו ולכל הדמים בעיר הזאת א"צ להודיעו, וכ"כ רש"ל.

והב"ב (סקל"ב) כתב, ויש מהאחרונים שרצו לומר לדין שצנוסם צרכה ע"ת הוא לנו ולכל הדמים בעיר הזאת כל מי ששכח יכול לסמוך דודאי עירצו בעדו, וחלקו עליהם שאין הנוסח מועיל כלום כ"ז שלא זיכו להם על ידי אחר בתבשיל וכדלקמן בס"י ואין רוב צ"א יודעים זאת ואינם מקנים כלל וע"כ א"א לסמוך ע"ז על סתם צ"א אלא יודעים צירור שהקנו להם.

*

גמ'. מוכריו רב יעקב בר אידא. כתב הנן יהודע, נראה לי מה שהיה מנהגו להכריז ושמאל ורב אמי ורב אסי לא נהגו להכריז היינו כי הם היו גדולי העיר וכל שנה כשיזמן יו"ט שצריך עירוב היו מערבין וכולי עלמא ידעי מנהגם אך רב יעקב לא היה קבוע באותו העיר שמכריו זה אלא לפעמים יזמן שיצא ויערב לכך יכריז כדי שידעו ויסקמו עליו.

*

גמ'. עד תחום שבת. רש"י מצא הטעם מפני שלעומדים חוץ לתחום לא היה דעתו של מניח עליהם ולא עלו על לבו לזכור. ומשמע מזה לכאורה שאם עלו בזכרונם במפורש להניח גם עליהם מהני, הגם שלא יכולים לבוא אל מקום העירוב בשבת.

אבל הרשב"א בעבודת הקודש (שע"ד או"ח) מצא שהמדובר הוא כשהוא שנמצא מחוץ לתחום עשה עירובי תחומין ויכול לבוא ע"ל אפ"ה אינו סומך עליו מפני שאמרינן שלא נתן דעתו מן הסתם אלא על שהוא חוץ תחומו, ולכן אם פירש אפי' על מי שיכול לבוא ע"ל על ידי עירובי תחומין אף הן סומכין עליו ע"ש, ויורא לנו שעל מי שלא יכול לבוא אכלו על ידי עירובי תחומין לא מהני ע"ת אפי' אם פירש המערב גם עליו, עיי"ש.

ויוצא איפוא שהדבר הוא לעיכובא דצעין שיכול זה שעירצו עבורו לבוא אכלו. ודברי הרשב"א הוצאו גם במ"מ צפ"ו מה' יו"ט ה"ז, עיי"ש.

ובשו"ע או"ח (סי' תקכ"ז סעיף ה') נפסק ברמ"א וז"ל: אבל מי שהוא חוץ לתחום אינו יורא צו אפי' הניח עירובי תחומין ויכול לבוא לכאן אלא"כ התנה עליו המניח בהדיא,

עכ"ל. והנה הרמ"א לא ציאר בהדיא ציהכא שהתנה עליו המניח בהדיא אם מהני אז אפילו כשאני יכול לבוא בכאן, או שאז מהני רק אם הניח אבל עירובי תחומין. אבל המג"א בסק"ט מצא בשם הי"ש דבהתנה מהני רק אם הניח אבל עירובי תחומין, וכך מצארים כוונת הרמ"א כל נוס"כ השו"ע.

וביש"ש (סי' י') מסביר במפורש דהטעם דצעין שיכול לבוא אכלו, דהוא זה, מפני שאם לא יוכל לבוא אל התבשיל א"כ לא יכול לבוא ולסמוך עליו ולומר דלא הוי אלא כגומר והולך, עיי"ש. וכך מסביר עפ"י ד המחלה"ש בשו"ע שם, דאין נאמר דהתבשיל שהניח המערב הוא התחלה לבישול של שבת, הא אי אפשר לבוא שמה ולאכול עירובי תבשילין בשבת, לכן צעין שהניח עירובי תחומין, עיי"ש.

ועיין צ"ח שכותב לצאר את זאת הכוונה גם בדברי רש"י, דמקשה על רש"י ז"ל דלמה הוצרך להטעם מפני שלא היה דעתו של מניח עליהן, הא פשיטא הוא כיון שעומד חוץ לתחום אפי' היה דעתו עליו לא מהני עירובו כיון שלא יכול לבוא אל עירובו דליהוי כגומר והולך, ומתוך דמייני באותו שהניח עירובי תחומין ויכול לבוא ע"י עירוב ואפ"ה כיון דעומד חוץ לתחום לא היה דעתו שמניח עליו מן הסתם אלא"כ פ"י דמניח עירוב אף על אומן שהן חוץ לתחום ויכולין לבוא ע"י שהניחו עירובי תחומין אז יכולין לסמוך גם עליו, עיי"ש.

ועיין בשו"ת צ"ח אליעזר (חלק י' סימן כה) דדין המערב עירובי תבשילין והמערב נוסע לשבת מחוץ לעיר או למקום שלא יוכל להגיע משם בשבת האם מהני עירובו לשכנים. עיי"ש שהציא מכל הנ"ל, ודעתו דלא מהני עירובי תבשילין זה לשום אחד שעירצו עבורו, כי מכיון שלא יכול לאכול הע"ת לא נוכל לומר עליו דלא הוי אלא כגומר והולך. וע"ע בשפ"א בסק"ג.

ועיין שו"ת שצט הלוי (חלק ח סימן קכב) צעין מי שעירב עירובי תבשילין ונסע לעיר אחרת ליו"ט האם מועיל לו העירוב. ועיי"ש מה שפלפל בדברי השפ"א כאן.

*

גמ'. א"ל פושע את לבו לי ע"מא שרי לדידך אסור. כתב בשו"ע או"ח (תקכז, ז) מצא על כל אדם לערב, ומצא על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו, כדי שיקמוך עליו מי ששכח או נאנס או שהניח עירוב ואצד (והוא הדין עם הארץ שאינו יודע לערב).

והב"י (סק"ח) הקשה על מ"ש דמצא על כל גדול וכו', דהא איתא ריש פ"ב ושלחו מנות לאין נכון לו למי שלא הניח ע"ת דהיינו למי שלא היה לו להניח אבל מי שהיה לו להניח ולא הניח הוא פושע ואמאי הוצרך לזווח לשלוח מנות לאותן שלא הניחו באונס והא מי שהוא אונס מותר לו לבשל ולסמוך על גדול העיר דודאי הניח גם על אחרים כיון שהוא מצא, ותו דכ"ה הר"ן הביאו צ"י דר"י בר אבדי לא היה דרכו להניח וע"כ הוצרך להכריז וכי ח"ו עברו על המצוה.

ועיין צננסת יחזקאל (סימן כ"א) (הובא בשע"ת) באלה ששכח ואמר לו גדול העיר סמוך אדידי ושוב צרגל אחר שבת

הם לשמוע להם ולפ"ו אין מצוה על הגדול לכון להוציא הרצים וכמ"ס בסמוך מהתלמוד דבימי עזרא שהוצרך לומר ושלחו מנות לאין נכון לו דהיינו שלא הניח ע"ת דמוכח שלא היה מצוה על הגדול לכון להוציא אחרים. עכ"ד הט"ו.

והב"ב כתב, דהרבה פוסקים חולקים על דברי המחבר, ולדידהו יכול כל אדם לסמוך לכתחלה על עירוב של גדול העיר ואף הגדולים מכוונים בעירובם להקנות לכל אדם בכל אופן ואיזהו שאינו יוצא בעירובם זה שכל פעם עושה בעצמו ואינו רוצה לסמוך על עירוב של הגדול ואח"כ קרה ששבת כמה פעמים ולא עשה בזה אין הגדול מוציא שהרי לא היה דרכו לסמוך על הגדול ואפשר דיעבד יש לסמוך אפוסקים אלו ולהקל משום שמחת יום טוב:

*

והב"ב (ס"ק) העיר מהא דסי' ק"ח ס"ח דשוכה מקרי אונס, וה"ה לענין ממון כמ"ס הב"י שם. וכתב דל"ל דשוכה מחמת עלות שאני.

*

גמ'. שם. הדין"א בספרו נחל קדומים (פר' נשא) מציא בשם רבני אשכנז שחידשו, ד' עבירות בשוגג נחשבות כחטא אחד בזמיר, והוכיחו כן מהא דביצה (ט"ז ב) דהוא סמיא, דבשנה הראשונה אמר לו לסמוך על העירוב שלו. ולשנה השניה אמר לו כבר: פושע את, ד' פעמים בשוגג נחשב כמזיד, ולפי"ז ביאר הדין"א מש"כ (במדבר ה, ו): כי יעשו מכל חטאת וגו' חטאת לשון רבים - היינו ד' פעמים שוגג נחשב כמו למעל מעל, היינו מזיד עכ"ד.

*

גמ'. שם. בשו"ת משנה שכיר יו"ד (סי' פא) הקשה מכאן דמוכח דגם סומא חייב במצות דרבנן, ודלא כשאלת יעצ"ץ (ח"א סי' עה) שכתב דפטור במצות דרבנן ע"כ.

ושוב כתב שם לדחות הרא"י, דכאן גבי עירוב תבטילין הו' לתא דאורייתא, דאם לא יעשה באופן דיה"י שייך הואיל, עושה איסור דאורייתא בזה, וכמו שכתב המגן אברהם בסי' תקכ"ז [בתחילת הסימן] עיי"ש.

*

גמ'. דהוא סמיא דהוה מוסדר וכו' ל'שנה חזייה דהוה עציב וכו'. פירש"י לשנה האחרת וראש השנה היה שאין יכול להתנות, עכ"ל. כבר נזכר קמאי דקמאי בזוונת רש"י בזה מי הכריחו לפרש כן דהא שפיר מצינן למימר שהיה צו"ט של גליות אלא שחל יו"ט הראשון בערב שבת או אפילו שחל יו"ט של גליות ציום ה' וציום ו' אלא שהסמיא לא נזכר עד יו"ט שני דהיינו בערב שבת ותו לא מצי להתנות.

ובמהרש"א כתב, דקדק לפרש כאן דר"ה היה ולא פ"י כן לעיל בפעם ראשונה דלא אומיב ע"ת משום דלא הוה אינטריק ליה לאשמועינן דהאי עובדא דהיה זה לשנה האחרת דשפיר אשכחן צ"ב רגלים בזה אחר זה כגון פעם

ג"כ אפ"ה יכול לסמוך על גדול העיר אפי' ברגלים רגלים שלפי שהאידנא כוונת המזכה אף על השוכה כמה פעמים רגלים מכ"ס אס היה בנתיים רגל או רגלים שעשה בזה ע"ת כתיקון עיי"ש.

*

פשוט' הוא דבין כשכולל עצמו בעירוב זה ואומר לי ולבני עירי ומזכה בתבטילו להם חלק בין כשכבר עירב יכול לערב עליהם גם כפ"ע, אלא דהביאה"ל מספקא ליה אם יכול לצרך כיון דאינו יודע לו אם ינטרכו לזה לפי דעת המחבר שכל אחד צריך לערב לעצמו.

ועוד כתב לעיין, אם כשכבר עירב לעצמו ורוצה לערב בעד בני העיר אם צריך תבטיל אחר או שיכול לזכות להם בתבטיל שכבר עירב כיון שעירוב אחד סגי למאה. ובתוס' ירושלים מסתפק בזה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ע (שם) מי שאפשר לערב ולא עירב, אלא שרוצה לסמוך על עירובו של גדול העיר, נקרא פושע ואינו יוצא בו.

והנה צהא דנקרא פושע, משמע דאפי' אם הגדול מכיון להוציא, והקשה הט"ו (ס"ק ט) מהא דפירש"י שאין דעתו על המזידין ועל הפושעי' שאין חרדים לדברי חכמים, משמע מזה דאלו היה דעתו אף על הפושעים האלו הו' מהני, וזה שלא כהרא"ש והטור שפסקו אפי' סומך על גדול העיר לא מהני כיון דלא עבד כמאות חכמים שיערב כל א' לעצמו, ולפ"ו ק' ממ"נ אם היה אותו סומא סומך על עירוב דשמואל בשנה אחרת הדין אמאי ה' עניב צי"ט כיון דלפי דעתו היה מועיל דבר זה משא"כ בשנה ראשונה לא ידע דמהני סמיכה על הגדול וא"כ מה נחמדש לסמי' צי"ט האחר להצטער על מה שסמך על הסמיכה ואי לא סמך כלל גם בפעם השני מנ"ל להרא"ש וטור דהסומך נקרא פושע כיון דבגמ' לא איירי מזה.

בשלמא לרש"י יחא דבאמת לא הוה זה פושע כיון שסומך ואותו סמיא לא היה סומך גם בפעם הב' ונקרא פושע על השנות השכחה פעמיי' וה"ל להיות חרד וריו להזכיר הדבר ושמואל לא נתכוין להוציא כלל אצל להרא"ש וטור ק' וא"ל שהיה עניב צי"ט מחמת שדאג צי"ט שמא לא מהני סמיכה ודאגה זו צאה לו במחשבתו צי"ט וע"ז השיב שמואל לאיסור דסמיכה לא מהני זה אינו דא"כ אמאי אמר שמואל לכ"ע שרי ולדידך אסור דמשמע דהוה גרע מן כ"ע כיון שאירע לו צ"פ ולהרא"ש וטור לא הוה משום צ"פ אלא דסמיכה לא מהני כלל וא"ל שזה גופי' הוה החילוק בינו לכ"ע דכ"ע לא סמכו אלא שכחו ואיך סמך נקרא טפי פושע כיון שהיה נזכר הוה ליה לערב בפני עצמו זה אינו דאמאי התיר לכולי עלמא דלמ' יש ציניהם ג"כ מי שסמך ותו קשה למה נקרא פושע בזה שסמך והלא אינו אלא טועה בדבר הלכה שהיה סבור דמהני סמיכה וצ"ע דבר זה להלכה כי לדעת רש"י ורש"ב א"כ כמ"ס צ"י דמהני סמיכה אם הגדול מכיון לכך וכדאי

לסמוך על עירובו דמר שמואל או דילמא הילכתא כרב ושמואל דאין מתנין ב' י"ט של ר"ה ושפיר מצי סמיך אדמר שמואל ודו"ק נלע"ד. ע"כ.

ובש"ו דברי חיים (ליקוטים והשמות סימן יב) כתב ליישב, דהנה מר שמואל א"ל לסמיא פושע את ופירש רש"י [ד"ה לדידך אסור] שאין דעתו על המזדיק והפושעים ומפרש הרא"ש [שם ס' ג'] דלא מהני אפילו סומך על גדול (מדשמואל) [העיר] יעוין ב"ר [ס' תתק"ו סק"ט] שנתקשה בזה והנה לפי המבואר בהל' תפלה [ס' ק"ח במג"א ס"ק י"א] שהביא מיו"ד ס' רל"ב סעיף י"ב צהגה] דאם אדם משכח דבר הוי שוגג ואם זכר מהדבר שעליו לעשות ורק שהיה דעתו עוד לזאת זמן לעשות ונשכח ממנו באונס יש אומרים שהוי פושע כיון שהיה לו מקודם זמן הוי לו לעשות תיכף אם כי בסוף נשכח באונס מ"מ מקרי פושע שהיה לו לעשות מקודם [ודעת הרמב"ם ומחבר דלא הוי פושע] ואם כן ה"נ אם היה המעשה ב' ימים טובים אם כן להך יש אומרים דקצירא להו דלא הוי פושע לא נקרא הסמיא פושע שהוא היה סבר להטות וא"כ לא מקרי פושע על כל פנים וזוהי הוכיח רש"י ז"ל מדקרי ליה פושע שמע מינה שצראש השנה הוי ושפיר הוי פושע.

*

גמ'. שם. מקשים אמאי עניב דמסתמא ידע מנהגו של שמואל שהיה נוהג בכל שנה תמיד לערב על כל העיר, כי כן מנהג כל הגדולים הנמצאים בכל עיר ועיר, ועוד לשנה אחרת אמאי עניב מאחר דידע וסמך בשנה שעברה, ועוד למאי הולך מסדר הש"ס ללמדינו שהיה הסמיא מסדר מתניתא.

ונראה לי בס"ד דהסמיא ידע מנהגו של שמואל וידע שיש לו לסמוך עליו אך נעצב בשביל שהיה תלמיד חכם וגנאי לו הדבר הזה שהיה שוכח לערב ויסמוך על עירוב שמואל כי זה יזדמן אלל המון העם ולכך מסדר הש"ס פירש לנו דהוה מסדר מתניתא ללמד לנו שהיה חכם ועצבנו היה כי גנאי לו דבר זה שקרה לו לשכח העירוב ומר שמואל חשב שהיה עניב בשביל שעתה לא יוכל לבשל ולכך אמר לו פמוך אדידי, ולשנה אחרת גם כן היה נעצב יותר על מה שקרה לו השכחה עוד הפעם וגנאי הדבר הזה טובא ואמר לו מר שמואל דעתה אין לו תקנה דאין אני מכין על הפושעים אלא על האנוסים.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד דבשנה ראשונה נעצב כי חשב שאין לו תקנה בעירוב מר שמואל יען כיון שהוא תלמיד חכם יש לו דין פושע אפילו בפעם אחת ואמר לו מר שמואל שאין לו דין פושע ויוכל לסמוך על שלו כיון דהוא רק פעם ראשונה אך בשנה שניה נעצב כי אמר ודאי עתה יש לו דין פושע כיון דהוי שני פעמים וכן שמואל גם כן פסק לו הדין כך. בן יהוידע.

*

גמ'. אין מערבין לא ע"ת ולא עירובי חצרות. על עירובי תשילין פירש רש"י דהוה כמתקן ורבי פליג

ראשונה היה צחג המנות שחל יום ה' ו' והוא לא נזכר עד יום ו' שלא היה יכול להתנות כפי' הר"ן ופעם שנית היה צחג השבועות שאחר זה שחל יום ו' ו' וכיוצא בזה אבל אשמועינן דהיה זה לשנה אחרת שמניעתו שלא היה יכול להניח ע"ת לא היה אלא משום שלא היה יכול להתנות שזה לא תמצא אלא לשנה אחרת מר"ה לר"ה שחל ב"פ יום ה"ו.

והפני יהושע כתב בכוונת רש"י, דקשיא ליה הא דאמרין לשנה חוייה דהוי עניב ואמאי הוי עניב כיון שכבר ידע שקך היה מנהגו של שמואל שהיה מערב תמיד משלו על כל מי שלא הניח וא"כ היה לו להסמיא לסמוך אעירובו של שמואל כמו שאמר לו אשתקד, וע"כ ז"ל בזה כדפרישית לעיל דמה שגדול הדור צריך להניח על כל בני עירו היינו כשחל יו"ט הראשון בערב שבת, משא"כ אם חל יו"ט הראשון בחמישי בשבת אין צורך לגדול הדור להניח על מי שלא עירב כיון שעדיין יוכל הלה להתנות ולהניח מיו"ט הראשון ולשמא ישכח שני פעמים רצופין ודאי ליכא למיתש דאפילו למאי דלא ידע האי סמיא דבשני פעמים בשני שנים מיקרי פושע אבל בשני ימים רצופים ודאי לא שכיח שיכח, תדע דהא לר' יעקב בר אידי דהכריז כל מי שלא הניח ודאי לא היה עושה כן כשחל ביום ה' וציוס ו' דאז מכריז כל מי שלא הניח יסמוך על שלי יכריז ביום הראשון כל מי שלא הניח אתמול יניח היום ויתנה אלא על כרחך דקושטא דמילתא הכי הוא דבשני ימים טובים של גליות שחל ביום ה' וציוס ו' לא היה מניח דביו"ט הכל פנוין ממלכתא ולא שכיח שיכח אלא בערב הרגל, ולפי"ז אחי שפיר דהוי עניב האי סמיא דנתי דאשתקד א"ל שמואל סמוך אדידי היינו שחל יו"ט הראשון בערב שבת, משא"כ עכשיו שחל יו"ט הראשון ביום ה' קסבר האי סמיא דשמואל לא היה מניח מטעמא דפרישית והאי סמיא לא נזכר עד יום השני של יו"ט ומש"ה הוי עניב. אלא כיון דחזינן דלקושטא דמילתא היה שמואל מניח באותו פעם דהא א"ל פושע את לכו"ע שריא ולדידך אסור אלמא שהיה מניח על כל מי שלא עירב לכך פרש"י דמה שהניח שמואל אפילו כשחל יו"ט הראשון ב' היינו משום דראש השנה היה שאינו יכול להתנות. אבל הסמיא דהוי עניב הוי טעי בזה והוי סבר דיו"ט של ראש השנה נמי שרי להתנות והיינו כדסברי נהרדעי לעיל (דף ו' ע"א) אף בינה מותרת וה"נ הוי טעי רבינא שם לענין עירוב תשילין גופא ומש"ה הוי עניב.

ובש"ו ת' חכם נבי (סימן קל) כתב וז"ל: רבים נתקשו בדיבור זה דלילמא א' משאר י"ט של גליות שחל להיות ביום ו' ו' או ה"ו ולא נזכר עד יום ו' שהוא יום השני דא"א להתנות ומ"ש מוהרש"א הוא דוחק.

ונ"ל דקשיא ליה לרש"י אמאי עניב סמיא בצתריית' כיון דכבר ידע בקמייתא דשמואל מערב אכולא נהרדעא לכך הולך לפרש דצתרייתא הוה צר"ה ונזכר ביום ה' שהוא יום הראשון שאפשר שיכול להתנות וממילא ניחא אמאי עניב משום דמסקא ל' דלמא הלכתא כנהרדעי דאמרי לעיל דאף ב' י"ט של ר"ה אפשר להתנות וכיון דאפשר לו להתנות אין לו

כשעודנו פועל, אלא שהוא ז"ל היה מחמיר על עצמו, והיה מוסר הזיגער לישראל אחר כדי להעריכו בשבת, וציו"ט היה מעריכו בעצמו.

*

גמ'. שם. פי' רש"י דציו"ט לא צעי ע"ה, ולפ"ז ה"ה בעירובי תחומין לפעמים מניחין כגון שכבר הניח ע"ה ערב יו"ט אלא שנאכל העירוב ציו"ט ורואה להניח על שבת, ולולי דבריו ה"י נ"ל לפרש דע"ה חומרא דרבנן אבל מדין תורה ליכא איסור אבל ע"ה הוא להחמיר דבר שיש בו איסור מה"מ [דלפ"ה] למ"ד תחומין דרבנן מ"מ חמור יותר מע"ה כיון שיש"ל סמך בתורה כמ"ש רש"י ותוס' בשבת (לד) לענין דיה"ש ע"ה] לכן נקרא תיקון טפי מע"ה ולפ"ז גם באופן הנ"ל אסור להניח ע"ה וצ"ע לדינא. (שפ"א).

*

גמ'. איבעיא להו הלכה ברבי לחומרא או לקולא. תמה הפנ"י, דטפי הו"ל למיבעיא אמילתא דרב אי הלכה כת"ק לחומרא או לקולא דהא מלתא דרב איתמר מקמי הא דשמואל. ועוד דקי"ל הלכתא כרב באיסורי והו"ל למיבעיא אליבא דהלכתא. עיי"ש שהאריך בזה. וע"ע חת"ס ופ"א.

*

גמ'. תחלת הוראה דהאי צורבא מרבנן לקולא וכו'. בשו"ת חתם סופר (אר"ה סימן צט) נשאל לזכר בראיות מדברי חז"ל שראוי ונכון לכל קהל עם ישראל בכל מקומות מושבותיהם לתקן מצוותיהם בתיקונים נזרם הפתח או שארי תיקונים כיוצא בזה, כדי שלא יכשלו רוב המון עם בהוצאה מרשות לרשות ציוס ש"ק.

וזאת אשר השיב: דבר זה אינו נריך לפנינו ולראי' והוא מן השכל ומן המצוה להדיח בדברי חז"ל, השכל מחייב באשר ידוע ששמירת יום ש"ק מעשות כל חפץ הוא אצלנו ממצות הראשיות ומי שאינו משמר כהלכתו הרי הוא ככופר ומומר בכל התורה כולה כמצוה צעירובין ס"ט ע"א, ואיסור הוצאה מרשות הרבים לרשות היחיד או צהיפוך הוא א' מאותן המלאכות שהעובר עליהם הוא מומר לכל התורה כולה, וזה מצוה שם צעירובין ס"ט דההוא גברא נפיק בחומרתא דמדושא, פירש"י שהוא טבעת שצאצב, ודנוהו דין כופר בכל התורה וכמי שיצא מדת ישראל, וכל כך חמור הדבר עד שאפילו באונס דליקה ח"ו לא החירו להניל לחצר שאינה מעורבת עיין ש"ע א"ח סי' של"ד סעיף יו"ד ובמג"א שם סק"ד ונ"ל דשלא בדרך מלבוש אפילו מלבוש אסור וכו' ע"ה, ואנו מצוין על הקטנים שלא להרגילם בחילולי שבת כמצוה צע"ה א"ח סימן שמ"ג סעיף א', וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפי' בדברים שהם משום שבות, ומצוה שם דמייירי בקטן שלא הגיע לחינוך שהוא כגון ד' וה' שנים אבל כשהוא בן שש שכבר [נ"ל: כבר] הגיע לחנוך כמצוה שם צע"ה סימן תי"ו ובמג"א סק"ב שם, וא"כ כל דבר דעת יספוט בשכלו שא"ל בשום אופן לקהל ישראל לשמור את כל בני ביתם קטנים כאלו וגם לא

וס"ל אי אתה אסור בדבר המותר לו כיון דציוס טוב מותר לטלטל ואינו עושה רק מניעה שלא יבוא שבת ואסור ומניעת ביאת האיסור לא מיקרי תיקון כמ"ש מג"א סי' שי"ג סק"א בשם הר"י הלוי ע"ה, ורבנן אפשר דס"ל כיון דלפ"ה לרש"י באין לורך קצת אסור מדרבנן מיהת מיקרי שפיר תיקון בדבר האסור לו ויתכן זה לפ"ה יש מפרשי לקמן י"ח ע"א ברש"י ד"ה בולד הטומאה. ולפ"ז לנ"ש דאסור הוצאה צ"ט בודאי עירובי חצרות משום תיקון וא"כ בעירובי ל"ח דאמר ור"א משום הכנה לא ה"י נרך לזה דלפ"ה אי קאי לעירובי חצרות הומ"ל משום מתקן דהרי ר"א שמותי מתלמידי שמאי. אלא משום דארבעה זקנים ס"ל כר"א הוצרך לומר טעם דשייך גם לז' זקנים בודאי אית להו מתוך. (חת"ס).

*

גמ'. רבי אומר מערבין עירובי חצרות אבל לא וכו'. האחרונים דנו בדין זיגער (שעון) שפועל כראוי, האם מותר להעריכו כדי להצטיה המשיך פעולתו בשבת. עיין בהגהותינו למסכת שבת (יח ע"א) ושם (מז ע"ב) אריכות בזה.

ובשו"ת הר הכרמל (סימן א) העלה להלכה להקל, והביא ראיה מש"ס כאן, דיו"ט שחל להיות בערב שבת, אין מערבין לא עירובי תחומין, ולא עירובי חצרות, (פי' רש"י, לטלטל בשבת משום שנראה מתקן דבר), רבי אומר מערבין עירובי חצרות אבל לא עירובי תחומין, מפני שאתה אסור בדבר האסור לו ואי אתה אסור בדבר המותר לו. (ופרש"י, כח יש בידך לאסור עליו מלעשות צורך מחר דבר שהוא אסור בו ביום והיינו תחומין שאף ביו"ט אסור לצאת חוץ לתחום, אבל אין כח בידך לאסור לו מלתקן דבר שהוא מותר בו ביום, ואיסור טלטול חצרות ליתיה ביו"ט. ע"כ). אלמא דכנה"ג שהתיקון שעושה היום על מחר אין צו לורך היום, לא מקרי צעשה זו משום מתקן, וה"נ צידון הזיגער שמעריכו בעודו הולך לא חשיב כמתקן מנא. ע"כ.

אמנם יש לתמוה עליו דהלא בגמרא מסיק דהלכתא שאין מערבין אפי' עירובי חצירות. וכן פסקו הרמב"ם (בפ"ח מה' עירובין ה"ד) והטו"ש (סי' תקכח ס"ב). וא"כ אדרבה לכאורה מוכח מהכא שאפי' אין התיקון נעשה מיד אלא להבא שלא יאסר לטלטל בשבת בחצר, אפי"ה אסור.

אמנם יש שכתבו שבאמת אין זה ענין לנידון הזיגער, דשאני הכא שהתיקון אינו אלא לורך מחר דוקא, ואין צו לורך יו"ט כלל, אבל להעריך זיגער בשבת בעודו פועל, שיש צו לורך והנאה בשבת ג"כ, וגם יש צו לורך מזה לדייק בזמן ק"ש ותפלה ושיעורי תורה, שפיר דמי. וכ"כ הגאון בשו"ת אהלי יעקב (סימן קד) שבדאי שיש מזה צשימוש הזיגער בשבת, כי יצר לב האדם מייגעו בלימודו ומראה לו שכאילו קרא זמן רב, משא"כ כשקורא עם מורה שעות, והוי דבר מזה ממש, ולכן חשיב מדידה של מזה, ודחה דברי מהרי"ל שצ"י (ס"ח שח) דלא חשיב מדידה של מזה, דליתא. עיי"ש.

ועיין בס' דרכי חיים ושלום (סימן תיט) שהרה"צ ממנוקאטש בעל מנחת אלעזר פסק להחמיר להעריך זיגער בשבת

מזרקה זו, וזכות גדולה היא למתקן, ובפ"ז דביצה (ט"ז ע"ב) גבי מערבין ע"ח ציו"ט, ואמרינן התם במאן דאורי לאיסורא הוא הוראה לקלקולא משום דמקלקל בה רבים, וזאים לטלטל בלא עירוב, עכ"ל.

*

תוס' ד"ה קמ"ל. הנה מ"ש החוס' בשם רבינו יחיאל, שכל שאילו קובע סעודתו עליו צריך לצרף המוציא וזכרת המזון, אין זו דין בשולי גויס, כן כתב הציט יוסף יו"ד (סוף סימן קיג) בד"ה כתב האגור, בשם רבינו יחיאל. עיי"ש. וכן כתב הרמ"א בספר תורת חטאת (כלל עה דין יב) שעוגות הנקראות קיכליך, אף על פי שנותנים בהן דבש הרבה וצממים, הואיל ובלילתן עבה, ויש עליהן תורת לחם, שאילו היה קובע סעודתו עליהן היה צריך לצרף המוציא וזכרת המזון, כמבואר בשו"ע אור"ח (סימן קסח סעיף ר'), לפיכך דין פת יש להן, ואין בהן משום בשולי גויס. ע"כ. וכן פסק הרמ"א ביורה דעה (סימן קיב סעיף ר') בדין העוגות הנ"ל. וכן הסכים הפרי חדש (שם ס"ק יז).

עיי' בשו"ת באר משה (ח"ד סימן מה) אם מותר לסובב זיגער (שעון) ציו"ט שני לצורך שבת כשעשה עירוב תבשילין.

דף יז ע"א

גמ'. אמר רבא אמר ר' חסדא אמר ר' הונא הלכה ברבי ואלאסור. הקשה הפנ"י, לפי שיטת התוספות דשמעתין דמשמע דליכא שום טעם לאסור בחצרות אלא משום הכנה, א"כ האיך פסיק רב חסדא כרבי לאיסור, דהא רב חסדא לית ליה כלל טעמא דהכנה ציו"ט.

ובשלמא לשיטת רש"י איכא למימר דהא דפסיק ר"ח כר' ולאסור היינו משום דנראה כמתקן ואע"ג דלורכי שבת נעשין ציו"ט היינו באוכל נפש גופא, משא"כ במכשירין היכא דמחזי כמתקן אסור אפילו לצורך יו"ט כההיא דאין מגביהין תרומות ומעשרות וכה"ג טובא בטבילת כלים דאוסר רבא משום דמיחזי כמתקן כמו שאפרש שם אבל לשיטת התוספות דלא משמע להו טעמא דמתקן לענין עירובין אלא משום הכנה א"כ קשה ודוחק לומר דר"ח משמיה דר"ה קאמר וליה לא ס"ל.

ביה"ו בלשון הרא"ש (סימן ד') הגירסא אמר ר' סחורא אמר ר' הונא, וא"כ לא קשיא מידי.

שוב כתב הפנ"י, דמ"מ עיקר הסברה נכונה דאפילו לר"ח יש לאסור משום דלא אמרינן לורכי שבת נעשין ציו"ט אלא לענין אוכל נפש ולא למכשירין, וכ"ש דלפי סברה זו ליתא למה שכתב האור זרוע דהיכא שהניח עירוב תבשילין מותר לערב אפילו לערובי תחומין מיו"ט לשבת ולמאי דפרישית לא יתכן דעירוב תבשילין נמי לא מהני אלא לענין אוכל נפש גופיה ולא לענין מכשירים וכ"כ הר"ן דליתא לדברי הא"י וכן מסקן

נשותיהם וחלושי דעת לשמרם בכל יום השבת מצלי להוציא מפתח ביתו החוצה דברים קטנים ומטפחת וקטנים ופתח בידם, וכמה נער ודוחק יסבלו הגדולים הנזכרים ובפרט בענין תפלה בזהכ"י ציוס ש"ק בהצאת הסידורים להחפול מתוכו וטליתים וכדומה עט"ז סי' שמ"ו סק"ו, א"כ השכל הפשוט גוזר שראוי ומחוייב לתקן החצרים והמבואות בעירוב המתיר לטלטול.

ואמנם על כן מצינו לחז"ל במס' ביצה י"ו סוף ע"ז דההוא מרבנן שהיה אוסר לערב ערובי חצרות ציו"ט שחל להיות בערב שבת ואמרו עליו שהוראתו לקלקולא, ופריך הש"ס מאי קלקולא הרי החמיר, ומתוך כיון דמקלקלי צי' רבים היינו קלקולא. פירש"י, דמקלקלי צי' רבים ששוכחים ומטלטלים בלא עירוב היינו קלקולא אם ה' מותר לערב אחרת והוא אוסרו עכ"ל. א"כ ק"ו, השתא ומה התם אינו אלא לשבת א' ונקל יכולים להזהר בטלטול שבת א', ומה גם דהמורה ההוא עשה כן משום חומרת יו"ט שלא לערב צע"ש שהוא יו"ט קרי ליה קלקולא, מכ"ש שאין להתעצל מלתקן המבואות לשמור העם מקלקולי שבתות כל השנה כולו, והדבר מוטל על הרב הת"ח שבעיר לתקן המבואות ואם לאו מכשול וקולר העם על זווארו כדאמרינן בעירובין ס"ח ע"א א"ל רב"ח לאציי מבואה דאית צי' גברי רבצין כרבנן לא להוי זה לא עירוב ולא שיתוף והוצרך אציי שם להתנצל על המכשלה שחתת ידו יע"ש. וכו'.

וברוך ה' אלקי ישראל אשר נתן בלב מלכים וסגנים ושרים אשר עם ה' חוסים בצילם שנותנים רשות לשמור דתינו בכלל, ובפרט לקבוע עירובין במבואותיהם אפילו במבואות שגדולי מלכות דרים בהם אם צריכים להחיר לטלטול לישראל נותנים רשות לתקן, ומי לנו גדול מעירנו פרעשבורג מטרפולין דמדינתא וכמה פעמים המלך יר"ה ושריו וסגניו נעצרים פה ובעת הוא וועד המדינה וכל שרי המלוכה נאספים ויש כאן במקום אחד שצריך תיקון לזרע הפתח בשני קנים וקורה על גביהם ובמקום א' אלל המים יש תיקון אחר פס גבוה הכל לפי הצורך ואין מכלים דבר והדברים מפורסמים וגלויים אין זו ספק ע"כ אין להאריך יותר, ופשוט שמעלת ידידי הרב נ"י ישתדל בכל עוז לתקן בני קהלתו וה' יתנו להן ולחסד בעיני האדון הגדול החסיד הפישאף נסוך עירו ויתן רשות להסיר מכשול ותקלה ובחסדו ירום הודו וכסא כבודו. ע"כ.

ועיי' בשו"ת שיה יחזק (סימן קפז) שהעיר דבשני אלו הדברים קדם למרן בשו"ת תשב"ץ (חלק שני סימן ל"ב) וז"ל, האחד עשר, אם יש חשש עבירה בתיקוני מבואות לת"ח ח"ו, אבל הזרזי בזה הרי זה משוואת, אדרבה הם תמהים בגמרא על מי שאפשר לו לתקן, ואינו מתקן, דאמרינן בפ' הדר (ס"ח ע"א), א"ל רבא בר חנן לאציי מבואה דדיירין בה תרי גברי רבצין כרבנן לא להוי ליה לא עירוב ולא שיתוף, א"ל מאי אעביד, מר לאו אורחיה, אנה טרידנא בגרסאי, אינהו לא משגיח. ונראה מכאן שאלמלא טרדת הגרסא דרך ת"ח הוא לתקן, ומי שלבו נוקפו בזה, הדיוטות גמורה היא, או מינות

מהרש"ל. אמנם בירושלמי מנאחי להדיא דפלוגתא דאמוראי הוא בשמעתי.

*

גמ'. שם. יש לדקדק, לאיזה צורך אמר הלכה כרבי ולאסור, ה"ל למימר הלכה לאסור. ומירץ החת"ס, די"ל דהוה קד"א חכמי אסורי וטעמי משום הכנה. אבל השתא דאמר רבא רבי הוא תנא דאוסר ולרבא ע"כ לרבי לית לי הכנה כדמוכח בעירווי ל"ח ע"כ דדוקא אי תחלת היום קונה עירוב אז אפשר דאית לי לרבי הכנה ועפ"ה מניח ע"ת על תנאי משום דתחלת היום קונה עירוב ושבת לעצמו הכין אך רבא הא ס"ל שם ל"ו סוף ע"א זאת אומרת סוף היום קונה עירוב וא"כ ע"כ לרבי לית לי הכנה דא"כ איך מניח ומתנה וא"כ הת"ק דאוסר בתחלה להניח ע"כ ע"כ לאו משום הכנה אלא משום תיקון משו"ה דקדק רבא לומר הלכה כרבי ולאסור. וכו'.

*

גמ'. ת"ר יום טוב שחל להיות בשבת ב"ש אומרים וכו'. כתב בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן פו) וז"ל: שאלת עוד, שנינו בצריחא צפרק יום טוב שחל להיות בשבת, שבת שחל להיות בראש חדש או בחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע ואומר מעין המאורע בעבודה. ובמוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל אמרו כל מקום שהוא זקוק לשבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. אמר רב הונא אין הלכה כאותו הזוג. ואמרת כי מנאח בתוספות אין הלכה כאותו הזוג אלא כה"ק ממה שאמר שאין מוכיר שחרית ומנחה אלא יעלה ויבא. אבל בחומס מקדש השבת וישראל והזמנים אין הלכה כה"ק אלא כאותו הזוג. ולהכי לא קאמר הלכה כה"ק דהוה משמע הלכתא כותיה לגמרי. ואמרת שהוקשה לך שהם לא נחלקו אלא בערבית שחרית ומנחה אבל במוספין לא נחלקו.

תשובה: גירסא משושבת מזמנה לך באותן תוספות וכן ראוי להיות שם אבל בחומס מקדש השבת וישראל והזמנים אין הלכה כתנא קמא ולא כאותו הזוג. והכוונה להם כי לענין מה שאמרנו למעלה ביום טוב שחל להיות בשבת שחל מקדש השבת וישראל והזמנים. והוא הדין במוספין בשבת שחל בראש חודש ובחולו של מועד. ולת"ק ואותו הזוג אין חותמין כלל בשל יום טוב אלא מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת לבד. ואומר מקדש השבת כדרכו בשבתות דעלמא. בזה אין הלכה כה"ק ולא כאותו הזוג. אלא מסיים בשל שבת ובשל ראש חודש וחמנים. ואף רש"י ז"ל כן כתב בפירושו וזה לשונו אין הלכה כאותו הזוג אלא כה"ק דאמר ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שבע ואומר מעין המאורע בעבודה. מיהו לאו הילכתא כותיה בזה דקאמר ובמוספין מתחיל וכו'. אלא בזה הילכתא כר' דאמר אף חומס זה מקדש השבת וישראל והזמנים. ע"כ.

*

גמ'. ואומר קדושת היום באמצע. רש"י מציא הגירסא "את יום המנוחה הזה", ועיין להחיד"א בצרכי יוסף (אור"ח סימן תפז ס"ק ג) שכתב בזה"ל: כתב הרב חק יעקב והציאו בספר יד אהרן, שהרמב"ם כתב בנוסח הצרכה את יום השבת הזה וכו', ע"ש. ואחד הרואה דברי הרמב"ם עיניו יחזו בנוסח ברכות האמנעיות כתב כמה זימני את יום המנוחה הזה. וכ"כ בשמו בספר בית דוד סי' רס"ג. ובספר פסח מעוזין אות קל"ב כתב דהאומרים דרך נחות מנוח עם הארץ היה, לאו שפיר עבדי, מאחר דרש"י מאור הגולה, כתב את יום המנוחה. עכ"ל. ולא זכר דהרמב"ם והטור ומרן כתבו נמי את יום המנוח כרש"י.

והך נחותא דמנוח עם הארץ היה, אמרו רבינו תם על ש"ץ שאמר בר"ח שחל בשבת ביעלה ויבא ביום המנוח וכו'. כמ"ש הר"ד אבודרהם (סדר ראש חדש, עמ' ריח). ומינה שמעינן דגם ר"ת הוה קאמר את יום המנוח, רק שהקפיד על שהזכיר שבת ביעלה ויבא. וגם הרשב"ץ ח"ג סי' רפ"ב כתב את יום המנוח. ע"כ. וראה עוד בשו"ת צ (אות א') ובמחצ"ר (אות ב') ובכסף אליהו (אות א').

*

גמ'. מקדש השבת וישראל והזמנים. עיין בשו"ע (ר"ס תפז) שכ', וחומס מקדש ישראל והזמנים, ואם אמר מקדש השבת וחזר בו בתכ"ד יאל אחרי שהוא יודע שהוא יו"ט. ע"כ. (והוא לשון התוס' בברכות יב).

והאחרונים העירו במ"ש "אחרי שהוא יודע שהוא יו"ט", דאפי' אינו יודע שהוא יו"ט כיון שחזר בו בתכ"ד שפיר דמי ואינו חוזר. וכ' בשו"ת בית יהודה (אור"ח סי' נד) שאף המחבר מודה דכל ענין יאל כיון שחזר בו בתכ"ד. ורק נגרר בזה אחר לשון התוס' פ"ק דברכות (יב). משא"כ לד' המחבר גופיה (סי' רט ותקפב) אין חילוק אם אז היה יודע שהוא יו"ט או לא. ושכן עיקר. וכדעת הט"ז ופר"ח. ודלא כמג"א. עיי"ש. וכ"כ עוד בספרו מטה יהודה (סי' תקפ"ב ס"ב). וכן דעת המאמר מרדכי (סי' רט סק"ב וסי' תפז סק"ב).

וע"ע בס' דברי לבי (סי' תכה מג"א סק"ו) שכ', דה"ט דהאומר מקדש השבת בתפלת יו"ט לא יאל, אע"פ שיו"ט נקרא שבת, משום שלא הזכיר ישראל דמקדשי לזמנים. וכדאמר' כאן. עיי"ש.

אמנם מדברי החק יעקב (סימן תפז סק"ב) נראה שאין דבריו מוכרחים, שאין הזכרת ישראל מעכבת בחתימה. שכ', דאע"ג דיו"ט מקרי שבת, מ"מ הרי כיון על שבת ממש ושינה מסדר ומטבע הצרכה. וכן הוצא באחרונים. וכ"כ החיד"א במחזיק ברכה (סי' תקפב סק"ה). עיי"ש. אלמא דהשמטת ישראל מהחתימה אינה מעכבת.

וע"ע בשדי חמד (מע' י כלל לח) שכ', דאע"ג דיו"ט אקרי נמי שבת, מ"מ "יום השבת" מיהא לא מקרי, כדמוכח לעיל (דף יב) וכו'. וסיים, וממ"ש בש"ע סי' תפז וכו' דאם לא נזכר תכ"ד לא יאל, מוכח דאף השבת לא מקרי, אפילו בלא יום

סתמא דהש"ס מסיק דמ"מ לענין מקדש ישראל כדמתרין רבינא דכן ס"ל לדידן אצל רב יוסף לא דיצר מזה, וא"כ י"ל דרבינא דהכא הוא האחרון אחר רבא, [חצירו של ר"א וכן פי' השטמ"ק כאן].

*

ועיין במג"א (סי' תפ"ז ס"ק ב') דפסק דדיעבד יולא במקדש ישראל, ונראה שהבין שם בגמ' דבמקדש ישראל לזד נמי יולאין, והחק יעקב חולק עליו בזה. וע"ע שפ"א.

*

גמ'. שם. כתב המטה אפרים (סימן תקפב סעיף יח) שהחוסם בראש השנה מקדש ישראל והזמנים לא ילא, והטעם כתב השערי תשובה (שם סק"א) בשם המחזיק ברכה שאף שראש השנה הוא בכלל הזמנים, מ"מ לא כיון על ראש השנה, וסירכא דרגל נקט ודא, וכמו דיוס טוב אס חתם מקדש השנה לא ילא אף על גב דיו"ט מקרי שבת, ויש להסתפק מה הדין בראש השנה שחל בשבת, וחתם מקדש השנה וישראל והזמנים, האם צריך לחזור, או שמא ילא.

ובתב בספר חסוקי חמד עמ"ס סנהדרין (יא ע"ב) דיתכן שאין צריך לחזור, והטעם דאמרין כאן, תנו רבנן יוס טוב שחל להיות בשבת, בית שמאי אומרים מתפלל שמנה ואומר של שבת בפני עממה, ושל יוס טוב בפני עממה, ובית הלל אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת, ומסיים בשל שבת, ואומר קדושת היום באמצע, רבי אומר אף חותם זה מקדש השנה וישראל והזמנים. אמר רב יוסף הלכה כרבי. וכתב הביאור הלכה (סימן תפז ד"ה מקדש השבת) שרבי לא כתב כן אלא לכתחילה, אצל דיעבד מודה לבית הלל שאם סיים בשל שבת לזד שילא. וא"כ הוא הדין בעניינו כאשר סיים מקדש השנה ילא.

ואין לומר שאף שאם סיים רק מקדש השנה ילא, כיון שהוסיף ישראל והזמנים גרע, דכתב בביאור הלכה (סימן תצ ד"ה מתפלל כדרכו) בשם הצרכי יוסף, ששבת חול המועד יש

השבת, אלא שכבר כ' המפרשים דכיון דסירכא דלישניה ונקיט ואמר מקדש השנה, כוונתו על שבת ממש. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת מהרי"ף (סימן צט) דן צמי שטעה ציו"ט שחל בשבת בחפילת שחרית וחתם מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת מהו לחזור.

ובסו"ד הוא כותב: הרי למדנו דנוסח כל הברכות עזרא וצ"ד תקנוס ואין לשנות ולא להוסיף ולא לגרוע על אחת מכל הברכות וזה שלא הזכיר שבת בחתימה הרי גרע מנוסח הברכה ולא עוד אלא גרע עיקר הברכה של שבת והוי לא צריך כלל כדאמרין כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה כ"ש הכא דהיא ברכה אין בה הזכרת שם כלל אלא בחתימה והשתא דלא אמר מקדש השנה הרי לא ציאר כלל ומה שאמר באתה בחרתנו וביעלה ויצא את יוס המנוח הזה הוא הזכרה בעלמא ואינו עולה במקום ברכה.

אבל אם אמר מקדש ישראל והזמנים ובתוך כדי דבור נזכר וחזר ואמר מקדש השנה וישראל והזמנים ילא וזה נלמד ממה שכתב מרן באו"ח סימן תפ"ז [ס"א] ז"ל וכתבו התוספות צ"ק דברכות [דף יב א ד"ה לא] שאם טעה ואמר מקדש השנה וחזר בתוך כדי דבור ילא אחרי שהוא יודע שהוא יו"ט עכ"ל. והוא הדין והוא הטעם כאן ועיין טור ושו"ע סימן ר"ט.

*

גמ'. שם. עיין מקור צורך להר"צ עפשטיין מח"ס תורה תמימה שהעיר דמה שאומרים בנוסח התפלה של יו"ט מקדש ישראל והזמנים, במקור ז"ל בכל יו"ט שם החג, כגון בפסח ז"ל מקדש ישראל וחג המצות, ובשבעות - מקדש ישראל וחג השבעות, וכן בסוכות, ומ"ש בגמרא מקדש ישראל והזמנים, היינו משום שנקטו לישנא קצרה, וכללו כל המועדים בשם הזמנים, וכונתם שז"ל מקדש ישראל והזמנים, היינו בכל יו"ט חג דליה, וכתב שכן מלא בסידורים ישנים. אמנם אין לשנות ממה שנהגו ישראל דורי דורות. ואין להאריך בזה.

*

גמ'. תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת וכו' א"ר יוסף הלכה כרבי וכדתריין רבינא. עיין שפ"א דז"ל דרבינא זה קודם רב יוסף הוי, [כדמצינו בחולין (מ"ח) א"ל ר"י לרבינא וכמ"ש התוס' שם שאין זה רבינא שהוא בכל הש"ס שהי' חצירו של רב אשי ע"ש]. או דרב יוסף בעצמו שני כדמשני רבינא.

*

והנה לכאורה קשה אסוגיא דפסחים (ק"י ב) דפליג שם רבא עם סבי דפומבדיתא אי לצרך בשבת מקדש ישראל וכי לא ידע הך דרבינא ורב יוסף דהכא.

ותירין השפ"א ד"ל דרב יוסף בעצמו לא סיים כלל "וכדתריין רבינא", רק סתם אמר הלכה כרבי, אך

⁹ והטעם דבדואי לא פליג על בית הלל דעיקר נוסח הברכה היא רק לחתום בשל שבת, אלא דלכתחלה הוסיף אף בשל יוס טוב, ויש הוכחה לזה מהירושלמי דשם אתמר בשם רבי גופא כבית הלל דהכא, והכי איתא שם אית תנויי תני פותח בשל שבת וחותר בשל יוס טוב ואית תנויי תני פותח בשל יוס טוב וחותר בשל שבת רבי אומר פותח בשל שבת וחותר בשל שבת ומזכיר של יוס טוב בינתים, אמר ר"ש בן פזי משום רבי"ל הלכה כרבי, עכ"ל הירושלמי. הרי דרבי נקט שם ממש כבית הלל דהכא ופסקין גם שם דהלכה כרבי ושל אסתור דברי רבי אהרדי וגם הפסק הלכה אהרדי צ"ל דשם קאי על עיקר נוסח הברכה ואליבא דב"ה דמורי רבי דעיקר נוסח הברכה [אף לענין דיעבד שלא יצא אם שניה] הוא לסיים בשל שבת דלא פליג בזה על ב"ה וע"ז איתמר שם הלכה כרבי והכא בגמרא דילן אמרין משמיה דהוסיף מדיליה לסיים אף בשל יוס טוב נמי אבל הוא רק לכתחלה דאין זה מעיקר נוסח הברכה ופסק הש"ס גם בזה הלכה כרבי והיינו דלכתחלה צריך לסיים בשל שניהם אבל בדיעבד בשל שבת לחוד סגי, עכ"ל הביאור הלכה.

שאלין עיקר סמיכתנו בקניית העירוב אלא על יום ז' שלא אמרו שנעשה י"ט שני יותר חמור ממה שהיו עושים אבותינו בזמן שהיו עושין אותו מן הספק וכיון שהיו מניחין עירוב ומתנים גם אנחנו נעשה הילכך כל דבר שהיה מותר להם ע"י תנאי מותר הוא לנו ז"ט ז' וכ"ש הוא שהרי לדין חול גמור הוא וצמא שכתבתי נתיישבו דברי הגאונים שלא חלקו בדבר דוק.

שוב ראיתי שכתב הר"ן ז"ל קרוב למה שפרשתי וז"ל אין דברי הרב מחורין דרבא דאמר מניח אדם עירובי תבשילין מ"ט לחצרו ומתנה מסתברא לדלידן הוא דקאמר ואע"ג דבקיאלין בקצועא דירחא כן בדין כיון דהשתא לא עבדין להו אלא משום דשלחו מתם הזהירו צמנהג אבותיכם לית לן לאחמורי טפי מינייהו וכיון דאינהו הוו מני מחנו אן נמי מתניין דק כתב הרשב"א בתשובה שלא נראו לו דברי הרמב"ם בזה ע"כ. ועכ"ז אתה צריך למה שכתבתי לעיל דעיקר קניית העירוב ציוס טוב שני הוא ומתניין כמו שהיו מתניין אבותינו והוי יודע דאי לא משום דקי"ל בשל סופרים הלך אחר המקל היה לנו להחמיר כדעת הרמב"ם דאתריה דמר הוא ותו דהריא"ק נמי מיקל שכתב הדין סתם ולא חלק. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב מהרש"ל דלרש"י אין צריך לומר אם היום קודש, ולהרי"ק ז"ל אם היום קודש אין עירובו כלום.

ועיין חת"ס דתליא צמניה עירובי תבשילין צע"ט כתיקונו אי מותר לבשל צי"ט ראשון לשבת או לא, וכמ"ש מג"א סי' תקכ"ז סקי"ג ע"ש, וא"כ לא קאמר מג"א אלא כשביקיא בקציעא דירחא דיוס שני חול גמור הוא משא"כ כשלא הי' ביקיא מה לי ראשון מה לי שני. וא"כ צמניה צע"ט מותר לבשל אפי' צי"ט ראשון לשבת משא"כ צמניה צי"ט ומתנה אסור לבשל ציומו ע"כ ס"ל לרי"ף דצריך לפרש אם היום קודש אין עירובו עירוב שלא יבוא לטעות לבשל גם היום. ורש"י סובר כטעם השני של מג"א דאפי' מערב צע"ט נמי אסור לו לבשל צי"ט אי משום שבות רחוקה לא התירו א"כ גם צמניה ע"ת ומתנה אין צריך לומר אם היום קודש דפשיטא דלא יבשל היום שהרי אפי' צמניה ע"ת כדינו אינו מבשל צי"ט א' לשבת.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ע או"ח (תקכז, כב) אם נזכר צי"ט ראשון שלא עירב, אם הוא צי"ט של ר"ה אינו יכול לערב על תנאי, אבל אם הוא צי"ט של גלויות יכול לערב בתנאי, אם היום קודש אינו צריך לערב, ואם היום חול, צע"ט זה יהא שרי לן לאפויי ולבשולי וכו', ולמחר אין צריך לומר כלום. וי"א דאי לית ליה מידי דבשיל מאתמול, לא מהני תנאי.

והטעם דצי"ט של ר"ה לא מהני תנאי, לפי ששני הימים של ר"ה כיומא אריכת' הם ולא משום ספיקא דיומא כשאר י"ט.

לחמס רק מקדש השבת, ואם חתם מקדש השבת וישראל והומנים אין צריך לחזור, ומקורו הוא משו"ת מהרי"ק (סימן צח) וסברתו היא שכיון שסיים מקדש השבת ילא ידי חובתו, ומה שהוסיף וישראל והומנים, הוא תוספת בעלמא, והרי זה כמו שסתם אחר גמר הצרכה בדברים, שיא ידי חובת הצרכה, וההפסק שפסק אין מוסיקו לחזור.

אך יש לחלק, דהתם כשסיים מקדש השבת, כבר גמר הצרכה, ומה שהוסיף וישראל והומנים, לא גרע, אבל צענינו כאשר אמר מקדש השבת, עדיין לא סיים הצרכה, וחסר לו עוד סיוס, וכשאמר וישראל הרי זה עדיין חלק מהצרכה, ואולי כשאמר והומנים גרע, אך מסתבר יותר שאלין צריך לחזור, כיון שיש כאן חתימה טובה של מקדש השבת, וי"ע.

*

גמ'. רשב"ג ב' ב"מ שהוזקק ל'שבע וכו' ומסיים בש"ל שבת. טעמם נראה דאע"פ דבחול מזכיר מעין המאורע צעודה מ"מ צעבת דמזכיר קדושת היום צריך להזכיר כל המאורע באותו זמן משא"כ בחול דאין צרכה על קדושת היום והומן. (שפ"א).

*

גמ'. מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה וכו'. כתב בשו"ת רש"י (סימן צט): פעם אחת הניחו עירובי תבשילין מערב יום טוב, למחר ציוס ראשון מלאו את הפת לבדו שנשאר, והבשר שעמו שנאכל. והר"ז הדברים לפני ר' [על] שלחנו, ואמר אילו לא בא הדבר לפנינו עד למחר לא תהא תקנה למחר בדבר. אבל עכשיו יש תקנה, דאמר רב מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחבירו ומתנה ולקח [ר'] בשר מן הקערה אשר צפניו ואחת מן הככרות, ואמר אם היום קודש ולמחר חול אין אנו צריכין לכך, ואם היום קודש ולמחר חול [היום חול ולמחר קודש] הרי זה עירוב. בדין יהא שרי לגא לאפויי וכו'. ויחד לו [ר'] מקום. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרסט) וז"ל: ולענין מי ששכח ולא עירב עירובי תבשילין אם יכול לערב על ידי תנאי איכא פלוגתא. והרב כתב ולפיכך אני אומר שאלין מערב אדם ומתנה בזמן הזה לא עירובי תבשילין וכו'. והראב"ד השיג עליו לא ראינו הגאונים הראשונים שחלקו בזה והמגיד העמיד דברי הרב. ובדאי כי התנאי אינו כלום כיון דבקיאלין בקציעא דירחא אבל לגבי הדין מסתברא להקל ואע"פ שהתנאי אינו נודק כיון שצבראשונה היו מתנים גם עתה יתנו לגלות דמעיקרא משום ספק היה אסור ועיקר קניית העירוב ציוס שני הוא ולא צראשון דהוא י"ט ודאי דהא בקיאלין בקציעא דירחא. אבל י"ט שני קונה העירוב ואע"ג דשלחו מתם הזהירו צמנהג אבותיכם לא אמרו שנוהר בו יותר ממה שהיו נוהרין אבותינו וכיון שהם היו מניחים העירוב אף אנו נעשה כהם ואע"פ שלהם נודק התנאי ולנו עתה לא יצדק התנאי מ"מ לא נש' מנהג אבותינו ונניח עירוב ונתנה אע"פ

ויש מחלוקת אם צריך לזכור, המג"א מביא בשם הש"ג, דיצרך בתחלה, ובחי' רע"א הביא בשם ס' לחם סמרים דאין לזכור, וכ"כ בשמק"ו.

*

גמ'. שם. כתב הר"ן, וז"ל מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחצרו ומתנה, וכתב הרמב"ם ז"ל (בפ"ו מהלכות יו"ט ה"ד) דאין השתא כיון דבקיאינן בקביעה דירחא לא מצינן לאתנויי, ואין דבריו מחוורין דרבא דאמר לה מסתברא דלדידיה הוא דקאמר ואע"ג דבקי בקבועא דירחא וכן צדין דכיון דהשתא לא עדינן להו אלא משום דשלחו מתם הזהירו בזמנה אצותיכם צידכם לית לן לאחמורי טפי מנייהו וכיון דאינהו מצי מתנו אן נמי מתנינן וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל, עכ"ל.

ובש"ו ת"מ מהרי"ק (סימן צו) תמה על הראב"ד שדחה דברי הרמב"ם ז"ל מהא דגרסינן כאן רב חייא בר אשי אמר רב מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחצרו ומתנה אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחצרו ומתנה ע"כ וקאמר הר"ן דמסתברא כי קאמר רבא להאי מלתא דלדידיה הוא דקאמר כלומר על זמנו קאמר לה וס"ל להר"ן ז"ל דזמן רבא כבר פסק קידוש החדש על פי הראיה שהוא זמן הזה דמקדשין על פי חשבון העיבור. וקשה דהא בפ"ק דר"ה (דף כ"א ע"א) פשוט דגם צימי האמוראים היו מקדשין על פי הראיה דאמרינן התם דרבא רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי וזימנא חדא אשתכח כוותיה רב נחמן יתיב בתעניתא כוליה יומא דכיפורי לאורתא אתא ההוא גברא א"ל למחר יומא רבא צמערבא א"ל מהיכא את א"ל מדמהריא א"ל דם תהא אחרייתו קרי עליה קלים היו רודפינו ע"כ. הרי ברור דזמן רבא ורב נחמן היו מקדשין על פי הראיה וכיון שכן אין מדברי רבא קושיא להרמב"ם ז"ל.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת פעולת נדיק (חלק ב סימן קכו) וז"ל: נשאלתי בההיא דא"ח ס' תקכ"ז דק"ל דאם שבת לערב מעי"ט דמניח צי"ט א' עירוב בתנאי שיאמר אם היום קדש אינו צריך לערב ואם היום חול ולמחר קדש צעירוב זה יהא שרי לן לאפויי ולצטולי וכו', וכ' הטור ע"ז וכ' רבי אפרים דוקא דלית ליה מידי דבשיל מאתמול אבל אי אית ליה מידי דבשיל מאתמול לא מהני תנאה ונר' שא"צ וכן דעת העיטור עכ"ל. וכ' הב"י (ומ"ש) רבי צש' ה"ר אפרים דוקא דאית ליה מידי דבשיל וכו' כ"כ הר"ן בשמו וכו' שכן נר' מהירוש' ע"כ.

וצריך לדעת אחיזה הגי' הנכונה אם כג' הטור שכתב דוקא דלית ליה בלמ"ד או כג' הב"י ודוקא דאית ליה וכו' באלף. והיה נר' לפרש ל' הטור דכוונתו דלא התירו לערב בתנאי צי"ט א' אלא בדלית ליה מידי דבשיל מאתמול למיכל צי"ט הא אית ליה מידי דבשיל מעי"ט לא התירו כיון דיש לו מה לאכול דלא התירו אלא במקום דוחק. אלא שראיתי בר"ן פ"ב דביצה שכתב וז"ל על דברי ר"א, וכ"נ מהירושלמי ר' חייא רבה על לצייתא אנשיין מערובי אמר להו אית הכא טלופחין

מאתמול אמרו ליה אית וכו' (עכ"ל). ה"ז בא ללמדינו דכי מצרכינן דאית ליה מידי דבשיל וכו', היינו כדי לסמוך עליו לעירוב וכדאי' בש"ע שם ס"ו וז"ל: סומך מעי"ט אפי' על עדשים שבשולי קדרה ואין הטעם משום שיש לו מעי"ט מה לאכול צי"ט כדס"ד לפרש בדברי הטור. ושם ראיתי בלבוש שביאר זה וז"ל: ודוקא דאי' ליה מידי דבשיל מאתמול שסומך על אותו תבשיל אבל אית ליה מידי לא מהני תנאה שעל מה יסמוך עכ"ל. מעתה הדבר פשוט דט"ס נפל בל' הטור וז"ל באלף דאית ליה מידי וכו'.

וראיתי בר"ן פ"ב דביצה לשון צריך להבינו וז"ל: וכ' רבי אפרים כי מתני דוקא דאית ליה מידי דבשיל מאתמול אבל לכתחלה אסור. וכ"נ מן הירושלמי ר' חייא רבה על לצייתא ואנשיין וכו' עכ"ל. וצריך להבין הא דכ' אבל לכתחלה אסור דלכאורה קשה להבין אם נאמר דסובר דה' הטור שכתב על דברי ר"א ונר' דא"צ וכ"כ העיטור. ותהיה הכוונה דהא דצעינן דוקא כי אית ליה מידי דבשיל מאתמול היינו לכתחלה וצדיעבד דלית ליה אה"נ דיכול לערב בתנאי יקשה יותר דהכי הול"ל ודוקא לכתחלה אסור. לכן נר' לפרש בר"ן לא נחית להשמיענו מענין הפלוגתא דר"א והטור רק לפרש סוגיין פסקא המתחלת כאן דקאמר מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחצרו ומתנה וכו' דלכאורה משמע אף לכתחלה מדנקט מניח אדם וכו' מיו"ט לחצרו על זה כ' הר"ן דאסור לכתחלה ולא תידוק מתיבת מניח דמשמע דיכול להניח העירוב עד י"ט עצמו ומערב מיו"ט לחצרו דא"כ יקשה דהא צריש פרקין תנן במתני' ועושה תבשיל מעי"ט וסומך עליו לשבת וא"כ כיון דשמעינן מהא דבצי' לכתחלה לערב מעי"ט א"כ איך אמרו אה"כ מניח וכו'. על זה פירש דדוקא דיעבד אבל לכתחלה אסור ומאי דנקט בגמ' לומר מניח (דמשמע) לכתחילה מיו"ט לחצרו ומתנה כיון דשבת אבל לכתחלה אסור לעשות כן ולהניח מלערב עד י"ט.

ואגב ראיתי להעירך בההיא דס' תקכ"ז ס' י"ג וז"ל: אע"פ שהניח עירוב אינו יכול לבשל מיו"ט א' לשבת עכ"ל. ובטור כ' זה ב' הרא"ש והעיטור וכ' שם הב"י וז"ל: כ"כ בתשובה משום דודאי יו"ט ראשון עיקר ויום שני אינו אלא משום גזירת שמדא וכיון שאפשר לו לשחוט בשני שהוא כחול למה ישחוט בראשון הוא ודאי קדש, וכ"כ רי"ו ב' המפרשי', וכ"כ הר"ן בפ"ב ב' ה' אפרים דאינו מבשל מיו"ט א' לשבת ונתן טעם משום דשבת קרובה התירו ע"י עירוב שבת רחוקה לא התירו, וכ"כ הרב המגיד ב' העיטור, וכ"כ הרשב"א בתשובה מהטעם שכתב הירושלמי דשבת קרובה התירו וכו' ע"כ ממה שכתב הרא"ש. וכיון שאפשר לו לשחוט בשני למה ישחוט בראשון א"כ שמעת מינה דאם א"א לו לבשל בשני כגון שאין לו עזים מה שיספיק לשני הימים ועי"ז מוכרח לבשל או לאפות מיום א' מפני חוסר העצים דשרי זוהי הנראה בכוונת דברי הרא"ש. ודברי רבי הלבוש ז"ל שפחה דבריו האיר. אסור לבשל מיו"ט א' לשבת ולבסוף מסיק טוב יותר להמתין עד למחרתו קשו אהדדי מסיפא לרישא ואפשר דהוצרך לתקן קושיא

שם [מגילה דף ל' ע"ב], וכן הטעם דאין מצרכין על הסוכה בשמיני עזרת משום זלזול יו"ט וכזכר [אורח חיים] בסימן תרפ"ח, ורק מנחת העומר שהיא מן התורה אין דוחין אותה משום טעם זה וכזכר שם, וכאן איך יעשה עירוב בפתם בדרך שהוא עושה בחול שהוא ערב יום טוב דנראה דפשיטא ליה שהוא חול לכך צריך להתנות דלא הוא מפרש דבריו שעושה משום ספק וזה פשוט וברור.

ועוד כתב, אם יעשה עירוב בפתם בדרך שעושה ערב יו"ט חיישין שמא יצא לבשל ולעשות מלאכות ביו"ט ראשון לצורך שבת ובאמת הדין הוא אף על פי שעשה עירוב אין לבשל לצורך שבת אלא ביו"ט שני שהוא יום שישי וכזכר בהלכות עירוב, לכך צריך שיתנה, והשתא ודאי לא יטעה לעשות מלאכה לשבת ביום זה שהוא יום טוב ראשון כיון דאומר ואם היום קודש וכו', ומירון ראשון הוא עיקר.

שוב כתב: וראיתי למורי הרב ז"ל שכתב אם יעשה עירוב בפתם בלי תנאי אחי למטעי לעשות עירוב אפילו חל יו"ט ראשון ביום שישי, עד כאן דבריו, ואחר המחילה רבה אין לחוש על כך דכולי עלמא ידעי העירוב עושין אותו לצורך המלאכות של מחר ולא בשביל מלאכות של אותו היום שעושה בו את העירוב ואם יו"ט ראשון שעשה בו העירוב חל ביום שישי הנה למחרתו שבת הוא על כן ודאי לא אחו למטעי לערב ביו"ט ראשון שחל ביום שישי.

*

גמ'. אב"ל עירובי תחומין לא וכו'. כן פסק הרמב"ם (פ"ח מהל' עירובין ה"ד), אמנם הבה"ג פסק דלא כרצא, והוא תמוה. וכו' האור שמח (שם) דנראה צרור דסובר דרצא אזיל לטעמיה, דאמר בעירובין דף ל"ו ע"א ש"מ סוף היום קונה עירוב, וא"כ הקנין של העירוב נעשה בסקף היום, שהוא יו"ט ראשון, וקונה קנין בשבתה הוי, ולית ליה מה שכתבו תוס' התם (ד"ה מאי שנא) דרצא אצרייתא קאי, וליה לא סבירא ליה, אבל אכן קיי"ל תחילת היום קונה עירוב, כמסקנא דסוגי' דמערבין לב' רוחות יעו"ש, לא נעשה הקנין רק בתחלת היום, שהוא יו"ט שני, לצורך אותו יום, וכמו כל עירובא דשבתא שמתחילת שבת קונה אותו ושרי.

*

והנה מדברי הרמב"ם (שם) משמע דאף להניח העירוב ביו"ט ראשון לצורך יום שני אסור, אכן הנודע ביהודא (מהד"ת סימן מ"ח) כתב דלאסור לערב מיו"ט ראשון לצורך שני לא מצא בשום מקום.

והעיר האור שמח מדברי התוספות עירובין ל"ח ע"א ד"ה ור"א התם משום הכנה. וא"ת ל"ל טעמא כו', דאין מניחין עירובי תחומין מיו"ט לחצירו. ואף על גב דהתם לא שייך ביה הכנה, דהא נולדה בזה מותרת בזה. וכל מעיין ישר יראה דסברתם דאסור אף להניח עירוב ביום ראשון לצורך יו"ט שני, דהוי דוגמא, דכמו נולדה בזה מותרת בזה, אבל להניח עירוב לצורך שבת מאי דמיון זה לזה, דהא הותר לו לילך

הנופלת ממה שבי' צריש הסעיף אסור לבשל מיו"ט א' לשבת דאין בקיאינן בקצועא דירחא וכו', דלפ"ו כשחל יו"ט א' שהוא ודאי קדש ביום שני אסור לבשל בו לשבת וא"כ תקשי למאי אהני עירוב תבשילין. לכן מסיק דהה"נ אפי' כשחל יו"ט א' בשני [בשמיני כג"ל] שרי לבשל בו לשבת אלא דעל דהיותו טוב ימתין עד למחרתו שהוא חול והאי דנקט צריש הסעיף אסור, לכתחלה קאמר וסוף הסעיף שבי' טוב יותר וכו', מוכיח דלכתחלה קאמר ומיהו קשה אמאי לא העתיק כלי הרא"ש דתלה הענין בזה אפשר.

ולדעתי הפעוט לומר דהלבוש ז"ל לא נחה דעתו בזה שחידש הרא"ש והעיטור דין זה שלא לבשל מיו"ט א' לשבת דכיון דעשה עירוב מעי"ט והוי כאלו התחיל לבשל מצערב וגמר בע"ש לפי טעם הראב"ד שלכך נק' עירוב א"כ מהיכא תיתי לחלק. גם לטעם הרמב"ם ע"ה שהעירוב משום הכר ליכא טעם לחלק בין ראשון לשני ואע"פ שצירושלמי הזכירו דין זה מ"מ מדלא מפליג בגמ' דילן ש"מ דלא שגא. ותדע שאלו לא היה הירושלמי פליג על הבבלי היה רמב"ם מציאו כמו שכן דרכו ז"ל להביא הירושלמי היכא דלא פליג ולזה עשה הלבוש דין זה לכתחלה כעין פשרה בין הירושלמי והבבלי ולפ"ו אין לתמוה על רבי' הרא"ש שהוא באמת מאריה דתלמודא למה לא הביא טעם הירושלמי דשבת קרובה התירו וכו'. והוצרך להביא טעם אחר אלא ודאי דס"ל דפליג אגמ' בבלי ומשום הכי נתן ט"א שהשכל ישפוט ויסכים אליו דטוב לקדש יום קודש בזה אפשר שאם הוא כדברי הירושלמי אין להחיר כלל אפי' היכא דלא אפשר דייקא נמי דקתני שבת רחוקה לא התירו משמע בהחלט אין צד להחיר.

ושוב ראיתי להרב ע"ש ס"ק ט' שבי' דמשמע מדברי הר"ן דאפי' אם אי אפשר לבשל ביום שני אין לבשל ביום ראשון לצורך שבת עכ"ל. וצריך עיון למה לא עשה רבי' הצ"י הפרש בין טעם הרא"ש ובין טעם הירושלמי כמנהג רוחו הנדיבה. ע"כ.

*

גמ'. אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחצירו ומתנה. הקשה הגל"ת, למה צריך להתנות יערב בפתם דאין עירובא יהא שרי לנא וכו' כנוסח כל עירובי תבשילין ואם מחר חול ממילא לא עשה מידי ומה איסור יש במאמרו אם הוא שלא לצורך, ע"ש.

ועיין בן יהודה שכתב דהדבר פשוט דלא צריך למעצד הכי לערב בפתם כנוסח כל עירובי תבשילין שהוא מערב בערב יו"ט שהוא חול דאם כן הרי זה מזלזל ביו"ט הקדוש שעושהו חול גמור דבדבריו אלו בלי שום ספק דהרי עומד ביו"ט ואומר נוסח העירוב שאומרים אותו בחול שהוא ערב יו"ט.

וגדולה מזה כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בפרק בני העיר דאין קורין ביו"ט שני של סוכות פרשת וציוס השני דלא אמו לזלזולי בקדושת היום וכן כתב רש"י ז"ל בציאור המשנה

לומר דאינו לוקה, אצל אסורה מיהא איכא, כמו שמבואר בצרייתא שהבאתי בסמוך וכמ"ש זה לר"ס ז"ל (בפ"א מה' שביתת יו"ט).

ואחר שאסור לאפות ולבשל מיו"ט לחול, ג"כ אסור לבשל מיו"ט ראשון ליו"ט שני. שהרי יו"ט ראשון הוא קדש לבדו, ויו"ט שני הוא חול גמור מן התורה, לדין דידעין בקביעת דירחא, ולזה, לבני א"י הוא חול גמור. אלא שבני הגולה נוהגין גם השני קדש, מפני מנהג לבד, דשלחו מתם, הזהירו במנהג אבותיהם בידיכם, ומדברי סופרים. לפי שזעמ שהיו מקדשין החדש ע"פ הראיה, במקומות הרחוקים שלא היו שלוחי צ"ד מגיעין, היו עושין מן הספק שני ימים טובים. לפי שלא היו יודעין אם נתקדש החדש ביום שלשים, או ביום אחד ושלשים. ולכן, היה מתקנת חכמים, שגם עתה יהיו עושין בני הגולה שני ימים טובים כמנהגם, אע"פ שעתה אנו סומכין על החשבון. והראשון הוא ודאי קדש, והב' ודאי חול, מדין תורה.

ולזה בני א"י, שמתחלה לא היו עושין כי אם יום אחד, כי השלוחים היו מגיעין ומודיעין להם יום קביעות החדש, גם עתה נשאר על מנהגם. כי אין בתורה שום מועד שיהיה מקרא קדש שני ימים רגופים, רק יום אחד. ולזה, לגבי מת, שויה רבנן כחול, לעשות מלאכה גמורה לצורך המט. ואף דבר שאינו הכרח לו, אלא שנהגו לעשותה לו בחול, כגון למיגו ליה גלימא, ולמיגו ליה אסא. ואפי' בשני ימים טובים של ר"ה, יו"ט שני לגבי מת, כחול שויה רבנן, כמס"כ הרב אלפסי (פ"א דביצה). לפי שגם יו"ט שני של ר"ה, גם הוא אינו קדש, אלא מפני המנהג, אפילו בארץ ישראל, כמס"כ כל זה מבואר לר"ס ז"ל (פ"ה מה' קדח"ח).

ואע"פ ששני ימים טובים של ר"ה הם קדושה אחת, וזה לחומרא, כגון לבניה שנוצרה בזה אסורה בזה משום דלפעמים בזמן ציהמ"ק, היו נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש. דהיינו, כשצאו עדים מן המנחה ולמעל, שלא היו מקבלין אותן מן התקנה, מפני מה שאירע פעם אחת, שנשטחו העדים לבא, ונתקלקלו הלויים בשיר. ואף לאחר תקנת ר"י בן זכאי, שהחזיר הדבר ליושנו אחר החרבן, לקבל עדים כל היום, אפי"ה ציהא אסורה. וכמו שפסק הרי"ף ז"ל. אצל לומר שיהיו קדושה אחת לקולא, כדי להתיר לאפות ולבשל מיום הא' לצורך יום שני, הא לא אפשר. דהא מדאורייתא אין יו"ט אלא יום א', ומפני הספק עושין צ' ימים. אף בימים טובים של ר"ה, אין יאפה ויבשל מיו"ט לחול, שהרי אפשר שהראשון קדש והשני חול. כ"ש לדין, דבקיאינן בקביעת דירחא, שהראשון ודאי קדש והשני ודאי חול. אלא שאנו נוהגין אותו קדש, וכחומרת קדושה אחת, משום דשלחו מתם, הזהירו במנהג אבותיהם בידיכם.

ולבן הדבר ברור, שאסור לאפות ולבשל מיו"ט ראשון ליו"ט שני, ואפי' בשני ימים של ר"ה. וק"ו הדבר, מיו"ט לשבת, אין אופין ומבשלין, לא ציו"ט ראשון, ולא ציו"ט שני, אלא ע"י ערוב. כ"ש שאין אופין ומבשלין מיו"ט ראשון ליו"ט שני, ובה אין ערוב מועיל, שלא תקנו ערוב אלא לשבת, לפי שאסור לבשל בשבת. אצל מיו"ט לחזירו, שיוכל להמתין ולבשל

בשבת חוץ לתחום ע"י הנחתו העירוב בשני הימים שאחד מהם יום טוב.

עוד כתב האו"ש, דמה שהקשו התוספות דל"ל טעמא דהכנה, ותיירו דאזלא למאן דמתיר להניח ולהתנות, דלא סבר טעמא דקנין שביחה בשבתא, ז"ע, דמאין פסיקא להו, דילמא מיו"ט לשבת גם לרב חייה בר"א אית ליה דאסור להניח בתחילה, משום דקני שביחה ציו"ט, רק בשני יו"ט של גליות שרי להניח ולהתנות, דממנ"פ, או דלא צריך קנין עירוב היום השני, דקנה מאתמול, או דמניח עירובו בחול. ובאמת נדחק הרשב"א בטעמו יעו"ש. וראה בתוספות (ד"ה מאי טעמא) שפירשו דלכן לא נזכר טעם הכנה משום דהו ספק שמא חד מינייהו חול, ופירש מהרש"א דהו ממנ"פ, או יום הראשון חול הו ההכנה מראשון, ואם השני חול הו ההכנה משני, וכונתו שרק איזה יום שהוא חול צו הוא מכין, כן סבר רב חייה בר"א גם לטעמא דקנין שביחה.

ולדעת נראה דאף לפי מה שפירשו בתוס' דהא דקא אסר משום קנין שביחה בשבתא כונתו דהו הכנה, ואין מכינין מיו"ט לשבת, מ"מ בזה לא פליגי דאפילו מראשון לשני אינו מניח עירוב ומתנה, ולא דמי להא דשרינן ביה שנוצרה בראשון להאכל בשני. דמתן דהו הכנה דממילא, ועל הכנה המאכל לא שייך שום אסור, רק על אכילת מחר, ולמחר מחזיקין דיום ראשון חול הו, ומש"ה עבדינן יום שני, וא"כ הו כציהא שנוצרה בחול, אצל עירוב שמערב מיו"ט לחזרו הלא עכשו יום טוב גמור הו, מאי אמרת דלמחר חול הו. זה אינו, דהא למאי עבד עירוב, אם לא משום שלמחר הו קודש, והו כמכין מיו"ט. וטפי יש לומר דאף אם נאמר דלמחר חול הו, מ"מ כיון שאינו ראוי לנאת למחר בשביל ספק, ובעירובו היום קא מתקן, עושה צרכי חול ציו"ט הו. וזה נכון מאד. נמצא דאסור להניח עירוב מיו"ט ראשון לשני, וכמו דמורה לשון רבינו בהלכה ט', שצריך שיהא אותו הפת שעירב מערב יו"ט אף צב' יו"ט של גליות, ואין לפקפק בזה. עכ"ד.

*

גמ'. אין אופין מיו"ט לחברו וכו'. עיין בשו"ת הרי"ש (סימן טז) וז"ל: שאלת, אם מותר לאפות ולבשל ציו"ט ראשון לצורך יום טוב שני, בשני ימים טובים של גליות, אם לא.

תשובה: דבר ברור שהוא אסור. דתניא בצרייתא (בפ"ב דביצה), והציהא הרי"ף ז"ל בהלכות, תנו רבנן, אין אופין מיו"ט לשבת, וק"ו מיו"ט לחול. וכן בפ' זה, בראשון, בטעם אסור בשול מיו"ט לשבת בלא ערוב, אמר רב אשי, כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין אופין, ק"ו מיו"ט לחול, כמ"ש זה בהלכות. וכן הרי"ס ז"ל (בפ"ו מה' שביתת יו"ט). ואע"ג דאפליגו רב חסדא ורבה בפסחים (בפ' אלו עוברין מו ע"ב), באופה מיו"ט לחול, דר"ח אמר, לוקה, לא אמרינן הואיל ואי מקלעי ליה אורחים חזי, השתא נמי חזי ליה. ורבה אמר, אינו לוקה, אמרינן הואיל. והלכתא כרבה, כמ"ש זה הרי"ף ז"ל, היינו,

הרשצ"א, ובלבד שיתן את הכל קודם שיניח החצית על גבי האש. והטעם (שלא התירו כמו בקדירה להוסיף גם כשהונחה על האש), לפי שאין המים טובים יותר כשיש בכלי הרבה מים, ולפיכך דעתו ז"ל שאסור להוסיף עליהם שלא לצורך, אבל מעיקרא חד טירחא הוא ושרי. ע"כ. וכ"כ הרמ"א (ס"ס תקג).

ובמשמע שקודם נתינת החצית על האש מותר להוסיף מים דלי אחר דלי, דחשיב כחד טירחא, עיין בספר שלחן גבוה (סימן תקג סק"ח) שדייק כן מדברי הרב המגיד הנ"ל.

אמנם הפרי חדש (ס"ס תקג) כתב, דמייירי שממלא החצית צבת אחת מן הצור, אבל לשאוב דלי אחר דלי אפי' קודם נתינת החצית על האש אסור משום טירחא.

והובאו דברי השולחן גבוה והפרי"ח צ"ח החיים (שם ס"ק לא), וכתב שמדברי הגר"ז נראה כדברי השולחן גבוה, והצגתי יסודי כי כהפרי"ח. עיי"ש.

*

גמ'. שם. כתב הרב המגיד (פ"א מהל' יו"ט ה"י) צ"ח רבינו יונה, שלא התירו לאפות אלא צמנונים שלהם שהיו קטנים וזרים, אבל לא צפורני גדולה כעין שלנו. ע"ש.

והקשו הראשונים מהא דאמרין צמנונות (סד א), חולה שאמדהו לשתי גרוגרות, ואיכא שתי גרוגרות בשני עוקצין, ושלש צעוקין אחד, הי מיייתין, שמים מיייתין דחזו ליה, או דילמא שלש מיייתין דקא ממעט בצצירה, ואסיקנא שלש מיייתין משום דמעוטי בצצירה עדיף. ומוכח דפשיטא לן דאיכא דאיכא שמים צעוקין אחד ושלש צעוקין אחר, שמים מיייתין, ולא שלש, דלרצויי צשיעורא אסור, ומאי שנא מהאיא דממלאה אשה כל הקדירה צשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת.

ותירצו התוס' צמנונות (סד א) דשאני יום טוב דקיל שאני אלא איסור לאו, ומש"ה לא חיישין לרצויי צשיעורא, ולא דמי לשבת שהוא איסור סקילה ולא ניתן להדחות. עיי"ש.

והרשב"א צמנונותיו לחולין (טו ב), אהא דאמרין, המצטל לחולה צצבת אסור לצריא גזרה שמה ירבה צצצילו, כתב, שאין לפרש שמה ירבה חתיכות צקדירה קודם שימן אותה על האש, דהא אפי' עמיד הכי ליכא איסורא דאורייתא אלא מדרבנן בלבד, שהרי ציו"ט מותר לכתחלה, כדמצינא צצציה ממלאה אשה כל הקדירה אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, אלא הפירוש גזרה שמה ירבה צצצילו, כלומר שאחר שהניח הקדירה על האש, יוסיף וירבה חתיכה אחת צצצילו, ומש"ה גזרינן שמה יעשה כך ויבא לידי איסור סקילה. וצצציה (כא ב) נמי איתא, אין מומונים את העכו"ם ציו"ט גזרה שמה ירבה צצצילו, וצ"כ אית לן לפרושי כה"ג, שמה אחר שיתן את הקדירה על האש יתן צה חתיכה נוספת על שאר חתיכות. עיי"ש.

ובמובח מדברי התוס' והרשב"א שכל שעושה צבת אחת, האיסור לרצויי צשיעורא הוי רק מדרבנן.

ציו"ט שני, לא. שהרי, אף לצורך שבת לא התירו ע"י ערוב, אלא ציום ו'. אבל אם חל ציו"ט ראשון ציום ה', אין לו להקדים ולבטל ציו"ט ראשון לצורך השבת, דאין יבטל ציו"ט לשבת שלא לצורך, שהרי יכול לבטל למחר, שאפשר שהוא חול. וכ"ש לדין, דידעינן צקציעא דירחא, שהוא ודאי חול. וכן אמרו צירושלמי, דשבת קרובה התירו ע"י ערוב, שבת רחוקה לא התירו.

ובמ"ל מקום, מי שיבטל לצורך היום, יכול להרבות צקדירה אחת לצורך מחר, כיון שצריך הקצת לבו ציום. מפני שהצצטיל יפה כשיש צשר הרבה צקדירה, דומיא דמאי דאמר ר"ש צ"א, אף ממלאה אשה את התנור פת, מפני שהפת נאפה יפה צשעה שהתנור מלא. ואיפסיקא הלכתא כר"ש בן אלעזר, כמש"כ בהלכות, וכ"כ הר"ם ז"ל (בפ"א). אבל, אם אין צריך ליום כלל, שכבר סעד כל צרכו, אסור לשחוט ולאפות ולבטל לצורך מחר, אף כשיאכל מן הצצטיל מעט, או יתן מעט למינוק. שלא התירו זה, אלא צצצמה מסוכנת, משום הפסד ממונו, כל שיש שהות ציום לאכול כזית מצית צצצתה. וזוהי התירו כל שיש שהות ציום לאכול, אע"ג שאינו אוכל כיון שאין צריך, אין חלוק צין אוכל לאינו אוכל. אבל צצצמה צצציה, ודאי אסור.

והיינו דצהייה דהאופה מי"ט לחול, אצטריכין לטעמא דהואיל ואי אקלעי ליה אורחים, ואם היה מותר כשיאכל ממנה מעט, מה צריך לומר, הואיל ואי אקלעי ליה אורחין, יאמרו, הואיל ואם רצה לאכול מעט, או ליתן מעט למינוק, אלא, שאין מחריין הערמה כזו. וכ"כ הרב צעל העיטור ז"ל, דדוקא קודם אכילה, יכול להרבות צצטול, אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת. אבל לאחר אכילה, אינו יכול לבטל ולומר, אוכל ממנו כזית, דאין לך הערמה גדולה מזו.

ובן צהאופה מי"ט לחול, פ"י רש"י ז"ל, לאחר שאכל אפה. ואמרין צפ"צ צצציה, דהערמה אחמירו צה רבנן טפי ממוזד, דאם עבר ואפה ובטל מי"ט לשבת בלא עירוב, ע"י הערמה, לכ"ע נאסר עליו מה שאפה ובטל. ואלו צמוזד בלא הערמה, הויא צגמרא צעיא ולא איפשיטא. ודעת הר"ם ז"ל, דכיון דאסורא דרבנן הוא, אזלינן לקולא, ולא קנסין ליה, לאסור עליו הצצטיל שצטל מי"ט לשבת צאיסור צמוזד בלא ערוב. אבל ע"י הערמ', קנסו לאסור עליו הצצטיל. והטעם, שאם נחיר למערים, נמצאו הכל מערימין, וישתכח שם ערובי צצצילין. אבל המוזד אינו מנוי, ואם עבר היום, לא יעבור פעם אחרת. כמו צצצאר זה הר"ם ז"ל (בפ"ו). וכן יש לומר, צאופה מי"ט ראשון לצי"ט שני, או לחול, דאיסורא דרבנן הוא, כיון דקי"ל כרבה דאינו לוקה, דאמרין הואיל. אבל הרי"ף ז"ל פסק לאסור צמוזד, כמו צמערים. והאחרונים ז"ל הכריעו להתיר, כדברי הרמב"ם ז"ל. ע"כ.

*

גמ'. ממלאה אשה כל הקדירה בשר וכו' ממלא נחתום חבית של מים וכו'. עיין מגיד משנה (פרק א' מהל' יו"ט ה"י) וז"ל: וממלא נחתום חבית וכו', וכתב

ענמה, ואע"פ שהוא חולש העוקץ של שתיקה ביחד, מ"מ כיון שהן נפרדות ומ"ז אסור מן המורה משום ריבוי בשיעורין, וכן אם מוסיף חמיכות בקדירה, אע"פ שאין אלא ביטול אחד, מ"מ שם מלאכה נקרא על כל פרט ופרט, אבל בשחיטה לא איכפת לנו אם הוא מרצה בשיעור, כיון שהכל גוף אחד, ואף אם די לחולה בעוף קטן והוא שוחט עוף גדול אינו עושה איסור מורה בזה. עיי"ש.

ובקובץ שיעורים (אות מח) מביא שיטת חוס' ורשב"א, דריבוי בשיעורא אינו אלא מדרבנן, ואריך טעם, אמאי יהא מותר מדאורייתא, וכבר כתב הרמב"ם בפיה"מ, צנוזר שהיה שותה יין כל היום דאינו חייב אלא אחת, דזה אינו אלא צדיני אדם אבל צדיני שמים חייב על כל אחת, וא"כ, אם החולה אינו צריך אלא גרוגרת אחת, והוא מוציא או תולש ומצטל שני גרוגרות כאחת, למה לא יתחייב צדיני שמים על השניה.

ובתב שם, ושמעתי הטעם, משום דכל חדא וחדא צפני ענמה מותרת, דכל חדא חזיא לחולה, ואיזה מהן תאסר, ולפי טעם זה, אם יבשל או יוציא שתי גרוגרות צ"א, האחת ראויה לחולה, והאחרת אינה ראויה לו, ודאי אסור מדאורייתא, וכן המוציא ציו"ט אוכלין ואצנים בהוצאה אחת, לוקה על האצנים מדאורייתא וכן להיפוך, אם היו שתי גרוגרות בשני עוקצין, וכל חדא וחדא חזיא לחולה, ותלש שני העוקצין צ"א ג"כ שרי מדאורייתא, דאיזה מהן תאסר, וא"כ מה שהקשה הר"ן, בפ"צ דביצה, על שיטה זו מסוגיא דמנחות, ל"ק עיי"ש.

אבל דעת הר"ן שם לחלק בין דחוייה להותרה, דבפיקו"ג בשבת אסור מדאורייתא, ובאכיל נפש ציו"ט שרי, ונראה, טעם חילוק זה, דצמלכות שבת ישנה גוף המלאכה ומעשה המלאכה כגון צמזשל, גוף המלאכה היא מה שמצטל בשבת, ומעשה המלאכה היא העמדת הקדירה על האש, ואם יעמיד הקדירה בשבת וגמר הביטול יהיה בחול פטור, וכן להיפוך, אם יעמיד הקדירה בע"ש והביטול יהיה בשבת ג"כ פטור, והתולש עוקץ אחד שיש בו שתי גרוגרות, עשה צמזשל אחד שתי מלאכות, שנתלשו שתי גרוגרות אבל מעשה התלישה היא אחת, והיא מעשה המותרת שהיה צריך לתלוש צמזל גרוגרת אחת הנריכה לחולה או לאוכל נפש ציו"ט, ובה יש לחלק, בין הותרה לדחוייה, דבהותרה, נחשבת המעשה כאילו נעשית בחול, אף שגוף המלאכה נעשית ציו"ט, אבל בדחוייה, לא נחשבת כאילו נעשית המעשה בחול, ולפי"ז, אם תלש ציו"ט עוקץ שיש בו שתי גרוגרות, האחת ראויה לאכילה, והאחרת אינה ראויה אלא לכלבים, מ"מ שרי מדאורייתא, כיון דמעשה התלישה הותרה, ולפירוש ראשון, צכה"ג אסור מדאורייתא.

וע"ע בשפ"א שחמה על הר"ן דמה דמיון הוא זה, ודאי אינו צריך לגרוגרת אחד ומביא שמים לוקה כיון דאין בעוקץ הב' צורך לחולה אבל אינו צריך צ' גרוגרת ויש צ' בעוקץ א' והוא לקח שנים צ' עוקצין נראה דאינו לוקה וכ"ש דאינו חייב חטאת [בשוגג דהא הו' טעה בדבר מזה ועשה מזה] כיון

אולם הר"ן רוח אחרת עמו, שהביא דברי החוס' והרשב"א, וכתב, ותמיהני עליהם, דהא מסוגיא דמנחות (סד א) מוכח דלרבוי בשיעורא אסור מדאורייתא, וכו'. הילכך נראה לי צרור דאע"ג דלרבוי בשיעורא בשבת אסור מן המורה, מ"מ ציו"ט מותר לרבוי בשיעורא, דבשבת שהיא רק דחוייה לגבי פקודת נפש, ולא הותרה, כל שהעיקר אסור תוספתו כמנהג, ומיתסר מדאורייתא, אבל ציו"ט שאוכל נפש הותר בו לגמרי שאפילו אם אפשר לעשותו מערב ציו"ט מותר לעשותו ציו"ט, כל שמרצה על העיקר תוספתו כמנהג ומותר, ובלבד שיהיה בטורח אחד. ע"כ.

ועיין בית מאיר בחדושי' כאן, שדחה הוכחת הר"ן ממנחות (סד א) דריבוי בשיעורא אסור מה"מ.

ועיין להמנחת חינוך (במוסף השבת במלאכת הוצאה אות לט) שהעיר בזה מהגמ' חולין (טו ב) אמר רב דימי הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לצריר באומנא, מ"ט כיון שאי אפשר לכזית צר צל שחיטה כי קא שחט אדעתא דחולה קא שחט. (פירוש רש"י, וליכא למגור שמא ירבה בשחיטה בשביל בריא, דהא משום כזית בשר לחולה בעי למשחט כולה). והמצטל לחולה בשבת אסור לצריר גזרה שמה ירצה צמזלו. וכן פסק הרמב"ם (פ"ב מה' שבת ה"ט). והטו"ש"ע (סי' שיח ס"ב). והנה להרשב"א דס"ל דריבוי בשיעורין אינו אסור אלא מדרבנן, והגזרה צמזשל בשבת הוא שגורו שמה ירצה צמזלו אחר שנתן הקדירה על האש שהוא איסור מורה, אבל במרצה חמיכות קודם שנתן הקדירה על האש, שאינו אלא מדרבנן, לא שייכא גזרת חו"ל, לפ"ז בשוחט לא שייכא הגזרה דשמה ירצה צמזלו, דהיינו לחוש שמה ישחוט עוף גדול או בהמה גדולה יותר מהנדרך לחולה, שמכל מקום איסור שחיטה נדחה צמזל החולה, והריבוי בשיעור צכה"ג אסור רק מדרבנן, ולהכי לא גזרו חו"ל. אבל להר"ן דריבוי בשיעורין אפילו צבת אחת הו' מדאורייתא, קשה, כי למה לא גזרו גם בשוחט לחולה בשבת שיהיה אסור לצריר, גזרה שמה ירצה צמזלו דהיינו שישחוט עוף גדול יותר מהנדרך לחולה, דהא ריבוי בשיעורא הו' איסור מורה. וכו'. עכ"ל.

והגאון רבי זעליג ראובן בענגיס בקפר לפלגות ראובן ח"ו על חולין (טו ע"ב), הביא קושית המנחת חינוך הנ"ל, וכתב, שאפי' לשיטת הר"ן דריבוי בשיעורין אסור מה"מ, מ"מ זהו רק צדד שאפשר להפרידו, ויכול לעשות מלאכתו באחת, והוא מוסיף ומרצה לעשות בשמים, כגון המצטל שמוסיף חמיכה, משא"כ בעושה מלאכה אחת שאי אפשר לחלקה ולהפרידה, כגון שוחט, צודאי שאף להר"ן השוחט עוף קטן שוה איסורו לשוחט שור הגדול, וכמו שאמרו (שבת יב א) ההורג כינה בשבת כהורג גמל וכו'. עיי"ש.

גם בשו"מ אמרי בינה (דיני שבת סי' יז) הביא מחלוקת הרשב"א והר"ן, והקשה לשיטת הר"ן שא"כ גם בשחיטה יש לגזור שמה ישחוט עוף גדול יותר מהנדרך לחולה, וכתב, ואריך לחלק שדוקא בהדיא דמנחות (סד א) שהגרוגרות נפרדות זה מזה על העוקץ נקראת הצזירה על כל אחת ואחת מהן צפני

דטעם ההתר מפני שהתוספת גורם טעם בתצטיל א"כ אפי' פירשה בפירוש נמי מותר. וכן ב"י שדעת הטור כ' ג"כ הרב המגיד ב' הרשב"א ז"ל מטעם כדי לאכול משמנים. אמנם ד' רש"י שפי' דבחד טרחא סגי משמע דוקא למלאה כל הקדרה בשר בפעם א' דחד טרחא הוא אבל אם כבר מונחת על האש אסור להוסיף בשר בקדרה כיון דלאו חד טרחא הוא, וסיים הב"י דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כד' הטור ורשב"א ז"ל ע"ש. ובספר ע"ש האריך להוכיח בחילוק בין דעת רשב"א לד' הר"ן לענין ציטול בשבת לחולה שיש בו סכנה אם תוספת מלאכה הוא דאורייתא או דרבנן ונ"מ לענין תוספת ציטול ב"ט, ומסיק ועל כן נר' להחמיר ולאסור להוסיף אחר שכבר הקדרה עומד אבל האש ואינו צריך לאותה חתיכה עכשיו, והב"ט פסק להקל והנלע"ד כתבתי עכ"ל מסקנתו ז"ל.

וראיתי להט"ז ז"ל שכ' דגם ר' שמעון בן אלעזר ס"ל ג"כ הטעם של ת"ק דמותר כל שאין שם אלא חד טרחא דהא משום הכי מותר בנחתום צמים ששם אין הטעם דיש מעלה בדבר (ברבוי) אלא משום חד טרחא כמו הת"ק אלא שר' שמעון מוסיף להחמיר אפי' בשתי טרחות כגון אפיית פת מזד מעלה של הרבוי וכן הטור ס"ל כן, וא"כ מאי שנא התיר (היתר) בתצטיל עם בשר הוי דינו ג"כ אפי' בשתי טרחות דהיינו שכבר הקדירה עומדת אבל האש יכולה לעשות מעשה חדש להשים שם חתיכה מפני מעלת הרבוי כמו בפת לר' שמעון, וע"כ תמהתי על הב"י שעשה מחלוקת בין רש"י שנתן טעם משום חד טרחא וצין הטור שפי' משום מעלת הרבוי. ובמחילה מכבודו לא זו הדרך אלא תרוייהו הלכתא נינהו גם לרש"י ולא זכר רש"י טעם שלו אלא לת"ק דלא ס"ל הטעם השני, אבל הטור כ' טעמו אליבא דר' שמעון דק"ל כוותיה דס"ל תרוייהו והא ראייה מדהחמיר בנחתום לחמם מים דשם באמת אין מותר אלא בחד טרחא, והב"י אגב חורפיה לא עיין בזה כראוי עכ"ל הט"ז ז"ל.

ול' אני עצדו קשה לומר על רב"י שעשה מחלוקת בין רש"י והטור בזה שנה ת"ק קאמר ממלאה אשה קדרה בשר וכו', ממלא נחתום חצית של מים וכו', אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו רשב"א אומר ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת יפה בזמן שהתנור מלא ע"כ. הנה לך מבואר דר' שמעון מודה לת"ק בתרתי דהיינו ממלאה אשה קדרה וממלא נחתום חצית של מים ופליג בחדא דהיינו גבי אפייה ויהיב טעמא שהפת יפה בזמן שהתנור מלא ומדלא יהיב טעמא רק צדין האפייה ולא צדין ממלאה אשה קדרה בשר משמע דדוקא גבי פת שייך האי טעמא וכי אחתמר אחתמר והצו דלא לוסיק עליה (עלה). שאל"כ הו"ל לר' שמעון לאהדורי בלישניה ההיא דממלאה אשה קדרה בשר עם דין האפייה אלא משמע דלא אמר לה כי אם דוקא גבי אפייה וזהו ד' רש"י שכ' דחד טרחא היא דדין קדרה ודין חצית מים איתנו ביהדי הדדי משמע דשום הם בטעמם דחד טרחא הוא.

והנה שם בדף י"ז ע"ב א"י בגמ' מי שהניח עירובי תצטילין ה"ז אופה ומצטיל וכו', אכלה עד שלא אפה ה"ז לא

דסוף סוף אלו השנים צריכין להחולה ולהיהא איכא לדמויי הק' צעיא דהתם כיון דאמדוהו לב' ואם הי' ב' בעוקץ א' וב' צב' עוקצים וג' בעוקץ א' לשיטת הרשב"א אם יציא ב' צב' עוקצים או הג' בעוקץ א' בתרוייהו איסורא דרבנן בלבד הוא ומשום"ה אי ליכא ב' בעוקץ א' מיבעיא לן הי' עדיף ומסקינן דלמעט בקצירה עדיף, ומסיק ב"ע"ג על הר"ן בזה.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ע (תקד, ו) מותר לאפות תנור מלא פת, אע"פ שאינו צריך אלא פת א'. ודוקא בתרוייהו, שהיו קטנים והיו מדבקים הפת בדפנותיהם ומתוך שהוא מלא אין מקום לחומו להתפשט והפת נאפה יפה, אבל בתנורים שלנו אין לאפות יותר ממה שצריך.

והנה הא דמותר לאפור תנור מלא פת אע"פ שא"ל וכו', יש מן הפוסקים שסוברין דוקא במתכוין שעי"ז יושבת הפת אבל במתכוין לצורך חול אסור, ואף דלעיל בסימן תק"ג לענין מילוי קדרה בשר אפילו עושה לצורך חול שרי מפני שעי"ז משתבחה הבשר שצריך ליו"ט שאני התם דחד טרחא הוא אבל הכא כל כיכר צריך טרחא בפ"ע. (מ"ב).

וי"ש פוסקים שמתירין אף בתנור שלנו ודוקא כשצריך באמת עכ"פ פת אחד ליו"ט אבל אם אינו צריך רק שמערים לאכול מעט ממנו כדי להתיר לו האפייה אסור. ובשעת הדחק כגון מי שלא הניח עירובי תצטילין וצריך לו פת לשבת יש לסמוך על דעה זו לאפות קודם אכילת שחרית אם צריך עכ"פ לפת אחד בו ציום עצמו אבל אם אינו צריך רק שמערים לאכול מעט כדי להתיר לו האפייה אסור אף שעושה זה בשביל שבת. והאופים שמכוונים לעשות מלאכתם ע"י עכו"ם צו"ט כדי שיהיה מוכן להם הפת תיכף למוצאי יו"ט ומערימין לאכול מהם פת אחד בו ציום עושין איסור לכו"ע. (שם).

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת פעולת נדיק (חלק ב סימן קד): נשאלתי בזהה"ד דממלאה אשה קדרה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת אם דוקא בחד טרחא דהיינו בפעם אחת אבל להוסיף מעתה לתוך הקדרה יותר על מה שצריכה לא או אם ה"ה להוסיף על מה שצריכה.

תשובה: צביה דף י"ז ע"א ת"ר אין אופין מי"ט לחצירו באמת אמרו ממלאה אשה קדרה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת ממלא נחתום חצית של מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד. אבל לאפות לא יאפה אלא מה שצריך לו ר"ש בן אלעזר אומר אף ממלאה האשה את התנור פת מפני שהפת נאפה יפה בשעה שהתנור מלא אמר רבא הלכה כרשב"א עכ"ל הגמ'. ופרש"י ממלאה אשה וכו' דבחד טרחא סגי וכן בנחתום גבי מלוי ע"כ וכו"כ הר"ן ז"ל.

וב' הטור צבי' תק"ג וז"ל: ממלא אשה קדרה מבשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה א' מפני שהתצטיל מתקן יותר כשיש הרבה בקדרה. וי"א דאפי' אמרה צפי' שהיא רוצה אותה לצורך מחר שהוא מותר ויש אוסרין. ונר' שהוא מותר כיון

וכ"כ רי"ו גזי מי שלא הניח עירוצי תצטלין שיכול לנשל ולאפות לזורך י"ט ואוכל מכל מין ומין ואם יותיר יותיר עכ"ל. דקשה לי מאד על זה דאם אי' להך תקנתא לא הו"ל להווא סמיא למעצב וגם הו"ל לשמואל להמציא לו הך תקנתא אדרבה סגר הדלת בפניו ואמר לו פושע אתה לכ"ע שרי ולדידך אסיר, ואפשר שמפני זה אמרה רב"י בדרך אפשר משום דקשיא ליה מה דקשיא לן. עיין בכללי הפו' ובמגיד משנה פ"י מה' גירושין דין י"ג וז"ע.

ואת זה ראיתי לחקור על מה ששמעתי קצת נוהגין לעשות עיסה של מין קטנית הרבה ביחד מעי"ט מה שיספיק ליי"ט וגם למחרתו שקורין לו לחו"ח ואופן אותו בשחרית במחצת לפי שעיסה זו רכה הרבה ומעשה רוחשין ואופן עשייתה אחת לאחת לאחר גמר אפיית הראשונה רודין אותה וחורין ואופן אחרת תחתיה על זה הסדר עד שמסלים לאפות כל העיסה וכפי מה ששמעתי שהם תולין טעם ההיתר כיון שכל עוגה הנאפית מאוחרת לראשונה שלפניה היא נאפית ומוטעמת יותר מחמת חום המחצת שהחום הולך ומוסיף בה אי"כ דומה זה למה שאמרו ממלאה אשה קדרה בשר אע"פ שאינה נריכה אלא לחמיכה אחת, ושגו בראיה דלא דמי דלא התירו חז"ל אלא דוקא בחד טרחא משא"כ כאן דטרחא בחד טרחא הוי, ואפי' לד' הטור דס"ל טעמא כדי לאכול משמנים הנה על כל פנים לא התירו אלא להוסיף דוקא באתה קדירה דלאו טרחא רבתי היא לא שיבשל בקדרה אחרת בפני עצמה וה"נ בזה שקורין לחו"ח דלריך לאפות כל חדא וחדא באפי נפשה שלא לזורך היום אחר שכבר אפה מה שזריך ליומו הא ודאי אסיר ואין לך מכין מי"ט לחצירו גדול מזה וטענתם שהמאוחרת לראשונה מוטעמת יותר מאותה שלפניה זה אינו כי אין השבח מזד הריבוי של עיסה במחצת רק מזד החום שהולך וטורח בהיסק אחר שכבר אפה די ספקו, והגע עזמך כי לא התירו רק צפת למלאה התנור בפעם אחת ותלו חז"ל הטעם דכשהתנור מלא חלל התנור מתמעט והחום מתקבץ ונאפה יפה אצל לחזור ולאפות פת בתנור פעם אחרת זה אסור לכ"ע, ועוד אם יקרה שגלגל העיסה גדולה להספיק ליומו ולמחרתו ואפה מה שיספיק לו ליומו. היתכן להתיר לו לאפות שארית העיסה שיהיה מוכן למחרתו חלילה לסבור כן דמאחר שאופה הנשאר אין לך מכין גדול מזה והא דהתירו בסי' תק"ו ס"ז דאם יש לו פת נקייה מותר לאפות (פה) הדראה ולא חשו לטורח היינו טעמא משום דיש לו בני בית מרוצים ולזורך היום הוא אופה דוק בלשון מר"ן שכ' אא"כ יש לו בני בית שרגיל להאכילם פת הדראה. הרי דתנאי הוא בדוקא שרגיל להאכילם לא שיערים במקום שאין רגילות להאכילם. ע"כ.

*

גמ'. שם. הקשה הנל"ת, חינוך אפיה ואין תהיה רשאית לרדות בכרות יותר מזורך בו ציוס, ומירץ דהטעם הוא משום דהתירו סופן משום תחלתן, עיין שם.

והבן יהודע כתב, דאין לזורך להאי טעמא אלא משום דבכל ככר אומרת הא עדיפה לי דודאי אי אפשר שיהיו

יאפה ולא יבשל וכו', אצל מבשל הוא ליי"ט ואם הותר הותר לשבת ובלבד שלא יערים. וכ' רש"י שם הציאוהו המו' בתוספת לשון קצת חז"ל: ובלבד שלא יערים בשתי קדרות שיאמר אני נריך להזמין אורחים או יבאו לי אורחים אצל בקדרה אחת מותר להערים ולהרבות דהא חזין לעיל דאפי' מי"ט לחצירו שרי בכך עכ"ל. משמע מזה הא דאמרו דממלאה אשה קדרה בשר כוונתו בזה להתיר לה הערמה (בכך) וכמו שכתבנו לעיל ב' המו' להדיא ב' רש"י ואמאי התירו להערים כאן אלא ודאי מוכח לומר דטעמא דהתירו בכך משום דחד טרחא הוא משא"כ בשתי קדירות בשתי טרחות הן לא התירו א"כ מוכרח מזה דלאכול משמנים בשתי טרחות אסיר לד' רש"י וזוהי כוונת הב"י בדעת רש"י.

אמנם הטור דס"ל דלאכול משמנים שרי אף בשתי טרחות ס"ל כד' הט"ז דמאי שנא מילוי קדרה בשר בשתי טרחות ממילוי פת בתנור שקולים הם ויצאו שניהם כאחד מה שמוחר כאן צפת משום עליו ה"נ מותר כאן בקדרה ונריך לעיין אמאי רש"י לא משוה אותם להדדי. וי"ל דרש"י סובר דשאני פת מבשר דעיקר הסעודה הוא הפת לכך שריין בשתי טרחות משא"כ בצפר דלאו עיקר הסעודה הוא אלא לפת לא התירו בשתי טרחות (ובעין) ובעינן ראייה לזה ממ"ש הש"ך סי' קי"ט צי"ד ס"ק נ' על מ"ש רמ"א שם צענין מי שנוהג בציחה דבר איסור וכו', כ' עליו הש"ך ואין להקשות מהא דלעיל סי' קי"צ דמי שנוהר מפת של גויס ואוכל עם אחרים שאינם נוהרים דמותר לאכול עממם דשאני התם דפת הוא עיקר הסעודה עכ"ל.

והשתא רוחנא ג"כ דין חדש דלדעת הטור דוקא כדי לאכול משמנים הא לא"ה דאינו נריך לזה רק כדי להערים להותר לזורך מחר אסור ולד' רש"י אף אם מכין להערים להותר לזורך מחר שרי כמפורש להדיא בדברי רש"י שהעתקנו ב' המו' כנלע"ד ליישב ד' רבי' הב"י.

אבן לבי אומר לי דהמחלוקת נפל בין רש"י והטור מפני חילוף הגירסאות שבגמרא, וזה שראיתי שהרי"ף גורס בזהאי ברייתא רש"א אומר אף ממלאה אשה תנור פת ויהיב טעמ' מפני שהפת יפה בשעה שהתנור מלא ומדקאמר אף שמעינן דר"ש אמילתא דת"ק מהדר ומטעמיה דקסבר דהא דממלאה אשה היינו כדי לאכול משמנים ה"נ באפיית הפת שנאפה יפה דחד טעמא להו וזהו נ"ל לרבי' הטור משום דגריס כג' הרי"ף אמנס רש"י לא גריס לתיבת אף ולזה ס"ל דוקא למלתיה דת"ק קאי דקאמר אצל לאפות לא יאפה אלא מה שזריך לו וכו', על זה קאמר ממלאה אשה תנור וכו' ודוק. כל זה כתבתי דרך משא ומתן ליישב דעת רש"י והטור ובעינן פסקא דדינא אין לנו רק הכרעת מר"ן ז"ל והמחמיר יחמיר לעצמו.

אך את זה ראיתי למר"ן הב"י בסי' תק"ג חז"ל: משמע מדברי המו' דאפילו קודם אכילה נמי כל שמבשל קדרות יותר מכדי לזורך היום הוי מערים ואסור מיהו אם אוכל מעט מכל אחת כיון דקודם אכילה הוא מבשלם אפשר דשרי,

הכרות שבתנור שון וכמ"ש לעיל דף י"א [ע"ב] רב אבא בר אבהו מערים ומלח גרמא גרמא אבל קודם אפיה אי אפשר להתיר בך משום דהצנץ כולו שוה ולכן הטעם באפיה הוא משום שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא.

*

גמ'. שם. הנה לגבי כביסת בגדי הקטנים בחוה"מ כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן פח) דמ"ש מהר"ם שאין לבכס בגדי קטנים אלא אחד אחד, נראה דהיינו דוקא בחלוקיהם וכיו"ב, אבל סדינים קטנים שעשויים לכרוך ולחלחל בהם את התינוק מותר לבכס שלשה או ארבעה בפעם אחת, כיון דלא סגי לתינוק באחד מהם. ועוד דהני סדינים הוו רביחא לתינוק, דמה"ט החיר המרדכי (בפ"ב דביצה) בשם רבינו יהודה, לרחוץ את התינוק ביו"ט, משום דכל מידי דאית ביה רביחא לתינוק לא גזרו ביה רבנן. וכיבוס בחוה"מ אינו אסור אלא משום גזירה. ומה שאמרו בירוש' והוצא בחיבורי המפרשים, שבגדי קטנים מותר לבכס בחוה"מ משום דמיינ למי שאין לו אלא חלוק אחד, והסמ"ק כתב שלא החירו בני שאין לו חלוק אחד אלא צענין שאיזו מוכיח עליו, (וכדאיתא במ"ק יד ע"א), הלא"ה אסור, נראה דבבגדי קטנים א"ש שום דבר המוכיח, שניכרים הם וידועים ששל קטנים הם, וכ"ש סדינים וחיתולים קטנים. ע"כ. והוצא צ"י (סימן תקלד). וכן פסק הרמ"א (שם ס"א), שבגדי קטנים ביותר, שהם אותם שמלפפים בהם, ומשתינים ומוציאים רעי בהם, מותר לבכס ארבעה וחמשה ביחד, כי צריכים להרבה מהם בכל רגע. ע"כ.

והרב זמנינו כתבו לדון, אם מותר לבכס בחול המועד במכונת כביסה עם החיתולים של התינוקות, שאר בגדים של ילדים קטנים, או שבגדי שאר קטנים צריך לבכס רק אחד אחד.

ונקטו להלכה במכונת כביסה שאין כאן טירחא שהכל מתכבס בבת אחת ע"י המכונה י"ל שמותר לבכס הרבה בפעם אחת, כשיש בהם צורך למועד, ודמי למה שאמרו במ"ק (יח ע"א) כלי פשתן מותר לבכס בחוה"מ, ופירש רש"י, משום דלא נפיש טריחיה. ואע"פ ששם הטעם ג"כ משום שהם מתלכלכים מהר, וכמ"ש בחידושי הריטב"א שם, שהטעם שהחירו בכלי פשתן לפי שמתלכלכים במהרה, ואפילו כיבסם קודם המועד צריך לחזור ולכבסם במועד. ולפיכך אפילו אם היה יכול לבכסם קודם המועד ולא כיבסם מותר לבכסם במועד. ע"כ. וכן מתבאר מדברי הרמב"ם (בפרק דהלכה כא).

ואין לחוש בזה משום ריבוי בשיעורים, ובפרט שהכל נעשה בפעם אחת, שהרי אפילו ביו"ט ממלאה אשה כל הקדירה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, וכו', ופירש רש"י, דה"ט משום דבחד טירחא סגי.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן ג) וספר שמירת שבת ההלכה ח"ב (סימן סו אות סד ואות סח) ובהערה שם. וע"ע בשו"ת שבת הלוי (ח"ה סימן מב).

וע"ע בשו"ת באר משה (חלק ד' סימן לב וסי' פו) שהעלה ג"כ להקל, שמאחר שהדרך לבכס במכונה כשהיא מלאה בגדים בפעם אחת, עדיף יותר לבכס הרבה בבת אחת מלבכס בכל יום כמה פעמים. ואין חיוב לקנות חיתולים חד פעמיים כדי שלא יצטרך לבכס בחוה"מ. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ב' סימן קג) ע"ד השאלה צמי שמעון סיגארעטס ביו"ט והוא צריך רק לעשרה סיגארעטס, אם ראוי לישא אתו לכרמלית ורה"ר חיצת סיגארעטס שיש שם עשרים, או שמחוייב להסיר משם את היתרים מכפי שיצטרך.

וז"ל: לענ"ד נראה שדמי זה לממלאה אשה כל הקדירה בשר אע"פ שא"צ אלא לחתיכה ולממלא נחתום חצית של מים אע"פ שא"צ אלא לקיתון אחד שבציה דף י"ו שמותרים אף שלא נשבת מזה כלום ליו"ט ע"י הריבוי מטעם דבחד טירחא הוא כדפרש"י ואיפסק בן צש"ע סימן תק"ג משום דרבווי בשיעורים בחד טירחא אף שבשבת אסור מדאורייתא מ"מ מותר ביו"ט כדאיתא בר"ן שם, ולכן גם להוציא העשרים כשהן בחיצה אחת שמונחין שם שהוא טירחא אחת כמו שהיו שם רק העשרה שצריך אין לאסור.

אבל הוא רק כשהחיצה נמצאים עשרים סיגארעטס אינו מחוייב להסיר משם היתרים מכפי שצריך, אבל כשיש שם רק העשרה שצריך ורואה למלאות החיצה שמחזיק עשרים בזה לכאורה יש לאסור אף שהוא ממלא זה בציתו שעדיין לא התחיל במלאכת ההוצאה, דהא צדין ממלא נחתום חצית של מים הציא במחצה"ש סק"ד בשם הפר"ח דהוא דוקא כשממלא בפעם אחת בהדלי אבל לא בפעמים רבים אף קודם שהעמיד על האש שעדיין לא התחיל במלאכה אסור וכן איתא במ"ב ס"ק י"ד בשם האחרונים משום דגם זה הרי הוא בהוספת טירחא שאסור, ולכן כשאין שם אלא עשרה ורואה ליתן לשם עוד עשרה הרי הוא בעוד טירחא שיש לאסור להפר"ח.

אך אולי בהוצאה שהלכה כר' יוחנן בשבת דף ז"א שאגד כלי שמייה אגד ופטור בהוצאה בשבת כלי מלאה פירות אפילו הוציא כל הפירות עד שיוציא את כל הכלי וכחז הרמב"ם בפ"ב משבת ה"א מטעם שהכלי משים כל שיש בו כחפץ אחד, שנמצא שהטירחא שעשה בהנחת עוד סיגארעטס להחיצה הוא טירחא בעלמא בלא שייכות למלאכה כלל שאין לאסור. דהא בעצם גם בזה דהפר"ח דלמלאות כלי גדול במים אף ע"י איזה פעמים בלא לכוונת בשול אין לאסור מצד טירחא זו, והבשול הא היה בהעמדה אלא האש בפעם אחת שמותר, ומה לנו מה שהיתה כוונתו לבשל.

וצריך לומר דכיון שרבו שיעורים הרי הם שתי מלאכות כדחזינן לענין שבת כדציא הר"ן ממנחות דף ס"ד ורק שלענין יו"ט לא איכפת לן מאחר שעושה אותן בטיירחא אחת, בזה סובר הפר"ח דהכוונה בטיירחא למלא הכלי בשני פעמים לצורך בשול נחשב ג"כ כעושה רבוי בשיעורים שהם

והראו לי שהרצ הגאון ר' יהושע ישעיה נויצרט שליט"א מחבר ספר שמירת שבת כהלכתה פ"ט סעיף ו' שהביא הא שכתבתי שמותר להוציא צי"ט חפיקת סגירות אף שא"ל אלא לחלק ממנה, והוסיף בהערותיו אות י"ז דלפ"ז גם במפתחות מותר לו להוציא צי"ט כל זרור המפתחות אף שא"ל אלא לאחד מהם. ולע"ד לא דק בזה, שבמפתחות מסתבר לאסור, וכדוריתי כן למעשה בדלעיל. ע"כ.

*

גמ'. שם. ואפילו אחר שהניחה הקדירה על האש מותרת להוסיף זר מופני שהתבטל מתוקן יותר כשיש שם זר הרבה ואפילו הוא בקדירה קטנה מותר ליתנו בקדירה גדולה ולהוסיף עליו כדי שיהיה שמן ביותר וכ"ז שייך דוקא כשמבטל זר דגים בקדירה אבל בזר מבטל אין ראיה להוסיף בשביל לילה כשעומדת זר הקדירה על האש דאינו מוסיף שם עי"ז בהתבטל וכן כשזולין זר על השפוד אינו ראוי להוסיף בשביל לילה כשעומד זר השפוד על האש אבל בתחלה יכול להוסיף על השפוד כמה שירצה כיון שהוא בטוחא אחת וכן בתבטל כה"ג. (מ"ב).

*

גמ'. שם. הכרתי ופלתי (י"ד סי' ק"ח ס"ק ד') הקשה בזה דמבואר במנחות (צ"ה ע"ב) אחת שמי הלחם ואחת לחה"פ לישמן ועריכתן בחוץ וכו' ואין דוחין את השבת, וכן אי' לגבי אפיית שמי הלחם שאין דוחה לא שבת ולא יום טוב. והנה צי"ד (שם) מתבאר, דדבר היתר ודבר איסור שנאפו בתור אחד אין באיסור כדי לאסור ההיתר, דקיי"ל ריחא לאו מילתא, לפי"ז קשה אמאי נריכים לאפות את שמי הלחם בערב יום טוב, הא לאפות חולין שרי ציוס טוב משום דהוי אוכל נפש, ואמרי' (באן) ר' שמעון בן אלעזר אומר ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא, וכיון דריחא לאו מילתא נאפה את שתייה"ל בתנור זו אופין חולין לזרז, הדיוט, ושתייה"ל לא יאסרו דריחא בעלמא לאו מילתא, ועי"ז הפת חולין תאפה יפה ומותר ציוס טוב, ובשלמא אי נימא דריחא מילתא (עכ"פ בדשיל"מ כפת דשתייה"ל יעו"ש דאוסר במשהו אפי' בריחא) ניחא דאסור לאפות שתייה"ל עם חולין, אך לדין קשה.

ובותב. בזה כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם מגור ז"ל בספר תורתך שעשועי (פר' אמור) וז"ל: ובני מו' ארי' ז"ל הוסיף שבע"ס יקשה קו' זו לכו"ע, דהא משכח"ל בתנור גדול דבא ודאי לא אמרינן ריחא מילתא (אפי' בדשיל"מ), וא"כ אפי' לאוסרים בריחא, למה לא נאפו בתנור גדול שבה לא מגיע אפי' ריחא.

ועיין שם שכתב כמה תירושים נפלאים וכתו"ד כותב: והנה בתוס' (להלן כ"א ע"א ד"ה עיסה וכו') הקשו על האי דינא דממלאה אשה תנור פת מהדין דעיסה תציה של נכרי ותציה של ישראל אסור לאפותה ציוס טוב, ותירצו שם וז"ל: וי"ל דשאני התם דכל הפת של ישראל שהרשות בידו לאכול כל אחד ואחד או זה או זה אבל הכא דתציה של הנכרי אסור לאפותה ציוס

שמי מלאכות בהוספת טירחא שאסור, אבל בממלא הכלי לכוונת הוצאה שיהיה ממנו מלאכה אחת נמצא שהוא טירחא שלא שייך כלל למלאכה אפשר מודה גם הפר"ח שכמו שמותר למלאות המיצה בסיגארעטן שלא לכוונת הוצאה כ"כ מותר אף לכוונת הוצאה וכן מסתבר ומ"מ צ"ע לדינא בזה. וכן הוא גם במוציא כלי עם יין וכדומה וא"ל אלא למחנה שאם הוא מלא ודאי מותר ואם רוצה למלאות יש להסתפק אליבא דהפר"ח. ע"כ.

*

וע"ע בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סימן לה) בדבר אחד שיש לו טבעת מלא מפתחות הרבה, וציוס טוב אין צורך לו בשעה שיוצא מציחו לצית הכנסת ולכל זמן שמוזמן לו לילך, אלא מפתח אחד או שניים ומחזיק להסיר את שאר המפתחות מהטבעת. אם מותר לו לנאת עם כל המפתחות שהן על הטבעת, או שמוכרח להסיר אלו שאין צורך לו, ולהשאיר רק אלו שהוא צריך להם דווקא בהליכה דשעה הדיא.

ודעתו שם שצריך להסיר המפתחות היתרים שאין צורך לו בהם בהליכה דשעה הדיא. והקשו עליו ממה שכתב הוא עצמו בתשובה הנ"ל להחיר למעשן סיגארעטס והוא צריך לשעת הליכתו עד שיחזור לציחו עשרה סגירות ובקופסת הסיגרות איכא עשרים, שא"ל להסיר את היתרים, ומותר לנאת לכרמלית ואף לרה"ר בקופסת המלאה כמו שהיא.

והשיב: הנה החילוק הוא פשוט. דהסיגרות כל אחד מהם הוא ראוי לו בהזמן שלא יהיה ציחו ושייך לו כולהו בעצם, ונמצא שהוא מוציא ונושא רק דבר הצריך לו. וכל הנידון הוא רק משום שלא יצטרך לכולהו, שהוא ריבוי בשיעורים בחד טירחא שזה מותר צי"ט אף שבשבת אסור מדאורייתא, מטעם דאיתא בר"ן ביצה דף י"ז ע"א (דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ומיחא משמע) בזה דממלאה אשה קדירה זר. אבל במפתחות שאותן המפתחות שלא יצטרך להו הוא דבר מיותר ממנו, שלא שייך לו כלל בהליכה זו, הרי הוא מוציא ונושא דבר שלא שייך לו כלל. שמפתח שא"ל לו לא היה נושא כלל אף כשלא היה נושא אלא מפתח זה לצד, נמצא שאין הוא מיותר רק משום שאיכא אחרים כמוהו. שלכן אף לר' יוחנן דאגד כלי שמייה אגד בשבת דף ז"א ע"ב, ולא היה חייב בשבת על הוצאת הטבעת עם המפתחות אלא חטאת אחת, לא שייך להחיר צי"ט.

דלא שייך להחיר הוצאת איסור בשביל שעושה או גם היתר, דמהיכא תיתי תעדיף ההיתר על האיסור. ואף בביטול מסתבר שרק דברים הראויין לנשלים לאדם מותרת למלאות כל הקדירה, אבל להניח בקדירה דבר שאינו ראוי אלא לבהמה אף אחר שתבטל, תהא אסורה, מאחר דלבהמה אסור לנשול, לא תהא מותרת כאן. דאין שום טעם שיעדיף ההיתר דביטול אוכל נפש לאדם, על האיסור ביטול לבהמה. ולכן גם בהוצאה הוא כן, דהמפתח שאין צורך לו הוא מעשה הוצאה האסורה צי"ט, ולא שייך שיותר הוצאה בשביל שמוציא או עוד דבר המותר להוציא. ולפי"ז אף ציוס טוב לו טירחא גדולה להסיר המפתחות שאין לו צורך בהו, נמי אפשר יש לאסור להוציא כולם.

טוב, וציאור דצריהם דכל התירא של ממלאת אשה פת הוא משום שצידה לאכול מכל א' מהכרות, ושוב לא תעמוד ענת הכרתי בכור הצחינה, דהא שתי"ל אסורים להדיטו, וציאור ראוי לאכילה אין שום היתר אפי' שמועיל בחומו לפת הישראל. ע"כ.

*

גמ'. **אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת.** וה"ה אם אינה צריכה רק להתבטל או להרוטב בלדד ג"כ שרי דכ"ז משתבח ע"י הוספת הבשר.

ואם א"ז לסעודת היום כלל ועיקר ציטולו רק לצורך הלילה ואוכל קצת ממנה כי היכי דלא ליחסר עליה לבשל יש דיעות בין הפוסקים דיש אוקרין דהוא בכלל הערמה ויש מתירין כיון שעכ"פ אוכל קצת ממנה וגם הוא קודם אכילה וכדלקמיה והעולם נהגו להקל בדעה זו שמבטלין בשחרית לצורך הלילה וטועמין קצת מהן ואין למחות בידם כי יש להם על מי שיסמוכו [ודוקא מיו"ט א' ליו"ט ב' אבל מיו"ט לחול יש ליזהר בזה]. והמחמיר בדעה ראשונה שלא לבשל לצורך הלילה בקדרה צפני ענמה אלא באותה קדרה ענמה שמבשל לצורך סעודת שחרית הוא מרבה זה לצורך הלילה תבוא עליו צרכה. (מ"ב).

*

ודוקא בזה שיש תועלת גם לצורך היום ע"י הריצוי אבל אסור לעשות חרעמואל"ך או קרעפלא"ך וכיו"צ יותר ממנה שצריך לבז ביום שאין אחד משבית מחצירו וצריך לטרוח בכל אחד ואחד צפ"ע. (שם).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת בן יהודה (סי' עט) הקשה השואל האין הוכיח הגמ' מצרייתא דאמרה מי שלא עירב כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים דמ"ש הוא נאסר וקמחו נאסר, דילמא הצרייתא כחנני' אליצא דב"ש דמחמיר בעירוב תבטלין ע"כ מצריך נמי לאקנוי' קמחו, אבל להלכתא דלית לן כחנניה, לעולם א"ז להקנות קמחו כמו שדחי הגמ' לקמן, דאין מוכרח מהצרייתא דעבר ואפה דאסור משום דאחי כחנני', כן מהבא נמי לא מוכח וצ"ע"ג לכאורה.

והשיב הגאון המחבר, ד"ל דחנניה אליצא דב"ש כר"ה ס"ל. והרי"ף לא פסק כר"ה, ע"כ לא תירצה הגמ' דהצרייתא אחי' כחנניה, דאז תהי' הצרייתא דלא כהלכתא ע"ש.

ותבוא על כך בשו"ת משיב דברים (אור"ח סי' צח) דהא גם אי אמרינן דאחי' הצרייתא כחנניה, הוא שלא כהלכתא, ולקמן אוקי הגמ' הצרייתא כחנניה ואנן לא קי"ל כוותי' וזה הרי יסוד השאלה וצ"ע"ג.

ובתב לייעב, דהנה צריש פ"צ פליגי רבא ורב אשי בטעמא דתקנו חכמים לעשות עירוב תבטלין, רבא אמר כדי שיצטר מנה יפה, ורב אשי כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין

מצטלין מכ"ש מיו"ט לחול, ותנא מייתי מאשר תאפו אפו. והנה ב"ש במתני' דק"ל דצריך לערב צב' תבטלין, א"כ לית להו טעמא דרב אשי למה מצריך צ' תבטלין והלא כדי לידע שאין אופין מיום לחול די בתבטיל א'. והנה התוס' הקשו מאי מהני אם מקנה קמחו לאחרים, כיון דהוא אסור לאפות ולבשל בקמח הזה לא עשה עירוב תבטלין ולא חשב על שבת אסור חכמים לבשל יום טוב שפיר קשה מאי יועיל בזה שמקנה לאחרים. אבל אי הטעם משום שידע שאסור לבשל על חול שפיר מהנה אם מקנה לאחרים, דהא הוא אינו מבשל רק אחרים, ולפי"ז א"ש דלית להו כרב אשי אלא כרבא כדי שיצטר מנה יפה לא מהני מקנה קמחו, וצרייתא דאמרה מקנה קמחו לאחרים, ע"כ דלא כב"ש ושפיר הוכיח הגמ' ש"מ דצריך להקנות קמחו, וליכא למימר כחנני' אליצא ב"ש, דלכ"ש לא מהני מקנה קמחו לאחרים.

*

גמ'. **עבר ואפה מאי וכו'.** עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ה' סימן ח) דצין תבטיל שנתבטל ציו"ט א', לצורך יו"ט ב', אם מותר לאוכלו ציו"ט הב', אם לאו.

והשיב: זו בעיא היא בגמרא, דפרק יו"ט שחל להיות בשבת. וכן אמרו שם, עבר ואפה, מאי, ואחו למיפשטא, מדתניא, מי שהניח עירובי תבטלין, הרי זה אופה ומבשל ומטמין. ואם רצה לאכול עירובו, הרשות בידו. אכלו או שאבד עד שלא אפה וביטל וכו', הרי זה לא יבשל וכו', לא וכו'. אבל מבשל הוא ליו"ט, ואם הותר הותר לשבת, ובלדד שלא יערים. ואם הערים, אסור. ודחי רב אשי, שאני ערמה, דהחמירו זה רבנן טפי ממוזד. ור"נ בר' ינחק דחאה, ואוקמא כחנינא, ואליצא דב"ש, דלית להלכתא כוותיה. ולא איפשטי צעין. ורי"ף ז"ל, לא פסק בזה כלל. ומיהו מסתברא דשרי. חדא, מדדחו לה רב אשי ור"נ, אלמא הכי ס"ל. ועוד, דהו"ל ספק בשל סופרים, דאי מדברי תורה מיערר שרי, דהא איכא הו"ל, והואיל מדאורייתא הוא. והיינו דאמר רבא, דפרק אלו עוברין (דף מו ע"ב), באופה מיום טוב לחול דאינו לוקה, דאמרינן, הו"ל ואי מקלעי אורחים. וכיון שכן, בשל סופרים ספקו להקל. וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל, אע"פ שלא כתב כן בפירושו. וכ"כ הרב בעל העיטור, במאמרות שחיבר. ולזה, דעתי נוטה.

יותר מזה נ"ל להלכה, דאפילו היו לו מאכלים אחרים, זה מותר. ואע"פ שהקשו שם, מהא דתנן, המעשר פירותיו בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל. ואוקי לה, דדאית ליה פירי אחרני. ותו אקשי, מהמטביל כליו בשבת, במזיד וכו'. ואוקי, דאית ליה כלי אחרני. אי נמי, אפשר בשאלה. ולכאורה משמע מהתם, דהכי נמי בשעבר ואפה, אית ליה תבטלין אחרים, אסור. אפ"ה, נ"ל שהוא מותר, לפי שאני אומר שלא עמדו דברים אלו למסקנא, שהרי חזרו והקשו שם, מהמבשל בשבת, ופריקו, איסורא נינהו, ובהנהו הוא דאסרי', במזיד דידהו. אבל במזיד דיו"ט, כלל כלל (צ"ל: וכלל) לא, מעיקרא הוא דמהדרי לפרוקינהו, כדי שלא תחלוק צין שבת ליו"ט. אבל בסוף, דלא קיימא ליה, פריק פירוקא אחרנא דסגי לכולהו,

כנ"ל ישוּבן של דברים. ע"כ. ועיין ב"י צה"ל יו"ט (סס"י תק"ג) שהביא תשובה זאת.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סימן לו אות ט) צדין בן חו"ל שנמצא בא"י ומתארח אלל בן א"י, אם צריך לעשות עירוב תבשילין בשביל יו"ט שני. וכתב דמאחר שצער ואפה ובישל, אם אסור לאכול בשבת, הוא צעיר דלא איפשטא, וברא"ש (פ"ב סימן י'), וברמב"ם פ"ו מיו"ט ה"י, וצטור וש"ע סימן תקכ"ז סעי' כ"ג נפסק לקולא. הרי נמצא שלא אסרו האכילה ממנה שנתבשל מיו"ט לשבת, אלא מעשה האפייה והבישול. ואף להצד שמא אסרו, הוא רק משום קנסא, דעבר על אסור האפייה והבישול. שלכן להאם שהיא עושיית המלאכה, שלא שייך כלל לאסור לה לאפות ולבשל מאחר שהיום חול הוא אללה, לא שייך לאסור אפילו לכתחילה ולחייבה למנוע מלאכות ולבשל ציו"ט שני, דלא גרע מעשיית מלאכה סתם לצורך החול דברים שלא שייכי כלל לשבת, שליכא כלל עניין אסור מלאכה מאחר שהוא יום חול. ומאחר שכבר נאפה ונתבשל, הא ליכא ענין אסור כלל באכילתו. ואפילו להצד שהיה אסור לאכול אין לאסור, דהא היה זה משום קנסא, וכיוון שלא נעשה שום עבירה לא שייך לקנס. וכן הוא כשמתארח אלל אח ואחות ושאר קרובים, אם הם באופן זה. אבל אם הבן חו"ל צריך לבשל בעצמו, או ע"י אחרים שסוכרם לבשל עבורו, יצטרך לעשות עירובי תבשילין אף שהוא לא יעשה מלאכה, אלא אמירה בעלמא. ומסתבר שאם הוא שוכן כל הימים במלון שגם אוכלין שם, ועליהם מוטל להכין עבורם ממילא גם על יום השבת, אם הם מבשלים עבור כל אורחיהם צין כך וצין כך ורק מבשלים בתוכם גם בשבילו משום שאין האורח מכוון שלא יאפו ויבשלו עבורו משום שלא יאכל אלל בשבת זו, לא שייך לחייב לו למנועם מלבשל עבורו כשלא עשה עירובי תבשילין, כיוון שעכ"פ מלאכתן הם עושין, ולא שייך שום אסור מלאכה עליהם כיון שהוא יום חול אלל. ואם היא אשה שצריכה להדליק נר של שבת תצטרך לעשות עירובי תבשילין בשביל זה, אבל בלא ברכה, משום שהדלקת הנר מיו"ט לשבת פליגי רבותא בסימן תקכ"ז סעי' י"ט, וספק ברכות להקל. ואם לא עשתה עירובי תבשילין לא תדליק אפילו נר אחד, מאחר שאיכא חשמה (עלעקטרי) להאיר, ותשתתף בפריטי עם אשה אחת.

*

רש"י ד"ה בותחיה בשל שבת. עיין בשו"ת מהרי"ל (סימן ג) ע"ד השאלה, כשהל יו"ט בשבת אם יש להזכיר של שבת ציעלה ויבא, וז' הר' זנויל מחותני, בקצרישטר, כתב למהר"מ ס"ל ז"ל, וגם לי הדיוט, כשהיה מתפלל ציו"ט ומזכיר של שבת ציעלה ויבא היה מו' אחינו מהר"ז ומה"ר משה וויק ז"ל מלעיגין עליו ומשחקין בו ואומרים שאין להזכירו כלל. והוא הביא להם ראייה מן המרדכי [שבת ס' רפ"א] שכתב שאין להזכיר של שבת ציעלה ויבא שבעצודה בראש חדש וחולו של מועד דאלמלא ר"ח אין שבת בעצודה, משמע דבקדושת היום יש לאומרו דליכא האי טעמא. ואמר מהר"מ ז"ל בו בפעם

שראה תשובה בשם ר"ת שאין להזכיר דלא שייך הזכרת יעלה ויבא לענין שבת כלל בשום מקום. וכשהרציתי הדברים לפני מה"ר שלום תמה מאד והיה פשוט צעיניו להזכירו.

גם באשירי [שבת פ"ב סוף ס' ט"ז] פי' הטעם שאין להזכיר של שבת ציעלה ויבא שבעצודה לפי שכבר חתם קדושת היום ולא מנינו הזכרה [אחר] החתימה, ומהאי טעמא כתב שאין להזכיר של שבת בתפלה אחת נותן [ביו"ד] אחר נעילה ציום כפור [כשיחיד אומרו אחר התפלה, אבל ש"ך באמצע תפלה אומרו. גם יש מרבותינו הפוסקים [סמ"ג עשה כ"ז] שפסקו שאין להזכיר של שבת ציעלה ויבא שבזכרת המזון שכבר הזכיר רצה והחליטנו כו' ושני טעמים אלו לא שייך לקדושת היום, ומשמע דיש לאומרו.

אמנם מהר"ז ז"ל ציום הכיפורים שעבר שהיה בשבת אין¹⁰ אחרים [אחריו] שאין הח"ר שלום כ"ך והגיד לי שלא הזכיר של שבת. וכיון שחל' באשירי רבצני נתתי אל לבי מאין הרגלים. ומנאחי סמך לדבריהם מלשון רש"י דפ"ב דבינה, דקתני מתחיל בשל שבת ומסיים בש"ש ואומר קדושת היום באמצע, ופי' רש"י מתחיל ש"ש כגון ותתן לנו את יום המנוח [המנוחה], הזה ואת יום חג פלוני הזה ומסיים בש"ש [מקדש השבת], ועיין זה פי' בפרק בכל מערבין [עירובין מ', ב'], הרי שלא הזכיר כלל קדושה של שבת אלא בתפלה וסוף, משמע באמצע לא. אע"ג דפסיק התם דלית הילכתא הכי אלא צריך לסיים נמי בשל יום טוב כגון מקדש השבת ישראל וראשי חודשים או והזמנים, מכל מקום בהזכרת שבת לא אשכחן דפליג. ואע"ג דאנו אומרים שבתות למנוחה היא דסמוכה לותתן לנו וכו' והוה בכלל התפלה. ומהאי טעמא אמרינן שבת ומועדי קדשך לומר מעין החתימה [סמוך לחתימה], ורש"י מילתא דפסיקה נקט דבראש חדש וי"ה [דבראש השנה ויום הכפורים] אין אומרים לא שבתות למנוחה ולא שבת ומועדי קדשך, הרי קצת ראייה לדברי הגדולים לפי עניות דעתי. ע"כ.

וע"ע בספר מהרי"ל ה' תפלת יו"ט שדחה את הראיה מהמרדכי, וכן הב"ח או"ח ס' תפ"ז. וכתב הב"ח שם שמסוף דברי מהרי"ל בשו"ת משמע שאין להזכירו. אבל דעת מהר"א בלקט יושר ח"א עמוד ששים ושמונה (משמע שם שהיא חשובה) שצריך להזכירו, עיי"ש. וכן דעת הב"י באו"ח ס' תפ"ז. ועיין ט"ז שם סק"ב ומשנה ברורה ס"ק ט"ו וספר שמחת יו"ט כאן.

*

תום' מאי בעמא. עיין גל"ח כאן, ומ"ש בספרו שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן מח) באורכו.

*

תום' שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב סימן קי) ד"ה אמנם בגוף.

*

¹⁰ כלומר האזין לתפלתו.

ונראה לי דווקא בהכנה דממילא כגון ביצה שנולדה ציוס
טוב אחר השבת שאם לא נחיר לאוכלו נמצא שלא
הכין כלום ולא נעשה הכנה. אבל זה שהכין בידיים בין יהי
מותר בשבת או לא סוף סוף נעשה הכנה שכיוון לאוכלו בשבת.
שוב אין קפידא אם יאכלנו בשבת.

ובפשיטות יש לומר דוקא לענין מלאכה אזלינן בתר
מחשבתו כיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה.
אבל בהכנה דאפילו ממילא אסור. לא אזלינן בתר מחשבתו
ושרינן משום הואיל לכתחילה.

*

גמ'. ואם רצה לאכול את עירובו הרשות בידו.
הקשה הגל"ח, פשיטא ולמאי אנטריך תנא לפרש זה,
עיין סס.

ובתב. הן יהודע, שלא נאמר אינו ראוי לאכול העירוב עד
חשיכה משום שמא יודמן לו איזה צורך ציטול וכיוצא
אחר שאכל העירוב ועדיין יום וישל שיאמר מי לא בשלנו יום
זה לצורך שבת גם זה נעשה ולהכי קמשמע לן דלא גזרינן
משום הכי דכל גזירה שלא גזרו חכמינו ז"ל לא גזרינן מדעתנו.

*

גמ'. המעשר פירותיו בשבת בשוגג יאכל וכו'. עיין
צ"ח פנים מאירות (ח"א סימן ל) ד"ה וזוהי נחא,
וש"ת גודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן כג) וש"ת אהל
יהושע (ח"א סימן טז).

*

גמ'. שם. עיין צ"ח או"ח (סימן תקיז ס"ב) דישאל שאמר
לעכו"ם לקנות ציו"ט, אע"ג דאסור לעשות כן, מ"מ
אם עשה כבר מותר לאכול מהם ציו"ט.

והגר"א כתב מקור הטעם, מהא דתניא בתוספתא, וכולן
שעשו בין שוגגין בין מזידין מה שעשה עשוי, וא"כ
אפילו ישראל שקנה באיסור ראוי לאכול.

אמנם הגאון רע"א ז"ל תמה ע"ז דהתם קמיי צעשו שהדין
קיים, אבל מ"מ אסור ליהנות ממנו צו ביום, וכ"ה
באמת לשון הרמב"ם (ה' שבת פכ"ג הט"ו) המגביה תרומות
ומעשרות בשבת או ציו"ט כו' במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת
ובין כך וצין כך תיקן את הפירות וכן המקדיש וכו' מה שעשה
עשוי.

ועיין צ"ח מש"ב דבר (חלק א סוף סימן לה) שכ', דמ"מ הרי
כבר כתב הר"ן על ברייתא זו וכולן שעשו כו' מיהא
בתרומות חנן שאם הפריש תרומה ומעשר בשבת דינו כמצטל
בשבת דבשוגג יאכל במזיד לא יאכל. הרי דגם הר"ן הדין פי'
דעשה עשוי דשרי ליהנות ממעשיו באותו יום.

עוד כתב שם: מיהו עלינו ליישב קושית הר"ן ממשנה
מפורשת מהא דאם הפריש תרומות ומעשרות בשבת
דבמזיד לא יאכל, וז"ל כמ"כ התוס' שבת (דף מג) צ"ה טבל
מוכן הוא אלל שבת דאם עבר ותקנו מתוקן, והקשו דלשון

תוס' ד"ה אי אמרת. עיין צ"ח גינת ורדים (או"ח כלל ד
סימן טז) שכתב לחלוק על מ"ש מהריק"ש (סימן תצו)
דצן חו"ל מותר לומר לזן א"י לעשות לו מלאכה בנענע צ"ע
שני שלו, דאין שבות בישראל.

והביא ראה לאסור מדברי התוס' כאן, דפשיטא להו צמה
שהוא עצמו אינו יכול לעשות לעצמו אין אחרים
יכולים לעשות לו, ומכאן זה כתבו דנראה להם לגרום כגירסת
ה"ג דלא שרינן ע"י הקנאה אלא אי אמרינן דלא נאסר קמחו
וע"י הקנאה שרי דהוה ליה כמצטלין ואופין לעצמן את שלהם.
עי"ש עוד בזה. וע"ע צ"ח מנחת יצחק (חלק ד' סימן לד-לה).

דף יז ע"ב

גמ'. מי שהניח עירובי תבשילין כו' מבשיל הוא
ליום טוב ואם הותיר הותיר לשבת ובאבד
שלא יערים. פרש"י אבל בקדירה אחת אם ירצה לשבת הא
אמר דאפילו לחול שרי כו'. והוצא דעתו צ"ח ע"י (סי' תקכ"ז).
וכתב צ"ח אבני נזר (או"ח סימן שצח), לכאורה ה"י נראה
דאפי' בקדירה אחת אסור משום הכנה לדעת רוב הפוסקים
דשייך הכנה באפייה וציטול מה שמצטל לשבת אסור משום
הכנה. והכנה מיום טוב לשבת לא הותר כלל אף לצורך יום
טוב. צשלמא מצטל לחול שהאיסור משום מלאכה כשמצטל
בקדירה אחת גם ליום טוב הלא מלאכה מותר לצורך יום טוב.
אך במצטל לשבת שהאיסור גם כן משום הכנה וזה לא הותר.

אך זה אינו כיון שעושה זה לצורך יום טוב כיון שמכין לצורך
יום טוב ממילא הותר לשבת כעין שכתב הר"ן בעגל
שנולד ציוס טוב ממילא הותר לשבת כעין שכתב הר"ן בעגל
שנולד ציוס טוב מותר בשבת מהאי טעמא עיין סס.

אך עדיין צריך להדין דהא הכנה אפילו ממילא אסור. ועיין
רשב"א ריש ביצה. ואותה חתיכה שהיא לשבת תאסור
דאף שמשום המעשה אין לאסור שהמעשה הכין ליום טוב. מכל
מקום החתיכה שנתצטלה לשבת תאסר. ואף דכל חדא וחדא
חויא ליה ליום טוב. הא משום הואיל לא שרינן לכתחילה. וצריך
לומר דכי לא שרינן משום הואיל לכתחילה היינו הכנה דבידיים
כיון שאינו מתכוין לכך [ובשבת אזלינן בתר מלאכת מחשבת]
אבל נידון דידן דמשום הכנה דבידיים אין איסור שהמעשה מכין
ליום טוב רק משום הכנה דממילא זאת לאסור. ובהכנה
דממילא שפיר שרינן משום הואיל לכתחילה.

אך עדיין קשה לי צמה שלא הניח עירוב תצטלין שעבר
וציטל דקיימא לן שמותר דדיעבד דלא קנסין משום צורך
יום טוב. או דשאני איסורא דיום טוב דלא קנסין הלא מדינא
יאסר משום הכנה דאסור מן התורה דדיעבד ביצה שנולדה
אחר שבת והכא דבידיים אפי' הואיל לא יועיל להחיר התצטיל
כמו כן לא נחיר לכתחילה התצטיל. כיון דאיסור התצטיל מן
התורה כמו הציטול.

אפי' כיון דמדרבנן נינהו לא קנסין ליה אלא דלית ליה אחריני.

אבל הרשב"א כתב בתשובה והציאו הצ"י ומהרש"ל בחיבוריהם דהשתא דאמין להכא דאיסורא דשבת שאני ואידחו להו פירוקי דלעיל דמוקי בדאית ליה אחריני אלא דשבת לעולם אסור וציו"ט לעולם שרי.

*

גמ'. שם. פרש"י: בשול שבת מאבות מלאכות הוא ואיסור סקילה הוא, הלכך קנסוהו וכו' ע"כ. וכתב הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עובר אורח (סי' רסג) וז"ל: משמע דמשום איסור דרבנן גם שבת אין לאסור, רק לפי שהיא מלאכה גמורה ונשבת.

וי"ש לעיין (בשבח) [ביצמות ו, א] שאני לאוי דשבת דחמירי, ובסוכה [טז, ב] מה שאמרו שם דלמא עד כאן לא אמר רבי [יוסין] אלא בסוכה דעשה הוא, אבל שבת דאיסור סקילה לא. מבואר דאפילו דרבנן באיסור שבת יש להחמיר. ועיין בסוגיא דפסחים [יא, א - ב] לדעת רבי [יהודה] אם גזרין דלמא דיל מיניה באיסור שבת, ועיין ביצה [כא, א - לב, א] שאני שבות שבת משבות יום טוב.

עוד מוכרחי בהך דאיסורא דשבת שאני שדקדק רש"י ז"ל לכתוב בשול מאבות מלאכות הוא ואיסור סקילה הלכך קנסוהו רבנן למוזד, ועמדנו למעלה בס"ד שיש לפרש כפשוטו דמשום חומר השבת גם באיסור דרבנן ידידיה יש להחמיר. ונראה לי כעת לומר דדייק לישנא דגמרא איסורא דשבת שאני ולא שבת שאני, משמע דרק מפני החומר של שבת שיש בזה המעשה הוא שהחמירו בכאן, ולא באיסור הקל ממנו.

ונראה לי להוסיף עוד דמזה יש להציא ראייה למה שכתבתי בס"ד במקום אחר דאיסור דאורייתא הוא איסור חפצא, ואיסור דרבנן הוא איסור גברא, ועל כן שם החמירו שפיר שלא ליהנות מהנישול שנתבשל בשבת, לפי שחל האיסור על החפץ, משא"כ באיסור דרבנן דחל על האדם שהוא עשה האיסור, על כן אין החפץ נאסר. ולזה דקדק לכתוב שהנישול מלאכה דאורייתא היא ודו"ק. ועיין ירושלמי פרק (י"ב) [ב] דשבת [הלכה ה'] שלא משמע כן, ואין כאן מקום להאריך יותר.

ובעברי בסוגיא דביצה שם ראיתי בלשון רש"י שם ד"ה המטביל שכתב המטביל כליו במקוה שיש לו בחצירו ועבר אדרבנן וכו'. ולכאורה למותר הוא מה שכתב במקוה שיש לו בחצירו, דמאי נפק"מ לענין איסור טבילה אם הוא בחצירו או ברשות הרבים.

ולבן נראה לומר דבא להשמיענו דנפק"מ לענין האיסור, דדייק למכתב שעבר 'אדרבנן', אבל אם אין לו צור בחצירו רק ברשות הרבים, א"כ עשה מלאכה דאורייתא שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, דיש לומר דאסור באמת. ואף דהוצאה מותרת גם לצורך מזה לצד כביה הלל לעיל [יב, א], וא"כ לא עבר כלל, יש לומר דזהו רק היכא שאין איסור

דעבר משמע אפי' צמוד והתנן המעשר בשבת וכו' צמוד לא יאכל וישבו כגון דלית ל' פירי אחרינא כדאיחא ביצה (דף יז), ולמדנו דעת רבותינו דהכי קי"ל כזה הישוב דבאיסור דרבנן אפי' עבר הוא ענמו צמוד רשאי לאכול אם אין לו פירי אחרינא, וע"ז תנן דאם עשה עשוי.

אבל הרמב"ם לא ס"ל הכי אלא לפי המסקנא בביצה שם (דף יז). דאיסורא דשבת שאני, אזיל ישוב הקודם דמותר היכי דלית ל' פירי אחרינא ואינו מפרש כרש"י דהנ"מ בין המבשל בשבת דהוא איסורא דאורייתא להמבשל ציו"ט בלי עירוב מבשילין שאינו אלא מדרבנן, מש"ה יש נ"מ בין אית ל' פירי ללית ל' פירי.

במצא דאף לתירון האחרון נשאר גם תירון הקודם דנ"מ בין יש לו לאין לו גבי איסור דרבנן. ולפ"ז ה"נ בכל איסורי דרבנן דהיכא דלית ל' מותר, אבל הרמב"ם מפרש הך תירוצא דאיסורי דשבת שאני, איסורא דישנו גם בשבת, כמו המעשר וכדומה, דשייך גם בשבת גורו על העושה צמוד אפי' עבר ציו"ט, משא"כ הך איסורא דהמבשל ציו"ט על שבת דלא שייך בשבת כלל, בזה לא גורו. ולפ"ז המעשר בשבת או ציו"ט אפי' לית ליה פירי אחרינא אסור לאכול ומפרש הא דאיחא בשבת הנ"ל טבל מוכן הוא כו' דאם עבר ותקנו מתוקן היינו עבר בשוגג אבל צמוד ודאי אסור.

במצא אי קנה בשבת או ציו"ט באיסור להרמב"ם אסור לאכול, ואפי' קנה ע"י עו"ג באיסור, היינו שלא במקום מצוה אסור למי שנקנה בשבילו, ודעת התוס' והרא"ש הנ"ל, דאי לית ליה פירי אחרינא שרי אפי' קנה הוא בעצמו וסתם בש"ע (סי' תקיז) כדעת התוס' ורא"ש ואין לזוז מפסק השו"ע דדרבנן שומעין להקל. ע"כ.

*

גמ'. לא צריכא דאית ל' מאני אחריתי, א"נ אפשר בשאלה. כתב הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עובר אורח (סי' רסד) וז"ל: לכאורה היא היא, ומאי נפק"מ אם יש לו כלים אחרים לעצמו או שמשגים בשאלה.

וי"ש לומר דנפק"מ מזה לענין אם יכול להשיג בשאלה אם מקרי אז עני, יעויין בשו"ת קדושת יום טוב שמפלפל הרבה בזה בעני באותה שעה אם יכול ללוות - אם נקרא עני לקבל לקט שכחה ופאה, וא"כ יש לומר דהכי נמי כשאפשר בשאלה יש לומר דהו"ל כמו שאין לו [רק] לשעתו וליתסר, לזה קמ"ל 'אי נמי' דאין כן. ע"כ.

*

גמ'. ת"ש המבשל בשבת וכו' איסורא דשבת שאני. פירש רש"י, בשול שבת מאבות מלאכות הוא ואיסור סקילה הוא הלכך קנסוהו, עכ"ל. ועיין פני יהושע דרש"י הוצרך לזה משום דקשיא ליה אמאי לא משני ה"נ כדלעיל דאית ליה אחריני אלא על כרחך דקושטא דמלתא משני דבאיסור שבת שיש בו אז מלאכה קנסוהו אפילו דלית ליה אחריני, משא"כ במעשר ומטביל כליו אע"ג דאיסורי שבת נינהו

שאופין על שבת אין אוכלין בערב שבת דודאי מנזה לאפות סמוך לערב כדי שיהא פת חמה בשבת. ומהאי טעמא מותר לאפות ביום טוב. סוף דבר זה הטעם נראה לו דחוק. על כן כשכתב הרא"ש והלשון משמע כך מדאמר גומר ולא גומרה מסיים והדבר שקול. והיינו משום דמדנקיט בעיסה ולא בתבשיל משמע קצת להיפוך כנ"ל.

אך לפי מה שכתבתי דפת לולי טעמא דלא מלפת ואינו ניכר שהוא לשבת הי' מחיר אף בתבשיל. והנה צריך להצין פת איך מחיר אפיה הא אינו ניכר. וצריך לומר משום דמערב גם בתבשיל ניכר שהכל לשבת. וכן צריך לומר לדעת הר"ן בשיטת רבינו חס. דפת לצד אינו מחיר אפילו אפי'. והיינו משום דאינו ניכר. וקשה מה יועיל אם מערב גם בתבשיל. הלא תבשיל אינו מחיר אפי'. וצריך לומר דעל ידי תבשיל חשיב גם הפת ניכר. וכן כתב בתשובת פני יהושע חלק ב' סימן ט"ו. והנה לפי מה שכתבתי בדעת תוספות ורא"ש דפת לולי שאינו ניכר הי' מחיר גם צישול. ממילא כשמערב גם בתבשיל שעל ידי התבשיל גם הפת ניכר. שוב פת מחיר גם לצשל. ועל כן יש ליישב הא דנקט עיסה. התחיל בעיסתו. דהנה טעמא דמילתא כיון שהתחיל במלאכה על ידי העירוב תבשילין והיתר של עירוב תבשילין כבר נעאשה מעשה על ידו שוב אינו פוסק. ועל כן אם התחיל בצישול עדיין לא נעשה על ידי הפת כלום דצישול הי' מותר על ידי התבשיל לצד. והפת צמה שהוא פת לא פעל כלום. ועל כן לא יגמור לאפות רק לצשל לצד. אבל התחיל לאפות שלא הי' על ידי התבשיל רק על ידי הפת והתחיל היתר הפת שמתיר הכל על כן גומר הכל.

ובהגהת סמ"ק כתב וצריך ב' מינים בעירובו, פת שלם וכזית צער מצושל. כדלמרינן אין אופין אלא על אפוי ואין מצלין אלא על המצושל. ואם אצד המצושל סומך על האפוי ואם נאצד הפת יעשה כדפי' לעיל, עד כאן לשונו, והיינו להקנות. ומשמע מדבריו שאם נאצד המצושל סומך על הסל על האפוי ואפילו עם צישול סמוך על האפוי. דאם לא כן אף אם נאצד הצישול צריך לעשות עם צישול כדפי' לעיל. עוד משמע מדבריו שאם נאצד האפוי לצד. מדלל קאמר ואם נאצד גם האפוי. נראה דצירא לי' כמו שכתבתי שאם הניח גם תבשיל הפת מחיר הכל. על כן סומך על הפת עם הכל, אבל אם נאצד הפת צריך לעשות כדפי' לעיל עם הצישול.

דעת המחירי כרבינו חס. והוא פירש מילתא דאצי' אבל פת לא משום דמידי דמלפת בעינן, כיון דתבשיל מלפת ופת אינו מלפת אין פת וכל שכן שאין התבשיל מחיר לאפות עד כאן. ולפי שיטתו אפילו עירב צפת לצד מותר לאפות.

אמור מעתה ד' שיטות בדבר. שיטת רוב פוסקים דאין צריך רק תבשיל והוא מחיר הכל. ופת לא מעלה ולא מוריד. שיטת רבינו חס דצריך פת ותבשיל. ויש שלשה שיטות לפי שיטתו. שיטת הר"ן תבשיל מחיר צישול. פת מחיר אפי'. והני מילי כשיש עמו תבשיל. ולפי שיטתו נאצד האפוי אסור לאפות. נאצד התבשיל אסור לצשל. ומותר לאפות שכבר נעשה היכר שהפת לכבוד שבת. וכן כתב בתשובת פני יהושע [אך הוא

בהנחתו, אבל אם הוציא לדבר אסור אף שהוא אסור דרבנן לצד, יש לומר דכיון שאסורו חכמים ממילא הו"ל הוצאה שלא לצורך כלל, או כמו לצורך בהמה ועכו"ם שלהדיא מיעטה המורה לכס, ואסור להוציא בעצורם, וא"כ כשעבר על דאורייתא יש לומר דאסור גם בשוגג, והוא דומה ממש לעבר ואפה בלא עירוב תבשילין, וצריך עיון. ע"כ.

*

גמ'. הלכתא בתנא דידן ואליבא דב"ה. דעת רבינו חס דלעירוב תבשילין צריך גם פת להחיר אפיה, דצישול אינו מחיר אפיה דאין אופין אלא על האפוי. וכתבו בתוספות ורא"ש, והא דאמר אצי' אבל פת לא. היינו אם אינו רוצה לאפות אלא לצשל, עיין שם. והקשה בשו"ת אצני נזר (אר"ה סימן ת) דאם כן למה הוצרך אצי' (בדף ט"ז ע"א) לומר הטעם משום דפת לא מלפתא ופרש"י ואינו ניכר שהוא לשבת. תיפוק לי' דאפי' אינו מחיר צישול. כשם שאין צישול מחיר אפי'. ולהר"ן שפירש לדעת רבינו חס שאם עירב צפת לצד אפילו לאפות אסור ניחא. אך לתוס' ורא"ש קשה.

ותירין על פי מה שכתב הרא"ש שלא תקנו עירוב תבשילין אלא בעיקר סעודה. ופת שהוא עיקר סעודה טפי ואין יוצאין סעודת שבת אלא צפת. לא יוכל תבשיל להחיר אפי' שלא התחיל מערב יום טוב צפת שהוא עיקר סעודה. אבל פת הי' מחיר תבשיל לולי הטעם דפת לא מלפת ואין היכר שהוא לשבת.

ובהא דנקטינן התחיל בעיסתו גומר, כתב הרא"ש איכא לספוקי צה מילתא אי צעי למימר גומר עיסה זו. ושוב לא יצול ולא יטמין. וכן אם התחיל לצשל תבשיל אחד יגמרנו לצד. או כיון שהתחיל שהתחיל לעסוק באחד מרכי שבת צעוד העירוב קיים יגמור על צרכי שבת. והא דנקיט עיסה שהוא הכנה ראשונה שעושין מערב שבת לשבת שכן מקנ עזרא שיהא אשה משכחמת ואופה. והלשון משמע כן דקאמר גומר משמע כל צרכי שבת. דאי האעיסה לחודה קאי הוה לי' למימר גומרה. והדבר שקול עד יבא מורה נדק עד כאן לשונו.

ובתב צשו"ת אצני"ו (שם), ביאור דבריו מ"ש והא דנקט עיסה. פירוש צשלמא אם הפירוש אותה עיסה לא נקט תבשיל דקודם שהעמיד הקדירה על אש לא התחיל עוד במלאכה שבת. ולאחר שהעמיד שוב אין מלאכה רק הגסה. ויש לומר דלענין עירוב תבשילין דרבנן הגסה דהיינו קירוב צישול לאו מילתא כמו לענין צישולי עכו"ם דרבנן שהקילו חכמים דקירוב צישול לאו מילתא כמו שכתב הריטב"א עבודה זרה (דף ל"ח ע"ב) ולא משכחת לה רק צחתך דק דק לצשלו דעשה מלאכת טחינה. ונקט עיסה דמילתא פסיקא בכל העיסות. אך אם נאמר גומר כל צרכי שבת. מאי שנא עיסה דנקט ושצק תבשיל דמיירי מתניתין. ועל זה תי' הרא"ש משום דאפיה עושין בהשכמה כחקנת עזרא.

ובזה הטעם יש להשיב שהרי תקנת עזרא הי' כדי שיהא פת מנזי' לעניים כמבואר שם בצבא קמא סוף מרובה. ופת

לאותו תבשיל, ואזי ס"ל דגומר את כל התבשילין וזורכי שבת.
או שאזי מפרש כן למתניתין דלא כהצנחה הפשוטה, עיי"ש.

*

והרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט ה"ה) כתב בזה הלשון: וצריך שיהיה עירוב זה מצוי עד שיאפה כל שהוא צריך לאפות, ויצל כל שהוא צריך לבשל, ויחס חמין כל שהוא צריך. ואם נאכל העירוב או אצד או נשרף קודם שיבשל או יאפה הרי זה אסור לאפות ולבשל או להחס, אלא מה שהוא אוכל צו"ט בלבד. התחיל בעיסתו או בתבשילו ונאכל העירוב או אצד הרי זה גומר. ע"כ.

ולבאורה דברי הרמב"ם סתראי מינהו מסיפא לרישא דמילתיה, דצרישא כתב הרמב"ם צריך שיהיה ערוז זה מצוי עד שיאפה כל שהוא צריך לאפות וכו', משמע דאפילו אם התחיל ואצד ערוזו אסור לו להמשיך שהרי לא אפה כל שהוא צריך לאפות. ובסיפא כתב הרמב"ם, התחיל בעיסתו או בתבשילו ונאכל וכו' הרי זה גומר.

אמנם בס' מעשה רוקח על הרמב"ם (שם), כתב לבאר את דברי הרמב"ם, דס"ל שאם התחיל צבישול תבשיל שרי ליה לגמור את אותו התבשיל, אבל שאר תבשילין לא. וממילא היינו דקאמר ברישא, ויצל כל שהוא צריך לבשל ולא סגי ליה במה שהתחיל לבשל תבשיל אחד, שבעבורו יוכל לגמור את כל זורכי שבת. אבל אה"נ את אותו תבשיל שהתחיל בו, שפיר שרי ליה לגמרו, והוא דקאמר בסיפא, התחיל בעיסתו וכו' הרי זה גומר, היינו דוקא את אותו תבשיל.

והרמב"ם וכתב שם, שכן מצא ג"כ למהרשד"ם בתשובותיו חאור"ח (ס"ו ה'), והוכפלו הרבנים כפי טוב שוב בדבריו (בס"ו כד), אשר עמד שם ליישב בדרך זו את דברי הרמב"ם, עיי"ש. וכ"כ בציאור הלכה (ס"ו תקכז, ס"ז) ד"ה גומר, שעמד שם על סתירה זו שבדברי הרמב"ם, ויישב נמי מדנפשיה כציאור הנ"ל, דהא דקאמר הרמב"ם בסיפא גומר, היינו דוקא לאותו תבשיל, ע"ש.

ובב' ראשון לציון לבעל אוהה"ק, ד"ה גמ' התחיל בעיסתו, עמד לבאר את דברי הגמ' דהא דאמרין אם התחיל בעיסתו וכו' גומר, היינו דאפילו אם התחיל תבשיל אחד, הרי זה גומר את כל התבשילין והאפיות שירצה. וטעמא דמילתא, כיון דטעמא דעירוב הוא שידע שלא הותר אלא ע"י עירוב ולא יטעה לומר אופין מיו"ט לחו"ל, כל שהתחיל לבשל או לאפות ועירובו קיים, חו לא אייתי לאפות מיו"ט לחול. ועמד שם לדייק כן ג"כ מדברי הרמב"ם הנ"ל, שכתב התחיל בעיסתו או בתבשילו ונאכל העירוב או נאצד הרי זה גומר, וממאי דקדק לומר תיבת או, משמע דאפילו לא התחיל אלא באפיה ה"ו גומר, ומאי גומר אי לאותו שהתחיל מאי חידש הרמב"ם באומרו או בתבשילו, [בנוסף לדברי הגמ' דנקטה התחיל בעיסתו], פשיטא דה"ה תבשילו מהיכא ס"ד לומר דאם התחיל בתבשילו לא יגמרו. אלא ודאי דהכי קאמר התחיל בעיסתו לבד הגם שלא התחיל בתבשילו, או התחיל בתבשילו לבד הגם שלא

היקל עוד יותר שקומץ על האפיו לגמרי' שיטת הסמ"ק האפיו מתיר הכל. והני מילי שיש עמו תבשיל. והמבואל אינו מתיר רק הציסול. ולפי שיטתו נאצד האפיו אינו אופה. נאצד המבואל והאפיו קיים מותר אף לבשל. שיטת המאירי האפיו מתיר האפיו אפילו בלא תבשיל. המבואל מתיר רק הציסול. ולפי שיטתו נאצד האפיו אינו אופה. נאצד המבואל אינו מבואל.

*

גמ'. שם. כתבו תוס' דר' יהושע פליג בירושלמי, ומפרש בשיטה מקובצת דמפרש אשר תאפו אפו את שרנו לטעום טעם אפיה טעמו בו טעם בשול טעמו בו עיי"ש. ועיין חת"ס מ"שצוה.

*

גמ'. נקבינן התחיל בעיסתו ונאכל עירובו גומר. במשנה פרש"י אכלו או שאצד, קודם שבשל "כל" זורכי שבת, ומשמע מדבריו אלו של רש"י, דלעולם אפילו שכבר התחיל צורכי שבת, אם נאכל העירוב או נאצד דאסור לו להמשיך את הכנת זורכי שבת.

והרא"ש (ס"י יב) כתב, דאיכא לאסתפוקי בפירוש מילתא דאצ"י, דאי צעי למימר דגומר עיסה זו כיון שהתחיל זה ושוב לא יבשל, וכן אם התחיל לבשל תבשיל אחד יגמרו לאותו תבשיל בלבד. או שמא כיון שהתחיל להתעסק באחד מזורכי שבת בעוד העירוב קיים יסיים כל זורכי שבת. והא דנקט עיסה שהיא הכנה ראשונה שעושים מער"ש לשבת וכו', והלשון משמע כן דקאמר גומר משמע כל זורכי שבת, דאי אעיסה לחודה קאי הוה ליה למימר גומרה, והדבר שקול עד יבוא מורה נדק, עיי"ש.

ועיין בקרבן נתנאל (שם, אות י) שכתב דדעת רש"י והראש"ד והראש"ן היא, דאם התחיל בתבשיל ואצד עירובו, דשרי ליה לגמור רק את אותו התבשיל, אבל אסור להתחיל בתבשיל אחר. עיי"ש.

ויש לציון דהנה בדברי רש"י שצרי"ף שם (דף י, ע"א - בדפי הרא"ף), כתוב בזה"ל: התחיל בעיסתו, לאפותה ולתקנה ע"י עירוב ונאצד יגמור הכל. ע"כ. ולכאורה יש כאן תוספת לשון דקאמר "יגמור הכל", וגירסת רש"י שלפנינו בגמ' אם התחיל בעיסתו, לתקנה ולאפותה ע"י עירובו, ע"כ. ומה גם דלכאורה דברי רש"י הללו שצרי"ף יהיו סותרים לדברי רש"י הנ"ל שבמשנה, דכאמור שמדבריו במשנה משמע דאסור לו לגמור את כל זרכיו.

ובביאור הלכה (ס"י תקכז, ס"ז) ד"ה גומר, הציא את דברי רש"י הללו שצרי"ף שכתב דגומר הכל, וכתב דנראה שגם לפני הר"ן היתה גירסא זו בשינוי קצת, אלא שהר"ן נשאר עדיין בספק. אמנם בהמשך דבריו שם עמד הצאה"ל בסתירה שבדברי רש"י הללו, מדברי רש"י שצרי"ף על דברי רש"י שבמשנה. וכתב, די"ל שרש"י מפרש דאצ"י חולק על המשנה, דלפי המשנה אין לו לגמור את כל זורכי שבת אלא רק

אמנם הנה הלח"מ (שם) עמד להעיר על דברים אלו של הרה"מ, כי לכאורה לפ"ז אין לשון הראב"ד מדוקדק כלל, דא"כ הול"ל כשלא אפה ולא בישל לזורך שבת, מה שעשה לזורך יו"ט בעוד העירוב קיים מהני, ולמה נקט שאפה ולא בישל או בישל ולא אפה אין לדבר זה טעם. וגם נראה שהראב"ד בא להשיג על הרמב"ם מפני שמלשון נראה שמכחיש לו דין זה שבת הרמב"ם ולבשל כל מה שהוא צריך לבשל, דמשמע מה שצריך לבשל צין לשבת צין ליו"ט, עיי"ש. וא"כ הלח"מ מהדר שוב את דברי הראב"ד לדוכתא קמייחא דעדין אינם מוציאים, וצפרט בצפשוטות הראב"ד בא להשיג על הרמב"ם ומהי השגתו.

ובם' מרכבת המשנה על הרמב"ם (שם) כתב, כי הנה בדברי הראב"ד הללו יש צ' גירסאות בדפוס וינציאה גרסינן, א"א נ"ל שאם אפה ולא בישל או שבישל ולא אפה ונאכל העירוב או שאבד וכו', אולם בדפוס יעסנין גרסינן, א"א נ"ל שאם אפה ונאכל העירוב וכו'. וכנראה שהלח"מ היה לו כגירסא הראשונה, ונדחק בלשונו לפי שהצין בדברי ה"ה בכוונת ההשגות שאם בישל או אפה בעוד העירוב קיים לזורך יו"ט, דמותר לו להטמין אותו התבשיל לשבת ולבשל תבשיל אחר ליו"ט, ולכן הוקשה לו ללח"מ נמי דמלבד שהלשון דחוק, מנ"ל דהרמב"ם חולק ע"ז. ובאמת לפי הגירסא השניה בדפוס יעסנין יבוא טוב ביאורו של ה"ה והלח"מ, אלא דקושיא זו עדיין תשאר במקומה דבמאי פליג הראב"ד על הרמב"ם. אומנם כתב המרכבת המשנה דנראה שביאור הדברים הוא, שהרי הראב"ש כתב דאיכא לאסתפקוי במאי דאמרינן דגומר, האם היינו את אותו תבשיל או את כל צורכי שבת. וממילא יש לומר דהראב"ד הצין בכוונת הרמב"ם כפירוש השני של הראב"ש, מדנקט הרמב"ם גומר והיינו כיון שהתחיל מעט בצורכי שבת דיכול לגמור את כל צורכי שבת. ולא ניחא ליה לראב"ד כפירוש זה, דקשיא ליה הלשון התחיל בעיסתו דהול"ל אם התחיל ונאכל ערובו גומר. וגם לבאר כפירוש הראשון דהראב"ש ס"ל לראב"ד דלא יתכן לומר, דהול"ל גומרה דהיינו את אותו תבשיל. להכי מפרש הראב"ד באופן שלישי דאם התחיל בעיסתו גומר כל צורכי אפיתו ולא צרכי בישול, וכן אם התחיל לבשל גומר כל צורכי בישול אבל לא יאפה דבחי מדוקדק לשון גומר, דאילו נקיט גומרה הוה משמע אותה עיסה לבד. ובאמת גומר כל צורכי אפיה. ומדוקדק נמי לשון התחיל בעיסתו, דאילו נקיט את התחיל ונאכל עירובו גומר, הוה משמע שגומר כל צורכי יו"ט אפיה ובישול. וזה מובן ג"כ לשון הראב"ד גם לפי הגירסא בדפוס וינציאה שהיא הגירסא שלפנינו, שאם אפה קצת ולא בישל כלל, או שבישל קצת ולא אפה כלל ונאכל העירוב או שאבד, אז מה שעשה בעוד שהעירוב קיים ר"ל אותו המין אפיה או בישול מותר לגמור את אותו המין, וזה ברור בכוונת הראב"ד. עכ"ד. ע"ש.

ולפי' דבריו אלה של מרכבת המשנה מבואר יוצא, כי לעולם דעת הרמב"ם היא דאם התחיל בצורכי שבת, ואבד העירוב שרי ליה לגמור את כל צורכי השבת, אולם לעומת זה

התחיל בעיסתו ויועיל זה לזה וזה לזה. ועוד דאי תימא דלא הותר אלא מה שהתחיל, הו"ל להרמב"ם להתנות דלא יגמור אלא מה שהתחיל, וממה שכתב גומר קמם משמע דהכל קאמר. אלא דהוקשה לו לראשון לציון מרישא דמילתיה דהרמב"ם שכתב וצריך שיהיה עירוב זה מנזי עד שיאפה כל מה שהוא צריך לאפות וכו', דמשמע שאם התחיל לא יגמור הכל. ותיקן, ד"ל דהיינו דוקא לכתחילה, שלכתחילה צריך שיהיה העירוב קיים ולא יאכלנו עד שיגמור כל מה שצריך, אבל בדעבד אפילו שעשה קצת אפיה או קצת בישול קגי. עכ"ד. עיי"ש.

*

והנה יש לעמוד על דברי הראב"ד בהשגות שעמד להעיר שם (בפ"ו דיו"ט ה"ה), וז"ל: א"א נ"ל שאם אפה ולא בישל או בישל ולא אפה ונאכל העירוב או אבד, מה שעשה בעוד שהעירוב קיים מותר לו לשבת, עכ"ל. ולכאורה דבריו אלו של הראב"ד סתומים וסתומים מאי כוונתיה דמר, דאם הדברים הם כפשוטם, דמה שבישל צעת שהעירוב היה קיים דשרי ליה לאוכלו בשבת פשיטא, מאי ס"ד דלא. דהרי בגמ' אמרינן דאפילו אם התחיל עיסתו ואבד עירובו דגומר, ועכ"פ אותה עיסה לכו"ע שרי לגומרה, א"כ כ"ש שאם בשעה שבישל ואפה דהעירוב היה קיים ועשה הכל בהיתר, דשרי ליה לאוכלו בשבת.

ובאמת עי' במגדל עוז (שם) שכתב על דברי הראב"ד הללו, ואני אומר תמה אני אם השגה זו יצאה מרבינו הראב"ד ז"ל, כי מי הוא זה שלא יודה בזה והלא גדולה מזו אמרו צפרק שני דבילה, שאם התחיל בעיסתו ונאכל עירובו גומר וכו', ע"ש.

אמנם עיין בדברי הרב המגיד (שם) שעמד לבאר את דברי הראב"ד דמייירי שצטעה שהיה העירוב קיים בישל את התבשילין לזורך יו"ט ואח"כ נאבד העירוב, וקמ"ל דשרי ליה להשאיר את התבשילין שבישל בשעה שהעירוב היה קיים לזורך שבת, ולבשל עתה מחדש לזורך יו"ט, וזהו החידוש דאע"ג שנתכוון מעיקרא לבשל דבר זה לזורך יו"ט כז"ז יכול להשאירו לשבת, כיון דסו"ס באותו זמן שבשלו, הרי יכל לבשלו לזורך השבת כי עירובו היה קיים. ע"ש.

וראה גם בדברי השו"ע (סי' תקכו סי"ח) שכתב שם, אפה ולא בישל או בישל ולא אפה ונאכל העירוב או אבד, מה שעשה בהיתר אפילו נתכוון צו לזורך יו"ט יכול הוא להניחו לשבת, ולבשל מכאן ואילן ליו"ט, ע"ש. ובפשוטם של דברים מקור דברים אלו, מדברי הראב"ד ע"פ ביאורו של הרב המגיד שביאר, דהראב"ד בא לחדש דשרי להניח לשבת תבשיל זה שבשלו בשעה שהיה העירוב קיים, אע"ג שנתכוון לבשלו לזורך יו"ט. וזה פשוט. וכן ציינו האחרונים מקור לדברי השו"ע הללו על דברי הראב"ד לפי ביאורו של הרב המגיד, וע"ע במשנ"ב בשער הלצין (שם, אות עג), ע"כ. וראה גם בדברי הט"ז (שם, סקט"ו).

הרבה לי"ט ולשבת לכדס ולפיקך הוסיף תצטיל [לאשמעין]
(לא שמעין) דאפי' זמה שהוא רגיל לעשות תצטילין הרבה
גומר כל מה שהוא צריך לשבת כנ"ל. ע"כ.

*

מתני'. חל' להיות אחר השבת ב"ש אומרים וכו'.
עיין פני יהושע דנקט בהאי לישנא לאשמעין כלשון
קנאה דצ"ש אוקרים אפילו צו"ט, וצ"ה מתירין צאדס אפילו
זשבת.

ובתב עוד, דיתכן יותר לפי פרש"י דאע"ג דחייב אדם
לטהר עצמו ברגל אפי' אסרי צ"ש, אבל ליכא למימר
דדוקא זכה"ג שרו צ"ה לטבול זשבת משום דלא העמידו
דצריהם במקום עשה דרגל דמכילה סוגיא דשמעתי לקמן
משמע דפשיטות דלצ"ה אפילו זשבת דעלמא נמי שרי.

*

מתני'. שם. עיין שפ"א דלצ"ש ע"כ הטעם משום דנראה
כמתקן וס"ל דצאדס נמי נראה כמתקן ולא אמרינן
דנראה כמיקר, אך אליבא דצ"ה פליגי אמוראי בגמ' זטעמא
דידהו למה אסרו להטביל כלים צו"ט אבל לצ"ש לכו"ע דדרבא
זטעמא משום מתקן. ועיי"ש מ"ש עוד בזה

*

מתני'. שם. עיין זש"ת צית רידצ"ו (סימן א).

*

מתני'. ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם
בשבת. זש"ע או"ח (סימן שכג סעיף ז) כ', מותר
להטביל כלי חדש הטעון טבילה, ויש אוקרים. וירא שמים י"א
את כולם ויתן הכלי לא"י זמתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין
צריך טבילה.

ובזמ"ע דמנחם המדבר מסיים המחבר לדעה הראשונה, ועיין
זד"מ שכתב דמדינא יש לפסוק כדעת ה"ש אוקרים,
וכן פסק זתשובת שאגת אריה סימן נ"ו ומ"מ א"ס עבר וטבול
אפשר דמותר להשתמש בו כיון דיש מתירין אפילו לכתחלה.
ואם יש לו ספק על הכלי א"ס היא צריכה טבילה נ"ל דיש
לסמוך על דעה הראשונה ולהטבילה לכתחלה כשא"א לו לעשות
זנקל העלות המצואות זש"ע. (מ"ב).

*

והנה טעם אלו הצ' דעות הוא, דזגמרא אמרינן דלכו"ע
אסור להטביל כלי טמא אפילו צו"ט, ונתן רבה הטעם
גזירה שמה יעצירו ד"א זרה"ר וגזירה יו"ט אטו זשבת, ורב
יוסף אמר הטעם שמה יסחוט וגזרינן כלים דלאו זני סחיטה
אטו כלים זדני סחיטה, ורב זיצי נתן טעם שמה ישהה הכלי
מלטבול עד זמן יו"ט ושבת שהוא פנוי לו ממלאכה ויבוא לידי
תקלה שיטכח וישתמש בו תרומה קודם הטבילה, ורבא נתן
טעם דנראה כמתקן כלי.

והרי"ף הביא רק טעם רב יוסף וטעם רב זיצי וממילא לפי
אלו השני טעמים מותר להטביל כלי חדש דלשמה

הראצ"ד פליג עליה וס"ל דרק אותו המין שהתחיל בו שרי
לסיימו, כלומר דאם התחיל צאפיה שרי לגמור את כל צורכי
האפיה, ואם התחיל זצישול שרי לגמור את כל צורכי הציסול,
אמנם כאמור שמדברי השו"ע (סי' תקכז, סי"ח) מצואר דנקיט
זציאור דברי הראצ"ד זציאורו של הרב המגיד, והיינו משום
דס"ל דהאי דאמרינן זגמ' גומר היינו דגומר את אותו תצטיל
שהתחיל בו דוקא, כמצואר דזצריו שם (בסי' תקכז, סי"ד), שכתב
שם, התחיל זעיסתו ונאכל העירוב גומר אותה עיסה, וה"ה
אם התחיל לזשל שגומר אותו תצטיל שהתחיל. ע"כ. ולהכי לא
יכול לזאר זציאור זה דציאר המרכבת המשנה, דהראצ"ד א"תא
לאפלוגי על הרמז"ס דס"ל דגומר כל צורכי זשבת. דא"כ
דהרמז"ס ס"ל דגומר כל צורכי זשבת נמצא דמין יפסוק דלא
כהרמז"ס, והרי דצ"כ מין אזיל זשיטת הרמז"ס. (מתוך דברי
הר"פ זביחי, עטרת פז, א, ט).

*

גמ'. שם. כתב זש"ת רדצ"ו (חלק ב סימן תרסט) וז"ל: על
ענין מה שכתב הרא"ש ז"ל איכא לאסתפוקי זמילתא
דאצי אי זעי למימר גומר עיסה זו שהתחיל בה ושוב לא יצטיל
ולא יטמין וכן א"ס התחיל לזשל תצטיל חד יגמרנו לזד. או שמה
כיון שהתחיל להטעם צורכי זשבת זעוד שהעירוב קיים גומר
כל צורכי זשבת והלשון משמע כן דאמר גומר דמשמע כל צורכי
זשבת דאי אעיסה לחוד קאי הוה ליה למימר גומרה והדבר
שקול עד יבוא מורה דזק ע"כ. וגם הר"ן ז"ל נסתפק דזכר.

ומסתברא שלא נסתפקו אלא דזברי אצי אבל לגבי דינא
הא קי"ל דאיסור צישול מיי"ט לזשבת דרבנן הוא
וכל ספיקא דאיסורא דרבנן לקולא. וכי עדיף ספיקא דידן מכל
ספיקא דתלמודא דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא וא"ת דס"ל
דהכנה מיי"ט לזשבת דאורייתא היא א"כ היכי מהני עירוב
להתיר איסורא דאורייתא וכ"ת משום דקי"ל אמרינן הואיל ואי
מקלעי ליה אורחין חזי ליה הניחא זעוד היום גדול דאיכא
למימר הואיל אבל סמוך לחשכה דליכא הואיל אמאי מהני
עירוב א"ס איתא מדאורייתא היא אלא ודאי משמע דהכנה
מיי"ט לזשבת מדרבנן היא וכן הם דברי הרמז"ס שכתב ואיסור
זה מדברי סופרים כדי שלא יצטיל מיי"ט לחול ע"כ ואפי' חימא
שהם ז"ל נסתפקו זדין נראה לעניות דעתי שיש טעם להקל
כאשר כתבתי.

ועוד דלמה נקרא עירוב שהוא מערב צורכי זשבת עם צורכי
יו"ט וכבר נתערבו צורכי זשבת עם צורכי יו"ט זבאות
המעט שהתחיל לעשות זעוד שהעירוב קיים. ולדעת הרב ז"ל
שהטעם הוא משום היכר וזכרון הרי יש היכר וזכרון זבאות
הדבר שהתחיל לעשות זעוד העירוב קיים שכבר ראו כל זני
הצית שהניחו את העירוב והתחילו לסמוך עליו ולתקן לצורך
הזשבת ועוד שא"ס א"תא מחמיר באיסור זה נמצא עזב כל הזשבת
ומצטיל עונג זשבת ואפשר שיתצטיל ממזות ג' סעודות. וכן יש
לדקדק מלשון הרב שהוסיף על מימריה דאצי או זתצטילו
משום דאין דרך לעשות שתי עסות אי' לי"ט וא' לזשבת אבל
עושה הכל עיסה אחת אבל זתצטיל דרך לעשות מיני תצטילין

צידי נמי פליג על רבה ומ"ש עוד דטעמא דרבה אחיה גבי שופר ולולב כו' תמהי ע"ז דשם מותר צי"ט אלא דשבת גזרו כן אבל כאן דגם צי"ט אסרו כן כדאיתא בגמ' וס"ל לרבה גזירה י"ט אטו שבת צוה לא ס"ל לרב צידי כן דלית ליה שום גזירה כמ"ש הרב המגיד שם.

ורתו נ"ל דגם לרצא אין מוכח איסור בכלים חדשים מכאן דאדרבא מדאנו מתירין בצרייתא שם ולד הטומאה להטביל בשבת כיון דהוא דרבנן וכלים חדשים נמי טבילתן מדרבנן כמ"ש הרב המגיד בפ"ד מ"ט צ"ש הרמב"ם ופ"ז דמ"א וא"כ טבילת כלים חדשים נמי מותר ואף שהרב המגיד כת' שם ש"ל ג"כ איפכא דטבילת כלים חדשים גרעי מכלים טמאים ואפי' מאן דלא חייש לטעמא דרצא משום מתקן היינו בכלים שגם קודם היו ראויים לטמא משא"כ בכלים חדשים שלא היו ראויים כלל תחלה וה"ל אסור משום מתקן מ"מ אין כאן הוכחה מטעמ' דרצא שאמר מתקן היאך הוא סובר בכלים חדשים דאפשר שהוא מודה ששם מותר כיון שהם דרבנן נמלאו דברי הרי"ף מחוורים דלא הביא הך דרצא דלדידיה יש סברא לאיסור ולהיתר בכלים חדשים ולהנך טעמי דרב יוסף ורב צידי הוי ודאי להיתר כיון דלא ס"ל כלל חשש דמתקן.

וג"ל דגם הרמב"ם ס"ל כן להיתר בכלים חדשים מדכתב בפרק כ"ג דשבת אסור לטבול כלים טמאים בשבת מפני שהוא מתקן כלי כו' מדנקט כלים טמאים משמע טמאים גמורים באצ הטומא' דזה הוה מתקן גמור משא"כ בכלים חדשים שהטבילה מדרבנן זה נכלל במ"ש בפ"ד ד"ט נטמא הכלי במשקין טמאים שהם ולד הטומא' מטבילין אותו לפי שהוא טהור מן התורה כו' וא"כ ה"נ בכלים חדשים דמותר ואע"ג דה' המגיד נסתפק בכלים חדשים לדעת הרמב"ם כמ"ש בפ"ד ד"ט מ"מ נראים הדברים שתופס להיתר מדלא נקט בפכ"ג דשבת כלים סתם דהוה נכלל הכל אלא סמך עצמו על מ"ש בפ"ד ד"ט דדוקא טמאים דאורייתא אסורים נמלא דהרמב"ם ס"ל שפיר גם כתי' דרצא משום מתקן ולא הביאו משום שלא חטעה לומר אף בכלים חדשים הוה כן וכסברת הרא"ש ע"כ לא הביאו כלל וסמך על מ"ש בשבת נמלא דשפיר כת' צ"י דלרי"ף ורמב"ם מותר טבילת כלים חדשים צי"ט.

ורא"י להרב רש"ל שכת' בפ"צ ד"ט ס"ט וז"ל הקאר"ו כת' דכיון דלהרי"ף ורמב"ם משמע דשרי לטבול כלים חדשים צי"ט הכי נהגין וטעה טעות גדולה דהא כת' הרמב"ם בפכ"ג דשבת דאין מטבילין כלים משום דמתקן ולפ"ז כלים חדשים נמי אסורים וכן יש לתמוה על ה' המגיד שנראה כמקופק דברי הרמב"ם אס סובר טעם דמתקן ולא עיין בפכ"ג דשבת עכ"ל.

וגברא רצא חזינא אבל תיובתא לא חזינן כלל וכ"ש שלא היה לו להקל בכבוד רבינו הגדול הצ"י וה' המגיד לייחס עליהם טעות כזה שלא עיינו בפכ"ג דשבת וזה היה חסרון אין לייחסו כ"א על הקטנים אבל לא על גדולי ישראל כמוסם דודאי ראו וראו וה' המגיד עצמו כת' בפכ"ג דעמא לכחוד דין טבילת כלים חדשים פ"ד ד"ט אלא ודאי דיפה כתבו

יסחוט ליכא למיגזר דהא לא משכחת כלי חדש דלריך טבילה ויהיה שייך בו סחיטה דיהיה שייך למיגזר אטו כלים דבני סחיטה וגם שמא ישהה ליכא למימר דדוקא בכלי טמא אס' ישהנו וישתמש בו תרומה ויכלנו עבד איסורא שאכל תרומה טמאה משא"כ בכלי חדש גם אס' ישתמש בו בלי טבילה אין המאכל נאסר ואע"ג דעבד איסורא במה שמשתמש בו בלי טבילה אפ"ה משום זה לא גזרינן שמא ישהה כיון דעכ"פ אינו אוכל איסור וגם אין איסור זה כ"א מדרבנן אפילו לדעת הסוברים דהטבילה הוא מה"ת ולכן להרי"ף מותר להטביל כלי חדש.

אבל הרא"ש פסק כטעמא דרבה ורצא וזה הטעם שייך גם בכלי חדש הנקח מן הא"י שזריך טבילה ואפילו כלי זכוכית דטבילתה לכו"ע הוא רק מדרבנן ג"כ אסור להיש אסורים הוה. ואע"ג דק"ל דכלי שנטמא בטומאה דרבנן שרי לטבול בשבת ויו"ט שאני התם דהוא לא מיקרי מתקן כ"כ כיון דגם בטומאתו היה ראוי להשתמש בו דברים טמאים אבל כלים חדשים דלא היה ראוי להשתמש בו קודם טבילה כלל שפיר הוי מתקן. (ביאה"ל).

(והנה מדעת המחבר משמע דמסכים לדינא לדעה קמייתא, ועיין בפמ"ג דנשאר בקושיא על המחבר למה הוא סותם להקל אף בכלי מתכת והלא צי"ד סימן ק"כ ס"ד סותם דהוא דאורייתא ולפי דעת הר"מ בפכ"ג דשבת דאסור טבילת כלים שנטמאו בטומאה דאורייתא משום מתקן גם צוה יהיה אסור משום מתקן. וכתב צביאה"ל, אפשר דס"ל דצוה לא שייך מתקן כיון דאף אס' ישתמש בכלי בלי טבילה ג"כ אין המאכל נאסר דעידעז לכו"ע ודמי זה למה דאיתא שם דמטבילין מגב לגב ופירש שם הרמב"ם צ"י המשנה דכלי שטבולו לשם חולין דק"ל דאסור להשתמש בה תרומה עד שיטבילנו לשם תרומה אפ"ה מותר להטביל טבילה זו צי"ט כיון דבעצם הכלי זו טהורה ואינה להסיר הטומאה כ"א בשביל תוספת טהרה ע"כ לא מיקרי זו צ"ש מתקן וה"נ הטבילה בכלים חדשים אינה להסיר הטומאה כי לא נטמאה ורק בשביל שינאה מרשות א"י ובאה לקדושת ישראל הנריכה התורה טבילה וכדאיתא בירושלמי דע"ג ומן התורה אין שום איסור להשתמש בה ואפילו רבנן שאסרו להשתמש בה עד שיטבילוה עכ"פ אין המאכל נאסר לכו"ע ע"כ לא מיקרי זה צ"ש מתקן).

*

והצ"ז (סק"ה) כתב, שהצ"י כ"כ צ"ש הרי"ף דלא כתב רק טעם רב יוסף ורב צידי ולא הביא תי' רצא ורבה וכו' הרא"ש דלפי הטעמים שהביא הרי"ף מותר להטביל כלים חדשים צי"ט הלכך נראה דטעמא דרבה עיקר דהלכתא כותיה לגבי רב יוסף וכן מצינו זה הטעם גבי שופר ולולב במגילה וכן רצא בתראה הוא ומאלו צ' הטעמים אסור להטביל כלים חדשים צי"ט.

וע"ז תמה הע"ז, ותמהי על פה קדוש דהרא"ש צוה דמ"ש דהלכתא כרבה לגבי רב יוסף אין זה קושיא דהכא רב

משום דכיון דצטעס הטצילה לא מנכר מילתא כלל משום דנראה כרואה למלאות מים או צנדה משום דנראה כמיקר שוב ממילא לא גזרו רבנן על טצילה כו וממילא מותר לברך ג"כ משא"כ בכל הני דפריך הגמרא (לקמן י"ח) תינת מים יפים וכו' תינת צימות החמה וכו' ע"ש בכל הני ההיכר צטצילה גופא דלא נראה כמיקר משא"כ צוה.

שוב כתב דדין זה דמ"א תלוי באשלי רבדרי דחוספות ס"ל כצברת המ"א והרמז"ס ס"ל כצברתו. והוא דהחוספות כתבו צימות מ"ו ע"כ ד"ה תקוני גברא וכו' ואע"ג דלענין טומאה שרי לטבול משום דאדם נראה כמיקר שאני הכא דצעי שני ת"ח לעמוד אללו שם בשעת טצילה להודיעו המצות וכו' הרי דס"ל כצברת המ"א דהיכא דמינכר מאיזה טעם שהוא לא אמרינן דנראה כמיקר וצטו"ד סימן רס"ז הביא שם הצ"י לשון הרמז"ס שכתב הואיל והדבר נריך צ"ד אין מטבילין אותו בשבת וכתב שם הצ"י דלהכי לא קאמר הרמז"ס משום דנראה כתיקוני גברא כדאיתא בגמרא משום דס"ל דלמאי דמסק צצילה דאדם נראה כמיקר שוב אזדא האי טעמא ואע"ג דלריכין שני ת"ח לעמוד אללו וכו' מ"מ מכדי מחזי כמיקר לא נפיק, וע"כ כהצברה הנ"ל. והמחבר העתיק שם בשלחנו הטהור לשון הרמז"ס הרי דס"ל כוותיה, ובהכי מתורץ הקושיא הנ"ל על מה שלא חילק הצ"י צנדה לענין צרכה.

ואולם הביאה"ל סיים דלדינא למעשה צ"ע משום דצתשצ"ן כתוב כהמג"א וגם החוספות ס"ל כוותיה.

*

מתני'. שם. צטו"ע או"ח (שכו, ח) איפסק דאדם מותר לטבול בשבת. אמנם נוהגות הנשים שאינן טובלות שלא בזמנן בשבת, וכתבו הפוסקים דיפה נהגו משום דכיון דסוף סוף המנהג צומננו לאסור בשבת לרחוץ כל הגוף אפילו צנוין, א"כ ניכר דהוא משום טצילה ומחזי כמתקן.

ובתבוי האחרונים דמ"מ נראה דמותר לטבול לקריו כיון דנחצטל התקנה ומותר צחורה וצתפלה אפילו קודם טצילה, א"כ לא מחזי כמתקן ע"י הטצילה. ועיין צמש"כ צצחור הלכה דיש מחמירין וסוברין דאין לחלק בין טצילת קרי לשאר טומאות ומי שנוהג להקל אין למחות צידו כי רוב האחרונים סותמין להקל צוה ועכ"פ צנטמא צצבת ויו"ט גופא נראה צודאי דאין להחמיר וכן נתפשט המנהג להחמיר אך יזהר מאד שלא יצוא לידי סחיטה דהוא איסור גמור. (מ"ב, כד).

*

מתני'. שם. כתב הגל"ח וז"ל: ודע דלפי טעמו של הרמז"ס וסמ"ג שהחיוצ לטהר עצמו הוא משום שיהי מוכן לראי' ולקרנן א"כ אין חיוב זה נוהג אלא צומן הצית, אבל לאחר החורבן אפי' צעת שהיו להם עדיין אפר פרה והיו יכולים לטהר מכל טומאה לא היה חיוב זה נוהג כיון שאין קודש ולא מקדש, ולא עוד אלא אפילו צומן שהיה המקדש קיים לא היה חיוב זה אלא למי שהוא צירושלים או צסמון

להרמז"ס כיון דנקט כלים טמאים משמע דאורייתא צוה נסתפק ה' המגיד בכלים חדשים אבל לא נסתפק אם ס"ל לרמז"ס טעמא דמתקן דודאי ס"ל כמ"ש צצבת בכלים טמאים אלא צבכלים חדשים נסתפק ה' המגיד אם ניזל צתר דאורייתא או ניזל צתר היכא דשייך טפי תיקון וא"כ אפי' למ"ד דל"ח למתקן צטומאה מודה צהא כיון דלא ה' ראוי כלל תחלה וכ"ש למאן דס"ל טעם דמתקן והצ"י ניחא ליה צהך גיסא דדוקא דאורייתא אבל כלים חדשים שהם מדרבנן דינם כמו ולד הטומאה דמותר צי"ט כ"ו נראה צרור ופשוט לע"ד אחר העיון, עכ"ד הט"ו.

*

ובמה שכתב המחבר, שיתן הכלי לא"י צמתנה ויחזור וישאלנו ממנו, העיר הט"ו (סק"ו) שצריך לטובלו ציום א' צצרכה אלא כיון שאינו נמצא מפורש לא יצרך, אבל הטצילה אח"כ הוא חיובא.

*

מתני'. שם. עיין צשאגת אריה (סימן ג"ו-נ"ז) שהצריך צדין טצילת כלים צצבת ויו"ט, והעלה דצצבת ויו"ט אסור אבל צין השמשות של ע"ש ויו"ט אין מטבילין כלי מתכות שצריך טצילה מה"ת אבל כלי זכוכית שהוא מדרבנן מותר אבל צהש"מ צצבת ויו"ט גופייהו אפי' כלי זכוכית שלד"ה אין מטבילין אותם משום דהו"ל טצילה זו שלא לצורך היום אלא לצורך חול ואסור. ועיין צשערי תשובה (סימן שכב ס"ז) שצ"י לצידי השאג"א, ולמה שכתב צספרו שו"ת צית אפרים צדין זה.

*

מתני'. שם. כתב הרמ"א צטו"ע (שכג, ז) דאם הוא כלי שראוי למלאות צו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טצילה. וכתב המג"א (שם) דלא יצרך אז.

והקשה הישועות יעקב (שם) דא"כ צאשה נדה דקי"ל ציו"ד סימן קצ"ו דמותרת לטבול צצבת והטעם משום דנראה כמיקר ואין אחד מן הפוסקים שיאמר דוקא צלי צצכה. ותירץ משום דמנהגנו לברך אחר הטצילה ע"כ צשעת הטצילה לא מינכר.

אמנם הביאה"ל כתב דתירון זה הוא דוחק, דתינת לרמ"א צסימן ר' ציו"ד אבל להמחבר שם דסתם כשיטת רוב הראשונים וכמעט כולם דס"ל דצכל טצילה מצרך קודם הטצילה לצד מטבילת גר משום דאכתי גברא לא חזי היה לו להזכיר צסימן קצ"ו צצ"י שלו דלא תצרך.

וגם אעיקרא דדינא הקשה הביאה"ל, האין התירו למלאות מים על סמך זה מי עדיף מערוס דתנן צתרומות פ"א דאינו תורם משום דאינו יכול לברך אך אפשר לדחוק דמירי דלריך צצבת ואין לו אחר אבל קושיא ראשונה קשה.

ולבן כתב, דלולא דמסתפינא הייתי אומר דמותר לברך צעת שמשקע הכלי צתוך המים ומטבילו וה"ה לענין נדה דמותרת לטבול אף צצרכה מקודם לדעת המחבר והטעם

לירושלים שיכול לזוא שם צרגל, אבל לאלו הרחוקים מירושלים ואינם עולים לרגל אין חיוב עליהם לטהר עצמם צרגל, עכ"ל.

גם השאגת אריה (מובא בשערי תשובה אור"ח סימן תקכ"ט סק"ד) העלה להלכה דהא דאמרין חייב אדם לטהר עצמו צרגל אינו נוהג בזה"ז כיון דאין לנו מקדש וקודש ול"ש רגלים לדידן לענין טהרה מכל ימות השנה.

ובנוגע לר"ה ויוה"כ העלה השאג"א (שם בסימן ס"ד) שצכלל ליכא צר"ה ויוה"כ כל הדין של חייב אדם לטהר א"ע צרגל אפילו בזמן שציהמ"ק היה קיים, כי אינם צכלל רגלים לענין זה מכיון דאין בהם החוצות דאיכא צרגלים כמו ראייה וחגיגה ושמחה מה שאי אפשר לקיימן בטומאה, ולכן אין להם ענין שיחייב אדם לטהר א"ע בהן כי מ"ש אינהו משאר כל ימות השנה, עיי"ש.

וע"ע בספר בית השואבה (בדיני לקדש היום) שמצבר באריכות שליכא בזה"ז החיוב של לטהר עצמו צרגל בהיות ואין לנו לא מקדש ולא קודש ולא אפר פרה, ואח"כ מוסיף וכותב וז"ל: ואי משום קרי ליכא חומרא בערב צרגל טפי משאר ימות השנה, ואי משום קדושת הרגל א"כ גם בערבי שבתות יטערך לטבול דקדושתו יותר מקדושת יו"ט, כי על כן אני אומר שהרי שירצה להחמיר ולטבול בערבי רגלים ואינו טובל גם בערבי שבתות אפשר דמגרע גריע ותהא טבילתו דעיו"ט לחשש חטאה כי הוא פוגם בטבילתו כצדוד קדושת שבתות דכל השנה כיון שאין מקום לחיוב טבילה בזה"ז בעיו"ט טפי מערבי שבתות, ואי בעי לטבול משום כבוד קדושת יו"ט למה יגרע קדושת שבת דקדושתו יותר מקדושת יו"ט, ולכן הוזהר לטבול בערבי יו"ט כריך הוא לנהוג מנהגו זה ולטבול גם בכל ערבי שבתות, ואם אינו טובל בערבי שבתות גם בערבי יו"ט אין לו לטבול, כנ"ל ברור, עכ"ל הבית השואבה.

*

מתני'. ושוין שמשקיין את המים בכלי אבן למחרת אב"ל לא מטיבילין. פרש"י, שיש לו מים יפין לשבת ונטמאו ונותנין במקוה מים מלוחים עד שמשקין מים למים ונמצאו זרועים. וז"ע ממתני' דמקואות (פ"י מ"ה) שנחלקו צ"ש וצ"ה, צ"ש אומרים אין מטבילין חמין צלון ולא צון צחמין לא יפס ברעים ולא רעים ציפס, צ"ה אומרים מטבילין וכו'. הרי נראה צעליל דנחלקו צ"ש וצ"ה גם בזה, דהרי מלוחים הוי בכלל מים רעים, ומתוקין הוי מים יפין.

ותירץ המהר"ם שיק ז"ל, דלכן פירש"י מלוחים, דבמלוחים לא מקרי רעים ציפס.

אמנם הגל"ח הקשה עליו דלמה לא יחשבו מלוחים רעים וצין לפי הר"ש שם דטעמא דצ"ש דמתירא שמה לא יתערבו וחיישינן שמה לא ישיקם ממש וצין לפי הרמב"ם והרא"ש שם בפירושו דצ"ש קצרי שאין טהרה מועיל אלא במינו א"כ מ"ש מלוחים ומ"ש מרים שכשם שמרים אינם נחשבים מינו עם היפס כמ"ש הרמב"ם כך מלוחים אינם נחשבים מינו עם היפס.

ולבן תי' הגל"ח ז"ל דבאמת הכי מיירי יפס ציפס רק שאין מקוה כי אם מ' סאה מכוונות ואם ישאב מהם יחסר המקוה בשיעורו אלא דאכתי קשה ישפוך תחלה אלו הטמאים למקוה ושז ישאב מהמקוה כפי המדה שנתן שם וישאר המקוה בהכשר, ותירץ לפי דעת הרמב"ם פ"ד מה' מקואות ה"ז והראב"ד ז"ל דבמקוה שיש בה מ' סאה מכוונת דנתן סאה ונטל סאה לא כשר רק עד רובו והרא"ש שליח נדה חולק ועיין ש"ך צ"ק ס"ג ואתי שפיר לפי דעת הרמב"ם והראב"ד והביא ראיה לשיטתם ז"ל, עיי"ש.

ובשמחת יו"ט הקשה על הגל"ח, וז"ל: וכחצ צל"ח וכו' וציקש ליכנס בדרך רחוקה שהמקוה מלומאם וציקש להביא ראיה להרמב"ם ואין דעתי נוחה בזה ובפשיטות י"ל דודאי לאו כל הדעות שוות ואף שהם יפס מי שהוא איסתנים לא יערב לו לצל או לשחות מי מקוה שצני אדם טובלין בו אף שהם מים יפס ומ"מ אהשקה לא קפיד במה שיגע למי המקוה אבל מי מקוה גופם אין דעת צנ"א נוחה לשחות או לצל אבל בהשקה צעלמא אינם נמאסים ולא חיישינן שלא ישיקם יפה וכו"ש להרמב"ם שעכ"פ הוא מין אחד ובצביל איסתניסותו לא מקרי שני מינים ואין ראיה כלל וכן בגמ' אי דאית לי מים ל"ל השקה א"כ מתני' איירי דל"ל מים יפס והיינו כמ"ש דאף שהם יפס לצ"ש מ"מ מחמת איסתניסותו אינו רוצה לצל במי מקוה, עכ"ל.

וביד דוד הביא דברי השאילת יעב"ץ שכתב, דמיירי בימי החג, ועיי"ש מה שהקשה עליו, וי"ל לחזק דדברי רש"י הם אליבא דצ"ה שהלכה כמותם ולתירונו דרב ציני דא"ל לומר משום דלא שכיח דהא ז"ל שיש אופן שמשקיין אף מים רעים דהא פליגי צ"ש וצ"ה בהכי, עיי"ש.

ובשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קנב) כתב ציטוט קושיא הג"ל, וז"ל: ואשר הקשני במס' ביצה בסוגיא דטבילת כלים במתני' משמע דלצ"ש מהני השקה למים טובים בטרומים או מרים כמבואר בצ"ש שם [י"ח ע"א], והוא נגד משנה מפורשת סוף מס' מקואות ע"ש פ"י משנה וי"ו מבואר דלצ"ש לא מהני השקה בכה"ג.

לא ארכו הימים הראוני קושיא זו במהרמ"ש ז"ל צביצה ותי' בדוחק יע"ש. ומה שנלענ"ד לפי חומר הקושיא, דלכאורה קשה מה פסקא להש"ס דביצה למימר אי דאית ליה מים יפס למה לי השקה, מי לא עסקינן שהמקוה מלא מים יפס והיא בכרמלית שאסור לשאוב ממיה לשחות ויש לו כלי מלא מים טמאים ועבר והושיט ידו לכרמלית דכה"ג מותר להחזירו יעין בשבת ג' ע"ב ובטש"ע סי' שמ"ח, וצא השואל לשאל כיון שכבר הושיט ידו לחזק עם הכלי אם מותר להשיקו במקוה שבכרמלית ולהחזירו אח"כ, וצכה"ג נמי הוה שייך תי' הש"ס דזהו מידי דלא שכיח ומשו"ה לא גזרו השקה אטו הטבילה, וז"ל אין הכי נמי הוי מצי לאשכוחי בכה"ג, אלא משום דמתני' סתמא מיירי אפילו צי"ט נמי כדמשמע בכלי שמעתין וצי"ט אין איסור הוצאה, לכן אמר דלית ליה מים דזה שייך גם צי"ט, ואם כן תינח לצ"ה דהוצאה שרי צי"ט, משא"כ לצ"ש דס"ל

בשבת א"כ משמע דלית ליה טעמא דמתקן למאי דלא סליק
אדעתיה דאדם נראה כמיקר וא"כ מקשה שפיר כלים מ"ט לא.
והשתא אחי שפיר נמי הא דמשני רבה ורז יוסף דטעמא
דב"ה משום שמא יעבירו או משום סחיטה ואם
נאמר דלית להו טעמא דמתקן א"כ תיקשה לדידהו מ"ט
דב"ש דאסרי אפילו בחדש הא לא שייכי הנך טעמי. אלא על
כרחק דהו ידעי שפיר טעמא דמתקן לב"ש אבל לב"ה קבעו
למימר דלית ליה טעמא דמתקן מדשרי בחדש.

*

רש"י ד"ה ושוין שמושיקין את המים. עיין בשו"ת
הרי"ד (סימן קיא) בענין אוכלין ומשקין אין להן טהרה
במקוה. וז"ל: ומאי דכתב מר דבכילה תלמודא אמרינן"
דאוכלין ומשקין אין להן טהרה במקוה, ולא איתפרש לך
מדאורייתא מנלן דאין להן טהרה. מה פירוש אתה זריך בזה
כיון שלא אמרה תורה שעולה להן טבילה ממילא ידעו דאין
בני טבילה, דדוקא בחדש וכל כלי שטף כתב רחמנא טבילה
אבל גבי אוכלין ומשקים לא. וכיון דלא כתבא זהו טבילה
ממילא שמעינן דלא מהניא להו טבילה.¹²

ובמאי דכתב מר שיהא לאוכלין טהרה על ידי שצירה אע"פ
שאין להם טהרה במקוה דומיא דכלי חרש, לא היא,
שהשצירה מבטלת את הכלי מתורת כלי ומשום הכי מטמאת
[ז"ל: מטרת] אותו דכבר לא הוי כלי, וגלי רחמנא בכלי חרש
והוא הדין בכל הכלים, דטעמא דמילתא משום דבטל מתורת
כלי, ומה לי כלי חרש מה לי שאר כלים. ועוד ק"ו הוא ומה לי
חרש שאין לו טהרה במקוה מיתהר שטיפה [ז"ל: בשצירה]
כלי שטף שיש להן טהרה במקוה לא כל שכן, אבל האוכלים אם
נשצרו כלום בטלו מתורת אוכלים שנאמר כי נטהרו, כך הם
נקראים אוכלים שצורים כמו שלימים.¹³

ולא מצינו טבילה לשום משקה אלא במים שמשקים למקוה
והן טהורין. והיה לאו משום טבילה היא אלא משום
זריעה וציטול, שכיון שהשיקין ונוגעין אילו באילו נחצרו

אין מוציאין את הקטן וכו' דבי"ט נמי אסורה הוצאה, שפיר
משכחת בגווי הנ"ל בין בשבת בין בי"ט, ומיושב קושיא
מהר"ם ש"ף הנ"ל דמצי מיירי במים יפים ציפים דמותר
להשיקה לב"ש נמי וק"ל, זהו מה שנלע"ד לפי חומר הקושיא.
ע"כ.

ובשו"ת חתם סופר (יד"ד ס"י רי"ד) כתב בקושיא הנ"ל, די"ל
דהמקוה היה בכרמלית ואינו מעורב עירובי חצרות
והוא עומד בכלים מים יפים צרי"י ואי נשפכים לא יוכל לשאוב
מן הכרמלית אך אי אגדו צידו יכול להשיקם ולהחזירם אללו
דבכרמלית שרי כה"ג, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חלק ב סימן ו) שהאריך בזה, וכתב
דבר חדש, דיש חלוק בין מים רעים למים מלוחים
דמים הרעים היינו שהמים צענמם וצטבעם הם מרים ורעים
והחסרון הוא צענמם המים ובגופן אבל מים מלוחין אין החסרון
צענמם המים דהמים עצמן צטבעם הם מים מתוקים וטובים רק
מחמת שנתערב בהם מלח נרגש שם טעם מלח בהם כל זמן
שהמלח צו אמנם אם למשל נפריד את המלח שבו באיזה אופן
שהוא (כמו שקוראים בלע"ז דיסטילירען) אזי ישארו שני גופין
נפרדין מלח ומים ויהיו המים טובים ומתוקין וא"כ באמת
במים מלוחים אין החסרון צענמם המים שהם טובים אלא
החסרון שיש שם שני גופין וממילא כה"ג לא מקרי מים רעים
וזה הוי ממש כמו מים עכורים שנתערב בהם במים מעט עפר
ועי"נ נעשים עכורים. עיי"ש שהאריך בזה.

*

מתני'. שם. בשו"ת חסד יהושע (ס"י מ"ט) מציא דברי רש"י
בסוגיין שכתב דהשקה היא מטעם זריעה, וכתב
לפני"ו סגי לכאורה שישק המים ע"י נגיעה כמו זריעה
דשרשו בארץ, אמנם בס' גדולי טהרה ס' י' מזכיר דבעינן
שיהיה המים נטבלו כולם בתוך המקוה והציא מדברי הרמב"ם
שלהי מקואות ובפ"צ מהט"א דהשקה של מים טמאים היינו
שמי המקוה לפין ע"ג אבל השקה ע"י נקב דאינו אלא נגיעה
צעמלמ לא מהני וא"ל בס' מקוה טהרה ס"ק קל"ג השיג
עליו וכתב שאין ראוי מלשון הרמב"ם דמה שכתב שמי המקוה
לפין ע"ג הוא לאו דוקא ע"ש ובאמת א"א לדחות ראיה זו
בגילא דחיטתא דהרי הרמב"ם כתב כן בכמה מקומות עיין
בפכ"ג מה' שבת שכ"כ דענין השקה שיהיה המים לפין ע"ג
וציותר מזכור דדבריו צפי' המשנה בסוגיין שכ' דענין משיקין
שיעלו המים עליו ומשמע להדיא דדעת הרמב"ם דהשקת
המים היינו טבילת המים, עיי"ש.

*

גמ'. דכו"ע מיהת כלי בשבת לא מאי טעמא וכו'.
הא דלא מקשה הכי בשבת פרק במה מדליקין (דף ל"ד
ע"א) דקתני התם אין מטבילין את הכלים, כתב הפני יהושע,
דהתם שפיר הוי ידע דטעמא משום מתקן, מדע דקתני התם
בהדי אין מעשרין ואין מערבין דבכולהו טעמא משום מתקן
אלא דהכא קשיא ליה לתלמודא צטעמא דב"ה דסברי אדם

¹¹ במשנה מקואות פרק י', משנה ו תנינן אין מטבילין חמין בצונן
כו', כלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל משום דאין
טבילה לאוכלין ומשקין, במשנה מכשירין פ"ד, מ"ח שאין המים
מטהרין את שאר המשקין, ובתוספתא טבול יום פ"א, ה"ז חומר
במשקין שהמשקין אין להם טהרת הגוף טהרה מטמאתן,
ובגמרא חולין כו', א התמד עד שלא החמיץ משיקו במים,
משהחמיץ אין משיקו במים, ובבכורות כו', א הלוקח ציר מע"ה
משיקו במים מ"ט אי מיא רובא נינהו כיון דעביד להו השקה
טהרי להו, ואי רובא ציר נינהו ציר לא בר קיבולי טומאה הוא.

¹² כן כתב רש"י חולין כו', ב ד"ה משהחמיץ: וכלים ואדם ניתנה
להם תורת טהרה במקוה, אבל באוכל ומשקה לא נאמר בהן
טבילה.

¹³ כן דרשין בתורת כהנים שמיני סוף פרשתא ז': אותו תשבורו
ד"א אותו אתה שובר על טהרתו ואי אתה שובר אוכלים ומשקין
לטהרתן, ופירש הראב"ד שם סד"א הואיל וכלי חרס אין לה
טהרה במקוה ואוכלין אין להם טהרה במקוה מה כלי חרס אין לו
טהרה אלא שבירה אף אוכלין כן להכי אצטריך אותו.

לטהרות וצפרט צרגל כפי' רש"י צביה י"ח צסוגי' דטבילת כלים.

והנה כ' ראצ"ד צס' בעלי נפש צסם רב אחאי גאון דצי"ט ושבת סמוכין התירו לאשה להרחיק החפיפה מן הטבילה משום טבילה צומנה מצוה והצין הראצ"ד דצומנו ממש קאמר אבל משום מצוה פו"ר לחוד לא שרינן להרחיק החפיפה א"כ צוה"ז דליכא טבילה צומנה אע"ג דליכא מצוה פו"ר לא שרי להרחיק וצ"י פליג וס"ל טבילה צומנה שכתב רב אחאי אשגרת לישן בעלמא הוא וכוונתו לטהר אשה לצעלה צומנה שלא היתה יכולה להקדים ועיין ברמ"א סי' קצ"ז סע"ב וטו"ז סק"צ שם שוב כ' הצ"י צסם הכל צו וצסם הראצ"ד דתמחו איך תטביל אשה בשבת כלל ולא תחוש שמא תצוץ לסחיטת שער וע"ז הקשה הצ"י דהא מצוה ר"פ צמה אשה דאי מתרמי לה טבילת מצוה תצוץ בשבת ש"מ לא גזרו במקום מצוה ונהי דהראצ"ד הו"ס"ל דחפיפה שלא צסמוך להטבילה לא התירו אלא לטבילה צומנה ממש אבל הא פשוט דלא גזרו לשמא תסחט במקום מצוה פו"ר לכל הפחות אפי' שלא צומנה חדא דסתמא לשנא דלמא אתרמי לה טבילת מצוה הכי משמע ועוד א"כ למ"ד טבילה צומנה לאו מצוה מותרת לנאת בחוטי שער בשבת וזה לא שמענו.

ובאמת אפי' במצוה קלה מזה לא גזרו משום סחיטה גבי עובר צמים להקביל פני רבו כמ"ש תוס' בשבת קי"א ע"ב אלא דניחא ליה להרצ"י לאחויי מטבילה אטבילה מיהו תסם מיימי תוס' נמי מנדה מערמת וטובלת צגגדים צביה י"ח והתם לאו מצוה פו"ר היא דהרי יכולה לטבול גופה ותטהר לצעלה ותחזור ותלצש צגגדים הטמאים ולא תעסוק בטהרות והא דמערמת הוא משום מצוה לטהר עצמו צרגל אפי' לא גזרו שאר אמוראים משום שמא תסחט והא דלא מיימי ליה הרצ"י להקשות על הראצ"ד היינו משום דלרצ יוסף צביה י"ח ס"ל דהעמידו גזירת שמא יסחט במקום טהרת הרגל ולדידי' הא דמערמת וטובלת משום כיון דלא התרת לה אלא ע"י מלצוש זכור הוא וכן ציאר צארכה צשעה"מ סוף פ' כ"ב מהל' שבת והר"ף פסק משום שמא יסחט ושמא ישהה ע"כ לא הו"מ להקשות אהראצ"ד מהא והצרים צוררים צעוה"י.

והרמב"ם פסק משום שמא ישהה ומשום מתקן מנא עיין מהרש"א צביה י"ח וצחדושי ארמתי דס"ל להר"ף ולהרמב"ם דצי"ט ליכא למגור משום מלאכה דסחיטה למר או תיקון מנא למר דמשום ש"ט הי' לנו שלא לגזור ושמא ישהה בשבת ליכא דהא קי"ל לתקלה דזמן מועט פחות מכ"א יום ל"ח כמ"ש ש"ך צש"ע יו"ד סי' נ"ז אך בשבת אסור או משום סחיטה או משום מחוי כמתקן שוב אי רואה להשהות צריך לשהוי מ"ט ל"ט אחר תו איכא טפי מכ"א יום ואיכא משום תקלה ומיושצ קו' תוס' דצאדס נמי שייך שמא ישהה והשתא א"ש כיון דצאדס ליכא משום מתקן ומותר בשבת תו ליכא תקלה צשיהוי ז' ימים משבת לשבת ומיהו הר"ף דפסק כרצ יוסף לדידי' קשה אדס בשבת נגזר משום סחיטת שער בשלמא הש"ס לא הקשה כן ארצ יוסף משום דרצוה ורצ יוסף

למי המקוה דומה וצטלו למימי המקוה וכאלו דולה עכשו מתוך המקוה דומה, מה שאין ראוי לומר כן צשאר משקין דמים צמלי¹⁴. אבל שאר משקין צמים לא צטלי.

והמקוה שמתהר את המשקין אין זו טהרה ממש אלא הכשר¹⁵ שהמקוה מכשיר את המים (בין) שנפלו לתוכו צין אס טהורין צין אס הן טמאים, וגם מכשירין המשקין שנפלו לתוכו ואע"פ שאין ראויין שאר משקין, אך אס ישחנה המקוה צשינוי מראה דתתן צפרק ז' דמקואות שאר משקין ומי פירות והציר והמורים והתמד משהחמין פעמים מעלין ופעמים שאינן מעלין, כיצד מקוה שיש צו מ' סאה [נתן סאה] ונטל סאה הרי זה כשר, ומיחין לה צפרק הערל [יצמות פצ, צ] ואמר ר' יוחנן עד רוצו כשר לעשות כך, ואין זו טהרה ממש מטומאה אלא הכשר והתר שהמקוה מתיר ומכשיר כל מה שנופל לתוך מקוה שלם צטל שם כל זמן שלא נשתנו מראיו, והאכלין נמי שנטהרין צוריעה צקרקע טעם הדבר הוא שריון שהשרישו האוכלין ונתחצרו צקרקע צטל האוכל צראשון [נ"ל: הראשון] ופנים חדשות צאו לכאן, ולא טומאה צלצד אלא כל איסור שהיה עליהן צטל כגון איסור תרומה ואיסור צטל ואיסור צביעת, כיון שהשרישו צקרקע פקע האיסור מעליהם מדין תורה, מפני שאין כאן אוכל הראשון ופנים חדשות צאו לכאן, אבל לעולם אוכלין טמאין אין להם טבילה. ע"כ.

דף יח ע"א

גמ'. שמא ימלצו בידו ויעבירונו ארבע אמות וכו'. כתב צשו"ת תסם סופר (י"ד סימן קצו) וז"ל: דע כי ג' מיני מצוה יש צטבילה (א') היא טבילה צומנה ממש מכ"ש כשהיא טבילה אשה לצעלה לפריה ורציה וצומנה ממש שאין למעלה ממנו (ב') טבילת אשה לצעלה שלא צומנה כרצ נשים צומנינו דכולהון ס' צצות נינהו (ג') מצוה טבילת גופו לכליו

¹⁴ כן פירש רש"י כאן: שמשקין מים למים ונמצא אלו זרועים ומחוברים למי מקוה ובטל אגביהו וטהרו, ואין עוד טהרה במקוה לכל אוכל ומשקה אלא למים ולא בתורת טבילה אלא בתורת זריעה, וכן בחולין כו', ב כתב רש"י ד"ה משהחמין: ומים מטהרים בהשקה שאם יש לו מים יפים לשתייה ונטמאו נותן בכלי ומשקען במי מקוה עד שנושקין המים והוי חיבור ובטל לגבי מקוה כתרומה טמאה שזרעה בקרקע שבטלה טומאתה עכ"ל, והאי ביטול פירוש שמתבטל מתורת מים אע"פ שהמים הם בהן בכלי שמשקין בו, כמו שתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהורים מלטמא (תרומות פ"ט, מ"ז, פסחים שם) אע"פ שהן בהן כיון שנושרשו חיבורן לקרקע מבטלן מתורת אוכל, רש"י פסחים שם.

¹⁵ פירוש משקין טמאים שמתערבים במקוה שלם ונטהרים אין זה מטעם שהם עצמן מתטהרים אלא הם נכשרים מטעם ביטול ככל איסור שמתבטל ברוב, אלא שקשה לשיטת הר"ף בתשובה א' כי טומאה אינה מתבטלת לעולם כמו באיסור שאינו מתבטל כשנותן טעם, א"כ אוכלין ומשקין שאין להם טהרה במקוה איך מתבטל טומאתן, אלא לשיטת רש"י פסחים יז, ב דמשקין פחות מרביעית אינם מטמאים מתבטלין הטמאין בטהורים כדכתיב רבינו שם וצ"ע.

ותירין שם בשם הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין ז"ל, דשונה המוהל מהטובל את כליו, שהרי המוהל עושה את מעשיו בקהל ובציבור, ולפיכך הואיל ורק הוא טרוד, יזכירו לו הציבור - שאינו טרוד - כי שבת היום. מה שאין כן הטובל את כליו, שטובלים בדרך כלל ביחידות, יש לחשוש שמא לא יימצא מי שיזכירוהו.

*

גמ'. א"ל אביי יש לו בור בחצירו מאי איכא למימר. הקשה הפני יהושע, דבכל דוכתא דמסיק רבא האי טעמא דשמא יעצורנו בשופר ובלולב וצמגילה משום דאין הכל בקיאות וילך אלל בקי ואמאי לא מקשה אביי כהאי גוונא תינתן לאינו בקי אבל בבקי או מי שיש לו בקי בחצירו מאי איכא למימר.

ובתב לישב, דודאי פשיטא ליה לאביי דלא פלוג רבנן בתקנתן כדאמרין בעלמא יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייחוס מותרין אלל דהכי משמע ליה לאביי דבור ברה"ר לא שכיח ורוב בני אדם יש להם צורות בחצירם או בחצר שבביתו ועוד דקתם צור רה"ר הוא והו"ל מרה"ר לרה"ר דרך רה"ר.

*

גמ'. שם. עיין שיטה מקובצת דרוצה לומר צעיר שאין שום מקוה ברה"ר וכל המקואות בחצירות, ומשני גזרי' מי שאין לו צור בחצירו וצריך לילך דרך רה"ר לחצרו של חצרו, עיי"ש. ועיין חת"ס שכ' דדברי השטמ"ק בנוסח עפ"י מ"ש חוס' בשבת (כ"ט ע"ב) ד"ה גזירה עליתא וכו' עיי"ש.

*

גמ'. א"ל גזירה בור בחצירו אטו בור ברה"ר וכו'. הקשו התוס', דהא דקאמר התינתן שבת יום טוב מאי איכא למימר גזרה יום טוב אטו שבת, הרי הו' גזירה לגזירה. ותירצו דיו"ט ושבת אחד הוא. והכי אשכחן בתוס' שבת (כ"ג א) שכתבו דהא דקאמר התם רבא דשמן שריפה אין מדליקין בשבת שמא יטה, ויו"ט גזרינן אטו שבת, דלא הוה גזירה לגזירה, דיו"ט ושבת כי הדדי נינהו.

והקשה המהר"ם שיק כאן דא"כ היכי גזר צור בחצירו אטו צור ברה"ר, וצור ברה"ר הוא משום גזרה שמא יעצורנו הלא הו' גזירה לגזירה. ותירץ וז"ל וצור בחצירו לא הוה גזירה לגזירה אטו שיהי' הכלי ברה"ר ויטביל ברה"ר, שצרה"ר אסור להטביל בלא גזרה, ומדא הוא, דעל הרוצ הבאר רחוק ד' אמות מהכלי עכ"ל.

ובשו"ת הרי בשמים (מהדו"ת סוף סי' לג) העיר השואל, די"ל כיון דלהוט להטבילו גזרינן, לפי שהוא כודאי שיעצורנו כדי להטבילו כמ"ש בתוס' שם ד"ה נגזור ע"כ.

וע"ז כתב הגאון המחבר שם: וכ"כ באמת בשיטה מקובצת שם דבהטבילת כלים שצריך כל יום ויום לרגל, ומאזה עליו לטהרן, דהיל עלי' וגזרו אעפ"י שהוא גזירה לגזירה ע"ש.

*

אמרו תרומי' אין סחיטה בשער בשבת קכ"ח ע"ז אך לדינא קשיא הא אמר רב אשי התם אפי' תימא יש סחיטה בשער א"כ אדם בשבת לא יטבול טבילת טהרה י"ט אע"ג דבזמנינו ליכא אלל טבילת נדה לפו"ר וצוה גם לר' יוסף לא גזרו משום סחיטה מ"מ מה יענה הרי"ף אמתני' דטבילת כלים ביי"ט אסור כיון דס"ל באוקימתא דמתני' כר' יוסף ע"כ מוכח מזה דהרי"ף ס"ל להלכתא דסחיטת שער מותר כמ"ש ה"י בא"ח רס"י ש"ל על שם הרמב"ם ותל"מ. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ב' סימן פד).

*

גמ'. שם. הקשו התוס', תימא אמאי לא קאמר שמא יוציאנו מרה"ר לרה"ר כו', עכ"ל. והנה רש"י בסוכה ריש פרק לולב וערבה (מ"ג ע"א) כתב דלא חיישינן להכי דאפילו יוציאנו אין כאן איסור שלא היה בדעתו משעה ראשונה לכך, והקשו שם בתוספות על זה דא"כ ברה"ר נמי ליכא למיחש, ע"ש.

ועיין פנ"י שכתב דנראה שיטת רש"י נכונה, דודאי לאו ברשיעי עסקינן דהכל יודעין שאסור להוציא מרה"ר לרה"ר ואין לחוש לכך אלל צעם הארץ גמור או שמא ישכח שהוא שבת א"כ מה הועילו חכמים בתקנתן שאסור לטלטל לולב ולטבול כלים סוף סוף ליכא תקנתא דהכי לעם הארץ גמור שאינו יודע תקנת חכמים וכן למי שישכח שהוא שבת, אלל על כרחק דעיקר החששא דלכתחלה יהא בדעתו לטלטל הלולב אלל בקי ברה"י וכן בטבילת כלים לטבול ברה"י ואח"כ כשלא ימצא שום בקי ברה"י וכן מקוה כשירה וילך דרך מתעסק לרה"ר וא"כ אולא לה עקירה ראשונה מרה"י להכי קאמר שמא יעצורנו ארבע אמות ברה"ר והוה ליה עקירה והנחה בשגגת שבת.

והתוספות אפשר דסברי דעיקר החששא שסבור דטבילת כלים ולולב כיון שהן דבר מזה דוחה שבת, וא"כ שייך האי חששא נמי מרה"י לרה"ר, אלל דצוה לא הו' משני מידי דמרה"י לרה"ר אית להו היכרא דסוף סוף הרי סובר שדוחה שבת. ולפי"ז שיטת התוס' ז"ע. וע"ע בערוך לנר על מסכת סוכה (דף מג ע"א) מ"ש בדברי הפנ"י.

*

גמ'. שם. ה"ר"ן (רפ"ד דר"ה) כתב, שהסיבה שרק על שופר, לולב ומגילה גזרו חכמים שלא לקיימם בשבת מחשש שמא יעצורם ארבע אמות צרשות הרצים, ואילו על מצות מילה לא גזרו חכמים שלא לטבול בשבת מחשש שמא יעצור את סכין המילה ארבע אמות צרשות הרצים, לפי שבמצות שופר, לולב ומגילה כולם טרודים וכולם עלולים לשכוח בשבת היום, מה שאין כן מילה שרק המוהל טרוד ולא כל העם, לא גזרו חכמים, שכן כולם יזכירו למוהל ששבת היום.

ובתב בספר מרפסין איגרא (ע' קכב) דא"כ קשה מדוע כאן בטבילת כלים גזרינן, הרי רק הטובל טרוד בטבילת כליו והאחרים יזכירו לו ששבת היום.

ובש"ת אבני נזר (או"ח סימן תיו) כתב ליישב דלצית שמאי אין צריך כלל לטעמא דשמא יעצירו. כיון דאית להו אדם נמי אסור לטבול. אף דלא שייך צי' טעמא דשמא יעצירו. על כרחך הטעם דמחזי כמתקן. וכל הקושיא דכלים מאי לא. הוא רק לבית הלל דשרי באדם. על כרחך לית להו טעמא דמתקן. ורצא הוא דחדית לקמן סברא דנראה כמיקר. ורצא סבירא לי' דמדשרי באדם על כרחך לא חיישין לנראה כמתקן. על כן חדית טעמא דשמא יעצירו. אבל לבית שמאי לית להו כלל טעם זה.

עוד כתב ליישב, דאף אם תמנא לומר דלכולי עלמא אית להו טעם זה דשמא יעצירו כדמוכח משופר ולולב עיין בהרא"ש. מכל מקום בית שמאי אין צריך לגזירה דיוס טוב אטו שבת אלא דציוס טוב גופי' איכא גזירה דשמא יעצירו. כיון דסבירא להו לבית שמאי אין מויליין את הקטן ואת הלולב לרשות הרבים. דאית להו יש עירוב והולאה ליום טוב. ולית להו מתוך. אם כן אסור להוילא כלים ולהטביל. ואף דהם מכשירי אוכל נפש. הא אפשר לטבילן מערב יום טוב כיון דצנטמנאו מערב יום טוב מיירי. דאם נטמאו ציוס טוב באמת מותר להטביל כדלקמן בסוגיא. ומכשירין שאפשר לעשותם מערב יום טוב לכולי עלמא אסור. ודוקא לבית הלל צריך לגזירה דיוס טוב אטו שבת. משום דאית להו מתוך ואפילו לעת הפוסקים דלא אמרינן מתוך במכשירין. הא לרצא קיימינן דאית לי' לעיל (דף י"ב) טעמא דבית הלל לאו משום מתוך רק משום דאין עירוב והולאה ליום טוב אבל לבית שמאי אין צריך לגזירה דיוס טוב אטו שבת. ואם כן אין גוזרין גזירה לגזירה. ולא קשיא כלל דנגזור השקה אטו הטבילה. והא דגוזרין באית לי' צור בחצירו. כבר כתב הריטב"א דזה אינו גזירה לגזירה. דבאין לו צור מן התורה אסור להוילא וחד גזיה הוא. וכל קושיית הש"ס נגזור השקה אטו הטבילה מדגזרין יום טוב אטו שבת [ודלא כשיטת התוספות] ולצית שמאי אין צריך לגזור יום טוב שבת.

עוד כתב ליישב, דהנה צריך להצין מה נשתנה טבילת כלים דגזרין בהו גזירה לגזירה. אך הדבר נכון לפי מה שכתב בתוספות רי"ד ריש צמה מדליקין צהא דאין מדליקין בחלב מהותך אטו שאינו מהותך. והקשו בתוספות דהא באינו מהותך אסור גזירה שמא יטה והוי גזירה לגזירה. ותי' בתוס' רי"ד דבחלב שאינו מהותך דבגופי' מצי למיתא לידי אסור דאורייתא כדאורייתא חשיב וגוזרין צו גזירות ודוקא בכרמלית מותר להוילא ראשו שם ולשתות דאף אם יצא המים אללו. אינו צא לאסור בגופי' רק שנגזור אטו רשות הרבים על כן אין גוזרין צו גזירות. מה שאין כן בגזירה דשמא יטה דבגופי' הוא. והכי נמי בגזירה דשמא יעצירו דבגופי' הוא. שפיר גוזרין יש צור בחצירו אטו אין צו. ויום טוב לטו שבת לא חשיב גזירה לגזירה כמו שכתבו התוספות דיוס טוב ושבת חדא מילתא.

[אבל] אין לפרש כפירוש הריטב"א הג"ל דבור בחצירו הוי חדא גזירה. והקושיא מיוס טוב אטו שבת. דאם כן מה מקשה הש"ס מכלי שנטמא ציוס טוב נגזור אטו ערב יום טוב. וכן מכלי שנטמא בולד הטומאה ציוס טוב נגזור אטו אצ

גמ'. התינוח שבת ביו"ט מאי איכא למומר גזרו יו"ט אטו שבת. עיין פנ"י שכתב לתמוה, דכיון דמקשינן התינוח שבת יו"ט מאי איכא למומר אלמא דפשיטא לן דהולאה גופא מותר ציו"ט ולא גוזרין אטו שבת א"כ מה טעם יש צוה לגזור טבילת כלים ציו"ט אטו שבת מחששא דשמא יעצירו ואטו מי גריעי הך כלים משאר דברים שמותר לו להוילאן לכתחילה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. החתם סופר כתב, שהקשה כן רצא לשיטתו דס"ל אין עירוב והולאה לי"ט כלל וצריך לדחוק גזירה י"ט אטו שבת, אבל למאי דקיי"ל עירוב והולאה לי"ט ורק משום מתוך שרי' הולאה וכבר כתבו הראשונים דטבילה חשוב רק כמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותו מעי"ט דלא אמרי' צי' מתוך לא צריכי' למגור י"ט אטו שבת דצי"ט גופו יש לאסור.

*

גמ'. נגזור השקה אטו הטבילה. הקשו בתוס', בלא"ה נגזור משום שמא יעצירו. ותי' דאינו להוט כ"כ לטהרת המים. ועיין שפ"א דלא כ' כן אלא לס"ד דגמ', אבל למאי דמתרנין דכיון דלית לי' זהיר צהו ודאי דלהוט לטהרתן אלא דכיון דמודהיר ולא שכיח צהו טומאה לא גזרו ג"כ משום שמא יעצירו. ומכאן זה כתב להקשות על המהרש"א דמסיק הטעם דאין מטבילין ע"ג מימיו לרצא משום שמא יעצירו דעל הכלי הוא להוט ע"ש והלא למסקנא לא שכיח ולא גזרו צוה. עיי"ש עוד.

*

גמ'. ותסברא אי אית ליה מים יפין הני למה לי לביעבד להו השקה אלא דלית ליה וכו'.

לכאורה קשה, מנפרק צהרא דמקואות (פ"י מ"ו) דצ"ש סברי אין משיקין יפין צרעים.

ותירין הפנ"י, דהתם מיירי צרעים לגמרי שאין ראויים כלל לשמיה דעכירי וסריחי. וכן נראה מהטעם שכתב שם הר"ש בפירוש המשניות דטעמא דצ"ש דלמא חייס עליה ולא עביד השקה מעליא כדי שלא יתערבו הרעים לתוך היפין. אבל הכא מיירי שהרעים ראויים קצת לשמיה אלא דאפ"ה מזהיר זהיר באותן היפין.

*

וחתם סופר בחידושו כתב, דלצ"ש דמתמיר בהולאה צי"ט משכחת במקוה מים יפי' ואפ"ה לית לי' כגון שהמקוה בכרמלית דרוב מים כרמלית נינהו והשקה מותר למעבד כיון דהכלי צידו וה"ל אגדו צידו משא"כ לשאוב מים מהמקוה אסור לצ"ש וא"ש בלא"ה רק לצ"ה דמקיל בהולאה הוצרך לומר מים מלוחים וא"כ א"ש לכל מר כדאית לי'. וע"ע בהגהותי לעיל (י"ע"ב) צמתני' ושון שמשיקין, מ"ש עוד צוה.

*

זריעה] ובהטבלת כלי על גבי מימיו לא שיך כלל שמא יעצירו. והוא לא אוכל נפש הוא כמו שיצור לפנינו. רק שנגזור אטו שבת ובשבת לא מצי למימי ידי איסור דאורייתא לאחר שתקנו חכמים שלא להטביל בשבת. ושוב אין גזרין גזירה לגזירה השקה אטו הטבלה.

ולר' יוסף דמפרש משום גזירת סחיטה דקאמר הש"ס איחיצ' כל הני מיוצא. נראה למה שכתבתי בשם המוספות ר"ד דאין הכוונה על נגזור השקה אטו הטבלה. וכן על מדלין דל' דזה הו' גזירה לגזירה. השקה אטו הטבלת כלי על גבי מימיו. וטבילת כלי אטו בגדעים. וכן אטו דלי בעיני'. ודלי בעיני' אטו בגד. רק הקושיא מנמא הוא בגד. וזה הו' חד גזירה אטו נמא בערב יום טוב ונמא בערב יום טוב אחי בגופי' לאיסור דאורייתא סחיטה, וכל שכן דאחי שפיר הקושיא מנדה מערמת וטובלת בצגדי'. ואף דקאמר כל הני קושייתא. רוב ככל. ואם כן לא קשה מידי לבית שמאי.

*

עוד כתב האבנ"י לדון בדבר החדש. דהא דאסרו בית שמאי להטביל מים יפים צרעים. היינו במשים המים בכלי שמקבל טומאה. והיינו דקרי ל' שם במקוואות בלשון מטבילין. ובמתניתין קרי ל' משיקין. אלא משום שמים המים בכלי שמקבל טומאה וכבר טמאו המים את הכלי. ואחר כך הוא מטביל הכלי עם המים יחד. על כן קרי ל' מטבילין. כמו במתני'. דאכל לא מטבילין דמפרש בגמרא מטביל כלי על גבי מימיו.

ובעם הדבר דהנה הרמב"ם פירש שם הטעם דכשהמים משונים ממי המקוה אינם מתחברים להיות אחד ולאו השקה הוא, ולפי עניות דעתי יש לומר דבקפידא תליא מילתא דכשמתקבץ על חיבורם לא חשיב זריעה וכהאי גוונא כתבו התוס' שבת (דף נ' ע"ב) בהטומן לפת ולנונות תחת הגפן דאינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשר וכתבו התוס' דכשמתכוין לנטוען חושש משום כולן. והאכ' לאחר שנטהרו המים ודאי מקפיד שלא יתחברו עוד ויזיזם תיכף עם הכלי. והנה הכסף משנה סוף פרק ואו מהלכות אבות הטומאה הוכיח דאין טבילה מטהר בעודו תוך המקוה רק ביציאה מהמקוה. ואם כן בכל השקה בכלי המקבל טומאה לכאורה קשה הרי הכלי נטמא מהמים ובעודו תוך המקוה עדיין טמא עד שיצא וחזר ומטמא המים. אך זה אינו דבעודו תוך המקוה המים מתחברים למקוה ואינו מקבל טומאה וכשיצאנטהר הכלי ואינו מטמא. ואם כן במטביל מים יפים צרעים לאחר שהשוק שוב אינו רואה בחיבורם, ושוב לאו זריעה הוא וחזר ומקבל טומאה מהכלי כיון דהשתא אינו רואה בחבורם. דאין לומר שעדיין רואה בחיבור כדי שלא יטמא. דליתא שרצונו שלא יתחברו עוד רק יזיזם עם הכלי לטהר הכלי ולא יטמאו המים¹⁶ וכיון שאינו רואה בחיבורם לאו זריעה הוא כמו בהטומן

הטומאה הא זה שפיר הו' גזירה לגזירה. כיון דנממא בערב יום טוב באב הטומאה לא מצי למימי לאיסור בגופי' רק שגזרין אטו שבת. אך לשיטת המוספות דסבירא להו יום טוב אטו שבת חדא גזירה. ויש לו צור אטו אין לו הו' גזירה לגזירה נחא. דהש"ס מקשה דכלי שנטמא ביום טוב ואין לו צור, שפיר נגזור אטו נממא בערב יום טוב. דזה בשבת מצי למימי ידי לאיסור בגופי' ויום טוב ושבת חדא מילתא ודו"ק].

והנה בר"ן פרק ד' דראש השנה הקשה מאי שנא דבמילה בשבת לא גזרין שמא יעציר איזמל צרשות הרצים. ות' הר"ן דשאני מילה דמידכר חד לחצירו ולא דמי לשופר שהכל טרודין [ואף על גב דגזרין בהזאת ערב פסח שחל בשבת. שאני התם דאף שאין הכל טרודין בהזאת. מכל מקום הכל טרודין בעשיית פסח]. ולפי זה בטבילת כלים שגזרין שמא יעצירו דכתב בשיטה מקובצת הטעם משום דמחויב לטהר כלי' צרגל טרוד ומוציא לרשות הרצים. ולא אמרין דמידכר חד לחצירו. הטעם נמי משום שהכל טרודין בטבילת כלים. ולפי זה לאחר שתקנו חכמים שלא להטביל בשבת והכל טובלים קודם שבת. אף אם אחד יטבול בשבת לא אחי ידי איסור דאורייתא דחצרי' מידכר ל' כמו שכתב הר"ן במילה רק שעבר אשבות, ואם כן לכאורה ליתא למה שכתבתי דעל כן גזרין גזירה לגזירה. משום דאי טביל בשבת מצי למימי לאיסור דאורייתא בגופי'. דליתא דלאחר תקנת חכמים לא אחי ידי העברה צרשות הרצים בגופי'. ואם כן אף אם יטעה אחד ויטבול באין לו צור בחצירו יזכיר אותו חצירו שאין לו צור וטבול בכלים מערב שבת. דודאי לא יטעו כל העולם שיהי' הכל מרודין רק שנגזור שמא יטעה אחד. הרי אף אם יטעה לא אחי לאיסור דאורייתא. רקשעבור אשבות. ושוב לא גזרין גזירה לגזירה.

אך באמת לא קשה מידי דנהי דאין הכל טרודים בטבילת כלים הכל טרודים בטבילת עזמם דמותר בשבת ומצי למימי לאיסור דאורייתא. וכל זה לבית הלל. אבל לבית שמאי דגם אדם אסור לטבול בשבת אין אומרים גזירה לגזירה בטבילת כלים. ולא קשה מידי נגזור השקה אטו הטבלה. והא דאסור טבילת כלים לבית שמאי משום דלצית שמאי עיקר הגזירה דשמא יעצירו ביום טוב [וגזירה שבת אטו יום טוב דשבת ויום טוב חדא מילתא] כיון דאית להו יש עירוב והוא אה ביום טוב ויש לו צור אטו אין לו. דביום טוב אף לאחר שנאסר טבילת כלים אם יטבול אחד מצי למימי לאיסור דאורייתא דהכל טרודין בחגיגה. ודומה למה שכתב הר"ן בהזאת בערב פסח שחל בשבת דגזרין שמא יעצירו. דאף שאין הכל טרודין בהזאת הכל טרודין בעשיית פסח הכא נמי הכל טרודין בחגיגה. אבל בגזירה דהשקה אטו הטבילה. דהפירוש אטו הטבלת כלים על גבי מימיו דאמתני' דאכל לא מטבילין קאי דהיינו הטבלת כלים על גבי מימיו דמפרש בגמרא [דעל כרחך לפרש כן דאין לפרש אטו טבילת כלים גרידא. דהשתא טבילת אדם אטו טבילת כלים לא גזרין לבית הלל. השקת מים אטו טבילת כלים נגזור. ואפילו לבית שמאי דאסרי טבילת אדם הוא משום דלא פלוג בטבילה כמו שכתב הר"ן. אבל השקה לאו טבילה הוא רק

¹⁶ אמר המגיה לא זכיתי להבין, ועיין שבת י"א סוף ע"ב ובתוס' שם ד"ה כל. ואולי הכא שאני מפני שעוסק בהוצאה מהמים שהוא היפוך החיבור, מעשיו מבטלין את כוונתו, ועדיין צריך עיון.

לפת ולנזן כיון שאינו מתכוין לזריעה לאו זריעה הוא על כן חוזר ומקבל טומאה מהכלי. אבל במתני' דמשיק בכלי אבן אף בית שמאי מודים דמוחר להטביל יפים ברעיס.

*

גמ'. מתוך שלא הותרה לו אלא ע"י דליו זכור הוא. פי' רש"י זכור דאסור להטביל ביו"ט. ומבאר השפ"א בכוונתו, דודאי אם הי' שייך לחוש שמא יעבירו לא הי' מועיל זכירה זו דנתי דזכור אסור בטבילה מ"מ כיון דלהוט לטבול יעבירו ד"א בטבילה זו המותרת אלא דבמדלין לא שייך שמא יעבירו ד"א בטבילה זו המותרת אלא דבמדלין לא שייך שמא יעבירו כמ"ש מהרש"א דדרך הדלי להיות אצל הדור ולכן באין מטבילין כלי ע"ג מימיו כיון דשייך שמא יעבירו שפיר לא מהני מה דזכור.

*

גמ'. שם. מקשים אם כן לעיל מזה כשהקשה לו לגזור השקה אטו הטבילה אמאי לא משני ליה כהאי שנויא מתוך שלא התירו לו אלא בכלי של אבן ולא בכלי של עץ זכור הוא.

וגר"א דהתם אין הכי נמי זכור הוא אך עדיין איכא חששה בשביל הרואים שרואים אוחו משיק בשל אבן ויבואו הם להשיק בשל עץ דאינם יודעים דדוקא בשל אבן התירו לו אלא חושבין שכך מזדמן אצלו זה הכלי של אבן והשיק בו לכן יש לגזור השקה אטו הטבילה, ולזה הותרך לתרץ לו משום דהוי מלתא דלא שכיחא מה שאין כן הכא אין חששה מפני הרואין כמ"ש רש"י ז"ל דלא יבואו למיסק אדעתיהו מעיקרא שהוא טמא אלא יאמרו לשאיבת מים הוא נריך ונמצא אין החששה היא אלא רק בשביל עצמו ולזה משני כיון דלא התירו לו אלא על ידי דליו זכור הוא. בן יהודה.

*

גמ'. ואם איתא בגזור דיו"ט אטו דערב יו"ט. כתב מהרש"א ז"ל, דהא דלא קשיא ליה דבנטמא ביו"ט גופא נגזור שמא יעבירו משום דאיכא למימר דכיון שלא היה יכול לטבול מערב יו"ט לא רצו לגזור שמא יעבירו, עכ"ל.

ובתב' הפנ"י דלכאורה יש לתמוה כיון דאפילו גזירה דשייכא בגופא לא גזרו במאי דלא יכול למיעבד מערב יו"ט היאך נגזור הני אטו הני דנטמא מערב יו"ט דהו"ל גזירה לגזירה וכ"ש דאיכא למימר דלא גזרו כיון דלא יכול למיעבד מאתמול דהא בכמה עיני יו"ט מפלגין בין היכא שיכול לעשות מערב יו"ט או לא ולא גזרינן הנהו אטו הני.

וב' די"ל דעיקר תיובתא דאצ"י לרבה כיון דביו"ט לא שייך כלל חששא דשמא יעבירו דהעברה גופא מותר ביו"ט ואפ"ה סבר רבה דגזרינן יו"ט אטו שבת וחדא מילתא היא לענין טבילת כלים וא"כ כי היכי דלא מפלגין בשבת בין נטמאו בשבת לנטמאו בערב שבת ה"נ אית לן למימר לענין יום טוב.

*

גמ'. איתיביה כלי שננטמא באב הטומאה אין מטיבילין אותו ביו"ט וכו'. בשו"מ שבות יעקב (חלק א סימן יח) נשאל בזה דכתב הרא"ש פ' ערבי פסחים וז"ל והר"ר יעקב מאורליינש והר"ר יהודה מקורביל ז"ל היו אומרים דלריך שני מצטילין דכשחל י"ד להיות בשבת מציאין החגיגה מע"ש ואינה נפסקת בלילה במ"ש דאמרינן אוקי לילות בהדי ימים והוי להו שני לילות ויום אחד כנגד שני ימים ולילה אחת ולקמן אמרינן גבי פסחא ס"ד אמרינן נוקי לילות לבהדי ימים אי לאו מיעוטא ולגבי חגיגה דליכא מיעוטא אמאי לא נימא הכי והא דתניא פ' אלו דברים אימתי בא עם הפסח בזמן שבה בחול לא קשיא דבחול בא עם הפסח אבל בשבת אינו בא עם הפסח אבל בא בע"ש עכ"ל, ונ"ע מסוגיא דפ' אלו דברים (דף ע' ע"א) דקאמר הש"ס ת"ש סכין שנמצא ביו"ט שוחט בה מיד ביו"ט שוג' ומטביל קופץ בין בזה ובין בזה שונה ומטביל מני אלימא רבנן מ"ש סכין דמטביל דחויא לפסח קופץ מני הא חויא לחגיגה אלא לאו דבן תימא היא ש"מ יש בה משום שצירת עמס לא לעולם רבנן וכגון שבה בשבת ופרש"י שבה ערב פסח בשבת דאין חגיגה בזה עמה הלכך לא נריכא בעלים ביו"ט עכ"ל, ואם איתא לדעת הר"י מאורליינש ור"י מקורביל אכתי נריכ' להם הקופץ למוצאי שבת לשציר' עצמו' של החגיגה אלא דאינו מביא כל החגיגה כשחל י"ד בשבת לפי שאינו נאכל רק ללילה אחת דלא כדעת גדולים אלו ואיך לא הרגישו בסוגיא זו ונ"ע.

והשיב: לפום ריהטא היה אפשר לומר ולתת דברי הרא"ש שלא הרגיש עליהם בתמיה זו לפי שכלא"ה דחה הרא"ש דבריהם שפיר בלא סוגיא זו אלא ששנוי דחיקה כי האי לא משנינן לך, ואף גס הני שני גדולי הדור לאו קטלי קני יניחו לדחות דבריהם ע"פ סוגיא דש"ס להדיא והם עצמה הזכירו בדבריהם תחלת סוגיא זו דפ' אלו דברים בודאי גס המה ראו סיפא ולא חזרו מדבריהם.

ובאשר ירדתי אל עומק העיון נ"ל לתרץ דבריהם שלא יסתר כלל הסוגיא זו כי בלאו הכי קשה לפי מה שמתרץ הגמרא כגון שבה בשבת איך קאמר שונה ומטביל הא אסור לטבול בשבת וכן הרגישו התוספ' שם בד"ה והא מדקתני סיפא וכו' בקושיא זו ואף שהתוספ' מישצים קושיא זו הנה מלבד שלשון הצרייתא אינו משמע כן אלא שעדין נשאר הקושיא הקושיא במקומו וכמ"ש מהרש"א שם יע"ש כי תירוצו דחוק.

אבן כדי לתרץ קושיית התוספ' ברווחא נ"ל לפי מה דאית' בביצה י"ח ע"א דיש חילוק בין כלי שננטמא באב הטומאה דאין מטבילין אותו ביו"ט (ולפי' פ"י ראשון שפרש"י שם) כיון דטמא מן התורה ה"ל כמתקן ואם נטמא בזולד הטומאה מטבילין אותו כיון דאין כאן תקון דאורייתא דמן התורה טהור מעליא הוא ע"כ וכן הדין לענין שבת כי אין חילוק בין יו"ט לשבת וכן מצואר ברמב"ם ועיין בא"ח סי' שכ"ג ובמ"א ס"ק י"א ובט"ז ס"ק ה'. וא"כ לא קשה כלל קושיית התוספ' ומהרש"א בפ' אלו דברים.

זי"ט כיון דטמא מן התורה הו' ליה כמתקן בולד הטומאה אין כאן תיקון דמדאורייתא טהור מעלי' הוא וכן תוס' הסכימו לפירש"י כיון דפירש"י מוכרח לומר בצרייתא א"כ ה"נ חילוק גדול יש בין חלת א"י א"י כיון דטבול מן התורה הו' תיקון מעלי' משא"כ בחלת ח"ל כיון דמדאורייתא אין צריך תיקון וכיון דאי אפשר לאכול בלא הפרשה סמיכין להפריש משום דאין כאן תיקון. ועוד דאיתא בצבורות דף נ"ח לא אמרו לעשר באחד בתשרי משום שהוא י"ט ואי אפשר לעשר זי"ט משום סקרתא משמע אף דאסור לאכול מדרבנן וטבול בגורן עד שיעשר לא חשיב תיקון כיון דמן התורה מותר ה"נ דכוותי'. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. נדה שאין לה בגדים מערומת וטובלת וכו'. הגה"מ האדמו"ר מסאכטשוב ז"ל הקשה בזה דמה מערומת וטובלת בצגדיה, ופירש"י דנראה כטובלת ללורך ענמה ולא לטבול הבגדים וטבילת ענמה הא מותר משום דנראה כמיקר. והקשה לפי מה שהקשו בתוס' שבת (ק"א ע"ב) דהי' אסור מגזירה דאחי לדי סחיטה ותיירו דמזוה שאני דמקום מזוה לא גזרינן עיי"ש. וא"כ מוכח דלהטביל הבגדים מתכוונת דאי לטבילת ענמה לצד היתה אסורה לטבול בצגדי' מגזירה דסחיטה.

וע"ז תירץ הגה"צ באהמטראווע זצ"ל, לפי דברי כ"מ (סוף פ"ו מהלכות אבות הטומאה) דאין הטבול נטהר בעודו במים רק לאחר שיצא. א"כ בטובל בצגדיו קשה אם יוציא גופו תחילה יטמא מחמת שנוגע בצגד שעודו תוך המים. ואם יוציא הצגד תחילה יטמא הצגד מחמת נגיעת גופו וצבת אחת ממש א"א לזמנא. ועוד אם יוציא גופו תחילה יטמאו המים שעליו ויחזרו ויטמאו את הצגדים דמדרבנן משקין מטמאין כלי. ע"כ צריך לפרש שמוציא הצגדים תחילה וחוזר ומטבילם לצדם. דמה שחזרין ומטמאין מחמת האדם זה נעשה זי"ט וכלי שנטמא זי"ט מטבילין אותו זי"ט. וע"כ מיושבת הקושיא הנ"ל, דאף שניכר בשעה שטובלת עם צגדי' לטבילת מזוה היא מותר דאינה מתקנתם כלום שחוזרים וטמאים מן האדם.

וע"ז השיב הגאון האצני נזר בצפרו (ח"מ סימן עב) וז"ל: אף שדברי פלפול המה אינם עולים. האחד דטבילת האדם גופי' ליחסרא מאחר שניכר שללורך טבילת מזוה היא. ואף שיוכל לומר דלא גזרו על טבילת האדם מפני שנראה כמיקר ושזב אף במקום שאירע שאינו כמיקר מותר. אין זה מחזור. שהרי גזרו על הזאה משום שנראה כמתקן כמו שפירש"י (ריש פ"ו דפסחים). הנה דגזרו על טהרת האדם וגם טבילה בשעה שאינו נראה כמיקר בכלל. וגם טבילה גופה אסורה טבילת גירות וכתבו תוס' יצמות (מ"ו ע"א ד"ה תקוני) משום שאינו נראה כמיקר דשני ת"ח עומדים על גביו. ועיין תוס' פסחים (ד' ע"ב ד"ה על) פירוש ר"י. ואם כן בטובלת בצגדי' דע"כ לטבילת מזוה מתכוונת טבילת גופה תיחסר. ומ"ש רש"י דלטבילת ענמה נכנסה שם טבילה לכל דבר הבא במים ולא מזוה לצד.

אך אפשר לומר דהתוספ' אולי לשטתייהו שמסקינן צביצה שם דעיקר כפי' שני דרש"י ונטמא בולד הטומאה לא בעי הערב שמש כלל וא"כ לא יתפרש סוגיא זו דפסחים בנטמא בולד טומאה על כן מוכרחים התוספ' לתרץ בענין אחר אבל דעת גדולים אלו כפי' ראשון דרש"י והוא עיקר א"כ ל"ק כלל קושית התוספ'.

א"ב. גם תמיהתך שתמאת עליהם אינו תמיהא כלל דאף אם הצעלים רוצין לשבר בהם עצמות צמואי שבת מ"מ לא היו מוכרחים לטבול זי"ג בע"ש אלו נטמא בולד הטומאה כיון דאפשר להם לטבול בשבת ולהעריב שמש של מוצאי שבת ואח"כ לשבר בהם עצמו' לכך בין זוה ובין זוה שונה ומטביל בהם וק"ל כל זה נ"ל פשוט בישוב דעת גדולים אלו ושלם להשוותם לטועים כנ"ל. ע"כ.

*

וע"ע בזה בשו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן יט) שנתקשה השואל בדבריו הנ"ל, דאכתי קשה הלא הש"ס מייירו שנטמא הסכין ומי ימר שנטמא בולד הטומאה.

והשיב: נ"ל שישו'י נכון ואמת ליעקב תתן שהרי עיקר יסודי שם מוסד על פי פרש"י דביצה דף י"ח ע"א דלכך באז הטומא' אין מטבילין זי"ט כיון דטמא מן התורה משא"כ בולד הטומאה דטהור מן התורה מטבילין זי"ט ע"ש כבר מבואר בהרמב"ם פ' י"ג מהלכות שאר אבות הטומאה דין ד' והוא ממתינת דפ' ד' דטהרות וכן גזרו חכמים על כלים הנמצאים שיהא בחזקת הטומאה הרי להדיא דטומאת כלים הנמצאים נקראים רק טומאה מדבריהם כמו ולד הטומאה נמצא דבריהם נכונים בלי פקפוק. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן צז): שמעתי שנתחצטו הגאונים במי ששכח להפריש חלה בערב שבת ושבת הוא ערב פסח איך יעשה וכתב המג"א באו"ח סי' תק"ו ס"ק ח' וז"ל וא"ל כיון שאי אפשר לאכול ממנו בלא הפרשה מותר להפריש בשבת דהא חלת א"י גם כן אסור לאכול ממנו בלא הפרשה ואפ"ה אסור להפרישה זי"ט לכן נ"ל דאין להם תקנה עכ"ל.

ואני נפלאתי דאין דמיונם עולה יפה בשלמא חלת א"י כיון דמדאורייתא חייבת בחלה הו' תיקון מעלי' ולכך אסור להפרישה אבל חלת חוץ לארץ דאין חייבת מן התורה כמו שפירש"י דכל המזות התלויות בארץ אינו נוהגת אלא בארץ א"כ לא הו' תיקון כלל.

ורב"ר. זה מוכח להדיא מדאמרינן צביצה דף י"ח דמותצין על טעמא דמפרש דלא מטבילינן כלי בשבת משום גזירה שמה יטלנו בידו ויערבנו ד' אמות בר"ה מהא ברייתא כלי שנטמא באז הטומאה אין מטבילין אותו זי"ט בולד הטומאה מטבילין אותו זי"ט ואם איתא נגזר הא אטו הא ומשני ולד הטומאה היכי משכחת לה גבי כהנים וכהנים זריזים הם פירש"י כלי שנטמא באז הטומאה בעי"ט אין מטבילין אותו

כיצוסם. דכשטובלת צגדי' כחצו תוס' דהוי דרך לכלוך אצל כשתטבילם צפ"ע יאסור ציו"ט משום כיצוסם אך לדעת הפוסקים דלא אמרינן שרייתם זוהי כיצוסם אלא ביש עליהם לכלוכית. וכן לדעת ריב"א דלא אמרינן שרייתם זוהי כיצוסם אלא במתכוין לכבס יקשה. ועוד דא"כ למה אמר תקנה זו דווקא צגדים שטובלת בהם גם בשאר כלים יש תקנה שתאחזו בהם בשעת טבילה ולאחר שטובלת בעצמה תטבילם שנית. ולא מצינו שום תקנה בכלים רק מדליין דדלי טמא והוא טהור. ולפי דבריו יש תקנה שיטבילם טמא מת ויאחזו בהם בשעת טבילה ואח"כ יטבילם טהור. ועוד דהעיקר חסר בגמ' שחזירא הבגדים קודם ותטבילם שנית. ע"כ הני מילי לימנייהו. ובחידושי תרנתי הקושיא בטוב טעם [עי' באבני נזר חלק א' ח"א סי' ק"ס אות ג']. ע"כ. עיי"ש עוד בזה. וידוע מ"ש הגאון ר' חיים מצריסק דדברי הכ"מ הג"ל, ואכ"מ.

*

גמ'. שם. כתב הרא"ש נדה (הל' מקואות סי' כח), וז"ל: ונדה יכולה לטבול צגדיה, לפי שהמים נכנסים תחת הבגדים. וכן במעדי יו"ט, דמשמע דאף לכתחלה אפשר לעשות כן, כי אין לך מלבוש מהודק כ"כ על הגוף. ע"כ.

ובן הוא צפ' האשכול ח"א (עמוד קנב), דהא דקמני מערמת וטובלת צגדיה, משום דציו"ט איירי, והאי ליטנא דטובלת משמע ודאי לכתחלה שריא לטבול צגדיה, ואיירי צגדים רחצים שאין מהודקים כלל לגופה, דווקא אשה צגדיה שהם רחצים, אצל איש צגדיה שדבוקים לצפרו לא. ומיהו נראה דצין באיש וצין באשה שרי לטבול צגדין משום נגיעות דעיילי ביה מיא שפיר. עיי"ש.

וב"ב הראב"ד (ס"ס שכו), וז"ל: אשה שיש לה לטבול במקום שבני אדם עומדים שם, אם טובלת צגדין או בחלוק רחב, עלתה לה טבילה, כדאמר (חולין לא) נדה שנאנסה וטבלה, רב אמר טהורה לציתה. ואוקימנא בנפלה מן הגשר. וכן צביה מערמת וטובלת צגדיה, אלמא נדה טובלת צגדיה ע"י דוחק, כי הכא דנפלה, או שאין לה בגדים, וה"נ מפני דוחק בני אדם שעומדים שם אם טבלה צגדיה טבלה. דווקא אשה צגדים שהם רחצים וכו'. ע"כ.

אמנם לא כן דעת הרמב"ם (פ"א מה' מקואות ה"ז), שז"ל: כל הטובל צריך שיטבול כל גופו כשהוא ערום, בזה אחת, וכל הטמאין שנטבולו צגדיהם עלתה להם טבילה, מפני שהמים באים בהם ואינם חוצצין. וכן נדה שטבלה צגדיה מותרת לבעלה. ע"כ. וכלשון הזה כתב צפ"ע (סי' קצח סמ"ו). ומבואר שאין זה אלא צדיעבד.

והש"ך שם הביא בשם הרמב"ן, [הוא ט"ס וז"ל הראב"ן כנ"ל], שחילק בין צגדי אשה שהם רחצים וכו'. ע"ש. וז"ל שאף הרמב"ם מודה שכשיש דוחק מותר אף לכתחלה, כדאשכחן גבי נדה שאין לה בגדים להחליף, וכנ"ל בשם הראב"ן. וכ"כ צפ' שמו יוסף (סי' רנד), לדייק מדברי הרמב"ם שאין לטבול לכתחלה צגדים, דווקא ציו"ט שאין לה בגדים

ועוד מ"ש להחיר לטבול שנית משום דהוי כלי שנטמא ציו"ט לעשות אותו כלי שנטמא ציו"ט לענין מתקן לא הולכיו לתלואות אלה. דבשטמ"ק מפרש אליבא דרבא משום מתקן הא דכלי שנטמא ציו"ט מטבילין ציו"ט משום דלא הי' אפשר לטבול מעיו"ט. וא"כ הוא הדין והוא הטעם אף בנטמא קודם יו"ט והגיע זמן טבילתו ציו"ט. והא דפסיק ותיני כלי שנטמא מעיו"ט אין מטבילין ציו"ט היינו בנטמא צעיו"ט ממש דאי אפשר שיהי' טומאת שבעה דאם כן לא הגיע זמן טבילה ציו"ט וע"כ שהי' טומאת ערב והי' יכול להטבילו מעיו"ט וכ"כ בשאג"א. וא"כ נדה דמסתמא צהגיע זמן טבילתה היא טובלת ולא הגיע זמן טבילתה עד יו"ט ליכא טעמא דמתקן רק שמא יעצירו ואטו סחיטה וכשטובלת צגדיה ליכא טעמא דיעצירו דכ"ש שחזירא הבגדים כשהיא לבושה בהם ולא גזירה אטו סחיטה דכיון שלא התירו לה להטביל הבגדים רק אגב גופה וסחיטה אינה בגופה כלל רק צגדים ולא קשה מידי.

אך קושיית הי' מפירש"י שפירש דליכא טעמא דמתקן משום שאינו ניכר דלטבילת מנוה. והדין עמו שלא פירש כמו שפירשתי [ונדחק לפרש דאף שטובלת צגדיה לא יהי' ניכר שלהטביל הבגדים מתכוונת] דטעם נטמא ציו"ט משום דקי"ל כר"י במכשירין שאי אפשר מעיו"ט וכ"כ בשטמ"ק ובשאג"א. והתיינת בכלים שמשמשים בהם אוכלין ומשקין אצל בגד שאינו ענין לאוכל נפש מה יועיל מה שאי אפשר מעיו"ט. ועיין במלחמות (פ"ב דביצה) דלא קי"ל כר' יהודה אלא דבצרים שהם עיקר אוכל נפש. וא"ת בגדים נמי אפשר יגעו באוכלין ויטמאם. יזהר שלא יגעו באוכלין. ואם אסור בזה אפשר מעיו"ט כ"ש שיאסר באפשר גם עכשיו בלא המלאכה. וגם אין זה עיקר אוכל נפש. ואם כן נסתר טעמו בהיתר טבילה השני משום כלי שנטמא ציו"ט טוב דצגד לא מהני היתר זה. ועוד דהיתר נטמא ציו"ט באירע ממילא ומה הי' לו לעשות אצל זה הי' לו לטבול מעיו"ט ממילא לא הי' נטמא ציו"ט אם הי' זמן טבילתו מעיו"ט ואם זמנו ציו"ט טוב אין טעמא דמתקן כלל כנ"ל.

וגוף הדבר דלא חשיב מתקן ודימה אותו הצ"ח להזאת שלישי דאין איסור הואיל ואינו גמר תיקון [ה"נ אף דע"י זה יטהר צבילה שנית הואיל ואינו גמר תיקון מותר]. ידוע דאשתמיטתי' לל"ח ש"ס יומא (ח' ע"ב) צבילת כהן גדול דמפרשינן ל' צרביעי בשבת שלא יארע לא שלישי ולא שביעי בשבת הנה דגם הזאת שלישי נאסר בשבת. ומשם מבואר דחשוב מתקן בכהאי גוונא. דאי אפשר לומר משום שמא יעצירו כמ"ש הר"ן גבי מילה דלא גזרו שמא יעצירו משום שאין הכל טרודים. ודווקא בפסח גזרו על הזאת דהכל טרודים בעשיית הפסח וע"כ לא נאסרה הזאת כהן גדול רק משום שנראה כמתקן.

ועוד אם כדבריו טורה זה [לטבול צגדיה ולדקדק להוציא הבגדים קודם] למה. הרי חוכל לטבול הבגדים קודם רק שתאחזו בהם בשעת טבילה ויטמאו הבגדים ותטבילם שנית לאחר טבילת עצמה. וזה יש ליישב דאם כן נאמר שרייתם זוהי

גמ'. רב יוסף אמר גזירה משום פחיתות. עיין פני יהושע דהא דנאדי רב יוסף וכולהו אמוראים מאוקימא דרבה, אע"ג דכו"ע אית להו דרבה לענין שופר ולולב ומגילה והואה, אלא דהכא לענין יו"ט לא משמע להו האי טעמא לגזור יו"ט אטו שבת כיון דהואה גופא מותר ציו"ט ולא גזרו בה אטו שבת.

*

גמ'. רב ביבי אמר גזירה שמא ישא וכו'. עיין מהרש"א דיש לדקדק לטעמא דרב ציבי שהוא משום תקלת תרומה למה נחמיר לקמן בשמעתין בשבת טפי מצי"ט.

ובתב מהרש"א דמתוך זה נראה ליישב דברי הרמב"ם בהלכות יו"ט פ"ד כתב טעם לטבילת כלים משום שמא ישהה כרב ציבי ובהלכות שבת פ"ג כתב משום דנראה כמתקן כרצא והיינו משום דמשמע ליה מתוך שמעתין שהחמירו בשבת טפי משום איסורא דמתקן דאיסור שבת חמור אצל יו"ט כיון דלורך יו"ט הוא לא גזרו משום מתקן אלא משום תקלת תרומה.

ובזה יש ליישב גם דברי הרי"ף שהביא טעם דרב ציבי משום דתניא כוותיה והביא נמי טעמיה דרב יוסף דשמא יסחוט דמשום הכי החמירו בשבת טפי מצי"ט דכיון דלורך יו"ט הוא לא גזרו ביה שמא יסחוט אלא משום תקלת תרומה. ועיין שפ"א שהאריך בזה.

*

והחת"ם כתב בזה"ל: כבר כתבתי בכמה מקומות ואשתכח עתה בצדי כוותי, וגם בס' בינה לעיתים. דלמ"ש ש"ך ציו"ד (ס"ג נ"ז סקמ"ז) דלא חיישי לתקלה אלא בזמן מרובה א"כ בשבת ליכא משום שמא ישהה דלזמן מיעוט דשבעה ימים לא שייך חשש תקלה אך בשבת אסור משום מתקן או משום שמא יסחוט וממילא היה נריך להשהות עד יו"ט והוא זמן מרובה ושייך תקלה והיינו פסקו של רי"ף ורמב"ם דמיימי מהרש"א.

*

ובגוף דברי הרמב"ם (פ"ד מהל' יום טוב הי"ז) שהביא הך טעמא דרב ציבי, ובפכ"ג מהלכות שבת הלכה ח' הביא הטעם דאין מטבילין כלים בשבת משום טעמא דרצא דנראה כמתקן כלי, ולא הביא הטעם משום שמא ישהה, כתב ציד המלך (הל' יו"ט שם) דמסתבר ליה להרמב"ם דהתקלה דחיישינן שיצוא ע"י שהיה הטבילה לא שייך רק צי"ט, דיש לחוש דישעה זמן מרובה, ויש לחוש דצאותן ימים הרבים ההם ישכח ויצא לידי תקלה, אצל בשבת דאין חשש השהיה עכ"פ יותר מן ששת ימי המעשה, וצימים המועטים ההם אין לגזור דיצוא בהם לידי תקלה. וכן נראה גם מפירוש רש"י דמפרש בטעמא דרב ציבי דשמא ישהה דאי שרית ליה לאטבלינהו צי"ט משהה להו עד יו"ט שהוא פנוי. הרי לנו דגם דעת רש"י דגזרת התקלה בחשש שהיה לא שייך רק צי"ט אצל לא בשבת.

להחליף התירו, משום שהיא שעת הדחק וכדיעבד דמיל. וכ' שלא הוצרך לכתוב דבר זה מפני שהוא פשוט, אלא לאפוקי מת"ם אחד שנסתפק בזה. ע"כ.

וע"ע במשחא דרבותא (ח"ב דף פ"ג ע"א), שהביא מנהג כפר אחד שנהגו לטבול בנהר, בחלוק שעליהן, משום נגיעות, וכ', שאע"פ שמדברי הרמב"ם והשו"ע מוכח דלכתחלה אין להקל לטבול בצגדיה, והיה לטבול בצגדיה ז"ל שמוכרחת היא בזה, מיהו לא נראה טעם לזה, ואדרבה הרא"ש התיר אף לכתחלה. ונראה שטעם הרמב"ם בזה משום שיש צגדים שהם מהודקים לגופה ולא עיילי בהו מיל, ולאו כ"ע דינא גמירי, מש"ה כתב מסבירא דנפשיה, שאין לעשות כן לכתחלה, משא"כ צג"ד שאין האשה מנחת אלא החלוק לצד שהוא רחב הרבה, נראה דליכא למיחש למידי, ואף הרמב"ם אפשר שיודה להרא"ש בזה, ואין להרבות במחלוקת. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן לה) בנדון טבילת נשים בצגדי שחיה, (בעדהיג סוט). עיי"ש שהאריך בזה.

ובמ"ק: דבטבילה בצעטהיג סוט המהודק היטב על הגוף, בודאי לא עלתה לה טבילה. אמנם גם אם היו עושים במכוון רפוי לזורך הטבילה, יש לדון הרבה, אם נחיר לעשות כן לכתחילה, אף בשעת הדחק, משום דמאן ספין ומן רקיע, שיעור הרפויים בצגד כזה, דהרי אף אשה בזמן הזה בצגדי קצרים, מ"מ המה אינם מהודקים לגופה. כמו איש בצגדיו, ומ"מ כתב ראצ"ן דהוי לענין טבילה כמו מהודקים ולא עלתה לה הטבילה, והצעטהיג סוט מהודק לגופא יותר, מכמו איש בצגדיו, ובודאי אין ראויה לשנות משאר צעטהיג סוט באופן הנראה לעינים, א"כ יש לחוש שמא באיזה מקום, שמכסה חלק רב מהגוף, לא יהי רפוי יותר מאשה בצגדי בזמן הזה, כנ"ל, ואתי' לידי קלקול.

*

גמ'. מתוך שלא הותרה לה אלא ע"י מלבוש וכו'. עיין מהרש"א דלא דמי למטביל כלי ע"ג מימיו דאסור ולא קאמרינן ביה מתוך שלא הותר לו אלא ע"ג מימיו זכור הוא דהתם כל עצמו לא בא אלא לטהר או מימיו או כליו משא"כ הכא דלא מחזי כלל שבא לטהר אלא שהאשה נכנסת במים להקד.

*

גמ'. זכורה היא. עיין תוס' בשבת (ק"א ע"ב) ומה שפי' בזה שער המלך (פכ"ב משבח) דלר' יוסף דגזר משום סחיטה לא הותר ע"י מלבוש אלא במקום מזה כבשמעתין. אצל הולך במים דמיחוסס מאני' במיא כיון דליכא מזה לא התירו אפי' ע"י מלבוש, עיי"ש. (חת"ס).

*

אבל ככל זאת קשה דכיון דמסתבר ליה להרמז"ס עכ"פ טעמא דרצא בשבת, א"כ מי הכריחו לחלק הטעמים בין שבת וי"ט, ולמה לא הביא גם טעם זה דרצא גבי י"ט. ואם נאמר דלא מסתבר ליה להרמז"ס כל כך טעמא דרצא, רק דשבת היה מוכרח להביאו מחמת דשבת אין מקום לטעמא דרב ציצי, א"כ עוד יותר חימה דעל מה ולמה דחה הרמז"ס להביא בשבת טעמא דרצא דגזירה שמה יעצירנו דהוא הטעם הראשון המוצא בגמרא, ובפרט דגזירה זו מקובלת בגמרא בכמה מקומות להלכה. ואף דהכא איתותב טעם זה דהתינה שבת י"ט מאי איכא למימר, והוכרח הגמרא לחדש בזה דגזירה יו"ט אטו שבת, ויכול להיות דגזירה זו של יו"ט אטו שבת לא מסתבר ליה להרמז"ס, ככל זאת עכ"פ בשבת עצמו למה לא הביא רבינו טעם זה של גזירה דשמה יעצירנו.

והנה הרב המגיד כתב דמסתבר ליה להרמז"ס יותר טעמא דרב ציצי דגזירה שמה ישהה משום דתניא כוותיה בצרייתא ולכן הביא לטעם זה צי"ט, ואולם עכ"פ בשבת דלא שייך בו טעמא דרב ציצי למה דחה טעמא דרצא המקובל בכל הש"ס נגד טעם דרצא אשר הרמז"ס עצמו דחה עכ"פ לטעם זה דרצא להביא צי"ט.

ולבן כתב היד המלך (שם) וז"ל: והנראה בזה דרבינו ראה לדחות טעמא דרצא בטבילת כלים מכל וכל, משום דשלישה מקומות בש"ס שופר ולולב ומגילה הוצא טעמא זה דרצא דאין נוהגין בשבת משום גזירה דשמה יעצירנו ד' אמות צרה"ר, וצולין קאמר הגמרא דהיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה. ולמה לא אמרו דהיינו טעמא דטבילת כלים, אלא ודאי דמסתבר להו להש"ס כי רק בהנך שלשה לדס קיימי טעמא דרצא דגזירה זו דשמה יעצירנו, ומשום דבהנך שלשה יש מקום לחוש על אדם שאינו בקי בהם שילך אלל בקי ללמדו או להוציאו ידי חובתו, ויטול גם את השופר או את הלולב והמגילה עמו, וצחוק כך יעצירנו ארבע אמות ברשות הרבים, אבל בטבילת כלים דאין מקום בהם להליכה אלל בקי אידחי טעמא דרצא דגזירה זו, ולכן שפיר לא הביא הגמרא דהיינו טעמא דטבילת כלים. ולפיכך לא הביא רבינו גם בטבילת כלים בשבת טעם זה דרצא. וטעמא דרב ציצי לא שייך רק צי"ט, וטעמא דר' יוסף לגזור כלים דלאו בני סחיטה אטו כלים דבני סחיטה לא מסתבר ג"כ לרבינו, ועל כן הוכרח רבינו להביא בשבת טעמא דרצא דנראה כמתקן כלי. ע"כ. ועיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

והנה הרי"ף ז"ל לא הביא רק טעמא דסחיטה, וטעמא דשמה ישהה, ומבאר האור שמה (פ"ד מהל' יו"ט הי"ז) דמשו"ה השמיט טעמא דרצא דגזירה שמה יעצירנו, דיקשה הא תינה שבת, יו"ט מאי איכא למימר, ולומר כדמשני בסוגיא גזרו יו"ט אטו שבת לא מחזור ליה לפסק הלכה, דצפרק כל הכלים (שבת קכד, א) משני אהא דאין סומכין בצקעת את הקדירה כיון דשבת כו' גזרו יו"ט אטו שבת, ופריך מי גזרינן, ומסיק דלצית הלל דצברי דמוציאין הקטן וספר תורה לרשות

הרבים אין גזרינן יום טוב אטו שבת דהואלא ולא בטלטול יעו"ש, וכיון דלצית הלל לא גזרינן יו"ט אטו שבת אין גזרו בטבילת כלים יו"ט אטו שבת, ולכן טעמא דרצא דגזירה שמה יעצירנו הוצא בש"ס לענין שופר ולולב ומגילה בשבת, אבל לגזור יו"ט אטו שבת זה הו' אליבא דצית שמה.

ופעמא דרצא דמתקן לא הביא, דא"כ יקשה אדם נמי, ונראה כמיקר לא שייך צמים רעים, ואי משום דרב נחמן צרי"ץ פעמים שאדם בא צפרק ורוחץ אף צמי משרה, לא יתכן לפוס מאי דמסיק צפרק שמונה שרצים (שבת) דף ק"ט ע"ב דאין רוחצין צים הגדול צמים הרעים אף אם לא נשתהא, ודלא כר"נ צרי"ץ דמתיר בלא נשתהא, עיין רש"א, וכן צשיטת הרי"ף (שם מ, ב בדפי הרי"ף) דצמים הרעים מוכח דלרפואה מכיון, א"כ ה"ד גבי טבילה מוכח צמים הרעים דלטבול מכיון, והו' מתקן גצרא, אלא ע"כ דלא חשו ליה.

*

ובטעם שכתב הרמז"ס טעמא דשמה ישהה גבי יום טוב, דתניא כן בצרייתא, אבל גבי שבת כתב טעמא דמתקן, מבאר האור שמה (שם) משום דצפ"צ דתרומות (מ"ג) כייל מעשר בשבת ומטביל בשבת ומצשל בשבת כחדא, דמוכח דכולהו משום איסורא דשבת הווי, ולא משום גזירה שמה ישהה, דהא מהלכות טהרה שלא ישהה צטומאה, ולא אשכחן דליגזור עלה דדיעבד אם עבר ושהה דלא יאלל צמזיד, ועיין ריש פרק הזהב (ב"מ מה, ב) צסלעים על דיגריס גזירה שמה ישהה עליותיו כו', היינו דקתני יעלה ולא יעלה כו', ובפרט צהא דצעי אם צישל בלא עירוצי צצשילין כו', ופשיט ממצשל בשבת, ודחו איסורא דשבת שאני, ופירשו רבותא קמאי דקאי על המעשר והמטביל בשבת ג"כ, דאיסורא דשבת שאני, והדר ציה משנויא קמא, וע"כ דהאיסור הוא משום שבת, ולא משום גזירה שמה ישהה וישתמש צה צטומאה, ולכך סתם דאף אי איכא פירי אחריני אסור, ולכך צמגצי' תרומות כתב בשבת או ציו"ט שם (הל' שבת פכ"ג) הלכה ט"ו [ומפרש דדוקא צצישול מיו"ט לצבת דל"ש דהשוו יו"ט לצבת לא גזרו צעבר וצישל, אבל בכולהו איסורי דשבת ויו"ט השוו דינס] וצטבילת כלים כתב המטביל כלים בשבת, אבל ציו"ט לא גזרו דדיעבד, דצאמת לא חששו לאסור גבי יו"ט משום תקון. חדא, דטבילת כלים צרגל מצוה, דחייב אדם לטהר עצמו צרגל (ר"ה טז, ב), ועוד אפילו לתקן כלי לצורך אוכל נפש חצירו צא"ל לעשות מצעוד יום, כ"ש כאן דאינו רק מיחוי כמתקן, ואף צנטמא מצעוד יום לא ה' להן לגזור לולא טעמא דשמה ישהה ודו"ק. (וקרוב לזה

כתב המהרש"א).

ולפי זה אחי שפיר, דדעת רבינו דשבת דמשום מתקן אסור גם צנטמא צולד הטומאה אסור להטבילו, ולכן כתב רבינו צפרק כ"ג מהלכות שבת (ה"ח) כייל יעשה, נותן צכלי שאינו מקבל טומאה, כגון כלי אצנים, וכמו שפירש צפירוש המשנה (ביצה פ"ב מ"ב), דכלי עץ מיטמא מהמים, ואסור להטבילו אגב מימיו, אף דלא לא הו' רק נטמא מולד הטומאה, מ"מ אסור בשבת, דהו' תקון, אבל ציו"ט כיון דאינו אסור רק

תשובה: יראה דלפי משמעות התלמוד אין שום קפידא בדבר, דמסקינן פ"ב דביצה דאדם טמא מותר לטבול בשבת משום דנראה כמיקר ואפילו צימות הגשמים שרי החס, וכן כתב הרמב"ם בהדיא. אמנם שמעתי מהרצ"ה נשים שמחזיקים איסור בדבר לטבול בשבת כה"ג. וכתב מרדכי ממש בשילהי נדה דר"ת אסר לטבול בשבת משום דפסק דלא קי"ל טבילה בזמנה מזה. ונ"ד דאינה טבילה בזמנה א"כ לכ"ע אסור. ויש לדחות דהא דאסר ר"ת לטבול בשבת היינו אין בעלה בעיר ואינה טובלת אלא משום טבילה בזמנה, והא פסק דלא קי"ל דמזה היא. אבל בעלה בעיר מודה נמי דשרי משום מזה קיום עונה, ואפילו שלא בשעת עונה חשיבי מזה מה שהאיש משמח אשתו בתשמיש המטה כדאיתא בהדיא בפסחים ב' אלו דברים. ובשילהי מסכת יומא מוכח דאפי' אי לא טבילה בזמנה מזה מ"מ יכול לטבול ביום הכפורים כדי להתפלל בנקיות דהיינו נמי בשביל מזה. מ"מ צ"ד הואיל ואפשר הוא מאתמול ולא איתרה אלא בשביל הרחיבה או בכה"ג לא שרי.

ואע"ג דמוכח פ"ב דביצה דהא דשרי אדם לטבול בשבת משום דנראה כמיקר, היינו אפי' היבא דאפשר לטבול בחול. מ"מ נראה דהאידינא בזמנינו דכ"ע זהירי שלא לרחוץ כלל בשבת אפי' להקר בין צנהר בין במקוה, אע"ג דלא מצאו איסור מפורש על זה דאפי' במרדכי פ' כירה בשם התוספות דמחמיר לרחוץ בצריכה, מ"מ מחיר בהדיא צנהר ואפשר דה"ה נמי במקוואות שלנו דמעיינות נוצעין הן ולא דמי כלל לכלי. מ"מ המנהג הוא ליזהר ולמנוע וא"כ ליכא למימר דאדם נראה כמיקר דהא נוהרים להקיר, ומוכח מילתא דליטבול מכוון ונראה כמתקן. ומטעם זה נראה דנהגו הנשים ליזהר שלא לטבול בשבת כלל אא"כ בעלה בעיר ולא היה אפשר קודם. דבכה"ג הו' טבילה מזה משום עונה, לפי מאי דנהוג עלמא עתה איסור הרחיבה צנהרות או במקוואות. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ל) ד"ה והשתא שצברנו, ושם (ח"ג סימן ב) ד"ה פסחים ריש אלו דברים. ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קכו).

*

רש"י ד"ה ואלד המומאה. עיין שער המלך (פ"ד מה' יו"ט הי"ח) מ"ש ליישב קו' מהרש"א.

*

תום ד"ה גזרה. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן ריז) ד"ה וצענין טבילה.

דף יח ע"ב

גמ'. אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא מן השדה מלובלץ בשיט וכו' התייב בשבת ביוה"כ מאי איבא לבימר. הקשה הפני יהושע, הא איתא

משום שמה יהא לא איכפת לן אם יהא מה שנטמא בולד הטומאה, כיון דטהור מן התורה, ולכן מותר לטבול מחולין למעשר או מתרומה לקדשים, כמו שפירש בפירוש המשנה, ולא הזכיר הך דמשיקין בכלי אבן כאן ציו"ט, דאף בכלי עץ מותר להטביל, כמו שמותר להטביל כלי טמא אגב מימיו, ובפרט דאם ישם המים להשיק בכלי עץ ציו"ט ויחזור ויטמא הו' כלי שנטמא ציו"ט, ומטבילין אותו, ובשבת אף אם נטמא בשבת אין מטבילין אותו משום מתקן, לכן משיקין דוקא בכלי אבן, ודלא כמו שכתבו התוס' (שם יח, ב ד"ה ושוין) דמשום דמטמא בידים גרע יעו"ש. (וכזה כתב בשו"ת רלב"ח סימן ט"ז).

*

גמ'. שם. בשו"ת כתב סופר (אר"ח סי' סט) הקשה, דבפסחים (כ' ע"ב) מבואר דהחשש דתקלה - שמה יהא הוא רק לב"ש וצ"ה לא חוששים כלל לזה ע"ש, וא"כ איך יתכן דרב ציבי אמר דבריו לזעת צ"ש ודלא כצ"ה.

וברב הכת"ס שם, וליישב הצריכתא י"ל עפמ"ש תוס' חולין פא"ט ע"ב לחלק בין זמן קצר לזמן מרובה עיין שם, י"ל דצריכתא נקט טעם זה דשמה יהא וחישינן לתקלה בכלי שנטמא לטבול ביום טוב חיישינן לתקלה לזמן מרובה, ובשבת דעלמא לזמן קצר לא חיישינן ואח"י צריכתא גס לב"ה דמודו לזמן מרובה דחיישי', ודוקא בזילוף דזמן מועט היא לא חיישינן ועי' רש"י פסחים דצ"ש חיישי' אח"י לזמן מועט וא"ש הצריכתא. ע"כ.

*

גמ'. אי הכי אדם נמי וכו'. עיין תוספות בשבת (דף קי"א ע"א ד"ה לא) שהקשו, אמאי לא מוקי לה רבא כמ"ד טבילה בזמנה מזה, ומירצו דפשיטא ליה לתלמודא דמשום טבילה בזמנה לא שרינן תקוני מנא, ועיין פנ"י מה שכתב לדקדק מסוגיא דפרק המפלת (נדה ל' ע"א) דלמאי דסברי צ"ש וב"ה טבילה בזמנה מזה קאמרי החס דמטבילין צ"ה טבילות לב"ש ול"ה לב"ה וע"כ היינו אפילו בשבת, אלא דיש לחלק. מיהו קשיא טובא על שיטת רוב הפוסקים שכתבו דנדה אינה טובלת בזיל שבת אא"כ הגיע זמנה כדאיתא ציו"ד (סימן קצ"ו) מטעם דעכשיו לא נהגו להקר בשבת ולפי"ז ע"כ הא דשרינן לה לטבול בהגיע זמנה היינו משום דחשיב כטבילה בזמנה אלמא דמשום טבילה בזמנה לא חיישינן לתקוני גברא ואם כן הדרא קושיא לדוכתא מאי מקשה הכא אי הכי אפילו אדם נמי ואמאי לא מוקי לה כמ"ד טבילה בזמנה מזה. ועי"ש דצבריו מה שמירץ בזה.

*

גמ'. אדם נראה כמיקר וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רנה) וז"ל השאלה: יולדת שטבלה לאחר מ' של זכר או פ' של נקיבה או קודם זמנים הללו, ורצונה לטבול בזילי שבת מפני שאז בקל לה למנוא רחינה, אבל מחמת נקיות היתה יכולה לטבול ליל ה' או ליל ו' שרייא בכה"ג שמתבול בשבת או לאו.

להדיא צזרייתא פרק יו"כ (יומא דף ע"ז ע"ב) דאס היה מלוכלך
צטיט וצלאה רוחך דכרכו ציוה"כ ואינו חושש.

ובתב דיש ליישב צדוק, דודאי משום האי טעמא דאדס צא
מלוכלך לא הוי שרינן משום דמלתא דלא שכיח היא
אלא דצצת כיון דצימות החמה מותר דנראה כמיקר משו"ה
לא חלקו צין ימות החמה לימות הגשמים כיון דשכיח מיהא
רחינה צצת צרוצ צצות השנה צימות החמה צמיקר וצימות
הגשמים צמלוכלך, משא"כ ציוה"כ דלא שכיח רחינה אין להחיר
משום טעמא דמלוכלך דלא שכיח וכו"ע ידעי דמשום טבילה
הוא רוחך ומיחוי כמתקן.

*

ועיין שפת אמת שהעיר דלא היה לפני הגאון בעל פני
החידושי הרשב"א, דמירץ צפשיטות, דדוקא המקום
המלוכלך שרי להדיח אצל לא כל גופו וזה שנכנס כולו צמים
ודאי יודעים דלטבול מטומאתו הוא נכנס דאין דרך להיות כל
הגוף מלוכלך, וכ"כ צמוס' רי"ד, והוא פשוט.

ובהג' לשפ"א שם כתב דלפמ"ש התו"י ציומא (ע"ג ב) דהא
דהחירו לרחוץ כשהוא מלוכלך הוא משום דאין אסור
מה"ת אלא רחינת כל גופו ע"ש, א"ש טפי דהכא דכיון דרוחך
כל גופו אסור אפי' ה' מלוכלך כל הגוף.

*

גמ'. מי איכא מידי דבשבת שרי וביורה"כ אסור
וכו'. עיין צשו"ת צנין ציון המדשות (סימן פט) דל"ע
לפי סוגיא כאן דמייתי ראייה לרבא דאמר מי איכא מידי דצצת
שרי וציוס הכיפורים אסור אלא הואיל וצצת שרי ציוס
הכפורים נמי שרי מהא דתניא דחייבי טבילות טובלין ציוה"כ,
וא"כ לרב חסדא דס"ל צפסחים (דף מ"ו) דלא אמרינן הואיל
יקשה מהך צרייתא דתניא דטובלין ציוה"כ.

ובורתב: י"ל לענ"ד מלצד שאפשר לומר דרב חסדא לית ליה
הואיל דוקא צדבר שאסור מן המורה דצוה ס"ל
דאין לפטור צמקום חיוצ כיון דלפעמים מצינו פטור אצל לענין
איסור דרבנן גם הוא ס"ל דרבנן השוו מדותיהם וצפרט צענין
זה שלא רצו להחמיר ציוס כיפור יותר מצצת לענין מלאכה.

ב"ב גם אם נאמר דאין חילוק צין הואיל דרב חסדא להואיל
דרבא יש ליישב הקושיא שהרי צדברי התוס' ד"ה הדר
ציה מצואר דרך לרבא לשיטתו דס"ל דטעם דנאסר טבילה
צצת ויוס טוב הוא משום מתקן וטבילה אדס מותר משום
דנראה כמיקר הוקשה להש"ס דלפ"ו ציוה"כ יאסר והוצרך לתרץ
דמותר מטעם הואיל אצל לשאר אמוראי דס"ל דטעם איסור
טבילה הוא משום דרבא דגזירה שמא יעצירו או שמא ישהה או
שמא יקסוץ מה שלא שייך צאדס אפילו צלא הואיל א"ש דהותר
טבילה ציוה"כ שהרי ליכא טעם לאסור ציוה"כ יותר מצצת וא"כ
צלא"ה לק"מ לרב חסדא מהך צרייתא דטובלין ציוה"כ שהרי י"ל
דרב חסדא ס"ל כחד מהנך תירוצים ולא ס"ל כרבא דטעם
דאיסור טבילה משום דנראה כמתקן. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב צשו"ת תורה לשמה (סימן קסד) וז"ל השאלה:
מצינו צש"ע א"ח סי' שס"ח ס"ד שפסק אס נחמעט
העירוצ משיעורו אחר שנכנס צבת ראשונה ונשחיר צו אפילו
כל שהוא כשר אף לשאר צצות ע"ש וחוינן להרמז"ן ו"ל
צתשובה סי' רי"צ צכתב אס נחוספו דיורין אחר שנתקלקל
העירוצ צריכין לערב מחדש משום דלדידהו הוי תחילת עירוצ
על כן נסתפקנו צמה שהחיר הש"ע לשאר צצות השנה אס
מהני נמי גם ליוס כפור ויו"ט או"ד דוקא צצות השנה יועיל
משום דחדא קדושה היא אצל ציוה"כ או יו"ט דהס קדושה
חלוקה מקדושת השצת אפשר דלא יועיל וצריך לחדש העירוצ
דחשיב לכ"ע תחילת עירוצ כמ"ש הרמז"ן צהיכא דנוספו
דיורין.

תשובה: אין זה ספק ואע"ג דחלוקין הס צקדושתס מ"מ
קדושת צצת חמירא מנייהו ועל כן כמו שמועיל
לשאר צצות השנה יועיל נמי ליורה"כ ויו"ט ולא חשיב לגבי
דידהו תחילת עירוצ ולא אמר הרמז"ן סצרה זו כי אס צנוספו
דיורין שהס צני אדס אחרים וחלוקין הס וזמ"ו וראייה לזה
דאמרינן גבי טבילה צציה דף י"ו ע"צ דמקשי מינא צצת
ציוה"כ מאי איכא למימר ומתרץ אמר רבא מי איכא מידי
דצצת שרי וציה"כ אסור אלא הואיל וצצת שרי ציה"כ נמי
שרי ע"ש והיינו משום דצצת חמיר מיוה"כ ולהכי אמרינן
הואיל וצצת שרי ציה"כ נמי שרי וה"ה הכא צנ"ד הואיל
וצשאר צצות שרי ציה"כ וציו"ט נמי שרי.

*

גמ'. הואיל וקודם טבול שרי וכו'. עיין צשו"ת שאגת
אריה (סימן קג) דמותר לתקוע צנגס צר"ה, והציא ראייה
ממה דאיתא כאן לענין החושש צשיניו, דהואיל וקודם הטיבול
שרי לאחר טיבול נמי שרי, וטעמא דל"ג על מקצת צצת, אלא
הואיל ומותר למקצתו הותר לגמרי וכמו שפרש"י שאין חילוק
צשיעור של צצת. ועיין צשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לו)
שהעיר צדציו.

ובעת. ראיתי צשו"ת עונג יו"ט (סימן מז) צכתב לדחות ראיית
השאג"א דלא דמי כלל, דהכא קודם שאכל מותר
לגמוע אף אס מכיון לרפואה כמ"ש רש"י ו"ל דכל היכא דלא
מוכחא מילתא שעציד לרפואה שרי אף לרפואה ולהכי לא גזרו
לגמוע לרפואה אחר האכילה כיון שקודם אכילה שרי אף
לרפואה משא"כ צתקיעה שגס קודם לא שרי אלא אס מכיון
לצורך מצוה אצל אס מכיון לשיר או מתעסק ודאי דאסור
לתקוע א"כ אס נאסור לתקוע שלא לצורך אחר שמתקע אין זה
איסור לחצי צצת רק דלמצוה מותר ושלא לצורך מצוה אסור
ולא שייך צוה הואיל וקודם תקיעה שרי דקודם תקיעה נמי
אסור שלא צכוונת מצוה ולא דמי כלל לחושש צשיניו דהחס
קודם אכילה לרפואה נמי מותר ואס אחת אסורו אחר טיבול
מיקרי איסור לחצי צצת.

ולא דמי נמי למה שאמרו לעיל הואיל וצצת שרי ציוה"כ
נמי שרי דצין צצת ליורה"כ אין סצרה לחלק אצל צין צורך

טעם מתקן וחזין שלא נחשז זה מתקן אף צמים טמאים לטהרם וכ"ש שמקוה של שאזין מותר להשיק להכשירה. ע"כ.

*

גמ'. אמר שמואל אין מביילין את הבלי על גב מבייו לטהרו ביו"ט. משמע דמפרש שמואל מתניין ביו"ט וכרבי, אבל הרמב"ם צפה"מ ובחיבורו פסק כשינויא בתרא דמתני' בשבת וכחכמים.

ובתב. השפ"א דאפשר דה"ט דלא חש להא דשמואל משום דמשמע דשמואל לא ידע הא דרייתא דאל"כ מאי קמ"ל והו"ל למימר אין מטבילין כדמניא כו' ולהכי נראה דלא ידע הדרייתא וסוגיא דגמ' מסיק אה"כ דמתני' אחיא כחכמים דברייתא.

*

גמ'. דתניא אין מביילין בו' ואין משיקין בו'. משמע דהשתא בס"ד ס"ל להגמ' דכל הדרייתא מיתוקם ביו"ט, וקשה א"כ למה קתני תרתי כיון דאין משיקין ממילא פשיטא דאין מטבילין.

ותירין השפ"א דמשכחת לה היכא דהמים נטמאו ביו"ט או בולד הטומאה דמותרין לטהרן ביו"ט דהשקה ואעפ"כ אין מטבילין ע"ג מימיו.

דף יט ע"א

גמ'. ת"ר בו' אין מביילין אותו בין השמשות. בס' ראשון לציון כתב, דלכך השמיט הרמב"ם דין זה, דמילתא דפשיטא הוא כיון דהטעם דאסור טבילת כלי' ביו"ט הוא משום שמה ישאה, א"כ גם ביה"ש שייך לחוש שמה ישאה על ביה"ש שהוא פנוי צו ממלאכה, עיי"ש. ונמצא לפי דבריו דאפי' לדבר מלוא דשבות מותר ביה"ש יהי' אסור להטביל כדי שלא ישאה ויבוא לידי תקלה.

אמנם השפ"א מעיר עליו, דאדרבה נראה דהטעם שמה ישאה לא שייך כלל בביה"ש כיון דביו"ט אסור לטבול ודאי לא ישאה כליו לטבול אותם בזמן מועט דביה"ש.

*

גמ'. ורד"מ ואזיל בין השמשות וכו'. מצינו בכמה מקומות בש"ס לשון "בין השמשות", והכוונה היא בסוף היום. עיין בצ"ק (לב ע"א) ובצ"מ (מב ע"א). ועיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קעד) שהביא הסוגיא דשבת (קלג ע"ב), וכתב, דהא דאמרינן כגון דאתא בביה"ש, נ"ל דלאו דוקא בביה"ש, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהר"ל (י"ד סימן ט אות ו) דד"ה עוד ראיתי, שלשון בין השמשות יפול על זמן "מן המנחה ולמעלה", כלשון התרגום של צין הערבים "בין שמשא" וכו'. עיי"ש. וע"ע צמנחת עני (ח"ב עמוד קפו).

*

מלוא שלא לזורך מלוא שפיר אפשר לחלק דדוקא לזורך מלוא שרי אבל שלא לזורך אסור והכי אמרינן גבי קיפול הכלים והנעת המטות בשבת (דף ק"ג) דכ"ו שצריך לשימושן בשבת שרי אבל אם כבר נשתמש בהן אסור לקפל ולהניע לזורך מחר ולא אמרינן הואיל וקודם שימושן שרי לאחר מכאן נמי שרי וע"כ ה"ט דכיון דלא שרי קודם שימושן אלא לזורך השבת לא מיקרי אסור לחצי יום ולא דמי לגמיעת חומץ דהתם קודם אכילה שרי אף לזורך רפואה להכי אמרינן הואיל וקודם אכילה שרי לאחר אכילה נמי שרי.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רב פעלים (חלק ג אר"ח סימן יח) צדין כלי של מילה אם מותר להחזירו לביתו בשבת, וכתב להביא ראיה מכאן דאמרינן בכה"א גוונא הואיל ואשתרי לטלטל האומל לזורך, אשתרי לטלטלו גם לאחר שגמר המלוא להוליכו למקום שירצה כל זמן היותו צידו, עיי"ש באורך.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן יז) ד"ה וע"ד פלפול.

*

גמ'. שם. עיין חתם סופר דלרמב"ן צמלחמות ה' ריש מביילתין דלעולם השוו מידותיהם וגזרו התירא אטו איסורא. רק שבת ויה"כ לא ראו לבטל כמה טבילות מלוא בשבתות השנה משום יה"כ ע"ש, נ"ל דלא גרס בשמעתיך הך לישנא הואיל וקודם טבול שרי. אלא קו' הש"ס הי' בהפוך שהי' להם להשוות מידותיהן ולמיסר קודם טבול כמו אחר טבול. וכן מבואר להדיא בלשוננו ו"ל שכי' ו"ל שם כמו שהשוו קודם טבול כלומר טבול שהוא ציוס א' וקדושה א' ואין גזירה לחאזין, עיי"ש.

*

גמ'. דלמא מזהא הדר ביה. קצת קשה, כיון דאצ"י פליג עלי' דרבא מסבירא דהואיל דמה"ט מתיר לגמע ולבלוע אפי' אחר טבול, א"כ טפי אית לן למימר דהדר רבא והודה לאצ"י מדנימא דהדר מהא דהכא כיון דלא מצינו מאן דמסייע ל' דלא נימא הואיל. עיין שפ"א בזה.

*

גמ'. מאי אב"ל לא מביילין וכו'. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ב' סימן פב) אם מותר להשיק בשבת מקוה של מים שאזין למקוה כשרה. וז"ל: ובדבר אם מותר להשיק מקוה של מים שאזין למקוה כשרה של מי גשמים, הנה צבירה דף י"ז מפורש צמנחת שמואל להשיק מים טמאים למי מקוה לטהרם, ובדף י"ח אחיא מחלוקת רבי ורבנן בשבת דלרבנן מותר להשיק אף בשבת ואיפסק כן ברמב"ם פכ"ג משבת ה"ח, ואין טעם להחמיר השקה דמקוה יותר מהשקה דמים טמאים ואדרבה צמנחת הא לא שייך כל הטעמים רק

השמשות, שחשש שמא הוא מצעיר הסיגרי' כשעדיין הוא יום טוב, ואילו ההנאה, שאיפת העשן שלאחר כך הוא כשכבר הוא חול, נמנע שהצעיר לצורך חול.

*

גמ'. במחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דב"ע לא פליגי וכו'. השפ"א תמה על לשון זה דמשמע דוקא ע"י שמחשבתו ניכרת כו"ע ל"פ דמותר אבל בסתם אסור, ולבסוף מסיק דפליגי אי אמרינן מדהא לא ידע הא נמי לא ידע משמע דבסתם דאין שום הוכחה אי גמיר אי לא גמיר מותר, והדברים סותרים זא"ז.

ובתב לפרש בדוחק, דמחשבתו ניכרת אפי' אי ידעין דע"ה הוא ולא גמיר מ"מ לא פליגי דמותר ע"י היכר זה דהאי דינא דבעין הע"ש גמיר לי'.

אבן זלשון רש"י נראה דפליגי אפי' היכר דמחשבתו ניכרת מ"מ ס"ל לר"ש שזרי דמדהא לא גמיר הא נמי לא גמיר.

*

גמ'. מר סבר מודהא לא גמיר הערב שמש נמי לא גמיר, ומר סבר הא הוא דלא גמיר, הא הערב שמש גמיר. בספר חזקים צנעיים (ח"א אות ד' סוגי' י"ז - דינא דגרמי) כתב לבאר ד' הדעות כאן עפ"י מה שהאריך שם להוכיח מכמה דוכתי, דמבואר דדין צרור ופשוט או דין המפורש שונה מדין שאינו מפורש כ"כ. וי"ל דמי שידוע דין מפורש לא בהכרח שידוע דין שאינו מפורש וכיו"צ.

וענין זה נוגע להרבה מקומות ודינים בהלכה, כמו הא דכחצות (ע"ד ע"א): א"ר יוסף בר אבא א"ר מנחם א"ר אמי המקדש בפחות משו"פ ובעל צריכה ממנו גט, זהא הוא דלא טעי אבל בהך טעי (במקדש במלוה או על תנאי ובעל), והנה נראה דטעם החילוק הוא דפחות משו"פ דהוא דין צרור שאין קדושין תופסים ואין בו פלוגתא מש"ה לא טעי לומר דמהני ואמר' אדם יודע שאין קידושין תופסין בפחות משו"פ ובעל לשם קידושין, אבל מקדש במלוה כיון דהדין אינו פשוט, ובקדושין (מו"ע ע"א) יש דיעות שונות אי מקדשין במלוה, ל"ש לומר אדם יודע ואמר' דטעה לומר דמהני כיון דיש דיעה שסוברת כן.

הנה חזין דסברא זו נוגעת להלכה ולמעשה וה"נ יש לבאר כאן, דדין שיעור טומאה כבעדשה אין מפורש בקרא והערב שמש מפורש בקרא, ות"ק ס"ל אף על גב דאינו בקי דדין שאינו מפורש מ"מ דין מפורש יודע, ור"ש שזרי אינו מחלק, וס"ל ד"ל דגם דבר מפורש אינו יודע. ע"כ.

*

גמ'. ת"ר ביצד מוגב וגב וכו'. פרש"י שהטביל כליו לשם גתו ונמלק לעשות בהם כדו דלאו תיקון היא ואינו צריך טבילה אחרת. ועיין רש"א דלא למימרא דאין צריך כלל אפי' מדרבנן דא"כ פשיטא מאי קמ"ל, אלא משמע דמדרבנן מיהו

גמ'. מידע ידע דבעי הערב שמש וכו'. פרש"י, הלכך בין השמשות דיו"ט אסור משום דמטביל דיו"ט שלא לצורך, עכ"ל. והקשה מהרש"א ז"ל, למה ליה האי טעמא ואמאי לא מפרש בפשיטות משום כל הנך טעמי דלעיל. ותירץ דרש"י צא לפרש אפילו כמ"ד כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בין השמשות.

והפנ"י כתב דדוחק לפרש כן דברי רש"י, כיון דסתם מתניתין ס"פ צמה מדליקין [שבת ל"ד ע"א] קמני להדיא דאין מטבילין בין השמשות, ולכך כתב דרש"י הולך לפרש כן משום דלפי האי אוקימתא דמוקמינן ברייתא כגון דרהיט לטובלו וא"כ מסתמא איירי שנטמא הכלי עכשיו סמוך לבין השמשות ומש"ה רהיט לטובלו וא"כ קשיא ליה לרש"י אמאי קאמר ת"ק דאין מטבילין הא דנטמא דיו"ט אמרינן לעיל דמטבילין ולא גזרו ציה מידי משום שלא היה יכול לטובלו קודם יום טוב וא"כ ה"נ כיון שלא היה יכול לטובלו קודם לכן הו"ל למישרי אי לאו משום דהו"ל טבילה שלא לצורך וא"כ שפיר גזרו צהו משום הנך טעמי דלעיל.

*

גמ'. שם. פרש"י: הלכך בין השמשות דיו"ט אסור משום דמטביל דיום טוב שלא לצורך וכו'. ועיין בשו"ת שאגת ארי' (ס"ב נד) שכתב לבאר כוונת רש"י, דאסור לטבול כלים בבין השמשות דיו"ט גופיה, דלילמא בין השמשות ימנא הוא, ונמנא מטביל דיום טוב שלא לצורך יום טוב, דהא אין לו שהות להשתמש בו אחר הטבילה אפילו חולין דלא צעי הערב שמש, והו"ל כמטביל דיום טוב לצורך חול דאסור. ומסיק בשאגת ארי' שם לדינא, דבבין השמשות דשבת ויו"ט גופייהו, אפילו כלי זכוכית חדשים שהוא של דברי סופרים אין מטבילין אותן, משום דהוי ליה טבילה זו שלא לצורך היום אלא לצורך חול דאסור, עיין שם.

ובשו"ת להורות נתן להגאון האדיר ר' נתן געשטעטנער ז"ל (חלק ד' ס"ה לה) האריך צנידון אם מותר לעשות מלאכה דיום טוב בין השמשות היכי שיהנה ממלאכתו בין השמשות, דניחוש שמא בשעת מלאכתו עדיין יום טוב הוא, ובשעת הנאתו הוי כבר חול, ונמנא שעשה מלאכה לצורך חול דאסור.

והוביח מדברי השאגת ארי' הנ"ל, דלכאורה נ"צ מש"כ השאג"א וכנ"ל צביאור דברי רש"י, דמאי פסקת שאם טובל בין השמשות הו"ל טבילה לצורך חול, הרי יכול להשתמש בכלי זה מיד בבין השמשות טרם שיהא חול, ומוכח דפשיטא ליה להשאג"א ז"ל דכיון דציהשמ"ש הוי כל רגע ספק יום ספק לילה, א"כ כשטובל ציהשמ"ש חיישין שמא בשעת טבילה עדיין היה יום, וברגע שלאחר הטבילה כשמשתמש בכלי הוי כבר לילה, ונמנא לצורך חול ואסור. וע"ש עוד שהאריך צה.

ורא"ה עוד בהגדה של פסח מבית לוי (ע' רע"ה) שמטעם זה נהג הגר"ח שלא הי' מעשן דיום טוב אחר"ל בין

ולהרבות כמו ששה אצבעות עד תשעה לכותל דרום וכן לנפון, ועי"ז תתמעט חלל הבהכ"נ, אם נכון לעשות כן ע"פ תוה"ק.

והשיב, חס להזכיר לשנות חלל בהכ"נ ולמעט, אפי' אצבע אחת אין למעטו מקדושתו, ואף שיהי' טוב לכיפה. הנה מלכד שאין הכיפה בהקדושה של בהכ"נ אף גם אם היה זה לורך גוף הבהכ"נ אסור לסתור דבר אפי' ע"מ לתקן, ואפי' דעת ז' טובי העיר לא מהני בזה, וכו', ואף לסתור מרפסת אצנים של בהכ"נ אין לסתור, דכל דהוי נוי בהכ"נ אסור לסתורו והוי בכלל ל"ת כן לד' אלקיכם.

וב"ש [השואל] דהוי רק איסור דרבנן, ונסתייע מן המג"א סי' קנ"ג ס"ק מ"ו לא דמי כלל דהמג"א מיירי לענין אחתן זונה דשם כתיב בית ה' אלקיך ולשון בית ה' אלקיך לא הוי רק הבהמ"ק ממנו וגם מדלא קיטר בלשונו לומר לא תביא לה' אלקיך וכתב ביתור לשון בית ה' אלקיך בא למעט שאר דבר שבקדושה, אבל לשנות מדבר קדושה דהוי דרך ציון נלמוד מקרא דל"ת כן לה' אלקיכם זה כולל כל השייך לד', וכעין דאמרינן בפ"צ דצ"ה, וצ"ה סברי לה' כל דלה', כן ה"נ בזה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט. עיין מהרש"א (ברכות לג ע"ב) שעמד במ"ש צפיוט ותודיענו, "וחגי נדבה" וכו', מאי וחגי נדבה, אם ר"ל קרצנות נדבה שמביאין בחג, הא מסקינן הכא דלכ"ע אין מקריבין נדרים ונדבות ציו"ט. (וכתב די"ל דחגי נדבה רמז על י"ט שני שעושין בח"ל ממנהג אבותינו דקרי ליה חגי נדבה כיון שאין חייבין בה מן התורה).

*

גמ'. שם. צ"ס ראש השנה (ר' ע"ב) אוקימנא הא ד"ואכלנו וולד שלמים בחג", דהיינו חג השזועות. ותמה הטו"א (שם) הא קי"ל הכא דנדריים ונדבות אין קריבין ציו"ט.

ובתב. לתרץ, די"ל מדקאמר ואכלנו וולדה שלמים בחג ולא קאמר והקרצנו בחג ש"מ לא הקריבו ציו"ט אלא מעיי"ט הקריבו ואכלו ציו"ט דזמן אכילת שלמים לצ' ימים ולילה א'.

*

גמ'. שם. פרש"י, דיכול להציאן לאחר זמן, ע"כ. והקשה הגאון צעל חלקת יואב ז"ל דצברי הרמב"ם (פ"ח דתמידין ומוספין הלכה ט, ו) דאצדו כצשים, יציא לחם אחר עם כצשים, דאין יכולים להציא לחם אחר ציוס טוב דאין אפיייתם דוחה יום טוב.

ובאמרי יושר (ח"ב ס' קכז) פלפל הרבה בקושי' זו. ובשו"ת דברי יששכר (יו"ד ס' עח) כתב דאפשר לאפות אותם עם לחמים אחרים ועשה דברים דוחה דשיל"מ דרבנן ע"ש.

ובשו"ת חדות יואב (מהדו"ת ס' ע"ה ס"ק י') כתב בקושי' זו: י"ל כיון שלא הי' אפשר מאתמול וא"א להמתין למחר שרי ציוס טוב, וצרש"י צ"ה י"ט כתב גבי נדרים ונדבות

צריך משום מעלה ואשכחן טבילה כי הא משום מעלה צפרק חומר בקדש (י"ח ב') דאמרינן טבל ולא נחכוון כאלו לא טבל ואמרינן נמי התם טבל לחולין לא הוחזק למעשר.

*

גמ'. שם. רש"י פי' שא"צ כלל טבילה שנית אלא שרואה להחמיר על עצמו, והרמב"ם פי' מחולין לתרומה ומתרומה לקודש דצריך טבילה, ומ"מ כיון דהוא רק לתוספות טהרה מותר ציו"ט, עיי"ש.

ועיין שפ"א דלדעת הרמב"ם נראה דבשבת אסור דדוקא ציו"ט דאסור משום שמא ישהא לא חששו לאסור בזה כמו בולד הטומאה דג"כ אין חוששין שמא ישהא אבל בשבת מטעם מתקן אסור [ומשו"ה לא הביא הרמב"ם האי דינא דה"ש (פ' כ"ג) אלא דה' יו"ט ע"ש] ולפי"ז צ"ל דאע"ג דרישא דאכל לא מטיילין מוקמינן בשבת מ"מ מגב לגב ציו"ט הוא ולשון הגמ' לעיל וכולה מתני' בשבת לאו דוקא, אבל לפי רש"י שפיר איכא לאוקמא אפי' בשבת.

*

מתני'. בית שמאי אומרים מביאין שלמים ואין סומכין עליהם. משמע בגמרא דעיקר מלחא דצית שמאי היינו בשלמי חגיגה, והקשה הפני יהושע, לפרש"י דטעמא דצ"ש משום דסמיכה אסורה ציו"ט משום שבות, והיינו כמימרא דר' יוחנן פרק אין דורשין (ט"ז ע"ב), ולפי"ז ע"כ סברי צ"ש דסמיכה שלמי חובה דאורייתא, וסברי נמי דתיכף לסמיכה שחיטה נמי דאורייתא, אלא דאפ"ה העמידו חכמים דבריהם אפילו במקום מלוא כדאמר רבי יוחנן שם להדיא ואכתי אמאי התירו צ"ש לשחוט שלמי חגיגה ציו"ט הא מצטל ידיים מלוא סמיכה וצדוכתי טובא מקשה הש"ס ומסיק דאסור להציא שום קרבן היכא שמצטל מלוא סמיכה ידיים וכ"ש הכא דאפשר להציא שלמי חגיגה לאחר יו"ט ולסמוך דהא אית להו תשלומין.

ובתב. ליישצ לפמ"ש התוספות פרק כל הגט (דף כ"ח ע"ב) דהא דמקשינן בכמה דוכתי הא צעינן סמיכה אע"ג דסמיכה לא מעכב מ"מ ראוייה לסמיכה צעינן דכל הראוי לציילה וא"כ אפשר דהכא כיון דמדאורייתא חזי ראוי לסמיכה קרינן ביה ולפי"ז ניחא לן לצטל עשה דסמיכה הכא כיון דאכתי מקיימה מלוא סמיכה בשאר קרצנות, משא"כ אם נאמר שלא יציא שלמי חגיגה כלל ציו"ט עקרת מלוא עשה דחגיגה לעולם דעיקר מלואו בראשון וכולהו תשלומין ידיה נינהו.

*

גמ'. וב"ה פברי ל' ב"ל ד"ה'. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (א"ח סימן עז) ע"ד השאלה, בנדון קהלה אחת שרואים לדש כיפת הבהכ"נ אשר מימי קדם בנוי היתה לצנות עלי' כיפה כפי הרשימה אשר ניכר מתוכה, ונדבו נדבות וגם שכרו צעל מלכה מפורסם, ואחרי אשר הצעל המלכה שם עיניו על הכותל בהכ"נ והרשימה שבתוכה לכיפה לפי צינתו, אומר, כי הרשימה לא הוטב צעינו וצריך להוסיף על הכתלים

דאינס קרצים זיוס טוב משום שאפשר להקריבן למחר, הא לא"ה הי' דוחה, וכיון שאין ענה דאם לא יאפו יעכצו גם את הכבשים כיון שהזקקו בתנופה, וכן למ"ד לחם מעכב י"ל שאפיתן דוחה יום טוב.

והא שכתב רש"י ציומא כ"א דלא נמצא פסול בשמי הלחם משום דלא אפשר לאפות זיוס טוב, י"ל דרש"י מצי לפסוק כצן ננס דלחם לא מעכב לכבשים וכמו שפסק הראב"ד. ולא הי' דוחה יום טוב והי' נס לקיים מצוה מן המוצחר כמו שכתב הפנ"י בנס חנוכה, אבל הרמב"ם פסק כמ"ד שמעכב ועי' בכס"מ, וכן לאחר שהזקקו שיתבטל הקרבת כבשים ע"י שאין לחם, י"ל אפיתן דוחה יום טוב. ע"כ.

*

גמ'. מתיבי אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה ע"ל עולה וכו'. עיין שו"ת שאילת יעקב (חלק א סימן קעב).

*

תוס' ד"ה אמר ע"ל. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ק) ובתו"ד כותב: והנה כבר הבאתי בשם הפ"י שהקשה דגם לז"ה דא"ל מתוך יחסייז משום מפרק כיון דבדקשים צריך לדם וזוה ל"ש לומר מתוך דבחולין הא א"ל לדם וליכא משום מפרק.

ונראה דהא מבואר צוהמים (דף ל"ב) וצמות (דף ד') רוצן ט"מ ונעשו זצין הואיל והותרו לטומאתן הותרו לויצתן ופליגי אציי ורבא אס דוקא היכא שהותרה אמרי' הואיל ואשתרי ולרבא דוקא היכא שהוא דחוי' אמרי' הואיל ואידחי אידחי משא"כ היכי דאשתרי לגמרי להא אשתרי ולהא לא אשתרי וא"כ הרי החוס' כתבו דגם לז"ה איכא בעולת נדבה משום לכס ולא לגבוה אלא דאינו לוקה א"כ כיון דעכ"פ איכא עשה דלכס ולא לגבוה הוי רק דחוי' ומיושב קוש' הפ"י דהכא דאידחי איסור דנטיילת נשמה משום מתוך אידחי נמי איסור דמפרק אע"ג דליכא צי' מתוך דהואיל ואידחי.

ובזה מיושב קו' החוס' צינה (דף י"ט ע"א) למ"ל לז"ה גצי עולת ראיי' קרא דלד' חיפוק לי' דשרי משום מתוך והיינו משום דגצי עולת ראיי' שומנה ציו"ט ליכא משום לכס ולא לגבוה, וע"ש במהרש"א וישוע"ק סי' תצ"ה בכוונתם, וע"ש בפ"י ומיס עמוקים בזה.

ולפמ"ש נחא דאדרבא כיון דליכא בזה משום לכס ולא לגבוה א"כ אי אמרי' מתוך הוי היתר גמור ולא דחוי' ול"ש לומר הואיל ואשתרי ושז הוי סד"א דאסור משום מפרק דליכא צי' משום מתוך כקו' הפ"י לכן אנטריך קרא דלד' להחיר וא"ש דו"ק. ע"כ.

דף יט ע"ב

גמ'. והני תנאי בי הני תנאי. פירש רש"י, והני תנאי דלקמן פליגי כי האי תנאי דלעיל בנדרים ונדבות, עכ"ל.

וכתב הפנ"י בכוונתו, שהוצרך לפרש כן טפי מצטאר דוכתי כי האי לישנא דאיכא בש"ס טובא, משום דהכא בשמעתינן לא שייך לומר דהנך תנאי דברייתא דלעיל פליגי בפלוגתא דהנך תנאי דלקמן ממנא דהא ודאי ליחא דהך הנך תנאי דלעיל לא פליגי אליבא דנפשייהו אלא אליבא דבית שמאי וצית הלל דלרשב"א פלוגתא דבית שמאי וצית הלל היא נמי בנדרים ונדבות ולאידך תנא דלעיל משמע ליה מדלא פליגי להדיא בנדרים ונדבות לאשמעינן כהן דצ"ה דהוי כחא דהיתירא ע"כ דצ"ה נמי מודו דאין קריצין, משא"כ הנך תנאי דלקמן פליגי מסבבא דנפשייהו ולא איירי בפלוגתא דצ"ש וצ"ה כלל, ובלא"ה נמי אשכחן תנאי אחרונה בס"פ אלו קשרים [שבת קי"ד ע"א] דפלוגתא דרבי ישמעאל ור"ע היא לכך הוצרך רש"י לפרש דאפ"ה אחי שפיר מיהא דהנך תנאי דלקמן פליגי בנדרים ונדבות ומסתמא תליא בפלוגתא דלעיל דלפ"י כולו תנאי דלקמן אליבא דצ"ה פליגי. וע"ע בפנ"י מ"ש בזה.

*

גמ'. אין מביאין תודה בחג המצות וכו'. הרמ"א (סוף סימן נא) כותב, דמהאי טעמא אין לומר מומור לתודה בערב פסח, וכן בחוה"מ פסח. ועיין בסידור בית עוזב (הל' פסד"ד דף ס"ו ע"ב), שהוסיף ע"ז: שאם רוצה לאומרו אינו רשאי, דהו"ל כמפסיק בפסוקי דזמרה, שאסור להפסיק בהן. וע"ע בשו"ע אור"ח (שם, וסימן תרד) לענין ערב יום הכיפורים, ועיין מ"ש בזה בשו"ת צנין ליון המדשות (סימן נט).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן מט אות י').

*

גמ'. מביא אדם תודתו בחג הסוכות. עיין להפלא"ה בספר פנים יפות עה"ת (פ' שופטים) עה"פ לא טעט לך אשירה כל עץ וכו', שכותב וז"ל: צילקוט דבר אחר, אפי' בית אפי' סוכה, נראה הא דקאמר אפי' סוכה היינו סוכת מצוה בחג שהכהנים זוכים לחם הפנים ושיוירי מנחות חוץ לסוכה, והטעם כיון שאסור לעשות סוכה בעזרה הם פטורים מן הסוכה, וצריך לומר מ"ש צילקוט סוף פ' ראה חג הסוכות להדיוט מניין אפי' לגבוה ת"ל חג הסוכות לה' היינו בלחמי תודה, כדאיחא צציה דף י"ט מציא אדם תודתו בחג הסוכות. עיי"ש.

ובגוף הדבר עיין בערכין (ג' ע"ב) הכל חייבים בסוכה כהנים לויים וישראלים, פשיטא וכו', כהנים אינעריכא ליה סד"א הואיל וכתביז בסוכות תשבו ואמר מר תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו לא ליחייבו קא משמע לן נהי דפטוריז בשעת עבודה בלא שעת עבודה חיובי מחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים וכו'. ועיין ברש"י ותוס' שם.

וע"ע בשו"ת בית יצחק (אור"ח סימן ה אות יח) דמתחילה נוטה לומר דהכהנים אכלו שיוירי מנחות בלי סוכה, ומטעם דכיון דאכילת קדשים הוי עבודה בעידן עבודה פטורין, ולאחר

מביאין קדשים לבית הפסול, ואם הביא יוצא זה ידי חובת שמחה.

ועל מ"ש ואם הביא יוצא זה י"ח שמחה, הקשה הר"י קורקוס ז"ל דהא תודה אינה נאכלת אלא ליום ולילה ואם כן תודה זו ששחטה ע"פ איך יוצא זה ידי שמחה הא איפסילא בלינה ואין לומר דיוצא ידי שמחה לילה קאמר שלא מצינו שיהא חייב בשמחה בלילה הראשון שאם כן יהא חייב לשחוט שלמי שמחה בערב הרגל לשמוח בלילה.

ובבב"א העלה דלאו אשחטה בע"פ קאי אלא אם הביא במועד קאמר כי בכלל מ"ש לא בעינן ע"כ כ"ש במועד וה"ק ואם הביא בזמן שחייב בשמחה יוצא י"ח שמחה. והו"ד בכס"מ. וע"ע בלחם משנה (שם) מה שכתב לתוך על ד' הדומק.

*

גמ'. אין מביאין קדשים לבית הפסול. פרש"י, שממעט זמן אכילתן שאינו יכול לאכול חמץ אלא עד ארבע שעות ומתוך כך חמץ שזה בא לידי נותר. והקשה הגל"ח, אמאי לא יוכל לאכול חמץ ביום י"ד בכל היום, ולייתי עשה דאכילת קדשים וידחה ל"ח דחמץ דליה ביה כרת.

ועיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א שונו"ת סימן יט) דלכאורה לפי דברי התוס' ערוצין (ק' ע"א) דלאו דע"י פשיעה אינו נדחה מפני עשה, לפי זה לאו כחן ריח קושיא, דהא הכ"נ ע"י פשיעה בא, ואף אם הטורי אבן ר"ה (כ"ח ע"ב) ד"ה ה"ה, השיג על דברי התוס' אלו, מ"מ אעפ"כ הם דברי התוס' ודרכי התשובה אינן נגועות. ע"כ. ועיי"ש עוד מ"ש על דברי הגל"ח שנתחבב אי איכא מנות עשה באכילת קדשים קלים.

*

גמ'. שם. הרמ"א (בס"י נ"א ובס"י תר"ד) פסק כפי שהוצא במנהגים, שאין אומרים מזמור לתודה בערב יו"כ דאז אין מביאין קרבנות הנאכלים שלא להביא קדשים לבית הפסול כיון שנתמעט זמן אכילתן.

אבן קשה ממה דאמרין כריתות (דף כ"ה) אמרו עליו על צבא בן בוצא שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום חוץ מאחר יום הכפורים יום אחד א"כ למה אמר יום א' הרי גם בערב יו"כ לא היה יכול להביא שלא להביא קדשים לבית הפסול ודוחק לומר דהוי ס"ל כר"ש דמותר להביא קדשים לבית פ.

ועיין שו"ת בנין ציון החדשות (סימן נט) שכתב, כי צימי חורפו בשנת תקע"ח היה לו בזה פלפול להביא ראה לדעת רמ"א נגד מה שהביא המג"א (בס"י נ"א) בשם הכנה"ג דיש נוהגין לאומרו דגם בערב יו"כ שייך הטעם כמו דאמרין לענין ערב פסח שאין מקריבין תודה ושלמים בער"פ דממעט באכילתן.

ואין לחלק בין ע"פ לעיו"כ משום דבע"פ הקדשים נפסלין קודם שיצאו לידי נותר שהרי החלות הן חמץ לאחר שש שעות קודם הקרבנות או אחר הקרבנות אצל צעיהכ"פ אינן

מיכן מסביר שהגמ' בערכין לא יכלה לומר הטעם מפני שאין יכולין לאכול רק בעזרה ושם אין לעשות סוכה, משום שהיו יכולין לעשות סוכה בלשכות הצנויות בחול ופתוחות לקודש שאוכלין שם קדשי קדשים והתורה רצתה חזרות הרבה כמ"ש התוס' ביומא כ"ה, ועפ"י חזר גם מדבריו הראשונים וכתב דשמא באמת עשו כן אם אכלו שיעור החייב בסוכה, וליכא למיפטרינהו מטעם עוסק במצוה כיון שיכול לקיים שניהם, עיי"ש. וע"ע בדבריו בשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"ב סימן קכ"ה) באריכות, ושם הביא גם דברי ההפלאה הנ"ל, ופלפל בדבריו. וע"ע בזה בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן יד).

שו"ר בקפר מעשי למלך על הרמב"ם (פ"א מה' בית הבחירה ה"ט אות ה') שכותב להשיג על דברי ההפלאה מכמה פנים, ומפרש דברי הילקוט בגוונא אחרת.

*

גמ'. מביא אדם תודתו בחג הסוכות ויוצא בה ידי חובתו משום שמחה וכו'. כ' הפנ"י, לכאורה היה נראה דמילי מילי קמני, דעיקר מילתא דראצ"ש למאי דס"ד השתא דנדרים ונדבות אין קריבין ציו"ט היינו היכא שלא הביא לשם שמחה, משא"כ היכא שרואה לנאת בהן ידי שמחה אף בחג השבועות נמי ראוי להביא כדמשמע בפ"ק דחגיגה (דף ד' ע"ב).

אלא דאחר העיון נראה לי דליתא לא מיבעיא לפירוש ר"י שם צד"ה עולות במועד דהא דאמרין דיוצא אדם ידי חובתו בנדרים ונדבות לשם שמחה היינו דוקא כשהביא לשם שמחה, משא"כ היכא שהביא לשם נדרו אין יוצא בהן ידי שמחה וכתב כן שם ליישב ליטא דשמעתין דמשמע דמילתא דפסיקא היא דנדרים ונדבות אין קריבין ציו"ט א"כ כ"ש בקרבן תודה דמסתמא שוחטו לשם תודה דהא מביא עמו לחמי תודה ועוד דתודה נאכלת ליום אחד ושלמי שמחה לשני ימים א"כ למ"ד נדרים ונדבות אין קריבין ציו"ט אין יכול להביא כלל קרבן תודה בחג השבועות אלא בחול המועד דסוכות. אלא דאפילו לפירוש רבינו אלחנן שם דלא נחית לסברת ר"י אלא דבכל ענין היכא שלא גמר עדיין חובת שמחה יכול להביא נדרים ונדבות ציו"ט כיון שיוצא בהן ידי שמחה מ"מ נראה כוונתו ג"כ לענין שלמי נדבה שיכול להביא לכתחילה ולשחטן כיון דאידי ואידי שלמים נינהו, משא"כ בתודה נראה דרבינו אלחנן נמי מודה דלכתחילה אין להביא ציו"ט אע"ג שרואה לנאת בה ידי שמחה והיינו מהנך טעמי דפרישית. ולפי"ז אחי שפיר טפי הא דקאמר ויוצא זה ידי חובתו משום שמחה דהיינו דוקא בחג הסוכות ובחול המועד אצל בחג השבועות הוי מילתא דפסיקא דאין מביא.

*

גמ'. אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה וכו'. כתב הרמב"ם בהלכות חגיגה (פרק ב הלכה יג), לא יציא אדם תודה ביום ארבעה עשר מפני החמץ שבה שאין

נאסרין רק שהוא אינו יכול לאכלן בזמנו וזוהו אינו שייך דאין מציאין קדשים לביה"פ דא"כ דהקריבו תודה ושלמים בעיוה"כ תקשה ממניחין דזבחים (דף ע"ה ע"ב) אשם שנחערב בשלמים וכו' א"ל אין מציאין קדשים לביה"פ וכתב רש"י שממעט בזמן אכילת שלמים ומציא לידי נותר אלא ירעו עד שיתאבדו וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מה' פסולי המוקדשין) והשתא בלא רעיה איכא ג"כ תקנה דיקריבם בעיוה"כ דגם אם לא יאכלם עד הלילה הא הוא לא הביאם לבית הפסול ועד מוצאי יוה"כ בין שהוא אשם בין אם הוא שלמים נפסל ונעשה נותר אע"כ מוכח דגם בעיוה"כ אין מקריבין קרבן חוץ מקריבני חוצה היום או שאר עולות דלא שייך זהו מציאין לבית הפסול דלא מאלנו כן רק באכילה דאפשר שלא יהיה לו אוכלין הרבה ויצא לידי נותר אבל באימורין הא יכול לתתן צבת אחת ע"ג מוצה או שיכול להעלותן גם בליל שבת ויוה"כ על גבי מוצה בלא הקטרה רק בהלנה כדאמרין פסחים (דף נ"ט ע"א) מעלה ומלינן בראשו של מוצה ולכן לא הוזכר בשום מקום דאין מקריבין קרבן בע"ש שמא יציא אימורין לידי פסול אם לא יקטירם עד הלילה דיפסלו בלינה משום דעולת חול אינו קרבן בשבת.

ואין להשיב ע"ז ממנה שכתב הרמב"ם (פ"י מה' מעשה הקרבנו' וכן פ"ו מה' פסולי המוקדשין) כשם שאין ממעטין בזמן אכילה כך אין ממעטין במקום אכילה ובאוכלין ע"ש בכס"מ שהוציא כן מהתוספתא דזבחים.

ולפי"ז אשם שנחערב בשלמים ע"כ ממעט זמן האכילה בדפירוש נמלא כזה במנחות (דף פ' ע"ב) תנא ר' חייא תודה שנחערבה בתמורתה ומתה חצירתה אין לה תקנה וכו' ליתא בהמה ולחם וכו' ולימא אם הך דקמייתא תודה הא לחמה והא תיהיו שלמים א"ל משום דקממעט באכילה בשלמים והיינו ע"כ זמן אכילה כמו שפי' רש"י שם דאי אכיל לה בתורת תודה שמא נשתייר ממנה למחר נמלא מציא קדשים לבית הפסול קודם זמנו דשמא שלמים היא. והשתא למה אמר ר' חייא דאין לו תקנה הא יש תקנה להקריב באופן זה בעיוה"כ אע"כ דאין מקריבין קרבנות בעיוה"כ חוץ מחוצה היום.

אבן הקושיא למה לא אמר בכריתות שם גם חוץ מעיוה"כ שלא להציא קדשים לביה"פ י"ל דהרי בלא"ה הא דקאמר היה מתנדב אשם תלוי בכל יום הוא לאו דוקא דבשבת ויו"ט לא היה יכול להציא וכשיציא ביום א' הוא מכפר על ספק עצירות של שני הימים וא"כ ע"כ הפירוש דבכל יום הוא באותן ימים שהיה יכול להציא וע"כ אין תימה שלא הוציא גם עיוה"כ שהוא יום שלא היה יכול להציא וממילא ממועט כמו שבת ויו"ט ולא קאמר רק חוץ אחר יוה"כ פ' יום אחד שהוא יום שהיה יכול להציא. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן תנט אות יח) בתשובה להגאון בעל חלקת יואב, וז"ל: מה שהקשה זהא דפסק רמ"א דאין אומרים מזמור לתודה בערב יום הכיפורים. והתבאר שור הוסיף דכל הקרבנות הנאכלין אין

מציאין בערב יוה"כ פ'. והקשה כבודו מהא דשזעו (דף ח' ע"א) דמקשה הש"ס בר קרבן הוא. ומשני דאחיידע לי' סמוך לשקיעת החמה עיוה"כ פ'. ולהתבאר השור הנ"ל אפילו אחיידע לי' אחמול סמוך לשקיעת החמה הא אי אפשר להציא החטאת בערב יום הכיפורים. תמיהני דהא שם קאי אליבא דר' שמעון עיין שם. ואיהו כצירא לי' בפרק ח' דזבחים ובפרק ג' דמעשר שני מציאין קדשים לבית הפסול.

ובמה שכתב עוד דלמה יחשב מציאו לבית הפסול הא גם ביום הכיפורים יכול להאכילו לקטני וזרי כהונה. ליתא דמכל מקום חשיב ממעט באכילה ומציאו לבית הפסול כמה שאין גדולים יכולים לאכלו. כמו דאיתא בפרק ג' דמעשר שני דאסור ליקח תרומה בכסף מעשר שני דממעט באכילה אף דלית ב' משום נותר וכל שכן בנידון דידן. ועוד דאסור להאכיל קדשים לקטנים ביום הכיפורים דילמא אחי למיסרך כדאיתא בעירובין לענין כוס של ברכה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן נח).

*

גמ'. מותקיה ל' רבי זירא השתא סל'ותי מוסל'תינן נדרים ונדבות מביעיא. הקשה הפנ"י, דטפי הו"ל לאקשווי דמקרא מלא הוא אלה תעשו לה' צמועדיכם לצד מנדריכם ונדבותיכם ועולותיכם ומנחותיכם ונסכיכם ושלמיכם ואם כן אף לנדבי האומר דאין נדרים ונדבות קריבין ציו"ט עכ"פ צריך לאוקמי מיהא פשטא דקרא לענין ח"ה.

ובתב ליישב דקושטא דמלתא קאמר רבי זירא דאפילו קרא דאלה תעשו לה' צמועדיכם לא אינטריך לנדרים ונדבות שלמים ותודה דבלא"ה מסבירא ילפינן לה דהשתא סל'ותי מסלתינן אלא עיקר קרא לשאר קרבנות אחא.

ועוד י"ל דמהאי קרא דאלה תעשו לה' צמועדיכם לא פסיקא ליה לר' זירא לאקשווי אדריבי שמעון דאפשר דכיון דקרא לקצו חובה הוא דאמא לענין עשה דרגל ראשון א"כ אפשר דהכי קאמר קרא דמלצד נדריכם ונדבותיכם צריך להקריב קודם שיגיע המועד דבכה"ג דרשינן נמי קרא דבחג המזות ובחג השבועות צירושלמי דפ"ק דראש השנה לנדבי האומר נדרים ונדבות אין קריבין ציו"ט ע"ש. וע"ע בחת"ס מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. עיין טורי אבן לחגיגה (יח ע"א).

*

גמ'. כי פליגי לביקם עליה בב' תאחר. בשו"ת חכס צבי (סימן יב) תמה אמ"ש רש"י ואתא ר"ש למימר וכו' שנדר אחר הפסח אינו בא כלומר אינו צריך להציאה לא בחג שבועות ולא בחג הסוכות שיש לו שהות עד חג הסוכות של שנה הבאה, עכ"ד, הרי מבואר בר"ה (דף ו') דלכו"ע הוא עובר עשה ברגל אחד, והאין יתכן לומר אינו צריך להציאה, אם

הנאה של מעשר הוא של צעלים, וכשנותן לזה העני ולא לאחר
או הוי [ליה] שמחה.

ובורתב: עניית דעתי נוטה דלא נפיק צמעות מעשר כיון
דתקנתא דרבנן [היא] הוי דבר שצחובה, ונמצא זה
פורע [חובו] ממעשרו ואין לו צו אלא טובת הנאה, ויש
מרביתו דפסקו דאינו ממון, למ"ד ממון, מ"מ הוי דבר
שצחובה וכל דבר שצחובה אינו צא אלא מן החולין.

ואע"ג דרבנן בתראי הר"י אופנהיים שרי להאכילו לאציו
בזמן הזה כמו שכתבתי לך כבר, התם היינו טעמא
דלא קפדינן אלטותא דתבא מאירה למי שמאכיל את אציו כו',
וטעמא משום (גבאי) [דגנאי] הוא לאציו וכה"ג דהוי דרבנן
(לא) וליכא גנאי ואין כאן חובה אלא שיהא לאציו מזונות והרי
אית ליה, אבל הכא דעיקר תקנה וחויבה עלי' רמיא לא נפיק
אלא מדידיה. והמדקדק וחס על שלו יכול ליתן משלו שתי
פרוטות, או לסמוך על מעות פורים (לאפוש) [ולאפוש] להו
מן המעשר. ע"כ. וכן פסק המג"א (סי' תרצ"ד ס"ק א'), ועיין
מטה משה (סי' תתרט"ו).

ועיין ש"ח (במסכת מגילה עמוד הצדקה דף ר"ס ע"א) שכותב:
כל דבר שצחובה אינו צא אלא מן החולין, וכמבואר
במגילה. וכן נראה לי לענין פורים שנהגים לתת זכר למחצית
השקל, וכל שכן שההוצאה על משלוח מנות ומתנות לאציונים
לא יוציא ממעות מעשר אלא מן המעות שלו. ע"כ. וכן כתבו
הכנסת הגדולה והמגן אברהם (בסי' תרצ"ד), לענין מתנות
לאציונים.

ובן העלה בשו"ת בית דינו של שלמה (חיד"ד סי' א', דף ב' ע"א),
שבין צמחות לאציונים ובין צמחות זכר למחצית השקל,
אין לתת אלא מן החולין, ולא ממעות מעשר.

*

גמ'. שם. עיין חגיגה (ז' ע"ב) דישאל יוצאין ידי חובתן
בנדרים וכו'. ועיין צ"י (אורח חיים סימן תקסח) וז"ל:
כתב מהרי"ל בשו"ת (סי' קיח) על אשה שנדרה לילך על קברי
הנדיקים שצמקום פלוני ועכזה ימים רבים ואח"כ אירע
ששכרה לילך שם, ופסק דדי בהליכה זו דכיון דלא נדרה
להוציא מעות דמיא לנודר לקנות בית בארץ ישראל דאין
מחייבין אותו עד שימצא הראוי לו דאדעתא דהכי נדר (ב"ק פ.).
הכא נמי לא שאל. וכן הוודר להתענות סכום ימים רבופים
ומיקלע ליה צהון תענית חובה או שאר תעניות חובה מי לא
נפיק אלא לצעורי קביל עליה הכא נמי לא שאל.

ורביא נמי להא דתנן ישראל יוצאין ידי חובת שמחה בנדרים
ובנדרות אלמא אע"ג דבעי לאתויי שלמי נדר או
נדבה אפ"ה נפיק צהו ידי שמחה אלמא לא אמרינן כיון דאי
לא נדר בעי אתויי שלמי שמחה ברגל לא ליפוק ידי נדרו ולא
דמיא להאי (בזיר טו.). דהריני נזיר (ובזיר) לכשיהיה לי צן וכו'
דמיתי ליה מהר"מ בשמחות (סי' קנו) דהתם תרי נדרי נינהו.
ע"כ.

הוא עובר בלאו לא שייך לומר אינו צריך להציאה אם ירצה
לעבור בעשה, ומה צורך לעצמה טובה כדי שלא ינטרך לטרוח
תיפוק ליה דעדיף מיניה שהוא עובר בעשה, והוא חייב מן
התורה להציאה ברגל ראשון, ואי בחולה או מחוסר זמן מאי
אהניא ליה הך עצה. עיי"ש עוד.

וע"ע בשו"ת עטרת חכמים (או"ח סימן ב') ואור חדש על
קידושין (דף מ"ב) ד"ה ובאופן אחר, שו"ת מנחת ברוך
(ח"א סימן ק"ד) ושפת אמת כאן, ובחידושי על מסכת ראש
השנה (דף ד ע"א).

ועיין פני יהושע שכתב דאין קושיא זו על פרש"י לחוד,
דלכאורה פרש"י צוה מוכרח מלשון הגמרא גופא וכל
שכן נראה ג"כ מלשון התוספות שכתבו להדיא פירוש
סיפא דאינו צא בחג הסוכות היינו אם לא ירצה שהרי הוא יכול
להמתין עד סוכות של שנה הבאה וא"כ קשה יותר הא עובר
בעשה.

ובתב הפנ"י ליישב, דיס לפרש דהא דקאמר רבא צפ"ק
דר"ה כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה והיינו
בעשה דובחת שמה והבאתם שמה א"כ מצינן למימר דהיינו
דוקא באפריש ולא אקריב דבהכי מוקמינן לקרא דובחת שמה
והבאתם שמה צפ"ק דר"ה אבל אמר ולא אפריש דילפינן לה
התם מעשה דמואל שפתיך תשמור ועשית דהיינו מצות עשה
א"כ איכא למימר דלא עבר ברגל ראשון דמהיכא תיתי אדרבה
פשטא דקרא משמע דעשה דמואל שפתיך היינו דומיא דלא
תעשה דתשמור והיינו בשלשה רגלים דוקא, וכן נראה להדיא
ג"כ מלשון רש"י כאן שכתב כל מי שיש עליו תודה ולא כתב מי
שיש לו קרבן תודה ולמאי דפרישית אחי שפיר דביש לו קרבן
תודה היינו אפריש ולא אקריב אין כאן עצה טובה אלא לכו"ע
עובר בעשה דובחת שמה אלא דעיקר פלוגתייהו הכא היינו
לענין מי שיש עליו תודה דהיינו אמר ולא אפריש.

*

גמ'. ראב"ש לעמ"מ כו' לומר שזה גורם. עיין
מהרש"א דלא ניחא ליה לתלמודא למימר דראב"ש אית
ליה נדרים ונדבות אין קריבין צ"ט ולא פליג עליהו אלא בהך
מלתא דזה גורם, דא"כ לא הוי פלוגתא דראב"ש עם הת"ק
מפורשת דהא ת"ק נמי קאמר האי ליטנא מציא אדם תודתו
בחג הסוכות אבל הך פלוגתא דנדרים ונדבות מפורשת
דראב"ש סתמא קאמר מציא אדם תודתו בחג הסוכות דמשמע
נמי צ"ט גופיה אבל ת"ק דקאמר מציא אדם תודתו בחג
הסוכות ע"כ בזה"מ קאמר דהא קאמר ולא בעצרת.

*

גמ'. וב"ד דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.
עיין שו"ת מהרי"ל (סימן נו) אם אדם יוצא מצות מתנה
לאציונים במה שנותן להם מעות של מעשר. מי אמרינן כיון
דהמעשר בלאו הכי שייכא להם לא ינא דהא נותן להם משלהם,
או דלמא עיקר תקנה כדי לשמחן, אם כן ינא לאציונים כי אינם
מקפדינן אם נותן להם מעשר אם לאו, רק שהם שמחים וטובת

שצחוצה אינו צא אלא מן החולין ה"נ צנדר הקריאה אינו פורע חובו מחיוב שיש עליו ע"כ.

וע"ז כותב: מתחלה נעיין בס"ד צדינו של מהר"י סג"ל והוא דפ"ק דחגיגה תנינא עולות צמועד צאות מן החולין ומסיק התם דצ"ט צין צמועד אינן צאות אלא מן החולין משום דהוי דבר שצחוצה וכל דבר שצחוצה אינו צא אלא מן החולין וליף לה התם מדכתיב מסת נדבת ידך דהאי מסת לישנא דחולין הוא וא"כ מכאן נלמוד לכל דבר שצחוצה כגון מתנות לאציונים דאינו צא אלא מן החולין דהא סתמא קאמר כל דבר שצחוצה ואין לומר דאדמדמי' מתנות לדבר שצחוצה ולידמינהו להך (עיין בספ"ק דמס' מעשר שני) ספא דמתני' דהתם דתנן ישראל יוצאין י"ח שמחת שלמי החג צנדר' ונדצו' ובמעש' בהמה אלמא דאע"ג דשלמי שמחה צחג' הוו דבר שצחוצה ואף על פי כן הם צאין מנדריים ונדצות ומעשר ה"נ נימא צמתנות לאציוני' הא ליחא דהתם שאני דגלי קרא כדאיחא התם ושמחת צחג' לרבות כל מיני שמחו' לשמחה והיכא דגלי גלי אצל מקרא דמסת נדבת ידך ילפי' לכל דבר שצחוצה דאינו צא אלא מן החולין וכדמוכח מהתוס' ד"ה אמאי דבר שצחוצה כו' שהקשה צמתני' דמגילה דתנינן אין צין נדריים לנדצות כו' ליתני נמי שהנדר' אינן צאין אלא מן החולין דהו"ל חוצה ונדצו' אף ממעשר כו' אלמא דכל נדריים וחוצות אינן צאות אלא מן החולין ודלא כמהר"ח שהעמיד קושיא על מהר"י סג"ל מהך דשלמי שמחה דליחא וגם מ"ש שם יוצאין י"ח חגיגה נר' פשוט דהוא ט"ס דהא איחא התם צסוגיא דגם חגיגה אינה צאה אלא מן החולין דהוייא דבר שצחוצה וצ"ה דקאמרי התם דצאה מן המעשר הא מוקמי לה התם צטופל.

ביהו אי קשיא על מהר"י סג"ל הא קשיא מדאמרינן התם מאי שנא חגיגת יום טוב א' של פסח ואמר רב אשי הא קמ"ל חגיג' ט"ו אין חגיגת י"ד לא ופרש"י דחגיג' י"ד צאה אף מן המעשר וקאמר צס"ס אלמא קסבר חגיגת י"ד לאו דאורייתא ע"כ מהכא משמע דכל מידי דלא הוי מדאורייתא א"צ להציא מן החולין והה"נ לפ"ז מתנות לאציוני' דלא הוו חוצה אלא מדרבנן ליתו נמי ממעשר ועיין בהרמב"ם ז"ל צפ"ב מהל' קרבן חגיגה דלפי מ"ש שם דחגיגת י"ד רשות יתורן דהא דקאמרי' דחגיגת י"ד לאו דאורייתא ר"ל והוייא רשות אף מדרבנן אצל צדבר שהוא חוצה מדרבנן הוי כחוצה דאורייתא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ועיין בהגהת ש"ע לט"ד ר"ס רמ"ט ושם צטורי זהב והש"ך ז"ל. ומעתה כיון דהוכחנו דהוראת מהר"י סג"ל היא אמת ויציב א"כ שפיר יליף מנה מהר"ח נר"ו ללימוד הפרקים דאינה עולה לו הקריאה לכאן ולכאן ונריך לחזור צ"פ או יוסף י"ח פרקים ומה שחזר ודחה דשאני התם דהוו שני סוגי מעות מעות מעשר ומתנות לאציונים אצל גבי קריאת הפרקים הקריאה אחת היא ועולה לו לכאן ולכאן ע"כ איני יודע טעם צחילוק הזה דבקריאה נמי הוו צ' סוגי קריאו' א' מחמת נדרו וא' מחמת השבת ואי משום גוף הקריאה דהוא ענין א' ה"נ צמתנות ומעשר ענין הנתינה אחת היא וכן צקרבנות הוו שני

וע"ע צשו"ת רצ פעלים (חלק א' אר"ח סימן כט) ע"ד השאלה, מי שהתענה תענית חלוס צר"ח שחל להיות צשבת, אם נריך להתענות שני ימים אחר צבת, צצביל שהתענה צשתי קדושות, או סגי ליה ציום אחד, וה"ה אם חל יו"ט צשבת והתענה צו.

והשיב: מרן ז"ל צצ"י סי' תקס"ח הציא דברי מהר"ל, צאשה שנדרה לילך על קצרי הנדיקים צצמקוס פלוני, ועיכבה ימים רבים ואח"כ שכרוה לילך שם, דמהני לה, שכן הנודר להתענות סכום ימים רצופים ומיקלע צהון תענית חוצה, דנפיק צזה י"ח, ודמיא להא דתנן צחגיגה דף ז', ישראל יוצאין י"ח שמחת צנדרים ונדצות, ולא דמי להא דנזיר דף י"ג, הריני נזיר ונזיר לכשיהיה לי צן וכו' דמיייתי לה מהר"ם צצמחות דהתם תרי נדרי נינהו ע"ש, ודין זה פסקו מרן צש"ע סי' תקס"ח סעיף י"א, וכ"פ מור"ם ציו"ד סי' רי"ו, ועיין עוד למור"ם צסי' רל"ט סעיף י"ד, ועיין מג"א סי' תקס"ח ס"ק כ"צ מ"ש צזה, ויש כאן מקום לפלפל צמה שיש להקשות ממקום למקום, וגם צמהר"ל מדידיה לדידיה אשר כתב צתצובה אחרת, ואין עתה פנאי להאריך צזה.

וב"ב מדע דאין להוכיח לנ"ד מדין התענית דסי' תקס"ח הנו', דהתם שאני, דהחיוב הוא משום נדר שנדר להתענות, ולכן יועיל להשלים נדרו גם צתענית שהוא מחוייב צו צלא"ה, אצל צנ"ד החיוב של התענית הוא משום כפרה לכפר על אשר עבד איסורא שחלל יום קדוש להתענות צו, ולכן כל היכא דחלל שתי קדושות שהם קדושת צבת וקדושת ר"ח, או של צבת ויו"ט נריך לו שתי כפרות כדין עושה צעירה דחייב עליה קרבן, דאם עשה שמים נריך להקריב שמים, ולא סגי ליה צחד קרבן.

והרב משאת צנימין סי' צ"ג נשאל צהתענה ת"ח צשבת ולמחרתו צום י"ו צתמוז, דאם עולה לו או לאו, וכתב דאינו עולה, משום דטעמא דנריך למיתב תענית להתעניתה הוא משום כפרה על צציטל עונג צבת, ותענית י"ו צתמוז אינו מכפר על עונג צבת, שהרי תענית זה הוא חוב עלינו צלא"ה, וא"א לקרבן שיכפר על שתי חטאות רק כשאוכל שני יומי חלב צהעלם אחד, אצל צשתי העלמות לא, וצהעלם אחד נמי היינו דוקא כשאוכל חלב וחלב, אצל חלב ודם, או קוצר וטוחן, אפילו צהעלם אחד מציא שתי חטאות, וכ"ש צנ"ד שהן כשני חטאות ושתי העלמות, דא"א שיתכפר לו צתענית אחד. ע"כ. עיי"ש עוד.

ועיין צשו"ת בית יהודה (חלק אר"ח סימן יט) צדין מי שרגיל לקרות מסכת צבת בכל יום צבת ואח"כ נדר לקרות י"ח פרקי משנה על הסדר בכל יום, ואירע לו שלימוד י"ח פרקי' צא לו ללמוד ציום צבת צנ"ד פרקים של צבת, אם עולים לו לכאן ולכאן או לא.

ובביא מחס אחד לפשוט זה הספק ממה שהעלה מהר"י סג"ל ז"ל דאין אדם יוצא ידי חובתו צמתנות לאציונים ממעות מעשר דתקנתא דרבנן הוי דבר שצחוצה וקי"ל דדבר

וסיים: והשתא לפ"ז יש לומר צידון השאלה הגם דיועיל הקדיש לאציו ולאמו עכ"ז מאחר שהוא מחוייב לעשות נחת רוח שלם לאציו וגם לאמו בתוך י"ב חודש בקדיש נמצא אינו עושה בעצור כל אחד מצוה שלימה וה"ז דומה כמו הפרש שיש בין אדם העושה ס"ת כולו משלו ובין העושה ס"ת בשותפות עם אחר וכן הדבר הזה שנמצא אציו ואמו הם שותפים בקדיש. והנה חילוק זה הב' שחילקנו בין הב' דפורים לשאר נידונים הוא חילוק יותר נכון ועיקר מחילוק הא' שכתבנו יען כי הירושלמי לא דוקא בסעודת פורים נקיט כן אלא קאמר כן גם על סעודת ר"ח היכא דחל בשבת שעושין סעודת ר"ח באחד בשבת והתם ליכא לחלק כחילוק הא' שכתבנו אלא יש לחלק חילוק הב' והוא העיקר והשתא לפי חילוק זה אחי שפיר גם הב' דנשואין במועד דלא עבדי משום דאין מערבין שמחה בשמחה והיינו משום דאנחנו חייבין למועד לעשות לו שמחה שלימה ואם יערב שמחה בשמחה הרי אינו פורע חובו בשלם לכל או"א דאי אזלת בחר בעלי החוב שהם המועד והנשואין לא פרע לכל או"א פרעון שלם בפ"ע.

ועל כן לפ"ז יש לדון צידון השאלה דיטכור אדם לומר קדיש בעצור אחד מהם.

אך אחרי היסוד נראה דלאו שפיר למעבד הכי ויותר טוב לומר הוא בעצמו קדיש בעצור שניהם ויהיה להם הקדיש בשותפות ולא יאמר קדיש בשביל אחד ויטכור אדם בשביל אחד יען דאם יעשה כן נמצא הוא מזלזל בכבוד אחד מהם כי בודאי לכ"ע קדיש ידידי עדיף ובדאי כל אחד מהם רוצה בקדיש ידידי וא"כ אם יאמר הוא קדיש בשביל אציו ויטכור אחד בשביל אמו מאי חזית שיאמר בשביל אציו ולא יאמר בשביל אמו והלא הוא חייב בכבוד שניהם בהשוואה כי אעפ"י שצחיים אציו קודם לאמו עכ"ז אחר פטירתם שווים הם אלו וא"כ השתא מה יעשה הבן על כן טוב שהוא יאמר קדיש בשביל שניהם ירצה לשכור אדם אחד שיאמר גם זה קדיש בשביל שניהם הרשות בידי אבן אין מחייבין אותו אצל בענין הנר שנוהגין להדליק בבית הכנסת ודאי צריך שידליק נר לכל או"א בפ"ע כי דבר זה אפשר לתקנו בכך ולא יעשה נר אחד בשותפות לשניהם ורק אם הוא דל ואין ידו משגת ומוכרח להדליק נר אחד לשניהם יעשה כן דאינו מחוייב לחזור על הפתחים בשביל להדליק נר למנוחתם ודברינו אלה צמי שאין ידו משגת לכבדם בנר לכל או"א בפ"ע. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צנין ציון החדשות (סימן קל"ז) שנתקשה השואל בדברי התו"ט פסחים (פ"ב מ"ה) ד"ה ולא צמער כו' משום דאיכא תנא דפליג וסובר דאפי' צירושלים אינו יוצא במצת מעשר שני והאי תנא הוא ריה"ג ותנא דידן מצות מצות ריבה, וקשה בין לריה"ג דס"ל דאינו יוצא ממיעוט דלחם עוני ובין לרי"ע דמרצה ליה ממצות דהא משנה שלימה במנחות (פ"ז משנה ר') דדבר שצחוזה אינו בא אלא מן החולין וליף ליה מדכתיב וצחת פסח לד' אלקיך לאן ובקר להקיש לפסח כל דבר שצחוזה וא"כ לריה"ג למה לי

סוגי קרבנו' א' מחמת חובה וא' מחמת נדרו וגוף ההקדשה א' הוא אצל מטעם אחר יש לו' דלא דמיין להדדי דשאני חובת הממון מחובת הגוף דבכל הב' דמתנו' וקרבנו' דהו' מידי דממון דהחיוז חל על נכסיו וממנו משתעבד לאותו דבר שצחוזה ולא ממון גבוה כגון מעשר אצל החיוז שחל על גופו דהיינו ענין הקריאה יכול לפטור עצמו אף במה שהוא מחוייב כבר דחיוז ממון לחוד וחיוז הגוף לחוד. ע"כ. עיי"ש עוד בצאור.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן תיב) דדין מי שנפטרו אציו ואמו בשנה אחת סמוכים זה לזה אם עולה הקדיש לשניהם, או"ד צריך לשכור אחד שיאמר קדיש בשביל אחד מהם כי קדיש שלו עולה בשביל אחד ולא לשנים, וכן הספק הזה יפול גם בעד הנר שהמנהג להדליק נר בעד נפש הנפטר כל י"ב חודש אם ידליק נר א' לשניהם או"ד צריך ב' נרות.

ובותב: ע"ד השאלה אם יועיל הקדיש לשניהם ביחד אין לפשוט ד"ז ממ"ש בגמרא דערוצין דף מ' ע"א דזכרון ר"ה עולה לראש חודש ג"כ ועי' רש"י ד"ה קשיא ע"ש ונלמוד מכאן כמו שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן גם הכא קדיש אחד עולה לאציו ולאמו דיד הדומה נטויה לדמות ראה זו ואין צורך לפרש.

אמנם יש להציא ראה ממחנותין דחגיגה דף ז' מ"ש ישראל יוצאין י"ח חגיגה בנדרים ונדבות וצמער בהמה ע"ש הרי מה שהיה חייב בשאר ימות השנה נדרים ונדבות בהם עצמם יוצא ידי חובת חגיגה שעולין לו לכאן ולכאן וה"ה דעולה הקדיש לאציו ולאמו.

ובן כתב בשלטי הגבורים בשבועות בפרק שבועות שחיס בתרא מי שקבל עליו להתענות ארבעים יום רזופים ואירע בהם מתעניות שחייבו חכמים או מי שהתענה בשבת תענית חלוס דלריך למיתב תענית לתעניתה ואירע שיום הבא אחר שבת הוא יום תענית בלל"ה ז"ע אי מהני אותו התענית בשביל התענית שיש לו להתענות או לא הואיל ומתענה בלל"ה וכתב ונראה לי דמהני ולא צריך תענית אחר והציא ראה ממ"ש תוספות ז"ל בנזיר דמי שיש עליו ב' נזירות אם האחד מוצלע בשל חבירו מניין אחד עולה לשניהם ואעפ"י שבלל"ה היה לו למנות אותם הימים בשביל נזירות אחד וה"ה הכא דעולה לו אע"ג דבלל"ה היה מתענה מיהו אם לא היו מוצלעים ממש בתוך נדרו נראה דלא סלקא ליה ע"ש.

ובן כתב מהר"י סג"ל ז"ל בתשובה סי' קכ"ו והציא מרן מהריק"א ז"ל בבית יוסף סי' תקס"ח דהנודר להתענות ימים רזופים אם מקלע ליה בהון תענית חובה עולה לו לכאן ולכאן וכן פסק בש"ע בא"ח וגם ציו"ד סוף סי' רל"ט ועי' מור"ם ז"ל סי' רי"ז ע"ש א"כ השתא מכל הנז"ל יש ללמוד לנידון השאלה דהקדיש עולה לאציו ולאמו. עיי"ש עוד בצאור.

למעטוי מלחם עוני וכן לר"ע איך יוצא צמנה של מ"ש דהלא דשצ"ח אינו בא אלא מה"ח וכן במס' מ"ש (פ"א מ"ז) אין מציאין קיני זדים כו' מהאי טעמא הוא כדפי' הרע"ב שם ודוחק לומר דהא מ"מ צעידן דאכל מקיים מ"ע דצערב תאכלו מנות ז"א דהא עיקר ילפותא מקרא וצמח לד' אלקין פסח מה פסח מצרים אינו בא אלא מן החולין והכא נמי מקיים ביה מנות אכילה.

והשיב: לענ"ד הכלל דכל דבר שצחוצה אינו בא אלא מן החולין לא שייך רק בחיוב קרבן לגבוה אבל לא צמח שהטיל הכחז עליו לאכול דענין זה לא מצינו בשום מקום והרי אמרינן בחגיגה (דף ז') ישראל יוצאין ידי חובתן בנדריס ונדבות וכו' והכניס בחטאות ואשמות יע"ש ואף שחייב מן התורה לאכול שלמי שמחה לא אמרינן דדבר שצחוצה אינו בא אלא מן החולין כדאמרינן שם לענין שלמי חגיגה אע"כ דרק צמח שחייב להקריב לגבוה שייך זה אבל לא בחיוב אכילת מנה וגם ע"פ הטעם נראה כן שהרי מה שדבר שצחוצה א"ב אלא מן החולין ילפינן מוצמח פסח וזה גבי קרבן כתיב. ע"כ.

*

גמ'. שם. צסו"ת להורות נתן להגאון האדיר ר' נתן **געשטעמנער** ז"ל (חלק י' סי' נז) נשאל אם מותר לשלוח משלוח מנות בפירות שביעית. וכותב שם: הנה צתשו' מהר"ל (סי' נ"ו אות ד') כתב צנודן אם יוצא מנות מתנות לאציונים צמעות מעשר, וז"ל "דלא נפיק צמעות מעשר, כיון דתקנתא דרבנן הוא הוי דבר שצחוצה, וגמלא זה פורע חובו ממעשרו ואין לו צו אלא טובת הנאה, ויש מרבותינו דפסקו דאינו ממון, ואפילו למ"ד ממון מכל מקום הוי דבר שצחוצה וכל דבר שצחוצה אינו בא אלא מן החולין" עכ"ל.

ובעין זה כתב בשל"ה (מס' מגילה פ"ו ע"ב) וז"ל "כל דבר שצחוצה אינה באה אלא מן החולין, כדאיתא במס' חגיגה (דף ב') צענין עולת ראיה וחגיגה שאינה באה מהמעשר אלא מן החולין, וכן נ"ל לענין פורים שנוהגים צמחצית השקל ומכל שכן צמעות מנות ומתנות לאציונים, שהוצאה זו יוצא אדם משלו ולא ממעות מעשר שלו. וכן מצאנו כתוב וז"ל, ודוקא משלו כאשר השיב מהר"י מולין דצמעות מעשר לא נפיק ידי מתנות לאציונים. ומוה נראה לי צאותן המקומות שנותנים קצבה מכל נפש לחזן קודם קריאת המגילה מעות פורים, צוה לא נפקי ידי מתנות לאציונים כי הוא בכלל השכירות, ואם לא יתן ההקצבה ההוא היה צריך להרבות שכירות החזן, וא"כ הוא הדקדקה תהיה לנו ולא לעניים, אלא צריך ליתן בלאו הכי כפי נדבת מסת ידו ע"כ, אמנם כשהפריש כפי מסת ידו ורצה להוסיף, נראה דמותר להוסיף ממעות מעשר שלו" עכ"ל. והוצא צקצרה צמג"א (סי' תרצ"ד סק"א).

והנה הטעם השני דדבר שצחוצה אינה באה אלא מן החולין, ודאי דלא שייך בפירות שביעית, דהרי צרש"י פסחים (ע א') ד"ה ואין יוצא צה, כתב לפרש הא דדבר שיש צו חובה אינו בא אלא מן החולין "כלומר משלו ולא ממנה שהוא מחוייב

ועומד". וכעין זה צרמז"ס (פט"ז מעשה הקרבנות הי"ז), שאין הנסכים באין לעולם אלא מן החולין, לפי שנאמר צהן והקריב המקריב קרבנו, עד שיהיה משלו ולא יהיה צהן צד גבוה כלל עיין שם. וכעין זה צמאירי צילה (יט ב') "וכן צריך אהה לידע שכל דבר שצחוצה אינו בא אלא מן החולין, כלומר כל קרבן שהטילו הקדוש צרוך הוא על האדם הן לכפרה על חטא שחטא הן להציאו צומן ידוע, אינו ראוי לפרוע ממעשרותיו או ממנה שכבר נדר ונדב מצד אחר, דהיאך יפרע את חובו צמה שהוא זקוק להציאו מצד אחר" עיין שם.

ומבואר דהא דדבר שצחוצה אינו בא אלא מן החולין, היינו טעמא, משום שאינו יכול לפרוע את חובו מדבר שצלאו הכי הוא חייב ליתן. ועיין טורי אבן חגיגה (ח א') ד"ה אמאי. וא"כ דוקא מעשר מעות שהוא לעניים שכבר נתחייב ליתנו או משום שהפרישו או שנדר ליתנו ולכן אינו יכול לצאת צו ידי מנות משלוח מנות ומתנות לאציונים, דהא משלוח מנות ומתנות לאציונים חובות נינהו שחייבוהו חכמים, ואיך יכול לצאת חובות אלו צדבר שכבר נתחייב ליתן ואין הממון שלו.

משא"כ פירות שביעית, הרי פירות אלו שלו הם, והוא ראוי לאכלן לעצמו ואינו חייב ליתנם לשום אדם, דהא מבואר צרמז"ס (פ"א מאישות ה"ג) המקדש צפירות שביעית מקודשת עיין שם, ועיין צרש"י ותוס' קידושין (גב א') ד"ה המקדש דפירות שביעית שזכה צו ממנו הוא לכל דבר עיין שם. ומבואר צסוכה (לט א') דאחריו של שביעית יוצאין צו ידי חובתו צסוכות, ומבואר דהוי צגדר לכס. נמצא שאם הוא נותן מפירות שביעית משלוח מנות או מתנות לאציונים, הרי הוא נותן משלו ושפיר יצא.

ואף על גב דפירות שביעית יש עליהן קדושה, מ"מ הוי ליה צגדר חולין לענין שיוכל לצאת צהן ידי חובתו, דמה שאמרו דבעינן שיהא חולין הכונה שיהא שלו וכרש"י הנ"ל, ואין חסרון צמה שיש צו קדושה כל שיהא כל שאינו ממון של גבוה, והרי פירות שביעית אינו ממון גבוה כלל, וא"כ כשנותן מהם מתנות לאציונים או משלוח מנות הרי הוא נותן משלו ושפיר יצא. ע"כ.

*

גמ'. שם. צסו"ת חצלים צנעימים (ח"א סי' מ"ב) דייק צרש"י כאן: מן החולין וכו' ולא מנדריס ונדבות שהוא מחויב ועומד צהם ע"כ. דיסוד הדין דדבר שצחוצה אינו בא אלא מן החולין הוא שאינו יכול לפטור עצמו לדבר מצוה וחיוצ המוטל עליו צדבר שאינו שלו.

ולפי"ז כתב לייצ קושי' שהקשה לו הגאון ר' יעקב יצחק **רודערמאן** ז"ל צצחצים (ס"ח ע"א) אימר דא"ר יהושע לאפוקי מידי מעילה למיסק ל"י לחובה מי אמר, והקשו חוס' ד"ה אימר מה טעם החלוק כיון דא"ר יהושע צמתני' (סו ב') עולת העוף שעשאה למטה ושינה אותה לשם חטאת אין מועלים צה ונעשית חטאת אם כן למה אינו יוצא צה לחובת

*

*

ומזה נקטו אחרוני זמנינו, דכמו כן צנוגע להחזקת צנו או חתנו על שלחנו לאחר חתונתם יש חילוק בין כשמחזיק אותם מתוך רצון טוב מבלי קבלת התחייבות על כך כפניהם,

דף ב ע"א

גמ'. נזיר ואינו מוגלח. כחצו תוס', אבל אם אמר איפכא לא ומגלח ממעות מע"ש כיון דקבלת הנזירות היתה ע"מ כן. והקשה בקובץ שיעורים (אות נא), הא מתנה ע"מ שכתוב בתורה תנאו בטל, ויש לחקור, זהה דדבר שכתובה אינו בא אלא מן החולין, אם הוא לעיכובא, או למנוה, ואם הקריב ממעות מע"ש הקרבן כשר, ואי נימא דהקרבן כשר, אפשר ללא שייך כאן מתנה ע"מ שכתוב בתורה.

*

גמ'. שם. בלח"מ (פ"ב מהגיגה), הביא דעת הראב"ד לחלק בדאומר הרי עלי תודה ע"מ שאכל זה חוצת חגיגה, מהני תנאו, ובאומר, הריני נזיר ע"מ שאגלח ממעות מע"ש, לא מהני תנאו, ובתוס' מבואר, דגם בנזיר מהני.

ובקובץ שיעורים (אות נב) מבאר טעם מחלוקת זו, דהראב"ד ס"ל, דחיוצ קרבנות בנזיר, אינן ע"י קבלתו, דאין צריך אלא לקבל גוף הנזירות, ורחמנא רמי אנזיר חיוצ קרבנות, ודעת תוס', דחיוצ קרבנות בא ע"י קבלתו, כמו כל דיני נזיר, ולר' שמעון דס"ל, אינו נזיר עד שיזיר מכולן, ובאומר הריני נזיר חוץ מיי, אינו נזיר כלל, ה"ה אם אומר חוץ מן הקרבנות, אינו נזיר לר' שמעון, אבל לדעת הראב"ד, לא דמי חיוצ קרבנות לאיסור יין.

*

גמ'. שם. בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' כ') האריך בסוגיין, וכחצו, דמלשון רש"י נראה ללא דוקא לישנא ואגלח, דה"ה אם אמר על מנת, וטעמא דנזיר ואינו מגלח הוא, דמצי אמר הריני נזיר או הרי עלי, הוי נזיר, דאמירתו לגבזה כמסירה להדיט, ושז אינו יכול להתנות תנאי, ונראה דעת רש"י דגבי נזיר אף תוכ"ד לא מהני חזרה, ועיין קטוה"ת סי' רנ"ה, אמנם בתוס' מנחות פ"א: [ד"ה תודה] כתבו, דמ"ש"ה בתודה מן חולין ולחמה מן המעשר אינו דומה להריני נזיר מן הגרוגרות, ללצ"ה לא הוי נזיר, דהוי נדר ופתחו עמו, דכאן קבעי למיהדר ולא מצי הדר דאמירה לגבזה כמסירה להדיט, ומשמע בנזיר מצי למיהדר ללא שייך אמירה לגבזה.

והקשה בצית יצחק שם, דהרי צ"ה דס"ל ללא הוי נזיר אמרינן בגמרא גבי מנחה מן השעורין דתליא ג"כ במחלוקת צ"ש וצ"ה הג"ל, וכן לענין תודה בלא לחם שם, ואמאי, עד כאן לא קאמרי צ"ה אלא בנזיר דמצי לחזור, ולא בהקדש ומנחה, ואין לומר דהמנחה מן השעורין לא הוי חזרה כלל רק פירוש, משא"כ תודה מן החולין ולחמה מן המעשר הוי חזרה, דא"כ דגבי נזיר מן הגרוגרות לא הוי חזרה, איך תלי לה הגמרא בפלוגתא דצ"ש וצ"ה אי יש שאלה בהקדש, וכתבו תוס' דהיינו כמו שיכול לשאול כן יכול לחזור תכ"ד, הרי דגבי גרוגרות נמי הוי חזרה. ועוד הקשה על רש"י דלשיטתו באומר נזיר ואגלח הוי חזרה ואינו יכול לחזור, וא"כ אמאי נזיר מן הגרוגרות לא הוי נזיר, נימא ג"כ כיון שאמר נזיר הו"ל נזיר וצעי למיהדר, ועוד דלצ"ה דס"ל יש שאלה

בהקדש יהי נדר ופתחו עמו, ועוד קשה אמאי בנזיר על מנת שאגלח צית חונוי ילא (מנחות ק"ט ע"א), ונימא ג"כ בעל מנת שאגלח ממעות מעשר שני נמי ילא, ומגמרא משמע דלא ילא, ועיין במלחמות, וע"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. ההוא גברא דאמר ליהו דהו דהו ארבע מאה זוזי ללפדוני וכו'. יש כאן ג' שיטות. לרש"י ותוס' כפי מה שהבין תה"ד סס"י ש"נ טעמא משום תפוס לשון ראשון פ"י שמתחלה אמר סתם הבו לי ושז הוסיף תנאי דברתי. וכיון שמתחלה לא עלה דעתו על תנאי תפוס לשון ראשון ויקח בלי זוזי בתו ומשו"ה אי היפוך ואמר לינסוב לבדתי תחלה לא יקח ת' זוזי. אלא שהקשה על שטה זו הא שצ"מ מלא הדר צ"י כל שעה ואיך שייך תפוס לשון ראשון.

שיטה ב' היא שיטת הרי"ף פ' מי שמת דב' דברים נפרדי' הם ואין להם שייכות זה לזה ע"כ ד' מאה זוזי שקול לעולם ונסיבת הבת בראונו תלי.

ושיטת הרז"ה דהוה תנאי גמור אלא כיון שהקדים מעשה לתנאי לא הוי כתנאי בני גד וב"ר ותנאי בטל ומעשה קיים וטען רמב"ן בשצ"מ אין לדקדק בדקדוקי תנאי שלא תטרוף דעתו עליו, ושז הבי' סברת הראב"ד דכל דלית מעשה כגון נתינת קידוש' וגיטין וכדומה. וליכא רק דיבורא בעלמא כגון הכא שאמר הבו ת' זוזי וינסוב לבדתי. וליכא שום מעשה לא צעי' דיני תנאי עיי"ש. (מתוך דברי החת"ס, ועיי"ש מ"ש עוד בזה).

ועיין בשו"ת הריצ"ש (סימן רח) ושו"ת ראנ"ח (סימן עז).

*

גמ'. שם. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן שג) ע"ד השאלה: ראובן לזה מחמת מיתה שינתן מנכסיו לזת בנו עשרים ליטרא ותקנה בהן חגורה אחת יפה ונפטר ראובן. אח"כ כמו חודש ימים נפטרה גם האשה בת בנו קודם שהגיע המעות לידה והניחה בן קטן, והיה חי אחר פטירתו כמו שנה ונפטר גם הוא. והנה בעל האשה תובע הכ' ליטרא מחמיו בן ראובן כי עדיין לא הוציאם מידו, השיב לו בן ראובן אצי לא לזה אלא שתקנה בתי חגורה עבור אותם כ' ליטרא והלא נפטרה בזמן מועט אחר פטירתו וע"כ נתבטל מחשבתו וזוואתו, והבעל טוען לא נתבטל בשביל כך, הדין עם מי.

וברתו"ד כותב: עוד היה נראה לזכות הבעל מטעם אחר, דגרסינן בפ"צ דביצה, ההוא גברא דאמר הבו ד' מאות זוזי לפלוני ולינסיב ברתא, אר"פ ד' מאות זוזי שקיל ברתא אי צעי נסיב ואי צעי לא נסיב, טעמא דאמר הבו לו ד"מ זוזי ולנסוב ברתא, אבל אמר לינסוב ברתא והבו ליה ד"מ זוזי אי נסיב קשקיל אי לא נסיב לא שקיל. ומוכח החס מפירש"י ומהתוס' שהטעם הוא משום דאמרינן תפיס לשון ראשון, ומיד כשאמר הבו ד"מ זוזי לפלוני זכה בהן משום דככתובים וכמסורים דמי, ומאי דקאמר אח"כ ולינסיב ברתא אי צעי עבד ואי צעי לא עבד. וה"ה בנ"ד מה שאמר שיתן

הטעם כמ"ס הרצ (הרי"ף) דלישנא דמתנה הוא בחרויהו, והוא האמת, ואין לזוז ממנו. ע"כ.

גם הרמב"ן במלחמות ה' כאן, הסכים לדברי הראב"ד הנ"ל, וכתב, וסומכים היינו דבריו ממ"ס צמתני (גיטין עו ע"ב) כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש כתבו בתוך י"ב חודש ונתנו לאחר י"ב חודש אינו גט, אלמא תנאו קיים, אע"פ שהקדים מעשה לתנאי. אלמא שמנינו לרצ אחא משבחא שכ' דמתני בהדי שליח א"צ תנאי כפול. ומ"מ יש ראייה לראב"ד מהירוש' פ' האומר וכו'. עיי"ש.

והרמב"ם (פי"א מה' זכיה ומתנה ה"ב) כתב וז"ל: שכיב מרע שאמר תנו ת' זוז לפלוני וישא בתי, הרי זה כמי שנתן לו שתי מתנות, כל אחת מהן שרצה יקח, לפיכך אם רצה ליקח המעות ולא ישא הבת יקח. אבל אם אמר יקח בתי ותנו לו ת' זוז תנאי, ולא יזכה במעות עד שיקח הבת. ע"כ. וכ"כ הטוש"ע חו"מ (סי' רנג סי"ב) כלשון הרמב"ם הנ"ל. ומוכח דס"ל כטעם הרי"ף והראב"ד הנ"ל. וכ' הש"ך שכן עיקר להלכה ושכ"פ הב"ח.

ובבב' מכתב מאלהו (דף קנב ע"ג) הוסיף: שאף הרו"ה מודה לטעמו של הראב"ד בעלמא, אלמא דס"ל דהכא שאני דמיירי בשכ"מ שדבריו ככתובים וכמסורים דמי והו"ל כאילו עושה מעשה ממש, להכי צעין משפטי התנאים. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשצ"ך (חלק ג סימן קסא) וז"ל: שאלת ראובן היו לו ארבע צנות ולאחת מהנה שני זכרי. ולאחרת שתי נקבות ונתן הזקן לבני הבת חצר אחת שבה עלייה ובית. העליה לאחד והבית לאחד מתנה מחיים ואמר אני נותן להם החצר הזו שישארו הבני האלו צנות הבת האחרת ולא כתב שטר מתנה אח"כ מת הזקן וחיי לרצון ולכל ישראל שבק ולא ה' במקום שיכול לזוות. ואחר מותו כתבו הבני הארבע שטר בערכאותיהם לקיים מתנת אביהם לבני הנזכרי ובעליהן נחרצו במעשה נשותיהן ככתוב בשטר ההוא. אחר כן ראו הבני שיכתבו להם שטר אחר בשלנו בקיום מתנה וקם איש האשה אבי הבני ואמר אנחנו לא נחרצנו לתת לבני בלבד אלמא לבני ולצנות ונפל' קטטה ביניהם על זה ורצית לדעת אמתת הדין בזה.

תשובה: הבני זכו במה שנתן להם הזקן והרשות בידם לישא הבני או לא ישאו. ודבר זה מפורש הוא בגמ' בפ' יו"ט שחל, דגרסינן התם ההוא גברא דאמר להו הבו לי ארבע מאה זוזי לפלניא ולנסיב ברתאי אמר רב פפא ארבע מאה זוזי שקיל. ברתיה אי צעי נסיב אי צעי לא נסיב. וכן הרמב"ם ז"ל כ' בפ"א מהל' זכי' שכיב מרע שאמר תנו ארבע מאות זוז לפלוני וישא בתי הרי זה כמי שנתן לו שתי מתנות, כל אחת מהם שרצה יקח לפיכך אם רצה ליקח המעות ולא יקח הבת יקח עכ"ל.

וזה הטעם כ' הרי"ף ז"ל בפ' מי שמת. ואע"פ שהרו"ה ז"ל חלק עליו בטעם זה הראב"ד ז"ל קיים דבריו וכן

מנכסיו לצת בנו כ' ליטרא אותה לוואה מיד ככתובים וכמסורים דמי. ומה שזוה אח"כ שתקנה בהן חבורה חפס ל' ראשון וחבורה אי צעי קניא ואי צעי לא קניא.

אמנם כל ימי תמהתי אהך פסקא דתלמודא דצשלמא אהא דקאמר לעיל מיינה האומר הרי עלי עולה ואנא בו ידי חגיגה, איכא למימר ביה תפוס ל' ראשון משום דהואיל וינא מפיו הרי עלי תו לא מצי למהדר, אבל שכ"מ מצי למהדר לגמרי אי צעי וכ"ש דמצי אח"כ להתנות כמה שירצה האין נוכל לומר תפוס ל' ראשון, ע"כ נראה דנריך לדקדק יפה אי אחינא לדמוייה להא מלתא אחריתי. ע"כ.

וברבב' שם בהגה"ה: אמנם בסמ"ג במלות מו"מ מפרש טעמא דהאי מימרא, משום דהיכא דקאמר הבו ליה ד"מ זוזי ולינסיב ברתא ר"ל שתי לוואות דליתבו ליה ד"מ זוזי וליתבו ליה נמי ברתא, לכך אי צעי נמי לקבל רק לוואה קמיינא ולא ברתיינא מצי למיעבד. אבל כי קאמר לינסיב ברתא וליתבו ליה ד"מ זוזי אמרי דחד לוואה הוא ותנאי הוא דקאמר ליה אי נסיב שקיל ואי לא לא. ולפ"ז נ"ד ע"כ חד לוואה היא ולא אזלינן בחר תפוס לשון ראשון. ורצ אלפס מיינא האי עובדא ופסקא דר"פ צפ' מ"ש ומפרש נמי כמו בסמ"ג דלעיל, ונראה דהרובה לדחוק קצת יתיישב לו דלרש"י והתוס' ס"ל נמי לפרש הכי. ע"כ. וע"ע בקצות החושן (סימן רנ"ג ס"ק ר').

*

גמ'. שם. הרי"ף (פרק מי שמת) הביא דברי הגמרא כאן, וכתב: דלישנא קמא לישנא דמתנה הוא בין בזוזי בין בצרתיה, להכי ת' זוזי שקיל, אע"ג דלא נסיב.

והבעל המאור העיר ע"ז, שצלא"ה כל תנאי שקדמו מעשה אינו תנאי. (וכ"כ בעל העיטור דל"ח ע"ב). והראב"ד צו"ת תמים דעים (סי' רמב) כתב להשיג ע"ד הרו"ה, שא"כ אם אמר תנו לפלוני ת' זוזים אם ישא את בתי, יטול המעות ולא ישא הבת, על כן ינא משפט מעוקל, וח"ו לא תהא כזאת בישראל, ועתה אגלה סוד הנעלם מבני אדם שהראשונים לא פירשוהו, שכל מה שאמרו חכמים בתנאי כפול קודם למעשה וכו', כ"ז לא נאמר אלמא כשהמעשה נעשה מיד, כעין נחיתת גט על תנאי, שאין התנאי מבטל המעשה למפרע אלא"כ נעשה כראוי ובחוק, כעין תנאי בני גד ובני ראובן שהיו מבקשים ממשה שיתן להם נחלתם מיד, ולכן הוצרך משה לכפול התנאי, שאם לא יקיימו אותו יטלו הנחלה מידם, וכן דקדק בתנאי קודם למעשה וכו', שצלא"ה אין בתנאי כח לעקור המעשה, הואיל והמעשה נעשה מיד, וכן בתנאי שבנתינת ממון שניתן מיד, כגון אדם שא"ל לחבירו הילך מנה זה במתנה אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש, אם לא כפל התנאי, או לא דקדק בדיני התנאים, אינו תנאי. ומ"מ אין ספק בדבר שלא נעשה בו שום מעשה, כגון זה שאמר תנו לפלוני ת' זוז אם יקח בתי, לית דין ולית דיין שאם לא יקח בתו לא יטול. ומעשה דההוא גברא אם אמר: אם, אין ספק שלא יטול אם לא יקח הבת, אבל

ודמוכת כנ"ל דהא ע"כ לשמואל דס"פ השולח לא אזיל קושי' הש"ס כנ"ל ודו"ק. ע"כ.

וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן פה) ושו"ת רב פעלים (חלק ד יו"ד סימן כז).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קנב) ע"ד השאלה בדבר אחד שהלך לעולמו בלא זרע, וטרם מותו שאלוהו הקרובים איך להתנהג בענין הירוסה וס"ד, והשיב שיש לו ז' אהה כתובה ואחר מותו חפשו ומלאו כתוב כל העניינים, ובסוף כתוב ר' יוסף יאמר קדיש ויתנו לו חמשים ר"כ, כ"ז נעשה בקנין גמור מהיום ולאחר מיתה. ותיקף לאחר המיתה נתנו הקרובים לר' יוסף החמשים ר"כ והתחיל לומר קדיש, ואחר איזה חדשים נפטר ר' יוסף הנ"ל וכעת תובעים יורשי הנותן מיורשי ר' יוסף שיחזירו להם המעות אחרי שלא נתקיים התנאי, והם טוענים אחרי שלא הי' צדיני משפטי תנאי בודאי הי' כונתו אף אם לא יתקיים התנאי יהי' בתורת נדקה.

וע"ז הביא השואל דברי הש"ס כאן, בזהו גברא דאמר הבו לי ד' מאה זוזי לפלוני ולנסוב ברתא, ודברי הרו"ה והרמב"ן במלחמות, וכתב דכאן הוי מתנת בריא ולא שייכים דברי הרמב"ן, והאריך לפלפל בדברי הרו"ה והרמב"ן.

וע"ז השיב: הנה בדברי הרו"ה והרמב"ן האלו, פלפלי הרבה וכבר נדפס משמי צס' מגיני ארץ ישראל, אמנם בנידון דידן אין צורך להפלות הלו דכ"ז דוקא אם אמר הבו לי זוזי ולנסוב ברתא בזה פלפלו בטעם הדבר, והרי"ף והסמ"ג מבארים דהוי כשני מתנות וכמבואר בש"ע חו"מ סי' רנ"ג סי"ב, אבל אם אמר לנסוב ברתא ויקח זוזי כ"ע מודי דאי נסיב שקיל ואי לא נסיב לא שקיל. א"כ גם בנ"ד אם הי' אומר יקח חמשים ר"כ ויאמר קדיש הי' מקום לפלפל אבל כל שאמר יאמר קדיש ויקח מעות אם אמר קדיש יקח ואם לאו לא יקח ואין מקום לפלפל בזה.

וא"ל כיון דהתחיל לומר קדיש ומת ה"ל אונס ופטור דז"א דכבר נודע דניהו דאונסא כמאן דלא עבר אבל לא כמאן דעביד וכמ"ס הש"ך בחו"מ סכ"א ועיין ט"ז ביו"ד סי' רל"ו וביד שאל שם.

וא"ל כיון דלא ביאר בפירוש כמה חדשים יאמר קדיש רק סתם כתב יאמר אולי סגי באיזה זמן דז"א דמסתמא דעתו הי' על כל י"א חודש כמנהג והוי אומדנא דמוכת ובפרט שלא הניח זרע ובדאי צעי לכפרת נפשו וע' גיטין דף ע"ד ע"ב בזהו דאמר לאריסא כ"ע דלו תלת דליתא ואכלי ריבעה את דלי לי ארבעה ואכול תילתא לסוף אחי מיטרא אמר רב יוסף הא לא דלה רבה אמר הא לא אצטרך הרי דכל שלא דלה לא קיים תנאי ואף דקי"ל כרבה היינו משום דלא אצטרך אבל כל דאצטרך לא קיים תנאי ומכ"ס כאן דודאי אצטרך שיאמר קדיש עבור נשמתו כל י"א חדש וכל שלא אמר בודאי לא קיים.

אמנם אחר העיון נראה לי ברור דאין יכולין להוציא מהן דכל מה שנאמר בש"ס ובש"ע הנ"ל זה דווקא כל שעדיין

האחרוני' ז"ל. והי"ה לבריא אם נתקיימה המתנה כראוי בקנין שהטעם בזה הוא שאין תנאי במתנה שישא הבת כמו שהוא מוכיח בגמ' וגם בגמ' לא הזכירו שכיב מרע אלא ההוא גברא ומסתמע בין בריא בין שכ"מ ואע"פ דאמר הבו ואין זה אלא לשון שכ"מ. גם אפשר שיהי' זה במפרש בשיירא או הולך למדה"י. ומ"מ הדין והטעם הוא שזה בין בבריא בין בשכ"מ דמילתא דתליא בסבר' היא שאין בדבריו משמעו' שיהי' תנאי במתני' נשואי הבת. כמו האומר לינסוב ברתא והבו לי' ארבע מאות זוז כמו שזכר שם בגמ' ודברי' פשוטי' הם.

ובל' זה הוא לפי מה שזכר בשאלה ואם דבריו היו בהפך שאמר יאשו הבנות ותנתן להם המתני' לא זכו במתני' עד שישאו וכל זה יתברר לפי עדות העדים ואם אינו יכול להתברר הדבר איך היו דברי הזקן יאשרו הנכסי' בחזקת הבנים והבנות שכלם שוים בירושת הזקן ולא זכו במתני' אלא א"כ יאשו הבנות. ואם הדין נותן לפי מה שיתברר בעדות העדי' שלא זכו הבנות אלא אם יאשו הבנות ולא ירצו לישא אותן נתבטלו דברי הזקן ותחזור הירושה לארבעה הבנות בשוה. והשטרות' הנעשים בערכאותיהם אינם מוסיפי' ולא גורעים בענין הדין כי לא נעשו אלא לקיים דברי הזקן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בזה"מ ומלחמות כאן. ובשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן סו) כתב בתו"ד: ומה שהקש' מעלתו ע"ד רמב"ן ביצה כ' וסייעתי' דס"ל כנ"ל אף אי אין הלכה כר"מ מ"מ צעי' תנאי קודם למעשה, א"כ מאי פריך ש"ס ק"פ הפועלים אימא סיפא תנאי שמעשה בתחילתו וכו' ודלמא מודה ר' יהודה בזה ולא פליג אלא בתנאי כפול במתני' דס"פ השולח, עכ"ד בקיצור.

ויפ"ה הקשה, ונ"ל לתרץ דלכאור' נ"ל ראי' לפוסקים הנ"ל מש"ס דגיטין ע"ה ע"ב אחקין שמואל וכו' ולימא לא יהי' גט וכו' צעי' תנאי קודם למעשה וכו' ומדקאמר סתמא בעינן תנאי קודם למעשה, והל"ל מכדי שמואל כמאן ס"ל כר"מ דצעי' ת"כ וצעי' נמי תנאי קודם למעשה וכו' אלמא פשיטא לי' הא לש"ס אף בלא דר"מ בעינן תנאי קודם למעשה, וטעמא הוא משום דסברא הוא זה ולא מתנאי בני גד ובני ראובן ילפינן ליה כמ"ס לעיל בשם אס"ז והצ"ש, וכן נראה מלשון רמב"ן בביצה שם, אמנם רבא דגיטין ע"ה ע"א באתקפת' על אביי קאמר בזה"י מכדי כל תנאי מהיכא גמרי' מתנאי ב"ג וכו' מה התם תנאי קודם למעשה וכו', הרי דתלה רבא גם הא רק בשאר משפטי תנאים דלא ידעינן להו מסברא אלא מילפותא דב"ג וב"ר, וא"כ הרי באספ"ז ס"פ הפועלים ביאר קושי' הש"ס דהתם הנ"ל עפ"י מסקנא דגמרי' ס"פ השולח הנ"ל דר"מ ס"ל תנאי כפול ור' יהודה פליג ע"כ דלא יליף ר"י מתנאי ב"ג וב"ר עש"ה, והתם בס"פ השולח שמואל משני לפלוגתייהו איפוך ע"ש, ורבא הוא דמסיק לא תיפוך ופליגי אי צעי' תנאי כפול, וא"כ לרבא לטעמי' פריך הש"ס שפיר, והפוסקים הנ"ל לא קיי"ל כרבא בזה אלא כשמואל

אדעת' כו'. הרי דמנינו דהיכא דהוי קפידא גדולה דבזה אין לחלק באם אמר בסוף או בקודם, משא"כ בזה דצינא, דאין בזה קפידא כ"כ להנותן אם ישא בזה או לא ע"כ אמרו חז"ל בזה ע"פ אומדן דעת של הנותן דאף אם לא יתקיים כפי דיבורו האחרון דמ"מ אינו מבטל להמתנה.

והתה"ד בס' ש"ג כתב דע"כ נראה דלדקדק יפה אי אמינא לדמויי להא מילתא אחריתי עכ"ל התה"ד והוצא בקצה"ח ס' רנ"ג ס"ק ו'. והרמב"ם והשו"ע בס' רנ"ג סעיף י"ב כתבו שם הטעם דה"ו כמו שנתן לו שני מתנות כו' לפיכך אם רצה ליקח המעות ולא ישא הבת הרשות בידו. עכ"פ מנינו דאמרו חז"ל במה דלא הוי קפידא כ"כ להנותן דדעתו ה' דיהי' כמו שני מתנות כו'.

והנה צ"ק (דף קט"ו ע"ב) במשנה דאם א"ל אני אציל שלך ואתה נותן לי את שלי דחייב ליתן לו. ומחלקים בגמ' שם דלא דמי לצורח כו' ולא מצי למימר משטה אני כך משום דחייב לו מן דין שכירות אף דהקדים בלשון לומר אני אציל שלך ואח"כ אמר וגמר אתה נותן לי את שלי. שא"ה דהוי קפידא רבנא להמציא אם לא ישלמו לו מה שהפסיד בשביל טובת חבירו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. במשנה (סוף יומא) תנינן, את זו דרש ראב"ע כו' עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר, ופירשו המפרשים דר"ל דאם יש בידו עבירות שבין אדם לחבירו, אין יו"כ מכפר אפי' על שבין אדם לחבירו. ולכאורה קשה מהא דר"ה (דף י"ז) דא"י התם משל למה"ד לאדם שנושה כו' ונשבע לו בחיי המלך כו' בא לפייס את המלך. א"ל עלצוני מחול לך, לך ופייס את חבירך, אף ה"נ כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כו'. הרי דעכ"פ מה שבין אדם לחבירו מחול לו. ועיין בענף יוסף ציומא שם ובעיון יעקב בר"ה שם, מ"ש בזה.

ובשור"ת אפרקסתא דעניא (חלק ב אר"ח סימן צא) כתב ליישב עפ"י סוגיית הגמרא כאן, והציא דברי התרומת הדשן ס' ש"ן דכ' דמרש"י ותוס' משמע דהטעם הוא משום תפוס לשון ראשון כמו בעולה דלעיל, והקשה ע"ז והציא מדברי הסמ"ג דכתב הטעם דבאופן הא' הו"ל צ' נואות, ובאופן הב' הו"ל נואה אחת וכתנאי. וקצת תימא שלא הציא שכן הוא ג"כ ברמב"ם הנ"ל דהו"ל צ' מתנות. ועי' בקצה"ח ס' סק"ו. ונשער המלך שם.

ובאמת צריך הדבר תבלין מ"ש רישא דהוי צ' נואות ומ"ש סיפא דהוי נואה אחת. וי"ל דהיכא דל"ה בלשון תנאי ואין מספקינן צ' אם כוננו על תנאי או לצ' נואות, או אמרינן דהמתנה הוא בסדר לשונו, דמה דהוא עיקר מגמתו קאמר ברישא, כעין אמרס ז"ל אידי דחציבא ל' נקיט ברישא, ושאר דברים טפלים ולא דדוקא קאמר להו. לכן אם אמר הבו ל' דמ"ו ולינסב ברת, עיקר כוננו על הבו ל' ד' מאה זוזי משום דרחים ל' וכיו"צ ומה דאמר בחר הכי ולינסב כו', הוא

לא נתנו לו הזוזים אמרינן דאי לא לקח לא צריך ליתן אצל כל דכבר נתנו לו פשיטא דא"צ להחזיר והטעם נ"ל ברור דבאמת לכל הדברות והאמירות הרי לא ה' כאן משפטי התנאים ואף שכתב הראב"ד דכל שלא נגמר המעשה עוד א"צ למשפטי התנאים היינו ג"כ מטעם דכל שלא בא לעקר המעשה סגי באומדנות וגילוי דעת בלבד א"כ כיון שהוא בתורת אומדנא הרי קי"ל דאומדנא לא מועיל רק להחזיק ולא להוציא ועצ"י וחז"מ ס' ט"ו ובכה"ג שם ציאר בהדיא הרבה תשובות דאומדנא ל"מ רק להחזיק ולא להוציא א"כ גם כאן כל שלא ה' עפ"י משפטי התנאים לא יוכלו להוציא מהם.

עוד נ"ל דבר חדש דהנה במה דמחלק הש"ס בין אמר הבו ל' זוזי ולנסוב ברת בין אמר נסוב ברת ושקול זוזי דבאמת לא ה' כאן משפטי התנאים רק דכיון דע"י שליח לא בעינן משפטי התנאים כמבואר ברמב"ן ור"ן בגיטין דאדעתא דהכי נעשה שליח והוי שינוי בשליחות א"כ כיון דאמר הבו ל' ד' מאה זוזא ועשאן שלוחים א"כ הוי שינוי בשליחות ול"ש משפט התנאים ומהתימא על הרמב"ן במלחמות שם שמציא דברי השאלות דע"י שליח לא בעי משפטי התנאים ולמה לא כתב טעם זה גם כאן ולכך אם קדם ואמר שינסוב ברת הוי ל' שינוי בשליחות ולכך אי לא נסב לא שקל אצל כל שאמר הבו ל' זוזי ולנסוב שוב לא הוי שינוי בשליחות וז"ב. ולפ"ז כאן שכבר נתנו לו והם בעצמם שינו השליחות ובטלו התנאי א"צ להחזיר להם.

גם נ"ל דבלא"ה לא ידעתי האין ישערו והאין יורו כיון דכבר נודע דמתחלה דינא קשיא ואח"כ דינא רפיא ומי יערוך זאת האם השלים וע"כ נראה ברור דאין יכולים להוציא והמעין בשור"ת תה"ד ס' ש"ג דשם ה' המעשה טרם שנתנו המעות אצל לאחר שנתנו בודאי ל"ש אומדנא כמ"ש ודו"ק.

עוד נ"ל בזה דמחלק הש"ס בין א"ל הבו ל' זוזי ולנסוב ברת בין אמר נסוב ברת ולנסוב זוזי ע"פ מה דאמרו בגיטין דף כ"ט שקל מינה חפץ והדר הב לה גיטה ואזל הוא ויהיב גיטא ע"ש וע' בתוס' שם דיש קפידא אם הזכיר החפץ תחלה או שהזכיר הגט תחלה ע"ש וה"ה כאן אם אמר הבו ל' זוזי א"כ צוה לתת המעות תחלה אצל צוה לנסוב ברתא ולנסוב זוזא הקפיד שיהי' הנשואין קודם וא"כ בנ"ד שהם שינו מאמר המצוה א"כ מסתמא רצו ליתן אף שלא יאמר הקדיש ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. שם. חזינן מכאן, דהיכא דאמר כן לאחר שנתן המתנה לחבירו והקדים טובת חבירו מקודם, בזה אמרו חז"ל דאין זה לעיכובא כ"כ.

ובשור"ת עין יחסן (חלק ב אה"ע סימן מ אות י) כתב בזה: ובאמת מנינו בכתובות (דף פ"ה) דל"ש שקול שטרא והב זוזי או א"ל הב זוזי ושקול שטרא כו' וכמש"כ התוס' בגיטין (דף כ"ט ע"ב) ד"ה שקול ממנה חפץ והדר הב לה גיטה דשא"ה דפרעון המעות תלוי בשטר ובהזכות השטר גלי

שלמי חובה משלמי נדצה ע"ש ואליבא דר"י כמ"ש ג"כ בחוס' כאן בד"ה דלא דמשמע בחגיגה דלר"י פליגי בשבות.

אמנם השפ"א תמה ע"ו, דהא ברש"י כאן ד"ה ד"ש היא פי' הלכך לא דחיא סמיכה דידהו יו"ט משמע דבחול הוא צעי סמיכה.

*

גמ'. דלמא מעוילת חובה גמרי. עיין בחוס', והריטב"א הקשה בזה"ל: כיון דשלמי חובה גמרי מעולת חובה ועולת חובה מעולת נדצה הוה ליה למד מלמד ואין למדין בקדשים למד מלמד (ובחים ב' א'). ומירץ הריטב"א דכיון דכתיב בעולת חובה כמשפט הרי הוא כאילו נכתבו הלכותיו זה בפירוש וכאילו כתיבא סמיכה זה בהדיא. וע"ע שפת אמת מ"ש בזה.

*

גמ'. אתיא מביניא. פרש"י דהיינו דגמרינן שלמי חובה מעולת חובה ומשלמי נדצה במה האד האד השוה שבהן שקרבן יחיד הן וטעונין נכסים וסמיכה וכו'. ועיין פנ"י שכתב ד"ל בכוונת רש"י במה שכתב וטעונין נכסים ולא סגי ליה לפרש האד השוה שבהן שקרבן יחיד הן היינו משום דאיכא למימר בכור ומעשר ופסח יוכיחו שהן קרבן יחיד ואין טעונין סמיכה כדאיתא במנחות (דף צ"ב ע"ב) מש"ה מייחית מלחא דנכסים דמו ליכא למיפריך מזכור מעשר ופסח דמה להנך שאין טעונין נכסים כדאיתא התם, ובהך מילתא דנכסים לחוד נמי לא סגי דאיכא למימר קרבנות בכור יוכיחו דגמרי דשתי סמיכות בצבור ולא יותר אע"ג דכל קרבנות הצבור טעונין נכסים מש"ה הוצרך לפרש תרומיהו דהאד השוה שבהן שהן קרבן יחיד וטעונין נכסים דהשתא תו ליכא למיפריך מיד.

אלא דאכתי לא הוה צריך לפרש כן דהא אמרינן בחולין (דף קט"ו ע"ב) דכל מה האד מגופיה פרכינן מעלמא לא פרכינן והיינו דלא שייך למיפריך דבר פלוני יוכיח.

לכך כתב הפנ"י לפרש לאידך גיסא שהוכרח רש"י לפרש כן דלא תקשי אהא דמסקינן במנחות שם דהא דכור ומעשר ופסח אין טעונין סמיכה לאו ממיעוטא דקרבנו ממעטינן להו אלא משום דלית לן למילפיניהו משאר קרבנות משום הנך פירכי דפרכינן התם וא"כ מאי שגא משלמי חובה דשמעתין דמסקינן הכא דלכ"ה אחיא מצינייהו ולא פרכינן, על זה מפרש רש"י שפיר דשלמי חובה ודאי מצינן למילף מצינייהו משלמי נדצה ועולת חובה שחזר הדין במה האד והאד השוה שבהן שהן קרבן יחיד וטעונין נכסים והוא הדין לעולת חובה, משא"כ בצבור ומעשר ופסח שאין טעונין נכסים דבהדיא ממעטינן להו התם במנחות מדכתיב לפלא נדר או נדצה והנך אינן צאין מנדר ונדצה.

*

גמ'. שם. לכאורה לפי מסקנת הגמ' דליכא פירכא, א"כ שוב ע"כ ד"ש דס"ל דשלמי חובה א"ש סמיכה פליגי אהא ברייתא דכמשפט וס"ל דגם עולת חובה לא צעי סמיכה.

רק גילוי רצון בעלמא. והנפקא מינא כמ"ש בס' שמחת יו"ט שם. לז"א דהוי ב' נאות. משא"כ באמר לינסיב והבו לי, לינסיב הוא העיקר.

והשתא הכי י"ל דהיינו נמי כונת רש"י ותוס' דס"ל בזה טעמא דתפוס לשון ראשון, כי היכי דליהוי ברישא ב' נאות ובסיפא נאות אחת. ואין כאן פלוגתא.

ואפשר נמי דהא גופא הוא כונת התרומת הדשן שסיים שם, ז"ל: ונראה דהרצאה לדחוק קצת יתיישב לו דלרש"י ותוס' ס"ל נמי לפרש הכי ע"ש. וי"ל דהכריחו רש"י ותוס' לפרש דמטעם תפוס לשון ראשון קאחינן עלה, דאל"ה הדבר תמוה מה ענין זה לסוגיא דביצה התם. ולא זו בלבד, אלא דקבע ל"ה הש"ס להאי ענינא באמצע הדין של האומר הרי עלי חודה כו', דמקודם זה קמני אבעיא דרשב"ל, ובתו הכי יתיב אממר כו' וחזר לדין של האומר כו', זאת אומרת דעל קוטב טעם אחד הם.

שוב כתב שם, ונלע"ד פשוט דהא דמחלקינן בין אמר הבו קודם לאמר לינסיב קודם הוא דוקא באמר הב' בצית בוא"ו הבו ולנסיב. אבל באמר הבו ל"ה ד' מאה זוזי לנסיב ברתו בלא וא"ו קודם הלמ"ד לנסיב, ודאי כונתו על נאות אחת דהא תליא בזה ור"ל הבו ל"ה כי היכי דלנסיב ברתו, ומשום דהדבר פשוט לא הוזכר זה כלל לא בש"ס ולא בפוסקים. אלא דהש"ס רבותא קמ"ל דאפי' בוא"ו אס הקדים לנסיב, תנאי קאמר.

והשתא י"ל נמי הכי בכוונת המשל דר"ה הנ"ל, דהמלך אמר עלצוני מחול לך כך פייס כו', ולא קאמר ולך כו' דהוי משמע ב' מילי, אלא לך בלא וא"ו, ור"ל דמחילת עלצוני תלוי בלך פייס כו', וכאילו אמר על מחילתי אצטיתך אס רק תלך ותפייס חצירך. ובר מן דין מוכרח לומר כך, דאל"ה למה לי לך ופייס, הכי הוי ס"ד שא"ש שוב לשלם או לפייס שימחול לו חובו, אלא ודאי דתלי מחילתו בפיוס חצרו.

*

גמ'. תני תנא כו' למד ע"ל עוילת חובה שמוענה סמיכה. הקשה הפנ"י אמאי צריך קרא להכי למיגמר עולת חובה מנדבה ומיפוק ליה דכולהו קרבנות איתקשו להדדי מקרא דזאת תורה לעולה ולמנחה ולחטאת כדאיתא להדיא בכמה דוכתי בזבחים ובמנחות וא"כ ה"נ נילף מהאי הקישא לענין סמיכה דהא קי"ל אין היקש למחלה. עיי"ש מ"ש בזה.

*

גמ'. א"ל דאמר לך בני ב"ש היא. עיין פנ"י שכתב לדקדק, דלמאי דמשמע ליה השתא דב"ש לית ליה סמיכה בשלמי חובה כלל א"כ מאי איריא דאין סומכין עליהם ציוס טוב תיפוק ליה דבחול נמי אין סומכין. עיי"ש שהאריך בזה, ומסיק ב"ש גדול ליישב. וע"ע בכת"ס.

והשימה מקובצת מציא בשום תוס' דהא"נ דפליגי נמי בחול ולרבותא דב"ה נקט התנא ציו"ט, ומ"ש רש"י במשנה טעמא דב"ש משום שבות הוא למ"ד דב"ש ילפי

ותמחו התוס' דפ"ק דשבת [ט"ו ע"א] חשיב רק ג' דברים שנחלקו.

ולע"ד נראה ליישב מהא דמקשה שם הא איכא פלוגתא דש"א שלא לסמוך ומשני דלא חשבו מפני שלא נתחדש זה המחלוקת בימיהם יע"ש. וא"כ ל"ק מידי דמ"ש ועשו ד' ר"ל עם הא דסמיכה. והתוס' הבינו דר"ל שהם חדשו ד'.

וב"ב נ"ל דל"ק מידי גם זולת מ"ש דלא מצינו במשנה ובצרייתא שנחלקו רק באותן תלת ובסמיכה שהיתה מחלוקת קדומה ולא חשיב לה צ"ק דשבת, וצירושלמי דחשיב ד', מפני דבאמת היה עוד מחלוקת חדשה ביניהם והוא אם מציאין עולות כלל ציו"ט ואע"פ דמשנה לא מוכר רק צ"ש וב"ה, מ"מ היה מחלוקת זה בשמאי והלל עממן וזה מוכח מגמ' דפ"ב דביצה כ' ת"ר מעשה צהלל הזקן שהציא עולתו וכו' א"ל מה טיבה של בהמה זו וכו' ע"ש, אע"פ דקיים שם שבצא בן צוטא הכריז כל הרוצה לסמוך משום שהיה מפורסם שנחלקו בפעם אחת בהם ושניהם צענין הקרבה ציו"ט. והכי ס"ל שם במעשה שני שאמר תלמיד שמאי מה זו סמיכה ולא אמר מה זו עולה, וזהא י"ל דסבר היה דנקיבה היא ואיך שיהיה עכ"פ מוכח דנחלקו גם בעולת ראה [ועי"ל דהירושלמי חשב גם בוצר לגת דמקשה מיני' גמ' דשבת ולא ס"ל להירושלמי תירוצן שאני התם דשחק ליה].

ואנ"י תמה מאד דרך כלל מאחר שהיו לפנים כל ההלכות ברורות והיה הבה"מ קיים איך לא ידעו אם מציאין עולות ראה ציו"ט או לא ואם סומכי' על שלמי חגיגה או לא והוא מילתא דשכיחא בכל רגל ואיך לא קבלו זה יוסי ויוסף נשיא ואצ"ד את דיני' הללו מרוב אנטויגנוס שהיה קבלתו משמעותן הנדיק שהיה משירי אנשי כה"ג והלא עד תלמידי צ"ש וב"ה שמשו כל כרכם.

וע"ק שמאי והלל גופייהו שמשו כל כרכם איך ומה זה שנולד ספק צדין נדה וחלה ופסול מקוה. רק צאלו י"ל דשכחו קבלתם דאין פרסום בטומאת נדה למפרע ושיעור חלה כי על הרוב לשין עסה גדולה וכ"ש פסול מקוה. ואל תחמה שהרי בהצאת סבין צע"פ שחל בשבת אמר שמעתי ושכחתי צפ"ו דפסחים. וז"ל לפי זה שצ"ש וב"ה לא נשכח מהם דבר רק בג' דברים שכחו שניהם או לא קבלו שניהם דאם אמר שמאי כך קבלתי משמעתי ואצטליון ודאי לא היה הלל חולק ששניהם היו רבוציו כדמוכח בגמ' דפסחים הנ"ל. וזה תמה גם מוכח שם ששכח הלל קבלתו ע"י שקנטרן דצברים ברום לצ כענין לוי בן סיסי צירושלמי דיבמות הביאו צע"י. ע"כ. עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. עיין צש"ת משיב דבר (חלק ב סימן פ) דהא דתניא צפ' אלו דברים (דף סו) אמרו על הלל מעולם לא מעל אדם בעולתו אלא מציא לעזרה ומקדשו, משמע דוקא עולה היו עבד הכי ולא שלמים. והכי נראה מדאי' פ' שואל אר"י מקדיש

ולפ"ז כתב השפ"א לפרש האי עובדא דלקמן בתלמיד דצ"ה שהציא עולתו לסמוך עליו ואמר לו תלמיד דצ"ש מה זו סמיכה, והקשו בתוס' בחגיגה (ד' ב) למה לא אמר לו נמי מה זו עולה ולהנ"ל י"ל דלא הי' כלל ציו"ט אלא שהי' עולת חובה צימי תשלומי החג דא"צ סמיכה לדברי צ"ש כנ"ל והיו עבודה בקדשים.

אבן המגיה צפ"א שם כתב, דצ"ש י"ד"ה אחיא מיצניא פי' דלעולם מתני' דתני תנא ד"ה היא ואפי' לב"ה צעיא קרא משמע דצ"ש נמי ס"ל הא דרשא דכמשפט ועולות חובה צעי סמיכה אלא דלא גמרי שלמי חובה מציניא, ולדבריו אי אפ"ל כנ"ל.

*

גמ'. וסברי ב"ש שלמי חובה לא בעו סמיכה והתניא אמר רבי יוסי לא נחלקו ב"ש וב"ה ע"ל הסמיכה עצמה שצריך וכו'. דקדק הפנ"י, דאכתי מאי קושא דילמא הא דאמר ר' יוסי דלא נחלקו על הסמיכה עצמה שצריך היינו מדרבנן דלמ"ד לא צענין סמיכה בכל כחו עבד סמיכה גמורה ולמ"ד סמיכה בכל כחו צענין אמרינן להו אקפו ידיכו כדאמרינן בחגיגה פרק אין דורשין [דף ט"ו ע"ב] וא"כ שפיר קאמר ר' יצחק בר אבא דהך צרייתא דלעיל צ"ש היא ופשיטא ליה דע"כ לב"ש הך סמיכה דשלמי חובה לאו דאורייתא היא דאי דאורייתא לא היתה נידחת משום שבות בעלמא להשתמש בצעלי חיים דהא קי"ל אין שבות במקדש וכ"ש הכא דאיכא עשה דסמיכה. עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. מעשה בהל"ל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך על"ה ביו"ט וכו'. עיין צש"ת חוות יאיר (סוף סימן קצב) בדבר המחלוקת בין חכמי ישראל צדיני התורה, ובתו"ד כותב: כי צפרק אין דורשין שיוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך, ופי' רש"י שהיתה מחלוקת הראשונה בישראל, ובפ"ב דתמורה ט"ו ע"ב מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר היו למדים תורה כמרע"ה ומפרש שם אותן דגמירין משמע דאותן ג' אלפים שנשתכחו צאצאו של משה לא היו מסכימים להחזירם מחוץ לפולס רק היו חלוקים.

ונ"ל שמ"מ מפני שלא היו שני כיתות זו מול זו רק היו חלוקים בדעות ולמעשה הלכו אחר הרוב לא היה נקרא מחלוקת עד זמן יוסי הנ"ל שהתחילו לחלוק מערכה מול מערכה אצ"ד ונשיא יחד.

ובזה מתורץ קושיית התוס' פרק אין דורשין משאל ודוד שנחלקו במקדש במלוא ופרוטה. ובפ"ק דשבת שהלל ושמאי נחלקו רק בג' דברים וצירושלמי צד' דברים, ע' בתוס'. וגם פרק אין דורשין, יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך וכו' כתב רש"י וזו היתה מחלוקת ראשונה בישראל, והתוס' הביאו ירושלמי ח"ל בראשונה לא היה מחלוקת אלא על הסמיכה בלבד ועמדו שמאי והלל ועשו ד' משרבו תלמידי שמאי והלל וכו'

עלי נחתייב דאמירה לגבזה כמסירה להדיט וכי אמר ע"מ לאו מילתא היא, מש"ס דר"ה (דף ר' ע"א) דפריך הש"ס ומי מצינא אמרת דאמר ולא אפריש והא נדבה כתיבה ותנן איזה נדר האומר הרי עלי ומה צין נדר לנדבה וכו' אמר רבה משכחת לה כגון דאמר הרי עלי ע"מ שאני חייב באחריותה, וקשה דהא לפרש"י כיון דאמר הרי עלי אמירתו לגבזה כמסירתו להדיט דמי, וא"כ איך משכחת דאמר ולא אפריש דהא מיד שאמר הרי עלי הוי כמסר לגבזה.

וע"ז השיב, דאמנא הקושיא עצומה, ובאמת נראה מדברי החוס' ב"ר"ה ג"כ שכבר ראו להעיר על זה שכתבו ד"ה על מנת לא דמי למתנה על מה שכתוב בתורה עכ"ל אכן לא בארו למה לא דמי.

ולענ"ד אפשר לומר שיש חלוק צין הך דהרי עלי תודה ע"מ שאלא זה ידי חגיגה והריני מזיר ע"מ שאגלה ממעות מעשר שני וצין הרי עלי תודה ע"מ שלא אחתייב באחריותה דכיון דיש רשות בידו להציא נדר או נדבה א"כ כשאמר הרי עלי עולה גם אם נאמר שהוא כמסירתו להדיט וכאלו כבר הפריש העולה ומסרו להקדש אין צוה התנגדות לעל מנת שלא אחתייב באחריותו שהרי בשעה שהפריש עדיין לא נחתייב באחריותו ולכן יש לו רשות לפרש נדרו שיהי רק כמו נדבה ואם נאבד אח"כ אין חייב באחריותו אחרי שבשעת נדרו אין צוה נגד התורה אפילו אם נחשב מה שאמר הרי עלי כאלו מסר מיד אבל זהא דתודה ומזיר כיון שאמר ע"מ נחשב כאלו מסר כבר לגבזה והרי מיד באותה רגע שהפרישו לא יכול לעשותו חגיגה או לשלחו ממעות מעשר שני דחגיגה וקרבנות מזיר לא באין אלא מן החולין ולכן כאשר אמר על מנת לאו מלתא היא שאין עוד בידו לשנות. ע"כ.

ובן מנאמי בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב' אה"ע חו"מ סימן קצ"ד) שנשאל קר' הנ"ל, ח"ל: ע"ד שעמד פרו"מ נ"י בסתירת הסוג' דצינה ריש דף כ' דפשיט ר"י האומר הרי עלי תודה ואלא זה ידי חגיגתי ה"ז נדר ואינו יולא זה משום חגיגה ופי' רש"י הטעם משום דכי אמר ה"ע תודה נחתייב דאמירה לגבזה כמסירה להדיט הוא וכי הדר אמר ע"מ לאו מלתא היא, א"כ במס' ר"ה דף ו"ו ע"א דמשני רבא משכחת לה בנדבה אמר ולא אפריש כגון שאמר ה"ע עולה ע"מ שלא אחתייב באחריות וק' איך מקרי כה"ג אמר ולא אפריש הרי כיון דאמר הרי עלי הו"ל מיד נמסר להדיט. וכותב שם שכבר נשאל בן מהגאון אבד"ק סקאלית. והוא השואל שבשו"ת צנין צין הנ"ל, הרה"ג ר' בירך אברהם פינטנער.

והשיב: הנה כמו שצא הקושי' במכתבו כנ"ל אין לו התחלה כלל לשון רש"י דייק בצינה שם דכיון דאמר הרי עלי נחתייב ר"ל לענין זה אמירתו לגבזה כמסירתו להדיט דנחתייב לקיים נדרו ואינו יכול לחזור בו ועי' לשון הטור ב"מ, ותו הו"ל עלי דבר שבחובה ואין יכול לפטור זה חובה אחרת שיש עליו שאינו בא אלא מן החולין וזה כבר קנהו הקדש באמירתו, אבל מ"מ אינו כמסירה ממש עד שלא נחשב אותו

אדם פסחו בשבת וחגיגתו ברגל, וקשה אמאי לא קאמר כמו כן עולת ראיתו דשרי להקדיש ברגל. אלא ז"ל דעולת רא' פשיטא דשרי להקדיש ברגל שהרי אסור להקדיש לפני הרגל. משא"כ הני דשרי להקדיש בערב שבת ועיו"ט. מכ"מ אם לא הקדיש שרי להקדיש בשבת ורגל.

ובותב שם: וצוה מיושב עוד הא דא' צינה (כ') ת"ר מעשה בהלל הזקן שהציא עולתו לעזרה לסמוך עלי' ציו"ט חזרו עליו וכו' א"ל נקבה היא ולנחתייב שלמים הבאתיה כו' עד כל מי שרואה לסמוך יצוא ויסמוך. ותמה עלה הגאון טורי אבן צוגיגה מה ענין סמיכה למחלוקת דמציאין עולת רא' ציו"ט.

אבל באמת צימי הלל עוד לא הי' מחלוקת דעולות שהרי בפירוש איתא בשבת (ט"ו) דלא נחלקו שמאי והלל אלא בג' דברים והא נחלקו בסמיכה הוא פלוגתא דרבותא קמאי אלא עיקר הקפד תלמידי שמאי היה משום שידעו דהלל אינו מקדיש עולה ציום הקודש. וא"כ ע"כ יסמוך ציו"ט מש"ה השיב הלל לנחתייב שלמים הבאתיה. פי' וא"כ הקדשתיה מאחמול וסמכתי עלי' כבר. ע"כ.

*

גמ'. נקבה היא ולנחתייב שלמים הבאתיה. עיין בספר חסידים (סימן קכ"ו), ח"ל: דע אע"פ שאמרו מותר לשנות מפני דרכי השלום, אם יצא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות, ואינו מלוה לו ברתון כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לומר אין לי, כי מה שמותר לשנות מפני דרכי השלום, זהו שבכבר עבר הדבר. ע"כ.

ועפ"ז כתב בשו"ת רב פעלים (חלק ג' חו"מ סימן א) לתמוה צמ"ש נקבה היא ולנחתייב שלמים הבאתיה, כשכש להם צונזה והלכו להם, ופירש רש"י נקבה שאין עולה נקבה, ולנחתייב השלמים הבאתיה, ומרוב ענותנותו של הלל היה משנה מפני השלום, ע"כ, ולדברי הספר חסידים ז"ע, דהא כאן שינה צמ"ה שהוא עתה.

ובתב לתרן לפימ"ש החיד"א ז"ל בציאורו שם, דאע"ג דכמה פוסקים סוברים דעובר על השבועה לשעבר חמור יותר מעבר שבועה דלהבא, כמבואר ב"מ ס' ל"ד דין ה' הכא משנה על אותה שעה כגון אומר אין לי ויש לו וכו', ואע"ג דאמרינן פ"ב דמזיעא עבידי רבנן דמשנו במסכתא, והוא אם שגורה בפיו מסכתא זו ואומר לאו, והרי היא משנה מה שהוא עתה, שאני התם משום ענוה ושללא להחזיק טובה לעצמו מותר, ולמדנו מזה דענוה יותר מהשלום בפרט זה, ע"כ. וא"כ לפי"ד רש"י דעבד בן משום ענוה ניחא, וכמו שלמד החיד"א מהך דפ"ב דמזיעא דענוה עדיפה מהשלום בענין זה.

ובעת מנאמי בשו"ת מהרש"ם (חלק ז' סימן קנב) שהעיר ג"כ מש"ס דכאן, על דברי הספר חסידים הנ"ל. עיי"ש.

*

רש"י ד"ה גזיר ואינו מוג'ח. בשו"ת צנין צין החדשות (סימן קיט) נשאל אהא דפירש רש"י, דכיון דאמר הרי

דמילה דוחה שבת, ה"נ אסור לשחוק, אלא צריך לפרסם שהוא סומך צי"ט, וז"ש מה זו שתיקה.

*

גמ'. הלכך, האי צורבא מרבנן דאמר ליה חבריה מלתא - לא להדר ליה מלתא טפי ממאי דאמר ליה חבריה. הגר"ז מצריסק זצ"ל עמד על לשון רש"י (בראשית כט, יב) אם לרמאות הוא צא, גם אני אחיו ברמאות, ואם אדם כשר הוא גם אני צן רבקה אחותו הכשרה. וז"ל, למה לא אמר אחיו אני בכשרות.

ואמר לבאר דהנה במסכת מגילה (י"ג ע"ב) אמרו שרחל אמרה ליעקב אבא רמאה הוא אמר לה אחיו אנה ברמאות אמרה ליה ומי שרי לנדיקי לסגוי ברמאות אמר לה אין עס נבר תצדק ועס עקש תתפתל, וקשה דהא פסוק זה נאמר על השי"ת ומאי שייטיה ליעקב וכינד מסוגל הוא לרמות. אכן כיון שנכטוינו "והלכת בדרכיו" וזו אחת ממדותיו של הקב"ה כבר אין לשאול כינד מסוגל לרמות כי אם זו מנהג כבר יכולים ומסוגלים לעשות הכל, אכן בקרא מדויק כמה ש"נבר" כך "תצדק" וכמה ש"עקש" כך "תתפתל" ואם יהיה יותר מהמדה זו כבר מדה רעה וזהו שאמר ברמאות "אחיו אני" ברמאות אני כמותו אכן אם אדם כשר הוא אזי אני הרבה יותר "גם אני צן רבקה אחותו הכשרה".

והעיר הגר"ח ק"ק ש"יט"א דמקור דבר זה היא גמרא ערוכה כאן, האי צורבא מרבנן דאמר ליה חצריה מלתא לא להדר ליה מלתא טפי ממאי דא"ל חצריה.

ובזה שלא אמר לו "אחיו אני בכשרות" יש לומר כי רמאות חלה בעצמו אבל כשרותו לא רצה לתלות בעצמו.

*

גמ'. תניא אמרו להם ב"ה ל"ב"ש ומה במקום שאסור להדיח וכו'. יש לדקדק דמאי ק"ו איכא הכא נימא דיו לצא מן הדין להיות כנדון מה בשבת לא הותרה אלא קרבנות ניצור כגון תמידין ומוספין ה"ה צי"ט.

ותירין הפני, דאכתי איכא למילף מפסח ופרו של כהן גדול ציוה"כ וחציתין דכהן גדול דאע"ג דקרבן יחיד הם אפ"ה דוחין שבת כיון דקבוע להם זמן כדאיתא ציומא (דף ג' ע"א) ע"ש, אם כן לפי"ז מה שפירש"י כאן כגון תמידין ומוספין לאו דוקא אלא עיקר מילתא נקיט.

עוד כתב הפני, דהאי ק"ו בלא"ה לא נקטו לז"ה אלא לריוחא דמילתא לדצריהם דצ"ש דלז"ה גופייהו לא אינטריך ליה למילף בק"ו דהא שמעינן להו צפ"ק (דף י"ב ע"א) מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך ועוד דהא בסמוך דרשי צ"ה לה' כל דלה' אלא על כרחך לדצריהם דצ"ש קאמרי דלית להו מתוך ולית להו נמי דרשא דלה' ומש"ה ממעטו לעולת רחיה ממיעוטא דוחגותם כדעולא לעיל או ממיעוטא דלכס ולא לגזיה כדאיתא בסמוך וא"כ בזה שפיר קאמרי להו צ"ה דלא שייך למעט עולת רחיה טפי משלמים

לאמר ולא אפריש דהרי באמת לא אפריש אא"כ אמר הרי זו וזה פשוט מאד.

וצ"ל קושיותיו כך אמאי הוי נדבה כה"ג נימא מדאמר הרי עלי הרי מיד קיבל עליו אחריות כדילפין מקרא במגילה דף ח' ע"א את שעליו חייב באחריותו ואמירתו כמסירה להדיח דמי וכי הדר אמר ע"מ שלא אחייב באחריות לאו מלתא היא דאין אחר קנין כלום, ואינו יכול לחזור בו אפי' תוכ"ד במקדיש וכמו דמה"ט לא מהני תנאו לזאת ידי חגיגתו בחיוב תודתו, כנ"ל כוונתו.

ונ"ל לתרץ עפ"י סוגי' הש"ס דצ"מ דף נ"א גבי ע"מ שא"ל עלי אונאה דמחלק בין ודאי עקר או לא לענין מתנה על מה שכ' בתורה, ותוס' בר"ה שם ד"ה ע"מ שלא אחייב באחריותה כתבו וז"ל ולא דמי למתנה על מ"ש בתור' עכ"ל, ולא פירשו שיחתם למה אינו דומה, ונ"ל כוונתם משום דאינו ודאי עקר דשמא לא יציא כלל לידי חיוב אחריות שלא יאבד, אבל צבינה שם ה"ט דלאו מלתא הוא כי הדר אמר ואזא זה ידי חגיגתי משום דהו"ל מתנה עמ"ש בתורה דילפינן מקרא בחגיגה ח' וצמנחות פ"ב דאין דבר שצחוזה בא אלא מחולין והכי הוא ודאי עקר כיון שכבר נתחייב בתורה ואמירתו כמסירה להדיח דמי והו"ל של הקדש ולא דחולין ומ"מ הוצרך רש"י לפירושו הנ"ל דאי לאו דכמסירה להדיח דמי, והיה יכול לחזור בו שפיר היה מקרי מן החולין כנ"ל ולק"מ.

איברא לפי"ז מוכח דבהקדש נמי יכול לחזור בו תוכ"ד וכדס"ל להסמ"ע והש"ך סימן רנ"ה, אבל לדעת הרמב"ם והרע"ב ותוס' וסיעתם שם דהעלו במקדיש אינו יכול לחזור בו תוך כד"ד עדיין קשה אף דלא הוי מתנה עמ"ש בתורה מ"מ כיון דאמר עלי הרי חייב באחריותו מגז"ה וכו' וע"מ שלא אחייב וכו' הו"ל חזרה תוך כד"ד אמאי מהני וז"ל ע.

שוב ראיתי בשו"ת הלכות קטנות חלק ב' סימן רמ"ג עמד ע"ד תוס' דר"ה הנ"ל למה לא דמי למתנה עמ"ש בתורה וז"ל פי' דכיון דצידו לעשות צידו להתנות ולא דמי לע"מ שאין לך שאר כסות ועונה, מיהא קשה אמאי לא מיייתי כאן פלוגתא אי תפוס לשון אחרון או ראשון, לזה י"ל דבאומר ע"מ סיומא דמלתא הוא והכל דבור אי' עכ"ל, הנה הרגיש בקושיותי ויפה תירץ דלאו חזרה הוא אלא מפרש דבוריה, ועי' צש"מ צבינה סוף דף י"ט שם וז"ל: י"מ שאמר ע"מ שאזא דה"ל מתנה עמ"ש בתורה דהתנאי בטל והמעשה קיים וכו' ולא נהיר' דאילו אמר ע"מ אף הנדר בטל שלא נדר אלא ע"מ קן, והנכון באומר ואזא צהדי' חגיגה שלא חלה הנדר בזה לגמרי עכ"ל, ועי' תוס' צמנחות דף פ"א וז"ל ע"כ.

דף ב ע"ב

גמ'. מזה זו שתיקה. עיין חת"ס שכ' לפרש, דאין לשחוק כמו שעשה הלל אלא לפרסם דמנאות סמיכה דוחה שבות די"ט וכדאמרי' ר"פ ראד"מ מציאו מגולה משום חצובי מנאה

כיון דאשכחן מיהו בשבת שהותרה לגבי גבוה אע"ג דאסור להדיוט.

*

גמ'. שם. בשו"ת אבני נזר (חור"מ סימן קנה) כותב בתו"ד: והנה דבר זה אי חגיגה חשיבא קבוע לה זמן הוא מחלוקת ב"ש וצ"ה, דצ"ש ס"ל דעולת רא"י אין דוחה יו"ט דדומה לנדריים ונדבות כיון דיש לו תשלומין כל החג וצ"ה ס"ל דדוחה יו"ט כיון דאם לא הקריב כל החג שוב אין לו תשלומין הרי ללא חשוד קבוע ל"י זמן משום שעיקר זמנו ציו"ט. ובאמת קשה להצין למה יחשב קבוע ל"י זמן משום שאחר החג אין לו תשלומין. ורש"י פירש משום דחיישינן שמא יפגע. ולכאורה קצת דוחק דמשום חשש בעלמא ידחה איסור צפרט צדבר שצידו שלא יפגע.

ונראה לי לפרש דבריו דהנה יש לעיין הא סוף פרק ד' דיומא מצואר דשבת הותרה בצבור וכל שכן יו"ט. ובפ"ק דיומא איכא תרי לישני למ"ד טומאה הותרה בצבור דללישנא בתרא אפי' איכא טהורים וטמאים בהאי בית אב עבדי נמי טמאים וללישנא קמא טהורים עבדי אכל לאהדורי ודאי לא מהדרינן. ובתוס' מנחות (מ' ע"א ד"ה כיון) כתבו דכלאים צליית לגמרי הותרה ואפי' אפשר שניהם מן המורה. וא"כ נריך להצין למה באפשר למיעבד מאתמול אינו דוחה ואעפ"י דלכתחילה המנחה היום כמו בקצירת העומר למ"ד נקצר ביום כשר הא ודאי כיון דעיקר מצותו בשבת למיעבד מאתמול לא עבד מלאהדורי. ועוד קשה דהא אפשר לשחוט בשבת ע"י שנים דבעידעבד כשר בקדשים כדאיחא בפ"צ דחולין (ל' ע"א) ולענין שבת לא יהי' חשוב מלאכה ע"י שנים ואפילו הכי דחי.

אלא עיקרן של דברים שכל שאין קבוע לו זמן אינו דוחה שבת ואפי' לא עשאו מאתמול כיון שאין זמנו בשבת אינו ממצות היום ואינו דוחה איסור היום והתורה לא אמרה אלא אותם שמצותם תלוי' בזמן כיון דהוי מצוות הזמן מש"ה דוחה איסור הזמן ואפי' אפשר למיעבד בהיתר ע"י שנים משום דשבת הותרה כנ"ל מקרא דצמועדו. וע"כ השיבו צ"ה לצ"ש כיון דאם עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו א"כ הוי מצוות הזמן ולהמתין עד למחר חשיב כמו לאהדורי כיון דאיכא חשש פשיעה וחימוץ מנחה. וע"כ הקושיא אפי' על יום שני דלידחי שבת דאין לומר כיון דהוי תשלומין דאתמול א"כ אינו ממצות היום רק מנחה דאתמול ואינו דוחה שבת דהיום דא"כ למה הוטרפו צ"ה להשיב משום דאם עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו חפוק ל"י דחשיב מצות היום משום דכולן תשלומין ולהמתין עד למחר הוי חימוץ מנחה והוי כמו לאהדורי. ואפי' לטעם רש"י משום שמא יפגע קשה ללישנא בתרא בפ"ק דיומא דאפי' איכא טמאים וטהורים בהאי בית אב עבדי טמאים וא"כ למה נריך טעם דאם עבר הרגל אינו חייב באחריותו אלא ודאי דאפי' הוי מצות דאתמול כיון שזמן עשייתו היום חשוב מנחה דהיום וכמו פסח שני למ"ד תשלומין דראשון. וכמו לחם הפנים דהקטרת הלבונה שצוציכין דוחה שבת אף שהוא מצות שבת העבר כדאיחא בסוכה (נ"ו) עיי"ש

דרש"י ד"ה דתמן עיקר ומנחה טפל ואף שאפשר לעשות בהיתר ע"י שנים כמו כן ידחה יום שני את השבת אף שהוא מנחה דאתמול ואף שאפשר לעשות בהיתר. זה דעמי צדברים הללו. ע"כ.

*

גמ'. אמרו להם בית הלל אף זו קבוע לה זמן דתנן עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו. פירש"י ויש לחוש שמא יפגע או יאנס בשאר ימי המועד ולא יביא. ועיין להגר"י ענגיל זצ"ל בספר לקח טוב (כלל ח') האריך לדון אי מצינו איסור דאורייתא מטעם סייג, והביא בזה מכמה מקומות. וכתב (שם) צאות י"א דיש להוכיח מסוגיין דיש סייג צדאורייתא, דרש"י פירש דקצרת צ"ה משום שמא יפגע או יאנס, הרי מצואר דהדיא דשייך חשש שמא יפגע או שמא יאנס מדאורייתא, ואף על גב דהכא הוא לקולא שהתורה המירה מחמת זה הקצרת קרבן ביום טוב, מ"מ עכ"פ מצינו סייג צדאורייתא, אלא דסיים דיתכן דטעמייהו דצ"ש החולקים הוא באמת מחמת דס"ל דאין סייג צדאורייתא.

*

גמ'. אמרו להם ב"ש ודלא כבר נאמר לכם ולא לגבוה. עיין פנ"י דצברי צ"ש כלבים לא אינטריך למעט מלכס אלא על כרחך דלכס ולא לגבוה וצברי נמי דלנדריים ונדבות לא אינטריך דכלא"ה ממעטיין להו מקרא דעולת שבת בשבתו כדאיחא בס"פ אלו דברים וא"כ על כרחך לא אינטריך אלא למעט עולת ראיה, אכל לצ"ה כלבים נריכין מיעוטי כיון דמיקרו נפש כדאיחא לקמן מדר"י הגלילי ונדריים ונדבות לצ"ה נמי איכא למימר דממעט להו מעולת שבת בשבתו.

*

גמ'. לכם ולא לגבוה וכו' לה' בל' דל"ה. הרמב"ם צפה"מ וכן הרע"ב הביאו "לכס" מקרא דעזרת תהי' לכס, וכמו כן לצ"ה עזרת לה', כל דלה'. והעיר השפ"א דפשט הגמ' משמע כפי' רש"י דלכס הוא מקרא דכל מלאכה וגו' לצדו יעשה לכס ולה' הוא מדכתיב וחגותם חג לה'.

שוב מביא השפ"א דצרי אלו' רבה (ס' תק"ט) שהביא דברי התמים דעים דתרי לכס כתיבי ותרוייהו אצטריכא עיי"ש, וא"כ י"ל דזה ה' טעם הר"מ והרע"ב כאן.

*

גמ'. אבא שאול אומרה בלשון אחרת ומה במקום שכירתך שתומה בירה רבך פתוחה וכו', במאי קא מופלגי וכו'. כתב המשך חכמה (פרשת בא) עה"פ אף אשר יאכל לכל נפש, דהנה הצרייתא הראשונה דס"ל דנדריים ונדבות אין קרבין ביום טוב, והיא למדה מקל וחומר רק על עולת ראיה ושלמי חגיגה דהוי חוצה היום כמו תמידין ומוספין, א"כ שפיר ילפינן קל וחומר, ולא שייך להקשות על זה דיו לצא מן הדין להיות כנדון.

קאי אהני תנאי דבסמוך, דת"ק דאבא שאול לפרש"י ודאי סבירא ליה דנדרים ונדבות אין קריבין מדאורייתא, דאל"כ היאך קאמרי ב"ש נדרים ונדבות יוכיחו כיון דמדאורייתא משרי שרו ואין אסורין אללא משום גזירה דשמא ישהה. וע"ע צפנ"י מ"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן יז) מ"ש בסוגיין, וז"ל: בש"ס דביצה כ': ומנחות ק': אר"ה לדברי האומר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב לא תימא מדאורייתא מחזי ורצין גזרו כו' דהא שמי הלחם כו' וע"ש ברש"י.

והנהגה ביצועות יעקב סי' תל"ה הקשה לפמ"ש רש"י ותוס' פסחים מ"ז דהא דפריך אמאי אין שמי הלחם דוחה יו"ט למ"ד נכרי שבת נעשין ביו"ט וכ' רש"י דלמ"ד אין נעשין ורק משום הואיל דאורח' גבי שמי הלחם דלא חזי באותה שעה עד שיסחט הזבח ל"ש הואיל כיון דאין חסרון בגופם ומ"מ לא חזי באותה שעה ע"ש ולפ"ז איך דייק משמי הלחם לנו"כ דלמא שאני נו"כ דהוי אוכל נפש ואיכא הואיל משא"כ בשמי הלחם דלא חזי בההוא שעתא.

וגר"א ליישז דכבר הבאתי במק"א קוש"י כרתי ופלתי סי' ק"ח דלמאי דקיי"ל ממלאת אשה תנור פת אע"פ שא"כ אלא לפת א' א"כ שפיר יאפו שמי הלחם עם פת אחר שלנורך יו"ט כדי שימלא התנור ותי' דשאר פת נאסר מריח אותו פת ול"מ ביטול דהוי דשיל"מ דאפשר ע"י פדיון ולכאורה ק' דהא התוס' פסחים מ"ז: הקשו דאפיית שמי הלחם יהא מותר משום הואיל ואי בעי פריך ותי' דלא שכיח א"כ שוב ממ"נ מותר לאפות עם פת אחר כיון דאמרינן דהוי דשיל"מ ע"י פדיון איך נימא להיפוך תרתי דסתרי דלענין הואיל לא שכיח.

אבל לק"מ דכבר כ' הל"ח דהא דלא שכיח משום דעומד להקריב אכל שאר פת חולין שפיר עומד לפדות ואי דיפדנו באמת י"ל דאין פודין ביו"ט וכמ"ש רש"י ביצה כ"ז ומ"מ הוי דשיל"מ דחזי לפדותו אחר יו"ט.

אך קשה דיאפה פת חולין של מין אחר דבאינו מינו גם דשיל"מ בטל כנודע אך לפמ"ש בהגהת מהר"מ על הר"ן פג"ה דברית גם מא"מ הוי מינו א"ש.

אך לכאורה תי' הפלתי תמוה דהא בזמן מקדש פודי' לכתחלה בשויו ולא בפרוטה ובעלי' מוספים חומש א"כ ל"ה דשיל"מ בפדיון יותר משויו כמ"ש בשו"מ מהרי"ל ואצ"מ בשו"מ סי' ז' ובהקדש כ"ע כבעלי' כדאימא כה"ג צוחים ד' ופסחים ס' דליכא שינוי בעלים דכ"ע בעלים ע"ש, אבל י"ל דיוכלו לאפות עם פת של יחיד והוי דשיל"מ לאחר כר"ו סי' ק"צ ותוס' יו"ד סי' רכ"ג הא א"כ לפדות רק שויו הריח הנכנס בפת וא"כ שפיר הוי דשיל"מ ולא בטל, וע' תשו' אצ"מ הג"ל שכ' בשם מהרי"ל ג"כ כן דיוכל לפדות ע"י ממון אחר ולא יצטרך ליתן חומש יותר, מיהו נראה דהא ממונא לא בטל וא"כ הריח של הקדש ציבור דהיינו שמי הלחם כ"ע כבעלי'

אך אבא שאול דס"ל דנדרים ונדבות קריבין ביום טוב, וגם את זה ראה ללמוד מקל וחומר, דמה בשבת שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה, ביום טוב שכירתך פתוחה אינו דין שכירת רבך פתוחה, והיינו שוחט מותר להקריב גם עולת ראיה ושלמי חגיגה וגם נדרים ונדבות ביום טוב. אך על זה יקשה דיו לבא מן הדין להיות כנודון, ואי אפשר ללמוד מהא דמקריבין בשבת תמידין ומוספין שהן חובת היום לנדרים ונדבות שאין חובת היום. ועל כן הוסיף אבא שאול וקאמר וכן דין שלא יהא שולחן מלא ושולחן רבך ריקן, וכונתו בזה, דהדין נותן שיהי' מותר להקריב ביום טוב אף בלא קל וחומר, וא"כ הקל וחומר כאן אינו רק גילוי מילתא בעלמא, וע"כ שפיר לא אמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנודון, עיי"ש.

*

גמ'. שם. יהא שולחן מלא ושולחן רבך ריקן. בספר חסידים (סימן תקעט) כתב, הנה אמרו שלא יהא שלחן מלא ושולחן רבך ריקן, הרי אם יושבים בסעודה הרב והתלמידים יתן המאכל תחלה לפני הרב ויתן לו המוצר. ואם אציו ורבו יושבים ולמד מרבו יותר מאציו יקדים לרבו ואם שקולים שלמד מזה ומוה יקדים לאציו, ואם אציו משכיר לו רבו ולא היה הרב מלמדו אלא בשכר נמנא האצ קודם, ואם אציו למדו יותר תורה אע"פ שאציו מהדין היה לו להיות קודם ויודע שרבו יכעוס יקדים לרבו.

*

גמ'. שם. באור זרוע (ח"ב הלכות ראש השנה סימן רנז) מביא, דר' משה בן רבינו אפרים היה אומר להתענות ברה"ה כדי שלא יהא שלחן מלא ושולחן רבך ריקס, שהרי בכל המועדים כתיב פרים וצראש השנה כתיב פר בן בקר אחד. והשיב עליו ה"ר ברוך בר יצחק מריגנשפורק דא"כ בשמיני נמי יתענו דכתיב ביה פר בן בקר, ותו לדבריו עשית ראש השנה חובה להתענות, ובלקח טוב כתוב דיש בתשובה רב יהודאי גאון אסור להתענות ברה"ה מפני שנקרא חג שנא' בכסה ליום חגנו ופר"ח כתב דאסור להתענות ברה"ה דכתיב גבי ר"ה אכלו משמנים ושחו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו. וכו'.

*

גמ'. שם. כתב הט"ז (אר"ח סימן קפב ס"ק א), יש מנהג בין ההמון אם שותין שכר בתוך הסעוד' ואחר האכיל' קובע' ענמם לשחות מי דבש, מצרכין ברכת המזון על כוס שכר באמרם שהוא חמר מדינא, ונראה שהוא ביזוי מנא' והוא בכלל מ"ש שלא יהא שלחן מלא ושולחן רבך ריקס, דכיון שהוא חושק לשחות מי דבש למה לא יצרך עליו דודאי יש לו מעלי' אחר יין ואע"ג דאין מי הדבש מוז' המינים כמו השכר לא אכפת לן בזה דחציב עדיף.

*

גמ'. אמר רב הונא לדברי האומר נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט וכו'. עיין מהרש"א דרז הונא לא

דמי שהרי צא מתרומת הלשכה מקופת ליצור ושפיר מוסיק חומש ול"ה דשיל"מ. ובפרט לפמ"ש הר"ש פ"ב דמע"ש דדבר שאינו בעין ל"מ פדיון וכבר דברתי מזה לעיל ונדחה תי' הפלתי.

והעיקר בזה כמ"ש הטעם פ"ג מיו"ט לפמ"ש התוס' ביצה כ"א דהא דעיסה חזי' של נכרי אסור לאפות משום דל"ש צ"ה האיל ועי' בפ"י שם דגם מתוך ל"ש משום דלכס ולא לנכרים אבל צפת דעלמא דשייך הואיל ומתוך שפיר ממלאת תנור פת, וא"כ ה"ה צמתי הלחם דלכס ולא לגבזה ול"ש צ"ה מתוך אסור למלא תנור פת וגם לא חזי שתי הלחם לאכול והתם דוקא משום דכל חד חזיא למיכל וכמ"ש התוס' שם וב' הטעמים ל"ש צנ"ד יעוש"ה ותצין.

וא"כ א"ש קו' ישוע"י הנ"ל דהש"ס דייק שפיר דמדאורייתא אין נר"נ קרבים ציו"ט והיינו משום דדרשי' לכס ולא לגבזה ול"ש צ"ה מתוך כיון דהוי ממון גבזה ומשלחן גבזה קזכו וזורך הדיוט בטל לגבי צורך גבזה ועמו' ביצה שם י"ב, ועי' תשו' אב"מ סי' ב' דאי נימא רק מדרבנן והיינו משום דאמרי' מתוך גס צשל גבזה א"כ שוב יהי' מותר לאפות תנור פת עם שתי הלחם כיון דשייך צ"ה מתוך גס צשל גבזה והדק"ל אמאי אין דוחין יו"ט, וא"ש ודוק.

מיהו יש לפקפק דהא בפסחים מ"ז שם להס"ד דהש"ס לא ידע מהא דלכס ולא לגבזה ואפ"ה הוי ס"ל לרש"י דל"ש לומר האיל משום דלא חזי השתא קודם שיטחו כבשי' עליהם וא"כ הדק"ל מה ראי' משתי הלחם דהא צמתי הלחם לא חזי לאפות עם פת חולין כיון דצמתי הלחם ל"ש האיל משום דלא חזי השתא.

ואולם י"ל דרב הונא מרי' דשמעתין לשי' אזיל צמנחות מ"ה סוע"ב דמשני דברי ר"ע קנאו השם ונתנו לכהן וע"ש בתוס' (ובע"כ דס"ל כר"ע מדמפרש טעמי' וכמ"ש בה"ג התוס' ברכות כ' סוע"ב ועוד בכמה דוכתי), וא"כ אין הכצנים מעכבים הלחם ואם אצדו כצנים קרב הלחם, וקודם שחיטה לא הוזקקו זל"ז ע' מנחות מ"ז שם א"כ שפיר חזו גס קודם שחיטה היכא דנאצדו כצנים ושוב י"ל מתוך והאיל אבל בפסחים מ"ז קאי להלכתא דלא קיי"ל כר"ע כמ"ש הראב"ד פ"ח מתו"מ וע"ש צכ"מ וכו' רש"י שפיר, ועוד דלהס"ד עכ"פ למ"ד משום האיל הוי מוקמינן להך מתני' דלא כר"ע ולמסקנא צלא"ה אחי שפיר, אבל יש לדחות דהא שתי הלחם הצא"י בפ"ע קיי"ל דאולי לשרפה כדאי צמנחות מ"ז: א"כ לא חזי לאכילה כלל.

וע"ד פלפול נ"ל ליישב דהנה צביצה י"ח פריך הש"ס לרבא דאמר מי איכא דצצנת שרי וציו"כ אסור מהא דאמר רבא צהא דהחושש צשיני' לא יגמע חומץ אבל מטבול כדרכו כו' אבל מגמע וצולע דדוקא קודם טיבול אבל אחר טיבול ואכילה דמוכח מלתא דלא צעי למיטעם אלא לרפואה אסור ואם אי' אין מקצת צבת אסור ומקצתו מותר נימא האיל וקודם אכילה שרי גס אחר אכילה שרי דאין חילוק צשיעור צבת ומשני הדר צ"ה רבא מההיא וגם אחר טיבול שרי ע"ש ולכאורה לפ"ז איך

כו' רש"י דצמתי הלחם קודם שחיטה האיל ול"ח השתא ל"ש צ"ה האיל וחזי לאורחא הרי כיון דאחר שחיטה כבשי' חזי נימא נמי דהשתא ג"כ שייך צ"ה האיל, דהא משקרמו פני' שוחטין הכצנים כדאיכא צמעילה ח' וצודאי גס פת שקרמו פני' אסור לאפות צצנת דלא עדיף מנצצשל כמאלל צן דרוסאי עיין סימן שי"ח ואפי' נצצשל כל צרכו ומנעמק ויפה לו אסור צצנת אך דיהי' מותר (להס"ד דלא ידע מלכס ולא לגבזה) משום האיל א"כ גס מקודם שחיטה מהרואי להיות מותר.

אך דצמנת צבר הקשו ע"ד תוס' שתי' דסמוך לחשכה ל"ש האיל ג"כ מהנ"ל ותי' דדוקא צדרבנן אמרי' כן שלא גזרו חכמים צבה"ג אבל צדאורייתא מצינו יוס שמקצתו מותר כו' ע' פסחים צ' ומלחמות ריש ביצה דמצואר כן מדצריהם שם וה"נ יש לחלק לענין האיל, וא"כ גס צנ"ד י"ל כן.

אך לכאורה הרי גס צזה הוי רק אסור צרבנן דהא לשי' רש"י ביצה י"ב גס צלא צורך כלל אמרי' מתוך שהותרה כו' מדאורייתא ורק מדרבנן אסור ורק צצשל גבזה ל"א מתוך אבל להס"ד דאמרי' מתוך א"כ אף דהשתא לא חזי ול"ה צכלל צורך קצת כלל מ"מ הוי רק אסור צרבנן ושוב נוכל לומר מי איכא מידי דאחר שחיטה שרי וקודם שחיטה לא, ומנהגם דהא לשי' הראב"ד אין הלחם מעכב הכצנים וא"כ אי' אין דוחין צבת מותר לשחוט הכצנים כיון דהוי כליכא לחם ושוב א"כ יהי' מותר לאפות הלחם משום האיל וא"כ שוב גס מקודם מותר דמי איכא מידי כו' וכיוצא צזה כ' הרמב"ן הוצא צר"ן ס"פ כלל גדול גצי תלישת נו"ה ציו"ט דגס קודם שחיטה מותר לתלוש כיון דאחר שחיטה מותר ועמיד לתלוש דאז יהי' מותר משום אור"ג גס מקודם שרי והרמב"ם אסור (ובאמת יל"ע דנימא מתוך כו' כיון דאיכא צורך קצת לצורך שחיטה אך דכיון דהוי רק מכשירי אור"ג ואפשר לעשות מע"ש לכן אסור) ועכ"פ כיון דהוי רק אסור צרבנן לפי הנ"ל מהרואי לומר מי איכא מידי כו'.

אמנם הרי צביצה י"ב סובר רבא דל"א מתוך כו' וא"כ איכא אסור תורה וצפסחים מ"ז מ"ד דאמרי' האיל הוא רבא ולשיטתו שפיר כ' רש"י, אבל לדיון דקיי"ל מתוך שפיר דייק הש"ס דאמרי' לכס ולא לגבזה דאל"כ גס צשל גבזה שייך מתוך ושוב צאיסור צרבנן מהרואי להחיר גס קודם שחיטה כצנים כיון דלפי הך ס"ד דשייך מתוך צשל גבזה מהרואי להחיר גס קודם שחיטה, וא"ש ואם כי לא נסדרו הדברי' כהוגן אבל צכ"ז תמצית הדברי' מוצנים להמעין.

אך צמ"ש מד' הרמב"ן ור"ן פכ"ג י"ל דכאן אם ישחוט כבשי' ויזרוק דמן קודם שקרם הלחם הרי אין הכצנים מתירי' הלחם וכדאי' צמעילה ט'. ולמ"ד אין לחם מעכב כצנים עכ"פ כצנים מעכבי' לחם, וא"כ שוב גס אחר שחיטה וזריקה לא יוכל לאפות הלחם כיון דלא יהי' לו מתירים, וגם צמ"ש לעיל דכיון דהאפי' שאחר קרם פנים שרי שוב גס מקודם יש להחיר כמו קודם טיבול ואחר טיבול י"ל דכאן הרי אם אכן אסורים לו תחלת האפי' ממילא לא יגיע לגמר האפי' אבל י"ל דהא היכי דאפה מעיו"ט עד שקרמו פני' והוציא מתנור ושחטו וזרקו אחר קרימת פנים מותר א"כ לגמור

ולבן כתב ללולי פירש"י היה נראה לפרש, דהא דקאמר צעל האיצעיא עבר ושחט מאי ולא קאמר מהו שזרוק הדם היינו משום דלענין הקטרת אימורין נמי הוי מספקא ליה דאפשר דאע"ג דנדרים ונדבות אין קריצין ציו"ט מדאורייתא היינו לכתחילה משום דאין להם זמן קבוע שיכול להקריצין קודם יו"ט או לאחר יו"ט, משא"כ כשעבר ושחט דהשתא יש להם זמן קבוע להקטרתן א"כ איכא למימר דיוכל להקטירין ציו"ט דאחי עשה דהקטרה ועשה דאכילת קדשים ודחי לא מעשה דיו"ט אע"ג שיכול להקטירין צלילה אפ"ה הא קי"ל חציצה מזה בשעתה דמן התורה הקטרת אימורין דוחה שבת כדאיתא בפסחים בפרק אלו דברים (דף ס"ח ע"ב) ועוד דאיכא נמי עשה דהשלמה לכתחילה אינו יכול להקטירין צלילה אלא כשנתותרו כדאיתא בפסחים (דף נ"ט ע"ב) ע"ש בפירש"י, ועוד דמנחות (דף מ"ח ע"א) לענין כבשי עצרת דסמון דשקיל וטרי הש"ס התם טובא ומסיק דאמרינן חטא בשבת כדי שחובה בשבת באותו קרבן עצמו אצל עמוד וחטא בשבת כדי שחובה ציו"ט או בחול לא אמרינן וא"כ ה"נ אית לן למימר חטא ציו"ט כדי שחובה ציו"ט.

נמצא דלפי"ז כמה טעמי רבה איכא למימר דעבר ושחט מותר להקטיר אלא דאיכא למימר נמי לאידך גיסא דכל הנך ראיות שהבאתי היינו כדי לקיים מצות הקרבן כמנחתו בהכשר או היכא דאיתא, משא"כ היכא שעבר ושחט צמזיד שלא כדין איכא למימר דאפילו שבות דזריקה לא דחי וכ"ש הקטרה כדאשכחן בכמה דוכתי דהיכא דאיכא פשיעוהא דכהנים לא עבדינן להו תקנתא וכמו שאבאר עוד בזה בסמוך, נמצא דכולה מילתא מספקא ליה צין דזריקה וצין דהקטרה ובהא פשטו ליה רבא ורבה בר ר"ה דהקטרה גופא ודאי אסור אצל דזריקה פליגי מר כדאית ליה וכו'. ואח"כ כתב הפני"י, דאף לפירש"י יש ליישב קצת, עיי"ש.

*

נב'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קפח) תמה הרב השואל, דבגמרא כאן פליגי רק לענין זריקה אם עבר ושחט, אצל השחיטה כשירה לכו"ע, ואמאי לא נימא אי עבד לא מהני, ול"ל כתי' מהרי"ט על שוחט בשבת כיון דמ"מ העבירה כבר נעשית דביום טוב ז"א לשיטת רש"י דאמרינן מתוך כו' וגם שלא לצורך כלל, עכ"ל הא דנו"ד אין קרבים משום דקרא מיעטי' דהדיא לכס ולא לגבזה אצל אי נימא לא מהני ושחט חו' הו"ל פסולה לא מקרי חו' לגבזה לא עבד אסור חבור' למפרע משום מתוך כו'.

וע"ז השיב הגאון המחבר: ונלע"ד הא ודאי לכס תרתי משמע. משמע לכס משלכם כמו בצוקה ל"ה אחרוג דערלה ות"ט פסול דלכם שיהיה צו היתר אכילה ולמ"ד שיהיה צו דין ממון צע"י משמע נמי לכס בשבילכם לכל צרכים ולא לגבזה או בשביל נכרים א"כ פשיטא מילתא דהא דלרש"י אמרי' מתוך כו' גם בלא צורך קצת היינו רק שלא לצורך כלל ביום טוב אצל ודאי הוא לצורך יום מחר אחר יום טוב ושפיר הוא בכלל לכס לכל צרכים אצל קדשים פסולים שאסור בהנאה

האפי' אף דבעלמא אסור שלא לצורך או"כ א"כ שוב גם תחלת האפי' שרי לעשות גם קודם שחיטת כבשים גם י"ל דאחר שחיטה י"ל הואיל וא"כ פריק לפמ"ש נל"מ ד' מ"ז דהא דל"א כן דלא שכיח היינו צעומדין להקריבה. ע"כ.

*

נב'. שם. מבואר בקוויגין, דנדרים ונדבות אין קריצין ציו"ט, דאפשר להקריצין למחר, אצל שלמי חגיגה מותר, אף די' להן תשלומין כל שצעה, ופירש"י משום דחיישין שמה יאנס, וצריך ביאור כיון דאי לאו האי טעמא, אסור מדאורייתא, כמו נדרים ונדבות, איך אפשר להחיר מלאכה דאורייתא מפני חשש שמה יאנס.

ומבאר בקובץ שעורים (אות ג) דזהיתר אוכל נפש דהוי היתר, ולא צתורת דחיה, אין צריך לזמנא דהשיעור שמצטל לצורך יו"ט, ואין אומרינן שמה לא יאכל כ"כ, ונמצא שהוציא לצורך חול, אלא כיון דאפשר שיטרוך לזה, מיקרי צורך היום, ולא אסרה תורה, אלא א"כ הוא ודאי לצורך חול, אצל בספק שמה יטרוך ליו"ט שרי, וה"ג, היכא דמספקא לן שמה יאנס, מיקרי צורך היום מפני הספק.

ואין להקשות, ממ"ש תוס' חולין פ"ה גבי טומטום, דאסור להוציא לולב ציו"ט לצורכו, דשמה אינו חייב, ולא אמרינן דהספק עצמו הוי צורך, דהתם, הספק הוא בלעבר, ואי קמי שמיא גליא שהטומטום אשה, אין צורך בהוצאה, אצל הכא, הספק הוא להבא, שמה עדיין יטרוך לו.

*

נב'. שם. עיין חת"ס שהציא קו' השער המלך, איך אפשר דגורי' שמה ישהה ויאסור להקריב גם צה"מ, הא צרייתא מפורשת שנינו לעיל אצל מציא אדם תודתו צחג הסוכות, וקו' גדולה הוא.

ובתב לתוך, דהנה צמו"ק (ט' ע"א) פריך למ"ד משום ציטול פ"ו אפי' צערב הרגל יהי' אסור לישא נשים משום שמה ישהה, ומשני משום חד יומא לא משהי אינש נפשיה ע"ש פירש"י ועיי' מג"א סי' תרנ"ז סק"ח דצערב שבוות לא שייך הך חששא לפי פירש"י ור"ן שם ע"ש. ולפ"ז מיושב קו' שער המלך הנ"ל דאי היה האמת הטעם משום שמה ישהה לא הי' צריכים לדחוקי צפי' הצרייתא הנ"ל דצחש"מ מקריצין תודה דזה דוחק גדול דצבא דאין מקריצין תודה צחג המנחות היינו צע"פ ולא בשבוות היינו צי"ט עצמו אצל מציאה צחג הסוכות היינו חש"מ ולא יתכן שג' צבות צצרייתא א' לא ראי וז כראי וז אצל אי טעמא משום שמה ישהה א"ש הכל צריות. וכו'.

*

נב'. לדברי האומר נדרים ונדבות אין קריצין ציו"ט עבר ושחט מאי וכו'. פירש"י מהו שזרוק את הדם, עכ"ל. ומקשה הפני"י, מאי קמיבעיא להו כיון דזריקת הדם אינו אלא משום שבות, א"כ הא קי"ל דאין שבות במקדש וזריקת הדם הוי שבות במקדש במקדש עצמו.

הם ומאוזנת בשריפה כמו דלא מקרי לגבזה ה"נ לא מקרי לכס שאין בו היתר אכילה וגם אין בו דין ממון ובעי' לכס דוקא ואם נימא לא מהני ושחיטתו פסולה לא יהיה ניזול מעצירה דמלאכת יום טוב דבעי' לכס שיהיה בו אורח בשום פעם אחר יו"ט אבל ציו"ט אין בו אורח כלל. אבל קדשים פסולים לא מקרי לכס דאסור בהנאה הם לעולם ול"ל בו מתוך.

ואין להקשות לפי"ז א"כ מנ"ל לרצ' בפסחים ד' ה' ש"מ מדר"ע ל"א מתוך כו' ותוס' לטעמם ד"ה לא כו' הקשו הא בעי' אורח היום קצת ותי' מה שמצער הוא אורח משמע דלרש"י דלא בעי' אורח קצת ניחא בלא"ה ולפמ"ש אדרבה הרי לרש"י עדיין תקשי הא כמו דמיעט קרא נר"נ שאין קרבים מלכס ולא לגבזה דבשילכס בעי' ה"נ מיעט קרא דבר האסור בהנאה דלא אמרי' ביה מתוך כו' דלכס שיהיה בו היתר אכילה או דין ממון בשום פעם בעי' עכ"פ אחר יו"ט וחמץ הרי אסור בהנאה ואינו לכס ולא מהני לזה תי' התוס' דמה שמצער הוא אורח דמ"מ לא לכס מקרי וצ"ע לכאורה.

אמנם נ"ל לפמ"ש תוס' שם סוף ע"א ד"ה ואומר כו' וז"ל אע"ג דכשישרף ויעשה גחלים הנאחז מותר כו' אומר ר"י דסבירא הוא דקרא דתשביטו מיירי בכל ענין אפילו אינו צריך לגחלתו כו' א"כ ניחא הש"מ דלא אמרינן מתוך כו' דהא שפיר מקרי לכס כשיצטרך לגחלתו אחר יו"ט דהנאחו מותר אף דציו"ט אין צריך לו כלל הול"ל מתוך כו' אבל נר"נ כשיהיו פסולים משום אי עבד לא מהני הרי קיי"ל אפר הקדש לעולם אסור ומכ"ש הגחלת אפילו מדאורייתא. ודאי לא מקרי לכס לזרכיכס בשום פעם לא מהני ביה מתוך גם לרש"י משום דהוי לא לגבזה ולא לכס ואיסור' דעבד עבד לא אמרינן ביה אי עבד לא מהני כנ"ל. ועפי"ז נ"ל דלק"מ נמי קושיא הרא"ש צבי"ה י"צ על שיטת רש"י הנ"ל אמאי אין שורפין קדשים ציוס טוב נימא מתוך כו' ולפמ"ש ניחא. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת בית שערים (חלק אר"ח סימן שמו) תמה הרב השואל, צהא דלציעי' עבר ושחט מהו, הא הוי מהצ"ע והקרבן פסול. והשיב, דלא אמרינן מהצ"ע רק לענין דלא קיים המזבח אבל להוסיף לו חטא על פשע שיהיה עובר עוד עצירה בשביל שעבר עצירה אחת לא אמרינן דל"ש הלעיטהו לרשע כיון דלמזבח נחכוזין וכ"ש אם היה שוגג וא"כ בעבר ושחט אי נימא שהקרבן נפסל יהיה עוד עצירה נוספת שהביא קדשים לבית הפסול צוה לא אמרינן כלל דין מהצ"ע משא"כ בקרבן גזול כבר היה פסול משום גזול קודם שעשה המזבח ואינו מביא קדשים לבית הפסול.

עוד כתב לחלק, דודאי משום מהצ"ע אין הקרבן נפסל אלא שהמזבח אינה מזבח ולפ"ז קרבן גזול אפילו לרמב"ן הנ"ל דפסול לגמרי משום מהצ"ע היינו משום דכל מזבח שעושה שחיטה וקבלה וזריקה והקטרה הכל הוא בעצירה שהוא גזול ואף דכבר קניא בשחיטה בשינוי מעשה מ"מ הא לר"ת קיימין דגם אחר הקנין מקרי מהצ"ע. ואפילו למ"ש

מהרש"א סוכה דאחר שני קנינים לא הוי מהצ"ע היינו אם השני קנינים הם קודם המזבח אבל כאן שהוא אחר ההקדש שפיר הוי מהצ"ע. וכיון שכל העבודות הם בגזול ובעצירה ואינם מזבח משום מהצ"ע שפיר הוי דומיא דפסח דפסול לגמרי אבל בעבר ושחט מדונ"ד ציו"ט נהי שהשחיטה היה בעצירה ואינה מזבח מ"מ אין הקרבן נפסל ושאר עבודות שהם בהיתר שפיר כשרים. וע"ע שם (סימן שמח-שמט) ושם (סימן רנט), ובשו"ת יריעות שלמה (סי' י"א אות ה') כתב צוה תירוצים שונים, וע"ע שם (סי' כ"ח אות ט).

*

גמ'. **שם.** עיין בל"ח כאן, דבשבת אסור בעבר ושחט משום מוקצה. ובשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן מו) תמה השואל, הא בטבל אמרי' דטבל מוכן הוא משום דאס עבר ותקנו מתוקן.

וע"ז השיב: לק"מ, שהרי התוס' בשבת מ"ג הקשו באמת מהא דבכור דאס תיקנו אינו מתוקן והניחו בתימא, ואולם הריטב"א והפ"י תירצו דדוקא בטבל דאיסור הפרשתו רק מדרבנן אינו אסור דדיעבד אס תיקנו משום מוקצה משא"כ באיסור תורה, א"כ הכא בשחיטה בשבת שפיר כתב הל"ח דאסור משום מוקצה. ע"כ.

*

גמ'. **רבא** אמר זורק את הדם ע"מ להתייר בשר באבי"ה וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה חנינא אר"ח סימן מר) ד"ה ואמנם אף, שכותב צו"ד: ועוד דעד כאן לא אמרינן דשבות בשבות במקום מזבח מותר אלא מזבח הצריכה לכו ציוס אבל למזבח שאינה צריכה לכו ציוס רק למזבח לא התירו היום שבות בשבות, וכמו שאמרו לענין שבות במקדש דשבות קרובה התירו ושבות רחוקה לא התירו ועיין רש"י פסחים דף מ"ז ע"א צד"ה שבות קרובה של אותו יום טוב עזמו או של אותה שבת עזמה.

ולע"ז היינו טעמא דרבא במסכת צי"ה דף כ' ע"צ דאינו זורק הדם בשביל להקטיר אימורין לערב דסובר שזה שבות רחוקה. ע"כ.

*

גמ'. **מאי** בינייהו וכו'. עיין בתוס', דכיון שאינו יכול להקטיר האימורים היום ה"ל כאלו נאצדו ומותר לאכול הבשר ציוס קודם הקטרה. ועיין חת"ס ש"י להסביר, דלרבא דוקא אמר הכי דלדידי' אי לאו אכילת בשר צי"ט לא מידריק דם ויפסל הדם בשקיעת החמה וממילא לא יוקטרו אימורי' והרי הם נאצדי' ע"כ יאכל הבשר היום והי' מותר לזרוק דם ויוקטרו אימורי' לערב. כל זה לרבא. אך לרבה צר"ה דמותר לזרוק משום אימורי' לחוד א"כ לא מיתאכל בשר צי"ט עד אחר הקטרת אימורי' צלילה.

*

בשבת בשביל שחזקה בחול לא אמרינן, וכחצו התוס' (שם ד"ה חטא) תימא יזרוק כדי לאוכלן חי (בשבט) דכה"ג מן צפרק שמי הלחם וי"ל דאין זה זכות ואין לחטוא בך, עכ"ל. והנה לא פירשו בדבריהם אמאי אין זה זכות, דממשנה דפרק שמי הלחם (מנחות דף צ"ט ע"ב) דקמני הצבליים אוכלין אותו כשהוא חי, משמע לכאורה דיוצאין בזה מנות אכילת קדשים.

ובשו"ת כתב סופר (אורח סי' צ"ו) הביא מדברי התוס' אלו לפשוט ספיקו של המשנה למלך (בפ"ה מהל' יסודי התורה ה"ח) אם יוצאין אכילת מנחה באכילה שלא כדרך הנחתן, דמה"ט כתבו התוס' דאין זה זכות, והא' דאכלו הצבליים במוצאי יום הכיפורים חי, היינו כדי לצערו קודם שיעשה נותר, אבל ידי מנחה לא יצאו, עכ"ל.

וראיתי להגה"צ מפאפא זצ"ל בשו"ת ויען יוסף (אורח חיים סימן שמ) שהעיר עליו דאשתמיטתיה דאציו החתם סופר (בחי' סוגיא דשלא כדרך אכילה) כתב איפכא למידק מהא דהצבליים אוכלין כשהוא חי, דיוצאין מנות עשה בשלא כדרך הנחתן, דל"כ הוי כאילו השליכוה למים, וגרוע ממנו, דנהנה מן ההקדש שלא במקום מנחה, והראוי שתעובר לזרתו ויוצא לזית השריפה ומתקיים בו מנות עשה של הנותר ממנו באש תשרופו, עכ"ל. דעתו מצוה דבשביל שלא יהא נעשה נותר לא היו ראין לאוכלו באופן שאין מקיימין מנות אכילת קדשים, ללא כדברי הכתב סופר הנ"ל.

אמנם כ' דיש לתרץ דברי הכתב סופר עפ"ד המהרש"ל בשבועות דף כ"ג ע"ב (על תוד"ה ומוקי לה) דשלא כדרך הנחתן הוי כמו אכילת חצי שיעור, ועפ"ד המשנה למלך בפרק א' מהל' חמץ ומנחה ה"ז דמסתפק לומר דכי היכי דבאיסורין חצי שיעור אסור מן התורה, ה"נ במנחה בחצי שיעור איכא קצת מנחה, אף שאינו מנחה גמורה, ולפי"ז י"ל דאיכא דאי אפשר לאוכלן כדרך אכילתן כמו במוצאי יום הכיפורים שחל בשבת היו ראין לאוכלן חי דהיינו שלא כדרך הנחתן, דאיכא קצת מנחה כמו חצי שיעור, ומ"מ כיון דלא הוי מנחה גמורה לא הוי זכות לומר עלה חטא בשביל שחזקה.

*

גמ'. ואם היתה שבת לא יזרוק וכו'. עיין שו"ת צנין ציון החדשות (סימן צב) וז"ל: מה שהקשה על התו"ט פסחים (פ"ו מ"א) ד"ה זריקת שהביא שם דברי התוס' דנקט זריקתו אגב שחיטתו ופי' דצריה דהא זריקה משום מאי תהא אסורה. וכן פי' גם המהר"ם. ועל זה הקשה מר נ"י שהרי במנחות (ד' מ"ח) וצ"ה (ד' כ') אמרינן דזריקה אסורה בשבת והיינו משום נוצע. אבל כוונת התוס' נראה לו בפשיטות דלא הוי צריך למנקט זריקתו דאי אין זריקה דוחה שבת פשיטא דגם שחיטה אינה דוחה דהיא שלא לזרוק כיון שדם נפסל בשקיעת החמה. ושלכן כתבו דנקט זריקה אגב שחיטה.

לענ"ד המהר"ם ותו"ט לא ראו לפרש כן דמשום זה שנוכל להוכיח דוחה לא שציק התנא מלשנות ועוד דאין יהיה מוכח ממה שכתבה התורה דפסח דוחה שבת דגם זריקה

ובקובץ שיעורים (אות נד) כתב לבאר דברי התוס', לפי המבואר ר"פ הערל, גבי מילת זכריו דמעבדתו מפסח, ואם הוא אנוס, כגון שה' חבוש צבית האסורין, אינו מעבדתו, ובערלות ענמו אינו כן, אלא אפילו היה אנוס במילתו מ"מ אסור בעשית פסח, וטעם חילוק זה, דבערלות ענמו איכא איסורא, דערל אסור בפסח, ולא מהני חונסו להחירו, כמו בטמא, שהוא אנוס מלטבול, לא יהא נותר בשביל חונסו לאכול בקדשים, אבל במילת זכריו ליכא איסורא, אלא דמנחה להקדים מילת זכריו לעשית הפסח, המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו, והיכא שהוא אנוס במילת זכריו, לא שייך מנות קדימה, וה"נ בהקטרת אימורין, אינו דומה לזריקת הדם, דאיכא איסורא לאכול קודם זריקה, ולא כן בהקטרה, דאינו אלא מנות קדימה, דלרין להקדים הקטרה קודם אכילה, ומשו"ה אם הוא אנוס מלהקטיר מפני איסור מלאכת יו"ט רשאי לאכול, ונראה, דבלינה כיון דיכול להקטיר, שוב נאסר באכילת הבשר ולא אמרי' כיון שכבר הותר באכילת הבשר לא יאסר אח"כ, דזה אינו, דגם עכשיו אינו נאסר, אלא כיון דאיכא מנות הקטרה צריך להקדימה למנות אכילה.

*

גמ'. איכא בינייהו נטמא בשר וכו'. עיין מהרש"א דה"ה דמה"ל דא"צ שבת אלא דהא איכא שנייא דשאני ליה בין שבות שבת לשבות י"ט. ועוד דניחא ליה למימר א"צ צ"ט גופיה דאירי ציה, וכן צהך מתניתא דמיייתי דקמני ואם היתה שבת לא יזרוק ה"ה דה"מ למתני לרבא דאם נטמא הבשר או נאכל לא יזרוק אלא דחדא מנייהו נקט.

ועיין חתם סופר שמציא דברי מהרש"א, דהומ"ל עולה א"צ או שבת א"צ. וכתב ד"ל דאמרי' פ"ק דחולין השוחט בשבת וה"כ וכו' אסורה באכילה ליומי' משום מוקצה ור' יהודה הוא והקשו תוס' הא ר"ש נמי מודה היכי דאינו יושב ומנפה ומי' דיושב ומנפה מתי יחטטו חשו"ק ואחרים רואים אותם ע"ש והנה בקדשי' לא שייך זה דהרי צעי מחשבה ופסולים ע"י חשו"ק ונמצא הדם הזה יש בו צ' איסורי' אפי' לר' ישמעאל איסור טלטול מוקצה ואיסור' שבות דזריקה וא"כ י"ל ע"כ לא שרי לזרוק אלא צנו"נ שלמים דלפמ"ש תוס' בחגיגה ז' ע"ב הנ"ל חזי לשלמי שמחה א"כ לא היה מוקצה בין השמשות א"נ כצ"י עגרת אפי' בשבת שעמדו בין השמשות לשחטן לשמן וליכא מוקצה ואין כאן אלא שבות דזריקה ואותה מתירי' משום בשר למר ומשום אימורי' למר. אבל עולות דהוה מוקצה וכן אפי' שלמים בשבת דאית כאן צ' איסורים מוקצה וזריקה לא שרינן ולא הומ"ל עולה ושבת א"צ. (שוב מצאתי קרוב לזה בצל"ח והמעין יבחר).

*

גמ'. כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן הדם יזרוק והבשר יאכל ואם היתה שבת לא יזרוק. במנחות (מ"ח ע"א) פרכין לימא עמוד וחטא (בזריקה) בשביל שחזקה (להקטיר אימורין לערב ותאכל בשר), ומשני עמוד וחטא

לאפות צי"ט אפילו לכתחלה. וי"ל דשאני התם דכל הפת של ישראל שהרשות בידו לאכול כל א' וא' או זה או זה אבל הכא חזיה של עכו"ם אסור לאפות צי"ט עכ"ל. הרי מפורש דכל שהוא ראוי לחלוקה דאין היתר בשביל התועלת המגיע לו מחלקו של עכו"ם כיון שאין לו רשות לאכול חלק העכו"ם אם ירצה ה"נ אין מועיל מה שמגיע לו הנאה מחלק העכו"ם במה שלא יפסיד בשר שלו כיון שעכ"פ אין לו יכולת לאכול חלק העכו"ם אם ירצה נמצא ששוחט באיסור חלק העכו"ם כיון שאפשר בחלוקה כיון שהם שוות לגמרי זה נ"ל ברור בס"ד. ע"כ.

והבג"א (סקי"א) כתב, דאם העכו"ם רוצה ליתן לו הגדולה והטובה אסור לשחוט השניה.

אבן אם הישראל ששוחט אינו נוטל לעצמו כ"א חלק הפנימי וחלק אחרים מניח בעור לעכו"ם המשותף לכו"ע מותר לשחוט שמהן בכל גווני דהא אין לו טרחה בחלק העכו"ם וא"א לכזית בשר בלא שחיטה. (מ"ב סקי"א).

*

גמ'. **שם.** על דבר השאלה אם מותר לשחוט ביום טוב בהמה של נכרי כדי שיוכלו היהודים לקנות בשר מזהמה זו, דעת הגאון בעל ש"י יעקב (אור"ח סימן כ"א) לאסור, וכתב הטעם כיון שבשעת שחיטה אכתי כולה של נכרי ואין לישראל חלק בזהמה זו עדיין אסור לשחטה שהרי אמרה תורה לכם ולא לנכרים, והביא על זה שתי ראיות, הא' דדוקא בזהמה חזיה של נכרי וחזיה של ישראל בעי רב אחא סבא מרב הונא ופשוט להיתרא וכן פסק הטור והש"ע וכו' מטעם שאי אפשר לאכול ממנה אפילו כזית בשר מחלק שלו בלא שחיטה, משמע דאי הוה כולה של נכרי אף שרוצה ישראל לאכול ממנו במה שקונין אח"כ ממנו בשר אסור. ראיה שנית מדפריך בש"ס עלה דהך בהמה חזיה של נכרי וכו' דמותר מ"ש מגדרים ונדבות ומסיק דבהמה חזיה וכו' אי אפשר לכזית בשר וכו' אבל נ"נ כהנים כי זכו משלחן גבוה קא זכו, ופירש"י וכו' נמצאת כל השחיטה לשם גבוה. והשתא זכינן לדין מה התם דודאי הכהנים אוכלים חזה ושוק שהיא מזה לאכול קדשים ואפ"ה הואיל ולא זכו עדיין בשעת שחיטה אסור לשחוט וכו' מכ"ש הכא דיכול להיות שאינו מוכר אח"כ לישראל כלל דיכול להיות שיזדמן לו שר שצריך הרבה בשר ויתן לו יותר וכו' ואף אם הצטייח לישראל בצטחון למכור לו מ"מ לא עדיף מכהנים ובעלים דאוכלים ג"כ ודאי מ"מ הואיל ואינם זוכים רק אחר שחיטה משלחן גבוה אסור לשחוט ה"ד הכא אף שמוכר להם ודאי אינן קונין עד אחר שחיטה ובשעת שחיטה עדיין לא זכו אסור לשחוט מטעם לכם ולא לנכרים כמו נ"נ מטעם לכם ולא לגבוה ע"כ דברי הגאון בעל ש"י יעקב.

והשו"א בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אור"ח סימן כט) כתב להשיג עליו ודחה ראיותיו, דראיה ראשונה מדעתי בזהמה חזיה וכו' כתב השואל שם, דאדרבה בכולה של נכרי ואחר השחיטה נותן ממנה לישראל ודאי מותר כמו

שיש בה מלאכת נביעה דוחה דלמא גלתה המורה דדס דפסח לא יהיה נפסל בשקיעת החמה ועוד הרי יש תקנה ללינת דס ע"י שמלין בראש המזבח למ"ד אין לינה פוסלת בראשו של מזבח כדאמרין זכאים (ד' פ"ז) ויעיין שם בתוס'. וצויתר היה אפשר לפרש דמוכח בלא"ה דזריקה דוחה שבת מדדחי הקטר חלצים וכל כמה דלא זריק דס לא מצי להקטיר וכל כמה דלא הקטיר לא מצי לאכול. אכן באמת אין זה דיוק שנאמר דתנא ישבוק למתני ויסמוך שנוכח כן כמו שכתבתי.

ולבן העיקר לענ"ד שכוונת המוסף כמ"ש התיו"ט ומהר"ם דאין איסור דזריקה ואף דאמרין במנחות וצינה שאין זריקה דוחה שבת ע"כ אין הפי' כמו שרצה לומר דיש בזה משום נזבע שהרי אין זה דרך נביעה אלא דרך לכורך ויעיין במג"א ח"ח (סי' ש"ב) אלא הפי' דיש בזה איסור טלטול מוקצה כדאמרין יצמות (ד' ל"ג) אי בקבלה והולכה טלטול בעלמא ופירשו המוסף סוכה (דף מ"ב ע"ב) דהיינו איסור טלטול מוקצה שלא לצורך. ולכן הכא שעושה לצורך זריקת הפסח אין בזה איסור מוקצה ושפיר כתבו התוס' י"ט ומהר"ם דאין טעם שמהא זריקה אסורה. משא"כ במנחות שפיה אמרין דזריקה לא דוחה כיון דהתם טלטול שלא לצורך הוא שהרי אותו קרבן לא דוחה שבת. ע"כ.

*

וע"ע שבת (ע"ה ע"א) שוחט משום מאי מחייב משום נזבע, ובהגהותיו שם הבאתי דברי הבעל שם טוב הק' דקאי על היצו"ר וזה כוונת התוס' שם שוחט דעלמא, והיינו משום שנזבע המזות לעצירות.

*

תוס' ד"ה לכם ולא לנכרים. עיין בשו"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן קעב).

דף כא ע"א

גמ'. **בהמה חזיה של נכרי וחזיה של ישראל** מזה **לשחטה בי"ט וכו'.** כתב הרא"ש, דאפילו יש להם שמים, יכול לשחוט שמהן, לפי שאינם שוות. וכו' הבי"י (סימן תצח) אע"פ שהם שוות בשום דבר אם אינם שוות בכל ענין א"א למיפלגניהו, ומ"מ יש לתמוה דמשמע שאם הם שוות לגמרי אסור, ואמאי הא אף ע"ג דאפשר למפלגניהו מחיים שמא אינו רוצה לשחוט לצורכו בהמה שלימה שא"א אלא לחזיה ואם תהיה כולה שלו יפסיד הבשר, ושמא י"ל שלא כ"כ הרא"ש אלא בשוחט את שמהן צי"ט דאילו בשוחט א' מהן אע"פ שהן שוות לגמרי שרי מטעמא דפריש"י, ע"כ.

והב"י מביא דברי הבי"י, וכותב בזה"ל: ולע"ד ל"נ היתר זה דאי בגמ' שהעיס חזי' של עכו"ם וחזי' של ישראל אסור לאפות צי"ט דהא אפשר למיפלג' בליש' וכתבו התו' וא"ת הא אמרי' לעיל ממלאה אשה תנור פת ואעפ"י שא"א אלא לפת א' מפני שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא ושרי

זהפסדס שהרי אמרה תורה לכם ולא לנכרים התוספות צד"ה חזינן וכתב רש"י ופליגא אההיא דרב חסדא וכו' ואומר ר"י דלא פליגי דשאני עיסה דמאי למיפלגה וכו' אבל הכא מיירי שהיה הקמח לבני חילא וכו' הלכך לא היה יכולים ליקח כלל מן הקמח קודם אפיה לאפותו לזורך התינוק אבל אחר שאפו אז לא קפדו, וכן בעגל דבסמוך לא שייך אפשר למפלגיה שנתנו משלהם ומש"ה הם היו לוקחים ממנו היו מקפידים אם לא ע"י טורח הציטול כדרך המצטלים שאוכלים מעט מן הציטול עכ"ל התוספות. הרי שעגל זה לא היה של ישראל ובשעת שחיטה עדיין לא זכה הישראל בשום חלק ממנו שגם אחר השחיטה קודם הציטול היו מקפידים. וכן משמע לשון התוס' שכתבו אם לא ע"י טורח הציטול.

ועוד שאם ה' אפשר ליקח ממנו קודם הציטול א"כ איך ציטלו הרי אז יכולין למפלגיה אלא ודאי שאם היו לוקחים קודם הציטול היו מקפידים ואפ"ה אי לאו דעגל טריפה הוי לא ה' בזה שום איסור, ולדעת הש"ס יעקב הרי השחיטה באיסור היתה שאז היה של נכרי לגמרי, אלא ודאי דגם של נכרי אם עתיד הישראל לאכול ממנו כוית מותר. ועוד קשה איך אפשר דשל נכרי שאסור אפילו לזורך ישראל א"כ מה הקשו התוס' שם צד"ה הואיל ומקלעי אורחים וכו' תימא דבפרק המצניע הרודה חלת דבש צו"ט סופג את הארבעים ואמאי לוקה נימא הואיל ומקלעי אורחים וכו' עיין שם בתוס'. ומאי קושיא ודלמא מיירי בדבש של נכרי. אלא ודאי אפילו של נכרי אם יודמנו לו אח"כ אורחים ויקנו מהנכרי לא עשה איסור למפרע וחזי לי לקנותו אח"כ ומוכח דלא כש יעקב.

וא"ן לומר דעיקר כוונת התוס' איך לוקה כיון שאין האיסור אלא בשציל שהוא של נכרי הוה לאו הבא מכלל עשה לכם ולא לנכרים וכמו שכתבו התוס' צדף י"ג ע"א צד"ה השוחט וכו' לענין נו"נ וכו' דהרי דוקא לבית הלל כתבו התוס' כן דאית להו מתוך אבל לצ"ש הרי אמר שם צד"ה דגם שוחט עולת נדבה לוקה ומאן שמעת לי שם צד"ה המצניע דף ז"ח ע"א דרודה חלת דבש לוקה ר' אליעזר ור"א היינו צ"ש, והתוס' הביאו צמס' ביצה דף ל"ד ע"ב צד"ה ואומר מכאן אני נוטל וכו' צירושלמי מחלפא שיטתייהו דצ"ש דהא ר"א שמותי הוא עכ"ל התוס' שם צמס' הירושלמי. הרי דרמי ר"א וצ"ש אהדי וכו' ר"א היינו צ"ש ולצ"ש שפיר לוקה בשל נכרים כדרך שלוקה בעולת נדבה וא"כ איך הקשו התוס' תימא על הך דחלת דבש אלא על כרחך אפילו בשל נכרי אם חזי אח"כ לישראל מותר וצנדרים ונדבות יפה כתב מעלתו ששם עיקר השחיטה בשציל גבוה וכמו שפירש רש"י אבל בישראל השוחט בהמת נכרי לפי שרובה לקנות ממנו בשר עיקר השחיטה היא בשציל ישראל.

והחשש השני שחשש בעל שז יעקב שמה יודמן שר גדול שיקנה כל הבשר אלא הקצב נכרי ולא ימכור מזהמה זו ליהודי, זו חששא רחוקה ומלמא דלא שכיחא כלל ומכ"ש

קימחא דבני חילא שנותנים לישראל לאפות שמצואר בגמ' שם שמוחר אם אינם מקפידים אע"ג דבעיסה חזיה של ישראל אסור. והביא ממה שמחלק הט"ז בס"י תקי"ב ס"ק וי"ו.

וע"י בותב הנו"ב: הנה אף שגוף ראיית בעל שז יעקב באמת אינה ראייה וכמו שנבאר אחר כך אבל מה שהביא מעלתו דברי הט"ז בס"ק וי"ו הביא כהאי עורבא שהביא נורא לקינ"י ואדרבה דברי הט"ז מחזקים דברי הש"ס יעקב לפי הבנתו דמעלתו שההיתר של שחיטת הבהמה דומה לעיסה של נכרי שאינו מקפיד אם נותנים ריפתא לתינוק, והרי הט"ז תמה שם על היתר הזה ומסיק שאין היתר זה מועיל אלא במקום שיש קצת אונס דהיינו בני החיל דרמו קימחא על בני העיר והמה מוכרחים לעשות הא לאו הכי אסור שזה הערמה הוא, וא"כ איך יליף מזה להחיר שחיטת בהמות הנ"ל שאין שם שום אונס והכרח, ואם יאמר שדוקא אחר אכילה הוא דבני הט"ז אונס אבל קודם אכילה מותר בלי אונס, הן אמת שמתלת דברי הט"ז מורים כן שעיקר קושיא שלו מהך דס"י תק"ג שאחר אכילה אסור להערים בשציל כוית. ואמנם סוף דברי טורי זהב משמע בהך קימחא שמערים בשציל ריפתא חדא לינוקא אסור במקום שאין אונס אפילו קודם אכילה שהרי לא הזכיר בסוף שום חילוק. והטעם דשם בס"י תק"ג טועם מקדירה זו עצמה אבל אפיה כל פת נאפית בפני עצמה.

ואמנם אין צורך לזה דאפילו לדעת הרי"ף והרא"ש והטור דאסרי בקימחא דבני חילא מודים בשחיטה אם הנכרי מניח לישראל כוית בשר מטעם דאי אפשר לכזית בלא שחיטה ומה לי אם יש לישראל חלק בבהמה ומה לי אם הוא כולה של נכרי והישראל יאכל ממנה כוית. ואני תמה מאד על הש"ס יעקב דמחלק בין של ישראל לשל נכרים ואטו הדרש לכם ולא לנכרים אחי למעוטי אם האוכל נפש הוא של נכרים דא"כ כך הוה לרו"ל למימר לכם משלכם ולא משל נכרים ואז ה' חילוק אם הדבר הוא של ישראל או של נכרי אבל אז היה מותר אם הוא של ישראל אפי' עושה לזורך נכרי.

ובאמת לא כן הוא דקרא כתיב יעשה לכם שהעשיה תהי' לכם לא שהדבר ההוא יהיה שלכם והדרש הוא לכם בשצילכם תהיה עשיה ולא לנכרי שלא תהיה עשיה בשציל נכרי ואין חילוק אם הדבר ההוא המתצטל או נשחט הוא של ישראל או של נכרי ואין שום סברא לחלק בזה. ורב אפי' דבני צהמה חזיה של ישראל וחזיה של נכרי ג"כ אין כוונתו שחזיה הוא של ישראל אלא כוונתו צהמה שחזיה היא לזורך ישראל וחזיה לזורך נכרי דהיינו שמזהמה זו יאכלו יהודים ונכרים ואורחא דמילתא נקט חזיה של ישראל וכו' שאז מסתמא הוא חזיה לזורך ישראל וחזי' לזורך נכרים.

והד"ע שאי ס"ד כדעת הש"ס יעקב שמה שהוא של נכרי אפילו עושה לזורך ישראל אסור והיינו מן התורה שהרי זה אלא הש"ס יעקב הטעם של נו"נ שאסורים אף שיאכלו הבעלים והכהנים משום שעדיין אינו שלהם, א"כ קשה הא דקאמר שם בגמרא מעשה בשמעון התימני וכו' ושחטנו להם עגל והאכלנום וכו' ומסיק עגל טריפה הוה ולכך אמר שיצא שכרם

ישראל מהו לשחטה ציו"ט אמר ליה מותר אמר ליה וכי מה בין זה לנדרים ונדבות וכו'. ומסיק בגמרא בהמה חזיה של נכרי וחזיה של ישראל מותר לשחטה ציו"ט דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה אבל נדרים ונדבות אסור לשחטן ציו"ט דכהנים כי קא זכו משלחן גזיה קא זכו. ופרש"י ז"ל משלחן גזיה קא זכו בחזה ושוק וה"ה לבעלים בשאר הבשר כעבד הנוטל פרס מצית רבו נמא כל השחיטה לשם גזיה ע"כ. וכחצו התוספות ואפילו לרבי יוסי הגלילי דקאמר דקדשים קלים ממון בעלים הם צ"ק דף יב ז ואפילו לאחר זריקה קאמר דממון בעלים הם רק צמחנות כהונה מ"מ אותו ממון זכה משלחן גזיה דהא עיקר הקרבן בשביל גזיה והילכך נהי דהוי ממון לקדש בו את האשה מ"מ כל העבודות לזרך גזיה הם עושין עכ"ל. וכיון שכן הכא נמי צגוי כיון ששחט בהמתו לזרך ביתו הרי עיקר השחיטה לזרך גוי ומשלחן גוי קא זכי. ומדברי התוספות אחיז במכל שכן דהשתא ומה דבקדשים דהוי להו ממון בעלים דכיון דכל העבודות לזרך גזיה אמרינן דמשלחן גזיה קא זכו כל שכן הכא דאין לישראל בגוף הבהמה כלום דאמרינן משלחן גוי קא זכי.

ואל תשיבני ממעשים בכל יום שקצב גוי שחט הבהמה ע"י ישראל ומוכרה לישראל דהתם עיקר השחיטה בשביל ישראל מה שאין כן הכא דעיקר השחיטה ששחט הבהמה הגוי לזרך בני ביתו דודאי משלחן גוי קא זכי ישראל. ואיני רואה היתר בזה אלא א"כ יתן הגוי לישראל חלק בבהמה זו מחיים ויקנה הישראל החלק שנתן לו בחד מדרבי ההקנאה אז הוי בבהמה שישראל וגוי שותפים בה ואי אפשר לאכול ממנה בלא שחיטה. ע"כ.

*

גמ'. ובי מזה בין זה לנדרים ונדבות וכו'. הקשה הגל"ת, דכלא זה קשה משתי הלחם שכולם נאכלין להדיא ואין דוחין יום טוב, ועל כורחין משום דמשלחן גזיה זכו.

ותירין האצני נזר (א"ח סימן תיג), דהנה ריש פרק טרף בקלפי דלפעמים ה"י מגיע לכל כהן משתי הלחם פחות מכזית. ואף על פי כן ה"י נתקיים מצוות אכילה דסוף סוף השתי לחם נאכלו. ואין המצוה שהכהנים יאכלו. רק שהלחם יאכלו לכהנים ועל כן אף על ידי אכילת קן מתקיים מצוה אכילת קדשים. ובזבחים (דף ל"א ע"ב) חישב להאכיל כזית לכמה בני אדם מצטרף לפיגול. הרי דלאו בחר אוכל זלינן רק בחר נאכל. והוא הדין לענין מצוה אכילת קדשים. ומלאכת יום טוב ודאי לא הותרה בשביל אכילת כזית לשני בני אדם. ואשר יאכל לכל נפש כתיב. ולכל נפש ליכא כזית. וכן מסתבר. דהא ליכא שמחת יום טוב לזה וכן לזה. [דוגמת אכילה שוה פרוטה של שותפין אינו חייב להחזיר. דליכא שיעור ממון לאחד] ובשביל שמחת יום טוב דגברא שרינן מלאכת יום טוב. ועל כן אסור לאפות שתי הלחם ציוס טוב דילמא לא מטוי כזית לכל כהן. ואפילו מטוי כזית אחד. מכל מקום כוונתם אינו לכהן. רק שהלחם יאכל. דבזה מתקיים המצוה. דומה למה דמשני כהנים

שכזית בשר סגי¹⁷ דלענין שחיטה אין חילוק בין יש לישראל ממנו בשר הרבה או כזית אחד ואין יהיה אפשר שלא יוכל הקצב למכור ליהודי מכל הבהמה כזית וכו' וק"ו הדברים אם בהמה שנדרסה ברגלים שזריכה בדיקה מותר לשחטה ציוס טוב ולא חיישין שמא תמא טריפה והוא צעיר בגמרא בינה דף ל"א ע"א ואיפשט לקולא כמו שפירש הרא"ש שם וכן דעת הרמב"ם צ"ב מהל' יו"ט אף דאיתחזק ריעותא, ואין לומר דשאני התם שיש חזקת היתר משא"כ בהמה זו מה חזקת היתר יש לה שנימא חזקה שימכור ממנה לישראל, הא ליתא דגם בשאר בהמות דעלמא אפילו לא איתילד שום ריעותא אחיה חזקת היתר יש לה ומה דאמרינן בחזקת היתר עומדת היינו חזקה דאחי מכח רובא וכמו"ש המג"א בס"ק תנ"ח ס"ק ט"ז וא"כ גם כאן יש רוב שהרי ממש בכל עת מוכר הקצב ליהודים. ואין לומר דבשלמא בשאר בהמות ששחטין ציוס טוב ולא חיישין שמא טריפה דסמכין ארובא אבל כאן יש ס"ס לאיסור חדא שמא תמא טריפה ואח"ל כשרה שמא לא ירצה הקצב למכור ממנה לישראל, זה אינו דהכל ספק אחד שמא יאכל ממנה ישראל שמא לא יאכל ובפרט שחשש שמא לא ימכור אפילו כזית לישראל אינו נכנס בגדר ספק כלל.

ועוד דהרי צביה דף כ"א גבי בלשת שצאה ושחטנו להם עגל כחצו התוס' שהעגל של הנכרים היה וכבר הוכחתי לעיל שאחר השחיטה היו ג"כ מקפידין אם היה הישראל נוטל מעט רק ע"י הציסול אין מקפידין. וא"כ ג"כ קשה איך הותר השחיטה שמא יחזרו הצלשת ולא יתנו לבשל לישראל ולא יתנו ממנו מאומה לישראל ונמא שחט לזרך נכרים ואפ"ה משמע התם דאי לאו דעגל טריפה ה"י לא היה שום איסור בזה אלא ודאי דלא חיישין שיחזור צו הנכרי. וידעתי שראיה זו יש לדחות דשאני התם שמסרו העגל ליד היהודים משא"כ בקצב נכרי שהבהמה צידו. מ"מ נראה שדי בראיה ראשונה ובפרט שבעל שז יעקב כתב בעצמו שכל הגאונים שלפניו נהגו היתר בדבר והוא ז"ל המציא חומרא זו מדעתו והמיקל לא הפסיד. ואין חילוק בין בהמת ישראל ובין בהמת קצב נכרי המוכר לישראל לענין שחיטה ציוס טוב כלל. ע"כ.

*

גמ'. שם. צו"ט מהרי"ף (סימן פח) נשאל בדיון גוי שיש לו בהמה לשחוט ציו"ט לאכול צביה ורצה לשחטה ע"י ישראל כדי לשלוח ממנה חתיכת בשר דורון לישראל אהבו אם מותר לשחטה ישראל ציו"ט מי נימא כיון שישראל אוכל ממנה הרי זה דומה לבהמה שחזיה של ישראל וחזיה של נכרי שמותר לשחטה ציו"ט משום חלקו של ישראל או נימא דהכא אין לישראל חלק בגוף הבהמה כלום ואסור.

והשיב: גרסינן צ"ב צביה דף כ"א ע"א. צעא מניה רב אחיז אבא מרב הונא בהמה חזיה של נכרי וחזיה של

¹⁷ עיין בהג' הרה"ג ר' חזקיה פייבל פלוט, בעל ליקוטי חבר בן חיים, וז"ל: ומכ"ש דכזית בשר סגי ונראה דה"ה אם נוטל השוחט הכרכשתא בעד השחיטה סגי.

משלחם גבוה וכו'. דפירשו התוספות דלורך גבוה עושים. ולמה דסקלא דעתך הוה סבירא להו דעיקרם לורך הדיוט כמו שכתבו התוספות שבת (דף כ"ד ע"ב) למאן דאמר נדרים ונדבות קרבין זיוס טוב קסבר אפייתם נמי לורך אדם. והתינה בשלמים דלזעלים מתאכלי אס כן הקרבתם לורך זעלים שאכלו [ועיין פסחים (דף נ"ט ע"א) דעשה לאכילת קדשים דזעלים דוחה עשה דהשלמה ולא חשבינן אפשר לקיים שניהם שאחרים יאכלו עייס שסן אבל שמי הלחם שמתחלק לכל הנהנים. ואפילו לא מטי כזית לכל חד המנוה מתקיימת. ודאי אין הקרבתם לורך כהנים שיאכלו כל אחד כזית. ועל כן אין אפייתם זיוס טוב.]

ורא"י דהנה למאן דאמר נדרים ונדבות קרבין יש פלוגתא ר' שמעון בן אלעזר ואבא שאלו. רש"א (דף י"ט ע"א) סובר דוקא שלמים קרבין ולא עולה. ואבא שאלו (ב' ע"ב) סובר אפילו עולה. ומוקי קרא דלכס ולא לנכרים. ואנן קיימא לן לגמרי אין קרבין אפילו שלמים. ובפסחים (דף מ"ז ע"א) מסיק הש"ס דרבן שמעון בן גמליאל דאמר שמי הלחם דוחין יוס טוב. סבירא ל' כאבא שאלו דאמר לכס ולא לנכרי. והשתא מנא ל' להש"ס לאפוקי לרש"א מהלכתא כולי האי. דלמא כרש"א סבירא ל' שלמים קרבין ולא עולות. אלא ודאי ל' שמעון בן אלעזר אין שמי הלחם נאפין זיוס טוב. ע"כ.

*

גמ'. אמר ל'יה עורבא פרח. כתב המאירי, לעולם יהא אדם נוהר שלא להכניד במשא ומתן תלמיד חכם שהוא רואהו חלוש אס מנא חולי אס מנא שטרר אותו היום זשיצה או דרשא ואס עשה כן והחכם משיבו דרך הדיעות כאדם המראה עצמו שאינו רוצה להשיב ומשיאו לדבר אחר אין למוסר עליו תרעומת כלל ואפילו היה הלה אדם גדול מעשה באדם אחד ששאל לגדול הימנו באיסור והיתר והשיבו שמוחר והיה מטריחו עוד להקשות לו על תשובתו ואמר לו עורבא פרח עד שהלך לו ושאלוהו קנת חכמים היאך זיישו מתוך דבריו אחר שאדם גדול היה ואמר להם אני היום סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים ובעא מינאי מילתא דזעיא טעמא.

*

גמ'. שם. עיין חתם סופר שכתב לדקדק, למה נקט לשון מגונה "עורב", ולא אמר "יונה פרח" (עיין ריש פסחים ג' ע"ב בגדי מסנקן). וכתב לתרץ, עפ"י מה דאמר' בעירובי' כ"ב ע"א שחורות כעורב צמי אתה מוצא דברי תורה צמי שמשחיר פניו עליהם כעורב או נעשה אחזרי כעורב על בניו ע"ש. והנה הכא י"ט הי' ודרש חזי היום כפירש"י ועכשיו אחר שהי' יגע מהדרשא רצה לעסוק בשמחת י"ט באשישות ותפוחים ובה ר' או' ושאל ל'י. א"ל עורבא פרח פי' כזר פרח ועבר זמן עורבא היינו חזי היום שעשיתי עצמי כעורב, ועתה רוצה אני לסעוד סעודת י"ט, ועיי' כי האי גוני בשבת קי"ט ריש ע"ב ופירש"י ד"ה צמטותא וכו'. וא"כ במאי דא"ל עורבא פרח רמז ל'י אני היום סמכוני באשישות.

*

עוד כתב החת"ס, והנה רצ או' הי' סובר דלא אמרי' משולחן גבוה קא זכי והא דשמי לחם אין נאפות זייט שאני שמי לחם שאין להם שום חסרון בגופם אחר אפייתם ואפ"ה אסורי' להדיוט עד אחר שחיטת הכבש' ניכר לורך גבוה משא"כ נו"נ שאע"ג שאינו נאכל עד אחר זריקה והקטרה כיון שהחסרון בגופם ה"ל כמו מליחה וזישול להדיוט וסבירא זו כ' חוס' צמסקנא צפסחי' מ"ז ע"א סוף ד"ה ואי אמרת וכו' ע"ש. וכיון דהוה פשיטא ל' לרב או' סבר דחלק ההדיוט לאו משולחן גבוה הוא א"כ הא דאסור לשוחטם זייט למ"ד נו"נ אין קריצי' זייט היינו משום דכח גבוה מעורב צו אע"ג דא"א לכזית צשר צלא שחיטה להדיוט. מ"מ מיקרי השחיטה לורך גבוה ג"כ ואסורה וא"כ מה בין זה לחזיה של עכו"ס דהרי כח נכרי מעורב צו ואיך ישחטנה ואמנם ר"ה ס"ל דכח אחר מעורב צו אינו אוסר לשחוט ומשו"ה צהמה חזי' של עכו"ס מותר לשחוט ונו"נ היינו טעמא משום דגם חלק הדיוט משולחן גבוה קזכו ואין צינס לבין שמי הלחם ולא כלום דהכל שולחן גבוה מיקרי ומ"ד נו"נ קריצי' זייט ס"ל לגבוה נמי שרי ולא מטעם הדיוט מחיר ל'י. והא דאמר רבא לעיל זורק להחיר צשר לאכילה מפירש"י משמע דלאו מטעם לורך הדיוט הוא אלא מטעם אומרי' חטא זייט שזוכה זייט משא"כ הקטרת אימורי' בחול ולא אמרי' חטא צוריקה זייט כדי שזוכה בחול צהקטרת אימורי' כדאי' להדי' צמנחו' מ"ח ע"א מיהו מלשון חוס' ד"ה מאי ציניהו וכו' שכתבו דהוי לורך אוכל נפש ושמחת י"ט וכו' עכ"ל משמע משום לורך הדיוט מחיר ל'י רבא וז"ע קנת דהא משולחן גבוה קזכו וי"ל הני מילי בשחיטה דאחר שחיטה מחוסר זריקה הוה שחיטה לורך גבוה משא"כ זריקה דאחר זריקה מוכן מיד לאכילת אדם הוה המלאכה לורך הדיוט ושמחת י"ט כן יש להבין מלשון חוס' פסחי' מ"ז ד"ה ואי אמרת הני"ל.

וע"ד דרוש י"ל שגם זה מרומז באומרו עורבא פרח שכתבתי שכוונתו שדרש חזי היום ועתה רוצה לקיים חזי' לכס. דהנה יש להוכיח הך סברא דאפי' מ"ד נו"נ קריצי' זייט ס"ל משולחן גבוה קזכו ודלא כר' או' סבא דהרי כתי' הוא לבדו ולא מילה שלא צמנה והוא דרשא קדמוניות צסום צרייתא אע"ג דרבא הוא דמייתי לה צצבת כ"ד ע"ב ופסחים פ"ג ע"ב מ"מ קדמוני' הוא כמבואר צרש"י חולין פ"ד ע"ב ד"ה אין ספיקא וכו' ע"ש והנה חוס' צפסחי' פ"ד ע"א ד"ה ולא מילה וכו' כ' בתחלה צסם ר"ח דה"א ק"ו מאוכל נפש ודחה פי' זה דאוכל נפש מנוה עוברת היא ע"כ פירש"י כמ"ד נו"נ קריצי' וק"ו מנו"נ דלא נכרתו עליה י"ג צריחו' ע"ש וא"כ מוכח דאפי' למ"ד נו"נ קריצי' ס"ל משולחן גבוה קזכו ולורך גבוה הוא ואפ"ה דוחה י"ט והוה ילפי' מילה מיני' דאי ס"ד לורך הדיוט ומשו"ה הותר משום שמחת י"ט דהדיוט א"כ אכתי איכא הך דחוי' קמייחא דשמחת הדיוט מנוה עוברת הוא משא"כ מילה אע"כ ס"ל כהני' משולחן גבוה קזכו ואפ"ה הותר והוה אחי' מילה ק"ו מיני'. וא"כ אנן דקיי"ל נו"נ אין קריצי' זייט ס"ל לורך גבוה אסור. אבל כל היכי דכח הדיוט מעורב צו מותר דא"א לכזית צשר צלא שחיטה וכרצ הונא.

גמ'. שם. ראוי להצין מדוע השיב לו דוקא בלשון זה, וידוע שדרכם של החכמים להטמין בלשונם עניינים עמוקים ודברים נסתרים, וא"כ ראוי להצין איפוא על מה כיוון רב הונא בלשון נסתר כזה.

וי"ל בהקדמ' מ"ש ב"ש חולין (ה ע"א) עה"פ (מלכים א' י"ז) והעוררים מציאים לו לחם ובשר ובשר בצקר ולחם ובשר בצערב, אמר רב יהודה אמר רב, מצי טבחי דאחאב, ולכאורה קשה, הא מומר לע"ז אסור לאכול משחיטתו, ואיך אכל אליהו מצי טבחי דאחאב. אמנם ראיתי בשו"ת זיו הלצנן (סימן כו אות ז) דהיה ע"י כריכה בסיב, וא"כ א"ש דאכלו שלכדה"ג, עיי"ש. אכן יש להעיר, דהא תוס' בקידושין (לח ע"א) הקשו בשם הירושלמי, אמאי לא אכלו מנה מחדש, נימא עשה דמנה דוחה ל"ת דחדש, ומי דאין עשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת דלאחר הדיבור, עיי"ש. ואי נימא דליכא איסור בשלכדה"ג, א"כ אפלקיי"ש לאכול המנה שלכדה"ג, דאיסור ליכא, ומנה איכא, לפי"ד המל"מ (פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ח) ותורת חיים חולין (דף קב) דיוצא ידי מצות אכילת מנה בשלכדה"א, וכמו שהקשה באמת השעה"מ (פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ח) שם, ומדלא תירצו כן ש"מ דאסור אף בשלכדה"ג.

אך באו"מ קידושין (לח ע"א) כתב לתרץ דברי הירושלמי, דל"ה אפלקיי"ש בשלכדה"א, דנהי דשלכדה"א לא חשיב אכילה באיסורין, עכ"ז אם באותה אכילה עצמה מקיים מנה, אז מיגו דהוי אכילה לענין המנה, הוי ג"כ אכילה לענין האיסור, ולא הוי אפלקיי"ש, עיי"ש. וא"כ שוב י"ל דשלכדה"ג מותר, והא דלא אכלו חדש שלכדה"א, משום דהתם אמרינן מיגו דהוי אכילה לענין המנה, הוי ג"כ אכילה לענין האיסור.

והגה יש להביא ראיה דכנה"ג דאיכא אכילה לענין המנה, לא הותר בשלכדה"א, מהא דאמרינן בחולין (קב ע"א) נפש לרבות את השומה, וזריכי וכו', לא לכתוב רחמנא בחלב ומיתי מהנך (מחמץ ונבילה) מה להנך שכן לא הותר מכלל, תאמר בחלב שהותר מכלל, ומאי ניהו אילימא חלב בהמה לגזיה, נבלה נמי אשתראי מליקת עוף לגזיה, ואלא חלב חיה להדיוט, נבלה נמי אשתראי מליקה דחטאת העוף לכהנים, לעולם חלב חיה להדיוט, ודקא קשיא לך כהנים, כהנים משלחן גזיה קא זכו, ע"כ. ולכאורה קשה, בהא דאמרו דנבילה אשתראי מליקה דחטאת העוף לכהנים, לפי"ד המל"מ הנ"ל די"ל שיוצא ידי מצות מנה ופסח בשלכדה"א, וכתב דדורש לזיון (דרוש א בהג"ה) דגם באכילת קדשים י"ל דיוצא בשלכדה"א להמל"מ, א"כ מנ"ל דאשתרי נבילה לכהנים, דלמא לא הותרה להם מליקה רק בשלכדה"א, דמנה אכילת קדשים איכא ואיסור נבילה ליכא. וע"כ ז"ל כמ"ש האו"מ הנ"ל, דנהי דשלכדה"א לא חשיב אכילה באיסורין, מ"מ אם באותה אכילה עצמה מקיים מנה, אז אמרינן מיגו דהוי אכילה לענין המנה, הוי ג"כ אכילה לענין האיסור. ועיין מ"ש הגר"י ענגיל בע' פנים לחורה (אות יא).

ובמעתה א"ש דברי חכמים ומידותם, מ"ש לו עורבא פרת, דרעה לרמו בזה התשובה המבוארת להלן בגמ'.

אך כל זה הוא מכא מה דאמר ר"ה עורבא פרת שרמו לו כיון שפסק חזי היום בדרשא צורך מנה הוא לעסוק חזי היום בשמחת צי"ט דקיי"ל כר' יהושע חזיו לה' וחזיו לכה. דהשתא שמחת צי"ט מנה עוברת הוא ומוכה ע"כ דלכדו ולא מילה שלא צומנו הוא מטעם דאמי' מק"ו מנו"ג דאין לומר דנו"ג גופי' משום צורך הדיוט דא"כ ה"ל מנה עוברת אבל אי נימא הלכה כר"א או כלו לה' או כלו לכה' אין צורך הדיוט מנה עוברת כלל דאפשר דקיימה בכלו לה'. ולהדי' אמרי' בפסחי' צמתני' ר"פ אלו דברים אר"א לר' יהושע מה ראי' רשות למנה. ואמרי' התם ב"ש ס"ח ע"ב ר' יהושע לטעמי' ס"ל שמחת צי"ט נמי מנה אבל ר"א ס"ל רשות משום דמאי למיעבד כלו לה' ע"ש וא"כ במה שרמו לו דקיי"ל שמחת צי"ט מנה עוברת הוא ממילא מוכח דכהנים משולחן גזיה קזכו ועיי' חולין ק"כ ע"א מסקי' נמי כהני' משולחן גזיה קזכו.

*

גמ'. שם. בשו"ת שיח יצחק (סימן קפג) כתב שרמו לו, דאפילו איש חלקים אלי' ו"ל צוה ה' לעורבים לכלכלו לחם ומים [מלכים א' י"ז, ד'], ורמו לו בזה מה דאח"כ אמר לרבה בריה אני היום סמכוני באשישות, דמפרש רש"י, הביאו לי סעודה ואסעוד. עיי"ש.

ועיין פרדס יוסף (שמיני יא, טו) שכתב המכוון, דכמו דעורב ששלח נח לא שב עם תשובה, כן לא חשיב תשובה ממני.

ובילקוט המאירי פירש, דר"ל אין ממם בדבריו, וכדא"ר עיליש (גיטין מה ע"א) עורבא שיקרא הוא ולא סמיכנא עליה.

ובשו"ת דברי יצחק (חלק י"ד סימן כה) כתב לפרש מה שאמר לו עורבא פרת, דהלל באמת כתיב [משלי ג' ח'] רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, אך התורה נקראת תושי' שמתשת כוחו של אדם וכבסנהדרין כ"ו ע"ב, וע"כ דתליא במהות הלימוד, דכשומד לשמה ובקדושה וטהרה אז דייקא רפאות היא לשרך. והנה צמנות ק"ו ע"א בתוס' ד"ה כלי' עורב, מהערוך, דבמקדש ראשון ששכינה שרויה בו לא היו צריכין כלי' עורב שלא היו עופות פורחין עליו עיי"ש, וכן הוא בתוס' בכמ"ק. ובצ"צ קל"ד ע"א אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו נשרף, והוא צמח' הנ"ל דמקדש ראשון. ועיין נדרים דף מ' ע"א מיין שהקצ"ה זן את החולה שנא' ה' יסעדנו על ערש דוי וגו', ומזה דהיכא דהשכינה שרוי' אינה מתשת כוחו של אדם ואדרבא כוחו ואונו אמו. ולזה א"ל עורבא פרת, דכיון דהעורב פורח למעלה ואין איני צמח' הנ"ל דיונתן צ"ע וכהך דמקדש ראשון, וע"כ שאין לימודי כ"כ בקדושה וטהרה ונקרא תושי' שמתשת כוחו, ולזה סמכוני באשישות וגו'. וז"ש אני היום סמכוני וכו', שדייקא אני איני צמח' הגזוה הנ"ל שרפאות היא לשרך.

*

רק שלכד"א, דאסורא ליכא ומנא איכא, לפי"ד המל"מ (פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ח) ותורת חיים חולין (דף קב) דיוצא ידי מנא אכילת מנא בשלכד"א, וכתב בדורש לניין (דרוש א בהג"ה) דגם באכילת קדשים י"ל דיוצא בשלכד"א להמל"מ, א"כ מנ"ל דאשתרי נצילה לכהנים, דלמא לא הותרה להם מליקה רק בשלכד"א, דמנא אכילת קדשים איכא ואיסור נצילה ליכא. אך הדבר נכון, לפימ"ש האו"ח קידושין (לח ע"א), דנהי דשלכד"א לא חשיב אכילה באיסורין, עכ"ז אם באותה אכילה עצמה מקיים מנא, אז מיגו דהוי אכילה לענין המנא, הוי ג"כ אכילה לענין האיסור, ולא הוי אפלקיי"ש, עיי"ש. וא"כ גם הכא אמרינן, מיגו דהוי אכילה לענין מנא אכילת קדשים הוי נמי אכילה לענין איסור נצילה.

והנה החוות דעת בספרו נחלת יעקב (ח"ב דף יז ע"ב) בהג"ה, כתב דדין אחשביה ילפינן מדאסרה התורה שריפת קדשים ציו"ט, דקשה נימא מתוך, ותיירך המגיגי שלמה דאמרינן דרחמנא אחשביה להבערתו, הלכך מלאכה הוא, ומשם ילפינן אחשביה, ולפי"ז מאן דל"ל מתוך ל"ל אחשביה, עיי"ש. והנה ידוע דמיגו ואחשביה חד דינא הוא, וסברא אחד להם. וא"כ א"ש, דר' יוחנן מצינו דלא ס"ל מתוך, וא"כ ע"כ דל"ל מיגו, וא"כ שוב ליכא למימר כתי' רבינא דכהנים אינטריך ליה מדאשתרי מליקה לגבייהו, דל"ל דאכלו שלכד"א, ואי דאמרינן מיגו דהוי אכילה לענין המנא הוי נמי אכילה לענין האיסור, זה אינו, דהא ר"י לשיטתו לית ליה מיגו, ולכך הוכיח ליה למימר דאליהו עמיד לדורשה, וזה נכון בס"ד.

*

אי נמי י"ל צביאור עורבא פרת בדרך זה, דהנה לכאורה קשה בהך דחולין (קב ע"א) דיליף מנפש לרבות את השומה ותלתא קראי כתיבי בחמץ ונצלה וחלב, ואמרינן דזריכי שלשתן, דמחמץ ונצילה לא ילפינן לחלב, דמה להנך שכן לא הותר מכללן תאמר בחלב שהותר מכללו אלז חיה להדיט, משא"כ במליקה דחטאת העוף כהנים משלחן גבזה קא זכו, וקשה דהלא ר"ל ס"ל בש"ס יומא (עג ע"ב) דח"ש מותר מה"ת, וכל' דכתיבי גבי חלב אסמכתא בעלמא הוא, והנה נצילה מבואר בפרמ"ג (בפתיחה להל' שחיטה בשורש השני) דח"ש אסור מה"ת אף לר"ל מטעם עשה דשאינו זכות, וגם בחמץ מבואר בפרמ"ס (פ"א מהל' חר"מ ה"ז) דח"ש אסור מה"ת, דכתיב לא יאכל, וכבר כתבו המפרשים דאף דבעלמא אמרינן ח"ש מותר מה"ת, מ"מ הכא גלי קרא דאסור לכו"ע, ומעתה נימא מה לחמץ ונצילה שכן אסורים בח"ש, וע"כ מסתבר לאסור אף השומה, דהוא חשוב כסוג שלכדה"ג, כמבואר בתוס' שם ד"ה לרבות, משא"כ בחלב דח"ש מותר מה"ת. עיין בצני ישראל (סימן כא אות ז) שהעיר צוה. ועכ"ל דאחיא כהנך שיטות דגם נצילה ח"ש מותר מה"ת לר"ל, וכמו שהקשו באמת על הפרמ"ג מהך דשבעות (כד ע"א) דמשמע דס"ל לר"ל דח"ש נצילה מותר ולא הוי מושבע מהר סיני, וחיללא עליה שבעה, ולהפרמ"ג הלא מן הראוי לאסרו מפאת העשה דשאינו זכות. והנה לעיל הבאתי הקושיא, איך אכל אליהו מצי טבחי דאחא, הא מומר לע"ז

דכהנים משלחן גבזה קא זכו, דהנה מבואר בש"ס חולין (קב ע"א) הנ"ל, דמדכתיב נפש באיסור חלב לרבות השומה ולא יליף ליה מחמץ ונצילה, ע"כ דכהנים משלחן גבזה קא זכו, אמנם לכאורה קשה מנ"ל דכהנים משלחן גבזה קא זכו, מדכתיב נפש יתירא בחלב לרבות השומה ולא יליף ליה מחמץ ונצילה, דלמא להכי לא יליף ליה מחמץ ונצילה, משום דחלב הותר מכללו בחלב חיה להדיט, וחמץ ונצילה לא הותרו מכללם, ואי נצילה נמי אשתרי מליקה דחטאת העוף לכהנים, הרי י"ל דלא הותרה מליקה רק שלכד"א, דאסור ליכא ומנא איכא. ונ"ל כנ"ל דכדה"ג אמרינן מיגו דהוי אכילה לענין המנא, הוי ג"כ אכילה לענין האיסור, ושוב ע"כ ז"ל דהותרה להם מליקה לגמרי, וא"כ שפיר יש לילף חלב מנצילה, דגם נצילה הותרה מכללו, ועכ"ל כתי' הגמ' דכהנים משלחן גבזה קא זכו, ונמא דלא הותרה נצילה להדיט, ושפיר צריך קרא בחלב לרבות את השומה. וא"כ דאחא דאמרינן מיגו כדה"ג, מעתה א"ש איך אכל אליהו מצי טבחי דאחא, דל"ל שהיה כרוך בסיב, ואכלו שלכד"א, ואי דמהירושמי מוכח דגם שלכד"א אסור, דאל"ה היה אפלקיי"ש וכנ"ל, זה אינו, דהרי במקום דבאותה אכילה עצמה מקיים מנא, אז אמרינן דמיגו דהוי אכילה לענין המנא הוי ג"כ אכילה לענין האיסור וכנ"ל, ולעולם בעלמא שלכד"א מותר. וז"ש לו, עד שאתה שואלי מה בין זה לגדרים ונדבות וכו', וע"כ דלא ס"ל התיירך דכהנים משלחן גבזה קא זכו, ואי דמצינו נפש יתירא גבי חלב, דמשם מוכח דכהנים משלחן גבזה קא זכו, ז"ל דס"ל דע"כ צריכין נפש יתירא, משום דלא נוכל ללמדו מנצילה, משום דנצילה לא הותרה לכהנים, דהיו יכולים לאכלו שלכד"א, לזה בא לו להוכיחו דלא הותר כדה"ג לאכול שלכד"א, וא"כ ע"כ ז"ל כתי' דגמ' דכהנים משלחן גבזה קא זכו, דהרי תראה עורבא פרת, ר"ל העורב שאכל אליהו ממנו, ולכאורה איך אכל משחיטת אחא, הרי מומר לע"ז אסור לאכול משחיטתו, ונ"ל דאכלו ע"י כריכה בסיב ושלכד"א, ואי דמדברי הירושלמי משמע דגם שלכד"א אסור, זה אינו, דהא התם אמרינן מיגו דהוא אכילה לענין המנא הוי אכילה לענין האיסור, וכיון שכן שוב א"א לומר דכהנים הותרה להם רק שלכד"א, דהרי מיגו דהוא אכילה לענין המנא, הוי ג"כ אכילה לענין האיסור, ונ"ל דהותרה להם לגמרי, וא"כ שוב נוכל ללמוד חלב מנצילה, וע"כ ז"ל כתי' הגמ' דכהנים משלחן גבזה קא זכו, ושוב לא קשיא מה בין זה לנדו"ד וכו', וא"ש בס"ד.

*

ועפ"י אמרתי ליישב מה שדקדקו האחרונים בהא דמנחות (מה ע"א) וכל נצילה וטריפה מן העוף ומן הצהמה לא יאכלו הכהנים, כהנים הוא דלא יאכלו הא ישראל אכלו, א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עמיד לדורשה, רבינא אמר כהנים אינטריך ליה ס"ד אמניא הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נצילה וטריפה, קמ"ל, ודקדקו האחרונים, למה מילין ר"י בתירוץ דרבינא, הא רבינא שפיר קאמר דסד"א דנימא הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו וכו'. אבל להנ"ל נכון, דהנה לכאורה יש להעיר, מנ"ל דאשתרי מליקה לגבייהו, דלמא לא אשתרי

והנה הבאר יחזק להגאון מטלטלשווא ז"ל בחולין (ה ע"א) העלה דאליהו שאכל מצי טבחא דאחאז לא אכל רק משחיטת עובדיה, רק דשחיטת עובדיה לא היה מספיק ככל הצורך לשלחן אחאז, וממילא היה אכל אחאז צער גם משחיטת אחרת, ומשמע דהעורבים הביאו לו צער מצוהל דומיא דלחם שהיה כבר אפוי, וא"כ הצער דשחיטת עובדיה נתבשל ביחד עם הצער של טבחי דאחאז, והאיסור היה הרוב, ונבלע בחתיכות היתר של שחיטת עובדיה, וא"כ אפילו חימא דהוזמן לאלוהו משחיטת עובדיה אכתי קאכל איסור. אך י"ל טע"כ לאו דאורייתא, א"כ נהי שנבלע בחתיכה זו דזביחת עובדיה טעם שומן ורוטב מחתיכות אסורות של צי טבחא דאחאז, מ"מ היה רק טעם בעלמא וטע"כ לאו דאורייתא, עיי"ש בארוך. [והובא בדברי מע"כ נ"י]. ומעתה א"ש, דהמקשן דהקשה מה בין זה לנדריס ונדבות וכו', ע"כ דלא ס"ל דכהנים משלחן גבזה קא זכו, וטעמו, דליכא להוכיח מהא דלריכין חלתא כתיבי לאיסור השותה, ד"ל דלהכי לריכי כל התלמא כתיבי דליכא למילף חלב מחמץ ונבילה, דמה לחמץ ונבילה שכן אסורין בח"ש תאמר בחלב, והטעם דנבילה אסור ח"ש, ז"ל מחמת האיסור עשה דשאינו זבות, ואי חימא דליכא איסור עשה דשאינו זבות, דא"כ קשה איך חל אצמה"ח אעשה דשאינו זבות, לזה י"ל דלק"מ, ד"ל דחל מטעם מוסף, דבאיסור לאו הבא מכלל עשה טע"כ לאו דאורייתא, ובעלמא אמרינן טע"כ דאורייתא, וכמ"ש הגר"י אסאד. לזה הוכיח לו התרנן דע"כ ליכא למימר הכי, דהא באלוהו שאכל מצי טבחא דאחאז, קשה הא הו"ל צער שנחלס מן העין, וז"ל דאכל מצער דשחיטת עובדיה, ואי דנתבשל עם שאר חתיכות אסורות של צי טבחא דאחאז, זה אינו, דטע"כ לאו דאורייתא. וא"כ שוב א"א לומר דאבר מן החי ונבילה חל אעשה דשאינו זבות מטעם מוסף, דהא גם באיסור לאו דעלמא אמרינן טע"כ לאו דאורייתא, ועכ"ל כהנך דס"ל דליכא נבילה כ"א לאו גרידא, ושוב אמרינן דנבילה ח"ש מותר מה"ת, וליכא להקשות מה לחמץ ונבילה שכן ח"ש אסור מה"ת, ושוב קשה למ"ל ג' כחוצים לרבות השותה, וז"ל כמסקנת הגמ' דכהנים משלחן גבזה קא זכו, ושפיר מתורץ קושייתו מה בין זה לנדריס ונדבות שקריבין ציו"ט, וזה נחמד.

*

עוד נ"ל לפרש דברי חכמים וחדותם, דהנה לכאורה יש להעיר אהא דעולה מש"ס חולין (קכ ע"א) דמכתיב נפש בחלב לרבות השותה, ולא יליף ליה מחמץ ונבילה, ע"כ דכהנים משלחן גבזה קא זכו, דהא חמץ ונבילה אסורים בשלכד"א, חמץ מצניו צרמ"ס (פ"א מהל' חו"מ), ונבילה ג"כ אסור שלכד"א לפימ"ש התוס' בשבועות (כד ע"א) ד"ה האוכל, דנבילה איכא גם עשה דשאינו זבות, ועיין ב"ה (כה ע"א) תוס' ד"ה בחזקת, והפרמ"ג יו"ד (בפתיחה להל' שחיטה שורש ב) כתב, דעשה דשאינו זבות חייב על כ"ש, דלא כתיב ביה אכילה, דזבחת ואכלת אכילת רשות הוא, ול"א בזה אכילה זכית, עיי"ש. ועיין גמ' וורדים (כלל כז) וראש יוסף חולין (לג ע"א). וכתב בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן צו אות ב) ושם (יו"ד סימן יח) דלפי"ז גם

אסור לאכול משחיטתו, והבאתי משו"ת זיו הלצנון (סימן כו אות ז) דהיה ע"י כריכה בציב, וא"כ א"ש דאכלו שלכד"ה, עיי"ש. והנה ידוע מ"ש המהרש"ל בשבועות (כג ע"ב) דח"ש שזה לשלחן כדרך הנחתו, ואי נימא דשלכד"ה מותר, אז גם ח"ש מותר, והדברים עתיקין. ומעתה א"ש מ"ש לו עורבא פרת, דר"ה לרמוז לו מסקנת תי' הגמרא דכהנים משלחן גבזה קא זכו, דממה דמצינו שאכל אלוהו מהצער שעורבים היו מביאין לו מוכח דכהנים משלחן גבזה קא זכו, דלכאורה קשה איך אכל מצי טבחי דאחאז הא מומר לע"ז שחיטתו נבילה ואסור לאכול משחיטתו, וז"ל דאכלו שלכד"ה ע"י כריכה בציב, וא"כ ע"כ מוכח מזה דח"ש מותר מה"ת נבילה, וא"כ שוב לא קשיא מה לחמץ ונבילה שכן אסורים בח"ש, דהא מוכח מאליהו דנבילה מותר בח"ש, ועכ"ל מה לחמץ ונבילה שכן לא הותרו מכללן, ותקשי הא נבילה הותרה מכללה אכל כהנים במליקה, וע"כ דכהנים משלחן גבזה קא זכו, ושוב לא קשיא מה בין זה לנדריס ונדבות, וז"ל [שו"ר בדברי מע"כ שליט"א צ"ש הכת"ס לחולין (ה ע"א) שתי קושיות התוס' איך אכל אלוהו צער שהביאו לו העורבים הא הוא צער שנחלס מן העין, ותי' דאכל פחות פחות מכשיעור, וליכא אלא ספק דרבנן, דאחאז כמ"ד ח"ש מותר מן התורה].

*

עוד נ"ל בס"ד, עפ"י מ שהבאתי לעיל להקשות לר"ל דס"ל בש"ס יומא (עג ע"ב) דח"ש מותר מה"ת, וכל' דכתיבי גבי חלב אסמכתא בעלמא הוא, ונבילה מצוה צרמ"ג (בפתיחה להל' שחיטה בשורש השני) דח"ש אסור מה"ת אף לר"ל מטעם עשה דשאינו זבות, וגם בחמץ מצוה צרמ"ס (פ"א מהל' חו"מ ה"ז) דח"ש אסור מה"ת, דכתיב לא יאכל, א"כ נימא מה לחמץ ונבילה שכן אסורים בח"ש, וע"כ מסתבר לאוסרם גם בשותה, דהוא חשוב צבוג שלכד"ה, כמצוה בתוס' שם ד"ה לרבות, משא"כ בחלב ח"ש מותר מה"ת. וי"ל דהנה התוס' בשבועות (כד ע"ב) הקשו, איך חל איסור אבר מן החי אעשה דשאינו זבות, ועיין המקנה קידושין (דף עז) דהכי נמי קשה איך חל נבילה אעשה דשאינו זבות. ותירץ בשו"ת יהודה יעלה למחרי"א אסאד (יו"ד סימן קל) לפי"ד הנודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סימן סו) דבאיסור לאו הבא מכלל עשה דאין צו מלקות טע"כ לאו דאורייתא, כיון דטע"כ ילפינן מנזיר דכתיב משרת, וילפינן רק לאיסורים דכוותיה שיש צו מלקות, משא"כ באיסור לאו הבא מכלל עשה דאין צו מלקות טע"כ לאו דאורייתא, וא"כ שפיר חל נבילה ואצמה"ח אעשה דשאינו זבות, דהו"ל איסור מוסף, כיון דעשה דשאינו זבות טע"כ לאו דאורייתא ונבילה ואצמה"ח טע"כ דאורייתא, ע"כ הו"ל איסור מוסף וחל, עיי"ש. וכע"ז כתב המהרש"ס דעת תורה בפתיחה להל' שחיטה (אות ב). אך כ"ז יתכן אי נימא טע"כ בעלמא דאורייתא, אכל לדעת רש"י חולין (צח ע"ב) דאף באיסור לאו אמרינן טע"כ לאו דאורייתא, שוב ל"ה אצמה"ח ונבילה איסור מוסף אעשה דשאינו זבות, ושוב קשה איך חל נבילה ואצמה"ח לאיסור עשה דשאינו זבות.

רק כדרך אכילתו, ונוסף עליו איסור אצמיה"ח דאסור גם שלכד"א, וא"ש דעת הרמב"ם. וא"כ שוב נדחה מ"ש הישועות יעקב דאיסור חלב אסור גם בשלכד"א, דהא מדברי הרמב"ם ע"כ מוכח דמותר בשלכד"א, דאל"ה יקשה אמאי חל אצמיה"מ על איסור חלב. ושוב קשה, נימא מה לחמץ ונבילה שכן אסורים בשלכד"א, תאמר בחלב דאינו אסור רק כד"א.

אך אי משום הא לא אריא, די"ל כמ"ש הריטב"א בקידושין (עו ע"ב) בשם הראב"ד, דנבילה ציוה"כ אף בנמנבלה ציוה"כ חשוב איסור נבילה קדים, דאין דנין לפי מקרה המעשה רק לפי חלות האסורים כשנעשה גזר צר חיובא, וכשנעשה בן י"ג שנים היו בעולם כמה נבילות שנאסר בהם קודם יוה"כ, ולא חל עליו איסור יוה"כ עד עכשיו, שהרי לא היה שם יוה"כ בעולם משנעשה גדול עד עכשיו, עיי"ש. ואף להחולקים עליו ודחו דבריו, דא"כ יהיה איסור דוחה איסור, וזה לא שמענו, אלא שאין איסור חל על איסור, מ"מ כבר כתב באור תורה (פ' וישלח אות ח) דיש לקיים דברי הראב"ד לענין איסורים שהיו בצ"א כשנעשה בן י"ג שנים, דאף אם אח"כ באו שני האסורים בזה אחר זה, אין לדון בו לפי מקרה המעשה, כיון שמקודם בעת שנעשה צר חיובא חלו שני האסורים בצ"א, עיי"ש. וא"כ כמ"כ י"ל, דמה"ט חל איסור אצמיה"ח על איסור חלב, משום דדנין לפי חלות האסורים, ולא לפי מקרה המעשה, וכאן משעה שנעשה צר חיובא חלו עליו שני איסורים הללו בבת אחת, לענין שאר צהמות שהיו אז בעולם, וכיון דבעת חלות האסורים כשנעשה גזר צר חיובא, היו שני האסורים בצ"א, שוב גם צהמות שנוולדו אח"כ אין דנין לפי מקרה המעשה דאצמיה"ח קדים לאיסור חלב, רק חיילו שניהם, וא"ש דברי הרמב"ם. ושוב י"ל דלעולם גם שלכד"א אסור באיסור חלב, וכמ"ש הישועות יעקב הנ"ל.

והנה יש להציג ראייה לדעת הראב"ד מהך דמצינו דאכל אליהו הנזר שהציאו לו העורזים, דהנה התוס' בחולין (ה ע"א) הקשו, האין אכל אליהו מנזר שהציאו לו העורזים, הא הוא צר שנתעלם מן העין, עיי"ש. וראיתי להגאון מאסטרלאווא ז"ל באור תורה (פ' וישלח אות ט) שכתב ליישב, דלכאורה קשה אמאי חיישין בצצר שנתעלם מן העין, הא יש לילך בזה רוב כשרות. אך י"ל הטעם דהוי כספק בשחיטה דאסור משום דצהמה צחייה בחזקת איסור עומדת, וכאן נמי י"ל סמוך מיעוטא לחזקה. והנה צביה (דף כה) כתבו התוס' לדחות פירש"י דהוא בחזקת איסור אצמיה"ח, כיון שחזינו דמתה ול"ה אצמיה"ח, ופי' דהוא בחזקת איסור דאינו זכות, עיי"ש. והנה בחולין (יז ע"א) קוצר ר"ע דצמדבר היה מותר בצר נחירה, עיי"ש. וא"כ ממילא צמדבר לא היה איסור דשאינו זכות, רק כשנכנסו לארץ. וא"כ לפי"ד הראב"ד, מי שהיה צמדבר ונכנס לארץ לא חל עליו איסור שאינו זכות, כיון דחל עליו מקודם איסור אצמיה"ח, חשוב תמיד אצמיה"ח קדום לאיסור אינו זכות אף צהמות שנוולדו אח"כ, (בפרט לפימ"ש התוס' בחולין (דף ז) דאצמיה"ח אינו חל עד שילד דהוי לכו"ע

שלכד"א אסור נבילה, משום עשה דאינו זכות, דמואכלת דהוא אכילת רשות לא ממעטינן שלכד"א, והוי כלאו דלא כתיב ביה אכילה דגם שלכד"א אסור ביה, וה"נ הך ואכלת הוא אכילת רשות, וגם שלכד"א הוי בכלל איסור עשה דאינו זכות, עיי"ש. וכ"כ המנחת חינוך (מצוה תנא). וא"כ י"ל, מה להנך חמץ ונבילה, שכן אסורים בשלכד"א, תאמר בחלב דאינו אסור בשלכד"א, ושוב ליכא הוכחה דכהנים משלחן גבוה קזכו, וזה הערה חדשה. וע"כ ז"ל כמ"ש הישועות יעקב (אור"ח סימן תריב) דאף דעת התוס' שצועות (כג ע"ב) ד"ה דמוקי, דשלכד"א אסור רק מדרבנן, ועיין משנה למלך (פ"ה מהל' יסודות ה"ח), מ"מ בחלב צוודאי אסור שלכד"א מה"ח, לפימ"ש הר"ן שצועות (כב) ד"ה אחר רב פפא, דהא דקאמר ציומא (עו ע"א) הטעם דח"ש אסור מה"ח לר"י כיון דחזו לאיטרופי, וקשה דל"ל הטעם הא מקרא דכל חלב ילפינן לה, ומי דהו"א דלא ילפינן מחלב לכה"ח, דמה לחלב שצברת, וא"כ בחלב גופי' אסור ח"ש בלא חזי לאיטרופי, וא"כ לפי"ד המהרש"ל ומהריב"ל שצועות (דף כג) דלר"ש דכ"ש למכות גם שלכד"א חייב, והא דלר"י דח"ש אסור מה"ח שלכד"א אסור רק מדרבנן, תירץ צשער המלך (פ"ה מהל' יסודות ה"ח) משום דבשלכד"א ל"ש הטעם דחזי לאיטרופי, נמצא דבחלב דאסור ח"ש בלא חזי לאיטרופי, גם שלכד"א אסור מה"ח, עכ"ל. וא"כ מיושב שפיר, דליכא למימר מה להנך שכן אסורים בשלכד"א, דהא חלב ג"כ אסור בשלכד"א מדאינו אסור מטעם חזי לאיטרופי, ושוב קשה למה לי קרא גבי חלב, תיפוק ליה מחמץ ונבילה, וע"כ ז"ל כמסקנת הגמ' דכהנים משולחן גבוה קזכו.

אמנם יש להעיר בכ"ז, מ"מ הרמב"ם (בפ"ה מהל' מאכלות אסורות ה"ה) דהתולש חלב מן החי ואכלו לוקה שתיים, משום אכר מן החי ומשום חלב, עיי"ש. ועיין פרי חדש (סימן סב אות ג) שהאריך לדעת הרמב"ם דאיסור חל על איסור באיסור מוסיק, וכמ"ש צהל' איסורי ביאה (פ"ז ה"ח), וע"כ ס"ל דאצמיה"ח חל על איסור חלב, דאכר מן החי מקרי איסור מוסיק, כיון שעד עכשיו היה מותר לז"ג, ועכשיו ניתוסף בו איסור שאסור לז"ג, עיי"ש שהאריך בזה בישוב לשון הרמב"ם שם. [וכבר האריכו דברי הר"מ, הלח"מ שם, ושו"ת מהרל"ח (סימן פב). ועיין ראש יוסף (חולין קג ע"א) ושו"ת בית יצחק (י"ד ח"א סימן מג סק"ו) וזכר יצחק (סימן לה)]. אמנם המעשה רקח (פ"ה מהל' מאכ"א ה"ה) שם, תמה על הפר"ח, דאין זה איסור מוסיק, אלא צמה שאיסורו נוהג בישראל דוקא, כהנהו שכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' א"ב) גבי כ"ג וכהן הדייט וכיוצא, אבל באיסורי צ"נ אין לנו עסק בהם שיקרא בשביל זה איסור מוסיק, עיי"ש. אך לדידי נראה דמקרי שפיר איסור מוסיק, לפימ"ש הרעק"א בחידושו לפסחים (כד ע"ב) ד"ה פרט, דאכר מן החי דחייב צמשהו גיד וענם, חייב בזה גם בשלכד"א, דהא גידין וענם לאו בני אכילה נינהו, ואפי"ה אסרה התורה, א"כ ה"ה משהו צר שלכד"א נמי חייב, עיי"ש. וא"כ שפיר הו"ל אצמיה"ח מוסיק על איסור חלב, דמצא איסור חלב אינו אסור

אצמיה"ח ואינו זכות צבת אחת, י"ל דלזה שנאסר מקודם באצמיה"ה לא חל איסור אינו זכות).

ואיתא במדרש דפנחס הוא אליהו, וא"כ היה במדבר ולא חל אליו איסור שאינו זכות, ממילא שפיר היה אליהו מותר בצער שנתעלם מן העין, דלדידיה לא שייך סמוך מיעוטא לחזקה, כיון דליכא גבי ידידיה חזקת איסור שאינו זכות, עכ"ד, וזה הערה חדשה. ומעתה א"ש מה שהשיב לו "עורבא פרח", כי רצה לרמוז לו תירוטו דכהנים משלחן גבוה קזכו, דהנה הך דכהנים משלחן גבוה קזכו אנו יודעין מדכתיב נפש בחלב לרבות את השותה, ולא ילפינן ליה מחמץ ונצילה, וכמבואר בש"ס חולין (קכ ע"א), אמנם קשה נימא מה לחמץ ונצילה שכן אסורים בשלכד"א, וי"ל כדברי הישועות יעקב דחלב ג"כ אסור בשלכד"א. אמנם ע"ז קשה, דאי נימא דחלב אסור בשלכד"א, א"כ מפני מה חל אצמיה"ח על איסור חלב, וליכא למימר מטעם איסור מוסף בשלכד"א, דהא גם חלב אסור בשלכד"א, ועכ"ל דעת הראב"ד דאין דנין לפי מקרה המעשה רק לפי חלות האיסורים, אמנם הא גופא מנ"ל סברא זו, לזה אמר "עורבא פרח", והיינו העורבים שהציאו לו צער לאליהו, ולכאורה קשה קו' התוס', איך אכל אליהו מזה, הא הו"ל צער שנתעלם מן העין, וי"ל ע"כ דגבי אליהו ליכא איסור דשאינו זכות, כיון דהיה במדבר, ולדעת הראב"ד מי שהיה במדבר ונכנס לא"י לא חל עליו איסור דשאי"ז, וא"כ לאליהו מותר צער שנתעלם מן העין, דהא לדידיה לא שייך סמוך מיעוטא לחזקה וכנ"ל, וא"כ מזה שאכל אליהו צער שנתעלם מן העין מוכח דעת הראב"ד, וא"כ שוב י"ל דע"כ האוכל חלב מן החי לוקה שמים כיון דדנין לפי חלות האיסורים, וא"כ שוב י"ל כמ"ש הישועות יעקב דחלב אסור בשלכד"א, וא"כ שוב לא קשיא מה לחמץ ונצילה שכן אסורים בשלכד"א, דהא גם חלב אסור בשלכד"א, וי"ל דכהנים משלחן גבוה קזכו, וזה חריף.

*

ובדרדך זה נראה לי לפרש מאמר תמוה, המוצא בישיבת משה (פ' וישב) ושם (פ' תשא), וזה תוארו, עשרה סבי קטילו עבור חטא מכירת יוסף, א"ל פנחס זה אליהו, והיא פליאה נשגבה. ולהנ"ל י"ל בד"ז, דהנה ידוע מ"ש חז"ל דהשצטים היו אוכלין אבר מן החי, ויוסף שהיה מציא את דבתם רעה אל אציהם, היינו שסיפר עליהם שהם אוכלין אצמיה"ח, וכבר נתקשו בזה המפרשים, דלכאורה קשה ממ"כ, אם היה אמת שאכלו אצמיה"ח, יקשה על השצטים איך עברו על איסור תורה, ואם באמת לא אכלו אצמיה"ח, איך הו"א יוסף שקר מפיו ח"ו. וי"ל ד"ל דלא אכלו שיעור שלם, רק ח"ש דמות מן התורה, ויוסף ס"ל ד"ל דין צ"ג, ולצ"ג אסור אף צ"כ"ש דלא ניתנו שיעורין לצ"ג, אכל השצטים סברו ד"ל דין ישראל, ושפיר מותר להם ח"ש. אמנם עדיין קשה לפי"ד הריצ"א בתוס' שזועות (כד ע"א) דאיכא איסור עשה דשאי"ז, ובאיסור דשאי"ז כבר כתב הפרמ"ג יו"ד (בפתיחה להל' שחיטה שורש ב) דחייב אף על כ"ש, דלא כתיב ביה אכילה, דזוהתא ואכלת אכילת רשות הוא, וי"א בזה אכילה בזמית, עיי"ש. א"כ שוב קשה איך אכלו

אצמיה"ח, ואי דאכלו ח"ש, זה אינו, דהא לגבי עשה דשאינו זכות גם ח"ש אסור. אמנם אי נימא דאיסור עשה דא"י לא היה נוהג רק לאחר שבאו צ"י לארץ, אמי שפיר, דעשה זה אינו תלוי בדין ישראל, דמצינו דאף לאחר מ"ת לא היה נוהג עדיין מ"ע זו, רק לאחר שעברו את הירדן [ועיין לצ אריה חולין (יז ע"א) ומהר"ם שיק על המנחות (מצוה תעב אות ג)], וא"כ י"ל דאכלו השצטים ח"ש מאצמיה"ח, ואי מטעם עשה דשאי"ז דאסור גם צ"כ"ש, זה אינו, דהא עדיין לא היה נהוג מ"ע דשאי"ז, רק לאחר שבאו לארץ. ומעתה א"ש, דהא הבאמי מהגאון מאסטרואווא וי"ל דמהך דאכל אליהו מצער שהציאו לו העורבים מוכח דקודם שנכנסו לארץ לא היה נהוג עדיין העשה דשאי"ז, והיינו טעמא משום דפנחס זה אליהו, וא"כ י"ל דהיה במדבר ולא חל עליו איסור עשה דשאינו זכות, ממילא שפיר היה אליהו מותר בצער שנתעלם מן העין, דלדידיה לא שייך סמוך מיעוטא לחזקה, כיון דליכא גבי ידידיה חזקת איסור שאינו זכות, וכאמור לעיל. וי"ש, עשרה סבי קטילו וכו', והיינו משום דחטאו במכירת יוסף, ולכאורה קשה הא מכרוהו בדין משום שדיבר עליהם לה"ר שאכלו אבר מן החי, ובאמת לא אכלו רק ח"ש, וי"ל משום דאיכא איסור עשה דשאי"ז, וזה אסור אף צ"כ"ש, ושפיר עבד יוסף שדיבר עליהם שאוכלים אצמיה"ח. לזה אמר ליה אידך, איך תאמר שנהרגו בשביל חטא מכירת יוסף, הלא פנחס זה אליהו, ומה מוכח דקודם שנכנסו ישראל לארץ עדיין לא היה נהוג איסור עשה דשאינו זכות, והיינו ממה דמצינו שאכל אליהו מצער שהציאו לו העורבים, וי"ל משום דפנחס זה אליהו, וליכא גביה העשה דשאינו זכות, וכנ"ל, וא"כ אמאי נהרגו עבור חטא מכירת יוסף, הא שפיר עבדו דאכלו ח"ש, וא"ש בס"ד.

*

ובחידושי על התורה (פ' נח) כתבתי לפרש דברי הגמ' בדרך אחר, עפי"ד הכרם חמד (פרשת נח) שכתב לדקדק בקו' ר"א וכי מה צין זה לדנו"ד, דיש לפרש דהיינו טעמא שיותר לשחוט בהמה חצי של נכרי וחצי של ישראל דשציל הנכרי לא צעי שחיטה כלל, אכל נדוני"ד חלק גבוה צעי שחיטה כמו להדיטו, לכן אסור לשחוטן ציו"ט, ואי משום דהשחיטה מתרת גם לנכרי, שהרי מעיקרא היתה הבהמה אסורה לו משום אבר מן החי, דצ"ג מזהרין עליה, מ"מ השחיטה מתרת לישראל מיד, דכיון שנשחטה כראוי הותרה אף שעדיין מפרכסת, אכל נכרי מפרכסת אסורה לו משום אצמיה"ח עד שתמות, כדאיתא בחולין (לג ע"א), הרי שכל השחיטה היתה בשציל ישראל לפיכך מותר לשחטה ציו"ט. אמנם למ"ד שם דמפרכסת לנכרי נמי שרי מטעם דליכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור ליכא לתרץ הכי, עכ"ד, עיי"ש. הרי דא"א הך סברא דמי איכא מידי ליכא לתרץ כהנ"ל, ושפיר יקשה מה צין זה לדנו"ד.

והנה האור חדש עה"ת (פ' וישלח) כתב דענין מי איכא מידי הוי כמו ק"ו, לפירוש רש"י סנהדרין (נט ע"א) ד"ה לזה ולזה נאמרה, שכשיצאו מכלל צ"ג להתקדש יצאו ולא להקל

בגמ' כריתות (יז ע"ב) דמאן דס"ל דבעינן חתיכה מצ' חתיכות הוא מטעם דס"ל יש אם למקרא, ומנאות קרינן בלשון רבים, אמנם להך מ"ד דס"ל יש אם למסורת וס"ל דלא צעי חתיכה אחת מצ' חתיכות, ע"כ דס"ל ספד"א מה"ת לחומרא, דאל"ה שוב יקשה איך מציאין אשם תלוי.

והנה צפרשת נח מצינו שנה שלח עורב לראות הקלו המים מעל הארץ, וראיתי בספר תפארת צבי - לוזיק (פ' נח) שכתב לזכר הפלפול בין העורב לנח, כדמצינו בגמ' סנהדרין (קח ע"ב) תשובה נילתת השיבו עורב לנח, אמר לו רבך שונאני ואחת שונאתני, רבך שונאני מן הטהורים שבעה, מן הטמאים שנים, ואחת שונאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים, אם פוגע צי שר חמה או שר נה לא נמצא עולם חסר צריה אחת וכו', וציאר הוא ז"ל, דהנה השפ"ח הציא בשם מהר"מ דמה שזוה הקצ"ה לנח ליקח שבעה שבעה היה להקריבה ולחיות זרע, כמ"ש בקרא גבי שבעה לחיות זרע, כיצד נח וצינו חטאו בהרהור, שהי' מקטני אמנה כידוע, והי' צריכין ארבע עולות, גם הי' צריכין ארבע תודות משום דארבעה צריכין להודות וחד מנהון יורדי היס, הרי שמונה, וחס ואשתו ששמשו בתיבה הי' צריכין שני עולות וצ' חטאות, הרי י"ב, ונשארו מהטהורים שנים, דהיינו זוג אחת להחיות זרע, ע"כ. וזה היה הפלפול בין העורב לנח, נח סבר דצריכין ששה זוג להקריבה וכדעת הר"מ הנ"ל, וא"כ נשארו זוג אחת לחיות זרע ולכך שלח מן הטמאים, דטוב נאצד מן הטמאים מן העולם ממטהורים, אבל העורב סבר דחס ואשתו לא צריך עולות וחטאת, ונשארו יותר מן הטהורים, ושפיר טען דלמא חסר צריה אחת מן העולם, עיי"ש לפי דרכו. ואני אמרתי דאולי פליגי בהא אי עולה צא על הרהור הלכ או לא, נח ס"ל דצא על הרהור וא"כ צריך ארבעה עולות לו ולצינו על חטאם שחטאו במחשבתם וכאמור, וא"כ נשארו מן הטהורים רק זוג אחת, ומוטב שתאצד מן הטמאים ולא מהטהורים, משא"כ העורב ס"ל דעולה אינה צאה על הרהור הלכ, וא"כ נשארו יותר מן הטהורים, ולמה תשלח אחי ויאצד צריה אחת מן העולם, וא"כ מהך דשלח נח את העורב ולא פנה לטענתו, מזה ידעינן דעולה צא על הרהור הלכ. אמנם מנא ידע להחליט דעולה צאה על הרהור הלכ, וז"ל כמ"ש הכלי יקר (פ' צו) מדסמכה החורה זאת חורת העולה וגו' לפסוק ולצא הכהן מדו צד וגו', מוכח דעולה מכפר על המחשבה, וצא להורות דכמו דבגדי כהונה מכפרין על המחשבה כן קרבן עולה מכפרת על הרהור הלכ, עיי"ש. וכתב בספר כתנות יוסף (פ' צו) דכ"ז רק אי דרשינן סמוכין, אבל אי לא דרשינן סמוכין לא ידעינן דעולה מכפרת על הרהור הלכ. והנה הפרדס דוד (פ' שלח) כתב דהך דדרשינן סמוכין מוכח רק אי ס"ל דצריה חורה כלשון בגמ'א, משא"כ אי לא ס"ל ד"ת כלצ"א לא מוכח נמי דדרשינן סמוכין, עיי"ש. והנה בסנהדרין (דף צ ע"ב) איתא עה"כ הכרת חכרת, הכרת צעוה"ז חכרת לעוה"צ, דצרי ר' עקיבא, א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר את ה' הוא מגדף ונכרתה, וכי שלשה עולמים יש, אלא ונכרתה צעוה"ז, הכרת

עליהם, עכ"ד. והיינו דהוי ק"ו מה קודם מ"ת היה אסור להם כ"ש לאח"כ, עיי"ש שדן לפי"ז די"ל דיו, דקודם מ"ת לא היה גיה"נ אסור בהנאה, דלא יאכל דקודם מ"ת לא משמע אסור הנאה, עיי"ש. וראיתי להגאון מס' פעטער שליט"א בספרו אבני ציון (ח"ב סימן לב אות ג) שהעיר לפי המצואר בהליכות עולם (שער ד' פ"ב) דהטעם דאין עונשין מה"ת משום דלמא אית ליה פירכא לק"ו, מה שאנחנו לא ידענו, דק"ו אדם דן מעצמו, [עין פרמ"ג בפ"כ (ח"א אות יא) וג"ו (כלל א)], והקשה בשושנת העמקים (כלל א) א"כ האין ילפינן להקל הרבה פעמים ע"י הק"ו, שמא יש לו פירכא להק"ו, וסירך בגמ' יוסף על הפת"כ להפרמ"ג (ח"א אות מד) דהך חשש שמא יש לו פירכא לאו ספק השקול הוא רק חשש מיעוט, ורוב פעמים אין לו פירכא, ע"כ שפיר ילפינן מהק"ו להקל, עיי"ש, וכן סירך בלקח טוב (כלל ב) ותמדת ישראל (דף פב). ולפי"ז יש לתמוה הא ידוע מ"ש האחרונים דצ"נ לא אזלינן בחר רוב, וא"כ האין אמרינן מי איכא מידי צ"נ להקל, הא מי איכא מידי הוי כק"ו וקשה שמא אית ליה פירכא, ואי דרוב פעמים ל"ל פירכא לק"ו מ"מ הא צ"נ לא אזלינן בחר רובא, ע"כ הערתו החזקה. אמנם א"א דאף צ"נ אזלינן בחר רוב א"ש הך סברא דמי איכא מידי. והנה בשו"ת ברית אברהם יו"ד סימן כד) כתב דהך אי אזלינן בצן נח בחר רוב או לא, תליא במחלוקת הראשונים צדין רוב אם הוא מטעם ספק, והיינו שהחורה התיירה לנו ספק מדין אחרי רבים להטות, כדעת הר"ש מפליז בשטמ"ק צ"מ (ו ע"ב) גבי עשירי ודאי ולא עשירי ספק, או דדין אחרי רבים להטות הוא דין ודאי שהספק נחצבר ע"י הרוב, דא"א דרוב הוי ספק, י"ל דדוקא בישראל דגלי לן קרא דין רוב אזלינן בחר רוב, משא"כ צ"נ דלא גלי קרא הוי כמו כל ספק דאסור לצ"נ, כמ"ש הפרמ"ג בפת"כ, משא"כ א"א דרוב הוא ודאי, גם צ"נ אזלינן בחר רוב. והנה בשו"ת נחלת יוסף (אור"ח סימן נד אות י) כתב, דמחלוקת הנ"ל אי רוב הוי ודאי או ספק תליא במחלוקת הרמב"ם והרשב"א אי ספד"א מה"ת לקולא או לחומרא, דלכאורה קשה לשיטת הרמב"ם דספד"א מה"ת לקולא, ל"ל קרא דאזלינן בחר רובא בחולין (יא ע"א), חיפ"ל דכל ספק מותר מה"ת גם צלי רוב, ועכ"ל דהרמב"ם ס"ל דדין רוב הוא דין ודאי וסומכין על הרוב אפילו בכתחילה, וע"ז צריך קרא לגלות שרוב הוא דין ודאי, וסומכין על הרוב אף במקום שיכולין לצרר, משא"כ לשיטת הרשב"א דספד"א מה"ת לחומרא, א"כ בלאו קרא דאחרי רבים להטות הוי"א דאסור כמו בכל ספק דמחמירין מה"ת, ושפיר צריך קרא לגלות שהולכין אחר הרוב, ונמצא די"ל להרשב"א דגם אחר דין אחרי רבים להטות נשאר ספק אלא שהחורה התיירה לנו ספק ואעפ"כ צריך קרא, עיי"ש.

והנה זאת ידוע דלהרמב"ם דס"ל ספד"א מה"ת לקולא ע"כ דס"ל יש אם למקרא, ולהרשב"א דס"ל לחומרא ע"כ דיש אם למסורת, דלכאורה להר"מ דספד"א לקולא אמאי מציאין אשם תלוי, ועכ"ל דבעינן חתיכה אחת מצ' חתיכות דהוי איקבע אסורא, וצב"ה"ג הוי מה"ת לחומרא, ומצואר

ספק, ושוב צ"נ לא אוליין בחר רוב, וא"כ א"ל לומר סברת מי איכא מידי, דהא מי איכא מידי הוי כק"ו, ושמא אית ליה פירכא, ואי דרוב פעמים אין לו פירכא הא צ"נ ל"א בחר רוב, כנ"ל בישוב דברי רב הונא, וא"ש צ"ד. (גלי הים בכח"י).

*

גמ'. אני היום סמוכני באשיות וכו'. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן טו) שהשיב להשואל שם: ואף כי צעוני אין בכחי וצמחי לשוט צים הש"ס והפוסקים וללין אפילו לינה אחת צעומקה של הלכה כי נוסף על כי לצא ציכא חליא ושמעמחא צעי ללותא צשרא דמורא חמרא וריחנא דפקחין ולא צסומך על הפלטר אף כי יגעתי צאנחתי על יד ה' נגעה צי, צעו"ה צחסרון חוש השמעוני, צנרוך שאר מדוים ומיחושים וכאצים צטוב יקרא הקורא עד כי מנעני ה' אף לילך למקדש מעט ותמיד אני מתגולל צדי על מטתי ולפעמים על משענתי צצית משכבי ד' אמות של הליכה וכמ"ש רבה בר רב הונא צצמס' ציצה כ"א ע"א וצמס' חולין דף קכ"ד ע"ב אני היום סמוכני באשיות וכו'. מ"מ חוששני מחטאת אם לא אשיב דבר לשואלי צד"ת ולא אמנע ידי כל עוד בכחי לנדוד כנף ולפנות פי מלהשיב להשואל דעתי הקלושה. ואף כי אין צי כח לילך צגדולות צקשת דרוכה וחצר לטושה. צדרך המלך אלך וצאורח צבושה ולא אחוש למנוע מפני צבושה. ע"כ.

ובמה שהזכיר בתוך דבריו, כי ניטלה ממנו חוש השמועה, יש לציין כי גם בצפרו מקור חיים (על שו"ע אור"ח) הזכיר דבר זה, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין רש"י (חולין קכד ע"ב) שפירש, כלומר צריכני חיזוק לפי שסר כחי מכח הדרשה שדרשתי היום ברבים צשבת הרגל היתה. והחיד"א צפתח עינים שם, כתב דמהחם תשובה למ"ש היעצ"ץ שח"ח העוסק צעיון צשבת מחלל שבת.

ובענין זה עיין בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד (סי' מה) שכתב וזה ת"ד: הנה ראיתי בשו"ת צפיחת צדצש הספרדי (סי' בג), שאוסר לימוד העיון צשבת, מפני שמייגע את עצמו, ומונע עונג שבת. והציא צשם המאירי שבת (קיה) שכ' וז"ל: צירושלמי אמרו, צמה מענגו מר אמר צשינה, ומר אמר צת"ת. ולא פליגי כאן בתלמיד כאן צצעה"צ. ופירשו צה רבותי וז"ל שהתלמיד מענגו צת"ת וצעה"צ צשינה. עכ"ל המאירי. והרב צעל צפיחת צדצש כ' ע"ז וז"ל: ואני אומר היפך הצדדים, שהתלמיד צשונה כל השצוע מקיים צשבת עונג שינה, שלא יהיה שכלו נלאה יותר מדאי, שודאי שהוא טורח לו הרבה והנה מכבדו צשינה. אצל צעה"צ צמתעסק כל ימות החול צעסקו צמו"מ ודאי צראוי לו להתעסק מעט צשבת צת"ת וכו'. ועוד האריך שם והציא מהמד"ר (וכ"ה באמת בש"ע סי' ר"צ בהגה בשם ירושלמי), שהת"ת יתענגו יותר צעונג שבת, וצעה"צ שאין להם פנאי צכל השצוע יעסקו צשבת צת"ת. ואח"כ כ' שם צצפיחת צדצש, צאופן שלמדנו מד' המאירי דת"ת מענגו צשינה מטעם שהתעסקות צתורה צעיון עמוק לא עונג הוא לו. עכ"ל ה'

לעוה"צ, הכרת תכרת ד"ת כלצ"א, צין ר"י וצין ר"ע עונה צה מאי צצדי ציה, לכדתניא יכול אפי' עשה תשובה ת"ל עונה צה, לא צמרתי אלא צומן צעונה צה, וכתב צאור תורה להגאון מאסטרלאונא ז"ל פ' צראשית (אות פט) די'ש לצעל דין לחלוק ולומר אם נאמר כר"ע דלא חשיב ונכרתה משום דמגדף הוא מצרך השם כמ"ש רש"י, וצהכרת תכרת נימא כר"י דד"ת כלצ"א, ממילא י"ל הכרת תכרת צעוה"ו, עונה צה לעוה"צ ולא צמעין דמועיל תשובה, עיי"ש. הרי דאי ס"ל ד"ת כלצ"א לא מוכח דמועיל תשובה, וכ"כ צספ' צרכת שמואל פ' צראשית (ו' ע"ב) דאי ס"ל ד"ת כלצ"א לא מועיל תשובה, עיי"ש.

ובקד"ם עוד מ"ש המפרשים דהיינו טעמא דמועיל תשובה, משום דהעונש הוא מלד קנס, ומודה צקנס צמקוס דליכא עדים פטור, וצצנ"ד פ' שמות (אות יח) הציא צשם גדול אחד לפרש הפסוק אני ה' לא שניתי ואחם צני יעקב לא כליתם, עפימ"ש ז"ל דהכתיב אם לוא יגיד ונשא עונו, והקרי לו יגיד, דהצ"ד צריך לתצוע את העד להעיד, וזהו לו יגיד, ואז אם לא יגיד ונשא עונו, ואם יצא השטן לקטרג דלא מהני תשובה דשמים וארץ המה עדים שהאדם חטא, א"ל הקצ"ה הציא את השמים והארץ להעיד, והם אינם רוצים להעיד כיון שהש"ת צעלמו אינו תוצעם להעיד, וז"ש אני ה' לא"ש שניתי, ששניתי את תיבת לא", דהכתיב הוא צאל"ף לתיבת לו"ו צוא", דאוליין בחר הקרי, א"כ מועיל תשובה דמודה צקנס פטור, כיון דליכא עדים, ועי"ז ואחם צני יעקב לא כליתם, ואגאל אחכם ע"י תשובה, עכ"ד. נמצא מזה דתשובה מועיל רק א"א יש אם למקרא, משא"כ אי נימא די'ש אם למסורת לא מועיל תשובה. [וזה דלא כמ"ש צס' כנפי יונה (פ' בראשית) מוצא ציושב אהלים (פ' בראשית) שכ' להיפך].

ועפ"י א"ש דברי חכמים וחידושים, דתמה רב הונא על רב אריא קבא, מה צעי וכי מה צין זה לנדו"ג, הא לא דמי להדדי, שהרי לגבוה צעי שחיטה כמו להדיוט, אצל צהמה חליה של נכרי וחליה של ישראל לא צעי שחיטה צשציל הנכרי, ואי משום שהשחיטה מתרת גם לנכרי שהותרה מידי אצר מן החי, מ"מ כל עיקר השחיטה היא צשציל ישראל, דמשעה שנשחטה הותרה לישראל מיד אף שעדיין הוא מפרכסת, משא"כ הנכרי דמפרכסת אסורה לו עד שתמות צהמה, וכי חימא מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור, ע"ז אמר לו "עורבא פרח", ר"ל הא ליתא, שהרי עורבא פרח, והיינו ששלח נח את העורב ולא חש שיאצד צריה אחת מן העולם, ע"כ משום דעולה צאה על הרהור הלצ, וא"כ לא נשארו מן הטהורים כ"א זוג אחת, ומוטב שיאצד מן הטהורים משתחפר צריה מן הטהורים וכנ"ל, אמנם הא מנ"ל דעולה צא על הרהור הלצ, וז"ל משום דדרשין סמוכין, וסמין עולה לצגדי כהונה, מה צגדי כהונה מכפרין על הרהור הלצ אף עולה כן, אמנם הא גופא מנ"ל דדרשין סמוכין, וז"ל כמ"ש צפרדס דוד משום דד"ת כלצ"א, וא"כ דאתאן דד"ת כלצ"א שוב לא מוכח דמועיל תשובה, וי"ל לעולם דלא מועיל ומשום די'ש אם למסורת, וא"כ ע"כ דספד"א מה"ת לחומר, ורוב הוא מטעם

התוספות דבשציל גוי אפילו בתנור אחד אסור אף דבמשבת. ומשום חד טירחא אין להמיר בשציל גוי דחמיר אסורא. ומהרש"ל חולק על האורחת חיים. ודברי מהרש"ל נכונים לשיטת התוספות דגם בשציל גוי אמרינן מתוך והאורחת חיים יש לומר דקוצר כרש"י ורש"א.

*

גמ'. דכהנים כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו. עיין שו"ת שאל ומשיב (מהדורה ה סימן נה) אהיון לאורייתא

(כלל ב).

*

גמ'. עיסת בלבים בזמן שהרועים אובליין וכו'. עיין בשו"ת מראה יחזקאל (סימן לח) שהאריך בשמעתי דעיסת כלבים. וע"ע בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תיד).

*

גמ'. ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח וכו'. עיין בשו"ת עונג יו"ט (סימן ב) שכותב בתו"ד: וזמנה שצארנו דהלש עיסת חצירו לשם מזה יוצאין זה י"ח הונח לי מאי דקשה לי טובא הא דתנן (בחלה פרק א') עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת בחלה ואדם יוצא זה י"ח בפסח ובזמן שאין הרועים אוכלים ממנה אין יוצאין זה י"ח בפסח. ופירש רש"י במסכת ביצה, והר"ש, דהטעם דאין הרועים אוכלין ממנה אין יוצאין זה משום דלא מיקרי לחם. וקשה תיפוק ליה שלא נשתמר לשם מזה. ואי מיירי שנשתמר לשם מזה א"כ הא לא שייך לאמר אין הרועין אוכלין ממנה דהא נשתמר לשם אכילה והרמב"ם ז"ל (בה' מצה פרק ו') כתב באמת הטעם משום דלא נשתמר לשם מזה. וקשה גם כן דאם לא נשתמר לשם מזה מאי אריא עיסת הכלבים הא כל עיסה שלא ה' זה שימור לשם מזה אין יוצאין זה. לכן נראה דמיירי שאדם אחר שמרה לשם מזה ושימור דאדם אחר שאינו בעליו נמי מהני בעיסה דעלמא. אבל בעיסת הכלבים אם לא היה צדעת הרועים לאכול ממנה אין זה מיקרי לחם כלל ופטור מחלה ולא מהני זה שימור של המשמר. וכן לפירש הרמב"ם דאין הטעם משום דלא מיקרי לחם אלא משום דלא מיקרי שימור אלא בדבר שעומד לאכילת אדם אבל דבר שעומד לאכילת בהמה לא מיקרי שימור ידיה שימור. עכ"פ הרי מוכח דבעיסה העומדת לאכילת אדם מהני שימור דאינש דעלמא שאינו בעליו כלל.

*

גמ'. שם. פרש"י, ואדם יוצא זה ידי חובתו בפסח, לילה הראשון של פסח שהוא מצוה לאכול מזה וכו' ושאר הימים אם רצה לאכול שאר דברים בלא לחם הרשות בידו. ז"ע למה האריך רש"י כל כך ושאר הימים וכו'.

וראיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק טו סימן קסז) דרש"י רצה לחזק הקושיא דרצ חנא מהא דתנן ונאפית ציו"ט, ואדם יוצא זה ידי חובתו בפסח, ומשמע נאפית ציו"ט בפסח, והי' אפשר לפרש מטעם זה נאפית ציו"ט כדי שיהי' לו מזה

נפיתת דבש. ונזהלתי משתומם איך יוכל המי להכניס את המי לכתוב כן בשם המאירי, נגד מה שהביא בסמוך לשון המאירי שכתב בפירוש להיפך, שהתלמיד מענגו בת"ת ובעה"צ בשינה, כנ"ל. ואיך יוכל לכתוב בשם המאירי להיפך. אמתהא מאד. עכ"ל. וסיים: איך שכתב או צמוד הביא להיפך ממ"ש המאירי מפורש, ובמחכת"ה אין טעמו כנפיתת דבש בזה, וכל דבריו אינם אלא דברי תימה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בן יהודע שכתב, עפ"מ"ד במדרש רבה באשישות בחרי אישות אש של מעלה ואש של מטה וכן כאן כיון לומר אני הייתי דורש היום בדברי תורה שנמשלו לאש דכתיב [ירמיה כ"ג כ"ט] הלא כה דברי כאש נאום ה' ולכך צריך לה יגיעה רבה וזהו אש של מעלה ועוד היה האויר חס הרבה כחוס אש וזהו אש של מטה ולכך לא צ"ל דעתי. ואומר רפדוני בתפוחים בא לרמוז לו על גוף הדרשה שלו שהיה צריך לה יגיעה רבה שהיה משולש בדרך דרש ודרך רמו ודרך פשט, או משולש כמו דרשה של ר' מאיר בעל הנס וכו' יגן עלינו אמן שהיה דרכו לדרוש שליש הלכות ושלש אגדה ושלש משלים רואה לומר מוסר בדרך משל וצריך לזה יגיעה רבה. וידוע דאמר רבותינו ז"ל למה נמשלו ישראל לתפוח מפני שיש ג' הנאות שהוא טעם וריח ומראה לכך דימה הדרשה שלו לתפוחים שגם היא היתה משולשת כאמור, וכדי שלא להזכיר לשון יגיעה וטורח על דרשה של תורה לכך דבר בלשון נקיה ואמר סמכוני ולא אמר הטריחוני או יגיעוני.

*

גמ'. דאי אפשר לבזית בשר בלא שחיטה. מזה הלשון משמע משום דאי אפשר לשחוט חלקו של ישראל בלא חלקו של נכרי. אבל אם הי' אפשר אף דחד טירחא הוא אסור. ולכאורה מאי שנא מהא דממלא אדם חבית של מים אף דאין צריך אלא לקחת אחד.

ובתב. האבני נזר (א"ח סימן תיג) דאפשר לומר לדעת השיטה מקובצת דלנכרים לא אמרינן מתוך, אם כן מלאכה לגוי חמור ממלאכה סתם שאסור אפילו לצורך קצת ועל כרחך דוקא במוסיף לחול אינו מוסיף כלל. דצין כך וצין כך עושה מלאכה והותרה. אבל במוסיף לגוי דבלא כתוספות לא הי' עושה מלאכה חמורה כאשר הוא עושה עכשיו. וכהאי גוונא בפסחים (דף ע"ט ע"א) מוטב שיאכל בטומאת בשר בלא וואל יאכל בטומאת הגוף בשרת ואף דשם אמרינן למאן דאמר הותרה אין נפקא מינה. זה כשהכל לצורך קרבן ציבור מה שאין כן הכא שמוסיף שלא לצורך יום טוב אין היתר רק כשאין בתוספות אסור יותר מהעיקר. וכן משמע קצת בר"ן שכתב דבקדירה אחת מותר לרבות בשל נכרי שהקדירה יפה בזמן שיש בהן בשר מרובה. ולא כתב בפשיטות משום דבחד טירחא [מיהו יש לדחות דנפקא מינה אם מוסיף בשר לאחר שנתן הקדירה על האש] וזה דעת האורחת חיים שאסור לרבות בשציל גוי אפילו בקדירה אחת. ומשום דצריך ל' כשיטת

כל היו"ט, ומפרש כלומר לילה הראשון של פסח ונמצא דלא צריך פת גם לכל יו"ט, ול"ת דלכן נאפית ציו"ט משום שיש חיוב לאכול פת ויכול לאכול כל הפת לחיוב (עיין תוס' שם ד"ה עיסה וי"ל) דבשאר ימי יו"ט הגם שיש מצוה לאכול מ"מ לא צעי לחם לאכילה אלא אם רצה לאכול שאר דברים הרשות בידו, וא"כ למה נאפית ציו"ט והלא אפי' הרועים אינם חייבים לאכול רק לילה הראשון ואמאי נאפית ציו"ט והא אפשר למיפלגה בלישה.

ועיין מרדכי ונאפית ציו"ט בתלמוד פריך לר"ח ואמאי והא אפשר למיפלגיה ומשני שאני כלבים הואיל ואפשר לפייסן בצבילה וישאר כל העיסה לרועה ולכן נאפית ציו"ט, והנה פ' דאפשר לפייסן וישאר כל העיסה לרועה ולכן נאפית ציו"ט, ולכן באהקפתא לחזק הקושיא כתב דכל שאר יו"ט לא צעי פת וממילא מסתמא יתן לכלבים מהפת וא"כ נפלגיניהו בלישה ולא עלתה עדיין על דעתו שאפשר לפייסן בצבילה.

*

גמ'. ואמאי והא אפשר ליה למפלגה בלישה וכו' ומי אית ליה לר"ח הואיל וכו'. בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב' אה"ע חו"מ סימן רסג) נתקשה השואל, ע"ד תוס' פסחים (מ"ו ע"ב) צד"ה הואיל וכו' שכתבו, דהאי דר"ח משום אפשר למיפלגה בלישה אסור לאפותה מדרבנן הוא, א"כ מאי מקשה הש"ס ומי אית ליה לר"ח הואיל וכו', ודלמא בדא' דוקא הוא דל"ל הואיל, משא"כ בעיסת כלבים ודנכרים דהוא רק מדרבנן.

והשיב: והנ"ל ליכא דהא טעמא מ"ש תוס' בפשיטות דרק מדרבנן אסור לר"ח, אמנם לפי מ"ש במס' פסחים דף ס"ז כי ל"ל לרב חסדא הואיל לקולא לחומרא אית לי' וכתבו תוס' שם ד"ה כי וכו' דהיינו מדרבנן, אבל מדאורי' לא אמרי' הואיל כלל אפי' לחומרא ע"ש וא"כ ס"ל לתוס' בעיסה חזי' של נכרי וכו' נמי הואיל ואפשר למיפלג בלישה, מדאורי' לא אמרי' הואיל כלל אפי' לחומרא ורב חסדא הוא מרא דשמעת' דל"ל הואיל אע"כ מדרבנן הוא דאסור ולחומרא א"ל הואיל ואפשר למיפלגה בלישה, אבל צס"ד דמשני הש"ס צביה שם עיסת כלבים הואיל ואפשר לפייסן וכו' ואם ס"ל הואיל להקל ע"כ מדאורי' אמרי' הואיל, ומדאורי' אסור ר"ח עיסה חזיה של נכרי הואיל ואפשר למיפלגה בלישה פריך הש"ס שפיר ומי אי"ל לר"ח הואיל והא תניא האופה מיו"ט וכו' ומשני בעיסת כלבים ודאי מפייסן וכו' אבל הואיל לא אמרי' להקל רק להחמיר מדרבנן, ורב חסדא מדרבנן הוא דאסור הואיל ואפשר למיפלגה בלישה וא"ש דברי תוס' לפי האמת כנ"ל ברור. ע"כ.

*

גמ'. האופה במיום טוב לחוץ וכו'. אמרינן ציומא (דף כח ע"ב) קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, וקשה מאי גריעותא דעירובי תבשילין יותר משאר מילי דרבנן דקא חשיב ליה, הוה ליה למימר סתמא קיים אברהם אבינו אפילו מילי דרבנן, והכל בכלל ואפילו עירובי תבשילין.

ותירין השאגת ארי' בספרו גזרת ארי שם, עפ"י הא דמבואר כאן, דאמרינן הואיל, והאופה מיום טוב לחול אינו לוקה משום הואיל ואי מקלעי ליה אורחים חזו ליה ומשום הכי אופין מיום טוב לשבת על ידי עירובי תבשילין ולית ליה טעמא דמדאורייתא צרי שבת נעשים ציום טוב וכיון שכן דטעמא דמהני עירובי תבשילין הוא משום דמה"ת אפילו שלא לצורך ציום טוב ל"ל זה משום הואיל ומקלעי ליה אורחים והוי ליה הכל לצורך יום טוב. מיהו הני אורחים דאמרינן הואיל בשבילן היינו אורחים ישראלים דוקא אבל לא אורחים נכרים דהא אפילו אי מקלעי ליה אסור לטרוח ציום טוב בשבילן כדאי' התם לכס ולא לנכרים כל שכן דלית ליה הואיל בשבילן.

והשתא הוה אמינא דצימי אברהם שלא היו עדיין שומרי תורה אלא הוא וצני ציתו לחוד ואפילו הללו דגיינן אברהם ושרה היו נגררין אחריו ומצני ציתו היו כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן והיינו גרים שגיירו כדאמרינן צמ"ר ואם כן לית ליה לגבי ידיה האי התירא דהואיל ומקלעי ליה אורחים דהא משום אורחים נכרים אינו דוחה יום טוב ומשום הכי הוה אמינא דלא שייך התירא דעירובי תבשילין לאפות מיום טוב לשבת קא משמע לן רב אשי דאפילו הכי קיים אפילו עירובי תבשילין ואפילו לגבי ידיה נמי מוהני עירובי תבשילין משום דכר"ח סבירא ליה דאף על גב דלא אמרינן הואיל אפילו הכי מהני עירובי תבשילין מטעמא דלורכי שבת נעשים ציום טוב ורבנן אצרכו הכירא דעירובי תבשילין שלא יאמרו אופין מיום טוב לחול, והאי טעמא דעירובי תבשילין אמרה ר"א להדיא בפרק צ' דביצה (דף י"ט) וכיון דהאי טעמא דעירובי תבשילין לגבי אברהם נמי אהני לפיכך הוה סגי ליה נמי עירובי תבשילין.

עוד יש לומר דאפילו לרבה נמי קא משמע לן רב אשי דהני עירובי תבשילין לאברהם אבינו דאף על גב דלא שייך למימר לגבי ידיה הואיל ומקלעי ליה אורחים וכדפירשתי משום דהא דאמרינן הואיל לאו למימרא דהכי קאמר הואיל ואפשר עדיין שיהא באפיה זו צורך יום טוב להבא אי מקלעי ליה אורחים אלא אפילו בדבר שאי אפשר עוד לבא להבא לידי היתר מעכשיו אלא היה אפשר לדבר זה לעשות היום בהיתר על ידי שום ענין לשעבר נמי אמרינן הואיל כדמוכח מהא דפריך התם וא"א דאמר הואיל אחרישה לא לחייב הואיל וחזי לכסויי ציה דס פסור כלומר אילו הוה הכא דס ציפור אף על גב דהשתא ליתא אמר הואיל ולפי זה גבי אברהם אבינו נמי היה שייך האי התירא דעירובי תבשילין משום הואיל.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מכתם לדוד (חלק א' סימן יט) ד"ה הסוג הב', מ"ש בזה, וע"ע שו"ת מחנה ישראל (סימן מד).

ועיין בהגהותי לפסחים (מ"ו ע"ב) שהארכתי הרבה בסוגיא דהואיל.

*

ומוכח דטרפה אסור לשחוט לאנשי חיל אף דהוי חשש הפסד רב וא"כ ה"ה לדידן בספק טרפה כיון דשכיח זיה"ל להיות טרפה.

ולבאורה הוי קשה לי מה דמשני שם הש"ס עגל טרפה הוי ופריך והא חזי לכלבים, ומה פריך לתרץ דמייירי שהי' ספק טרפה וא"כ יתכן שהי' מוכן לאדם והרי אמרינן שם בפ"ק דף ו' דמוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים ומוכח שם דאף בספק נחשז מוכן לאדם דהרי אינו יודע אם יולד היום או לא ואם יולד אולי יהי' טרפה וצ"כ אף בספק הוי מוכן לאדם ולא הוי מוכן לכלבים וא"כ נימא בספק טרפה הוי וא"כ לכלבים לא הוי מוכן ולאדם לא הי' רשאי לשחוט דלמא יהי' טרפה והי' מוכח לבאורה דספק טרפה מותר לשחוט בשביל הפסד ממון.

אך באמת לא מכת קושיא אפשר להחיר איסור פשוט ועיין בה"י יו"ט סי' תקי"ז וצ"י שם ולכן לו הי' יו"ט ראשון שלא כדין הורה רק כיון דהוי יו"ט אחרון וא"כ הוי ס"ס דלמא יהי' כשרה ואח"ל טרפה שמה היום חול כדין החיר בשביל הפסד ממון דהרי מצוה צ"י תצ"ו דלכחול עין שרי ציו"ט צ' וה"ה חולה שאין צו סכנה ונהי' דמצוה שם דמלאכה דאורייתא אסורה מ"מ זיה דהוי רק ספק דלמא תהי' כשרה וגם הוי ס"ס לכן יפה הורה להחיר ציו"ט צ' ולא ציו"ט א'.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תכט) ולקט יושר (חלק ב עמוד מח ענין א).

*

גמ'. **תמה אני אם לא יצא שברכם וכו'.** בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן נד) מביא ראייה מכאן למ"ש הפתחי תשובה (יו"ד סימן קנז) בשם המהרש"ת חכמים (ריש הלכות יסודי התורה) דלעצור על מ"ע בקום ועשה כגון לאו הבא מכלל עשה מחויב לבצור כל ממונו. דא"ל תמה אני אם לא יצא שברכם דהפסדכם שהרי אמרה תורה לכם ולא לנכרים, וקשה דהרי ל"ה רק איסור עשה, דלאו הצמכ"ע עשה, וא"כ הי' מותרים לעצור בשביל הפסד כל ממונם, וע"כ דקום ועשה שאני.

ואולי י"ל דאיסור חילול יו"ט חמיר משאר איסורין משום דשבת ויום טוב חמיר כע"ל, וצ"י דכ"ע מחויב למקור כל מאדו וכו"מ בפמ"ג או"ח מש"י סק"ז וע"ש שהביא ד' הרדב"ז שהוצא לעיל וצ"פ חו"מ סי' תכ"ו. עיי"ש עוד. וע"ע בהגהותיו בארחות חיים (סי' תרנ"ו ס"ק ח').

שו"ר בשדי חמד (מע' ל כלל קז) צד"ה וצחידושי העירות, ושם צד"ה גם השגתי, מ"ש בזה. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (רביעאה ח"ב סימן לט) הביא דברי הרה"ג מהר"י שורשטיין שהעיר ג"כ מש"ס כאן, והוא ז"ל דחה לפמ"ש בגמ' דעגל טריפה הוה, וצוה לא שייך ההיתר דאוכל נפש והוי ל"ת. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת רב פעלים ח"א (חאו"ח סי' יב), הקשה במא"י דקי"ל הצורר אוכל לאלתר מותר, אבל להניח לאורר חייב, (שבת עד), והיאך יתחייב כשהוא צורר להניח, והא קי"ל כאן האופה מיו"ט לחול פטור, הואיל ומקלעי ליה אורחים. וה"נ הכא נימא הואיל וחזי לאכול לאלתר. וכ' לתרץ, דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, וכל שעשה מעשה במחשבת איסור, אע"פ שהיה יכול לעשות אותו מעשה עצמו במחשבת היתר, עכ"ל כיון שגמר המעשה במחשבת איסור, אין לו תקנה, וחייב. כי בגמר מעשיו נגמר חיובו. אבל ציוס טוב לית לן האי כללא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, להכי אע"פ שצ"ל בכונה להניח לחול, אמרינן הואיל ואפשר שתהיה מלאכה זו בהיתר. עכ"ל.

*

גמ'. **אלא כגון דאית ליה נביעה וכו'.** פסק הי"ש"ש דאסור להרבות פת בשביל עצדו ושפחתו אפילו בתנור אחד. כיון דכל פת צריך טירחא בפני עצמו. ובשני תנורים אפי' יש לו זמה לפייסן אסור. והמג"א הביא ראיה לדבריו מהא דמסיק דאי יהי' ריפתא לינוקא ולא קפדי: מכל מקום אסור מדריצ"ל. וא' המתירין אינם מתירין אלא היכי שאינו יכול לתת פת לתינוק אלא אם כן יאפה כולה.

אמנם בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תטו) כתב דהני מילי קשיין לפי מה שכתבו התוס' דהא דאין מתירין לאפות עיסה שחזי' של נכרי בתנור אחד. דדווקא בשלו משום דכל חדא וחדא חזיא ל' ועוד דילמא מקלעי אורחים חזיין כולה ליום טוב. והא בעיסה שלו ואופה בשביל עצדו ושפחתו ג"כ שייכי הני טעמי דכל חדא חזיא ל'. ואי מתרמי ל' נבילה. כולה חזיא לישראל. דבגמ' מפורש דאף דאין לו נבילה. מכל מקום איכא הואיל. אלא דמקשה מדר' חסדא דלית ל' הואיל אי מקלעי אורחים. והוא הדין דלית ל' הואיל ואפשר לפייסן נבילה. ומהא דאין מתירין על ידי ריפתא לינוקא. אין ראיה כלל. דהתם ליכא למימר הואיל שהעיסה של בני חילא.

*

גמ'. **מעשה בשמעון התימני שלא בא אמש לבית המדרש בשחרית מצאו ר' יהודה וכו' א"ל בלשנת באה לעירנו וכו'.** עיין בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שלה) באתר שהחיר ציו"ט אחרון של פסח, שהולך צר ליתן לאנשי חיל, והחיר לשחוט בהמה כמו מסוכנת.

וע"ז כותב: הנה אין הנדון דומה דשם מייירי לדינא דש"ס דהי' שכיח יותר כשרות מטרפות ולא הוי אסור רק מכת טרחא דלא צריך בזה החירו מסוכנת מכת הפסד ממון ומכת שאכל ממנו כזית אבל זיה"ל דשכיח טרפות כמו כשרות וכמה פעמים הוי רוב טרפות לכך אסור לשחוט ציו"ט שום בהמה כמ"ש בתשו' שאגת ארי' א"כ בזה גם מסוכנת אסור לשחוט דלמא תהי' טרפה.

והנה באמת דין זה לכאורה מפורש בצ"ה דף כ"א וצמעה דבאה בולשת לעיר וכו' דמשני שם עגל טרפה הוי

ממון גזוה דעיקר השחיטה הוא בשביל גזוה אבל חלק הצעלים ממון שלהם הוא לכל דבר וא"כ למה לא יוכלו הצעלים לזאת בחלות תודה הרי אין לכהנים אלא ארבע חלות מהם והמותר הוא לצעלים. ע"כ.

*

תוס' ד"ה עיפה. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן נד).
וע"ע בשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן עח).

דף כא ע"ב

גמ'. ר"ע אומר אפילו נפש בהמה במושבע א"כ מזה ת"ל לכם לכם ולא לעובדי כוכבים. בשו"ת חתם

סופר (אור"ח סימן קג) נתקשה השואל אהא דשבת (ק"ד ע"א) את"ל לדברי ר"ע וכו' אין קריצין צי"ט, וקשה הלא לר' עקיבא דלית ליה מתוך פסקחים ה' ע"צ אי אפילו סבירא ליה נדרים ונדבות קריצין ע"כ משום שיש בהם צורך הדיוט הוא וזה לא שייך באיברים ופדרים וממילא מוקמא קרא לחלצי שבת ציה"כ.

והשיב: אני לא באתי לידי מדה זו, וה"פ הש"ס דסקא דעתך אמינא ר' עקיבא דסבירא ליה צביה כ"א ע"צ לכס ולא לנכרים א"כ הוה סד"א דס"ל כאבא שאול צינה כ' ע"צ ולדידיה אפילו עולה שאין ממנו אכילה להדיוט מותר בלא מתוך אלא היא גופא צורך הדיוט הוא שלא יהא שולחן מלא וכו', ואז הוה סד"א גס איברים ופדרים שרי מה"ט ואינרין קרא עולת שבת למעוטינהו משום שיקרבו צ"ל: שנקרבו צחול ולא דמי לעולה שנשחט היום, קמ"ל ר"ע ס"ל נדרים ונדבות אין קריצין מלכס ולא לגזוה וכמ"ש חוס' פסקחים מ"ז ע"א ד"ה לכס וכו' ע"ש, ומדס"ל לכס ולא לגזוה אפילו נדרים ונדבות כ"ש אברים ופדרים ואייתר קרא ליהכ"פ, והדבר פשוט ואין מקום לעמוד עליו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לד-לח).

*

גמ'. שם. בספר אמרי צינה להגאון ר' מאיר אויערבאך זצ"ל (דיני יום טוב סי' ה') מביא שבעל השב יעקב נשאל האם מותר לישראל לשחוט בהמות לגוי ביום טוב בתנאי שבאופן שהשחיטה תהיה כשירה יהא זאת לישראלים, ואם נעשה טריפה נשאר לנכרי. והשב יעקב העלה לאיסור, מטעם שאינו עדיף מנדרים ונדבות שאין קריצין ביום טוב כמבואר בציה, מטעם דכהנים משולחן גזוה קא זכו, וה"ה צעלים בשאר צער הוי כעבד הנוטל פרס מרצו, נמנעת כל השחיטה היא לשם גזוה, כמו"כ שייך לומר הסבירא הי"ל היכן השישראלים לוקחים מזה רק באופן שהשחיטה כשירה, כיון שבשעת שחיטה עדיין לא זכו בהם הישראלים, נחשבת השחיטה לצורך הגוי.

אבל הנודע ביהודה כתב לחלוק ע"י, וטעמו דבהיתר אוכל נפש לא נאמרה תנאי שיהא האוכל משל ישראל, אלא שחשבה המלאכה בעיקר לצורך ישראל, ולכן בכה"ג אינו

גמ'. שם. י"ל למה דבר בלשון ספק ולא החליט הדברים דהא ודאי עברו איסור דלכס ולא לגוי. וכתב הבן יהודע, דעדיין יש להסתפק אולי מנא היתר בכך כי המה ראו שהבלשם צאה לחטוף העיר ואם היו נכנסים לבתייהם לגזול ודאי אנשי העיר ילחמו עמהם כי האדם צהול על ממונו וממילא אפשר שיצאו לסכנת נפשות וכמו שאמרו רבותינו ז"ל [סנהדרין ע"ב ע"א] צדין הגנב הנמנע במחמרת דיהרג מטעם זה ולכן נתייעצו אנשי העיר להקדים פני הבלשם לשלום ויומינום בדרך כבוד אללם לאכול ציתם ואז כיון שאוכלים משלהם לא יפגעו בהם לגזולם וכאשר נמנע נמוס זה בערבים דהאכילה עושה צרית אחוה, ולפי זה אי הוה הכי אפשר שיש להם היתר לשחוט להם כיון דאיכא בזה הלכת נפשות, או אפשר דלא הוה הכי, לכך אמר להם בלשון ספק תמה אני אם לא יאל וכו' ולא החליט הדבר עד שישמע מה צפיו.

ובשם בנו מו"ה יעקב מציא לתוך, דקאמר בגמרא איכא פלוגתא דתנאי צדין לכס ולא לכלבים ואפשר דר' יהודה בן צבא מספקא ליה ולכן אמר להם בלשון ספק.

ברם הא קשיא איך יאל זה בזה והלא חייב אדם ליתן כל ממונו בשביל שלא יעשה איסור ואיך אומר לו שיאל זה בזה. ונראה לי כי הם לא עשו איסור לאו זה צמוד אלא בשוגג בלא ידעו האי דרשה דלכס ולא לגוי וכיון דעברו בשוגג צריך להביא קרבן חטאת ואחר חרבן יתן דמי חטאת לעניים כמו שכתב רמ"א ז"ל [אורח חיים סי' של"ד סעי' כ"ו], ולכן אמר להם הנה כל בני הצית שעשו מלאכה זו לאותם הגוים חייצין להביא חטאת ואם כן מה הרווחתם בפיוס זה הלא המה באו לחטוף דוקא מה שיראו נגד עיניהם בחצרות היהודים וילכו תכף ויתכן לא היו חוטפים שיעור השוה כנגד העגל ודמי חטאות שאתם צריכים להביא.

*

גמ'. ודא חזי לבלבים וכו'. בשו"ת גבעת הלבונה (אור"ח סי' נ' ס"ק ב') הקשה, דילמא לא ה' להם כלבים, ודומק לומר דהקושי הואיל ומיקלעי כלבים, דזה אינו במשמע, ובפרט דלא שמענו הואיל כה"ג בכלבים ורק הקושי דחזי למיכל מיני מוצנת, דבעצמם יכולים לאכול או ע"י הואיל, אבל הקושי מכלבים תמוה מאוד. וע"ש שהאריך הרבה בקושי זו בפלפול נפלא.

*

תוס' ד"ה אבל נדרים. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן פב) וז"ל: ומה שהוכיחו התוס' שם [פסקחים] דף ל"ח ע"א צד"ה חלות תודה דאי הוקדשו תיפוק ל' דבעינן מנחם, אני תמה עליהם איך גדולי חקרי לב כרבותינו צעלי התוס' שכתו דברי עצמם בשני מקומות האחד בציה דף כ"א ע"א צד"ה אבל נו"ג כו' והשני בצ"ק דף י"ב ע"ב צד"ה ומחיים כו' שכתבו דקדשים קלים דוקא חלק הכהנים אינו ממון שלהם אבל חלק הצעלים הוי ממון צעלים לקדש צו אשה ולכל דבר ודוקא לענין שחיטתן צי"ט מיחשב

א"כ מה ת"ל לם לם ולא לעו"ג, לם ולא לכלבים, הרי חזין דלא תלי הא זהא.

בתב האו"ש (שם) לישב כך. דהנה חזין צפרק כירה (שבת מג, א) דר' ינחם סבר דאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, ואפ"ה צריך למקומו, ומתוך שיכול לנטל מולכו למקום שירצה, כן הכא, אפשר דאף על גב דאסור לנטל ולהטריח צו"ט או בשבת לצורך זהמה, מ"מ צריך למקומו מנטלנו, ומוקצה הא לית להו לצית הלל בשבת רק היכא דלא חזי למידי, וכיון דמעצירין מעל השלחן תו נותנין אותם אח"כ לזהמה, דזה מסתבר דשרי לנטל לצורך מקומו, דהא מוקצה לית להו לצית הלל, אלא דבלא חזי למידי אסרי גם למאן דלית לי' מוקצה, והכא הא חזי לזהמה לאכול, אף על גב דאסור לנטל ולהוציא לצורך זהמה, מ"מ לא גרע מבשר תפל דהוא עומד לאדם ולא לזהמה אפ"ה שרי למאן דלית ליה מוקצה לנטלנו (שבת קכב, א), כן ה"ג שרי לנטלנו לצורך מקומו, ומיגו דמנטלנו לצורך מקומו מותר לנטל מעל השלחן ולהאכילו לזהמה.

ולפי"ז לק"מ, מהא דתנן מעצירין מעל השלחן [גם כל קושיות התוספות שהקשו כאן (ד"ה הני סופלי) יתישבו בזה]. אך תמ"י לומר לריה"ג דיהא אסור לנטל אוכלי זהמה צו"ט לזרעה, ואטו תהא הבהמה מתענה בשבת וצו"ט, או שיהא נותן לפני' מזונות מערב צו"ט, ותהא אוכלת כל הלילה וכל היום, וכן תמה במלחמות.

לבן כתב האו"ש, נראה דלא תליא הא בפלוגתייהו דריה"ג ורבנן מידי. ופירוש הסוגיא יתכן עפ"י דרך הרמב"ן, ובסגנון אחר. וזה, דפירוש השמועה בסופלי דהיינו גרעינים שאכלן צו"ט, דהוי נולד, דמעיקרא היו מוצלעים באוכל אדם, לחיותא היכי שדינן להו, כמו שפירש רמב"ן, אלא דהנעתה כך היא, דזה צרור דמוקצה אינו מאיסורי הנאה, וכמו דאמר רב הונא (שבת קכב, א) מעמיד אדם זהמתו ע"ג עשבים בשבת, ואין אדם מעמיד ע"ג מוקצה, דלמא שקיל ויהיב לה, חזין דמוקצה אינו אסור בהנאה כלל, וכן כתבו רבנן בתוספות פרק השוכר את הפועל (ע"ז דף ס"ו ע"ב סד"ה אמר רבא), דמה"ט שרי המבשל בשבת, ולא אמרינן דכל ענין בשבת מוקצים הן, דבאיסור מוקצה שהוא מותר בהנאה לא אמרינן יש שבת ענין שבת, וכן כתבו צפרק כ"ש (פסחים כו, ב ד"ה חדש), עוד הכריעו רבנן בתוספות (בפ"ק) דיו"ט (ביצה כח, ב ד"ה גריפת) דנטל מוקצה התירו מפני צורך אוכל נפש דאדם, וכן הוכיחו מהא דאמר פרק המביא (ביצה לא, ב ד"ה ור' זירא) דצית שנפחת, דר"מ סבר פוחת לכתחלה משום צורך יו"ט שיטול הפירות, וא"כ הוא הדין דלמאן דאמר דהמירה התורה מלאכה צו"ט משום צורך אוכל נפש דזהמה, וכמו עגל טריפה לשוחטה לצורך כלבים, כן התירו חכמים לנטל מוקצה לצורך אוכל נפש דזהמה.

ובי"ן שזכינו לזה לכן אמר אצ"י הנך סופלי היכי שדינן לחיותא, הא מוקצים הן ונולד, דאחמול הוי קיימי לאדם, והשתא עומדים לזהמה. ולרבי עקיבא אחי שפיר, דסבר

דומה לנדרים ונדבות, שעיקר מטרת ההקדשה היא לצורך גזיה ולכן אסור, משא"כ כאן שעיקר המטרה בשחיטת ישראל ודאי שמוותר, והאמרי צינה שם הוכיח מדברי הראשונים שהמנהג היה צרפת וספרד להחזיר שחיטות בהמות אף שצבעת השחיטה עדיין היתה של הגוי, ורק אם נמאץ כשירה קנו זאת הישראלים, (וראה שם בארוכה מה שמפלפל בדין הנ"ל).

*

גמ'. בריביתא מאי איבא למימר א"ל חזי לדיסק גדול וכו'. הגאון האדר"ת ז"ל צסקרו עובר אורח (ס"י קצד) כתב בזה"ל: אמר לי הרב ר' אליקים געזיל הורוץ הלוי נ"י בן הרב ר' ינחם נ"י אצ"ד קהילת ראדווילשאק ששאל לידיד נפשי הגאון האדיר בעל דעת תורה המהרש"ם מצרעזאן שליט"א אם מותר להניח בתנור ציום טוב ענין לחם כדי שיתייבשו דהו"ל מתקן. והשיב דלא שייך מתקן בדבר שהוא לאחור, והשיג עליו מכמה מקומות.

ובגוף הספק השבחתי תוך כדי דיבור שנראה לי צרור דאין שום איסור מתקן שייך בזה, דהא גם רביבא חזי להיסק גדול כצציה (כא, ב), וא"כ צמה שמתקנו שיהא ראוי איזה שעות קודם ודאי לא שייך לקרותו מתקן בזה. ואם שהשאלה באופן שלא יתייבש עוד צו ציום באין שהות כל כך, צודאי אסור גם בלא משום מתקן, דאסור להכינו להלילה. ע"כ.

*

גמ'. בשבת מאי איבא למימר וכו'. כתב הרמב"ם (בפ"א מהלכות יום טוב הי"ג) אין אופין ומבשלין צו"ט כדי להאכיל עכו"ם או כלבים, שנאמר (שמות יב, טז) חוה לצדו יעשה לם לם וכו' ולא לכלבים.

והנה הקדמונים (עיין בעה"מ) הקשו, דפריך הגמרא לריה"ג דאמר לם ולא לכלבים הני סופלי לחיותא היכי שדינן כו', חזו להיסק, בשבת מאי איבא למימר כו', וכיון דכולהו מתנינן (שבת קמג, א) דמנטלין שער של אפונין מפני שהוא מאכל זהמה, ובשר תפוח מנטלין שראוי לכלבים, וקודר אדם קצ או קציים כו' לפני זהמתו וכי"ב, חזינא דנותנין לפני זהמה חזין אותה צמה שמנטלין מזונותיה, א"כ ודאי הלכה כר' עקיבא, דלכל נפש אף נפש זהמה צמשמע.

אולם במלחמות כתב דאדרבא דהואיל ובשבת ג"כ מנטלין כל מאכל זהמה, אף על גב דבשבת לא הותרה מלאכת אוכל נפש, מוכח דלא תליא בזהא.

ועיין אור שמח (שם) דזה אין סתירה, דכל איסור טלטול הוא מדרבנן, והוא מקרא דשבתון שבות. וכיון שרואים אנו שציום טוב הותרה מלאכה לצורך אוכל נפש דזהמה, לכן לא גזרו חכמים גם על טלטול אוכל נפש דזהמה בשבת.

ובזה שהקשה דצפרק נוטל (שבת שם) דמהפך רב נחמן משנה דמעצירין ענימות וקליפין, דצ"ה אמרו מעצירין, דלית להו מוקצה, והיינו משום דחזי לזהמה [ועיין תוספות (שם ד"ה עצמות) שהשיגו על רש"י] וצ"ה אמרי בהדיא צפרק יום טוב

אליבא דר' עקיבא עיי"ש [דאוסר בעיסת כלבים כיון שאפשר לכלבים בלא אפיה], והפני יהושע ציאר יותר דעל כרחק האי תנא ס"ל כר' עקיבא דאל"כ לא הוה טעי שמעון המימני. ולפי"ז קשה לפימ"ש הר"ן דלר' עקיבא דשרי לכלבים משום דמונותן עליו ה"נ שרי לבשל בשביל עצדים ושפחות, וא"כ קשה דהכי נמי בבבלי הוה מוונותן עליהם צעת ההיא, וא"כ גם בלא כלבים הוה מותר לבשל בשבילם לר' עקיבא, וא"כ כד פריך ליה מלכס ולא לעכו"ם, תיכף הול"ל תנאי הוא, אך י"ל דהכא בבבלי ודאי לא מקרי מוונותן עליו, דהא תוס' כתבו בפסחים [ע"י פסחים סב. ובחוד"ה כי לית ליה וכו'] דלחומרא וודאי אמרינן הוואיל לכולי עלמא וא"כ היה אפשר לפייסן בדבר אחר, ועוד דהא על עסקי ממון בזה, ונהי דלא היו זריזין להניח להם לחטוף את כל העיר דא"כ ממנעי משמחת יו"ט וכדאיתא בש"ע ס' תקי"ב [ס"ב ומג"א שם], מ"מ אמרינן הוואיל שהרי יכולין לפייסן בדבר אחר, וא"כ הכי נמי בקמחא דבני חילא אמרינן הוואיל ויכולין לפייסן במה שהכינו לעצמן אם היה ד', דהא רב הונא אית ליה הוואיל וכדאמרינן לעיל גבי צבילה לרבה.

אך כל זה אם הקמח של ישראל אז יכולין לפייסן בדבר אחר, משא"כ לפירוש תוס' דהקמח של בני חילא וודאי לא היו יכולין ליתן להם דבר אחר מחירו וע"כ הוכרחו לאפותו מחוק המלכות, וא"כ קשה למה ליה לרב הונא טעמא דרפחא לינוקא, וכל חדא וחדא חזיא, הא בלא"ה מותר משום מוונותן עליו, ומכח קושיא זו י"ל דהוכיח הר"ף דרב הונא מיירי בקמח של בני צאנא, וא"כ ממילא דע"כ פליג אר' יהושע בן לוי, וגם ארבי חסדא מדמחיר הכא אע"ג דאפשר למפלגה, ולפי"ז שמעינן מינה שאם היה הקמח של בני חילא וודאי דהיה מותר לאפות אפילו אי קפדי שלא ליתן לינוקא, והיינו משום דמוונותן עליה לר' עקיבא, אך כל זה לר' עקיבא אבל לר' יוסי הגלילי גם בקמחא דבני חילא זריז ע"כ לטעמא דרפחא לינוקא.

ולפי"ז א"ש דוודאי הרמב"ם גרס נמי ופליגא כהר"ף ומפרש כפירוש רש"י וכו"ל דמוכרח ע"כ לפרש כן, דאל"כ קשה ל"ל טעמא דריפתא לינוקא דהא הסוגיא אולא אליבא דר' עקיבא מדפריך והא חזי לכלבים, ולכן הרמב"ם בא ללמדינו דין חדש דהיינו כשהקמח של בני חילא דזה מותר לרב הונא בכל גוונא, אבל לדידן דקיי"ל כר' יוסי הגלילי על כרחק ז"ל דיהבי רפתא לינוקא ולא קפדי, ולזה גם הר"ף מודה, רק דהר"ף קאי אסוגיא דגמ', והרמב"ם נקט הדין אליבא דידן באופן אחר, ולא נקט כלל הדין של רב הונא דבגמ' (כמו שלא הזכירו הר"ף) דממילא שמעינן דאסור באם הקמח של ישראל משום דאפשר למפלגא דהא הרמב"ם פסק כר' יהושע בן לוי והשתא א"ש הכל.

*

גמ'. מוזמנין את הנכרי בשבת וכו'. כתב זשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן קעח): מה ששאלת על מה סמכו

דמלאכה מותרת משום אוכל נפש דבהמה, ה"נ מותר ג"כ טלטול לזורך נפש דבהמה, אפילו טלטול דמוקצה, ולא דמי להא דאמרו לקמן (לג. א) אין סומכין את הקדירה בצקעת, דהתם זה הוה תשמישו, משא"כ הטלטול בלא אכילת הבהמה אין לו בזה שום תועלת, ולא נגמרה כונתו, וקרוצ לזה כתב הרש"א שם (לג. א ד"ה גמרא). וכיון דמטלטלין תו נותנין לפני הבהמה, דהא שהבהמה אוכלת איתו אין בזה שום איסור מוקצה. ופוק חזי בפרק במה מדליקין גבי פחילת הבגד כו' דאמר (שבת כח, ב) בג' על ג' מנומנמות כו', דכו"ע אית להו כו', אין מסיקין בשברי כלים כו', המדליק זריז שידליק ברוב היוצא, ועיין בפירוש"י שם, דקפיד אהא דקא מדליק צידים אחרי דהוה שברי כלים, הא מה שדלקין מאליהן לא איכפת לן, אף על גב דנהנה משברי כלים, וקא מתוך הוואיל וחזי להיסק, וברטיבת' הוואיל וחזי להיסק גדול, וכיון דאחמול הוו קיימי לאדם גם עכשו מוכנים לזורך אוכל נפש דאדם, והיינו להסקה. וכפי מה שפסק רבינו לקמן פרק צ' הלכה י"ב מיש נוסחאות שיש בהן שאם אכלן ציו"ט מסיקין, מפני שהן מוכנין ע"ג האוכל, וכיון דקיימי להיסק, לכן מטלטלין אותם להאכילן לבהמה ג"כ.

אך לפ"ז הא דאמרו תיגא ציו"ט בשבת מאי איכא למימר צ"ל דהיא קושיא בפני עצמה, ולא לדברי אב"י ולריה"ג, דבשבת גם לרע"ק לא ניחא כלל כמוזן. והמופת ע"ז, דמעיקרא אמר א"ל חזו להסקה, א"ל חזו להיסק גדול, ועל קושיא דתיגא ציו"ט בשבת מא"ל לא כתיב א"ל מטלטלין אגב רפתא, והיינו משום דקושיא זו על דברי הכל בעי, ואין זה מדברי אב"י כלל. ומה דאמרינן בפ"ק (ו, א) דעגל שגולד מן הטריפה הוה מוכן לכלבים, אף על גב דאין לשחוט, עיין מלחמות וחדושי רשב"א בפ"ק. אולם לדעתי נראה דלכו"ע אסור מדרבנן לעשות לזורך כלבים, רק מה"ת שריא, ואחיא הך משנה דחלה (פ"א מ"ח) ככולי עלמא.

*

גמ'. ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר וכו' ואין מוזמנין את הנכרי ביו"ט גזירה שמה ירבה בשביליו. הפוסקים תפסו על הרמב"ם [פ"א מהל' יו"ט הי"ג] דפסק כר' יהושע בן לוי וגם כעובדא דבני צאנא דרב הונא, בקמחא דבני חילא דקאמר דאי יהבי ליה רפתא לינוקא שרי לאפותה ציו"ט, ובגמ' קאמר דפליגא, והרב המגיד מיישב משום דהרמב"ם מפרש כפירוש תוס' דאיירי בקמח של בני חילא וא"כ רב הונא לא פליג אדר' יהושע בן לוי, אלא דלפ"ז קשה למחוק הספריים, ועוד דעכ"פ פליג הרמב"ם על הר"ף רבו, וגם על הר"ף קשה למה לא מפרש כפירוש הרמב"ם, ומנ"ל לעשות פלוגתא ביניהם, ועוד דלפי"ז זריז לומר דרב הונא פליג אסתמא דגמ' דקאמר לעיל וטעמא מאי כו' כמ"ש מהרש"א, עיי"ש.

ובשו"ת מראה יחזקאל (סימן לח) כתב ליישב הכל עפ"ימ"ש מהרש"א צ"ד"ה והא חזי לכלבים, דמאי פריך הא תנן במתני' דחלה דאסור לאפות בשביל כלבים, ותיזן דקאי

בני בית שצלו קאווע לזרען לשמות הם, וקודם ששמו צאו גוים ורואים להשקותן מאותו המבושל, ואח"כ הם יצלו לעצמן אי אריך למעבד הכי. עיי"ש שהאריך בסוגיין.

*

מתני'. בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם בן ראויין לשתייה. פירש"י ולא להציער אור בשביל רחיצה. וקשה למה לי משום הצערה תיפוק לי' חימום גופה מלאכה.

ותירין בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תז) דרש"י סבירא לי' דמתניתין על כורחין בשכר הוחמו המים מערב יום טוב. ושוב אין ציטוט אחר בישול. דאי מבשל ביום טוב קשה לרבה דבית הלל לית להו מתוך. אלא דאין עירוב והוא לא ליום טוב ואין הותרה מלאכת בישול משום רחיצה. אלא ודאי בשכר הוחמו המים ואין צו רק מלאכת הצערה. וכשם שסבירא לי' לרבה אין הוצאה ביום טוב דכתיב לא תוציא משא מבתיכם ביום השבת. בשבת אין ביום טוב לא. כמו כן בהצעה כיון דכתיב לא תצטרו אש ביום השבת. אמרינן ביום טוב לא.

*

עוד כתב האבני, והרשב"א שבת כתב דעל כורחין רחיצה כאוכל נפש דמי מדשרי בית הלל. ולכאורה תמוה דהא מותר משום מתוך. אפילו אינו ראוי לשתי'. כמו הוצאת קטן ולולב אף שאינו לאוכל נפש כלל. אך נראה דרשב"א הוקשה לו רבה כנ"ל ולא ניחא לי' בחירון שכתבנו. דמדברי רשב"א בשמעתינן מבואר דסבירא לי' דלרבה הצערה לא דמיא להוצאה. שכתב דמצרייתא דפליגי בית שמאי ובית הלל במדורה שמעינן דבית שמאי ובית הלל במתוך פליגי עיין שם. ואם כן קשה כנ"ל, ואף דכתב הרשב"א בשמעתינן דרבה דאמת סבירא לי' במתוך פליגי. אלא דמתניתין דלעיל לא שמעינן. מכל מקום קשה לר' יוחנן דאמר הצערה ובישול אינה משנה. דלדעת הלל כי היכי דאמרינן מתוך בהוצאה הכי נמי נימא בהצעה. והקשה הרשב"א בשמעתינן דלמה לי' למילף הצערה מהוצאה. הא דצרייתא דמדורה סבירא להו לבית הלל להדיא להחיר בהצעה. ותירץ דצרייתא לא שמייע לי'. וקשה הא דמתניתין מוכח דבית הלל מתירין להחם לרחיצה. ועל כורחין מתירין לצורך רחיצה או הצערה או בישול. והצעה ובישול אינה משנה. אלא ודאי סבירא לי' לר' יוחנן דרחיצה דומה לאוכל נפש. ועל כן הכי קיימא לן גס לדידן דרחיצה כאוכל נפש.

עוד נראה לי לדעת רש"י. דהנה הרמב"ם פרק ט' מהלכות שבת המחמם המים לרחיצה כדי לרחוץ אבר קטן. והוא שיעור פחות הרבה מאשר המחמם לשתי' דשיעורי' כגרוגרת ואם כן כשמחמם לרחיצה הוי ריבוי במלאכה. דאף אם יש כגרוגרת מים. הרי לצורך שתי' אין צריך רק שיעור אחד. ועל ידי שמחמם לרחיצה יש הרבה שיעורים. ואף דריבוי במלאכה ביום טוב שרי. הוא בשכל אחד ואחד חוצא לי' וכל אחת בפני עצמה מלאכה מותרת הוא מרבה בהיתר. אבל זה מוקיף באיסור רחיצה איסורא הוא. מה שאין כן הכא דתוספת בשביל

בארנכס על כוס של יין ששתה ממנו כותי, לתת ממנו לכותי אחר, דהא נעשה יין נסך, ואסור בהנאה.

תשובה: מגע כותי אפילו בפיו, עושה יין נסך, ואינו יודע על מה סומכין. אלא שמקילין בדבר זה, ושלח מן הדין. והראוי, דאפילו על שירי כוסות (אסורין) [יש לאסור] בהנאה, ואפילו ליתן לפני התרגולים. וכדגרסינן במס' ביצה פרק י"ט שחל להיות בערב שבת, אמר שמואל, מומנין את הכותי בשבת, ואין מומנין את הכותי ביום טוב, גזירה שמה ירבה בשבילו. רב אחא בר יעקב אמר אפי' בשבת נמי, משום שירי כוסות. כלומר ויטלטל בשבת את הכוס, שיש בו אותן שירין שאינם ראויים לטלטל, לפי שאינם חשובים כלום. ואקשינן אי הכי, דידן נמי. כלומר לא יטלטלו אותם בשבת. ופריק דידן חזו לתרגולים. ואקשי' דידהו נמי חזי. ופרקי', דידהו איסורי הנאה נינהו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין חת"ס שכתב דיש לעיין על אצרה אבינו ע"ה שזימן ג' אנשים ביום טוב אחרון של פסח ועשה לפניהם בן צקר רך וטוב, ואע"ג שר' רמב"ן שגדולי ציתו סעדו עמהם לכבודם, מ"מ הא הרבה בשבילם.

ובתירין עפ"י מ"ש תוס' בפסחים מ"ו ע"ב סוף ד"ה רבה וכו' וי"ל כיון דלא שכיח כלל לא אמרי' הואיל עכ"ל, והכא ביום שלישי למילתו היה והי' כל בני ציתו מקנת כספו מסוכנים ואמרינן הואיל, ומשום הכי גזירה בעלמא דמרבה בשבילו הותר לגמרי.

*

גמ'. משום שירי כוסות. בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן טז) תמה השואל דהא דלראב"י אין מומנים נכרי בשבת משום שירי כוסות וכו', דידהו איסורי הנאה נינהו, ופירש"י שירי כוסות ששרה פתו ציין, וע"ז הקשה לפמ"ש המרדכי שצ"ע סי' תס"ז, בתרגומא מבושלת שנמצא בה חטה מצוקעת, דמותר למכרה לעכו"ם, שאינו נותן יותר בעד החמץ, וכן בחטים שנפל עליהם י"ג, א"כ הי"ג כשנותן הלחם לתרגולים אינו נהנה יותר מפני שנשרו ציין.

ובתב. למחן בפשיטות דהכא נהנה מהי"ג עצמו, שאם הפת קשה אין התרגולים אוכלים אותו, וע"י שגשרה ציין הוא לא אוכלים אותו, גם היין עצמו נכנס צמיעהם ונהנים ממנו.

*

גמ'. ובי עושין גרף וכו'. עיין בציאור הגר"א (שח, לו) דס"ל דדעת השו"ע הוא דאפילו במקום הפסד אסור לעשות לכתחלה ולא הותר כ"א במה שמציא בסעיף שאח"ז שהוא מציא עצמו אל הגרף.

*

גמ'. מרימר ומר זוטרא כי הוה מוקלע ליהו נברי וכו'. עיין בשו"ת רב פעלים (חלק ב א"ח סימן טז) צדין

רחיצה מלאכה אסורה וכל חלק מחלקיו יש תוספות צמה שמכין לרחיצה. על כן פירש"י דאין כאן איסור כלל בשביל הבישול. רק בשביל הצערה. וכגון שהוחמו מאתמול וכמ"ש.

*

מתני'. שם. הקשו בתוספות דאין מתירין בית שמאי בראוין לשתי' הא לית להו לב"ש מתוך. ותמה בתוספות ר' עקיבא איגר דמשמע דא יהוה סבירא ל' מתוך ה' ניחא. והא משום מתוך אפילו אינו ראוי לשתי' שרי.

ובתב. האצני"ז (שם) דיש לומר דהא דבית שמאי אסרו הוצאת קטן ולולב וספר תורה לטעמייהו דדין עירוב תבשילין דנריך עירוב פת לאפי'. ותבשיל לבישול. וחמין לחמם. הרי דסבירא להו כל מין ומין ענין בפני עצמו הוא. הכי נמי סבירא להו דלא אמרינן מתוך ממין אחד לחצירו. ולא אמרינן מתוך שהותר אוכל הותר לולב. אבל אם נריך אוכל לדבר אחר. שפיר מותר משום מתוך. ועל כן אם אינו ראוי לשתי' ואינו משקה הוה ל' מין אחר. אבל ראוי לשתי'. שפיר מותר משום מתוך. לזה הקשו דהא לית להו לבית שמאי מתוך. דסבירא להו השוחט עולת נדבה ציוס טוב לוקה. ואף דזה הוה בהמה. וכן לית להו מתוך בהצערה אף דאידי ואידי אש.

*

מתני'. שם. עיין ביאור הלכה (סימן תקיא) שכתב דיש לעיין אולי דצימנו אין רחיצת רגליו שוה לכל נפש, ונשנה זה רק צימיהם שהיו הולכין הרבה יחף צלי מנעלים, ודומה רגליו לשאר איברי הגוף. אכן לפי ד' הרא"ש והרשב"א דמקצת שאר איברי הגוף דומה לפניו ידיו ורגליו דמותה, בודאי אין להחמיר בזה.

*

מתני'. ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא א"כ וכו'. עיין בשו"ת דרכי נועם (א"ח סימן ט) ע"ד העלאת עשן ציו"ט, שהאריך צביאור סוגיין, ונעתיק דבריו, וז"ל: על שתיית העשן שמוצאים אותו דרך קנים חלולים כי לא נמצא זה בספרי הפוסקים ז"ל לפי שלא היה צימיהם כי מקרוב עלה עשן זה ונתפשט בכל העולם ורובם ככלם שותים אותו אם הוא מותר ציו"ט או אם יש בית מיחוס מפני שאינו אוכל נפש והתורה לא התירה אלא אוכל נפש. גם אם יש בו חשש כיצוי או חששות אחרות כי רבו צו הספיקות יש אוסרים ויש מתירין ולא נתברר טעם נכון לא' משניהם. גם יש מי שאומר שהשותה אותו ציו"ט אסור לשותותו ציוס התעני' דשויהא כאלו הוא אוכל נפש והנוהג לשותותו ציוס התענית יש לו לאוסרו ציוס טוב נריך לחקור אם יש לסבירא זו שרש לתלות זה בזה.

תשובה: לעמוד על עיקרן של דברים נריך לבאר מה שאמר הכתוב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם אי מיירי באוכל נפש בלבד או אם ה"ה לכל הנאת נפש ומה הם הדברים הנכללים בו אם ינטרן שיהיה שוה לכל אדם או לא ובה נבא לבאר עיקר דין שאלתינו בפ"ב ד"ט דף כ"א.

תנן ב"ש אומרים לא יחם חמין לרגליו אלא אם כן ראוין לשתייה וב"ה מתירין. עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה ע"כ. ופרש"י לא יחם וכו' אוכל נפש התיר הכתוב ולא להצטער אור בשביל רחיצה. מדורה היסק גדול ע"כ. הרי שפירש טעמו דב"ש דס"ל דאוכל נפש דוקא התיר הכתוב ולכן אסור להחם חמין לרגליו משמע דלצ"ה דקימא לן כוונתייהו אוכל נפש כולל הנאת נפש. וכן פרש"י גבי מתני' דמניחין את המוגמר וכו' וחכמים אסרין משום דלאו צורך כל נפש הוא ומהאי טעמא אמרינן בכתובות פ"א אשר יאכל לכל נפש דבר השוה לכל נפש וזה אינו אלא למפונקים או למי שריחו רע ע"כ ואם איתא דאוכל ממש התירה תורה דוקא למה לא אסרו המוגמר אלא מטעם שאינו שוה לכל תיפוק ליה שאינו אוכל אלא הנאת נפש בלבד אלא ודאי מוכרח לומר דאוכל נפש דאמר קרא כולל גם הנאת נפש ובלבד שיהיה שוה לכל. אלא שהחילוק שיש בין אוכל ממש להנאת נפש הוא דבאוכל ממש אף על פי שיהיה מאכל מפונקים שרי לכל אף לעניים וכדאמרינן בגמרא גבי נודמן לו צבי וכו' וגבי עישון פירות אבל דבר שאינו אוכל נפש אלא הנאת נפש אף על פי שהוא כולל באוכל נפש מכל מקום צענין שיהיה שוה לכל ואי לא אסור אף למפונקים וכדצענין למימר קמן.

גם מדברי הרמ"בם ז"ל משמע כן שכתב בפ"א מהלכו' יוס טוב רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתייה ועושין אותם ציו"ט שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש לכל שצריך לגוף לפיכך מחמין חמין ציוס טוב ורוחץ בהן פניו ידיו ורגליו אבל כל גופו אסור משום גזירת מרחץ ע"כ הרי בהדיא פי' דמאי דאמר קרא אך אשר יאכל לכל נפש כולל הנאת הגוף אלא דמן הגמ' מוכח דלא שרינן להו אלא משום דאמר' מתוך.

דגרסינן בפ"ק דכתובות דף ז' רב יאודה שרא למבעל בתחלה ציוס טוב אמר רב פפי משמיה דר' לא תימא ציוס טוב שרי הא בשבת אסור דה"ה אפילו בשבת ומעשה שהיה כך היה. רב פפא משמיה דרב אמר ציוס טוב שרי בשבת אסור א"ל רב פפי לרב פפא מאי דעתך מתוך שהותרה חצורה לצורך הותרה נמי שלא לצורך אלא מעתה מותר לעשות מוגמר ציוס טוב דמתוך שהותרה הצערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך א"ל עליך אמר קרא אך אשר יאכל לכל נפש דבר השוה לכל נפש א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי אלא מעתה נודמן לו צבי ציוס טוב הואיל ואינו שוה לכל נפש ה"ג דאסור למשחטיה א"ל אנא דבר הנריך לכל נפש קא אמינא צבי נריך לכל נפש הוא ע"כ ופרש"י מאי דעתך למשרי ציוס טוב מבשבת לצורך אוכל נפש כגון שחיטה. מוגמר בשמים על האש לגמר בו את הכלים ואת הצגדים. עליך אמר קרא לכל נפש דבר השוה לכל מותר ובעילי' שוה לכל אבל מוגמר אינו אלא למפונקים עכ"ל.

הרי מפורש דדבר שאינו אוכל ממש לא שרי אלא במתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך. ונפקא מינה דאי שרינן במתוך אין לנו להחמיר אלא דוקא מידי דאית ביה הצער' או הוצאה כדמשמע בגמרא פ"ק דיוס טוב דף יב גבי מתני'

הנחת נפש להכי פריך אלא מעתה נודמן לו צדי ציוס טוב הואיל ואינו שוה לכל נפש כלומר שאין הכל אוכלים צדיים יהיה אסור לשוחטו א"ל אלא דבר הנריך לכל נפש קאמינא בתמיה כלומר אני לא אמרתי אלא דבר השוה לכל נפש דהיינו הנחת נפש נריך להיות שוה לכל נפש לאפוקי מוגמ' דכלי' אכל לא אמרתי דבר הנריך לכל נפש דהוה משמ' שכוונתו לאסור אוכל נפש ממש אם לא יהיה שוה לכל דלעול' מה שהוא נורך אוכל נפש ממש אפילו מאכלים שאינם ראוי' אלא למפונקים שרי לאכול מהם כל אדם והוה החילוק שיש בין אוכל נפש להנחת נפש דאוכל נפש שרי לכל אפי' מאכל עשירים שרי לעניים למיכל אכל מה שהוא הנחת נפש אם הוא שוה לכל מותר ואם אינו שוה לכל אסור' אפי' לאותם הרגילים בו כל ימות השנה זה נראה לעניו' דעתי שיטת פי' סוגיא זו.

אם כן לעולם הנחת נפש לא שריין לה במתוך אלא במשמעות הכתוב שאמר אך אשר יאכל לכל נפש שכולל מאכל והנחת נפש אלא שיש לחלק ביניהם כדכתבו אלא שמאנחי להר"אש ז"ל הובאו דבריו ביה"א יוסף ז"ל תקי"ד על ההיא דאין מכדין את הנר כדי לשמש מטתו דאמר דאף על גב דבעילת מנוה שרי בפ"ק דכתובות במתוך הכא שאני דהו' כעין מכשירין עכ"ל. הרי משמע דרז פפא לא שרי למצבול בתולתא ציוס טוב אלא משום דאמריין מתוך. נראה דלאו דדיוקא קאמר לה הרא"ש דהשתא לא נחית ללמדנו מהיכא גמר לה אלא לישנא דמשמע בגמרא נקט אכל על האמת לאו במתוך גמר לה רז פפא שהרי במסקנא דגמרא אמרו דלא אמריין מתוך אלא להוצאה והבערה וליכא מאן דפליג דהא לשום א' מן הפוסקים אלא ודאי ע"כ לומר דרז פפא דשרי בעילת בתולה לא שרי לה אלא משום דבעיל' הוייא צכלל אוכל נפש ולכנות הנר כדי לשמש מיטתו הו' מכשירי אוכל דלא הותר לעשות ציוס טוב. ואף על גב דמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותם מערב יום טוב הותרו לעשות ציוס טוב במכשירי הנחת נפש לא הותרו וזה חילוק גס כן שיש בין אוכל נפש להנחת נפש. אלא שממה שכתב הרא"ש גבי מתני' דאין מוציאין משמע דס"ל דמשום מתוך איתין עלה ולא שריין מטעם מתוך אלא כדהו' שוה לכל והדבר נ"ע דכפי הנראה דלא נאמר מתוך אלא בהוצאה והבערה כדמשמע בגמ' והרז המגיד האריך בזה בפ"א מהלכו' יום טוב ולהרמ"בם צפי' אחרת ולהני תרי לדידיה אמריין מתוך אפילו שלא לנורך כלל כגון נר של בטלה ומידי אחריו דשרי' ולית בזה חד מהני תרי להרמ"בם איתין למשרי משום הנחת נפש ובלבד שיהיה שוה לכל. גס מה שפי' הר"ן גבי מתני' דלעיל דלא יחס חמין לרגליו וב"ה מתירין שכתב וב"ה מתירין דאית להו מתוך איכא למימר דלישנא קלילא המוסכס נקט דבהבערה איכא מתוך אכל אה"נ דבדבר דלא שייך מתוך כגון דאינו הוצאה והבערה אלא הנחת נפש שריין לה מדיוקא דקרא דאוכל נפש כולל הכל כדכתיבנא דודאי לא פליג הר"ן על רש"י והרמ"בם לכך יש לנו ליישב דבריו ודברי הרא"ש כדכתיבנא.

ואיכא למידק דהאי מתני' דלעיל דקתני ב"ש אומר' לא יחס חמין לרגליו אלא א"כ ראויין לשמיה וב"ה מתירין.

דאין מוציאין לא את הלולב וכו' וכדכתב הרמ"בם ז"ל פ"ק ציוס טוב אכל מידי דאית ביה הנחת נפש ונעשי' ע"י דבר שאין בו הבערה והו' יש לאוסרו אכל אי אמרי' דאוכל נפש כולל הנחת נפש כל דאית ביה הנחת נפש מותר עפ"י פרש"י והרמ"בם והאי סוגיא דלא כוותהן.

וגראה לעניות דעתי לומר דהר"ן שהמקש' היה סבור דרז פפא לא שרי לבעילת בתולתא שעושה בה חצורה אלא מטעם מתוך דקס"ד אוכל נפש דאמר רחמנ' אוכל ממש דוקא ולהכי פריך לרז פפא דאי אמרת מתוך שהותרה חצורה לנורך כגון שחיטה הותרה נמי חצורה שלא לנורך דהיינו בעילת בתולה שעושה בה חצורה אם כן אית לן למשרי נמי מוגמר דכלים אף על גב דאית ביה כבוי כדפרש"י על ההיא דעישון פירות דפי' רז הונא טעמיה דרז דאסר משום מכבה כשנותן אצקת הבשמים על הגחלי' ואין הכי נמי דכפי סברתו של מקשה דמאי דשרי רז פפא לבעילת בתולה הוא מטעם מתוך הוה מצי לאותובי עליה דאפילו למאן דאית ליה מתוך היינו דוקא בהוצאה והבערה אכל במידי אחריו לא אמריין מתוך וחצורה אינה לא הוצאה והבערה אלא דעדיפא מיניה פריך דאפילו תימא דבכל מידי אמריין מתוך ולכך הותר חצורה אם כן לשחרי למעבד מוגמר דכלים זו היא כוונת המקשה.

ואמנם רז פפא כשחירין לו כוונתו לדחות סברא זו דלאו מטע' דמתוך שרי למצבול בתולתא אלא מטעם דאשר יאכל לכל נפש דאמר קרא כולל נמי הנחת נפש והוא מדלא קאמר' אך אשר יאכל לכל הוא לצדו יעשה לכם דהאי נפש מיותר הוא אלא דכלל רחמנא אוכל נפש והנחת נפש בהאי היתירא ובלב' שיהי' שוה לכל. שאם לא תפרש כן ככוונ' רז פפא מה מתוך לו מדכתיב אשר יאכל וכו' והלא למאי דקס"ד דשרי מטע' מתוך מוכרח לומר דלא מיירי קרא דבעילה ובמוגמר וכיוצא דלעולם קרא באוכל ממש מיירי אלא דאין אמרי' מתוך ואם כן מה ראייה מציא לו מן הכתוב. ועוד דאין איפשר לומר מתוך בכל מיני והתורה לא התירה אלא אוכל נפש בלבד ואין נתיר מלאכות לדבר שאינו אוכל נפש. אלא ודאי על כרחין לומר כדכתיבנא שצא לדחות סברת המקשה דלאו מטעם מתוך אחרו עלה אלא מטעם דלכל נפש דאמר קרא כולל הנחת נפש.

ויש לדקד' כן מדקאמר עליך אמר קרא וכו' דהוה ליה למימר אמר קרא וכו' מהו עליך אמר קרא אלא כוונתו לדחו' סברתו דלאו במתוך שרי ז"ש עליך אמר קרא כלומר לאפוקי האי סבר' דידך אמר קרא אך אשר יאכל לכל נפש ולא אמר אך אשר יאכל בלבד אלא אמר אך אשר יאכל לכל נפש מאי לכל נפש ותרתי אחא קרא לאשמועינן חדא דאוכל נפש כולל אוכל והנחת נפש ומלת כל דאמר לכל נפש צא ללמדנו דהנחת נפש שאינו אוכל ממש נריך שיהיה שוה לכל ובעילה דהנחת נפש שוה לכל היא אכל מוגמר אינו אלא למפונקים.

א"ל רז אחא צריה דרבא לרז אשי אלא מעתה נודמן לו צדי וכו'. נראה דרז אחא סבר דלכל מיני אמר רז פפא שפריך להיות שוה לכל נפש בין בדבר של אוכל בין בדבר של

אפי' יהיה מאכל שאין רוצ בני אדם אוכלים אותו כיון שזה נהנה באכילתו שרי דלדידיה אוכל נפש הוא ובאוכל ממנו לא בעינן שזה לכל וצדצר שאינו מאכל אלא הנאת נפש אי הוי מלתא דהנאה והצצרה אפי' שלא לצורך להרמ"צם שרי ולשאר הפוסקים שצריך שיהיה צורך קצת. ואי לא הוי מדצר שיש בו חד מהני תרי צריך שיהיה הנאת נפש השווה לכל אדם אליבא דכ"ע.

ובצ"צ העשן דבר פשוט הוא שהשוחים אותו יש להם הנאת נפש שנהנים בו ורובא דעלמא שוחים אותו ומיעוטא דמיעוטא אין שוחים אותו ורובו ככולו אמרינן בכל התורה כלה ועוד אגף בזה ידי. גם יש טעם לשבח דלא דמי לנר של בטלה שהרי בטבעו יש תועלת דמעכל המאכל ומיישב האסטומכא. ועוד אני אומר דכמעט קרינן ביה אוכל נפש ולא בעינן ביה שיהי' שזה לכל לא מציעא להרמ"צם דרחינה וסיכה קרי להו בכלל אכילה כיון שהגוף שואף אותה הנאה ועדיפא מהנאת נפש דעלמא שאין לו שייכות בגופו כ"ש שחיית העשן שהחך הטועם המאכל נהנה ממנו והוי כעין אוכל נפש ואם כן אפילו לשאר הפוסקים דלא קרו רחינה וסיכה בכלל אכיל' הכא בשחיית העשן קרוב לומר דקרו ליה אוכל נפש ויש בו טעימה לחיך והנאה לצריאות מה גם דשוה לכל קרינן ליה כיון דמיעוטא דמיעוטא הם שאין שוחים אותו.

ואף על גב דמסוגיין דפ"ב די"ט דף כ"ג משמע דלא שרינן אלא דוקא דבר השווה לכל ממש דבעי החם מהו לעשן כלומר לעשן פירות לקלוט טעם הבושם. ר' ירמיה בר אבא אמר רב אסור ושמואל אמר מותר. ופירש"י אסור דחפונק יחירה הוא ואין שווה לכל נפש אלא לאיסטניס ובהאי עשן איכא אב מלאכ' כדמפר' רב הונא טעימה דרב מפני שהוא מכבה את הגחלים בשנותן אצקת הבשמים עליהן ושמואל אמר מותר דאוכל נפש הוא וראוי אף לעניים אלא שאינו מצי להם ודמי לנזדמן לו כבי דיום טוב ע"כ ואפסיקא הלכתא כותיה דשמואל. משמע שלא החיר אלא משום דראוי לכל הוא אף לעניים אבל אם לא היה ראוי הוה אסור. איכא למימר דלאו דוקא דמשום הא שרי דאפילו לא היה ראוי אלא לרובא דעלמא הוה שרי ולא אחא אלא לאפוקי מוגמר דכלי' ודלהרית דהנהו ליתנהו אלא למפונקי' או למי שריחו רע כדפרש"י בזההיא דכחצו' ומפונקי' ומי שריחו רע הוי מיעוט' דמיעוט' אבל לעול' כד שווה לרובא דעלמא די דרובו ככולו אמרי' בכל התורה אפילו לענין תערובת איסור' מין צמינו בטל צרוב והתורה אמרה אחרי רבים להטות א"כ הכא בענין מצינת העשן כיון דרוב' דעלמ' מצינו להו שרי ומאח' שהוכחנו דצו' יש הנא' נפש ושוה לכל נפש לא איכפת לן למיסר ליה משום שיש בו חשש כיצוי כיון שנכלל בכלל אוכל נפש שרי כדאמר רבא על דהך שמעתין דעישון פירות דעל גב גחלת מותר מידי דהוה בשרא אגומרי ופרש"י ע"ג גחלת מותר כשמואל דאוכל נפש הוא עישון פירות זה ושוה לכל נפש ואין משום כיצוי והצצרי' ואולודי ריחא מידי דהוה בשרא אגומרי דאיכא כל הני ושרי ע"כ.

עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה. ובגמרא איבעיא להו הא מדורה מאן קתני לה ד"ה היא ושני להו לז"ש בין הנאת כל גופו להנאת אבר א' או דילמ' ב"ה קתני לה אכל ב"ש לא שני להו ת"ש ב"ש אומרי' לא יעשה אדם מדורה ויתחמם כנגדה וב"ה מתירין עד כאן. פרש"י הנאת כל גופו דמייא לאוכל נפש ע"כ. ולמאי דקס"ד בגמרא דהאי דקתני צמחני' עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה דאיכא למימר ד"ה היא ושני להו לז"ש בין הנאת כל גופו להנאת אבר א' עד דאשכח צרייתא דתני בה בזהדי דב"ה היא והלא בזהאי מתני' לא אנטריך למתני לה דאחי' מק"ו דרישא שאפי' לצורך אבר אחד התירו כ"ש מדורה שהיא לצורך כל הגוף.

ובגמרא דבמה שכתבו בעלי התוספות יתורן שאמרו דרישא דקאמ' לא יחס וכו' וב"ה מתירין דדוקא לרגליו התירו אבל לכל גופו מודו דאסור דדבר השווה לכל נפש בעינן וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגין אבל ידיו ורגליו שווה לכל נפש. אם כן הוה ס"ד דמדורה שהוא להחם כל גופו והוה ס"ד שאינו ראוי אלא לעשירים המעונגין קמ"ל דמותר דמדורה עושים אותה בין עניים בין עשירים שהכל חולים אבל נהה ולהכי אנטריך ב"ה למתניה צמחני'. וא"ת ומנא להם לתוס' דרגליו דרישא דוקא אבל כל גופו אסור אימא דב"ש הוא דתני לה משום דלדידהו לא אמרינן מתוך ולית להו אלא אכילה ממש שהתירה תורה אבל לז"ה דאמרינן מתוך ואוכל נפש לאו דוקא אלא ה"ה הנאת נפש אפילו כל גופו מותר דאפי' עניים ראויים ועצדי לרחוץ כל גופם במרחץ וכשאין מוצאין מרחץ מחמין חמין צבית ורוחצים כל גופם אלא שראיתי דבפרק כירה דף ל"ט גילו דעתם ועל זה סמכו לכתוב כן בכאן דהתם מההיא שמעתין משמע דאסור' לרחוץ כל גופו צמחין על ההיא מתני מעשה שעשו אנשי טבריה והציאו וכו' א"ל חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין צריכה וצתיה ואם ציוס טוב צמחין שהוחמו ציוס טוב ואסורין צריכה' ומותרין בשחי'. ומייתי בגמרא הך מתני' דהכא וכתבו שם בתוס' דדוקא לרגליו אבל לצורך כל גופו לא וכן משמע בכלה שמעתין שמחמירין צמחין שהוחמו ציוס טוב צמחין שהוחמו בשבת וגזרו על הזיעה ציוס טוב כמו בשבת יע"ש והקשו מ"ש הצערה דרחינה דשרי מדאורייתא וכו' ומירצו דרחינה אינה אלא לתענוג ואסירה כמו מוגמר ושכן משמ' צירושלמי אבל זיעה שווה היא לכל נפש שאינה לתענוג אלא לצריאות והרמ"צם ז"ל בפ"א נתן טעם אחר לרחינה כל גופו צמחין משום גזירת מרחץ משמע דס"ל דאלו לא היתה הך גזירה הוה שרינן להחם חמין לרחוץ כל גופו ולא היה לנו לאסורו מטעם שאינו שווה לכל אדם איפשר משום דס"ל דצריחית כל הגוף הכל שוין. א"נ לפי שכתב בתחלת הבבא רחינה בכלל אכילה ושחיה היא כשם שבאכילה ושחיה לא מפלגין בין מפונקים לשאינן מפונקים שהרי התירו לעשן פירות אפילו שאינו אלא למפונקים ה"נ צריחיה מן הדין היתה מותר' אי לאו גזירת מרחצאות.

הבבלי העולה שכל דבר שהוא מאכל אף על גב שאינו אלא למפונקים ראוי הוא אף לעניים ולא זו בלבד אלא

לו לחתוך ביום טוב אפילו לחתיכות גסות דאפילו באוכל נפש ממש מכשירין שהיה יכול לעשותם מעי"ט אין עושים אותם ביום טוב.

ובזה שאומרים שמי שנוהג לשמותו ביום טוב אסור לו לשמותו ביום התענית ומי שנוהג לשמותו ביום התענית אסור לשמותו ביום טוב. גם בזה לא אמרו כלום דמה שייכות יש לתלות זה בזה דאף על גב שכתבנו דהוי כאוכל נפש מכל מקום אינו אוכל נפש ממש ולא עדיף האי מטעם אוכל ביום התענית דמותר כל שאינו בולע ואף על פי שהחזיק נהנה ממנו כל שכן בעשן זה שאין בו ממש אלא טעם עשן בעלמא הן אמת דאפשר דיקרא אוכל לענין מה שנהנה החזק מכל מקום אינו אוכל ממש ולא יהיה יותר חמור ממטעמת ביום התענית ואם תאמר מפני שנהנה בשתייתו ולכן ראוי לאוסרו ביום התענית גם זה אינו דלא מצינו שאסרו הנאות ביום התענית אלא דוקא אותם ה' עינויים שיש להם רמז מן הכתובים אוכל שאר עינויים לא מכל מקום בתשעה באב משום חומרו של יום ואכלו אסרו אותם עינויים ולא אסרו' בשאר תעניות' אם כן כל שכן שתיית העשן שאין שום רמז משום מקום לאוסרו. ומכל מקום משום חומרו ואכלו של יום ראוי למונע מלשמותו שלא להסיח דעתו מן האכל כדרך שאסרו לקרוא בתורה כל שכן הא שדרכו להסיח דעתו של אדם אוכל בשאר תעניות אין אני רואה מקום לאוסרו אלא שראוי לזהר מלשמותו בחזק בשווקים וברחובות שלא יראוהו הגויים ויש בדבר חילול ה' דאיהו אית להו שאסור לשמותו ביום תענית ואין ראוי כפי דעתם לזלזל בתענית שלנו לפניהם לפי שהם מחזקים אותנו שאנו מחמירין בכל דבר ודבר לכן בעל נפש יזהר מלשמותו לפני גויים זהו מה שגראה לע"ד בענין זה שדעתי להחזיר וראיתי שנתפשט המנהג להחזירו לאו עלי ידי קא סמכי אדרבא אני באתי לתת טעם למה שנתפשט טעם היתרו. ע"כ. וע"ע בספר בית דוד הספרדי (או"ח ה' יר"ט סימן רצא).

*

ועיין במג"א (סימן תקי"ד סק"ד) ובחיי אדם ה' י"ט (כלל צ"ה סעי' י"ג) שדעתם לאסור שתיית הטונון, והפרמ"ג שם ובס' תקי"א במשכנות סק"ב דעתו להחזיר.

ובבר' רבו בזה המחזירים על האוסרים וכדעיד לנו בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן ס"ד) עיי"ש, ובהזהרותיו על מה שזכרנו לזהר בשעת העישון.

וע"ע להחיד"א שם אר"ץ בהתיירא דשתיית הטונון בספריו ברבי יוסף ומחזיק ברכה (ס' תקי"א) ובשערי תשוב' וביאור הלכה ס' הנ"ל, ומה שמציין בזה בספר רוח חיים ובספר יצן הקדש (ס' ל"ח) וספר רועי ישראל (ס' י"ג), עיי"ש.

וע"ע להחז"צ בשו"ת כנסת הגדולה (ס' תקסז) שכתב, שהנוהגים היתר בעישון ביום טוב ובתענית, קותרים את עצמם, שמכיון שהם מחזירים לעצמם לעשן ביום טוב, לר"כ לומר שהם קוצרים שהוא בכלל מלאכת אוכל נפש, שמוותרת ביום טוב, ואם כן מטעם זה היה להם לאסור העישון בתענית, שהרי הוא כאכילה ושתייה. ואם הם קוצרים שהעישון בתענית

מ"ב מדברי רש"י משמע דאין להתיר הצערה וכיצו אלא בדאיכא תרתי אוכל נפש ממש ושוה לכל אוכל נפש ואינו שוה לכל או שוה לכל ואינו אוכל נפש אלא הנחת נפש אסור. והלא מההיא דכתובות דשרי למצעל בתולתא הוי הנחת נפש ולא אוכל ממש ופירש שם רש"י דצעילה שוה לכל לכך שרי אוכל מוגמר דכלים אינה שוה לכל הרי דבהנחת נפש אף על פי שאינו אוכל ממש שרי כשהוא שוה לכל. ונראה דלאו דוקא קאמר הכא דבכל מקום צעין תרוייהו להתיר אלא דהכא ליוחסא דמלתא נקט דע"כ יש להתיר בעישון פירות דהכא מכל הנדדין אי נמי יש לומר והוא הנכון צעני דאוכל נפש דקאמר הכא רש"י לאו אוכל נפש אלא הנחת נפש קרי ליה אוכל ומוכרח לומר לפי שיטתו של רש"י שפירש דהאי עישון פירות הוא לקלוט טעם הבושם והוא הנחת נפש לא אוכל ממש ודלא כפי' הרמ"בם ז"ל שפי' דהאי עישון הוא כדי למתק הפירות שיוכשרו לאכילה וכן פירש הרב בעל הטורים דלדידהו הוי האי עישון אוכל' ממש שולת עישון זה אינם ראויים לאכילה אוכל כפי' רש"י אינו אלא הנחת נפש שנהנית נפש של אדם לאכול דבר מבושם נמנחת למד דבדב' הנחה השוה לכל נפש אין לאוסרו מטעם מצעיר ומטעם מכבה כל שכן דבשתיית העשן אינו יודע מה מקום לכיצו יש בו אדרבא הצערה איכא כיצו ליכא ואי משום דכשמינית מלמנוץ הוא מכבה כאשר שמעתי שיש מי שקורא לזה כיצו הא ליתא דאותו כיצו הוא מאליו וכי מי שאינו מצעיר הדליקה ומניחה לכבות מאליה יקרא מכבה. ואין אני רואה חשש כיצו בעשן הנז' אלא מצד ענין א' ששהוא מנוץ העשן מתוך כלי שמשמין בו הקנה החלול כל שהוא הולך וכלה העשן הנשאר בכלי ההוא הנקרא בלשון ערבי דאואייה רפה מאליו ונריך לפעמים להדקו באצבעו כדי שיהיה ראוי לשתייה ובאותו הידוק איפשר שיצא לידי כיצו. מכל מקום לא מפני זה יקרא מכבה ממש מפני שאינו מתכוין לכבות וגם לא הוי פסיק רישיה דאיפשר שלא יכבה ואפי' לענין שבת כתב הרמ"בם פ"א מהלכות שבת שכל דבר שאינו מתכוין ולא הוי פסיק רישיה מותר באופן שלא ראיתי מקום להחמיר ולאסור מצינת העשן הנזכר.

אמנם אם יש בית מיוחד לאוסרו הוא שמא יבואו לחתוך העשן דק דק ביום טוב דהוי תולדה דטונון כדאמר בגמרא פ' כלל גדול האי מאן דפריס סלקא חייב משום טונון ואם נתיר שתיית העשן שמא לא יהיה נזהר לחתוך אותו מעי"ט ויבא לחתוך ביום טוב וראוי לגזור אפילו היכא דחתכו אותו מערב יום טוב אטו כי היכי דלא לימי לחתוך אותו ביום טוב. גם ליה נראה לעניות דעתי דליכא למגור דעיקר אב מלאכ' דטונון אינה אסורה מן התורה ביום טוב אלא גזירת חכמים היא שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותם מערב יום טוב כדי לעשותם צי"ט ונמנא יום טוב הולך בעשיית מלאכות וימנע משמחת יום טוב כמו שאמר הרמ"בם פ"א מהלכות יום טוב וכך היא הסכמת הפוסקים ז"ל דמדאורייתא מותר לגמרי. א"כ טונון גופיה הויא גזירה אגן ניקוס וניגזור גזירה לגזירה אוכל לעולם אה"ג שמי שאין לו עשן מחתוך אסור

אדם להחמיר לאחרים מדעתו אם לא שיצא ראיות ברורות מן הש"ס. וכבר אמרו חכמים לרבן גמליאל, מה נעשה לבית אביך שהיו מחמירים על עצמם ומקילים לכל ישראל, עיי"ש. וכ"כ הב"ח (י"ד סי' קפ"ז) ושו"ת נודע ביהודה (קמא י"ד סימן מו).

ועיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קפא) שכתב, מי ששגג והורה לאסור לאחרים שלא כדין, חמור עונשו ממנו ששגג והורה להקל שלא כדין, שהאחרון חטאו בין אדם למקום, ושז' ורפא לו, אבל הראשון חטא בחטא שבין אדם לחבירו שאפילו יום הכפורים אינו מכפר וכו'.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן מ) וז"ל: שאלה, ת"ח שידוע בדבר שהוא מותר, אם יוכל להקל על עצמו שזרור לו שלא יצא לטעות ולהקל על אחרים.

תשובה: להפך מצינו בביצה (כ"א ע"ב) מחמירין על עצמן ומקילים לכל ישראל, בספ"ק דנדה (ד' י"ב): גבי ההולכין לבית האכל ולבית המשתה אם נשיהם להם בחזקת טהרה בלשון דילמא אינהו קא מחמרי אנפשיהו מציא רש"י לישנא אחרינא שרצו לפרש מקילי אנפשיהו ומחמרי לאחרים כתב שם וחלילה לעשות כן. ע"כ. ואפשר דהיינו היכא דיוכל לצא לידי איסור כההיא דנדה מכוער הדבר שיקל לעצמו ויחמיר לאחרים אבל בדבר הפשוט לו שאין שם חשש אלא שצריך להראות לאחרים שלא יקלו באיסורים אז ציוו לבין עצמו מותר (ע"י שו"ת יד אלי' סי' נ"ה).

*

גמ'. דאמר רב הונא, מי שלא הניח עירובי תבשילין אופין לו פת אחת ומבשילין לו קדירה אחת וכו'. כותב הרא"ש (סי' טז): והרב אלפס לא הביא מימרא דרב הונא ולא ידענא טעמא וכו' ע"כ. וכתב בשו"ת משיב דברים או"ח (סי' צח) לזאר דעת הר"י"ק צוה באופן נפלא, דהוא רוצה לחדש שם, דהא דקאמר ר"ה כאן דמי שלא הניח ע"ת אופין לו פת אחת וכו', זה רק אם לא מהני לאפות במקנה קמחו לאחרים (כדלעיל י"ז ע"א), אבל להילכתא דפסק הר"י"ק דמקנה קמחו לאחרים מהני, א"כ הרי יכול להקנות קמחו לאחרים, וגם לענין עזר ואפה לא הכריע הר"י"ק אי מותר, א"כ שפיר לא הביא דברי ר"ה, דר"ה לא אמר דינו כי אם משום דס"ל כרצא דהטעם משום שיצרר ולא מהני מקנה קמחו, אבל לרב אשי דהטעם משום שיאמרו אין אופין מיו"ט לחול, מהני מקנה קמחו, וכיון דאפשר לעשות ע"י אחרים במקנה קמחו, אינו מותר אף לעשות תבשיל אחד בעצמו כי אולי עזר ואפה אסור. ע"כ.

*

גמ'. שם. בספר בני גולה (ע' נט) כתב: קשה לי לדעת הט"ו [סימן תרע"ח ס"ק ב'] שלחם משנה בשבת הוא מן התורה, א"כ למה לא התירו לו לאפות לחם משנה. ואולי אין להחיר מלאכה ביום טוב לצורך זה, שהרי יכול לשאול פת אחרת משכניו, דומיא דמה שאמרו לעיל [י' ב] אפשר בשאלה.

מותר מפני שאינו אלא הנאה, והנאה לא קבילו עליהו, אם כן איך מעשנים ביום טוב, והרי אינו צורך אוכל נפש. עיי"ש.

אמנם באמת אין זו סתירה כלל, שהרי כתוב בספר יראים (סימן קיג), שאף על פי שכתוב אף אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם, לאו דוקא אוכל נפש ממש הותר ביום טוב, אלא גם הנאה מותרת, שהרי נאמר אשר יאכל לכל נפש, ואמרו חז"ל (פסחים כא ע"ב) כל מקום שנאמר לא יאכל בין איסור אכילה בין איסור הנאה במשמע, והוא הדין כאן, שאף הנאה במשמע. וכן כתב בספר הרוקח (סימן רצז). וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות כאן שהטעם שמוותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה ביום טוב, משום שנאמר אף אשר יאכל לכל נפש, ובכלל זה כל הנאות הגוף כולם. ע"ש. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א בשבת (לט ע"ב). ומעתה יש לומר שמכיון שיש הנאה רבה למעשנים ביום טוב, אף שאין זו אכילה ושתייה ממש, אף על פי כן מותרת ביום טוב.

ובן כתב בספר שמחת יהודה (בקונטרס חגי יהודה דף ל' ע"ב) להחמיר עישון ביום טוב, משום שהדבר ידוע שיש בו הנאת הגוף לרגילים בו. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת זרע אמת (חלק א' סימן עג) שהלכה רווחת כדעת בית הלל לעיל (יב ע"א) שמתוך שהותרה הצערה לצורך הותרה גם שלא לצורך, אלא דבעינן צורך קצת, וכמו שכתבו התוספות והפוסקים, ובודאי שיש צורך קצת בעישון ביום טוב לרגילים בו. וממילא אין מזה סתירה למה שנוהגים בו היתר גם בתענית. עיי"ש.

*

מתני'. אין טומנין את החמין לבתחילה ביו"ט. נס' דו"ח להג' רעק"א ז"ל הבין דהטמנה זו הוא תבשיל שנגמר ביסולו, ואינו אלא להעמיד הכל לשמור חומו, ומתוך כך הקשה למה אסרו צה"ג להטמין ביו"ט, עיי"ש. אמנם השפ"א כתב דלדעתו הדבר ברור דמיירי בחמין שבשעת הטמנה הם לוגנים וחי לגמרי.

ובהג' לשפ"א שם כתב, דכן י"ל לדעת הפוס' שהביא הרמ"א (סי' רנ"ז סעי' ז') דכל שהוא חי לגמרי מותר להטמין בע"ש, ואפי' לצ"ש דס"ל דאסור להתחיל מלאכה בע"ש הנגמר בשבת כדאי' בשבת (י"ז ב) מ"מ בהטמנה בגפת ובזבל וכל הדברים המוסיפין הכל שאינם תולדות האור דאם מבשל בהם בשבת אינו חייב חטאת גם צ"ש מודים דמותר להטמין בהם מצד יום דמה"ט התירו ג"כ בקורות בית הכד ועגולי הגת עיי"ש.

*

מתני'. מה נעשה לבית אביך שהיו מחמירין על עצמן וכו'. יש לציין מ"ש הרא"ש (נדה פרק י' סי' ג') שאנו אין לנו להחמיר אלא מה שמוצאים בש"ס, ואם אדם חשוב מרוב ענותו ופרישותו אינו רוצה לסמוך על עצמו לעשות מעשה להקל, ינהג מדת פרישותו לעצמו, אבל לא ניתן ליכתב בספר להורות בו חומרא לדורות הבאים, וכל שכן שלא יורה

תוס' עפ"י מ"ש הר"ן צביצה במשנת לא יחס, הגה הרי"ף והרמב"ם ס"ל דאין שום איסור להחם ב"ט לזורך כל הגוף דה"ל שזה לכל נפש ואיכא מתוך אם המים ראויים לשמיה, או אפשר בלא"ה נמי דהרחיזה בעצמה היא כשמה ולא אסור אלא משום גזירה י"ט אטו שבת וכולי חדא גזירה היא, והנה לשיטתם פשוט דב"ט ב' נמי אסור דאין לחלק בגזרת י"ט אטו שבת בין י"ט א' לי"ט ב', וסברא כזו כתב ש"ך צ"ד סימן יו"ד סק"א ע"ש, והנה טבילה כלים ס"ל לרבה משום שמה יעצורנו ובי"ט משום גזירה אטו שבת כמבואר בפ"צ דביצה [י"ח ע"א] והרא"ש פסק כוותיה, ולא לשתמיט שום פוסק להחיר ב"ט ב', וע"כ גם י"ט ב' איכא למיגזר אטו שבת כיון דלא נאסר מטעם עצמו רק משום שבת א"כ העולם הטועים להחיר בשבת א"כ אינם מחלקים בין י"ט לי"ט, וכן ע"כ שגשור מן הדקל בשבת אסורים ב"ט הסמוך לו [שם ד' ע"ב] אפילו י"ט שני והה"נ הכא דכוותיה.

אמנם לדעת התוס' דס"ל שב"ט אטו איכא איסור דאורייתא להחם חמין לרחוץ כל גופו, ולא שייך מתוך צמה שאינו הנאה השוה לכל אדם, נמצא לדידהו לא שמענו שגזרו כלל י"ט אטו שבת בהך דמרחץ, ואנו אין לנו לחדש ולצדות גזירות וחומרות מלבנו ואין לנו אלא מטעם זה שכתבו תוס' דניחוש שיחמו הצללים שלא לזורך אכילה כלל רק לרחוץ כל גופו, וזה הוא הנאה שאינו שוה לכל נפש.

והנה אם נניח שהטבילה מוכרחת צום הזה וא"א לדחותה, אי משום טבילה צומנה מצוה או משום הצעילה גופה וכדומה, נ"ל פשוט דלא שייך לומר דלא הוה שוה לכל נפש, דהש"ס מייירי מרחיצת המפונקים ומעונגים שהיו רוחצים בחמין לתענוג וזה אינו אלא למעונגים ולא לכל נפש כי הם אינם רוחצים כלל, אבל הטבילה הנריכה ליומה ואם לא ירחץ בחמין יטרח לרחוץ בצונן והרחיצה בצונן בודאי נער הוא לכל אדם אפילו למי שדעתו יפה, והרי תמורתה לרחוץ בחמין הוא שוה לכל נפש ואין כאן שום איסור דאורייתא אם יחמו חמין לזורך טבילה כי האי גוני, ובימי חכמי הש"ס לא היה עדיין שום טבילה בחמין כדמתמה הש"ס טבילה בחמין מי איכא במסכת ברכות כ"ז ע"א ותענית י"ג ע"א, וזה נולד קרוב לזמנינו להחם המקוואות, ובתוס' נדה ס"ו ע"ב ד"ה אם סמוך וכו' משמע שכבר היה כן בימי הש"ס ועיין צימא [ל"ד ע"ב] סוגיא דלירוף, וא"כ אם נניח שהטבילה מוכרחת היום אזי אין בהחמין שום איסור כלל.

אמנם על הצעילה גופה נדון, הרי איפשטא איבעיא [כ"ז ע"א] שאין לכבות הנר משום דבר אחר ב"ט, אעפ"י שגם כיוצא שרי משום מתוך מ"מ לזורך דבר אחר לא הותר, והנה התם אפשר שהוא עמה במטה ומטער עליה ולא הותרה, כ"ש שלא לטהר מטומאתה אלא תדחה טבילה לילה אחת, וכבר נזכר חכם נבי [סי' י"א] כי כרוכא על טבילה ליל שבת בחמין וטעמו לדחות טבילה לילה א' ולא לדחות דברי חז"ל בגזירת מרחצאות, אלא שם העלה ארוכה או שמתבוללה בש"ש בין השמשות, וכן נוהגות ברוב הקהלות למהר קצת

וא"נ לא התירו מלאכה צום טוב לזורך מצוה, וראה בשו"ע [סימן תקכ"ז סעיף כ'] שמוותר להכין לו בצמאום את כל שנזרך לו פת אחד וכו', ולפ"ז מי שרגיל בכל שבת בלחם משנה נראה שגם זה הוי בכלל נרכיו.

*

תוס' ד"ה לא יחם. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן כה) שהגאון ר' וואלף באסקאוויץ, החיר ב"ט שני של פסח להסיק תחת יורה ע"י נכרי לזורך תבשיל של קאפע שיטה היהודי שבמרחץ מיורה זו, והשאר יניח לזוב מן היורה למקוה לזורך טבילה נשים בליל שבת קודש.

וע"ז כותב הנו"ב: ועל דבר מה שהחיר להחם ע"י הערמה של שתיית קאפע. הנה לדעתי אם היתה הטבילה בליל י"ט ולא היו חמין מוכנים מצד"י אולי הי' מקום לדון להחיר להחם אף לכתחלה לזורך טבילה דמה שאסורין להחם חמין ב"ט לרחוץ כל גופו כתבו תוס' במסכת ביצה דף כ"א ע"ב משום שאינו שוה לכל נפש כי אם למעונגין והיינו שהרחיצה רק בשביל התענוג אינה אלא למעונגין. אבל כשעל כרחי נריכה לבוא כל גופה במים שזו הוא שוה לכל נפש שלא לרחוץ בצונן. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

וע"ז בזה בשו"ת תתם סופר (אר"ח סימן קמו) וז"ל: הנה תוכן הדבר כי מעלתו הרמה הורה הוראת שעה להחם המקוה ב"ט ב' לזורך טבילה אשה חולשת ומעונגת שאי אפשר לה לטבול במים קרים, ובכל זאת צויה לבשל אצל האש וגם ליקח מהמים שצוירה לזורך אכילה וכדומה, ונפשו היפה בשאלתו אם טב הורה והאריך מאוד בראיותיו.

והנה אשר הנריך לבשל שום דבר אצל האש אע"ג שצויה ליקח מהמים לשחות ואם כן הרי כבר נעשה האש לזורך אכילה, נראה דחשש מעלתו שמה אחר שכבר לקחו המים מהיורה לזורך שמה וכדומה אולי יוסיפו עדיין אש ועצים כדי שלא יתקרר היורה כדרך של נשים שבמקוה, ע"כ צויה לבשל להדיא שום קדרה ואותו הקדרה מסתמא נטרך לעמוד שם כל כך זמן שרוחצת במקוה וכל מה שמוסיפים עצים ואש יהיה הכל לזורך הקדרה, אך נגד זה לא תיקן כל נרכי צמה שצויה ליקח מהמים לזורך י"ט, כי בלי ספק שדרך של נשים להוסיף מים אל היורה בכל שעה, ואם אחר שלקחו מהמים וחזירים ומוסיפים מים קרים אותה ההוספה אינה כי אם לזורך רחיצה וזהו ציטוט דאורייתא בשבת כמבואר ופשוט, וגזירה זו שכיחא טובא טפי מעיקור גזרת מרחצאות ב"ט לפמ"ש תוס' בשבת ל"ט ע"ב סוף ד"ה אלא וכו' והיינו טעמא שהצללים חשודים שפעמים שיחממו עיקרן לרחיצה עכ"ל, ופשיטא שיחממו עיקרן לרחיצה לא שכיחא, אבל חששא הנ"ל שכיחא טובא ובשגם שהדבר נמסר לנשים קלי דעת.

והנה למיעבד ליה נייח דעתא אכרר שאין כאן שום איסור צמה שהורה ולא יאונה לנדיק כל און, אבל בכל זה אין דעתי נוחה להיות ידי עמו להחיר מכאן ואילך. והנה איסור חימום מים לרחוץ כל הגוף ב"ט פליגי הרי"ף והרמב"ם עם

גמ'. הנותן שמן בנר וכו'. איתא במדרש תנחומא (פרשת חצוה ג), מעשה נסים היה במנורה אשר היו מדליקים אותה בנר, ולא היתה כבה עד לשנה האחרת. אולם יעוין במסכת מנחות (דף פו ע"ב), שממנו [מנר המערב] היה מדליק וכו' היה מסיים, ופרש"י דלאחר הדלקת שאר נרות היה מכבה אותה ומטיבה ונותן בה שמן.

ובמסופר כי כשיקיר צורשא הגר"ח מבריסק שאל את כ"ק האדמו"ר הזקן מוגור מה תועלת בנס זה, הרי ישנה מלות הדלקה בכל יום. השיב האדמו"ר עפ"י המבואר כאן, דהמוסיף שמן לנר הדולק בשבת חייב משום מצעיר. ואפילו אם הוסיף טיפה אחת חייב. אם הוספת טיפה נחשבת כהצערה בשבת, הרי היא נחשבת כהצערה אף לגבי מלות הדלקה של המנורה. בצורה כזו קיימו את מלות ההדלקה בהוספת טיפה אחת שמן למנורה הדולקת. (לקוטי יהודה).

ובבספר מרפסין איגרא (ע' קבד) הקשה ע"ז מהמבואר בשו"ע או"ח (סי' תרע"ה ס"ב) שאם בשעת ההדלקה לא היה שמן כשיעור שילוק חצי שעה, לא מועיל להוסיף לאחר מכן שמן נוסף, אלא צריך לכבות, להוסיף שמן כשיעור ולחזור ולהדליק. ולפי מה שכתב ה"חידושי הרי"ם" שהוספת שמן נחשבת להדלקה, וכך גם קיימו את מלות הדלקת המנורה, מדוע אם כן לא מועיל להוסיף שמן בעוד הנרות דולקים.

והביא בשם הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל שאמר ליישב, דשונה הדלקת נרות במקדש מהדלקת נרות חנוכה, שכן מלות נרות חנוכה נועדה לפרסם הנס. לכן, במקום שצריך שיקים הדלקה גרידא, כמו בהדלקת הנרות במקדש, א"כ יוצאים ידי חובה גם בהוספת שמן שנחשבת להצערה והדלקה.

אך בהדלקת נרות חנוכה שענינה ותכליתה היא פרסום הנס, לו ולאחרים, א"כ אין זה מתקיים אלא בקיום שני פרטים, האחד: הדלקה ממשי, והשני: הדלקה למשך זמן מספיק (חצי שעה) לפרסום הנס.

לפי זה, הגם שהוספת שמן נחשבת להצערה והדלקה, אך אין זה אלא מבחינה דינית והלכתית בלבד, ואילו במקום שצריך שמעשהו יפרסם את הנס לו ולאחרים, א"כ עדיין צריך מעשה הדלקה כזורתו הרגילה, שרק כך, באופן שהאדם רגיל בכך, מתפרסם לו ולאחרים הנס.

*

גמ'. מהו לכתוב את הנר מפני דבר אחר וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמו) שהרצ השואל שם, הורה הוראת שעה להחם המקוה צ"ט צ' לצורך טבילת אשה חולשת ומעונגת שאי אפשר לה לטבול במים קרים, ובכל זאת צוה לבשל אצל האש וגם ליקח מהמים שצורה לצורך אכילה וכדומה, ונפשו בשאלתו אם טב הורה.

ובתו"ד כותב: והנה אם נניח שהטבילה מוכרחת ציוס הזה וא"א לדחותה, אי משום טבילה בזמנה מצוה או משום הצעילה גופה וכדומה, נ"ל פשוט דלא שייך לומר דלא

טבילתו, או שלא יחממו המים במקוה כ"א להפג ינתן בלבד ולא יותר, והנה הוא איירי בהחמו מע"ש וליכא אלא גזירת מרחצאות אם כן כי ליכא אלא הפגת צינה לא גזירין ופלטיין מאיסורא דרבנן, משא"כ אנו עסוקים וצאים בחמוס מים צ"ט עצמו וכבר כתבתי שאפילו אם מבשלים אצל האש ולוקחים גם מהמים לצורך אוכל נפש חוששני מחטאת הנשים אשר יוסיפו מים והמכשלה הזאת תחת ידם, ע"כ היה נראה יותר לדחות טבילה לילה א'.

אך כל זה צ"ט א' איכא איסור דאורייתא, אך עובדא דמעלתו היה צ"ט צ', ולדעת הרמב"ן שהציא הר"ן הא דאין מכבין הנר משום דבר אחר היינו משום דהלכה כר' יהודה במכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן ואין מורין כן משו"ה לא רצה להורות כן להחיר להדיא, אבל מעיקור הדין שרי וא"כ מותר לכתחלה צ"ט צ' דרבנן לכבות הנר לצורך דבר אחר, כל זה מבואר בר"ן פ"צ דביצה, וא"כ כיון שהצטילה לא נדחת ממילא דהטבילה מוכרחת והותר להחם לצורכה, וינא מעלתו נקי צדינו וטב הורה לצורך שעה.

אמנם לא צעניא דלימטי' ליה שיבא מכשורי להמציא קולא חדשה שלא שערס אבותינו ונהגו צו איסור, לא יהי' אלא כדברים המותרים ואחרים נהגו צו איסור, ועוד להרי"ף ורמב"ם הנ"ל אסור בודאי, וגם לדברי הרמב"ן הנ"ל י"ל ולחלק בין צערא דגופה לכבות הנר באשמו טהורה והיא עמו משא"כ הכא כמו שחלקתי לעיל, ע"כ מכאן ולהלאה לא אומר בזה לא איסור ולא היתר וחפץ ה' בידו יצליח. ע"כ.

ובי"ם שם: ועתה נדפס ספר נודע ציהודא תנינא ע"ש חא"ח סי' כ"ה וכבר הורה זקן. ע"כ.

*

וע"ע מ"ש בזה לקמן (סימן קמח) וז"ל: נפשו אוותה לדעת דעתי הקלושה בחימוס מקוה צ"ט לטבילת נשים לטהרתן. שאלה זו כבר נשאלה לפני שנת תקס"ט לפ"ק לחתם צליל י"ט צ', והיינו לבשל תבשיל אצל האש וגם לשתות ממים חמין ההמה. שזו נדפס ספר נודע ציהודא תנינא ושם בא"ח סי' כ"ה הותר צ"ט צע"ש ע"י עירוב תבשילין, וכבר ראו עינינו, וגם דברי פרי מגדים (סימן תקי"א במשבצות זהב סק"ב). וראוי לסמוך עליהם וכ"ש במקום רפואה מצויה, והגם כי אינני מחיר כי מיראי הוראה אנכי ואני שונא חדשות, ומרגל צפוני החדש אסור מן התורה בכל מקום, אבל במקומות שנהגו להחיר עפ"י הוראת הגאונים הנ"ל אין מוחיחין אותם. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע בשו"ת רע"א (סימן טז) ואין הקדש (סימן לו-לז).

דף כב ע"א

גמ'. דב"ש פברי יש בנין בבליים וב"ה פברי אין בנין בבליים וכו'. עיין בשו"ת עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן י אות ט-ז) הצאתיו לעיל (דף ט).

*

גמ'. אפשר לעשות לו מחיצה וכו'. כתב בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן כו) וז"ל: שאלה, מהו לפרוס קדין בפני הנר לשמש בשבת. תשובה, בספ"צ דביצה מחיר, וידוע שאין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, הא לשאר מילי אפי' בשבתין שוה.

ועיין ב"י ס"ס שט"ו דדייק כל מחיצה שאינה לזניעות אלא להחיר וכו' מכלל שאם עיקרה לזניעות אעפ"י שיש בה היתר מותר. וכן הביאו הר"ף וצ"י הא דאפשר במחיצה אע"ג דהרא"ש השמיטו לא שבקינן גירסת כל הגמ' שלנו ופרש"י וגירסת הר"ף משום אישתמיטותיה דהרא"ש וז"ל דלא חשיבא מחיצה המתרת כל שעיקר עשייתה משום זניעות והא דאסור לשמש לאור הנר זניעותא הוא וכל כי האי מותר כההיא (עירובין צ"ד וע"י בכורות מ"ד:) דשמואל. ובפירוש אומר שם ספ"צ דביצה אין לו בית אחר ומשני יעשה מחיצה. ע"כ. (ע"י באה"ט אר"ח סי' שט"ו סק"ב).

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת פעולת נדיק (חלק ג סימן קיד) וז"ל: בקי' שט"ו ס"א כ' רמ"א בהג"ה ומחיצה הנעשית לזניעות בעלמא שרי וכו', אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו (ד"ע). וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות נרכיו אם לא שהיה מצע"י טפח שאז מותר להוסיף עליה טפח (מרדכי פ' כירה ב' הר"מ).

ובמצאתי כמחיצה ירושלמית ישן צוה הלשון, והדבר קשה לשמוע שהרי תלמוד ערוך גרסי' בהיפך במ' י"ט, גבי מאי דאבעיא לן התם מהו לכבות את האור (הגר) מפני דבר אחר, דאמרין התם אפשר לעשות ע"י מחיצה הרי משמע דיכול לעשות מחיצה של קדין או בגד צי"ט כדי לשמש מטתו. וכ"כ הרמב"ם בפ"ד ה"ד מהי"ט. ופשיטא דאין לחלק צוה בין שבת ליי"ט דאין בין שבת ליי"ט אלא אוכל נפש בלבד עיין מהרג"א ז"ל עכ"ל.

וחפשיתי צד"מ לראות מאיזה טעם פסק כן וראיתי שכ' על מ"ש המרדכי משם הר"מ ז"ל דאסור לעשות מחיצה לפני הספרים וכו', כיון דעשויה להחיר התשמיש. כ' ד"מ וז"ל: וצ"ע מהא דמשמע פ"ו דביצה דמותר לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי להחיר לשמש מטתו צי"ט ואין נר' לחלק בין שבת ליי"ט לענין זה. ואפשר דבגמ' נמי לא קאמר דאפשר לעשות מחיצה בפני (אור) הנר אלא כדרך שעשה מהר"ם וכן נ"ל דאין חילוק בין עשיית מחיצה לפני אור הנר או לפני הספרים עכ"ל. ע"כ. ועיי"ש בהג"ה.

*

גמ'. מהו לכבות את הדליקה ביו"ט וכו'. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לח) וז"ל: הקשה עוד במסוכנת (דף כ"ז) לישרי משום פסידא, וכן יש לו להקשות מהא דדף כ"ז כביצוי דליקה.

אבל זה ודאי לתוס' אסור ולא מקרי צורך, ומש"כ הרמ"א (בסי' תקיח ס"א) דמותר להוציא דברים הנריכים לו קצת,

הוא שוה לכל נפש, דהש"ס מיירי מרחיצת המפונקים ומעונגים שהיו רוחצים בחמין לתענוג וזה אינו אלא למעונגים ולא לכל נפש כי הם אינם רוחצים כלל, אבל הטבילה הנריכה ליומה ואם לא ירחץ בחמין יטורך לרחוץ בצונן והרחיצה בצונן בודאי נער הוא לכל אדם אפילו למי שדעתו יפה, והרי תמורתה לרחוץ בחמין הוא שוה לכל נפש ואין כאן שום איסור דאורייתא אם יחמו חמין לצורך טבילה כי האי גווי, וצימי חכמי הש"ס לא היה עדיין שום טבילה בחמין כדמתמה הש"ס טבילה בחמין מי איכא במסכת ברכות כ"ז ע"א ותענית י"ג ע"א, וזה נולד קרוב לזמנינו להחם המקוואות, ובתוס' נדה ס"ו ע"ב ד"ה אם סמוך וכו' משמע שכבר היה כן צימי הש"ס ועיין ביומא [ל"ד ע"ב] סוגיא דזירוף, וא"כ אם נניח שהטבילה מוכרחת היום אזי אין בהחמין שום איסור כלל.

אמנם על הבעילה גופה נדון, הרי איפשטא איבעיא שאין לכבות הנר משום דבר אחר צי"ט, אעפ"י שגם כיצוי שרי משום מתוך מ"מ לצורך דבר אחר לא הותר, והנה התם אפשר שהוא עמה במטה ומנטער עליה ולא הותרה, כ"ש שלא לטוהר מטומאתה אלא תדחה טבילתה לילה אחת, וכבר צווח חכם נבי [ס'י י"א] כי כרוכיא על טבילת ליל שבת בחמין ושטוב לדחות טבילתה לילה א' ולא לדחות דברי חז"ל בגזירת מרחצאות, אלא שם העלה ארוכה או שתטבולנה בע"ש בין השמשות, וכן נוהגות ברוב הקהלות למהר קצת טבילתן, או שלא יחממו המים במקוה כ"א להפג צינתן בלבד ולא יותר, והנה הוא איירי בהוחמו מע"ש וליכא אלא גזירת מרחצאות אם כן כי ליכא אלא הפגת צינה לא גזרין ופלגינן מאיסורא דרבנן, משא"כ אנו עסוקים וצאים בחמום מים צי"ט עצמו וכבר כתבתי שאפילו אם מצטלים אצל האש ולוקחים גם מהמים לצורך אוכל נפש חוששני מחטאת הנשים אשר יוסיפו מים והמכשלה הזאת תחת ידם, ע"כ היה נראה יותר לדחות טבילה לילה א'.

אך כל זה צי"ט א' איכא איסור דאורייתא, אך עובדא דמעלתו היה צי"ט ב', ולדעת הרמב"ן שהביא הר"ן הא דאין מכבין הנר משום דבר אחר היינו משום דהלכה כר' יהודה במכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן ואין מורין כן משו"ה לא רצה להורות כן להחיר להדיא, אבל מעיקור הדין שרי וא"כ מותר לכתחלה צי"ט ב' דרבנן לכבות הנר לצורך דבר אחר, כל זה מצאנו בר"ן פ"ב דביצה, וא"כ כיון שהבעילה לא נדחית ממילא דהטבילה מוכרחת והותר להחם לצורכה, ויאל מעלתו נקי דדינו וטב הורה לצורך שעה. ע"כ. וע"ע מ"ש בהגהותי לעיל (דף כא).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אין אליעזר (חלק א' סימן כ פרק ה-ו-ז) שהאריך בסוגיין. ומ"ש שם בענין כיצוי אור עלעקטריק צי"ט.

*

שיש בו ממש וכדכתי' סוף דבר דברי הרב מגן דוד שגבו ממני.
ע"כ.

וע"ע מ"ש שם בשו"ת אדמת קודש (סימן ו) בסוגיין.

*

גמ'. מסייע אין בו ממש. עיין בשו"ת תשובה מאהבה
(ח"א סימן קלה).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רב פעלים (חלק א יו"ד סימן ב) ע"ד
השאלה: ראובן יש לו כשזה וצחה שעדיין היא יונקת
ממנה, וצא שמעון השוחט ושחט הצב צבוקר, ואחר שעה שחט
את האם, אך להיות שהכשזה היא גדולה וחזקה מאד לא היה
שמעון יכול לכפתה ולשחטה הוא לצדו, עד שצא לוי וכפת
אותה, ואחזה בכל כמו לפני השוחט, ופשט ידו השוחט ושחטה,
ופשיטא לן דהשוחט עצד איסורא דלאו דאותו ואת צנו.
ונסתפקנו בלוי אי עבר גם איהו על לאו, משום דכפתה ואחו
זה לפני השוחט, דאי לאו מעשה ידיה לא היה השוחט יכול
לשחוט כלל, מפני שהיתה גדולה וחזקה מאד והוא אדם חלש,
או"ד עכ"ז כיון דלוי לא אחז צבוקר ושחט, לא עצד איסורא.
גם נסתפקנו, אם גם לוי עצד איסורא, אם אסור לו לאכול
ממנה זו ביום, כדין השוחט עצמו. עיי"ש מ"ש כדין מסייע
אין בו ממש. וע"ע מ"ש שם (בחלק ב יו"ד סימן לה).

*

תוס' ד"ה ומדליקין. עיין בשו"ת מהרש"ל (סימן עח) וז"ל
השאלה: מי שזימן אורחים ליום ראשון של חול המועד
שחל בשבת ורואה לשחוט ביום ששי שהוא י"ט לזרז שבת
ואומר שעשה עירוב תצטילין אי שרי או לא.

תשובה: יראה דצכה"ג אסור לשחוט אף שכל י"ט אינו
נוהג לשחוט ולא ראיתי נוהג אלא מן הבלעים
ואיסקוניסי' ואין כח בידי למחות אף שהיה ראוי למחות כי יש
לחוש להשחוט הסכין כמו שאסרו לראות סכין לע"ה מהאי
טעמא וגם אין הכל צבאיין צדיי מוקצה ויצא לכסות צעפר
שאינו מוכן אלא שאינן נשמעין בזה ואמרו שכן ראו מאבותיהם
וזו היא עיקר שמחת י"ט שלהם.

אבן צכה"ג שהוא מכין מ"ט לשבת אסור ועירוב תצטילין
לא מהני אלא למי שהתנה להדיא כמו שכתב האשר"י
והוא מן התו' (ביצה כ"ב ד"ה ומדליקין) וז"ל מדקאמר ומדליקין
לו את הנר משמע מי שלא ערב אף להדליק אסור ומדליקין לו
את הנר דקאמר היינו נר אחד כמו פת אחת וקיתון אחד
אעפ"י שלא פירש כן לכן נהגו כשמניחין עירוב לומר לאפויי
ולבשולי ולאלדוקי ולאטמוני ע"כ. ובנוסף עירוב תצטילין אתה
רואה שנוהגין כמותו ותופסין דבריו עיקר ואל תשגיח במה
שכתב הרא"ש בתשובה שאינו יכול לשחוט מ"ט ראשון לשבת
היכא שהניחו ע"ת אלא ישחוט צי"ט שהוא ששי בשבת אלמא
מותר לשחוט כשהניח על תנאי אין זו ראייה שהוא כתב לפי
אותן שמחריין כל המלאכות ע"י מה שאומר לאפויי ולבשולי
כדעת הר"ף וסיעתו ולא צא באותה תשובה אלא לפסוק

היכא דמתיירא שלא יגנבו, או שאר פסידא, אלמא דמשום
פסידא מותר, אך עיין מ"א שם (ס"ק ב') שפי' מפתח של
תיבתו דשייך לזרז או"ג, ובלא זה קיל היה לרמ"א ז"ל איסור
הוצאה מטעם הרמז"ס ז"ל דגבי הוצאה לא צעין לזרז כלל
כמו שבארנו דעת הרמז"ס. ע"כ.

וע"ע בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן נו) ד"ה ואפילו אם.

*

גמ'. אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא וכו'.
עיין שו"ע או"ח (סימן שכח) ברמ"א, שמי שחושש בשינו
ומנטער עליו להוציאו שמואל לומר לגוי להוציאו, עיי"ש.
והט"ז חלק עליו, וז"ל: ולי צ"ע בזה, דהא עכ"פ הישראל
מסייע לזה במה שמוציא הגוי השן ומ"ש מניקף דפ' בתרא
דמכות דאמר' דחייב, דהכי אמרי' שם רבא א' במסייע וד"ה
ופי' רש"י ז"ל במסייע שמזמין השערות למניקף וא"כ הכא נמי
כך שמזמין שינו להוציאו. ואיכא להציא ראייה איפכא מפ"ב
דצינה דף כ"ב אמימר שרי למיכחל עינא מגוי בשבת ופריך ליה
רב אשי שם והא קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח וכו' וא"כ
הכי נמי מותר. אלא דקשו דברי הגמ' אהדדי וק' דרב אשי
וכו' וע"כ צריכי' אנו לחלק ביניהם דהיה דאמימר לא עבד
שום מעשה דכבר עיניו הן פקוחות אלא שהוא מסייע וכו'
משא"כ בהיה דניקף וכו' שמטה עצמו אליו ויש בו ממש.
וא"כ הכי נמי בזה שפותח פיו ועושה מעשה כי סתם אדם פיו
סגור תמיד וכו' ודומה לניקף ממש דאסור ע"כ. ועיין במפרשי
השו"ע מ"ש בזה.

וע"ע בשו"ת אדמת קודש (ח"א או"ח סוף סימן ה) שהציא דברי
הט"ז, וכותב עליו: ואחר המחילה רבה מעצמותיו
הקדושים שלפי ע"ד אדרבא הסביר נותנת דיש לדמות הך
דינא דשן להו' דאמימר דבעו דההי' דאמימר דשרי לפתוח
העין ולהזמין דהא מסתמ' ודאי כיון דכאיז ליה עינא דודאי
צריך לכחול אינה פתוחה שהאור והאור מניקף לו ואפ"ה שרי
אמימר לכחול עינו ע"י גוי משום שהישר' מזמן לו העין
ופותחה לו כדי שיכחול עינו הגוי משום דהוי מסייע כל דהוא
ומותר ה"נ גבי מי שמנטער בשינו אע"ג שמזמין לו הפה
ופותח לגוי שיוציא לו שן הכואב אף דמסתמא פיו סתום
ומסייע לגוי צמיתתו מותר משום דהוי מסייע כל דהו ודמי
ממש לכחול.

ותו' דאינו מסייע בשעת המלאכה שעושה הגוי אלא קודם
המלאכה או לאחר המלאכה לפי' רש"י שפי' שם דקא
עמיץ ופתח להניס הכחול צעיינו יע"ש משא"כ בהיה דניקף
בשעת המלאכה מסייע לגוי במה שמטה עצמו לנדיים דחשיב
מסייע שיש בו ממש.

ובה"ב יחא שהרמז"ס ז"ל פסק בכל דוכתא מסייע אין בו
ממש ובהיה דניקף פסק כאוקמתא דרבא דאוקי'
במסייע וד"ה משום דס"ל דככי האי גוונא קרינא ליה מסייע

שאסור לשחוט צי"ט ראשון אבל לדעת החולקים על הרי"ף וקוצרים כל מה שלא הותנה בפירוש אסור לעשות צי"ט לשבת א"כ פשיטא שאסור לשחוט.

ועוד אפשר שהרא"ש מייירי היכא שהתנה להדיא בע"מ ולשחוט דשרי לז"ה ואין לטעות ולומר שבמה שאומר ולמעצד כל צרכנא כולל כל דבר ומ"מ צריך לומר לאפוי ולבשולי שהוא עיקר העירוב שנתקן על פי הפסוק אשר תאפו אפו ואשר תבשלו בשלו ועל זה סמכו ליקח צ' מינים אפוי ומבשול לאפות על האפוי ולבשל על המבשול זה אינו שהרי הה"ג כתבו למיפא ולבשולי ולמיעצד כל צרכנא ולאדלוקי את הנר ואם איתא דכל צרכנא כולל הכל א"כ למה לי לומר ולאדלוקי וכ"ש לנוסח הטור שהזכיר להדיא ולמעצד כל צרכנא וגם לאטמוני שהוא ממש כמו ביטול ואפ"ה צריך להזכירו להדיא ולא אמרינן שכלל בלמיעצד כל צרכנא כ"ש שחיטה. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ובית הלל. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק אר"ה סימן יג ענף א).

*

תוס' ד"ה והמסתפק. עיין בשו"ת מנחת שלמה (סוף סימן יב) וז"ל: אך מסופקני במתכת שבוערת ואדומה מגחלת, ובה אחד ולקח אותה והניחה על אש אחרת שהיא יותר גדולה והוסיף לחמם אותה כדי שתהא לוהטת יותר, אם יש בזה משום מצעיר להרמז"ס ששייך מצעיר גם במתכת (מבלי להתחשב עם זה שבאמצע הסיר אותה לגמרי מהאש, וגם משכחת נמי שהמתכת מונחת בקצה וקירב אותה לתוך שריפת האש ממש ומתאדמת יותר). וכמו כן יש גם לדון להיפך, אם יש בהחלשת הלהט מהמתכת משום מכבה צכה"ג שגם לאחר הכיבוי עדיין היא אדומה כגחלת של אש וגם נקראת להלכה בשם אש. ונראה שאין נדון זה דומה למוסיף שמן בנר דחייב משום מצעיר, או מסתפק מהשמן דחייב משום מכבה, אשר כתבו התוס' במס' ביצה כ"ב ע"א דטעמא דחייב הוא מפני שמכבה קצת את האור דלא יכול ללנהורי כולי האי, דשאני התם שהוא באמת מצעיר ומכבה את הפחילה והשמן שהם דולקים, ורק לענין זה שלא יחסר כגרמא בעלמא אמרינן דמתחשבין בזה שהאור נתחזק או נחלש מיד, ועיין גם בשו"ת כת"ס חאו"מ סי' נ"ה שהדיא מהפני"י שהק' שם דלמה יהי' חייב בגלל זה שהוא מכבה את האור, ולכן פירש כדאמנן דכוונת התוס' לומר דכיון שתיכף בשעה שמסתפק מהשמן מתחיל הכבוי שמכבה אורו צכה"ג ילא מסוג של גרמא ונחשב לעושה מעשה וחייב עצור זה שצבה לגמרי לבסוף הואיל ומלאכת הכיבוי התחילה מיד, ועיין"ש שכתב דעל זה שמכבה את האור אינו חייב, ואפשר אפילו ליסור ליכא (הארכנו בזה במק"א לענין מנורת ניאון שהיא רק אור בלי אש וחום).

גם עיין"ש בשטמ"ק שכתב דהמסתפק משמן שצנר י"ש לו להחזירו קודם שיכבה", ואם נאמר דמיד כשהוליד כבר חשיב כמכבה, מסתבר דאינו מתקן כלום בזה שחזר אח"כ

ומדליק. וע"כ שצריך החיוב הוא עצור הקדמת הכיבוי שנעשה לבסוף, ולכן סובר דשפיר מתקן בהחזרתו. ועיין"ש בכת"ס ובשפ"א שדנו בזה אם מה שמכבה את האור חשיב כיבוי. ובר מן דין נראה דאף להפני"י שם שכתב "דמאי שמכבה אורו הוא כיבוי גמור", היינו משום דמעיקרא השלבת קטן ועכשו הוא יותר גדול, וכן להיפך, וידוע שרבים האריכו אם יש כיבוי של שלבת גרידא משום מכבה, ועכ"פ הגדלת השלבת שפיר חשיב כמוסיף להצעיר עוד מעט אש שהרי מסתבר שאם הנר מאיר יותר גם השלבת גדלה קצת, משא"כ בגחלת של מתכת וכ"ש במנורה חשמלית שאין בה חממן ואין בה שום שלבת ורק היא עצמה אש, נראה לכאורה מסתבר דלא מצינן חיוב מצעיר על דבר שכבר צוער ודולק מקודם וכולו אש ואין שום נ"מ בין אם הגחלת רק אדומה או הלבנה ולוהטת יותר, דאף אי אמרינן שמלאכת מצעיר לאו היינו כילוי העצים והשמן אלא כיבוי האש, מ"מ אפשר שצריכים עכ"פ להגדיל יותר את השלבת ורק אז הו"ל כהוספת אש, משא"כ חיזוק והגדלת מידת החום של המתכת לא חשיב כלל כיבוי אש, שהרי כל דבר שמתבשל מקבל חום ואפ"ה אין זה חשיב כיבוי אש, והיינו מפני שחום ואש הם שני דברים נפרדים, וה"ל גם כאן חיזוק כח האש של המתכת חשיב רק כעין הוספת חום ולא כיבוי אש, והרי זה דומה למוסיף ביטול לתבשיל שכבר נתבשל דאף להסוברים שאם רק נתבשל כמאכל בן דרוסאי שפיר חייבין אם גמר ביטולו, מ"מ אם כבר נתבשל כל צרכו לכו"ע אין חייבין אף אם ע"י הביטול הוא מנטמק ויפה לו וה"ל גם כאן. וכמו כן לא מצינן שיהא שייך לשון כיבוי על גחלת אשר גם לאחר הכיבוי עדיין היא לוהטת וכולה אש מתחלה ועד סוף, ולא חשיב אפ"י בגדר של כיבוי במקצת (עיין במס' יומא סוף פ"ד ובזבחים צ"א ע"ב).

גם כופין בשבת קערה ע"ג הנר אע"ג שגם אם יגביה אותה קצת ויניח מעט אור תחתיה מ"מ צריך שמכבה קצת את האור. (עיין במאירי שבת ק"ו ע"ב שכתב: "אע"פ שאפשר שמכבה לסבה זו" שכפה עליה כלי), וכן אם יסיר את הקערה מעל הנר צריך הדבר שמאיר יותר ואפ"ה מותר לעשות כן בשבת, כי אם נאמר דאסור להסיר הרי חשיב כמבטל כלי מהיכנו. גם איך אפשר להוריד קדירה בשבת מע"ג גחלים וכן להחזיר צקטמה ונתלצתה הרי השפעתן על האש היא גדולה ממוסיף שמן בנר או מסתפק. גם איך מניחים צי"ט על הקרקע פחילה או גפרור שהם דולקים ואין חוששים לזה שמכבים בכך את האור וגם מקטינים את השלבות, ועיין ביצה כ"ב ע"א חוד"ה אין שזה היתר גמור ואין שום חיוב לעשות תחבולה איך להחזיק בזה עד הסוף, גם רגילין להדליק גפרור צי"ט כשהשלבת היא למטה והופכין אותו אח"כ או מישרים אותו אע"ג שמקטין בכך את השלבת ומאחר את הכיבוי. ועיין בזה במה שכתבנו בסיומן י' בענין פתיחת מקרר בשבת אות ה' וז"ע.

אולם ראיתי בספר ערוגת הצושם על או"ח במלאכת מצעיר שכתב בצרזל שכבר נתחמם עד שנתרפה ושוב הוסיף להצעירו באש דשפיר חייב משום מצעיר, ואפשר דמיירי

רש"י ז"ל עוצי דפנותיו כלומר כי הלחם היה דק צפני וצפתי דפנותיו היו עושין צעזי טפח אצל לחת שיעור לכלו שיהי' לו עוצי זה שזה א"א כלל.

אבל נ"ל שהרמז"ס ז"ל פי' מה שהעלו בגמ' קרנות לגוייהו דלחם כ"ף להו שמאחר שעשו החלה שטוחה ארכ' י' ורחב' ה' היו קופלין ללד הרחב תחלה בצרך ז' אצבעות ואותן ז' אצבעות היו יתר על העשרה טפחים של ארכה והיתה החלה עכשו ארכה עשרה ורחבה חמשה וגבהה ז' אצבעות וזהו סימן יה"י ואח"כ היו קופלין מהאורך ז' טפחים מכאן וז' טפחים מכאן לדברי ר"מ כדאית' התם ואותם שבע אצבעות שהיו גבוהות קודם הקפילה הם עכשו כפופות ללד פנים כדי שלא יוסיפו בגובה השלחן כדאיתא התם וכדכתיבנא וקריון קרנות בלשון משנ' שהם בולטין כקרן והרמז"ס ז"ל קראם בלשון עוצי לפי שהם ללד פנים ועל אותם קרנות הוא שאמר עוצי של לחם שבע אצבעות לא שמהיה כל החלה עוצי ז' אצבעות שא"כ יקשה ג"כ על זה מ"ש עוצי של לחם הפנים טפח כמו שכתבתי שהם ד' אצבעות אלא ודאי על אותם קרנות הכפופים לפנים אומר הרב ז"ל עוצי ז' אצבעות וכשאמרו בגמ' עוצי טפח אמרו זה על עוצי דפנות הלחם כדפי' רש"י ז"ל אצל החלה עצמה לא נתנו שיעור חכמי' ולא הרב ז"ל צעזיה.

וגרמא ראה שזהו דעת רבינו צוה שהוא כ' צה' תמידין ומוספין צפ"ו צענין שתי הלחם ארך כל החלה ז' טפחים ורחבה ד' טפחים וגבהה ד' אצבעות עכ"ל הנה שזכאן לא כ' עוצי כמ"ש בלחם הפני' לפי שהקרנו' של שתי הלחם לא היו כפופין ללד פני' שהרי לא היו קופלין בהם כלל אלא שהיו מגביהין ד' אצבעות' כמו שהיו מגביהין בלחם הפנים ז' ונשארין כן ונקראו אותו גובה בלשון משנה קרן וקראו הוא גובה והרי זה מפורש והנה למדנו עליו זכות. והשיכותי מעליו את תלוגו' ה"ר לוי ז"ל דכי שכיבנ' נפיק רבינו משה ז"ל לאנפאי דמתרינ' שמעתי' אליבא דהלכת'. אצל עדין יש תמיהה לכל אחד מהפירושי' למה היו צריכים צשתי הלחם לעשות קרנות שהרי אין לנו קרנו' בלחם הפני' אלא ממדרש בן זומא לחם פנים שיהיו לו פנים וצשתי הלחם דליכא פני' מנא תיתי ושמה איכא במכילתא דרשא אחריתי צשתי הלחם כמו בלחם הפנים או ילפי לה בגזרה שזה דלחם לחם. ע"כ. וע"ע דצדריו שם (חלק ג סימן ע).

וע"ע צפנים יפות עה"ת (פ' אמור).

*

גמ'. שם. עיין רש"י. וידוע מה שדנו הפוסקים אי מותר לשבור בשבת עוגות שכותצים עליהם אותיות ותיבות. וראוי להציא כאן מ"ש היעב"ץ בס' מור וקציעה (סימן שמ) שפסק, שעוגות שיש עליהם אותיות וליוריס מגוף העיסה שנעשו בדפוס או צידים אין כאן צית מיחוש לשבסם ולאכלסם. והציא ראה מלחם הפנים שיש לו פנים הרבה, דהיינו אורה ממש ואכלוהו בשבת. ע"כ. והניף ידו שנית צשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"ב סימן קמ) שכותב: ומ"ש החוות יאיר (בס"ס טז)

שנתרפה באופן כזה אשר עדיין לא נהפך ממש לאש וז"ע, ונדון זה נוגע למעשה במנורות חשמל מסוג זה אשר החוט שבתוך הנורה דולק ומאיר במקצת כל הזמן והוא ממש אש גם לאחר שכבר כבה, ואפי"ה יכולים גם ללחוץ על כפתור ולהגביר צדק את הזרם והחוט שבתוך הנורה מתחמם יותר עד שהוא מלביץ ומפיץ אור חזק, ויש להסתפק אם חייב כל כך משום מצעיר (וזהו שמוסיף להתרבה ולהתבשל יותר נראה דהו"ל כתבשיל שנתבשל כל צרכו, דתו לא שייך בו בישול) וכן אם הוא מחליש אותו ומחזירו לקדמותו אם נחשב צדק כמכבה גחלת של מתכת, ויתכן שאף אם ננקוט כדעת החזו"א דסגירת מעגל חשיב צונה ופתיחתו כסותר, מ"מ צנ"ד שהוא רק מוסיף זרם או ממעט זרם אפשר דאינו חשיב לא צונה ולא סותר (ועכ"פ ביו"ט שמוותר לשחוט בהמה ולהפריש חלה אע"פ שהוא מתקן, וגם מותר לגבן אי לאו משום דמעלי טפי כשהיא ישנה ואין חוששין להא דמגבן חשיב בונה, והיינו משום דהו"ל צורך אוכל נפש וה"נ הנאת אורה ג"כ חשיב כאוכל נפש).

וי"ש להדגיש דאף שאם החוט שבתוך המנורה ליהט יותר הוא נראה לעיניים יותר עבה וכאילו גם הגדיל לעשות שלהבת, מ"מ אין זה אלא מראית עין בלבד כי לאמיתו של דבר אי אפשר כלל שמהי' שלהבת בתוך הנורה, וגם לא אסור משום מוליד אש, כיון שאין זה דבר חדש אלא שהגדיל והוסיף על מה שכבר יש מקודם והו"ל כאלילי ריחא דשפיר שרי למלו' או להוסיף גם צשמים אחרים אם הם מאותו המין שכבר הי' קודם. וה"ה נמי צנ"ד אש נאמר דאינו קרוי מצעיר, אפשר שה"ה נמי דליכא גם מוליד אפי' מדרבנן.

גם מסופקי בגחלת של מתכת שמונחת על אש וצא אחד והסיר אותה בשבת מעל האש והניחה תיכף על אש אחרת, דאפשר שלא עשה איסור תורה כיון שהגחלת היתה ממש אש כל הזמן גם בשעה שהניחה, אלא שאם לא הי' מניחה על האש היתה מתקררת, ובהנחתו רק עשה שלא נתן לה להתקרר והמשיכה להיות כמו שהיתה קודם, דאפשר שמצעיר הוא רק בלחם מאלה השחים, או שמצעיר ומכלה חומר דלק כמו מוסיף שמן בנר, או שמחמם ברזל זונן והופכו לאש, משא"כ באופן הנ"ל כיון שאינו מצעיר כלל שום דלק וגם לא עשה שום שינוי במתכת מנין דגם צה"ג חשיב מצעיר. ולפי"ז במנורה של חשמל שדולקת ע"י זה שמקבלת זרם ממנצב, דאם יש חשש שתכבה לאחר זמן, ולכן חיבר את הסוללה שתקבל הספקה מהזרם של תחנת הכוח, דאפשר דאף שתיקן את הסוללה צוה שהכניס בה אנרגיה לזמן ארוך, מ"מ אפשר דמצעיר מיהו לא הוה וכדאמרן, שבפעולתו לא עשה שום שינוי רק מונע את החוט הדולק שלא יתקרר, וז"ע. ע"כ.

דף כב ע"ב

גמ'. שכן מצינו בלחם הפנים טפח. עיין צשו"ת תשצ"ץ (חלק א סימן קלד) וצמו"ד כותב: ומ"ש צמס' ביאה וצמס' פסחים שכן מצינו בלחם הפנים עוצי טפח כבר פירש

שם איש, נראה כמקטרים לשד, אבל צענין מוגמר שרגילין היו להביא אחר הסעודה, או בתוך הסעודה, להריח זהם המסוזין, א"כ הרי מוכח, שאין הכונה להקטיר לשד.

וביותר לפי המבואר שם צמעה נשים הארוכות, שמקפידים שלא יוציא ש"ש, ושום דבר שצקדושה מפיו עיי"ש, א"כ כשמזכירי על המוגמר, הרי מצטלים בזה כל החששות.

ועוד יש להוסיף בזה תבלין, עפ"י המבואר ברדב"ז שם, דלקטור הבית בלבונה בזמן הדבר (ר"ל) מותר, דמעשיו מוכיחים עליו עיי"ש, וא"כ כשמזכירים על הריח, אין לך מעשיו מוכיחים יותר, דכוונתו להריח ריח טוב, ולא לדבר אחר. עיי"ש עוד.

*

מתני'. **ועושין גדי מקולס וכו'.** פרש"י: כרעו וזני מעיו תלוים חוזה לו בצדו כשולוהו, והיו עושין זכר למקדש וכו'. והגרע"א ז"ל בגליון הש"ס בפסחים (ע"ד ע"א) על מה שכתב שם רש"י (ע"ד ע"א) ד"ה מקולס וכו' דתולים את כרעיו וזני מעיו למעלה בראשו וכו', זיין לרש"י כאן דלכאורה קוטר את עצמו, דכאן פירש"י שחולס אותם בצדו ולא בראשו, וכן ברש"י פסחים (ב"ג ע"א) כתב מפורש: מקולסין, כלוין ראשו על כרעיו ועל קרבו כלליית הפסח, דתניא בכי"ל זולין רבי עקיבא קורהו מקולס, לפי שחולה כרעיו חוזה לו בצדו, כנושא כלי זיינו בצדו, "כובע נחשת" בגלית (שמואל א יז) תרגומו קולסא דנחשא ע"כ. וזה כרש"י בפסחים (ע"ד ע"א) הג"ל, דלא כרש"י בביצה כאן.

ובביתם סופר בחי' לפסחים (עד ע"א) תירך, דהנה כשמציאים הפסח על השלחן לא היה ראשו על כרעיו ועל קרבו אלא בשעת עליה לצד. והשתא לפי זה תינתן צמשתנו בפסחים דמיירי ממצות כלליית הפסח פירש רש"י כמצותו על פיו כדי שיהיה בשעת עלייתו ראשו על כרעיו, קרבו ממש, אבל בביצה מיירי רש"י מאיסור עשיית גדי מקולס בזמן הזה איסור ללכות אפילו סמוך לו, דהרי על כל פנים כשמציאים אותו על השלחן אין היכר, דגם בזמן שצית המקדש היה קיים היו מציאים קר, ואסור לעשות כן בזמן הזה.

וראה בשו"ע הרב (סי' תע"ו סעיף ב') שכתב: וכל מקום אסור לאכול כלילה זה גדיין המקולסין (פירוש מקולס הוא לשון מזויין, שכרעיו ובני מעיו בשעת צלייתו הן תלוין למעלה מראשו, או מצדו, כגבור מזויין שכובע נחושת למעלה מראשו וכלי זיינו בצדו) דהיינו כו' עכ"ל. הרי שאסר בזה"ל צמתי האופנים הג"ל.

*

גמ'. **מהו לעשין וכו'.** עיין להנצי"צ בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לח) וז"ל: ומה שנתקשה להבין דברי הגר"א (בס' תקו"ס ס"ק ט"ז) צמח שכתב לענין אי מותר כזי לזורך או"ג דלדעת הר"ף אסור, והקשה הא הר"ף קמייירי לענין ממתקין את החרדל, ומיתוק החרדל אינו שזה לכל נפש, לכך אסר שם כזי, אבל היכר דנזרך לכל נפש באמת שרי כזי, ולהצין דעת

לאסור שצירת העוגות הרשומים באותיות, לא נהירא, והעיקר כדברי בעל כנה"ג, שלא אסר המרדכי אלא באותיות הכתובות על העוגות כדיו וסממנין, אבל הנעשים בדפוס בגוף העיסה אין בהם איסור מחיקה. ועיין במר וקציעה (סימן שמ) שהבאתי לזה ראייה ברורה מן המורה. וכן מותר לפתוח אגרת חתומה באותיות וסימן בשבת וי"ט. וכ"כ מהרי"ל. ואע"פ שהמג"א (סי' תקיט) פירש דברי מהרי"ל באופן שאין נורות או אותיות עליו, ליתא, שאין חותם אלא באותיות וסימן. ופשוט דמותר. וכן קבלתי מא"א הגאון להחיר, בשו"ת חכם נבי (ס"ס לט). עיי"ש.

הרי שהבין שמ"ש בלחם הפנים שיש לו פנים הרבה, היינו פנים ממש, ולא משמע כן מרש"י כאן, ועיין במנחות (דף צו) לחם פנים שיהיו לו פנים, ופירש"י, דפנות. ל"א שיהא לו פנינים זויות והן הן הקרנות. וכן בפרש"י פר' תרומה (כה, כט), הלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה, שולים לו למטה, וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים, ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה. וא"כ אין ראייה שהיו ללחם נורות ממש.

וע"ע בזה בדגול מרובה (סימן שמ ס"ג) שכתב בזה, דוודאי שאם יש איסור בשצירת העוגה שכתוב עליה אותיות, יש איסור גם כשיש עליה נורות, וכמ"ש המג"א, וזה אי אפשר, שהרי אמרו יולאים בסריקין המצויירים בפסח. והיינו שמצוייר עליהם נורות עופות ודגים וכז"ל י"ח בהם כליל יו"ט של פסח. עיי"ש עוד.

*

מתני'. **ומניחין את המוגמר ביו"ט.** עיין רש"י שפירש בלבונה על גבי גחלים. ולכאורה ז"צ, דהא איתא בש"ע יו"ד (סימן קעט), דיש מי שאוסר לקטר הבית, בעשש שיש לו ריח טוב, מפני שנראה כמקטיר לשד, אלא א"כ עושה כן, כדי להסיר ריח רע, ע"כ, וקשה מענין מוגמר שהי' בזמן הגמ', שהיא ג"כ נעשה מעששים ע"ג גחלים לריח טוב.

ויותר קשה לפימ"ש בשו"ת הרדב"ז (סי' ת"ה) שהביא שם דברי רבינו ירוחם צמח הרשב"א, שממש המקור לדברי הש"ע (ביו"ד) הג"ל, וכתב ע"ז, וז"ל, ומכאן אתה למד, שיש למנוע את הנשים המקטרות את ההיכל, כ"ש אם מקטרות בלבונה, ע"כ.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן פו) שכתב ליישב, דנראה דלקטר הבית שאוסר הרבינו ירוחם צמח הרשב"א והש"ע, מיירי באין איש צבית, שאז נראה כמקטיר לשד, כמעשה הנשים הארוכות, המוצא בהשאלה, לכ"ק הגה"ק מוה"ר יצחק אייזיק ספרין זלה"ה מקאמארנא, הנשלת לו מאה"ק, מאת הגאון מוה"ר שמואל העליר ז"ל, (נדפס בספר מחנה יהודה סי' י"ב), שמכבדים הבית, ומפנים ומרביצים ומציעים אותו, לכל יעבור שם רגל אדם, כ"א החולה לצדו וכו', ומציאים כמה מיני מוגמר ולבונה וקנמון וכיוצא, ומקטירים להם לריח נחוח וכו' עיי"ש, וא"כ כיוצא בזה, אם מקטרים הבית, באין

הגר"א, הנה הרמב"ן ז"ל צעמנו כתב דמיתוק החרדל הוא שוה לכ"נ אלא שכתב טעם דאסור משום דדמי לטחינה ע"ש צביצה, והגר"א ז"ל לא סבירא ליה הכי דיהא דומה לטחינה ואפ"ה פסקין דאסור לפי גירסת הרי"ף דגרס שם בשבת (דף קלד א') התם ליכא כבוי ושרי הכא איכא כבוי ואסור להמתיק אע"ג דמיתוק הוא שוה לכ"נ ואפ"ה אסור, אלמא דגם באו"נ ודבר השוה לכ"נ אסור כבוי, והש"ס פריך שם בשבת מ"ש מצטרא אגומרי דשרי, ומשני התם ליכא כבוי והכא משום כבוי אסור לעולם, ועיין ב"י שהורגך לראיה מדברי רש"א ורא"ש דכבוי שרי, אבל לדעת הרי"ף כבוי אסור, וטעמו של הרי"ף ז"ל כמש"כ הה"מ ריש הלכות יום טוב צנני ואריגה כיון דעיקרה לאו לצורך או"נ אסור אף במקום דיש זה או"נ, וכמש"כ התוס' צינה (כ"ג) ד"ה ע"ג ובאמת אין המנהג לאפות ציו"ט כ"כ, ובאמת טעמו של הרמב"ן ז"ל קשה להבין דמאי דמיון הוא לטחינה חטים, וכי כל דבר מר אסור להמתיק בכל ענין וז"ל דכוונת הרי"ף הוא דדרך להמתיק הרבה ביחד, ולהכי אסור כמו בכל טחינה לחד טעמא מהמפרשים ז"ל עיין בשו"ע (בסימן תצ"ה ס"ב ובט"ז ומג"א סק"ד).

אבל טעמו של הגר"א ז"ל פשוט דכבוי הוא מלאכה שעיקרה אינו אלא למכשירי או"נ ולהכי אסור אף לאו"נ.

ובזה תבין פשטא דשמעתתא מהו לכבות מפני העישון, ומסיק הש"ס דתליא דבר"י ורצנן ונדחקו רבותינו ז"ל צוה חדא הרי הלכה כר"י דלקמן (כ"ח) פסקין כוותיה דדרשין לם לכל צרכיכם וכאן פסקין דאסור (ועיין תוס' ד"ה ההיא) ותו הא עישון הקדירה אין לך או"נ גדול מזה, ועיין באשר"י מש"כ צוה, אבל לפי דעת הרי"ף ז"ל צ"י אף אשר יאכל לכל נפש היינו מלאכה שדרך לעשותה לאו"נ הוא יעשה לכם וכן מדויק לשון יאכל ולא כתיב אף למאכל לכל נפש ולהכי אסור צנין ואריגה וכדומה אפילו לאו"נ כמש"כ הרמב"ם פ"א לפי הה"מ, ולא כדמשמע מתוס' פ' המלניע (ב"ה א') ד"ה והרודה ע"ש ונחלקו רצנן ור"י בתרתי דרצנן סברי דלא שרי אלא מלאכה שדרכה לאו"נ ולצורך או"נ ענמה וזהו דיוק לשון המשנה מגילה (דף יז) והביריתא אין צין יו"ט לשבת אלא או"נ בלבד והאי בלבד מיותר הוא ללמד הני תרתי, ור"י חולק דסתמא דלכם משמע לכל צרכיכם אפי' מכשירי או"נ כאוכל נפש דמי, וא"כ כשם שמותר מלאכה דעיקרה לאו"נ אף לצורך מכשירי או"נ ה"נ שרי מלאכה דעיקרה למכשירי או"נ וכי"ז כתבו התוס' צ"ק בהגול קמא (דף קב) ד"ה ה"ג לר' יוסי דמפרש בקדושת שביעית לם לכל צרכיכם למשרה ולבציקה ממילא דבר שעומד למשרה ולבציקה קדוש בקדושת שביעית ואין לא קיי"ל כר"י אלא להא דמלאכה שעיקרה לאו"נ ענמה שרי אף לכל צרכיכם היינו למכשירי או"נ משא"כ מלאכה שעיקרה למכשירי או"נ אסור אף לצורך או"נ ענמה כמו צנין וכדומה, ומפורש הקרא כמשמעו אף אשר יאכל לכ"נ יעשה לכם לכל צרכיכם.

ובזה נמי ניחא מה שפסקו הרי"ף והרמב"ם ז"ל צענין השחזות סבין ותרסם דלא כר"י עיין צ"י (סימן תק"ט) שנדחק ליישב דעת הרי"ף ז"ל דהלכה כר"י ואין מורין כן, אלא שדעת הגר"א (בסימן תקט סק"ד) לא משמע כן, דהרי"ף והרמב"ם לא כתבו הא דאין מורין אלא פסקו דמורין הלכה כר"י ונשאר הקושא, אף לדברינו ניחא, וגם תבין צוה מה שפסקו הרי"ף והרמב"ם דאסור לכבות אפי' כדי שלא תחששן הקדירה עיין צ"י (סי' תקיד ובט"ז סק"א) שנדחקו צוה שזה ודאי או"נ ואפ"ה אסור, אבל לדברינו ניחא דלא פסקין כר"י אלא צדבר שעיקרו לאו"נ אז מותר אף למכשירי או"נ אבל מלאכה שעיקרה אינה לאו"נ אז אסור אף לצורך או"נ, ואלו לא אמרה הגר"א ז"ל הוא דבר נאה ומתקבל בפשוטו של פסקי הרמב"ם ז"ל שפסק צפ"ד כל מיני כבוי דאסור ע"ש והשתא שאמר כן גם רצנו הגר"א ז"ל צדעת הרי"ף ז"ל ודאי יאי ויאי ובאמת רואין אנו שזהו צדבר צבוי לצורך או"נ יותר מהבערה ושאר מלאכות, ואולם באפיו יש להחזיר צומנינו ציו"ט מחמת שכבר אנו נוהגים דעיקר האפיה ע"י הכבוי וא"כ הוא מאו"נ ענמה, ולא עפ"י מקרה כמו צומן הגמ' שהיה עפ"י מקרה היכא שנרך שלא לעשן וכדומה. ע"כ. וע"ע שם בשו"ט משיב דבר (חלק א סימן לו).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ט עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן י אות ט-י) הבאחיו לעיל (דף ט).

דף כג ע"א

גמ'. סחופי כסא אשיראי וכו'. עיין בשו"ט בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן לא) בהשמות ומפתחות שם, על דבר הטלפון אם מותר לדבר צו בשבת, ובתוך דבריו כותב: דכמו בסחופא כסא אשיראי אמרין צביצה כ"ג דאסור משום דמוליד ריחא, ה"ה דאסור לעשות עלעקטרושע פארצינדונג בשבת. ע"כ. וכבר האריכו האחרונים צוה.

ועיין בספר נל"ח החדש מהרה"ג ר' אלטער שטייגעליטץ, שמוצא שם בקונטרס אחרון למאמר א' תשובה מהרה"ג אבד"ק רישא ז"ל חתן הגאון בעל בית יצחק, וז"ל: ולענין אם מותר לדבר בטלפון בשבת, מו"ח הרב הגאון הנדיק זלל"ה בספרו בית יצחק ליו"ד ח"צ בהגהות ומפתחות (סימן ל"א) כתב לאסור, חדא מפני שצריך המדבר להכות בפעמון ודבר זה אסור משום משמיע קול, ושנית משום דע"י סגירת זרם העלעקטר נולד כח עלעקטער ואסור כמו סחופא כסא אשיראי, וסיים עוד כיון שאין קול המדבר נשמע רק ע"י המכונה המקבלת (עמפאגס אפאראט) והמכונה תסובב נענוע קל (בהעמבראמאן) הוי משמיע קול בשבת.

ועל שני הטעמים האחרונים יש להשיב. א' לא דמי להך צביצה דמוליד ריחא והוא דבר הנרגש באחד מחמשת החושים, אבל כח העלקטרי אשר לא יוכל לא לראות ולא לשמוע ואינו מושג לאחד מחמשת החושים ולא נדע מה הוא, איך

יאמר עליו כי אסור לעשותו בשבת, ולא דמי איפוא למוליד ריחא.

גם הטעם ה' משום השמעת קול יש לדחות עפ"י שהביא הרמ"א (בסי' של"ח ס"א) דאם לא עבד מעשה שרי, ולכן אלה שקורין לחצריהם ומנפלים בפיהם כמו ציפור מותר לעשותו בשבת, ועיין מג"א שם דכיון שמתכוון לקרות לחצירו לא ינעים הקריאה, וא"כ כשמדבר צפי' לא עבד מעשה ואין מכיון להנעים בקול וליכא משום איסור השמעת קול בשבת, ולא נותר רק איסור שמחה בפעמון ומשמיע קול, והנה שיכה הישראל צעמו צודאי אסור, כמבואר ברמ"א שם דהיכי שהכלי מיוחד לכך אסור, אך לומר לנכרי להכות בהפעמון היה מקום להתיר דהוי שבות דשבות, ומותר במקום לורך גדול כדאיתא (בסימן ש"ז ס"ה). ולדברי מג"א שם מותר אך במקום הפסד מרובה.

וא"כ במקום הפסד מרובה היה מקום להתיר, אך לאשר כבר יצא לאיסור מפי אדמו"ר חותני הגאון הנדיק זלל"ה לא ארצה להתיר, אף כי יש עוד נד לומר דבטלפון אי אפשר לתקנו רק האומן שעושה אותו ודמי להא דכתבו התוס' צצ"ה והביא הרמ"א (בסי' של"ט) דצוה"ו שאין אנו בקיאים במעשה כלי שיר וליכא למיגור שמא יעשה כלי שיר הכל שרי, ואף ש' בא"ר ומו"ש דהרמ"א לא קאי אלא על טפות ורקוד וספוק ידים וכן כ' הט"ז יו"ד (סי' רפ"ב), י"ל דזה רק בכלי שיר דהרשות בידו לתקנו ורק דאין בקי לתקנו לא חלקו רבנן בגזירה משום דלא פלוג, אבל בטלפון שאין שלו ואין לו רק לדבר בו י"ל דלא גזרו שמא יתקנו, אך ללא כל הדעות יאמר לעכו"ם שיאמר לעכו"ם אחר להכות הפעמון ואז ידבר את הצריך לו, וכמ"ש הגאון מהרש"ק בספר החיים.

וזה ברור כי אם שאל אחד ע"י הטלפון בשבת שמותר להשיבו כי אז אין איסור השמעת קול ושפיר דמי להשיב על השאלה ששאלוה, ועיין בספר נרור החיים בקו' קול השיר, ובתשו' מהר"י אסקא או"ח (סימן ע"ד). ע"כ. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (סימן ט) וזה, וכבר האריכו האחרונים הרבה צדין זה, ואכ"מ.

*

גמ'. שם. האחרונים דנו בדבר השאלה אם מותר לתת מי צושם בשבת או צי"ט צידים או צפנים, וכן אם מותר להשתמש בשבת ויו"ט בספרעי המפיץ ריח טוב, אם יש זה משום איסור מוליד ריחא, כי מבואר בגמרא כאן שאסור להוליד ריח טוב בשיראים ציוס טוב. וכן פסק הרמ"א (בסימן תקיא סעיף ד').

הגה הגה"ק בעל אור החיים בספר ראשון לציון בחידושו כי כאן כתב, שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו דין זה, לפי שסוברים שהלכה כרצא ורצא אשי שחולקים על רבה ורצ יוסף זה, והלכתא כבתרא. וכן העלה בשו"ת נה שלום (סימן ג'), על פי דברי הפוסקים הנ"ל.

אולם הצית יוסף (סימן תקי"א), הביא להלכה דברי רבה ורצ יוסף להחמיר, וכן דעת בעל הלכות גדולות, והרשב"א בעבודת הקודש. ואף בספר ראשון לציון סיים: שהעולם נהגו להחמיר, והרי זה כדברים המותרים ואחרים נהגו זהם איסור שאי אתה רשאי להתירם בפניהם, כמבואר בפסחים (ג' ע"ב), ורק בהטורף ספק נוסף בדבר יש להקל.

ועיין להטורי זה (סימן תקי"א), שאסור לכהנים הנושאים כפיהם בשבת או ציוס טוב לרחוץ ידיהם צמים שנתנו זהם מי ורדים, מפני שמולידים ריח צדיהם. וכן כתב המגן אברהם שם. וע"ע בשואל ומשיב תנינא (ח"ב סימן ז).

אולם הגאון בעל חכם צבי (סימן צ"ב) הוכיח להתיר, מהמנהג שבת (דף קי"א ע"א), בני מלכים סנין שמן ורד על מכותיהם בשבת, שכן דרכם לסוך בחול. וכן נפסק בטור ושו"ע (סימן שכ"ז), שאע"פ שאין אדם רשאי לסוך מכתו בשמן ורד בשבת, מפני שדמיו יקרים, ויכיר שאינו עושה כן אלא לרפואה, בכל זאת במקום שמצוי בו שמן ורד בשפע, ודרך בני אדם לסוך ממנו בלא לורך רפואה, מותר אף בשבת. ומבואר שלא חששו בזה משום איסור הולדת ריח בצער האדם. וכן העלה בשו"ת שאלת יעצ"ץ (סימן מ"ב).

ובן הוכיח בשו"ת נחפה בכסף (אור"ח סימן ד'), להתיר נחיתת מי ורדים על ידיו או על פניו בשבת ויו"ט, ממה שאמרו במשנה שבת (קיא) והטור והשלחן ערוך (סימן שכז), שמותר לסוך שמן ורד בשבת, שלא לורך רפואה. ומוכח שאין דין איסור מוליד ריחא בצער האדם. וכן הוכיח ג"כ בשו"ת זרע אמת (ח"ג דף צ"ב), ודחה דברי הט"ז שפסק לאסור בזה. גם בשו"ת גנת ורדים (כלל ג' סימן ט"ז) העלה שמכיון שאין קליטת הריח מתקיימת בצער האדם, שהרי זיעה מעצרתו, אין לחוש בזה משום חשש מוליד ריחא. ורק כשנותן הריח במטפחת או בצגדים יש להחמיר. וכ"כ עוד בספרו גן המלך (סי' ס"א). וע"ע בשו"ת רצ פעלים (ח"ב אור"ח סימן נ"א) ושו"ת ספר יהושע (סימן שצ"ב), ומשנה ברורה (סימן קכ"ח אות כ"ג). וכן פסק בשו"ת שבת הלוי (חלק א סוף סימן קלו) שאין בזה משום מוליד ריחא.

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו' סימן כו) אסר מטעם מוליד ריחא, וכתב שרצו האוסרים על המתירים, עיי"ש. וע"ע בזה בהגהותי לקמן (דף לג).

ובעת מנאחי עוד בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן כ) וז"ל: שאלה, בשבת רוחאים פניהם ידיהם וזקניהם צמי הוורד מהו. תשובה, קורא אני עליהם וגם את הזקן תספה דהרמב"ם הלי' דעות (פ"ה ה"ט) פסק דשערו ככסותו דמי וכשם דכסותו אסור משום אולודי ריחא כדאמרין צצ"ה (כ"ג) לא ליסחוף איניש כסא גם בשערו איכא אולודי ריחא. (ע"י באה"ט ושער"ת ס"ס תקי"א באור"ח והד"ט אור"ח סי' י"ד אות ד'). וי"ל בזה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מכתם לדוד (חלק אור"ח סימן יט).

*

גמ'. שם. עיין בהגהות לקמן (דף לג) דדין אם מותר לעשות מי סודע בשבת, ע"י כלי המיוחד לכך.

*

גמ'. רבא אמר על גבי גחלת נמי מותר מידי דהוה אבשרא אגומרי. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קטו) וז"ל: ובדבר להקטין את האש צו"ט, הנה כשנריך להקטין את האש כדי שלא ישרף ולא יתקלקל התבשיל שבקדרה מותר ואף אם יכול להניח אש זה הגדול ולהדליק אש אחר שיהיה קטן יכול להקטין אש זה ולא להדליק אש אחר כי כשהוא לצורך התבשיל אין חלוק בין הדלקה לכבוי כיון שגם כבוי מותר לצורך אוכל נפש כמו בצשרא אגומרי כמפורש בצ"ה דף כ"ג. ולהקטין שלא לצורך בשול אלא משום הפסד הגעו הוא כמו כבוי הגעו לגמרי ואם כבוי לגמרי אסור אסור גם להקטין. ע"כ.

וע"ע בזה מ"ש שם (חלק אר"ח ד' סימן קג) וז"ל: הנה צו שהוקשה לאחד על מה שכתבתי בתשובה אר"ח ח"א סימ' קט"ו שלהקטין את אש הגעו צו"ט כשנריך להקטין את האש כדי שלא ישרף ולא יתקלקל התבשיל שבקדרה מותר ואף אם יכול להניח אש זה גדול ולהדליק אש אחר שיהיה קטן יכול להקטין אש זה ולא להדליק אש אחר כי כשהוא לצורך התבשיל אין חלוק בין הדלקה לכבוי כיון שגם כבוי מותר לצורך אוכל נפש כמו בצשרא אגומרי כמפורש בצ"ה (כ"ג ע"א), מהא דכתב המג"א בסיומן תקי"ד סק"צ על הא דכתב הרמ"א וי"א דוקא אם אפשר להזיל הקדרה בלא כיבוי, כגון שיכול לעשות אש במקום אחר, הרי מפורש שהדלקה עדיפא.

אבל הא א"א לומר כן אפילו אם גם כיבוי היה אסור מדאורייתא דהוא לר' יהודה דמחייב במלאכה שא"ל לגופה שהרמז"ם פוסק כוותיה בפ"א משבת ה"ו. נמי אין טעם להחמיר בכיבוי יותר מצמצעיר ומאחר דתרווייהו מותרין צו"ט לצורך אוכל נפש אין מקום לחלק, איברא דלהרמז"ם פ"א מיו"ט ה"ד שמשמע דמחלק הולאה והצעה מזד מתוך אפילו שלא לצורך אכילה ושאר מלאכות דוקא כל שיש בו צורך אכילה מותר, שא"כ יש מקום לומר דאף כשתרווייהו לצורך אכילה עדיפא לעשות הצעה מכיבוי, אבל לצד שאף לשיטת הרמז"ם מסתבר שכשהוא לצורך אכילה שגם הכיבוי מותר אין לחלק, הא התוס' (כתובות ד' ע"א ד"ה מתוך) ועוד ראשונים לא מחלקי דכולן הותרו מזד מתוך גם שלא לצורך אכילה אבל דוקא כשיש צורך היום שא"כ ודאי אין לחלק, וכ"ש לרוב הראשונים שפוסקים כר"ש דמלאכה שא"ל לגופה פטור עיין במ"מ, הרי כיבוי הוא רק אסור מדרבנן והצעה היא מלאכה דאורייתא שודאי אין להעדיף לעשות הצעה מכיבוי. ואפילו להרמז"ם פ"ד מיו"ט ה"ו והמחבר שם דאוסרין כיבוי שלא יתעשן אף הקדירה משום דפוסקין כרבנן דר' יהודה דאסרי מכשירי אוכל נפש וסוברין דגם עישון הקדרה לא נחשב אלא כמכשירין, אף שהוא דבר תמוה מאד דכיון שהמאכל מעושן לא יהיה טוב לאכילה מ"ט גרע מתבלין שהוא להטעים יותר שמותר. ומטעם זה פשוט להמרדכי בצ"ה דף כ"צ ע"א דמודו

גם רבנן עי"ש וגם המ"מ הביא שיש מחירין בשביל שלא תתעשן הקדרה, ואולי צומנם היו רק מפונקים שלא אכלו תבשיל מעושן וצ"ע. עכ"פ אף לדידהו הוא רק לעישון אבל אם מפני ריבוי האש ישרף עד שלא יספיק להתבשל הוא צורך בשול ממש שאף לרבנן ודאי היה מותר לכבות מעט מן האש ולהקטינו כדי שיחבשל, שענין זה הוא בהקטנת האש של הגעו, שא"כ אין לחלק בין להצטער אש אחר קטן למכבה בהקטנת האש.

ועיין ברא"ש בצ"ה שם שכתב והא דאסור לכבות כדי שלא תתעשן הקדרה היינו באפשר להזילה מעישון בלא כיבוי כגון שסירנה מאש זה לבשלה על אש אחר שלשון זה משמע דוקא כשיש לו אש שהוצרך לעוד אש לבשל עוד קדרה שיכול לסלק קדרה זו שעל האש שאפשר לה להתעשן ולבשלה על אש האחר בלא שום מלאכה דהצעה אחרת וכן הוא הלשון בקצור פסקי הרא"ש שכתב עוד ביותר דיוק שסירנה מאש זה על אש אחר בלא חיצת ולבשלה, שאין לטעות כלל לומר דחסר עוד האפשרויות לבשל משום שנריך ליתן עוד עצים שמוכל להתבשל שם, וכן הוא בטור ג"כ בלא חיצת ולבשלה דכתב כגון שסירנה מאש זה ויתננה על אש אחר שהוספת חיצת ויתננה לא שייך לטעות מזה, וכן הצ"י והט"ו כתבו כלשון הרא"ש שסירנה מאש זה לבשלה על אש אחר, וא"כ אין מקור כלל להמג"א ששינה הלשון וכתב כגון שיכול לעשות אש במקום אחר שמשמע שאף אם נריך לעשות אש אחר דהוא להביא עצים למקום אחר ולהצטער אסור לו לכבות דמנא לו זה.

ואף לתוס' צ"ה דף כ"ג שכתבו ואפילו למאן דשרי הצעה שלא לצורך כלל צירושלמי היינו לפי שישנו לפעמים לצורך אוכל נפש אבל כיבוי דלעולם אינו לצורך תיקון אוכל נפש ודאי אסור לכו"ע צו"ט, הא לא מוזן כוונתם לכאורה כדהקשה מהר"מ שיש שכתב ולא נתחוויר לי למה לעולם אינו לצורך תיקון הא צשרא אגומרי שרי אע"פ שמכבה ולעיל בשביל שלא תתעשן עיין באשר"י שכתב בהדיא דאם אין לו אש אחר הוי שפיר אוכל נפש, ובע"כ נריך לפרש כוונתם כדפי' הצ"ח בסיומן תק"ז ד"ה ומ"ש ודוקא בתנאים, דכיבוי אינו מתקן האוכל ממש דפשיטא דאם לא היה נריך לכיבוי היה ג"כ מתקן האוכל ע"י האש ולפיכך אע"פ דאם יש כיבוי צורך אוכל נפש מותר לכבות מ"מ לא אמרינן גביה מתוך, וכוונתו דהיתר דמתוך הוא רק כשהוא מלאכה המתקן ממש את האוכל אבל כיבוי שעושה רק שלא יקולקל האוכל אף שעכ"פ היתר גמור הוא משום דצורך אוכל נפש הוא לא אמרינן גביה מתוך, ואף שלא כתב טעם לחלוק זה, מ"מ משמע שכן נריך לפרש בכוונתם דהא איירי שם לענין ליתן מוגמר ע"ג גחלים דאוסר ר' יהודה דהיה שייך להיתר רק מזד מתוך כדאיחא בכתובות דף ז' ע"א וסברי שם דאף שלא שוה לכל נפש היה סובר להיתר מזד מתוך אבל רק בהצעה דהוא מלאכה דמתקן האוכל ממש ולא כיבוי שהוא רק להסיר קלקול, דהא לרבא דשרי כתבו דחשיב ליה דבר השוה לכל נפש שסברי דהוא כאוכל נפש ממש.

עומר במלאכה אחת דהרקדה ולכן אין לו לקצור יותר. וגם משמע דרבנן לא ס"ל כר' ישמעאל גם בספרא זו אף דלא היה הכרת. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עוצר אורח (סי' קכ"ד) כותב: הרב ר' שלום הורוויץ יליד עיר שילעל נ"י אמר לי מה שמירץ קושית הראשונים דלשחרי כיצוי מתוך שהותרה לזורך אוכל נפש, דהא צבישרא אגומרי אמרינן דאיכא כיצוי, ומ"מ מותר לזורך אוכל נפש. דלא קשיא מידי דשם לא הותר הכיצוי לזורך אוכל נפש, דמוטב שלא יהיה הכיצוי, ומה שהוא לזורך אוכל נפש הוא רק ההצעה שגללה הצער עליו, ועיקר מלאכת הכיצוי הוא רק צריך לפחמין, וכיצוי כזה לא הותר צבישרא אגומרי.

והשבתיו שאין דבריו מועילים רק למאן דאמר מלאכה שאינה צריך לגופה פטור, דלדידיה אין כיצוי רק כצריך לפחמין, אבל למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, כל כיצוי היא מלאכה של תורה, א"כ הדרא קושיא לדוכתא. ע"כ. עיי"ש.

*

גמ'. **א"ל** אבימר מאי קמורא אי קמורא בידי וכו'. עיין צשו"ת רב פעלים (חלק א אר"ח סימן כו) צענין כריכת המנפת שהיו לובשין גדולי הספרדים, אם מותר לכרכו בשבת וי"ט. עיי"ש מ"ש מסוגיין.

*

גמ'. **תודום איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול** וכו'. עיין צשו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן יד) ושו"ת כנסת יחזקאל (סימן יח).

*

גמ'. **שם.** עיין ציו"ד (סימן קמא ס"ד) דברכים ליכא חשדא, ועיין צשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן ס) שתמה דא"כ אמאי שלחו ליה, אלמלא תודום אחת גזרני עליך נידוי משום דמחזי כקדשים בחוץ, הא ליכא חשדא מפני הרואים והתם רבים הוה כל בני רומי וברכים ליכא חשדא.

ובותב שם דע"כ צריכין לומר, דהיכי אמרינן ברבים ליכא חשדא היינו בדבר השייך לרבים כגון ההוא דפ' כל הגלמים [ע"ז מ"ג ע"ב] דההיא די כנישתא דהוה בה אנדרטא ועיילו בה אבות דשמואל ולוי משום דברכים ליכא חשדא, אבל דבר שאינו משתתף לרבים אפילו אלף יחידים איכא חשדא לכל א' בפני עצמו והיינו הך גדי מקולס דבני רומי. עיי"ש.

[ועיין שם עוד שתמה אהך דברכים ליכא חשדא, מש"ס סוכה (ג"ג ע"ב) פירש"י ד"ה כאומר מודים מודים וכו', עיי"ש, והתם רבים הוה. ומסיק צ"ע].

וע"ע דבריהם החת"ס הנ"ל, צשו"ת כתב סופר (י"ד סימן פד) וצשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן נו) ד"ה ועפ"ז יש.

*

ועיין בפני"י שכתב ג"כ בכוונתם שהוא לענין מתוך וכתב טעם דלא אמרינן מתוך אלא באותן מלאכות שעיקרן לזורך אוכל נפש דא"ל להעשות בלעדן דבהוא התירה לכם לכל צרכים אבל כיצוי דלא שכיח צורך לכיצוי לאוכלי נפש אלא צמיעותא דמיעוטא, וטעם הב"ח נראה יותר שהוא רק סלוק הקלקול, אינו בכלל זה ולא מותר במתוך עיי"ש. עכ"פ לזורך אוכל נפש הוא מותר בכיצוי כמו בהצעה ואין להעדיף הצעה על כיצוי.

ולבן מזה שליכא מקור להמג"א ואדרבה הוא נגד משמעות הרא"ש והטור וההכרח מדבריהם שליכא שום עדיפות שא"כ אדרבה היה עדיף יותר כיצוי מהצעה שכיצוי הא היא מלאכה שא"ל לגופה, והתוס' שבת דף ג' ע"א ד"ה הנד סברי כר"ש דפטור, והרא"ש ש' כל כתבי סימן י"א עיין צ"ג, והר"ן שם צ"ה ונמנא בשם הר"ח ובסוף שבת, והרמב"ן במלחמות שם ואף בשיטת הר"ף סובר דפוסק כר"ש, וכן הביא המ"מ צ"ה ה"ז מרמב"ן ומרש"א שנמנא שרוב רבותינו פוסקים שפטור שודאי תמוה דברי המג"א, צריך לפרש בכוונת המג"א שלהקטין האם שצוה צענים ברוב הפעמים צריך לכבות הרצה ואפילו כשגבי כיצוי צקעת אחת ג"כ צריך לכבות בהרצה מקומות ממנו והצעה נעשה ברוב פעמים בפעם אחת וריצוי פעמים דעושה כיצוי הוא חמירא מהצעה שנעשה בפעם אחת, ול"מ אם גם כיצוי הוא דאורייתא אלא אף להסוכרים דהוא רק מדרבנן מ"מ הריצוי כיצוין שעוצר הרצה פעמים על איסורי דרבנן חמור מפעם אחת איסור דאורייתא אף שלענין חולה מסתבר שכל איסורין דרבנן קילי מחד איסור דאורייתא הוא משום דצמקום חולי לא גזרו רבנן, אבל ציו"ט הא גזרו רבנן איזה דברים אף כשנוגע להמנע מעונג יו"ט, דלכן דברים שהחירו לאוכל נפש ציו"ט הוא לענין איסור דאורייתא כשני איסורין חמור וקל, דודאי אין לומר כלל דאיסורין דרבנן נחשבו כהיתר ממש לענין דאורייתא, מאחר דמדאורייתא הא מחוייבין לקיים כל איסורין וחוייבין דרבנן מלא חסור דלכן סובר דאיסורין הרצה פעמים דרבנן גרוע מאיסור אחד דאורייתא וכיון שהכיצוי הוא ברוב הפעמים הרצה כיצוין והצעה רק פעם אחת כתב דאם אפשר לו לעשות אם אחר אסור לו לכבות. ולכן בהגעו שההצעה והכיצוי שוין גם להמג"א אף אם הוא כיצוי בהקטנת אם הגעו א"ל לעשות אם אחר אלא יקטין הגעו שהקדרה עומדת עליו, וגם הוא צריך דוקא להקטין הגעו משום דאף אם הוא כיצוי הוא רק דרבנן לרוב השיטות והצעה הוא דאורייתא.

ועיין במנחות דף ס"ג ע"ב אליבא דר' ישמעאל דהעומר בחול היה צא מחמש סאין ובשבת משלש דאמר רבא דסבר שירצה במלאכה אחת דהרקדה ואל ירצה במלאכות הרבה, שא"כ היה שייך לומר שכיון שיותר טוב שיעשה כל צורך הצול במלאכה אחת דהצעה ולא בעוד מלאכה דכיצוי, אבל ל"ד כלל דציו"ט הא הוא מתחיל מחדש לגמור את הצול שיש לפניו לידון איזו מלאכה יעשה ול"ד להתם דאחרי שקצר הג' סאין אין לו שום מה לידון דהרי יש לו כבר כדי להשיג מהם

גמ'. הנהיג את בני רומי. מלשון זה משמע שהנהיג וקבע זה למנוח זכר לפסח, ועיין חת"ס בחידושי לפסחים (ג ע"א) דאינו דומה למשנתנו מקום שנהגו לאכול עלי דהיינו שנהגו זו היתר ולא אסרוהו, אבל תודוס הנהיג קבע זה למנהג שכל א' יאכל כן זכר לפסח, והוא ס"ד דהש"ס דזה הוא כמו אמר כיון שהמנהג קבוע עפ"י גדול העיר לשם כך, ועיין שם מה שכתב לתוך בזה קו' החוס' שם על רש"י.

*

גמ'. שלחו לו אלמלא תודוס אתה גזורני עליך נידוי שאתה מאביל את בני ישראל קדשים בחוץ, קדשים ס"ד אל"א אימא כעין קדשים.. הנה טעם הדבר שחפצו לנדות אותו, הוא בשביל שיחיד ורבים הלכה כרבים, ומי שעובר לפסוק כיחיד במקום רבים חייב נדוי וכדאיתא בבבא מציעא דף נ"ט אלל תנור עכנאי שנידו את ר' אליעזר אף על פי שהשיב כל תשובות שבעולם לא השגיחו עליו ואמר שם ר' ירמיה' אין משגיחין בבת קול שכבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות, והנה גם הכא רלו לנדות את תודוס איש רומי בשביל זה.

אבן מפני מה באמת לא נידוהו, וי"ל איתא בגמ' פסחים (דף ג"ג ע"ב) איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבא הוא או בעל אגרופין הוא. ופי' רש"י ז"ל ומפני כבודו לא גזרו עליו נדוי או בעל אגרופין ומפני היראה וכו'. ת"ש עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חמו"ע שמסרו עזמן על קדה"ש לכבשן האש נשאו ק"ו בעזמן מפרדעים, ומה מפרדעים שאין מלווין על קדה"ש כתיב זהו ועלו ובאו צדיק וצתורין ובמשארותיך אימתי משארות מלויות אלל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמלווין על קדה"ש עאכ"כ, ומדרש ש"מ דגברא רבא הוא ובשביל זה נהגו זו כבוד ולא נידו אותו.

והנה בתוס' תמחו למה באמת לא מסרו עזמן על קדה"ש בלא ק"ו, הלא הי' ע"ז ובפרהסיא, ומפרש ר"ת דלכל זה שעה נבדלנר לאו ע"ז הוי, אלל אנדרטא שעה לכבוד עזמו ע"ש וכן פי' במהרש"א ש"פ הדין לא היו מחויבים למסור עזמן על קדה"ש אי משום שהיתה אנדרטא של מלכים אי שלא היו בפרהסיא, אכן משום דנשאו ק"ו מפרדעים השליכו עזמן לכבשן האש וא"ש.

וי"ש לבאר בזה, מה היתה סברת תודוס איש רומי שהי' גברא רבא וחכם גדול לעבור על דברי רבים ולהנהיג ברומי לאכול גדי מקולם בליל פסח. ועוד קשה, שהגמ' פשטה שהי' גברא רבא מהא דאיתא עוד זו דרש תודוס איש רומי אשר מזה משמע לכאורה שתודוס דרש לעיל מזה איזה דרש ועוד דרש דרשה זאת של המפרדעים הלא לעיל אלל פסח לא דרש כלל וכלל, וכן הי' לו להגמ' להביא מדרש תודוס וכו' ועוד דלא שייכי כלל בהדדי.

לבן נ"ל לפרש ולחבר שני הדרשות יחד, דמזה נלמד שאלל פסח דרש דרשה גדולה באמת, אכן לא הבינו כוונתו, ומהדרשא הזאת של המפרדעים נלמד מה שכיון לעיל והבינו

דבריו באופן שחלף תליא בחזרתה, ונראה מזה שהי' לדיק וחכם גדול וגברא רבא כמו שאבאר: הנה הדבר ידוע שישראל במצרים היו עובדי ע"ז ולא היו ראויין לגאולה לכן נזה אותם הקדוש ברוך הוא שישחטו הפסח שהי' תועבת מצרים ויסכנו עזמן על קדה"ש, וזוהי יתרון עונם ויהיו ראויין לגאולה, כמה דאיתא באורכ מזה במדרש פ' בא ח"ל וכן אמת מוצא בישראל כשהיו במצרים היו עובדין ע"ז ולא היו עובדין אותה שנאמר (יחזקאל כ') איש את שיקוי עיניהם לא השליכו, אל"ל הקדוש ברוך הוא למשה כ"ז שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמרת להן שיניחו ממעשיהן הרעים ולכפור בע"ז ושחטו אלהיהן של מצרים ועשו הפסח, וה"ד משכו וקחו לכם, כלומר משכו ידיכם מע"ז וכו' ואח"כ וקחו לכם לאן.

ומבאר בספר בינה לעמים דבשביל שישראל חטאו בע"ז ולא מסרו עזמן על קדה"ש, לכן לא היו ראויין לגאולה עד שישחטו הפסח, וזוהי ימסרו נפשם ויתקו חטאם ויהיו ראויין לגאולה, ומבאר שם איך מסרו נפשם בשחיטת הפסח וי"ל שם בקי"ור, מה שרצה מרע"ה לומר לוקני ישראל המעולים והמכמים שזהם, שיבינו תכלית הוראתם שהוא להודיע שלימות התשובה שהם עושים לאהבת ד' א' הלקיחה עזמה משכו וקחו לכם לאן שימסכוהו ויסחבוהו בשוקים וברחובות וכו', ולא ייראו מן המצריים הרואים אותם שיקומו עליהם להכותם הכה ופלו. (ב) ושחטו הפסח בכנופיא ובעסק גדול. (ג) יפרסמו לכליון עיניהם ולדאצון נפשם של המצריים בתחית מדמו על המשקוף ומוחות הבית לעיני כל עובר, והי' מדי עבר המצרי פתח הבית יראה את הדם ויאמר מה הדם על פתח הישראלי, וידע כי הושם שם להכניס להודיע כי שם בתוך הבית ההוא חותכים עתה לחמיצי חתיכות את אלהיהם ומושכים אותו ואוכלים אותו, היתכן שלא יתקן משורשי לבבם להקהל ולעמוד בפני נפש ולכנוס בחרבות ובמרחים אל תוך בתי היהודים לעשות בהם נקמה, וכל אשר ימצא בתוך הבית ידקר בחרב, ועכ"ז לא נכנס בלב הישראלי מורכ, וזה הוא ודאי אות נפלא על שלימת תשובתם והדבקים בו יתבאר, והיותם כופרים בע"ז, וזה הוא והי' הדם לכס לאות דהיינו הוא אות לכס על טוב כונתכם עכ"ל הנריך לנו.

והנה לכאורה יש לתמוה ע"ז למה היו צריכין ישראל לעשות תשובה גדולה כזו על עון ע"ז שהי' זידם, עד שהוצרכו לסכן את עזמן ולמסור נפשם כמו שביארתי, הלא לעת הזאת אף שנכטו על ע"ז כדין ז"ג, בכל זאת הלא הם עבדו באונס, וצ"נ פטורין לגמרי על אונס וכדאיתא במדרש אבכיר וי"ל והמים להם חומה, מלמד שירד ס"מ ואמר רש"ע הלא עבדו ישראל ע"ז במצרים ואתה עושה להם נסים, מה הללו עובדי ע"ז אף הללו עובדי ע"ז, אל"ל הקדוש ברוך הוא שוטה שבעולם, והלא לא עבדוהו אלל מתוך שיעבוד ומתוך טירוף דעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרלון ע"כ. ומבאר בפר"ד (דרך האחרים) שמצד צ"נ פטורים על האונס, כי לאחר מ"ת נמחשה ההלכה בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך, אכן ישראל במצרים היו דינם כצ"ג, והם עבדו ע"ז מתוך

מתני'. ושוחקין את הפלפלין ברחים שלחן. כתב
באור זרוע (ח"ב סימן שנ"א), וק"ל כחכמים שאוסרים
לשחוק פלפלין ברחיים שלהם, ודינם כשאר תבלין, וכדמניא
בתוספתא הפלפלין הרי הן כתבלין. וכבר פירשתי בפ"ק
שהתבלין נידוכין כדרך במדוך של אבן וא"ל שינוי. וכן היה
ר"ת מחיר לדוך הפלפלין במדוכות כשאר כל התבלין, ולא
נאסר לשחוק אלא ברחיים שלהן דמניין לרחיים של חטים,
ע"כ.

וע"ע להר"ן לעיל (דף יד) שכ' בשם הרשב"א, דמסתברא
לרבנן דאסרי כאן לשחוק הפלפלין ברחיים שלהם
משום עובדין דחול, חרדל נמי אין שוחקין אותו ברחיים שלו
מהאי טעמא. וכ"כ ה"ה (בפ"ג מה' יר"ט ה"ב) בשם הרשב"א,
שאסור לטחון החרדל ברחיים שלו, אבל נידוך הוא כדרכו.
ע"כ, וכן הוא בעבודת הקודש (שער א סי' ז). וכ"כ המאירי
(בפ"ק עמוד ע"ח) בשם גדולי קטלונא, עיי"ש.

והמרדכי (פ"ק סי' תרס) כ', שרבינו יקר החיר לעשות החרדל
ברחיים שלנו ביו"ט. והביא ראיה מהירושלמי,
השום והשחלים והחרדל נידוכין כדרכן. ע"כ.

וע"ע בהגהותי לעיל (דף יד) צדין טחינת קאווע בשבת.

וע"ע בשו"ת בארות אברהם (או"ח סי' לג) שהביא דעת רוב
הפוסקים להחיר טחינת הקאווע ברחיים של יד, ודן
מזה להחיר טחינת צמר ברחיים המיוחדים לכך, כיון דבדאי
יפיג טעמו אם יטחון אותו מאתמול. ושוב מנא צמ' וילקט
יוסף (ח"ט סימן פו) בתשו' מהר"ג ר' שמעון סופר להחיר צמר
מטעם הנ"ל. והוסיף, שמותר ג"כ לנקות הריחיים של צמר
אחר הטחינה, משום שהחירו סופן משום תחלתן, שאם לא
יחירו לנקותה יעלה צמר חלודה ויצא להמנע משמחת יו"ט.

*

מתני'. שם. בירושלמי כאן (ה"ח): א"ר אלעזר בר רבי זדוק,
פעם אחת אכל אבא אצל ר"ג והביאו לפניו אינצירין
ובחוסם פילפלין שחוקים. כיון שטעמן, משך ידו מהן, אמר לו
אל תחוש להם, מערב יום טוב הן שחוקין ע"כ.

וראה בשו"ת תבלין צנעימים (ח"ג או"ח סי' ל') שנשאל: על
דבר העובדא שמסבת שריפה שנפלה בליל א' סוכות
הוסר הסכך, ולמחרתו השיב בעל הסוכה את הסכך על מקומו
ונסתפק מר אי מותר לשבת בה, אולי הוי כמצבול בשבת באו"ח
ר"ס ש"ח. והחיר אח"כ ע"פ מ"ש בש"ע הרב מלאדי או"ח
סי' תקצ"ב ס"א דרך בשבת קנסו ולא ציוס טוב כמ"ש ה"ה
מוצא צ"י שם. ותמה אחד עליו, מפני מה לא החמיר כט"ז
סק"א שכתב דאין חילוק בין שבת ליו"ט, וגם הביא כי הגאון
המהרש"ם בהגהותיו לס' ארחות חיים תמה ע"ז מירושלמי
פ"ב דביצה של בית ר"ג היו שוחקים פלפלין ברחיים שלהם
(כדעת ר"א בן עזרי' במתני' ביצה כג. וחכמים אוסרים) אר"א בר'
זדוק פעם א' אכל אבא אצל ר"ג וכו' כיון שטעמם משך ידו
מהם וכו', הרי דגם ציוס טוב אסור דיעבד אם נעשה באיסור,
ע"כ.

שיעצוד ומתוך טירוף הדעת דהיינו שהיו אנוסים, א"כ פטורים
לגמרי, ואין בהם ד' עון כלל, וא"כ קשה למה היו צריכין
לתשובה גדולה כ"כ לסקן א"ע במקום דשכיחא הזיקא, ולמסור
נפשם על קדושת ש' שלא נטוו על זה כלל וכלל.

לבן נ"ל לפרש שהי' להם ללמוד ק"ו מפרדעים אותו הק"ו
ממש שלמדו חנני' משאל ועזרי', דהנה אף שראו הנסים
וכל המכות שנענשו המזרים בדם ובפרדעים, ובכל זאת הי'
קשה להם לפרוש מע"ז כדאיחא במדרש שטרם מכות בכורות
עוד היו אדוקין ר"ל בע"ז והי' קשה להם לפרוש, ואף
שמעיקר הדין בן נח אנוס פטור, מ"מ כמו בחמש"ע ששם
הי' רק אנדרטא של מלכים והיו ג"כ פטורים מעיקר הדין,
מ"מ למדו ק"ו מפרדעים להשליך עצמן לכבשן האש, גם הם
היו להם ללמוד ק"ו מן הפרדעים, לכן החמיר הוא יתעלה
בתשובתם שלא יאלו משם עד שיתקנו את החטא הזה וימסרו
נפשם על קדוש השם כנ"ל.

ובזה נבוא לבאר המנהג שהנהיג תודוס לאכול גדי מקולס
בליל פסח, דהנה ידוע שישראל סבלו גזירות רעות
ושמדות גדולות ר"ל תחת מלכות רומי, והיא שעמדה לאבותינו
ולנו שישראל מסרו תמיד נפשם על קדושת ש' ועל מוצא אהבתו
יתעלה הקריבו תמיד נפשם, אכן דרכם של הרומאים הרשעים
היו שלא אנוס תיכף על ע"ז, בשביל שידעו היטב שישראל
ישליכו נפשם מנגד ויבואו באש ובמים, לכן פתחו באנדרטא של
מלכים ואח"כ העמידו אלם וכדרכם תמיד.

לבן דרש תודוס שיאכלו גדי מקולס בפסח, וכאשר ישאלו
אותו בני דורו מה נשתנה קרבן פסח שנעשה זכר לזה
יותר מכל קרבנות צבור, ובדאי ביאר להם שכל קרבנות צבור
באו לכפר על טומאת מקדש וקדשיו כדאיחא בשבועות (י"ט),
וא"כ אין שייך זה כלל בזמן שאין בהמ"ק קיים, אכן זכר לק"פ
צריך לעשות בזמן הגלות, ללמוד מזה מוסר השכל למסור נפשם
על קדושת ש', ולאו דוקא על ע"ז ממש, אלא אפי' על אנדרטא
של מלכים וכדומה, שאף שמעיקר הדין אינם מחוייבים למסור
נפשם, וראי' לזה מיהודים במזרים שהיו אנוסים בעת הזאת על
הע"ז, וצ"נ פטור על אונס, מ"מ נתן להם מצות קרבן פסח
ללמוד מזה שמ"מ שצריכים לקדש השם ולא לעבד ע"ז, וידענו
זאת בק"ו מפרדעים.

אבן היכן מצינו שנלמד ק"ו מפרדעים כמו שנדחק באמת
המהרש"א, הלא הפרדעים אינם מנויים ג"כ על וחי
בהם, לכן הביא הגמ' אח"כ עוד זו דרש תודוס איש רומי מה
ראו חמש"ע וכו', כלומר הלא מצינו שחמ"ע באמת למדו
ק"ו מן הפרדעים, לכן בעת הגלות חפץ תודוס איש רומי
שהי' גברא רבא ונדיק להרגיל בני דורו במדה הזאת, ולהכי אף
שהחכמים גזרו על גדי מקולס בלילי פסחים משום סרך קדשים
בחוף, לא גזרו על תודוס נדוי, כיון שראו טיב כוונתו שהתכוין
לכבוד שמים אשרי חלקו. (פתיחה לספר מזבח אבנים).

*

חכם דאין מזה ראייה, די"ל שהיתה מחמרת אחריה, וכלאו דמחמר גם האשה מזוה. וכחז עוד שם, דמדברי הר"ן ליכא הוכחה, דכל שיטתו בשמירה היינו לאו, דכ"מ שנאמר השמר פן ואל הוא ל"ת, ואין זה ענין לעשה דשציתת בהמה, עכ"ד.

ועיין בשו"ת רצ פעלים (חלק א א"ח סימן כב) שהעיר על דבריו, דמה שדחה אותה הוכחה שהוכיח אותו חכם מפרת שכינתו של ראב"ע, משום די"ל שהיתה מחמרת אחריה אין זו דחיה, דחימור מאן דכר שמייה הכא. אך כותב שם שני"ל לדחות ראייה זו מטעם אחר, והוא די"ל התם שכינתו היה לה בעל, וכיון דיש לה בעל הפירות שלו, וקנין פירות קנין הגוף דמי, וגמלאה פרה זו היא של בעלה, ומחוייבת האשה בהשגחה מזד הבצל שהוא איש.

ובגוף הענין כבר העיר רבי עקיבא איגר ז"ל, בתוספותיו על המשניות בשבת (פ"ה מ"א) אם הנשים מזוות על שציתת בהמתן, היכא דליכא משום מחמר, כיון דהוי רק עשה, י"ל דהוי כדן מצות עשה שהזמן גרמא דנשים פטורות, ואע"פ שהם חייבים בקידוש היום מהיקש דזכור ושמור, י"ל דוקא בקידוש דהיינו הזכירה, אבל בשאר מ"ע פטורות. ושם זיין על הר"ן ז"ל בפרק כ"ב, שכתב בכל מיילי דשבת נשים שוים לאנשים ע"ש, ועיין בשו"ת רצ פעלים הנ"ל שחמה בעיקר הדבר, איך יש להסתפק בדבר זה, הרי הדבר ברור הוא דחייבת האשה במ"ע כזו ג"כ, דידוע אפילו למ"ד תוספת שבת מן התורה, היינו מ"ע הוא דאיכא בזה וליכא איסור לאו, ועיין מג"א סי' רס"א ס"ק ח' ואשל אצרהם שם, ועיין במש"ז סי' תר"ח, וא"כ השתא האשה שקבלה שבת מצע"י בהדלקת הנרות למה תאסר במלאכה כמ"ש בסי' רס"ג, והלא עתה קודם חשיכה לא יחול אפילו על האנשים אלא רק איסור עשה, והנשים פטורים במ"ע שהז"ג, ולמה יהיו אסורים במלאכה בקבלת שבת מצע"י, אלא ודאי מוכרח אתה לומר דבכל מיילי דשבת שוים הם לאנשים, ואפילו בעשה בלעד, ואין לחלק ביניהם כלל, ולכן מוכרח לומר דהאשה חייבת גם בשציתת בהמה כאיש, אע"ג דלית כאן אלא עשה בלעד, וכותב שם שזו ראייה שאין עליה תשובה. עיי"ש.

וע"ע בספר רוח חיים למהר"ם פלאג"י (סי' שה סק"ב), שכתב להקשות היאך לא מיחה ראב"ע בשכנתו, וכחז לחרץ שמוה ראייה למה שכתב הפמ"ג שאין האשה מזוה על שציתת בהמה, דהויא מ"ע שהז"ג, וס"ל לראב"ע ג"כ שאין האשה מזוה, ולכן לא מיחה, ואין זה היפך חכמים, אלא שלא צרונם, כי הרואים לא ידעי ממי היתה, כיון שיוצאת משכונתו, והיה לו פרות רבות, והו' שלא צרונם אבל לא שנחלקו בעיקר הדין. ע"ש. וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק (סי' קכט) בזה.

ובעת מלאכתו בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן צב) וז"ל: ע"ד אשר שאלת לשיטת הפמ"ג בא"ח בהקדמה כוללת דנשים אין מזוות על שציתת בהמה מה יענה למתני' בינה דף כ"ג פרתו של ראב"ע ינאה צרועה שצין קרינה דמוקמי' לה של שכנתו היתה הרי דגם אשה מזוה על שציתת בהמה עכ"ד.

והשיב: אחפלא כי מר הביא דין זה בשם ש"ע הרב, וחושב כי מקור הדין היא דברי ה"ה בהוצאת האש מוצא צ"י שם וט"ז חולק על זה. אבל הלא זו גמרא מפורשת (ביצה יז א) אציעא להו עבר ואפה מאי ומתיר, ומקשה מהמבטל בשבת צמוד לא יאכל ומשני איסורא דשבת שאני, ועי' רש"י משום דיו"ט רק איסור דרבנן הוא, וכ"כ בר"ן שם דספק דרבנן לקולא, וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מיו"ט ה"י) וקיי"ל כן באו"ח (סי' תקכ"ז סכ"ג). ולאו דוקא באופה מיו"ט לשבת, אלא אפי' אפה צמוד מיו"ט לחול שרי דיעבד, דאמר' הואיל אלו מיקלעו אורחים והו' ג"כ רק איסור דרבנן כמ"ש צ"י (סי' תק"ג) בשם רשב"א (והיא בסי' תשפ"ה), וכ"כ בת' ריב"ש (סי' ט"ז וסי' רכ"ד) ואו"ח סי' תק"ג ס"ס א' ומג"א סק"ג וחולק על צ"ח שאוסר.

ובודאי' ללא נעלם כל זה מהט"ו. והא דבסי' תק"צ סק"א חולק על ה"ה ואוסר בהוצאת האש דיעבד, ע"כ ז"ל דעתו דשם הו' איסור דאורייתא בנולד, וכמ"ש מפורש דמידי דאורייתא אסור דיעבד כמבטל בשבת, אבל לפי מה דקיי"ל בהוצאת אש הו' רק איסור דרבנן פשיטא דמותר דיעבד, ובכל דוכתי ציוס טוב דרבנן שפיר מיסתם הרב מלאדי להיתר שכן מפורש בגמ'.

וירושלמי בינה דר' גדוק נמנע לאכול הפלפלין, לכאורה י"ל דהירושלמי לשיטתו דס"ל דטחינה וכל המלאכות שקודם לשה מדאורייתא אסורות כמ"ש תו' בינה ג). סד"ה גורה) וכ"כ ט"ז או"ח (סי' תצ"ה סק"ב), ובר"ן (רפ"ג ביצה) מפורש כן שיטת הירושלמי בנדון זה בטחינה. אבל האמת יורה דרכו דהא קשה למה לא תלה ר' גדוק שהפלפלין נדוכו מערב יום טוב, וגם שמא נדוכו במדוכה ולא צרחיים שלהם, וע"כ כמ"ש הרמב"ן במלחמות ר"פ כירה שמנהג חסידות נהג, או שלא יאמרו שהוא הסכים להחמיר, והיינו כיון שהי' ידוע לרבים שציתת ר"ג נהגו כן לא חפץ לקיים ולהחזיק את מנהגם וכו'. וע"ש מש"כ להלכה בנידון הנ"ל לגבי הסכך, דאין ספק דהוא רק איסור דרבנן ושרי.

*

גמ'. למימרא דר' אלעזר בן עזריה חדא פרה הויא ליה וכו'. לכאורה יש להעיר מרש"י (פ' וישלח) עה"פ ויהי לי שור וחמור, שז' דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור. ועיין באמירה דכ"א להגאון ר' מרדכי פעטעני ז"ל פ' ויקהל (עמ' קיא) מה שהשיב להשאל בזה.

*

גמ'. תנא לא שאלו היתה אלא שאל שבנתו היתה וכו'. עיין בהגהותי לשבת (נד ע"ב) שהצאתי משו"ת שם אריה או"ח (סי' ב) שנסתפק אם הנשים מזוות על שציתת בהמתן, כיון דהוי רק עשה, וכחז שרצ אחד אמר לו שיש ראייה דנשים חייבות בעשה דשציתת בהמה, ממ"ש בפרתו של ראב"ע, דמשמע דהאשה מזוה בשציתת בהמה כמ"ש רש"י ותוספות דהטעם משום שציתת בהמה. והוא השיב לאותו

שמו הוא לא מכח ערבות, אלא מכח מלות תוכחה מזה שלא מיחה בה, וזה מדויק מאד בלשון הגמרא בדברי הגמ' שכתוב בלשון מתוך שלא מיחה בה. והיינו מתוך שלא קיים מלות תוכחה למחות בידה, אבל לא מכח ערבות.

ובשור"ת הלכות קטנות (ח"א סי' קל"ב) כתב בדומה לזה לגבי גרים, דנהי דשראל לא קבלו עליהם ערבות, אבל אם יעשו שלא כדין יענשו עליהם אם לא יוכיחם כשזידם למחות. ובהגה שם מיישב לפי"ו קו' ס' נרור החיים שמקשה על הרא"ש דס"ל דנשים אינם בכלל ערבות, מע"ז דף י"ח שגזרו על אשתו של ר"ח בן תרדיון להריגה על שלא מיחתה זו (שהיא קושיית הזרע אברהם שמביא כבו' בדבריו), והיינו, שנענשה לא מכח ערבות אלא מכח תוכחה עיי"ש. ועיין בשו"ת קמא דחיי (שמציין אליו הפרמ"ג בפתיחה הכוללת לאור"ח בחלק השני אות ט"ז) חאו"ח סי' י"ד, שכותב לתוך קושיית הזרע אברהם הנ"ל מההיא דאשת ר"ח בן תרדיון, לפי, דזה שאימעטת אשה מאיש הוא מפני שנשים אין סיפק זידם למחות ולכן אימעטו ממילת איש שאין בכלל ערבות, וא"כ היינו דוקא לשאר אינשי בעלמא, אבל על בעלה מיהא דלצה גס בה יש ספק בידה למחות דפרט במילי דשמיא וצידה לפייסו.

וע"ע בספר דרך פקודיך (מצוה ל"א חלק הדבור אות ד'), דכתב לפשוט ספיקו של הדג"מ בהפירוש דנשים לא נכנסו בכלל הערבות, אם דוקא נשים לא נתערבו בשביל אנשים, או גם אנשים בשביל נשים, וכתב דע"כ הפשט הכי, דנשים ע"כ נתערבו על אנשים, מדקאמרי בגמ', אין אשתו של אדם וכו' אלא"כ מבקשין ממנו ממון וכו' דכתב אם אין לך לשלם למה יקח משכבך וכו', הרי לפניך דנשים מתענשי אלאנשים, הרי ע"כ הא דאמרין דנשים לא נכנסו בערבות, היינו דאנשים לא נתערבו בשביל הנשים, עכ"ד.

וע"ע בספר צית יצחק (על מס' מגילה) שהאריך והעריך תשובה ארוכה בענין ערבות לנשים, ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן נד).

*

רש"י ד"ה רבא אומר. בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קנא) נתקשה השואל לשיטת רש"י דצדקתא אגומרא איכא משום כיצוי, איך יפרנס הא דמנחות (ב"ז ע"א) הניח בשר ע"ג גחלים לא היפך זו פטור, והאיכא משום מכבה.

והשיב, דלק"מ דהא מבואר בצרימות דף כ' דדבר שיש כיצוי והצעה אם נתכוין רק להציער הוא מתעסק לגבי כיצוי וי"ל"ע דהא דשבת ע"ד ז' דהא דשדה סיכתא ותוד"ה מהו דתימא וכו' וע"ש דף ע"ה א' דהא דפועל חלוון ותוס' ד"ה מתעסק וד"ה טפי וד"ה כי וכו' וי"ל דה"ל לא יתח' לי' בציצוי כדי שילא מהרן או דהוי משאל"ג ופטור, וע"ע צירושלמי פ"ז דשבת הל' ה' וק"ע ופ"מ שם דזה ובתשו' רע"א סי' ח' הוכיח דכל מתעסק דפטור הוא רק מחטאת אבל מ"מ איסורא קעביד ע"ש א"כ בש"ס דביצה דקאי לענין איסורא שפיר י"ל דאיכא משום מכבה דודאי אינו

הנה חפשי ולא מלאכי אפילו רמז מזה בהקדמה כוללת של הפמ"ג. ובחיבורו בסי' ש"ה במשצות כתב בהדיא איפכא ח"ל ואם נשים מזהירים ע"ז למ"ד לאו פשיטא [ר"ל דמייתי הפמ"ג תחילה פלוגתא אי יש לאו או רק עשה בשביתת בהמתו] ואף למ"ד עשה וקידוש היום איחשך שמירה וחירה מ"מ יליף מיניה דלכל מילי דשבת שווים אנשים ונשים ע"י מג"א סי' רנ"א בטור"ו ומג"א סקי"א וי"ו כו' עכ"ל ור"ל דהתם ביאר דגם בקידוש היום שחרית מדרבנן הוא נמי חייבות נשים כאנשים ולכל מילי ע"י מג"א וברכי יוסף סקי' רנ"א עש"ה. ע"כ.

*

גמ' תלפיר אלפי עגלי הוה מעשר ר' אלעזר בן עזריה וכו'. כתב הבן יהודה, נראה לי בס"ד סך זה בא לו בכיוון לומר שהיה מושגם ונשפע מן י"ג מילין דרחמי או מן מזל העליון שהוא מזל י"ג והמספר היה באלפים כנגד האצילות כנודע.

גם מספר י"ג כמנין אהבה לרמוז שהעושר העו"ס הזה לא יתן לו בעולם הזה משכר עולם הבא אלא יתן לו בתורת נדקה מלך אהבה כדכתיב [ירמיה ל"א ז'] ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד שאני נותן לך טיבה בדרך חסד אבל שכרך שמור לעולם הבא וכן הוא אומר [תהלים כ"ד ה'] ישא צרכה מאת ה' ונדקה מאלהי ישעו. ע"כ.

*

גמ' ובמותך ש"א מיוחד בה וכו'. בספר נשמת אברהם (סי' כז) מקשה על הל"ל צרכות (דף כ' ע"ב) ד"ה אלא אי אמרת, שכותב דמסתמא כי היכי דאין הנשים ערבות בשביל האנשים כמו"כ איפכא אין האנשים ערבים בשביל הנשים, ומקשה מהך דהכא דפירשו של שכתבו של ר' אליעזר בן עזריה, דאמרין לא שלו היתה אלא של שכתבו, היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו, ונשאר ב"ע.

וב"ב בספר אשל אברהם (להגרא"י ניימארק ז"ל) דמהא דר"א נתפס על מעשה שכינתו, נראה לכאורה ראייה דגם אנשים ערבים בעד הנשים במלות שננטו עליהן, וכדברי הגרע"א בתשו' ז' ודלא כדברי הנו"צ בל"ח צרכות כי שלמד מדברי הרא"ש שאין ערבות לאנשים בעד הנשים. ע"ש.

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט"ו סימן לב) שמוסיף להקשות גם על קטע אחר שבגל"ח צרכות שם דר"ה והרשב"א וכו', שמבאר שגם כהנים ולוים אינן בכלל ערבות ע"ש, וקשה על זה ג"כ מהך דפירשו של ר"א בן עזריה דהא ר"א בן עזריה היה כהן, דהיה עשירי לעזרא כדאיתא בצרכות ד' כ"ז ע"ב, ומוכח אם כן מזה דגם כהנים בכלל ערבות.

ובותב שם: אבל לדעתי אין כל קושיא מזה להל"ח, משום דנהי דקוצר דאנשים אינם ערבים לנשים, אבל מלות תוכחה ומחאה מודה שפיר דאיכא, וכמו דיסבור דודאי כזאת גבי כהנים ולוים שאינם מוצאים מכלל המלות של הוכח תוכיח לעמיתך, וא"כ יש לומר דזה שהעלו חכמים לקרוא זאת על

(ריש סימן שלז) כתב בשם הרוקח לאסור גרירת מיטה וספסל גדולים, מ"מ זהו דוקא בגרירה, אבל לא בעגלה שהיא כוזבת. כמבואר כאן, שאפילו לרבי יהודה שסובר דבר שאינו מתכוין אסור, מותר לגרור עגלה על גבי קרקע, מפני שהיא כוזבת, ופירש רש"י, חריץ הנראה בהלוכה לא על ידי חפירה הוא, אלא היא כוזבת ודורסת הקרקע ונידוש תחתיה, ונעשה מקום הלוכה נמוך, אבל אינה מזיזה עפר ממקומו. עיין בשו"ת קרן לדוד (סימן צו), ובשו"ת מצלל השרון (אורח חיים סוף סימן א), ובשו"ת פני מבין (אורח חיים סימן עא).

וראיתי להעיר בזה, כי הנה מבואר כאן שמחלוקת תנאים היא אליבא דרבי יהודה, שלדברי תנא קמא דמתניתין עגלה של קטן אינה נגררת אלא על גבי כלים. ורק התנא השני אליבא דרבי יהודה סבירא ליה להחמיר בעגלה של קטן מפני שהיא כוזבת, ולא שכיח שהאופן נגרר ואינו מתגלגל. עיי"ש. ואם כן לא יאלצו מידי מחלוקת בזה.

אולם י"ל על פי דברי הט"ז (סימן שטז סק"ג), שגם בספק פסיק רישיה, כגון נעילת התיבה שמסופק אם יש בה זבובים, יש להחמיר. וסייעו המשנה ברורה צביאור הלכה (שם בד"ה ולכן), מדברי הרמב"ן והמאירי (שבת מא:). עיי"ש. ועיין עוד בשו"ת אבני נזר (חלק יורה דעה סימן רב אות י), שגם כן הוכיח כן מדברי הרמב"ן, אלא שסיים שדעת הרמב"ם לאסור בספק פסיק רישיה. עיי"ש. אך יש לומר שצנ"ד שהספק הוא על העמיד, שמא יהיה נגרר האופן ויעשה חריץ, ושמא יתגלגל יפה ולא יעשה חריץ, הוה ליה כדבר שאינו מתכוין ומותר. ורק כשהספק על העבר, כגון צנעילת התיבה, שמא יש שם זבובים או לא, יש מקום לדון. ועיין בחידושי רבי עקיבא איגר ליוורה דעה (סימן פז סעיף ו), ובשו"ת חלקת יואל (חלק א"ח סימן ח'), ובשו"ת קרן לדוד (סוף סימן לח).

עי"ל דצנ"ד שכל החשש של עשיית חריץ בזה אינו אלא איסור מדרבנן, דהוה ליה חופר כלאחר יד, כמבואר בשבת (מו ע"ב), ובתוספות פסחים (כה ע"ב), ספקא דרבנן לקולא. וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סימן טו) שאפילו לדעת המגן אברהם שאסור בגדולים מאוד, כאן יש להקל, ואף על פי שיש מחלוקת בעגלה של קטן אם היא כוזבת או עושה חריץ, כאן דהוי כלאחר יד יש להקל וכו'. ובפרט לפי דברי הט"ז (סימן שטז) שבספק פסיק רישיה יש להקל. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת פני מבין (חלק א"ח סימן עא) צדין נסיעה על אופניים בשבת, שדן גם כן משום עשיית חריץ, וכתב, שראה באחרונים שהחירו הוצלת עגלה של קטן בשבת, מפני שאינו מתכוין לעשות חריץ, ואם תמצא לומר דהוי פסיק רישיה, לפי מה שכתב המגן אברהם ריש סימן שלו, יש לומר דפסיק רישיה דרבנן מותר, כמו שכתב המגן אברהם (סימן רנג ס"ק מא), וכאן הוי מדרבנן שהוא חופר כלאחר יד. ע"כ.

[אמנם] בשו"ת מים חיים למהר"י משאש (סימן קכה) אסר רכיבה על אופניים בשבת מכמה טעמים, ומהם,

מתכוין רק ללכות הצער ולא לכבות הגחלים ואסור לעשות כן רק לצורך אוכל נפש אבל בזה דמנחות דקאי לענין חיוב חטאת שפיר פטור. ע"כ.

*

רש"י שם. בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לח) נתקשה בנו הרה"ג השואל במש"כ רש"י דאוכל נפש הוא עישון פירות זה ושוה לכל נפש וכו', והקשה דלורך כ"ג לא בעינן או"כ.

והשיב: אמת הוא, אבל א"כ קשה מוגמר דמתניתין מ"ט אסור נימא ג"כ דהוא שוה לכל נפש מידי דהוי בשרא אגומרי, וז"ל דזה או"כ וכ"ע בעי למיכל בתפנוק יחירא אלא דלית להו אבל מגמר מי שאינו מפונק לא בעי כלל ולכ"ע לא שוה לכל נפש. ע"כ.

*

תוס' ד"ה על גבי חרם. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רג) וז"ל: מה שכתב מעלתו להקשות על דברי התוס' צביצה דף כ"ג מדברי התוס' הנדפס על הגליון בשבת דף כ"ה ע"צ וכוונת' דשם כתבו דכיוי אף למ"ד הצערה ללאו יאלצו אסור, לא קשה דבשבת ודאי דאסור כיצוי אף למ"ד הצערה ללאו יאלצו אלא ציו"ט דלורך אוכל נפש מותר הצערה גם כיצוי יש להחמיר למאן דאמר הצערה ללאו יאלצו ודו"ק. ע"כ.

דף כג ע"ב

מתני'. משום כל"י קיבול' ומשום כל"י מתכת ומשום כל"י בברה. הקשה הרב שושנים לדוד ז"ל למה נקט תחמונה ועליונה ברישא ואחר כך אמצעית ולא נקיט להו על הסדר, עיי"ש.

ותירץ הבן יהודע, דנקיט תחמונה ועליונה בזה אחר זה משום דכל חדא צריכה לחברתה דאין מלאכתם נעשית אלא על ידי שניהם ביחד אבל האמצעית שהוא מכבר לרש"י וכברה של סלחות להתוספות ז"ל מלאכתה בפני עצמו והיא אין צריכה להם צעת מלאכתה והם אין צריכים לה צעת מלאכתם דאפשר לטחון בעליונה ותחמונה בלבד בלי אמצעית ואחר שיטחון יציא מכבר או כברה ויכבד בהם ולהכי נקיט האמצעית בפני עצמה באחרונה.

*

מתני'. ואינה נגררת אלא על גבי כלים וכו'. עיין בשו"ת הריב"ש (סימן שצד). ועיין בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן טו) באורך.

*

מתני'. כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה וכו'. האחרונים היתירו להוציל עגלה של תינוק ברשות הרבים ציו"ט או בשבת במקום שיש עירוב, ואף שהמגן אברהם

גזרו שלא ליתן לפנייהם מזונות שמא יצוא לזודם, עיי"ש.
(ביאה"ל תצז).

*

מתני'. ואין נותנין לפנייהם מזונות. פרש"י, משום דאפשר להם בלא מזונות שהן אוכלין שרשי עשבים וקרקע וגדול אוכל את הקטן. והר"ן כתב, דבפרק רבי אליעזר דאורג (שבת קד:) פירש רש"י דטעמא דאין נותנין לפנייהם מזונות משום דכיון דמוקצין הם לא שרי למיטרח עלייהו, וכן מוכח בירושלמי דגרסינן התם (פרק י"ג ה"ז) לפי שאין עושין תקנה לדבר שאינו מן המוכן וכתב והא תנן (שם קנו:) מחמתין את הדלוועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים (שם קכו:) ומטלטלין את הלחך מפני שהוא מאכל לעורבים והא כלבים ועורבים אין ראוין כלל ואפילו הכי נותנין לפנייהם מזונות לאו קושיא היא דמכל מקום מוכנים הם לאורך האדם ומאחמול היתה דעתו עליהם כיון שהם ברשותו מה שאין כן בדגים ובחיה ובעוף בזמן שהן מחוסרין זידה שכיון שאין מזומנין לאדם אין נותנין לפנייהם מזונות אבל כשאין מחוסרין זידה כגון צביצר קטן כיון שדעתו עליהם וכאילו הם ברשותו של אדם ממש נותנין לפנייהם מזונות, ע"כ. וכתב עוד אבל נדין חיה ועוף מן הציצריין ונותנין לפנייהם מזונות דחיה ועוף צביצריין נזודים ועומדין הם ולפיכך נותנין לפנייהם מזונות רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הציצריין שוין דאיכא ציבר גדול דלא חשיבי ביה חיה ועוף נזודים ע"כ. והתוספות כתבו דאין נותנין לפני הדגים מזונות גזירה שמא יזודם.

והרמב"ם כתב בפרק ד' מהלכות יום טוב (הי"ז) דגים ועופות וחיה שהן מוקצה אין משקין אותם ביום טוב ואין נותנין לפנייהם מזונות שמא יצוא ליקח מהם וכל שאסור לאכלו או להשתמש בו ביום טוב מפני שהוא מוקצה אסור לטלטלו. וכתב הרב המגיד דע שאע"פ שאסור באלו שבמין ראויים לאכילה אלא שהן מוקצין אינו אסור בציהמה טמאה ועופות טמאים, ע"כ.

ובתב ה"י (אור"ח סימן תצז), ואיכא למידק כיון דמתניתיין מחלקא דין דגים לחיה ועוף היאך לא חילק הרמב"ם ביניהם, ונראה לי שהוא סובר דתנא קמא היה מחלק ביניהם ואין הלכה כמותו אלא כרבן שמעון בן גמליאל וסובר דרבן שמעון בן גמליאל קאי אדגים חיה ועוף הילכך דין כולם שזה דכל שאין מחוסרין זידה לוקחין מהם ביום טוב ונותנין לפנייהם מזונות ואם הם מחוסרין זידה אין לוקחין מהם ביום טוב ואין נותנין לפנייהם מזונות. והטור אפשר שהוא סובר כדעת הראש"ד (שם ה"ז) והרשב"א (עבה"ק בית מועד ש"א סי' ט) שכתב הרב המגיד (שם ה"ז) דרבן שמעון בן גמליאל לא קאי אלא אחיה ועוף אבל דגים בכל ציבר אסורין ואפילו הוא ציבר קטן והטעם מפני שהם מכוסים מן העין ולפיכך כתב סתם אין נדין דגים מן הציצריין ואין נותנין לפנייהם מזונות וגזי חיה ועוף כתב כל שאין מחוסרין זידה מותר לזודן וליתן לפנייהם מזונות ומשמע אפילו צביצריין וכדרבן שמעון בן גמליאל. אף על פי שיש להקשות על סברה זו מדין סובר אמת המים שיתבאר

מטעם עשיית חריץ, שבגדולים יש לאסור משום פסיק רישיה. וכדצריז כתב בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (אור"ח סימן מט).

ובעיקר הדבר היה מקום לאסור משום גזירה שמא יפול הגלגל של העגלה, ויחזירו למקומו, ויתקע, ויתחייב משום מתקן כלי. וכמו שכתב כיוצא בזה בשלחן ערוך (סימן שיג סעיף ו'), מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת. וכן העיר הרב השואל בשו"ת קרן לדוד (סימן צו). והשיב, שיש לדון לפי מה שכתב הכלל דו בשם הראש"ד שכל דבר שאין דרך להקפיד אם יתנועע בתוך החור מותר. ומכל שכן לפי מה שכתב הסמ"ג שדוקא דבר שצריך אומנות אסור, ואם כן כאן שאינו מקפיד על נעונו, ואינו צריך אומן, לא חשיב מתקן, ואפילו אם תמלא לומר שגם בזה יש חיוב משום צונה, מכל מקום מוצא במגן אברהם (סימן שיג ס"ק יב), שמותר לטלטל כלים אלו ואין לאסור אלא צמורה שדרכה להתפרק על ידי נפילה. וכאן מהיכא תיתי לאסור להוליך העגלה שמא תתפרק. ופשוט שאין לאסור משום גזירה, שמא יתקן כלי, כמו שגזרו בצ"ה (לו ע"ב), שאין לנו לצדות גזירות מדעתנו. ע"כ.

ובן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"א אור"ח סימן כה) ובהשמוטות שבאש הספר, צענין רכיבה על אופניים בשבת, שאין לגזור שמא יתקן הגלגל וכו', שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו, וכמו שכתבו הפוסקים. עיי"ש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (חלק ב' סימן יג).

וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (עמוד קסג) שהעיר דכל ההיתר בעגלה של חינוק הוא דוקא כשמוציל את העגלה בקו ישר, שבה אין עשיית החריץ בגדר פסיק רישיה, אבל כשהוא מפנה את העגלה לנזדים כפעם בפעם, אפשר שיש לאסור משום פסיק רישיה, כשגורר אותה לנזדים.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן קיד) ע"ד אשה נכת רגלים אם מותרת ללכת בחוץ ע"י עגלה בשבת.

אין צדין

מתני'. אין צדין דגים מן הביבריים ביו"ט וכו'. כתב בשו"ע (תצז, א) אין נדין דגים מן הציצריים. הגה: אפילו במקום שאינם מחוסרין זידה, לפי שהציצר רחב הרבה והדגים נשמטים אילך ואילך (המגיד פ"ב).

ובתב המ"א דאם המים זלולים ורואה הדגים מותר אם אין מחוסר זידה שהציצר קטן. ויש מאחרונים שקוצרין דעכ"פ מטעם מוקצה אסור לזודן. (מ"ב).

*

מתני'. שם. איסור זידה ביו"ט אם הוא דאורייתא או דרבנן, עיין בס' תל"ה ס"ז ובמ"ב שם ועיין בתוספות שבת ק"ו ובחי' רשב"א ר"פ אין נדין ובשבת ק"ו גזי אין נותנין לפנייהם מזונות משמע שם דאיסור זידה דגים אפילו מציצר קטן הוא דאורייתא משום דמשתמיט לחורין ולסדקין ומשו"ה

גמ'. גמרא גמור זמורתא תהא. עיין בשו"ת יהודה
יעלה (חלק א יו"ד סימן רעט) ד"ה ולענ"ד עפ"י, שכותב
בשו"ד: שהקצ"ה קרא לכל התו"כ בשם "השירה הזאת" ע"ד
מאז"ל גמרא גמור זמורתא תהא.

*

גמ'. שם. עיין בסוטה (דף לה ע"א) שדוד נענש מפני שקרא
לדברי תורה זמירות, שנאמר (תהלים קיט) זמירות היו לי
חוקין בצית מגורי.

ועיין בספר מנחת קנאות להגר"מ אריק (שם) שתמה על
התוספתא [עיין סנהדרין דף נט] המוצא ב"ש (פ"ד
דפרה) ר"י אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר דומה לזורע ואינו
קוצר כל הלומד תורה ומשכחה דומה ליולדת וקוצרת, ר"ע
אומר זמר בתדירא זמר, ופי' הר"ש כשם שהמזמר חוזר על
זמירותיו שלא ישתכחו כך צריך לחזור על משנתו ונקיט זמר
מלשון זמירות ה' לי חוקין, ע"כ, ותמה ע"י מדאי' בסוטה
שם שדוד נענש ע"י שקרא לתורה זמירות.

ועיין בשו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן כח) מ"ש למחן קו'
הגאון ר"מ אריק, והעיר עוד מאיזה מקומות דקרי
לד"ת זמירות. (א) מש"ס כאן גמרא גמור זמורתא תהא. (ב)
מש"ס עירובין (דף יח) כל בית שנשמעין בו ד"ת צלילה שוב
אינו נחרצ וכו' נותן זמירות צלילה. (ג) איתא במו"ק דף כ"ה
ע"א מנין שכבודו של חכם במטה ראשונה שנאמר וירכיבו את
ארון האלקים על עגלה חדשה וגם שם התעורר המהרש"א
מגמ' סוטה דזה היה עונש על שקרא לד"ת זמירות וטעה בזה
ואף למדין הלכה ממנו. (ד) בע"ז דף ג' אר"ל כל העוסק
בתורה צלילה חוט של חסד משוך עליו ציוס שנאמר יומם ילוא
ה' חסדו וצלילה שירה עמי, (ה) במדרש רבה שה"ש צפ'
קווצתיו תלתלים, אז"ל אין רנה של תורה אלא צלילה שנאמר
קומי רני צלילה, ובכל המקומות האלה הלא נצבה כחומה שאלת
הסתירה לד' הגמ' סוטה דף ל"ה הנ"ל. (ו) במגילה דף ל"ב
כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם
אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.

וביאר שם באריכות עפ"י שם רש"י שם במגילה, בזה
דקאמר הקורא בלא נעימה וז"ל נעימה כגון טעמי
המקראות עכ"ל, ורבותינו בעלי התוספות ז"ל פי', וז"ל שהיו
רגילים לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונים אותן על פה
וע"י כך היו מזכרים יותר עכ"ל. למדנו מכאן דקורא שהוא
במקרא תורה שכתב צריך להיות רק בנעימה שהוא טעמי
המקראות ושונה שהוא במשניות תורה שבעל פה צריך להיות
בזמרה כדי שיהיו מזכרים ע"י כך על פה.

ועפ"י כ' דזה באמת טעם הקפידא שלא לקרות תורה
שכתב זמירות מטעם דאמרין בתמורה דף י"ד
ובגיטין דף ס' דברים שכתב אי אחת רשאי לאמרן בעל פה
ודברים שבע"פ אי אחת רשאי לאומרן בכתב וליפנין לה מקרא
התם, וכיון דתועלת הזמרה הוא להיות מזכרים לשנות בע"פ
ולכן מחויב לשנות תורה שבע"פ בזמרה כד' התוס' הנ"ל וכדי

בסמוך וכמו שהקשה הרב המגיד כי היכי דמיתרלא האי קושיא
אליבא דהראב"ד והרשב"א מיתרלא נמי לדעת רבינו אס הוא
תופס שיטתם.

עוד כתב הצ"י דאפשר לפרש דברי הטור בענין אחר ולומר
דבהרמז"ס סצירה ליה דדגים שוים לחיה ועוף דרצן
שמעון בן גמליאל אדגים נמי קאי דציצרים דידהו שאינם
מחוסרין זידה מותר ליקח מהן וכדמשמע מההיא דסוכר אמת
המים וממילא משמע דמותר ליתן לפנייהם מזונות ומש"ה לא
חש לפרש. ויותר נראה לומר שסוכר רבינו דדגים אפילו היכא
דמותר ליקח מהם אין נותנין לפנייהם מזונות מטעמא דפירש
רש"י דאפשר להם בלא מזונות ולפי זה ואין נותנין לפנייהם
מזונות לאו אחין לדין קאי אלא מילתא באפי נפשיה הוא והכי
קאמר לעולם אין נותנין לפנייהם מזונות ואפילו היכא דמותר
ליקח מהם. עכ"ד הצ"י.

ובשו"ע (שם ס"ב) כתב המחבר, דגים ועופות וחיה שהם
מוקצה, אין משקים אותן ציו"ט ואין נותנים
לפניהם מזונות שמא יבא ליקח מהם. וכל מה שאסור לאכלו או
להשתמש בו מפני שהוא מוקצה, אסור לטלטלו.

והנה מדתלה הטעם במוקצה משמע דה"ה בזהמה כגון
בהמה מדברית המצויר בסימן תצ"ח ס"ג או כגון
אווז ותרגולת העומדת לגדל ציזים אף דלא שייך בהן זידה
כיון דהם מוקצה אסור להשקותן וליתן לפנייהם מזונות שמא
יבוא לאכול מהן ציו"ט אבל לקמן בסעיף ז' סתם המחבר
כדעת הפוסקים דתלוי הדבר בציידה דכל שאין מחוסרין זידה
מותר ליתן לפנייהם מזונות וכתב הפר"ח דכן נוהגין העולם וכן
הוא העיקר ע"ש. (מ"ב).

ובתבו האחרונים דוקא לפנייהם ממש אסור ליתן אבל אם
נותן ברחוק קצת מהם והם באים ואוכלים לית לן זה
כיון דעושה הכירא מדבר ולא אחי ליקח מהם.

ובבהמה טמאה דלא שייך שמא יבא ליקח מהם, מותר
לכו"ע. (מ"ב).

*

תוס' ד"ה אין צדין. עיין בשו"ת צאר יתחק (אור"ח סימן יג
ענף א).

דף כד ע"א

גמ'. הבא בצפור דרור עפקינן וכו'. עיין בשו"ת
מהרי"ק (סימן קנח) שנשאל אם לפור דרור עוף טהור.

והשיב: לא ציררת על מי שאלת, האם על אותם הדורים
בצית כדמשמע לשון לפור דרור, וכדאמר' צי"ט
ריש פרק אין לדין וכן בשבת פ' האורג [דף קן] למה נקרא
שמה לפור דרור שדרה בצית כבשדה, ואותה ודאי טמאה היא
וכו', אמנם בלצנה ממש משמע התם דשריא וכו', ואפ"ה
נראה שאין לסמוך על זה להחיר אפילו כריסה לנן וכו'. ע"כ.

*

להשם יתצרך צורך הוא בשירות ותשבחות כמו דוד המלך עליו השלום. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הגר"י ענגיל ז"ל בספר אורות יוסף (מאמר לבנה ד' יט) כותב לצד זה עפ"י דברי הגמ' בע"ז (ג' ע"ב) אר"ל כל העוסק בתורה כלילה הקדוש צריך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנה' יומם יאז' ד' חסדו וכלילה שירו עמי, מה טעם יומם יאז' ד' חסדו משום כלילה שירו עמי עכ"ל הגמ', ואיירי גם שם בתוספת"פ וכהן מימרא דעירובין (ס"ה ע"א) דידי' דאיירי בתוספת"פ, וזה טעם וכלילה שירו עמי דלימוד תוספת"פ הוא דרך זמרה ושיר כמבואר במגילה (דל"ב ע"א) הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים. וגו', הרי שאלל קורא דהיינו ממקרא תוספת"פ הזכיר רק נעימה שאינו זמרה ושיר רק נעימת הטעמים לצד, משא"כ אלל שונה שהוא משנה תוספת"פ הזכיר זמרה, וכן אמר ז"ל ג"כ בכמה דוכתי גמרא גמור ומורתא תהא, הרי שלימוד תוספת"פ משנה וגמרא דרכו בזמרה ושיר וזהו שאמר וכלילה שירו עמי. [ועי' עוד עירובין (י"ח ב') כל בית שנשמעין בו דברי תורה כלילה שוב אינו נחרב, שנא' ולא אמר אי' אלק"י עושי הנותן ומורות כלילה עכ"ל הגמ', והכוונה ג"כ לתוספת"פ שהוא לימוד כלילה, וזהו דמיימי קרא דהנותן ומורות כלילה דלימוד תוספת"פ הוא דרך זמרה וכדברי הש"ס הנ"ל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה כו', גמרא גמור ומורתא תהא וכו', והו' קרא דהנותן ומורות כלילה כמו קרא דכלילה שירו עמי וכמוצא], עכ"ד.

*

גמ'. **שם.** עיין להגאון האדר"ת ז"ל בספרו תפלת דוד (ע') קלה אות ט"ו וז"ל:

בחיגה י"ב ב', אמר ר"ל העוסק בתורה כלילה הקדוש צריך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנה' יומם יאז' ד' חסדו וכלילה שירו עמי. יש להעיר קצת, דבסוטה ל"ה א', אמר רבא שנענש דוד המלך ע"ה על שקרא לדברי תורה ומירות, ועי' חידושי אגדות הרש"א בעירובין י"ח ב' שהקשה כה"ג. ואולי שירה לחוד ומירות לחוד. ועי' תמיד ל"ב ב' דדרש שם העוסק בתורה כלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני כלילה. ועי' ברכות ו' א' אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה, פרש"י בבית הכנסת ששם אומרים שירות ותשבחות בנעימת קול ערב. ובשמות רבה סוף פרשת תשא אמרו אין רנה של תורה אלא כלילה.

נראה הכוונה ע"פ מה שאמרנו בשלהי מגילה ל"ב א', הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים כל יחיו בהם, וכתבו התוס' (שם) שלפי שהיו שונים בע"פ היו רגילים לשנות המשניות בזמרה ע"ש. ומשמע דמקרא היו קוראים בטעמיהם וזהו בנעימה דקאמר, ומשניות בזמרה. וזהו כוונת

שהי' נזכר בע"פ ולא יצטרך לאומרן בכתב דאסור, ומהי להיפך במקרא תורה שכתב אין לקרות רק בטעמי המקראות בכתב דוקא ולא בזמרה שלא ירגיל עצמו ע"י כך מתוך שהי' נזכר לאומרן בע"פ דאסור בדברים שכתב. עיין שם בארוך.

*

גמ'. **שם.** עיין תפארת ישראל ערכין (פ"ד בועז אר"א) דמהאי טעמא בכל דוכתא דמני חסורי מחסרה והכי קתני, לא הגיהו המשנה, משום שהיה להן זמירות מיוחדין לכל משנה ומשנה, כדי לחזק המשנה בזה הזכרון, וע"י הניגון נזכר היטב לישנא דמתני', באשר שהיה הזמר מקודר לפי המלות והבנות שבמשנה, ולכן כמה פעמים בחר התנא ג"כ במלה זאת ולפעמים בחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה, וכו', ומה"ט אף שהיה חסורי מחסרה הניחוהו כך, מדמון ממילא דאל"כ יהיה מעשה לסתור, ואם היו מצלצלים המלות יתצלצל השיר המיוחד לה ויתצלצל הזכרון, ותשתכח המשנה ח"ו, עיי"ש.

וע"ע בהקדמת פאת השלחן, בשם הגר"א ז"ל שבי' והיה יודע כל חסורי מחסרה שבתלמוד משיטותיו דלא חסרה כלל בקדר שסידר רבינו הקדוש המתני' ולא אורחא שחיסר דבר רק דרבי ס"ל כחד תנא דאליביה סתמה ולא חסר כלל אליבי' וגמרא ס"ל כאידך תנא ואליביה קאמרה הגמ' חסורי מחסרה והכי קתני, עכ"ל.

וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (חלק ג סימן סא) דלאו בכל חסורא מחסרה אמר הגאון להדא מילתא, עיין שם כמה דוגמאות.

*

גמ'. **שם.** עיין בן יהודע די"ל הכונה כי בעסק התורה יש שתי תועלויות האחת הוא שידע המעשה אשר יעשה לפוס דינא והשניה שזה הלימוד מזמר עריצים הם הקליפות ואם לומד הלכתא למשיחא או פלפול דליכא מיניה נפקותא לענין דינא אין בו תועלת הראשונה אלא רק תועלת האחרונה שהיא לזמר עריצים ולכן כשאמר לו כאן למאי נפקא מינה השיב גמרא גמור ומורתא תהא רנא לומר אף על גב דליכא נפקותא לפוס דינא יועיל לימוד זה לזמר עריצים.

*

גמ'. **שם.** עיין בספה"ק נועם אלימלך (פרשת תרומה) שכותב בתור"ד: וזהו לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא (קידושין ל א), פירוש שצריך לקרא להשם יתצרך בתחילה בתשובה ותפילה וחרטה על עונותיו: ושלש במשנה, פירוש משנה, דהיינו כפול לכפול הנהגות כנ"ל, דהיינו לחשוב רוממות אל יתצרך ושפלות עצמו כנ"ל. ושלש בתלמוד, רמז אחר שיתנהג כן ויהיה גמור בצדקו יצא למדרגה גדולה. על דרך שאמרנו (שבת קו ב) גמרא גמור ומורתא תהא, יש לומר שרמזו לדברינו הנזכרים לעיל שאחר שהיה גמור בצדקו: וזהו גמרא גמור לשון גמר. ומורתא תהא, פירוש תוכה למדרגה להלל

אחד הוא אלא שיונה זו בשעה שהיא מתגלגלת בצית נקראת הרדיסאות וכשהיא גדילה במדבר נקראת יוני שובך.

והארריך בספק זה וכותב: ודאי דהני יונים שקנו באיטצת החלון בצית, דינס כיוני שובך ועלייה שחייבין בשילוח, וכרש"י ז"ל (קב א) הני"ל דיוני שובך היינו שמבקשים מזונותיהן בשדה וקייניהן בשובך, וגם היונים האלו מבקשים מזונותיהן בחור בגינות ושדות. ובש"ס ז"ה (כד א) מבואר, דיוני שובך ועלייה באין לכלובן לערב ואין מזונותן עליהן, ויוני הרדיסאות מזונותן עליהן, ולחד תירוצא שם יוני שובך ועלייה עשוין להשתמט ולברוח מפני בני אדם ואף כשפורחין לקיין נשמטין ממנו ויורדין עיין שם. ועיין מג"א (סימן תצ"ז סק"א). וכן בשבת (קנה ב) מבואר דיוני שובך אין מזונותן עליהן עיין שם. וכל הני איתנייהו דיונים שצנודן דידן, ודינס כיוני שובך ועלייה דחייבין בשילוח.

*

מתני'. ומעשה בנכרי אחד שהביא דגים וכו'. הגר"י סרנא ז"ל שאל את הגאון מטעשצין בעל הדובב משרים ז"ל, האם יש להמנע מלקחת מתנה מנכרי משום שונא מתנות יחיה. והשיב לו, כתב הסמ"ע (חור"מ סימן רמט סק"ד) שהטעם דשונא מתנות יחיה כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות, ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם. וברש"י בסנהדרין (שם) כתב דאין מלוה להוכיח נכרי, דהוכח מוכיח את עמיתך כתיב ולא גר תושב. וא"כ בגוי הנותן מתנה לישראל לא שייך לומר שונא מתנות יחיה.

ובספר נפש חיים (להגר"ח פלאגי מערכת ש אות לו) כתב שאין שונא מתנות יחיה בעכו"ס.

בבב"ק כן כתב בספר מנחת פתים (או"ח סימן תצח) שיתכן שבעכו"ס לא שייך שונא מתנות יחיה, משום דהקצ"ה ויותר ממנוס לישראל. ועי"ש שהביא שצירושלמי בשבת (פ"א ה"ד) משמע שאחד מ"ח דבר שגזרו הוא שלא יקבלו מתנות מעכו"ס, אלא שממתיני' כאן משמע דמותר לקבל מתנה מעכו"ס דאמרינן מעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל ואמר מותרין הם, אלא שאין רצוני לקבל ממנו, ופירש"י משום שהיה שונא, משמע דמותר לקבל מתנה מגוי, אלא שיתכן שהמתנה צירושלמי היינו שלא לקבל מהם נדקה, עיין שם.

אולם הרמב"ם (פ"ב מהלכות זכיה ומתנה הי"ז) כתב הנדיקים הגמורים ואנשי מעשה, לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בנכרים דה' צדק שמו לא בנדיבים, והרי נאמר ו'שונא מתנות יחיה'. מבואר דצדקו שלכן שונא מתנות יחיה, משום שהשונא מתנות אינו צדק בנדיבים, כי אם בהש"ת, ולפי סברה זו מסתבר שגם מגוי לא ראוי לקבל מתנה.

והגר"ח קניבסקי שליט"א השיב (הובא בדרך שיחה) שגבוי יש להקל לקחת מתנות, אף לפי הרמב"ם כיון שהרי הוא כזהמה, וכולם יודעים שאין על מי לנכות, ואי אפשר לסמוך עליהם. (הובא בחשוקי חמד סנהדרין עה ע"א).

אזי בשבת (ק"ו ב' ובכ"מ) דאמר גמרא גמור ומורתא תהא, וכי רק לזמירות בעלמא נגמור גמרא, הזמרה הוא רק ליתן תכל נעמימה אמירה, אבל לא העיקר הניגון עד שלא נשמע ונבין דברינו, וע"כ כשאמר דוד המלך ע"ה זמירות היו לי חוקין חטא בזה ונכשל כמ"ש שם בסוטה ל"ה א', אבל בכלל שירה ודאי י"ל על התורה, כלשון הכתוב כתבו לכם את השירה הזאת שהיא התורה כמו שאמרו צנדרים ל"ח א', והר"מ ז"ל בפ"א מהלכות ס"ת. וע"ש עוד בזה.

*

גמ'. הצד אווזין ותרגומים ויוני הרדיסאות פטור. עיין בשו"ת מהרש"ל (סימן י) וז"ל: שאלה, התרגומים שצביתו אם אסור בשבת לצוד אחריהן וליטלן.

תשובה: אף על פי שבגמרא משמע לאסור, דגרסינן אווזין ותרגומין שצביתו ה'צדן פטור, דהיינו אבל אסור, דכל פטורי בשבת פטור אבל אסור כו', ובסמ"ג משמע להדיא לאסור שכתב הא דה'צדן פטור וכתב בתרא מיד הא מימרא דשמואל כל פטורי בשבת כו' אכן במיימוני בהג"ה (פ"י מהל' שבת הכ"ד) כתב להיתר וכתב והא דנקט פטור אידי דרישא קנקיט והביא ראיה לדבריו רק בסוף כתב והמחמיר תע"ז ואף מה שכתב והמחמיר כו' לא איירי אלא בחצר גדול אבל בצית או בצית החורף משמע דמותר לכתחלה ע"ש ובאשיר"י בהלכות י"ט צ"ל אין צדין כת' דמותר לכתחלה, ואין לומר דווקא י"ט אבל שבת אסור ז"א דהא לענין צידה השוו שבת וי"ט ועוד דברי הרא"ש שכתב דהאי פטור הנאמר גבי צידה משמע אפי' לכתחילה א"כ ה"ה נמי גבי שבת ומאי שכתב הא פסקא צ"ט ולא בשבת משום דאין דרך לצוד אותם בשבת וק"ל. ע"כ.

*

גמ'. והרי יוני שובך ויוני ע"ייה דבאין אב"ב וכו'. לערב וכו'. הני עבדי רבויי וכו'. פרש"י פורחין וכו' וגם שם נשמטין ממנו וכו'. ועיין בשו"ת להורות נתן להגאון האדיר ר' נתן געשטעטנער ז"ל (ח"א סי' מט) שנשאל בענין יונים שקנו על איטצת חלון ביתו מבחוץ והאם יושבת על הביצים, האם בעל החלון חייב לקיים מצוות שלוח הקן.

ומביא שם את דברי הגמ' בחולין (קל"ט ע"ב) דאיתא: יוני שובך ויוני עלייה שקנו צטפיתין וצבירות, ואווזין ותרגומין שקנו צפרדס חייב בשילוח, אבל קנו בחור צית וכן יוני הרדיסאות פטור משילוח. פירש"י יוני שובך, יוני מדצירות שקנו בשובך. וברש"י צבא מציעא (קב א) כתב, יוני שובך, שמבקשים מזונותיהן בשדה וקייניהן בשובך ואין אלו יוני הרדיסאות הגדילים צבחים עכ"ל.

וי"ש לעיין אם יוני הרדיסאות ויוני שובך הם שני מינים שונים, שהראשון הוא מין הרגיל להתגדל צבחים והשני הוא מין הרגיל להתגדל צמדצירות, וא"כ כיון דפסיק תנא ותני דיוני הרדיסאות פטורין משילוח ע"כ כשמוצא קן של יונים אינו חייב בשילוח עד שיכיר שאינו ממין הרדיסאות, או דילמא מין

דף בד ע"ב

גמ'. בא ומצאן מקולקלין מערב יו"ט בידוע שמע"ב יו"ט נצודו וכו'. צביאור חיצת "צידוע",

עיי' בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן צד) שכותב בשו"ד: ומלנו בתוס' נדה ס"ד ע"ב צה דעומדת ורואה יושבת ואינה רואה צידוע שלא חיתה המכה כו' ע"ג כולם ורואה ע"ג כולם ואינה רואה צידוע שחיתה המכה וכתב בתוס' לספרים דגרסי ע"ג כולם ורואה ליכא לפרושי צידוע דאיכא הוכחה דהא לא מוכח ולא מידי הואיל ורואה אלא ה"פ צידוע שיש לתלות שחיתה המכה וכן צריך לפרש לעיל דף נ"ו צידוע שלפני הכיבוס כלומר שיש לתלותו לפני הכיבוס ע"ש וא"כ גם מ"ש הרי"א צידוע הכונה דאם אין הפיולים שוים יש לחוש שמא הוא מין טמא רק היכי דפיולים שוים צידוע והוי סימן מובהק על דגים טהורים.

וע' בתוס' מ"ק ה' ע"ב ד"ה יש צה חילנות צידוע שנחש צה קצר אין צה חילנות צידוע שאצד צה קצר וכתב בתוס' דהכונה ד"ל דמסתמא אם לא שאצד צה קצר היו נוטעים בתוכה א"נ צידוע לאו דוקא ואגב דנקט רישא צידוע נקט סיפא נמי צידוע עכ"ל.

וזה נראה כונת התב"ש סי' י"ז סק"ז שציאר דעת הרמב"ם שפסק גבי מסוכנת דהוי נבילה וודאי וכו' דהוכחתו מדנקט הש"ס צידוע שנשמתה נטולה קודם לכן ומדקאמר צידוע אלמא דהוי וודאי והקשה מבינה כ"ד ע"ב צה ומלאן מקולקלין מעי"ט צידוע שמעי"ט נצודו ומותרים צה ומלאן מקולקלי' ציו"ט צידוע שציו"ט נצודו ואסורים ופריך דיוקי דסתרי אהדדי ומשני דספיקא נעשה כמי שניצודו ציו"ט ומוכח דגם גבי ספיקא נקט צידוע וכו' דיש לחלק ולא נודע כונתו אבל נראה דהכונה דהתם דנקט צרישא צידוע שוב יתכן למינקט צספא גם צספק וכמ"ש תוס' במ"ק הנ"ל ותמהני על התב"ש שלא הזכיר מתוס' נדה ולא מתוס' מ"ק הנ"ל, ובתוס' נדה הנ"ל י"ל ג"כ אידי דנקט צרישא כמובן. ע"כ. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן עג) ד"ה והנה.

*

גמ'. מותרין למאי, רב אמר מותרין לקב"ל וא"י אמר מותרין באביזא. הנ"ל מציא דהרי"ף והרא"ש כותבים כלל, דכל שאסור באכילה ממילא אסור בטלטול דכמוקצה דמי. והמהרש"ל צ"ש"ש הקשה על הרא"ש, למה הוצרך לגבי דבר שיש צמינו במחוצר להציא דברי הרי"ף דלכן אסור בטלטול מאחר דאסור באכילה א"כ הוה מוקצה, תיפוק ל' דהוה מוקצה דמחוצר דמודה צו ר"ש כמ"ש הרא"ש עכמו ע"ש.

ובתב. הנ"ל ליישב קושי' זו, ד"ל דנפק"מ לענין ספק אם נלקט ממחוצר, דהנה מה שאנו אסורים ספק מוכן אף שהוא ספק דרבנן, היינו משום דהוה דבר שיש לו מתירין, וי"ל דאין לאסור משום דבר שיש לו מתירין אלא באכילה, הואיל דמה שיאכל היום לא יאכל למחר, ועל כן מוטב שיאכלנו

למחר צהיתר צרור, והרי אינו מפסיד שהרי אי אפשר שיאכל היום וגם מחר, דמה שיאכל היום אינו קיים שוב לאכלו למחר, אבל לענין טלטול הרי יכול לטלטלו היום וגם מחר וגם צכל יום, וא"כ מה שאתה אסור לטלטל היום הוא מעוות לא יוכל לתקן למחר, דמה שיטלטלנו למחר הלא גם אם היה מטלטל היום היה שוב יכול לטלטלו למחר, וצוה אין לאסור משום דבר שיש לו מתירין עיי' שם.

ובעי"ז כתב צ"ל"ח פסחים (ט ב), דלענין הנאה שאינה של כליי שיכול ליהנות ממנו היום וגם למחר, לא שייך לאסור משום דבר שיש לו מתירין, שהרי יכול ליהנות ממנו היום וגם למחר עיי' שם. וכן כתב בשו"ת נודע ציהודה (תנינא אהע"ז סי' ל"ח) צספק איסור מינקת או מעוברת של חצירו דאין לאסור מדין דשיל"מ, דלא אסרו ספק משום דשיל"מ אלא לענין אכילה הואיל דמה שיאכל היום לא יוכל לאכול למחר, אבל לענין צעילת אשה לא שייך יש לו מתירין, שהרי כשישאנה יוכל לצעול וגם לאחר זמן, וא"כ צעילה זו אין לה מתירין עיי' שם. ועיי' מש"כ בנחלת צבי לצעל פתחי תשובה יו"ד (סי' קפ"ד) צוה, ובפתחי תשובה (סי' ק"ב) לגבי תערובת של כלים שצריכים צבילה או הגעלה אי הוי דשיל"מ או לא.

ורא"ה להגאון ר' נתן געשטעטנער זצ"ל בשו"ת להורות נתן (חלק ד' סי' לד) צענין מה שנשאל אם מותר לצשל ציום טוב צצין השמשות או לעשן או, אם נחשב לצורך יום טוב, או נחוש שמא צעת שעושה מלאכתו הוא יום טוב וצעת הנאתו - הוי צבר חול, ולהנ"ל הרי מצוה דלא שייך לדון משום יש לו מתירין אלא היכי שהאיסור הוא מצד החפצא, וכגון צבינה שנוצרה ציום טוב שאי אפשר לאוכלה אלא פעם אחת, וצוה אמרינן דעד שתאכלנה לציה זו באיסור תאכלנה צהיתר, שהרי אי אפשר ליהנות ממנה יותר מפעם אחת, אבל צנדון דידן דמספקין אם מותר לצשל או לעשן טויטין ציום טוב צין השמשות, שאין האיסור על החפצא אלא על הגצרא שאסור לעשות מלאכה ציום טוב לצורך חול, אין זה צגדר דבר שיש לו מתירין, שהרי יכול ליהנות ממלאכל מצושל זה ומעישון זה עכשיו וגם לאחר זמן, ואם לא יהנה מאכילה זו ומעישון זה עכשיו הוי מעוות לא יוכל לתקן, ודומה לטלטול מוקצה ונשיאת מינקת ומעוברת חצירו והנאה שאינה של כליי, דהואיל שאפשר ליהנות צדרך זו כמה פעמים ממילא לא שייך צהם דין דדבר שיש לו מתירין.

*

גמ'. צעו"ם א"ל ימנע אדם עצמו מבית המדרש וכו'. צשצת (פג ע"ב) איתא, אמר רבי חנינא צן עקציא, מפני מה אמרו ספינת הירדן טמאה, מפני שטוענים אותה ציצשה, ומורידין אותה למים. אמר רב יהודה אמר רב, לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ואפילו שעה אחת, שהרי כמה שנים נשנית משנה זו צצית המדרש ולא נחגלה טעמה עד צבא רבי חנינא צן עקציא ופירשה. ואמר רבי יונתן, לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדצרי תורה ואפילו צשעת מיתה שנאמר (במדבר יט) זאת התורה אדם כי ימות צבאל,

אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה. ועיין בחתם סופר (בחדושי לשבת שם).

*

גמ'. שם. עיין בן יהודה דחיבת לעולם בא לרבות אפילו בערבי שבתות וערב יו"ט ולילי שבתות ולילי יו"ט שהיה דרכם לקבוע ישיבות בצית המדרש אך לא היו באים הכל לשם ולא היה נעשה בהם אסיפה גדולה של חכמים עם כל זה אל ימנע אדם עצמו מזה דודאי ימנע חידוש.

ועדיין י"ל אומרו שעה אחת דאס רוצה לתפוס זמן מועט יאמר אפילו חצי שעה או רבע שעה.

וי"ל שבזמן הראשונים היה דרכם לשבות בצית הכנסת שעה אחת אחר תפילה וכזכר במשנה דברכות [פ"א] בחסידים הראשונים וכאן בא לומר אפילו באותה שעה אחת הידועה של מנהג הראשונים אם רוצה אדם לנהוג בה יהיה יושב אותה השעה בצית המדרש ולא בצית הכנסת.

ועוד י"ל דאמרו רבותינו ז"ל בגמרא שעה ששית הוא זמן סעודה של תלמידי חכמים והו' שאמר אפילו שעה אחת שהיא שעה השישית שהיא זמן סעודה של תלמידי חכמים אל ימנע מבית המדרש אלא יביאו לו סעודתו שם ויאכל אותה כדי שלא יזוז מבית המדרש.

*

גמ'. אמר רב פפא הלכתא נכרי שהביא דורון ל"ישראל ביו"ט וכו'. עיין בשו"ע או"ח (סימן תקטו).

והנני להעתיק דברי המשנה ברורה שם, וז"ל: הנה קודם שנכנס בציאור זה הסימן אעתיק לשון הגמרא וציאורו בדרך קצרה. איתא בביצה (כ"ד ע"ב) אמר רב פפא הלכתא נכרי שהביא דורון לישראל ביו"ט אם יש מאותו המין במחזור אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו ופירש רש"י דהאי אסורין היינו משום מוקצה מדלא לקטן מאתמול אקציניהו מדעתיה ואפילו לר"ש דליה מוקצה בעלמא מודה בזה עי"ש. ומאי דקאמר ולערב אסורין בכדי שיעשו פירש רש"י כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב ומה דקאמר בכדי שיעשו אסורים ומשמע דלאחר כן מותרים היינו אפילו לערב ראשון נמי אע"ג דליל יו"ט שני הוא ממתיך רק בכדי שיעשו ומותר אח"כ ממ"נ אם הלילה חול הוא הרי המתין בכדי שיעשו ואם קודם הוא נמצא שנלקטו בחול ולזו השיטה הסכימו רוב ראשונים.

וי"ש מן הראשונים שפירשו מדקאמר כדי שיעשו משמע בדעיין זמן הראוי לעשייה דהיינו לערב יו"ט שני בכדי שיעשה דאז הוא זמן חול וראוי לעשייה וטעמם דלפיכך החמירו חכמים לאסור כל היום שני וגם אח"כ בכדי עשייה דאי אמרת דמותרין במוצאי יו"ט ראשון חיישינן שמא יאמר לנכרי ביום טוב ראשון לך ולקוט לי כדי שיוכל לאכול מהן בשני.

וי"ש עוד נ"מ בין אלו השיטות דלרש"י וסייעתא שלו דפירשו דהטעם שהחמירו בכדי שיעשה כדי שלא יהנה ממלאכת יו"ט שניך דין זה בין למי שהוצא בשבילו ובין לאחרים אבל לדעה האחרונה דהטעם שהחמירו כדי שיעשה הוא כדי שלא

יצא לומר לכתחלה לעכו"ם לך ולקוט לי יש מן הפוסקים דס"ל דזה הטעם אינו שייך רק לענין לאסור בכדי שיעשה למי שהוצא בשבילו אבל לא לאחרים דבדאי לא יאמר לעכו"ם לך ולקוט לי כדי להנות לאחרים דאין אדם חוטא ולא לו. וממילא לשיטה זו יש קולא לענין אחרים דאינו אסור לאחרים רק יום הראשון בלבד משום מוקצה ולאח"כ מותר מיד וא"ש להמתין אפילו כדי שיעשה ויש מן הפוסקים שסוברין דגם לשיטה זו האסור בכדי שיעשה כולל בין לו בין לאחרים. עוד איתא שם בגמרא אם אין מאותו המין במחזור תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור.

והא"י אסור הסכימו הפוסקים דהוא רק לאכול ולהנות מזה אבל בטלטול מותר [והנה מדלא הזכיר הגמרא דנריך להמתין אח"כ בכדי שיעשה ש"מ דבתחומין הקילו דא"ש להמתין לערב בכדי שיעשו אבל רוב הראשונים הסכימו דגם בזה נריך להמתין לערב בכדי שיעשו אך בזה אפילו אותן הנוהגין להחמיר לענין מחזור כדעה השניה לענין תחומין נהגין להקל כדעה ראשונה דדי להמתין כדי שיעשו לערב יו"ט ראשון בלבד]. עוד יש קולא לענין תחומין דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר לאכול אותו הדבר אפילו ביום [ומ"מ אין לטלטל חוץ לד"א ממקום שהניח הנכרי את הדבר לבד אם הניח בצית או בעיר המתוקנת בעירובין דחשיב כולה כארבע אמות]. ע"כ. עי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הראש"ד (סימן ריז).

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת הראש"ד (חלק א סימן לט) וז"ל: שאלת הא דאמר רב פפא בפרק אין לדין, גוי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחזור לקרקע אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו. ואם אין מאותו המין במחזור מחוץ לתחום אסורין. הכא דלא קאמר בהדיא דניצבייה כדי שיעשו מי אמרינן דלערב מותרין מיד כיון דליכא אלא איסורא דרבנן אי אמר ליה לך והבא. ולפי מה שכתב הרב אלפסי ז"ל בפרק שואל (דף ק"א) גבי גוי שהביא חלילין בשבת נראה שאין כן דעתו. אלא אף באסור תחומין נמי בעינן בכדי שיעשו. ומכל מקום נריך לחקור כמה שיעור כדי שיעשו. מי צעיר שיעור כדי שיצאו ממקום שהביאין או לא. וגם נריך עיין אם יש בהצאתן איסורא דאורייתא דמייתי להו דרך רשות הרבים. ומההיא דחלילין משמע קצת דלא דלכאורה מפליג בין הביא חלילין לחפרו את הקצר. ומיהו רש"י ז"ל פירש גבי חלילין דלא יספוד בהן ישראל לעולם.

תשובה: כך נראה הדברים דאפילו במציא מחוץ לתחום נריך כדי שיצאו. ותדע לך דמדקמי רישא אסור ולערב אסורין בכדי שיעשו וקמי סיפא מחוץ לתחום אסורין. לכאורה משמע דאסורין דסיפא דומיא דאסורין דרישא. דאי לא הוה ליה למימר בהדיא אסורין ולערב מותרין מיד. וטעמא דמילתא כדי שלא יצא לומר לגוי הבא ויהנו לו מעשיו לאוכלן

חיברו עליו אלא בחרוזת דגים הייתה, שראה אותה ציד גוי מערב יו"ט ולמחר הכירה בטעיות עין והציאה. ועל זאת הומר לרבותינו שיש שם בני אדם שאינן מהוגנין ויקלו בדבר להציאו מן הנידודין ביום טוב ויאמרו מאתמול נילודו. אבל בדבר שאינו במינו, במחזור אין לחוש. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רש"י (סימן קג) וז"ל: הגני משיבך על אשר שאלת: מה דעתי נוטה על חיה ועוף הנזודים ביו"ט ראשון לאכלן ביו"ט שני ועל פירות מחוברין שנלקטו ביו"ט ראשון, מהו בשני ימים טובים של גלויות.

שמעתי מפי מורי ר' יצחק לוי שאסור, ומפי קרובי ר' שלמה כמו' וסומכין על הלכות גדולות שכתוב בהן אסור. ומציאין ראייה לדבריהן מדאמר ר' פפא הלכתא גוי שהציא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחזור אסורין ולערב נמי אסורי' בכדי שיעשו, ואומרים בכדי שיעשה, בראוי לעשה משמע וזהו כן וראיה שצידים.

ואני מקודם ששמעתי ראיתי שהיו נוהגים בהן כאן היתר, וגם מיום הבינוני בדברי תלמוד לצי נוטה אחרי המתירים. ואת מורי סבבתי תשובות ולא קבל, וגם ראייה אחת לא מצא לדבריו. ואני היו צדי כמה כמה טעמי היתר, וגם מראיות שהבאתי לו טעם היתר ולא קבל ודנתי לפניו. והוא בר טביא דאחא לקמיה ריש גלותא דאיתא ביו"ט ראשון ואשתחית ביו"ט שני ר' נחמן ור' חסדא אכול מיניה [ערובין ל"ט ע"ב] דממה נפשך מותר, שאחד מן הימים חול. רב ששם לא אכל מיניה. ושחקו עליו חביריו לומר מה נעבוד לרב ששם דלא אכל בשב' טביא. א"ל רב ששם היכי איכול דתני' וכן היה ר' יוסי אוסר בשני יו"ט [של גלויות] ועושה אותן קדושה אחת והרי הן כיום ארוך. ושנייה ר' אשי ולא סמך אשנייה. ואשכחיה ר' ששם לרבה בר שמואל וא"ל תני מר מידי בקדושות א"ל אין, תנינא מודה ר' יוסי בשני יו"ט של גלויות שהן שתי קדושות ומותר להתנות על הכלכלה, ובינה שנולדה בזה אכלה בזה. א"ל ר' ששם אי משכחת להו לא תימר' להו מידי, לפי שהיה בוש מהן שלא אכל.

לפי דרכנו למדנו שחזר בו ר' ששם וקבל את משנת רבה בר שמואל. ואע"ג דאיתמר במסקנא דהוא בר טביא לאו איתאודי איתאוד, לא להחמיר על הצודה בא אלא להקל ולומר [אפילו בו ביום] דאי ביו"ט שני הוי ומשום לידה, ביום ראשון לא הוה אסר ליה ר' ששם, דפשיטא ליה שהן שתי קדושות, וספק יו"ט וספק חול. דהא אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחצרו ומתנה. ואלו בשני ימים של ר"ה שהן קדושה אחת אמרינן אמר רבי' הוה יתיב קמיה דר' אשי חזייה דהוה עזיב משום דלא אנה ערובי תבשילין א"ל ננה מר האידנא, דהא אמר רבא מניח אדם וכו' א"ל אימר דאמר רבא בשני יו"ט של גלויות משום ספק הוא, ואפי' ידעין בקביעא דירחא, נהגו בו ספק, כדשלחו מתם, הזהירו מנהג אצותיכם צידכם שהיו עושין שני ימים מספק הו' שלא נחלק אדם עליו וקם ליה רבי' ורב אשי בשיתתי'.

לערב מיד. ולא עוד אלא בכל כי הא באיסורא דרבנן איכא למגזר ולמיסר טפי מאיסורא דאורייתא. דכל שהאיסור קל איכא למיגזר טפי דילמא אחי לזולתי זה. תדע לך דלפי פירושו של רש"י ז"ל איסורא דרישא דאם יש במינו במחזור היינו כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב. ואילו במבשל בשוגג בשבת יאכל כרבי מאיר ומורין כותיה אלא דלא דרשין בפירקא.

ובעמא דמילתא דהתם דעל ידי ישראל חמיר ליה אי שרית בשביח מעמנו אחי לזולתי ולמימר ליה. והכא נמי אי שרית ליה לערב מיד אחי לאוקולי דרבנן ולמימר ליה.

ובידיהו מדברי הרב ז"ל שכתב גבי חלילין לא שמענו כלום. דהתם בשבת ומעביר ארבע אמות בר"ה איסורא דאורייתא היא. ואגב חורפא משכך הענין הזה. אל מה שכתבת בסוף שאלתך דנריך עיון אם יש בהצאתן איסורא דאורייתא וספקו חלילין. וזה דבר פשוט ולא כתבת אותו אלא אגב שטף. דתחומין יציאתן בגלל דרבנן אבל מעביר חפץ אפילו תוך התחום מתחלת ארבע לסוף ארבע אז מלאכה היא זו.

וההפך שיש בין חלילין לקבר לא מן הטעם שאתה סבור הוא. אלא קבר אוקימנא בגמרא בעומד באיסורי' וגנאי הוא למת ליקבר בקבר שהכל רואין שנעשית בו מלאכה בשבת לזכרו. אבל בשאינו עומד באיסורי' יקבר בו לערב בכדי שיעשה. ורש"י ז"ל פירש בחלילין לא יספוד בהן לעולם. אינו מחזור דאם כן לימני זהו לא יספוד בהן עולמית דקדמתי סיפא לא יקבר בו עולמית. ועוד דאם כן מאי שנא מקום רחוק אפילו הציאן ממקום קרוב. דהא נעשית בהן מלאכה דאורייתא שהכניסן מרשות הרבים לרשות היחיד.

וישיעור כדי שיעשו דבר ברור הוא שהוא כדי שיצאו ממקום שצאו. ותדע לך דהא גבי חלילין אפילו בספקו נחלקו רב ושמואל אם תולין אותן שצאו ממקום קרוב ולא יטורך לערב להמתין אלא כדי שיצאו ממקום קרוב. או נחוש שמה ממקום שהורגלו להציאן צאו בליה ולנו חוץ לחומה ונריך להמתין לערב כדי שיצאו משם כפירושן של גאונים ז"ל או בהפך כדברי רש"י ז"ל. מכל מקום אנו למדין משם שהמתנת הערב היא לפי ריחוק מקום הצאתן או הקירוב. ורבינו חננאל ז"ל כן כתב בפירוש בעירובי' פ' מי שהוציאהו. כדי שיעשו כשיעור שילך ישראל משחשיכה בגן ויגז ויציא. ואחר שהיית זה השיעור שרי. עד כאן לשון הרב ז"ל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רש"י (סימן מד) וז"ל: על התנווני ששאלת, דע כי אמתים דברי', ואין לך קל שצקלים שאינו צקי בהלכות מחובר ונולד, כי כבר פסק רב פפא גוי שהציא דורון לישראל, ומדבריו אתה למד שאפילו מן הגוי מותר לקבל. ועוד מההוא ליפתא דאחי' למחוא, נפק רבא חזייה דהוה כמישא. אמר האי ודאי מאיתמול עקירא, ואי משום חוץ לתחום, אדעתא דגוים אתא ושרייה רבא למיזבן מינייהו. והרי לך שלקחו אותו מן הגוים, ובלבד שלא יהא מאותו המין במחזור, או שיהא ניכר שמאיתמול נתלש. ומה שהציא ראייה מר' יצחק בר' יקר, אני הייתי שם, ולא מפני זאת

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ל (סימן לט) וז"ל השאלה: דורון שיש בו חשש ידה או מחובר שהוצא לישראל ב"ט ראשון אי שרי ביום שני לישראל אחר, דלו ולביתו פשיטא לי דאשריין כל שני ימים ועד בכדי שיעשו צמולאי י"ט דק"ל כה"ג ורבותינו בעלי התו' (ביצה כ"ד: ד"ה ולערב) שאוסרין, וראיתם ברורה דלא דמי לביצה שנולדה ב"ט או להאי נבי דאיתגד ב"ט ראשון שהוא ממילא אצל דבר הנעשה בשביל ישראל אי שרי ליה ביום שני אחי למימר לגוי שיעשה מלאכה בכה"ג כדי שיהיה לו מוכן ליום השני ואף בימי רש"י ז"ל רבים היו החולקים עליו עד שכתב בעצמו שכל דבריו לא הועילו לו נגד החולקים עליו אצל זהא מספקא לי אי שרי לישראל אחר ביום שני או לא.

תשובה: יראה לי להמיר לישראל אחר ביום שני לאחר בכדי שיעשו ואף שאחד מן החכמים חלק עלי לאסור כפי דברי מהרר"א ב"ת שנהגין להחמיר בדברי הסמ"ק שכתב לאסור בשני הימים אף לאחרים אצל לא נכנס לעומק ההלכה מקור נוצעו בד"ן דורון ההוצא לישראל כו' אלא אמר שכך מנא בספר מהרר"א ואני ת"ל לא כן הורגלתי מעודי אלא לעולם אני חוזר וחוקר להכנס בעובי הקורה עד שארדוף ואשיג שורש של העניין גם צו חקתי ודקתי אחר תוכן העניין כפי אשר הייתה ידי משגת לצדוק ויגעתי ומנאיתי עד שנראה לי פשוט היתר לישראל אחר ביום ב'.

וזו היא סוגי' הגמ' בריש אין לדין (שם) אמר רב פפא גוי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחזור אסור בכדי שיעשו ואם אין באותו המין במחזור תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר והא דנריך להמתין לערב בכדי שיעשו פי' רש"י בערב ראשון של י"ט שני קאמר והטעם משום שלא יהנה ממלאכת י"ט ומ"ה בערב ראשון מותר אעפ"י שהוא י"ט ממ"נ אם חול הוא הרי המתין בכדי שיעשה בחול ואם קודש הוא הרי נלקט בחול והקשו ר"ת ור"י על דבריו מהא דתנן המצביל בשבת בשוגג יאכל ואמאי הא נהנה ממלאכת שבת כו' אלא עיקר הטעם שנריך להמתין בכדי שיעשה גזירה שמה יאמר לגוי להביא לו ב"ט כדי שיאכל בערב ומיד ומשום האי טעמא נריך נמי להמתין עד הערב השני בכדי שיעשו דחיישינן שמה יאמר לגוי להביא ב"ט ראשון כדי שיאכל ב"ט שני.

והגה כב רבותינו בעל התו' וכל האחרונים פסקו הלכה למעשה לאסור כל שני הימים ובעיני בכדי שיעשו ביום הראוי לעשייה כדברי ה"ג וכתב הרא"ש דלישראל אחר שלא נעשה בשבילו שרי ב"ט בערב מיד ולא בעיני בכדי שיעשו דלא חיישינן שמה יאמר לגוי להביא לו בשביל אחר דאין אדם חוטא ולא לו אצל לפי' רש"י שהוא משום שלא יהנה כו' ה"ג בעיני בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת י"ט הנעשה בשביל ישראל. ואף שמורה רש"י בדבר הנעשה מאליו או בעבור גוים דלא בעיני בכדי שיעשו כמו שפי' התו' בפ' בכל מערבין (ל"ט: ד"ה א) מ"מ היכא שנעשה בשביל ישראל הוא חמור יותר ונריך להמתין בכדי שיעשו.

רב נמי בשיטתיה קס, דאיתמר [לעיל ד' ב] ב' ימים טובים של גליות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה. ובשני ימים טובים של ר"ה דקדושה אחת הן אפי' בזמן שבת המקדש קיים היו עושין שני ימים אם באו עדים מן המנחה ולמעלה, אמר רב נולדה בזה אסורה בזה ופסקינן הלכתא כרב צהני תלתא בין לקולא בין לחומרא, אלא הללו אינן ספק והללו הרי הן ספק. ומאחר שכן ספק, מאיזה טעם נאסר. אם ראשון קודם לשני חול, והנלקט ב"ט מותר לערב בכדי שיעשו ויום ראשון חול, כ"ש שמוותרים ב"ט של מחר. רב שמת שהיה אוסר את הנבי לא היה צידו טעם, אלא משום שהיה עבור שהן קדושה אחת, והרי פסקנו הלכתא כרב שעשאו ספק. וכשם שלא חלקנו בין ביצה לזידה ומחזור בשני ימים של ר"ה שאסור, אף ביצה נדונה כמותן לאסור, אף הם ידונו בשני ימים טובים של גליות כמותן להתר, דמאי חומריהו מינה, ביצה דאורייתא היא ומשום הכנה. ואפי' למאן דאמר כרבנן דפירות הנושרים, לא אסיר אלא משום שמה יעלה ויחלוש וביצה ופירות הנושרים אוקימנא חדא גזירתא.

ועוד א"ר יוחנן ע"ש שנשרו מן הדקל [בשבת] אסור להסיקן ב"ט. ואל תשיבני ביצה שהיה ר' יוחנן מתיר ביצה שנולדה לאוכלה ב"ט, מ"ט ביצה, דביומיה נמי חזי לגומעה ולא שרי ליה מר עד למחר, מידע ידעי דבת יומא אסיר כו'. מדקאמר אל תשיבני ביצה, מכלל דלא חמיר מחובר שנלקט מביצה שנולדה, דאי חמיר, מני לאותויה מביצה (שנולדה) [שנולדה] דקילא מעצים דמוצדין, דחמירי. ואי נחמיר ידה ומחזור מפני שלקטם גוי צידים, הא קיימינן דכל מידי דעביד בלאו אדעתא דישראל שרי, והכי סתמא אדעתא לזבוי גוים עבדי.

ועוד רב פפא דאמר גוי שהביא דורון לישראל כו', י"א סתמא קאמר, וחילק בין י"ט ראשון לי"ט שני שמוותרין לערב בכדי שיעשו, ממה נפשך אם היום קדש הרי הלילה חול והרי המתיר בכדי שיעשו, ואע"פ שהלילה הזה אינו ראוי לעשייה, אסורא בעשייה אינה אלא שמה היה חול הלילה קודם, וא"כ הוא כ"ש שהוא מותר. והמתנה מועלת [אלו] יבא אליהו ויאמר ראשון קדש והלילה חול, ונריך בכדי שיעשו. והא הנהו גננא דגזו להו גוים אסא. ויש ספרים שכתבו בהן ציומא טבא סתם, ואפי' למאן דגריס ב"ט שני [האי] מעשה כי הוה, ב"ט שני הוה, וה"ה לי"ט ראשון, דברים המותרים ואחרים נוהגין בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם, אוקמינן ר' חסדא בכותאי ובצני מדינה דסרכי מילתא ומזלזלי, אצל ישראל בני תורה מותר להתיר בפניהם דבר התר, ולא יחיד אני בדבר כי מנאמי כן תשובת הגאונים ועכשיו אינה בידי ואחפסנה ואיגענה לידך, ואני איני כחולק על ישיבתו של רבי כי נוהגין איסור בהן עד שאזכר לחזור ולדון לפניו, יודה לדברי כאשר דנתי לפניו על עסקי, שהיה מלמדנו במשהו ולצסוף דנתי לפניו והודה לדברי. ע"כ.

מאי טעמא שאוסר מאחר דק"ל כרבינו חס דהטעם משום שלא יאמר לגוי כו' אם כן גבי ישראל אחר למה לן להצריך בכדי שיעשו דיש לומר חפס כשני הטעמים להחמיר טעם של רבינו חס כדי שלא יאמר לגוי כו' כדי שיהא אסור לו אף ציוס שני וטעם של רבינו שלמה משום שלא יהנה כו' כדי שיהיה אסור אף לאחרים בכדי שיעשו ויפה עשה צוה דנהי דקיימא לן כרבינו חס מכל מקום צעין נמי לקיומי דברי רש"י ו"ל לתומרא מטעמא דיליה שהוא להדיא בירושלמי צפרק כירה (ה"א) ו"ל (מכאן) [מכיון] שאתה אומר שימתין למוצאי שבת בכדי שיעשו (כדי) [כמין] שלא (יהנה) [נהנה] מחמת שבת כלום.

ותדע שכן הוא כדברי שהרי הסמ"ג שהציא דברי ה"ג שאסרו הדורון שהוצא לישראל צ"ט עד מוצאי י"ט בכדי שיעשו פי' הוא הטעם על דבריהם משום שלא יהנה כו' ואחר כך הציא דעת רש"י שאוסר ציוס ראשון כו' וכתב לבסוף שרי"ץ בר שמואל נהג הלכה למעשה כדברי ה"ג והלא כל עיקר טעמו של בעל התו' שאסרו כל שני הימים משום שלא יאמר לגוי כו' ואדרבה סתרו טעם זה של רש"י כדפי' ואם כן איך הוא מערב הדברים והטעמים אלא צוודאי שחופס הטעם של רש"י כדי לאסור אף לישראל אחר עד כדי שיעשו והיינו טעמא משום דאזלינן נמי בתר הירושלמי מאחר שאינו נגד התלמוד שהרי התו' צפרק בכל מערבין (שם) הקשו על דבריהם מן הירושלמי ועמדו בחימא ולאותה החומרא כיון נמי הסמ"ק והלך אחר דעת הסמ"ג וזו היא ראייה נוספת על דבריו של ישראל אחר שרי ציוס שני דאי אסור לאחר כמו לאותו ישראל א"כ הדר קושיא לדוכתה דלמה ליה לסמ"ג לערבב הדברים ולכתוב הטעם של רש"י כדברי ה"ג שאסרו כל שני ימים דתו' ליכא למימר כדי [להרויח] להרויח מטעם זו דבעינן בכדי שיעשו אף לישראל אחר שהרי כל שני הימים אסורים לו ואין חילוק בין לו לישראל אחר.

ועוד נראה צעני ראייה ברורה שלא כיון הסמ"ג לאסור כל שני ימים שהרי ממש כמו לשון הסמ"ק כתוב במדכ"י ככל אותה הג"ה וכתוב לשם ואפילו לישראל אחר כמו כן אסורים לו כדאמרין בביצה גבי מחובר הצא בשביל ישראל זה אסור לישראל אחר ע"כ. וזו לא מלאנו בכל מסכת ביצה אלא בע"כ ר"ל מדחילק גבי תחומין בין לו לישראל אחר ולא חילק נמי גבי מחובר דרישא ש"מ דבכל עניין אסורים וזו אינה ראייה כלל שהרי גבי תחומין מ"ה חילק להשמיע לנו שלישאל שרי אפי' צו ציוס מה שאין כן במחובר כדפרישית לעיל אלא צוודאי שראיית' רק על מה שבעינן בכדי שיעשו ומיית' ראייה כמה שהקשה הרא"ש על דבריו ו"ל והא דלא קאמר נמי ומותר לישראל אחר מיד כדקאמר גבי מחוץ לתחום כיון דצו ציוס אסור לכל משום מוקצה בשביל שעה מועטת דבכדי שיעשו לא חש להצריך עכ"ל והיינו שהר"ף לא תפס חירון זה כל עיקר וסבר מדלא קמ"ל נמי דשרי לאחר מיד צערב ש"מ דאסור אף לאחר בכדי שיעשו אלמא דכל עיקר איסור שקאמר אף לאחר היינו בכדי שיעשו ואף הלשון מובן כן מדקאמר ואף לאחר אסורין ולא קאמר מתחלה בין לו בין לישראל אחר אלא

והשתא נצוה לנדון דידן דדורון שהוצא לישראל צ"ט ראשון צ"ט שני שרי לישראל אחר ממ"ג לכל הטעמים דאי לפרש"י שרי אף לאותו ישראל ואי לפירוש רבינו חס שרי לישראל אחר צערב ראשון מיד ואפילו בכדי שיעשו לא צעין ואף אם תחמיר ותאריך שני הטעמים להדדי מ"מ לא תאסור לאדם אחר אלא לערב ראשון בכדי שיעשו ותו לא והשתא אפילו נמצא בהג"ה סמ"ק בשם הרב ר' פרץ דורון שהוצא לישראל צ"ט ראשון יש צו חששא דאורייתא כגון מחובר או ידה אסור לשני הימים ועד כדי שיעשו של ליל מוצאי י"ט אפילו בשני ימים טובים של גלויות ואפי' לישראל אחר שלא הוצאו בשבילו אסורין וכן הועתק בכלבו מ"מ לא אשגחין ביה כל עיקר ובטלה דעתו נגד דעת הרא"ש מאחר דלית טעמא למילתיה כמו שפירשתי ואל"ל דסבר הר"ף דאיכא למיגזר דשמא יערימו שכל אחד יאמר לגוי שיצא לו כדי שיתן לחבירו וכן יעשה לו חבירו ומלאו מערימים במלאכה דאורייתא או שגורין חבירו אטו ידיה מי הוא הנציא שהגיד לו גזירה זו וגזירה חדשה בלי ראייה הוא ולית מאן דאשגח ביה ואל"ל שראייתו מדמחלקים בריש אין צדין כדברי רב פפא שהצאתי גבי תחומין בין אותו לישראל אחר וגבי דורון שיש צמינו במחובר או ידה לא חילק משמע דאסור לכל, זה אינו ראייה כלל דהתם גבי תחומין שרי לישראל אחר אפילו צ"ט ראשון כמו שפרש"י לעיל צהדיא והכא אסור לכ"ע ציוס ראשון משום מוקצה ומה שמותר ציוס שני אין צו חידוש דלמה יהא אסור שהרי אין צו שום צד למיסקר כמו שפיר'.

ואף דעת מהרר"א אינו נוטה כ"כ לאסור שהרי לא כתב אלא שכן הורה אחד מן הגדולים ואח"כ כתב אמנם אם יש צדבר כורך כגון שוימן אורחים נכבדים וקצעי להו הך דורון נראה דיש לסמוך אדברי אשיר"י אלמא דלא צריחא ליה לאסור כלל אלא שלא רצה להקל נגד הגדול שהורה להחמיר ומאחר דלא חזינן טעמא למילתיה אמינא דלית אחרת לחומרא דא ואף שחלה עכמו בחד מן הגדולים הלא גם כן מלאתי בשם שני גדולים להיתר הלכה למעשה הגדול מהרר"ש מוינא פסק הלכה למעשה להיתר דורון שהוצא לישראל ויש צמינו במחובר או ידה דשרי לישראל אחר ציוס שני ומלאתי בקובץ ישן שכן הייתה דרשה רביעית שלו וכן הורה הגדול מהר"י סגל הלכה למעשה.

ועוד אומר אני כי היכי דלא נשוה לגאון עולם דהיינו הר"ף ח"ו טועה או להיות מזלבל דבריו בלא משפט א"כ נאמר בע"כ שלא כיון לאסור לישראל אחר בשני הימים אלא צו להחמיר ולומר שיהא אף לישראל אחר אסור עד בכדי שיעשו לאפוקי מדעת הרא"ש לפירוש ר"ת דאין צריך כלל להמתין בכדי שיעשו ואולי חסר לשם בסמ"ק בכדי שיעשו או קאי אדלעיל מינייה שכתב דבר הניגד מאליו או בשביל גוי שאין צריך להמתין בכדי שיעשו אלא צו ציוס אסור משום מוקצה ואם כן נימא כמו כן הדין גבי ישראל שלא הוצא בשבילו ומ"ה כתב אפי' לישראל אחר אסורין כלומר בכדי שיעשו אצל ציוס שני פשיטא ליה דשרי שאין כאן מקום לאיסורו כדפרישית ואל"ל

שיהנה ממנו יש לחוש שמא ישלח את הגוי לישראל חזרו ששלח לו את הדורון שעוד יוסף לשלוח לו מהדורון כיון שמכירו וחשב הוא עליו ועבר על איסור תחומין.

אמנם נר' להקל בדבר דכיון דיש בזה שני טעמים אית לן למינקט כטעם ראשון להקל דבשל סופרים הלך אחר המקל ותו דחזינא להו לתוס' בריש דף כ"ה כתבו לטעם ראשון בלבד והשמיטו טעם שני משמע דס"ל דטעם ראשון עיקר, ועוד זאת מנאמי בס' הכלבו דישלח דורון לישראל חזרו ע"י גוי כגון שמסרו לו מערב י"ט ונשתתה הגוי ולא הביאו עד י"ט זה היה מעשה והסכימו חכמים זל להחירו אפי' למי שכל בשבילו והטעם שאין לחוש שמא יאמר לו לך והבא לי עוד באיסור לפי שלא ישמע לו עכ"ל.

בעתה זכינו לדין גם לפי פ' שני של רש"י דלא חיישינן שמא יאמר לגוי שילך עוד ויביא לו באיסור אלא בגוי הבא מעצמו דכיון דחביב ליה שמביא לו דורון גם הוא ישמע לו וילך לו שנית בלשיתותו ויביא לו מחוץ לתחום אבל בגוי ששלח אותו חזרו להביא דורון לחזרו כיון דלא מיקרצב דעתיה דגוי לגבי זו לא חששו להך גזירה ואע"ג דמנאי הוא שיסמע לו הגוי וילך בשליחותו ולא העמידו איסור זה כיון דעיקר איסורו של תחומין קל הוא.

עוד אנו לומדים מדברי הכלבו דכל גזירת האיסור היא שמא ישלח לישראל את הגוי להביא לו מהדורון בעינינו של י"ט והוא וכן מוכח מדבריו שכתב שטעמו של איסור' הוא שמא יאמר לו לך והבא לי עוד באיסור וכו' משמע דעל עינומו של י"ט ההוא קמישחתי וקולא זו משתבצת והולכת בגוי המביא דורון מעצמו לישראל המכירו שאם הביא הדורון ממקום רחוק שיהיה מותר אפי' לישראל שהובא בשבילו שיהנה ממנו כיון שאין לחוש שישלח את הגוי בעצם היום ההוא ויביאו לו עוד מהדורון כיון דלא אזיל ואתי ביומיה איברא דקולא זו קולא יתירה היא ואין לסמוך על זה כיון דלא אשכחנא לקמאי דמחלקי צין הובא הדורון ממקום קרוב או ממקום רחוק דמשמע דאע"ג דהובא ממקום רחוק דלא אזיל ואתי ביומיה העמידו גזרתם מ"מ בנ"ד דאין הגוי מביא הדורון משלו מעצמו אלא ששלחו לישראל חזרו יש לעשות סניף להחיר דאין לחוש שישלח את הגוי שיביא לו מהדורון כיון דלא אזיל ואתי ביומיה.

ובר מכל דין בנ"ד נראה לדון בזה מח"ל לעיר שרובה גוים דנקטינן להתירא שכל המביא על דעת הרוב הוא מביא ואפי' שיצאה לישראל את הגוי שיביא לו דבר מח"ל שרי וטעמא דמלתא משום שהספן לא יחריד את ספינתו ומנהיגיה ולפזר הוצאה יתירה בשביל השכר המועט שמקבל בשכר הבאת הדורון ואי לא מתרמי לספן לטעון את ספינתו בכמה משאות וסחורות לא היה חושש להביא פירותיו של ישראל מח"ל וכיון שעיקר הבאת הספינה וטלטולה בשביל הסחורות ואינו עושה על דעת ישראל אין להקפיד על הדורון שמביאו בתור בשביל הישראל וגמלא שלא הובא דורון זה שמחוץ לתחום בשביל

משמע קצת דקאי אצדדי שיעשו לחוד כדפרישית והשתא עלו דבריו כנים וישרים. ס"ד מסקנא דמלתא דורון שהובא לישראל בי"ט ראשון ויש בו חשש מחובר או צידה בי"ט ראשון אסור לכל ואפילו בטלטול אסור עד לערב ואחר הערב שרי בטלטול לכל אלא שאסור לו ולכל ביתו עד למוצאי י"ט כדדי שיעשו ולישראל אחר שרי ביום שני ואף בליל שני לאחר כדדי שיעשו. הנלע"ד כחצתי והחולק עלי שלא לש"ס, יתהפך פניו כשולי קדירה וכיריים. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל ד סימן א כלל ד): נשאלתי על גוי ספן שהביא דורון בי"ט לישראל מישראל חזרו שדר בעיר אחרת מה יהיה משפטו אם יש לאסור שלא יאכל מהדורון משום שני טעמים חדא דכיון שהובא הדורון דרך אניה בלב ים באופן שכל מחוץ לתחום יש לאסור וכו"כ טא"ח סי' תקט"ו שדבר שאינו במחזור ואינו מחוסר צידה אם בא מחוץ לתחום מותר לכל ואם מחוץ לתחום אסור לאכלן למי שהובאו בשבילו כו' ע"כ והנה בדון זה הרי דגוי הספן הבי' דורון זה מחוץ לתחום בשביל הישראל ציחוד זאת ועוד אחרת יש לאסור מטעם הכן דכתב מרן מש"ס הרשב"א בתשו' דהא דאמר' דדבר שאין במינו במחזור והביאו מחוץ לתחום מותר למי שלא הובא בשבילו ה"מ בפירות גוי אבל בפירות יש' אסורין לכל דמוקצין הן דכל שהם חוץ לתחום הקצום הבעלים מדעתן דשל ישראל צריכין הכן אבל דגוי א"ס הכן עכ"ל וא"כ ה"נ פירות הללו דישראל הן והיו צריכין הכן מצעוד יוס.

תשובה: גרסינן בפרק אין לדין דף כ"ד דאמר רב פפא הלכתא גוי שהביא דורון לישראל כו' ואם אין מאותו המין במחזור חוץ לתחום מותר חוץ לתחום אסור והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר ע"כ ופרש"י חוץ לתחום אסורין לא שמעתי טעם מקובל בדבר דאי משום מוקצה אמאי מותר לישראל אחר ואי משום שנעשה בו איסור בשבילו אם כן לישראל אחר נמי אסור דנכרי שהדליק את הנר בשבת תנן אם בשביל ישראל אסור ולא חילקו בינו לחזרו וי"ל דלגבי איסור תחומין דרבנן לא אחמור כולי האי ודיין אם אסרוהו על זה טעם אחר ר"ל מחוץ לתחום אסורין גזירה שמא ישלח בשבילו והבא בשביל זה מותר לאחר דליכא למיגזר ביה שאינו מכירו עכ"ל.

והנה לטעמא קמא דרש"י זכינו לדין בנ"ד דהכ' ישראל שמקבל את הדורון חשיב כישראל אחר שהרי הגוי שהביא את הדורון ועשה בו איסור תחומין לא טרח בהבאת הדורון בשביל רצונו וחיבתו של יש' המקבל ולא נתטפל בהבאתו רק מפני רצונו של משלח וישראל המקבל הו"ל כישראל אחר כיון שלא הובא בשביל רצונו וכויו.

אך אמנם מה שיש לחוש לאסור הוא כפי טעם שני דאסור משום גזרה שמא ישלח בשבילו כיון שהגוי הוא מכירו ובנ"ד איכא נמי להך גזרה דאי שריית ליה ליש' שמקבל הדורון

ומשמע דהיה שם שהות כשמסרו שיכול להציאו לחצרו מקמי
 דליעול יום טוב שאם לא היה שהות יש לאסור שלא ליהנות
 מהדורון עד מוצאי י"ט ככדי שיעשו ולא דמי למאי דאמר
 במתני' וכולן צ"ה מתירין עם השמש שצמירת המלאכה לגוי
 מצע"י שרי אע"ג שהגוי יעשה המלאכה בשבת שרי משום
 דהתם לא קפיד ישראל אם יעשה הגוי מלאכה זו בשבת או
 שיעשה אחר השבת הכל שוה לו ולכן התירו כשמוסרה לו
 קודם השבת אכן אם מקפיד ישראל על המלאכה שימנהר הגוי
 לעשותה ובעצור כן עושה הגוי מלאכה בשבת אז אין להתיר
 בשביל שנמסרה לו מקודם השבת כיון שעושה הגוי על דעת
 ישראל ולרצונו ולכן כשמסרה דורון לחצרו אע"פ שמוסרו לגוי
 מעי"ט נר"ץ שיהיה שם שהות שיוליכנו הגוי לחצרו קודם י"ט
 דאם אין שהות אסור ליהנות מהדורון צ"ט ובספר הכלבו
 הקפיד בזה כדכתבו אכן צ"ד ודכותיה יש להקל אע"פ
 שמוסר ישראל את הדורון לגוי צע"ט ואין שם שהות
 שיוליכנו מקודם י"ט שרי כיון שאין הנהגת הספינה וטלטולה
 בעצור דורון ישראל רק בעצור המשאות והסחורות שבה ונמצא
 שאין הגוי עושה איסור תחומין בשביל ישראל, כלל דמלתא
 למאי דאמין עלה שפיר מצי ישראל ליהנות מן הדורון צ"ט
 ואין שם דאסור כלל יאכל משמנים וישתה ממתקים וחדות
 ה' תהי' מעוזו והנלע"ד כחצתי. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צ"ח הישנות (סימן ג) שנשאל: על
 הדורון שהוצא לישראל ע"י גוי צ"ט ראשון אי שריין
 ליה לישראל אחר צ"ט שני, כי יש אוסרין ויש מתירין בכל אלה
 ולמיקל בדבר שומעים לקיים מצות שמחה צ"ט.

והשיב: ועל דבר הדורון ששאלת הנה צפרק א"צ האריך
 רש"י וכתב להתיר לערב מוצאי י"ט הראשון אף
 לאותו ישראל שהוצא בשבילו גם צפרק בכל מערבין האריך
 בטעמא של היתר זה אצל הח' לשם וצ' א"צ כתבו משם ר"ת
 ור"י שקשה על פי' רש"י והוכיחו דאסורין עד מוצאי י"ט
 האחרון. והמעין צדכריהם יראה מתוכם דעת הח' אינו אלא
 להוכיח דהא דבעינן ככדי שיעשה אינו אלא כדי שלא יאמר
 לגוי לך ולקט וכו' ולאפוקי מפירש"י שהטעם הוא כדי שלא
 יהנה ממלאכת י"ט דליתא אצל עיקור טעמו של איסור
 שאסורו בכל הב' ימים אינו דווקא במקום שיש למגור שיאמר
 לגוי לך ולקט דאף בישראל אחר דליכא למיתש שמא יאמר לגוי
 לך ולקט אסור לפי שלא חילקו חכמים בדבר שנעשית בו
 מלאכה גמורה בשביל ישראל בין אותו ישראל לישראל אחר
 דכיון דאיסור זה קל הוא צעני המון עם בני ישראל עשו
 הרחקה יתירה באיסור דאורייתא. והכי משמע להדיא מתוך
 דעת רבינו יודא מפרי"ו שאוסר לפי פי' ר"ת בשני הימים
 אפילו לא הוצא בשביל ישראל כל עיקר כמ"ס הח' צ' א"צ
 והמרדכי פרק בכל מערבין א"כ לדעת שאר בעלי תוספת
 והנמשכים אחריהם דלפי פי' ר"ת אינו איסור אלא בשביל
 שהוצא בשביל ישראל מ"מ ודאי ס"ל דאסור לכל אדם כמו
 לר"י מפרי"ו דלא פליגי עליה אלא במאי דפי' לר"ת דאסור

הישר' ולא הוצא אלא בשביל שנעשה טפל על הסחורות
 שצמיתנה וראוי לדון בו כדין המועט לגבי המרובה.

ועוד הרוחנו בטעם הזה שינחנו י"ח מפירוש שני שפרש"י
 דטעמו של איסור שמא ישלח בשבילו להציא לו עוד
 מהדורון דהשתא צכה"ג ליתא להאי חששא שהגוי לא ישמע
 ולא יטה און להציא לו מן הדורון דרך חניה בכמה הוצאות
 שיעשה בשביל הנאה ושכר מועט וכאשר כתבנו.

עוד יש טעם להקל פה מצרים בספינות דהני נהרות אין
 הדבר צרור שהם גוששין צנציר מעשרה טפחים משנכנס
 י' טפחים לפי שמימיהם עמוקים והספינות קטנות וקלות הם
 על פני המים צפרט בזמן גידולו של נילוס ובספק צא מח"ל
 כתב הטור ס"ס תקט"ו לרש"י מותר ולדברי הגאונים אסור
 ומן הראוי היה לפסוק כדברי המקל כיון דצדיק מלתייהו
 דתחומין נקטינן להקל כדאיתא צפרק מי שהוציאוהו ומנן לחוש
 לדברי הגאונים פסק להחמיר וחומרא יתירה היא ודיינו
 להחמיר היכא דיש שם איסור תחומין צודאי דהיינו ספק אם
 הציאו פירות הללו ממקום קרוב או ממקום רחוק דהוי חזק
 לתחום.

אך אמנה צ"ד הוי ספק צדיקא דמלתא דלמא אין כאן
 איסור תחומין כלל דמשנכנס י"ט לא גששה הספינה
 צנציר מעשרה טפחים וכיון דפסקיה דמנן שפסק להחמיר
 ודברי הגאונים הוי חומרא יתירה אית לן למימר הבו דלא
 לוסיק עלה וכד אשכחן דשניא קצת מן הדין שפסק מנן ניקוט
 להקל וכה"ג איתא צס"פ הנשבעין גבי אין אמש"ל דאמר
 הבו דלא לוסיק עלה.

ולענין הספק השני נראה דאין לחוש מטעם הכן רק מידי
 דהוי ידיה ישר' עצמו לא צדבר דישראל חצרו
 דעיקר טעמא דקפדינן אהכן צמידי דשר' משום דכיון שהניח
 פירותיו במקום רחוק מחוץ לתחום הרי הקצה אותם והסיחם
 מדעתו וא"כ צדבר שאינו שלו שאין צידו להכינו ולהציאו אליו
 לא שייך ביה דין מוקצה וצין דישראל וצין דגוי הושוו לדבר זה
 שכיון שאינם שלו לא שייך לומר שהקצם מדעתו דליצעו הכן
 ודוקא בפירות שלו אמרי' כיון דאסמינהו מדעתיה הרי הקצה
 אותם וכיון שנאסרו עליו נאסרו גם על אחרים אצל צכה"ג
 מעולם לא הקצה אותם שלא היתה דעתו עליהם לפי שאינם
 שלו ולא שייך כאן איסור מוקצה ומור"ס ס"ס תקט"ו לא
 דקדק בדין זה יפה ואין דבריו מחוורין ועיין בספר מגן
 אברהם ומגן דוד שכתבו להתיר ומהריק"ש הגיה והעתיק
 דבריו של הרשב"א במקום הראוי להם ולא שייכי גבי ישראל
 ששולח דורון לחצרו כמו שכתבנו.

ובשעושה הגוי מלאכה בשביל ישר' אין לחלק בינו לאחר
 דכל ישראל אסורין ליהנות מאותה מלאכה בשבת
 וכ"כ רש"י להדיא כמזכיר לעיל ונראה שהכל צו סבור דאפי'
 ליכא רק איסור דרבנן וכגון איסור דתחומין דקיל אעפ"כ יש
 להקפיד בזה ולהכי דייק בעובדי' לו' שהישראל מסר את
 הדורון לגוי מעי"ט ונשתתה הגוי ולא הציאו עד יום טוב

דאורייתא והשתא מהני לן מה שאסרוהו נמי בכדי שיעשו מחששא שלא יאמר לגוי לך ולקט.

אמנם בדברי הרא"ש פ' א"ט ז"ל ע' שכתב פירש"י ומה שהקשה עליו ר"ת ופי' בע"א ואח"כ כתב ולפי' רש"י אסור לכל ישראל בכדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת י"ט אבל לפי"ת שפי' משום שמא יאמר לגוי להביא ב"ט שיאכל לערב מיד מסתבר שמותר לישראל אחר מיד ולא חיישין שיאמר לגוי להביא בשביל ישראל אחר דאין אדם חוטא ולא לו והא דלא קאמר ומותר לישראל אחר מיד כדקאמר גבי זא מחוץ לתחום כיון דבו זיוס אסור לכל בשביל שעה מועטת דבכדי שיעשו לא חש להאריך עכ"ל דלכאורה נראה דפוסק דלישראל אחר מותר מיד כשיצא מכלל אסור מוקפה דהיינו בלי י"ט שני וא"כ בכדי שיעשו דליכא למיחש בישראל אחר לשמא יאמר לגוי לך ולקט אלא דלפי זה קשה טובא הא דכתב בשביל שעה מועטת וכו' דכיון דלאותו ישראל אסור עד מוצאי י"ט ועד בכדי שיעשו א"כ חלוק יוס שלם ויותר יש ביניהם ואף על גב דבהוצא ב"ט ז' מן המחזור אסור אף לישראל אחר בו זיוס וזכי האי גוונא אין חילוק ביניהם כי אם בשעה מועטת מ"מ כיון דבהוצא זיוס ראשון יש חלוק ביניהם יוס שלם ויותר ה"ל לתלמודא להאריך ולומר דמותר לישראל אחר מיד וע"כ נראה דאף להרא"ש אסור גם לישראל אחר ב"ט שני דבמלאכה גמורה לא חילקו חכמים כדלעיל אלא שאסור בכדי שיעשו לא חל לישראל אחר כיון דליכא חששא בישראל אחר שמא יאמר לגוי לך ולקט וניחא השתא הא דכתב בשביל שעה מועטת כו'.

ועל דרך זה הם דברי הטור בסיומן תקט"ו שכתב דלר"ת אפילו בשני י"ט ש"ג אסורין עד מוצאי י"ט שני בכדי שיעשו וכו' ודווקא לאותו שהוצא בשבילו אבל לאחרים מותרים מיד כלילה עכ"ל דרזנו לומר דלאחרים מותרים מיד כליל מוצאי י"ט ז' ואין צריך להמתין בכדי שיעשו ואע"ג דכתב ע"ז וכן דבר הניגוד מאליו או פירות שנשרו מאליהן אסורין בו זיוס וכלילה מותרין מיד עכ"ל והתם כלילה של י"ט שני מותרין מיד ומשמע מדכתב וכן דבר הניגוד וכו' דצרישא דדין מחובר נמי כלילה מיד במי"ט ראשון מותרים ליתא אלא לא כתב וכן דבר הניגוד וכו' אלא לענין זה דבדבר הניגוד מאליו וכו' נמי מותרין כלילה מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו אבל הא כדאיתא והא כדאיתא דצרישא במחזור שהוצא בשביל ישראל אסור לישראל אחר בכל ז' הימים וכן אם תלשן הגוי לזרכו ושזב הציאן לו כך הדין דאסור ז' הימים ומותרין מיד כלילה וא"כ להמתין בכדי שיעשו בכל דבר הניגוד מאליו או פירות שנשרו ואין אסורין רק בו זיוס.

וזהו שדקדק בדבריו שכת' וכן דבר הניגוד מאליו או פירות שנשרו מאליהן אסורין בו זיוס וכלילה מותרים מיד ובתחלת דבריו לא כתב אסורין בו זיוס אלא דצרישא אסורין כל ז' הימים ולא כתב וכן דבר הניגוד מאליו וכו' אלא דשזין הן בענין זה דמותרין מיד כלילה ולא צריך להמתין כדי שיעשו אבל הא כדאיתא והא כדאיתא צרישא קאמר דא"כ כדי שיעשו במוצאי י"ט ז' ובדבר הניגוד מאליו קאמר דאין צריך כדי

אפי' לא הוצא בשביל ישראל כלל. והכי משמע מלשון התוס' והרא"ש בפרק כל כתבי שכתבו וז"ל נכרי שהדליק את הגר משתמש ישראל לאורו ואם בשביל ישראל אסור מדקאמר אסור בסתם משמע דאסור לכל ישראל אפילו לישראל אחר וכו' עכ"ל.

והבי משמע נמי מדברי רש"י בפרק אין דין תחלת דף כ"ה והתו' העתיקו דבריו ג"כ לשם דאלמא מוכח מדבריהם דלעולם אין לחלוק בין אותו ישראל לאחר אלא בתחומין דרבנן אבל באיסור דאורייתא אין לחלק כלל. וה"נ מוכח ממ"ש התוס' בפרק א"ט ופרק בכל מערבין ע"ש ר"י דבדבר שאין במינו במחזור הבא מחוץ לתחום לא בעינן בכדי שיעשו דלא החמירו אלא בדבר שנעשה בו מלאכה דה"נ הקילו שמותר לישראל אחר ואפילו בו זיוס עכ"ל דקשה הלא אף בדבר שנעשה בו מלאכה דלא הקילו שמותר לישראל אחר זיוס ראשון הקילו אין זה הוכחה כלל דמה שאסור לישראל אחר זיוס ראשון אינו משום שנעשה בו מלאכה אלא איסורו משום מוקפה לפי שהיה במחזור ואפי' נעשה ממילא אסור דלא עדיף משאר מוקפה ותדע שהרי היכא דלא שייך מוקפה כגון נר שהדליק גוי או כבש שעשה עובדי כוכבים ומזלות אעפ"י שנעשה בו מלאכה גמורה מותר להשתמש בו מיד כל היכא שלא נעשה בשביל ישראל ובמחזור אסור להשתמש בו זיוס שנחלש אע"ג שלא נתלש בשביל ישראל כלל אלא בשביל גוים ובע"כ דטעמא הוה משום מוקפה וכמו שהאריכו בזה התוספ' בפרק בכל מערבין דכ"ה הא ודאי מאתמול נעקרה ע"ש וא"כ מה זו הוכחה וראי' שכתבו התוס' להוכיח דלא בעינן בכדי שיעשו לדבר הבא מחוץ לתחום אלא ע"כ ז"ל דהתו' ס"ל דבמחזור אסור לישראל אחר אפילו ב"ט שני והשתא היתה הוכחת התוספות דכיון דמחמירין כולי האי במחזור החמירו בו נמי דבעינן בכדי שיעשו במוצאי י"ט שני וליכא למילף מיניה לדבר הבא מחוץ לתחום דהם [דהא] כיון שהקילו בו שמותר לישראל אחר אפילו לזו זיוס ה"נ מותר לאותו ישראל מיד וא"כ בכדי שיעשו.

הגה דהפס' דברי התו' דבמחזור לא חילקו כלל בין אותו ישראל לישראל אחר והכי משמע להדיא מדברי הר"ן בפרק כל כתבי ופרק השואל ופרק א"ט וכ"כ הרמב"ן בפ' מלחמות ז' א"ט גס הר"פ בהגהת הסמ"ק כ"כ בפ' וכ"כ המרדכי פ' בכל מערבין והכל בו ז' י"ט ומ"ש התוספות בפרק א"ט ומהו הטעם שמא יאמר לגוי לך ולקט אסורין עד מוצאי י"ט האחרון וכו' אין זה עיקר הטעם למה שאסרוהו ב"ט שני אלא מזה באו להוכיח דמה שאסרו לערב בכדי שיעשו היינו לערב מוצאי י"ט האחרון דלא כפי' רש"י דכיון דאיסור בכדי שיעשו אינה אלא מטעם חששא שלא יאמר לגוי לך ולקט אי איתא דלא אסרוהו רק במוצאי י"ט הראשון אכתי אית לן למיחש שמא יאמר לגוי לך ולקט כדי לאכול מהן בשני ולא מהני לן מידי מה שאסרוהו בכדי שיעשו אלא וודאי בלא הכי אסרוהו עד מוצאי י"ט האחרון משום דהחמירו במלאכה

והמעין דכדרי הסמ"ג ובלשונו יראה מצוה צפישטות דכפרי' ולא כדכרי מהרש"ל ז"ל.

במקנא דמלחא שאין להקל ולבטל מנהגים עפ"י פסק מהרש"י מנוחתו כבוד שהם כדכרי הסמ"ק המפורשין לאיסור וכדכתיב המרדכי צ"כ כל מערבין והאגודה פ' א"צ וכדמשמע פשט דכרי התו' והרש"ש וכהסכמת הרמב"ן והר"ן דמלאכה גמורה אין לחלק בין אותו ישראל ולישראל אחר וכ"כ ה' המגיד לדעת הרמב"ם ורש"י והרמב"ן פ"ו מה' שבת הלכה ה' וכן פסק מהרמ"א בהגהותיו תחלת ס' תקט"ו והרצ מהרש"ל כתב ג"כ שחלק עליו אחד מן החכמים וכן הוא העיקר כדכרי החולק וכדפרי' מיהו כשזימן אורחים כתב מהרש"י דיש להקל ע"ש והצ"ח הקשה עליו מתלמוד ערוך צ"כ כל מערבין שאסור לכל בני הצית בשביל [בשבילם] כשהוצא בשביל צ"ה והאריך בזה ולפע"ד דוודאי מודה מהרש"י לראותו צ"ה שהוצאו בשבילו אסור לכל בני ביתו ואין חילוק בין זימן אורחים ללא זימן ואדרבא להחמיר טפי זימן אורחים שמה יאמר לעובדי כוכבים ומזלות לך ולקט והציא וכו' גם הרשב"א בתשובה כתב דבכל אוכלי שלחנו יש לגזור שמה יאמר לעובדי כוכבים ומזלות כו' וכן הציאו האגור ולא אמר מהרש"י להקל לישראל גבי אורחים אלא היכא שהצטל הצית אחר זימן אורחים לביתו וקבעו ליה הך דורון שהוצא בשביל ישראל זה אז שרי לישראל אחר שזימן אורחים ועוד נראה דהמחמ"י לעצמו כדכרי הסמ"ק ודעמ"י המפורשין לאיסור אף באורחים תע"ב כי כן נראה פשוט בכל המפרשי שהציאו דכרי התו' דאין מחלקין כלל באיסור דאורייתא בין אותו ישראל לישראל אחר בשום דבר אצל לאחרים אין להחמיר כ"כ אלא כמו שפסק להקל לישראל אחר ודווקא שאותו ישראל אחר זימן אורחים וכדפריש"י. ע"כ.

*

גמ'. רש"י והרש"ש כתבו, בנכרי שהציא דורן לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין המחובר אסור, דלא מיבעיא באכילה הוא דאסור, אלא אפילו לטלטל נמי אסור, דלא חיי באכילה, וכמוקף דמי. עיי"ש. והקשה צ"ס של שלמה, דלמה תולה איסור מוקף באיסור אכילה, תיפוק ל' דהוי מוקף, דמודה ר"ש דאסור בטלטול. וכתב למאז נפ"מ, דאף באופן דל"ה מוקף בטלטול, מ"מ אסור בטלטול, מטעם דאסור באכילה, וכמוקף דמי. עיי"ש. ועי' בקרבן נתנאל.

וידוע דכרי הנל"ת, דבטלטול לא שייך דבר שיש לו מתירין. עיי"ש. ובאמת כבר כתב כן הפני יהושע כאן. וכעיי"ו כתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אבה"ע סימן לח) לגבי נשואי מניקה, דל"ה דשיל"מ, מה שיכול לישא אותה אחר כ"ד חודש. עיי"ש. ועיין מ"ש בהגהותיו לפסחים (דף ט) בזה.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן עד) וז"ל: ומה שהקשה על שחדשתי לענין דבר שיש לו מתירין לחלק בין איסור אכילה לאיסור הנאה וטלטול. ועל זה הקשה דא"כ נסתרה קושיית התוס' בעירובין דף מ"ה ע"ב ד"ה

שיעשו צמי"ט א' ואע"ג דמהרש"י בת"ה ס' ע"ח תפס צפישטות לדעת הרש"ש אליבא דר"ת דמחזיר מותר לישראל אחר מיד בלי י"ט שני ולא כדעת הר"פ שצמ"ק והכי משמע דדרשות מהרי"ל צ"ה י"ט שכת' ולא נהגין כדעת הרש"ש דכתב דגם ניזוד ונתלש בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר צ"ט שני עכ"ל אנכי לפע"ד כתבתי דדעת הרש"ש כדעת הר"פ והיא דעת התוס' וכן היא דעת הטור וכדפרי' לאסור דורן שהוצא לישראל בכל צ' הימים אף לישראל אחר וכן המנהג מקדם בכל המקומות וקהילות אשכנזי.

ובזה שכתב מהרש"ל להחיר לישראל אחר בלי שני לאחר כדי שיעשו ועיקר סברתו דבישראל אחר לא שייך למגור לשמא יאמר לעובדי כוכבים ומזלות לך ולקט כו' ליתא להאי מלחא דכבר ביארנו דטעמא דשמא יאמר לעובדי כוכבים ומזלות לך ולקט אינו אלא טעם מפני מה אסרוהו כדי שיעשו אצל מה שאסרוהו צ"ט ע"מ אינו דווקא מפני זה דאפי' היכא דלא שייך למיחש שמא יאמר לעובדי כוכבים ומזלות לך ולקט כגון בישראל אחר נמי אסרוהו בכל צ' הימים דכדכרי שנעשו צו איסור דאורייתא לא רצו לחלק צ"ה אותו ישראל לישראל אחר וכדפרי' ורש"י ברורה לזה מדמחלק תלמודא גבי חוץ לתחום בין אותו ישראל לישראל אחר מכלל דמחזיר אין לחלק וכמו שפי' הוא בפירושו ותו' פרק א"צ תחלת דף כ"ה הוכרחו לעיל ומה שכתב מהרש"ל ואמר דאין זו ראייה דגבי תחומין שרי לישראל אפי' צ"ט ראשון ובמחזיר אסור לכ"ע צ"ט ראשון משום מוקף ומה שמוחר ביום צ' אין צו חדש דלמא [דלמא] יא אסור שהרי אין צו משום נד לאיסור עכ"ל אין זה כלום דהא ודאי חדש גדול הוא שיהא מותר לישראל אחר ביום צ' שהרי ר"י מפר"י סבירא ליה דאסור צ' הימים אף על פי שלא הוצא בשביל ישראל כלל כל שכן היכא שהוצא בשביל ישראל דיש לאסרו לכל ישראל וה"ל לתלמודא לאורוי' דשרי לישראל אחר כי היכא דאשמועינן גבי חוץ לתחום עוד כתב מהרש"ל דלהסמ"ג שערב טעמו של רש"י דכדרי ה"ג החולקים על רש"י הוא מפני שגם ה"ג תופסים טעמו של רש"י לאסור לישראל אחר צמ"א י"ט ראשון כדכרי שיעשו והאריך על זה ותימה דאם כך הוא דעת הסמ"ג הרי קשה לדעתו דלר"ת ור"י שדחו פ' רש"י מכא הא דתנן המבשל בשבת בשוגג יאכל וכו' יאכל כו' דאמאי יאכל הרי נהנה ממלאכת שבת כו' לדידהו נמי קשה כיון שגם הם תופשין טעמו של רש"י אלא העיקר הוא דהגהה ור"ת ור"י והנמשכים אחריהם אינם תופסים טעמו של רש"י כל עיקר והסמ"ג לא בא כי אם ליישב הך דירושלמי דפרק כירה ע"פ ה"ג ור"ת ור"י ולכן פ' הסמ"ג דהא דאי' צירושלמי דטעם כדכרי שיעשו היינו שלא יהנה מחמת שבת כלום אין זה עיקר הטעם דודאי עיקר הטעם הוא שלא יאמר לעובדי כוכבים ומזלות לך ולקט כו' והירושלמי לא אמא אלא לבאר מפני מה חששו חכמים שיאמר לעובדי כוכבים ומזלות לך ולקט ושיעשה איסור ואמר שחששו זו היא לפי שמרוויח במעשה י"ט הנעשית בשבילו שהרי נהנה צה צ"ט לפיכך יש לחוש שמא יאמר לך ולקט וכו'

תשובה: ודאי דאסורין לזני ביתו, כמו שהן אסורין לו, כיון דהם סמוכים על שולחנו. שאם מותרין גם לאלו, גם זוה יש לאסור, שמה יאמר להם לך והבא, כדי שיאכלו זני ביתו, מאחר דחייב צפרנסתם. וטעמא דמסתבר, וכן שמעתי. ע"כ.

וע"ע להב"י (א"ח סי' תקט"ו) שכתב בן משם ה"ה, והגמ"י בפ"ג מה' יו"ט ה"י, ומשם המרדכי ע"ש. וכן קצעה להלכה שם, בש"ע סעיף ה' יע"ש. וכ"כ בש"מ כאן, דמותר לישראל אחר פי', שאינו מזני ביתו. אי כל זני ביתו דינם כמותו, וכתב: דכן פירש הריטב"א ורצו וכו', ע"ש. והיינו מ"ש הרדב"ז ז"ל בתשו' הח' צח"צ סי' תקס"ב ע"ש. וע"ע בשו"ת ה"ח הישנות (סימן נג) הבאתיו לעיל (כד ע"ב).

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת תשצ"ך (חלק ג סימן רנט): ועכו"ם שהביא ב"ט פירו' שאין לחוש להם למחזור אם הביאן דורון לישראל מחוץ לתחום כבר אמרו שהם אסורין למי שהבאו לו לאכלן זו ביום. ולערב י"א שאסורין בכדי שיעשו ויש מתירין לכשתחשך מיד ומותר לטלטלם ולחמרים הם מותרין אפי' לאכול. ואם הביאם סתם למכור בשוק נראה שהם מותרין לכל דלאו אדעתא דישראל אייתניהו, ומה שאסר רבא (עירובין מ' ע"א) בההוא לפתא דחזא דהוו מפשי טובא הי' מפני שהדברים היו ניכרין שבשציל ישראל הביאם אצל מן הסתם אין אנו חוששין לזה בעיר שרובה עכו"ם דודאי אדעתא דרובא מייתו להו אלא אם כן אנו רואין שבשציל שהיהודי' קונין ציוקר יותר מהישמעאלי' הביאום אדעתא דישראל. ע"כ.

*

גמ'. וצפור דרור צריכה לקשר בכנפיה וכו'. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן לה) שכתב להשאל: ומה שרצה להביא רא' להטו"ז ציו"ד סי' פ"ג דצפור דרור הוא טהור, מצינה דף כ"ה דקאמר שם דצפור דרור צריך לקשרה וכו', כמדומה לי דצפורי בגדי יו"ט הערותי זוה. וכעת נראה דאין רא' זו כלום דהרי קיי"ל מוקפה אפי' בטלטול אסור וא"כ י"ל דמיירי שרצה לטלטל אותו לשחק בו התינוקת וכדומה דגם זה אסור במוקפה וצריך זימון. ע"כ.

*

מתני'. בהמה מסוכנת לא יאכלה אלא אם כן יש שדות וכו'. בשו"ת מהרי"א הלוי (סימן לו) והגאון מצרעאון צדעת תורה (פתיחה להל' טריפות אות לט-מ) הביאו בשם מ"ז הרה"ג האדיר ר' שמואל דוד הכהן פר"מ זצ"ל דומ"ץ חוסט שכתב להביא ראיה מכאן דמתירין תרי או ג' קולי בהפסד מרובה, דמצואר צר"ן (פ"ק דחולין) דרק משום הפסד ממונו התירו לו לאכול בלא צדיקת הריאה, וא"כ לפימ"ש התבואות שור (סימן כז סק"א) דהא דמותר לאכול קודם שתאכל נפשה הוא ג"כ משום הפסד, ומשום פסידא שרי, ובפרט לפימ"ש השער המלך (פ"ו מהל' מאכ"א הי"ב) לשיטת הרמב"ם דבשר באומנא אסור מדרבנן, צ"ל ג"כ דמשום הפסד

אצט"א כו', שפיר קאמר, ואטו קושיא אחת מהתו' מסולק על פי דברי חידושים שחדשתי, ואני לתרץ דברי רש"י באתי שם ואין אחריות דברי תוס' עלי.

ועיין בהגהות שבר טוב שם, שכותב: נ"ב לא הצנתי קושיא המקשה, ומדוע הודה לו רבנו, הא שם במים עסקינן וצריכים לשמותם, וזוה שייך שפיר ענין דשיל"מ אפי' לדברי רבנו ז"ל, ושפיר הקשו תוס' דלא יועיל כאן מה דהוי ספק דרבנן, ועי' לקמן בתה"ע סי' ל"ח ד"ה ואחר ומה שז"י שם. ע"כ. ועיין שו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן מח).

*

רש"י ד"ה אם יש מאותו המין. עיין מ"ש בזה בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קצט).

*

תוס' ד"ה ויערב. כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן שפא): כי מורה להו רב לתלמידיו מורה להו כר"מ דאמר המבשל בשבת בשוגג יאכל וכו' (חולין ט"ו ע"א), מכאן קשה לפרש"י במס' ביצה באין צדין, גוי שהביא דורון לישראל ציו"ט ראשון אם במינו מחובר לקרקע אסור ולערב בכדי שיעשו ופי' הטעם שלא יהנה ממלאכת יו"ט ומאותו טעם פסק לשם דלערב מותר הדורון בכדי שיעשו ממ"נ אם היום חול ולמחר קודש מותר בלילה ואם היו קודש ולמחר חול מותר בליל שני בכדי שיעשו אצל ר"ת חולק ופסק דאפי' ביום שני אסור והטעם אינו משום מוקפה כפי' רש"י אלא משום שלא יאמר לגוי לחולשם ציו"ט לפיכך גוי שהביא דורון לישראל ציו"ט אם יש במינו במחזור אסור עד מוצאי יו"ט ובכדי שיעשו וכן עמא דבר. ע"כ.

דף כה ע"א

גמ'. והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תחמו) וז"ל: ישראל שהביאו לו גוי לזב או אחריו ציו"ט מחוץ לתחום לאו מוקפה הוא דהא חזי לישראל אחר. דהא אמרינן פרק אין צדין דורון הבא בשציל ישראל זה מותר לישראל אחר. וכיון דשרי לטלטל אפילו לאותו ישראל שרי לזאת זו. דלא מצינו שאסרו הבא מחוץ לתחום אלא לאכילה. ומצות לאו ליהנות ניתנו כדאמרין פרק ראווה צ"ד [דף כ"ח]. וכאן אין שייך לגזור גזירה שמה יאמר לו לגוי להביא כדי לזאת זו. דלא שכיח שיעשה אדם מצוה הבאה בעבירה. הילכך אפילו למ"ד מצות ליהנות ניתנו שרי. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ה סימן רכז) וז"ל: שאלת, פירות שאין במינן במחזור, הבאים מחוץ לתחום ציו"ט, דאסורין למי שהבא בשצילו, שמה יאמר לו לך והבא לי. ולישראל אחר, מותרין זו ביום אי נקרא זני ביתו ישראל אחר.

ובשציל הנאה מותר לעשות מלאכה ציו"ט. ועוד הביא דברי תוס' ביצה י"א ע"ב שכתבו שמערימין ואוכלין מעט מתרנגולת כמו הכבד והנסיון מעיד שכ"פ אין בכל הכבד כזית. ועוד מביאה (ו) באפרוח שנולד ציו"ט דפליגי רב ושמאל אי אסרינן משום מוקצה אבל אי לאו משום איסור מוקצה לכ"ע מותר לשחטו ציו"ט אף שאין בכל אפרוח כזית בשר וכשנגדך דחה דשם חזי לאכול הכל ביחד עם העצמות משום דרכיך.

והשיב הגאון המחבר, כי מה שהביא האי מרבנן מהא דא"א לכזית בשר בלא שחיטה היה אפשר לומר לפמ"ש הר"ן בפסחים ל' בטעמיה דחמץ בפסח במשהו משום דהוי דשיל"מ ואף דגם אחה"פ אסור מדרבנן דר"ש קנסא קניס מ"מ לא בא להקל עליו אלא להחמיר עליו ע"ש, ולפ"ז לרשב"ל דח"ש מותר מה"ת אסור מה"ת לשחוט ציו"ט בשציל ח"ש דהא יכול לנחור ע"י נכרי ולאכול ח"ש דאין צו איסור מה"ת וא"כ אף דחכמים אסרו ח"ש מ"מ לא בא להקל רק להחמיר וא"כ משו"ה נקט בגמ' א"א לכזית בשר בלא שחיטה כדי שיהיה ניחא גם לר"ל אבל לדין דק"ל כר"י דח"ש אסור מה"ת שפיר מותר לשחוט גם בשציל ח"ש.

אמנם זה שיבוש מכמה טעמים. חדא כיון דאוכל נפש ציו"ט הותרה ולא הודחה וכמ"ש הר"ן ביצה י"ז וא"כ איסור ח"ש מקרי אונ"פ מותר מה"ת לשחוט בעצורו ואפי' לר"ל אף דאפשר בהיתר לנחור ע"י נכרי כמבואר ביומא וי"ו דאי טומאה הותרה אפי' אפשר בטוהרים עצדין בטמאים ע"ש. ועוד דבשלמא בנידון דר"ן הנ"ל כיון דהא דאסור אחה"פ אינו אלא משום קנסא שפיר לא אמרו להקל שלא יהיה חוטא נשכר ואדרבה קנסה ליה אבל כאן כיון דמ"מ ח"ש אסור מדרבנן והוא אינו רוצה לעצור איסור דרבנן שפיר הוי השחיטה לנורך אונ"פ אי ח"ש מקרי אונ"פ ועיין פמ"ג בפתיחה להלכות יו"ט אות י"ט. ושלישית נ"ל לפמ"ש פמ"ג בפתיחה להלכות שחיטה שורש ב' דאף לפמ"ש תוס' שזועות דף כ"ב ודף כ"ג ע"ב דאף לר"י דח"ש אסור מה"ת מ"מ חל עליה שזועה דאינו אפי' איסור עשה מ"מ באיסור דאינו זכות אין שזועה חל על ח"ש דגם בח"ש איכא איסור עשה ע"ש בטעמיה דמילתא א"כ מה"ט נמי אפי' לר"ל דח"ש מותר מה"ת מ"מ באיסור אינו זכות מודה ר"ל דח"ש אסור מה"ת וא"כ גם לר"ל א"א אפי' לחצי זית בשר בלא שחיטה משום איסור דאינו זכות.

אלא דכבר הקשו עליו מהא דמוקי ר"ל בשזועות כ"ב מתני' שזועה שלא אוכל ואכל נבלות וכו' במפרש ח"ש וכו' והלא אפי' בח"ש אינו חל על נבלה משום דאית ביה איסור עשה דשאינו זכות, אבל לפענ"ד נראה דלק"מ דהרי ר"ל ס"ל בזיר כ"ט אין שחיטה לעוף מה"ת ומ"מ כתבו תוס' בחולין כ' דנחירה בסימנים מיהא בעי ומתה מאליה אסור משום נבלה וא"כ משכחת לה בנבילות עוף טהור דליכא משום איסור שאינו זכות רק משום איסור נבילה ושפיר חל על ח"ש דמותר מה"ת וכמדומה שכבר נזכר זה באחרונים אלא שהוא דוחק דהאי ואכל נבילות מיירי דוקא בנבלות עוף ולא בנבלות בהמה, ועוד דא"כ

התירו, עיי"ש, וא"כ הרי להדיא דהקילו ב' או ג' קולי ביחד משום הפסד מרובה, וא"כ ז"ע על מ"ש האחרונים דהכי דמתירין בשציל הפסד מרובה, אם נודמנו תרי קולי דבכל אחד מתירין רק בהפסד מרובה, אזי אין להתיר גם בהפסד מרובה, עיין ט"ז (סימן צא סק"ב). עיין בזה בשו"ת שרגא בטהרה (סימן כד).

*

גמ'. שם. בשו"ת פרי השדה (ח"ג ס"י לז) נשאל מהגאון ר' זוסמן סופר ז"ל, בהיות שהקצצים בעירו רוצים לשחוט ציו"ט אף שא"צ עוד בשציל ישראל, אלא לנורך הנכרים, אם יש מקום להתיר בזה. ופקפק ע"ז מנ"ד שלא התירו אלא במסוכנת ולא בצריחה, אך שמע שחוטנו הגאון התיר בצריחה נמי אם יאכל ממנה כזית. וע"ז השיב הרהמ"ת, שראה בחמד משה שהתיר בצריחה אם אוכל ממנה, ומבואר מזה שכל שדעתו לאכול ממנה שרי, ואין חילוק אם מעט ואם הרבה יאכל, דהא אי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, ולא איכפת לן כוונת הקצב בזה שהוא כדי למכור לנכרים, כיון שהשוחט ג"כ אוכל ממנו, והשוחט כוונתו בשציל עצמו.

וברב שם עוד, דהא דמבואר בגמרא היתר שחיטת המסוכנת, דמשום הפסד ממנו גמר בלבו לאכול כזית, ואמאי לא נימא הכי בצריחה שידחוק עצמו לאכול. ותירץ דלא מהני שידחוק עצמו, דמשום אכילה גסה לא הותרה ציו"ט מלאכת אוכל נפש, ורק במסוכנת התירו משום הפסד ממנו. עיי"ש.

ובאמת כבר עמד בחקירה זו המו"ל מאש ח"ב (ס"י יב), אי הותר ביצול ציו"ט לנורך אכילה גסה. וכ' בשו"ת קול אליהו (ס"י מב), לפשוט מכאן להיפך, שהותר לשחוט המסוכנת, שמשום הפסד ממנו גמר לאכול כזית, הרי דהותר משום אכילה גסה, ושם הביא דברי תוס' דתרי גוויי אכילה גסה איכא וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת עונג יו"ט (סימן מו) צדין מסוכנת שמעמידין אותה ואינה עומדת דבעיא פירכוס אם מותר לשחטה ציו"ט.

*

גמ'. שם. בשו"ת בית שערים (חלק א"ח סימן רנד) נשאל באחד שנחלה פתאום ציו"ט של שזועות, ולעת נכנס הרופא לבקרו והגיד כי הוא חולה שאין צו סכנה רק צוה לשחוט בן עוף ולעשות לו מטעמים מן הבשר לא יאכל רק מעט מזעיר, והיה וויכוח בין תלמידי חכמים, יש שאמר שאסור לשחוט ציו"ט אלא נריך לכזית דוקא כדאמרינן כאן גבי מסוכנת, ולעיל (כ"א ע"א) גבי בהמה חיה של נכרי וחיה של ישראל א"א לכזית בשר בלא שחיטה ומשמע כזית דוקא. ויש שאמר הלא פסקינן באו"ח ס"י ר"י דאפי' על פחות מכזית נריך לבדך לפניה משום דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה וכמ"ש תוס' ברכות ט"ל ד"ה ב"ר אלמא דמקרי הנאה בפחות מכזית

ל"ג א' הרוצה לאכול מזהמה קודם שתלך נפשה חותך כזית
 זשור מבית השחיטה, ובפ"ק שם ט"ו ז' דא"ל לכזית זשור זלא
 שחיטה, והרי גס חזי ששור אסור זלא שחיטה, אס מן התורה
 או מדרבנן, אלא דכל ששור מועיל כינו חז"ל זלשון כזית, וה"נ
 דכזית, ובזהמה מסוכנת אפי' יאכל ממנה כל שהוא מותר
 לשחיטה, והוא הדין כל מלאכת אוכל נפש, והוא זרור לענ"ד,
 ויודעי נא דעתו זזה. ע"כ.

ובמכתב הבה (סימן נה) הוא כותב שנית זזה"ל: כמדומני,
 שהגדתי לו בקאלסצאד, שזס' מלא הרושים כותב
 זפשיטות, ע"ד לשון המשנה א"כ יאכל ממנה כזית מזשורי
 דלא דוקא כזית והוא הדין פחות, וכן נראה לי לדינא. אולם
 זבזאי הנה, מלאתי זס' שו"ת עמודי אור להג"מ יחיאל העליר
 ז"ל כותב לדינא דזעי דוקא כזית ע"ש סי' כ"ט, ולא נהירא לי.
 ע"כ.

והנה מאי דפשיטא ליה להגר"ס זרלין הנ"ל דכזית לאו
 דוקא, פשיטא ליה להגאון האדר"ת דכזית דוקא. וז"ל
 זקונטרסו "זכור לדוד" (מערבת כזית אות ח'): ישחוט אותה זיום
 טוב, אלא א"כ יש שהוא לאכול ממנה כזית זינה (כ"ה א'),
 ויעור' פסחים (מ"ו ב') וזינה (כ"א א') דאי אפשר לכזית זשור
 זלא שחיטה כו'. ומשמע דמשום פחות מכזית אסור לשחוט,
 וה"נ לזשל זיום טוב דלא מיקרי זורך אוכל נפש.

ואף דהכא כתיב אשר יאכל לכל נפש, והרי כה"ג כתיב גס
 זחמץ לא יאכל חמץ וכתב הר"מ פ"א מחומ"מ מזה שחזי
 שיעור אסור, א"כ ה"נ נדרוש שמשום חזי שיעור משום (נדצ"ל
 מותר) לאפות ולזשל ולשחוט זיום טוב, זע"כ דלקולא לא מהני
 זה דאינו שיעור חסוב פחות מכזית. ע"כ.

*

מתני'. ר"ע אומר אפילו כזית חי מביית טביחתה.

עיי' זשור"ת תשז"ז (חלק א סימן קלו) ששאל, היאך
 היו אוכלים ששיר יוה"כ שמה היו אוכלים אותו נא. וכי יש לך
 אדם שאוכל זשור חי זלתי מזושל או זלוי.

והשיב: זאמת שזזר זה הוא שיאכלו זשור חי אינו רחוק
 ומפני זה אמרו זמשנה הזכיליים אוכלי אותו חי
 מפני שדעתם יפה ובפסחים אמרו משמחו זשעירי רגלים
 כלומר לאכלו חי זשזת הרגל (ובפ"י) [זפ"י] אלו דברים (ע"א
 ע"א) וכל דזר שאכילתו מאוסה אומרים כן כמו ששנינו זחולין
 זפ' זהמה המקשה (ע"ד ע"א) השוחט את הזמה ומלא זזה
 שלא נפש היפה תאכלנה ואמרי' זגמ' זפ' אלו טרפות (ס"ד
 ע"ב) זיזים המזורות נפש היפה תאכלם ואמרי' זפ' אין
 מעמידין (כ"ט ע"ב) גזי קיזת עולה והוא החלב הקרוש זחור
 עור הקיזה כל כהן שדעתו יפה שורפה חיה פ"י שורפה זשי"ן
 שותה אותה קרוי ללשון ערבי זחלוק פ"א זבי"ת ופרש"י ז"ל
 דעתו יפה שאינו קץ זזה מפני מלאות.

ובפ' חלק (ק' ע"ב) אמרי' כל ימי עני רעים זה אסטניס וטוב
 לז משתה תמיד זה מי שדעתו יפה לפי שיש זני אדם
 שאוכלי כל דזר ואין להם אנינות הדעת ולא אסטניסות משום

אמאי לא קאמר דמשו"ה ר"י לא קאמר כר"ל משום דס"ל יש
 שחיטה לעוף מה"ת לכן נ"ל דזר חדש דאפי' למ"ד יש שחיטה
 לעוף מה"ת מ"מ איסור דאינו זכות ליכא רק גזי זהמה
 דוזזחת מזקרק כתיב אכל זעוף ילפינן שחיטה מה"ת זחולין
 כ"ח מן כאשר לוותיק מלמד שנגטווה משה זע"פ וכו' ועל רוב
 אחד זעוף וכו' והיינו רק לסלק איסור אמ"ה או נזלה עיין
 חוס' שזועות כ"ג ד"ה האוכל אכל עשה דוזזחת אין זו וכיון
 דליכא איסור דאינו זכות אין איסור עשה זח"ש ושפיר היה
 יכול ר"י לומר כר"ל.

ובזה מיושז מה שהקשה פמ"ג שם על דזרי עזמו מיו"ד
 סי' רל"ח ק"ד דשזועה שלא אוכל ח"ש נזלה חלה
 השזועה ואין חל על איסור עשה דאינו זכות. ולפמ"ש א"ש
 כיון דחל על ח"ש נזלה דעוף דלית זיה משום איסור דאינו
 זכות חל נמי זכולל על ח"ש נזלה זהמה אף דלית זיה איסור
 עשה דאינו זכות.

ובענינה נ"ל לחדש עוד דאפי' לר"ל נמי חל זכה"ג זכולל
 דאף דלית ליה כולל זאיסור הזא ע"י עזמו היינו
 דוקא לפי מה דקיימא שם סיפא זמפרש שלא אוכל שחוטות
 ונזילות דפלגינן דיזבורו שלא אוכל שחוטות קיים ומה שאמר
 ונזילות זטל ואינו חל דיזבורו ועיין חוס' רי"ד קידושין דף נ"ו
 מ"ש לענין כל שאינו זזאח"ז אפי' זב"א אינו, אכל זזאומר
 שזועה שלא אוכל ח"ש נזלות כיון דדיזבורו קיים לענין ח"ש
 נזילות עוף חל נמי אח"כ על נזלת זהמה זכולל וכמו שמתלק
 רשז"א זחשזבה סי' אלק רל"ז הוזא זד"מ חו"מ סי' ל"ד
 וסמ"ע שם דוקא זזאשתך ונתה עמי פ"ד לפי שאפשר לסלק
 תיזת עמי אכל זזאי עמי עס אשתך לא פלגינן דיזבורו דאס
 תסלק תיזת זזיתי לא נשאר זעדותו שום טעם ע"ש דאין
 מחלקים הכונה וה"נ דכוותיה ולק"מ. ועי"ש.

*

מתני'. שם. כתב זשור"ת נשמת חיים (סימן נד) וז"ל: הגיעני
 מכתבו הגלוי, ורואה אנכי את רב חזיצי שי' מחזיק
 להלכה זפשט לשון משנתינו זינה כ"ה א' דאס זאמת אין
 שהוא זיום אלא לאכול ממנה פחות מכזית אסור לשחיטה, ולא
 הותרה מלאכת אוכל נפש זיום טוב אלא דוקא על ששור אכילה
 שהוא זכזית. והנה דין כזה, הלא יהא לנו קילורין לעינים, ליישז
 קו' התוס' ריש זינה ג' א' ד"ה גזירה, על עיקר הגזירה שמה
 יעלה ויתלוש הא אפי' לכתחילה מותר לתלוש דהא אוכל נפש
 מותר, ועפ"י כלל זה הרי אין מקום לתמיהתם, דהגזירה הוא
 שמה יעלה ויתלוש פרי פחותה מכזית, אכל מדלא נחתו ליישז
 זה זכזיתו התוס' וכל הראשונים הרי נראה זעליל, דלא עלה
 על דעתם חדוש דין כזה, וזאמת מעולם לא שמענו דין מחודש
 זה דוקן או חולה או קטן שאין יכולין לאכול כזית, יהא אסור
 לזשל להם זיום טוב כדי זורך אכילתם שהוא פחות מכזית, ולא
 ינחא להו למרייהו דלימרו הכי.

ע"ב נלענ"ד, דששור כזית האמור זמשנתינו דזהמה
 מסוכנת, הוא לאו דוקא, ודוגמא לדזר זבריי' דחולין

הגם שלאחר מיתת הצהמה פקע איסור אבר מן החי, מ"מ מחזיקים מאיסור אבר מן החי לאיסור נבלה. ודעת התוס' היא שאין מחזיקין מאיסור לאיסור, ולכן אם הוצרכו לומר משום איסור דאינו זכות, שהוא בין מחיים בין לאחר"מ.

ועיין עוד בשערי יושר (שער החזקות פ"ו) שמבאר ברש"י, לו יצויר שצהמה בחייה לא היה זה איסור אבר מן החי לא היה זה איסור נבלה. כלומר איסור נבילה חייב להתחיל כשיש בחיים איסור אבר מן החי.

*

גמ'. שם. הקשה הגרע"א בהגהותיו לשו"ע (יו"ד סי' כ"ז) על שיטת רש"י: דהנה מצינו שיטת ר"מ (בחולין קב), דאין איסור אבר מן החי נוהג בחיה ובעוף. ולכאורה, לפי שיטת רש"י, לא צריך שינהג בהם איסור נבלה. וצורר שאין הדבר כן.

והנה הפמ"ג בפתיחה ליו"ד (שער ה'), ג"כ העיר כנ"ל. וכתב למרחק: גם לפי מ"ד שאיסור אבר מן החי לא נוהג בעוף, צורר שא"א לתלוש רגל עוף ולאכול בלי שחיטה. בעל כרחך, ההיקש, שבין עוף לבהמה (כפי שהובא בזבחים [ד ע"ב] זאת תורת הבהמה וכו') מלמדנו, שעוף נאסר בעודו בחיים, ולכן מחזיקים מאיסור זה גם בצהמה ועוף.

*

גמ'. שם. כתבו האחרונים דרך לגבי איסור אבר מן החי דהאיסור היה משעה שנולדה הצהמה ס"ל לרש"י דמחזיקין מאיסור לאיסור, אבל באיסור וחזקה שנתהוה כגון ציצמה שקודם שנשאת היתה מותרת לכל ורק כשנשאת נעשית אשת איש, או גם רש"י יודה דלא אמרינן דמחזיקין מאיסור לאיסור.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' סו אות ח) מה שהקשה עליהם מדברי רש"י במכות (ד ע"א) לגבי חזית שנפלה לים הגדול דהטובל שם לא עלתה לו טבילה, ומה שחירך בזה עיין שם.

*

גמ'. והאנן תנן מתניתין כדרב הונא דתנן ר"ע אומר אפילו בזית חי וכו'. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קכז) נתקשה השואל, לפמ"ש תוס' בפסחים (כ"ד ע"ב) דד"ה פרט לאוכל חלב, דאכילת בשר חי היא שלא כד"נ ואינו אסור אלא מדרבנן, א"כ בספק טריפה ספק דרבנן להקל, ואפילו את"ל לאפוקי מר"ה וצדיקת הריאה דאו' הוא, היינו לאכול כד"א דה"ל ספק דאורייתא, משא"כ לאכלה חי כדאמר ר"ע במתני', ומאי פריך הש"ס. וא"ל כיון דאיכא לצרורי צדיקה לא אמרינן ספיקא דרבנן להקל, הרי במסוכנת אם ימנע לשחטה א"כ יש שהיה לצדוק הריאה תמות בהמתו, וה"ל כליכא לצרורי כמ"ש היש"ש כעין זה.

ועוד הוסיף לתמוה אמאי מחיר ר"ע משום אכילת בזית חי כיון דהיתר מלאכה מאך אשר יאכל לכל נפש שמעי' ואכילה בכ"מ כד"א הוא ומנ"ל להחיר מלאכה ביו"ט גם לצורך

דבר והם הנקרא' דעתם יפה או נפש יפה ולשון בני אדם הוא לקרות למי שאוכל כל דבר כלשון הזה וכיוצא בו ומיהו זהו כשאומרים דעת יפה או נפש יפה אבל כשאומרים פה היפה ר"ל שאינה אוכלת אלא דברים יפים וטובים כדמוכח בפ' תולין (ק"מ ע"ב) גבי פרה ולפי שאכילת בשר חי הוא ענין מיאוס אמרו בגמ' (מנחות ק' ע"א) תנא לא בצליים היו אלא אלכסנדריים ומתוך ששונאים הצליים קורין אותם על שםם ופרש"י ז"ל מתוך ששונאים ישראל את הצליים קורין את האלכסנדריים שעושין מדת רעבות ע"ש הצליים עכ"ל.

ובפ'. בכל מערבין (כ"ט ע"ב) אמרי' בשר חי כדי לאכול ממנו בשר עלי ופירשו התם משום דהני פרסאי אכלי מיניה טבחקי טבחקי בלא נהמא ולפי שיש בני אדם אוכלים בשר חי אמרי' בפ' מפנין (קכ"ה ע"א) בשר בין חי בין מליח מותר לטלטלו וטעמי' דמילתא דחוי לאומנא פי' לאכלו כן ואמרי' בפ"ק דשחיטת חולין (ט"ו ע"ב) השוחט לחולה בשבת מותר לצריא באומנא.

וגבי צהמה מסוכנת אמרי' בפ' אין נדין, ר"ע אומר אם יכול לאכול בזית חי מצי טבחתה. הרי פירשתי לך מכמה מקומות שאין כל כך רחוק לאכול בשר חי אע"פ שהוא דבר מאוס ומרעתי לך קושי' השלישית. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת רש"י (סימן ס-סא-סב).
ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן סב) מ"ש בדין הערמה.

*

מתני'. שם. בשו"ת רבי עזריאל (ח"א או"ח סימן עט) נתקשה השואל, דפסחים (ה' ע"ב) מוכח דר"ע ל"ל מתוך, וכאן מוכח איפכא דאמר דאפי' חזית מצית טבחתה.

והשיב: מה שהקשה ר"ע דידי' אדידי' דלא ס"ל מתוך פסחים ה' ע"ב וס"ל צינה כ"ה ע"א כדי לאכול חזית חי וכו', ליכא קושיא דאע"פ דלית לי' מתוך אית ליה הואיל, דמתוך והואיל הם שני דברים מחולפים דצמתוך המעשה נעשה בלי שום צורך ולא יצא ממנו שום צורך אבל הואיל אפשר להיות דאז' מעשה צעמנו יש לו צורך. ע"כ. עיי"ש עוד. [אמר הכותב: יש להפליא על הגאון הנזכר, שלא הביא דברי הרשב"א בשבת, דכתב להדיא דהיינו הך].

*

גמ'. בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת וכו'. עיין שו"ת מהריט"ן (החדשות (סימן לט) ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קפח) ושו"ת שיבת ציון (סימן מו).

*

גמ'. שם. נחלקו רש"י ותוס' באיזה איסור איירי כאן, רש"י ס"ל דהוא איסור אבר מן החי, ותוס' ס"ל דהוא איסור שאינו זכות ע"ש.

ובתב. נשנ שמתחא (שמעתא ה' פרק ב') לבאר מחלוקתם, דעת רש"י היא דמחזיקים מאיסור לאיסור, דהיינו

דחילוק יש בין זשר תפל לזשר מלוח חי כמ"ש זעהדיא זמס' שזת דף קכ"ח דזשר מלוח לכ"ע חזי' לכוס גס זשר זעהמה ועיין זס' עזי אלמוגים הל' ע"ח סי' שפ"ו אות י"ג דף קכ"ח ע"ז מזה ועיין תוס' זינה דף ל"ג ע"א ד"ה וסדי' וכו' ותוס' זחולין י"ד ע"א ד"ה ונסזין וכו' וזה אמת נכון ולק"מ ז' הקושיות.

[ובזה נ"ל ראהי לתשו' שאגת אריה סי' ע"ו שס העלה דצויה"כ חייז גס לא כדרך הנחתו כגון אכל זשר זעהמה חי כמ"ש תוס' פסחים כ"ד ע"ז הנ"ל. ונ"ל לפי תוס' זחולין י"ד הנ"ל שתיירו לרזנן דשרי זאכילה ליומא אף דאין מולחין זשזת היינו זאומנא שרי זלא מליחה וקשה א"כ לר"י אמאי אוקר זאכילה ליומא הרי זשר זעהמה תפל חי שלא כד"א הוא אמנס הרי טעמא הוא דאקור ליומא משוס שזת דומי' דיוה"כ קתני וכדפי' רש"י שס וצויה"כ הרי גס שלא כד"א חייז].

ועוד זאמת דעת הרצה פוסקים דשלא כדה"נ חיוזא הוא דליכא אכל איסורא דאורייתא איכא א"כ לק"מ. וקו' אי' דמעלתו זלא"ה אין לו מקוס דהא כה"ג שהספק מזד עזמו ספק איסור תורה ומזד אחר זא לו שהוא דרזנן לא אמרי' זיה ספק דרזנן להקל וגס זאחזוק איסורא לא אמרי' זיה ספיקא דרזנן להקל עי' ש"ך סי' ק"י כללי דיני ס"ס זקצרה אות י"ט ז' וכו', אכל אין לומר דר"ע לטעמיה דס"ל אפילו נפש זעהמה זמשמע א"כ ודאי גס שלא כד"א אאדס זכלל אשר יאכל לכל נפש הוא כיון דחזי לזעהמה. ז"א זכיון דאכילה כד"א הוא זכ"מ גס לנפש זעהמה לר"ע זעי' כד"א לזעהמה לאפקוי עירוז דברים מרים לתוכו דגס לזעהמה הוא שלא כד"א ואשר יאכל לכל נפש זעי' לכל נפש ונפש כד"א לגבי' דידיה כנ"ל.

ובחידושי העליתי בחקירה הב"ל וז"ל: הנה מתני' וגמרא דזעי' זית זלי ודאי ה"ט משוס יאכל לכל נפש זחזי זאכילה זכזית זעי' דוקא לחלל יו"ט ולא זשזיל פחות זכזית ומה"ט נ"ל דא"א לספות תרומה וחלה טמאה זמשנה פסחים מ"ו אפי' לר"ל דח"ש מותר מן התורה וחזי' לאכול ח"ש אמנס משוס ח"ש אין לחלל יו"ט.

וראיתי להגאון זס' טורי זאנן סוף מס' מגילה תמה על הא זלכס ולא לנכרים אמאי נימא הואיל דחזי' ליה לדידיה ואפי' זאיסורי מאכלות נמי חזי' לי' לח"ש אליזיה דר"ל או שלא כד"א וכו' ע"ש. עוד תמה על זכס ולא לגזוה נמי זנו"ג נימא הואיל וחזי' ליה לש"ש אי מקלעי ליה אורחים וכו' עש"ה. ותמוה טוזה דהא מוכחא שמעתין דיאכל לכל נפש דוקא לזורך זית זעי' זמשמעות זאכילה זכ"מ וא"כ זשזיל שלא כד"א או זשזיל ח"ש אין לחלל יו"ט וגס לר"ש דס"ל כ"ש למכות י"ל זאכילת היתר מודה וכמ"ש זתשו' שאגת אריה סי' ז' זאכילת מזוה הרי לכן ממעטי' שפיר דבר איסור מלכס ולא לנכרים וכ"כ הר"ן זדהי' זמס' זינה דף כ"א וז"ע.

וראיתי להפמ"ג זפתחה להל' שחיטה כתב עשה דאינו זכות דנפ"ל מזזחת ואכלת זאכילת רשות הוא ולא

שלא כדרך זאכילה. ואפילו את"ל שלא כד"א נמי לורך קנא מיהא הוי הא ר"ע לטעמיה זפסחים ה' ע"ז דלא ס"ל מתוך וכו' לורך גמור זעי' לדידיה.

וע"ו דשיב: יפה העיר והרגיש מעלתו, וכן בני הנחמד ר' אהרן שמואל העיר זזה. וכזר העירותי גס איני זעניי זחידושי זזה ולמיעזד ליה למעלתו ניחא זעלה לפניו ארוכה. הנה דרך חידוד י"ל כיון דכל שזט מקלקל זחזורה הוא אלא שמתקנה לזאכילה ולתיקון זה הוא זכוין עי' תו' חולין דף ח' ע"א זד"ה מותר לשחוט וכו' אכל לאכלו שלא כד"א הרי גס אמנה"ח מותר הוא מדאו' א"כ לא תיקן כלוס רק מקלקל הוא ופטור לכן שרי' ר"ע לשחיטה ללורך זאכילת זשר חי שלא כד"א ממ"נ.

איברא היא זורכא דהרי מ"מ מתקן הוא זשחיטתו לאכלו גס כדרך זאכילתו אס לא יהיה זריפה, ועוד הרי רש"י פירש זפסחים דף ע"ג וזחולין דף מ' סוף ע"א דתיקון להוליא מידי זכר מן החי זכני נח ולז"נ ודאי גס שלא כד"א אקור זאזמה"ה לא מזעי' להרמז"ס פ"י מהלכות מלכים דלא ניתנו שיעורים לז"נ וחייז זכ"ש א"כ זאכילה גס כ"ש זמשמע לז"נ הה"ד נמי אף שלא כד"א לדידהו ואפילו לדעת התוס' זחולין דף ל"ג ע"א סוף ד"ה אחד וכו' דז"נ נמי זעי' זאכילה זכזית מ"מ שלא כד"א דאקצרה הרמז"ס לשריותא דנטלפ"ג הוא משוס שלא כדה"נ הוא. וכזר זנהיר לן עיינין הגאון זתשו' חתם סופר סוף סי' י"ט חיו"ד דגזי' ז"נ גס נותן טעם לפגס אקור מדאו' א"כ הה"ד נמי שלא כדה"נ ועיין זתשו' יד אליה סוף סי' מ"ה א"כ תיקון מ"מ לז"נ הוי.

ועוד י"ל לזאורה לשיטת מהריז"ל זמהרש"א על תוס' זשזועות כ"ג ע"ז סו' ד"ה דמוקי וכו' דלר"ש כ"ש למכות ה"נ שלא כד"א חייז לדידי' דלא גרע מכ"ש וזשזועות דף כ"א ע"ז זעי' לומר דר"ע כר"ש ס"ל כ"ש למכות א"כ ר"ע לטעמיה שלא כד"א נמי חייז ס"ל וא"ש לר"ע לטעמיה כל זאכילה אף שלא כד"א זמשמע וה"נ אף אשר יאכל לכל נפש לאכלו חי שלא כד"א נמי שרי. אכל גס ז"א דא"כ מ"ש דנקט ר"ע זמלתיה אפי' זית חי וכו' זית למה ות"ל אפילו כ"ש נמי אלא ע"כ ר"ע דלא כר"ש ס"ל וכדמסיק הש"ס זדהי' כן זשזועות דף כ"א הנ"ל וקנא זל"ע אמאי לא פשיט ליה הש"ס זשזועות שס מהא מתני' דזינה כ"ה דזעי' ר"ע זאכילה זכזית. ונ"ל מזה ראהי לתשו' שאגת אריה סימן ז' זאכילת מזוה מודה ר"ש כנ"ל.

לבן מה שגראה לי לתרץ שתי קושי' דמעלתו הוא זה מה שהניח דזשר חי הוא שלא כד"א זה אינו אלא כדרך זאכילתו מקרי. וכזר הוכחתי כן זתשו' א' זה רבות זשנים והזחתי כמה רזיות לזה ואחת מהנה הוא זמשנה ערוכה זמנחות דף ז'ט שער יוה"כ וכו' הזבליים זוכלין אותו כשהוא חי וכו' ועוד זמס' פסחים דף ע"א פליגי אי יש שזחה זזשר חי זשעירי הרגלים ע"כ זלכ"ע הוי מיהת כדרך זאכילה ועוד זס"פ כל שעה לשיטת רש"י לקי על חי משוס זלי אש וכו' ועוד הרצה רזיות וסוגי' דפסחים כ"ד ותוס' שס לא קשי'

למלחו בכדי שיעור מליחה משמע וא"כ גם עפ"י קושיא זו דמעלתו יש ראייה לדברי הט"א ודברי מורי ז"ל. ע"כ. וע"ע מ"ש בהגהותי לפסחים (כב ע"ב). וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן פח) ד"ה ומלחתי בתשו'.

*

תוס' ד"ה בחזקת. עיין בשו"ת מהר"ם מלוצלין (סי' ס"ו) ובשו"ת פנים מאירות ח"ג בהקדמה, ובספר שז שמעתתא (שמעתא ה פרקים ד - ט). ובס' חכמת אדם צנינת אדם (שער רוב וחזקה סי' כב והלאה).

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קל) ושו"ת בית דוד (דף ג"ו ע"א) ושו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' קכט אות ג) ושו"ת צלל יצחק (חלק יו"ד סימן טז ענף א). ועיין בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן ע) שהאריך בדברי התוס'.

דף בה ע"ב

גמ'. כיוצא בו לא ישתה אדם כוסו בבת אחת. כתב בספר בן יהודה, ראיתי דרך העברה בשיטה להגאון מהריק"ש ז"ל שהקשה אמאי קאמר כיוצא בו הוה ליה למימר ולא ישתה וכו' ותירץ דהכי קאמר דדוקא כשהוא כיוצא בצלל ושום שאין חזירו ממתיין לו אבל אם חזירו ממתיין לו לתת גם הוא יין לתוך הכוס ולשתות אדרבה לא יאריך בשתייתו, עד כאן לשונו.

ול'י' אנה עבדא נראה לי בס"ד דכל זה לא אחמר בכוס של מנחה של ברכת המזון וקדוש וכוסות ליל פסח וכיוצא אדרבה אם ישתהו בבת אחת מחזי חצוב מנחה וכמו שמינינו בפרוסת המנחה דבחול לא יפרוס פרוסה גדולה משום דמחזי רעבנותא אבל בשבת אדרבה פורסין פרוסה גדולה משום חצוב מנחה, ואמרו בגמרא [בבב"ב דף ל"ט ע"ב] דרבי זירא בשבת פורס שיעור גדול דמספיק לו לכל סעודתו ולזה אמר כיוצא בצלל ושום דלית זהו תקנה של אכילת מנחה אבל בכוס יין המתוקן בשל מנחה אדרבה ישתהו בבת אחת משום חצוב מנחה.

ועוד נראה לי בס"ד להכי קאמר כיוצא בו כי באמת יש בכוס עוד כמה אזהרות בעניינים אחרים בשותה שמים ושותה שלש וכיוצא שזכרו במקום אחר ולכן בא תנא דהא ברייתא לומר אל תחשוב דליכא בהלכות הכוס אלא רק דבר זה שאני אומר כאן אלא אני לא באתי לזכור כאן אלא רק דבר שהוא כיוצא גבי שום וצלל שהוא ענין של רעבתן לכך אני מזכיר בכוס ענין של גרגרן כי רעבתן וגרגרן ענין אחד רק לשון רעבתן נאמר בדבר אכילה וגרגרן בשתייה, אבל אין הכי נמי יש עוד דברים בענין הכוס דשייכי לגסות הרוח וכיוצא, ולכן אחר שאמר הרי זה רעבתן אמר כיוצא בו של ענין זה דרעבתן נאמר אזהרה אחת בכוס שלא ישתהו בבת אחת ואם שתה הרי זה גרגרן.

ואח"י ידידי החכם השלם כמה"ר משה נר"ו תירץ דאמרו בפסחים [דף פ"ו ע"ב] גבי כוס ששתה ר' ישמעאל

מנחה ולא חסור אינו במשמע כרת אלא בכ"ש עש"ה וגם זה תמוה דא"כ יאכל לכל נפש ציו"ט סגי נמי לדידיה בכ"ש למ"ד סעודת יו"ט רשות ולמה א"כ במסוכנת צריך שיאכל כזית זלי ור"ש דכ"ש למכות ס"ל סיים דבריו ואמר ולא אמרו כזית אלא לקרבן ולא אמר נמי דאוכל נפש ציו"ט בעי' כזית ע"כ לדידיה כל אכילה בכ"ש משמע אכילת רשות ואכילת מנחה כמו אכילת חסור ולא כתשו' שאגת אריה סי' צ"ו ומדר"ש נשמע לרבנן דאכילה בכזית נמי ל"ש אכילת רשות או מנחה או חסור ולא כהפמ"ג ואדרבה מהש"ס בשבועות כ"א ע"ב לא פשיט ליה דר"ע לא ס"ל כר"ש מהא מתני' דציצה כ"ה רע"א כזית חי וכו' ע"כ משום יאכל לכל נפש דהוא אכילת מנחה או רשות גם ר"ש מודה דבעי' כזית וכמו שזידד השאגת אריה הנ"ל והוה בהיפוך ממש מדברי הפמ"ג הנ"ל.

ובס' מגן אבות למורי הגאון מוהר"מ זנעטא זצ"ל בחי' שבת כ"ה דף ל"א ע"ב מדפי הספר כתב וז"ל ולענין מלאכה ציו"ט ודאי גם שלא כדה"נ מקרי הנאה כמ"ש התוס' בפסחים דף ה' דרק הנאת אחר הדיעור לא מקרי לכס וכו' עכ"ל. הרי פשיטא ליה נמי מלתא כהגאון בעל ט"א הנ"ל.

איברא ראי' מורי הגאון מתוס' דפסחים ה' הנ"ל לענ"ד יש לדמות כיון דאליביה דר' עקיבא קאי התם והרי הש"ס מסופק בשבועות כ"א הנ"ל אי ר"ע סבירא ליה כר"ש דכ"ש למכות ולמהריצ"ל לר"ש גם שלא כדה"נ מקרי בכלל אכילת באכילת חסור וה"ה וכ"ש באכילת רשות או מנחה דאשר יאכל לכל נפש דגבי יו"ט ומדלא פשיט הש"ס בשבועות כ"א האצ"ע מהא דר"ע דפסחים ה' לכן תירצו תוס' עדיפא דאף אח"ל גם שלא כדה"נ בכלל היתר מלאכה בקרא יאכל לכל נפש אליביה דר"ע מ"מ הנא' אחר הדיעור לא מקרי לכס.

ולתירוץ שני דתוס' פסחים ה' שם והוא תירץ הריצ"א בתוס' פסחים מ"ו ע"א כיון דעיקרו משום מנחה לא מקרי לכס גבי ת"ט כה"ג הקשה בס' אהל דוד מש"ס דסוכה ל"ה דפריך אלא תרומה טמאה הא יש בו דין ממון להסיק תחת תשיליו והא לריצ"א כנו"נ דמי דלא מקרי לכס ע"ש.

ולענ"ד לק"מ דלכס תרתי משמע שלכם וגם בשבילכם ולענין בשבילכם ממעטי' כל שעיקרו אינו עושה בשביל עצמו ולצורך הדין אבל מ"מ דין ממון יש בו ושלכם הוא אפי' הנאה שלא כדה"נ נמי לכס מקרי כנ"ל ולק"מ א"כ אף דיאכל לכל נפש ממעט שלא כדה"נ חיצית לכס ערבה כל שלכם ש"ב הנאה ש"פ לכס וא"ש דברי מורי ודברי בעל ט"א לענין שלא כדה"נ מותר לעשות מלאכה ציו"ט בשביל הנאה כו' דמקרי נמי לכס [שאי יאכל לכל נפש מנחה ציו"ט נמי יוצא י"ח שלא כדה"נ לדעת המ"ל בהלכות יסוה"ט] אבל מ"מ דוקא בשביל אכילת כזית דהא יאכל כתיב' ומה גם לר"ל דס"ל ח"ש מותר מה"ת ודאי במסוכנת בעי' בשביל כזית דוקא דפחות מכזית הרי גם מנצילה מותר מה"ת ואסור לשחטה בשביל זה כנ"ל עכ"ל. ולפ"ו אפילו את"ל דבשר חי שלא כדה"נ הוא מ"מ שפיר שרי ל' ר"ע בשהי' לאכול כזית חי אפי' תפל שאין שהוא

גמ'. הרי זה גרגרין. הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס (לפסחים כה ע"ב) כתב, דמיצת גרגרין נגזר מן גרון, ועיקר מיצת גרגרין היינו השופך מן הכוס לגרונו. אולם בפיה"מ להרמב"ם טהרות (פ"ד מ"ט) כתב כוונה אחרת במיצת גרגרין.

*

גמ'. שנים דרך ארץ. הקשה החיד"א צפתם עינים, לשחוק ממניעתא מאחר דקמני צבת אחת גרגרין ושלשה גסי הרוח מכלל דבשמים עלתה לו עיין שם.

ותירין הבן יהודע, דלהכי נקט שנים דרך ארץ ללמדינו דנחשב השלשה מגסי הרוח דלכאורה יש לטעון מה שייכות איכא לגסות הרוח בענין זה שהוא רוצה לעשות לו לגימות הרבה ככוס מפני שצוה יערב לו יותר, ומה ענין גסות רוח צוה לכך נקט שנים דרך ארץ, דידוע כל המשנה ממנהג העולם הרי זה גס רוח כי מדתו של הגאה אינו משהו ענינו עס שאר בני אדם אלא אוהב לשנות דרכו מדרכם כדי שלא ישתנה עמם ולכן כיון דאמר שנים דרך ארץ ממילא ידענו הטעם למה השלש נחשב גסות רוח מפני כי גס רוח טבעו ומדתו לשנות משורת דרך ארץ הנהוג אלל בני אדם כדי שלא יהיה עמם בהשוואה אחת.

ועוד כתב, דאם לא היה מזכיר השמים הוה אמינא דמספר שלש לא קאי על פעמי השמיים אלא קאי על הכוסות דבמחלה אמר שמה כוסו צבת אחת הרי זה גרגרין וחזר ואמר שלש הרי זה מגסי הרוח כלומר אם שמה שלש כוסות צבת אחת מלמד הגרגרין יש צוה ענין גסות רוח, על כן נקט התנא שמים דרך ארץ דעמה אי אפשר לטעות לפרש השמים והשלש על הכוסות דהיינו ששמה שמי כוסות צבת אחת או שלש כוסות צבת אחת דזה לא יתכן מאחר שאמר ברישא השוהה כוס אחד צבת אחת הרי זה גרגרין א"כ כל שכן בשמים ואיך יאמר שמים דרך ארץ אלא ודאי האי שמים ושלש לאו על הכוסות קאמר אלא על הלגימות ובכוס אחד מדבר ששמה אותו שמי פעמים או שלש פעמים.

*

גמ'. חצובא מקטע רגליהון וכו'. פרש"י ליום הדין שגוזלין וחומסין כו' ואין למדין ממנו עכ"ל. ומהרש"א ז"ל כתב ד"ל בעולם הזה צדיק אדם כשיגזול אחד משדה חצרו שהיה ציניהן חצובא כשחופרין וימצא זו החצובא יתפרסם זה הגולן שנכנס לשדה חצרו. וכן פי' בערוך, עיי"ש.

*

גמ'. שם. ראה בספר חשוך חמד עמ"ס יומא (פג ע"א) שמביא דוגמא למשיג גבול: דייר צבית משותף, [ניצל את ההזדמנות ששכנו נעדר מביתו], הוליד מרפסת מדירתו לחצר או לגינה משותפת, מבלי לקבל רשות השכנים על כך. והמרפסת מאפילה על חלון שכניו. נמצא שהוא משתמש בגול, באויר הגינה או החצר השייכים לשכנים. ובנוסף לאיסור גול, יש צוה אף איסור "לא תשיג גבול רעך... בארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה" (דברים יט, יד) וכתב רש"י בשם הספרי: "והלא

צבת אחת לא אמרו בכוסך קטן וייןך מתוך וכריסי רחצה ע"ש, נמצא מה שאמר כאן שמה כוסו צבת אחת הרי זה גרגרין לאו בכל כוס וכל יין מיירי אלא יש כוס ויש יין דרשאי לשמותו צבת אחת לכך לא נקט כאן מילתא פסיקתא לא ישמה כוסו צבת אחת אלא אמר כיוצא בו לא ישמה כלומר כיוצא בשום וצאל דאית צוה רעבנותא וכן כאן אני מדבר בכוס ויין דשייך צוה גרגרין ולא בכוס ויין דלא שייך צוה דבר זה. ועוד תירץ הוא נר"י אמר כיוצא בו ללמדנו דחזר גרגרין הוא גרוע כמו תואר רעבנות ולא חימא גרגרין עדיף מרעבנות, עד כאן דבריו נר"י. ע"כ.

*

גמ'. השוהה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרין וכו'. עיין במשנה ברורה (סימן רי שער הציון אות יא) שמיישב צוה קושי' הלחם משנה (פ"ב מה' שביתת עשור ה"ד), על הרמב"ם (פ"ד מה' מאכלות אסורות), שפסק, שמה מעט וחזר ושמה, אם יש מתחילת השמי' ראשונה, עד סוף שמי' אחרונה, כדי שתיית רביעית, מנטרפין לכשיעור וכו', וקשה, דהא כיון דפסק, עבר השיעור דהשמי' רביעית.

וע"ז תירץ המשנה ברורה, דמיירי בכה"ג, שלא הפסיק יותר משיעור, דרך שתיית בני אדם, שאינו שוהה צבת אחת, כ"א בשתי פעמים, שהוא מדת דרך ארץ. וסיים: וכד תעיין, הוא (הלח"מ) תירץ ג"כ מעין זה, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן צד אות ח) שכתב דדבריו ז"ע, דהרי זה לשון הרמב"ם שם, וכן השוהה רביעית של סתם יינם מעט מעט, או שהמחה את החמץ בפסח או את החלב, וגמעו מעט מעט, או ששמה מן הדם מעט מעט וכו' עיי"ש, הרי זה הלשון משמע, שהפסיק יותר מפעם א', וכמ"ש הרמב"ם שם (בה' שביתת עשור) צוה"ל, שמה מעט וחזר ושמה וחזר ושמה וכו' עיי"ש, הרי דיין וחזר ושמה וחזר ושמה, היינו יותר מהפסק פ"א, (רק משם לק"מ, דמלא לוגמיו, הוי פחות מרביעית, וכמ"ש בלח"מ שם, אבל בנוגע לסדר השתי' מעט מעט, בא זה וגילה על זה, וזה שוב ל"ה מה' דרך ארץ, ואדרבה, הרי זה מגסי הרוח, כמו דאיתא בגמ'.

ובבותב שם, שכוונת הלח"מ בתירוצו מפורש היטב, בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן פה), דדרך העולם לשמות רביעית בדרך צינוני, לא במהירות, ולא בשיהוי מרובה, וזה שמה חצי רביעית במהירות גדול, ופסק, ושהה צינתיים, ואח"כ שמה המותר, קמ"ל כיון דלא שהה מדך שתייתו, יותר מכדי שתיית רביעית, מנטרפין, כיון דדרך שתייתו הוא בדרך צינוני עיי"ש, וזה שייך אף על הפסק יותר מפ"א, באופן שצין כולם ציחד עם ההפסקות, ל"ה יותר מכדי שתיית רביעית בדרך צינוני, אלא שהלח"מ סיים על תירוץ הנ"ל, ודוחק, וכפי הנראה מהמהר"ם שיק החזיק בישומו הנ"ל, עיי"ש.

וע"ע צוה במרפא לנפש (ח"ב סימן נא אות ג).

*

מאסורא דנטיעה קודם זמן ג' שנים דה"נ יש ללמוד צהפך
איסורא דנטיעה קודם ג' שנים מאסורא דבועלי נדות ודקצצים
קודם זמן ומאי חולמא האי מהאי.

ובתב מהרש"א, דקצת תיקן בזה צפי' הערוך וז"ל דמוציא
אדם כמה הוצאות ונוטע כרם כו' וממתין שני ערלה
כו' ומי שאשתו נדה כו' ואינו לוקח מוסר כו' עיין שם דהיינו
דאלימא ליה נטיעה ללמוד ממנו שהוא הוציא כמה יציאות
וממתין זמן רב ג' שנים וכ"ש דבועלי נדות וקצצים שאין להם
הוצאות בזמן מועט והיה להם להמתין.

*

גמ'. שם. עיין בן יהודע, דנטיעה לאו על ערלה קאמר אלא
אם זורעין גרעין של פרי יוצא מן הגרעין נטיעה שטמון
בה כוחו של פרי אך היא לא תוציא פירות אלא עד שיעקרו
אותה ושותלים אותה במקום אחר, וידוע כי שמחת האילן הוא
להוציא פרי וכמו שאמרו על פסוק [דברי הימים א' ט"ז ל"ג]
אז ירננו עצי היער אשר לעמיד יוציאו פירות, ולזה אמרו
נטיעה זו שמתה מן הגרעין של הפרי שאינה ממחרת להוציא
פירות מן הכח האזור בה אשר זהו עיקר הנחתה ושמחתה
אלא היא ממתנת עד שיטעו אותה מחדש במקום אחר ואף על
פי שמתנת בזה זמן הרבה ואין אלו הקצצים ובועלי נידות אין
ממתינים זמן מועט בשביל הנחתה.

*

גמ'. ודבועלי נדות. עיין רש"י שפי' שממחרת ואינם
יכולין להמתין עד שתטבול. ועיין בשו"ת יהודה יעלה
(חלק א יו"ד סימן רלט) שהשואל שם רצה לפרש דבועלי נדות
בסמך לוסתה, ולא כפי' רש"י.

וע"ז השיב: הנה צירושלמי הוצא צראשונים אמרו ונטעם
כל עץ מאכל וסמוך לי' לא תאכל על הדם אמר הקב"ה
לערלה אתה ממתין ג' שנים לנדה אי אתה ממתין עד שתטהר
וכו', והיינו כפי' רש"י. עי' בריב"ש ס' קס"ג. וכ"ה במ"ר
ע"פ שוקיו עמודי שש וכו' ע"ד שהיא מטהרת מנדחה ע"ש.
ע"כ.

*

גמ'. שישולקין אותו שבע פעמים וכו'. פרש"י
שהדמיון בזה שישאל הטריחו צוראן להציא עליהן ז'
פורעניות כו'. ומפרש מהרש"א, דלא ניחא ליה כפשטיה
דלאחר ז' תועבות דכתיבי כאן לא עצדוהו וכ"פ בעל הערוך,
דלא הוה דמיון דז' שליקות שהטריח בעליו לחזור למוטב והו'
פורעניות מפורש בזה דכתיב ויספתי ליסרה אחכס שבע על
חטאיתים דהיינו על ז' תועבות שעשו הציא עליהן ז' פורעניות
ואעפ"כ לא חזרו למוטב ולא עצדוהו ופרש"י בספר שופטים
דאפילו בשותפות לא עצדוהו ע"ש והיינו הדמיון דאפילו
כתורמוס כו' כקנוח סעודה לא עשאוני בני.

*

כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד לומר "לא תשיג" לימד על
העוקר תחום חצירו, שעובר בשני לאוין, יכול אף בזה"ל
תלמוד לומר "בנחלתך" בארץ ישראל עובר בשני לאוין בזה"ל
אינו עובר אלא משום "לא תגזול". וכמו כן יש בזה גם
"ארוך", כנאמר "ארוך משיג גבול רעהו" (דברים כז יז),
והערוך השלחן (חור"מ סימן שצו) כתב דארוך זה נאמר גם
בזה"ל.

והנה במנחת חינוך (מצוה תקכב) חידש דנהי דלאו ד"לא
תגזול" אינו עובר בפחות משווה פרוטה, מכל מקום
לאו זה ד"לא תשיג", אפשר דעובר עליו אף בפחות משווה
פרוטה, כי לאו זה אינו לאו שצממון, וגזירת הכתוב הוא בארץ
ישראל דוקא, עכ"ל. לדבריו יתכן שמחילה לא מהני, דהא
בפחות משווה פרוטה איכא מחילה ובכ"ז עובר. [אלא דכ"ע
מה מקשה הספרי הלא כבר נאמר "לא תגזול" ולמה לי "לא
תשיג", נימא דאחי לפחות מש"פ, וכעין שכתבו התוס'
בכתובות (דף מז ע"א ד"ה "משום") וצ"ל (דף כ' ע"א ד"ה ר'
יהודה)].

ובבב כן לפעמים מוציא שכן מרפסת מדירתו, ומתקרב לחלון
חצירו שממול, ומגביר בזה את היזק הראיה, וכבר
כתבה המשנה במסכת ב"ב (דף ס ע"א) לא יפתח אדם לחצר
השותפים חלון כנגד חלון. וביציאה החורגת, גוזל החורג
מהאחיר המשותף, ויתכן שעובר גם על משיג גבול למרות שגוזל
אחיר ולא קרקע ממש, ועיין מנחת יצחק (ח"ו קע, יז), ובמשכנות
ישראל (סימן ט).

ואם דייר זה יבנה סוכה על מרפסת זו, שהוצאה בחריגה,
תתעורר שאלה על זכרת "לישב בסוכה" כמבואר
בשו"ע (אור"ח תרלו ג), שם נאמר: "לא יעשה סוכה לכתחילה
בקרקע של חצירו שלא מדעתו, וכן בקרקע של רבים" וכתב
המשנ"ב (סק"ט בשם המג"א), שלא יצרך עליה דהוי זכרה
לזטלה.

קיצורו של דבר: הוצאת מרפסת זו יש בה גזל, ויתכן שעובר
גם על "לא תשיג גבול רעך", ואם יבנה עליה סוכה
י"הפך סגורו לקטגורו, ושומר נפשו ירחק מהם. ע"כ.

*

גמ'. נטיעה מקטע רגליהו דקצביא וכו'. עיין בשו"ת
הריב"ש (סימן קסג) ושו"ת תשב"ץ (חלק א סימן סז). ועיין
שו"ת חוט המשולש (חלק ג סימן כד-כה).

*

גמ'. שם. פרש"י שאמרה תורה להמתין שלש שנים וכו',
ומהרש"א כתב דיש לגמגם בזה, דגבי חצוצא ניחא שתלה
משיגי גבול בו, אם כפרש"י שחצוצא הוא לא נטויה על כך
ואעפ"כ אינו עובר על גבולו והיה להם לרשעים שמאזים ע"כ
ללמוד ממנו, ואם לפי' הערוך הנ"ל ניחא טפי, וכן בתורמוסא
יש לפרש כן שהיה להם לישראל ללמוד ממנו לחזור למוטב אחר
שבע פורענות כתורמוס הזה אחר ז' שליקות, אבל הכא מה לנו
ללמוד איסור דבועלי נדות ודקצצים משום קודם זמנם

להחלילה אלא רק באופן זה שאם היה אופן ששציל ההללה בלתי נורק למתן דמים לא היה זה האיש שהוא עו וקשה מאד נותן מעותיו לנורק הענין הזה אלא ודאי ענין זה מוכרח בלי שום תפונה.

ובן הענין כאן אם היה הקצ"ה נותן התורה לאבות היו אומרים העולם מתקיים בלתי קבלת התורה ואין הכרח לקבלתה ומה שקבלו אותה האבות אף על פי שיש בה עול כבד עצום מאד היינו מפני כי הם מצד טבען וקדושת חומרת נוחין לשאת עול תורה שהוא כבד על חומר האדם ולא אכפת להו לכך אף על פי שאין קבלת עול תורה הכרחית לעולם קבלוהו עליהם ולא כל עולם יש להם מוג האבות וקדושת החומר שלהם כדי שטו שכמס לקבל משא הכבד של עול תורה עליהם אף על פי שאינו דבר הכרחי ולכן ניתנה תורה לישראל שהם עזין ואין נוחין לקבל לשאת עליהם עול משא כבד בלתי הכרח גדול כדי דעתה יכירו כל האומות שקבלת עול תורה הוא דבר הכרחי מאד בלי שום תפונה וההכרח לחך את ישראל להכניס עצמן תחת עול עסק התורה.

ובשם בנו כה"ר יעקב מציא לפרש למה נתנה תורה שבעל פה לישראל שהם יהיו נריכין לטרוח לזרר כל הלכות שלה ממקראות תורה שכתב ולא נכתב הכל בפירוש, והשיב שהם עזים ועל ידי כך יתש כוחן ביגיעה של של עסק התורה.

*

גמ'. **מפני שהן עזין וכו'.** פירש מהרש"א, דהתורה גם כן נקרא עוז כמ"ש בזבחים פ' פרת חטאת שאמר בלעם ה' עוז לעמו יתן וגו' שהיא התורה, והיא מתיש כחן ועזותן של ישראל.

וציין מהרש"א למ"ש בחדושי (פ"ק דנדרים) גבי יראת ה' תהיה על פניכם זו הצושה שגם מטעם זה נתנה התורה לנו מפני שהן עזין ואמרין ולא הביישן למד וע"ז יש לכון שאמרו ישראל עזי וחמרת יי גו' דהיינו עזי שאני עו באומות וחמרת יי שע"כ נתנה לי התורה שנקראת זמירות היו לי חקיקן היה לי לישועה כדאמרין במדרש מימינו ששציל התורה שנתנה צימינו של הקצ"ה נגאלו ישראל.

*

גמ'. **שם.** בספר אפריון עה"ת (פ' יתרו עה"פ ויחן שם ישראל נגד ההר) כתב: י"ל עפ"י הא דאית' בגמ' (ביצה דף כה ע"ב) שלשה עזין הם וכו' ישראל באומות ואלמלא תורה וכו'. הרי כי התורה מכנעת את הישראלי ומשצרת עזותו. ומוזן כי ע"ז זה יש שלום ציניהם. כי אם היו עומדים בעזותן היה כל אחד דעתו גדול מחצרו והיו מתרצין המחלוקות ח"ו. ואך התורה מכנעת גאון לבדם. וראיתי בס' שצט מיישראל (פ' כ"ט) כתב לפרש הפסוק לולי תורתך שעשועי אז אצדתי בעניי. כי ידוע אשר תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות, הרי כי העניות היא תרופה להתיש העזות. וגם התורה היא תרופה לזה כמ"ש בגמ' הנ"ל. וז"ל לולי תורתך שעשועי אז הייתי נלך ח"ו לעניות, משא"כ עתה שהתורה היא שעשועי עכדפ"ת.

גמ'. **מפני מה נתנה תורה וכו'.** הקשה מהרש"א, הא אמרין פ"ק דע"ז שהחזירה הקצ"ה על כל האומות ולא קבלוה. ותיכך דה"ל להקצ"ה לכפות עליהם ההר כגיגית כדי שיקבלוה דכה"ג אמרין שם דצדין לעמיד יאמרו האומות העולם כלום כפית עלינו ההר כגיגית ולא קבלנוה כמו שעשית לישראל דכתיב ויתנצבו וגו'.

והבן יהודע כתב ד"ל הכי קאמר למה ניתנה מהקצ"ה לישראל שדיבר עמהם צקני פנים צפנים עליה והיה אפשר שיעלה משה רבינו ע"ה וירד ויגיד לישראל גם את עשרת הדברות לומר להם זה הדבר אשר אמר ה' אנכי ה' אלהיך וכו', ותיכך שעזין הם ואם לא היו שומעים מהקצ"ה בעצמו את עשרת הדברות ויאמר להם כי זה משה האיש הוא נציא שלי ותאמינו צו בכל דבר אשר ידבר בשמי לא היה להם אמונה חזקה בתורה אף על פי שהיו רואין אותות ומופתים רבים שעשה משה רבינו ע"ה לפניהם.

עוד כתב, דהכי קאמר למה ניתנה תורה לישראל ולא ניתנה לאבות, ומתוך מפני שעזין הן פירוש כל אומות העולם יודעין שעזין הם שאין נוחין לקבל להכניס עצמן תחת עול כבד צנקל וכיון שבאמת קבלו התורה והכניסו עצמן תחת עול תורה שהוא עצום ורב אז צודאי הגמור המה ראו והצינו וידעו דקבלת התורה היא הכרחית לעולם ולנורק גדול הוא שאי אפשר להשמת ממנה ואי אפשר להיות בלעדה לפיכך אף על פי שהן עזין מאד כפו כאגמון ראשם והכניסו עצמן תחת עול התורה.

משל לעיר אחת ששמעו ראשיה שצאה עליהם בלשח אחת ממקום רחוק לשלול אותם והמה ראו שאי אפשר להנצל מידם אלא אם כן יקדמו אותם צמנחה צדיגרי זהב וכסף סך חשוב קודם שיצאו צבולס ויתיעעו גדולי העיר ציניהם שיהיו ארבע וחמש מן הגדולים הולכין הם עצמן לגבות מאת כל איש ואיש דיגרי זהב ששציל סך הדורון ההוא לפיכך צו הצלשח טרם צואה והמה צאו תחלה אצל איש אחד שהוא קמנן גדול ואין דרכו ליתן אפילו פרטת קטנה לכל גציה שגוצין צעיר ההיא ויאמר להם צעצור הדבר הזה של הדורון לנורק פיוס הצלשח מוכרח אני ליתן אף על פי שאין דרכי ליתן בכל גציה שגוצין צעיר יען כי ידעתי שדבר זה הוא נורק והכרחי שצוה יהיה שמירת נפשות ושמירת ממון ואי אפשר בלעדי זאת, אך אשאלה מכס מה ראיחם לצא אצלי צראשונה מאחר שאחם יודעים טבעי ומנהגי שאני קשה מאד צמתן הדמים ואין דרכי ליתן צשום גציה שגוצין מאנשי העיר צשום זמן, אמרו לו היא הנותנת שצעצור זאת צאנו אליך צראשונה כדי שהמתן שלך יהיה לנו לעזר כאשר נצא אל אחרים שלא יהיו דוחים אותנו צטענות של הצל יען כי אפשר שיצדמן צני אדם שיאמרו לנו מדוע ממחרים אחם לפזר ממון המתינו אולי יצא לכם עזר מן שר פלוני ושר פלוני שישלחו חיל על זאת הצלשח להלחם צה ולהסיגה אחור או תמתינו עד שיתצבר הדבר של ציאתם יותר כי אולי שקר שמעתם ואין צאים עליכם ועוד כיוצא צדבר הצלים כאלה כדי שיעצב מתנת ידו אך כשרואין שאתה הקמנן הגדול נתת חלקך צגציה זו אז יאמרו ודאי אין שום תקוה

וזה שטענו האומות למה לא כפה הר כגיגית על כל האומות בכלל, וא"כ לא היה שייך טענת אונס דהרי דינא דמלכותא דינא כיון שהוא בכלל. וזה קושיית הגמרא צביצה, מפני מה ניתנה תורה לישראל לחוד וצאונס דיש להם טענת מודעא, למה לא כפה לכל האומות ולא היה שייך טענת מודעא. ותירץ מפני שישראל עזין ויכולין לעמוד בקבלת התורה, אבל שאר האומות שאין עזין לא היו יכולין לעמוד בקבלת התורה.

*

גמ'. **שם.** דדרשות חתם סופר (דף קפ"ח טור א') כתב: לא יוגמר דבר הן לטוב והן למוטב כי אם בהכרח מדת העזות שהרי הרע הוא עזות למרוד במלך עליון ית"ש. אמנם כן הוא נמי במעש"ט, לריץ עזות בלי יתבייש מפני המלעיגים ולהוכיח בשער בת רבים ולעמוד על דמו נגד אומה"ע, וגם בינו לבין עצמו לעמוד נגד יצה"ר, ולכן אמרו חז"ל עזין שבאומות ישראל, והיות כן, העזות הוא לורך גדול לעבודת ה', אך ההפסד רב ג"כ כשיהי' ח"ו במקום שאינו ראוי, ע"כ הולך הניץ להיות על מנחו תמיד, כי לא יזייר שעה שלא יהי' עוים בישראל, וכפר הניץ והועיל שיהי' עזותן של ישראל קודש לה', לא להעביר העזות מן העולם אלא להקדישן לה' וכו'.

*

גמ'. **ראויין הלאו שתנתן להם דת איש וכו'.** לפי זה התורה נקראת אש כמה שאמרו הנה כה דברי כאש וגו' וראויה היא שתנתן לישראל להחיש עזותן ולא יכא דאמרי דת אש קאי לישראל שדמן ומנהגן אש ואלמלא לא כו' אין כל אומה ולשון כו' ונראה דודאי לאו מה"ט כדי שיכולין כל אומה ולשון לעמוד מפניהם נתנה התורה להן דא"כ לאו לטובתן של ישראל נתנה התורה להן אלא דעיקר טעמו מפני שהן עזין ולא הביישן למד גם מפני שיהיה יראת ה' על פניהם שהיא הצושה כמפורש בנדרים והבא ה"ק אלמלא לא נתנה תורה מכת הני טעמי שאמרנו לא היו יכולין אומות כו'. (מהרש"א).

*

גמ'. **שם.** כתב הבן יהודע, ראויס מלך יחוסס שינאו מן יעקב ולאה ורחל וגרמו זה בשמם הטוב שנקראו ישראל שהוא אומות אש יר"ל שהוא ראשי תיבות יעקב לאה רחל כלומר זכו לדת אש בשביל שינאו וצאו ממקור הקדוש של יעקב [לאה] ורחל וראשי תיבות דת של אש הוא דש"א, לכן אמר דוד המלך ע"ה בנאות דש"א ירצני על מי מנוחות ינהלני [תהלים כ"ג ז'] כי התורה אף על פי שנקראת דת אש הנה היא נמשלה למים ולומדיה נוחין זה לזה בהלכה לכן אמר על מי מנוחות ינהלני.

עוד כתב, מאחר שהתורה נקראת בשם אש והיא חמשה ספרים לכן נטטרף אות ה' עם אש ונעשה צירוף אשה וצוה נעשה לישראל אצל הקב"ה דין אשה עם בעלה.

*

ואנכי אמרתי ש"ל צוה בפסוק ה' עוז לעמו יתן ה' יצרך את עמו בשלום. כי הנה מדה טובה בתולדת האדם מתת אלוקים היא כמ"ש קהלת. אבל מדה מגונה היא גריעותא לו. וישראל קודם מתן תורה שהיה בהם מדת עזות נחשב להם לגריעותא. אבל כשנתנה להם התורה אדרבה הם צריכין למדה זו כמ"ש יהודה בן תימא הוי עז כנמר וכו' כמ"ש הטור וצ"י ריש או"ח ע"ש (ועמ"ש בפי' לפרקי אבות במשנה זו) וצ"ש בפסוק זה המדבר במתן תורה. ה' עוז לעמו יתן. כלומר מעתה מדת העזות אשר לישראל יתהפך להם למדה טובה ויחשב להם למתנה מאת ה' שצריכין למדה זו לקיום התורה. ולא יגרום להם מדה זו פירוד ומחלוקה ח"ו, אדרבה ישתמשו במדה זו לקיום התורה וה' יצרך את עמו בשלום.

והנה מלאנו במעשה דריש לקיש ור' יוחנן (ב"מ דף פ"ד) כשקבל ר"ל עליו עול תורה בעי למיהדר לאתויי מאני ולא מני הדרי. פירש"י דמשקבל עליו עול תורה תשש כחו. והר"ע ספורנו כתב ויסעו מרפידים ויצאו מדבר סיני. נסיעתם מרפידים היתה בזכות צוואת אל מדבר סיני אשר שם הר האלקים כי ידעו ששם יעבדוהו כאמרו מעבדון את האלקים על ההר הזה עכ"ל. וצ"ש ויתן שם ישראל נגד ההר. כלומר מיד כאשר היו נגד ההר אשר ידעו כי שם יקבלו את התורה מיד נכנע לבצם ונשבר גאונם. וצא להם מדת האהבה והשלום ויתן כאיש אחד בלב אחד.

*

גמ'. **שם.** בספר שנות חיים (פ' יתרו דרוש שני, ד"ה ובוה שאמרנו) כתב, דמאי קושיא הרי אמרינן [עבודה זרה ב, ב] דהקב"ה החזיר התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, וא"כ היה צריך ליתנה לישראל. ואין לומר דהקושיא למה ניתנה להם צאונס שכפה עליהם הר כגיגית, דא"כ היה לו לומר למה ענש את ישראל ליתן את התורה ע"ש, וצודאי נתינת התורה אינה עונש ע"כ.

ובתב בספר שלל דוד (פ' יתרו) לצאר צוה, דהנה על הא דאמרינן [שבת פת, א] מכאן מודעא רבה לאוריינא, הקשו המוספות [שם ד"ה כפה] דהרי בע"ז [שם] אמרינן דהאומות יאמרו כלום כפית עלינו ההר כגיגית, ומשמע אילו כפה היו חייבים לקבל, והרי כאן אמרינן דיש מודעא וכפיה לא מהני. וכתבתי בחצורי קובץ על יד [שם ד"ה מכאן], דלפי פשוטו איכא למידק מאי אונס שייך גבי הקדוש ברוך הוא, והרי הוא ברא עולם ומלואו וצידו נשמת כל חי להמית ולהחיות כרגע, ופשיטא שצריכים לקיים דבריו ומצותיו הן מאונס הן מרצון.

אמנם לפי מה שכתב בפרשת דרכים [דרוש כב], דדינא דמלכותא דינא היינו אש המלך גוזר על כל בני מדינתו, אבל אש מלואה היא רק לאנשים פרטים או לאומה אחת לצד זה לא היו דינא דמלכותא, וא"כ ישראל יכולים לטעון שזה עולה בחוקן ית', דאילו היה מלואה התורה לכל האומות היו צריכים לקיים, עכשיו דלא צוה אלא לישראל צאונס זה לא נכון.

נפשו על עבודתו יתצרך. וצטרנגול יש מדה טובה שמפייס ואחר כך בועל ואף על פי שהוא עו בעופות וראוי לפי עזותו לבועל בחזקה עם כל זה הוא מפייס ובוועל וכן ראוי לישראל להתנהג במדה זו ולאו דוקא בענין תשמיש אלא בכל דבר ודבר שצין אדם לחזירו וצין איש לאשתו לא יצואו ליטול בחזקה אלא בפיוס.

ו'למאן דאמר גס עו בבהמה גס כן יש ללמוד ממנו דבר טוב מדרכו של עו למסגי צרישא וכמ"ש בשבת מאי טעמא עזי מסגן צרישא והדר אימרי והשיב לו כצרייתו של עולם וכן ראוי לישראל שכלל צרה שלא תבא אף על פי שהיא כללית על כל העולם הם יהיו מסגן צרישא בצקשת ההללה דרך משל נעשה עזירת גשמים הם יהיו ראשונים בצקשת רחמים לגזור תענית ולהתפלל סליחות אף על פי שגם האומות דרכם להתאסף לעשות צקשת רחמים, וכן בשאר צרות הבאים על הכלל כמו חולי משונה ומאור ומאורק הם מסגן צרישא בצקשת רחמים ובעניני ההללה בכל אופן שיהיה הן בדרך רוחניות הן בדרך גשמיות. ולמאן דאמר אף לץ באילנות הנה לפירוש חד של התוספות ז"ל היינו עזותו שטוען פירות בכל יום ולזה ראוי שידמו ישראל שיעשו פרי בתורה ומצות בכל יום. (בן יהודה).

*

גמ'. וי"א אף צילף באילנות. עיין בספר אבני שוהם עה"ת פ' שלח (אות ז) וז"ל: ובענין מקושש אכחז בע"ה דבר נאה אשר הורוני מן השמים בלמדי מסכת צילה, אמר רשב"ל שלש העזין הן וכו', וי"א אף לץ באילנות, פירש רש"י לא ידעתי מה עזות שלו. ותוס' פירש בדוחק כמה טעמים, עיי"ש. והגדולים אלו הניחו לנמושות כמוני ללקוט שיבולת כפרט ועוללת טעם הגון למה לץ עו באילנות.

והוא ע"פ הגמרא דשבת (דף צו) ת"ר מקושש זה כלפחד דיליף ר' עקיבא ג"ש במדבר במדבר מה להלן כלפחד אף כאן כלפחד, א"ל ר"י בן צמירה עקיבא צין כך וצין כך עמיד אמה ליתן את הדין התורה מכסה ואמה מגלה. ואיחא בספרים על מאמרם ז"ל מעשה בחסיד אחד שהיה זהיר במצות שבת ועלתה לו אילן כלף ממנו היה פרנסתו ואשתו וצניו, שהיה מרמו הוא תיקון חילול שבת של מקושש שהיה כלפחד, ע"כ עלתה לו אילן כלף, עיי"ש. ואין לך עזות גדולה מזה שאותו כלף גילה מי היה המקושש. ולכן י"א כלף עו שבאילנות. ע"כ. ודפח"ח.

*

גמ'. אין הסומא יוצא במקל וכו'. עיין בשו"ת פעולת נדיק (חלק א סימן קכד) וז"ל: שאל השואל אותם ההולכים צי"ט ממקום למקום להטייל או לדבר שמחה או לדבר מצוה כגון להתפלל צי"ט וכיוצא נוטלים צידם מקלות כמנהגם בחול אם דינם כסומא וחיגר וחולה וכיוצא וכו'. ואומרים שלוקחים המקלות משום פחד שלא יפגעו בהם חיות וכיוצא.

תשובה: לכאורה נר' דאין זה דומה לחיגר וסומא דהתם איכא טעמא דלתרואי סוגי דידהו עבד ואיכא

גמ'. ג' עזין הן ישראל באומות. עיין רמב"ן ואחמנן (ז). דלכך צמר ה' ישראל להיות לו לעם סגולה, וז"ל: ולא הזכיר צמר מן הצמירה, כי הנצטר לאזהב הידוע לסבול את אזהבו בכל הצד עליו ממנו, וישראל ראויים לכך מכל עם, כמו שאמרו שלשה עזים הם ישראל באומות, כי יעמדו לו בנסיונות, או יהודאי או ללוב (שמו"ר מב ט). ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין מהרש"א דעותן דקאמר לאו היינו גבורה אלא לעמוד על דצריהם ולא ישובו מפני כל הוי עזותן ודומיא דהכי כלב כו' לאו לענין גבורה קאמר דכמה חיות וכמה עופות גבורים יותר מהן אלא עזותן הוא שלא ישובו מפני כל ומעזין פניהם.

ועיין ל"מון רביה"ק מסאטמאר זי"ע ציאל משה (מאמר שלש שבועות אות קלו) שהציא דברי המהרש"א, ועפי"ז כותב שם: וא"כ שלטון ישראל צלי תורה יש לו אותו העזות שאמרו חכ"ל על ישראל כשהוא צלי תורה כפי' המהרש"א שהוא דומה לכלב שאין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם שמעזין בפני כל, וזה סכנה עצומה ונוראה לכלל ישראל, ה' ירחם. ע"כ.

*

גמ'. שלשה עזין הן ישראל באומות כלב בחיות. י"ל והלא התנא יהודא בן תימא מיחס העזות בחיות לנמר כמו שאמר [אבות פ"ה] הוי עו כנמר ולמה ר' שמעון בן לקיש מיחס העזות לכלב.

וי"ל על פי מה שכתבו המפרשים ז"ל בפסוק [ישעיה נ"ו י"א] והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה כלומר כל צריה אם תרעב תהיה נחה מאד וכל שכן שלא יהיה לה עזות מלח אף הכלב הוא עו שנוצח על אדם ועל חזיריו אף על פי שהוא רעב הרבה כאלו הוא שבע וצטנו מלחא ולזה אמר עזי נפש לנצח הרבה אף על פי שלא ידעו שבעה. גם עוד העזות בכלב הוא חידוש גדול דאמרו רבותינו ז"ל לית דעני מכלבא ומנין לו העזות והלא כחצי [משלי י"ח כ"ג] ועשיר יענה עזות ולא העני ולכן אף על פי שנמצא עזות בנמר אינה חידוש אצל העזות בכלב היא חידוש וכן העזות בישראל הוא חידוש כי לישראל יש להם מדה הענוה והשפלות מצוה להם ממקור האבות כמו שאמרו רבותינו ז"ל [חולין דף פ"ט ע"א] אמר הקב"ה לישראל חושקני בכם שאתם ממעטים עצמכם ודרך העני והשפל להיות נח והעזות חידוש צו וכן העזות צטרנגול חידוש מפני שהוא אינו מעופף באויר אלא ניצוד ונתפס מחמת שאינו יכול לעוף ולצרות ועם כל זה הוא עו לכך נקיט הני תלתא צדדא אשר שלשתם העזות היא חידוש בהם ולא נקט נמר.

וגראה לפרש, הא דנחית למנות מינים אלו עם ישראל לרמוז כיון שישראל דומין להם מלד העזות צריך שידמו להם במדה טובה אחרת הנמצאת בהם והוא כי בכלב נאמר צו דבר טוב דאמרו רבותינו י"ל הכלב מכיר את קונו ומוסר עצמו על בעליו וכן ראוי לישראל שיכירו את קונם הוא יתצרך וימסרו

זרצחז שיש שם קצת איזי אס אין המקום משופע אינו מזואר
דזברי הט"ו להחיר. וגם על גוף דברי הט"ו כתב בספר אלי
רבה שאין דבריו מוכרחים מ"מ שוב לא יוכל המערער לומר
על הנשען על מטהו שמחלל השבת ולא עוד אלא שיאמר שהוא
מומר לחלל שבת. וזודאי יש דברים אחרים בגו ושנאה מקלקלת
השורה ויש להוכיח את שניכם בזה שמקנטרים זה לזה בהלכה
זה מתיר וזה אוסר, ומעלתו וחזרוו הדיינים התחילו בזה תחלה
בפסק העבר בהטלת מים חמים למקוה.

ובגוף דין המקום אס אוצן היא עיר מוקפת ומעורבת
והמקל הזה הוא מקל תפארה והנושא אותו איש נכבד
שדרכו בכך הלך מזואר שם במג"א שהוא מותר ואף אס הוא
מקל עץ פשוט דלא שייך בו תכשיט כבר ביארתי דעתי בנוגע
ציהודה חלק א"ח סימן י"א להחיר הפאטשעזע בשבת והה"ד
המקל שציד האדם ששניהם טעם אחד להם משום זילותא ד"ט
ותוך העירוב ליכא זילותא כאשר הבאתי שם ראייה מדברי
מהרש"ל ושלח דברי המג"א.

ואמנם לכתף שייך זילותא אפילו תוך העירוב משום שזה
מורה שרואה לילך למקום רחוק וכמ"ש רש"י בצ"ה
דף כ"ה ע"ב ד"ה אלונקי. וגם מדברי רש"י הללו מוכח
דמקל וכסא שייך רק צי"ט ולא בשבת כמ"ש בנוגע ציהודה
שם. והיה קשה לרש"י דלפ"ז מה ראייה מיייתי שם בסוף
הסוגיא משבתא דריגלא לכן פירש"י דכתוף מורה שרואה לילך
למקום רחוק דאל"כ קשה מי הכריחו לרש"י לפרש להולין
למקום רחוק ודי אס היה מפרש שזה זילותא טפי. ע"כ.

*

רש"י ד"ה בבור שנפלא. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן
סו) ד"ה ואולם עפ"י, דין צכור בזמן הזה, וצתו"ד
כותב: וברש"י צ"ה כ"ה סוע"ב מפורש דצכור צוה"ז השוחטו
בחוף ענוש כרת ומנאכתי בשו"ת מהר"י מצרונא סי' רמ"ד
שהעיר מרש"י צ"ה הנ"ל והוכיח מזה דהוי חיוב כרת ולא
הציא משאר מקומות הנ"ל וצאמת אין ראייה מרש"י דלשיטתי
צע"ז י"ג איכא צוה"ז חיוב כרת אצל לשיטת התוס' הוי רק
מדרבנן וכמ"ש וע"ש במהר"י מצרונא סי' רנ"ז וע' בשו"ת
מהר"ם מיינץ סי' ל"ה שכ' בפשיטות דהוי איסור כרת ולא
העיר כלל מהנ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תוס' ד"ה אורח ארעא. כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב
סימן מא): נשאלתי אחד שאכל עוף ואח"כ מצא צו אחד
מיי"ת טריפות אס צריך כפרה על מה שאכל או לא.

ולבאורה הי' נראה להציא ראייה מדאמרינן צניז דף כ"ג
ע"א ולא ידע ואשם ונשא עונו ומה מי שנחכו
לעלות צידו צכר טלה ועלה צידו צכר חזיר כגון חתיכה ספק
של שומן ספק של חלב אמר קרא ונשא את עונו כו'. מ"מ
נראה דווקא התם שנולד הספק קודם שאכל אצל אס לא נולד
הספק עד אחר שאכל הוי אונס ואונס רחמנא פטרי.

זילותא ד"ט כדאי' צפוסקים, אצל התם [נ"ל: הכא] לאו
לתרואי סוגיא דידהו, אלא שיראים מפני חיות ולסטים. ומיהו
נר' לדמות זה להא דאמרו אין יוצאין בכסא, אחד אנשים ואחד
נשים דהוי כעובדין דחול. ואס אינו יכול לילך צענין אחר מותר
וצלצד שלא יכתף, ואי איכא צעיתותא שירא לילך צלא כיחוף
מותר ע"כ. הרי דמשום צעיתותא שרינן ליה אע"פ דהוי
כעובדין דחול, וכאן כיון דאינס יכולים לילך צלא מקל מפני
פחד לסטים וחיות נר' דשרי. ע"כ.

*

גמ'. ואין יוצאין בכסא וכו'. עיין בשו"ת רב פעלים
(חלק א אר"ח סימן כה) ע"ד קרון שקצוע צו שני גלגלים,
ואינס מושכין אותו צהמות ולא צני אדם, אלא הוא מהלך
מאליו על ידי אדם היושב צו, שדוחה את הגלגלים צרגליו, אס
מותר לרכוב בזה בשבת ויו"ט או לאו. עיי"ש מ"ש בסוגיאין.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן קיד) ע"ד
אשה נכת רגלים אס מותרת ללכת בחוף ע"י עגלה
בשבת. וע"ע מ"ש בהגהותי לעיל (סוף פרק יו"ט).

*

גמ'. ובצ"ב ש"א יבתא. כתב בשו"ת אגרות משה (חלק
י"ד א' סימן מד): וצדבר ליסע על הצאסעס וטריינס
ההולכים רק צעיר שליכא איסור תחומין וצאופן שלא יעמיד
בצביל ישראל. הנה אף שמדינא אין נראה בזה איסור למי שלא
יטריך לשלם כגון שיאמינו לו. מ"מ ח"ו להחיר דבר כזה אף
לדבר מזה דהא איסור מראית עין ודאי יש בזה כיון שרובא
דרובא לא יניחום ליסע צלא תשלומין וממילא יחשדוהו ששילם
ועבר על איסור הוצאה וטלטול מוקצה. ואף אס כל צני העיר
לא ישלמו נמי ח"ו להחיר דבר מפורסם למעשה חול שנוסעים
העיקר לעשות מסחר ועבודה ואיכא בזה חלול השם גדול.

וי"ש גם ראייה קצת לאיסור מהא דצ"ה דף כ"ה דאמר וצלצד
שלא יכתף ופרש"י דמתחוי דרך חול ופרהסיא ולהולין
למקום רחוק טפי עיי"ש ד"ה אלונקי וא"כ כ"ש הצאסעס
וטריינס שהולכים למרחוק טובא. וגם שם הא אין הכוונה חוף
לתחום אלא למרחוק בחוף התחום נמי אסור משום עובדא
דחול וכ"ש צכאן. וגם צכלל אין להורות קולא צמלתא דתמיהא.
ע"כ. ובהגהותי לשבת ועירובין הארכתי בזה.

*

רש"י ד"ה אלונקי. עיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה
תנינא אר"ח סימן כח) תשובה לאוצן ישן. ח"ל: וע"ד
הליכתו צמקלו צידו בשבת קודש ולפי מכתבו היה אז עת
הקרה והגליד והיה צרצח מים נגלדים שקורין איזי וכבוד
הרצני המופלא האלוף מו"ה וואלף צאסקוויץ וזלז אותו וקרא
אותו מומר לחלל שבת. הנה ימחול לי מעלתו כי לא אאמין על
הרצני מו"ה וואלף שידבר דברים הללו. וצודאי לא נעלמו ממנו
דברי הט"ו צסימן ש"א ס"ק י"ב צזה. ואס כי הט"ו לא החיר
אלא צמקום משופע או שהולך על המים ענמם הנגלדים אצל

אנוס מקרי כיון שאינו חייב לבדוק הפרי הזה קודם אכילה אם יש בקרבנו חולע כיון שאין דרכו להתלעלע במחוצר.

והבי' איתא בגמרא דביצה דף כ"ה אמר רמי בר אבא הפשט וניתוח לעולה וה"ה לקצצים מכאן לימדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר קודם הפשט וניתוח וכו' ומסיק בגמרא רמי בר אבא אורח ארעא קמ"ל וכתבו התוספות ז"ל שם בד"ה אורח ארעא וז"ל וי"ל דודאי ליכא איסור דמשנשחטא היא בחזקת היתר מיהו אם נמנעת טריפה לאחר שאכל הוא נענש כשוגג ולא כאנוס שלא היה לו למהר כ"כ עכ"ל נמצא אחר הפשט וניתוח הוא כאנוס והיינו משום דאינו צריך לבדוק אחר י"ח טרפיות וה"ה כיון דאכל פרי שאין דרכו להתלעלע דמן הדין אינו חייב לפתחו ולבדוק בקרבנו ה"ז אנוס.

וה"ה בגמרא ביצה חיה דמן הדין שרי לעשות כן לכתחילה ולסמוך על רוב ביצים וכן מצינו שהעיד מהרש"ו ז"ל על רבינו האר"י ז"ל שהיה גומע ולא היה חושש נמצא אפילו חומרא ליכא בזה לכן חשיב זה אנוס ואין צריך כפרה ולא נידון כשוגג ועכ"ז צריך להטעם ולהתמודד על ד"ז שצא לידו כי בעל נפש יחמיר לעשות כפרה גם על אנוס. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן קפ) שנתקשה ממ"ז הרה"ג האדיר רבי שמואל דוד הכהן פרי"מ ז"ל דומ"ץ חוסט, במ"ש הר"ן בחידושו לסנהדרין (פד ע"ב) ד"ה רב, דבאיסור לאו בשוגג אין צריך כפרה, מהא דאיתא בשו"ע חו"מ (סימן רלד ס"ב) במוכר דבר איסור ואח"כ נודע לו שצריך להחזיר הדמים, והטעם משום שאין אכילתו אכילה משום דצריך תשובה אף על השוגג. וכן קשה מהך דנזיר (כג ע"א) מה מי שנחכין לעלות צידו בשר טלה ועלה צידו בשר חזיר כגון חמיכה ספק של שומן ספק של חלב אמר קרא ונשא עונו וכו', הרי להדיא דגם על איסור לאו בשוגג צריך כפרה. וכן משמע מתוס' כאן שכתבו מיהו אם נמנעת טריפה לאחר שאכל הוא "נענש כשוגג" וכו', וז"ע.

וע"ז השיב הגאון המהרש"ס: ומ"ש רי"מ להקשות ע"ד הר"ן בחי' לסנהדרין פ"ד דבאיסור לאו בשוגג א"י כפרה מהא דחו"מ סימן (רל"ד) ונזיר (כ"ג) באכל בשר חזיר דצריך כפרה וכו' ממ"מ מתוס' ביצה (כ"ה). הנה כבר נשאלתי בזה מח"א מכבר ועלה צידו דבאיסורי אכילה לכ"ע גם שוגג צריך כפרה וכהא דמתעסק בחלצים דחייב שכן נהנה. וע' בכריתות (כ"ה רע"ב) דלר"א חייבים אשם תלוי על הנבלה ואין לא קיימא לן כן. (וע' ברמב"ן עה"ת וברא"ם ר"פ ויקרא שכ' גם כן בהר"ן הנ"ל). וע"ע בתוס' שבעות (ג) סוף ע"א דד"ה מהן לחיוב וכו' יעו"ש בסוה"ד שכתבו גם כן דבשוגג עבד איסורא. ועיין תוס' יצמות (פ"ט רע"ב) שכתבו דדוקא במזיד איכא נשיאת חטא ל"ה תרומה משא"כ בשוגג מזה נראה כדעת רמב"ן ור"ן הנ"ל. ואח"כ נמצאתי בשו"ת שע"י חא"מ סימן ק"ח ק"ט שכתב ג"כ כן דבאיסורי אכילה לכ"ע גם שוגג צריך כפרה אלא שלא הביא

ורא"ה דאמרין ביצה דף כ"ה אמר רמי בר אבא הפשט וניתוח בעולה וה"ה לקצצים מכאן לימדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר קודם הפשט וניתוח וכתבו התוס' בד"ה אורח ארעא דודאי ליכא איסור דמשנשחט' עומדת בחזקת היתר מיהו אם נמנעת טריפה לאחר שיאכל הוא נענש כשוגג ולא כאנוס שלא היה לו למהר כל כך. ש"מ דלאחר הפשט וניתוח הוא כאנוס כיון דאין צריך לבדוק אחר שמונה עשר טרפיות ואנוס אין צריך כפרה דומיא דאם שימשה שלא בשעת וסתה ומנאה אחר תשמיש דם אפילו על עד שלו דמקרי אנוס ואינו צריך כפרה לא הוא ולא היא כמבואר בס"ס קפ"ה ה"ג כיון דהוי אנוס לא צריך כפרה וק"ל. ע"כ.

ושב כותב בזה בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן יט) וז"ל: שאלה באחד שאכל עוף ואח"כ מלאו בו אחד מ"ח טרפיות אם צריך כפרה כתבתי בספרי בחלק שני משו"ת סי' מ"א דאין צריך כפרה והבאתי רא' מתוספות דביצה דף כ"ה בד"ה אורח ארעא יעוין שם, ועכשיו ראיתי שהוא משנה שלימה בפסחים פרק אלו דברים דף ע"א ע"ב שחטו ונמנעו בעל מוס חייב שחטו ונמנע טריפה בסתר פטור מחטאת משום דהוי אנוס הרי בפירוש אי מנא טריפה בסתר פטור מקרבן חטאת משום דהוי אנוס א"כ ה"ה לענין אכילה דפטור ואין צריך כפרה דאנוס רחמנא פטרי' וזה ראייה ברורה שאין להשיב עליה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת צרית יעקב (חאה"ע סי' צו) שכ' דלפמ"ש הרמב"ם (בפ"ב מה' שגגות ה"ו) שכל שהיה יכול לבדוק ולדרוש לא היה צא לידו שגגה צריך כפרה, גם בזה י"ל שצריך כפרה, והאריך לפקפק ע"ד הפמ"א. וע"ע להגר"ש קלוגר בס' שירי טהרה (סי' קפז תשו' טז) וחי' אריה (סי' נו) ושו"ת חמדת שלמה (י"ד סי' א) ושו"ת מחנה חיים ח"ג (חאה"ח סי' מג) ושו"ת חתן סופר (חאה"ח סי' ה).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן רי) באחד שאכל פרי שאין דרכו להתלעלע והוצרך שהיה צו חולעת אם צריך כפרה. וז"ל השאלה: פרי שאין דרכו להתלעלע במחוצר ותלשו ואכלו מפני שאין צורך לבדוק מן התולעים ואירע שהיה צו חולעת כי כאשר אכל קצת ממנו ראה בהנשאר חצי חולע אם צריך כפרה כדין שוגג או"ד זה אנוס כיון דאין דרכו של זה הפרי להתלעלע ולא היה לו לבדוק קודם וכן אם גמע ביצה חיה ונשאר קצת ממנה ונודע לו שהיה זה דם שהוא מרוקס האפרוח כי ראה מקצת מן הדם במה שנשאר בה בחלמון אם צריך כפרה.

תשובה: האנוס אינו צריך כפרה וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה"ה צ"ד סי' קפ"ה בשם המרדכי והרא"ש ז"ל בשמש שלא בשעת וסתה ומנאה דם אחר התשמיש אפילו נמנע על עד שלו מקרי אנוס אפילו לא בדקה תחילה ואינו צריכים כפרה לא הוא ולא היא ע"ש והנה זה בנידון השאלה

ממקומות הנ"ל. ע"כ. וע"ע בשו"ת שרגא בטהרה (סימן לא) ובהגהות שם.

וע"ע בזה בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן פ) וז"ל: ומה שהקשה ע"ד הפמ"ג בפתיחה לסי' ל"ה שכתב דאם אכל מזהמה שלא נדקה הריאה ונמצא טרפה לריך כפרה משא"כ בשאר טרפות כמ"ש הפמ"א ותמה רי"מ מדברי תוס' בינה (דף כ"ה ע"ב) ד"ה אורח ארעא וכו' שכתבו דלריך כפרה דנחשז שוגג ולא אונס והרי התם דקאמר אורח ארעא קמ"ל בע"כ מיירי בשאר טרפות דהא הריאה לריכין לבדוק מדינא ואפ"ה מייחשז כשוגג והנה הפמ"א שם הביא מדברי תוס' בינה הנ"ל אלא דהתוס' מיירי קודם הפשט לכן הו"ל שוגג שהי"ל להמתין עד אחר הפשט אבל אחר הפשט מייחשז אונס ע"ש אבל ע"ד הפמ"ג לק"מ שהרי בפתיחה לסי' ל"ט הביא בשם כמ"פ שפי' הא דנטיעה מקטע רגליהון היינו משום דזיקת הריאה ובמקום הפסד ממון הקילו בלא דזיקה והביא כן גם בשם הרשב"א א"כ לק"מ. ועמש"ל ח"א סי' קפ.

וב"ש רי"מ דאונס לא מקרי אלא היכי דא"ל לו לידע משא"כ בדאפשר לידע אלא שאינו מחויב הנה ד"ז תלוי באשלי רבדכי כי הנה בשו"ת דברי חיים ח"צ יו"ד סי' ס"ח העלה כדברי רי"מ והביא רא"י מיצמות (דף צ"א) ועוד מכמ"ק אך שלא ראה דברי הפמ"א הנ"ל וזה כמה שנים הבאתי רא"י להפמ"א דהיכי דמדינא א"ל לבדוק מייחשז אונס מהא דפי"ב דפרה משנה ד' ופי' הר"מ דמפורש דברה"ר דס"ט טהור מייחשז אונס בלא בדיק משא"כ ברה"י וע' בפמ"א סוס"י קפ"ה בשם המא"י בזה ובס' מי נדה שם שחולק עליו והעלה כדברי רי"מ וע"ש בש"ט לסי' הנ"ל תשובה ב' עוד בזה שהרגיש מהא דפי"ב דפרה ומירוואו אינו מוכן. ע"כ. [ונדפס פעם שנית בטעות בשו"ת מהרש"ם חלק ז סימן קנא]. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קפט) ובמפתחות שם.

דף בו ע"א

מתני'. בכור שנפלא לבור ר"י אומר ירד מומחה ויראה וכו'. בשו"ת רבי עזריאל (ח"א א"ח סימן עז) נתקשה השואל, הא כיון דנולד מוס מערב יום טוב, יעלה עכ"פ, דהוי ספק דרבנן, דילמא אית ביה מוס קבוע, דמוקצה דרבנן, וספיקא דרבנן לקולא.

והשיב: קודם כל יש לדעת דלא בכל ספק דרבנן אזלינן לקולא, וז"ל בנימין ואז בתשובה ק"ג: ול"ד בדאורייתא אלא אפי' דרבנן אזלינן לפעמים להחמיר תדע דבמסכת ביצה פ' י"ט ת"ר כלי שנטמא מעי"ט פירוש שנטמא באז הטומאה אין מטבילין אותו בין השמשות מפני שהוא ספק לילה ונמצא מטביל ב"ט ובי"ט אינו אסור להטביל אלא מדרבנן משום דנראה כמתקן כלי, ודמיא לתקנת מלאכה וגזור רבנן עלה והיינו טעמא דרבנן התם ובפ' אין זדין איכא פלוגתא בספקא דנעשה כמו שנאדו ב"ט ואסורים ואמר ריא"ש הלכה כרשב"א פירוש דאמר ספק מוכן אסור ע"כ.

ועיין בר"ן פרק ערבי פסחים דף קנ"ו (דף כ"ח ע"א דפוס פ"ב) וז"ל ואיצעי' שם בגמרא האי סמוך למנחה אי סמוך למנחה גדולה או קטנה ולא איפשטה הילכך מיינקט לחומרא עדיף ע"כ אע"פ שהוא מדרבנן. אכן אין כ"כ ראייה משם יעויין בחידושי אנשי שם שם ס"ק א'. גם אין להכניס את עצמו בספק דרבנן לכתחילה כמבואר בר"ן סוף ע"פ שם בעניין ספירת העומר ובש"ע תפ"ט, והא יכולין לירד למטה ולראות.

ואגב אמינא דיש להמתיק כלל זה בדברי בנימין ואז תשוב' ת"י שהקשה אמאי אמרינן ספק דרבנן לקולא הא אמרינן חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וגם העובר על ד"ח חייב מיתה ותיכך דעל וודאן תקנו ועל ספיקן לא תקנו, א"כ זה י"ל באמת אית לן ספק, אבל לעשות מעצמינו ספק בזה יקשה בודאי כנ"ל הא עושה מעשה במזיד לעבור על דברי חכמים ואפשר דגרע מדאורייתא.

גם ידוע הוא דספק מחמת חסרון ידיעה לא הוה ספק אפי' דרבנן כמבואר ביו"ד סימן ז"ח בנשפך. גם יש לדמות להכלל שצדינו דאם הספק נפל בדאורייתא אע"ג דבתר הכי מתגלגל הדבר להיות איסור דרבנן לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא כמבואר בפוסקים בכמה דוכתי יעויין בש"ך יו"ד ק"י צדיני ס"ס סי' י"ט, וא"כ הכ"נ נאמר דאנו מסופקים אם יוכל לשחוט הבכור או לא והוה ספיקא דאורייתא ומוה תלוי ספק הב' אם מוכן הוא או לא בזה לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא בפרט שהבכור יש לו חזקה שאין צו מוס קבוע ואסור לשחוט וממילא ע"פ חזקתו יאסור להעלותו.

ודבר זה דחזקת איסור אפי' ספק דרבנן אסור מבואר בכמה דוכתי ושורש הדבר סוגי' דעירובין ל"ה ול"ו. ונ"ע דהש"ך ק"י אות ק' כתב דזהו דווקא בדבר שיש לו עיקר מן התורה ומוקצה אין לו עיקר מן התורה כמבואר בבינה ד' ע"ב תוס' ד"ה ותנן. הא איהו בעצמו מסיק דאפי' באין לו עיקר מן התורה. ואע"ג דהרבה אחרונים חולקים ע"ז כמבואר בפ"מ בחידושי שם מ"מ הרבה פוסקים סבירא להו כן כידוע למעיין שם. גם במקום אחר החמירו במוקצה יותר עיין תוס' ישנים דף ג' ע"ב וז"ל: דמוקצה חמיר' והוה כעין דאורייתא. ובע"כ ז"ל גם לדידי' משום חזקה דאל"כ למה הקשו למסקנ' ולמה לא גם בתחלת הסוגיא אפי' לא הי' צו מוס עובר ליסקי' דילמ' יהי' לו מוס וספקא דרבנן אלא דמוקמינן לי' אחזקתו וגם כאן מוקמינן לי' אחזקת מוס עובר.

והנה ידידי בעצמו נחית לזה דהוה חזקת איסור ודחה דהא איכא מוס עובר ופסול למזבח ותמוה מה לנו אם פסול למזבח אכן דנין אם הוכשר לשחיטה ולאכולו במומו או לא גם מה לי שנפסל להקרבה ע"י מוס עובר הא מוס עובר הוא ואפשר שיכשר. וידעתי שדעתו דעכ"פ עכשיו הוא חזקת פסול מוצח, אכן על זה אין אנו דנין כלל ובדאי יש לו חזקת איסור ויעויין ביו"ד תל"ח ס"ק ט' בא"ח שכתב דכל בכור יש לו חזקת איסור וגרע מגוונא אחרינא דהוה משולל יעשה.

אכילה בזה אמרין אמל"ש לכ"ע ומדויק יותר ברא"ש כאן שכתב אבל במידי דטלטול דהיינו בדבר שלא שייך דבר יותר רק טלטול ואף דמלשון המוס' אין לדייק כ"כ דכתבו לענין טלטול מ"מ ע"כ פירשונו כך דאין לנו אחריות רק ליישב הקושיא דכופין סל ותפסת מועט תפסת אבל דבר שאסור באכילה ממילא אסור בטלטול ג"כ והו' מבואר בל"ח לביצה דף כ"ד ע"כ ד"ה והרי"ף ע"ה.

ועל גוף הדקדוק של פ"ח כבר כתב בעל פ"מ בבאורו למ"א תנ"ח ס"ק י"ט דטעמא משום גזירה אטו נולד עי"ט וזי"ט נולד לו מוס והוא ע"פ דברי ה"ה ולח"מ פ"ב ה"ד מיי"ט יע"ה, וכבר הקדים אותם המהרש"א בסוגי' בקושיא זו ע"ש ד"ה גמר' הא כבור וכו' ועיין בל"ח ד"ה שם אמילד ליה אידחי יע"ה. ע"כ.

*

מתני'. ר"ש אומר כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן. עיין להט"ז א"ח (ס"י תצח סק"ט) שכו', בזה דקי"ל כבור בזה"ל שאינו יכול לשחטו בלא מוס, אין חכם יכול לראותו צי"ט אם יש בו מוס, ואפי' עבר וראהו ומלא שיש בו מוס אינו יכול לשחטו. וכי' ה"ה, דה"ט שאם ימלא שאינו מוס נמצא שאין הבהמה ראויה ונמצא שטלטול צי"ט דבר שאינו ראוי. וכי' ה"ט, שאין להק' שא"כ כל ההוראות יהיו אסורים לת"ח צי"ט דשמא יהיה אסור ונמצא שטלטול באיסור. דשאני הכא שהיה האיסור מזכור קודם הולדת המוס, משא"כ בעלמא שלא היה האיסור אלא ספק. ומיהו יש ללמוד מדין כבור, שאם נפל איסור לח בהיתר לח בפחות מס' ואח"כ נתוסף היתר ונתבטל האיסור דבר זה אסור להורות צי"ט, כיון שהיה האיסור מזכור והו' ממש ככבור ואסור לחסם להורות בזה צי"ט. ע"כ.

והקרבן נתנאל (אות מ) כ' ע"ז, ולא ראיתי מעולם לרבנן קשישאי דחשו לזה, ואין הנידון דומה לראיה, שהרי לפרש"י הטעם בכבור משום דהו' כדן את הדין, ואין טעם זה שייך אלא בכבור, דהו' כדיני ממונות שע"י פסק הדין הוא מוילא ממון מרשות זה לרשות אחר, וה"נ יוצא הבכור מרשות הקדש לרשות כהן ע"י הוראתו משא"כ בהוראת איסור והיתר, עי"ש. וכ"כ בהגהות נתיב חיים א"ח שם.

והגה' נחלקו במחלוקת הראשונים, כי הר"ה בעל המאור כ' דה"ט שאסור להראות סכין לחסם צי"ט משום דדמי לראיית כבור צי"ט שנראה כמתקן וכדן את הדין. וכי' ע"ז הרמב"ן במלחמות, שזה אינו, שראיית סכין כראיית טריפה וכשאר ההוראות שמותרות צי"ט, ואינה דומה לראיית כבור שהוא יוצא מכלל קדשי מוצא לפסולי המוקדשין בהיתר זה. ואם היה טעמו של הר"ה עיקר אף ת"ח אינו רואה לעצמו צי"ט.

ובן בערך השלחן (ס"י שו"ס"ב) השיג על ה"ט"ז שלא ראה דברי הרמב"ן הנ"ל. עי"ש. וע"ע בנהר שלום (ס"י תצח אות ו) ובעקרי הד"ט (ס"י בב אות לד). ובמאמר מרדכי (ס"י תצח ס"ק יד).

ועיין בסוף פ"ק דברכות דף י"ב א' תוס' ד"ה לא לאחוי וכו' ור"י ה' אומר לחומרא דלריך לדרך פעם אחרת אע"ג דרבנן היא צפרט בספק ברכות דאיכא ספק לא תשא מכש"כ בשאר ספקא דרבנן. וכהנה וכהנה יש צוודאי לדחות עוד מכמה דלדים.

ובזה שכתב דאין יכול להיות הטעם משום דשיל"מ, דהא בטלטול לא שייך דשיל"מ לפי סברת הל"ח המפורסמת [בביצה ד'] דהיום יטלטלו גם למחר, זהו וודאי אמת. אבל אפשר לומר דשאני העלאת דהא אין אנו מעלין אלא פעם אחת מאותה נפילה ובשבת ויום טוב טרח' שלא לזרוך הוא אסור וכל זמן שאין אנו יודעים שנוכל לשחטו איכא ספק טלטול שלא לזרוך והא יכול להעלותו מחר והו' דשיל"מ כמו שאר דשיל"מ. וגם מה שכתב דכיון דפסק הלכה דאם המאכל מתקלקל לא שייך דשיל"מ ורש"י פירש דמתירא שמא ימות ממילא ליכא דשיל"מ, ג"כ ליכא ראי' דהא יכולין לרדת למטה ולשחטו. ואף שאין שוחטין בגומא כמבואר בש"ע י"ד סימן י"ב. ואפשר לשחטו בכלי שיש בו מים דמותר כמבואר בסימן י"ב. ואפשר דמש"ה פירש"י ירא שמא ימות דאל"כ הו' וודאי טרחא שלא לזרוך.

ובזה יש לדייק לישנא דמתניתין אם יש בו וכו' יעלה וישחוט ע"כ דהך וישחוט הוא לכאורה מיותר דמה לי אם ישחוט היום או לא עכ"פ יש לו להעלות משום אית צי' מוס קצוע והו' מוכן אלא דאם אינו רוצה לשחוט היום אפשר דהו' טרחא שלא לזרוך.

ובזה שהקשה אמאי לא פירש"י במתניתין כמו לקמן דד"ה אם יש בו מוס דהיינו אם ידעין דלא נפל אותו מוס היום תמהתי דרש"י פירש דברי הש"ס ואין על דברי רש"י תלונתו אלא על הש"ס, אלא דבאמת אין כאן התחלת קושיא דהא כבר ביאר רש"י דדווקא לר"י הנשיא יש לפרש כך דהא השתא הוא דאשמעינן דאין לו מוקפה, אבל לר"י יקשה פשיטא דאם לאו לא ישחוט דהא מוקפה הוא. גם מה שמתן לעצמו תמוה דכתב דהחילוק הוא דלקמן ה' כבור תם משא"כ במתניתין ובתם שפיר אסור הספק דמוקמינן אחזקתיה, תמוה דבאותו לשון שממנו הקשה דהיינו מלשון צ'. באמת לא גרס רש"י תם יע"ה כמבואר בפירושו ד"ה לשון אחר יע"ה. ומש"כ דמש"ה חל איסור מוקפה על איסור כבור משום דמוסיף הוא בטלטול נכון הוא.

אבן מה שכתב ליישב בזה דקדוק שדקדק בעל פר"ח סוף תנ"ח דהא גם בנולד תם ואח"כ נולד לו מוס והתירו החכם באים' מותר מטעם אין מוקפה לחצי שבת כתב דבאמת כך וידידי כתב דכיון דבטלטול לכ"ע אין מוקפה לחצי שבת כמבואר ברא"ש כאן ובתוס' כ"ז ריש ע"א ובתוס' שבת מ"ג ע"א ד"ה בעודן א"כ אי הו' נקט נולד תם ואח"כ נולד מוס לא הו' ידעין דאין מוקפה לחצי שבת אלא דאין אחע"א ואי משום טלטול הא לכ"ע לענין טלטול אין מוקפה לחצי שבת ע"כ. לענ"ד טעה בדמיונו דדווקא בדבר שלא שייך בו אכילה כלל רק טלטול גרידא כמו בכופין סל וכו' דסל עצמו אינו דבר

כדי דאלי לא יראה צו מוס קצוע ונמצא טרח צירידתו לצור בחנם, וכמו שמצינו בריש מכלתין [דף י"א ע"א] דסברי צית שמאי אין מוליכין סכין אלל טבח ולא טבח אלל סכין דחיישי לאמלוכי דנמצא טרח בכדי ואף על גב דצית הלל חולקים היינו משום דאין חוששין לאמלוכי ולכן צכהאי גוונא דאיכא חששא זו דלמלא לא יראה צו מוס קצוע וטרח בכדי סלקא דעתין דגם ר' יהודה מודה דאסור לכך אשמעינן בנפל לצור דגם צוה מתיר ר' יהודה ולא חייש לטרחא בכדי.

ובזה יתורץ קושיא אחריתי דהקשה הגל"ח ז"ל למה להמקשן להקדים תחלה לומר דפלוגמיהו צרואין כדי שיקשה דלפלגו צרואין דעלמא דהוה ליה להקשות תחלת כל דבר דנפלגי בצכור בעל מוס דעלמא ולמה נקט שנפל לצור כי קושיא זו לא תליא בהקדמה זו דקאמר פלוגמיהו צרואין דגם אם לא תהיה פלוגמיהו צהכי אלל צאיזא סברא שיהיה גם כן תפול קושיא זו למה נקיט נפל לצור. וצוה ניחא דאם לא היה עושה הקדמה זו דפליגי צרואין אין להקשות למה נקיט נפל לצור דיש לומר דוקא בנפל לצור פליגי דר' יהודה לא חייש לטרחא משום דלא חשיב לירידת החכם לצור טרחא ור' שמעון חשיב לה טרחא ולהכי אוקר אולי לא ימצא צו מוס קצוע ונמצא טרח בכדי, ולכן הקדים המקשן בתחלת דבריו לומר אי נימא דפלוגמיהו צרואין כדי שיקשה קושיא זו על המונח הזה. ואי קשיא לך מנא ליה להמקשן לעשות המונח הזה דצרואין פליגי כדי שיקשה נראה לי דלשון ר"ש דאמר כל שאין מומו ניכר מצעוד יום הכי דייק דאם לאו צרואין פלוגמיהו אלל רק משום דר"י לא חשיב ליררה טרחא ור"ש חשיב לה טרחא הוה ליה למימר הכי ר' שמעון אומר לא ירד ויראה.

*

רש"י ד"ה אין זה בון המובן. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן נד) וז"ל השאלה: איסור שנתערב צהיתר בשבת או בער"ש, ולא נודע לו עד בשבת [נ"ל: שבת], ושאלו לחכם ונריך החכם לשער אם יש ששים לבטל האיסור, שרי לשער בדעת ולמראה עיניו ולהחיר בשבת או לאו.

תשובה: יראה דצכה"ג שרי למיעבד, אע"ג דלכאורה היה נראה להציא ראיה לאיסור, מהא דתנן פ' נוטל במס' שבת [דף קמא ע"א], רי"א אף מעלין את המדומע, ופרש"י סאה תרומה שנפלה למאה של חולין, דק"ל דעולה, מותר להעלותן בשבת, ויהיו החולין מותרין, ולא אמר מתקן הוא, ופריך עלה בגמרא והא מתקן הוא. ופרש"י שמציא לדי היתר, ונגזור ציה אטו תיקון שעל ידי מלאכה. ומסיק ר"י סבר כרש"א, דסבר נותן עיניו צדד זה ואוכל צדד אחר, ופריד עליה והא מפליג פליגי. דתניא ר"י אומר אף את המדומע במאה, וארש"א נותן עיניו צדד זה ואוכל צדד אחר, ומשני דר"י עדיפא מרש"א, ופרש"י טעמא, דרש"א כיון דאיפשר לו לקיים עונג שבת, ליתן עיניו צדד זה ולאכול צדד אחר אין מעלין, ור"י עדיפא ומקיל טפי, וסבור כיון דיכול ליתן עיניו צדד זה ומתחיל לאכול, אין תיקון בהעלתו, ע"כ מן הסוגיא שם מפרש"י.

ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (חיד"ד סי' לה) שהציא דברי הט"ז והגמ"ז חיים הנ"ל, והעיר ע"פ זה שמותר להורות צדיני אר"ה אף צדאיתחוק איסורא, ולא דמי לצכור שמוציא ממון מרשות הקדש לרשותו. ודברי הר"ש והט"ז לאסור היכא דאיתחוק איסורא, אינם מוכרחים. והר"ש לא כ' כן אלל צדך שמא י"ל. ורבים חולקים עליו.

וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק (חיד"ד סי' ל) שנשאל ע"ד הט"ז (ס"ס יח) שאסר לת"ח להורות לעצמו היכא דאיתחוק איסורא, שא"כ אין מותר לת"ח לראות דמי אשתו כמ"ש התוס' (נדה כ ע"ב). והשיב ע"פ מ"ש התוס' גיטין (ב ע"ב) דנדה וצוה אפי' צימי ספירה לא מקרי איתחוק איסורא, שהרי כתבו דילפינן מוספיה ליה היכא דלא איתחוק איסורא וכו'. והאריך צוה. ופלפל צד' הר"ש הנ"ל. עיי"ש.

*

גמ'. ור"ש סבר אין רואין מומין ביום טוב. מבוחר ג' טעמים לזה, א', הרמב"ם (פ"ב מהל' יום טוב ה"ג) כתב דגורין כל המומים אטו מומים שנוולו ציום טוב, ואותם שנוולו צהם ציום טוב אסור לראותם, גזירה שמא יצא לשוחטס והם הרי אסורים משום נולד. צ', במגיד משנה כתב הטעם שמא יצא לטלטל מוקפה, שהרי אם המום אינו מוס נמצא דהצמחה היא מוקפה. ג', כתבו הראשונים עוד טעם משום דמיחזי כמתקן.

והצ"ח (תצ"ח סק"ט) כתב דיש לחוש לטעם של המגיד משנה, ולפי זה כתב דכל הוראת איסור והיתר אסור בשבת ויו"ט שמא יצא הפסק לאיסור ויצא לטלטל מוקפה. אלל שכתב דהיינו דוקא צדבר ש"ל חוקת איסור, דומיא צככור שיש ספק אם נולד צו מוס להחירו, וה"נ אם יש איסור שנתערב צפחות מכשעור, ויש ספק אם נמוקף לו שיעור להחירו אסור להורות. אלל צבר ש"ל חוקת היתר, ויש ספק אם נאסר שרי להורות.

וראה פמ"ג (י"ד סי' צ"ט שפת"ד אות יא) שהקשה על הט"ז דמה צכך דשמא יפסוק לאיסור, הא חזי לכלצים ואינם מוקפה, ובשלמא צכור הוא קדש ואינו ראוי לכלצים, משא"כ שאר צבר איסור חזי לכלצים. ותימן דהוא אסור משום נולד, דאיירי צנאסר ציום טוב גופי'. ועיי"ש שהציא מהחק יעקב (סי' תמ"ו סק"ד) שיש לו להמו"ץ ליחד מקום שאם ימצא איסור ישליכנו מידו לשם.

*

גמ'. וצ"ל צו רואין מומין דע"מא. פירש רש"י דהא ודאי משום מוקפה לא הו טעמייהו דאפכא שמעינן להו וכו'. ומקשים משמע אי הוה אפשר לפרש דמשום מוקפה פליגי הוה ניחא וזה תמוה דאף על גב דנאמר משום מוקפה פליגי נמי תיקשי דלפלגו צככור שלא נפל לצור, ועיין צכל"ח.

והרב צן יהודע כתב, דאי משום מוקפה פליגי יש לומר לכך נקיט פלוגמיהו צככור שנפל לצור לאשמעינן כוחא דהיתירא דגם צוה מתיר רבי יהודה צכלאו הכי הוה אמינא צנפל לצור מודה ר' יהודה שלא ירד ויראה דחוששין לטרחא

דתרומה גופיה נטלת באומד ובמחשבה, כדלפינן מן ונחשז לכס תרומתכס, אבל בשאר איסורין ודאי לא שייך, וא"כ אסור לשערו כדי לבטלו בשבת.

אמנם לשון רש"י צ"ל נטל במתני, לא משמע כלל דסבר, דהאי מעלין לשון בטול הוא, אלא לשון הרמה, מדפירש מותר לעלותן מהן דאי לשון בטול לא היה נופל לומר מהן, ואיכא למימר דמשום הכי פריך תלמודא, והא קא מתקן, כיון דבעי למעבד מעשה.

וההיא דראיית הבכור יש ליישב כמו שפירש רש"י פ' אין דנין [לקמן דף כו] ומחלק התם בין ראית מומי הבכור ובין ראית בהמה שחווטה, לבדוק מטריפה דשרי ביו"ט ע"ש, וגם המדקדק תחייב הסוגיא דפ' נטל שפיר טפי, אי בעינן להרים. ע"כ. עיי"ש עוד.

דף בו ע"ב

גמ'. א"ל רב נחמן אבא תני וכו'. ידוע מ"ש החיד"א בשם הגדולים (ערך אבא) שאיש אשר שמו אבא, וכ"ע הכי קרו ליה, דאסור לבנו לקרותו אבא.

והנהגה לכאורה יש להביא ראיה מכאן דמותר, דאיכא בקידושין (דף לג), רב נחמן משדר גוזא, אמר אי לאו תורה כמה נחמן צר אבא איכא בשוקא. עיי"ש. הרי מוכח ששמו רב נחמן צר אבא, וכן הוא בע"ז (לט ע"א) מאי חילק אמר רב נחמן צר אבא אמר רב זו סולתנית. עיי"ש. וא"כ מדקאמר "אבא תני" הרי שמותר לקרוא לאציו ששמו אבא בתואר אבא. וכן העיר בשדי חמד.

אמנם עיין בהליכות אלי' (סימן עו) שפי' דר"ל אציו של רבה, ולא אציו של רב נחמן. וכ"כ בהג' מהרי"ח מייזלש כאן.

וע"ע בהגהותי לפסחים (קז ע"א) ויומא (דף פז).

*

גמ'. בין שנוצ"ד בו מום מערב י"ט ובין שנוצ"ד בו מום ביי"ט חכמים אומרים אין זה מן המוכן. בשו"ת חכם נבי (סימן פה) נשאל ליישב מ"ש הרב המגיד (בפ"ב מהל' י"ט) דבין אס עבר וציקר בכור שנפל בו מום מעיו"ט, שיש מן המפרשים המתירין לשחטו, וזה דלא כתלמודין דבהדיא אמרי' כאן דחכמים אומרים בין שנוצ"ד בו מום בערב יו"ט בין שנוצ"ד בו מום ביו"ט אין זה מן המוכן, ואמרי' דהיינו רבי שמעון ששנינו במשנתנו, ומוכח בגמ' דכוותי' קיי"ל ודאפילו דיעבד נמי לא.

והשיב: נ"ל דס"ל להנך מפרשים דיש חילוק בין נולד בו מום מעיו"ט לנולד ביו"ט דבנולד מעיו"ט לכתחילה הוא דאין לו לחכם לומר מותר הוא אף לאחר שראהו ביו"ט שהרי אמירת היתר היא כאלו פוסק הדין ואומר פלוני אתה זכאי ופ' אתה חייב אבל אם כבר אמר החכם מותר הוא או מום קבוע הוא מותר לשחטו ביו"ט שהרי אין בו משום

ובפי' משניות דרבינו שמשון צפ' ה' דמס' תרומה מלאחי, וז"ל פי' הקונטרס [הקונטרס] פ' הלוקח בהמה במס' בכורות תעלה לשון ציטול ולא לשון הרמה, מדקתני צר' אליעזר תירוס וצדרכנן תעלה, והא דתנן צפ"צ דערלה [משנה א'], דתרומה ותרומת מעשר עולין בק"א וצריך להרים התם משום הפסד כהן הוא, ואי יהיז דמי שפיר דמי. ותדע, דתני סיפא ערלה וכלאי הכרס א"ל להרים, ואפ"ה תניא צהו לשון עלייה, דתנן מי שהיה לו חצילי תלתן של כלאי הכרס, וקתני התם יעלו עכ"ל הקונטרס. והדין עמו שפי' הטעם משום הפסד כהן, כדמפרש נמי בירושלמי משום גזל השבט. ומיהו אע"ג דעיקר תקנה לך, מסתברא דאינו יכול להפטר בדמים, דע"כ לא פליגי ר"א ורבנן צפ' נטל ובפ"ק דתמורה במדומע אחר שהורס דר"א סבר מדומע כתרומה ודאי, ולרבנן לפי חשבון אבל ודאי דקדושת תרומה יש בה עכ"ל ר"ש בפירוש משניות.

וז"ל אשירי פרק גה"ג, איסור שנתבטל בהיתר אפי' מדרבנן, ואח"כ ניתוסף עליו איסור, חוזר וניעור כדתנן פ"ה דתרומה [משנה ח], סאה של תרומה שנפלה למאה של חולין, ולא הספיק להגציה עד שנפלה אחרת ה"ז אסור, ורבי שמעון מתיר, ואף ר"ש שמתיר לטעמיה דאית ליה, כל שעומד להרים כמורס דמי, וכבר נסתלק הראשון, אבל צר איסורין דלא בעי הרמה מצטרפין יחד לאיסור. ולל"מ דטעמא דרבנן גבי תרומה, משום דבעי הרמה, הילכך לא נתבטל ראשונה, הא לימא, דההרמה אינה אלא מפני גזל השבט, אבל אינה אוסרת את המדומע, הילכך אין חילוק בין מדומע לשאר איסורין, עכ"ל.

והשתא לדברי רש"י ואשירי הללו, דסברי דההרמה אינה אוסרת את המדומע, ואי בעי יהיז דמי לכהן, א"כ מאי פריך פ' נטל והא קא מתקן, מאי תיקון יש בהעלמו, כיון דלא צריך למעבד מעשה במידי, אלא שמשער ומאמז דדעתו, אם יש כאן ק"א ושוב שרי לאוכלו, אע"כ השיעור והאומד שבו מציא לידי היתר חשיב תיקון, וגורנין ציה משום תיקון על ידי מעשה.

ואין לתמוה על גזירה כה"ג, דבענין זה אשכחן צפ' אין צדין דאסור לראות מומי בכור ביו"ט ולהתירו. ופי' רש"י שם, משום דדמי למתקן ולדן את הדין, דאסור ביו"ט משום שבת, וראיית הבכור והתרתו נמי לאו מידי קא עבד, אלא שמתעבד ומעריך הדבר דדעתו, ולהכי פריך שפיר והא קמתקן, ומסיק דסבר כרשב"א, דאומר נותן עיניו וכו', וכיון דאפשר לתקן בלי ציטול לא חשיב מתקן כלל, ורשב"א פליג על ר"י צה, וסבר דאפי' המחשבה והאומד אסור, הואיל ואפשר לעונג שבת על ידי נותן עיניו כו'. ונ"מ בין ר"י לרשב"א, ולרבי יודא אוכל מכל הכרי אם ירצה יאכלו כולן וישלם דמים, ולרשב"א אינו אוכל אלא מנד אחד ומשייר כד אחר, אע"פ שיודע שיש ק"א, אינו רשאי לומר צפ' שהוא בטל.

ולפ"ו נראה בשאר איסורין דלא שייך בהוא ההוא כד דנותן עיניו כו', דדוקא גבי דימוע שייך לומר הכי, משום

בעל כו' שהיא ודאי תמיהא רבנא ותירוטא שכתבו דבעל נמי לא ניחא ליה וכו' אינו מספיק.

ולדידי ודאי ניחא לא מציעא לר"י דמחמיר במוקפה וכדכתיבנא אלא אפי' לר"ש דכיון דאידי ניחא לה בקיום נדרה וע"כ בין השמשות אכתי בעל לא שמע דאי שמע חו לא מצי מפר בשבת ובידה שלא להשמיע לאזניו של בעל ומסתמא דעתה בין השמשות שלא להשמיע לבעלה את נדרה בשבת שהרי היא רואה בקיומו הדבר הו"ל כההיא דאין רואין מומין וכן בהתרת חכם כיון שבעל הנדר רואה הוא בקיומו הרי בין השמשות מקארו מדעתו והו"ל כההיא דאין רואין.

ובמב' כל האמור ס"ל להנך מפרשים דנפול צו מוס מעיו"ט אי אפשר לומר דלר"ש אפי' אם עבר חכם והתירו אינו מותר שהרי לא אמרו אלא אין רואין מומין ציו"ט ומלשון זה נראה שאין האיסור אלא הראי' דהיינו הדיקור וההתרה וגם קשיא להו אמאי נקיט ר"ש במתניתין לישנא דכל שאין ממו ניכר דאיכא למיטעי דאין מומו ניכר כלל קאמר אי לאו משום דלא שייך למימר הכי לר"י בר פלוגתיה טפי הו"ל למינקט לישנא ברירא כל שלא ראהו חכם מעיו"ט א"ו דבהנך לישנא כליל לן תרתי חדא שאין מומו ניכר כלל וזה אפי' התירו חכם אסור משום מוקפה ועוד שני היכא דלא איתחזי לחכם מעיו"ט זה אם התירו חכם מותר לשוחטו ואפ"ה כ"ל ותני תרוייהו באין זה מן המוכן דנולד צו ציו"ט אינו מן המוכן כלל ובמעיו"ט אינו מן המוכן אף לאחר שראהו חכם אינו רשאי להתירו אצל אם התירו מותר ונולד הוא ומומו עמו אם עבר וראהו מתירו לכתחילה והא דמשצט ליה לאדא בר אוכמי ולא מוקי לההיא בריתא דתלתא צבי בהנך גווי דפרישנא משום דע"כ מתניתא דרצ אושעיא פליגא אדאדא בר אוכמי משום דלמתניתא דרצ אושעיא דכ"ל ותני מוס דעיו"ט בהדיא מוס דיו"ט ותני אחרוייהו אין זה מן המוכן ע"כ ס"ל דאף נולד מעיו"ט ואינו מן המוכן מיהא לענין זה שאף אם ראהו חכם וידע צו שהוא מוס קצוע אסור לומר מותר הוא ואילו לאדא בר אוכמי דתני בצבא צפני עזמה נולד מוס מעיו"ט ותני זה אין מבקרין אותו משמעו דוקא הדיקור אסור הא אם דיקור וראה שהוא מוס קצוע מותר לו לכתחילה לומר מותר עד שמוזה צא אצ"י לאסוקי דרגא לנולד הוא ומומו עמו שמבקרין אותו לכתחילה. ע"כ.

*

גמ'. שם. בספר מנחת שבת על קלוש"ע סי' פ"ח (ס"ק ט"ז וס"ק ג"ב בסופו) נסתפק לפי דברי הרמ"א ציו"ד סי' רס"ו וכ"ה שם צט"ז בשם מהרש"ל, דסבין של מילה אינו מוקפה בשבת אחר המילה, דכיון דקיי"ל אין מוקפה לחצי שבת, א"כ כיון דביהש"ש לא היה הסבין מוקפה, דעומדת למילה, א"כ גם לאחר המילה אינו מוקפה, א"כ כמ"כ קדירה שהיה צו תציל ביהש"מ והיה מותר לטלטלו אז, א"כ גם כשאין צו עוד תציל יהיה מותר לטלטלו דאין מוקפה לח"ש עיין שם ובמש"כ בשיירי מנחה שם אות ו'.

*

מוקפה כלל כיון שנפל מעיו"ט אצל נפול צו מוס ציו"ט אף אם אמר החכם מוס קצוע הוא אסור לשוחטו מחמת מוקפה ושלשה חלוקי דינין הם נולד הוא ומומו עמו אין מבקרין אותו משום טלטול ואם כבר דיקור החכם מותר לו לכתחילה לומר מוס קצוע הוא ונולד צו מוס מעיו"ט אף אם ראהו החכם ודיקורו אסור לומר מוס קצוע הוא דהו"ל כדן דין ציו"ט אצל אם כבר אמר החכם מוס קצוע הוא מותר לשחטו שהרי כבר דן את הדין וחשש מוקפה אין צו כיון שמעיו"ט נולד המוס ומנולד מוס ציו"ט אף אם התירו החכם אסור לשוחטו משום מוקפה.

ובהב' רוחא לן שמעתתא דלא תיקשי קושית התוס' שהקשו באין לדין כ"ו, ובכירה מ"ו ע"כ דבאין לדין פירש"י שהוא מטעם דהוה ליה לדין [כדן] דין והכי בודאי מוכחא סוגי' דאין לדין ובכירה איתא בהדיא דטעמא משום מוקפה ופי' התוס' הוא דוחק מלבד דמוכח בגמ' צפ' כירה בהדיא דדוקא נולד צו מוס ציו"ט הוא דאית ציה מוקפה ולא נולד מעיו"ט דהא אמרי' התם תלתא מי יימר מי יימר דנפל ציה מומא ומי יימר דהוא מוס קצוע ומי יימר דמיזדיק ליה חכם.

ובמ' שהתוס' בקשו להכריע דאפילו צמד מי יימר אסור ר' שמעון דהא קאי אר' יהודה דלא שרי אלא בשהיה צו מוס קצוע מעיו"ט אינו מוכרע דר"ש תרתי קאמר דהיינו בין שנולד צו מוס מערב יום טוב ובין נולד צו ציו"ט וכל חד כדינה ובנולד ציו"ט אף ר"י מודה ובנולד מעיו"ט פליג עליה דר"י שרי לכתחילה ור"ש אסור לכתחילה ושרי בדיעבד.

גם מה שהוכיחו התוס' מאתקפתא דרמי צ"ח לע"ד אינו מוכרע דמתניתין דמפירין נדרים בשבת ככ"ע איתא ואפילו ר"י מודה צה ואי ס"ד דטעם מי יימר כדאי הוא להיות מוקפה לר"ש בתלת מי יימר מסתברא דלר' יודא אפילו צמד מי יימר ראוי הוא להיות מוקפה דבכל דוכתא ר"י מחמיר במוקפה מר"ש אלא דצבור שנפל צו מוס מעיו"ט ס"ל לר"י כיון דידע מאתמול שמוס קצוע הוא לפי דעתו ורואין מומין ציו"ט דעתיה עילייה ולא מקצי ליה ואיהו הוא דקטרת ומייתי חכם דשרי ליה לאו כלו [לאוכלן] ציו"ט שהרי לכך הוא עומד לאפוקי באשה שנדרה שאינה מחזרת לפייס בעלה שיפר נדרה שהרי אדרבא דעתה היא שנדרה יהיה קיים וא"כ אי ס"ד דמטעם מי יימר כדאי הוא להיות מוקפה לר"ש בתלת א"כ לר"י אפי' צמד מי יימר היכא דלא מהדר למישרא נידריה מע"ש יאסר משום מוקפה.

ולא עוד אלא דלר"ש נמי אית לן לאיפלוגי בין מי יימר דמיזדיק ליה חכם צמד צמד לזיקוק חכם דצבור דצבור כיון דניחא ליה לבעל הצבור לאהדורי אמאן דשרי בזכריה צמד מי יימר לא מקצי ליה אצל בהפרת נדרים כיון דבעל הנדר לא איכפת ליה מערב שבת לאהדורי אמאן דשרי נדריה אדרבא רואה הוא בקיומו מיסתברא דצמד מי יימר נמי ליחמר משום מוקפה ובהכי ניחא לי תמיהת התוס' צפ' כירה מ"ג ע"כ ד"ה מי יימר תימא מי דמי התם ודאי לא מיזדיק ליה חכם דאין רואין מומין ציו"ט אצל הכא דאין לך איסור דצבור מיזדיק לה

גמ'. איכא דאמרי א"ל אין מוקצה לחצי שבת. עיין בשו"ת מהרש"ל (סימן מ) וז"ל: שאלה, האיצול שמלין זו בשבת אי שרי לטלטלו או להנניעו מיד אחר המילה כי נמצא כחוצ בדברות מהרי"ל שנהג בו איסור.

תשובה: יראה דשרי לטלטלו או להנניעו אע"ג היכא דליכא מילה צוודאי אסור לטלטלו משום מוקצה דחסרון כים כמו סרינא דאושכפי דמודה זה רבי שמעון דאסור מ"מ הכא שרי דהא מקסינן בפרק אין זדין, ללישנא בתרא דהילכתא כוותיה דאין מוקצה לחצי שבת דמאחר שהיה מוכן בין השמשות אע"ג דאידיה אחר כך מ"מ היכא דחזר ואיתחזי שרי כ"ש זה שלא הודחה כלל אלא שנעשה בו מלאכתו.

ואין לחלק ולומר דווקא התם הוא דשרי משום דשוב איתחזי ועדיף מהכא דאחר המילה לא איתחזי והוי מוקצה מחמת חסרון כים דחיים עליה או נימא דלא הוכן מעולם אלא למילה ולא לדבר אחר.

זה אינו, דס"ס מ"ש מהשוחט לחולה בשבת והצריא (חולין ט"ז: פ"י) והצריא כבר קודם ששחט והוא לא ידע דשרי לר"מ לאכול לצער חי אף לצריא ואף רבי יהודה לא פליג אלא משום דקנים שוגג אטו מזיד ומשום איסור שבת אצל משום מוקצה לא נאסר הואיל והיה מוכן בין השמשות לחולי לא חשבו מוקצה אפילו לאחר ואף שיש לחלק ולומר דוקא גבי חולה שרגילות הוא שחזר לחלו ומשום הכי לא הוי מוקצה והוי כמו גומרו בידי אדם דשרי וכן כתבו התוספות (שם דיבור המתחיל כגון) בחד שינוי מ"מ באידך שינויא לא רצו לחלק בין חולה והצריא וכתבו דמשום אין מוקצה לחצי שבת הוא דשרי לר"מ.

ועוד מקושיות התו' יש להוכיח דכל כה"ג שהיה מוכן בין השמשות אפילו עבר אח"כ היתירו אפ"ה לית ביה איסור מוקצה שהרי הקשו לשם על הא דמסיק שהיה לו חולי והצריא וא"ת אם יש מוקצה לחצי שבת אמאי שרי לר"מ בשוחט לחולה והצריא כו' משמע להדיא מאן דשרי צפ' אין זדין ואמר שאין מוקצה לחצי שבת שרי נמי כל כה"ג שעבר מלאכתו והיתיר שלו.

ועוד נראה להקל שהרי כתבו התוספות והרא"ש אפילו למאן דס"ל דיש מוקצה לחצי שבת הני מיילי לעניין אכילה אצל לעניין טילטול מודה דשרי ואם כן בנדון דידן שהוא לעניין טילטול פשיטא דשרי.

ואין לחלק ולומר דמנ"ל דזה האיצול היה מוכן למול בו שמה בערב שבת בין השמשות היה עומד למול באיצול אחר ואין זה מן המוכן זה אינו פשיטא לפי מה דק"ל בדמילתא דרבנן אמרי' ברירה ה"ג אמרינן הוצר למפרע שבע"ש בין השמשות היה מוכן אצמל זה למול בו אלא אפי' לא אמרי ברירה מ"מ לא קשה מידי דלעניין מוקצה לא תלוי בצריה אלא מאחר שבין השמשות היה עומד למול בו ומלו בו כבר יצא מידי מוקצה דאל"כ הצדמה שנשחטה לחולי כו' נמי לימא שמה אותה צדמה לא הייתה עומדת לשחיטה אלא צדמה אחרת אלא ש"מ שאין לחלק.

אבל מ"מ נראה הכלי שצו החול שמטילין לתוכו הערלה יש בו דל איסור אפילו היה מוכן בין השמשות לכך מ"מ עתה שזרקין עליה הערלה שהיא מוקצה כאבן ואסור לטלטל הכלי כל זמן שהיא עליה והוי כמטה שעליה מעות שאסור לטלטלה אפילו לא היו עליה המעות כל בין השמשות אצל מ"מ נראה דשרי משום דבטיל לגבי החול ולא דמי למעות דחשוב ולא בטול אצל הערלה בטלה לגבי חול ולא גרע מכונא דמטלטלים אגב קיטמא בפרק כירה (מ"ז) אף על גב דאיכא עליה שברי עצים משום דבטלים לגבה.

ובל שכן שהשופר שרי לטלטל אחר שתקעו בו כי כמדומה בימי חורפי ראיתי שנהגו בו איסור ולא ידענא למה שהרי כל היום הוא ראוי לתקוע בו שהרי מחנכין בו התנוקות לתקוע.

ועוד תמיהני למה אסור לטלטל אפי' בשבת מאחר דק"ל כו' שמעון (שבת קנ"ז) דמוקצה מחמת איסור שרי אפי' באיסור דאורייתא חוץ מנר שהדליקו בו באותו שבת דדחייה בידיים כ"ש במוקצה מחמת איסור דרבנן דשרי.

אחר כותבי תשובה זו מלאמי שכתב ר' ירוחם בשם הרמב"ן כדברי ח"ל מותר לטלטל הכלי להסירו לאחר המילה דמאחר שמטלטל הכלי צהיתר ומחזירו לאיזה מקום שירצה אף על פי שאין לו תינוק אחר למול. ע"כ.

*

וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קסב) וז"ל: מכתבו קבלתי, וע"ד אשר שאל שהמהל בשבת אחר שחתך הערלה זרקה מידו לגמור מעשה המילה ואח"כ לזה לאחר ליקח הערלה ולהניחה לעפר המוכן לזה. ונחלקו בני קהלתו מקצתן אמרו שהערלה מוקצה היא ואסור לטלטלה אחר שהניחה מידו. וקצתן התירו מטעם שהוא מזה להניחה לעפר. וכו'.

ובדברי המהרש"ל בתשובה סימן מ' שכתב דלאחר שזרקו הערלה לחוץ העפר אסור לטלטלה שהיא מוקצה כאבן, אין ראיה דודאי לאחר שנעשית מצותה זרקה לעפר שוב היא מוקצה אצל קודם שזרקה לעפר הואיל ומצוה לזרקה לעפר והוא מיימות התנאים שהרי הני"י והרשב"א במידושי' ליצמות צפ' הערל כתבו שכן הוא בפרקי ר"א הרי היא מוכן למצוה, ואם תאמר אם קודם לזה אינו מוקצה א"כ איך כתב רש"ל דלאחר זה יהיה מוקצה והרי רש"ל מתיר שם לטלטל כלי המילה אף אחר המילה דאין מוקצה לחצי שבת ואם הערלה לא היתה מוקצה קודם זריקתה לעפר איך תהיה אח"כ מוקצה, י"ל שרש"ל לא אמר אין מוקצה לחצי שבת אלא בדבר שיש תורת כלי עליו אלא שמלאכתו לאיסור או שיש בו חסרון כים צהא אמרינן אין מוקצה לחצי שבת אצל דבר דלא חזי עתה כלל לשום דבר ואינו לא אוכל ולא כלי פשיטא שאסור לטלטלו. ותדע שהרי בפרק אין זדין דבעי יש מוקצה לחצי שבת קאמר כגון דאיחזי ואידחי והדר איחזי, הרי דעכ"פ בשעה שאידחי קודם שהדר איחזי ודאי אסור והיינו משום דבשעה שאידחו אין עליהם תורת אוכל ואסור לטלטלם, ולכן הערלה לאחר שנעשית מצוה ונתנה צער שוב לא חזיא לשום דבר והיא מוקצה.

שהתיקון בא ממילא בלא שום מעשה שעדיף יותר, וכידוע דמחוסר זמן לאו כמחוסר מעשה דמי, אלא עיקר כוונתו הוא שבידי שמים ובאופן שאין זה כ"כ ברור, כמו נמוקים וגורגרות שחלויים בחוס השמש וכדומה, דוקא בכה"ג נעשה מוקפה.

ובן סובר גם "הלבושי שרד" בסי' ש"י בט"ו סק"ד, ומה שקשה לו מנר שכזה דאסור מטעם מגו דאיתקאלי, אע"ג שלפי ערך השמן ברור הדבר שיכזה בשבת, ועיין גם במשנ"צ סי' ש"ח ס"ק ס"ג בצגד שהיה רטוב צביהשמ"ש דכיון שהיה אסור בצין השמשות לטלטלו שמא יבוא לידי סחיטה, אמרינן נמי מגו דאיתקאלי לצביהשמ"ש איתקאלי לכולי יומא ואסור לטלטלו כל השבת, אע"פ שיודעים ברור שלאחר צביהשמ"ש ודאי יתיבש. וכו'.

בלע"ג ד' דשאני התם, דעכ"פ אקניניהו ודחאו צידים לציה"ש, משא"כ בכה"ג דמה שאינו ראוי לציה"ש הוא לא מחמת הקפאה ודיחוי אלא מסיבה אחרת, ובהיה דסתם קדירות ציה"ש רוחות הן, שאינו מרחיקן כדי לדחותן, אלא אדרבה רמיחתן היינו הכשרתן ולורך אכילתן לפיכך אין זה מוקפה. שאם לא תאמר כן מי שאכל בשר סמוך לכניסת השבת, באופן שאסור לאכול מאכלי חלב בכל ציה"ש יהא אסור באכילתן כל השבת משום מגו דאיתקאלי ציה"ש, דאמרינן נמי גם מחמת איסור דרבנן.

[בהערה שם כותב: יתכן דכמו שכתב הריטב"א בסוכה מ"ו ע"צ דבכה"ג שהאיסור הוא רק מחמת חומרא לא נאסר לכל היום משום מגו דאיתקאלי לצביהשמ"ש וכן מבואר בעו"מ, אפשר דה"ה נמי הכא. אגב אעיר על האמור בסי' בן איש חי שני"א פר' לו סעי' מ"א דמי שאינו אוכל אורז בפסח אסור לבשל אורז ציו"ט גם עבור מי שנוהג בו היתר, וכן מי שאכל ציו"ט בשר חוץ שש שעות הסמוכין למוצאי יו"ט אסור לו לבשל מאכלי חלב עבור אחר כיון שזה אסור למבשל עצמו, ומסתבר דטעמו הוא משום דדמי למ"ש הרמ"א בסי' תקכ"ו סעיף כ' דמי שמתענה ציו"ט אסור לבשל לאחרים אפי' לזורך בו ציום, אולם לענ"ד הוא תמוה חדא שעל עיקר דינו של הרמ"א רבו החולקים עיי"ש במשנ"צ, אך אפי' לדעת הרמ"א נראה דדוקא אם הוא בתענית ואין אני קורא בו אך אשר יאכל לכל נפש רק אז מחמירים עליו שלא יבשל גם לאחרים, משא"כ במי שמתיר לבשל עבור עצמו מאכלי בשר למה לא יוכל לבשל לאחרים גם מאכלי חלב, וכי היתיר לבשל לאחרים הוא משום "הואיל" וחוי לדידי' חוי נמי לאחריי וי"ע].

ואע"ג שאינם מוקפה לענין טלטול כיון דחוי לאחריי, מ"מ מבואר בשבת מ"ו ב' תוד"ה מי יימר, דאמרינן נמי מיגו דאיתקאלי ציה"ש מאכילה איתקאלי לכולי יומא, אף בכה"ג שלא אסור באכילה ציה"ש לשום אדם כי אם להבעלים בלבד ויש עוד כמה ראיות כאלה. ועיין גם בשבת מ"ג ע"א תוד"ה בעודן עליו, ולענ"ד נחזינו שם לחילוק זה, שצרכו סל לפני האפרוחין אע"ג שצידו להפריחן כיון שצצין השמשות הקפה אותן, שפיר אמרינן דאיתקאלי לכולי יומא, (וצ"ל דמיירי כשיש הרבה אפרוחים וצריכים להסל כל בין השמשות).

מבל' הלין טעמי נראה לעניות דעתי שעל כל פנים לכתחלה יזהר המוהל שכתף שחתך הערלה בעודה בידו יורקנה לעפר אבל אם אירע שזרקה מידו קודם לכן מאן דמתיר להגזיה הערלה כדי לתתה בעפר לא משתבש. ע"כ. וע"ע בשו"ת רב פעלים (חלק ג אר"ח סימן יח).

*

גמ'. שם. עיין באגלי טל (מלאכת דש אות ל"ו סק"כ) דמיס שקרשו ונעשו כפור וחזרו ונמוחו בשבת דמותרין, דכשם שאמרו אין מוקפה לחצי שבת ה"נ אין נולד לחצי שבת, וא"ל דכיון שנקרשו בטל מהם תורת משקה וכשחזרו ונמוחו פנים חדשות באו לכאן ואינו המשקה הראשון שמערב שבת, דבתוספתא הוצא בר"ש פ"ג דטהרות מ"צ מבואר דמיס טמאים שהגלילו ואין בהם משקה טופח טהורין חזרו ונמוחו חזרו לטומאתן הישנה, הרי דחשוב משקה ראשונה ולא דמי לרובץ וגריסין וחלב דתנן רפ"ג דטהרות דזומן שהן משקה טופח הרי הן תחלה ואם קרשו וחזרו ונמוחו טהורין דשאני התם דכשקרשו חל עליהם תורת אוכל ע"כ חשוב כשנמוח פנים חדשות, משא"כ בזה דכשהי' שלג אינו לא אוכל לא משקה, עיי"ש.

*

גמ'. שם. הרא"ש (סי' ד') פסק לקולא דאין מוקפה לחצי שבת, משום דהוה פלוגתא דאמוראי, ובמוקפה דרבנן אזלינן בתר המיקל. ותמה בשו"ע הרב (בקונטרס אחרון סי' תצו אות ה') דהא קיי"ל ספק מוכן לחומרא, וא"כ אמאי היקל הכא הרא"ש דאין מוקפה לחצי שבת.

ובתב' דמזה מוכח דבספק פלוגתא גם בספק מוכן אזלינן להקל, דרק בספק מאורע אזלינן להחמיר ולא בספיקא דדינא. ומזה תמה על ה"ט"ז (שם ס"ק ט') שכתב ליישב דעת הטור לגבי ספק הגמ' אי צביס אחד מחלוקת דהל' חמץ (בס' חל"ט) נקט לקולא, ובהל' יוס טוב נקט לחומרא, ותי' ה"ט"ז דלהטור ה' מסופק כמאן קיי"ל, ולכן בהלכות חמץ דבדיקת חמץ אינה אלא מדרבנן, דמה"ט צביטול בעלמא סגי, נקט לקולא, אבל הכא לגבי מוקפה, דספק מוכן לחומרא נקט להחמיר. ותמה השו"ע הרב הנ"ל דמהכא מוכח דבספיקא דדינא גם בספק מוכן אזלינן להקל.

דף בז ע"א

גמ'. אלא גמרו בידי אדם לא קא מבעיא לן וכו'. עיין בשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (סימן י אות ב) וז"ל: אולם במק"א כתבנו דמה שחילקו בגמ' ביצה כ"ז ע"א בין גמרו בידי אדם לגמרו בידי שמים, ואמרו שאם גמרו בידי אדם אין לנו אומרים מגו דאיתקאלי, אין כוונתם לומר שבאופן שיש ציד האדם לעשות מעשה ולגמרו דהוא עדיף יותר מן האופן שנגמר ממילא בידי שמים, דאיכא מסתברא, ומה במקום שמחוסר מעשה לא נעשה מוקפה כל שכן היכי

גמ'. שם. פרש"י: דכיון דצידו לתקנו צו ציוס לא מקנה ל' מדעתי וכו' ע"כ. וכן מצואר צשיטמ"ק כאן, דצקדרה צידו לננה, וצדי שמים הוא דבר שאין צידו כגון נר שאין צידו לכבותו ע"ש.

והנה צלוצשי שרד (או"ח סי' ש"י על הט"ז ס"ק ד') כתב, דמש"כ רש"י צידו לתקנו הוא לאו דוקא, דהא צין השמשות הוא רותח ואין צידו לתקנו, אלא כוונת רש"י היא כיון דצרי שיתקן מעצמן מיקרי גמרו צידי אדם, ע"ש שכתב לתוך צוה את הדין שהוצא שם צט"ו צשס הצ"י, שחמרים שנותנין עליהם מים צגיגת ואינם ראויים, וצצבת נעשו ראויים דמותיים צצבת, והטעם כנ"ל, דכיון שידוע שיהי' תיקונם צצבת כשנקלט טעם החמרים צמים הוא גמרו צידי אדם ע"ש. אלא דעפ"י נתקשה לו הדין דנר שצבה דאשריין מטעם מגו דאתקצאי, דאמאי לא אמרינן אס' ה' צרי לפי ערך השמן שיצבה צצבת דמותר דהוי גמרו צידי אדם, וכתב שם שיש לחלק, עיי"ש.

*

גמ'. אלא גמרו בידי אדם לא קא מיבעיא ל'. פרש"י דכיון דצידו לתקנו צו ציוס לא מקנה ליה מדעתיא מפני דחייתו וכו'. וראה צשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כב אות כו), וז"ל השאלה: צגדים שהיו טופח על מנת להטפוח צערב צבת ותלאן על חבל כציקה לייצן צציתו, אס מותר להורידן צצבת, כצצעת תליית הצגדים צין ראויין להתייצב צצבת.

תשובה: אס צצעת תליית הצגדים צערב צבת היו ראויין צודאי לגמור הייצוש צצבת, הו"ל כגמרו צידי אדם, ולא הו"ל מוקצה. אבל אס היו לו צצית צגדים רטוצים ולא תלאן להתייצב, ושכח לגמרי מצגדים אלו, אף על פי שהם ראויים להתייצב צצבת, אין דינם כגמרו צידי אדם ומוקצים הם, עיין שם.

*

גמ'. ר"י ור"ש הלכה בר"י. כתב צשו"ת חוות יאיר (סימן צד) וז"ל: ר"ש ור' יודא הלכה כר"י. עירוצין מ"ו ע"ב וצכורות י"א ע"א וצציה כ"ז ע"א ותימא על הצ"י מזה על מ"ש צהיפך צי"ד ר"ס קי"ט דקי"ג ע"ב והרגיש צו צספר תפארת ישראל ע' חיו"ט צכורות פ"ד מ"ט. ע"כ.

*

גמ'. אמר רבי משום קהלא קדישא דבירושיים וכו'. צספר כרימות (ח"ה לשון לימודים שער ב' אות כ"ו) כתב וז"ל, מצניו תנאים אומרים הלכה כפלוגי שהם היו קודמין לו צומן, צפ' אין צדין (ביצה כ"ז) ר' שמעון צן מנסיא וחצריו אומרים הלכה כר' מאיר וקאמר התם והא אינהו קשישי מיניה טוצא אלא צשיטת צבי מאיר, ע"כ.

ובספר הליכות אלי (מצרכת ה' אות ר"ן) מצבאו וכתב עליו: הרב ז"ל קיצר וז"ל כמש"כ רש"י ז"ל צגמרא על זה, וכן אפשר שהוקנים נתנו דעתם על צצרי הצחורים, וצוה יא' לנו כלל חדש דדוקא התנא קדמון יכול לומר הלכה כתנא אחרון

וזהו גם הטעם שמותר להעמיד ע"ג האש קדירה חייתא של צשר סמוך לצציה"ש אע"ג דנפישו רצוואתי הסוצרים צצשר תפל שהוא קשה ולא רך נחשב מוקצה, וכ"ש צדג תפל דלכו"ע הוי מוקצה, ואין מותר אס"כ לאוכלן צצבת ולא אסרינן להו משום מגו דאיתקצאי צצין השמשות, ועל כרחך צצאופן שאינו מקנה אותן מדעתו, אלא אדרבה עסוק צהכשרתו, וגם עחידין ודאי להצצשל לאחר זמן, אין זה נחשב כלל מוקצה.

[בהערה שם כותב: צ"ע קצת אס יש צתוך הקדירה ענמות אשר ע"י זה שמתצשלים כל השצת על האש הם נעשים רכים וראויין לאכילה דמ"מ צציהשמ"ש לא הוי חזיין לאכילה וגם לא ה' צרור שע"י הצישול יתרככו ויוכשרו למאכל, וא"כ מה טעם אינם אסורים צאכילה צצבת משום מוקצה, אף אפשר דאגב שאר האוכלין צצקדירה מהני נמי ההכנה לעצמות, וכע"י כתבו הראשונים צצמס' צבת דף מ"ד ע"א דכיון דהייצ דעתי' אימתי תצבה משום נר ענמו לשמן נמי היצ דעתיא אע"ג שלענין השמן חשיצ ממש כצבר דלא מהני כלל דעתי', ואפי"ה אגב גררא דנר מהני נמי לשמן וה"נ גם כאן וצ"ע].

ובן מפורש צהרצה מקומות שגם לר' יהודה דסוצר מוקצה עיקר הטעם הוא משום דלא הוי דעתי' עליה מאתמול, ראה לדוגמא צצציה כ"ה ע"ב לענין צכור שנפל צו מוס עיי"ש. (וצריכים לדחוק לפי"ו לענין רציבות של בגד דהמשנ"ב מיירי דוקא ככה"ג דלא ברור שיתייבש במשך היום אבל אם ברור הדבר ה"ז חשיב כגמרו בידי אדם ומותר). ונראה לפי"ו אס נתן את הצציקה צערב צצבת צתוך מכונה אוצטומטית שהיא גם מיצשת ולאחר שהכל נגמר היא נפסקת מצליה, דצכה"ג אי לאו דאסור מפני שהמכונה משמעת קול ואושא' מלתא וחשיצ כמו רחים של מים דאסור, מסתבר שזה דומה למצשל דגים סמוך לצצבת דאף צצין השמשות אסור לטלטל את הדגים וגם אסור להוריד אותם מעל האש מפני שהם מוקצה אפי"ה מותרין אס"כ צטלטול וצאכילה מפני שגמרו צידי אדם וה"נ גם כאן, גם המשנ"ב ענמו כתב קן צסי' ש"י ס"ק י"ט וז"ל אימתי אמרינן דאיתקצאי לצציהשמ"ש דוקא צצרים שגמרו צידי שמים כגון גרוגרות דאין נגמרינן אלא ע"י חוס החמה ושמא יהיה יום ענן צצצבת ואסח דעתיא מנייהו, אבל דבר שנגמר צידי אדם כגון תמרים שנתן עליהם מים צערב צצבת אף צצודאי אינם ראויים צצין השמשות לא החמרים ולא המים דהא לא קלטו טעם החמרים שיהו ראויין לשתייה וגם החמרים לעת עתה לא חזיין אפי"ה לא אסח דעתי' מנייהו על יום השצת שיהא מוקצה מחמת זה דהא צידו להשהותן עד למחר שיקלטו טעם החמרים" עכ"ל. גם ראיתי צמאירי צציה כ"ז ע"א שכתב אהך דינא דחמרים דאע"ג שרק דיחויין ע"י אדם ולא תיקונן, מ"מ אפשר לומר דהואיל וצצעת הדיחוי יודע שראויות הן למחר ליכא אקצויי דעתא, אי נמי דכל שסופו להגמר ע"י מעשה שעשה זה צו מתחלה גמרו צידי אדם מיקרי חוה נ"ל צרור" עכ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין צשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן עד) ע"ד המעשה שנשחטו כזור חס בעצירה, ונעצד העור לשם ס"ת ונעשה יריעה ולא יכלו להכירה, ונשאל האיד דין דס"ת אם יכולין לקרות בה.

*

גמ'. בדוקין שבעין וכו'. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קנז) ו"ל: והן אמת דבישוע"ק סקכ"ז דחה דברי הסוברים דטעמא דשומא משום דעשוי להשתנות והציא מירושלמי פט"ז דיצמות דכל הסימנים עשויים להשתנות. אבל בתשו' א' להרב אבד"ק סוואליווע צאריך הגר הבאחי מש"ס דזכורות (כ"ח סוע"א) דלר"י דדוקין שבעין אסור מפני שמשתיין מצער מיתה אבל במומין שצגוף מותר שאין משתיין רמ"א דהכל אסור מפני שהן משתיין ופריך מומין שצגוף מי משתיין, אלא מפני המשתיין. ופירש"י כלומר מפני דוקין שבעין שמשתיין וכו' ע"ש, ומבואר דשאר מומין שצגוף אין משתיין וזהו כדברי הראב"ד ופ"י הנ"ל.

ורבירי זה הוא צשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן רג) ו"ל: וכה ראיתי בישיבוע"ק ס"ק כ"ז שדחה דברי האחרונים המחמירים מטעם דשומא עשוי להשתנות שנעלם מהם דברי ירושלמי פט"ז דיצמות דכל הסימנים משתנים, ואני תמה שבמחכ"ה נעלם ממנו ש"ס דילן זכורות כ"ח סוע"א דלר"י דדוקין שבעין אסור מפני שהן משתיין מצער מיתה במומין שצגוף מותר מפני שאין משתיין רמ"א אחד זה ואחד זה אסור מפני שהן משתיין ס"ד מומין שצגוף מי משתיין אלא מפני המשתיין ופירש"י כלומר מפני דוקין שבעין שמשתיין וכו' ע"ש ומבואר דסימנים שצגוף שהן מומין אין משתנים לאחר"מ וע' נו"צ מה"ק סי' נ"א מ"ש בזה וע' בתשו' פ"י ח"א חא"ע סי' ו' באמצע התשו' מ"ש בזה.

*

גמ'. אמי ורדינאה חזי בוברא דבי נשיאה הוה ביומא טבא וכו'. כתב צשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תכז): אמרת עוד שהרמב"ם ז"ל כתב בפרק ראשון מהלכות זכורות שאין מציאין זכורות מחוזה לארץ. ואם הציא אין מקבלין ממנו ולא יקרב אלא הרי הוא חולין. וקשיא לך למה חולין, שאפילו פסקו כר' עקיבא וממעשה דבן אטיטס שהעלה זכורות לירושלים ולא קבלו ממנו. עד כאן לא קאמר רבי עקיבא אלא ליקרב הא ליאכל אסורין ואין נאכלין אלא במומן.

באמת דצריך טוים ונכוחים וכבר תפסו עליו גדולי המורים. שהרי הראב"ד ז"ל כתב עליו בהשגו' וזה לשונו אפילו לרבי עקיבא דאית ליה האי סברא לא אמר אלא ליקרב. אבל קדושת זכור יש בו ואינו נגזר ונעצד ואינו נאכל אלא במומו. ע"כ לשון הרב ז"ל. ומורי הרב רבי משה ב"ן ז"ל [רמב"ן] כן כתב עליו בהלכות זכורות שחבר. והאריך בזה הרבה בראיות ברורות מאמי ורדינאה דהוה חזי בזכרן דבי נשיאה דאיתא בפרק אין נדין. ומבואר דאיתא ליה ההוא גברא בזכרא אפניא דמעלי יומא טבא. ומרז מרי בר רחל דהוה ליה

לפי שזה אינו חסרון כבוד לתנא הקדמון כמ"ש רש"י ז"ל, לפי שאפשר שהוקנים נתנו דעתם על דברי הצחורים להסמיק אותם.

אבל אין דרך שתנא קדמון יאמר בשם תנא אחרון פלוני שהוא תנא אחרון פסק הלכה כפלוני אף שהוא קדמון מן האומר בשם התנא האחרון משום שהוא חסרון כבוד, דמשמע קדמון מחשיב דברי תנא האחרון שמפני שאותו האחרון פסק כן הלכה הכי עצדין, משמע דהיינו דפריך הא אינהו קשישי מיניה טובא, וכן נראה מדברי רש"י ז"ל. עכ"ד.

ובספר צית אהרן להגר"א מגיד ז"ל (חלק ד' ע' רפו) כתב: מה שרצה הרב הליכות אלי ליחס דברי הכריתות עם דברי רש"י בצירה שם, ראה דעיתור סופרים שם על הכריתות שכתב דמדברי רבינו מבואר שמפרש קושית הגמ' והא אינהו קשישי מיניה כפי' הר"ח והמאירי שם, דהיכי אמר ר"ש בן מנסיא וחבריו הלכה כר"מ הא אינהו קשישי מר"מ טובא והאידן עשו ענאם טפל לר"מ להיות נשענים על דבריו, וכעין זה פירש בחי' בן הרמב"ן עמ"ס צירה, וכ"כ היוחסין (הו"ד בסדר הדורות ערך ר"ש בן מנסיא) שכן דעת הכריתות, וזה דלא כהליכות אלי הנ"ל.

וראה בהליכות עולם (שער ג') שכתב ו"ל: פעמים אומר תנא הלכה כפלוני שקדם לו בזמן הרבה ורואה דשיטתו, פרק אין נדין ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אומרים הלכה כר"מ וקא מתמה והא אינהו קשישי מיניה טובא, אלא בשיטת ר"מ קאמר וכן כיוצא בו עכ"ל.

ובלשון הזה מבואר להדיא כפי' שהציא דעיתור סופרים, ודלא כמו שמפרש ההליכות אלי בדעת הכריתות, שהרי לא העתיק כלל הך דאמר רבי משום קהלא קדישא דצירושלים, דלדעת רש"י ע"ז תסובב הקושי' והא אינהו קשישי מיניה טובא ודו"ק.

*

גמ'. השוחט את הבכור ואחר כך הראה את מומו וכו'. כתב בשולחן ערוך יורה דעה (סימן שי סעיף א) השוחט את הבכור שלא על פי חכם, אפי' הראהו לחכם אח"כ ומאז בו מום, אסור. וה"ה בזמן הזה, אם לא הראהו לשלשה בני הכנסת.

והפתחי תשובה זיין לתשובת צרית אברהם (יו"ד סי"ד אות ח') שכתב דלא אמרינן לאסור דיעצד רק בנשחטה שלא ע"פ מומחה אבל ביחיד מומחה שראה לעצמו לא, דהטעם דאינו רואה לעצמו הוא משום חשדא, ולא מצינו להחמיר דיעצד, עיי"ש.

ועיין צשו"ת מאיר גמזים (סי' מ"ב) דהכלים שנשתמשו בו בשר זה צריכים הכשר כדין כל אסור שנשתמש בכלים, עיי"ש.

וע"ע צשו"ת חוט המשולש (חלק ב סימן ד) ושם (חלק ג סימן לד).

*

לן כר"נ צמס' צבורות ל"ה ע"צ דלא נחשדו ישראל על ספק צבור שגולד ציד ישראל שצעלי' מעידים עליו ובודאי ז"ע וכי ישראל עדיפי מכהנים מ"ט לחשוד כהנים טפי מישאל אע"כ לא נחשדו ישראל משום ריווח ממון וכי היכי דמהימני על עצמם על כל איסורי תורה ואך הכא משום טיפולו והוא אמתו מרובה הוא דנחשדו וישראל צספק צבור נהי אי כבר נפל צו מוס מותר לישראל להחזיקו לעצמו ואפי' תקפו כהן מוציאם מידו לרוב הפוסקים השתא דלא נפל צו מוס אין הישראל מחויב בטיפולו וכמ"ש הפרישה סי' שי"ג צסס תשו' הקדמונים דמימר אמר ממ"נ אי קדשים הוא לא עלי ידיד רמי' ואי חולין הוא מי יכפי לטפל צו ולונו וז"ל אפי' נימא דגם הכהן א"צ לטפל צו כאשר יבואר לקמן אי"ה מ"מ הישראל עכ"פ אינו חייב לטפל צו ואם כן אינו חשוד משום ריווח ממון שיטיל מוס צספק קדשים ע"כ נאמן על ספק צבור וממילא מוכח הא דכהן אינו נאמן על הבכור ואפי' על ספק צבור משום טיפול הוא ושכופין אותו לטפל צו אפי' צספק צבור ולפ"ז הא דתנן צמשה שם ל"ה ע"א דאפי' משום הנאת לגימא או משום גומלין חשוד להעיד שקר התם אחר שכבר הנחנו שצעלי' הכהנים חשודים מטעם הנ"ל וצריך מי שיעיד עליו אם כן אותו העד צריך שלא יהיה נוגע בדבר אפי' על צד רחוקה ונפלאה דאל"ה ה"ל נוגע וצעל דבר אי לאו דחשידי הצעלים מפני טורח הטיפול לא היה צריכים לעדות כלל.

ולפ"ז הא דאמר' התם רועה כהנים צישראל חשוד אף על גב דהצעלים ישראליים ולא חשידי דמשום טורח טיפול ג' חדשים לא חשיד והרועה הכהן אין עליו טורח טיפול ולא מוזנות ואפי' חשיד הרועה הכהן אחד מ"ד וז"ל לפי הנ"ל משום דמימר אמר לא שציק לדידי ויהיז לאחריני נמנא אי שלמי יומי טיפול צישראל יתנו לרועה הזה שהוא כהן וכופי' אותו לקבלו ושוצ יהיה טיפולו ומוזנות על הרועה ע"כ נחשד להטיל צו מוס כנ"ל לר"נ ואף על גב דר"ח התם פליג וס"ל אין הישראל נאמן על ספק צבור ואם כן ע"כ ס"ל לר"ח דאפי' משום הנאת ממון חשוד מ"מ פירש"י הכא משום טיפול דהלכתא כר"נ ורצא הוא תלמידו וצתראה הוא לא צעי רש"י לפרש לצר מהלכתא על כן פירש"י משום טורח טיפול נחשד וצוה הרוחנו הא דלא פירש"י כן לעיל צדר' אמי צד"ה וצי"ט שאלו קמשאל כו' ע"ש והא"ש דאין הכרח דאולי ר' אמי ס"ל כר"ח דמשום ריווח ממון נמי חשיד אצל לרצא דהוא צתרא מפרש אליצא דהלכתא ומוכרח מזה דכופין וכהא"ז שצהג"א וכן דעת מהר"מ מר"צ ורא"ש וטור.

אך מהר"ל צתשובה סי' ר"ד והיא מועתק' גם כן צכתצי מהרא"י סי' קס"ו רמי דברי א"ז אהדדי דפסק דאין כופי' הכהן ומשני דהג"א מיירי שהכהן רוצה לקבלו עכ"פ אחר שיומם ע"כ כופי' אותו מיד ולאחר לטפל צו אצל אם אינו רוצה לקבלו כלל אין כופי' לטפל צו ודבריו צמוהים מי הטיל על הכהן חיוב טיפול אטו צאורייתא דמשה כתיב אלא כיון שמחויב לקבלו משום ציון צתנות ומצוה עטרה של מלך הכבוד ית"ש שעיטרים צכתר כהונה וממילא כיון שכופי' אותו

חיותא ומקני חזניהו לגוים. ומרצ חסדא דשרי צוכרא ולא צצין מיני' כדאיחא צאלו טרפות (דף מ"ד ב.). ומההיא דהתרת צבור צחוצה לארץ צשלושה צני הכנסת. ומכל הני שמעינן דחוצה לארץ אחרא דצוכרי הוא. ומעשה דצן אטיטס שהעלה צבורות לירושלים ולא קצלו ממנו ואוקימנא כר' עקיבא וקיי"ל כותי'. אף הוא לא אמר אלא ליקרב אצל קדושת צבור יש לו שלא ליאכל אלא צמומו. והאריך צוה הרבה.

ובסוף דבריו כתב ואינטריכו לצוררי הני מילי משום דאשכחן אחד מרצותא דכתב צפסקי' הכין. מנאות צבור צהמה טהורה אינה נוהגת אלא צארץ ואין מציאין צבורות מחו"ל לארץ שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך. ואם הביא אין מקצלין ממנו ולא יקרב אלא הרי אלו חולין. ואנן צתצינן מאי דצצירא לן. והכי צצירא להו לרצותאין ועצדי צה עוצדי. למיתב צוכרי לכהני האידנא צחוצה לארץ ליכא למינדא מינה ולספוקי צה כלל. ע"כ לשון רצינו ז"ל. ע"כ.

*

רש"י ד"ה והא אינהו קדימוי. עיין צשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן קצו) ד"ה וראיתי צס'.

דף בז ע"ב

גמ'. כי הא דההוא גברא דאייתי בוברא לקמיה דרבא וכו'. עיין צשו"ת צתס סופר (יו"ד סימן שב) ע"ד ודאי צבור שגולד צעדרו ולא עשה לו שום תקנה לפוטרו מצבורה, ושלחו לכהני העיר ולא רצו לקבלו ולטפל צו, אם יש לכופ' לכהנים או לא.

והשיב: ומעלתו כלל צמים אדירים צמ"ש צוה צטוש"ע י"ד סי' ש"ו וטו"ו וש"ך שם וממש לא הניח מקום והיות שצברי הפוסקים קצת סתומים וז"ע כאשר נתעורר מעלתו ע"כ אצבר הדין צמקורו וה' עמנו.

במס' צינה כ"ז ע"ב ההוא גברא דאייתי צוכרא לקמיה דרבא פירש"י כהן ה' ודחה את גרמת לי [ליה] שנחשדתם על הצבורים מפני טורח גדול והיציאה שהוטל עליו צישראל אינו מטפל צו אלא ג' חדשים ונותנו לכהן עכ"ל וכ' הג"א מא"ז שמעי' מפירש"י כו' לא רצו הכהן לקבל אלא אמר לישראל שיטפל צו עד שיעלה צו מוס ואחר כך יתנו לו דכייפי' לכהן ע"כ שיקבל אותו ויטפל צו עד שיפול צו מוס עכ"ל פי' דאי לאו דכייפי' ליה אפי' נימא איסורא עביד אי אינו מקצלו ומשום איסורא קצלו מן הישראל מה"ת נחשידנו שיפיל מוס צצבור ועצוד איסורא רצה הלא טוב ה' לו למיעבד איסורא זוטא צצב ואל תעשה שאינו אלא מדצרי קצלה שחתם צרית הלו מלמעבד איסורא רצה דאורי' להטיל מוס צצבור אע"כ כייפי' לי' ע"כ וספיר נחשד הואיל וקשה טיפולו הטיל צו מוס.

אך צריך להצין מנ"ל לרש"י דוקא צתמת טיפולו נחשדו ולא נימא כפשוטא מפני ריוח ממון שיאכלנו צמומו ולפ"ז אפי' אי לא כייפי' לי' נמי נחשדו ולכאורה י"ל דלמאי דקיימא

השחתת ברית אם אינו מקבלו כלל ליכא שום כפי' וזהא מיירי א"י בפתח רוב זכורים וזה"ל דספק הוא ואין כופי' אך אם רוצה לקבלו ומכ"ש שכבר קבלו שוב אינו יכול להפטר ממנו וכופי' שטיפל בו ומשו"ה חשוד על ספק זכור שהוא כבר בידו והן הנה דברי הג"א דביצה דבין ודאי זכור אפי' לא קבלו מעולם ובין ספק זכור שכבר גילה דעתו שרוצה בו חייב להטפל בו ונחשד עליו וא"ש הכל בעזה"י.

והנה אם פשעו הבעלים ולא מכרו לגוי קודם שינא לאויר העולם לפוטרו מזכורה נחלקו זו בתשובת אחרוני הראשונים בחדשו מהרי"ו ומהר"י ס' קס"ח ותשו' חו"י וקנו של חו"י בחדשו חוט השני יש אומרים כל שפשעו הבעלים אין הכהן מחוייב לטפל וי"א דוקא נמכר להקניט הכהן ועשה להכעיסו אבל זולת זה כופי' ואני הפעוט אכריע דודאי כל שפשעו הבעלים ולא עשו טעדיק למיפטר מזכורה מחוייב מקנס דרבנן שגרמו להכשיל בקדשים אך מ"מ לא מפני זה יפטור הכהן מחיוב קבלת מתנות כהונה ושלל להשחית ברית הלוי ואם זה הישראל חטא וחייב קנס חכמים מה לו לכהן בזה ואם א"א לכופ הבעלים עכ"פ כופי' אותו לקיים מצותו שלא לבזות מתנות כהונה אך אם אפשר לכופם לבעלי עד שנקוף את הכהן לקיים מצות יתור ראוי לכופ את הבעלים לגדור גדר בפני הפושעים ופטור הכהן ומ"מ איסורא דעבד עבד אך אם מכון להקניט את הכהן הרי אין זה כמזבח מתנת כהונה אם אינו מקבלו דלמשחה ולגדולה ניתנו לכהני' ולא להכעיס' ולבזותם בזה ומנוה עליו שלא לקבלו שלא ירבו להתל ככהנים ומתנתם כעין דמות מ"ש חוס' בעבודה וזה נ"ח ע"כ ד"ה כ' הרי"א א"י ע"ש ובכגון זה כופים הישראל לטפל בו אפילו בספק זכור משום ספק בזיון קדשים וזכרה נלע"ד הישראל הלז חשוד על הזכור הזה שיטיל בו מוס מפני שטיפולו עליו על כרחו.

והא דפירש"י בביצה הג"ל דהוא גברא דאתא לקמיה דרבא כהן הוה הא אפי' הישראל משכחת ל' כנ"ל ועוד בלאה"נ מקשה מהר"מ שיף הביאו מעלתו דלמא ישראל הוה ולא משום דחשוד אלא שילי' אומר מותר וטעה דבין ה' ולק"מ דהא קיימא לן בזכרות ל"ו ע"כ אין רואים זכור ישראל אלא ככהן עמו פי' שיתנו לכהן מיד והשתא דרב אמי בביצה כהן הוה וגם רבא לשיטת רש"י חולין קל"ג ע"א כהן הוה מ"מ אותו כהן המחיר הזכור לא יתנו לו צמתנת כהונה אלא לכהן למיזבן מיניה בשרא אסור משום דאשומא מודבן ברפא"ט מכ"ש שיתנו לו צמתנת כהונה דאסור והתם משמע דהוא גברא לחודא אתא ולא היה כהן אחר עמו ע"כ פירש"י כהן הוה וק"ל.

והנה מבואר בפוסקים דמותר למסור זכור לשומר גוי ועיי' ס' ש"ג וס' סק"ו אך בחדשו מהרי"ל בדברי השואל ס' ר"ד מבואר דאין למסרו לרועה דכ' וז"ל והוא הניחו ביד הרועה אלל בהמות אחרים והפקיד העליל עליו בזה שלא עשה כדת משה וישראל שהיה לו לרעותו לבדו וכן מנהג אבותינו מעולם בק"ק פפ"ד שרועי' הזכורות על הקצרות ושוכרים

לקבלו ממילא מוונתיו עליו אבל אי נימא שאין כופי' לקבלו אין יתחייב במוננות ואם כן אין יתורו דברי הא"י לתלות בזיון הכהן אם ירצה לקבלו והש"ך ס' ש"ו ושאר אחרוני' הבינו דדברי חילוקו של מהרי"ל נאמרו בספק זכור אבל דודאי זכורים אין חילוק דלעולם חייב בטיפולו וז"ע אם באנו לחלק בין ודאי לספק ה"ל לתרץ בקיצור דא"י מיירי ברוב זכורי זמנינו הניקחים מהנכרי שהם ספק זכור אין כופי' והג"א בביצה קאי אדאי זכור כופי' אלא שכבר כתבתי לעיל אי סלקא דעתך דאספק זכור אין כופי' יהיה כהנים נאמנים על ספק זכור כיון שאם רצה שלא לטפל בו רשאי ומשום ריוח ממון לחוד לא נחשד ואם כן כל הנ"ל ז"ע לכאורה.

והנלע"ד נהי דודאי זכור אם אין הכהן מקבלו מצוה מתנות ה' ומשחית ברית הלוי וכופי' אותו לקבלו ולטפל בו מ"מ בספק מתנות כהונה אין כאן שום בזיון דאפי' למאן דאמר תקפו כהן אין מוציאים היינו אם ירצה לתוקפו ולזכות בו ה"ל ככל ספק ממון אבל אם אינו רוצה לקבלו ולטרוח בו מספק כי אולי חולין הוא ואין כאן שום מנוה בטיפולו ואינו עושה משום שמזבח מתנת ה' בשלמא כשיודע דודאי כי ה' שלחו לו והוא אינו רוצה לקבלו ה"ל מצוה אבל זה שאינו רוצה לקבלו משום שהוא מסופק ואינו עושה משום בזיון אין כאן אפי' ספק איסור ומותר לו לכתחלה שלא לקבלו מפני שאינו עשה דרך בזיון והשחתת ברית הלוי.

אך כבר כתבתי לעיל שגם הישראל בעליו אינו צריך לטפל בו אפי' נימא בזכור ודאי ואין כהן מוונת לפניו צריך לטפל בו עד שיבוא כהן ויקיים מצות נתינה מ"מ הכא בספק זכור מי יכריח הישראל לטפל דיאמר דלמא חולין הוא ואני מפקירו ואינו רוצה בטיפולו ואפי' קודש הוא יטפלו בו שבת הכהנים וכן נראה מדברי תשובת קדמונים שדרישה ס' ש"ג הנ"ל וכיון שגם הכהן אינו חייב לטפל בו הרי יתצוה בשוקי ובראי וישחקו בו תינוקות ולבסוף ימות ברעב או יזיק רבים וידי כל שליט ביה ואיכא בזיון קדשים דחמיר טפי מן התורה מחומרא דמזבח מתנו' כהונה ועיי' מס' ע"ו י"ג ע"כ ואמנם את מי נכופ וכי על כהן הזה מוטל בזיון קדשים דזכור הזה שמוטל על כל השבט ואת מי נכופ ע"כ ודאי איסורא עבד הכהן במה שאינו מקבלו לא משום השחתת ברית הלוי כי כבר כתבתי שאין השחתת ברית במאי שאינו מקבל מספק אבל איכא משום בזיון קדשים מספק איסורא אלא שלא נוכל לכופ אותו שיקבלו הוא דוקא דזה מוטל על כל השבט.

אך כל זה אם אינו רוצה בו כלל אבל מכיון שאמר שרוצה בו לכשיפול בו מוס וכבר הפריש עצמו מיתר הכהנים ואסור לו לגרום לו בזיון קדשים וע"כ כופי' אותו לטפל בו וזה דומה קצת למאי דאמר' בעלמא הכישה במקל נחחייב כיון שהתחיל אינו יוצא מת"י ה"נ דכוותיה כיון שעשה עצמו מכירי כהונה לכהנה זו שרוצה בה לכשיפול בו מוס שוב החיוב מוטל עליו טפי שלא להביא ספק קדשים לידי בזיון והשתא כל דברי חכמים קיימים בדודאי זכור לאו זכרנו תליא דלעולם כופי' משום השחתת ברית הלוי ואמנם בספק זכור דליכא משום

מוס אחר מעצמו. ואם מת, אין קונסין בנו אחריו, אלא שוחטין אותו על ידו.

ובתב הש"ך, דכתיב כל מוס לא יהיה זו ודרשין לא יהיה זו, (היר"ד הראשונה בשו"א והה"א בפת"ח).

עוד כתב הש"ך, דהטעם דאין קונסין בנו אחריו, משום דחכמים קנסוהו לדידיה ולא לבנו, ולפי זה נראה דאם שחטוהו דיעצד הצער מותר לאחרים.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (חלק יו"ד סימן רפח) וז"ל: כתבתי בחצורי להל' יו"ט רא' דדוקא צידים אסורוהו חז"ל אבל ע"י גרמא נהי דגם זה אסור מה"ת, מ"מ כיון דכבר הוי זו מוס עובר ומותר להטיל זו מוס מה"ת אפי' צידים רק שחז"ל אסורוהו בזה לא אסרו רק צידים ולא ע"י גרמא וצפרט בזה"ל דמנזה להשתתף עם הנכרי גם בזה לא אסורוהו ע"י"ש.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' שו) כתב, דלר' יוחנן דחצי שיעור אסור מה"ת, ויליף מדכתיב כל חלב, ה"נ הכא דכתיב כל מוס לא יהיה זו, גרמא אסורה מה"ת ואין לוקים עליה. ע"י"ש.

ובשו"ת בית אפרים (חיד"ד סי' סב) ד"ה ובאמת, כ' שאף שמשמעות הש"ס דגרמא אסור מה"ת, מ"מ מדברי הרמב"ם משמע דס"ל דהך דריש מכל מוס לאסור גרמא, אסמכתא בעלמא הוא, ועיקר דרשא למטיל מוס בצע"מ קאי וכו'. ועל כל פנים באמירה לגוי צרור דליכא אסור מה"ת אף גזי צבור, ואינו ענין לגרמא כלל. וכ"מ מדברי הראב"ד שהוצא בהרא"ש צ"מ (צא). ע"ש. עכ"ד.

וב"ב החתם סופר (חאה"ע סי' כ) צקוף ד"ה והנה, דגוי אדעתא דנפשיה קעביד וקיל טפי מגרמא ע"י ישראל. ע"י"ש. וכ"כ בשו"ת בית יצחק (חיד"ד סי' קמב אות ו). ועיין במנחת חינוך (מצוה רפז), ובשו"ת מחזה אברהם (ר"ס קיט), ובשו"ת עין אליעזר (סי' כו), ובשו"ת דובב משרים ח"א (סי' צט).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן לג).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן פז) בענין אם מותר לנצוה השערות לבנות ע"י גרמא. וז"ל השאלה: המציאו הרופאים מין רפואה שאם לוקחים אותו, אז השערות הלבנות מתחלפות למראהן הראשונה, לשחור או אדום, ובכן השאלה אם באופן כזה ע"י הגרמא ג"כ יש החשש של לא ילכש.

והשיב דלדעתו פשיטא דאסור, דאפילו בשבת דמבואר להדי' בשבת ק"כ מלאכה אסור גרמא שרי, אפה"כ מבואר בקי' של"ד סע' כ"צ דרק במקום פסידא מותר, ובני"ד מי יימר דגרמא שרי, אפשר דומה למוס דצבור דאסור אף

משרתים ושומרים וזני' אותם ומדוע לא מסרום לרועי דמתא אלא ע"כ נזהרים מזה ומיהו טעמא בעי ונ"ל דש"ע מייירי למוסרו לשומר גוי צפ"ע בלי בהמו' אחרות ולא חיישי' שיפיל זו מוס שהרי יפסיד לעצמו שכר שמירתו אבל עם בהמות אחרות קרוב לודאי וממש א"א מצלי שרביע הפרות וה"ל כעשה כן בכוונה אפי' להטלת מוס הוה חיישי' אי לאו דגוי חס על שכירתו מכ"ש דניחש להרבע' דממילא ולטובת הגוי וה"ל כעבודה בקדשים ומיהו לפמ"ש משנה למלך פ"א ממעיל' ה"ט שהזכיר מעלתו דליכא אסור אלא בבהמה הנרבעת שהזכיר עולה עלי' וא"כ לא שייך אסור רביעה בצבור אלא כשהזכיר עולה עליו ונרבע זכר מוזכר ונעין לקמן סי' ש"ה צביאור דברי המ"ל ונ"ל דא"כ נהי דאי עביד הכי איכא אסורא אבל למה נחוש לזה שלא למוסרו לרועה עם שארי בהמות ונריך עיון.

היוצא מדברינו צנידון שלפנינו שהוא צבור ודאי ולא כיונו הצעלים להקנות לכהנים אף על גב דראויה לכופו ולקנסו מ"מ אי אלמא הוא וא"א לכופו ראויה לכופו לכהנים לטפל בגידולו אך מפני דרכי השלום נ"ל המותר למוסרו לרועה נכרי ולהודיעו שלא יניחו לעלות על הפרות ושיפסיד שכרו ע"י מזורף לסמוך על דברי משנה למלך הנ"ל וגדול השלום בשגם שלא נמא אסור מסירה לרועה אלא משמע מלשון הרצ השואל במהרי"ל ע"כ המקיל לא הפסיד. ע"כ.

*

גמ'. מוס לא יהיה בו אין לי אלא שלא יהיה בו מוס מניין שלא יגרם לו ע"י ידי ד"א וכו'. בשו"ת קול אליהו ח"צ צקונט' מחנה ישראל (סימן ט) הקשה מכאן אהא דאיתא צילקוט והוא מהמכילתא, כל מלאכה לא יעשה בהם (גבי יו"ט כתיב), לא תעשה אתה ולא יעשה חצירך, אבל גוי יעשה מלאכתך. או אינו אלא לא יעשה הגוי מלאכתך ח"ל שעת ימים וכו'. ד"ר יאשיה. ר' יונתן אומר אינו נריך נריך הרי הוא אומר וזכור את יום השבת לקדשו, והלא דברים ק"ו ומה שבת חמורה אי אתה מזהיר על מלאכת הגוי במלאכתך, יו"ט הקל דין הוא שלא תהא מזהיר על מלאכת הגוי במלאכתך. ע"כ. והקשה ע"י הקול אליהו, ממ"ש כאן כל מוס לא יהיה זו לרבות גרמא. וה"נ הא כתיב כל מלאכה לא יעשה בהם (ביו"ט), נימא דאיתא לרבות צין על ידו צין ע"י גוים ואפי' גרמא. ומה מקום ללמוד משבת החמורה, הרי בשבת לא נאמרה צלשון הזה, אלא לא תעשה כל מלאכה, שהכוונה לא תעשה אתה, ופירש יותר אתה ובתך וכו', הא ע"י גוים שרי. משא"כ ציו"ט דקרא קאמר כל מלאכה לא יעשה בהם, והו"ל כמו כל מוס לא יהיה זו. ונ"ע. ע"י"ש.

*

גמ'. שם. כתב בשולחן ערוך יורה דעה (סימן שיג סעיף א) אסור להטיל מוס בצבור, אפילו לגרום לו מוס, כגון ליתן דבילה על גזי אונן כדי שיטלנה הכלב משם ויקטע אונן עמה וכיוצא בזה, או שאומר לעובד כוכבים להטיל זו מוס. ואם עשה מוס צידים או בגרמתו, אין שוחטין אותו על ידו עד שיפול זו

בגרמא, וכן במשמרת תרומה אף צנולד ספק טומאה בחרומה פסקינן כר"ג דאסור לטמאות אף בגרמא, וללקט לצנות משחורות או לצבען, דעת הרמב"ם פרק י"ב מע"ז, דאף רק בשערה אחת לוקה מן התורה, ואף להראצ"ד בשם דחולק בשערה אחת, משמע ג"כ דבכמה שערות אף לדידי' לוקה וכן נפקא בשו"ע קפ"ב, אם כן מנ"ל להתיר בזה בגרמא. עיי"ש עוד.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א סימן פב) שנשאל ג"כ בהנ"ל, וגם דעתו לאיסור, אמנם כותב שם: אבל על דבריו יש להעיר במקצת דמש"כ הדרי"ג דאף אם הוא גרמא אולי יש לדמות להטלת מוס צכור דאסור אף בגרמא, הנה צכור שאסור להטיל מוס גם ע"י גרמא הוא מרביא דקרא כמפורש בצ"ח דף כ"ז וצכורות דף ל"ג אבל הכא שליכא קרא לא היה לנו לאסור אבל לדינא ודאי אסור מטעם דבארתי.

*

מתני'. ועל החלה שנשמא. עיין בשו"ת רש"י (סימן קו) וז"ל: כן השיב הקדוש ר' יצחק בר' יהודה ג"ע: במסכת ביצה, חלה שנשמא לא יזינה ממקומה. ואמאי וליחנה לכלבים.

והשיב: מפני שמצינו [פסחים ל"ב ע"ב] במקום אחר לגבי תרומה שאכילת כלבים שריפה היא ואין שורפין קדשים ציום טוב. והכא נמי גבי פסח איכא למימר משום הכי שורפין לפני השבת, דלא מצי למחר למיכלינהו לכלבים. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן יג) האריך להתנהג בהחלה, במקום שאין שם תנור לשרפו, אם מחויבים לעשות מדורה בחצר או בהרחוב לשורפו, שהיא דבר קשה, או אולי יש להתיר להשליכם לחציתין עם האשפות העומדים בחוץ, לפני כל בית, שמוציא אותם מחוץ לעיר, ושם לפעמים שורפין, ורוב פעמים משליכין לתוך הים, והחשש משום ציון קודש, ומשום ציטול מנות שריפה, אבל משום תקלה ליכא, דצין האשפות נמאס מלאכלה, (וכבפסחים ל"ג ע"ב), וזים ג"כ אין משום תקלה. עיי"ש מ"ש מרש"י כאן. ובהגהותי לפסחים (מו"ע"א) כתבתי מזה.

ובי"ם שם: דבדאי הנורף לשורפם דוקא, אבל במקום שאי אפשר, י"ל דבשעת הפרשה יאמר שפחות קצת מכזית יהי' חלה ודאי, והמותר יהי' חלה, רק אם יבוא לידי שריפה, ויעטפם בנייר ויכניסם לחציתין של אשפות.

ושוב ראיתי בחזון איש מעשרות (סי' ד' אות י"ג), דכתב דהנהגין ליתן תרומה לכהן לזהמתו, צריכים לזהר, שלא יוכשרו הפירות, דכל שהוכשרו, והיו תרומה טמאה, מלכות בשריפה דוקא, ואין ליתנה לזהמה, וכמ"ש התוס' (ביצה כ"ד ב'), ונראה, דאם אין לו עזים לשורפה קוצרה, שלא יבא לידי תקלה, ויש להסתפק, אי ראוי ליתן לזהמתו כה"ג, ואם מנפה שיהי' לו עזים למחר, צריך להמתין, כדמוכח (ביצה שם) עכ"ל, והנה מש"כ דעד למחר צריך להמתין, וראי' (ממס')

ביצה), דודאי י"ל, ממה דאיתא שם, לא יזינה ממקומה, ולהתוס' הטעם משום דמנאות שריפה, ע"כ אין להאכילו לכלבו, ואם עד למחר יש תקלה, הי' צריכים להאכיל לכלבו היום, כמו צאין לו עזים, דלהאכילו לכלבו הוא כמו קצורה, וכמ"ש ויש להסתפק וכו' כנ"ל, אבל כל דבריו ז"ע, ובפרט מה שמוכח מדבריו, דביותר מיום אחד שייך תקלה, אף בתרומה טמאה בזה"ז, דקשה ע"ז מהמבואר בדברי טוש"ע ופוסקים המובאים למעלה, אבל כל זה חזי לאכטרופי לענין חלה בזה"ז צאין לו עזים וכנ"ל. ע"כ.

*

מתני'. שם. פרש"י, ובהסקה או לחתה לכלבו ציום טוב אסור, דאין מצערין קדשים טמאים מן העולם ציום טוב ואפי' ע"י אכילת בהמה וכו' ע"כ. והנה בפסחים (ה' סע"א) מבואר, דרבא קאמר דש"מ מר"ע (האומר דע"כ השבתת חמץ היא בערב פסח ב"ד ולא בט"ו כיון דהבערה היא אב מלאכה) דס"ל דאין ציעור חמץ אלא שריפה, ופירש"י: מדלא נפקא ליה דהאי יום הראשון ערב יום טוב הוא אלא משום דאסור להציער ציום טוב, ש"מ ס"ל כר' יהודה דאמר לקמן צפ' כל שעה (דף כא א) אין ציעור חמץ אלא שריפה ויליף לה מנותר, דאי השבתתו בכל דבר סבירא ליה, לוקמיה ציום טוב ויצערנו בדבר אחר, יאכילנו לכלבים או ישליכונו לים ע"כ.

והקשו הגל"ח והפנ"י, לפי"ד רש"י בצ"ח כאן הנ"ל, דג"כ אכילת בהמה אסורה ציום טוב דאחשבי רחמנא למלאכה, א"כ קשה מנלן דר"ע סובר אין ציעור חמץ אלא שריפה, דלמא ס"ל שהשבתתו בכל דבר, והא דאסור להשצית ציום טוב כיון שהתורה החשיבה את ציעור חמץ כמלאכה ולכן אסור להשצית ציום טוב ואפי' בשאר דברים.

ובשו"ת ישועות מלכו להגאון מקוטנא זצ"ל (כתבים סי' ח') כתב שהגאון ר' אלעזר הכהן זצ"ל בעל חדושי מהרא"צ כתב לו ליישב, דדברי רש"י צ"ח אינו אלא רק לריוה"ג דס"ל דאסור ציום טוב מלאכה לצורך אוכל נפש דבהמה, משא"כ לרע"ק מה דבך דהו"ל מלאכה, הא מלאכה מותרת לדידי' לצורך אוכל נפש דבהמה ע"כ.

ובתב על זה הגאון מקוטנא זצ"ל: ודבריו ז"ע, דודאי לרע"ק דס"ל בפסחים דף ל"ג דחמץ בפסח אסור בהנאה, אסור להאכיל לבהמה ישראל רק לבהמת הפקר, וס"ל לרש"י דהא דאיתא צירושלמי (ר"פ כ"ש) דאסור להאכיל חמץ אף לבהמת הפקר אינו אלא מדרבנן, א"כ דכל דברי רש"י אינו אלא לבהמת הפקר, ובהמת הפקר אף לרע"ק אסור מלאכה ציום טוב כמבואר צפ' אין נדין.

ולחלן כותב הגאון מקוטנא זצ"ל: ובעיקר קו' הפנ"י נ"ל דודאי שריפת קדשים ותרומה טמאה דאסור לאצדן ונריך דוקא שריפה או ציעור דבהמה כדאיתא צפ' הערל ובפ"ב דשבת דדרשו ממשמרת תרומותי צ' תרומות, אלמא דאסור לצער דרך השחתה אף ציום טוב לכן חשיב מלאכה, אבל ציעור חמץ עקרו לשריפה דרך השחתה וכל ל"ט מלאכות

ויותר נ"ל דוקא בקדשים טמאים או תרומה טמאה אף דמלואו בשריפה, ועיין ברמב"ם פ"ט מפהמ"ק ובכ"מ שם, מ"מ מקיים מצות ציבור גם בשאר ציבורי, שעכ"פ הוא מצוער מן העולם, עיין בספר החינוך (פ' צו קמ"ג וקמ"ו) אבל צוותר דעבר על לאו דלא תותירו ממנו וניתק לעשה לא מיתק לאוי' אלא בשריפה ולא בציבור אחר. וזה לשון הרא"ה (בחינוך שם) וכהן שעבר ולא שרף הותר בטל עשה ועבר על לאו דלא תותירו וכו'. ועיין במ"ל (פי"ח מפסוהמ"ק ה"ט) דאם אצד הותר או אכלו ארי אין לנו עוד תקנה ללאו, וא"כ מכ"ש כשאכלו אדם לא קיים מצוה, ואדרבה ציטל עשה ועובר אבל תותירו ול"ש רחמנא אחשבי' הצערתי למלאכה. ע"כ.

*

גמ'. **הבא במאי עסקינן במסוכנת.** עיין בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לח) וז"ל בתו"ד: הקשה עוד במסוכנת, לישרי משום פסידא, וכן יש לו להקשות מהא דדף כ"ז בכיזו דליקה.

אבל זה ודאי לתוס' אסור ולא מקרי אורח, ומש"כ הרמ"א (בסי' תקיח ס"א) דמותר להוציא דברים הצריכים לו קצת, היכא דמתיירא שלא יגנבו, או שאר פסידא, אלמא דמשום פסידא מותר, אך עיין מ"א שם (ס"ק ב') שפי' מפתח של תיבתו דשייך לנזקך או"י, ובלא זה קיל היה לרמ"א ז"ל איסור הוצאה מטעם הרמב"ם ז"ל דגבי הוצאה לא צעיק נזק כלאו כמו שצארנו דעת הרמב"ם. ע"כ.

*

מתני'. **אין נמנין על הבהמה לכתחלה ביו"ט וכו'.** כתב בשו"ת פעולת לדיק (חלק א סימן מה): נשאלתי מאין סמכו בגלילות אלו כשנמנין על הבהמה מעי"ט ונותנים סכום דמים לטבח ולמחר הולכים אלל הטבח ליקח הבשר ואומר לו הטבח בכמה נמנית והוא משיב לו בכך וכך דמים, דנר' דזה נגד הדין דקי"ל אין קוין בשר בפיקוק דמים לומר לטבח תן לי בלע או בשמים כנו' בש"ע סי' ת"ק ס"א.

תשובה: תנן התם בפ' א"ז אין נמנין על הבהמה לכתחלה צי"ט אבל נמנין עליה מעי"ט ושוחטין ומחלקין ציניהם. ובגמ' מאי אין נמנין אר"י אמר שמואל אין פוסקין דמים על הבהמה לכתחלה צי"ט, היכי עבדי. אמר רב מציא שחי בהמות ומעמידן זו אלל זו ואומר זו כזו. תניא נמי הכי לא יאמר אדם לחצירו הריני עמך בלע הריני עמך בשמים, אבל אומר לו הריני עמך למחצה לשליש ולרביע, ופרש"י היכי עבדי דקתני שוחט ומחלקין ציניהם. היכי עבדי שידעו למחר כמה יהיה שוה לפסוק דמיה, מציא להם צי"ט ב' בהמות וכו'. הריני עמך נמנה על בהמה זו בלע, והיינו כשמואל דאמר אין פוסקין לה דמים צי"ט, ובתרי הכי תנן לא יאמר אדם לטבח מכור לי צדיגר בשר אבל שוחט ומחלק ציניהם ע"כ, הרי מתבאר לך דמאי דאסרי רבנן לפסוק דמים היינו דוקא צי"ט עצמו דכדי האי גוונא דרך מקח וממכר הוי.

מקלקל פטור, שהרי מוחק וסותר שלא ע"מ לצנות, וצמילה דחשיב בשבת תיקון לפני שנעשה תיקון בגוף הדבר, אבל בציבור חמץ דעקרו דרך השחתה וכן צמליך תשמישי ע"ז לים המלח לא מקרי מלאכה אף לדעת רש"י וזה פשוט.

וקרוב צעיי, דגם בתרומה טמאה להאכיל לצהמה לדעת רש"י אינו אלא איסור דרבנן, דאטו מי נימא לדעת רש"י יהי' אסור לסוך בשמן תרומה טמאה בשבת ויו"ט, ועיין בר"ן פסחים וריש סוגיא דהואיל. ע"כ.

*

מתני'. **שם.** בקהלות יעקב (עמ"ס שבת סי' כא) הקשה על רש"י כאן, מהגמ' (שבת ק"א) שמוכחה דמקלקל בחצורה פטור מדבצי' פסוק למישרי מילה אף דהוי מקלקל והקשה דלמא מקלקל בחצורה אינה מלאכה, והא דבצי' פסוק למילה משום דהו"א דרחמנא אחשביה למלאכה. ועוד הקשה מדוע שופר הגמ' אומרת שאסור משום שבות שמה יעצירו ד' אמות, הא התקיעה הוי מלאכה דאורייתא משום דרחמנא אחשביה למלאכה. עיי"ש.

*

מתני'. **שם.** בשו"ת צית שערים (אור"ח סי' רמה) הביא בשם חכ"א שהקשה על דברי רש"י כאן דא"כ בכריתות י"ג במשנה דיש אוכל אכילה אחת וחייב ד' חטאות, אמאי לא חשיב חיוב חטאת חמישי, שמתחייב גם על מלאכת ציבור נותר באכילתו.

ובתב שם ליישב, שהרי תוס' בפסחים (כ"ה ע"ב ד"ה ר"ש) כתבו דלר"ש נמי חמץ משש ולמעלה אסור באכילה מה"ט, וילף מתשציתו ואך חלק דמשמע תשציתו שלכדה"נ דהיינו אכילה. מבוחר מזה דהיכא דלוחה התורה לבער, אין הכונה באכילה, אלא אדרבה לאסור האכילה, וע"כ אינו מקיים צוה מצות ציבור. וא"כ לדעת צעה"מ בפסחים ז' דמקיים מצות ציבור באכילתו, היינו דוקא לר"ש דחמץ לפני זמנו מותר באכילה, א"כ אף אכילה ה' בכלל תשציתו, ומקיים צוה מצות ציבור, והא"נ מודינא דאפי' אכל אז חמץ של טבל דעבדי איסורא באכילתו, מ"מ מצות תשציתו קיים למאן דלא חש למצוה הבאה בעצירה כיון דאינו אסור משום איסור חמץ ואכילתו. אבל לר"י דאסור לפני זמנו או לר"ש תוך זמנו ודאי אינו מקיים תשציתו באכילתו, שהרי אכילה צע"כ לא ה' בכלל הציבור שנותה תורה בחמץ, שהרי אסרה לאכול חמץ בזמן שמצוה על מצות ציבור, וכמו דלר"י מצוה בשריפה דוקא ה"נ לרבנן דהשבתו בכל דבר חוץ מאכילה דמיעטי קרא בהדי' שאסרו באכילה וזה פשוט לענ"ד.

ולפ"ז צוותר דאסרה תורה אכילתו בהדי' משום אי' נותר, ודאי אכילתו לא הוי בכלל מצות ציבור נותר, וכשאכלו לא די שלא קיים מצות ציבור, אלא אדרבא ציטלו, ועיין בצוצי"ת (אור"ח סי' צ"א) ושפיר לא חשיב חטאת דמלאכת ציבור נותר.

והרא"ש ובה"ג והגא"ש וא"י וש"ג ורמ"א ע"ה. ואפשר דגם ד' הש"ע והטור קן כמ"ש. ע"כ.

*

רש"י ד"ה יהוה גברא. בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן כח) כותב בשו"ד: ואולם צמה שהעיר הלבושי שרד ע"ד רש"י בכורות ל"ד שכתב דהאורס צבהן מיירי, וגם אני הארכתי בזה, הנה אחרי זאת חיבורי לאור מנאחתי בא"י הגדול סי' תק"ו שביאר ד' רש"י דאי ישראל ל"ש קנסא, וכפי הנראה זהו ג"כ כונת רש"י בצירה כ"ז בעוצדא דהאי גברא דאחא קמי' דרבא שפי' דכהן הוה, וצחנס נדחק בזה צים של שלמה ובהגהות י"ש לורה דעה שם, וכתשו' בית שלמה סי' קצ"ט האריך בזה והעלה דבספק בכור לכ"ע גם בישראל אסור וע"ע בשו"ת שערי צדק סי' קפ"א שהביא ג"כ מזה וע"ש סי' קפ"ד קפ"ח ק"ט עוד צענין זה.

וע"ע כתשו' צ"ש סי' ר"ד וסי' ר"י שחידש עוד דבמוס דסירוס גם כהן אינו חשוד ונאמן יותר מבשאר מומין וניירף ד"ו לטניף וכבר קדמו בהערה זו השואל כתשו' שם אריה סי' מ"ט והוא דחה וצ"י שדי חמד מערכת צ' סי' א' אות ח' הוכיח גם מכתשו' מהרמ"ו דאין חילוק. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

רש"י ד"ה חלה שנמארת. עיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן טו) בתשובה להרה"ג צעמח"ס אור חדש, וז"ל: ועל דבר אשר פלפל בחכמה בדברי רש"י במסכת צ"ה דף כ"ז ע"ב צמשה צ"ה חלה שנטמאת שכתב רש"י שגם להאכיל לכלבים אין מצערין צ"י"ט דרמנא אחשביה להצערות וכו'. וכדי להנצל מקושיית הפני יהושע צפחסיס דף ה' ע"ב צרש"י ד"ה ש"מ כו' שכתב דאי השצחתו בכל דבר לוקמיה צ"י"ט ויצערנו צדבר אחר יאכילנו לכלבים או ישליכנו לים. והקשה הפ"י דהרי גם שם גזירת הכתוב לבערו וא"כ ג"כ רחמנא אחשביה לציפור חמץ ואסור צי"י"ט אפילו לבערו צדבר אחר כמו חלה שנטמאת. ועבור קושיא זו ראה מעלתו לפרש כוונת רש"י דרש"י שם בצירה קאי למאן דס"ל מתוך שהותרה הצערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך וא"כ גם הצערה צ"י"ט מותר ואפ"ה אסרה תורה הצערת קדשים א"כ מכלל דרחמנא אחשביה לציפור קדשים לאסור אפילו ע"י מלאכה המותרת בלא"ה. א"כ ממילא גם שאר ציפורים אסור צ"י"ט בקדשים. דמ"ש הצערה משאר ציפורים אידי ואידי מלאכה המותרת היא. ע"כ דברי מעלתו בקצרה.

והג"ה אמת גברא רבה אמר מילתא צטעמא טעם לשבת. אבל עם כ"ו אין זה כוונת רש"י. דא"כ כל דברי רש"י שם בצירה הוא דוקא אי אמרינן מתוך ואין חילוק בהצערה צין לצורך וצין שלא לצורך. והרי דברי רש"י שם מורים להפך. שכתב ולא תימא דוקא שריפה משום שהצערה שלא לצורך היא דהא אין מדליקין בשמן שריפה צ"י"ט הצערה לצורך היא וכו'. ולפי פירושו של מעלתו אין פירוש לדברים הללו. וכך היה לו לרש"י

אמנם צ"ד ליכא למיסר כיון דלאו השתא פסיק דמי דפסוק ועומד מעי"ט, אלא ששואל לו להזכרה בעלמא צכמה יש לו דכבר מכורה ועומדת מעי"ט ולא נשאר זולתי החילוק לצד, וכ"י מלשון הר"ן שם וז"ל: לא יאמר לו מכור לי צדינר צשר שאסור להזכיר שם דמים ע"כ, הרי דמאי דאסרינן להזכיר סכום דמים הוא מטעם איסור מקח וממכר דאלישנא דנקט צרישא קאי דאמר לא יאמר לו מכור לי, מוכח דדוקא צכעין זה דהשתא הוא דפסיק לדמי אבל צנ"ד דפסקיה לדמי מעי"ט ש"ד. וכ"י מל' הרמב"ם פ"ד מה' י"ט דקאמר, כשהן מחלקין ציניהם לא יאמר זה אני צסלע ואתה צשחים וכו', ואמלתא דלעיל קאי מצאיין שתי צהמות וכו'. מוכח דדוקא צכה"ג אסיר, אך אם כבר נמנו עליה מעי"ט ש"ד. וכל זה הוא צהנחת דין זה לד' האומרים דאסור להזכיר סכום דמים, ולא קמפלגי כדמפלגי רמ"א צש"ע סי' שכ"ג עיי' מ"א וט"ז שם, אבל לפי מ"ש רמ"א שם אפי' צ"י"ט עצמו שרי לומר תן לי צכך דמים או תן לי ליטרא או שחים.

והא לך לשון הש"ע שם ס"ד מותר לומר לחנוני תן לי ד' צינים וה' רמונים וצלצד שלא יזכיר לו שם דמים ולא סכום (מדה ולא סכום) מנין לומר הרי שיש לך צידי נ' אגוזים תן לי נ' אחרים והרי יש לך צידי ק', וכ' עליו רמ"א שם וז"ל: וכן צסכום דמים אינו אסור אלא צכה"ג תן לי צכך וכך דמים ויהיה לך צידי כך וכך. אבל בלא"ה שרי. וכן צסכום מדה דוקא צכה"ג אסור. אבל בלא"ה שרי (א"י והג"א ש) וכו'. וסיים ואעפ"י שיש מחמירין כבר פשט המנהג להקל וכו' ע"כ.

והג"ה דברי רמ"א אלו מקורן נובע מהרי"ף צפ' א"י דאי' התם הולך אדם אצל חנוני ואומר לו תן לי כ' צנים וכו'. וצלצד שלא יזכיר לו סכום מקח, ר"ש צן אלעזר אומר וצלצד שלא יזכיר לו סכום מנין. פירוש סכום מקח. כגון שיש עליו כסף לא יאמר לו תן לי צכסף ויש לך עלי כסף אחר הרי יש לך צידי שני כספים. וסכום מנין לא יאמר לו הרי יש לך צידי נ' אגוזים תן לי נ' אחרים והרי יש לך צידי ק' עכ"ל הרי"ף, וכ"כ בה"ג דף ל"ה ע"ד ואע"פ ששם כ' הצ"י צ' הרי"ן שדברי הרי"ף תמוהים. הנה הוא ז"ל לא שלח יד צהם לדחות. גם הרא"ש שם הביא פרוש הרי"ף שכתבנו ולא חלק על פירושו יעו"ש מציאו הצ"י סי' שכ"ג, וגם שם הביא הגא"ש גם הטור כן כ' והוא הלשון שהעתיק צש"ע. ואע"פ שאפשר לומר דדעת הטור לחלק דוקא גצי מנין ולא גצי סכום דמים וכמו שהצין המ"א וט"ז בכוונת דברי הטור והש"ע. מ"מ אפשר לומר דמאי דנקט לומר כך גצי מנין לאו דוקא דלדוגמא נקטה. וה"ה גצי סכום דמים דדרכו של פוסק לפרש ולא לסתום. [עיי' מזה סי' ל"ה ולקמן סי' נ"ה] וכ"י דעת מהרי"ק ששהיה צסוף וז"ל, וכן לא יזכיר לו סכום מדה וכו'. מדכ' וכן, מוכח שהדין שזה צהם. וא"כ אף שהט"ז חלק על רמ"א וכתב דצענין מדה אין לחלק דדוקא צעושה חשבון. הנה מנאנו הרי"ק שחבר לרמ"א והגא"ש בזה, ומכל זה ית' לך דאותם שאין נמנים מעי"ט וצ"י"ט עצמו אומר תן לי צכך וכך או ליטרא או שנים. דיש להם על מה שסמכו. הרי"ף

החמץ לצד מוטל הציפור²² וא"כ אין נימא רחמנא אחשביה ויהיה נחשז מלאכה לגבי בעל החמץ ולגבי אחר לא יהיה נחשז מלאכה. ולא מצינו בשבת ויו"ט שיהיה מלאכה לזה ולא לזה²³. וגם אחר חייב בהולאה זו אם הולאו כדרכו אלא שלגבי זה מיששז הולאה בתחובה לו צגדו דרך אומנתו ולגבי אחר לא מיקרי כדרכו. ועי' במס' שבת דף י"א ע"ב. אבל שיהיה נחשז מלאכה לזה ולא יהיה נחשז מלאכה לאחר לא מצינו²⁴. וא"כ ממילא מתוך קושית הפני יהושע. ולדעתי זה סברה נכונה והוא קילורין לעינים.

אבל מ"ש הפ"י דחמץ אין מלוא להשביחו מן העולם ואם ישליכנו לכלבים סגי. א"כ סובר הפ"י אפילו לא אכלוהו כלבים ג"כ אינו עובר צבל יראה. ודבר זה טעות הוא, דמה לי אם השליכו לכלבים או אם הוא צביתו בכל מקום שהוא אינו צרשמו אלא שהכתוב עשאו כאילו צרשמו וצבל מקום שהוא עשאו הכתוב כן. רק כוונת רש"י יאכלנו לכלבים וכשהכלבים אוכלים אותו הוא מושבת מן העולם²⁵. ע"כ. עיי"ש עוד.

²² בהגהות שכתוב, כתוב: נ"ב עיין הגהות שערי ציון שהביא מכמה גדולים להקשות מהא דב"ק צ"ח ע"ב, גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור, שהכל מצווים עליו לבערו, וי"ל דפירוש הכל מצווים עליו לבערו הוא משום ערבות, שלא יראהו עובר בבל יראה וישבו בחבוק ידיהם ולא יעשו כלום ועו"ל דשהכל מצווים עליו לבערו, היינו בין הגזלן ובין הגזול מצווים עליו וברשות מי שהוא (החמץ) בעליו מחויבין לבערו, וא"כ זה השורף לא אפסדי מיד.

²³ בהגהות שכתוב, כתוב: נ"ב עיין הגהות הג"ר בצלאל הכהן ז"ל, שהקשה ממשנה שבת צ' ע"ב דהמצניע חייב אפי' בכ"ש, ושאר בני אדם אין חייבין אלא בכשיעור עיי"ש. והנה רבנו בעצמו הקשה מאומן דרך אומנתו דחייב, ותיירץ בעצמו ובתירוץו מסולקת קושית הגר"צ ז"ל.

²⁴ הרב בצלאל הכהן בהגהותיו כתוב: נ"ב והלא משנה שלמה שנינו דהמצניע חייב אפי' בפחות מכשיעור וכ"א אינן חייבין עליו אלא כשיעורו והיינו משום דהמצניע עצמו אחשבי' וה"נ דכוותי' דלגבי בעליו שפיר חשיב השריפה למצוה וצ"ע.

²⁵ בהגהות שערי ציון כתוב: אומר רבינו דמ"ע דתשביחו אינה נזהגת אך בבצל החמץ עי' בספר בנין שלמה להגאון מו"ה שלמה הכהן שליט"א מו"ל (סי' ל') שתמה מש"ס ערוך דמס' ב"ק (דף צ"ח ע"ב) דאמר שם רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווים עליו לבערו. ועי' בס' עמודי אור שג"כ הקשה כן. ונעלם משני הגאונים הנ"ל שכבר הקשה כן הגאון בעל מקור חיים על ה' פסח (ריש סי' תל"א) ד"ה היוצא וע"ש שכתב ישוב לזה.

ובהגהות שכתוב טוב כתוב: נ"ב עי' ישועות יעקב חאו"ח סי' תק"ו. והגהות הלכה למשה כתוב: כ' ליישב קו' הפנ"י על רש"י ביצה ש' דאסור להאכיל תרומה טמאה לכלבים ביו"ט דאחשבה רחמנא לביעורה והו"ל מלאכה כשרפה וכ' דל"ש לומר כן אלא בתרומה טמאה דהכל מצווין עליו לבערו משא"כ בחמץ שא"כ לבערו אלא בעלי דוקא וא"ל דלגבי בעלי הו"ל אכילת כלבי מלאכה ולא לגבי אחרי' וצ"ע דלענין שרפה והעברה נמי הכי הוי דלגבי בעלי דחייב' בביעור של חמץ הו"ל מלאכה משום דלא הוי מקלקל דמצוה משוי ליה תיקון משא"כ לגבי אחרי' כיון דא"כ בביעור הו"ל העברה מקלקל ולא חשיב מלאכה וא"כ הה"ד דאיכא למימר הכי לענין אכילת כלבי'.

לומר ולא תימא דוקא שריפה משום שהצורה שלא לזרוך היא שהרי בהצורה אין חילוק בין לזרוך ובין שלא לזרוך. א"כ אדרבא כוונת רש"י מורה דקאי בשיטה דלא אמרינן מתוך.

ואמנם לתוך קושית הפ"י נלע"ד שיש הפרש גדול בין ביעור קדשים טמאים ובין ביעור חמץ¹⁸ שמלות שריפת קדשים טמאים הוא מלוא מלוא עממה שמלות קדשים טמאים בשריפה ולא מלוא הצעל שהקודש שלו. וכל מי ששורף קדשים טמאים הוא מקיים המלוא. ומחמת חשיבות קיום המלוא חשיב מלאכה וכן תרומה טמאה. ובפירוש אמרו במס' שבת דף כ"ה ע"א כשם שמלות לשורף קדשים טמאים כך מלוא לשורף תרומה שנטמאת. ולדעת רש"י גם להאכיל לבהמות הוא דכלל שריפת תרומה. ומלוא לשורף תרומה לרש"י לשורף לאו דוקא אלא לבער. אבל ביעור חמץ אינו מלוא החמץ רק מלוא בעל החמץ איהו מלוא עליו להשביחו. אבל מי ששורף חמץ של אחר לא עשה מלוא כלל¹⁹. וגם החמץ מלוא עממו אם אין לו בעלים כגון שמת בעל החמץ ואין לו יורשים כגון גר שמת ואין לו יורשים ומת צפסח ונשאר חמץ שלא ביערו שוב אין שום מלוא לבער חמץ זה ולא משכחת קיום מלוא ביעור בחמץ זה. ולאו דוקא גר אלא אפילו ישראל שלא ביער חמץ ומת צפסח אין על בניו שום מלוא להשביח חמץ ההוא שהרי אינם יורשים החמץ שחמץ אינו צרשמו של אדם שינחילו לבניו²⁰. רק לדידיה עשאו הכתוב כאילו הוא צרשמו. אבל כשמת לגבי בניו לא צא לרשותם כלל.

וע"פ זה אני אומר מי שמת בע"פ אחר חלות והניח החמץ ולרוב הפוסקים וכמעט כלם שאין איסור צל יראה עד הלילה נמא שלדידן דקיימ"ל כר"ש שאין חמץ אחר פסח אסור רק מטעם קנס הואיל ועבר על צל יראה וחמץ זה לא עבר על צל יראה קודם הלילה ובניו אינם עוזרים כי אינם נוחלים החמץ הזה. וממילא אחר הפסח חמץ זה חוזר להיותו ומותר אפילו באכילה. אומר אני שמי שקדם וזכה בחמץ הזה וזכה ואין היורשים יכולים להוליא מידו. כי כבר היה החמץ זה הפקר שהרי גם בע"פ כבר אסור בהנאה והוא אינו צרשמו והפקר הוא והקודם זכה. ועכ"פ אין על בניו מלוא ביעור. נמא שחמץ אינו דומה לתרומה טמאה שמלות ביעורה חל על כל אדם וכל מי שמצער מקיים המלוא ושייך לומר רחמנא אחשביה לביעוריה²¹ אבל חמץ לא אחשביה רחמנא לביעורו ועל בעל

¹⁸ בהגהות שכתוב טוב כתוב: נ"ב עיין תשו' שמן רוקח סי' ה'.

¹⁹ בהגהות עין חנוך כתוב: נ"ב, עיין בבא קמא (דף צ"ה ע"ב) אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור, שהכל מצווים עליו לבערו, ופרש"י במועד בזמן ביעורו בו' שעות וכו' עיי"ש ועיין לקמן סימן כ'.

²⁰ בהגהות שכתוב טוב, כתוב: נ"ב עיין רש"י פסחים ו' ע"ב ד"ה דאמר ר"א ש' להתחייב עליהן, ואולי רצה לשלול הורשה לבניו, ועי' לקמן ריש סי' כ'.

²¹ עיין בהגהות מהרב חזקי' פייבל פלוט, בעל לחב"ח, שכותב: צ"ע כיון דאמרה תורה בתרומה טמאה לך שלך תהי' להסיקה תחת תבשילך המצוה רק על הכהן אשר היא לו.

יפה כ' רש"י לרצון דחמץ השצתחו זכ"ד היה מותר להשצת
 ציו"ט דאין ההשצתה במקום שריפה ולא שייך רחמנא אחשציה,
 משא"כ למ"ד אין ציעור חמץ אלא שריפה מותר ילפינן, אפילו
 נימא דזהו דוקא שלא בשעת ציעורו אבל בשעתו וזמנו השצתחו
 בכל דבר, היינו זמנו הוה השצתח כל דבר במקום שריפה הדר
 אמרי' רחמנא אחשציה כמו בתרומה, ודברי רש"י ברורים
 בעז"ה והנה אמת נכון הדבר לפע"ד. ע"כ.

וע"ע בשו"ת הר צבי (או"ח א סימן קסז אות ג) שכותב:
 ודבר קושית הפנ"י על רש"י צ"ה (כו ע"ב) דאכילת
 בהמה יחשב מלאכה, א"כ מאי ראייה פסחים דף ה ע"ב דאין
 ציעור חמץ אלא שריפה.

הנה הגר"י ראם אמר ע"ז דמאכיל לבהמה הרי צאמת אינו
 עושה מלאכה בידיים, ועכ"ל דהאיסור הוא מטעם
 שציתת בהמתו וזה דווקא בתרומה שאינו יכול ליתנה לבהמת
 ישראל דאסורה בתרומה, וע"כ אכילה לבהמה ידיה ומאזה על
 שציתת בהמתו, משא"כ בחמץ יאכילנה לבהמת ישראל אחר
 וליכא שציתת בהמתו.

ואני השבתי לו, דמבואר שיותר להעמיד בהמתו ע"ג עשבים
 ואינו עובר על שציתת בהמתו כשהיא עושה מלאכה
 דניית לה. ועוד הא יכול להאכיל לבהמת כהן אחר. ולכאורה
 נראה לי דאשו משום חזיו חשיב כאילו מצער בידיים אלא דלזה
 יש פירכא דהא נותן סם המות לפני בהמת חזירו פטור אלמא
 דחשיב גרמא, אלא דמ"מ נראה לי דתליא בפלוגתא דאבן
 העזר עם המג"א דהוא אומר דמעמיד עלוקה בשבת חייב או
 בריחיים של מים, ואף דלענין חיוב מומן חשיב גרמא מ"מ
 לענין שבת חייב כמו דמחלק הגמרא גבי זורה ורוח מסייעתו.
 ע"כ.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת בנין ציון (סימן קב) ושו"ת שואל
 ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רב-רג) ושו"ת בית יצחק
 (או"ח סימן צג אות ח) ושו"ת משיב דבר (חלק א סימן לח) ד"ה
 מה שהקשה עוד.

וע"ע בשו"ת הר צבי (או"ח א סימן קמח) בשם הגאב"ד טעלו,
 ומ"ש בדבריו. ועיין בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן לא
 אות ד) ושם (סימן לב-לג-לד).

*

רש"י שם. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק או"ח סימן יד) וכתו"ד
 כותב: ומצינו צ"ה (כ"ז ע"ב) ברש"י ד"ה חלה
 שנטמאת כו' דאסור לתת חלה שנטמאת לפני כלבו משום דאין
 מצטרין קדשים ציו"ט דרחמנא אחשציה להצטרות דכתיב באש
 ישרף הילכך מלאכה היא עכ"ל, וע' בתוס' שם ד"ה ועל החלה
 שנטמאת כו', ולפ"ז י"ל דה"ה בשנים שעשו בשבת דאף
 דפטורין מחמת דהתורה גזרה דכ"א לא מקרי רק מסייע
 ומלאכתו לא חשיבא והוי כמו מלאכת עראי גבי שבת, אינו רק
 בדבר הרשות וזה אמרה התורה דעשייתו לא חשיבא, משא"כ
 במלאכה שמחייב לעשות דכיון דרחמנא אחשציה וגם צ"ה העושים

רש"י שם. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קנא) וז"ל:
 גי"ה הגיעני והנאני גרגיר נאה ומילי טבא ציטוב
 קושית פני יהושע כי דבר טוב הוא ומתוק לחיך וראוי לאומרו.
 אך מה שנתקשה בסמירת הר"ן שכ' צ"ה, כרש"י דרחמנא
 אחשציה, אין זה קושיא לידוע דרך הר"ן שלעולם תחילת דבריו
 בכל הסוגיות מעמיק לשון רש"י בסתם אות באות ולא דס"ל
 כותיה כלל, והשוגה בזה מקשה סמירת הר"ן כמה פעמים.

ועתה הט אזניך ושמע מה שעניות דעתי נוטה בסוגיא זו
 ליישב קושית פני יהושע הנ"ל. דרש"י בפסחים ה'
 ע"ב כח, דלרצון דהשצתחו בכל דבר מותר לצעור ציו"ט,
 וקשה הא רש"י ס"ל רחמנא אחשציה להצטרות צ"ה כ"ז
 ע"ב. ומו קשיא הא אפילו למ"ד אין ציעור חמץ אלא שריפה
 היינו קודם זמן ציעורו, אבל בזמן ציעורו השצתחו בכל דבר
 לפירש"י פסחים י"ב ע"ב וא"כ ק' אדר"ע הא ציו"ט ראשון
 זמן ציעורו הוא ולא צעי שריפה. והנה רש"י ור"ן פליגי,
 לרש"י אין מאכילים חלה טמאה דרחמנא אחשציה, אבל בחול
 הוה ציעורו באכילת בהמה כדאמרין בפסחים ל"ב [ע"א]
 בתרומת חמץ מריצה לפני כלבו, ור"ן ס"ל דוקא תרומת חמץ
 מריצה לפני כלבו, אבל תרומה טמאה כל שראוי לאכילת אדם
 אינו יוצא להצטרות באכילת בהמה.

וגר"א פלוגתתם בצבא, דהא בתרומה לא כתיב שום ציעור
 בתורה, אלא אחז"ל [שבת כ"ה ע"א] כשם שמאזה
 לשרוף את הקדשים מזה לשרוף את התרומה ואמר רחמנא
 שלך תהא להסיקה תחת תבשילך, נמאץ ילפינן ציעורה מקדשים
 אלא היקל ליהנות ממנה בשעת ציעורה, וסבירא ליה לרש"י
 דלא ילפינן אלא לצער מן העולם אבל לא דוקא לשרוף, שהרי
 בהא נמי לא דמי לענין איסור הנאה בשעת ציעור, ומשו"ה
 פשיטא לחז"ל דתרומת חמץ מריצה לפני כלבו, ולשון כשם
 שמאזה לשרוף וכו' שלך תהא להסיקה וכו' ליטגא בעלמא הוא,
 וכאילו נאמר כשם שמאזה לצער הקדשים וכו' ורחמנא אמר
 שלך תהא ליהנות בשעת ציעורה, זהו שיטת רש"י. ור"ן ס"ל
 נמי דודאי באיסור הגורם לתרומה שתיאסר שאינו מטעם
 קדושה כגון חמץ, לא צעי שיהיה כעין קדשים ממש וסגי
 להריצה לפני כלבו, אבל איסור טומאה שמחמת קדושתה הוא,
 בזה ילפינן דומיא דקדשים ממש שריפה דוקא ולא לפני
 בהמתו, זהו פשוטן של דברים שצין רש"י והר"ן.

והנה מה שהסביר רש"י דרחמנא אחשציה להצטרות וכאלו
 עשה מלאכה ציו"ט, הם דברים תמוהים שאין הדעת
 סובל, וכי כל מצות דאחשציהו רחמנא אסורים לקיימם בשבת
 וע"י חשיבות מצותו נעשה כאב מלאכה, והלא כל אכילת קדשים
 כדי שלא יבואו לידי נותר מ"ע דאורייתא היא ויהיה אסור
 בשבת דרחמנא אחשציה, ואיה השכל הגזר כן, אך דברי
 אלוקים חיים הנה, כיון בתרומה גופיה לא כתיב ציעור אך
 אחיא משריפת קדשים ושוב אמרינן ציעור דאכילת בהמה
 בתרומה הוה כשריפה בקדשים, א"כ רחמנא אחשציה לההיא
 אכילה במקום שריפה, וכשם שאסור לשרוף קדשים ציו"ט ה"ה
 אסור להאכיל תרומה לבהמה ציו"ט דהיינו שריפתה, וממילא

תוס' ד"ה ועל החלה. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן רטו ענף ב).

עיין בס' אשל אצרהס - ניימארק (בשבת קב ע"ב) שהוכיח להחריז הבערה ע"י גרמא, וכתב ג"כ שכל מקום גרמא שרי, והוכיח מדאכטריך קרא כאן לאסור גרמא צכור.

בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן קצט) כותב: נשאלתי מקעמפ צמוס שנעשה מהממשלה ומנכרים צשור שהוא צכור וידידי הרה"ג ר' חיים צער שליט"א היה שם וראה את הצכור ויש צו נקב צהאון שנקצו מהממשלה כדיניהם שעושין כן צכל צהמה וכפי שלייר מקוס הנקב היה לנו ספק אם נחשצ זה מהסחוס משום שהיה צמקוס הקשה למעלה או שדוקא חדר פנימי נחשצ מהסחוס להתחשצ מוס עיין צרש"י וצרמצ"ס וצדצרי צמודות. אבל ראה עוד נקב שעשו הנכרים מעצמם צצציל שלא יזיק נקב גדול צמחילה הפנימית צצחוטס שסם הכניסו שלשלת להחזיקו שלא יזיק והנקב גדול שנראה לכל אף שהוא צמחילה הפנימית. והשצתי שציון שנראה לכל הוה מוס כמפורש צרמצ"ס פ"צ מאיסורי מוצח ה"צ אם ניקב העור שצין שני חוטמיה צמקוס הנראה, משמע שאף צמחילה הפנימית אם נראה הוה מוס דאם כוונתו צמקוס הנראה שכתב, הוה צחילונוט אף כתב שצין שני חוטמיה.

ואף צרש"י פי' מצחון שניקב מחילות החילונוט אף שצצרייתא איתא זה לתוך זה, מ"מ צרמצ"ס א"א לפרש כן שהרי נקט שניקב העור שצין שני חוטמיה א"כ מפורש שהנקב הוה רק צפנימי וכן אולי מפרש צצרייתא ומפורש שצמקוס הנראה הוה מוס. ומסתבר שלדינא גס צרש"י לא יפלוג ע"י דהא צרש"י פי' שאינו מוס משום שצמקוס סתר הוה וא"כ צנראה הרי אינו מקוס סתר רק משום שצרוצ הפעמים לא נראה נקב שנעשה צמחילה הפנימית פי' צצרייתא שהוא צחילונוט אבל צאופן שנראה גס צפנימית יודה שהוא מוס. ולכן יש להורות שהוא מוס ומותר לשחטו צצציל מוס זה צצחוטס וצפרט הכא שיש ספק מלד האון. ע"כ.

דף כח ע"א

גמ'. מותר לעשות סימן בבשר וכו'. בשו"ת שצות יעקב (חלק ב סימן כו) נשאל: מקוס ששחטין אלל עכו"ם, ומנהג השוחט לרשם על הצפר אותיות צסרין, היינו יוס השחיטה וכה"ג, אם מותר לעשות כן צי"ט או לא.

והשיב: נ"ל דשרי דהא הוה צורך אוכל נפש ולהדיא אמרינן צפ' אין צדין דף כ"ח ע"א אמר רב הונא מותר לעשות סימן צצפר כי הא דרבה צר צר הונא מחתך לה אתלת קרנתא, וכן פסק הרמצ"ס פ"ג מה' י"ט וצא"ח סי' ת"כ.

ואף דיש מקוס לצעל דיין לחלוק ולומר דדוקא סימני ורושם צעלמא מותר כהא דמחתך אתלת קרנתא משא"כ כתיבה

להמלוה נחשבת עשייתן לקיום המלוה, וכיון דאחשביה רחמנא הוה ממילא ציה חשיבות גס לענין דיהא שם מלאכה עליו להחייב משום איסור שבת.

ואף התוס' דפליגי על צרש"י שם צצילה היינו דוקא צנתינת חלה טמאה לפני כלצו דהא צאמת אין כאן שום סרך וטורח מלאכה כמש"כ התוס' התם, משא"כ צשנים העושין שצבת צאמת הוה זה מלאכה דהא גצי שאר איסורין הוה עליו שם מלאכה וכמש"כ הפ"י, רק גצי שבת הוה גזה"כ דרחמנא לא אחשביה והוה כעין מלאכה עראי דאינו חייב ע"י, אבל כשיש עליו שם חשיבות צאציה מלוה ויוצא ע"י זה י"ח שהטילה התורה עליו לכן הוה ממילא עליו שם חשיבות ג"כ להתחייב משום חיוצ שבת רק דהתורה דחתה לשבת צלרכי גצוה, וכה"ג היכא דמצוחר דוה דומה שבת, אבל לולא דהחייב ודאי דחייב משום שבת כיון דחשיצא גצי קיום המלוה דיוצא צוה י"ח המלוה, משום דאי נימא דמקרי כל א' רק מסייע א"כ לא נעשה המלוה על ידיהם והוה תרתי דסתרי. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

צרש"י שם. בשו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן מו) נשאל לשיטת צרש"י כאן דגס צמאכיל קדשים טמאים ותרומה טמאה לכלצ, התורה אחשבי' למלאכה, א"כ צהא דיש אוכל וכו' (בריתות י"ג) לחייב גס משום שריפת הנוחר, דאכילתו מיחשצ לציעור.

והשיב: אם כי יפה העיר אבל צאמת לק"מ, דודאי צתרומה טמאה וחלה טמאה שציעורין צכל דצר כמש"ס צרש"י ותוס' שבת כ"ה ע"א ד"ה כך אתה מלוה וכו', לכן גס צמאכילו לכלצים מיחשצ ציעור, אבל הכא צנוחר צציעורו רק צשריפה א"כ צאכילתו לא מתקיים מצות ציעורו כלל ואין נימא דאחשבי' תורה למלאכה, ועוד דהא מצוחר צריצ"א מכות צצשוגג לא שייך לומר אחשבי', וה"נ אף דאחשבי' רחמנא היינו צעושהו צמוצד ומצערנו ע"י אכילה אבל התם דמיירי לענין חטאת צשוגג ל"ש לומר אחשבי', אף צוה יש לפקפק קצת דדוקא צמה דחלי' צאחשבי' צגצרא ל"ש כן צשוגג, אבל הכא התורה אחשבי' למלאכה גס צשוגג. אכן עוד י"ל דדוקא היכא דאפשר לומר שהוא כהצברה צאמת י"ל דאחשבי', אבל הכא צצחנו לחייבו משום אכילתו, א"כ הוה כתרתי דסתרי, דאם הוה צכלל שריפה צאש א"כ אין לחייבו על איסור אכילתו, ולא יתכן לחייבו משום אכילה ומשום דמיחשצ כשרפה צאש. ע"כ.

ובהג"ה שם כתוב: צעיקר הדצר צצר כתב הפני' צפסחים דף ה' ע"צ צתי' צ' דנהי דאסור לצער קדשים ציו"ט אף שלא דרך שריפה, אפ"ה לא הוה מלאכה גמורה אלא איסור צעלמא ולא נכלל צכלל לא תעשה כל מלאכה יעו"ש, וצוה ניחא הקו' הנו' כאן צפשי', וכן שקטו צוה כמה סערות שהרעישו האחרונים על חידוש זה של צרש"י, דו"ק ותמצא ואכמ"ל. ע"כ.

*

מוסב גם על החליפין כמוצן, ואנשי ביתו יכירו את הגנבה, ועל גניבה שייך לשון ממנה, ועפ"י מתאמת פירש"י דחולין עם הדין והנימוס, ועם פירש"י דביצה הנ"ל כנלע"ד. ע"כ.

*

גמ'. וישוקצין מנה כנגד מנה בבכור. פירש"י (בכורות לא ע"א) אם יש לו חמירי' זשר חולין שנשקלה בליטרא יכול לשקול זשר בכור כנגדו. והרמב"ם פ"י חלק כחלק כגון שיחלקו אותו ו' או ז' ונותנין חלק בכף מאזנים זה וחלק בכף מאזנים זה. וש"ך יורה דעה (סימן שו"ס ק"י) מזיא זשם העט"ז שכתב בסתם כשני הפירושים, וכתב הש"ך דכן עיקר דהא שרינן אפי' כנגד כלי וקופין משום דדוקא ביו"ט אסרינן כה"ג זא"ח ס' ת"ק סעיף ז' משום דמחוי כעודא דחול משא"כ הכא א"כ כל שאינו שוקל בליטרא ממש שרי וכ"ש כיון שאיסור זה אינו אלא מדרבנן.

*

מתני'. אין מושחזין את הסכין ביו"ט אבל משיאה ע"ג חברתה. עיין רש"י תולדות (כו, ג) שא נא, לשון השחזה כאותה ששינו אין מושחזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה, חדד סכינך ושחוט יפה, שלא תאכלני נבלה. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת רב פעלים (חלק ב או"ח סימן סג) שנשאל מעיר סגפור שזערי הודו, שהיות שאויר הארץ ההוא לחה, והצרול צמחיה מעלה חלודה, ולכן סכין השחיטה אם תשחזה ותכרכנה היטב ותלניענה בתוך שלה, ותחזור אחר איזה שעות ותצדקנה, אפשר שתמלאנה עלתה חלודה על חודה ונפגמה, וצריך להשחזה מחדש, ולכן קשה ביו"ט להלניע סכין בדוקה דת שני ימים, דאפשר גם כיום טוב ראשון תעלה חלודה ותפגם, וגם אם ייחנה בצגד של שעה שקורין בערבי משמע"א, ג"כ לא תשמר כראוי, ונשאל מהשוחט דשם אם יכול להשחזי הסכין במשחזת ביו"ט, כדי לשחוט זה לסעודת יו"ט, או לאו.

ואחר אריכות דברים כותב: הנה מכל הנז"ל נראה, דסכין שנפגמה ביו"ט אסור להשחזה במשחזת, זרם אלא עבדא כתבתי לעיל חילוק נכון ויציב, שיש להחיר בנ"ד, כיון דטעם האיסור הוא משום דעושה כלי ביו"ט, דנראה שעושה לזמן מרובה, אבל אי לא האי טעמא הוה מותר לעשות כלי כזה בצביל אכל נפש, וכמ"ש הר"ן ז"ל, הנה בנ"ד ליכא האי טעמא, דהדבר ידוע שאין מלאכה זו דהשחזה נעשית לזמן הרבה ועלולה הסכין להתקלקל בחלודה מחמת האויר, אפילו זו כיום שהוא משחזה, ולכן יש להחיר בנ"ד, אם נתקלקלה ואין לו סכין אחרת לשחוט בה, והשחיטה היא לורך גדול ביו"ט, ובפרט אלא שוחט מתא שהוא שוחט לורך רבים.

אמנם אני נותן ענה לשוחט שהוא שוחט מתא בעיר סגפור יע"א, ושואל בצביל רבים, ורק הוא לבדו נמצא שם, שיתקן ארבע וחמש סכינים מערב יו"ט, ויצדקם ויכרוך על כל

בסכין על הצער. זה אינו, דהא עיקר כתיבה דאסור בשבת הוא משום רשע כדאיתא להדיא בשבת פרק הבונה דף ק"ג ע"א אמר ר' יוסי לא חייב שמי אותיות אלא משום רשע שכן כותבין על קרשי משכן ע"כ ואף דאין הלכה כרבי יוסי בהאי מתני' מ"מ רשע הוא תולדה דכתיבה וכדאיתא בהרמב"ם פ"א מה' שבת וכתיבה על הצער לא הוא דרך כתיבה בכן ולא עדיף מרשע בעלמ' ובאכל נפש ביו"ט יש להחיר שלא נמנעי' משמחת יו"ט מ"מ אם אפשר לשנות שלא יהא כעובדין דחול שפיר דמי. ע"כ.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קסט) שנשאל בזה, וז"ל: תשובה ע"ד שאלתו כששוחטין אלא עכו"ם ומניחים הצער ברשותו עושים רשע צער בחיתוך לורת אותיות. האם מותר לעשות כן ביו"ט משום מלאכת כתיבה או לא.

הנה במג"א ס' ש"מ סק"י כתב וז"ל המסרט על זשר מלורת כתב פטור וכו' ע"ש. וה"נ ודאי מסרט על זשר בהמה פטור דמ"ש והטעם לפי שאין דרך כתיבה בכן. ואפ"י את"ל פטור אבל אסור לכתחלה היינו על זשר אדם דוקא משא"כ על זשר בהמה שעושה כן לסימן שלא יחליפנו הנכרי שפיר יכול לרשום בחיתוך לורת כתב ושזב יקח מהקצב מאותו מקום החתך שעשה הסימן שם וה"ל רשומו תחילת החתך שחיתך וגומר הקצב אחר כך לורך יום טוב ושרי בלי פקפוק כמו גוף השחיטה דשרי אבל לרשום הצער כדי להניחו לחול ודאי אסור להכין גם בלא כתב. שזב מלאכתו בתשוב' שבות יעקב ח"צ ס' כ"ו חא"ח נשאל ע"ז והשיב גם כן להחיר ומייתי ראיה מש"ס בינה כ"ח ע"א ע"ש וצריך ד' שכוונתי לו ועיי' פמ"ג זא"א ס' ת"ק סק"ט. ע"כ.

*

גמ'. כי הא דרבה בר רב הונא מוחתך לה אחלת קרנתא וכו'. רש"י כאן פירש: וכבר היו אנשי ביתו מכירין סימן שלו עכ"ל. ובחולין (צ"ה ע"ב) איתא כיו"ב, ושם פירש"י: ומשום סימן שלא יגנבו ממנה אנשי ביתו ע"כ. וקשה מהמבואר כאן ברש"י הענין דרבה מחתך בתלת קרנתא הי' בצביל אנשי ביתו.

ובספר אור הישר על חולין (שם) כתב: ולע"ד בלתי מוצן נמי איך סבב רש"י את פני הענין צמדה בלתי נכונה כואת, לעשות את רבה בר ר"ה לזר עין כזה שצטרך לחשוד את אנשי ביתו שיגנבו מעט מן החתיכות זשר ששלח להם, ובאופן דאפשר לפרש שהסימן היה בצביל הנושא שלא יחליפהו. ועוד קשה מדוע כתב שלא יגנבו ממנה, הלא זשר הוא לשון זכר כדכתיב והנותר מצער הוצח זאש ישרף, והצער אשר יגע בכל טמא, וע' זכאים דמ"ג ע"ב וברש"י ד"ה הואיל, ולפ"ז היה ז"ל ממנו.

ולבן לולא דמסתפינא ה"א דחסר כאן תיבת ויכירו, וכך ז"ל ומשום סימן שלא יגנבו ויכירו ממנה אנשי ביתו, ולפ"ז תתפרש האי שלא יגנבו על הנושאים את הצער, ושעד הגנבה

ובזה יוצן מה דאמרינן צביה כ"ח וחזיתי' לדעתי' דלחדה עבד וקסבר הלכה ואין מורין כן, ולכאורה אין לו הצנה דבמה חזא לדעתי' דלחדה עבד. אך לפי הנ"ל י"ל הכונה כך דאי להעביר שמנונית' הי' לו להעבירה ע"ג היד וא"ל לבוא לידי חידוד ומדהעביר' ע"פ דיקלא מוכח דכוונתו לחדה וז"ל ואמת.

וח"ו לומר על כלל ישראל שנכשלים באיסור כזה ובחנם הרעיש ר"מ העולם כזה, ושזר ראיתי בכת"ס הביא ג"כ רא"י זו להכשיר. ומ"מ העלה להחמיר. והנה אם נראה דהנדרים נתעקמו כזה אני מודה דטרופה ואין אני מתיר רק אם נראה הרגשה באצבע שאינו שזה כזה י"ל שהוא מחמת לחלוות בעלמא כזה אני אומר דכשר אם הלך ע"י היד והבין. ע"כ.

*

גמ'. מזהו דהראות סבין לחכם ביו"ט וכו'. עיין בטור אורח חיים (סימן תצח) שאין מראין סבין לחכם ביו"ט לראותו אם הוא ראוי לשחוט אלא יראנו לעצמו וישאילו לאחרים. ובשולחן ערוך (שם סעיף א) כתב: אין מראין סבין לחכם ביו"ט לראות אם הוא ראוי לשחוט כו', שמה תהיה פגומה ויאמר לו: אסור לשחוט כה מפני פגומתה, ויך ויחדדנה במשחזות. וחכם שראה סבין לעצמו, יכול להשאילו לאחרים. הנה: ועכשיו בזמן הזה שכל שוחט רואה סבין בעצמו, כל הרואה לשחוט ביו"ט יצדוק סבינו מעי"ט ולא ציוס טוב, שמה ישחינו (ד"ע ומהרי"ל והגהות שחיטה), מיהו אם לא צדקו מעי"ט, והוא שעת הדחק, יכול לצדקו ביו"ט (שחיטת ישנים).

ועיין מגן אברהם שם, דה"ה שחכם יכול להראותו לחכם אחר שידע ליזהר שלא ישחינו.

עוד כתב, דמדקתם רמ"א ש"מ דס"ל דאין צומנינו דין ת"ח כמ"ש בכמה דוכתי ומ"מ צ"ע למה דהא עכ"פ ידע ליזהר שלא ישחינו דהא מצונו דננין צומן הזה דין ת"ח לכמה דברים עכ"מ סי' ז'.

ובתב שם עוד, דכל אדם מותר לצדוק הסבין אחר השחיטה (ב"ש וכו' בד"מ בשם ש"י) ללא כלבוס שנסתפק בזה.

ובביאור הלכה שם, כתב, שמה תהיה פגומה וכו', זהו טעמו של הרמב"ם על דין זה ויש עוד ג' טעמים עיין צ"י וז"ל ונקט טעם זה שהסבינו עמו הסמ"ג והרמב"ן ונ"מ מזה דלמענו גם כזה"ז שאין דרך להראות הסבין לחכם אלא כ"א צדוק לעצמו ג"כ אסור משא"כ לאידך טעמים וכמו שכתב הגר"א צביאורו ולפיכך בשעת הדחק מקיל הרמ"א לצדוק ביו"ט דאז אנו סומכין על יתר הפוסקים.

ואם נפגם הסבין ביו"ט אם מותר לומר לעכו"ם שיסחינו צ"ע [פמ"ג ע"ש שכתב בדמקום דחק וזורק גדול אפשר דשרי].

והנה המ"א נשאר צ"ע אם השוחט הוא בעצמו ת"ח ויודע ליזהר שלא ישחינו אם מחמירין כו' ג"כ ומהרמ"א דקתם משמע דיש להחמיר וכן בא"ר מנדה להחמיר דדבר

אחת ואחת מטלית נקיה רחוצה יפה מן נש"א שיש בה, ויכרוך המטלית על הסבין פנים ואחור, עשר כריכות או יותר, כדי להרחיק ממנה הרטיבות, ואחר שיכרכנה יניחנה תוך תיק נחושת ולא ברזל, כי הצרזל טבעו לקבל לחות ומעלה חלודה, וטוב שיצבע התיק בצבע פנים ואחור, ויעשה לו כלי קיבול לסתמו בו, ויניחנו בתוך כיס שהוא מצגד מופת בופת, או בשערה, ויחלנו צאיר בחבל במדרגה העליונה שבציטו, כדי שיהא רחוק הרבה מן אויר הקרקע, וגם יהיה במקום ששולט בו רוח וחום השמש, אבל לא יניחנו בחלון שבכותל, ואופן זה יעשהו לכל סבין צפ"ע, ועי"כ בטוח הוא שלא תעלה הסבין חלודה, ולא יטטרך להשחיתה ביו"ט, ואם עשה כזאת ועכ"ז נתקלקלו כל הארבע סבינים הנז' אז מותר לו להשחית ביו"ט במשחזות בשביל אוכל נפש, כפי החלוק שהסבית לעיל בס"ד, וכן נמי אם נאנס ולא הכין סבינים ע"פ האופן הזה שכתבתי וביו"ט מצא סבינו שעלה בה חלודה ונפגמה, אז ג"כ מותר להשחיתה ביו"ט בשביל אוכל נפש, וכאמור. ע"כ.

*

רש"י ד"ה ובידא שרי. בשו"ת פעולת נדיק (חלק א סימן מד) כתב לדייק מדברי רש"י דמשמע מדבריו דדוקא לנקבו וליתן ציד הלוקח להוליכו דאסיר משום מקח וממכר, אבל צנוקב הצער לתלותו באנקליות של צית המטבחים בשעת הפשט שפיר דמי, דאין דרך מקח וממכר בכך. וכתב: ועפ"י זה שפיר נהיגי טבחי מתא לנקבו בסבין ולתלותו באונקליות, ולא ראינו מי שפקפק בזה מהגדולים שלפנינו והוא מטעם זה.

ובהג"ה שם כתב דמ"ש הצ"י ושו"ע "לתלותו בו", נראה פשוט שכוונתו לתלותו ציד הלוקח לא באונקלי, וכן מוכח מדברי הלבוש שם.

דף כח ע"ב

גמ'. ואמר לי להעביר שמנוניתה וחזיתי' לדעתי' דלחדה קא עבד וכו'. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן יט) ע"ד השו"צ המקילין באם אין הסבין טוב אחר שחיטה שמשפשיין על היד, ואם נעשה טוב מכשירין השחיטה כידוע שפגם ממש לא יעבור מן היד בשום אופן אם לא על האצן, וכל דעובר על היד אינו פגם רק דבוק מאיזה דבר מלמעלה.

ובותב: הנה שאלתי להשו"צ דפ"ק וכאן נשחטו למאות ולא לפים ואמרו ג"כ שעושין כן ואמרו שאם לא יעשו כן לא יוכשר אחד מני אלף. והנה לדעתי שום דבר שכל לא יכחיש זה לומר שע"י העברה צבצר יתחדד הסבין ויסור הפגימה כי זה דבר נמנע. והנה כעין סמך לדברינו ממ"ש הפוסקים בה"י יו"ט סי' תק"ט גבי סבין כהלכה ואין מורין כן ולמה לא כתבו לרבותא דלהעבירה ע"ג יד נמי אין מורין כן, ובע"כ דע"ג היד מורין כן לכתחלה דבזה לא שייך לחדה.

המסור לעצמו טועה האדם וסובר שהוא חכם וכתב הפמ"ג דמ"מ אם הוא רב וגדול הדור צודק לעצמו ושוחט או משאילה לאחרים כמו שפקק הממזר.

מי שלא שחט מעולם אסור לשחוט ציו"ט. (חי' רע"א בשם תשובת שבו"י).

*

גמ'. שם. עיין חולין (י"ז ע"ב) רב ששת דדק לה בריש לישינה. ובספר שארית ישראל להרה"ק ר' ישראל דוב מוילעדיניק ז"ל, כתב לפרש, הא דרב ששת דדק בריש לישינה, דהיינו צעת האוכל, כשנגע בריש לישינה, אז הבין האידך היה הסבין מקודם, כמו שאירע להרה"ק ר' נחום מטשערנאציל כשהיה בק"ק אווריטש, והתאכסן אלל הרה"ק רבי נטע הרב דשם, ורבי נטע לא היה צביתו, שחטו בשבילו עוף אחד, כשהביאו לו על השולחן, הרגיש מחשבת השוחט כמו שהיא, ואמר שבעוף הזה נראה איש אחד מאנשי החיל רוכב על סוסים, וקראו לשוחט והודה, שצעת ששחט עמד לפניו איש שהיה שליח השלטון, והטיל עליו מורא, והרהר רק באיש ההוא. ע"כ. וע"ע בספר בית ישראל (פרשת תולדות) שהביא כעין זה.

*

וי"ש מפרשים דקאי על לשונו של השוחט, והיינו שרב ששת דדק איך שהשוחט מדבר, האם מדבר לשון הרע שקר ורכילות וכדומה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אדמת קודש (ח"א חלק אר"ח סימן יב) ובהיות שדבריו נוגע לציאור הסוגיא אעתיק דבריו, וז"ל: נדרשתי לאשר שאלוני לצי ורעיוני צמה שהיו נוהגין בת הקודמין שכל ערב ר"ה היו מתאספין טבחי מתא ומשחזין סביבין וצודקי' אותם יפה יפה ואח"כ מנעיין במקום מיוחד לצורך מחר ומחרתו וצי"ט ראשון קודם שקיעה החמה חוזרין ומתאספין יחד פעם שנית וצודקי' פעם אחרת הסביבין לראות איזה מהן עמדת צחיקונה ואיזו נתקלקלה לכדי שיהיה מזומנין לשחוט בהן תכף אחר ערבית. ואנו מבניהם נוהגין כן עד היום. ושמעתי שא' מהמורים שצומנינו קרא עירער ואמר שאסור לעשות כן וכעת לא פורש דעת המורה מאיזה טעם אסרו. כי ע"כ נתמי אל לצי צבתי גוואי למור ולחפש צראשוניס גם אחרוני' למאז דבר חפץ וה' יעזרני ע"ד כבוד שמו נס"ו כ"ר.

תשובה: נ"ל ש"ס שור"ר ומו"רה שקרא עירער הוא שנאחו בצנך מאי דאיבעיא לן צפ' אין נדין דף כ"ח איבעיא להו מהו להראות סבין לחכם צי"ט רב מרי צריה דרב צינה שרי ורבנן אסרי ורב יוסף א' ת"ח רואה לעצמו ומשאילה לאחרים ופקסו גדולי המורים כרבנן דאסרי וכן פסק הטור ומרן הקדוש ז"ל בא"ח סי' תצ"ח וז"ל אין מראין סבין לחכם צי"ט לראות אם הוא ראוי לשחוט צו וכו'. ומישום הכי המורה הנז' קרא תגר. ואנא אמינא ליה דאי משום הא לא אירייא דהא צפ' רבנן דאסרי נחלקו בטעם הדבר הראשוניס

נחי נפש. והנגלות לנו ד' טעמים, ה"ה דלרש"י ז"ל טעם האיסור הוא מפני שג' כעובדא דחול שר"כ שם ד"ה מהו להראות הטבח סבין לחכם צי"ט לצדוק שהטילו חכמים על הטבח' להראות סבין לחכם קודם שיסחוט שום צהמה ומהו לעשות כן צי"ט מי מיחזי כעובדא דחול דאושא מלתא שדעתו למכור באיטליז או לא מיחוי. רואה לעצמו צביתו סבין שלו דלא אושא מילתא עכ"ל. והרשב"א ז"ל ס"ל בטעמו של רש"י ז"ל. והגהות אשירי כתבו דלפי פ' רש"י כל אדם שאינו טבח מותר להראות סבינו לחכם יע"ש. והרי"ף והרא"ש כתבו בשם צה"ג דטעמא דמילתא משום דחיישין דילמא אזלי חוץ לחסום לאחויי ולזה נוטה דעת הרמב"ן ז"ל. והרמב"ם בפ"ד מה' י"ט כתב טעם אחר דחיישין שמא תהיה פגומה ויאמר לו החכם שאסור לשחוט צה וילך וישחזנה במשחזות. ולזה נוטה דעת מרן הקדוש ז"ל בשולחן הטהור יע"ש והר"ו הלוי ז"ל דהא טעם הרי"ף ז"ל וכתב טעם אחר דמשום הכי אין מראין סבין לחכם משום דהו"ל כעין ראיית מומין דצבור צי"ט דנר' כמתקן וכדן את הדין. הכל כאשר לכל באו צדק ארוכ' צדברי הר"ן ומרן ז"ל צב"י יע"ש באורק.

ודע שצדברי הרב צעל הלבוש ז"ל נפל ט"ס שר"כ צבי' תצ"ח וז"ל ואם ראה החכם את הסבין לעצמו מעי"ט היה מותר להשאילו לאחרים. וצודאי שציבת מעי"ט וגם מיצת היה הוא ט"ס וכן ז"ל ואם ראה החכם את הסבין לעצמו צי"ט מותר להשאילו לאחרים דוק'.

ברם מאי דאצטריך לן לעיינוי באינהו טעמי דקמאי ז"ל הוא דמ"ט כל חד נייד מנעמא דצבירה כיון דלכולהו טעמי יש איסור צדבר. ונ"ל דלכולהו טעמי יש איסור צדבר. ונ"ל דכולהו לא ס"ל טעמו של רש"י לטעם דעיקר הוא משו' דלפי טעמו של רש"י נפקא מינה דע"כ לא אסרי רבנן אלא דוקא צבצח שדרכו למכור באיטליז. אבל צאניש דעלמא דאינו טבח שרי וכמ"ס ההגהות אשירי ז"ל כנו"ל. ודוק' להם ז"ל דהא צגמ' סתמא קא' ולא נזכר שם טבח לא צבעין ולא צפשטן ונמלא דלפי טעמו של רש"י ז"ל העיקר חסר מהספר. ומשום הכי צחרו להם ז"ל טעמים אחרים. ולרש"י ז"ל איפשר לו' דמדברי רב יוסף שא' ת"ח רואה לעצמו. נלמד שכונת צעית הצעין הוא דוקא לטבח דאי לאו הכי תיקשי וכי ת"ח מאי עבידתיה שיהיה מותר לראות סבין לעצמו ושאר אינשי דעלמא יאסרו. אלא דע"כ לו' דע"כ לא איבעי' ליה אלא צבצח שדרכו למכור באיטליז. ולהכי התיר רב יוסף לת"ח לראו' סבין לעצמו כיון דאין דרכו למכור באיטליז. ומאי דנקט תלמודא ת"ח ז"ל דלאו דוקא דה"ה נמי לאניש דעלמא שאינו טבח דשרי כיון שאין דרכו למכור באיטליז. ות"ח דנקט הוא לפי שצומן התלמוד רוב הת"ח היו צקיא' צצדיקת הסבין כדי לראות סביני ע"ה ודבר הכתוב צהווה.

גם רש"י וסיעת מרחמוהי נדדו הלכו מנעמו. דהרי"ף וצה"ג והרא"ש ז"ל משום דק"ל מ"ש הר"ה ז"ל על טעמו של הרי"ף ככתוב ומצורר צדברי הר"ן ז"ל יע"ש ולהרי"ף ודעמי' יש לישב כמ"ס הרמב"ן ז"ל יע"ש צדברי

כלל דיקא תחילה דשחיתתו כשירה. וכ"צ הטור ז"ל ציד"ד סי' י"ח בשם אביו הרא"ש והרשב"א ז"ל וכן פסק מרן ז"ל בשולחן הטהור שם. א"כ ת"ח זה שיש צידו סכין בדוק בעי"ט אם ירצה לשחוט בו כלל דיקא תחילה ראוי כמ"ש מרן ז"ל שם וז"ל טבח שיש לו סכין מיוחד לשחיטה ומקום מיוחד להנניעו שמנניעו שם תמיד בחזקת בדוק הוא ואם שחט בו כלל דיקא' ונאבד שחיתתו כשירה עכ"ל. ודילן עדיפה דהא סכין זה דת"ח שצדקו לכתחילה מעי"ט לצורך י"ט והנניעו במקום יפה דודאי דשרי ליה לצורבא מרבנן לשחוט בו כלל דיקא כדאמרן. ולהכי כתב הר"ן ז"ל דת"ח צדק לעצמו דאינו אלא לצרר את הספק שפי' דלעצמו סכין זה אינו צריך דיקא תחילה צי"ט דהא בדוק הוא מעי"ט והאי דבעי למידדיקא השתא צי"ט הוא דסתם ת"ח חושש לנפשו ומדקדק היטב להסי' ספק מלבו ולהכי צדקו פעם אחרת צי"ט והשתא כיון דצידו לשחוט כלל דיקא פעם אחרת צי"ט להכי כשצדקו עתה צי"ט פעם אחרת אינו נראה כמתקן כלי דהא כלל דיקא זו הרי סכין זה מתקן ועומד. משא"כ בע"ה שאין ראשון לצדוק אם לא יראנו החכם תחילה דאז ודאי ראיה זו הוי כמתקן כלי למעשיהו כנ"ל ציישוב דברי הר"ן ז"ל ובהכי עלה תירוטו מנוקה ומשופה מכל דופי.

יבא מהמחזור שד' טעמים יש באיסור ראיית הסכין לחכם צי"ט ולכולהו טעמי נר' דצנ"ד ליכא איסורא כלל ונתחיל לבאר איך לכל טעם וטעם אחד לאחד אין איסור צנ"ד ראשון לציון לרש"י שנתן טעם לשבח שהאיסור הוא משו' דמחזי כעובדין דחול דאושא מילתא שדעתו למכור צמר באיטלי. טעם זה לא שייך צנ"ד לכשנאסור הדבר משום דצנ"ד כ"ע ידעי דטבחי מתא שצודקי' הסכיני' צי"ט כוונתם היא לשחוט עופות לאנשי הקהל לצורך י"ט ז' של ר"ה ולא אושא מילתא שדעתם למכור באיטליז מתרי טעמי. חדא שהעופות ששוחטין כליל י"ט ז' של ר"ה הוא ליחידי הקהל ולא להם. ועוד זאת יתירה שהעופות אינן נמכרין באיטליז. הרי לך דאין לנו לאסור צנ"ד מטעמו של רש"י כדאמרן. ואם לחשך אדם לו' דלא נתנו חכמים דצריהם לשיעורין ולמקומות. אף אתה אמור לו דליתא דהא צענין הזה ממקום שצאתה דעיניך הרוא' שאסרו ראיית סכין לחכם. ואפ"ה התירו לת"ח לראות סכין לעצמו משום דלא אושא מילתא וכמ"ש רש"י ז"ל ואי איתא דאמר' דלא נתנו דצריהם לשיעורין א"כ אמאי שרו לת"ח לראות סכין לעצמו צי"ט אדרבה הי"ל לאסרו. אלא ודאי נר' שנתנו חכמים דצריהם לשיעורין דצדכר הזה אלא כל א' וא' לפי מקומו ושעתו. א"כ הכא נמי צנ"ד לא גזרו חכמים איסור כיון דלא אושא מילתא שדעתו למכור באיטליז כמ"ש"ל וזה ברור כשמש.

ג מטעמו וממשו דהרי"ף וסיעת מרחמוהי נמי אין לאסור צנ"ד דהא כל טעמו דהרי"ף הוא משום דילמא אזלי חוץ לתחום לאחיי וטעם זה לא שייך צנ"ד דהא השוחטים זהירין הם שמעי"ט מצניעין הסכינין בצית המומחה שבכולן וציום טוב מתאספין כולן כא' וצודקין הסכינין שם באותו מקום. והכא

הר"ן ז"ל. כולוהו נמי לא אמרו כטעם הרז"ה ז"ל דפי' משום דהוי כראיית מומי זכור שאסור משום מתקן. משום דק"ל דאי הכי צדין הוא שאף ת"ח לא יהא מותר לראות סכין לעצמו וכמ"ש הרמב"ן ז"ל יע"ש ולהרז"ה ז"ל גופיה ככר כתב הר"ן ז"ל שאין זו קו' אצלו יע"ש. כולוהו נמי לא אמרו כטעם הרמב"ם ז"ל משום דק"ל מ"ש הה"מ ז"ל בשם מי שהקשה על טעם זה שגר' שלא נאסר אלא לע"ה וצגמ' נוכר סתם יע"ש. ולהרמב"ם גופיה ל"ק משום דכיון שהזכירו ת"ח שרואה לעצמו ממילא משמע שלא אסרו אלא לראות סכין לע"ה דוקא וכמ"ש הה"מ ז"ל יע"ש. נמצא דכל חד וחד נר' לו קו' בטעמו של חבירו ולהכי כל חד וחד צירר לו דרך לעצמו.

אמנם אחי ק"ל על רש"י ז"ל מדוע נד מטעמו של הרמב"ם ז"ל דהא הקו' דקשיא להו לרצונותא לפי' רש"י היא עצמה ממש הוק' להם לטעמו של הרמב"ם ז"ל. גם היישוב שזה נמי לתרווייהו לרש"י ולהרמב"ם ז"ל כמ"ש"ל. וכיון שכן מה ראה רש"י ז"ל לבחור בטעמו ולדחות טעמו של הרמב"ם ז"ל שהוא יותר מיושב בלישגא דתלמודא. דהא לפי' רש"י צריך לדחוק ולו' דהא דנקט רב יוסף במילתיה ת"ח דלאו דוקא הוא דה"ה לאנשי דעלמא דלאו טבחא הוא והוא דוחק. ואילו בטעמו דהרמב"ם ז"ל דיין ליגנא דנקט רב יוסף ת"ח לו' דדוקא ת"ח שרי ולא לע"ה וכמ"ש"ל בשם הה"מ ז"ל. ובהיותו עסוק צענין חזות ק' נר' אלי בחירון הר"ן ז"ל במה שדחה קו' הרמב"ן ז"ל שהוק' צעניו טעמו דהרז"ה ז"ל וז"ל והר"ז הלוי כתב דמ"ה אין מראין סכין לחכם משום דהו"ל כעין ראיית מומין של זכור שאסרו. וכתב הרמב"ן ז"ל שאם היה בטעם זה עיקר אף ת"ח צדין הוא שלא יהא רואה לעצמו. ואין זה קו' אצלי דלעצמו אינו אלא לצרר את הספק אצל לאחרים אינו אלא מפני כבודו של חכם אמרו שלא יהא ראוי הסכין לשחוט בו עד שיתן רשות ונמצאת נתינת רשותו תיקון גמור לעשיית כלי עכ"ל.

ולפ"ם שעתא לא יכולתי להלוס תירוצו זה דהר"ן ז"ל דלכאורה נר' דכל אפי"א שווין דכי היכי דלאחר' אין יכולין לשחוט כי אם ע"פי ראיית חכם הסכין ה"נ בסכין דת"ח עצמו אינו יכול לשחוט לעצמו אלא א"כ יצדוק הסכין תחילה וא"כ הדור אתם ראו מה צין צינו לצין חבירו והדין נותן דכי היכי דלגבי חבירו אסרינן לראות סכיניו משום דהוי תיקון גמור כעשיית כלי. דכוותא נמי הכי לגבי ת"ח נקרא תיקון גמור כיון שאינו יכול לשחוט בלתי שיצדקו תחילה וא"כ מה צין זה לזה. וכיון שכן דהרא קו' הרמב"ן ז"ל לדוכתא. ואיזה ז"ל מפרק לה כלאחר יד ולכאורה נר' דקו' הרמב"ן ז"ל היא קו' אלימתא.

אמנם אחר שנתיישבתי יגעתי ומצאתי שתירוצו הר"ן ז"ל הוא תירוצו נכון. והוא בהצעה זו דודאי שהסכין שרואה הת"ח צי"ט דשרינן ליה לראותו ודאי דמיירי בסכין שהשחיו וצדקו מעי"ט דצי"ט ודאי דלא השחיו דהא אסיקנא בש"ס דאסור אלא דע"כ מיירי בסכין מושחו ומוצדק מעי"ט וכיון שכן הוא דבהכי מיירי נמצאו דברי הר"ן ז"ל שעלו כהוגן אין צהן נפתל. משום דהא קי"ל בסכין בדוק ומונע יפה אם שחט

השחיטה לע"ה רק שמלמדין אותן ה' דברי המפקדין השחיטה דאז איכא למיחש לשמא ישחזי הסבין וכיוצא מאינהו טעמי הנו"ל לפי שאינן השוחטין בני תורה. משא"כ בעיר אלהינו יפה נוף משוש כל הארץ שנוהרין שאינן מוסרין מלאכה זו אלא לבני תורה וזוהי נשתבחה א"י מעולם ועד עולם. ורוב השוחטין אשר שמענו שהיו מימי עולם ושנים קדמוניות ואשר ישנו פה עמנו תל"י יש להן יד ושם בתלמוד ובפוסקי' וכל ר' לא אינן להו לשוחטין כאלו מעולם לא אמרה רב למילתיה דהא תלמוד ערוך צידנו שח"ח רואה סבין לעצמו והוא מוסכם מכל הפוסקי' וצודאי דבנ"ד שרי אף לדעת מור"ם ז"ל וכיון שכן מ"מ אין לו למורה מעתה לקרוא תגר ולהוציא לעז על מנהגן של ראשונים נוחי נפש.

וגם אין לו דמשום לתא דהכנה קרא תגר המורה דקיי"ל דאפי' בשני יום טוב של ר"ה אין י"ט מכין לחצירו וכמ"ש מרן ז"ל סי' תק"ג וז"ל אסור לאפות או לבשל או לשחוט צי"ט לנורך מחר אפי' צב"י י"ט של ר"ה. ואע"ג דקיי"ל דכיומא אריכתא נינהו כתבו האחרונים דהנ"מ להחמיר אצל לא להקל. ואפי' בהכנה דאמיא ממילא וכמ"ש הרב בעל התרומה והציא דבריו מרן ז"ל בסס"י תק"א בשם הרא"ש ז"ל על ההיא דאמר' בירושלמי שירי פחילה שכבו בשבת מהו להדליקן צי"ט רב ור' חנינא אסרין ור' יוחנן ממיר ומ"ט אין אנו נוהגין אסור מאחר דפסקין הלכתא כרב ותירץ הרא"ש ז"ל מה שתיירץ יע"ש והרב ברוך בעל התרומה כתב דרב חסדא לטעמיה כו' עד הילכך בשבת וי"ט וב' י"ט של ר"ה אסור להדליקן צלילי י"ט שני הפחילות שכבו בראשון אם לא שדלקו ונכבו בחול דהשתא הוכנו מעי"ט וכן הלפיד' שכבו צא' אם לא שירצה עליהם עצים אחרים ויבטלם כרב מתנה ובלבד שלא יגע בהם עכ"ל. והרב ח"ה כתב על דבריו אלו דמדכת' דמצי לבטלן ברבוי אחרי' ע"כ דלא אסרי הלפידים מדאוריית' דאסור שהוא מן התורה לא שרי לבטל וי"ל וכו' א"י קאי אי"ט ושבת ואיירי צי"ט שני שלאחר השבת פי' צי"ט שני של גלויות כנ"ל הכותב.

ול' הכותב נר' לע"ד פשוט שהרב ת"ה לא ראה דברי הרב בעל התרומה במקומן כי אם מה שהציא הרא"ש בשם בעל התרומה שהרא"ש ז"ל הציא תמנית דברי הרב בעל התרומה בקינור. ולפיכך כתב הרב ת"ה האי תירוצ' שני דא"י קאי אי"ט ושבת ואיירי צי"ט שני שלאחר השבת שר"ל צי"ט שני של גלויות כמ"ש דאילו היה רואה דברי הצ"ח בספרו סי' רנ"ג לא היה כותב תירוצ' זה דא"י. דהא הרואה יר' שם דהרב בעל התרומה לא איירי כי אם דוקא בשני י"ט של ר"ה ולא צי"ט שני של גלויות שהרי אחר דכתב האי דמרבא עליהם עצים כתב אצל צב"י ימים טובים של גלויות כו' אין חששה בכל אלה שיום א' הוא חול כו' יע"ש כנ"ל ברור.

בן דבר דבנ"ד אין לאסור משום הכנה דהא מאתמול מעי"ש הכינו וגם חקרו לנורך הב' י"ט דאי מיתרמי ליה לשחוט אף ביום י"ט א' שוחט בסבין זה. וכיון שכן חזרנו על כל הדדין ולא מנאנו אסור בדבר ואין לפקפק על מנהגן

נמי לא גזרין הא אטו הא דאי הכי היכי שרו לת"ח לראות סבין לעצמו ולא גזרו בת"ח אטו ע"ה שמא יעצירו ד"א צר"ה וכדאמרן לעיל גם מטעם כעיקר שנתן הרמב"ם אין לאסור צנ"ד. משום דלפי טעמו דהרמב"ם ז"ל דאסר הוא משום שמא תהיה פגימה ויאמר החכם שאסור לשחוט זה וילך וישחינהו במשחזות. ובנ"ד אין לאסור מטעם זה דאין דבריו אלו אלא לע"ה שאינו יודע שאסור להשחין הסבין במשחזות צי"ט. דהא גבי ת"ח החיר לראות סבין לעצמו לפי שהת"ח כבר יודע שאסור לו להשחין הסבין צי"ט. א"כ ה"נ צנ"ד בטבחי מתא דעיר קדשינו שחל"י שהן יודעי ספר והס ת"ח וכי היכי דת"ח שרי ליה ה"נ צנ"ד שרי דהא כל עצמן שמשחזין את הסבינין צי"ט הוא לפי שידעין הן בעצמן שאסור להשחין הסבין צי"ט ופשי' דשרי. והכא נמי ליכא למיגזר הא אטו הא דהא לא גזרו ת"ח אטו ע"ה וכדאמרן מעיקרא.

איברא דלכאורה היה נראה לאסור צנ"ד מטעם המאור הר"ה ז"ל דכיון דטעם עזו ופריו שווין לאסור הוא משום דמחזי כמתקן כלי א"כ הכא נמי צנ"ד הרי מתקן כלי והדעת היה נותן לאיסור. אמנם אחר השקפת העיון קצת נר' דאף לטעם המאור ז"ל אין לאסור צנ"ד. שהרי מצינו להרמב"ם שיצא לקראת נשק לבטל טעם הר"ה בששים משום דאי בטעמו דהר"ה למה התירו לת"ח לראות סבין לעצמו כנו"ל. ואוהב וריע הוא הר"ן ז"ל יא לעזרת הר"ה והצילו צא' מאיצריו מפרכת הרמב"ם וכתב ואין זו קו' אצלי דלעצמו אינו אלא לברר את הספק אצל לאחרים כו' וכבר כתבתי לעיל פי' דברי הר"ן ותורף הדבר דמאי דשרי לת"ח לראות הסבין לעצמו צי"ט הוא משום דאין כאן תיקון כלל שאינו רואהו עתה צי"ט אלא להוציא הספק מלבו דהא מדינא שרי ליה לשחוט בסבין זה המתוקן ומונע יפה מעי"ט וכמ"ש ז"ל וכיון שכן צנ"ד נמי שהשחזו הסבינין וצדקו אותם מעי"ט והצניעו אותם יפה ומן הדין שרי להו לשחוט אף בלא צדיקה זו. א"כ כשחזרין וצודקי' אותן צי"ט לא מחסרי משום תיקון כלי דהא כבר הן מחוקקים מעי"ט ואי צעו היו שוחטין צי"ט בלתי צדיקה זו ולהכי ודאי דאף לטעם הר"ה ז"ל שרי צנ"ד דכי היכי דשרי לת"ח לראות הסבין לעצמו צי"ט ה"נ צנ"ד שרי.

יצא מהכלל דאף לפי טעמן דארבעה טורי אבן שרי צנ"ד ואין אסור בדבר כלל כלל לא. וכיון שכן אי כל חיליה דהמורה צמא שקרא עירעור מהבא ודאי דאין מקום לעירעור מהבא דאי משום הא לא איריא כדאמרן. ואם נאמר דחיליה דמורה זה דמסתמך ואחי ממ"ש מהרמ"א ז"ל בהגה וז"ל ועכשיו צומן הזה שכל שוחט רואה סבין לעצמו כל הרואה לשחוט צי"ט יצדוק סבינו מעי"ט ולא צי"ט עכ"ל. הרי שאסר מור"ם ז"ל בהדיא אף בזמנינו זה שמחלו חכמים כבודן לשוחטין שהן יצדקו לעצמו אפ"ה כתב שלא יצדוק צי"ט. אפ"ה לבי או' לי דבנ"ד שרי מכמה טעמים. חדא דמהרמ"א ז"ל יחיד הוא בצב"א זו וקיי"ל דאין דבריו של א' במקום שנים וכ"ש נגד אינהו ד' טורי רבצני דלדידהו שרי כמדובר. ותו אי' לו' דלא אמרה רב למילתיה אלא למקומ' שמוסרין מלאכה

דרי"י ורצנו, דלר"י שרי אף דאפשר לעשות מעיו"ט מקרא דביום השבת וכו"ל וא"ש.

מיהו בלילה"י לא ידענא מה קושי, הלא סבין שנפגמה ביום טוב ושפוד שגרס חשיב צדינה כ"ח א"א לעשות מעיו"ט, אף דשפוד וסבין אפשר לעשות מעיו"ט, מ"מ כיון שבאמת עשה מעיו"ט וע"י סיבה נתקלקל ביום טוב, א"א לעשות מעיו"ט, אם כן גם בהוצאת אש מן האבנים, אף דכתב רמב"ם שאפשר להמציא אש מעיו"ט, מ"מ משכחת שבאמת המציא אש והכין מעיו"ט, ועל ידי סיבה נכזה ביום טוב, ואם כן מקרי א"א לעשות מעיו"ט, וזכה"ג מייירי ירושלמי דקאמר הוציא אש מן האבנים ביניהון. ע"כ.

*

גמ'. אר"י אמר שמואל שפוד שגרצף אפור לתקנו ביום טוב וכו'. פרש"י שנעקס אבל לא נשבר, אסור לתקנו, שהרי יכול להשתמש בו כמו שהוא וטרחא דלא צריך הוא, ע"כ. ואמרינן לא צריכא אף על גב דמפשיט צידו, וברש"י וא"ל להכות עליו בפטיש ע"כ. וכו"פ הטוש"ע (בס' תק"ט ס"א) שפוד שגרצף, אף על פי שיכול לפשטו צידו אין מתקנין אותו. והוסיף הרמ"א: ודוקא שיכול לללות בלא תקון, אבל אם אינו יכול לללות בו כך, ונשבר ביום טוב, מותר לתקנו עכ"ל.

והנה דעת הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, צענין פקק של פח אשר בפעם הראשונה שפותחים אותו נפרד ממנו חלק התחתון ונשאר כטבעת על צוואר הבקבוק, פשוט הדבר שאסור גמור הוא לפתוח בו לראשונה בשבת, כיון שאף אם היו שזריים את הצלוחית ומוציאים את שבזי הזוכית מהפקק, מ"מ כל זמן שהפקק מחובר לחלק התחתון אינו ראוי כלל לכסות בו בקבוק אחר כזה, ונמצא דלא נעשה פקק אלא ע"י זה שחתך את הטבעת מהפקק, וכיון שכן הו"ל ודאי תיקון כלי, וכמו שאסור לקטוס קיסם כדי לחוץ בו פעם אחת בלעד את שיניו ואח"כ יורקנו משום תיקון כלי.

והוסיף עוד הגרש"י זצ"ל צענין זה ממש"כ המג"א (סי' ש"מ ס"ק י"א) שם ספר הזכרונות, דמחט שנחתקמה אפילו מעט אסור לפושטה. משמע דכלי גמור שהתקלקל קצת, אף שמשמש עדיין לתפקידו הראשון אסור לשכללו ולהחזירו לשלמותו הראשונה. וה"נ צנ"ד הפקק אחר שנתכוון אף שסותם את הבקבוק אסור להרחיבו ולשכללו. ע"כ.

אך צו"ת ישועת משה (ח"ג סי' כז) האריך הרבה לחלוק על פסק זה, והציג דמקור הדברים לפסק ספר הזכרונות הנ"ל הוא בגמ' כאן לגבי שפוד שגרצף וכו' וכו"ל. ולפי המבואר לעיל מדברי הרמ"א נמצא דאם נתעקס המולג לגמרי ואינו ראוי לשמוש כלל הרי כשמחזירו אפי' צידו מתקן מנא ואסור בשבת מדין בונה או מכה בפטיש, אך כשנתעקס רק קצת וראוי לתשמישו הקודם אין האיסור משום עבד מנא, אלא טרחא דלא צריך, וא"כ צנ"ד לגבי פקק הבקבוק הנ"ל דאין טרחא כלל בפתיחת הבקבוק, ועוד שהרי אינו טורח בהרחבת

דקדמאי נוחי נפש דליפורקן של ראשונים עדיף מכריסן של האחרונים כדאמרי צינא שהן דקדקו בדבר ולא מנאו איסור ובתרייהו גרידן. אמנם צי"ט של ר"ה שחל בשבת הדעת נוטה לאסור משום מוקצה כנ"ל להלכה ולמעשה. ע"כ.

*

גמ'. כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט וכו'. עיין צו"ת נ"ץ אליעזר (חלק א' סימן כ פרק ב) באורן.

ועיין לקמן (דף לג) צדין הדלקת נר עלעקטרי צו"ט.

*

גמ'. שם. הנה הרמב"ם (פ"ד מהל' יום טוב) כתב: אין מוציאין את האש וכו' שלא הותר ביום טוב אלא להצטיר מאש מנוי, אבל להמציא אש אסור, שהרי אפשר להמציא אותה מצטיר. ע"כ.

ובשו"ת כתב סופר (אור"ח סי' סז) כתב דמקור דברי הרמב"ם בירושלמי (פ"א דמגילה) על מתני' אין בין יום טוב לשבת וכו', מני בשם ר"י אף מכשירי או"י הותר, מה צינא ר"ח אמר לחדד ראשו של שפוד צינא, ר"ה צרי' דר"א הוציא אש מאבני צינא, הרי מפורש בהוצאת אש מאבנים הוא משום מלאכה והוא מכשירי או"י, ותלי' בפלוגתא דר"י ורצנו גבי מכשירי וברמב"ם ע"כ.

והגר"י אייבשיץ בספרו צינא לעיתים (פ"ד דיו"ט) תמה, דעפ"י המבואר בגמ' כאן דמכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב מודה ר"י דאסור, א"כ לדעת הרמב"ם דהוי כמכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב, איך תלה בירושלמי זה בפלוגתא דר"י ורצנו, הא בכה"ג ג"כ לר"י אסור.

ובתב צו"ת צית שערים (אור"ח סי' רנז): נראה ליישב לפמ"ש המ"מ (פ"א מיו"ט) שהצטיר כיון שאינו באו"י ע"מנו הוי רק כמכשירי או"י והי' ראוי להיות אסור ביום טוב, אלא משום דכתי' לא תצטרו וכו' ביום השבת, והוא מיותר, לכן דרש' בשבת הוא דאסור אבל ביום טוב שרי, ועיין בשע"מ שם (ד"ה ומעתה), ולפ"ז תקשי לר"י דכל מכשירי או"י שא"א לעשותם מעיו"ט שרי ביום טוב, א"כ ל"ל קרא ביום השבת למשרי הצטרה ביום טוב, הא א"א לעשות מעיו"ט כמ"ש טו"ו (רס"י תק"ב), וא"כ נהי דהוי מכשירין מותר ביום טוב, ול"ל ביום השבת יתירא.

אך לק"מ, דלר"י אינטריך קרא דביום השבת דמותר להמציא אש ולהוציא מן האבנים ביום טוב, דזה הוי מכשירין שאפשר לעשות מעיו"ט כמ"ש הרמב"ם, והי' אסור ביום טוב, ואשמעי' קרא דביום השבת דשרי ביום טוב. וכ"ז לר"י דמכשירין שא"א לעשות מעיו"ט מותר ביום טוב. אבל לרצנו דאפי' א"א לעשות מעיו"ט אסור ביום טוב, וכ"נ דעת הרמב"ם פ"א ופ"ד מיו"ט ועיין בפמ"ג (בפתיחה אות כ"ד) א"כ צריך קרא דביום השבת להצטיר גופא שא"א לעשות מעיו"ט, אבל להמציא אש מן האבנים דאפשר מעיו"ט, שפיר כתב הרמב"ם דאסור, אבל בירושלמי שפיר תלה זה בפלוגתא

ואין לומר דבאמת למאן דס"ל מכשירי אוכל נפש אסור דה"ה נפול ביהו ג"כ אסור לבנות ביו"ט, אך החוס' דכתבו דמותר לבנות בית ביו"ט היינו משום דס"ל דהלכה כרבי יהודה דמכשירי אוכל נפש דלא היה אפשר לעשות מאתמול מותר ביו"ט וכמבואר באו"ח (סי' תקי"ד ברמ"א שם סעיף א') כי אין סברא כלל לחלק, אחרי שהיתר לבנות בית ביו"ט הוא משום מתוך כו' והא חזינן דאמרינן מתוך להחיר אף שאינן מכשירי אוכל נפש כלל כמו מצשל נבלה וכה"ג, א"כ למה יגרעו מכשירי אוכל נפש.

ובותב שם: ואפשר לומר דבאמת הא שאמרו שם דבגריפת תנור באנו למחלוקת ר"י ורבנן היינו אחר שאסרו חז"ל לבנות ביו"ט מדרבנן דזה תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן, ובאמת עיקר הפלוגתא דר' יהודה ורבנן דילפי מקראי י"ל דלא פליגי בגריפת תנור וכיריים רק בשאר ענינים, כמו הא דא' לעיל (דף כ"ב) דכיו הנר מפני דבר אחר וכה"ג, וכן בשפוד שנרס ג"כ י"ל לשיטת החוס' דבנין מותר ביו"ט וגם מכה בפטיש מותר, דגם בשפוד שנרס ליכא ביו"ט איסור תורה כלל לפ"ז דהא בנין ומכה בפטיש מותר ג"כ ביו"ט מה"מ, והא דפליגי ר"י ורבנן בהם היינו אחר שחקנו חז"ל דבנין ומכה בפטיש אסור ביו"ט, ובדאורייתא הו' עיקר פלוגתאם בלכבות הנר מפני ד"א וכה"ג.

ובזן החוס' דד"ה גריפת התנור כו' מוכח ג"כ כמ"ש דגם מכה בפטיש אינו חייב מה"מ ביו"ט, דאל"כ קשה על מה שהקשו החוס' שם למה צריך לאסור משום מכה בפטיש תיפוק ליה דבלא"ה אסור משום מוקצה דאפר ואבנים שבתוכו כו', מה זו קושיא, הא נפ"מ מן הא דאמר דבאנו למחלוקת ר"י ורבנן דהו' איסור מה"מ ואילו מחמת מוקצה אינו נאסר אלא מדרבנן, אם מותר לומר לנכרי לתקן דהא שבות דשבות שרי ע"י נכרי לצורך יו"ט, ואילו ה' נאסר מה"מ ה' אסור ע"י נכרי, ואף לפמש"כ החוס' בגיטין (ח' ע"ב וב"ק פ' ע"ב) דד"ה אומר לנכרי כו', עכ"ז יש נפ"מ אחריתא בין דאורייתא לדרבנן כגון להיות פסול לעדות וכה"ג, אכן לפמש"כ ניחא משום דהחוס' אזלי לשיטתם דס"ל דבנין ומכה בפטיש ג"כ מותר מה"מ, דהא כל בנין הו' ציה משום מכה בפטיש ואפ"ה מותר לבנות ביו"ט ואף לגמור כל הבנין כדמשמע מהחוס' דשבת הנ"ל, וכיון שעיקר האיסור בגריפת תנור לא הו' אלא מדרבנן לכן שפיר הקשו החוס' למה צריך לומר דנאסר מחמת שמכשירי אוכל נפש אסור ביו"ט תיפוק ל' בלא"ה דאסור משום מוקצה, דהא עיקר איסור בגריפת תנור לא נאסר ג"כ אלא מדרבנן, א"כ מוכח מהחוס' ה"ל ג"כ דבנין ביו"ט ומכה בפטיש לא נאסר אלא מדרבנן משום מתוך וכמש"כ החוס' (ד' צ"ה) כנ"ל, ולכן הוכיחו החוס' שם דביצה ד' הנ"ל מקושיא זו דמוקצה הותרה באוכל נפש.

אבן להרמז"ם י"ל שהוכיח דאסור לבנות ביו"ט מהא דשפוד שנרס וגריפת תנור כו' הנ"ל, אצל לשיטת החוס' לא הו' אין גורפין תנור וכיריים דביצה (ל"ב ע"ב) במשנה שם אלא איסור דרבנן ולא איסור תורה, משום דהא מכה בפטיש לא

הפקק להכשרתו לתעודתו אלא להוציא המשקה מהבקבוק שא"א בעיני אחר.

ובזה יובן לשון הש"ע הרב (בסימן ש"מ ס"ק י"ח) שכתב: המחמט שנמעקמה אפילו מעט אסור לפשטה, ובמוסגר הוסיף משום תקון כלל, ונראה שכתב במוסגר, לפי דעיקר האיסור להחזירה כשנמעקמה עד שאינה ראוי למלאכתה הוא משום מתקן מנא, אך בנמעקמה מעט הרי ראוי למלאכתה והאיסור משום טרחא דלא צריך, לכן כתב עיקר הטעם במוסגר. ע"כ.

*

גמ'. שפוד שצ"ו בו בשר אסור לט"מ ביו"ט. כתב בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תרו): שאלת כמה שכתבת [שכתבת] בפרק אין גזין, גבי שפוד. אלא שעדיין נצטרך לומר דאף קערות שאכל בהם בשאינם צדיתו שהוא שם אסור לטלטלם בידו אלא לצורך גופו ומקומו.

ותבאחת אתה דמוקצה מחמת מאוס אפילו לצורך גופו ומקומו אסור לטלטל. וכדמוכח בכמה דוכתי במסכת שבת. וביצה נמי אסור לטלטלה לכסות בה הכלי. וכן כתב הר"מ במו"ל דמוקצה אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ולצורך מקומו.

תשובה: כל מוקצה צין מחמת איסור צין מחמת מיאוס כל שיש תורת כלי מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו. ולא אמרינן מוקצה אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו אלא בשאין לו תורת כלי כביצה או גרעיני תמרה וקליפין וענמות וכיוצא בהן. אצל כשיש לו תורת כלי אין הפרש בין מוקצה מחמת מיאוס למוקצה מחמת איסור לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ולא הוציאו מכלל זה אלא מסמר הגדול וחצירו המיוחד לו מקום. ע"כ.

*

תוס' ד"ה גריפת. עיין בתוס' שבת (דף צ"ה) ד"ה והרודה כו', שהקשו דכיון דמותר לגבן ביו"ט מה"מ אף דאפשר, א"כ נפל ביהו ביו"ט והא מותר לבנות ביו"ט דמתוך שהותר בנין לצורך [דמגבן] הו' משום צונה כדאמר בסמוך] הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרץ ושמש, ותירצו, דאסור מדרבנן דהו' עובדא דחול כי היכא דאסור טחינה והרקדה ביו"ט עכ"ל החוס'. מבואר שיטת החוס' דבנין ביו"ט במקום צורך קצת מותר מה"מ מחמת מתוך.

ועיין בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן יג ענף ח) שכתב להקשות לשיטת החוס' הנ"ל, מן הא דתוס' כאן שכתבו דכשמסיר את האבנים והעפר חייב משום מכה בפטיש כו', והא לפ"מ דס"ל להחוס' דמותר לבנות בנין ביו"ט, מוכח דס"ל דגם משום מכה בפטיש אינו חייב מה"מ, ובע"כ מוכח דגם מלאכת מכה בפטיש אינו ביו"ט משום מתוך הנ"ל, א"כ קשה איך כתבו החוס' בגריפת תנור דחייב משום מכה בפטיש.

בחול למלאות זלילות הכלים של הלוקחים ויטלוס ציוס כדי שלא ישאר בידם הרווחה מן צירורי המידות ומן מילוי המידות.

ובזה שעלתה ההרווחה שלש מאות גרבי יין ושלש מאות גרבי שמן אף על גב דיש לומר מספר זה לאו דוקא אלא הכונה לומר קרוב למספר שלש מאות מכל מקום נראה לי דהיה מספר זה דוקא בהשגחה פרטית מן השמים להורות כי עלתה הרווחה זו בידם מאת ה' כדי לצדקם ולנקותם אם יהיו מחמירים על עצמן לצלתי יהנו מן ההרווחה זו ולכן היתה ההרווחה מספר שלש מאות כמספר ה' צדיק יצחק [תהלים י"א ה'] שעולה שלש מאות. אי נמי היתה ההרווחה סך שלש מאות כמנין קנקן לרמוז לאידך גיסא שיודה להם שאין זוה חשש גזל אלא הוא הרווחת הקנקן ואין זה חשש ומותרת להם. בן יהודה.

*

גמ'. והביאום לפני הגזברים וכו'. פירש רש"י, והם לא הקדישום כסצורים שלא יכולין להקדיש שאינו משלהם א"נ יכולים ה"ל גזל כו', עכ"ל. והקשה מהרש"א, דא"כ למה הביאום לפני הגזברים שהרי הם נמי אינן יכולין להקדיש שאינו שלהם וא"נ יכולין ה"ל גזל בעולה.

ותירין דיש לומר דה"ל יאוש ושינוי רשות ציד הגזברים לכולי עלמא קונה ולא מקרי גזל צידם.

אמנם עדיין קשה לצסוף שהודיעו למציאם אי אחס וקוקים לכך לפי שהכל מחילה צידכם ואינו גזל וגם הם הודו לזה אלא שאין רצוננו בכך שלא ליהנות משל אחרים כדפרש"י למה לא קבלוה הגזברים להקדש וא"ל יעשו צרכי רבים כדין גזל של רבים.

ותירין מהרש"א דלחומרא בעלמא עשו כן דנראה כעין גזל כיון דלא שמעו המחילה בפירוש מהקונים.

*

גמ'. אמרו להם אף אנו אין רצונינו בכך. פירש, אף על פי שאנחנו חכמים ולא גזירים וסך זה של ש' גרבי יין או שמן נחשב אצלנו ממון הרבה עם כל זה אין רצונינו ליהנות בכך.

אי נמי כונתם לומר אף אנו צעת שצאנו לפניכם אין רצונינו בכך לתת את היין והשמן בסוג השבת גולה אלא לחומרא בעלמא במידת חסידות צאנו, ואמרו להם הואיל והחמרתם על עצמכם טוב שתעשו בהם תיקון כמו תיקון (היורשים) [הרבים] בגזל.

ונראה לי כי הם הביאום לגזברים לעשות בהם צרכי רבים בעניינים השייכים להקדש שהם חוצת רבים. בן יהודה.

*

גמ'. גזל ואינו ידוע למי גזל יעשה בהם צרכי רבים. עיין שו"ת חלקת יעקב (חור"מ סימן טז) צדין איש אחד שמסר בשעתו, שנות המלחמה השניה העולמית לחצרו

מתסר מה"ת ציו"ט משום מתוך דמגבן, ואין זה דוחק כלל לפי שכן מוכרח לומר בהא דאמרו שם בצ"ה (דף ל"ג) במשנה דאין מלצנין את הרעפים משום שמחממן ומשוי להו מנא בהיסק זה [וכש"כ להסוצרין שם דמשום שצריך לצדקן] דזה לא הו"א חסור תורה לשיטת רש"י דשבת (ע"ד ע"ב) גבי חציתא ותנורא ותלתא שכ' דאינו חייב משום צונה שאין צנין בכלים, ומשוי מכה צפטיש אינו חייב בחציתא משום דמאלי' נגמרה מלאכתה בתנור וע"ש צד"ה תנור כו', א"כ ה"ה גבי הרעפים ג"כ כיון דמאליהן נגמרינן בהיסק התנור א"כ ליכא לחיובי שם משום מכה צפטיש, ומשום צונה הא אין צנין בכלים, וצ"כ מוכח דאינו אלא חסור דרצנן כמו דאמרו גבי אין צנין בכלים דחסור דרצנן שייך בו, א"כ ה"ה בהא דאין גורפים תנור כו' ג"כ י"ל דלא הו"א אלא חסור דרצנן לשיטת התוס' בשבת הנ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד.

דף כט ע"א

מתני'. אומר אדם לחברו מלא לי כלי זה אבל לא במדה וכו'. כתב צשו"ת הרא"ש (כלל כב סימן ז): ושאלת שנוהגים במקומן שמודדין יין בשבת, וכותצין בערב שבת, פלוני הניח כך וכך מעות ופלוני כך וכך מעות ופלוני כך וכך, ולמחר, כשמודדין היין, לוקח בעל היין מחט ועושה נקבים צמנין המדות שמוליך. דעך כי מנהג רע הוא זה וראוי לצטלו, ושמים רעות הם עושים, חדא, המדידה. כדתנן צפ' אין צדין, אומר אדם לחצירו, מלא לי כלי זה, אצל לא במדה, ומפרש בגמ', מאי אצל לא במדה, אמר רב יהודה, אצל לא בכלי המיוחד למדה. ועוד, דחסור להסתכל באותו כתב שכתוב בו סכום המעות. כההיא דתנן (שבת קמח), מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו, אצל לא מתוך הכתב, ומפרש בגמרא, מאי טעמא, רב ציצי אמר, שמא ימחוק, אצ"י אמר, שמא יקרא בשטרי הדיוטות. ע"כ.

*

גמ'. תנו רבנן הוא כנס ש"ש מאות גרבי יין. קשה איך אומר כנס דמשמע שכיון לכך לכנס והוא ליה למימר נתכנס אצלו או נשאר צידו או עלה צידו.

וי"ל דהוא היה לו כלים גדולים שהיה לו בהם יין מדוד שהוא יודע כמה לוגין יש בכלי זה וכמה בכלי זה ואחר שמכר מן הכלי שיש בו אלף לוגין ראה שמכר ממנו אלף לוגין ועדיין נשאר בו כמה לוגין ואו משך ידו ולא לקח ממנו כלום וכשמכר מכלי השני הגדול שידע בו שיש בו אלף לוגין הנה אחר שמכר ממנו אלף לוגין ראה שנשאר בכלי עוד לוגין ואו משך ידו ממנו וכן על זה הדרך בשאר כלים ובסוף השנה אז כנס כל היין הנשאר בכל הכלים הגדולים שהוא ההרווחה שמנא בהם ועלו צידו שלש מאות גרבי יין והציאם לפני הנוכרים ולכן נקיט כנס שכן צידו ההרווחות שנשארו בכלים כדי להציאם לפני הנוכרים וכל זה היה צראשונה אף אחר כך התחילו לנהוג גם

להפקירו רשות בידו, רק שנראה צעירי כזה וכי"צ כופין אותו לכו"ע על הדקה עכ"ל. אף שבאמת הפקדון שייך לו, ואחרים אין יכולים לטלו ממנו, וכמו שהאריך שם בסי' ס"א (וכן פסק בש"ך י"ד סי' רכ"ז ס"ק ח') אפה"כ כופין אותו על הדקה בכדי שלא להאזינו.

א"ב ה"ה, ואפשר גם כש"כ, צני"ד דהפקדון אין שייך לו כלל, ואי"א להתודע של מי הוא ואין סהדי דאם ייח לא יהי' מזה להצטלים שום הנאה בעולם, רק ילך לטמיון, או ימשלו בו ידי זרים, באופן זה ג"כ הדין דכופין אותו על הדקה לקצוץ להצטלים הצרכה שנאמרה בתו"כ, ושחלק דקתו לפניו, וכנ"ל, וכהאי דפסחים י"ג א' המפקיד פירות וכו' יותר מכדי חסרונן לכו"ע מוכרן צנ"ד מפני שהוא כמשיב אצדה, ומכש"כ כשהנפקד בעצמו אינו רוצה להנות וגם לא להניח בידו מעות של אחרים, ואינו יודע מה לעשות בהממונו, דדינו ליתנו לממונו של דקה, ויזיל ידי חובתו בזה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (חלק ח"מ א' סימן פח) בתלמיד אחד אשר נשאל לכו לשוץ בתשובה שלימה, אין לקיים מצות השצה בגגת ממון. וז"ל: מה ששאלת באותו ב' מה לעשות אם אין מכיר את בעל הגגת. הנה זה מפורש צנ"ק דף צ"ד שצריך לעשות צרכי צבור ואיפסק כן צנ"ע חו"מ סי' ס"ו סעי' ב' והו' דוקא לצרכי רבים ולא לצדקה ולבנין ותקון מקואות הוא כלל צרכי רבים ולכן טוב שיתן למקואות.

ואם יודע את בעל הגגת אך אינו יודע היכא הוא רשאי להחזיק אליו עד שימצא את בעל הגגת כיון שלא נשבע ואף שבעל הגגת אינו יודע שהוא גג שיוכל לחבוע ממנו לא מצעיר להסמ"ע בסי' ס"ו סק"ג שאף שהוא רחוק אינו מחוייב להודיע להרמז"ם ומשמע שקוצר כן להלכה, דכ"ש באינו יודע היכן הוא אף שאפשר שבקושי גדול יוכל להודיע ולהודיעו שאינו מחוייב. אלא אף להש"ך בצק"ג שפליג וסובר דצריך להודיעו, אולי הוא רק צידע היכן הוא אבל הוא צריך לא אבל באין ידוע היכן הוא שאפשר שאף שהשתדלות גדולה לא יתודע לא יתחייב אך מ"מ טוב שישתדל להודיע ולהודיע לו.

תו כותב שם: ומה ששאלת באות י"א בחפצים שאתה מסופק אם באו לידך צהיתר או באיסור. הנה אם אתה מוצע ואומר שהוא שלו ואתה מסופק אם גולת אף שאתה פטור צדיני אדם מ"מ כיון שאתה רוצה לשוץ בתשובה אתה חייב לזאת ידי שמים. ואם ליכא מי שמצוץ ממך היינו אף שאתה למי שאתה מסופק שממנו גולתו לא יתבע ממך צדרי, אתה פטור אף לזאת יד"ש כמפורש צנ"ק דף קי"ח ואיפסק כן צנ"ע חו"מ סי' ע"ה סעי' י'.

ובמה ששאלת באות י"ב שצרי לך ששכחת הרבה גגות שעברת. הנה נראה לע"ד שצריך אתה ליתן לצרכי רבים כ"כ עד שיצא הספק מלבך שיש ללמד זה מהא דמנחות דף ק"ו מדין נדר ששכח כמה פירש שצריך ליתן עד שיאמר לא

אלף דולר בפקדון, ומני אז נאצד זכרו של המפקיד, אף לאחר מודעות בהעמנות לחפשו, אותו או יורשיו, ואין קול ואין קשב. והנפקד הנ"ל הניע להגה"צ מווייטנען ז"ל, צידעו שעוסק בהוצאות כתבי יד מרבנים גדולים ות"ח שנקטפו על קידוש השם ע"י הרוואים ימ"ש, הי"ד, להעלות זכרונם צח"ת שלהם, ושיהי' שפחותם דוצבות צקצר, ומדפים ספרי מקדשי השם, המכיל דצריהם של הקדושים הי"ד, למטרה זו הניע הנפקד ליתן האלף דולר על הוצאות הדפוס, יען שממקום קדוש בא ולמקום קדוש יהלכון. והגה"צ מווייטנען הנ"ל מסתפק ומפקפק אי יאות לעשות כן, וגם אם מותר לקבלם מידו לתכלית זה.

וע"ז השיב החלק"י, כי שאלה זו נוגע להרבה אנשים כידוע, שמונחים תחת ידם פקדונות הרבה מאנשים שנאצדו זכרם מהם ומיורשיהם, מה לעשות בפקדונות האלו, שלא למעול מעל בממון אחרים ושאלה זו צריכה צירור על פי ההלכה. ועיי"ש שהאריך בזה.

ובתו"ד הביא ש"ס דכאן, וכותב: ובהאי דציצה כ"ט א' וב"ק צ"ד ב' גזל ואינו יודע למי גזל יעשה צהם צרכי רבים ומצואר שם צרש"י ציפה, דלהקדיש אינו יכול שאינו שלהם או משום דהוי גזל בעולה, ואף צהני דצירורי ומצוי המידות, שאינו גזל, רק שאמרו אין רצוננו צכך להנות מאחרים, אמרו להם חכמים, אם כן אין לכם לעשות הקדש, אלא לעשות צהם צרכי רבים, שהרי משל רבים הם ויהנו מהם הצעלים, עיי"ש. אע"ג דלעשות צרכי רבים לא מקרי השצה מעלי', כצרש"י צימות כ"א א' ותוספות צ"צ פ"ח ב' ד"ה התם, וגם לא מקרי דצר מצוה, כדמשמע להדי' מתוס' צבא בתרא ח' ב' ד"ה ולשנותה, דר"ת מתיר אפי' לשנות לדצר רשות, וכן הי' ר"ת נוהג לתת מעות הקופה לשומרי העיר, וקרי ל' דצר רשות אע"ג דהוי צרכי העיר, כמו האי דשיחין ומערות - ואמאי לא אמרינן טפי דיתן לארנקי של דקה.

אבן הסביר מצוארת, דכ"ז שהצטלים צחייהם עדיף טפי לעשות צרכי רבים, וכלשון רש"י ציפה כ"ט וב"ק צ"ד ויהנו הנגזלים מהן, אבל באופן שגם הצעלים וגם היורשין אינן לפנינו, באנפא דא עדיף טפי ליתן לארנקי של דקה, ויש סמך לזה מתו"כ, ויקרא פרשה כ', מוצא צרש"י ויקרא, ראצ"ע אומר הרי הכתוב אומר ושכחת עומר צשדה וגו' למען יצרכך וגו' אמור הי' סלע צרורה לו צכנפיו, ונפלה ממנו מצאה עני ומתפרנס בו, הרי הכתוב קוצע לו צרכה וכו', וכלשון המרדכי פרק קמא דצבא בתרא סימן תצ"ג, ואו"ז הלכות דקה סימן ח', דמידי הוא טעמא דיהיב לצדקה אלא כי היכי דתהוי ל' כפרה ותלך לפניו צדקתו וכו' עיי"ש.

ויורר מזה, מצואר ציש"ש צ"ק פרק ט' סי' ס' צקונם שאי אתה נהנה לי צחי' וצמותי, מאחר שאסורין עליו צריך ליתן לקרוב קרוב קודם, שלא יעצור נחלה של אציו, וצריך שיודיעו דנותן צתורת ירושה צכדי שלא יהי' לו טו"ה, שגם זה אסור לו, והיכא דליכא יורשין נותן לצדקה דאין שייך טו"ה צזה, ומסיים, ומכל מקום אם ירצה לאצדו ולהשליכו לים או

מעשה הרפואה אולי כיון שהוא רק רפואה דלחשים לא הוי בכלל הגזירה דשחיקת סממנים. ע"כ.

ועייין אריכות זוה בשו"ת נ"ץ אליעזר (חלק ג' סימן י') ושו"ת מהר"י שטייף (סי' קכ"ג) ושו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' כ"ד) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן קמב) ושם (חלק י' סימן לא ח) ושו"ת באר משה (חלק ב' סימן כב) ושו"ת משנה הלכות (חלק ד' סימן מט.) וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (סימן יא).

ובד"ץ אי מותר להוריד הכספית בשבת, עיין בשו"ת נ"ץ אליעזר (חלק י"א סימן לח) ושו"ת שבט הלוי (חלק א סימן סא ב) ושם (חלק ג' סימן כח) ושם (סימן לג ב).

ועייין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן כב) בנדון אם מותר להשתמש בשו"ט במודד החוס ע"י שמאירים עי"ז אותיות. וז"ל השאלה: יאל לאור מודד חוס חדש, שהיא רצועה של עור פלסטיק וכשמניחים על הראש כמה שניות, אזי אם לחולה חוס, מאירים שני אותיות, אן אף באותיות לטיניות, וכשאין חוס מאיר אות אחת, האותיות כתובות כבר רק ע"י החוס כנראה מתחזרים גבישים ומאירים על הרצועה, והנדון אי שרי להשתמש בשבת קודש, כיון שהיא נפון מאל באחרונה באה"ק, אי שייך ב' כותב, לפי מש"כ בש"ע הרב וצביאור הלכה (סי' ש"מ) לחוש להב"ח במוחק שעה שעל אותיות הכתובות שחייב משום מוחק, (ואף שדעתו למחקר מיד כתב בחז"א (ס"א סק"א) דחייב), ואף דהוי דבר שאינו מתקיים החמיר בזה המשגיג שם, ואולי להקל כיון דהוי כתב עכו"ם. עיי"ש בדבריו. וע"ע בזה בשו"ת באר משה (ח"ו קו' עלעקטריק סי' עז-עח).

*

גמ'. שם. עיין בסוף שבת (דף קמט) דמדידה של מלוא שרי. ובהגהותינו שם הבאנו משו"ת דר"ז (חלק א סימן ריג), וז"ל: ולענין מי ששבת ואינו יודע שיעור אלפים אמה יכול למדוד אותם דרך הלכו והם אלפים פסיעות צינוניות וכל מדידה של מלוא מותרת כדתן מודדין את המקוה. ע"כ.

ועייין בספר פתח הדביר ח"ג (סי' ש"ו ס"ק טו) אם מותר לשקול כית מלוא בליל פסח, והעלה להחיר מטעם שהוא משקל של מלוא. וכתב ששז נודע לו שזכה לכין לדברי המחבר ספר אות היא לעולם, שיש על מדוכה זו, והעלה ג"כ להחיר, וכן היה עושה מעשה בכל לילי פסחים לשקול הכית של מלוא במאזנים, אלא שבמקום אבן המשקל שהוא הדרהס, היה מניח דבר מאכל כאגוזים ושקדים שנשקלו מערב יום טוב, וידע שמשקלם תשעה דרהס. עיי"ש. וכן כתב בפתח הדביר ח"א (דף קצ"ו ס"ב), שכן נהגו מימי עולם וקני תלמידי חכמים בעלי תריסין לשקול כית של מלוא בליל פסח, ושהיה צרור משום מדידה של מלוא. עיי"ש.

וע"ע בשלחן ערוך (סי' ש"ו סעיף ד') שמוותר למדוד בשבת מדידה של מלוא, כגון למדוד המקוה אם יש בו ארבעים סאה וכשר לטבילה. וכיוצא בזה כתב בספר החינוך (מצוה ש"ג) לענין חולה שמאכילים אותו ציום הכפורים פחות

לכך נתכוונתי ולא גרע חיוב השבה דגול מחיוב קיום נדרו. אך חששות בעלמא שמה שכתב אין להחשיב זה לספק כלל אלא אם יודע ששכת ואינו יודע כמה או קרוב לו ששכת. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב בספר הר אצל בדיני גוסס, וז"ל: אמינא מילתא זוטרתא וגדולה היא אלי, לדעת יונה האדם קודם מותו שיפריש מהונו לזכרי רבים כי רוצן בגזל ואמרו רז"ל במס' ב"ק דף ל"ד וכ"פ בחו"מ סי' שס"ו גזל ואינו יודע למי גזל יעשה לזכרי רבים, ואולי יש צידו איסור גזילה ממנה שאינו יודע למי ישיב ויתכפר לו, עכ"ל.

*

גמ'. לא ימדוד אדם שעורים וכו'. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח א' סימן קכח) בדבר מדידת החוס ע"י טערמאמעטער (THERMOMETER) [=מודד חוס] בשבת ויו"ט אם איסור ואם הוא מדאורייתא. וכתב: דע שאיסור מדידה בכלל אינה מדאורייתא אלא במחתך כשמכוין וקפיד אמדה, כמפורש בשבת דף ע"ד בסליט סילתא א"ר אשי אי קפיד אמשתחא חייב משום מחתך, עיי"ש בפרש"י, וכן פסק הרמב"ם פ"א משבת ה"א אצל זולת זה הוא רק מדרבנן במקח וממכר, ואף בשאלה כדאיתא בשבת דף קמ"ט וזינה דף כ"ט ואיפסק ברמב"ם פ"ד מיו"ט הכ"א ובש"ע א"ח סי' שכ"ג. וכן אסרו אף למדוד צביתו כמו למדוד שעורים ליתן לפני בהמתו ולמדוד קמה ציו"ט ללישת עיסה צבילה שם, וברמב"ם שם הכ"ז ובש"ע ס"ס תקי"ז ור"ס תק"ו. ועיי"ש ברש"י שפי מטעם שנראה כמודד למכור. ובתוס' שבת דף קכ"ו כתבו באיסור מדידה דלא הוי איסור כ"כ אלא משום דהוי כעובדא דחול עיי"ש ופשוט לכאורה שכוונתם על מדידה זו של זכרי הצית ורק במדידה כזו החירו לזרז מלוא ופליגי אטעמא דרש"י. ועיין במג"א סי' ש"ו ס"ק ט"ו שהביא דברי התוס' להלכה. וא"כ נמצא שאין שייך אף דרבנן במדידת החוס שע"י טערמאמעטער שאינו ענין כלל למדידה האסורה אך הוא חומרא בעלמא שיש מעלה להחמיר והרואה להקל אין למחות בו.

ואם הוא למדוד איש חולה אף באופן שאינו סכנה פשוט שמוותר אף מדידה גמורה כשאין צה משום מחתך כמפורש בש"ע סי' ש"ו סעי' ז' במדידת אזור דלא הוזכר שאיירי צ"ש צו סכנה וגם אף אם יש סכנה לא הותר ברפואה דלחשים אם אין הרפואה צרורה כמו בקמיע שזריך דוקא למומחה שריפא ג"פ ואם נוקים באופן כזה לא היה צריך להחיר משום שלא נאסר מדידה של מלוא דאף מלאכה דאורייתא היה מותר אלא ודאי דאיירי אף בליכא סכנה ואין צרור הרפואה שמ"מ נחשבת מדידה של מלוא מטעם דלרפאות הגוף מלוא היא אף בליכא סכנה. ועיין במ"ב שם ס"ק ל"ו וכ"ש שאסור להחמיר במדידת טערמאמעטער שאין צה חשש איסור ממנו. וגזרת שחיקת סמנים לא שייך בזה שאין המדידה עצמה הרפואה. ובמדידת אזור החולה ללחוש עליו שהיא עצמה

מוקפה הוא אסור ליתן לזהמתו. הלכך הצא בשביל ישראל מחוץ לתחום אסור לו ליתן לזהמתו. ע"כ.

*

גמ'. ת"ר הו"ל אדם אצל רועה הרגיל אצלו וכו' אצל פטם הרגיל אצלו ואומר לו תן לי תור אחד או גוזל אחד וכו'. הר"ן (דף טז ע"א מדפי הרי"ף) הביא מבעל הלכות גדולות ז"ל דבכל הברייתא כאן מיידי בשראל, אבל בנכרי לא, משום דחיישינן שמא התור או הגוזל נולד היום, וכן ציינים שמא נולדו היום. וכתב ע"ז דאפשר דאפילו בנכרי שרי וליכא למיחש שמא נולדו היום או נולדו היום משום דרובן נולדין מאתמול וגם ציינים רובן נולדו מאתמול, עיין שם.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' מג אות א) הקשה על הר"ן מה שייך לומר דמותר משום דאזלינן בתר רובא, והלא בגמרא מיידי שהוא הולך אלל הנכרי כדאי הולך אדם וכו', וא"כ הו"ל קצוע ודינו כמחאה על מחאה, וכמו שכתב הר"ן עצמו בפרק קמא (דף ג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ודוקא) לגבי ציינים דהא דאזלינן בתר רובא ואמרין דלאו בני יומא נינהו זה רק כל היכא דאמי מאן דמוזן לגביה, אבל למיזל לצתי דידהו דהו"ל מקום קציעותן אסור, דילמא איכא חד דמוזן ציינים מני יומן וכל קצוע כמחאה על מחאה דמי, עיין שם.

*

גמ'. שם. הר"ן כתב להסתפק בלוקח צינים מן הגוי ציום טוב אי אזלינן בתר רובא דאינן מן הנולדים ציום טוב או דלמא כיון דהוא דשיל"מ לא אזלינן בתר רובא, והוא דבר חידוש שכלל האיסורים שאינם בטלים הוא רק לענין ציטול, אבל אם יש ספק מאין דבר זה אזלינן בזה בתר רוב, והכא בדבר שיל"מ מסתפק הר"ן לומר דלא אזלינן צי' בתר רוב.

ועיין במשל"מ (פ"ז מהל' מעילה הלכה ו') שהביא דברי הר"ן האלו, והקשה עליו דבתוספתא (פ"ד דמאי ה"י) מוכח דאם יש לו ספק אם פירות אלו שלקח הם מטבל או משאר פירות אזלינן בתר רובא, והרי טבל הוא דשיל"מ, ומ"מ אמרינן בזה דהולכין אחר הרוב.

עוד הקשה מגמרא (ב"מ נ"ו ע"א) דמעו שגמלאו בזה הצית בשאר ימות השנה הרי הם חולין ולא מעו של מעשר, דאזלינן בתר רוב, הרי דגם בדשיל"מ אזלינן בתר רוב, דהא מעשר הוה דשיל"מ.

ובן הביא מגמ' פסחים דף י' תיבה שנשתמשו בו מעות חולין ומעות מעשר (בזה אחר זה) אזלינן בתר רוב תשמישו, ואם רוב תשמישו חולין, הרי המעות הנמלאות בתוכו חולין, הרי שגם בדשיל"מ אזלינן בתר רוב.

וראה בשו"ת תורת חסד (חאו"ח סי' יח) שדחה קושית המשל"מ ממעות שנמלאו בזה הצית וכן מתיבה שנשתמשו בו חולין ומעשר, דהיש"ש כתב (פ"ק דביצה סי' כ') דאף אי לא אזלינן בתר רובא בדשיל"מ, אבל למיעוטא במיעוטא לא חיישינן, והנה ציבמות (ק"ט ע"ב) אמרינן דלר"מ דחייש למיעוטא ולמיעוטא דמיעוטא לא חיישינן, ה"נ היכא

פחות מכשיעור, וישהה צין אכילה לחצירתה כשיעור אכילה פרס, ומותר לשקול ולמדוד לשער דברים אלה ציום הכפורים בעת הצורך, שמוטב שנחוש שלא יבוא לאכול שיעור, ולא לחוש לאיסור משקל שהוא מדרבנן.

ועיין בספר יפה ללז חלק ב' (סימן שב סק"א), בשם סידור חסד לאברהם, שנהגו להקל על פי דברי הכל בו (הלכות שבת סימן ל"א) לקפל הטלית אפילו לצורך חול, וכל שכן לצורך שבת אחר, ושנמא צתשובה כתיבת יד להרה"ג מהר"ח טולידאנו ז"ל שכן העלה להחיר בפשיטות. וסיים, ואפריין נמטייה, ואף אי אביא סמך למנהג להקל, שזה הקיפול מעשה הדיוט הוא, ודומה לקשר שאינו של אומן ואינו של קיימא שמותר לקשרו לכתחילה. וכל שכן בטליתות של מצוה, שיש סמך ממה שהחירו מדידה של מצוה. והכי נמי הטלית שמינחו משבת לשבת, שהקיפול הוא הידור מצוה, שאם לא יקפלו מתקלקל ומתקמט, ואם בכל שבת ישנה מקיפולו מיקונו הוא קלקולו. ועיין בספר חסידים (סימן קכט), זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות טלית נאה וכו'. וכן סוגיין דעלמא לקפל הטלית בשבת בפני גדולים ואין פוזה פה. וכל שכן בטלית המיוחד משבת לשבת, שאפילו להתוספות (שבת ק"ג ע"א) שאסרו לקפל הטלית בשבת לפי שהם צורך מחר, בזה יש להחיר, שכן יש לדייק ממה שכתבו לצורך מחר, אלמא דוקא לצורך חול אסור, דמחזי כמכין משבת לחול, הא לצורך שבת אחר מותר, דהוה ליה כמקפל משחרית למנחה שמותר לכל הדעות. ע"כ. ועיין בהגהותינו שם (שבת קמט) באורך.

דף כט ע"ב

מתני'. הו"ל אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו וכו'. כתב בשו"ת רש"י (סימן קב): וששאל מהו לילך אלל גוי המכירו ציום טוב וליטול ממנו אגודת עשב לזהמה, או תנן או עומרים, ואמר מה שאתה נוטל ממנה שנשאר מהן כיוצא בזה, אי אתן לך את השאר למחר. דבר זה אפילו מישראל אסור, לפי שהוא אזהרת סכום המקח, דתנן הולך אדם אלל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרה ציינים עשרים אגוזים, שכן דרך בעל הצית להיות מונה בתוך ציתו. רבי שמעון בן אלעזר אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום המקח. והני מילי בחנוני ישראל, אבל בחנוני גוי כיון שרגיל אלל גזירה שמה יציא בשבילו מחוץ לתחום, והצא בשבילו חוץ לתחום אסור לנטלו.

וגבי זהמתו [שבת קכ"ז ע"א, ותוס' שם ד"ה איני] תניא גוי שליטקט עשבים מאכיל ואחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. ומקשינן בזה אמאי מאכיל אחריו ישראל. והאמר רב הונא מעמיד אדם זהמתו על גבי עשבים [בשבת]. דמשמע במחזירים לפי שהן מוכנין למאכל בהמה, אבל לא על גבי עשבים מוקפה הוא, כגון שתלושין ומונחין בארץ שמוקצין הן, וגוי שליטקט עשבים מוקצים הן [אלל] ישראל. ומתריין דקאים לה באפה ואולא ואכלה אבל להאכיל צידים אסור, וכיון דבר

ועיין בשו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן א אות יב) שכתב להעיר עליו מהך דכאן, דמשמע להדיא דגם בנשים הדין הוא דהחיוצ עליו להשתדל להפרישן מאיסורא.

וע"ז כותב: דבאמת אין זה ראוי כלל, דשא"ה דמיירי בשוגגין משא"כ בעצרה בזויד, דיש לומר דזה הלעיטוהו לרשע וכמו הך דמע"ש פ"ה וז"ק (דף ס"ט). ואנכי כתבתי לעיל לחלק דשא"ה בזה דרע"ז דזה הוי כעין נסתרות דבטל הערבות מנסתרות לאחר דיצתה ה"ק ביצנה א"כ כנגלות דשייך ערבות דעתי דזה דהחיוצ עליו להשתדל להפרישן מאיסור למען הנלתינו מעונש הערבות. לכן עדיין יש לדון דגבי נשים אין עליו להשתדל דזה לפי דאיתא בכלל הערבות לפי דברי הרא"ש בצרכות. וע"כ ממילא דיינין דזה להך דהלעיטוהו לרשע וכו'.

ובמה"ט אין להעיר מהך דשו"ע או"ח סי' ש"ו סעי' י"ד מי ששלחו לו כי הוציאו צמו בשבת כו' דשם הא מיירי שהוציאוהו באונס וע"כ אין שייך דזה לדון הלעיטוהו כו'. וכן היכא דשייך לדבר על לזה ולהחזירה כו' שאני דזה דלא שייך התם לומר הלעיטוהו כו'. ועיין באו"ח סי' ש"ה בצאר היטב ס"ק ה' מה שהביא בשם נחלת שבעה.

ובבגוף דברי הרא"ש הנ"ל, עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן ז) שכתב בכוונת הרא"ש דרק צמה שאין מלווין הנשים דזה לא נכנסו בערבות, אבל צמה שמלווין הנשים הם ג"כ בכלל הערבות.

וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן סז אות כב).

*

גמ'. אין מטפחין וכו'. בתוס' ד"ה תנן אין וכו', כתבו: פירש"י שמא יתקן כלי שיר, ומיהו לדידן שרי, דדוקא צימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגור, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגור ע"כ. ומבואר בתוס' דבזה"ל אין שייך גזירה זו, וכן כתב הרמ"א (סי' של"ט ס"ג) להלכה, וז"ל: וי"א דזומן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, וליכא למיגור שמא יתקן כלי שיר דמילתא דלא שכיח הוא, ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל עכ"ל.

והנהגה בלשון הרמ"א "נהגו להקל בכל" משמע שגם על קשקוש בזוג או ביד על הלוח המוזכר במחבר לפני כן נהגו היום להקל. אך הלבוש (סי' של"ט ס"ג) כותב: וי"א דזומן הזה מותר אפילו לכתחילה משום שאין אנו בקיאים בעשיית ותקון כלי שיר, וליכא למיגור שמא יתקן כלי שיר דמילתא דלא שכיח הוא, ועל זה נהגו להקל בכל טיפוח ורקוד עכ"ל. וא"כ רואים דדברי הלבוש שלא סומכים על סדרת התוס' רק לענין טפוח ורקוד, אבל לא לענין להכות על הלוח וכדומה.

ובן דייק האלי רבה (שם ס"ק א') דדברי הלבוש דדוקא בטיפוח וריקוד מקילים ע"ש. ואמנם בט"ז (יו"ד סי' רפ"ב ס"ק ב') הביא ג"כ ברמ"א הנ"ל שצא להקל רק בטיפוח וריקוד ע"ש.

ולפי"ז כותב בספר אבני יספה על שו"ע או"ח (ח"ב סי' ל"ה ענף א') דיש למחות בצני אדם שמקישים על השלחנות

דאיכא חזקה דהדי הרוב לא חיישינן למיעוטא, דהו"ל כמיעוטא דמיעוטא. וא"כ בהנך דמעות מעשר, הרי איכא להמעות מעשר חזקת חולין, דלפני שפדה בהם מעשר היו חולין, וא"כ איכא עס הרוב גם חזקה, והו"ל כמיעוטא דמיעוטא דגם בדש"מ אזלינן בכה"ג בחר רוב. עיי"ש.

ועיין בספה"ק סידורו של שבת (בתחילת ח"ב) תשובה ארוכה שדן בענין זה אי אזלינן בחר רובא בדש"מ.

*

גמ'. אצל נחתום הרגיל אצל וכו'. עיין ברא"ש שפסק דמותר ליקח פת או קמח שנטמן ביד עכו"ם ולא הוי מוקצה, דכיון דהוי ביד נכרי גמרו והאפי' אינו אוסרו דבשזיל נכרי הוא, עיי"ש. ועיין בשו"ת שנות יעקב (חלק א סימן יב) שהביא דברי הרא"ש וכתב דנראה שסובר דאפי' בחר עכו"ם שעושה כדי למכור ג"כ מותר היכא דאיכא רוב נכרים, עיי"ש באורך.

*

רש"י ד"ה בל' שבין דאסור. דעת רש"י דבורר אז מלאכה הוא כמרקד, אך צירושלמי (פ"ז דשבת ה"ב וביצה פ"א ה"י) איתא פלוגתא דבורר אי נאסר מה"ת או אינו נאסר אלא מדרבנן, דחד מ"ד יליף מן ושמרתם את המנחות דלא הותר רק מן לישא ואילן דלשיטתו אסור גם ברירה, וחד ס"ל לאסור קצירה מן אך אשר יאכל לכל נפש הוא לצדו יעשה לכם דג' מיעוטין נאמרו על קצירה וטחינה ורקידה אבל ברירה מותר מה"ת.

המביא

מתני'. המביא בדי יין וכו'. הטור הל' שבת (סי' שכ"ג ס"ה) העתיק לשון המשנה דהמביא כדי יין לא יביאם בסל והקופה וכו', ועי' בצ"י שכתב דע"כ מבואר דס"ל להטור כדעת הר"ן דע"כ טלטול סל עס כדי יין זהו מעשה חול ואסור אפי' בשבת (מקום יחיד), ולפי"ז העתיק כן גם בשו"ע הל' שבת (שם) לשון המשנה דהמביא וכו' (אלא דאח"כ כתב וי"א וכו' והוא דעת התוס' דבמקום יחיד ל"ש עובדא דחול) עיין שם.

אולם המג"א (סק"ז) כתב דגם דעת הטור כדעת התוס', והטור איירי בענין להוליך במקום המעורבות דשכיחי צ"י רבים. וכ"כ בסי' תק"י (סקט"ו) ושם הוסיף דגם בדברי הר"ן יל"פ כדעת התוס' עיין שם.

דף 5 ע"א

גמ'. והא הני נשי דשקלון הצבייהו ואזלי ויתבן וכו'. ידוע מ"ש הרא"ש בצרכות (פ"ג דין י"ג) דנשים אינן בכלל הערבות, וכיון דנשים לא נתעברו עבור האנשים, ה"ה דאנשים לא נתעברו עבור הנשים.

בש"ק לפי קצב המנגינה וסומכים א"ע על הרמ"א (והחרו)
הנ"ל ודו"ק. עיי"ש.

*

גמ'. הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין וא"ל יהיו מזידין. עיין בשו"ת רש"י (סימן ב) ח"ל: [ושאל] הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, והוקשה לו מה נעשה בכמה מקראות ואתה הזהרתו [נ"ל: כי הזהרת רשע] (יחזקאל ג', י"ט), ולמוכיחים יונעם (משלי כד, כה).

אמת נטונו הנציאים והחכמים להוכיח את ישראל אחד יחיד ואחד לצור, ואם יראו אותם עוזרים על התורה מזידיים ויכחוס ויקללו יסתרום ויתלשום ואף לקצבם בעריצים [ודברים נעימים] וטעם כבשים להחזירם למוטב. ואף אם לא ישמעו אתה את נפשיך ה'אלה. ואף את השוגגין ע"י שאינן יודעין שהדבר אסור, ואם יודעין יחזרו בהם. אליהם [נ"ל: עליהם] להזהירם את החקים את התורות ואת דרך הטוב אשר ילכו בה. אך המחזיקים החיר בדבר איסור ופשט התירו בעיניהם. ואם נודיעם לא ישמעון שורו זו החיר לענמן מאחר שהחזיקו בו, כגון הני נשי דיתבן אפומא דלחייא, שדבר החיר הוא אלא מפני הכנסת החפץ המתגלגל אם נאסר עליהן לא ישמעו להם. יאמרו זהירין אנו מהכניס המתגלגל והמספקות ונעדרן ואשייאן, ותוספות יום הכפורים שהם יושבים בעוד היום גדול וסעודתן מושכת. ואין הכל זהירין להפסיק ויבאין להבחין, שאומרים עוד יש שעות [שהות ציוס] עד שרואין קרוב להחשיך. ואם יודעין יעצרו עליהן יפה השחיקה דלא להענישם על המזיד. ואין זו דומה לרואה את חצירו עובר מזיד שננטו למחות. ואפילו אין מקבל כמו שכתב (יחזקאל ט', ד') וממקדשי תחלו, דהתם כי לא מחיין בהן נמי עונש מזיד ומחיין בהן דלמא ציינתו. ע"כ.

*

גמ'. שם. במ"ש מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, מבואר בתוס' שבת (נה) ד"ה ואע"ג, ובתוס' ע"ז (ד ע"א), ובתוס' צ"צ (ס ע"ב), דלא אמרינן הכי אלא כשהדבר ידוע לנו בודאי שלא יקבלו, אבל בספק שמא יקבלו צריכים למחות בידם. וכ"כ הרי"ף והרא"ש כאן. וכ"כ הר"א ממין צס' יראים (ס"ס לז). ורבינו ירוחם (סוף נתיב ב).

וה"ל הרשב"ץ בתשובה ח"צ (סימן מז): וכבר כתבו התוס' דדוקא במילתא דידעין בודאי דלא מקבלי מינן, אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, אבל אי לא ידעין אי מקבלי מינן או לא, חייב עכ"פ למחות, כדמוכח בשבת אם לפניך גלוי לפנייהם מי גלוי. ואילו הנחנו בני אדם על מה שהן שוגגין בכל יום היו מוסיפים שגגות, והיתה התורה נופלת מעט מעט. ועוד נ"ל דהיינו דוקא כשכולם שוגגים הלא"ה מזה למחות בידן כדי להזהיר אחרים שלא יבואו לידי מכשול דצריכתא ילפי מקלקלתא ולא מתקנתא. והמורה הוראות שהזהיר את העם ולא קבלו עליו נאמר ואתה את נפשך ה'אלה. ע"כ. (וכ"כ בתשו' הרא"ש כלל ו' ס"י ג' דבספק אם ישמעו חייב

להוכיחן להציל נפשו). וכ"כ בפסקי תוס' כאן, ובמטה משה (סי' תתמז).

אמנם הראב"ן בתשובה (ס"ס כה) סובר שאף בספק אמרי מוטב שיהיו שוגגין וכו', וכ"כ מהרי"ל הל' עיוה"כ.

ועיין בשטה מקובצת שכותב: והעיד הריטב"א בשם רב גדול מהאשכנזים ומטי זה בשם המהר"ם מרוטנבורג, שלא אמרו מוטב שיהיו שוגגין וכו' אלא בדורותם, אבל בדורינו שמקילין בכמה דברים ראוי לעשות סייג לתורה ואפי' דרצון מחיין וקנסין להו דלא לעצרו כלל. ושכן הוא במדרש ירושלמי. והדבר נ"ל נכון. ע"כ.

ובח"י הריטב"א (פסחים ג) כ', ופשוט דמתני' והש"ס אינם אלא במנהג להחמיר, אבל במנהג להקל, אפי' אם היה ע"פ גדולים שבעולם, כל שנראה לחכם בעל הוראה שיש בו ד איסור, לעולם אין חוששין למנהג ההוא, שאין לנו אלא שופט שבימינו. עיי"ש. וע"ע בשו"ת בנין עולם (חאו"ח סי' לב).

וע"ע להגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (תליתאה חלק ב' סימן ד').

*

גמ'. שם. עיין בספר חסידים (סימן רסב) שמה שאמרו חכמים מוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידיים, זהו במקום הרשות אבל בצית הכנסת לא. וכתב במחצית השקל (סימן רסג סק"ג), שהטעם שאולי מפני שברוב עם אי אפשר שלא ימלאו אנשים הגונים שישמעו ויקבלו דבריו, וגם יכריחו את האחרים לקבל דבריו. ע"ש.

ועיין להמהרש"ס בספר עין הרועים (עמוד קמג) שהעיר על זה ממה שכתב הטור באורח חיים (סימן סח) מה שיש נוהגים להפסיק בצרכות קריאת שמע לומר קרובך, כתב רבינו מאיר הלוי שאסור לעשות כן משום הפסק, אך מוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידיים.

וע"ע בשו"ת לב אברהם (סימן קלז) מה שכתב בזה.

*

גמ'. שם. הר"ן כאן כותב בתו"ד: מיהו איכא מאן דאמר דדוקא מידי דלא כתוב בהדיא כחוספת עינו, אבל במידי דכתוב בהדיא דאורייתא מחיין בהו ע"כ. ובשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רכ"ח) דן בענין חיוב קבלת פני רבו ברגל בזה"ו, ומביא טעם למה השמיטו זאת הפוסקים, ששמע מהרה"ק מהר"א מצעלזא ז"ע שאמר לו בשם אביו הרה"ק מהרי"ד ז"ע דביאור הטעם לפי הגמ' (בברכות ח' ע"א) לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פריעה, והתניא אל ידור, לא קשיא הא דכייף ליה הא דלא כייף ליה, וברש"י אם כפוף לרבו לקבל תוכחתו, ואם לאו טוב להתרחק ממנו ויהיה שוגג ואז יהיה מזיד, ובערכין (ט"ז ע"ב) קאמר ר"ט תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, וא"כ בזה"ו עדיף שלא ידור במקום רבו, מכיון שלא מקבלין תוכחה הו' כלא כייף, ובדר מחוץ לתחום מבואר בסוכה

(כ"ז ע"ב) שפטור מלהקביל פני רצו ולכך השמיטוהו הפוסקים עכמו"ד הרה"ק מהרי"ד מצעלא ז"ע.

ולפי"ז כתב: "ואפשר הא דהשמיט הרמב"ם הך חילוקא, משום הא דכלא כי"ף דמוטב שיהו שוגגין, ושם בסי' תר"ח ס"ב ברמ"א דצמפורש בתורה מוחין בידו והוא מהר"ן רפ"ד והרא"ש שם בשם בעל העיטור והכי ס"ל להרמב"ם פ"א מהל' שביח' עשור ה"ז עיין שם ברמ"מ בהא דכתב הרמב"ם וכן כל הדומה לזה, וא"כ משום דבר המפורש בתורה יש לדור במקום רצו שיוכחנו, דלא שייך בזה מוטב שיהיו שוגגין וכו', ועדיפא טפי דידור במקום רצו משום דבר המפורש בתורה שאולי ישמע לו מהך מעליותא דמוטב שיהיו שוגגין, וע"כ דרחצ"א משמיה דעולא בצרכות שם ס"ל דגם צמפורש בתורה אמרינן מוטב שיהיו שוגגין עכ"ל.

*

גמ'. דהא תוספת יוה"כ דאורייתא הוא ואב"י וישתו וכו'. עיין בפני יהושע שהקשה, דלמה הנשים חייבות בתוס' יוה"כ הא מ"ע שהז"ג הוא. ומי' כיון שהעשה בשוא"ת ליחא להאי כללא. ע"כ.

והצל"ח הקשה עליו, שקושימו תמוהה מסוכה (כח ע"ב) דיליף לה מהאזרח, ומירוצו הוא נגד התוס' קידושין (לד) דנשים אינם צעשה דיו"ט כיון שהוא זמ"ג. עיי"ש. וכן הקשה בשו"ת הגרע"א (ח"ג סימן פ) על הפמ"ג ש"כ כן. וכן הקשה בשו"ת יד אליהו - ראגלעלער (ח"ב דף ס"ה ע"א) על הפני יהושע.

ובם' שער שמעון כאן בסוגיין כתב להציא ראיה להפני יהושע, מדלא חשיב בקידושין (לה) צהדי שלשה כתובים תוס' יוה"כ. וכו'. עיי"ש. וע"ע צערך השלחן א"ת (סי' תמג סוף סק"א) ובשו"ת קרן לדוד (סי' עה) ובשו"ת שם אריה (חאור"ח סי' ב) ובשו"ת מחנה חיים (ח"ג מאור"ח סי' כט). וע"ע צמכתא לחזקיהו כאן.

*

גמ'. דאית ביה קוצים. בשו"ת בנין זיון החדשות (סימן צ) הקשה השואל אמאי מוקים צתבנא קריא דאית צי' קוצים, תיפוק ליה דהא מוכן לזהמות מוכן לאדם, והרי רש"י כתב דסתמא אורין אותו לזהמה.

והשיב: קושיא זו לא הצנתי שהרי רק ללישנא קמא דרב כהנא דזאת אומרת מתחילין באוצר תחלה מפרש רש"י כן דלכך נקרא אוצר משום דסתמא אורין אותו לזהמה אבל ללישנא בתרא דר"כ דזאת אומרת אין מתחילין באוצר תחלה אדרבא צריך לומר דלא ראוי עוד לזהמה והקפה מדעתו אכילת בהמה ועי"ז עומד רק להסקה וכמו שכתב צפי' רש"י שם שאין ראוי עוד למאכל בהמה וכ"כ התוספ' דמדאין ראוי עוד למאכל בהמה גם ר"י מודה. ולכן מוקי צתבנא קריא. וא"כ אין שייך בזה מוכן לזהמה הוי מוכן לאדם. ע"כ.

*

תוס' ד"ה תנן. עיין בשו"ת הרמ"א (סימן קכה) צדין אחד שקדש בשבת, שכותב צמו"ד: ועוד אני אומר דיש לחלק ולומר דבזמן הזה לכ"ע שרי, דהא תנן אלו הן משום שבות אין מטפחין ולא מרקדין וכו' וכתבו התוספות ריש פרק המציא, פירש"י שמא יתקן כלי שיר ומיהו לדידן שרי, דדוקא בימייהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגור, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגור עכ"ל. וכבר פשוט היתר הטפות והרקוד בשבת בר"מ ואף מנזוים לכותים לנגן בכלי שיר, והכל הוא מטעם דברי התוס' דלא שייך גזירה זו בזמן הזה. וה"ה צענין אין מקדשין, דאמרינן בגמרא הטעם שמא יכתוב וידוע המנהג פשוט בישראל שאין החתן כותב בעצמו הכתובה או שטר אירוסין, והוא מטעם שאין אנו בקיאים בכתיבה. ואפילו מי שידוע לכתוב אינו כותב שלא לחלק בין בקיאים לשאינן בקיאים, ולכן כותבה בכל מקום החזן כמו שקורא בתורה לכל אדם לתקנת שאינו בקי. ומעתה אין לגזור על המקדש שמא יכתוב, מאחר שאנחנו אינן בקיאים ואין מוטל על החתן כתיבה זו.

ואין לחוש שהחזן יכתוב משום קידוש החתן, דגזירה כזו לא מצינו. ועוד שהרי החזן כותב כל פעם הכתובה ושטרי האירוסין בשחרית או זמן רב קודם הכניסה לחופה כאשר אינו יודע מתי יהיו מוכנים עם החופה, ולכן אין לחוש בזמן הזה לגזירה זו כלל. ואף אם נאמר דלפי דברי הירושלמי, דפירש טעם הגזירה משום דהוי כקונה קנין בשבת אין לחלק בין זמן הזה לבימייהם, מ"מ נראה דגמרא דידן עיקר נגד הירושלמי וכן פסקו הפוסקים תמיד. ע"כ. עיי"ש עוד. ולקמן (דף לו) באורך. וע"ע בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן כה).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן מט) ובתו"ד כותב: ומ"ש אתה שאין שכיח עתה לעשות חבית של שייטין יש מקום בזה לסדרת התוס' צמס' ביצה דף ל' ע"א צד"ה תנן אין מטפחין וכו' שכתבו פירש"י משום שמא יתקן כלי שיר. ומיהו לדידן שרי דאין אנו בקיאים לעשות כלי שירים ולא שייך למגור. ואמנם אין סברא זו מוסכמת. ועיין בבית יוסף סימן של"ט ורמ"א בסעיף ג' בהג"ה ג"כ לא החליט אם הוא משום מוטב שיהיו שוגגין או משום שסומכין על סדרת התוס'.

גם ע"פ הגהת אשר"י בריש פ"ה דביצה שכתב צד"ה כל משמעי קול וכו' וכברי המנגן בכלי שיר בנישואין שרי ואפילו אם ישראל אומר לו עכ"ל ה' מקום להחיר לעזור צמעצורת ע"י נכרי המשיטו ואפי' אם ישראל אומר לו אם הוא לצורך מזה. ויש לדחות שם אין הישראל עושה מאומה אבל כאן אולי ישיבת ישראל על המעצורת שהיא שטה מיחשד שהוא שט וא"כ הוא עצמו עובר על שבות שאין שטין ע"פ המיס. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

שמו' ישרו עתה לנגן כלי שיר ממע כי בזמן הזה צודאי ישנו בקיאים לתקן כ"ש ויתקן מנא צי"ט. ע"כ.

וע"ז השיב: ישישו מעיו כי כיוון לדעת גדול, והיינו הגהה מבן מחבר שו"ת שער אפרים [סימן לו].

אבן באמת מלשון הפוסקים לא משמע כן אלא כפשוטו דאין אנו בקיאים אף בכלי זמר בעצמם, יעויין במגן אברהם של"ח ס"ק ה', ועכ"ז פשיטא דליכא ראייה לחדשים מקרוב באו כי אנה מצאו להתיר עי"ז לכתחלה ואפי' ע"י ישראל ואפי' צרכים דאזושה מילתא והדברים ארוכים.

וברי' שלא להיות בלי שום חידוש אשעשע קצת כמה שנתעורר בספר לשון למודים ד' ב' ע"ד על דיבור זה של התוס' אמאי פירשו זאת פה ולא לקמן במקומו במשילין. ונלענ"ד כשנדקדק מה שג"כ דקדק הג"ל מה מקשה הש"ס וליטעמך הא דאמר רבא לא ליתבי וכו' ואטו כי רוכלא ליקשי וליוזל ופשיטא דגם ע"ז יקשה לכך כתבו התוס' דעכשיו אין אנו בקיאים ופשיטא דגם בזמניהם לא הכל בקיאים והחשש של הוצאה מרשות לרשות שייך בכל ע"כ שפיר הקשה הש"ס וזה רמזו כמה שיינו שם ולא צדק ל"ו. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח ב' סימן ק) ח"ל: בזה דאין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין אם יש להתיר כתוס' ביצה דף ל' שכתבו לדידן שרי דאין אנו בקיאים לעשות כלי שיר, הנה לכאורה דברי התוס' תמוהין אף אם נימא שבימיהן היו בקיאים לעשות כלי שיר יותר מזה"ז, דהא עכ"פ מאחר שנאסר בזמנן אין להתיר אף שכל הטעם בטל כדאיתא צדק ה', וכ"ש הכא שגם בימיהו הא איכא גם מי שבקיאים לעשות כלי שיר שאין להתבטל מה שנאסר. ול"ד להא שכתבו התוס' צדק ו' ב"ה והאידנא דבזה"ז שליכא חזרי מותר לקבוצ המט צי"ט שני דכיון דזה הטעם משום חשש ועצרה החששא עבר הטעם וה"נ גבי מים מגולין דעכשיו שאין נחשים מציין ציינו אנו שותין מהם אפילו לכתחלה, דשם בארתי שכוונת התוס' הוא, דהדבר שבזמנן שהיה באיסור גילוי היה רק שאף שהחשש דשמה הנחש הוא חשש רחוק שלא היה זה חשש לאסור אף בשביל סכנה תיקנו שגם חשש קטן זה הוא חשש לענין סכנה וממילא הוא אסור מדין פ"ג, ולכן במקום שלא מצוי נחשים וליכא אף חשש הקטן לא היה ממילא בכלל התקנה. ולא אמרינן שתיקנו לאסור מים מגולין שהוא בכל אופן אטו אותן מגולין ששמה מהן נחש שאו לא היה לן להתיר אף בליכא נחשים, משום דכיון שאפשר לפרש שתיקנו רק להחשיב זה לחשש וממילא יהיה אסור אין לומר דתיקנו איסור על עכ"ס מים המגולין דלאיזה צורך יתקנו מה שלא הותרו לזה.

ולבן הביאו מזה ראייה לאיסור הקבוצה צי"ט שני שאמר רבינא דהאידינא דאיכא חזרי, שג"כ לא נימא שאסרו עכ"ס הקבוצה כדי שיאסר בכל מקום אף בליכא חזרי דהא אין להם צורך לזה, אלא שאסרו שיש לחוש שהחזרי כשיראו שמקבצין מתייהם יכופו אותם למלאכה שמדינא לא היה נאסר

תוס' שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קעא) במכתב להרה"ג ר' נפתלי צנעט אב"ד שאפא, בן מהרמ"ב ז"ל, ח"ל: ע"ד מה שהעלה הדר"ג בכוונת רמ"א א"ח סי' של"ט במ"ש דמלתא דל"ש הוא כו' ר"ל דאל"ה הו"ל למיחש למיעוט בקיאים הן כמו צי"ד סי' שט"ז דחיישי למיעוט חולצות כו' במחכ"ת ל"ד דהתם משום סמוך מיעוט לחזקה הוא. מה דל"ש כאן. גם מה שחמה מעלתו על הט"ז וסייעתי שהצינו כולם בכוונת רמ"א הנ"ל כמשמעו, ומעלתו העלה כוונתו דגם תוס' רק שלא למחות מנהג המקילים כ"כ אבל לא לדינא.

יעיין תשובת אבן שוהם סי' נו"ן ותשובת שער אפרים סי' ל"ו והנה בפסקי תוס' ביצה דף למ"ד סי' ק"ו העתיקו כן לדידן שרי כו' משמע היתר גמור מדינא. ועל פסקי תוס' יש לסמוך להלכה למעשה עי' כנה"ג א"ח דרכי הפוסקים סי' י"ו ותשובת פרח שושן א"ח כלל ג' סי' ד'.

ועל הבי' יו"ד רס"י קכ"ג אני תמה שכתב דמשמעות התוס' שבת דף י"ז ע"ב הוא דאיסור השחייה וההנאה בבתם יינם צ"ל גורו כו'. ואני רואה בלשונם שכתבו נתנו זו חכמים דין וחומר יי"נ ממש כו' מאן חכמים שכתבו משמעות חכמים שאחריהם ולא שמאי והלל דאירי זהו. והנה בחי' הריטב"א לע"ז דף ס"ד ע"ב הביא דעת המפרשים והרמב"ן מכללם דמיד מתחלה לא גורו איסור הנאה בבתם יינם אלא באותן נכרים שעובדין ע"ז ולא באותן שאין ע"ז וכסדרת תוס' והרא"ש דף נ"ז שם ומשמע שם דגם הריטב"א מסכים לדעתם איברא הר"ן דף נ"ז שם מייחי בשם הרמב"ן בדיפוך וז"ע עי' פ"ח יו"ד סי' קי"ו וברכי יוסף א"ח סי' רל"ב ור"ן ע"ז דף ס"ה לחלק בין גזירה ותקנה כוללת וחידוש על פרו"מ נ"י שלא העיר ע"ז וגם לא ראינו לפרו"מ נ"י שהביא שאר הפוסקים עי' תשובת מהר"מ פאדוה סי' ע"ו ותשובת מהר"מ לובלין סי' נו"ן והקדמת הרמ"ס הל' יי"נ מה שמצדדים בבתם יינם ועי' תשובת מהריצ"ל ספר ד' סי' מ"ה שהחמיר בציטול הסכמת הקהל למיגדר מלת' יעו"ש. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א א"ח סימן ג) ח"ל: השואל שם: בתוספות ביצה דף ל' ע"א ד"ה תנן כתבו ח"ל: מיהא לדידן שרי דדוקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגור אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר לא שייך למגור ע"כ. ומכאן הביאו הקלים ראי' שמותר עתה לנגן בכלי זמר צי"ט, והנה שקר צייננו וטעו בפשט התו' דהתו' לא כוונו רק אמה דתנן אין מרקדין וכו' ובשעת ריקוד וטיפוח נשמע קול ערב ככלי זמר זה אסור שמא יתקן כנגדן כלי שיר דהיינו לבסומי קלא כדמשמע נמי מדברי רש"י ז"ל לקמן דף ל"ו ע"ב ועל זה כתבו התו' דזה דוקא בימיהם הי' אסור לטיפוח שהם בקיאים הי' שהי' כל זה נשמע ככלי שיר, ואמנם בזמן הזה אין בקיאים אנו די ע"י טיפוח וריקוד ישמע קול השיר ולכן שרי עתה כזה דלא שייך למגור, ואמנם הם מלהזכיר

תום' שם. עיין צש"ת אגרות משה (חלק אור"ח ג' סימן נה) בצאור אסור הדיבור צצצת ויו"ט צמייקרעפאן, וצטעם הג' שם כותב: איכא צזה הגזירה שאסרו צכלי שיר משום שמא יחקן דמאזי טוצא כמעט צכל פעם שצריך לתקנו צאמצע הדבור, וכמעט כל אדם יכול לתקן זה שצציל זה עוד חמור מכלי שיר שכתבו התוספות צינה דף ל' דאין אנו צקיאין לתקן כלי שיר לטעם על המקילין לטפח ולרקד דלנגן צכלי שיר אף לטעמם לא הקילו. ע"כ. וע"ע צש"ת מנחת שלמה (סימן ט) ושו"ת צין אליעזר (חלק ג' סימן טז פרק ד).

*

תום' ד"ה דהא. הנה תוס' כתבו, דמשמע שיש שיעור לתוספת יוהכ"פ, מדהצריך לפסוק מצעוד יום, דהא ודאי לא היו אכלים ממש עד חשיכה וכו'. וצפי' התוספת לא הוצרך השיעור, ולכך יש להזהר ולהפסיק מצעודי. והר"ן דחה, שכיון שזוהי תורה תוספת, צריך להוסיף מחול עה"ק איזה זמן חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק. עיי"ש. וע' בתוס' ר"ה (ט) שכ' דסגי בתוספת משהו. עיי"ש.

אך צש"ת מהר"ח אור זרוע (סי' קפה) כ', שצב' ערוגת הצושם להר"א צר עזריאל כתב שיש צירושלמי שצריך להוסיף צ' שעות וכו'. וכ' ע"י, ותמה אני שכל העולם אין נוהגים כן. עיי"ש. וע' צטעם מקוצנת כאן צצם ר"י, שהתוספת ליוהכ"פ הוא כחצי שעה. וה"ה לתוספת צצת.

ועיין בארחות חיים (דמ"ג ע"ג), וצסמ"ג (עשין לב), וציראים (ס"ס קב), שכ', דסגי בתוספת משהו. וכ"כ תר"י והרא"ה (ברכות כז), וצחי' הר"ן צצת לה).

דף 5 ע"ב

מתני'. אין נוטליין עצים מן הסוכה אלא מן הפמוד
לה. עיין צש"ת הרא"ש (כלל כב סימן ח).

*

גמ'. ומי מזהני בה תנאי וכו' מונין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה וכו'. עיין צש"ת הרא"ש (כלל כד סימן ט) וז"ל: ושאלת צנויי סוכה, אם מותרין להסירן. תשובה, ניי סוכה אסורי מתרי טעמי. דצפ' צמה מדליקין (כ"ב) משמע, דאסור משום צזוי מלוא, דגרסינן התם, צעו מיניה דרבי יהושע צן לוי, מהו לאסתפוקי מנויי סוכה כל צצעה. אמר להו, הרי אמרו, אסור להרלות מעות כנגד נר חנוכה. ומסיק התם, אצוהון דכלהו דס, דדרשינן, ושפך וכסה, צמה ששפך יכסה, שלא יכסנו צרגל, שלא יהו מלות צזויות עליו, ומשם אנו למדין לנר חנוכה ולנויי סוכה. וצפרק כירה (מה) משמע, דאסירי משום מוקצה, דקאמר התם, ומוקצה למלותו לית ליה. והתניא, סיככה כהלכתה ועטרה צקרמים וצקדינים המצורין ותלה צה אגוזים שקדים ורמונים ופרכילי ענבים ועטרות של צצלים ינות שמנים וסלמות אסור להסתפק

שהיה זה רק צשש צעלמא ותיקנו שיחשו לזה וממילא אסורין שהוא צמציין עצמן לחלול יו"ט, ולכן צמקום וזמן שליכא צצרי וליכא הצשש לא היה צכלל מה שנאסר. אצל כשאסר הדבר לא יתצטל צצציל מה צצטל הטעם אף לגמרי, וכ"ש צאין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין שהוא אסור על דבר שלא שייך כלל תקון שודאי הוא אסור על עצם הדבר כדי שלא יצאו לטעות ולומר מ"ש ציד מ"ש צכלי וצכלי יצאו לתקן, שלכן אין להחיר אף שנתמעטו היכולין לתקן כלי שיר דלא היו גוזרין צצציל מיעוט מתקנין כזה צצומננו שהיו צצטל הטעם, שמ"מ אין לצטל האיסור. ועיין צצמחת יו"ט שנשארו צקושיא וכתב לא ירדתי לסוף דעת תוס' צזה. ועיין צצ"י סימן של"ט שכתב שהתוס' מדמיים זה למשקין מגולים דשרו האידנא אצל ל"ד כלל כדצארתי. ולכן היה מן הראוי להחמיר, אצל עכ"פ לדינא צציה הרמ"א צסימן של"ט סעיף ג' שיטת תוס' וכתב שעל זה נהגו להקל וכן רואין אנו שהרבה יראים ושלמים מרקדין צצצת ויו"ט.

ובראיה לע"ד שהטעם הוא דנחשצה כלל פשטה הגזירה אף שכבר פשטה צימיהם אצל כיון שעכשיו נשתנה מכפי שהיה צימיהם שנסתלק הטעם לא נחשב מה שפשטה צעת שהיה הטעם לפשטה גם עכשיו כשליכא הטעם. ואף שמ"מ הרי צריכין למנות ולצטל, יש לומר דכיון שידוע שכל החכמים צצעולם היו מסכימין להחיר מאחר שעוצרין, וכדחזין שאף כשהיה הטעם אמרו שלא למחות כדי שיהיו רק שוגגין ולא מוזדין ידעיין מזה שאם היה אפשר לצטל התקנה ולא יהיה כלל אסור היו ודאי רוצין צזה רק שאז שהיה הטעם לא היו יכולין לצטל משום שכבר פשטה, ולכן כשאסתלק הטעם שלא נחשב כפשטה גם עכשיו אפשר לצטל כשהיו נמנין ומסכימין נחשב כנתקצלו החכמים ונמנו ודנו להסכים להחיר.

ולא מצעיא להיש מפרשים בתוס' יצמות דף מ"ה צמי לא טבלה לנדוהת דצצרי דגם צצ"ד כיון דידוע לכל שטבלה כאלו עומדים שם דמי עיי"ש, שגם הכא דצעי שיחירו צקצון החכמים לימות סגי צזה שידוע שהיו כולם מסכימין כשהיו נקצצים, אלא אף להחולקים שם מטעם דרק צהגדת עדים סגי צמה שידוע לכל כאן סהדי כיון שאין צריך אלא להידיעה מעדים והרי צאין סהדי ישנה הידיעה כמו צצמענו וקצבלנו עדות, ולא כשצריך צ"ד של שלשה שאינו מצד הידיעה אלא שצריך שיהיה הגרות צמעמד צ"ד סצרי שלא שייך להחשיצ מצד הידיעה כעמדו שם הצ"ד, דמ"מ הכא שזה שצריך שהצ"ד צריכין להיות צקצון צישיצה אחת הוא כדי שיתצבר הדין יותר, ורק אז שייך לילך צתר רוצא דהוא רוצ מתוך כולו, ולכן כיון שהוא דבר צרור שהיו מסכימין להחיר מאחר שעוצרין וכדחזין מהא שאמרו שלא ימחו צהם כדי שלא יהיו מוזדין וכדכתבתי לעיל סגי אף לדידהו להחשיצ כנקצלו החכמים והחירו. זהו מה שנראה לתרץ שיטת תוס' והרמ"א שכתב שנהגו להקל. אצל כיון שהמחבר פליג וטעם תוס' אינו צרור היה מן הראוי להחמיר לכה"פ לצעלי נפש אצל לדינא הא חזין שמקילין. ע"כ.

*

דהוקצה למזותו, שאין הסוכה בטלה כשאין בה נויין, הילכך אינטריין טעמא דזווי מזוה אפילו בעודן תלויין. והשחא דאסירי להו משום טעם דזווי מזוה, בעודן תלויין בסוכה, אסירין להו משום הוקצה למזותו אפילו נפלו בחול המועד. אבל אי לאו טעמא דזווי מזוה, אפילו בעודן תלויין הוו שרו בחול המועד. וכן הייתי נוהג להתנות ולסלקם בעת הגשמים. ע"כ.

*

גמ'. מניין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה. לדעת הרמב"ם (סוף פ"ו דסוכה) צין הסכך צין הדפנות נכללו באיסור זה, וכ"כ התוס' כאן (ד"ה אבל עצי). והרא"ש בסוכה (ט ע"א) כתב, דאין האיסור רק על הסכך, ולא על הדפנות. ורוב הפוסקים הסכימו לרמב"ם ותוס', דכשם שהסכך הוא מן התורה, כמו כן דפנות הסוכה כפי ההלכה שמים כהלכתן ושלישית טפח הוי מדאורייתא, וכן איפסק בשו"ע (סימן תרל"ח סק"א).

*

אם אחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות וגשלים הכשר סוכה הוסיף דופן, לא מיתסרא, אבל אם עשה ארבעתן סתם, כולן אסורות ומוקצות. (שו"ע תרלח, א).

בל זה לא מייירי אלא בסוכה שישב בה פעם אחד, אבל אם הזמינה לסוכה ולא ישב בה, לא נאסרה, דהזמנה לאו מילתא היא. (רמ"א שם).

והקשה הט"ז (סק"ג), הא מקשיין סוכה לחג שחל עליה שם שמים, וא"כ נימא בסוכה ג"כ דהזמנה מילתא היא, כמו בקרבן חגיגה דקי"ל בקרבן אם אמר ה"ז קרבן דהוה קדושת הגוף, ה"נ נימא בסוכה.

ותירין, דודאי אין לך לומר שכל הדינים שינסג בחגיגה יהיו בסוכה דא"כ נימא שיש גם בסוכה קדושת הגוף, אלא ע"כ דה"ק קרא חג הסוכות תעשה לך ו' ימים דדוקא בזה יהיו שוים לענין ו' ימים שתהא קדושת הסוכה לזמן זה כמו חג ולא תטול ממנו להנחתך שום דבר לבטל ממנה קדושה שלה בזה דוקא שוים ולא לדבר אחר. וע"כ נראה פשוט שמ"ש "אין נאומין מהם לדבר אחר", היינו דרך ליטול, משום שזוה תבטל קדושתה אבל בעוד שהיא קיימת אין איסור הנאה ממנה כדי לסמוך עלי' או להניח עלי' שום דבר כיון שעדיין קדושתה עלי'.

*

הקשו התוס', דכאן משמע דאיסור הנאה מסוכה הוי מן התורה, ובשבת (מ"ה ע"א) מצויר דהאיסור הוא מטעם מוקצה. ותירנו, דזהו כשנפלה, אבל כל זמן שעומדת הוי האיסור מן התורה. ורבינו חס מפירש, דמן התורה אין האיסור אלא כדי הכשר סוכה, ומטעם מוקצה אסורה אפילו מה שיותר מכדי הכשר סוכה.

מהם עד מוצאי יו"ט האחרון של חג, ואם התנה עליהן, הכל לפי תנאו. וכן משמע במסכת יו"ט, דאסירי משום מוקצה.

ובא"י צריכי הנך תרי טעמי. ומתרינין, דתרווייהו צריכי, דמטעמא דהוקצה למזותו לא הוה אסירין להו בחולו של מועד, דלא שייך מוקצה אלא בשבת ויו"ט, הילכך אנטריין טעמא דזווי מזוה. אע"ג דאסירין אחרוג בחולו של מועד מטעמא דמוקצה, כדמוכח בפ' המציא כדי יין, היינו משום דמבטלה מזוה ידידיה כשהוא אוכל. אבל הכא, אם מסתפק מנוי סוכה, לא מייבטלה מזוה סוכה, ואי לאו טעמא דאתקנא משום צווי מזוה, לא הוין אסירין להו היכא דנפלו, הילכך אהני טעמי דמוקצה לאסרו אפילו היכא דנפלו.

ובמקשינן על תירוצ זה, דהא חזינן דשייך הוקצה למזותו אפילו בחול המועד. דמקשינן אהא דאמרינן בפ' המציא, מניין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה, תלמוד לומר, חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים. אלמא, דעצי סוכה אסירי מדאורייתא, דע"כ דרשא גמורה היא, מדפריך בפ"ק דסוכה, וקרא להכי הוא דאתא. ובפ' כירה (מה) משמע דאסירי מדרבנן, דמיייתי ראייה מעצי סוכה, דרבי שמעון אית ליה, מתוך שהוקצה למזותו, הוקצה לאיסורו. ואמרינן נמי בפרק המציא, אבל עצי סוכה, דחל קדושה עלייהו, אתקנא לשבעה. ומתרינין, דהא דאסירי מדאורייתא, בעודה קיימת, אבל משנפלה, דבטלה מזוה, לא אסירי אלא מדרבנן, ובסוכה שנפלה איירי בפרק המציא ובפרק כירה. אלמא, שייך טעמא שהוקצה למזותו בסוכה אפילו בחול המועד, וא"כ, טעמא דזווי מזוה למה לי.

ובתוך קושיא זו מתרינין, דאנטריין טעמא דזווי מזוה, היכא דאמר, איני בודל מהן כל צין השמשות, דלא אתקנא למזותו, ואסורין משום צווי מזוה, כל זמן שהן תלויין. וכ"כ בספר המזות הקצר, דתנאי אינו מועיל צווי סוכה בעודן תלויין, מכח תירוצ זה.

וקשה לתירוצ זה, דבפרק המציא פריך, אהא דשני רב מנשיא דבסוכת מזוה לא מהני בה תנאי, והתניא, סככה כהלכתה ועטרה בקרמים וכו', ואם התנה עליה הכל לפי תנאו, אלמא, דמהני תנאה בסוכה דאורייתא. ומשני, אב"י ורבא דאמרי תרווייהו, באומר, איני בודל מהם כל צין השמשות. אבל עצי סוכה, דחל קדושה עלייהו, אתקנא לשבעה, אלמא, יכול להסתפק מהם צין השמשות אע"פ שתלויין בסוכה, דאם אינו יכול להסתפק מהם, מאי אהני דאינו בודל מהם, על כרחו בודל מהם בעודן תלויין בסוכה, מידי דהוה אעצי סוכה, דלא מהני בהו תנאה, דבעל כרחו בודל מהם צין השמשות משום סחירת אהל. אלא ודאי תנאי מועיל בהן, אפילו בעודן תלויין, ולית בהו משום צווי מזוה, כיון דהתנה עליהם.

וא"י תיקשי לך, א"כ, מה צריך טעמא דזווי מזוה, כיון דשייך הוקצה למזותו אפילו בחולו של מועד. יראה לי, דדוקא בעצי סוכה אמרינן דאסירי בחול המועד מטעמא דהוקצה למזותו, לפי שצריך לחזור ולבנות סוכה מן העצים לאחר בסוכה. אבל נויי סוכה, אין לאסרן בחולו של מועד מטעמא

מהן וכן אמרינן בקידושין (דף נד) בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת ופרש"י ז"ל שלא ניתנה תורה למלאכי השרת שיהיו הכהנים זריזים כמלאכי השרת להפשיטן בגמר עבודה ולא יהיום עליהם אחר העבודה כהרף עין ע"כ הרי דאף דבג"כ יש עליהם קדושת כלי שרת או קדושת דמים כמ"ש התוס' שם בקידושין אפ"ה מותרין אף שלא בשעת עבודה מהאי טעמא דלא ניתנה תורה למה"ש שלא יהיו מלוזשים רגע אחר העבודה. ה"נ סוכה אף שאסורה בהנאה ולא מהני בה תנאה מ"מ שפיר יכול ליהנות אם ירדו גשמים משום דהך סברא דלא ניתנה תורה למה"ש שלא ישהה רגע אחת משהתחילו הגשמים לירד. עיי"ש עוד. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן תקטו).

ובגוף הדבר מלאכי בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תסז) שנאל מכוזר אביו הגאון ז"ל, דהיושב בסוכה כשהגשמים יורדין יעבור בצל מוסקף. וברמ"א כתב דהוה רק הדיוט. וע"ז השיב, דענין כל מוסקף אינו אלא באותו מעשה עצמו בחוספות. כגון חמשה פרשיות בתפילין אין שינוי במעשה רק מוסקף פרשה. וכן הישן בשמיני בסוכה אין חילוק במעשה השינה רק מוסקף יוס. אבל זה שינוי במעשה השינה. שהתורה אמרה דירה של הנאה לא דירה של זכר. ודומה למה שכתבו התוספות באוגד שלא במינו לא חשיב חוספות לרבנן משום דאין יוצא בלקיחה אלא דרך גדילתו והאגד נטל שלא כדרך גדילתו. הרי דכשיש שינוי במעשה אין כל מוסקף.

*

גמ' ב"ש שבועה. ולדידן גם צ"ל אסור, שהרי בשמונה עדיין מחוייב לאכול בסוכה, וכיון דאיתקנא צ"ל השמעות איתקנא לכולי יומא, ואם חל שבת אחר יו"ט נהגין שלא להסתפק ממנו גם בשבת דהוי כמכין מיו"ט לשבת. (מ"ב תרלח, ב).

*

גמ' שבעה שח"ל שם שמים ע"ל החגיגה כך ח"ל שם שמים ע"ל הסוכה. לכאורה יפלא, קרא למה לי, ולמה לא יחול שם שמים על הסוכה, הא הוא מלוא. ולפענ"ד הכוונה נפלאה, דהנה שלמי חגיגה כולו לצעלים רק האימורין לגבזה, ואפ"ה נתקדשה כל החגיגה עד שכולה נקרא חגיגה, והטעם שכל הצער נתקדש ע"י שהאמורים נקרבין לגבזה. כמו כן מלות סוכה אף האכילה ושתייה ושינה בסוכה נתקדש ונבחר עד שבו"ה מוקרי לה', ואין חילוק צ"ל לומד לאוכל ושותה בסוכה, שכולו נקרא לה'. (דברי שאול לסוכה ט ע"א).

*

גמ' שם. כתב בראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ד): "מנהג מורי עליו השלום שלא לדבר בתוך הסוכה צימי חג הסוכות אלא בדברי תורה, כי מלות סוכה קדושה גדולה, והעד שעני סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה".

*

וי"ש נפ"מ צ"ל אם האיסור מדאורייתא או מדרבנן, דאם הוא מדרבנן אז כשקטן או גוי נוטל ממנה, אין לנו לחוש לזה, אבל אם היא קדושה מן התורה כקדשים, פשיטא שעלינו לראות שלא תתחלל ציד אחרים. עוד יש נ"מ, דאם האיסור מן התורה לא מהני שום תנאי, ואם מדרבנן מטעם מוקצה יש לפעמים דמהני תנאי. עוד יש נ"מ, דאם מטעם מוקצה דרבנן הותרה בשביל חולה שאין בו סכנה, ומשום כבוד הצריות, ובטלטול מן הנד, משא"כ אי הוי קדש דאורייתא לא הותרה בכל אלה. (ערוה"ש תרל"ח, ד).

*

מי שיש לו סוכה בנויה משנה לשנה, דעת המג"א (תרלח, ב) דאיהא אסורה עד שיסב בה בחג, אע"ג דכבר יש בה שנה שעברה, מ"מ כשעבר החג בטלה קדושתה, וצריך מעשה אחר שתחול קדושתה.

אבל דעת מהר"י מולכו (הובא בברכי יוסף) דסוכה מיוחדת אסור להנות בכל השנה. (אמנם הברכי יוסף מסכים

להמג"א).

ובתב השע"ת (סק"ג) דפשיטא דאין צית מיחוש, דכיון שנוהגים היתר כל קדושה דצימי החג אדעתא דמנהגא היא שתחזור להיתר וכהנהגה בפירוש דמי. אמנם המ"ב (סק"ט) כתב, דטוב להחמיר.

ועיין בא"ר שכתב דדברי המג"א ז"ע. וציאר בשע"ת (סק"ג) דאפשר כוונתו על מה שכתב המג"א שצריך מעשה אחר שתחול קדושתה, דדבריו ז"ע בזה, דאפשר אף בלא מעשה חלה הקדושה כשמגיע החג, ואין זה דומה להזמנה דהכא לא פקע הקדושה לגמרי רק על דרך תנאי לבד.

*

מי שהחליף סוכה בסוכה לא פקע קדושתו הראשונה, וראיה מס' תרס"ח הפריש ז' אחרונים דמשמע דוקא הפריש דהוי כהנהגה, וסוכה השני' אם נשתמש בה לשם סוכה חלה קדושה גם עליה ואם לא נשתמש אלא שאמר זו חליפת זו לא חלה עלי' קדושה, דהזמנה לאו מלתא היא. (ברכי יוסף בשם מהר"י מולכו, הובא בשע"ת).

*

בשו"ת עונג יו"ט (סימן מט) כתב לחקור, איה מותר ליטב בסוכה בשעה שזורד גשמים, הא איכא איסורא דמתנהי מוסכה בעידן דליכא מלוא.

ובתב די"ל לשיטת הרי"ף והרמב"ן דמהני תנאי גם בעני סוכה, אם כן דמי להחנה בפירוש שלא יחול עליה קדושה לאסור בהנאה צעת ירידת גשמים דהא כל אדם מסופק אם ירדו גשמים בחג ודמי לאומר איני צודל ממנה כל בהשמו"ש.

ושוב כתב, די"ל כמו דאמרינן ביומא (דף סט) בגדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור ובמקדש צ"ל בשעת עבודה צ"ל שלא בשעת עבודה מותר מפני שצדי כהונה ניתנו ליהנות

טפחים הא לא"ה לא חשיבי וצטילי, וכאן כיון שהנוי תלוי בתוך ד' (לספק) ליכא שם ספק עליו כלל דצטיל לגבי סוכה ומכאן למד מהר"י סגל לתלות הנוי סמוך לגג הספק למען שלא יהא נדון משום ספק תחת ספק ויפסל כמו שזכר מהר"ל בספרו דף ס"ט ע"ב, הרי לך דצכהאי גוונא שאין מופלג ד' ליכא שם ספק עליו כלל.

ועוד ראהי מגמ' ערוכה דלעיל עיטרה (ועיטרה) בקרמין וכו' (ותלה בה אגוזים וכו') אסור להסתפק מהן ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו וכו'. ופרש"י אסור להסתפק מהן שהרי הקצה אותם ואם התנה עליהם מותר שהרי לא הקצה אותם ולא חלה עליהם קדושת הסוכה וכו' ע"ש. ואלו חשבינן לנוי אהול פי' לחוש שלא לתלותו עד שיספק א"כ היאך קאמר ואם התנה עליהם ה"ז מסתפק מהם בלאו הכי איכא למיחש משום דסתיר אהלא דעדיף מאיסור מוקצה והוא לן למיסר אלא ודאי דלא חשיב אהול כלל דלכך כשהתנה דלית ביה תו איסור מוקצה שרי ולא חיישינן לסתירת אהול דאין שם אהול עליו כלל. וכן מפורש בתו' ביצה דף ל' ע"ב ד"ה עד מוצאי י"ט האחרון וז"ל: אי משום סתירת אהל לא שייך בפירות וכו'. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת מהר"י וויל (סימן קצא) כותב בתו"ד: ומנחה לנאותה דכתיב תשבו כעין תדורו ומש"ה אין להניח מאני מיכלא בסוכה. ע"כ.

והגר"י ענגיל בסוכה (דף י' ע"א) תמה עליו, דהא חיוב הנוי הוא כמו בכל המנחות משום זה אלי ואנוהו. וז"ע.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שצט הלוי (ח"ב סימן נז) אודות נרות ונוי סוכה שכתוב שנעשה לע"ז.

ובשו"ת צאר משה (חלק ז סימן ב) דן אודות ציפרים המצופפים על ידי חשמל בתור נוי סוכה, ואי מותר להעריכם בשעון שצט להתחיל ולהפסיק. וע"ע מ"ש בזה שם (חלק ח סימן קצד).

*

גמ'. **שם.** צריך להבין למה לא מצינו בשום מנחה שיהי' הנוי מנחה וגדול כ"כ כמו נוי סוכה, והלא זה אלי ואנוהו קאי על כל המנחות.

ואבאר האדמו"ר מסאכטשוב זללה"ה דהנה על זה אלי ואנוהו פי' התרגום ואצני לי' צית המקדש והגמ' (שבת קלג ע"ב) דרשו התנאה לפניו צמנות וי"ל דאלו ואלו דא"ת דהנה ידוע דסוכה רומז על צית המקדש וצית המקדש נקרא נמי סוכת שלום [וצגמ' (לעיל ט ע"א) כשם שחל ש"ש על חגיגה קך חל ש"ש על סוכה עיי"ש] וא"כ בסוכה שייכים הב' פירושים הנ"ל, דדבר אחד לכן המנחה של נוי גדול כאן בסוכה יותר מכל המנחות וצוה מוצן למה צאה מנחת של נטילת ד' מינים בסוכה דאין שייכים זה לזה אף כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם והפי' הפשוט שקאי על צית המקדש שהשי"ת

גמ'. **שם.** ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה (שמות יב, טז). י"ל דהנה כבר הקשו הראשונים על ההצטחה שהצטחים הש"י להכניסם לא"י מיד הלא לא נתקיים ההצטחה ההיא. גם דרך שלשה ימים שאמרו (שם ה, ג) נלכה ונצמח כו' קשה מאוד היכן היה. אך הנה אמרו חז"ל, מה חג לד' כשם שחל שם שמים על החגיגה כן חל ש"ש על הסוכה, נמצא הסוכה היא צחי' הקדושה של הקרבנות, וצחי' א"י, בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך (שמות כ, כא). לכן כאשר צוה בני"י לסוכות, זכו בזה לקדושת א"י והקרבנות. (תפארת שלמה לחג הסוכות).

*

גמ'. **שם.** איתא בספרים דסוכה היא דוגמת צהמ"ק, וידוע עוד בדברי המקובלים שהספק והדפנות וקרקעית הסוכה כולם רומזים לשמות הקדושים. וע"כ האויר שלה אינו מגשם כ"כ, וע"כ מנחה זו מסוגלת לרוח"ק, כעין המקדש שמשם שואבין רוח"ק. (שם משמואל לסוכות שנת תרע"ח).

*

גמ'. **פיככה בהלכתה ועיטרה בקרמין וכו'.** צשו"ת פעולת לדיק (חלק ב סימן סט) נשאל על מה שנוהגים העולם לתלות נויי הסוכה קודם הסיכוך אי מנא למעבד הכי, או אם יש קפידא לספק תחלה ואח"כ לתלות נויי הסוכה כגון ענבים ורמונים וכיוצא משאר פירות.

והשיב: לכאורה נראה דיש ליזהר מהא דאמרינן בסוכה דף י' ע"א וצמי' ביצה דף ל' ע"ב סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין וסדינין וכו' ותלה בה אגוזים שקדים וכו'. משמע דצמי' תחלה לסככה כהלכתה ואח"כ יתלה בה הנויין.

ובר מעיינת בה שפיר תשכח דלאו דיוקא הוא דלא נקט סדר זה אלא לומר דצמי' לסככה כהלכתה מספק כשר כי היכי דלא להוו הנויין מסייעין לספק להיות נלמה מרובה מחמתה אצל אין הכי נמי אם תלה הנויין ואח"כ סיכך ליכא קפידא דלמאי תיחוש לה אי משום שני סככין הא ליכא שם ספק על הנויין דאין מסככין באוכלים דהא מקבלין טומאה.

וא"ת הא אמרינן אין מסככין באוכלין משמע דשייך ציה שם ספק אלא דספק פסול הוא, וא"כ אין לתלות הנויין קודם הסכך הא לאו מילתא היא דלא קרינן ציה שני סככין אלא א"כ מופלג הספק התחתון מהעליון ד' טפחים דהכי אמרי' התם נויי הסוכה המופלגין ממנה ד' רב נחמן אמר כשרה רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי פסולה, וכו' הר"אש וקיימא לן דיחיד ורבים הלכה כרבים, ורי"ף גיאת כ' דמסתברא כרב נחמן דקאי כשמואל ולא דמיא להא דשמואל כדפרישית לעיל. וי"ל דדוקא [בנוי] סוכה הוא דמכשיר בהפלגת ד' כיון דלנוי עצידי גבי סוכה צטלי אצל ספק פסול דלא עביד לנוי אפי' סמוך לספק הכשר פסול. דהא דאמרי' גבי סדין לנאותה כשרה מיירי שאין מופלג ארבעה אליציה דרב חסדא ורבה בר רב הונא, ואפ"ה מפני הנשר פסולה עכ"ל, וכ"פ הרי"ף והרמב"ם צפ"ה. למדנו מזה דאין להקפיד כי אם צמופלגין ד'

אחדים, שצבית לא יתלם ככותלים, דאין טעם שיסנה צקשטים בשביל איזה ימים מאחר שלא שייך שיעשה כן כל השנה. ובסוכה שהוא רק לו' וח' ימים, הוא שייך לעטרו, שלכן טוב לקטן צהם הסוכה. אבל דברים המתקיימין, ומ"מ אין הדריך להתקטן צהם בית הקצוע, אין טעם לקטן צהם הסוכה. ואם יש צהם נוי, יש צהם נוי מנווה ולא נוי סוכה. ויש אולי להתקטן אם יאסרו מליהנות צהם, דאולי אין צהם איתקנאי למנווה, כיון שהוא נוי בעלמא. וגם אולי טעם ציוי מנווה ליכא צהקרת נויין כאלו שלא שייכין להסוכה, כיוון דאין הדריך להתקטן צהם כותלי ותקרת צית קצועה, ויש לעיין צהם (ועיין לעיל סימן ל"ח סעיף ו' שלא שייך תשובו כעין תדורו בבניין הסוכה אלא רק בישיבה בה, ונראית כוונתו שמכל מקום בדברים שאין דרך כלל לקטן בהם בית, לא שייך שמיפה בהם את הסוכה ליישיבה).

ובמה שהצאת מהשל"ה שמסיק (ח"ג מסכת סוכה - י"ג ע"ב בד' יו"עפאף)

אחר שהציב צרייתא זו, על כן ראוי לעשות כן וכל המרצה הרי זה משוּבָּת, אין כוונתו כל המרצה עוד ממניינים אחרים שלא שייכין לקשטו צית ואינם גם מיני אוכלין שיהיה קושיא ממנו על דצרי, אלא כוונתו כל המרצה לקטן הסוכה ממניינים אלו שנקט צרייתא דהוא קרמין וסדינין ומיני אוכלין ומשקין בכלים יפין. וגם מוכרח כן, דהא אחר שהציב לשון הצרייתא, כתב אפילו שיחתן של ת"ח הוא תלמוד דמכאן נראה שהיה מנהגם כן לחצב מצות הסוכה וליפותה בקרמין וסדינין ולתלות צה פירות חשוּבין עכ"ל. דהוא משום דהוקשה לו להשל"ה על שהאריך התנא דצרייתא למיפרט מיניי הרצים שיעטרה צהם, שאין צהם לכאורה שום צורך להדין שמסיק התנא דאסור להתקטן מהן, והי"ל לקצר ולמניינים סתם עיטרה צהם דצרייתא אסור להתקטן ממנו. לכן מסיק דאין לומר דהוא שיחה בעלמא, דמאחר דנקט עיטרה הוסיף לומר כדרך אינשי שמאריכין דצרייהם לפרש יותר ולומר אף פרטים שאין צורך צהם. דהא אפילו שיחתן של ת"ח הוא תלמוד. דלכן מכאן נראה שהיה מנהגם לחצב מצות הסוכה וליפותה בקרמין וסדינין ובפירות חשוּבין, היינו לא שכונת התנא דאם נודמן כן אסור, אלא שכן היה המנהג מצד חיוב המצוה. שלכן מסיק דראוי לעשות כן ככל מנהגים הטובים, שכל הדורות צריכין להתנהג כן, ליפות הסוכה בקישטים שעושין צית קצוע כהא דקרמין וסדינין וכן לתלות צה פירות חשוּבין שהוא נוי לסוכה אף שצבית אין עושין כן, והוא מטעם שכתבתי. וגם שכל המרצה מקישוטין אלו ה"ו משוּבָּת. והוא ראייה מהשל"ה למה שכתבתי שלא כל דצרי שעושה לנוי הוא צדין נויי סוכה, ואף שיש ודאי דברים נאים אחרים וגם כאלו שעוד יותר נאים, אינו בכלל מנהג זה, ואין להם שם נויי סוכה אף אם יש להם חשיבות להקרא נויי מנווה, אבל לא נויי סוכה, שאינם בכלל המנהג. וגם אית לנו ספק שאולי לא נאסרו כלל כדלעיל.

ולשוון ספר קדר היום שהצאת שכתב מדקדקים לנאותה בכל דצרי נאות לה, הוא לשון סתום. שיש לפרש דצרי נאות לה היינו קישוטי כותלי ותקרת צית בקרמין וסדיניי, שמחדש צהם שלא דוקא קרמין וסדינין, אלא כל מה שהוא מנהג העיר

שורה צחוכו, אולם צאלשיך ושאר מפרשים כ' שקאי נמי על כל ישראל ועל כל אחד וא' מירשאל שיעשה עצמו מקדש ומשכן להשראת השכינה שיוכל השי"ת לשכון צחוכו ממנו והיינו ע"י קדושת האיברים שמקדש עצמו עי"ז צה להשראת השכינה [וזהו האבות הן הן המרכזה] וממילא צסוכות שרומנו על ציהמ"ק והשראת השכינה וכנ"ל וצא אח"כ הד' מיניי שרומנו נמי לאיברים כמצואר צמדש לולב נגד השדרה וצאחרו נגד הלב וערצה נגד השפתים והדס נגד העיניים ורומנו דצריך לקדש כל האיברים ולהגביהם להקדושה וצאלו הד' נכלל כל האדם וצריך להגביה את האיברים וכדאמר צגמרא (סוכה מב) מדאגביה' נפיק צי' וממילא כשמקדש כל האיברים צה עי"ז להשראת שכינה צחוכו ממנו ושייך זה להסוכה שהוא השראת השכינה ג"כ בכללות וכנ"ל, וא"ש.

*

הח"ק הר"ר פישלי מסטריקוב וצללה"ה. דר צבית אחד עם חייט אחד צסוכות עשה החייט הסוכה ויפה הסוכה צמיני צבעונין. פרחים. קדינין. וכדומה. הר"פ וצללה"ה צה להסוכה וראה את נוי הסוכה. שאל את החייט מי הוא שייפה כ"כ את הסוכה והשיב כי הוא צעצמו. ושמת הרצי רצי פישלי וצ"ל מאוד. ואמר לו שיצקש ממנו. או צניס. או עשירות או אריכת ימים וכדומה, והשיב החייט שלא זאת הוא מצוקשו. רק דצרי קטן אחד, הוא שאל ממנו שכשם שיושב עמו צמחילה אחת צעוה"ו, כן ישב עמו צמחילה אחת לעוה"ב, ואמר לו הר"פ וצללה"ה, שאמנם זה לא דצרי קטן הוא, רק דצרי גדול שאל ממנו, אולם כאשר הצטיח לו למלואות מצוקשו, לא ישיב מדצריו רק שדצרי זה יגיע להחייט מאוד קשה והנה אחר פטירת הרצי רצי פישלי וצ"ל נפל החייט על המשכב. ושכב כך חולה על ערש דוי שמונה עשרה שנים. (שיח שרפי קודש לסוכות).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ה סימן מ אות ד) אם יש לעשות נויי סוכה דווקא מדצרים שראוי לקטן צהם את הצית, וצ"ל: צענין נויי סוכה הנכון כאשר כתבתי שהוא לעשות צסדינין המצויירין, שזה וודאי דצרי השייך לעטרו צהם כותלי הצית. שלכן אף שצדס זה מפני עניותו וכדומה אין דרכו לעטרו ציתו אפילו צע"ש לכבוד צבת, מנווה עליו לעטרו סוכתו. משום דמהראוי הוא לעטרו ציתו לכבוד צבת ויו"ט, שלכן הוא בכלל תשצו כן תדורו. וכן שייך לעשות נויי סוכה צמיני אוכלין ומשקין בכלים נאים, כדחניא צצרייתא דסוכה דף י' ע"א, עיטרה בקרמין וצסדינין המצויירין ותלה צה אגוזים שקדים אפרסקין ורימונים פרכלי ענבים ועטרות של צבולין יינות שמיים וסלתות, ופרש"י שנותנין צסוכות של זכוכית לנוי. ואף שצבית לא מצינו שמעטרין צהם, מ"מ צסוכה שעיקרה הוא לאכילה, שייך להחשיצ זה לעיטור. וגם צסוכה שצהכרת יצארו כל ימות החג משום שהוקצו למנוותם הוו אלו לנוי, וצבית שצכל שעה שייך שיסירו אותם לאכילה לא שייך שיחשיצו זה לנוי. וכן דצרים שאינם מתקיימים צקציעות אלא רק לימים

גמ'. התם דמפסקו לילדות מימים כל חד וחד יומא וכו'. עיין בשו"ת מהרל"ח (סימן סב) לענין ספירת העומר.

*

תוס' ד"ה אב"ל. בשו"ת שיבת ציון (סימן טז) כתב לדון ע"ד השאלה במוכר אתרוגים שנשאלו לו אתרוגים באין קונה ובערב יום טוב תלה האתרוגים בסכך הסוכה לנוי סוכה ולא קשרן בקשר של קיימא כי אם בענינה, ולמחרתו זי"ט ראשון של חג בא אליו איש אחד מכפר הסמוך לעיר וראה לקנות ממנו אתרוג למנות נטילת ארבעה מינים, אם מותר ליתן לו אתרוג אחד מאותן שתלה לנוי סוכה מאחר שאינו צריך להחיר קשר כי הם תלוים בענינה.

ודעת השואל להחיר, שאין צוה לחוש למוקצה למנותו לנוי סוכה כיון שזה עסקו למכור אתרוגים מסתמא לא הקצה האתרוגים לסכך סוכה והיה דעתו עליהם והיה יושב ומנפה שאם יתרמי לו קונה למכור אותן אתרוגים, ומדמה זה למ"ש הט"ז באו"ח תרל"ח ס"ק ח' גבי סדינין שחולין לנוי סוכה אכן סהדי שלא תלחן להיות שם כל ימי החג תמיד ע"כ לא איתקנו כלל, ואפילו לא התנה ולכן גם המוכר האתרוגים היה דעתו על האתרוגים שתלה בסכך סוכתו שאם יבוא קונה ליטלן מן הסכך, וגם המוכר עצמו אמר שלכך נחכו, ולכן לא עשה בהם קשר של קיימא כי אם ענינה.

וע"ז השיב: לדעתי לא כוון יפה ואין הנדון דומה לסדינים שהיקל בו הט"ז דשם גבי סדינים יש חשש בגדים כמו שכתב הט"ז שם צוה שפיר קאמר דאין סהדי שלא תלחן לתוך הסוכה שיהיו שם תמיד וכל מי שתולה סדינין מצוירין בסוכתו דעתו הוא ליטלן משם בעת שיזא מן הסוכה שלא יגנבו, וכיון שהדבר שכיח הרבה ורבים עושים כן וידוע דסוכה אינה משומרת מפני הגנבים אכן סהדי דכל אחד חס על ממונו ועל חפצו ומתירא מפני הגנבים שלא יגנבו הסדינים ואין אדם מפקיר נכסיו לאדם, וצוה שפיר כתב הט"ז דלא צריך להתנות בתנאי מפורש בדבר שמפורסם שכן הוא וסמכין אסתמא דמילתא והוי כמו לב ד"ד מתנה עליהם, והרי זה דומה למה שפסק הרמ"א באו"ח קנ"ד סעיף ח' בהג"ה דנהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה וכו' כיון שנהגו כן ואי אפשר להזהר לב ד"ד מתנה עליהן ע"ש, ולכן גם בסדינין כיון שרבים חולין סדינין מצוירין לנוי סוכה ואדם חס על ממונו ואי אפשר להזהר להניחן שם מפני הגנבים הוי זה כמו לב ד"ד מתנה עליהן, אבל בגדון שאלתו שמוכרי אתרוגים הם מועטים ונמצא אחד בעיר וגם הוא מלמא דלא שכיח שיתרמי לו אחד ציוס טוב ראשון שצריך לו אתרוג ללאת בו וכולי עלמא מכינים להם ד' מינים קודם החג וגם זה הוא מילמא דלא שכיח שיטלו אתרוג מנוי סוכה ללאת בו למנות נטילת לולב ואין זה כי אם מקרה אשר לא יתמיד בכל שנה ושנה צוה לא יעלה על הדעת להקל בו צלי תנאי מפורש. עיי"ש באורח.

ואחר אריכות דברים הוא כותב: אמנם אחר עיון קצת נלענ"ד דאתרוג המוקצה למנותו לנוי סוכה חמיר טפי

בקישוט צהיהם שאפשר שאיכא שינויים לפי הזמנים ולפי המקומות, שא"כ לא פליג. אף שטעמו שמסיק, וזה עיקר כל המנות שיהיה האדם שמח וטוב לב לזכות בעשייתו עד שמפני כך עושה זה חוספת טובה יותר ממנה שננטווה מפני חיבוב מצווה, שייך בכל דבר נוי אף בדברים אחרים, מ"מ הא שייך גם כשעושה בנויים שהזכרו, ולכן אין צורך לנויים אחרים. או שהוא לא קאי על נוי סוכה אלא על נוי מצווה, שגם מנות סוכה בכלל, אף שאין להם חשיבות נוי סוכה. ואף אם יהיה חילוק דין האיסור, שווין לענין הטעם שכתב. ולדינא, אף אם פליג, הנכון דכתבתי וסובר כן גם השל"ה דלעיל. ע"כ.

*

גמ'. ייבנות שמונים וכו'. פירש רש"י, בזכות של זכוכית לנוי. ועיין ערוך לנר (סוכה י ע") דמזה משמע דמה שנתון בכלי מקרי ג"כ נוי סוכה, אכן כתב דיש להסתפק אם זה דוקא כגון צהני שהמשקים עצמם הם לנוי שגראין מתוך כלי זכוכית אבל צמה שנתון בתוך כלי שתלה לנוי אבל אינו נראה לא מקרי נוי סוכה או דלמא לא שגא שכיון שתלה בסוכה מקרי נוי סוכה אפילו אינו נראה.

והנה שכיח שלפעמים נותנים פירות בתוך נוי סוכה להכזיזם והם עצמם אינם נראים ויש ספק אם אסורים בהנאה או לא, ולדינא נ"ע.

*

גמ'. עד מוצאי י"ט האחרון של חג. לעיל (ד' ע"א, ד"ה נימא) כתבו התוס', שהוא יום תשיעי שהוא ספק יום שמיני. וכתב שם מהרש"ל על זה, אין זה בסוכה אלא שהתוס' פירשו כן לדידן, עכ"ל. וכתב עליו המהרש"א, אולי נעלם מעיני הרב דצחאי לישנא איתא בפ"ק דסוכה וכו' ע"ש.

והערוך לנר (סוכה י ע"א) כתב לתמוה על המהרש"א, דודאי לא נעלם זה מהמהרש"ל, אלא כוונתו שמה שפרשו התוס' שכוונת הצרייתא צמה שאמר עד מוצאי י"ט האחרון על יום תשיעי זה אינו ככאן בפירוש צרייתא אלא שהתוס' פירשו כן ושאדרבא ממנה שאמר ר' יוחנן שמיני ספק שיעי אסור מטעם דאלו מתרמי ל' סעודתא ולא קאמר רבותא טפי דאפילו תשיעי ספק שמיני אסור משמע דר' יוחנן לא אסר בתשיעי או עכ"פ דר"י לא איירי צני ח"ל שעושין תשיעי וא"כ דוחק גם צרייתא לפרש כן אלא מש"כ התוס' שהוא יום תשיעי כתבו כן לדידן שאכלנו בני ח"ל הדין זה עד מוצאי יום תשיעי.

*

גמ'. באומר איני בודל מזהם כל בין השמשות וכו'. עיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן י) ד"ה אבל כל זה.

*

גמ'. הפריש שבעה אתרוגים לשבעת הימים וכו'. עיין בשו"ת בית אפרים (אור"ח סימן נח-נט) ושו"ת שרידי אש (חלק ב סימן מ) צוה.

*

והשיב הגאון צעל תשורת שי: אינו דומה לנטפל לשם כגון כ"ס או נ"ו דטפלו נתן התורה, וגם דוקא החס החמירו חכמים, וראה ממ"ש תוספת צביה דף למ"ד ע"ב צד"ה אצל וז"ל: ותיירך ר"ת דמה שאמר מה חג לד' אף סוכה לשם, היינו לפי שיעור סוכה, כגון צ' דפנות ושלישית אפילו טפח, אצל אי עמיד דפנות שלימות יותר משיעור סוכה לא נפיק מקרא, ועל היותר קאמר דאסור מטעם מוקצה עכ"ל, ואמאי לא אסור מטעם דנטפל לשיעור סוכה, ואפילו לא הוקצה ציה"ש של יום טוב רק השלימה צחזה"מ, ועיין ח"ח סימן תרל"ח ס"א, ולא דמי למ"ש הר"ן צביה שם דנוי סוכה שנפלו אסורין משום ציווי מצוה, כיון שטפלו לסוכה עשאו כמורה, דנוי סוכה טפולין לסוכה, אצל כאן אינו עשוי לנוי ציהכנ"ס רק להוספה. וע"ש עוד צוה.

דף לא ע"א

מתני'. מביאין עצים וכו' אפילו מן המפוזר. הקשו התוס', הרי הוה מעמר. ותיירו דל"ש עימור אלא צמקום שגדילים שם, עיין שם.

וראיתי בשם הגרי"מ צידערימאן ז"ל (חתנו של השפת אמת זצ"ל) שהקשה לתירוך התוספות לייבא משום מעמר אלא צמקום גדילתו, היכי נחתייז המקושש למאן דאמר בשבת ר"פ הורק מעמר היה. הלא מדבר אינו מקום זרע וגידול, אף זה אינו דאיתא צמדרש דהבאר היה משקה ומגדל אילנות וצמחים, וצוה מיושצ מה שהקשה האוה"ח (בפסוק מ"ד) ויהיו צנ"י צמדבר, ולהנ"ל א"ש דמשום שהיו צנ"י צמדבר, ואז ע"י (על ידם) היה מדבר מגדל צמחים היה החיוצ דמקושש, ואולי זה היה כוונת צעל האוה"ח עצמו צוקף דבריו.

*

מתני'. שם. צשו"ת הרי צשמים (חלק ה' סי' ל"ז) כתב עפ"י דברי התוס' כאן לסתור יסוד שרצה לחדש שם, דמעמר הוא רק צמעמר להצניע, אצל צמעמר לאכול ציומו אין שם מעמר עליו, ולפי"ז ר"ל שם, דגם לדעה שהציאו התוס' (לעיל ג' ע"א) דמלאכות שקודם לישא ג"כ שריין מה"ת לצורך אוכל נפש, ליכא למישרי צמאסף דגן הרצה מה"ת משום מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך, אחרי דמאד הקצרה נראה דלא שייך מעמר רק צמעמר להצניע, אצל צמעמר לאכול ציומו אין שם מעמר עליו, וא"כ לא יתכן לומר מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, כיון דאם הוא לצורך אוכל נפש, ליכא שם מעמר עליו. וכתב שם ליישב לפי יסוד זה כמה קושיות ע"ש.

אבן. להלן שם כתב, דמקושית התוס' כאן נראה צרור דלא ס"ל חילוק זה, דהרי מעמר ע"ס ציוס טוב לא הוה עימור כלל, וע"כ דס"ל לתוס' דגם צמעמר להצניע ציומו נמי ליכא איסור מעמר וע"ש עוד צוה.

*

משאר מוקצה דאיסור נוי סוכה הוי איסור דרצנן שיש לו עיקר מן התורה וחד דינא אית ליה עם אחריו של תרומה טמאה דהא צע"י סוכה שאסורים כל שצעה יליף לה צמסכת ציהה דף ל' ע"ב מקרא דחג הסוכות שצעת ימים לה' כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה והתוס' שם צד"ה ע"י סוכה מקשים דמשמע שם וכן צמסכת שבת דף מ"ה ע"ב משמע דמה שצ"י סוכה אסורים הוא מטעם מוקצה ולעיל יליף לה מקרא דע"י סוכה אסורים מדאורייתא ומתירך ר"ת דכדי שיעור סוכה כגון צ' דפנות ושלישית טפח אסור מן התורה אצל יותר משיעור כדי סוכה אינו אסור אלא מדרצנן ור"י מתירך דכל זמן שהסוכה צעמידה אסור מדאורייתא מדרשא דמה חג לה' אף סוכה לה' אצל כשנפלה לא שייך צה מה חג לה' ואינה אסורה אלא מטעם מוקצה והתוס' צמסכת שבת כ"ב ע"ב צוקף ד"ה סוכה תניא כתבו לחלק צין ע"י סוכה לנוי סוכה ע"ש היטב.

ולפ"ז אחריו שנחנו לנוי סוכה אף אם איסורו הוא רק מדרצנן משום מוקצה מיחשצ לדבר שעיקרו מן התורה הואיל וכדי הכשר סוכה עכ"פ אסור מן התורה וא"כ כיון שיש צסוכה איסור להסמפק ממנו כל שצעה מדאורייתא א"כ מה שהסיפו חכמים לאסור אף יותר מכדי שיעור סוכה ונוי סוכה מקרי דבר שעיקרו מן התורה ולפ"ז צאתרוג הנאסר משום מוקצה לנוי סוכה יש לומר לכל הפוסקים שאין צו היתר אכילה הואיל ויש לו עיקר מן התורה והוא דומה ממש לאתרוג של תרומה טמאה כנ"ל ועיין צש"ע אה"ע סי' כ"ח סעיף כ"א ע"ש היטב ועיין צספר כפות תמרים צסוגיא דאתרוג של ערלה.

אך נסתפקתי צוה דיש לומר דאין לדון צאתרוג שאסור משום מוקצה שאין צו היתר אכילה כיון שאין האיסור מוקצה הוא איסור עולם ואינו אסור צאכילה כי אם צשמנות ימי חג אצל אחר חג הוא חוזר להיתרו ממילא צלי שום פעולה ולכן אפשר לומר דאין לפסול אתרוג המוקצה משום דאין צו היתר אכילה כיון שעמיד להיות צו היתר אכילה שוב מקרי לכס, או יש לומר לאידך גיסא דלרין להיות צו היתר אכילה צשעת נטילה דמה מהני שיהיה מותר אחר חג סוף סוף צהיהא שעתא דרונה להיות נפיק ציה לא הוי לכס משום שאסור צשעת המצוה לאכילה צשציל מוקצה. ע"כ. עי"ש צאורך. וצהגהותי למס' סוכה (לה ע"א) הצאתי דבריו.

*

תוס' שם. כתב צשו"ת תשורת שי (ח"א סי' קלט): שאל גצאי ציהכנ"ס, הוסיפו עזרה מאחורי ציהכנ"ס כדי שיתפללו שם נשים צר"ה ויהכ"פ דלר להם עזרת נשים, ועדיין לא נגמר צדלמות וחלונות ועברו כמה שנים לא נודע אם איזה פעם התפללו נשים שם, ועתה צנו הגצאים צית מקוה ועשו שם צור סיד, ואסר להם הרב, מטעם אף דהזמנה לאו מלתא, מ"מ כיון שנחצצר לציהכנ"ס הישן חל עליו קדושת ציהכנ"ס כמו ציו"ד סימן רע"ו דנטפל לשם אסור למחוק כשם עצמו, ונשאל אם צריכים לפנות משם הצור סיד כי יש צוה הפסד מרובה.

ובתנ"י. שם מוסיף: וראה כעין זה בספר שו"ת בית שמואל האחרון חלק חו"מ [סי' כ"ב] שחידש דאי אמרינן דאינו עובר על כל תוסף משום דלא איכיון, ולעבור דעי כונה, שוב צעין שיכין בגוף המצוה לנאח, דאל"כ הו"ל תרתי דסתרי דהמצוה יוצא בלי כונה וכל תוסף אינו עובר אם לא איכיון, והוי דומיא דדברי הש"ך בחו"מ [סי' ל"ו ס"ק ג'] לענין קרוב ופסול דאי מכשרין קרוב או פסול מפאת דלא איכיון להעיד משמע דנקטין דבעין כונה להעיד, ושז צעין דגם הכשרים יכונו להעיד, אף על גב דבעלמא לא צעין כונה להעיד דאל"כ הו"ל תרתי דסתרי דהדדי.

יוצא מהדברים דכשהספק הוא בנושא אחד, אי אפשר לומר לענין דבר אחד להיפך ממה שאנו אומרים בדבר השני, וכן הוא אצלנו בדופן דאי אפשר לומר כשאנו דנים על שניהם דלדבר אחד הרי הוא דופן ולדבר שני לא הוי דופן, ושז אמרינן דלשניהם הרי הוא דופן (ועיין בתוס' פסחים [י.] ד"ה בבח אחת וצ"ע). משא"כ הכא בקידוש שמנד אחד זכרות וכו' דהוי שני דברים נפרדים דאין נקשרים זה בזה בלי להפריד, דבשעה דמשתמש בנד אחד אין הכרח שמשתמש בנאחר, שז אינו דומה להנ"ל, ודו"ק.

*

בתנ"י. בית שהוא מלא פירות ונפחת וכו'. עיין שו"ת בית ישראל - כהנא (סי' י"ד) צדין בית שהיה צנוי טוב ונפחת ציוס טוב אם מותר לקחת משם פירות. וע"ע לשון למודים (אור"ח סי' קצ"ה) צעין בית מלא פירות, אם מותר לקחתו להוציא הפירות.

*

בתנ"י. שם. צו"ת בית ינחק (אור"ח סי' מ"ב ס"ק ג') כתב לחדש עפ"י דברי רש"י כאן, דצאיסור דרבנן לא אמרינן מיגו דאיתקלא צין השמשות איתקלא לכולי יומא, משום דכל האיסור דרבנן הוי מותר צין השמשות, דלא גזרו שבות צין השמשות, וכל האיסור רק בשבת גופיה, וע"כ לא אמרינן מוקצה, דהוי כמו מוקצה לחצי שבת, דלאחר שנסתלק המוקצה מותר דלא נהי' מוקצה, משום דצין השמשות הוי מותר, וה"נ צאיסור דרבנן. וחידש שם דאם היו צ' איסורי דרבנן על החפץ, שז הוי מוקצה, לפי דברי הרטמורה במס' עירובין (פ"ג מ"ג ד"ה ואבד) על פי דברי הגמרא שם (לה ע"א), דצ' שבותין גזרו צין השמשות, ושז הוי צין השמשות איסור, שם אמרינן צ' איסורים דרבנן מוקצה עיין שם בדבריו.

*

גמ'. הני ליבני דאייתור מבנינא שרי וכו'. עיין שו"ת שצט הלוי (ח"ה סי' מ' אות ג) צדין לצינים שנשאר מהבנין, האם גם בזמן הזה מותר לטלטלם. וע"ע שו"ת אז נדברו (ח"ב סי' ב"ג).

*

גמ'. חותמות שבקרקע מתיר וכו'. עיין צו"ת מהר"ם מרומנוב (חלק ד סימן ג) וז"ל: הורה הר"י

מתני'. ואין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה ולא במגל אלא בקופיין. עיין צו"ת שכותב: ומקשו הכא למה התירו לזקעו אפילו ע"י שינוי והא מכשרין שאפשר לעשותן מעיו"ט נינהו, ותיך הראצ"ד ז"ל דכיון דאי אפשר לזשל ולאפות בלא עזים עשו אותו כדיכח מלח שהתירו ע"י שינוי, ול"נ כל שהוא נהנה מגופו של דבר כאוכל נפש עצמו הוא ולא דמי למכשרין שאין אדם נהנה מן המכשרין עצמו כסבין ושפוד ותנור, אלא ממה שהוכשר על ידיהם, משא"כ בעזים שנהנה מהן בעצמן שעושה מהן מדורה ומתחמם כנגדה. ומכיון שצקען לעשות מדורה שרי אע"ג דאפשר מאתמול, אף לזשל בהן שרי משום מתוך, ומיהו כיון שמצקיעין לצורך עשיית כלים לא התירו לזקע אלא ע"י שינוי. ע"כ.

משמע מדברי הר"ן שסובר, שהיכי שכל גופו נהנה מגופו של דבר, כגון שמתחמם כנגד המדורה, הוי כאוכל נפש עצמו. ויש להאריך בזה, ואכ"מ.

ועיין צ"ח (סימן תק"א) שמסכים ג"כ לפירושו של הר"ן צמה שהתירו לזקע ע"י שינוי אע"פ שאפשר מעיו"ט. ושזה הטעם של צ"ח שמתירין מדורה. אלא שמקשה על הר"ן שסותר א"ע ממ"ש על המשנה (כ"א ע"ב) שזה שעושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה, הוא משום מתוך. עיי"ש.

ועיין מגן אברהם (סק"ג) שרואה לומר כזונת הר"ן דהוי כאוכל נפש אצל לא אוכל נפש ממש וצריכין שפיר משום מתוך, עיין במחלף"ש.

דף לא ע"ב

גמ'. לא שנו אלא בזכרות שאלו אבל בנקבות שאלו אסור וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן פא) צה"ה.

*

גמ'. מגו דהאי גיסא אסור האי גיסא נמי אסור קמ"ל וכו' מגו דהאי גיסא שרי האי גיסא נמי שרי קמ"ל. הנה הר"ן פ"ק דסוכה (ג' ע"א בדפי הרי"ף) כתב דלא אמרינן רק מיגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה אצל לא אמרינן להיפך מיגו דלא הוי דופן וכו', וסוף דבריו מטעם דמיגו לקולא אמרינן מיגו לחומרא לא אמרינן, עיי"ש. וקשה דלכאורה כאן חזין דהו"א דאמרינן מיגו כו' לקולא והמסקנה דלא אמרינן.

ובתב צספר כלי גולה (ע' סה) וז"ל: נראה לחלק, דדוקא שם דאנו דנים בדבר שהוא נושא אחד כמו דופן הסוכה, צזה שפיר מובן דאי אפשר לומר דלגבי דבר אחד הוי דופן ולגבי האחר לא הוי דופן, והרי הוא כתרתי דסתרי דממ"נ או שנאמר דלשניהם הוי דופן או דלשניהם לא הוי דופן, ושז אמרינן מיגו דהוי וכו', וע"ז הקשה הר"ן דנימא איפכא ותיך מה שתיך, ומ"מ השוו מדותיהם, או דהוי דופן או לא.

אמרינן הואיל כמו שכתב הר"ן הביאו המג"א בסימן תמ"א ס"ק ג' ק"ו דלא אמרינן הואיל כזה להקל. ועוד משנה שלימה היא בפי' בכל מערבין אכל לא צמער שני והקדש שלא נפדו ולא אמרינן שצידו לפדותו ולכן נלע"ד להחמיר בזה להאריך עירוב אחר ויניחו באחד מן הצמים. ע"כ.

וע"ע פרמ"ג (סימן שי"ד במ"ד ס"ק ט').

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רצ פעלים (חלק ב' אר"ח סימן מב) ע"ד השאלה: על מה שנהגו צעיר באגדאד שדכים בשבת תמרים ומיני פירות במכתשת המיוחדת לכתישה בימי החול, אך משנים בשבת שמהפכים יד המכתשת לדוך בראש הצ' שהוא דק ואינו רחב, כי בחול אין דרכם לדוך צד זה הדק, אלא רק צד הצ' הרחב שהוא נוח לדוך בו, ולשאל הגיעו אם מהני שינוי זה, או"ד כיון דזו המכתשת שדכין בה בחול דכין בה בשבת, וזה השינוי להפך יד המכתשת לא חשיב שינוי.

והאריך שם בזה, ובתו"ד מציא בשם הרב הכולל ח"ר זאלח סומך, דידון השאלה דומה לדין הקרדוס דכאן, דאמר ר"ח צ"ש משמיה דרב ל"ש אלא בנקבות שלו אכל בזכרות שלו מותר וכו', ודעת הרא"ש והטור והב"י (סי' תק"א) דהני תרי לישני פליגי, והלכתא כלישנא בתרא ולחומרא, ולכן מין ס"ל בקרדוס אסור בכל גווניו, ובקופיץ דוקא בראש הקצר שרי, ומוכח להדיא מדברי רבינו המאירי ז"ל, דעיקר תשמיש הקרדוס הוא בראש הרחב ולא בראש הקצר, ונמצא זה הוא כמו יד מכתשת שלנו, שעיקר תשמישה בחול הוא בראש הרחב, וא"כ השתא כמו דמצינו גבי קרדוס, דגם צד הקצר אסור, דאע"ג דדמי לקופיץ מ"מ גזרינן ראש הקצר אטו ראש הרחב, על כן גם הכא גבי מכתשת גזרינן ראש הדק אטו ראש הרחב. מיהו אין להציא ראיה לאידך גיסא מן הקופיץ, ולומר דכמו דלא גזרינן בקופיץ צד הקצר אטו צד הרחב, הכא נמי גבי מכתשת לא גזרינן, די"ל קופיץ שאני משום דמלאכתו להיתר, להכי לא גזרינן ביה, אכל מכתשת מלאכתה לאיסור. ועיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. הרמב"ם (פ"י מה' שבת ה"ח) פסק, הפותח חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או מחוטי שער וכיו"צ ה"ז תולדת קושר וחייב, ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפחילתו בלא קשירה, שנמצאת מלאכתו מתקיימת. וכן המפריד את הפחיל ה"ז תולדת מתיר וחייב, והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד, ושיעורו כשיעור הפותח. ע"כ.

והגאון מהר"ם צנעט צפ' מגן אבות (דף ג' ע"ב) כתב להקשות על מ"ש הרמב"ם שהמפריד הפחיל חייב משום מתיר, מדאמרין כאן חותמות שכלים מתיר ומפקיע וחותך, והניח בקושיא.

ועיין להגאון רעק"א בחי' לאו"ח (סי' שי"ד ס"ז) שהקשה על מ"ש צש"ע שם חותמות שכלים שהכיווץ שלהם קשור בחבל יכול להתירו או להתיר קליעתו. והרי מבואר בהרמב"ם

אציגדור כ"ץ דף שמימי' לפני התנור שורקין אותו בטיט צע"ש במקום שאין גוי [אף] יהודי יכול להסירו בשבת ואע"ג דאמר חותמות שצקרקע מתיר ומפקיע אכל לא חותר פי' חותמות שצקרקע, היינו חותמות שע"פ הצור והדות והדף שלפני התנור היינו חותמות שצקרקע ואין מפקיע' ומשברי' אותו ה"מ כשעשוי לקיום ע"מ שלא להסירו בשבת אכל זה אין עשוי לקיום אלא מע"ש משימו שם כדי להסירו בשבת. ע"כ. וע"ע במדכ"י פ' חצית (רמז תל"ח) ושו"ע או"ח (סימן רנ"ט ס"ד) ומג"א שם (ס"ק י"א) ושם (סי' שי"ד ס"י).

*

גמ'. שם. בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן לט) נשאל צעיר שנחתם הבית הכנסת משרי המדינה עצור מן המלך, מה דין העירוב המונח בזה"כ.

והשיב: הא ודאי מילתא דפשיטא שהחותם הזה אסור לשוברו בשבת אם מנע איסור שבת שהוא מחובר לקרקע והרי היא חותמות שצקרקע. ואמנם בזה היה נראה שהעירוב קיים שאיסור חותמות שצקרקע בשבת להפקיע ולחתוך לענ"ד אין בו איסור תורה, וכן מוכח בצ"ה ד' ל"א ע"צ דאמר שמואל חותמות שצקרקע מתיר אכל לא מפקיע וחותך אחד שבת ואחד י"ט מיתבי חותמות שצקרקע בשבת מתיר אכל לא מפקיע וחותך צ"ט מתיר מפקיע וחותך ופירש"י צ"ה מיתבי וכו' אלמא חותמות הקשורים אין בהם משום סתירה דאורייתא ובשבת מדרבנן הוא דאסור עכ"ל רש"י. הרי מפורש שאין כאן סתירה דאורייתא ואף דמשני שם הא מני ר"מ היא מ"מ מוכח דאין כאן איסור תורה שהרי גם ר"מ לא שרי צ"ט אלא סתירה דרבנן וכדמוקי שם מתניתין באורא דלבני.

ואין לומר דרבנן פליגי בזה דמהי תיתי נעשה פלוגתא בזה ואף דאסרי רבנן היינו משום שהם אסרי גם איסור דרבנן שהרי אסרו צמנה באורא דלבני. ותדע דלכ"ע אין בזה איסור תורה שהרי קאמר שם ומי פליגי רבנן בחותמות שצקרקע וכו' הוא דאמר כי האי תנא וכו' וא"כ הרי לרבנן דר"מ חותמות שצקרקע קילי טפי אפילו מאורא דלבני שהרי באורא דלבני אסרו צ"ט ובחותמות שצקרקע מתירים וא"כ אין נימא דלשמואל דאמר כהאי תנא שיהיה בזה איסור תורה ויהיה יותר חמור מאורא דלבני ויהיה סברות הפוכות.

ולבן הנלע"ד דלכ"ע אין בזה איסור תורה וא"כ אין זה מעכב העירוב שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בין השמשות וא"כ העירוב קיים בה"ש וכמבואר בסימן שצ"ד סעיף ג' ורק לדעת הטור ה"י אסור ועיין שם במג"א ס"ק ג' והיה מקום להקל כיון שהמחבר והרמ"א השמיטו דעת הטור לגמרי. ואמנם יש בזה נד איסור מנע שאי אפשר לשבור החותם מנע גזירת המלכות כי מי ישלח יד לפתוח חותם הנחתם מפקידי המלך. ומה שכתב מעלתו דנימא שצידו לפרוע מן המלך ופתחו החותם. נלע"ד כיון דמחוסר ממונא לא אמרינן הואיל. וק"ו אם לחומרא ובאיסור תורה בחמץ צפסת לא

שיש חיוצ בזה משום מתיר, והוצא במג"א לקמן ס"ס שיז. וז"ע.

והמשנה ברורה צביאור הלכה שם כ', שבאמת אין קושיא על רש"י והטוש"ע בזה, שהם לא יסברו כד' הרמז"ס שמחייב צקוטר החצל והפחיל משום מתיר, רק הקושיא על הרמז"ס מהגמ' כאן שהתירה להפקיע החצל. ולכן נ"ל דהרמז"ס מפרש מ"ש בגמ' מפקיע היינו מנתק וקורע, כההיא דבשבת (כא) מבזאי מכנסי הכהנים היו מפקיעים, שפירשו היו קורעים. וכפרש"י שם. ולעולם אימא לך דהרמז"ס אסור לסחור גדילת החצל. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת אבני נזר (או"ח ס"ה קפב), שג"כ כ' לתמוה על הרמז"ס שסובר שהמפריד הפחיל חייב משום מתיר, מההיא דכאן פותחת שבכלים מפקיע וחותר, ופרש"י שסותר עצמו וגדילתו, והרי כשמפקיע חייב משום מתיר. ושו"ר צפי"ה ר"ח שפירש מפקיע החותמות עצמן, והיינו דלא כפרש"י. וא"כ י"ל דהרמז"ס יפרש כהר"ח. ולפינו צירושלמי איתא הפותח חבלים חייב משום טוה, ולפ"ז צקוטר גדילתו אין שום מלאכה. עיי"ש.

ובגוף דברי הרמז"ס כבר כתבו האחרונים לדון בענין חוטי הצינית שהסתבכו זה בזה אם מותר להפרידם בשבת. עיין בשו"ת מהר"י פראג' (סימן פא) שנשאל אם מותר להפריד הצינית ביום שבת או יש בזה משום מתקן מנא. והשיב, לאו משום מתקן מנא יש, אלא הוא עושה תולדת מלאכה גמורה. כמ"ש הרמז"ס צפי"ה מה' שבת ה"ח, הפותח חבלים מן ההוצין ומן החלק או מחוטי למר או מחוטי פשתן או מחוטי שער וכיו"צ ה"ז תולדת קושר וחייב, ושיעורו כדי שיעמוד החצל בפחילתו בלא קשירה, שנמצאת מלאכתו מתקיימת. וכן המפריד את הפחיל ה"ז תולדת מתיר וחייב, והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד, ושיעורו כשיעור הפותח. עכ"ל. הרי למדנו שהמפריד פחיל ה"ז תולדת מתיר וחייב, והמפריד חוטי הצינית הוא מתקן לא מקלקל וה"ז תולדת מתיר וחייב. ע"כ.

אמנם בשו"ת חינוך דחיי (או"ח סימן ו) כתב ג"כ להציא מהרמז"ס הנ"ל, ושזכר כתב דיש לומר דלא דמי כלל, דהא התם מיירי בחצל או פחיל שנעשה צמתכוין ע"י שזירת כמה חוטים ביחד עד שמתקיים קך, אצל חוטי הצינית אפילו נסתבכו זה בזה אינם חסוצים כפחיל המתקיים, ואפילו איסורא דרבנן ליכא בזה.

וע"ע בספר גנת ורדים בקונט' גן המלך (אות סה) כ', שבהיות ודרך הקושר הציניות בטלית, להפריד החוטים זה מזה לאחר גמר עשייתם, לפי שנסתבכו בשעת הקשירה, לכן נראה שאסור להפריד חוטי הצינית בשבת, ואע"פ שאם לא יפרידם זמ"ז אין הסיכון פוסלם להחשב כגדיל, מ"מ ראוי להחמיר שלא להפרידם בשבת משום דהוי כגמר מלאכה. ודמי למסיר יבלת או קש שנסתבך בצגד בשעת אריגה שחייב משום מתקן, אע"פ שאינו מקפיד עליו כל כך, והא נמי דכוותה. ע"כ.

והחיד"א בקשר גדול (סי' ב אות ג) כתב בזה"ל: יפריד הציניות תמיד, ואם מסובכים קצת אסור להפרידן בשבת. גן המלך סי' סה. ע"כ.

*

תום' ד"ה ונפחת. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן סה) ח"ל: עוד כ' ליישב קוש"י תוס' שבת סי' רע"ט [סק"ז] אהמחירים לטלטל נר שהדליקו צו באותו שבת ע"י שמיחים עליו מצע"י כבר לעשותו בסיס לדבר המותר, והקשה הנ"ל א"כ קשה אדרב דאמר בשבת מ"ה ע"א מניחין נר ע"ג דקל בשבת ולא צי"ט ע"ש, לפלוג ולחני צדידי' מניחין נר בשבת אי לא הניח עליו כבר משא"כ בהניח עליו כבר עכ"ד תוס' שבת, ושזהו כוונת הכל צו שהציא צ"י שם, וע"ז כתב התלמיד שיש ליישב, דודאי למאי דקיי"ל דאין אסור בטלטול נר הדולק אלא שנעשה בסיס לשהצת כמבואר שם ריש דף מ"ו א"כ מועיל תקנת הכר לעשותו בסיס גם לדבר המותר, משא"כ רב דס"ל דלא כר"ש צש"אין מתכוין כמבואר שם מ"א ע"צ א"כ בלאה"נ אסור בטלטול משום שמא יכבה כמבואר שם מ"ו ע"צ רמי ליה אצ"י לרב יוסף וכו', נמצא צין השמשות היה הנר אסור לטלטל מחמת איסורו של עצמו ולא משום בסיס וממילא אחקצאי לכולי' יומא אפילו אח"כ שבה וממילא לא מועיל כבר שהרי אין איסורו משום בסיס ומש"ה לא מפליג רב צדידי' ומיושב קוש"י תוס' שבת הנ"ל, אלו דבריו, וקורא אני הוצק חן בשפתותיך ע"כ יברכך אלקים לעולם.

ודע דלריכים להוסיף ולומר דס"ל כמסקנת תוס' ביצה ל"א ע"צ ד"ה ונפחת וכו', דאילו לשיטת רש"י וסייעתי' שם דמוקצה מחמת איסור דרבנן לא אמרינן היכא דמסתלק המוקצה מן העולם א"כ ה"נ דבר שאין מתכוון איסור דרבנן בעלמא הוא אפילו להסוברים כר' יהודה כמ"ש תוס' בסוגיא דמגדף הנ"ל ועיין ציומא בסוגיא הנ"ל וא"כ לית כאן מוקצה, ועדיין אינו נמלט מהדוחק לפמ"ש תוס' בשבת מ"ו ע"צ ד"ה דכל היכא וכו' דהוי מצי לדחויי דהכא ה"ל מלאכה שאצ"ל וא"כ בלאה"נ הא כיצוי ה"ל מלאכה שאצ"ל דמודה רב דפטור, ועיין ביצה ח' ע"א תוס' ד"ה וא"ל וצמ"ש זל"ח שם בלשון רש"י, ועיין בכתובות [ה' ע"ב] סוגי' דם מפקיד פקיד בתוס'.

*

תום' שם. עיין בשו"ת באר יתחק (חלק או"ח סימן יג ענף א).

*

תום' שם. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן לו) ד"ה עוד יש, ובתו"ד כותב: והנה צש"ס דביצה ל"א צ' בזה צבית מלא פירות שנפחת דעת רש"י והרא"ש דהיכי דהוי מוקצה מחמת איסור דרבנן ל"ה מוקצה והציא רא"י מהא דטבל מוכן שאם עבר ומקנו מתקון וצמ"ש שם הקשו מהא דסל לפני אפרוחים דאמר' מיגו דאתקצאי וכן מהא דמוכני שיש עלי' מעות.

דכל עצמינו לא התרנו אלא משום שהטבילה הכרחית למצות
עונה ופ"י, וכשתהיה זאת המצוה בלילה שהוא חול לא נמיר
ב"ט לנורך מצוה שחול כמצוה סבירא [ו] במנחות מ"ח
ע"א חטא בשבת בשביל שחובה בשבת וכו', וא"כ לכאורה לא
משכחת.

ואפשר שזה מדוקדק בלשון הש"ס "בו ציום למאי חזי",
דאע"ג דאפשר לנורך הלילה מ"מ אין שום ה"א
לרחוץ ב"ט לבעילת לילה של חול ובו ציום הא לא חזי. ומ"מ
עדיין תקשה, דלמא ב"ט שחל להיות ערב שבת וטובלת ציום
או בלילה לנורך שבת וע"י עירוב תבשילין וכוונתו. אמנם
צריכים שיהי' עיקור ההצעה והביטול לנורך שתייה וע"י
הערמה רוחצין בו כמ"ש נודע ביהודה, וע"כ אין שום נורך
פחמים ומבשל [ג"ל: לבשל] לנורך אכילה ושתייה כי אם
לאוליירים שאין מחממים אלא לנורך רחיצה, אבל המחממין
לאכילה ושתייה לא צעי פחמים דאל"ה הו"ל למימר דמתני'
דצעי פחמים לנורך תבשילין, וא"כ ממילא א"א לאוקמי ב"ט
בערב שבת ולנורך טבילת נדה על ידי עירוב תבשילין, דמיהו
דחמוס מים אפשר אבל עשיית פחמים אי אפשר. ע"כ.

דף לב ע"ב

גמ'. באור נמי קא מותקן מנא וכו'. עיין מגן אברהם
(סימן תק"א ס"ק י"ג) צהא דק"ל מסיקין בשביר כלים,
דיש להקשות לדין דק"ל שיש סתירה גמורה בכלים אמאי
מותקן, וכתב המג"א, וז"ל: ולי נראה דקושיא מעיקרא ליתא,
משום דהבערה גופא היא אב מלאכה, והותרה לנורך, וה"ה
סתירה וכו', ופירש דבריו במחצית השקל, ר"ל, דהא בשעת
הבערה הותרה אב מלאכה דהבערה, כיון דהוי נורך אוכל נפש,
אי עושה צאחה שעה מלאכה אחת או שמים, דהיינו הבערה
וסתירה הכל אחד, ע"כ. עי"ש. [ועיין ברציד הזהב על הלכות
יו"ט סי' תקי"ד שכתב כיוצא בנכדא זו, והביא סיוע לדבריו
מספרת מג"א הנו'].

ועיין להגאון אמרי בינה צדיני יו"ט (סימן יא) שהביא דברי
המג"א, וכתב למדנו כלל חדש במלאכה יו"ט לנורך
אוכל נפש, כל היכא דהותרה מלאכה אחת לנורך יו"ט, אף
דמודמן בו עוד מלאכה אחרת דלא הותרה לצדה לנורך יו"ט,
מ"מ היכא דבאין כאחד אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי. וכן
פירש דבריו הגאון בעל ח"ד בספר קהלת יעקב, ומדמי כמו
ציצומות במזרע שראה קרי, וצווחים צטמאי מחים שנעשו
זבים, עי"ש, והקשה על ספרת המג"א מש"ס דכאן צענין
חוטכה באור דמתקן מנא, עי"ש. וע"ע בשו"ת רב פעלים
(חלק א אר"ח סימן כג).

*

גמ'. מוחטין את הפתילה ביו"ט וכו'. עיין בשו"ע
או"ח (סימן תקי"ד ס"י) מותר להסיר הפתח שצראש הנר
כשהוא דולק, אבל אינו חותך ראש הפתילה בכלי. ע"כ.

ולענ"ד י"ל דהא טעמו של רש"י דכל איסור מוקצה הוא רק
דאחזקי צין השמשות וקיי"ל דלא גזרו על שבות
ציהש"מ א"כ מה"ט ליכא מוקצה באיסור דרבנן. וא"כ הרי
מצוה צתוס' עירובין ל"ג ד"ה דהדר זקיק [ג"ל: והא אי
צעין דהיכי דבכל יבא לידי איסור דאורייתא גם רצי מודה
דגזרו ע"ש ציהש"מ, וע"ש צתוס' ל"ד ד"ה ואמאי ג"כ צה,
וצתוס' ציהש"מ ג' מצוה דמוקצה חמיר כעין דאורייתא ויש
להחמיר בפסיקא ע"ש וא"כ היכי דהוי מוקצה מחמת דאחזקי
ציהש"מ מכא איסור טלטול אחזקי ציהש"מ ואחזקי לכולי יומא
ומשא"כ באיסור דרבנן צעלמא. (ועצ"ח שם דף ל' מש"כ לחלק
בין איסור שיש לו עיקר בדאורייתא השתא לפנינו והאיסור במקומו
עדיין הוא אסור ומשא"כ בנבטל כל האיסור). ע"כ.

*

תוס' ד"ה אמר ר' זירא. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א
אר"ח סימן קעא) ד"ה הנה בפשוט.

דף לב ע"א

גמ'. מסיקין בכלים וכו'. ידוע מה שחמה היראים אמאי
מסיקין בכלים ציו"ט ולא אסור משום סותר, ותימן
מפני שהוא מקלקל. והגר"א ז"ל (אר"ח סימן שיד סק"ד) כתב
מפני שהוא גרמא. והמג"א (סי' תק"א ס"ק י"ג) כתב דאגב
הבערה שרי נמי סתירה.

וע"ע צה להגאון בעל כנף רננה צס' כמו השחר (מערכת יו"ט
אות א), שנשאל על מה שנהגו העולם היתר ציו"ט
צעישון סגירות שיש על הנייר שלהן אותיות, והשיב להחיר,
דדמי למ"ש המג"א הנ"ל, דאע"ג דסתירה גמורה שייכא
צכלים, מ"מ כמו שהותרה הבערה ציו"ט לאו"נ ה"נ הותרה
סתירה. וה"נ י"ל צדין מחיקה. עי"ש עוד.

*

גמ'. ואין עושין פחמין פשיטא וכו'. עיין בשו"ת חתם
סופר (אר"ח סימן קמח) צענין חימוס מקוה ציו"ט
לנצילת נשים לטהרתן, שהשואל שם רצה להביא ראיה מכאן
לאיסור, דאל"ה הוה ליה למימר צפחמין צריכים לאוליירים
להחם צו רחיצת נדה.

וע"ז השיב החת"ס: הנה אי נמי נניח שכבר צימי חכמי
הש"ס היו רגילים להחם המקוואות, ועיין צצ"י י"ד
סס"י ר"א ד"ה כ' המרדכי צתשו' צצבעות זאת אשר השיב
וכו' וצש"ע סוף הסימן, ומ"מ משמע צתוס' נדה דף ס"ו
ע"צ ד"ה אם סמוך וכו' צסה"ד ולרבינו חס כבר נהגו כן צימי
הש"ס צמקומות הנפוניים הקרים, ואם כן תיקשי קושייתו
לכאורה דלמא אינערך לנצילת נדה. אמנם צליל י"ט לא אפשר
דמחמם לה מצעוד יום וטובלת מיד צכניקת הלילה (ומי"ט ב'
לא מיירי מתני' בסתם), וציום ממם אין טבילת נדה ציום, ואפילו
אי משכחת לה דצאכא ארי' וגנצי ואצולאי צנדה ס"ז ע"ב,
והא נ"ל לפע"ד דלכ"ע אין להחיר להחם ציו"ט ולטבול, כיון

וראיתי צס' שכ"ג שכתב על דברי הש"ע ו"ל הר' לא קא עסיק בגוף הפחילה דגוף הפחילה פשיטא ליה דאסור אפילו ביד וכ"ש בכלי ולא קא עסיק אלא בראש הפחילה שעשאה פחם וקאמר דמותר להסיר הפחם שבראש הנר כלומר בנפילה וזהו דנקט לשון הסרה וע"ז קאמר אצל אינו חותך ראש הפחילה בכלי כלומר הפחם האמור למעלה וכו' עכ"ל. לדעתי דלא אסר השכ"ג בכלי אלא בכלי החותך שקורין מקץ או מלקאט (פי' מספרים או מלקחיים) אצל המחט דלאו בר חתיכה הוא שרי וכמו שמסיק הצ"י עצמו בצ"י שזכרתי לעיל וטעמא דאסר השכ"ג בכלי אף להסיר הפחם משום דא"א לנמצא ויצא לחתוך מגוף הפחילה וכו"ל.

והנה כפי מה שהסברנו דברי מר"ן הק' עלה פירוש נכון מאוד בהצגת דברי הרמב"ם ודלא כהט"ז דכ' דפירוש הצ"י דחוק (מאד דגם הב"י) לא שרי לדעת הרמב"ם בכלי אלא דוקא במחט דאינו בר חיתוך. ויש ראייה לזה בשבת דף ט' עמוד א' דכתב רש"י למאי חזי שמוחטין זו פחילות ומנקצים ראשיהם לעדווי חשכן יע"ש. והמ"א כתב ו"ל: מדשינה לשון הרמב"ם ש"מ דס"ל דמותר להסירה אפי' בכלי כיון שדרך לנפלו בידו לא הו"ל מתקן מנה אצל אסור לחתוך ראש הפחילה אפי' בידו כיון שדרך לעשותה בכלי והו"ל מתקן מנה וכמ"ש בצ"י עכ"ל. ואינו נוח לי ללמוד מזה דמותר להסיר הפחם בכלי דבכלי לא שייך לישנא דהסרה אלא לישנא דחתיכה הלכך דוקא להסיר ע"י נפוך או ע"י מחט שמנקב זה וזה נ"ל דעת הצ"י גם בש"ע. וכתב הט"ז דזה לא שייך רק בנר של שמן שידוע שבראשה נעשה פחם וכשנוגעין בו הוא נפרד ונופל לארץ וזה לא שייך בנר של שעווה אלא דמ"מ יש קצת תועלת במה שמטה את ראש הפחילה באצבעו וכו' יע"ש. ודבריו נכונים ולפי מ"ש גם במחט מותר להטות ראש הפחילה ולנפץ האצק מעל ראשה דאין לחוש כלל במחט לחתיכה.

וראיתי צס' דרכי נועם שאלה י"ג שכ' להחיר לחתוך בשעווה ראש הפחילה בידו שהתלמוד והפ"ו לא דברו מדין שעווה כלל רק מדין נר של שמן שאפילו היו בו כמה אצות מלאכות הרי צ"ט הותרו כל המלאכות לצורך אוכל נפש והדלקת הנר שזה לכל נפש, אצל לתקן ולחטכה בכלי אין להקל כ"כ אע"ג דמדינא שריא עכ"ל. ותמיהא לי שהרי שאלו בגמ' מאי מוחטין אעדווי חושכא ולמה שאל על זה הפירוש פשיטא אלא דמשום דהוה ס"ד דאפשר דאפילו לחתוך ביד שרי ע"ז השיב אעדווי חושכא דהיינו להסיר הפחם המחשיך ראש הפחילה וכדפרש"י. ונמצא א"כ דלחתוך ביד אסור דהוי תיקון מנה וכ"ש בכלי ומהיכא פשיטא ליה להחיר ואפילו מדינא.

ובמה שטען שגר של שעווה לא דברו בו הוא תמוה דמה הפרש יש בין פחילה של שמן לפחילת נר דשעווה וכי דבנר של שמן אסור לחתוך בין בכלי בין ביד ה"ה נר של שעווה בזבולן שייך תיקון מנה בחתיכה זולתי הסרת הפחם. ואם מטעם דכל המלאכות הותרו לצורך אוכל נפש א"כ למה להו לרז"ל לפלוגי בענין הנר לשתוק מניה וממילא הוה שרינן בכל ענין לתקנו דבכלל אוכל נפש הוא אלא מאי אית לך למימר מאי

ובכתב צס"ת פעולת נדיק (חלק ב סימן רנב) ו"ל: הנה הצ"י הביא לשון הרמב"ם שכ' צפ"ד אינו חותך את ראש הפחילה בכלי אצל נופך את ראשה בידו. וכדי לבאר הענין יפה הא לך ל' הגמ' צפ' המציא כדי יין, אמר רב נתן בר אבא אמר רב מוחטין את הפחילה צ"ט מאי מוחטין א"ר חיינא בר שלמיא משמיה דרב לעדווי חושכא (חשוכא). ופרש"י לעדווי חושכא כשהיא נעשית בראשה פחם מעצירה. וכ' הרא"ש לעדווי חושכא מסיר ראש הפחילה שנשרף ונעשה פחם ומחשיך את הנר ואע"פ שמפילו לארץ והוא כובה מותר כמו שהוא מותר להדליק את הנר להשתמש לאורו כך מותר לכבות מה שמונע הדלקת הנר. ורמב"ם אסר להסירו בכלי ואפשר דחשיב ליה תקון כלי ולא מסתבר דאין כאן תקון כלי וגם מדקאמר מוחטין סתם משמע דכלל ענין מותר עכ"ל. וכ' הצ"י דמדברי רש"י והרא"ש נראה שאינו מותר רק להעביר הפחם אצל לחתוך גוף הפחילה ל"א. וכן יש לנקדק מדברי הרמב"ם שכ' ואינו חותך ראש הפחילה בכלי אצל נופך ראשה בידו. ומהלל כתב אצל חותך ראשה בידו דקדמני רישא אינו חותך ראש הפחילה בכלי משמע דה"ק אינו חותך ראש הפחילה כלומר גוף הפחילה ואפילו בידו מפני שהוא דבר שדרכו להיעשות בכלי והוי כמתקן מנה אצל נופך ראשה בידו כלומר מעביר פחם שבראשה ואפילו במחט מפני שדרכו להעבירו בידו ולית ביה משום תקון מנה עכ"ל צ"י. שמעינן מזה דלהסיר הפחם דהיינו לנפץ בידו לצד שרי ואף במחט שרי וזהו לשון מוחטין ר"ל להסיר הפחם במחט דאין דרך המחט לחתוך מגוף הפחילה וגם אין ביכולתה לחתוך והוי העצרת הפחם במחט דומיא דנפוך ביד אצל לחתוך הפחם בכלי כדרך חתיכה אסור דא"א לנמצא שלא יחתוך מגוף הפחילה וא"כ מטעם זה ה"ה דאף ביד דהיינו לאחוז הפחילה בשתי אצבעותיו אסור דא"א לנמצא. זהו הנראה בכוונת הצ"י לפרש דברי רבינו ורש"י והרא"ש.

והנה הצ"י הביא קודם לזה פירוש ה"ה ו"ל: דמדאמרין גבי אין חותכין את הפחילה לשנים מ"ש צסכין דלא דקא מתקן מנה באור נמי מתקן מנה סובר רבינו שכשם שאין חותכין אותה בכלי כך אינו חותך פיה בכלי וכשאמרו מוחטין דוקא ביד אצל שאר המפרשים אומרים שלנפץ את ראשה אפילו בכלי מותר וכשאמרו מוחטין ר"ל לומר שאפילו במחט מותר להסיר חשכה וזה דעת ההשגות ולזה הסכים הרשב"א עכ"ל. לענ"ד נראה דרבינו הצ"י דחה פירוש ה"ה במה שלאחר זה כתב ומדברי רש"י והרא"ש נראה שאינו מותר וכו' שהבאתי קודם זה וכוונתו דגם שאר מפרשים אינם חלוקים על רבינו ואף רבינו סובר דלהסיר הפחם אף במחט שרי דהוי דומיא דניפוך ושהשגת הראב"ד ע"ה אינה השגה כי גם רבי' סובר כן והוא צדק לז' אמאי שאל הגמ' מאי מוחטין דפשיטא הוא דהיינו ע"י מחט אלא דהגמ' קשייתיה והא איכא משום תקון מנה והדר פשיט לעדווי חושכא כלומר שאין צוה משום תקון מנה רק להסיר חשכת הנר וא"כ כל דאינו חותך גוף הפחילה רק מסיר הפחם המחשיך שרי אפי' ע"י מחט דכל מאי דמהדרינן לאסור היינו רק משום תקון מנה.

אמר הכתוב מהר יקדמונו רחמיך כי דלנו מאד לפי שחלה הכתוב רחמי שמים עלינו ברחמים שלנו על עניים ליתן צדקה התפלל דוד מהר יקדמונו רחמיך מרחמים שלנו על עניים כי דלנו מאד מליטן צדקה עד שתרחס עלינו מקודם לתת לנו שזכה לרחם עליהם ונקט במלתיה זרעו של אברהם כו' במקום לאבותינו דבאברהם מפורש מדת הצדקה כי ידעתיו למען אשר יזיה את בני וגו'.

*

גמ'. שם. באיכה רבתי איתא סימנא הוא כל אדם שימנא בלבו רחמנו ידע כי רחמו עליו בשמים ממעל ונתן לך רחמי זה הוא סימן ורחמך ע"ש. (חח"ט).

*

גמ'. בל המרחם על הבריות בידוע שהוא מורעו של אברהם אבינו. נראה לי נקיט אברהם אבינו כי הוא היה ראשון בעולם לתת לחם לרעבים ולפרנס עוברים ושבים וגם שמו היה מספר רחם ולכן אמר כל המרחם על הבריות ולא אמר כל המפרנס את הבריות או כל המטיב לבריות או כל החס על הבריות.

ועוד י"ל דנקיט לשון רחמים לרמוז מוסר לאדם בענין זה תביעת רחמים שהוא אחריות מי מחר רוצה לומר כמו שאומרים העולם מי צעל מחר כי אין אדם בטוח ביום מחר שיהיה חי בו, וזה מוסר גדול לקמץ שאינו רוצה לפזר ממון שצדו לצדקה וגמילות חסדים, וכל מי שחושב כן מי מחר, ודאי יהיה לו מדת רחמים על הבריות לפרנסם ולא יהיה ממנו חביב עליו. גם נקיט לשון רחמים כי רחמים עולה מספר רחם לרמוז מי שאין לו מדת רחמים הרי זה עושה רחם צבריות שימותו ברעב וכמו שאמרו בגמרא דסנהדרין דף ל"ה ע"ב אמר ר' יצחק כל תענית שמלינין בה צדקה כאלו שופך דמים שנאמר צדק ילין בה ועתה מרחמים, אי נמי רחמים הוא ח' רמים כי רס כינוי לחסד ושם אל הוא חסד דכתיב [תהלים כ"ב ג'] חסד אל כל היום, ושם אברהם מספר ח' פעמים אל, לכן מי שיש לו מדת רחמים על הבריות צדוע שהוא מורעו של אברהם אבינו. בן יהודה.

*

גמ'. בל המצפה על שאלון אחרים וכו'. אמרו חז"ל יותר מה שהצפה צ עושה עם העני, העני עושה עם הצפה צ. נמצא שניהם מצפי זע"ז ואין זה בגדר מצפה על שאלון אחרי כי אדרבא האחרי מתכבדו בו וזוכי על ידו ומכ"ש כשיהי' כשמעון אחי עזרי. אך מיירי מעמא דארעא המצפה על שולחן אחרי ואין אחרי מצפין על שולחנו אותו העני צדעת עולם חשך צעדו כאלו כבר קבל גיהנם צעה"ז. והוסיף רב חסדא גם חייו צעה"ז אינם חיים כי כיון שלא זכה ליהנו' מיגיע כפו דכתיב גבי' אשריך צעה"ז וטוב לך לעה"ז וזה הוא ההיפך משניהם אבל ת"ח איינו בגדר מצפה על שולחן אחרי. אלא בגדר ועמדו אחרי ורעו לאנכס. (חח"ט).

*

דשרו שרו מאי דלא שרו לא שריין. ותדע שכן הוא שהרי מנינו גבי פחילה שרוצה לחתכה שאין היתר רק להדליקה בפי שמי נרות אבל לחתכה אסור משום חיקון מנא ואין לדחות דשאני התם משום דאפשר לחתכה ע"י הדלקה דליתא דהא אפילו כשאין לו נר להדליק בו אסור למעך צדיקים של יוצר לעשות בית קבול לשמן משום חיקון מנא ואמאי הו"ל למשרי משום אוכל נפש שלא ימנע משמחת י"ט ויש כמה ראיות לזה ואנו עתידים להזכיר קצתם. ובר מן דין היסוד שצנה עליו ההיתר משום שהוא אוכל נפש א"א לשמעו. ע"כ. עיי"ש עוד באריכות.

*

גמ'. עתירי בבב' יורדי גהינם הם. יש לדקדק תיבת "הם" לשון יתר. וכתב הבן יהודה, כי כל אדם שיש צידו עונות יורד לגהינם אך מי שהוא עני ציור שכל ימיו צמאור ומאוק שאין מרחמין עליו יספיק לו דוחק זה במקום גהינם להיות לו כפרה על עונותיו, ולא ירד לגהינם, וכל זה דעני שלא ימנא בני אדם לרחם עליו ונשאור צמאור ומאוק הרבה, אבל עני שנמנא לו מרחמין לפרנסו אין לו דוחק של מאור ומאוק שיספיק לו לכפרה במקום גהינם וזה ירד לגהינם צעור עונותיו, מיהו צבצב באותו זמן קדמון שדבר בו רב נתן לא היו העשירים מרחמים על העניים והיו נשארים צעור ודוחק הרבה מאד שצדאי יספיק להם במקום גהינם ולא יורדים לגהינם, ונמצא רק העשירים שיש שם יורדים לגהינם צעור עונותיהם אבל העניים אין צריכין לירד לגהינם, ולזה אמר עתירי צבצב יורדי גהינם הם דייקא רצה לומר לצדם ולא יורדים עמהם עניים גם כן כי גהינם לא תקח מצבצב העניים מפני שהעניים אשר שם יספיק להם צער ודוחק פרנסתם במקום גהינם.

שוב. הציא צסם הרב ה"ר שלום ישראל ש"היה מחכמי עירינו מתלמידי הרב עטרת ראשי מור זקני זלה"ה" שפירש תיבת הם למידק שיש צדיקים יורדים לגהינם צשציל לגמול חסד עם נשמות רשעים למשוך איתם להוציאם ואלו יורדים עממן לכפר על עונותם כי צדיקים הם אלא צשציל צורך אחרים להעלות נשמתם, ואמר עתירי צבצב שהם צחיהם בעולם הזה אין עושים גמילות חסדים לכן כשתראה אותם יורדים לגהינם תדע שהם יורדים שם צעור עממן ולא צעור צורך אחרים לעשות חסד עמהם כי אלו אינם מאנשי חסד, עד כאן דבריו ז"ל.

*

גמ'. מיוזן גמ' לא זינדהו. יש להקשות הלשון כפול וסגי לאמר לא זינדהו. וי"ל כי הוא שאל מהם מזוני פירוש כפי צרכו וכפי מנהגו מה שהוא רגיל לאכול והם אפילו מיוזן צעלמא להשקיט רעבונם צלחם שעורים או דוחן וקטניות גם כן לא זינדהו אלא נשאור רעב לגמרי. בן יהודה.

*

גמ'. בל המרחם על הבריות וכו'. עיין מהרש"א דמלשון הכפול דריש ונתן לך רחמים דהיינו שיתן לב לרחם על אחרים לענין צדקה כמפורש פרק שאל ע"ש ועד"ז

אדם הסמוך על שולחנו של אחר כמו שאחז"ל (ביצה לב ע"ב) כל המצפה על שלחן אחרים עולם חשך בעדו, וחיו אינם חיים.

*

גמ'. רב חפדא אמר אף חיינו אינם חיים. קשה והלא רב חסדא מפיק להא מן הפסוק שהביא רב ולמה לא אמר רב דבר זה גם כן. וי"ל כי ר"ח אחא לפרש מילתיה דרב דלא תקשי איך יהיה חשך בעדו וקחזינן השמש והיום מאירים לעני כמו שמאירים לעשיר לזה בא ר"ח לפרש דחיינו אינם חיים דחיינו נער הם וכל חיינו נער נקראים ימי חשך כמו שנאמר בקהלת י"א ח' כי אש שנים רבות יחיה האדם ככולם ישמח ויזכור ימי החשך וכו' וכן הוא אומר [שם י"ב ז'] עד אשר לא תחשך השמש והאור וכו' וזה מובן מה שאמר רב עולם חשך בעדו מה עניינו.

ועדיין צריך לדעת מאי אף דנקיט הכא בחייו, וי"ל דידוע חיים שהאדם רואה בהם טוב צפרנסה נקראים חיים ואם יש לו בהם דוחק ונער פרנסה אינם חיים, ואמר מי שנאריך לבריות ולקח מהם נדקה לא מצביא דאין שנים אלו דעניות נחשבים לו חיים אלא אף [אם] אחר כך נתעשר ונעשה לו שנים של חיים גם כן אין אלו חיים גמורים יען כי רואה בעושרו לאותם עשירים שקבל מהם נדקה בזמן עניותו יבוס מהם ולזה אמר אף חיינו ראה לומר חיים שצאים לו אחרי כן בזמן עושרו אין נחשבים חיים גמורים.

ובאופן אחר י"ל אומרו אף חיינו על פי המעשה שהביא הגאון חיד"א וי"ל דצברים אחדים דף קמ"ד בעני שהיה יושב שכן לבית עשיר ויהי היום ואותו עשיר השיא את בנו ועשה משתה לכל צאי שער עירו והעני עניו לופיות שיקראוהו העשיר לאכול מעדנים עם הקרואים כי הוא שכן שלו ולכן לא הכין לעצמו סעודה לאותה הלילה של המשתה והמתין עד שעה שניה מן הלילה ולא הזמינו העשיר ואז נתייחס מהזמנה והוכרח לאכול פתויה להם נקודים שנשאר אצלי קודם שלשה ימים באופן שאכל להם זר ומים לחץ ואחר שסיים אכילתו בא משרת העשיר לקראו וגדל זערו מה יעשה אחר שמלא כריסו מלחם יבש על כן הוכרח לזער עצמו והניח אצבעותיו בפיו וגרונו עד שהקיא כל מה שאכל כדי שיהיה קיבתו רקנית וימלאנה מעדנים מתצטלי העשיר, ואז קם והלך לבית העשיר ואחר שצא לשם אמר לו העשיר ראה הפקדתיך להיות עיניך פקוחות על פתח החצר שלא ישר פתוח וגם שלא יגנוב אדם חפץ מן הבית ויאל בהחצא ופרח זימון מיניה ויש צבוסת פנים על הפתח רעב ומדוכה מחמת הקיא שהקיא, וזה פירש אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו וכו' פתך אכלת תקיאנה וכו' [משלי כ"ג] ע"ש. וידוע כי הסעודה והזמון נקראים חיי האדם והוא שאמר כאן המצפה לשלחן חבירו דא עקא כי יזדמן לפעמים שאפילו חיינו ראה לומר מזון וסעודה שלו שאכל גם כן אינם חיים שלא ישרו צבטנו צקוג חיים להזין את גופו אלא יקיא אותם וישלכם חוץ כהן עובדא הנזכרת.

גמ'. שם. עיין בן יהודה דהא דחלה הדבר בשלחן, למשל שני עניים, שהתנדב עשיר אחד לאחד מהם שישלח לו כל יום קערה של תצטיל לביטו, אך לחבירו לא התנדב כן אלא התנדב מה שישאר כל יום תצטיל בשלחן ישלח לו, הנה זה עולם חשך בעדו יען שהוא סומך על השלחן ואם לא נשתייר בשלחן כלום ישר רעב, אבל הראשון הוא בטוח שישלח לו כל יום קערה שישבע בה ואינו חלוי בשחירות.

ועדיין י"ל למה אמר לשלחן חבירו כי כן הגרסא בעין יעקב והוא ליה למימר לשלחן אחרים. וי"ל על פי מעשה בראשון ושמעון שהיו עשירים גדולים וירדו מנכסיהם בר מינן והוצרכו לסבב מעיר לעיר לדפוק פתחי נדיבים ויחבצו חכמי עירם עדות על מקרה שקרה להם כדי שירחמו עליהם בכל אחר ואחר וכל אחד לקח שטרו בידו והלכו שניהם ביחד מעיר לעיר לקבץ על הגבא"ת ויבואו לעיר אחת ויכנסו שניהם לבית גביר אחד לבקש ממנו נדבה והגביר נתן לאחד שני מאות דינרים ולאחד עשרים דינרים ויאלו מאתו, והיה אותו שלקח שני מאות פניו זועפים ועיניו זולגים דמעות אמר לו חבירו למה תצבה והלא אני לקחתי עשרים ואתה מאתיים הרי מולך הכלית עשר ידות, ועוד למה כאן אכל זה הגביר בכית ואכל שאר גבירים שקבלת מהם נדבה לא בכית, אמר לו זו חדא מתרעא חברתא כי הלא תשאל למה נתן לי מאתיים ולך עשרים והלא בעדות המתנדבים שצדיקו לא הוסיפו צבודי יותר מכבודך אלא תדע זה הגביר הייתי אני שולח לו סחורות למכור ולקח ממני שכר פאטור סך רב ועכשיו (שלחצו) [שלחצני] הזמן לקבל (ממני) [ממני] נדקה לכך בכיתי אבל שאר נכרים איני מכירם ולא היה לי חברה עמם לכן לא אבוס מנדבתם כדי שאצבה, והוא שאמר כל המצפה לשלחן חבירו שהוא נאריך לאדם שהיה מקודם חבירו בעושר ומשא ומתן ועתה נהפך עליו הגלגל להיות נאריך אליו זה עולם חשך בעדו כי יזכור הראשונה וינטער אבל המצפה לשלחן אחרים שאינו מכירם ולא היה לו עמם חברה צמזמן לא אכפת לו כל כך.

*

גמ'. עי"ם חשך בעדו וכו'. מהרש"א פירש על דרך שאמרו פרק יום הכפורים גבי מן למען ענותך וגו' אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל ה"ג מי שמצפה לשלחן אחרים כאלו אינו רואה ואוכל דהיינו יום חשך וגו' וכה"ג יש לדמות לאין לו פת צקלו כמ"ש שם ורב חסדא שאמר דחיינו אינן חיים סמך נמי אהאי קרא יום חשך וגו' דומה ליום המייתה שקריו יום חשך.

*

גמ'. שם. כתיב (בראשית ג, כא) ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם וגו', ואיתא בשם הגאון בעל בית הלוי זצ"ל שאמר בדרך נחות: אין אתם צריכים להתייר מפני שאעניש אתכם בצחיה עונש מיוחד, כדרך שנהגתם בי, מספיק ש"אנכי אכלכל אתכם" שהנכם צריכים לשבת של שלחן אחרים, ודבר זה עצמו יהיה לכם עונש כבד למדי, שאין לך עונש גדול ממנצו של

היטב ועל ידי כך לוקה בצרעת והוא דאיתא בפסחים דף ק"צ ע"ב מי שלוש חלוק שהיה בו כינים ולא דקדק היטב וכנסו וחזר ולבשו קודם שעברו עליו שמונה ימים מעת הכיבוס אז אותם הכינים הנשארים באותו חלוק יתהווה מהם צרעת בר מינן ולכן אמר כאן חייזר אינם חיים כי הולי הצרעת חשוב כמת בר מינן, ותנא קמא סבירא ליה אפשר שיצדוק היטב ולא יבא לידי חולי זה. ומה שאמרו יסורין מושלין בגופו רצו לומר שיש לו כאב הראש או כאב שיניים שאז אפילו צעת אכילתו או שינתו מר לו מר בר מינן.

*

גמ'. ואין חותבין הנייר לצללות בו מליח. אם מותר לקרוע מנייר בית הכסא צצצת לצורך קינוח, עיין בשו"ת חלק יעקב (ח"ג סימן קכג) ושו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן פד) ושו"ת שצט הלוי (ח"א סימן קטו) ושו"ת תץ אליעזר (חלק י"א סימן ל).

*

גמ'. אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב וכו' והכא משום כבודו לא גזרו בי' רבנן וכו'. כתב בקובץ הפוסק (שנה י"ב ע' א' תתקכג): נשאלתי אי מותר לקרוע צצצת נייר לקינוח? מה יעשה האדם אשר יר איתו אי' בחכמה ובהמלאו צצ"ק צצית כסא ושם חלוי עיגול נייר ומוכרח לקרוע ממנו פיסת נייר שלא לטנף את בגדיו, איה כבוד הצריות שדוחה ל"ת שבתורה, והיינו צנייר חלק שאין בו אומיות ואין שם חשש מחיקה, הנה נהוג עלמא שמקנחין במכ"ע מודפסים צצפות אחרות, ואיסור מחיקה יותר חמור מקריעה, ועיקר הטעם שם לקולא כי הוי דבר שאינו מתכוין וצניירוף גדול כבוד הצריות.

ובג"ד הקורע כלאחר יד לא לכוון בקריעה מדויקת להשוות הקצוות דהוי זה כמתקן מנא, שהוא איסור גמור ולא שבות, יש להקל. ועי' רמב"ם (פכ"ג מהל' שבת ה"ו) אין קורעין את הנייר מפני שהוא כמתקן כלי, משמע מזה שקריעה כלאחר יד צלי מדה אין חשש, ועי' ציפה ל"ב: שהתירו משום גדול כבוד הצריות צנין צרעי צצית כסא, וה"ה בג"ד. ע"כ.

*

גמ'. התם בנין קבע אפרה תורה בנין עראי לא אפרה תורה וגזרו רבנן וכו'. ידוע מ"ש המוס' צצצת (דף צ"ה) ד"ה והרודה כו', שהקשו דכיון דמותר לגבן ציו"ט מה"ת אף בדאפשר א"כ נפל ציתו ציו"ט והא מותר לבנותו ציו"ט דמתוך שהותר צנין לצורך [דמגבן הוי משום צונה כדאמר בסמוך] הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום לאכול צמחו שלא יכנו שרצ ושמש, ותיראו, דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכא דאסור טחינה והרקדה ציו"ט, עכ"ל המוס', מצואר שיטת המוס' דצנין ציו"ט במקום צורך קצת מותר מה"ת מחמת מתוך כו'.

ועיין בשו"ת צאר יצחק (חלק א"ח סימן יג) שהאריך דצצרי המוס', ושם (ענף א) כתב להקשות מש"ס כאן דנראה

או יוצן גם חייזר רצה לומר ימי שצחות ויו"ט שאפילו עני מאז משלו אכלו מזון וסעודה של צצר ודגים אינם נחשבים חיים מאחר שצצצת ימים אין לו משלו אלא מצפה לשלחן אחרים אם כן רוצ ימיו לא יגיע לפיו צצר צימי החול ואז כשיצאו ימים טובים שיש לו לאכול צצר צודאי יהיה לו שינוי וקט ואז סוף שיתמרמר באכילתו בחולי מעים כמו שכתב צן סירא כל ימי עני רעים [משלי ט"ו ט"ו] אלו שצחות ויו"ט מאז טעמא שינוי וקט תחלת חולי מעים.

*

גמ'. מי שאשתו מושללת ע"יו. כתב בשו"ת הראצ"ד (סימן סא): נהגו שלא ליתן אדם ממון גדול לבתו, ומי שהוא קפיד ומתקוטט בעצור נכסי אשתו אינו מלליה ואין זיווג עולה יפה, אלא מה שיתן לו חמיו או חמותו יקח בעין יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יוסר, מדע שהרי ארז"ל הרוצה שיתקיימו נכסי אשתו יעשה מהן מלות [ראה ערוצין סד ע"א].

וראוי לכל איש צר דעת שלא יעגן עצמו ולא צת זוגו מפני ממון רב, שהממון ההוא לא ילליה מפני העגון ומפני הרהור עברה, ורבים נכשלים צעצירות שאין נושאין אשה צמהרה ועליהן נאמר כל הנושא אשה לשם ממון [קדושין ע ע"א] ולא לשם שמים עשה יעשה לו כנפים, והחטאים נקשרים צנשמתו וצגופו ח"ו. וארז"ל מנא אשה מנא טוב [משלי יח כב] כלומר מנא אשה טובה מנא טוב, או נאמר מנא אשה אע"פ שאינה טובה מנא טוב כמו שארז"ל כשנשא נשים רעות דיינו שמלילות אותנו מן החטא ומגדלות את צנינו [יצמות סג ע"א], אצל אם היא רעה ציותר מדאי עליה נאמר אשה רעה צרעת לבטלה [שם סג ע"ב] אצל מנאנו לה רפואה שארז"ל מי שאשתו מושלת עליו אינו רואה פני גהנס. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צן יהודע די"ל הכונה שהוא עני והיא מפרנסתו ממעשה ידיה ולכך היא מושלת עליו וצוה יודמן שהיה מקשטא ליה חכא ומקשטא ליה פומא שמקללת ומצוה אותו ואם גם הוא ישיב לה קללה וציון היה מתנחם ולא יטער אך כיון שמושלת עליו מחמת שמפרנסתו אז הוא מוכרח לבצוע ארס כעסו ולשתוק וצוה יגדל צערו עשר ידות ואין לו מנחם מצד לשונו שגם הוא ישיב לה קללתה וציונה ולכן גם חייזר הוא עת המנוחה של ישיבתו צצית לאכול ולשתות אין נחשבים חיים כי צולע צהם ארס מצד פיה של אשתו.

*

גמ'. ומי שיסורין מושלין וכו'. דמי שמושל ציסורין כמ"ש ראצ"ש צפ' הפועלים דבאורתא א"ל אחי וריעי כו' צצפרא א"ל זילו כו' מיקרי יסורין של אהבה משא"כ ציסורין מושלין צו דלא הוה יסורין של אהבה. (מהרש"א).

*

גמ'. שאין לו אלא חלוק אחד. כתב הצן יהודע, אף על גב דאפשר לצדוק חלוקו מכינים עם כל זה קשה לצדוק

להדיא דנין גמור אסור מה"ט דהא קאמרי "אסרה תורה".

ובותב דאפשר לומר זזה, דהא מנינו לשון אמרה תורה אף על דרבנן כמש"כ הרמב"ם בספר המצות שורש א'.

עוד כתב לתרץ, לפי מה דאיתא לעיל (דף י"ב) דס"ל לרבה דלא פליגי ב"ש וצ"ה במתוך אלא בעירוב והוא"ה דיו"ט, וכ"ע ס"ל דלא אמרינן מתוך שהותרה לזורך אוכל נפש כו', ושם מבואר דרבה הקשה לרז נחמן מן הא דאין מקיפין שמי חציות כו', ור"נ מירץ לי' לחלק דשא"ה דקא עביד אהללא, וע"ז הקשה רבה זוטרי אלא מעתה בנה אכטבא כו', ולכן חי' לי' שפיר דשא"ה דנין קבע אסרה תורה משום דהא לרבה דס"ל דלא אמרינן מתוך כו' ודאי דאסור דנין מה"ט וקאי שם לרבה שהי' שם עיקר המקשן מקודם אצל לדידן דאמרינן מתוך כו' שפיר י"ל דנין גמור אינו נאסר אלא מדרבנן, וניחא קושיא הנ"ל.

אבל אין לומר דהתם מיירי דנין שאינו לזורך יו"ט שאסור לכ"ע מה"ט לשיטת התוס' שכחצו דעכ"פ לורך קצת דנין והיכא דליכא לורך קצת לא אמרינן מתוך כו', דז"א דהא התם מיירי ביש לו לורך קצת מהבנין דהא אבנים של בית הכסא וכן הא דאין מקיפין שמי חציות דקאמרי התם הא מיירי בלורך להם וע"ז מקשה בנה אכטבא וחי' לי' כנ"ל, בע"כ מוכח שאף שרריך להבנין ג"כ אסור מה"ט, וכן ביה' אפשר מאחמול לבנות ג"כ אין לחלק כדמוכח בסוגיא התם דמשמע דאף בבנה אכטבא דלא הי' אפשר לעשות מאחמול ג"כ אסור מה"ט דאל"כ מאי מקשה לי' שם אכן לפמש"כ ניחא בפשיטות. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. כתב הרמב"ם (פ"א מהל' יום טוב ה"ב וה"ג) דהבונה ביום טוב לוקה, והקשה בשו"ת אבני נזר (אור"ח סי' תי"ב) הרי בתוס' בשבת (דף צ"ה) כתבו כיון דאמרינן מתוך שהותרה לזורך הותרה נמי שלא לזורך, ולכן היות דמותר לגבן מה"ט ביום טוב לזורך אוכל נפש ומוותר מה"ט לגמרי כשהוא לזורך היום קצת, ולכן כתבו שאם נפל ביתו ביום טוב מה"ט מותר לבנותו כשנריך את הבית בכדי לאכול שם ביום טוב, וכל האיסור הוא מדרבנן משום עובדא דחול עכמו"ד. ולפי"ז קשה על הרמב"ם שסובר שאמרינן מתוך אף שלא לזורך כלל, א"כ למה חייב הבונה מלקות הלוא מה"ט מותר, ועוד הקשה מזה על הגמ' בשבועות (טו ב) שאין דנין ביהמ"ק דוחה יום טוב, וקשה הלא דנין ביהמ"ק ביום טוב הוא לורך היום דהרי אינו יכול לקדש השמי הלחם רק בעצרת, וא"כ גם בזה נאמר מתוך אף לשיטת התוספות דס"ל שדוקא כשיש לורך היום קצת אמרינן מתוך, ומוסיף שלדעת ח"ק דס"ל שנדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב דדרשינן להם ולא לגבזה, יש ליישב דמשום לורך של הקרבת שמי הלחם אין לעשות מלאכה ולבנות המקדש, אצל לדעת אבא שאלו הסובר שמותר להקריב ביום

טוב אף לגבזה, קשה דא"כ יהא מותר לבנות המקדש בעצרת לזורך השמי הלחם.

ובתב ליישב: לענין קושיות התוספות דנימא מתוך שהותרה במגבן, נראה לי דהרמב"ם סובר דלא אמרינן מתוך מתולדה לא, והוא לפי מה שביאר הרב המגיד דעת הרמב"ם (פ"ד מהל' שבת ה"ד) וז"ל שכל מלאכה שדומה לאב דמיון גמור אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זה אב כמותה, אצל מלאכה הדומה במקצת הוא הנקרא תולדה, והמשל בזה הקוצר והצורך שהם דמיון גמור כו', אצל בשאין שם אלא קצת דמיון כגון המחמך הירק שאינו דומה לטחינה רק בהעשות מגוף אחד גופים רבים אף על פי שהטחינה משנה הגוף הראשון לגמרי ולא החיתוך, זו היא תולדה, והיקש זה ניתן לכולן, זה דעת רבינו עכ"ל. ועל כן לא אמרינן מתוך ממגבן שאינו בונה גמור אלא קצת דמיון, לבונה ממש דבונה ממש לא הותרה.

ועל הקושיא השניה הוא כותב: ואפשר לומר דגמור דנין איכא משום מכה בפטיש, ומכה בפטיש לא הותרה באוכל נפש, ע"כ. אלא שמקשה ע"ז דלמה לא אינו דומה למכשירין שא"ל לעשותם מערב יום טוב שמותר לעשותם ביום טוב, וא"כ מכיון שהותרה מכה בפטיש לזורך מכשירין הותרה נמי לזורך דנין ביהמ"ק ביום טוב, ולכן הוא כותב: ואפשר לדידן לא קיי"ל כאבא שאלו ואסור משום להם ולא לגבזה, ואבא שאלו י"ל דס"ל דרבנן דמכשירין אסורין ואסור משום מכה בפטיש ע"כ.

*

גמ'. האי מדורתא מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור וכו'. ראיתי להציא מכאן אודות מה שנוהגים בכמה קהלות שציוס שמחת תורה מזמינים הרבה ילדים לעלות לספר תורה צבת אחת, ופורסים טלית מעל ראשם, ואחד מהם מזכר וקורא בתורה בעד כולם, שלכאורה יש בזה משום עשיית אהל ביום טוב. אמנם מהמבואר ברש"י ד"ה וכן פוריא, וכן נפסק בשו"ע (סי' שטו ס"ג) וז"ל: מטה כשמעמידים אותה אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים, אלא ישים הקרשים תחלה באויר ואח"כ הרגלים תחתיהם. וכן כשמסדרים חציות זו על גב זו, אחת על גבי שתיים, אחת בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה, אצל לא יסדר התחתונות תחלה ואח"כ יניח העליונה עליהן, ע"כ, משמע שמה שאוחזים בידיהם את גג האוהל, אין על זה שום איסור משום אהל עראי, וא"כ גם צפריסת הטלית על ראש הילדים, והטלית אוחזים אותו בידים באויר שעל ראשם לכאורה אין בזה משום עשיית אהל.

אולם הרא"ש (סי' יא) כתב, ואע"ג דמקרי אהל אפי' בלא מחילות, וכדמוכח בעירובין (קב ע"א) כרוך בודיא ושייר זה טפח, שאני התם שעיקר כוונתו לעשות אהל להיות ללל עליהם, אצל כאן שאין כוונתו לאהל לא מקרי אהל בלא מחילות.

וא"כ אין לדמות נ"ד לההיא דכאן, ששם אין כוונתו לזהל כלל, משא"כ כאן.

וב"ב י"ל שמכיון שאין כוונתם להזהיל על הילדים להיות כל על ראשם, אלא פריסה דרך חופה לכבוד צעלמא שפיר דמי. וע' בשבת (מג ב) מת המוטל בחמה וכו', חס להם מלמעלה מציאים מחללת ופורסים עליהם, וכו', וכן פסק בש"ע (סי' שי"א ס"ו), ואף שפריסת המחללת עליהם להיות כל על ראשם, כיון שאוחזים אותה ידים שפיר דמי.

ובן כתב בספר תהלה לדוד (סימן שטו סק"ט), ומה שנוהגים בשמחת תורה לפרוס טלית בשעת קריאת חתן בראשית, לכאורה אף שאין מתכוונים לזהל, מכל מקום הא הוא גג ומחיצות של בני אדם, אלא נראה דמה שאוחזים ידים לא מקרי זהל, ואפי' במתכוין לזהל, וכדמוכח בשבת (מג ב) שמציאים מחללת ופורסים עליהם, וכתבתי (בסי' שי"א סק"ו) דמוכח מדברי הפוסקים דאין זוה שום איסור של עשיית זהל, וה"ט כנ"ל. וכן יש לפרש בכוונת הצ"י. עיי"ש.

ובתהלה לדוד (שם סק"ח) כתב עוד, שבהעמדת חופה נקרא אינו מתכוין לעשיית זהל, כיון שלא נעשית להגן ולעשיית כלל, אלא לכבוד החתן והכלה. עיי"ש.

גם הגאון מהרש"ם בספר דעת תורה (סי' שטו סעיף ט) כתב בשם הגאון דעת קדושים בכתב יד, שכל שאוחז ידיו לא שייך בו עשיית זהל, כשם שאין קפידא אם מניח ידו או גופו על דפנות וכו'. עיי"ש.

ובספר מנחת שבת (סי' פ סק"ר) הביא דברי התהלה לדוד הנ"ל להלכה, שכל שאוחזים הדבר בידיהם לא שייך זהל, ולכן נהגו לפרוס הטלית בשעת קריאת חתן בראשית. עיי"ש.

ובן כתב הגאון חזון איש (תאו"ח סי' נב אות ב, בדינים העולים להלכה אות ז) שמוותר למתוח בגד ללל ולאוחזו ידיו, ואע"פ שעשאו ללל כיון שאינו מניחו אלא אוחזו ידיו שפיר דמי, וכדמוכח מההיא דשבת (מג ע"ב) חס להם מלמעלה מציאים מחללת ופורסים עליהם, דהיינו מלמעלה למטה דשרי, והיינו דפריך (קל"ה ע"ב) אלא מעתה שרצב בגלימא טפח הכי נמי וכו', דסקלא דעתיה דהוי כאוחזו ידיו דשרי, ומשני דמיהדק וקבוע על הראש, דהוי כמניח על עמודים. ע"כ.

גם בשו"ת אבני נזר (סי' רכב אות ד) כתב, שנראה מדברי הש"ע הרב (סי' שא סעיף מח) שאין איסור בעשיית זהל במקום שאין לו חיזוק מעצמו, רק על ידי שאוחזו ידיו, והכי נמי הא דאמרינן במת המוטל בחמה, שפורסים המחללת למעלה קודם זקיפת המטות, ה"ט משום שאין לפריסת המחללת חיזוק מעצמה, אלא רק על ידי שאוחזים אותה בידיהם, שאם יסקלו ידיהם הרי המחללת נופלת, הילכך אין זוה חשש איסור של עשיית זהל בשבת. ולפ"ז נראה שאין להוכיח מכאן שאפי' זהל עראי גמור אין בו איסור כשהוא בלא מחיצות, ש"ל כאמור לעיל, וכו', ומ"מ כן דעת הריטב"א והגמ"י שאפי' זהל עראי לא הוא בלא מחיצות. ע"כ.

איברא דלכאורה קשה ממ"ש הרמב"ם (פכ"ב מהל' שבת הלכה לב) והש"ע (סי' שטו סעיף יב) הנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך להזהר שלא יעשה זהל בשעה שנוטה אותה, לפיכך אם הייתה פרוכת גדולה תולין אותה שנים אצל אחד אסור. הרי שאע"פ שהוא מחזיק אותה ידיו שייך בה דין עשיית זהל.

ועיין להחזון איש (סי' נב סק"ה), שהביא דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב, ודברי רבינו סתומים, והמשנה ברורה (סי' שטו סק"מ) פירש בשם האחרונים, דמיידי שחולה הפרוכת למחיצה, ולא לגג, וחוששים שמא תתקפל ידיו לרגע. ותמוה מאד, שהרי אפי' לכתחלה מותר לפרוס בגד ללל ולאוחזו ידיו, כדאמרינן בשבת (מג ע"ב) גבי מת המונח בחמה, וכמו שכתבנו לעיל. וכ"ש כאן שאינו רוצה להשתמש תחתיו כלל, ואינו עושה לו מחיצות, שזה מותר, אפי' להניח על יתדות, וא"כ אין מקום לאסור משום דילמא אחי ילדי כך, וכו', ולכן נראה שהרמב"ם מפרש גוד פרוכת, היינו שמותחה ללל, ומ"ש שאי אפשר שלא תגבה מעט מן הארץ, היינו שאי אפשר שלא יהיה זה כפל וימתחנה, וע"י זה נגזרת מן הארץ ונעשה זהל. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה מלמטה למעלה. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן ל) ד"ה הן אמת.

דף לג ע"א

גמ'. וכן ביעתא וכן קדרה וכן פוריא וכו'. עיין בשו"ת מכתם לדוד (חלק או"ח סימן א) ד"ה וא"ת היכי.

*

גמ'. והלכתא יבשתא שרי רמיבתא אסור. בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן לד) נשאל, אם מותר להניח ע"ס לחים ביו"ט לתנור חם לייבשם לצורך צו ציום לצל צהם, ד"ל דאיכא משום מתקן מנא כמו דאין מלבינים אבנים בסי' תק"ח. והשואל הביא רא"י מסי' תק"צ ס"ג דאין סומכין הקדירה ודלת בצקעת לח דהוי מוקצה שא"ר להסקה, ואם מותר לייבשה אמאי הוי מוקצה, וביצה ל"ג ע"א רמיבתא אסור, ובתוס' ד"ה והילכתא וכו' דאפי' לר"ש אסור שא"ר להסקה, וגם הביא מסי' תקי"ח ס"ז ומג"א סק"י.

והשיב: בגוף הדין נראה שאין בו משום מתקן מנא, שהרי אינו ניתקן מיד אלא לאחר כמה שעות מאליו, כמ"ש כה"ג ברש"י שבת ע"ד ז' ד"ה תנור חייב וכו' אצל גבי חבית ליכא משום מכה בפטיש דמאליו נגמר מלאכתו בתנור ע"ש, וה"נ זוה. ע"כ. עיי"ש עוד. ומ"ש בקימן שלאחריו (סימן לה).

*

מתני'. אין מוציאין את האור לא מן העצים וכו'. האחרונים כתבו לדון אם מותרת הצערה ציום טוב

יעקב ח"א (סי' נ"א) עיי"ש. וכן פסק בשו"ת לצושי מרדכי (תנינא סי' צ"א) ושו"ת מהרש"ג (חלק א' סי' ס"ד) ושו"ת חזון נחום (סי' ל') ושו"ת בית ישראל (סי' נ"ב).

אולם הגאון רבי נצי פסח פראנק, כתב לנדד בירחון קול תורה (שנת תרצ"ד חוברת א'-ב'), להתיר הדלקת עלעקטריק ביום טוב מטעם אחר, והוא כי לדעתו אין כאן הצערה בידים ממש, אלא כמסיר המונע, שעל ידי הנעת הכפתור מתקדצים ב' חוטי העלעקטריק ונדלקים, וזה נחשב לגרמא, ומכיון שאין זה אלא גרמא להולדת אש ביו"ט, ולא מנאנו שהחמירו חז"ל אלא במוליד אש בידים, ולא על ידי גרמא, הלכך מותר להדליק העלעקטריק ביום טוב. ע"כ.

ובעיי"ז כתב צעל ערוך השלחן, בתשובה, (שנדפסה בקובץ בית ועד לחכמים, חוברת א', תרס"ג), להתיר הדלקת העלעקטריק ביו"ט, מפני שאין זה אלא גרמא, וכבר אמרו בשבת (קכ ע"ב), לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי, ואף כאן אינו אלא כמקרב האור ע"י פגישת שני כחות הנגדיים, החיובי והשלילי, ואז יוצא האור לפועל. ולכן יש להתיר עיי"ש.

אולם הגאון המפורסם רבי חיים עוזר גרודזינסקי בשו"ת אחיעזר (חלק ג' סי' ט') דחה ראיות הגאון רז"פ פראנק בזה, והעלה שאין זה נחשב כגורם, אלא כעושה בידים, ולכן העלה לאסור. והגאון רבי איסר זלמן מעלנער בהסכמתו לספר חלקת יעקב ח"א, הסכים לדברי האחיעזר הנ"ל. וכן העלה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך בספרו מאורי אש, להחמיר בענין הדלקת העלעקטריק ביו"ט.

והגאון החזון איש (מועד, סי' נ' אות ט'), חידש שיש חיוב בהדלקת העלעקטריק וכיצדיו משום צונה, ומשום סותר, וכן מלדד בזה בשו"ת לצושי מרדכי (תליחאה אור"ח סי' כ"ה). וע"ע בשו"ת זיץ אליעזר (חלק א' סימן כ).

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ס (ח"א סימן קמ) שפסק לאסור עשיית מי סאדע בשבת או ביו"ט, משום דהוי כמוליד כח חדש במים, ובההיא דתנן כאן אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים וכו', מ"ט משום דקא מוליד ביו"ט. ואע"ג דהכא מתהוה אש הנראה לעינים, מ"מ גס כח הרתיחה שנעשה ע"י מי הסאדע נראה לעינים, ולא גרע ממוליד ריחא דאסור. עיי"ש. ועיין עוד בהגהותינו לשבת (עד ע"ב) בזה.

*

רש"י ד"ה והלכתא. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קעא).

*

רש"י ד"ה מן המים. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן א אות נב) וז"ל: וכי"צ הרבה פיוטים שמוצאים ברש"י ותוס' ולא ידעתי מקומם לפי השעה או שאינם עפ"י

על ידי הנחת "מעטש", או יש לאסור משום מוליד אש ביום טוב.

בשו"ת כתב סופר (חלק אור"ח סי' ס"ז) פסק לאסור לפי המבואר במתני' כאן שאסור להוציא אש מן העצים או מן האבנים ביום טוב, משום שהוא כמוליד אש, ולא הותרה הצערה ביו"ט אלא כשמדליק מאש מנזיה הדולקת מערב יו"ט, אבל להמציא אש ביו"ט אסור. לפי זה יש לאסור הצערה ע"י הנחת גפרורים, שהוא כמוליד אש ביו"ט. וכן העלה בשו"ת אהל אברהם להגאון ר"א שאג (אור"ח סי' י"ד).

אמנם בשו"ת כרם חמר (חלק ב' סי' צ"ו) פסק להתיר להצית אש על ידי גפרורים ביו"ט, משום שלא אסרו הוצאת אש מן העצים או מן האבנים ביו"ט, אלא כשהוא ממציא יש מאין, שלא היה שם חומר האש מנזי, והוא ממציאו ביו"ט. אבל כאן חומר האש טמון בגפריית, ומפקד פקיד, ועל ידי חיכוך הגפריית, הרי הוא מוציא פקדונו ממנו, והשלהבת עולה מאליה, ואין כאן משום מוליד ביו"ט, שאין זה אלא כמוסיף תוספת על חומר האש המנזי בגפריית.

אולם בשו"ת רב פעלים (ח"ב אור"ח סי' נ"ח), כתב להשיג על דברי הכרם חמר, שאע"פ שנמצא חומר האש בגפריית בכת, מכל מקום על ידי החיכוך שמוציאו לחוץ בפועל, נחשב למוליד אש גמור, ואסור, עיי"ש. וכן העלה בשו"ת קרן לדוד (סימן קמ"ד) לאסור בזה. וכן כתב השדי חמד (באסיפת דינים מערכת יו"ט אות ל"ז). וכן פסק המשנה ברורה (סי' תק"ב סק"ד), כדברי הכתב סופר לאסור הצערה ע"י גפרור ביו"ט.

ואמנם מצינו להגאון צעל שואל ומשיב (שתיתאה סי' ס"ב) שצידד להתיר בזה, כטעמו של הכרם חמר הנ"ל.

וע"ע בשו"ת ומנזר דבש (אור"ח סימן י"א) שהאריך ליישב דברי הכרם חמר להקל בזה, ושלא כמו שהעלה לאסור בשו"ת רב פעלים הנ"ל. אמנם בשו"ת ישכיל עבדי ח"ד (חאור"ח סי' כ"ז) דחה דבריו, והעלה לאסור.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת נפנת פענח (סימן קעג) דדין איסור הדלקת מנורת עלעקטריק ביו"ט, ועיין עוד בשו"ת מחזה אברהם (ח"א סימן מב) ושו"ת לב יהודה להגאון רי"ל זירלסאהן (סימן יז).

אמנם בשו"ת אבן יקרה (חלק ג' סימן קסח) כתב בפשיטות להתיר הדלקת מנורת עלעקטריק ביום טוב, משום שהאש מנזיה בחוטי העלעקטריק, ואין לזה דמיון למה ששנינו שאין מוציאין אש מן האבנים משום מוליד, שכאן ע"י הנעת הכפתור אינו מצעיר את חוטי העלעקטריק אלא מאש מנזיה, והרי הוא כמדליק נר מאש שהוצערה מערב יו"ט.

אולם בשו"ת קרן לדוד (סימן קמד) השיג על האבן יקרה, שנראה מדבריו שלא היה צקי בטכניק של העלעקטריק, ושהעיקר להלכה שיש בזה משום מוליד אש ביום טוב ע"י פגישת חוטי העלעקטריק, החיובי והשלילי, וכמוציא אש מן המתכות שאסור משום מוליד. וכן כתב בשו"ת חלקת

אצלי ו"ל הסכים עמו בפשיטות בראשונה. ואני אומר הנח להם לישראל אם אינן נביאים כו' דלא מיבעיא ברחינת ידיהם במים המריחים אין זה שום נדנד דאסור דהא אמרי' בהמציא כדי יין, עני' בשמים מוללו ומריח זו ופירש"י בין אלבעותיו, וא"כ לא מיבעיא לדברי הרוקח ומהרי"ל דאסרי להניח אתרוג על הצגד צי"ט משום דמוליד ריח וכוותייהו פסק הרב רמ"א בהגהותיו סי' תרנ"ח וא"כ לדידהו כל פסיק רישא צאלודי ריחא אסור ותקשה להו הך גמרא דמוללו ומריח זו דהרי ע"כ נולד ריח צאלבעותיו א"ו דלא שייך צאלודי ריחא צבשר האדם. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

גם בשו"ת גנת ורדים (אור"ח כלל ג סי' טז) כ' להוכיח להחזיר מהך דמוללו ומריח זו, והרי ע"י כך מוליד ריח צידיו, וניחא ליה ומכוין לכך, ואפ"ה שרי, וה"ט משום שאין הריח מתקיים צבשר האדם, דזיעה מעצרא ליה, וכמ"ש בצרכות (מג ע"ב), ת"ח לא ינא מצושם לשוק, א"ר שעת לא אמרן אלא צבגדו אצל בגופו זיעה מעצרא ליה.

וע"ע בשו"ת נוה שלום (סי' ג) שהציא דברי החכם צבי הנ"ל, וכתב ע"ז, ואחר המחילה אדרבה נ"ל דשייך צאלודי ריחא גם צבשר האדם, ושאיני הוהא דמוללו ומריח זו, דאיכא תרתי לטיבותא, חדא שאינו מכויין, ושנית שאינו מתקיים דזיעה מעצרה ליה, וצ"ה"ג מודים הרוקח ומהרי"ל להחזיר אף בפסיק רישיה, אצל במכוין להוליד ריח טוב צידיו י"ל שאסור. ע"כ. וע"ע מ"ש בהגהותיו לעיל (דף כב) בזה.

*

גמ'. שם. ציורי כנסת הגדולה (סימן שכב הגהות הטור אות ב) כתב, רבים נוהגים לקטום צדי הדס צבצת ויום טוב כדי לתת לאחרים להריח בהם. ולדעתי אסור מן הדין לעשות כן, כי מה שהחזירו הפוסקים לקטום להריח זו, הוא צאופן שהצמחים אין ריחם נודף יפה, שאז מותר לקטום מהם מעט כדי שמקום הקטימה יהיה לת, ויתן ריח טוב. וכמו שפירש רש"י צציה (לג ע"ב). אצל לקטום צדי הדס כדי לתת לאחרים שיריחו הא ודאי שאסור. עיי"ש.

אולם המאמר מרדכי (סימן שכב סק"ד) כתב עליו, שאין דבריו מוכרחים, ומה שפירש רש"י שקוטמו להריח זו כדי שיהיה ריחו נודף יותר, לרבותא כתב כן, שאף על פי שמתכוין להוליד ריח מותר, משום שגם מקודם היה זו ריח קצת, וכשקוטמו הוא רק מוסיף על ריחו הטוב. וכמו שאמרו לעיל (כב ע"א). ולעולם שמותר לקטום צדי הדס לתת לאחרים, ואין בזה משום תיקון כלי. וסיים, ומכל מקום למעשה צריך עיון, הואיל וינא מפי קדשו של הכנסת הגדולה לאסור. ע"כ.

ובספר מטה יהודה (סימן שכב) האריך מאוד לדחות דברי הכנסת הגדולה הנ"ל, והעלה להחזיר, והוכיח כן מדברי הר"ן בפסחים (קד ע"א), שחקר על מה שאין מצרכים על הצמחים צמוצי שבת שחל זו יום טוב, והציא שיש אומרים שהטעם הוא משום גזירה שמא יקטום, ודחה, שזה אינו, כי מה צדק אם יקטום מהתלוש, והרי עני' בשמים כאוכלים הם,

מנהגו כמו צמס' צינה דף ל"ג ע"א צמחני' אין מוציאין את האור כו' ולא מן המים פירש"י כך ראיתי בפיוט יוצר שיסד אחד מגאוני לומצריהא.

ובחגיגה דף י"ז ע"א צמוס' ד"ה מסוף עולם כו' זה הים שליש עולמו כו', וצמס' ר"ה דף י"א צמוס' ד"ה אלא דקאי צמו עיי"ש, וצמס' חולין דף ס' ע"א צמוס' ד"ה פסוק זה מט"ט שנהפך לאש מבשר ואומר שר המשרת נער נקרא הוא מט"ט הנכבד והנורא, ועיין חוס' צמוס' וצחיס דף פ"ו ע"ז מציאים דברי הפייט הוקמו מחלות אפר לצערה צפיים דשן הצערה עיי"ש צד"ה משום, מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי הוא צפירש"י על מגלת איכה א' ו', צפירש"י על זכרי ה' י"א מציא דברי הקליר רביעית היא שמינית עפ"י מה דאז"ל צמדרש תהלים שארבע מלכיות שנשתעבדו צישראל כפולות ה' עיי"ש קרוצ"ץ של שבת חנוכה המתחיל מנשה את אפרים כו' מוצא צמפרש אשר צסם רש"י יכונה על דה"י א' כ"ח י"ט. ע"כ.

*

תוס' ד"ה מלמטה. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן סא) ד"ה והנה צמ"ש, שכותב צמו"ד: ולפע"ד נראה בזה דבר חדש דהנה התוס' כתבו צציה ל"ג ד"ה מלמטה דאף ר"ש מודה דאסור דהא דאר"ש דבר שא"מ מותר היינו כגון שעושה דבר שא"י לעשותן אצל הכא מתכוין לעשות מה שעושה, וציאור הדברים דע"כ ל"ש א"מ דוקא היכא שהוא מתכוין לעשות דבר אחר רק שנמשך מזה ג"כ איסור כמו גורר כסא וספסל שאינו מתכוין לעשות חריץ אצל צמדורה דזה רוצה לעשות מדורה ומדורה צענמה מלמטה למעלה הוה צנין א"כ מה שייך בזה א"מ ואטו אם אדם יבנה נימא דאינו מכויין לצנות והא הוא צונה ולכך אסור.

ובע"ה מוצא ענין דבר שא"מ דשרי וכל דהוא פ"ר דאסור מה"ט משום דל"ש לומר שא"מ והא עושה ממש האיסור ואין שייך דלא מכויין ומה צדק והרי עושה האיסור ואטו מותר לצנות צבצת כשאינו מתכוין לצנות ולפ"ז זהו כשאי אפשר צענין אחר, אצל כל שאפשר צע"א א"כ י"ל דצאמת א"מ שרי. וכו'. ע"כ. עיי"ש עוד.

דף לג ע"ב

גמ'. אובלי בהמה אין בהן משום תקון בלי. עיין בשו"ת צאר ילחם (חלק אר"ח סימן יג ענף ח).

*

גמ'. מטלמלין עצי בשמים להריח בהן וכו' ומוצ"ל ומריח בו וכו'. עיין בשו"ת חכם צבי (סימן צב) ח"ל: כתב הט"ז א"ח סי' תקי"א ראיתי בקצת קהילות שפוכין שמן שפיגור"ד לתוך המים צי"ט לצורך נט"י הכהנים ואיסורא קעצדין דמולדין ריח צמים ואפי' שופכין צע"ט מ"מ מולדין ריח צי"ט ע"י הכהנים וזה ניחא ומכוונים לכך עכ"ל ומהר"ר

לנקציו בתוך הסעודה... ולכאורה מה המידוש הזה. ונראה דזה המידוש שראוי לעשות כך ולנהוג בהנהגה של כבוד הצריות. ואין זה חשש של ביטול תורה, שהרי בזמן של הילוך עשרה פעמים ד' אמות היה יכול לעסוק בדברי תורה. וכך גם בקנית קיסמים אם הוא ציון שיראה בשר בין שיניו. (חשוךי חמוד ברכות כג ע"ב).

*

גמ'. שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובו'. כבר האריכו אחרוני זמנינו למעניתם אם מותר לקרוע ולחתוך השק שמונח בו הזקוק כשצריך להם בשבת, וכן כשהוא שק של ניר חמוס אם מותר לקורעו ליקח הזקוק, וכן אם מותר לפתוח חבית מטעי מתכת סתומה שיש בו דגים קטנים, ולפתוח כל מיני קענס מכל מיני מאכל ומשקים כשצריך ליקחם לאכול בשבת, עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קכב) שכותב: באשר שהוא ענין עמוק מאד בהצדקה דברים מוקשים אצל הענין באורך לצד דברי רבותינו הראשונים ושיטתם בזה לפי ענ"ד והמסקנה להלכה ואין לנהוג למעשה. עיין שם באריכות גדול.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן עז) ושם (חלק ד' סימן פב-פג). ושו"ת מנחת שלמה להגרש"ו אויערבאך (סימן צא אות יב). שו"ת נץ אליעזר (חלק ו סימן לה) ושם (חלק יד סימן מה)

ובן נדפס קו' גדול בסוף ספר שו"ת קנה בשם להגאון ר' מאיר בראנדסדארפער שליט"א בענין זה.

וברין עשיית פתח בקופסאות חלב. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ד' סימן עח) שכותב: קופסות חלב הנמצאות אצלנו שדבוקים שני ידי הקופסא למעלה ע"י דבק ולפתחו צריך להפרידם נד ימין לימין ונד שמאל לשמאל ואח"כ מושך אליו פי הקופה הנקמטה לאחור ואפילו אין אותה קמיטה דבוקה בדבק, אסור לפתחו בשבת דע"י הדבק שלמעלה נסתם פי הקופה וכשפתחו שוב עושה פתח בכלי והוא בעצם פתח גדול ששייך גם להכניס ואם היה נעשה גם להכניס הרי היה זה פתח שנעשה להכניס ולהוציא שהיה גם חייב כדאיתא בשבת דף קמ"ו ע"א, אצל אף שאירע לפעמים שגם מכניסין כשנשאר מעט חלב בקופסא אחת ומוזו כבר לקחו מעט נותנין הנשאר בזו, מ"מ כיון שאין זה מצוי נחשב אולי כלא נעשה לכך והוי כנעשה רק להוציא לצד שג"כ עכ"פ אסור מדרבנן כדאיתא שם בגמ' ואיפסק ברמז"ס ריש פכ"ג משבת העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא וכו' הרי זה חייב משום מכה בפטיש לפיכך גזרו על כל נקב וכו', ואע"ג דבקופסות חלב הוו משום נקב ישן מ"מ מדנקטם הפתח יפה יפה בטל הפתח הראשון והעושה נקב כעושה נקב חדש, וכן הוצא באו"ח סי' ש"ד ס"ז והיא מימרא דר"י אמר שמואל שם דף קמ"ו ע"ז דכל נקב למטה מן השמרים מכיון דכל כוזב היין עליו צריך סתימה מעליא וחשוב כפותח מחדש, ולקופסות חלב צריכים סתימה מעליא שלא ישפך החלב

שאין בהם משום תיקון כלי, וכמו שאמרו בצ"ה (לג ע"ב) שמותר לפשח עצי צמחים אפילו ראויים לעשותם בית יד לקרדוס. ע"כ. ומבואר מכאן שמותר לקטום גם לחלק לאחרים. ועוד האריך בראיות להוכיח להיתר ושלא כדברי הכנסת הגדולה. עיי"ש.

ובבל הדברים האלה כתוב במשחא דרבותא (חלק א' סימן שכב). (ושני הנביאים מתנבאים בסגנון אחד, אות באות תיבה בתיבה. והוא פלא).

ובן העלה בספר רוח אליהו (בחידישויו כאן דף יז ע"א), ודחה דברי הכנסת הגדולה. ע"ש. וכן פסק בספר באר יעקב (סימן תקיט, דף לה ע"א). וכן העלה בשו"ת לשון לימודים (סימן קס). גם הגה"ק בעל אור החיים בספר ראשון לציון כאן העלה להיתר, ודחה דברי הכנסת הגדולה. וכן העלה בשו"ת שער שלמה (סימן קסז). וכן כתב בספר שמחת יהודה (בקונטרס חגי יהודה דף מ ע"ב).

גם הפרי מגדים (סימן שכב אשל אברהם סק"ו) תמה על הכנסת הגדולה מהגמרא דכאן שמותר לפשח עצי צמחים וכו', ומשמע שגם לתת לאחרים מותר. עיי"ש. וכן דעת הגאון מהרש"ם בתשובה (חלק ד' סימן קמח) דל"ה ודבר. ובעקרי הד"ט (סימן יד אות יט) העיד שכן המנהג להקל. וכן דעת המשנה ברורה (סימן שכב בשער הציון אות טז).

ובן העלה בספר פתח הדביר (סימן שכב סק"ב). אלא שהפתח הדביר סיים שם דל"ה ואם כניס אנחנו, שמנהגם להחמיר שלא לקטום צדי הדם ושונים לתת לאחרים, כהוראת הכנסת הגדולה, ובכל זאת נוהגים להקל בתלישה מהאשכול של ענבים, וקוטפים זמורה קטנה לכל אחד, ומשום שסוברים שאף הכנסת הגדולה מודה להקל באוכלים. ולא החמיר אלא בצמחים. ומעיקר הדין הכל מותר מאחר שכן דעת רוב הפוסקים האחרונים, וכן מפורש בהר"ן הנ"ל. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין להמהרש"ל ציס של שלמה (סימן יח) דכ"ז ציד, אצל בסכין יש לאסור. והטורי זהב (סימן תקיט סק"ה) חולק עליו וסובר להיתר לקטום עצי צמחים אפילו בסכין. ועיין אליה רצה (בסימן שכב סק"ו) שהאריך להשיג על דבריו, והעלה לאסור. וכן העלה הנהר שלום (סימן תקיט).

*

גמ'. אב"א אסור לחצוץ בו שיניו וכו'. כתב המשנ"צ (סימן שכב ס"ק יד) שצנציל כבוד הצריות מותר לקטום קיסם לחנוץ שיניו כי ציון הוא לאדם שיראה בשר בין שיניו, וקטימת הקיסם ציד היא רק שבות. ויש להסתפק האם מותר לבטל תורה כדי לקנות קיסמים לחנוץ שיניו.

תשובה. נראה דמותר ואין זה חטא, וראה לכך מדברי הגמרא בצרכות דף כג ע"ז שם נאמר 'הרואה ליכנס לקעודת קצע מהלך עשר פעמים ד' אמות ויפנה ואח"כ נכנס', פירש רש"י 'הנכנס לקעודת קצע דגנאי הוא שיטערך

ובש"ם דסנהדרין ס' ע"א אר"י א"ש אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ואח"כ מסיק דגם על כינוי קורעין ומצואר דכל שאר שמותיו ית' הגם שנקרא בהם מ"מ כיון שאינם שמותיו העצמיים רק שם המיוחד הוא שם עצמי לכן נקראים בשם כינויים אף שהם בלשה"ק. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

רש"י שם. כתב רבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל הי"ד (בסוף ספרו קובץ הערות) דהכוונה בדברי רש"י המכונה הוא שהעולם קוראין אותו כך, יש לדקדק דלמה הוסיף רש"י תיבת "המכונה" ולא כתב רבי שמואל "חסיד", וידוע שברש"י התיבות ספורות ומדודות אין בהן שפת יתר. וכתב דנראה שלימדנו רש"י בזה דבר גדול, דהנה מצואר דאסור לשון הרע הוא כל שעל ידי דיבורו גורם היזק לחזירו שלא כדת, ולפי"ז י"ל דגם המגדיל מעלת חזירו יותר מכפי שהוא באמת גם זה בכלל לשון הרע כי יגרום היזק בדיבורו, ולדוגמא אם יפליג בשבחי של אחד יותר ממדרגתו האמיתית, יטעו בו, וימנו אותו למשרה שאינו ראוי לו או שישתדכו עמו בטעות, ונמצא שמוזיק להן, וזה מחוץ מה שמוזיק לאותו האדם בעצמו שסבור על עצמו שהוא אדם גדול וחשוב ויהא איש חכם בעניו אשר היא מדה שאין לה תקוה. ויחנך דרש"י לא הכיר בעצמו את רבי שמואל אם הוא חסיד או לא, ואילו היה כותב ר"ש חסיד היה מוזיק לרבי שמואל על הנד שצאמת אינו חסיד.

*

תום' ד"ה בי הויגן. עיין בספר קדושת לוי (דרוש לפסח) שיישז שם קו' המוס' כאן, למה אין מזכירין צמולא יו"ט על הבשמים.

וז"ל: כי הכלל צר"ח הבחינה מה שכל העולמות ממליכים על עצמם את הצורה ברוך הוא ובפסח הבחינה מאהבת הצורה מה שהצוראים יש להם אהבת הצורה צ"ה ובראש השנה הבחינה מה שכל העולמות יש להם יראה ופחד מהצורה צ"ה ובשבעות וסוכות בחינה אחרת שהצוראים עושים מעשים נאים בכדי שהצורה צ"ה כביכול יהיה לו תענוג מעולמו (ע' תקו"ז חקב"א).

ובאמת כל השנה כשאדם מעורר אהבת הצורה אז יש לו הבחינה ופועל בעולמות העליונים כפי מה שפועלים בעולמות עליונים בפסח בבחינתו באהבת הצורה וכן בשאר כל בחינה ובחינה מעורר העולמות עליונים כפי מה שפועלים באותם ימים עצמם אבל לעשות אותו יום כפי הבחינה שיש לו דהיינו באם שיש לו אהבת הצורה בשאר ימים יעשה פסח זה א"א מחמת שזריכין בעולם עשיה שיהיו כל ישראל בבחינה זו אבל בעולמות עליונים אפשר לפעול כפי הבחינה שיש לו אבל להביא המצות במעשה לעשות יו"ט גם כן זה א"א עד שיהיו כל ישראל בבחינה זו. אבל אברהם אבינו הי' אחד שהי' עובד את הצורה צ"ה ומעורר המדות כמאמר הפסוק (יחזקאל לג, ב) אחד הי' אברהם נמצא אברהם אבינו היה אפשר לו לעשות

כשנתהפכו הקופות דעינינו רואות שא"א להפריד הדיבור בקל אלא על ידי מעט כח. ע"כ.

וע"ע דין פתיחת צקצוק חלב בשבת, בשו"ת באר משה (חלק ר' סימן פט).

ובמו בן דנו בבבבוקים הסגורים על ידי מכסה פח שמהודק מצואר הצקצוק, ובעת פתיחתו נפרדת טבעת מחלקו התחתון של המכסה, אי איכא בזה משום מקלקל, או שמא יש בזה משום אסור מתקן כלי בשבת, מצד חלקו העליון שיהיה אפשר להשתמש בו כפקק לצקצוק.

עיין בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק ו' סעיף א, עמוד מו) שהגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך נקט לאסור לפתוח הצקצוק על ידי הסרת מכסה הפח, דהרי זה כעושה כלי. עיי"ש. אמנם בשו"ת דבר יהושע (חלק ב' סימן מה) הורה להקל, עיי"ש. וע"ע בשו"ת באר משה (חלק ג' סימן צ).

*

גמ'. הוה מפישה ויהיב לן אלוותא אלוותא וכו'. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן רג) בהג"ה לתשובת הגאון ר' דוד אויפנהיים זצ"ל בנידון שם "אכסילראד".

*

גמ'. הבא ברעפים חדשים עסקינן וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רסה).

*

רש"י ד"ה במוסתקי. כתב רש"י כך אמר ל"י רבי שמואל המכונה חסיד מן ברבשט"א. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן מ אות ב) דלשון "המכונה" מצינו בכמה מקומות גם על לשה"ק לשון זה, כמ"ש רש"י מגילה כ"ה המכנה בעריות שדורש פ' עריות בכינוי ואומר לא ערוה ממש דבר הכתוב אלא כינה הכתוב בלשונו וכו' כינוי היא לשון הפוך שמהפך דיבורו לשבח או לגנאי והרבה יש בלשון חכמים וכו' ע"ש, וגם היכי דהוי האמת כן שנקרא כן רק שאינו שם עצמי נקרא בלשון כינוי, וכמו שמצינו בפיוט של יוס' ח' של פסח חבל נחלתו מכונים וע' בתוס' תענית כ' ד"ה בחינתו.

וע' בשו"ת אמרי א"ש סי' קכ"א שהביא מישע"י מ"ג בשם ישראל יבנה. ויש מקום לומר דשם הכולל אומה או משפחה יתכן לקרות בשם כינוי משא"כ באדם פרטי וכמ"ש בתשו' רמ"א סי' פ"ד דענת הב"י לחלק בזה. וע' בשו"ת אמרי א"ש שם סי' מ"א שהביא ממד"ר פ' לך בעלי חניכתי ששם אברהם כשמו.

ומצאתי צו"א על הפסיקתא פסקא דמ"ת אות ט' הביא בשם ילקוט ראובני וזונו מלאך גליצור מכונה ריאל

הרי כמ"ש.

וגם מצאתי ברש"י צינה ל"ג ע"צ ד"ה צמוסתקי וכו' כך אמר לי ר"ש המכונה חסיד מן צרשטא וכו' עכ"ל וי"ל בזה דכיון דאינו שמו העצמי רק על המואר יתכן לשון המכונה אף שהוא לשה"ק.

שבת אין אש של גיהנום שולטת, וצמולש"ק מחליל לשרוף ולהסריח.

עוד טעם הוצא צטור (אור"ח סימן רצז) להשיב הנפש הכואבת מליאת השבת. [ואין זה טעם של המוס', כי המוס' מיירי מהכאז על איבוד הנשמה היתירה, וזוה הכאז על יליאת השבת].

טעם אחר איתא ברבינו בחיי (פ' וישלח) על הפסוק ויהי ציום השלישי בהיותם כואבים, שציום השלישי למילה המחלה מתגברת וכן ציום השלישי ללידה התינוק חולה ואדם הראשון נולד ציום ו', וציום א' היה יום שלישי ללידתו והריח בשמים מחמת חלישותו.

ובספר המטעמים איתא, שהנשמה היתירה שעוזבת את האדם צמולש"ק אינה יכולה לסבול את ריח העולם הזה המעופש, ולכן נותנים לה להריח בשמים.

*

תום' שם. הקשו המוס', דאם טעם צרכת הצשמים משום שהאש של גיהנום חוזר צמולש"ק, א"כ גם צמולאי יום טוב נצטרך לצרך משום שהאש של גיהנום שובת גם ציום טוב וחוזר צמולאי יום טוב ע"כ.

והגאון המהרש"ם צדעת תורה (אור"ח סי' רצ"ז) צין לדברי המרדכי בפסחים (ד' ק"ה) ושם איתא חידוש נפלא, דציו"ט אין האש של גיהנום שובת, וז"ל: וגם לכך אומרים צדקתך צמנחה שבת צדק הדין מפני הנשמות שחוזרים לדינם צמולש"ק, אבל כשחל ראש חודש צמולש"ק אין אומרים אותו דנשמות אין חוזרים לדינם, כדאיתא בפסיקתא אמר רבי אפטרקיי אור של גיהנום שובת שבת ור"ח, ודריש ליה מדכתיב ויאלו ואלו צפגרי האנשים וגו' וסמין ליה והיה מידי חודש צדדשו ושבת צשצחו וגו', וכן כשחל יום טוב צמולש"ק אין אומרים אותו אף על גב שחוזרות לגיהנום ציום טוב כמו שפירש במסכת צילה פרק המציא (דף לג ב), מ"מ אין לאומרו [צדקתך צמנחה] מפני כבוד יום טוב כדי שלא לפרסם הדבר שחוזרות לדינם ציום טוב עכ"ל, הרי דס"ל בפשיטות דאש של גיהנום אינו שובת ציום טוב, וא"כ פשוט דלפי טעם זה שאין לצרך צשמים צמולאי יום טוב כיון שאין סירחון של גיהנום ודו"ק.

*

תום' שם. עיין צשו"ת בעלי התוספות (סימן י'), וז"ל: שאלו את ר"ת מהו לצרך על הצשמים ציו"ט שחל צמולאי שבת.

דבר זה מותר ולא מצינו צו איסור בתלמוד. ואי משום יקנה"ז חסר צ', אין מציאים ממנו ראיה, וכן נוהגין צמתיצתא. אבל הורה רבי שמואל הלוי, צמולאי יום הכיפורים, וצמולאי ימים טובים כשמצדילין אין מצרכין על הצשמים אלא צמולאי שבת צלצד, מפני נשמה יתרה שצאצד שצבת, ולמולאי שבת נאצדה, וכשמריח צשמים מועיל לו למשיב נפש. אבל ציום הכיפורים ליכא ייתור נשמה כלל.

לו יו"ט צכל יום שהי' מעורר איזה מדה ממדות הנ"ל שהוא הי' אחד לעורר המדות וכן הי' אפשר לו לעשות שני יו"ט ציום א' דהיינו כשהי' לו אהבת הצורא אז הי' אפשר לו לעשות פסח וכן כשהי' לו צאותו יום עצמו יראת ה' אז אותו יום הוא יהי"כ כפי הצחינה אשר התעורר כן הי' אותו יום אכלו כיון שפעל צעולמות עליונים וצמעשה היה גם כן יכול להציא כיון שהוא הי' אחד אז צעולם נמצא לאצרהה הי' אפשר להיות יהי"כ ופסח ציום אחד. וכן מצואר צירושלמי (צ"י יד' ר"פ מקום שנהגו) שכל אחד ציום שהציא קרבן הי' לו יו"ט מחמת צצקרבן הי' מעורר אותו הצחיני' והי' יכול להציא אותו צחינה אפילו צעשה לעשות יו"ט.

ובזה יצואר הקושיא הנ"ל מה שמקשה תוספות, והנה נצוא לצאר קודם על מה שצצבת אין מציאין חטאת וצרי"ח וציו"ט מציאין חטאת כמאמר שעירי חטאת לכפר צעדם כי הנה אמרו חז"ל (לקמן קי"ז ב) שבת קציע' וקיימא ר"ח וי"ט ישראל מקדשי להו כי גצבת הוא.התעוררנות העליון. אבל יו"ט ור"ח הוא התעוררות התחתון צעת ישראל יש להם התעוררות התחתון לקדש החודש הן ציום הכ"ט הן ציום הלמ"ד צו ציום מקדשין החודש והיו"ט וכפי מה שיראו לחכמי הדור לפי הצחינה לקדש היום צאותו צחיני' כדי לקדש יו"ט צאותו יום הראוי לאותו צחי' המכוונת עליו וצאמת התעוררות התחתון יכול האדם לקשר עצמו צזה הצחינה לעולם דהיינו אז צחינת אהבה או צחינת הירא' או צחיני' התענוג אבל שבת הוא התעוררות העליון ואינו יכול לקשר עצמו צו אבל יו"ט ור"ח הוא התעוררות התחתון יכול אדם לקשר עצמו צו לעולם אפי' לאחר יו"ט. וזהו הרמז שלאחר יו"ט הוא אסרו חג ואחר שבת אין עושין שום אסרו שבת כי ציו"ט יכול האדם להתקשר עצמו צזה הצחינה מחמת ציו"ט הוא התעוררות התחתון וזהו שאחר יו"ט הוא אסרו חג להתקשר עצמו צזה הצחינה.

ובזה מתורץ קושית התוספות שאין מצרכין אחר יו"ט ואין מצרכין צמולאי שבת שחל ציו"ט על הצשמים כי ציום טוב יש נשמה יתירה ולכך אין מצרכין צמולאי שבת שחל להיות ציו"ט ומה שאין מצרכין צמולאי יו"ט עצמו על הצשמים משום שהצחינה שיש לאדם ציו"ט שהוא ע"י התעוררות התחתון יכול אדם לקשר עצמו צו ולכך אין צריך לצרך על הצשמים צמולאי יו"ט אבל שבת הוא התעוררות העליון ומכיון שינא שבת מסתלק התעוררות העליון וא"א לאדם לקשר עצמו צו אס לא שצבת הצא שמגיע התעוררות עליון מחדש ולכך צמולאי שבת מצרכין על הצשמים כי צאמת צצצבת צא הנשמה יתירה לאדם מחמת התעוררות העליון וציו"ט צא הנשמה יתירה לאדם מחמת התעוררות התחתון ונמצא צין כך וצין כך יש לאדם נשמה יתירה ציו"ט לכך אין מצרכין צמולאי שבת שחל ציו"ט על הצשמים ואין מצרכין צמולאי יום טוב. ע"כ.

*

תום' שם. מצינו כמה טעמים להרחת צשמים צמולש"ק. צתוס' כאן מצואר שני טעמים, חדא, משום איבוד הנשמה היתירה. ועוד, משום אש של גיהנום שמסריח, כי

שאמרו במסכת תענית פ' בשלשה פרקים בשנה אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם וכו' אנשי משמר נכנסים בצית הכנסת ויושבים ארבע תעניות בשבת בשני ובשלישי וברביעי ובחמישי בשני על ירדי הים. כלומר מפני שבו נחלקו המים ועלו להיות סער בימים. ובשלישי על הולכי מדברות. כלומר שבו נראתה היבשה. ברביעי שלא תפול אסכרה בתינוקות. כלומר שבו נבראו המאורות דכתי' זהו והיו למאורות ברקיע השמים והוא חסר למארת כתיב. ובחמישי על עוזרות ומיניקות עוזרות שלא יפילו. ומיניקות שיניקו את בניהן. כלומר לפי שבאותו יום נבראו עופות ודגים. ולפיכך כשנגמרה מלאכת הבריאה עמד העולם על בריאותו ושלמותו בשבת כששבת חוזרין ימות השבת חלילה להיות נפעלים כחילתן ויום הראשון חלוש מכולם שממנו ההתחלה וכענין זה אמרו עוד שם ביום הראשון שלא היו מתעניין בו מפני שהוא שלישי ליצירה. כלומר ליצירת האדם והאדם חלוש בשלישי ליצירה כתיבות שהם חלשים בשלישי כמו שמוזכר בדברי חכמים. ואמרו אי נמי משום נשמה יתירה ופירושו כמו שאמרתי. ולפיכך צריך דבר ריחני להשיב נפש ולחזק. אבל מוצאי יו"ט אינו צריך ומכל מקום כשבא יו"ט אחרי השבת אינו צריך בשמים שעונג יו"ט עולה בעונג השמים ויותר.

ויש מפרשים נשמה יתירה דהיינו המנוחה והעונג שהנפש מוצאה כאילו היא נשמה יתירה וכשעובר ממנו נכנס בימי הטוהרה והעיניו כאילו אצדה ממנו נשמה יתירה שהוא נחלש ולפי פירוש זה בשבת הוא שניתוסף בו נשמה מפני שהוא יום מנוחה ואפילו ממלאכת אוכל נפש מה שאין כן ביום טוב, ומכל מקום במוצאי שבת ליו"ט אין צריך שעונג יו"ט עולה בשמים. ע"כ.

*

תו"ם שם. משמע מתוס' כאן דאור של גיהנם שובת ביו"ט, וז"ע על החדיד"א בצרכי יוסף (סי' תי"ט) שכתב עם היות דקדושת יו"ט יותר מר"ח, עכ"ל מצינו מעלה לר"ח יותר מיו"ט והוא שאין אור של גיהנם שולט בר"ח כשבת, וסידוש גדול שלא הזכיר לדברי התוס' הנו', ואף דבמרדכי פרק ע"פ כתב כמ"ש הצרכי מ"מ הי"ל להעיר מהתוס' כאן. ועוד הא המרדכי מקיים שם כמפורש במס' ביצה פ' המביא ומדברי התוס' חזינן שלא הבינו כן.

*

תו"ם שם. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן נו) וז"ל: שאלה, מאי טעמא אין מצרכין על השמים יו"ט שחל אחר השבת. תשובה: אין לי עסק בנסתרות, אבל מה שבת במרדכי בקצור ה' פסק הוא שמה יקטום הדס ביו"ט, וי"ל שזהו הטעם גם שאין בשמים במוצאי יו"ט שחל בשבת שהוא מצטער בתענית ושמה קודם שתתחיל לגמרי יקטום כדי להבדיל מיד שאינו יכול לאכול עד שיבדיל (ורא"ת נר נמי ידליק, כיון שאין לברך אלא על נר ששבת (פסחים נ"ד) אית ליה היכרא) והרי מצינו (ע"י שבת קי"ד: וטור או"ח ס"ס תר"ט) שהחירו לקנצ' ירק מצערב

ורבנו שלמה אמר בשם ה"ר יעקב צ"ר יקר, כל יום השבת שובת אור של גיהנם ולא מסרית, ומיד למוצאי שבת חוזר ושורף ומסרית, ולכן מריח בשמים. אבל ביום הכיפורים לא מצינו ששובת וכ"ש ביו"ט.

ואם חל תענית במוצאי שבת, כגון ט' באב, אין מצדילין עד אחר התענית, ואין מצרכין על האש במוצאי תענית שאין מצרכין על האור אלא במוצאי שבת. ע"כ. וע"ע בשו"ת רבינו גרשום מאור הגולה (סימן יב).

ובשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרכ) נשאל, למה לא תקנו לצרך על השמים משבת ליום טוב.

והשיב: סתמא דמלתא רחית מה שכתב הר"ן ז"ל ריש פרק ערבי פסחים ונתן זה ב' טעמים ולא נחשבה דעתך באחד מהן ומה אני שאבא אחר דברי הר"ן ז"ל, אבל על כל פנים צריך אני להודיעך דעתי הדבר ברור שאין נפש יתירה ביום טוב ולכן לא תקנו ברכה על השמים במוצאי יום טוב וכתיב שבת וינפש משמע שאין נפש יתירה אלא בשבת ובשלמא יקנה"ו כולוהי ניחא אבל על השמים אם יצרך משמע שיש לו עגמת נפש ביום טוב וקרא כתיב ושמת בחגך ולא יהיה ענב צמועד וכל שכן בכניסתו הילכך לא תקנו לצרך על השמים כדי שיהיה שמה דאין ראוי שיהיה לו עגמת נפש שצריך להריח בשמים כי שמת יום טוב מסלק ממנו עגמת נפשו אף על פי שאין לו עתה נפש יתירה יש לו שמת יום טוב במקומה ואתה תבחר ולא אני. ע"כ.

*

תו"ם שם. כתב המרדכי פסחים (ק"ה ע"א) וז"ל: לכן אומרים דקתך במנחה בשבת ללדק הדין מפני הנשמות שחוזרים לדינם במוצאי שבת, אבל כשחל ראש חדש במוצאי שבת אין אומרים אותו דנשמות אין חוזרין לדינם כדאיתא בפסיקתא אמר רבי אפטוריקי אור של גיהנם שובת בשבת ובראש חדש ודריש ליה מדכתיב ויאלו וראו בפגרי האנשים וגו' וסמין ליה והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו וגו', וכן כשחל יום טוב במוצאי שבת אין אומרים אותו אע"ג שחוזרות לדינם ביו"ט כמו שפירש במסכת ביצה, מ"מ אין לאומרו מפני כבוד יום טוב כדי שלא לפרסם הדבר שחוזרות לדינם ביום טוב, וכן אומר סדר קדושה במוצאי שבת לפי שמלאך הממונה על הנשמות אומר להן במוצאי שבת שלמו ישראל [סדרין] חזרו נשמות לדיניהם. ע"כ. וע"ע בשו"ת אין אליעזר (חלק י"ד סימן מד) בשולי התשובה.

*

תו"ם שם. כתב בשו"ת הרשב"א (חלק ז סימן שמט) וז"ל: שאלת למה אין מצרכים על השמים במוצאי יו"ט שחל להיות בתוך השבת כמו שאנו מצרכין במוצאי שבת. שהרי יש ביו"ט נשמה יתירה ועל זה אנו מצרכין ביו"ט שחל להיות במוצאי שבת יקנה"ו ואין מצרכין על השמים.

תשובה: נראה לי כי נשמה יתירה שאמרו הוא מפני שהימים נפעלים כפי ענין התחלת בריאתם וכמו

כדי שימצא הכל מוכן ואין לומר א"כ יקטום הירק מן המחובר זה אינו דכל שהוא נורך אכילה דרך להניחו מאתמול. ע"כ.

*

תום' שם. עיין מה שזיין בזה בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן רטז) וז"ל: ומ"ש מדברי מרדכי פרק ערבי פסחים דציו"ט הנשמות חוזרות לגיהנם ודוקא בשבת הם נחים ועוד בכמ"ק וע' תוס' ביצה ל"ג ב' ד"ה כי וכו' וע' עוד בזה"ק משפטים דף ק' סו"ע"א ובס"ח ס' רמ"א וס' תתש"ע ושו"ת חיים שאל ח"צ ס' ל"ח אות פ"ב מ"ש בזה וע' בזה"ק תרומה ק"ג ע"ב ובבב"א ח"א ס' תי"ט ובנח"א שעל האשכול ה' מ"ק ואצילות ס' מ"ט. ע"כ.

*

תום' ד"ה כי תניא. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קכב ענף ד) ד"ה ובתוס' ביצה, ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן פב אות ב).

דף לד ע"א

גמ'. מפני שזריך לחסמן. עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן כא) דזין כלי שזשל צו לחולה בשבת מה להשתמש צו ככלי.

והשיב בפשיטות דמות, דהא אפי' התבטל עצמו מותר במ"ש לזריא. ומ"ש הא"ר והמ"א ר"ס שי"ת, היינו דביטול באיסור צמוד לאסור לו התבטל עולמית משום מעשה שבת דרבנן קנסהו לו, ע"כ סבירא להו דגם הכלי נאסר לו עולמית מהאי קנסא כמו כל איסור דרבנן שיש לו עיקר ושורש לאוריינתא לאסרינן ג"כ הכלים שצלוועין ממנו.

ובסוף דבריו כותב: וגדולה מזו נ"ל דאפי' בשלו ככלי חדש כגון שנעשה תבטיל ע"פ ציווי הרופאים לעשות דוקא בקדירה חדשה וכו' דלע"ג דלע"ג דביטול ראשון הוא גמר תיקון וכמבואר ביצה דף ל"ג [ז"ל: ל"ד] מפני שזריך לחסמן וכן מבואר בא"ח ס"ס תק"צ אפילו הכי הכלי מותר אחר שבת כמו התבטיל עצמו שנתבטל לחולה דמותר למוצאי שבת ה"ה הקדירה כנ"ל פשוט. ע"כ.

*

גמ'. תנן התם דרפה או שטרפה בכותל וכו' בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא מהו לישחטה ביו"ט מי מחזקינן ריעותא וכו'. ופירש"י דנשלמא בשאר בהמות סמכין ארובא וכו', עכ"ל. ודקדק הפנ"י, דאכתי מאי קמיבעיא להו דמאי שנא מבהמה מסוכנת דתנינן לעיל בפרק אין גדין (דף כ"ה ע"א) דמותר לשחטה ציו"ט אם יש שהות לאכול ממנה כזית אע"פ דאתיליד ריעותא טובא דהא קי"ל בחולין (דף ל"ד ע"א) דבהמה מסוכנת אסורה עד שתפרכס בשעת שחיטה וכל כמה דלא קים לן שפרכסא בודאי הוא ספק נבילה ואפ"ה מותר לשחטה ציו"ט אע"ג דאתרע לה רובא.

ובתב הפנ"י, דאפשר דשאני התם דהא דמותר לשחטה היינו משום הפסד ממון דמתירא שמא תמות אם ישנה לשחטה עד לאחר יו"ט, משא"כ הכא לענין ספק טרפות לא שייך לומר כן דלאחר שכבר שהתה מעת לעת ולא מאכרינן לה בדיקה אלא משום דחיישינן לפסיקת חוט השדרה או נשתברו רוב זלעותיה כמו שפירש"י וכיון דלא הוי אלא ספק טרפה הא קי"ל דטרפה חיה י"צ חדש א"כ ליכא פסידא אם ימתין לשחטה עד לאחר יו"ט ולבדוקה מספק טרפות הללו.

אמנם שוב כתב, מיהו נראה דלא שייך הך איבעיא אלא בכה"ג שטרפה או דרסה בכותל דוקא דכיון שכבר שהתה מעת לעת ורוב בהמות שנתרסקו אצריהם קים להו לרבנן דאינה חיה מעת לעת א"כ איקלשא הך ריעותא טובא מש"ה מיבעיא להו אי אפ"ה מחזקינן ריעותא או לא, משא"כ בשאר ספק טרפות שזריכה בדיקה אחר שחיטה אפשר דפשיטא לאסור לשחטה ציו"ט כיון דאיתרע טובא הך רובא דרוב בהמות כשירות הן.

ובזה כתב הפנ"י ליישב מה שכתב בש"ע בהלכות יו"ט (סי' תצ"ח סע' ה') דעגל שנולד ציו"ט אע"פ דקים לן שכלו לו חדשיו אסור לשחטו ציו"ט עד שחפרים על גבי קרקע והקשו כל האחרונים שהיא נגד סוגיא דשמעתין דהכא, עיין בדרכי משה ומהרש"ל ובט"ז שנדחקו ליישב.

ולא"ה שפיר מצינן לחלק בין האי דהכא דמו לא אליס הך ריעותא כיון שכבר שהתה מעת לעת, משא"כ בעגל שנולד ציו"ט דלא שייך לומר כן מש"ה סברו הנך פוסקים דאסור לשחטו ציו"ט אלא"כ הפרים על גבי קרקע.

*

והחתם סופר כתב ליישב קו' הפני יהושע, דתפשוט ממסוכנת לעיל דשוחטה ציו"ט אע"ג דלמא לא תפרכס בקוף השחיטה וה"ל ספק נבלה, ד"ל התם בחזרה ה"ל מקלל צעור ורק בפסחי' ע"ג ע"א אמרי' דה"ל מתקן להוציא מידי טומאת נבלה ומידי אצמיה"ח לצ"נ והכא לא שייך זה דממ"נ אם לא תפרכס תהי' נבלה ומטמאה ומ"מ נתקלקלה העור ע"י שחיטה ואם תפרכס הרי יפה שחט ויאכל ממנה. ואי משום תיקון אצמיה"ח לצ"נ הרי כל עצמה שוחטה ציו"ט שמתירא שלא תמות טרם שתחשך ויפסיד נמלא עכ"פ ה"י מותר לצ"נ ע"י מיתה ולא הועילה לו שחיטתו בזה.

*

גמ'. שם. פרש"י: משום חשש איסור מלאכה ציום טוב ע"כ. מבואר מרש"י דהספק כאן הוא בגלל איסור המלאכה דיו"ט, וכן מפורש במג"א (סי' תצ"ח ס"ק י') דציו"ט חיישינן טפי בגלל האיסור מלאכה ע"ש, וזה האיבעי' כאן. וע"ש בט"ז (ס"ק ח') שכתב בשם רש"י דהספק כאן הוא בגלל דאחילד לה ריעותא ואתרע לה רובא ע"כ, וז"ע דברש"י מפורש דהספק הוא בגלל איסור מלאכה דיו"ט.

גרע מזן פקיעה שהפרים ע"ג קרקע שטען שחטה מדרבנן מחמת גזרה אטו שאר בהמה, וה"ה וכו' לענין שבת דגורין גם בטרפה אטו שאר בהמה, וזה דבר שאין בו ספק כלל דא"ל לומר דמותר גם מדרבנן.

וא"כ מיושבת קושית הבית יצחק הנ"ל, דכיון דעכ"פ גם בטרפה אסור מדרבנן שפיר צעי הש"ס אי אסור בספק טרפה, די' לומר דנהי דמחמת אסור טרפה צריך לדקוק זה רק משום דהוה ספיקא דאורייתא. אמנם מחמת אסור יום טוב דמה"מ ממ"נ מותר ורק מדרבנן שפיר יש לומר דמותר בספק, והוה איבעיות הש"ס ומיושבת קושית השאג"א והצ"י כל אחת צריך חבירתה. ע"כ.

*

גמ'. ברעפים חדשים עסקינן. עיין ברמב"ם (פ"ג מה' יו"ט ה' י"א) שלא הביא דדוקא חדשים והאריכו זה המפרשים הה"מ והלח"מ שם, אבל צפי' המסנה כ' דדוקא בחדשים אסור מפני שמתחזקין ולא בישינים. (שפ"א).

*

גמ'. אחד מביא את האור וכו' ואחד מביא את המים וכו' בולץ חייבין וכו'. הנה הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת הלכה א') כתב דהמחמם את המים הוא אב מלאכה ושיעורו כדי לרחוץ בהם אבר קטן ע"כ. והכס"מ הביא בשם הרמ"ך שחמה מנין לרמב"ם דהמחמם מים חיים בשבת, וכתב הפרי חדש (יו"ד סי' ס"ח) להוכיח כהרמב"ם מהגמ' כאן דמבואר דאחד מביא את המים וכו' כולן חייבין, מבואר דבמים יש דין ביטול.

ובשו"ת חדות יעקב מהדו"ת (סי' ס"ו ס"ק ב') כתב להקשות בזה: ותמיהני הא שם נעשה ממים רוטב וגם תכלין במים שפיר חייב, וכמו מבשל סממנין במים דחייב משום מבשל, כיון שמבשל הסממנים, וכן המים נבשל עם סממנים, וי"ל גם על המים חייב משום מבשל, וכמו שמן לת"ק (בשבת דף מ') דאין בשמן משום מבשל, וקשה הא שמן המסחה בשלו עם עקרים במשכן ע' כריתות (דף ה') והרמב"ם פ"א מכלי מקדש, וכל שהיו במשכן היו מלאכה. וע"כ צ"ל דבמשכן נבשל עם עקרים היו ביטול, אבל בפני עצמן לא. וכן מים עם סממנים או תכלין שנשתנה לדבר אחר היו ביטול, אבל מים גרידא לא נשמע דהוי ביטול וכו' ע"כ.

*

גמ'. שם. הגאון האדר"ת ז"ל בספר עוצר אורח (סי' ס"ג) כותב: עמדתו בימים האלה בעצרי בקוגיא דביצה בפירוש הרבניו חננאל שם אחד נותן העצים חייב משום מדליק, ונותן את המים חייב משום מחמם, והנותן בתוכו בשר חייב משום מבשל. והוא תמוה מאד דאיהו מלאכה היא מחמם דקאמר, ולא נמצאת כלל מלאכה זו. ובפשיטות גם הוא חייב משום מבשל כמו שכתב רש"י ז"ל (שם ד"ה כולם), והוא דבר פשוט מאד.

ובשו"ת שאלת שלמה (סי' א') נשאל לגבי סוג מקוים של עופות המולדים מציצים שנחממו במכונה, שרצ' אי' הרעיש שאסור לאכלם מפני שאינם חיים י"צ חודש, וכותב שם: הנה פה בהמושבות המנהג לאוכלם צלי פקפוק, ואמרו לי בקיאים כי פה הם חיים יותר מי"צ חדש ככל שאר העופות. ואם אולי בהמדינה הקרה אינם חיים יצ"ח, זה אולי מפני חולשתם שם אינם סובלים הקור וכן בקיץ מפני החום. וראיה שזה מוזק להעוף החלוש ממ"ש גדולי האחרונים כי לכן צעין שהי"ה יצ"ח לספק טריפה כדי שיעברו עליה ימי חמה וצינה.

ולחלץ כותב להוכיח מהגמ' (חולין ל"ז) דמסוכנת שריא, ומוכח מזה דע"כ לא הקפידה תורה על מה שאינה יכולה לחיות, אלא רק אם נתחדש בה דבר זה ע"י טרפה. לא כשצא הדבר ע"י חולשה או שאר מקרה.

שוב מביא את דברי הט"ז הנ"ל המבאר כאן דדרכה או שטרפה בכותל יש צד לומר דכיון דאחילת לה ריעותא אסורה. אכן ברש"י לא מבואר כדברי הט"ז וכהנ"ל ולק"מ מכאן.

*

גמ'. שם. המנחת חנוך (מוסף השבת אות כט) כתב לחדש, דהורג טריפה בשבת פטור, דנחשז כמת ע"כ. והאחרונים ציינו שבתוס' רי"ד (שבת קל"ו) כתב כע"ז בשם הרי"ט.

ובשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' ד') כתב להקשות על שיטה זו מהגמ' כאן, דצעי הש"ס אי מותר לשחוט ציוס טוב בהמה זו שהיא ספק טריפה וכו"ל, והרי ממנ"פ שרי, שהרי לצד שהיא טריפה, א"כ אין כאן כלל אסור שחיתתה ציוס טוב. ע"כ.

ובשו"ת גבעת הלבונה (אור"ח סי' ב' ס"ק א') כתב: ולענ"ד משיטה זו אדרבה ראוי לדבריהם. דהנה כבר תמה השאגת ארי' (בסי' ס"ד) על איבעיות הש"ס בזה דהרי מפורש במסנה צדף י"ז דמותר לשחוט מקוננת ציוס טוב והרי צעיא פירכוס ושמה לא תפרנס ואעפ"כ שרי, ומפורש דספק טרפה מותר לשחוט ציוס טוב והקושי' עזומה. ומירוצו כבר דחה הפרמ"ג ציו"ד (סי' ט"ו בש"ד ס"ק ג') יעו"ש.

אבן נראה, דהנה השאג"א תמה עוד שם על האיבעיא, דהרי כמו שאסור לאכול ספק טרפה, כמו"כ אסור לעשות ספק מלאכה ציוס טוב, וא"כ צודאי אסור כה"ג, ומה צעי. והוכיח מזה דבשהה מעל"ע הבדיקה רק דרבנן, ומשו"ה צעי הש"ס יעו"ש. אכן מדברי הקדמונים נראה, דמה"מ צריכה בדיקה ועיין בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' ס"ו) ועוד אחרונים, וא"כ קשה הקושי' הנ"ל.

ולבן נראה, דהנה כבר הצאחי דלכאורה אין כאן אסור כלל אם הוא טרפה וממ"נ מותר לשחוט ציוס טוב לשיטת הרי"ד הנ"ל. והנראה דהנה הדבר ברור דאף להרי"ד והמנ"ח דבשחוט טרפה פטור משום נטילת נשמה, זה רק דאין בו חיוב, אבל עכ"פ אסור מדרבנן דגורין אטו אינו טרפה, דלא

ומעשר הכ"א ושכחו לעשר, י"ל דלמעמי' אזיל דמופלא סמוך לאיש מעשר.

*

גמ'. וקראת לשבת עונג. רוצה לומר בשלמא קביעות דחצר בפירי תלי' וכיון שלא נגמרה מלאכתן לא נקבעו ע"י החצר משא"כ קביעת דשבת בחדש האוכל תלי' שהוא לו לעונג וכיון שהוא מתענג בפירות שלא נגמרה מלאכתן היינו עונג שלו. (חת"ס).

*

גמ'. שם. הנה מהר"ח אור זרוע בשו"ת (סי' עא) כותב, דכמו דשבת קובעת למעשר, ה"ה דקובעת לפת הבאה בכיסנין לצורך עליה המוילא, לצד מסוכה דאינו קובע ומוחר לאכול חוץ לסוכה, דמשבו כעין תדורו צעינן עכ"ד.

ובתב הגאון ר' מנחם זעמבא ז"ל הי"ד בספר חדושי הגרמ"ז (סי' ב') דדברי הר"ח אור"ז מוכרחים בשיטת הרמב"ם, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ו דחמץ ומצה הלכה ו') דמנה שאלפא בקרקע יוצא זה ידי חובתו עיין שם. והלא בהלכה ז' שם כתב דכל שאין מצריין עליו ברכת המזון אינו יוצא זה עיין שם, ומפורש בדרכות (ל"ה ע"א) דכובא דארעא גובלא בעלמא הוא עיין שם, וברמב"ם פ"ג מצרכות ה"ט דעיסה שנאפה בקרקע מצרך עליה בתחילה בורא מיני מזונות עיין שם ובכס"מ. ומוכח דבמנה ה"ה כקצו. והרי בקצו עליה סעודתו מצרך המוילא וברכת המזון וכמש"כ הרמב"ם פ"ג מצרכות ה"ט שם עיין שם. ועי' באור"ח סי' קע"ח ובמג"א (סי' קס"ח ס"ק ט"ז).

ובותב עוד הגרמ"ז ז"ל (שם): אולם צ"ע בכונתו אם זה דין בסוכה. הוא מנד דסבר כשיטת המאירי ביצה (ל"ה ע"א) דגם יום טוב קובע למעשר. או מנד דמנות סוכה קבעה. ועי' בר"ן רפ"ב דסוכה. או דשבת סוכות קאי.

ובפשוטו שאני מנה דאכלה לשם מצוה, שפיר י"ל דמשוי לה קצו כלשון רש"י על סוכה ל"א. מה שאין כן בסוכה, נהי דכשיאכלנו בסוכה יהיה אכילת מצוה. אבל א"א לאסור לאכול חוץ לסוכה. דאז לאו קצו הוא. וע"כ מדהוצרך לטעם דמשבו כעין תדורו כוונתו כנ"ל. (ועי' בשערי תשובה אור"ח סי' קס"ח בשם ברכי יוסף שם, דלא ראה דברי מהר"ח אור זרוע. ובמנחת חינוך מצוה י' בזה). ע"כ.

שוב כותב הגרמ"ז: ועי' במג"א אור"ח (סי' קס"ח ס"ק י"ג) דאעפ"י שהוא קובע עליו לא מהני, דבעינן כל שאחרים קובעים עליו עיין שם. א"כ לא דמי למעשר שהקביעות דעתו תליא. וכן במנה הנאפית בקרקע או צפת הבאה בכסנין בשבת דאין אחרים קובעים עליו. אמנם לענין מעשר גופו שפיר י"ל כסדרת רבינו ז"ל דמנה קבעה, דבזה כו"ע קצו על מצוה.

ויש להביא ראיה מהך דברכות (ל"ד ע"ב) היה עומד ומקריב מנחתו צירושלים וכו' נוטלן לאוכלן מצרך המוילא עיין שם. ובתוס' פסחים ל"ח ע"ב ד"ה דכולי וכו' הוכיחו מזה דכל

ובעודני מדבר עמו עלה צרעיוני להגיה בזה הגה"ה קלה, והוא במה שדקדקתי שהר"ח ז"ל לא הזכיר מחיוב השופת את הקדירה, על כן נראה לי פשוט דז"ל הנותן את 'הקדירה' חייב משום 'מחסס', והחיוז בזה הוא משום מכה בפטיש שבזה נגמר הכלל, וכמו שכתב שם בהר"ח (סימן ט"ו).

וביותר היה נראה בזה לפי מה שגרשם בזכרוננו שראיתי באיזה תשובה בשם הראשונים ז"ל דעל ציטול מים בשבת אין חייבין כלל, וא"כ יש לומר דאין צורך להגיה את הקדירה, רק נותן את המים וכפשוטו, שהוא הוא החייב משום מחסס, שזולת המים לא היתה הקדירה מתחממת ודוק.

ואולם דין זה דאין במים משום ציטול בשבת הוא דבר שאי אפשר לאומרו, ונריך ציבור רחב בזה. ע"כ.

*

מתני'. ועוד אמר ר' אליעזר עומד אדם על המוקצה. הקשו רש"י והתוספות, דבערוזין (דף כ"ג ע"א) משמע דלא שייך למיתני ועוד היכא דאפסקה במילתא אחריתי והכא אפסקה במילתא טובא.

ובתב הפנ"י, דלפימ"ש במשנה הקודמת לפירוש הרמב"ם הך דאין מוילאין את האור לא הוי הפסקה במילתא אחריתא כיון דלר"א מותר להוילא את האור דלא גרע ממכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט ומהאי טעמא גופא נראה דמתיר ר"א ללצן את הרעפים, אלא דלפירש"י והתוס' שכתבו לעיל דהאי אין מוילאין את האור לא הוי טעמא משום דאפשר לעשותן מערב יו"ט אלא כפשטא דלישנא דגמרא דאסור משום דמוליד אור והיינו משום איסור נולד אפ"ה נראה דלא הוי הפסקה במילתא אחריתי דכולה חדא מילתא היא וה"ק דאע"ג דמיקל ר"א לענין מוקצה דעלים אפ"ה מודה דאין מוילאין את האור משום דהוי נולד גמור.

דף לד ע"ב

גמ'. תינוקות שטמנו תאנים וכו' ושכחו וי"א עשרו וכו'. הנה הרמב"ם (פ"ד דתרומות הלכה ה') כתב להדיא דקטן אעפ"י שלא הביא שתי שערות אם תרם תרומתו תרומה ע"כ. וכוותי' דהרמב"ם פסקו עוד ראשונים, ראה בסמ"ג (מ"ע קלד) ובמאירי נדה (מ"ו ע"ב) ע"ש. וכן בשו"ע (יו"ד סי' של"א סעיף לג) ע"ש. אכן הגר"א ציטטו לשו"ע יו"ד (שם ס"ק ע"א) חולק וס"ל דאין תרומת קטן תרומה עד שיביא שתי שערות ע"כ.

ובתב הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א בדרך אמונה (ח"ג, הל' תרומות פ"ד בציון ההלכה ס"ק קנט) וז"ל: ועי' ביצה (ל"ד ב') תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו ולא עישרו, משמע דתינוקות יכולין לעשר, ובקטנים מיירי כמ"ש צירושלמי פ"ד דמעשרות, וא"כ סתם משנה דקטן יכול לעשר. וי"ל דהכונה שכחו ליתן לגדול לעשר, א"נ שכחו אנשי הבית מזה ולא עישרו, וצירושלמי הגי' ושכח לעשרן, ורצו שהעתיק בפ"ב

גם בשביל אכילת פירות נריך לעשות קידוש וא"ל לאכול בלא קידוש, אלא ס"ל להיות ועיקר כבוד היום הוא באכילת סעודת פת, א"כ אכילת סעודת פת לא נפטרות בקידוש שעשה על אכילת פירות, וה"ה להגאונים לגבי שחיית יין, וע"כ שפיר ס"ל דאין קידוש אלא במקום סעודה הוא סעודת פת להתוס' ואף יין להגאונים, לולי זה אינו יונא אח"כ באכילתו את הפת ובשחייתו יין בקידוש שעשה מקודם על הפירות ונריך לחזור ולעשות קידוש.

ועיין שם שיש צוה את מה ששמואל עשה קידוש באיגרא וירד לארעא ועשה עוד פעם קידוש, שלא היו הקידוש הראשון ברכה לבטלה, עיין שם.

*

גמ'. **שם.** הגאון ר"י כולי ז"ל, המגיה להמנהל למלך (פרק ה' דמעשר הכ"ג) כתב להסמפק ולומר דשרי לעשר בשבת דבר שלא נגמרה מלאכתו, כיון דמן התורה לא בא לעונת המעשרות, ואיסורא דשבת רביע עליה מדרבנן, לא היו כמתקן. והא דתנן בפרק משילין דאין מגזיזין תרומות ומעשרות, אפשר דהיינו דוקא בדבר שחיוצו מן התורה. ועוד ראה מדאמרין בפרק משילין, והני מילי פירי דטבילי מאתמול, וא"כ הכי נמי כיון דפירות אלו לא הוו טבילי מאתמול, כיון דלא נגמרו מלאכתן, ואיסורא דשבת הוא דרביע עליהו, שרי לעשרם בשבת כדי לאוכלם.

וראו דהא עיקר טעמא דשבת קובעת למעשר, משום דכתיב: וקראת לשבת עונג, וא"כ איך אפשר לזייר דטעם העונג יהיה סיבה שלא יאכל, והלא קרא ליום כדרכיך קום אכול משמע, ומי לא עסקינן דאין לו שום דבר לאכול, כי אם פירות אלו? אלא על כרחך אית לן למימר, דטעם העונג הוא סיבה לומר דאכילת שבת חשיבא קבע, ולעולם דשרי לעשרם בשבת כדי לאוכלם. והכי דייקי דברי הרמב"ם בפירקין והסמ"ג שכתבו לא יגמור אכילתו בשבת עד שיעשר, ועל כרחך עד שיעשר בשבת קאמר, דלאחר השבת גומר אכילתו בלא מעשר כדמפרש בזה הכי.

זה נראה לנדר להלכה, כי לא מנאמי גילוי לדין זה בדברי הפוסקים. לנדר ראה זה מנאמי להרב כנה"ג י"ד סימן של"א שכתב וז"ל: הסוחט בשבת אשכול של ענבים, אי צעי לאכול הענבים נריך לעשר בשבת, דשבת קובעת למעשר וכו' יע"ש. עכ"ד.

והאחרונים האריכו הרבה בדבריו, ובשער המלך (שם) האריך להשיג עליו וס"ל דגם דבר שלא נגמרה מלאכתו ונקבע רק מחמת שבת אסור לעשרו בשבת ע"ש באריכות. וראה עוד בעמודי אור (סי' כג) ומכתם לדוד (סי' מ"א) שהוכיחו כן, גם בחזון איש (מעשרות סי' ד' ס"ק ט' ו') האריך בזה והוכיח להדיא דלא כספיקו של המגיה הנ"ל ע"ש היטב.

*

שתחילתה עיסה, אף על גב דסופה טיגנה בשמן כעין מנחות דמחבת ומרחשת דמטגנה בשמן, ומ"מ מצרך המוציא עיין שם. **והתינה** לתוס' לטעמיהו במנחות (ס"ז ע"ב) ד"ה יאך וכו' דכך הוא הסדר בתחילה נותן השמן בכלי. ונותן סולת ולש צפושרין ונותן שמן עליו וכולל וחוזר ונותן שמן לקיים מצות יציקה עיין שם. א"כ לדעת תוס' לש צפושרין קודם לבילה בשמן. והיו שתחילתה עיסה ואח"כ טיגנה. ועי' בבאור הגר"א ז"ל לאו"ח סי' קס"ח דכתב ליישב דאף דנתן שמן בכלי בתחילה מ"מ זה דבר מועט עיין שם.

אולם דעת הרמב"ם (בפרק י"ג ממעשה הקרבנות ה"י) דנותן על הסולת שמן וכולל הסולת ואח"כ לש צפושרין עיין שם. א"כ גם בתחילה היה טיגון בשמן, ואיך מצרך המוציא. ומוכח דשיטת הרמב"ם ז"ל דמנחה קצעה. ועי' באבן העזר או"ח סי' קס"ח ואכ"מ.

אולם בגוף הדבר לענין קציעות דמנחה צמעה. נראה לפי"ד הירושלמי מעשרות פ"ד ה"א אור טו"ב. מקח טו"ב וכו' עיין שם. וברמב"ם פ"ג ממעשרות ה"ג אחד מששה דברים קובעין למעשר, האש וכו'. ובתוספתא פ"ד דמעשרות המהבהב צאור חייב. וירושלמי פ"ד דמעשרות סוף ה"א דפריך אהה דתנן הנותן מקפה לתבשיל פטור. הלא בלא כך אין האור טו"ב. ומשני תיפתר בתבשיל לונן עיין שם. ומבאר דבישול וקלוי ורותח קובעים למעשר. ולפי"ז במנחה דהיתה נאפית, עי' פסחים (ל"ז ע"ב), א"כ גם בלא קציעות דמנחה קובע למעשר, מנח דנגמר ע"י האש, ואש קובע למעשר ואכ"מ. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בתשו' הרא"ש (כלל כ"ה סי' ב') כתב: אסור לשנות מים צלילי שבת ויו"ט קודם קידוש, משום דשבת קובע בכל מיני הנאות של אכילה ושתייה עד שיקדש (ור"ל כדאמר רב כשם שהשבת קובע כך הוא קובע לקידוש).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' סג ענף ז) כתב, דמבואר כאן בגמרא דאף אכילת פירות נחשבת עונג וסעודת קבע וגם ע"ז קאי בפסוק וקראת לשבת עונג, ועיין ברשב"ם בפסחים (ק"ה ע"ב ד"ה כשם) דאפי' סעודת כל שהוא הוי קבע עיין שם. וא"כ קשה מדוע לגבי הדין של אין קידוש במקום סעודה דילפינן מהפסוק וקראת לשבת עונג, דבמקום קריאה שם תהא עונג כדאי' בגמרא ורשב"ם ותוס' שם (קא ע"א), לא יונא ידי חובת סעודה בפירות בלעד כדפסק המחבר בשו"ע (סי' רעג ס"ה), ולפי דעת התוס' שם (ד"ה טעימו מיד) נריך דוקא פת, והלא גם אכילת פירות הוי עונג, ובאמת צמג"א (שם ס"ק יא) הביא באמת דעת השלטי גבורים דגם אכילת פירות מהני משום דגם זה נחשב קבע, אבל לדעת הגאונים קשה וכו' לדעת התוס'.

ותירץ דודאי גם לדעת התוס' והרא"ש אכילת פירות נחשבת עונג, וגם ע"ז נאמר וקראת לשבת עונג, וע"כ ודאי

גמ'. ואימא שבת דומיא דחצר מה חצר וכו'.
לכאורה טפי הו"ל למימר ואימא שבת דומיא דבית דהא
ראיית פני הבית מדאורייתא הוא אליבא דכו"ע ואפ"ה אינה
קובעת אפילו מדרבנן אלא בדבר שנגמרה מלאכתו כי האי דר'
אושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה.

ותירין הפני"י, דכיון דהכא בשמעתינ לענין חצר איירי
בדקאמר ותנן נמי המעביר תאנים בחצרו דבני ביתו
אוכלין מהן עראי דמינה שמעינ דאין קובע בדבר שלא נגמרה
מלאכתו מש"ה קאמר שפיר ואימא שבת דומיא דחצר דלענין
בית לא קמני לה בהדיא במתניתין אלא מדר' אושעיא שמעינ
לה.

ועוד דאפשר דר' אושעיא גופא לא איירי אלא בחצר אלא
דלקושטא דמילתא ממילא משמע דאין חילוק בין בית
לחצר דאפילו בית אינו קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו
כדמשמע בכמה דוכתי.

דף לה ע"א

גמ'. מ"ט לאו משום דשבת קבעה וכו'. עיין להגאון
מהרש"ם כס' ארחות חיים (סי' רצ"א סק"ג), שכתב, צדין
יו"ט אם אסור לטעום קודם הקידוש, לפי מ"ש הרא"ש דתליא
צדין קציעות למעשה, ולפמ"ש הפני"י והג"ח כאן דדוקא שבת
קובעת ולא יו"ט, וכ"ה במאירי, היה נראה שמוחר. אבל בתשו'
הרא"ש (כלל בה אות ב) כ' וז"ל: ושאלת אם מותר לשחות מים
צלילי שבת וצלילי יו"ט קודם שיקדש. דע שהוא אסור. ול"ד
להבדלה דאמרינן (פסחים קה) רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא.
דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא, דשבת קובעת ואסור ליהנות
בכל מיני הנאות של אכילה ושחיה עד שיקדש. ע"כ. ומפורש
דיו"ט שזה לשבת בזה. עיי"ש. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ג
סימן רכו) ששנה פרקו בזה.

*

גמ'. כי אתא רבין א"ר יוחנן אחד שבת ואחד
תרומה וכו'. עיין בשו"ע (סימן תריח סעיף ט) מי
שאחזו בזלמוס וכו' מאכילין אותו עד שיאורו עיניו ואם אין שם
מאכל של היתר מאכילין אותו מאכל של אסור, ואם יש כאן צ'
מיני אסורין אחד חמור מחבירו מאכילין אותו הקל תחלה.
וכתב המג"א (ס"ק ט') תרומה חמורה מטבול וטבול מנבילה
ונבילה משביעית. ואם אין שם אלא טבול אם הוא דגן אפי'
נורע צע"ץ שאינו נקוב מעשרין אותו בשבת קודם שיאכילוהו
דגורי' אטו נקוב. ואם הוא מעשר ירק שהוא מדרבנן מאכילין
אותו בלא מעשר, גמרא יומא. וז"ע על הרמב"ם שכתב סתם
בפ"ד מהמ"א טבול ותרומה אם אי אפשר לתקן הטבול פי'
כגון שלא יהיה די צנותר מאכילין אותו טבול שאינו קודש
כתרומה עכ"ל, ולא חילק בין מעשר ירק לפירות והא קי"ל
הלכה כרבי מחבירו ואפשר דמיירי שם בחול, עכ"ל המג"א.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אור"ח סימן לו) שכתב
למרח' קו' המגן אברהם, וז"ל: לכאורה יש לדקדק על
הך סוגיא דיומא דפליגי תנאי אם מאכילין תרומה או טבול או
שאר אסוריים ולמה לן כולי האי יכניסו התבואה דרך גגין ודרך
קרפפות ולא יהי' צו אסור טבול ואף שעכ"פ אסור באכילת
קבע מ"מ אינו אלא מדרבנן וכמבואר בדברי רש"י במס'
פסחים דף ט' ע"א ואיך נאכילו אסור תורה. ועוד דזה
שאוכל רק לרפואה ולא לשובע לא מקרי אכילת קבע, וצריך
לומר דמיירי שטבול זה כבר טבול מאתמול שהכניסוהו דרך
שערים שלא ידעו שיטרכו לרפואה. וכל זה בצרייתא ראשונה
אבל בצרייתא דפלוגתא דרבי ורשב"ש דאדלעיל קאי שגזוין לו
כרישין מן המחובר ונחלקו רבי ורשב"ש אם יעשר ויעשה
אסור שבות בשבת או יאכל טבול דרבנן. בזה ודאי קשה יכניסו
כרישין הללו דרך גגות ולא יעשה שום אסור אפילו דרבנן
ואכילה זו שאוכל רק בשביל רפואת נשיכת הנחש ודאי לא מקרי
קבע, וצריך לומר כיון שזה מיירי בשבת ממילא איקבע למעשה
שהשבת קובעת למעשה.

ובל' זה יתכן לרצ נחמן דס"ל במס' ביצה דף ל"ד ע"ב
שלימוד ערוך הוא ששבת קובעת למעשה אפילו בדבר
שלא נגמרה מלאכתו וא"כ רבי דאמר א"צ לעשר אי אפשר
לפרש טעמו משום שסובר ששבת אינה קובעת בדבר שלא
נגמרה מלאכתו משום שאינו רוצה לאוקמי לרבי דלא כחלמוד
ערוך ולכן הוכרח לחלק בין עציץ שאינו נקוב ובין מעשר ירק.
אבל לר' יוחנן דאמר בצ"ה דף ל"ה ע"א ששבת אינה קובעת
אלא בנגמרה מלאכתו וקאמר התם שבת לאפוקי מהלל דסבר
שבת קובעת אפילו לא נגמרה מלאכתו, וא"כ לר' יוחנן פליגי
בזה תנאי דהלל סובר שקובעת אפילו לא נגמרה מלאכתו ורבנן
פליגי עליה וס"ל דדוקא בדבר שנגמרה מלאכתו קובעת א"כ
איכא לאוקמי פלוגתייהו דרבי ורשב"ש בפלוגתא דהלל ורבנן
ורבי סבר כרבנן דאינה קובעת בלא נגמרה מלאכתו וכרישין
שגזוין היום בודאי לא גמר מלאכתן בשבת ולכך א"צ לעשר
ורשב"ש סובר כהלל דקובעת ולכך לא יאכל עד שיעשר אבל
בפירות שכבר נגמרה מלאכתן וכבר הוקצעו למעשה אין חילוק
בין עציץ שאינו נקוב ובין מעשר ירק ויכולהו לא יאכל עד
שיעשר אפילו בשבת, וכיון דהלכתא כר' יוחנן בצ"ה וכן פסק
הרמב"ם בפ"ג ממעשר הלכה ג' לכך סתם הרמב"ם דדוקא
באי אפשר לתקן דהיינו שאין די צנותר אבל באפשר לתקן צריך
לעשר אפילו בשבת אפילו בירקות ודלא כמג"א. ע"כ.

דף לה ע"ב

גמ'. שמע מינה תל"ת וכו'. הנה בצכורות (י"א ע"ב) כתבו
התוס' (ד"ה טבליים) על ההיא דפרק הקומץ (מנחות ל"א
ע"א) דר"ש שזרי דנתערב לו טבול בחולין כו' ופרכינן ולימא
ליה קח מן העכו"ם, ומשינין קסבר אין קנין לעכו"ם בצריך
ישראל והו"ל מן החיוב על הפטור, ומשמע דהוי מדאורייתא
מדקרי ליה חיוב, והא הוי לקוח ולקוח פטור מן התורה, וכתבו

די"ל דלגבי דבר המעורב ברוב חולין הו"ל כמו חיוב על הפטור, דה"נ אמרינן התם ולימא ליה קח מן השוק, קסבר רוב ע"ה אין מעשרין והו"ל מן החיוב על הפטור, ואמאי הא דמאי דרבנן, אלא כשהאחד נוטה לצד חיוב או לצד פטור יותר קרי ליה מן החיוב על הפטור, ועוד דמיירי התם דקנה מן העכו"ם לאחר מירוח דרוב ע"ה מעשרין הן ל"ש אלא לאחר מירוח ע"ש.

והקשה האור שמח (פ"ה מתרומות ה"ד) דאמרינן בש"ס כאלו, הלוקח תאנים מע"ה במקום שרוב זנ"א דורסין אוכל מהן עראי ומעשרין דמאי, ואמרינן ש"מ חלת ש"מ רוב ע"ה מעשרין, וש"מ מעשרין דמאי מע"ה אף דדבר שלא נגמרה מלאכתו כו', ואיך כתבו התוס' דקודם מירוח לא אמרינן רוב ע"ה מעשרין, וכתב לתרץ עפ"י הירושלמי (תרומות פ"א ה"ה) דאינו אסור לתרום קודם גמר מלאכה אלא גורן ויקב בלכד, והתוס' בזכורות דמיירי לענין קודם מירוח שהוא בלכד, שאסור לתרום קודם, לא אמרינן שתרם קודם, אלא שהוא דביצה דמיירי בתאנים לקנות דמותה לתרום אף קודם אמרינן דתרם ע"ש.

ובספר מקדש דוד (תרומות סימן יח) כתב ח"ל: והנה ע"ז שכתב דבתאנים לקנות כיון דליכא איסור לתרום קודם חלינן שתרם קודם גמר מלאכה, יש לעיין דכתב הרמב"ם ז"ל פ"ה מהל' מעשר ה"ו ע"ה שהיה עובר בשוק ואמר טלו לכם תאנים אוכלין ופטורין כו', ואם הכניסו לבתיהן אס' רוב העם מכניסים לבתים מעשרין ודאי, ואם רוב העם מכניסים לשוק אין מתקנים אלא דמאי כו', וכתב הכ"מ ונראה הטעם שחילקו בכך שכשרוב העם מכניסים לבתים חלינן שזה לא עישר שעדיין הם בשוק וחזקה שלא ראו פני הבית, וסתמא שאינן מעושרין עד שיראו פני הבית, הלכך כשיכניסום אלו המקבלים לבתיהן מעשרין ודאי, ואם הרוב מכניסין לשוק כיון שנגמרה מלאכתן נחייבו, הלכך כשיכניסום אלו לבתיהן אינם מתקנין אלא דמאי, שמאחר שכבר נחייבו במעשר איכא למיחש שמה עישר כו' ע"ש, ומוכח דאף בתאנים ואף לאחר גמר מלאכה רק קודם ראיית פני הבית מתקנין ודאי ולא חיישינן שמה עישרן הע"ה, וכ"ש קודם גמר מלאכה, וקשיא מההיא דביצה.

עוד כתב הרמב"ם ז"ל פ"ג דמעשר הכ"ז מנא כלכלה במקום שהרוב מכניסין לשוק אסור לאכול ממנה עראי ומתקנה דמאי, [ומשום דלשוק א"ל ראיית פני הבית ומתקנה דמאי דשמה עישר הע"ה], ובמקום שהרוב מכניסין לבתים אוכל ממנו עראי ומתקנה ודאי כו', דז"א דדבר שאין לו גמר מלאכה אכל דדבר שיש לו גמר מלאכה אעפ"י שמעשר ודאי א"ל להפריש תרומה שחזקתן שהפריש מהן תרומה בשעה שנגמרה מלאכתן ע"ש, ואף דרישא נמי מיירי שנגמרה מלאכתו כמו שכתב הכ"מ שם דהא קתני דאסור לאכול ממנו עראי, וזה שכתב הרמב"ם ז"ל דדבר שיש לו גמר מלאכה היינו דדבר שיש לו גורן כמו שהוכיח שם הכ"מ מהירושלמי, ומשום דז"א לגורן שמתקן אלא"כ ניטלה הימנה תרומה גדולה, ועיין בכ"מ שם, ונראה מזה דלענין אי מעשרין ודאי או דמאי אין חילוק בין

דבר שיש לו לאין לו גורן, דכל זמן שלא ראה פני הבית מעשרין ודאי, דודאי לא עישר, ולענין תרומה גדולה דדבר שיש לו גורן לאחר גמר מלאכה א"ל להפריש תרומה גדולה משום חזקה דז"א לגורן שמתקן כו', אכל קודם גמר מלאכה דל"ש חזקה דז"א לגורן כו' צריך להפריש אף ת"ג, וביצה (ל"ד ע"ב) במתני' כתב גם רש"י ז"ל דאף גרוגרות וזמזומים אין רגילין לעשר קודם גמר מלאכה ע"ש, וקשיא מההיא דביצה (ל"ה ב) דאף קודם גמר מלאכה מתקן רק דמאי.

והנה יש להקשות לאידך גיסא דאמרינן בב"מ (ז' א') דהדשות בתרומה ומעשר עובר משום כל תחוס, ומוקמינן לה בתרומה ומעשר של דמאי ע"ש, ומוכח דמשכחת לה תרומה ומעשר של דמאי קודם מירוח, דהא דשה קודם מירוח וכדאמרינן שם שהקדימו בשבולין, ואף דדבר של גורן ויקב ג"כ איכא דמאי קודם מירוח דהא התם בתבואה עסקינן.

והענין הוא דאיכא נפקותא בין מוצא ללוקח מע"ה ואומר שהוא מעושר, דודאי אין רגילות להפריש קודם ראיית פני הבית וכ"ש קודם גמר מלאכה, וא"כ במוצא כלכלה או איכא דאין ע"ה מעיד עליה מעשרה ודאי, מיהו בלוקח מע"ה אף קודם גמר מלאכה ואומר שהוא מעושר אינו מפריש אלא דמאי כיון דמן התורה ע"ה נאמן, וא"כ משכחת לה שפיר דמאי אף דדבר שלא נגמרה מלאכתו ואף דדבר של גורן ויקב. ועל התוס' בזכורות שכתבו דלא אמרינן רוב ע"ה מעשרין קודם מירוח, לא תקשה מההיא דב"מ, דאין כוונת התוס' דליכא דמאי קודם מירוח, רק דלא אמרינן רוב ע"ה מעשרין והוי כמו דמאי למ"ד אין רוב ע"ה מעשרין, דאף למ"ד אין רוב ע"ה מעשרין גם כן דמאי אינו אלא מדרבנן כמו שכתבו התוס' שם, רק אי אין רוב ע"ה מעשרין כי מפריש על התערובות חשיב כמו מן החיוב על הפטור ע"ש, וזה דרוב ע"ה מעשרין הוא רק לאחר מירוח.

ובמה שכתב האור שמח דדבר של גורן ויקב דאסור לתרום קודם גמר מלאכה לא אמרינן שתרם, הנה זכ"ה ג' שמוכר לחזירו אינו אסור לתרום קודם גמר מלאכה, אלא אדרבה צריך לתרום קודם דאסור למכור את הטבל, ואף קודם גמר מלאכה אסור למכור את הטבל כדמוכח מדברי הרמב"ם ז"ל פ"ה מהל' מעשר הי"ג שכתב שם המוציא פועלים לעשות לו מלאכה בשדה כו' אכל אס' יש לו עליו מונוות לא יאכלו ואעפ"י שלא נגמרה מלאכתן שאין פורעין חוב מן הטבל, ובפ"ו ה"ט כתב אין פורעין חוב מן הטבל מפני שהוא כמוכרו ע"ש, ומוכח דאף קודם גמר מלאכה אסור למכור את הטבל, ומשום איסור רשאי לעשר קודם גמר מלאכה, וכ"כ הרדב"ז ז"ל פ"ד מהלכות מתנות עניים ה"י על ההיא (דפאה פ"ה מ"ב) דשבות של לקט שנחברתה בגדיש דמעשר שבות אחת ונותן לו, וכתב ואעפ"י שאינו ראוי להקדים המעשר בשבולין הכא שרי משום תקנת הלקט של עני ע"ש, ולאו דוקא משום איסור אלא כל שהוא לצורך יכול לעשר אף קודם גמר מלאכה, דהא קודם גמר מלאכה אסור לאכול קצת והרואה לאכול קצת צריך לעשר ורשאי לעשר, דרק שלא לצורך אסור לעשר קודם גמר מלאכה,

דמניעתא דהאי דמכסין פירות נראה דהתם דוקא שייך למיתני מפני הדלף משום שלא הותרה לו לכסות אלא משום הפסד ממון ואין דרך לכסות דליכא הפסד אם לא לנזק אכילה שלא יטנפו וזהו פשיטא דשרי דיו"ט ואפילו בשבת, משא"כ דהאי דמשלין דשייך להחמיר אפילו בלא הפסד ממון כגון כשארין למקומן מפני אורחין ומפני ציטול בית המדרש דנראה דכ"ש דשרי מש"ה לא קמני מפני הדלף, ורש"י מיהא אורחא דמילתא נקיט דסתם השלות פירות היינו מפני הגשמים ואפ"ה מותר משום הפסד ממון. (פנ"י).

*

גמ'. ודלמא שאני התם וכו' אבל היבא דליכא ביטול בית המדרש לא אי נמי וכו' אבל יו"ט דקיל ואתי לזוזולי ביה בלל ובלל לא. העיר הפני"י, דלכאורה הלשון אינו מדויק דלמה שינה בלשוננו דהאי ליטנא דאי נמי דקאמר כלל וכלל לא וצליטנא קמא לא קאמר הכי, ובלא"ה יש לתמוה צמאי דקאמר כלל וכלל לא דהא דהדיא קאמר משלין.

ובתב ליישב, משום דהתוס' דר"פ מפנין [שבת קכ"ו ע"ב ד"ה מפנין] כתבו בשם הירושלמי דהנך ארבע או חמש קופות היינו שכל קופה היא שלש סאין וא"כ משמע דהחירו לו לפנות בארבע או חמש פעמים בכל פעם קופה אחת כדמשמע התם בגמרא אלא דמיבעיא לן נמי התם אם רוצה לפנות הנך ט"ו סאין בפחות מארבע וחמש פעמים או ביותר הי מנייהו עדיף אי למעוטי דהילוכא עדיף או למעוטי צמאי עדיף וקא פשיט התם דלכו"ע למעוטי דהילוכא עדיף אע"ג דמפיש צמאי. והשתא לפי"ז אחי שפיר דצליטנא קמא דתלי טעמא ציטול בית המדרש ולא מספקא ליה אלא היבא דליכא ציטול בית המדרש א"כ על כרחך הא דקאמר היבא דליכא ציטול בית המדרש לא היינו שלא החירו לו ארבע או חמש קופות אלא קופה אחת של שלש סאין ולא יותר דלא ליפוש דהילוכא דאיכא טרחא טובא ולא ליפוש צמאי משום עובדא דחול כמו שפירש"י לעיל בפרק המצא וע"ש בתוס' ובחידושינו בשם הר"ן, משא"כ צליטנא דתרא דמספקא ליה נמי אם יש להחמיר דיו"ט יותר מצבת כיון דיו"ט קיל א"כ שפיר קאמר דיו"ט כלל וכלל לא וכוונתו דדיו"ט אפילו מפני ציטול בית המדרש לא הותר לו אלא קופה אחת של שלשה סאין, והיינו דנקיט סתמא משלין משום דכל ענין אין משלין אלא קופה אחת של שלשה סאין דתפסת מרובה לא תפסת.

*

גמ'. מפנין ארבע וחמש קופות וכו'. עיין שו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קלט) דדברי בן המהרש"ם, וז"ל: מורי הרב מ"ז ז"ל היה חוכך להחמיר ולאסור לשמשי בהכ"נ שלא יסירו בשבת אחר המנחה הספקאלות והתיצה כדי לפרוס המחללאות, כיון דקיל דאפי' כלי שמלאכתו להיתר אינו ניטל אלא לנזק גופו או מקומו או שלא יגבש וישרף אך עתה שאינו לדבר אי' מאלו מנ"ל דשרי, ועוד נראה דיש לאסור

והרואה למכור דאינו ראוי להוציא מתחת ידו דבר שאינו מחוקק חייב לעשר אף קודם גמר מלאכה, וזה דאינו ראוי למכור ולשלוט לחצרו טבל גם ע"ה יודע ואינו חשוד ע"ז, כדאמרינן בירושלמי מעשרות (פ"ה ה"א) דהיה דהשולח לחצרו שחלין ועטנין כו' לא יאכל עד שיעשר שכן דרך בנ"א משלחין לחצריהן טבלים צדברים הללו, רש"י אומר אפילו חצר ששילח לחצר צריך לעשר, ומקשינן ניחא ע"ה חשוד, חצר אמאי חשוד, אמר ר"י וכו' ע"ה גבי תרומה לאו כחצר הוא, אלא נהגו בנ"א להיות משלחין טבלים צדברים הללו ע"ש, ומוכח דע"ה יודע שאסור ליתן טבל לחצרו ואינו חשוד בזה על התרומה והיו כחצר לענין זה. ולענין מעשרות ע"ה דמעשרין ה"ג מעשרין כשנותנין או מוכרין לאחרים, ומשום הכי הלוקח מע"ה אף קודם גמר מלאכה אינו מעשרו אלא דמאי, ואף צדבר של גורן ויקב וכדמוכח הדין דצ"מ, רק ס"ל להתוס' דמ"מ לענין מעשר הוא כדמאי למ"ד אין רוב ע"ה מעשרין, דרוב ע"ה מעשרין הוא רק בשעה שכל אדם מעשרין היינו לאחר גמר מלאכה, אבל קודם גמר מלאכה דאין בנ"א מעשרין רק כיון שמוכר לחצרו צריך לעשר, ומעיד שהוא מעושר נהי שהוא רק מדרבנן דמן התורה נאמן מ"מ לא אמרינן בזה רוב ע"ה מעשרין, אך קושית האור שמח על התוס' במקומה עומדת דצביה (ל"ה ב) אמרינן דאף קודם גמר מלאכה אמרינן רוב ע"ה מעשרין, ומה שכתב האור שמח לחלק בין דבר של גורן ויקב לשאר דברים א"א לחלק כמו שכתבנו. ע"כ. ועיי"ש עוד.

משיילין

מתני'. משיילין פירות דרך ארובה ביו"ט אבל לא בשבת ומכסין בב"ה וכו'. כתב הרא"ש (סימן א') דמפירוש רש"י נראה דהאי דמכסין פירות נמי היינו דיו"ט ולא בשבת אבל ר"י מפרש דהאי צבת דקמני צסיפא דמתניתין גבי נותנין כלי תחת הדלף דמניעתא דמכסין פירות נמי קאי וכו' ע"ש.

ובתב הפני"י, דמ"ש בשם ר"י לא נמצא בתוס' שלפנינו, אלא דמה שכתב דמפירש"י משמע דאירי דוקא דיו"ט אבל לא בשבת אין זה מוכרח מפירושו כלל דכיון דעיקר מתניתין דיו"ט קאי מש"ה ניחא ליה לפרש דאפילו דיו"ט איכא רבותא דמכסין פירות דסד"א דאסור משום דהוי טירחא שלא לנזק, ומה שלא הוצרכו לפרש כן צרישא דמתניתין דמשלין פירות דהתם ודאי איכא רבותא טובא אפילו דיו"ט משום דמסבא הוי אמינא דאסור משום דהוי עובדא דחול ועוד דאיכא נמי טרחא וקמ"ל דאפי"ה שרי, משא"כ דהאי דמכסין פירות דלא שייך טעמא דעובדא דחול דצבת נמי אורחא דמילתא לכסות פירות הנריכין לו וטרחא נמי ליכא כל כך לכך הוצרך רש"י לפרש דאפי"ה איכא רבותא לענין יו"ט גופא.

*

מתני'. שם. פירש"י, וראה גשמים ממשמשין ובאין. נראה דאע"ג דלא קמני הכא מפני הדלף דקמני צבת

אסור וי"ט דקיל שרי ואפשר ליישז גם הרו"ה הנ"ל בזה דמוקצה עיקרו מטעם הולאה דשבת איכא איסור דאורייתא וזי"ט שרי מטעם מתוך וא"כ יפה כתב הרו"ה דלענין מוקצה ליכא מידי דשבת שרי וזי"ט אסור. ויש לדחות דנהי דמוקצה דטלטול שרשו משום הולאה אבל מוקצה דביצה דאכילה שרשו משום הכנה וי"ט ושבת שוין בקרא דוהכינו. (חת"ס).

*

גמ'. אבל הכא דאיכא הפסד במוזן אפילו טובא נמי וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמה) וזד"ה והנה בזה, כותב: והנה בזה דמשום הפסד ממוזן התירו כיצוי דליקה זי"ט ב' ולא זי"ט א', הנה ר"פ משילין מבוחר דהתירו אפילו לפנות אוצר כולו משום הפסד ממוזן אפילו זי"ט א' והכי פסקינן, עמג"א רס"י תקכ"א, וכיצוי לא התירו אלא זי"ט ב', ונריך לומר כיצוי החמירו כעין מלאכה דאורייתא טפי כמ"ש תוס' ס"פ כירה ד"ה מפני וכו'. ע"כ. עי"ש עוד.

*

גמ'. שם. בשו"ת שאלת יעבץ (חלק א סימן קסד) נשאל אודות בחור א' שהלך ביום ש"ק למקום קיצוץ הסוחרים, לבקש ב"ח גוי, מדאגת הפסד ממוזן, והשיגו ולחץ אותו להעמיד לו ערב וצטחון על חובו, וראו הקהל לקונסו משום מיגדר מילתא לפי שגרם חילול ה' בין הסוחרים הערלים באמרים היהודים אינם שומרים שבת כראוי. וזיקשו לכופס ג"כ לדברים אחרים אשר לא יעשו בישראל ביום שבת קודש, מאחר שפרצו הגדר. וזפי הצחור מענה שאין עליו אשמה כל מאומה, באשר לא עשה שום מלאכה קלה או גדולה ולא עבר אפי' על שבות דרבנן בעלמא בזה, שחם על הפסד ממוזן, וניתן ליתבע להציל את שלו בפרטות שהי' צו חשש הפסד מרובה, ומה מקום להעניש אותו משום זה.

וע"ז השיב: אודות ההליכה על הצערש לטיוול בעלמא, היכא דנהוג לאיסור נהוג ושפיר עבדי, ויש להם על מה שיסמוכו, וכו'.

אמנם כל זה בהליכ' בטלה גרידא, איצרא זי"ד שהלך לשם להלל ממוזן, יש פנים לכאן ולכאן, כי אמנם אמת הדבר שאין כאן משום שמך מלאכה ולא אפי' ריח שבות של דבריהם, אף כי להלל ממוזן שחששו לו הרבה והתירו קצת שבותין בגללו, כמ"ש בדליק' התירו לומר כל המכב' אינו מפסיד ומותר לגרום כיצוי וכמה קולות אחרות ומכסים פירות מפני הדלף, וכן אמרו בשאר דברים המאזדים וכן התירו לת"ח להערים ליכנס בספינ' כדי לסייר פירי, ואי משום דאין דיין בשבת, בישראל שמענו, באו"ה לא שמענו, אדרב' הם אסורים לשבות, ומידי הוא טעמא אלא שמא יכתוב, והא לא שייך בערכאות שלהם, חדא דאין מזהרין כדאמרן, ותו מאן לימא דכתבי כל כי האי מילתא, ואפי' כתבי לדעתיהו עבדי, מאי אמרת כיון דלהנאת ישראל עבדי הו"ל עושה מלאכ' בשביל ישראל בשבת, כמדליק הנר לזורך ישראל וכל דכוותיה, דאקרי אפי' בלא אמיר', דמיחזי כשלוחו ונהנה ממלאכת שבת, הא

מטעם טרחא דאפי' בקופות של תבן ואפי' לזורך חששו לפנותו, דהתם לזורך שבת גופיה דכל לזורך חול אין להתיר, והא ראייה דאין מקפלין את הכלי ואת הטלית במנחה בשבת מפני שהוא לזורך חול, ועיין בטור סי' ש"ז וש"ח וראוי היה לזוות הדבר לגוים מע"ש כדי שיעשו אותו ולא שהמשמים עצמן זריזין הם לעשותו אחר המנחה. ע"כ.

*

גמ'. שם. רב אחד אמר לנגיד שיקח אורח לביתו, והוא ת"ח, הנגיד לא רצה ואמר שיש לו הרבה נדקה פושקעס. ואמר לו הרב, במשנה איתא מפנין ארבע וחמש קופות מפני האורחים ומפני ציטול בית המדרש, ואתה תרצה לעשות להיפך להפנות אורח שהוא ג"כ ת"ח עבד הקופות. (גן יוסף אות תמט).

*

גמ'. א"נ התם היינו טעמא דארבע וחמש קופות שרי מושם שבת דחמירי וכו'. כה"ג אמרינן לקמן אהיהא דלא שנו אלא באותו הגג וכו'. וכתב מהרש"א, די' לדקדק לפי סברא זו אמאי קמי הכא במתני' זי"ט אבל לא בשבת דהא אדרבה בשבת הוה ליה להתיר טפי מהאי טעמא דקאמר דלא אחי לזולתי ביה.

ותירין דהא ודאי באיסורא דהכא דהוי טלטול שלא לזורך יש לנו לאסור בשבת טפי מצד טוב דטלטול שלא לזורך משום הולאה כדלקמן והולאה גופה זי"ט מותר ובשבת אסור וה"ק הכא מלתא דשרי בשבת כהיהא דמפנין משום אורחים וציטול ז"ה דלא גזרו ביה משום הולאה יש להתיר טפי מהיתרא דהכא גבי י"ט דלית ביה נמי למגור משום הולאה דהתם ליכא לזולתי ביה מה שאין כן ביום טוב דאסור משום טרחא יתירא אפילו עד ד' וה' קופות משום דאחי לזולתי ביה.

*

והחת"ם כותב: להרו"ה ריש מכילתין דליכא למימר הכי אלא במאי דאסר בלא"ה בשבת ע"ש אבל המותר בשבת פשיטא דאסור זי"ט דליכא מידי דשבת שרי וזי"ט אסור, כריכי' לדחוק ולחלק דהכא בין בשבת ובין זי"ט שרי אלא דהקילו בשעורא בשבת ד' וה' קופו' וזי"ט רק קופה א' אבל גוף הטורח והטלטול שרי' הכא והכא ולא דמי למוקצה דמותר לגמרי בשבת ולא שייך למיסרי' זי"ט לגמרי ודוחק.

וב"ל דלא שייך למימר י"ט דקיל וכו' ושבת דחמיר וכו'. אלא דדבר דשבת וי"ט שוין מן התורה כגון הכא בטירחא יתירה דלענין מ"ע של מנוחה ושבייתה שבת וי"ט שוין הכא והכא כתיב תשבות וכל הטלטולים והטרחות אסמכוה רבנן אהני קראי וזוה שבת וי"ט שוין דתרווייהו דאורייתא. א"כ י"ל רבנן החמירו זי"ט טפי מבשבת דלא ליח' לזולתי זי"ט אבל לקמן בסמוך גבי אשווי גומות דמשום צנין הוא ובשבת אסור דאורייתא הוא. וזי"ט ליכא אלא עובדא דחול כמ"ש תוס' שבת ז"ה ע"א ד"ה והרודה אין סברא להחמיר זי"ט מבשבת וליכא מידי דשבת שרי וזי"ט אסור ע"כ אמרי' בהיפוך שבת דחמיר

יקשה שפיר מתרחץ לה הרצ מור זקני זלה"ה משום כיון דקמני פירות סתם משמע ליה בפירות הראויים, והמחבר הזכיר עושה הוכחות מדברי התרנן על דעת המקשן.

מיהו יש להקשות הקושיא של הרצ מור זקני זלה"ה הזכרת על התרנן למה לא חירץ להמקשן כשהקשה פירות אין אוריא דלכני לא האי פירות הם גרוגרות ומוקין דהם כמו אוריא דלכני, וכאשר חירץ כואת אחר כך בקושיא דכדי יין ושמן, ולמה חירץ לו אידי דתנא רישא משילין וכו', ונראה לי כס"ד חדא דזה התירוח דאיירי עדיף ליה טפי משום דבאמת כיון דקמני פירות סתם משמע פירות הראויים ואחר כך בקושיא השנית דכדי יין ושמן הוכרח לתרחץ כך דלא היה לו חירוח אחר. ועוד נראה לי כס"ד דלא הוה מצי התרנן לתרחץ האי פירות איירי בגרוגרות ומוקין דאם כן למאי אטריחן לומר וכן כדי יין וכדי שמן וכמ"ש אחר כך באמת הכי נמי מסתברא דאי ס"ד וכו' הא תנא ליה רישא ולכן התרנן לא חירץ לקושיא הראשונה דמכסין את הפירות דאיירי בגרוגרות ומוקין דהתרנן עדיין לא סלקא דעתיה האי סברא דנקיט הש"ס אחר כך סלקא דעתך אמינא להפסקד מרובה חששו להפסקד מועט לא חששו.

*

גמ'. סד"א להפסקד מרובה חששו להפסקד מועט לא חששו קמ"ל. ידוע כי הרמ"א קבע כלל זה בהרבה דינים, וכמ"ש בהקדמת ספר תורת חטאת, וז"ל: אנלל עצמי בדבר אחד שלא יחשדני המעיין, והוא כי לפעמים כתבתי להקל בהפסקד מרובה או לעני בדבר חשוב או לכבד שבת, והוא מטעם כי באותן המקומות היה נ"ל היתר גמור הוא אליבא דהלכתא רק שהאחרונים ז"ל החמירו בדבר ולכן כתבתי בדמקום דלא אפשר יש להעמיד הדבר על דינו, וכן מצינו בקמאי ובתראי דעבדי הכי. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת הרמ"א (סימן ז), וז"ל: וסודי אגלה לך, ואין לפרסמו אלא ללנועים, שגם בזה אני נוטה לפעמים להורות לפי רצוי ההפסקד.

וידוע כי הר"ר חיים זללאל, חברו של הרמ"א, ואחיו הגדול של המהר"ל מפראג, ינא בהתקפה חריפה נגד התו"ת, וביחוד נגד זה שהקיל במקום הפסקד מרובה וכדומה, ומאשימו שהתיר גם דברים האסורים מדינא ושהחמירו בהם גם הפוסקים הראשונים. וז"ל: הטעם הראשון הוא שמיקל בכמה מקומות משום הפסקד מרובה או לורך גדול, כמו שכתב בהקדמתו, הרי שלא חשש רק לשנת צלזת שהוא שעת הדחק להרבה בני אדם לא לאחד בלבד או בשביל הפסקד קדשים, אבל לא בשביל הפסקד חולין.

גם הטעם של כבוד אורחים נראה דלא שייך כ"כ עכשיו, כי רוב אורחים אינם ראויים לכבוד, גם בעל הבית אינו שמח כנגדם, הלואי שלא יחרד בצואם לבית.

ובזה שכתב, שכן מצינו ג"כ בקמאי ובתראי שהקילו מפני הצורך, לא מפני זה נאמר שיש להקל בכל מקום.

ודאי לאו מילתא, דבמקום הפסקד מרובה כה"ג שרי ודאי אף למימר בהדיא כדלעיל, כ"ש דגוי כי קעביד אדעתיה דנפשיה קעביד להרבות לו שר סופר, והישראל אינו רוצה בכך כלל ובמקום מנוה והפ"מ מצינו להדיא בקו' בית צא"י שכותבין עליו אונו אפי' בשבת.

וגדולה מזו התיר צ"ח והעיד שכ"ה מנהג וועד קדוש דר"א להחרים הצ"ח בשבת ע"פ שמש הקורא צבה"כ מתוך הכתב, ובמג"א הביא (בסי' של"ט) בשם תשו' הרי"ל דאסר ללכת בספיני' אלל גוי החולה כדי להצטיט חובו, משום דלא צרי היזיקא משמע בהדיא דבצרי ודאי שרי אפי' לאעצורי בספיני', דאיכא שבות דרבנן, ואע"פ שבמג"א השיג עליו, דאפי' לדבר מנוה אסור לעצור בספיני' מההיא דסי' תרי"ג לא ידענא מאי חיוצתא, דהתם נמי מי לא איכא בעה"ט דמקל, ומ"ט ניזיל לחומרא צמילי דרבנן כ"ש צהפ"מ דחמיר טפי מלהקציל פני רבו, דחשו ליה טובא, ומ"ש בסי' תרי"ג בשם הצ"ח הוא דוחק, גם מש"ע המג"א שם לתמוה על הטור דהא אפי' לשמור פירות מותר לעצור צמים ומוכה בגמרא דאסור בספיני', כמדומ' שנתכוין למ"ש הצ"י (סי' של"ט) אההוא עובדא דלורצא מרבנן דעבר צמברא וסייר פירי ואמר למינא קמיכווינא, דלא שרי אלא לת"ח וע"י הערמ' דווקא, ואי משום קא לק"מ דווקא לסיירא בעלמא דאפי' ספק הפ"מ לא הוי אסור אלא ע"י הערמ' ולת"ח לחוד משא"כ צהפ"מ, ודאי לית דין צריך בשש דאפי' לאינש דעלמא וצלא הערמ' נמי מישרי שרי כדמוכח מכל הנ"ל, ואדרב' ההוא עובדא מסייע נמי דמדשרי ללורצא מרבנן הערמ' משום סיורא גרידא, פשיטא דבמקום הפסקד מרובה מותר לכל אדם אף לכתחל' והוא צרור לדעתי (עם שלא ראיתי מ"ש הרי"ל שאין ספור בידיו). ע"כ. עיי"ש עוד.

דף לו ע"א

גמ'. תנן מכסין את הפירות בכלים כליים אין אוריא דלכני לא. בספר שמן הטוב הביא בשם הרה"ג ר' משה חיים זלה"ה שהקשה מאי פריך לימא דאיירי בגרוגרות ומוקין דלא חזו כמו באוריא דלכני. ותירץ דמשמע ליה בפירות הראויין מדקמני פירות סתם.

וע"ז העיר דהוא דוחק דהא משני צמקון צדציכלא אף על גב דקמני כדי יין וכדי שמן סתמא דמשמע צמקוניים.

ובספר זן יהודע לנכד הרה"ג ר' משה חיים הנ"ל, כתב: ואחר המחילה הרצ המחבר הזכיר לא דק דהמקשן ודאי משמע ליה דפירות סתם משמע פירות הראויים והיינו טעמא משום דהוה ליה למימר ומכסין את המוקצה ואמאי נקיט פירות וגם צתר הכי דהר המקשן להקשות מן כדי יין וכדי שמן היינו משום דמשמע ליה צראויים איירי ורק התרנן הוא דמתרחץ בהכי לפרש דאיירי צטצילי אף על גב דאתמר צמקמא ולכן על הקושיא שהקשה עטרת ראשי הרצ מור זקני זלה"ה על המקשן אמאי לא מפרש לה בגרוגרות ומוקין ולא

ובלצד שלא יעשו מצודה כלומר שלא יסתום צניהם החלונות
הרי דכיון שהחלונות פתוחים מותר שאינה צידה מכ"ש הכא
שהכוונה פתוחה לגמרי וזה שאמרנו אפי' ישראל אפשר דשרי
מכ"ש לו' לגוי ומה גם כפי הדרכי' שכתבתי למעלה. ע"כ.

*

גמ'. שם. צענין זה יש לעורר דאסור לפרוס מצודה ללוד צו
בעלי חיים, ומה"ט אסור לתלות דברים הנדסים ותופסים
וצוצים.

ובן אסור לתלות נייר שיש עליו דבק שיתדבקו עליו הצוצים.
ויש מתירים לתלותם אם כבר עוקצים את האדם. וכן אם
יש צבית דברים שמוקצים את האדם צנייכתן מותר ג"כ אף
שעדיין אין עוקצין אותם.

בשיש צוצ ודומה על הסקרין מותר לסגור החלון אף
שהצוצ נלוד בין החלון והסקרין, כל שאינו מכונן
ללודו עי"ז. דדומה למיצה גדולה שמותר לסגורה כשאינו מכונן
ללוד מה שצחוכה.

אם נכנס צוצ או שאר צע"ח למיצה או ארגז קטן אסור
לסגור פתח המיצה מפני שגד הצע"ח צחוכו, וכמו"כ אם
נכנס ציפור או כלב או חתול לבית אסור לסגור דלת הבית.
ולענין צפור דוקא כשגם החלונות סתומים אסור.

לענין אם מותר לזלף ספרע"י הממית צוצים ופרעושים
וכדומה, עיין בקצות השלחן (קכב סי"א) ויסודי יסורין
(ח"א דף רעג) שנקטו להחמיר. אמנם בזמן שאין שם צוצים
בהחדר מותר לזלף הספרע"י. אמנם יש מתירין לזלף ספרע"י
בכל אופן, ובפרט כשאינו מזלף ישר עליהם. עיין שו"ת שצט
הלוי (ח"י סימן קלו) ושו"ת באר משה (ח"ב סימן כג) ושו"ת אבני
ישפה (סימן פ). והחזון איש מתיר לצורך קטן או חולה
כשהחלונות או הדלת פתוח. עיין בספר קובץ הלכות (עמוד צא).

*

גמ'. והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש
בפסיק רישא ולא ימות וכו'. עיין מגן אברהם (סי'
שי"ד סי"ה) שהביא בשם התה"ד דסצירא לי' דפסיק רישא
בדרבנן לא גזרו, והוא חולק עליו שם וסותר את דבריו מגמ'
כאן דמקשה לר"ש דהוא פסיק רישא, וכאן ליכא רק איסור
דרבנן כל שאין צמינו ניצוד, ועיין בשו"ת באר יצחק (חלק אור"ח
סימן טו) שהאריך בזה.

ובשו"ת כתב סופר (אור"ח סי' סד) כתב: קושי' זו אינה צריכה
לפנים, דבשבת (מ"ג ע"א) לא מקשה דפ"ר הוא,
ובסוגי' דציצה הרבה מן הראשונים לא גרסו שם פסיק רישא
הוא, ועיי' מהרש"א שם דתוס' ע"כ לא גרס כן, ואין מן
החמה דגם התה"ד לא הי' לו גירסא זו, וכן המרדכי דמביא
התה"ד ראי' ממנו.

ויש להקשות קצת, אם לא הי' לו הגרסא צציצה כמו שהיא
לפנינו, הו"ל להביא ראי' מדלל הקשה ולר"ש מי ניחא
בדרבנן ליכא משום פ"ר, ויש לדחות, אלא גם לפי גרסא

ובהקדמת דבריו כתב שלא תתיר מטעם צורך או פקידא
רק משום שהיתר גמור הוא אלא שהאחרונים
החמירו בו. ומשמע שצא לומר דבמקום שהחמירו בו
הקדמונים אין להקל מטעמים הללו. וזה אינו, שהרי מצינו
שמייל אף במקום שהחמירו בו הראשונים, נמצא שדברי הרב
סותרים הקדמתו. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן מג) כתב לחדש לענין
הפקד מרובה בכלים, דאם כל קערה צפ"ע אינה הפ"מ,
אין מטפרפות להחשב הפ"מ מחמת רבוי הקערות.

ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק יר"ד א' סימן מג ענף ז) שכתב
בתו"ד, דלא קשה מסוגיא דכאן, שמחשיב משילין
פירות הפ"מ, אף שכל פרי צפ"ע אין בו הפ"מ, דיש לומר
שהוא מחמת שכל ערימה נחשבת דבר אחד בפירות. עיי"ש מה
שכתב לפלפל בדבריו, ומ"ש להקשות עליו מש"ס נדה (דף ט).

*

גמ'. שם. בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן נו) כתב שצוצות צענין
שציעית צומה"ז (ד"ה ואפילו), כותב: ומצינו לחז"ל
באיסורי דרבנן נפקותא בין הפסד מועט להפסד מרובה כמו
דאמרינן בשבת היתה בהמתו טעונה טבל ועשיות מתיר את
החבלין והשקין נופלין אע"פ שמשחצין וקאמר הש"ס מאי
אע"פ שמשחצין מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל
וע"כ מוכרחין לומר דהשקאה קים להו לחז"ל דהוי הפסד
מרובה וחששו אצל ניוש הוי הפסד מועט ולא חששו, וא"כ
הדבר מסור לחז"ל מהו הפסד מועט ומהו הפסד מרובה ומה
דלא מצינו שהתירו בפירוש אין צידינו להחמיר משום הפסד.
עיי"ש באריכות צענין הפסד מרובה ומועט.

*

גמ'. פורסין מוצצות על גבי כורת בשבת וכו'. עיין
בשו"ת מהריט"ץ (חלק א סימן רמה) וז"ל: עוד שאלו
ממני אם מותר לומר לגוי לעשות צצבת מעשה שעושין
כצורחין האירעין מהכוונה ויושצין צכותל במקום קרוב
ולוקחין מטה אחד ומושצין אותו צמי לימון ומניחין אותו כנגדן
ומדצין להם דברים טובים עד שמתקצצים כולם צמטה ההוא
ולוקחים המטה ומניקים לכוונה אם מותר צצבת או לא.

בראה לע"ד דאין כאן בית מיחוש מלצד מה שמותר כפי מה
שכתבנו משום פקידא אמירה לגוי מלצד זה אין זו
צידה גמורה דמה שמדבר להם שיתקצצו אינה צידה כיון שאינו
חובשן ולא נותן צצצט דבק או שום דבר כדי שלא יצרחו אלא
עדיין יכולין לצרוח ואפי' כשמכניסין לכוורת כיון שאינו סותם
צפניהם הפתח אינה צידה מכ"ש כשמקצצן צצצרים הגע עצמך
שראה צצי ואמר לו תאניא תאניא ולא עשה צו מעשה ולא
הכניסו למקום המשתמר וצא ויש צש שם עד הערב אין כאן צית
מיחוש כיון שלא נגע צו הכא נמי לא שגא וגם מה שמכניסין
לכוורת כיון שהפתח פתוח מותר וכן אמרו בגמ' פורסין
מחללת על גבי כורת ובלצד שלא יתכוין ללוד ופירשו התם

דכשאינו מתכוין לא חשיב תיקון כלי כיון דפ"ר הוא. וכו'. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת בית אפרים (י"ד סי' סא) דד"ה ועכ"פ, ושם (אור"ח סי' נט). וע"ע בשו"ת מחזה אברהם (אור"ח סי' ס) דד"ה עוד, ובשו"ת שו"ת שאל ומשיב תליתאה (ח"ג סי' ג) דד"ה עוד, ושו"ת כתב סופר (אור"ח סי' סד) ד"ה ולכאורה, ושו"ת ערוגת הבוסם (אור"ח סי' פד אות ב).

*

גמ'. שם. לענין ספק פסיק רישא עיין בערוך לגר סוכה (לג ע"ב), דאם בשעה שזא לידי ודאי איסור אינו יודע, לא שייך בזה איסור פסיק רישא.

ועיין ט"ז (סי' שט"ז ס"ק ג') דבספק אי יש זבזים בביצה הוא כאילו אין כאן פ"ר משום דהוי ספק פ"ר.

אמנם הגאון ר' עקיבא איגר בהגהותיו ליו"ד (סימן פז) כותב: י"א דאסור לחתום האש קשה לי הא אינו מתכוין ופ"ר לא הוא שמה לא בשל הנכרי בקדירה בשר בחלב וז"ל דדוקא בספק דלהצא שמה לא יהא נעשה כן במעשה שלו כמו גורר כסא וספסל דהוי ספק שמה בגרירתו לא יעשה גומא, אבל בספק דלעבר כמו הכא דאם יש בקדירה זו בשר וחלב ודאי יתבשל בחתיו זה אלא דהספק שמה אין בו בליעת בשר וחלב זה מיקרי פ"ר, אולם מדברי ט"ז א"ח סי' שט"ז ס"ק ג' מבואר דגם כה"ג לא מיקרי פ"ר, ע"כ.

ועיין במשנה ברורה שם שהביא ראיה לדברי הט"ז מרמזין במלחמות פ' כירה גבי המיחם שפינהו דתירץ הרמזין על הקושיא דהוי פ"ר דלהכי מותר לשפוך מיס למיחם ולא חיישינן למצרך שמה לא הגיע לזירוף, וכן תי' המאירי אלמא דגם בדבר התלוי בספק דלשעבר דבר שאין מתכוין מותר כדברי ט"ז, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (חלק ג סימן קב) שדן בזה, וכתב דלפי דעת הט"ז מותר ליכנס בליל שבת בפתח אף שיש איזה בתיים באותה העיר דאם פותחין הדלת נלקת מאיליה עלעקטרישע לאמפע, מ"מ כיון דמסופק אם יש שם הכנה זו והוא אינו מתכוין להדליק מותר לפתוח הפתח. ואף אם איגלאי מילתא שדלק א"צ תשובה כיון דלא נתכוין ולא היה פ"ר. ואפשר דאסור להנות מאותו נר, וזריך להעלים עיניו מראות, וז"ע. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

רש"י ד"ה במאי אוקימתא. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן פט אות ד).

דף ל' ע"ב

גמ'. אלא אימא ובבבד שלא יעשנה מצודה וכו'. הטור (ר"ס שטז) הביא מ"ש בעל התרומה שאסור לנעול בשבת ביצה שיש בה זבזים אלא יתן איזה דבר בין הכיסוי לביצה בענין שיכולו ללאת משם. והטור חולק ע"ז, שכיון שאינו

שלפנינו י"ל דאין ראוי משם, לפמ"ש הב"י סי' שצ"ד דיש לדחות הבעה"ת דשאני דבורים במינה נאוד, וכו' הלכ"ה שם דפי' הקמ"ל הוא דקמ"ל דדבורים במינם נאוד, והוא דאורייתא, ולפי"ז א"ש דמקשה ולר"ש מי ניחא דפ"ר הוא, דפשיטא ליה דבמינם נאוד. ובשבת לא מקשה ולר"ש מי ניחא, אפשר משום ד"ל דבתר דמקשה לר"י הא דשא"מ אסור, ומתוך אימא ובלבד שלא יעשה מצודה, וז"ל דקמ"ל דאין במינו נאוד, קמ"ל דבמינו נאוד ברייתא דוקא כר"י וא"ש.

אלא דיש להקשות על פי' הלכ"ה דקמ"ל דיש במינו נאוד הא לא הוא במינו נאוד הוי שרי לר"י, וזה דלא כחוס' יומא דהרצו בראיות דאפי' דדרבנן דשא"מ אסור לר"י, והא כל שאין במינו נאוד מדרבנן אסור לכו"ע, והא דקאמר ה"א כל שאין במינו נאוד מותר, הגם דלית מאן דפליג דמדרבנן מיהת אסור, ז"ל דמ"מ רבותא איכא דה"א דמותר לגמרי.

ויותר י"ל דה"א באין במינו נאוד ס"ד דמותר באין מתכוין, דלא אסור באין מתכוין רק בדאורייתא ולא דדרבנן קמ"ל לפי הפשוט דגם דדרבנן ס"ל אין מתכוין אסור, ולרש"י דס"ל דאין מתכוין דדרבנן מותר לר"י ג"כ א"ש, לפי מה שמתרץ במגיני שלמה (בשבת מ"ג) שיטת רש"י ציומא, דכוונתו בלא אפשר ולא קמכוין שרי דדרבנן עיין שם ובפני"י, א"כ הכא אפשר שלא יכסה כל החלונות ואסור א"מ אפי' דדרבנן, וכ"ז לפי ה' הפשוט אבל למ"ש הלכ"ה דב"י מפרש הקמ"ל דבמינו נאוד הוא, הא שלא במינו נאוד באמת מותר לר"י, וזה אינו דגם דדרבנן באפשר גם לרש"י דשא"מ אסור, ולומר דר"י ס"ל דשא"מ נאוד מדרבנן מותר, דלא כר"מ, ולא כרבנן, בודאי אין לומר דג' מחלוקת בדבר, ומה לנו להדר למוקמי ברייתא כר"י ולחזוק בכל זה.

לבן הטוב טוב יותר מ"ש השעה"מ ביישוב הב"י, דעד דלא אסיק דדבורים אין במינם נאוד, ס"ל דבמינם נאוד, ולכן מקשה ולר"ש מי ניחא הא פ"ר הוא דמלאכה דאורייתא היא, וכד אסיק דאין במינם נאוד, גם כר"ש אחי, אלא דמהדר למוקמי כר"י דמ"י בו, והוא ישוב נכון יותר, וא"ש דינו של התה"ד. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין מגיד משנה (פ"ב מהל' שבת) שכתב לדשש בדין מצרך גחלת של מתכת, דה"ט דפטור כשאינו מתכוין לזרף, משום שכשאנו מתכוין לא הויא מלאכה כלל, אע"ג דהוי פ"ר.

והאחרונים תמהו עליו מסוגיא דסוכה (לג ע"ב), דא"כ מאי פריך מהא דמודה ר"ש בפ"ר, הא באיסור מתקן מנא איירינן, וכיון שאינו מתכוין אלא לאכילה, נימא דלא חשיב תיקון מנא כלל, אע"ג דהוי פ"ר.

ועיין בס' ישועות יעקב (סי' שיח סק"ח) שכ' ליישב, דשאני איסור דרבנן כמיעוט ענפי הדם שאינו מתקן ממש אלא דומה למתקן, וגזרינן שיבאו לטעות ולהתיר תיקון כלל, וכיון דדשא"מ ופ"ר אסור איכא למיגזר שלא יבאו לחלות הטעם

עליו שם וסותר את דבריו, וחד מקושייתו מש"ס דכאן, דאמרינן פורסין מחללת ע"ג כוורת דבורים ובלבד שלא יעשנו מזודה פשיטא מהו דתימא צמינו ניגוד אסור שלא צמינו ניגוד מותר קמ"ל, אלמא דאף דדבורים הוי אין צמינו ניגוד ואינו אסור לנודן אלא מדרבנן אפ"ה היכא דהוי פסיק רישא אסור וכן פסק המחבר (בסי' שט"ז).

ועיין בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן טו) שהאריך בדברי המגן אברהם הנ"ל, ועל הקושיא הנ"ל הוא כותב: ולכאורה יש לומר דהתה"ד ס"ל כשיטת הצ"י (בסי' שט"ז) דדבורים הוי צמינו ניגוד ומיחייב מדאורייתא ע"ש לכן אין ראוי מהש"ס הנ"ל לאסור פסיק רישא דרבנן.

אך המהרש"א צביצה (שם) הקשה על הצ"י מהא דלא יעשנו מזודה דמהו דתימא שלא צמינו ניגוד שרי קמ"ל, אלמא דדבורים הוי אין צמינו ניגוד, ודוחק לומר שכוונת הש"ס הוי דקמ"ל דבאמת הוי דבורים צמינו ניגוד, ולכן אסור, והיא קושיא חמורה על מרן הצ"י.

ולבצע הסיר כוזב משא הקושיא הזאת מעל מרן זה, ולהקל הפליאה, אפשר לומר דדבורים משום דהוי לנודן דבש מקרי צמינס ניגוד, וראוי לזה מרש"י (שבת ק"ו ע"ב) שפי' אין צמינן ניגוד שאין לנודן וכמו לרעין ויתושין ע"ש ד"ה שאין צמינן ניגוד כו', ומה שאמרו צביצה (שם) דדבורים מקרי אין צמינס ניגוד, רצונם שלא נדו דבורים למשכן, ודבר הניגוד למשכן (כמו תחשים) חייבים עליו, ולהיפוך אלה אשר לא ניגודו למשכן פטורים עליהם, והדבר הזה למדתי מירושלמי [הביאו התוס' (שבת ע"ה ע"א) ד"ה הכז חלון כו'] דהזכר חלון אין צו משום זידה [והוא סותר המצואר בש"ס שלנו] ואמרו (בירושלמי) הטעם משום שלא היו צדין חלון למשכן לפי שהי' להם ממנרים, ע"ש במפרש, ועפ"י זה נפרש כוונת הש"ס שלנו צביצה (שם) מהו דתימא צמינו ניגוד חייב שאין צמינו ניגוד מותר, היינו דמה דהי' ניגוד במשכן כמו תחשים צוה חייב משום זידה ואין צמינו ניגוד במשכן אין חייבים עליו וכמו שאמרו בירושלמי גבי חלון, קמ"ל דאף מה דלא הי' ניגוד במשכן אפ"ה חייבין עליו משום זידה, ואף דבשבת (דף ק"ו) אמרינן כל שצמינו ניגוד אסור ורצונם שהמה חשוינן וצדין אותם, עכ"ז כאן צביצה יש לפרש כמ"ש דקמ"ל דאף מה שלא הי' ניגוד במשכן אפ"ה חייב משום זידה כשיטת הש"ס דילן (שבת פ"ז) דלד חלון חייב משום זידה, ואף שמרש"י צביצה לא משמע כן אפ"ה יש לפרש לכוונת הש"ס הנ"ל כן כדי שלא תקשה כ"כ על הצ"י צוה. ע"כ.

ושם (ענף ד) כותב: עתה נלכה להציל התה"ד מכל הקושיות שהקשו עליו, היינו המג"א מהא דצביצה (דף ל"ו) ובלבד שלא יעשנו מזודה דהוי פסיק רישא דרבנן ואפ"ה אסור, וכן מה שקשה עליו מהא דסוכה (דף ל"ג) דנאסר פסיק רישא דרבנן, ומרש"י (שם), וכן ממנה שיש להקשות עליו מתוס' צביצה (דף כ"ג) דד"ה ושלש מחלוקת כו' שכתבו דבמגררה שלנו שהן של ברזל כ"ע מודי דאסור דפסיק רישא הוא שתולש

מתכוין מותר, וכדקתני כאן גבי כוורת, ובלבד שלא יתכוין לנוד. ועיין צ"י שהעיר שכבר כ' התוס' וה"ה דבעינן שיהיה באופן דלא הוי פ"ר וכו'. וסיים: שיש לדחות דברי צביצה צוה, דשאני דבורים דכוורת היא מקום שהם ניגודין צו, והוי כמכניס אריה לגרזקין שלו. אבל זבובים שאין הציצה מקום צידתם, אפשר דלא חשיבי ניגודין עד שיתפסם צידו. א"נ דע"כ לא אסר ר"ש לפרוס מחללת על הכוורת צפ"ר, אלא דדבורים שצמינן ניגוד, אבל זבובים שאין צמינן ניגוד כל שאינו מתכוין שרי ואע"ג דפ"ר הוא. ומ"מ כיון דנפק מפומיה דצביצה"ת וכחצו המרדכי ולא חזינן מאן דאפליג עליה מי יקל ראשו שלא לחוש לדצריהם. עכ"ל. ועיין מהרש"א כאן שחמה שנעלם ממנו סוגית הש"ס כאן דאמרינן, ובלבד שלא יעשנו מזודה, פשיטא, מהו דתימא צמינו ניגוד אסור שלא צמינו ניגוד מותר. קמ"ל. עיי"ש.

ועיין במהר"ם שיף כאן, שר' שאין לפרש מ"ש בגמרא קמ"ל דדבורים הוי צמינן ניגוד דא"כ היה לו לומר סד"א דהוי אין צמינו ניגוד קמ"ל. עיי"ש.

אולם בחי' הרא"ה צסוגיין כ' וז"ל: מהו דתימא אין צמינו ניגוד קמ"ל, כלומר דדבורים יש צמינן ניגוד. ע"כ. וא"כ ה"נ יפרש הצ"י כהרא"ה דדבורים דהוי צמינן ניגוד יש לאסור בהם צפ"ר. אבל צבובים וכיו"צ שאין צמינו ניגוד לא גזרו.

בן כתבו הרבה אחרונים ליישב דעת הצ"י צוה, עיין בס' בני יהודה (דף ד' ע"א) ולנ"ח צסוגיין, והגאון ר' יהונתן אייבשיץ בס' צינה לעתים צחידושיו לסוגיין, קרית מלך רב (פ"א מה' שבת ה"ה) ושו"ת פרי הארץ (ח"ב סימן ד) אמרי צינה (דניי שבת ס"י כט) ד"ה אולם. וכ"כ בפשיטות המשנ"צ בשער הציון (סי' שטז ס"ק טו).

ובם שמחת יו"ט להגאון מפלאנק כ' לתרץ קו' המהרש"א על הצ"י, דודאי דבורים צריך להם ורצוה לנודן שישארו בכוורת שלו, אלא שאין דרכן לנודן ע"י כיסוי ומזודה כמו שצדים חיה ועוף, ומ"מ נגד זבובים שא"ל להם כלל אין צמינו ניגוד כלל. ואם איתא שיש אסור צבובים מאי קמ"ל הכא גבי דבורים. עיי"ש.

וע"ע בחי' הר"ן שבת (דף מג) שר' בשם הרא"ה, דלר"ש כל דאיכא רווחא כל דהו דאפשר להו למיפק סגן, ואע"ג דמתנודו ממילא, משום דרווחא זוטא, לא איכפת לן, דתו לאו פ"ר הוא אלא דשא"מ הוא. אבל לר"י מיתקור עד דאיכא רווחא טובא, ע"כ. וסיים הר"ן ע"ז, וש"מ דאסור לסגור חיצה בשבת אם יש צוה זבובים ואין יכולים לנאת אחר סוגרו דלת הציצה, שהרי הוא נד ואסור. דפ"ר ולא ימות הוא. וכן פי' ר"י בעל התוס'. עכ"ל. הרי דס"ל שהרא"ה אסור גם צבובים וכיו"צ שאין צמינן ניגוד.

*

גמ'. שם. המג"א (סי' שי"ד ס"ק ה') הביא בשם התה"ד דסבירא ל' דפסיק רישא דרבנן לא גזרו, והוא חולק

שערות עכ"ל, והא התם לא הו' אלא איסור דרבנן דהו' תולש כללית יד.

ובג"ע"ד לחלק ביניהם לנידון התה"ד, דיש לומר דכיון דנתבאר דאף לר' יהודה דס"ל דבר שאינו מכיון אסור דעכ"ז באיסור דרבנן בלא אפשר ולא מכיון מותר, ה"ה פסיק רישא לדידן דקיי"ל דאסור, עכ"ז היכא דלא אפשר מותר אף פסיק רישא דרבנן, דהא אמרינן דמודה ר"ש בפסיק רישא כו' וכן הוא הלשון בכולי ש"ס דאצ"י ורבא דאמרי תרוייהו דמודה ר"ש בפסיק רישא] ומודה ר"ש לר' יהודה בזה, וכיון דנתבאר דאף ר' יהודה ס"ל בלא אפשר ולא מכיון דמותר דרבנן א"כ ה"ה בפסיק רישא לדידן אין לנו להחמיר יותר מדבר שאינו מכיון אליבא דר' יהודה באיסור דרבנן. וכו'.

וביון דאחינן להכי ישונו דברי התה"ד על כנס, דהא התה"ד מייירי בסכין התקוע בחציות והחיר להוציא את הסכין מהכלי בשבת, אע"ג דודאי מרחיצ את הנקב בכל זאת כיון דאין צנין בכלים [היכא שאין צו צנין גמור] אלא איסור מדרבנן, לכן כיון דאינו מכיון לזה מותר אף דהו' פסיק רישא, והתם הא הו' לא אפשר דהא אין לו שום ענה אחרת בלתי זו להוציא לסכינו שצריך לו, וכיון דהו' לא אפשר ולא מכיון לכן מותר דרבנן, משא"כ בזה דביצה גבי לא יעשו מלואה דהיינו שלא יכסה כל החלונות כמש"כ שם רש"י והתוס' דד"ה אלא אימא ובלבד שלא יעשו מלואה כו', הו' אפשר ולא מכיון דהא אפשר שלא לכסות על כולו, ובלא טורח כלל, ובדאי דזה מקרי אפשר ולא מכיון, לכן אסור אף דרבנן היכא דהו' פסיק רישא, כמו דמחלקינן צין אפשר ללא אפשר אליבא דר"י היכא דלא הו' פסיק רישא וכמו שנתבאר, וסרה קושיית המג"א מהא דביצה הנ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד.

ובגוף דברי המגן אברהם עיין בצליה רבה (סי' שיד סק"ב), ובס' קרית מלך רב (פ"א מה' שבת), וכ"כ בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' סד).

*

גמ'. בי ריחיא דאביי דלף וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תשפד) וז"ל: נשאל עוד סמורה שירדו עליה גשמים והיא מפסקת בתוך המים. מהו לטלטלה בשבת או לומר לגוי לטלטלה, כי הרב צעל התרומות כתב שמותר להלניע מעות בשבת מפני השלטון.

והשיב דדברי הרב צעל התרומות ז"ל אינם נכונים. משום דבדליקה דוקא התירו לומר המכבה אינו מפסיד. וכמו שאמרו בדליקה למעוטי מאי למעוטי שאר איסורי שבת. וכן מההיא דפרק משילין בי רחייא דאצ"י דלף. ולא התירו אלא דענין פורייה דהו' כגוף של רעי. ולא דמי למי שהחשיך לו דרך דנותן כיסו לנכרי. התם התירו דאי לא שרית ליה לטלטולי אחי למעבד מלאכה דאורייתא. אבל כאן למה שרינן ליה לטלטול. ואפילו לומר לגוי לא התירו אלא לענין הראשון כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא. הא צעלמ' לא דכל שאינו עושה

אינו אומר לגוי ועושה. ע"כ. וע"ע בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן רעז).

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן רלו) וז"ל: דין מההיא דריחיא דאצ"י הוכיחו בעלי התוספות דכונן המטפספת יין בשבת מותר להניח כלים תחתיו על ידי הכנסת מטה דהו' גרף של רעי והרואה היהא דאמר תיתי לי דעברי אדמר ואיהו אחמיר אנפשיה ויש אומרים לעשות גרף של רעי לכתחילה במקום שאין הפסד ממון אבל במקום הפסד ממון דברי הכל מותר אך אם מחוסר דיכה אסור שמא יבא לידי איסורא דאורי'. ע"כ.

ובב"ה' רמ"ל שם כתוב: עי' בצליה לו' גבי צי רחיא דאצ"י דליף ועי' בכ"מ פ' כ"ה מהל' שבת ובצ"י סי' ש"ך שכתב ליישב דעת הרמב"ם שהשמיט זה משום דהא דאמר אצ"י תיתי לי דעברי אדמר לאו משום דחור מדבריו והודה לדברי רבה אלא הם דברי איניות צעלמא בדם לאו דינא הכי ומשום"ה השמיטו הרמב"ם אמנם עכ"ז בש"ע שם סעי' לו' פסק דבמקום הפסד מותר להכניס מטוול ולא חש לאלו הדברים שהמלך (דאל"כ הי"ל להביא דעת הרמב"ם בשם יש אומרים כדרכו דרך הקדש ולפעמים מזכירו בשמו כמו ביו"ד בס"י קפ"ו שכתב והרמב"ם מצריך שגם הבעל כו' וכן בכמה דוכתי) ופסק כרבה ודלא כאצ"י והוא דעת רבינו ועי' בס' מים חיים להפרי"ח שם על הרמב"ם שצ' דמירון מר"ן הצ"י הוא דחוק ויותר נ"ל אעפ"י שרבה לא כוון להלכה שייך למימר תיתי לי דעברי אדמר לפי דברבנן עבדינן עובדא והדר מותצין תיובתא עכ"ל ולכאורה ה' נראה דהאי תירוצא הוא יותר מרווח ותימה על הצ"י שמיאן לתרץ כן.

אמנם אחר העיון נראה דיש להשיב על זה דהא האי מילתא הוא צעירוצין ס"ו ולא אמרו שם כן אלא לענין דבאיסור דרבנן שצקינן להרב לעשות כהוראתא שהורה לאחרים אבל לא דבר שמירה להתלמיד כן ומלבד דהסביר נותנת לחלק בזה דאל"כ איך אפשר להתלמיד לעייל נפשיה דבר הנראה לו קרוב לודאי לאיסור אבל גם ראייה מלאכה לחילוק זה מתשו' תה"ד סי' מ"ג שהוצא צרמ"א סי' רמ"ב סעי' כ"ז שצידד שם מפ"ק דחולין ו מהא דאיתי לקמיהו צינים המצומקות ציין שאין למחות לרבו אפי' כשצורר להתלמיד שרבו יעבור על איסור דרבנן והא ודאי דלא יעלה על הדעת דגם התלמיד מחויב לשמוע לו בזה דהא צורר לו שאסור ובהכרח לחלק צין דבר שעושה לעצמו או שמורה לאחרים וצין דבר שמורה להתלמיד וכמ"ש זהו מה שג"ל לתרץ דעת מרן הצ"י על שלא תירץ כן דעת הרמב"ם והנה דברי התוס' שהביא רבינו וכן דברי רבינו צעלמא שכתב צכאן אבל אם מחוסר דיכה כו' צריכים חיפוש וציאור היטב ועי' צפ"ק דשבת י"ט במחוסרין דיכה ושם צחוס' ד"ה שמן והמעין לא יתעצל מלחפש היטב אולי ימצא ואזי ייטיב חסדו להודיעני ושכמ"ה. ע"כ.

*

המסופת' בארוסה קאי, אכל א"כ תקשי תפשוט מתוספת' זו אצעי' במס' כתובות ד' פ"ט ע"ב דארוסה ל"ל כתובה וז"ע.

איברא גם היום קשה במתני' דפ' משילין למה תני אין חולצין, ות"ל כיון דע"כ צ"ד של שלשה בחליצה בכלל אין דנין הוא ואיכא נמי למיגזר שמא יכתבו לה שטר חליצה כמו דחיישינן בדין, ובהא ל"ל בחליצה ארוסה דליכא כתובה למשקל לא דמי לדנין דהא בחליצה מ"מ צעי' שלשה מגזי"הכ.

ובחידושי' סוגי' דשם תירצתי לזה עפ"י שיטת הר"ת שם היכי דמזוה עבדי שרי לדון כגון בליכא עדיף מיני' וקמ"ל שפיר אין חולצין אפי' כה"ג משום גוף החליצה שהוא קנין שהיצמה קונה א"ע בחליצה, וא"כ ג"ל הא דשציק מתני' למתני נמי אין מגרשין ה"ט דבכלל אין חולצין הוא דביצמה חליצה במקום גט הוא, ומשום קנין הוא דאסור כמו חליצה וכמו קדושין, ולא משום דין, ומ"מ משמע דעת התוספ' דס"ל גט ל"ז צ"ד מדהשוו גט לקדושין, ולא השוו גט לחליצה וכנ"ל, ועי' בב"מ אה"ע רס"י קס"ט כתב בפשיטות דבגט א"צ דיינים דסגי בשני עדים כו' עש"ה.

ובן משמע בהדיא לשון הפוסקים צטור וצ"י ריש סי' קכ"ז באה"ע שחולק לילך לצ"ד ולהראות גיטה וכתבו לה אימת נהגרה, משמע שניתן לה הגט שלא בצ"ד ועי' כתובות כ"ג ע"א וכו"כ תוס' בשמעתין ד"ה עד שע' כו' איכא דמגרשי בצנעה, ומשמע נמי דא"צ צ"ד. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע שם (חלק א אר"ח סימן קע).

ובגוף דינו של הנודע ציהודה הנ"ל, כבר יצא לאור ספר אחד בשם ספר האורב, מהמחבר טעם המלך.

*

מתני'. שם. הסמ"ג כתב בשם הבה"ג (הביאו הש"ך ביר"ד סימן רסח ס"ק יג) דמטבילין גר בשבת, ודלא כהרמב"ם, דס"ל דטבילה זריך צ"ד. ולכאורה צ"ב, דהא אין דנין בשבת.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קכא אות יב) שכתב לתרץ, דנודע פלוגתא הפוסקים, ה"ה הר"ת והרמב"ם בפ"י המשניות כאן, והג"א מא"ז (פ"ד דסנהדרין) ס"ל דכל היכא דמזוה קעבדי, מותר לדון, היכא דליכא עדיף מיני', ודעת רש"י ושאר גדולי הפוסקים דאף על גב דליכא עדיף מיני' והוא במקום מזוה, אפילו הכי אין דניס, וכוה י"ל דעת הסמ"ג דגם בגר מזוה קעבדי ושהוי מזוה לא משהינן עיין יצמות (מ"ז ע"ב).

*

מתני'. שם. צירושלמי מסיים וכולן מה שעשה עשוי. עיין בשלטי גבורים והוצא בש"ך (ח"מ ריש סי' ר"ח) שהקשה על ר' יוסף בכתובות (פ"א ע"ב) כיון דאמור רבנן לא לזבין אע"ג דזבין לא היו זביני' וזבינא משום גם דדרבנן קי"ל אי עבדי לא מהני, [ועי' הפלאה שם ובמג"א סי' של"ט], מירושלמי הנ"ל דכולן מה שעשה עשוי, וכתב הרי"ף שמעי'

מתני'. ולא רוכבין ע"ג גבי בהמה וכו'. הטעם מבואר בגמ', שמא יחתוך זמורה. והרא"ש (סי' ב') הביא בשם הירושלמי טעמא אחרת להא דאין רוכבין ע"ג בהמה משום שהוא מזוה על שביחת בהמתו.

ותמה הצ"י (סי' ש"ה) דהא קי"ל דחי נושא את עצמו, והמוציא קטן לרה"ר פטור, ואם כן אינו מזוה שלא לרכוב ע"ג בהמתו, כיון שהוא חי נושא א"ע. ותירץ שאע"ג שאינו מזוה מלד איסור הוצא, מ"מ כיון דהבהמה מטערת ברכיבתו עליה, הרי הוא עובר על שביחת בהמתו.

והגר"פ פרלא צביאורו לסה"מ לרס"ג (ח"א ע' קצ"ו), תירץ עפ"י מש"כ התוס' בשבת צ"ד ע"א (ד"ה שהחי) דהטעם דחי נושא א"ע פטור, היינו משום דלא הי' כותב במשכן שהחי הלך מעצמו ולא נשאו אותו.

והנה דעת הרשב"א (פ"ק דע"ז) והרמב"ם (פ"כ מהל' שבת ה"ד) דמחמר מחייב ככל דהו אפילו לא עשה עקירה והנחה, ואפילו בחצירה, ולפ"ז כיון דלאו דמחמר לא ילפינן ממשכן וחייב במלאכה כל דהו, ה"ה י"ל דחייב גם בחי נושא א"ע, דלא ילפינן ממשכן לפוטרו.

והא דנקט הירושלמי שביחת בהמתו, כבר כתב הצ"ח מאיר (אר"ח סי' רמ"ו) דלאו דוקא, והכוונה היא ללאו דמחמר ע"ש. וע"ע במג"א (סי' רמ"ו ס"ק י"ב) מה שהאריך ביישוב קו' הצ"י.

*

מתני'. לא דנין. עיין שו"ת הריב"ש (סימן שפח).

*

מתני'. שם. ידוע שיטת הנודע ציהודה (מהד"ת אה"ע סימן קה) ושם (סימן קיד) דצעי' צ"ד של ג' לסידור הגט, והגאון ר' יהודה אסאד בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן קי) העיר עליו מתוספתא דמיתתי תוס' והר"ן גיטין (ע"ז ע"ב) אין מגרשין בשבת, ולמה ליה למתניי' הא כבר תני אין דנין, ומה"ט הרי כתב נוצ"י עצמו (סי' קי"ד) דלא תנן במשנה ריש סנהדרין דהגט בשלשה, שהוא כבר בכלל דיני ממונות בשלשה דתנן התם.

ושוב כותב על זאת: אלא לזה יש לומר אדרב' נידוק איפכא ממתני' פ' משילין, דלא תני ליה נמי הא דאין מגרשין, ע"כ מוכח כנוצ"י לפי שהוא בכלל אין דנין.

אבל הא קשיא ממ"ש תוס' במסכת צינה ד' י"ז ע"א צד"ה מאי כו' ואע"ג דלא קאמר לקמן אין מגרשין מ"מ למה יש לחלק בין קדושין לגירושין כו', ולנוצ"י הנ"ל עדיפא הל"ל הא גירושין בכלל אין דנין הוא, ותוס' השוו' גירושין לקדושין משמע דא"צ צ"ד בגט כמו בקדושין, ומשום קנין וזכות הוא דאסורים בשבת ולא משום דין וז"ע.

איברא לפימ"ש הנוצ"י לחלק בין ארוסה לנשואה א"ש דברי התוס' דגם בגט ארוסה קאמרי דומי' דקדושין וכן

דבי ר"ג שלא מן הדין כדי שלא נלמד היחור, ואדרבא מדאמר
לורבא מדרבנן הוא כדאמר להם דין מדיני שבת ושצקהו
בעבור כבוד התו' ש"מ דכדין עבדי. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן יד) שהבאתי לקמן
בסוגיין.

וע"ע בשו"ת זין אליעזר (חלק י"א סימן לג) שהאריך בזה, ושם
(אות יב) כותב: וזאת עוד להזהיר כי חגיגה בחור
עונש חמור הרבה ביותר מחגיגה עד העמידה לדין, דכל
שפוסקים לו כבר זה בחור עונש יש מקום לומר שאיכא בזה
גם איסור תורה, דכך ניתן לדייק מלשוננו של הרמב"ם בפכ"ד
מה' שבת שפוסק וז"ל: אין עונשין בשבת אע"פ שהעונש מ"ע
אינו דוחה שבת, כיצד הרי שנתחייב צניח דין מלקות או מיתה
אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו בשבת שנא' לא תצטרו וכו'
והוא הדין לשאר עונשין עכ"ל. ומלשוננו זה של והוא הדין
לשאר עונשין משמע שכל איזה עונש שהוא בשבת כלול
בזהירה של לא תצטרו, יעו"ש במ"מ. ועיין גם במג"א סי'
של"ט ומ"ש על דבריו במחלף"ש ופרמ"ג עיי"ש.

ועוד לו להרמב"ם צה"מ ל"ח שכ"צ שכותב בלשון: הזהיר
מעונש הגדרים על החוטא ולהעביר הדינין עליהם ציוס
השבת והוא אמרו לא תצטרו אש וכו' ובגמרא דבני מערבא
בכל מושבותיכם רבי אלעאי בשם רבי ינאי אומר מכאן לבתי
דינין שלא יהיו דינין בשבת ע"כ ויעיין בספר שו"ת אמונת
ישראל (להבעל ברכת הזבח) סי' נ"ד שמצא דס"ל להרמב"ם
ומוכח כן מהירושלמי דהתורה אסרה לשפוט שום עונש ולא
מטעם נטילת נשמה וכו' אלא מטעם דאסור לענות בשבת.
ע"ש. (ויעו"ש גם במחצה"ש). וכך כותב לצאר באריכות בשו"ת
אבני נזר חאו"ח סי' מ"ו שהעונש בשבת הוא איסור בפני עצמו
מלבד המלאכה וסובר מהאי טעמא שאיסור חמור הוא לנדות
בשבת ולדעת הרמב"ם נראה שהוא יסור תורה עיי"ש.

*

מתני'. ואין מגביהין וכו'. בספר מעשה רב (סימן קע"ב)
כותב שמהג הגר"א להפטיר וערצה בשבת הגדול
כשאני חל בע"פ. אבל כשהל ע"פ בשבת אין מפטירין וערצה
כי לפי הטעמים שכ' הלבוש לאמירת וערצה בשבת הגדול דעתו
לנכון להפך הסדר. והקציר בהגהת פעולת שכיר שם שהואיל
ומצאנו בס' הלבוש שהטעם הוא משום שנאמר "והבאתי את
כל המעשר אל בית האוצר וגו'", ושנינו בפ"ה דמעשר שני
משנה ו' "ערב יום טוב ראשון של פסח של רביעית ושל
שביעית היה הדיעור", ומהראוי להפטיר וערצה להזהיר העם
על דיבור המעשרות, א"כ בשבת הגדול שחל לפני ערב פסח
מהראוי לקרוא להזהירם לערב תרו"מ צער פסח. אבל
בע"פ שחל בשבת שא"ל לערב בשבת כשלא הופרשה מאתמול
שאין מגביהין תרו"מ בשבת (ביצה לו ב), ועל כרחק כל אחד
היה מזהר לעשות קודם השבת, וא"כ אין מקום להזהירם
בהפסרת וערצה.

*

מהא דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי ומטלטלי הקנאתו
הקנאה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א י"ד סימן שמט) ד"ה וגם
מה, שכתב למרן, דהירושלמי אמר כן אליהו דקמס
מתני' כר"מ ס"ל דדרבנן לא עשו חיזוק בתנאי ממון כשל
תורה, לכן ע"כ דוקא בדאורייתא דאמר רחמנא לא תעבד אי
עבד לא מהני, אבל דרבנן מהני, אבל ר' יוסף בכתובות פ"א
ס"ל גם בממון עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ואי עבד לא
מהני. עיי"ש. וע"ע שם (חלק ב אה"ע חו"מ סימן רלט).

*

מתני'. שם. הרמ"א (או"ח סימן שלט) מוסיף על זאת ההלכה
וכותב: ולכן היה אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר
מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יצרח וכל שכן שאסור להלקותו
דהוי ככלל דין ואם יצרח אין עלינו כלום. ע"כ. ודברי רמ"א
אלה מיוסדים על המוצא בב"י או"ח סו"ס רס"ג בשם רבינו
שרירא גאון.

ועיין בבגדי ישע שמציא להקשות על הרמ"א דהלא מקרא
מלא הוא ויניחו אותו במשמר כי לא פרש מה יעשה,
א"כ נעשה בשבת שהרי מלאו אותו מקושש ציוס השבת, ואם
ציוס השבת לא צרח גם אחר שבת לא יצרח אלא ודאי בשבת
נתנוהו במשמר.

ובורתב למרן הקושא, דאפשר כיון שהוא על חילול שבת
שרי. ועוד, שהוא למגדר מילתא. עיי"ש.

ובע"ז כתב צמור וקציעה (סי' של"ט), דהאיסור הוא אם אין
צו לורך שעה עוד היום, אבל, הכל לפי הענין כי
לפעמים ודאי יאמר הענין לחבוש ולאסור בצבליס העושה
צדון צו ציוס, עיי"ש.

ועיין בספר כרם שלמה על או"ח שכותב למרן קושית הבגדי
ישע, דהרמ"א מדייק לכתוב לתפוס צניח הסוהר, אבל
"במשמר" משמע שאנחנו שומרים עליו לשמרו ולא לבית
המשמר והתפיסה נתנוהו. עיי"ש.

בלמד מזה, דכל האיסור הוא רק לחבשו במקום צניח הסוהר
המיועד לכך הוא דאסור, אבל להקיף את ביתו
בשומרים ולהשימו במשמר בית מותר. וכ"כ בערוך השלחן
(סעיף י"א) מדעת' דנפשי', דמיהו דצבר עבירה יכולים לשמרו
צניח שלא יצרח.

וע"ע בשו"ת חיים ציד להגר"ח פלאגי (סימן צג) שדן בתוך
דבריו אודות מאסר בשבת, ונוטה להכריע להלכה
כהסוברים דמותר לחבשו בשבת שלא יצרח, ומציא בשם מהר"י
דאנון שהוסק להציא ראי' להתיר מדברי ספר האגודה שכותב
להציא ראי' דאדם שיש לו ואינו משלם דחובשין אותו מהא
דאיתא בשבת קכ"א ע"כ דאבא בר מרתא הוה מסקי ציה זוזי
צי ר"ג הוי מצערי ליה, והעובדא שם היתה בשבת, הרי דלדעת
האגודה שהוא מפרש הכוונה של הוי מצערי ליה, שהיו חובשים
אותו צניח האסורים, מוכח מזה דמותר לחבשו אפילו בשבת,
דאם לפי האמת הוא אסור לא הוה שתיק תלמודא לומר שעשו

משילין, כל שחייצין עליו משו' שבות חייצין עליו זיי"ט ואלו הן משום שבות לא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין ובגמרא שמה יתקן כלי שיר הרי משמע דדוקא זיי"ט אסור ולא במועד והטעם ז"ל כיון דאפשר שאינו מעשה אומן וגם הוא לצורך שמחת מועד לכן מותר לתקן במועד.

ורא' ברורה לזה מסוגית התו' פ' השואל דף קמ"ח ע"ב ד"ה לא מספקין ולא מטפחין ולא כפי' הקונטרס משום אבל דא"כ מאי אריא זיי"ט אפי' בחול המועד נמי אסור כדמתן במועד קטן פ' בתרא נשים במועד מענות אבל וכו' אלא נראה לרבי משום שמחה רגילין לספק ולטפח בהשמעות קול ואסור שמה יתקן כלי שיר עכ"ל הרי מבואר להדיא מדברי תוספ' אלו דכל היכא דקתני זיי"ט דוקא זיי"ט קאמר גם מבואר בצירור דמשום שמחה מותר במועד ולא גורטין שמה יתקן כלי שיר דמותר במועד.

ואם ירצה הצעל דין לחלוק ולתלות עצמו באילן גדול בתשובה שער אפרים (שאלה ל"ו) שכתב, וז"ל: אי שרי לנגן ולהכות בחש"מ על כלי זמר בנבל וכיור דהא גזירה שמה יתקן כלי שיר וגם באמת מתקנים כשנקרע נימא מן הכלי שיר תשובה לכאורה יש להצי' רא' מהא דלמרינן בגמ' דסוכה פ' החליל דשמח' של בית השואב' אינו דוח' לא את הי"ט ולא את השב' אבל חול המוע' דחי היינו דוק' חליל של בית השואב' שהו' שמח' של מצוה וכו', וא"ת שמח' י"ט נמי שמח' של מצוה ה' אבל זה אינו שהרי כתבו התוספ' שם בריש הפר' וז"ל הלא זהו רק גזיר' שמה יתקן כלי שיר ואין שבו' במקד' ותייראו לפי ששמחת בית השואבה הוא רק שמחה יתירה וע"ש וא"כ ה"ה אותן שמכין על כלי זמר בחש"מ עבור שמחת י"ט נקרא ג"כ שמחה יתירה ואסור, עכ"ל, ולא ירדתי לסוף דעתו הרי מצדו תבאר דהרי התם אף שהוא רק שמחה יתירה אפ"ה מותרת בחש"מ כיון דאית ביה לורך מצוה קצת רק י"ט ושבת לא דחי ה"ה עבור שמחת י"ט דשרי ובר מן כל דין נעלם מתשובה ש"א סוגיא דש"ס בביצה והתוספ' דשבת שהוכחנו דהוא היתר גמור. ואף גם פוק חזי מה עמא דבר ונוהגין היתר פשוט בפני חכמים וקנים בלי שום מוחה כלל.

ואין מקום לצעל דין לחלוק ולומר דהרי מצינו בסוגיא דש"ס דשבת דף קמ"ח ובביצה דף ל' דקאמר הש"ס תנן לא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין זיי"ט וקחזינן דעבדין ולא אמרינן ולא מידי אלא הנח לישראל [מוטב] שיהא שוגגין ולא יהא מוידין. מ"מ בחש"מ אין פולה פה כלל אפי' יראים ושלמיים נוהגין היתר לפי שאין כאן חשש איסור לגמרי ובפרטות לפמ"ש תוספ' פ' משילין דף ע' ע"א ד"ה תנן וכו' ומיהו לדידן שרי דדוקא צימיהן שהיה בקיאינן לעשות כלי שירים שייך למגדר אבל לדידן אין אנו בקיאינן לעשות כלי שיר ולא שייך למגדר עכ"ל התוספת' והציאו בהג"ה ש"ע לפסק הלכה א"כ פשיטא דשרי בחש"מ והטעם ז"ל דאף שתקון הנימין הלא דבר המצוי לתקן אצל כל המנגני' מ"מ לא הוי מלאכת אומן ממש שיגזור בשביל זה וזה ג"כ כוונת הריב"ש הובא בש"ע סי' תקמ"ו דריקודין ומחולת בחש"מ שרי.

מתני'. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. בספר מרגניתא דבי רבנן (ע' קר) כותב: שמעתי מההסיד המופלא ר' ישעיה מצערשיל בשם הרה"ק ר' משולם זוסיא מהאניפאלי על המשנה אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. עפ"י דאיתא בזה"ק (יתרו פה ב) ותא חזי בכל שאר זמנין וחגיגין צעי בר נש לחדא ולמחדא למסכני, ואי הוא חדא בלחודי ולא יהיב למסכן, עונשיה סגי, דהא בלחודי חדא ולא יהיב חדו לאחר וכו'. ואי איהו בשבתא חדא אף על גב דלא יהיב לאחר לא יהיב עליה עונשא כשאר זמנין וחגיגין ע"כ, נמצא ששבת אין מחוייב כ"כ להכניס אורחים כמו ביום טוב.

וזהו כונת המשנה, אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, ר"ל בלא אורח, דשבת אין העונש גדול מאד כמו ביום טוב. ע"כ.

*

גמ'. ש"מ תחומין דאורייתא. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קנב) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן ע).

*

גמ'. גזירה שמה יחתוך זמורה. עיין להנצי"צ בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן כג) דהא דלא קאמרי כמשמעו משום שזיתת בהמתו, וכמו שאמרו באמת בירושלמי והובא ברא"ש, משום דש"ס דילן ס"ל דכיון דהחי נושא א"ע שרי בבהמתו וליכא שבות כלל, ועיין מש"כ המג"א (סי' רמז ס"ק יג) בישוב הירושלמי, והדברים כמשמען דאע"ג דהחי נושא א"ע מ"מ שבות מיהא איכא, וש"ס דילן ס"ל כדר"פ דהיכא דפטור, בבהמתו מותר לגמרי, מש"ה אמרו שמה יחתוך זמורה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין מג"א (סי' רעה סק"ה) דהא דקי"ל התם, ששנים קוראים יחד לאור הנר בליל שבת שאם בא האחד להטות זיכירו חזירו. והק' המ"א, שא"כ יהיו שנים מותרים לרכוב ע"ג בהמה, שאם בא לחתוך זמורה וזיכירו חזירו. ותי' דדוקא בקריאה התיירו לו אבל במילי דרשות לא. ועוד דהכא גזרינן שמה יחתוך זמורה קודם שיצא ע"ג בהמה להנהיגה. כעין מ"ש אין שטין שמה יעשה חצית של שייטין. וכן עיקר. ע"כ.

*

גמ'. גזירה שמה יתקן בלי שיר. בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן כה) נשאל: בחול המועד של סוכות, והי' כנגן המנגן בכלי שיר ונפסקה לו נימא, אי רשאי לתקן על ידי קשירה וכו' בחול המועד או לא.

והשיב: גרסינן בעירובין דף ק"ב קושרין נימא במקדש אבל לא במדינה, וכל זה בשבת אמרו וה"ה ביום טוב דאין בין שבת לזיי"ט אלא אוכל נפש בלבד אבל בחול המועד אין הכרעה לאיסור, ואדרבה יש קצת סמך להיתר מהא דאיתא בפ'

כתב המגן אברהם (סי' ת"צ סק"א). אולם בגמרא לעיל (ל"ח ע"א) מתבאר שגם חול המועד נקרא יום טוב, וכן הוכיח בשו"ת בית יעקב (סי' קמ"ב) מהגמרא הנ"ל. והשיג על הט"ז שכתב שחול המועד אינו נקרא יום טוב.

ובן פסק להקל בשו"ת ויקרא אברהם (בקונטרס מקום שנהגו דף קכ"ג ע"א), והעיד שפשוט המנהג בכל ארץ ישראל לנגן בכלי זמר בחול המועד סוכות בשמחת בית השואבה שעושים בצמח הכנסת. עיי"ש. וכן פסק בשו"ת פעולת לדיק (ח"א סימן קס"ו) והערוך השולחן (סוף סי' תקל"ה).

*

גמ'. שם. רבינו האי גאון בתשובה, המיר למחות כפים ולרקוד בשמחת תורה אפי' כשחל בשבת, ואע"פ ששנינו כאן, אין מטפחים, ואין מספקים, ואין מרקדים ביום טוב, והטעם משום גזירה שמה יצא לתקן כלי שיר, זה הוא רק בשבתות ובימים טובים אחרים, אבל בשמחת התורה, כיון שהדבר נעשה לכבוד התורה לא גזרו בזה משום שבות. וכן פסק המהרי"ק (שורש ט), וכן הסכימו האחרונים. וראה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' כ"ט), ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' ס"א), ובשו"ת מעשה אברהם (חלק י"ד סי' מ"ט).

וע"ע בשו"ת מכתם לדוד (חלק אורח חיים סימן י"ט) ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן קכ"ט) בד"ה וכן, ובשו"ת הגאון מהר"ץ חיות בקונטרס מנחת קנאות (דף ו' ע"ב), ובשו"ת שואל ומשיב (חמישיאה סימן ג'), ובספר לשון לימודים (הלכות ציצית סימן ב'), ובספר מתא דירושלם (כאן הלכה ב').

*

גמ'. גזירה שמה יתקן בלי שיר. עיין תוס' לעיל (דף ל) ד"ה תנן אין מטפחין ואין מרקדין, שכתבו, ומיהו לדין שרי שאין לנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגור. ע"כ.

ועיין דרכי משה (ר"ס שלח) שאף לנגן ממש בכלי שיר שרי בזה"ל לד' התוס'. עיי"ש. וכ"כ השבות יעקב (ח"א סימן כה) ועוד אחרונים. ורבים חולקים ע"ז וס"ל דאף התוס' לא התירו אלא טיפוח וריקוד.

והח"י יו"ד (סי' רפב סק"ב) כ' שאין להוציא בשבת ס"ת שיש עליהם פעמונים. ואע"ג שכ' רמ"א (סי' שלט) דבזה"ל הכל שרי לפי שאין לנו בקיאים לעשות כלי שיר, מ"מ כיון דלדעה הראשונה שם יש איסור בדבר, אמאי נעבד איסור לכתחלה למ"ד. עיי"ש.

והשערי דעה (יו"ד שם) כ', שנראה לו טעם להקל אף לדעה הראשונה שם, דהכא לא שייך לגזור שמה יתקן כלי שיר, כיון שהוא צרבים. וקי"ל דרבים מדכרי אהדדי. דאמרין (שבת קמז) אבל עשרה בני אדם מסתפגין באלונוטית אחת פניהם ידיהם ורגליהם, ומציאים אותה צידן. ופרש"י, דלא גזרינן שמה ישכחו ויסחטו, שהאיל ומרוצים הם מדכרי אהדדי. ע"כ. וה"ג הכא אין להחמיר. עיי"ש.

ובתשובה שער אפרים שם בהג"ה לכן המתבאר הרגיש קצת בראיה זו דצינה צדף ל"ו ושאר קצת ראיות וסיים וכתב ח"ל אמנה מכל זה אין ראיה דהא דאין מרקדין ומטפחין היינו בלא כלי שיר אלא ציד ובכף וברגל וכמו שפרש"י שם להדיא ע"ש. ודמוי כזה חוזר ונראה לדבריה משמעות הש"ס מצוה דאף ע"י כלי קאמר ולכן גזרינן שמה יתקן כלי שיר והיינו שמרקדין ברגל או מכין בכף כמו נעימות כגון הכלי שיר נמצא דאין שום ראיה מפרש"י.

וראיה ברורה לזה ממה דאיתא בגמרה פ' משילין ח"ל כתבו הגאונים דלא אסרו טיפוח וריקוד אלא לישראל אבל כותי המנגן בכלי שיר מותר לישראל לומר לו עכ"ל וכ"כ המרדכי שם והוצא ג"כ בש"ע סי' של"ח לפסק הלכה ע"ש הרי להדיא כמ"ס דאכלי שיר קאי לכן נ"ל פשוט דשרי ודברי הגאון בעל שער אפרים קשים להולמם אם לא שנאמר שזה גם כן כאחד משאלותיו שעדיין לא נגמרו מלאכת האומן ככהן וזמר וכל כלי שיר צמוד שרי אף גם לתקן נימא א' או שמים ואם אפשר לשנות קצת ישנה. ע"כ. וע"ע בזה בשו"ת זכרון יוסף (או"ח סי' י"ז). ועיין בהגהותי לעיל (דף ל) באורכי.

*

גמ'. שם. הנני להעתיק מ"ש בהגהותי לסוכה (דף ג), ח"ל: האחרונים דנו בדבר השאלה, אם מותר לנגן בכלי שיר בחול המועד. הנה בצינה (ל"ו ע"ב) תנן, אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין ביום טוב, קל וחומר בשבת. ובגמרא אמרו הטעם, גזירה שמה יתקן כלי שיר. ובשו"ת שער אפרים (סימן לו) נשאל, אם מותר לנגן בכלי שיר בחול המועד, שהרי דרך האומנים לתקן הכנור כשנפסק המיתר ממנו. ויש בזה משום גזירה שמה יתקן כלי שיר. והשיב לאסור. ודייק כן ממה שאמרו צמחני' כאן, החליל ששה ושבעה, וזה החליל של בית השואבה שאינו דומה לא את השבת ולא יום טוב. וכתבו התוספות, שאף על פי שאין איסור בחליל אלא משום גזירה שמה יתקן כלי שיר, כמ"ס בצינה (ל"ו ע"ב), וקיימא לן דאין שבות במקדש. יש לומר שמחת בית השואבה שאני, שאינה אלא משום שמחה יתירה. ואם כן הוא הדין כאן שאין להתיר לנגן בכלי שיר משום שמחת המועד, כיון ששמחה יתירה היא, ודוקא שמחת בית השואבה שהיא שמחה של מלוא, התירו עכ"פ בחול המועד. אבל ניגון בכלי שיר סתם בחול המועד, אסור. עיי"ש. וכן נראה בשו"ת זכרון יוסף (או"ח סימן יז).

אולם בשו"ת שבות יעקב (חלק א' סימן כה) העלה להתיר לנגן בכלי שיר בחול המועד, ושלא כדברי השער אפרים הנ"ל שאסר בזה. וכתב שיש קצת סמך להתיר ממתני' (ביצה ל"ו ע"ב), אין מספקין ואין מרקדין ביום טוב, גזירה שמה יתקן כלי שיר. משמע שדוקא ביום טוב אסרו, אבל בחול המועד, כיון שאינו מעשה אומן וגם הוא לאורך שמחת המועד מותר. ע"כ.

והנה אף שגם הט"ז (סימן תרס"ח סק"א) כתב שלא מצינו בגמרא בשום מקום שחול המועד נקרא יום טוב. וכן

להתיר ע"י ישראל. ולכן מצוה לצטל מנהג זה שיש בו איסור חלול שבת.

והן אמת שעינקר היתר התוס' הנ"ל קשה, שהרי גם בזמנינו עיינו הרואות בכלי זמר אשר ניגונים ע"י נימין שמתקנים אותם ע"י קשירתן והתרתן. [וכן הקשה צ"ח תהלה לדוד (ר"ס שלט). והנה צ"ע]. והנראה לו' דהתוס' שהתירו בזה מיירי בכה"ג כגון הכאה ע"ג עריצת הנחש דלא שייך בו תיקון כלי שיר. ואין לאסור משום לא פלוג רבנן, שהרי כ' המל"מ (פ"ב מגירושין ה"ז) ד"ה וראיתי, דלא אמרינן הכי אלא דאיתמר בהדיא. וכו'. ואף שדוחק ליישב כן ד' התוס' לומר שדיברו בכלי זמר דלא שייך ביה תיקון, מ"מ לענין נ"ד י"ל כן בשופי דבכה"ג אין גזרה דתיקון כ"ש. ומ"מ אין לנו להתיר כ"א בצופות חתנים וחתני המורה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין תוס' לעיל (דף ל), שכתבו, ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר. ע"כ.

וב' הצ"י (ר"ס שלט), ע"ד התוס' הנו', ואע"ג דצ"ק דביצה אמרינן שאע"פ שנתצטל טעם הגזירה לא נתצטלה הגזירה, התוס' מדמו לה למשקים מגולים דשרו האידנא לפי שאין נחשים מצויים. כמ"ס התוס' (ע"ז לה ע"א). ע"כ.

והקדשה ע"ז הגאון מלוצלין בשו"ת תורת חסד (אור"ח סימן יז אות ו), שמה דמות יערוך להך דמים מגולים דשרו האידנא, התם ה"ט משום שאף מתחלה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויין. והני מקומות שאין הנחשים מצויין מעיקרא לא הוו בכלל הגזירה. אבל כאן הך גזירה דשמא יתקן כלי שיר, בכל מקום גזרו, וצודאי דלא שייך בזה חילוק מקומות, והיא גזירה מוחלטת כשאר כל גזירות חכמים דאף כשנתצטל הטעם לא צטלה הגזירה. ע"כ. וכן הקשה השואל ומשיב (חמישאה סימן ג).

ועיין מ"ס צצית מאיר (סי' שלט) ושו"ת נהרי אפרסמון (י"ד סי' ג).

*

גמ'. שם. עיין צ"ח שער מצינונים בהלכה (ח"ב עמוד קלה) שהביא צ"ח מהרש"ג (ח"ב סי' קיח) צענין השמעת קול שיר ע"י ראדיו, שכתב, שלא גזרו חז"ל השמעת קול אלא קול הבא שלא ע"י פה, כגון כנור ותוף וכדומה, אבל קול הבא ע"י פה אפילו עובר דרך כלי לא גזרו חז"ל, משום שלא נולד כאן קול חדש, רק נשמע קול המשורר.

והוסיף המהרש"ש, שכן כתב גם צ"ח ח"ב החדש (בקונט' אחרון סי' א) כסדרת המהרש"ג הנ"ל, אלא שבשו"ת צ"ח יתקן חיו"ד ח"ב (סי' לא במפתחות) פסק לאסור בזה. עיי"ש.

*

ועיין בשו"ת נהרי אפרסמון (י"ד סי' ג) שהביא ד' השערי דעה שהתיר מטעם דרבים מדכרי אהדדי. וכתב שיש לתלות ד"ז בצ' תירוץ המג"א (סי' רעה סק"ה), בהא דקי"ל התם, ששנים קוראים יחד לאור הנר צליל שבת שאם בא האחד להטות יזכירו חבירו. והק' המ"א, שא"כ יהיו שנים מותרים לרכוב ע"ג בהמה, שאם בא לחתוך זמורה יזכירו חבירו. ומ" דדוקא בקריאה התירו לו אבל צמילי דרשות לא. ועוד דהתם גזרינן שמא יחתוך זמורה קודם שישב ע"ג בהמה להנהיגה. כעין מ"ש אין שטין שמא יעשה חצית של שייטין. וכן עיקר. ע"כ. והשתא למי' הא' י"ל דה"נ זה שמכוין קול הניגון להתפלל, הואיל והוא ד' מצוה שפיר דמי, דרבים מדכרי ליה, אבל למי' הב' שהוא העיקר ה"נ יש לחוש פן יתקן הכלי קודם שילך לבהכ"נ. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת כתב סופר (אור"ח סי' נה) צ"ה ובינומי, שהביא מ"ס הפמ"ג (סי' שלח) שאף להמתירים להמשיך ולהעריך השעון בשבת, בכלי המשמיע קול נגינה מודים שאסור להמשיכו בשבת משום השמעת קול כלי שיר. וכ' ע"ז, ופשוט להפמ"ג שצאלו שאין מקשקשין ליכא משום השמעת קול, כי זוג המתנגנע אנה ואנה קול דממה דקה הוא, וליכא בזה השמעת קול כ"כ שיהיה אסור משום כלי שיר, וכלי המיוחד לכך. וכן השכל נותן. ע"כ. וכיו"צ ממש כ' הגאון מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (אור"ח סי' עד). עיי"ש.

וע"ע בשו"ת שער שלמה (סוף סימן צג) שכ', אמנם אע"פ כי בשבת תקס"ד כשהיה עט"ר מו"ר כמנהג"ר יצחק הכהן סקלי נר"ו צעיר הזאת נעמי ארגיל, מתאכסן אלולו, הורה לי להקיף השעון במפתח ולהמשיכו כנהוג ביום טוב וכו', ואמר לי שזה מותר ברור, שאין זה קרוי השמעת קול שאינו קול רם, וגם אינו מתכוין כלל וכו'. ע"כ.

אמנם בשו"ת חזקת ליהודה (אור"ח סי' ח) כתב שאין להתיר מטעם שהקול נמוך מאד וכו', דלא פלוג רבנן בהאי מילתא. וראי' לזה ממ"ס הרמב"ם (פכ"ג מה' שבת) שאפי' להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים וכו' אסור. וה"נ לא עדיף מהכאת אצבע על הקרקע או על הלוח שאסור. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין להגר"ח פלאג"י בשו"ת לצ חיים (ח"ב סימן ט), שעמד ע"מ שנהגו צעירו איזמיר להכות בכפות על כלי נחושת בשמחת חתן וכלה להשמיע קול שיר, שהרי ר"ה פ' אוסרים. ואף לראצ"ה שמתיר היינו דוקא ע"י גוי ולא ע"י ישראל וכו'. ואין מקום להתיר עפ"ד התוס' לעיל (דף ל) דס"ל דבזה"ז שאין בקיאים צעשיית כלי שיר שרי. ולפ"ז מותר לנגן אפי' ע"י ישראל. ו"א, מאחר שקבלנו עלינו הוראות האוסרים לנגן בשבת ויום טוב ואפי' כשצאו הגוים לנגן מאליהן אסור דחיישין להערמה. כמ"ס כנה"ג (סי' שלח). וא"כ אין יתקן

גמ'. שם. בשלחן ערוך (סימן שלט סעיף ג) פסק: אין מטפחים להכות כף אל כף, ולא מספקים להכות כף על ירך, ולא מרקדים, גזירה שמא יתקן כלי שיר. וכתב על זה הרמ"א: ומה שמספקים ומרקדים בזמן הזה ואין לנו מוחים בידם, משום שמוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידים. ויש אומרים שבזמן הזה הכל מותר מפני שאין לנו בקיאים בעשיית כלי שיר. ואין לגזור משום שמא יתקן כלי שיר, שדבר שאינו מזוי הוא, ואפשר שעל פי זה נהגו להקל ע"כ.

ולענין טיפוח וריקוד בזמן הזה, עיין בערוך השלחן (סימן שלט אות ה - ט) שהביא מה שכתב הרמ"א בשם התוספות להחיר טיפוח וריקוד בזמן הזה מפני שאין לנו בקיאים לעשות כלי שיר. וכתב, והדברים מתמיהים, שהרי קשירת מיתר הכינור אסורה מן התורה, (רש"י עירובין קג ע"א), ועוד שחלילה לבטל שבות דרבנן מפני טעם כזה. ולכן נראה הטעם להחיר זה, כי בזמן חז"ל היו מטפחים ומרקדים בשעה שמנגנים בכלי שיר, על פי סדר השיר, ולכן גזרו שמא יתקן כלי שיר, אבל בזמן הזה אין הטיפוח צעת שמנגנים בכלי שיר, אלא צעת שמשוררים צפה שירי שמחה, אז מטפחים טיפוח בעלמא, ולא על פי סדר השיר, וגם הריקוד שלנו אינו כמו הריקוד שלהם בסדר, כריקודי נשים, אלא ריקוד בלי סדר, ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר, שאין להם כל שייכות לכלי שיר כלל, ומעולם לא גזרו חז"ל על זה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סימן כט) שנשאל על המנהג של החסידים שמרקדים ומטפחים כף על כף בשבת וציוס טוב בשירים ורגנות, והביא מה שכתב בבית יוסף (סימן שלט) שמהר"ק בשם רב האי גאון כתב להחיר לרקד ציוס שמחת תורה לכבוד התורה. [וכן הוא בשו"ת הגאונים שערי תשובה סימן ש"ד]. וכתב, שלפי זה נראה שאף בשאר שמחת יום טוב מותר לרקד ולטפח בלא כלי שיר. ואף על פי שבמשנה נכלל איסור טיפוח וריקוד עם איסורי שבות שאין בהם שום סרך מזה, זהו משום שאינו מזה על כל אדם אלא על מי שמתלהב ברגשיו אש שלהבת יה בשמחת יו"ט אשר הנחילנו, אבל לכל אדם הוא טירחא ואין צוה שמחה של מזה למי שאינו חושק לשמחה. ומכ"ש שאנו הולכים אחר הוראות הרמ"א שבזמן הזה שאין לנו בקיאים בתיקון כלי שיר מותר לטפח ולרקד ע"כ. וע"ע בשו"ת לב אברהם (סימן מב).

*

גמ'. והא מצוה קעביד לא צריכא דאיכא דעדיף מיניה. עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן יד) ע"ד השאלה: שהלכו שני יהודים בע"ש, והיה כאשר הלכו יחד וזאו עליהם שודדים והרגו א' מהם וזרקוהו לתוך המים, ואחד מהם נמלט נגוע ומוכה מכל דבר וצדק נחלש מאוד והציאו אותו לתוך העיר ציוס השבת קודש ונסתכן מאוד עד שקרוב למות, אי מותר לצ"ד להזדקק אליו ציוס השבת לשמוע ממימתת השני שנהרג וזרק לתוך המים כדי שלא יישא אשתו עגונה או צריכין להמתין עד מוצאי שבת.

והשיב: גרסי' בצ"ה דף ל"ו ע"ב ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין וכו' ומקשה הש"ס ולא דנין והא מצוה קעביד לא צריכא דאיכא דעדיף מיני' ולא מקדשין והא מצוה קעביד לא צריכא דאית לי' אשה וכו'. והנה צודאי לפי פי' ר"ת והרמב"ם צפי' המשניות שם והגה"ת אשרי מא"ו פ"ד דסנהדרין דכל היכא דמצוה קעביד מותר לדון ולקדש ולא דנין היכא דאיכא דעדיף מיני' אבל היכא דעדיף מיני' מותר לדון, ומצואר בר"פ ראוהו צ"ד דקבלת עדות כחל' דין הוא וא"כ לדעתיהו ודאי דמותר לקבל עדות כזו וצפרט בעדות עגונה דדעת הרבה פוסקים דאין צריך צ"ד לקבלת עד' לענין עגונה ועיין בש"ע סי' י"ז וחלקת מחוקק שם בתשוב' ס"ח ע"ש וע"ש צבי' שמואל.

אך דעת רש"י ושאר גדולי פוסקים דאע"ג דליכא דעדיף מיני' והוא במקום מצוה אפ"ה אין דנין ואין מקדשין בשבת וא"כ ה"ה לענין קבלת עדות.

אבן הרב צה"ה ש"ע צא"ח סי' של"ט סעי' ד' צה"ה ובתשובת רמ"א סי' קכ"ה דסומכין על דעת ר"ת בשעת הדחק ומותר לקדש בשבת וכיון דהני תרתי גבי הדדי תניין בהאי מתניתין מהדדי ילפי מכ"ש שאין לך שעת הדחק גדול מזה כי הרבה חששו חכמים לתקנת עגונות ודאי דמותר לקבל העד' בשבת ואין להמתין עד מוצאי שבת כיון שהו' מסוכן למות.

ובמה"ב מצואר צ"ס דיבמו' דף קכ"ב ע"א מעשה ברא' שעמד על ראש ההר ואמר איש פלוני בן פלוני מת הלכו ולא מצאו שם אדם והשיאו את אשתו וכו' ומקשה הש"ס ודלמא צרה הוא תנא דבי ר' ישמאל בשעת הסכנה כותבין ונותנין אע"פ שאין מכירין ופרש"י והבא נמי בשעת הסכנה דמיא שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר ותשב עגונה ע"כ וא"כ גם בנדון דידן אי נמתין עד מוצאי שבת אולי ימות ולא תמצ' אחר ותשב עגונה.

ובש"ס ר"ה פ"א דף כ"א מצואר שמחללין את השבת על העדים בקידוש חדש משום תקנת המועדי' אף כאן משום תקנת עגונה יש להחיר. אף דיש לחלק דהתם יליף מקרא כדאיתא שם מ"מ התם באיסור חלול דאוריית' קאמר להכי אנטריך קרא משא"כ הא דאין דנין הוא רק גזירה וחששא דרבנן שמא יכתוב על כן במקום דחק גדול כזה ומצוה ודאי דהחירו כמו שכתבנו.

וב"ב נראה לכאורה שלא ישבו במקום קבוע למושב הדיינים לקבל עדות כזו וכדאיתא בסנהדרין פ' הנחנקין דף פ"ח ע"ב באין ללשכת הגזית ובשבתות וי"ט יושבין בחל' ופרש"י הטעם אחד לשנא שלא יהא נראין כיושבין דנין שבלשכת הגזית היו דנין זה עיקר ע"כ ומסוגיא זו כתב המ"א צא"ח סי' של"ט ס"ק ג' וז"ל דמה"ט אסור לקבוע מקום לחליה בשבת ועיין צא"ע צפי' סדר חליה סעי' ז' שנדחק בדבר עכ"ל ול"נ דאי משום הא לא אריא דהתם קאי על סנהדרין שדנין נפשות שאסור משום עינוי דין וכדאיתא

גמ'. והוא מצוה קעביד לא צריכא דאית ליה אשה ובנים. הרמב"ם (פ"א מהל' אישות ה"ב) כתב, ולקוחים אלו מנות עשה של תורה הם. וכחז המ"מ שם, שהקשו לרבינו אברהם בנו של הרמב"ם ממ"ש צמועד קטן (דף י"ח) לא מיבעי' לארס דלא עביד מצוה וכו'. ותירץ דמ"ש הרמב"ם לקוחים אלו מ"ע לפי שהוא מחילת מנות הנשואין, אבל ארוסין צלא נשואי' לא השלים המצוה עדיין. עיי"ש.

ועיין להחיד"א צשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן מב אות א) שכתב להציא ראייה לזה ממ"ש כאן, והא מצוה קעביד לא צריכא דאית ליה אשה ובנים, ופירש"י ולא מקדשין והא מצוה קעביד כשנושא אשה לפרות ולרבות. והשאלה תקשי שמעמי אהדדי, דכאן פריך על לא מקדשין והא מצוה קעביד ואלו הם קאמר דליארס ליכא מצוה ומוכרח ללמד דמאי דקאמר צמ"ק דלא עביד מצוה ליארס היינו דלא עביד מצוה צשלימות כנשואין דהיא מצוה שלימה. אמנם הארוסין גם הם נקראו צס מצוה כמ"ש כאן לפי שהמחלת מצוה הם וא"ש דצרי הרמב"ם. ע"כ.

ופלא שלא הביא בזה מ"ש הריצ"ש (סימן שצה) צשאלה ששית, עיי"ש. וע"ע צשו"ת חתם סופר שהצאתי צתוס' ד"ה והא מצוה, מ"ש צשוצ הקר' הנ"ל.

*

תוס' ד"ה תיתי ל"י. עיין צשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קנ).

*

תוס' ד"ה והא מצוה. עיין צשו"ת הרמ"א (סימן קכה) וז"ל: ואשמע אחרי קול רעש גדול אשר העבירו קול צמחנה לומר הצטו אחרי משה, צמעשה הנעשה ע"י מקרוצ שסדרתי קידושין צחת החופה צדרך הארץ, שהכל יודעין סדר הכלה למה נכסה לחופה. והיה צאישון לילה צליל צצת כשעה ומחצה צלילה.²⁶ והמעשה והסצה אשר הכריחונו לזה הוא מצואר נגלה לכל צאי שער עירנו, וזה המעשה אשר נעשה.

א"ש היה צארץ וסם הכסף ממנו וסדך צתו גדולה לצן זוגה הראוי לה. והי צימי שידוכיה, אשר ארץ הזמן עד כניסתה לחופה הלך האצ לעולמו והניח חיים לכל ישראל, ונשארה הצת שכולה וגלמודה אין לה אצ ואס כי אס קרוצים נעשו לה רחוקים והעלימו עיניהם ממנה, וזלתי גואל אחד אחי אמה אשר הכניסה לציתו כי אין לה גואל קרוצ ממנו. והיה כאשר צאה צימים זמן נישואיה אשר היה ראוי לטבות טצת

צסנהדרין דף ל"ה ע"א על כן גזרינן שלא יהא נרא' כדנין צצבת משא"כ לדידן שדנין רק דיני ממונות ואין צשש רק גזירה צעלמא שמה יכתוב לא גזרינן כולי האי שלא יצבו צמקוס הקצוע למושצ צ"ד ואין לפקפק בגזירה חדשה זו והאומר מתיר.

ואם יאמר האומר למה נצרך לקבל העדות צצ"ד הלא משיאן ע"פ עד מפי עד וא"כ יוכל לשמוע אחד ממנו עדות צצבת זה אינו דיותר טוב לכחלה לשמוע הצ"ד עצמו ממנו כי צקל יוכלו לצא לידי ציטול עדותו אס שמע ממנו ע"י עד משא"כ כשמוע הצ"ד עצמו ידקדקו צצבר כדי שיהא צעדותו כדאי להחירה וגדולה מזו כתב הרא"ש ריש פ"ק דכתובות והוצא צטא"ח ס' ס"ד וז"ל ומה שנהגו האידנא לכנוס צששי היינו משוס דאף צכל צצוע אין לנו צמי דינים קצועים ומי שיש לו עסק מכניף שלשה ומסדר טענותיו צפניהם וזה יכול לעשות אפי' צצבת עכ"ל וכן משמעות הר"ן ואף שהש"ג פ' זה צורר חולק צבר השיג עליו הכ"ג צצמ"מ ס' ה' צהגהותיו לטור אות א' וצנדון כזה לית מאן דחולק. לכן נ"ל פשוט דהיתר פשוט הוא לקבל עדותו ואל יתעצלו צצב' כמו שאין להתעצל צפקות נפש.

ומהני טעמי סכתצתי הוריתי ג"כ באחד שהיה רוצה לברוח ולעגן את אשתו לרחבשו ביום השבת אף שלא נעלם ממני מ"ש הצ"י צא"ח ס"ס רס"ג וז"ל שאלה לרב שרירא גאון מי שעבר עזירה צצבת או צחול ולא נזכר אלא צצבת ומתיראין שלא יצרח למוצאי צבת יכניסו לצית הסוחר או ילקוהו צצב' והשיב אין מלקין ואין מכניסין לצית הסוחר צי"ט וכ"ש צצבת דהני מילי דינא אינן ואין דינין צי"ט וצבת ואס צרה אין עלינו כלום עכ"ל והוצא ג"כ צש"ע ס' של"ט סעי' ד' לפסק הלכה מ"מ כיון שצבר כצצתי דמשוס עגונא מותר לדון צצבת היכי דהוי כשעת הסכנה וזו ג"כ כשעת הסכנה דמאי.

מלבד שיעקר צשוצה זו דרב שרירא לא צריר' כל כך דאף שאין עונשין שוס עונש צצב' וי"ט מדאוריית' וכמ"ש הרמ"ם פכ"ד מה' צצת ע"ש וצתשו' אמונת שמואל ס' ד' מ"מ הא מצינו להדי' צקרא פ' שלה לך ויקריצו אותו המוצאים אותו מקושש ענים ויניחו אותו צמשמר ודרשין צגמרא דסנהדרין דף מ"א המוצאים אותו מקושש שהתרו צו ועדיין הוא מקושש משמע פשטא דקרא שהניחו אותו מיד צמשמר אף ציום השצת כיון שעכ"פ אין עונשין אותו רק לצצשו ולענשו אחר השצת.

ומה שכתב דהוי דינא ואין דינין צי"ט וצצת הא עיקר דינא דאסור צצבת וי"ט הוא רק גזירת חכמים שמה יכתוב פסק דין וזה אפשר לא שייך צצציה צעלמא עד שיא' דינו אחר צצת. וכן ראיתי שהארין מחותני המפורסם מהר"ר דוד אפנהיים צתשוצה צספרו נשאל דוד יע"ש, אף מי ימלא לצו לחלוק על צצרי הגאון צלי ראייה צרורה ואין משיצין את הארי וכו' אף צמקוס צורך כי האי ודאי אף הגאון מודה. ע"כ.

*

²⁶ הגאון מהר"ם מטקטין, תלמידו של הרמ"א, מעיד שראה מעשה קידושין אלו ואומר שסידור הקידושין היה כשתי שעות בלילה, וז"ל בחדושי אנשי שם על המדרכי סוף מסכת ביצה: וכן ראיתי ממורי הגאון ר' משה איסרלש בקראקא, ביתומה אחת עניה משודרת להגון לה, והיה אחיה משיאה. ונפל קטטה ביניהם בעסק הנדוניא, ונתעצמו כשתי שעות משחשיכה וקידש היום ולא נמנע הגאון מליתן קידושין, שהיה חושש שמה בתוך כך יהי' לב אחיה נוקף עליו ויתחרט על מה שחפץ לתת לה ויתבטל הדבר, ועכב הרב מלהתפלל מעריב בבית הכנסת שלו עד שנגמר הדבר ונתן קידושין, ואח"כ התפללו מעריב בבית הכנסת שלו.

ארמלין צריך לנכון מצע"י שלא יהא כקונה קנין בשבת, ומפרש התם טעמא דעד שלא קנה אינו זכאי במציאותיה ולא במעשה ידיה משכנסה זכה בכולם ונמנא כקונה קנין בשבת, והוא נמי איכא לאוקמי בשים לו אשה וצנים, עכ"ל הגמרא עם הפירושים שבה.

והנה אע"פ שאני כדאי להכריע מ"מ קשה לי על פירש"י, דהקושיא אינה רק למה לא חשיב אלו בסיפא גבי מזה א"כ [ז"ל: דא"כ] מאי משני דעדיף מיניה או בדאית ליה אשה וצנים, דמ"מ ה"ל לאקשווי דלחלק ולימני דידיה וליחשב בסיפא ג"כ אין דנין ואין מקדשין אפילו במקום מזה דהוי רבותא טפי ולא הוי צריך למחני רישא כלל, דהשתא במקום מזה אסור במקום רשות מצע"י. ועוד קשה לפירש"י דקאמר והא מזה קא עביד ולא ה"ל רק והא מזה נינהו, דהא הקושיא אינה רק על התנא דלא חשיב להו גבי מזה. אבל אם הקושיא כר"מ נחא, דהקושיא על העושה המזה אמאי אסור לעשות והו מזורז למדקדק בלשון הגמרא.

ולבן היה אפשר לי לומר דאף לדעת רש"י מותר כשאין לו אשה וצנים, והא דפירש ואמאי קרי ליה רשות משום דקשיא ליה לרש"י מנ"ל למקשן להקשות והא מזה קא עביד שיהא מותר משום זה דלמא אע"ג דהוא מזה יהא אסור כהני דסיפא. וזה פירש דא"כ הו"ל לחשב בסיפא ולא לקרי רשות, דמשמע דאי הוי מזה הוי שרי. ולכן פריך והא מזה קא עביד ומשני בדאיכא דעדיף מיניה וצדאית ליה אשה וצנים, אבל בלאו הכי דאיכא מזה אה"נ דשרי.

ואבר"ח קצת פירוש זה מלשון רש"י, דפירש הקושיא ואמאי קרי ליה רשות גבי אין מקדשין ולא פירש הקושיא גבי אין דנין²⁸, דהא תרומיהו בחדא מחתא מחתינהו וה"ל לפרש גבי אין דנין שהוא ברישא בגמרא. ולפי מה שפירשתי נחא, דגבי אין דנין לא הוי צריך ליה לפרש הקושיא הכי דהתם ודאי פריך כפשוטו והא מזה קא עביד ויהא שרי, כדמשמע פרק אחד דיני ממונות [סנהדרין לה, א] דמותר לדון, כמו שהביאו התוס' מההיא דמשני אין ריחא דוחה שבת הא בלאו הכי מותר לדון. אבל גבי אין מקדשין אדרבה מוכיחים התוספות מההיא דירושלמי פ"ק דיומא דאסור לקדש, ולכן לא מצי פריך והא מזה קא עביד ולהוי שרי, דלמא אע"ג דהוא מזה הוא אסור כדפרישתי. ועל כן הוצרך רש"י לפרש לדקדק דשרי דאל"כ למה קרי ליה רשות כדפרישתי. ואע"ג דהתוס' מתרצי שם ההוא דסנהדרין וההיא דפ"ק דיומא אליבא דרש"י ור"ת, מ"מ יותר פשוט להחיר דנין בשבת במקום מזה ממה שמקדשין במקום מזה וכמו שעלה על דעת התוס' בתחלת קושיתם, וזה הכריח רש"י לפרש הקושיא גבי אין מקדשין ולא גבי אין דנין. ומכל קושיות הנ"ל היה נראה לפרש דעת רש"י כדעת ר"ת. וכן נראה קצת דעת הסמ"ג שכתב סתם ההיא דאין מקדשין, וכתב וצפרק משילין מוקי לה בשים לו אשה

והכן צרכי החופה, לא ראתה שום תמונה הנדוניה ושאר צרכים, וזלתי קול אחד הבא לה שמתבול ותכין עצמה לחתונה כי יהיה לה הנדוניה. והבתולה הנ"ל עשתה כאשר נז"ו עליה נשים השכינות ושמעה לקולם, גם כיסו אותה ביום ו' צהינומא כדרך הצתולות. וכאשר נטו כללי ערב וכמעט קדש היום, שהיו לקרוביה ליתן הנדוניה קמנו ידיהם וחסרו ממתנת ידם הראוי להם, והיה נחסר מן הנדוניה כמעט שליש הנדוניה. גם החתן נסוג אחור ולא רצה בשום אופן לנכנסה ולא שם לבו לכל הדברים אשר דברו אליו מנהיגי העיר, שלא לבייש בת ישראל מכח כסף נמאס. ולא אצה שמוע רק כפתן חרש אטם אזנו ולא שמע לקול מלחשים, ולא קול גערות חכם תנידנו. וע"י זה נמשך הזמן מכח קטטות ומריבות, כדרך שאמרו לית כחוצה דלית בה חוגרא [שבת קל ע"א]. והללית מעשה שטן עד שהגיע הזמן הנ"ל שהשוו עצמן ונתרצה החתן ליכנס לחופה, ושלא לבייש בת ישראל הגונה קמתי וסדרתי הקידושין בזמן הנ"ל. והנה באשר מלינים עלי²⁷ באתי להסיר תלונתן מאתי להציא ראייה וטעמי ונימוקי עמי ועל מה סמכתי בזה לומר כזה ראה וקדש.

גרם"ן פרק משילין, כל שחייצין עליו משום שבות משום רשות משום מזה בשבת חייצין עליו צ"ט. אלו הן משום שבות וכו', ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין וכו', ואלו הן משום מזה לא מקדשין ולא מעריכין וכו'. ופריך בגמרא אין דנין והא מזה קא עביד, לא נריכא דאיכא דעדיף מיניה. ולא מקדשין והא מזה קא עביד, לא נריכא דאית ליה אשה וצנים. ופירש"י ז"ל, והא מזה קא עביד כדי לפרות ולרבות ואמאי קרי ליה רשות עכ"ל. וכתבו התוס', פ"ה וה"ל למחשבינהו בסיפא גבי מזה, ומשני ל"צ דאית ליה אשה וצנים ולכן אינו מזה כ"כ דומיא דהני דסיפא. ולפי זה יכול להיות דגם בדאיכא דעדיף מיניה אין דנין, וכן גבי אשה דמשני דאית ליה אשה וצנים משמע אפילו אין לו אשה וצנים מכל מקום אסור. וכתבו חו"ל, יש מפרשים הא דקאמר והא מזה קא עביד ואמאי גזרו כו', ומשני לא נריכא דאית ליה אשה וצנים אבל אם אין לו מותר לקדש דמזה קעביד. והאריכו שם בקושיות ומירוואים לפירוש רש"י ור"ת, כי כתבו שם שהי"מ הוא ר"ת. והביאו ירושלמי: א"ר מנא דהא אמרה הני דכנסין

²⁷ עיין חיי אדם סימן לח סעיף ו שכותב: בשעת הדחק כגון שאין חתן והכלה יכולים להשוות ביום ו ומחמת קטט נמשך עד הלילה, ובחור שלא קיים פריה ורביה וכבר הכינו צרכי הסעודה ויש הפסד גדול וביוש לחתן וכלה, התיר רמ"א בתשובתו להיות החופה בשבת, והוא עצמו סידר הקדושין, מפני שגדול כבוד הבריות ואמנם במקום שאין שם כל התנאים הנזכרים אין להתיר ופשיטא שיהיו נזהרים לכתחלה שלא יבוא לידי כך.

ועיין בספר כלילת יופי להר"ר חיים נתן דעמביצער, ראב"ד קראקא, דף יז ע"א בהגהה שכותב בענין זה: וכפי הנראה לא הסכימו עמו אז כל בני החבורה פה בהוראה זו שהם היו סוברים לאסור בזה וכדעת הסמ"ג שהביא בחדושי אנשי שם סביב המדרכי שם וכדי לעשות סיג וגדר לדבר התקינו חכמי וגדולי העיר פה כי מני אז והלאה לא יעשה שום חופה וקידושין ביום הששי פה בקראקא עד היום הזה, ואם הדבר נחוץ עושין אותו מחוץ לעיר כנודע.

²⁸ אצלנו ברש"י נמצא הפירוש גם על אין דנין וכן גורסים התוס' שם בדברי רש"י, וצ"ע.

וצנים. ואי הו דעתו דרש"י ור"ת פליגי בפירוש הגמרא לא ה"ל לכתוב סתמא ובפרק משילין מוקי לה כו'.

אמנם מאחר שהראשונים ז"ל, דהיינו התוס' והמרדכי כתבו בשם רש"י לאסור בכל ענין ולא השגיחו לקושיות אלו שהקשיתי על דברי רש"י לדעתו, אמר ג"כ אחריהם להאמין שדעת רש"י לאסור בכל ענינים. וכן נראה דעת הפוסקים הרי"ף ורמב"ם והרא"ש והטור סי' של"ט שכתבו כולם ז"ל סתם אין מקדשין ולא חילקו בדבריהם. הנה לא ימלט שהפוסקים סתמו דבריהם פירשו הגמרא שלנו כדרך רש"י ז"ל כפי הבנת הראשונים ז"ל דבריו, או שסמכו על הירושלמי דמשמע שאסור בכל ענין כמו שיתבאר. אך אינו נראה דסמכו על הירושלמי נגד גמרא שלנו כמו שיתבאר, ובדאי פירשו כדרך רש"י ז"ל.

ב"ב כל כי הני מילי מעליותא לימרו משמאי להחיר הענין בכה"ג, שהיה שעת הדחק והיתה הצחולה מתציישת אם תמחין עם החופה אחר טבילתה עד לאחר השבת. גם כי אינו מדרך המקומות לילך בהינומא עד אחר השבת ולעשות הנישואין ביום ראשון, כדרך האזרחים שעושין נשואיהם ביום חגם. וכדאי הוא ר"ת לסמוך עליו בשעת הדחק, כ"ש שהסוגיא דשמעתא מוכח כדבריו. וכן פסק בהג"ה אשר"י סוף פרק אחד דיני ממונות בשם א"י וכן כתב ר"ת בתשובתו והביאה הסמ"ג [לאוין עא] כי בדוחק גדול התירו לקדש בשבת ולא היה מורה כן הלכה למעשה עכ"ל. משמע מיהו בדוחק גדול יש להתיר. ואין לך דוחק גדול מזה, שהיתה יתומה גדולה מתציישת והיה לה לקלון כל ימיה, כמעט לשנותה מכל הצחולות. וגדול כבוד הצריות שדוחה לא תעשה דלא חסור מכל הדברים אשר יורוך, בדבר הזה שאינו אלא איסור דרבנן, גזירה שמא יכתוב כמו שמפרש בגמרא שלנו, או משום דהו כקונה קנין בשבת כדמפרש בירושלמי, וכמו שיתבאר לעתיד.

מלבד דהו לן למיחש בכאן שלא יתבטלו השידוכין לגמרי ויתבטל הזיווג מכח הקטנות והמריצות שביניהם, עד שרצו להסיר ההינומא שעל ראש הכלה מכח ניצוח הקטנות, וגדול השלוש בין איש לאשתו. ואפילו אינה אלא משודכת אליו יש להקל מכח זה דהו קאת אגידא ציה, כמו שכתב רבינו חס והרא"ש בתשובותיהם לענין אכלה המשודכת אליו, שמותר לכנסה אחר ז' שלה מכח פריה ורביה דידיה. וכן אנו מקילין נגד דברי רבותינו ז"ל בזמן הזה להשיא הקטנות, אע"פ שאמרו ז"ל אסור לאדם שיקדש בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה. וכתבו התוס' והפוסקים האחרונים, דבזמן הזה שאנו מתי מעט אנו מקילין וכו'. וה"ה בדדון זה.

בל זה שמתי נגד עיני לסמוך על דברי רבינו חס ושאר פוסקים המחירים בשעת הדחק.

ועוד אני אומר דיש לחלק ולומר דבזמן הזה לכ"ע שרי, דהא תנן אלו הן משום שבות אין מטפחין ולא מרקדין וכו' וכתבו התוספות ריש פרק המביא [ל ע"א] פירש"י שמא יתקן כלי שיר ומיהו לדידן שרי, דדוקא צימיהם שהיו בקיאים לעשות

כלי שיר שייך למגור, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגור עכ"ל. וכבר פשוט היתר הטפות והרקוד בשבת בכ"מ ואף מנזרים לכותים לנגן בכלי שיר, והכל הוא מטעם דברי התוס' דלא שייך גזירה זו בזמן הזה. וה"ה צענין אין מקדשין, דאמרינן בגמרא הטעם שמא יכתוב וידוע המנהג פשוט בישראל שאין החתן כותב צענמו הכתובה או שטר אירוסין, והוא מטעם שאין אנו בקיאים בכתיבה. ואפילו מי שיועד לכתוב אינו כותב שלא לחלק בין בקיאים לשאינן בקיאים, ולכן כותבה בכל מקום החזון כמו שקורא בתורה לכל אדם לתקנת שאינו בקי. ומעתה אין לגזור על המקדש שמא יכתוב, מאחר שאנחנו אינן בקיאים ואין מוטל על החתן כתיבה זו. ואין לחוש שהחזון יכתוב משום קידושי החתן, דגזירה כזו לא מצינו. ועוד שהרי החזון כותב כל פעם הכתובה ושטרי האירוסין בשחרית או זמן רב קודם הכניסה לחופה כאשר אינו יודע מתי יהיו מוכנים עם החופה, ולכן אין לחוש בזמן הזה לגזירה זו כלל. ואף אם נאמר דלפי דברי הירושלמי, דפירש טעם הגזירה משום דהו כקונה קנין בשבת אין לחלק בין זמן הזה לצימיהם, מ"מ נראה דגמרא דידן עיקר נגד הירושלמי וכן פסקו הפוסקים תמיד. ואין לומר דגמרא דידן אית לה נמי טעמא דירושלמי אלא דנקט חדא מתרי טעמי, וכמ"ש שם התוס' על כיוצא בזה, דזה לא שייך צב' טעמים שיש נפקותא צימיהם. וכן כתב הסמ"ג בהדיא, דגמרא דידן פליג על הירושלמי בטעמא דמילתא ובדאי יש נפקותא צימיהם והיא זאת שכתבתי.

וגר"א דלהכי לא הביאו הרי"ף והרא"ש דברי הירושלמי, ולא כתבו ג"כ ההוא דהלן דכנסין ארמלין צריכין למכנסין מצע"י ולא כתבו הטור סי' של"ט ג"כ, דודאי קי"ל בגמרא דידן נגד הירושלמי וליכא נפקותא צקנין לחוש לגזירה שמא יכתוב. ואע"ג דהרא"ש פ"ק דכתובות [סימן ג] הביא הלן דכנסין ארמלין צריך למכנסין מצע"י, וכתב שם דה"ה דאין להכניס בתולה לחופה בשבת משום דקונה אותה למציאותיה ולמעשה ידיה וכ"כ בא"ע סי' ס"ד, מכל מקום נ"ל מדלא הביאו אותה במקומה פרק משילין דלית בדבר איסור ממש. ובדאי היינו משום דס"ל דטעמא דגמרא דידן עיקר דהיינו שמא יכתוב, ולא הביאו אותה פ"ק דכתובות ובא"ע אלא משום הרחקה צענמא, שלא לעשות חופה בשבת כמו שכתבו שם שלא לעשות חופה צע"ש משום גזירות רחוקות. ומאחר שאין אנו חוששין ועושין חופה צע"ש מטעם שכתבו האחרונים ז"ל, והעיקר משום שעכשיו אנו בגלות וטריחא לעשות נישואים בלא שבת, אפשר שה"ה שאין חוששין בזה להקל בשבת מאחר דטעם שמא יכתוב הוא עיקר וכמו שנתבאר.

ורת"ע, דהרי התוספות לאחר שהביאו הירושלמי כתבו וז"ל: ומאהי טעמא דאין מקדשין לפי שנראה כקונה קנין אסור כמו כן לתת גט בשבת עכ"ל. והשתא אמאי לא יהא אסור ג"כ לפירוש הגמרא שלנו שאין מקדשין שמא יכתוב וה"ה לתת גט שמא יכתוב הגט. אלא ש"מ כדפרישית, דבגט לא שייך שמא יכתוב שהוא מעשה ידי אומן וסופר מהיר הצריך לכתוב בגט, ואין כל אדם בקיאים בו וליכא למיחש שנותן הגט

אינו אלא כשיש לו אשה וזנים, דדיו לזא מן הדין להיות כנדון, א"כ ש"מ שאינו אסור הכניסה ג"כ אלא כשיש לו אשה וזנים. ואדרבה אני יליף ק"ו, דמה מועילין הקידושין לענין פריה ורביה בלא כניסה לחופה. ואם הם מותרים משום פריה ורביה כל שכן הכניסה לחופה עצמה, דמהשתא חלה קיום המזוה משא"כ בקידושין בלא כניסה. ועוד דכבר כתבתי דלפי רוב הפוסקים טעם דגמרא דידן עיקר, ולכן לא הביאו דברייהם הירוש' שמפרש טעם משום קנין ושאסור לכונוס ארמלין, משום דס"ל דטעם שמה יכתוב עיקר וזהו לא שייך גבי כניסה לחופה במקום שאין כותבין כתובה או במקום שכותבין כתובה לארסה. ואין אסור בדבר אלא הקידושין, וכבר נתבאר שהקידושין מותרים ה"ה הכניסה לחופה. ואף אם נאמר דהגהות מיימוני והכלבו אסרו כניסה לחופה מטעם הירושלמי, מאחר שלא נראה כן מדברי הפוסקים המפורסמים אין להחמיר במקום שיש להקל, כ"ש שגם בדבריהם אין הכרח כ"כ למעין דבריהם. ועוד דמתוספות דפרק משילין מוכח בהדיא דאין מחלקין בין כניסה לחופה לקידושין, דאל"כ לא הוי מקשו מידי מההיא דכ"ג דמתקנין לו אשה מערב יו"ב, דהתם כניסה לחופה הוי כמ"ש הסמ"ג בעצמו וע"ש.

ואף כי איני כדאי לחלוק על דברי הסמ"ג מ"מ מאחר שמאחרי און לי מדברי הפוסקים דלא ס"ל דבריו, אומר שיש לדחות ראיותיו, כי זהו לשון הסמ"ק סוף ה' י"ט, ואין מקדשין מוקי לה בתלמוד שלנו כשיש לו אשה וזנים, ומשמע דאם אין לו מותר לקדש. ומיהו נראה דאפילו אין לו זנים אסור לכונוס מההיא דפ"ק דיומא דמרחיק לכ"ג לכונוס ערב יום כפור ולגרשה על תנאי וכמה דוחקים דחקו התם, ואם אימת היה יכול לומר מיד שתמות אשתו הראשונה יכנוס השנייה. אלא ש"מ אסור לכונוס אפילו אין לו זנים, דאם אימת דשרי בשביל פריה ורביה כ"ש הכא שיש לנו להחמיר משום כורץ כפרה לכל ישראל עכ"ל. והנה אני אומר דיש לק"ו זה פרכא דאפשר דשאני מצות פריה ורביה שהיא מצוה גדולה, שאין מוכרים ס"ת לשום מצוה בעולם כי אם ללמוד תורה ולישא אשה, ואמרין דנענש יהושע שלא הוי ליה בן דביטל ישראל מפריה ורביה ולא נענש על שביטל קרבן התמיד. ועוד אני אומר, דאפשר דלא הוי מהני הכניסה גבי כ"ג בלא ביאה, וצ"ו"כ אסור תשמיש המטה ולא מקרי וכפר בעדו ובעד ציתו עד דכניס לה לגמרי. ותדע דהא אין שבות במקדש וכדאמר' בהדיא בירושלמי על דבר זה, וס"ל דמקדשין ציוס כפור משום דאין שבות במקדש, ואם כן מאי שנא הכניסה. וכן התיירו כמה שבותים דרבנן במקדש כדאימת סוף עירובין ומטילים עשית של ברזל לתוך המקוה ציוס הכפורים, והוא יותר קרוב לאיסור דאורייתא מהכניסה לחופה. אלא ש"מ דס"ל לגמרא דידן דלא מקרי ציתו רק לאחר הכניסה לגמרי עם התשמיש, וזהו לא שייך צ"ו"כ. ואע"ג דלפי הירושלמי אינו כן דהא ס"ל דמקדשין צ"ו"כ, הא בלאו הכי פליג אגמרא דידן דדברים אלו כדאימת התם וכתבו כן בהדיא בתוס' פ"ק דיומא [יג, ב ד"ה ולמדא]. ועוד י"ל דטריחא מילתא לכונוס אשה צ"ו"כ, שלא יסיה דעתו

יכתבו מאחר שאין הנותן רגיל לכתוב הגט. וה"ה בכתובה הכתובה ושטר אירוסין בזמן הזה. ואע"ג דסומכין על דברי הירושלמי ואין מגרשין בשבת, כמו שכתבו התוספות פרק הזורק [גיטין עז, ב ד"ה ותחילת] והר"ן פרק משילין, הביאו הטור צ"ע סימן קל"ו, היינו משום שמינו בהדיא בתוספתא דפרק משילין דקתני בהדיא אין מגרשין, וכמו שכתבו התוס' פרק הזורק. ואע"ג דזהר"ן פרק משילין משמע דגם בגט הטעם שאסור משום שמה יכתוב, מדברי התוס' לא משמע כן, ולדבריהם, אולם שם הוא טעמא מטעם קנין, אבל לא גבי קידושין דודאי טעמא דגמרא דידן הוא עיקר. ואע"ג דמתוספות פרק משילין נראה דמטעם הירושלמי דוקא נאסר ולא גרסינן בתוספתא אין מגרשין לא קי"ל הכי, דודאי התוספתא היתה נעלמת מפי דברי התוס' דפרק משילין. ועוד, דאף אם נשוה קידושין לגירושין לגמרי מ"מ הרי כבר נתבאר דאף בגירושין במקום הדחק שרי, כמו שמבאר פרק הזורק. וכתבו התוס' דבשכ"ב מרע הקילו דלא תפול קמי יצם, כ"ש דיש להקל במקום מצוה שמקיים פריה ורביה והוא שעת הדחק. מכל הנ"ל נתבאר שמותר לקדש בשבת במקום הדחק ובמקום שיש לחוש לכבוד שלא יבוא הדבר לידי כסופא ואפשר לזא לידי ציטול היווה, ולסמוך על ר"ת המיקל בדבר וכאשר נתבאר.

אמנם רבים קמים עלי וסליקו רעיוני עלי באלו יש לחלק בין קידושין לכניסה לחופה דאפשר שהוא לכ"ע אסור, דהא קונה אותה לכמה דברים שהאשה נקנית להם והוי כקונה קנין בשבת שהוא אסור לכתחילה לכ"ע. וכן נמצא בדברי הגאון המחבר הגדול ספר צ"י בטור או"ח סי' של"ט הנ"ל, דכתב דאסור לכנסה אף לדברי ר"ת, וכתב דכן משמע מדברי הגהות מיימוני והכלבו והר"ן פרק משילין. והנה אע"פ שאין הכרח בדברי הגאון הנ"ל דמשמע מדברי הפוסקים הנ"ל שר"ת ס"ל הכי, אלא שהסמ"ג הוסיף דבר זה מדעתו כמבאר בדברי הסמ"ג, גם יש לדחות בקל דברי הר"ן כי לא ירד לדבר מזה כלל, רק כתב והעמיק לשון התוס' ולא משמע מדבריו כלום מדבר זה כמבאר למשכיל בדבריו.

ב"ב נכון להסיר מעלי תלויות הגאון, שהיה לחוש בדבריו להחמיר גם כי הסמ"ג כתב כן בפירוש. ואומר חדא, כי באמת קולא זו חומרא היא כאשר נתבאר, שהיה לחוש לכמה קלקולים אם היו מעבדים הנישואין. שנית, כי מן התוספות והסמ"ג נראה בהדיא שאין מחולקין כלל בין קדושין לכניסה לחופה. וז"ל הסמ"ג, והיה דאין מקדשין מוקי לה פרק משילין כשיש לו אשה וזנים משמע אם אין לו שרי. וקצת משמע בירושלמי דיומא פ"ק, דבכל ענין אסור לקדש, דמפרש טעמא דאין מקדשין משום דנמצא כקונה קנין בשבת והדר מסיק א"ר מנא דהא אמרה הלן דכנסין ארמלין כריך לננסן מצע"י שלא יהא כקונה קנין בשבת. ומיהו ההוא נמי איכא לאוקמא כשיש לו אשה וזנים עכ"ל, ובסגנון זה כתבו התוספות. ומדמוקי לה כשיש לו אשה וזנים, ה"ה אסור הכניסה שלומד משם שאמר דהא אמרה אלן דכנסין כו' נמי

מכשירים הוה כלל לנורך כלל ואסור, כנ"ל פירושו ועיין ים של שלמה פ"ב דביצה ואינו פה עמד, וא"כ זי"ט ב' דסמכין אדר' יהודה דאפילו מכשירים מותרים א"כ אפילו בכיבוי דליקה מקליין משום דאיכא מתוך, עכ"פ מבואר מזה דבמלאכה דאורייתא ממש לכתוב גט ולית ביה מתוך ולא מכשירי אוכל נפש, אין בו שום היתר לא מטעם מזה ולא מטעם נעדר דגופא דאיתתא וצטל טעם השני לכאורה.

אלא יש לעיין לשיטת ר"ת ביצה לו ע"ב דפריך אין דנין והא מזה קא עבד ומשני דאיכא דעדיף מיניה, וס"ל לר"ת בליכא דעדיף מיניה שרי שבות במקום מזה אפילו בשבת, ונריך לפרש לר"ת דהאי דעדיף מיניה לא יכול לדנו היום דאי ידנו היום מה לי חילול דהאי או דהאי, אע"כ לא מצי לדנו היום, ואי לאו י"ט היה מזה לדנו היום דזוטרי מיניה כדי למחר המזה מלהמתין עד למחר ולעשות מזה מן המובחר, ולדורו מזה עדיף ממזה מן המובחר כדעת הרדב"ז [בישנות ס' י"ג] ועיין תשו' ח"ך [ס' ק"ו] מש"ס מנחות מ"ט סוף ע"א ואין ספר אחי, מכל מקום מש"ס דביצה לר"ת מבואר כנ"ל, וכן גבי יבום דאיכא גדול, אי לאו שבת ויום טוב היו ממחרים המזה, אבל למידחי שבות משום מיהור מזה היכא דעדיין מחר מזה מן המובחר לא, אבל עכ"פ היכא דליכא דעדיף וליכא גדול לייבם פריך ש"ס בפשיטות והא מזה קא עבד, משמע פשיטא להש"ס לשיטת ר"ת דדחיין שבות משום מזה ואפשר ה"ה מלאכה דאורייתא זי"ט ב'.

ועיין רמב"ם פ"ד די"ט הל' ד' ואין מכבים את הנר מפני תשמיש המטה וכו' ואסור לשמש עד שתכבה מאליו עכ"ל. לשון זה ז"ע ומיותר לגמרי, הליועץ נתנוהו לומר עד שתכבה מאליו. אשר לולי דמסתפינא היה נ"ל, אע"ג דהרב המגיד כתב דהרמב"ם ס"ל כההלכות לאסור מכשירים לגמרי וס"ל נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב והוה כיבוי מלאכה דאורייתא, מ"מ זי"ט קילי טובא משום דשייך ביה מתוך שהותרה וכו' ובקושי' תוס' ומדברין בעלמא אסורה, ובמקום מזה והנחת הגוף כגון בעילה ה"ל להחיר, אלא דמייירי דאפשר לבעול אחר שיכבה ולא תתבטל המזה והנחה ולא צעין לכיבוי אלא למחר המזה, ומשום המיהור לא התירו לכבות וכמ"ש לעיל לדעת ר"ת באין דנין ואין מייבמין, ויאל לו לרמב"ם כן מלשון ש"ס אפשר צבית אחר, משמע דאפשר עכ"פ, וכמו שנגש מזה בט"ו ס' תקי"ד סק"ב, אבל אם אי אפשר בשום אופן מזה לא איירי.

נחזור להנ"ל בפרק משילין, לענין קידושין נמי פריך מזה קא עבד, ומשני ביש לו אשה ובנים, ולר"ת באין לו אשה ובנים מותר משום מזה והאי מזה אינו נהנה זי"ט כלל דהרי במ"ק י"ח ע"ב קאמר לא מיעביא לארס דלא קא עבד מזה אלא אפילו לישא נמי דקא עבד מזה ע"ש, וא"כ סתרי ש"ס אהדי דהכא פריך [ולא] מקדשין מזה קא עבד, כמדומה לי ראיתי קושיא זו בשום ספר.

ולכ"מ, התם קאי בס"ד דלא חיישינן לשמא יקדמנו אחר א"כ אירוסין לאו מזה קא עבד, אבל למסקנא

מעצודה וישהה עמנו צענין כניסת אשה ציוה"כ. שהרי היו מקדימין עבודת יו"כ לעצודת שאר ימים משום חולשא דכ"ג כדאיתא בסדר יומא, כ"ש להסיק דעתו בכניסת אשה, ולכן אין ראית הסמ"ג מוכרחת.

ובזה לי להאריך פוק חזי מה עמא דבר בכל מקום, ובפרט צעירנו אשר יש בה קיצוץ עם ח"ל ולפעמים עושים ה' או ו' חופות ביום אחד ונמשכים עד הלילה ואין פוצה פה ומנפץ.²⁹ ומה לי בתחילת הלילה או שעה או ב' בלילה, דאין לחלק בין קבלו שבת צענין ברכו או לא דאין תלוי בקבלתם להקל, דשבת מעמנו קבעה משחשיכה כדאיתא פרק ערבי פסחים לענין קדוש ומעשר [פסחים קה, א]. אלא האמת שצורך השעה מביא להקל בדברים אלו שאין אלא אסור דרבנן, ובמקום הדחק לא גזרו. וזה נחיתגא וזה סליקנא, דודאי יש להחמיר להיות זריזין קודם השבת שלא יבוא לידי כך. אבל אם כבר נעשה מה שאפשר לעשות ונטרפה השעה עד שחשיכה, ויש לחוש לפירוד הזיוג או לביוש הצמולה וכיוצא בזה הסומך להקל לא הפסיד, ויתענג לשלום צעונג שבת אח"כ. ויכולה המזה לכפר עליו אם כוונתו לש"ש, ושלום. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמה) ובתו"ד כותב: והנה זהה דמשום הפסק ממון התירו כיבוי דליקה זי"ט ב' ולא זי"ט א', הנה ר"פ משילין מבואר דהתירו אפילו לפנות אורז כולו משום הפסק ממון אפילו זי"ט א' והכי פסקינן, עמג"א רס"י תקכ"א, וכיבוי לא התירו אלא זי"ט ב', ונריך לומר בכיבוי החמירו כעין מלאכה דאורייתא טפי כמ"ש תוס' ס"פ כירה ד"ה מפני וכו'.

אלא דלפ"ו נריך להתיישב דלא לשתמיט מי שמתיר לשחוט מסוכנת זי"ט שני אם אי אפשר לאכול כזית זלי והתם איכא הפסק ממון כמבואר פסחים מ"ו ע"ב ואפ"ה משום דהוי אסור דאורייתא אסור אפילו זי"ט ב', ונ"ל לחלק מלאכה דאורייתא כגון שחיטת מסוכנת, אסור אפילו זי"ט ב' אע"ג דאיכא הפסק ממון, ופינוי אורז דרבנן הותר אפילו זי"ט א', וכיבוי שהוא קרוי לאיסור דאורייתא זי"ט א' אסור וזי"ט ב' שרי, ועוד יותר נ"ל דכביבוי הנ"ל לנורך ד"א ודליקה הקילו, שהרי בלא"ה הקשו נימא מתוך שהותר לאכול נפש שלא תתעשן הקדירה שיש בו מאלל הותר נמי להנך, ותירצו רא"ש פ"ב דביצה [ס' י"ט] ותוס' פ"ק דכתובות [ו'] ע"א ד"ה קאמרן דהך כיבוי הוה רק כמו מכשירי אוכל נפש ע"ש, ופירושו, הרי צענין נורך קלת ואותו נורך קלת יהיה לאוכל נפש, אבל אם הנורך קלת הוא במכשירים ולרבנן לא הותרו

²⁹ בשו"ת הרמ"א הנדמ"ח כותב, דלפי חשבון מסי הגולגולת ששלמו לממשלה יוצא שבימי הרמ"א היו בקראקא בערך אלף וחמש מאות יהודים ומספר דומה גם בפויזן ובלמברג. בכל פולין היו אז בערך שמונה עשר אלף יהודים בקנה מדה של זמננו אין זה נחשב לצבור גדול של יהודים, אבל לפני ארבע מאות שנה היתה קהילת קראקא נחשבת לאחת הקהילות החשובות מפני איכותה וגם מפני מספר תושביה, כפי עדות הרמ"א פה.

גמ'. שם. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קעד) וז"ל השאלה: אשה שלא זכרה וילדה תאומים א' פטר רחמה בכ"ט דאדר ראשון וא' זר"ח אדר שני שזה נכנס לכלל שנותיו חודש א' קודם חזירו לענין ייצוס מהו. וכותב: גזרת מלך היא זכה"ג דרב יעבד זעיר ולענין כזר את אציק וגו' לרבות אחיך הגדול (כתובות ק"ג) הקודם יכזר את המאוחר וכן לענין ייצוס אע"פ שהראשון זכור לכהן אצל אינו זדין והיה הזכור אשר תלד כי אין לנו אלא דברי רבותינו, דבגדול האחים הכתוב מדבר והזעיר הוא הגדול. ע"כ.

אמנם עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן ט) שחולק על ההלכות קטנות, ודעתו דלענין ייצוס הולכין לעולם אחר הגדול שגולד ראשון. עיי"ש בארוך.

וע"ע בשו"ת בנין ליון (סימן קד) שכתב לחקור מעצמו בחקירה הנ"ל, וז"ל: ראיתי לחקור בזה דאמרין מזה בגדול לייצס, ויליף לה מוהיה הזכור, איך הדין בזכור שאינו גדול האחים, וזה מצינו ע"פ מה שכתב האגור מגמרא דערכין (דף ל"א) ונפסק בן זא"ח סי' נ"ה דנער שגולד בכ"ט לאדר ראשון ואחד נולד זא' לאדר שני ונעשו גדולים בשנה פשוטה אז הנולד ראשון הוא קטן עד כ"ט והנולד אחרון נעשה גדול זא' אדר, ולפ"ו בשני אחים תאומים שגולדו זכור שהזכור יא' סוף אדר ראשון ואחיו יא' תחלת אדר שני ונעשו בני י"ג בשנה פשוטה אז כל חדש אדר הזכור עדיין קטן ואחיו הנולד אחריו זכר נעשה גדול, ויש לספק אי נימא דמזוה על הגדול שנעשה גדול קודם כמו שמשמע מלשון מזו' בגדול לייצס אז נימא כיון דיליף מוהיה' הזכור לכן גזיה"כ הוא דהזכור קודמו וזריך להמתין עד שיגדל גם הזכור וייצס או יחלוץ.

ואפילו את"ל כיון דתנן מזוה בגדול לייצס הכל תלוי בגדול ואין משגיחין בזכור אכתי יש לספק אי נימא דרך באותו חדש שעדיין הזכור קטן הגדול קודמו או אי נימא כיון שנעשה הוא גדול קודם נשאר עליו שם הגדול בכל שנותיו שיקדים לייצס וחליצה.

והרי' נלענ"ד לפשוט ספק זה ממה דפריך לקמן, ואלא למאי הלכתא כחצה רחמנא זכור ופי' רש"י דלכתוב גדול ע"ש ומאי קושיא דלמא לכך כתיב זכור ולא גדול להשמיענו שהזכור שגולד ראשון יקדים לגדול שנעשה גדול מקודם אע"כ דפשיטא להגמרא דגם אי הוי כתיב גדול לא הוי קרינן בן אלא למי שגולד ראשון ולא למי שנעשה ראשון גדול בשנים ולכן גם במה דתנן מזו' בגדול לייצס אמרינן בן.

אבן כעת מנאחתי בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קע"ד) שעמד ג"כ בספק זה וכתב היפך מדברי חז"ל אע"פ שהראשון זכור לכהן אצל אינו זדין והי' הזכור אשר תלד כי אין לנו אלא דברי רבותינו דבגדול האחים הכתוב מדבר והזעיר הוא הגדול עכ"ל. ולענ"ד ז"ע שמהרא"י שכתבתי מוכח להיפך דהזכור הוא הגדול ואפילו לפי סברתו שהזעיר הוא הגדול מכ"מ מה שנראה לו פשוט שהזעיר הוא הגדול לעולם לפענ"ד אפילו מזד הסברא לא נראה בן כיון דבכל שנה מעוברת הזכור שגולד

דחיישין לשמא יקדמונו אחר הוה אירוסין מזוה, ופריך הכא אמאי אין מקדשים הא מזוה קא עביד שלא יקדמונו אחר ולא יבוא לבסוף לידי פריה ורביה כנ"ל, נמצא מוכח מזה אפילו מזוה שאין תכליתה היום רק בחול פריך דה"ל להחיר, וא"כ לכאורה הוא הדין לכתוב זי"ט ז' לצורך מזוה אפילו שאין תכליתה היום אלא בחול. אומר אני אפילו לו יהיה בן דעת ר"ת, הא חלקו עליו כל הפוסקים ולא קיי"ל כוותיה. אך נ"ל ר"ת לא אמרו אלא לפי ש"ס דילן דגזירה שמא יכתוב וחדשו חז"ל לאסור לדון ולקדש וליצס משום שמא יכתוב וקשה לא ה"ל לחדש גזירה במקום מזוה, אצל להירושלמי [יומא פ"א סוף ה"א] דמיייתי תוס' [ד"ה והא מזוה] דס"ל דהוה בכלל איסור דקונה קנין וכשנאסר מקח וממכר הוה זה בכלל, אה"נ דלק"מ קושית ש"ס דבדאי אין לדחות שבות משום מזוה אפילו הנוהגת היום מ"מ שבות דז"ט משום מזוה דחול לא, כדאמרין במנחות מ"ח [ע"א] חטא בשבת כדי שמוכה בחול לא אמרינן.

והנה תוס' בפר דמיייתי ירושלמי דקידושין אסור משום קנין, סימנו, דמטעם דהוה משום קנין יש לאסור לגרש בשבת וי"ט, משמע אי הוה משום שמא יכתוב מותר לגרש, וז"ע מ"ש, אדרבא הר"ן שם כתב להדיא אסור לגרש משום שמא יכתוב דעיקור גירושין ע"י כתיבה. ונלע"ד דס"ל להתוס' כיון דרוב פעמים אין כותבים גט אלא כשהעדים עמהם בשעת הכתיבה, אע"ג דאפשר צעדי מסירה בלא עדי חתימה ואפשר שהצבל בעצמו יכתוב גטו שלא ע"י סופר ואח"כ יביא עדים, מ"מ אין זה עיקור מעשה הגט דנגזור בשבילו שלא לגרש שמא יכתוב, אלא רוב הפעמים איכא לכל הפחות סופר עמו או אפילו עדים, ולא גזרינן שמא יכתוב, כמו דלא גזרינן שמא יטה ומוותר לקרות לאור הנר כי איכא אחר עמו, ועממ"א [נסי' רע"ה סק"ה] לענין שמא יחתוך וזמורה, וס"ל להתוס' להש"ס דטעמא משום שמא יכתוב ליכא למיגזר בגט אלא משום קנין, ולפי מאי דקיי"ל אסור לגרש בשבת קיי"ל טעמא דקנין וכן משמע מכל הפוסקים, א"כ גם לר"ת אסור אפילו במקום מזוה כמ"ש לעיל. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת שמן רוקח הקשה לשיטת ר"ת דמפרש הקושי' והא מזוה עביד ולמה אסור לקדש, ולשיטת ירושלמי דיש כאן משום איסור מו"מ, קשה מאי פריך והא היא לא עבדי מזוה, דאין האשה מזוהה על פו"ר ואין תעבור היא על איסור ממכר והרי אין אומרים לאדם חטא כדי שיכזה חזירך. עיי"ש. ועיין מ"ש בזה בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן קיט) לזנו הגאון הגדול בעל שערי תורה.

דף לז ע"א

גמ'. ומצוה בגדול לייצס וכו'. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן קמא) בארוך.

*

ראשון נכנס לשנה שאחריו קודם השני איך יקרא השני שגולד אחריו והעיר גם בשנים אז לעולם גדול האחים אבל לפי מה שהוכחתי אפילו באותו החדש שעדיין הזכור לא נעשה גדול בשנים והגולד אחריו כבר נעשה גדול מכ"מ הזכור הוא הגדול ולדינא ז"ע. ע"כ.

וע"ע בסימן שלאחריו (סימן קנא) וז"ל: על דבר חקירתי בענין מנהג בגדול לייצם שמחתי במה שהודיעני מעכ"ת נ"י שכוונתי לדעת השבות יעקב חלק ראשון סי' ט' שחולק ג"כ על הלכות קטנות ופוסק כפי אשר הי' נראה לענ"ד דלענין יבום הולכין לעולם אחר הגדול שגולד ראשון אכן מה שהשיב מעכ"ת נ"י על ראיתי ממנו דפריך ואלא למאי הלכתא קרי' רחמנא זכור דאפשר לומר וליטעמך דלמא אשמעינן קרא דהגולד ראשון הוא המיבם לא הזנתי שהרי זה הדבר אשר דברתי דע"כ פשיטא להש"ס דגם אי הו' כתיב גדול הו' דיינינן כן ולכן פריך דלא ה"ל לכחוד זכור דאפשר למטעי דדוקא זכור מייבם ולא פשוט. ע"כ.

וע"ע בסימן שלאחריו (סימן קנב) וז"ל: על דבר מה שכתב מעכ"ת נ"י בענין ספקתי אם הזכור או גדול האחים קודם וז"ל לא אוכל לזייר לי ספקתי של מעכ"ת נ"י על אותו חודש הלא ביצמות (דף כ"ד) מבואר דזכור דכתיב בקרא דוקא זכור לנחלה ולא זכורא דאמא וכ' שם התוס' רא"ש וז"ל וזכור לאם לית לי' נד מעליותא ליבום א"כ אם הראשון זכור לאב לנחלה ועתה בעת היבום עדיין קטן הוא ע"כ האם שמת שגולד אח"כ קטן הי' בעת שמת וקטן שקידש אין קדושי קידושין וא"כ יבום כלל וזכור מאם אינו מעלה ואינו מוריד ואפילו לר"י ברזלי בשם מהר"ק הציאו המנהג למלך פ"ו מה' גרושין דאם קיבל האב קדושין בעד בנו הקטן חוששי' לקדושין דאורייתא מ"מ אם מת בקטנותו נראה דא"כ יבום דהא לא הי' ראוי להוליד עדיין דקטן אינו מוליד ואם כוונת מעכ"ת נ"י מנא שהראשון נולד קודם הוה גדול האחין (כמו שמשפך באמת בתשובת שבות יעקב חלק א"ח סי' ט' באחד שהי' לו ב' נשים במקומות שלא נתפשט חדר"ג ואחת ילדה בסוף אדר ראשון ושני בתחלת א"ש מי קודם אם גדול בשנים או גדול האחים ומסיק שם באמת דלא כשו"ת ה"ק דלא תלי' בגדול בשנים כ"א בגדול האחים) כונה זו לא נראה מכותלי מכתבו רק משום דראשון זכור הוה הי' לן לומר דזכור קודם וזכור מאם לא מעלה ולא מוריד ע"כ כונתו אכזר מאב שהוא קטן עדיין בחודש אדר וזכר"ג לא אוכל לזייר ספקתי עכ"ד.

על זה השיב ואבאר שאם קראתי זכור לא כוונתי רק שהוא הי' היוצא ראשון מהתאומים שהאחד הוא הזכור דהיינו שגולד ראשון והשני הגדול שנעשה קודם לו גדול בשנים אבל שיהי' האחד זכור לנחלה או לפטר רחם הרי זה לא מעלה ולא מוריד לענין יבום ולכן הספק שציאתי הי' שכבר הי' להאחים התאומים אח גדול בשנים שנשא ונתן אי נימא שהזכור שגולד ראשון מהתאומים ייצא אחר שאמר הכחוד והי' הזכור ודרשינן מה זכור בזכותו גרמה לו אף גדול גדולתו גרמה לו א"כ הכל תלוי במי שגולד ראשון שדומה לזכור או נימא דמי שנעשה

גדול בשנים קודם הוא הנקרא גדול ומשום שהי' מנ"י ג"כ לא שיך לזמן קצר כנראה מדברי הפוסקים (בסי' קס"א) שאפילו כשהיבם הגדול בעיר אחרת כל שאינו במדינה אחרת ממתינין עליו וכן ודאי בשהגדול חולה לשעתו ממתינין עליו כמו שמשמע ממנו דנקט הי' חרש אין ממתינין עד שיצריא ולא נקט בסתם חולה משמע דוקא חולי כזה שמסתמא ימשך הרבה וא"כ כש"כ שלא שיך שהי' מנ"י משום איזה ימים או שבועות כנלענ"ד. ע"כ.

*

גמ'. גזרה מישום מוקח וממוכר. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רסט) לענין פדיון הבן בשבת. ועיין בשו"ת שרגא בטורה למו"ז ז"ע (סימן יב) ובהג' שם.

ועיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קנט) בדבר עשיית מעשה קנין בע"ש שיחול הקנין למחר בשבת ויו"ט, שהציא בתחלה ראה מתה"ד הנ"ל להיתר, מהא דכתב בפדיון הבן שאין יכול ליתן להכהן חמש סלעים בע"ש שהוא יום השלשים שיחול הפדיון למחר בשבת מטעם דאיך יעשה עם הזכרות אלמא דמנא איסור שבת בזה שיחול הפדיון בשבת היה מותר, אבל מסיק באריכות שאסור מסוגיא דיומא דף י"ג וכו', עיי"ש. ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח ג' סימן מר) באורך.

וע"ע בזה בשו"ת תורה לשמה (סימן עז) דין המוכר חפץ לחצירו והתנה עמו שלא יחול הקנין עד ל' יום ויום ל' הוא שבת, אם זה מותר.

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שח) ד"ה הא תרתי, כתב דכ"ש איפכא להוציא מרשות הקדש לחולין כגון ע"י פדיון אסור, שדומה טפי למו"מ כיון שנותן פדיונו, כמ"ש רש"י לעיל דף כ"ז ע"כ ד"ה בזהמת קדשים וכו' א"כ צ"ע טוב לא פרקי לה וכו'. וכ"ה דעת הרי"ש בש"ע א"ח סי' של"ט ק"ד שאין פודין הבן בשבת אפי' בכלי משום דדמי למו"מ כמ"ש בגמ"א סק"ת.

*

גמ'. שם. בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לה) כותב בתו"ד: נראה דאיסור מו"מ באוכלין לאורך היום של שבת וי"ט אינו בכלל הכחוד בנחמ"י (יג) אלא דברי חז"ל כמבואר בפרש"י ותוס' ביצה (דף לז) על הא דתנן אין מקדישין כו' גזירה משום מו"מ, ופירש"י ז"ל ומו"מ אסור משום ודבר דבר א"כ גזירה שמה יכתוב. ולכאורה קשה הא מפורש בנחמיה דאסור, ובאמת ודאי איסור קנין חמור מגזירה שמה יכתוב, תדע דבירושלמי יומא איתא על הא דתנן ומתקנין לו אשה אחרת והרי קונין לו קנין בשבת, ומשני אין שבות במקדש א"ר מנא דאז אמרת הלין דכנסין ארמלין נריך לבונסן מבע"י שלא יהא כקונה קנין בשבת והוצא בתוס' שם, ולכאורה קשה מאי דאז אמרת וכי בלא זה לא ידענו הא דתנן אין מקדישין כו' (ביצה דף לז:) אלא ס"ד הא דאין מקדישין הוא משום שמה יכתוב כדאיתא בגמ' דילן וא"כ במילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן אבל משום קנין

ועי"ה צמג"א שהצאת גם אתה צסי' ש"ו סקט"ו כולו וצס"ק כ"ו. וגם מכירת היין כיון שאין מוכר סכום הדמים אינו נקרא מקח וממכר כמבואר יפה בש"ע וצמג"א סימן שכ"ג עי"ה צמג"א שם סק"ה כולו עד גמירא וצט"ו שם בארובה והעלה בזה הנח להם כו' ועכ"פ היתר פשוט הוא על פי הדין בלי פקפוק. ע"כ. וע"ע שם (יו"ד סימן שח) ד"ה הא תרחי.

*

גמ'. שם. כבר נהגו העולם למכור את העלויות וכן פתיחת ההיכל בשבת וציוס טוב, וכן לתרום סכום מסויים בשבת ויום טוב לדקה. ואף שזה דומה למקח וממכר שאסור לעשות בשבת. מ"מ כבר דרשו חז"ל בכתובות (דף ה ע"א) ממנוא חפץ, חפץ אסורים, חפצי שמים מותרים.

ועי"ן מ"ש הר"ן בשבת (דף ג) בשם רבינו חננאל, שאף על פי שאין מקדישים בשבת, מותר לפסוק דקה לעניים, שלא אסרו אלא להקדיש כלי או חפץ ידוע, משום שנראה כמקח וממכר, אבל לא אסרו לחייב עצמו בדיבור לגבוה. ע"כ. ועי"ן צצ"י (סימן שו). ודרכי משה (שם אות ג) כתב, שמקום שנהגים שהקורא בתורה אומר מי שצריך ונודר דבר מה לדקה או לחזן, כתב האור זרוע, שהראצ"ה אוסר, שהרי זה כמקדיש בשבת. אבל לי נראה להתיר הואיל ואינו אומר בפירוש מה שנודר, אף על פי שמהרהר בלבו מה שרצה ליתן. והמנהג להקל בכל ענין, שהרי מותר לפסוק דקה לעניים. ע"כ. וכן פסק הרמ"א (שם סעיף ו).

והבמהרש"ל ציס של שלמה (סימן ח), עמד על מה שנהגו שהשמש צבית הכנסת מכריז בשבת ויום טוב על מכירת המזות, כגון פתיחת ההיכל והגזנת ספר תורה, והמוסיף ומעלה בדמים זוכה במקח, שהרי לכאורה דבר זה דומה למקח וממכר שאסור בשבת. וכתב, שיש ליישב המנהג בדוחק, שאין איסור מקח וממכר נוהג בדבר מזה אלא כשמקדיש חפץ מסויים, אבל להתנדב ולהתחייב סכום מעות מותר, וכמו שכתב הר"ן שבת (פרק שואל קנ ע"א). ע"כ.

ובבספר מטה יהודה (סוף סימן שו) הוסיף ללמד זכות על המנהג, שהלכה רווחת היא שמותר לפקח על עסקי רבים. ומבואר מדברי הרצ המגיד שם שאף פקוח והתעסקות שאסורים לצורך יחיד, מכל מקום לרוב רבים מותרים. ומכירת המזות צבית הכנסת בשבת נחשבת לרוב רבים, כי צימות החול אין הרבים מצויים צבית הכנסת, וגם בשבת ויום טוב הקהל שמה וטוב לב, ולפי שמחתם גודל נדיבותם. ולכן אין למחות בנהגים כן. והנח להם לישראל שיש להם על מה שיסמוכו. ע"כ. (וכיוצא בזה כתב בתשובת הר"ן שהובאה בשו"ת הריב"ש סימן שצ. ע"ש).

והחיד"א במחזיק ברכה (סימן שו את ז) הביא דברי המטה יהודה, וכתב: הגאון רבי יהודה עייאש מטהו יפרח לתת סמך למנהג שנודרים כסף לפני הספר תורה לקהל ולקופות דקה ולחזן. ע"כ. ובספרו לדוד אמת (סימן ב אות א), כתב: נהגו למכור המזות בשבתות וימים טובים, וטוב וישר

ליכא בקידושי אשה שאין גוף אשה נקנית כשפחה כדאי בקידושין (דף ו) אשה דלא קני לה גופא ואי משום דשייך בה איזה קנין בנכסיה מן האירוסין כמש"כ הר"ן ר"פ הכותב לענין פירות נכסיו וזה ודאי מקרי קנין וכדאי צירושלמי כתובות (פ"א) לענין הא דאין נושאין בשבת משום דזוכה במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ע"ז ס"ל לש"ס דילן דליכא איסור קנין אלא במכירת לקנות זה החפץ משא"כ נשיאת אשה עיקר העסק הוא האשה ונכסים ממילא מיקני ולא איכפת לן משום קנין, ועוד הוספתי בזה בחיצורי הע"ס (סי' ב"א אות ח' בס"ד).

הא מיהא מתפרש שפיר הירושלמי דס"ד דאין איסור בקידושי אשה אלא משום גזירה שמא יכתוב מש"ה לא גזרו במילתא דלא שכיחא אבל אחר שמקשה ולא נמצא כקונה קנין בשבת א"כ אפי' במילתא דלא שכיחא אסור מדברי קבלה וע"ז משני שאין איסור שבות במקדש שפיר אמר הדא אמרת הלן דכנסין ארמלין וכו' דלפי הטעם גזירה שמא יכתוב מותר כאן שהרי כנסין מצע"י וכבר נכתב הכתובה ואין מקום לגזור אבל משום קנין ודאי אסור, הרי חזינן דאיסור קנין בשבת חמור מגזירה שמא יכתוב וא"כ אמאי כתב רש"י הטעם דגזירה ולא כתב דאיסור קנין הוא מפורש בנחמיה אע"כ דאיסור שמא יכתוב אינו איסור קנין הכתוב בנחמיה דצדכרי נחמיה לא כתב אלא בקנין שאינו לצורך שבת אלא סחורה כמפורש בלשון הכתוב (שם יג) צימים ההם ראיתי ביהודה וגו' ואף יין וענבים ותאנים וכל משא וגו' ואעיד ציום מכרם ציד, ומשמעות ציד הוא צידה לימים רבים, וזה ודאי אסור אפי' בלשון תן לי הרבה כורים תאנים וכדומה משא"כ הנזכר לשבת אין בזה איסור קנין ומכ"כ ציו"ט דשרי לצורך אוכל נפש ומ"מ אסור בלשון מו"מ מדרבנן וע"ז פירש"י משום ודבר דבר שלא יהא דבורך בשבת כמו בחול.

ובזה מיושב פירש"י שבת (דף קיג) על שלא יהא דבורך של שבת וכו' כגון מו"מ, והקשו תוס' דזה אסור משום ממנוא חפץ ולדברינו מיושב שפיר דממנוא חפץ אינו אסור אלא עניני מסחר אבל צורך שבת ודאי שרי ומשום ודבר דבר צריך שלא יאמר בלשון קנין אלא בלשון מתנה או הא דאסור בלשון קנין משום גזירה שמא יכתוב וא"כ אינו אלא שבות דרבנן ושרי לעשות במקום מזה של שמחת יו"ט ע"י עו"ג. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אות נה אות ג) נשאל ע"ד מכירת יין בשבת ויו"ט צמדה ובמסורה, דלכאורה הא איכא ודאי משום מו"מ, וגם הפנקס שנותנין זו החובות בסימני פתקאות הוא נראה כמציבה, ואף יין לקידוש יהיה שבות משום מזה כמתני' כאן דאסור.

והשיב: הנה איסור מקח וממכר לחד פי' רש"י ותוס' צ"ה ריש דף ל"ז נפ"ל מקרא ממנוא חפץ כו' ודרש"י חפץ ולא חפצי שמים ומתנה לכ"ע מותר לצורך מזה בשבת

שלא לדבר בצית הכנסת זומן מכירת המזות, אם צעל נפש הוא ילמוד מזמורים וכיוצא בזה. וכן הוצא בסידור בית מנוחה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רדב"ז (מכתב יד א"ח י"ד סימן מב) וז"ל: שאלת, על אחד מצעלי תורה שהביא ספרים לחלקם לצעלי בתים ודמיהם קצוצים, ורצה לחלקם בשבת, ויש מי שרוצה לומר שדבר זה מותר דהוי כההיא דפוסקים דקדק בשבת, וכיון שזה החלוק דקדק ציינעא הוא מותר.

תשובה: אסור לעשות כן, דקיל"ן אין קונין קנין בשבת, וזה כיון שדמיו קצוצין אין מחוסר אלא משיכה, וכיון שמשך את הספר נמצא קונה אותם בשבת, ולא דמיא לההיא דפוסקים דקדק, דההיא דבור בעלמא הוא שהתירו מפני הצדקה, אבל לא התירו מעשה, דאלת"ה יהיה מותר לטלטל המעות כדי ליתנו לצדקה, אלא ודאי לא התירו אלא פיסוק בעלמא, אבל לקנות קנין גמור לא התירו. חדע דאין לך מנזה גדולה מלישא אשה דתלוי בה קיום העולם, ואפילו הכי לא התירו לקנות אשה בשבת, והכי איתא צירושלמי [כתובות פ"א ה"א] הלן דכנסי ארמלן צריך ליחדינהו מצעוד יום, וכתבו עליה דלא דוקא ארמלן אלא הוא הדין לצמולות [עיין באהע"ז סימן ס"ד סעיף ה' וצ"הגר"א שם], אלא מפני שמנהגם היה שלא היו נושאין צמולות בערב שבת נקט ארמלן. ומכל מקום הדבר ברור שאין קונין אשה בשבת, וכל שכן לקנות ספרים, אעפ"י דאיכא מנזה צקנייתם, וכגון דא לא צריכא רבה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קעט) ובתו"ד כותב: והנה לכאורה נסתפקתי בזה דאסור להקדיש בשבת וטעמא משום דהוא בכלל מקח וממכר כמבואר בצ"ה ל"ו ובטוש"ע אור"ח סי' של"ט, ולפ"ז צ"ע אם לא הקדיש רק לשעה ולזמן מועט ובאופן דלא יתקדש אח"כ וכשיטת הר"ן דקדושת הגוף נפקע בכדי כמ"ש בסוגיא דצ"פ, וא"כ שוב יהי מותר להקדיש דהרי מבואר דבשאלה ל"ש גזירה שמא יכתוב ומטעם דהוא לזמן מועט וחוזר צעיניה וכמבואר בטוש"ע סי' ש"י החילוק שבין שאלה להלוואה וא"כ יהי מותר להקדיש בזה דל"ש הגזירה שמא יכתוב.

אבל יותר נראה דאסור דע"כ לא אמרו רק דשאלה לא הי' בכלל הגזירה דמקח וממכר אבל הקדש דהי' בכלל הגזירה שוב ל"פ אף זומן מועט נמי ולכך כתב המהרש"א דע"כ מיירי שהקדישם מאתמוול וכן מלאכי בתוס' וצחים מ"ז דד"ה איזהו שכ"כ ע"ש ובחידושי הארכתי על דברת מהרש"א הנ"ל ואכ"מ.

והנה התוס' הקשו שם דד"ה והא, דאיך אפשר לאוקמא בשבת והא אסור להטביל כלים בשבת וכבר הקשו האחרונים דהא סבין שנטמא דחייב בטבילה אינו רק מדרבנן כמ"ש הרמב"ם פ"ג מאה"ט דצירושלים לא גזרו טומאה על הכלים רק בצרכינין לשחיטת קדשים מפני חומרת קדשים והא בולד הטומאה לא גזרו כמבואר בצ"ה דף ח"י.

והנראה בזה דלכאורה צ"כ הא דאמרו בצ"ה דף ח"י דכלי שנטמא באב הטומאה אין מטבילין אותו ציו"ט בולד הטומאה מטבילין אותו ציו"ט והא אפכא ראוי להיות דבאמת כל הטעם דאסור להטביל כלים אמר רבא מפני שנראה כמתקן כלי והרי מתקן כלי דחייב מבואר ברמב"ם פ"ג דהוא משום מכה בפטיש והרי מכה בפטיש גופא אינו חייב רק כל שהוא גמר מלאכה כמבואר פרק עשירי שם וא"כ אדרבא בכלי שנטמא באב הטומאה ציו"ט דעוד צריך הערב שמש וא"כ עוד לא נגמר הכלי ול"ש מכה בפטיש מהראוי להחזיר ובכלי שנטמא בולד הטומאה דמכה בפטיש הוא דא"כ הערב שמש הי' אסור והיא קושיא נפלאה.

אמנם אחר העיון הדבר נכון דהרי ממנ"פ אם אינו ראוי ציו"ט שוב אינו ראוי על יו"ט שוב אסור לטבול דמכין מי"ט לחול אבל בולד הטומאה יש לומר דמותר דלענין אוכל נפש התירו לתקן ציו"ט וכמ"ש המהרל"ח סי' ט"ז ואח"כ שער אפרים סי' ט"ז דלכך לא כתב הרמב"ם הטעם ציו"ט משום מתקן דציו"ט לא שייך מתקן. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. לא נצרכא אלא ליתנה לכהן בו ביום וכו'. עיין בשו"ת שו"ת ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן צח) ובתו"ד כותב: אברא דק"ל טובא בזה דפריך בצ"ה ל"ו על אין מגביהן תרומות ומעשרות פשיטא ומשני ל"ז לתת לכהן בו ביום, וקשה להס"ד מה פשיטא לי' דאסור דהא משום מתקן ליכא ציו"ט כמ"ש הרל"ח ולא משום מקח וממכר דהא להס"ד אינו נותן לכהן בו ביום והוא קושי' גדולה.

אמנם נראה דכל הטעם של מהרל"ח משום דאוכל נפש מותר ציו"ט ולפ"ז זהו כשמגבי' לאכול השאר אבל להגבי' ולא לאכול שוב אסור משום מתקן וע"ז משני לתת לכהן בו ביום ושבו הוא אוכל נפש לגבי כהן ודו"ק.

ובזה מיושב מ"ש שם דבטבילי האידנא כגון עיסה מותר והיינו משום דכיון דלש ציו"ט דהרי אסור ציו"ט ללוש רק משום אוכל נפש מותר והרי כל ששייך אוכל נפש שוב ל"ש מתקן וגם משום מו"מ לא גזרו כל שלש ציו"ט ודו"ק היטב. ע"כ.

*

גמ'. אותו ואת בנו שנפלו לבור וכו'. עיין בשו"ע (אור"ח סי' תצ"ח ס"י) וז"ל: אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון ע"מ לשחטו ואינו שוחטו וחוזר ומערים ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט. ע"כ. וכתב המג"א שם, דמשום נער צ"ח התירו להערים ועכ"פ צריך לשחוט א' מהם (מ"ה). ומשמע דאם נפלו צהמות שאינן אור"כ מותר להעלותן אע"פ שאינו שוחט א' מהם כיון שראיות כולן לשחיטה וכ"מ ס"ט בהג"ה וז"ע. ע"כ.

ועיין בשו"ת פעולת לדיק (חלק ב סימן רכג) שמיא דצרי הגמ' כאן, וכותב, דיש לדייק אמאי לא קאמר ר' יהושע ושוחט את איזה מהן שירצה, דכלפי מ"ש ר"א ושוחטו מיצעי

נותנין עליו חומרי מקום שינא משם, והכא צמולין פירות אין דעמו להחזיר את הפירות, ואמאי חייב צביעורו.

ותירין דכמו דאמרין לענין תחומין צ"ס ב"ה (לז א) דהבמה והכלים כרגלי הצעלים, כמו כן לענין פירות שביעית, חשבינן שהפירות הם במקום צעליו, וכיון שזה צמולין ממקום שכלו למקום שלא כלו דעמו לחזור, ונמצא שהוא נחשב כאילו הוא במקומו וכאנשי עירו, לכן גם פירותיו נחשבים כאילו הם שם במקום שכלו עכ"ד.

ולפי"ז כתב צ"ח להורות נתן להגאון ר' נתן געשטעטנער ז"ל (חלק י"א סי' כה) ליישב מה שהקשה על החכם צבי (סי' קסז) שכתב לחדש לענין בני חוץ לארץ העולים לארץ ישראל דרך ארעי, שצריכים להתנהג צעניי המועדים כבני ארץ ישראל התושבים, דהיינו לעשות יום טוב רק יום אחד, ואין זה בכלל חומרי מקום שינא משם, ולא מציעא בתפלות וברכות וקריאת התורה שאין חומרות צעם, שהרי אם בא להחמיר לצדק ולהתפלל תפלת המועדים בזמן שאינו מועד, עזירה היא בידו, אלא אפילו במלאכה מותרים הם, שאילו היו כל אנשי המקום שינאו משם כאן בקביעות, פשיטא שאסורים היו לעשות יותר מיום אחד משום כל חסיד, שהרי הישן בשמיני בסוכה לוקה, וכן בפסח ושבעות שעושה יום אחד מועד יותר מן המצוה עובר בכל חסיד. ולא אמרו נותנין עליו חומרי מקום שינא משם, אלא בחומרא שרשין בני המקום שינא זה משם, לנהוג חומרתם במקום הנוהגין קולא, אף אם יקבעו דירתם במקום הלז, אבל דבר שאילו באו בני מקום החומרא למקום הקולא וקבעו דירתם בו היו אסורין לנהוג חומרתם, בזה לא אמרו. וכיון שבארץ ישראל איסור הוא להוסיף יום אחד על המצוה, ואין צדי אנשי ארץ ישראל להוסיף יום אחד יותר מהכתוב בתורה ולהחמיר, אף הבאים מחו"ל אסורים הם לנהוג שני ימים טובים של גלויות, כל זמן שהם בארץ ישראל אפילו דרך ארעי, כיון שהמקום גורם, ואין זה בכלל חומרי מקום שינא משם עכ"ל.

וחקשה הגר"נ געשטעטנער ז"ל על החכם צבי, שכתב דהיינו שלבני מקום הקולא היה אסור להחמיר, או גם זה שצא ממקום החומרא אסור לו להחמיר כיון דיש איסור בדבר, א"כ אמאי אמרו במשנה, בני צמולין פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו שנותנין עליו חומרי המקום שינא משם וחייב לצער, וקשה דהא בני מקום הקולא הרי אסור להם לצער, דהרי הרמב"ם (פ"ז משביעית ה"ג) כתב דצביעור אם לא מצא אוכלין שורף באש או משליך לים או מאבד בכל דבר שמאבד עיין שם. והרי כתב הרמב"ם (פ"ה משביעית ה"ז) דאסור להפסיד פירות שביעית שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לא להפסד עיין שם, וכמו כן כתב שם (פ"ה ה"ה) דפירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכלין אותם לבהמה חיה ועופות, והוא איסור דאורייתא, וכדנראה ברד"ז שם צ"ס חספחא דילפינן מקרא עיין שם, נמצא דבני מקום הקולא שעדיין לא הגיע שם זמן הציעור, אינן רשאין להחמיר לצער,

ליה למימר ושוחט את איזה מהן שירצה ואמאי קאמר זה פעמים רבה זה שוחט רבה זה שוחט ותלה הרצון בכל א' מהם, ומוזה נראה דאם אינו רוצה לשחוט שום אחד מהם ש"ד כיון דמעיקרא ראו לשחוט א' מהן איזה מהן שירצה הך הערמה שותה לשניהן ראויים לשחיטה או זה או זה.

ובן כתב הרשב"א צ"ס עבודת הקדש ח"ל: ונ"ל דאם אינו רוצה לשחוט שום א' מהן רשאי וראוי להחמיר ולשחוט א' מהן. ע"כ. יראה ודאי שדייק הצרייחא כמו שדייקנו אלא שבסוף העלה להחמיר משום דאיכא לדיוקי הצרייחא אפכא דעד כאן לא פליג ר"י אלא על מאי דקאמר ר"א והשני עושה לו פרנסה במקומו על זה קאמר ר"י דמערים ומעלה את הראשון ע"מ לשחטו וכו'. ומעלה את השני ע"מ לשחטו וכו'. אבל במאי דקאמר ר"א ושוחטו בזה לא פליג ר"י אלא דתלם הדבר ברצונו לשחוט את איזה מהן שירצה ומפני זה מסיק הרשב"א דראוי להחמיר ולשחוט א' מהן. ואח"כ ראיתי להרמב"ם פ"צ ששינה את טעמו וכתב ושוחט את איזה מהן שירצה, מורה דעכ"פ צריך לשחוט אחד מהם. וכ' המ"מ ח"ל: וצירושלמי נר' דאפי' אינו שוחט א' מהם מותר. ורבי' הביא הצרייחא כפשטה בגמ' שלנו. וכ"כ הרשב"א שראוי להחמיר ולשחוט א' מהם עכ"ל. הרי לך שהבין המ"מ מדברי הגמ' כדברי רבי' דעכ"פ צריך לשחוט א' מהם. ומעתה מ"ש המ"א דאם נפלו לצור בהמות שאינם או"צ דמותר להעלותם אפי' אינו שוחט א' מהם, אין נראה (כן) מדברי רבי' וממ"ש. ע"כ.

*

מתני'. הבהמה והבליים כרגלי הבעלים וכו'. עיין במג"א (סימן ת"ד סק"ה) שהביא פלוגתא דהרלב"ח והר"מ אלשקר, אם מה שאמרו הצהמה והכלים כרגלי הצעלים הוא מה"ת או לא. ועיין צ"ח צ"ס בית יצחק (או"ח סימן לז בשולי המכתב) שהעיר מעירובין (עט ע"א) ע"ד הרלב"ח. וע"ע צ"ח עמודי אור (סימן יד אות יח) שכתב דמהתם משמע דגם תחומי כלים דאורייתא לר"ע. ועיין במנחת חינוך (מצוה כד).

ועיין בדעת תורה להמהרש"ם (שם סימן ת"ד) שכ' דפליגי בזה מלתא רש"י והריטב"א (עירובין שם).

וע"ע ביטעות יעקב (שם) שמחלק בין בהמה וכלים, וכתב, דלהסוברים שתחומין מה"ת אינו אלא באדם ובהמה, אבל כלים וחפצים הוי לכ"ע רק מדרבנן. אמנם הרמב"ן בליקוטיו לעירובין (דף י"ז) כתב להדיא דלהסוברים שהוא מה"ת לאדם ה"ה נמי בכלים, וכן גם דעת הגר"א (שם סק"ד).

וע"ע צ"ח מכתם לדוד (חלק י"ד סימן מח) באורן.

*

מתני'. שם. צ"ח א"כ נזר (או"ח סי' תכ"ד סק"י"ח) הקשה דמבואר במשנה (פסחים נ' ע"ב): המולין פירות שביעית שכלו למקום שלא כלו וכו', דאסור לאכול שם הפירות משום שכלו במקומו ונתנו עליו חומרי מקום שינא משם, ועל כרחק מוכח דתליא בפירות, והרי מבואר בחולין (יח ב) וכן בסוגיא דפסחים (נא א) דרב אשי ס"ל דבאין דעמו לחזור אין

שכלו, וממילא אין שום איסור על זה שצא מקום שכלו לצער את הפירות כאן, ולא הוי כמפסיד פירות שציעית. עכ"ד.

*

מתני'. השואל בלי מחבירו וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמז).

*

מתני'. וכן האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים וכו'. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק או"ח ג' סימן סה) בדבר מי שגזל מים ולש בהן עיסת המצות, אם יכול לצרכך דהא נהי שנקנה לו מאחר שכבר ליתנהו דאין לך שינוי גדול מזה מ"מ הא אף בקנה בשינוי אינו מצרכך כדכתב הרמ"א דלענין זרחה עיין ר"ס תרמ"ט שמבואר שם דאף שקנה הלולב בשינוי מעשה לא יצרכך.

ובורתב: הנה לכאורה מדחזינן צביה דף ל"ז באשה ששאלה מחברתה מים לעיסתה ה"ה כרגלי שתייה לענין תחומין הרי ששייך הצעות אף שליטתו כיון דניכר פעולתו בהעיסה לת"ק לכן הוא כניכר גזילתו את המים בהמצות ואין לצרכך, ולר' יהודה דפוטור צמים שאין צמים ממנו עדיפי מלולב שהוא דבר צעין שעושה בו המצוה כשגזלו שלכן אינו מצרכך משום שניכר עצירתו לצרכה להזכיר שם שמים עליו אצל גזילת המים שלא ניכר מסתבר דיש לצרכך דהא ל"ד למה שאינו מצרכך על מצוה שנעשית בעצירה ניכרת אצל מכיון דהל' כת"ק כדאיפקס בסומן ש"ז סעיף י"ז אין לצרכך. אך אולי כיון שלא מצוה החדוש בצרכה שאני מכל מצוה דיוצאין כשקנה בשינוי אלא בגזילת החטין שטחנה ולשה ואפאה והפריש ממנה חלה שהוא דבר שאיכא צעין אין למילף מזה גזילת המים שלש בהן המצוה דליתנהו צעין לת"ק שמחשיבן כניכרין בהעיסה ויש לצרכך אף לת"ק. עכ"ל. עיי"ש עוד.

*

רש"י ד"ה משום מוקח וממכר. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן יז) ד"ה והנה חד מחבריה.

דף לז ע"ב

גמ'. רב אמר חבית מותרת ובהמה אסורה וכו' מאי קסבר רב וכו'. האור שמח (פ"ג דשקלים הלכה ד') כתב לצאר טעמו דרז עפ"י הירושלמי (פ"ו דמאי) דאיתא שם, א"ר יונה אר"י אמר ר' יוחנן מה פליגין כשחלקו שדה בקמתה אצל אם חלקו עמרים אף רש"ג מודה שכל קלח של שותפית כו' בקורר כמו שהוא ומניח לפניו, וטעמא כיון דנשתנה הדבר שהיה בשותפות שניהם כשהי' שלו מעיקרא כן הכא שמקודם היתה הצהמה צמיס לשניהם וחלקוה לאצרים, איך נאמר צריה שזה היה חלקו של פלוני.

ובמ"מ שם: ומדקא אמר הגמרא (בטעמא דרב) טעמא דינקי מהדדי, מוכח דלא ס"ל להך דירושלמי וכו' עכ"ל.

*

דהא ציעור היינו שריפה ואיצוד, ונמצא דעובר על לאכלה ולא להפסד.

ואף לרש"י פסחים (נב ב) ד"ה משום דציעור היינו שמפקירן במקום דריסת חיה ובהמה, עובר ג"כ על איסור דאורייתא, דהא אסור ליתן מאכל אדם לבהמה וחיה. ואעפ"כ אמרינן דזה שצא ממקום שכלו למקום שלא כלו נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחייב לצער. וקשה, הרי בני מקום זה שעדיין לא כלו, הרי אסור להם לצער משום הפסד פירות שציעית, וא"כ גם זה שצא ממקום שכלו יהא אסור לו לצער משום איסור הפסד פירות שציעית.

ועל כרחק נריך לומר, דכיון דזה צא ממקום שכלו ושם חייב לצער, וליכא שם איסור הפסד פירות שציעית דהא לאחר זמן הציעור ליכא איסור הפסד, לכן נותנין עליו במקום שצא לשם את החומר שהיתה עליו במקום שיצא ממנו, ונחשב כאילו נמצא במקום שיצא. וא"כ הכי נמי לענין יום טוב שני בארץ ישראל, אף על פי שצא לארץ ישראל, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וכשם שבחוק לארץ ליכא איסור כל תוסף משום דכך תקנו חכמים משום ספק, כמו כן כשצא לארץ ישראל ליכא עליו כל תוסף, כי הוא עושה יום טוב שני רק משום חומרת מקומו שיצא משם, ואינו צא להוסיף על דבר תורה. וכמו שכתב הרמב"ם (ה' ממרים פ"ב ה"ט) דהכי שמקיים איסור דרבנן כגון שאינו אוכל בשר עוף בחלב משום שאסור מדרבנן, ולא משום שחושב שהוא איסור תורה, ליכא כל תוסף. וכעין זה ברש"י ראש השנה (טז ב) דליכא כל תוסף בתקיעות דמעומד, כי אינו מוסיף מדעת עצמו כי אם מחמת תקנת חכמים, ומדע דהא שמיני של סוכה בזמן הזה מצוה מדבריהם ואוכלין וישנים בה למצוה ואף על גב דצקיאין בקציעא דירחא עיין שם.

אבן לפי"ד האצני נזר הנ"ל א"ש הקושי הנ"ל על החכם צבי, דלפי"ז י"ל מכיון שהמוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו חייב צציעור, א"כ גם זה שדר במקום שלא כלו חייב צציעור פירות אלו, דכיון דהפירות הם כרגלי הבעלים ונחשבים כאילו הם במקום הבעלים, וכיון שהבעלים דעתם לחזור ודינם כאילו הם במקום שכלו, וגם הפירות נגררים אחריהם, ממילא גם הפירות נחשבים כאילו הם נמצאים במקום שכלו, וא"כ גם בן המקום שלא כלו חייב לצער, דהא אילו צא זה ממקום שלא כלו למקום שכלו, ודאי דחייב לצער הפירות שגדלו במקום שכלו, מחמת חומרי מקום שהלך לשם, והרי פירות אלו נחשבים כאילו הם במקום שכלו וכנ"ל ונמצא דאין איסור על בן המקום שלא כלו לצער פירות אלו כיון דגם הוא עצמו נחשבי צוה וכנ"ל. וא"כ לא קשה על החכם צבי, דדוקא צא לאר"י שאין מציאות שכן אר"י יהא ראוי לעשות ב' ימים טובים באר"י דאיכא כל תוסף, וע"כ גם זה שצא לאר"י נגרר אחריהם, ואין עליו חומרי מקום שיצא שם, אצל צנ"ד, גם בן המקום שלא כלו חייב לצער פירות אלו, ואף שהוא נמצא במקום שלא כלו הואיל דהם נחשבים כאילו נמצאים במקום

גמ'. דקא ינקי תחומין מזהדדי. עיין בשו"ת רבי עזריאל
(ח"א אור"ח סימן סו-סח).

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (סי' שפ"א)
הציא קושי' שהקשה לו רבינו בעל החתם סופר ז"ל
בגמ' חולין (ס"ח ע"א) בהא דא"י שם: בהמה המקשה לילד
והואיל העובר את ידו והחזירו מותר באכילה, קאמר ר' יהודה
אמר רב: ואבר עגמו אסור וכו'. והקשה החתם סופר ז"ל הא
רב לטעמיה דס"ל כאן בתחומין ינקי מהדדי, וס"ל מין במינו
לא בטל, א"כ אמאי מותר העובר בחזיר את ידו.

ובתב' מהר"י אסאד ז"ל ליישב בזה: ולכאורה בפשוט י"ל
לרב באמת עובר נמי אסור מפני התערבות, אבל
מתניתין מוקים לה כרבנן דמין במינו בטיל, אבל א"כ תקשה
מאי פריך תו הש"ס ממתני' מאי לאו אצבר, והיינו משום
דעובר פשיטא וכדפירש רש"י כנ"ל, ודלמא הא קמ"ל אף על
גב דאצבר אסור, מ"מ עובר מותר לאפוקי מקושיא הנ"ל.

לבן נ"ל הא אצבר עגמו ניכר ואסור, וליכא תו תערובות
ממשו של אסור ולא תערובות טעמים, אלא כמו של
אסור דשאר איברים ינקי מאצבר זה וגידולים באסור, וזהו רק
גרמא דאסורא, והאיכא נמי יניקה שאר איברים דהיתירא, וזה
זה גורם מותר לכ"ע אפי' מין במינו דלא בטיל, דגרמא
דאסורא כמו לצד קיל טפי, ואפי' למ"ד זה זה גורם אסור,
היינו בשווי, זה יכול להחמין זה יכול, אבל הכא כל אצבר ואצבר
יונק מאצבר זה ומשאר כל האיברים דהיתירא, והו"ל זה יכול
זה אינו יכול דבהמה יכול להיות בלא יניקה אצבר זה וכה"ג
לכו"ע שרי זה זה גורם, ופי' לעיל דף כ"ז בבבא טריפה
שגדילה באסור.

ועוד י"ל, דוקא כשנולד איברים ינקי מהדדי, אבל במעי
בהמה לא ינקי איברים מהדדי כלל, וזה פשוט כנ"ל,
ואת"ל ינקי מהדדי גם במעי אמו, עיקר יניקתם מהאם וזה
זה גורם כנ"ל. ואקצר כי אין רצוני להלאותו הרבה ע"כ.

וע"ע שם בהגהות בנו הגאון ר' אהרן שמואל אסאד ז"ל
מש"כ עוד בזה.

*

גמ'. לאיסור מוקצה לא חששו לאיסור תחומין
חששו וכו'. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קפט)
ובתו"ד כותב: וזהו נ"ל ליישב מה דתמהו בהיה דביצה (דף
ל"ז) אמרו ליה לר"כ ולר"א. לרב לאיסור מוקצה לא חששת.
לאיסור תחומין חששת קשיא, והרמב"ם פסק להלכה כרב
דבבית מותרת ובהמה אסורה. וקשה קושיית הש"ס דלמוקצה
לא חיישין ולתחומין חיישין.

והיינו דמבואר בתוס' שם דפרכת הש"ס דממוקצה שנתוסף
ונתפטר והוי הגדולים מוקצה מוכח דליניקה לא
חיישין. ולכאורה י"ל עוד טעם דהיניקה הוי תחילת ביאתו
לעולם בתערובת. דבזה לא אמרינן דבר שיל"מ לא בטל. כמ"ש
הרמ"א באור"ח (סי' ש"ב וביו"ד סי' ק"ב) והנה לכאורה סברא זו

דתחילת ביאתו לעולם בתערובות וזהו רק לפי הטעם דעד
שתאכלנו באיסור דבזה כיון דלא הי' עליו שם אסור מעולם.
וכשנולד האיסור כבר הוא בתערובות קיל יותר. אבל להטעם
דהוי היתר בהיתר ולא בטל דהוי מצ"מ בזה לא שייך לחלק.
דאף בתחילת ביאתו לעולם בתערובות שייך כן. דמ"מ אין כאן
ביטול דהוי היתר בהיתר. ולפ"ז למה דחלקנו לעיל דדבר שאין
לו היתר עכשיו לא מקרי היתר בהיתר. והא דלא בטל רק
מטעם דעד שתאכלנו באיסור. ובדבר שיש לו היתר מיד שייך
בזה הטעם דהוי היתר בהיתר. א"כ יקשה דמאי פרכין לאיסור
מוקצה לא חיישין. דלמא יניקה מלמא היא. והא דל"ח למוקצה
היינו כיון דאין לו היתר עתה רק למחר מדינא יש לו ביטול.
אלא משום דעד שתאכלנו באיסור. בזה ביניקה דתחילת ביאתו
לעולם בתערובות לא אמרינן כן וכנ"ל. אבל בתחומין דמיד יש
לו היתר להולין במקום ששניהם יכולים לילך בזה מדינא לא
בטל, מש"ה אף ביניקה דתחילת ביאתו לעולם בתערובות
אסורה.

אמנם באמת לק"מ. דפרכת הש"ס לרב לשיטתיה דס"ל
דמצ"מ לא בטל ושפיר קשה ממוקצה. [ואף דאמרינן
בזיר דזיעה בעלמא מודה ר"י דמצ"מ בטל. וה"נ י"ל במוקצה
דהוי דרבנן. מלכד דרב סבר דגם דרבנן מצ"מ לא בטל, י"ל
כיון דבעלמא בדאורייתא מדינא לא בטל. אלא דרבנן הקילו.
ממילא דבר שיש לו מתירין. אף דבתחילת ביאתו לעולם היא
בתערובות לא אמרי' דשיל"מ, היינו לדידן דמדינא בטל דהוי
ביטול מעליא. אבל לר"י דמצ"מ לא בטל, וליכא ביטול מעליא
ורק דרבנן הקילו בזה כיון דיש לו היתר לאח"כ לא מקילין
כלל. וממילא אין כאן ביטול כמו בדאורייתא] אע"כ דיניקה לאו
מלמא.

וא"כ כל זה לרב. אבל לדידן דק"ל דמצ"מ בטל שפיר יש
לומר דיניקה מלמא היא, והטעם דל"ח לאיסור מוקצה
דל"ש בזה עד שתאכלנו באיסור. כיון דתחילת ביאתו לעולם
בתערובות, ובתחומין דיש לו היתר מיד אף בזה לא בטל וכמוכר
לעיל. וק"ל.

אמנם עדיין יש לפקפק בזה. דמ"מ יקשה לר"י דסבירא ליה
מצ"מ לא בטל. איך אכל בהמה ביו"ט הא נתוסף בו
יניקה והוי מוקצה. ומוכח דיניקה לאו מלמא. וכיון דעל כל
פנים מוכח מדר"י הסברא דיניקה לאו מלמא היכן מצינו חולק
בזה.

ויש לומר דמה"ט גופא לא החמירו חז"ל באיסורם במוקצה
על היניקה דא"כ לא משכחת בהמה דשריא ביו"ט. והוי
כמו לא אפשר ולא העמידו איסור דידהו דיניקה. וממילא גם
בתחומין שריא וזהו רק לר"י אבל לדידן דק"ל מצ"מ בטל
ל"ש כן ולא הקילו חז"ל דיניקה. ע"כ.

*

גמ'. שתיק רב. עיין לעיל (ר"ע"א) בגמ' שתיק רבשהבאחי בשם
הרמ"ע בסקוף ספר יונת אלם שכתב שכל מקום שנאמר
שתיק רב, היה לו להשיב ע"פ הסוד ולא רצה לגלות. ועיין

מוזהר עליה, וללא כמו שכתבו התוספות פ"ק דכתובות [דף ד ע"א דכ"ה עד] בשם ר"ת דשבתא היא. אמנם עיין באשירי בהלכות טומאה משמע דכהן מוזהר כה"ג, ע"ש דאפשר יש לחלק, מ"מ הואיל ורבנן קשישי חששו לאיסורי זה חלילה להפליג דצריהם, והמחרימין כמותם לשנות מנהג המקיל נמי לאו שפיר דמי.

אמנם להחמיר צבית של דרוק הדין נראה דיפה כחצת דאין להחמיר זו כלל, דאדרבה אותו פתח צא לטמאות את האהל ואמרינן אין דנין ק"ו מהלכה. ואע"ג דרש"י פרק קמא דביצה פ"י דגזירה דרבנן היא, וכן צפ"י המשניות פרק שלישי דאהלות נמי פ"י דגזירה דרבנן על הפתחים, פרק בתרא פ"י להדיא דהלכה למשה מסיני הוא, וכן מוכח שם בגמ' להדיא. ומ"מ אפי' אי גזירה דרבנן נראה דמכל שכן יש לחלק, דלא גזרו חכמים אלא בפתח הראשון שבו מוציא המת לאויר העולם, ועיין באשירי בהלכות טומאה ותמלא מפורש קצת דין זה. ע"כ. וע"ע בלקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד פח ענין ב) ושם (עמוד פט ענין א).

ועיין בזה בשו"ת ביהרי"ט (חלק א סימן צו) וז"ל: ומאי דשמיע ליה למר על הרב אבא מארי ז"ל שהורה לכהן א' שהיה דר בתוך הכא"ן בצפת תוצ"צ ונמצא ביום השבת מחוץ לחצר הכא"ן ולא היה נכנס מפני טומאת מת לפי שכל החצר מוקפת אכסדרה ומאהיל על הפת' והורה לו שיכנס ואמר אין טומא' בשבת וכי אמרוהו לשמעיה קמי מהר"י קארו ז"ל אמר אני לא שמעתי שמה הוא שמע ויש לו על מה שישמו' ובעי מר מינאי אם ידעתי ראייה לדבריו ז"ל.

תשובה: הלכה זו מקופחת ששמע השומע וטעה שח"ו שהתיר טומאת אוהל דאורייתא ולא טומאה דרבנן אלא כך היה מעשה שמת אחד היה צבחים שבאמצע השכונה באויר החצר ומופלגין מפתח החצר ומן הצבים שסביבות החצר ולפי שאין לאותה שכונה אלא פתח אחד נהגו הכהנים חומר בעצמן שלא לעבור בפתח שעתידי המת ללכת ומנהג זה של כת קודמין הוא ואומר העולם סוף טומאה ללכת וכבר נתרעמו על הדבר חכמי הדורות כי אין למנהג הזה על מה שישמון, כי לא אמרו סוף טומאה ללכת אלא בשים שם אוהל אלא שסתימת הפתח חוצצת כגון ההיא דפ"ז דאהלות דתנן המת צבית ובו פתחים הרבה כלם טמאים פ"י מטמא צאהל אם האהיל השקוף על האדם ועל הכלים טמאים ואף על פי שהם מוקפין דלתות גזרו חכמים שלא יהא הדלת חוצצת צפני הטומאה כיון שעומדת ליפתח כדי להוציא את המת כפתוחה דמיא והוא ליה אהל הטומאה ותנן חשב להוציא צאחד מהם או בחלון שהוא ד' על ד' הילי על כל הפתחים אצל במקום שאין שם אהל מה מקום יש לטמא פתח שער העי' או שער השכונה מפני שעמידה טומאה ללכת משם.

ובבדומה לי שהרב מהר"ר אסרלן [כתב] דכתביו דבר זה אין ספריו כעת צדי ואלו ידענו שהמנהג יא' להם מהלכה זו היינו מצטלים המנהג שמנהג בטעות הוא כאותה שאמרו צירושלמי צריש פרק מקום שנהגו כל דבר

זוה בספר יעיר און להחיד"א (מע' הא' אות מ"ד). ומה שהצאתי שם משו"ת חוות יאיר (סימן קנב). וע"ע מ"ש זה הגאון מהר"מ אויערבאך בסוף הקדמת אמרי בינה על אור"ח בהג"ה. ועיין מ"ש הגה"ש ממנוקאטש ז"ל בדברי תורה (ח"ז אות כב) דציאור הגמ' כאן והתירוק עפ"י סוד לדעת רשב"י.

*

גמ'. המת בבית ולו פתחים הרבה כולן טמאים
ובו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן קלו).

*

גמ'. שם. כתב בתרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן כד) וז"ל: אשר דרשתי על אשר מחמירין הכהנים שלא ללכת בשערי החצירות והעיר ושער בית הקברות, עד שעבר המת חוצה לאותן שערים ופתחים, משום דסוף טומאה ללכת כדמנן צפ' קמא [נ"ל: פ"ו, משנה ז'] המת צבית כו', וצפ' קמא וצפרק בתרא דביצה וצפרק הד' [עירובין סח ע"א] מייתי לה, אהא דיש צריה לז"ה, ולז"ש אין צריה, וכתב דמקורב צא מנהג הזה.

דע כי לא מקורב צא כי זה הוא קרוב לארבעים שנה, שהיה יום הנועד בארפור"ט, והיו שם ה' זקנים מה"ר איכל, מה"ר ליפמן, מה"ר נת"ן, מה"ר יחזקיה, מה"ר אברהם"ם כ"ץ ז"ל, ושם נתחדשו אלו הדברים כך הוגד לי באגרא"ל. וגם נמצא פה אצלנו בנימוקי שנתחדשו לפני שאירי מה"ר שלום, שכתב שמה"ר מאיר ס"ל אשר לכהנים צווי"נא, שינאו דרך שער העיר שסוף המת ללכת שם עד לאחר שעבר המת חוצה. אצל כתב ג"כ שמה"ר שלום ז"ל לא חשב לאסור זה, וכן נראה נמי דלא נהגו ליזהר בגבוליו זה.

ונראה הטעם כיון דרש"י פירש צפ' הד', דמה שטמא הפתח שסוף הטומאה ללכת שם אף ע"פ שאינו תחת האהל של מת הלכה למשה מסיני הוא, ואין טעם בדבר. וכל לומר כיון דמילתא בלא טעמא הוא הבו דלא לוסף עלה, ונימא דכך היא הלכה דוקא באותו פתח שמוציאין אותו מחילה מתוך האהל אל תוך האויר, הואיל וצאותו יציאה נטרה האהל יאמרו האהל, הלכה, שאותו פתח טמא ולא מכאן ואילך, ואין לתמוה על חילוק זה.

ובעין זה תניא בתוספתא על אותו משנה פתח גדול ופתח קטן, חשב להוציאו בפתח קטן טהור [טיהר] את הגדול, ויש לי פרישות על המשניות דסדר טהרות. ופירוש צבא זו כגון שיש שער גדול וזה פתח קטן, והשאר אין פותחין רק לקוסים ולגמלים, אצל בני אדם הנכנסים והיוצאים אין פותחים להם אלא פתח קטן, ואם חשב להוציא אותו בפתח קטן, טהור השער. הא קמן דאע"ג דהמת עובר דרך תקרת השער הגדול אעפ"כ טהור, היינו כעין שחלקתי, ומה"ר שלום ז"ל חלק בענין אין לי פנאי להאריך.

ותו דמאן לימא לך דהך טומאה דסופו ללכת הוי טומאה שזיר מגלח עליה, ובסמ"ק מסיק דההיא תוספתא מתרבת היא, דעל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין הכהן

ואינם נכונים כלל דמשמע מדבריו דבצית של צידוק הדין שיש בו שני פתחים מותר ליכנס דרך הפתח שמציאין לתוכו המת ואסור ליכנס דרך הפתח הב' שמוציאין ממנו המת והא' ודאי צורכא דאם אחת אומר הפתח הא' טמא האין אפשר לחלק אוהל א' שבחציו יהא מותר ובחציו יהא אסור.

ואין להביא ראיה מאותה דפתח גדול ופתח קטן שהביא מהרא"י ז"ל שם ופירשו באופן שאוהל א' חציו טמא וחציו טהור דהיה לקולא איתמר אבל בנ"ד שטרת הפתח הראשון שהמת נכנס בו תחלה האין תטמא הפתח השני וא"ת אין דנין ק"ו מהלכה כמ"ש מהרא"י שם כל זה הוא להחמיר אבל להקל שזה אינו הללמ"ס שהרי אדרבא מסבירא דנפשינו אנו מטהרין הפתח הראשון שנכנס בו המת לא כ"ש שנטהר הפתח הב' שהמת יוצא ממנו ועוד הדבר תמוה דאי איתא הו"ל למהרא"י לפרושי דדוקא בפתח אחד וצויתר כיון דרוצ צתי צידוק הדין משני פתחים הם עשויין.

ועוד כיון דבשאלה של מהרא"י כתוב שער צית הקצרות נראה דעליה השיב מהרא"י דמותר אף שהמת עובר תוך השער לצית הקצרות ונראה שהלחם חמודות לא עמד על דעת מהרא"י דעיקר כונת מהרא"י היא לומר דלעולם לא מחמירין אלא באותן הפתחין שהם סוגרין על המת ומונעין אותו מללכת מן המקום אשר הוא שם כגון אם יש מת צעיר א' תוך צית א' אשר צעיר אסור להכניס ללכת להחמירין לא צעיר הצית ולא צעיר החצר ולא צעיר העיר דהני כולו מיקרו סוף טומאה ללכת אבל אם רוצים להוליך המת לעיר אחרת אף שאנו יודעין שיכניסוהו ויוליאוהו מן העיר ההיא עכ"ל הכהנים מותרים ללכת ולצא דרך פתחי העיר ההיא כיון שאין פתחי העיר ההיא סוגרין וגועלין על המת ולא מיירי לגבי דידיה סוף טומאה ללכת.

במצא דלפי"ז הדבר ברור דבצית של צידוק הדין אין לחוש כלל אם יכנסו בו כהנים אף שיש מת צעיר יכולים הכהנים להקדים ולכנס בו בין שיש לו פתח אחד ובין שיש לו שני פתחים וכל זה לא הוצרכו אלא בשבב יס מת צעיר אבל כשאין מת צעיר לית דין ולית דיין שמוותרים הכהנים ללכת ולצא בצית צידוק הדין ובזו לא ערער אדם מעולם ולפי ששמעתי שא' מהקופאים להורות טעה בזה כתבתי אף שהדבר ברור למינוקת.

ובעיקרא דדינא נפלאמי על הגאון מהר"ר איסרלן ז"ל ושא"ר הגאונים אשר הביא שם בפסקיו שנעלמה מהם משנתנו פי"א דהלכות ריש פרק הצית שנסדק וכו' טומאה צפנים כלים שבחון צש"א עד שיהא צסדק ארבעה טפחים צה"א כל שהוא הרי דאף צית שמיא דמחמירי אינם מצריכים אלא שיהא צסדק ארבעה טפחים שהוא שיעור הוצאת המת אף דמסתמא דרך פתחי הצית יוליאוהו מ"מ כיון שיש ריוח בין אוהל לאוהל כדי שיעור הוצאת המת שוב אין אוהל השני טמא ולצית הלל דהלכתא כוותייהו אין צריך שיעור הוצאת המת בין אוהל לאוהל אלא בכחוט המשקולת סגי כדי להפריד בינם שלא יקרא אוהל אחד אף שבדאי יוליאו המת דרך פתחי

שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסור נשאל ומתירין לו וכל דבר שידוע שמותר ונוהג בו באיסור נשאל ואין מתירין לו אלא אמרו שמה ראו הכהנים לנהוג סלסול בעצמן שלא לעמוד בחלל פתח השער השכונה שעתיד המת ללכת משם שמה יציאוהו בפתח בלא ראות ויהאיל עליהם ואם מטעם זה נהגו אין לבטל מנהגם אף על פי שלא מצינו שחשו חכמים בדבר מכל מקום נכון הוא ליזהר במצות דאמרינן צסוק פרק קמא דע"ז ונשמרתם מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום וכו' מכאן א"ר פנחס בן יאיר וזהירו' מציא' לידי זריו' וריו' מציא' לידי נקיות וגם אמרו צפ"ק דשבת הלכתא רבתי לשבת שיהא אדם ממשמש בצגדיו ע"ש עם חשיכ' וכל כיוצא בזה דין מנהג יש לו כאות' שאמרו שם בירושלמי נהגי נשיה דלא למעבד עובדא צריש ירחא מנהג דלא למעבד עובדא באפוקי שבתא עד דתפתי סדרא.

ובזו מנהג הורה אבא מארי ז"ל לכהן זה שיכנס בשבת ולא יחוש לחומרא של מנהג שמאחר שלא נהגו אלא מפני החשש שמה יצא עליהם המת צטוחים הם בשבת שלא יצא וזו לא מנאמיה צספריו ולא צתשובותיו הנמנאות אחי.

אלא שזה כמה שנים סח לי החכם השל' כמה' אלעזר אזכרי [בעל ספר חרדים] ז"ל המאורע לפי תומו וכך היה מעשה כמו שכתבתי וזה ששמי' השומע שאמר אין טומאה בשבת ח"ו לא כך אמר אלא כך אמר אין דרך טומאה ללכת בשבת וכשנאמרו הדברים לפני מהר"י קארו ז"ל לא נאמרו צטעמן שאילו סיימוה קמיה לא היה תולה הדבר צשמועה אלא צטעם של סבירא ואף על פי שדבר חכמה היה ומסתבר טעמיה אני מציא סעד לדבריו ז"ל מההיא דאמרינן צפרק כיצד משתתפין דתנן המניח את ציתו והלך לשבות צעיר אחרת דקי"ל כרבי יוסי דאמר נכרי אסור ישראל אינו אסור שאין דרך ישראל ללכת בשבת דלר' יוסי דירה בלא צעלי' לא שמייה דירה ואסור משום שמה יצא ויאסור עליהם ומכל מקום ישראל אינו אסור שאין דרך ישראל ללכת בשבת אף זו כיוצא בה. ומיהו באותה דהמת צבית ובו פתחים הרבה דמטמאין כל הפתחי' משום דעתידה טומאה ללכת בין בחול בין בשבת מיירי אף על פי שאין עתידה טומאה ללכת בשבת דטעמא הוא דאותה סתימה חשבינן ליה כפתוח כיון שסופה ללכת לאחר זמן וכיון דאינה חולצת הרי המת מאהיל עליו אבל כאן שלא חששו אלא שמה יצא המת עליהם אין דרך המת ללכת בשבת. ע"כ.

וע"ע בשו"ת חכם צבי (סימן קג) צדין הכהנים הנמנעים ללכת בפתח שער העיר כשיש מת צעיר. וז"ל: כתוב בפסקי מהר"ר איסרלן ז"ל סי' כ"ד דאף הכהנים המחמירין שלא ללכת דרך פתח שער העיר אין להם להחמיר צבית של צידוק הדין דאדרבא אותו פתח צא לטומאות את האהל.

ובתב עליו צס' לחם חמודות דק קי"ח ע"א טעמו זה יספיק צבית שאין בו אלא פתח א' אבל אם יש בו שני פתחים שצפתה א' מכניסין וצפתה א' מוציאין נראה שלפי סבירא זו אין היתר לכהנים לכנס באותו הפתח שמוציאין ממנו המת עכ"ד.

ז"ל דלימא הכי ומשנה ברורה היא דתנן המת צבית ולו פתחים הרבה כלן טמאין נפתח אחד מהן הוא טמא וכולן טהורין חשב להוציאו בחד מהן או בחלון שיש בו ד' על ד' מנלת על הפתחים כולם כו' אדקתני נפתח א' מהן מכלל דכאן נעולין נינהו ואפ"ה כיון שאין אנו יודעים באיזה פתח יוצא הרי כולם טמאין ותינא בתוספת' המת צבית ולו פתחים הרבה כולן נעולין טמאין נפתח אחד מהן הוא טמא וכולן טהורים וש"מ הפתח שנחיר להוציא בו המת ואע"פ שנעול טמא הוא הטומאה בזקעת ויוצאה ממנו וכיון שכן אסור לכהן ליכנס תחת אותה אכסדרה שעל פתח הצית שהרי הטומאה יוצאה על הפתח והאכסדרה מאהלת עליה. ע"כ בלשוננו ז"ל. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מכתם לדוד (חלק ג יו"ד סימן נא) שהאריך מאוד בענין סוף טומאה לנאת אם היא מדאורייתא או דרבנן, והמסתעף מזה לענין טהרת כהנים. והאריך שם בציאור סוגיין. **ועיין** בשו"ת הרמ"ז (סימן טו) ושו"ת אדמת קודש (ח"א חלק יו"ד סימן כב-כג) ושו"ת ישועות מלכו (חלק יו"ד סימן סח) ובגוף דין סוף טומאה לנאת, עיין בס' שדי חמד בכללים (מער' ט' כלל מד) שהאריך הרחיב הדיבור בזה. וע"ע בהגהותיו לעירובין (דף סח).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רלג) ע"ד השאלה, בכהן א' שמת עכו"ם צבית הסמוך לביתו, והכהן נטפל לו כאב ראש חזק וזיק לו אם ישב עכו"ם כל הלילה צבית איש זר, אם יש נד היתר שישאר צביתו. עיי"ש שהאריך בזה, ודעתו להקל.

ובותב עוד להעיר, דגם צמת ישראל אם הדלת סגור יהי אסור לו לפתוח הדלת לנאת, כיון דלש' דרישה ונה"כ ושאר מחזרים דכל זמן שהוא סגור מותר להיות צביתו, א"כ צמה שפותח הדלת ויוצא מטמא הכהן א"ע צידים ועובר בלאו, והוא חומרא דאחי לידי קולא, ומוטב לסגור דלתו ולישב כלוא צביתו.

ובמביא שם שאח"כ נשאל, צמת עכו"ם צערב פסת, ויש בשכונה כמה כהנים, והסכים להתיר שלא יפנו הכהנים צב' לילי יו"ט, וגם צימי יו"ט מציתם, דגם זה נער וציטול שמחת יו"ט. עיי"ש באורך.

*

גמ'. **שם.** עיין באליה רבה (או"ח סימן קכ"ו סק"ג) ופרמ"ג (שם מ"ד סק"א) צדין ש"כ כהן שבאמצע התפלה מת א' בשכונה, דא"ל להגיד לו כיון שהוא רק טומאה דרבנן.

אמנם בדבר זה כבר האריך החתם סופר (סימן שמ) להוכיח דהוי אסור תורה, והציא בשם חמד משה סי' ש"א שגם הש"ך מירי רק בדאיכא משום סוף טומאה לנאת, עיי"ש באורך. ובהגהותיו לסוכה (יח ע"א) ומ"ש לקמן ברש"י ד"ה כולם טמאים.

*

הצית הצית טהור ש"מ דאין אומרים כלל סוף טומאה לנאת אלא בשהכל תחת אוהל אחד אלא שהוא נעול בדלת או בחלון שסופו להפתח מחמת הטומאה שסופו לנאת דרך שם אבל בשערי חצרות והעיר אין צהם צית מיוחד נמצא דהכהנים הנוהגים להזהר בזה טועים בדבר משנה ומחין בזה אם לא נהגו כך לזרזות כדי שלא יצאו עליהם מוליכי המת עודם תוך חלל הפתח וכמה שכתב הרב מהרי"ט בתשו' ב"א צ"ש הרב אצ"ו ז"ל ואנחנו היודעים שמחמת הנמצא כתוב בפסקים הנ"ל נהגו וכן נמצא דלכתחילה מחין בזה כיון שהוא היפך משנתינו. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן צד) וז"ל השואל: שמעתי שאדמ"ו הורה שהקל בפשיטות לכהנים לנאת בשער העיר ולא חשש כלל לדין כיון שסוף טומאה לנאת, ובאמת בש"ע י"ד סימן ש"א מציא שני דיעות ומשמע שם שדעה ראשונה עיקר להחמיר, ע"כ יתור לי ויברר אדמ"ו טעמו ונימוקו כי ודאי יש לו ע"מ שיקמכו, כיון שמקור הדין הוא מרש"י דביצה דף י' ועירובין דף ס"ח תורה היא וללמוד אני צריך.

וע"ז השיב: ועל שהורתי להקל לנאת הכהנים בשער העיר ולא חששתי כלל לדין סוף טומאה לנאת, הנה צאמת מעולם תמהתי על דין זה שאין לו שורש בש"ס מה צ"כ שאף טומאה לנאת אין דנין ע"ש סופו עד שמצאתי שמהצד נפשי בתשובת מהר"י מטרנאני חלק א' ל' ובתשובת חכם צבי סימן ק"ג שכתבו על המנהג הזה שהחמירו הכהנים הוי כטעם בדבר משנה ריש פ"א דאהלות ואין אומרים סוף טומאה לנאת אלא כשיש שני אהלים יחד אחד פתוחה לחצירו ומת בחד מהם והדלת סגור ציניהם וא"א להוציא המת אלא דרך אוהל השני וכיון שסופו לפתוח הפתח להוציא המת הוי כפתוח מהשתא דהוי כאוהל אחד כיון שאין הפסק וסדק בין אוהלים אלו אבל שערי חצרות והעיר כיון שיש הפסק אויר וסדק ציניהם אין כאן חשש אסור.

וצ"ל שנהגו כך לזרזות בעלמא שלא יצא עליהם מוליכי מת עודם תחת פתח האוהל כמ"ש בתשובתיהם ומש"ה פסק שם מהרי"ט דבשבת כלל אין להחמיר דודאי לא יוליכו המת בשבת ע"ש וז"ל דבריהם נכונים להמעין היטב.

וא"כ אף אנו נאמר כיון שעכשיו נתפשט המנהג צמדינותינו שעושין הכנה גדולה להלווית המת ומכריזין ברחובות ושוקים יהודיע שיצא ללויה א"כ אין לכהנים חשש שיליכו המת עודם תחת האוהל רק משעה שמתחילין להכינו להוציא ולהכריז שאז יש לחוש שיצאו עליהם מוליכי מת זו הוא טעם הוראתי. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** כתב בשו"ת הר"י מיגאש (סימן קצ"ז): ושאלת על מאי דשמיע לך דרבינו הרב רבי יצחק ז"ל היה מחיר צבית שיש בו מת והפתח נעול ויש על הפתח אכסדרה שיכנס בהן תחת אותה אכסדר'. לא שמענו ממנו זה וחס ל' לרבינו

תחומין דאורייתא, אס כן מאי קאמר תנא דבי איזי הוה, הלא בשם ר' יודא אמר שמעתמי'. וקשיא זו יש לי שבה בפשיטות, וע"ש מה שמירץ הוה ז"ל, אבל אי קשיא הא קשיא, משמעמחא דמסכת ביצה דקאמר וזדרבנן מי אית ליה כו', הלא ר' יהודה ס"ל באמת תחומין דאורייתא, וז"ע, אף שלא נעלם ממני שיש לדחוק ולומר דמסתמא ר' יוחנן סבירא ליה תחומין דרבנן כיון דקיי"ל הכי, ודוחק גדול.

עוד קשה לי בסוגיא זו, אמאי לא מנא תנא דלית ליה ברירה אפילו דדרבנן, עיין לעיל דף ל"ד ע"ב במתני' ועוד אמר ר' אליעזר עומד אדם על המוקפה וכו' וחכמים אומרים כו', ופירש רש"י דס"ל לחכמים אין ברירה, והרי מוקפה דרבנן וס"ל אין ברירה, ואם כן שפיר משכחת תנא. אף גס בזו יש לדחוק דמוקפה כעין דאורייתא, ולא נייחא בזו, וז"ל ע"כ.

*

גמ'. האחיז שחלקו לקוחות הן וכו'. עיין בדברינו עמ"ס גיטין (מח ע"א) באריכות.

*

גמ'. אין אדם מתנה על שני דברים כאחד. עיין בשו"ת מהרי"ט (חלק א סימן כב) ושם (חלק ב חור"מ סימן כג). וע"ע בשער המלך (פ"ה מה עירובין ה"ז), ועמק יהושע (סימן ט).

*

רש"י ד"ה שנים שלקחו. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קמט) ובתו"ד כותב: מ"ש מלשון רש"י ביצה ל"ז ע"ב שלקחו מערב יוס טוב לחלקו זי"ט, ומשמע ליה מזה דאי זי"ט לקחוס ולא היה אפשר לחלקו מערב י"ט היה תחומים מותר משום דאי אפשר לעשותו מערב י"ט כשפוד שגראף זי"ט [שם כ"ח ע"ב] לא תהיה כזאת בישראל, ושערי תירוצים לא ננעלו וחלילה להמציא דין חדש על המנא.

וז"ל בחי' למס' ביצה: לאיסור מוקפה לא חששו וכו' פירש"י נראה תמוה כמ"ש תוס', ובמגני שלמה תירץ, דנהי אדם שולח דורון לחבירו מ"מ שותפין שלקחו על מנת לחלוק וחלקו, כל אחד מסיח דעתו קצת מחלק חבירו, ומייתי קצת [ראי'] מלקמן מ' ע"א ר' חנא בר חנילאי ומסמיך ליה הגאון מדברי הרמ"א סס"י תקט"ו ודברי טו"ז סקט"ו וי"ו שם.

ואומר אני כיון שזכינו לדין נימא בי' מרגינתא, ונימא דהכלל כל אחד היה דעתו מערב י"ט שמחר יקח כל אחד חלקו למקום שרגלו מהלכת ואי אפשר לו לאכול עמו ואקצי כל אחד דעתו מחלק חבירו לגמרי, ושזב זי"ט כשאסרו להם חכמים להזיז ממקומם היה להם לחכמים לאסור לאכול אפילו משל עצמו הואיל וינק מחלק חבירו שהיה בין השמשות מוקפה מדעתו, וזה קרוב לדברי תשובת הרשב"א הנ"ל, והיינו דכתב רש"י שלקחו מעי"ט לחלוק זי"ט וק"ל, עכ"ל שם בחידושי ע"כ.

*

גמ'. שם בשו"ת מהר"ש (סי' ס"ז ס"ק ב') כותב: הנה בפירש"י (חולין קכ"ה ע"ב) כתב דאפי' רבנן דס"ל סוף טומאה לנאת, מיהא זה רק מדרבנן. ותמוה לרבים בדמס' ביצה (ל"ז א) גבי המנת צבית מוכח בגמ' שם דהוי מה"ת ע"ש. ולענ"ד לק"מ, דשאני התם גבי המנת צבית, דמיירי צמת שלם דמ"ע לקברו, וחוב על הקרובים במ"ע כי קבור תקברנו, א"כ ע"כ סוף הטומאה לנאת. אכן צ"פ העור והרוטב דמיירי צבית מן המנת, כמ"ש החוס' שם ד"ה יכול כו' ע"ש, דאינו מחויב לקברו כמ"ש המ"ל ב'ה' אבל (פי"ד) ע"ש שהביא הירושלמי תקברנו אינו נעשה מת מנא עד שיהי' ראשו ורובו ע"ש, וכן מצינו במס' גזיר' גלגלנו כו' (מ"ב א) ושם (מ"ד א) לאציו כו' ע"ש, וזוהי י"ל כשי' רש"י ז"ל דאפי' לרבנן דס"ל סוף טומאה לנאת, זה רק מדרבנן, כיון דמה"ת אינו מחויב להוציאו.

*

גמ'. שם. צדין כהנים צומן הזה שסתמן טמאי מתים אס מזהרין בטומאה מן התורה, כבר האריך הדגול מרבה (סימן שעב). ועיין שו"ת חתם סופר (אור"ח סימן שלח-שלט) שהביא מתמים דעים להראב"ד דמפורש דאיכא איסור תורה. ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רלג) בזה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (סימן עב) מה שהאריך בענין סוף טומאה לנאת, צבתי חולים שמתוקנים כראוי מאיסור טומאת מת שהכהנים מזהרים עליו, ורק נשאר האיסור של סוף טומאה לנאת, אשר גס מזה חייבים הכהנים להזהר. והביא שם מקונטרסו של הרב הגאון ר' לוי יצחק הלפרין שליט"א אשר זו הוא מצינו תקנה להציל גס מטומאה זו, ע"י זה שיעשו ארון גדול "הבא צמדה" מחומר שאינו מקבל טומאה, ויהי' מורכב על גלגלים שגם הם אינם מקבלים טומאה, ויהי' סגור לגמרי מכל צד, רק יהי' לו צ' דלתות אחת מלמעלה להכנסת המנת או האצורים, והשנייה מלמטה בתחתית הארון כדי להוציא אותם מהארון אך רק בחדר המתים, החלל שבין תחתית הארון והרצפה יהי' דוקא פחות מטפת, ולעומת זה יהי' ודאי בתוך הארון גובה של טפח בין המנת והמחסה של הארון, העצרת המנת או האצורים מצית החולים תהי' רק ע"י ארון זה בלבד ולא ע"י דבר אחר, והוצאת הארון מצית החולים תהי' דוקא דרך גרידה על הרצפה ע"י התנעת הגלגלים, ולא להרים אותו כלל מהרצפה כל הזמן שהארון הוא עדיין צבית החולים. ועיין שם מה שכתב לפקפק על העתו באריכות. ובהגהותי לשכת (כז ע"ב).

*

גמ'. ומי אית ליה לר' יוחנן ברירה וכו'. בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן כט) כותב: עיין במס' עירובין דף ל"ז ע"ב דקאמר רבא לרב נחמן מאן האי תנא דאפילו דרבנן לית ליה ברירה כו', ומקשה לימא תנא דבי איזי הוה, והקשה על זה בספר קרבן נתנאל [שם מ"ו ע"א אות ר'] ממה שכתב הרא"ש בפרק מי שהוציאוהו סימן ח' דר' יהודה ס"ל עירובי

גמ'. וכי לית ליה לרבי אושעיא ברירה בדאורייתא וכו'. עין בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן קמב) וז"ל: שאלת ממני אודיעך דעמי, על מה דקשו קמאי וקמאי דקמאי דפסקין הלכתא כרבי אליעזר בן יעקב [גדרים מ"ה ע"ג] דאמר שני שותפין שנדרו הנאה זה מזה מותרין ליכנס לאחר, דזה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו דיש ברירה, ופסקין נמי כר' הושעיא דאמר דאורייתא אין ברירה ודדרבנן יש ברירה, וקשיא הילכתא אהילכתא.

תשובה: כיון שראית דברי הראשונים לא ידעתי מה אחת שואל ממני, ואם לא עיין בריש פרק השותפין [גדרים מ"ה ע"ג] בפירושי הר"ן ז"ל [ד"ה ואיכא דמקשו] וכח זה ד' דרכים, ואם לא נתיישבו בדעתך דבריהם אם רבי לא שנאה וכו', ואנא דמאן ואורייתא דמאן ומיניהם אנחנו שותפין, והלואי שנשיג להבין פשוטי דבריהם, כל שכן לחלוק עליהם, אבל להוסיף חלק אי אפשר, ולכן ראיתי לכחוש לך דרך ה' שהוא יותר קצר מדרך הראשונים, ואחת תבחר ולא אני, לעולם כבולי תלמודא פסקין כר' הושעיא דאמר דאורייתא אין ברירה, דאית לן למיזל לחומרא אבל דדרבנן יש ברירה דאית לן למיזל לקולא, אבל גבי שותפין נדרו הנאה זה מזה אע"ג דהוי מדאורייתא אית לן למיזל לקולא למפסק כר' אליעזר בן יעקב דיש ברירה, משום דמסתבר טעמיה דר' אליעזר דהאי ברירה דקילין [גדרים ל' ע"ג] בגדרים הלך אחר לשון בני אדם וכולי עלמא פיו ולבו שוין, ואין לך אדם אוסר הנאתו על חבירו או אוסר הנאת חבירו עליו שיהיה אוסר עצמו בשלו, הילכך בג"ד אומדן דעתא הוא דבשעה שנדר כך היה דעתו שיכנס לאחר יכנס לחלקו על ידי ברירה, וכיון דהאי ברירה הוי מילתא דמיסתבר פסקין הילכתא כוותיה אע"ג דהוי דאורייתא, שלא היה דעתו לאסור עצמו בשלו, והאי טעמא לחודיה לא סגי כיון שהוא חצר השותפין אלא על ידי ברירה.

ועיין בריש פרק השותפין [מ"ו ע"ג] ומשכח דאוקימנא מחנ"י בחצר שאין זה דין חלוקה אבל בחצר שיש זה דין חלוקה דברי הכל אסורין ליכנס לאחר, וכח הרשב"א ז"ל [שם ד"ה ואמר ר"ה] דאפילו אחר החלוקה אסורין ליכנס, משום דקילין אין ברירה דאורייתא, ואיכא למידק אם כן מאי טעמא דר' אליעזר בחצר שאין זה דין חלוקה, ואריך לומר שלא היה בדעתו צעת שנדר לאסור חצרו על עצמו אלא שיכנס לה על ידי ברירה, אבל בחצר שיש זה דין חלוקה דעתו היה שיכנס לה על ידי חלוקה לא על ידי ברירה ולפיכך אפילו שחלקו אסורין דקילין אין ברירה. אבל הרמב"ם ז"ל פסק פ"ז מהלכ' גדרים [ה"ד] דאם חלקו מותרין ליכנס, ולדעתו ז"ל הוי טעמא דמילתא, דאע"ג דקילין אין ברירה שאני הכא שלא היה בדעתו לאסור על עצמו חצרו אלא בעודו בשותפות אבל אחר החלוקה לא היה בדעתו לאסור, ואיפשר דאפילו בלא טעמא דברירה מותרין, וכל שכן אי מצרפין ליה טעמא דברירה.

ובבמה שכתבתי יעלה תירוצו למה שהשיגו על הרמב"ם ז"ל שפסק כר' אליעזר בן יעקב דבחדר שאין זה דין

תוס' ד"ה לאיסור. עיין פני יהושע. וכח בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קפד) בתו"ד: ומה שתירצת לקושיא הפ"י ביצה ל"ז ע"ב על פי' התוס' לאיסור מוקפה מה שמוספת שמונית על פי חילוקו של הרז"ה שם בין בהמת שותפים לשור של פטם אליציה דשמואל כו' נכון היטב הוא.

ובמה שכתבת בסוגי' דביצה ל"ז בחז"י ובהמה בהקדמ' דתחומין עיקרו דאורייתא לרמב"ם דס"ל תחומין ד"ב מיל הוא דאורי' ומכ"ש למהרש"א בערוצין דף פ' ס"ל רב תחומין דאורי' ממש הוא. וסד"א להחמיר אבל מוקפה דרבנן אין עיקרו דאורייתא כמירוצ' ריש ביצה כו'.

הנה הש"ס הוכיח תחלה ומסיק דע"כ קסבר רב י"ב גם בתחומין מדחציות מותרת ושני' בהמה דינקי תחומין מהדדי ואין כאן לצרור. וע"ז מקשו ר"כ ור"א לרב איסור מוקפה לא מששו כו' דהא יניקת איברים ודאי מוקפה הוא ודאי איסור תחומין ולא ספק כלל. ומה טעם לחלק ביניהם כמו דתחומין אסור מדאורי' ה"נ מוקפה אסור מדרבנן דבדאי איסורא קאכל ולא ספק. ומלבד זה עוד זאת כבר כתב המג"א רס"י ת"ד י"ב מיל נמי דאורי' היינו לאדם דוקא אבל כליו ובהמתו לכ"ע תחומין דרבנן אפילו י"ב מיל נמי א"כ ודאי א"ש ואין מקום לקושיתך.

איברא עפ"י תמיה לי על הגאון מהר"א ווילנא רס"י ת"ד שם דחה כל ראיות שהציאו הפוסקים מש"ס שלנו דחולק על הירושלמי בדיון זה תחומים י"ב מיל דאורי' וז"ל ואינו כלום דודאי ד' אלפים אמות דרבנן. אבל ראיה גדולה יש ממ"ש בערוצין מ"ה ב' ואמאי ליקני כו' ואצ"א הוי וכו' ושם כמה מילין עכ"ל. ולמג"א הנ"ל החס תחום כליו ומשקין ודאי דרבנן לכ"ע, אבל לאדם י"ל כירושלמי י"ב מיל דאורייתא וז"ע. וע"כ ס"ל להגאון כהר"ם אלשקר שכתב המג"א שחולק בזה והשוה תחום כלים ובהמה לתחום אדם וז"ע. ועוד דע דלריצ"א בתוס' פסחים ה' ע"ב מה שצטת רק איסור לאו הוא אינו בכלל שם מלאכה ומותר ביו"ט א"כ תחומין נמי ביו"ט לכ"ע רק דרבנן הוא אפילו תחום אדם. לפ"ז ג"כ אין מקום לקושיתך. איברא תוס' בחגיגה י"ז ס"ל גם ביו"ט תחומין דאורי' למ"ד ועי' בפ"ח א"ח סימן תצ"ה אות ג' מיהת נ"ל תרתי בהדדי תחום כליו ובהמתו ביו"ט לכ"ע גם לתוס' בחגיגה וגם לדעת ר"מ אלשקר רק דרבנן הוא ר"ל אין עיקרו דאורי' כלל אפי' י"ב מיל נמי וכ"מ ברמב"ם. ע"כ.

דף לח ע"א

גמ'. וכבר בא חכם וכו'. עיין בשו"ת תחם סופר (חור"מ סימן קה) ובשו"ת עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן מ אות ז) ושם (סימן מו אות נב) ושם (סימן נב אות ה) ושו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן רצט) ושם (סימן שנב אות יב) ושם (חלק ד סימן קה) ושו"ת עונג יו"ט (סימן סח הג"ה ב).

כרגלי השואל. והקשו בתוס', ומאי שנא, מהא דתנן התם, מי שזימן אורחים, לא יוליכו בידם מנות, אלא"כ זכה להם על ידי אחר, מערב יום טוב. ומירצו, דשאיני שואל, דדעת שניהם היה זו. ולפיכך, לא צעי לזכות. אבל גבי אורחים, שלא היה דעת האורחים בכך, צעי זכוי. והלכך לנדון שלפנינו, הואיל וידע שזה עירב עליו, א"צ לזכות ע"י אחר, לפי שיטת התוספות. וא"כ, צעיר שהקהל יודעין שזה מערב על כולן, א"צ לזכות. הודיענו, אם נאמר כן לפי שיטת התוס', אם לאו.

תשובה: עירוב זה לא נמצא מתוך השאלה, אי עירובי תחומין, או עירובי תבשילין, או עירובי חצירות. אלא שבאותה ראייה, יראה שהוא צעירובי תחומין, כאותה של שואל כלי ושל מנות האורחין. ואותה על כרחין, צריך להודיע, שהרי אתה אוסרו (בתחום) [במקום] אחר. וצדדיא אמרו, שצריך להודיע, ואפ"ה צריך לזכות. דגרסינן בפ' חלון (דף פ'), אמר רב נחמן, אחד עירובי תחומין, ואחד עירובי חצירות, ואחד שיטופי מבואות, צריך לזכות. וה"ה צעירובי חצירות, שצ"ע שהוא מודיעו, שצריך לזכות.

ובי"הו, פעמים שאינו צריך עירובי חצירות, ושיטופי מבואות לזכות ממש, אלא סתמו כפירוש. דגרסינן בפ' כיצד משתתפין (ס"ה ע"ב), אמר רב יהודה אמר (רב) [שמואל], בני חצורה שהיו מסובין, וקידש עליהם היום, פת שעל השלחן סומכין עליו, משום עירוב. ואמרי לה, משום שיתוף. אמר (רבא) [רבה], ולא פליגי. כאן במסובין בצית, כאן במסובין בתר. ופ' בני חצורה שהיו מסובין, כגון שזמן אחד מהם לאכול משלו. והכי מוכח בפ' הדר (דף עג). מדאקשי ליה (רבא לרב נחמן) [רבה בר חנן לרב יוסף], אלא מעתה, הקנה להם פת בשלם, הכי נמי דלא הוי שיתוף. וכי תימא, הכי נמי. והאמר רב יהודה אמר רב, בני חצורה שהיו מסובין כו'. אלמא, הא דאמר רב יהודה אמר רב, צמקנה להם פתו היא. כלומר, שזמן משלו. ואע"פ שלא הקנה להם פת שעל השלחן בפ"י, אפ"ה סתמא דמלתא, כל שזמן ויכולין לאכול לדעתם, הרי הוא כאלו נשתתפו עמו, ויש להם זו זכות. אבל שלא בצנעין זה, ושלל זכה ע"י אחר, לא. שהפת שאינו שלו, אי אפשר לקנות לו. ולפיכך אמרו, שצריך לזכות לו ע"י אחר. וצדדיא בעלמא, אינו שלו. ואע"פ שעשו לפעמים את שאינו זוכה, כזוכה, ואמרו נמי בפ' השוכר [ע"ז ס"ג] כיון דחנוני הרגיל אכלו הוא מקני ליה דינר בכיסיה. במקום שאמרו, אמרו, ואין לך ללמוד למקום אחר.

אלא שיש לך קצת ראייה, ממה שאמרו בפרק התקבל (ס"ה ע"ב), עירב לו בגרוגרות, ועירב לו בתמרים. תני חדא, עירובו, עירוב, ותניא אידך, אין עירובו עירוב. ופירקה רב יוסף, כאן בשלם, כאן בשל חצירו. והפ' הנכון בזה, כשעירב השליח של המסלת, אין עירובו עירוב. אבל משל עצמו, עירובו עירוב. וסתמא, אפילו לא זכה לו ע"י אחר, דסתמא קאמר. וליתא, דהתם נמי, שעירב לו כדינו קאמר, דהיינו צמקה. ואין מציאין ראייה מן הדברים שהן כרגלינו, לדברים הקונים לו בית. דכלים שהן כרגלי זה, או כרגלי זה, אינו מדין קנייה ממש, אלא

חלוקה מותרין ליכנס, וצדברים של אותה העיר פסק דאסורין כפשטא דמתני', ולצדברים של אותה העיר אין זה דין חלוקה [רמב"ם שם ה"ב] כדאמר רב יוסף צדדיא בגמרא [שם מ"ו ע"ב], וכתב עליו הרמב"ן ז"ל [צדדיא נדרים שם] היכי מוכי שטרא לבי תרי. אלא שיש לומר דאמדיין דעת הנודר ואין דעתו לאסור עצמו בדבר שהוא שלו ויכול למוכרו, הילכך אמרינן יש צדדיא, אבל אוסר עצמו בדבר שאעפ"י שיש לו זו שותפות אין יכול למוכר אותו החלק שיש לו, והדרינן לכללין בשל תורה אין צדדיא. והנראה לעניות דעתי כתבתי. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן ע).

*

גמ'. שם. עיין בקונטרס מודעה לבית ישראל (עמוד יד) בתשובת הגאון מח"ס אמרי בינה שהקשה בזה דחלות חודה ורקיני נזיר שאל עשאו למכור בשוק יוצאין בזה, וקאמר בגמ' פסחים (ל"ה ע"ב) דה"ט משום דאימלוכי אימלך, אמר, אי מודבן מודבן ואי לא איפוק בזה אנה, הא קי"ל אין צדדיא צדדיא, וא"כ היאך יוצא בזה, כיון דתליא בצדדיא. אלא ודאי מוכח מזה דהשימור הוי מדרבנן, וצדדיא יש צדדיא.

וע"ע בזה בשדי חמד (מ"ע חמץ ומצה סי' יג אות יב) צד"ה ואלה הדברים. וע"ע בשו"ת כנף רננה (אור"ח סימן נא) צד"ה ונראה.

ובגוף הקושיא, עיין בשו"ת ראשי בשמים (אור"ח סי' כו אות יב) שעמד בזה, ותירץ ששימור לשם מלוא אינו מעכב.

וע"ע בשו"ת חזון נחום (סימן לב)

ועיין בשו"ת תורת חסד (אור"ח סימן מג) שעמד ג"כ בקושיא זו, וכ' לתרץ עפ"ד הרמב"ן, דבאומר על מנת שלא ימחה אצלו, מהני אף למאן דלית ליה צדדיא, כיון דנתקיים התנאי בשב ואל תעשה. משא"כ בתנאי דקום ועשה. וכ"כ השאגת אריה (סי' צג). וא"כ ה"נ דכל לשוק אימלוכי מימלך וכו', ואי לא מודבן נתקיים התנאי בשו"ת, והו"ל משומר לשם מלוא לחוד, ומש"ה יוצא ידי חובת מלוא בהם.

וע"ע בשו"ת עונג יו"ט (אור"ח סי' ב) סוף ד"ה ותדע, שעמד בקושיא זו דהוי צדדיא, ולא חשיב שימור לשם מלוא.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק א אור"ח א' סימן יח-ט) צענין צדדיא במקום שספק לקולא. וע"ע שם (חלק אור"ח ד' סימן צב).

*

גמ'. השואל בלי מחבירו מערב יו"ט פשיטא וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן רצז) וז"ל: שאלת, המערב על חצירו, שאמרו שצריך לזכות ע"י אחר, אי הודיעו קודם שיערב, ונתפייס בכך, ורצה לזאת צעירובו, אם די בכך, ואע"פ שלא זכה לו ע"י אחר. לפי ששנינו השואל כלי מחבירו מערב יו"ט, אע"פ שלא נתנו לו אלא ציום טוב, הרי הוא

לי דבריו אני עומד על דעתי, ומה לי צדק אם יודה לי או לא כי אין כוונתי לנטות דעתו לדעתי, וכן יהי' דעת חברי שכנגדי להעמיד סברתו לעצמו, ואחר הויכוח הזה אחרי רבים להטות.

אבל אותם הרואים דוקא שחזרו יודה לו וכוונתו להטות דעת חברו לדעתו, אותם שוגים מדרך האמת ונוטים אל הניצוח ויאל משפט מעוקל, וגם בתפלת רחצ"ד [ג"ל: ר' נחוניא בן הקנה] שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו כי חברי לא מיירי ולא נתיירא מהמתכבדים בקלונו ח"ו כי לא נמצאו כאלו בחבורת חז"ל, ועוד מ"ט לא חש על כשלונו ההלכה עצמה ורק על שישמחו בו חבריו, אבל נלע"ד עפ"י דאיתא פ' יש נוטלין קל"ג ע"ב אני ה' בעתה אחישנה ופירש רש"ס וז"ל, איכספ רב עיליש מרבא פן יאמר רבא בלבו אילו לא הייתי בכאן היה דין שיקר וכו', קרא עליו רבא לנחמו אני ה' בעתה אחישנה, בעת שהגדיקים נריכים לישועה הקצ"ה ממציאה להם אף אתה אני יודע כך שמעולם לא באתה דין תקלה על ידך שהרי עכשיו זמנתי לי הקצ"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת עכ"ל, הרי שרב עיליש כמעט נכשל והקצ"ה הזמין לו רבא והיה שמחה לרבא שזכה להציל רב עיליש, ויותר טוב היה לרב עיליש אילו זיכהו הקצ"ה שיעמוד על האמת מעצמו ולא ינטרף להזמנת רבא להצילו ושישמח רבא במלותיו, וזו היתה תפלת רחצ"ד [ג"ל: ר' נחוניא בן הקנה] שלא אכשל בדבר הלכה ואנטרף שליח להחזירי וישמחו כי חברי שזכה להצילי, אתה ה' תזכירי שאתמוד בעצמי על האמת, וכן כל חברי לא ננטרף זה לזה, כנלפע"ד, אבל חלילה וחלילה שישמחו איש בתקלת חברו. ע"כ.

*

ובחידושי כאן הוא כותב: נ"ל דטובא קמ"ל דלאו אורח ארעא למיעבד הכי אלא עשה דברים לשם פעלן ודבר זהם לשמן ואל תעשה עטרה להתגדל וכו' ואין זה דומה לתפלת ר"נ בן הקנה בצרכות כ"ח ע"ב וע"ש פירש"י ד"ה שלא אכשל וכו' ע"ש משא"כ הכא לכבודו עשה ע"כ סבה היה דאכחו עלה ולא נתקבלו דבריו.

*

גמ'. שם. עיין מ"ש כ"ק מרן זי"ע בדברי יואל פרשת נשא (לפני נסיעתו לא"י) ד"מילתא" יתכן לפרש מלשון תפלה ובקשה, ע"ד הכתוב קחו עמכם דברים, וכן משמע מרש"י (חולין דף ע"ב), והנה ארץ ישראל, הוא מקום מעבר כל תפילות ישראל מכל מקומות מושבותיהם שעולים לשמים דרך א"י, כמ"ש והתפללו אליו דרך ארצם וכו' עזרים התפילות דרך הק"ק, וזהו שהתפלל רבי אבא דאיתא מילתא דתתקבל, דהיינו שתפלתו בא"י יעשו רושם ויתקבלו במרום.

*

גמ'. וזבטי' מים ומל'ח לגבי עיסה וכו'. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קמ) נתקשה השואל בזה דק"ל דדברים שאינו בטל אף באלף כמו דבר דעבד לטעמא אבל אם אינו נותן טעם בתערובות כלל בטל, ולפי זה מבואר דאינו חמור משאר דברים כ"א בענין ביטול בם' אבל לענין חד

פעמים מדין הפקר, כשור של פטם, שעשאוהו כרגלי כל אדם, ואפילו כרגלי מי שלא ידע בו. ושל העיר, כרגלי אנשי העיר. ופעמים, מפני שדעת הצעלים למסור אותו ביד אדם ידוע, ולא לקנין, אלא לשמרו, כבהמה שהיא כרגלי הרועה, בזמן שאין שם אלא רועה אחד. וכן פירות המופקדין, שהן כרגלי הנפקד, ואינו מדין קנייה וכו'. ואורחים שנו, לפי שאינו יודע מי מומן, והוא להו כשני רועים, שהיא אינה כרגלי אחד מהם, ואפילו היה אחד בננו. ומה שחלו בתוספות, לפי מה שכתב בדיעת שניהם, יש מקום עיון, והוא הציאך לידי כן. ע"כ.

*

גמ'. כי פליק רבי אבא אמר יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל וכו'. עיין חת"ס שהיה נתיירא מת"ח שצ"י שהי' יודע דחד מיניהו כחרי מיין כדאמר אב"י כחוצו' ע"ה ע"א. אבל לא ידע מה דמסיק רבא חד מיין כדאול להתם כחרי מיניהו. זה לא ידע שהרי רבא נמי לא מקרא יליף ל' אלא מנסיון מה שראה בר' ירמיי' עיין שם.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן רח) במכתבו להגאון ר' צבי הירש חיות, וז"ל: מ"ש ממחברי ספרים החדשים, אומר, כל המחבר ספר ומתערב במחשבתו לגדל שמו, רצוה בו האלה האמורה במילי דאבות [פ"א מי"ג] נגיד שמה אבד שמה, ולא תעשה ידיו תושיה להוציא מחשבתו אל הפועל כי יצאו מבקרי מומין ויחפשו וימצאו, מלכד שהוא עובר איסור דאורייתא דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן ולא הותר אלא משום עת לעשות לה' [כגיטין ס' ע"א] ואם איננו עושה לה' הרי איסורו במקומו עומד.

ולעומת זה, היודע בעצמו כי כל מגמתו לשם הי"ת להגדיל תורה ולהאדירה ורק מונע בר מפני חשש מבקרי מומין ומלעיגים ומלעזים במלאכי ה', עזירה היא בידו, וכסם שיקבל עונש על הדרישה הנ"ל, כן יענש זה על הפרישה, אחז"ל [נדרים ס"ב ע"א] עשה דברים לשם פעלן ודבר זהם לשמן.

וברגלא צפומי הוא, סוף פרק משילין, כדסליק ר' אבא אחיכו עליה, אומר גולתיכו קשקלי, הדר אחיכו עליה, ושזב אמרינן שפיר אחיכו עליה, מה ראו חז"ל לספר בציונו של ר' אבא, הוי מצי למישקל ומיטרי בלי סיפור הלעג הלזה. אך מוסר השכל נשמע מזה, יען כי סליק ר' אבא התפלל יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, ואין זה דומה לתפלת רחצ"ד [ג"ל: ר' נחוניא בן הקנה] שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו כי חברי [בצרכות כ"ח ע"ב], אבל הוא יתרה עשה שיאמר מילתא דתתקבל, מה לו אם יתקבל אם לא, אמור דברין לשם שמים, ועל כן נכשל דמחכו על כל דבריו.

ועד"ו אני מפרש לא תענה על ריב לנטות [שמות כ"ג, ז'], שלא יהי' כוונת המתווכחים בדין בין ריב לריב וצין דם לדם, לנטות דעת חברו לדעתו, כי מה לי ולו, אך יהי' הויכוח להעמיד סברתי ודעתי על פי שכלי, באופן מה שחברי טען נגדי אראה במחשבתי אם כנים דבריו אחזור כי ואם לא נראים

גמ'. **שם.** עיין צל"ח פסחים (דף טז) שחידש דכל שיש חזקת היתר לא אמרינן דדבר שיל"מ להחמיר כל שאינו רק איסור דרבנן, ושאינו ספק ביצה שנולדה צו"ט דאין לה חזקת היתר שלא נולדה היום.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רכא) שהעיר עליו, דמה שחידש דבחזקת היתר ל"מ דבר שיל"מ, לא נראה כן מהא דאמרו כאן ולבטול מים ומלח לגבי העיסה ומשני דהו"ל דבר שיל"מ, וקשה הא זה הי' לו חזקת היתר באותה עיסה להוליכה בתוך תחומו ואת אוסר מכאן מים ומלח של חזירו וכיון דבטול ברוב שוב נשאר חזקת היתר שלו על מכונו, ול"ש לומר דהא גם לחזרו הי' לו חזקת תחום שלו דו"א דאין לנו לדון על חזקת תחום כ"א על איש שאנו דנין עליו וכבר כתב הרמב"ן כיוצא בזה דלא משום חזקה של חזרתה נוציא זאת מחזקתה ע"ש גבי האומר לשלוחו לא וקדש לי אשה דנאסר בכל הגשים יעו"ש בר"ן ובצ"ש ס' ל"ה.

ובזה הי' מקום אחי ליטע דזה הי' סברת ר"א דאמר הרי שנחמיר קצ' חטין וכו' והיינו דבאמת לענין חזקת ממון של חזרו פשיטא דמועיל חזקת חזרו ויש להאריך בזה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת רב פעלים (חלק א יו"ד סימן כט) ושו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן רלד) ד"ה והנה עוד יש לדון, ונשנית שנית בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קיח), ושו"ת אבני נזר (חור"ם סימן צט).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן ו) תמה השואל בזה דפריך וליבטול מים ומלח כו', לפמ"ש הרשב"א הובא במג"א תמ"צ דדבר שעיקרו כך לא בטיל, א"כ לפמ"ש החוס' והר"ן נדרים נ"צ דעיסה לא מתעבדה אלא במים ומלח א"כ מאי פריך דליבטול.

והשיב: הנה לפמ"ש המחש"ש שם בטעמו דהוי כעציד לטעמא א"כ הרי רבא חי' באמת משום דעציד לטעמא וע"ש בתוס' ולק"מ, רק לשי' רש"י יש להקשות אצל י"ל דלא ס"ל כהרשב"א שהרי גם הרי"ן מג"ש והרמב"ם ס"ל להיפוך כמ"ש בתשו' נו"צ מ"ת חיו"ד ס' נ"ו וע' ברא"ש ע"ז דף ע"ד דנראה כמסופק דדבר ונעלם מהנו"צ שם במחכ"ת.

ולדידי קשיא לפמ"ש בש"ס בכורות כ"ג דלגבי טומאת משא ל"מ ביטול וע' בכ"מ פ"א מהל' אבות הטומאות הי"ז בשם הרי"ק וע' במל"מ פ"א מהל' מטמאי מו"מ שבי' דמה"ט י"ל דלא מהני ביטול בכלאים ע"ש היטב מכמה דוכתי א"כ גם בהוצאה חוץ לתחום ל"מ ביטול ומאי פריך הש"ס, שוב מנא חז"ל בשו"ת הרי"מ בחידושים שצטופו שהעיר בזה והאריך ליישב, וע' תוס' פסחים קי"ד א' ד"ה אע"פ כו' ענין ס' הרשב"א. ע"כ.

*

בתרי כיון דא"צ אלא ביטול הגוף ולא הטעם גם בדבר דעציד לטעמי' בטל, ולפי זה יקשה בזה דפריך כאן ולבטול מים ומלח לגבי עיסה, וכחז' הש"מ ובפ"י דהקושיא הוא דלבטול חד בתרי דפשיטא דליכא ששים נגד המים והמלח ואפ"ה כיון דשם משום איסור תחומין אנו דנין ובאיסור תחומין ל"ש טעם כעיקר דטעם כעיקר ל"ש רק במידי דאכילה ע"ש, ולפ"ז יקשה מאי משני רבא ואביי כל מידי דלטעמי' עבד לא בטיל הא כאן אין אנו דנין על הטעם רק על הגוף האיסור ואף אם עבד לטעם מהראוי שיבטל.

ובן הקשה השואל שם בזה דאמרו בחולין (דף ר') ולא גזרו על תערובות דמאי וכו' דמשמע דאף בפחות מששים לא גזרו כל שהוא בתערובות ואם כן מאי משני התם שאני שאור ותבלין דלטעמא עבד הא לא אכפת לן בנותן טעם ואף אם עבד לטעמא למה לא יבטל.

וע"ז השיב: הנה לפע"ד היה נראה דענין מלחא דעציד לטעמא דלא בטל הוא משום דכיון דנרגש הטעם הוה כמו שניכר האיסור דל"ש ביטול והרי גדולה מזו דעת הרא"ה דכלי שאפשר בהגעלה ל"ש ביטול דכל דנוכל להוציא האיסור הוה כניכר האיסור ועיין בש"ך ס' ק"צ ס"ק ח' ואם כן מכ"ש בעציד לטעמא ונרגש האיסור הוה כניכר האיסור ול"ש ביטול. ולכן בשלמא כשלא נרגש האיסור כלל בקדירה שפיר בטל ול"ש עבד לטעמי' אצל כל שנרגש ועציד לטעמי' אף דבאיסור תחומין או בתערובות דמאי דלא נריך ששים הוה כמו שיש טעם אצל כל שאינו עציד לטעמי' לא מקרי ניכר האיסור דהאיסור מכל מקום מעורב ואינו במציאות דבר בפ"ע אצל כל שעציד לטעמי' נרגש האיסור לעצמו ולא שייך ביטול ואם כן מיושב היטב קושייתו ודו"ק.

וזה לפע"ד טעם האיסור של מחמץ ומתבבל ודבר המעמיד דאף באלף לא בטיל והוה כניכר האיסור ול"ש ביטול וזוהי נראה דמהראוי שיאסור אף באינו מינו דכיון דלא בטל בשביל דהוה כניכר האיסור ואם כן לא שייך ביטול.

והנה מזכירי שהפר"ח האריך בזה ומנא חז"ל צ"ח ס"ק ז' שהרביז הדיבור בזה ונהניתי עד מאד שזכיתי לזה בראשית ההשקפה.

וראיתי בספר נט"ש ס' ח"י שכתב להקשות על הח"י ס' תמ"צ ס"ק ט' שכתב דכל שנט' מותר אף דבר דעציד לטעמא מותר וע"ז הקשה מש"ס חולין הנ"ל ומש"ס ביצה הנ"ל. ולפמ"ש א"ש דדבר דלטעמי' עבד מהראוי שלא יבטל דהוה כניכר האיסור.

ודברי הח"י שהביא לא ידעתי מקומו והנה חפשתי בדברי הח"י ובפי הנראה כוונתו לס"ק ט"ז שם מ"ש על ספר צ"ה, והמעין יראה דאדרבא הח"י כתב בזהדיא דלטעמא עבד הוה כניכר האיסור וגם אם היה מחיר להשליך את הנחת האיסור לים המלח לאחר פסח גם כן לק"מ דשם לאחר הפסח דרך קנסא קנים פשיטא דלא מחמירין כ"כ. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

ועל מנת אם יש מקום להתיר מלד איסור טומאה. עיי"ש באורך.

ושם (בענף ה) כותב: ומה שמתרץ כתר"ה הסתירה בדברי רש"י ביצה שצדף י' כתב דסוף טומאה לזאת הוא מדרבנן וצדף ל"ח כתב דלכן אמר ע"ז שלית ליה לר' אושעיא ברירה דלאורייתא משום דהוא הלכה למשה מסיני וכן כתב בעירובין דף ס"ח, שצפתא אחד שודאי סוף הטומאה לזאת דרך אותה הפתח הוא מהלכה מסיני, אבל היכא דאיכא הרבה פתחים ואין ידוע איזה פתח הוא מדרבנן. לע"ד הוא דחוק דאם כשידוע דרך איזה פתח הוא דלאורייתא הוי בהרבה פתחים ולא ידוע מאיזה פתח יוציא ספק דלאורייתא, ותלוי זה במחלוקת הראשונים אם ספק דלאורייתא הוא מה"ת לחומרא או רק דרבנן. אך אולי כוונת כתר"ה שאם יש שני פתחים אף כשידוע הפתח שיוציאו דרך שם נמי אינו טמא מדלאורייתא מהלכה כיון שאין הכרח שיוציאו דוקא מזה, ומדרבנן גזרו אף בהרבה פתחים וכשידוע מאיזה פתח גזרו רק על אותו הפתח וכשלא ידוע טימאו כל הפתחים מספק ואף שא"כ הוא ספק דרבנן מ"מ גזרו.

אבל יקשה דא"כ הוא ברירה דרבנן מאחר דבשני פתחים ליכא טומאה דלאורייתא כלל אלא רק מדרבנן, ובגמ' אמר שמה שכתב סובר ר' אושעיא אין ברירה הוא משום שהוא דלאורייתא וע"ז פרש"י משום שהוא מהלכה מסיני. ואף לדרך הראשון שבידוע מאיזה פתח יוציאו הטומאה הוא מדלאורייתא אף בשני פתחים ורק בספק הוא מדרבנן, נמי לענין ברירה הוא דין דרבנן שיש לסבור לר' אושעיא יש ברירה, דהא אם נימא אין ברירה והוא כלא נמצא שהוא ספק ליכא טומאה מדלאורייתא עד שנתברר אף על הכלים שהיו צפתא זה ורק מדרבנן הוא דין הטומאה וצדבנן הא סובר יש ברירה ולכן לא מתורץ צ" הדרכים.

ובצד חומר הקושיא אולי יש לומר דמדלאורייתא מהלכה הוא רק כשיש פתחים שנעשו לנעול ולפתוח דרך פתחים אך שסגורים, דנחשבו כפתוחים כסוף טומאה לזאת, אבל כשהם סתומים ואין עומדין עתה להשתמש לפתחים אף שעכ"פ ודאי יוציאו הטומאה מאיזה פתח ליכא טומאה מדלאורייתא אלא רק מגזירת חכמים. ולכן צדף י' שאיירי צברירה דצדין דרבנן, פרש"י צהא דפתחים באופן שסוף הטומאה לזאת שמטמא הוא רק מדרבנן, והיה סבור הגמ' שר' אושעיא אף בטומאה דרבנן אוקים שאיירי לטהר את הפתחים מכאן ולהבא ולא למפרע משום דאין ברירה גם דרבנן, ולכן מתרץ צהא מה שצ"ה לית להו ברירה גם במוקצה דיוני שובך ולא התירו במכאן אני נוטל למחר אף שהוא דרבנן. וצדף ל"ח שמסיק דר' אושעיא אית ליה ברירה צדינא דרבנן, שא"כ בהכרח מה שאמר צהא דפתחים שהוא רק לטהר את הפתחים מכאן ולהבא, הוא משום דאוקים שאיירי צפתחים שלא נסתמו שמשתמשין בהם לכניסה ויציאה רק שהם סגורים צהא סוף טומאה לזאת שמטמא הוא מדלאורייתא וכיון שאין

רש"י ד"ה בדאורייתא. עיין בהגה' מהר"צ רנצבורג לעיל (דף י). ובשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רלג) כותב בתו"ד: ובאמת שדעת תו"ט פ"ז דהלכות מ"ג להוכיח מרש"י ביצה (ד' ל"ח ע"א) ד"ה דלאורייתא דהוי הלמ"מ, והא דכ' רש"י צביצה (דף י' ע"א) ד"ה כל כלים כו' גזרו חכמים היינו משום דמה שלא נאמר בפירוש בתורה נקרא גזירת חכמים מד"ס ע"ש.

ואני מנאמי ברש"י חולין (דף קכ"ה ע"ב) ד"ה טומאה כו' מפני שדרך טומאה לזאת ע"כ סופה לזאת דרך פתח זה לפיכך מטמאה מיד דרך יציאתה ומדרבנן עכ"ל.

ואח"כ מנאמי בתשו' מהר"ל סי' ק"ג באמצע התשו', וז"ל: ואני מנאמי טעם א' להתיר צפ' העור והרוטב דפירש"י דכל טומאה לזאת הוי דרבנן ושם דה"ה ההוא דביצה דמת שלם וא"כ אין הנזיר מגלח עליו ואין כהן מוזהר עליו אפי' לר"ת דחשב לתוספתא משצטחא (עתו"ס ברכות ד' י"ט) נראה בטומאה דרבנן מודה. מיהו שוב מנאמי דרב אלפס לא ס"ל הכי ע"ש ובאשר"י עכ"ל. הרי דפשיטא ליה דהוי רק מדרבנן.

ואני מנאמי צירושלמי פ"ז דנזיר ה"ג אר"י המת צבית והנזיר צטרקלין הנזיר מגלח כ"ש המת צטרקלין והנזיר צבית שהנזיר מגלח ובפ"מ פ"י דטרקלין לפניו מן הצית ואם המת צבית החילוק והנזיר צטרקלין הטומאה נמשכת לפניו והנזיר מגלח ומכ"ש להיפוך דסוף טומאה לזאת דודאי הנזיר מגלח ור"מ פריך דשניהם שוים ומאי כ"ש הוא ע"ש, וזהו דלא כהק"ע שהגיה שם צחנס. ומפורש דטומאה נמשכת מאהל לאהל הנזיר מגלח עליו והוי מה"ת, וגם טומאה דסופו לזאת הוא מה"ת שהרי מה"ט הוי כ"ש. אלא דלמאי דר"מ פריך עלה י"ל דטומאת סופו לזאת לא הוי מה"ת.

ובבג"א סי' שמ"ג רמז לדברי התוס' יצמות (דף ק"ג ע"ב) ד"ה כיון וכו' דמ"מ מת חמור ממזרע שמטמא אפי' מת שצבית אחר אם יש צו חלון פותח טפח משא"כ צמזרע שאינו מטמא אלא צבית שנכנס צו דכתי' והבא אל הצית עכ"ל. ור"ל דמשם מוכח דצמת הוי מה"ת דאל"כ מה רא' מדכתי' והבא אל הצית צמזרע דהא גם צמת אין צו מה"ת טומאה ועוד שהרי המעלות השנויות שם הם כולם מדלאורייתא וגם צהא דעשר קדושות הם מוכח צש"ס דיומא (ד' מ"ד ע"ב) דהו דלאורייתא אף לפמ"ש הריטב"א שם יש מהן דרבנן וע"ש בתו"ט מ"ט ובכ"מ פ"א מצימ"ק ה"טו' ועתו"ס יומא (דף ל' ע"ב) ד"ה אי דלא טביל כו' אבל הנך דריש הפרק לכ"ע דלאורייתא הם וצישוע"ק פקפק צרא' זו ולפע"ד צדקו דברי מג"א. ע"כ.

*

רש"י. שם. עיין צשו"ת אגרות משה (יו"ד א' סימן רכט) בענין הדבקה אצל ובשר ועל דמת צחי, אם איסור מדין איסור הנאה דמת צמת ישראל צמת עכו"ם. ושם צסימן שלאחריו (סימן רל) דן צאם כהן צריך שידביקו צו אצל ובשר

גדלו, יחלוקו. ובגמרא (קא) אמר עולא אמר ריש לקיש, לא שנו אלא שנעקרו בגושיהן ולאחר שלש, (שנעקרו עם הקרקע שסביבותיהן, שיכולין לחיות על ידו, ופטורין מן הערלה, כדתנן בערלה (פ"א מ"ג) אילן שנעקר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב. רש"י) אבל בתוך שלש הכל של צעל הזיתים, דאמר ליה אי את נטעת בתוך שלש מי הוה אכלת, (גושין של בעל הזיתים הוא דקא שרי להו, מש"ה הכל שלו. רש"י). הרי מפורש יולא מזה, שכיון שהגושין של צעל הזיתים הם שהתירו את הפירות באכילה בתוך שלש, הכל שייך לבעל הזיתים. ומכאן קושיא עצומה לר' העמודי אור שכותב דבכה"ג יחלוקו, אע"פ שחתיכות הכשרות הם שהתירו באכילה את חתיכת הנבלה שנפלה לתוכן. ולכן נ"ל לחלק דדוקא בחתיכה האסורה באכילה בלבד שיש עליה תורת דמים יחלוקו בשבח החתיכה, אבל בדבר שאסור בהנאה שאין עליו תורת דמים כלל והוה כעפרא בעלמא, הכל שייך לבעל החתיכות הכשרות, שדומה כאילו כל הגוף והשבח שלו. ולפ"ז א"ש הא דב"מ דהתם מיירי בערלה שאסורה בהנאה, ואי לאו הגושין של צעל הזיתים לא היה שום ערך לפירות כלל, ולכן הוה הכל של צעל הזיתים. והחילוק ברור ונכון בס"ד. עיי"ש.

ולענין הלכה הנה הפמ"ג יו"ד (סי' קט מש"ז סק"א) כ', שחתיכת איסורי הנאה של ראובן שנמסרה בתוך צ' חתיכות כשרות של שמעון, כיון שהיא אסורה בהנאה אפקורי מפקיר לה דלאו מידי חסריה, וכשהתעוררת צ"ת שמעון זכתה לו חזירו. אבל אם היתה מאיסורי אכילה דשם צעלים עליה ודאי דמחייב לשלומי ליה דמי חתיכה מעליא. ע"כ. וכ"כ כיו"צ בשו"ת חקרי לב (ח"א מיר"ד סי' צא).

אך החקרי לב גופיה בח"צ מיו"ד (בהשמטות דקמ"ז ע"ב), הדר תצריה לגזייה, וכתב, דלפמ"ש התרומת הדשן (סי' נד) בשם האו"ז, שאם הנבלה של ישראל אחר היא צריך לתת לו דמיה, מוכח שאינו משלם אלא דמי נבלה, והשבח זוכה צו צעל חתיכות ההיתר, וע"כ דס"ל שאין ראיה מהירושלמי פ"ה דתרומות הנ"ל דשאני תרומה שיש בה קדושה וכו'. עיי"ש. וכן הסכים נכדו בשו"ת שמע אברהם (ס"ס נח). עיי"ש.

אך בזבחי דק יו"ד ח"צ (סי' קט ס"ק יד) הסכים להפמ"ג, שצריך לשלם לבעל הנבלה דמי כשרה, ודחה ראית החקרי לב מהאו"ז הנ"ל, כי הגירסא בזה"ד בשם האו"ז: צריך לתת לו דמי. ולא דמיה. וכ"ה בהגהות אשרי סוף ע"ו. וכתב, שהגירסא שהביא החק"ל לא ראינו בשום ספר. ולכן העיקר כהפמ"ג. ע"כ.

*

גמ'. הרי שנתערב לו קב חיטין בעשרה קבין חיטין ש"ל חבירו. יאב"ל ה"ה וחדרי וכו'. ופרש"י: ומדי, וישמח בדבר שלא עמל צו, כך זו אין שמה בטל וכו' ע"כ.

ובשב שמתחל (שמעתא ר' פרק ד' ד"ה ולכן) הוכיח מזה דממונא לא בטל. ונתקשה הש"ס לפ"ז על מתניתין במס' מעילה (כא, ב) דתנן נפלה פרוטה של הקדש בתוך כיסו

ידוע מאיזה פתח חלל הטומאה טמאין כולם ואף שנתערב אח"כ אין ברירה בדאורייתא.

אך בעירובין שג"כ פרש"י שהוא מהלכה אף שאיירי שם ג"כ בצרייה דדינא דרבנן קשה דהיה יותר ניחא שם לפרש באופן שהוא מדרבנן וכו'. אבל בזה דבינה יש לתרץ כן. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ויבטי' עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן א) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קכ) ושם (יו"ד סימן קלח).

דף לח ע"ב

גמ'. הרי שנתערב לו קב חיטין בעשרה קבין חיטין ש"ל חבירו וכו'. האחרונים חקרו צדין חתיכת נבלה או טריפה של ראובן שנפלה לתוך צ' חתיכות כשרות של שמעון, דק"ל צו"ד (סי' קט) יבש ביבש מין במינו חד בתרי בטיל. אם חייב שמעון להחזיר לראובן אחת משלש חתיכות הללו, דהא ממונא לא בטיל, וכדאמרינן כאן הרי שנתערב לו קב חטין בעשרה קבין של חבירו, ליכול הלה וליחדי, או דילמא די שישלם לראובן דמי חתיכת נבלה או טריפה ותו לא, הואיל והחתיכות שלו הם שהפכוה להיתר, ואילו השבחים.

הנה בשו"ת עמודי אור (סימן נה) הוכיח דין זה מהירושלמי (פ"ה דתרומות ה"ג), תני סאה תרומה שנפלה למאה, אומר לכהן, ולא דמי עזים אני חייב לך, טול לך דמי עזין. והוא אומר לו, וכי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה שמה אינה מדמעת את הכרי, ועזים מדמעים את הכרי, ולא סופך מייתינה לכהן חורן והוא נותן לו דמי עזים, מאי כדון, נותן לו דמי עזים והשאר יחלוקו. פירוש, שנפלה סאה תרומה טמאה לתוך מאה חולין, דהשתא הותרה התרומה הטמאה באכילה, ובעל החולין רוצה לשלם לכהן רק כשווי תרומה טמאה, דהיינו דמי עזים, דלא חזיא אלא להסקה. והכהן טוען אילו היתה כעך צעלמא לא היתה מדמעת, וא"כ יתן לו סאה מתוך התצואה. ומסיק שכיון שהשבח הוא מבין שניהם, שהתרומה של כהן, והחולין של הצעלים הם שהועילו להשכיחה להיות בשווי דמי סאה של תצואה, הרי הם כשותפים, ולכן ישלם לו דמי עזים, שזהו הקרן של הכהן, ויתרון השבח יחלוקו, ומייתי עליה לבסוף, דחד צד נש נתערבו לו שעורים בתוך חטים, ושניהם של חולין, אלא שעתה נמכרים השעורים בכלל החטים שדמיהן יקרים יותר, ופסקו שיקבל דמי שעורים, ומה שהושבח יחלוקו. ולפ"ז צנ"ד נמי ישלם לבעל הנבלה דמי חתיכת הנבלה, ומה ששזה עתה יותר יחלוקו. עיי"ש. וע"ע בשו"ת צרי"ת יעקב (חור"מ סי' קי).

ועיין בשו"ת מרחשת ח"צ (חור"מ סי' לה ענף ב אות י), שאחר שהביא דברי העמודי אור להלכה, כתב על זה, מיהו איכא למידק מהא דתנן צנ"מ (ק ע"ב) שטף נהר זיתיו ונתנס לתוך שדהו של חבירו, זה אומר ארצי גדלה, וזה אומר זיתי

ואף דלא אמרה צפיה, מ"מ היכא דניכרין דברים שזלזה היו כאמרה צפירש ששמחה צרעה שעושה לו בעלה וצנרתו. ע"כ.

*

גמ'. מאי שנא חזיין בשעוריים דלא קאמר להו וכו'.
עיין צו"מ שו"ת שו"ת שו"ת (מהדורה א' ח"ג סימן ר"י) וצ"ה והנה מן, כותב: הן אמת דגוף ראיית התוס' ציצמות שם [דף פב] דהוכיחו דקמח לונן כל שאין מתפשט הטעם בטל דאל"כ היאך אמרו צביצה דף ל"ח מ"ש חזיין ושעורין דלא א"ל דהו"ל מצט"מ וצטל חזיין צביצין נמי ניהו דלר"י לא בטל לרבנן מצטל בטל והא חזיין ושעורין נמי הוה מצ"מ לרבא, לפע"ד יש ליישב דבאמת כבר כתבתי צטל דע"כ לא אמר רבא דאזיל בחר שמא רק בדברים שהם למעלה מששים ואינו חלוי בנותן טעם, ולכך לר"י דאמר מצ"מ לא בטל שפיר אזלינן בחר שמא ולפ"ז כאן דבאמת מנא האיסור פשיטא דבטל כאן דעיקר קושית ר' אבא הוא רק דמשום ציטול לא פקע שם בעלים אלמא דקסבר דעיקר הפלפול הוא רק בשביל הבעלים דממון בעלים לא בטל וא"כ שפיר אמר דחזיין בשעורין דלא א"ל ע"כ משום דצטל דא"ל דהוה מצ"מ דהא לענין הממון ל"ש הך דר"י דע"כ לא אזלינן בחר שמא רק לענין איסורא דחלוי צו"מ וכיון דמצ"מ דל"ש טעם ואפ"ה אסרה התורה ממילא אזלינן בחר שיווי השם אצל לענין ממונה של בעלים זה לא שייך צו"מ וא"כ מדלא קאמר דחזיין ושעורין דשם צודאי לא שייך הענין צו"מ וע"כ דלא קפיד על קנין בעלים וכל שבטל משום איסור בטל גם קנין בעלים, וא"כ ע"כ אף לאציי דאזיל בחר צו"מ מ"מ כאן היה מהראוי להודות דהו"ל מצ"מ דהא כאן עיקר הקפידא משום בעלים ולא חלוי צו"מ וצוה אף אציי מודה דאזיל בחר שמא ומדלא פריך מזה ע"כ דצוה ר"א מודה דלא אזלינן בחר קנין בעלים וא"כ גם דחזיין צביצין נמי.

ובזה מיושב קושית המהרש"א דהקשה דמה פשיטא לי' לרב אושעיא דחזיין ושעורין דמודה ר' אבא יותר מצביצין צביצין דהא גם צביצין ושעורין כיון דיש צו ממונה וקנין בעלים מהראוי דלא לצטל ע"ש מ"ש צוה ולפמ"ש א"ש דזה גופא מאמר ר"א דמדלא נקט ר' אבא צביצין ושעורין וע"כ דר' אבא ס"ל כאציי דאזיל בחר טעמא ולא צמחא ואף דהכא לא חלוי צו"מ כלל דעיקר הקפידא משום ממונה דבעלים וא"כ מהראוי ללכת בחר שמא אף לאציי דצטלמא באיסור ס"ל דעיקר הוא משום הנו"ט אף צמ"מ שאינו נרגש אצל האיסור הוא צו משא"כ כאן בממונה דודאי לא חלוי צו"מ ואפ"ה מודה ר"א צוה דצטל ולא אכפת לן בקנין בעלים א"כ חזיין צביצין לרבנן נמי דלא אכפת לן בקנין בעלים. ע"כ.

עוד כותב שם: ובגוף דברי הש"ס צביצה שם התמוהין מאד נראה לפע"ד דהענין הי' דבאמת נריך להצין דברי ר"א הרי שנתערב לו קצ חזיין בעשרה קצין חזיין של חזרו יאכל הלה וחדו והוא תמוה דאמאי לא הא הוא לא עשה שום איסור דלא גזלו שמיירי שנתערב מעצמו וכיון דלענין איסור אמרינן דצטל ברוז וכל אחד שאוכל אמרינן דשל היתר הוא

או שאמר פרוטה צבים זה הקדש, כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר"ע, והקשו בתוס' (ד"ה פרוטה) חימה, וליצטל האי פרוטה של הקדש שנפלה, ומירצו דמיירי דליכא אלא חד עיין שם. ובש"ס הנ"ל תמה על תוס' מה קשה להו הא ממונה לא צטל כמשנ"ת, והוכיח הש"ס מזה דנכסי גבזה אין להם תורת ממון אלא תורת איסור עיין שם.

*

גמ'. אחיבו עליה, אמר להו גולתיכו שקלי, הדור אחיבו עליה, אמר רב אושעיא שפיר עבוד דאחיבו עלי' וכו'. צו"מ תשורת שי (ח"ב ס"י קעח) כתב וז"ל: שמעון היה שונא לראובן והיה מסית להקונים שלא יקנו מסחורת ראובן, וצא ראובן והתרעם על שמעון, ונחקו עליו שמעון ואשתו, ואמר ראובן לאשת שמעון שהיא חלופה, ועתה שאל ראובן אם נריך לנ"ש לפייסה בדברים או בממון. הנה ל"ל דהוי כהתחילה אשת שמעון בחירופין וגידופין צמה שנחקה עליו לפוטרו לראובן כדאיתא צו"מ סימן תכ"א ס"ג צה"ג, דהא איתא צביצה דף ל"ח דאמוראים אחיבו על ר' אבא, ואם זה הוי חירוף וגידוף ודאי לא היו עושין כן, אלא הוי רק דאין חוששין לדבריו, שאמר דברים שאינם נכונים.

ובזה שאמר לה חלופה, מצוה צו"מ (סימן ס"ה) דעזות פנים וחטוף אין בהם דין בושת ע"פ הדין, רק לנ"ש או משום מייגדר מלתא, אצל אין הצ"ד כופין אותו, והנה הכל לפי המציא והמתצייש כדאיתא צו"מ סימן תכ"ב סכ"ד, ואיתא צה"ע סימן י"ז ס"ג דצוה"ז נפיש חוצפה צנשים, וא"כ דבר השכיח בהרבה בני אדם אינו בוש כל כך, ולכן הוא לפי הראות, אם האשה נתיציה צמה שקראה חלופה. ואין לומר דהוי כקראה זונה, דלשון חזיק אינו אלא עזות ולא נכנע לפני האחרים, כדאיתא ס"פ אין עומדין חזיק עלי מאן דמזלי צבקהא, וחזיק עלי מאן דמפרש חטאיו, וכתבו התוס' דדומה שאינו מתצייש על חטאו, וה"נ אמר לה שאינה מתציישת מפניו לנחק עליו, ועיין שו"ת מהר"י מברונה (סימן ע"ו) לענין הקורא לצת ישראל פרוצה, דו"ל דלא נחמין לפרוזה בעריות, אלא שאין לה בוש, ומ"מ נריך דקדוק אם בשעת הזעם או בצה"ג, ונ"ל דחלופה ודאי אין כונתו לעריות אפילו בשעת הזעם.

ועוד דהמנחם על דברי חזרו י"ל דהוי כמנחם עליו שדיבר דברי שטות כשופה, וכמו שהשיב ר' אבא לרבנן שם צביצה גולתיכו שקלי ואף דאמר שם הדור אחיבו עליו, ואמר רב אושעיא שפיר עבד דאחיבו עליו, ומשמע דצפולפול הלכה מותר, מ"מ צמילי דעלמא אסור, משום דהוי כמבזה אותו שאומר ועושה שטות. ועוד בשלמא ראובן דהתרעם על שמעון מחמת לערו ורוז שיחו וכעסו שעושה לו רעה דיוצד לחיותו, ואשתו של שמעון נחקה עליו, דהוי כמו לומר דטוב עשה בעלה וכן עוד יעשה ולא יאגיה צתערומות שלו, לכן אין לתפוס על ראובן, דהיה כי יחס לצבו, וגם ממה שנחקה נראה כי שמחה על לערו, ומקרא מלא דיבר הכתוב צתהלים ע' יסוגו אחר ויכלמו חפזי רעתי ישובו על עקב צתם האומרים האת האת,

שבה לתמוה עליו שפיר קאמרת בתמיהא, ושמא בתלמוד מוגה שהגיה בלשון רש"י דביצה ביקרא דמשה קא משבח ע"כ, ויש לי להציא ראייה לדבריו, דבתר תמיה ל"ש שבועה, מהא דאיתא בפ' כל שעה (דף ל"ח ב') כשבאתי והרניתי דברים לפני ר"א, אמר לי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה מסיני, איכא דאמרי ברית הן הן וכו', ולא טעמא בעיא, ופירש"י ברית שבועה, ואיכא דאמרי בתמיה א"ל וכו' הן הן הדברים וכו' דלא בעי טעמא וכהלכה למשה מסיני ע"כ, הרי דלא פירש"י שברית הוא שבועה אלא ללישנא קמא דתני לה בניחותא, אך ללישנא בתרא דמתני לה בלשון תמיהא ול"ש ביה שבועה פירש וכו' הן הן וכו', ועיין בערוך ערך ברית שפי' איפכא ללישנא קמא הוי בתמיהא וללישנא בתרא הוי בניחותא. ואיך שיהיה מ"ש עוד שם ללישנא בתרא ה' ר' יהושע עזמו שאמר לו ברית וכו', לא יכולתי להולמו עם הגירסא שלפנינו ע"ש ודוק.

*

גמ'. **בבילה במילא בשחופה וכו'.** עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן לג).

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת אחיעזר (יר"ד סימן יב אות ו) וז"ל: ומה שתמה ע"ד האחרונים דאין הציטול משיג מעלת המצטל ממנחות כ"ג דשחופה בטלה בנצילה ופירש"י דשורפין על נגיעת א' מהן תרומה ואין ישיג השחופה דין טומאה של נצילה.

בבר תמה בזה צם' עוגג יו"ט סי' ד' ותירך דאעפ"י דאין צמר השחופה משיג טומאה אחר שנתצטל מ"מ תלינן דנגע בנצילה דאולינן בתר רובא ורק אי נימא דשחופה אינה בטילה בנצילה משום דהוא מין צמינו הו"ל קבוע כמחנה על מחנה משא"כ לר"ח דשחופה בטילה בנצילה וכדבריו מצואר בשמק"ו במנחות שם וא"ת ניהו דלא בטלה מ"מ זיל בתר רובא כו' והכא ל"ש קבוע שאין הקבוע ניכר י"ל דהתם היינו טעמא משום דמין צמינו מינו צטיל ומיעוטא כמאן דליחא אצל צמצ"מ דלא צטילו הוה כמע"מ עכ"ל, דס"ל בתיורו דהא דקבוע שאינו ניכר דהו"ל קבוע צטיל תליא.

אבל לכאורה צריך צאור דכיון דאמרין דאין הצטל משיג מעלת המצטל ואין צמר השחופה משיג טומאה אחר שנתצטל שוב הו"ל קבוע דמע"מ דמי ומה לי אם אינו צטל משום דמצ"מ אינו צטיל או משום דאין הצטל משיג מעלת המצטל סוף כל סוף כל שאינו צטל מה"מ הו"ל קבוע מה"מ.

אולם באמת הדברים נכונים דצדין צטול יש שני טעמים טעם הרא"ש דהאיסור נהפך להיות היתר וטעם הרשב"א דעל כל אחד מן התערובות אומרים שזה מן הרוב ואע"פ דהמיעוט לא נהפך להיות היתר מ"מ אין זה קבוע כיון דגם המיעוט מותר מצד שאומרים שהוא מן הרוב וכל חתיכה בפ"ע מותרת, והנה צמין צמינו לר"י דלא צטיל אף צבדאי גם לר"י צמצ"מ אמרינן כל דפריש מרובא פריש מ"מ

א"כ ל"ש גזל דעל כל אחד איכא ספק שמא שלו הוא וספק גזל התירה התורה וכמ"ש בתומים בקונטרס התפסות דלכך אומרינן בממון קי"ל אף דספק גזל הוא.

אך יש לומר דבאמת ניהו דהוא לא גזלו אצל סוף סוף הוא קא נחסר דבאמת הוא ה' לו כאן קב חטים ונדע באמת שנחסר לו ולמה יאכל הלה וחדי ומדוקדק לשון הש"ס ובשלמא בספק גזל שפיר יש לומר דלמא לא נגזל כלל אצל כאן דודאי נחסר ולמה יאכל הלה וחדי וע"ז אמר הש"ס דמ"ש ממין צשא"מ דודאי מודה ר"א דל"ש דהוא נחסר דמ"ל צחסרנו של זה כל שזה אינו נהנה מ"ל צחסרנו של זה דודאי אין כאן איסור גזל דהא זה לא נהנה ומ"ל בזה שזה נחסר הוא יוכל לטעון לא אחן לך בשביל שאין מגיע לי הנאה א"כ חטין צחטין נמי כיון דלא נרגש הנאה בטל וצוה מדוקדק מה דאמר דכילא חסרי' והיינו דחזין דאף דהוא לא גזלו כל שכיילא חסריה אסור ה"ה כאן דעכ"פ כי לא חסרי' ויש להאריך בזה בכל הסוגיא ודו"ק היטב. ע"כ.

*

גמ'. **מישה שפיר קאמרת.** הש"ך (סימן רמב) פסק דאסור לקרות לרבו צפניו צמנו, אפי' אומר ר' פלוני. וכבר הקשו האחרונים על הש"ך מדכתיב אדוני משה כללם, הרי שקראו צפניו צמנו. וכמ"ש החיד"א בצרכ"י (סי' רמב), וצט"ו"צ (שם), וצפתח עינים ומראית העין (סנהדר' ק) ויעיר און (מצ' ח אות כז).

ועיין צם' בן יוחאי (ד"ו ע"ב) שכתב לחלק, דשאני משה שהוא תואר יותר חשוב מכל תוארי הכבוד של הרב, וכמ"ש כאן וצ"ד משה שפיר קאמרת. עיי"ש.

אמנם כבר הרגיש בזה החיד"א ז"ל צמראית העין שם, ודחהו לנכון, וכי, שאין להוציא דין ע"פ סודות ורמזים. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** כתב החיד"א בצפר מדבר קדמות (מערכת ג' אות ד): משה שפיר קאמר, הכי אחרת צש"ס צכמה דוכתי, ופירש רבינו האר"י זצ"ל דכל ת"ח מופלג צדורו יש בו ניצון משה רבינו ע"ה.

ומה עמקו דצרי הרב תרומת הדשן (סי' חל"ק) דפסק דת"ח מופלג צדורו יש לו דין רבו, ומלצד דהרב תרומת הדשן דינא קמשחעי לפי פשטי הסוגיות, ועוד הן צה סליק שפיר הלכתיה דרב מסתברא לפי האמור, דכיון דת"ח מופלג צדורו יש בו ניצן משה רבינו ע"ה, אמטי להכי דינו כרבו אשר צקרצו אור צו זיו יקריה דרבן של ישראל.

*

גמ'. **שם.** בצפר יד מלאכי (כללי המ' אות תלח) הביא פרש"י דכאן דציקרא דמשה קא משבח, וכותב: מלאכי למהר"ם בן חבי צספר שמות צארץ, דצכפות תמרים שם כתב דפירוש זה של שבועה אינו מיושב, דמה ענין לשבועה זו, כיון

הונא צב' כמי עדים אחזקת כשרות, וכן צב' שצילין או צשרן שזורק צין צ' נזירים ג"כ מעמידים מדאורייתא כל אחד אחזקת טהרה, אפשר דכל זה דוקא משום דצאנשים שצאים להטיל עליהם דין לא שייך כלל תערובת וא"ל לומר לראובן שהוא טמא מפני זה שאללנו הוא מעורב עם שמעון ואחד מהם ודאי טמא שאנו יודעים שהוא או אחר ודאי נטמא, רק דנים על כל אחד בפני עצמו, וכן צב' כמי עדים סובר רב הונא דכל כח כשרה משום כך בפני עצמה, משא"כ בחתיכות הרי הספק הוא לדידן אם הן מותרות לנו או אסורות לנו, ומכיון שכן מהיכ"ת לא נדון חייב על שחיהן כאחת אם מותר איש אחד לאוכלן, ומכיון שזה ודאי אסור אין לך ריעותא גדולה מזו ואיתער חזקתן.

משא"כ צעדים המכחישים זא"ז נראה דרב חסדא אינו מחלק וסובר דדמי לצ' חתיכות וכיון שלענין אחד מכת זו ואחד מכת השניה איתער חזקתן הוי ליה כתערובת וכולם פסולים מספק, אולם רב הונא סובר דלגבי אנשים אם כשרים הם או לא אין מתחשבים כלל בזה אלא דנים על כל אחד ואחד אם הוא כשר או לא, ואע"ג שאמת הוא דמצ' הכחות אין מצטרפין יחד, מ"מ אין זה גורם לומר דאיתער משום כך חזקתן ושפיר מוקמינן כל חד אחזקתיה, וכמו שצב' שצילין אין מתחשבים כלל בזה שאם נגעו שניהם בזכר אחד שהוא ודאי טמא לומר דאיתער משום כך חזקתן, והתם גם רב חסדא מודה בכך וכן צשרן שזורק צין שני אנשים.

ובמה שהוכיח הש"ס מהתוספות צנדה הנ"ל נראה דשאני ההיא דט' חנויות דליכא כלל תרתי דסתרי שהרי הספק הוא רק על החתיכה שנמצאה ובכגון דא שפיר כתבו התוס' דאף שהספק הוא מאיזו חנות נלקחה מ"מ מעמידין שפיר על חזקה, אבל צכה"ג שהספק הוא בתערובת של צ' חתיכות יכולים שפיר לומר שגם לרב הונא הוי ליה ספק השקול ולא אזלינן כלל צכה"ג בחר חזקה דמעיקרא, אפילו צב' בהמות אשר אחת נשחטה בסכין צדוק ואחת בסכין פגום אע"ג דמעולם לא נתברר אם יצאה מחזקתה, וגמלא לפי"ז שאם אחד נטל שרץ ונגע באחת מצ' חתיכות כיון דדינן על חתיכות ולא על אנשים אין זה דומה לצ' שצילין וגם מעיקר הדין לא אזלינן צכה"ג בחר חזקה דמעיקרא כיון שאחת מהחתיכות ודאי נטמאה, ומה שכתבו התוס' צנדה דף צ' ע"א בטמא שנגע באחד מן החציות עיקר כונתם שם לומר דצרה"י אינם טמאים ודאי הואיל ואחד מהם ודאי טהור אבל אין ה"ג שגם צרה"ר אפשר דלא מוקמינן צכה"ג אחזקה. ע"כ.

ואח"כ כתב הגאון הנ"ל צכה"ה: כל זה היה נ"ל מסבא, אולם מהתוס' צפסחים ט"ו ע"א מוכח דס"ל צנגע באחת מצ' חציות דצרה"ר שחיהן טהורות ואע"ג דלא דמי לטוטה שהרי אחת מהן ודאי טמאה, וע"כ דהוא משום דמוקמינן כל אחת אחזקת טהרה וכיון שכן הרי מצוה דאין לחלק צין חתיכות לאנשים. ע"כ.

*

בתערובות של קבוע ע"כ דאין צו דין ציטול של צ' טעמים דאין האיסור נהפך להיות היתר וגם דלא אמרינן על כל חתיכה שהיא מן הרוב והמיעוט צודאי נאסר וממילא דהוי קבוע כמע"מ וכ"ז צמצ"מ לר"י דהוי גזיה"כ דמצ"מ לא ציטול וע"כ דל"ש צמצ"מ טעם הרשצ"א והו"ל קבוע מה"ט אבל צדין דאין הצטל משיג מעלת המצטל דזהו רק מן הסבא שאי אפשר לשחטה ששיג מעלת המצטל הנצילה וזהו רק שאין המיעוט נהפך להיות כרוב אבל סברת הרשצ"א צודאי דשייך גם בזה דעל כל חתיכה וחתיכה אומרים שהיא מן הרוב דבזה א"צ להשיג מעלת המצטל רק שאומרים שזהו מן הרוב וכיון דשייך בזה ציטול צרוב מטעם הרשצ"א ועל כל חד וחד אומרים שזהו מן הרוב ממילא דל"ה קבוע וא"ש הא דשחטה צטלה צנצילה ושורפין על כל חדא וחדא.

וא"ש קו' התוס' צצ"מ ו' צמעשר דליצטול צרובא היינו דינמא על ה' טלאים שהם מן הרוב ומדויקים דהתוס' שם שכתבו וקבוע נמי אין שייך אלא צדצר שהאיסור וההיתר ניכרים וידועים ולא ידע מאיזה לקח היינו צדדאי היכא דהאיסור נהפך להיות היתר ל"ש לדון משום קבוע כיון דאין כאן איסור כלל אבל בזה שאין המיעוט נהפך להיות רוב שאין הפטור נעשה מחוץ צדצר הוא דהו"ל קבוע וע"ז כתבו התוס' דמ"מ גם צכה"ג ל"ה קבוע דל"ה קבוע רק צדצר שהאיסור וההיתר ניכרים וידועים אבל היכא שאינו ניכר וי"ל על כל אור"א שהוא מן הרוב ל"ש קבוע וע"י צאס"ו שם דעיקר הקושיא דנכבשינהו דינידי מלד כל דפריש. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שם שמעתתא (ש"ד פ"ב) שהקשה אהא דאמר רב חסדא דשחטה אינה צטילה צנצילה, ואם יש צ' חתיכות נצילה ואחת שחטה ונגעה אחת מהם בתרומה אינה נשרפת עליה, דמ"מ אמאי לא נימא אכל חדא וחדא דמוקמינן ליה אחזקת שאינה צוטה והו"ל ודאי נצילה, כיון דמצוה צתוספות נדה י"ח ע"א ד"ה אחר הרוב צצ' חתיכות אחת נצילה ואחת כשרה שנתערבו חד צחד ששחיהן ודאי אסורות משום חזקת איסור שאינו צוטה, עיי"ש.

והגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך צשו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן פב) כתב להעיר עליו, דצדציו צ"ע דהא הוא עצמו סובר שם דדמי הך ספיקא של חתיכות לפלוגתא דרב הונא ורב חסדא (ב"ב לא ע"ב) צב' כמי עדים המכחישות זא"ז, וא"כ מאי קשיא ל' מהגמ' דכאן, דהא הכא רב חסדא הוא דקאמר ליה.

אך גם צעיקר צדציו נלענ"ד דמסתבר שאם אחר נטל שרץ וסגר את עיניו ונגע באחת מצ' חתיכות ששחיהן טמאות מספק והיינו משום דמלד הסבא שפיר נראה צצ' חתיכות שנתערבו אין להעמיד כלל אחזקה דמעיקרא כיון שאחת מהחתיכות ודאי נשחטה והספק הוא רק על כל חתיכה אם זו היא החתיכה שנשחטה וינאה מחזקתה או לא. ובכגון דא לא מצינן כלל למילף מנגע דמוקמינן אחזקה, והא דמוקמינן לרב

גמ'. שאפשר לנבילה שתעשה שחומה. עיין בתרומה
הדשן (חלק א סימן קכט) ושו"ת תשצ"ץ (חלק ג סימן לח)
ושו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן קכז) ושו"ת אבני נזר (חלק אור"ח
סימן תפג אות ד).

*

גמ'. שם. עיין בית מאיר (סימן קא) שהעיר, הא אפשר גם
לשחוטת שתיעשה נבילה, מדין חתיכה נעשית נבילה,
להסוברים חתיכה נעשית נבילה דאורייתא. וכן העיר בכסא
דהרסנא (סימן א). ועיין הגהות מהרש"ם (למנחות כג ע"א) בזה.

*

גמ'. א"ל מי קא מדמית איסורא לממונא איסורא
במילא ממונא לא במילא. עיין בשו"ת צאר יצחק (יו"ד
סימן לא ענף ב) שכתב למרן קושיית החוס' בפסחים (דף כ"ז)
לכן הקדש לא בטל משום דעיקר האיסור הוא מממונא,
וממונא לא בטל כמבואר כאן.

ובשו"ת עין יצחק (חלק א אור"ח סימן כו ענף ה אות יח) תמה
עליו השואל, דהא מסקנת הש"ס כאן היא להיפך,
דהא קאמרי מי קמדמית איסורא לממונא איסורא בטל מממונא
לא בטל. וכן מצינו בתרומה דאף דנריך לשלם מפני גזל השבט
אפ"ה בטל כרוב וכ"כ מזה הפרמ"ג צו"ד סי' ק"ט וכו'.

והשיב, בהקדם דברי השיטה מקובצת כאן, שכותב, וז"ל:
יש מפרשים דהאי וליטעמין מדברי אב"י הוא מדלא
אמרו אמר לי וליטעמין. [לפי גירסתם]. וממון שיש לו תובעין
הוא ממון גרידא וממון שאין לו תובעין הוא כעין מתניתין
דאית צ"י ממון ואיסורא ועיקר דינינו על איסור ולא על
תשלומי ממון הילכך דין דליבטל אף יש כאן ענין צעלים וממון
דאלו לא בטל נימא נמי דהא דר"ח דכי הוא לי צעלים שקופין
לתבוע ממנוס אע"ג דהשתא אינם תובעין דלא תצטול וכי
תימא ה"נ דכל שיש לה צעלים לא בטלה אכתי איכא לאקשווי
למתניתין שיתבטל איסור קנין שציתה כדאשכחן לר' יוחנן בן
נורי וכיון דגרירא כולי האי איסור דידהו דין הוא דליבטל
במתני' חד בתרי וא"ל רב ספרא לאב"י דלא דמי איסורא
שהביא מנבלה לממונא לפי שכן מטמא נבלה שאין לה צעלים
כמו שיש לה צעלים ואין הצעלים מעלין ומורידין צדינה אבל
מתניתין דעיקרא דמילתא אית צ"י ממנונא ואיסור דין הוא דלא
תיבטל ולא חש רב ספרא לפרוקי הא דנכסי הפקר משום
דרבנן פליגי עליו. עכ"ל השטמ"ק.

ובקצרה כוונת יש מפרשים הנ"ל הוא דרב ספרא לא חזר
בו מן מה דתי' לכן לא בטל מים ומלח משום
ממון לא בטל. רק אב"י רצה לחלק דשאני במתניתין דעיקר מה
שאנו דנין כעת הוא על האיסור ולא על הממון דהא עכשיו
שהשאלה לה הוא הממון של השואל כו'. ובמש"כ השטמ"ק
הנ"ל וכי תימא ה"נ דכל שיש לה צעלים לא בטלה אכתי איכא
לאקשווי שיתבטל איסור קנין שציתה כדאשכחן לריב"ז וכיון
דגרירא כולי האי איסור דידהו כו' עכ"ל השטמ"ק. דבריו נריך
ציאור בזה.

ונלע"ד לבאר זה דאב"י מוכיח לו דע"כ אין במשנתנו הטעם
משום דממון לא בטל דהא לר"י בן נורי דס"ל
הפקר קונה שציתה. אלמא דאין הדבר תלוי בצעלים כלל ואף
אם אין לו צעלים כלל ג"כ קונה שציתה. א"כ אין שייכות כלל
לדון במשנתנו דלא מיבטל משום ממון דהא באמת הוא ג"כ
עכשיו הממון של השואלת. וגם אין לומר דכיון דאיסור תחומין
נובע מחמת קנין ממון שהי' להמשאל צין השמשות הוא דינו
כממון. דהא לריב"ז דהפקר קונה שציתה לא הי' איסור
תחומין מעולם נתלה בממון ולכן אין לזה דין ממון כלל. ורב
ספרא ס"ל דכיון דרבנן ס"ל דהפקר אינו קונה שציתה א"כ
הי' האיסור תחומין נובע מקנין ממון שהי' להמשאל צין
השמשות הוא דינו ג"כ כממון ולא בטיל ומתניתין אחי כרבנן
[ובמש"כ השטמ"ק וכיון דגרירא כולי האי איסור דידהו דין הוא
דליבטל כו' אין דבריו מדוקדקין כ"כ. ויש להאריך הרבה
בכוונת השיטה יש מפרשים הנ"ל].

עב"פ חזקן דיש שיטת הראשונים דלא גרסי א"ל וליטעמין.
ולכן ס"ל דרב ספרא קא אמר להאי מי קמדמית
איסורא לממונא ודלא כפי' רש"י והחוס' אלמא דרב ספרא
מחלק דשאני היכא דהאיסור אינו תלוי בצעלים כמש"כ השטמ"ק
דאין הצעלים מעלין ומורידין צדינה. משא"כ איסור היוצא
ונובע מחמת קנין ממון של אחר דינו דלא בטל ורב ספרא לא
חזר מתירונו. והא דמהדרי אב"י ורבא לתרוצי בגוויי אחריית
אין לנו לעשות פלוגתא רחוקה ציניהם כדקיי"ל אפוש פלוגתא
לא מפשינן. דהא חזקן דעיקר קושיות אב"י הי' מן ר"י צ"י
דהפקר קונה שציתה ור"ז להדר דיהי' אחי מתניתין גם כר"י
צ"י ולריב"ז הא איסור תחומין אינו תלוי בממון. אבל לרבנן לא
הי' קשה להו ד"ל דאיסור תחומין הוא כמו ממון דלא בטל
כיון דאיסור תחומין יוצא מחמת הממון ותלוי עיקרו מחמת
ממון. וגם הא התם אין כאן עכשיו קנין ממון להמשאל
משא"כ היכא דהאיסור הוא מחמת ממנונא של אחר וגם עכשיו
יש להצירו קנין ממון לא מצינו לאב"י ורבא דפליגי על רב
ספרא. ולכן שפיר כתבתי בספרי למרן קושיות החוס' דהקדש
לא בטל מה"ט משום דכיון דעיקר האיסור הוא מחמת שנהגה
מחלק גבוה וממונא לא בטל צה"ג לכ"ע לכן נשאר האיסור
שנאסר מחמת קנין ממון השייך לגבוה ולא מיבטל. ואף
דלשיטת רש"י צדינה אינו כן. עכ"ז לשיטת יש מפרשים הנ"ל
מוכח כן. [ויעיין מעב"ת בהקדמת של הגאון רע"א זצ"ל שכתב
דלפעמים כתב בקצרה בספרו. ובאמת הוא רק לשיטה אחת כי
כן דרך המחבר לקצר. וכש"כ לאנשים כערכינו אשר מוטרידים
מאד ולא הי' הפנאי גורם לבאר בארוכה לכן לא כתבתי רק
בקצרה]. ועוד יבואר לקמן דאף לשיטת רש"י מודה במש"כ
דהקדש לא בטל משום ממנונא. ע"כ. עיי"ש עוד באורך בזה.
וע"ע מ"ש בזה בספרו שם (יו"ד סימן יד) לשואל אחר שהקשה
לו כהערת השואל הנ"ל, והשיב לו בפ"ע באורך, עיי"ש.
ובהגהותי לפסחים (דף כז).

*

שותפין אומרים נולך הסחורה למקום פלוני והיחיד מוחה וכל כיוצא בזה, לא אזלינן בחר רוב. ע"כ.

*

רש"י ד"ה משה. עיין בהג' ר"פ כאן. וצו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קנג) העלה תמיהתו להגאון הנו"ב על ששינה רש"י בפירושו, דכאן פירש"י ביקרא דמשה קמשתבע, וצצצ (ק"א ע"ב) וסוכה (לט ע"א) וצחולין (כ"ג ע"א) לא פירש"י כן, ואף שגם צהני ג' ג"כ שינה רש"י בכל אחד קצת שינוי כל דהו מ"מ כולם עולים כאחד דלשצח אמר כן משא"כ בציה שינה רש"י לגמרי.

וע"ז השיב: אומר אני גם הא לא קשיא דצהני ג' מקומות פירש"י שתמה על גדול הדור כמותו שיאמר דבר זה וכולהו סלקי לכוונה אחת שאילו אמרו אדם אחר לא הייתה התמיהה כל כך אם טעה אבל גדול הדור כמותך איך יטעה. ואמנם ציה רב אושעיא הנזכר שם אינו רב אושעיא שהיה חבירו של ר' חייא רק רב אושעיא שהיה צימי צבי ורבא ורב ספרא ורב אושעיא שם קאמר על ר' יוחנן ור' תנינא ור' זירא דשפיר עבדי דאחיכו על רבי אבא ושפיר תמהו על המשנה ורב ספרא תמה שם על רב אושעיא אמאי קמודה לכו בהך קושיא ואיך יפרש רש"י דרב ספרא אמר לרב אושעיא משה כו' גדול הדור דמשמע שעליו הוא תמה שהוא גדול הדור איך יטעה בזה ומוזה היה משמע דעל ר"י ור"מ ור"ז לא גדלה התמיהה על שטעו אבל על ר' אושעיא שהוא גדול הדור הוא תמה וזה אינו נכון שהרי ר"י ור"מ ור"ז היו גדולי הדור יותר ומאמוראי קמאי. ולכן שיכל רש"י ידיו בפירושו ופירש שציקרא דמשה קמשתבע דקושיא זו אינה קושיא. ע"כ.

דף למ ע"א

גמ'. ורב אשי אמר משום דהוי ליה דבר שיש לו מתירין וכו'. עיין צו"ת הרשב"א (חלק א סימן תק) וז"ל: ולענין דבר שיש לו מתירין שאמרת שהדבר צרור שלא נאמר אפילו צאלף לא בטיל אלא צשנתערב צמינו כדאיתא בירושלמי דנדר' וצמסכת שביעית (פ"ז משנה ד). ותמהת על הרמב"ם ז"ל שתלה אותה בצברתו וכחצה צלשון נראה לי.

אני אפרש כי לפי מה שמצא לרב אלפסי ז"ל שאמרה אפילו צמין ושאינו מינו צפרק גיד הנשה. דכתב שם פלוגתא דרב ולוי דפרק כ"ד לולין (דף ע"ב) צריחא מילתא היא או לאו מילתא היא. ואמר דהא דתני רב כהנא (שם) פת שאפאה עם הצלי אסור לאכלה צכות. לא צרב צלחוד שייכא אלא אפילו ללוי כיון דאפשר למיכלה צלא כותחא.

ויש לרב אלפסי ז"ל ראייה צמסכת ציה פרק משילין, דתנן התם וכן האשה ששאלה מצברתה צצלין ומים ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי שחיהן. ואקשינן עלה צגמ' וליצטיל מים ומלח לגבי עיסה. ופרקה רב אשי משום דהוה ליה דבר שיש לו מתירין ואפילו צאלף לא בטיל. אלמא אפילו צשאינו

גמ'. שם פרש"י, אצל ממונה לא צטיל, מיעוט צרוב להיות קנוי ממון המועט לצעליו של המרובה וכו' ע"כ. וראה צצו"ת תשורת שי (ח"א סי' שיג) שדן לגבי שותפין אי הוצא יכול לכופ את המיעוט.

ובותב: צמהרי"ט (ח"א סימן ל"ה) כתב צשותפין שהתנו לילך אחר רוב דעות מהן, ז"ל דאם לא היה תנאי זה ציניהם, לא היו יכולים הוצא לכופ את המיעוט צמילתא דאיכא רווחא להאי, ופסידא להאי ועמה שהסכימו ללכת אחר הוצא ויהא צאלו הסכימו כולם, צריך שיהא צמעמד כולם עיין שם. מוכח דצמיד דליכא רווחא להאי ופסידא להאי, כגון שכירות נאמן, גם צלא תנאי אזלינן אחר הוצא.

איברא דצו"ת ר' צלאל אשכנזי (סימן כ"ה) הביא משו"ת הרשב"א שהציבור הם כשותפים צכל המנויים צצריכים לצבור נאמנים וגוצי המס וש"צ וכיוצא וכו', אם קצת מהקהל מוחין מחאתם מחאה, וסיים רצ"א הא קמן דס"ל להרב ז"ל דצכל המנויין צעינן הסכמת הצבור כולו, ואין מעשה הוצא כלום כשהמיעוט מוחין, ואפילו הצרימו על מנויים אין לו דין חרס, דהרי הם כשותפין בזה, וצריך הסכמת כולם.

ואפשר דגם הרמ"ש ז"ל צשתצותיו (כלל ששי) דאזיל צתר רוצא ולא חש למיעוטא, דצחקנות וגדרים דוקא מיירי, ולא צמנויים עיין שם, הרי דצשותפין פשיטא לרשב"א ורצ"א דאם רוצים למנות נאמן ומתעסק אין הולכין אחר הוצא.

ומהרשד"ם (חיד"ד סימן קי"ז) כתב צהא דפלגי הפוסקים אם צני עיר כופין הוצא את המיעוט להסכמתם, דמאן דס"ל אין כופין ס"ל הא דכתבי אחרים רבים להטות דוקא צצבר הנוגע לדני התורה ומצוה, אבל צצבר הרשות לא קפיד הקדוש צרוך הוא, ורש"י והנמשכים אחריו ס"ל כיון דגלי לן קרא שהמיעוט צטל לגבי הוצא צכל עינן נקטינן הכי, ועוד צכל מילי דהוי תקנת הציצור הוי דבר תורה ומצוה, שהרי מצינו שהפוסקים צצרכי ציצור פטורים מק"ש ותפלה עיין שם, ואם כן צשותפין הוי ספיקא פלוגתא דרבותא, אפילו נימא דצרכי צצור נמי הוי צצבר הרשות, כיון שאינו רק צענין ממון, ואם נאמר דהוי דבר תורה ומצוה י"ל דצשותפין מודו דאין הולכין אחר הוצא.

וג"ל ראייה דלא ניזל צתר רוב שותפין, מפ' משילין (דף ל"ה ע"ב) דמסיק אסורא צטיל, ממונה לא צטיל, ופירש"י לא צטיל מיעוט צרוב להיות קנוי ממון המיעוט לצעליו של מרובה עיין שם, ואם כן ה"נ כיון דלא צטיל ממון המיעוט צרוב, איך יכריחו הוצא את המיעוט על ממונו משום רוב שלהם, ועל שלהם יכולין להעמיד נאמן כרצונם ולא על של אחר, וכיון דלא צטיל כמתנה על מתנה דמי.

ועוד שם דף ל"ז צמשנה כלים של אחים צשותפות והוצא אחים ערצו לצפון או לא ערצו והיחיד עירצ לצד אחר מעכב על ידם מלהולכס כרגלם, ואם צשותפין הדין לילך אחר רובם, למה יעכב על ידם מלהולך הכלים כרגלם, א"ו אם רוב

ויש לתרץ בזה קושי חוספות שם דף ל"ח ע"א דה"ל ולבטל כו' ותימא הו' דשיל"מ כו' ויעו"ש שם דף ל"ט ע"א בתוספות ד"ה משום וי"ל בזה רב אשי לשטמ"י ואין לי להאריך בדברים שאינם נוגע"י לדינא. ע"כ. עיי"ש עוד בארוך.

וע"ז השיב הגו"ב שם (סימן ד) ונדפס בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא קונטרס אחרון סימן ו) וז"ל: מה ששאלת דין דשיל"מ אם מקרי מה שהותר למה שלא נאסר מעולם ג"כ דשיל"מ. דבר זה מחלוקת הראשונים הרי"ף פסק דפת שאפה עם הל"י אסור לאכלו זכותא אף שריח הוה רק משהו משום דהוה דשיל"מ שיכול לאכלו עם בשר אף שלזה לא נאסר מעולם וכאשר הבאת גם אתה דברי הרי"ף הללו. אמנם ראצ"ה חולק וסובר שזה לא מקרי דשיל"מ שלא נאסר מעולם עם בשר והוצא דברי ראצ"ה במרדכי שם פרק גיד הנשה וכבר ראית דברי הר"ן בדברים דף נ"ב שהקשה על הרי"ף מסוגיא דיבמות דף פ"א בחתיכות חטאות שנתערבו בחולין שאין בטילין ורב אשי יהיב טעם שהוא דשיל"מ ומסיק שם דרב אשי זכותא אי לכהנים משרי שרי אי לישראל לעולם אסור דמשמע דלא מקרי דשיל"מ מה שהותר לכהן שלא הי' אסור לו כלל ושוב דחה הר"ן דיש לפרש שאין להחמיר על ישראל מפני היתרו של כהן. ואמנם רש"י ביבמות פירש בהדיא דף פ"ב ע"א דרב אשי זכותא דלא מקרי דשיל"מ אלא מה שהותר לאחר זמן כגון ביצה שנולדה ביי"ט שזוהרת למחר הרי מפורש דעת רש"י בראצ"ה.

ובזה שהקשית מדברי רש"י ביצה דף ל"ט ע"א גבי מים ומלח שפירש רש"י שיכול לאכלה כאן כו' שגית מאד והרי רב אשי הוא דקאמר התם ביצה הטעם משום דשיל"מ לכן לרב אשי שפיר פירש"י שני טעמים האחד שזוהרת למחר והאחד שיכול לאכלו כאן דלרב אשי זכותא אף שהוא מותר לדבר שלא נאסר מקרי דשיל"מ אלא דאין קימ"ל דרב אשי זכותא היא. (אמר המחבר אתה המעיין הישר שים נא עיניך וראה בדברי אשר כתבתי אם כנים המה ואם אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי. אם אמנם דברי לא הצליחו בילדותי בעת זקנותי הצליחו ועשו פרי בצל"ח על מס' ביצה שם פקח עיניך וראה מה שהיה קרבן שגגה עלה שם לפניך לריח ניחוח תהלה לאל). ע"כ. עיי"ש עוד, ודבריו צל"ח כאן.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שלו) וז"ל בתו"ד: עוד העלה מעלתו לפרש סוגיא דביצה ל"ט אשה ששאלה מים ומלח לעיסתה סתמא מיירי אפי' זכה"ג שהיה לה לעצמה גם קצת מים ומלח משלה לכן פריך לבטלי מים ומלח גבי עיסתה משום דאין באיסור לבדו ליתן טעם וזכה"ג ל"ל דשיל"מ לא בטיל דאמרי' סלק מיני' וכו' ור' אשי לטעמיה ריש ביצה ס"ל דשיל"מ גם ספיקא דרבנן להחמיר מתרץ שפיר דשיל"מ הוא דלא אמרי' סלק וכו' דהא נקרא ע"ש מינו ונפשט ספק זה של הפמ"ג וס' אבני קדש בזה.

לענ"ד גם ז"א דהרי גם אבני נחית לתרץ הקו' ביצה ל"ח ע"כ ואיהו לא ס"ל כלל סלק את מינו וכו' בחולין דף

מינו אמרינן. דהא תבלין בקדרה ומים ומלח לגבי עיסה אין מיין ולא בטיל. ומפני שמלח הרב דברי הרב אלפסי ז"ל ויש סעד לדבריו מיהא דרב אשי לא ראה שיהא ההיא ברייתא ומאי דאיתמר בירושלמי ראה מוכרחת. ועל כן כשראה הוא להכריע כן חלה אותה בהכרעת הדעת ולא בהכרחי. ואם תאמר אם כן איך הניח הרב ז"ל הא דרב אשי ואנו גם כן היאך נניח אותה. יש לומר דמים ומלח לגבי עיסה כמין אחד שאין עיסה בלא מים ולא יאכל חפל מבלי מלח. וכן הדין בתבלין בקדרה. ואי נמי בתבלין הו' טעמא כדרכה דאמר דתבלין לטעמא עידי וטעמא לא בטיל. ועל זה סמך הרב אלפסי ז"ל לפסוק כן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת משוזה מאהבה (ח"א סימן ג-ד) שנתוכח עם רבו הגאון בעל נודע ביהודה דין דשיל"מ, וז"ל הגאון המחבר שם: הנה הסכימו האחרונים הלכה למעשה שדבר שלא נאסר מעולם אינו תחת הסוג דשיל"מ כמזכיר ב"ד ס' ס"ט ובש"ך שם ס"ק נ"ו ובסימן ק"ב ובש"ך ס"ק י"א ולי הדבר זל"ע להקל אחרי שרב אלפס בפרק ג"ה פסק פת שאפאה עם הל"י כיון דשרי' בלא כותחי הו' לי' כדשיל"מ הגם שבמרדכי הציא בשם הראצ"י שם צפ' ג"ה דלא מקרי דשיל"מ אלא אם אותו שנאסר הותר משא"כ אם בדבר שנאסר הוא אסור עד עולם אין זה בכלל דשיל"מ וכן נראה לכאורה משקלי' וטרי' דהר"ן שם דלא מקרי דשיל"מ אלא כשיש היתר לאסורו לגמרי ביצה שנולדה ביי"ט וכן נראה לכאורה מדברי רש"י במס' יבמות דף פ"ב ע"א דה"ה זכותא היא דהא דקימ"ל דשיל"מ לא בטל כגון דמשתיי' למחר למאן דאסר לי' השתא כגון ביצה שנולדה ביי"ט וגם בעל ת"ה ס' ק"ע מציא ראי' לראצ"ה מסוגיא דיבמות שם דקאמר התלמודא הא דרב אשי זכותא דממ"נ אי לכהן משרא שרי כו' עיין שם וכבר הקדימו בקושיא זו על הרי"ף הרשב"א ז"ל ומציאו בעל הנמוקי יוסף בפרק הערל יעו"ש.

עב"ז מיראי הוראה אני להקל אחרי שכתב מהר"מ דנהגו לפסוק כרב אלפס בדבר שלא נחלקו עליו בעלי התו' ועוד הא הר"ן במס' נדר' דף נ"ב ע"א פסק כרב אלפסי ומה שהציא ראי' מיבמות דקאמר התלמודא הא דרב אשי זכותא כ' הר"ן שם וז"ל ומתחזי לי דהא דפרכינן עלי' מהא דרב אשי ודאי זכותא היא דהתם ה"ק דכיון דלישראל לעול' אסור למה נחמיר אלל ישראל מפני היתרו של כהן אינו צדין אצל הפת שאפאה עם הל"י בתנור כיון שיש לו ולכל אדם היתר צו עכשיו ראוי להחמיר בצטולה ודבר פשוט הוא עכ"ל.

ובן נרא' מדברי רש"י במס' ביצה דף ל"ט ע"א דה"ה שיש לו מתירין למחר יוליכוהו או היום יאכלוהו כאן עכ"ל הרי כיון שיש לו ולכל אדם היתר לאכול כאן ראוי להחמיר ולומר שאינו בטל וי"ל בזה דאינך אמוראי סברי דאין זה בכלל דשיל"מ כיון דלאכול כאן לא נאסר מעולם כדעת הראצ"ה.

מתני'. המוציא גחלת לרה"ר חייב ושללהבת פטור.
עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן מא) וז"ל:
שאלה, עבד שנכתב צידו גט כחובת קעקע ויאל לרה"ר בשבת
מהו.

תשובה: אם יאל כדי לינתן לה וכההוא דתנן (גיטין י"ט)
וכותב על היד של עבד ונותן לה את העבד חייב
דאחשבה ליד' ואם לאו הו"ל לה הולאה שאינה זריכה לגופה
ופטור ואם כבר ניתן לה פטור לכ"ע דבטל אגב ידא עיין סוף
מקואות חז' שהוא תחוב צאדם בזמן שהוא נראה חוץ ה"נ
הכתב נראה. ולא דמי למוציא שלהבת דפטור, דשלהבת רוחנית.
ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן קכז אות יט).

*

גמ'. חמישה דברים נאמרו בגחלת. קשה הוה ליה
למימר נאמרו בגחלת ושללהבת דכל הני מילי חלוק דין
השללהבת מדין הגחלת, ונראה לי בס"ד כי עיקר החידוש הוא
בגחלת דנקיט בה איסורא אבל בכלהו מילי הוי להחירה ואין
היתר חדש בשלהבת כי כן הסברה מחייבת בללא הכי כיון
דשלהבת אין בה ממש מאי איסורא איכא למתלי בה.

אמנם עדיין י"ל אמאי נקיט להו בסדר זה ולא נקיט להו על
פי סדר משנה דילהון. ונראה לי בס"ד דנקיט להו
בדרך לא זו אף זו על היתר השללהבת והוא דלא מציעא דדין
יו"ט דקיל אלא אפילו שלהבת של הקדש דחמיר ולא מציעא
הנחת הקדש אלא אפילו הנחת עבודה זרה דחמירא טפי ולא
מציעא הנחת עבודה זרה דאין בה איסור סקילה אלא אפילו
בענין שבת דאית ביה עונש סקילה ולא מציעא הולאה דשבת
דמסתברא מילתא דהיתירא כיון דשלהבת אין בה ממש נמצא
לא הו"ל כלום אלא אפילו צמודר הנחה מחזירו דהנחתו מן
השללהבת היא כמו הנחתו מן הגחלת כי כמו שהוא מתחמם מזו
מתחמם מזו ואדרבה אפשר שיתחמם מן השללהבת טפי עם כל
זה מותר בשלהבתו ורק אסור בגחלתו משום דאוליין בחר גוף
הדבר שנהנה ממנו שזה יש בו ממש וזה אין בו ממש ולא
אוליין בחר בהנחה ואף על גב דהאי רבותא איתא נמי בדין
העבודה זרה עם כל זה הוסיף להציא עוד האי דינא דנדרים
דאית ביה רבותא טפי משום דנדרים הולכין אחר דעת האדם
וצודאי זה המדיר קפיד על הנחתו של זה בכל אופן שיגיע לו
הנחה והרי הוא נהנה באמת מן השללהבת ועם כל זה אוליין
בחר גוף הדבר שנהנה ממנו דכיון דאין בו ממש שרי. בן
יהודה.

*

גמ'. כגון דאדייה אדויי לרה"ר. האחרונים דנו אם יש
חילוק לענין כמו בין הולאה לשאר מלאכות. ועיין בשו"ת
הר צבי (ט"ל הרים מבעיר סימן א) בהג"ה, שהציא ראה
מהמבואר כאן המוציא גחלת לרשות הרבים חייב ושללהבת פטור
וכו' ומוקי לה כגון דאדיי אדויי לרה"ר, ופי' רבינו חננאל:

ק"ח אם כן הל"ל כר' אשי משום דשיל"מ ועוד א"כ אדמשי
אבי ה"ט דאינו בטל גזירה שמא תעשה עיסה בשותפות
עדיפא ובפשוט טפי הל"ל גם בלא שותפות נמי גזירה שמא
תשאל כל המים ומלח מחצרתה ולא משלה כלום ויהיה האיסור
לצדו יהיה טעמו. שוב חפשי בחידושי סוגיא זו דצינה העליתי
מאז דברים אלו של מעלתו הנ"ל והוכחתי כן מלשון הש"ס
לגבי עיסה ולא נקט לגבי קמת משום דמסתמא יש לה קצת גם
משלה וכו' עש"ה תירצתי יפה מאי דקשה מאד לטעמיה כנ"ל
אין עת האסף פה. ע"כ.

*

מתני'. ושללהבת לא נהנין ואלא מועליין. צפרק במה
מדליקין בסוגיא דקינסא (כ"ב ע"ב) פשיט הש"ס
ממורה דמקדש ממנה היו מדליקין וכו' היה מסיים, והקשה
הגאון מו"ה יונה לנדסופר בצפרו בני יונה (סימן רעד) הא
השללהבת אינו אסור אלא מדרבנן, כמבואר כאן דשלהבת לא
נהנין ולא מועליין, ושל ע"ז דדילי מיני' שרי' לגמרי, וא"כ איך
פשיט ממקדש דאין שבות במקדש כיון דלא אפשר בענין אחר.
עיי"ש.

ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן מג) דלק"מ מתרי טעמי,
א' שפרש"י שם ממנו הי' מדליק שצערב לקח הישנה
צידו עד שחיקן החדשה ואח"כ הדליק מן החדשה שארי
הנרות, ותוס' הקשו על זה א"כ ידליק כל הנרות מזה שצידו
אע"כ זה אי אפשר שכבר נעשה אפר, ולפע"ד כל זה היה
מהנם שיהיה יכול לתפוס עוד הישנה צידו להדליק ממנו
החדשה ומיד כשהדליק את החדש מיד נחצטל הישן ונעשה
אפר, כיון שכל עצמו לא היה אלא מעשה ניסים שע"פ טבע לא
היה צו כח להדליק רק ממעשה ניסים א"כ מיד שהדליק
החדשה לא היה צריך חו' לנס, ומעמה מוכיח הש"ס אי ס"ד
שיש שום נדנוד איסור להדליק מנר לנר אע"פ שאין לנו לגזור
שבות במקדש כיון שאי אפשר בענין אחר מ"מ היה נעשה הנס
עוד רגע להדליק כל הנרות מהישנה שצידו, אע"כ דלא חיישין
לאכחושי מזה.

ובר מן דין נ"ל דהגאון זצ"ל לא דק, דהתם צצינה מוקי להך
צרייתא במסקנא צאדיי אדויי והא [הוא] דהוה שלהבת
רק איסור דרבנן אבל אי מחוצרת בגחלת ופחילתה הוא אסור
מן התורה אפילו בנר של ע"ז וכש"כ של הקדש, וכ"כ שם
הרא"ש צצינה בשם הירושלמי וכ"כ ט"ז צי"ד רס"י קמ"ב
ומג"א ס' רצ"ח סק"ח, ומ"ש יש"ש סוף צינה [סוס"י י"ד]
להתיר להדליק נר מצית תפלתם של ע"ז היינו למסק' דל"ח
לאכחושי מזה וה"ה בנר של ע"ז אבל אי היה שייך אכחושי
מזה היה אסור מן התורה בשלהבת הקשורה בפחילה שלהם,
וכן מלאחי בשעה"מ פ"ו מהל' ע"ז ה"ו ע"ש, ומזה צל"ע
קצת במ"ש מג"א ס' קנ"ד ססק"כ ע"ש, דאיכא מסתברא
להדליק ממנו הו"ל ציוי ואכחושי משא"כ להשתמש לאורו
הו"ל כקול מראה וריח שאין בהם מעילה דאורייתא ואפשר
צבה"נ אפילו איסור דרבנן ליכא. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

נמי דשיל"מ כהירושלמי ומ"מ אינו דומה לחמץ דומן ממילא
עבר משא"כ טבל דבעי תיקון ומיהו יכול לתקנו מיד.

ובעין זה צריכים ליישב ברש"י בנדה ריש דף מ"ו שר'
מדאורייתא חד בתרי בטל ומדרבנן צריך מאה וחד וק'
א"כ ע"כ במינו מיירי דשלא במינו ל"צ מאה וחד ואין כ' דחד
בתרי בטיל הא לר"י קיימי' דמצ"מ לא בטיל ודוחק דרש"י
אזיל לטעמיה בחולין ז"ט ע"א דמשמע אפי' באינו מינו בעי
מאה וחד בגריסים ועדשים ומוקי לה הכא באינו מינו אבל
האמת יורה דרכו דמיירי במינו לענין תרומה ומפרישים זע"ו
ושיעורו בק"א דכתיב מקדשו ממנו כשנפל לתוכו מקדשו ומ"מ
לענין ביטול איסורים אפשר שיהיה אינו מינו בשמא וזכה"ג
מדאורייתא חד בתרי בטיל ורבנן הצריכו מאה וחד דאסמכוהו
אקרא דמקדשו ממנו וזוהי תבין לשון התוס' ביצמות פ"ב ע"א
ד"ה ר"י שכתבו דר"י גופי' אית לי' צפ' נוטל מעלין את
המדומע באחד ומאה ואפי' במצ"מ כדמשמע בליטרא קציעות
וק' מה צורך לראיה מקציעות הלא לא שייך להעלות מדומע
בק"א אלא במצ"מ דשאינו מינו לא בעי ק"א וע"כ משום
דהו"מ לאוקמי במינו לענין תרומה ומ"מ הוה אינו מינו לענין
ביטול איסורים לכן מיייתי מקציעות דהוה מצ"מ בכל נד. ע"כ.

*

רש"י ד"ה פדומית. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה
תנינא אר"ח סימן נז) תמימה הגאון בעל מחבר מראה
כהן, דכאן פירש רש"י דמלא סדומית דקה היא מאוד, ובמס'
ב"ב (ב' ע"ב) כתב דמלא סדומית היא עבה.

וע"ז השיב הגאון מהר"ש לאנדא שם: הנה האמת יורה דרכו
שהוא טעות המדפיסים ורש"י לא נרשם במקומו,
ורש"י מציין על מלא אסתרוקנית שהיא עבה וקשה. ובש"ס
שלי מחקתי מלא סדומית וכתבתי אסתרוקנית דדברי רש"י.
אמנם גם בגמרא צריכין אנו להגיה דלפי המסקנא במס' ב"ב
דקורה מעמיד את המלא אפילו מלא אסתרוקנית ג"כ הוא
טעות הדפוס וצריך להיות במקום אסתרוקנית סדומית ואף
שקשה למחוק ולהגיה בספרים מכל מקום זה הוא טעות
דמוכח. ע"כ.

וע"ע בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן רט) שהרגיש בקו'
הנ"ל.

*

רש"י ד"ה בהרות המושכין. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק
א סימן כו) וז"ל: ומ"ש צדין בארות ומעיינות והציא
מדברי הגט פשוט שהוצא בפת"ש שהוכיח מרש"י בילה (ל"ט),
דאם מושכין להלאה על ידי צריכה נקרא נהר, ורו"מ צידד דגם
אם נמשך להלאה ממקום נביעתו, אם המעיין עצמו בחוק העיר
הוא ג"כ בכלל מעין. ודוקא היכא דהמעין רחוק מהעיר
והצריכה נמשכת להעיר, הוי נהר. הנה בג"פ שם סוף סקנ"ב
הציא בשם מהר"ם מינך, שנסתפק בעיר אופנהיים דהמים
באים לעיר מהנהר, אלא שנמשך ע"י צריכות וניירות, אם הם
בכלל בארות או מעיינות, ולא ראה שיקדורו שם גט. וזוהי נראה

כגון שנפח צפיו וכיוצא בזה ודחה השלחבת מרה"י לרה"ר,
ועד כאן לא פטר לו אלא משום ששלחבת הוי דבר שאין בו
ממש הא לאו הכי הוי חייב אעפ"י שהולאה היא ע"י כחו,
ורא"י מוכרחת מכאן שהולאה ע"י כחו חייב.

*

מתני'. ושל עולוי בבב' וכו'. עיין בשו"ת ישועות מלכו
(חלק אר"ח סימן כא) דיש חילוק בין מה ששייך לכל
ישראל דלא נקרא שלו ולא אחזתכם, ושל שותפין מקרי
אחזתכם, וכן נראה ממתני' כאן, דבור של עולי צבל מקרי
הפקר אע"פ שאין איש רשאי לזכות בו והוא לכל ישראל.

*

גמ'. אתמר מילא ונתן לאחבירו וכו'. עיין בתשובות
חדשות לרע"א (א"ח סימן ה).

*

גמ'. הריני ע"יך חרם וכו'. עיין שו"ת הראב"ד (סימן
רו).

*

רש"י ד"ה שיש לו מתירין. עיין בשו"ת תשובה מאהבה
(סימן ג-ד) שהצאתי בגמרא.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן עא אות ג) שכותב: דברי
רש"י דביצה ל"ט ע"א י"ל כוונתו דתרווי' צריכי למחר
יוליכוהו או היום יאכלוהו כאן דהיום יאכלוהו כאן לחוד לא הוה
דשיל"מ דלדבר זה לא נאסר מעולם ולמחר יוליכוהו לחוד אינו
מועיל דהוי שלא במינו אלא מכאן צריך שניהם הוה דשיל"מ
ואע"ג דלרב אשי קיימינן ואיהו ס"ל ביצמות כה"ג יש לו
מתירין כאשר כתב מ"מ ראה רש"י לפרש הכא שיהי' נכון גם
אליבא דהלכתא וא"כ אין ענין זה לפת שאפאה עם הנלי שאין
בו אלא נד א' שיכול לאכול עתה וזה דבר שלא נאסר מעולם
ועיי' בלשון רמב"ם במשנה דמס' ע"ז אלו אסורין ואוסרים
בכ"ש בסוף דבריו והן הנה דבריו פט"ו ממ"א הלכה ט' ועיי'
כ"מ שם.

ולבאורה ז"ע הלא ר"י ור"ל אמרו חוץ מטבל והרמב"ם כ'
שם בהל' וי"ו טעם טבל במשהו משום דאפשר
לתקנו וא"כ כיון שכן מ"ט לא הזכירו נמי חמץ בפסח אשר
זוהי נראה שיש חילוק בין יש לו מתירין דטבל דאפשר לתקנו
מיד ולאחר וצין דבר שיותר אחר זמן כחמץ וכדומה ויש מקום
עיון בזה ואין כאן מקומו ועיי' נב"י ח"ד סי' ז"ב והא דנקיט
הרמב"ם טעמא דטבל משום דאפשר לתקנו בהירושלמי נראה
משום דס"ל דמין במינו לא בטיל וא"כ מפרש פלוגתא דאביי
ורבא בחמירי דחיטי ובשערי דטבל כמ"ש תוס' וקשה אי
הטעם כהיתור כך איסורו א"כ תינה במינס שיכול להפריש מזה
על זה חטים על חטים אבל חטים ושעורים ניהו לענין בטול
הוה מצ"מ דשם חמירי חד הוא מ"מ לענין טבל בעינו שיכול
להפריש מזה על זה והכא א"א.

ובאמת תמיה לי על התוס' שדחו דברי רש"י בזה והוא
תמוה ע"כ ס"ל להרמב"ם דבלא טעמא דש"ס הוה

דאס היו נמשכין ממעיין אף שצאים ע"י צריכות, לכ"ע יש לכתוב מעיינות, ועדיין ז"ע צוה. אבל היכא דגם המעיין בעיר והמים נמשכין לתוך צריכות, נראה דודאי שם מעיינות עליהם, וכמ"ש הג"פ.

ורא'י מהא דאיתא בתענית (י"ט ע"א) צעובדא דנקדימון בן גוריון, שלוח י"צ מעיינות מים ונתמלאו ע"י גשמים, ונדחק רש"י לפרש שהמעיינות לא היו נובעין כ"כ שיתמלאו מן הנביעה. ובעין יעקב הביא הכותב בשם תוס', שהיו צריכות מלאים מים שנמשך לתוכן מי המעיין, ולכן נקראים מעיינות ע"ש. ומבואר דהצריכות נקראים מעיינות לפי שנמשך לתוכן מי המעיין.

ולבאורה ה' נראה להביא סתירה מש"ס דע"ז (מ"ז ע"א), צעי רבה, המשתחוה למעיין מימיו מהו לנסכים וכו', לעולם למי' קא סגיד, והכי קמבע"ל, למי' דקמי' קא סגיד וקמאי קמאי אזדי, ופירש"י כלומר, מעיין המקלח כל שהמים באות ראשון ראשון והולכות להם וכו', או דלמא לדברונא דמי' קא סגיד, ופירש"י לדברונא דנהר, לקילוח של נהר והילוכו השתחוה וכו', ומוכח מלשון רש"י דהקילוח שנמשך להלאה נקרא נהר. אבל י"ל, דהתם מייירי בנמשך שלא ע"י צריכות.

שוב מוכרחי דכתב"ש ס' י"א סק"ג, העלה דכל הנמשך אפי' בצריכות מן המעיין, נקרא נהר, ורמזו גם להא דע"ז (מ"ז) הנ"ל. וע' דדע"ת שם סק"א וצק"א שם, וז"ל דדוקא אם הצריכה מתמלאת אח"כ, והמים נשארים עומדין, אז הוי בכלל מעיין, וכמש"ל ראי' מהתוס' תענית, משא"כ במקום שנמשכין והולכין לנהר, גם הם בכלל נהר. וע' ירמיה י"ח פסוק י"ד, מים זרים קרים נוזלים, וצתרגום ומי מצוע נבעין, הרי דאף שהם נוזלים נקראים מי מצוע, וי"ל וקצתו. ע"כ.

ובגוף ענין שם צאר ושם מעיין עיין ישמח משה (פרשת חיי) על הפסוק ויצרך הגמלים.

*

תוס' ד"ה מושום. צשו"ת צנין ציון החדשות (סימן ז) נשאל לפי דברי פסקי התוס' נדרים (פרק הנודר) בכל דבר שהיהאר צא מאליו אף שאינו בכלל דבר שיש לו מתירין מכ"מ אפילו באלף לא בטיל, לפ"ז למה הוצרכו התוס' לתרץ שני תירוטים דחוקים, תיפוק ליה דלכך נקרא מים ומלח לעיסתה דבר שיש לו מתירין הואיל דהיהאר צא מאליו לאחר י"ט.

והשיב: מה שהעתיק מר נ"י בשם פסקי התוס' לא ראיתי שם דז"ל דבר שיש לו מתירין ממילא שעל ידי מעשה בלא צטול אף בשאינן מינן עכ"ל והם דברים בלי הצנה ובלי ספק טעות נפל צוה ואם כוונת מר נ"י להג' דדברים האלה ולפרש שפסקי התוס' רזו לומר שאף דאמרינן דבר שיש לו מתירין באינו מינו בטיל מכ"מ בהיתר הצא מאליו שלא ע"י מעשה לא בטיל לא ידעתי לכוון זה בדבריהם שהרי נרשם לפסק זה התוס' ד"ה כל דבר ושם לא מוכר כלום מזה אדרבא כתבו סתמא דכל דבר שיל"מ בטיל באינו מינו וכן מוכח

מדבריהם ע"פ דברי מעכ"ת נ"י עצמו שהרי הקושיא ממס ומלח שמא מתנגד לכלל הפסקי התוס' הקשו התוספת גם בנדרים שם (דף נ"ט) הרי צפי' שלא חלקו צין היתר הצא ע"י מעשה או מאליו וכן יש להוכיח ג"כ דאין חילוק צוה מהצריכתא שהציא הר"ן שם (דף נ"ב) זה הכלל היה ר"ש אומר משום ר"י כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומ"ש הקדש וחדש לא נתנו צו חכמים שיעור אלא מין צמינו צמשהו ושלא צמינו צנותן טעם ע"ש הרי דחשיב חדש ג"כ בהנך דשלא צמינו בטלים והרי בחדש ג"כ בהיתר צא שלא ע"י מעשה אלא מאליו כשהאיר המזרח אלא ודאי דאין חילוק. ואין להשיב הרי צר"ה (ד' ז') אמרינן דהיתר חדש מקרי מידי דחלי צמשהו דזה דוקא לענין מה דאמרינן שם דצמשהו עשר צניסן הותר דצוה לא הותר רק ע"י מעשה דהקדש העומר אבל מכ"מ לענין דבר שיש לו מתירין ודאי מקרי לא חלי צמשהו שהרי אפילו לא נעשה המעשה דהקדשה ההיתר צא ממילא לכ"ע כניסת יום י"ז ולכן ודאי אין כוונת הפסקי התוס' כמו שרצה מעכ"ת נ"י לפרשם וכש"כ שאין מהם קושיא על התוספות. ע"כ.

*

תוס' ד"ה הקדש. עיין צשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קצד) ד"ה ע"ד הדו"ד, ושם (חלק ג סימן רצד) ד"ה ומה שהקשה.

דף לט ע"ב

גמ'. הריני ע"יך ואתה ע"י שניהם אסורין וכו'. עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תתקלח) וז"ל: לענין צית הכנסת כבר אמרתי שאם יש לו מקום קנוי צית הכנסת פשיטא שמקנה עליו, וכמדומה שלא על כיוצא צוה שאלת אלא על צתי כנסיות שהן מסורין לרבים שאינן קנויין לצעלים ידועים. אלא שכל אחד ואחד מיחד לעצמו מקום ידוע לישב כמו שנהגו בהרבה מקומות. ואף זה כמושאל והמודר אסור צו לתנא קמא דרבי אליעזר בן יעקב מה דאית ליה בנדרים פרק השותפין דהשותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורין זה צוה. ושניה' מותרין בדבר של עולי צבל ואסורין בדבר שצאותה העיר. ואי זהו דבר שצאותה העיר כגון הרחצ' והמרחץ וצית הכנסת. כיון שיכול לאסרו הרי הוא כשותף צו ועל קרקע משותף יכול הוא להקנות. ע"כ.

*

גמ'. וא"ל הן דברים ש"ל עו"ל בבל' הר הבית, ה"שבות והעזרות וכו'. פרש"י: לפי שהפקידום לכל ישראל ונתנום להם ולא להיוסם שותפים צו שיהא להם כח לאסור זה חלקו של זה ע"כ. והנה כן איתא צמשהו נדרים (מ"ז ע"ב) וצר"ן פירש שם כרש"י ע"ש. אף צבעל המאור צבינה כאן פירש דאינס יכולים לאסור משום דמקדש קדשי וא"א לאסרם, דלית להו צעלים ע"כ.

נעשה שואל עליו משום דאין צריה ויכול להיות גם של שני דלא הוצרר איזה מגיע לחלקו, ו"ב. ומעתה זה שם, אבל כאן דאין לו נ"מ בצור רק במים, שפיר אמרין דמר ממלא בדידיה ומר ממלא בדידיה ו"ב. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' סנהדרין ה"ז): בית דין של ג' צריך שיהי' להם לב אחיץ להציל עשוק מיד עושקו כענין שנאמר "ויקם משה ויושיעו" וכו' ע"כ. והקשה בספר מרפסין איגרא (ע' ערב): מדברי הרמב"ם עולה, שהרועים נהגו שלא כדין, ועל כן אץ משה להושיעו כדי "להציל עשוק מיד עושקו". וקשה הלא כאן שנינו, כי אדם שמילא מים מן הצור בשביל חצירו - לא קנה חצירו, שהרי זה כמגציה מציאה לחצירו, שלא קנה חצירו. והואיל וצנות יתרו מילאו את הרהטים מים כדי "להשקות את לאן אציהם", הרי שדינם כדין המגציה מציאה לחצירו, שלא קנה חצירו, וגמלא שהרועים לא עשו שום "עושק" בכך שגרשום.

ובתב. דיש לתרץ, דהנה תפקידן ועבודתן של צנות יתרו היה להשקות את לאן אציהם, וכדי למלאות את תפקידן ולצנע את עבודתן הם מילאו את הרהטים מים, וגמלא שכשצאו הרועים וגירשום הם עשקו את צנות יתרו שהיו ממונות על לאן אציהם, ועל כן אץ משה להושיעו "כדי להציל עשוק מיד עושקו".

*

גמ'. **האחיץ השותפין בשחייבין בקלבון פטורים במעשר בהמה וכו'.** לפי גירסת הש"ס כאן, וכ"ה דעת רש"י בצכורות (דף ג"ו ע"ב), דהגירסא במשנתנו האחיץ "השותפין" בלא ווי"ו [ולא כיש גורסין האחיץ והשותפין בוי"ו] נמצא לפי גירסא זו דשותפין פטורין ממעשר בהמה לעולם כל זמן שהם שותפין וכן פירש"י בצכורות (דף ג"ו ע"ב) ו"ל פטורים ממעשר בהמה כל ימי שותפותן לעולם, כדקמני בצרייתא בגמ', יהי' לך ולא של שותפות, עכ"ל רש"י ז"ל.

וגמלא לפי גירסא זו דסתם שותפין כשהן נותנין שקל שלם ביחד הם חייבים בקלבון, ורק אחים שהן שותפין פטורין מקלבון כל זמן שלא חלקו בנכסי אציהן.

אמנם הרמב"ם ז"ל הולך בדרך אחר לגמרי, דנקיט כהגירסא האחיץ והשותפין בוי"ו, ובכל אחד מהני, הן באחיץ, והן בסתם שותפין, יש אופן שפטורין מקלבון או חייבים בקלבון. ובשניהם יש אופן שחייבים במעשר בהמה או פטורין ממעשר בהמה.

וז"ל הרמב"ם בהלכות שקלים (פרק ג' הלכה ד'), האחיץ שעדיין לא חלקו מה שהניח להן אציהם, וכן השותפין שנחטו שקל ע"י שניהם פטורים מן הקלבון. במה דברים אמורים בשותפין שנשאו ונתנו במעות השותפות ונשתנה עין המעות. אבל אם הציא זה מעותיו וזה מעותיו וערבו ויעדין לא נשתנו המעות ולא הוציאו, הרי אלו חייבים בקלבון. נשאו ונתנו ואחר זמן חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקלבון עד שינשאו ונתנו

ובספר תורת הקודש (ח"ב סי' ד') כתב להסתפק ו"ל: יש לחקור במקום הר הצית שנתקדש בקידוש דוד ושלמה להקדשה לאכילה ולטומאה כמבואר בשבועות (יד א) ועוד, אם נתקדש המקום נמי בקדושת פה לגבי מעילה, ונ"מ לגבי עוקר חוליא מקרקע הר הצית כמש"כ התוס' מס' ז"ב עט. לגבי מקדש קרקע, או נ"מ לגבי איסור מעילה במחוצר להראשונים דס"ל דיש איסור במחוצר, וכן נ"מ לגבי גדולי הר הצית שדנו בזה, דנראה שזה תלוי בדין קדושת פה ולא בקדושת שכינה, דגדולי שכינה אינם נאסרים.

ובתב שם (בס"ק ב') לתלות ספק זה בדברי הראשונים הנ"ל: הרי נחלקו בטעם דאינו יכול לאסור, אם משום דשייך לכל ישראל [וכמש"כ הרמב"ם בפה"מ בנדרים שם שאין לו אלא זכות מועטת ואין לו רשות], או משום דהוי הקדש, והרי פשטות המתני' מיירי לגבי המקום ולא לגבי הצנינים, וא"כ פליגי בזה אם מקום הר הצית יש עלה דין הקדש כמו על הצנינים וכן ס"ל להמאור, [ועי' ניומוקי יוסף בנדרים שם שכתב דלא מקרי נכסים ידיהו הואיל ויש לכל ישראל חלק בהם והריהם כאלו הם של הקדש, וי"ל בלשוננו כאלו הם של הקדש, אמנם לא הקדש ממש], אמנם שאר הראשונים, רש"י והרמב"ם דס"ל דאינו מטעם הקדש י"ל דס"ל דהקרקע אינו קדוש, אלא דהוא דין צבור.

*

גמ'. **אסורים ליכנסם לחצר.** עיין ריטב"א (נדרים מה ע"ב) אי אפי' כניסה בעלמא, או דוקא ליכנס ולהשתמש.

*

גמ'. **והבא במאי עסקינן למלאות, מר מדידי' קא ממלא ומר מדידי' קא מבלא וכו'.** פרש"י: דאמרין צריה, דאמרין שהוצרר הדבר שזה חלקו המגיע לו מן השמים ע"כ.

והעיר השואל בשו"ת שואל ומשיב ז"ל (ח"ג מהדו"ק סי' א'), הא לרבנן דאסור בחצר השותפין משום דאין צריה, א"כ ה"ה למלאות מים אסור, וכן מבואר בהדיא בז"ק דף נ"ב משימסור לו דלוי ואזדו לטעמי'.

וע"ז השיב לו: הנה קושיא גדולה היא ולפענ"ד נראה דבאמת צריך להצין דברי הש"ס בז"ק היאך אמר ואזדו לטעמייהו, הא הר"ן הקשה ריש השותפין שנדרו, דניהו דאין צריה, והא הוה החצר השותפין שאין צו דין חלוקה דאין אדם אוסר על חצירו, וכתב כיון דא"א לומר דקנה קנין הגוף בשעה שמשתמש, א"כ כל אחד ששימש בחלק חצירו שימש ע"ש באורך דבריו כי נעמו, ולפ"ו בשלמא שם דמשתמש בחצר ובעי שיקנה קנין הגוף כחצר ממש, שפיר אסרו רבנן משום דאין צריה, אבל לענין למלאות מים דהמים שמילא שפיר קונה ומה ענין לצריה.

אך הדבר נכון, דשם הספק אם קנהו השני להיות כשואל עליו להיות חייב בנזקיו, א"כ צריך שיקנה בגוף הצור להיות חייב על נזקיו, א"כ שפיר אמרו דמשמיתו משתמש

צמותפות זו האחרונה וישתנו המעות, עכ"ל הרמב"ם ז"ל ומדבריו ז"ל למדנו כמה דברים מחודשים. א', דאפילו שותפין פטורים מקלבון, ב', דהא דשותפין פטורין היינו דוקא כשנתנו השקל מהמעות שנשתנו ע"י המו"מ, אבל אם נתנו ממעות הראשונים שהציא ועדיין לא נשתנו המעות הרי אלו חייבין בקלבון.

והראב"ד כתב להשיג על הרמב"ם שכתב שותפין פטורין מן הקלבון, וז"ל א"א לא מנאחי לזה שורש לא בגמרא ולא בחוספתא ולא בירושלמי, ואני אומר שהטעמו מה שראה מקצת הספרים האמין והשותפין, והוא טעות סופרים, ואינו כן אלא האמין השותפין, עכ"ל הראב"ד בהשגות.

והרמב"ם ז"ל בהלכות בכורות בהלכות שקלים וז"ל שם (פ"ו הלכה י"ד) הלוקח טלאים שנולדו בשנה, או שנשתנו לו צמתה הרי הם פטורים מן המעשר עד שיוולדו ברשותו. לפיכך השותפים שנשתתפו צמתה והציא זה מאה טלאים וזה מאה טלאים וערבום ונשתתפו בהן הרי המאמין פטורים מן המעשר שכל טלה מהן כמכור. וכן האחים שירשו טלאים מאביהם הרי הן פטורין מן המעשר, אבל הנולדים להם צמותפות לאחר מכאן מאלו הצמותות צין לשותפים צין לאחים חייבים צמעשר. וכן אם היו שותפין צמעות וקנו צמותות ממעות השותפות, והאחים שקנו צמותות ממעות הירושה הרי הנולדים מהם לאחר מכאן חייבים צמעשר, שהרי צרשותן נולד, והרי הן כאיש אחד וכו', עכ"ל.

והיוצא מזה דשיטת הרמב"ם דהא דשותפין פטורין ממעשר הוא דוקא הצמותות שהציאו להשתתף, וכן האחים דפטורין דוקא הצמותות שירשו מאביהן, אבל הנולדים אח"כ חייבים, וזה היפך משיטת רש"י וכן המפרשים כאן דשותפים והאחים פטורים מכל הצמותות ממעשר.

ועל השגות הראב"ד ז"ל על הרמב"ם, עיין בלחם משנה שם ברמב"ם ה' בכורות, אריכות גדול דמצא שטת רש"י, ושיטת הרמב"ם, אלא דמתמה דאמאי לא השיג הראב"ד על הרמב"ם בצכורות דשותפין לעולם פטורים כמו שהשיג בשקלים, ועיין צמגדול ע"ז על הרמב"ם ה' שקלים, ועיין צאור שמח על הרמב"ם, וצחז"א צא קמא (סימן כ' אות י"ט).

*

מתני'. מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וכו'. צשו"ת אבני נזר (חלק ח"מ סימן קט) נשאל מאביו, על דברי התוס' עירובין (מז ע"ב) שכתבו דמי שה' פירותיו חוץ לתחומו יש אלפים אמה ממקומם לריצ"ג, והקשה ממתי' דכאן מי שה' פירותיו צעיר אחרת וערבז בני אותה העיר להציא אללו מפירותיו לא יציאו לו.

ובותב: הנה קושיא זו כתובה צאצן העוזר וציאור דבריו דא"א לומר משום שקנו צמיתה צמקומם שהרי מתני' כרבנן דחפצי אינם קונים צמיתה.

ולדידי י"ל דודאי מלד הסברא דברי התוס' נכונים דאיך אפשר שיקנו הפירות צמיתה צמקומם צעלים והם

אינם יכולים להציאם שמה ממה נפשך צין יקנו צמיתה אלל צעלים צין לא יקנו. אך כל זה לריצ"ג אלל מתני' כרבנן א"כ טרם קנייתם צמיתה אלל הצעלים הרי יכולים להציאם שמה דחפצי הפקר אינם קונים צמיתה וכיון שיכולים להציאם שמה דומה כאילו היו חוץ התחום כמ"ש מהרש"א צתוד"ה לקנו וכוון לדברי רמב"ן צחידושיו. ומה שאינם יכולים להציאם שמה הוא רק צממת שקנו צמיתה אלל צעלים וא"כ ע"כ קנו צמיתה. דומה לדברי הר"ן צע"ז צענין ע"ז של נכרי שישאל יכול לקנות כיון דטרם קנייתו ה' לה היתר ע"י ציטול. ולפי זה לדינא גם התוס' ס"ל דקונים צמיתה צעלים. וכ"כ הרשב"א צעבוה"ק צמשנה הנ"ל דלא יזום ממקומם הרי שלא קנו צמיתה צמקומם.

עב"ז אני מסופק אם הוראה זו מוסכמת דק"ל אם איתא דיש להם צמיתה צעלים גם ד' אמות לא יקנו הפירות ויהי' מותר להוליכם לכל מקום שירצה כיון שאינו מוציאם חוץ למקום צמיתתם [מיהו הדבר תלוי צשתי הלשונות של רש"י צספינה מהלכת].

ביהו י"ל כיון שאם ה' הצעלים חוץ לתחום לא ה' להם רק ד' אמות גם הפירות קן. ואין להקשות דא"כ צתחילת דינא נאמר ג"כ כיון שאם היו הצעלים חוץ לתחום לא היו יכולים לקנות צמיתה צמקומם אפי' ע"י עירוב כשרחוק יותר מד' אלפים כיון שאינו יכול להגיע שם גם הפירות לא יקנו צמיתה. דלא קשיא לפמ"ש דלרבנן הרי ה' יכולים להציאו שם. ומזה ראי' למה שכתבתי.

וב"ב ק"ל צמשנה דלמה לא תני רבותא יותר שאסור להציא הפירות אלפים אמה לתחומו של צעלים כדי שיוכלו הצעלים לאוכלם שם ולא ה' צריך לצייר הדין צעירבו צני העיר. אלא ודאי משמע דצממת אלפים יכולים להוליך כדברי התוס' ואפי' לרבנן קונים צמיתה צמקומם. ואף דחפצי הפקר אינם קונים צמיתה כשיש להם צעלים יותר יכולים לקנות כדברי התוס' ע"מם דדיבור זה. ואינו יודע מה ק"ל לאהעו"ז. ומ"מ לדינא מאחר שפורש צרשב"א דלא יזום ממקומם צוודאי אין לנטות מדבריו מאחר שי"ל שהתוס' מודים למה דק"ל כרבנן. ע"כ.

*

תוס' ד"ה הבא. עיין צשו"ת תחם סופר (אור"ח סימן קלז) ד"ה מ"ש מפרה. ושו"ת אבני נזר (חור"מ סימן טו).

*

תוס' שם. עיין צשו"ת צאר ילחק (חלק יו"ד סימן טו) שכתב לתרץ דברי הרמב"ם המוצאים צח"מ (סי' ער"ה) צמחזיק צשטר מנכסי הפקר דפסק דקנה הנייר, והוא דהש"ך שם (ס"ק ג') תמה דהא הוא איציעיא דלא איפשיטא צש"ס ומפני מה פסק הרמב"ם דקנה הנייר, ותי' הש"ך דס"ל להרמב"ם דקנה מן דין חצירו דקונה שלא מדעתו ג"כ ור"ג ס"ל דאין חצירו קונה שלא מדעתו עכ"ל, ואף דהתוס' צצ"צ (דף ב"ד) ד"ה אדעתא דלצי כו' כתבו דלא שייך קנין חצר

התוס' צ"צ הנ"ל, ולכן רצ נחמן לשיטתו דס"ל צביצה דחצר כה"ג אינו קונה, לכן ס"ל לומר דלא קנה הנייר, משום דהיכא שידוע שמונה בחצירו ואינו מכין לקנותו אין חצרו קונה, אבל אליבא דדינא דנחצאר דהרמז"ס הוכיח מגיטין דחצר וידו קונה גם ביודע ואינו מכין לקנותו ע"כ קנה הנייר משום קנין חצר כשיטת הש"ך הנ"ל.

והא דצ"ק (דף כ"ט) בהפך הגלל כו' ואמ' ר"א לא שנו אלא שנתכין לזכות בהן אבל לא נתכין לזכות בהן פטור דמוכח מזה דידו אינה קונה ביודע ואינו מתכוין וכשיטת התוס'. י"ל דהרמז"ס יפרש דהתם מייירי דלא הי' קנין ידו אלא קנין הגבהה וכתי' קמא של התוס' ד"ה אלא אמר רב אשי כו' ע"ש, וכן משמע הלשון דהפך הגלל, אבל בקנין חצירו י"ל שפיר דאף ביודע שמונה בחצירו ואינו מכין לקנותו ג"כ קני כ"ז דלא היתה כונתו להפך היינו שלא לקנותו. ויש להאריך בזה, ואכ"מ, כן נלע"ד בישוב דברי הרמז"ס הנ"ל. ע"כ.

דף מ ע"א

גמ'. אתמר המפקיד פירות אצל חבירו וכו' ה"נ כיון שזכה להם ע"י אחר כמי שיחדד וכו'. עיין בנתיבות (סימן רצ"א ס"ק ג') דאם א' א"ל זכה בחפץ זה לפלוני, נעשה הזוכה לשומר עבור חצירו כשחצירו אינו בכאן, כמבואר בירושלמי שבעות ר"פ ארבעה שומרין עיי"ש.

ועיין בשו"ת עין יחזק (חלק א אה"ע סימן נח ענף ב) שכתב דנראה דזהו תלוי בהך תרי תירוץ' בש"ס כאן, דלהתירוצ' קמא דכמו שייחד לו קרן זויות דמי, ס"ל דלא נעשה שומר כלל, והתירוצ' שני דזכה שאני הוא כפי' רש"י שכל עצמו לא עשה אלא להוציאו מרשותו ושביעתו ולהעמידו בשביעתו שלהן ורשותן. אבל לולי זאת הי' דינו כשומר עבור הזוכה. הרי דפליגי בזה הנך תרי לישני בהך דין של הנתיבות.

עוד בותב שם: וראיתי בירושלמי סוף ביצה ה' ז' גבי הך פלוגתא דרב ושמואל הנ"ל דהקשו ג"כ מהמשנה דמי שזימן אצלו אורחים כו' וחצירו דכיון שזכה להן מנותיהן לא כרגלי מי שהיו מופקדין אצלו הן ופי' המפרש דכוונת הירושלמי דכמי שייחד לו קרן זויות דמי ע"ש. ובאמת לפי מה דא"י בירושלמי שבעות פ"ח ריש ה' א' ח"ל אמר ר' יוסי והוא שאמר ליתן מתנה לכל מי שירצה הוא בכלל לשומר ולא לחלק. אבל אמר ליתן מתנה לפ' כיון ששמירתו עליו כמו שעליו הוא עכ"ל. הרי להדיא דש"י הירושלמי הוא דהזוכה נעשה שומר עליו.

וע"ב לענ"ד דכוונת הירושלמי צביצה הוא כעין כוונת האב"ע דש"ס דילן צביצה דזכה שאני דכל עצמו לא עשה אלא להוציאו מרשותו שביעתו וזה שאמרו כיון שזכה ע"י אחר לא כרגלי מי שהפקידו אצלו הוא דהא נתכוין להעמידו ברשות האורחים. ולפ"ז לא יסתרו דברי הירושלמי להדדי. חולת זה יש לחלק ולומר דדוקא באמר תן לפ' וקיצל הזוכה ציווי אז נעשה שומר שהרי קיצל עליו להוליכו וליתנו לפ'. וכן

במחזיק בשטר הנ"ל משום דהיכא דיודע שמונה בחצירו ואינו מתכוין לקנות לא קני, עכ"ז י"ל דהרמז"ס לא ס"ל כן, ואף דאינו מכין לקנות מ"מ כ"ז שלא היתה כונתו להיפך שלא לקנות ג"כ שייך קנין חצירו שלא מדעתו בזה, ויש לומר דהרמז"ס הוכיח זה מגיטין (דף ס"א) גבי עני המנקף בראש האילן דאם ליקט ונתן ביד ה"ז גול גמור, ופי' התוס' שם דאשמועינן דאף שלא אחז בידו אלא להפילן אפ"ה קנה, ואלו בכיוון לקנותו פשיטא דקנה, ובע"כ מייירי בלא מכין לקנותו ואפ"ה קנה מן דין ידו קונה שלא מדעתו כמו בחצירו, ועיין במל"מ (ה' אבידה פ' י"ז ה' ח') שהביא תוס' הנ"ל, ומוה הוכיח הרמז"ס דגם היכא שידוע שמונה בחצירו ואינו מכין לקנותו דקונה, ובצ"מ (דף י') גבי ד"א דאמרו בתי' א' כיון דנפל גלי אדעת' דנפילה לא ניחא לי' דליקני ור"פ תי' באופן אחר, וי"ל דלכן לא הספיק תי' א' לר"פ משום דכיון דד' אמות קונות ג"כ שלא מדעתו ע"כ אף היכא דנפל וגלי אדעת' דנפילה ניחא לי' דליקני מ"מ מצעי להיות קונה מזד קנין ד"א, כיון דע"פ דין אינו קונה צנפילה, וטעה בזה, הוי כמו דאינו מכין לקנותו ואפ"ה קנה לו ד"א, ומבואר בצ"מ (ס"י רס"ח סעי' א' בהגה) שדעת הרמז"ס כר"פ ע"ש, וע' במל"מ (פ"ב מה' זכיי' ה"ט) שכתב טעם אחר אמאי לא הי' ניחא לר"פ בתי' א', ולי נראה כמ"כ.

אך מש"כ הש"ך דר"ג הי' ס"ל דחצירו שלא מדעתו אין קונה זהו דוחק גדול, ונלפ"ז נימא ג"כ דהי' ס"ל דאין חצר לקטן משום דקטן לאו בר כוונה הוא, ובצ"מ (שם) אמרו גבי פלוגתא אי יש חצר לקטן דאי חצר משום יד כ"ע ס"ל דגם צמחיה חצר קונה בקטן, ולא אמרו דהא הוי כמו אינו מכין וגם גדול כה"ג לא קנה ואיך יהי' עדיף קטן מגדול בזה, וע' בש"ך ח"מ (ס"י רמ"ג ס"ק ו') שכתב דחצר דקונה בקטן דצ"מ הנ"ל הוא מה"מ ולא כשיטת התוס' (שם), א"כ ה"ל להש"ס לומר דזויהי פלוגתתם, דמ"ד דס"ל דאין חצר לקטן דחצר שלא מדעתו אינו קונה, ושאני גט דצ"כ ואינה מעכבת צ"י כונה, וע"כ מוכח דס"ל להש"ס דאין סברא דפליגי בזה משום דכ"ע ס"ל דחצר שלא מדעתו קונה, ויש להאריך בזה ואכ"מ].

לבן נלע"ד לומר דצביצה (דף ל"ט) פליגי ר"ג עם רב ששת במילא מים, דר"ג ס"ל כרגלי מי שנתמלאו לו ור"ש ס"ל כרגלי הממלא, ומסקנת הש"ס דפליגי צמחיה, מציאה, ופי' רש"י דר"ג ס"ל דלא קנה המגזי' ואף דלא קנה חצירו מ"מ גם המגזי' לא קנה משום דהא לא כיוון לקנות, ור"ש ס"ל דקנה המגזי', והתוס' תמהו שם איך יקנה המגזי' בלא מתכוין לעצמו רק נתכוין לחצירו ע"ש, אכן לפי' רש"י י"ל דזויהי פלוגתתם, דר"ש ס"ל דאף דנתכוין לזכות עבור חצירו מ"מ כיון דע"פ דין לא מצי זכי לחצירו ואיהו טעה בזה ממילא קנה לעצמו משום קנין ידו וחצירו, וכשיטת הש"ך גבי מחזיק בשטר אדעתא דארעא, דכיון דע"פ דין לא מצי לזכות הקרקע דקנה הנייר בחזרת חצר כמו כל חצר שלא מדעתו, ור"ג ס"ל דלא זכה הממלא בחזרת קנין חצר משום דס"ל דחצר צאינו מכין לקנות היכא שידוע שמונה בחצירו אינו קונה וכסדרת

גמ'. שם. עיין אכן האזל (פ"ב מהל' שלוחין ה"ט).

*

מתני'. אין משקיין ושוחטין את המדבריות וכו'.
עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן כט) וז"ל: בסוף
מס' ביצה, מה שפירש שם הרמב"ם בפירוש המשנה, דלכך
משקיין להחיר ריאתה שאם יש שם סירכא חלושה נשמטת,
משמע דאי לא נשמטת היתה טריפה דאין אנו זקייאין בין
סירכא חלושה לאינה חלושה, לכך משקיין תחלה, אם כן מאי
מקשה הש"ס למה [ל] למימר וכו', דלמא אי אין משקיין
תחלה אסורה לשחוט צו"ט דלמא ימלאנה טריפה דשכיחי
סירכות חלושות בצדמות, וז"ע. ע"כ.

ועיין ח' חת"ס בסוגיין, ד"ה והנה בהג"א, שכתב מכח
פשוטו של הרמב"ם, דהא דקאמר בש"ס מילתא אגב
אורחא קמ"ל, היינו למאי דקיי"ל לעיל (ל"ד ע"א) צריך לחסמן,
אבל למ"ד צריך לדקון י"ל דינא קמ"ל שאסור לשחוט בלי
השקאה שאי יהיו סירכות מציאות וכו'. ואולם בחי' חולין מ"ח
ע"א, ד"ה ומלאחי, כתב, דאשמעינן שאם לא ינתקו הסרכות
אפשר שימנע מלאכול עי"ז ושחט על מגן צו"ט וגם אחי
לאימנועי משמחת יו"ט, ואע"ג דמ"מ לאו דינא הוא לומר מי
שחט לו מים להשקות לא ישחוט צו"ט דזה אינו, מ"מ מילתא
אגב אורחא קמ"ל וענה טובה דלשקי' בהמתו והדר לשחוט.
וכ"כ בתשו' חיו"ד סי' ל"ט ד"ה וראיתי בערוך, עיי"ש. וע"ע
בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן לט), הבאתיו לקמן בגמ'.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת שצט הלוי (ח"א אור"ח סימן קלג) בזה.

*

מתני'. שם. כתב בספר בן יהוידע, וז"ל: הנה שמותיו
יתצרך יש בהם אותיות הפשוט ויש בהם אותיות
המילוי ופגם העונות מגיע באורות של בחינת המלוי להורידם
ממדרגה עליונה למדרגה תחתונה ואינו מגיע באורות של
בחינת אותיות הפשוט ולכן עיקר התיקון והעליה הוא באורות
של בחינת המלוי אבל אורות של בחינת הפשוט אין צריכין לכך
ומשקיין הוא רמו לתיקון ושוחטין הוא לשון המשכה כמו זה
שחוט [מלכים א' י" דברי הימים ב' ט'] וזהו שאמר אין
משקיין רוצה לומר מתקנים ושוחטין רוצה לומר מושכין
ממדרגה תחתונה למדרגה עליונה את המדבריות פירוש אורות
אותיות הפשוט שהם יוצאים ונדברים בפה האדם כלומר אלו
האורות אין צריכין לא תיקון ולא המשכה כי אין הפגם מגיע
להם להורידם אך משקיין רוצה לומר מתקנים ושוחטין רוצה
לומר מושכין ממדרגה תחתונה שירדו זה על ידי פגם העונות
להעלותם למדרגתם העליונה את הציתות הם אורות של בחינת
אותיות המלוי שהם בתוך הפשוט.

ועד"ה עמוק יותר הנה נודע כל ענין הפגם והתיקון
וגדולות וקטנות ועליה וירידה הכל הוא צפוני
המוחין שהם נקראים פנימיות העולמות, אבל פרצופים שהם
נקראים חגניות העולמות בערך הנזכר כלום עומדים בצדיותם

מיירי הירושלמי שצעות בלשון תן לפ'. אבל בלא אמר לי' רק
לשון וזה לפ'. י"ל דלא קבלו אלא לזכ"י לבד. א"כ אף לחי'
קמא דש"ס דלין ביצה י"ל דלא פליג על הכ דינא של הירושלמי
דשצעות הנ"ל. ולפ"ז אחי שפיר אף לפי דברי המפרש
צירושלמי ביצה הנ"ל. ועיקר הדברים ארוכין ואכמ"ל. ע"כ.

*

גמ'. אם הבנים ברשות בע"ה החצר חייב וכו'. עיין
בספר משניות זהב (סי' ב"ג) דדין נכנס לטחון חטים אכל
בעל הבית שלא ברשות ואכלתם בהמתו של בעל הבית דפטור,
אם זה הוא רק באכלתן קודם הטחינה אבל לאחר טחינה חייב.
וע"ע שם דדין ראובן שהשיב תרנגולת להוציא אפרוחים
והוא נתן תחתיה י"צ צאים וצא שמעון והוסיף תחתיה
עוד ו' צאים שלא בידיעתו של ראובן ויצאו ט"ו אפרוחים אם
יש לשמעון חלק באפרוחים.

וע"ע שם, דדין הנותן צאים תחת תרנגולת של חברו שלא
ברשות ואכלתן התרנגולת אם בעל התרנגולת פטור
מלשם.

*

גמ'. לעולם אינו חייב עד שיקבל ע"זו בעד"ב
לשמו. עיין שו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן נב) וז"ל
השאלה: המלוה מעותיו לנכרים ברבית בחנות חברו המוחזקת
בו, ובשם בעל החנות וברשותו שאונות ופטורות יוצאים על שמו,
ואחר כמה ימים העלילו השרים על בעל החזקה שצביל דברים
אחרים עד שנטלו חלקו וחלק חברו אשר נקרא שמו עליו ואין
מזיל, מהו להתחייב בתשלומי נזקו.

תשובה: בעל החזקה ודאי פטור לגמרי שהרי לא הזיק ממון
חברו צידים ואפילו גרמא לא הו', ואם המכניס
כליו ושורו לחצר ב"ה וברשותו והזיקו שורו של ב"ה ק"ל כרבי
דאמר במשנה פרק הפרה בכלם אינו חייב עד שיקבל עליו ב"ה
לשמו, וכשמואל צדיי דפסק כותיה, רואה אני שהדברים ק"ו.
ולא אשכחן בשום דוכתא שצביל הנאה יהא אדם גומר
ומשחט, אלא נשתעבד בפירוש כגון שותף וערב בשעת מתן
מעות ודכוותיהו שאעפ"י שלא שמרו דרכי ההקנאה אלא
צדצורא בעלמא אכן סהדי דכל חד מנייהו גמר ושעבד נפשיה,
אבל כגון זו שלא נשתעבד כלל לא צפועל ולא צדצור הוה ליה
כגון הנח לפני שומר חנם מתני' פ' האומנים, ותנן בפ'
הפועלים ובפ' השומרים ש"ח נשבע על הכל, ואפילו יהיה בעל
החזקה נהנה ומשחך צדצור אינו אלא ש"ס והרי הוא פטור מן
האונסים, ומהיכא חסך אדעתין לחיובי בתשלומין, שעבוד אין
כאן ולא דינא דגרמי דמחייב ביה ר' מאיר, ואפי' גרמא לימיה
שהוא פטור לדברי הכל, ולא דבר הגורם לממון פלוגתא דר"ש
ורבנן, נבצארו שלשתם יחד במרדכי פ' הגזל קמא, אלא ודאי
נקתפחה שדה שניהם המקום ימלא חסרונם, ואם ירצה בעל
המעות להשביע לבעל החזקה שלא שלח ידו במעותיו להתחייב
באונסין הרשות בידו. ע"כ.

*

ועוד י"ל כונת המקשן להקשות על הרישא דאמר אין משקין ושוחטין למה כריך להו בחד כרכא דמשמע דהשקאה ושחיטה שייכי אהדדי ועדדי להו צהדי הדדי והוה ליה למפלגינהו ולומר אין משקין ואין שוחטין דהשקאה היא צעת לחודא ושחיטה צעת לחודא, ומירך כרכינהו ללמדך אורחא דעלמא דמשקין ואחר כך שוחטין משום סרכא דמשכא.

ודע דרוצ הפוסקים סבירא להו השקאה מותרת גם בציינות לזורך הבהמה דלא גרעה מכלל דמוזנתם עליך ולא אסרו כאן במדבריות אלא רק השקאה דעבד לזורך שחיטה ויש עוד פוסקים דסבירא להו דאין משקין המדבריות אפילו לזורך גופם וחיייהם משום דמוקצין נינהו ועיין אורח חיים סימן תל"ו ותל"ח ופרי חדש שם ועיין שו"ג סימן תל"ח סעיף קטן י"ב עיין שם. (בן יהודה).

*

גמ'. מילתא אגב אורחיה קמ"ל וכו'. רש"י פירש, משום סירכא דמשכא, שמהא נוחה להפשיטה שהוא נדבק יותר מדאי בצשר. ע"כ.

אבל הרמז"ם בפירוש המשניות מפרש: ואמרו משקין להודיעך תועלת כי ההשקאה קודם שחיטה יתיר ריאתה ואם יש שם סירכה חלושה נשמטת ונכרתת.

ובפירושו הרמז"ם מפרש נמי רצו הרי"ף ובלשון זה: מילתא אגב אורחא קמ"ל דלשקי איניש והדר לשחוט משום סירכא דאי אירכא משהמטא.

והנה על פירושם זה של הרי"ף והרמז"ם ישנם צ' קושיות חזקות, אחת כללית, על שניהם, ואחת פרטית על הרמז"ם בזה.

הבללית היא, מה שמציא ה"ח מה שמלא כחוצ צסם הרש"ם. וז"ל: ואני שמואל תמה על זה הפי' שנראה שעל סרכי הריאה הוא אומר כך וח"ו לא תהא כזאת בישראל להכשיר את הטריפה בהערמה. ואנו מפרשים על סרכת העור שיהא נוח להפשיטו ממה שהוא כרוך ואדוק בצשר. ע"כ.

אך קושיא זו מתרץ יפה ה"ח, דלא קשה מיד, דודאי אותן הסירכות שבאים מחמת נקב או סקופו לינקוב לא תינתק ע"י השקאה כלל, אלא דוקא אותן הסירכות הבאות מחמת זיעה. (כך מתרץ ה"ח ברי"ף שם ובטור אור"ח סי' תצ"ח).

והקושיא הפרטית שישנה בזה ביחוד על הרמז"ם, היא, כדראיתי בספר ראש אפרים (סי' ל"ז) בשפת אמת (ס"ק ל"ב), שמציא להקשות צסם ספר מקום שמואל, דהרמז"ם סותר א"ע, דבפיהמ"ש צפ"ג דתמיד על המשנה דהסקו את התמיד בכוס של זהב, מבאר בעצמו כפירוש"ו ח"ל והסקו את התמיד מים קודם שחיטתו לפי שזה ממנה להפשיטו כמו שנבאר צ"ה. וכן בספר הי"ד צפ"א מתמידין ומוספין ה"ט כותב נמי בלשון זה ומשקין אותו מים בכוס של זהב כדי שיהא נח להפשט.

ובחיקונים כאשר כבר נגמרו ונתקנו בזמן הראוי להם צעת שעלה ברצון המאכל שהאכל וצרא ויזר ועשה כל העולמות כולם ואין שייך בהם לא מיעוט ולא ירידה ולא גדלות ולא קטנות ואין בהם שום שינוי כלל ואלו נרמזים באותיות הפשוט של שמות הקודש ולאילו קורא אותם צסם מדבריות אך לאותם שהם נקראים פנימיות העולמות קורא אותם צסם ציינות והן הן הדברים אשר כתבנו לעיל כדיבור הקודם כי הכל עולים בקנה אחד.

ולזה אמר בצרייתא אלו הן מדבריות כל שיוצאות בפסח רוצה לומר צפה סח דהיינו שהם צסוד אותיות הפשוט של השמות שיוצאים במצטא שפתיו של אדם ורועות באפר אלו ישראל כי באפר אותיות באפר דכתיב [ישעיה מ"ט ג'] ישראל אשר כך אחפאר והם ענוים שרואין עצמן באפר כמו שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר [צראשית י"ה כ"ו] אך באמת הם פאר שהקצ"ה יתפאר צם ואלו האורות שהם צסוד האותיות הפשוט אין מהם יניקה והשפעה אלא רק לישראל דוקא וזהו שאמרו ורועות באפר שהם רועים ומשפעים בישראל דוקא, ונכנסות בצריעה הראשונה נכנסות לשון אסיפה וחיבור רביעה ראשונה רמז לעולם האצילות שהוא עולם הראשון שבצריעה עולמות אצילות צריאה יצירה ועשיה ונכנסות שם לקבל שפע אור אין סוף כדי להשפיע ממנו לתחתונים. ואלו הן ציינות רוצה לומר שהם צחינת המילוי כל שיוצאות ורועות חוץ לתחום וגבול שלהם ולא תתמיד זאת אלא הוא רק לפי שעה כי אחר כך באות ולנות בחוץ התחום שקבוע ומיוסד להן. ע"כ.

*

גמ'. למה לי לבייביר בישקין וישוחטין. הנה לפי פשט הגמרא נראה כונת המקשן להקשות למה נקיט תרתי משקין ושוחטין חסגי בחדא מנייהו, דאם נפרש כונתו להקשות על שוחטין בלבד למה תני לה דלימא משקין בלבד, הוה ליה למימר למה תני שוחטין, וכן אם כונתו להקשות על משקין בלבד, הוה ליה למימר למה תני משקין, על כן השתא דנקיט המקשן תרתי בקושייתו מוכרח לפרש כונתו לומר למה נקיט תרתי חסגי בחדא או משקין או שוחטין, ומאחר דכונתו להקשות כך נחזי אן מאי קשיא ליה, והלא באמת תרתייהו צריכי, דהא איכא צד היתר בהשקאה טפי משחיטה משום דאיכא למימר לא גרעה בהמה טהורה מן הכלל דמוזנותיו עליך כן אלו מוזנותם עליך, ולהכי אי נקיט אין משקין במדבריות ושמעינן דאין שוחטין מכל שכן הוא דבציינות לא תמיר אלא השקאה אצל שחיטה אסור, ואם יאמר אין שוחטין בלבד הוה אמינא דמותר להקשות המדבריות דלא ילפינן השקאה משחיטה מטעם האמור, ולכן מוכרח למנקט תרתייהו ואם כן קשה מאי קשיא ליה. ונראה לי צס"ד כונת המקשן להקשות על הסיפא דוקא למה אמר אצל משקין ושוחטין והוה למימר הכי אין משקין ושוחטין את המדבריות, אצל שוחטין את הציינות, וידענא דמותר להקשות הציינות מכל שכן, ומשני נקיט השקאה גבי שחיטה ללמדך דלשקי איניש בהמתו והדר לשחוט.

וקושיא זו על הרמז"ם מקשה גם המהר"ץ חיות לשנת (דף מ"ה) ונשאר צ"ע.

ובספר מקום שמואל (ליר"ד סי' ל"ט) כותב לתוך הקושי' דרך פשוטה, והוא דשני הפירושים אחת וז' התועלות יש בהשקאה. דהיינו דע"כ גם נוח להפשט, וגם הסירכות יורדות.

אבל יש להצין מדוע שינה הרמז"ם פירוש של התועלת צ' המקומות, ואם כבר שישנן צ' התועלות היה צריך לפרשם במקום אחד.

וראיתי ליישן צוה, עפימ"ש בשו"ת צית דוד (סימן א) בשם הגר"ח מוואלוין, דמדרך רש"י לשנות פירושו כל היכי דחגיגה אחת בשני מקומות, וכן קבלתי מאדמו"ר שלא להתייגע צוה ליישן דברי רש"י שלא יהיו סתרי אהדי ואיתאמרא הך סוגיא בתרי דוכתא שלא לפרש שני הפירושים במקום אחד רק לפרש בכלן פירוש אחד ובמקום השני הפירוש האחר ככדי להקל על המעיין שלא יטרח להטריח דעתו לשני הפירושים במק"א וסמך ע"ז שכאשר ילמוד במקום השני מעצמו יראה כי יש עוד פירוש אחר בסוגיא, עיי"ש. וה"נ נאמר איפוא גם בדברי הרמז"ם ויתיישן תירון המקום שמואל.

ובשו"ת חתם סופר (יר"ד סי' ל"ט) עמד ג"כ על הסתירה שבדברי הרמז"ם וכותב ליישן, דבאמת פעולת ההשקאה פועלת צ' הדברים גם יחד (בכעין תירון המקום שמואל) הן להפשט העור מעל הזכר והן להפריד דבקות שצריאה ולקלוף הקרומים שעליה, אלא דבמס' צינה קשה לפרש שהוא ככדי להקל הפשטת העור דמאי שייטי' לענין יו"ט ואי מילתא אגב אורחא קמ"ל משום לשון חכמים עושר הא כבר אשמעינן מדהשקו תמיד זכום של זהב, ועוד במס' חולין הו"ל למיתני ומה ענינו לה' יו"ט. לכן פירש הרמז"ם בכלן במס' צינה דהטעם הוא משום סירכות הריאה וכדי שלא יבוא לשחוט ציו"ט וימנע סירכה ויהי' ספק טריפה ונמנע שחט ציו"ט שלא לצורך, וגם אחי לאימנועי משמחת יו"ט וכו'. ולעומת זה במס' תמיד לא רצה הרמז"ם לפרש משום סירכות הריאה, דהתם כבזשים בני שנה דהיינו תוך שנתן טרם שהגיעו ליו"ט חדש ובכזשים כי הני לא שכיחי סירכות הריאה כלל כמבואר ברמ"א סי' ל"ט סעיף צ' וכו' וא"כ בתמידים לא הוצרכו לתקן השקאה ולהזמין נמי כוס זהב מחשש ריאה דגדי, ללא שכיחי זהו קרומים ודיבוקים, לכן פירש הרמז"ם בשם דע"כ הטעם הוא משום העור, שלא ישאר מן הזכר אלא העור, והבשר צריך להיות כליל ע"כ השקאהו עיי"ש.

וע"ע צדושי כתב סופר על צינה מהדו"ט שמציא מה שראה צדושי אציו הגאון הח"ס שכתב לפרש דב' הפירושים של רש"י והרמז"ם יש לתלות צוה דלעיל (ל"ד ע"א, בטעמא דאין מלבנין הרעפים) דלמ"ד מפני שצריך לדקן אסור לשחוט קודם השקאה מחשש דאולי יעריף הצהמה צנתקו הסירכה, וא"כ מתני' דינא קאמר, (ור"ל כמו"ש בתשו' הג"ל דיהא נמצא ששחט

ביו"ט שלא לצורך, וגם אחי לאימנועי משמחת יו"ט). ולמאן דאמר מפני שצריך לחסמן ולא חייש לריעותא, לא חיישינן גם כאן ולא צריך להשקות מדינא. עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת הריצ"ש (סימן קסג) כותב דצקרבנות במקדש היו צודקין הצהמות מפני חשש הסירכות שהן מנזיות כדי שלא יקריבו פסול לגבוה, שאין להקל צקרבן יותר מחולין. וכותב שם, דאע"פ שאין זה אלא לכתחילה מדרבנן, ואמרו כאן שאין שבות במקדש, זהו דצברים שאסרו חכמים משום גזירה כגון שבות וכו', אבל צמה שאין איסורו משום גזירה אלא משום חשש איסור, אם לחולין צריך להחמיר כ"ש במקדשין, עיי"ש.

וצ"ע על מ"ש בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא ד' ח"ב סימן קמז) דצקרבנות לא היו צודקין מסירכות, כי צדיקות הסירכות הוא מדרבנן שחששו למיעוט המזו, ומכיון שאין גזרין גזירות במקדש, יש לומר דצמקדשין לא חשו והלכו בתר רוב אף דהוא מיעוט המזו. עיי"ש.

וע"ע צוה אם צדקן הריאה צקרבנות, בשו"ת תשצ"ץ (ח"א סימן סד) וצפנתי (סימן נח סק"ה) ושו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא קמא סימן נא). וע"ע בתרגום יונתן בן עוזיאל (ר"פ חקת) שכותב שהיו צודקין את הפרה בצדיקת י"ח טריפות. והאריך צביאור דבריו בשו"ת שמלת צנימין (סימן ו) ובשו"ת צית יצחק (יר"ד ח"א סימן לט אות ח').

*

גמ'. תנו רבנן אלו הן מדבריות ואלו הן בייתות. קשה הוה ליה למימר צקילור תנו רבנן מדבריות כל שיוצאות וכו' ולמה נקט תחלה אלו הן ואלו הן.

ונראה לי נקט הכי שלא תאמר יש עוד מדבריות דאית להו דין אחר והם אותם שאין נכנסין כלל לא צימות החמה ולא צימות הגשמים דבאלו יש לומר דלאו דוקא השקאה שהיא לצורך שחיטה אסירה אלא גם השקאה לצורך צהמה לשחיה שלה נמי אסירה דאלו מוקצין ציותר וגרעי מכלב לכך הקדים תחלה לומר אלו הן ואלו הן לשלול צוה אופנים אחרים לומר אין עוד חלוקה אחרת צענין המדבריות ובייתות. ועדיין קשה אי משום הכי הוה ליה למימר כן אלו הן מדבריות כל שיוצאות וכו' וכיון דאמר אלו הן שמע מינה שצא לשלול צוה חלוקה אחרת הנזכרת לומר דליכא שמי חלוקות צמדבריות ולמה תנא תחלה אלו הן ואלו הן והדר מפרש מדבריות כל שיוצאות. ונראה לי צס"ד דהאי תנא דצרייתא שמע מרבו כך מדבריות כל שיוצאות וכו', ולכן שנה כמו ששמע מרבו דצקדוק ולא רצה לשנות ורק הוא הוסיף מדליה אלו הן ואלו הן כדי לשלול צוה חלוקה אחרת לומר דליכא שמי חלוקות צמדבריות כי אם רק חלוקה אחת ואם כן שמע מינה גם אותם שאין צאין לישוב כלל הם שוים לענין דינא עם אלו שיוצאות צפסח וכו' ונכנסות צצביעה ראשונה. בן יהודה.

*

שהלכה כרז באיסורא, לכן ס"ל למ"ד זה שאין מוליכין הפירות אלא למקום שהמפקיד והנפקד יכולין לילך.

וע"ש צנני ציון שכתב לזכר לפי"ז ענין נפלא בדעות הצבלי והירושלמי צוה, להירושלמי פריך לרז גם מרישא דמתניתין וגם מסיפא, ועל הקושי של הירושלמי מהרישא דמתניתין תירצו זירושלמי ענין תירוצ הצבלי בסיפא דאיירי בקרן זוית, ואילו על הקושי מהסיפא לא תירץ הירושלמי, ע"ש ענין נפלא צוה.

דף מ ע"ב

גמ'. אלא גרוגרות וצמוקין בלבד. פירש רש"י, קא סלקא דעתיה מדפריש ליה מילתיה דר' שמעון אלא כר' שמעון סבירא ליה. ועיין צנן יהודע שכתב לזכר כוונת דברי רש"י, לומר כיון דהוא שאל לרבי מהו לאכול מן צי"ט הוה ליה לקצר דבריו וישיב לו מותר ולמה פירש לו טעמא דר"ש בעלמא אלא ודאי דסבירא ליה כר"ש לכך פירש לו מלמיה דר"ש לרמוז לו שהוא סבירא ליה כוונתה דהלכה כר"ש.

*

גמ'. ואיבעיא אימא לדבריו דר' שמעון קאמר. הקשה הבן יהודע, דהאי תירוצא היא הפך תירוצ הראשון ותירוצ השלישי כי צהאי תרוצא קאמר דלא סבירא ליה כר"ש ותירוצ הראשון והשלישי קיימי בחדא שיטה דתרווייהו מוקמי לרבי כר"ש, ואם כן קשה למה מסדר הש"ס הניח תירוצ זה באמצע והוה ליה להניחו ראשון או אחרון כדי לחבר שני תירוצים דקיימי בשיטה חדא ביחד.

ובתב די"ל דתירוצ ראשון עדיף טפי דמסתברא מלמיה כאשר יראה הרואה ולכן הקדימו ותירוצ השני עדיף ליה מתירוצ השלישי יען כי תירוצ השלישי נראה דוחק שצריך להוסיף דברים והעיקר חסר ממתניתין לכך הניחו אחרון והקדים השני עליו.

גם רצוה לסיים המסכתא בתיבת "הן", כי התחילה המסכתא בתיבת צמאי וראש וסוף צמאי הוא צ"י ועם תיבת הן של סיום המסכתא הרי אותיות צינה ונשאר באמצע תיבת צמאי אותיות אם וכתיב [משלי צ' ג'] כי אם לצינה תקרא אל תקרי אם אלא אם כמו שדרשו בזה הקדוש דמסכתא זו נריכה צינה שהיא אם הצנים כדי להצין דקדוקיה ופרטיה.

גם עוד נרמז ראש הגמרא אות צ' וסוף הגמרא נו"ן הרי בן, וגם עוד המשנה של מסכתא זו ראשה אות צ' וסופה אות ר' הרי צירוף בר שהוא תרגום של בן רמז שהעוסק במשנה ובגמרא נקרא בן להקצ"ה דכתיב [תהלים צ' ז'] אספרה אל חק ה' אמר אלי צני אחא.

גם יוצן נרמז באותיות בן צראש וסוף ללמדך עיקר לימוד המסכתא הוא לעשות בה פריה ורביה שיוליד ממנה חדושי תורה הנקראים צנים ולכן מתפללין צראש השנה ויום

גמ'. שם. צשו"ת דבר יהושע (ח"ה ענינים שונים סי' ו) כתב שיש להצין לפי רבי מה סברת החילוק בין הבהמות שנכנסות ברביעה ראשונה שהם נחשבות בימות לאלו שלא נכנסות כלל שהן מדבריות, דבשלמא לרבנן דמחלקין בין צאות ולנות בתוך המחוס ללנות חוץ למחוס, שפיר מוצן טעמם, דכיון שלנות ציום טוב בתוך המחוס אינן מוקפה, אבל לרבי דאפי' אם לנות חוץ למחוס לא הוי מוקפה, מאי איכפת לו אם נכנסות צימות הגשמים או לא, ומה סברא יש שאותן שאינן נכנסות לעולם יהיו מוקפה טפי.

ובותב שם: אבל דבר זה למדתי מאיש כפרי אחד שאמר לי שיש בהמות שהן מיוחדין כדי לזבל השדות, והן עומדות כל השנה על פני השדות או סמוך להם להיות הזבל כשיצטרכו להם ואינן נכנסות לעולם לשוב, וא"כ יתכן דטעמו של רבי באותן שאינן נכנסות לשוב דהוי מוקפה לא מטעם זה שאינן נכנסות לעולם, אלא משום שעומדות לזבל ולא לשחיטה.

ועיין שם שמדמה אותן לתרגולת העומדת לגדל ציאים, ומקשר שם בדרך פלפול נאה סוף מסכתין לתחלתה, ומבאר שם מדוע הורכה הגמרא כאן לתרץ על הקושיא ומי אית ליה לרבי מוקפה וכו' שלשה תירוצים, עיין שם בדבריו הנחמדים מאד עיין שם.

*

תום' ד"ה תנן. הקשו מדוע לא הקשמה הגמ' מרישא דמתניתין. ובספר בני ציון (אור"ח סי' שצ"ז סי"ד) כתב ליישב צוה, בהקדם מש"כ הצ"י דיש מפרשים דס"ל דמש"כ רב כרגלי מי שהפקידו לו ר"ל אף כרגלי מי שהפקידו לו, ולא רק כרגליהם. ולא פירש הצ"י שיטתם, וכתב צנני ציון שם די"ל דקושיא תוס' היתה קשה להם מדוע לא פריך הגמ' מרישא, ולכן הם סוברים דרב דאמר כרגלי מי שהפקידו לו, אף כרגלי הנפקד קאמר, ולא רק כרגלי ודלא כרגלי המפקיד כלל, ולכן לא יכול להקשות מרישא, דהא כרגלי המפקיד הוה ג"כ, והמפקיד לא עירב, ולכן לא יציאו פירותיו אלא, אבל מסיפא פריך שפיר דאמאי יציאו כשהוא ערב, הא רב סובר דכרגלי הנפקד ג"כ.

והסברא צוה, דס"ל לאותם מפרשים דמאיזה טעם נאמר דנסתלקה רשות הצעלים ונכנס לרשות הנפקד, דתינת צשור של פטם וצרועה ומשאל כליו לאחרים דיש טעם שהצעלים מסתלקים מרשותו ומעמידים אותו ברשות הלוקחים כדי שיוכלו להשתמש בהם, אבל במפקיד ונפקד, נהי דיש סברא לומר דכיון דברשותו דנפקד הוא עתה הרי הוא קונה שציתה כמוהו, אבל מאיזה טעם פקע רשותו של המפקיד מכליו שלו, הרי אין שום טעם לומר דצוה שמסר לפקדון סילק רשותו מכליו שלו והעמידם ברשות הנפקד, דלמה יעשה כן, ולכן הם סוברים דלעולם מרשות המפקיד לא יצא לדברי הכל, אלא רב סובר דכרגלי הנפקד ג"כ, מכיון שנמלא עכשיו אלא ברשותו קנה שציתתו ג"כ, ולשמואל כולו ברשות המפקיד. ומכיון

אז אין משקין ושוחטין לא משקין את כוס התרעלה ולא שוחטין היינו הפורעניות לעת"ל את המדבריות, אותן שעושין את עצמם כמדבר ועוסקין בתורה, אין משקין אותם ואין שוחטין אותם לע"ל, אבל משקין את כוס התרעלה ושוחטין את הצייתות, אלו שעושין להם העוה"ז לצית ושיצה של קצע להם משקין כוס של פורעניות ושוחטין לעת"ל.

ובפרש' אלו הם צייתות, הלנות בעיר, שלנין בעוה"ז ככל מענוגי העוה"ז כדרך הלן בעיר היינו עוה"ז ומקום ישוב חשוב, ואלו הם מדבריות הלנות באפר הכונה כמס"א חז"ל ועל הארץ תישן וכחוצ מפורש אומר כי שחה לעפר נפשינו וכו' קומה עזרתה לנו, אלו השוכני' על הארץ ושפלים המה בעיניהם אלו אין משקין ושוחטין לע"ל.

ועל מה ככה עשה התנא לקדר המשנה במס' זו הוא, כי אם יאמרו הרשעים נהי שכעת הם רשעים, לעתיד לבא אז גם הם יתחילו להטיב דרכם לעשות מעשים טובים ויתקנו אז אשר קלקלו עכשיו, אך באמת זה אינו שהרי אחז"ל היום לעשותם ולתמחר לקבל שכרם אבל לא לתמחר לעשותם, ואמרו עוד מי שטרם בע"ש יאכל בשבת, ולכן רמו התנא, לאמר צינה שנולדה ציוס טוב אסורה, ואמרו בגמ' משום הכנה, ולמה סעודת שבת ויו"ט צעי הכנה מצעוד יום וסעודת חול לא צעי הכנה מצעוד יום, אך הרמו על כך, דיוס של לעתיד לבא נקרא יום שכולו טוב, ולכן רמו כאן שלא יסבור האדם דיש צידו לתקן לעתיד לבוא מה שעויות כעת, ולכן נתנו רמו שסעודת שבת צעי הכנה מצעוד יום, ולכן כמו שמי שטרם בע"ש והכין אוכל בשבת, אבל מי שלא טרח בע"ש אין לו מה שיאכל בשבת, כמו כן לעת"ל מי שלא טרח בע"ש אין לו בשבת כלום. וע"ש שהאריך עוד הרבה.

ובבב"ד כותב: ולכן אמר אין משקין ושוחטין את המדבריות שיושצין בגלות הדומה למדבר, המה אין משקין ושוחטין לע"ל, כי כבר קבלו עונשם בעוה"ז, אבל משקין ושוחטין לע"ל את הצייתות העכו"ם, אבל ישראל אין להם להתיירא מעונש כיון שנענשו בעוה"ז ואין לחוש שמא עכ"פ נשאר פירות מן העונות על העוה"ז, לכן אדרבה משילין פירות מן השמים דרך ארובה ציוס טוב מה שנשכר, והקרן נשאר קיים למעלה וחורקין פירות למטה, אבל לא בשבת להיות נותנין הפירות מן העונות לעוה"ז לא, וזה לישראל, אבל העכו"ם לא יסצרו שיתקנו מחדש לע"ל, לא כן הוא, רק כיון שצינה שנולדה ציוס טוב צס"א תאכל וזה"ל לא תאכל וכו', דאין מעשה לע"ל, וצעי הכנה בעוה"ז, כמו שבת דצעי הכנה, וע"כ צינה אסורה שנולדה צו וא"ש ודו"ק והצן. כן נראה לפרש לכבוד התורה ולומדי' וחדאי קצ"ה צפלפולא. ע"כ.

*

בשו"ת באר דוד (סימן טו) כתב דבר נחמד לקיום מסכת צינה, חז"ל: אין משקין ושוחטין את המדבריות אבל משקין ושוחטין את הצייתות אלה הן צייתות הלנות בעיר מדבריות הלנות באפר ופריך בגמרא למה לי למימר משקין

הכפורים שערי פריה ורציה בתורה וכמו שהשיב בן עזאי על אשר לא נשא אשה נפשי חשקה בתורה [יבמות ס"ג ע"ב] כלומר הנני מוליד ממנה בנים ולכן נרמו כאן אותיות בן.

עוד כתב הן יהודיע, ולכן מסכתא זו נקראה צפי הכל בשם ביצה, וקשה דהוה ליה לקראה בשם יום טוב, וכן היא נקראה במקצת בספרי הראשונים, אך נראה בחרו לקרותה בשם צינה בצינה הראשנה של המשנה לרמוז כמו שהתרנגולת דרכה להוליד צינה בכל יום כן הלומד מסכתא יוליד ממנה חדושי תורה בכל יום וכמו שהצינה נולד ממנה אפרוח כן חדושי תורה נולד מחידוש על דרך שאמרו צינה שמצין דבר מתוך דבר. ע"כ.

*

לסיומא דמס' ביצה עיין בספר דברי תורה להגה"ש ממונקאטש זצ"ל (ח"ג אות א) באורך.

*

הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו בגדי יום טוב כתב הדרן בדרך אגדה, ונציא חלק מדבריו: והנה בדרך אגדתא ורמו נראה לומר כך לנעוץ סוף המסכתא בתחלתה, לעשות כבוד לתורה ונחת רוח ית"ש ויתעלה נראה כך, דהנה במשנה אמר אין משקין ושוחטין את המדבריות אבל משקין את הצייתות, אלו הן צייתות הלנות בעיר ואלו הן מדבריות הלנות באפר. הנה להצין דרך רמו כוונת חז"ל וחידותם נראה כפי קולר שכלי, דהנה צימי ציאת משיחנו במהרה צימינו, אז יהי היום הדין הגדול והנורא, ואז ישחו כל העכו"ם כוס התרעלה כמ"ש: כי כאשר שחיתם על הר קדשי כן ישחו כל הגוים וכו', וכן המשיל הנציא כמה פעמים עצמו מספר הפורעניות להשקאת כוס הפורענות, וכן אחז"ל (ירי' פרק ערבי פסחים) שעתיד הקדוש ברוך הוא להשקות אומ"ה ד' כוסות של פורעניות.

והנה גוף הפורעניות שלהם נמשל לזיחה ושחיתה, כמס"ה כי זבח גדול לה' בצצרה וכו', וכן אמר ישעי' ס"ו ובחרבו כל בשר ורצו חללי ה', וזה נמשל של שחיתה, והנה מצואר במדרש פ' דברים וז"ל: אחס עוצרים בגבול אחיכם וכו' וז"ל אחס עוצרים, אבל עשו יושב, כמס"ה בני שעיר החורי יושב הארץ. ולכן הנה אומות העולם אשר עושין עצמן עיקר העוה"ז, ולכן דומה להם העוה"ז לצית ממס, אבל לישראל הוא עיקר הצית עוה"ז, וזה הוא לנו דירת קצע, אבל בעוה"ז הוא כעוצר דרך המדבר וכמס"ה כאורח נטה ללן כו', וכן אחז"ל אין התורה מתקיימת אלא צמי שמיים את עצמו כמדבר שנאמר וממדבר מתנה וכו', והכונה שמי שעושה עוה"ז לו רק כמדבר שלא להנות ממנו כמ"ש חז"ל (אבות פ"ו מ"ד) פת במלח תאכל ומים במשורה וכו' ועל הארץ תישן, אז אשרין בעוה"ז וטוב לך לעוה"ז.

והנה עוה"ז נמשל ללילה כמ"ש במדרש במגילה רות ליני פה הלילה, בעוה"ז שהוא דומה ללילה וכו', וח"ש התנא שאנחנו בטוחין צו ית' דלע"ל כשיבא יום הדין האיום והנורא,

דרמז"ס רק משום עוצדא דחול ע"כ צמקום מנזה שרי לכן שרי ליתן מזונות לזהממו משום איסור דאסור לאדם לאכול קודם שיתן לזהממו.

וזה נשמע מריש מכילתין דהנה האחרונים הקשו עיין בצל"ח דמה נפ"מ צמה שפליגי צ"ש וצ"ה ששאר צכיות וחמץ צככותצת הא לענין אכילה לכ"ע צכיות ולענין צ"י או לענין איסור הא ח"ש ג"כ אסור מה"ת ואי לענין מלקות הא אין לוקין על כל יראה דהוה לאו הניתק לעשה או לאו שאין בו מעשה ועוד דאין נפ"מ זה לענין ליו"ט הא תוס' שם צד"ה שאור צכיות כתבו דלא שייך הכא מידי אלא מיימי כאן תלת מילי גבי יום טוב צד"ה לחומרא וצ"ש לקולא.

ואמרת לתוך דיש נפ"מ טובא לענין יום טוב דלכאורה קשה אמאי אמרין המוצא חמץ ביום טוב יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבעירו הא לחכמים השבחתו בכל דבר אמאי לא יבעירו ביום טוב באופן שאין בו איסור מלאכה ועכ"ל טעמא דאין מצערין ביום טוב הוא כמו ש"י רש"י בי"ה דף כ"ו דאין מצערין קדשים טמאים ביום טוב אפי' ע"י אכילת כלבים משום דרחמנא אחשבי' להצערותן ע"ש הא חננ' חס מצער שיעור שלם דמקיים מצות עשה אצל חס מצער חצי שיעור דלית צ"י מנזה איסורא ג"כ ליכא א"כ לצ"ה דחמץ צכיות א"כ מקיים צמבער חמץ כזית מצות עשה ורחמנא אחשבי' הצערותן צהשבתן בכל דבר ואסור ביום טוב אצל לצ"ש דחמץ צככותצת א"כ כזית הוא ח"ש ולא שייך צ"י אחשבי' ומותר לצער ביום טוב באופן דלית צ"י איסור מלאכה וא"כ הוה מקולי צ"ש ומחומרי צ"ה גבי יום טוב ויש נפקותא צדבר וא"ש והא ס"ס הוה מוקצה והאיך מותר לטלטל לצער אלא עכ"ל דל"ש איסור מוקצה צמקום מנזה וה"נ מותר ליתן לזהממו מזונות כדי שלא יעבור על איסור דאסור לאדם לאכול קודם שיתן לזהממו.

ובזה א"ש קושית מהרש"א דף מ' ד"ה ומי אית לי' לרבי מוקצה שהקשה דאמאי לא מוקי הגמרא כר"נ ועי"ש צפנ"י וכיון דמשמע מהבא דאיסור מוקצה קיל משאר איסורי דרבנן כמו שכתבתי מלשון אין משקין ושוחטין ליכא לאוקמי' כר"נ דהא ר' נחמן סובר דאיסור מוקצה חמיר טפי משאר איסורי דרבנן ע"י צמהרש"א דף ג' ע"ב צד"ה אלא לר' יוסף ולר' יוחנן דהוה כעין דאורייתא צס חוספות ישנים עיין שם ודו"ק וא"ש.

ועי' צפמ"ג או"ח סי' ש"ח שרצה לחדש צצצת לכו"ע צעצ"ח דאורייתא מדכתיב למען ינוח ודרשין מיני' מעמיד אדם צהממו ע"ג עשבים משום דאל"כ אין זה ניח לה ע"ש ועי' צשו"ת קרן לדוד סי' צ"ב ע"כ.

ושוחטין ומשני מילתא אגב אורחי' קמ"ל דלשקי אינש צהממו והדר לשחוט משום סרסא דמשכא. וכתב הפנ"י דלשי' הרמז"ס ש"י צפירוש המשניות צר"פ אין צדין דלכל דבר שהוא מוקצה אסור ליתן לפנייהם מזונות א"כ הא דאין משקין את המדבריות דוקא קאמר ומאי דאמר מילתא אגב אורחי' קמ"ל אסיפא לחוד קאי ולא ארישא, ויותר נראה דהא דמקשה דל"ל למתני משקין ושוחטין דלשון משקין לחוד קשי' לי וע"ז משני מילתא אגב אורחיה קמ"ל.

ובשיא לי כיון דיש איסור צנתינת מזונות לפני צהמה מוקצה לישמענין דאין נותנים מזונות דהוה רבותא טפי מאין משקין דאע"ג דאסור לאדם לאכול עד שיתן לזהממו והוה איסור תורה עיין צמג"א סימן קס"ו סק"י"ב ומינינו שאסרו חכמים כה"ג דהיינו צצות צמקום מנזה ע"י צר"ה דף ל"ב אין עולין צאילין ואין מפקחין את הגל צצציל שופר וע"ש צגמרא ור"ן שם כיון דציו"ט איכא צעשית מלאכה עשה ול"ת ועשו חכמים דצרייהם כשל תורה ואינו נדחה מפני מנזה, וא"כ למה אשמעינן מילתא אגב אורחיה צלשון אין משקין לאשמעינן דאסור ליתן מזונות לפנייהם דנפ"מ לדינא.

ולבאורה י"ל דמותר להאכיל לזהממו כדי שיהא שרי לו לאכול דזה נמי הוה מכשירי אוכל נפש ע"י צאור"ח סי' תקי"ד דמותר לכבד הצית כשאין לו מקום לאכול ע"ש ועיין צפמ"ג דהיכא דאין לו סוכה הוה עשית הסוכה כמו מכשירי אוכל נפש ומותר לעשות סוכה וא"כ דוקא אין משקין אצל ליתן מזונות איכא גוונא דשרי היכא דהוי מכשירי אוכל נפש וא"ש.

אבל זה אינו דכיון שאינו יכול ליתן לזהממו מחמת איסור מוקצה מותר לו לאכול קודם שיתן לזהממו ומילתא דמסתבר הוה וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' לישמענין דאפילו ליתן מזונות לזהממו אסור ולא תאמר דמשום מכשירי אוכל נפש הותר ליתן להם מזונות.

ונראה לי שיש לתוך דאיסור מוקצה קיל משאר איסורא דרבנן כיון דלא הוה רק כעוצדא דחול עיין צרמז"ס הלכות שבת פרק כ"ד הלכה י"ב דאין איסור מוקצה משום גזירה דלא יבא לידי איסור דאורייתא אלא משום עוצדא דחול ע"ש, אמר שהראב"ד חולק וסובר דהוה גדר לאיסור הוצאה, ועי' צתוס' שבת ל"ט צד"ה מפני שמשמע דאיסור מוקצה הוה כדי שלא יבא לאיסור דאורייתא אצל אגן השתא אליצא דרמז"ס קיימינן והרמז"ס ס"ל דל"ה רק כעוצדא דחול ע"ש ועי' צתוס' שבת ס"פ כל הכלים צד"ה ומדצרייהם למדנו דמדידה דמנזה שרי משום דל"ה רק כעוצדא דחול והיכא דלא הוה רק משום עוצדא דחול שרי וה"נ מוקצה אינו אסור אליצא

תם ונשלם שבת לאל בורא עולם

